INSTITVTIONVM
SIVE
Primorum totius Iurisprudentiæ elementorum

LIBRI QVATVOR.

DN. IVSTINIANI SACRATISSIMI Principis authoritate iussuq́ compositi,

Commentariis Accursii, & multorum insuper aliorum doctorum hominum scholiis atque obseruationibus illustrati.

Non sine locupletissimo cùm verborum tum rerum Indice.

Accessit ipsius IVSTINIANI Imperatoris vita, ex variis auctoribus opera Ægidii Perrini Fori Ecclesiastici Iosaiensis.



VENETIIS, M D LXXXI.

EGIDII PERRINI ARREMARENSIS IN IVSTINIANI VITAM,

AD CLARISSIMVM VIRVM IOANNEM Raguyerum Abbatem Arremarensem, Epistola nuncupatoria.

IVSTINIANI Principis res gestas memoratu dignas, in diuersis sparsas authorib⁹ summa vigilia, curaq; nuper à nobis collectas, & in vnum veluti fascem cōpressas, tibi offerimus (clarissima vir) vt & ipsius Imperatoris, & eorū qb⁹ cū illo, vel intercessit amicitia, vel efferbuit bellū. varios mores, ingenia, affectus, vitia, religionē, variasq; virtutes contēplari queas, atq; adeo, vt rerum omniū memorabiliū per id tēporis gestarum multiplici notitia mentem recrees. magna n. te historiæ oblectatione (vt cæteras tuas virtutes omittā) teneri in ɔfesso est. In quas ego totus iampridē incubuissem, nisi earū prædicationi vnicā tuā reluctari modestiā subinde vererem. Quæ huiusmōi certe est, vt cū laudanda libenter facias, ea tamen fecisse te nō libenter audias. Ab his igitur (qm ita velle te haud dubie scio) prudens facesso, simulque te oro, vt siqn̄ labor hic noster, quem tua suscepi causa, inuidę multitudinis iudicio eleuatus, mordicus à detractoribus impetatur, quod vitare nemo mehercule poterit, nisi qui nihil omno scribet, eius tu in primis assertor mihi sis, atq; ppugnator. Vale.

IVSTINIANVS maior, Iustini primi ex sorore nepos, genere Thrax, ignotis parentibus & obscuris natus, maiores nullos habuit claros, sed vel armētarios tm̄, vel suarios. In pueritia Iustini auunculi, ex boum custode gregarij militis facti satelles fuit pedissequus. hinc Iustino ea gregario ad Imperatoriam culmē fraude sublato, per oēs dignitatū honores gradatim ascendens, ab eo est ad prætorij præfecturam euectus, consulq; designatus. Nono aūt Imperij anno Iustinus eundē adoptauit primū, dein cōsortē Imperij fecit, & quarto post mēse decessit. Quo vita functo, Iustinianus imperauit solus. Non ergo naturalis Iustini fili⁹ fuit Iustinianus (vt voluit gl. in procē. Insti. & alius quidā nō indoctus) sed adoptiuus solū, & ita intelligi dēt tex I §. est & aliud. de don. & in §. pe. quib. nō est permis. fa. test. insti. ciui. Inciderūt aūt Iustiniani principat⁹ primordia I eū, qui quintus & vicesimus fuit supra quingentesimū humanæ salutis annū. Quo aūt auspicio ad Imperatoriā ɔuenerit dignitatē, scribit Ammon. monach⁹ lib. 2. vbi multa narrat, q̄ à fide historica mihi vidētur prorsus aliena, atq; in primis Iustinianū ipsum post acceptū imperiū vulgare scortū sibi matrimonio copulasse, & ob id in grande suorum procerum odiū incidisse, ac plerosq; ex capitali sula dānasse. Duas habuit vxores, alterā Antoninā, si Ammonio credimus Antoninę Belisarij vxoris sororem, quam priuatus in delitijs habuerat cōcubinā. Alterā vero Theodorā, cuius ab eo frequens fit in authēticis mētio, & huius meminerunt plerīq; oēs p̄ter Ammoniū historici, qui de Iustiniani rebus scripsere: nihil tū hic penitus liberorū ex duabus reliquit vxoribus p̄ter vnicā filiam Iustini iunioris matrē. Nec mirū: vsu. n. sæpe venit quēlibet prope illustriū virorum, aut sine liberis interire, aut tales plerunq; filios habere, vt melius fuerit rebus humanis consultū, si sine posteritate decessissent. Sed vt ɔpositū reperam⁹ opus, plurima certe & maxima bella nō suo sed legatorū suorū marte gessit Iustinianus. Nam p Mundū sui exercitus ducē Dalmatiā inuasit, & Solonā vrbē munitissimā vi cepit, in qua victoria Mundes ipse cū filio occisus est. Mauros quoq; Aphricā infestantes ductu Ioannis p̄fecti sui oppressit: inde Belisarium patriciū hominē Græcū, militaris disciplinæ peritissimum, in Persas rebelles cum exercitu misit, quos ille breui deuicit, & intra imperij Ro. toto Oriē n asseruit: cū victoria redeuntē, & aureo curru triūphantē magna lętitia Iustinianus excepit, idemq; dux triumpho insignis, & bello clarus in Aphricā mox profectus, Vandalorum gentē deleuit, & Gilimerē eorū regem vi cepit, catenisq; aureis vinctum (quòd ferro ligatū eum se nō ducturū promisisset) Cōstantinopolim vna cū sorore, & regia familia in triūphum egit anno 74 vt scribit Volat. vel vt Pau. diaconus vult. 96 ea quo Gensericus in Aphricā primū ingressus est. Cū aūt ad conspectum imperatoris venisset, iussusq; esset rex adorare Iustinianum, fert eum pleno ore semp risisse, atq; interrogatū, dixisse ridere se fortunæ humanę vicissitudinē, vt q modo rex fuisset, iam seruiret. Hic Belisarij triumphus maior fuit, quā Persicus & pretiosior. Supellex. n. Regis distincta auro lapillisq; & margaritis, ac septem vasa auro plena, & nōnulla gemmis in triumphū acta sunt, vt scribit Pomp. Lætus in rebus Gotthicis. Post hæc Aphricā repetens. Vandalos redintegratis viribus bellū reuocantes, Iustiniano subdit, ac penitus deleuit, interfecto eorum Rege Guntarith sub pacis dolo (Nam dolus, an virtus, quis in hoste requirat?) victor inde Romam reuersus, crucē aureā librarū centum pretiosis gemmis ornatā, in qua res ab eo gestę exaratæ fuerunt, diui Petri Basilicę obtulit. hic Vandaloru finis fuit, anno videlicet quinto & cētesimum, ex quo Aphricā primum occupauerunt, vt ipsemet Iustinianus scribit in l. I. in prin. C. de off. pręfe. prę. Aphri. & in proœ Insti. §. I. cū ait. Post tanta tēporū spatia. Quamuis Procopius dicat Vandalorum finē fuisse capto Gilimere. qđ verum esse nō pōt: cū postea, vt diximus. vires ipsi redintegrarint. Ob quas tū insignes victorias memorabile illud tēplum, qđ agiam sophiam Gręci vocant, i. sanctam sapientiam CHRISTO Opt. Max. Est. n Christus patris sapiētia, Constantinopoli incomparabili magnitudine cōstruxit. Condidit & sanctum Paulum, locum nutriendis pupillis, vt refert Suidas, dicatū. His Iustiniani successibus perculsus Theodatus Gotthorum Rex. per legatos conatus est bellū, qđ ei à Iustiniano imminebat, deprecari. Nā cum Amalasiunta mulier cordata, & Iustiniano ɔfęderata mortuo Atalarico eius filio Gotthorū Rege adhuc impubere. eū in regno socium asciuisset, isq; beneficij collati immemor ipsam iussisset necari. audita Iustinianus eius morte, graui mox in Theodatum exarsit iracundia. Sentiens ergo Theodatus sibi infensum esse principē, apud eū factorū impunitatē impetrare' adnixus est. nec eā obtinuit. fuissetq; ei ɔtinuo bellū illatū, sed vt sine maiore Italię motu ea res ɔficeret, legati in Gallias missi sunt à Iustiniano, ad Clodomirū Frācorū Regē, qui magnis muneribus datis facile obtinuerunt, vt Theudebertus alij Theodeberū vocāt, eius necessarius ex Narbonensi Gallia nihil mouerer, cū in Italia bellaretur. Hac igit cura leuatus Iustinianus, ɔcepit ꝯ Theodatū belli vires in Vitigē, Theodato interim e medio sublato, ɔuertit, & Belisariū ad liberandā Italiā ꝯ Gotthos mittit: qui Neapolim primū vi cępit, hic Romā cum exercitu volēte

Iustinianus Iustini ex sorore nepos. Iustinianus Sauatij filius. Iustinia. à Iustino Imperatore adoptatus. Declaratus insti. locus. Iustinianus qñ regnare cœpit. Ammonius monach⁹ à historia alien⁹. Iustinia. meretricē duxit vxorem. Iustiniani vxores duæ. Antonina Iustin. vxor. Theodora Iustin. vxor. Iustinia. vnicā habuit filiā. Magni plerunq; viri filios habuere inutiles. Mundus dux Solonā capit. Io. præfectus Mauros opprimit.

Belisarius Persas vicit. Belisarius triūphat aureo curru. Vandali funduntur à Belisario. Gilimer Rex catenis aureis vincitur. Gilimer Iusti. adorare iuss⁹ pleno ore sēp ridet. Fortunæ humanæ vices. Belisarij triūphus. Gūtarith vincitur. C.V. annos Vādali Aphricā occuparunt. Procopius. Sophiæ tēplum à Iustinia. cōditum. Sanctus Paulus. Theodat⁹ Gotthorū rex. Amalasiūta necat. Causa odij Iusti. in Theodatum. Clodomir⁹ hic rex erat Aureliorum filius Clodouei regis primi Frācorum Christiani. Theudebert⁹ Rex Metensiū & Galliæ Narbonēsis Clodouei ex fratre nepos.

in populo ingressus, varia belli fortuna cũ Vitige sæpe cõflixit; ac tandẽ eũ apud Rauennã cũ vxore, liberis, præcipuisq; Gotthorũ proceribus, ac magna vi auri atq; argenti captũ, ad Iustinianũ Constantinopolim deduxit. Narrãt historiarũ scriptores, atq; imprimis Procopius, Theudebertũ Francorũ Regem fœderis cũ Iustiniano pacti icti, vel immemorem, vel potius violatorẽ, huius belli initio octodecim Burgundiorũ milia in Vitigis auxiliũ misisse: quẽ Vitigem cũ Belisarius vicisset, Frãcos quoq; ipsos belli socios & auxiliares vicisse creditur. Adde quod idem Theudebertus Francorũ Rex, vt scribit Procop. cũ sexaginta hominũ milibus velut Volaterranus, Theoderici, cuius huius Theudeberti pater cũ armatorũ militib' octoginta, in Italiã postea veniens, & Gotthorum & Belisarij copias improuiso impetu dissipauit, & mox cũ pabuli penuria in varios languores incidere[n]t, vt est Gallorũ ratiũ, Italiã infesto agmine petentibus, cũ paucis est in Galliã reuersus. dimissis in Italia Buccellino & Amingo ducibus, qui & ipsi aliquanto post tẽpore à Narsete superati & occisi cũ reliquo exercitu in Italia fuere: vt scribunt Anto. Sabel. Procop. & Paulus Diacon. Ob quas victorias Iustin. forsan se Francũ vocat, quamquã Ioann. Fab. haud satis historiæ gnarus, in proœmio Institutionum ciuiliũ, non de nostra sed Germaniæ Francia Iustinianum cognomẽto Francũ dici falso putat. Nã ante tẽpora Clodouei ipsius Theudeberti aui, Frãcos ipsos Sicãbricos, seu (vt Faber vult) Germanicos, in penitiorem commigrasse Galliam, eamq; totam fere occupasse nemo vel mediocriter doctus ignorat. Procopio adstipulatur Blondus Forliuiẽsis de inclinatione Imperij Romani, Francos à Iustiniano victos esse asserens. Ad hæc Regino Monachus libro annaliũ primo author est Narsetẽ Iustiniani patriciũ, cũ Buccellino & Amingo Theudeberti Francorum Regis ducibus (qui Italiã deprędabantur) pugnasse, eosq; interfecisse. Reginoni subscribit Ioannes Tritemius de origine Frãcorũ, & ipse et Ammon & Matthæus Palmerius Florentinus in Chronico, eosdem Francorum Duces prope Tarentũ fuisse à Narsete oppressos affirmãs, velut Rapha. Volater. scribit apud Cannetum Campaniæ oppidũ. Scribit Procopius in lib. 2. de bellico Gottico, Belisariũ in huius belli initio hęc ad Theudebertũ scripsisse: Satius est secure sua vt quisq; possideat, quam dum aliena nimiũ appetit, de suis rebus periclitetur. Superato Vitige, Gotthi, qui per Italiam remanserant, absente Belisario, regem sibi eligunt Totilam, magni animi virum, qui cõfestim Florentiam obsedit: sed à Iustiniani ducibus (quos Belisarius in Italia dimiserat) repulsus est, qui cũ paruo interdicto tempore Neapolim cepisset, Belisarius ad curã belli Italici rursus a Iustiniano delectus, in Italiã reuersus est. Interim Totilas Rex, Italię ciuitates miris cladibus direptionibusq; afflixit, Romãq; infenso agmine ingressus diripuit, incẽdiiq; & parte murorũ euertit, ciuesq; varie iactauit, & vrbẽ penitus desolatã, ac sine vllo habitatore reliquit. Narrat Procopius Romã quadraginta diebus in solitudine fuisse, & tredecim emicuisse flammam. Pari crudelitate Florentiã in Hetruria solo æquauit: quibus cladibus Dei flagellũ cognominatus est, vt scribit Raphael Volaterr. in gestis Gotthorũ. Verũ Platina in Leone primo non hũc, sed Attilam flagellũ Dei vocitatum esse vult. Blondus, Forliuiẽsis de inclinatione Romani Imperij author est, capta à Totila vrbe Rusticianam nobilẽ mulierem, Romæ inter mendicantes inuentam, in iudiciũ a Gotthis fuisse arreptam, q; Theodorici regis statuas frangi fecisset, in patria sui Symmachi & Boetij cõiugis vltionẽ, q Theodorici iussu fuerãt interfecti. de facto nihil ambigebatur. Cæterũ mulieris pietas, & amor in defunctos plus valuit apud Totilam, quã regia maiestas, absoluta à rege est, ac neque vis illi fieret, diligenter cauit. Scribunt Procopius & Petrus Crinit' Belisarium ad Totilam (cum is de euertẽda vrbe Romana cogitaret, vt eũ ab tã nefando cõsilio deflecteret) literas his verbis misisse. Si hoc bello victoria ad te declinabit, Romamq; deleueris: nõ haud sane alienã, sed tuã perdidisti vrbẽ; sin victus eris, seruata vrbe gratias immortales, deleta vero humanitatẽ nullã à victore expectare debes. Vale. quam quidẽ epistolam refert Procopius, Totilam sæpe perlegisse, atque animo eius admonitionẽ accepisse, & ab incœpto diruendæ vrbis opere destitisse. Verum cum media iã plus parte deflagraret, tota fere incendio cõsumpta est, vnde & Francorũ Rex Totilæ eius filiã obnixius vxorem petẽti, nuptui dare noluit. quod diceret eũ non esse Italiæ regẽ, qui Romam terrarũ dominam, & Italiæ caput incendisset. Belisarius aũt Romam desolatã protin' occupans, & incredibili celeritate muniuit. Septẽ n. & viginti dierũ spatio, fossa, vallo, propugnaculis, omnifariamq; munitionibus, aduersus oẽm vim externarũ hostiũq; imprimis ipsam vrbẽ instruxit: Totilamq; iterũ reuertẽtem magna vi repulit: quem si fugientem Belisarius fuisset persecutus, Gotthicæ victoriæ laudẽ Narseti ademisset, post cuius digressum claues vrbis Constantinopolim ad Iustinianũ misit, vt sciret vrbem iterũ à se in libertatem esse assertam. Deniq; cum impare viribus se esse cerneret, nec fortuna (quæ ab initio fuit) perseueraret, per Antoninã vxorem, quam ipse præmiserat, à Iustiniano missionẽ impetrauit, vt scribit Procopi'. Alij à Iustiniano reuocatũ ferunt ob falsam affectati Imperij suspicionẽ, quod. s. Vitige capto, Gotthi ei omnes regnũ Italiæ obtulissent: quod tñ, vt scribit Procopius, omnino recusauit: vtcunq; res habeat, cõstat hercle eũ post multas victorias, & peractos triũphos, exitum tandem habuisse magnis plerunq; viris, & optime de Repub. meritis cõem. Nam Iustiniani iussu, siue Triboniani eius Cancellarij, cuius prima apud ipsum principem erat authoritas, odio q̃n potius inuidia, seu veteris (vt dixi) belli suspicione excæcatus est, eidemque oculi crudeliter exempti: qui iam graui, tamq; iniqua oppressus fortuna, tuguriolum sibi prope viam construi fecit, in quo reliquum vitæ transigeret, victum quæritãs, & hoc subinde prætereuntib. dictitans: Date stipem Belisario, quẽ rerum prospere gestarũ magnitudo extulit, inimicorum inuidentia excæcauit. Hæc Procopius, & Petrus Crinitus. Ammonius vero monachus scribit reuocatũ quidem à Iustiniano per inuidiã fuisse Belisarium, ac patriciatus dignitate priuatum, q cum priuatã agens vitam, duodecim milia hominũ semper secum haberet, Iustinianum vero Imperio à Florsano deiectum restituisse, atq; ob id in Iustiniani gratiam eum redijsse, Italiamq; denuo cum exercitu aduersus Francos petijsse, & ad postremum cũ paucis cõ multos Francos fortiter magis, q̃ prudẽter præliantẽ occubuisse. Et qui multarum sub triũpho gentiũ captiuos adduxerat reges, à Francorum legato victum, vita simul & nominis sui gloria spoliatũ esse. Quæ tu re tñ abest, vt Ammonio accedã, vt nihil minus credã. Veri. n. mihi simile non est Belisarium a Iustiniano reuocatũ, belli missionem turpiter ac ignominiose passum, omnibusq; dignitatib. priuatum, duodecim milia hominum alere, vel cõsueuisse, vel potuisse, vt pote, cui ex facultates vix esse poterant, vt tñ hominum toleraret, nec si tantæ fuissent, permisisse Iustinianum credam. Fuit autem Belisarius vir alioquin militaris disciplinæ peritissimus, tanta ad hæc comitate, quanta dux illius ætatis, quod sciam, nullus: vt iuxta diuiti inopiq; comis, facilisq; semper occurreret. Exegit hic e milibus seuere abstinentiam, vt ne ex humili quidẽ plebe pateretur violari quenquã, nec militaribus iniu-

ea

Vitigis Gotthorũ Rex

Vitigis à Belisario captus in triumphũ agitur.

Theodebertus fœdifragus.

Theodorici Clodouei filius.

Fran. Gotthos simul.

Græcos, q̃ fundũt Bucellin' Amingus.

Franci à Narsete superati.

Francus Iustinian' quare dictus.

Ioannes Faber nescius historias.

Frãci Galliam occuparunt ante tempora Clodouei.

Blõdus historicus.

Regino monach'.

Narses.

Ioannes Tritemi'.

Mathæus palmeri'

Franci apud Cãnetum uicti à Narsete.

Belisarij ad Theudebertum epistola.

Totilas Gotthorũ rex.

Totilas Italię ciuitates cladib' afficit.

Roma incẽditur à Totila.

Roma sine vllo habitatore relicta.

Totilas flagellũ dei cognominatus.

Florentia solo æquata.

Rusticiana Boetiũ uxor, Romæ inter mendicãtes inuenta.

Theodorici Gotthorũ res Symmach. Theodorici iussu occisus Boetius philosophus & senator Romæ.

Belisarij ad Totilã epistola.

Roma terrarum dña.

Romam Belisarius mira celeritate instaurat.

Belisarius missionẽ impetrat.

Gotthi Belisariũ regem facere voluerunt.

Solẽt magnat viri miserabilem plerũque exitũ habere.

Belisarius excæcatus.

Belisarius stipem à prætereũtibus petit.

Belisariũ virtus extulit, inuidentia excæcauit.

Belisari' Iustinianũ in regnum restituit.

Belisariũ à Frãcis occisum scribit Ammonius monach'.

Belisarij laus.

ex arboribus singes pomave temere decerpi. Hæc disciplinæ militaris severitas præclaras illi peperit victorias. Quid enim victoriarum ab insolenti milite, quales hodie nostrates omnes fere videas, consequi possis? Porro subversa militiæ disciplina, cum id militi liceat quod libuit, nihil expectari potest aliud in castris, quam seditio, quam pavor fuga, servitus & iniectum cervicibus iugum. Iam & in eo non parum bellicæ virtutis exemplum extitit Belisarius: quod octo circiter Græcorum milia eius ductu ducenta fere Gothorum milia ex Italiæ possessione propemodum deiecerunt. Et cum bello talis esset Belisarius religio pietasque præcipue illis curæ fuit. Intulit enim ex Vandalorum, ut diximus, manubijs crucem auream centum pondo, gemmis distinctam, beati Petri templo, Cerostrata item duo magni precij. Ædificavit ære suo xenodocia duo. Fanum quoque unum prædijsque ditavit: de cuius laudibus ita scribit Suidas. Belisarius dux corporis, tum pulchritudine, tum proceritate ac faciei formositate facile omnes superabat: facilem & accessibilem unicuique se præbens allocututo, adeo ut pauperi & ingloro cuique similis esset. Amor eius in milites, & agricolas inexpugnabilis: in milites quidem, omnium maxime sui temporis dona largiebatur in agricolas tanta parsimonia ac providentia utebatur, ut bellante Belisario, nullum unquam violari contigerit. Vendebant enim ad ipsis omnia venalia iuxta sententiam, segetibus vero florentibus diligenter cavebat, ne alicuius prætereuntis iumentum eas depasceretur. Fructus autem in arboribus maturos existentes nulli omnino tangere licebat: fuit insuper prudens & valde fortis. Et in Belisario hę quidem fuere virtutes. Cæteri Iustiniani, præter Narsetem, duces, qui post illum in Italia exercitum habuerunt, multo inferiores habendi consilio, comitate, abstinentia: quo contigit, ut brevi eum ipso duce belli quoque fortuna sit mutata. Alij dicunt non dignitate privatum Belisarium, sed fama belli Parthici (quod imminere videbat Iustinianus) ab eo à rebus Italicis in Græciam revocatum, idque Pomponius Lætus, & Anto. Sabel. literarum monumentis tradidere. Eo autem in Græciam abscedente Germanis patricius Iustiniani Augusti frater patruelis vir impiger, & militari disciplina clarus, contra Toulam (qui absente Belisario Romam receperat, & eam instaurare civesque revocare studebat) missus, in Illyrico morbo occubuit: in cuius locum Narses Eunuchus à Iustiniano suffectus, Totilam primum, deinde Theiam reges superavit, & occidit. Valebat hic Narses plurimum gratia apud Augustum, administrabatque eius aulam arbitrio suo, vir ad omnia virtutis opera natus, magnus quidem consilio, sed religione ac pietate maior qui multo plura sibi votis consecutus, quam vi & armis. Iustinianus haud multo postquam Italia à Gothis, à Vandalis vero Aphrica armis vindicata est, atque adeo postquam omnis Libya Romano Imperio reddita, multaque præterea ab eo interim bella feliciter gesta, ut eius gloria domi iuxta forisque conspicua esset, ad extollem Reipublicæ statum in primis reparandum animum appulit, & immensam legum congeriem ad communem studiosorum usum in brevem coarctavit formam: ne incondita prius & sparsa civilis illa iuris corpulentia obrueret magis adolescentium studia, quam institueret. Nam ad duo fere milia librorum volumina in quinquaginta libros digessit, horum congestum Digesta appellant, sunt qui Pandectas vocent, quod iuris scientiæ omnimodam contineant doctrinam. Edidit & Epitomem legum, partitus materiam, alioquin uberrimam in quatuor, libros, Institutiones passim vocant Novas quoque leges, quas ipse statuerat, in unum Codicem redegit, Novellamque nuncupare voluit: hodie Voluminis nomen sibi vendicat Omnes dein principum constitutiones, quæ in multis sparsim voluminibus habebantur, in duodecim contraxit libros, Iustiniani Codicem vulgo nuncupani.

Militum disciplina sub Belisario maxima.

Miles insolens nihil victoriarum parit.

Belisarij religio & pietas.

Germanus patricius Iust. frater patruelis.

Narses eunuchus Toulas a Narsete vincitur.

Theias occiditur.

Narsetis laus.

Narses plura votis quam armis est consecutus.

Iustinianum leges in epitomen redegit.

Duo milia librorum leges olim continebant.

Digesta.

Pandectę.

Institutiones.

Novella.

Volumen.

Codex Iustiniani.

pani. Ex prædictis igitur palam est Iustinianum Imperatorem, primum quidem omnium post adeptum ab eo imperium, bella in Gothos Vandalosque gessisse, atque his prospere confectis, immensa veteris prudentiæ volumina, Epitomen redegisse: id quod ipse testatur in Proœmio Institutionum §. Quorum utranque ibi, Post tanta temporum spatia. & in l. ij in principio. ibi. post bella enim Parthica &c. C. de veteri iure enucleando. & in l. 1 §. inerito igitur. C. de Iustiniano Codice confirmando Nec obstat C. de amendan. codi. do. Insti. in princip. § igitur. ubi Accursius asserit, Iustinianum leges prius emendasse, quam arma tractasse. Nam licet in ipso Imperij sui initio leges antea sparsas in unum corpus colligere proposuerit, cœperitque: bellis tamen varijs ab instituto avocatus, nihil ille perfectum aut absolutum reliquit, præter veterem illum Codicem quem finitis postea bellis, substituto illi novo Codice penitus abrogavit. Et hunc quidem in digerendis iuris voluminibus ordinem servavit. Nam antequam bella gereret Iustinianus, Codicem illum, quia à nobis nunc desideratur, ex tribus veteribus, Gregoriano scilicet, Theodosiano, & Hermoniano codicibus edidit. de in bellis de eo gestis, ex multis legum milibus quinquaginta Digestorum libros contraxit. Tertio Institutiones civiles inde eum, qui hodie circumferetur, Codicem divulgavit. ac demum Novellas seu parvum, quod vocant volumen in lucem emisit, ut recte scripsit Accursius in Proœmio Institutionum. §. j Hæc de iuris structura à Iustiniano compacta Pomponius Lætus, cæterique pene omnes historiarum scriptores memoriæ prodiderunt. Addunt Anton. Sabel. & Plasina in Bonifacio ij. Iustinianum ipsum non modo iura condidisse, sed de Christi quoque Incarnatione pie simul & eleganter scripsisse Cæterum tantum abesse putat Suidas Græcus iura à Iustiniano fuisse condita. ut eum ne elementarium quidem fuisse, sed prorsus analphabetum. Quod si ita habes res, fieri mehercle non potest, ut homo ignarissimus, & qui ne abecedarias quidem novit literas, tot veterum Iurisconsultum scripta intellexerit, totque leges callere & in ordinem redigere potuerit. Consequens igitur esse dicemus, non Iustinianum (utpote literarum omnino expertem, iurisque civilis prorsus imperitum, inter porcos & armenta genitum, natum, & educatum) sed Tribonianum eius quæstorem virum doctissimum Pandectarum fuisse totiusque iuris architectum: quod & ipse in proœmijs Insti. Digestorumque plane testatus est. Multum itaque debet, cum in rebus bellicis Iustinianus Belisario, Narseti, Ioanni, ac Mundo inclytis belli ducibus: tum vero in civilibus. Triboniano, Dorotheo, ac cæteris eiusdem farinæ viris, qui ipsius Iustiniani gloriam domi militiæque famigeratam reddiderunt. Nam cum nulli unquam interfuerit bello, nec legem noverit ullam, multas tamen de hostibus victorias eum retulisse. iuraque condidisse, & ea omnia in ipsis cordis penetralibus clausa habuisse constans fama prædicat. Qua ex re maiorem retulisset gloriam Iustinianus, quam si Imperij fines longius protraxisset: nihilque ei ad summam defuisset laudem: si fons publici privatique iuris iniquo & pestilenti authore caruisset, idest, si non Triboniani viri, mehercle improbi, impijque opera in condendis legibus usus fuisset Iustinianus. Quod sane efficit, ut eius inconstantia non parum suggillaretur. Nam ut ait Suidas, Tribonianus, Græcus ac impius fuit, omnis religionis contemptor, & alienus in omnibus à fide Christiana, adulator, deceptor, & fraudulentus, qui Iustiniano regi persuasit eum non esse mortem oppetiturum, sed in cœlum una cum carne assumendum. Fuit autem quæstor Iustiniani, qui naturæ potentia & dotibus pollens, ad tantum eruditionis fastigium pervenit, ut nemini sui temporis facundia & eruditione cederet. Cæterum studio avaritiæ usque adeo deditus, ut ius fasque venale haberet,

Iustinian. prius bella gessit deinde iura digessit.

Accur. lapsus.

Codices duos fecit Iustinianus.

Ordo librorum iuris.

Codex vetus.

Digesta.

Institutiones.

Codex novus.

Novella.

Iustinia. scripsit de Incarnatione.

Iustinianus inter porcos genitus & educatus.

Tribonianus iuris architectus.

Iustinianus nec bellum gessit ullum, nec legem novit.

Tribonianus vir improbus & a Christo alienus.

Triboniani mores & ingenium.

Trebonianus studio pecuniæ feliciter semper incubuit.

Tribonianus leges fixit precio atque refixit.

singulis diebus, vt plurimum leges irritas, ac ratas faciens: pront vsus eorum, à quibus pecunias acceperat, requirebat: cum annos multos in honore vixisset, morbo tandem decessit, studio pecuniæ semper quoad vixit feliciter incumbens, nec ob id vlla prorsus iniuria ab aliquo affectus: Quod scilicet sermone blando comique erat, vt auaritiæ notam abundantia eruditionis facile obscuraret. Procopius tamen libro belli Parthici primo refert fuisse Tribonianum vna cum Ioanne, vt populi seditiones ad tempus sedaret à Iustiniano quandoque deiectum vt non absimilem illi fuisse arbitrer, quem Vergilius libro vj. notat qui leges fixit precio, atque refixit. Qui Procopius cum Proculū laudare vellet: Erat, inquit, Proculus Imperatoris assessor magistratum quæstoris gerens, vir in primis iustus, & procul ab omni auaritia: ideo naque aliquam legem in alicuius gratiam conscripsit: vt iam Triboniani improbitas nemini ignota esse debeat, tametsi eum Iustinianus vbique laudet, verum facile est indocto imponere regi. Adde, quod Tribonianus, & qui cum eo operā consarcinandis iuris ciuilis libris dederunt, immensam illam legum multitudinem, in clementiū medicorum more ad viuum resecantes, accisas nobis Pandectas verius, quam compendiosas (vt Gulielmus Budæus vir doctissimus rectissime scribit) dederunt, nimia enim religione verentes, ne de fece, vt dicitur, duodecim Tabularum hausisse aliquid viderentur, id est, de prisca nimis & obsoleta antiquitate, dum de liquido tantum & nitido promere volunt, aridiora procul dubio volumina, nec item quorundā satis explentia reliquerunt prorsus vt in Pandectis struendis dormitasse verius credantur, quam recte aliquid & compendiose digessisse. Iustiniani anno, a quo imperare cœpit, quadragesimo, vel vt alijs placet, vnde quadragesimo, cum annum agens quadragesimum Imperij habens suscepisset, arrens & stultus iampridē factus in ægritudinem tandem incidens, Iustinum ex filia nepotem, consortem Imperij fecit, caputque eius diademate ornauit, fortunęque fauentis signū in eius cubiculum misit, nec multo post ingrauescente morbo, non sanus mente decessit Qui ex quo Augustalem adeptus est sedem, veterem Romani Imperij gloriam inclinatā iam prope & collapsam, in pristinam vindicauit maiestatem, eamque mirum in modum auxit, & firmiorem, quam antea reddidit, maximus esse & augustissimus princeps, nisi auaritiæ & delitij Eutychiani reus fuisset. Nam licet in ipso principatus sui limine orthodoxus in primis fuerit, atque Christianissimus (authoribus Suida Græco, ac Io. 2. Pont. Max. in epistola, inter claras, in fi. C. de sum. Tri. & fide catho & eius nomen Ioan Fab. in sanctorum catalogo apud historicos scriptum se legisse dicat: vulgoque id multis iam seculis in Aurelioтum alijsque iuris ciuilis scholis receptum sit, earum videlicet bidelis Iustinianum inter diuos relatum palam proclamantibus) graui tamen postea hæresis Eutychianæ infamia respersus est. Cum prius Calcedonense cōcilium, quo ipsius Eutychetis opinio dānata est, probare se asseruisset, literis hac de re vna cum muneribus ad Ioannem, quē nuper duxi, secundū publice missis. Quod & ipsemet testatur in l. 4 ad fi. C. de sum. Tri. & fide catho. & in Auth. de eccle. tit. col ia. A quo Agapetus primus ponti. max ad eum à Theodato Gottho ad excusandum Amalasiuntę mortē orator missus, de Eutychiana hæresi diu tentatus, constantissime renuendo dixisse fertur, Ego ad Christianissimum principem venire optaui. sed Diocletianum inueni. qua sermonis libertate effecit, vt permotus princepes ad sanitatem rediret, Anthemiūque eius authorem mali, Constantinopolitanū præsulem, in exilium miserit, & Mennam catholicum in eius locū suffecerit: in quā tamen heresim haud ita multo post relapsum esse cū sit confessio est, instigante præsertim Theodora Augu-

Iustinia. vixit ann. 80.

Iustinianus imperauit annis 40.

Iustinianus amens interijt.

Iustinianus auarus.

Iust Ioan. Fa. scribit inter diuos relatum.

Iustinianus hæreticus.

Agapetus I Pontif. Max.

Agapeti libere dictum.

Anthemi⁹ hæreticus.

sta, & Triboniano eius quæstore viro à Christiana religione prorsus alieno. Hæc si quidem Theodora cum Silverio pontifici, mortuo Agapeto iussisset, vt pulso Menna Constantinopolitano antistite Anthemium ab exilio reuocaret idque negasset Silverius se facturum, quod pontificia dignitate incolumi præstari nō posset, excanduit fœmina insolens. & quæ sibi nihil non licere arbitrabatur, scripsitque ad Belisariū, vt Silverio pulso, Vigilium diaconum (cuius in pulsu Anthemiū restitui Theodora petebat) in eius locum substituat. Belisarius rei bellicæ intentus, Antoninæ coniugi negotium dat, quę subornatis à Vigilio testibus (qui Silverium dicerent consilia agitasse de vrbe Romana Gotthis prodenda) hominem cogit se dignitate abdicare, pallioq; deposito monastica se cuculla inducere, sicque in Pontiam relegatus insulam breui post tempore decessit. ac tandem in martyrum ordinem relatus est, cuius festu celebrant duodecimo calendas Iulias. Qui Silverij legendam, quā vocant, scripsere, dicunt eum ab æmulis accusatū. quod per literas & nuntios Vitigi pollicitus esset, Asinariā se Gotthis portam nocte patefacturum, Lateranensi domui, quantum pontifices incolebat, proximam. eamque ob rem à Belisario appellatum, ibique accidisse, vt cum Silverius ad ducem veniret, assideret ille Antoninæ coniungis lecto, quæ ex Neapoli accersita languebat adhuc è via, & vt est mulierum in potestatibus intemperies, insolensque & importuna loquacitas: vbi hæc Silverium ad se venientem vidit procul, stolida voce correptum inclamat. Quo meo, bone vir, quo ve Belisarij merito, tua Gotthis prodimur opera? Sic illa, ac ne potestate quidem Silverio diluendi criminis facta, pontificium ei cultum detraxit, ac se poni iubet. Et hæc quidem gesta sunt Iustiniano palam non iubente, inconstantiæ argueretur: cum & ipse Anthemium in exiliū misisset, sed cōniuēter omnia ferente Silverio ad hūc modū Vigilij fraude & calumnia relegato, Vigilius ipse ex Theodoræ Augustæ Antoninæ Belisarij coniugis sententia, pontificiam sedem arripuit, qui cum in creatione sua Theodoræ imperatrici promisisset reuocaturū se Anthemium, paulo ante vt dictum est, ob hæresim Eutychianam à Constantinopoleos pontifica tu pulsum cœpit impetiosa mulier instare, vt Anthemium restitueret. quod se facturum Vigilius cùm pertinaciter negaret. malis promissis standum non esse asserens, indignata Theodora Vigilium vi ad se adductum & fœminæ mandata facere nolēt, ita cædi iussit, vt parum ab internitione abfuerit, eumque in Euphemiæ templū furtim elapsum, & inde à tortoribus violēter extractum, iniectoque in eius collum laqueo per totam vrbem ad vesperam vsque distractum, tandem in carceres mitti præcepit. vbi aliquandiu panis duntaxat fuit illi cibus, & aqua potus. Clerici autem qui eum secuti fuerant, partim in exiliū acti, partim vero in metalla damnati sunt. Tam fœdā ignominiā, & verbera. & laqueos, & carceres passus est Vigilius, in domino principali, Iustiniano ipso (qui paulo ante venientem eum Constantinopolim summa cum veneratione exceperat, ac pręcedente clero & populo, ad Augustissimum Sophiæ templū perduci iusserat) non solū, vt par est credere, audiente, sed vidente etiā, & patienter ferente. Adde, quod cum alterum iam annum pene exactum in vinculis fuisset Vigilius tentauit Iustinianus per Pelagium (qui Roma ad eum venerat rogandum, vt Totilam ab euertenda vrbe Romana auerteret) flectere eius animum, vt Anthemium restitueret: ad postremum qui sententiam mutare noluit, flagro adhibitus est permissu principis, ac per vrbem iterum laqueo distractus, & demum in carceres reiectus Inde plures annos in vinculis fuit Vigilius, nec prius solutus, quā Narses extremā manū reb. Gothicis imposuit. Hæc ideo scripsi, vt intelligat cupida legum iuuentus, nō tam pium fuisse Iustinia-

Menna Constantinopo. præsul.

Iustinianus in hæresim relapsus.

Theodora Augusta male sentiens de fide.

Siluerius Pont. Max.

Belisarius.

Antonina Belisarij vxor Siluerium Pontificatu priuat.

Syluerius inter martyres relatus.

Asinaria porta.

Mulierū intemperies.

Vigilius in Siluerij locū suffectus.

Vigilius malis promissis stare recusat.

Vigilius cęditur.

Vigilius ignominiose à tortore per vrbē Constan. trahitur.

Pellagius.

Vigilius iterum per vrbē Constā. distractus.

Vigi. Narsetis interuētu vinculis solutus.

num, quam Ioannis Fab. scripta prædicat. Verum fertur ipse Iustinianus inclinante iam, & ingrauescente eius ætate parum fuisse, vt diximus, mentis compos, quam nacta occasionem Theodora Augusta, vt est mulierum animus gloriæ & principatus appetens, magnam administrationis partem ad se trahebat. Inciderunt in Iustiniani huius principatum administrationes pontificum Romanorum septem quorum primus Felix quartus, qui vt inolentes vngerentur, instituit Bonifacius secundus, qui sanxit ne episcopus sibi sacerdotij successorem legeret, & profanam à clero plebem, cum res fieret diuina, discreuit. Tertio loco Iohannes secundus, qui Anthemium hæreticum Constantinopoleos archiepiscopum damnauit, cuius Iustinianus damnationem per literas publice laudauit. l. 4. §. suscepimus. ver. & sanctorū patrum. C. de summa Trin. & fi. Cath. & grandia ad eum misit donā, aureū scyphum gemmis ornatum, & alia multi precij munera, quę Vaticano templo illata sunt. verum eo mortuo Iustinianus, mutata mox voluntate, in Eutychianam hæresim lapsus, eam constantissime catenus amplexus est, donec ipsum Agapetus ad veram reduxit fidem, quam nec ille diu integram seruauit. Hic est ille Ioannes qui scripsit epistolam, inter Claras. C. de summa Trini. & fi. Cath. Agapetus quoque primus, quem à Theodato Gottborum Rege ad Iustinianum imperatorem, qui Amalasuntæ reginæ vltioni imminebat missum fuisse nuper diximus. eumq; ab hæresi Eutychiana ad orthodoxam reuocauit fidem, quo vita functo, iterum desipuit Iustinianus. Ad hæc Siluerius primus vir sanctus, qui calumniam passus est apud Belisarium accusante Vigilio diacono, vt paulū ante à nobis scriptum sit. Dein, & Vigilius ipse eius nominis primus, quem nuper nemini varijs contumelijs verberibusque iussu Theodoræ fuisse affectum, quod Anthemium hæreticum ab exilio reuocare nollet, in quib. & extinctum eum veterem calumniæ culpā optimo fine compensasse scribit Raphael Volaterranus, Alij nō extinctum scribunt, sed longo carcere fuisse detentū, ac tandem Narsetis precibus liberatum Romamq; reuertentem calculi morbo Syracusis perijsse. Ab hoc Vigilio synodus quinta Constantinopoli, Iustiniano adhuc inhumanis agente celebrata est, vbi contra Theodorum Cotianum statutum fuit, vt virgo Maria Theotocos idest, Deipara, seu Dei mater appellaretur. Anno à Christi natali 440. vnde & diuam annam Theotoci, idest, Dei genitricis matrem esse recte dicimus: licet in ecclesiasticis illis libris, quæ breuiaria vulgò appellant, Theodoci matrem eam esse corrupte scriptum sit. Quod si vera sunt hæc, quæ de quinta synodo authore eodem Vigilio, sub Iustiniani principatu cōgregata scripsimus (sicut certe verissima esse nemo nescit literatus) à fide haud dubie abhorrent, ac velut ex diametro distāt, q̄ de eadem re in literas misit Gratianus in decretis canonicis, is nanque non Vigilij pontificatu, sed Iulij quintam ipsam synodum vniuersalem fuisse coactam author esse fertur in capitulo, sexta. & capitulo sequenti §. Quinta decima sexta distinctione. Quod nulla ratione fieri potuisse tā mehercle palam est, quàm cœli sydera clara. Nam duo tantum pontifices maximi Iulij nomen fuere adepti, quorum vterque multis à Iustiniano distat seculis, de Iulio enim secundo, nihil ambigitur, quippe quē vidimus ipsi, nongentis amplius post Iustinianum annis. Priorem autem Iulium Constantini magni principatus habuit, qui longo temporis interuallo eum, quem nuper diximus, Iustinianum antecessit, inter quem & Iustiniani imperij primordia, viginti intercessere Romani pontifices. Ex quo constat quintū concilium non Iulio præside, vt sentire videtur Gratianus, sed Vigilio Iustiniani contemporaneo fuisse indictum. Cæterum malim ego dicere textum in dicto §. Quinta, esse corruptum, & ex puncta inibi dictione Iulij in eius locum Vigilij, verbum esse substituendum, quam fateri tantum virum, tam fœde, in re maxime aperta fuisse lapsum. Simili errore laborauit Paulus diaconus, in Iustiniano minore quintam synodum tempore Iulij factam fuisse falso asserens. Vigilio ita, vt proximo est loco à nobis proditum, vita functo, Pelagius primus eatenus Iustiniani temporibus sacram Romæ tenuit sedem, qui vt clerici septem horas canonicas, pensum seruituris ecclesiasticæ quotidie obirent constituit. Et vt hæretici secularium manu coercerentur, si ad sanitatem trahi aliter nō possunt. Conijciūtur in principis huius tēpora viri ingenio & eruditione illustres, Cassiodorus Rauennas, qui ex consule monasticam amplexus vitam, non pauca de rebus diuinis scripsit. cum multa prius de republica scripsisset senator. Priscianus Cæsariensis, qui in grammatica arte tam multa scripsit, quam nemo ante eum alias. Arator carminum conditor, quibus Euangelicam est historiam complexus: Iustinianus Valentianæ ecclesiæ antistes, rerum diuinarū studio non obscurum nomen adeptus. Dionysius Abbas, qui Romæ Paschalem calculum mira arte composuit. Probantur & Facundi scripta ea tempestate in Eutychianos edita. Adde & Amalasuntam Atalarici Gothorum regis matrem, cui tantam fuisse indolem scribit Cassiodorus, sit sine veneratione eam viderit nemo, & pro miraculo fuerit audire loquētem, cum Grece Latineque sciret egregie, & linguas omnium gentiū tenerent, quibus aliquid adhuc commercij fuit cum Populo Romano, quę cum filium bonis artibus, moribusque instituere conata esset, optimo eius consilio nihil ęque obstitit, ac eorum qui puerum regebant auaritia, nihil minus ad suas cupiditates explendas expedire arbitrantium, quam frugi & moderatū habere principem. Habuit illud Iustiniani seculū, & viros sanctitate claros Benedictū monasticę vitę institutorem in Cassino monte. Maurum eius discipulum in Gallia, Germanum & Genouefam Parisijs. Apud Scothos Brigidam. In Italia Siluerium pontificem martyrij lauream sub eodem Iustiniano adeptum, ac demum Clodoueum primum Gallorum regum Christianum, qui sub ipso ineuntis Iustiniani principatus articulo fatalem obijt diem.

FINIS.

Iusti. fer dinos nō fuit relaxat.
Iustinia. extremis die. mētis ipsos fuit.
Mulier principatus appetēs.
Iust. Iperāte sedere pōtif. Ro. 7.
Felix. 4. Pon. Max.
Bonifa. 2. Pont. Ma.
Lex j. & epla inter claras. C. d' sum. Tria.
Scripta sunt antequā Iusti. I hæresim laberetur.
Agapetus j. Pontif. Maxi.
Siluerius 1. Pontif. Maxi.
Vigili' 1. Pont. Ma.
Theotoci mat Anna dicta Correctus In cus ī vita diuę Annæ.
Gratian' à quibusdā vr lapsus iulij Pon ti. Ro. duo sub fuere. Iulius 1. Pont. Ma. Iul. 2. Ponti. Max. sedit tēpore Cōstantini magni.

Vigilius Iustiniani cōtēporaneus.
Gratianus à calūnia defensus
Pauli diaconi lapsus.
Pelagius 1. Pontif. Maxi.
Viri illustres tēpore Iustin.
Cassiodorus. Priscianus.
Arator.
Iustinianus antistes.
Dionysius abbas. Facundus.
Amalasūta Regina Grecē. Latineq; docta.
Auaritia aulicorū pricipi pniciosa.
Principū institutores ab auaritię vitio alieni esse debent.
Benedict' abb.
Maurus abbas.
German. antistes.
Genoueta.
Brigida.
Siluerius marty.
Clod rex.

Carmina Rubricarum primi libri Institutionum, quæ sunt numero vigintisex.

Institie, ius naturæ, personaq; subsunt.
Ingenuos, debens libertini for are.
Non ois dominus seruos sic liberet, vt vult.
Fusia lex iuris atiem: patria virtus.
Nubet, adoptanit, soluet, tutela, dabitq;
Agnatos, capitis, patronos, atque parentes.
Est fidus tutor, est Attilianus, & author.
Finit curator, teneatur, satisdare tutor.

De iustitia & iure. De iure naturali, gentium, & ciuili. De iure personarum. De ingenuis. De libertinis. Quib. ex cau. ma. non licet. De lege Fusia Caninia tollẽ. De his qui sui vel alie. iu. sunt. De patria pote. De nuptijs. De adoptionibus. Quibus mod. ius pa. po. sol. De tutelis. Qui testamento tutores dari possunt. De legitima agnatorum tutela. De capitis dimi. De legitima patronorũ tutela. De legitima parentũ tutela. De fiduciaria tutela. De Attil. tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur. De authoritate tutorũ Quib. mod. tut. finitur. De curatorib. De satisdatione tut. vel cura. De excusa. tut. vel cur. De suspectis tutoribus vel curatoribus.

Rubricæ secundi sunt vigintiquinque.

Res, corpus, seruit vsufructus sit & vsus.
Est vsucapiens, est donans, est alienans.
Quæro, testari, miles, permittere non vult.
Exhæres, hic instituit, bis substituendo.
Infirmat vel inofficit hæres qualia legat. (dex.
Hinc adimit, Falcat, cõmittit, singula, Co-

De rerum diuisione, & acquirendo ipsarũ dominio. De reb. corporalibus & incorporalibus. De seruituti. rustico. prædio. & vrb. De vsufructu. De vsu & habitatione. De vsucapionibus, & longi temp. præscr. De donationibus. Quibus alienare licet, vel non. Per quas personas nobis acquiritur. De testamentis ordinandis. De militari testa. Quibus non est permis. facere test. De exhæredatione liberorũ. De hæredib. instituendis. De vulgari substitu. De pupil. substi. Quib. mod. test. infirmenẽ. De inoffi. test. De hær. qual. & diffe. De legatis. De ademptione legato. De lege Falcidia. De fideicõmissarijs hæred. & ad se natusconsultum Trebel. De singulis rebus per fideicommissum relictis, De codicillis.

Rubricæ tertij sunt triginta.

Fert intestatus, agnatus, Tertyl & Orfie.
Cognatus gradibus, seruus, libertus inherent.
Signo libertos, possessus: & arrogo quærens.
Post addicta bona, successio dupla recessit
Obligore, verbis, duo, cum seruis stipulantur
Diuidit, est & inutilis atque fide iubet omni.
Litera, consensus, emit, & locat, hinc sociabit.
Et post mandatũ quasi cõtraho, quærito, tolle.

De hæreditatibus quę ab intest. deferuntur. De legitima agna. successione. De senatusconsulto Tertylliano. De senatusconsulto Orficiano. De successione cognatorum. De gradib. cognationum. De serutli cognatione. De successione libertorum. De assignatione libertorum. De bonorum possessionibus. De acquisitione per arrogationem. De eo cui libertatis causa bona addicuntur. De successionibus, quæ fiebant per bono. venditiones, & ex senatusconsulto Clau. sublatis. De obligationibus. Quibus mod. re contra. obligatio. De verb. obli. De duob. reis stipulandi, & promittendi. De stipulatione seruorum. De diuisione stipulationum. De inutilib. stipu. De fideiussoribus. De literarum obligationibus. De obligation ex consensu. De emptione & vendit. De locatione & conductione. De societate. De mandato. De obligationibus, quæ quasi ex contrac. nascuntur. Per quas personas nobis obligatio acquiritur. Quibus modis tollitur obligatio.

Rubricæ quarti sunt octodecim.

Delictum, rapit, Aquilius, iniuria subsit
Et quasi delinquẽs ago, vel gero noxia paupe
Per quos, satisdabo, perpet. et excipiẽs replica-
Sunt interdicta, cum pœnis, officioq; (bo.
Publica iudicia reperis in fine locata.

De obligationibus quæ ex delicto nascuntur. De vi bon. rapt. De lege Aquil. De iniurijs. De obligationibus, quæ ex quasi delicto nascuntur. De actionibus. Quod cum eo qui in aliena est potestate negotium gestum esse dicitur. De noxalibus actionibus. Si quadrupes paupe. fecisse dicatur. De his per quos agere possumus. De satisdationibus. De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hęres & in hæredes transeunt. De exceptionibus. De replicationibus. De interdictis. De pœna temere liti. De officio iud. De publicis iudicijs.

Finis titulorum Institutionum, qui sunt numero nonagintanouem.

Digesti veteris C L V. Rubr. continentur. L XV. carminib. sequentibus, eo textis artificio, vt præter principale intentum, aliquid sententię videantur. habere, quorum declarationẽ subiunximus. Et primo primi libri.

Ius

Ius,& origo patent, leges quoque parte priori.
Costituit, status, ac alienus adoptat, & est res.
Datq; senatores, consul, praetorius, verbis.
Sūt quaestor, praetor, vigilū praefectus, habēdi.
Officium pariter proconsulis vtile noscas.
Iuditijs Augusti, praeses, vel Caesaris addi.
Censor Alexandri, ius mādat, et assidet inde.

De iustitia & iure. De origine iuris ciuilis, & om. magist. & successione iuris prudentium, De legibus & senatuscon. & lon. consuetudine. De constitutionibus prin. De statu hom. De ijs, qui sui vel alieni iu. sunt. De adoptionibus, emancipationibus, & alijs mod. quib. pa. potestas sol. De rerum diuisione & qualitate De senatoribus. De offi. consulis. De offi. praefe. praet. De offic. praefec. vrb. De officio quaestoris. De officio praetoris. De officio praefecti vigil. De officio procons. & leg. De officio praefecti Augustalis, De officio praesidis, De offi. procur. Caesaris, & rationalis. De offic. iuridici Alexandriae. De offic. eius, cui mandata est iurisdictio. De officio assessorum.

Secundi libri Rubricae.

Est iurisdictio, stat nens in parte secunda.
Si quis ius dicens, vocat in ius, non ierit tunc.
Iussit lex, vt eant, qui sunt in iura vocati.
Eximat hos nemo, leges quos satisdare cogūt.
Si noxalis agat, per quem sit, cautio sisti.
Feriat, edendo, pactum, si transigat vllus.

De iurisdictione omni. iudi. Quod quisque iuris in alium statuerit ipse eodem iure vtatur. Si quis ius dicen i non obtemp. De in ius voc. Si quis in ius vocatus non ierit, siue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuit. In ius vocati, vt eant, vel satis aut cautum dent. Ne quis eū, qui in ius uocat, ui eximat. Qui satisdare cog. vel iuramento promittant, vel suae committatur promissioni. Si ex nox. causa agatur, quemadmodū caueatur. De eo per quem factum erit, quo minus quis iudicio sistat. Si quis cautionibus iudicio sistendi cā fac. non obtemperauerit. De ferijs & dilat. & diuersis temporibus earum. & ex quibus causis feriae non impediuntur. De edendo. De pactis. De transactionibus.

Tertij libri Rubricae.

Postulat, infamat, procurat nomine terna.
Gesta negotia sunt his, atque calumnia iūcta.

De postulando. De ijs qui notantur infamia. De procuratoribus & defensoribus. Quod cuiusq; vniuersitatis noie, vel cōtraeā agetur. De negotijs gestis. De calūniatoribus.

Quarti liberi Rubricae.

Restituit quarta, metus, et dolus, et minor hic sunt.
Diminuit, maior alienat, & arbiter hic est.
Nauta, caupones, stabularius abdita reddāt.

De in integrum resti. Quod metus cā gestum erit. De dolo malo. De minoribus vigintiquinque annis. De capitis dimin. Ex quibus causis maiores vigintiquinque an. in integrū restituantur. De alienatione mutandi iudicij causa facta. De receptis arbitris: & qui arbitrium recipiunt, vt sententiā dicāt. Nautae, caupones, stabularij, vt recepta restituāt.

Quinti libri Rubricae.

Iudicis quinta, exhaeres quaeritur, petit haeres.
Si pars haereditatis sic possessoria poscat.
Iungas haeredem fideicommissa petentem.

De iudicijs, & vbi quis agere vel conueniri debeat. De inofficioso testa. De pe. haered. Si pars haered. pet. De possessoria haereditatis petitione. De fideicommissaria haereditatis petitione.

Sexti libri Rubricae.

Vendicat & sexta, tractans de Publiciana.
Vectigalis ager, aut emphyteuticus est hic.

De rei vendicatione. De Publiciana in rem actione. Si ager vectigalis, vel emphyteuticarius petatur.

Septimi libri Rubricae.

Dans vsumfructū pars septima, crescere, sedit
Amittatur, res quae consumenda, petatur:
Dat seruis operas habitatio si cauet vtens.

De vsufructu: & quēadmodum quis vtatur fruatur. De vsufructu accre. Qñ dies vsusfructus legati cedat. Quibus modis vsusfructus, vel vsus amittatur. De vsufructu earum rerum, quę vsu consumuntur, vel minuuntur. Si vsusfructus petatur vel ad alium pertinere negetur. De operis seruorum. De vsu & habitatione Vsufructua. quēadmodum caueat.

Octaui libri Rubricae.

Vtere seruitijs octaua parte locatis.
Praedia dant vrbes, & rus communia multis.
Ni mihi seruitiū bene vendico, perdere possū.

De seruitutibus. De seruitutibus vrbanorum praediorum. De seruitutibus rusticorum praediorum. Cōmunia praediorum tam vrbanorum, quàm rusticorum. Si seruitus vendicetur, vel ad alium pertinere negetur, Quēadmodum seruitutes amittatur.

Noni libri Rubricae.

Quadrupedē nona dabit Aquiliāquoq; legē.
Effundunt multi, noxalis vt actio detur.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. Ad legem Aquiliam. De ijs, qui deiecerunt, vel effuderunt. De noxalibus.

Decimi libri Rubricae.

In decima fines regis, ac erciscere possis.

Diuisis

Diuisis tandem communibus, exhibeamus.
Finium regundorum. Familiæ erciscundę. Communi diuidundo. Ad exhibendum.

Vndecimi libri rubricæ.

Vndecima iudex interrogat, itur ad ipsum,
Seruos corrumpunt, fugitiuos alea, mensor.
Funera cum sumptu, debes inferre sepulchro.

De interrogationibus in iure faciendis & interroga. act. De quibus rebus ad eundem iudicem eatur. De seruo corrupto. De seruis fugi. De aleæ lusu, & aleatori. Si mensor falsum mod. dix. De relig. & sumpti. fune. De mortuo inferendo, & sepulchro ædificando.

Duodecimi libri rubricæ.

Res credit, iurans in litem pars duodena.
Conditio ob causam, cui turpis causa superfit.
Ac indebita si sint, condices sine causa.

De rebus creditis, & si certum petatur. De iureiurando, siue voluntario, siue necessario, siue iudiciali. De in litem iur. De condi. causa dat. causa non secuta. De condictione ob turpem, vel iniustam causam. De cōdictione indebiti. De condictione sine causa.

Tredecimi libri rubricæ.

Tredecimam furti, & legis condictio tangit.
Tritica, dans loca certa, statuta pecunia si sit.
Cōmoda, cūreliqui dabit actio pignoris ampla.

De condict. furtiua. De condic. ex lege. De condic. triticaria. De eo, quod certo loco dari oportet. De constituta pecunia. Commodati, vel cōtra. De pignoratitia actione, vel contra.

Decimiquarti libri rubricæ.

Exercet, iactum habet septima: et institor hic est:
Actio, quae tribuit, patet ac aliena potestas.
Ne dentur natis, Macedonia lex vetat æra.

De exercitoria actione. Ad legē Rhodiam de iactu. De institoria actione. De tributoria actione. Quod cum eo, qui in potestate aliena est negocium gestum esse dicetur. ad senatusconsultum Macedonianum.

Decimiquinti libri rubricæ.

In decimaquinta describo peculiū, et annum.
Post de in rem verso, quod iussu iungere fas est.

De peculio. Quando de peculio actio annalis est. De in rem verso. Quod iussu.

Decimisexti libri rubricæ.

In sextadecima mulier lege Velleianum.
Compensatio e vetant leges si depositum sit.

Ad senatusconsultum Velleianum. De cōpensationibus. Depositi vel econtra.

Decimiseptimi libri rubricæ.

Septima post decimā mandatū pro socio dat.
Mandati, vel contra. Pro socio.

Decimioctaui libri rubricæ.

Octauadecima tibi vendo, diem adiiciendo,
Committens, hæres vendit, rescindo, periclum.
His exportandos debes adiungere seruos.

De contrahenda emptione & venditione: & de pactis inter emptorē & venditorem. & quæ res venire possint. De in diē addictione. De lege cōmissoria. De hæreditate, vel actione vendita. De rescindenda venditione: & quando liceat ab emptione discedere. De periculo & commodo rei venditæ. De seruis exportandis. vel si mancipium ita venierit, vt manumittatur, vel contra.

Deciminoni libri rubricæ.

Emptū post decimā nona, locat, æstimat actor
Res permutatas, præscriptis addito verbis.

De actionibus empti. & venditi. Locati & cōducti. De æstimatoria actio. De rerum permutatione. De præscriptis verbis, & in factum actionibus.

Vigesimi libri rubricæ.

Pignora pars vicena tibi dabit, ac hypothecas.
Post pignus tacitum: sunt quæ res: qui potiores.
Distrahitur pignus: tādē quoque soluitur illud.

De pignoribus & hypothecis: & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum. In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahatur. Quæ res pignori, vel hypothecæ obligari possunt. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur: & de his, qui in priorum creditorum locum succedunt. De distractione pignorum, vel hypothecarum. Quibus modis pignus, vel hypotheca soluitur.

Vigesimiprimi libri rubricæ.

Edictum ædilis tractat vicesimaprima.
Euincam si res: quæ vendatur: excipiatur.

De ædilitio edicto, & redhibitoria, & quanto minoris actione. De euictionibus, & duplæ stipulatione. De exceptione rei venditæ & traditæ.

Vigesimisecundi libri rubricæ.

Vsura, fœnusq. probat vicena secunda.
Instituit: & testes: simul ignorantia duplex.

De vsuris, & fruct. & causis, & omnibus accessionibus, & mora. De nautico fœ. De proba. & præsum. De fi. instru. & amissione eorū. De testibus. De iu. & fac. igno.

Vigesimitertii libri rubricæ.

De sponsalibus: & ritu docet ante suprema.
Ius pactum: fundus dotalis iungitur istis.

De sponsalibus. De ritu nupt. De iure dot. De pactis dotalibus. De fundo dotali.

Vigesimiquarti libri rubricæ.

Vltima coniugibus donat: diuortia tangens.

De donationibus inter virum & vxorem. De diuortijs & repudijs.

Finis titulorum ff. Veteris.

Infor-

Infortiati. C V. rubricæ, versibus X L V I. annotantur.

Quando coniugio dos est repetenda soluto.

Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.

Terminat hęc rubrica vigesimumquartum librum.ff.Veteris.

Primi libri rubricæ.

Impensas dotis, res amotas dabo prime.
Agnosco ventrē, ventris quoq; nomine mitte.
Nom ne si ventris mulier, de concubinis sit.

De impensis in rebus dotalibus factis. De actione rerum amotarum. De liberis agnoscendis, & alendis à parentibus. De ventre inspiciendo, custodiendoque partu. Si vētris nomine mulier in possessionem missa eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur. Si mulier ventris nomine in possess. calumniæ causa esse dicatur. De concubinis.

Secundi libri rubricæ.

Dat tibi tutelas, etiam testando secunda.
De confirmando, de legitimis, dare possunt,
Tutores videas hic, qui petat, atque ministret.
Author, & ex facto, de suspectis sociabunt.

De tutelis. De testamentaria tutela. De cōfirmando tutore, vel curatore. De legitimis tutoribus. De tutoribus vel curatoribus datis ab his, qui ius dandi habent. Qui petant tutores, vel curatores: & vbi petantur. De administratione & periculo tutorum & curatorum. De authoritate & consensu tutorum, vel curatorum. Quando ex facto tutoris, vel curatoris minores agere, vel conueniri possunt. De suspec. tutor. & curato.

Tertij libri rubricæ.

Excusat terna pars, educat, & rationes.
Vtile, pro tutore gerit. falsus quoq;, mandat.
Atque magistratus tenet, & de rebus eorum.
Iura dari suadent curatorem furioso

De excusationibus tutorum, & temporib. earum. Vbi pupillus educari debeat, vel morari, & de alimentis præstandis. De tutelis & rationib. distrahendis. De cōtraria & vtili actione tutelæ. De eo, qui pro tutore, vel curatore negotia gessit. Quod falso tutore authore gestum esse dicetur. De fideiussoribus & mandatorib. tutorū vel curatorū. De magistratibus conueniendis, vel hęredib. eorum. De rebus eorū, qui sub tutela, vel cura sunt, sine decreto nō alienandis, vel supponendis. De curatorib. furioso & ꝓdigo, vel alijs extra minores dandis.

Quarti libri rubricæ.

In quarta, testator, posthumus, irrita, delet.
Hæredes statuo, vulgares substituendo.
Conditio, instituit, & post delibero iure.

De testamentis, & qui testamenta facere possunt. De liberis & posthu. hæredibus instituendis, vel exhæredandis. De iniusto rupto, & irrito facto testamento. De ijs, quæ in testamento delentur, inducuntur, & inscribuntur. De hæredib. instituendis. De vulgari, & pupillari substitutione. De conditionibus institutionum. De iure deliberandi.

Quinti libri rubricæ.

Testator miles in quinta, acquirit & hæres.
Monstrat aperire, quis omittens Syllanianū.
Si quis testari prohibet, ius Codicis addat.

De militari testamento. De acquirenda vel amittenda hęreditate. Quēadmodū testamenta aperiantur, inspiciantur, & describantur. Si quis omissa causa testamenti, ab intestato, vel alio mō possideat hęreditatē. De senatusconsf. Syllaniano & Claud. Si quis aliquem testari ꝓhibuerit, vel coegerit. De iure codicillorū.

Sexti libri rubricæ.

Sextus dat primò legata notanda libellus.

De legatis & fideicommissis primo.

Septimi libri rubricæ.

Septimus inde liber tractat legata secundo.

De legatis & fideicommissis secundo.

Octaui libri rubricæ.

Ter quoque legata notat octauus liber ipsa.

De legatis & fideicommissis tertio.

Noni libri rubricæ.

Annua nona tenet, vsumfructū quoq; legat.
Seruitus, & dos hic legantur, & optio, vinū.
Instructus fundus, sunt et legata peculi. (lex.
Additur his legata rubris penus, atq; supel-

De annuis, & mēstruis legatis, & fideicommissis. De vsu, & vsufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum, vel fideicōmissum relictis. De seruitute lega. De dote prælegata. De optione legata. De viuo, tritico, & oleo legato De fundo instructo, vel instrumēto legato. De peculio legato. De penu legato. De suppellectile legata.

Decimi libri rubricæ.

In decima parte legas alimenta, vel aurum.
Liberat, ac adimit, dubijs, q̄ noīe pœne (fert.
Norma Catonis hēt, pro nō scriptis, quibus au

De alimētis & cibarijs legatis. De auro & argento mundo, ornamentis, vnguentis, vestibus, vel vestimentis, & statuis legatis. De liberatione lega. De adimendis, vel transferendis legatis. De rebus dubijs. De his, quæ pœnæ nomine relinquuntur. De regula Cato. De ijs, quę pro non scriptis habentur. De his quibus, vt indignis hær. auferuntur.

Vndecimi libri rubricæ.

Cōditio vndecīa mōstratur, lex quoq; falcid.
. i cai

Si cui plus fuerit legatum, quàm licitum sit.

De conditionibus & demonstrationibus, & causis & modis eorum, quæ in testamentis scribuntur. Ad legem Falcidiam. Si cui plus, quam per legem Falcidiam licuerit, legatum esse dicatur.

Duodecimi libri rubricæ.

Est Trebellius, atque dies cedit duodena,
Ut pro legatis caueat, legataq́; seruet.

Ad senatusc. Treb. quãdo dies legatorum, vel fideicommissorum cedat, vt legatorum seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur. Vt in possessionem legatorum, vel fideicõmissorum seruandorum causa esse liceat.

Tredecimi libri rubricæ.

Terna post decimam est possessio parte bonorũ.
Si tabulæ extabũt, mutus bona possidet ifans,
Præteritis contra tabulas possessio detur.
Legatum præstans, bona dotem cũ ſero ventri,
De coniungendis, edictum Carbonotauit.
Vult bona possessor tabulas retinere, secundũ,
Quando parens laxat, ex militie, iura patroni,
Obsequium nati debent præstare parenti.

De bonorum possessionibus. Si tabulæ testamenti extabunt. De bonor. poss. furioso infanti, muto, surdo, cæco, competenti. De bon. poss. contra tabulas. De legat. præstandis contra tabulas bono. poss. petita. De collatione bonorum. De collatione dotis. De vẽtre in poss. mittendo, & curatore eius. De coniungendis cum emancipato liberis eorum. De Carboniano edicto. De bonor. posses. secun. tabulas. Si apparente quis manumissus sit. De bonorum possessione ex testamento militis. De iure patr. De obsequiis à liberis & libertis parentibus & patronis præstandis.

Decimiquarti libri rubricæ.

Libertorũ sunt opera, & bona parte suprema,
Urbis libertos, assignas, fraude patroni,
Si nullæ extabunt tabulæ, datur, vndeq; liber,
Legitimus, cognatus adhuc succedo, gradusq́;
Unde vir ac vxor, miles non competit omni,
Lex dat, & ordo, suis, addatur Tertylianum.

De operis libertorum. De bonis libertorũ. De libertis vniuersitatum. De assignandis libertis. Si quid in fraudem patroni factum sit. Si tabulæ testamenti nullæ extabunt. Vnde liberi. Vnde legitimi. Vnde cognati. De successorio edicto. De gradib. affinitatis & cognationis, & nominibus eorum. Vnde vir & vxor. De veteranorum & militum successione. Quib. non competit bonorum possessio. Vt ex legib. senatusve consultis bonorum possessio detur. Quis ordo in bonorum possessione seruetur. De suis & legitimis heredibus. Ad senatuscõsultum Tertylianum & Orficianum.

Finiunt Carmina titulos omnes Infortiati ingeniosa serie comprehendentia.

Digesti noui CLXXIIII. Rubricæ, versibus LVI. elucidantur.

Primi libri rubricæ.

Prima nouis dat opus pars, infectũ quoq; dãnũ.
Hinc arcetur aqua pluuialis, de publicanis.
Donatis, causa mortis donatio subsit.

De operis noui nunciatione. De dãno infecto. & de suggerundis, & protectis. De aqua pluuia arcenda. De publicanis & vectigalib. & commissis. De donationibus. De mortis causa donationi, & capionibus.

Secundi libri rubricæ.

Parte manumissi sunt, et vindicta secunda.
Urbica, mancipia, per testamenta relaxas,
Per lege commissas, libertates, & ademptas.
Unde statu liber, veniens non liberat, aurum.
Natalis causa, non proclamare licebit,
Ingenuus, defunctus erit, collusio tecta.

De manumissionibus. De manumissis vindicta. De manumissionibus, quę seruis ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur. De manumissis testamento. De fideicommissariis libertatibus. De ademptione libertatis. De statu liberis. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt. Qui & à quibus manumissi liberi non fiunt. De iure aureorum annullorum. De natalibus restituendis. De liberali causa. Quibus ad libertatem proclamare non licet. Si libertus ingenuus esse dicatur. Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur. De collusione detegenda.

Tertii libri rubricæ.

Tertia res quærit possessa, vsucapiendo.
Soluit, mens, hæres tribuit, donata, relicta,
His pro legato, pro dote, suo superaddes:

De acquirendo rerum dominio. De acquirenda, vel amittenda possessione. De vsucapionibus, seu vsurpationibus. Pro soluto. Pro emptore. Pro hær. Pro dona. Pro derelicto. Pro legato. Pro dote. Pro suo.

Quarti libri rubricæ.

Iudicat & quarta, confessis, cedit, eatur,
Iudex est author, cum priuilegia credit,
Separo, curator, in fraudem facta resoluo.

De re iudicata. De confessis. De cessione bonorum. Quibus ex causis in possessionem eatur. De bonis authoritate iudicis posidendis. De priuilegiis creditorum. De separationibus. De curatore bonis dando. Quæ in fraudem creditorum facta sunt, vt restituantur.

Quin

Interdicta bona, legataq́, quintanotabit, (sunt
Ne vis tabulis sacer, & loca, publicus hic
Post fruitur, reficit, fluminibus, prior ætas,
Nauigat, & ripæ, de vi, sic possideatis,
Estq́; superficies, iter, actus, quotidiana,
Istis de riuis addas, de fonte, cloacis. (bor.
Quod vi, clamve, remitto, pcaria caditur ar-
Glās, et liber homo factus exhibeatur, vtrobi.
Cum de migrando, iungatur Saluia dictū.

De interdictis, seu extraordinarijs actionibus quæ pro his competunt. Quorum bonorum. Quorum legatorum, ne vis fiat ei qui in possessionem missus est. De tabulis exhibēdis. Nequid in loco sacro fiat. De locis & itineribus publicis. Nequid in loco publico, vel itinere fiat. De loco publico fruendo. De via publica & itinere publico reficiendo. De fluminibus, & ne quid in flumine publico, ripaue eius fiat, quo peius nauigetur. Nequid in flumine publico ripaue ei' fiat, quo aliter aqua fluat quam priore æstate fluxit. Vt in flumine publico nauigare liceat. De ripa munienda. De vi & vi armata. Vti possidetis. De superficiebus. De itinere actuq; priuato. De aqua quotidiana & æsti. De riuis. De fonte De cloacis. Quod vi aut clam. De remissionibus. De precario. De arboribus cædendis. De glande legenda. De libero homine exhi. De liberis exhib. vel deduc. Vtrobi. De migrādo. De saluiano interdicto

Sexti libri rubricæ

Excipio sexta: res iudico, tempora scribens.
Sunt dolus, & iurans lites, ac actio iuncta.

Exceptionibus seu præscriptionibus, & præiudicijs. De exceptione rei iud. De diuersis & temporalibus præscriptionibus: & de acceptionibus possessionum. De doli mali & metus exceptione. Quarū rerum actio nō datur. De litigiosis. De actionib. & oblig.

Septimi libri rubricæ.

Septima verba duo, tradit seruo stipulanti.

De verborum obligationibus. De duobus reis constituendis stipulandi, & promittendi. De stipulatione seruorum.

Octaui libri rubricæ.

Parte fideiussor patet octaua, nono saluo.
Acceptat, prætor saluam, solui, ratā haberi.

De fideiussoribus, & mandatoribus. De nouationibus & delegationibus. De solutionibus & lib. De acceptilationibus. De prætorijs stipulationibus. Rem pupilli vel adolescentis saluam fore. Iudicatum solui. Rem ratam haberi, & de ratihabitione.

Noni libri rubricæ.

Delictum, furtum, tignū pars nona tenebis.
Liber erit, caupo, si furta familia fecit,
Furtum cæsa, rapti bona, tūc incendo, libello.
Criminibus violant, & concutiunt, abigei,
Dum præuaricor, atq; recepto, balnea, fragis
Expilat heredes, quos crimine stellio fallit,
Terminus, illicita collegia, dat popularis.

De priuatis delictis. De furtis. De tigno iniuncto. Si quis testamento liber esse iussus fuerit, & post mortē dñi ante aditā hæreditatē surripuisse, aut corrupuisse quid dicatur. Furti aduersus nautas, caupones, stabularios Si familia furtum fecisse dicatur. Arborum furtim cæsarū. Vi bonorū raptorum. De incēdio ruina, naufragio. De iniurijs & famosis libellis. De extraordinarijs criminibus. De sepulcro violato. De concussionibus. De abigeis. De præuaricatoribus. De receptatorib. De furibus balnearijs. De effractoribus & expilatoribus. De crimine expilatæ hæreditatis. De crimine stellionatus. De termino moto. De collegijs & corporibus illicitis. De popularibus actionibus.

Decimi libri Rubricæ.

Publica iudicia decima sunt parte notata.
Accusans, custos, est maiestatis amator,
Punit adulterium, vis publica priuaq;, sica,
Pompeia, de falsis, lex Iulia repetundis,
Carior annona fiet, si sacra peculor.
Ambitus admittit, plagiaria Turpilianū,
Sepe requiro eos, quos q̄stio, pœnaq́, mulctā,
Damnabo, mortem, deportatis, dato passos.
His punitorium coniungo cadauera tandē.

De publicis iudicijs. De accusationib. & inscriptionibus. De custodia & exhibitione reorum. Ad legem Iuliam maiestatis. Ad legem Iuliam de adulterijs coercendis, & stupro. Ad legem Iuliam de vi publica. Ad legē Iuliam de vi priuata. Ad legem Cornel. de sicarijs. Ad legē Pompeiam de parricidijs. Ad legem Cornel. de falsis, & senatusconsulto Liboniano. Ad legem Iuliā repetundarū. Ad legē Iul. de annona. Ad legem Iuliam peculatus: & de sacrilegiis, & de residuis. Ad legē Iuliam de ambitu. Ad legem Fauiam de plagiariis. Ad senatusconsultum Turpilianū, & de abolitionibus criminum. De requirendis reis & absentibus damnandis. De qōnib. De pœnis. De bonis damnatorum. De bonis eorum, qui ante sententiam mortem sibi cō sciuerunt. De interdictis & relegatis & deportatis. De sententiam passis & restitutis. De cadaueribus punitorum.

Vndecimi libri Rubricæ. *(quo,*

Vndecima appellat, qd̄ nō licet, est, quis, & ā

Quando, suscipiã, dimittã, nihilq; nouabo,
Rescindit causas, tutor prouincia, cogit,
Mors interueniat, de fisci iure, reuersis,
Militat, in castris, qrit bona de veteranis.

De appellationibus & rela. A quibus appel. non licet. Quis & à quo appellatur. Qñ appellandũ sit, & intra quæ tẽpora. De appel. recipiendis vel nõ. De libellis dimiss. Nihil nouari ap. interposita. Quæ sententiæ sine appel. rescind. An per aliũ causæ app. ag. possint. S tutor, vel curator, vel magistratus creatus appellauerit. Eum, qui appellauerit in prouincia defendi. Apud eũ à quo appellatur aliam cãm agere compellendũ. Si pendente appel. mors interue. De iure fisci. De captiuis & postli. reuersis. De re militari. De castrensi peculio. De priuil. veteran.

Duodecimi libri rubricę.

Municipales, estq; decurio parte suprema.
Albus. muneribꝰ, vaco, sꝰ immune tenẽdo.
Legatus, ciuis, decernit, opu populare,
Nundina, pollicita, varias dat cognitiões,
Sunt proxeneta cauti de censibus aucti.
Significata subit verborum regula iuris.

Ad municipales: & de incolis. De decurionibus, & eorum filijs. De albo scribẽdo. De muneribus & honor. De vocatione & excusatione munerum. De iure immunitatis. De legationibus. De administratione rerum ad ciui. perti. De decretis ab ordine faciendis. De operibus publi. De nundinis. De pollicitationibus. De varijs & extraordi. cognit. De proxenetis. De censibus. De verborum & rerum signific. De regulis iuris.

Finis titulorum ff. Noui.

Codicis Iusti. Rubricæ ferme omnes nouẽ subiectis versibus comprehenduntur.

Primi libri rubricæ.

Pars prior officia, leges, & sacra docebit.

Officia. De officio præf. præto. Ori. Offi. præ. præ. Aphr. Offi. præf. vrb. Offi. magistri militũ. Offic. quæstoris. Offic. magistri officiorũ. Offi. comi. sacra. largitio. Offi. comi. rerum priuatarũ: Offi. comi. sacri pala. Officio proconf. & lega. Offi. comi. sac. patrim. Offi. co. Orient. Offi. pfe. Augusta. Offi. vicarij. Offic. prætoris. Offi. recto. prouinciæ. Offic. præfect. vigilum. Officio ciuilium iudicum. Offic. militarium iudic. Offi. diuerso. iudic. Offic. eius qui vicem alicuius iud. vel pręsi. obtinet. Offic. iud. Alexan.

Leges. De legibus & constitut. prin. Manda. prin. Senatusconsul. Vetere iure enucleãdo. Iuris & fact. ign. &c. Nouo Cod. facien. Iustin. Cod. cõfir. De emend. Iust. Cod. &c.

Sacra. De summa Trinit. & fide catho. Sacrosan. eccl. Episc. & cler. Episcopali audiẽtia. Ne sanct. baptisma iteretur. His iungãtur illi, qui faciunt contra sacra, vt est titulus. De hæret. & apostatis. Nemini licere sig. sal. Iud. &c. Ne Chistianũ manci. Paga. & sacrifi. Ijs, qui ad eccl. cõfugiunt. Ijs qui in eccl. ma. Statuis & imagi. Ijs qui ad stat. confug.

Si quos titulos, & hic & in sequentibus omiserimus. illos pro tuo arbitrio sub quo voles verbo collocabis, aut alia (si mauis) contexito carmina, quæ tibi huic rei aptiora videãtur, neq; nos cui tum breuitati, tum vtilitati studuimus, dente canino laceres.

Secundi libri rubricæ.

Trãsigo, restituo, gero, postulo parte scđa.

Transigo. De transactionib. Pactis. Et quia talia fiunt qñq; mediantibꝰ arbitris: ideo de receptis arbitris, in fine libri ponitur, & de iureiuran. propter calum. dando.

Restituto. De in inte. rest. Filiofa. mino. Fideiuss. min. Si tu. vel cur. interuenerit. Si in cõi eademq; cã in integrũ restitutio postuletur. Si aduersus rem iud. Si aduersus vend. Si aduersus dona. Si aduersus liberta. Si aduersus transac. Si aduersus sol. Si aduersus dotẽ. Si aduersus delict. Si aduersus vsuc. Si aduersus fiscũ. Si aduersus credi. Si minor ab hær. se absti. Si vt omissam hæred. vel. bon. possess. vel quid aliud exquirant. In quib. cau. restit. Qui & aduersus quos. Si minor se maio. dix. Si sæpius in integ. restit. Ijs, qui veniam ęta. imp. Si ma. fact. Vbi & apud quem cog. in integ. rest. arg. fit. Reputatio. quæ fi. Etiam per procur. causam rest. In integ. restit. postulat. Restit. mili. Vxor mili. Tempor. in integ. resti. Quibus ex causis maiores.

Gero. De negotijs gestis. Procurato. Ijs quæ vi, metusve causa gesta sunt. Dolo malo. Edendo. In ius vocando.

Postulo. i. aduoco. De post. Aduo. diuer. iudic. Aduo. diuer. iud. Aduo. fisci. Errore adu. Vt quę desunt. aduo. Et quia postulare non possunt, qui infames sunt: ideo, Ex quibus cau. ir. infa.

Tertij libri rubricæ.

i. conqueritur. i. diuidit.

Tertia ius dicens qritur seruit, petit, occat,

Ius dicens. De iudicijs. Sportulis & sump. in diuersis iud. faciendis & de executoribus litium Peda. iudi. Qui pro sua iurisd. iudices dare dariue possunt. Ne quis in sua causa iudi. Qui legi. perso. stan. in iud. ha. Vt nemo inui. agere. Ordine iudiciorum. Litis conte. Plus peti. Dila. Ferijs. Iurisdictione omnium

iudi-

iudicũ. Quando Imperator inter pupil. vel uid. cognoscat, & ne exhibeatur. Vbi de crimine agi oportet. Vbi de possessione agi oportet. Vbi fideic. pe. oportet. Vbi conueniatur, qui certo loco dare promisit. Vbi in rem actio. Vbi de hæredit. agitur, Vbi de ratiocinijs. Vbi causa status agi debeat. Vbi quis decuria. Vbi senator, vel clariss. In quibus causis militantes fori præscript. vti non possunt. Vbi causæ fisca. Quando liceat vnicuique sine iudice se vindi.

Quæritur. De inofficioso testamẽto. Inofficiosis donationibus. Inofficiosis dotibus.

Seruit. De seruitutibus, & aqua, Vsufructu & habitatione, & ministerio seruorum.

Petit. De petitione hæreditatis. Rei vend.

Occat. Familiæ ercicundæ, idest, hæredita. diuidendę. Communi diuidundo. Commun a vtriusque iudicij. Finium regundorum, Consortibus eiusdem litis.

Quarti libri rubricæ.

Actio, contractib⁹, testes quarta referãtur.

Actio. De actionib. & obligationibus. Vt actiones ab hærede & contra hærdem incipiant. Ne vxor pro marito conueniatur. Ne filius pro patre. An seruus ex suo fac. post manu. teneatur. Quãdo fiscus vel priu Hær. actio. Ex delictis defunctorum. Constitu. pec. Rebus cred. & iureiur. Si certũ petatur. Suffrag. Prohibi. seque pecu. Condictione indebi. Condictione ob causam. Condi. ob turpem causam. Condic. furti. Condict. ex lege. Pignorati. actio. Instito. & exerci. Quod cum eo, qui in alie. po. Per quas personas nobis acquiri. ad senatusconsultum Maced. ad senatusc. Velle Non nume pec. Compensatio. Hære. vel actio. vendi. act. emp. & ven. Aedili actio.

Contractus. De cõmodato. Vsuris. Nautico fœnore. Depositi, Mandati. Si ser. extero se emi man. Pro socio. Contrahenda empt. & vendit. Quæ res vendi non possunt. Quæ res exportari non debent, Eunuchis. Patrib. qui filios distrax. Rescindenda vendit. Qñ liceat ab emptione discere. Si propter publi. pensita. Sine censu vel reli. peric. & commo. rei venditæ. Si quis alteri vel sibi. Reb. alie. non alien. Cõmu. rerũ alie. Rẽ alienã gerẽt. Pactis inter empto. & venditorem. Si seruus expor. vene. Si mancipiũ ita veneat, ne prostitua. Si mãcip. ita fuerit alien. vt manumit. Monopolijs. Nundinis & mercator. Vectigali. & commiss. Noua vectigalia instituti non posse. Commer & mercat. Rerum permutat. Locati. Iure emphyteut.

Testes. De testib. & alijs specieb. probationum, videlicet, De proba. Fide instr. cui adhæret titulus, Plus valere quod agitur.

Quinti libri rubricæ

Quinta dabit nuptias, tutelarumq; figuras.

Nuptias. De sponsalib. Si rector prouincię, vel ad eũ ptinentes spõsalitias dederint arrhas. Donatiõe añ nup. Nuptijs. Incestis. & inutilib. nuptijs. Interdicto mrimonio inter pup. & tutor. Si quacunq; præd. potesta. Si nup. rescrip. pe. Secundis nuptijs. Si secundò nupserit mulier. Dotis promiss. Iure dotium. Rei vxoriæ actio. Pactis conuentis tã super dote, quã sup donatione ante nuptias. Dote cauta nõ nume. Don. inter vir. & vxo. Repudijs. Soluto mrimonio, queãdmo. dos petatur. Si dos constante matri. solu. fuerit. Ne fideiuss. vel mand. do. dent. Rerum amo. Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur Fundo dotali. Diuortio facto, apud quem liberi morari vel educari debe. Alend. libe. Concubinis. Naturalibus libe.

Tutelarum. De test. tute. Confir. tuto. Legi tute. Qui pe. tuto. Et breuiter prosequere vsq; ad finẽ huiusce libri: & omnes ferme titu. huic verbo accomodatos iudicabis.

Sexti libri rubricæ.

Sexta libertos, & testamenta notabo.

Libertos. De seruis fugitiuis, & libertis. Furtis, & seruis corruptis. Operis libertorum. Bonis libert. Si in fraudem patrõ libertis alienatio facta sit. Obsequijs patronorũ præstandis. Libertis & eorum liberis. Iure aureorum annulorum.

Testamẽta. De testõ militis. Qui testa. facere poss. Testa. Hær. instit. & subst. & restitu. sub cond. fa. Impub. & alijs substi. Necess. ser. hære. instit. Libe. pter. Posthu. hær. instit. Iure deliber. Repudiã & absti ne. hær. Quem admodum testam. aperiant. Edic. diui Adr. tollen. Si quis aliquẽ test. phibuerit. His quibus vt indignis hæreditates auferunt. Codicillis. Legatis. Et quia in testamẽtis qñq; verba ponũtur obscura: iõ est ibi tit. De verborum & rerum signi. Si omissa sit causa test. Iunge hic materiã bonorũ posses. aliosque huius libri titulos pro arbitrio accipias.

Septimi libri rubricæ.

i. septima. i. appellat non ter. (ter.

Hepta manumittit, pscribit, puocat haud

Manumittit. De vindicta lib. & apud consiliũ manumissione, Testa. manumiss. Lege Fusia Caninia tollenda. Fideicom. liber. De diti. liber. tollẽda. Latina libertate tollenda. Cõi seruo manumisso. Seruo pigno. da. ma.

sera.

Seruis Reip. manumitten. Iis, qui à non dñis manumittunt. Qui manumitti non possunt Qui non possunt ad libertatē peruenire. Qui bus ex causis serui pro p̄. liberat. accipiunt. Ingenuis manumi. Cõia de manu. Lib. cau-sa. Affe. tollen. Quib. ad lib. procla. non licet. Ordine cognitionũ. Collusione detegenda. Ne de statu. defun. post quinquen. quæratur.

Præscribit. De longi temporis. præscri. Pe cu. eius, qui liber. mer. Senatusconsultum Claud. nudo iure quiritum. Vsucapione pro empt. Vsucapioni pro dona. Vsucap. pro do-te. Vsucapione pro hærede. Cõia de vsuca-pio. Vsucapioni. transfor. Acquirenda & re-tinenda possess. Præscri. longi temp. In qui-bus causis cess. longi tẽp. præscri. Quib. non obijcitur longi temp. præscr. Si aduersus cre-dito. Quadrien. præscrip. Ne rei do. uel tem-plo. uendicatio long. except. summo. Præ-scriptio. triginta vel quadraginta annorum. Anna. exceptio. Alluuio. & paludi.

Prouocat haud ter. Ne liceat in una ea-demq; cã tertio prouocare. Appellatio. Tem-po. & repara. appel. Quando prouocare non est necesse. Quorum appellatio. non reci-piuntur. Si pendente appellatiõe mors inter ue. Iis, qui propter metũ iudicis non appel. Si unus ex pluri. appel. Si de moment. possess. fuerit appellat. Et quia appellatiões emittun-tur à sententijs. ideo præsupponendi sunt ti-tuli de ipsis sententijs loquentes: & sunt hi, De sententia præfect. prætorio. Quomodo & quando iudex sententiam proferre debet. Senten. ex breui. recitand. Sentẽtijs & inter loc. omnium iud. Sentẽtia, quę sine cer. quan titate prolata est. Sententijs, quę pro eo quod interest profer. Si à non competenti iudic. iudicatum esse dicatur. Pœna iudicis q̃ male iudicat. Sentẽtiam rescindi nõ poss. Fructi. & litiũ expensis. Re iudicata. Executores rei iu-dicatæ. Vsuris rei iudicatę. Si plures una sen-tentia condẽnati sunt. Quib. res iudicata non nocet. Comminatio, vel epi. Si ex falso in-strumento vel testimonio iudicatum sit. Pau cos, q̃ restant, titulos pro arbitrio applicabis.

Octaui libri rubricæ.

Pignorat octaua, interdicit, dat, stipulatur.

Pignorat. De pigno. & hypothec. In qui-bus causis pignus tacitẽ contrahatur. Si alie-na res pignori data sit. Quæ res pignori obli-gari possunt. Qui potiores in pignore ha-beantur. Iis, qui in priorum creditorum loco succedant. Si anti. cred. pign. uen. Si res com-munis pignori data sit. Prætorio pig. Si in cã iudicata pignus captum sit. Si pignus pi-gnori datũ sit. Partu pign. & omni causa. Re-miss. pig. Etiam ob chirographa. pecu. pignus tenet. poss. Distractio pig. Debito. uenditis pignoris impedire non possunt. Si uenditor pigno. agat. Luitio. pigno. Si unus ex pluri. hæred. Si pign. conuen. Iure dominij impe-tran. Pac. pigno. Creditores euictio. pig. non hab. Et hmõi rubricæ concernũt ius q̃d quis hẽt in rebus. Addamus per quandã similitu-dinẽ rubricas concernentes ius q̃d in perso nis habemus, vt sunt, de Patria potestate. Adoptiones. Emancipationes liberorum. In-grati liberi. Postliminij. reuertẽ. Infan. expo. Infir. pœn. cœlibat. Iure liberorum.

Interdicit. De interdictis. Quorum bono-rum. Quorum legatorum. Vnde vi. Si per vim, vel alio modo absent. perturbata sit poss. Vti possi. Tabul. exhibẽ. Libe. preca. & Saluiã no interdicto. Aedificiorum priuatorum. No ui operis nunciatio. Ope. publi. Ratiocinia operum publicorum.

Dat. pro donat. De donationibus. Dona-tioni. quæ sub modo. Reuocand donationib. Donationibus causa mortis.

Stipulatur. De contrah. & commit. stipul. Duob. reis stipulantibus & promittentibus. Fideiussor. Nouatio. & dele. Solut. & liberat. Acceptila. Euictio. Si quid omissum sit, tu il-lud conformitate perfecta pro arbitrio ad ali quod supradictorum reducere poteris.

Noni libri rubricæ.

Vltima multiplici pars crimina lege flagel i. punit. *(lat.*

Nonus liber Codicis re uera crimina ua-ria punit, incipiens per rubricam, De ijs qui accusare non possunt. Accusa. & inscriptio. Exhiben. & intro. reis. Custod. reorũ. Istos & reliquos sequentes titulos per ordinẽ ca-mini superiori aptissimos iudicabis, nisi di-storto traharis iudicio.

Rubricarum omnium colligationes & continuationes ex Azonis summa excerptæ, & hic nunc primum impressæ, magnam le-ctoribus afferent eruditionem.

Et si nouẽ illa superius explicata, tibi for-sitan prolixiora uidentur: materiã ipsam to-tius Codicis quatuor suppositi uersiculi eno dare poterunt, quos veterem castigantes im-pressionem, sic imprimendos curauimus.

Materia nouem librorum Codicis.

Sacrat prima, secũda parat, Ius tertia dicit.
Contrahit & quarta, nubere quinta docet.
Testatur sexta, libertos septima ponit.
Pignorat octaua, crimina nona premit.

Finis titulorum Codicis.

Tabula

TABVLA
TITVLORVM Institutionum Imperialium.

ACquisitione per arrogationem. pag. 176 c.1
Actionib⁹. 304 c.1
ademptione legatorum, & translatione 177 c.2
adoptionibus. 36 c.2
assignatione liberto. 219 c.1
atiliano tutore, & eo q ex.l.Iulia & Titia dabatur. 57 c.2
authoritate tutorum 60 c.1
BOnorum possessione. 219 colũna 2
CApitis diminutione. 53 col.1
Codicillis. 189 c.1
curatoribus. 64 col.1
DIuisione stipulationũ. 240 col.2
donationibus. 182 c.1
duobus rei stipulãdi, & promittẽdi. 237 col.2
EMptione. & uend. 258 c.2
eo cui libertatis causa bona addicuntur. 225 c.2
exceptionibus. 360 c.2
excusationib⁹ tutorũ, vel curatorum. 65 col.1
exhæredatione libero. 134 c.2
FIdeicommissarijs hæreditatibus & ad sen. con. trebel. 181 co.1
fideiussoribus. 253 c.1
fiduciaria tutela. 56 c.2
GRadibus cognatio. 207 colũna 2
HÆredibus insti. 139 c.1
Hæreditatibus quæ ab intestato deferuntur. 191 c.2
hæredum qualitate & differentia 157 col.2
his pro quos age. pos.
his qui sui vel alie. iu. sunt. 26 c.1
INgenuis. 17 c.1
Iniurijs. 297 c.1
inofficioso testamento. 155 col.1
inutilibus stipulationibus. 242 c.1
ijs p quos agere possumus 353 c.2
iure naturali, gentium & ci. 8 c.2
iure personarum. 15 c.2
iustitia & iure. 6 c.2
LEgatis. 161 col.2
lege aquilia. 292 c.2
lege Falcidia. 178 c.1
lege Fusia Caninia. 25 c.2
legitima agnatorum successione. 199 col.2
legitima agnatorum. 51 c.1
legitima patronum tut. 55 c.1
legitima parentum tut. 56 c.1
libertinis. 18 col.2
literarum obligationibus. 256 c.1
locatione & conducti. 264 c.1
MAndato. 270 c.1
militari testamen. 128 col.2
NOxalibus actionibus. 349 c.2
nuptijs 29 c.2
OBligationibus. 227 col.2
obligationibus ex consensu. 257 col.2
obligationibus quæ quasi ex contractu nascuntur. 272 col.2
obligationibus quæ, ex delicto nascuntur. 283 col.2
obligationibus, quæ quasi ex delicto nascuntur. 300 col 2
officio iudicis. 374 col.2
PAtria potestate. 28 col.2
Pœna temere litigãtiũ. 372 c.1
perpetuis & temporalib⁹ actionibus, & quæ ad hæredes & in hæredes transeunt. 358 col.1
per quas personas nobis obligatio acquiritur. 277. col.2
per quas personas nobis acquiritur. 119. col.2.
publicis iudicijs. 378 col.2
pupillari substitutione. 148 col.1
QVibus alienare licet vel non 116. col.2
quibus ex causis manumittere non licet. 21 col.1
quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. 41 col. 2
quibus modis re contrahitur obligatio. 229 col.1
quibus modis testamenta infirmẽtur. 151 col 2
quibus modis tollitur obligatio. 279 col.1
quib⁹ modis tutela finitur. 62 c.1
quibus non est permissum facere testamentum. 132. col.1
qui testamento tutores dari possunt. 49 col.1
quod cum eo qui in aliena est potestate negotium gestum esse dicitur. 344 col.2
REbus corporalibus & incorporalibus. 99. col.2
replicationibus. 364. col 2
Rerum diuisione & acquirendo ipsarum dominio. 79. col.2
SAtisdatione tutorum & curatorum. 66. col.1
satisdationibus. 354 col.2
senatusconsulto Orfi. 205. col.2
senatusconsulto Terty. 203. col.1
senat. cons. Trebel.
seruili cognatione. 214. col.1
seruitutibus rusticorum prædiorum & vrbanorum. 100. col.1
singulis rebus per fideicõmissum relictis. 188. col.1
si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. 352. col.1
societate 267. col.2
stipulatione seruorum. 239. col.1
successione cognatorum 206. co.1
successione libertorum. 216. col.1
successionibus quæ fiebant per bonorum venditio. & ex senatusconsul. Claud. sublatis. 226 co.2
suspectis tutorib. vel curatoribus. 75. col 2
TEstamentis ordinandis. 131. col 2. testa. militari.
tutelis 47. col.1
VErborũ obligationib. 235. c.1
Vi bonorum raptorum. 290 col.2
vsucapionibus, & longi temporis præscriptionibus. 106. col.1
vsu & habitatione. 104. c.2
vsufructu. 102. c.1
vulgari substitutione. 145. c.2

Tabula ampla comprehendens omnes Paragraphos Institutionum Imperialium, secũdum ordinem alphabeti.

AB hostibus. 58 c.2
accessit nob⁹. 225 c.2
accidit aliqñ. 116. c.2
acquiritur vobis. 120 col.1.
actiones autem. 318. c.1
actionum autem. 334 c.1
ad certum tempus 50 c.2
ademptio legatorum. 177 c.2.
adeo autem 265 c.2
adhuc autem. 173. c.1
ad legitimam. 203. c.1
admonendi autem. 45. c.1.
admonendi tamen. 197 c.1
adoptio autem. 37 c.1
adoptiui liberi. 137 c.2
æque si agat. 308 c.1
eque si debitor. 362 c.1
affinitatis quoque. 33 c.1
agnationis quoque. 164 c.1
alia deinde lex 380 c.2
alia sane causa. 88 c.2
alia sane causa. 99 c.1
aliam vero. 175 c.1
alienus quoque. 141 c.2
alienus seruus. 140 c.2
aliæ autem donationes. 183 c.2
alio quoque. 155 c.2
aliquando autem. 36. c.1
aliquando autem. 287 c.2
aliquando etiam. 109 c.2
alteri stipulari. 250. col.2
animalis quoque. 215. c.2
animalium nomine. 352. col.2
an seruo hæredis. 175. col.2
ante Augusti. 189. col.2
ante hæredis. 176. col.1
apud quoque. 85 col.1.
appellamus autem. 324. col.2
appellantur autem. 362. col.2
apud Caianum. 41. col.1
at aduersus. 372. col.2.
at ex contrario. 119. col.1
at hi qui. 196 col.2
atrox la iniuria. 300. col.2
at si ita 235. col.1
BAuthoritas. 60. col.1.
Bella etenim. 9. col.1
CÆcus autem. 134. col.1
cæteri qui. 159. col.1
cæterum dubium. 348. col.1.
cæterum inter. 200 col.2.
cæterum placuit 296. col.2
cæterum sciendum est. 353. col.1
capite seruo. 296. col.1

certe illud. 92 c. 2.
codicillis. 191 c. 2.
codicillos. 191 c. 1
communem seruum. 178 c. 2
compensationes. 144 c. 1
conceptum furtum. 285 c. 2
conditiones. 256 c. 2
conductor autem. 267 c. 1
consensu fiunt. 258 c. 1.
consequens est. 76 c. 2.
constat autem. 12 c. 1
constituitur. 101 c. 1
contra autem. 117 col. 2
creditor. 232 c. 2
cum autem ad. 55 c. 2
cum autem emptio. 261 c. 2
cum autem impubes. 59 c. 1
cum autem in. 48 c. 2
cum autem ingenuus. 18 c. 1
cum autem is. 41 c. 2
cum autem quæritur. 147 c. 2
cum autem quæritur. 195 c. 2
cum autem ratio. 190 c. 2
cum enim. 169 c. 1
cum eo quoque. 544 c. 2
cum ergo. 14 c. 1
cum ergo pupillorum. 60 c. 1
cum ex 88 c. 2
cum sit expositum. 283 c. 2
cum filius. 194 c. 2
cum igitur. 175 c. 2
cum in suo 92 c. 2
cumque antea. 74 c. 2
cumque hoc. 5 c. 2
cum quis sub aliqua. 252 c. 2
curare. 539 c. 1
D Amni iniuriæ 592 c. 2
dari autem. 49 c. 2
Datur autem. 219 c. 2
datus autem. 75 c. 1
de constituta. 557 c. 2
de his autem. 112 c. 1
de illa sane. 268 c. 1
de ordine 371 c. 2
desinunt autem. 63 c. 2
diutina possessio. 86 c. 2
dominus 550 c. 2
duo plures vc. 258 c. 1
duorum autem. 52 c. 2
E A quoque res 165 c. 2
Eadem hæc 197 c. 1
eadem interueniunt. 577 c. 2
eadem lege. 23 c. 2
eadem oratione 154 c. 1
eadem ratione 545 c. 2
eas vero exceptiones &c. 364 c. 1
ecce enim iusiurandum. 372 c. 2
edicto diui. 111 c. 2
ei uero 215 c. 2
eius vero. 11 c. 2
emancipati 169 c. 1
emancipatos. 137 c. 1
emptio & uenditio 258 c. 2
emptio tam 565 c. 2
eos etiam. 207 c. 1
erat & ex. 127 c. 2
erat olim. 116 c. 1
erant ante. 127 c. 1
ergo non omnes. 71 c. 1
ergo si quidem 184 c. 2
error autem. 1 0 c. 2
est autem capitis diminutio. 53 c. 1
est autem casus. 109 c. 2
est autem tutela. 47 c. 2
est & alia. 56 c. 2
est & aliud. 112 c. 2
est & aliud genus. 115 c. 2
est & alterius. 176 c. 1
est & inter. 382 c. 2
est tamen casus. 140 c. 1
& cum quæsitum. 179 c. 1
& hæc quidem. 168 c. 2
& inuenimus. 116 c. 1
& plures in uotis 146 c. 1
& qui potestatem. 71 c. 1
& quia prima. 187 c. 2
& quidem naturali. 80 c. 1
& quidem neque 47 c. 1
& si ex disparibus. 147 c. 2
& si hæreditas. 576 c. 1
& si in rem. 375 c. 2
& si plures. 144 c. 1
& stipulandi. 237 c. 2
& tam filium. 39 c. 2
& uerius est. 564 c. 1
& unum hominem. 142 c. 1
exceptiones autem. 365 c. 2
ex conditionali 236 c. 1
ex contrario. 168 c. 2
excusantur 69 c. 1
ex duobus reis. 138 c. 2
ex eadem lege 55 c. 2
exemplum patronorum. 56 c. 2
ex eo autem solo. 154 c. 2
ex his itaque. 123 col. 1
ex huius nodi. 238 c. 2
ex maleficiis 327 c. 2
ex maleficiis seruorum. 350 c. 1
ex nou scriptio. 11 c. 2
ex positis. 177 c. 2
ex quibusdam. 176 c. 2
ex quibusdam iudiciis. 303 c. 2
extraneis. 160 c. 1
extraneo uero. 151 c. 2
F Eræ igitur. 84 c. 1
fideius. & præcedere. 154 c. 1
fideiussor non tantum. 254 c. 2
fideiussores. ita 554 c. 2
filij autem. 70 c. 1
filius familias. 45 col. 2
finitur autem. 104 c. 1
flumina autem. 80 col. 2
fœminæ quoque. 40 c. 2
fratris uero. 51 c. 1
fuerat antea. 335 c. 2
furiosus 50 c. 1
furiosus nullum. 246 c. 2
furiosi quoque. 64 c. 2
furti actio 590 c. 2
furti autem actio. 588 col. 2
furtiuæ quoque res. 108 c. 1
furtorum autem. 584 c. 2
furtum autem fit. 586 c. 1
furtum est. 284 c. 1
G Allinarum autem 86 c. 1
Generaliter. 297 c. 2
H Actenus. 65 c. 2
Hactenus ostendisse. 165 c. 2
Hæc actio 591 c. 2
Hæc autem omnia. 575 c. 2
hæc constitutio. 126 c. 2
hæc de seruitutibus. 106 c. 1
hæc exempli causa 562 c. 2
hæredes autem. 157 c. 2
hæredes instituere. 139 c. 1
hæreditas plerunque. 142 c. 2
hæres & pote. 144 c. 2
hæres quoque 276 c. 1
his autem uerbis. 284 c. 2
hic igitur generaliter. 7. c. 1
hoc amplius. 99 c. 1
hoc amplius. ex 283 c. 1
hodie autem. 163 c. 2
hoc etiam addendum. 202 columna 1
hoc loco admonendi. 558 c. 2
hoc loco & illud. 207 c. 2
hoc loco necessarium. 207 c. 2
hoc quoque. 121 c. 1
hoc rescripto. 216 c. 1
huic autem. 341 c. 1
huic proxima est. 174 c. 1
I Dem & in milite 73 c. 1
idem iuris est 283 c. 2
idem iuris est. 361 c. 1
idem placet 122 c. 2
idem que iure. 22 c. 2
ideoque si noxalis. 375 c. 1
ideo autem hæ. 101 c. 2
igitur cum quis 274 c. 1
igitur in pupillari. 117 c. 1
igitur liberi. 120 c. 1
igitur post liberos. 5 col. 1
igitur quartam. 157 c. 1
igitur si inter aliquot. 216 c. 2
ij qui in parentum. 188 c. 2
ij quos nunquam. 145 c. 1
ij sem rescripserunt 75 c. 2
iisidem illis modis. 104 c. 2
illis autem. 129 c. 2
illud autem scire 46 c. 2
illud certum est. 14 c. 2
illud certum est. 214 c. 2
illud expeditum. 268 c. 2
illud in summa. 549 c. 2
illud non ex. 595 c. 1
illud proprie. 149 c. 1
illud proprium est. 40 c. 1
illud quæsitum est 84 c. 2
illud quoque inauditum. 272 c. 1
imperatoriam. 1 c. 2
imperiu quoque. 194 c. 2
impossibilis. 145 c. 1
impuberes autem. 60 c. 1
impuberes non 77 c. 1
in bonæ fidei 536 c. 2
incertis autem. 173 c. 2
in certis uero. 163 c. 1
in duplum. 550 c. 2
in extraneis. 139 c. 2
in fraudem. 23 c. 1
ingenuus est 17 c. 1
in hære. 234 c. 1
in his autem casibus. 304 c. 1
in inofficiosæ 72 c. 2
iniuria. 297 c. 2
inutilia autem. 293 c. 2
in omnibus 253 c. 2
in pecudum 95 c. 2
in personam. 517 c. 1
in petenda. 176 c. 1
in pluribus 40 c. 1
in potestate. 26 c. 2
in potestate nostra 28 c. 2
in primis hoc. 226 c. 1
in primis igitur. 182 c. 2
in seruorum. 17 c. 1
in stipulationibus 255 c. 2
insula. 87 col. 2

in sum-

in summa. 219 col. 1
in summa sciendum est. 301 col. 1
in summa sciendum est. 273 col. 2
in summa sciendum. 290 col. 2
inter eas 31 col. 2
inter rusticorum. 101 col. 2
inter venditorem. 111 col. 1
interdum autem. 65 col. 1
interdum autem 194 col. 1
interdum etiam. 98 col. 1
interdum etiam. 287 col. 2
interdum euenit. 364 col. 2
interdum quoque. 287 col. 2
intestatorum. 192 col. 1
intestatus. 191 col. 2
in testibus. 127 col. 1
introduxit. 346 col. 2
is qui exequitur. 272 col. 1
is quoque cui. 273 col. 2
is quoque qui. 230 col. 1
is vero ad quem. 95 col. 1
ita autem. 250 col. 1
ita tamen 291 col. 2
item actio de eo. 333 col. 2
item actoris. 373 col. 1
item amicam. 32 col. 2
item contra 241 col. 2
ita demum tamen. 193 col. 1
item diuus Marcus. 70 col. 2
item ea quæ ex animalibus. 86. col. 2
item ea quæ ex hostibus. 86 col. 2
item exercitor. 303 col. 2
item ex lege. 332 col. 2.
item extraneus. 160 col. 2
item finitur. 63 col. 1
item inutilis est. 246 col. 1
item is ad quem. 195 col. 1
item is ex cuius. 302 col. 2
item is cui quis. 276 col. 1.
item is cui res 231 col. 1
item is qui ædium. 105 col. 1
item is qui statu. 72 col. 2
item lapilli. 86 col. 2
item lex Cornelia. 380 col. 1.
item lex Cor. de falsis. 381 col. 2
item lex Iulia. 379 col. 2
item lex Iulia de vi pub. 381 col. 2
item lex Iulia peculatus. 382 col. 1
item maior. 73 col. 1
item nemo 252 col. 1
item non aliter. 38 col. 2
item per acceptilationem. 280 columnam. 1
item per liberos. 278 col. 1
item pretium. 261 col. 1
item prodigus. 133 col. 2
item propter aduersam. 71 col. 2
item propter litem. 71 col. 1
item quæritur. 166 col. 2
item qui reipublicæ. 70 col. 2
item Romæ. 73 col. 2.
item Seruiana. 316 col. 2
item si de dote. 343 col. 2
item si fallo 289 col. 1
item si in iudicio. 362
item si inter 275 col. 2
item si propter 72 col. 1
item si pater. 294 col. 1
item si quis in fraudem. 314 col. 2
item si quis rea. 247 col. 1.
item si quis merces. 48 col. 1
item si quis postulante. 319 col. 1
item surdus. 133 col. 2
item sua opere. 72 col. 2
item verborum. 148 col. 1
item vetustas. 198 col. 2
item vbi acquiritur. 121 col. 2
item iure ciuili. 83 col. 1
iure ciuili. 106 col. 2
iuris præcepta 7 col. 2
ius autem ciuile. 10 col. 1
ius autem gentium. 11 col. 1
ius autem potestatis. 29 col. 1
ius bonorum. 219 col. 2
ius naturale. 8 col. 2
iustas autem nuptias. 29 col. 2
iustitia est. 6 col. 2
LEgat autem. 172 col. 2
legatarius. 117 col. 2
legatum itaque 161 col. 2
lege Fusia 25 col. 2
lex 12. tabularum. 203 col. 2
liberis autem. 150 col. 2
liberis suis 148 col. 1
libertas quoque. 173 col. 1
libertas quoque seruo. 189 col. 1
libertini sunt. 18 col. 2
libertinorum autem. 20 col. 2
liberum autem. 193 col. 2
licet autem. 31 col. 1
licet autem vulgo. 205 col. 1
literæ quoque. 93 col. 2
loca etiam. 236 col. 1
loca sacra 264 col. 1
locatio & conductio. 164 col. 2
longe magis. 175 col. 1
MAndatum tantum. 270 col. 1
mandati contrahitur. 270 columnam. 2
mandatum non suscipere. 273 col. 1
manet autem. 268 col. 2
mariti tamen 34 col. 1
masculi quidem 64 col. 1
masculo igitur 151 col. 1
mater vel auus. 138 col. 2
maxima capitis. 53 col. 1
minima autem. 63 col. 2
minima capitis. 54 col. 1
minor siue 53 col. 2
minorem natu. 39 col. 1
minus ergo 197 col. 2
mortuo autem. 225 col. 1
mortuo conductore. 267 col. 2
multis aliis. 218 col. 1
multis autem modis. 19 col. 2
mutuum neque. 246 col. 2
NAnque licet. 311 col. 1
necessarius hæres. 158 col. 1
nec in pendenti. 241 col. 1
neque autem præfectus. 68 col. 2
neque tamen hæreditatem. 61 columnam. 1
ne tamen pupillorum 66 col. 1
nihil autem interest. 128 col. 1
nihil autem interest. 186 col. 1
nominatim. 135 col. 2
non autem omnes. 339 col. 2
non est autem. 72 col. 2
non solum autem. 36 col. 2
non solum autem hæredibus. 150 col. 1
non solum autem is 101 col. 1
non solum autem testatoris. 163 col. 2
non solum rei. 237 col. 1
non tamen cuicunque. 21 col. 2
non tamen per omnia. 154 col. 1
non tamen omnibus. 132 col. 1
non tamen vsquequaque. 134 col. 2
non tantum autem. 190 col. 2
nos autem per. 59 col. 2
nostra autem constitutio. 162 col. 2
nouissime autem. 79 col. 1
nouissime sciendum 110 col. 2
nouissime sciendum est. 206 col. 1
nullius autem. 82 col. 1
nunc admonendi. 372 col. 1
nunc admonendi. 118 col. 1
nunc admonendi sumus. 355 col. 2
nunc de libertorum. 216 col. 1
nunc transeamus. 191 col. 2
nunc transeamus. 227 col. 2
OLim scriptura. 256 col. 2
omne autem ius 15 col. 2
omnes autem actiones. 330 col. 1
omnis autem. 351 col. 1
omnis res. 242 col. 2
omnis stipulatio. 234 col. 2
omnium autem actionum quibus. 303 col. 2
omnium autem actionum. 374 col. 1
omnium autem obligationum 228 col. 1
optionis legatum. 172 col. 1
ostendimus. 76 col. 1
PAter nec non. 126 col. 2
patitur autem. 298 col. 1
pauonum quoque. 85 col. 2
peculium autem. 171 col. 1
per contrarium 205 col. 2.
permissum est. 48 col. 1
per traditionem. 75 col. 2
placebat autem. 202 col. 2
placuit tamen. 286 col. 2
plane de testamentis 130 col. 1
plane solutio. 245 col. 1
plus autem. 340 col. 1
pœna autem. 299 col. 2
pœnales quoque. 320. col. 1
possidere autem. 370 col. 1
possunt autem. 125 col. 2
pœna quoque. 176 col. 2
pœnæ seruus 43 col. 1
post generta 274 col. 1
post hæc videamus. 161 col. 2
post mortem. 176 col. 2
post mortem suam. 149 col. 1
post suos. 206 col. 2.
postea vero 217 col. 1
posteriore quoque. 152 col. 1
posthumi quoque. 135 col. 2
posthumo quoque. 173 col. 2
posthumorum 136 col. 3
posthumus autem. 174 col. 2
potest autem. 188 col. 2
potest autem quis. 145 col. 1
potest tamen quis. 188 col. 1
prædiorum. 101 col. 1
præferuntur. 204 col. 1
præiudiciales. 322 col. 2
præterea debitor. 361 col. 2
præterea emancipatione. 45 col. 1
præterea etiam 364 col. 2
præterea & is 232 col. 2
præterea intestatus. 187 col. 1
præterea introducta 346 col. 2
præterea inutilis. 246 col. 1
præterea nouatione 281 col. 1
præterea quasdam. 337 col. 2
præterea qui ad 63 col. 2
præterea quod. 87 col. 2
præterea sicut. 165 col. 1

præterea ſi medicus. 194 col. 1
præterea teſtamentum. 133 col. 1
prætium autem. 260 col. 2
prætorum quoque. 13 col. 2
præualuiſſe. 23 co. 1
primo gradu. 208 col. 1
prius eſt. 229 col. 1
procuratori. 278 col. 1
pro eo. 233 col. 1
proximus autem 102 col. 2
publica autem. 379 col. 1
publica iudicia. 378 co. 2
pupillo. 62 col. 2
pupillus. 247 col. 1
Q Va de cauſa 216 col. 2
quadrupli. 332 col. 2
quam formam. 358 co. 1
quantitas autem. 179 col. 2
qua ratione. 149 col. 1
quarto gradu. 208 col. 2
quas ex omnibus. 4 col. 2
quę autē in pictorijs. 174 columna. 2
quædam actiones. 329 col. 1
quædam præterea. 99 co. 2
quæ de fullone. 289 col. 2
quæ diximus. 348 col. 2
quæ omnia aperiius. 337 col. 2
qui autem ex fideicommiſſis. 189 col. 1
qui autem excuſare. 74 col. 2
qui autem vult. 73 col. 2
quia pleruoque 135 col. 2
quia tamen ita. 229 col. 1
quia tamen ſuperius. 345 col. 1
quibus autem dignitas. 34 col. 1
quibus autem teſtamento. 31 c. 1
quibus connumerari. 192 col. 2
qui hoc anno. 252 col 2
qui igitur ex re. 29 col 1
qui item excuſare. 58 col. 2
quinimo 130 col 2
quinto gradu. 208 col. 2
qui pro vſu. 67 col. 1
qui res alienas. 291 col. 1
qui tutelam. 73 col. 1
qui uires. 238 col. 2
quod autem ad eas. 109 col. 1
quod autem dictum eſt. 54 col. 2
quod autem lex. 32 co. 1
quod ſi naturali. 88 co. 1
quod ſi quis ſibi. 243 co. 1
quod ſi tutor. 65 col. 2
quod ſeruus. 240 col. 2
quod turpi. 232 co. 1
quorum uis. 269 col. 1
quorum vtraque. 2 co. 2
quos autem ſolus. 220 col. 2
quoties plures. 230 col. 1
R Ecuperandæ. 370 co. 2
re contrahitur. 229. co. 2
recte quoque mandatum. 272 columna. 2
rei perſequendæ. 156 col. 1
religioſum locum. 82 co. 2
Repetitis. 215 col. 2
res fiſci. 110 co. 1
reſponſa prudentum. 14 col. 1
reſtitutæ autem. 182 col. 2
retinendæ poſſeſſionis. 368. columna. 1
riparum quoque. 81 col. 1
rurſus ex diuerſo. 512 co. 2
ruſticorum. 100 col. 2
S Acræ res. 82 col. 2
ſane in hac actione. 292 col. 1
ſanctæ quoque res. 83 col. 1
ſatiſdationum modos. 334 col. 2
ſciendum autem eſt. 67 col. 2
ſciendum autem eſt. 205 col. 2
ſciendum eſt ſuſpecti. 75 col. 2
ſciendum eſt tamen. 114 col. 2
ſciendum tamen eſt. 131 col. 2
ſecundo gradu. 208 col. 1
ſed agnationis. 52 col. 2
ſed aliquando. 107 col. 2
ſed cum aliquis. 126 col. 1
ſed cum antea. 204 co. 2
ſed cum factum. 239 col. 2
ſed cum multas. 226 col. 2
ſed cum paulatim. 123 col. 1
ſed de publicis. 383 col. 2
ſed ea omnia. 198 col. 1
ſed eas quidem. 174 col. 1
ſed & capitis. 63 col. 2
ſed & illud vtriuſque. 40 col. 1
ſed & lex. 300 col. 1
ſed & maior. 28 col. 2
ſed & propter. 71. col. 2
ſed & quod principi. 13 col. 1
ſed & credas. 286 col. 2
ſed & ſi emancipato. 49 col 1
ſed & ſi in expeditione. 138 col. 2
ſed & ſi in teſtamento. 58 col. 1
ſed & ſi pater 46 col 1
ſed & ſi quis ante. 131 col. 1
ſed & ſi quis cum. 344 col. 1
ſed & ſi quis priore. 119 col 2
ſed & ſi rem. 164 col. 2
ſed & ſi quis ſtipuletur. 258 col. 1
ſed & ſi vſque. 63 col. 1
ſed & tale. 172 col. 1
ſed & votum. 128. col. 1
ſed ex conſtitutionibus. 571 columna 1
ſed ex diuerſo. 119 col. 2
ſed ex diuerſo pro. 225 col. 1
ſed ex his legibus. 58 col. 2
ſed furti. 533 col. 1
ſed hactenus. 130 col. 2
ſed hæc de his. 218 col. 2
ſed hæc ita 136 col. 2
ſed hæc quidem antea 341 col. 2
ſed hęc quidem 128 col. 2
ſed hęc quidem vetuſtas. 338 columna. 1
ſed hodie ex. 37 col 2
ſed hodie hæc aliter. 335 col. 2
ſed hoc iure vtimur. 39 col. 1
ſed interdicto. 369 col. 1
ſed is apud quem. 290 col. 1
ſed iſte quidem. 309 col. 2.
ſed ius quidem. 10 col. 2
ſed naturalia. 23 col. 1
ſed nec huiuſmodi. 174 col. 1
ſed neque hæres. 117 col. 1
ſed nos conſtitutione. 204 col. 1
ſed noſtra. 160 col. 2
ſed noſtra. 217 col. 1
ſed non uſque. 163 col. 1
ſed olim. 161 col 1
ſed quemadmodum. 205 col. 1
ſed quia hæredes. 183 col. 2
ſed quia ſtipulationes. 185 col. 2
ſed ſi cui habitatio. 105 co. 2
ſed ſi ex teſtamento. 67 col. 1
ſed ſi gregis 96 col. 1
ſed ſi inſtituto 146 col. 2
ſed ſi libero. 99 col. 2
ſed ſi quis nepotis. 39 col. 2
ſed ſi quis pręſens. 78 col. 2
ſed ſi recuſabat 184 co 2
ſed ſi rem legatarij. 167 c 1
ſed ſi vxori. 169 c. 1
ſed tamen id 108 c. 2
ſed veteres. 351 c. 2
ſemel autem. 24 c. 2
ſeptimas. 75 co. 1
ſequens diuiſio. 218 c. 2
ſequens diuiſio. 367 c 2
ſequens illa. 335 c 2
ſequitur. 360 c. 2
ſequitur de iure. 26 c 1
ſequitur vt diſpiciamus. 565 c. 2
ſerui autem aut. 16 c. 2
ſerui autem ex eo. 16 c. 2
ſerui verò à dominis. 19 c. 2
ſeruis autem ipſi. 298 c. 2
ſeruus autem à domino. 140 c. 2
ſeruus autem alienus. 30 c. 1
ſeruus autem manumiſſus. 34 columna. 1
ſeruus autem plurium. 142 c. 2
ſeruus communis. 240. c. 1
ſeruus etiam alienus 141 c. 2
ſeruus ex perſona. 339 c. 1
ſexto gradu 163 col. 2
ſi ab hoſtibus. 44 c. 1
ſi ad exhibendum. 376 c. 2
ſi aduerſus ea. 35 c. 1
ſic itaque diſcretis 324 c. 1
ſi communi ſeruo 299 c. 1
ſi cui fundus. 166 c. 2
ſi cui nullus. 57 c. 2
ſi de alia re 252 c. 1
ſi duorum. 90 c. 1
ſi eadem res. 166 c 1
ſi ex pluribus. 206 c 1
ſi familiæ erciſcundæ. 377 c. 1
ſi filius familias 303 c. 1
ſi finium. 377 c. 2
ſi fundum. 252 c 2
ſi generaliter. 172 c. 1
ſi grex legatus. 170 col. 1
ſi igitur iuſſu. 345 c. 2
ſi impoſſibilis. 247 c. 2
ſi inter tutorem. 61 c. 2
ſi is quis in interdum. 226 c. 2
ſi iudex litem. 302 c. 1
ſimilis modo 63 c. 2
ſimiliter. 72 c. 1
ſi minus. 342 c. 1
ſi nautem &. 123 c. 2
ſi nautem p procuratorē. 259 col. 2
ſin autem quis. 249 c. 2
ſine ſcripto. 14 c. 2
ſi nemo ſuus. 200 c. 1
ſingulorum. 83 c. 2
ſi peculium. 170 c. 2
ſi plures conditiones. 113 c. 2
ſi plures inſtituantur. 143 c. 1
ſi plures ſint. 202 c. 1
ſi plures ſint. 243 c. 1
ſi quid autem 235 c. 2
ſi quis agros 339 c. 1
ſi quis alij quam. 244 c 2
ſi quis aliud. 342 c. 2
ſi quis alium. 234 col. 1
ſi quis à non domino. 94 col. 2

ſi quis

Si quis ancillas. 269 col. 2
Si quis autem falsis. 75 col. 2
Si quis autem suspectos. 78 col. 1
Si quis debitori. 168 columna 2
Si quis filiabus. 50 col. 2
Si quis in alieno. 94 col. 1
Si quis in nomine. 174 co. 2
Si quis itaque. 179 col. 2
Si quis ita stipuletur 185 col. 2
Si quis rem suam. 167 col. 2
Si rem suam. 167 col 2.
Si quis tutor copiam. 78 col. 1
Si quis velit. 102 col. 1
Si quis vna. 186 col. 1
Si res aliena 161. col. 1
Si res legata. 169 col. 2
Si scriptum. 250 col. 1
Si seruum alienum. 147 col. 1
si seruus domino 351 col. 1
si tamen alienam 80 col. 2
si titius. 93 col. 1
si tutor nomine. 156 col. 2
sine autem 239 col. 1
si vero reus. 257 col. 2
si vxor tua. 34 col. 3
socie atem. 267 col. 2
socius socio. 269 co. 2
socrum quoque 34 col. 1
soluitur 269 col. 1
Statim. 373 col. 1
Stipulationum. 140 col. 2
Sub certa. 173 col. 2
Sub conditione. 235 col. 2
Substituitur. 251 col. 1
Sui autem & necess. 158 co. 2
Sui autem herédes 193 col. 2
Summa autem. 366 col. 2
Summa itaque diuisio. 15 col. 2
Summa itaque ope. 6 col. 2
Sunt autem agnati. 200 col. 1
Sunt autem bonorum. 273 co. 2
Sunt autem constitutę. 350 colu. 2
Sunt & aliæ. 35 col. 1
Sunt praeterea 343 col. 1
Sunt praeterea publica. 382 col. 2
Superest vt de actionibus. 204 col. 2
Superest vt admoneamus 360 col. 1
Superest vt de lege. 178 col. 1
Superest vt de officio. 374 colum. 2
Superiore libro. 79 col. 2
Supra dicta. 119 col. 2
Suspectum. 79 col 1
Suspectus autem est. 77 col. 2
Suspectus, autem remotus. 77 col. 2
TAm autē corporales. 171 col. 2
Tam autem naturales. 171 c. 2
Tertia diuisio. 371 col. 1
Tertio gradu. 208 col. 2
Testamenti autem. 159 col. 1
Testamentum ex eo. 124 col. 1
Testamentum io ro. 151 col. 2
Testis autem. 125 col. 2
Thesauros. 96 col. 2
Tollitur autem. 279 col. 1
Transeamus 47 col. 2
Tripli vero. 331 col. 2
Tua tantum. 271 col. 2
Tutor autem nec. 174 col. 1
Tutor autem statim. 61 col. 1
Tutores autem sunt. 48 col. 1
Tutores & curatores. 354 col. 2
Tutores quoque. 275 col. 1
VEl singulis. 151 col. 1
Venditæ vero res. 97 col. 2
Verba autem. 189 col. 2
Verbis obligatio. 233 col. 2
Versa vice. 251 col. 2
Videamus. 41 co. 2
Videamus si pars. 144 col. 1
Vniuersitatis 81 col. 2
Vsusfructus. 102 col. 2
Vtique tamen. 163 col. 2
Vtriusque. 373 col. 1
Vulgo quæsitos. 207 col. 2

Explicit Tabula omnium paragraphorum Insti. Impe.

TABVLA FACILIS ET AMPLA comprehendens secundum numerum foliorum omnes materias singulares, ex textu, glossis, & postillis extractas.

ABesse definit, qui domum redire potuit finito negotio. 313 col. 1
Absens an amittat possessioně. 109 c. 2
absens capitaliter damnatus, nő fit servus, sed præsens fit. 43 col. 1
absens est degěs extra provinciam. 213 col. 1
abrogatio alicuius iuris cum fit, censetur pespe ua 219 col. 1
absolvere. Faciliores sumus ad absolvendum, quam ad condemnandum. 369 col. 1
abstinere à malo nő sufficit, nisi &c. 8 col. 1
acceptilatio non tollit obligationes iurisgentium. 255 col. 1
acceptilatio ratione rei inutilis, habet vim pacti: secus si ratione cőceptionis ineptæ. 280 col. 2
accessio. Non debet plus esse in accessione, quă in principali. 255 col. 1 in tex.
accidentalis causa, an & quando naturali ppondereret. 31 co. 1 in post.
accusare an possit fœmina. 76 col 2
accusatur quis etiam post mortem. 379 col. 2
actio civilis & prætoria. 309 col. 2
actio communi dividundo. 335 c. 1
actio competětes actori, qui reo dafer ente iuravit, qualis est. 319 c. 2
actio confessoria. 308 col. 2
actio de rem verso. 319 col. 1
actio de peculio. 318 col. 2
actio de tigno iniuncto. 92 col. 1
actio est tam de iure civili, quă prætorio. 304 col. 2
actio exercitoria. 319 col. 1
actio ex maleficio, & quasi maleficio differunt. 304 col 1
actio ex stipulatu pro dote competit marito & uxori. 335 col. 2
actio familiæ erciscundæ quare est mista. 329 col. 2
actio finium regundorum. 335 c. 2
actio hypothecaria & tutelæ quando nascuntur. 232 col. 2
actio iniuriarum an sit annalis in omnibus casibus. 300 col. 2
actio Institoria. 319 col. 1
actio legis Aquiliæ & iniuriarű differunt. 293 col. 2
actio nulla datur hodie in triplum. 132 col. 1
actio pignoratitia 334 col. 2
Actio præscriptus verbis in tribus generibus negotiorum habet locum. 374 col. 2
actio pro tutela directa & contraria est ex quasi contractu. 243 col 2
actio publiciana an competat habětí utile dominium. 311 col. 1
actio quæ nascitur ex permutatione. 335 col. 1
actio quod iussu. 319 col. 1
actio realis potest in stipulatione deduci. 281 col. 1
actio tributoria. 319 col. 1
Actio vi bonorum raptorum est duplex. 291 col. 1
actionis in factum quatuor sunt genera. 372 col. 1
actionem ex quinque partibus iuris civilis descendentes, civiles & ppetuæ sunt. 358 col. 2
actiones ex contractu descendentes quæ non danť in hœdes. 360 col. 1
actiones, ex maleficio in duob casib. transeunt in hæredes. 359 c. 2
actiones mistę dicuntur duobus modis. 325 col. 2
actiones octo sunt, quæ infamant. 374 col. 1
actiones pęnales prætoriæ sunt multæ. 322 col. 2
actiones plures si competăt alicui, an una intentata, tollantur aliæ. 353 col. 2
actiones reales quanto tempore durant. 358 col. 2
actiones stricti iuris quare sic dicte 334 col. 1
actionum divisiones xij. 343 col. 2
actionum quædam sunt duplices, quædam simplices. 189 col. 2
actor & reus simul quis esse non potest. 61 col. 2
actor, reus, iudex, & res: hæc quatuor considerantur in contractibus civilibus. 254 col. 1
actus mortensium non possunt esse in suspenso. 137 col. 2
addendi iure saluo poni debet in libello. 342 col. 1 in post.
adire hæreditatem, repudiare, immiscere, & abstinere differunt. 160 col. 1
adeunti hęreditatem multa sunt necessaria. 161 col. 1
adiectus cui solvitur, directa actione tenetur. 245 col. 1
Administrare an debeat prælatus accusatus suspectus. 78 col. 1
administratio transit in filium, vel potius cőtinuatur mortuo patre. 159 col. 2. & in post. ead. col.
administrationem extra positus retinet dignitatem. 4 col. 1
adoptans avus quartam relinquit adoptato. 154 col. 2
adoptio ex tribus modibus. 199 col. 1. & ibi tex.
adoptio quid. 37 col. 1
adoptione non fit matertera. 32 c. 2
adventitia & profectitia differunt: hæc iussum patris requirunt, illa abnuunt. 204 col. 1
adventitiorum proprietas filij est. 278 col. 1
adventitiorum usumfructum quandoque pater non habet. 120 col. 2
advocati dicuntur militare. 2 c. 2
advocati partium an debent iurare. 373 col. 1
advocati qualitas. 4 col. 2
advocatus non potest esse Infamis, sed procurator. 364 col. 1
adulterij accusatio non omnibus datur. 379 col. 1
adultus non habens curatorem potest alienare quæ servando servari non possunt. 118 col. 2
affectio. Aestimari debet res non ex affectione, sed communi ualore. 380 col. 2
affectus punitur, licet non sequatur effectus, an & quando locum habeat hæc regula. 287 col. 1
affinitas an contrahatur ex coitu illicito. 214 col. 1
affinitas an soluatur soluto matrimonio. 34 col. 1
affinitas non contrahitur per sola sponsalia, sed publica honestas. 34 col. 2 in post.
affirmat tacens, nisi erubescentia tacuit. 46 col. 2
agit quis aliquid quandoque non ut ipse, sed ut alius. 157 col. 1
agnatio à patre est, cognatio à matre. 107 col. 2 in tex.
agnatio contrahitur adoptione. 200 col. 2 in tex.
agnatio fit non solum iure civili, sed etiam naturali. 100 col. 2
agnatio ut fiat, quid requiritur. 51 col. 1 in postil.
agnationis iure tolli potest, non consanguinitatis. 52 col. 2
agnati præferuntur cognatis in duobus. 52 col. 1
agnatorum prærogativa facile perditur. 52 col. 1
allegationes falsæ non revelant. 75 col. 2 in textu.
allegationes repetendæ sunt in sententia. 185 col. 1
alere non tenetur tutor pupillum de suo. 78 col. 2
alimenta. Pupillorum reditus non debent omnino expendi in eorű alimentis 78 col. 2
alimentarius an possit transigere. & mulier pacisci super alimentis. 60 col. 2
alienans in fraudem potest incarcerari. 315. col. 2
alienans quandoque repetit, quod alienavit. 171 col. 1
aliena res vendi potest, non obligari. 243 col. 1
alienare aliena multi possunt. 117 col. 2
alienare quando potest adultus, & quæ. 118 col 2
alienare res suas multi non possunt 117 col. 2
alienari an & quando potest prædium dotale 117 col. 1
alienata res in fraudem quandoque retineri potest. 315 col. 2
alienum agrum an & quando ingredi-

gredi liceat inuito domino. 84 colum. 2
alueus duo significat. 58 columna secunda
alumnus quis. 24 col. 1
amisisse dicor quod cõsequi potui. 295 col. 1
angustiæ iuris sunt tollendæ. 203 colum. 2
anima non in nostra, sed in Dei potestate est. 379 col. 2
animæ hominum quibuslibet rebus sunt præferendæ. 82 columna prima
animalium quædam mãsueta, quędã fera prorsus, quædam mista. 85 col. 2
annus completus quando requiratur, vel sufficiat cęptus, vel tempus requiratur vel de momento ad momentum. 73 columna prima in post.
annus vtilis. 313 col. 2
anno hoc promittens vel mense, non tenetur ante finem eorum. 252 col. 2
anterior hominis pars est nobilior 82 col. 2
antecessoribus per s, ab antesedeo legi debet in §. cunq;. in proœmio Institutionum, & non antecessoribus quo, nemo hactenus animaduertit, ac nec ipse quidem Erasmus, vir alioqui doctissimus ibidem.
antiquitas non debet ignorari. 128 col. pri.
Antiquum ius allegatur ex eo quoque arguitur. 138. col. 1
apostatarus crimen transit ad hæredes. 194 col. 2
apprehensio, Sine apprehensione sæpe transfertur possessio 98 col. secunda.
approbare laudum an possit quis ante, quàm proferatur. 189 colũ. secunda.
arbiter faciẽs litem suam, punitur. 301 col. 1
arbitrium boni viri quando requiratur. 160 col. 2
argumentum à contrario sensu valet in iure. 132 col. 1
argumentum ab autoritate valet. 23 col. 1
arma egent auxilio legum. 1 col. 2 in textu.
arma decori sunt, leges vero armis 1 col. 2
arma reorum sunt exceptiones, vt actiones actorum. 503 columna prima.
arrogato quæ personæ succedunt. 225 col. 1
arrogatus non debet habere plus iuris quam naturalis & legitimus. 39 col. 1
assis partes quæ & quot, quid as. 142 col. 2
adscriptitius est domesticus. 127 c. 1
adscriptitius est liber. 16 col. 1
adscriptitij, coloni, censiti parum distant à seruis. 323 col. 1
atrociorem iniuriam reddit iudicis conspectus. 300 col. 2 in tex. & in post.
atrox dicitur sententia licet iusta. 53 col. 2
auia succedit vt mater. 203 col. 2
auri libra constat aureis septuaginta duobus. 59 col. 2 in post.
authentico creditur, non exemplis tantum. 182 col. 1
authorare an quis possit ad rem propriam & sibi soluere rem debitã. 61 col. 2 in post.
authoritates authorum & philosophorum sunt in causis allegandæ 261 col. 2
authorem alteri fieri, est probare qđ per eum fit. 61 col. 2
BAnniti qui 43 col. 1
barbari sunt, q extra Romanũ Imperium sunt. 2 columna secunda.
bastardis relinqui potest ꝓ alimentis & dote 26 columna prima in postil.
bellum à iure est introductum. 11 c. prima.
beneficium quod habeo propter te, non debeo vti contra te, vbi tu participas de eo. 62 co. secunda in postillis.
beneficium collatum potest reuocari propter prouocationem ad irã. 38 col. 2
beneficium confertur in inuitum. 121 col. 2
bona fides de iure canonico requiritur continua ad perficiẽdam præscriptionem, secus de iure ciuili. 120 col. 1
bona fides est duplex. 334 columna prima.
bona fides in quibusdam contractibus requiritur in duobus temporibus, in alijs sufficit eam habere in initio. 94 columna secunda in postilla.
bona fides in tradente sufficit, in præscribente requiritur etiam iustus titulus. 109 columna prima in postillis.
bona fides quando præsumitur 83 col. 1
bona fides quibus temporibus requiratur. 106 col. 2
bona fides requiritur in emptore & venditore in titulo singulari, secus in vniuersali. 111 col. 1
bonæ fidei actiones quare sic dictæ 334 col. 1
bonæ fidei possessor an teneatur de naturalibꝰ fructibus consumptis 95 col. 1
bonæ fidei possessor quos fructus facit suos 95 col. 1
bonorum possessio contra tabulas quare dicitur ex testamento. 221 col. 1
bonorum possessio quid 91 columna. 1
bonorum possessio. Vnde cognati quare sic dicta. 201 columna secunda.
bonorum possessores habent vtiles actiones tantum. 221 col. 1
bonorum possessor non est hæres. sed loco hęredis 220 colum. 1 in tex.
bonorum possessor non rerum, sed iure dicitur. 367 col. 1
bonus animus esse non potest cum fraude. 23 col. 1
boues & equi sunt mansueti. 352 colum. 1
CAlata comitia. 123 columna secunda.
calendæ 124 col. 2
caluisiana actio 46 col. 1
calumniator est, qui falsa crimina intendit scienter 2 col. 1
calumniator punitur ad similitudinem supplicij. 2 col. 1
capacitas hęredum quibus temporibus inspicienda est. 159 columna secunda.
captare hæreditatem & captata hæreditas. 266 columna prima. in postillis.
captatoria voluntas non potest esse neque ex testamento, neque ab intestato. 197 col. 1
captatoriæ institutiones 269 colũ. 1 in post.
captiositas reprobatur. 183 columna. 1
captus ab hostibus potest vsucapere. 323 col. 2
capite minui dicitur is, cuius status mutatur. 54 col. 1
carboniana possessio non tribuit ius. 175 col. 1
castitas maior requiritur in fœmina, quam in viro. 140 col. pri. in postil.
casus fortuiti qui sunt. 231 col. secunda.
cauetur idonee datis fideiussoribus vel pignoribus, vel fide hab ita 225 col. 2
causa quare debetur, debet inseri in schedula 256 col. 2
cautio à statuto inducta an sit ciuilis an prætoria 242 columna prima.
cautio de rato est communis ibidem.
cautio omissa quandoque habetur pro facta. 38 col. 2
cautio petitur à tutore quandoque principaliter, quandoque incidenter 242 col. 1
cautio rem ratam haberi est cõmunis 241 col. 1
cautio rem pupilli saluam fore est cõis. 241 col. 1
cautionis fragilitati non debet se quis committere. 79 col. 1
cæcus quam solennitatem seruare debeat in testamẽto faciẽdo. 134 col. 1
cedens bonis in postea quæsitis non conuenitur, nisi quantum facere potest. 269 columna secunda.
cedendi iuri non potest quis renunciare. 13 col. 1

creditor qualiter cedit actionem fideiussori. 279 col. 2
cedis domus affixa solo. 73 columna 2
cedit planta solo, si tamen egit radices. 91 col. 2
coeptus dies quando habetur pro completo. 133 col. 1
cessante causa finali non impulsiua, cessat effectus. 329 columna secunda.
cessio bonorum in duobus prodest. 344 col. 2
cessio bonorum quare fit. 269 columna secunda.
cessione bonorum facta non semper conuenitur qui cessit, etiã si ad pinguiorem fortunam peruenit. 344 col. secunda
cessionis dies spectantur in legatis. 141 col. 2
cicatricum nulla fit æstimatio: quia liberum corpus non potest, æstimari. 303 col. 1
citatio quæ fieri debet domi solitæ habitationis non valet facta in diuersorio 303 col. 1
clam possidere quid. 369 columna secunda.
clericus censetur vsufructarius beneficij. 104 col. 1
coadiutoris adiuncti. sine contutoris authoritas quandoq; finitur. 64 col. 1
codicilli habent minorem nim, quam testamenta. 191 columna prima.
codicilli quatuor modis finiũt. 190 col. 1
codicilli sine scriptura fieri possũt. 189. col. 2
cognati & agnati hodie pariter succedunt vsque ad decimum gradum. 207 col. 2
cognatio & agnatio se habent vt genus & species 200 columna prima
cognatio transuersalis quare non incipit à primo gradu. 208 col. prima.
cohærentia contractus quid 229. columna 1
collatio sola sine administratio in quibusdam dignitatibus tribuit ius, aliis non. 43 columna secunda.
colonus & inquilinus, nec naturaliter, nec ciuiliter possident. 370 columna. 1
colonus in villa dicitur, inquilinus in ciuitate 319 col. 2
colonus partiarius non est conductor. 264 col. 2
coloni adscriptitij, & similes. quo iure petuntur 313 col. 1
colonus simplex non soluens per biennium potest expelli. 266 columna secunda
commercium comprehẽdit omnes contractus. 243 col. 2
committere edictum quid. 223 columna 2 in postil.
committere edictum solus prætenitus potest. 221 col. 1
committitur stipulatio. 137 columna 2
commodatarius de quibus tenetur. 232 col. 1
commodatum quid 232. columna prima.
compellitur quandoque quis, vt tutor captis pignoribus. 50 columna. 1
compensatio in multis casibus cessat. 373 col. 1
compensatio in quibus rebus fit. 336 col. 2
compensatio fit ipso iure, sed debet opponi. 337 col. 1
compositum pro simplici quandoque ponitur. 123 col. 1
communi fundo per vnum ex socijs. nec seruitus. nec libertas acquiri potest. 101 col. 1
Conceptus nepos post mortem aui non agnascitur ei. 193 columna secunda.
concesso vno, conceditur id sine quo id esse non potest. 22 col. 2
concludendi modus in petendo indebite solutum. 230 columna secunda.
concubinæ filius vel incestuosus non in potestate. 29 col. 2
condemnatio in arbitrarijs potest fieri tripliciter. 338 col. 2
condictitia lex. 332 col. 1
condictio certi generalis. 230 columna. 1
condictio certi specialis. 230 columna. 1
cõdictio ex lege est sæpe mista. 329 colum. 1
condictio furtiua intentatur agendo in personam, si res consumpta fit. 290 col. 2
condictio furtiua ad possessionem, vel propietatem competit 287 columna 2
condictio indebiti ad quid datur. 230 col. 2
condictio sine causa quando competit. 145 col. 2
condictio impossibilis dicitur tribus modis 145 col. 1
conditio retro trahitur. 131 columna prima.
confirmans ex necessitate non dat 49 col. 1 in postil.
cõfirmatio aliquando præcedit suum cõfirmabile. 190 columna prima.
confitens delictum sibi præiudicat quo ad pœnam temporalem, non corporalem. 277 columna prima in post.
confessoria actio. 308 columna secunda.
coniuncturam sumimus de præteritis ad futura. 4 col. 2
Cõiuges an possint se separare. 214 col. 1
consanguinitas est inter fratres 207 col. 1
consanguinitatis ius est species agnationis. 207 col. 1
consensus in statuto requisitus, an præcedere debeat 141 columna secunda.
consentiens semel, pœnitere nõ potest 82 col. 2
conscientia iudex non debet iudicare secundum conscientiam 342 colum. 2
conscius mortis alicuius plus punitur aliquando, quàm si ipse occidisset 299 col. 1
consideratur nõ quod est, sed quod esse potest. 381 col. prima.
consilium. An & quando quis teneatur de consilio. 23 col. 1
consilium non facit quem teneri nisi in certis casibus. 271 colum. prima.
consobrinus quis & vnde. 208 col. secunda in tex.
conspirantes in Barones & Duces, qua pœna tenentur. 1. colum. 2 in postil.
constitutio legem, & vtrunque consuetudo vincit. 375 col. prima
constitutio personalis in corpore iuris clausa est generalis, alias non 13 col. secunda.
consuetudo vnde. 14 columna secunda.
consuetudo generalis & specialis 14 col. secunda.
consuetudo imitatur legem, & interpretatur. 14 col. secunda.
consuetudo inducitur ex cursu decem annorum. 14 col. 1
consuetudinem error impedit. 14 col. secunda.
Tres consuetudinis virtutes. 14 columna secunda.
consuetudine quandoque iudicatur quæ exemplis probatur. 14 col. secunda.
consules designati qui. 173 columna prima.
continuatio inter diuersa fieri debet. 194 col. prima.
contractus & vltimæ voluntates conueniunt identitate rationis 26 col. in post.
considerantur in ciuilibus quæstionibus actor, reus, iudex, & res. 323 col. 2
contractus innominatus fit interuentu rei. 262 col. prima.
contractus in scriptis quis fieri dicatur 259 col. 2
contractus nominati & innominati qui 262 col. 1
contractus quandoque claudicat. 60 col. secunda.
de contractu ad vltimas voluntates argumentum valet. 25 colu 1 & 26 col. 1
contractui magis accedit donatio causa mortis, licet sit vltima uoluntas. 123 col. prima.
contrariorum eadem est disciplina in directo contrarijs quod ad cognitionem 16 col. 2
contrectatio generaliter dicitur etiam si non sit amotio. 184 col. 1
contumacia filij an faciat, quod

actor mittatur in peculium profectitium. 352 col. 1
contumax in iurando condemnatur. 188 col. 1
conualescere nequit per vitã; quod per mortem vtile non sit 175 co. 1 in post.
Cornelia legis fictio. 134 columna prima.
correctum ius citatur ad declarationem noui, nõ decisionem. 124 co. secunda.
corporalis rei dominium facilius transfertur, quam incorporalis, 278 col. 1
corpore luat, qui non habet in ære. 328 col. 2
creditor quis. 325 col. 1
creditor dicitur in omni causa, 232 columna 2
creditor & debitor, tutor esse non potest 71 c. 1
creditor qualiter cedit actionem fideiussori 279 c. 2
creditor quando potest vendere pignora. 118 c. 1
creditore inuito quandoq; soluitur alij. 279 c. 2
crimen ordinarium punitur similitudine pœnæ, extraordinarium motu iudicis. 2 col. 1
criminale iudicium quando dicitur. 301 col. 1
crimina morte extinguuntur. 301 col. 1
culpa cum culpa, & dolus cum dolo compensantur. 170 columna prima.
culpa est in eo, qui malorum opera vtitur 203 c. 2
culpa lata & leuis. 232 col. 2
culpa lata semper dolo æquiparatur, nisi in tribus casibus. 78 col. prima
culpa leuissima. 232 col. 2
cura quando finitur. 63 col. 2
curator furiosi etiam cum inquisitione datus, satisdat. 66 columna secunda
curator adultam ducere vxorẽ non potest 59 col. 1
curatores testamentarij non tenentur satisdare. 66 col. 2
curatoris pupilli authoritas nõ sufficit ad adeundam hæreditatem. 61 col. 1
custos scripturæ alienæ est falsarius si eam alijs ostentet, aut copiam det. 381 c. 2
DAmni dans causam, damnum fecisse videtur. 297 col. 2
damnosa non debet cui videtur res dum volens fecit. 180 columna prima
damnum datur quadrupliciter. 297 col. 1
damnum est diminutio patrimonij seu ademptio. 351 col. 1
dare non videtur, qui ex necessitate confirmat. 49 col. 1
dare est dominium transferre. 231 col. 2
dare est accipientis facere. 324 columna 1.
dari mihi res mea non potest. 324 col. 1
dat quis quod non habet. 19 colum. prima
debitor speciei liberatur ea perempta non quantitatis; quia quantitatis perita non potest. 179 col. secunda
debitorem fugitiuum capere licet. 315 col. 1
debitum naturaliter non repetitur solutum. 173 col. 2
dedicare quis potest. 82 c. 1
deditio bonorum an valeat monasterij ingressu vitiato. 170 columna 1
deditij qui. 20 c. 1
deducto vsufructu, quid. 102 colũ. secunda
defensio an sit de iure naturali vel gentium. 11 col. 1
defensor in re aliqua nemo est idoneus sine satisdatione. 354 colũ. secunda
deflorator virginis non tenetur de fornicationibus cum alijs viris postea per eam perpetratis. 331 c. 1. in postil.
defuncti dispositio lex esse videtur. 23 col. 1
defuncti voluntas quandoque non seruatur. 185 c. 2
delictum non præsumitur in dubio 121. col. 1
deponẽdi ex necessitate grauius est fidem fallere, quam voluntariæ. 334 c. 2
deportatus æquiparatur excommunicato. 54 c. 1
depositarius de dolo tantum tenetur, & lata culpa. 337 columna secunda
depositi actio datur in duplum in quatuor casibus, non tamẽ in hæredem. 360 c. 1
depositi declaratio. 232 columna secunda
derogatoria clausula posita in testamento, potest reuocari in codicillis. 191 c. 1
descendentes succedunt per stirpes collaterales per capita. 200 colũ. prima
destinare. 313 col. 1
destruuntur facile, quæ facile fiunt 141 c. 1
deteriorata res tacitui non dicitur 231 c. 2
dies debet inseri in instrumento. 248 c. 2.
dies vltimus cœptus habetur pro completo in impubare, testan c, & in vsucapionibus, secus in præscriptionibus 133 c. 1
differentia locorum discrimen inducere non debet. 107 c. 1
diffinitio bona conuertitur cũ suo diffinito. 228 c. 1
digesta vnde. 5 c. 1
digniores altiori loco sedere debẽt. 195 c. 1
dignitatem ordines. 4 c. 1
diligentia prodest. 121 c. 1
directo prohibitum fieri, prohibetur & per obliquum. 140 columna 1.
dispensat cum inhabili, videtur eũ scienter promouere. 49 columna secunda
disputatio verbosa improbatur. 145 col. 1
distinctione vtendum est, quamuis imperator quandoque non vtatur. 147 col. 1
distinguere non debemus, si lex non distinguit. 334 col. 2
distributiua virtus recipit incremẽtum. 19 c. 1
diuersa nomina diuersa significare debent. 191 c. 1
diuisio. Quod non recipit diuisionem in re, nec tempore, vt hæreditas. 144 c 2
diuisionis definitio. 228 columna secunda
diuitiæ non tantum operantur, quam boni mores 6 col 1
diuina possessio quæ. 211 columna prima
doctor præfertur militi. 1 colum. 1 in post.
doctores pecunia comparare scholares non debent. 78 columna secunda
dodrans non exceditur in legatis donationa causa mortis, mortis causa capionem, fideicommissis &c. 17 c. 2
doli capacitas supplet ætatẽ in delictis. 61 columna prima in postil.
doli pupillus capax potest vt ingratus in seruitutem redigi. 63 colu. prima.
dolus condemnato ob dolum parcitur, si causa non exprimatur in sententia. 76 col. 2
dolus quandoq; dat causam contractui quandoq, incidit in cõtractum 360 col. 1
dominus his causis feudum reuocare potest, quibus donator donationem 114 col. 2
dominium est quædam plenitudo quæ plures insolidum non capit. 159 col. 1
dominij translationem an error impediat. 276 col. 2
dominium est causa possessionis & cætera. 91 col. 1
dominium sine traditione aliquando transfertur. 98 col. 1
dominium & pignus nequeunt cõcurrere 97 col. 2 in post.
dominium in quibusdam rebus habere non possumus. 242 colũ. secunda.
dominium multis modis quæritur 90 co 1
domestici quæ sunt. 158 col. 2
domesticum furtum nõ parit actionem 159 col. 1
donatio an fieri possit sine stipula. 114 co. 1
donatio à quo iure descendit.

112 col. secunda
donatio causa mortis & legatum differunt. 113 col. 1
donatio causa mortis non est, nisi exprimatur mors. 112 columna secunda.
donatio inter viuos ex certis causis reuocatur. 114 colum secunda
donatio nudo pacto fieri potest. 114 col prima.
donatio pro bene meritis non est insinuanda. 114 col. secunda.
donatio propter nuptias. & dos debent æquiparari. 115 columna secunda.
donatio reuocatur ob solum obsequium a liberto non præstitum. 114 col. 2
Donationis insinuatio coram quo iudice fieri debet. 114 colum prima in postil.
donator an teneatur de euictione. 114 col. 1
dos. actio ex stipulatu pro dote competit viro & vxori. 355 columna. secunda.
dos datur ad leuanda matrimonij onera. 115 c. 2
dotem non potest alienare maritus etiam consentiente vxore, nisi post biênium iterum consentiat. 115 col. 2 in post.
dotem petens mulier, an præferratur cæteris creditoribus. 356 col. prima.
dotis dominium uxoris ne sit an mariti. 117 col. 1
dotale prædium certis casibus alienatur. 117 col. 1
dubium. An præsumitur quis scire in dubio, vide in verbo scire.
delictum in dubio non præsumit. 121. col. 1
duæ rationes vincunt vnam. 199 columna. 1
duellum iure ciuili permissum. 194 col. 2
dupondium. 142 col. 2
EAdem lex vnum permittit & prohibet diuersa ratione. 12 colum. 1
ebrius & luxuriosa mulier æquiparantur. 227 col. 1
ecclesia dat immunitatem fugienti ad eam, si non deliquit in ea, nec est publicus latro. 28 columna prima.
ædificare licet vsque ad cœlum. 102 col. 2
ædificari potest quadrupliciter. 92 col. 1.
æditium officium. 13 co. 2
æconomus. 66 col. 1
electio debet fieri de meliore. 348 col. 2 in postil.
elector actionis non potest variare 348. col. 2
electum quid. 90 colum. 2
eleemosina non debet fieri de furto 286 c. 1
emancipare filium pater cogitur quatuor modis. 47 c. 1
emancipatio per æs & libram. 124 col. 1
emancipatis datur querela. 138 colum. 1
emancipatus præteritus habet vnum remedium, suus heres duo. 138 colum. 2
emendatio libelli an possit fieri vsque ad sententiam definitiuam 342. col. 1
Emptio an possit in alterius contrahentium arbitrium conferri. 265 col. 2
emptio tribus modis perficitur. 259 col. 1
emptio voluntatis, solutio necessitatis. 119 col. 1
emphiteuta priuati non soluta pensione per triénium, ecclesiæ vero per biennium potest expelli. 266 col 2
emphiteutica res si pereat, cuius erit damnum. 266 col. 2
emphiteusis datur in diuersa tempora. 266 col. 1
emphiteusis duo tacita pacta continet. 266 col. 2
emphiteusis vnde. 266 columna prima.
endiadis figura. 157 col 2
episcopus an possit confirmare electionem fiendam. 190. col. prima in postil.
æquitas si est eadem, idem ius statuitur. 246 col. 1
ercitco quid. 329 columna secunda
error duplex. 110 c. 2
error in dubio nô præsumitur. 148 col. 1
error nominis appellaui an vitiet 174 c. 2
error nominis & cognominis non vitiat, si constet de corpore. 174 col. 1 in tex.
errorē suum corrigere cuilibet permittitur. 343 columna prima in textu.
error prodest. 126 col. 1
esculentum iure veteri recipi poterat, nouo non nisi cū deest salarium. 382 col. 2
æstimatæ rei emtis est periculum. 335 col. 1
æstimatione communi, non affectione singulorum quanti plurimi res fuerit æstimatur. 293 col. prima
æstimatores patrimonij pupillorū. 68 col. 2
ætas perfecta est viginti quinque annorum. 57 col. secunda
euictio. Soluere nô tenetur emptor, quando imminet euictio in limine contractus ante solutionem pretij, nisi venditor det idoneos fideiussores. 79 columna prima
Exceptio diuisionis fallit in quinque casibus. 254 columna secunda
exceptio hæc, Dico in quantum facere possum me conueniendū, est temporalis. 363 columna secunda.
exceptio non numeratæ pecuniæ etiam post biennium potest opponi. 257 col. 1
Exceptio non numeratæ pecuniæ potest proponi siue agat actor, siue non. 257. c. 1
exceptio peremptoria non opponitur post sententiam, nisi in septem casibus 363 col. 1
exceptiones turpes non opponuntur in parentes & patronos. 361 col. 2
Excusationes plures habens, an & quando possit eis vti. 74 columna prima.
exemplis non iudicatur, sed ex consuetudine, quæ probatur exēplis 14 col. 2
exercitor est is, ad quem nauis quæstus pertinet. 346 colum. prim. in tex.
exhereditatio inter cæteros qualiter fit 136 col. 1
exhibere tenetur, qui dolo desiit possidere. 118. col. 2
exteriora indicant animi secreta. 85 c 2
extraneus manumissor quis. 52 col. secunda.
extraneus quis. 159 columna prima.
FAbula quid. 4 col. 1
facilitas inconsulta nô domini restitutionum indulget. 160 columna 1
factio noua perfectionem. 88 columna. 2
Facti proprij ignorantia non est probabilis. 273 c. 1
factionem testamenti multi non habent. 173. col. 1
facto proprio contrauenient auditur quando est contra legem. 117 col. 1
factum quandoque continetur appellatione rei. 228 columna. 1
factum suum quisque scire debet. 169 c. 2
facultates paruæ hæredem suspectum creditoribus reddunt, non tutorem, nisi dolose versetur. 79 col. 1
facultates quæ dicantur magnæ. 50 col. 2
falcidia cessat in vndecim casibus. 181 c. 1
falcidia vnde dicitur. 178 columna secunda.
falsa demonstratio seu causa non vitiat legatum. 174 col. prima in tex.
falsarius est, mutans sigillum. 381 col. 2
falsitas scribentis, solennitas, vel error probatur per testes. 255 columna. 2
fama cum vno teste, an potest probari. 56 col. 1
fama quandoque damnatur post mortem. 22 col. 2
famæ periculum æquiparatur periculo vitæ. 77 col. 2

fauore religionis, libertatis, & vltimæ voluntatis, res detrahitur domino inuito, & in eius odium. 18 columna 1
fauori proprio renunciari non potest quando interest Reipublicæ. 157 c. 1
fauori suo renunciare licet. 103 columna 2
fauorabilia sunt statuta. ex parte masculorum. 201. col. 1
fœmina an & quando nubere possit ante duodecimum annum. 30 colum. 1
fœmina cum seruo adulterans grauius punitur, quã vir cum ancilla. 140 col. 1 in postil.
Puerperium, & periculum, & mors ex partu sæpe consideratur in fœmina 204 col. 2
fœminæ facilius conceditur sine patris cõsensu nubere, quam masculo. 30 col. 2
fœminæ incontinentia magis punitur, quam viri. 140 col. 1 in post.
fœminæ non habent liberos in potestate. 42 col. 1
fictio iuris & veritas differunt. 44 col. 2
fideicommissa quæ & vnde dicta 182 col. 1 in textu.
fideicommissarius ante restitutionem hæreditatis nõ est dominus 186 col. 1
fideiussor an possit obligari in plus quam debitor principalis. 255 columna. 1
fideiussor an semper relinquat hæredem obligatum. 254 col 1
fideiussor in multis casibus non agit. 255 col. 2
fideiussor in quatuor casibus agit antequam soluerit. 255 columna secunda.
fideiussor iudicio sisti quandiu teneatur 356 col. 1
fideiussor soluendo liberat debitorem. 279 co. 2 in textu.
fiducia contracta emancipare quid 203 col. 1
fiduciaria venditio. 124 columna prima.
fiduciarius tutor legitimus est 57 col. 1
fieri aliquid facilius impeditur, quam factum tollatur. 77 col. 1
filii sunt domini rerum paternarũ quo ad spem. 157 col. 2
filio condemnato qualiter fiet executio. 349 col. 1
filius adit hæreditatem sine voluntate patris. 62 col 1
filius capti ab hostibus est sui iuris in veritate, non iuris fictione. 44 col. 2
filius comprehendit posthumum & posthumam. 50 col. 2
filius emancipatus conuenitur in solidum pro omnibus obligationibus contractis in patria potestate. 54. columna prima in postil.
filiusfamilias in quibus casibus potest obligari & conueniri. 246 colum. 2
filiusfamilias non potest habere tutores vel curatores, sed datur curator cum agitur de eius commodo vel incommodo. 47 columna secunda
filiusfamilias potest conueniri cum authoritate patris, qui pater officio iudicis compellitur. 246 colũ. secunda
filiusfamilias potest testari ad pias causas cum patre consensu. 132 col. 1
filiusfamilias patre absente agere potest. 278 col. 1
filiusfamilias quare capite minuitur per emancipationem. 53 col. secunda
filiusfamilias testari non potest, sed donare causa mortis. 132 colum. prima.
filius habetur pro patre in his, quæ sunt publici iuris, quæ repræsentant duplicem personã, vt in magistratibus. 38. col. 2 in post.
filius impubes etiam cum patris authoritate non potest obligari. 247. col. 2
filius patrem in septem casibus potest exhæredare. 157. col. 2
finalis causa colligitur ex qualitate præfationis. 113 col. 2
fisci rem supprimens, duplum reddit 96 col. 2
fisco quæsitum ius, non tollit partis consensus. 283. col. 1
fisco tria requiruntur, vt vendat rem alienam. 111 columna prima.
fiscus vendit rem vt suam, vel vt alienum. 111 col. 1
flumina quædam publica, quædam priuata 80 col. 2
forma quando dat esse rei. 16 colũ. secunda.
fortuitus casus non est considerandus in alterius detrimentũ. 204 col. 2
fntam & forus. 243. columna secunda.
forum pœnitentiale. Remissio iniuriarum in foro pœnitentiali facta, an tollat actiones ex maleficio. 391 col. 1. in post.
frater fratrem in tribus casibus exhæredare potest. 157 columna secunda.
fratres ex eodem patre consanguinei dicuntur. 200 columna prima.
fratris filij succedunt cum patruo in stirpes 202 col. 1
fraudem faciens legi, punitur. 28 col. 1
fructus industriales, & naturales differunt. 95 col. 1
frustra precibus impetratur. quod datur à iure 45 col. 1
fullo quid. 273. col. 2
fumus & aer corporalia sunt. 100 col. 1
funus. Antiqui non habentes seruos, solebant aliquos, emere qui funus testatoris pileati antecederent. 180. col. 2
furem & latronem quando licet occidere. 293 col. 2
furti quandoque agri. 289 col. 1
fur semper est in mora. 324 colũ. 2
furti actio pro modico datur. 86 colum. 1
furti actione non tenetur seruus, filius & vxor. 159 col. 1
furti agit cuius interest etiam modice. 288 col. 2
furti non manifesti actio ciuilis est sed manifesti prætoria. 359 colũ. secunda
furtum an committatur sine affectio 103 c. 1
furtum & rapina non numerantur inter casus fortuitos. 311 col. 1
furtum facit de alieno largiens 286 col. 1
furtum hæreditati fieri non potest. 239 col. 1
furtum manifestum duo faciunt, locus, & clamor. 284 col 2
furtum non fit nisi contrectando, aut amouendo. 290 columna secunda
furtum non fit volenti. 287 columna prima
furtum prohibitum est iure naturali & diuino. 284 col. 1 in post.
furtum furtiua res, & cõdictio furti quãdoque separãtur. 287. colũ. 2
furiosis ex his acquiri potest, quibus ex causis nobis ignorantibus acquiritur 19 col. 2
furor non excusat à tutela, sed interim datur curator. 72 col. 1
futuras operas æstimare difficile est 30 col. 2
GAbella quid. 71 colũna prima. in postil.
guarda, guarda, dicere debet equũ currere faciens 294 columna prima in post.
gemmæ & margaritæ differunt. 86 col. 2
generale verbum post multa specialia poni solet. 151 col. 2
generale verbum sæpe restringitur ad id quod rei aptius est 151 col. secunda.
generalia verba restringuntur per legem specialem. 21 columna prima.
generalis ratio præualet speciali 21 col. 1
generaliter loquens, lex recipit de habilitate restrictionem. 162 co. 2 & 154 col. 1
genus & species differunt. 12 colu. secunda.
genus idest, materies & diuersitas 125 col 2
gerere pro hærede quid. 161 colum. prima.
gerundium importat necessitatem 139 col. 1
gradus cognationis aliter computantur de iure canonico, quã de iure ciuili. 209 col. 1

gradus quid. & vnde. 209 columna secunda
graduatus nominatus vxorẽ postea ducens an ea mortua vti queat prioribus nominationibus. 42 co. 1. in post.
grassari quid. 72 col. 1
grauari non debet quis plus, quam honoratur. 188 col secũda in post.
grauatus in uno reuelatur in alio. 158 col. 1
grex constat ex decem ouibus, uel quinque porcis. 96 col. prima
HAbere. Qui nihil habet quod reddat, periculo eius nihil ẽ. 289 col. prima
hæres. Delicta quædam transeunt in hæredem etiam licet nõ contesta ta, ut læsæ maiestatis quædam uero non transeunt, nisi lite contestata. 194 col prima
hæres & legatarius quare quis esse non potest. 176 col prima
hæredes. Peculatus crimen transit ad hæredes 194 col. 2
hæredem qui se putat, pro hæred. possidere dicitur. 160 col. secunda in post.
hæres quotæ partis est successor iuris 128 col. prima
hæredis & defuncti dominium non est idem. 139 col secunda
hæredis & defuncti eadem est persona. 139 col. secunda
hæredem instituere quid. 139 colũ. secunda
hæredes instituti possunt omnes homines mundi. 142 co. 1
hæreditas frequenter est onerosa. 48 col. prima
hæreditas quid. 61 col. 1
hæreditas per seruum adiri non potest, nisi tria concurrant. 121 col. secunda
hæreditas transfertur per infantem, non per furiosum. 247 columna prima
hæreditatis petitio duplex. 367 col. prima
hæreditatem nuda uoluntate adire, quomodo intelligi potest. 160 co. secunda
hæreditas non quæritur per hominem liberũ bona fide possessum, nisi sex concurrant. 152 col. 2
hermaphroditus an possit esse testis in testamẽto. 132 columna secunda
homo est dignissima creaturarum. 15 col. prima
hominis dignitas magna est 96 co. secunda
hominis dignitas tanta est, vt non accedat alijs 170 c. 1
hominum voluntates sunt variæ. 185 c. 1
honeste viuere & caste differunt. 7 col 2
honus sanguini debent 201 columna 2
honor quandoque sumptuosus. 121 col. 2
honoratus in vno, in alio grauetur. 205 col. 1
hostes qui sunt. 44 columna secunda.
hostium bona an fiant capientium, & quando. 313 c. 1
humilis persona. 300 columna secunda
humilis persona & honesta differũt. 380 c. 1
hippocentaurum posse reperiri contra Tribonianum. 242 col. 2 in postil.
IActare quem pecuniam suam nõ est verisimile. 174 columna secunda
iactura aliena nemo debet locupletari. 576 c. 2
idonei testes. 248 c. 2
ignorantia iuris est lata culpa. 78 col 1
illiteratus non potest obtinere beneficium 72 col. 1 in post.
illustres qui. 301 c. 1
illustris persona in causa criminali potest agere. & defendere per pcuratorem. 301 c. 1 in post.
impensæ in alienis negotijs factæ qualiter recuperantur. 92 columna 2
impensæ necessariæ, vtiles, & voluptuariæ. 93 col. 2
imperare potest solus Christianus. 1 col. 1
imperator non potest minuere imperium donando aut vendendo. 1 col. 2 in post.
imperitia culpæ annumeratur. 297 col. 1 in tex.
imperfectum quandoq; sumpit qđ perfectum est. 154 c. 1
impossibilis conditio est, cui natura impedimento est, quo minus existit. 247 c. 2 in tex.
impossibilium nulla est obligatio. 247 c. 2 in post.
impubes proximus pubertati potest esse ingratus; 150 columna secunda.
inanimata res quãdoque dicitur facere iniuriam, sed improprie. 353 col. 1
inanis est actio, quam inopia debitoris excludit. 289 columna prima.
inceptum censetur factum. 88 col. secunda
in incertum tempus hæres institui potest. 144 c. 2
inconstantia sæpiue reprobatur, quandoque non. 7 colum. secunda.
incontinenti fieri dicitur, quod eodem die fit. 370 c. 1
incorporalia non traduntur, nec vsucapiuntur, nec vẽdicantur per se. 99 col. 2
in curiosum nihil prætermittẽdum. 174 col. 1 in tex.
indicere bellum quilibet potest. 11 col. 1
in iustitia personæ cum non requiritur, potest quis seruire per substitutum. 203 c. 1
industriam personæ eligit societas. 269 col. 2
inæstimabilis est patria potestas. 40 col. 1
infamis est habens duas vxores, spõsas, vel concubinas, & vxorem vel concubinam. 33 colum. 2. & 34. col. 1
infans dicitur quis vsque ad septem annos. 247 col. 1
inferiores seu minores dicuntur infra trinepotem: vltra enim non sunt vocabula specialia. 164 col. prima
inficiatione quando causa crescit. 277 col. 1
infirmitas seu imbecillitas vnius non debet conuerti in vlterius læsionem. 294 c. 2
ingenuus sit per sententiam, & natalium restitutionem. 17 colum. secunda
ingenuum etiã dici eum qui se parte deferente ad seruit. 17 col. 2 in postil.
ingenuus ob pœnam non fit seruus. 53 col. 2
ingratitudo reuocat in seruitutem. 16. col. 2
ingratitudinis causæ sunt quatuordecim. 217 col. 2
inimicus non potest esse iudex. 72 col. 2
Inimicitia dicitur capitalis dupliciter. 72 col. 2
inimicitia tribus casibus excusat a tutela. 72 col. 2
inimicitiæ ratione aliquid fit, quod alias non fieret. 72 col. 2
iniuria est crimen priuatum. 301 columna 1
iniuria qualiter fit. 284 columna prima
iniuria quid. 297 col. 2 in glossa & in tit.
iniuria sine competenti emendatione relinqui non potest. 199 col. 1 in tex.
iniuriæ actio & legis Aquiliæ quandoque idem sunt. 193 columna prima
iniuriarum actio non ad debitum, sed ad uindictam cõpetit. 305 col. secunda
iniuriarum actio non datur hæredi. 359 col. 2
Iniuriarum actio quæritur etiam si quis non dicat, Reuoco ad animũ 301 col. 2
iniuriarum actio quomodo tollitur 301 col. 2
innouatio quid. 139 col 2
inquietarius uis, quæ parte interdictum, Quod ui aut clam, qualiter fit. 369 col. 2
insinuatio est scriptura facta in præsentia notariorum. 114 col. 1
institores sunt qui negotiationi prę ponuntur. 346 co. 1 in tex.
institoria & exercitoria differunt, 345 & 346 col. 1 & 2
instituere hęredem quid. 139 colũ. 1
institutio hęredis difficilis reuocatur,

tur, quam legatum, 141 columna. 1
Institutiones vnde dicuntur, 4 columna 2
instrumenta dotis. 169 col. 1
instrumēta duo si sint eiusdem diei & diuersi loci, cui stabitur, 248 colum. 2
instrumenta fieri debent à iure peritis. 250 col. 1
instrumentum fundi, & patrisfamilias differunt. 170 col. 1
instrumentum gerit vicem duorum adeo non contradicitur directe, nisi tribus testibus 248 col. 2
instrumentum quid. 170 col. 1
integri iuris dicitur agnatus, qui nō est emācipatus, vel alias capite diminutus. 107 col. 1 & 215 col. 2
Interdicta quorum bonorum, & petitio hæreditatis pro vna sola re possunt competere. 167 c. 2
interdicta sunt multiplicia. 368 colum. 2
interdicta vnde. 366 col. 1
interdicta & actiones olim differebant. 366 col. 1
interdicto aquæ & ignis. 54 columna 1
interdictis quandoque litigatur super proprietate. 406 c. 1
interdicti Saluiani & actionis Seruianæ differentia. 368 c. 1
interdictum quorum bonorum duplex. 167 c. 1.
interesse: conuentum, commune, & singulare. 114 col. 1
interesse petitur certi conditione, 210 col. 1
interesse qualiter probatur. 237 colum. 2
interlocutoria noctu, non definitiua fieri potest. 235 col. 1
interlocutoria & præceptum iudicis, idem. 199 c. 1
interlocutoria principis habet vim legis, nisi hoc exprimat à principio. 13 c. 1
interpretatio fit secundum mētem contrahentium, quando constat de ea. 195 c. 2
interpres. Per interpretem potest iudex interrogare testem alterius idiomatis. 234 c. 1
intestatus dicitur quis septē modis. 195 col. 2
intestatus partim & testatus, an quis possit decedere. 143 col. 1
inuaduntur immobilia, Occupantur mobilia. 292 columna prima in post.
inuator primo persequitur. 371 colum. 1
inuentarii faciendi tempus. 160 colum. 2
inuentarium facientes in quo grauantur. 160 c. 2
inuentoris quando fiunt res inuentæ 86 col. 1
inuestituræ forma. 213 c. 2
inutilis adiectio an vitiet, vel non habeatur pro adiecta. 50 columna prima
ioco prolata verba non sortiuntur effectum. 138 c. 2
irrogare quid. 13 col. 2
iter sumitur multipliciter. 100 colum. 2
iudex arbitratur quādo dicatur parum, vel multum. 199 c. 1
iudex bonus arbitratur tempora in contractibus. 236 columna secunda.
iudex committit iniquitatem & iniustitiam diuersimode, 297 colum. 2
iudex habet authoritatem augendi, minuendi, taxandi, & prorsus tollendi, 233 col. 2
iudex nō tenetur cedere in actu voluntariæ iurisdictionis, 19 colum. 2 in post.
Iudex princeps potest esse in causa sua, vide in verbo princeps.
iudex quandoque compellit partes ad concordiam, quandoque litem dirimit sorte, vel taxillis. 172 c. 1 in gl. & post.
iudicem recusanti sufficit allegare suspicionē iure ciuili, non canonico, 181 col. 1
iudicis officium an sit actio, 105 columna. 1.
iudicis offm, ex triplex, nobile mercenarium merum, & mercenariū mistum, 338 col. 2
iudicis officium mercenariū quod 240 col. 2
iudicis officiū exuberantius in cōtractibus bonæ fidei, quam stricti iuris. 334 col. 2
iudicis sententia præsumitur solenniter lata, 256 col. 1
iudicatū solui tres habet clausulas, 357 c. 2
iudicia publica & ciuilia in aliquibus differunt. 379 c. 1
iudicium an possit esse inter tutorē, & pupillum, 61 c. 2
iudicium criminale quando dicit, 301 c. 1
iudiciū qui iudecim significat, 133 col. 1
iudicum præcepta fiunt intra decem dies. 134 c. 2
iulia lex de ambitu in quatuor casibus habet locum. 382 c. 2
iulia lex de annona. 382 columna secunda.
iulia lex de residuis, 382 columna secunda.
iulia lex repetundarum, 382 columna. 2
iuramentum calumniæ præstat, tā actor quam reus, 272 c. 2
iuramētum contra bonos mores est nutrimentum peccati, 272 columna 1 in post.
iuramentum contra leges non seruandum. 272 columna prima, in post.
iuramentum de non contrauenendo 279 col. 2
iuramentum in litem præstatur in actionibus realibus, 326 columna. 2
iuramentum interpositum tollit beneficiū restitutionis in post. 160 col. 1
iuramentū quandoque exceptionē parit, quandoque actionem. 319 col. 2
iuramentū sine voluntate aduersarij non prodest. 319 col. 2
iuramentum triplex, necessarium voluntarium, iudiciale. ibidem.
iurare formiter. ibid.
iuratoria cautio in tex. 336 c. 2
iuratur in litem officio iudicis. 226 col. 2
iurisdictio. Quolibet loco suæ iurisdictionis potest iudex ius dicere. 45 col. 2
ius ad quid ponitur in definitione actionis. 305 c. 1
ius ciuile large dicitur quicquid habemus in iure. 12 c. 1
ius ciuile magno artificio fugit qđ non est. 139 c. 1
ius ciuile sumitur sex modis. 10 colum. 1
ius gentium quare dicitur naturale 8 col. 1
ius idem statui debet, vbi est eadem ratio per omnia. 42 columna secunda
ius naturale immutabile. 15 columna 1
ius patronatus consistit in multis. 217 c. 2
ius patronatus multipliciter perditur. 218 c. 1.
ius publicum in quo consistit. 8 colum. 1
ius quandoque dicitur iniquum. 163 c. 2
ius trium liberorum. 203 columna secunda
iustitia ius. & iuris pendentia quomodo differunt. 6 & 7. columna 1 & 2
iussus, mandatum, & rogatio differunt. in postil. 170 columna secunda
iussus ex statuto requisitus an præcedere debeat, 141 columna secunda in post.
iuuare alios tenemur, quod verū in iis quæ nobis non nocent, & aliis prosunt, 8 col. 1 in post.

L

LAbiorum motu an intelligi loquens possit. 234 col. 1
largus, prodigus, & auar⁹ differunt, 133 c. 2
latini liberti qui, 20 columna prima.
legalia verba significant habilitatem & potentiam, 274 columna secunda.
legata etiam nuda volūtate præsumpta reuocātur, vt si legatarius fiat inimicus, 178 col. 1
legata possunt præcedere testamentum ordine literæ, ubi intellectus, 176 col. 1
legata pura & conditionalia quando ex-

do cedunt. 170 col. 2
legatariorum quidam coniuncti re tantum, quidam verbis tantum, alij re & verbis, alij sunt prorsus disiuncti. 166 col. 2
legatarius coditionalis legati spem nō transmittit. 236 columna prima
legari potest à legatario. 188 columna 2
legatæ rei periculum ad quem pertinet. 180 col. 1
legatum in quinque casibus deficit & legatario accrescit. 166 columna 2
legatum in tribus casibus deficit, nec legatario accrescit. 166 columna 1
legatum libertatis est pium, & ideo non defalcatur. 180 columna secunda.
legatum perueniens ad eam causam a qua incipere non potest, an extinguatur. 170 columna prima in textu.
legatum rei cuius non est commercium an valeat. 163 columna secunda.
legatum respicit diem cessionis 170 col. 2
lex dicit generalis quatuor modis, 13 col. 1
lex duodecim tabularum vnde ortum habuit. 14 col. 2
lex generalis restringitur p alias & limitatur. 373 col. 2
lex imponitur rebus, nō verbis. 237 col. 1
lex Iulia d vi priuata & publica quæ liter punit. 291 columna secunda.
lex semper loquitur, & est in viridi obseruentie. 371 col. 1
lex tribus modis capitur. 12 columna 2
legis mens si viget, habet locum Legis dispositio, licet eius verba deficiant. 227 col. 1 in post.
legit voluntas pro ratione est. 11 columna 2
legislator non curat, quæ non possunt euenire. 4 col. 2
legitimatio per instrumētum & per matrimonium differunt. 193 co. 1 in post.
legitimum quid. 310 columna secunda.
libelli cōceptio qualis esse debet. 12 col 2 in post.
libellus an sit dandus. 331 columna secunda.
libellus in actione vi bonorum raptorum. 350 col. 2
libellus in actione Caluisiana. 314 col. 2
libellus in actione commodati 326 col. 1
libellus in actiōe communi diuidūdo. 329 col. 1
libellus in actione depositi. 326 columna 1
libellus in actione ex empto. 326 columna 2
libellus in actione ex lege condictitia. 331 col. 1
libellus in actione ex locato. 326 columna 2
libellus in actione ex stipulatu. 236 columna 1
libellus in actione in factum descendens ex edicto de calumnia. 332 col. 2
libellus in actione familiæ erciscundæ. 329 col. 1
libellus in actione Fauiana. 314 column. 2
libellus in actione finium regundorum. 329 col. 2
libellus in actione furti manifesti, 327 col. 2
libellus in actione legis Aquiliæ. 327 col. 2
libellus in actione mandati. 326 columna 1
libellus in actione negatoria. 308 columna 2
libellus in actione pro socio. 326 column. 1
libellus in actione Publiciana. 311 col. 1
libellus in actione quod metus causa. 333 col. 2
libellus in actione serui corrupti. 330 col. 2
libellus in causa criminali quid cōtinere debet. 379 columna prima
libellus in causa dandus est. 375 columna 1
libellus in condictione certi generalis. 324 col. 1
libellus in condictione certi specialis. 234 col. 1
libellus in seruitute personali. 328 col. 1
libellus in seruitute reali. 308 columna 2
libellus in seruitute vrbanorū prædiorum. 308 col. 2
liberatio tribus modis legatur. 168 column. 2
liber fit quis à seipso. 251 columna prima
liber quis iudicatur in dubio. 16 column. 1
libera persona alij nō acquirit. 285 col 2
liberi & liberti possunt agere in parentes & patronos, quando tutoria est atros. 300 col. 2
liberorum nomen generale est ad omnes inferiores. 44 columna secunda
liberorum quidam naturales, quidam legitimi, quidam & naturales & legitimi, quidam nec naturales nec legitimi, vt incestuosi, & quidam prius non fuerunt legitimi, nūc sunt. 57 columna prima
liberorum successio tristis. 203 col. 2 in tex & post.
libertas ex seruitute quandoque reuiuiscit 141 col. 1
libertas fauorabilis est. 176 columna 2
Libertas in fraudem data an queat reuocari. 23 col. 1 in post.
Libertatis fauor in quibus cōsistit. 316 col. 1
Libert⁹ quas operas debet patrono. 20 col. secunda.
Libertus debet assurgere & seruire patrono. 20 col. 2
Libertus ingratus qua actione in seruitutem reuocatur. 23 columna secunda.
Libri quibus fides adhibenda est. 4 col. 1
Licētiatus an gaudeat priuilegio doctorum. 70 col. 2
Literarum obligatio tollitur per cōtrariam scripturam. 237 columna 1.
Litem suā facere dicitur iudex quādo damnum alterius in se transfert. 302 col. 1
Locupletior dicitur pupillus si non est factus pauperior. 119 columna prima.
Locus dicitur plenus, semiplenus, & vacuus. 209 col. 1
Lucrum sentiens sentiat onus 290 col. 1
Lucubratio quid col. 1
Luere legatum tribus casibus tenetur hæres. 164 col. 2
Lux quatuor significat 165. columna prima.
Lupus. Nil debetur pro lupo existente in viero matris. 170 column. 1 in postil.

M

Macedonianum in vndecim casibus cessat. 349 columna prima.
Magister qualis eligi debet. 4 columna 1
Magistris salaria sunt persoluēda. 50 col. 2
Maior ad tempus non ad personam refertur. 39 col. 2
Maiori parti stat in re diuidua, vel in re communi pluribus, vt vniuersis, secus in re indiuidua, vel cōmuni pluribus, vt singulis. 67 col. secunda.
Maiestatis læsæ crimen grauissimū, manumissionem & testamenti factionem admitt. 140 co. 2
Malitia distinguit volūtas. 286 columna 1
Malæ fidei possessor an, & quando teneatur de fructibus. 95 col. 1
Malorum non est societas. 267 col. 2 in post.
Malorum opera vtens est in culpa. 303 col. 2 in tex.
Mādatarius de quatuor tenetur. 273 col. 1
Mandatum. Sine mandato defendit quilibet. 357 col. 1
Mandati definitio. 170 col. 1
Mandatum contra bonos mores nō oblig. 271 col. 1
Mandatum facilius reuocatur, quā alij contractus. 272 col. 2
Mandatum multis modis contrahitur. 270 col. 1

Mandatum speciale in multis casibus requiritur. 354 columna secunda
Manere in eadem causa. 140 colu. secunda
Maritus lucratur fructus rerum dotalium. 59 col. 1
Maritus uxoris procurator esse potest. 175 c. 1
Maritus uxori tutor esse non potest 75 col. 1
Mater illustris non succedit liberis uulgo quæsitis 205 c. 1
Mater negligens petere tutores liberis, repellitur ad eorum successione. 205 col. 1
Mater uehenda in naui non debet mercedē pro partu in utero. 162 col. 2. in post.
Matrem sequitur partus quo ad statum, patrem uero quo ad originē. 17 col. 2
Matris conditio prodest partui tribus temporibus, patris uero tempore conceptionis tantum. 16 columna 2
Matris præteritio habetur pro exhæredatione. 197 c. 1
Matrimonium à triplici iure est. 9 col 1
Matrimonium cōtrahere honestius est, quam monasterium ingredi. 30 col. 1
Matrimonium quatuordecim modis impeditur. 34 col 2
Matrimoniū quoto gradu permittitur. & quoto prohibetur. 213 colum. 2
Matrimonium usque ad quem gradum prohibetur. 213 columna secunda
Matrimonium sequens legitimat filios prius natos. 193 col. 1 in tex.
Matrimonium sine scriptura & dote potest ualere. 192 col. 2
Matrimonium tenet sine consensu curatoris. 30 col. 1 in post.
Mea res magis mea fieri non potest. 324 col. 1 in tex.
Meum dicitur iurisdictione uel proprietate. 80 c. 2
Meum est id, in quo habeo nudam proprietatem, & alius usumfructum. 91 c. 2
Meum est quod ex meo nascitur. 89 col. 1
Media sententia est quæ neutri litorum discordat, vel concordat, sed distinguit 121 c. 1
Mediastinus seu Mesonauta. 300 col. 1
Media uia eligenda est, quando non est maior præsumptio pro una parte, quam pro alia. 15 c. 1
Medium quando seruandum est, 89 col. 1
Medicus tenetur de culpa tribus tēporibus. 194 c. 1
Memoria hominis damnari potest post mortem, non ipse. 194 col. secunda
Mendacium punitur. 188 columna secunda
Mentis conceptus uerbis debet deprehendi non signis. 234 col. 1 in post.
Mentiri an permittat prætor. 381 columna 2
Merces quandoque certa, quandoque incerta, quādoque nulla. 265 col. 1
Mens legis quandoque attenditur, non verba. 226 columna secunda in postil.
Miles cognoscitur per sex signa, sine quibus non gaudet priuilegio militum. 129 col. 1
Miles extra expeditionem non gaudet priuilegio. 128 columna secunda
Miles habet priuilegium cum est in militia. 129 c. 1
Miles in conflictu testatur sine teste. 130 col. 1
Miles potest esse partim intestatus. 143 col. 1
Miles quæ priuilegia perdit rediens à militia 131 c. 2
Milites magis arma, quàm iura scire oportet. 2 c. 1
Militis iuramentum. 129 columna prima
Minor an possit esse executor testamenti procurator, iudex, aduocatus. 57 col 2
Minor uiginti quinque annis. & maior septuaginta excusatur à tutela 51 col. 2
Minor quando potest esse in iudicio sine curatoris authoritate. 61 col 1
Minor volens de aliquo restitui, satis habet vt dicat se minorem id fecisse, licet non exprimat ꝑ ignorantiam, quod alias in maiore requiritur. 119 c. 2
Minor vigintiquinque annis se vendi permittens non restituitur. 17 col. 1
Minoris perditio sequitur ad perditionem maioris. 53 colum. 1 in postil.
Missilia vnde. 99 c. 1
Missio triplex honesta, causaria & ignominiosa. 131 columna prima.
Mista actio dicitur duobus modis. 315 col. 2
Mobilium rerum vilis est possessio. 107 col 1
Monachus est liber. 16 colum. prima.
Monachus in quibusdam censetur mortuus. 16 c. 1
Monachus potest esse testis in causa monasterij. 117 columna 1 in post.
Monachus potest ferre testimonium modo iuret de licentia superioris. 16 c. 1 & in post.
Monachus transiens de vno monasterio ad aliud, secundo acquirit. 110 col. 1
Monasterij ingressus non irritat testamentum. 152 columna 2. in postil.
Monumenti impensa, an deducatur ex legato. 180 columna secunda
Monumentum quid. 80 columna secunda
Mores quid. 9 c. 1
Mors. Crimina quando possunt inquiri post mortem. 194 columna secunda
Morte crimina extinguuntur. 194 col. 2.
Mortis tumultus homines angustiat. 171 c. 2
Mortuos fingitur viuere per gloriā, & viuus mori per vituperium 70 col. 1
Mortuus non damnatur, nisi à Deo. 194 col. 2
Mulier pro parentibus agit. 364 col. prima
Mulier vbique testis esse potest, præterquam in testamento. 126 col. prima
Multum & modicum dicitur secundum materiam subiectam, vel arbitrio iudicis. 257 columna secunda
Multum quinquennium cōprehendit. 257 col. 2
Minus. An appellari possit ab inina ctione muneris. 74 columna prima
Munus quoddam ciuile, aliud patrimoniale, aliud honoratiū, aliud mistum, idest honoratiū & onerarium. 169 c. 2
Munus quoddam publicum authoritate & utilitate priuatum, quoddam contra 69 c. 2
Muri ciuitatis sunt sancti. 83 columna 1 in tex.
Mutari nō possunt quæ sunt de necessitate naturæ, secus si præscriptione 15 col. 1
Mutuum deficit tripliciter. 231 colum. 2
Mutuum dicitur quasi de meo tuū, ex integro scilicet & corrupto. 230 col. 1
Mutuum & commodatum differūt. 231 col. 2
Mutuum est triplex, naturale, ciuile naturale & ciuile simul. 231 col. 2
Mutuum & indebitum sunt similia in quibusdam. 230 columna secunda
Mutuum & indebitum reconciliantur iisdem modis. 231 columna prima
Mutuum reconciliatur multis modis. 231 col. 2
mutuo quatuor sunt necessaria. 230 colum. 2

NAtales sumuntur pro conditione seu statu in quo quis nascitur. Aliter etiam sumuntur. 18 col. 2
natalium restitutio facit ingenuum 17 col. 2
natorum appellatione continentur nondum nati. 51 columna prima

natura. Contra stimulos naturæ facit qui se excusat à tutela filij. 94 col. 1
natura duplex. 257 c. 1
natura est Deus. Item virtus insita cuilibet rei. 9 c. 1
naturæ. Ius quatuor modis ponitur 9 col. 2
natura magis, quàm verba inspicienda est. 309 c. 1
naturæ impedimentũ sortitur, quam accidentia. 40 c. 1
naturale. Nihil tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem transferre ratam haberi. 96 col. 2 in tex.
naturales liberi an teneantur alere patrem. 36 col. 1
naturales liberi tantũ. an & quando succedant. 24 c. 1
naturali iura ciuilis ratio perimere non potest. 197 c. 1
naturalibus liberis datur cautum tutoris in his, quæ ipsis relinquuntur. & tunc non personæ, sed rebus datur. 58 c. 2
necessarium officium. 155 c. 2
necessarius heres 28 col. 1
necessarius vt quis sit, tria requiruntur. 158 col. 1
necessitas causatiua 137 c. 1
negationes duæ æquipollens vni affirmationi 300 c. 2
negligentia qualiter quis teneatur. 159 col. 1
negotia sunt plura, quam vocabula. 142 col. 2
negotiorum dominus non semper insolidum tenetur. 274 c. 2
negotiorum gestor est, qui alterius. Negotia gerit. 66 c. 1
negotiorum gestor certis casibus nõ repetit quod impendit. 273 columna 2
negotiorum gestor de quo tenetur. 175 c. 1
nobilitas nocet. 205 c. 1
nocet sibi quis plerunque, cum alteri nocere putat. 21 c. 2
nomen non est disputandum de nomine. 288 c. 1
nomen, prænomen, cognomẽ, agnomen differunt. 174 c. 1
nomen sibi mutare potest liber homo. 170 col. 2
nomina appellatiua sequẽtia stant demonstratiue, non dispositiue. 240 col. 1
nomina debent esse cõsequentia rebus. 115 c. 1
nomina significandorum hominũ gratia reperta sunt, qui si alio modo intelligantur, nihil interest. 174 c. 1
nostræ facimus omnia, quibus authoritatem impertimur. 22 colũna 1
n › 10. 107 c. 1
n › orium quid, & quotuplex. 3 col. 1 in post.
noua lex corrigens in vno casu, non [illegible] ad alium similem rationem habentem. 25 col. 1
nouatio est prioris obligationis in aliam transmissio. 281 c. 1 in post. & in tex.
nouatio triplici iure fit 282 columna 2
nouerca unde. 34 col. 1
noxa & noxia differunt. 350 co. 1 in textu & in glo.
nubere an fœmina possit ante duodecimum annum. 30 c 2
nuptialia instrumenta seu dotalia quæ sint. 192 c. 2
nuptias prohibitas contrahentium diuersæ sunt pœnæ. 36 c. 1
nullius in bonis res dicitur septem modis. 84 c. 2
numus Pro unico numo datus quæ liberatio. fallit in multis casibus 86 col. 1
nurus appellatione quæ contineatur. 34 col 2
nutus capitis non fit in stipulatione. 334 col 1
OBligare se quis non potest ad perpetuum carcerem. 105 columna 1 in post.
obligatio actionis. Institia est mater iuris. 6 col. 1
obligatio an possit continere impartitatem. 23 c. 1
obligatio in genere qui. 227 col. 2 in text.
obligatio ciuilis quid. 228 colum. 1 in tex.
obligatio ciuilis exigendi effectum non habet. 227 c. 2
obligatio ciuilis quibusdam personis adhæret. 228 c. 1
obligatio ciuilis tantum solutione tollitur. 273 c. 2
obligatio ciuilis tollitur per acceptilationem & sententiam. 228 colum. 1
obligatio effectualis habet radicem naturalem & ciuilem. 228 columna 1
obligatio eadem potest esse una & plures. 248 col. 2
obligatio fit tantum per uerba futuri temporis. 256 c. 2
obligatio naturalis inter patrem & filium potest consistere. 246 columna 2
obligatio naturalis tollitur per pactum & iuramentum, sed ciuilis per sententiam. 362 col. 2
obligatio tollitur 12. modis. 283 col. 1
obligationum species tres. 227 columna 2
obsequiales operæ, quæ. 224 columna 2
obsequiales operæ patronis à liberto debentur. 224 c 2
offendens se, uel lædens, an fit excommunicatus. 8 c. 1
officium suum nemini debet esse damnosum. 350 c. 1
officia iuris sunt diuersa. 7 columna prima
officiarij publici sunt immunes à gabellis. 71 c. 1 in post.
omnia. odo, quid importet. 333 columna 1
onus cum commodo potest transferre honorem, sed honos sine commodo non debet esse. causa oneris 121 col. 2
operas futuras æstimare difficile est 303 col. 1
opinio est cum dubitatione responsio. 14 col. 2
oppositio Terminus datus ad opponendum censetur datus ad opposita seu excepta probandum. 74 col. 2
opus laudat magistrum. 4 columna secunda
orcinus quis & unde. 189 colum. secunda
ordinarij serui & vicarij. 170 colũna. 1
ordo librorum iuris. 3 columna secunda.
ordo præuerti non debet. 147 colũna 1
ordo scripturæ non curetur. 150 colum. 2
ordo seu caput genus est, gradus, species, unde liberi &c. est ordo sed unde liberi primo filij, secundo nepotes &c. sunt gradus. 202 col. 2
origo iuris ciuilis. 32 columna secunda
oua sub gallinis & columbis dimittuntur. 383 c. 2
PActum de non petendo habet tres effectus. 361 columna secunda
Pactum legis commissoriæ. 97 col. 1 in post.
pactum nudum quid. 229 col. 2 in post.
pactum vestitur multis modis. 229 col. 2
Pandectæ vnde quinta. columna prima
parentes pro filijs, domini pro seruis an teneantur. 318 columna secunda
parenti an potius sit parendum, quem patriæ. 12 columna secunda in postil.
parricidium quas personas concernit. 381 col. 1
partes suas interponere dicitur iudex, cum se & officiales suos & milites interponit. 66 columna secunda
partus non semper sequitur uentrẽ. 17 col. 1
partus suppositi & adulterij accusatio non conceditur omnibus. 379 col. 1
pater cogitur præstare authoritatem filio conuento capite pignoribus 156 col. 2
pater diuersis temporibus diuersa habuit iura in bonis filij. 94 columna 2
pater facit testamentum filio impuberi, & eligit sepulturam. 121 columna 1
pater habet contra tabulas filij emancipati. 221 c. 1

patri seruandus est honor in omni dispositione. 120. colum. 2. in tex. & post.
pater per filij corpus magis periclitatur pœnæ, quàm ipse filius. 351 col. 1. in tex.
pater potest esse seruus filij. 24. col. prima.
pater præfertur filijs in dispositione absoluta. 100 c 2
pater quibus casibus succedit filio, & quibus non. 45. c. 2
pater quo iure uenit ad bona filij emancipati. 121. col. 2
patientia æquiparatur consensui. 46 col. 2
patricij qui sunt. 12. col 2
patrimonium. Quædam res sunt in patrimonio nostro, quædam extra, quædam nec in patrimonio, nec extra patrimonium sunt. 79. col. 2
patronus qualiter succedit liberto. 45. col. 2
patruus est frater patris. Auunculus matris. 165. col. 1. in tex.
paupertas an excuset a tutela. 36 columna 1
paupertas reddit hominem minus idoneum. 65 col. 1
paupertatem detegere durum est. 298 col. 1
peculium castrense & quasi castrense. 120. col. 1
peculium est multiplex. 121 columna 1
pecunia consumitur, si expendatur vel cum alia, misceatur. 118 columna 1
pecunia large sumitur pro his, quæ consistunt in numero, pondere, & mensura. 229 col. 2
pecunia mea cum alia mista extinguitur. 103. c. 2
pedagogus. 24 c. 1
pœna arbitraria ad mortem extenditur. 301 c. 1
pœna conuentionalis, & legalis differunt. 316 c. 2. in post.
pœna ex pacto peti non potest. 251 col. 1
pœna maior maiori delicto debetur 378 col. 2
pœna minor insueta a lege. an tollatur per maiorem inductam ab alia lege. 291 c. 1
pœnarum genera septem. 2 c. 1
pœnæ diuersificantur ex personarum diuersitate. 381 c. 2
pœnæ in criminalibus sunt ordinariæ, & extraordinariæ. 383. columna 1
pœnæ sunt restringendæ. 338 columna 1
perduelles 194 c. 2
perduellionis crimen. 194 columna secunda.
periculum vbi est, ibi debet esse emolumentum. 290 c. 1
periurus in alio seculo punietur. 372 col 2
permutatio duas parit actiones. 262 col. 1
permittunt quædam in ultima uoluntate, quæ non inter uiuos. 21 col. 2 in post.
perpetuo multis modis capitur. 266 col. 1 in tex. & post.
persecutio continet actionem & petitionem. 181 c. 1
personæ alienarum rerum gubernationem habentes. 357 columna prima.
personæ quædam nec sui iuris sunt nec alieni 26 col. 2
petitio hæreditatis est realis & personalis. 376 col. 1
peto quod habeo in quatuor casibus 165 col. 2
philosophorum authoritates sunt allegandæ. 261 col. 2
philosophorum authoritates quandoque redarguuntur. 161 columna secunda.
pictura ornat materiam. 94 columna prima.
pietas quid 277 col. 3
pietatis causa maior est, quam inde biti. 277 c. 1 in post.
pietatis titulo cum quid datur, cui censetur dari. 277 c. 1
pignori potius incumbendum, quam in personam agendum. 288 col. secunda in tex.
pignus & hypotheca differunt. 317 col 1. in tex.
plena cautio & plenior quæ sit. 253 col. 2
plena proprietas constat ex nuda proprietate & vsufructu. 167 columna 1
plena pubertas quando dicitur. 39 col. 2
pluralis oratio quandoque trahitur ad singularem. 16 c. 1
plures quandoque loco unius computantur. 70 col. 1
plus petitur quatuor modis. 340 co. 1 in tex. & glo.
plus ualet quod est in opinione, quam quod est in re. 116. col. 1
pondus quid. 142 col. 2
populus constat decem hominibus. 96 col. 1 in post.
populus potest facere legem municipalem, id est particularem. 13 col. 1 in post.
portans frumentum extra prouinciam non incidit in pœnam statuti, si quis portauerit &c. 16 col. 1. in post.
possidentis conditio quandoque est deterior, quam petentis. 94 columna 1
possidere commodius est, quam petere. 369. c. 1. in tex.
possessio propter mobiliam est. 369 col. 1
possessio potest peti sine interdictis. 366 col. 1
possessionem piscandi, vel molendinum habendi, vel quid huiusmodi, quis habere dicatur. 81 columna 1
possessio sæpe transfertur, licet res non apprehendatur. 98 columna secunda.
possessio sola dominium non quærit 133 c. 1
possessio vna cum alia continuatur. 194 col. 1
possessio vnde dicitur. 369 columna prima.
possessionem possessus non quærit. 122 col. 2
possessionis causa quando mutatur. 110 col. 2
possessor clandestinus naturaliter possidet, detectus ciuiliter. 369 columna 1
pro possessore possidere quis dicitur 368 col. 1 in tex.
possessorium maximas lites generat. 469. col. 1
possidere maximi commodi est. 369 col. 1
positionibus respondere debet sine plica. 8 col. 2
posteriores leges per priores intelliguntur. 356 c. 1
posthumorum loco qui sunt. 136. columna 2
posthumus quando nó habetur pro iam nato. 49 c. 1
posthumi quidam naturales, quidam ciuiles. 135 columna secunda.
postliminium quid 44 col. 2. in tex. & post.
pollulare quid, vigesimaquinta columna 1
potestas. Franci non habent liberos in potestate. 29 columna secunda.
potestas multis modis capitur. 315 col. 1
potestate alium contingere quis dicitur tribus modis. 127 columna secunda.
potestatis dominicæ effectus multiplex. 27 col. 1
præcaria possessio. 369 columna secunda.
pretiosius quando cedis viliori. 89 columna 2
prædia stipendiaria. 97 columna prima.
prædia tributaria. 97 columna prima.
præfectus & prætor differunt. 59 col. prima.
præiudicialis actio quare dicitur. 322 col. 2
præscriptio est longæ possessionis effectus. 122 col. 1
præscriptio est odiosa. 1 in columna secunda.
præscriptis verbis agitur tripliciter. 265 col. 1
prædicis nomen generale. 76 col. secunda.
præsumitur quis bonus, vel malus ex multis actibus, non vno. 4 col. 2 in post.
præsumptio ex varijs sumitur. 4. col. secunda.
præteriti liberi habent duo remedia testamentum impugnandi. 121 columna 1

Prætetitio an habeatur pro exhæredatione. 138 col. 2
Prætor plus punit, quam lex duodecim tabularum. 286 columna prima
Prætores hodie sunt præsides prouinciarum. 13 col. 2
Prætoriæ pœnales sunt annales. 358 col. 2
Prætoriæ rei persecutoriæ sunt perpetuæ. 358 col. 2
Primo testamento præfertur secundum. secus in sententia. 152 col. 2. in post.
Princeps faciendo gratiam alicui, non tollit ius pœnæ quæsitæ parti. sic consensus patris ipsius non tollit ius quæsitum fisco. 283 columna 1
Princeps potest esse index in causa propria. 148 col. 1
Principis interest subiectos habere locupletes. 28 col. 1
Principis simplex scriptura an legẽ faciat. 13 col. 2
Principis beneficia sunt extendenda 40 col. 2
Principale si non tenet, nec accessorium. Hæc regula quãdoque fallit. 288 col. 2
Priuata scriptura facit fidem contra eum. 256 col. 2
Priuatæ voci præfert publica. 141 colum. 1 in post.
Priuata scriptura facit fidem, si habet subscriptionem trium testiũ. 256 col. 2
Priuatorum pactio ius publicũ non tollit. 279 col. 1
Priuatus quãdoque stipulatur pro alio. 216 col. 2
Priuignus quis. 34 col. 2
Priuilegium iuris ordinationem respiciens vni concessum ad aduersarium transit: secus si decisionẽ. 119 col. 1
Probatio per iuramentum non est legitima. 331 c. 1
Proconsulis legatus duo habet specialia 76 c. 1
Procurator. 66 c. 2
Procurator non admittitur vbi potest imponi corporalis pœna, neque agendo, neque defendendo, nisi sit persona illustris. 301 columna 1
Procurator ad negotia & lites differunt 24 col. 1
Procurator agens præsente domino. & confirmante. non potest repelli defectu mandati. 280 columna 1
Procurator fisci quis. 55 columna secunda.
Procurator rei siue instruenti ante litis contestationem, siue post, debet satisdare. 356 col. 2
Procuratores satisdant, non partes. 356 col. 2
Procuratoris officium quibusdam interdicitur 354 c. 2
Prodere & proditus quid. 83 colum. secunda.
Prodigus quomodo declaraẽ quis 133 col 2
Promissor an statim conueniri possit. 253 col. 1
Promissum hoc anno quomodo solui debet. 252 col. 2
Promulgare quid. 3 c. 1
Propulsare iniuriam, an & quando licet. 11 col. 1
Propulsio iniuriæ tria requirit. 11 col. 1
Protestatio an & quando requiratur in hærede faciente actum hæredis, quod scilicet non facit vt hæres, 161 col. 1
Protestari non tenetur hæres quando facit actum pium, quod non facit vt hæres. 161 columna 1 in post.
Pro tutelæ actio bonæ fidei est, 334 col. 2
Proximus pubertati dicitur quis à decimo anno & dimidio. 290 columna 2
Pubes quo ad testamenta & tutelas dicitur maior quatuordecim annis, quo ad matrimonium autem cũ primum coire potest. 30 col 2
Publica vtilitas quandoque facit ne audiatur volens reddere alienũ. 22. col. 1
Publiciana vt detur, quinque sunt necessaria. 311 col. 2
Publicum & commune differunt 81 col. 1
Pudicitiæ fauor maximus. 352 columna 1
Punitur quis ex mora & procrastinatione 238 col. 1
Punitur quis in quo peccauit. 133 col. 2
Pupilli an soluere possint. 93 columna 1
Pupilli bona committuntur, non vt sint rata quæ per eos fiunt, qa restituuntur. 119 col 2
Pupillus conueniens tutorem præfertur cæteris creditoribus. 53 columna 2
Pupillus etiam actor cogitur accipere curatorem in litem. 68 columna 2
Pupillus ex contractu obligatur, quando factus est locupletior. 60 col 2
Pupillus factus locupletior, tenetur ex mutuo. 231 col. 1
Pupillus in quatuor casibus potest esse in iudicio sine tutoris authoritate. 48 col. 1
Pupillus in tribus locis potest iudicem petere. 61 col. 1
Pupillus quis. 62 c. 2
Pupillare testamentum pars est paterni testamenti 150 columna secunda
Potest quis esse testis de eo quod vidit in pupillari ætate. 136 columna 1
Purpura tripliciter apponitur vestimento. 89, col. 2
Purus locus non est sacer, sanctus, nec religiosus 82 c. 2
Putator. 294 c. 1
Quantitas non potest perire. 169 col. 2
Quantiplurimi res æstimatur, non ex affectione singulorũ, sed ex communi æstimatione. 392 col. 1
quarta est multiplex. 184 columna prima
quarta relinquitur multis modis. 157 col. 1
quarta testamentum inofficiosum querelantibus diuidenda pro rata dari solet. 157 columna secunda
querela datur emancipatis. 188 columna 2
querela inofficiosi quandoque continet contra tabulas. 217 columna 2
quæstor & exquæstor dicitur tripliciter. 4 col. 1
quæstus. Bona ex quæstu sunt, quæ veniunt ex emptione, vẽditione, locato, conducto. 268 colum. 1. in post.
qui vadit plane, vadit sane. 7 columna 2
quiritium vnde. 50 columna secunda.
quod differtur, non aufertur. 189 colum. 1
quotidie quę versantur, magis attendi debent. 5 columna. secunda.
Rapina & furtum non numerãtur inter casus fortuitos. 311 col. 1
raptor in minus tenetur, quam fur manifestus. 193 c. 1
raptor qua actione tenetur. 291 colum. 1
ratalia actio directa non hæret officibus. 171 col. 2
recedendum non est à significatione verborum, nisi testatorẽ aliud sensisse certum sit. 65 columna secunda.
redimens aliquẽ ab hostibus, etiam infidelibus, potest eum retinere pro pignore. 350 columna secunda.
relegare qui possunt. 42 columna secunda.
relegatus & deportatus differunt. 43 col. 1
religiosum locum quota corporis pars facit. 64 c. 2
religiosi suo monasterio quærunt. 120 col. 1
relinquere spectat ad vltimam voluntatem, & morientis tantum. 25 col. 1
reliqua non comprehendit remissio redditionis rationum, nec latam culpam, nec dolum. 171 columna 2
reliqua reddere. 171 col. 2 in textu, & glossa
repetita creduntur in contractibus, quę in præfatione dicta sunt. 246 col. 1

repe-

Repetita dicuntur, quæ in præfationibus dicta ſunt, niſi repetitio inducat vitium. 146 columna prima.
repetitio nõ competit turpiter danti. 36 col. 1
repugnantia non admittuntur. 177 colum. 2
res generaliter quandoque ſtat. 306 col. 1
rei vendicatio, & furti condictio differunt. 324 col. 1
rei vendicatio quæ datur legatarijs, non eſt ex quaſi contractu. 276 col. 1
rerum diuiſiones quot. 99 columna 2
reſtitutionis beneficium tollit iuramentum interpoſitum. 160 col. 1 in poſtil.
retinere quinternos poteſt ſcriptor, niſi ei ſatisfiat. 94 columna prima in poſt.
retro principes qui. 114 columna prima
reus promittẽdi quis & vnde dict᷒, 238 col. 1
reus promittendi eſt reus debendi, pagina 237 columna ſecunda in poſtil.
reus ſtipulandi. 138 col. 1
reus ſtipulandi eſt reus credẽdi. 237 col. 2 in poſtil.
rei debendi inſolidum non poſſunt cõueniri, niſi alter ſit abſens, aut inops. 239 col. 1
reorum debendi & credendi conſtitutio, an per interuallũ impediatur. 238 col. 1
reo ſi denuncietur, vt ſoluat ante, quam conueniatur, hoc de vrbanitate eſt non de neceſſitate. 325 colum. 1
rixa conſtat ex duobus. 95 col. 1 in poſtil.
Romanum ius qualiter intelligatur 82 col. 1
rubrica poteſt allegari, ſi continet orationem perfectam, vt Quod quiſque iuris in alium &c. 1 colũ. 1 in poſtil.
rubrica quandoque eſt generalior texto. 6 col. 1
rumpitur quod plus valet per id, quod minus. 152 columna ſecunda.
Ruſticitas ſancta omnia palam habet. 316 col. 1
SAcer locus deſinit eſſe dupliciter, pagina. 82 columna ſecunda
Sacer locus quis dicitur. 82 columna 1
Sacræ rei venditio valet inter ignorantes. 234 col. 1
Sacræ res tribus caſibus poſſunt alienari. pagina. 82 columna ſecunda.
ſalaria magiſtrorum ſunt ſoluenda, 50 col. 2
ſalarium interueniens in mandato, an peti poſſit, & qua actione. 373 col. 1
ſalua rerum ſubſtantia quid. 102 columna 2
ſanctiones quid ſignificent. 83 columna 1
ſanctiſſima res eſt iuris ciuilis ſapiẽtia, nec precio nummario ęſtimãda. 10 col. 1
ſapiens melioris eſt conditionis, quam ſtultus pagina. 72 columna 1.
ſarcinator quis. 273 columna ſecunda.
ſatiſdare quid, pagina. 355 columna 2
ſatiſdatio de legato ſoluendo poteſt remitti à teſtatore, ſed non de vſũ do fruendo arbitrio boni viri. 103 col. 2
ſatiſdatio duplex ab actore exigitur 255 col. 2
ſatiſdatio iudicio ſiſti, an poſſit ſub pœna fieri. pagina. 356 columna prima
ſatiſdatio iudicatum ſolui quid. 355 col. 1 in textu.
ſcire an præſumatur quis in dubio aliquid, vel ignorare 74 columna ſecunda.
ſcholaris abſens à ſtudio per quinquennium perdit priuilegiũ. 131 col. 1 in poſt.
ſcholaris moriens aut diſcedens, an poſſit ſubſtituere. 267 columna ſecunda.
ſcholaris non gaudet ſenatuſconſulto Macedoniano. 349 columna prima
ſcribentis falſitas ſolennitas, vel error probatur p teſtes. 255 columna 2 in poſtil.
ſcripto & ſedendo ferenda eſt ſentẽtia. 375 col. 3
ſcriptura non eſt neceſſaria ad ſubſtantiam legis, ſed ad probationẽ, 12 col. 1
ſcriptura priuata pro ſcribente non valet, ſed contra eum valet, ſi eſt cum cauſa. 248 columna ſecunda
ſcriptura priuata facit ſemiplenam probationem. 248 columna ſecunda.
ſcripturæ an ſemper ſtandũ ſit. 248 col. 2
ſcripturæ ordinẽ ſequi in ciuile eſt pagina. 175 columna prima in textu.
ſedere non tenetur iudex in actu voluntariæ iuriſdictionis. 19 col. 2 I poſtil.
ſemeſtre quid. 70 col. 2
ſeminauit quando quis ex ſemine meo in fundo alieno, contra quẽ agam an cõtra dominum fundi, vel contra eum qui ſeminauit. 93 col. 2
ſemper erit quod ſemel eſt, quod verum eſt in immutabilibus, vel natura, vel iure. 183 col. 1
ſenatuſconſultum Trebellianum vnde. 183 col. 1
ſententia an ſit ſtatim executioni mandanda, & in quibus caſibus differtur eius executio. 376 columna 1
ſententia certa non poteſt fieri in rebus incertis. 85 columna prima in poſtil.
ſententia die præfixa debet ferri etiã altera partium abſente. 235 colum. 1
ſententia eſt de iure ciuili. 235 colum. 1
ſententia & ſecundum decretum transferunt dominium. 378 columna 1
ſententia in ſcriptis ferenda eſt. 329 & 375 col. 1
ſententia non poteſt ſemper eſſe certa. 349 col. 1
ſententiam certam, vt ferat iudicem curare debere. 339 columna prima.
ſententia prima præfertur ſecundæ ſecus in teſtamentis. 152 columna ſecunda
ſententia ſi geminetur ex qua agetur. 252 col 1
ſententia ſuper actione famoſa an ſemper infamet. 374 columna ſecunda
ſeperationem bonorum impetrare quis poteſt. 158 col. 1
ſerui libertatem conſequuntur nouem modis, 21 col. 1
ſerui non habent cognationem quo ad ius ſuccedendi, ſed bene quo ad ius matrimonij. 34 colũna ſecunda
ſeruitus eſt de iure gentium origine & de iure ciuili formatione, 16 col. 1
ſeruitutes perſonales poſſunt alienari, non prædiales. 105 columna prima
ſeruitutes ſunt in bonis noſtris. 72 col. 2
ſeruitutem genera ſunt tria. 100 colum. 1
ſeruo inuito dominus non quærit hæreditatem delatam. 141 columna 2
ſeruo legatum relinqui poteſt, 111 col. 2
ſeruus an poſſit habere aliquid ſuũ, 121 col. 2
ſeruus ciuiliter nequit obligari. 235 col. 2
ſeruus hæres inſtitutus nõ acquirit domino niſi duo concurrant, 176 col. 2
ſeruus manumiſſus an teneatur de geſtis in ſeruitute. 351 columna prima
ſeruus non poteſt obligari fideiubẽdo. 282 col. 1
ſeruus vicarius. 347 columna ſecunda.
ſeruus ordinarius. 347 columna ſecunda
ſeruus pure inſtituitur à ſeipſo libertatem recipit. 158 col. 1
ſeruus ſine domino eſſe poteſt. 16 colum. 1
ſignatorius annulus. 125 columna ſecunda.

Simi-

similium eadem est disciplina. 145 col. 1
simplicitas legibus amica. 201 columna 1
simplicitas magis quam difficultas legibus amica fraudi contraria neque fatua, & neque gnaua. 201. colum. 1
si vnus velit diuidere tutelam, alij petere fieri diuisio, 67. columna secunda.
societas est quoddam ius fraternitatis. 268. col. 2
societas in qua quid. 268. colum. 2. in postil.
societas omnium bonorum nõ censetur contra, nisi exprimatur. 168. col. 1
socius in causa socij admittitur in testimonium 128 col. 1
socius non præsumitur committere furtum. 283. col 2
socius in re communi furtum committere potest. 284. col. 2
socius quæ. 34 col. 1
soluens pupillo debitor, plenam vel pleniorem, vel plenissimam quandoque habet securitatem. 119. col. 1. in tex. & 2. in glo.
soluendo quem non esse, quomodo scitur. 25. col. 1
soluere. interest nostra potius non soluere, quam solutum repetere. 79. col. 1
soluere nõ tenetur emptor quando eminet euictio in limine contractus ante solutionem pretij, nisi venditor det fideiussores idoneos. 79. col. 1
solutio an possit fieri adiecto. 245. columna 1
solutio vna multas terminat quæstiones. 88 col. 1
solutio vna plures parit liberationes. 280 col. 1
solutio quandoque dirimitur 172 col. 1
spadones qui. 40 col. 2
speciale auxilium petere non debet qui habet generale. 33 columna 2
speciale quod est non trahitur ad cõsequentiam. 244 col. 2
species interitu liberatur, qui in specie tenetur. 169. col. 2
species solæ commodantur. 337 columna 1
specificans, vt dominus fiat rei specificatæ, tria requiruntur. 58 columna 2
spoliatus si eodem die spoliatorem respoliat, non tenetur interdicto vnde vi, secus si die sequẽti, quia tunc tenetur. 370 colum. 2
sponsalia inter absentes, & præsentes fieri possunt. 248 col. 1
spontaneum officium. 156 columna 2
sportulæ. 332 col. 1
Spurijs nihil relinqui potest. 182 colum. 1
Spurius quis. 35 colum 1 in post.
statim soluere non est illico soluere sed cũ spatio quo solui potest. 147 col. 2
statu liber est seruus 16 col. 1
status hominis consistit in libertate ciuitate, familia. 53 col. 1
statuta debent stricte intelligi. 3. colum. 1
statuta sententia, & licet sint stricti iuris, tamen recipiunt interpretationem extensiuam, quando alias nõ possunt sortiri effectum. 165. col 2
statuta quædam fauorabilia, quædã odiosa. 201. col. 1
statutum in vltima voluntate nõ extenditur ad dispositionem inter viuos 25. col. 2. in post.
stillicidium. 201. col 1
stipulamur alteri tribus modis. 250. col. 2
stipulando alteri quandoque sibi actionem quærimus quandoque non. 250. col. 2
stipulari pro altero multi possunt. 123. col. 1
stipulatio alteri facta tribus modis formatur. 250. col 2
stipulatio fieri debet verbis aptis. 234. col 1
stipulatio an possit fieri sub cõditione. 234. col. 2
stipulatio an vitietur ob turpitudinem 252. col. 2
stipulatio non semper vitiatur ex responsionis diuersitate. 143. col. 2
stipulatio quid. 233. col. 1
stipulatio tantum fit per verba futuri temporis. 256. col. 2
stipulationem committi. 237. col 2. in post.
stipulationes iudiciales. 241. columna 1
stipulationes prætoriæ. 241. columna 1
stipulationes cõuentionales. 241. colum. 1
stipulationes communes, velut rẽ pupilli saluam fore. 241. col. 1
stipulatio rei suæ an valeat. 243. columna 2
stipulatur quandoque priuatus pro alio, quod fit fauore libertatis. 215. col. 2. in post.
stipulum quid. 233. col. 2
stupri pœna est quinquennalis. 380. col. 1
suasio capitur in bonam partem, & malum. 4. col. 2
substitutio breuiloqua. 149. columna 1
substitutio filij est eius testamẽtum. 150. col. 2. in post.
substitutio pupillaris habet quatuor necessaria. 148. col. 2
substitutio reciproca. 149. columna prima.
substitutio vulgaris, ibid.
successionis ordo triplex est. 213. colum. 1
successorem an committetur vitium authoris. 108. col. 1
successorium edictum. 202. columna 2
suos inter heredes numerantur dati curiæ & emancipati 206. col. 2. in textu.
superflui iure saluo, in libello scribi debet. 341 col 2
sui hæredes immiscent, & abstinent extranei adeunt, & repudiant. 159. col. 1
suitas etiam ast de iure prætorio. 197. col 2

T

TAbellio male instrumentans facit litem suam. 302. col. 1
tabellio seruus est Reipublicæ, non tamen est purus seruus. 38. col. 2
tabelliones nõ sunt iurisperiti. 250. col. 1
tempore belli nõ seruentur leges de facto, de iure tamen seruari debẽt 2. col. 2
temporis tractus non validat inualidum. 232. col. 2
tempus inducit obliuionem. 109. columna 2
tẽpus non est modus tollendæ obligationis. 104. col. 2
tenetur. An & quando quis pro alio teneatur. 68. col. 2
testamenta non iure facta quæ. 133. col 2
testamentarij testes debẽt audire, & videre testantem, nec sufficit cortina. 130. col. 2. in post.
testamenti factio actiue & passiue capitur. 126. col. 1
testamenti per cæcum faciendi solẽnitas. 134. col. 1
testamẽti perfectio quadruplex. 124. col. 2
testamentum accusans perdit legatum 113. col. 1
testamentum damnati crimine capitali valet, si pendente appellatione, vel supplicatione pro gratia moriatur. 131. col. 1
testamentum est nullum sine hæredis institutione. 176. col. 1
testamentum est irreuocabile, si in eo ponatur clausula, quod valeat iure contract. 21. c 2
testamentum ex libero, non ex alieno arbitrio pendere. 132. columna 1
testamentum facere multi prohibentur a iure. 134 c 1
testamentum inofficiosum quandoque continet exhæredationem, & præteritionem. 217. columna secunda.
testamentum irritum. 133. columna secunda.
testamentum multis modis fit inualidum. 150. col. 2
testamẽtum nuncupatiuum. 126 columna 2
testamentum non operantur verba prolata in dubio, sed in contractibus præsumuntur obligatoria. 130 col. 2
testamẽtum per duo rumpitur. 192. col. 1

testa-

teſtamẽtum principale ſi non eſt, nec pupillare. 148 col. 2
teſtatoris voluntas, lex eſt. 142. colum. 1
teſtatur quis quandoque de rebus alienis. 150 col. 2
teſtes per indirectum probantes contra Inſtrumentum faciunt ipſum vacillare. 149. col. 1
teſtes eſſe poſſunt homines vniuerſitatis in negotijs, ex quibus reſultat commodum particulare ad communia. 308. colum. 2 in poſt.
teſtis non repellitur à teſtimonio contra eum, qui ipſum ſtudioſe percuſſit & accuſauit, vt ipſum excluderet. 73 col. 1
teſtis productionis, & depoſitionis tempus inſpicitur. 127 col. 1
teſtis vnus cum fama, an probet in criminali. 71 col. 2
teſtium numerus qui eſſe debet in teſtamentis. 128 col. 2
theatrum quid, & vnde. 19 col. 2
theſaurus conditus in muro domus venditæ non fit emptoris. 96 col. 2
theſaurus quid 75 col. 1
titulo ſingulari ſuccedit legatarius 96. col. 1
totum, & pars nõ cenſentur eiuſdem iuris. 115 col. 1
tradens equum venditum per fræ num, transfert dominium. 98 colum. 2
traditio rei an valeat ſine ſcriptura. 159 col. 2
trãſigere. Mulier an poſſit paciſci, & alimentarius tranſigere ſup alimentis 60 col. 2
tranſuerſalium ordo diuiditur in tres partes, ſup. infra, & à latere. 35 col. 1
trebellianum ſenatuſconſultum vnde 182 col. 2
tripondium. 144 col. 1
turba conſtat decem hominibus. 96. col. 1. in poſt.
turpitur dati non competit repetitio. 36 col. 1
tutela, & hæreditas ciuili iure tribus modis deferuntur 52 col. 2
tutela multis modis finitur. 62 c. 1
tutela triplex 48 col. 2
tutelæ datiuo an poſſit delegari. 59 col. 2
tutela pupilli eſt de iure ciuili: tutela vero propriæ perſonæ, i. defenſio cum moderamine inculpatæ tutelæ eſt de iure gentium l. vt vim. ff. de iuſti. & iu. ſed tutela ſui ſine hoc moderamine, ſed cõſiſtens in metis terminis naturalib. quali vtuntur bruta, eſt de iure naturali, ſecundum Tullium in 1. de off. 48. col. 1
tutor ad quid dat͛ pupillo 50 co. 2
tutor an teneatur cauere de rato. 357 col. 2
tutor datus à matre tenetur ſatiſdare 66 col. 2.

V

VAcantia bona. 110 col. 1
Valet tractu temporis aliqñ quod ab initio non valuit. 131 colum. 2
Vendere pluris æquo volent, perinde eſt, ac ſi nõ vendat. 189 c. 1
vendere rem ſuam cogitur quis. 27 col 2
vendicare eſt dominium petere, ſi res extet. 290 col. 2
vendicare poteſt venditor rem, ſi emptor non ſoluat, niſi fidem emptoris ſit ſecutus 97 col. 2
vendicat quandoque non dominus à domino 94 col. 1
venditio fit in ſcriptis, & ſine ſcriptis. 259 col. 2
venditione facta nõ ptinet ad emptorẽ periculum rei venditæ, niſi nouem concurrant 262 col. 2
venditor an & quando teneat͛ præciſe ad rem tradendam, vel ad intereſſe. 361 col. 1
venditor an vltra arrhearũ dupli- cium perditionẽ teneatur ad intereſſe. 261 col. 1
venditor poteſt vendicare rem, ſi emptor non ſoluat. 97 col. 2
venditor ſi præciſe teneatur rẽ tradere, an liberet͛ dãdo intereſſe. 261 col. 1
venditor tenetur ſatiſdare ope exceptionis, nõ iure actionis. 79 c. 1
veritas magis oculata fide, quam per aures nobis infigitur. 164 col. 1
veſtes cũ defuncto ſepelire ſeprobosum eſt. 177 col. 1
via recta ſimplici incedendum eſt. 204 col. 2
vi bonorum raptorum concernit res mobiles, vnde vi immobiles 370 col. 2
vitioſæ res quæ ſunt. 110 col. 2
vitium rei & perſonæ differunt. 108 col. 1. in gl. & poſt.
vincere alium virtute contendere quis poteſt, non ad gloriam humanã. 187 col. 2. in tex. & poſt.
vindicta quid. 19 col. 1
violentia quandoq; perſonis quãque rebus infertur. 371 col. 1
violentiam paſſus, quod remediũ habet. 367 col. 1
violẽtiarum genera ſunt quinq;. 108 col. 1
vis maior quæ dicatur. 232 col. 1
vltima mora nocet. 318 col. 2
vnciæ octo faciunt marcam. 330 col. 1. in poſt.
voluntas captatoria non põt eſſe neque ex teſtamento, neq; ab inteſtato. 197 col. 1
volũtas coacta, eſt volũtas. 108 c. 1
voluntas quandoque validior ſcriptura. 162 col. 2
voluntatis noſtræ cauſam nõ ſemper dicere tenemur. 185 col. 1
voluntatibus fauendum eſt, non verbis. 162 col. 2
vrbanitas non aliqua facere cogit 121 col. 2
vſuarius memoris ligna vendere poteſt. 105 col. 1
vſucapio eſt fauorabilis. 307 col. 1
In vſucapione ſufficit attigiſſe vltimum diem. ibid.
vſucapio ꝓ hærede quãdo habet locum. 108 col. 2
vſucapio rerum mobilium non interrumpitur per conteſtationem litis 376 col. 2
vſucapio quare inducta. 106 co. 2
vſufructuarius non facit fructus ſuos antequã ſint in eius granario, ſecus in bonæ fidei poſſeſſore. 95 colum. 2
vſusfructus an ſit pars dominij. 167 col. 1
vſusfructus cauſalis. 102 col. 1
vſusfructus eſt diuiduus. 103 co. 1
vſusfructus eſt pars dominij integralis, nõ prædicatiua. 167 co. 1
vſusfructus formalis. 102 col. 1
vſusfructus in multis habet vicẽ dominij. 167 col. 1
vterinus quis 202 col. 1
vti. Expedit Reipublicæ, ne, re ſua quis male vtatur. 38 col 1
vtilis poſſideri, & vtrobi differunt. 368 col. 2
vtile per inutile nõ vitiatur. 245 col. 2
vtiles dies incipiũt currere à tempore ſcientiæ. 176 col. 1
vtrobi, vnde dicitur. 369 col. 1
vulgo quæſitus an ſuccedat iure noui. 206 col 1
vulgo quæſitus nõ habet agnatos. 207 col. 1 in textu.
vxor ea bona quæ habet in dubio pſumit͛ habere ea bonis mariti, vt tollatur cõiectura turpis ſcilicet adulterij. 121 col. 1
vxor præſumitur eadẽm perſona cum viro. 117 col. 1
vxor tenetur operari marito, 204 col. 1
vxorem licet modice ſine cauſa verberare. 27 col. 2
vxores eſſe non poſſunt multæ fœminæ. 174 col. 1
vxoris conſenſus in alienatione dotis per maritum non valet. 115 col. 2

X

XErolophon quid. 380 colum. 2. in poſt.

Finis tabulæ materiarum.

INSTITVTA NE VOCANDA SINT HAEC IVRIS CIVILIS.

Elementa, an Institutiones.

ET *si inter multos iamdiu obtinuerit Instituta vocari hæc iuris prudentiæ elementa, quippe quum & Sypontinus Instituta interdum decreta legum atque sanctiones dici affirmet, & ita Iustinianum opus suum Elementorum inscripsisse (id quod & ipse alibi agnoscit Sabellicus) & in Pandectis Græcis legatur,* τὰ ἰνστιτοῦτα λέγεται, *vt Budæus in Institutionibus suis annotauit: & Politianus in Epistolis testetur Martianum Iurisconsultum sedecim libros institutorum conscripsisse, & Vlpianum duos item institutorum, Paulum quoque duos institutorum, & ita alios non paucos. Nos tamen Laurentium Vallensem atque alios humanitatis professores magis sequimur, qui Instituta magis interpretantur bonos mores consilio & ratione sumptos, domesticamque disciplinam, quæ literis non mandantur, sed obseruantur communi opinione virorum bonorum per quandam consuetudinem. Vnde & apud Valerium Maximum titulus est de institutis antiquis, quasi de moribus antiquis. & Quintilianus, Nam is inquit, quanquam triennium nutricibus dederit: tamen ab illis quoque formandam quàm optimis institutis mentem infantium iudicat. Cur autem ad literas non pertineat ætas, quæ ad mores iam pertinet? eandem rem appellans instituta & mores. Hæc Quintilian. Institutiones autem sunt præceptiones, quibus instituuntur, & docentur homines: vt sunt libri ab eodem Quintiliano inscripti, Institutiones oratoriæ, à Lactantio Institutiones diuinæ, ab Erasmo Institutio principis Christiani, ab Aldo Institutiones grammaticæ: & ita ab aliis multis authoribus: vt hinc scilicet hoc opus Institutiones, dici intelligas, quòd præceptiones ac documenta quædam seu elementa iuris præsertim ciuilis contineat, quibus iam inde ab initio cupida legum iuuentus imbuatur. Quarum & Politianus Miscellaneorum capit. lxxxiiii. commeminit his verbis, Institutiones hæ quæ vocantur in iure ciuili: Iustiniani principis nomine editæ, sed à Triboniano tamen doctisque aliis viris compositæ: etiam Græcè scriptæ sub eodem prorsus intellectu reperiuntur, nisi quòd ritus quidam, consuetudinesque Romanorum veteres vberius aliquando & latius in Græco ipso, quàm in Latino Codice referuntur, vt peregrinis hominibus atque à Romanorum more consuetudineque alienis res tota penitus innotesceret. Hactenus ille. Quorum te voluimus monitum: humanissime lector, vt cum iuris prudentia, verborum quoque peritiam tibi adsciscas. Vale.*

ſ An adc ſicnt. & alij poſſit w textus allegari, & cōtrc doc. cōcln dit q ſi ē in ea nra bo perfe-ꝯ.vt i ti. qd quiſ. im. & ſi-m: q uſe poſuit vt tex. allega ri. alias au tem non ppt alle-gari p de ciſione in ns, vt ple nius vide re poteris per Ang. hic. Et Mā do. in 1. qſt. 1 1. Reg. can-cel. qu. j. & in 1. q. 16. Reg. s intelli ge de qua di Frācia q eſt i Ale mania: de qua fic mētio in ca. j. extra de ſpōſal. Mōdus ſ. li. 7. dei-cimatio-ne impij Ro. Egid. Rct. ſ Antiquus dicitur eſt ab Annis deuiſis, ſunt autē Antiq po puli inter fluminis aciolr. q bes ci ne ſ iu iu-mento ſuiſſe ie-ſtiſ Pro-copius de bello Got thorum. ſ Vel me lius iu-ſta Cxla-rt mis a-uunculo. Fn Bal. hic Fab. Vlti. hic.

N Nomine Domini I Iſte tl. diuiditur in quatuor partes. Primò ponitur inuocatio diuini noīs, p quā Deus veneratur, ibi. In nomine Dñi. ſecundo ponitur deſcriptio imperatoris cul minis proprij & appellati ui, tanq̄ cā efficiēs: ibi, Impator Cæſar. Tertio ponit̃ cul p̄ſens liber dirigitur: ibi, Cupidæ legum iuuēnti. Quarto ponitur quidā tī particularis, ad nigrum proximè ſeqnens: Incipit Procœmium. Ang Are.

Non continuatur iſtæ tit. quia continuatio debet fieri ad pximā. l. 2. ff. de ſta. ho. Vnde cū ſit principium, nihil ante ſe habere pōt. ad quod cōtinnetur. §. diſcipuli. in procœmiu Digeſt. & l. proximus de ver. ſig. Chriſtophorus Porcus.

IN NOMINE Domini Noſtri Ieſu Chriſti. a

Imperator Cęſar, b Flauius, c Iuſtinian⁹, d Alemanic⁹, e Gothic⁹ e Frācicus, Germanic⁹, † Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, f felix, g inclytus, h victor, i ac triūphator, k ſemp Auguſt⁹, l cupidæ legū iuuētuti m ſalutem.

INCIPIT n Procœmium.

ARGVMENTVM.

Imperatorem nō ſolū decēt arma, ſed et leges quo belli pacisq; tēpore Reſpublica rectè gubernetur.

IMperatoriam maieſtatē o nō ſolùm armis * deco-

a Ieſu Chriſti. Ex hoc, nota q Chriſtianus fuit: aliàs non poſſet imperare, i. imperij iuriſdictionē exercere: vt in auth. infin. quod prſts. in prin. ibi, & cōicator Eccleſiæ. col. 2. vbi dr q quilibet adminiſtrator debet iurare ſe eſſe communicatorem ſanctæ catholicæ Eccleſię. ſic & aliàs incipit, vt C. de offi. pręf. p̄t. Aphri. l. in nomine Dñi. & in auth. de armis. in prin. col. 6. Ex hoc. n. ſequitur bonum initium, melius medium, & optimus finis: vt in auth. quomodo opor. epiſ. §. j. ver. bene autem. coll. 1. & gl. 1. in auth. de hę re. & Fal. in prin. coll. 1.

b Cæſar. A Cęſare Auguſto. qui regnabat tpe natiuitatis Chriſti: iuxta illud. Exijt edictū à Cæſare Auguſto, vt deſcriberet̃ vniuerſus orbis. i. vt quilibet ęſtimaret bona ſua, & exinde quilibet imperator dictus eſt Cæſar. ſ Vel dr Cęſar, qa fuit cęſus de vētre matris ſuæ. ADDITIO. Vel quoniam magnam cæſariem pilorū habebat: vt hic per Io. Fab. Et not. q debet coronari triplici corona, ſcilicet ferrea, argentea, & aurea: de qua gl. in cle. j. de iureiu. & an geſta per ipſum ante coronationem teneant, cōmuniter determinatur q ſic; vt per Ang. & do. Criſtoph. hic.

c Flauius. Quia erat de familia Flauiorum: vel qa deuicit Flauios. vt dixi ff e. l prin. Alij habēt: flauus: qa talis erat coloris. nā erat rube⁹. ſed melior pria ſnīa.

d Iuſtinianus. Quia fuit filius Iuſtini. vt j de don §. eſt & aliud. & j quib. non eſt per fa. teſta §. pe. Sed I decre contra diſt. 16. habeo librum. vbi dicitur, q fuit filius Conſtantini. Sed fortè ibi loquitur ſ de alio Iuſtiniano quā hic. Vel dic q fuit filius Conſtantini. quia ſucceſſit ei in regno. Vel dicitur à iuſtitia quā ſemper coluit. & ſubditus iniunxit colendam vt C. de ſum. tri. & fi. catho. l. 1.

e Alemanicus. Hoc nomen, & oīa ſequētia noīa ſunt ex euētu ſibi impoſita: vt puta. quia vicit Alemannos & ſic de alijs: vt in auth, de hę. & Fal. in prin. col. 1. & hęc oīa ſunt nomina prouinciarū, quas deuicit.

f Pius. A Pio Antonino: vt in auth vt lic. de cę:e. coll. vij. §. hoc ſimile. verſi. faciamus. autem Accur. ADDITIO. Vel pius à pietate animi: vt C. de ſumma tri. & fide cat. l. j. I prin. & C. de nup. l. imperialis in prin. & C. de cad. tol. l. vnica. vlt reſpon.

g Felix. A virtute animi: vel felix, ideſt proſper: quia omnia ſibi ad votum ſuccedebant.

h Inclytus. A geſtis magnificis. Accur.

i Victor. In fugiendo hoſtes. Accur.

k Triumphator. Poſt victoriam. glorioſus enim erat ob magnifica geſta ſua.

l Semper Auguſtus. Quia huius debet eſſe propoſiti quilibet Imperator, vt augeat: licet hoc nō ſemper faciat. ſ ſic in definitiōe matrimonij: vt j. de pa pot. in prin. licet interdū diuidat: vt C. de repu. l. conſenſu. ſic I definitione iuſtitiæ: vt j. de iuſtit. & iu. in prin. Fin lo.

m Cupidæ legū iuuētuti, ſ. mittit ſuā gratiā, ſeu ſalutē. & hunc librum.

n incipit. More rectè ſcribentiū pmiſit Procœmiū, I quo reddit lectorē attentū, docilē, & beneuolū. Attentū cū dicit. ſummis vigilijs. nā per hoc q ipſe vigilauit, reddit nos attētus, vt vigilare debeamus. nā ius ciuile vigilātibus ſcriptū eſt. vt ff. q io frau. cre. l. pupill⁹. in fi j. eo. px. §. ibi. ſumma pudentia. Docilē, cū dicit & cū iam aſperitatis ſimas cōſtitui. ōes xnica cōfuſas. & c. vt j e. §. oēs. Docilē. n. facit, q ſummā rei breuiter cōprehēdit. nā p hoc q ipſe abbreuiauit, poteſtis amodo facilius edoceri. Beneuolū. i. bonæ voluntatis ad addiſcēdum, vt ibi dicit. & q priori tpe. & ibi, ſumma itaq; ope: vt j. eo. §. cūq; io fi. & §. ſumma itaq. &c.

IMperatoriā. Diuiditur I tres partes principales totum hoc procemiū vſq; ad fi. licèt Io. de Pla. diuidat in quinq;. Nā primo ponit in quib. debet verſari Imperator. Secundo ponit qualiter Iuſtinianus illud adimpleuit. Tertio, nos ad illud ſ exhortat̃ oſtēdendo fructus, q ſequunt̃ ex aſſiduo ſtudio. Secunda ibi, In §. quorū. Tertia ibi Summa itaq;. Iterum prima, diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictū. Secundo. ponit tres caſus. Secunda ibi. Vt vtrūq;.

CASVS. Quidā iuuenis inſtabat corā Imperatore dicens: dñe Imperator valde miror, & oēs ſt mirant̃: vos eſtis miles, & quilibet Imperator eſt miles: vt ff. de mili. teſt. l. 1. vbi imperator alios milites appellat cōmilitones. Ex quo ergo eſtis miles, armis debetis Itēdere & nō legib. & tū ɔtriū facitis: qa legib. tm Itēditis. Feciſtis. n. fieri vnū Codicē ex antiqs trib. Codicib. ſ. Hermogeniano, Theodoſiano, & Gregoriano: & ex alijs extrauag. ɔſti. Itē feciſtis cōpilari librū Digeſt. ſeu Pandectarū ex antiqs volumnib. deſperatis. Itē pcepiſtis trib. viris peritis. ſ. Triboniano, Theophilo, & Dorotheo, vt librū Inſtitutionū cōponerēt. Dicite ergo mihi quare hoc facitis: & quare intēditis legib. tm. & non armis, cū ſitis miles & ſic armis debeatis intēdere: vt C de iu. deli. l. fi. circa prin. Ad hoc rñdet benignè imperator aſſignans duo tempora. ſ. tempus belli. & tempus pacis: & dicit. Fili mi, ſic tibi rñdeo: Decens eſt, vt qlibet imperator munitus ſit his duobus temporibus, ſ. armis, & legibus: & hoc. ō. quia ſi his duobus tēporibus eſt munitus Imperator: vtrunque tēpus poterit rectè gubernare, & tēpus belli. & tpi pacis. Nā tēpus belli gubernabit p arma. & vſum armorū: & ſic efficiet̃ victor. & triūphator. Tēpus autem pacis gubernabit per legem, & vſum legis: & ſic puniet maleficia delinquentium: & per hoc fiet religioſiſſimus, & ſanctiſſimus, maleficia puniendo: valde religioſum eſt. & ſanctū punire maleficia, ſeu malefactores. & hoe vſque. ibi, quorum.

o Imperatoriā maieſtatē. i. Imperatorē, qui eſt in maieſtate: vt C. de leg. & cōſti. l. digna. Similis eſt loquēdi ornatus. j. qb. mo. ius pa. po ſo. § filiur. ibi, Imperatoriā celſitudinē. Et no q antipophorizat rñdēdo ad

ſ Et hic ſ qa ibi loquitur de Iuſtiniano ſub quo ſexta Synodus celebrata fuit tpe Agathonis pp: vt xvj. diſt. ſexta. ſub. Iuſtiniano xūt eu ios leges leguntur: celebrata fuit quinta ſynod⁹ tpe Vigilij Papæ vt d. c. ſ. x ta.

† Seneca li. j. de clementia, teſtat̃ hunc titulū ambitioſè principi maieſtati à populo tributū.

ſ Sicut fuit i donatiōe facta p Cōſtantinum P. ſ Syluestro & vt non valere. ſ. rū tū tenet gloſſ. ſing. Fm Bal. in l. ij §. cū verbem. ff. de offi. pręf. vrb. Sed de hoc vide plenius p Petr. de Bel. pt. q multum ſubtiliter & melius quā aliqs hāc materiam hic pertractat. Vel dic q nō poteſt minuere imp ū do nādo, vel vēdendo. Bartol.

• ſ Hinc Polybius li. 6. ſcribit.

ratā, [a] sed ēt legib. oportet [b] esse armatā, [c] vt vtrunq; tps, & bellorū, [d] & pacis [e] rectè possit gubernari, [f] & princeps [g] Romanus, nō solū in hostilibus [h] plijs victor existat, sed ēt p legitimos tramites [i] calūniantiū [k] iniquitates expellat: & fiat tā [k] iuris religiosissimus, [l] quā victis hostib. triūphator magnificus.

Quantis vigilijs, quantisve sudoribus sese circa arma, & leges habuerit. ab ipso effectu probat.

Quorū vtranq; [m] viā cum summis vigilijs, [n] summaq; prouidentia [o] annuēte Deo [p] pfecimus. Et bellicos [q] quidē sudores nr̄os Barbaricæ [r] gentes sub iuga nostra redactæ [s] cognoscūt: & tā Africa, [t] quā aliæ innumeræ puinciæ [u] post tanta tēporū spatia, nr̄is victorijs à cœlesti numine præstitis, iterū ditioni

tacitam quæstionem, hanc. s. quare Imperator nō facit quod suum est. s. armis intendere: cū milites magis arma scire, q̄ iura oporteat: vt C de iu deli. l. scimus. §. arma. Ad qd̄ rñdet. Imperatoriā maiestatē &c.

a Armis decoratā. Quæritur quare quod erat armorū attribuit legibus, & econtra? Rñdet: vt ostenderet alterū alterius auxilio semper egere: vt C. de iu ste. Co. cōfir. l. prin. & ff. de rei ven. l. qui restituere. In princi. Vel d. r. pprie ponit: nam arma sunt ad decorē: leges sūt ad armādum. vnde dicitur militant nā que &c. vt C. de aduoca. diuer. iudi. l. aduocati. Et leges dicuntur armare homines: vt C. ad l. leg. Iul. de adult. l. cum vir nubit. Vel ideo posuit, vt vitet' malus sonus [i] verborum, scilicet cacephaton, idest, turpis sonus.

b Oportet idest, opportunum est.

c Armatam. s. Ad hanc vtilitatē quę sequitur. Accu.

d Et bellorum. Et sic quo ad vsum armorum.

e Et pacis Sic quo ad vsum legum. Accu.

f Gubernari. Alterū legib. s. tps pacis: alterū armis. s. tps belli. ADDITIO. Vñ Io. Fab. saluādo gl. dicit, q̄ tpe belli non seruant iura s. de facto: sanctius tñ esset. q̄ iustitia illo tpe fieret, q̄ alio tpe. Dicit tñ. q̄ illo tempore belli non debet rigor seruari omnino: vt extra de transf. c. fi. & 29. dist. c. secundum.

g Et princeps. i. Imperator. ADDITIO. Intellige strictè & propriè ſm gl. magnā in cle. 1. de bap. Vel in dubio. ſm Ang. hic. aliàs secus. vt no. gl. in c. fundamenta. § proinde. de elect. lib. 6.

h In hostib. Qui sint hostes, dicitur ff de cap. & post li. reuer. l. hostes. & ff. de ver. sig. l. hostes. Acc.

i Per legitimos tramites, i. leges. quæ sunt via gradiendi: sicut tramites eūdi ſm Io. bene dico calūniātes puniri p leges. nā in criminibus, siue ordinarijs, siue extraordinarijs, [5] ad similitudinē supplicij punit' calūniator: vt C. de accu. l. fi. & ff. ad Turp. l. & l. priuatis. vbi dē. Et in priuatis, & in extraordinarijs criminib' oēs calūniati ex̄ ordinē pro qualitate admissi plectunt' itē in ciuilib. nō pecuniaria pena. modo sacramēto calumniæ, nō nota infa. vt ī de pe. te. lit. per totū, & ī. de ac. §. si quis agens. & C. de plus peti. l. vnica. & de iudi. l. properandum. §. & si quidē. vbi punit' cōtumax in expensis. Vel dic, q̄ septē genera pœnarū vocat legitimos tramites: vt ff de pœn l. 6. in fi. & l. 7. & 8. Vel dic. q̄ magistrat' vocat tramites p quos iura reddunt', nam parū valeret iura esse in ciuitate, nisi essent qui executioni mādarent: vt ff. de ori. iu. l. 2. §. post originē. [4] qui puniunt in criminalib. puniūt & in ciuilib. in expēsis, & in viatico: vt ff de iu. l. cū quem. q̄ vltima. [4] verior est. Ac.

k Calumniantiū. Calūniator est, qui falsa crimina scienter intēdit: vt ff. ad Turp. l. 1. in prin. & facit ad hoc ff. de his qui no. infa. l. athletas. § calūniator. [6] Quid āt sit pvaricator, & tergiuersator. dr in pdictis legib. Acc. ADDITIO. Tñ hic calumniantium. capitur generaliter pro omnibus delinquentibus.

l Religiosissimus. No. quē fieri religiosum p leges. nā ipsæ sunt sacræ [6] vt C. de legi. & cōsti. l. leges. 1. Item no. hic quatuor pportionalia. s. arma, vsus armorum, victoria, triumphus. Item leges, vsus legum,

calūmniæ repulsio, & iuris religio.

Quorum. Diuiditur in duas partes. Primo, dicit q̄ Imparor pfectè se habuit circa arma, & circa leges. Secūdò hoc suū dictū probat ab effectu. Secūda ibi. Et bellicos. Itē secunda subdiuidit' nā primo exemplificat qualiter se habuit circa arma. Secūdo. circa iura. Secunda, ibi, Oēs verò populi. CASVS. Adhuc stabat iuuenis añ principem: & iterū quęsiuit: Dñe Imperator dixistis s. q̄ quilibet Impator debet esse munit' his duobus tpib. i. armis, & legibus. & vos dñe Iustiniane qualiter estis muniti de his duobus tēporibus? Rñdet mestim, certè sum vtroque tēpore munit': s. armis, & legibus. Nam circa arma probè me habui. & circa leges diutius vigilaui. & hoc vsque ibi, Et bellicos.

m Quorum vtranq;. Si ista debēt esse in principe. tu Iustiniane quid fecisti? Resp. quorum vtranque.

n Cum summis vigilijs. i. cū summo labore quo ad leges. nā ius ciuile vigilantib. & non dormiētib. scriptū est: [7] vt ff. quæ in frau. cre. l. pupillus. § fi. Acc.

o Prouidētia. s. quo ad arma. Et no. tres hoīs stas', memoriā pteritorū, sciam pñtiū, puidentiā futurorū.

p Annuēte Deo Deo grās refert, cui' auxilio triūphū meruit obtinere: vt C. de off pf. pręt. Aph. l. 1. in prin.

Et bellicos. CASVS. Instabat adhuc iuuenis corā Iustiniano Imperatore, & dicebat. Dicite mihi qualiter circa arma vos habuistis: qa dixistis. s. proxi. §. q̄ circa arma vos habuistis pbe. & qualiter circa leges. qa s. proxi. dixistis, q̄ circa leges diutius vigilastis. Iustinianus rñdet, dicens prio qualiter circa arma se habuit Et dicit. Si vis scire qualiter circa arma me habui. grās eb inimicis meis, quos subiugaui, & superaui. & deuici. Et grās ab oībus de puincia, quę appellatur Aphrica: quia debes scire, q̄ od antiquissimo tpe illa prouincia, s. Aphrica, & aliæ innumerabiles prouinciæ erant subiectæ imperio Romano: & Romani perdiderunt illas puincias: & steterunt illę prouinciæ longissimo tpe extra iurisdictionē Romanorum, s. per spatium centū quinque annorū & tandem ego Iustinianus per meam probitatem, valentiā, & sapientiā recuperaui eas & subieci in perio Romano, & hoc vsque ibi, Omnes vero.

q Et bellicos. Quod coniunctim dixerat dicendo, vtranque viam &c nunc diuidit. dicendo primo qualiter se habuit circa arma. Accur.

r Barbaricæ. Barbari sunt, qui extra Romanū imperium sunt, & maximè hostes.

s Redactæ. De nouo.

t Tam Aphrica. Sub qua multæ prouinciæ cōtinentur. ADDITIO. Dic quod septem: vt C. de offi. præf. pręt. Aphri. l. 1. §. Deoq; auxiliante. Ange.

u Prouinciæ. Sic constr. ne: tam Aphrica, quam aliæ numerosę prouincię iterū additæ. i. adiunctę ditioni Romanæ, i. iurisdictioni, nostroq; imperio post tanta &c. protestantur. [8] nostris victorijs à cœlesti numine præstitis. nam istæ prouinciæ prius fuerunt de Romano imperio: post desierunt. & post centū quinque annos redierunt: vt hic, & hoc innuit qñ dicit iterum. [9] & qñ dicit post tanta temporum spatia &c. vt C. de offi. pręf. pręt. Aphr. l. 1.

Omnes [3] Idest p

Rempub. duab. rebus rectè guberna ri, domi pcordia, foris virtute ac fortitudine. Quin imo teste Cice. l. 1. offi. parū ē arma eē foris. nisi sit cōsiliū dom. quo loco viha narres p̄ferendas esse bellicis eēset. Qua d re vide quæ scripsit eleganter Vigliius s rubri. de mil. test. insti. li. 2. quo loco tractat. vter maiore honore dignus sit. iurisconsultus ne, an miles.

1 Istā sequuntur Io. Fab. & Angel & cōcludūt hic doct. militē hodie esse p̄ferendū.

2 Ista est vera secū dū Pet. de Bel. perc.

3 Ista reprobat' p Pet. de Bel lapere.

4 Mād o. in 2 r. cōs. executio. s vel. parū esset.

5 Priuata crimina & ex ordinaria q̄ sint no. gl. i. in d. l. & in priuatis. Egi. Fer.

6 Seq' & ... & est ... ſm ...

quia pœnam delictis à lege impositā iudex exequitur.

2 Qui in ordinarijs criminib puniūt similitudine supplicij, in exordinarijs mota iudicis, vt not. in l. fin. & ibi gl. & dic. C. de tran sact. Ang.

3 Hæc dicēdi rōnē nō admittit Vallen sis præceptor. et Theophilo tñ com modius reddit la. Curti. ita vertent. Atq; ēt iura constituēdo venerabilē se pbeat, q̄ devictis hostibus magnificè triumphet.

In quibusdā exemp. annuēte domino, vt & paulopost dño propitio.

4 Hanc pfessores dñr ab Vlpiano Sacerdotes in l. 1. de iust. & iu. & Serui' Sulpitius appellat' à Lab. Quintiliano iuris antistes.

7 Cōcor. sed in ca. nūciauit. 84. dist. u. b fi facit tex. i l. fi. .n ff. ex. q. ca. ma.

Romanæ, nostroq; additę Imperio præstant. Omnes [a] verò populi legib. tā à nobis promulgatis, [b] quā cōpositis [c] regunt. Et quū sacratissimas cōstitutiones antea cōfusas [d] in luculenta ereximus cōsonantiā: [e] tūc nrām [f] extēdimus curā [g] ad immensa [h] veteris prudētię volumina: & op⁹ desperatū, [i] quasi p mediū profundū [k] eūtes cœlesti [l] fauore iā adipleuim⁹. [m] *Tribonianus, Theophilus, & Dorotheus viri illustres Iustiniani mandato, pro faciliori iuuenum eruditione, Institutiones composuerunt.* Cumq; hoc [n] Deo pro

Omnes. CASVS. Quæsiuit Iuuenis ab Imperatore: Dñe Imperator, dixistis quomodo vos habuistis probè circa arma: nūc quæro qualiter vos habuistis circa leges? Et resp. Imper. Fili mi circa leges me habui, q quasi omnes hoīes de mundo vtuntur legib. aliorum Imperatorum: quas leges in melius reformaui. Ecce enī erant olim tres Codices. s. Hermogenianus, Theodosianus, Gregorianus, & aliæ constitutiones extrauagātes sparsim positæ, per quas etiā nos, & leges prædictorum trium Codicū, & aliarum cōstitutionum extrauagantiū, quę valde erāt cōfusæ. sed ego Iustinianus ex illis tribus Codicibus, & alijs extrauagantibus constitutionibus feci fieri vnum C. clarum & elucidatum. Secundo loco ego Iustinianus habui respectum ad aliqua volumina desperata, & immēsa seu prolixa, & infinita: & ex illis voluminibus desperatis compilati feci librum Dig. seu Pandectarum: & quasi per medium profundum vadens iam per Dei gratiam adimpleui illud opus Digestorum, seu Pandectarum. & hoc vsque ibi, Cumque Fran. de Arez.

[a] Omnes verò: Vsque huc dixit, qualiter bellicam curam habuit: nunc qualiter legalem. Accurs.

[b] Promulgatis. Scilicet à nobis. i. de nouo factis. Et est promulgare æquitatem iudem, & naturæ occultis autis laqueis innodare. Componere autē, est difficile promulgata in ordinem compendiosè redigere: vt in componendo socius fuerit, in promulgādo solus.

ADDITIO. Vel dic, q promulgare legem, est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronunciare patefacere, prodere, vel manifestare, sed componere propriè est disponere, constituere, quasi simul ponere vt patet in gloss. seq.

[c] Compositis. Scilicet ab alijs, quas reformauimus in melius. Vel dic cōpositis à nobis: quasi diceret, cōpilatis à nobis: quasi simul positis à nobis: quales sunt leges ff & C. & aliorum Imperatorum. suas. n. & promulgauit, & composuit. ADDITIO. Et hanc differentiam notant Ioan. de Pla & Io. Fab. hic pro statutis. quæ debent propriè, & strictè intelligi.

[d] Confusas. Scilicet in tribus Codicibus positas, Gregoriano. Theodosiano, & Hermogeniano: vt C. de no. Cod fac. l. i. in prin.

[e] Consonantiam. Scilicet In vnum Codicem, quem nō habemus: sed ex eo factus est iste, quem habem⁹. Vel dicimus consonantiam, vt nulla possit ibi cōtrarietas reperiri, nullaque superuacua similitudo: vt C. de vet. iur. enu. l. i. circa prin.

[f] Tunc nostram. Idest, statim post compositionem illius Codicis fecimus Digesta

[g] Curam Et sic ex paucis, & tenuioribus releuati ad summam, & plenissimā iuris emendationē peruenire properauimus: vt C. de vet. iu. enu. l. i. circa pri. Acc.

[n] Ad immēsa. Nā erāt tricies cētena millia versuum (i. legū. vel paragraphorū, vel trāsitorum) duo milia librorū. & aliæ multæ leges: vt C. de vet. iur. enuc. l. 2. §. sed cū omnia. & in proœmio ffōrum §. & antea.

[i] Desperatum. Scilicet à Constantino. nam & Constantinus voluit hoc facere, sed nun potuit.

[K] Profundum. Reperit enim omnium legum etiam rem (qui ab vrbe Romana cōdita, & Romuleis descēdit temporibus) ita esse confusum, vt in infinitum extenderetur, & nullius humanæ naturæ capacitate concluderetur C. de vet. iur. enu. l. i. in prin. Accur.

[l] Cœlesti fauore. Subaudi mediante ✓.

[m] Adimpleuimus. Post Digesta ergo, & post primā cōpositionē Codicis, quē nō habemus, factus fuit hic liber. sed tñ ante compositionem secundi Codicis, quem habemus, vnde & quod hic dicitur, quandoq; per C. corrigitur: vt facit de anno vtili: qui obtinet, secūdū hūc librū in restitutione minorum, & maiorum: vt I. de actio §. rursus. secus est per Codicem in dictis restitutionib. vt C. de temp. in integ. rest. l. fi. Item in secunda eius cōpositione facit mentionem Institutionum iam compositarum vt C. de emend. Iust. Cod & secunda eius editione l. 3. §. fin. Accur.

Cumque. Diuiditur in duas partes. Primo ponit, qualiter mandauit fieri hūc librum. Secundo ponit causas per quas. Secunda ibi, vt liceat.

CASVS. Quæsiuit iterū iuuenis ab Imperatore. Domine Imperator. nōne aliter adhuc vos habuistis circa leges? Respondet Imperator. audi fili mi: condito Codice, & digestorum volumine, nolui adhuc quiescere: sed misi pro tribus sapiētibus curię meę. s. pro Triboniano, qui erat doctor legum, & in dignitate quæstoria tunc positus. Item misi p Theophilo, & Dorotheo, qui erant illustres viri, & antecessores nostri: quia fortè fuerant cū præcedentibus Imperatoribus: qui tres viri de tribus poterant cōmendari. Primo de solertia: qa valde intenti, & solertes erant circa artem legalem. Secundo de sciētia: quia valde erāt sapientes Tertio de fidelitate: quia pręcepta mea essicaciter suscipiebant: & ad effectum fideliter perducebāt: sicut iam multoties vidi, & exemplo cognoui. & cum fuerunt in præsentia mea, ego rogaui eos & pręcepi eisdē, vt mea authoritate, & meis suasionib⁹ librum Insti. i. institutā componerent. quod fecerunt. Et hic liber Institutionū fuit bonus triplici rōne. Primo fuit bonus ad hoc vt rudes scholares, qui proponunt audire iura, cū primus studeant in istis institutionibus à me Insti. compositis, non autē studeant in antiquis Institutionibus, quæ fabulas continet. Istæ enim Institutiones vtiles sunt, quia nihil inutile cōtinent: & nihil perperam. i. male positū, vel iuri cōtrarium. & nihil inulitatū: sed continent solūmodo ea, q sunt vtilia & iuri consonantia, & quotidie emergentia. seu euētitia, & accidentia. Secūdo bonū fuit hunc librum Institutionū cōponere: quia scholares rudes volētes studere in his Institutionib⁹, pl⁹ scient. & addiscent in vno anno, quam olim addiscebant vsq; ad quadriennium: qñ ab antiquis Institutionibus suum studium Inchoabant, siue incipiebāt. Tandem In fine huius partis quintę dirigit sermonē suum Imperator Iustinianus iuuenibus siue scholaribus rudibus, occasione quorum istū librum Institutionū fieri fecit, dicens: O iuuenes, principiū legalis scientiæ habetis à me Iustiniano, scilicet, librum Institutionum, & finem legalis scientiæ similiter à me habetis, s. Codicem, quem feci fieri ex tribus Codicibus, & alijs extrauagantibus constitutionibus: quia primo anno studij leguntur Instituta, & vltimo anno studij legit Codex, & ambo sunt libri Imperiales, seu Imperatoris, & à me Iusti. compositi. Et sic debetis vos iuuenes valde gaudere de tanto honore: quia principium, & finem studij habetis à me Iusti. & hoc vsque ad §. igitur Fran de Are.

[a] Hoc. Scilicet volumen Digestorum, & Codicis.

nisi moderniis sunt: nisi sic nouandi, euius occasione. Io. hic plene examinat materiā notorij.

[g] Quæ dicitur propriè sum pta significat bis vt hic & ff. de leg. 3. l. fideicōmissa. § si qs decem. im propriè, verò plures significat: vt ff. de edē. l. veluti. § hęc vox. Ange. promulgare. Componere ✓.

[a] Dic promulgo i. est diuulgo, publico, palā pmitto. secus, leges pmulgātur cū primū i vulgus eduntur. cōponūtur autem quando fiunt, ergo istæ leges ab alijs fctās promulgauit: suas verò & cōposuit, & promulgauit. Egid. Per

[a] Hodie verò sunt tantū. 62. libri. tam ffōrum. q̄ C. sunt ātē solū leges 12707.

nam ff. vetus habet leges. 2928. infortiat. 1234. ff. nouum. 1983. C. 3608. tres li. C. 954. Egi. Per. Institutiones factæ sunt ante Codicem.

a Deo propitio. Id est, Deo coadiuuante.
b Peractum est. Id est, completum.
c Triboniano. Hoc nomen, & sequentia sunt datiui casus. & etiam dictio conuocatis, construitur cum illo vt bo infetius mandauimus.

pitio [a] pactũ est: [b] Triboniano [c] viro magnifico, magistro, & exquæstori [d]† sacri palatij nr̃i, necnõ [e] Theophilo, & Dorotheo vidis illustrib. [f] antecessoribus [g]† nostris (quorum [h] omnium solertiam, & legũ scientiã, & circa nr̃as iussiones fidẽ, iã ex multis rerum argumẽtis [i] accepimus) [k] conuocatis, mãdauimus [l] specialiter, vt ipsa nr̃a authoritate, nr̃isq; suasionib. [m] Institutiões [n] cõponerent: vt liceat vobis [o]† prima legũ cunabula [p] nõ ab antiquis fabulis [q] discere, sed ab Imperiali [r] splẽdore appetere: & tã aures, quàm animi vestri nihil inutile, [s] nihilq; perperã positũ, [t] sed quod in ipsis [u] rerum obtinent argumẽtis, accipiant. Et quod priore tpe vix post quadrienniũ priorib. contingebat, vt tunc constitutiones Imperatorias legerent, [x] hoc vos à primordio [y] ingrediamini, digni [z] tanto honore, tantaq; referti felicitate: vt & initium [a] vobis, & finis [b] legũ eruditionis à voce principali [c] procedat.

Secta sunt institutiones in libros quatuor, quibus quid olim in vsu erat, quidve hodie imperiali lima emendatum fuerit traditur.

d Exquæstori. Pro suo simplici ponit s. quæstori. No. quod tribus modis dicit quæstor. Primo ille, qui quærebat pecunias tributorũ per mundum, & seruabat: i Secundo ille, qui perat capitalibus causis. Tertio, qui stabat vt legeret libros principales, qui candidatus principis dicebatur. & in hoc tertio modo accipitur hic, vt ff. de off quæst. l. j. in fi. & de off. iur. l. ij. § deinde cũ ærariũ. Vel dic secundum Ioã. quod iam fuit in illo offõ. sed nũc non est. Inde ex quæstor. i. extra quæsturam positus. Vel dicas tertio esse nomẽ dignitatis: vt exconsul: vt C. de aduoca. diuer. iud. l. petitione ibi. egrediẽtem. ADDITIO. Istæ tamen expositiones recidunt in vnũ: quia ex administratione potius qs retinet dignitatẽ. C. vt dign. ord. ser. l. ij. li. 12. s̃m Ioan. Fab. & Ang. hic.

e Necnon. Not. quod duæ negationes faciunt vnã affirmationem: vt hic. & ff. de verb. sign. l. duobus. ADDITIO. Tu dic hoc verũ, si sint circa idẽ neq; resultet sensus iuri cõtrius, aliàs secus: vt in §. si vero. l. auth. de iis, q ing. ad ap. col. v. licẽ plures negationes in numero pari affirmãt. in dispari negãt: nisi aliter cõstet de mente proferentis: s̃m Io. Fa. & Ang. hic. pro quibus, & alijs huc spectantibus vide Mand. in Gl. Facul. §. nec non electioni.

f Illustribus. Quatuor sunt ordines dignitatũ. Maximi, vt super illustres. Magni, vt illustres. Medij, vt spectabiles. Minimi, vt clariss. quos specifica, vt in authen. de appel. §. j. 2. 3. & 4. col. 4. & in auth. vt ab illustribus & qui supra eam dignitatem sunt col. v. Sũt & infimi. & defensores ciuitatũ, & magistratus municipales: & isti non habent meriũ imperium: [a] sed superiores sic. Accur. ADDITIO. Vnde versus.

Illustris primus: medius spectabilis: imus,
Vt lex testatur, clarissimus esse probatur.
Et superillustris præponitur omnibus istis.

g Antecessorib. Scientia, vel ætate: vel qa fuerãt olĩ præcedẽtib. Imperatorib. ADDITIO. Aut antecessores dicti sunt ab antecedẽdo, qd puta ab Imperatore pro tribunali sedẽte sederent. Vide si libet, Alci. li. dispũctionũ j. c. 12. q ambigit assessores ne legẽdũ sit. an antecessores.

h Quorũ. Hic est interpositio vsq; ad illud, cõuocatis &c. Et no. quod in trib. cõmendantur, qui sunt huic artis sciẽti. Primo in solertia, i. in cautela, vel ingenij scientia: vt l. j. C. si mã. fac. al. fac. sine decre. ta. hab. Et aut solers. i. à so'ũ, quod est totũ, & ars artis: quasi totius artis cõsistẽs. vt ẽ doctus aduocatus, qui sæpe publicis. ac priuatis in rebus lapsa erigit sua solertia, càm perdita restaurãs, fatigata reparãs: litibus multo tpe protractis finẽ imponens. & quẽadmodũ miles stien(us) clypeis, & thoracibus Rempublicã, sic aduocatus periti sua gloriosa voce, & solertia patriã, parẽteisq; saluat, & protegit. C. de aduo. diuer. iud. l. aduocati. Itẽ in legũ magistra scientia. Eligendus est n. talis magister, q in se laudabilẽ vitã probis moribus mõstrauerit: & docẽdi peritiã, facũdiã dicẽdi, interpretandiq; subtilitatẽ, & copiam differẽdi se habere patefecerit: vt C. de profes. q in vr. cons. l. 1. li. 12. Itẽ in fidelitate. nã ex quo hactenus fideles extiterũt, præsumitur pro eis. ff. de re mil. l. nõ omnes. §. à barbaris: de præteritis. n. sumimus coniecturam ad futura. ff. de accu. l. si cui. §. eisdem. & quãq; occultã coniecturã Inimimus ad præteritũ. vt C. ad leg. Iul. de adul. l. si ij qui adulterij. vide glos. in c. scribã, de præsump.

i Ex multis rerum argumentis. Idest. ex multis rebus, vel negotijs, quæ sunt argumenta. [4] Acc. ADDITIO. Vnde dicit prouerbium. Opus laudat magistrum. sic in auth. de monacis. §. sancimus.

K Accepimus. Idest, recepimus. Accur.
l Mandauimus. Idest, præcepimus.
m Suasionibus. In bonam partẽ accipe, aliàs in malã accipitur: vt ff. de ser. cor. l. j. §. persuadere. & C. de fur. & ser. cor. l. si quis seruo alieno suaserit.
n Institutiones. ideo sic dictæ: quia statũ Romani iuris nostrã erigũt intelligẽtiã: vt j. ti. j. § his igitur.
o Vobis. Loquitur iuuenibus.
p Cunabula. Per simile loquitur. quia sicut in cunis infantes primo morantur: ita iuris percepitor Institutiões primo legere dẽt. sic ff. de off. p̃'. p̃ l. 1. §. his cunabulis.
q Fabulis. Quia in antiquis institutionibus erãt fabulæ quæ fabulæ, nec vera nec verisimilia continebãt, secundũ Tullium li. 1. de inuentione. ADDITIO. Et ideo tangit hic Ang. quib. libris sit fides adhibenda.
r Ab imperiali splẽdore. i. ab Imperatore, qui splẽdet.
s Nihil inutile. Quo ad animũ, vel nihil inutile. i. insitam: vt patet ex eo qd dicit §. proxi. ver. & qd &c.
t Perperam positum. Quo ad aures. Vel dic, idest, malè positum. & contrarium.
u In ipsis. i. in ipsa rei veritate: vel in ijs, q quotidie emergere possunt. Non autẽ connumerantur hic ea, quæ non pñt euenire quia de his nõ curãt legislatores: vt in auth. vt sine prohi. ma. deb. & cred. §. quia vero. coll. 7. & ff. de leg. & senatusc. l. nam. & l. seq.
x Legerent. Nam & olim à principio legebant Imperiales constitutiones. s. institutiones antiquas, vt in proœmio Digest. §. discipuli. Acc.
y Primordio. i. cũ primo anno pficietis, quãdiu pficiebatis in quatuor. Et no. quod adulatur nobis Imperat. Ac.
z Digni. Vos dico digni &c.
a Initium. Scilicet liber iste.
b Finis. idest, Codex. Nã primo anno Institutiones legi debent: in quinto legitur Codex: vt in proœmio ffotum §. pro responsis. ibi. quibus si bene Acc.
c Principali. i. principis. Et not. quod hæc scientia caput

† Exquæstori aut exquæstori Tribonianũ vocat, quod quæstura fũctus fuisset, quæstorũ dicimus. tamẽ si diuersũ sentiat Alcia. lib. dispunct. 4. c. 3.
Quæstori legẽdum, cum teste Suida Iustiniani quæstor fuerit: & j ti. de libert. §. & de dititios ait Tribonianũ viro excelso quæstore nostro, &c. Vide ad hæc si libet Cuiaci tũ lib. de liberatione. discipl. x. c. 33.
† Alci. li. pareig. R. c. x. putat legẽdũ professoribus certã iusti. antecessores: quod p eã scholasticis, eos docendo. quam sra sentiã sequitur Frãc. Balduin' in cõmẽt. ad has Institutiões hoc ipsũ. Emilius Ferre. sinnotis suis ad institut. existimat Antecessoris appellatione dignitatẽ, aut officiũ significari ab antecedẽdo: quẽadmodũ & priores dicti sunt à præcundo. i. ab impe-

rando.' Egid. Per. dicit ante cessoribus ab ante sedeo. i. psideo, nam ante & p in cõpositione idẽ tũi. hi autẽ antecessores dicebant tpe Iustiniani, quos nunc vulgo psides, seu psidẽtes vocamus q principis locũ in cõuẽti bus publicis obtinent.
† In quibusd. exẽ. vt liceat nobis. atque ita legit Emilius Ferr.
‡ Et hic solute diuet sis noib' nũcupatur, . l. suscepror, & opiator, vt C. de exact. trib. l. missi.
3 Et ideo ptãtes: & sectores ei uitatũ nõ deberent posse sgetere pœnã sãguinis, vt hic per Ange.
† vide Io. An. l cle. j. de offic. deleg.
4 Not. ex vnico actu nõ psumi quẽ bonũ vel ma'ũ seu mercatorẽ: sed ex plurib. actib. vt puta si aliqs pluries bene. & correctè impssit librũ psumitur.

qđ adhuc bñ. & correctè, imprimer ex mēte Pet. de Bel. pt. & aliorũ.

caput hēt, & finē licet in alijs artib. hoc nō fit. licet vilissimę finē. vt in proœmio Digest. §. sed quia. Accu.

a Igitur. Iste §. diuidit in duas partes. Primo ponit qualiter mandat diuidi hūc librũ i quatuor libros. Secundo ponit, quid continetur in his quatuor libris. Secunda ibi, in quibus. Item prima subdiuiditur i duas partes. Nam primo ponit dictũ, secundo eius causam. Secunda ibi, vt sint.

Quod. CASVS. dicit Imperator Iustinianus i hoc §. quasi se commēdans. Quid feci ego post omnia prædicta, & post cōpositionem Codicis & post op⁹ Digestorum, seu Pandectarum (quam compilationē Digestorũ feci p Tribonianũ, & sapiētes alios) & post librũ Institutionũ? Ego præcepi prędictis trib. s. Triboni. Theo. & Doro. vt volumē Instit. quod fecerant, in quatuor libros diuideren. quod fecerũt. Primus liber durat vsque de rerum diuisione. Secũd⁹ de hęreditatibus ab intesta. Terti⁹ de obligationibus. Quartus abinde vsque ad finē huius voluminis. & hoc sic ri feci. s. lib. Instit. i quatuor libros partiri, ad similitudinem quatuor elementorum. s. aquę, terrę, ignis & aeris: qa sicut ex his omne corpus gubernatur humanũ: ita ex hoc volumine Institutionũ p quatuor libros partito, seu diuiso iuuenes sustētantur. i adiuuantur, vt postea possint securè accedere ad libros legales: ex quo i istis institu. primo studuerint. Et hoc vsque ad §. in quibus. Francis. Aret.

Igitur a post libros quinquaginta b Digestorũ, c seu Pandectarũ, d in quibus oē ius antiquũ collectũ est, quos e per eundem virũ excelsum Tribonianũ, nec non cæteros f viros illustres, & facũdissimos cōfecim⁹, in hos quatuor libros easdē g institutiones partiri iussim⁹, h vt sint toti⁹ legitimæ scientię prima i elementa: in quibus k breuiter expositũ est, & qđ antea obtinebat, l & qđ postea desuetudine m inumbratũ, Imperiali remedio illuminatum est.

Institutiones compositas legit in primis Iustinianus, ac recognouit: denique plenum robur accommodauit.

Quas ex omnibus antiquorũ Institutionibus, & præcipuè ex commentarijs Caij n nostri tam Institutionum, quàm rerũ quotidianarũ, o alijsq; multis cōmētarijs cōpositas: cũ tres p viri

i Prima elementa. Quia sicut ex quatuor elementis omnia corpora conficiũtur. vt terra, & aqua, & igne & aere. i. ex viribus horum quatuor elementorũ totus mundus gubernatur: ita hic liber cōprehēdit oīa iura. Et not. q terra est frigida, & sicca: aqua frigida, & humida: ignis callid⁹, & sicc⁹. aer, callid⁹, & humid⁹. Primũ habet naturā melancholiæ. Secūdum. s. aqua. phlegmatis. ignis cholerę. sanguis respondet aeri.

In quibus. CASVS. Quidā quærit ab Imperatore: Domine Imperator, quę est materia istarum Institutionũ? Et ipse respon. sicut ex auro, & argento, seu ex materia auri fit annulus: ita istę Institutiones factæ sunt ex eo, qđ olim erat i vsu ex legibus antiqs, & ex eis legibus antiquis, quæ i vsu esse desierũt. Sed ego Iustinian. eas illuminaui, & ad vsum reduxi i hoc libro Institutionum eas componendo, sine faciēdu eas cōponi. h. d. vsque ad §. quas ex omnibus.

Hęc verior scdm Ang quia iste liber non ex iure stõrũ, sed ex cõstitutionibus. Imperatoris pfect⁹ est: vt patet i. §. proxi. Elemēta & eorũ qualitates sunt quatuor.

Obtinere. Quot modis dicam⁹ Mãdo. in glo. Facu. §. sanè, i vers. obtinebat.

k In quibus. Scilicet institutionibus.

l Obtinebat. i. erat in vsu. & nunc desijt. Accur.

m Desuetudine. Nã legē tolli p desuetudinē, vel p contrariam cōsuetudinem: & iterũ eandē cōsuetudinē p superuenientē legē tolli: sic ff. de sepul. viol. l. 3. §. diuus Adrianus. in gl. 1. & i auth. de hære. & fal. §. 1. alias. §. sed qm. col. 1. Et subijcit. Ab imperiali &c. est optimum exemplũ. C. de sud. l. tem non nouam.

Hoc est verũ si in tali vsu fit simplicit⁹ vsui ptri⁹ i alĩ sec⁹ de quo vide j. tit. 2. §. ex nō scripto: fm Ang & est de mente Pet de Bel. pu. & Io. de Pla. hic. Et de lege extrauagãti & statuto vsu nō receptus. Mãdo. in 1. qõ. 22. Regu. nu. 3. & seq. Ordo literæ.

Quas ex oibus. CASVS. Dicit Iust. pdicti tres viri i. Tribo Theop & Doro. cōposuerũt has institutiones ex antiqs institutionibus, quas nō habemus ex cōmētarijs. i glossis Caij: quas gl. fecit ipse Caius ad expositionē prædictarũ Institutionũ antiquarũ, & ad expositionē cuiusdā libri, q appellat liber rerũ quotidianarũ, & ex multis cōmētarijs ab ipso Caio factis. Et prędicti tres sapientes, s. Trib. Theop. Doro. qui hunc librum composuerũt, & ipsum cōpositum, (sic vt diximus) in quatuor libros diuiserũt, tā bene cōpositũ. & diuisum in nostra pręsentia attulerunt, quem nos ipsi legimus, & bene compositum inuenimus sic, quod illum librũ Institutionũ approbauimus, & plenũ robur ei accommandauimus, ita quòd volumus vt tantũ valeant leges istarum Institutionum, quantũ valēt leges in nostro Codice positę extra casum: vel quantum valent leges positę in ff. & hoc vsque ad §. summa.

Igitur. Ita continua secũdùm Ioan. quia prędictorum virorum scientiā, & authoritatē probauimus, nec per alios poterat commodius expediri: igit mādauimus p eos diuidi. vel quia ab imperiali splēdore approbat, & ideo mandat diuidi, vt melius possit intelligi. ff. de verb. sig. l ij. §. cuiusque.

b Quinquaginta. Qui comprehenduntur intra Digestum vetus, & infortiatum, & Digestum nouum.

Digesta vnde dicãtur.

c Digestorum. Ideo dicuntur digesta, quia oia ibidē dicenda digeruntur, & soluuntur. Accur.

ADDITIO. Dicebant qdā, q olim Digestũ scribebat p duplex dd, vel per d, & g. & postea per vitiũ scriptorũ corruptũ fuit, sed hoc nō est verũ, imò debet scribi p duplex ff. 1 qa ille liber fuit Digestus secũdario p duos Fridericos Impatores: à quorũ cuiuslibet noie sumpta ē prima lra f. & sic erũt duo ff.

d Pandectarũ. A pan. quod est totũ: & decten, qđ ē doctrina: 2 qa ibi ē doctrina oīum iurisconsultorũ. vt C. de ver. iu. enu. l. 1. § sed cũ oia. l fi. vt hic seq.

1 Multo alr Alcia. li. 3. disp. cap. 16. & alr Laur. Val. i Randensē versus finē.

e Quos. s. quinquaginta libros Digestorum. Accur.

f Nec nō cęteros. s. rs. ex pmissu Iustiniani electos: vt C. de vet. iu. enuc. l. 1. §. 1. & l. 2. §. quæ omnia.

g Easdē institutiones. i. eadē instituta. vnde collige hunc librũ sūp⁹ũ ex volumine Digestorũ. vel ppriè dicit Institutiões, quas mādauit fieri: nũc mādat partiri: nā partitio animũ legentis incitat, mente intelligētis pparat, memoriā artificiosè reformat: vt j. de le. § sed non vsq;. & ff. de doli mal. & met. excep l. j.

2 Vide Budeũ ad l. 2. ff. de iust. & iu. in fi.

h Iussimus. q. d. Institutiões iussimus fieri ex libris antiquorũ ita vt continerent quęq; de rebus, quę i pręsenti æuo in vsu vertuntur, conueniens est: vt C. de vete. iur. enuc. l. ij. §. sed cum prospeximus. Accur.

Quas. Scilicet Institutiones. & accipe legimus, & recognouimus, s. esse compositas ex omnibus &c.

n Caij nostri. Commētarijs dico factis super libros Institutionum antiquarum.

o Quotidianarũ. 6 Liber erat sic appellatus eo q in singulis diebus gerenda à magistratibus continebat, qualiter iudicarent.

6 Et ideo aduerte. q ea quæ quotidie versant. & q vetilia sunt magis debent attendi: vt dicit tex. ff. de lib. leg. l. legaui, in princ. fm Ange. hic.

p Cum tres. Interpositum est.

Summa itaque. CASVS. In hoc §. cōcludit Iustinianus: & loquitur iuuenibus, seu rudibus dicēs. O iuuenes, accipite hunc librum Institutionum alacriter: & viriliter in eo studete. Et postquam ipsum studueritis: & i ipso & alijs libris legalib. seu alios libros legaliũ sciueritis, vos eritis gubernatores reipublicæ, & nostrarũ ciuitatum, seu prouinciarum.

propter sapientiam, & doctrinā vestram: quia citius viri periti, & docti eliguntur in temp. regendā, quā laici & hoc dicit tota ista constitutio. Fran. de Aret.

Vergili⁹.

a Ope. Quantum ad corpus. Vnde Verg. labor improbus omnia vincit. Accur.

prudentes prædicti nobis obtulerūt: & legim⁹, & recognouimus: & plenissimum nostrarū Constitutionum robur eis accommodauimus.

Alacri, indefessoq́; studio, huic disciplinæ incūbendum suadet, ac vberrimos fructus pollicetur.

Summa itaq; ope, [a] & alacri [b] studio has leges nostras [c] accipite: & vosmetipsos sic eruditos ostendite, vt spes [e] vos pulcherrima foueat toto legitimo opere plecto, [f] posse ēt nostram [g] rempublicam in partib. ei⁹ [h] vobis [i] credēdis, [k] gubernari. Datum Constātinop. xj. Cal. Decem. D. Iustiniano PP. III. Cōs.

b Et alacri. Affectio enim operi suo nomen imponit: vt C. ad leg. Cornel. de sicar. l. j. ff. de fur. l. q iniuriæ. in princ.

ADDITIO. Vñ Aug. T. in proœ. ponit hos vers. Si quis forte velit iuriscon sultus haberi: Cōtinuet studiū, velit à quocūq; doceri: In vigilet, nec veniat eū tortura laboris. Fortior insurgas, cūctisq; rectior horis.

c Leges nostras. Scilicet Institutionū. Accur.

d Ostendite. Idest, ita proficite in hoc libro, vel ita morib. informati sitis. Nā boni mores pl⁹, q̄ diuitiæ operant: vt ff. de tu. & cur dat. ab his. l. scire. §. cū reliquis, ibi neque enim. ff. de verb obli. l. si quis stipulatus, in fine.

e Vt spes. Idest, hæc spes sit de vobis nostram rempublicam posse gubernari.

f Perlecto. Idest, lectis alijs libris.

g Nostram: Aliàs vestram.

h Eius. Reipublicæ. Accur.

i Vobis. Idest, à vobis credēdis, lectis ēt alijs libris, vel si habes credēdā. i. cōmittēdā vobis datinē legis. & hoc dico lūo opere perlecto i. eū quinquēnio legetis. nā tūc opus cōsumatur, vt s. pœmio ff. eo. §. sed q̄a soluū. Et q̄d dicit in partib. eius, id est q̄a multę sunt partes ei⁹: vt pfectura, cōsulat⁹, & aliæ multæ: vt patet ex tractatib. de officijs l Diges. & l Cod.

k Credēdis. i. quia creditur. secundū primā expositionē, vel si habes. credendum. dic vt in gl. s. Accur.

DE IVSTITIA ET IVRE.

[1] Istā cōtinuationē sequitur Nic.

Iustinianus tractaturus [1] Iura populi Romani, pręmittit de iustitia, quę est mater iuris, & ideo ab ea incipit: sic obligatio mater est actionis: [2] vt ff. de proc. l. licet. § ea obligatio. & ideo præmittitur in tractatu: vt j. de obl. in prin. & de act. in prin.

[2] Scilicet natur. la son in §. j j. de ac.

ADDITIO. Aduerte hic inquantū in gl. d. q̄ iustitia est mater iuris, dic hoc verū, si cōsideret⁹. p̄nsè in actu: sec⁹ si pūt est in habitu hoīs: q̄a ius, & iustitia tunc fuerunt: & sunt simul omni tpe. Ias.

Quæstio.

l Et iure s. quod ius iustitiā prosequit, vt minister, vel fili⁹. Sed quare de hoc ponit l ti. cū i textu nihil dicat definiēdo, licet diuidēdo sic. Rūdet q̄ dā: ideo nō ponit in textu de iure, ne grauaret rudes animos, s̄m Py. quod nihil est. [3] Vel dic hoc plerūq; fieri: vt aliquid ponat in ti q̄d in textu nō pon. s. vt C. de t eli & iunip. fun. & de lud. alex. nam nihil in tex. ibi dr̄ de ludo alex. Vel dic (quod est verius) vt definiat: vt dicemus. j eo. ti §. iuris pcepta in glo. [4]

[3] Et bene secundū Por.

[4] Et ibi istam op. approbat. p Barto. & Por Diuisio

Iustitia Tutus stat. quinque habet partes. Nam in prima ponit definitionem iustitiæ. in secunda ponit definitionem iurisprudentiæ. In tertia declarat quo ordine, & qua via tractandæ sunt leges. In quarta describit pręcepta Iuris, vel definit ius, s̄m opinionem quam tenebo. In quinta diuidit ius per membra. Secunda ibi. Iurisprudētia. Tertia ibi. His igitur generaliter cognitis. Quarta ibi, Iuris pcepta. Quinta ibi, huius studij. Christoph. Porc.

Institutionū, seu elementorum D. Iustiniani sacratissimi principis. Liber I.

TITVLVS I.

DE IVSTITIA [l] & iure.

Iustitiæ, & iurisprudentiæ definitio.

Iustitia [†] [m] est cōstās & perpetua volūtas, ius suum cuiq; tri-

Iustitia. CASVS. In prima parte solū dr̄ de prima parte tit. s. de iustitia. & i ipsa prima parte definit iustitia. Et est sciendū, q̄ hæc prima pars in qua definit iustitia, dupliciter pōt itelligi, vno mō vt loquit de iustitia diuina: & alio mō vt loquit de humana iustitia. Si vis intelligere de diuina iustitia. pone casum. Deus qui est iustus, habet volūtatē constantē. i. firmam stabilē & ppetuā. i. non temporalē, sed semper duraturam, tribuendi vnicuiq; ius suum. i. beneme rētis paradisum, male merētis infernū. Si aūt vis itelligere secundo modo. i. de humana iustitia: sic pone casum. Homo iustus habet. i. habere debet voluntatem tribuendi vnicuiq; ius suum. Et pone exēplum in iudice iusto, qui debet habere volontatem absoluēdi innoxios, & inculpabiles, & puniendi criminosos. Et s̄m hanc secundam expositionem, ista duo vocabula posita in definitione iustitię. i. cōstās. & perpetua, sunt abijcenda & remouenda ab ipsa definitione: q̄a iudex qui est homo humanus, nō est constans in volūtate, nec perpetuus. In secunda parte incipit tractare de secunda parte tit. s. de iure: in qua secunda parte sic forma casum. Ego quęsiui à Iustiniano Imperatore. O dñe, respondeatis mihi ad hāc q̄ōnem. Nos dicimus quotidie, quod bonum est habere iurisprudentiam. Dicite ergo mihi, quid est iurisprudentia: vel quis dicat habere iurisprudētiā? Et certè Impator rīdet dicēs, q̄ ille dr̄ habere iurisprudentiā, qui scit cognoscere res diuinas, & humanas: & qui cognoscit iustum, & iniustum. Tertio dicit, ex quo vidimus in prima parte, q̄d est iustitia & ex quo vidimus in secūda, q̄d est iurisprudentia: ēt videam⁹ qualiter leges sunt docēdę, & quo ordine. Et certè leges sunt docendæ hoc modo: q̄a scholares, q volunt audire iura ciuilia, primo debēt incipere à leuib. s. ab hoc libro Institu. postea debēt ascēdere ad grauiora s. ad librū Digestorū. & Codicis. Et reddit rō quare sit incipiendum à leuib⁹: quia si incipiant i grauiorib⁹. s. à libris Digestorū. & Codicis: vnum de duob. malū accidet. seu eueniet: q̄a aut studiū pp nimiā difficultatē deseret, seu relinquet p̄rsus studium: aut si non deserat, hoc est pp nimiam difficultatem non dimittat studium: eum magno labore ad hoc perueniet, qui etiam cum diffidentia: quia non habebit spem, nec fiduciam, quod vnquā aliquid sciet. seu perueniet ad fructum scientiæ: ad cuius fructum citius peruenisset, si à leuioribus studium suum inchoasset, hoc dicit Franc. de Aret.

[†] Iustitiā hic accipe p habitu animi volentis quicquid ei scripserit cōstās, & ppetua ta sio. Vide Frac Balduinum hic: q definitionē hanc pulchrè explicat, ac defendit aduersus Rodolphum Agricolā.

m Iustitia. Hęc iustitię definit o pōs itelligi de diuina iustitia. q. d. Diuina iustitia ē volūtas [1] cōstās, & ppetua &c. & s̄m hoc hęc verba in ea posita sunt plana.

[1] Idest Intentio. Ang.

Sed

buẽdi. a iuris prudẽtia est diuinarũ, atq; humanarũ rerũ notitia, b iusti, atque iniusti scientia.

Leniora primũ, exinde altiora tradenda sunt, ne tyrones rei perplexitate, & varietate perterriti, aut studia deserant, aut maiori cum sudore tardius huiusce disciplinæ notitiam assequantur.

His igitur c gñaliter cognitis, d & incipiẽtib. e nobis f exponere iura pop. Ro. ita videnť posse tradi g cõmodissimè, si primò leui h ac simplici i via, post deinde diligẽtissima k atq; exactissima l iterpřtatiõe m singula tradanť. alioq si statim ab initio rudẽ adhuc & ifirmũ animũ studiosi, multitudine, ac varietate rerũ onerauerim[o]: duorũ alterũ, aut desertorẽ studiorũ efficiemus, aut cũ magno labore, sępe ẽt cũ diffidẽtia (q̃ n plerũq; iuuenes auertit) o seri[9] ad id pducem[9], ad q̃ leniore via duct[9], sine magno labor̃, & sine vlla diffidẽtia maturi[9] p pduci potuisset.

Tria sunt iuris præcepta ad quæ quicquid in iure scriptum est, refertur. Publicum ius publicam vtilitatem respicit, priuatũ verò singulorum peculiare commodum.

Iuris pcepta q sunt hęc, Honestè r viuere † alte

Sed nõne iniustũ fuit, 1 q̃ tm̃ datũ fuit mercenario in sero venienti, quãtũ ill, q mane venerat? q̃ tñ Dei iustitia laudat: vt ff. de au. teg. l. s. & de ver. sig. l. 4. §. coinsq; ? Rñ. illud diuinũ. vel mysticè, vel allegoricè debet intelligi. q. d. tm̃ habebit de paradiso ille, qui decedit in hoc vltimo sæculo, si faciat bonum, quantũ ille, qui decessit in primo sæculo. vt patet in his versib. Vinea culta fuit cultores præmia quærũt. Non labor æqualis, æqualia dona fuerunt. Sic Deus ostendit, quod quandoq; que venimus. Arripiamus iter, certi de munere simus Vel dic secundũ lo. 2 quod de fragili hominis iustitia loquitor. q. d. iustitia humana, vel quæ est in hoie, est voluntas cõstans &c. & secundũ hoc illa duo verba, constans & perpetua, abijciũtur ex ttas 3 quia hoĩ nõ possunt conuenire: cum scriptum sit, q̃ septies in die cadit iustus & illud: Nunquã in eodẽ statu pmanet: vt in auth. de non ali. eut permu. §. vt aũt. col. ij. Itẽ q̃ in fi. dicit. suũ vnicuiq; tribuens: intellige, quantũ ad affectionẽ: q̃ ad actũ nõ põt. q. d. habẽs affectũ tribuẽdi: sicut ẽ in ti. proœmij dr̃ de Augus. tie & de matrimonio, qđ est indiuiduũ: vt j. de pa. po. in prin. licet interdũ diuidatur, vt patet C. de rep. l. cõsensu. Vel tertio 4 expone, vt in summe hui[9] tituli, vt voluntas, i. mẽs constant. i. bonũ: quasi habitus mẽtis bon[9]. Sed Tullius sic defi oit. Iustitia 5 est habitus animi cõi vtilitate seruata, suam cuilibet tribuens dignitatẽ. sed ẽm 1'a iustitia est virtus, quæ plurimũ põt l ija, quæ minimũ possunt. Vel prout ego credo. iustitia 6 est animi cõgrua dispositio in singulis reb. rectè dijudicans. Acc.

ADDITIO. Quæ fuit modũ, in quo voluit emendare Iustinianum. & iõ vos dicite. q̃ hic Iustitia definitur gñeliter, ad argumẽta verò breui distinctione facilè sic rñdebitir. Aliqñ cõsiderať iustitia put est in ebst racto: & nũc iustitia est cõstãs, & pꝑetua Aliqñ verò cõsidereť put est in cõcreto, vt est posita i corpora hominũ administrentium: & nũc dr̃ corruptibilis: nõ rõne essentualitatis iost+ię, sed rõne mali cõtinẽtis, hoc est, praui hominis ẽm Christ Porc.

a Tribuendi. Vt honestè viuat sibi & sic alterũ non lædat: imò proficiat, vel dic ius suum i. hoĩs meritũ.

b Notitia. Potest rectè legi, vt ille dictio scientia, sit ablatiui casus: vel cõ sit nominatiui casue & hęc dictio notitia, sit ablatiui casus. sic j. titu. j. in prin. 7 Sed nunquid secundum hoc oportet, q̃ quicunq; vult iurisprudens, vel iurisc̃õ esse, debeat theologiã legere? rñ. nõ: nã in corpore iuris hęc oĩa inueniuntur: vt C. de sum. tri. & fide cath. & de sacrosan. eccl. & de epis. & cle. & i au b. sub multis titulis vbi specialr̃ de diuinis tractatur. Item quę est differentia inter iustitiam. & ius. & iurisprudentiã? Resp Iustitia est virtus: ius est virtutis executiuũ: iurisprudentia est sciẽtia illius iuris Item iustitia est summum bonum ius mediũ iuris prudentia, infimum. 8 Id est iustitia vult tribuere vnicuiq; ius suum: ius vero coadiuuat iurisprudentia docet qualiter illud fiat. Accu.

c His igitur. Nunc vult dicere, qualiter leges sunt docendæ. Accur.

d Cognitis. Idest, visa definitione iustitiæ, & iuris prudentiæ.

e Et incipientib. Datiuè potest legi cum verbo, infra videntũ vel ablatiuè, vt superius respiciãt, & hęc verior. Accur.

f Nobis. Loquuntur cõpilatores huius libri in persona Iustiniani, qui debet exponere per eos.

g Tradi. Scilicet iura populi Romani.

h Leui. 9 Quo ad subtilia verba Accu.

i Simplici. Quo ad sententiam.

ADDITIO. Et ideo positionibus debet sine plica respondeni. nisi essent respõdenti captiosæ vel rei, de qua agiť natura ipsam exigeret. Ang.

k Diligentissima. Quo ad subtilia verba.

l Exactissima. Quo ad subtilem materiam. & sententiam. Accur.

m Interpretatione. idest facili sententia.

n Quæ scilicet diffidentia.

o Auertit. No ẽ inconstantiam 10 sic ff. de procu. l. in cãa in prin. & in auth de mon. §. cogitadũ, col. j. vñ Salomon. 11 Tria sũt mihi incognita, & quartum penitus ignoro. Via colubri super lapidem. Via auis volantis in aere. Via nauis in medio maris, quar tam difficilius, Via iuuenis in adolescentia sue. 12 Vnde deniut in inte rest. eorum facilitatibus: vt j. de hære. quali & diff. §. extraneie. Accur.

ADDITIO. Et ista patent his versibus. Cum sic pœna grauis cognoscere quæ via nauis, vel colubri, vel auis, puerĩ grauior via quauis.

p Maturius. Hic nota prouerbiũ: Qui vadit planè, vadit sanè.

Iuris præcepta. CASVS Hic incipit quarta pars, in qua dr̃. q̃ ius nostrũ ciuile non de trib. accipitur: aut pcipit, vt quis honestè viuat: aut pcipit, vt q's alterũ nõ lędat aut vt vnus hõ ius suũ vnicuique tribuat. De primo ponitur exẽplum in gl. quæ incipit. Quantum ad se &c. De sedo ponit exemplum, q̃ nõ debet vnus alteri iniuriã inferre: ff eo. l. iij. de quo ponit exeplũ, vt · iudice. q vnicuiq; debet suum ius tribuere. pui ẽ. dicti i definitione iustitiæ. Frã. de Ar.

q Iuris præcepta. i. iura præcipientia, præcipiunt aliquid, quod pertinet ad aliquod istoru trium. Nã nõ omne i[9] præcipit: imò quoddã punit, quoddã vetat, quoddam permittit: vt ff. de legi. & se. l. legis. quoddam consulit: vt ff. de rei vend. l. is qui destinauit. & quoddam hortatur: vt C. de transact. l. age.

r Honestè. quãtũ ad se, q̃ honestas & circa matrimonia ẽ: vt ff. de ri. nupt. l. semp & circa mores seruetr vt ff. de ru. & eu. da. ab his. l. s. ire oportet. § pe. & vl.

ADDITIO. Et ideo dicit Ang. mulierẽ honestè viuere, quæ viuit scd̃m mores loci, sed castè viuere nõ intelligiť. q̃ transit ad secunda vota. s. respectu meriti defuncti, vel filiorũ eius, sed respectu aliorum secus.

1 Concor. cum hoc j pr. n. 18. q. sj. can. cũ deuo tissima. & glo. in c. fons sup ver. iustitia ex. de ver. signi.

2 Die qđ nõ, ge pfam. tanq̃ moderator rei sug potuit in ea talẽ legẽ statuere: vt C. mãd. l. 10 te manda u. ẽm Pe. de Belui. Por. & Ia.

3 Et hũ Angel & Porc. & ẽ de mente omnium. scrib.

3 Nihil ẽ q̃ intelligunť put hoĩ cõueniẽte possit. Frãc. Ang. & Ias.

4 Istud ẽ diuinare: ẽm Perr. hic.

5 Ista põt esse vera ẽm Pe. de Be. p hic.

6 ista diffinitio placet Pe. de Bel p.

7 Imo vtrunq; est nominatiuus casus, ẽm Chris. Por. quia pũct[9] sub verbo continua obtinet vim copulæ: ad ea quę adducis Mãdu. in Gl. facul. § habita. ie ver. S. Rom. Ec. col. iij. in vi. libelle.

8 Hoc verũ ẽm do ctã hic. si Ĩũde tcoť

hęc verba quo ad ordinẽ pũdiaturis, & posterioritatis: & nũc dic sũ mũ. i. primũ &c. vt ẽ de iure pfunerũ. & prio. aliàs lec[9]. Bart. Fa. Ang.

9 Not. ex gl iuncto tex q̃ sciẽtia debet tradi pri[9] de facilibus: sed̃ de difficilib. Ange.

† Sic dr̃ in proœ. Decret. in glo. hon ftè. & in princ. Decret. e. humanũ genus.

10 Quæ nõ admittitur inter viuos in cõtib. nota eis circa idẽ si ect[9] valeri seu circa diuersa si finiõneta aliàs sec[9]. Ange.

11 Prouerb. cap. xxx.

12 Aliàs via almę, seu adolescentulæ. Mãdo. in Gl. Facul. §. nec non electioni, in ver. Alma.

a Alterum non lædere. Vnde illud: Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris: vt in Decre. in prin.

b Suũ. Vt non solũ nõ lædat: sed etiã adiuuet. c nã nõ sufficit abstinere à malo, nisi fiat qđ bonũ est: vt arg. in decre. lxxxvj. di. nõ satis. Sed nonne hæc verba accipiunt̃ hic, sicut §. I definitione iustitiæ, in fi. Rñd. non, imò ibi hæc tria cõprehendit: hic aũt illud solũ, qđ extra illa duo prima relinquitur. Et not. quòd in hoc reprobo opin. Py. & aliorũ, qui dixerũt, quòd i hoc titulo non definiebat̃ ius: quòd est ars boni, & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellet. Nam dico, quod hęc verba, quæ hic sunt, tãtundem præstãt. Nam quòd hic dicit præcepta iuris, per hoc d cit ars: cũ ars fit collectio multorũ præceptorũ. Item per hoc quod dicit honestè viuere, alterũ nõ lædere, valet tantum, quantum boni, & æqui. Item per hoc quod dicit, ius suũ vnicuique tribuere, colligo cuius merito qs nos sacerdotes appellet. i. sacra vl iura sua cuilibet ministrantes: vt hic. & ff. eo. l. j. ij. respons.

rum a nõ lædere, suũ b cuique tribuere. Huius studij c duę sunt positiones. d publicũ, & priuatũ. Publicum ius e est, quod ad statum rei Romanæ f spectat. g Priuatũ est, quod ad singulorum vtilitatem pertinet. h Dicendum est igitur de iure priuato i quod † tripertitum est. k Collectum est. n. ex naturalib᷑. l pceptis, aut gẽtiũ, m aut ciuilib᷑. n

Huius studij. Diuidit̃ in quatuor partes, sicut sũt quatuor dicta. Ange. CASVS. In hac quinta, & vltima parte figura casum sic. Ex quo vidimus qđ ẽ iustitia: itẽ ex quo vidimus. quot, & qualia sunt iuris pręcepta: est sciẽdũ vltimo loco, quòd ius nostrum ciuile in duas partes diuidit̃ s. in ius publicũ, & priuatum. Et primo dicit, quid dicatur ius publicũ. Et certè ius publicum dicitur illa pars iuris nostri, q̃ tractat de vtilitate totius mundi. quod dic. vt in glo. q̃ incipit. Et consistit. Secũdo dicit, quid dicatur priuatum. Certè ius priuatum dicitur illa pars iuris nostri, quę tractat de vtilitate singulorum: puta vt fundus meus ab altero possessus restituatur mihi: vl̃ puta vt debitor meus, quod debet mihi soluat. & alia infinita exẽpla posses ponere. Tandẽ dicit: ex quo vidimus, quid est ius publicũ. nunc videndũ est, quid est ius priuatum. Et sciendum est, quòd ius priuatũ est collectum ex præceptis trium iurium. s. ex præceptis iuris naturalis. Item ex præceptis, vel pręcepto iuris gentium. Item ex pręceptis iuris ciuilis. Et de his pręceptis iuris naturalis, gentium, vel ciuilis pone exẽpla. vt in gl. quę incip. In iure enim Franc. de Acet.

c Huius studij. Idest artis adipiscendæ per studium.

d Positiones. i. species, s. n Pla. sed s. n Azo. hoc. i. sup duob. generib. non specieb. ponitur hæc ars studio legendi discẽda. Nec enim placet, q ex multitudine rerũ multa dicantur iura. sic enim diceretur ius aliud equinum, quod super equo tractaret. aliud asininũ. & sic de singulis. sed ego credo, q iste non fuit Py. intellectus, sed ille, qui est pręceptoris mei. 4 Accur.

ADDITIO Pro concordia dicendum est, s. m Pot. q species sumit̃ dupliciter. Vno mõ dialecticè, & tunc sumit̃ p specie pdicabili de plurib. differentib. numero. & hoc mõ Pla. intellexit. quã speciem Azo genus appellauit. Alio mõ capit̃ spẽs legaliter p vno quoque indiuiduo. l. eum qui ędes. ff. de vsuc. vt euã no. in l. legato ff. de leg. j. gl. in l. ij. ff. si cer. pet.

e Publicum ius. Et cõsistit in sacris, in sacerdotib. & magistratib. ff. eo. l. j. §. publicum. & in auth. vt iudices ma. & aux. §. fi. versi. quia verò. col. vij. & C. de sum. tri & fide catho. l. inter claras & ff. de orig. iu. l. ij. §. post originem Gloss. in d. §. publicũ, in verb. in sacris declarat hanc. Egi. Per.

f Rei Romanæ. Idest Romani Imperij. sic ponitur. j. de pat. pot. §. ius autem.

1 Ista gl. pstat arg. an qs teneat adiuuare aliquẽ q offendit? & dic q de iure ciui. tenent iuuare verbis interponẽdo me honesto mõ: vt ij q. vij. ca. negligere, sed secundũ leges regulariter non teneor ad iuuare: vt l. metũ. §. sed licet. & ibi Bal. ff. qđ met ca. Tulli. li. j. de offic. ĩ. Qui alterũ nõ defẽdit si potest (inquit) tam in vitio ẽ, quã si patriã, aut parentes deserat. Egid. Per. An autẽ incurrat excõicationem se ipsum offendẽs, dic q sic s. n Bart. i'e. d Bel. l'er. & Ange. hic.

† Aliàs triparitum.

2 Et sic s. n Poic. quis las. dubitet ḋ iure nali.

3 Similes gl. sũt in l. iusti na. §. j. ff. de iust. & iur.

4 No. q Azo fuit pręceptor Accur.

TITVLVS II.

DE IVRE NATVRALI, gentium, & ciuili.

Quod naturalis instinctus oia animãtia docuit, ius naturale dicitur: iõ mares fœminas appetere liberos pcreare: procreatosq; educare (quæ etiam cũ brutis cõmunia habemus) hoc iure impellimur.

IVS naturale est, † quod

g Spectat. s. principaliter. nã & singulorũ est vtilitas, Rẽpublicam saluã cõseruari. Accur.

h Pertinet. Scilicet principaliter: secundario aũt ad publicã vtilitatẽ ptinet. expedit enim Reipub. &c. vt j. de his, qui sunt sui, vel alien. iuris. §. nam Antoninus.

i De iure priuato. Sed qd de publico? Rñ. nõ dicet in hoc libro: sed dicitur. ff. de iu. & f. & C. e. ti. & in alijs tit. sequentibus: & ferè per oẽs tres libros Codicis: vbi de iure pub. tractatur. Et nũquid illud est tripertitè collectum? Respond. sic, vt statim dicam, & ex eisdem præceptis. Cum ergo eadem sint exempla publici, & priuati, quare de priuato tantum dixit quod est tripertitè collectum? Respon. quia plura erat de eo priuato dicturus. Item cum fecisset hunc librum causa rudium, nolebat eos multum aggrauare, quod fecisset, si tractasset de iure pub. in hoc lib.

k Tripertitũ est. in iure enim priuato, vt in suo toto tripertita sunt pręcepta naturalia: vt hic, Neminẽ cũ alterius dãno fieri locupletẽ: 5 vt ff. de cdi. inde. l. nam hoc natura. Item gentium: vt quod quisq; ob tutelam sui corporis fecerit, iure fecisse existimetur: vt ff. eo. l. j. ij. & iij. Item sunt præcepta ciuilia: vt pręcepta de vsuca. quia de priuata vtilitate est vsucap. vt j. de vsuca in prin. ibi, ne dominia &c. Et sic publicũ est ex eisdẽ exemplis & pone eadem exempla: vt ecce à iure naturali, vt non locupletetur cum iactura alterius Respublica. A iure gentium, vt liceat Reipu. propulsare iniuriam. Item à iure ciuili, vt Reipub. vsucapiat. sicut priuatus. quæ exempla posuim᷑ supra statim in verbo, iure priuato.

l Naturalib᷑. Idest iuris naturalis. 6

m Aut gentium. Idest pręceptis iuris gentium 7

n Aut ciuilibus. Præceptis. 8

DE IVRE NATVRALI &c.

Dictum est suprà, quòd ius priuatum est collectum ex naturalib. præceptis gentium, & ciuilib. nunc de eis dicit, & primo de iure naturali.

IVS naturale est. Totus iste ti. diuiditur in qnq; partes. Primò, ponit de iu. nãli. secundò de iur. gẽ & ciui. Tertiò ponit vnã diuisione iuris ciui. Quartò, rediẽs ad ius ciuile, & nãle: ponit vnã drã inter ipsa iura. Vltimò, ponit circa q̃ versat̃ i᷑ ciu. Secũda ibi Ius aũt ciuile. Tertia ibi cõstat aũt. Quarta ibi. Sed nãlia Quĩta ibi. Oẽ aũt. Et hoc prin. ẽt diuidit̃ in tres ptes. Primò. ponit definitione iuris nãlis. Secũdò. declarat illã. Tertiò. pbat p effectũ. Secũda ibi. Nãm. Tertia ibi, Hinc descendit. CASVS. Quidã scholaris rudis accessit ad Prin. Iust & corã eo tale p[illegible] qõnẽ. Dñe Imp dicite mihi. qd ẽ i᷑ nãle? Imperator rñdit ei. I᷑ nãle ẽ qđdã i᷑ quo iure oia alalia sũt instructa & perita à nã. i. a Deo. Vł i᷑ naturale ẽ qđdã rus,

† Ius nãle dici nõ pot, nisi cõstitutũ sit: ast. n. ius nõ esset. neque quicquid nãle est, id continuo ius nale est. sed id duntaxat, qđ bolem facere, aut nõ facere nãle iubet, qđ inde nãle esse deprehendit̃, q idẽ obseruatũ esse videam᷑ à cæteris quoq; animantib᷑, q nõ nisi nã. & sensu ducuntur.

5 Istud exẽplũ re probatur p Bald. & Port. hic. & p Bal. i §. j. j. u. proxi.

6 vt suã prolẽ nutrire.

7 Vt suo dño parere.

8 Scilicet, quod pmitit p iisponẽ. soluere.

ius, quo iure natura. i. Deus oīa aīalia instruxit, & docuit. & in idem per oīa recidit hęc positio eius cum prima. Bene di:o. oīa aīalia: quia nō solum habet locū in hoībus, sed ī oīb⁹ aīalib. siue in cœlo. i. in aere nascant̄: vt aues: siue ī terra. vt alia aīalia, siue ī aqua nascant̄, vt pisces.

Videm⁹ etenim. i. videre possumus oīa aīalia, nedū hoīes, eē perita hui⁹ iuris naturalis. h. d. vsq; aduersū. Hinc descēdit. in quo ponunt̄ duo, vel tria exēpla de hoc iure naturali. Mouet̄. n. masculus ad ꝯiūgēdū se fœmellę: vel vir ad cōiungendū se fœminę: q̄ cōiūctio vocatur matrimonium, ſm iura ciuilia. Secūdū exēplū ē tale: Iure isto naturali mouetur homo. & fęmina ad procreādos, & nutriendos liberos. i. filios. Nā isto iure naturali mouēt̄ hoīes. & fęminę ad cōmiscendū se adinuicē: quā coniunctionē faciūt. iō vt liberos procreēt: & eisdē liberis ꝓcreatis mouent̄ eodē iure naturali ad eosdem liberos alendos. & nutriendos. Fran. de Are.

natura a oīa aīalia docuit. Nā ius b istud nō humani c generis ꝓpriū est, sed omniū aīalium, quæ in cœlo, d quæ in terra, e quę in mari f nascunt̄. Hinc g descēdit maris, h atq; fęminę cōiūctio, † i quā nos matrimoniū k appellam⁹. hinc liberorum procreatio, l hinc educatio. m Videm⁹ etenim cætera n quoq; animalia istius iuris o peritia censeri. †

Quod quisq; ciuitas sibi ius statuit, ius ciuile dicitur, quasi ipsius ciuitatis peculiare: quod verò rationis iudicio ab omni populo custoditur, ius gentium vocatur.

a Ius naturale est. Quod natura. i. Deus ¹ & nomi natiuè. & ablatiuè pt leg. sic ī. ti. j. §. j. Et no. q̄ a quatuor ² modis ius nāle ponit̄. Q̄nq; pro iure gētiū: vt ī. de re. di. §. singulorū. Q̄nq; pro iure pactorū: & sic pro iure ꝓprio vt ff. de pac. l. j. Q̄nq; ꝓ eius ꝓtio. s. pro eo, q̄d rescindit pacta: vt in test. min. vt ff. de mi. l. j. Q̄nq; pro instinctu naturę: vt hic. & ff. e. l. j. §. ius aūt naturale. Sed secundū can. ius naturale dr̄, q̄d in lege Mosaica, vel in Euāgelio cōtinet̄: vt in prin. Decre. Et istud (q̄d) hic ē noīatiui casus. q̄si hęc dictio (natura) est ablatiui casus, & c̄ꝫ est accusatiui, quan. (Natura) ē noīatiui: & tūc dic naturę. i. Deus. ADDITIO. Dic ſm Porc. q̄ hoc relatiuum (q̄d) erit accusatiui casus. & verbū (natura) erit noīatiui. Nam hoc verbū (docuit) in textu positū pōt regere duos accusatiuos diuersos: vt in gl. nr. in l. successores. C. ad l. Fal. & habetur in l. eam q̄. C. de fideic.

b Nā ius. Bene dico oīa aīalia. Nā ius istud &c non solum est hoīnū, sed cōe omniū animaliū. Accur.

c Humani. idest hominum.

d In cœlo. Idest in aere: vt aues, quæ in arboribus, & aere nascuntur: vt ī. de rer. di. §. apum.

e In terra. Vt feræ bestiæ. quæ in suis lustris. i. cubilibus nascuntur: & etiam quædam aues.

f In mari. Vt pisces. idē dico & si in qualibet alia aqua nascuntur.

g Hinc. i. ab hoc iure naturali. s. Deo, qui primo Adā Euæ coniunxit: & in paradiso deliciarū posuit. Acc.

h Maris. Idest, masculi.

i Coniunctio. s. animorū, non corporū: vt ff. de regu. iur. l. nuptias. ADDITIO. Est tū differētia ſm Ang. quia secuto solo cōsensu possibilis est separatio per ingressum monasterij: vt C. de epis. & cle. l. Deo nobis, circa prin. & ī Decre. ex publico. de conuer. cōiug. secus autem secuta carnali copula.

k Matrimonium. idest effectum matrimonij. Et sic no. q̄ matrimoniū quoad originem est de iure naturali. s. à Deo: vt hic dr̄. ³ de iure gentiū etiā dici potest: quia ab eo receptum est. ⁴ De iure ciuili etiam dici potest: quia formam ei adiunxit, & solēnitatē: ſm Azo. vt patet ī. de nupt. per totum titulum: cū dicat à quarundā nuptijs abstinere necesse est: vt ff. de ritu nupt. per totum. vnde debet dici de iure ciuili: vt ff. de iusti. & iur. l. ius ciuile.

ADDITIO. Intellige hoc nisi quoad probibitio-

nem graduum lineę ascēdētis, vel descendētis vel et collateralis in prīo gradu: q̄ dr̄ de iure diuino. c. literas. §. sanè. versi. opinioni. & §. seq. extra de restit. spo. Item quo ad formā verborū est de iure cano. sed quo ad instinctū coniunctionis, seu cām finalem, s. conseruationē indiuidui, est de iure naturali, secundum Christoph. Por. hic.

l Hinc liberorum procreatio. Nā Deus operatur ad liberorum procreationem, & naturalis instinctus.

m Et educatio. Nā hoc iure. scilicet naturali mouetur parens ad educationem filiorum suorum potius, quam alienorum: vt ff. vnde lib. l. scripto hæred. in fi. & ad hoc etiam tenetur parenti nisi pro se sit insufficiēs: vt ff. de lib. agn. l. si q̄s. §. sed & si filius. & §. denique.

n Cætera. Scilicet animalia præter homines.

o Istius iuris. Scilicet naturalis, de quo loquimur. Et eo enim, q̄ auis volat. piscis natat, gallina oua calefacit: mouentur isto iure naturali.

Ius autem. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum bimembre. Secundo ponit exemplum primi membri. Tertio ponit exemplum secundi membri. Secunda ibi. nam quod. Tertia ibi. Quod verò.

CASVS. Quidam scholaris accessit ad principem & talem proposuit quæstionē. Domine Imperator, dicite mihi, quæ differētia est inter ius gentium, & ius ciuile: & ideo quæro: quia volo vnum ius ab illo scire discernere. Imperator respondit: Amice dico tibi q̄ oēs populi, qui viuunt iure scripto, & iure nō scripto, pro parte viuuntur suo ꝓprio iure. s. ciuili. & pro parte viuuntur iure communi omnium hominū. Secundò, dicit scholaris. Domine Imperator, vos loquimini sic obscurè. q̄ nō intelligo vos. Quid est hoc dicere. quod omnes populi, qui vtūtur iure scripto, & iure nō scripto, ꝓ parte viuūt̄ suo ꝓprio iure: & pro parte vtūtur iure communi omnium hominū. Dicit imperat. Quod dixi tibi, q̄ viuūt̄ ꝓ parte suo proprio iure sic intellige. q̄ ius. q̄d sibi facit quilibet populus. illud est propriū ius illi⁹ populi, vel ciuitatis. & appellatur ius ciuile, idest, lex propriū illius ciuitatis: puta statuta municipalia, quæ ī singulis ciuitatibus fiunt. Tertiò dicit imperator, q̄ illud ius, quo vtūtur omnes gentes de mundo naturali ratione, idest discretione est inductum: appellaturq; ius gentiū, i. ius, quo omnes gentes de mūdo vtuntur. Et sic modo aperta est differentia inter ius gentiū, & ciuile: quia ius ciuile est propriū cuiusq; ciuitatis: ius verò gentium est commune omnib⁹. Quartò dicit Iustinianus. Non solū quidē alij populi vtuntur pro parte iure proprio, idest, ciuili: & pro parte iure cōmuni omnium hominum, idest iure gentium: sed etiam populus Romanus hoc facit: quia ꝓ parte vtitur suo iure idest, suis ꝓprijs statutis: & ꝓ parte vtitur iure cōmuni omniū hominū, idest, gentium. Quinto respondet imperator cuidā tacitę obiectioni: quia possent aliqui dicere: Domine Imperator, vos fecistis mentionem nunc de iure gentiū. & ciuili: dicatis de natura vtriusq; iuris. Dicit Imperator, excusando se: Ego hoc dicam in competenti loco, scilicet, in § pen. vbi dicit, q̄ ius gentiū est immutabile. & ius ciuile mutabile, secundum expositionem istius. §. vel alio modo intellige istā quintam particulam vt in glo. quæ incipit. s. iura gentium. Et hoc totū in prima parte principali. In secūda parte assignat

† Aīalia coniugatio.

¹ Hęc nō est legis sententia: & nā hic accipitur ꝓ virtute insita cuilibet rei. Bar. Nic. Fabr. & Placen.

² Plac. & Ias. ponunt quinque: quos vide hic ꝓ eodē.

³ Vel ait ſm Ioan. Fa. ne parētes sine scelere d̄ filijs, quos alere tenētur, rō nā lis dictat matrimonium.

⁴ Vel quo ad substātiā cōsensus.

† Censeri, i. referri in numerū eorū, q̄ huius iuris perita sunt, tāquā ratione sūpta ab his q̄ cēsentur capite vel patrimonio, tametsi Budæus existimet, cēseri, hoc loco significare idē q̄d admirationi esse. Vide Bud. in Anno. in Pand. ad l. j. ff. de iustit. & iur.

Educatio si cōsideret̄ inspecto' naturæ instinctu, est de iure naturali: si ꝓut est redacta ad necessitatē, ē de iure ciuili. l. si q̄s à liber. §. fin. ff de lib. agno. nā pt cogitat iure ciuili alere liberos vt de Sophocle scribit Tull. in Cat. Egh. Peri.

Ius [a] autē ciuile a iure, gentiū distinguit, [a] qđ oēs populi, qui legib. & morib. [b] † regunt, partim suo ꝓprio, † partim cōi [c] omniū hominum iure vtuntur. Nā qđ quisque populus ipse sibi ius cōstituit, † id ipsius propriū ciuitatis est; vocatq; ius ciuile, [d] quasi ius ꝓpriū ipsius ciuitatis. Qđ verò naturalis rō [e] inter oēs hoīes ꝯstituit, id apđ [f] oēs populos peræq; custodit, vocaturq; ius gentiū, quasi quo iure oēs gētes vtunt. [g] Et populus itaq; [h] Roman⁹ partim suo [i] ꝓprio, partim cōi omniū hominū iure vtit. Quę singula [k] q̄lia sint, suis locis ꝓponemus. [l]

Ius ciuile à sua quaque ciuitate, vel legislatore nomen sortitur, iuris tamē ciuilis simpliciter pro lati appellatione ius Romanorum (tanquam nobilius) significamus.

Sed ius quidē [m] ciuile ex vnaquaq; ciuitate appellat: [n] veluti Atheniēsium. Nā si qs velit Solonis, [o] vel Draconis leges appellare ius ciuile Atheniensium, nō errauerit. [p] Sic.n.& ius, [q] quo Romanus populus vtit, ius ciuile Romanorū appellamus, vel ius Quiritū [r] quo Quirites vtunt. Romani.n.à Romulo, Quirites à Quirino [s] appellant. Sed quoties nō addimus nomē, cuius sit ciuitatis, [t] nr̄m [u] ius [x] significam⁹. Sicuti cū poetā dicimus, nec addimus nomē, subauditur apud Græcos egregius Homerus: apud nos Vergili⁹. [y]

[a] Aliàs ius autē ciuile, vel gentiū ita diuiditur oēs &c.

[b] Mores quañ locū accipiūt di sint vi de Budæū ad l.ius ciuile ff. de iust. & iu.

[c] ꝓprio. abundat.

[d] Qđ sibi licitū est. ꝯcor. c. q̄ ſ ecclesia rū. in gl. j. I prin. ex. de ꝯſt. & in c. venerabilem. l gl super verſi. Lotheri⁹ ex. de elect.

[e] Oēs rā fuot de le mine A dæ. Io. Fa. ius ciuile sex modis dr̄.

[f] Ista gl. est magra lis ſm Ao ge. e i ſcit dū. quot modis capit̄ ius ci.

[g] In hoc ſ. qa eo iure omnia erant cōia ſ.n Iaso. hic. aliàs ſi gl. ꝑſupponeret. qꝑ i lo iure esset dare med & ro.l, est falsa. vt p Iac d Are. Bal & Al te. ſ i ius ciuile. ff. de iust.& iur.

gnat Iustinianus secūdam diām inter ius gentiū, & ius ciuile. quę secunda pars cōtinet quatuor partes; vt ĩ dia . io prima particula h.d. Quamuis ios gentium oō habeat denominationē ab aliqua ciuitate: quia nō dr̄ ius gentiū Romanorū vel ius gentiū Florentensium: tñ ius ciuile habet denominationē ab ea ciuitate, i qua factum est: vt ecce statuta, q̄ fiebāt apud ciuitatē Athenaru per suos sapientes, scilicet Solonem, & Draconem, possunt dici ius ciuile Atheniensium. Secūdò, adducit simile, qꝛ statuta facta Romæ pñt dici ius ciuile Romanorum, vel ius ciuile Quiritiū: quia Romani appellabantur Quirites à quodam eorum rege, qui Quirinus appellabat. Tertiò dicit, Sed quid dicem⁹. si simpliciter dicatur ius ciuile. nec addatur nomē ciuitatis, in qua factū ē illud ius. de quo iure intelligimus: Respond. per excellentiā intelligitur ius ciuile de iure ciuili Romanorum. l. de statutis eorum. Quartò. adducit simile. Ecce cum dico poeta, & ei non addo nomen propriū: per excellentiam intelligitur de Homero apud Græcos: vel de Virgilio apud Latinos. h.d. vsque ad § ius autem gentium.

[a] Diuiditur. i. vnum ab altero sic d gnoscitur. Acc.

[b] Legibus & moribus Nam quidam sunt, qui reguntur tantum moribus, & etiam quidam, qui nec moribus, nec legibus: vt homines syluestres: i etiam quidam, qui legibus tantum & non moribus.

[c] Communi. Idest, eo iure, quod est in communi apud omnes, siue scriptum sit, siue non.

[d] Ius ciuile. Vt sunt statuta terrarum: quę iura municipalia dicuntur: vt C. de eman. li. l. j. & sic dr̄ ad dñam iuris naturalis. i. iuris gentium. & ita accipitur hic. Secundo mō dr̄ ius ciuile i. lex xij. tabularum: vt ff. de iust. & iu. l. ius ciuile. § hoc igit̄. Tertio. dicitur ius ciuile omne ius, qđ nō est prætoriū, & sic accipit̄ ff de iusti. & iu. l. ius autem ciuile. in prin. & § ius prætoriū. Quarto. dicit̄ disputatio prudentum, quæ fuit facta super l. xij. tab. vt ff. de orig. iur. l. ij. § hæc disputatio. secundū Ioā. Quinto. quicquid scriptū habemus de iure. dicitur ius ciuile: vt cum dicitur Est enim sanctissime res ciuilis sapiētia quę pretio nummario non est æstimāda: vt ff. de var. & extraord. cogn. l. j. § proinde Sexto, dicit̄ quoties adijcit̄ aliquid iuri naturali, vel i matrimonio modo ꝓxi[illegible] vel detrahitur iuri naturali. vt i vsucapionib vt ĩ. de vsuca. i prin. i Vel addit̄ iuri gen. vt in tertia inducta i iure ciuili originaliter: vt ĩ. de iur. I prin. vel detrahitur. vt i potestate seruitū restricta: vt ĩ. de his. qui sui vel alieni iuris sunt. § sed hoc tē pore. hoc enim ius ciuile dicitur. vt ff. de iustitia & iu. l. ius ciuile. j. rñ. & hęc exēpla sunt ibi notata. Ac.

[e] Naturalis ratio. No. qꝛ ius gentium naturali rōne est inductum: vt hic, & ĩ. de rer. di. § singulorū. vnde est ius immutabile: vt ĩ. eo. § sed naturalia. Acc.

[f] Id apud. Non soluit. Accur.

[g] Vtuntur. Vt est religio erga Deum, vt parentibus, & patriæ pareamus: [4] vt ĩ violentiam repellamus: vt ff. de iust. & iu. l. j. in fi. & l. ij. Item conuentiones, siue pacta, quæ apud omnes gentes valēt: vt ĩ. eo. § ius autem gentium, & ff. de pac. l. iuris gētium. in prin.

[h] Itaque. Quia oīs populus vtitur, partim iure cōi, & partim &c.

[i] Sio. Quod pro se tm̄ cōposuerat: aliàs esset lex generalis: vt ĩ. eo. § lex.

[k] Quę singula. Scilicet iura gentiū, & ciuilia, quibus vtuntur ciues Romani, & effect⁹ eorū iurid dicet̄ ĩ. de rer. diui. § singulorū. vsq; ad fi. ti. vbi dr̄ qualiter acquiruntur dominia iure gētium. Itē ĩ. de vsuc. & in tit. seq. In qb dr̄ qualiter acquirunt dñia iure ciuili. & secundum hoc refert ad proxi. dictū. & illud intelligas de iure ciui. Ro. generali. Vel aliter dic, proponemus ĩ. eo. ti. § pe. vbi dicit alterū de iuribus variabile. vt ciuile: alterū non, vt gentiū. & secūdū hoc nō refert̄ ad proximū dictū: sed ad id, qđ dicit ĩ. Nā &c. & etiā, Quod verò &c.

[l] Proponem⁹. Sed vbi? Rñ. fortè ĩ. de rer. di. § singulorum. & refertur nō ad ꝓximū dictū, sed ad id qđ dictū est. Nā qđ quisq; &c & ibi. Quod vero &c.

[m] Sed ius quidē. &c. diximus populus communem, aut proprium ius habere: sed &c.

[n] Ciuitate appellatur. Idest nomen illius ciuitatis vbi factum est ius ciuile. debet ei imponi.

[o] Solonis. Nomina sunt cōpositorum statutorū in illis ciuitatibus, sicut si appellaret quis ius ciuile Rom. statutū à cōpositorib⁹ inuentū, & ꝯsilio ꝯfirmatū.

[p] Non errauerit. Imò bene dixerit.

[q] Sic. n. & ius. Quod pro se tm̄ cōposuerunt: aliter esset generalis lex: vt ĩ. eo § lex est. & de hoc. s. iure ciuili generali pōt hic intelligi, vel loqui. Accur.

[r] Ius quiritium. Pro eodem, licet nomina mutet.

[s] A Quirino. i. Romulo Qui fuit eorū rex, dict⁹ à quiris, qꝛ est hasta: quia magna hasta in bello vtebatur.

[t] Ciuitatis. Sed simpliciter dicitur ius ciuile &c.

[o] Nostrū. s. Romanorū ꝑ excellētiā. ADDITIO. Et ideo dicit Io. Fab. qꝛ in supplicādo pro præbenda ecclesiæ cathedralis, specificatio ipsius ecclesiæ vitiaret: quia sufficit, quod dicatur in ecclesia Lugdunensi, vel Parisiēsi, & qꝛ ita de facto vidit obseruari.

[x] Ius. Scilicet ciuile Romanorum, si est proprium, vel generale, si est factum vt sic generale &c.

[y] Virgilius. idē in Apostolo. nā Paulus i diuina scriptura

[4] Ter. est no. ſm Ia. tol.) §. & ghaſr ff. de ven. in posse mi. quē Bald. reputat singularē in l. mtes. C. ad Tertu. & cui poti⁹ sit parendū. vide p Ang. hic.

[s] Ista gl. ſdicit gl. pced. sed air bz sūt bonæ. vt teteras ad pximum dictū. vel ad remotū: cū ſm ambas expōnes loquamur de iure gē. vel ciuili, ſm Nico. Quirous vnde dr̄.

ptura intelligit. Itē vbi dr̄ sapiens, intelligit Salom. Ius autem. Primo ponit vnū dictū. Secundo ponit rō, quare iusgentiū fuit inuentū. Tertio ponit effectus s. siue ponunt inuentiones iurisgentium. Secūda ibi, Nā vsu. Tertia ibi, Bella. CASVS. Quāuis in superiori §. tractauerit de iuregentiū, & ciuili: quia tamen de iuregentium non tractauit ibi plenè: ideo hic plenius tractat repetendo ēt de eo, quod dixerat. Et diuidit hunc §. in tres partes: sicut supra dictum est. In quarū prima parte dicitur, q̄ ius gentiū est cōe omnibus hominib. de mundo. Secundo reddit rationē quare ius gentium fuit inductum, quæ ratio talis est: Homines indigebant aliquibus statutis, & ideo multa inter se statuerunt, quę dicuntur iusgentium: & maximè bella, & captiuitates, & seruitutes sunt à iuregentium: quæ seruitutes sunt cōtrarię iuri naturali: qa de iure naturali omnes homines liberi nascebātur. Tertio dicit, quòd ex hoc iuregentium sunt introducti quasi omnes contractus: de quibus multa exempla ponit in textu. hoc dicit vsque ad §. constat.

Marginalia: Diuisio. — † Per hūc textum Pau. dicit verbum hoc gentes, comprehēdere mares, & fœminas.

Cōis vsus, humanaq́, necessitas iurigentiū originem dedere, Ex hoc itaque iure orta sunt bella, sequutæ captiuitates, & seruitutes, ac contractus fere omnes introducti.

Ius autem [a] gentium omni humano [b] generi cōmune est. Nam vsu [c] exigente, & humanis necessitatibus, gētes † humanæ iura quædā sibi cōstituerūt. Bella [d] etenim orta sunt, & captiuitates secutæ, & seruitutes, quæ sunt naturali iuri cōtrariæ. Iure.n. naturali oēs hoēs ab initio [e] liberi nascebā tur. Et ex hoc iuregentiū omnes penè [f] cōtract⁹ introducti sunt: vt emptio, & venditio, † locatio & cōductio, societas, depositum, mutuum, & alij innumerabiles. [g]

[a] Ius autem. Autem pro sed, & repetit de iuregentium, vt aliquid addat.

[b] Omni humano. Sed nunquid plura humana gña sunt? Resp. nō: expone [1] ergo. i. omnibus hominib.

[c] Nam vsu. Ab initio enim pauci erāt hoīes: indigne tunc tñ aliquo cōi vsu: & quāto plures fuerunt, tūc magis suas cōstitutiones habebāt, & statuta: puta vt nullus vineam, vel ortum alterius intraret. & hoc sequitur: & probatur ff. de iusti. & iur. l. ex hoc iure.

[d] Bella. Sed q̄ro à iure descēdit bellū, cum sit à iure phibitū: vt ff. de vsufru. l. æquissimū. Rñ. loquit de eo, qđ à populo Romano est indictū hostib⁹: vt ff. de ca. & postli. reue. l. hostes: §. i. bello. [s] Itē ppulsare violētiā: qđ ē licitū: vt ff. de iust. & iur. l. vt vim. & ff. de vi & vi ar. l. j. §. vim vi, cū moderamine tñ: vt C. vñ vi l. j. ADDITIO. In quo moderamine requiritur primo debita instrumentorū pportio, quamuis sm̄ Io. Fabr. aggredientem sine armis possim eum armis repellere, si aliàs tutè me defendere nequeo. Secundo q̄ hat incontinenti. i. in ipsa actus flagrantia, in defensione personę, vel ante, quā diuertant ad extraneos actus, in defensione rerum. Tertio quod nō ad vindictam: in quo attendit modus facti, qualitas psonarum, & potentia. Et no. secundū Iaf. q̄ ipsa ppulsio est de iure naturali: sed cum moderamine est de iuregentium, secundùm Ang. hic.

[e] initio. Sed nunquid hodie? Quidam dicunt sic, nos contra: nam seruus nascit. vt ĩ. de iure perso. §. serui. & ff. de nata. resti. l. interdum. Accursius.

[f] Penè. Penè dicit [3] pp quatuor contractus: vt pp stipulationem: vt ĩ. de act. § de consti. Item pp literarum oblonem: vt ĩ. de lit. obli. Item pp contractū emphyteuticum: vt ĩ. de loc. & condu. § adeo. Item pp sponsalitiam largitionem. i. donationem pp nuptias: vt in auth. vt spo. larg. §. j. & ij. coll. ix. Et nota q̄ hic dr̄ omnes cōtus esse de iuregentiū: sed nō omnes obligationes. Nam quæ ex maleficio, vel quasi sunt, non sunt de iuregentium, sed vel à lege xij. tab. vel ab alia lege. ADDITIO. Prout glo. loquitur in quasi maleficijs, approbatur: quia in his contingit aliquem obligari ex facto alieno: quod ius gentium nō cōsiderat: sed prout loquitur in maleficijs, reprobat per l. j. ff. de fur. vt per Ange. & Christopho hic.

[g] Innumerabiles. Idest, non facile ad numerandum habiles: vt ĩ. de rebus corpo. & incorpo. in princ.

Marginalia: [1] Vel expone omni. i. toti, secūdùm Nic. & Io. Fab. — Bellū est à iure introductū. — [s] Imò à quocūq; cuiū prima ȝ p suo recuperādo: & de bona suo periculo si per ipsū recuperare nō valeat, & hoc necessū sed decētes, sed & eos iuuantes, secūdū Io. & doct. — [3] Idem Bal. & Nic. & vide gl. simile. l. Lex hoc iure ff. de iust. & iu. & in l. legitima. ff. de pac.

Cōstat. Diuiditur iste §. in tres partes. Primo ponit dictum bimembre. Secūdo ponit exemplum primi mēbri. Tertio exēplū secundi mēbri. Secunda ibi, Scriptū. Tertia ibi in §. Ex nō scripto. Item secūda subdiuidit in duas partes. Primo ponit, qd est ius scriptum. secundo ponit exēpla. Secūda ibi, Lex.

CASVS. Vidimus de iure naturali in principio huius titu li. Item vidimus de iuregentium ĩ. §. p xi. Item vidimus de iuregentium, & ciuili mistim ĩ §. ius āt ciuile. vsq; ad §. ius aūt gentium. Sed quia de iure ciuili nō plenè tractatū est, ideo tractabit in hoc. §. & seq. vsq; ad §. sed naturalia. Et ideo diuide aliter hūc §. quā. ĩ. secundùm Fran. de Arer. in sexdecim partes, vsq; ad §. ex non scripto. In prima parte dr̄, q̄ ius nr̄um ciuile diuidit in duas partes. s. in ius scriptū, & in ius non scriptum: & hoc ad similitudinem Gręcorū, q similiter iure scripto, & iure non scripto vtebant. Secundo dicit, q̄ primo est videndū de iure scripto. Et est sciē dum, quòd ius scriptū cōstat ex sex partib. iuris. s. ex lege. & plebiscito: ex senatusconsulto, ex principum placitis, pˀorum edictis, & ex rñsis prudentū. Tertio dicit, quid est lex. Certè lex dicit illa, quā Roman⁹ populus faciebat cōsule senatorum interrogante populum, vt ecce qñ emergebat aliqua qō quæ nō erat soluta per aliquā legem. populus pulsabatur cū campana, Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur pop. Rom. & tunc loquebat magistratus senatorū: & dicebat populo ibi congregato: Dñi mei, talis qō emergit de nouo: quam qōnem non reperim⁹ decisam in nostro iure: placet ne vobis, q̄ ad decisionem illi⁹ ita, & ita statuat? Et populus simul, vel diuisim clamabat, vel clamabant dicētes: Sic fiat, vel sic fiat, & sic illud taliter cōstitutum dicebatur lex. Quarto dicit, quid si plebiscitum. Et certè plebiscitum dr̄ illud ius, quod plebs Romana faciebat tribuno plebeiorū interrogante plebē. Ecce.n. qñ emergebat aliqua qō pertinēt ad plebem, seu plebeios, q non erat soluta per legem aliquam: pulsabat cū quadam alia campana, Ad arengam. Ad arengā, Ad arengam. Et sic congregabat plebei Romana. Et sic tunc surgebat magistratus. s. tribun⁹ plebis. & dicebat plebi, Talis qō emersit, placet ne vobis, q̄ ad decisionē illius sic, vel sic statuatur. Et ipsi clamabant dicētes. Fiat sic & sic. ergo illud taliter constitutum appellabatur plebiscitum. Quinto dicit, Diximus, q̄ lex fit à populo, & plebiscitum à plebe. Sed quæ dfia est inter populum, & plebem? Resp. populus est genus: quia appellatione populi omnes ciues Romani cōtinent. scilicet nobiles patricij, & senatores, & ignobiles plebs verò sine patricijs, & senatorib⁹ cęteros ciues significat. Sexto respondet cuidam tacitæ quæstioni nam posset aliquis dicere: Nunquid tantum valent plebiscita quantū leges? Et dicit q̄ sic, ex quo fuit facta quędam lex, quę appellatur Hortensia in qua cōtinetur, q̄ plebiscita obtineant vim legum. Septimo quid est senatusconsultum? Et certè senatusconsultū est statutum à senatorib. cōpositum, sicut leges à senatoribus

Marginalia: Diuisio. — † Nomine ēptionis, & vēditionis hoc loco intelligēdā esse pmutationē, putat Emilius Ferret⁹ in notis suis in hūc principium locū: cū emptio non consistat sine pretio euę ne in numerata pecunia: numismi autem nō tunc inuentī iuregentiū quorū initiū, inquit, refert ad Erinetao lōge post liberū patrem. quē Plin. lib. vij. natur. histo. tradit inuenisse emptionem & venditionem.

toribus promulgatæ. Octauo respondet cuidā tacitę quæstioni. nā aliquis posset dicere: Senatusconsulta videntur superflua: nōne sufficiebāt leges, & plebiscita? Rndet dicēs, q senatusconsulta nō sunt superflua. Nā populus Romanus erat in tātū augmentatus, quòd erat quodam modo impossibile. q sęper qñ debebāt fieri aliq leges nouę, q populus & plebs cōgregari possent. & ideo visum visū fuit populo q senatores possent iura condere sine populo, & plebe: & sic quando cōgregabatur populus, cōsul senatores interrogabat. Nono, q d ē principis placitū? Dicitur lex imperialis. nam qd principi placuit: pro lege seruat. Decimo, rńdet cuidam tacitę qōni. Nam posset aliquis quęrere. Quare princeps pōs legem facere? Respon. Quia populus Romanus transtulit in eū principē omne ius suum, & imperium: & maximè potestatē legis condendę. Vndecimo dicit, q imperator pōt facere legē. vt dixi: ergo id qđ instituit Imperator, seruat pro lege, ēt si i modū epistolæ faciat: vt ꝭ. de his, q sui vł alie. iur. sunt. §. fi. Vel ita si inter litigātes cognouit, & definitiuè pronuntiauit, volēs q illa sententia esset lex. vt C. de legi. & cōst. l. fi. Vel ēt si apponat in lege, quā facit, hoc vocabulū, edictali, vel edicto: vt C. de secun. nu. l. hac edictali. Duodecimo, q leges imperiales propriè appellantur ꝯstitutiones. Tertiodecimo dicit, q legum, siue ꝯstitutionū imperialiū quædā sunt psonales, quædā generales. Personales dicunt, quæ ad alias personas nō extēdūtur. Ecce si alicui ob meritū, idest, propter suum meritū princeps indulsit. i. pepercit, q a deliquit ꝯ principē. & princeps videns istum, q bene sibi seruierat, dat sibi suā gratiā: ista gratia quā dat sibi princeps, non transit ad aliā personam. Ideo dicitur in textu, quòd priuilegiū personale nō transgredit personam, cui tale priuilegiū cōceditur. Aliæ vero generales cōstitutiones sūt in omnibus alijs hoībus. Quartodecimo dicit de magistratuū, siue ptorum edictis: dicēs q prætorū edicta obtinent vim legum. Etiā dicit, q hoc ius prætoriū potest etiā honorariū appellari, ab honore ipsorū ptorū, qui faciebant huiusmodi ius. Quintodecimo dicit, q isti ptores Romani erāt multi. & ex his erant quidā, qui appellabant ædiles curules: q similiter faciebant suas leges super certis articulis, vł capitulis: quæ leges sunt pars iuris ptorij. Sextodecimo dicit, quæ sūt respōsa prudentū. Et certè responsa prudentū dicunt sententię, & opiniones illorum sapientū Romanorum, quibus permissum erat a principe iura cōponere, q iurisconsulti appellabantur: quæ responsa eorū tantam habebant potestatem, quòd nullus iudex poterat contra eorum responsa semel pronuntiate. Franc. de Aret.

a Ius nostrum. Idest, ciuile Romanorū, de quo diximus: ꝭ e. sed ius. Largè vocatur ius ciuile, quicquid scriptū habemus de iure generali: vt diximus ꝭ. cod. in glo. vt sunt statuta terrarū &c. ibi, quinto &c. Itē quicquid habem⁹ de moribus hic comprehendit, s. generalibus: vt patet ex inferioribus.

b Scripto. De hoc dicit vsque ad §. j. ex non scripto. & de non scripto ibi d. cer. Accur.

Ius ciuile ex scripto cōstat, & non scripto. Iuris autem scripti partes sunt sex, quæ recta serie pertractantur.

Constat autem ius nostrum a quo vtimur, aut scripto, b aut sine scripto: vt c apud Græcos d τῶν μὲν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δ' ἄγραφοι. Scriptū autē e est lex, plebiscitū, senatusconsultū f principū placita, magistratuū edicta, rñsa prudētiū. Lex ē, g qđ populus Rom. senatorio magistratu interrogante, veluti h Cōsule, i cōstituebat. Plebiscitū est, qđ plebs plebeio magistratu iterrogāte, veluti k tribuno, constituebat.

Plebs autem à populo eo differt, quo species l à genere. Nā appellatione populi, vniuersi ciues significantur, cōnumeratis ētiā m patricijs, n & senatoribus. † Plebis aūt appellatiōe, sine patricijs & senatoribus cæteri ciues significant. † Sed &

ADDITIO. Nō tamē est necessaria scriptura ad substantiam legis: sed ad probationem tantū, arg. l. contrahitur. ff. de pig. secundum doct. hic.

c Vt. Pro sicut.

d Apud Græcos. Nam Græci vtebantur iure scripto, & non scripto: vt ꝭ. eo. §. & non ineleganter. Accur.

ADDITIO. Græcum quod in textu est, ita vertas: legum aliæ quidē scriptæ: aliæ verò nō scriptę. Budæus verò in adnotationib. ad Pandectas hoc ipso titulo legit, τῶν μὲν ἐγγράφων, τῶν δὲ νομικῶν, sed in idem recidit.

e Scriptum autem ius. Scilicet ciuile Romanorū: de quo dicit ꝭ. eod. §. sed ius Ascensius.

f Senatusconsultum. Quare dicti sunt cōsules, no. ff. de orig. iuris. l. ij. § exactis.

g Lex est. Hæc definitio quo ad sententiā concordat cum ea, quæ est ff. de legi. & senatusc. l. j. licet quo ad verba dissentiat. Definit & alio modo: lex est sanctio sancta, iubens honesta, prohibens cōtraria, quę sumitur ex lege Græca. ff. de leg. & senatusc. l. x. Item definit tertio modo, vt in alia lege Gręca colligitur in eo. tit. de legi. & senatuscon. l. j. Accur.

h Veluti. Exemplificatiuè ponitur: vt ꝭ. §. prox. nā facta cōuocatione populi Romani, magistrat⁹, idest, senatus non totus, sed qui maior erat omnib⁹, interrogabat populum, scilicet cōsulendo, an sic placeret, & sic ad libitū populi fiebat: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde. j.

i Consule. Nam consul vice omnium senatorum interrogabat populū. & sic ipsi senatores videntur interrogare. Nam qui per aliū facit, per se facere vr: vt ff. de vi & vi ar. l. j. § deiecisse & ff. de admin. tut. l. ita aūt. gessisse. Nā rectè omnia nostra facimus, quibus à nobis authoritas impertitur: vt C. de vete. iur. enuc. l. j. §. sed si quid. ver omnia.

k Veluti. Exemplificatiuè ponitur: vt ꝭ §. prox. erat enim vnus nomine tribunus, qui pręerat plebeijs & eorū magistratui: qui interrogabat plebeios: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. postea. ver. mox cū reuocata. & §. ijsdē tpib. & multas leges habemus de his, vt de leg. Aql. vt ꝭ. de leg. Aquil. §. ex hoc tñ capite. & ne psides accipiant nisi esculenta: vt ff. de offic procon. l. solent. §. fi. & ff. de offi. præsi. l. plebiscito.

ADDITIO. Sed hodie nec illa, si habent salariū, vt ibi no. secun. in delegatis. extra de rescrip. c. statutum. §. insuper. lib. vj. Ioan. Fab.

l Species à genere. Est autē genus, quod prædicatur de pluribus differentibus specie: vt animaliū aliud rationale, aliud irrationale, & sic se hēt populus (vt sequit) ad nobiles, & ignobiles. Species aūt est, quod prædicat de pluribus differētibus numero: vt hominū alius Titius, alius Seius, sic se habet plebs. nam minores tantum comprehendit, vt sequitur.

ADDITIO. Et sic valet argu. de specie ad genus affirmatiuè. vt l. ij. §. doli. ff. vi bon rap. nō aūt negatiuè. l. duobus. § si quis. ff. de iureiur. secundū Ia. hic.

m Etiam. Quasi dicat, nō solum populi appellatione viles connumerantur, sed etiam patricij.

n Patricij. Qui erāt quasi patres principis, vt ꝭ. quibus modis ius pat. pote. sol. §. filius.

a Aliàs scriptum autē ius, &c.

b Aliàs plebiscita, senatusconsultus, &c.

† Cōcor. in c. post electionē, i gl. super ver. nullatenus. post princi. ibi sic nomine populi ex de electio. & gl. in c. sedes § ver. maiores, propè fi. ibi, plebis aūt appellone extra de rescrip.

Abūdāt, quo vtimur.

† Certè olim plebe cōtinebant eqtes, postea in ordinē suum illi quoq; acceperant. vt hoc loco ea Plinio annotauit Æmil. Ferr.

Immo dic ſm Porc. q ibi definit lex g quidditaté & substātiā & g effectū, q ex ea sequuntur: hic verò p cās efficiētes, seu in esse pducētes. Et sic dicit Ange. q nō valeret statutū, l cuius confectione cōstaret, q nō fuerit ī cōsilio g priorē facta ppositio, secus ēt in dubio. Ang. Aret.

Debet tñ i libello exprimi, q p te, vel alium tuo noīe uale qd cōmissum fuerit: aliàs agendo ꝯ te, & pbādo ꝗ alio tuo noīe expoliāte, nō obtineres secūdū Ioā. Fa. & An.

Excipiūtur tñ clerici, vbi ꝗ eorū puidicio agi ſm Pan. ca. j. ex. de vita & hones cle. & Iaso. hic. Aliàs, cōcedat.

Pricij. q dicant vide Budæ. ad l. vlt. ff. de senatoribus, & Alcia. ad l. C. xij. tit. de ꝯsu. & non spat. pecu.

a Sed & plebiscita. Videbantur minus valere, quasi loco, & argumento sumpto ab authoritate: quia maior est patritiorum, & senatorum authoritas: vt C. de leg. l. humanum. & ff. de eden. l. si quis ex argen. §. j. sed hoc sublatum est per legem latã ab Hortensio Rege, vt sequitur, & ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde eum esset. versic. mox eum reuocata.

b Lege Hortensia. Sic dicta ab Hortensio, qui pacem composuit inter nobiles & plebeios: & inter eos hoc statuit, vt valeret plebiscitum.

c Constituit. Nam poterat facere legẽ: vt hic, & ff. de legi. & senatuscon. l. non ambigitur.

d Legis sanciẽdæ causa. Nam idem est si ex alia: quia difficile erat tot homines conuenire. Accu.

e Consuli. Idest, interrogari. Nam antea populus interrogabatur. vt s. eo. in §. plebiscitum. & sicut populus interrogabatur prius, sic postea senatores (qui certum erant numero) interrogabantur à consule: 1 vt C. de pet. here. l. fi. § princi. & ff. de orig. iur l. ij §. deinde quia difficile.

Sed & quod. Iste § diuiditur in quatuor partes. Nã primo ponit dictum. Secundo eius rationẽ.

plebiscita a lege Hortensia b lata non minus valere, quã leges cœperunt.

Senatusconsultum est, quod senatus iubet, atq; cõstituit. c Nam cũ auctus eẽt populus Romanus in modũ, vt difficile esset in vnũ eum cõuocari legis sanciendæ cã: d æquum visum est, Senatum vice populi cõsuli. e

Quod princeps animo legis cõdendæ statuit, legis vim obtinet: et cõstitutio dicitur, ligatq; oẽs, modo generalis sit: qđ si ob certã personã meritũ odiũve emanarit, ad exemplũ nõ trahitur: et cũ personalis sit, personã nõ egreditur.

Sed & qđ principi placuit, f legis g hẽt vigorẽ: h cũ lege Regia, i q̃ de eius Imperio k lata est, populus ei, l & in eum oẽ Imperiũ suũ, & ptatẽ cõtulerit. m Quodcũq; ergo Imperator p epistolã n cõstituit, vel cognoscens decreuit, o vel edicto p pcepit, legẽ q eẽ cõstat. Hęc sunt, r q̃ cõstitutiones appellantur. Planè ex his q̃dã sunt psonales, s q̃ nec ad exẽplũ trahunt: qm̃ nõ hoc princeps vult. Nã qđ ob meritũ t idulsit alicui, u vel si quã 5 pęnã irrogauit, x vel si cui sine exẽplo y subuenit z psonã nõ trãsgrediẽ. a Aliç aũt cum gñales sint, oẽs proculdubio tenent. b

Prætorum edicta vim legis habent: ædilitiumq; edictum pars est iuris prætorij.

Prætorũ quoq; edicta c nõ modicã d obtinẽt iuris authoritatẽ. Hoc ẽt e ius honorariũ solem' appellare: qđ e q honores gerunt, i. magistratus, f authoritatẽ huic iuri dederunt. g Proponebãt & ædiles curules h edi-

Tertio ponit illationem. Quarto dictum modificat. & declarat. Secunda ibi, Cum lege. Tertia ibi, Quodcunque. Quarta ibi, Planè.

f Placuit. Causa faciẽdi eõem legẽ. 2 & generalẽ: alias nõ esset lex cõis: vt sequit. & C de sen. & inter. om iu. l. et stipulatione. Nã ibi dicit, nõ ois vox iudicis est sententia. & sic non ois vox principis est lex.

g Legis. Quam non habemus.

h Habet vigorem. Idest, lex est, & pro lege seruatur.

i Lege regia. Hac lege cautum fuit, 3 vt ptãs legis faciendæ trãsiret de populo ad principẽ, vt hic & ff. de ori iu. l. 2. § nouissimè, & facit ad hoc ff. de cõst. pri. l. j. vbi sunt eadẽ verba. Et hanc lege Regiã nõ habemus. Nã facta fuit super regno. i. Imperio trãsferẽdo.

k Imperio. Transferẽdo de populo ad principem.

l Ei. s. principi quoad honorẽ: & in eũ quo ad onus.

m Contulerit. Idest, transtulerit. sic vt ipse populus amodo nõ habeat hoc iur. sic C. de vet. iur. enu. l. 2 §. hoc autem. & de leg & const. l. fi. Sed alij dicunt, q adhuc populus potest facere legem. 4 & quod dicit solum principẽ hoc posse: verum est solus, idest, nullus alius solus, secundum Ro.

n Per epistolam. Vt j. de his, qui sui, vel alie. iu. sunt §. dominorum. & ff de constit. prin. l. 1.

o Decreuit. Sedens pro tribunali dando sententiam definitiuam: vt C. de leg. & cõsti. l. fin. Nã interlocutio principis non habet vim legis, nisi hoc expressetit à princip. vt ead. l. fin. C. de legi. Accursius.

ADDITIO. Dic hoc verum esse, scilicet definiendo præter ius: & præsentibus partibus. aliàs nõ. vel etiam interloquendo, dũ modo in corpore iuris claudatur, secundum Angelum hic.

p Edicto. Vt C. de legi. & consti. l. ij. & de secun. nup. l. hac edictali.

q Legẽ. Generalem, quã potes cognoscere quatuor modis. 5 Vt C. de legi. & cõsti. l. leges. vel specialem: vt sequitur.

r Hæ sunt. s. quas cõstituit Impe. Acc.

s Personales. Dum modo in iuris corpore non sint clausę. 6 aliàs omnes sunt generales: vt C. de iusti. Cod. confirmã do. l. vnica. in § fin. Accursius.

t Ob meritũ. Quia multũ seruierat principi: 7 & ideo aliquam pœnam, quã debebat ille pati propter delictum, quod fortè fecerat, ei remisit. Accur.

u Alicui. Pœnã merenti.

x Irrogauit. Scilicet nõ merenti: vel merenti, sed maiorem fortè, quã qua esset dignus: vt pęna eius metus sit multorũ. vt ff. de pœnis. l. aut facta § fi. Accur.

y Sine exemplo. Idest, vt alij non caperent exemplum. Ac.

z Subuenit. Vt clericis, quibus indulta sunt specialia: vt in auth. vt cle. apud prop. epis. & C. de epi. & cle. l. cum clericis. & l. omnes qui, & curiæ, & alijs: vt C de le. & cõst. l. ij Sed nunquid intelligit sine exemplo subuenire. si cui simpliciter rescribatur Respond. sic, dummodo non sit ibi aliquod signũ ex his quatuor, quæ dicuntur C. de leg & consti. l. iiij.

a Nõ transgreditur ff. qđ quisque iur. l. j. cõtra. Sed distingue, an ad sui postulationẽ sit cõcessum: quo casu trãsgredit. vt ibi. aliàs nõ, vt hic, & ff q. quisque iu. l. 3. 8 Et sic soluit aliud cõtra. C. de fru. qđ li. exp. l. fi. Vel dic ad vtrũque cõtra qđ ad aliud extendit: hoc ẽ dicere, vt alius habeat priuilegiũ. Vel dic, 9 q illud est speciale in illa l. C. de fru. & li. expen. propter æqualitatẽ in iudicijs obseruãdã. ar. C. de postu. l. prouidendũ. Vel melius licet egrediatur personã, nõ est tñ generale iur: nec videt alius. s. aduersarius processus: cum sit contingens occasione controuersiæ.

b Tenent. Idest, ligant. Accursius.

c Edicta. Quæ scripta erant in albo prætoris: vt ff. de iur. om. iu. l. si id qđ. in 1. sñ. Accu. ADDITIO. Et prætores hodie sunt præsides prouinciarũ, habẽtes sub se officiales totius territorij: vt est ptãs Florentiæ. An.

d Non modicam. Sed magnam.

e Quod. Idest, ideo quia.

f Magistratus. Scilicet ipsi prætores. vt ff. de iustit & iure. l. ius autem. §. ius autem prætorium.

g Dederunt. Vt ff. de ori. iur. l. [illegible]. en tempore.

h Ædiles curules. A cura di[illegible]. Obseruabãt enim nemina

1 Dicit cũ Angel. q quis loco illorum, qui hodie sunt, retinens cõsiliarij, seu decuriões, non tñ possẽt sup principi refer usus statuere, pit ta ad famã, seu ingenuitatẽ aliquẽ restituere s. spurios legitimare, aut veniã ętatis cõcedere.

2 Dũmodo sit iusti, & honesti sm Angel & Iac. bic. g ea q pulchre not. Bal. in l. q dex libe sa. C. de ope. lib.

3 Idẽ Nic. & est de mẽte om add. scrib.

4 Quod est verum .s. municipalẽ, vt j. eo. §. oẽs. sed particularem: dum mõ hẽat collegiũ approbatũ nõ aũt generalẽ. vt per Io. Fab & Ange. Aret. hic.

* Aliàs & si cui.

* Aliàs n.

5 Cõcor. in proœ. Decreta. in gl. vlt. post prin. ibi. Et indulgẽtia. & c. j. in gl. post prin. extra de calũnia.

6 Sequitur Nic. Io. de Pla. Porc. & Ias. dicit tñ Ioan. Fab quod sex modis.

6 Idẽ Nico. & Fab.

7 Istã gl. & seq. in ver. irrogauit, sequuntur Ang. & etiam Io. de Pla. & Por.

8 Fallit in casib. notatur hic p Ange.

9 Istã approbat Bartol.

ruina, vel incendijs ædiū deformaretur vrbis aspect⁹.
a De quibusdā causis. Vt de morbis, & morbosis, & vitiosis alalib. vt patet ff. de ædi. edic. l. 1. ADDITIO. Dic hoc verū respectu actionis redhibitoriç sec⁹ respectu actionis, q̄ to minoris, q̄ durat p annū, ſm An. Inc.
b Honorarij. Qualiter? Respond. quia ædiles erant ex prætorib. vt j. de diui. stip. §. prætorias & ff. de verb. obli. l. v. §. prætoriæ.
c Sententiæ. Snīa est firma, & indubitata rō. secundùm Io.
d Opiniones. Opinio est cum dubitatione respōsio. secundùm Ioan.
e Publicè. Idest, quorum interpretatio fiebat publica authoritate cōcessa à principe, vt Vlp. Pap. & similes, qui fecerūt leges. ff. de ori. iur. l. ij §. post originem. & §. iuris ciuilis sciētiam.
ADDITIO. Hodie th̄ snīa doctorū est ꝓbabilis, & nō necessaria: vt no. glo. in l. j. circa fi. C. de leg. & legendi, seu interpretandi licentia in doctoratu collata, operatur, vt hæc possint publicè fieri: q̄d alias non liceret. l. 1. C. de stud. lib. vr. Ro. lib. 11.
f A Cæsare. Augusto: vt ī. in primo titu. ponit. Acc.
g Vt iudici. Scilicet nulli.
h Vt est constitutum. idest, sicut ipsi constituerunt.

...ctum de quibusdam causis: a quod & ipsum iuris honorarij b portio ē. *Iureconsultorū sententia (quibus à Cæsaris iura īterpretandi facultas data erat) responsa prudentium dicuntur: quæ vsq; adeo iuris pondus obtinebāt, vt nec cuiquā iudicū ab his recedere fas eēt.* Rn̄sa prudētiū sunt snīæ, c & opiniones d eorū quib. ꝑmissū erat de iure rn̄dere. † Nā antiquitus cōstitutū erat, vt essent, q̄ iura publicè e interpretarent: quibus à Cęsare f ius rn̄dēdi datū est: q iuriscōsulti appellabantur: quorū oīum snīæ, & opiniones eā authoritatē tenebāt, vt iudici g recedere à rn̄so eorum nō liceret, vt est constitutum. h

Consuetudo moribus vtentiū comprobata vim iuris scripti habet: hæc tamen ab Athemensibus, illa à Lacedæmo. ortum habuit.

Sine scripto ‡ius venit, i qd̄ vs⁹ approbauit. † Nā diuturni k l mores ꝯsensu l vtētiū cōprobati, legē imitanē. m Et nō n inelegāter ī duas species ius ciuile o distributū eē vr̄. Nam origo p eius ab institutis q duarū ciuitatum Athenarū, & Lacedęmoniorū, r fluxisse vr̄. In his. n. ciuitatibus ita agi solitū erat, vt Lacedęmonij quidē magis ea, quæ ꝓ legib⁹ obseruabāt memoriæ mādarent: Athenienses verò ea, q̄ in legib. scripta comprehendissent, s custodirent.

de legi. & se. con. l. de cōsuetudine. Nunquid ergo iudicatur exemplis? R. si nō: vt C. de sen. & interlo. om. iu. l. nemo iudex & facit ff. de off. præ. l. sed licet. Sed ex consuetudine, quæ approbatur exemplis, & sic conceditur aliquid per obliquum. quod directò non cōceditur, sic arg. ff. quæ res pign. oblig. pos. l. Aristo. in fi. sic econtra, pero ex promissione, quę promissio probatur ex longo vsu: vt ff. de vsu. l. cum de in rē verso.
l Consensu. Alias nō potest esse cōsuetudo: cū dicatur cōsuetudo. quasi communis assuetudo & error consuetudinē impediat: vt ff. de le. & se. con. l. quod non ratione.
ADDITIO. Dic hoc verum, si error durauit, vel consuetudo sit penitus irrationabilis: puta contra fidem, ius naturale, vel diuinum: seu inductiua peccati. Sed si superueniti scientia, vel error fuit circa causam impulsiuā: quāuis sit leuera, & minus rationabilis. tamen valet saltē in casu suo, vt ibi: nisi expressè per legem, vel constitutionem reprobetur: secundum communiter do. hic.
n Imitantur. Idest tantū valet consuetudo vbi lex scripta non est, quantū lex vbi scripta est. Et no. tres virtutes cōsuetudinis, imitandi legē, vt hic. Itē interpretandi legem, vbi lex est dubia: vt ff. eo. l. si de interpretatione in fi. Item corrigendi: vt ff. de legi. & cōs. l. de quib. in fi. & j. e. §. ea verò. Quod distingue, aut est gn̄alis cōsuetudo per totū mundum & tunc vincit legem vbique: vt ff. de leg. & senatusc. l. de quib⁹. § fi. aut specialis: & tunc vincit legem in eo loco. vbi est: vt ff. commu. pręd. l. venditor. § si cōstat: dummodo post legē fuerit inducta alias vincitur à lege superueniēte: vt ff. de sepul. vio. l. 3. §. diuus in alio autem loco consuetudo specialis non vincit legem, sed vincitur à lege: vt C. eo. l. cōsuetudinis. & hoc secundùm Ioan. & Pyl. licet alij aliter distinxerint.
ADDITIO. Et sic gl. dupliciter restringit illam legē: & cum ea transeunt cōiter doct. sed c. fi. de consue. videtur. dictam legē intelligere, nisi consuetudo esset rationabilis. & legitimè præscripta. Ias.
o Et non. Hic §. cōis est ad duo supradicta. s. ad ius scriptum, & non scriptum, ideo bene est hic §.
o Ius ciuile. Largè accipe: vt no. in § ꝯstat. ī. e. l gl. j.
p Origo. Idest, lex 12. tabul. quæ fuit origo totius iuris ciuilis, & principium.
q Institutis i. ordinamētis. Nam Romanus pop. decem viros pro isto iure misit, qui x. tabulas eburneas retulerunt tam de iure scripto Atheniensium, q̄ nō scripto Lacedæmoniorum: sed quia postea aliquid deerat, vel emendationem desiderabat: data fuit potestas per vnum annum his decem viris, vt ius, & leges corrigerent addendo, & detrahēdo: & si opus eēt interpretarent, q vt ea facerēt, duas tab. addiderūt: & sic l. xij. tab. ex accidēti dicta ē: vt ff. de ori. iu. l. 2. §. j.

Ex nō scripto. CASVS. Vidimus de iure ciuili scripto à §. præcedenti vsq; huc. Nūc hic sequit̄ videre de iure ciuili nō scripto. Et ē secūdū q̄ iste §. vsq; ad §. sed naturalia diuiditur in duas partes principales. In prima parte dicitur, q̄ ius nō scriptū est illud, quod vsus populi Romani, vel alterius populi approbat & obseruat: q̄d ius quāuis ī scriptis nō sit redactū. tñ obtinet vires, & vicē legis scriptæ. secūdo reddit rationē, quare ius ciuile in duas ꝑtes diuidit̄. s. ī ius scriptū, & in ius nō scriptū vt ī. § cōstat. Et est rō qa leges Romanæ habuerūt originē à duab. ciuitatib. Græciæ. s. Lacedæmonia q̄ vtebat̄ iure nō scripto .i. cōsuetudine vel vsu & habuerunt etiā ortū leges Romanæ ab Athenis, quæ vtebantur iure scripto.
i Ex non scripto ius venit. De iure scripto vidimus: quod in sex partes diuidit̄, sequitur de nō scripto: vt supra eod. § constat.
k Diuturni. Sed quanto tēpore vsus facit mores, vel cōsuetudinē? Resp. x. an. vt ff. qui & à qb. ma. li. nō fi. l. cum fideicōmiss. § Aristo. licet secundum quosdā exigat̄ tēpus cuius nō extet memoria: ar. ff. de aqua plu. ar. l. j. in fi. & ff. de aqua quo. & æsti. l. j. §. duct⁹. & C. quæ sit lon. consuet. l. cōsuetudinis. & C. de sac. sanc. eccl. l. fi. 4 item quia dr̄ longa. vt patet in tt. C. eo. & ff. eo. longa autem x. ann. dr̄: vt j. de vsuca. §. j. sequitur ergo. q̄ x. an. fit robusta. 5 Sed nunquid semel sufficit vt intra x ann. secundum eam iudicet? Resp. non: imò debet ad minus bis secundū eā iudicari: 6 vt C. de epis. au. l. 4. in fi. vel ꝯtrimoniā, vel libellū propositū ꝯ cōsuetudinem talē spernere: vt ff.

c Hoc nō reperit̄ iure cautum secū dū Nico.
2 Idē Nico. Ange. & Pla.
3 Approbat̄ p Nico. Ange. & Io. de Plat.
† In vul. excep. quibus pmissum erat iura condere.
4 Ista est falsa: q̄a tacit⁹ populi ꝯsensus ex quo īduci t tō suetudo, semp est cōtinuus, & præsumitur ipa tiū decem annor. & hoc in cōsuetudine, p quā ius cōstituit̄. sed ī ea, p qua i⁹ acquirit̄, seruat̄ de iure ciuili: vt no. l. eā de in rem vers. ff. de vsu. & l. licet sit annis. C. de pac de int. canonico, distingue an hēat titulum vel nō & an sit ꝯ i⁹ tōe, vt p Io. Fab. & Ang. hic.
Et hæc

est cōit opinio ſm Christ. & Ias. hic in l si de iure cano. Ire bus ecclesiasticis. vbi requirit̄ spatiū 40. annorum secū dùm Io. Fab. & Ange hic.
6 Hoc verū in cōsuetu. cōcernente iudicialia, secundùm Ange hic, alias sufficerūt duo actus. etiā extraiudiciales, dūmodo sint notorij. alias relinquit̄ arbitrio iudi. secū dū cōiter doct. hic
*Aliàs ex non scripto
7 Cōcor. cum hoc tex. c. cęterum. cum glo. ij. extra d̄ test. cog.
† Tacito: nam si expresso, esset l. municipalis ſm Nico. de Neap.
7 Iis ꝯ bis est iudicatū hr̄ ꝓ consuetudine E. gi. Pec.
Anglus dā exēpl. & Lacedęmonis.
* Aliàs depręhēdissent. Lex 12 tabularum vñ ortum habuit.

Sed

Sed naturalia. CASVS. Iste §. dupliciter pôt intelligi. Vno mô, vt faciat dñia inter ius naturale qđ est cõe oib. animalibus, quod est immutabile: & ius ciuile cuiusq; ciuitatis qđ est mutabile. Ecce enim ciuilia iura, & statuta alicuius ciuitatis, Romanæ, vł alterius, tolluntur per nouā cõsuetudinem ꝯriam. Alio modo pôt intelligi, vt differentiā faciat inter ius gentiū, quod est cõe omnib. hominibus ex vna parte: & ius ciuile ex alia parte. h d. vsq; ad §. oẽ autem. Fran. de Are.

Ius naturali rõne apud oẽs gẽtes obseruatū, & ciuile, in hoc discrepāt, quoniā primū immutabile ẽ, reliquū verò consuetudine, aut cõtraria l. mutatē.

Sed naturalia [a] qdẽ iura, q̃ apđ oẽs gẽtes perę q; obseruanẽ, diuina quadā ꝓuidẽtia cõstituta, semp firma, atq; imutabilia ꝑmanẽt. Ea verò, q̃ ipsa sibi quęq; ciuitas cõstituit, [b] sępe mutari solẽt, vel tacito cõsensu [c] populi, vel alia [d] postea lege lata.

Ius commune ad personas, res, vel actiones spectat: & à dignioribus sumendum exordium.

Omne [e] autẽ ius, quo vtimur, vel ad ꝑsonas [f] ꝑtinet, vel ad res, [g] vel ad actiones. [h] Et prius de personis videam⁹. nā parū est ius noscere, [*] si ꝑsonæ, [i] quarū cā constitutū est, ignorentur. [k]

a Sed naturalia. Hic §. pôt intelligi de iure naturali primæuo, quo mouenẽ ola animalia ad aliquid faciendum: vt no. ꝫ. eo. ti. in ptin. sed qđ dicit esse immutabile, est ꝯ id quod de seruitute dicitur: q̃ est ꝯ ius naturale: & tñ præualet: vt ꝫ. e. §. ius autẽ. Sed dic, nõ derogaẽ ob hoc, licet nõ seruetur in illo casu: nā nihilominus bonū. & ęquū est [1] Et eodẽ mõ rñdeo ad illud qđ dř ꝫ. de cap. dim. §. qđ aũt. qđ ẽ ꝯ. Vel ibi nõ tolliẽ cognatio sed iur [a] succedẽdi. Itẽ eodẽ mõ vt prı⁹ rñdeo ad illud qđ de vsucapione dř ꝫ. de vsuc. in ptin. qđ constat esse ꝯ iur naturale: vt ff. de cõd. i. de. l. nā hoc natura. [3] Vel dic, q̃ iste loquitur de iure gentium: quod patet ex illa litera. Quæ apud omnes gentes & ĩ eo §. quod verò naturalit. Accur.

b Constituit De consuetudine speciali, vel lege municipali scripta.

c Tacito consensu Scilicet contraria consuetudine: vt ff. de leg. & se. con. l. de quibus. in fine.

d Vel alia. Idest contrario statuto: & sic redduntur singula singulis.

Oẽ aũt. CASVS. In hoc §. de iure ciuili tractaẽ: & sic de tertia parte ti. Et dř, q̃ totum nostrum ius ciuile diuiditur ĩ tres partes. In prima parte tractaẽ de ꝑsonis. In secđa de rebus. In tertia de actiõib⁹. Secũdo dicit, Primo videam⁹ de ꝑsonis, tanquā de dignioribus. Et redditẽ rõ quare primo de ꝑsonis est videndū: quæ rõ talis est: qa nihil ꝓdest scire iura, nisi primo sciremur de ꝑsonis, & cõditionib. ꝑsonarū: quarū personarum cā, seu gratia, & earum fauore iura cõdita, & composita sunt: hoc dicit vsque ad finẽ.

e Omne. Quid sit ius, & qualiter diuidaẽ dixit: nũc differentiam inter ipsa iura ponit.

f Ad personas. De hoc dicitur ꝫ. in toto primo libro vsque ad tit de re. diui.

g Ad res. De hoc dř ꝫ lib ij & 3. vsq; ad ti. de oblig.

ADDITIO Et quid appellatione rei mex contineatur. vide per Ang. Aret. hic.

h Ad actiones. De his dicitur ꝫ. de actio.

i Personæ. Nā hõ est dignissima creaturarū: vt ff. de ædil. edi. l. iustissime. in prin. vñ Ouid. Proraq; cum spectẽt alalia cætera terrā. Os hõi sublime dedit. cęlū que videre iussit: & erectos ad sydera tollere vult⁹. Et Vet. Igneus ẽ ollis vigor, & cęlestis origo. Seminib⁹.

K Ignorenẽ. Et sic statim ponit de iure personarum. Et nota hic quod digniora præponẽda sunt. sic ꝫ. de bo pos § aliam vero. in glo. aient. & per hoc faciamur multas formationes titulorum.

1 Hic Cicero li. 3. de republica legẽ naturę cõstãtem, & sempiternā atq; ẽt immutabilẽ appellat.

2 Hoc est quãm in se rit, scilicet l abstracto vl get semp vniformiter: sed q̃ rum est i cõcreto, pôt in aliquo mutari: ꝟm Ang. hic.

3 Ista est vera ꝟm Ang hic.

3 Et not. q̃ ea quæ sunt ẽ necessitate naturæ, nõ mutãtur, vt hic. sed ea q̃ sunt de ꝑsumptiõe, sic vt leonis feritas, & hois mansuetudo in qb⁹ respicẽ magis accidens, quã natura: qđ idneẽ in arg. ad reprælias ꝯ alios puta Ferrarẽses ꝯcessa. vt per Angel. & Ias. Ouid. 1. đ Metam. & Virgil. ꝫ 6. Eneid. Metam. Timegis stus, mirã dũ qd dixerit hominem.

DE IVRE PERSONARVM.

Quia oẽ ius aut ad ꝑsonas, aut ad res, aut ad actiones pertinet. l. i. ff de sta. ho. §. 1 sup. tit. 1 §. fi. Cũ ergo persona quibusunq; reb. digniores sint, l. iustissime. in principi. ff. de ædi. edic. ideo ab eis exordium factũ rus: subdit de iure personarum. Secundum Per.

TITVLVS III.

DE IVRE personarum.

Prima personarum diuisio: exinde libertatis, & seruitutis finitio.

SVMMA [l] Totus iste ti. diuidiẽ in sex ptes. Nā primo ponit diuisiones ꝑsonarū. Secũdo definitionẽ libertatis: ibi. Et libertas. Tertio definitionem seruitutis ibi. Seruus⁹. Quarto quare dicanẽ serui: ibi. Serui autẽ. Quinto quot modis q̃s efficiaẽ seruus: ibi. Serui aũt: Sexto ponit dñiā inter seruos, & libertos: ibi. In seruorũ. Aretin.

CASVS. Ad euidentiam diuide hunc titu. aliter quam sup. ꝟm Frã. de Are in septem partes. In quarũ prima ponitẽ q̃dã diuisio ꝑsonarum, q̃ diuisio talis est Dř. n. quod ois homo de mundo aut est liber, aut seruus. S. do dicit. qđ est libertas. Vñ libertas est q̃dã ptãs concessa hominib à iure naturali, quæ cõsistit in hoc. vt ipsi homines possint facere quicquid voluerint: nisi efficiantur serui de iure gentium: vel nisi se faciant seruos de iure ciuili. Tertio dicit quid est seruit⁹. & dicit ꝙ eum ius gentium multa statuerit: iuxta hoc est vnũ statutum & vna cõstitutio ordinata à iure gentiũ. vt q̃s sit subiectus alteri. & subijciaẽ dñio alieno: q̃ cõstitutio, siue statutum est ꝯtrium iuri naturali: qa ꝟm ius naturale omnes homines liberi vocabantur, & nascebantur. Quarto dicit. quare serui habeãt hoc nomen serui. Et certè serui dicuntur non à seruiendo, sed à seruando. Nam olim, & in tpe præterito. si aliquis capiebat aliquem hominẽ in prælio siue in bello, plerunq; Imperatores præcipiebant capienti, i. illi qui illum hostem in bello ceperat. ne occideret illũ hostem captiuũ: sed vẽderet, vel seruaret. Quinto dicit ꝙ serui. qui capiunẽ in prælio, possũt et appellari mãcipia: qa manu capiunẽ in ꝑlio. Sexto dicit, ꝙ q̃dã non sunt serui ab ipsa natiuitate, sed postea efficiunẽ, qđ accidit, i. euenit, q̃nq; de iure gẽ. vt q̃n al q̃s capiẽ in ꝑlio, tũc. n. efficiẽ seruus capiẽtis: q̃nq; de iure ciuili: vt q̃n liber. hõ patiẽ se vẽdi eo pacto. vt partẽ ꝑcij habeat, vt si vado ad aliquẽ hoiem, & sibi dicos veni, ego sum liber. sed nõ habeo pecuniā. scio ẽt ꝙ tu modicā pecuniā habes. sed scis qđ facien us: inueni vnũ emptorẽ, & dic ꝙ tu habes vnũ seruũ: & tu me vẽdes. sed tu iurabis mihi, ꝙ de ꝑtio quod recipies de me, mediā partẽ mihi trades, & alius dicit qđ vult. Iste talis liber. homo qui passus est venundari. & accepit partẽ pretij de eo, ipse efficitur seruus de iure ciuili: & efficiẽ emptoris. Septimò dicit, ꝙ inter seruos nulla est dñia: quia tam est seruus vnus. quam alter. Sed inter libetos multæ sunt differentiæ: quia quidā sunt ingenui. quidā liberti, quidam latini, quidã dediticij: vt in duobus tit. seq. Fran. de Are.

l Summa. l. prima. [5] qa & aliæ sequunẽ: vt ꝫ de his.

4 Istã cõtinuationem sequitur Pe. de Bel. pert. hic.

* Aliàs nosse. Diuisio.

5 Sũmus quot modis dicẽ Mãdo. in gl. Facul. l sup scriptio. dum de sũmi Pontificis denominationib. tractat in vers. Episcopus.

qui

itaq; diuisio de iure personarũ hęc est: ꝙ oẽs homines, [a] aut liberi sũt, aut serui. [b] Et libertas [c] quidẽ ẽ ex qua ẽt liberi vocant, naturalis facultas ei⁹, qd̃ cuiq; facere libet: nisi si qd vi, aut iure ꝓhibetur. Seruitus aũt est cõstitutio [d] iuris gentium, qua qs dñio [e] alieno cõtra naturam [f] subijcit.

Serui à seruando dicti sunt: cum magis intersit reipublicæ captiuos seruos viuere, quàm mori ingenuos: mancipia verò quasi manu capta dicũt.

Serui aũt ex eo appellati sũt, ꝙ Imperatores captiuos vẽdere, [*] ac ꝑ hoc seruare, [g] nec occidere solẽt: qui ẽt mancipia dicti sunt, eo quòd ab hostibus manu capiunt. [h]

Seruorum quidã naturaliter serui, quidã iure gentium, quidã verò iure ciuili. Etiam ex ancilla nascitur, seruus nascit.

Serui autẽ aut nascuntur, aut fiunt. [i] nascunt ex ancillis [k] nostris: fiũt aut iure gẽtiũ, idest ex captiuitate: [l] aut iure ciuili: [m] cũ hõ liber maior [n]

---

qui sunt sui, vel alie. iur. in prin. & j. de tu. § prin. VI dic. Sũma .i. maxima. q̃a partim est de iure naturali: vt libertas & partim de iure gẽtiũ, vt seruitus: quorũ vtrumque. s. ius naturale. & gentiũ. antiqui⁹ est iure ciuili: vt j. de te. di. § singulorũ. [1] Vel dic, summa, .i. breuis sic j. de obliga. §. j. ADDITIO. Et est hæc bona, secũdũ oẽs, quia breuior esse nõ potest: vt ff. de cõdict. indebi. l. si summa. & ff. de eo qd certo loco. l. qd si Ephesi. in fine. Prima etiam communiter approbatur secũdũ Christoph. hic.

[a] Omnes homines Sed pone quod hic sint duo homines: vnus liber. & alius seruus, nũc hæc propositio ẽ falsa. [2] Dic ꝙ pluralis [3] oratio cõuertitur in singularem: & tunc est vera. & nõ falsa: vt ff. de conditio. & dem. l. falsa §. fina. & ff. de peri. hæred. l. diuus. in fi. glo. penul & de origi. iur. l. ij §. exactis. de verb. sig. l. non est. E contra singularitas ponitur pro plural. [4] vt eodem titu. l. in vlti. ff. de testa. tut. l. si quis ita. §. j & dic has quæstiones positas. ff. de sta. hom. l. j.

[b] Aut serui Sed quid de statulibero? videtur liber. ff. si ee nox. cau. aga. l. fi. Sed cõtrà est: vt ff. de stat. li. l. stat. lib. [5] Idem quid de ascriptitio. vel cẽsito? Videtur quòd serui sint: vt C. de agric. & cens. l. ne diutius. in si & l. si. lib. ei. & C. in quib. cau. colo. do acc. pos. eo. l. lib. xj. l. fin sed contra est, secundum Io. [6] (licet alij aliter distinxerint) cũ possint fieri clerici, & ꝯ dominorum voluntatem: quod non est in verè seruis. vt C. de episco. & cle. l. iubemus. §. seruos. & in authen. de sau. epis §. ascriptitios. col. ix. Item in dubio pro libertate iudicandũ est. vt ff. de reg. iur. l. libertas. & quod in cõtrarijs legibus cõtinetur. loquitur quo ad seruitia, quib⁹ est astrictus. quare poterũt prædicta & facere testamẽtũ, [7] & ferre testimoniũ. & alios act⁹ ciuiles exercere, nec alienari possunt sine solo. vt C. de agri. & censi. l. quemadmodum. lib. xj. Item quid de monaco, vel regulari canonico? Respond. liberi sunt: & ideo possunt reddere testimonium. [8] quod dic vt diximus in auth. de mõ §. cogitãdũ. col. j. licet quo ad actus quosdã fingant mortui, [9] vt in auth. de mõ. §. illud. & §. si quis antẽ. col. j. & in auth. de nup §. per occasionem tolla.

[c] Libertas. Hæc definitio tribus modis potest legi. Primo secundũ re. vt definiatur libertas eo iure, quo inuenta est, i. naturali. & sic etiam serui, secundum hoc sunt liberi. nã & ipsi possunt facere qd̃ volunt, nisi qd̃ vi. i. de facto, vel iure. i. aliquo ꝓhibentur. & hæc verba, ex qua etiã liberi &c. possunt esse de definitione. nam & ipsi liberi vocantur secundum idẽ ius: vt j. de lib. §. j. Alij dicunt definiri libertatem liberi, non libertatem serui: quia ex prima vocantur, scilicet hodie liberi. nõ ex secunda, scilicet quam habent serui. Est ergo libertas alia in seruo. alia liberto, & secundum eius verbum, vi, exponitur vt prius. [10] Sed nec prima, nec secũda. placet. ꝙ serui sint aliquo iure liberi. sum ius gentium in hoc derogauerit iuri naturali. vt j. §. seruitus. Et expone vi, idest iure gentium: quòd quadam necessitate inducit seruitutem, scilicet per captiuitatem, vt supra tit. j. §. ius au-

tẽ. & iure: scilicet ciuili, quãdo maior xx. an. vendit se ad pretiũ particip. vt j. §. serui. q. d. liber quilibet est. nisi fiat seruus iuregentium, vel ciui. hæ verba ex quo etiam liberi &c. nõ oportet [11] quòd sint de definitione, sed quendã effectum libertatis demonstrant. Accursius.

[d] Constitutio. Id est, vnũ de statutis iuris gentium, nam & alia multa statuit ius gentiũ: vt s. ti. j §. ius autẽ. sed hodie dici potest seruitus de iure ciuili formatione. [12] nã alia olim: & alia hodie ẽ hæc potestas: vt j. de his: qui sunt sui vel alien. iur. §. pen. quare est de iuregẽtium inuentione: sed de ciuili, formatione: vt ff. de iustitia & iure. l. ius autẽ ciuile. ADDITIO. Et dicit Christopho. quòd tũc forma dat esse rei. & ab ea fit denominatio, quãdo actus sine ipsa procedere non potest, quod non est in seruitute: & ideo denominatur à iure gentium.

[e] Dominio Aliquando sine dñio vt ff. de rer. di. l. j. §. j. ibi. nã res. ff. pro derel. l. fi. ad idem. ff. de stip. ser. l. quod serunt & ff. de li. cau. l. si vsumfruc.

[f] Contra naturã, i. ꝯ ius naturale, cũ eo iure oẽs liberi sint: vt j. de lib. §. j. & s. tit. §. ius autem. Acc.

[g] Seruare. Nota seruũ dici à seruando, & nõ à seruiẽdo secundum Isidorũ, [11] sed tabellio dicitur seruus publicus à seruiendo: vt ff. de adop. l. nec ei & l non enim aliter. & ff. rẽ pupilli saluã fo. l. ij. qui tñ seruus non potest esse. vt C. de tab. l. generali. lib. x. Accur.

[h] Capiuntur. ff. de statu homi. l. 4. in fine.

[i] Fiunt. Ex accidenti.

[k] Ex ancillis. Licet patrẽ liberũ habeant, vt j. ti. j. & C. de rei vend. l. partũ. Quid si ex adscriptitio & libera? Resp. sequitur ventrem: vt in auth. de non. quæ ex adscri. & li. na. § j col. v. ADDITIO istã seq. Ang. hic. & ratio diuersitatis est fauor ipsius partus. cui matris conditio prodest vno de tribus tẽporibus. s. cõceptionis, natiuitatis, vel medio tẽpe: patris vero tẽpe conceptionis tantum, qñ est causa efficiens: & de cætero nihil habet. secundum eundem Ang.

[l] Captiuitate. Quæ occasione belli contingit: quod est de iuregentium: vt s. tit. prox. §. ius autem.

[m] Iure ciuili. Et est tertius modus: vt C. de asser. tol. l. j. § pe. est & quartus: vt per ingratitudinẽ reuocantur in seruitutẽ. vt in auth. vt liberti de cętero. §. j in fi. & §. illud verò. col. vj.

[n] Maior. In quo facto sunt quatuor necessaria. scilicet quòd sit maior xx. an. vt hic, & C. de libe. cau. l. si ministeriũ. Itẽ & vt eo animo pretij accipiat partẽ: vt hic. & C. de lib. cau. l. non ideo. Itẽ & quòd verè habeat partẽ: vt ff. qui. ad lib procla. nõ licet. l. j. [14] Item quod vendatur ignoranti cõditionem vẽditi: vt ff. de lib. cau. l. libertis. §. si quis sciens. hic & quintum. vt hic sciat conditionẽ suam: vt ff. si liber ingenu⁹ esse di. l. ij. & si quid horũ defuerit iure cõi prouocat in ingenuitatem alias non poterat prouocare in ingenuitatẽ, nec ẽt si manumittatur: vt ff. de sta. ho. l homo liber. & ff. de lib cau. l. cum pacto. nisi redderet pretiũ, & dominus sponte acciperet. nec enim dominus pretium accipere compellitur. licet quidã contradi-

---

[1] hæc falsa est secundum Chr. hic quia ẽt formalis causa est à iure ciuili: vt in §. pen. infra eo.

[2] Istã glo. sequuntur Nicol. de Neapo. & Ias. hic qa oñ aliqd vlt ꝑponitur: si ꝑ vlis ẽ falsa: tota oratio redditur falsa, vt l. si ita q ducenta. §. vlti. ff. de re. du.

[3] Mãdo. latè in gl. Faeul. §. Ac ẽt, in ver. locũtenentes. colũ. 4 & seq.

[4] Intellige illud verũ qñ ẽ collectiuũ, vel ratione paritas, seu cõnexitas hoc in l. ult. sicut lana. ff de le. i. al. at secus secundum Io. Fab. & Ang. hic.

[5] Hoc est quo ad quidã hic pro libero, & quo ad quidã ꝓ seruo: vt no. in l. fin. si ex noxa. cau. agat, secundum oes doct. hic.

[6] Istã cõiter approbant oẽs doct. hic & cõt expõs contexta d. iu. e. s.

[7] Dic hoc verum tenet extraneos, secundum Ias. Fab.

[8] Dũmodo iorene eã licẽtia sui superioris. Ioan. Fa. & Angel hic.

[*] Alias vẽdere iubent.

[9] Dic secundum Pe. de Bel. ꝙ non reputantur mortui q̃tum ad act⁹ ciuiles, sed tñ quãtũ ad ea quę sunt ꝯ suã professionem.

[10] Istam reprobat Ang. hic: ex facti impedimento nõ tollit libertas: vt ꝓbat. in l. cõficiunt. ff. de iure. co. & per hoc ẽt reꝓbat hic secundum opin.

[11] Istam cõiter tenẽt doct. hic.

[12] Hoc ẽ verũ quo ad id qd̃ addit: nõ quo ad id cui additur. Ias.

[11] Et ista glo. habes ꝙ etymologia seu allusio vocabuli sumitur ab eo qd̃ fieri solet secundum eũdẽ Ias. hic.

[14] Scillicet fictè secundum Ioan. Fab. vel cũ effectu ex quo fer voluit eũ de pretio participare.

fictè: secundum Io. Fa. vel cum effectu a quo lex voluit eum ab eo participare. & ad l. placet. ff. de acq. here. Rñ. quod loquitur de acquisitis per seruum iam factum: hic verò per liberum tempore quo ad seruitutem ingreditur, secundum Christop.

Seruorum quidem una est: cum omnes æque subiiciantur alterius domino. Interim tamen eorum artificia, ac officia, & per inde nomina varia erant quæ de re vide quæ scribit Alex. ab Alex. li. 3. Gen. dierum c. 25. & Aemi. Fer. hic.

1 Idest in meliori statu, & opinione: non autem in dignitate propria, per l. generali. C. de tab. lib. 6. An.

2 Credit hic Pe. quod hæc dictio duo, importet pluralitatem, sed non multitudinem.

3 Idem An. hic. Istam continuationem sequitur Pe. de Bel. per hic.

contradicant, vt ff. si lib. inge. esse dic. l. 1. 2. rñ. & C. quando liceat ab empt. disc. l. 5. & j. titu. j. in fi. Vnde versus. Annis viginti iuuenem, qui venditur, esse vult ius: & pretio quo venit participare. Rursus eum seruum, qui venditur esse putare: Et propriam scire qui venit conditionem. Sed nunquid habet in integrum restitutionem, cum sit minor 25. maior tamen 20. Rñ. si: quia non est inuidia tanta solennitas: quia non est locus restitutioni, vbi res mutat statum prorsus amittendo: vt ff. de mi. l. si ex causa. §. Pomponius. ff. de in integ. resti. l. diuus. Sed nunquid patri, vel affini permittitur reuocatio, vel per officium iudicis, vel per rei vendicationem vtilem, cum ad eorum ignominiam respiciat: vt ff. de rei ven. l. 1. §. 1. & de lib. cau. l. 1. 2. j. 4. & 5. Rñ. non: vt ff. de ca. di. l. cute lat. §. si libertate. licet quidam dixerint contra argu. dictarum legum. Sed certè ibi non mutauerat statum, sed mutare volebat.

viginti annis ad pretium participandum sese venundari [a] passus est.

Inter seruos non est differentia, vt vnus sit magis seruus, quam alius: inter liberos verò differentiæ sunt multæ. Ange.

In seruorum conditione nó est differentia. [b] in liberis autem multæ, [c] aut enim sunt ingenui, aut libertini.

TITVLVS IIII.

DE INGENVIS.

Qui liber nascitur, ingenuus est: quinetiam quantum ad ingenuitatem pertinet matris conditio spectatur. Ad hac sufficit matrem aut conceptionis, aut natiuitatis, aut medio tempore liberam fuisse, vt quis ingenuus dicatur.

INgenuus est is, qui statim, vt natus est, liber est: siue ex duobus [d] ingenuis matrimonio editus est, siue ex libertinis duobus, siue ex altero [e] libertino, & altero ingenuo. Sed & si quis ex matre nascitur [f] libera, patre verò seruo, ingenuus nihilominus [g] nascitur: quemadmodum

a Venundasi. Idem si quolibet alio titulo patiatur se transferri in alium: quod verum est, si aliquod lucrum sentiat: vt C. de li. cau. l. si ministerium. & ff. de li. cau l. si vsufructu. §. j.

b Nulla est differentia. Sed vt [illegible]: nam quidam sunt in dignitate, [1] quidam non, vt inf. de iniur. §. sed pœna. & ff. de vsuf. l. sed & si quid. §. 1. Item quidam ordinarij, quidam vicarij: vt j. quod eum eo. §. cum autem. Item alij veterani, alij nouitij: vt ff. de ædil. edic. l. fi. §. fi. & ff. de pub. l. interdum §. quoties. vbi dicitur qui sunt nouitij, qui veterani. Sed dic, quod nullus est magis seruus, quam alter: licet quo ad actus, & quo ad militias, & similia, sit differentia: licet olim magis vnus quam alter esset seruus: vt C. de nudo iure quiri. tollen. l. vnica. nam olim quidam habebant nudum dominium in seruis, quidam plenum, quidam semiplenum.

c Multæ. Quidam ponunt hic falsam notam, vt duo [2] sint multa: arg. ff. ad Syl. l. 1. §. hoc rescriptum. Sed certè ibi sunt tria appellata, [3] non duo tantum. Dic ergo quod quatuor sunt differentiæ liberorum hominum: vt ingenui, libertini, Latini, & dedititij: vt hic. & j. tit. j. de liber. §. libertinorum, arg. ff. vt bo. rap. l. 4. §. 1 secundo respon. pro prima est in Auth. de depo. & renuntiationibus. in prin. ibi, eum & alia multa. colla. 6.

DE INGENVIS.

Quia supra dixit de iure personarum: quarum quædam sunt serua, quædam sunt libera: liberorum autem quidam ingenui, quidam libertini: ideo de his tractaturus præmittit de ingenuis, tanquam de dignioribus.

INGENVVS. Diuiditur in duas partes. Nam in prima tractat qualiter quis dicatur ingenuus. In secunda qualiter ingenuitas perditur. Secunda ibi, Cum autem. Prima subdiuiditur in quinque. Nam in prima ponitur dictum. In secunda illud declaratur. In tertia respondetur tacitæ quæstioni. In quarta alteri quæstioni respondetur. In quinta deciditur incidens quæstio. Secunda ibi, Siue ex duobus. Tertia ibi, Sed & si quis. Quarta ibi, Et econtrario. Quinta ibi, Ex his. CASVS. Pro clariori euidentia diuide hunc titu. aliter quam supra secundum Franc. de Aret. in septem partes. In prima parte dicitur, quod si aliquis nascatur ex patre, & matre ingenuis: siue ex patre & matre libertinis, siue nascatur ex vno ingenuo, & altero libertino: quod nihilominus ingenuus est ab ipsa natiuitate. Secundo dicit idem. i. quod est ingenuus, si nascatur ex patre seruo, & matre libera, i. ingenua, vel libertina: quia ingenuus est idem, quod liber. Etiam libertus est seruus effectus liber per manumissionem. Tertio dicit idem. s. quod quis est ingenuus si nascatur ex libera matre, & incerto patre: vt is, qui nascitur ex meretrice ille est ingenuus: quia nascitur ex matre libera. si libera sit & incerto patre: quia ignoratur quis sit eius pater: quia cui pater est populus, pater est sibi nullus. Quarto dicit, quod si mater fuerat libera tempore quo peperit: quamuis fuerit ancilla tempore quo grauida erat: tamen is, qui ex ea nascitur, est ingenuus, i. liber: quia ingenuus est, qui statim vt natus est, liber est. Et ratio dubitandi erat, quia videbatur quod natus ex ea esset seruus: quia quando ipsa illum concepit, erat serua, sed decidit in contrarium. Quinto dicit, quod idem est econtra: vt si quando ipsa illum pariebat, erat libera: & quando ipsa illum concepit erat serua. quod nihilominus ipse est liber. Sexto dicit, quid autem dicemus si tempore, quo concepit, erat ancilla; & tunc fuit manumissa, & aliquo tempore stetit in libertate, postea facta est ancilla de nouo: ita quod tempore partus inuenitur similiter ancilla: an is puer, qui nascitur ex ea, erit ingenuus. i. liber? Et dicit quod sic: quia sufficit ei, qui in ventre est &c. vt in textu. Septimo dicit in § cum autem. quòd si aliquis liber homo possideretur tanquam seruus, & postea manumittitur: talis manumissio non nocet ei, vt ob hoc, idest propter seruitutem aliquam fiat, quin sit ingenuus, quia nec primo verè seruus erat, sed ingenuitatem suam retinebat. h. d. vsque ad finem. Franc.

Ingenuus. [1] Quandoque aliter: quia per fusam: vt ff. de sta. homi. l. ingenuum. Item per restitutionem natalium: vt ff. de nata. resti. l. 2. & l. patrono. §. fina.

d Ex duobus. Sic construe, siue ex matrimonio, subaudi constante ex duobus ingenuis editus &c. Et sic expone omnia sequentia capitula. ADDITIO. Quandoque tamen ex duobus seruis nascitur liber: vt in l. eum inter. C. de fideicom. libe. & ff eo. titu. l. cum verò. § apparet, & l. si quis rogatus. secundum Ioan. Fab. & Ang. hic. Item in alio casu in l. eum Syllanianum. C. de iis, qui. vt indignis.

e Ex altero. Sic C. de oper. lib. l. quod ex liberta.

f Nascitur. Secundum se. Accur.

g Nihilominus. Quia ventris status semper considerantur: vt hic, & in auth. constitutio quæ ex adscript. §. s. col. 5. & C. de rei vé. l. partum. [4] nisi in casu: vt C. de ser. fugi. l. fi. & nisi in niutilegulo: vt C. de muttle l. qui autem patre & l. ingenue & l. bi qui. lib. xj & hoc iure Romano, secus iure Longobardorum quia semper

† Cóncor. cum hoc pri. c. 1. id est gl. j. et de purga. can. Restitutio in integrum nó datur minori 25. anno. qui se vendidit.

† Quo ad statum filius matrem sequitur. sed quo ad originem, & honorem patrem: & id quia quo ad libertatem leges inspexerunt quod certius est, sed mater semper est certa, id eius conditio inspicitur. Cyn. Ægi. Per.

Idem si quis immutauit se ingenuum ad uersario deferente ff. de minor. l. enim q. §. si libertus. Ægi. Per.

4 Dic istud verum distinctè in nó edito ex legitimo matrimonio, aliàs quo ad statum libertatis sequitur matrem: sed quoad originem, familiam, & honores, sequitur patrem secundum omnes scrib. hic: & rónem diuersitatis vide s. ti. j. 1 §. pen. in addit.

lu deteriorem ftatum trahitur: vbi fit matrimoniũ. aliud fi concubinatus: nam tunc feruatur ius Romanum, quod fequatur ventrem. Accur.

a Libera. Puta meretrice.

b Sufficit. Quantum ad conditionem: fecus quantum ad honores: vt ff. de fena l. filiũ & l. liberos § fi. & fecus quo ad patriã: vt ff. ad muni. l. affumptio § filius. & ff. mãd. l fi pcuratoré. & ff. p focio. l. fi id quod. §. fi filius. & ff. de nego. geft l. fed an vltro.

c Calamitas. Quafi calamitas: quia iterũ fuit facta ancilla. & fic quodam modo rurfus cadit in feruitutem.

ADDITIO. Et eft tõ fm Chriftopho. hic, qa pacto iã concepto eft ius i genuitatis quęfitũ. quod nõ debet tolli &c per regulã iuris, id quod noftrũ. Et fic procedit i natis tantũ, vel conceptis antea: fecus fi poft, nifi adhuc viueret auus: quia ẽt tunc parentũ macula non noceret filijs, fm Io. Fab. hic. de quo Ange. fe remittit.

modum qui ex matre libera a & incerto patre natus eft, quoniam vulgo cõceptus eft. Sufficit b autẽ liberam fuiffe matrem eo tempore, quo nafcitur, licet ancilla conceperit. Et econtrario fi libera conceperit, deinde ancilla facta pariat: placuit eum, qui nafcitur, liberum nafci: † quiã non debet calamitas c matris ei nocere, qui in ventre eft. Ex his illud quęfitum eft, fi ancilla pgnans manumiffa fit, deinde ancilla facta poftea pepererit: liberum, an feruum pariat? Et Marcellus probat liberum nafci. fufficit. n. ei, qui in vtero eft, liberam matrẽ, d vel e medio tempore f habuiffe, vt liber nafcatur: quod verum eft.

d Liberam matrem. Facit ad hoc C. fi man. ita fue. all. vt ma. l. fi iufta.

e Vel. Pro faltem. Accur.

f Medio tẽpore. ff. de acq. rer. do. l. adeo § cum quis.

g Cum autem. fup dixit qualiter contingat ingenuitas. nunc qualiter perfeueret. Accur.

h Non officit. Nifi poft manumiffioñẽ talem quinquennio ita fteterit: vt ff. fi liber ingenuus effe dicatur l. 2. fed illud hodie correctum eft: vt hic: & C. vbi caufa fta agi debeat. l. fi.

i In feruitute. Ideft, in ftatu feruili. Accur.

k Manumiffum. Scilicet de facto ADDITIO. Dic quod ratio dubitandi potuit effe: quia manumiffio tanquam priuatio præfupponit habitum: vt l. decẽ. ff. de ver. ob. fed ratio decidendi fuit: quia ex quo interuenit de facto, etiam præfupponitur feruitutẽ de facto præceffiffe: quod non præiudicaret ingenuitati, fecundum Ang. & Chriftoph. hic.

l Natalibus. Ideft, ingenuitati. quæ probatur per natales. Erant autem natales fcripturæ cum annis dñi, & præconizatæ, quæ dicebant, Lucium effe natum, & ingenuum & deinceps fic erat, aiſi tunc contradiceretur. l vnde & in legẽdis fanctorũ intitulatur natale fancti Nicolai, qñ moritur, quafi tũc nafcatur nunquam moriturus: & fcribuntur gefta in vita. Vel dic, quod natale appellatur prima natiuitas quæ eft de iure naturali. & oẽm hominem dicit effe liberum. vnde bene dicitur, feruus effe reftituitur natalibus, id eft. ille libertati, quã habet de iure naturali ff. de na. refti. l. 2. & ff. de fta. ho l. Imperator.

m Officere. Nifi vendiderit fe: vt fup. tit. 1 §. penul tunc enim nõ redit in ftatum priftinum: vt ff. de fta. homi. l homo liber. quæ eft contra. Accurfius.

fuper glo. in verbo, ex ancilla. ¶ Et fic fpectatur initiũ. facit cap. 1. cũ gl. fup ver. cõceptio. extra. q fil. fint legi. ¶ Mãdo. f Gl. lacul. § ac tam, in ver. vel Viceregẽtem, verf. vel p faltem. Scriptura præconizata facit fide apud omnes. ¶ Iftã gl. reputat Ange. fingula & vana hic. ¶ Dic natales hic fumi pro ftatu in quo quis nafcitur: vt d. l. 2. vbi, nõ in quib⁹. ali ter fumit hoc in c. l. ibi, illis .n natalib. Ang. Per.

DE LIBERTINIS.

Hic ponitur fecunda pars diuifionis pofita in text. fuper titu. 4. §. fina. & ifta eft continuatio huius titu. Aretin.

Putatiua feruitus natalium fplendori non officit: nec facto fecuta manumiffio, quicquã ingenuitati detrahit.

Cum autem g ingenuus aliquis natus fit, non officit h ei, in feruitute i fuiffe, & poftea manumiffum k effe. Sæpiffimè. n. conftitutum eft, natalibus l nõ officere m manumiffionẽ.

TITVLVS V.

DE LIBERTINIS.

Libertini qui dicantur, quid manumiffio, et quo iure introducta.

Illud annotato, Priuationem nequaquam poffe præcedere habitum. Ad hoc noxiter emergẽtia, nouo egere auxilio.

Libertini funt,

Libertini. Tot⁹ ifta tit. diuiditur in quinque partes. Prĩo ponit, qui funt libertini. Scdo. qd fit manumiffio. Tertio. quot modis ferui manumittant Quarto, q ferui iufti pñt manumitti. Quito, qualiter de iure antiquo ftat⁹ libertinorũ erat tripertitus, & correctiones ftatus libertinorũ. Secũda ibi. Manumiffio. Tertia ibi Multis Quarta ibi. Serui vero. Vltima ibi, Libertinorũ. Aretĩ. CASVS. Principiũ huius tituli vfque ad § libertinorũ. diuide aliter. quã ĩ fecundũ Fran. in octo partes. In prima dt quod libertini funt illi, qui verè erant ferui, & manumiffi funt per dominos fuos. Secundo dicit, quid eft manumiffio: de qua in prima parte habita eft mentio. Et certè manumiffio dicitur, quando dñs dat libertatem feruo. nam ante, quã manumittat feruus, eft in ptã dñi fui. Sed poft q ipfe feruus eft manumiffus, ipfe liberatur ab illa ptãte. Tertio dicit, q manumiffio eft primitus, ideft primo inuenta à iuregentium, nõ aũt à iure naturali: quia iure naturale prius fuit, quam iufgentiũ. ideo fm ius naturale hoĩes erant liberi: & fic non erat cognita feruitus. & p ɔñs nec manumiffio, fed poft ea per iufgentiũ feruitus, & manumiffio eft inuenta. Quarto dicit, q ex prædictis, q fuperiori parte diximus, patet q fm iur naturale vnum erat genus hominum, f qs erant oẽs hoĩes liberi: fed poftea per iufgentium cœperunt effe tria gña hominũ. f. ingenui, fiue liberi, ferui, item libertini. f. illi, qui primo fuerunt ferui & poftea manumiffi funt. Quinto dicit in §. multis. q manumiffio feruorũ põt fieri quinq; modis. Nã qñq; põt fieri manumiffio in ecclefia corã epo. & populo, vt C. de ijs, qui i eccła manumittunt. p totũ ti. qñq; põt fieri manumiffio vindicta. f. cũ quadã virga percutiendo ter f. illũ, quẽ manumittit: dicendo ter, aio te liberũ: aio te liberũ aio te liberũ. & ifta manumiffio fit caufa cognita corã iudice. & in iudicio. Qñq; põt fieri manumiffio in pñtia amicorũ: vt qũ dñs manumittit feruũ fuũ, conuocatis amicis fuis, & in pñtia eorum, q̃n ij põt fieri manumiffio per epiftolam feruo fuo miffam: vt qñ dñs mittit literam, fiue epiftolam feruo fuo: in qua epiftola cõtinet, q ipfe emit feruũ, quẽ manumittit. & dat fibi libertatẽ: vel in qua epła dt, volo ferue mi, q decætero fit liber. nã valet talis manumiffio. Qñq; manumiffio relinqt̃ i teftõ. vł i codicillis, vel alia quacũq; volũtate. Sexto dicit. q ferui non

qui ex iusta [a] seruitute [b] manumissi sunt. Manumissio autem est de manu missio .i. datio libertatis. [c] Nã quãdiu aliqs in seruitute est, manui † & [d] potestati [e] suppositus est: & manumissus liberatur a [*] ptãte. Quæ res [f] a iure gentium originẽ sumpsit: vtpotè cum iure naturali oẽs hoĩes liberi nascerentur: nec esset nota manumissio: cum seruitus esset incognita. Sed postquã iuregentiũ seruitus ingenuitatẽ [*] inuasit, secutũ est beneficium manumissionis. Et cum vno cõi noĩe oẽs hoĩes appellarentur, iuregentium tria hominum [g] genera esse cœperunt: liberi. & his contrariũ serui, & tertium genus libertini, qui desierant esse serui.

Multimode eũ. i. inter viuos q̃ in vltima voluntate manumissio exercetur.

Multis autẽ modis manumissio procedit: aut. n. ex sacris constitutionib. in sacrosanctis ecclesijs [h] manumittuntur [i] aut vindicta, aut inter amicos, [k] aut p epistolã, aut per testũ, aut per aliã quamlibet [l] vltimã voluntatẽ. Sed & alijs [m] multis modis libertas seruo cõpetere põt, qui [n] tam ex veterib. [o] q̃ ex nostris [p] cõstitutionib. introducti sũt.

Manumissio (cùm voluntaria sit iurisdictionis) vbique, & quocunque tempore fieri potest.

Serui [q] verò a dñis semp manumitti solent: adeò vt vel in transitu † [r] manumittantur: [s] veluti cùm prætor: aut præses, aut proconsul in balneũ, [t] vel in theatrũ [u] eant.

non solũ efficiunt liberi quinq; modis, sed et sine manumissione, qui modi in veterib. & nouis constitutionib. ptinent & pone exempla: vt in glo. septimo dicit quod solis dominis licitum est seruos suos manumittere. Octauo dicit, q̃ quando manumissio fit corã iudice: nõ est opus tunc, q̃ iudex sedeat: sed etiam eo ambulante ad balneum, ad spatiandum, ad theatrũ .i. ad locum publicũ ciuitatis, vel ad aliũ locum põt fieri corã ipso manumissio. h. d. vsque ad §. libertinorum. Franc.

[a] Ex iusta .i. vera sic e cõ: vt ĩ. tit. j. §. semel [1] vel iusta: qa adeo iustè seruierunt domino: vt meruerint manumitti. [2] vel dic iusta: quia est de iure gentium: vt supra ti. 1. § seruitus. & ff de iusti. & iu. l. manumissiones.

[b] Seruitute. Et huius manumissi filius est ingenuus. vt sup. tit. j. in pri. licet grãmatici dicãt eum libertinũ. sed & manumissũ libertinũ dicunt.

[c] Datio. Idest detectio sm Ien. sic ff de acq. rer. do. l. adeò. § cum quis. in fi. ibi, cũ eam grana. Vel sm Plac. Ioan. & Azo. q. dat libertatẽ, quam prius ille seruus non habebat. aliàs si diceremus dari illam, quam ante habebat, non diceretur dari: [3] vt ĩ de act. §. sic itaque. Sed opponitur aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidem nulla remanet, cum non habeat, nisi vnam: [4] aut quã non habebat, quod est absurdũ. Sed dic, q. dat quã non habebat. [5] & hoc plerunque contingit, quod quis dat, qd non habebat: vt inf. qui. ali. li. §. j & ff. de vsufr. l. quod nostrum. & ff. de acq. re. dom. l. non est.

[d] Et. Pro idest. [6]

[e] Potestati. ff. de insti. & iu. l. manumissiones. & l. ex hoc. § si ff. de iu. codi l. diui. Accur.

[f] Quæ res. Idest manumissio.

[g] Tria genera. Sic erat vnũ & addita sunt tria: ergo sunt quatuor? Resp. [7] non sequit, nã si habes tres filios & nascatur hodie vnus: incipis habere quatuor filios, & prius habebas tres, ergo septẽ, quod falsum est: quia quod primo erat, cõputatur in sequentem numerum. simile. ff. quemadm. ser. amit. l. j.

[h] Ecclesijs. Scilicet sub aspectu populi. & antistitis. & interueniente qualicunque scriptura vice actorum: vt C. de his, qui in eccl. manu. l. 1. & 2. Accur.

[i] Vindicta. Idest causa cognita coram prætore, qua tãtummodo poterat antiquitus maior 20 ann. manumittere: vt inf. ti. j. § eadẽ, q̃ ideo dr dari vindicta: qa Vindicios quidã seruus Vitelliorũ primo sic fuit manumissus. ff de ori. iu. l. 2. § in initio. & § cum placuisset. vers. initio successionis fuisse. Vel (vt quidam dicunt) sm Boetium in Top. vindicta erat virga prætoris, qua ter pcutiebat manumissus, & dicebat prætor, ter aio te libe. ũ esse more Quiritum. argu. C. si aduer. li. l. 2. ibi, vindictæ &c. Accur.

[k] Inter amicos & in hoc, & seq. casu necessarij sunt quinque testes: [8] vt C. de la. li. tol. l. j. §. sancimus. & §. sed & si quis.

[l] Quamlibet. Vt in codicillis, vel in testõ minus solenni, quod valet inter patrem, & filios: vt C. de testa. l. hac cõsul. § ex imperfecto. ADDITIO Ac si dicat, quod manumissio facta in testõ non solẽni valet, vt facta inter viuos: nõ vt in testõ: p gl. in l. i § i. C. de lat. li. tol.

[m] Sed & alijs. præter supradictos.

[n] Qui scilicet modi.

[o] Ex veterib. Scilicet, ex legib. aliorum Imperatorum: vt C. quib. ex cau. ser. pro præ. li. ac per totum. Accur.

[p] Nostris. Vt C. cõmu. de manu. l. fina. & in authẽ. de man. ptin § 1. col. 1. & in authent. de mo. §. 1. collat. 1.

[q] Serui q. d. Quãcunque etiã inuiti: vt C. de testa. manu. l. fina. §. si verò quidam, licet secus sit in filijs: vt in auth. quib. mo. nat. effi. sui. § generaliter. c. 7.

[r] Trãsitu. Idest. dũ transit & est ratio quia sine eo fieri poterat, vnde aliud est quando manumissio poterat fieri sine ptore: vt infrà ti. 1. §. eadem. Item aliud est in cõtentiosa iurisdictione, quæ. s. redditur in inuitum: [10] vt ff de ver. ob. l. inter stipulantẽ. §. 1 & C. de dila. l. à procedente. Acc.

[s] Manumittantur Nor. q. dicit instituere, vel libertate. si prætermisit dationem libertatis.

[t] In balneum. Tunc enim videbatur nõ valere: quia præ gaudio cuilibet concederet.

[u] In theatrum. Idest in locum vbi homines stant ad videndum: & dicitur à theuma, q. est videre, & idem multo magis, si aliò quocunque vadat.

Libertinorũ. Iste §. diuiditur in sex partes, primo tãgitur, qualiter status libertinorũ erat tripartitus olim. Secũdo qualiter redactus est ad vnũ cũ correctione facta p eũ. Tertio id, q. qualiter diaetat, specificat in deditiijs q fuerãt capulũ. Quarto de latinis, Quito, qualiter oẽs libertos reduxit ad vnum ius. Sexto, q. alijs ẽt modis serui efficiuntur liberi. Scda ibi, Sed dedititiorũ. Tertia ibi, Et dedititiũ. Quarta ibi, latinos. Quinta ibi. Et oẽs. Sexta ibi, Multis Aret. CASVS. Supra in prin. huius ti. est habita mẽtio de libertinis: id adhuc prosequit: & est sciendũ. q. iste §. diuiditur in sex partes, sicut ſ. in diuisione Aretini dictũ est. In prima dicitur, q. iure antiquo erant tria genera libertinorum. Nã quidam erant serui manumissi, qui plenã cõsequebant libertatẽ. & illi fiebãt ciues Romani: qdã minorẽ cõseqnebãtur, & illi appellabãtur Latini. Et isti Latini fuerũt inducti p legẽ Iuniã Narbonam, quorum talis erat status, seu cõditio, q. in vita, seu dũ viuebant erãt liberi: & in morte, seu dũ moriebantur, fiebant serui.

¶ Manus .i. potestas, Psal. 48. Deus redimet animam meam de manu inferi. Aeg. Per

[a] Alibi a Dñi potestare.

[*] Ingenuitatem nõ est in aliquib. codicib.

[1] Hęc bona sedm Christop. qa si d. facto manumiss° fuisset, nõ eẽt liberti° sed ingenuus: vt ĩ. ti j. §. fi.

[2] Istę duę expõnes displicẽt Por. & Angel.

[3] Idem Ange. hic.

[4] Sed hoc falsũ sm Bar. quia virtus distributa recipit incrementũ: vt ff de lega. 1. l legatus § or natricib vel dat eã quã hẽt i potentia: & sic non eandẽ numero, sed spẽ, vt Io. Fab Ang. Christop.

[5] Istã reprobãt cõiter doct. hic per regulã l. tria duo. ff. d ac. re. do.

[6] Mãdo. in gl. Facu. §. Nos q. in ver. & col. 1.

[7] Et hã sm Pe. Vindictã quid.

[8] Hoc verũ in vltima voluntate: nã inter viuos sufficiũt duo secũdũ Ia. Fa. & Nico. Aeg. Per.

† Id ẽ dũ vadit, rõ qa ẽ actus voluntarię iurisdictionis. tõ nõ requirit q. iudex sedeat, secus si sit cõtentiosa. j. Pata. 18. Elegit Salomone, vt sederet in thirono. Aegi. Per.

[9] Istud dictũ glo. sequit Ia. hic.

[10] Hoc reprobat Ias. quia ẽt manumissio redditur in inuitũ, & remittit ad oõt. p Bartol. & Bal. in l. 2. de offi. procons.

Libertinorum multiplici statu exploso unica omnium hodie est conditio, quando quidem omnes ciues Romani efficiuntur:

Libertinorum autem status tripartitus antea fuerat. Nam qui manumittebantur: modo a maiorem, & iustam libertatem consequebantur, & fiebant ciues Romani: modo minorem: b & Latini * ex lege Iunia Norbana fiebant: modo inferiorem, & fiebant ex lege Aelia Sentia ¶ dedititij. c * Sed quoniam dedititiorum quidem pessima conditio iam ex multis temporibus in desuetudinem abierat. Latinorum verò nomen non frequentabatur: ideoque nostra pietas d omnia augere, & in meliorem statum reducere desiderans, duabus constitutionibus e hoc emendauit, & in pristinum statum reduxit: quia & a primis vrbis Romæ cunabulis vna, atque simplex libertas competebat, f idest eadem, quam habebat manumissor: nisi quòd scilicet libertinus g sit, qui manumittitur, licet manumissor ingenuus sit. Et dedititios h * quidem per constitutionem nostram expulimus: quam promulgauimus inter nostras decisiones: per quas suggerente nobis Triboniano, viro excelso quæstore nostro, antiqui iuris altercationes i placauimus. Latinos autem Iunianos k & omnem, quæ circa eos fuerat, obseruantiam, alia constitutione per eiusdem quæstoris suggestionem correximus: quæ inter Imperiales radiat sanctiones. Et omnes l libertos nullo nec ætatis manumissi, nec domini manumittentis, nec in manumissionis

Quidam consequebantur inferiorē libertatē, & illi appellabant Dedititij, quasi dediti, & dati seruituti: seruiebant enim quā viuebant, durante vita eorum erant serui, morte fiebant liberi, & peculium eorū remanebat hæredibus: & isti fuerunt inducti per legē Æliā Sētiā, & hanc legem statuit Rex Romanorum, qui Ælius Sentius dicebatur. Latinos autem fecit Rex Romanorum, qui dicebat Iunius Norbanus, qui statuit, quòd quicunque subiugaretur de nouo Imperio Romano, esset in vita sua liber: & in morte eēt seruus: & peculium ipsius Romanis assignaretur. Dedititiorum autem pessima erat conditio: & propter hoc abijt in desuetudinem, idest recessit à consuetudine: & amplius non est consuetudo, quod sint tales hoīes dedititij. Latinorū autē conditio parum frequētabatur in orbe, vel in vrbe. Et propter hoc Iustinianus volens omnia augere, & augmentare, & reducere in meliorem statum, fecit duas constitutiones, vnā scilicet C. de la. lib. tol. l. vnica, aliā C. de ded. liber. tol. l. vnica: in quibus cō stitutionibus cauet, quòd hodie Dedititij, & Latini non habeant locum, nec sint in vsu: sed quilibet, qui manumittitur, efficiatur eodem modo. Et dominus qui manumittit, appellatur patronus. & ille, qui manumittitur, appellatur libertus: quasi à seruitute liberatus. Et hęc quidem erant iure antiquissimo antequā veniret prædicta praua cōditio Latinorū, & Dedititiorū. Tertio dicit Dedititios esse sublatos per prædictā constitutionē C. de dedi. li. tol. l. vnica. quę constitutio est vna de quinquaginta decisionibus: quam constitutionem composuit ei Iustinianus ex cōsilio Triboniani peritissimi viri quæstoris sui. Quarto concludit, dicens, quòd omnes manumissi plenā libertatē hodie consequuntur nec refert, i. non est differentia, cuius ætatis sit manumittens, i. ille, qui manumittit, nec etiam refert per quē fiat manumissio: cum multi sint modi manumittendi: vt ī. eo. ti. §. multis. in prin. Vltimo dicit (quod non habemus ī. eo § multis.) quòd multis modis pōt fieri manumissio: hoc amplius est sciendum, quòd hodie sunt multi modi, siue casus, in quibus serui plenarié efficiuntur liberi, quique etiam sine manumissione: in quibus casibus olim, i. in tempore præterito fiebant Latini. h. d. vsque in fi. Ioan.

Libertinorum. idē erat de seruis: vt C. de au. iu. qui pi. tul. l. 1. §. 1. Accur.

a Modo. Idest, aliquando.

b Minorem. Idest, mediam: vt ī. de ea. di. §. 1 & ff. de au. & arg. leg. l. qui lancem, secundum Ioan.

c Dedititij. Idest, vocabant Dedititij: & erant inducti hac lege Ælia Sentia: quæ & multa alia induxit. Et erant hi toto tēpe vitæ suę serui: & tunc fiebant liberi cum moriebantur, quod proderat: quia bona (vt peculium) a dño non occupabātur: sed in Latinis aliter fiebat: vt colligitur hic ex eo quod minus habebant Dedititij, quā Latini: vt ī. de suc. lib. §. fi. Accur.

ADDITIO. Facit l. 1. §. illud. C. de la. li. tol. & facit secundum Io. Fab. contra illos qui se faciūt milites, vel fratres minores in mortis articulo ff. de mili. testa. l. fi. & ff. de vsufru. lega. l. Titio cum moriretur. Ang. Aret.

d Pietas. Idest nos qui sumus pij.

e Cōstitutionibus. vt C. de lat. lib. tol. l. 1. & C. de dedit. lib. tol. l. 1.

f Competebat. Scilicet manumissis. secundum hoc nota tria tēpora in primo, & vltimo, deinceps. l. idē iuris est, sed in medio hoc ius pessimum fuit inductum: vt ī. de succ. li. § vlti.

g Libertinus. Ex quo contingit multiplex effectus in primis circa obsequiales operas, scilicet, quæ sunt in faciendo: vt de assurgendo, & seruiendo. siue in non faciendo, vt de non vocando in ius sine venia, quæ ipsa natura patrono debentur etiam sine impositione: vt C. de in ius voc. l. venia. & ff. de condi. in d. l. si non sortem. §. libertus. Et si vocauerit in ius patronum, sine venia, punitur in quinquaginta aureis. ff. de in ius voc. l. pe. & vlti. qui autem accipiuntur quilibet pro vno solido: vt inf. de pœn. te. li. § fi. Et ex his iuribus sumitur arg. quòd aureus pro solido accipitur in iure nostro. (Sed ex quo pro eodem delicto tales sententię promulgant, eædem intelliguntur esse dandæ filio emancipato, si sine venia patrem in ius vocauerit: vt C. de in ius voc. l. fi.) Item contingit reuocatio in seruitutem propter offensam: vt ff. de lib. & eorum libe. l. si manumissus. & alia multa. ¶ Sed hodie hæc omnia tolluntur, præter ea, quæ ipsa natura debentur: vt in auth. vt liberti de cætero. § 1 col. 6 quæ contra. ¶ Tu dic: vt no. in d. l. si manumissus.

h Et dedititios. Quod dixerat in genere, nunc per species ponit. Vel quod cōiunctim dixerat, nūc diuidit. Acc.

i Altercationes. Quas non habemus. Sed quare non erant serui, sicut illi, qui penitus sunt serui: cum tēpore vitæ suæ seruire cogerentur? Rñ. secundum Ioan. quòd erant liberi, licet seruire cogerentur: vt C. commu. de manu. l. 1. § sinautem proprietarius.

k Iunianos. Idest, ex lege Iunia Norbana inductos: vt ī. eo. §. libertinorum.

l Oēs. Sic construe: & omnes libertos decorauimus, i. honorauimus ciuitate Romana, idest plena libertate: vt

Istam glo. sequit Ange. hic.

* Idest, fiabāt ciues Romani quo ad priuilegia tm̄, sicut latini essent: non autē quo ad honores, & magistratus suiuę cōsequēdos. Ægi. Per.

¶ Aliàs de dedititiorū numero.

* De dedititijs vide Angel. Politianū miscellaneorū. ca. 84. & Alc. lib. dispu. a. c. 21.

* Vide Val. i Anto. Raud. Ægi. Per.

Libertus quas operas debet patrono.

¶ De quibus vide gl. in l. si C. de bon. lib.

¶ Sed hoc reprobant docto. hic nisi patrono renūciet expresse.

Ordo literæ.

tanto: vt supra eo. §. libertinorum.

a Discrimine. Idest nulla differentia habita nec ętatis manumissi: vt etiã infans possit manumitti, imò etiam in ventre: cum quantũ ad hoc habeatur pro iam nato: vt ff. de statu ho. l. qui in vtero. nec dñi manumittentis: dũ tñ habeat xx. ann. vt j. tit. j. § eadẽ. nec in modo manumittẽdi, s. i testõ, seu inter viuos quoquo mõ. vt j. ead. §. multis.

ADDITIO. No. q licet verba sint gñalia, restrigi tñ pñt, & debẽt p aliã l. spicaliter loquẽtẽ, cõcor. l. q̃uis. ff. da in ius vo. l. vt gradatĩ. §. sed si lege. ff. de mu. & ho p Bar. i l. j. ff. qđ vi aut clã. p cano. in c. icẽ cũ q. r. ex. đ ref. spo. & iõ si statutũ dictauerit, q ꝯ instrm publicũ nulla possit opponi exceptio: põt tñ opponi, si alio statuto permittatur, secundum Christo.

• Aliâs donauimus.

modo discrimine [a] habito (sicut iã antea [b] obseruabatur) ciuitate Romana [c] decorauimus. [*d] multis modis additis, [e] per quos possit libertas seruis cũ ciuitate Romana, q̃ sola [f] est i pñti [g] pstari.

TITVLVS VI.

QVIBVS † EX causis manumittere non licet.

Manumissio facta inter viuos in creditorũ fraudẽ *iure non subsistit: licet tamen domino quantumuis obærato seruũ suum liberum heredemq́; facere: modò nemo alius ex testamento extiturus sit hæres.*

b Antea. Scilicet, quàm veniret ista praua cõditio.

c Ciuitate Romana. Idest, plena libertate.

d Decorauimus. Idest, honorauimus.

e Additis: Scilicet a nobis eis, quos habuimus j. e. §. multis autem. & sunt additi nouem. Primus, si dominus ægrotantem seruum suum eiecit. Secundus, si ancillam vendiderit, ne prostituatur. & prostituta fuerit, vel si venditor sibi retinuerit manus iniectionem, & eam ad ipsum reuertentem prostituit postea. Tertius, si serui pileati * defuncti funus præcesserit. Quartus, si expressit eũ velle esse Latinum. Quintus, si sub conditione relicta libertate hæres ant conditionem manumiserit. Sextus, si in iudicio liberali dño superatus seruus fueris, & pretium pro eo dño solutũ fuerit. & ipse postea receperit. Septimus, si ancillam suam maritauerit alicui libero. Octauus. si coram actis filium nominauerit seruũ suum. Nonus, si instrumenta seruitutis reddiderit coram testibus. Et probantur hi modi C. de la. libertate tollen. l. vnica. § sed scimus. vsque in finem legis.

Serui libertatem cõsequuntur nouẽ modis.

* Videnostras annotatiões hic. Egid. Per.

f Sola. Scilicet libertas plena.

g In præsenti. Idest. in consuetudine.

† Qui & ex quibus causis manumittere nõ pñt in aliqb' Codicib'. n istã cõtinuatiõnẽ sequit, & tenet Petr. de Belu. hic. Diuisio.

QVIBVS EX CAVSIS MAnumittere non licet.

De varijs modis manumittendi dixit: *† sed quia non omnibus manumittere licet, nec ex omnibus causis: de hoc nunc submittit secundum Por.*

NON tñ. Iste titulus diuiditur i octo partes. Primo, qualiter qs inter viuos in fraudẽ creditorum seruum proprium manumittere nõ potest. Secũdo. qualiter in vltima voluntate cũ libertate hæredẽ instituit. Tertio, qualiter i vltima volũtate instituit simpl'r. Quarto, qualiter præsumatur. q manumittat in fraudẽ creditorũ. Quinto, qualiter minor xx. annis prohibetur manumittere, nisi certis causis. Sexto, q̃ sunt causę iustę. Septimo, an causa semel approbata possit improbari. Octauo, si quis attigeris decimũ & octauum annũ, potest in testamento manumittere. Secunda ibi, §. Licet autem. Tertia ibi, idemq;. Quarta ibi. In fraudem. Quinta ibi, Eadem lege Sexta ibi. Iustę autem. Septima ibi, Semel. Octaua ibi, Cum ergo. CASVS. Ad euidẽtiã no. q in hoc tit. ponũtur duo casus speciales, in quibus dñs non põt seruos suos manumittere. Primus qñ in fraudem creditorũ fit manumissio: quia tunc non valet exemplum, vt qñ aliquis debitor debet aliq. i pecuniã, & nihil habet in bonis, vel saltem nõ habet bona sufficientia ad soluendũ suis debitorib'. nisi vendat, vel det in solutũ seruos: & istos suos manumittit, vt illos nõ det suis creditorib. i solutũ & vt eos creditores frustret debito suo: tũc talis manumissio non valet, quia est facta in fraudem suorum creditorũ, idest, vt fraudet, seu defraudet suos creditores debito, nisi in casu, scilicet quando ipse dominus instituit seruum suum hæredem, & liberum eum esse vult. in prin. tit. vsque ad §. Eadem lege. Secundus casus est, qñ dominus est minor xx. ann. q a similiter nõ valet, nisi in casu, s. corã iudice, & causa cognita fiat manumissio. hoc dicit vsque ad finẽ ti. Et hoc præsupposito, dic in hoc prin. q quamuis videatur ex his, quæ s. titu. prox. habuimus, q quilibet possit seruum suum manumittere: tñ sciendum est, q non est licitum cuique volenti manumittere seruum suum, illum manumittere: quia si habeo creditores, & in eorum fraudem seruos meos manumittam. vt efficiar non soluendo, nihil ago. hoc dicit vsque ad §. Licet autem. Franc.

NON tamen cuicunq; [h] volẽti manumittere licet: nam is, qui in fraudem [i] creditorũ manumittit, [k] nihil agit: [l] † q a lex Aelia Sẽtia † [m] impedit libertatẽ.

h Nõ tñ cuicunq;. Quamuis s. ti. j. §. multis. & §. fi. dictum sit quemlibet manumittere posse. non tamen &c. [l] sic j. de exhære. lib. in prin. Accur.

i In fraudem. Hoc expone j. eod. §. in fraudem.

K Manumittit. Scilicet inter viuos. vel in vltima voluntate. s. nõ instituendo. nam tunc esset liber, & hęres: vt j. proxi. §. & ff. qui, & a quibus. l. si mortis.

ADDITIO. Et dicit hic Iason, q si in testamento ponatur clausula. q valeat iure contractus, erit irreuocabile: quia contractus in eo celebratus, reuocari non potest, vt hic, de quo vide Bar. & Auge. in l. stipulatio hoc modo, ff. de verbo. obli.

l Nihil agit. s. vt noceat creditoribus, vt ff. qui & ã quibus. l. si mortis. sibi tamen nocet, si velit reuocare, vt C. de ser. pig. da. manu. l. si creditoribus.

m Quia lex Aelia Sentia. Similis est ratio, quia lex vult, vt j. de vsucap. §. furtiuæ. & illa inhibet vsucap. rei furtiuæ. Accur.

Licet Autem. Diuiditur iste §. In quatuor partes. Primo ponit vnum dictũ. Secundo illud restringit. Tertio ponit rationẽ primi dicti modificati. Quarto rationem rationis. Secunda ibi, Si modo. Tertia ibi, Valde. Quarta ibi, Ne iniuria. CASVS Sed quid domine Imperator, iam video, q regulariter statutum est, q debitor manumittens in fraudem creditorũ nihil agit, pro Deo dicatis mihi. quæ fuit ratio huius statuti? Ad hoc respond. Iustinianus dicens, Amice, ratio huius statuti est, quia in hoc, quãdo debitor in fraudem creditorũ manumittit, lex Aelia Sentia impedit libertatem. Sed domine, p Deo, nunquid generaliter hæc regula est vera, ita quòd nullam patiatur

† Frequẽs est hæc apud iuris consultos locutio, vt in l. vl. ff de lib. & posth. & in l. nã si ff de tutel. & ratio. distr. habet que nonnihil prouerbialis schematis, quo significatur, inanis, & frustranea alicuius opera.

[l] Idem Per. hic.

† Et sic ẽ nulla ipso iure: aliàs. n. eẽt irreuocabilis: vt l. et si fine. §. sed q Papinianus ff de minor. secus in alijs reuocabilibus: vt l. si sciẽs. In si ff de cõtra empt. & ita no. glo. in l. si noxali in prin. ff. de noxa ias.

† Sic legis volun tas p rõne citari potest sm Por. Egid. Per.

Licet a autē dño, qui soluēdo non est, in testō seruum b suum cū libertate hæredē instituere, vt liber fiat, hæresq; ei solus, c & necessarius: d si modò ei nemo alius ex eo testō hęres extiterit: aut quia nemo hæres scriptus sit: aut qa is, q scriptus est, qualibet ex cā hr̄s ei non extiterit, e Idq; eadē lege f Aelia Sētia prouisum est, & rectè. g Valde.n. pspiciendū erat, vt egentes h hoies, qb. alius hęres extiturus nō esset, vel i ser-uū suū necessariū hr̄dē haberent, k qui satisfacturus esset creditoribus: aut hoc eo l nō faciēte, m creditores res hr̄ditarias serui n noie vēdāt: ne iniuria o defunct⁹ afficiat.

Seruo simpliciter (nulla libertatis mentione facta) instituto, censetur etiam data libertas.

Illud annotatio, Concesso aliquo, etiam id concessum videri, sine quo illud consistere non posset.

Idemq; iuris est, & si sine libertate p seruus hæres istitutus est. Qđ nostra constitutio q nō solū in dño, qui soluēdo non est, sed gñaliter cōstituit noua humanitatis rōne: vt ex ipsa scriptura r instōnis s ēt libertas ei cōpetere videatur. Cū non sit t veri simile, eū, quem hr̄de sibi elegit, si prætermiserit libertatis dationē, seruum remanere voluisse, & neminem sibi hæredē fore.

In creditorum fraudem manumissio facta videtur, si manumissoris facultates tempore quo manumittit, æri alieno pares nō sint, vel datis libertatibus impares sunt futuræ.

Instantiam? Ad hoc respon. Iustin. & dicit, quod nonne certè licitum est domino, qui soluendo non est, seruum suum cum libertate in testamēto suo hæredem instituere: licet hoc in fraudem faciat creditorum, vt iste seruus fiat liber, hæresque necessarius dño suo. & hoc est verum, si nullus alius institutus fuit in illo testamento: aut fortè, qa institutus morte præuentus est, aut quælibet alia cā impeditus hæres existere nō potuit, aut fortè noluit, & hoc eadem lege Aelia Sentia pro uisum est: vt liceat dño, qui soluendo non est, seruum suū sibi hęredem necessarium instituere. Et dño. pro Deo, q est iō legis Aeliæ Sētię: vt permittatur in casu isto dño seruum suum manumittere? Et respon. Iusti. Certè amice optima fuit rō: multum.n. prospiciendū erat, vt egentes homines, quibus nullus hr̄s esset exiturus, saltē seruum suum hæredem habeāt necessarium, qui quidē seruus hęres institutus creditorib⁹ dñi possit satisfacere: vel si ipse nō satisfecerit, creditores res hæreditarias nomina serui institu-ti distrahant, ne memoria defuncti, si nomina ipsius res hæreditarias distraherent, quadam iniuria afficiatur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Idemque iuris. Franc. de Aret.

a Licet. Idest, licitum est.

b Seruum. Scilicet vnum, & non plures: vt ff. de hę-re. insti. l. ei qui soluendo. in fi. cum l. seq. & etiam in fraudem creditorum, 1 vt C. de nece. ser. l. 1. in principio. nisi specialiter pignori datus fuerit: vt ff. de hære. insti. l. pignori. qui non potest fieri necessarius, nisi dominus creditori satisfaciat, vt d. l. pignori.

c Solus. Et in casu etiam cum alio: vt ff. de hæred. insti. l. si it. & l. qui soluendo.

d Necessarius. Quia siue velit, siue nolit, cogitur esse hæres: vt ī. de hær. quali. & diff. §. j. nisi in tribus casibus, quos habes ff. de hær. insti. l. si seruo.

e Non extiterit. quo vltimo casu seruus institutus est hæres.

f Eadem lege. s. quæ prohibuit: eadē & ex iusta causa concedit: vt hic, & ī eo. §. eadem. Accur.

g Et rectè. Scilicet est prouisum, &c.

h Egentes. No. q prodest paupertas: 2 quia fauetur paupertati. sic ff. de trans. l. cum hi. § si in annos. & C. de epi. & cle. l. si quis ad declinandam. § pen. ff. de offi. præt. d. libertas. § fi. 3 Arg. contra. ff. de excus. tut. & eu l. spadonem. § fi. & in Auth. de testa. § j. col. 7. & illud.

Pauper vbique iacet. Licet contra dicatur.

Cantabit vacuus coram latrone viator. Accur.

Vel. Pro salutem, &c.

k Haberent. Sic ff. de interrog. act. l. & quia. in prin. & ī. de bon. poss. §. quos autem, &c.

l Eo. Seruo, an ne libero facto.

m Non faciēte. i. nō satisfaciente creditoribus. Accu.

n Serui. Quondā: sed mō liber est. ADDITIO. Et de hac dictione quōdā, vide gl. singularē. l. j. sup verbo. olim. ff. de ope. no. nū. & l. §. sed aliqñ. ī. d vsu. & Mādo. l. gl. Paul. §. fanè. d ver. qubdā.

o Iniuria. Quo ad fama mihi q & post morte qñq. dānat: vt ff. de acc. l. ex iudicanti.

Idēq; iuris est. Diuidit in tres partes. Primo ampliat §. pcedentē. Secūdo ampliatione extendit. Tertio rōnem subdit. Scda ibi. Quod nostra. Tertia ibi. Cū non sit. CASVS. Dñe. in video q licet dño. qui soluendo nō est, seruū suū cū libertate hr̄dem instituere. Sed ponamus q aliquis instituat seruū suū hęredē, nulla facta mētione libertatis: nū quid valebit talis institutio? Ad hoc rñ. Iusti. q sic. nam certe idē iuris erit, qā si aliquis seruū suū i eādē instituit omissa datione libertatis, ac si eundē cū libertate expressa instituisset. Et hoc nostra constitutio nō solū in dño, qui soluēdo nō est, quadā noua humanitatis rōne. sed in quolibet dño seruum suū instituere generaliter constituit: vt ipse seruus institutus ex ipsa institutione beneficiū libertatis cōsequatur: licet dñs ipsum instituendo libertatem non expresserit: cū non videatur verisimile dñm, qui seruū suū sibi hr̄dem elegit, voluisse ipsum in seruitute remanere, licet dationem libertatis prætermiserit: & ita neminem sibi hæredem existere. hoc dicit vsque ad § in fraudem. Franc.

p Sine libertate. Nō q dicat, instituo te sine libertate: quia tūc nō esset hæres: vt statim dicetur in fi huius §. sed prætermisit dationem libertatis: vt eo fi. §.

q Cōstitutio. Qua fit liber, & necessarius hæres: vt C. de necessa. ser. hære. insti. l. quidam in prin. Acc.

r Scriptura. Sic ex datione tutelæ vt ī. qui dari tut. pos. in prin. de qua pdixit mō: & C. de nec. ser. l. qds.

s Institutionis. Arg. q aliquo cōcesso, illud concedit̄ sine quo illud esse non pōt vt ff. de iur om iu. in l. 2.

t Cum non sit. Hæc est noua ratio, de qua prædixit modo: sed lex ipsa antiqua fuit 4 vt ī. de hæred. insti. § 1. quæ est contra.

In fraudē. Diuidit iste §. in tres partes. Primo qualiter p̄sumat manumissio in fraudē. Secūdo qā pp fraudē ipediat manumissio siue libertas, cū rōne. Tertio ex rōne infert. Scda ibi. Præualuisse. Tertia ibi. Itaq;. CASVS. Dñe Imperator, vos dixistis mihi ī. q debitor, qui manumittit in fraudē creditorū, nil agit. p Deo exponatis regulam istam, & dicatis mihi, quis in fraudem manumittere dr̄? Ad hoc rñ. Iusti. & dicit: Amice

1 Sic quędam sunt pmissa in vltia voluntate q non inter viuos. secūdū An. Agi. Per.

2 Nequa enim opprobrin caiere p̄t, cuius bona publicè venerunt. Hinc Cic. p Quintio. Hercule, inquit, cui⁹ bōa ex edicto possidentur, huius fama ois, & existimatio cū bonis simul possidentur. De quo libel li io celebertimis locis pponuntur. huic ne perire q dē tacitè obscure quilicebit, & q ibidē subsequūtur in eādem sententiam.

3 Sic eadē lex vnum pmittit, & phibet diuersa rōne. Por. Agi. Per.

Truffa ait: imò paupertas nōquā prodest. sed in quibusdā casib. potius paupertati fauet. quā diuiti. ēm Pe. de Bel. p. & dixit Cy. i d. l. si qs ad declinandā. §. fin. qđ à talis pdesse libetes

1 Vbi pœnaetas extraordinaria, & pecuniaria, aliàs secus. vt l. si ff. de in ius voc. et l. Pech⁹. ff. de succd. rus. vsuf. Ang. & Ia.

4 Et vide ibi gl. sup verbo innouationem. sed Chris. hic exponit noua, i. singularis qa alia rō na lex antiqua moueri non poterat, ne gu. ca. et lex. j dist. & l. scire leges. ff. de legi.

Amice, certè ille dr in fraudem creditorũ manumittere, qui iam eo tpe, quo imponit libertates, est soluẽdo. sed post per dationem libertatis desiit esse soluendo. & hæc sunt vera de rigore iuris. Præualuisse tñ vr de æquitate non aliter reuocari libertates nisi debitor manumittens animũ fraudãdi habuerit, quamuis bone eius creditoribus non sufficiant. Sæpe enim sperant hoĩes plus habere in suis facultatibus, q̃ habeãt. Sic igitur demũ intelligimus libertates datas ab eo reuocari posse. qui soluendo non est: cum vtroq̃ mõ creditores fuerint defraudati, & cõsilio manumittẽtis, & re ipsa, l. qa sicut ipse manumissor eos fraudare ꝓposuit, ita in rei veritate fraudati sunt ambo. ita q̃ iam datis libertatibus, bona eius creditorib' nõ sufficiãt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Eadem lege Aelia Sẽtia. Franciscus.

num obligatorium, quia fuit fraudulentum. Eadẽ. Iste §. cum § seq. diuiditur in tres partes. Primo ponit, qualiter minor 20. ann. non potest manumittere, nisi ex causa. Secundo ponit, quæ sunt causæ iustæ. Tertio limitat vnã prædictarum causarum. Secunda ibi, Iustæ. Tertia ibi, & seruus.

Libertas in fraudẽ data an possit reuocari.

In fraudem [a] autẽ creditorum manumittere videtur, qui vel iam eo tempore, quo manumittit, soluendo [b] non est: [c] vel qui datis libertatibus desiturus est soluendo esse.

Non aliter poterit semel data libertas impediri, nisi & decipiendi animo, & ipso rei euentu fraudati fuerint creditores.

Præsumitur aũt fraus, si sciat se habere creditorem: vt l. si qs cũ hẽret. ff. quæ in fraudem. Aegi. Per.

Præualuisse [d] tamẽ videtur (nisi animum quoque fraudandi manumissor habuerit) non impediri libertatem: [e] quamuis bona ei' creditoribus non sufficiant. Sæpe [f] enim de facultatibus suis amplius quàm in his est, sperant homines, Itaque tunc intelligimus impediri libertatem, cũ vtroque modo [g] fraudantur creditores, idest, & consilio [h] manumittentis, & ipsa re, eo quòd eius bona non sunt suffectura creditoribus.

Minor annis viginti non aliter seruum manumittere potest quàm causa cognita, & iusta manumissionis causa: quæ autem sint iusta causa, hic traditur.

Eadem [i] lege Aelia Sentia dño minori [k] viginti annis non aliter manumittere pmittitur, q̃ si vindicta [l] apud consiliũ, [m] iusta cã manumissionis adprobata, fuerint manumissi. Iustæ aũt manumissiõis cãę [n] hæ sũt veluti, si quis patrem, [o]

CASVS. Dñe. si vidi vnum impedimentum manumissionis, quod interuenit rõne fraudis: nunquid est adhuc aliqd aliud impedimentum, qđ obest manumissioni? Ad hoc rñ. Iusti. q̃ sic. Nam certè eadẽ lege Aelia Sentiæ statutum est dñm minorem 20. ann. non posse aliter seruum suum manumittere nisi iusta cã manumissionis fuerit apud iudicem approbata. Sed postea domine, pro Deo dicatis mihi, quæ sunt iustæ causæ manumissionis? Ad hoc respondet i Amice, istæ causæ manumissionis sunt iustæ: veluti, si quis habeat filium, vel filiam, naturalẽ etiã, aut fratrem, aut sororem, aut nutricem, aut pædagogum, aut educatorem suum, eum. qui aluit. & velit manumittere: aut si quis velit collactaneum suũ manumittere: aut seruũ suum gratia procuratoris habẽdi: qui manumissus nõ minor 17. an. manumittatur, vel si velit manumittere ancillam, vt eã ducat in vxorẽ. Nam certè omnes istæ causæ iustæ videntur. ita tñ in hoc casu minori 20. annis, ancillam suã manumittere permittitur, si intra sex menses a tempore manumissionis connumerando vxorem ducat, nisi aliqua iusta causa superueniens matrimoniũ impediat. & h. d. vsq; ad illũ §. semel. Fran. de Are.

Et quot aliis modis cõsiliũ sumatur Mãdo. in Gl. Facul. §. habita ? ver. consilio.

a In fraudem. Sic ff. eodem titu. s. qui & a qui. ma. li. non fi. l. in fraudem.

b Soluendo. Cum & sciat se habere creditores: vt ff. quæ in frau. cre. l. omnes. §. Lucius.

ADDITIO. Et dicit Ange. q̃ hoc probatur, si erat de facto suo, & non de longinquo. Arg. l. si pro suo. & est tex. in l. si quis cũ haberet ff. q̃ in frau. cre.

c Non est. Et tunc erit petus soluendo.

d Præualuisse. Nã quidã dicebant, q̃ sufficiebat sola euẽtus: & alij dicebant, q̃ exigebatur vtrunque, s. fraus, & euẽtus: & ista sñia præualuit. Tñ ex prædictis videbatur sufficere euentum solum tantum. &c.

e Non impediri libertatem. Hic diligenter attende. q̃ si directè detur libertas: nõ solũ inter viuos, sed et in vltima volũtate duo necessaria sunt, s. cõsiliũ, hoc est fraus, [r] & euentus vt hic. & ff. eo. l. in fraudẽ. & C. eo. l. 1. In fideicõmissaria sufficit solus euentus: vt C. qui ma. nõ poss. l. fi. Et est rõ, quia facilius libertas de facto data ab hẽde [r] reuocatur, quã à defuncto (cuius dispositio videbatur lex) vt ff. de fideicõ. lib. l. 4. §. si in fraudem. Alia ratio no. C. eo. l. fi. In alijs autem alienationibus, quæ in fraudem creditorũ fiunt dic vt J. de act. §. item si quis in fraudem.

f Sæpe. Respondet tacitæ obiectioni, quomodo põt esse animus bonus: cũ ipsa veritate fraudẽt eos l Rñ. Sæpe. n. &c Sed arg. contra C. de rescin. ven. l. q̃ squis.

ADDITIO. Solue istud cõtrã, & dic q̃ hoc procedit in vltimis voluntatibus, nisi cõtrium aliqua suadeat qualitas: vt in auth. sed cum testator. cum glo. C. ad leg. falci. ibi verò inter viuos in rebus immobilibus, seu mobilibus, & præsentib. quæ peruenerunt ab antiquo aliàs secus. fm Ang. Are. hic.

g Cum vtroque modo. Scilicet cum fraus, & euẽtus interuenit. vt subijcit. & facit ad hoc ff. qui. & a qui. ma. l. non fi. in fi. l. in freudem.

h Consilio. Not. Quem teneri de consilio. Sed contra ff. man. l. 2. §. fi. sed hic fuit fraus: ideo fuit tale cõsi

i Eadem. Scilicet, de qua habita est mentio. sup. eo. In princip.

k Minori. Sufficit ergo si non sit minor 20. ann. etiã si non sit maior vt quia tetigit vltimũ diem vicesimi anni: vt ff. de manu. l. 1. sicut in testamento. fauore sui: vt ff. d. testa. l. qua etate.

ADDITIO. Quando aũt tempus cęptũ habeat pro complem, vel nõ, distingue vt no. per Christoph. hic.

l Vindicta. Hoc expone: vt J. ti. j. §. multis.

m Apud cõsiliũ. Idest, apud locũ illũ, vbi habetur sup hoc cõsiliũ. i. deliberatio. & sic ponitur id, qđ fit pro eo vbi fit: vt ff. de iusti. & iu. l. pe. §. fi. Vel dic apud eos. qui præsunt consilio: vt sunt oẽs habentes ordinariã iurisdictionẽ, et minimi magistratus: cum hoc fit de voluntaria iurisdictione: vt ff. de offi. procon. & le. l. 2. & in Auth. de defen. ci. §. iusiurãdum. in fi. & in gl. & quicquid. & gl. pe. col. 1.

n Iustæ autem manumissionis causę. Facit. ff. de ma. vin. l. si minor. cũ l. seq. vsque ad l. apud. vbi iustæ causæ connumerantur: connumeratur enim inter iustas causas manumittendi, si dominum à periculo vitæ, vel infamiæ liberauit seruus: vt ff. de manumis. vin. l. iusta. Accur.

o Patrem. Sed qualiter potest filius habere seruum

Quæ scies nõ est volũtas testatoris vt est tex. nota. fm Ias. in l. si pt. s prin. ff de his, q in frau. nã nõ vr mandasse illicitũ s. q̃ fraudẽtur creditores. l. creditor. §. fi. ff manda. Item nec hẽdis, qa vl facere ex debito nõ sua volũtate: vt est tex in l. j. C. de libe. & eorũ libe. & ita hic gl. approbat Ias. quis Ange. teneat gl. l. cõtrã.

Et hæc vera sm q̃ text. nõ supfluit ĩ eũ cõsiliũ. & verbũ vindicta ĩ eapositũ ẽ vt in gl. 2. J. de libe. sint diuersa: & sic ẽ speciale hic, vt hęc manumissio fiat in loco maiorũ quia exigit plenã causæ cognitionem. aliàs secus: vt ibi no.

Ista gl. relata ad textũ est falsa: qa tunc manumissio nõ competit iure magistratus. nec ẽ de legabilis: vt ff. e. l. 2. cũ gl. 1. sed pcedit in maiore manumittẽte. fm Pe. Angel. & Ias. hic.

suum patrem, vel econtra: vel frater fratrẽ suum, siue sororẽ? Rñ. bene potest: vt quia instituit dominus filium serui sui hæredem, vel filium ancillæ, vel econtra: & sic de alijs, quo casu sic institutus hĩs liber, & dñs est omnium bonorũ, quorũ dñs fuerat testator: vt sup. eo. §. 1. & ff. de acqui. pos. l. cum hæredes. in princi. Itam potest esse, vt si habeas quis filiũ ex ancilla sua: nam est seruus, & filius: vt C. cõmu. de manu. l. fi. & cõ, si seruus habeas filiũ ex domina: nam filius ast & liber, & dominus: cum veniem sequatus quoad statum: vt C. de rei vẽ dl. l. pattum. licet possint ipse, & dña accusati: vt C de mu. q̃ ser. ꝓpi. l. 1. & 1. de hær. insti. §. 1.

aut matrẽ, filium filiãve, aut fratres, sororesve naturales, [a] aut pedagogum, [b] aut nutricẽ, aut educatorem, aut alumnũ, [c] alumnamve, aut collactaneum [d] manumittat, aut seruum, procuratoris habendi gratia, aut ancillam matrimonij habendi causa: dum tamen intra sex menses in vxorem ducatur, [e] nisi iusta causa [f] impediat. Et seruus, qui manumittitur ꝓcuratoris habendi gratia, non minor decem & septẽ [g] annis manumittatẽ.

Semel approbatum, siue iustum siue iniustum sit, non potest reprobari.

Pædagogus.

a Naturales. Et legitimos: vel naturales tantum. Acc.

b Pędagogum. Scilicet qui ab initio instruit pueros. & dicitur a pais. quod est puer. & agogos. qđ est ductor: quasi ductor, siue gubernator puerorum.

c Alumnum. Passiue, quam, vel quam alumnus aluit, vt differat à superiori educatore.

d Collactaneum. Qui simul mecum lactauit: quem fratrem bononienses appellant.

e Ducatur. Præstito super hoc sacramento: vt ff. de manu. vind. l. si collactaneus. in fi.

f Iusta causa. Vt infirmitas. quæ tribuit dilationẽ: vt ff. si quis cau. l. 2. §. 3. & 4. & ff. de re indic. l. quæsitũ. vel alia quęlibet iusta: vt ff. ex q b. can. ma. l. 3. in fi.

Procurator est duplex.

g Decem & septẽ annis. Sed quomodo minor 25 an. potest esse procurator: vt C. de procu. l. exigendi. & ff. de procu. l. minor? Rñ. hic ad negotia fuit, non autẽ in iudicio eẽt pót. [1] sic aliás est differẽtia inter hos procuratores: vt ff. man. l. si procuratorem. §. 3. Acc.

1 Et hæc ẽ veritas hodie decisa in c. qui gñalis ser. de ꝓcu. lib. 6. fallit tñ in casu dictæ l. exigendi. ſm do. hic. Et sic nota q̃ vbi articulus dubius de iure ciuili, ast clarus de iure canono. sequimur ius cano. ẽt in terris imperij: ſm Por. Egid. Fer.

Semel autem. CASVS. Dñe iam video q̃ non licet minori 20. an. seruũ suũ sine iusta causa manumittere. Sed ponamus, q̃ aliquis minor 20. ann. volans manumittere seruũ suũ allegabat iustã cãm corã iudice, puta q̃ seruus ille, quẽ voluit manumittere, fuit sibi socius in armis, vel in scholis: & iudex illã cãm tanquam iustam approbauit: vnde talis minor seruo imposuit libertatẽ: postea procedẽte tpa apparuit illam cãm fuisse iniustam: nunquid occasione illius causæ non iustæ, poterit libertas data reuocari? Ad hoc respon. Iusti. q̃ non. Cã. n. à iudice semel approbata, siue iusta, siue iniusta fuerit, nunquã postea retractabitur. & hoc vsque ad illum §. cum ergo.

h Causa. Scilicet manumissionis.

i Approbata. Scilicet apud consilium.

k Siue falsa. Quasi dicat, si dixit filium, licet nõ sit, vel patrem, vel similia: licet hæc ita non sit. secundũ quosdã, quod reprobo, cum id quod falsum sit, nihil sit, nec præstet causam: vt ff. de verb. sign. l. Paulus. & C. si ex fal. instr. per totum. ff. de excep. l. qui agnitis. Vnde dic vera, idest, iusta, falsa, idest, iniusta: vt quia dixi eum socium meum fuisse in armis, vel in scholis, q inducebã pro iusta causa. & talis fuit cã, vel similis approbata, licet non debuerit approbari.

& sic vera ponitur ꝓ iusta. sic ff. de leg. 1. l. si fideiussor. §. 1. & ff. de in integ. resti. l. omnes. sic econtra iusta pro vera: vt §. sic. 1. in prin.

l Non retractatur. Sic ff. de manu. vind. l. iusta. quia nihil facilè immutãdũ est ex solẽnib. vt ff. de in integ. resti. l. diuus. Sed contra. ff. de excusa. tu. l. sed & reprobari. §. fi. sed hoc fauore libertatis: illud fauore sanitatis. Acc.

Semel a sit causa [h] ap ꝓbata, [i] siue vera sit, siue falsa, [k] nõ retractatẽ. [l]

Minori annis viginti non ante licet proprijs seruis testamento libertatem dare, quàm decimumoctauum annum attigerit.

Illud nota, Mediã viam eligendam.

Cum ergo certus modus manumittendi minoribus viginti annis dominis per legem Aeliam Sentiã cõstitutus [m] eẽt: eueniebat, vt qui quatuordecim annos expleuerat, licet testamentũ [n] facere, & in eo sibi hęredẽ ĩstituere, legataq; relinquere posset: tñ si adhuc minor esset

ADDITIO. Ex hac gl. dicit Bal. q̃ potestas, qui duxit vicarium vsque ad annum: si ignatus reperiatur, potest remouere, & hoc fauore Reipu. quam debet administrare secundum Christopho. Cum ergo. Diuidiẽ iste §. in quatuor partes: quia primo ponit vnũ dictũ. Scdo ꝯ illud adducit plures rõnes. Tertio pro eo adducit aliã rõnem. Quarto ad concordiam reducit, mediã eligens viam: & rõnem annectit. Secũda ibi, Quod nõ atat. Tertiã ibi, Secundum. Quarta ibi, Ideo nos.

CASVS. Dñe. iam video quid statuit lex Aelia Sentia circa minores manumittere seruos suos volẽtes. quid vobis vr̃ de statuto l. Aeliæ Sentiæ: nunquid hodie obseruandum est? Ad hoc respondet Iustinianus dicens. Amice, certè nobis videtur prima facie ex statuto l. Aeliæ Sentiæ quoddã ius intolerabile emergere. Cũ enim minoribus 20. ann. authoritate le. Aeliæ Sentiæ certus modus manumittendi sit statutus: ex hoc statuto cõtingebat: vt licet minor, qui quatuordecim annos impleuerat, testm̃ posset condere, & in eo hæredẽ instituere sibi, & legata relinquere: si tñ adhuc minor 20. ann. fuerat, libertatẽ vni seruo dare nõ poterat, qđ non vr̃ aliquatenus serandũ. Cum. n. huiusmodi minori omnium bonorũ suorũ libera dispositio in testõ concedatur. satis vr̃ absurdum, q̃ ei beneficium manumittendi denegetur. Quare enim non similiter, vt de ceteris rebus suis, ita & de seruis suis in vltima voluntate, quemadmodũ voluerit disponere conceditur: vt ipsis libertatis bñficiũ possit impertiri? Hoc non vr̃ rationi consentaneum. Veruntamen cũ libertas inæstimabilis res sit. & ideirco minori 20. ann. eã præstare seruis suis antiquitas prohibuit: ideo his rationibus moti, quodammodo viam mediã eligimus, & nõ aliter minori 20. an. ꝯcedimus dare seruo testõ libertatẽ, nisi compleuerit 17. ann. & parum 18. an. attigerit. Cum enim antiquitas huiusmodi ætatis hominibus pro alijs in iure postulare concesserit. non videmus rõnem, cur stabilitas iudicij sui in tm̃ eos iuuare nõ credatẽ, vt saltẽ in dicta ætate cõstituti, libertatem seruis suis in vltima volũtate possint imponere. h. d. vsque ad fi. fran. de Aret.

m Constitutus. Nã cũ dicit sine causa non posse manumitti: ergo cũ cã valet manumissio. sic ff. de eden. l. si q s ex arg. §. prætor. & §. prohibet. & ff. de pact. l. iurisgentiũ. §. prætor. & §. dolu malo.

n Testamentum. Si est masculus: fœmina vero in duodecimo: vt ff. de testa. l. qua ætate. & ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. Caius.

a Sed cum libertas. Vsque huc allegando innuit, q eodem tempore possit manumittere, quo testari: nũc econtra duas rationes considerat: & quia inæstimabilis est libertas: th si vendat quis se, pretium ad venditorem non transit: imò penes emptorem eundem dñium remanere: i vnde est inæstimabilis: vt hic, & ff. de re iud. l. libertas. & ff. de tabu. exhi. l. j. §. fin. & quia antiquitas aliter statuebat, cui est deseruiendum: vt C. de testa. l. testamenta. quare visis allegationibus soluit, mediam eligẽs viam. sic j. de ser. diui. §. cum ex aliena. licet sit argum. cõtra. ff. de neg. ges. l. Nesennius. in fin. & ff. de in rem ver. l. si pro parte. §. idẽ quærit.

ADDITIO. Dic, q aut maior est p̃sumptio pro vna parte, q̃ pro alia: & tũc non eligitur media via: vt l. Nesennius. & quod ibi no. glo. contra sutam Rustici. in fi. secut. qñ nõ esset maior p̃sumptio maior pro vna parte q̃ pro alia. ita no. in l. sed & si leg. §. adeo. ff. de pet. hęr. Ang. Are. & Ias.

b Mediam. Nota mediã viã * sectandã. ite ff. si pars hęr. pet. l. antiq. & j. de ser. di. §. cũ ex alie.

viginti annis, libertatem seruo dare non posset. Qđ non erat ferendum. nam cui tutorũ suorum bonorũ in testõ dispõ data erat, quare nõ similiter ei, quẽadmodũ alias res, ita & de seruis suis in vltima volũtate disponere, quẽadmodum voluerit, permittimus: vt & libertatẽ eis possit prestare? Sed cũ libertas a inæstimabilis res sit, & pp hoc ante vicesimum ætatis annum antiquitas libertatem seruo dare prohibeat: ideo nos mediam b quodam mõ viã eligentes, nõ aliter minori xx. annis libertatẽ in testõ dare seruo suo cõcedimus, nisi decimũseptimum annum impleuerit, c & decimũ octauũ attigerit. Cũ n. antiquitas d huiõi ætati, & pro alijs postulare e cõcesserit: cur non etiam sui iudicij stabilitas ita eos ad iuuare credatur, vt ad libertatem dandam seruis suis possint peruenire? f

c Impleuerit. Sed hodie ex quo testari possunt. & libertates relinquere possunt: vt in authen. vt spon. lar. col. 9. §. 1. quod extaudi, si in vltima voluntate velit quis libertatem relinquere. quod patet ex hoc verbo relinquere: quod in d. auth. saltem in summario Bar. positum est. quod ad morientes * tantum spectat: vt ff. de tabu. exhib. l. j. §. fi. Sed quid si inter viuos velit quis manumittere? Rñd. non potest: nisi habeat 20. annos, vel nisi causa cognita sit. cum nec libertas iste, nec Authen. loquãtur, nisi in vltima voluntate. Vnde seruatur tenor eiusdem legis Aeliæ Sentiæ, cum non sit correctus: vt C. de appell. l. præcipimus. in fine.

ADDITIO. Et sic aliàs de contractu ad vltimas voluntates bonum sit argum. l. seruum filij. §. cum qui. ff. de leg. 1. Imò secundum Ias. æquiparantur in terminis proprijs: vt j. titu. prox. & C. eo. tit. not. secundum communiter doctores quod lex noua corrigens in vno casu, non trahitur ad alium similem rationem habentem, vel æquiparatum.

d Antiquitas. Vt ff. de postu. l. 1. §. initium.

e Postulare. Idest, desiderium amici sui, vel clientuli sui coram iudicibus exponere: 3 vt ff. de postu. l. 1. §. 1. non autem pro se potest esse in iure: vt C. de auto. præst. l. clarum. & est ratio: 3 quia quando pro alio accedit, sibi imputet, qui tali committit causam suam, vt ff. de mino. l. eum mand. to. pro se vero non. quia semper restituitur. Accur.

i Sed hoc reprobat Chfo: hic per l. 1. ff. quib° ad liber. proc. nõ lic. & gl. sup versi. maior. in §. pen. §. de in. pers. ad istum cer. rñdet q hic nõ libertas, sed seruitus putatiua æstimaẽ cum emptor potest eũ seruũ vt no. in d. glo.

* Si est p̃sumptio maior p vna parte quã pro alia, non eligitur. Ang. & Ia. co. Egid. Per.

* Hęc gl. ẽ sing ad hoc q statutũ i vltima voluntate nõ extendit ad dispositionem inter viuos: s̃m Ang. & Iaco. Egid. Per.

2 Sola tñ 3 est lata valet: sed rescindit p i integ. rest. l. cũ & maiores. ff. si ad. uer. rẽ iu.

3 Ista 16 [illegible]. non est bona s̃m Ange. hic. ad dic a [illegible] vt p eã.

f Peruenire. Interrogatiuè legas, & respon. non est ratio, quare sit diuersum: est ergo idem ius statuendum, vt ff. de verb. ob. l. a Titio. in fi. nam vbi est eadem ratio, idem ius statuendum est: vt ff ad l. Aqui. l. illud. & C. ad l. Fal. l. vlti. Accur.

TITVLVS VII.

DE LEGE FVSIA* Caninia tollenda.

Potest quis in testamento omnibus seruis libertatem dare cessantibus omnibus alijs impedimentis sicut inter viuos, non obstante statuto legis Fusia Caninia. Ares.

Lege Fusia † Caninia † certus g modus h constitutus erat in seruis testõ manumittendis: quam i quasi libertates impedientẽ, k & quodãmodo inuidã, l tollendã esse censuimus. cũ satis fuerat inhumanũ, viuos quidẽ licẽtiã habere

DE LEGE FVSIA. &c.

Visis a rebus quibus causis manumissio fieri possit, & quia interdũ manumissio fieri p̃hibetur a lege Fusia Caninia: ideo de ea nunc subdit. Porcius.

Lege Fusia. Diuiditur in tres partes. Primò, facit mentionem legis Fusiæ Caniniæ. Secũdò eã corrigit. Tertiò aliã rõnẽ assignat. Secunda ibi, quam quasi. Tertia ibi, Cũ satis.

CASVS. Accessi ad Iustin & ita q̃sitũ ab eo: Dñe. vos vultis tractare de lege Fusia Caninia. Dicatis mihi, quid statutum fuit in illa? Ad hoc respõdet Iustinianus dicẽs, Amice, in lege Fusia Caninia certus fuit modus constitutus in seruis in vltima volũtate manumittẽdis: vt, licet quis inter viuos arbitrio suo posset seruos manumittere: tamen in testamento vltra quam ij. vel iij. forte propter prohibitionem legis Fusiæ Caniniæ, non poterat libertatem præstare, quam quidem legem Fusiam Caniniam quasi inuidam, & libertatibus impedimentum afferentem, tollendam esse iudicauimus, & eam in perpetuum silere existimauimus, & ad ipsam tollendam tali ratione moti eramus. Satis enim videbatur nobis absurdum, atque inhumanum viuos habere licentiam totam familiam suam arbitrio suo manumittere. nisi aliquatenus iusta causa impedimentum manumissioni præstaret. & huiusmodi licentiam ad mortem tendentibus auferre. hoc dicit Franc. de Aret.

g Certus, Vt vltra duos, vel tres fortè non possent manumittere in vltima voluntate, vt j. eo. in fi.

h Modus. Idest, numerus.

i Quam. Scilicet legem Fusiam Caniniam, fortè a quodam, qui Caninius nominabatur, inductam, vt in Publiciana dicitur, vt j. de actio. §. namq; si cui. in fi. uam canis seruabat naturam, qui stat in palea, qui nec sibi potest habere paleam, nec alij permittit accipere, sic nec sibi poterat tenere seruos, quia moriebatur, vt j. de don. §. 1. nec libertatem patiebatur eis dari. vnde meritò Canina dicitur, vt sit conueniens nomen rei, vt j. de dona. §. est & aliud.

k Impedientem. Idest impedimentum afferentem.

l Inuidam. Not. contra inuidos. sic C. de cadu. tollend. in princip.

Addit

Istã cõnuationẽ sequitur Pe. hic.

* Fusia P. Fl. in inscript. l. 37. de cõ. & demõ.

† Vide annotati. nras hic, Egi. Per.

* Huius legis Fusiæ Caniniæ nõ facile apud veterum quẽquã mẽtionẽ reperies, præterq̃ apud Flauium Vopiscũ. qui in vita Taciti, Seruos, inq, oẽs vrbanos manumissos vtriusque sexus, intra centũ, Ne Caninia trãsire videretur.

ADDITIO. Intellige istam glo. esse veram actiuè, non passiuè, ſm Por. vnde Ouid. Inuidiam placare paras virtute relicta: vt l. nec quicquam. §. fi. de officio procons. & leg.

a Familiam. Idest, omnes seruos, qui familia dicuntur: vt ff. de ver. sig. l. pronunciatio. l. e.

b Causa. Vt fraus, vel ætas manumittentis: vt ſ. eo. t. in prin. & §. ea.

c Morientibus. Sed quomodo potest aliquid eis adimi, cũ nihil habeant: nam mors omnia abstulit: vt in Authen. de nup. §. deinceps. col. 4. Respon. dic morientibus, idest ad mortem tendentibus: quia laborabant in extremis, vel quasi, vel etiã erant sani, sed timore mortis hoc faciebant. vt ff. de don. cau. mor. l. 3. 4. 5. & 6.

d Adimere. Nota hic argum. quòd ea, quæ fiunt inter viuos, trahũtur ad volũtates vltimas. 1 sic econtra. ff. de pactis. l. pactum. & C. de leg. l. fi. ff. de pignor. actio. l. non est mirum.

Facit ad statutũ, quo cauetur, si qs portauerit frumẽtũ extra, & reperiatur in via portãs, qđ non debet puniri, q̃a nõ portauit: sicut qui moriẽ. nõ dũ mortuus est. ſm Porc. AEgi. Per. Aegi. põt de cõtractibus ad vltim. volũtates.

1 Hoc verũ si cõtract⁹, & vltima voluntas cõueniũt i sõnis idẽtitate. Fa. Ang. Aegi. Fer.

totam suam familiã a libertate donare, nisi alia cã b impediat libertatem: morientibus c autẽ huiusmodi licẽtiã adimere. d

TITVLVS VIII.

DE HIS QVI SVI vel alieni iuris sunt.

Hic ponitur secunda diuisio personarum cum subdiuisione alterius membri. Et cognito vno de contrariis, cognoscitur et reliquum: cùm contrariorum sit eadẽ disciplina. Aret.

SEquitur de iure p̃sonarũ, alia diuisio. e Nã q̃dã p̃sonæ sui iuris sunt, f quædã alieno g iuri subiectę. Rursus earũ, q̃ alieno iuri subiectæ sunt, aliæ sunt in p̃tãte h parentum, alię ĩ potestate dñorũ. Videamus itaq; de his, q̃ alieno iuri subiectæ sunt. Nã si cognouerimus, q̃ istæ p̃sonæ sunt: simul ĩtelligemus, i q̃ sui iuris sunt. Ac pri⁹ inspiciam⁹ de his, q̃ in p̃tãte dñorũ sunt.

Et si olim domino seruũ occidere impunè liceret, hodie tamẽ in eũ non (nisi ex legitima cã) sæuire licebit, quinimò vsq; adeò dominorum asperitas coercetur: vt si intolerabilis sit, seruos iusto pretio venundare cogantur: cùm Reipublicæ intersit, ne quis re sua abutatur.

In potestate itaque dominorum sunt serui. Quæ quidem potestas iuris gẽ-

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI. IV. &c.

Post prima diuisione personarum. 2 *restat videre de secunda. Textus seipsum satis continuat.*

SEquitur. Totus iste ti. diuiditur in quinq; partes. Primò ponit duo genera personarum. Secundò, qui sunt in p̃tãte dñorũ & quo iure fuit introductũ eorũ dñiũ. Tertiò, ponit nouũ statutũ, restrĩgẽs p̃tãtẽ circa mortẽ: & puniẽs cõtrafaciẽtes. Quartò, aliã restrictionẽ p̃tãtis et circa sæuitiã de occidendo. Quintò, ponit verba nouę cõstitutionis. Secũda ibi. In potestate. Tertia ibi. Sed hoc tpe. Quarta ibi. Sed & maior. Quinta ibi. Cuius. Et diuiditur hoc principium. Primò ponit vnam diuisionem personarũ bimembrem. Secũdo secundum subdiuidit mẽbrum. Tertio dicit se velle tractare de secundo membro subdiuisionis. Secunda ibi. Rursus. Tertia ibi. Videamus. Quarta ibi. Ac prius. Areti.

2 Idem. 3 Imo ẽ de interẽtium, ſm Petr. hic.

CASVS. Dicit Iustin. continuando subsequentia præcedẽtibus. Visa prima diuisione de iure personarum, quædã alia diuisio subsequitur talis: Quædã. n. p̃sonæ sui iuris sunt, q̃dã alieno iuri subiectæ sunt. Illarũ q̃ alieno iuri subiectæ sunt, q̃dã in p̃tãte parentũ sunt, q̃dã in p̃tãte dñorum. Sed dñe de quib. vultis prius tractare: vtrũ de his q̃ sui iuris sunt, an de his, q̃ alieno iuri subiectæ sunt? Ad hoc resp. Iusti. q̃ primo dicturus est de his, q̃ alieno iuri subiectæ sunt. Nã si cognouerimus, quæ sunt illæ personæ, q̃ alieno iuri subiectæ sunt, certè simul intelligemus, q̃ sui iuris sunt. Vñ videam⁹ prio de his p̃sonis, q̃ p̃tãti dñorũ subiectæ sunt. Et h. d. vsq; ad illũ. §. in p̃tãte itaq;.

4 Quod ẽ verũ quo ad p̃siam p̃tat. sec⁹ quoad dominicã: ĩ. eo. §. in p̃tãte, qđ distĩgue: vt in §. seruus. ĩ. de iure p̃sonarum.

e Alia diuisio. Quæ est de iure ciuili, 5 cũ in ea ius gẽtiũ distinguatur: vt ff. de iusti. & iu. l. ius ciuile. superior autẽ quam habuimus ſ. de iu. perso. j. rñ. est 4 de iuregentium cùm non sit seruitus iure naturali cognita: vt ſ. de lib. §. i.

f Sui iuris sunt. Hic restringitur primũ mẽbrũ primæ diuisionis positæ. ſ. de iu. p̃so. vt nõ cõprehendatur quosdã liberos hoĩes. s. filiosfam. 5 Itẽ statim cum dicit alieno iuri &c. ampliat secundum membrum dictæ diuisionis: vt cõprehendat et quosdam liberos. s. filiosfa. Cũ ergo fiat additio, & detractio dictę diuisioni, iam est de iure ciuili hęc diuisio: vt ff. de iusti. & iu. l. ius ciuile. At supe rior de iure p̃sonarũ fuit ſm ius naturale & gentium, vt ibi diximus, & idẽ immutabile, vt ſ. de iure na. gen. & ciui. §. pen. Accur.

f Ista glo. hoc reprobat, quia innuit esse seruos, qđ est falsum ſm Angel. & Por. hic.

g Quędam alieno. Quędam neutro. * Inte tenentur: vt si lij, quorum patres sunt capti ab hostibus: vt j. quib. modis ius pat. pot. sol. §. si ab hostibus. Nã & aliæ quædã sunt in pendẽti: vt ff. de vsufru. l. sed & si qs interdum. §. j. & in Auth. de nõ eligen. §. hoc autem. colla. j. & hoc secundum quosdam. Nos contra, * nã sui iuris sunt. cum enim pater sit seruus hostium, & in eorũ p̃tãte: vt ff. de iure perso. §. seruus. ergo alium habere non potest in p̃tãte: vt ff. de acq. rei. domi. l. homo liber. §. quicquid. ff. de acqui. pos. l. cum hæredes. circa med. & ff. ad leg. Iul. de adul. l. sic eueniet. & præterea eorum ratio, vel sententia est absurda, qui dicunt, q̃ hæc diuisio recipiat medium: vt C. de sen. pas. l. si. circa princ.

* Et male La. & Por. Aegi. Per.

* Dic q̃ inspecto futuro statu sunt in pẽdenti: sed inspecto præsenti sũt sui iuris. Porci. Aegi. Per.

ADDITIO. Et de hoc d. c. vt p Ang. in d. §. si ab hostib.

h Potestate. 6 Hoc verbum quinque modis accipitur: vt ff. de verb. sign. l. potestas.

6 Potestas quot modis accipiatur hic do. (Gl. Facul. l. vet. p̃tãte. §. Et ipsa.

i Simul intelligemus. Nam vt dicit Aristoteles: Contrariorum eadem est disciplina vt hic & ĩ. de tute. j. rñ. & ff. eo. l. j. 7 Et est hic arg. q̃ per notitiam vnius immediatorũ peruenitur ad alterius notitiam. & faciunt ad hunc §. ff. de procu. l. Pomponius. §. sed & si. versi. nam enim. & ff. eo. l. 1. & ff. de præt. stip. l. j. §. stipulationum istarum. ĩ. de iute. circa princi.

7 Qđ ẽ verũ in directo cõtiu, & quo ad cognitionẽ, vt hic. secus quo ad effect⁹ vel iuris dispõnẽ, vt cõtraria est. 10. l. inter stipulãtẽ §. sacrã. ff. de ver. ob. & l. 1. ff. sol. matr. & l. pen. C. de sol.

In potestate. Diuiditur in tres partes. Primo ponit, qui sunt in potestate dñorum. Secundo, vñ dicta potestas descendit. Tertio, duos eius effectus. Secunda ibi. Quæ quidem. Tertia ibi. Nam apud. Ang. Aret.

CASVS. Domine, iam video, q̃ vos prius intendiris tractare de Dominica potestate: dicatis ergo mihi, si placet, qui sunt in potestate dñorum: & vnde descendit potestas, quã dñi habent in seruos? Ad hoc respon. Iustinianus dicens, certè in potestate dominorum sunt serui: & hæc potestas, quam habẽt domini in seruos, de iure gentium est, quæ tali liquet ratione. Nam apud omnes gẽtes perpendere possumus peræquè dominis in seruos vitę necisq; potestatem fuisse. & quodcunq; per seruum acquiritur: id domino acquiri censetur. Cum igitur ius gẽtium sit, quod peræque apud omnes gentes custoditur, manifestum est

est istam potestatem a iuregentium originē sumpsisse. & hæc dicuntur vsque ad illum §. sed hoc tpe. Franc.
a Iurisgentium. Idest, de iuregentium introducta, vt supra. de iur. per so. §. seruitus.
b Animaduertere. Idest, in animo vertere, & cogitare, vt dicit Ca.
c Esse. Impropriè ponitur pro fuisse, vt statim colligit, & ff. eo. l. 1. & erat eadē patris in filiū: vt colligitur secundum vnam literam ff. de lib. & posth. l. in suis. & j. de noxa. act. §. fi. in prin. & in gl. 1. C. de patria potest. l. fina.
d Adquiritur. Scilicet iustè secundum quosdā: vt ff. de acquir. poss. l. quod seruus. & §. Sed certe hoc esse non potest: nam si acquiritur, ergo domino: quia sibi non: vt j. per quas perso. no acqui. § item vobis. & ff. de acqui hære. l. placet. quare dic, quod semper domino quæritur, etiam si quid per dolum, vel metum seruus acquirat: vt ff. pro empto. l. 2. §. Celsus. & §. Pomponius. & §. si seruus. 1 Sed hoc fallit inspecto an quæratur, puta si seruus stipuletur operas a liberto: vt ff. de stipu seruo. l. antepen. vel si aliud factum sit in stipulatione: vt ff. de stip. seruo. §. sed cum factum, nisi in casibus, quos dic, vt j. de stip. ser. §. sed cum. Nec obstat d. l. quod seruus, quia non quærit domino, vt sibi remaneat: nam tenetur reddere. Sed nunquid libertas data a dño, vel à lege (quod fit interdum: vt C. de seruis qui pro præmio liber. acc. per totū & in auth. de nona. §. s. col. 1.) dño quæritur? Responde non. nam licet quæratur seruo, libero tamen non potest dari libertas: vt j. de act. §. sic itaque. & ff. de fideic. lib. l. generaliter. §. si hominl. tamen eo ipso momento fic fit liber, vt dñm non habeat. 2 Et sic hęc oppositio est de puncto, sic & aliar: vt hic vadit Romam. & hic facit murum, non est tamen verum eum iuisse, vel opus fecisse: licet sit in vltimo momento perficiendi. Similis quæstio fit. ff. quod met. cau. l. catat.
e Domino. Vel quasi domino: vt fructuarin. & bon. fid. poss. quibus quæritur ex duobus causis: vt j. per quas perso. nob acqui. §. de his.
f Acquiri. Nota hic duos effectus dominicę potestatis: & est tertius: vt non torqueatur in dñm, nisi in casibus: vt C. de quęst. l. 1. & l. seruos. Accur.
Sed hoc tempore. CASVS. In hoc §. vsq; ad finem talis est. Domine, iam video, quæ sit potestas dominorum in seruos secundum iura antiqua: nunquid licebit dñis adhuc eandem potestatē in seruos exercere? Respond. Instin. quod non. Nam hoc tempore n: illis hominibus, qui sub nostro imperio sunt, licet sine causa legibus approbata in seruos suos supra modum sæuire. Ex constitutione enim Diui Pij Anto. cauetur: qui proprium seruum occiderit sine legitima causa, non minus puniatur, quàm qui alienum seruum interfecisset. Et non solummodo illos, qui seruos occidunt, puniri iubemus: sed etiam hi, qui maiorē asperitatē, quā æquū sit, in seruos exercent, eiusdem principis constitutione coercentur. Nam idem princeps consultus à quibusdam præsidibus prouinciarū quid iuris esset de his seruis, qui propter sæuitiam dominorum ad ędes sacras, & ad statuas principum confugiunt: in rescripto suo præcepit, vt si sæuitia dominorum etiam ipsos seruos intolerabilis videatur, cogantur ipsi domini seruos bonis conditionib. vendere: & precium de seruis venditis habitum dominis det. Sed domine, quid videtur vobis de hoc statuto diui Pij Anton. Et certè dicit Iusti. nobis videtur ipsum rectè statuisse. Expedit. n. Reipubl. ne quis re sua male vtatur. Et verba scripta ipsius principis ad Aelium Mar. proconsulem missa, sunt hæc: Dominorū quidem potestatē in seruos suos illibatā esse, idest, non diminutam à quo quam, nec cuiquam hominū ius suum in aliquo detrahi æquum est, verumtamen in casu isto ipsorum dñorū interest, ne auxiliū contra eorum sæuitiam, vel intolerabilem iniuriam ipsis seruis iustè deprecātibus denegetur. Nā si permitteretur eis sæuitiam suam in seruos suos exercere: aut fortè seruos suos occiderent: aut eos fugitiuos efficerent: & sic ipsis seruis, & eorum pretio carerent. Et ideo o tu Aeli Mar. de querelis seruorum, qui ex familia Iulij Sab. pp eius sæuitiam ad statuas principum confugerunt, diligēter cognosce: & si tu cognoueris eosdem durius habitos, quam æquum sit, & intolerabili iniuria affectos, venundari iube: ita quod decætero in potestatem Iulij Sabini non reuertantur, & si idem Iulius Sabinus huic nostræ constitutioni fraudem fecerit, scias nos hoc delictum aduersus se seuerius executuros, hoc dicit. Franc. de Are.

tium a est. Nam apud oēs peræque gentes animaduertere b possum9, dñis in seruos vitæ, necisque potestatē esse: c & qđcunq; per seruū adquiritur, d id dño e adquiri. f Sed hoc tempore nullis hominibus qui sub imperio nostro sunt, licet g sine causa legibus h cognita i in seruos suos supra modum sæuire. Nam ex constitutione k diui Antonini, qui sine causa seruum suum occiderit, non minus puniri iubetur, quàm si alienū seruum l occiderit.

Nimia dominorum asperitas in seruos coercetur. Et ex causa cogitur quis rē suā vendere: et iusta deprecātibus nō est denegandus assensus. Item officialis fraudis legē punitur. Ar.

g Licet. idest, licitum est.
h Legibus. Quia si seruus sciat insidias dño parari, & ipsi auxilium non tulerit, supplicium debet præstare, quod mortem interpretamur. Sed & si accusauerit eū criminaliter (excep. crimi. læsę maiest.) aut si dñm viderit periclitantem, & non adiuuerit, vel se immiscuerit vxori suæ, vel alijs modis.
i Cognita. Vt quia cum vxore sua inuenerit: vel in simili delicto, quo casu etiam occidere licet: vt ff. de verb. obli. l. qui seruum, & ff. de lega. 1. l. quid ergo. la j. §. si hæres. & ff. ad legem Iuliam de adult. l. marito. §. 1. si autem aliàs deliquerit, vel domino non obedierit: legitimè eum corrigere potest, non tamen vltra modum boni viri arbitrio comprehensum: vt C. de emenda. seru. l. 1. Sed nunquid sine causa verberare potest? Respon. tenuiter, secundum Io. 3 vt C. de emenda. ser. l. 1. Pla. dixit quod non, aliter si nimis corripiat sine culpa, tenetur vel vendere, vel dare vt hic sequitur, & ff. eodem titulo. l. 1.
ADDITIO. Hęc gl communiter approbatur, & dicūt docto. idem in marito erga vxorem, & in magistro erga scholarem, in patre erga filiū, in Abbate erga monacum: quia potestas tributa magistro erga scholarem, intelligitur tributa marito in vxorem l. sed & si quęcunq; §. fin. ad leg. Aqui. Christopho.
k Constitutione. Cuius verba sunt. j. eod. §. fi.
l Alienum seruum suū. Sed certè qui alienū seruū occidit, lege Aquilia tenetur: vt ff. ad leg. Aquiliam l. secunda. in princip. & infra ad legem Aqui. in prin. quæ actio hic locum habere non potest, cum non domino, imò contra dominum daretur: quod esse non debet: vt ff. ad legem Aquil. l. item Mela. §. legis. Sed dic, quòd hoc, quod hic dicitur, est verum quantum ad criminalem pœnam legis Corn. de sica. vt j. de publ. iud. §. item lex. quę pœna tam in seruis, quàm in liberis locū habet: vt ff. ad l. g. Cor. de sica. l. j. §. 1. Interdum etiā ciuiliter tenetur, si alterius interest, vt eie

1 Et hoc cōiter secundum doc. in dominio, vt & in possessione ex re peculiari acquisita. vnū ē multū iuris: & ideo non op9 ē animo, cū acquiratur & ignorāti. n. l. cū pater. §. surdo. ff. de le. 2. secundū La. secus I ea quæ hēt multorum facti. vt I prin. glo & ista etiā pħt dici de filio respectu patris, vel fratris, quo ad illicitè acquisita, vt hic p An.

2 Intellige istud verū i ijs, quę nunquā pħt quæri domino, sed bñ ipsi seruo aliàs sec9

etiā momēto: vt dic l. Placet. in gl. alleg. fm Ias.

3 Ista opinio Io approbatur hic p Pet. de Bel. p. & Ang.

4 nisi probatur cū nō ea vulneribus mortuū. vt qa post triduum surrexit & cum baculo Icesset: vt no. g'o. in l. 1. C. de emē. seruo. fm Ias. hic.

vt creditoris: vt ff. de pig. l. seruū si quē quis, vel fructuarij: vt ad legē Aquil. l. sed & proprietatis. & ff. de dolo. l. & eleganter. §. si seruum vsuarium.

Sed &. Diuiditur iste §. in quinque partes. Primo ponit dictum in ḡne. Secundo illud exemplificat & rōnem reddit. Tertio ponit verba rescripti, de quo fit mētio in principio §. Quarto cōcludit. Quinto minaṫ officiali si obseruāti legē istā. Secunda ibi, Nā Antoninus consult⁹. Tertia ibi, Cuius rescripti. Quarta ibi, Ideoq;. Quinta ibi, Qui Sabinus.

Sed & maior a asperitas dominorum eiusdē principis constitutione coercet. Nā Antoninus consultus b à quibusdā pręsidibus ꝓuinciarū de his seruis, q̄ ad ædē sacrā c vel ad statuas † principū cōfugiunt, præcepit, vt si intolerabilis videaṫ sæuitia dominorum, cogantur d seruos suos bonis conditionib. e vendere: vt pretium dn̄is daretur: & recte. f expedit. n. Reipublicæ, ne sua re quis malè g vtaṫ. h Cuius rescripti ad Aeliū Martianū i missi verba sunt hęc: Dominorū k quidē potestatē ī seruos suos illibatā l esse oportet: nec cuiquam hominū ius suū detrahi: sed dn̄orum interest, m ne auxilium ꝯ sæuitiam, vel famē, vel intolerabilē iniuriā n denegetur o his, qui iustè deprecātur. Ideoq; cognosce de querelis eorū, qui ex familia Iulij Sabini ad sacrā * statuā cōfugerūt: & si vel durius habitos, quā ęquū est, vel infami p iniuria adfectos eē cognoueris: venire iube, ita vt ī ptāte dn̄i nō reuertanṫ. Quòd * si meæ cōstōni fraudem q fecerit: sciat me * admissum seuerius exequuturū.

a Maior. Idest. magna, vel maior quā æquum sit.

b Cōsultus. Idest, Interrogatus sic ff. de pae. l. item quia. §. fi. vnde illud. Cōsulo te quęrens. tibi consulo, consilium dans. Accur.

c Aedem sacr. Ad quæ loca olim, & hodie ꝯfugiunt. eius a quę distingue. vt diximus l. Aut ibi de man. pil. §. neq; an tē. in glo. cogentur. colla. j.

ADDITIO Et intantur s̄m Ioan. Fab. & Ange. q̄n sine armis, nullo pręcedēte delicto, sed propter dn̄i sęuitiam, vel etiam sui criminis grauiorem punitionem confugiunt: vt hic, aliàs non: vt l. si seruus. & l. fi. §. adijcientes, versi. & hoc quidem. C. de his, qui ad eccl. confug. & c. inter alia. extra. de immu. eccl. Sed de iure canonico non iuuatur delinquens in ecclesia e fin. extra eod. titu. aliàs sic, nisi esset publicus latro: vt dicto c. inter & idem per omnia itelligas de cœmeterio: vt 17. q. 4. c. siquis contumax Ang.

d Cogantur. Nota hic, quòd aliquis cogitur vendere rem suam.

e Bonis cōdōnibus s. vt pretium habeat: & ad dn̄m primum non reuertatur vt ī §. proxi. versicu. sed hoc. & ne simili pœna anteriorum afficiantur, vel ne exponantur, vel prostituantur, vel expotientur, vel vendantur amodo: vt j̄. proxi. §. & §. fi. Accur.

f Rectè. Scilicet præcepit.

g Malè. Quia interest principis locupletes sub se habere subiectos: vt in Auth. vt iud. sine quoquo suffr. §. cōsiderauimus. col. ij. quod non contingeret, si cui liber seruos suos liceret occidere. Et nota, q̄ illud idē quod interest priuati principaliter. & Reip. interest secundario: vt supra diat de iusti. & iur. §. fi. Ang. cōtra. ff. sol. ma. l. etiam §. licet. & l. si constante §. si maritus Accur.

h Vtatur. Nota, q̄ q̄nq. distrahitur res inuito dn̄o ꝓpter odium dn̄orum: vt hic, q̄nque fauore religionis: vt ff. de relig. l. si quis sepulcrum quandoque fauore libertatis: vt j̄. de do. in fi. q̄nq; fauore vltimæ volūtatis: vt ff. de leg. j. l. si fideicōmis. §. meminisse. & hoc est ꝯ regulam, vt C. de ꝯh. emp. l. inuitū. Acc.

i Martianum. Proconsulem Aetic[illegible]: aliàs Eutic[illegible], seu Vrbis: vt ff eo l. ij prin.

k Dominorum. Hincinde allegat. & primo duas pro dominis rationes vel dicta ponit.

l Illibatam. Idest, non diminutam.

m Interest. Idest eis proderit, vt sece uos nō pdāt. & dic, deneget. s a nobis. vel dic, interest. i. ad eos ptinet. ne deneget. i. à dn̄is: cū forte vxor, aut filij, vl̄ alij dn̄i familiares inferāt hoc. sed prima verior.

n Iniuriā. Quā patiunṫ iure naturali ispecto, nō iure ciuili: vt j̄. d̄ iniu. §. fet.

o Deneget. Sic ff. de offi. præfec. vrb. l. j. § quod autem.

p Infami. Idest, infamata, seu magna iniuria.

q Fraudē Vel euidentē, quia nō obedit; vel callidam, dicens non esse illū seruum, qui fugit.

† Hic mos fugiendi ad statuā manauit à seruo Vectij Pullionis ęquitis Ro. qui fugit ad pedes August. Cęsaris, apd ipsum Vectium comitantis. Vide Senecam. Porro ne q̄s ī alteri⁹ Iuidiā ad statuas imagines've confugiat, censuit Senatus, vt est relatum à Calistrato in l. capitalū §. ad statuas ff. de pœnis.

* Ad sacram, nō est in quibusdam exemp.

* Aliàs Sabinus.

* Alibi. sciat me hoc admissu aduersus se seuerius exequuturum.

* Solue s̄m doct. hic. Et dic nō teneri de culpa, vt ibi: sed d̄ sęuitia, & dolo, vt hic, q̄ ex facti qualitate p̄sumunṫ: vt l. t. ff. de do. excep.

TITVLVS IX.

DE PATRIA potestate.

IN potestate r nostra sunt liberi nostri quos ex iusti s nuptijs procreauimus. nuptiæ t autē, siue mr̄imoniū, est viri & mu-

DE PATRIA potestate.

Quia suprà dixit de his, qui sunt in potestate dominorū: iō subiungit de his, qui sunt in ptāte parētū. vt promiserat supra ti. t. § r. Aret.

IN potestate. Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictū in genere, qui sunt liberi in nostra ptāte. Secūdo, definitionem nuptiarum, vel matrimonij. Tertio, qui habent filios in potestate. Quarto, ex prædictis infert specificando quod primo dixerat. Secunda ibi, Nuptiæ. Tertia ibi, Iua autem. Quarta ibi, Qui igitur CASVS. Accessi ad Iustinianum, & quæsiui ab eo, Dn̄e vos vultis tractare de patria ptāte, dicatis ergo mihi, qui sunt in patria potestate. Ad hoc respondet Iustinianus dicens: In potestate nostra sunt liberi, quos ex iustis nuptijs procreauimus. Sed quid domine I iam video q̄ sunt in patria pote. dicatis mihi, quid est matrimonium, seu nuptię? Ad hoc resp. Iustinia. q̄ nuptiæ, siue matrimonium est viri. & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ retinens consuetudinem, & hoc vsque ad illum §. ius autem. Franc. Accur.

r In potestate. Hoc verbum multis modis sumitur: vt ī. proxi. tit. diximus. §. j.

s Ex iustis. Quæ sint iustæ, dicitur j̄. tis. prox.

t Nuptiæ. Et dicuntur ab obnubendo i. velando: q̄a velatæ incedere debent, vt ait Isido. Sed matrimoniū dicitur ideo, quia mulier nubit, vt mater fiat. † & hæc duo nomina (licet diuersis rationibus) idem significāt. Item, coniugiū & connubium, & consortiū vt ff de rit. nup. l. in eo iure. §. hoc caput. licet hoc vltimum quandoque inter seruos accipiatur: vt C. de ser. fug. l. fi. inter quos propriè dicitur contubernium vt C. de incest. nup. l. cum ancillis.

† Cōcor. cum hoc tex. c. vlti. extra. de conuer. infid. s me. ibi cū autem. Vide Alcia. lib. dispu. a. c. 22.

† Et ideo ab ea potius, q̄ à patre denominaṫ. quia maiora iusti net onera Est. n. ante partum onerosa, in partu dolorosa: & post partū laboriosa. vt extra, de ꝯuer. I fide ca. ex literis.

Coniun-

lieris coniunctio, a indiuiduam b vitę consuetudinem continens.

Patria ptās iure Romano instituta fuit, soliś Romanis ppria, ac peculiaris est.

Ius autē c potestatis, qđ in liberos habem' propriū est ciuiū Romanorum. d Nulli.n. alij sunt homines, qui talē in liberos habeant ptātē, qualē nos habemus.

Filij ex legitimis nuptiis progeniti, omnesq; per filiorū stirpem descendentes, in patria sunt potestate. ex filia verò nati, nequaquam.

Qui igit ex te, & vxore e tua nascit, in tua f ptāte est. Itē, qui ex filio tuo, & vxore eius nascitur, i. nepos tuus, & neptis: æquè in tua sunt potestate, & pnepos, & proneptis, & deinceps cęteri. Qui autem ex filia tua nascuntur, in ptāte tua non sunt, g sed in patris eorū.

TITVLVS X.

DE NVPTIIS.

Masculi decimumquintū annū attingentes, et fœminæ decimūtertiū iustas coeunt nuptias: quas in potestate cōstituti, nō, nisi patre assentiente, contrahere possūt, modo talis sit pater, qui consensum præstare valeat.

IVSTAS autem nuptias in-

a Ista gl. videt' male dicere per l. qui fuerit. ff. de condi. & demō. & p l. nuptiā. ff. đ re. iur. & 27. q. 2. in prin. Angel.

a Coniunctio. Animorum, non corporū tm. vt ff. de reg. iur. l. nuptias. & illa coniunctio animorū significat vnionē, quę consistit inter Deum, & iustā animam. Vnde Apostolus. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cū eo. Reliquum. s. coniunctio corporum, designat conformitatem, quæ cōsistit in carne inter Christum, & sanctā ecclesiā. i. humanum genus. Vnde euangelista, Verbum caro factum est: & habitauit in nobis.

ADDITIO Vide ca. debitum, extra de biga.

b Indiuiduā. Quo ad affectionē: sic J. de iusti. & in. l. prin. Actu enim plerunq; fit separatio, tam iure veteri, quam nouo permittente: vt C. de repud. l. cōsensu, in prin. & in authen. de nup. §. si ergo. colla. 4. & in authen. vt lic. mat. & auię. §. quia verò. colla. 7. Sed nunquid hāc affectionē habet aliquis ad cōcubinā quādoq; ? Certè sic: & id adijcias huic definitioni, diuini. & humani iuris cōicatio: vt ff. de ri. nup. l. 1. Diuini: quia eiusdem sectæ debent esse: vt non sit vnus Christianus, & alter Iudęus: vt C. de iudæ. l. ne quis. Humani: quia forum viri sequitur vxor: vt ff ad muni. l. fi. § ij. sed secus est in concubina, vel qualiber minus legitima vxore: vt ff ad muni. l. de iure. §. fi. licet cōcubinatus iure pmittente sit. ff. de cōcu. l. in cōcubin. in fi.

Neque valet oppositio de matre ad filium: quia ibi non est talis consuetudo. qualis ad vxorē: vt J. titu. i §. ergo. & in auth. quomod opor. epis §. 1. col. j & §. volumus autem ibi, Sed aut solæ. &c.

Ius autem. CASVS Dñe dicatis mihi si placet, quorū proprium est ius pat. pot. Ad hoc rñd. Ius patr. pot. qđ in liberos hab:mus. propriū est ciuiū Romanorū i. liberorum omniū de Romano Imperio. Nulli enim hoīes sunt, qui talē potestatē habeant in liberos, qualem nos habemus. Sed dñe. dicatis mihi, qui sunt in pat. pot Ad hoc rñ Iusti. Amice, diximus, q̀ illi sunt in pat. po. nostra. quos de iustis nuptijs procreauim'. Ex hoc igitur manifestè sequit. q̀ illi: qui ex te, & legitima vxore tua nascuntur, in tua potestate sunt, vt proprij sui filii, & qui ex filio tuo, & vxore eius nascūtur, vt nepotes: & idē est in pronepote, & cęteris deinceps per masculinā lineā descendētibus. Sed quanquā diceremus nepotem natum ex filio. in tua esse ptāte: secus est in nepotib. natis ex filia. Nā qui ex filia tua nascuntur, in potestate tua non sunt, sed in potestate patris eorum & hęredes dicuntur vsque ad finē. Fr. de Are.

c Ius autē. Quod consistit in septē. Primo, quia necessitate famis pater filium vendere potest, vel obligare: vt C. de pat. qui fil. distr. l. 2. Secūdo. quia ab eo in ius vocari nō potest: vt C. de in ius voc. l. fi. Tertio. quia necū eo agēdo, iudiciū habere possumus: vt ff. de iudi. l. lit. Quarto: quia per eum acquirimus: vt J. per quas perso. no. acqu. §. Quinto. quia in iudicio J alium sine licentia nostra esse non potest. vt C. de bo. quæ l. h. l finali §. 1. Sexto, quia eo inuito sua bona aduenticia administramus: vt J per quas pers. no. ac §. j. Quidam tamē dixerūt, q̀ alimenta ad inuicē hoc iure præstantur. quod falsum est. cum in emancipatis et hoc fit vt ff. de lib. agn. l. si quis a liberis. in prin. Item eiusdem obligatio inter nos esse nō potest: vt J. de inutil. stip. § item inutilis. 4 Est & octauus, vt possim petere filium in meam potestatem. Circa quod distingue: quia aut à nullo detinetur. aut ab aliquo. si ab aliquo: volente, aut inuito. Primo casu petam eum per officium iudicis. ff de li. exhi. l. j. §. hoc autem. & præiudiciali actione in rem agā: vt J. de ac. § præiudiciales, non interdicto, nisi in casu, vt si volo eum adire hæreditatem. in qua fa ctus est hæres: vt ff. de acqui. hæred. l. si quis mihi. §. iussum & de libe. exhib. l. si eum In secundo eadem auxilia locum habent, & plura. s. rei vendicatio de iure Roma. vt ff de rei ven. l. 1. In tertio lo eum habet interdictum de lib. ho. exhi. Item actio in rē de iure Quiritum: vt ff. de rei ven. l. 1. §. 1. & de lib. exhib l. 1. j. respon. Accur.

d Romanorum. Idest, omnium, qui sunt de Rom. Impe. aliæ verò gentes quādam, vt seruos tenēt filios: vt Sclaui, aliæ vt prorsus absolutos, vt Frācigenę, ideo cau tè dicit J. talem qualem.

ADDITIO Dum dixit, q̀ Filij Francigenarum non sunt in potestate parentum: adde q̀ hanc gl. in hoc reputat vnicam, & singu. Bal. in c. 1. §. si duo fratres. aliās ille § est c. 2. in titu. de fratri. de nouo benefic. inuesti. Hāc ēt gl. Bal. cōmendat in c. 1. an maritus suc. vxo. in benefi & vide totum in l. pe. in fi. char. C. qui test. fac. poss & in d. c. 1. an mari. suce. vxo. in benefi dicit Bal. q̀ ista gl. est singu. Et eam ēt dicit sing. ia. ad hoc quod Rex Franciæ non est sub Imperio Romano. Ias.

e Et vxore. Aliud si ex concubina: vt inf. ti. j. §. fi. vel incestu coitu natus: vt in auth. quib. mod. natu. effic. leg. col. 6. §. fi.

f In tua. Si tamen tu sis tui iuris, non aliās: vt ff. ad l. Iul. de adul. l. sic euenie:

g Non sunt. Quia qui nascuntur, patris familiam sequuntur: vt J de legi. agna. tu. §. 1.

ADDITIO. Et in hoc sequitur conditionem pris, vt ff. de sta. hom. l. cum legitimæ.

a Sed de iure canonico nullo mō est pmissum: quia qlibet fornicatio simplex est peccatū mortale. vt c. adulterum. de hæreti. in cle. & 32. q. 4. c. oēs. & ca. nemo. scdm Ange. bis.

b Scilicet spāli. nec sufficeret gnālis, siue vsus. Itē nec cōtinuatio habitationis postea sequens: vt no. gl. 1 L. j. § sed v. terum. ff. de mi. & hæc vera: nisi simul cum pñte ætate, vel cōueniat. Itē nisi tu ci etiam nale. vel i casib. vbi pñi nō q̀- ric vsus- fructus: scdm Ang. hic. Ite o nisi sit tutor alicuius, vel p curat. ca. q. ei gesta. lex de p. cu. l. 6. ia.

a Adde hic septimum scdm doct. quia i atrocioribus delictis fil.°, qui est in ptāte patris, nō excusat pp iussū patris: & in delictis atrocioribus mitius punitur. Itē et nō excusetur in totū: vt ff. đ reg. iur. l. ad ea. scdm Bal. per ti. hic.

† In seruis quibusdā exempla. legitur de iustis nuptijs.

DE NVPTIIS.

Suprà ; tit. proxi. in prin dictum est, quòd in potestate nostra sunt liberi, quos ex iustis nuptijs procreauimus ideo hic subiungitur inter quos dicta iusta nuptia cōtrahuntur.

Vstas autem. Iste ti. diuiditur in 8. partes. in prima ponit, qui possint cōtrahere matrimoniū, & qualiter, subijciēdo quiddā de filio & filia furiosi. Secunda ibi. Ergo non oēs, vbi ponit generaliter, & specialiter quasdam esse personas, inter quas non potest esse matrimoniū, Linea ascendentes, & descendentes. Tertia ibi, inter eas.

; Ista cōtinuatio nō sequitur Pe. de Bel. per ti. ca & Ange. hic.

ter se ciues Romani [a] contrahunt, qui secundum praecepta [b] legum coeunt: masculi quidem puberes, [c] foeminae autem viripotentes: [d] siue patres familiarum [e] sint, siue filij familiarum: dum tamen si filij familiarum sint, consensum habeant parentum, quorum sunt in potestate. [f] Nam hoc fieri debere, & ciuilis, [g] & naturalis [h] ratio suadet intantum, vt iussus parentis praecedere debeat. [i] Vnde [k] quaesitum est, an furiosi filia nubere, aut furiosi filius vxorem ducere posit. [l] Cumque super filio [m] variabatur; nostra processit decisio: [n] qua [o] permissum est ad exemplum filiae furiosi, [p] filium quoque furiosi posse, & sine patris interuentu matrimonium sibi copulare, secundum datum [q] ex nostra constitutione modum.

cat. vbi ponit inter quas personas ex collateralib. etiã coniunctis per adoptionem põt fieri, & non fieri matrimonium. Quarta ibi, Affinitatis. vbi ponit inter quas personas non põt fieri matrimonium rõne affinitatis. Quinta ibi, illud certum. vbi ponit qualiter matrimonium prohibet̃ rõne seruilis cognationis. Sexta ibi. Sũt & aliae, vbi ponit generaliter quasdã esse alias personas, inter quas nõ potest constitui matrimonium. Septima ibi. Si aduersus, annullat matrimonia cõtracta cõtra iuris praecepta, & quicquid secutum est exinde. & punit cõtra facientes. Octaua ibi, Aliqñ. vbi ponit de filijs naturalibus, & quomodo possunt legitimari. Item pars principalis diuiditur i tres partes. Nam in prima ponit dictum generale. In secunda illud declarat. In tertia determinat incidentem qõnem. Secunda ibi, Masculi. Tertia ibi, Vnde quaesitum. ſm Por. CASVS Accessi ad Iustin. & ita quaesiui ab eo, Domine vos vultis tractare de nuptijs: dicatis igitur mihi. quae sunt iustae nuptiae? ad hoc rñ. Iust. dicens q̃ iustae nuptiae sunt, quas inter se ciues Ro. i. liberi hoies secundum praecepta legũ contrahunt, videlicet masculi puberes, & foeminae viri potentes. & hoc est verum. siue sint patresfamil. qui nuptias cõhunt: siue filijfa. dummodo filijfa. de consensu parentum, in quorũ sunt potestate, nuptias cõhant. Nam q̃ filiusfa. de cõsensu parentũ, in quorũ est potestate, debeat contrahere, tã ciuilis, quã naturalis ratio suadet: in tñ etiam q̃ iussus parẽtũ in matrimonio a fil. fa. cõtrahẽdo p̃cedere debeat. vnde q̃a consensus parentũ requiritur, apud veteres dubitatũ fuit, & q̃situ, vtrum filiusfa. alicuius furiosi possit nubere, & cõhere matrimonium, cum pater furiosus cõsentire non possit? Et certè licet de filia de facili consentirent antiqui s. q̃ ipsa possit sine cõsensu p̃ris nubere: in filio tñ varij in varias sñias declinauerũt: sed tãdem ad huiõi dubitationẽ veterũ sopiendã: nostra processit constitutio: cuius authoritate p̃missum est, vt ad exemplum filiae furiosi, filius furiosi sine paterni cõsensus interuentu vxorem ducere possit, ſm tamen modum in eadem consti. expressum h. d. vsque ad §. ergo. Fran.

a Ciues Romani. Idest liberi hoies: vt sup de lib. §. fi. serui ergo non faciunt matrimoniũ. sed contuberniũ: vt hic, & C. de incest. nup. l. cũ ancillis. & in auth. de nupt. §. si verò decretum vers. si verò ab initio, col. iiij. Sed aliud est iure canonũ, quod praeualet. vt in auth. de eccle. ti. in prin. & in gl. col. 9. vbi dicitur. q̃ canones sunt seruandi pro legibus.

b Praecepta. Quae sunt ĩ. eo. ti. p totũ & ff. eo & C. e. ti. p totũ, vt colligemus in magna gl. ĩ. eo § sunt & alij.

c Puberes. i. maiores 14. ann. vt ĩ. qui. mo. tu. fi. l. pri.

ADDITIO Hęc glo. non bene loquitur. nam licet quoad tutelas, & testamenta ille appelletur pubes qui 14 annũ compleuit, si vir sit, aut 12. si mulier fuerit: quo tñ ad matrimonia contrahenda appellantur puberes q̃ primum coire possunt: non igitur in matrimonio copulando pubertas cognoscitur ex annorum numero, sed ex potestate coeundi e. puberes, extra de despon. impu. secundum Christoph.

d Viripotẽtes. Idest maiores 12. annis. ĩ. qb. mo tu. fi. l. j. resp. sed in spõsalib. 7. anni sufficiunt. vt ff de spõsalib. l. in sponsalib. Sed nunquid hodie xv. an. sunt necessarij ad matrimoniũ: vt in auth. de tẽp. non sol. pe. § nouimus. col. 7. resp. lex illa cõsuetudinem, & frequentiam hominum ponit, aliud de iure, vt hic. Item quid si aliquis ante, quam istud tempus attingat, inuẽtus sit sufficiens ad matrimonium? Videtur q̃ nubere possit, vt. ff quã. dies le. ce. l. pe. quasi fęlici diplomate vsus: vt ff. de verb. obli. l. continuus § cum ita. 4 Sed. cõdico: imò. l. Iul. de adulterio, & stupro, commisso poterit puniri: vt ff. de adul. l. inter liberas. § tñ. & est pro hoc. ff. de eo. l. j § fi. Si autẽ de facto intra dictum tẽpus vxorem quis acceperit, tūc erit vxor, cũ ad aetatẽ praedictã peruenerit: vt ff. de ri. nup. l. minorem.

ADDITIO Pro notatis in hac gl. vide c. puberes. eñ. de despõ impu. vbi opinio gl. videtur reprobari. Et pro fine huius gl. vide c. j. de despon. imp. l. 6 An aũt mulier possit cõhere matrimonium ante xij. ann. Dic ſm Io. de Pla. q̃ sic, vt puta pp pacem: vt c. 2. de desp. imp. Item si malitia suppleat aetatem: vt c. j. de coniug. seruo. & c. de illis de despon. impu. quia maius periculum est in ea: quam in masculo: propter calidiorem sanguinem ad luxuriandum, & fragilitatem sexus: vt in gl. quae incipit Nam de filia.

e Patres familiarum. Scilicet. qui sunt iuris sui: cuiuscunque aetatis sint. sic matresfa. Sed filij, & filiaefa. qui sunt in potestate, cuiuscunque aetatis sint: vt ff. de his, qui sui sunt. vel alie. iur. l. nam ciuium. Accur.

f In potestate. Quid ergo de emãcipatis? Videtur idẽ: vt C. eo. l. viduae. sed illud consilium est, 5 non praeceptum. Quod autem possit filius emancipatus, dicitur ff. de contratab. l. j. § si emancipatus. & ff. de ritu nup. l. filius emancipatus.

g Et ciuilis. Quia est in potestate de iure ciuili Ro. vt sup. tit. j § ius.

h Et naturalis. Quia pater: vt ff de iusti. & iu. l. 2. vel quia proauus: vt inf. de pup. substi. § 2.

i Debeat. Aliàs non valet: vt ff de sta hom. l. Paulus respondit. 6 Videtur tñ consentire, nisi contradicat expressè: vt ff. de spon l. in sponsa. in fi.

k Vnde. Quia patris consensus exigitur.

l Possit. Videtur q̃ non. cùm pater non possit consentire: vt ff. de iu. cod. l. 2. § furiosus.

m Super filio. Nam de filia facilè consensum fuit: quia fortè calidior sanguis est in ea: vt auth. de non eligen. § cum igitur, collatio j vel verius propter fragilitatem sexus. Arg. inf. quib. alie. licet, in princi. sed prima non placet.

n Decisio. Idest sententia vel lex: vt C. eo. l. si furiosi.

o Qua Decisione.

p Furiosi. Idem & si captus fuerit, & absuit pater per triennium, vel si nescitur an viuat, vel non: vt ff de ritu nup. l. si nepos. §. fi. & l. si ita.

q Secundum datum. Scilicet, cum authoritate curatoris patris. & dote, secundum quantitatem patrimonij patris data: vt C. eodem. l. si furiosi in fi. sed iure canonum sufficit consensus eorum, de quorum matrimonio agitur, sed illud fortè in alijs, non in filijsfamilias intelligitur, vel credo. quod hoc corrigitur: quia tã honasta est res contrahere matrimoniũ, sicut & int.

* Aliàs paterfamilias, sic in filijsfamilias.

† Simile est in c. fa. t. c. ij c. 3. de cle. cõiu. vbi matrimonia cõcta p sacerdotes dicũt contubernia.

‡ Ex cõtio parẽtes si debẽt cõtrahere affectũ, ac consensũ filiorum, quos matrimonio alteri iũgere cogitãt. id q̃, exẽplo Bathuelis qui Rebeccam filiã suam collocaturus Isaac. consuluit ipsius filiae voluntatẽ, Ge. 24.

§ Citra tñ dñi praeiudicium c. j. & ibi. glo. ex. de cõiug. seruo quam verã intelligo, nisi dño sciente, & non cõdicente: vt C. de lat. li. tol. vel altero cõiugũ errãte i cõdõne psonę, si errans sit fiat condõ deterior. alias sec⁹, ſm Io. Fa. & Angel.

‡ Idẽ Mã do de Aeta. mino. c. 4 de pue. ti. nu. 11.

4 Dic q̃ de iure ciui. pubertas attẽditur ex annis: vel si vxor § si mino. ibi mox apud ff. ad l. Iu. li. de adu. & l. minorẽ. ff. de ritu nup & ita loquitur gl. hic sed de iure ca attenditur pubertas ex potestate coeũdi. vt ca. pit. puberes de despon. im.

5 Si cõsiliũ sit reuerẽtiae, & de necessitate obedĩẽdũ: secus si pfectionis. gl. est ord in. ca. ad aures. de çta. & qual. q̃ est gl. fin.

6 Qđ verũ est de honestate, non de necessitate. vt 27. q. 2. c. sufficiat. in gl. j. & 27. q̃ 4 hoc factũ i gl. & ex. de sponsa. c. cũ locum. & de rap. c. cũ cãm. laio. Vel qđ hoc ẽt verũ ẽ de iure ci. secus de iu. can. Aeg. Fer.

Ascendentes cum descendentibus naturali, vel adoptionis vinculo coniunctis nuptias celebrare nequeunt, idemq; iuris est, & si emancipatione soluta sit adoptio.

Ergo [a] nō oēs [b] nobis vxores ducere licet. nam a quarundā [c] nuptijs abstinendum est Inter eas.n. personas, quæ parentum † liberorumve locum inter se obtinent ɔ̄hi nuptiæ non pn̄t, veluti inter patrem, & filiam, vel auum, & neptem, vel matrem & filiū, vel auiam, & nepotem, & vsque in infinitum. [d] † Et si tales personę inter se coierint; nefarias, atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et hæc adeo vera sunt, vt quamuis per adoptionem parentū, liberorumve loco sibi esse cœperint, non possint inter se matrimonio iungi: intantū vt etiā dissoluta adoptione idē iuris [e] maneat. Itaq; eam, quæ tibi per adoptionem filia, vel neptis esse cœperit, non poteris vxorem ducere, quamuis eam emancipaueris.

Inter fratrem, & sororem ex vtroque, vel altero parente prognatos cōiugium consistere nequit: quod ius ad adoptiuos fratres (quandiu adoptionis vinculum permanet) etiam trahitur: eo verò soluto, nil obstat nuptiis contrahendis.

Inter eas quoq: personas, q̄ ex transuerso gradu cognationis iunguntur, est quædā similis obseruatio: sed nō tanta. [f] Sanè.n. inter fratrem, sororemq; nu-

& intrare monasterium: vt in auth. de sanct. epis. §. sed & hoc præsenti colla. 9.

Ergo. Diuiditur in quinque partes. Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit rationem dicti. Tertio suum dictum specificat. Quarto ponit, quid resultat cōtrahendo cum aliqua de ꝓhibitis hic. Quinto extendit ad filios adoptiuos: Secunda ibi, nam à quarundam. Tertia ibi, Inter eas. Quarta ibi, Et si tales. Quinta ibi, Et hæc adeo. CASVS. Dicit Iustinianus inferendo ex præcedentibus: ex quo dictum est supra; q̄ liberi homines, qui secundum præcepta legum coierūt, iustas nuptias cōtrahunt, ergo manifestè patet, q̄ non licet nobis quamlibet vxorem indistinctè ducere. Nā à quarundam mulierum nuptijs, cum quib' leges cōtrahi vetāt, abstinendum est. Nā inter eas personas, q̄ parentes, vel liberorum loco inter se obtinent, nuptiæ ɔ̄hi nō pn̄t: veluti inter patrē, & filiam, vel auū, & nepotem, vel matrē, & filium, vel auum, & neptem nuptiæ prohibitæ sunt. Et nō solum inter istas personas, sed etiam inter omnes superiores, & inferiores directo existentes vsque in infinitum. Et si tales personæ inter se coierint, nefarias, atque incestas nuptias inter se contraxisse censentur: & hæc intantum sunt vera, vt etiam si aliqui per adoptionem loco parentum, vel liberorum sibi esse cœperint: inter eos tamē nuptiæ consistere non possint, & licet etiam per emancipationem adoptio dissoluta fuerit: idem tamen iuris erit: vt si aliquam adoptaueris tibi in filiam, aut neptem: licet postea eam emancipaueris: eam tamen in vxorem ducere non poteris. hoc dicit vsque ad §. inter eas. Franciscus de Areti.

a Ergo. Quia secundum præcepta legum fiunt matrimonia. ergo &c.

b Non omnes. Scilicet mulieres.

c Quarundam. Scilicet mulierum.

d In infinitum. Adeo, vt si Adam hodie viueret, non posset habere vxorem, secundum Ioan. vt ff de ri. nup. l. nuptiæ consistere. ADDITIO Et hæc vera, siue sint ex legitimo matrimonio, siue non: vt ff de ri. nup. l & nihil. secundum Io de Pla & Ang.

e Idem iuris. Vt non possint coniungi. ADDITIO. Dic secundum Fer. de Bellapert q̄ hoc est propter publicæ honestatis iustitiam: alias diffamaretur: quia in copulandis nuptijs semper inspicitur honestas: vt l. semper. ff. de ri. nup. secundum Io de Plat & Ang.

Inter eas. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere in transuersalibus. Secundo illud specificat in transuersalibus coniunctis per sanguinē. Tertio de coniunctis per adoptionem. Quarto infert ex prædictis vnum casum. Secunda ibi, Sanè. Tertia ibi, Sed si. Quarta ibi, Et ideo. CASVS. Domine, iam vidi de impedimentis nuptiarum interuenientib' in linea recta: an eadē sit obseruatio in linea transuersali? Rñdet Iustinianus q̄ sic. Nam certè inter eas personas, q̄ ex transuerso gradu cognationis iunguntur, est q̄dā obseruatio: licet non tanta, quanta est in linea directa. Nā certè inter fratrē & sororē nuptiæ omnino prohibitæ sunt: & hoc siue habuerint eundē patrem tm̄. & matrē diuersam: siue eandem matrem tantū, & patrē diuersum. Et non solummodo inter fratrem, & sororem naturales nuptiæ prohibitę sunt, & inter adoptiuos. Nam si aliqua mulier cœperit tibi esse soror per adoptionē: quandiu durat adoptio, inter te, & ipsam nuptiæ consistere non possunt: si tamen per emancipationem postea dissoluta adoptio fuerit, iam cessat tibi soror esse: vnde eam in vxorem ducere poteris: cum nec naturali, nec ciuili iure tibi coniuncta sit. Et non solummodo si ipsa fuerit emancipata, eam ducere poteris, sed etiam si tu per emancipatus fueris, nihil inter te, & ipsam nuptijs cōtrahendis obstabit. Vnde si quis generum suum velit adoptare: primo debet filiam suam emancipare: & similiter si quis voluerit nurum suam, idest vxorem filij sui in filiam adoptare, primo debet filium suum eiusdem mulieris maritum emancipare. nam si esset in potestate eiusdem: nuptiæ non possent inter eos consistere. Et non solum prohibitæ sunt nuptiæ inter prædictas personas, sed etiam non licet alicui fratris sui, vel sororis suæ filiam ducere, nec etiam neptem: licet ipsa in quarto gradu sit. Cuius enim filiam ducere vxorem quis non potest, nec eius neptem ducere poterit. Sed licet filiā sororis naturalis in vxorem ducere non poteris: secus tamen est in filia sororis adoptiuæ. Nā filiam sororis illius mulieris, quam pater tuus in filiam adoptauit, ducere non prohiberis vxorē: quia neque iure naturali, neque iure ciuili filia sororis adoptiuæ tibi coniuncta est, Sed etiam filiam, vel neptem sororis naturalis vxorem ducere non poteris. Liberi quoque duorum fratrum, vel sororum, vel liberi fratris ex vna parte, & sororis ex alia, nuptias inter se contrahere possunt. Item amitam suam vxorem ducere non poteris: nec etiam materteram: quia parentum loco habentur. Et eadem ratione magnam amitam, & magnam materteram vxorem ducere prohiberis hoc dicit vsque ad §. affinitatis quoque. Franciscus de Aretio.

f Sed non tanta. Scilicet vsque ad gradum septimū, secundum canones: vt xxv. quæstio. j. capit. progeniem. & capit. de consanguinitate. & capitulo, in copulatione. & capitulo, nulli. Sed secundum leges vsque ad quartum: vt infra eodem. §. fratris. idem hodie iure canonico: vt extra de consanguinita. & affi. c. nō debet

† Matrimonium ɔ̄trahere, ita honestū est, sicut monasterium intrare: & ideo sicut tenenti ingressus monasterij sine cōsēsu curatoris ita tenet & matrimonium s̄m Ægi. Per.

† Quorū suppositione veniunt parentes, & liberi in infinitum: secūdum la.

† Siue ex legitimo coitu nati sint, siue non. l. & nihil. ff. de ritu nupt. s̄m Ang. hic. Ægi. Per.

† Scilicet exclusiuè. sed de iure ciuili, inclusiuè: vt ī eo. §. duorū. & ideo hic gl. repheu dit hic 'a.

debet,& ca.vlt. Sed tñ aliter accipitur gradus secundũ canones, quã secundum nos: vt dices j. de grad.cog.

a Quandiu. Sic ff. de ver obli l si stipulatus fuero in fi alias si stipuler § 1 sic ff. de lib. & posthum. l. si quis posthumos. in fine.

b Dissoluta. Quia ipsa est emancipata vt differat a sequenti casu.

c Generum. Idest, maritum filiæ.

d Eum. Scilicet patrem.

e Antea. Idest, primo.

f Filiam Hoc ideo: quia emancipatione facta desinit eẽ agnata patri: ergo per patrem non põt fieri agnata tali filio adoptiuo: vt ff de adop. l. qui in adoptionẽ. hodie verò non desinit: vt j de leg. agn. suc. §. fi. & ita hoc cõsiliũ hodie nõ valet.

ADDITIO. Sed hæc glo. communiter reprehẽditur: quia & si nõ quo ad facultatem succedendi, definit tñ quo ad familiæ nomen. & ad cõtra. §. sed hodie. j e. s. respon secundum Christophorum, quòd quiuis in potestatem non transeat iura tamen adoptionis cõsequitur: vt C. de in ius voc l. fi. & l. adoptiuum. Vel secundum Iason nem transit. sed habetur pro non transeunte: vsd. l. fi. Ias.

g Nurum. Idest, vxorem filij: vt probatur infra eo. §. affinitatis.

Fratris. Diuiditur in tres partes Primo ponit dictum. Secundo illud extendit. Tertio rationem reddit. Secunda ibi, Sed nec. Tertia ibi, Cuius enim.

h Cuius. Sed opponitur, filiam aui. vel auiæ nõ possum ducere: tamen neptem possum. quæ est mihi consobrina vt j. eo. tit. §. duorum? Rñ. hanc regu. strictè intelligi in eo casu, in quo loquitur. & in omni simili, s. qñ ego. & ille cuius filiam ducere non possum sumus in gradu primo ad stipitem, & in potestate eiusdẽ: & sic cuius, scilicet fratris, & sororis meæ filiã &c. & hoc in naturalibus, secꝰ in adoptiuis, vt j §. pal.

ADDITIO Intellige istud verum quando per adoptionem non contrahitur cognatio: vt ibi, secundũ Ang & Ias alias secus.

i Eius. Sic construe, non videris impediri ducere vxorem filiam eius mulieris quam pater &c.

k Ciuili iure. De naturali constat: De ciuili sic probo, illa filia sororis adoptiuæ non est in potestate matris vt j de hære qua. & d. §. qua de causa, ergo non transit in potestatem illius, qui adoptat matrem, licet mater transeat. quia illi transeunt cũ alijs, qui sunt in potestate: vt j. tit. 1. §. illud. & ff. de adoptio. l. si pater. at ipsa mater adoptata est mihi coniuncta per agnationem per patrem, in cuius potestate est ff. de adopt. l. q in adoptionem. Accursius.

Duorum. Diuiditur in tres partes. Primo ponit de duobus cõsobrinis. Secundo de amita. Tertio de matertera Secunda ibi, Item amitam. Tertia ibi, Item nec materterã.

l Duorum. Hoc secundũ leges: vt hic, & C. eo. l. celebrandi. secꝰ iure canonico. Vel dic hunc §. loqui de adoptiuis. secus in naturalib. Accur.

m Amitam. Quæ est soror patris.

n Adoptiuam. Ab auo paterno.

o Materteram. Nota cautè, quia nõ repetit adoptiuam materteram &c. quia matertera, vel auunculus non fit adoptione, vt hic & j. eod. §. eiuſ. & ff. eo. l. si qua. §. fi. sed contra videtur. ff de ritu nup. l. p adoptionem. §. pe. Respon. illud intelligitur qñ adoptio in nepotem, quasi ex filia natũ, vel in pronepote quasi ex nepote nato ea filia quod possũ, sicut si nullum haberem filium: vt j. titu. 1. §. licet. tunc enim soror, & frater eius, loco cuius hij facta est adoptio, est matertera, & auunculus & alij mihi filij sunt, vt patet: & sic non imitatur naturã: quia aliter nepos ex filia naturali, & legitima non est in potestate: hic aũt enim sibi concordantijs loquitur, quando aliquam adoptio in filiã: hęc quidem non erit matertera filijs natis ex alia mea filia naturali, & legitima. Sed quæ est ratio diuersitatis? Respon quia altero casu, scilicet quando adopto in nepotem ex filio: est commodũ materteræ, & auunculo: quia maiores quidem parentes imperant minoribus: quod secus est in aduerso casu. ex hac dependet alia, vt naturales, & legitimi sunt adoptiuis subiecti. & est ridiculum, econtrario casu esset æquum.

ADDITIO Hanc rationem reprobans Christoph. & Ias hic: tum quia inter collaterales non est huiusmodi reuerentia: vt not. in § inter cas. sup. eod. tum quia idem videretur dicendum in patruo, & amita. Item quia esset contra vers. eius vero. j. eo Et assignat aliam rationem: quia in d § fi. adoptatus agnascitur existenti in agnatione adoptantis, puta filiæ: hic autẽ non existentibus, puta filijs filiæ, quod fieri non põst vt ff. de adoptio. l. qui adoptionem.

p Materteram magnam. Magna matertera soror auiæ maternæ est: amita magna soror aui paterni est: vt j. de grad.

ptiæ prohibitæ sunt: siue ab eodẽ patrẽ, eademq; matre nati fuerint, siue ex altero eorũ. Sed si qua p adoptionẽ soror tibi esse cœperit: quãdiu [a] quidẽ cõstat adoptio, sanè inter te, & eã nuptiæ cõsistere nõ põt. Cum verò p emancipationẽ adoptio sit dissoluta: [b] poteris eã vxorẽ ducere. Sed & si tu emancipatus fueris: nihil est ipedimento nuptijs. Et ideo constat, si quis generum [c] adoptare velit: debere eũ [d] antea [e] filiã [f] suam emancipare. & si quis velit nurum [g] adoptare: debere eum antea filium suum emancipare.

Filiã, vel neptem fratris, vel sororis suæ non põt quis ducere in vxorem. Areti.

Fratris verò, vel sororis filiã vxorẽ ducere nõ licet. Sed nec neptẽ fratris, vel sororis quis ducere potest: quamuis †quarto gradu sint. †Cuius [h] enim filiam vxorem ducere non licet, neque eius neptem permittitur.

Filiã sororis adoptiuæ põt quis ducere in vxorẽ. Are.

Eius [i] verò mulieris, quã pater tuus adoptauit, filiam non videris impediri vxorem ducere, quia neq; naturali, neque ciuili iure [k] tibi coniungitur.

Filii duorum fratrum, vel sororum possunt simul contrahere matrimonium inter se. Ang. Iure tamen pontificio, cui potius in his adhærendum est, duorum fratrum filii legitimo coniugio copulari non possunt, teste Accursio hic. cui subscribunt Doctores.

Duorum [l] aũt fratrũ, vel sororũ liberi, vel fratris & sororis cõiungi possunt.

Nepos cum amita, etiam adoptiua, vel matertera matrimonium non contrahit, nec etiam cum magna amita, & magna matertera. Aretin.

Item amitam, [m] licet adoptiuam, [n] ducere vxorem non licet. item nec materteram: [o] quia parẽtum loco habentur. Qua ratione verum est, magnã quoque amitam, & materteram magnam [p] prohiberi vxorem ducere.

† Vnica rõ est huius: quia ego sũ illo loco parẽtis, nam quarto gradu de tur. ciuil. põt cõtra hi nuptię. Ægi. Per.

† Aliat. fit. s. nepris sororis, aut fratris, q ẽ mihi iũcta quarto gradu & caue referas ad filiã sororis quia hæc nõ est mihi iuncta nisi tertio gradu. Ægi. Per.

† Vel melius secundũ Ias. dic. vt j. l gl sup. verbo materteram magnã, in fi.

1 Et hoc cõtter tenetur ex quo sequitur quod filij Iudæorum obseruantium hæc §. nõ sunt legitimi qa tñ eis, quam nobis hæc lex correcta cẽset, arg. l. Iudæorum. C. de iud. Aug.

1 Ista cōi ter approbatur: ꝓ qua facit glos. in §. quarto gradu. in verbo. auunculus. ĵ. de grad. ſm Ia.

grad.cogna. §.4. Sed qd de fratre aui materni? Rñ. est patruus magnus: 1 vt C.de sue edic.l.j.luter Pla. §.vt ibi notat. Sed enim sint in quarto gradu, quare prohibentur; vt ĵ.eo.§.fratris? Respon.quia hæ personæ sunt de superioribus transuersalibus, quæ habentur loco parētū: vt in hoc §. & quia ipsa est in primo gradu stipitis: vt no.ĵ. eo.§. sed nec nepté. Et sic no.cauté, ꝙ ordo transuersalium subdiuiditur in tres partes ĵ.ĵ. & ex latere: vt ĵ. de grad.§. iij.iiij.v.& 6.& maior est abstinentia versus superiores: vt hic.& inferiores, vt ĵ.eo.§. fratris.quàm transuersales; vt ĵ. eo.§.duorum.

Affinitatis, Diuiditur in septem partes. Nam primo ponit quandam ꝓhibitionem in gñe. Secundo, illā ꝓhibitionem exemplificat in nuru & priuigna. Tertio, rationē ꝓhibitionis factę de nuru, & priuigna assignat. Quartò, dictam prohibitionem de nuru factam modificat. Quinto, rationē dictæ modificationis assignat. Sexto, modificat ꝓhibitionem circa priuignam. Septimo rationem dictæ modificationis assignat. Secunda pars incipit ibi, Vt ecce Tertia ibi, Quia vterque. Quarta ibi, Quod ita scilicet. Quinta ibi, Quia eadē. Sexta ibi, Item si. Septima ibi, Qui duas.

Domine. iam vidi de impedimentis nupt.interuenientibus rōne cognationis, tam ex linea directa, quā ex transuersali Nunquid adhuc plura sunt impedimenta nupt.Respon.Imper. ꝙ sic. Nam non solum rōne cognationis: sed etiam rōne affinitatis impediuntur nupt. Rōne enim affinitatis à quarundam mulierū nuptijs abstinendum est Nam priuignam, vel nurū tuam vxorem ducere prohiberis quia vtraque illarum tibi loco filiæ est: sed hæc specialis prohibitio locum habet, si fuit nurus tua, & nunc non est; vel si fuit priuigna tua, & nunc non est. Nam si est adhuc nurus tua. i. si adhuc ꝯstat matrimoniū inter ipsam, & filium tuū adhuc viuentē: naturali, gñali, & cōi rōne tibi nubere non poterit: quia viuente filio tuo marito eius, nec tibi, nec cuiuis alij nubere poterit. Eadem enim mulier duobus viris simul nubere non potest & idem iuris est in priuigna tua. Nam priuigna tua, si adhuc est priuigna tua. idest, si mater eius adhuc tibi nupta est, specialis ꝓhibitio nuptiarum inter te, & ipsam ꝯhendarum locum non habet: qa durante matrimonio inter te, & matrem eius gñali, & cōi rōne non poteris eum ipsa ꝯhere. quia eodem tempore duas habere vxores non poteris. Et non solū inter has personas prohibentur nuptiæ rōne affinitatis, sed etiam inter plures alias. Socrum.n.tuam, idest matrem vxoris tuæ, vel nouercam tuam, idest, vxorem patris tui vxorē ducere prohiberis: quia vtraq; istarum loco matris tibi est, & hæc similr ꝓhibitio spālis, sicut in casu superiori, tunc demū locū habet, cum solutū fuit matrimonium, quod est causa affinitatis. Nā si adhuc est tua nouerca. i. si adhuc patri tuo nupta est, gñali rōne nuptiæ inter te, & ipsam prohibetur: quia viuente patre tuo marito eiusdem, nec tibi, nec cuiuis alij nubere pōt: quia eadem mulier duob⁹ simul, & eod. tpe nupta esse nō pōt. & idem iuris est in socru tua. Nam si adhuc est socrus. i. si adhuc filia eius tibi nupta est: gñalr rōne cū ipsā contrahere prohiberis: quia simul duas vxores habere non poteris. Sed ponamus, ꝙ Petrus filiū ex vxore legitima habuit: similiter & Berta ex marito iam mortuo, habuit filiam. ponamus ꝙ Petrus mortua vxore ꝯhit mřimoniū cū Berta, certè durante mřimonio inter Petrum, & Bertā, fili⁹ Petri. quē habuit ex alia vxore, cū filia Bertæ, quam suscepit ex alio marito, licitè poterit mřimonium ꝯhere: & licet filij ex mřimonio inter Bertam, & Petrum ꝯcto nati, eorū fratres sint communes: ipsi tamen nec naturali, nec ciuili iure coniunguntur. Sed ponamus, quid si diuortiū sit celebratum inter Petrum, & vxorē suā: & Berta post diuortium contrahat cum secundo marito, & ex eo suscipiat filiam: modo quæritur, vtrū Petrus quondam maritus Bertæ possit contrahere cum filia Bertæ ex secundo matrimonio nata? Et videbatur ꝙ sic. nam ista filia Bertæ non est priuigna Petri quondam mariti Bertæ: quia priuigna ꝓpriè dicitur filia vxoris tuæ, quam habuit, aut quā tibi nuberet: sed ista filia nata fuit ex secundo mřimonio post diuortiū inter Bertam, & Petrū celebratū: ergo nō est ꝓpria priuigna Petri. Iulian⁹ tñ in hoc casu dicit ab huiusmodi mulieris nuptijs rōne honestatis esse abstinendum & hoc ꝓbat per duo argumenta à simili. Sponsa enim filij non est nurus patris, & tamen à nuptijs huiōi mulieris abstinendū est: quia neque pater eum sponsa filij, nec filius eum sponsa patris contrahere poterunt. A simili concludit: licet enim huiusmodi filia non sit priuigna Petri quondam mariti eiusdem Bertæ: tamen inter ipsam, & Petrum matrimonium consistere non potest. h.d. vsque ad § illud certum. Franciscus.

Affinitatis veneratione, eā q̄ olim mihi priuigna, nurus, socrus, vel nouerca extitit, vxorē ducere non licet, multoq; minus licebit, si adhuc mihi sit priuigna, nurus &c.

Quoties eiusdem dispōnis duæ sunt rōnes, sublata è duob. altera, nō ob id cessat dispō reliq̄ remanēte.

Adfinitatis quoq; veneratione a quarundam [a] nuptijs abstinere necesse est. Vt ecce priuignā, [b] aut nurum vxorem ducere non licet: quia vtræq; filiæ loco sunt. [c]

Quod ita, s. accipi debet, [d] si fuit [e] nurus, aut priuigna tua. Nam si adhuc nurus tua est: [f] idest, si adhuc nupta est filio tuo: alia ratione [g] vxorē eam ducere nō poteris: quia eadem duobus nupta esse non pōt. Item si adhuc priuigna tua est, idest, si mater eius tibi nupta est: ideo eā vxorē ducere nō poteris, qa duas vxores eodem tēpore habere non licet. [h]

Cū socru, vel nouerca p̄senti, vel p̄terita matrimoniū cōtrahi nō p̄t. Are.

Affinitatis Est autem affinitas regularitas personarum ex nuptijs ꝯiunctarū oī carens parētela s. sanguinis: 1 vt ff.de gra. affi.l. non facile.§.affines.& §.sciendum est. ideo dr̄ ex nuptijs: quia sine nuptijs contrahi non potest, 3 sed secundum canones etiā sine nuptijs. 4. Sed cum vxor videatur affinis viro: quare permittitur matrimonio viri? Respon. non est affinis, sed causa affinitatis: 5 sicut vnitas nō est numerus, sed principium numeri. Acent.

a Quarundam. Scilicet mulierum.

b Priuignam. Hęc nomina exponuntur statim ꝓxi. In versi. quod ita &c.

c Loco sunt. Facit ad hoc ff. solut. matri.l. quia. & l. rei iudicatæ.§.fina.

d Accipi debet. Scilicet hæc prohibitio

e Nurus tua est. Quæ contineant̄ apposōne istarum, dic, vt ff.de rit. nup.l. adoptiuus.§ nunne videamus.

f Nupta est. arg. sumit̄ hic, & ex ꝓxi. §. ꝙ si quis habet gñale auxiliū, nō debet petere spāle: vt ff.de mi.l. I causæ.) rñ. & de ver.ob.l.doli, & ff.de ed.l. qdā sūt.

g Alia ratione. Non solum supradicta.

h Non licet. Imo efficitur infamis: vt C.ad legē iul.

† Sic verba p̄teriti tpis sunt abnegatiua p̄tis ſm Por. Egi. Per.

1 Vel id dr̄ affinitas, quia vnus tendit ad finē alteri⁹ & ecōuerso i secundū Christoph.

3 Hoc re ꝓbat Ange. quo ad mřimoniū ꝓhibendū, p. l. adoptiu⁹.§.ꝯ pudorē. ver. idē tñ. ff. eo. & ff de ri. nupt. l. nihil interest?

4 Vid̄ ca. discretionem. & c. semp. ex. de eo qui cons. 95. vxo.

5 Contra tñ tenēt Christop. & Ias. in vxore, licet sit secus in spōsa.

de adul. l. cum qui. ADDITIO. Idē in hñte duas sponsas, vel concubinas, seu vxorem. & cōcubinam: vt est gl. no. in §. si vero effusa. super verbo. consisten. se. in Authen. quibus modis nat. effi. sui. licet de facto non obseruetur: vt hic per Ias.

vir vxori deficiēte omni parētela, & excluso fisco: vt C. vnde vir, & vxor. l. prima. & in authen. ibi assi- gnata. Accur.

Priuigna. Quia illa est priuigna mea, quæ ex mea vxore est nata, antequā esset vxor, & fœminæ ille est priuign⁹, qui ex ma- rito natus fuit ante quam suus esset ma- ritus, vt ī. eo §. affi- nitatis. & §. socrum. Sed hæc postea fuit nata. Tamē dicit Iu- lianus abstinendum rōne honestatis. vt subijcit, & ff. de ritu nuptiarum. l. si qua. §. si vxor. & l. semper. & ad hoc in- ducit duo argumen ta. Nam &c. Accur.

Socrū [a] quoq;, & nouercā prohibitum [b] est vxorē ducere, quia mr̄is loco sunt. Quod & ipsum dissoluta demum affinitate [c] pcedit. Alioqui si adhuc nouerca [d] est: idest, si adhuc patri tuo nupta est, communi iure impeditur tibi nubere, qa eadem duobus nupta esse non potest. Item si adhuc socrus est, idest, si adhuc filia eius tibi nupta est, ideo impediuntur tibi nuptiæ: quia duas vxores habere non potes. [e]

Filius ex vxore præmortua contrahere pōt matrimonium cum filia vxoris ex marito præmortuo.

Mariti [f] tñ filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito, vel ꝯ, [g] matrimoniū rectè ꝯhūt, licet habeant [h] fratrē, sororemve [i] ex matrimonio postea [k] contracto natos.

Etiam ob publicam honestatē, à quibusdā nuptijs abstinetur, quamuis nullū cognitionis, vel affinitatis obstaculū adsit.

Si vxor tua post diuortiū ex alio filiā pcreauerit, hec non est qdē priuigna [l] tua, sed Iulianus ab hmōi nuptijs abstineri [†] debere ait. Nā constat, nec sponsam filij nurū esse, [m] nec pr̄is sponsam nouercam esse: rectius [n] tñ & iure facturos [o] eos qui ab hmōi nuptijs abstinuerint.

Inter seruos et manumissos cognatio impedit matrimonium cōtrahendum.

Illud certum est, seruiles [p] quoque cognationes [q] impedimento nuptijs eē, si fortè pr̄, & filia, aut frater, & soror manu

Socrum. Diuiditur in quatuor par- tes: quia primo po- nit vnū dictū phibi- tiuū, cum rōne. Scdo illud modificat. Ter- tio modificatū decla- rat circa nouercam, cum rōne. Quarto declarat circa socrū, cum rōne. Secunda ibi, quod & ipsum. Tertia ibi, Alioqn. Quarta ibi, Item si.

[a] Socrum. Quæ sint hæ personæ, dic vt ff. eo. ti. de ritu nup. l. adoptiuus. §. nunc videamus.

[b] Prohibitum. Inter aff. & ad hoc refer tūe illud. Quod & ipsum &c.

[c] Affinitate. Hęc littera sibi ꝯtra videtur. nam si dissoluta est affinitas, nō ergo debent nuptię ratione affinitatis impediri. Sed dic dissoluta &c. idest, dissoluto matrimonio, propter quod cōtingit affinitas: sed ipsa affinitas nō est dissoluta.

ADDITIO Concordat cum hac glo. ca. fraternitatis. §. porro. & ibi glo. zaav. q a quo ad matrimonium; secus quo ad alia, vt iij. quæst. vij. §. affinitatis Ang.

[d] Nouerca. Sic dicta, quasi nocens [*] arcus, vel qa noua est arca, quasi sine fructu, & facit ff. de inoffi. testa. l. j. in fine. & l. 4.

[*] Imò quasi noua dom⁹ princeps a patre superindu- cta, quasi νέαρχος ad accer- sendam familiā.

[e] Non potes. Aliàs non possis, scilicet eodem tēpore subaudi: vt ī. proæ. §.

[f] Mariti Licet inter se frater, & soror prohibeantur vt ī. eo. §. inter eas tamen. &c.

[g] Vel contra. Idest contrario.

[h] Habeant. Illi minores.

[i] Ex matrimonio. Maiorum.

[k] Postea. i. post natiuitatem istorū. & sic aduerbiū, postea, determinat dictionē ꝯtcto. Vel dic q determinat verbum, habeant. & dic ꝯtcto, scilicet prius. [t] Nam qui ex eo matrimonio, scilicet maiorum, nascūtur, fratres sunt ex parte matris illi qui natus est, vel nata prius ex fœmina. Idem dicas ecōtra q erit frater, vel soror ex parte patris illi, qui fuerat ex illo patre natus: & tñ isti nullo iure sibi adinuicem iungūtur. viro enim cognati vxoris iungūtur, & non alijs cognatis viri. Item ecōtra, quia cognati viri vxori iunguntur, non autem alijs cognatis vxoris. [a] Vnde reprobatur quorundam opinio qui dixerunt, q nullus de arbore ducit alium. Nam in ea continentur cognati viri, & vxoris: & tamen iungunt, vt hic dr̄. Nec inter se ante matrimonium inter duos cognatos viri, & vxoris contractum succedunt; vt C. commu. de succes. l. amitæ, nec postea. nisi sicut facit

[t] Intellige pri⁹, s. quam isti duo ꝯ hāc matrimonium Ias.

[a] Facit ca. pi. pe. & c. quod sup his. ex. de cōsang. & affini.

[l] Quæ oriturā ex sponsalibus de futuro, & de facto contractis, vt nō possit ꝯhi cū aliquo primi ꝯnentis cōsanguineo: vt c. vnico. de despon. impub. in 6. An.

[m] Neque esse. Licet sit sponsa, tamē non est nurus antequā eius fiat vxor. & econtra, licet sit sponsa patris, quia tamen non est vxor patris adhuc, ideo non est filij nouerca: vt hic, & ff. de ritu nup. l. si qua. § j. & tamen licet nulla sit affinitas, est abstinendū: vt subijcit, Rectius &c.

[†] Idem [l] sponsa alicuius, quā nullus cōsanguineorū sponsi pōt ducere vxorē. vt i. e. spōsā. ex desponsa. & matri.

[n] Rectius. A simili concludit; in casu proposito primo in hoc §.

[o] Facturos. Scilicet scimus: vel constat.

Illud certum est.

CASVS. Domine. vidi de impedimentis nuptiarum interuenientibus: tam ratione cognationis, quam etiam ratione affinitatis: nunquid ad- huc sunt plura impedimenta nuptiarum? Respondet Iustinianus quòd sic. Non solum enim impediūtur nuptiæ ratione cognationis inter liberas personas, sed etiam inter seruos. Nam seruiles cognationes præstant impedimentum nuptijs: veluti si pater, & filia manumissi fuerint, & frater, & soror. Nā inter istas personas obstante cognationis impedimē- to, licet ad libertatem peruenerunt, nuptiæ contrahi non possunt. Sūt & aliæ personæ multæ, quæ propter diuersas causas inter se matrimonium ꝯhere pro- hibentur: quas quidem personas in latioribus libris Digestorum, seu Pandectarum enumerari permisimus. h. d. vsq; ad §. si aduersus. Franc.

[*] Sic per so'a sponsalia non ꝯtis affinitas, sed p nuptias sm Ang.

[p] Seruiles. Idest, dum durant serui.

[q] Cognationes. Idest, cōsanguinitates, q sunt inter seruos, & impediunt nuptias inter eos. Item affinitates, vt hic. & ff. de ritu nup. l. adoptiuus. § seruiles. Sed quomodo hoc, cum nulla cognatio sit inter eos: vt ī. de capi. dimin. § quod autem? Sed illud in iure succedendi, & in tutela, vel hæreditate dī, hoc autem in iure sanguinis, quod nullo iure ciuili tolli pōt: vt hic. & ff. de reg. iur. l. iura sanguinis. & per cōsequens etiam in prohibitione matrimonij. Sed nōne & alia ratione inter eos matrimonium impeditur: qa sunt serui: vt ī. eo. j. respon. & C de incest. nup. l. cum ancille? Rñd. durante seruitute hęc sunt quo impedimēta: & eis manumissis durat hoc vnum, vt sequitur.

Manumissis

a Manumissi fuerint. Vel ambo: & tunc tantū est impedimentum sanguinis, vel vnus tantum: & tunc duo sunt quæ impediunt; vt modo diximus.

b Enumerari. Possunt autem enumerari quatuordecim modi cum his, quos in hoc ti. habemus. Primus est ratione seruitutis: vt ī. e. t. rū. & C. de incest. nup. l. eum ancillis. Secūdus est ratione ætatis: vt masculi minores 14. annis. fœminæ minores 12. vt infra eod. 2. respon. Tertius est ratione sanguinis: quod in tria diuiditur, ascendentes, descendentes, & collaterales: vt ī. eod. §. ergo. & § inter eas. & §. fratris. & §. ei⁹. & § duorum. Quartus ratione adoptionis: vt ī eo. §. ergo. & §. inter eas. in fine vtrinsque. Quintus rōne affinitatis præsentis, præteritæ, & futuræ: vt ī. e. § affinitatis. & §. socerum. & § si vxor. Sext⁹ ratione matrimonij. Nam si habet vnam, non debet habere alteram eodem tempore, aliàs est infamis: vt ī. eo. §. socerum. in fi. & §. affinitatis. in fi. C. ad leg. Iul. de adul. lege eum. Septimus per senatusconsultum. qđ vetat fieri matrimoniū inter tutorem, & curatorem, & filios eorū ad quandā pupillam. & adultam suā, vel patris: 1 vt C. de interdict. matrimo. inter tuto. l. 1. Octauus per legem Papiam, & Iuliam. scilicet, inter senatores, & eorum liberos, & libertas, vel alias vilis conditionis fœminas: vt ff. de ritu nup. l. Iulia & C. de nupt. in l. si libertam. qđ capitulū hodie correctum est: vt in Auth. vt libe. decr. §. si quis aūt. colla. 6. Nonus est, vt inter præsidem, & sibi subiectam ratione iurisdictionis: vt C. de nup. l. & si contra & C. si quacunq; præd. pot. l. j. Decimus est per constitutionem principis: vt cum ea quā quis de sacro fonte leuauit: 2 vt C. de nupt. l. si quis alumnam. In fi. Idem seruatur de ipsa commatre licet nostro iure cautum non reperiatur. 3 Vndecimus est ratione honestatis: vt ī. eo. §. si vxore. & ff eo.¹. si qua. Est & duodecimus rōne ordinis annexi, vt cum clericis in sacris ordinibus constitutis vt in Auth. quomodo oporteat episco. §. neque autē. colla. 1. & in Authen. de sanct. epis. §. si quis. collat. 9. 4 Est & tertiusdecimus: vt in monialib & cō. ietsis monachis: licet non sint in sacris ordinibus constituti: vt in Auth. de monacis. §. antep. collat. j & in Auth. de nup. §. distrahuntur, versic. per occationem coll. 4. Et est decimusquartus in muliere rapta, quæ postea nubit raptori, quod prohibetur. vt in Auth. de rap. mul. quæ ra. nubunt §. 1. coll. 9.

ADDITIO. Isti autem modi possunt comprehendi his vers. Ætas cōditio. numer⁹. monacatus & ordo.
Optio. nobilitas, sanguis. tutela. potestas.
Font sacer, affinitas, raptus repugnat, honestas:
Irrita quæ faciunt cōntrabia legib⁹, hæc sunt. Ang.

Si aduersus. iste §. seq. diuidit in 6. partes. Primo ponit dictū suū annullans. Secūdo infert. Tertio rōnē assignat. Quarto infert aliuum effectū quo ad nomen. Quinto infert aliuum effectū quo ad exactionem dotis, & donationis ꝓpter nuptias. Sexto addit alias pœnas. Secunda pars ibi, itaque. Tertia ibi. Nā nec. Quarta ibi. Vnde solet. Quinta ibi, Sequitur ergo. Sexta ibi, §. sequen. scilicet ibi.

Qui aūt. CASVS. Domine, iā vidi satis de impedimentis nuptia. dicatis mihi, qualiter puniuntur illi, qui contra præcepta legū iniustas nuptias contrahunt? Ad hoc respōdet. Iustinian⁹ dicens, q̧ si aliquid aduersus pcepta legum tradita superius egerint, nec erit ibi vir, neque vxor, neque matrimoniū, neque dos ibi intelligitur: nec filij ex illo coitu illicito potestati patris subijcientur. Sed quantū ad potestatē patris pertinet, tales erūt, quales sunt hi, quos mater vulgò concepit. Nā nec hi vulgo concepti patrem habere intelliguntur: quoniam pater eorū incertus est. vnde solent filij spurij appellari à Græca voce sic dicti: vel quasi vulgo concepti, vel quasi sine patre filij. vnde dissoluto tali illicito coitu, dos per actionē ex stipulatione repeti non poterit. Cum enim ibi nullum intelligatur matrimonium, neq; dos ibi esse poterit: & si dos ibi non sit, sequitur q̧ repetitioni dotis locus esse non poterit. Et nō solum istas pœnas patiuntur illi, qui prohibitas nuptias ꝯtrahunt, sed innumeræ aliæ pœnæ, q̧ in sacris constitutionibus continentur, eis infliguntur. & h. d. vsque ad §. al. quando. Fiant.

Missi fuerint. a

Ponit generaliter quasdā esse personas, inter quas nō potest consistere matrimonium. Ang.

Sunt & aliæ personæ, quæ propter diuersas rationes nuptias contrahere prohibentur: quas in libris Digestorū, seu Pandectarum ex veteri iure collectarum enumerari b permisimus.

Vbi nuptiæ contra legū interdicta celebratæ fuerint, ibi neque nuptiarū, neq; uiri, neq; uxoris, neq; dotis ullū ius erit vel appellatio: at has cōtrahentes pœnas hic traditas, aliasq́; plures incurrunt.

Si aduersus ea, quæ diximus, c aliq coierint: nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque d hi qui ex eo coitu nascunt, in potestate patris nō sunt: sed tales sunt: (quantū ad patriam potestatē e pertinet) quales sūt hi, quos mater vulgo f concepit. Nam nec hi g patrem habere intelliguntur: cū & his pater incertu⁹ sit. h vnde solēt spurij appellari i παρὰ τὴν σποράδην ¹ἢ ἀπάτορες, quasi sine patre k filij. Sequit l ergo, vt dissoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis exactioni. m

c Diximus. Vt supra eo. per totum. & etiam adiecimus in proxi. §.

ADDITIO Vide Clemen. j. de consan. & affin.

d Itaque. Bene infertur; vt ī ti. 1. in prin.

e Ad patriam potestatem. Propter hunc casum posuit de nuptijs post titulum de patria potestate.

f Vulgò. Scilicet, qui patrem demōstrare non possunt, vel illicitum: 5 vt ff de sta. ho. l. vulgo.

g Nec hi. Scilicet vulgò concepti: vel dic, hi de quibus loquimur, scilicet illicite concepti.

h Incertus sit. Cui pater est populus, pater est sibi nullus & oīs, Cui pater est populus, nō habet ille patrē. & ſm hoc dic his. s. vulgò cōceptis. Vel dic his. s. ioe stuosis: & tunc dic iuris fictione est incertus.

i A Græca voce sporaden. Sporaden Græcè, dr Latinè vulgò, passim, & sparsim. ADDITIO. & ita legi vult Alciatus. lib. prætermissorum. j. in dictione spurius, nec perperā, vt video: cū in vetustis meis exemplaribus eius dictionis vestigiā inuenerim.

k Sine patre. Iure ciuili inspecto.

l Sequitur. Bene infert. cū. n. sine matrimonio esse non potest, s. dos. & vbi nō est dos, actio dotis nō est, vt C. de do. ante nup. l. fi. ibi, Sicut enim &c.

m Exactioni. Scilicet per actionem ex stipulatu, quę datur pro dote: vt j. de actionibus. §. fuerat Sed nunquid p condictionem sine causa, vel ob causam, quasi ob causam dati fuerit, nec causa fuit secuta? Respondet Placentin. quòd sic, siue ignorans, siue sciēs dederit: vt ff. de condictione sine causa. l. finali.

Matrimonium 14. modis impeditur.

1 Sec⁹ est iure can. vt i c. pe. ex. de sec. nupt. ſm dect.

2 Mādo. sup signaste de dispen. mti. ver. cognatio spiritualis.

3 Iste modus ē superfluus ſm las. quia posit⁹ est s. i quarto.

4 Secus i constitutis i nō sacris. vel minoribus ordinib. q si i cedat ha bitu, & nō suta gaudēt priuilegio. c. si qs suadē te 17. q. 4. I priuilegio fori. vt c. 1. de cle. cōiug. lib. 6.

† In vulgaris editione sic scriptū erat vel à græces voce σποράδην quasi vulgò ꝯcepti: vel Sp. i. quasi sine patre filij. atque ita legisse vt Theoph graecus institutionum parafrastes.

† Rōnem huius ery mo. reddit Plutar. in Romanis qō. Ita scribens. Quā veteres Igniti Romani cū plura nomina vnis, aut binis, ternis vel signarēt vt Iust. P. Co. Ser. & Sex. hoc ē publios, Cneos, Seruios, & Sextos. q̧ patrū forēt prænola. Spuriū itē dē binis līis ita notabāt, Sp. q̧ desertuo & orbatos patrib. indicabat: qm̄ si quos sine parēnib. dicerēt, Sp. tantū scriptitabāt Quo factum ē vt spurios ēt vocarēt eos q̧ licet in gnē crederentur. Vide Cr. li. de hone. discip. xx. ca. v & Catellianū Cotā i dictione Spurij.

5 Hoc verum nisi vterq;, s. masculⁿ. & fœmina, vel alter tantū ignorante. quia tunc filii sūt legiti. c. ij. in fi. q fil. sint leg. & sine cedunt parēti ēt scīē ti. ca. ex tenore. ex. eo. ti & nō qui eos dicet spurios dēt probare. ſm Ange. hic.

sed Io. dat talem condictionem, ignorantes nō scientes danti: vt C de condi. ob cau. da. l. 1 & ff. de cond. cau da. l. 1. §. fi. & l. 2. nec immeritò: cum turpiter dāti nulla sit repetitio: vt ff. de cond. ob turp. cauſ. l. ob turpem. & hæc omnia locum habent, quando nō fuit secutum matrimonium.

locus sit. Qui autem prohibitas [a] nuptias contrahunt, & alias pœnas [b] patiuntur: quæ sacris constitutionibus continentur.

Naturales liberi curiæ oblati legitimi fiunt: et patris potestatem subintrāt. Itē ex ea nati, cū qua instas contrahere nuptias licebat, connubio subsecuto, dotalibusq; instrumentis confectis, æq; legitimi censentur, atque qui ex matrimonio nati sunt.

Aliqn̄ aūt euenit, vt liberi, q statim vt nati sunt, in ptāte parentū nō sunt, [c] postea redigant in ptātē patris: qualis est is, qui dū naturalis [d] fuerat, postea curiæ [e] datus ptāti patris subijcitur. Necnō is, [f] qui a muliere libera procreatus, cuius matrimonium minimè legibus interdictum [g] fuerat, sed ad quam [†] pr̄ cō suetudinem habuerat: postea ex nostra constitutione [h] dotalibus instrumentis [i] compositis in potestate patris efficitur. Quòd & alijs liberis, qui ex eodē matrimonio postea fuerint procreati, similiter nostra constitutio [k] præbuit.

Potestas patria ēt adoptione constituitur, cuius duæ sūt species: altera arrogatio dicitur, altera adoptio: illa pricipis authoritate eos, qui sūt sui iuris arrogantes: hæc verò ī alterius ptāte existētes īperio magistrat⁹ adoptam⁹.

[a] Prohibitas. Per aliquem de quatuordecim modis, licet Ir. has pœnas ipsuerit tantum eis, qui ſcienter nuptias faciunt, vel nefarias, nō qui aliàs inutiles: vt in Auth. de incest. nup. §. 1. colla. 2.

[b] Alias pœnas. Vt est amissio bonorū, & icursus infamię: vt C. de incest. nup. l. qui contra. & l. si quis incest. hodie verò & confiscatio bonorum, & exilium, & cinguli, siue dignitatis depositio, & verberatio, si est vilis impunitur. vt in Auth. de incest. nupt. §. sancimus. col. 2.

Aliqn̄. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi ī. ti. proxi. pcedēti, q illi sunt ī ptāte parētum, q ex iustis nuptijs procreantur: nūquid sunt aliqui, qui statim, vt nati sunt in ptāte parentū si hāt? Et dicit imperator, q sic. Cōtingit .n. q licet aliqui in ptāte patris beneficio natiuitatis ab initio non fuerunt, postea tn̄ legis authoritate potestati patris subijciuntur, vt in tali casu: pone q aliquis habeat tm̄ filium naturalē, si petat iste filium naturalē seruitio principis, vel præsidis prouincię det, vel curiæ alicuius ciuitatis offerat, per istā oblatione filius patris potestati subijcitur, & ius legitimi filij in bonis patris cum cæteris legitimis in omnibus consequit. Item pone, q aliquis habeat licitam concubinam ad quam consuetudinem habeat: cuius matrimoniū legibus non sit interdictum, & ex ipsa in concubinatu prolem procreauerit: si postea maritali affectione ductus vir contrahat matrimonium. & dotalia conficiet instrumenta ſm nostræ cōstitutionis tenorem, nō solū filij post dotalia instrumenta procreati, sed ēt ante matrimonium celebratum nati, tanquam legitimi patris potestati subijcientur, & iura legitimorum in bonis patris beneficio nostræ constitutionis obtinebunt. h. d. vsque ad fi. Franc.

[c] Parentū nō sunt. Hoc mirabile p dua pbat exēpla.

[d] Naturalis. Scilicet tantum.

[e] Curiæ. Cum enim vult aliquis naturalem filium tantum, qui in potestate patris non est (vt hic & ī. ti. j. in prin.) facere in potestate: debet in seruitiū imperatoris, vel præsidis prouinciæ. Nam in potestate efficitur loco meriti patris, & efficitur legitimus loco meriti filij: [*] vt in Authen. qui. mo. na. effi. sui. §. si quis igitur. col. 6. Accur.

[f] Necnon is. Nunc ponitur aliud exemplum.

[g] Interdictum. Nam aliam vxorem non habuit tūc concubinatus, aliàs contra: vt C. de con. l. 1.

ADDITIO. Et tunc quid si cū ea p dispensationē matrimonium ꝯtraxerit: vide Christoph. & Iason. hic.

[h] Constitutione. Vt C. de natu. lib. l. cum quis

[i] Instrumentis. Sed nunquid sine instrumētis est matrimonium tale? Dicunt quidā q nō: vt Pla. & Azo. qn̄ decorati maximis dignitatib. faciunt matrimoniū: vt ī Auth. vt lic. ma. & aui. §. quia verò legem dudum. colla. 8. melius aūt. ff. quib. mo. na. eff. leg. §. illd̄ quoq;. vers. hæc ergo casta. coll. 6. Sed dic q matrimonium nudo cōsensu perficitur sine scriptura: vt in Authen. de nupt. §. nuptias. collat. 4. & ff. de reg. iur. l. nuptias. Sed filij primogeniti nō sunt legitimi, si dotalia instrumēta non sunt facta: [a] vt hic. & facit ad hoc C. de natu. lib. l. cum quis. & l. nuper. & l. fin. & in Authen. de hære. quæ ab intest. def. §. 1. colla. 9. & in Authenti. de fi. ante do. instru. na. circa med. coll. 9. & in Authen. de incest. nup. §. fi. col. 2. & de triē. & semis. §. fi.

[k] Constitutio. Vt C. de na. li. l. nuper. sed si non fecerit eam sibi vxorem: adhuc tn̄ hmōi naturales sunt alēdi à patre. item succedunt ex testamēto in totum, si pater vult, legitimis non existentibus, vel parētibus iam defunctis: aliàs liberi in vnam vnciam tm̄ permittunt naturales succedere. superiores qn̄ ipsi tm̄ supsunt, nō impediunt eos. nisi in sua legitima, quæ superiorib⁹ debet. ab intest. verò duas habēt vncias paternæ substantiæ cū matre eorum viriliter diuidendas, qn̄ nō sunt ascendentes, nec descendentes. Alunt & ipsi patrē & hoc in licitè natis: sed nō, si illicitè nati sunt: imo ab oī beneficio sunt exclusi: vt in auth. qui. mo. na. effi. sui. §. discretis. vsque in fi. consti. colla. 6.

[x] Qd̄ Ange. intelligit verū si licitè, nō verò: qd̄ nō prohibetur: vt est tex. in l. 3. C. de nat. li. & quæ ra succedant, vide hic p eū.

[†] Aliàs qua, & solam.

[a] Dic q hodie de iure can. ēt ī tertię speciej sine dictis instrumentis tenet matrimoniū. & filij efficiunt legitimi: vt hī in c. tanta, qui fil. sint legit. ſm Ange. & Ias. hic. Filij naturales tm̄, an succedant.

[*] Dic q de iure canon. debentur eis alimenta. de hoc ē tex. singul. in c. cū haber. ex. de eo qui cogn. consan.

[†] Gellius li. 5. c. 19. docet adoptionē genus esse tra(n)sitionis, seu cōmigrationis in alienā familiam, quo loco explicat veterē cōsuetudinē eius, item q arrogationis. verustissimum autem ē adoptionis vsum ex eo constat, quòd Moses adoptatus sit à filio Pharaonis, vt hī Exō. c. 2.

TITVLVS XI.

DE ADOPTIONIBVS. †

NOn solum autem natura-

DE ADOPTIONIBVS

Quia supra dixit de nuptijs ex quibus acquiruntur filij legitimi, & naturales: ideo nunc de adoptionibus ex quibus acquiruntur filij legitimi tantum. Vel sic, Supra qualiter filij nostri sunt in nostra potestate dixit: nunc autem qualiter alieni efficiūtur potestate nostra. Ang. Are.

NOn solū. Iste ti. diuidit in nouē partes principaliter. Primo ponit, q adoptiui sunt in potestate adoptantis. Secūdò, qualiter fiat adoptio & arrogatio. Tertiò, primū dictū limitat, & declarat. Quartò de ipubere, q se ad arrogandū dedit. Quintò, q adoptans debet saltē adoptatū præcedere 18. an. Sextò, qn̄ aliquis vt nepos, vel pronepos adoptat. Septimò, in q̄bus cōueniūt. & in quibus

bus non adoptio,& arrogatio. Nono, quod serui adoptati à dominis sunt liberi. Seda ibi, Adoptio. Tertia ibi, Sed hodie. Quarta ibi, Cum autem. Quinta ibi, Minorem. Sexta ibi, Licet autem. Septima ibi, In plurimis. Octaua ibi, Illud. Nona ibi, Apud Catonem.

CASVS Accessi ad dñm Iustinianum & ita pposui coram eo, Dñe, vos vultis tractare de adoptionibus pro Deo, quæ rō mouit vos ad tractandū hic de adoptionibus? Ad hoc rñ. Iust. dicēs: Amice, ſ. tractauimus de ijs, qui sunt in pa po. & qa ñ solū naturales liberi & legitimi de quib. ſ. diximus, sunt in parētum potestate, sed & adoptiui: idcirco de adoptiuis hic tractare ſtēdim*. Et hæc vsq; ad §. adoptio autē.

les [a] liberi, secundū ea, quæ diximus, in potestate nr̃a sunt, verumetiam ij, quos adoptamus. [b]

Authoritate principis arrogantur, qui sui iuris sunt, sed magistratus imperio, qui sunt sub potestate alterius. Areti.

Adoptio [c] aūt duobus modis fit: aut principali rescripto, [d] aut imperio magistratus. [e] Imperatoris authoritate adoptare quis potest eos, eāsve, qui, quæve sui iuris sunt: quæ species adoptionis dr̃ adrogatio. [f] Imperio magistratus adoptamus eos, easve: qui, quæve in potestate parētum sunt: siue primū gradū liberorū obtineāt, qualis ē fili*, filia: siue inferiorem, [g] qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis.

Filiusfamilias extraneo in adoptionem datus, extranei potestatem minime subintrat, quāuis illi intestato succedat. Datus verò cuiuis ascendentiū, eius ptāti subijcitur.

Annotato, Duo vincula vno fortiora esse.

Sed hodie ex nostra cōstitutione, [h] cum filiusfamilias à patre naturali [i] extraneæ personę in adoptionem datur, iura patris naturalis minimè dissoluuntur, nec quicquam ad patrē adoptiuū transit: nec in ptāte eius est: licet ab intestato iura successiōis eis à nobis tributa [k] sint. Si verò pater naturalis [l] nō extraneo

a Naturales sub. & legitimi: quare di stingue. quia filiorū alij sunt naturales, & legitimi, vt ex legitimo matrimonio nati: vt hic, & ſ. de pa. po. in princ. Alij naturales tantum, nati ex concubina: vt ſ. tit. j. §. fina. Alij legitimi tantum: vt adoptiui. de quibus hic titu. loquitur. Alij nec naturales*, nec legitimi iuris præsumptione, vt incestuosi, vel aliàs illicitè nati: vt in auth. quibus modis nat. effi. sui. §. fi. colla vj. Alij sunt, qui prius non fuerunt legitimi, sed nunc sunt. l. efficiuntur duobus modis: vt in auth. quibus modis nat. effi. sui. §. j. & ſ. tit. j. in fi.

b Adoptamus. Scilicet in potestate nostra sunt: & hoc iure veteri; vt hic, & ff. eo. l. j. sed hodie distinguitur. vt j. eod. §. sed hodie.

Adoptio. Diuiditur iste §. in tres partes. Primo ponit in genere dictum bimembre. Secundo exemplificat, & ponit exemplum primi membri. Tertio exemplum secundi membri. Secunda ibi imperatoris. Tertia ibi, imperio. CASVS. Domine iā video, quę ratio mouet vos ad tractādum de adoptio. dicatis ergo mihi, si placet, quot modis fiat adoptio? Rñ. Iust. q adoptio fit duob. modis, scilicet rescripto principis, aut imperio alicuius magistratus. Sed domine ponatis mihi exemplū, qñ fit adoptio rescripto principis, & in quo casu fit imperio magistratus alicuius. Ad hoc respo. Iust q quando aliquis adoptat eum q sui iuris est, tunc necesse est fieri adoptionem authoritate, siue rescripto principis. & hęc species adoptionis, quando. s. ille qui sui iuris est, alienæ potestati subijcitur: est primo, & speciali nomine arrogatio. Imperio autem magistratus adoptantur illi, q sunt in potestate parentum, siue obtineant primū gradū liberorum, qualis est filius, & filia, siue inferiorē gradum obtineant: vt nepos, neptis, & deinceps pnepos, & proneptis. Et hoc vsque ab §. sed hodie, &c.

c Adoptio. Est autem adoptio secundum Pla. & Io. legalis actio ad solatium eorū, qui liberos nō habēs penè. i. ferè naturam imitans. Sed certè & ab ijs, q liberos habent, fit adoptio: vt ff. e. l. nec ei. §. præterea. & j. eo. §. licet. quare sic potest simpliciter definiri, Adoptio est legitimus actus, per quem fit quis filius, qui non est, penè naturam imitans, & hæc est veritas: vt ff. eod. l. j. & j. eod. §. minorem, &c.

d Rescripto. Hoc est, vel ante ipsum principem, vel ante alium magistratum delegatione facta per rescriptum à principe: vt C. eo. l. ij. in fin. & l. arrogatione. Sed quid si imperator nō est? Rñd. nō pōt fieri. licet imperium semper sit. vt in Auth. quomo. opor. episc. §. fi. colla j.

e Magistratus, Scilicet cuiuscunq; ordinarij, etiā defēsoris ciuitatis: qui minimus est: vt in Auth. de defen. ciu. §. nulli. colla. iij. Nec mirū. cū sit de voluntaria iurisdictione: vt ff de offi. procons. & leg. l. secunda.

f Arrogatio. Quia adoptator interrogatur, an velit, cū quē adoptat sibi iustum filium esse, & adoptatus, an id fieri patiatur: vt ff. eod. l. 2.

l Vnde versus.
Arrogo qui suus est, sed habet meus esse necesse, &c.
Patris adopto suum, sed patris permanet idem. Acc.

g Inferiorem. Idest, sequentium, &c.

Sed hodie. Diuiditur in duas partes. Primo ponit quando pater dat filium in adoptionem extraneo. Secundo quando dat auo materno vel paterno. Secunda ibi. Si verò pater. CASVS. Domine, vos dixistis mihi supra, q illi qui adoptantur, sunt in potestate patris adoptiui, nunquid hoc indistinctè est verum? Ad hoc respondet imperator dicens. Amice, certè secūdum iura antiqua omnes adoptiui indistinctè transibant in potestatem patris adoptantis: hodie autem secundum iura noua secus. Nā hodie statutum est in nostra constitutione, cum filius naturalis à patre suo naturali alicui extraneæ personæ in adoptionem datur, si pater naturalis filium suum naturalē dederit in adoptionē auo sui filij materno, vel etiā proauo materno: vel si ipse pater naturalis à patre suo emācipatus fuerit, & filium auo, vel proauo paterno in adoptionem dederit: in hoc casu, qñ iste filius datur in adoptionē alicui de ascendentibus in linea directa, quia in vnam personam concurrunt naturalia, & adoptionis iura, manet stabile ius patris adoptiui: vtpote naturalis cognationis vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo annexum: & ideo in familiam, & potestatem huiusmodi patris adoptiui amodo efficitur: & hæc vsque ad illum §. Cum autem impubes. Franc.

h Constitutione. Vt C de adop. l. cum in adoptiuis.

i Naturali. Et legitimo.

k Tributa. Idest, in prædicta constitutione. & facit ad hunc §. j. de hære. quæ ab intest. defe. §. sed ea omnia. versi. inuenimus. & j de exhære. lib. §. circa adoptiuos. & j. de inoffi. testa. §. 2.

l Pater naturalis. Et legitimus.

1 Tu dic q iste tex. posset stare sine subaudi tiōe, si referretur ad § fin. n. pcedē. tñ aduerte qa ibi nō loquit de naturalibus tm̄, quia ibi naturales tm̄ nō sūt i ptāte, vt ibi dr: sed qñ sunt legitima. n. Las.

2 Istá de finitionē sequit Clo. de Plate. hic.

3 Et sic ē delegabilis: qa cō petit iure magrat*. l. j. de off. eius cui mā. est iu. nec plenā causæ cognitionē requirit.

vt p Bar. in l. nec q quā. §. vbi decr. ff de offi. procons. & leg. Las.

4 Sed da in can. fieret authoritate apostolica: cū mortuo Imp. succedat ecclesię in administratione: vt c. licet. extra. de fo. cōpe. ſm Auge & Las. hic.

5 No. ar. q in matrimonio cōtrahendo spōsus debet prius interrogari quā spōsa de quo vide gl. I l 2. in pri. ff. eo.

6 Etiā cō currētib*, legitimis, & naturalibus, quā uis inter se nō habeant parentelæ: quod no. ſm Ang. & iō non transit in ptātē, qa p emancipationem priuat hæreditate vtriusque ſm cōem opi. vt l. cū in adoptiuis. C. eo. sed cū hodie nemo emancipet suitus. §. specialiter. I authen. qui. mo. na. ef fic. sui vt ille § esse correct*. da quo vide la. hic.

a Materno. In cuius ptãte prius non erat: sed modo efficit, vt subijciatur vt §. de par. pot. in fi. Accur.
b Emancipatus. Aliàs cũ esset in ptãte aui, quõ adoptaret eum quem habet? Certè non põt plus esse quã filius, vel nepos: vt hic, & ff. eo. l. si pater. §. si duos. & intellige emancipationis tpe filium nõ esse cõceptũ, qui nũc datur in adoptionẽ. aliàs in potestate aui remansisset. vt j. ti. j. §. fin.
c Simili modo. Idest, similẽ facias distinctionẽ. nã materno pauo indistinctè: paterno verò ſm qđ mõ distinxit in auo, dat in adoptionem.
d Cõcurrunt. ¹ Sed si ego adoptem filiũ fratris mei: nũquid potestati meæ subijcit? Rñ. ſm Ioan. q non: & quod hic dr naturalia expone. id ẽ naturalia, quia ab eo auo contrahit natiuitatem, & originem, quod non est in filio fratris mei.
e Iura. Vnde præferendus est ei, in quem vnum ius tantum concurrit. & sic duę rationes, vel plures preualent vni vt in Authen de cõsang. & vter. fra. §. quia igitur. ver. vult autem. in gl. meliores. colla. vij & C. de edi. diui Adr. tol. l fi. nisi vna sit melior duabus: vt colligitur. ff. de inoffic. testam. l. nam & si. & ff. vnde lib. l. scripto.

sed auo filij sui mřno, ᵃ vel si ipse pater naturalis fuerit emancipatus, ᵇ etiã auo † vel pauo simili modo ᶜ přno, vel mřno filiũ suũ dederit in adoptionem, in hoc casu, quia concurrũt ᵈ in vnam personam, & naturalia, & adoptionis iura, ᵉ manet stabile ius přis adoptiui, & naturali vinculo copulatũ, & legitimo adoptionis modo † constitutũ, vt & in familia, & in ptãte huiusmodi patris adoptiui sit.

Impuberis arrogatio, cã cognita celebrat: caueatq; arrogator se bona arrogati (si ĩtra pubertatẽ obierit) illis restituturum, ad quos peruentura erãt adoptione non facta.

Cum autem ᶠ impubes per principale rescriptũ ᵍ adrogatur, causa cognita ʰ adrogatio ⁱ fieri pmittit, & exqritur causa adrogationis, an honesta ᵏ sit, expediatq; pupillo. Et cũ qbusdã cõditionibus adrogatio fit, idest, vt caueat ˡ adrogator personæ publicæ, ᵐ † si intra pubertatẽ pupillus decesserit, restituturum se bona illis, q si adoptio facta non esset, ad successionẽ eius venturi ⁿ essent.

Arrogatus nõ nisi cã cognita emãcipatur: cui ppria bõa restitui dẽnt, iubeturq; arrogator qrtã bonorũ suorũ illi relinquere.

Item non aliter emancipare eum potest adrogator, nisi causa ᵒ cognita dignus emãcipatione fuerit, & tunc sua bona ei reddat. Sed & si decedẽs causa emancipauerit, iubetur quartam pr̃imonij sui eidem arrogato relinquere, pręter bona, quæ ad patrem arrogatorem transtulit: & præter ea bona quorum vsumfructum post arrogationem patri arrogatori acquisiuit. h. d. vsq; ad §. minorem nat. Franc.

f Cum autem. Diuiditur in quinq; partes. Primo quòd arrogatio fiat causa cognita. Secũdo quod fiat iusta causa. Tertio ponit modũ sub quo fiat. Quarto quòd nõ potest arrogator ipsum emancipare sine cã. Quinto quod quartam partem bonorum suorum eidem siue in vltima voluntate, siue inter viuos relinquat. Secunda ibi, Et exquiritur. Tertia ibi, Et cum. Quarta ibi, Item non aliter. Quinta ibi, Sed & si. Are.

CASVS Dñe, vos dixistis mihi, q illi, qui sui iuris sunt, authoritate principis arrogantur. Pone igit̃ q sit aliquis impubes sui iuris, qui habet opulentam hæreditatem: nunquid potest quilibet indistinctè authoritate principis ipsum arrogare, & in ptãtem suam redigere. Ad hoc respo. Imperator q non. Cum enim aliquis impubes arrogat̃, in hoc casu arrogatio non indistinctè. i. non inconsultè pmittit̃, sed quærit̃ causa arrogationis, an sit honesta & an ipsi impuberi expediat. Item arrogatio fit cum quibusdam cõditionibus, videlicet vt pater arrogator caut onẽ cũ fideiussionib⁹ promittat, vt si ipse pupillus arrogatus ante pubertatem decesserit, restituat omnia bona sua integrè illis qui si adoptio nõ esset facta ad eius successionem fuissent venturi. Item non aliàs poterit iste pater arrogator istũ impuberẽ authoritate principis arrogatum emancipare, nisi prius causa cognita dignus inuentus fuerit emancipatione. & tũc necesse habet eidem omnia bona sua restituere. Itẽ si iste pater arrogator istum filium impuberem in testamẽto suo exhæredauerit, vel inter ipsos viuos ipsum siue causa emancipauerit ...

g Rescriptum. Vt quia sui iuris est: vt §. eo. in prin.
h Cognita. Quę autẽ in causæ cognitione vertunt̃, p ordinẽ scripta sunt. ff. eo. l. si pt. §. in arrogationibus. & l. seq vsq; ad §. fi. Et quædam eniã hic dñt in persona impuberis, quæ & ibi dicuntur.
ADDITIO. De qb⁹ vide Ang. hic. qui dicit q si fuerint quęstæ vel per delegatũ à principe: vt l. 1. C. eo. vel etiam p ordinarium ipsius impuberis: quamuis non bene pnunciauerit, actus tñ tenebit: vt no. gl. in l. eum hi §. si prætor. ff de trans. Ang Aret.
i Arrogatio. Vt qa sui iuris est, vt § eo. in prin.
k An honesta. Idest nõ eo pposito: vt ei⁹ res deuoret: vt ff. eo. l. nec ei. §. eorum.
l Vt caueat. Idest, vt cautionem promittat, sine fideiussore tamen. C. de verb. signifi. l sancimus.
m Personæ publicæ. Hoc est tabellioni q seruos publicus dr: vt C. eo. l. 1 aliàs enim seruus purus tabellio esse non potest: vt C de tabul. l. gñali. lib. x. Sed certè ideo sic dicitur. quia publicè seruit.
n Venturi. vel iure successionis ex testõ, vel ab intestato. vel dic ti. vniuersali, vel singulari, vt legatari⁹. omnibus enim consulitur hac ratione pupillo decedente in pupillari ætate: aliàs si postea: pupillaris substõ euanescit vt hic, & ff. eod. tit. nõ aliter, & l. his verbis. & j. de pup. subst. §. j Sed nõna sine hac cautione facta admittunt̃ supradictæ personæ ex testõ? Rñ. non. cum testm̃ sit ruptum minima capi. di. s. arrogatione: §. quib. mo. test. inf. § non tñ. ¹ Item nunqd legitimi sine hac cautione admitterent̃? Rñ. nõ: qã põt arrogator omnia iure peculij occupare. vt ff. de cast. pec. l. ij. ¹ Hæc tñ cautio omissa, p facta hẽt vt ff. e. l. his verbis. in fi. vt & aliàs. C. de rei vxo. act. l. vnic. §. 1. Sed quare legitimi non stipulant̃, ęt vlta pupillarẽ ætãtẽ: cũ & postea erant admittendi ad successionem si adoptio facta non esset? Rñ. illud est de fortuna. & aduentitium erat, vnde non fuit cõsiderãdũ: vt ff. qui, & à qui. l Iulianus. potuisset enim post pubertatem test. fecisse: vt §. qui. ex cau. §. cum ergo.
o Nisi causa. Velut si ita hẽs instituit̃ iste adoptat⁹. si emãcipatus fuerit: & tũc quartã pdit, ⁴ quã tunc deberet habere de bonis arrogatoris, vt j. px. tit. & ff. si quid in frau pat. l. si ſm quosdam. Vel dic. q tunc non pdit quartã: vt j. psi. tñ. pbat̃: qđ cum isto cõtinuant̃ ¹ & qđ in d l cõtinet̃, intelligit̃ qñ erat iusta cã ; filiũ: vt qa puocabat přem ad iñã: & in iñã vt ẽt exhæredari potuerit & bñfiçũ collatũ. val ɔferẽdum

† Alibi auo paterno, vel pauo.

† Aliàs cõtractum.

‡ Nota ex hac gl. q ad hoc vt filius existẽs in potestate patris padoptionem transeat in ptãtẽ alterius, necesse ẽ q deț in adoptionẽ ascendenti, q sit de ascendentibus, puta auo pĩno, vel mĩno, qa nepos ab auo trahit originẽ, & sic ponit̃ nãlia, i. natiualia, aliàs si det̃ affini collaterali, puta fratri patris, non transit. similẽ glo. habes C. eo. l pen. §. si verò pt. & c. tñ ĩ istã glo. est tex. in §. in plurimis, in princi. in ver. nõ ex traneum. j. eo. Ias.

† Personã publicã hoc loco interpt̃at̃ Theophilus tabellionẽ. Notarius nõ põt eẽ seruus, satisdatio arrogatoris quib⁹ prodest.

: Et idõ ex alijs substitutionib⁹: qa nõ filij, sed ptis tñ cẽset̃: quod non rũpit̃ p arrogationem filij, peteretur ab arrogatore tãquã debitu arrogati ſm doct. hic.

Secus tñ si præmoreret̃ arrogator ex quo ẽt tabulæ pupillares cõualescerẽt, vt hic per Ang.

⁴ Ista est vera secũdũ Iuã. de Pla. & cã tenet glo. & Sal l 1. C. eo.

⁵ Et hæc est vera secundũ doctores hic: q dicũt hãc quartã debere dari in vltima volũtate pp verbũ relinquere hic positũ, secus i alijs bonis pp v̄bum tunc Ias.

dum reuocari: vt C. de reuo. don. l. fi. & in auth. vt li. de cetero. §. illud. ver. qui autem. col. 6. & ẽm hoc intellige pro. respon. quod sequitur.

a Exhæredauerit. Vel præterierit: vt ff. eo. l. si arrogator. Accursius.

b Iubetur. Nota, non tamen sic se tel. dictũ: tunc enim nõ valeret: vt C. de inutili. stip. l. ex eo. & C. de inof. testa. l. si q̃s. §. j. sed ei iubetur p legem vt sic faciat.

c Quartam partem. Quid ergo si alios filios sex, vel plures habeat: nunquid hic plus, quam alij habet? Respond. sic secundùm Bulg. quasi debeat ipsum computari ei quare arrogauerit. Vel dic (vt puto) quartam suæ partis per cõditionem, ex l. diui Pij: vt hic, & ff. eod. l. si arrogator. & ff. de inoffic. testa. l. Papinianus §. si q̃s impubes. & hoc ad instar naturalium, & legitimorum: vt ff. de inoffi. testam. l. Papinianus. §. quoniam. & D. de inoffi. testam. l. cum quæritur. & leg. patensibus. Absurdum est enim hunc legitimum plus iuris habere, quam naturalem, & legitimum: vt s. eo. §. sed hodie. in fin. Accur.

pater eum exhæredauerit, [a] vel viuus sine iusta causa emancipauerit: iubetur [b] quartã [c] partem bonorum suorum ei relinquere: videlicet præter bona, quæ ad patrem adoptiuum transtulit, & quorum commodum [d] el postea adquisiuit.

Quod natura fieri non põt, nec arte poterit: ars .n. natura est imitatrix.

Minorẽ natu [e] maiorẽ non posse adoptare placet. Adoptio enim naturã imitatur: [f] & pro monstro est, [g] vt maior [h] sit filius, q̃ pater. Debet itaque is, qui sibi filiũ per adoptionem, vel adrogationẽ facit: plena pubertate, idest, octodecim annis [i] præcedere.

Carens filio põt alium adoptare in locum nepotis, vel pronepotis. hoc dicit. Aret.

Licet aũt & in locũ nepotis, vel neptis, pronepotis, vel proneptis, vel deinceps adoptare, q̃uis filium quis non habeat. [k]

Potest quis filium alienum in nepotem suum, et nepotem alienum in filiũ suum adoptare.

Et tam filiũ alienũ quis in locum nepotis adoptare potest, quam nepotem in locum filij. [l]

Quando quis adoptat aliquem vt nepotem ex filio suo legitimo, et naturali, vel legitimo tantũ, debet interuenire consensus filij: sed non econtra, quãdo auus dat in adoptionem nepotẽ suũ ex filio. Aret.

Sed siquis nepotis loco adoptet, vel quasi ex eo filio, quẽ hẽt iã adoptatũ, vel quasi ex illo, quẽ naturalẽ i sua p̃tãte hẽt, eo casu & filiꝰ ꝯsentire dẽt: [m] ne ei inuito suus hæres

potest quis adoptare: quãuis etiã filium non habeat, & tam filium alienum potest quis adoptare in locũ nepotis, quã etiã alienum nepotẽ i locum filij, sed si aliquis in locũ nepotis aliquẽ adoptet, quasi ex filio adoptiuo, aut ex filio naturali, quẽ habet in potestate: in eo casu filius patri adoptanti debet ꝯsentire, ne ipse nepos ipso inuito adoptatus, suus hęres agnascatur. Si enim filius adoptioni a patre factæ consentiat: tũc mortuo auo iste nepos adoptatus in potestate p̃ris, suus hæres efficeretur, sed in hoc casu consensus filij requiretur, secus tamen est in casu econuerso. Nam si auus nepotem ex filio natum alij in adoptionem dederit, non est necesse consensum filij interuenire. hoc dicit vsque ad §. in plurimis. Franciscus Aretin.

e Natu. Idest, natiuitate. sic. ff. de minor. l. j. §. j.

f Imitatur. Plerunque, quandoque tamen non: ut j. eo. §. sed illud & § in plurimis.

g Pro monstro est. Idest, nõ secundum naturam, sed contra naturam: vt & aliàs. ff. de statu ho. l. non sunt liberi.

ADDITIO. Et hanc approbant cõiter doctores, & an sit hodie aucta hęc quarta per authẽ. nouissima. C. de inoff. testa. vide gl. in §. hoc obseruandum. in Authen. de trien & semis.

d Commodum. Repete, & præter ea bona. s. aduentitia, quorum commodum filius arrogatus post arrogationem acquisiuit patri. s. vsumfructum. nã & hæc acquisita restituit: non dico vsumfructum ipsum, quẽ debet lucrari pater: vt C. de bon. quæ libe. l. cum oportet. §. si quis itaque. ad instar mariti in rebus dotalib. vt ff. fam. ercis. l. si filia. §. j. & sic hoc verbũ præter, non excludit: vt hic. & ff. de pig. act. l. i. in fi. & ff. de proc. l. sed & hæ. §. pen. & facit ff. de vulg. substi. l. sed si plures. §. in arrogato.

Minorem natu. CASVS. Dñe ego sum quidã iuuenis, & habeo amplum, & magnum patrimoniũ meum: & habeo quendam vicinum valde discretũ, & prouidũ virum iam bene sexagenarium: cuius cõsilium in multis extitit mihi fructuosum. possumne ipsum arrogare, vel adoptare in filiũ? nunquid licet mihi hoc facere? Rñ. Imp. q̃ non: quia certè minor natu maiorẽ adoptare, vel arrogare nõ poterit: & hoc tali rõne. quia adoptio imitatur naturã: sed ꝯ naturã, & pro monstro esset, q̃ filius maior esset ipse patre. vnde dico tibi, q̃ ille qui p arrogationẽ sibi filiũ facere vult: debet plena pubertate. i. 18. ann. filium arrogatum, vel adoptatũ excedere. Item non solũ põt q̃s adoptare, vel arrogare aliquẽ in filiũ, sed etiã in locum nepotis, vel neptis, pronepotis, vel proneptis

h Maior. Scilicet tempore, non persona.

i Octodecim annis [*] .j. tot annos debet habere plꝰ adoptans, quã adoptatus, qui faciunt vnam plenã pubertatẽ tantũ ipsi. sed nũquid qui plures adoptat, debet pluribus vicibus præcedere in tanto tpe? Rñ. nõ, vt puto: cum secũdum naturam etiam in vno anno ex diuersis fęminis, vel ẽt vna possit habere filios plures, & in hoc adoptio imitatur naturã, vt hic. Et no. pluribus modis dici plenã pubertatẽ. nã interdũ q̃ morcim annos. vt j. quib. mo. tut. fini. § j. & s. titu. j. j. rñ. aliàs xv. vt in Authẽ. de temp. nõ so. pec. super dote. §. generaliter. col. vij. alias xvij. ann. vt s. qui man. non pos. §. si. & ff. de postu. l. j. §. pueritiã. interdum 18. anno. [a] vt ff. de ali. & cib. leg. l. Mela. Accur.

k Non habeat. Vel licet vxorem non habeat: quo casu tamen est contra naturam: vt ff. eo. l. & qui vxores. Accur.

l In locum filij. Item nepotem ex vno, quasi ex altero natum: vt ff. eo. l. si pater. §. qui duos. non autem loco fratris: vt C. de hære. insti. l. nec apud.

m Consentire debet. Quod non est in alijs cognatis, q̃ possent sperare successionem: vt ff. eo. l. cũ adopt. Et si quidẽ filius cõsentiat, bene est: & recideret nepos adoptiuus in p̃tatem suã. s. filij mortuo p̃re: vt ff. eo. l. si quis nepotẽ. Si aũt nõ cõsentiat filius, tũc agnascitur, idest, appropinquat, seu agnatus fit ei. i. auo hic nepos, & suus efficitur hęres, etiam filio inuito: nec recidit in potestatem eius: siue dicas eũ succedere, vt filium, licet non sit filius, siue vt nepotem, quasi ex

[*] Ætates sũt septẽ. Ifantia durat ad vij. annũ. pupillaris ętas ad 14. i. mas. pueritia, seu pubertas ad 18. adolescentia, seu plena pubertas ad 25. iuuẽtus, seu virilis ętas ad 50. & q̃nque ad 60. senectus ad 80. decrepitas ad 100. ann. Egi. Per.

c Sed hęc gl. aut male, aut improbe loquitur. ẽm Christ. q̃a nullũ tps plenã pubertatem constituit nisi. 18. ann. Ang.

adnascatur. Sed ex contrario, si auus ex filio nepotem det in adoptionem: non est necesse filium consentire. [a]

Adoptiuus pater adoptatum filium in potestate sua constitutum, vel arrogatum, alteri in adoptionem dare potest, haud secus quàm naturalis pater possit.

In plurimis [b] autem causis assimilatur is, qui adoptatus, vel adrogatus est, ei qui ex legitimo matrimonio natus est. & ideo si quis per Imperatorem, vel apud prætorem, vel præsidem prouinciæ non extraneum [c] adoptauerit: potest eundem in adoptionem alij dare.

Qui secundum naturam liberos generare nequeunt, nec secundum artem sibi parare queunt.

Sed & illud vtriusq; [d] adoptionis commune est: quod & hi, qui generare non possunt: [e] quales sunt spadones, [f] adoptare possunt: castrati autem non possunt.

Fœmina non potest adoptare, nisi eidem propter amissos liberos ex principis indulgentia concedatur.

Annota, Fœminas filios in potestate non habere: quò fit, vt iuribus potestatis patriæ minime fruantur.

Feminæ quoq; adoptare non possunt: [g] quia nec naturales liberos in sua potestate habent: [h] sed ex indulgentia [i] principis ad solatium liberorum amissorum [k] adoptare possunt.

Adrogatus non solum in adrogantis conuolat potestatem: sed etiam liberi, quos in potestate habebat.

Illud propriũ est adoptionis illius, quæ per sa-

altero filio præmortuo natũ: quo casu æqualiter cũ patruo admittatur: vt j. de hær. quæ ab intesta. §. cũ autem. Alij dicunt hoc totum, ei inuito, idest, filio inuito: & agnascatur, i. iuxta eũ quasi nascatur quo ad successionẽ, quod satis in idẽ redit. Alij hoc totũ, ei inuito, idest, auo inuito: qui voluntate filij proposuerat adoptare: nunc autem cõtra propositum suum facit. & hic dicitur inuitus ratione propositi primi. Et secũdũ istos, hic nepos inuito auo, & filio adoptat⁹ nõ succedit vna cũ filio: sed demum eo mortuo. prima verior ẽ. Sed quare hic filius impediret matrimoniũ sui filij, etiam auo volente, & nõ impedit hunc ciuilem actum: vt ff. de rit. nup. l. oratione. § j. Respond. quia matrimonium est vinculum magis indiuiduũ: vt j. de patr. pot. j. respon.

ADDITIO. Et sic ista gl. intelligit hunc text. tripliciter ibi, ei inuito. Primo diuisim, vt exponatur ei, scilicet auo inuito, scilicet filio. Secundo, & tertio cõiunctim, vt illa verba in totũ referantur, vel ad filium, vel ad auum: cõtra quæ facit d. l. si quis nepotem. Ias.

[a] Consentire. Sed videtur quòd sic. nam læditur filius in duob. & in hæreditate, siue in bonis, quæ ad filium suum proponebat ex voto transmittere: vt ff. vnde li be. l. scripto hærede. quod non facit: vt j. de hære. quæ ab intest. defer. § at hi. & quia in potestatẽ illius trãsit, quare in patris sui naturalis potestatẽ non recidet iure isto veteri: vt j. e j. rñ. Ad primũ respondeo: quia alio modo potest euitare, instituendo eum. Ad secundum dico, quod nõ potest æstimari patria potestas: vt ff. de leg. j. l. filiusfamilias. §. secũdũ vulgarem: [1] Sed hodie vterque timor cessat. nã & succedet, & in suam potestatẽ recidet: vt C. de adopt. l. cum in adoptiuis. §. sermus. & j. eo. §. sed hodie.

Tria pignora inæstimabilis.

Sed facit j. glos. secundum Acc. quia si de re æstimabili agitur in iudicio: vt necessari⁹ eius consensus.

In plurimis. CASVS. Dicit Iustinianus, quòd in plurimis ille qui adoptatus, vel arrogatus est, assimilatur ei, qui ex legitimo matrimonio procreatus est: vnde si quis eum qui sui iuris est authoritate principis arrogauerit: vel eum, qui in parẽtis potestate est, nõ extraneum apud prætorem, vel præsidem adoptauerit: poterit eundẽ, ac si esset filius suus naturalis, & legitimus, alij in adoptionem dare. Et non solũ prædicta in vtraque specie adoptionis cõia sunt. sed etiã illud vtriusque speciei adoptionis cõmune est, quòd illi, qui generare non possunt, nihilominus adoptare possunt. quales sunt spadones. Ab hoc tamẽ generaliter excipiuntur castrati, quibus natura beneficiũ generandi denegauit. Castrati enim adoptare non possunt. Et idẽ est in fœminis. Fœminæ enim neque adoptare, neque arrogare possunt: & hoc ea ratione, quia nec naturales liberos habẽt in potestate: verum tamen ex indulgentia principis ad solatiũ liberorũ pro Repub. amissorũ eis adoptare permittitur. h. d. vsque ad §. illud proprium. Franc.

[b] In plurimis. Quandoque enim est contra: vt j. de hæredi. quæ ab intesta. §. minus, secundum Azo. item in eo, quòd adoptiuus pater non tenet eũ instituere: vt j. de hæredita. quæ ab intesta. §. sed ea omnia. versic. cum nec necessitas.

[c] Extraneum. Vt sic transeat in suam potestatem: vt j. eod. §. sed hodie.

[d] Vtriusq;. Quarũ vna hodie vocatur arrogatio. alia adoptio: vt j. eo. §. imperatoris.

[e] Non possunt. Qui omnes eunuchi vocantur: sed ab hoc genere detrahit castratos, qui generare nõ possunt, idest, castè sic natos, vt nũquam potuerint generare.

[f] Spadones. Quib. testiculi, vel genitalia ab se scissa sunt cultello, vel spatha, & est ratio: quia fortius est impedimentum naturæ, quàm accidentis: vt hic, & ff. de libe. & posthum. l. sed est quæsitũ §. j. & ij. Et nota, quòd vulgariter promiscuè appellantur. Accur.

[g] Nõ possunt. Sed ipsæ arrogari possunt: vt ff. eo. l. nam fœminæ. Accur.

[h] Habent. Nota fœminas non habere filios in potestate, & facit ad hoc ff. de suis & legi. nulla. & j. de hære. quali. & differ. §. cæteri. & ff. de cõtra tab. l. illud. § ad testamenta. Accur.

[i] Sed ex indulgentia. de nouo iure concedendas [a] vt C. eo. l. mulierem.

[k] Amissorum. In acie principis: vt hic innuit & j. de excu. tut. §. sed & si in bello ff. de inoffi. test. l. si tu specta. §. si. Sed nunquid & tũc habebit in potestate? Videtur quòd sic, cũ beneficia principum sint extendenda: vt in Authen. consti. quæ de digni. § pen. colla. vj. & ff de constit. princ. l. fin. Sed tamẽ contradico ad instar scilicet naturalium. nam naturam imitatur adoptio: vt j. eo. in §. minorem. [3] & facit ad hoc. C. eo. l. mulierem. Accur.

Illud proprium. CASVS. Dñe, iam vidi in quibus species adoptionis, & arrogationis cõueniũt, & in quibus differunt. Nunquid est adhuc alia differentia inter eas? Resp. Imperator. quòd sic. Nam illud est propriũ, & speciale adoptionis illius, quæ per sacrũ oraculum, idest, per principem, & rescriptum principis fit: vt si ille, qui se in arrogationem dederit, liberos in potestate sua habuerit: non solum ipse in potestatem patris arrogatoris transeat, sed etiã omnes liberi ei⁹, quos in potestate habet. potestati arrogatoris tanquam nepotes vnà cũ eo subijciantur: & hoc factum fuit in persona diui Augusti, quẽdã Germanicum in filium arrogare volẽtis & iste Germanicus nolebat consentire: vnde non potuit procedere arrogatio

Spadones quòd dicantur, quodque intersit inter spadones, castratos thlasias, & eunuchos, nemo meo iudicio meli⁹ explicat, quàm Anton. Augu. li. emendatio. 3. c. 5. vide & quæ de hac re scrib. Alc. in l. spadonũ. ff de verbor. & ter signifi-ca.

[a] Scilicet à principe non adeà comite palatino, & ideò An. per id quod hic dicit & i bastardo per eũ legitimãdo.

[3] Et ad contrariũ tradet hic doct. quòd imò debet moderari secundum ius cõe. l. ex facto. in prin. ff. de vul. & pu sub.

gatio sua, sed diuus Augustus cuidam nomine Tiberio iniunxit, vt ille Germanicu arrogaret: quo facto princeps arrogauit Tiberium, & ille habuit Tiberiu in filium, & per consequēs Germanicum filium adoptiuum Tyberij habuit in nepotem. Et hæc dicuntur vsq; ad §. apud Ca. Franc.

crum oraculum [a] fit, quod is, qui liberos in potestate habet, si se adrogandum dederit, non solùm ipse potestati adrogatoris subijcitur: sed etiam liberi [b] eius in eiusdem fiunt † potestate, tanquā nepotes. Sic etenim diu' Augustus [c] non antea Tyberium adoptauit † quàm is [d] Germanicum adoptasset: vt protinus [e] adoptione facta [f] inciperet Germanicus Augusti nepos esse.

Seruus à domino adoptatus, vel apud acta filius nominatus libertate nan ciscitur.

Apud Catonē bene scriptū refert antiquitas, seruos † si à dño adoptati [g] sint, ex hoc ipso posse liberari. † Vnde & nos eru diti in nostra constitutione [h] etiam eū seruum, quē dñs actis [i] interuenietib. filium suū noīauerit, liberū eē cōstituimus: licet hoc ad ius filij accipiendum non sufficiat. [*]

ff. de pact. l. si vnus. §. acceptilatio.

ADDITIO. Respondent doctores, quod ibi constabat testantem nolle codicillari.

QVIBVS MODIS IVS PAT. &c.

TITVLVS XII.

QVIBVS MODIS ius patriæ potestatis soluitur.

Mortuo patre, mox sui iuris filius efficitur: mortuo verò auo, ita demum nepos sui iuris euadit, si non superfit ei pater, in cuius recidat potestatem.

Videam' nūc quibus modis hi, qui alieno iuri sunt subiecti, eo iure liberentur.

a Oraculum. * Id est, per principē, vt de eo, qui sui iuris est. & ideo transit & hodie in potestatem arrogatoris: vt s. eo. in princi. ideo sic dictum: quia oramus, siue deprecamur eū vt in talibus præstet authoritatem. Accursius.

b Liberi, Omnes nati, & nascituri. & etiā reuersuri ab hostibus: vt ff. e. l. si paterfamilias. in prin. fallit hoc ff. de oper. libert. l. operæ.

c Diuus Augustus. Hic Imperator volebat adoptare quendā nomine Germanicum, & hic Germanicus noluit cōsentire, vnde non poterat procedere adoptio: vt s. titu. j. §. si pater. & ff eo l. ij. in prin. vnde Augustus callidè suasit cuidā nomine Tyberio, vt illum Germanicum adoptaret. quod fecit: & hūc Tybarium postea arrogauit princeps: quare & per cōsequens habuit Germanicū loco nepotis.

d Is. Tybetius.

e Protinus. Idest, statim.

f Adoptione facta. A principe.

Apud Catonem. CASVS. Dñe, iam video quid iuris, quando aliquis adoptat liberum hominem: dicatis mihi, si places, quid iuris est, si aliquis dominus adoptauit seruum suum? Respon. imperat. dicens, Amice: antiqui referunt in hoc casu se meminisse bene scriptum apud Catonem. vt si serui fuerint adoptati, posse eos consequi libertatem. Vnde nos authoritate Catonis eruditi, illos seruos, quos dominus actis interuenientibus in filios adoptauerit: in constitutione nostra liberos esse constituimus, licet hoc eis ad ius filij consequendum nō possit sufficere: & hæc sunt, quę dicuntur vsque ad fi. ti. Fran. de Aret.

g Adoptati. Scilicet à domino. ab extraneo autē nō potest etiam libertus: vt ff eo. l. si pater in fi.

h Constitutione. Vt C de lat. lib. tol. l. vnica. §. similiquoque modo.

i Actis. i. coram iudice: dicendo hæc verba, veni huc fili, † secundum Azo. vel vt puto, coram iudice agebatur, vt filius fieret adoptiuus, & inde facta fuit scriptura, non tamen res peruenit ad perfectionem: vt differat à proximo casu superiori. Aliud si extra iudicium talia fierent, vel agerentur: vt C. de liber cau. l. pe & sic collige ex hoc, & superiori resp. ō. quod si id quod ago, nō valet vt ago: valet tñ, vt valere potest: sic C. de latin. liber. toll. l vnica. §. similiquoque modo. Argumen. contra. ff. de iu. codi. l. 1. &

Suprà visum est quemodo dominica potestas constituatur, & constituta tollatur, subsequenter visum est qualiter patria potestas causetur. Sequitur de iure videre, quibus modis dissoluatur, secundùm Porcium.

Videam'. Tot' iste titul' diuiditur i sex partes. Primò, qualiter dissoluat' patria potestas morte naturali. Secundò, qualiter morte ciuili ex delicto prouenięte. Tertiò, qualiter pp dignitatē à filio acquisitā. Quartò, qualiter pp captiuitatem patris, vł filij. Quinto, quali er emancipatione. Sextò, qualiter per dationē in adoptionem auo paterno, vel materno. Secunda ibi, cum aute. Tertia ibi, Filius. Quarta ibi, Si ab hostibus. Quinta ibi, Præterea. Sexta ibi, Sed & si pater. Itē hoc principium subdiuiditur in quatuor: quia primo ponit, de quo est tractaturus. Secundo qualiter aliàs supra dixit de seruis. Tertio qualiter filij liberentur à patria potestate, generaliter respō. Quarto dictam respōsionem diuidit. Secunda ibi. Et quidem. Tertia ibi, Hi vero. Quarta ibi, Sed hoc.

CASVS. In prin istius tit. dicit Iusti. continuando processum suum. Videamus nūc de illis, qui alie. iur. subsunt qualiter à nexibus illius iuris liberentur. Sed tñ de liberatione seruorum qualiter a do. po. lib. nihil i hoc ti. dicetur. Qualiter. n serui de potestate dñorū eximantur: p ea quę in ti. de liberti & de manumis. ser. diximus exponitur. Sed quia dñe Imp. video quod vultis tractare in ti. isto qualiter liberantur liberi à ptāte paren. Dicatis ergo mihi si placet aliquem modū tollendi pat. po. Ad hoc tñ. imp. dicens, Amice liberi in pa. pot existētes p mortē naturalē parentis sui iuris fiunt, hoc tñ non est sine distinctionis remedio accipiendū. Nā mortuo patrefa. liberi in primo gradu existentes, vtpotè filius, vel filia ęqualiter sui iuris efficiuntur. sed p mortē aui nepotes, qui in eius ptāte fuerūt, nō oīno sui iuris fiūt: sed ita demū, si post mortē aui in ptis sui naturalis ptātē non sunt recasuri. vñ si tpe mortis ipsius aui pater ipsorū nepotū vixerit. & in patris sui naturalis ptāte sit: nec ante mortē eius de ptāte sua exiuit: in hoc casu nepotes ex eo post mortē aui in potestatē eius recidūt: nec p mortē aui sui iuris efficiunt': sed si moriēte auo pater nepotū, aut mortuus fuerit, aut p emācipationē de ptis sui ptāte liberat', tūc ut nepotes ex eo, qui in potestatem patris iā mortui, vel eman-

* Dic, quod oraculū est quod ad orōnē alicuius, vel p̄ pces ɔcessū ē: vel ē diuina volūtas ore hominis expssa, p gl. i i. digna vox: C. de legi Et de viuæ vocis oraculo plenı' q̄ p aliū p Mādo. i glo Facu. § Et i ipa, i ver. fungatur. Egi. Per.

† Aliàs, veniunt.

† Huius adoptiōis meminit Sueto. in vita Tiberij Cæsaris

† Et sic ex hortatiōe alicuius acquirit' vt hic, & in ca. per tuas. cum gl. sup ÿ. bo appellauit, post medium. ibi itē est hic ar. ex q fil. sint legit.

† Hic tex. est singu s'm Iac. d Rauē. ad hoc, quod & bans te h liū alicuius vł pbare se legitimū Egi. Per.

† Idē si hmōi verba blāda, & adulatoria pferant' in te

stamentis quæ disponūt. l. Paulus. §. Paulus. ff. de fideicō. libert. enūciatiua aūi an debeāt verificari, puta si dicatur, Semproniū filium, vel fratrē hæredē institui. vide hic p An.

* Aliàs ei nō sufficiat.

emãcipati recidere non possunt per mortem aui,sui iuris fiunt.h.d.vsque ad §.cum autem.Franc.

nus retinent in potestate liberos suos:& similiter in casu conuerso, liberi relegati in parentum potestate nihilominus remanent. Et non solùmodo prædictis casibus morte ciuili tollitur patria potestas. sed etiã in hoc casu. Nã si aliquis pœnæ seruus effectus fuerit

Et quidem [a] quemadmodum liberentur serui à potestate [b] dominorum, ex his ĩtelligere possumus,quæ de seruis manumittendis superius exposuimus: Hi verò qui in potestate parentis [c] sũt:mortuo eo, [d] sui iuris fiũt. Sed hoc [e] distinctionem recipit.Nã mortuo patre [f] sanè omnimodo filij, filiæve sui iuris efficiuntur. Mortuo verò auo non omnino-do [g] nepotes, neptesq; sui iuris fiunt: sed ita, [h] si post mortem aui in potestatem patris sui recasuri non sunt. Itaque, si moriente auo, pater eorum [i] viuit,& in potestate patris sui est: tunc post obitum aui in potestate [k] patris sui fiunt.Si verò is, [l] quo tempore auus moritur, aut iam mortuus est, [m] aut per emãcipationem exijt de potestate patris: tunc ij, qui in ptãtem eius cadere non possunt,sui iuris [n] fiunt.

Deportatio patris, aut filij patriæ potestatis vinculum soluit, restitutio verò principis, id in pristinum statum reponit.

Cum autem, is qui ob aliquod maleficiũ in insulam deportatur, [o] ciuitatem amittit:sequitur, vt qui eo modo [p] ex numero ciuiũ Romanorum tollitur, perinde quasi [*] eo mortuo, [q] desinãt liberi in potestate eius esse. Pari [r] ratione & si is, qui in potestate parentis sit, in insulam deportatus fuerit,desinit esse in potestate parentis. Sed si ex indulgentia [*] prin

[a] Et quidem.quasi dicat,quid fit circa seruos de absolutione potestatis eorum,diximus supra de libe.§.j.& §.multis.

[b] A potestate. Subaudi dominica.

[c] Parentis. Strictè accipe pro his tantum. qui sunt superiores ex linea masculina. Nam fœminæ nõ habent in potestate filios: vt ĩ.ti.j.§.fœminę.generalius accipitur ĩ.titu.ij.§.j.

[d] Eo.s.parente.

[e] Hoc. Scilicet quod dixi morte superioris inferiores effici sui iuris.

[f] Patre.s.familias. subaudi supra quem nullus est ratiõe potestatis.

[g] Non omnimodo. Idest generaliter.

[h] Sed ita. Scilicet fiunt sui iuris.

[i] Eorũ.s. nepotum.

[k] In potestate. Et non exiuit, nã si exiuit, & postea redijt: quia est arrogatus: non recideret filius in potestatem eius, vt ff. de adoptio.l.si patri filium.& est ratio: vt ibi not.

ADDITIO Scilicet,quòd ius semel quæsitum nepoti nõ debet tolli per arrogationẽ. per regulã iuris,ius nostrũ. Alia enim eõ ibi posita reprobat. quod facit vt post impetrationem vacatiuæ nubens non obtineat: etiam si vxor moriatur. Ang.

[l] Is.Scilicet filius prædictus.

[m] Mortuus est. Scilicet filius prædictus.

[n] Sui iuris. Nisi in casu. vt quando per dignitatem filius sui iuris factus fuisset:vt in Authen.consti.quę de digni.§.illud.colla vj.

Cum autem. Diuiditur in quinque partes, Primo, de deportatione patris,Secũdo, de deportatione filij. Tertio, de indulgentia principis. Quarto de relegatis.Quinto,de seruis pœnæ. Secunda ibi, Pari ratione.Tertia ibi,Sed si ex indulgẽtia. Quarta ibi, Relegati.Quinta ibi,Pœnæ. Atert.

CASVS. Domine laudabiliter video qualiter morte naturali tollitur patria potestas:nunquid pluribus modis tolli poterit? Respon. imperator q, sic. Nam non solum morte naturali, sed etiã ciuili tollitur patris potestas. Si quis enim ob aliquod maleficium perpetratum per sententiã deportationis ciuitatem amiserit:sequitur vt liberi eius, qui aliquãdo tollitur de numero ciuiũ Romanorum, perinde desinant in sua potestate esse, ac si morte naturali a potestate eius esse desinerant. Eadẽ ratione & si liberi in potestate existentes deportati fuerint:per deportationem desinunt in potestate parentũ esse. Et hæc sunt vera durãte deportatione. Nã si ex indulgentia principis restituti fuerint: per omnia pristinum statũ recipiunt.Et hæc omnia vera sunt in deportatis.secus tamẽ est in relegatis.Nã parentes relegati nihilominus retinent...

desinit habere liberos in potestate. Sed domine, dicatis mihi. quis intelligitur fieri seruus pœnæ? Ad hoc respon.q, illi serui pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, & qui bestijs subijciuntur. Et hæc vsq; ad illum.§. filiusfamil. Franc.

Cum autem. Dictum est ĩ. qualiter soluitur patria potestas morte naturalis nunc ponit, quando morte ciuili. Accursius.

[o] Deportatur. Hic no.quod hæc sententia deportationis vt valeat i. vt statum, & ciuitatem perdat non potest dari, nisi à quatuor iudicibus scilicet ab Imperatore,vel ab eo, qui eius vice iudicat:& à præfect prætor. & à præfect.vrb. ff.de pœn.l.ij.§.j.& de lega.iij.l.j.§.à pręfecto.& ff.de inter.& releg.l. inter pęnas.§.j.idem credo in senatoribus,q parem sententiam,l. parem.habent effectum principi,vel maiorem,quam prædicti: vt ff. à qui.appel.nõ licet.l.j.§.j. Si autem alius Iudex talem sententiam det,non valet: nec mandatur executioni, nisi princeps approbet eam, vel insulam siue locum assignet; vt ff.de lega.iij.l.j.§.ij.& §.deportatos.& ff.de iniusti.& irri.testa.l.si quis.§. eius.in gl.j. Quæ autẽ sint delicta pro quibus in Insulã debent deportari: dicemus.ĩ.de publi.iudi.per totum titulum,sed relegare potest quilibet,qui habet merum imperium: vt ff. de inter.& rele.l.relegatorum.j respon.Et nota q, primo de media. [s] secundo de relegatione,tertio de maxima dicit.Prima, & vltima tollunt patriã potestatem:sed relegatio non sic,cum status nõ sit mutatus,nec capi.diminutio.

[p] Eo modo.Idest, per istã deportationem in insulã.

ADDITIO. Et ex isto tex. not. Ange. q, dictio perinde,importat similitudinem.sed non omnimodam,maximè in pœnalibus: vt per Barto.in l.facile gij ff.ad leg. Iul.pecu.

[q] Mortuo.Nui. deportatum mortuum, s.ciuiliter. sic.ff.de contrahab.l.j. §. quidã filium. & ff. pro soc. l.verum.§.societas.vers.intereunt.

[r] Pari.Hic no.vbi est eadem, vel similis ratio, idem ius constituatur.sic. ff.de ver.obl.l. à Titio.circa fi.& ĩ.quod cum eo,qui in alie.po §.si igitur.l fi. & ff de eden.l.quędam.§.nũmularios.in gl.quia.& ff ad leg. Aquil.l.illud. Argu.contra.ff.de collat.bon.l. si quis in fi.j.respon.ibi.hoc in patre.

ADDITIO. Solue secundum Io. Fab. & Ang.hic, q, ibi non erat eadem ratio per omnia.

Princi-

[*] Facit ĩ graduatũ noiatũ q, vxore postea ducta & ea demũ mortua priori b[9]nolatio nibus vti nequeat. Egi. Pet.

Deportare possũt quatuor Iudices.

[*] Aliàs perinde ac eo mortuo.

[*] Aliàs principali.In quibusdã exemp. pœnæ aũs pf seru[9], &c.

[*] Sed ista vt ob statere l.j. C.de sen.pf.pt. Proculna sol.las.dubitat. dicẽs à sententijs Senatorum fortè non posse iam supplicari.

[*] Contrariũ tenet Ias. p l.3. ff. de inte. & relega- de quo.ĩ. de cap.diminu. In princip.

cipis [a] restituti fuerint, per oia pristinum statū [b] recipiunt. Relegati autē patres in insulam, in potestate liberos retinēt. [c] Et ex contrario, liberi relegati in potestate parentum remanent.

Seruitus pœnæ patriam potestatem tollit. Ange.

Pœnæ [d] seru⁹ effectus filios in ptāte habere desinit. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum [e] damnātur, † & qui bestijs [f] subijciunt.

Sola patriciatus dignitas filium à patria potestate eximit.

Filiusfamilias si militauerit, [g] vel si senator, vel consul factus fuerit, remanet in ptāte patris. Militia enim, vel consularis dignitas de patris potestate filiū nō liberat. [h] Sed ex constitutione [i] nr̄a summa † patritiat⁹ [k] dignitas illico [l] Imperialibus codicillis pstitis, filiū à pr̄ia potestate

a Principis. Aliàs principali. Sed nunquid per alium poterit restitui? Rň. non, nisi fortè per senatorē, qui potest restituere ad statum, vt ff. de postulan. l. j. §. eū qui. ver. de qua, & §. an autem.

b Statum. Scilicet quantum ad honores, vel ordines, & similia, vt C. de sent. pas. l. prima. ergo & patriam ptātē, & hoc vult dicere. Sed ɔ̄ dicit C. de sen. pas. l. in insulā. & l. si pt. Solu. hic spāliter ad oia fuit restitut⁹, sm M & sic facias punctū ibi, per oia. hanc reprobo: quia semper intelligitur ad omnia restitui, nisi cōtradiaerit expressim: nam verbum, restituo, generale est. vt ff. de vsur. l. videamus 2. §. in Fauiana. Alij hoc intelligunt ad patrē reuertētem tantum restituendum, cui debet restitui filius in potestatem: sed filio restituto non sic, quia sic noceret ei restitutio, arg. C. de legi. & con. l. quod fauore. Sed hanc opinionem reprobo. nam libertus deportatus: & restitutus in liberti nitatem recidit: vt ff. de iure pat. l. siue libertus. Dic ergo interesse vtrum princeps dicat hæc verba, restituo te. & tunc ad oia restitutus vr̄, vt hic an. hęc, indulgeo tibi, quo casu de pœna tm̄ remittenda cogitasse vr̄, vt in contrarijs argu. C. de sen. pas. l. generalis. & l. tutor. & l. cū indulgentia. & C. de gene. abo. l. si Accur.

c Retinent. Nota drām inter deportatum, & relegatum quo ad familiam: vt hic. & ī proxi. § item hic bona retinet, ille non: vt ff. de interd. & releg. l. j. Itē hic ciuitatē retinet, ille nō, vt ff. d̄ iterd. & rele. l. relegati. & l. relegatorum. § siue ad tempus & §. ad tēpus. Item q̄ hic ad tempus, vel in perpetuum, ille autem tantum in perpetuum deportatur, vt ff. de interd. & relegat. & l. relegatorum. §. hæc est differētia, sed in libertate non est differentia. nam vterque liber remanet, vt ff. de bon. damn. l. sed & si alia. §. j. Sed bannitos nostri temporis quibus cōparabimus? Rńd. si tantum est maleficium, vt etiam cum ciuitate bona sua publicentur vel dic iure, vel de consuetudine ciuitatū, tunc deportato comparabo, aliàs relegato, vt arg. ff. de bonis dam. l. j. non autem dico, q̄ possit deportare a præside de iure, vt ī. § proxi. diximus, nec relegari aliquis potest à defensore ciuitatis, cum sit de imperio mero relegatio, vt in Auth. de defen. ciui. § nulla. in fin. §. col. iij.

ADDITIO. Vñ versus Qui deportant̄ semper pœna cruciantur. Pœna relegatis est tpis estque perennis.

d Pœnæ. Idest, supplicij. Supplicium. n. suus dñs est, non fiscus, vnde ei nihil quærit, vt ff. de ijs. q̄ pro non script. hab. l. iij. Sed nouo iure nemo ingenuus fit seruus ex supplicio. vt in Authen. de nup. §. quod autem. & § si verò, col. quarta

ADDITIO. Dic istud esse verum si remanet viu⁹ secus si in eo fiat executio mortis naturalis: vel saltē pñs ab habente ptātem capitaliter condemnetur. qa eius testamentum non valet, nisi in malè ab'atis restituendis: sed in absente secus, quia valet testamentum, secundum Angelum hic.

e In metallum. Idest, in opus metalli ad fodiendum metallum, vel etiam portandum, & hi ne fugerent, ligabantur, & pondere quodam opprimebantur, vt ferro, vel alio modo. Alij vero erant, qui dicebantur damnati in opus metalli: & hi non tanto pōdere opprimebantur, & qui hinc fugiebant, in metallum ponebantur. Alij verò erant, qui in ministerium, vel in seruitium metallicorum tantum ponebantur. & hoc si perpetuò fieret, erant serui, aliàs ɔ̄: vt ff de pœnis. l. aut damnū. §. inter eos. & § quisquis. & §. in ministerium. Sed quid si prouincia non habeat metalla aliqua, vel ferri, vel alicuius similis conditionis? Rñ. in vicinam prouinciā mittebātur, [a] vt ff. de pœnis. l. aut dānum. § est pœna. Alij sunt in opus publicū ppetuò dati, vel ad tempus, qui sūt similes relegatis: vt ff. de pœnis. l. quidā, sed huiusmodi pœnæ non sunt in vsu hodie. Accursius.

f Bestijs. Deducendis fortè, vel etiam vt comederet cum eis, vel alia bestialia faceret. de hac pœna dic vt no ff. de pœn. l. qui in vltimo.

Filiusfamilias. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo reddit rationem. Tertio excipit à dicto. Quarto assignat rationem. Secunda ibi, Militia. Tertia ibi, Sed ea constitutione. Quinta ibi, Quis enim. CASVS. Dñe pono q̄ aliquis filiusfamilias factus fuerit miles, & senator, vel ɔ̄sul: nunquid liberatur à patria potestate? Rñ. Imperator q̄ non. Nam militia, vel consulatis dignitas filium a patria potestate non liberat, sed ea constitutione nostra summa dignitas patritiatus filiū à vinculis patriæ potestatis liberat. Quis enim patiatur patrem quemlibet posse filium suum à nexibus suæ potestatis per emancipationem relaxare, & Imperatoriam celsitudinem non valere eum, quem sibi elegit patrem, ab aliena eximere potestate? q. d. hoc nullatenus est tolerandum: & ideo prædictæ dignitatis adeptione filius incontinenti à patria potestate liberatur. Et hic vsque ad illum §. si ab hostibus. Franciscus.

g Militauerit. Idest, miles factus fuerit: ad quod multa sunt necessaria. vt in authen. de man. princ. §. fin. versicu. si quidem, in pri. r. colla. 4. diximus etiam in l. penult. ea quibus causis maio. vbi sex requiruntur ad hoc, q̄ qs sit miles. Vel dic militauerit, idest, in exercitu militiæ fuerit.

h Non liberat. Hoc est iure isto, nam nulla dignitas præter patritiatum releuat filium à potestate patris, vt subijcit, sed hodie 12. sunt dignitates, quæ liberāt aliquem hominem curialem à curiali conditione, vt C. de decur. l. fi. lib. 10. & illæ eędem liberant à patria potestate, vt in Auth. consti. quæ de dig. §. r. & §. generaliter. collat. 6. vnde cum sit ibi consul, corrigitur quod de eo dicitur.

i Constitutione. Vt C. de consulibus. l. fina. libro duodecimo.

k Patritiatus. Erat enim patritius, quasi principis pater. vnde Salustius, O patres conscripti, nam scripta erant eorū nomina in aliquo loco, vel in corona capitis eorum, vel aliàs.

l Illico. Hoc est spāle in patritio, & consule hodie, etiam vt sola collatione, idest, datione codicillorum, idest, dignitatis scriptæ, vel per aliquod priuilegium

fiunt

† Aliàs dantur.

Deportat⁹ & relegatus differunt.

† Hoc verū nisi esset relegatus in perpetuū: qa pōt sibi pōnam addi: gs bonorū. l. relegati. in fi. & l. relegatorū. §. ad tps. ff. eo. titu. Ang.

a Ista est ter reprobāt doct. hic Ingenu⁹ ex supplicio nō fit seruus.

a Quod facit ɔ̄tra Christ. q̄ vacāte sede p̄ nunc tē placi. si opus sit chrisma conferendi sint epi vl cini: & est gl. in ca. si eps à paganis. de sup. negl. pla. lib. 6.

† Vide in hunc locū Alci. in 12. lib. C. ti. de consu. & non spar. pec. & Budæū s l. vlt. ff. de senato sib. vtrq; n. Accur. taxat s Interpretatione dictionis patritiatus.

liberat. [a] Quis enim [b] patiatur, patrem quidē posse per emancipatiōis modum potestatis suę nexibus filium liberare: imperatoriam aūt celsitudinem nō valere eū, quem sibi patrē † elegit, [c] ab aliena eximere ptāte.

Captiuitate patris aut filij pendet magis, q̄ intereat ius patriæ potestatis pp postliminij ius. Retrò enim fingitur in ciuitate fuisse, qui ab hostibus regressus est.

Si ab hostibus [d] capt[us] fuerit parens: quamuis seruus hostium fiat: tñ pendet [e] ius liberorum ppter ius postliminij: [f] Quia ij, qui ab hostibus capti sunt, si reuersi fuerint: omnia pristina iure recipiunt. idcirco [g] reuersus [*] etiam liberos habebit in potestate: quia postliminium fingit eum, qui captus [h] est, in ciuitate semper fuisse. Si verò ibi decesserit: exinde, ex quo captus [i] est pater, filius sui iuris fuisse videtur. Ipse quoq; filius, neposve si ab hostibus captus fuerit, similiter dicimus propter ius postliminij, ius quoque potestatis parentis in suspēso esse. Dictū est aūt postliminiū, à limine, & post. † Vnde eū, qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum rectè dicimus. Nā limina sicut in domo finē quendam faciunt: sic & imperij finem esse limen, veteres voluerunt. Hinc & limen dictum est, quasi finis quidam & terminus.

fiat sui iuris & sine administratione: in alijs decem, tunc demum cū cœperint administrare: vt in Authē. cōstitu. q̄ de digni. §. j. in glo. codicillos. colla. vj. quæ est C. de epis. & cler. auth. sed dignitas. & C. de decur. l. fina. lib. x. Item in tertio casu cum ordinatur episcopus: qui est & vltra supradictos casus: vt in Authent. consti. quæ de digni. §. palam. colla. vj.

ADDITIO. Et nota q̄ vbi elec. est necessaria ex parte vtriusque: quia eligentes coguntur eligere: & electus consentire: quia ius est sola electione & absenti & ignoranti. l. illud. ff. de tut. & cura. dat. ab his. Sed si non sit necessaria ex parte electi: vt in episcopo, nō quęritur ius ante acceptationem. e si tibi absenti. de præben. lib. vj. Item vbi fit electio p viam facultatis, vt a populo, vel dño. Sed est speciale in Patritio, & cōsule, vt hic. Ange.

[a] Liberat. Scilicet dignitas.

[b] Quis enim. Quasi dicat. si quilibet pater etiam vilissimus filium suum emancipat, quando vult: vt infra. eo. §. admonēdi. & §. præterea, quare hoc Imperator non poterit facere? Vel dic in casu electi patritij, quasi dicat: cum ipse pater patritij possit emancipare, & ad hoc compellatur cum alapis. & verberibus: vt in Auth. constit. quæ digni. j. respō. colla. vj. quare & ipse Imperator &c.

[c] Elegit. Quod rato fit: vt C. de consulibus. l. fi. lib. xij. secundum M.

Si ab hostibus. diuiditur in tres partes principales. Primo loquitur, quando pater fuit captus. Secundo quando filius. Tertio declarat quid sit postliminiū. Secunda ibi, Ipsa quoque. Tertia ibi, Dictū est. Are.

CASVS. Dñe vos dixistis mihi, q̄ per mortem ciuilem tollitur pat. po. nunquid generaliter est verū? Respond. Imperator q̄ non. Nā si aliquis paterfa. ab hostibus captus fuerit: Quamuis seruus hostium efficiatur tamen pat. pote. omnino non extinguitur: sed propter ius postliminij in tempus futurū suspēditur. Illi enim qui ab hostibus capiuntur, si in ciuitaté reuertantur: omnia pristina iura iure postliminij recipiunt. vnde & iste pater ab hostibus captus si reuersus fuerit, liberos in ptāte habebit: q̄a ius postliminij eum qui ab hostibus captus est, si postea reuersus est, fingit in ciuitate semp fuisse. Si verò apud hostes decesserit, filij sui iuris effecti sunt. Si ipse quoque filius, aut nepos ab hostib. captus fuerit: ius pat. pot. in suspēso erit iure postliminij. Sed dñe dicatis mihi si placet, vnde dr̄ postliminium? Ad hoc rūdet Imperator, q̄ postliminium dictum est à limine, & post. Nam eum qui ab hostibus captus est, cū postea ad fines nostros redierit, postliminio reuersum rectè dicimus. Sicut n. limina in domibus quendam finē faciunt: ita finem imperij limen esse, omnes veteres voluerunt. vñ etiam limen dictum est, quasi finis, & terminus quidam. & hac rōne, est. vt qui ab hostibus vltra limē, idest, vltra metam, & finem imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat. Sed pone q̄ aliquis sit captus intra fines imperij, & ibidem victis hostibus recuperatus: nunquid censetur ipse postliminio reuersus? Et vr̄ q̄ nō, cū fuerit intra limen, idest, metam, vel finem imperij? Respon. Imperator, q̄ iste postliminio redijsse censetur. Et hæc dicūtur vsque ad illū §. præterea. Franc. de Are.

[d] Ab hostibus. Hostes sunt quibus popul[us] Romanus bellum indixit: vel ipsi populo Romano: vt ff. de cap. & postli. re. l. hostes.

[e] Pendet. Hic colligitur quoddam hominum genus esse in pendenti vt diximus supra, de ijs qui sunt sui vel alie. iuris. §. primo. Sed certè q̄d hic dicit, pendet, verum est propter iuris fictionē, nam quo ad veritatem sui iuris est filius: vt ff de testament. l. lege Cornelia. in fine. & ff. de liberis & posthumis. l. penultima. & C. de senten. pass. l. final. ibi. quod maximè &c. & ff. ad Macedonian. l. prima. §. primo. nam pater seruus est hostium: vt s. de iu. personæ. §. serui. ergo alium in potestate habere non potest: vt ff. ad legem Iuliam de adulterijs l. sic eueniet. Dic ergo, quòd nulla præterita, vel præsentia pendent inspecto statu præsenti, sed futuro: vt infra de verborum obligation. §. conditiones.

ADDITIO. Etiam quoad testamentum, vel contractus filij super aduentitijs acquisitis ante captiuitatem, nec in alium translatis quouis titulo, præterquam hæreditatio: aliàs secundum Angelum Aretinum: sed secundum Iasonem non pendet contractus filij: nisi patris præiudicium concernat.

[f] Postliminij. Est autem postliminium ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & moribus, & legibus constitutum: vt colligitur ff. de cap. & postl. reuer. l. postliminium. j. respon. Accursius.

[g] Idcirco. Quia reuersi omnia iura recuperant.

[h] Captus. Et reuersus: vt ff. de cap. retro.

[i] Captus. Intra fines nostros, nec vltra deductus. ita impropriè reuersus dicitur postliminio. Vel dic captus fuerat vltra fines: tunc dicitur etiam redijsse ante, quam ad limina redeat: quia sic recuperat statum licet impropriè. & facit ad hunc §. ff. de capti. l. in bello. §. j. item ad idem. ff. de vi, & vi arma. l. qui possessionem.

Præterea. Diuidisur in sex partes. Primo, qualiter per emancipationem liberatur filius à patria ptāte. Secundo

† Patrem s. senatorem inqt Nebrissen. I lexico suo suis ciuibus in ver. pater.

* Reuersus parēs. aliquibus Codici[bus].

† Seruius est, vt in topicis ad Trebatiū testat̄ Cicero: dicit vult à post, & liminiū, illud pductionē est verbi. sicut in finitimo, legitimo, ædituo non plus est q̄ mū quam meditul-lio, tullium.

Hostes & dicant. Filius capt[us] ab hostib[us] in veritate est sui iuris.

[i] Excepta possessione rerum suarū. l. denique. & l. nec vtilem. ff. ex qui. cau. ma. Ias.

[a] Quia fuit recuperat[us] antequā excederet fines. Ang. Por.

Secūdo, qualiter fiebat emācipatio de iure antiquo. Tertio, qualiter fiat hodie. Quarto, q pater habet legitimam in bonis emancipati, sicut patronus in bonis liberti. Quinto, q pater legitimus est tutor filij impuberis emancipati. Sexto, q nepotem pōt emancipare retēto filio in potestate, & ecōtra. Secunda ibi, Sed emancipatio. Tertia ibi, Nostra. Quarta ibi, Et tunc. Quinta ibi, Et pterea. Sexta ibi, Admonendi. Arc.

CASVS. Domine, iam vidi plures modos, quibus tollitur patria potestas: nūq d adhuc tolli poterit pluribus modis? Rnd q sic. Nā certè post supradictos modos tollit emācipatione pria potestas. Sed Dn̄: dicatis mihi quali fit emancipatio? Ad hoc rn̄. im per. q aliter olim fiebat emancipatio, & aliter hodie fit. Nam olim, aut p antiquā legis obseruationem fiebat, q p imaginarias venditiones, & manumissiones ab imaginario emptore factas celebrabatur: aut p imperiale rescriptū: sed nr̄a pulcētia hæc p quandā constitutionē i meliorem statum reformauit. Statutum enim est constitutione nostra, vt antiquorum fictione sublata parentes ad competentes iudices, vel magistratus directa via intrent: & ibidem filios, vel filias, & deinceps liberos cæteros à sua potestate dimittant: & ex tempore emancipationis factæ eadem iura præstantur parenti in bonis liberorum ab ipso emancipatorum, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti. & etiam si aliquis eorum emancipatorum impubes fuerit, parens qui emancipauit, per emancipationem eius tutelam nanciscitur. Et hæc vsque ad §. admonendi. Franciscus.

Ab eo postliminium dictum est: quia [a] ad idem limē reuertebatur, quod amiserat. Sed & qui captus victis hostibus recuperatur: postliminio redijsse existimatur.

Emācipatio apud quēuis magistratū (et citra antiquā solennitatē) facta patria potestatis vincula soluit: verum pater ex emancipati bonis sibi iure debitā portionē consequitur: illiusq; (si impubes sit) legitimā tutelam.

Prĉterea [a] emācipatione quoque desinunt liberi [b] in potestate parentum esse: sed emancipatio antea qdē, vel p antiquam legis obseruationem procedebat, [c] quę per imaginarias [d] venditiones, & intercedentes manumissiones celebrabatur, vel ex imperiali rescripto. [e] Nostra autem prouidentia, etiam hoc in melius per constitutioné [f] reformauit: † vt fictione [g] pristina explosa, [h] recta via [i] ad cōpetētes iudices, vel magistratus [k] parentes intrent [l] & filios suos, vel filias, vel nepotes, vel neptes, ac deinceps à sua manu [m] dimittant. Et tunc [n] ex edicto [o] ꝑtoris i bonis [p] huiusmodi filij, vel filiæ, nepotis, vel nep:is, qui, quæve à parēte manumissus; [q] vel manumissa fuerit, eadem iura præstantur parenti, quæ tribuūtur patrono [r] in bonis liberti. Et præterea si impubes sit filius, vel filia, vel cæteri, ipse

Aliàs quia eodem limine reuertebatur quo missus erat.

ADDITIO. Quæ fictio non debet deduci in genere: puta quòd contractus sit simulatus, sed in specie. & qualiter præsumatur, vel probetur per testes, vide per Angelum hic.

[a] Præterea. Non solum supradictis modis, sed præterea &c.

[b] Liberi. Generale nomen est ad omnes inferiores: vt j. tit. 2. § fin.

[c] Procedat. Idest, ea demum ad effectum perducebatur. Accur

[d] Per imaginarias. Idest, fictitias. sic & ff. de re. iur. l. imaginaria. nam pater vendebat filium pro vno nummo fortè, & emptor eum manumittebat, vt hic, & ff de capi dimi l liberos. § 1. & C. eo. l. fi. rñ. & facit ad hoc j. de testa. §. 1. & ppter hoc dicebatur filius capite minui. Sed cum hodie talia nō fiant, vt sequitur, nūquid dr̄ capite minui? Rñ. sic: quia statū suū mutat ad minus, vt j. de ca. di. j. rñ. & §. minima.

[e] Ex imperiali rescripto. Et hoc modo etiam sine venditione fiebat: vt puto.

ADDITIO Et erat ratio. ſm Ang. hic, quia frustra precibus imploratur, quod datur à iure l. 1 in gl. fin. ff ad munic.

[f] Per constitutionem. Vt C. de eman lib. l. fi

[g] Fictione. Aliàs functione, idest, vsu. aliàs factione.

[1] Quę venditiones & ex consequenti manumissiones: licet cessent nullę, quo ad ꝯmodū ꝓhēnum. l. nuda. ff. de ꝯh. empt. & § fi. j. de ige. tū ad cōmodū bñ valebāt: vt hic per Ias.

[h] Explosa. Idest, expulsa. sic j. de fideicom. hæredi. §. sed quia stipulationes.

[i] Recta via. Vel indirecta: non curo, vel die, idest, recto iure.

[k] Vel magistratus. Quoslibet, etiam si non habent merum imperium, vel mixtum: vt in Auth. de defen. ciui. §. iusiurādum. versi. & quicquid aliud. & ibi gl. colla. 3. & etiam extraordinarios: vt duo Bononien coram iudice Mutin. vt ff. de mann. vind. l. etiam § fina. & C. de iudi. l. vlti. aliàs pen.

[l] In trent. Si iudex est in domo. idem vbicunq; sit, dūmodo nō sit in loco turpi: vt ff. de ius. & iu. l. pe. ff. de arbit. l. cū dies §. pen.

[m] Sua manu. Idest, debet capere eū per manum, & relaxate eum per verba ad hoc idonea. [2] Vel die manu idest, potestate. nam quando que & non capta manu emancipatur: vt C. de eman. lib l. penul. Accur.

[n] Et tunc Idest, ex tunc. nam prius occuparet pater omnia iure peculij: vt j. qui nō est permis. fac. test. §. 1 & est similie tunc ff. de condi. & dem. l. 4. in fi. & si cer pet. l. lecta. circa prin. ibi tunc eo amplius & in gl tunc. & ff. de vul. subst. l. in pupillari. §. 1.

[o] Ex edicto. Scilicet prætoris ff. si à pa. quis fue. ma. l. j. in fi. primi respons.

[p] In bonis. Acquirendis, vel acquisitis; vel à patre sibi nunc collatis.

[q] Manumissus. Idest, emancipatus, impropriè enim ponitur. vt ff. quando act. de peeu. est anna. l prima. §. alienatio.

ADDITIO Quod est verum de stricto iure C. secus de iure ff. secundum Ias. propter l. Pantonius. ff. si à pa. quis fue. manu.

[r] Patrono. Patronus aūt succedit liberto in totum ab intestato, filijs non extantibus: ex testamento in tertia parte bonorum liberti: liberis existentibus, in nihilum. licet olim esset aliter: vt j. de success. lib. §. j. & 2. & § sed nostra. Sic erit hic in patre. Sed hæc similitudo interdū talis. nā interdum habet quod pater, vt si filius turpem personam instituit hæredē: vt ff si à paren. quis fue. manumis. l Pantonius in prin. Interdū nihil ex successione, vel alio modo: vt in sex casibus, scilicet, quando pretium emancipationis accepit pater à filio. Item quando filius est miles, & habet castrensia: vt ff si à pa. quis fuer. manu. l j. §. si parēs & §. est & alius & ff de mil. testa. l. si à milite. §. si & l seq. Item filijs alijs patris licet hæredibus non datur: vt ff. si à pa qt fue. manu l. j. § si secus est i filijs patroni. Item qñ emancipauit coactus: vt ff. si à par. quis

† Reformauit in meli⁹. In significatione accepit vter que Quintil. alter li. 12. c. 6. Apollonio Miloni Rhodi rursus reformādū ac velut recognoscendū se dedit. Alter verò sup sign. Gl. tit. de reformationibus.

[2] Et ita cōiter obseruatur, ſm Ang. qñ sit iter p̄ntes, secus si iter absentes, vt hic legi.

Patronus quatr succedit liberto.

postli.reuer.l.si me tibi. Accursius.

a Ex ea nascitur. Secus in ancilla prægnante manumissa.vel alienata: vt J. de inge.§.sufficit.* ff. da acqui ter domi.l fi.& C de proba.l.matrem.

b Et quidem. Hoc est secundum præceptum: & sepe te scire oportet, quod neque &c.

c Naturales. Subaudi, & legitimi.nã naturales tm̃ nõ sunt in pñte vt J. de nu. ptijs.§.fin.

d Penè. Hic no. talẽ regulam, quod nullus filius põt compellere patrem vt emancipet eum: quod fallit in quatuor casibus: & ideo dic penè, vt si pr agnouerit legatum sibi relictum hac cõtemplatione, vt liberos emanciparet nam tũc cõpellit extra ordinem emãcipare: vt ff de cõdi. & demon.l.si cui legatum. Item si Titius adoptauit priuignũ suum, compellitur amancipare eum eo pubere facto, si probauerit sibi non expedire esse in potestate: vt ff de adop. l. nonnunquam. & l.seq. Item in quolibet adoptiuo: vt ff. de mino.l j.§. si quis minor. Item si filiæ peccandi necessitatem imponat: vt C. de episc.aud l. si lenones. Item si filium malè, & cõtra pietatem affecerit: vt ff.si à pa. quis fue.ma.l. fin. Item econtra filius nõ potest compelli, vt emancipetur. * vt in Authen. quibus modis nat.effi sui.§.generaliter.colla.vij.

ADDITIO. Nisi ex prædictis causis, secundũ Bart in l.quidam cũ filium. de verb.obli.& Ias hic. Sed Ang. tenet cõtrũ, nisi quod filius agnouisset legatum sibi relictum cõtemplatione emancipationis. & not. in d.l. quidam. ex eisdem causis, quem posse inuitum emancipari, ex quibus potest exhæredari.

* Nõ est fauor libertatis vt l. quod in vtero. ff. de statu ho. Egid. Per.

Emãcipate filiũ pater cogit i quatuor casibus.

* Etiã si ptem male tractet, &c. secũdũ Io.de Pla. & Angel. hic. Igi. Pat.

ex ea nascitur, a in pñte tua nascit. Quòd si post emãcipationem, vel adoptionẽ cõcept⁹ fuerit, patris sui emãcipati, vel aui adoptiui ptãti subijcitur.

Pater non cogitur inuitus emancipare filium, nisi ex causa.

Et quidem b neq; naturales c liberi, neque adoptiui vllo penè d modo possunt cogere parẽtes de potestate sua eos dimittere.

TITVLVS XIII.

DE TVTELIS.

Ponit triplicẽ speciem personarũ. Et cognito vno de cõtrarijs, cognoscitur et reliquum hoc dicit. Are.

DE TVTELIS.

Imperator continuat hunc tit. Vel sic. Dictum est suprà de quadam diuisione personarum: quia quædam sunt sui iuris. quædam alieno iuri subiecta sunt. Verum quia est reperire aliã diuisionem: quia quidam sunt in tutela &c. ideo sequitur videre de tutelis.

Transeamus nũc. Iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo subdiuidit primũ mẽbrũ personarũ positũ J. tit. de his qui sũt sui vel alieni iur. Secũdo definit, quid sit tutela. Tertio, qui sũt tutores.& vnde dicantur. Quarto, qui sunt illi qui possunt tutores ex testamento dare. Secunda ibi, Est autem. Tertia ibi, Tutores. Quarta ibi, Permissum. Aretin.

CASVS. Iustinianus dicit hic continuando processum suum. Nunc transeamus ad aliam diuisionẽ personarum. Nam ex his personis, quæ in potestate non sunt: quædam sunt in tutela, vel in cura. quędã neutro iure tenenẽ, vnde videamus de illis personis, quæ sunt in tutela, vel cura. Nam cognitis illis personis, quæ sunt in tutela, vel cura: cæteras quoq; personas, illas videlicet quæ neutro iure tenẽtur, simul intelligemus. Prius.n. inspiciamus de illis personis, quę sunt in tutela.& hæc dicunẽ vsq; ad illum.§. Est autẽ tutela. Franciscus.

Transeamus nunc ad aliam e diuisionem personarum. Nã ex his f personis, quæ in pñte non sunt, g quædã vel in tutela sunt, vel i curatione, quædã neutro h iure tenent. videamus ergo de his, quæ in tutela, vel curatione sunt. ita.n. i intelligemus ceteras personas, quæ neutro iure tenent. Ac prius dispiciamus de his, quæ in tutela sunt. k

Illud ex tutelæ finitione nota, tutorẽ primariò personæ tuẽdæ causa datum, secundariò bonorum.

Est autem tutela (* vt Seruius l * definiuit) vis † ac ptãs m in capite li-

e Ad aliam. Nam diximus duas: vt J. de iur. pers. in princ. & suprà de his qui sui vel alieni iuris sunt. in prin.

f Ex his. Not. argo, quod hic subdiuit illud membrũ: quædam sui iuris sunt: quod est oppositum illi, quædã alieno iuri subiectæ sunt: vt supra. de his qui sui vel alieni iuris sunt.

g Non sunt. Qui ergo in tutela, vel cura sunt, sui iuris sũt. Filiusfamilias ergo non potest habere tutorem; vel curatorem: vt hic, & C. de curat. furio.l. fin. in prin. 1 Sed contra C. de senẽ. pa.l.li fi. §. j. quia filius eius, qui est apud hostes, est in tutela: & tamen non est sui iuris: vt supra tit. j. §. si ab hostib⁹. sed ibi verè non erat in potestate, cum pater deportatus esset, vt diximus supra tit. j. §. cum autem.

h Neutro. Nec tutela nec cura.

i Ita enim. Quia contrariorum eadem est disciplina, vt hic, & suprà, de his qui sui vel alieni iuris sunt. in principio.

k In tutela sunt. De alijs dicetur. J. de cura.

Est autem. CASVS. Domine, iam video, quod vultis de illis tractare, qui sunt in tutela. Dicatis ergo si placet, quid est tutela? Respond. Iustinianus definiendo tutelam. Tutela(prout Seruius iurisconsultus definit) est vis, ac potestas &c. Et definitionis partes in casu mutari non possunt & hoc vsque ad illum §. Tutores autem sunt &c. Sed domine, iam video quid est tutela, dicatis ergo qui sunt tutores? Ad hoc respondet Iustinianus, quòd tutores sunt, qui eam vim, & potestatem acceperunt: ex qua vi, & potestate nomen suum acceperunt. Nam dicuntur tutores à tuendo, quasi tuitores, id est defensores: sic æditui dicuntur, qui ædes tuentur. Et hæc vsque ad illum §. permissum.

l Seruius. Nomen est iurisconsulti. & facit ad hũc §. ff. eodem. l. j.

m Vis, ac ptãs. Id est, violenta potestas. 2 Nam datur tutor inuitus: cum.n. sit munus publicum, vt J. de excu. tut.& cura. in prin. ibi, exemplo cæterorum munerum, ergo inuitus datur. vt C. de decur. l. nullus. libro decimo. Item inuito datur, vt ff. de tu.& cura. da. ab his. l. nec non. & ff. de tute. l. ij. Vnde patet, quod hic est alia potestas, quam patria in filium, dñi in seruum: cum illa ad cõmodũ sit, vt J. per quas personas nob. acqui. § j.& supra, de his qui sui vel alieni iuris sunt §. secundo. hæc verò ad onus tenetur enim da dolo, & lata culpa, vt C. arbit. tut. l. ij. Item pro hoc quod datur inuito, differt à curatore, qui volenti datur: vt J. de

† Vis ac ptãs i definitione tutelę idẽ ferè significãt, ita quod p vim significat facultas. quam ex ingenuitate quis habet, ptãs autẽ facultatẽ legibus cõcessam indicat. Quot autẽ modis ptãs accipiat, & ptãtis significationes explicat Mãdo in Gl. Facul §. & in ipsa, in ver. ptãte.

1 Nisi in his in quibus patris authoritas, vel cõsensus nõ sufficit: vt qa nõ de ipsius, sed filij cõmodo, vel incõmodo tractat quo casu dat curator bonis, vt l. fi. §. fin. autẽ in secũda. C. de bo. quæ lib. cuius sola auth. in criminalibus, vel actionib⁹ personalib. ptẽ filius esse in iudicio, vt p Ang. & Ias. hic.

2 Et erit figura Enallage. Mãdo in Gl. Facult. §. Et tarans. gl. j.

bero, a ad tuendũ b eum, qui propter c ętatem se ipse defendere nequit, iure ciuili d data e ac permissa.

Ille est tutor, in quẽ cadit definitio tutelæ. Aret.

Tutores aũt sunt, qui eã vim, f ac potestatẽ hñt, ex q̃ re ipsi g nomẽ acceperunt. Itaque appellantur tutores, quasi tuitores atq; defensores. h sicut æditui dicuntur, qui ædes i tuentur.

Cõcessum est patri, impuberibus filiis, quos in prã- se hẽt, testõ tutorem dare.

Item nepotibus modò eo mortuo non sint in eorum patrũ recasuri potestatẽ.

Permissum est itaq; k parentibus, liberis impuberibus, l quos in potestate m habent, testamẽto n tutores o dare: & hoc in filios, filiasq; pcedit oĩmodo. Nepotibus verò, neptibusq; ita demum parentes possunt testamento tutores dare, si post mortem eorum, in potestatem patris sui non sunt recasuri. Itaq; si filius tuus mortis tuæ tempore in potestate tua sit: p nepotes ex eo non potuerunt q ex testamẽto tuo tutores r habere quamuis in potestate tua fuerint, scilicet quia mortuo te in patris sui potestatem recasuri sunt.

Posthumo quoq; (qui si viuo patre natus esset, i eius potestate futurus fuisset) testamẽto tutor dari põt.

Cùm aũt in compluribus s alijs causis posthumi pro iam natis habeantur: & in hac causa placuit, non minus posthumis, quàm iã natis testamẽto tutores dari posse: si modò in ea causa sint, vt si viuis parentibus na-

vt j. de cura §. item inuiti. & ff. eo. l. ij §. si pupillus. vel dic, vir ad cogendum. potestas ad imperandum.

a Libero. Nam nisi sit liber pupillus, non potest habere tutorem, cum si seruus sit, nõ sit sui iuris, quod est necesse: vt s. eo. in prin. Item & si dubius est, pt habere tutorem, vt ff. de tut. & cur. dat. ab his. l. ei qui. Est tñ casus, vbi seruo datur tutor, vt ff. de tutor. & curat da. ab his. l. si impuberi j. respõ. cui tñ legi signatur contra. ff. ad Treb. l. si res aliena. §. si seruus. & l. cogi. §. si. & his duabus est alia contra. ff. eod. titu. l. mulier. §. non est. Quæ legum contrarietas ita soluitur: cum libertas fideicõmissaria, & hæreditas relinquit ab eodem præstãda, poterit seruus cogere, vt instituitur hæreditatem adeat, & tunc datur etiam seruo tutor. vbi verò ab vno hæreditas, & ab alio libertas relicta est: nõ potest, nisi prius præstita ei libertate, tunc enim coget alium hæredem hæreditatem adire, & sibi restituere, secundum Ioan.

b Ad tuendum. Per hoc etiam remouet patriam potestatem, quæ non est ad tuendum, sed ad gubernandum prout vult. & sibi acquirendum.

c Per ætatem. Ad differentiam curatorum, qui dantur furiosis, & mentecaptis, qui propter morbum se defendere non possunt. vt j. de cur. §. furiosi. Accur.

d Iure ciuili. Nota tutelam esse de iure ciuili, licet omnes fere contractus sint de iure gentium: vt s. de iur. nat. §. ius autem.

e Data. Scilicet à lege, vel iudice: permissa verò à testatore di. vt j. eo. §. permissum. Vel dic, data personæ principaliter: permissa secundario rebus: vt j. ti. j. § cetera. & j. de excu. tuto. §. datus.

f Eam vim. Quæ est dicta s. proxi. §.

g Ex qua re ipsa. id est vi, & potestate.

h Defensores. Et sm hoc etiam curatores sunt tutores. secundum Ioan. & plerunq; sic appellantur, vt ff. de leg. iij. l. cum filio. §. j. & ff. de mino. l. j. §. ij.

A[illegible] Hãc gl. reprobat Ias. qa licet allusio vocabuli conueniat, non tamen procedit: quia repugnat definitio; vt no. Bar. in l. j. de test.

i Qui ædes. Vt est præfectus vigilum, & qui eum eo de nocte vadunt: vt ff. de offic. præfe. vigil. l. iij. §. sciendum. Accur.

k Permissum est. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum in gñe. Secundo illud modificat. Tertio modificationem exẽplificat. Secunda ibi Nepotibus. Tertia ibi, Itaq; Aret. CASVS. Domina, ex quo vultis tractare de tutelis, & testamẽtaria tutela, quæ dignior est: dicatis ergo in primis, qui possunt dare tutores in testõ, & quibus? Ad hoc respond. Amice, permissum est parentib. qui liberos tpe mortis in potestate hñt, liberis suis impuberibus in testamẽto suo dare tutores. & hoc in filijs, & filiabus gñaliter locũ obtinet. sed secus est in nepotibus. & neptibus. & ceteris liberis in remotiori gradu cõstitutis. Nepotib⁹ enim & neptibus ita demum possunt parentes in testamento suo tutores dare, si post obitum eorũ huiusmodi nepotes in patris sui potestatẽ recasuri nõ sunt. vnde si in tempore mortis me filium tuum, & ex me nepotes, & nepter in potestate tua habeas, nepotes & neptes in testõ tuo tutores accipere nõ poterunt, licet in potestate fuerint: quia statim post mortem tuam in potestatem patris sui sunt recasuri. Sed pone Domine, iam video q parentes in testamẽto suo liberis suis impuberib⁹ tutores dare possunt, sed nunquid permittitur parentibus dare posthumis suis tutores in testamento? Respond. Imperator q sic. Nam cum pluribus alijs causis posthumi pro iam natis habeantur, statutum est in hac causa nõ min⁹ posthumis, quam etiam iã natis tutores à parentibus in testamento dari posse: & hoc est verum, si in hac causa sint posthumi, vt si viuis parentibus essent nati, in eorum potestatem caderent. Et hæc vsque ad illum §. sed & si emancipato. Franciscus.

l Permissum est itaq;. Quia quædam gñaliter vidimus de tutelis: & omnis tutela est vel testamentaria, vel legitima. vel datiua, itaq; prius de testamentaria, vt pote de digniore videam⁹ in hoc tit. & seq. De legitima aũt dicetur j. de leg. agna. tu. vsq; ad tit. de Atti. tu. de datiua dicetur j. de Atti. tu. per totum.

l Impuberibus. Etiam inuitis: vt ff. de tu. l. mutonoc etiam prætori, & præsidi licet: vt ff. da tu. cura. dat. ab his. l. necnon. & l. nec mandatũ. § fina.

m In potestate. Naturalibus ẽt dare possunt in ijs, q sibi relinquuntur: vt C. de confir. tu. l. fin.

n Testamento. Vel codicillis testamento confirmatis. vt ff. da test. tute. l. iij.

o Tutores. Sed non curatores, vt j. de cura. in princ.

p Tua sit. Et nunquam exiuit, alioquin non recidit, vt ff. de adopt. l. si pater filium. & de hoc dixi s. tit. j. §. j. Accursius.

q Non poterunt. Licet miles sit testator: vt ff. de testa. tut. l. secunda.

r Tutores. Si aũt filius, vel emancipatus est, vel mortuus, tũc nepotes ex eo sunt sui iuris mortuo auo, vt s. tit. j. §. j. in fi. vnde ex testamento aui possunt habere tutorem, vt hic innuitur.

s In compluribus. Vt quoties de commodo eorum quæri

Per hoc differt à patria potest. à qua filius non liberatur pubertate, vt pupill⁹ à tutela sm Nic. Egid. Per. Tutor qñ que seruo datur.

Et est ratio, quia tunc non dr dari tutor psonæ, sed hæreditati, sic ut rebus. l. pt. §. j. ff. de test. tute. & si diceretis, nonne tutor datur personæ? Respond. verũ qñ dat à lege, vel à iudice, q habet sub dicione potestate, vt à testatore hñte pupillũ i potestate. secundum Christo.

quæritur: vt ff. de sta. ho. l. qui in vtero. non si de cōmodo aliorum: vt ff. de verb. signi. l. quod dicimus, vel si incommodo matris: vt ff. de sta. ho. l. Imperator. ll. quo casu non habetur pro iam nato.

a Fierent. Vt quia ex vante nasciturus erat, vel nnru: aliud si ea cōcubina, nisi in his q̃ si bi dimitteret: vt C. d cōfir. tu. l. si tales. n. tunc non nascerentur in potestate. ī. nup. §. fi.

Sed & si emācipato. CASVS. Dñe iam video q̄ pmissum est parentibus liberis suis impuberibus in sua potestate existentibus in testamento suo date tutores: sed pone, quòd pater in testō filio emancipato dederit tutorem, nunquid valet in casu isto tutoria datio? Rñd. q̄ non: sed tñ licet in casu isto de iure nō teneat tutoris datio: si tñ de facto pater in testamēto suo filio emancipato tutorem dederit ete iste tutor à patre de facto datus ex præsidis sententia cōfirmandus est omnimodo, idest, sine inquisitione. Et hæc dicuntur vsq; in fi. tit. Franc.

scerent, sui hr̄des, & in ptāte eorū fierent. [a]

Emancipato inutiliter testamēto datur tutor, datus tamē ēt sine inquisitione à iudice cōfirmādus ē.

Sed & si emancipato filio tutor à patre datus fuerit testamento: confirmādus [b] est ex sñia p̄sidis omnimodo, idest, sine inquisitione. [c]

TITVLVS XIIII.

QVI TESTAMENTO tutores dari possūt.

Filiusfamilias etiam testamento rectè datur, Itē

b Confirmandus. Non ergo valebat datio per se: cū non esset in ptāte: vt ī eo. §. permissum. Sed nūquid hic tutor confirmatus dr̄ testamentarius: quod si esset, p̄ferret legitimo, vt ī. tit. 2. in prin. an datiuus, quod pōt admitti, & facit pro hoc ff. de verb. sign. l. lege & in Auth. de defen. ci. §. si de cætero. col. 3. ita legitimus tutor huic p̄fertur: vt ī. de Atti. tut. in prin. ¹ & ideo glossauit, idest, sine inquisitione, nō q̄ vellet eum confirmari. si alius esset legitimus: sed quia non quæritur an sit locuples, vel non. Sed ar. contra. ff. de cur. fur. l. si furioso puberi.

c Sine inquisitione. Idest, quia non satisdat. s. rem pupilli saluam fore. Item locuples sit, vel nō. hoc. n. quæritur: vt ff. de confir. tu. l. j. Sed aliud in mr̄e dāte tutorē filio. ibi. n. & si nō satisdet. tñ cū inquisitione datur, vt d. l. di & C. de cōfir. tu. l. t. Sed quare diuersum in matre dante tutorē filię? Rñ. in memoriam p̄cedētis potestatis: vt ff. de quęst. l. vnius. §. seruus, primo. & ff. qui pe tuto. l fi. facit ad hoc ī. de satisd. tu. & cura. in prin. & ff de liber. agno. l. t. §. iulianus. & C. de epis. aud. l. de creationibus. Sed argumentum contra. ff. de in lit. iuran. l. videamus.

QVI TESTAMENTO tutores dari possunt.

Dictum est suprà in § permissum. tit. 1. quibus dantur tutores. Restat videre, qui possunt dari tutores, ideo ad hoc videndum ponitur hic titulus. Areti.

DAri autē. Totus iste titulus diuiditur in quinq; partes. Priō qui pñt tutores dari. Sedo qñ seruus alienus pōt in testō tutor dari. Tertio qñ furiosus, vel minor tutor dat. Quarto qñ ad certū tempus, vel sub conditione, vel certæ rei datur. Quinto qñ filijs, vel filiabus detur: quibus datus videatur. Secunda ibi, Seruus autem. Tertia ibi, Furiosus. Quarta ibi, Ad certum tempus. Quinta ibi, Si quis filiabus. Et hoc principium subdiuidit i quatuor partes. Primo q̄ paterfamilias, & filiusfamilias pōt tutor dari. Secundo qñ seruus proprius dat cum libertate. Tertio q̄ si sine libertate, tunc tacite videt sibi data libertas. Quarto quando credebatur liber. pater de se patēt. CASVS. Dñe, iam vultis tractare, qui pñt tu. da. in testō. Ad hoc resp. Imp. Amice, tutor in testamento dari potest. non solum paterfamilias, sed ēt filiusfa & non solum liberi homines in testamento tutores dari pñt, sed etiam serui. Nam quis seruū pprium i testō suo cū libertate tutore date potest. & nō solū si libertatem expresserit. tenebit tutoris datio: sed etiā si proprium seruum sine libertate in testamento tutorem dederit. Ex ipsa enim datione tutelæ ipse seruus videtur directam libertatem accepisse: & per hoc administrationem cōsequitur. & hoc verum est quando testator, qui dedit eum in tutorem, serui conditionem non ignorauit. Nam si per errorem quasi liberum eum dedit, aliud erit dicendum: quia in eo casu nec liber. nec tutor erit. Et hęc vera sunt i proprio seruo. Sed si seruus alienus purè in testō datus tutor fuerit, cum liber erit: puta testator ita dixit, Stichum seruum Petri cum liber erit, tutorem do: vtiliter datus vr̄. & hoc est verum in seruo alieno. Sed si proprium seruū eo modo dederit tutorē, videlicet cum adiectione, cum liber erit, inutiliter dedisse intelligitur. Sed pone, quidam satis inconsultè prouidens liberis suis, dedit eis quendam furiosum tutorem. vel fortè minorem vigintiquinq; ann. quid iuris est in hoc casu? Ad hoc respon. Imperat. q̄ si furiosus, vel minor vigintiquinque ann. tutor datus fuerit: tunc demum tutor erit, cum furiosus compos mentis factus fuerit. aut maior vigintiquinque ann. extiterit. Et hæc vsque ad illum §. ad certum tempus. Fran.

proprius seruus cum libertate. quin etiam si nō facta libertatis mentione tutor datus sit, tacitè libertas data videtur, ni errore quasi liber datus sit.

DAri autē tutor pōt testamento, nō solū paterfamilias, [d] sed etiā filiusfamilias. [e] Sed & seruus proprius testamento [f] cū libertate rectè tutor dari pōt. Sed sciēdum est, eum & sine libertate [g] tutorem datum, tacitè libertatem directā [h] accepisse vide-

d Paterfamiliat. Nisi sit mut⁹, vel surdus. ¹ quia tutor & loqui, & audire dēt: vt ff. de tu. l. 1. §. pe. & §. fi. ADDITIO. Et idō taciturnitas, seu patientia tutoris non haberetur pro authoritate: vt nu gl. in l. 1. ff. de autho. tut. posset tñ esse procurator ad negotia, sed non curator: vt per Ang & alios hic.

e Filiusfamilias. ² Cum. n. tutela sit iur publicū: vt ī. de excu. tu. in prin. non curat ius patr pot. vt ff. ad Treb. l. nā quod j. rñ. ff. de his qui sui vel alie. iu. sunt. l. filiusfamilias. quo casu pater de peculio tenetur, nisi agnoscat. tunc. n. s. qñ agnouit, in solidū: vt ff. de tu. l. si filius. & ff. de admi. tu. l. l ucius Titius.

f Testamento. Sed à præside tutor dari non potest seruus: vt C. qui dari tut. pos. l. in seruili.

g Et sine libertate. Non exp̄ssit hoc, q̄ sine libertate det. sed omisit libertatis dationē: vt ī. q. ma. nō pos. §. licet. in fi. & C. de necess. ser. l. quidam. §. illū. Ac.

h Directam. Imò videtur q̄ fideicommissariam: s

Instit. Impet. d vt

Tutor cō firmatus est datiu⁹ & nō testamentarius.

¹ Imò si facit secū dū d. qa date non vi qui ex necessitate confirmat. vt hic in verbo, omnino. arg. l. rem legatam. ff. de adi. lega. Sed meli⁹ pbat ī l. 3. ff de cō fi. tut vbi cum assimilet testamentario, patet q̄ non est idē l. qđ Nerua. ff. depnsi.

³ Dic. q̄ cōis opi. est in cōtrariū p̄pter ordinem titulorum.

¹ Scilicet penitus: aliàs sec⁹ l. fin. ff. de legi. tuto. Itē hoc verū in p̄sonalib⁹ vt hic ēt si talis morb⁹ superuenerit: qa definit ip so iure ēt si ad mutus labiorum intelligeret. vt hic p Bal. Secus tñ i muneriь. p̄trimonia lib⁹. l. oēs §. 1. ff. de munet. & homi.

² Nam in his, q̄ sūt publici iuris, fili⁹ hr̄ p patre. maximè in his q̄ rep̄sentant duplicē p̄sonam, vt sunt magistratus, sed in his in quib⁹ repræsen. simplicē p̄sonā, vt i testamēti factione nō hr̄ pro p̄re. sm Nico. Egi. Per.

ri: & p hoc recte tutorē esse. Planè si p errorem, quasi liber tutor datus sit: [a] aliud dicendum est. [b]

Alienus seruus sub conditione libertatis futura tutor in testamēto creari potest: proprius autem sub conditione prædicta tutor inutiliter datur.

Seruus aūt alienus purè inutiliter [c] testō daē [d] tutor: sed ita, cum liber erit, vtiliter daē. Proprius autem seruus inutiliter eo modo [e] tutor datur.

Tutor creatus, qui est inhabilis ratione alicuius accidentis annexi tēporale impedimentū præstantis: eo cessante, tutor efficaciter erit. Are.

Furiosus, vel minor vigitiquinq; annis tutor testō daē, tutor tūc erit, cū cōpos [f] mētis, aut maior vigintiqnq; an. fuerit fact⁹.

Ad certū tēpus, ex certo tēpore, vel sub conditione, et ante hæredis institutionem tutor dari potest, secus autem ad rem certam, vel causam. Aret.

Ad certū tēpus, [g] vel ex certo [h] tpe: vel sub conditione, vel ante hæredis [i] institutionē posse dari [k] tutorem non dubitatur. Certæ autem rei, [l] vel causę [m] tutor dari non potest: quia personæ, [n] non causæ, vel rei, tutor datur.

Filiorū appellatiōe, posthumi quoque primi gradus continentur, non etiā vlterioris: liberorum autē appellatio, et nepotes, cæterosq; descēdentes includit: posthumi verò nomen quoscunque liberorum gradus cōplectitur.

Si quis filiabus suis, vel filijs tutores dederit: etiā posthumæ, vel posthumo [o] dedisse videtur: qa filij, [p] vel filiæ appellatione, & posthum⁹, & posthuma cōtinentur. Quid si nepotes sint; an appellatione filiorum [†] & ipsis tutores dati sint? Dicendum est, vt & ipsis quoq; dati videantur, si modò liberos dixerit.

[x] Ex quo vt C. de fideicō. li. l. & si nō adscripta. [z] §. Sed certè hic testō hoc fit, ibi alia voluntate, puta codicillis, vel per epistolam. Vel dic, q ibi alienum credebat, hic suum sciebat. Item alia rōne non videē valere datio: quia ille solus datur tutor, qui testamenti habet factionem: vt ff. de test. tut. l. testō tutores. Rñ. illud intellige in passiua significatione: in qua ēt seruus dr habere testamenti factionē, vt j. de hæredum qual. & diff. §. testamenti.

[a] Datus sit. Scilicet proprius seruus, licet hoc nō sit verisimile: vt C. de rescin. ven. l. quisquis. sed forte ex causa hæreditaria oouiret habebat: vt ff. de reg. iur. l. qui in alterius. & j. de vsucap. §. quod autem.

[b] Dicendum est, Scilicet vt neq; liber neq; tutor sit. idem multò magis in alieno. vt ff. de fideicō. li. l. gñaliter. §. si qs tutorem. & ff. de testa tu. l. si quis tuto.

[c] Inutiliter. Scilicet vt statim sit: sed cum liber erit.

[d] Datur. quia directò nō erit liber, sed [*] p fideicōmissum: vt ff. de test. tute. l. si hæreditas. §. fi. & C. de fideicom. lib. l. & si non adscripta.

[e] Eo mō. Scilicet cum liber erit. nā nō erit tutor, suulis. n. dē ēt stipso pp inut. lem adiectionē: vt ff. de stip. ser. l. sed si stibi, [s] vel aliter inutiliter, qa p nō adiecta hē, & erit tutor, ac si non esset adiecta: vt & aliàs. j. de hæred. insti. §. impossibilis. vel die tertio sm P. nō erit tutor nuoc, sed conditione extante. hæc nō placet: quia sic non esset differentia inter suum & alienum, [†] sed prima verior est: vt ff. de regu. iur. l. actus.

ADDITIO. Quę lex procedit etiam in testamentaria tutela, quandu scilicet conditio est prohibita: vt hic, aliàs secus: vt j. proxi. §. secundum Io. Fab. & alios hic.

[f] Compos. Siue hoc dictum fuerit à testatore, siue non: vt ff. eo. l. si hæreditas. §. si furiosus. & facit ad hoc ff. de iudi. l. cum furiosus. i. respon.

Ad certum. CASVS. Domine quidam sub conditione dedit tutorem, nunquid tenet dano in isto casu? Respon. Impe. quòd sic. Nam ad certum tempus, & ex certo tempore. & sub conditione, & ante hæredis institutionem tutorem dari posse non dubitatur. Certæ autem rei, vel causæ tutor dari non potest, quia tutor principaliter personæ, & non causæ, vel rei datur. & hoc in secunda parte vsque ad illum § Si quis filijs. Franciscus.

[g] Ad certum tempus. Vsque ad Pasca.

[h] Ex certo. Idest, à paschate in antea: vt ff. de actioni. & obl. l. obligationum. §. j.

[i] Vel ante hæredis. Contra videbatur j. de leg. §. ante hęredis. Accursius.

[k] Posse dari. A testatore, non a iudice: vt ff. de regu. iuris. l. actus. Accur.

[l] Certæ aūt rei. Scilicet Aphricanæ, vel Syricæ vtiliter daē: vt ff. de testamē. tu. l. si tamen tutor.

[m] Causæ. Scilicet certæ: vt ad res vendi. sed videtur contra C. de in lit. dan. tut. l. ad litē. sed ibi tutor pro curatore ponitur. Item videtur contra. ff. de testamen. tute. l. si tñ tutus. sed ibi vniuersitati rerum datur, non rei certæ.

[n] Personæ. Scilicet pupilli principaliter, vt eum instruat bonis moribus, & ēt salaria præstet magistris eius: vt ff. de administrat. tuto. l. cum plures. §. cū tutor. & C. de alimen. præstan. l. fi. ad hoc enim principaliter datur: secūdario autem rebus daē: vt j. de excus. tuto. §. datus. sed in curatore econtra nam principaliter rebus, secundario personæ daē: vt C. de nup. l. in copulandis.

Si qs &c. CASVS. Ponamus. Titius in testō dedit tutorem liberis suis in hunc modum: Filijs, & filiabus meis Mæuiū tutorem do. & postea decessit vxore prægnante relicta: demum procedente tempore peperit posthumum, & posthumā: nūquid i casu isto istis posthumis tutor datus vīd. Ad hoc rñd. Imperator. q sic. Nam ex quo filijs, & filiabus tutorem dedit: & posthumo, & posthumę intelligiē dedisse. filij. n. vel filiæ applōne posthum⁹, & posthuma continentur. Sed pone, q nepotes posthumi nati sunt ex vxore filij, quam pater ipe mortuus habuit in potestate: nunquid huiusmodi posthumis nepotib⁹ tutores dati intelligūtur? Respon. Impera. q refert, quibus verbis vsus est testator dando tutorem. Nam si testator dixit sic, liberis meis tutorem do: tunc non solum filijs, sed etiam nepotibus posthumis dedisse intelligitur. Cæterum si pater dādo tutorem ita dixit, filijs meis tutorem do: in hoc casu filiorum appellatione nepotes non continebuntur. Aliter. n. nepotes & aliter filij appellantur. Sed si pater ita dixit, posthumis meis tutorem do, posthumorum appellatione non solū filij posthumi, sed ēt cæteri liberi in remotiori gradu nascituri continebuntur h. d. vsq; ad fin. Francis.

[o] Posthumo. Silicet filio.

[p] Quia filij. Hæc dictio filij, cōprehēdit posthumū, & posthu-

[x] Ex quo no. q promouens ad dignitatē scienter inhabilē, vt cū eo dispensare si pri nō alias. l. 2. C. si seru⁹ aut liber. ad decu. aspir. lib. x. sm Ang. De quo p Mādo. in §. q̄st. Regu. can. d' Idioma. nu. 4.

[*] Dic q testōr vt rogate hęredem vt seruū hūc emat, & manumittat, secundū Nico. Egi. Per.

[s] Imò ibi vitiaē inutilis adiectio, sm Ang. hic.

[†] Quam nis opin. Pla. sit reprehēsibilis ista tñ rō reprehensionis est falsa p l. sed si hęreditas. §. fi. ff. de testa. ma. secūdū Ange.

[†] Vide in hanc rem Alci. lib. iij. par. ca. xiiij.

& posthumā: cū masculinū possit ↄcipere fœmininū. sed hęc dictio filię, non cōprehendit vtrunque & sic nec posthumū, cū fœmininū non concipiat masculinū: vt ff. de leg. 1. l. si ita scriptū. in prin. & ff. de l. §. qui duos. & l. seruis legatis. Itē nō. q appellatione natorum, ēt non nati continentur, cū de eorū cōmodo tractatur: vt ff. de statu ho. l. qui ī vtero. & ī. ti. 1. § cū autem. & facit ff. de test. l. si quis ita. §. j. & l. si qs filiab. & l. q si.

Cæterum si filios: [a] non continebuntur. [b] Aliter enim filij, aliter nepotes appellantur. [c] Planè, si posthumis dederit. † tā filij posthumi, q̄ cæteri [d] liberi continebunt.

TITVLVS XV.

DE LEGITIMA agnatorū tutela.

Cessante testament. tria tutela locus est legitimæ; quæ quidē ad proximos defertur agnatos, non ēt ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti; cognati verò per fœminei sexus personas.

Quibus [e] autē testamento tutor datus non est, his ex lege duodecim tabularum [f] adgnati sunt [g] tutores, qui vocantur legitimi.

Sunt autem adgnati † cognati per virilis sexus cognationem coniuncti, quasi à patre connati, [h] veluti frater ex eodem patre natus, fratris filius nepos ue ex eo, [i] item patruus, [k] & patrui filius, nepos ue ex eo. At qui per fœminini sexus personas cognatione iunguntur, adgnati [l] non sunt, sed aliàs naturali iure cognati. Itaque amitæ [m] tuæ filius non est tibi adgnatus, sed cognatus, & inuicem tu illi eodem iure [n] coniungeris: quia qui ex ea nascuntur, patris, nō matris familiam [o] sequuntur. †

[a] Si filios. Scilicet dixerit. Accu.

[b] Nnn continebūtur. Scilicet nepotes.

[c] Appellantur. ab omnibus in vsu, vel consuetudine: sed secundum verā significationē verbi quia filius dicitur à philos (quod est amor) etiam nepos dicitur filius, & etiam quilibet. quem aliquis diligit pꝛna dilectione: vt ff. de verb. sig. l. liberorum. §. sed & Papyrius. quæ videt contra.

[d] Cæteri. Etiam nati. secundū quosdā, quod falsum est: vt ff. de verb. sign. l. nomen. Dic ergo, cæteri, s. ex filijs nascituri, qui sui posthumi sunt per leg. Velle. vt ff. de iniusto rup. test. l. posthumorum. & ī. de exhæ. li. §. posthumi. & ff. de libe. & posthu. l. Gallus. j. respon.

Vide glo. in c. gñali. de ele. lib 6.

Haloād. legit, Planè si posteris. nos aūt l. qd si nepotes ff. de test. tut. vnde ad verbū hic locus desūptus est, admonuimus. i Pād. Flut. scriptū est, si posthumis dederit.

Natorum appl'one cōtinent' nōdū nati. Filius vnde dr.

agnat. tut. habet locū. & vnde descendit. dicatis modo mihi, qui dicuntur agnati? Respond. Impera. q agnati sunt cognati per virilis sexus cognationē coniūcti. & dicunt' agnati. quasi à patre cōnati: quia ab eodē patre natus, tibi agnatus est, vt fratris filius, & etiam nepos ex eo. Itē patruus est tibi agnatus, & filius patrui, & nepos ex eodem filio patrui natus. Sed qui per fœminini sexus cognationes iūguntur, nō sūt agnati, sed aliàs naturali iure cognati. vnde amitæ tuę filius nō est tibi agnatus sed tantum naturaliter cognatus: quia per fœmininā lineam, scilicet per amitam tuam tibi cōiungitur: & tu inuicem illi eodem iure coniungeris: quia qui agnascuntur, patris, non matris familiam sequuntur. Et hæc vsque ad §. Quod aūt lex. Franc. de Aret.

[a] Quibus. Scilicet pupillis.

[f] Duodecim tabolarum. Quos ipsa lex vocat verbis, & sententia: & nisi gerāt, eorum periculo agitur: vt ff eod. l. legitimos. aliàs autem quandoque ex sententia legis dantur: nō ex verbis: vt ī. titu. 1j. & j.

ADDITIO. Qui facto inuentario, & præstito iuramēto de vtilibus faciendis, & prætermittēdis inutilibus: promittendo etiam expressè ipsum pupillū defendere, & satisdare rem pupilli saluam fore, non ante administrabūt, quàm sibi per iudicem administratio decernatur. leg. 3. §. final. ff. de administra. tuto. Angelus.

[g] Agnati sunt. Si sint maiores xxv. ann. vt ī. de fidu. tu. in fi. & minores lxx. ann. aliàs excusantur: vt ī. de excu. tu. § item maior.

[h] Cognati. Nomen ergo cognationis generale est: agnationis nomen speciale. nam omnis agnatus est cognatus: sed non conuertitur: vt hic. & infra, de legitim. agnat. successio. primo responsu. & ff. eo. l. sunt autem.

[i] Ex eo. Filio fratris.

[k] Patruus. Repete si fuerit natus eodem patre cum patre tuo: alioquin est cognatus: vt C. de leg. hær. l. si. §. sed nec. & §. cum autem.

[l] Agnati. Etiam si masculus interueniat: vt puta si sint duo fratres vterini: filius vni' fratris filij fratris sui patris nō erit agnatus, sed cognatus, inspecto fœmineo sexu propter quē adinuicem sunt cognati. secundùm Ioan.

[m] Amitæ. Sed ipsa amita est tibi agnata: quia p patrem tuum tibi coniungitur.

[n] Iure. Scilicet cognationis.

[o] Familiam. Idest, agnationem: licet & aliàs multas habeat significationes hæc dictio, familia: vt ff de ver. sig l. pronunciatio. § familię, facit C. de verb. sig. l. fi. & ī. de pat. po. §. fi.

Ad hoc vt aliqui sint agnati, oportet q habeāt commune stipitē masc'ulis: vt pater meus & pater si sūt ex eodem pře. itē q ipsi nō hēant maiorem ſm fœm. ghis: & sic filius amitæ meæ non est mihi agnatus. Egi. Per.

Cōcor. c. ex parte M. cū glo. vni. l pri ex. de appe. & c. 2. iuncta gl. sup vers. pıæce. de ęuet. ifid.

Cognatio & agnatio se habent sicut genus & species.

DE LEGITIMA AGNATORVM TVTE.

Suprà duobus titu. præcedentibus dictum est de tutela testamentaria, hic autem ponitur de tutela legitima quæ sequitur testamentariam. Ange.

Quibus aūt. Totus iste tī. diuidit' ī quatuor partes. Primo ponit qualiter lex xij. tab. dat agnatos in tutores pupillis, deficiētibus tutoribus testamentarijs. Secūdo qui sunt agnati, & qui nō sunt. Tertio qualiter intelligēda sunt illa verba posita hic in principio: videlicet, qb. aūt ī testō tutor datus nō sit. Quarto, qualr ius agnationis perimit'. Secūda ibi, Sūt aūt. Tertia ibi. Qđ aūt. Quarta ibi. Sed agnationis. Et subdiuiditur hoc principiū in tres partes: quia primo dicit qualiter deficiente tutela testamentaria vocantur legitimi. Secūdo, qui sint agnati. Tertio, qui cognati. Secunda ibi, Sunt autem Tertia ibi, Atqui.

CASVS. Domine, iam video q vultis tractare de legit. agnato. tute. dicatis ergo mihi, quando locum habet huiusmodi tutela? Respondet Imperator, quod deficiente testamentaria tutela locū habet legiti. agnat. tute. Nam quibus impuberibus liberis tutor in testamento à parente datus nō fuerit: his ex lege xij. tabu. agnati sunt tutores: & isti agnati ex lege xij. tabula. ad tutelam vocati legitimi tutores appellantur. Sed pone: domine, iā video quando legitima

Quòd autem. CASVS. Dñe, Titius laborans liberis suis impuberibus, quos in potestate habuit tẽpore mortis Mæuium tutorem dedit, sed viuente adhuc Titio testatore decessit Mænius: isti impuberes adhuc tutore carent. Agnati autẽ proximi ab onera administrationis se nituntur excusare ea ratione. Dicunt enim, q legitima agnatorum tutela ex l. xij tab. locum habet, cum tutor in testamento datus non est. Cum autem in testamẽto patris sui istis impuberib⁹ tutor datus fuerit: dicunt se ab onere excusari. Domine, pro Deo dicatis mihi, quid iuris est in hoc casu? Ad hoc rñd. Imper. dicens: Amice, isti agnati frustra nitũtur se excusare in hoc casu ab onere tutelę, malè enim intelligunt l. xij. tabu. quæ ab intestato primos agnatos ad tutelam vocat. Non enim hanc significationẽ habet tantum, vt si ille, qui tutorem ĩ testamẽto dare poterat, omnino testamentũ nõ fecerit, tunc demũ vocẽtur agnati: sed etiam si quantũ ad tutelam pertinet intestatus decesserit, quod tantũ valere poterit, si is, qui in testamento datus fuerat, viuente testatore decesserit. Cum igitur in hoc casu proposito id contigerit, manifestum est, q agnati ab onere tutelę non potetũt prædicta ratione excusari. Et hæc vsque ad illũ § sed adgnationis. Franc. de Aret.

Quantũ ad tutelam pertinet, is intestatus decessisse videtur, qui cum testatus sit, tutorem testamento non dedit, aut dato effectũ sortitũ nõ fuit.

Quòd autem lex duodecim tabularũ ab intestato vocat ad tutelã adgnatos: non hanc habet significationem, a si oino b non fecerit testamentum is, qui poterat tutores dare: sed si (quantum ad tutelã pertinet) intestatus decesserit: qđ tunc quoque accidere intelligitur: cum is, qui datus est tutor, viuo testatore decesserit.

a Significationem. Scilicet tantum.

b Si omnino. Vel aliud contingat, quod tantũdem valeat: quod diximus ĩ. de hær. quæ ab intest. j rñs. & facit ff. quod cuiusque vni. no. l. j. § & quidem.

ADDITIO. Et ille propriè dr̃ intestatus, qui potuit testari, & nõ est testatus: sed dr̃ intestabilis, qui testari nõ potest, quod no pro statutis, ſm Christop. & Ias. hic. Et deficiente testamẽtario, legitimo, vel datiuo, quis in locum deficientis admittatur, an legitimus, an datiuus: vide Ange. hic.

Sed agnationis. CASVS. Domine, iam video, quando habet locũ leg. agna. tu. & qui sunt agnati: & etiam quomodo intelligantur verba l. xij. tab. quibus agnati vocantur ad tutelam: nunquid est aliqua differentia inter ius agnationis, & ius cognationis? Respond. q sic quia ius agnationis oibus modis capitis diminutione plerunque perimitur. Nã nomen agnationis à iure ciuili deriuatum est. sed ius cognationis, quod ab origine nomẽ sumpsit, & à iure naturali descendit, non omni capitis diminutione mutatur. Ciuilis enim ratio ciuilia iura corrumpere potest: naturalia autem nequaquam. hoc dicit vsque ad finem. Francis.

Agnati p̃ferunt̃ cognatis in duobus. Agnatorũ iura prorogatiua facilè p̃dũt.

c Sed agnationis quidem ius Nota diligenter hunc §. Est autẽ ius agnationis, & ius cognationis, siue cognatorum. Agnati enim habent ius prærogatiuũ ad cognatos, scilicet, vt præferantur in hæreditatib⁹ agnatorum mortuorum: vt ĩ. de legi. agnat. suc. prim. responso. Item præferuntur in tutelis agnatorum paruulorum: vt ĩ. eodem titu. prim. respon. his autẽ deficientibus, in hęreditatibus, & tutelis cognati suo iure admittuntur: inter quos etiam agnati vocantur, qui desierunt esse in iure agnatorũ. vel desinunt habere iura agnatorũ. vt per cap. di. vt ĩ. de hæte. quę ab intest. §. admonendi Illud autẽ iua prærogatiuum, quod habent agnati: quia vltra communia habẽt per l. xij. tab. facilè perdunt vt omnibus modis capitis dimi. Idest, per omnem capi. di. vt per maximã, vel per mediam: de quibus duabus non est dubium: cum & iura cognationis perdantur: vt ĩ. titu. j. §. quod autem. Item per minimam tolluntur ius agnationis, vt hic dicitur, & ff. de capi. dimi. l. tutelas. nisi ĩ duobus casibus tantum, ı vt inter fratres, licet alter emancipetur: vt C. de legi. tuto l. ij. & iij. Item inter patrẽ & filium: vt ĩ. de leg. agn. suc. §. fin. & propter hos duos casus, qui de min. ma. cap. di. excipiuntur, dicit hic plerũque. at iura cognationis nõ commutantur omnibus modis: quia non tolluntur minima capit. diminu. & est ratio, vt subijcit.

Agnationis ius (cũ ciuile sit vinculum) capitis diminutione tollitur: cognationis verò non ita.

Annotato, Nil tam naturale esse, quàm eo genere quodq; dissolui, quo ligatum est.

Sed adgnationis quidem ius c omnibus modis † capitis deminutione † plerunque perimit. Nam d adgnatio, iuris Ciuilis nomen eũ. e Cognationis verò ius non omnibus modis commutatur: quia ciuilis ratio ciuilia quidem iura corrumpere potest: naturalia f verò non vtique, g

d Nam Pro quia.

e Agnatio iuris ciuilis nomen est. idest, a l. xij. tab. est inducta hæc prioritas agnatorũ sed ius cognationis est naturale nomen: ı nã rõne sanguinis hoc nomen impositum est: vnde & vnũ ius ciuile põt p aliud facilè tolli: vt hic, & ff. de leg tut. l. nihil est.

f Naturalia Idest, iura cognationis sic dicta: quia ea quis cõseq̃uitur per natiuitatẽ: vt ĩ. de adopt. §. sed hodie. in fi §. non sic de facili tolluntur.

g Vtique. idest, certè non tollunt̃ capitis diminutione: cũ sint immutabilia hæc iura: vt ĩ. de iu. nat §. sed naturalia. Itẽ nec ea, q̃ naturalẽ æquitatem sapiũt: vt ff. de cap di l. eas. & l. legatũ. item not. quia q̃dam cognatio est ciuilis tantũ, vt per adoptionẽ: vt ff de ado l. q in adoptionem. Item naturalis tantũ vt ad filios naturales tm̃. Item naturalis, & ciuilis, vt ad eos, qui legitimi sunt. & de hac intelligit̃ hic: vt ff. de grad. aff l. nõ facilè §. j. Item not. quia ciuili iure hæc. s. tutela, & hæreditas tribus modis deferunt̃: vt ea verbis, & sentẽtia legis xij. tab. vt agnatis. Itẽ ex sententia tm̃. ĩ. de leg pat. tut. & ĩ. de fiduc tu. Item ea aliqͣ legibus veteribus, vel nouis: vt C. de ca di. l. tutelas. quã quidam mediam vocant. Nunquid ergo hæc omnia facilè perdunt̃ p omnem ca. dimi? Rñd. sic in duob. primis tantum ı nõ in tertio, vt hic, & i d. l. tutelas. item q̃ro, an futuras tutelas acquirẽdas, & hęreditates tm̃ tollat, an etiã p̃teritas adimat? Rñd. futuras tantũ, vt ff. vnde lib l. fi. Quid enim potuit diuinare lex deferens hẽditatem, vel tutelã de futura ca. di. vt C. de testa. l. iubemus. in fi. Certè nullo modo: vt ff. mand. l. fideiussor j. respo. Hodie verò istam differentiam agnationis quærere nõ oportet: cũ agnati ante cognatos nihil habeãt: vt in Auth de hære. ab intest. venien. § ex ijs col. ix. Item nota q licet prædicta iura cognationis tollantur maxima, & media capitis diminutione. ipsa tamẽ consanguinitas nõ tollitur, vt ff. de reg. iur. l. iura sanguinis.

† Idest p oẽm capitis diminutionẽ.

† Nebrissen. i lexico suo iuris ciui. ĩ dictiõe deminuo, annotatũ esse ait à Ludouico Bol. i Pandect. Flor. semp p e. sit bi nõ p i, deminuo. deminutio.

ı Ista gl. refert̃ ad ius nouũ, de quo in l. j. ff co. secus de iure antiquo. vt ibi no. Ange.

ı Et idẽ si statuitur vtat̃ verbis naturalibus: puta fili⁹ p̃r, mr̃. & frater, & soror, nõ attẽdim⁹ ius ciuile. sed solũ naturale, vt sic cõprehẽdat̃ et naturalis, & spurius, & et seruus: vt d. i. tu tutelas. ſm Ang. hic.

ı Et q̃uis hunc testat̃ p notatus æ, puta p̃ri, vl̃ filii: sũt sporrũtia agnationis: q̃ facilius tollit̃ & sic non ob. d. l. tutelas. ſm Ias. Cõsanguinitas nunq̃ tollitur.

De cap.

DE CAPITIS DEMINVTIONE.

Continuatur, quia suprà visum est de legitima agnatorum tutela, & quia ius agnationis capitis diminutione corrumpitur §. fin. supra titu. primo. meritò sequitur videre de capit. diminu. Por.

TITVLVS XVI.

DE CAPITIS deminutione. †

Hoc principiū non summatur: quia breue, & qa ponit definitionem. Aret.

EST autē capitis deminutio, prioris status [a] mutatio: † [b] eaq; tribus modis accidit. Nā aut maxima est capitis deminutio, aut minor (quā quidā mediā vocant) aut minima.

Qui perdit ciuitatē, & libertatem: patitur maximā capitis diminutionē.

Maxima capitis deminutio est, cum aliquis simul & ciuitatem, & libertatē amittit: quod accidit ijs, qui serui pœnæ efficiuntur atrocitate [d] sententiæ: vel libertis [e] vt ingratis erga patronos condēnatis: vel ijs, qui se ad pretiū participandum venundari passi sunt. [f]

Per deportationem, vel aquæ et ignis interdictionem contingit media cap. diminutio. Aret.

Minor, siue media capitis deminutio est, cum ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur; quod accidit ei, cui aqua, & igni interdi—

EST autem. Totus iste titul' diuiditur in quinque partes. Primo ponitur quid sit capitis diminutio, & quotuplex sit. Secundo de maxima capitis diminutione. Tertio de media. Quarto de minima. Quinto remouet certa dubia: Secunda ibi. Maxima. Tertia ibi, Minor. Quarta ibi, Minima. Quinta ibi, Quibus autē. Et hæc diuisio sufficit, licet alij aliter diuidant. CASVS. Domine iam video, q̄ vultis tractare de capit. dimi. Dicatis igit' mihi quid est capi. diminutio? Respond. Imperat. q̄ capitis diminutio est prioris status cōmutatio. Sed pone Dñe, video quid est capi. di. sed si placet dicatis mihi quot modis fit capitis diminutio. Et tū. Imper. q̄ capi. dimi. fit tribus modis. Aut. n. est maxima capitis dimēnutio: aut minor, quam quidam mediam vocant: aut minima. Sed pone: domine, iā video, quot modis fit cap. dimi. Dicatis ergo mihi, qñ locum habet capi. dimi. maxima, qñ minor, & qñ minima? Ad hoc rñd. Impera. dicens q̄ maxima capi. dimi. est qñ aliquis ob aliquod enorme delictum ciuitatem, simul & libertatem amittit. quod contingit in ijs, qui atrocitate sententiæ serui pœnę efficiuntur: vel etiam in libertis, qui pp ingratitudinem ꝯ patronos commissam in seruitutem redigūtur: vel etiam in ijs, qui maiores xx. annis ad participandum pretium suæ venditionis se venundari passi sunt. Minor autem, siue media cap. dimin. est, cum aliquis ob delictum suum ciuitatem amittit. sed tū retinet libertatē: q̄d in eo accidit, cui ignis, & aqua interdicitur, & qui ī insulā deportatur. Minima capi. dimi. est, cū q̄s ciuitatē simul, & libertatem retinet, qui statum suū tñ comutat: quod accidit in ijs qui sui iuris fuerunt, & se in arrogationem postea dederunt: & ita alieno iuri per speciem arrogationis subiecti esse cœperūt. Et similiter in casu cōuerso. s. eum ij, qui alieno iuri subiecti sunt, per emancipationē sui iuris efficiuntur: veluti si filiusfa. emancipatus à patre fuerit. Nā in hoc casu minimā capi. di. pati intelligitur. Et hęc dicūtur vsq; ad illum §. seruus autem. Frau. de Are.

† Quidā putāt dictionem priorē, abundare: cū tñ non omisit Theophilus in græcis Institutionib.

† Mutationes in numeras videre poteris apud Mando. I Gl. Faeul. §. volētes. I vers. mutatur.

Et sic ad pditionē maioris sequit' pditio minoris: si incitat: vt hic & l. fi. ff eo aliàs non: vt. l. relegatorū. §. pōt. ff. de inter. & relega. imò regula est in contrariū: vt l. q indign. ff. de sena. ſm Ang. hic.

a Status. Hic status cōsistit in tribus: in libertate, ciuitate, & familia. i. iure agnationis. Cum. n. primū. i. libertatem quis perdit, per cōsequens & duo vltima perdit, & sic maximam cap. di. patit'. Cū verò secūdū pdit: per cōsequens perdit & vltimū, sed nō primum & tunc dr̄ media ca. di. [s] Cum verò vltimum perditur, non perdunt' duo prima: & tunc minimā cap. di. patit', vt ī. §. i. 2. & iij & ff. eo. l fi. Sed P. dicit statū hominis. i. conditionem, in qua quis plurimum pōt

b Mutatio. Non ergo accipit' hic ad literam, vt dicatur capitis dimi: qñ caput abscindit', sed qñ status mutatur, vt caput status dicatur: vt ff. ad Tertu. l. j. §. capitis. Sed vr̄ hæc definitio non conuenit cū suo definito. nam morte patris filius mutat statum, quia fit sui iuris: vt ī. quib. mo ius patr. pot. sol. §. j. nō tñ dicitur capite minui. vt ff ad mace. l. si filiusfa. §. si Sed die subaudiri hæc, facto hoīs interueniēte: [a] vt emāncipatione, vt deportatione patris vel simili mō, vel ēt quasi facto, q̄d dico pp filios arrogati: q̄a vnā cū patre mutant statum, vt ff. eo. l. liberos. ī. de adop. §. pe. Arg. cōtra in Authen. consti. quæ de dig. §. palam. coll. 6. vbi nō ab homine, sed à lege q̄s efficit' sui iuris. Et moriēte patre non interuenit factum hominis imò magis dei. Quid si interfecit eum pr̄? Rñ. idē, quia mors semper Dei dispositione aduenit.

ADDITIO

Dicit, q̄ mors semp euenit diuina dispōne, vnde illud, Homo es, ergo morieris. & illud Phi. Separat' hoc ab hoc tanquam pperuum à corruptibili. Et Seneca, Prima dies dedit extremum; sed modus mortis relictus est pprio arbitrio & libero: vñ scriptum est, Sapiens dñabit' astris, de quo disputant theologi. Chri.

s Hanc subaudi-tionē improbat ia. & ad ꝯtrā tād. q̄ ibi filius non mutat familiā, & sic nec statum. l. familię. ver. cū iure. ff. de ver. si. Illud exēplū reprobat' per l. j. ff. de inter. & relega.

j Ista cōtrariet' ieneat' I d. l. 2. I gl. allegata ſm Ang.

c Media. n. Sic. ff. de au & ar. l. qui lanetem. & ī. de libertinis. §. libertinorum.

d Atrocitate. Est alicattor, & dura hæc sententia, licet iustè feratur: vt ī. q b. mo. ius &c. §. pęnę autem sed hodie propter huiusmodi pœnas nemo ingenuus fit seruus. vt in Auth. de nup. col. iiij. §. quod autem prius. & § seq. Aerut.

e Liberus. Scilicet condemnatis vt subijcit, & q̄d dicit ingratis, aliàs est igrati. i. ingratitudini. q̄ reuocatur fit per actionem ingrati: vt dicunt quidam s vt C. de lib. & eod. lib. l. pen. vel per vtilem rei uen. ſm alios ad istar donationis causa mortis, quæ reuocatur: vt ff. de do. ca. mor. l. si mortis causa res. vel (q̄ est verius) accusatione, vel actione extraordinaria, per quam officium iudicis imploratur: vt C. de lib. & eorum lib. l non est. [t] & fit hæc reuocatio pp omnē offensam. & ēt leuem: vt C. de lib. & eo. lib. l. ij. non autem fit pp omissionem obsequij: vt C. de lib. cau. l so'o. nisi in casu, vt cum denegat alimenta: vt ff. de lib. agn. l. alimenta. § Imperatores. Nam tunc etiā occidere velle videtur eum: vt ff. de lib. agn. l. necare. [u] & hoc nisi remiserit ius patronatus: tunc eīn ex hjs causis solū reuocatur, ex quibus & donatum: vt in Authē. vt lib. decę. § illud collat vj. quæ causæ sunt numeratæ. C. de reu. do. l. vlt. & hæc vera sunt cum quis ex volūtate ppria manumittit: vt C. de lib. & eo lib l. j. & ij. sed si non ex voluntate, nō reuocatur: vt C. de lib. & eo. lib. l. j. Sed quid si manus in patronū iniecit. Rñ. Dānat' in metallū: si verò conuicia dixerit: mittitur in exilium: vt ff. de iur. pa l. j.

Idē I filio emancipato, & vasallo patris, vel domino alimenta denegātib' s & I donatario omniū bonorū, vel maioris partis. vt no. gl. in d. l. si. secus in parue q̄titatis. vt p Bald.

f Passi sunt. Hic multa sunt necessaria. vt ī. de iure per so. § penul.

Interdictum. Hanc pœnam in vsu non habemus, a sed eius loco successit deportatio: vt ff. ad l. Iul. peculatus l. j. sed instar exercitatorū habebantur, quibus talia denegabantur. Sed vt hunc ēt fieri seruum licet hic denegetur. ff. de var. cog. l. cognitionum. in fi. ꝯ, sed perditur libertas, vt ibi dr, vt non possit facere testm, cui sic est interdictum. vt ff. de inin. rup. testa. l. si quis filio §. eius nō quòd fiat seruus verè.

b In insulam. Secus si in metallū, vt ꝯ qb. mo. ius pa. po. solui. §. pœne. in casu tū ēt libertatē pdit damnatus in insulā: vt C. vt nemo pri. l. s. §. cum autem.

c Subiecti esse. Vt in arrogatis.

d Vel ꝯ. Aliàs est in litera: si filius à pre emancipatus fuerit, est capite minutus. & secundum hoc, est expositio huius verbi. vel ꝯ. aliàs verò hoc totū deest: & tunc idem subintelligo. Alij dicunt qn sui iuris non est, transfertur in potestatem alterius, puta aui materni, vel ēt paterni: vt suprà de adopt. §. sed hodie. qui casus est contrarius illi, quando qui sui iuris est, in arrogationem datur. Sed quare filiusfamil. cū emancipatur, capite minui dicitur? Respond. propter imaginariam venditionem, quæ fiebat: vt ꝯ. q. mo. iur pat. po. sol. §. præterea. in princip. Sed cū hodie non fiat hæc venditio, vt in eo §. continetur, videtur, q hodie non minuatur capite. Sed certè illa sola non erat ratio: imo & alia, quia mutat familiā: vt ff. eo l. liberos. in prin.

Seruus autem CASVS. Quidam manumisit seruum suum, nunquid in casu isto seruus manumissus capite diminutus censetur? Rn. Impe. q non: seruus enim manumissus capitis diminutionē non patitur: quia ante manumissionem nullum caput habuit. Sed pona. q aliquis sit ab ordine senatorum remotus: nunquid in casu isto capite minuitur? Rnd. Imper. quod non. Nam dignitas eius, qui ab ordine senatorum remouetur, magis, quàm status commutatur. Cum igitur capitis diminutio sit prioris status commutatio, manifestum est ab ordine senatorum remotos nullam pati capitis diminutionem. Et hæc durant vsq; ad illum §. quod autem. Fran. de Are.

e Non minuit. Idest, eius status non mutat: cum primò nullum habuerit statum: vt hic. & ff. eo. l. liberos. in fi. & l. seq. sed ꝯ est C. de bon. proscrip. l. j.

f Sed dic, q ibi crimine capitali seruus accusat, idest tali quod esset aliàs in libero capitale. Item quid si quādoque habuit caput: quia fuit liber. & nūc seruus est, & manumittatur? Rnd. idem: quia præsens tempus considero. Accursius.

Quibus autem. Dixi aliquem aliquo de trib⁹ modis capite minui, vt ꝯ. eo. in prin. autem. pro sed: sed quibus dignitas. &c.

g Constat. Vt ff. de sena. l. j. & hic si fuerit remotus pp turpitudinem non pōt iudicare, vel testimonium dicere vt ff. ad leg. iul. re. l. eadem. §. i. & ff de sena. l. 2. Accursius.

ctū [a] fuerit: vel ei, q i[n] insulā [b] deportatus est.

Per emancipationem, vel arrogationem contingit minima capitis diminutio. Aret.

Minima capitis diminutio est, cum ciuitas retinet, & libertas: sed status hois cōmutat. qd accidit ijs, qui cùm sui iuris fuerint, cœperūt alieno iuri subiecti esse, [c] vel ꝯ: [d] veluti si filiusfamilias à patre emācipatus fuerit, est capite diminutus.

Nemo potest perdere, quod non habet. Vel sic, Priuatio præsupponit habitum. Are.

Seruus aūt manumissus capite non minuitur: quia nullū caput habuit.

Remotus à dignitate nō perdit statū. Vel sic, Qui non turpiter a dignitate remouetur: non dicitur capite minui. Are.

Quibus autē [f] dignitas magis, quàm status permutatur, capite non minuuntur, & ideo à senatu motos, capite non minui constat. [g]

Cognationis ciuiles effectus, non minima, sed media aut maxima capitis diminutione tolluntur.

Non ab re dixi ciuiles effectus: quoniā sanguinis iura nullo ciuili iure dirimi possūt: regula iuris.

Quód autem dictum est, [h] manere cognationis ius etiam post capitis diminutionem: hoc ita est, si minima capitis diminutio interueniat: manet.n.cognatio. [i] Nam si maxima capitis diminutio interueniat, ius quoque cognationis [k] perit, vtputa seruitute alicuius cognati: & ne qdē si manumiss⁹ fuerit, recipit cognationē. Sed & si

Quod aūt. CASVS. Domine, vos dixistis mihi ꝯ. tit. px. §. fin. quod ius cognationis durat ēt post capitis diminutionem: nūqd gnaliter hoc est verum in qualibet cap. dim. Ad hoc respō. Imp. q non. Nā quod dictum est manere ius cognationis post capi. dimin hoc intelligēdum est de minima cap. dim. interueniēte: quia per illam ius cognationis non perimitur. sed si maxima capi. dimi. interueniat: vt puta si aliquis de cognatis in seruitutem redactus fuerit: tunc in casu isto ius cognationis amittit. & licet postea beneficio manumissionis ad libertatem perueniet, non tamē ius cognationis recuperabit. Et non solum maxima, sed etiam media cap. diminu. ius cognationis perimitur, veluti si quis in insulam deportatus fuerit. Nam etiā in isto casu ius cognationis amittit. Et hæc vsq; ad illum §. cum autem. Franc. de Are.

h Quod autem dictum est. supra titulo proximo §. finali.

i Cognatio. Idest, ius cognationis à prætore inductum, ex quo ad bono. pos. vocantur per vnde cogna. ꝯ. de hære. quæ ab intest §. admonendi.

k Cognationis. Idest, ius succedendi, & ad tutelam vocandi perit, sed ipsa consanguinitas non perit: vt ff. de reg. iur. l. iura sanguinis. cum sit de iure naturali, vt ꝯ. de iure natu. § penult. & supra de nup. §. ille contra. Sed qualiter cognatis defertur, imò agnatis: vt ꝯ titulo j. in principio? Respond. post agnatos. vt ꝯ. de hæred. quæ ab intesta §. admonendi.

l Si manumissus. Aliud si restitutus, sm Ioan. vt ff. ad Tertyllia. § filio qui mortis. contra. & C. de sen. pas. l. si contra, & ff. de cōtra tabu. l. j § fin. & l. ij. cōtra. Item contra est in eo q hic dicit tolli ius cognationis per maximam, & mediam capitis diminu. ff. de reb. dubijs l. si cognatus. sed aliud in legato, in quo vertitur ius naturale: vt ff eod l. legatum. Vel ibi loquitur de cognatione iuris ciuilis, quæ p adoptionē cōstituitur: vt ꝯ. de leg. agna. suc. §. per adoptio & ff. de adoptioni. l. qui in adop. hic verò de naturali cognatione: vt ff. de gradibus affini. l. non facile, §. j & sic ibi de minima capi. dim. loquitur. Item ꝯ ꝯ. de serui. cogn. in fine. j. respon. Solu. hic loquitur in his qui primo fuerunt liberi, & postea serui: quod eorum

De aquæ, & ignis interdictiona vide Bud. in l. pen. ff. de do. ini. vir. & vxo.

Conuenit tū in solidū p obsonib⁹ ꝯctis sub patria potestate. vt l. j. §. j. ff. e. nisi l ea tibus no. ꝯ l. ij. ff. qd cū eo. vbi pōt excipere q nō condēnet nisi quatenus facere pōt. l. pr filio. ff. qd cū eo. p Ange. & Ioā. Fab. hic.

Ibi caput capitur naliter: hic ciuiliter. vt no. in l. ꝯ. ꝯa. Egid. Per.

Et est rō dr: æ secū Christ. qa restō itel ligitur vt fiat pleno iure, vt d. l. fin. sed manumissio delat tm nubeculā seruitutis. l. manumissiones. ff. de iust. & iur.

rum delicto contingit: vnde nō debēt habere cōmodum: vt ff. sol. mat. l. si ab hostibus. §. 1. & ff. de mino. l. Papinianus. ibi. indignum &c. licet ibidem illa nō corrigatur. Ibi vero semper fuerunt serui. Vel illa noua corrigit istam. nam ex Græca constitutione illa est extracta, vt ibi dr̄.

in insulam [a] quis deportatus sit: cognatio [b] soluitur.

Tutela defertur proximiori in gradu, & si plures sunt de eodem gradu, defertur ad omnes, hoc dicit. Aret.

Cum autem ad adgnatos tutela pertineat: [c] non simul ad omnes pertinet: sed ad eos tantum, qui proximiores gradu [d] sunt, vel si plures eiusdē gradus sunt, ad omnes pertinet: veluti si plures [e] fratres sunt, qui vnum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.

a Sed & si in insulam. Hic ponit exēplum de media: sed supra. modo posuit exemplum de maxima.

b Cognatio. Idest, ius cognationis: vt ī. proxi. § diximus.

Cū autem. CASVS. Vos dixistis mihi supra in tit. præceden. in prin. q̄ tutela impuberum agnatorū, ad agnatos ex l. 12. tabu. pertinet. Pono ergo, quòd plures sint agnati ex diuersis gradibus constituti: nunquid scilicet ad omnes pertinebit? Rñd. q̄ non. Nam qd̄ dictum est tutelam ad agnatos pertinere, non intelligendum est, q̄ ad omnes ptineat, sed ad eos tantum, qui sunt in proximiori gradu constituti. vnde si plures sunt q̄ eundem gradum cognationis obtineāt, veluti plr̄es fratres: omnes ex l. 12. tabu. ad tutelam vocantur. Et hæc dicuntur vsque ad fin. huius titu. Fran. de Aret.

c Pertineat. Vt ī. ti. j. j respon.

d Gradu. Facit ad hunc §. ff. de leg. 3. l. si plures & ī. de leg. ag. suc. §. si plures. & ff. de sepul. vio. l. 3. §. si ad plures. Hodie vero hic §. corrigitur: quia ęqualiter tā ad agnatos, quā cognatos defertur tutela, sicut hęreditas: vt in Auth. de hęre. ab intest. § si ex his. coll. 9. ADDITIO. Et sic lex noua corrigens vnum ex specificatis à lege veteri, cēsetur etiam corrigere aliud: vt hic, & l. si quis seruo. C. de fur. & per Aug. in §. j. ī. de iure naturali.

e Si plures. Aliàs isti duo versiculi desunt. Si plures fratres sunt, qui vnum gradum obtinent pariter ad tutelam vocantur. sed ego habeo. Accur.

TITVLVS XVII.

DE LEGITIMA patronorum tutela.

Patroni ad libertorū tutelā ex sentētia legis xij. tabu. vocantur: cùm ipsi intestatis libertis succedant. Vnde par est, vt is onus tutelæ subeat, ad quem hæreditatis emolumentum pertinet.

Ex eadem [f] lege duodecim tabularum libertorum [g] & libertarum tutela ad patronos, [h] liberosq; eorū ptinet. Quæ & ipsa [i] legitima [k] tutela vocat̄: nō q̄a nominati ī ea legē de hac tutela caueat̄: sed q̄a perinde accepta est p̄ interpretationē, [l] ac* si verbis legis introducta esset. Eo enim ipso, quòd hæreditates libertorum, libertarumque, si intestati decessissent,

* Aliàs atque.

f CASVS. Domine quare intendistis hic tractare de legi. pa. tut. Ad hoc rñd. Impe. Amice. tractauimus de leg. ag. tu. quę ex verbis, & sententia legis 12. tab. descendit: sed quia legi. pa. tu. ex mente eiusdē legis ad patronos, & libertos eorū pertinet, idcirco de ea hic tractare intēdimus. Et hęc eadem tutela legitima sicuti superior appellatur. Nō tñ ideo legitima dicitur, q̄ aliquid de ea noiatim ī verbis legis 12. tab. expressè fuisset introductū. Sed dñe, pro Deo, q̄ ratio mouit iurisconsultos ad talem interpretationē faciēdā? Ad hoc resp. Impe. Amice, hæc fuit ratio, quæ mouit iurisconsultos. Lex n. 12. tab. iussit hæreditates libertorum, & libertarū ad patronos, & liberos eorū pertinere, si intestati decessissent: vnde eo ipso crediderunt iurisconsulti veteres, q̄ lex 12. tabu. vellet, q̄ etiam eorum tutela ad patronos, & liberos similiter deberet ptinere, & ad istam tacitam voluntatem præsumēdā tali ratione mouebantur: quia lex 12. tabul. proximos agnatos ad hæreditates agnatorū ab intestato mortuorū vocat: & eosdē agnatos ad impuberum agnatorum tutelam vocat. similiter ergo in casu proposito dicebant, quòd sicuti patroni & liberi eorum ad successione libertorū ab intestato ex lege 12. tabu. vocantur: ita debere eos ex mente eiusdem legis ad onus administrationis tutelæ vocari: quia plerunque vbi est successionis emolumētum, ibi & onus tutelæ esse debet. Sed domine, pro Deo, quare dixisti plerunq;? Ad hoc resp. Impe. Ideo autem plerunque diximus: quia si aliqua fœmina filium suum impuberem manumiserit, ipsa quidem ad successionem eius ab intestato vocatur: alius tamen quam ipsa eiusdem tutor erit. hoc dicit vsque ad fi. Franciscus.

† Ex eadem. Scilicet per interpretationem, non ex verbis eius, vt subijcit. & ff. de legit. tu. l. tutela. j. responſ. Accur.

g Libertorum. Scilicet impuberum.

h Ad patronos. Quocunque modo manumittentes: nisi libertas detur à lege: vt ff. de leg. tut. l. tutela. vsque ad fi. Accur.

i Quæ & ipsa. Quasi dicat, non solum aliæ quædam legitimæ sunt, sed & ista.

k Legitima. Scilicet ex mente legis, nō ex verbis. [1] nō tamen satisdant. nisi eorum personę sint vulgares & minus honestæ, aut modus tutelæ, quia magnum patrimonium, vel magna tutela nimis: aut persona. quia suspecta, vel non diligens in pupillum. vel non honesta: aut causa admittat i. recipiat satisdationē: vt ff. eo t. legitimos. §. ij. licet alij legitimi indistinctè satisdent: vt ī. de satisda. tu. §. j.

l Per interpretationem. Scilicet iurisconsultorū.

[1] A quib. licitū est recedere sm Ange. pp tria. Pmo pp iniquitatē insurgētē. Secundo pp legis rōnem repugnantem. Tertio pp eorū vim loquendi ꝯrietatē. l. librorum § quod tñ Cassius. ff. de leg. 3.

DE LEGITIMA PATRONORVM TVTELA.

Quia suprà visum est de legitima agnatorum tutela: & quia est alia, quæ appellatur legitima, scilicet tutela patronorum: ideo de ea tractaturus subdit de legitima patronorum tutela. Pete.

Ex eadem. Diuiditur in sex partes. Primo qualiter tutela libertorū p̄ronis deferat̄. Secūdo, q̄ñ vocat̄. & est legitima à l. xij. tab. prouenieñs. Tertio, illud p̄ rōnē p̄bat. Quarto, ꝯfirmat p̄ exēplū. Quintò exēplū p̄bat p̄ rōnē. Sexto rōnē declarat. Secūda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, Eo enim. Quarta ibi, Cū & agnatos. Quinta ibi, Quia plerunque. sexta ibi, ideo aūt. Aret.

a Lex. Scilicet xij. tabu. vt ℑ. de succ. lib. j. respon.
b Veteres. Scilicet sapientes.
c Legem. Scilicet xij. tabu.
d Vocat. Scilicet lex xij. tab. vt ℑ. de leg. agn. suc. §. j.
e Iusserit. Vt ℑ. de legi. agna. tu. j. respon. & sic notabis hic quod vbi est eadem æquitas, idem ius debet statui. sic ff. ad legẽ Aquil. l. illud. & ff. de tut. l. prima. §. primo.

Æquitas vbi eadẽ est, ibidẽ & idẽ ius statui debet.

f Plerunque Quare hoc dicit, statim subijcit. & facit ad hanc regulam ff. de regulis iur. l. secundum naturam. & ℑ. de contrahen. empt. §. cum autem. & C. de tut. l. si §. sed cũ in secunda. & C. de cadu. toll. l. j. §. pro secundo. & ff. de pericu. & cõmo. rei vẽ. l. id quod.

Nã vbi onus, & emolumẽtũ, & & ecõtra: vt 12. q. 4 charitatẽ. in c. accedẽtib. in glo. j. ibi. itẽ vbi. ex tra. de pręscript.

g Tutor. Et ita apud alium est hæreditas, & apud alium tutela, scilicet agnatum, vel cognatũ: vt hic, & ff de legi. tu. l. j. §. j. Item minor viginti quinque annis manumittens succedet in hæreditate, vt patronus, nõ tamen erit tutor: vt ℑ. de fidu. tu. in fin. & C. de legit. tut. l. vlti. §. fi.

ADDITIO. Et qualiter mr. auia, vel prouia possint esse tutrices vel curatrices: & an alijs præferantur legitimis, & transeundo ad secunda vota, vel inhonestè viuendo, quomodo tutrices esse desinant, vide Ang. hic.

iusserat lex [a] ad patronos liberosve eorũ pertinere: crediderunt veteres, [b] voluisse legẽ, [c] etiam tutelas ad eos pertinere. † Cùm & adgnatos, quos ad hæreditatem lex vocat, [d] eosdem & tutores esse iusserit. [e] Quia plerunque vbi successionis est emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debet. Ideo autem diximus plerunque, [f] quia si a fœmina impubes manumittatur: ipsa ad hæreditatem vocatur, cũ alius sit tutor. [g]

TITVLVS XVIII.

DE LEGITIMA parentum tutela.

Extensione iurisconsultorum pater emancipatus est legitimus tutor filio emancipato: Aretinus.

E Xemplo patronorũ recepta [h] est & alia tutela, quæ & ipsa legitima vocatur. Nã si quis filiũ, vel filiã, nepotem, aut neptem ex filio, & deinceps impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit. [i]

DE LEGITIMA PARENTVM TVTELA.

Quia suprà visum est de legitima patronorum tutela: & quia est & alia quæ legitima appellatur, vt parentum: ideo de ea subdit. Per. ut.

E Xemplo. Diuiditur in tres partes. Primò, quod tutela, quæ defertur emancipatori, est similis illi, quæ defertur patrono. Secũdò, quod et est legitima. Tertiò, exemplificat. Secũda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, Nã si quis.

CASVS. Dicit hic Iusti. quod exemplo patronorum est alia tutela parentũ per interpretationẽ iurisconsultorũ ex mẽte legis xij tab. recepta & sicut superior legitima appellatur, ita & ista. Nã si parens filium, vel filiam, vel nepotem, vel neptẽ ex filio, vel deinceps impuberes emancipauerit: ipse legitimus tutor eorũ erit. Et hęc dicuntur per totum titulum. Fran. de Are.

h Recepta. Scilicet per interpretationem iurisconsultorũ. vt superior cum desinebat esse agnatus: nisi contracta fiducia emãcipatet, quod hodie semper præsumitur. vt ℑ. de legit. agna. succ. §. fi. vnde hodie est semper legitimus.

i Tutor erit. Scilicet qui emancipauit, si ipse est maior 25. ann. vt ℑ. tit. j. l. fi. & facit ad hoc ℑ. quibus modis ius patr. potestatis solu. §. & præterea si impubes, & ℑ. cit. j. j. respon.

DE FIDVCIARIA TVTELA.

Continuatur ad præcedentes hoc ordine. Suprà visum est de legitima parentũ tutela. Verũ quia alia est, quæ fiduciaria appellatur, ideo de ea tractaturus intitulauit de fiduciaria tutela.

TITVLVS XIX.

DE FIDVCIAria tutela.

Pater vigesimumquintum superans annum, filij sui ab alio emãcipati, post eius mortem fiduciarius est tutor, item frater emancipati fratris: filius verò mortui patroni legitimus tutor erit.

E ST & alia tutela, [k] quæ fiduciaria appellatur. [l] Nam si pater filium, vel filiam, nepotem, vel neptem, vel

E St & alia. Diuiditur in quinque partes. Primò, ponit dictum. Secũdò, illud exemplificat. Tertiò, ponit diuersum in filio patroni. Quartò diuersitatis ratione assignat. Quintò, ponit aliud dictum. Secũda ibi, Nam si. Tertia ibi, Atqui. Quarta ibi, Quoniã. Quinta ibi Ita tamen.

CASVS. In hoc princi. dicit Iusti. quod est quædã alia tutela, quæ appellatur fiduciaria, quæ habet locum in tali casu. Si parens filium, vel filiam, nepotes, vel neptes ex filio: vel deinceps impuberes emãcipauerit, ipse legitimam tutelã eorũ nanciscitur. sed mortuo ipso parente eorũ denique legitimo tutore, si liberi eius virilis sexus perfectæ ætatis extiterint: ipsi eorundẽ impuberum emancipatorũ post obitum parentis fiduciarij tutores efficiuntur. Et hæc dicuntur vsque ad §. atqui. vbi dicit Iusti. quod hoc vt stare nõ posse: & hoc tali ratione: quia si patronus legitimus tutor libertorũ impuberũ decesserit: liberi eius in eadem tutela ipsi parẽti succedunt, & similiter legitimi tutores efficiuntur. à simili vel in casu proposito, quod sicuti pater legitimus tutor erat, ita & filij sui in eadẽ tutela ei debebãt succedere: & similiter legitimi tutores existere. h. d. vsque ad versi. quoniam. vbi rñ. Iusti. ad opinionẽ prædictã in hunc modũ: nõ est mirum, si secus sit in casu proposito de filio patroni. Nã in casu proposito si filius defuncti, qui in fiduciariã tutelã fratris recidit, in potestate patris sui semper fuisset: post mortẽ patris, sui iuris effectus fuisset. nec in potestate fratrum suorũ aliquatenus recidisset: & sic nõ eodẽ iure fuisset apud fratrẽ, quo extiterat apud patrẽ: donec in eodẽ tutela erit apud fratrẽ, in qua erat apud patrẽ. Sed secus est in liberto. Nã si seruus in potestate dñi tempore mortis fuisset. eodem iure post mortẽ dñi futurus esset apud liberos ipsius dñi, in quo extiterat apud ipsum dñm viuentem. Nec igitur mirum. si idem manumissus recidit in eandẽ tutelã apud liberos patroni, in qua fuerat apud ipsum patronum. Et hoc vsque ad illum § ita tamẽ. Franc.

k Est & alia tutela. Idest, alio nomine vocata.
l Fiduciaria appellatur. De qua dicitur. ℑ. §. quo defuncto. Accursius.

Impube-

deinceps impuberes [a] manumiserit: [b] legitimã nanciscitur eorum tutelam. Quo [c] defuncto, si liberi [d] eius virilis sexus existant: fiduciarij tutores filiorũ suorũ: [e] vel fratris, vel sororis, [f] & cæterorũ efficiunt. Atqui [g] patrono legitimo tutore mortuo liberi quoque eius legitimi sũt tutores: quoniam filius quidem defuncti, si non esset à vivo pře emancipatus, post obitum eius sui iuris effi ceretur, nec in fratrum potestatem recideret, [h] ideoq; nec in tutelam: [i] Libert⁹ aũt si seru⁹ mãsisset vtiq; eodẽ iure [k] apud liberos dñi post mortem eius futurus esset. Ita tñ hi ad tutelam vocantur: si perfectę [l] sint ætatis, quod nostra constitutio [m] in omnibus tutelis, & curationib⁹ obseruari generaliter præcepit. [n]

TITVLVS XX.

DE ATTILIANO Tutore, [o] & eo, qui ex lege Iulia, & Titia dabatur.

Cessante testamẽtaria, et lẽia tutela, locus est datiuæ. i. a iudice dandæ.

S I cui nullus

a Impuberes. Nam si puberes, non erit eorum curator legitimus: vt ff. de excu. tu. l. amicissimos. §. Lucius. Arg. contra in auth. vt ij, qui ob. se hab. per. §. j colla. 6. Ioan.

b Manumiserit. Idest, emancipauerit: vt ff. quñ act. de pecu. est ann. l. 1. §. j & facit. ĩ. titu. j. & ff de leg. tu. l. tutela. §. fi. & l. seq.

c Quo. Scilicet patresa. qui erat tutor filiorum & nepotũ. Accur.

d Si liberi. Qui remanserunt in potestate patris. Idẽ puto & si filij fuerunt emãcipati. Si autem tam impuberes. quã puberes remãserunt in potestate, ipso iure recidunt in potestatem sui patris illi, qui filij sunt: sed fratres recidunt in tutelam fiduciariã semper: vt ĩ quibus mod. ius pat. pot. solu. §. j & ĩ. de tut. §. permissum.

ADDITIO. Istã gl. reprehendit Ias. quia tunc erit legitima ex mente & verbis l. 12. tabul. per text. in terminis in l. cur. in princip. ff ad Velleia.

e Filiorum suorum. Scilicet nepotum defuncti.

f Sororis. Sed certè frater vř esse legitimus: vt C. de exce. l. aduersus. quę est ĩ. Sed certè qui fiduciarius ẽ, legitimus est per interpretationẽ. licet aliud nomen habeat s. fiduciarius: & illum respectum habuit ibi, vt legitimum fiduciarium appellaret.

ADDITIO. Istam glo. reprehendunt cõiter oẽs docto. per hunc tex in ver. atqui. & ad cõtrarium respõdẽt, q loquitur in fratre nõ emancipato: quẽ ĩter agnatos vocat l. xij. tab. secus ĩ emãcipato, vt hic.

g Atqui. Pro certè. Aliis atquin: & tunc dic, at pro sed: & quin pro certè, & est oppositio, quare filij patronorũ sunt legitimi: vt ĩ. de leg. pa. tu. j rñ. & isti filij nõ sic. ad quod rñdet: qm filius, &c. Sed hæc ratio non tenet, nisi inter fratres, qui non dicunt recidere in potestatem fratrum suorũ: sed filij. i. nepotes erant recasuri in potestaté, ergo in tutelã legitimã. s Sed rñdeo, non recidunt filij iure hæreditario in potestatem. sed iure paternitatis, & filiationis; At seruus si non esset manumissus iure hẽditario erat futurus seruus apud filios dñi & nisi essent hẽdes, non essent dñi: sed filius etsi non sit hæres patris: tñ filium suum in potestate habet: vt ĩ. quibus mo. ius pa. po. so. §. j. Erat & alia rõ iure veteri: qa emãcipatione tollebaẽ ius agnationis minime cap. di. ẽt inter patrẽ & filiũ, nisi eẽt emãcipat⁹ ɔ̃cta fiducia, nedũ inter fratres: vt C de legi. in. l 4 & ĩ. de leg. ag. tut. §. fi. sed hodie corrigit: vt ĩ. l. 4. C. & ĩ. de leg. agn. suc. §. 6. Vnde dicunt quidã, vt Azo hodie fiduciariam esse legitimam ex verbis, & sententia l. 12. tab. ex quo hæc secunda ratio cessat. sed potest dici contrarium: quia remanet prima.

ADDITIO. Forsitan facilius, & melius habebitur intellectus totius ti. si dixerimus solos fratres tutores fiduciarios suorũ fratrũ, & nũquã filiorũ suorũ, & exponam⁹ tex. in principio filiorũ suorũ. s. defuncti, vel fratris: & exponetur vel, pro idest, vt sit sensus. q liberi virilis sexus perfectæ ætatis sint tutores fiduciarij fratrũ suorum, qui sunt filij patris defuncti, vt notũ est. & hoc euidẽter apparet per sõnẽ quã subiungit tex. vbi sola de fratribus mentio fit. Ias.

h Recideret. Dicũt quidam, q si nõ esset emancipatus, nõ erat futurus in potestate fratris, sicut erat patris: & ideo emancipatus nõ ita erit apud fratrem, sicut erat apud patrem, idest, in simili tutela.

i Nec in tutelam. Scilicet legitimam, sed fiduciariam. Ac.

k Eodem iure. Seruus enim si nõ manumittatur, erit in potestate filij patroni iure hęreditario: sed filius in potestate patris iure patrię potestatis. Acc.

Ita tñ. CASVS. Domine vos dixistis mihi, q mortuo patre legitimo tutore impuberum liberorum emancipatorum, cæteri liberi eorundem fiduciarij tutores efiũt. Est ne hoc generaliter verum sine distinctione ætatis? Resp. q non. Nam impuberum emancipatorũ liberi virilis sexus nanciscuntur tutelam, si legitimam ætatem. i. 25. ann. compleuerint. quod nostra constitutio non solum in fiduciarijs tutelis, sed generaliter in omnibus tutelis. & curationibus obseruari præcepit. Et hæc vsq; ad fi. Fran.

l Perfectæ. Idest, 25. an. nã quoties fit mẽtio de ætate perfecta. vel de maiore annis. de 25. annis intelligitur: vt C. de ijs, qui ven. æta. impe. l. fi & ff. de reg. j. l. eum filio. § fina.

ADDITIO. Et per quæ alia verba intelligatur hæc ætas: & an iste minor possit esse executor vltimæ volũtatis, pcurator, iudex, arbiter. aduocat⁹ de antianis, vel de alio regimine ciuitatis: vide An. hic.

m Constitutio. Vt C. de leg. tu. l. fi.

n Præcepit. Scilicet vt sit perfectæ ætatis, & est ibi vt ĩ. de excu. tu. §. minores 25. ann. Acc.

DE ATTILIANO TVTORE. &c.

Suprà visum est de testamentaria tutela: & subsequenter de legitima. Verum quia cessante testamentaria, & legitima, opus est prouidere de datiua, ideo subdit de Attiliano tutore, Portius.

o De Attiliano tutore. Idest, de eo tutore, qui dabatur per legẽ factam ab Attilio: vt in tex exponitur.

S I cui. Totus iste tit. diuidit in quatuor partes. Primò ponit ius antiquũ circa dationẽ tutoris Secundò, ponit ius nouum. Tertiò, ponit ius nouissimũ. Quartò, ponit nouũ casum, videlicet, q naturali æquitati cõuenit ĩpuberes esse sub tutoribus: & q finita tutela tenent ad rõnẽ redditẽdam. Secunda ibi. Sed hoc iure. Tertia ibi, Nos aũt. Quarta ibi, Impuberes. Itẽ prima subdiuidit in alias quatuor partes. Primo ex quibus

Et hãc cõiter approbãt docto. & ad § rñdent, q loquit in certus casibus ibi expssis, q nõ ẽ dare curã legitimã: nisi ĩ furioso, pdigo, vł mente capto. §. furiosi. ĩ. de curato. & l. de creationib. C. de epi. audi. cũ si.

In plerisque exemp. desunt hæc verba. filiorũ suorum, eaq; tãq adulterina reiecit Emilius Ferretus atq; et Fracisc. Balduinus.

Istã partem dicit gla esse in tioré. nec obst. iste text. ibi. Filiorũ suorũ: qa debet intelligi. s. sui defuncti: & alterna tiua vel, ponit pro idest, cũ cadat inter duo idem importantia: iuxta glo. in tit. ff. si ager vectig. vł emphyt. pe. nec sequẽs istã gl. est bona, q. sm eã idẽ eẽt dicẽdum i auo emãcipati.

Ætas perfecta quæ sit.

quibus legib' ipse tutor dabatur deficiente ol tutore testamentario, & legitimo, & à quibus dabatur. Secũdo, qñ testamẽtario dato sub conditione, vel in diẽ purè tutor datur. Tertio, q d si testamẽtari' tutor sit captus ab hostib. Quarto, quomodo istę leges ab vsu recesserunt: & causam propter quam. Secũda ibi, Sed & si. Tertia ibi, Ab hostibus. Quarta ibi, Sed his.

CASVS. Domine, Iam video q velis tractare de datiua tutela: dicatis igitur mihi, qñ locũ habet datiua tutela, & à quibus dantr tutores datiui? Ad hoc resp. Impe. Amice: Si cui nullus omnino tutor neq; testamentarius, neque legitimus sit: tunc demum habet locũ datiua tutela. & illis, qui neque testamentariũ, neque datiuum habent tutorem, olim quidẽ secundũ iura antiquissima dabatur tutor authoritate leg. Attil. in vrb. Ro à prætore vrbis, & à maiore parte tribunorũ plebis. sed in prouincijs dabat' tutor eisdẽ à præsidibus prouinciarũ authoritate l. Iul. & Titiæ: & non solummodo si null' tutor, sed etiã licet in testamento tutor datus fuerat,

omnino tutor [a] fuerat: ei dabatur in vrbe quidem à prętore vrbano, & maiore [b] parte tribunorũ plebis tutor ex lege Attilia: in prouincijs verò à præsidibus prouinciarũ ex lege Iulia, & Titia.

Quoties spes testamentarij tutoris pendet, datiuus habet locum, qui tutor est quousq; testamentarij impedimentum cessat. Arc.

Sed & si in testamento tutor sub conditione, aut ex die certo [c] datus fuerat: quandiu conditio aut dies pendebat, ex eisdẽ legibus tutor [f] alius interim dari poterat. [d]

Item si purè datus fuerat: quandiu ex testamento nemo [e] heres existebat, [f] tandiu ex eisdem legibus tutor petendus erat: qui desinebat [g] esse tutor, si conditio [h] extiterat, aut dies venerat, aut hæres extiterat. [i]

Impedimẽto superueniente tutori testamẽtario, quod tamen speratur tolli de iure cõi, datur interim tutor à iudice, qui desinit esse tutor, impedimento testamentarij cessante. Ar.

Ab hostibus quoq; tutore capto, ex his legibus tutor petebatur. [i] q desinebat [k] esse tutor, si is, q captus erat, in ciuitatem reuersus fuerat: nam reuersus recipiebat tutelam iure postliminij. [l]

Item lege Attilia, et lege Titia nõ cauebatur de satisdatione tutoris: ideo ex his desierũt tutores dari. Artt.

Sed ex his [m] legib' [n] tutores pupillis desierũt dari posteaquã priò [o] cõsules pupillis vtriusq; sex' tutores ex inquisitione [p] dare cęperint, deinde prętores ex constitutionibus. Nã supradictis [q] legib',

Quidã referunt hæc, alius interim.

cũ sub cõditione, aut in diẽ certũ dabatur: nã si in testamento tutor sub conditione, aut in diẽ dabat: authoritate legũ prædictarũ, interim quis tutor dari poterat in defectũ tutoris sub conditione, vel in diẽ dati q pendẽte cõditione vel die poterat administrare. Quandoq; etiã si purè datus fuerat tutor testamẽto, tñ nihilominus datiuus tutor locum habuit, quãdiu hæres ex testamẽto nõ adijt. cãdiu enim ex eisdẽ legibus tutor dabatur, & in omnibus his casibus tutor ille datiuus in defectũ testamẽtarij datus desinebat tutor esse conditione, vel die adueniẽte, vel hærede ex testamento hęreditatẽ adeunte. Itẽ in alio casu pdictus tutor dari solebat. Nã si testamẽtarius tutor, vel ẽt legitimus ab hostibus captus fuerat: in defectũ tutoris capti alius tutor ex eisdẽ legibus dabatur: & iste loco capti subrogatus desinebat eẽ tutor captiuo in ciuitatem reuerso. Nã reuersus in ciuitatẽ administrationem tutelæ iure postliminij recipiebat. & hæc dicuntur vsque ad illum §. sed ex his legibus. Franc.

[a] Tutor fuerat. Scilicet ex testamento. nam quãdiu testamentaria tutela superest, non est locus alij. Item nec legitima. nam nec datiua tunc locum habet: vt C. qui dari tut. poss. l. si sororis.

[b] Et maiore. idest à duobus. Erant enim tres. vt ar. C. de offi. præt. l. ij. & ff. de orig. iu. l. ij. § ijsdem.

[c] Ex die certo. Vt à paschate in antea sis tutor.

[d] Dari poterat. Et hodie datur, [s] vt ff. de test. tut. l. si quis sub conditione.

[e] Nemo. Nam si vnus de pluribus hæredibus adierit, valet tutela: vt ff de test. tut. l. si nemo. [a] Idem in libertate in testamento relicta: vt ff. de test. ma. l. testamento. §. testamento.

[f] Existebat. Sed quid si nullus fuit institutus cũ pupillo: sed tñ pupillus est hæres? Potest dici, q authoritate iudicis adeat: vt C. de iu. deli. l. si infanti. & tunc valebit tutela, & incipit tutor administrare. Accu.

ADDITIO. Vide pleniue hanc quęstionem per glo. in l. si nemo. j. ff. de testa. tute.

[g] Desinebat. Idest ille, qui sic erat datus in subsidiũ, desinebat, cũ testamentarius venit, vt subijcit.

[h] Conditio. Hic tutor tacitè, vsque ad diẽ, vel conditionẽ existentẽ datur, expressè non potest: vt ff. de reg. iur. l. actus.

ADDITIO. Quod procedit in cõditione intrinseca prouenienete ex natura rei: sm Christopho. vt hic, & l. muto. §. sub conditione. ff. de tute.

[i] Petebatur. Nec erat locus legitimæ: vt ff. de leg. tuto. l. j. §. si apud.

[k] Qui desinebat. Id est iste talis, qui erat datus in subsidium.

[l] Iure postliminij. Quo iure etiam omnia alia recuperat. vt s. quib. mo. ius pat. pot. sol. §. si ab hostibus. nec de administratis interim tenetur hic reuersus: vt argu. ff. si quis cau. l. 4. §. illud sciendum.

Sed ex his. CASVS. Dñe, iam vidi à quib. sm iura antiqua dabãtur tutores, dicatis mihi, si placet, qualiter illa iura antiqua correctionẽ receperunt. Et certè dicit ipse, frater, postquã cõsules ceperunt dare per inquisitionẽ tutores pupillis vtriusque sexus, & prætores per constitutiones nostras: tunc ex supradictis legibus desierunt tutores dari. Nam in illis legibus neque de cautione a tutoribus danda rem pupil. sal. fore, nec de cõpellendis tutoribus ad administrationem tutelæ quicquã cauebatur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed hoc iure vtimur. Franc.

[m] Sed ex his. Nunc recitat secundum ius: nam quatuor sunt iura, quæ in hoc titu. notari possunt.

[n] Legibus. Scilicet, Attilia, & Iulia: & Titia vt eod. titu. in princip.

[o] Posteaquam primo. Aliàs, quàm primum.

[p] Inquisitione. Scilicet inquirẽdo facultates eorũ, an sint pares oneri iniuncto: vt j. de excu. tut. §. sed & propter. Item bona conuersatio requiritur, vt & aliàs in patre arrogatore: vt ff. de adop. l. nec ei. §. eorum. & j. de adopt. §. cum autem.

[q] Nã supradictis. Bene dicit, q desierunt p has leges tutores dati, postea quã cõsules dederunt ex inquisitione. & bonum fuit propter duas rationes quas ponit

bus tamen sed non p l. Attiliã, vel Titiã. quia illę sũt sublatę vt j. eo. §. sed ex his.

[s] Etiam si fuerit re certa, alij vt ... stituetis ñ adeũtib', vt ibi notat Bart. p l j. §. si ex fundo. ff. de hid. insti. Angel.

Scilicet in his tri-

Ait. Nam pro quia &c.

a Fore. I. ne cautionem pstant tutores & cura. vt ff. rem pu. sal. for. l. non quasi. §. j. & l. si ad species.

b De compellendis. f. captis pignoribus, vt j. de satisda. tut. §. penult.

Sed hoc iure &c.

CASVS. Dñe, iam video qualiter iura antiqua correcta fuerunt, & qualiter secundum mediã iuris prudentiã tutores dabant. Ideo dicatis mihi si placet: à quib. dant hodie tutores secundum iura moderna? Ad hoc resp. Impera. Amice, hoc iure hodie vtimur, vt præfectus vrbis, vel prætor secundum suam iurisdictionem; & in prouincijs præsides, tutores pupillis possint dare. Et non solum præsides in prouincijs hoc facere possunt, sed etiã magistratus delegatione eis facta à præsidibus, videlicet si non sint magnæ facultates ipsius pupilli. Et hæc ita obtinebant primo tempore nostri imperij. Nos tñ postea quia difficultatem esse in expectanda iussione præsidium perpendimus: huiusmodi difficultates hominum per constitutionem nostrã resecare curauimus. Vnde in constitutione nostra statuimus, vt si facultas pupilli vsq; ad quingentos solidos valeat, defensores ciuitatis, vnà cũ eiusdẽ ciuitatis religiosissimo episcopo, vel aliæ publicæ personæ, idest magistratus, vel iudices Alexandriæ non expectata iussione præsidum, tutores, vel curatores dare possint, legitima cautione rem pupilli saluam fore, secundum eiusdem constitutionis normam à tutoribus interponenda, eorum videlicet periculo, qui huiusmodi satisdationem accipiunt. Et hæc vsque ad illum. § impuberes autem. Franc.

neq; de cautione à tutoribus exigenda, rem saluã pupillis fore, [a] neq; de cõpellẽdis [b] tutorib⁹ ad tutelæ administrationẽ, quicquã cauebatur.

De iure nouo, Romæ præfectus & prætor, i prouincijs præsides, vel magistratus eorũ iussu, si facultates pupilli non sunt magnæ, dant tutores. Are.

Sed hoc iure vtimur, [c] vt Romæ qdẽ præfectus [d] vrbi, vel pťor secundũ suã iurisdictionẽ: [e] in prouincijs ãt Præsides ex inqsitione tutores creẽt: [f] vel magistratus iussu [g] præsidũ, si non sint magnæ pupilli facultates.

Iure nouo, si pupilli facultates aureis quingẽtis nõ fuerint ampliores, a quocunq; iudice vna cũ ciuitatis episcop. tutor datur, cautione ab eodem præstita, rẽ pupilli saluã fore, cuius cautionis periculũ ad recipientem spectat.

Nos autem per constitutionẽ [h] nostrã hmôi difficultates hoĩum * resecantes: nec expectata iussione [i] Præsidũ, disposuimus, si facultates pupilli, vel adulti vsque ad quingẽtos solidos [k] † valeat: defensores ciuitatũ, vnà [l] cùm eiusdẽ ciuitatis religiosissimo antistite, vel alias [m] publicas psonas. i. magistrat⁹, vel iuridicum Alexandrinæ [n] ciuitatis, tutores, vel curatores creare, legitima cautela secũdum eiusdẽ constitutionis normam præstanda: videlicet eorum [o] periculo, qui eam [p] accipiunt.

Aequum est, vt regatur impubes, qui nescit se regere.

c Sed hoc iure vtimur. Hoc est tertium ius, quod erat tempore Iustiniani: & hodie est quartum additum, quod est inf. proxi §.

d Præfectus. Ad præfectum cognitiones criminales, ad prætorem ciuilia negotia veniebãt: vt patet ff. de offi. pręf. vrb. per totum ti. & ff. de off. præ. per totum ti. Sed tutelam dabat vterq;, vt hic. Accur.

e Iurisdictionem. Præfecti vrbis est iurisdictio vsque ad c. miliaria, sed prętoris Romę tñ: vt ff. de off. præfe. vr. l. j. §. cum vrbem, & in sum. Azo. de offic. pręto. Dabunt ergo eum, & ei, qui est de sua iurisdictione: vt statim in pręside notabis.

f Creent. s. eum qui est de sua iurisdictione, dabit: vt ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. ius dãdi. Si verò ibi non inueniantur idonei: etiam in alio loco quæret, & pręsidi nũtiabit: vt ff. eo. de tu. & cu. da. ab his. l. diuus. licet ei, qui sit de sua iurisdictione: vel rõne originis, vel rõne possessionis, vel ratione domicilij: vt ff. e. de tu. & cu. l. j. §. vlt. & l. diu⁹. Si aũt in altero horũ triũ locorum nõ inuenit, sed in quarto loco, tenendus est ad alterum locum de his trib⁹. & ibi tutelam accipiet: vt C. qui pe. tut. vel cu. l. j. Accu.

g Iussu præsidum. Ergo delegat. Sed j. ff. de tut. & cu. da. l. nec mandante. Sed ibi mandatum est, qd nõ importat necessitatem, * hic iussus q importat: vt ff. q. ius. l. j. §. j. & ff. man. l. j. Vel ibi erãt magnę facultates pupilli, hic paruæ. Sed certè & si sint paruę adhuc vr idẽ. nã datio tutelę ẽ misti imperij: vt ff. d. iu. l. mu. tu. §. datio vbi dr. q tut. datio. illi soli cõpetit, cui nominatim hoc dedit, vel lex, vel senatusc̃õsultum, vel princeps, ergo nõ pt delegari: vt ff. de of. eius cui mã. est iur. l. j. j. rñ. Sed dic, q ñ põt delegari nõ hñti iurisdictionẽ: sed hñti sic: vt ff. eo. de tut. & cu. da. ab his l. ius dãdi. vt hic dr. Sed q sunt magnę facultates? Rñd quinquaginta aurei: vt C. de defen. ci. l. j. Vel decem libræ auri: vel in Authen. de ap. §. j. col. 4. vel ccc aurei: vt in Authen. de defen. ci. § & iudicare. col. 3. Vel verius vsque ad quingentos [t] solidos sunt paruę: si vltra, sunt magnæ, vt infra proxi. §.

ADDITIO. Quo ad verum, quò ad materiam istam, aliàs autem relinquitur iudicis arbitrio iuxta consuetudinem, vulgi opinio. & qualitatem personarum: vt hic per doct.

h Per constitutionem. Quam non habemus.

i Iussione. i. delegatione, siue præcepto. Nam in hoc differt a mandato: qa mandatum ex voluntate est, sed iussus necessitatis: vt ff. qd ius. l. j. §. j. ff man. l. j.

k Solidos. i. aureos: vt j. de pœ. te. litt. §. fi. quorum septuaginta & duo faciunt libram auri: vt D. de sus. & ar. l. quoties. lib. x.

l Vna. Idest, simul.

m Vel aliàs. Hoc qñ extra ciuitatem, vt in municipio. nam magistratus municipalis dabit.

n Alexandrinę. Hoc qñ tutor datur in ciuita. Alexandrina.

o Eorum. s. tabellionum, & aliorũ: non verò ipsorũ maiorum iudicum, qui habent ptãtem dandi tñ: vt j. de satis. tut. & cu. §. si qui sunt contra.

p Eam. Scilicet satisdationem.

Impuberes autem. CASVS. Dñe, iã video à qb⁹ dabant tutores olim iure antiquo: & ẽt q b⁹ dant hodie secũdũ constitutionem vestrã, pđeo dicatis mihi, si placet, qualiter hmõi impuberes sunt in tutela. Ad hoc rñd. Impe. amicè. certe naturali rõne cõuenit & iuri pfentaneũ est, vt ipuberes i tutela sint: vt videlicet illi q pfectę ętatis nõ sunt aliorũ tutela regãt. Sed dñe Imp. dicatis mihi si placet, quo iure cogunt tuto. finita tutela reddere rõnẽ suę administrationis, ad hoc rñ. Imp. Amice, cũ tut. pupillorũ, pupillarũq; negotia administrẽt: finita administrõne actione tutelæ rõnẽ administrõnis suę reddere cpelluntr. Et hęc vsq. 1 fi. Et impube-

* Imò & ciuiles, secũdũ Ange. & Ias. vt l. j. §. q̃ ecs. & §. cuea curãis. & l. uj. ff. de off. pf. vrb. & sic nõ obstat l. solem⁹. § latrunculator. ff. de iud. sufficit. n dare in statũ. vt no. glo. t. q. t. sicut vrge tu.

* Sed spõtaneã obsequij pstationẽ. Egid. Per.

* Aliàs omnino.

† Solidus qd significet, vide Bud. li. 5. de asse & partibus eius, quo loco explicat quid dicatur libra auri & iure &c.

[t] Facultates, q dicãtur magnæ.

* Mãdo. f. j. form. cõmis. in ver. attenta grauitate &c.

* Ex quo infert Ia. q statutũ loquẽs de moneta simplr debet intelligi scdm psumptionẽ alteri⁹ statuti. Sed inter ϡhen. talis locutio intelligit secũdu cõmunem cursum regionis.

* Mãdo. in glo. facul. §. & si ipsa liet. vnã.

a Impuberes. Hic §. est generalis ad omnes præcedentes tit. de tutelis.
b Iuri i. æquitati.
c Gerant. Aliàs exercent, idest gesserũt. aliàs gerunt.
d Post pubertatem. Sed & an. si finita tutela fuerit prius: vt ff. de tut. & ra. distr. l. nisi finita. aliàs (idest nisi esset finita tutela) nõ nascit actio tutelæ: sed aliæ actiones natæ sunt: sed nõ exercentur: vt ff. de tu. & ra. dist. l. si tutor. § fi. & l. sed non dantur.

ADDITIO Rõ diversitatis est: quia actio tutelę generalis: & sufficit eã semel nasci, & nõ sæpius p singulas causas. *Fin* sa. August. tñ tenet cõ istã gl. & de casib⁹ in quibus possit exerceri ẽt durãte tutela, se remittit ad uo in l. ij. C. de admi tut.

e Tutelæ iudicio. i. actione tutelę quę dat in tũp'ũ: & pp do ũ. & culpã latã. & levẽ. Est & alia actio qua tutor tenet. de rõnibus distrahẽdis. sic. n. noiat. vt ff. de cõ. acti. tu l ij. & dat in duplũ. & pp dolum tñ: & in duplo cõtinetur rei psecutio. Prior dat cõ tutorẽ, & cõ hides, posterior cõ tutorẽ tñ: vt ff de tu. & ra. dist. l. j. §. pen. & l. ij. Itẽ vna sententiam, altera denegat, licet plus sit sea: & econtra secus in actione tutelæ, & furti, quæ secum competit: vt ff. de tu. & ra. distr. l. j. §. in tutela.

Actio tutelæ. & actio d rõnibus distrahẽdis differũt.

Impuberes[a] aũt in tutela esse, naturali iuri[b] cõveniens est: vt is, qui pfectę ætatis non sit, alterius tutela regatur.

Tutela finita administrationis ratio redditur: nec ante conveniendus est tutor tutelæ iudicio, quam officium expirarit.

Cũ ergo pupillorũ, pupillarũq; tutores negotia gerant,[c] post pubertatẽ[d] tutelæ iudicio[e] rationem reddunt.

TITVLVS XXI.
DE AVTHORItate tutorum.

Pupillus ẽt sine tutoris authoritate conditionem suam meliorem facere potest, deteriorẽ nõ põt: quo fit, ut in cõtractib. vltro, citroq; obligatorijs cõtrahẽtem sibi obliget, ipse autem illi non obligetur.

Authoritas autẽ tutoris in quibusdã causis necessaria pupillis est: in quibusdam non est necessaria. vt ecce, si quid dari sibi stipulẽtur, non est necessaria[f] tutoris authoritas, q si alijs promittant[g] pupilli, necessaria est[h] tutoris authoritas. Nanque placuit meliorẽ quidẽ conditionem suam licere eis facere, ẽt sine tutoris authoritate, deteriorẽ verò non aliter quã cum tutoris authoritate. Vnde in ijs causis, ex quibus obligatiões mutuæ nascunt: vt in emptionibus, & venditionibus,[i] locationibus, cõductionibus, mãdatis, depositis,[k] si tutoris authoritas nõ itervenia, ipsi qdẽ qui cum his cõhũt, obligantur, aut inuicẽ pupilli non obligantur.[l]

Hæreditatem adire, bonorũ possessionem petere, aut fideicommissariã hæreditatem suscipere, non nisi cum tutoris authoritate pupillus potest.

DE AVTHORITATE TVTORVM.

Dictum est suprà qualiter tutores creantur, hic quando creati sunt, qualiter se regere debeant, & authoritatem præstare. Aret.

Authoritas autẽ. Totus iste titulus diuiditur i tres partes pricipales. Primo ponit in quib⁹ casibus necessaria est authoritas tutoris, & in quibus uõ. Secundo qũ ista authoritas debeat ipartiri. Tertio removet quoddã dubiũ. Secunda ibi, Tutor autem. Tertia ibi, Si liet tutorẽ. Itẽ prima pars vsq; ad §. neq; tamẽ, subdiuidit in quatuor. Primo ponit dictum bimembre, secundo exemplificat quodlibet ex dictis membris. Tertio rationem annectit. Quarto infert, & illationem clarificat per exempla. Secunda ibi, vt ecce. Tertia ibi, Nanque. Quarta ibi, Vnde in his.

CASVS Dñe, vos vultis tractare de author. tutor. nunquid semper est necessaria tutoris auth. Respon. Imperat. q non. In quibusdam enim causis non est necessaria, si. n. pupilli stipulantur sibi dari aliquid in eo casu nõ est necessaria tut. autho secus est qñ in casu econuerso. Si enim ipsi pupilli aliquid alijs promittant, ad hoc vt ipsi ex illa pmissione cũ effectu obligentur, necessaria est tut. author. Meliorẽ enim suam cõditionem possunt facere sine tutoris authoritate, deteriorẽ verò nequaquã facere possunt, nisi tutoris authoritas interueniat. Vnde in illis causis ex quib⁹ ex vtroque latere nascitur obligatio, vt in emptione, venditione, locatione, cõductione, mandato, & deposito, nisi tuto. auth. interueniat, illi qui cũ pupillis contrahunt, obligantur: sed pupilli eis nequaquam obligati sunt. Et hæc vsque ad illum §. neque tamen. Franciscus.

f Non est necessaria. vt C. de contrahen. & com. stipula. l. neq; & l. j. C. de authoritate præstan.

g Promittant. quia tunc est verisimile, quod malè agant. & facit ad hoc infra quibus alie. li. vel nõ. §. nunc admonẽdi. & §. at ex contrario. & j. de inu. stip. §. pupillus. & ff. de acqu. rer. domi. l. pupill⁹. & ff. de pact. l. contra iuris. ı Idem de muliere super dote paciscente, vt ff. de pact. do. l. de die. Idem in alimentario transigẽte, vt ff. de transa. l. cum hi. § quid ergo. Item facit. C. de contra. & comm. stipu. l. neque.

h Necessaria est. In duobus tamen casibus obligatur pupillus sine tut. autho. ff. de act. & ob. l. furiosus. vbi scilicet ex re actio venit.

i Venditionibus. Si autem pupillus petat rem ex venditione, repellitur exceptione doli mali: nisi prium dare velit: vt ff. de rescinden. venditio l. si id quod. §. vltim. in fine.

k Depositis. Pupillus tamen doli capax tenetur depositi, si quid doli commisit, vel locupletior factus sit, vt ff. dep. l. j. §. an in pupillum. Accur.

l Non obligatur. Et sic not. quod contractus claudicat ı quandoque, vt hic: & ff. de actioni. emp. l. l. Iulianus §. si quis à pupillo. argument. contra ff de arbitr. l. litigatores. §. penul. & final. in Auth. de non eligen. secundo nub §. prospeximus. coll. j. ı Item hoc est verum nisi locupletior sit pupillus aliàs excipitur si agat, & contra poterit agi. vt ff. de administratione tutorum. l. si minoris & C. pro emptore. l finali. & eadem lege quinta. § primo. & de rescindenda venditione. l. si id quod. § fi.

Neq; tñ. CASVS Dñe, vos dixistis mihi. cõ q licet pupillo meliorem facere conditionem suam sine tut. aut. Pono igitur, q aliqua lucrosa hæditas delata sit alicui pupillo: nunquid poterit illam hereditatem sine tuto. aut. adire? Rñ. Impera. quod nõ. Licet enim

ı Intellige, q valet authoritas in cõtractibus ex quibus põt vultaté tepot tate: aliàs non: quia ẽt cũ authoritate donat nõ põt. C. de admi. tuto. l. non omni. *Fin* la. & Fur.

ı De hoc qñ cõtractus claudicat est bona gl. in c. de illis. ex de despõ. im. pu. quẽ vl de. & ı c. j. iũcta gl. fi. ex. d eo qui dũ. in matrimonium.

ı Dic q hoc ẽ speciale fauore pupilli. *Fin* Ang.

enim dictũ fuerit generaliter ?. q. licet eis facere cõditionem suam meliorem sine tu. auth. hoc tñ fallit in casibus specialibus. Neque enim hęreditatem adire, neq. bonorũ possessioné petere, neq; hęditatem ex fideicom. suscipere poterit nisi tu. auth. interueniat: quãuis lucrosa sit & hoc ideo statutum est, ne ille damnum inde habeat. & hęc vsque ad §. tutor autem. Francis. de Are.

Neque tamen hæreditatem a adire, neque bonorum possessionem b petere, neque hæreditatem ex fideicommisso c suscipere aliter possunt, nisi tutoris d authoritate (quãuis illis lucrosa sit) e ne vllum f damnum habeant. g

Tutor præsens debet authoritatem interponere, alias non valet.

Tutor autem statim in ipso negocio præsens, † debet author fieri, h si hoc pupillo prodesse existimauerit: i post tempus k verò, vel per epistolam: l aut per nuntium † interposita authoritas, nihil agit.

Tutor sibi authorari nõ potest, nemo enim in rem suam author fieri potest.

Si inter tutorem, pupillumque iudicio m agendum sit: quia ipse tutor

a Hęreditatẽ. Quę ex testamento, vel ab intestato defert̃, scilicet iure ciuili: vt ff. de peti. hære. l. 1. 2. & 3. Et hæreditas est successio in vniuersum ius, quod habuit defunctus tẽpore mortis suæ deducto ære alieno: vt ff. de verbo. signific. l. nihil.

b Bonorum possessionem. Ex testamento, vt secundum tabulas, vel ab intestato, vt vnde liberi. & similes, quæ sunt omnes de iure prętorio: vt ĩ de bon. poss. §. quos autem. Et est bonorum possessio ius persequendi, retinendique patrimonij, quod cuiusque fuerit, cum is moritur: vt ff. de bon. poss. l. 1. §. bonorum. Hoc tamen in bon. poss. fallit in casu cum pupillus non habet tutorem. tunc. n. prætor authoritatem tutoris potest supplere: vt C. qui admit. ad bon. poss. l. bonorum. Idem in hæreditate: C. de iu. delib. l. si infanti. in fi.

ADDITIO. Et alios casus in quibus iudex supplet defectum tutoris, vel impedimentum, vide per Ange. hic. Et procedũt in iurisd. ctione voluntaria, & qñ ex actis apparet, q iudex facit ex certa scientia: item vbi tutor solus sufficeret: aliàs secus, secundum eum.

c Ex fideicõmisso. Vt per senatusconsultum Trebellianum: vt ĩ de fideic. hęr. § sed quia. Idem dico & si bona velit recipere causa seruandarum libertatũ. cum & ibi possit timere damnũ: quia est successio in vniuersum ius: vt ĩ. per quas perso. no. acqui. §. fi.

d Tutoris. Idest, administratoris, cui administratio sit concessa in testamento: alioqui nõ valet: nam & si ab eo, qui tutelam non gerit, iterũ aliũ gerere eam. dñs non efficiar: vt ff. eo. l. 4. Item nunquid curatoris pupilli sufficit authoritas ad adeundam hęreditatem, vel bono. pos. delatam pupillo? Rñd. non. vt ff. de appel. l. eum in vna. §. tutor. vsque ad §. legis.

e Lucrosa sit. Idest, appareat lucrosa: ne occasione lucrosæ adeat damnosam: quia adeundo oneratur legatis, & fideicõmissis, & aliis oneribus: & ita obligatur: sed non potest obligari sine tutoris authoritate: ĩ. e. in prin. Sed si obijciatur: cessante causa &c. hoc tamẽ accidit q hęreditas non sit onerosa: sed frequenter contrarium: & ad ea quæ frequentius accidunt, iura adaptantur. vt ff. de leg. & senatusc. l. nam ad ea.

ADDITIO. Et quamuis glo. in l. si quis mihi bona §. 1. in pr. hæreditatem. ff. de acqui. vel amit. hær. teneat contrarium, ista tñ est veritas pro qua facit, quia necesse est adeuntem cognoscere causam suæ aditionis: puta ex testamento, vel ab intestato, tanquam agnatus, vel cognatus: vt l. qui in aliena ff de acq. hęr. quod pupillus discernere non potest: secundum omnes hic.

f Ne vllum. Est & alia ratio, etiam si sit lucrosa: quia litibus, & sumptibus vexaretur: vt ff. de mi. l. minoribus 20. an. Et his eisdem rationib' nec in iudicijs ciuilibus, & criminalibus, pt esse sine tutoris authoritate: vt ĩ. si aduer. rẽ iud. l. cũ & minores & C. de

Si tñ sit infans, pt solũ iure iis fieri restitutio. l. restitutio §. si. ff. ad Tre. & solus tutor adire. l. si infanti. C. de iu. deli. aliàs secus. l. potuit. C. eo. Itẽ pñt soli bono. pos. agnoscere q. a facto cõsistit: sm Ang. & Ia.

Istã secuit Ang. hic.

Istã cõ hẽ sequit Bars in l. potuit. C. de iu. delibe.

Contra istã tenet Ias. q. a pt torqueri sine tutoris authoritate. q supplet iud eis præsentia vt no. Bal. in §. cũ sacramenta. in au. de pace iur. firm.

aut. pñt. l. clarũ. Nisi in quatuor casi': vt in possessione momẽtanea: vt C. si per vim, vel alio mo. l. 1. & C. q. leg. pso. l. momentaneæ. in glo. 3. Item in violato thoro minor sine curatore accusatur: vt ff. de adul. l. si maritus 2. §. lex, sed hoc in adulto. Itẽ si veniã ætatis impetret vt C. de his, qui ve. ęta. im. pe. l. 1. & 2. Itẽ in interdicto de libero homine exhibendo: vt ff. de liber. ho. exhib. l. quod & lex. §. sed & si mulier.

g Damnum habeãt. Quia forte subest æs alienum latens. Accur.

Tutor autem. CASVS. Dñe, iam video in quibus casibus tuto. auth. debet interuenire, dicatis mihi, si tardi est, qualiter debeat interponi tut. auth. ad hoc respõ Imper. Amice, tutor in ipso negotio à pupillo suo tõtrahendo debet personaliter interesse. & quod actum est à pupillo laudare, si hoc pupillo suo prodesse existimauerit. Nam tutoris authoritas post tempus, vel p epistolam interposita nihil agit. Et hæc vsque ad illum §. si inter tutorem. Fran. de Are.

h Author fieri. Idest probare, & laudare, quod fit p pupillum: vt ff eo l. etiam.

i Existimauerit. Non enim compellitur. Primo, q a est iniquum. Secundo quia tenetur pupillo damnũ resarcire tutor: vt ff eo. l. si tutor. Acc.

ADDITIO. Sic etiã filius nõ põt adire hęreditatem sine voluntate patris: vt C. de bo. quę lib. l. fi. §. pen.

k Post tempus. Scilicet nõ modicũ. aliàs valet authoritas: vt ff. de acq. hęre. l. si quis mihi §. iussum. quæ est ĩ & est rõ. quia videntur inesse, quę incontinenti fiunt: vt ff. si cer. pe. l. lecta §. dicebam. & ibi gl.

l Per epistolam. No cauté, & redde singula singulis. nã dixerat dno. s. statim. ad quod refertur, post tempus &c. Itẽ in ipso negotio pñs. ad quod refertur hoc, p epistolam. q inter absentes mittuntur. vt ĩ. de obli. ex cõsensu. §. iden. in fi. Idem & si alio modo inutiliter authorizetur: vt ff. eo. l. 1. §. fi. & l. seq.

Si inter tutoré. CASVS. Dñe, iã vidi qualiter debeat interponi tut. auth. dicatis mihi mõ, si aliquod iudicium agendũ sit inter tutoré, & pupillum: qd iuris est in casu isto? Ad hoc Imp. dicit. Amice, si iudicium inter tutoré, & pupillũ agendũ sit: in casu isto non protius tutor (vt olim cõsueuit fieri) constituet'? sed loco eius curator dabitur, & interueniẽte ipso curatore iudiciũ peraget': & finito iudicio desinet esse curator. Et hęc dñr vsq; in fi. tt. Fran. de Are.

m Iudicio. Scilicet rei vendicationis, vel alterius psonalis, vel realis actionis: pter actioné tutelę. q cõtra tutorem erit danda: q durante officio nõ dat': vt ff de tut. & rõ. distra. l. nisi finita. §. fin & l. cũ adhuc. & idem in vtili generali nego. gesto. quæ datur contra curatorem adultis: vt ff. de admin. tu. l. cum curatore & C. de admin. tut. l. 3. & l. rationes. Sed certè nec altæ videntur intentem posse intendi: vt ff de tute. & ra. distra. l. sed non dantur. Sed illud intelligo, vt ij semel exerceat, non dantur: sed per procuratorem sic: vt hic dr. Item nũquid hęc correcta sunt hodie per Authen. vt ij, qui ob. sr. pe. hi ha. res mi. §. 1. colla 6. vt nullus creditor, vel debitor possit esse tutor vel curator? Respond. q sic: nisi in tutore testamentario, in quo petest adhuc hodie hic § loqui, eum

fidem

† Abundant hęc aut p mẽtitum. ne. hæc ratione in l. obligari. §. tutor. ff. eõdẽ vnde ἐναντίον hoc ad vlũ cõptũ est. Et no. possessio.

Rõ sm Par. quia cens' certior aute, p §. agnationis de gradib. cogna. Egid. Per.

Rõ qua re sol' pupillus nec q adire hęditaté, q a nõ hẽe discretionem: nec cognoscit eas aequẽ dę hęditatis, quod requirit: vt l. pupillus. ff. de aeq. hære. Egi. Per. Anto. Aug. emandatio. lib. 3 ca. 7. legẽ dũ censet, nec vl lst dãnũ habeat.

Idẽ Tu. lib. epist. 2. epist. 3. Egi. Per.

Iudicium vtrũ inter tutoré & pupillum possit eẽ.

Sic nec debitor, nec creditor ecclesiæ pòt eẽ mericulatius eiusdem. Egi. Per.

fides talis tutoris ab ipso testatore sit probata: vt ĩ. de satisda. tut. vel cur. § j. & C. de episc. aud. l. de crea tionibus in prin. Vel idem in eo quod in alijs, vt in pd. auth. diximus. Itẽ & circa reales actiones huc §. ho die facimus loqui: cum in eis non sit obligatio, vnde Authen. cessat. vt ĩ. de act. §. j. Acc.

a Et ista ẽ cõis opi. si testator sciuerit: non si ignorauerit ẽm Ange.

in rem suam [a] author esse non potest: [b] non prętorius tutor (vt olim) [c] cõstituitur: sed curator [d] in locum eius datur: [e] quo interueniente, iudicium peragitur: & eo [f] peracto, curator esse definit.

a In rem suam. Et pupilli, quæ sua dr, cum bene administrat: vt ff. de furt. l. interdũ. ij. §. qui tutelam.

b Author esse non potest. Facit ad hoc ff. de ver. sig. l. quod dicimus. & C. ne quis in sua causa. l. vnica. & C. de testi. l. obuia vt ff. eo. l. v. j. in fi. arg. contra. C. de fideicõ. l. fin. ibi. cum ipse sibi iudex & testis &c.

a Nõt tñ ĩ pñtiã ẽt ad ppriã rẽ authorare. & ibi solue re. ac tradere rem debitã ẽt in mobi'ẽli ne iudice: vt l. fi. flulas. ff. de ph. ẽp.

¹ Ratio autem textus præsentis est: q a sequeretur, vt in eodem negotio esset quis actor, & reus, quod est in conueniens. Accur.

c Vt olim. Nam olim in tali casu dabatur tutor prætorius, quòd hodie non est: vt hic dicitur.

d Sed curator. C. de in sit. dan tut. l. j.

e Datur. Etiã inuito: vt ff de tut. l. ij. §. idẽ Cassius.

f Et eo. Scilicet iudicio.

Dic. q ibi ĩ[illegible] p[illegible] di iu dex, & testis.

TITVLVS XXII.

QVIBVS MODIS tutela finitur.

Explosо impudico antiquorũ iudicio, tutela masculi anno xiiij. expleto finitur, fœminæ verò xij.

Pupilli, [g] pupillæque cũ puberes eẽ cęperint, à [1] tutela liberantur. Pubertatem autem veteres quidem non solùm ex annis, sed etiam ex habitu [h] corporis in masculis æstimari volebant. Nostra autem maiestas dignũ putauit esse castitate temporũ nostrorum hoc, quod ipsis antiquis in fœminis visum est esse impudicum, in masculos etiam extendere: Et ideo sacram constitutionem nostram promulgauimus: per quam constituimus pubertatẽ in masculis post decimumquartum annum completum initium accipere, sed normam antiquitatis in fœmineis psonis satis bene positam, in suo statu integram, & illibatam relinquimus: vt videlicet ipsæ fœminę post xij. ann. cõpletos, prout antiquit[us] bene erat statutũ, viripotentes esse credantur. Secũdus modus finiẽdę tutelæ est, si pupillus dederit se arrogandũ alicui. Qualiter autem det se arrogandũ: vide ĩ. de adopt. Tertius est, si pupill[us] deportetur. Quartus modus est, si pupillus efficiatur seruus: vt quia cũ sit libertus alicui[us], reuocatur in seruitutẽ ppter ingratitudinẽ. Quintus modus est, si ab hostibus pupillus capiat[ur]. Sextus mod[us] est, si alicui pupillo datus sit tutor in testamẽto hac forma: vt sit tutor vsq; ad certã cõditionẽ: puta vsq; dum nauis venerit ex Asia. Nam conditione existente desinit esse tutor. Septimus est, si moriatur pupillus vel tutor. Octauus est si tutor patiatur maximã, vel mediã capi. diminutio. quia cuiuscunq; generis tutor sit, desinit esse tutor. Quid aũt si patitur tutor minimam capi. dimin. puta quia arrogandũ se dederit: aut desinat esse tutor? Resp. si legitimus erat tutor, bene desinit esse tutor: sed si erat testamẽtarius. vel datiuus, tunc non desinit esse tutor. Nonus modus finiendę tutelę est, si pupillus patiatur quancunque capi. dimi. quãuis de minima habuimus ĩ. in secundo mõ Decimus, si alicui pupillo datus sit tutor in testamento hac forma, vt esset tutor vsq; ad certũ tps: puta vsq; ad Pascha. Nam adueniente pascha, desinit esse tutor. Vndecim[us] est, si à tutela remoueatur tanquam suspectus: vt ĩ. de suspẽ. tut. & cura. p torum. Duodecim. si iusta ex causa se excusauerit a tutela, quã iam incœperat administrare: vt ĩ. de excus. tut. per totum. h. d. vsque ad fi. ti. Franc.

Pupilli qui sunt.

Iudicare an iudex dẽat ẽm ɔsciẽtiã.

Dic, si qd est notũ iudici vt iudici, dẽt iudicare ẽm ɔscientiã, si vt priuato, ẽm allegata. ẽm Pore. Qd verũ est ĩ iudice q est ĩ. legẽ. nã si ẽ ĩ. vt Papa, & princeps, vtrũ q. ei nota veritas debet ẽm eã iudicare. l. i. C si ad vers ven. Egi. Per.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

Dictum est de ingressu tutelarum: & suprà titu. x. de progressu. restat de fine: sicut est in operibus naturæ ingressus, processus, & finis. Aret.

Tutela multis modis finitur.

Notandũ est, quod modi qui tutelã finiũt faciunt sunt octo: & ad istos oẽs alij modi possunt reduci. Et sunt hi, Suspició, qñ tutor remouetur tãq̃ suspectus. Crimen, qñ pp crimen deportat[ur], vel in seruitutem cedigitur. Mors naturalis pupilli, vel tutoris. Conditio adimplet[ur]. Status i. capitis diminutio, vbi status mutat[ur]. vt qñ capit[ur] ab hostib. vel arrogatur. Etas. s. pubertat. Tps adueniẽs. i. si ad certũ tps dat[us] sit tutor & sit finitũ tps. Causa: qñ pp aliquã cãm tutor excusatur. Vnde versus. Suspicio, crimen, mors, conditio, status ætas, Tempus, causa solent tutellæ ponere metas.

Pupilli. Totus iste ti. diuiditur in vij. partes. Nã prĩo ponit[ur] qualiter pubertate tutela finit[ur] & q̃ sit pubertas. Secundo, qualiter arrogatione, vel deportatiõe, vel seruitute pupilli. vel tpis finitione. Tertio, qualiter morte pupilli. vel tutoris. Quarto, capitis diminutione tutoris. Quinto, etiã minima capi. dimi. pupilli. Sexto propter aduentum tẽporis, vel conditionis. Septimo propter remotionem factam de tutore. Secũda ibi, Item finitur Tertia ibi, Simili modo. Quarta ibi. Sed & capitis. Quinta ibi. Sed pupilli. Sexta ibi. Præterea. Septima ibi. Desinunt. Itẽ prima subdiuiditur in tres. Nam primo ponit qualiter tutela finiatur pubertate. Secundo qualiter pubertas accipiatur de iure antiquo. Tertio, qualiter de iure nouo. Secunda ibi, Pubertatẽ. Tertia ibi, Nostra autem.

CASVS. Dñe, vos vultis tractare, quibus modis tut. fi. Dicatis ergo mihi aliquem modum, quo tutela finitur Ad hoc respond. Imperator: Amice, dico ti[illegible] principaliter, q pubertate pupilli, vel pupillæ tutela finitur. Cũ enim pupilli pupillæve puberes esse cœperint, à tutela liberantur. Sed dñe dicatis mihi qñ cẽsentur pupilli ad pubertatẽ peruenire? Ad hoc resp. Impe. Amice, aliter olim æstimabatur pubertas in masculis hodię aliter. Veteres enim non solũ ex numero annorum, sed etiã ex insinuatione habitudinis corporis pubertatem in masculis æstimat: volebãt. quam in fœminis ex aspectu corporis ęstimari, impudicũ esse existimabãt.

g Pupilli. Nota, quod pupilli sunt, qui de potestate patris impuberes exierunt, vel morte, vel emancipatione: vt ff. de verb. signifi. l. pupillus. primo respon. licet impropriè dicatur aliquando pupillus, qui est in potestate: vt ff. de verbo. obli. l. fin. §. si pupillus. Accursius.

h. Ex habitu. Idest, aspectione, vtrum haberet barbã vnam, vel alteram: vt ĩ. innuit: & facit. ff. de minoribus. l. minor 25. anno. adito pręside ex aspectu &c. Et nota pro opinione Mar. qui secundum conscientiam dicebat iudicem debere iudicare: & facit ff de fer. l. 2. in fi. & ff fi. regundo. l. si irruptione §. fin. in glo. pen. Accursi.

ADDITIO. Vide tu canonista no per gl. in c. 1.

catra

extra de off. ord. & de off. & po. iud. dele. ex pastoralis. §. qa verò: in notab arg ꝫ. Hug. vbi gl. cõcludit iudicem ẽm allegata, & probata debere in nomine dñi iudicare. & conscientiam læsam deponere. & ibi recitatur illud dictum Psal. Trepidauerunt timore, vbi non erat timor. facit & glo. inf si minus. ĩ. de actio. Opiniones in hac materia variç l varij doctoribus inueniuntur, diuersa dantibus consilia, sed inter cætera vt cõsciẽtiã reddere tutiorẽ consilium Cæpolæ, quod inter suas cautelas continetur. Procuret (inquit) iudex in tali cõstitutꝰ anxietate, apud accusatum: vt alium in ipsius iudicis locum subrogari petat, ipsum eunde iudicem in testem se producturum allegando, & eo pacto iudex à iudicãdi officio causa testimonij remotus depones ꝑ accusato quæ sibi dictabis conscientia, contra quam facere est ad gehennam ædificare c. literas. §. nos aũt. versi. omne qđ. de testi. spo. Consiliũ istud, quod tecũ erat tutissimum putatur, fundamentum habet ex c. dilecto. extra. de testi.

bant. Nostra aũt maiestas indignum esse castitate nostrorum tẽporum existimans, bene putauit, qđ in fœminis ẽt antiquis ĩpudicum esse visum est, idest, inspectionẽ habitudinis corporis, hoc ẽt a in masculos extẽdere. Et ideo nostra sancta constitutione b promulgata, pubertatẽ ĩ masculis post decimumquartum annũ cõpletum illico initium accipere disposuimus: antiquitatis normam in fœminis bene positam suo ordine relinquentes, vt post duodecim annos completos viripotentes esse credantur. c

Varios tutelæ finiẽdæ modos vsq; ad tit. huius calcem videre potes: quos breuiori compẽdio perstringere potius laboriosum, quam vtile fuisset.

Item finiť tutela, si adrogati sint adhuc impuberes, d vel deportati: itẽ si in seruitutem pupillus redigatur, e vel si ab hostibus captꝰ fuerit.

Tutela cõditionalis finitur euẽtu cõditionis. Ar.

Sed & si vsque ad certam f cõdĩonem datus sit tutor testõ: g æquẽ euenit, vt desinat esse tutor existente conditione.

Morte naturali pupilli, vel tutoris, tutela finitur

Simili modo finiť tutela morte h vel pupillorum, vel tutorum.

Capitis diminutione tutoris maxima, vel media, vel etiam minima pupilli omnis tutela finitur: minima aũt tutoris solum legitima finitur.

Sed & capitis deminutione tutoris, p quã libertas, i vel ciuitas k amittiť, oĩs tutela l perit.

Huius dicti ea est ratio, nã capitis minima diminutione tollitur agnatio.

Minima aũt capitis deminutione tutoris, veluti si se in adoptionẽ m dederit, legitima tm̃ n tutela perit, cæteræ o non pereũt. Sed pupilli; & pupillæ capitis deminutio, licet minima sit, p omnes tutelas tollit.

Temporalis tutela tempore adueniente finitur.

Præterea, qui ad certũ q tp̃s testõ dãtur tutores, finito eo, deponũt tutelã.

Qui remouẽtur a tutela pp suspitionẽ, vel qui in perpetuum excusantur: tutores esse desinũt. Arc.

Desinũt ẽt tutores eẽ, qui vel remouentur à tutela ob id, ꝙ suspecti visi sunt: vel qui ex iusta causa se excusant, r & onꝰ administrandę tutelæ deponunt, secundũ ea, quæ inferius s proponemꝰ,

a Hoc etiam. Scilicet quòd sit iudicandum per aspectum impudicum.

b Constitutione. Vt C. qñ tu. vel cur. esse desierit. l. fi.

c Credanť. facit ad hus ꝫ. de nup. j. rñ.

d Adhuc impuberes i. ĩ pupillari ætate adhus existentes, vt his, & ff. de ado. l. nec ei. §. eorum. & hoc cũ ꝯsensu ulum tutorum: vt C. de auto. præstan l. fi.

e Redigatur. Ex ingratitudine, si sit doli capax, 1 non autem ex venditione, quia non nisi sit maior 20. ann. potest per venditionẽ fieri seruus, vt ꝫ. de iu. person. §. pen ꝯ est. C. de inoff test. l. si quis. §. fi. Sed ibi de eo dicit qui doli capax non est.

f Certam i. specificatam, vt qñ Titius erit consul.

g Testamento. Not ꝙ dicit testamento, nam a lege, vel iudice non sic: vt ff. de reg. iu. l. actus.

h Morte. Naturali: nam de ciuili iam dixit ꝫ ꝑxi. §. vbi dixit de deportato. & seruo facto per ingratitudinem, quia mors omnia soluit, nedũ tutelam, vt in Authen. de nup. §. deinceps. in prin. col. 4.

i Libertas. Et tunc maxima: vt ꝫ. de cap. diminu. §. maxima. Accur.

k Ciuitas. Et tunc media. vt ꝫ. de capi. dimin. §. minor. Accur.

l Omnis tutela. Etiã testamentaria, vel datiua: cũ ea q̃ sunt iuris nãlis, tollantur 2 vt ꝫ. de capit. dimi. §. quod autem.

m Si se in adoptionẽ. Sed emacipatione filij legitima tutela ñ finiť, quia filiusfamil. legitimꝰ tutor esse ñ p̃t: cũ, s. pater eũ p̃cedit: 3 vt ꝫ. de ca. dimi. §. fi. nisi in casu: vt sum manumissis seruũ maternum delatum sibi, vt ꝫ. de legiti. patro. tut. §. j. 4 Et tunc defertur cum sui iuris erit, vt ff. fami. ercisc. l. mariꝰ.

n Legitima tantum. Sed quare hęc legitima tantum perit? Respond. quia agnatio perit minima cap dimin. vt ꝫ. de legit. agn. tu. § fi. & legitima inter agnatos tm̃ cõsistit, vt ꝫ. de leg. agn. tut. j. respon.

ADDITIO. Dic quòd hodie hoc nõ procedit, quia ita cognatis, sicut agnatis defertur tutela, vt no. gl supra de leg. agna. tu. §. sed cum ille. licet capite minutus remaneat cognatus, vt ibi habetur, ergo tutela potest deferri. facit l. 1. cum glo. in versi. prouidentia. & q̃ ibi no. Bartol. ff. de legi. tute.

o Cæteræ. Scilicet testamentaria, & datiua, secundùm M. & Azo.

p Licet minima sit. Vt quia datur in arrogationem, vt sup. eod. §. 1. Accur.

q Ad certum. Idem si ad incertum tempus, scilicet ad conditionem, vt ꝫ. eo. § sed & si. quæ conditio ad esse, & ad non esse se habere potest, vt ĩ. de verb ob. § conditiones.

r Excusant. Scilicet in perpetuum, vt quia mutus. quod dic. vt ff. de mino. l. verum. §. ex facto. Nam si ad tempus. non desinunt esse tutores: vt ĩ. de excusa. tu. & cur. § item qui Reipublicæ.

s Inferius. Vt ĩ. de suspe. tu. p totũ. & ĩ de excu. tut. & cur per totum. Et no. ꝙ eisdẽ modis finitur cura, si

1 Cõiter tenet. Mã do. de pœ. min. c. 4. de pœna. num. 49.

Mors oĩa. soluit.

1 Ista nõ gl. reprobat ꝑ Ange. his, qa naturalia sunt immutabilia. vt §. pen. ꝫ. de iu. natur.

2 Istud dictũ gl. cõiter reprobãt doct. per l. j. §. pen. ff. de leg. tut. vt qa pr sit ĩpeditus ĩpedimento naturali, vel ciuili, iudice hoc principaliter non agente, & qđ fas. licet tolli non potest.

4 Quod põs saltẽ cũ cõsensu pris, secũdũ Ias. q̃uis Ioã. Fa. & Ange. teneãt indistincte ꝯ. p l. fi. §. filius aũt. C. de bo. q̃ lib. Et, si hoc casu gl. intelligit tutelã pdi p emãcipationẽ, ẽt reprehẽdiť, cũ iure nõ ius agnationis, sed psonatus tñ cõsideret. vt ꝫ. de legi. pat. tut. p to. Ang.

Cura qñ finitur.

si quos hēant pupilli curatores: & eodē tpe vt C. qñ tu. vel cu. esse desi. l. j. Adultorū verò curatores tūc finiunt̃. cū virilē vigorē cōpleuerit minor. s. 25. ann. vt ff. de min. l. j. in fi. & j. ti. j. j. rñ. nisi ad certā cām, vel speciem fuerint dati. Nā tunc finito negotio, finit̃ offm: vt j. tit. j. §. fi. Itē curatores aliorū, quā minorū: vt j. ti. j. §. furiosi & §. sed & mētecaptis. tūc desinūt, qñ sanā mentē p̄dictę psonę recipiunt: vt ff. de cur. fur. l. j. § fi.

ADDITIO Nota, q eisdē modis, qb' finit̃ tutela finit̃ etiā authoritas officij adiūcti tutori. qd est in multis casib', vt j. ti. j. § interdū. in verbo. idoneus & l. pospit. & in l. pp. C. in quib. cau. tu. vl cur. ha. tu. Nam finito officio principalis, et finitur illud coadiutoris adiūcti l. j. C. qñ tut. vel cur. esse desi. & ideo coadiutor datus debili, vel suspecto episcopo. de qua in c. venerabili. ex. de offi. deleg. desinet morte prælati esse. p dictā legem primam. Ias. ADDITIO. Et de hoc coadiutore Mando. super signa. Gratiæ. de coadiutoria.

[margin:] Marcus Antoninus Philosophus prim' cōstituit vt oēs adulti curatores acciperent non redditis causis, cū ante non nisi ex lege Lectoria, vel ppter lasciuiam, vel ppter dementiam darētur. Ange. Gapo. me.

TITVLVS XXIII.

DE CVRATORIBUS.

Adultis vsq; ad annum vicesimumquintū curatores dantur ab eisdē magistratibus à quibus & tutores: testamēto autem non rectè datur curator: datus tamē a iudice confirmandus est. item volenti, non ēt inuito (nisi in litem) curator dari potest.

Masculi quidem puberes, & fęminę viripotentes vsque ad vicesimūquintū annum [a] completū curatores accipiunt; quia licet puberes sint, adhuc tñ eius ætatis sunt, vt sua negotia tueri non possint. Dantur autem curatores ab ijsdē magistratibus, [b] à quibus & tutores. Sed curator testō non datur, datus [c] tñ cōfirmat̃ decreto prętoris, [d] vel presidis [e] Item inuiti adolescētes curatores nō accipiūt, [f] pręter quā in litē. [g] Curator [h] .n. & ad certam cām dari potest.

Cura furiosi, et prodigi cuiuscunque ætatis, lege duodecim tabularū agnatis defertur, quibus deficiētibus à iudice datur curator: reliquis item maioribus vigintiquinq; annis, qui in ea causa sunt, vt rebus suis superesse non possint æque à iudice decernitur.

Furiosi quoque, & prodigi, [i] licet maiores vigintiquinque annis sint,

DE CVRATORIBVS.

Finita tutela, pupilli indigent curatoribus: ideo de ipsis subdit.

Masculi Totus iste ti. diuidit̃ in tres partes principales. Primo ponit de curatoribus datis puberib'. Scdo de datis illis, q laborāt aliquo morbo, vl vitio. Tertio de curatorib' datis pupillis. Scda ibi, Furiosi Tertia ibi, interdū. Itē prima pars diuidit̃ i tres partes. Primo qualiter puberibus dant̃ curatores. Secundo à quibus dant̃. Tertio, an inuitus quis cogat̃ curatorem accipere. Secunda ibi, Dantur. Tertia ibi. Item inuiti. Aret. CASVS. Dñe: vos vultis tractare de cur. dicatis ergo mihi, quibus dant̃ curatores. & vsq, ad quantum tps? Ad hoc respon. impera. Amici, masculis puberibus & fœminis viripotentibus à tge pubertatis quo à tutela liberantur, dantur cura. vsque ad xxv. ann. completum. Licet enim huiusmodi psonæ puberes sint, adhuc nihilominus ætatis talis sunt, vt sua negotia rectè administrare non possint Sed pone. Dñe iam video quibus dantur cur. dicatis modo mihi à quibus dantur? & respō. Impe q curatores ab eisdem magistratibus dantur, à quibus tutores. & in hoc conueniunt tut. & curato. sed certè in alijs differunt: quia licet tuto. testō dent̃, curator tñ testō dari non potest. Si tñ de facto datus fuerit curator, confirmatur ex sententia prætoris in vrbe: & ex præsidis sententia in prouincia. Item inuiti adolescentes non compelluntur curatores accipere, licet secus sit in pupillis & hoc verum est, quòd adulti inuiti non compelluntur curatores accipere, præter quàm ad litē: tunc enim inuiti coguntur: licet tutor ad certam causam dari nō potest. Et hæc dicūtur vsque ad illum §. furiosi quoque. Franc.

[margin:] Tutores à quibus iudicibus dantur.

[a] Vicesimumquintum annum. Nisi impetrent a principe veniā ætatis, masculi in 20. an. fœminæ in 18. vt C. de his qui ve. æta. impet. l. 1. & ij. Accursius.

[b] Magistratib'. id est, à prætore præside, proconsule, præfecto Egypti: vt ff. de tut. & cur. dat. ab his. l. j. Item à præfecto vrbis, & à defensore ciuitatis, vel Iuridico Alexādriæ: vt suprà de Atti. tut. §. pe. & in Auth. de defen. ciui. §. iusiurandū: vers. nulla. colla. 3. & ff. de offic. pfe. vrb. l. 1. §. itē solent.

[c] Datus de facto.

[d] Pretoris. Scilicet in vrbe.

[e] Præsidis. In prouincis.

[f] Non accipiunt. Secus i tutore: vt ff. de tut. & cura. da. l. necnō. & de tut. l. s. vt diximus s. de tu. § est adde. in gl. 2. itē vt j. ff. de min. l. 1. in fin. Sed quod ibi dicit nō cōmitti eis adultis res suas añ 25 ann. verū est, vt sint rata, q fiunt p eos. commimitt̃ tñ vt hic. sed remittuntur, vt ibi, & j. de act. §. si quis agens.

[g] In litem. Tunc enim cogitur. [i] sed pupillus in litem non cogitur: vt ff. de tut. l. qui habet. §. si pupillus. quod expona vt ibi. Accur.

[h] Curator. Quasi dicat, non dubites de hoc, licet aliud sit i tutore: vt supra, qui dar. tutores possunt. §. certæ.

Furiosi quoque. CASVS. Domine, iam video quibus dantur curatores ratione minoris ætatis. & à quibus dantur: nunquid sunt aliqui alij, quibus dantur curatores? Respond quòd sic. Nam quidam sunt, quibus dantur curatores ratione inordinati consilij, vel ratione morbi, licet sint maiores vigintiquinque annis. Furiosi enim, & prodigi, quamuis legitimæ ætatis sint: tamen sunt in curatione agnatorum ex lege duodecim tabularum. Deficientibus autem agnatis, solens prefecti vrbis, vel prætores in defectu agnatorum curatores dare, in prouincijs verò præsides ex inquisitione. Et non solum istis personis curatores dantur, sed ēt mentecaptis, & surdis, & mutis. & illis. qui perpetuo morbo laborant: qui suis rebus administrandis superesse non possunt. curatores dandi sunt. Et hæc vsqua ad illū §. interdum. Fran. de Aret.

[i] Furiosi quoque, & prodigi. Not. hos duos accipere curatorem à lege, alij omnes sunt dati, vt caute hic colligitur. & infra proximo §. & C. de episcopali audientia l. de creationibus. Accursius.

ADDITIO Contra hanc glosam tenent Bald. Io. de Pla. Por. & Ias. hic vt omeus accipiant à lege curatorem. qui ex defectu mentis ipsum sibi petere nequeunt: licet Ang. teneat cum glo.

[margin:] i Etiā si sit actor sm Ang. & Ias. hic in §. j. s. de tut gl. & Bar. in d. §. si pupillus, tenet sm. Et nota, q ipse curator nō cogit̃ nisi ex cā. vt l. 2. §. itē [illegible]. ff. de cura. bōis dā. & dēe esse præsens. & [illegible] de cōsuetudine nō cōficiat inuentarium [illegible] satisdas tñ ad instar tut. Ange.

Sed

a Sed solent. Scilicet agnatis deficientibus, vel non habilibus constitutis. vt C. de cur. fur. l. fi. § finantem testamentum. Accur.

b Curatores date. Et hoc ratione furoris, vel dementiæ, nisi istæ personæ sint minores xxv ann. & tunc ratione ætatis.

tutores, vel curatores recipiunt: vt ff. de tute. l. q habet. §. quod autẽ. Itẽ nisi sint in potestate: vt C. de cura. fur. l. fi. §. c.

c Dandi sunt. Scilicet ab his, quos modo in superiori §. diximus.

Interdũ. CASVS. Domine, iam video qualiter dantur curatores quibusdam maiorib⁹ xxv. ann. nunquid aliquibus alijs dantur curatores. puta si legitimus tutor idoneus non sit, in subsidiũ eius curator detur: quia alius tutor dari non potest? Habenti enim tutorẽ: alius tutor non datur. Et non solum in subsidium legitimi tutoris datur curator, sed et qñq; in defectum testamentarij, vel datiui datur curator. Si. n. tutor testamẽtarius vel à prætore, vel à præside datus. nõ sit idoneus ad administrationẽ, nec tñ fraudulẽter negotia pupilli administret. solet in subsidium curator adiungi. item in locum tutoris, qui nõ in perpetuũ, sed ad tempus ab administratione tutelæ aliqua rõnabili causa excusatur: solent curatores subrogari. item si tutor aliqua aduersa valetudine, vel alia necessitate fuerit impedit⁹, vt negotia pup. sui administrare non possit, & ipse pupillus vel absit. vel infans sit: poterit prætor in vrbe, vel præses in prouincia, quẽ velit actorẽ periculo ipsius tutoris decreto suo pupillo constituere. Et hoc dicit vsq; in fi. ti. Fren.

tñ in curatione sunt adgnatorum ex lege duodecim tabularum. Sed solent. a Romę præfectus vrbi, vel prætores, & in prouincijs præsides ex inquisitione eis curatores dare. b Sed & mentecaptis, & surdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborant, (quia rebus suis superesse nõ possunt) curatores dandi sunt. c

Si tutor pupilli, cuiuscunque generis sit, non est idoneus, vel si ad tempus excusatur: datur pupillo etiam curator.

Interdũ aũt pupilli curatores accipiũt: vt puta, si legitim⁹ tutor nõ sit idoneus: d qm̃ hñti tutorem tutor dari non potest. e

Item si testõ f datus tutor, vel à prætore, aut præside, idoneus g non sit ad administrõnẽ, nec tñ fraudulenter negotia administret, solet ei curator † adiungi. Item loco tutorũ, qui nõ in ppetuum, sed ad tps h a tutela excusantur, solent curatores i dari.

Si pupillus sit infans, vel absens: & tutor infirmitate, vel alia necessitate impediatur: potest actor pupillo constitui.

Quod si † tutor vel aduersa valetudine, k vel alia necessitate l ĩpediatur quomin⁹ negotia pupilli administrare possit: & pupillus vel absit, m vel infans sit: quem ve-

d Non sit idoneus. Vel rõne paupertatis. vel quia non est industriosus, vt decet: fidelis tñ est, & diligens: aliàs repelleretur prorsus: vt ĩ. de suspec. tu. §. pe. & fi. & C. de suspe. tu. l. pietatis. Et bene dico curatores. & non tutores, quoniam &c. Acc.

e Dari non põt. Fallit hæc regula in casi. sex, vt si detur tutor loco tutoris surdi. vel muti, vel furiosi: vt ff. de tu. l. pe. 2 Itẽ & si habet tutorẽ rõne rerum vnius prouinciæ. poterit habere aliũ rõne rerũ quas habet in alia prouincia: vt ff. de excus. tu. l. pp itẽ. aliàs. l. licet. § fi & C. in qui. cau. tu ha. tu. da. po. l. fi. Item & mater antequam nubat, tutrix existens, aliũ petit tutorẽ dari: vt in auth. de nup. § si verò etiam naturalium tutelã. col. 4 Sed rõ est: quia abire nũc speratur: vt C. communia de leg. l. fi. §. 1. Item & qñ ad tempus est relegatus: vel excusatus, vel remotus: nem interim tutor datur: vt C. in quib. cau. tu. ha. l. pe. Item si quis tutor sit apud hostes nõ vt seruus, vt legatus, vel transfuga. alius datur: vt ff. de tit. 3 l. si quis tutor. Item si Reip. causa absit, potest alius dari: vt ff. de tu. l. quæsitum. & ff. de suspe. tu. l. 3. §. si quis absfuturus. Sed ſm Placen in his omnibus casibus tutor pro curatore accipit. & hæc regula nõ fallit. Sed cũ litera in omnibus supradictis legibus de tutore faciat mentionem. ab ea non discedamus: vt ff. de leg. 3. l. nõ aliter. & ff. de exerc. l. 1. §. si is. ibi. in re igitur. Sed quæ est ratio, cum vbique dari possit curator habenti curatorem, vel tutorem: Sed tutor non potest dari habẽti tutorem? Respond. quod tutor, qui prius dabatur, habebat plenam potestatem. infra tit. 3. §. datus. & ĩ. de tu. § j. ita qd alium secũ in eadẽ plenitudine admittere non potest, sed non sic in curatore, qui rebus datur: vt C. de nupt. l. in copulandis. Vnde tutor authorizatur hereditati adeũdę: qd in curatore pupilli non est: vt ff. de appell. l. cum in vna. §. tutor. Sed nonne tote dic inuenimus vnum pupillũ plures habere tutores? vt C. de diui. tut. l. e. Respon. illud est quando simul dantur. Nam quædam fiunt simul bene. quæ non valent si fiunt separatim, vt duorum reorũ obligatio, vt ĩ. de duob. reis stipu. §. j.

ADDITIO. Not. gl. magistram, quæ plenè ponit casus. in quibus pupillo habẽti tutorem tutor datur. Sed ĩ. fi. huius gl. facit l. 2. C. de test. tut. vbi simul nõ dantur, & tñ vterq; administrat. Sed dic, qđ ibi simul dicuntur dari, habito respectu ad tẽpus mortis quo vterque tutor confirmatur. Sed de hac materia plenius videas hic per Ang.

f Item si testamento. Posuit exemplum de legitimo, nunc de datiuo, & testamẽtario minus idoneo.

g Idoneus. Idest sufficiens.

h Ad tempus. Excusatur n. aliquis, qñq; in perpetuum: qñq; ad tempus: vt patet per multa exempla. ĩ. de excu. tu & cu, §. c. & quasi per totum tit.

i Curatores. Vel & tutores: vt ĩ. prox. § dixi, s. pur iudici videbitur: vt C. in quib. cau. tut. ha l. 1. & 2. Sed quid si pupillo tutor nõ sit, an dari possit curator? Rñ. sic: & argumentum à ɔ̃trio sensu sumitur. ff. de tut. & cura. da ab his. l. curator. quod est validũ. ff. de offi. eius, cui man. est iur l. 1. §. huius rei. Accu.

ADDITIO. Nisi sit contrarium legi. l. nemo. C. de iur. om. iud. vel rationi naturali: vt C. de epis. & cle ri. l. conuenticula.

k Aduersa valetudine. Idest infirmitate: quæ valetudini, & sanitati contraria est.

l Necessitate. vt quia longo tpe absfuturus est. vel sua maiora negotia habet pertractare, vel aliàs similes necessitates: vt ff. de procu. l. filiusfamil. § fi. & l. seq. & l. post litẽ & ll. seq. vsq; ad l q ola. 4 Et nisi hmõi necessitas sit, nõ potest secundum quosdam: vt C. qui da. tu. vel cu. pos. l. curatorem. & l. curator. imò certè & si quęcunq; alia sit iusta quoquo modo: vt ff. de admi. tu. l. decreto. 5 Et hæc eadẽ sunt in curatore: vt C. de epp. l. si rector.

m Absit. Si enim pñs sit, & habet intellectũ, etiã procuratorẽ cum authoritate tutoris facere põt: vt

Institut. imper. e C. de

Tutor quare dari nequit hñti tutorem.

† Curator. i. adiunctus siue coadiutor, las. ĩ. tit. j. §. fi. in glo. fin.

† Facit ad hũc §. c. signifi- cauit. cũ glo. s. ibi sed si ca. ex. de ap.

Tutores poterit plures pupillus habere.

4 Idẽ est pp inimicitias nisi essent capitales: q a tunc esset tutor remoued⁹. Ang.

5 Et ita ſm Ang. hic, & Bart in l. actor. ff. rẽ ra. ha. q̃uis idẽ Beriol. & Dy. in d. l. decreto teneãt, q possit et sine aliqua cã.

1 Et erit tunc duo actus ſm Bal. s. interdicto administrationis subueniẽs prodigali, & dementi tutelæ subuenientis ætati. Et qñ naturalis et ac cedunt spondere, & cõ: vide in §. proximo. in gl. 2. 3. de tu.

2 Qđ nõ est verũ hñti dicendis in tutella: vt l. nõ so lũ. §. fi. & l. post susceptũ. ff. de excus. tu. secus si perpetuo furioso: ſm Ang.

3 Idẽ in limito q transfuga æquiparatur: ſm Ang. hic.

C. de proc. l. neque. Accu.

a Velit. Scilicet tutor.

b Actorem. Qui hic dicitur actor, alias adiutor dr: vt ff. de tute. l. solet. alias curator: vt ff. de tut. & cura. da. ab his. l. in oem & C. de proc. l. neque. Et nota hic varia nomina eorum, qui aliorum facta agunt, vt actor: vt hic iam dictum est. Item tutor qui datur pupillis. I. de tu. §. est autem. Item curator, qui datur adultis, vel etiam furiosis, vel similibus: vt I. eod. in prin. & §. furiosi. sed & mentecaptis. Item procurator, qui aliena gerit negotia cum mandato: vt ff. de procurator. l. j. item negotiorum gestor. qui sine mandato gerit: vt j. de obligat. quæ ex quasi contract. §. j. itẽ œconomus, cui res ecclesiastica gubernanda mandatur ab episcopo cum consensu fratrum, vel capituli. vt C. de sacrosan. eccle. l. iubemus. & C. de episcop. & cleri. l. omnes. §. nihilominus. versic. hunc enim sine dubio. Item idem dicitur adochtisarius: vt in Authen. quomodo opor. episco. §. non aliter & §. neque autem. & §. si vero. ibi. præsertim. item syndicus, qui sic Græce dicitur, Latinè singulorum dicens causas: vt ff. de muneribus. & honoribus. l. munerum. § defensores. Quandoque tamen actor & syndicus p eodem ponuntur: vt ff. quod cuiusque vniuersita. l. j. §. quibus. & §. pen. & l. item eorũ. §. actor facit ad hoc ff. de authorita. tutorum, vel curatorum. per totum. Vel etiam dic, q differunt, vt ibi notatur, scilicet in d. l. j. quod cuiusque vniuersitatis, not § quibus in gl. syndicum.

Dic q imò differunt sm lo Fab. q a curator a iudice: actor verò à iudicis decreto cõstituitur. Curator, Procurat. Negotiorũ gestor, œconomus, Apocrisarius, Syndicus.

ADDITIO. Hodie tamen non fit differentia in nomine, vt in cap. petitio. extra de procuratoribus. Angelus.

lit [a] actorẽ [b] piculo ipsi' tutoris, ptor, vel q prouinciæ pẽit decreto cõstituet.

TITVLVS XXIIII.

DE SATISDATIONE tutorum vel cura.

Soli testamentarij tutores, & ex inquisitione dati, immunes sunt a satisdãdo: cæteri verò rem pupilli saluam fore satisdare coguntur.

Ne tamen [c] pupillorũ, pupillarũve, & eorũ, qui, quæve i curatione sunt, negotia à curatoribus, tutoribusve cõsumantur, [d] vel deminuantur: [e] curet prætor, [f] vt & tutores, & curatores eo nomine satisdent. [g] Sed hoc non est perpetuum. [h] nam tutores testamento dati satisdare nõ coguntur: qa fides eorum, & diligẽtia ab ipso testatore approbata est. [i] Itẽ ex inquisitione [k] tutores, vel curatores dati satisdatione non onerantur: quia idonei [l] electi sunt.

DE SATISDATIONE TVTORVM vel curatorum.

Iste titulus sic continuatur. Dictum est supra de tutoribus, & curatoribus: & quia ipsi tenentur satisdare, ideo videndum est de satisdatione tutorum, & curatorum eorundem.

Ne tã. Totus iste titulus diuidit' i tres partes principales. Primo ponit q tenent' satisdare & q non. Scdo, q illi, qui non tenentur satisdare si satisdent, præferunt' socijs in administratione. Tertio q officiales teneant' de satisdatione nõ exacta, vel nõ idonea. Secunda ibi, sed si. Tertia ibi, sciendũ. Item prima subdiuidit' in duas partes Nam primo ponit regulam. Scdo ponit duas fallentias, scdã ibi, Sed hoc. CASVS. Dñe, iam video qualiter dant' tutores, vel curatores: nunquid ad libitum suum res pupillorum, vel adultorũ sine metu periculi possunt administrare? Rñdet imperator quod non. Ne enim tutores, vel curatores res pupillorum, vel adultorũ, vel cæterorum, q in curatione sunt, aut in totum cõsumant, aut in parte diminuant, curet prætor: vt tã tutores, quam curatores satisdent rem pupilli saluã fore. Sed dñe, nunquid est hoc gñaliter verum, q oẽs tutores, & curatores indistincte ad prædictæ satisdationis interpositionem teneantur? Rñdet q non.

Nam certè hoc qđ diximus tutores. vel curatores debere satisdare, non est perpetuum. Nam tutores testamento dati huiusmodi satisdationem præstare non coguntur. Et hoc tali ratione: qa fides, & diligentia eorum à testatore, qui eos in testamento dedit, satis pbata videtur. Idem dico in tutorib cũ inquisitione à iudice datis. Nam certè illi similiter huiusmodi satisdatione nõ onerantur: quia idonei electi sunt. Et hæc vsq; ad illum. §. Sed si ex testamento. Fran. de Aret.

Perpetuũ multipliciter sumit'. Mando. In sup se spe. Facul. Regen. l G¹. in ver. A l ppetuam. Curatores dati in testamento liberant' à satisdando: Tutor dat' à matre in testamento tenet' satisdare.

a Nota q cõsiliũ pris, & sic masculi, est firmũ & bonũ, & nõ matris, sic feminę est cõsilium debile.

Curator furiosi ẽt cũ inquisitione, datus satisdate debet.

• Etiã debet pmittere eum satisdat pupillum indefensum non relinq̃re. Item facere inuẽtariũ. Itẽ recipere administrationẽ ex decreto iudicis, excepto testamentario, q sua authoritate admĩstrare põt. Egi. Pet.

Satisdatio à qb. tutorib. dãda est.

c Ne tamen. Diximus dandos tutores vel curatores ratione ætatis. ne tamen &c. Accur.

d Consumantur. In totum.

e Deminuantur. Pro parte.

f Prætor. Sic & præfectus vrbis, & præses prouinciæ: vt I. tit. 2. §. j.

g Satisdent. Rem pupilli saluam fore: vt diximus I. de tute. §. fi. scilicet cum fideiussore: vt ff. rem pup. sal. fo. l. non quasi. in prin. & ff. de piç. stip. l. prætoriæ. iij & ff. qui satisd. cog. l. j. Accur.

h Perpetuũ. idest gñaliter verum, alias perpetuũ. i. generale: vt C. de eden. l. edita. alias pro tẽpe ponitur, scilicet quandiu vita durat. vt j. de vet. obli. §. at si ita. & ff. pro soc. l. j. vbi de hoc.

i Approbata est idem in curatoribus in testamento datis (licet curatores non dentur in testõ, regulariter tamen, si dati fuerint, confirmantur decreto prætoris, vel pręsidis. sic I. tit. proxi. §. ij. & tunc liberentur à satisdando, vt tutores) vt hic. & ff. de confir. tu. l. si filio. & l. in confirmando. & l. seq. & l vtilitatem. Secus in dato à matre: vt ff. de confir. tu. l. j. ad finem. l altas C. eo. tit. l. 1. Sed quare secus? Rñ. qa firmum est cõsilium patris, [a] & non matris: vt ar. j. qui ali. li. in fi. 1. respon. & j. de iniu. §. 1. Et qđ dicit in testamento, idem in tutoribus in codicillis datis dicam: vt ff. de test. tu. l. 3. & facit ad hoc C. de episco. aud. l. de creationibus.

k Item ex inquisitione. Idest dati à iudice cum inquisitione: vt I. de Atti. tu. §. sed hoc iure.

l Idonei. Scilicet pręsumptione iuris: cõ quam non admittitur probatio in cõtrarium: sed si cõ apparet, tenebitur ille qui dedit: vt j. eod. §. sciendum. Sed hoc fallit in curatore furiosi qui satisdat, si non habeat idoneam substantiã: licet sit cum inquisitione dat' vt C. de cura. furiosi. l. fi. §. & si quidẽ. & §. si verò nõ talis. Item debent iurare isti omnes bene agere, idest. non pmittere • vtilia, & non facere inutilia, vt in auth. vt hi qui ob. se p. ha res mi. §. si colla. vj. Si ergo nec testamentarij, nec datiui satisdãt, q erũt illi, qui satisdant? Respond. legitimi: nisi in casu, scilicet patronus liberto: vt ff. de legitimis tutoribus. l. legitimos. §. j. Item datiui, quãdo non fiunt cum inquisitione: vt C. de authoritate præstanda. l. fi. & nisi satisdent,

satisdent, non administrant: vt C. de tuto. & cur. qui satis. non dede. l. prima. & fi. Et secundum hoc sunt quatuor genera tutorum, scilicet testamentarij, itẽ legitimi, item, datiui cũ inquisitione, item datiui sine inquisitione, vt dictum est.

Tutorum gña qua tuor dici possunt.

Sed si. Diuiditur in quatuor partes. primo, quod contutor tenetur contutori satisdare, vt sad. ministratione præferatur. Secundo, quid fiet, si nullus ex contutoribus vult satis offerre de indemnitate. Tertio, quid agendũ, cum tutores discordant in eligendo. Quarto extendit ad datiuos dictũ in testamentarijs. Scda ibi, Quod si nemo. Tertia ibi, Sin autẽ. Quarta ibi, Idem & in pluribus. Acc.

CASVS. Dixistis mihi, quòd tutores testamentarij, & cum inquisitione dati nõ satisdant, nunquid hoc est gñaliter verum? Respond. Imperat. quod non. Nam si duo, pluresve tutores in testamento dati fuerint, poterit vnus ex eis offerre satisdationem de indemnitate pupilli cõtutori, vel concuratori suo, & si ipsa admittit huiusmodi satisdationem, ei in administratione præfertur. sed tutor, vel curator non poterit per se à cõtutore, vel concuratore suo huiusmodi satisdationem exigere: sed offerre eam debet: vt electionem det cõcuratori, vel cõtutori suo satis accipere, & administrationem ei exponere: vt ipse solus administrare possit: & si nullus eorũ satisdationẽ hmõi offerat: tunc si testator in testamento expresserit, qui in administratione pferri debeat: ille solus administrabit. si verò à testatore de hoc nihil dictum fuerit: tunc quem maior pars eorum idoneum elegerit, ille solus administrabit. Sed si ita fuerit, quod in electione ipsi tutores nec aliquatenus per se concordare poterunt, Prætor partes suas interponet: & aliquem idoneũ administratorẽ eligere cõpellet. Idem iuris est in pluribus tutoribus, vel curatoribus ex inquisitione datis: vt videlicet maior pars possit eligere aliquem idoneum, qui solus negotia pupilli administret. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. sciendum est autem. Fran.

a Sed si ex testamento. Duo ponit, & vnum tantum nunc prosequitur, s. de testamentariis: sed in fi §. dicit de alio. Item hæc eadem in curatoribus plurib. locum habent: vt ff. de admi. tu. l. 3. § quod in tutoribus. Item quid in legitimis? Resp. idem cum sit eadem ratio: ne deterius negotia per plures exerceantur: vt ff. de admi. tu. l. si plures. j. §. quamuis. ver. apparet ergo. Acc. Vnde versus.

Segnius expediunt commissa negotia plures.

¶ Segnius enim expediũt commissa negotia plures, dũ quis quod curã in sociũ reijcit. quo nõie Rex Nicocles apud Isocratem pfert monarchiã democratiæ.

1 Imò vtrũq; ẽm Ang. vsq; ad versic. quod si nemo. quia nõ indesinẽ loquit. pluris inde read interrogata l. ũ defensor. § qui interroga ff. de iure. iusiũ.

Si quis ex pluribus testamentariis, aut ex inquisitione datis tutorib. satisdationẽ offerat, is solus administrat, nisi alius ẽt offerret: nullo aũt satis offerẽte, is geret quẽ testator destinauit: quod si testamento scriptum non sit electo à maiori parte datur administratio: ipsos autem inter se in electione dissidentes, iubet prætor concordes esse.

Sed si ex testamento, a vel inquisitione duo pluresve dati fuerint: potest vnus offerre satisdationẽ de indẽnitate pupilli, vel adolescentis: & contutori suo, vel concuratori præferri, vt solus administret, vel vt contutor, aut concurator satis offerens pponatur ei, vt & ipse solus administret: 1 Itaque p se non põt petere satisdationẽ à cõtutore suo, vel concuratore, sed offerre debet, vt electionem det concuratori, vel cõtutori suo, vtrum velit satis accipere, an satisdare. b Quòd si nemo eorum satis offerat: si quidem adscriptum c fuerit à testatore, quis gerat: ille gerere debet. Quòd si nõ fuerit adscriptũ: quẽ maior pars d elegerit, ipse gerere debet: vt edicto ptoris e cauet. Sin aũt ipsi tutores dissenserint circa eligendũ eũ, vel eos, qui gerere debent, ptor partes suas f interponere debet. Idẽ & in pluribus g ex inquisitione datis cõprobãdũ est, idest, vt maior pars eligere possit, p quẽ administratio fiat.

Qui tenetur accipere satisdationem à tutore, si non recipit, vel minus idoneam, tenetur subsidiaria actione, quæ etiã transit contra hæredes. Et potest tutor, vel curator cogi satisdare, etiam captis pignoribus. Aret.

Sciendum aũt est non

b An satisdare. Sic j. he inuti. stip. § alteri. in fi. Acc.

c Adscriptum. Scilicet in testamento, vel aliter appareat eius voluntas euidenter, quia dixi in satisdatione quis pferri debet: quod si non fuerit adscriptus: quem maior pars elegerit, ille gerere debet. Accur.

d Maior pars. Dummodo omnes velint per vnũ administrari. aliàs enim non cõpellerentur, sed omnes gerere possunt si velint. vt ff. de adm. tu. l. si plures j. § fi. & l. vel in partes 2 Et not. hic ar. quod stat maiori parti. sic. ff. de pact. l. iurisgentiũ §. vlt. & l. sunm hære dem. §. fi. & l. maiorem. & l seq. §. fin. & ff. de testib. l. iij. §. j. ibi, aliàs numeri testium & c. at contra. ff. de ser. rust. præd. l. per fundum: & ff. cõmu. prædi. l. fi.

ADDITIO. Solut. ibi loquitur in cõstitutione indiuidui, puta seruitutis in qua omnes requiruntur, hic de administratione, quæ est diuidua. & penes vnum insolidum est possibilis secũdum Bald. Vel ibi loquitur de ea communi pluribus. vt vniuersis, hic verò in communi, vt singulis Quæ tamen regulæ fallunt in multis casibus, vt per doctores hic. Vide capit. t. de ijs, quæ fiunt à maio. par. cap.

2 Rem nõ postulãte vnum ex eis eligi, plures simul agere nõ pñt. & si vnus velit diuidere, fiet diuisio eorum iudicis p officiũ iudicis. ar. l & pacto. ff. fami. erc. & l. cõm. diuid. §. si duo. ff. rõi diui.

e Edicto prætoris. Quod non habemus.

f Partes suas. Idest, se, & officiales suos & milites in stitię. Sed cur non committitur fortunæ 3 vt aliàs C. commu. de leg. l fi j rñ. & j. de leg. §. optionis l rñ. non ita alterius factum, scilicet pupilli possunt fortunę committere, vt suum proprium & concor. huic ff. de leg. 1. huiusmodi. §. si & ff de vsufr. l. si vsusfructus. j §. sed inter duos arg. contra in eo. ti. de vsufr. l. quoties duobus j. respon.

3 Fortunæ, seu sorti q cõmittenda sint Mando. in 14. q. 31. Regu. cãcel. an. 12. & seq.

g Idem & in pluribus. Per omnia: vt s. nisi quia hic à testatore non potuit scribi quis gereret: cum nihil dixerit de tutela: nam non darentur ex inquisitione si essent testamentarij. vt s. de Atti. tut. j respon.

Sciendũ. Diuiditur in quatuor partes. Primo quod officialis conuenitur subsidiaria actione. Secundo, quando, & in quibus casibus tenetur. Tertio ad hęredes extendit. Quarto, ponit nonum casum: videlicet, quod tutor cogitur satisdare. Secunda ibi, Subsidiaria. Tertia ibi, Quæ quidem. Quarta ibi, Quibus cõstitutionibus. Accursius.

CASVS. Domine, iã video in quibus casibus tutores satisdationẽ rẽ pupilli salvã fore interponere debeant: Pone modo quod non fuerit pupillis per tutores bene cautum, qualiter in defectũ tutorũ, vel fideiussorũ ab eisdẽ receptorum subueniatur ipsis pupillis? Resp. Imp Amice, in hoc casu optimũ remediũ.

solûm tutores vel curatores pupillis, vel adultis, cæterisq; [a] personis ex administratione rerũ teneri: sed etiam in eos, qui satisdationem acceperũt, [b] subsidiariam actionem esse, quæ vltimum eis [c] præsidium possit afferre. Subsidiaria [d] autem actio in eos datur, qui aut omnino à tutoribus, vel curatoribus satisdari non curauerunt: aut non idoneè [e] passi sunt caueri. Quæ [f] quidem, tam ex prudentum respõsis, [g] quam ex cõstitutionib⁹ [h] Imperialibus, etiam in hæredes eorũ extendit. Quib⁹ constitutionibus. [i] & illud exprimitur: vt nisi caueant [k] tutores, & curatores, pignoribus captis coerceantur. [l]

Actione subsidiaria non tenentur, qui tantũ dant tutores, sed qui satisdationem exigunt.

Neq; autem præfectus vrbi, [m] neq; prætor, neque præses prouinciæ, neque quisquam alius, cui tutores dandi [n] ius est, hac actione tenebit: sed hi tãtummodo, q satisdationẽ exigere solent. [o]

TITVLVS XXV.

DE EXCVSATIOnibus tutorum, vel curatorum.

beneficio legis ipsis pupillis indulgetur. Scire.n. debes, q nõ solũ tutores, vel curatores ex administratione sua pupillis, vel adultis, vel furiosis, vel cæteris qui in curatione sint, tenẽtur, sed etiam i magistratus, qui huiusmodi satisdationẽ à tutoribus, vel curatoribus acceperũt. vtilis actio subsidiaria dabit: quæ quidem actio subsidiaria vtrumque huiusmodi pupillis, vel adultus possit p̃stare subsidiũ. Et hæc actio subsidiaria nõ solum aduersus illos competit. q nõ idoneam cautionẽ à tut. vel curato. exponi passi sunt: nec solum aduersus magistratus datur: sed etiã tam ex prudentum responsis, q̃ ex constitutionibus principis i hæredes eorum extenditur: nec immeritò. In eiusdem enim constitutionibus exp̃ssè cautur, vt tutores, vel curatores ad prædictam satisdationẽ interponẽdã per pignorũ captionẽ coerceantur. vnde cũ ipsi magistratus sibi legis beneficio poterant ab huiusmodi periculo cauere: non est mirum, si ipsi, & etiã eorum hæredes pro sua negligentia teneantur. Scire tamen debes quod neq. præfectus vrbis, neque prætor, neque præses prouinciæ, neque aliquis alius, qui ius dandi tutores habet, p̃dicta actione subsidiaria pupillis. vel adultis vel cæteris in curatione existentibus tenebuntur: sed solũ hi qui huiusmodi satisdationẽ accipere solẽt. Et hæc dicuntur vsque in finem tit. Franc.

[a] Cæterisq;. Vt furiosis. & mentecaptis: vt ſ. ti. j. §. furiosi. & §. sed & mentecaptis.

[b] Acceperunt. Vt magistratus, quod dic vt dicemus, j. eo. §. neque autem.

[c] Eis. Scilicet pupillis, & similibus. Acc.

[d] Subsidiaria. Scilicet tutelæ vtilis contra eum. qui malũ dederit tutorẽ, vel vtilis negotiorũ gestorũ, qui malũ curatorẽ: nã eadẽ vtilis in magistratũ dat quæ i administratorẽ directa datur, & vsuræ veniũt vt in prima: vt ff. de magi. con. l. fi. & C. e. l. pe. Subsidiaria autem dr̃ pœnalis aptitudine: vt legis Aquiliæ actio dicit pœnalis aptitudine: vt j. ad l. Aqui. §. his autem. nã nec illa semper pœnalis est: nec hæc semper in subsidiũ datur: quia q̃nq; agi nt antequam conueniantur oẽs tutores: vt colligitur ex his, quæ dicuntur in hac gl. circa fi. Quare ad horum euidentiam distingue: aut fuit vnus tutor, vel curator, aut plures. Primo casu cõuenitur prius tutor, vel curator, & postea magistratus, vt hic. Si vero plures: & tũc aut oẽs gesserunt tutelã, aut curã, aut nullus, aut aliter tm̃. Primo casu oẽs conueniuntur ante magistratũ: vt ff. de admi. tut. l. Lucius. 2. §. pen & de magist. con. l. duo. In secundo idẽ: vt ff. de admin. tu. l. plures. s. In tertio subd. distingue, aut fuit diuisa tutela administratiu per iudicẽ, vel testatorẽ, aut non. Primo casu pro sua gestione quilibet tenetur, & nõ pro alterius: & postea magistratus in subsidiũ. ff. de admi. tu. l. Lucius. 2. §. pe. & C. de diui. tu. l. 1. Sed tamen in quatuor casibus vnus pro alterius parte tenetur, etiã post magistratum. scilicet, si tutorẽ, vt suspectum remouẽdũ nõ remouit, vel tardè remouit, vel remouendo intra pupilli prodidit. vel no exegit satisdationẽ rẽ pupilli saluã fore: cũ videretur eum, nõ soluendo: vt C. de diu. tu. l. s & ff. de adm. tutn. l Lucius. §. pe. Secundo casu cõuenitur primo gerẽs, secũdo magistrat⁹, tertio non gerẽs: nisi in dictis quatuor casibus: vbi conueniuntur etiam qui nõ gessit añ magistratum: vt C. de diui. tut. l. s. & ff. de admi. tu. l. etiam. & l. Emil. in fi. & l. tres tutores de hoc dixi in l. j. ff. de tute. & rat. distra. & in l. j. C. de transact.

ADDITIO. Et not. q in omnibus prædictis casibus pupillus cõueniens tutorẽ, p̃fertur cæteris creditorib⁹. l. dabimus. ff. de priui. credit. secus si ꝯueniat iudicẽ. l. j §. priuilegiũ. ff. de magis. l. 6.

[e] Idoneè. Aduerbium est: & facit ad hoc. ff. de magist. con. l. j. § sciendum. & §. exigere.

[f] Quæ. Scilicet tutelæ actio subsidiaria, vel negotiorum gestorum, vt diximus.

[g] Responsis. vt ff de mag. conue. l. j. §. sciendũ est. & l quod ad hæredem.

[h] Ex constitutionibus. vt C. de magis con. l. 2. & in alijs Græcis constitutionibus: sed aliter hæres tenetur. qui de dolo, & lata culpa tantum, aliter defunctus, qui etiam de leui culpa tenetur: vt ff de magi. conua. l. non similiter.

[i] Quibus constitutionibus. Scilicet Græcis.

[k] Caueant. Scilicet rem pupilli saluam fore.

[l] Coerceantur. Facit ad hoc ff. de admi. tu. l. j. j rñ. & ff. de dam infe. l. 4 §. 3. & ff. de lib. agn l. si quis à liberis. § si quis ex his. & C. de suspec. tu. l. 3. & ff. de ven. inspi. l. 1. §. quid. ergo.

[m] Vrbi. Scilicet Romanæ, [n] p excellentiã, vt ſ. de iut. nat. §. sed quoties Itẽ facit ad hũc §. de magi. con. l. j. Sed q est. ff. de admi. tu. l. Emilius. [o] Sed distingue tria genera iudicũ, quidam phi dare tutorẽ, & non exigere satisdationẽ, de quibus hic loquitur. Alij & dare, & exigere. de quibus ibi dicit. [t] Alij exigere, & non dare: vt tabelliones: & aliquis miles iustitiæ, cui talia cõmittunt. & isti tenent in subsidiũ: vt ſ da Act. tu. §. pen. & de mag. con. l. fi. Itẽ æstimatores patrimonij pupillorũ, pp quorum prauã æstimationẽ vilioris fideiussores excepti sunt, vt ff. de ma. con. l. 1. §. diuus. qui erant dãdi pro rei qualitate: vt ff de in ius vo. l. j. & q sat. cog. l. si verò. §. 2.

[n] Dandi. Scilicet, tantum.

[o] Solent. Aliàs debent. sed isti nec debent, nec solẽt, vt diximus.

DE EXCVSATIONIBVS tutorum, vel curatorum.

De excu-

† Aliàs auxiliũ.

† Contrariũ tenet gl. in l. a ctio. ff. de neg. ge. & ibi Bart. vbi vide q sit actio directa. & q vtilis.

Tutores plures & magistrat⁹ quo ordine ꝯueniri põt.

† Quales sũt defensores ciuitatũ. itẽque magistratus municipales qd vnde viri dicũtur. apud eos. n. satisdatio exigi solet à tutorib. siue ipsi eos dederunt, siua à præside, q eos dederit, insi sint satisdationẽ exigere. l j. in princi. & §. 1. versi. planè si p̃ses. ff. de magistra. conuen. [a] Mãdo. ſ Gl. Facu. §. Nec nõ electioni. in versic. vrbis. [a] Gl. t I d. l. Emil. ẽ similia huic.

† Et si differãt accipere satisdõnẽ, vel expedire processũ, vt hoc omnes transeat ad successorem, poterunt conueniri in syndicatu: vt d. l. j. §. secundũm las.

De excusationibus tutorum, vel curatorum vide dicite quod supra qui.mo.tu.fin promisse. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tu & cur & quia varijs ex causis excusari solent, ideo merito subdit de excusation tutorum, vel curatorum. Porc.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sexdecim partes. Primo ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur qui impeditur negotijs fiscalibus, & reipub. Tertia ibi, Et qui potestatē, qualiter quis excusetur propter potestatem, & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur pp litem, præcedentem cum pupillo, vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur pp numerum tutelarum, Sexta ibi, Sed & pp, qualiter excusentur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatem. Octaua ibi, Similiter, qualiter quis excusetur propter imperitiam literarum. Nona ibi, Item propter inimicitias, qualiter quis excusetur propter inimicitias. Decima ibi, Item is qui, qualiter quis excusetur propter controuersiam status. Vndecima ibi, Item maior, qualiter quis excusetur pp ætatem. Duodecima ibi, Idem & in milite, qualiter excusetur propter militiam. Decimatertia ibi, Item Romæ, qualiter excusetur pp exercitium liberalium artium. Decimaquarta ibi, Qui autem, in quantum tempus potest quis se excusare. Decimaquinta ibi, Qui tutelam, qualiter quis excusetur à cura pupilli sui. vel vxoris suæ. Decimasexta ibi. Si quis autem, declarat q falsa excusatio nō prodest. Item prima pars diuiditur in quinq; partes. Primo ponit, q plures, & variæ causæ sunt, quibus quis à tutela, vel cura excusat. Scdo ponit qualiter quis pp liberos excusat. Tertio quot liberi hnt excusare, seu pp quot liberos quis excuset à tutela, vel cura. Quarto fortificat dictum suum per similem rōnem diuertendo. Quinto declarat, qui liberi sint illi, qui præstāt excusationem. Secunda ibi, Plerunq;. Tertia ibi, Si.n. tres. Quarta ibi, exemplo. Quinta ibi. Sed adoptiui.

CASVS. Accessi ad Iustinianum, & ita coram eo proposui: Dñe, vos vultis tractare de excu.tutor. vel cura. dicatis ergo mihi quibus mod. excu. tu. vel cu. ab onere administrationis? Ad hoc rñ. Imp. Amice: tutores, vel curatores varijs modis à tutela, vel cura poterunt excusari. Qñq; enim per numerum liberorum suorū merentur excusari: siue hmōi liberi in ptāte sint, siue emancipati si tres liberos aliquis habuerit Romæ superstites, vel in Italia quatuor, vel in prouincia quinq;, à tutela, vel cura poterit excusari, & hoc ad modum aliorum munerū ciuilium. Nā & tutelā & curā placuit eē munus publicū: vñ sicut à cæteris munerib. publicis quis excusari poterit, ita & ab istis. Sed qd dñe Iustiniane, vos dixistis p liberos quē posse à tutela vel cura excusari: dicatis mihi p Deo, an illud locū hēat indistinctè I ofbus liberis? Rñ. Impe. quod tibi dixi gñaliter aliquē per liberos posse excusari: intelligere debes de naturalibus & legitimis. Nā adoptiui liberi patri adoptiuo ad excusationē non proficiunt: liberi.n. naturales. & legitimi exnes psonæ à patre naturali in adoptionē dati nihilominus ad excusationē psunt. & hoc vsq; ad versiculū nepotes. I quo sic pone casū. Vidimus q p liberos quis à tutela, vel cura excusat: sed

Liberorum numerus hic scriptus à tutela muneré vacationem præstat: adoptiui verò liberi ita demum ad excusationē prosunt: si à quopiam ascendentiū adoptati sint: non etiā si ab extraneo. Item nepotes ex filio præmortuo prosunt.

Excusantur autem tutores & curatores varijs ex causis. Plerunq; tamen propter liberos, [a] siue in potestate sint, siue emancipati. [b] Si enim tres liberos superstites Romæ [c] quis habeat, † vel in Italia quatuor, vel in prouincijs [d] quinque, à tutela vel cura potest excusari, exemplo cœterorum munerum. [e] nam & tutelam, & curam placuit publicum munus [f] esse. Sed adoptiui

quia appellatione liberorū, veniūt nepotes: qritur à domi. Iustiniano, an istud se extēdat ad nepotes? Rñ. Imperator, q non solum liberi in primo gradu existētes psunt sed etiā nepotes ex filio mortuo auo suo ad excusationē prosunt: quia in locum sui patris mortui succedunt, sed licet nepotes ex filio post mortem ipsius filij, hoc est patris nepotū, auo psint, nepotes tñ ex filia el prodesse nō poterunt. Et hoc vsq. ad versiculū, filij aūt, in quo sic figurat casus. Vidimus superius à principio ti. huiusq;, q liberi & nepotes ex filio excusant quem à tutela. vel cura. Sed qro dñe Iusti. an hoc verū sit de filijs mortuis? Rñ dñs Imp. qd dixi tibi filios prodesse: intelligere debes. q filij superstites tñ ad tu. vel cur. oneris excusationē prosunt: mortui n. nō psunt: & hoc vsq; ad versiculū illū, Sed si in bello. in quo sic ponitur casus. Ostensum est s. q liberi mortui nō psunt ad excusationē tutelæ, vel curæ. Nunc quæritur ab Imperatore, quid si in bello pro Republica occisi fuerint: an patri ad excusationem prodesse possint? Et rñdet, Certè constat eos prodesse. qui in acie principis ceciderunt. Qui. n. pro Republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. b.d. vsque ad §. Item diuus Marcus. Fran. de Are.

a Propter liberos. Superstites, & incolumes: vt ff. de vac. mu. l. 2.

b Emancipati. Nisi pater filio emancipato curator petatur: tunc enim non excusatur a cura emancipati: vt ff. eo. l. amicissimos. §. fi. 1 Vel dic, q licet faciat contra stimulos naturales: tamē bene potest vt ibi innuitur.

c Romæ. Hoc est in ciuitate Romana. & vsque ad centesimum miliarium: vt ff. de offi. præfect. vrb. l. j. §. cum vrbem. Accur.

ADDITIO Secus si dixisset in vrbe, vel in vrbibus: quia vrbs muris cingitur: vt l. vrbis. ff. de verb. signi. Et quid appellatione ciuitatis, vel patriæ cōtineatur: & quid si dicatur Aretium, Florentia &c. Angelus hic se remittit.

d In prouincijs. Sed nunquid illæ prouinciæ, quę altàs habent ius Italiæ, & hoc habebunt? Rñ. non: quia illud propter tributa cōceditur eis: vt ff. de censib. l. & fi.

e Munerum. i. onerum ciuilium, vt decurionatus. secus si patrimonij sit onus: vt ff. de va. mu. l. sexudecimū. §. numerus. & §. patrimoniorū. & l. his onerib. j. respō. & C. de his qui nu. lib. vel pa. exc. mer. l. j. lib. x. Item secus in honoribus: vt ff. de vac. mun. l. iij. & l. in honoribus. 3 Item secus: onerib. q honori inhęrent, vt de va. mu. l. sexudecimum. §. numerus.

f Publicum munus. Authoritate. nam dat tuitus: vt C. de decur. l. nullus. lib. x. facit ff. de verb. sign. l. pupillus §. munus. & l. munus propriè, & ff. de mu. & hon. l. j. §. illud. Sed contra ff eo. l. athletæ §. tutela. Sed non est publicū munus, vt ibi dicitur, vtilitate:

† Quis verus sit numerus triū liberorū, quā quę multa olim priuilegia indicta sint in gratiā eorū qui filios genuissent eleganter explicat Fräc. Balduī. in cō men. suo in hūc ipsum locū.

1 Et ista est verior sm Ange. hic, quia beneficio qd habeo pp te nō debeo vti 5 te: saltē vbi tu participas de eodē, sm Christo. p. l. si iudex circūuentio. ff. de mi. altàs secus, vt s. d. l. amicissimos.

2 Istā approbat Cy. in d. §. fi. & Angel. hic.

3 Ab eo tñ excusant 12. liberi, vt tenet gl. in l. si qs de curio. 2. C. de dec. lib. x. quā approbat Angel. & Por. hic licet gl. in l. 1. C. de iis q nu. li. vel pa. &c. dicat quod requiratur xvj.

liberi nõ ꝑſunt: [a] ĩ adoptioné autẽ dati naturali pr̃i [b] ꝑſunt. Itẽ nepotes ex filio proſunt, vt in locũ patris [c] ſui ſuccedãt, ex filia non proſunt. [d]

Ita demũ liberi à præfato munere immunitatẽ prebent, ſi ſuperſtites fuerint, mortui verò non: ni glorioſè pro republica in acie ceciderint.

Filij autẽ ſuperſtites [e] tãtùm ad tutelæ, vel curæ muneris excuſationẽ ꝑſunt, defuncti [f] autẽ non proſunt. Sed ſi in bello amiſſi ſunt, quæſitum eſt, an proſint. Et conſtat eos ſolo prodeſſe, qui in acie [g] amittuntur. Hi enim qui pro Republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere [h] intelliguntur.

Procurator fiſci excuſatur à tutela, vel cura. Ar.

Item diuus Marcus in ſemeſtribus [i] reſcripſit eum, qui res fiſci adminiſtrat, à tutela vel cura quandiu adminiſtrat, [k] excuſari poſſe.

Republica cauſa abſẽs, à tutela, & cura recẽter delata excuſatur: ſuſceptã aũt quandiu abeſt, intermittit, reuerſus verò intermiſſa onus ſtatim reaſſumit.

Itẽ qui reipublicę cauſa abſunt, [l] à tutela, vel cura excuſantur. [m] Sed & ſi fuerint tutores, vel curatores dati, deinde Reipublicæ cauſa abeſſe cœperint, a tutela, vel cura excuſanẽ, [n] quatenꝰ reipublicę cauſa abſunt,

licet authoritate ſic, vt hic dicitur: ſed vtilitate publicum eſt ſecundario: qa expedit Reip. &c. vt ī. de his qui ſui vel alie. iur. §. ſi. item contra ff. eo. l. ſpaduné §. qui accepit, & l. non tantum. §. non omnia. Sed licet * ibi generaliter remiſſionem publicorũ munerum habuit: tñ generali remiſſione non continetur tutela, vel cura fauore pupillorum & adultorum: ſicut & aliàs de generali dicto quędam excipiuntur: vt ff. de leg. 3. l. vxoré. §. feliciſſimo. & ff. de procurat. l. Pomponius. j. reſpon. ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. Caius.

a Non proſunt. Et hoc dico ad excuſationem. vt hic. & ff. de vac. mu. l. ſextidecimum. §. adoptiui. maximè hodie, cum nihil ad patré adoptiuum tráſeat: vt ī. de adopt. §. ſed hodie. Sed olim bene acquirebant ei, ſcilicet patri adoptiuo. Egi. Per.

b Naturali patri. Licet adoptiuo non proſint: vt ī. ꝓxi. reſpon. & ſecundum hoc puncta ibi, dati: Vel dic dati in adoptioné naturali patri, ideſt, auo vel proauo. proſunt arroganti: cum tranſeát in familiam eius: vt ī. de adop. §. ſed hodie. in fi. §. & §. ſeq. & ſecundùm hoc fiet hic mentio illius noui iuris. & punctabis ibi, naturali patri.

c In locum patris. Apparet q eo mortuo tantum ꝓſunt: eo autem viuo non proſunt: vt hic cum dicit in locum patris &c. & C. de his qui nu. lib. l. 1. & 3. lib. 10. Sed nunquid oẽs loco vnius cõputantur? Rñ. quidam q non, Sed contra dicunt leges expreſsè: nã loco vnius numerantur quotcunque ſunt: vt in Gręca l. ff eod. l. 2. § quotcunque. nam etiam in ſucceſſione loco vnius computantur: vt ī. de hære. quæ ab inteſta. §. cum filius. arg. ff. de contratab. l. j. §. j.

d Non proſunt Quia non ſunt in poteſtate ſua: vt ī. de patr pot. §. fin. hæc ratio non eſt bona: vt ī. eo. in prin. dicit. n de emancipato. vnde dicas, non proſunt auo materno: quia alij proſunt: vt C. de teſta. milita. l. quinta. & fin.

e Superſtites. ideſt viui.

f Defuncti. Idem & in non natis, licet conceptis: quia quo ad hunc caſum non ſunt pro iam natis: vt ff. eo. l. 2. §. qui autem in ventre. Accur.

g In acie. Scilicet principis: vt ī. de adop. §. fœminę.

h Per gloriam viuere. Not. mortuum viuere p gloriam: vt ff ad legem Aquil. l. qua actione. §. ſi quis in collatione. Et eҫ quis fingitur mortuus, qui viuit per vituperium, vt deportati: vt ff. de contratab. l. j. §. j. & §. pen. in fi. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. cum hic. §. ſi donator vbi ſeruus viuit. & tamen pro mortuo reputatur quo ad ius ciuile: vt ff de reg. iur. l. quod attinet & l. ſeruitutem.

Item diuus Marcus. CASVS Domine, iam vidi qualiter q̃s excuſatur ab onere tutelę, vel curæ nũquid pluribus modis poterit cõpetere excuſatio? Rñ. q ſic. diuus enim Marcus reſcripſit in Semeſtribus ſuis adminiſtrantem res fiſcales durante adminiſtrationa poſſe ſe ab onere tutelę, vel curę excuſare. h. d. vſque ad §. itẽ qui. In quo ſic figura caſum. Titius cũ Reipub. abſens datus eſt tutor, vel curator, quæritur ab Imperatore an poſſit ſe legitimè excuſare? Reſp. Imperator, q qui abſentes cauſa Reipubli. dati ſunt tut. vel curato. ab onere adminiſtrationis tut. vel cur. excuſantur. h. d. vſq. ad ver. ſed & ſi. in quo ſic figuretur caſus. Vidimus qualiter abſens datus tutor. vel curator excuſatur. Sed quid ſi aliquis datus tutor, vel curator Reipublicę cauſa abeſſe incipiat, an ſimiliter excuſetur? Reſpondet dominus Imperator, q non ſolum illi q in abſentia dati erant, poſſunt excuſari: ſed & ſi primo fuerant dati tutores vel curatores, & poſtea cœperunt abeſſe cauſa Reipu. à tutela, vel cura excuſantur, & interim curator loco eorum datur: quibus reuerſis curator loco eorum ſubrogatus deſinit curator eſſe: & ipſi adminiſtrationis onus recipiunt. nec in caſu iſto poſt reuerſioné anni habent vacationem: vt Papinianus libro quinto reſponſorum ſcripſit. Hoc enim ſpatium indulgetur his, q poſt reuerſioné ad nouas tutelas, vel curas vocantur, non aũt eis, qui priſtinæ adminiſtrationis onus recipiunt. h. d. vſque ad § & qui poteſtatem.

i In ſemeſtribus. * Ideſt, in ſex menſibus, quibus dabant operam ſtudio, nã alternis ſex menſibus dabant operã Imperatores bello, & ſtudio, vt ff de origine iuris. l. 2. §. ex his. in princ. vltimæ chartæ. Vel dic, q nomen erat libri in illis ſex menſibus compoſiti, quod in idem recidit.

k Adminiſtrat. Qui dicitur procurator fiſci. & facit ad hunc §. ſuprà de cur §. item in loco.

l Abſunt. Vel abfuturi ſunt, vt ff. de procu. l. filiuſfamilias §. fina.

ADDITIO Quia paria ſunt eſſe, vel de ꝓximo ſperari. l. pen. ff. de milit. teſta. qđ facit an licẽtiatus gaudeat bñficio doctorũ. da quo dic, vt ibi per docto.

m Excuſan. Hoc primũ rñ. loquitur, qñ eo exiſtente in abſentia Reip. cauſa datus fuit tutor, vel curator, quo caſu perpetuò excuſatur, ſi p 10. an. militauerit, vel cõpleuerit militiæ ſpatium, & non ignominioſè miſſus eſt. Aliàs qui intra quinquẽnium miſſus eſt, puta qa infirmus, nullũ habet excuſationẽ, qui poſt quinq. an. habet annũ q poſt 8. an. hẽt biennium, qui poſt 12. habet triennium, qui poſt 16. habet quadriennium, qui poſt 20 excuſationem perpetuã hẽt, vt dictũ eſt. & ff. eo l. ſed & militer. §. 1. 2. 3. 4. & 5. & § quandoque, vſque ad §. qui autem poſt. Accur.

n Excuſantur. Si hoc poſtulauerint prius. & etiam aliũ actoré, vel curatoré petierint, aliàs non. vt C. ſi tu. Reip. cã. l. j. & ff. de admi. tut. l. tutores. §. per ſe.

Et qui

* Sic I generali diſpenſatione ad obtinédum quodnis beneficiũ regulare non cõtinetur bñficiũ regulare Cluniacẽ. ordi. niſi exprimatẽ. Egi. Per.

* Et ſicut generalis immunitas non extéditur ad munꝰ publicũ authoritate, & vtilitate priuatum, ita nec ad ea le ordinarium, ſed extraordinariũ ſic. vt no. Bar to. & Dy. In d. §. q accipit.

* Tul. in ſomnio Scipio. dicit oib. q patriã ſeruarũt, iuuerũt, auxerũt, certũ eſſe in cęlo, & definitũ locum, vbi beati ſempiterno æuo fruũtur. Egid. Per.

* Idẽ in eo qui ingreſſus ẽ religioné etiã beati Franciſci ſm omnes hic arg l. miles, & ibi gloſ. ff. de ca lud.

* Tu dicito. Semeſtrium appellatiõe notari libros qbꝰ res geſtæ, & adminiſtratæ ſex menſibus explicabã tur: vti & Annales, qui res vniuſ anni geſtas continetent dictĩ ſunt.

* Et qđ parum diſtat, nihil diſtare vĩ ait Ariſt. Egid. Per. Milites à bello miſſi quotannos excuſationis habent.

Et qui potestatē. CASVS. visum est superius de pluribus personis qualiter se possunt excusare à tut. vel cur. Nūc quæritur à domino Imperatore, an sint aliæ personæ, quæ possint excusari? Respon. Impera. q non solum prędicti à tutela, vel cura excusantur, sed etiā qui aliquā potestatē habent: vt præfectus vigilum, vel annonę, quia etiā illi à susceptione tutelæ, vel curæ durante officio suo se possunt excusare: vt diuus Marcus rescripsit: sed tutelam susceptā occasione potestatis non possunt deserere. Sed nūquid si aliqui datus tutor vel curat. habeat litem cū pupillo, vel cum adulto, poterit occasione illiꝰ se excusare? Respond. q nō. nisi de omnibus bonis ipsius pupilli, vel fortè de hæreditate aliqua ipsi pupillo delata controuersia fuerit. In hoc casu excusatio habebit locum. Et hæc dicuntur vsque ad §. item tria. Aret.

& interea curator loco eorum dat̃, qui si reuersi fuerint: recipiunt onus tutelæ. Nec anni habent vacationem: vt Papinianus lib. v. respō. scripsit. Nam hoc spatium habent ad nouas tutelas vocati.

Publicam habēs iurisdictionem à suscipienda tutela excusatur: susceptā autem non deponit.

Et q ptātem [a] aliquā habent, se excusare pñt, vt diuus Marcus rescripsit, sed susceptá [b] tutelā deserere nō possunt.

Propter litem quā quis habet cū pupillo non excusatur à tutela, nisi sit omnium, vel maioris partis bonorum. Aret.

Itē pp litē, quā cū pupillo, vel adulto tutor, vel curator habet, excusari non pōt, nisi fortè [c] de oībus bonis, vel hęreditate [d] controuersia fit.

a Potestatem. Vt quia fit præfectus vigilum, vel annonæ: vt ff. eod. l. administrantes. & similes, qui potestates vocantur: vt C. da mod. mul. l. eos. secꝰ si fit circa latus principis. cœptam enim non complebit: vt ff. eo. l. iurisperitos. in principio. Accursius.

b Sed susceptam. Vt ī. proxi. §.

c Nisi fortè. Imò & sine fortè. uel etiam si de maiori parte bonorum pupilli sit controuersia: vt ff. eo l. propter litem. j. respon. & facit C. eod. l. si vt allegas. & ī. de authori. tuto. §. fin. & C. qui dare tuto poss. l. creditorem. sed hodie non potest creditor, vel debitor esse tutor: vt in Authent. vt ij, qui ob. se hab. per. § j. collatione vj.

d Hæreditate. Scilicet ipsi pupillo à patre delata, vel à quocunque non curo, propter magnitudinē enim litis ponit de hęreditate.

Item tria. CASVS Domine. nūquid sunt adhuc plures modi, quibus tutor, vel cur. ab onere administrationis poterunt excusari? Respon. quod sic: Nam tria onera tutelæ, vel curæ non affectatæ quandiu administrantur, tribuunt excusationem: ita tamē in casu isto intelligenda sunt tria onera, vt tut. vel cur. plurium pupillorum eiusdē hæreditatis, vt puta fratrū, vel nepotum, pro vna tutela computentur. Nam nō numerus pupillorum, sed separatio patrimoniorum facit plures tutelas, & non solum in prędictis modis locum habet excusatio. Et hoc vsque ad §. Sed & propter. Franciscus Aretinus.

a Itē tria onera No. dicit onera. quatuor enim posset habere tutelas, quæ sibi excusationem non darēt si sint leues, vel leuissimæ: vt hic. Item no. q dicit tria onera. tres enim posset habere, & tñ pro una computarentur: puta fratrū, vt sequit̃. Nō. n. numerus pupillorum plures tutelas facit, sed patrimoniorū separatio: vt ff. e. l. tria. & l. si is. Itē quod dicit non affectatæ. nota, nā si dedisset operam, & sic affectasset eas habere. nō prodessent: quia non viderentur onerosæ: vt aliàs, qui data opera Reipublicæ causa abest: vt ff. ex quibus cau. maio. l. & qui data. & facit ff. si quis cau. l. a. §. si tamen. & ff. ad leg. Corn. de fal. l. vxori. §. 2. iuxta illud. Hoc portat leuiter, quod portat quisque libenter. Itē hæc tria onera ī domo vna esse sufficit: vt si pater. vel filius gerat, omnes excusantur: sed non cōputātur, nisi ob aliū tutorem teneantur: vt ff eo. l. dissimus. § fina. & l. seq. & ff. de ritu nupt. l. si qs tutor. Item Honorarius hoc nomine nō computatur: vt ff. e. l. spadonem. §. si ciuitatis.

ADDITIO. Item duæ excusationes īperfectæ diuersi generis, puta duæ tutelæ cum duobus filijs: non faciunt vnam plenam. l. excusantur. §. amplius ff. eo. & an vnus testis cum fama probet in criminalibus. Vide Ang. hic. Sed & pp.

Tria tutelæ non affectatæ onera separatorum patrimoniorum, quandiu administrantur, immunitatem tribuunt.

Itē tria onera tutelę non adfectatę, vel curæ, pstant vacationē, quādiu administrantur, vt tñ plurium pupillorum tutela, vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro vna computetur.

Paupertas, infirmitas, & literarū imperitia simplicitati annexa vacationē à munere tutelæ tribuūt.

Sed & propter paupertatem excusationem tribui, tam diui Fratres, q̄ per se diuus Marcus rescripsit, si quis imparē [f] se oneri iniuncto possit docere. [g]

Infirmitas excusationem præstat à tutela, vel cura. Aret.

Item propter aduersam

CASVS. Titius volens facere testm̄ suū, Mæuiū vicinum pauperem, & adeo in rebus tenuem, vt non habeat vnde viuat, nisi ex suis operis, in suo testamento filijs suis impuberibus tutorem, aut puberibus curatorem instituit. Quærebatur à dn̄o Imperat. an ista Mæuius propter suam paupertatē possit se excusare ab administratione huiusmodi tutelæ. Rñ. dominus Iust. quis excusatur à tutela, vel cur. propter paupertatem, si sit adeo pauper, vt non possit administrationi tutelæ, vel curæ intendere, sed habeat necesse operari, vt viuat. & hoc tam diui fratres, quā diuus Marcus rescripserunt. Et hanc paupertatem debet probare is, qui ad tutelam, vel curam vocatur. Fran. Are.

f Imparem. Idest si nō habeat tm̄ in bonis, quātum pupillus cui datur tutor: vt hic. ff. e. l. paupertas. Aliàs aūt dicitur pauper, qui non habet quinquaginta aureos in bonis: vt ff. de accu. l. nōnulli. Vel dic verius eum esse hic pauperē & imparem oneri, qui sic laboribus est implicatus propter paupertatem, vt tutelæ superesse non possit: cum fortè in agro eum tota die esse oporteat. Nec enim placet prima expositio. cum hoc munus magis in obsequio personę, quā in aliqua erogatione consistat. unde paupertas talis nō nocet: dummodo possit superesse tutelæ: vt ff. de muneri. & ho. l. curę. §. inopes. & j. tit. j. §. fin.

g Docere. Idest probare.

Itē propter. CASVS. Titius in extremis vitæ cōstitutus Mæuiū in suo testamēto tut. aut cu. suis filijs dedit: qui quidem Mæuius adeo infirmitate detinebatur

Melius facit lex, athletæ. §. gentiū. ff. eo. vbi dicit Barto. q offitiales publici, vel Antiani sunt Immunes à gabellis vel collectis extraordinarijs nō. or. Ange.

a Itē si altera ipsa-

rū, vel et quarta superueniens sit breui tēpe finiēda: puta ī. semestre. l. nō dictum. in prin. ff. e. Ex quo textu infert Bart. vnū futurum magnū æqui pollere tribus, & p eo futem suspendi posse. Et quo intelligat̃ futurū vnum, vel plura, vide in l. eum qui. §. idē scribit. ff. de furtis Ang.

Tutor p quam paupertatē à tutela excusatur.

Paupertas non excusat à tutela.

Rō, q̄a onꝰ tutelæ nō est reale, sed psonale, nec iniūgitur cuiquā respectu patrimonij, sed personæ secundum Angel. Egid. Pet.

Ista cō muniter approbat̃ per do.

tor, vt suis rebus, seu proprijs negotijs interesse nequisset. iste Mēus⁹ voluit se excusare ab administratione hmōi tut. vel cur. pp suam infirmitatē qua tenebatur, quærebatur à dño Imper. an ista excusatio eum reddat immunē ab onere tut. vel cur. Respon. domin⁹ Imperator quòd ꝑpter aduersam valetudinem, per quam quis proprijs rebus administrandis superesse nō possit: excusatio locū habebit. h. d. Fran. de Are.

a Aduersam valetudinē. Vt si est surdus, vel mutus, vel perpetua valetudine detēt⁹: vt C. qui morb. se excu. l. j. q morbus prout durauerit, excusat. Sed furor non excusat, sed interim curator datur, ſm Io. vt ff. eodem. l. nō solum. §. fi. & seq. duab. legibus, vsque ad §. sunt & alij. Sed quidam ex supradictis etiam si velint, nō admittūtur: vt surdus, & mutus: vt ff. de tute. l. 1. §. pe. & §. fin. Quare dic, q quantum ad eos impropriè ponitur excusatio: vt j. eo. §. minores.

valetudinem: a pp quā ne suis quidē negotijs interesse potest, excusatio locum habet.

Homo simplex & ignarus literarum habet à tutela excusationem.

Similiter eos, qui literas nesciunt: b excusandos esse, diuus pius rescripsit: quamuis & imperiti literarum possint ad administrationem negotiorum sufficere.

A capitali inimico tutor testamento datus excusatur: videtur .n. datus, vt debitis implicetur, & negotijs inuoluatur.

Itē si pp inimicitias c aliquem testō tutorē pr̄ dederit: hoc ipsum p̄stat ei excusationē: sicut per ꝯ̄rium nō excusantur, qui se tutelam administraturos patri pupillorum promiserant. d

Similiter. CASVS Vidimus superius qualiter propter penuriam rerū tēporalium, & sanitatis quis à tutela excusatur: sed quia est alia penuria, q̄ dicitur ignorantia: ideo quærebatur à domino Imper. an imperitia literarum quē possit à tutela vel cura excusare: Resp. dominus impe. q etiam ratione imperitię literatū possit quis à tut. vel cura excusari. Diuus enim Pius rescripsit eū qui literas nescit, ab onere administrationis tutelæ, vel curæ excusandum esse. Not. q dictio, quāuis, in medio §. posita pōt poni aduersatiuè. Itē potest poni correctiuè, siue determinatiuè, s. vt etiam imperiti literarum possint esse tuto. vel curato. si sint experti negotijs, & hoc vltimum verius est. h. d. Franc.

b Literas nesciūt. Et simplices sunt, vel rudes, aliud si sunt sagaces in negotijs: tunc enim non excusantur, vt subijcit: quamuis &c. vt ff. eod. l. Athletæ. §. pe. & fi. not. literatū ad aliqua admitti, ad quæ non recipitur illiteratus: i vt C. de postu. l. 2. & in Auth. de iudi. § j. in glo qui ex se col. 6. Et not. meliorìs conditionis esse sapientem, quam stultum.

Item si pp. CASVS. Si pater in testamento aliquē tu. pp inimicitias dederit: puta sic dicendo. Titiū tutorē pupillis filijs meis do, vt debitis supponatur, & a pupillis vexet: eo ipso q pr̄ hoc expressit, iste Titius tutor datus poterit se ab onere administrationis excusare: sicut p ꝯ̄trium nō excusantur illi, qui promiserunt pr̄i pupillorum se eundē tutelā administrare. Sed pone q datus fuit tutor quibusdā pupillis: & ipse hoc solū adducit in excusationē, q erat ignotus patri pupillorū: nunquid tūc talis excusationis ab onere administrationis liberat? Rñ. Imp. q. nō. Nā diui fratres rescripserūt non esse admittēdā excusationē eius, q. hēt solū pro rōne, q pr̄i pupillorū ignotus fuerit. Itē si aliquis exercuerit capitales inimicitias cū patre pupillorū, nec postea reconciliatio interuenit: poterit se ab onere tute. vel curę excusare. rō iuris est. Et si aliqs stat⁹ qōnē à patre pupillorū passus erit, vel si ille quæstionem status moueat: in vtroque casu locum habet excusatio. Et h. d. vsq; ad §. Itē maior lxx. Fran. Aret.

Eò quòd quis non cognoscit patrem pupilli, nō excusatur à tutela. Are.

Non esse autem admittēdam excusationē eius, qui hoc solo vtit, q ignotus e patri pupillorum sit, diui fratres rescripserunt.

Inimicitiæ capitales, si reconciliatio non sit secuta, præstant vacationem à tutela.

Inimicitiæ, quas quis cū patre pupillorū, vel adultorum exercuit, si capitales f fuerunt, nec recōciliatio interuenit: à tutela, g vel cura solent excusare.

Qui passus fuit controuersiam status à patre pupilli, hēt vacationē. Are.

Item is, qui status controuersiam à pupillorū h patre passus est; excusatur à tutela.

c Inimicitias. Vt q̄a ideo eum dedit tutorem, vt debitis supponatur, & à pupillo vexet. Et not. quòd trib⁹ casibus excusat inimicitia: vt si exp̄sserit, vt dictum est, vt hic. Itē & q̄n interuenit post testamentū. Item & secundum quosdā & q̄n ante testamētum: si tamē fuit capitale certamen. In quarto casu nō: vt si ante testm̄ facta fuit, & non capitalis: quia videtur remisisse ex quo i testamēto dedit tutorē: vt ff. e. l. Athletę. §. dat remissionem, prout est ibi in litera pri⁹, vt & j. eo. §. inimicitiæ.

d Promiserant. Licet aliàs habeāt excusationē: vt hic, ff. de testa. tu. l. ex snia. l fi. & hoc vbi ꝑmisit, vel sic se iactauit. Quid autē si in testō se tutorē scripsit? Rñ nō erit tutor, nisi vel euidenter idoneus appareat, vel pr̄ eum confirmauerit: vt in d. l. ex snia. & tunc decreto erit tutor. & ff. ad l. Cor. de fal. l. vxori. §. j Accus.

e. Ignotus. Sed is excusatur, qui ibi domicilium nō habet, vbi datus est: vt ff. eo. l. fi. in fi.

ADDITIO. Quod est verū, ſm Ang. si ibi ꝯstituerit domiciliū; aliàs aūt nō est opus excusatione. cū à iudice dari nō possit: vt est gl. in l. neq;. C. qui da. tu. p sl. Et qua actione teneat, si spontè gessit. & an testis debeat cognoscere ꝯ̄henter: vide hic, cū determinant q sic, si deponant de facto contrahentis.

f Si capitales. Capitales accipe, vel quia accusabat eū de aliquo crimine, qđ ingerebat pęnā capitis, i. status: vel qđ ingerebat pęnā sanguinis, vel insidiabat vitę ipsius. ſm Azo Et no. hic fieri aliquid rōne inimicitię, qđ nō fieret aliàs. sic. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cū quidā. & l. licet adt. & ff. de lib. cau. l. si pariter. §. quod si adhuc. Nā inimicus iudex esse nō pōt: vt ff. de ꝑc. l. filiusfamilias. §. fi. l. vel exilio.

g A tutela. Vel datiua, vel legitima: si autem testamentaria, dic vt s. in gl. vt quia &c.

h A pupillorum patre. Vt quia pater pupillorum qñq; dixit, hunc, quē dat mō tutorē, suum seruum fuisse, vel libertum. Istæ n. sunt qōnes de statu: vt j. de ac. §. præiudiciales. Et est rō: quia mortis accusationi hæc quæstio assimilatur: vt ff quod me. cau. l. isti quidē §. j. Idem est ꝯ̄. si hic mouet qōnē status ipsis pupillis: vt ff. eo. l. athletæ §. amplius. Accur.

Addi-

a Nā morb⁹ dat vacationem ipso iure. & sic volens non admittit. l. lumini bus. C. q. da. tu. po. Bgi. Per.

i Sic de iure canonico illiterat⁹ nō pōt obtinere beneficiū: vt c. cum nōis. ex. de cōcess. ꝑębē. vbi Inno.

Inimicitia tribus casib. excusat à tutela.

Inimicitiæ dicuntur capitales dupliciter.

ADDITIO. Intellige istud verum, si nõ studio sè, vel p calumniam mouit quæstionem: vt ibi: aliàs secus, quod facit vt testis nõ repellatur à testimonio cõtra eum, qui ipsum accusauit. vel percussit studio sè, vt ipsum excluderet, secundùm Ange. hic.

Item maior.

CASVS. Domine, iam vidi plures modos, quibus tutores, vel curatores excusantur: nunquid adhuc poterunt pluribus modis excusari? Respond quòd sic: quãdoque enim excusant ratione ætatis. nã si maior lxx. annis tutor, vel curator datus fuerit, ratione ætatis se excusare poterit. Et non solum ratione senectutis, sed etiam ratione minoris ætatis, secundum iura antiqua. excusatio locum habebit. Minores enim xxv an. olim ab onere administrationis tutelę, vel curæ excusabãt: hodie verò per cõstitutionem nostrã ad tutelæ, vel curæ administrationẽ aspirare prohibẽtur, io tãtum videlicet: vt de cætero excusatione opus non sit. Nam & si vellent, nullo modo admitterent.

Maior septuaginta annis à tutela se excusat: minor 25. nõ admittit. Are.

Item maior septuaginta annis a à tutela, & cura se põt excusare. † Minores autem xxv. annis, olim quidem excusabantur, nostra autem constitutione prohibentur ad tutelam, vel curam aspirare: adeò vt nec excusatione b opus sit.

Qua constitutione c cauetur, vt nec pupillus ad legitimã tutelam vocetur, nec adultus: cùm sit inciuile eos, qui alieno auxilio in rebus suis administrandis egere noscuntur, & ab * alijs reguntur, aliorum tutelam vel curam subire. d

Miles militans tutor esse non potest.

Idem & in milite e obseruandum est, vt nec volens f ad tutelæ onus admittatur.

Docentes grammaticã, vel rhetoricam, vel medicinam, vel Romæ, vel in patria sua, intra numerum deputatũ, excusantur à tutela. Are.

Itẽ Romæ Grãmatici, g Rhetores, & Medici, & qui in patria sua has artes exercent, & intra numerum sunt, à tutela & cura habent vacationẽ.

Plures vacationis causas habens, si in quarundã probatione defecerit, alijs intra p̃scriptũ a lege tẽpus vti non prohibetur.

Qui autem vult se excusare, † si plures habeat excusationes, & de quibusdam non proba-

† Hic Cato apud Cic. in senectute, quã ob rẽ & legib⁹, & institutis vacat ætas n̄ra muneribus ijs. q̃ non p̄sũt sine viribus sustineri.

* Aliàs sub alijs.

In cõstitutione enim nostra expressè cauetur, ut nullus pupillus ad tutelam legitimã vocetur, nec adultus. inciuile enim nobis uidet eos, qui in reb⁹ suis administrãdis alieno auxilio egere noscunt, & sub alijs reguntur, aliorum tutelam, & curam subire Et idem in milite in expeditione militari existente seruandum erit, ut ipse etiã uolens ad tutelæ, uel curę administrationem non admittatur. Et hęc dicũtur usque ad §. Qui autem uult. Fran.

a Septuaginta annis. s. iam cõpletis: ut ff de iure im mu. l. iij. & ad Treb. l. qui filiũ, & filiam § j aliàs nõ esset maior ut ff. de mino. l. iij. §. minorẽ. 3 sed in alio personali publico munere statuit tps lv. ann. ut C. qui ætate. l. n. li. x. Et nor. ratione senectutis aliqua fieri, quæ aliàs non fierent. ut hic, & ff. de iure immu l. semper. j. respon. & C. de postul. l. prouidendum.

b Nec excusatione. Sed larga significatione, etiã qui prohibẽtur excusantur: ut ff. de postul. l. j. §. initium. & C. q morbo. l. unica. & ff. de tutel. l. j. §. pen. & fin. & j̃ eod §. penul. & fi. facit ad hoc ff. de legu. tut. l. eius est nolle. Accur.

3 Qñ aũt requirat annus cõpletus, vl sufficiat cœptus, vl qñ tps requirat de mo. nẽ vel ad momentum, dic vt ibi p gl Bart. & docto. Ange.

c Constitutione. C. de leg. tu. l. fi. & facit ĩ. de fiduc. tut. § fi. Accur.

d Subire. Facit ad hoc in Aut de sanct. epis §. damus autẽ. ibi, qui enim alios. colla. ix & ff. de edẽ. l. si quis ex argen. §. prætor ait. ibi prohibent, & in gl. ni edat.

e idem & in milite. in militia existẽte: secus in ueterano: qđ dic, ut diximus. ĩ. e. §. itẽ qui reipublicę. Ad hoc aũt, q aliquis sit miles, sex sunt necessaria: ut diximus in Authen. de man. princ. §. fi. & in l pe. ff. ex quib. cau. maio & j̃. de mil. test. super rub.

ADDITIO. Et refert Ang q militet nostri tem poris gaudẽt priuilegijs, dummodo in eis sit eadem ratio, & causa priuilegij concedendi.

f Nec volens. & ita ipso iure non tenet datio: vt hic, & C. q da. tu. pos. l. militiæ, nisi à cõmilitone det: vt ff. eo. l. pp magistratum. §. fi. 2 Aliud est in cœlesti militie, vt in clerico, q admittit vsq; ad quartũ gradũ: vt in Authen n. de sanc. epis. §. presbyteros. collat. ix quã habes C. de epi & cle. super l generaliter.

2 Sed saq. de Aretio ibi tenet cõtrã, & illũ tex. intelligit ĩ veterano.

ADDITIO. Dic q imò hodie vsque ad decimũ gradũ sicut ad successionem, secundùm io. de Plat. per §. si vero neque. in Authen. de hæred. ab intesta. de iure tamen canonico omnis clericus, vel pmotus episcopus, & monaci possuns suscipere tutelam ex causa pietatis, quamuis nõ cogãtur, nisi in subsidium, & pro miserabilibus personis. octuagesima ses ia di. peruenit & xvj. q. j. c gñalr in gl. j.

g Grammatici. id est magistri de grãmatica, & idem dicas de sequentibus. Et adiunge his sophistas, idest. Dialecticos: ita q oẽs q docent triuium, excusantur: vt hic, & ff. eodem. l. si duas. § j. & hoc si docẽt Romæ, vbi est communis patria: vt ff. ad municip. l. Roma & hic Item si in patria sua. vt hic subijcit. Itẽ oportet, q sint intra numerum. habebat enim quælibet ciuitas numerũ secundum suam quantitatem. & Grammaticos & Dialecticos, & Rhetores, & Physicos, siue medicos, ita tamen q nulla vltra decam haberet, quibus hanc immunitatẽ daret: vt ff. eodem. l. si duas. § fi Sed aliud videtur in ijs, qui docent quadriuium, vt Musicam, Astronomiam, Geometriã, & Arithmeticam, nã nõ videntur habere excusationẽ: vt ff. eod. l. Geometrę. Quid de legum doctoribus: Non excusantur, nisi Romæ: vt ff. eodem. l. sed & reprobati. §. fina. & §. penul. vel nisi in cõsiliũ principis sint assumpti: vt ff. eodem. l. iurisperitos. Vltra numerum autẽ, vel extra patriam suam nemo excusatur: nisi sint multũ disciplinati: vt ff. eodẽ. l. sed & reprobati. §. amplius. Item philosophos. qui docent in naturalibus. cõstat excusationem habere: vt ff. eodẽ. l. sed & reprobati. § amplius.

† Cõcor. cũ hoc §. c. pastoralis. cũ gl. super ver. audiant. in princi. ex. de excep.

Sciẽtię triuiales excusant tutores.

Scientiæ q̃driuiales nõ excusant à tutela.

Doctor leg. an excusetur à tutela.

Qui aũt vult se excusare. CASVS. Dñe, quidam datus fuit tutor, vel curator, qui multas, & uarias habuit excusationes: & quasdã ex illis pposuit, & alias proponere prætermisit: postea excusationes propositas in processu iudicij probare nõ potuit: nũquid alias excusationes, quas ab initio nõ pposuit, adhuc proponere poterit? Respondeo quòd sic, Qui enim se excusare uult: si plures habeat excusationes, & quasdam ex iis, in exordio litis propositas nõ probauerit: alias excusationes sibi competẽtes, licet ab initio omissas, attamen intra statutum tempus proponere

uerit: alijs vti [a] intra tēpora constituta non prohibetur.

Qui se à tutela immunē dicere vult, si intra cētum miliaria à loco, in quo tutor destinatur, constitutus sit: excusationis causas intra dies quinquaginta continuos, ex quo nouit se tutorem, proponat: qui verò suprà centum distat, pro singulis viginti millibus vnū diem habet: & extra hos dies triginta, sic tamen vt collectis oībus nō minus sint, quàm qnquaginta dies.

Qui aūt excusare se volunt, nō appellāt: [c] sed intra qnquaginta dies [d] cōtinuos, ex quo cognouerūt [e] se esse tutores, vel curatores datos, se excusare [f] debēt, cuiuscūq; gnis sint .i. qualitercunq; dati fuerit [g] tutores, si intra cētesimū lapidē [h] sūt ab eo loco, vbi tutores dati sunt. si verò vltra centesimū habitāt: dinumeratiōe facta viginti miliū [i] diurnorū, & amplius triginta dierū: [k] q [l] tū [l] (vt Scæuola dicebat) sic debent computari, [m] ne minus sint, quàm quinquaginta dies.

ponere. & probare non prohibetur. Et hæc vsque ad illum. §. Qui autem excusare sa volunt non appellant &c.. Fran de Aret.

[a] Alijs vti. Dummodo initio omnes proposuerit, scdm quosdam. [i] aliàs non potest: vt ff. eod. l. scire oportet. §. sufficit. versi. scire autē. Vel quod verius est, secū dum lo. hic q illud quod ibi dicit, q similis est ei, qui senon excusauit, qui omnes prius nō proposuit, verū est quo ad non nominatas: quia oportet q adhuc proponat si non est lapsum tpūs: vt hic. & ff. eo l. pp litem. §. j. & ff de except l. nemo & ff. de transa. l. cū hi. §. si prætor. 3. C. de inoffi. testa. l. § maiores. Sed ibi ab initio duas proponere non potuit: quia sibi esset 3rius. & ita verum est.

[b] Tempora. Quæ sint ista tempora, habes j. prox. §. Qui autem excusare &c.

CASVS. Domine, Datus sui tut. cuidam pupillo, & ego habebā tres liberos in vrbe ve[illegible] quatuor i prouincia, vel quasdam alias excusationes mihi competentes, vnde à datione tutelæ volebam appellare. iudex non admisit appellationē meam, dicatis mihi quid iuris est in casu isto? Ad hoc respon. Iustin. Amice, iudex contra te iustè processit. Qui enim ab onere administrationis tutelę, vel curę se voluerint excusare, ab ipsa datione nō debent appellare: imò intra quinquaginta dies continuos connumerandos, ex quo nouerunt se datos esse tu. excusationes sibi competētes debent coram iudice proponere cuiuscunq; generis sint, hoc est, siue à testatore, siue à lege, siue à iudice dati extiterint. & hæc sunt vera, si intra centesimū miliare à loco i quo dati fuerint, habitēt. Alio enim modo facienda est computatio, si vltra centesimum miliare ab eo loco, in quo dati fuerant, habitēt. Tūc enim pro singulis viginti miliaribus donec venerint ad locum, in quo dati fuerunt, computabitur eis vnus dies: & cum venerint ad eundem locum, numero resultanti ex computatione dietum, ex beneficio legis adijcietur spatium xxx dierum: intra quod poterunt se excusare. Sed tamen vt Scæuola dicebat: in hoc casu, si minor numerus ex computatione dietarum, & adiectione xxx. dierum resultet, quam spatiū l. dierum: de æquitate ita erit facienda computatio vt illi qui habitant vltra cētesimum miliare ad suas excusationes proponendas, nunquam minus habeāt, quam l. dies. Et hæc dicuntur vsque ad illum § Datus autem tutor. Fran. de Aret.

[c] Non appellant Sed cōtra ff. de app. l. cum in vna. §. tutor. Sed ibi appellatum fuit ab ipsa sententia lata contra excusationē sed ab ipsa datione appellari non potest: vt hic. & ff. quan. appella. sit l. i. §. si quis tutor. Sed in alijs muneribus contra: quia à dationa appellatur. vt C. de appella. l. hi qui. & C. de temp. & re ap. l. j. & C. de decur. l. i. lib. x.

[d] Intra quinquaginta dies. Ita tamē quòd intra quatuor menses connectatur isti quinquaginta dies: licet cognouerit se fortè datum circa finē quatuor mēsiū: vt ff. eo. l. quinquaginta, arg. eius, quod est. ff. ad legé Iul. de adul. l. mariti. § prępterea. & hoc secundū quosdā. Vel dic, quod hi quatuor menses currunt à die cognitionis: sicut & quinquaginta: & hoc quantum ad cursum causæ. Sed initiū est vsque ad quinquaginta dies, & sic parū vltra duos menses potest hæc causa durare post l. dies: & sic intelligitur prædicta lex quinquaginta. Et quod ibi dicit in si. ex die nominationis, subaudi & cognitionis. [a] aliàs verò regulariter triennio durant lites: vt C. de iudi. l. properandū. in principio.

[e] Cognouerunt. Sed nunquid in dubio præsumetur cum scire, vel ignorare semper? Respō. videtur quòd semper scire præsumatur, etiam ex de nominationis, saltem ex tunc, quando ad eum notitia venire potuit: nisi probet se ignorasse. vt C. de peric. tut. l. si tutor. Sed tū cōtradico. s. vt psumatur semper eū ignorasse: nisi probetur eius scientia: vt ff de admi. tut. l. hoc autem. & C. qui mil. poss. vel non poss. l. seruit. in gl. s. lib. xij. & ff. de proba. l. verius. Nenc obstat pdicta l. si tutor. quia ibi publicè erat notum: vnde nec iste tutor potuit ignorare. vt ff. de iur & fac. igno. l. regula. Vel qd dicit ibi, idq̄ue liquidis probationibus ostenderis. s. eo quòd non probetur contra. vt alıter, vt ibi solet dici.

[f] Se excusare. Scilicet dando initium excusationi, vt modo diximus, & eam redigēdo in scriptis: per libellum: vt ff. eo. l. scire oportet. § oportet autem. non tamen solus libellus hic sufficit, nisi & probet excusationem, quæ ibi continetur: vt ff. e. l. excusare. Accur.

ADDITIO. Quòd facit vt terminus dat⁹ ad opponendū, seu excipiendum, intelligatur ēt datus ad opposita, seu excepta probandum, scdm Christoph. hic.

[g] Dati fuerint. Siue à testatore, siue à lege, siue à iudice: vt j. tit. j. §. ij.

[h] Lapidem. Idest, miliarium. lapidibus etenim signabantur miliaria.

[i] Viginti milium. Vt pro vnoquoque die viginti miliaria computentur: vt ff. si quis cau. l. j.

[k] Triginta dierum. Scilicet debet dari terminus, intra quem se excusent. Vel dic, excusare se debent facta dinumeratione xxx. dierum &c.

[l] Qui tamen. Repete, debent se excusare intra illos triginta dies: qui tamen &c.

[m] Computari. Caueat ne fallaris in hac computatione. si enim p centū miliaria abest, vel minus: tantū habet dies quinquaginta, si autem abest vltra etiam per vnum miliarium, habet pro quibuslibet xx. miliaribus vnam diem. & sic pro centū miliaribus habet quinque dies, cum quinquies viginti faciant centum: itē forte vnum diem: quia vltera est per miliarium vnum, vel parū plus. Item triginta dies habet: & sic habet xxxvj. dies & ita est in deteriori conditione, qui remotior est. Sed tamē, vt subijcit, ita est facienda cōputatio. ne sint minus quàm quinquaginta dies. Et sic apparet, q nisi per xxj. dietas, vel plus sit vltra centesimum miliarium: nō prodest adiectio triginta dietam: vt hic. & ff. eo. l. scire. §. aliud autem.

Datus

[e] Et tunc sufficit q vnā probet. & hęc tēpora ei currūt, ē si ignorauerit ius sibi competere secundum doct. hic.

[a] Et hoc ne incidamus I ab surdū: videlicet q prius præscribat cōpus cognitiōis, s. quatuor mēsiū quàm propositionis. s. quinquaginta dierū: quod nō cōtingit in d. l. mariti. cū ibi oē ipse detur ad iniciādū accusationes, non aūt ad pficiēdū: & sic non ob.

[f] In scriptis nisi exem. legitur qd tū, vt Scęuola dicebat, sic debet cōputari.

Apellati an possit ab iniuctione muneris.

Datus aut͂e tutor, CASVS. Dñe, quidam in testamento suo habens quinquaginta duo patrimonia in prouincijs, tutorem dedit sic dicendo, Titium tutorem do pupillo meo. Modo quæro à vobis, vtrũ teneaf ex illa datione administrare res existentes in alia prouincia, quam in qua habet domicilium: vt. o. mihi, q ipso iure non debeat teneri de administratione existentium in alia prouincia: ita q non sit sibi opus aliqua excusatione vti. Ad hoc respondet Iustinianus. Amice, tutor in testõ datus ad vniuersum patrimoniũ pupilli datus intelligitur. vnde dicit, quod ipso iure non est liberatus ab onere administrationis alterius prouinciæ, sed si vult non teneri, necesse habet earum nomine se excusare. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. qui tutelam.

Tutor simpliciter datus totius patrimonij tutor est.

Datus autem tutor, ad vniuersum patrimoniũ [a] datus esse creditur.

Cuius pupilli quis tutelam gessit, eius curam subire non cogitur.

Qui tutelã alicuius gessit, inuitus curator eiusdẽ fieri nõ cõpellitur: [b] intãtũ, vt licet paterfamilias, q testamento tutorẽ dedit, adiecerit, se eundẽ curatorẽ dare, tñ inuitũ eũ curã suscipere nõ cogẽdũ, diui Seuer[9] [†] & Antoninus rescripserũt.

Maritus etiam si se immiscuerit in cura vxoris suæ, habet excusationem. Aretinus.

Ijdẽ rescripserũt, maritũ [d] vxori suæ curatorẽ [e] datũ, excusare [f] se posse, licet se immisceat. [g]

Falsis excusationibus liberatus non est excusatus. Aretinus.

Si quis aũt falsis [h] allegationibus excusationẽ tutelæ meruerit, non est liberatus [i] onere tutelæ.

a Patrimonium. Facit ff. eo. l. pp litem. §. fi. Sed ↄ̃ §. qui dar. tut. post. §. certe. Solue vt ibi.

Qui tutelam. CASVS. Dñe, datus fui tutor cuidam pupillo, & administraui tutelam eius. & iã pubertate adueniente finita est tutela. modo idẽ adultus quondam pupillus meus me petit in curatorem sibi dari, & iudex me inuitum cogere vult suscipere onus administrationis: ego q̃ro à vobis quid iuris est in hoc casu? Rñ. Impe. Amice, iudex te ad hoc cogere non potest. Qui. o. tutelam alicuius gessit, inuitus curator eidem fieri non compellitur: & hoc in tantum est verum, vt licet testator, qui in testõ suo tutorem dederit, illum eundem curatorem se dare adiecerit, tamen in hoc casu diui Seuerus, & Anton. rescripserunt illum inuitum nullo modo cogendum esse ad ministrationem curæ suscipere. Item si maritus fuerit datus curator vxori suæ, ijdem principes rescripserunt eum posse ab onere curæ se excusare. licet administrationi rerum vxoris suæ se immiscuerit. Et hæc vsque ad illum §. si quis autem. Fran. de Aret.

b Non compellitur. Quasi sufficiat ei tantum seruisse: vt C. de neg. gest. l. tutori.

c Non cogendum. Facit ad hoc C. eod. tit. l. curator. Sed contra est ad hunc §. C. eo l. liberos. §. fi. Sed speciale est i liberto, [i] vt nõ excuseť licet tutor fuerit.

d Maritum. Idem de sponsa: vt ff. eo. l. j. §. fin.

e Curatorem. Sed pcurator põt esse: vt C. de procu. l. maritus. ideo autem non ponit hic tutorem: quia aliqua vxor non est pupilla: vt I. de nup. in princ.

f Excusare. impropriè poniť nam & si vellet nõ admitteref: vt C. qui da. tut. pos. l. maritus. Et est rõ qa pp affectum vxor omnia sibi remitteret. Et hæc omnia sunt vera, vbi datus est curator postquã fuit sponsus, vel maritus, si verò prius fuit tutor, vel curator, non posset postea esse maritus: vt C. de interd. c. oia. per totum tit. Item hic maritus, qui post matrimonium fuit datus curator ignorans fuisse, alium debet petere substitui: vt C. e. l. amplissimi: & l. licet.

ADDITIO. Dic hoc esse verum de iure ciuili, sed aliter de iure canonico, vt habetur in cap. pen. extra de secund. nup. secundum Christophorum.

g Immisceat. Sed si alius, scilicet de prædictis q excusationem habeat se immiscuit, non posset se excusare, vt C. si ex fal. al. l. ij. & iij.

Si quis autem. CASVS. Dñe, quidam datus fuit mihi tutor: iste tutor ad excusationẽ suam dicebat se habere tres liberos in vrbe, cum nõ haberet nisi vnũ vel duos forte: & iudex admisit eius excusationẽ: & ita falsis allegationibus se excusauit: dicatis mihi qd iuris est in casu isto? Rñ. Impe. Amice, q falsis allegationibus ab onere tutelę se excusat, nõ est liberatus ab onere administrationis imò ex tempore dationis teneť, & id dico tibi, q tutor tuus nõ obstante excusatione sua quã p falsas allegatiões obtinuit: de periculo administratiõis tibi tenetur. Et hæc dñt vsque ad fi. tit. Fran.

h Falsis. Vbi veritas fuit mutata, nã falsum nihil aliud est, quã immutatio veritatis: vt in auth. de fi. instru. in prin. col. vj.

i Non est liberatus. Imò ex tpe dationis tenetur: vt C. si ex fal. al. l. j. in fi. & facit ad hũc. §. ff. de re iud. l. diuus. & de exce. l. qui agnitis. & C. si ex fal. instr. per totum ti. Quid si est iniusta excusatio, licet non falsa vel non gratiosa? Respon. potest adhuc idem dici, vt non teneat in minoris præiudicium: vt C si ex fal. al leg. l. j. Quid si per ignorantiam? Respon. idem: vt C. si ex fal. all. l. vlt. licet aliàs sentẽtia gratiosa teneat; vt ff. ad Treb. l. seruo inuito. §. cum Prætor.

Alciat. li. dispũ. iij. c. viij. in fi. dicit Eliũ Verũ vnà cũ Antonino impasse, vt hic legẽdũ sit diui Verus, & Antoninus. Idẽ vult Nebriss. lexico iuris ciuilis in dictione Antoninus Pius. tñ Antoninus Barcolinus I. §. annotat. suarũ in leges d. ordine imperato. dicit post diuum Iulianũ occisum Seuerũ imperasse vnà cum filio Antonino, cognomento Caracalla, tu dispice.

Intell pt verũ si spõte per pronum fuit liberatus: secus si p fideicõmissũ. vt l. libertas. §. pe. & §. nequaquã. ff. eo. fm Ang. hic.

Suspicio pp crimẽ quod cõmittit tutor, vł curator fm Ang. Egi.

Illud dicit gl. improbať & est rõ, qa reuocatio pcuratorum pẽdet à mero arbitrio domini: vt J. mãd. §. item mãdatum. secundũ Ang. hic.

Falsum est immutatio veritatis.

TITVLVS XXVI.

DE SVSPECTIS Tutoribus, vel curatoribus.

Tutores suspecti, à tutela remouẽdi sunt, cuius rei cognitio magistratib. hic scriptis data est.

Sciendum est,

DE SVSPECTIS TVTOribus, vel curatoribus.

Quia supra visum est de tutoribus, & curatoribus, ac etiam eorum excusationibus: & quia hi aliquando non excusantur, imo inuiti tanquam suspecti remouentur, ideo de his subdit. Porcius.

Sciendũ. Totus iste ti. diuiditr pricipalr in quinq: partes. Primo vñ habuit exordiũ crimen suspecti. Scdo q pñt de suspecto cognoscere. Tertio qui pñt fieri suspecti. Quarto q pñt accusare tutorem de suspecto. Quitò qb. cau. q̃s sit suspectus, & si accusat de suspecto, qd sequiť. Scda ibi, Datũ. Tertia ibi, Oñdim[9]. Quarta ibi, Cõsequẽs. Quinta ibi, suspectus. CASVS. Dñe, iã video, q vultis tractare de susp. tut. dicatis mihi, si sedeat a io: vñ descẽdit crimen suspicionis? Rñ. Imp. q ex l. 12. tab. descẽdit. Et hęc vsq; ad illũ §. datũ est aũt. Sed pone: Dñe. iã video vñ descẽdit crimẽ suspicionis: dicatis mõ mihi, q pñt de hoc crimine cognoscere, & suspectos tu. ab administratione remouere? Rñ. sust. remouẽdi suspectos tu. ab administratiõe datũ ẽ i[9] Romę ptori, i puincijs ãt pſidib. puinciarũ, et ẽt delegato à pcõsule. Et hęc vsq; ad illũ. §. oñdimus.

Suspecti

suspecti crimē [†a] ex lege [b] duodecim tabularum descēdere. [†] Datū ē autem ius remouendi tutores suspectos Romæ [c] Prætori, [d] & in ꝓuinciis Præsidibꝰ [e] earū, & legato proconsulis. [f†]

Suspecti crimen aduersus cuiuscunq; generis tutores intentari potest: patronus tamen tutor quasi suspectus remotus, infamiam non incurrit.

Ostēdimus, [g] q possint de suspecto cognoscere: nūc videamus, q suspecti fieri possint. Et quidē oēs tutores [h] pñt fieri suspecti: siue sint testamētarij, siue nō sint, sed alteriꝰ [i] generis tutores. Quare & si legitimꝰ fuerit tutor, accusari poterit. Quid si patronꝰ sit? Adhuc idē erit dicēdū: [k] dummō meminerimus, famæ patroni parcēdū [l] eē [†] licet vt suspectus remotꝰ fuerit.

Suspecti accusatio quasi publica est .i. cuilibet de populo competens vsque adeo, vt etiā mulieribus (mō pro pietate aut propēso amore pupilli moueātur) accusare cōcedatur.

Cōsequēs est, vt videamꝰ, qui possint suspectos postulare. Et sciendum est, quasi publicam [m] esse hanc accusationem: hoc est, omnibus patere:

a Suspecti crimen. Idest, huius criminis accusationem scilicet de suspecto. Vel simplicius crimen suspecti, idest, suspicionis.

b Ex lege. Ex quo est legitimum crimen. nunquid se inscribet qui accusabit? Respon. potest dici q sic: vt ff. de priua. delict. l. fi. & de mun. & hono. l. rescript. §. si qs. Alij contra, vt ff. eo. l. iij. §. prætetea. Sed illud pōt intelligi quando sine accusatore res procedit. Aliud est si cum accusatore: vt dictum est ī. Sed quæ erit hic pœna talionis, cum accusator nō sit tutor, vt remoueatur? Respond. infamia: vt ī. eo. §. suspectus. ij. Item quia quandoq. erit puniēdus vltra remotionem: vt ī. eo. §. sed si quis præsens.

c Romæ. Sic in Auth. de defen. ciui. §. iusiurandum. ibi, non habente. colla. tertia.

d Prætori. Et illi cui à ptore mādata est iurisdictio: vt ff. eo. l. j. §. ij. Sed dicunt quidam quantum ad cognitionem, non quantū ad remotionem & dicit istum esse speciale in legato à proconsule, vt ipse possit remouere: non sic in legato à præside, sed cognoscere tantùm potest.

e Præsidibus. Sub hoc vocabulo continetur ꝓcōsul. vt ff. de offi. præsid. l. j.

f Legato proconsulis i. delegato à ꝓconsule. Sed hic nō habet ordinariam iurisdictionem ergo remouere non potest: vt ff. ad Turp. l. j. §. suspecti. quæ est ī. Sed dicunt quidam nomen præsidis ibi gñale esse, vt etiam hunc delegatum, & sic omnem delegatum cōprehēdat: vt ff. de offi. præsi. l. j. [i] Sed verius est in hoc legato duo esse specialia vnum est, vt de hoc crimine possit cognoscere & definire: vt hic, & ff eo. l. j §. j. & §. cui aūt. & ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. cognitio. Item & aliud vt de omni crimine cognoscat. licet non ꝓnūtiet: vt ff. de offi ꝓcō. l. solēt. Restat ergo, vt per alium delegatum hoc fieri non possit, nisi per istum, & prætoris. vt ī. ꝓxi. dixi.

ADDITIO. Tu dic, q si accusatio hi ad remouēdum, pōt cognitio demandari, non aūt remotio, nisi fiat à lege quia tunc potest demandari ipsius declaratio. Sed remotio per sententiam non pōt fieri, nisi per delegatum proconsulis, vel prætoris, vt hic, vel ēt principis, argu. l. à iudice. C. de iudi. Si verò fiat ad puniendum, nullus delegatus, nec etiam ipse prætor, sed solus præses prouinciæ cognoscit: vt dicto § suspecti. & l. j. §. fin. cum l. seq. ff. eod. Ang.

Ostendimus. CASVS. Dīc. iam video vnde descendit crimen suspicionis, & qui pñt de illo crimine cognoscere, dicatis modo mihi. qui pñt accusari de suspicione? Et rīdet Imperator: De suspecto possunt accusari siue sint testamētarij, siue alterius gñis tutores. vnde & si legitimus sit, adhuc idē dicēdū erit, videlicet vt accusari possit. Sed pone q sit legitimus tutor, vt patronus liberti sui nunquid poterit de suspecto accusari? Respondet, certè sic: verūtamē famæ patroni parcetur; vt nihilominus integra maneat, quamuis vt suspectus remotus fuerit. Et hęc vsq. ad §. consequens est. Francis.

g Ostendimus. Vt supra proxim. §. & ff de suspect. tut. l. j. §. ostendimus.

h Omnes quidem tutores. Idest, omnis gñis tutores, siue sint testamētarij. siue datiui, siue legitimi: nō autē oēs, idest, boni, & mali: quia boni ēt si pauperes sint, non remouent: vt ī. eo. §. vlti. ponit ergo genera singulorum tutorū. & non singula sub generibus posita, seu singula generum: sic & aliás ī. qnib mod. iure. fin. §. sed & capitis. & ī. de fideicōmisso in princip. & ff. de pecul. l. quam Tuberonis. §. peculium. & ff. de iustit. & iure l. j. §. ius naturale. Sed nunquid eadem seruantur in quolibet alio curatore, puta furiosi, vel prodigi? Rñ. sic, vt ff. eod. l. iij. §. non tm. & §. sed & si quis. Acc.

i Alterius. Puta. datiui.

k Dicendum. Scilicet vt possit accusari. & remoueri. Sed certe imò vr debere curator adiungi tam patrono, quā cuilibet legitimo, nō aūt remoueri. vt ff. eo. l. si tutor. q est huic ɔ̄tra? Rñ. illud est cōsiliū, nō præceptum. sic & aliàs ī. de nup. l. viduæ. in gl. j.

l Parcendum. Sed qualiter parcetur cum condēnatus ob dolum, statim sit infamis: vt ī eo §. suspectus autem? Respon causa non exprimatur in sententia: vt ff. eo l hæc enim. in prin. j. respon.

Consequens est. CASVS. Dicit Iustinianus cōtinuando māṁ suam. Ex quo vidimus qui pñt accusari super crimine suspicionis consequens est, vt videamus qui possunt accusare suspectos. Et sciēdū est hanc accusationē de suspecto, quasi publicā esse hoc est omnib patere. Non. n. solum masculi ad hāc accusationē procedere pñt, sed ēt mulieres ex rescripto diuorum Seueri, & Antonini admittuntur. Sed licet mulieres admittantur, non tñ omnes: sed illæ solæ, quæ pietatis necessitudine ductæ ad hoc ꝓcedunt, vt puta mater ipsius pupilli, vel nutrix. vel etiam auia, vel soror. Et non solummodo istæ mulieres admittuntur, sed etiam si qua alia fuerit, cuius magnam pietatem Prætor intellexerit: quæ qdē mulier verecundiam sexui muliebri competentem non excedatur, sed pietate quasi mota, iniuriam pupilli sustinere non possit: ad istam accusationem eā admittit. Sed hodie nunquid poterunt impuberes, q in tutela sunt, suos de suspecto accusare? Et rñdet q non: sed licet impuberes tutores accusare non possint: puberes tamen in cura existentes curatores suos de consilio necessariorum suorū super crimine suspicionis arguere possunt. & ita diui Seuerꝰ & Antoninus rescripserunt. Et hæc vsq. ad illum §. suspectus autem est qui. Fran.

m Quasi publicam. Ideo dicit quasi, qa nō cuilibet indistincte accusare permittitur: vt statim probatur. [i] Publica autem dicitur quasi populica, idest cuilibet de populo competens: vt ī. de pub. iud. §. j.

Procedunt

† Suspicio pp crimē qđ cōmittit tutor, vł curator sm Ang. Egi. Pet.

Accusans de suspecto se debet inscribere quādo agitur criminaliter, secus si ciuiliter.

† Idest eē crimē ciuile. Ioā. de Pla.

† Hinc inferunt nōnulli cognationē suspecti tutoris nō meri sed petij, sed missi eē cū mādata iurisdictione imperiū qđ merū est non transfeat. l. j. & fi. ff. de officio eiꝰ cui mā. est iurisdi. porrò legatꝰ ꝓcōsulis iurisdictionē nō hēt nisi à ꝓcōsule mādatā i. legati. ff. de off. ꝓcō & leg.

[i] Quòd ca sū iudice ꝓ inquisitionē ꝓcedere nō oporteret rām suspicionis exprimere, nec sequitur infamia, secū dùm Bal.

Legatus ꝓcōsulis duo hēt specialia.

Oēs tutores pñt fieri suspecti, an sit vera ꝓpositio.

† Et sic pſonꝰ remotꝰ à tutela nō efficit infamis: vt hic & in c. p tuas. glo. super ver. amoueri. in me. ex. de simo.

[i] Sed secūdū hoc nūquā ꝓprie esset dare iudiciū publicū: cum semp fœminæ repellant. Dic ergo quasi pu. sm Ioan. Fab. quia desistens non incidit l. Turpillianū vt d §. suspecti. vł quia pr & curator cōstitui.

Quinimò & mulieres ad mittuntur ex reſcripto diuorum Seueri,& Antonini.ſed eę ſolæ,quæ pietatis neceſſitudine ductæ, ad hoc procedũt: a vtputa mater, nutrix quoque,& auia, põt & ſoror. Sed & ſi qua alia mulier fuerit,quã ṕtor propenſa b pietate intellexerit,ſexus verecundiã nõ egredientẽ, c ſed pietate ꝓductã nõ ſuſtinere d iniuriã pupillorum :admittet eam e ad accuſationem Seuerus,& Antoninus reſcripſerũt.

Impuberes de ſuſpecto non accuſant,ſed puberes ſic. Areti.

Impuberes non poſſunt tutores ſuos ſuſpectos poſtulare: puberes autem curatores ſuos ex conſilio neceſſariorum f ſuſpectos poſſunt arguere: & ita diui Seuerus,& Antoninus reſcripſerũt.

Qui mala fide in tutela verſatur (tametſi diues ſit) ſuſpectus eſt. Et qui tutor deſignatus eſt,nec adhuc adminiſtrationẽ attigit,quaſi ſuſpectus remoueri poteſt.

Suſpectus g autem eſt, qui non ex fide h tutelã gerit, licet ſoluẽdo ſit, vt Iulianus quoque ſcripſit. Sed & ante, quã incipiat tutelam gerere tutor, poſſe eum quaſi ſuſpectum remoueri. i idem Iulianus ſcripſit:& ſecundum eum conſtitutum eſt.

Tutor ob dolum remotus, infamiam incurrit; ob culpam verò integra fama à tutela abit.

Suſpectus autem remotus, ſi quidem ob dolum, k famoſus eſt: l ſi

a Procedunt.Etiam impudicę. & facit ad hoc C. eo. l.pietatis.§.fi.& ff eod.l.j.§.conſequens & ff.de ꝓcurat.l.fęminis,ſecus in alijs accuſationib⁹: vt ff.de accuſa.l.qui accuſare. & ſecus in poſtulatione: vt ff.de poſtul.l.j.§. ſexum. Sed contra ff.de reg.iu.l.ij.cum ſuis concord.So. hoc eſt ſpeciale. Item in eo quod dicit matrẽ admitti, eſt contra ff. de in lit. iur.l.videam⁹. in prin.ver. ſed nec. Sed certè ſi iuraret in litem pro filio,prius matri cõmitteretur, quaſi eſſet iudex, quam ſi ſi hi nomina accuſaret: cum magis ſit in iudicis arbitrio,verũ ſit ſuſpect⁹ iudicandus,vel non.Sed nõ ſi ſacramentum eſt in arbitrio iudicis. maximè iure nouo, ſecundum quod nõ refrenatur ſecſidum quoſdam: poſtquam eſt pręſtitum: vt in Authent. de iudi.§. oportet.col.vj. vel licet poſtea taxetur: raro,vel parum minuit de eo quod iurauit. Accur.

b Propenſa. Id eſt, magna. Accurſius.

c Egredientem. Quod fecit Calphurnia: vt ff.de poſtulã. l.j §. ſexum.

d Suſtinere.Subandi poſſe.

e Eam.Scilicet fœminam.

f Neceſſariorum.Scilicet parentum. & facit ff.de in lit.iur.l.videamus.§ adoleſcens.

Suſpectus adt eſt. CASVS. Dñe, iam video q poſſunt accuſare de ſuſpect.dicatis mihi ſi placet, quis intelligitur ſuſpectus? Ad hoc rñ. impe. q ille ſuſpectus eſt, qui nõ ex fide tutelã pupilli ſui gerit: licet ſoluendo ſit.& ita Iulianus ſcripſit.Plus ẽt dicit,videlicet, quod tutor antequã incipiat tutelã adminiſtrare poterit quaſi ſuſpectus ramoueri.& hoc ſm iuſtiniã.conſtitutum eſt. Et hæc vſque ad illũ §. ſuſpectus autem remotus.Franc.

g Suſpectus.Sic j.eo §.nouiſſimè.Accur.

h Ex fide.ſcilicet bona.

i Remoueri. Quia fortè in alijs tutelis malè ſit verſatus: vt ff.eo l 4 §.ſi aut.& dic remoueri, ſed nõ accuſari: vt ff.eo.l. hæ enim.in fi.quæ huic eſt cõtraria ? Vel ibi nõ poſſunt accuſari ſuſpecti ex verbis xij. tab.ſed ex ſenatuſcõſulto,vt hic dicitur.Vel dic q ante quã gerat.ex dolo tantum accuſatur ſuſpectus: vt C.eod.l.j.pro culpa non, a & quod dicitur in d.l. hæ enim.hoc verò eſt quando ob ignauiam fecerũt, ideſt.adminiſtrauerũt: poſtquam verò cœperit gerere.& propter dolum, & propter culpã poteſt accuſari ſuſpectus: vt j.proxi.§.

ADDITIO. Nec obſtat.l patre furioſo. ff. de his. q ſui,vel alieni iuris ſunt,vbi facilius impedit fieri, quam factum tollatur:quia illud procedit: vbi eadẽ eſt ratio: ſed hic eſt maior ratio in iã producto in eſſe (cum plus delinquat) quam in producendo.arg. l.ſi ſteriles.§.cum per venditorem.ff.de act emp.Iaſ.

Suſpectus autem remotus. CASVS. Dñe,iam video quis eſt ſuſpectus, ſed pro Deo dicatis mihi, qs eſt effectus iſtius criminis? Ad hoc reſpondet Imperator: Amice, ſi quis remotus fuerit ab adminiſtratiõe ſua propter crimen ſuſpicionis, ſi quidem ob dolum infamis efficitur. Si verò ob leuem culpam, vel leuiſſimã fuerit remotus non efficitur infamis. Et non ſolum iſtũ effectum habeter crimẽ ſuſpicionis, ſed etiã alium. Nam ſi aliqs fuerit de crimine ſuſpicionis accuſatus: quouſq; cognitio finita fuerit, interdicitur ei adminiſtro. & ita Papiniano viſum eſt. Sed ſi aliqs huiuſmodi crimine accuſatus fuerit, & pendente cognitione deceſſerit accuſatus, cognitio ſuſpecti extinguitur. Itẽ ſi aliquis tutor copiam ſui nõ fecerit, vt alimenta pupillo ſuo decernantur, pupillus in poſſeſſionẽ bonorum ipſius tutoris cauſa rei ſeruãdæ mittitur:& quæ per moram deteriora futura ſunt,dato curatore vendi iubẽtur. Liquet igitur q tutor,qui alimenta pupillo non pręſtat: vt ſuſpectus remoueri poſſit. Si autem tutor præſens fuerit. per mendacium tamen alimenta pupillo decerni non poſſe ob inopiã pupilli dicat,ad præfectum vrbis mittetur puniendus: vt iuſſ ſcõſul.placuit.ſicut ille remittitur ad præfectum vrbis puniẽdus,qui per pecuniam miniſterium tutelæ redemit. Item libertus ſi fraudulenter geſſiſſe tutelam, vel curam filiorum, vel nepotũ patroni probatus fuerit, ad præfectũ vrbis ſimiliter remittetur puniendus: & i hoc caſu vt ingratus accuſari poterit. Nouiſſimè autem ſciendum eſt,tutores, vel curatores fraudulenter adminiſtrantes res pupillares,omnino eſſe remouendos. Licet enim ſatiſdationem offerãt de indemnitate pupilli,tamẽ quia ſatiſdatio maleuolum tutoris propoſitum non mutat.ſed diutius malignãdi facultatem præſtat,remouẽdi ſunt. Item ſuſpectũ eum meritò putamus:qui moribus talis eſt,vt ſuſpectus haberi debeat. Licet enim tutor, vel curator pauper ſit:ſi tamen fidelis,& diligens ſit in adminiſtratione,nõ eſt vt ſuſpectus remouendus. Et hæc vſque in finem tituli,Fran.

k Ob dolum expreſſum in ſententia,puta ſic, remoueo te:quia in dolo tali fuiſti.Accur.

l Famoſus eſt.Excepto patrono : vt ſ. eod. §. oſtendimus. in fi.& ff eod.l.j. §. oſtendimus. Sed quid ſi remouetur ſimpliciter,non expreſſo dolo,vel culpa? Videtur quòd ſemper remaneat integræ famæ: vt ff. eo.l.4.in fi. & l.hæ enim.§.quid ergo. Poteſt tamen diſtingui, vtrum accuſatus fuerit ob dolũ,an ob culpam,an ob vtrunq; In primo ſit famoſus, in ſecũdo non æquè. in tertio intelligitur ſemper ob culpã niſi in contrarium probetur. Pœnæ enim non ſunt augendæ

Calphurnia fuit mulier in verecũda. Iſta ſubiecto nõ eſt bona pp tex.in l.ij ff.eo. Et hæc eſt bona ſm quã in accuſatione tñ, non in remotione ſit differẽtia: qa ſta pp culpã. ſicut propter dolũ remoueri poteſt ſi ſit impediti admi niſtrare iuxta diſtinctio. ad Ange. hic nõ autem de ſuſpecto accuſari, niſi pp dolũ ſm Ia.

Culpa lata ſemper dolo comparat. niſi in tribus caſibus.

Fama p ſculũ cõparaſ periculo vitę.

ob culpā, a nō equè. b

Accusatio de suspecto lite pĕdente interdicta est administratio: & suspecti accusatio morte expirat.

Si quis aūt suspectus postulatur: quoad c cognitio finiatur, interdicitur d ei administratio: vt Papiniano visū est. Sed si suspecti cognitio suscepta fuerit, posteaq; tutor, vel curator decesserit, f extinguitur g suspecti cognitio.

Latitāte tutore ne pupillo alimenta decernantur pupillus in possessionē bonorum illius mittitur, & quæ seruando seruari nō possunt dato curatore vēduntur: at vtpote suspectus remouetur.

Si quis tutor copiā sui non faciat, vt alimēta pupillo decernantur: h cauetur epistola diuorū Seueri, & Antonini, vt ī possessionē i bonorū eius k pupillus mittatur: l & quę mora deteriora futura sunt, dato curatore distrahi iubentur. Ergo vt suspectus remoueri poterit, qui non præstat alimenta.

Tutor præsens, qui per mēdacium denegat alimenta pupillo posse decerni, remittitur ad præfectum puniēdus. Idem in eo, qui per pecuniā tutelā acquisiuit. Et idem in liberto, qui malè administrat.

Sed si quis m pręsens negat propter inopiam alimēta posse decerni, n si hoc per mendacium o dicat, remittendum p eum esse ad præfectum vrbi puniendum, placuit: q sicut ille remittitur, r qui data pecunia ministeriū tutelę adqsierit, vel redemerit. l Libertus quoq; , si fraudulēter tutelā filiorū, vel nepotū patroni gessisse probetur, ad prefectum vrbi remittitur s puniendus.

Qui fraudulenter tutelam gerit, licet satisdationem de indemnitate offerat: tamen vt suspectus remouetur. Areti.

gendæ, sed molliendæ: vt ff. de pœn. l. pen. & de exec. rei iud. l. si testamento & ff. de libe. & posthu. l. enim quidam. & ff. eo. l. 1. & 1. §. respon.

a Ob culpam. Scilicet leuem, vel leuissimam, secus si propter latam: quia tunc videtur infamis: vt ff. eo. l. l. impuberibus. §. si fraus. Et est ratio: quia dolo comparatur: vt ff. si men. fal. mo. dix. l. j. §. hæc actio & ff. de preca. l. quæsitum §. cū quo que. & ff. depos. l. qd Nerua. nisi in duobus casibus. Primus est in criminibus publicis: vt ff. ad leg. Cornel. de sica l. in lege. Secūdus in delatione sacramenti in litē. vt ff. de in lit. iur. l. in acti onibus. §. sed in his. his enim casib. lata culpa dolo non comparatur. Vel dic secundum Azon. & de lata eciā intelligi: vt sicut in perditione personæ dolo nun comparatur, vt dictū est: sic in perditione famę, vt non fiat infamis. nec obstat d. l. impuberib. ff. eod. quia de dolo intelligitur. Vel dic vt ꝟ. statim dicam in glo. j. non simpliciter in fi.

b Non æquè. Idest non similiter fit famosus dānatus ob culpam leuē. sicut ille, qui remouetur ob dolum, fit tamen infamis de facto. sicut & aliàs quis fit famosos de facto solo: vt in cōditionib. ex turpi causa descendentib. vt ff. de act. & obliga. l. ex stat. Item in interdictu ex famosa cā similiter venientib. vt ff. de vi. & vi arma. l. neq; vñ vi. Sed vř. q ex culpa leui quis fit infamis: vt ff. de his qui no. infa. l. liberorū. §. notatur. quæ est huic ꝯ. in eo quod ibi dicit ignorantiam iuris non excusare ab infamia. Sed certè posset dici. q iuris ignorantia sit lata culpa: quod sic probo: quia omnes debent scire iura, exceptis paucis. s. mulieribus, minoribus, & militibus: vt ff de iur. & fact. ign. l. regula. in prin. C. de legib. & constit. l. leges sacratissimæ & C. de iur. & facti. igno. l. constitutiones. ergo si quis ignorat, est in culpa lata. cum culpa lata sit id ignorare quod oēs sciunt: vt ff. de verbo. sig. l. latæ culpæ. non est ergo mirum, si est infamis: vt ff eod. l. impuberibus. §. si. Vel verius secūdùm Azo. lata culpa non infamat per sententiam damnatum, sed ipso facto sic, si est tale factū vt in dicta l. liberorū. §. notatur. Et sic sunt tres casus, vbi lata culpa nō comparatur dolo: vnus hic, duo in glo superiori, quæ incipit, scilicet, leuem &c.

c Quoad. Idest, donec.

d Interdicitur. Arg. vt donec prælatus accusatur. q nō debet administrare ecclesiastica bona. & facit ad hoc C. de sen. pas. l. nā. ff. eod. l. impuberibus. §. fin. C. eo l. eum qui vt suspectū. & ff. de sol. l. q si forte. §. j. ver. dico igitur.

ADDITIO. Imò adiungitur sibi alius cū quo administrat secundum Aug. Vide tu canonista notata in c. venerabili. de offic. deleg. in ver. suspectus. vbi cōcludit gl. q prælatus de dilapidatione denunciatus, seu accusatus, tamē suspectus ab administratione nō remouetur lite pendēte, nisi primo probetur suspectus de dilapidatiōe male administrādo.

e Suscepta. Idest, incepta.

f Decesserit. s. accusatione pendente.

g Extinguitur. Quia non nisi vt ab ea remoueatur, intēditur, sed ex quo mortuus est verè remotus est. & quod hic dicitur, si tutela morte tutoris finiatur, idem est si quocunq; alio mō finita tutela sit, vt ff. eo. l pen. §. pen.

h Decernātur. Per iudicem.

ADDITIO. Ita q semper ex reditu patrimonii aliquod supersit. per tex. in l. cus alimentorum. §. 1. ff. vbi pu. edu. deb. Ang.

i Vt in possessionē. Sed mulcta indici poterit. vt ff. de arbit. l. non distinguemus. §. si arbiter. & facit ff. eo. l. impuberibus. § si.

k Eius. Aliàs est tutoris in tex. aliàs nō est, sed tñ subauditur. ff eod. l. impuberib.

a Sed alij dicunt, eius. s. pupilli, vt ita administratio tutori auferatur.

l Mittatur Causa custodiæ: non vt ex eis alatur, sed vt cautum sit pupilo, si malè gessit tutor, sed de suo. vt ff vbi pup. edu. de. l. si. in fi.

m Si quis. Scilicet tutor.

n Decerni. Puta si negat alimenta posse decerni, id est, dari. & quod sequitur, si hoc per mēdacium &c. fit de responsione.

o Per mendacium. Quid si non dicat per mendaciū, imò verū dicat, nunquid de suo alere tenetur? Resp. non: vt ff vbi pup edu de l. 3. §. si.

p Remittendum. Sed non remouendum: vt ff. eo. l. tutor. §. tutor.

q Placuit. Hoc ideo: quia maior pœna imponetur q̄ remotio: vt ff. de officio præfect. vrb. l. 1. § itē solēt.

r Remittitur. Scilicet puniendus extra ordinem: vt ff. de tut. l. in eos. s Et no. hic arg. ꝯ eos doctores, qui pecunia data sibi acquirunt scholares: vt ff. de off. præfe. vrb. l. 1. § item solent. & in Auth. vt ea quę dicuntur insinuatiua §. 1. colla. 5.

s Remittitur. Ob hoc etiam vt ingratus accusari potest, vt C. de lib. & eor. lib. l. j & facit C. eod. l. 1. & 2. & ff. eo. l. libertus, quæ est lex 13.

Imò ibi lata culpa æquiparatur dolo quò ad remouendū tutorē, non quò ad infamandū secundum Ang. hic.

Prælatus suspectus an sit ab administratione remouendus.

† A bundans hæc vel redemerit.

a Ista gl. approbatur per Ange.

s Quæ remissio nō sit quibuslib' sed in criminalib. fit. Si tñ iudex qui cepit malefactorē, cognouerit de delicto, non cogitur remittere, nisi esset scōperiēs, vt hic. An. Are.

Nouis-

a Nouissimè. Idest, in vltima parte huius ti. sic ff. de insti.act.§.nouissimè.nam & ibi in vlti. pas. tract. sui Vlpianus ponit nouissime.

b Grassandi.i.delinquendi:vel,i.animandi ad delinquendū.sic ff.de pœ.l.capitalium.§.grassatores. inde grassor,aris.i.nitor ad malum.

c Præstat. Facit.ff. eodē l.suspectus. & l.quia satisdatio. Et facit in ar. ad qōnē talem: Si emi librum, & antequam soluam pretium cōperiam alienū, vel vitiosum, q̄ non tenear soluere p̄tium: quia expedit potius nō soluere, quā cautionē de reddēdo in cām euictionis, vel vitij recipere, quibus consonat ff. de cōpen.l.3. Prætetea lex dicit, quod non debet quis se cōmittere fragilitati cautionis ff.ad Trebell. l.cogi. §. idem q̄rit. & C.in quib. cau.in integ.restit. non est ne.l.fi.& C. quando li. vnicui.l.1.

ADDITIO No.quod quotiescunque imminet euictio in limine c̄ctus ante solutionem pretij:emptor non tenet̄ soluere pretium, nisi vēditor det idoneos fideiussores.adde l.si post perfectā. C.de euict. de quo per Bar. in l.1.§.stipulatio duplæ. & ff.de prętio stip.& an venditor cōpellatur satisdare iure actionis,vel ope exceptionis: dic q̄ ope exceptionis: & solum tenetur respectu illius dūtaxat mouentis quęstionem d.§.stipulatio.& ibi per Bart. Ias.

d Suspectum.Nam tutorem suspectum non facultates paruæ,sed fraudulenta, vel callida cōuersatio in rebus pupillaribus commendat. idest probat. Hæres vero solis facultatibus paruis suspectus habetur creditoribus: vt hic, & ff. de priui. credi. l. si creditores.

e Remouendus non est. imò videtur q̄ sic: vt C.de tuto.& cura.qui non satisdedit.l.1.quæ est huic contra.Soln.ibi non repellitur propter paupertatem:sed quia non satisdabat, hic autem satisdedit. potest tamen iste se excusare: quod dic. vt ī.ti.1.§.sed & p̄pter paupertatem. Est tamen huic curator adiungendus: vt ī.de cura.§.interdum. & C.eo.l.pietatis. §. quod si nihil.& C.de peri.tu.l.1.

† Satisdatio p̄posi tū maleuolū non mutat: sed diuit⁹ grassandi facultatē p̄stat. con tor.e s.in §.1. in gl. sa extra. de sol.

† Imò tenetur dato mihi fideiussore. l.si post p fectā. C de euict.& l. fi. ff.de re san.vē & l.pe. ff.de pe.& commo rei vē. q fideiussor quali ter tenea tur, & in q̄b. casib. p venditorē p̄tetur,& qd si maliuo sē petat t iē quid si res vendita repeṗiat̄ alteri obligata, vide Ang. hic.

Nouissimè [a] aūt sciēdū est, eos, q fraudulēter tutelā, vel curā administrant, ēt si satis offerant, remouendos esse à tutela; quia satisdatio † tutoris propositum maleuolum non mutat, sed diuitius grassandi [b] in re familiari facultatem præstat. [c]

Mali mores, et non paupertas sola, faciunt tutorem suspectum. Aretin.

Suspectum [d] eum putamus, qui moribus talis est, vt suspectus sit. Enimuero tutor, vel curator, quamuis pauper est, fidelis tamen & diligens, remouendus non est [e] quasi suspectus.

Institutionū, seu elementorum D. Iustiniani sacratissimi Principis. Liber II.

TITVLVS I.

DE RERVM † DIuisione, & acquirendo ipsarum dominio.

Secundam iurisprudentiæ partem, quæ est de rebus, pertractandam sumit Imperator. Et summam rerum diuisionem annectit.

SVperiore libro de iure p̄sonarū [f] exposuimus: modò [g] videamus de rebus, quæ vel in nostro patrimonio, † [h] vel extra [i] p̄rimoniū † nostrū hñr. [k]

SVperiore libro. Iste ti. diuiditur principaliter in duas partes. Primo cōtinuat istū librum ad p̄cedentē. Secūdo incipit tractatum. Secunda ibi, Modo videamus. Itē ista secūda subdiuiditur principaliter in duas partes. Nā primo ponit de reb⁹ cōmunibus iure naturali, de publicis, de his quæ sunt vniuersitatis, & de ijs, quæ ī nullius bonis sūt: & oīa ista per exempla clarificat. Secundo ponit qualiter res acquirantur de iure gentium, & efficiantur priuatorū. Secunda ibi, Singulorum autem. Et illa secunda subdiuiditur loco suo. Redeo ad primam quæ subdiuiditur in quatuor partes. Primo ponit exempla de communibus. Secūdo de publicis. Tertio de ijs quæ sunt vniuersitatis. Quarto de ijs quę nullius sunt. Secūda ibi, Flumina. Tertia ibi, Vniuersitatis. Quarta ibi, Nullius autem. Aret.

ADDITIO Dicit Iustinianus continuando processum suum. Postquam in superiore libro de iure personarum exposuimus, modò in hoc secundo libro de rebus, q̄ in patrimonio nostro, vel extra nostrum patrimoniū hūt, videamus. Sed pone: Domine, vos dixistis mihi suprà q̄ vultis determinare de rebus, q̄ sunt in patrimonio nostro, vel extra. nunquid est ista diuisio sufficiens? Ad hoc respond. quòd sic.& q̄ sufficiens diuisio præmissa sit, tali ratione liquet: quia quædam naturali iure communia sunt omniū. quædam publica, quædam vniuersitatis, quædam nullius: pleraque singulorum: & ea quæ singulorum sunt varijs ex causis acquiruntur, sicuti ex inferioribus apparebit. Fran

f De iure personarum. Ab illo titulo, de iure persona vsque huc.

g Modo. Sicut proposuimus ī. de iure naturali. §. fin. Accursius.

h Patrimonio. s. aptitudine. Aptæ enim sunt esse in patrimonio. vt res pro derelicta habita Accursius.

i Vel extra. Scilicet aptitudine: quia nō sunt aptæ, vt sint in patrimonio: vt sunt res sacræ, vel religiosæ, vt ī.eod. §. nullius. Interdum tamen dictæ res sunt in patrimonio, vt si ab hostibus sint captæ: vt ff.de relig.l.cum loca. similiter res profanæ extra patrimonium nostrum sunt, si religiosis adhærent: vt ff.de rei vend.l.quę religiosis.

k Habent. Talis diuisio hic sumit̄. Rerū.n.aliæ sunt in patrimonio, aliæ extra· quæ dr̄ insufficiens nam aliç sunt nec in patrimonio, nec extra, vt seruitutes: vt ff.de vsufructu lega.l.1.contra. Sed Io. dicit, quòd hic pueris loquitur simplr̄. nā quædā pro docendis pueris dicuntur. q̄ aliàs non dicerentur: vt ff.de act.& obli.l obligationum in fi. quod non est verisimile, q̄ p̄p̄ pueros malè loquatur: vnde non placet. Alij

† Res quot modis accipiat̄, Mando. in Gl. Facul. §. Ac tā. in. ver. reb⁹.

† Vt res p̄phanæ. Por.

† Vt res sanctæ & religiosæ sic dr̄ in l.1 ff.e.t. rerū q̄dā sunt diuini iuris, q̄dā humani.i. q̄dā sunt ī patrimonio nr̄o, q̄dā extra. Egi. Per.

† Exēpla nō p. nis m⁹ vt vera sint, s3 vt per ea addiscens aliqd discat. Fra Are. Egid. Per.

DE RERVM DIVISIONE, & acquirendo ipsarum dominio.

Dictum est de personis, sequitur de rebus: vt promisit suprà de iure natu. gen. & ciui. § fin de quibus dicit vsque ad tit. de obli. Et in hoc medio dicitur qualiter acquiruntur res iure naturali: vt à §. singulorum vsque ad tit. de vsuc. Item qualiter iure ciuili: vt ab inde in antea. Itē qualiter iure singulari: vt vsque ad ti. de test. Item qualiter per vniuersitatē: vt ex testā. vel ab intestato, vel simili modo: vt à ti. de test. vsque ad tit. de obl. Accur.

Alij dicunt hic de corporalibus rebus tñ loqui: qđ est falsum: quod colligunt ex continuatione huius tituli ad quatuor sequentes. Nos dicimus seruitutes esse in bonis nostris: cum earũ nomine agamus, & excipiamus: vt ff. de acq. re. do. l. rẽ. & l. statuas. Quod antẽ in dicta lege dicunt eas non esse in bonis, nec extra, dicitur ideo: quia per se non censentur: vt est possessio tigni in domo positi: quia non intelligitur tignum, dum durat domus per se. vt ff. de vsucapio. l. cum qui.

Seruitutes sunt in bonis nostris.

Quædam ᵃ .n. naturali iure communia sunt ᵇ omnium, ᶜ quædam publica, ᵈ quædam vniuersitatis, ᵉ quædã nullius, ᶠ pleraq; singulorũ: quę ᵍ ex varijs causis cuiq; acquiruntur: sicut ex subiectis ʰ apparebit.

Hec quæ scribuntur hic, sunt communia omniũ; et ideo ad littus maris accedi potest, dummodo abstineatur à villis, & locis ibi positis. Areti.

Et quidẽ naturali iure ⁱ cõia ᵏ sunt oium hæc, aer, aqua pfluẽs, ˡ mare, ᵐ & p hoc ⁿ litora maris. Nemo igiť ad litus maris accedere phibeť: dũ tñ à villis, ᵒ & monumẽtis, ᵖ & ædificijs ᑫ abstineat: qa nõ sũt iurisgẽtiũ, ʳ sicut ẽ mare. ˢ

Flumina & portus sunt publica. Et litus maris dicitur, quantò plus extẽdi potest. Aretin.

Flumina aũt oia, ᵗ & portus, publica sunt; ideoq; ius piscandi omni-

e Rõ qa non põt stare fine ra, vel persona cui⁹ sunt. l. si aliena §. hoc iure. ff ď vsuc. Egi. Per.

a Quædam. Hic fit alia diuisio.

b Cõmunia sunt. Non tamen agitur cõmuni diuidundo. secundũm Placen.

ADDITIO.

Quia non possunt stare sine re, vel persona, cuius sunt. l. si aliena. § hoc iure. cum si. ff de vsur Ange Aret.

Publicũ quid.

c Omnium. Scilicet vsu, non proprietate: vt dicitur j. eodem. §. & quidem.

• Quot modis dicatur publicum, vide hic notabile § Angel. Egi. Per.

d Publica. Quasi populica, scilicet omnium populorum: vt I. titu. primo. §. consequens & j. eodẽ. § flumina. Aliàs dicitur publicum, quod est huius populi, vel illius tantum, vt campus Martius: vt C. de sacrosan. eccle. l. fi. & hoc dicitur magis vniuersitatis. Accur.

e Vniuersitatis. Vt j. eod. §. vniuersitatis.

f Nullius. Vt j. eod. §. nullius.

g Quæ. Scilicet quæ sunt singulorum, nec enim ad superiora refertur.

h Ex subiectis. eodem. §. singulorum. vsque ad finem titu.

Et quidem. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum. Secundo ex dicto infert. Tertio illationem restringit. Quarto rationem restrictionis assignat. Secunda ibi, Nemo. Tertia ibi, Dum tamen. Quarta ibi, Quia non sunt. Aretin.

CASVS. Dñe dicatis mihi si placet: quæ sunt cõmunia omnium? Ad hoc rñdet: Amice, Certè naturali iure introductum est, q̃ communia sunt omnium animantium hęc, scilicet aer, & aqua de cœlo cadens, & mare, & p consequẽs litus maris: cum sit eius accessio. Vnde dico tibi, q̃ nemo ad litus maris prohibetur accedere: dum tñ à villis, & monumentis, & ædificijs in litore positis se abstineat, quia hmõi villæ, & ædificia non sunt communia de iure gentium, sicut est ipsum mare. Sed dñe dicatis mihi in quantum durat litus maris? Ad hoc rñdet Impe. Amice, litus maris durat quatenus hyemalis fluct⁹ qñ maximus est, excurrit. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. flumina autem. Franci. de Are.

i Naturali iure. Idest, iure gentium, quod est naturali ratione inductũ, vt ff. de iusti. & iu. l. omnes. §. quod vero, de quo hic loquitur; vt j. eo §. singulorum. & in fi. huius § nam iure naturali primæuo, etiam alia essent communia. Accur.

ɩ Tu dic q̃ imò de iure naturali priꝗtino. q̃ qñ imperatori placuit de iure gen. intel

k Communia. Non tamen agitur communi diuidundo, secundum Placen. nisi postquam facta fuerint occupantium. Et quod dicit omnium, scilicet vsu, non proprietate, vt prædixi.

l Profluens. Idest, de cœlo cadens.

m Mare. Sic ff. de iniu. l. iniuriarũ. j. §. si q̃s me phibeat.

n Et per hoc. Idest, per consequens, cum sit accessio maris: argu. infra eodem. §. si tamen. Sed contra. ff. ne quid in loco publico. l. littora vbi dicitur littora esse populi Romani. Sed illud est verum, quo ad iurisdictionem: verè tamen sunt communia, vt hic. sic C. de quadriennij præscriptione. l. bene à Zenone. secus in ripa fluminis, quæ non est publica. licet flumen sit publicum, vt infra eodem, §. riparum. ibi, sed proprietas. Et potest esse ratio, quia inundatio fluminis rarò venit: & ideo potest et vtilitas in proprietate ripæ. At mare assiduè inundat. vnde paruula esset vtilitas. non ergo proprietas quæritur: vt C. de bonis quæ liber. l. fina. §. fina. Accursius.

ligere, illud expresse fit, vel §. riparũ. & § littorũ. j. eo. nec obst arg. gl. qa ius gẽtiũ iuri nãli derogauit quã tũ ad aliqua ces, aliàs non esset dña inter cõe. & publicũ ꝑm oẽs doct. hic.

o Villis. Ab alio ibi positis. & habet duas significationes, dicitur enim casa, vel insula quædam, in qua non habitatur, sed vel retia ponuntur, vel per aquam illuc confugitur vel fructus reponuntur: vt hic. & ff. de vsufr. l. arboribus. in prin. si verò ibi habitaretur, esset prædium vrbanum: vt infra de seruit. rusti prædio. § prædiorum. Item dicitur villa cõgregatio hominum.

p Monumentis. Quid sit monumentum, habetur de religio. l. ij. §. monu.

q Edificijs. Scilicet alijs.

r Non sunt iuris gentium, idest, communia de iure gentium, sicut est mare: imò eorum, qui ibi ædificauerunt, ɩ vt ff. eod. l. in tantum.

ɩ Dũmodo iuste edificauerint. s. cũ decreto prætoris, alias p quemlibet suis publico phiberi pot scdm Ang. hic.

s Sicut est mare. Huic continua quod est j. statim. §. est autem.

Flumina autem. CASVS Domine iam video quæ sunt communia, dicatis modo mihi si placet, quæ sunt publica? Ad hoc respond. dicõ. Amice, publica sũt omnia flumina perpetua. & similiter portus publici sunt. vnde dico tibi, q̃ ius piscandi in portu, & fluminibus omnibus, in commune publicè patet: & sicut ipsa flumina publica sunt, ita & vsus riparum ipsorum fluminũ publicus est &c. Et ideo naues ad ipsas ripas applicare, & funes arboribus ibidem natis religare, & onus aliquod in his reponere cuilibet liberũ est, sicut p ipsum flumẽ nauigare. Sed quamquã dixerim tibi riparũ vsum publicum esse: secus tñ est in proprietate earum. Proprietas. n. illorum hominum est quorũ prædijs adhærent, eadem rõne proprietas arborum in ripis natarũ eorundem est: & sicut ego dixi tibi de vsu riparum, ita dico tibi, q̃ vsus littorum omnib publicè patet, sicut vsus ipsius maris: vnde cuilibet liberum est casam, i. domunculam ibi ponere, in quam se recipiat, liberum est etiam cuilibet ex mari retia deducere & ibidem siccare: sed certè proprietas littorũ nullius esse intelligitur, sed eiusdẽ iuris sicut & ipsum mare, & q̃ subiacent mari, terra, videlicet & arena. & hæc dicuntur vsq; ad illum §. vniuersitatis. Fran.

t Flumina autem omnia. Scilicet perpetua: vt Padus, & Rhenus. quædam enim sunt priuata. vt fossata in agris posita, quę crescunt, & decrescunt, quæ qñq; currunt, qñq; non: vt ff. de flu. & ne quid in flu. l. j. §. ij & ff. eo. l. nemo, in fi.

Omni

a Omnibus. nec qui solet primo longo tpe piscatus, alium superuenientem repellere pôt: vt ff. de viuea. l. si. nisi fortè spatio xxx. ann. vt ff. de diuer. & temp. p̄scrip. l. si quisquam. vel secundùm Ioan. intellige illam l. si quisquam, q̃n erat in possessione piscandi.

ADDITIO. In qua constituitur p prohibitionem alterius non contradicentis. Et an idem sit de molendino & de multis alijs quæstionibus de hac materia vide Christophorum hic.

communis verò quo ad proprietatem.

ADDITIO. Cuius respectu vera sit opinio Ioã. nã ofa sunt relicta sub suo iure naturali primęuo, quo omnia erant cõia: nec in aliquo sibi iusgentiũ derogauit: cum pp eorum incomprehensibilitatem in solius Dei dñio remanserint. Publica verò, velut comprehensibiliora totius populi de mundo per iusgentium fuere applicata dominio.

bus [a] commune [b] est in portu, fluminibusq;. Est autem litus [c] maris quatenus hybernus [d] fluct⁹ maximus excurrit. [e]

Riparum vsus publicus est, illarũ verò dominiũ ad eos ptinet, q proximiorũ prædiorũ domini sũt: littorũ quoq; vsus, quãuis publicus sit illorũ tamẽ proprietas nullius ẽ.

Riparũ [f] quoq; vsus publicus ẽ iuregẽtiũ, [g] sicut ipsi⁹ fluminis. Itaq; naues ad eas appellere, † funes arborib. ibi natis religare, on⁹ aliqd i his reponere, cuilibet liberũ est, sicut p ipsũ flumẽ nauigare: sed ppri etas earũ [h] illorũ [i] est, quorũ pdijs hęrẽt, [k] q̃ d cã arbores quoq; i eisdẽ [l] natę, eorũdẽ [m] sũt.

Littorũ [n] quoq; vsus publicus [o] ẽ, & iurisgẽtiũ; [p] sicut & ipsi⁹ maris: [q] & ob id cuilibet liberum est, catam ibi ponere, in quã se recipiat: sicut retia [r] siccare, & ex mari deducere. Proprietas ãt eorũ [s] pôt itelligi nulli⁹ [t] eẽ, sed eiusdẽ iuris eẽ, cuius & mare, & q̃ subiacet mari, terra, vel arena.

Quæ dicantur vniuersitatis, & non singulorum propria, et quæ in nullius bonis, exemplis docet.

Vniuersitatis † [u] sunt, non singulorum, quæ in ciuitatibus [x] sunt, theatra, [y] stadia, [z] & his similia, [a] † & si qua alia [b] cõmunia sunt ciuitatum.

Ea quæ sunt diuini iuris, ĩ nullius bonis sunt. Are.

b Commune. Idest, in cõi omnib patet, non autem est cõmune, ideo publicum, secundùm Io.

c Est autem litus. vt ff. de verb. sign. l. litus.

d Hybernus. Idest, hyemalis, quando vento vndę trahuntur. q. d. quantucunque mare aliquo tẽpore plus extenditur in hyeme, vel æstate, tantum est litus eius.

e Excurrit. Hic cõ rinua quod est ĩ. e. §. littorum.

f Riparum. Idest, fluminis.

g Iuregentium. Id est, de iuregentium: vel id omnibus gentibus publicè patet.

h Earum. Scilicet riparum.

i Illorum. Scilicet hominum, quarum &c.

k Hærent. Sed quid si via publica est in medio inter flumen, & agrum? Respond. idem [+] quod hic: vt ff. de acqui. rer. dom. l. Martius.

l In eisdem. Scilicet ripis.

m Eorundem. Sed quid, si piscator vult ligare: dñs vult incidere? Videt dñs præferendus. vt ĩ. de his q sui vel alie. iur sunt in fi. ibi, nec cuiquam &c. & C. de iud. l. nemo & ff. solu ma. l. et iã. §. licet. [s] Sed contra credo. vt ff. de vsu & habi. l. fina. & ff. de vsufruc. l. æquissimum. §. item Nerua.

n Littorum. Scilicet maris vt sequitur.

n Publicus. ĩ. eo. §. & quidem. ibi, & p hoc & e cõtra. sol. dicit Pla. omnia esse publica. & econtra, scilicet ratione quorundam vsuum, vt ecce tam mare, quã flumina, & littora, & ripæ in vsu animantium sunt. & in bibendo, & in abluendo, & commorando, & similia q̃ exigit natura. Sed i⁹ piscãdi, quod in his est, solum competit hominib & retia siccandi, & quędã similia. portus tñ dixit esse publicos, nõ communes: Sed Ioan. dicit nulla communia esse publica, vel cõ. Ea enim demum sunt communia, quæ cum sint in vsu omnium animantium, tamen occupantib. cõceduntur: vt lapilli. & gemmę in littore maris: vt ĩ. eo. §. item lapilli. & ff. eo. l. item lapilli. Sed publica nõ solum nõ conceduntur occupanti, imò interdicta p̄ ponuntur, ne quid eis fiat. ne quid in loco publico, & de flum. & alijs titu. Præterea quomodo potest esse, quod ait Placen. cum in diuisione supra posita velut duæ species oppositæ ponantur, cõmunia, & publica. vt ĩ. eod. in princi. Proinde quod dicit hic, publicus, idest cõmunis, vel publicus, quo ad vsum [a]

p Iusgentiũ. idest, de iuregentium.

q Maris. Scilicet vsus publicus est.

r Sicut retia. Hysteron proteron. idest, ordo conuersus: vt ff. eo. l. riparum.

s Eorum. Scilicet littorum.

t Nullius. Scilicet hominis singularis: omnium aũt sunt: & sic differt ab illo §. nullius. infra statim posito.

Vniuersitatis.

CASVS. Iam dixisti mihi supra de cõmunib. & publicis: dicatis mihi modo, si placet, quę sũt vniuersitatis? Ad hoc rñd. Vniuersitatis sunt, quę in ciuitatibus ad vtilitatem, vel ad delectationem populi sunt; vt theatra, & stadia, & similia, & si qua alia sunt communia ciuitatum. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. nullius. Franc. de Aretio.

v Vniuersitatis. Quæ etiam publica quandoq; dicuntur, idest, vniut populi. vt C. de sacrosanc. eccle. l. si. in princ. Sed aliter accipitur ĩ. eodem. §. flumina. nam loquitur ibi de illo, quod est publicum omnium populorum.

x In ciuitatibus. Et ciuitatum sunt.

y Teatra à theaomai, idest inspicio, vt in arena Veronensi.

z Stadia. Stadiũ est octaua pars milliarij, quod Hercules currebat vno anhelitu, vt legitur in historijs.

a Similia. Quę sunt ad delectationem populi, vt latæ vię. & picturæ in palatio.

b Et si qua alia. Scilicet necessitatis causa facta, vt curia communis, palatium, nauigium, & sunt supradicta vniuersitatis dominio, & vsu. Sed Placen. dixit vsu tantum esse vniuersitatis. Alia sunt, quæ dominio, & fructu sunt vniuersitatis, non vsu: vt fundi, serui: vt ff. de in ius vocan. l. sed si hac. § qui manumittuntur. Et de verbo. signi. l. inter publica. & de contrahen. empt. l. sed Celsus. §. i.

ADDITIO. Dicite ex mente doct. q̃ hęc omnia dicuntur vniuersitatis, & quò ad dñium, & quò ad vsum communem, vt hic, & l. sicut. §. j. quod cuiusque vni. Est tñ differentia inter res vniuersitatis q̃ quædam vniuersitatis appellantur & quo ad dñiũ, & quo ad vsum communem. vt sunt theatra. & stadia: quędam verò sunt vniuersitatis quo ad dñium, & quo ad vsum particularia: vt sunt prata vniuersitatis, ex quibus commodum percipitur in particulari. & ita dicunt docto. Christoph.

† Aliàs applicare. §. in Bolog in l. ppartã. ff. e. sed idẽ est. Terle. Applicat primũ ad Chrisidẽ. Eg. l er.

† Hæc est sing. scoidã Por. ad hoc. q̃ via publica nõ impedit eius cohærentiæ, hæc ẽ practica tabellionem ponentium pro cohęrentijs ẽr agros, qui sunt vltra viam publicã. Eg. Pet.

† Et in hoc redditur vtilis pprietas. Idẽ ẽ fructibus ibi nascentibus. Nec obst. l. iij. § ne cõ. ff. de vsu fru. quia vsus est cõis quãtũ ad ea tũ, q̃ hic in ter ponunt puta siccare retia. &c. Ang.

Cõe & publicũ differũt.

† Et tũc vera est op. Plac. vt cõtra dicant publica. sed non cõ: aiũ tempe duo quorundam vsuum.

† Gl. valet. prin. in c. cum nuncius. extra. de testi. inducit huc §. ad coadiuuandũ illud ca. cum nuncius. vbi dr. q̃ clerici pñt ferre testimonium in cã suæ ecclesię.

† Abundãt, & bis similia.

Theatrũ. Stadium. Hercules fuit bon⁹ cursor.

Nullius ₐ autem sunt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ. qđ. n. diuini iuris est, id nulli⁹ in bonis est.

Res sacræ sunt q̃ ritè per pontifices Deo dedicata sunt, seu ad diuinū ministeriū deputata, q̃ nō possunt nisi pro captiuitate hominum alienari. Arc.

Sacræ res sunt, quæ ritè per pontifices ᵇ Deo cōsecratę sunt: veluti ædes sacrę, ᶜ & donaria, ᵈ q̃ ritè ad ministerium Dei dedicata sunt: q̃ ēt ᵉ p nostrā constitutionē ᶠ alienari, & obligari phibuimus, excepta ᵍ causa redemptionis captiuorū. Si quis aūt authoritate sua quasi sacrū sibi constituerit: sacrū non est, sed pfanū. †ʰ Locus autē, in quo ædes sacrę sunt ędificatæ, ēt diruto ædificio, sacer adhuc manet. ⁱ vt Papinianus scripsit.

Religiosum locū quiuis propria authoritate facere potest: mortuū scilicet in propriū fundum inferendo: ideo socius communem fundum inuito socio religiosum non facit: nec proprietarius contradicente fructuario.

Religiosum locum vnusquisq; ᵏ sua volūtate facit, dū mortuū ˡ infert in locum suū. In cōmunē aūt locū purum ᵐ inuito socio inferre non licet. ⁿ in cōe verò sepulcrū ēt inuitis †ᵒ cæteris licet inferre. Item si alien⁹ vsusfructus ᵖ est: proprietariū. ᑫ placet, nisi cōsentiēte ʳ vsufructuario, locū religiosum nō facere. In alienū locū consentiente dño licet inferre, & licet postea ratum nō † habuerit, quā illatus est mortuus, tamē locus religiosus fit.

Nullius aūt. Ista pars vsq; ad §. singulorum diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, quæ sunt in nullius bonis. Secundo ponit exēplum de rebus sacris. Tertio de religiosis. Quarto de sanctis rebus. Secūda ibi, sacræ sunt. Tertia ibi, Religiosum. Quarta ibi, Sanctæ quoq;. Et quamlibet partem summabo per se.

CASVS. Dñe, iā vidi quæ sunt vniuersitatis: dicatis mō mihi, q̃ sunt nullius? Ad hoc rñdet Imper. Amice, nullius sunt veluti res sacræ, & religiosæ, & sanctæ: & hoc patet tali rōne. Huiōi enim res diuini iuris sunt: & quod diuini iuris est, in nullius bonis est. Sed pone. Dñe iam video q̃ ea, quæ nullius sunt, consistunt in sacris, & religiosis, & sanctis, dicatis ergo mihi, quæ sunt sacra? Respō. Amice, sacra sunt q̃ ritè per pōtifices Deo cōsecrata sunt: sicut ędes sacræ, & donaria &c. pūt iacet in litera vsque ad illū §. religiosum. Franciscus.

ₐ Nullius. Scilicet hominis, vel hominū, nec phi essa, sed sunt in bonis Dei, hominum cēsura, si ue dispositione: & sic non obstat, quod posset dici de cōmunibus, & publicis rebus vniuersitatum: quę videntur nullius esse, quia esse possunt, & sunt hominum, licet non hominis singularis. ₜ Item contra infra eodem. §. feræ. Solu. vt ibi.

ᵇ Pontifices Idest, papas. & episcopos. Sed nunqd Imperator dedicare potest? Videtur q̃ sic: vt ff. eodem. l. sacra. §. j. vbi dedicat, idest, potestatem dedicandi dat. nam olim Imperatores erant sacerdotes: vt in canonibus dicitur. Vel dic dedicat alij, puta episcopo permittendo sine requisitione, vel cōcedit, scilicet requisitus.

ᶜ Aedes sacræ. Hic locus dicitur sacer, vt hic, & sanctus: vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus j. Item religiosus: vt in Auth. vt religiosæ domus.

ᵈ Et donaria Aliàs dona. idest, thuribula, & cruces, & calices. Accus.

ᵘ Quæ etiam, scilicet donaria, non autem referas ad ædes sacras. nam illæ nullo modo possunt alienari. vt in Auth. de alie. & emphy. § & quoniam cognouimus. colla x. Accur.

ᵗ Constitutionem. Vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. Accursius.

ᵍ Excepta. Num hominum animę quibuslibet rebus præponendæ sunt: vt C. de sacrosanctis ecclesiis. l. sancimus. j. in fine. ₂ Item propter debitum, si quod habet ecclesia. vt in Auth. de alie. & emphy. §. hoc etiam super ipsis, colla. ix. item propter alimēta pauperum: vt xij. quæst. 2. ca. aurum habet ecclesia. Accus.

ADDITIO. Vnde versus. Vtilitas, incōmodum, pietasq̃ne, necesse. Res alienari permittunt ecclesiarum.

ʰ Prophanum, idest, non sacrum.

ⁱ Sacer adhuc manet. Desinit tamen esse sacer, si ab hostib. capiatur: vt infra, de inutil. stipul. §. j. & ff. de religio. l. cum loca. item locus ille religiosus esse desinit. quando ea remouentur, quę talem eum reddebant: vt ff. eodem. l. sacra. §. illud. & de relig. l. antepenul. in fine.

Religiosum. CASVS. Domine, iam video, quæ sunt sacra: dicatis mihi. quæ sunt religiosa? Ad hoc respondet Imperator: Amice, religiosa loca sunt, in quibus corpora mortuorum sepulta sunt. Religiosum enim locum vnusquisque pro sua voluntate facit, dum in locum suū mortuum infert &c. omnia plana sunt vsq; ad §. sanctæ.

ᵏ Vnusquisque. Aliud in sacro: vt supra eod. §. sacræ.

ADDITIO. Hodie tamen de iure canonico requiritur authoritas episcopi, c. penult. in fin. extra de consecra. eccles. vel alta. ista tamen ciuilis religiositas impediret loci alienationem, secundùm Ias. & Ange. hic.

ˡ Mortuum. Scilicet totum, ₃ vel saltem caput. cuius imagine cognoscimur: vt ff. de religio. l. cum in diuersis. in fine. Quid si partiuiter caput est in diuersis locis? Respond. illum esse religiosum. vbi est maior pars: vt argumen. ff. de statu homi. l. quæritur. & infra de vulga. substitu. § & si ex dispari bus. Si autem æqualiter, neuter: secundùm Ioan.

ADDITIO. Et no. q̃ si pars inferior apparet, illa tanquam nobilior inspicitur. argum. l. quod cōclaue. ff. de damno infecto. Angel.

ᵐ Locum purum. ₄ idest. qui neque sacer, neq; sanctus, neque religiosus est. ff. de relig. & sump. fune. l. j. §. purus autem locus. vide gl in c. abolendę. extra, de sepultu.

ⁿ Inferre non licet. Extraneos. nam ipse socius rectè ibi sepeliri pōt, etiam sine cōsensu cæterorum: maximè cum nō est alius locus, in quo sepeliretur: vt de relig. & sum. fun. l. si plures.

ᵒ Inuitis. Hoc fauore religionis iam factæ, aliàs cōtra: vt supra proximo §. & ff. communi diui. le. Sabinus.

ᵖ Vsusfructus. Scilicet loci puri, argum. ff. de vsu, & habi. l. finali.

ᑫ Proprietarium. Nisi consentiat fructuarius: vel nisi testatorē, qui vsumfructum legauit, velit sepelire hæres, vt ff de reli. l. ij. §. si vsumfructum.

ʳ Cōsentiēte. Quid si primo cōsensit, post pœnituit antę

ᵃ Prophanum & sacrum opponunt. Mand. su p j. com. gl. i.

ₐ Sed dices tu. nā nec nec ē tu bonis hominis singulatis, nec hois i cōmuni: itē nec redegi pōt in bonis vltcui⁹, ergo debuisset poni sub membro nulli⁹. So lu. q̃ nec sit in oib. nec i nulli⁹ bonis puenitsa ēto naturæ, & iō cōis oib. appellar⁹ ē. sed res sacræ, sanctæ, & religiosæ sunt dedicatæ Deo facto hominū, & ideo non cōes. sed i nulli⁹ bonis appellatę sunt. Christ.

₂ Idem dr in cap. præcipiamus, in princ. xij. q j.

† Cōcor. c. cū oēs. i gl. j. post med. ibi N. si rem concedat de cōstit.

† Expungendā esse hoc loco negationem, quēadmodum & § l. in tit. §. religiosū. ff. e. cēset Ant. Augu. emendatio. l. 1. c. 2. idq; pbat ex Pā. Flo. rum ex Theophilo Græco institutionū interprete. atque ita huius loci sensus erit. locū religiosū fieri, si q̃uis nō cōcedente dño illa⁹ sit modo id ratū postea dñs habuerit.

₃ Nō tñ fundū totum, sed locū cadaueris solū efficis religiosum Ang.

₄ ista gl. non reperitur in antiquis originalib⁹, nec de ea facsit mētionem doct.

ante illationem iRA sufficit semel voluisse: vt ff de aqua plu. arc. l. in diem. & ī. proxi. §.

Sanctę quoque. CASVS. Domine, iam video, quæ sunt sacra, & religiosa: dicatis mihi, quæ sunt res sanctæ? Ad hoc rñ. Amice, sanctę res sunt veluti muri, & portę ciuitatis, Hmōi. n. res quodammodo diuini iuris sunt: & idcirco in nullius bonis esse censentur. Sed domine, quare dicuntur muri sancti? Ad hoc respō. Amice, idcirco muros ciuitatis sāctos legis authoritate, idest, firmos dicimus: quia pœna capitis constituta est aduersos eos, qui aliquid ī muros deliquerint. vnde & illas partes legū, quibus pęnas cōtra earū transgressores cōstituimus, sanctiones appellamus. & hęc dicuntur vsque ad §. Singulorum.

Res sanctæ sunt portæ, & muri ciuitatum, quasi pœna legali firmata. Itē leges pœnales propriè vocantur sanctiones. Aret.

Sanctæ † quoq; res veluti muri, [a] & portę ciuitatis, quodāmodo diuini iuris sūt: & ideo nulli' ī bonis sūt. Ideo aūt muros sanctos [b] dicim': q a pęna capitis ↄstituta est ī eos, qui aliquid in muros deliquerint. [c] Ideo & legū eas partes, qb' pœnas ↄstituimus [d] aduersus eos, qui ↄ̈ leges fecerint, sanctiones [e] vocamus.

Hic exordium sumit postrema pars diuisionis rerum, quę per vniuersum hunc secūdū librū; & eò amplius diffunditur. Rerū dominia singulis hominibus, aut iure naturali, aut iure ciuili acquirūtur. Quibus igitur modis res fiat nostra natu

[a] Muri. Scilicet ciuitatis Romanæ. Quid de ciuitate alia, vel castro? Rñ. nec ibi quicquā facere licet sine authoritate p̄sidis: vt ff. eo. l. sacra §. muros. Vel fortè vniuersitati licet, non priuato: vt C. de ope. pub. l. omnes.

ADDITIO. Ista gl. functo suo text. est no. ad hoc, quod illi stultè agunt: imò etiam contra ius, q domus cōstruunt cōtiguas, seu adhęrētes muris ciuitatis, vel castri: vt ff eodem, leg. sacer. §. muros. Placen.

[b] Sanctos. Idest firmos à sancio sancis: non calce, vel lapidibus, sed lege firmatus, vt sequitur.

[c] Deliquerit. Scilicet trāscēdendo, vel rūpēdo: sicut fecit Rhem' frater Romuli: vt hic, & ff e l fi. vnde Lucan': Fraterno primi maduerūt sanguine muri.

[d] Constituimus. Vt C. de leg. & const. l. non dubiū. & similes. Accur.

[e] Sanctiones. In stricta significatione: qnq; ponitur largius pro qualibet imperiali lege: vt C. de nouo Co. fa. § quibus. ver. colligentes verò &c. Quandoq; largissimè pro collectione totius iuris ciuilis: vt in proœ. Digest. in prin.

Singulorum. Ista est secunda pars principalis huius tituli, q̄ diuidit in qnq; partes principales. Primo qualiter acquiruntur nobis res, q̄ in nullius bonis sunt. Secundo, qualiter acquiruntur ea, q̄ sunt alterius, ex facto nostro, ex permistione, vel fabricatione. Tertio qñ vsufructuarius, vel bonæ fidei possessor facit fructus suos: & quid cōtineatur appellatione fructuum. Quarto ponit vnū casum exceptiuū à prima parte. videlicet, quod ea, q̄ sunt in nullius bonis: non tñ in totum efficiunt' occupantis. Quinto qñ per traditionem, vel non, in personā certam, vel incertam dominiū transferatur. Secunda ibi, in §. cū ex aliena materia, Tertia ibi, Si quis aūt. Quarta ibi, in §. thesauros. Quinta ibi, in §. per traditionē.

CASVS. Domine, iā video, quę sunt naturali iure communia, & quæ publica, & vniuersitatis, & quæ nullius. Dicatis ergo mihi, si placet, quæ sint singulorum hominū res? Et resp. Imper. dicens, qđ multis modis fiūt. Quarundam enim rerū dominium nācisci mur iure naturali, qđ, sicut diximus, ius gentium appellatur: & quarundā rerum dominiū nāciscimur iure ciuili. Sed pone casum. Dñe, iam video. q rerum dominiū acquiritur de iure gē. & de iure ciui. sed pro Deo dicatis mihi, de quo iure intenditis primo tractare? Ad hoc respon. Amice, commodius est à vetustiore iure incipere. Manifestum aūt est ius naturale vetustius esse: quod cū ipso genere humano rerū natura prodidit. Ciuilia enim iura tūc primo esse cœperunt, cum ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt. Et hęc dicuntur vsque ad §. ferę igitur. Fran.

rali iure tradere incipit.

Singulorū † aūt hominū multis modis res fiūt: quarūdā enim rerū dominiū nāciscimur iure naturali, qđ (sicut diximus) [f] appellatur ius gentium: quarundam verò iure ciuili. [g] Commodius est itaque à vetustiore [h] iure incipere. palam est autem, vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerū natura [i] prodidit. [k] † ciuilia aūt iura tūc esse cępe rūt, cū & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

Horum quæ subijciuntur dominio, præoccupanti iure gentium conceduntur, Et in alieno aucupata fera occupanti quæritur.

Annotato, alienum fundum domino reluctante ingredi nemini licere.

[f] Diximus. Sed vbi? Resp. ī. de iu. natu. § 1. ibi. qđ verò naturalis. Vel ī. de iu. na. §. sed naturalia. Vel meli' ī. eo §. & qdē.

ADDITIO. Dic q ista gl. videt' approbare vltimam opi. hic positā in glo. sed illa nō videt' vera: vt in §. j. in ver. quod vero. ī. de iure natu. Angel.

[g] Iure ciuili. Vt vsucapione, arrogatione, successionē, deportatione, manucatione: de quibus incipiet dicere ī. de vsucap.

[h] Vetustiore. Sic ff. de iure immu. l. semper.

[i] Rerum natura. Idest, Deus.

[k] Prodidit. Idest, statim cum procreauit Deus genter, statim fuit ius gentium. Accur.

ADDITIO. Et potes exponere prodidit, idest, ad inuenit. inde ꝓdit'. i. adinuēt': vt ī si quad. paup. fec. di. in prin. Quandoq; etiam proditus. i. datus. ī. de act. §. huic autem, verū. qua de causa. Et sic accipi hoc loco non esset ineptum.

Feræ igitur. CASVS. Domine iam video, q vultis tractare de iure gentiū, tanquā de vetustiore, dicatis ergo mihi, si placet, aliquem modū acquirendi dñium de iure gentiū? Ad hoc resp Iusti. Amice, feræ bestiæ. & volucres, & pisces, & oīa animalia fera quæ in terra. & quæ in mari, & quæ in cœlo. i. in aere nascūtur. statim cū ab aliquo capta fuerint, iure gentium occupantis fiunt: & hoc tali ratiōe. Mūdi enim animalia fera in nullius bonis eē intelligūtur: & quod ante nulli' est. id iure gentiū (qđ naturali rōne introductū est) occupanti conceditur. Nec interest quantum ad acquirēdum dominium, verū quis huiusmodi feras bestias, & volucres in suo pro

† Sanctī q sot modus sema tur, Man do. l Glo. secul. §. Considemnus, in ver. sancti.

† Et vbi tempus puniēs vel, §. ff. c. in alijs autē est pœna extraordinaria ad arbitriū iudicis: & quod q̄s sibi pōt se extēdere vsque ad mortē, si sit enorme delictum. An. Ar.

† Iste §. declarat quō res adquirūtur iure gen. vsq; ad tit. de vsuca. ī. Egi. Pet.

† Ex hoc loco facile ē intelligere qđ scribit M. Cic. lib. j. de legi. legem illā nālē fuisse ante, quā ciuitas vlla cōstituta esset: vt tempore naturā est ipsis hominib' quos ↄtēios casulis, & collibus, certū est diu ignorasse omnē politiam.

Feræ igitur bestiæ, & volucres, & pisces; & omnia animalia, quæ mari, cœlo, [a] & terra nascũtur, simul atque [b] ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur. Nec interest [c] feras bestias & volucres, vtrum in suo fundo quis capiat, an in alieno. Planè, qui alienũ fundũ ingredit venandi, [d] aut aucupandi gratia, põt à dño, si is præuiderit, prohiberi, ne igrediatur. [e] Quicquid aũt eorũ ceperis, eousq; tuum esse intelligit, donec tua custodia coercetur. Cum verò tuam euaserit custodiam, & in libertatem [f] naturalẽ sese receperit: tuum esse desinit, & rursus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cũ vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in cõspectu tuo vt difficilis [g] sit eius persecutio. [h]

Licet fera syluestris ab aliquo vulneretur, ita vt verisimiliter possit capi, tamen nõ efficitur vulnerãtis, nisi eã ceperit. Are.

Annotato, Illud vulgatum, multa cadunt inter calicẽ, supremaq; labra.

Illud [i] quæsitum est, an si fera bestia ita vulnerata sit, vt capi possit, [k] statim tua esse intelligatur. Et quibusdã placuit, statim esse tuã, & eousq; tuam videri, donec eam persequaris. quòd si desieris persequi, desinere esse tuã, & rursus fieri occupantis. Alij vero putauerunt non aliter tuã esse, quàm si eam ceperis. Sed posteriorẽ [l] sniam nos cõfirmamus, q multa accidere [m] soleant, vt eam non capias. [n]

Apes, q̃ in nullius bonis sunt, occupanti cõceduntur, et earũ fructus, sicut et aues: licet in aliena arbore capiãtur. Dominus tamẽ à principio ingredi prohibere põt. Et examẽ eorũ tuum est, donec difficilis nõ est persecutio. Ar.

prio fundo ceperit, an in alieno: & hoc est verũ, nisi prohibitio domini intrare volẽtes præcesserit. Nam qui in fundũ alienũ ingreditur venãdi, aut aucupãdi gratia: poterit à domino prohiberi, ne ingrediat, si dominus fundi eũ pręuiderit. Sed pone: Domine, iã video, q p occupationem huiusmodi ferarum, & volũcrũ acquiritur mihi dominium: dicatis mihi quãdiu durat mihi huiusmodi dominiũ acquisitum? Ad hoc ind. Amice, dico tibi, q quicquid prędictorum animalium ceperis, tãdiu tuo dominio subiectũ esse intelligitur, quandiu in custodia tua detinet: sed cũ tuã custodiam euaseris, & in pristinã naturalem libertatem se receperit, in tuo dominio esse desinit, & rursus sicut pri' occupanti conceditur. Sed domine dicatis mihi, quando dicitur se recepisse in naturalem laxitatem, vel libertatem? Ad hoc resp. In naturalẽ laxitatem dicitur se recepisse. cũ vel omnino conspectum oculorum tuorũ euaserit, vel ita sit in cõspectu tuo, vt impossibilis sit eius persecutio. Vnde super tali quæstione apud veteres multum fuit disputatum & quæsitum. Quidam venator, puta Titius quendam ceruum vulnerauit, & mortale vulnus ei inflixit: ita q ceruus vulnerat' capi poterat. Nam in casu isto dubitatur, vtrũ dominiũ cerui vulnerati incontinenti post vulnus inflictum intelligatur Titio vulneranti acquisitum. Et certè quidam veteres dixerũt statim post vuln' inflictũ huiusmodi ceruum vulneratũ, fieri ipsius vulnerãtis. & tandiu in eius dominio videri, quãdiu eũ persequitur. Et si Titius eum persequi desierit: dixerũt huiusmodi ceruũ desinere in dominio Titij esse: & rursus occupanti concedi. Alij vero non aliter putauerũt huiusmodi ceruũ fieri Titij, quam si eum Titius ceperit. Sed domine, quid dicitis vos super hoc? Certe dicit Iust. Nos posteriorem sniam tanquam iustiorẽ confirmamus: vt videlicet ita demum intelligat' Titij esse. si Titius eum ceperit. Multa enim solẽt accidere impedimenta: vt Titius eum nõ capiat. Et hæc dicuntur vsque ad §. Apum quoque. Franciscus.

Feræ igitur. Quia à vetustiori incipiendum est, igitur &c. Accursius.

a Cœlo. Idest aere. Accur.

b Simul atque. Idest, statim postquã &c. Sed nunquid rei sacræ cõceduntur occupanti: vt s. e. §. nullius. Rñ. Res dicitur esse in nullius bonis sex, vel septẽ modis. Natura, vt hic. Facto, vt j. e. §. pe. Item tempore: vt ff. de acqu. re. do. l. nunquã. §. thesaurus. Et in his tribus locũ habet hęc regula, nisi q in thesauro de ęquitate dimidium domino soli restituitur: vt j. eod. §. thesaurus. Item censura: vt s. eo. § nullius. Itẽ casu, vt in hæreditate iacente, quę vicem domini repræsentat: vt j. de stip. seru. § prin. Item culpa hominis, vt si eijciam seruum ęgrotantẽ, vt C. de la. lib. tol. l. j. §. sed scimus. & ẽt hic. Item iuris naturalis constitutione: vt liber homo: vt ff. de verb. obli. l. inter stipulantẽ. §. sacram.

c Nec interest. Quò ad acquirẽdum dominium.

d Venandi. Aliud si cau. requirẽdi fugitiuũ meum: vt ff. de seru. fug. l. 2. vel glandis colligẽdæ causa: vt ff. de gland. leg. l. j. vel vt recipiam pecuniã, quam ibi abscõdi: vt ff ad exhiben. l thesaurus. vel si vindemiam, quã emi, tollere me vẽditor prohibeat [s] vt ff. de actio. emp. l. qui pendentem.

a Ingrediat. Quid si post prohibitionem quid ceperit? Respõd. non facit suum: vt C. de rei ven. l. si fundum. & l. certum & facit j. eo. §. apum. versi. planè.

ADDITIO. Dic istud verum secundũ Ang. si fructus fundi cõsistebant in venatione, aliàs secus: vt tenet glo. in l. diuus. ff. de ser. vr. præd & in l iij. ff. de acqu. rer. do. quamuis Por. sequatur istam glo.

f In libertatem. Idest laxitatẽ, vt statim sequitur: vt ff. de acqui. rer. do. l. naturalem. & l. Pomponius.

g Difficilis. Idest, impossibilis. sic ff. pro soc. l. de illo. [i] In gl. difficile. econtra. ff. de ijs qui deiec. vel effu. l. ij. Accur.

h Persecutio. Sic ff. de acqui. pos. l. iij. §. Nerua.

i Illud Sic ff. de acqui. re. do. l. naturalem. §. Illud.

k Capi. possit, cõsiderata natura hominis, & animalis, nõ diuina possibilitate. licet nec omnino facilitatem considero.

l Sed posteriorem. Sic ff. de acquiren. rer. dom. l. in laqueum.

m Accidere. Licet enim probetur vnum, idest, eam vulneratam, nõ tamen sequitur: vt capi possit: vt C. de proba. l. neque natales.

n Non capias. No. q inspicitur, qd euenire potest ita.

Quod in nulli' bonis est, id occupãti cõcedit. & ad hunc §. & sequẽtes remittit gl. in c. si culpa. super verbo aĩalia. an te si gl. extra de iniurijs, & dã. da.

Hinc Cice. li. 1. off. Sunt autẽ, inq̃t, priuata natura nulla, sed aut veteri occupatione: vt q quondã in vacua venerunt &c.

Res dicitur esse in nulli' bonis septẽ modis.

s Scilicet eiã authoritate iudicis quã de facili pstabit. Sed in alia re p̃cedit ita demũ si aliqua ẽt leuia præcedant indicia secundũ Chris. Et an qs cogit' iudicare furẽ, vide Ias. hic.

Et si et rebus incertis nõ põt ferri snia certa. vt hic: & in cap. inuenis. iuncta gl. a. post prĩcip. ex. de spõ. & matri. & est arg. q ad ea quę frequentius accidunt, iura adaptant: vt hic, & in c. literas. iuncta gl. sup verbo cõtinuerint. in me. § vectie. itẽ ar. ad ea. extra. de despon. impube.

s Idẽ vbi via publica, vel ẽt priuata ẽ diruta: secundũ Ias. hic.

s In·õ tex. dẽt intelligi prout iacet: & hoc totũ stat in arbitrio iudicis, vt sentit gl. super verbo capi. j eo. secũdũ Christ. Et notat hũc tex. Ang. pro eo q nõ ritẽ capiens post ea restituit' libertati prstãna.

si: ff.loca.l.si qs domum.§.idē qrit si sumptus.& ff. ad Treb.l.Lucius.§.pen.& ad leg.Fal. l.in quantitate.§.magna & ff.ex quib cau.ma.l.sed & si per pro-rē.§.si feræ & ff.de ser.rusti.præ.l q̄ sella § ij & de dam.infect.l.qui bona.§.cū inter.arg.in contra.ff.de pec.l.eo tempore.j. respons.

Iudi.l.nemini §.1.& fortè seruatur aliud de consuetudine in hoc § & in superioribus duobus.

Apū [a] quoq; fera [b] naturaē, [c] Itaq; apes,q̄ i arbore tuo cōsederit,antequā à te alueo [c] icludanť, nō magis tuę intelligunť eē, quā volucres, q̄ in arbore tua nidū fecerint. Ideoq; si alius eas icluserit: [d] is earū dn̄s erit. [e] fauos quoque si quos effecerint, eximere q̄libet pōt. Planè integra re, [f] si pṽideris [g] igredientem fundum tuum: poteris eū iure ꝓhibere, ne ingrediať. Examen [h] quoq;, qđ ex alueo tuo euolauerit,eo vsq; intelligiť esse tuū, donec in cōspectu tuo est, nec difficilis pſecutio eius est: alioquin occupantis fit.

Animalia quæ naturaliter sunt fera, sed per accidens mansueta: tandiu sunt nostra, quandiu retinent consuetudinem eundi, & redeundi.

Pauonum quoq;, & columbarū fera [i] natura est.nec ad rem ptinet, [k] q̄ ex cōsuetudine euolare,& reuolare solēt.nā & apes idē faciūt, quarū [l] constat ferā esse naturā. Ceruos quoq; quidā ita māsuetos habēt,vt in syluā ire,& redire soleant: quorū [m] & ipsorū [n] ferā eē naturā,nemo negat. In ijs autē animalib.q̄ ex cōsuetudine abire, & redire solēt, talis regula [o] cōprobata est: vt eousq; tua eē intelligātur:donec animū reuertēdi habeāt. Nam si reuertēdi animū habere desierint, [p] etiā

ADDITIO. Ibi euentus erat impossibilis, cum nihil esset in peculio, secundùm Angel. vel non erat ciuilis nec honestus. secundùm Christopho. de quo brocardo dic. vt per Ang. Aret. hic.

Apum quoque. CASVS. Iustinianus in hoc §. prosequiť materiam suā de prorsus feris. Et dicit, quòd natura apum fera est, idest non mansueta. vnde apes si in arbore tua consederint ante, q̄ à te in alueo tuo fuerint inclusæ, nō magis intelliguntur esse tuæ, quam volucres, quæ in arbore tua nidificauerint, vnde si huiusmodi apes in arbore tua considentes aliquis alius incluserit, ipse earum dominus efficietur, & etiam si huiusmodi apes ante, quam à te fuerit inclusæ, aliquos fauos in arbore tua, vel in fundo tuo fecerint, quilibet eos eximere potest: veruntamen si te integra preuideris aliquem ingredientem in fundum tuum, poteris iure prohibere, ne fundum tuum ingrediatur. Sed pone, quoddam examen, idest, imensitas apum euolauit de alueo meo, in quo à me fuerat inclusum, ego quęro quandiu dominio meo intelligitur esse subiectum? Ad hoc respon. si examē ex alueo suo euolauerit: tandiu intelligitur esse tuū, quandiu intelligitur esse in conspectu tuo: nec difficilis sit eius persecutio, alioqui si euasit conspectum tuum, vel ita sit in conspectu tuo, vt difficilis sit eius persecutio, occupanti conceditur. Et hæc dicunť vsq; ad illum. §. pauonum. Fran

Pauonum quoque. CASVS. Domine. quidam habent pauones, & columbas, qui ex consuetudine solent euolare.& reuolare, modo quæro à vobis, vtrum natura hm̄oi pauonum, & colūbarum debeat censeri fera? Rñ. quod sic. nec obstat, quo minus natura pauones, & columbarum fera censeatur, q̄ huiusmodi pauonum,& columbę ex consuetudine euolare, & reuolare solent. nam hoc idem faciunt apes.& tamē manifestum est, naturam earum feram esse. Hoc idem etiā in ceruis quandoq; contingit. Quidam enim ceruos ita māsuetos habent, vt in syluas ire, & redire soleant. Nemo tamē negare pōt naturam omnium ceruorum in genere, & etiam ipsorum singulorū speciem feram esse. In his igitur animalibus accidentaliter mansuetis, quæ ex consuetudine ire & redire solent: alia regula à iure comprobata est, vt tandiu intelligantur tuo dominio subiecta esse, quandiu habuerint animum reuertendi. Nam si reuertendi animum habere desierint, in tuo dominio esse desinunt, & occupanti conceduntur. Sed domine, pro Deo dicatis mihi. qualiter perpendam. q̄ desierint habere animum reuertēdi? Ad hoc respon. Amice, tunc intelliguntur desinere habere animum reuertendi, cum reuertendi consuetudinem deserunt. Et hęc dicuntur vsq; ad illū §.gallinarum, vbi tractať de animalib⁹ prorsus mansuetis: & casus eius planus est vsq; ad illum §. item ea quæ ex hostibus, Franc de Aret.

[a] Apum. Concor. ff. de acqui. rerum domi.l.naturalem.§.apum.

[b] Fera.idest non mansueta.

[c] Alueo. Vas est vbi apes manent. Qn̄q; pro loco, vbi flumen currit, ponitur: vt ĩ eo.§. insula.

[d] Incluserit. Quod. Bul. facere noluit in his,& similib. dicens, magis timeo scandalum, quā futurū iudicium, vt no. ff. de acquir. rerum. do. l. in laqueum.

[e] Dn̄s erit. Nec furti tenetur, vt ff. de furtis. l. apes.

[f] Integra re. idest antequam intrent, vel prius, quā eximantur.

[g] Preuideris. Quid si fuerit ingressus. an poterit retinere eum, vt det quod acceperit, cum homo quilibet possit prohibere, ne quis intret fundum suum? Resp. cum dominus factus sit per occupationem, nō video quare desinat esse dominus, arg. huius. §. qui casum prudenti consuluit.

[h] Examen i. vniuersitas apum. aliàs pro approbatione ponitur, aliàs pro iudicio. vt C. de aduo. diuer. iudi.l.nemini.

[i] Fera. i. non prorsus domestica, vel māsueta. Accur.

[k] Nec ad rem pertinet. Idest, non obstat ijs, quæ diximus.

[l] Quarum. Scilicet apum.

[m] Quorum. Scilicet ceruorum in genere.

[n] Ipsorum. Scilicet singulorum in specie.

[o] Talis regula. Hic no. tria genera animalium. Mansueta, vt sunt gallinę: in quibus locum habet hęc regula, vt vbicūq; sint, dn̄i esse intelligantur: vt ĩ. ꝓxi.§. Item fera prorsus, & in his habet locum alia regula. quia occupanti conceduntur: vt s. eo.§ ferę & §. illud & §. apū. & §. examen. Item fera naturaliter, sed accidentaliter māsueta: [1] & in his obtinet hęc pſens regula: & facit ad hoc ff. eo. de acquirē. rerum do. l. naturalem. per totum, vsq; ad §. fina.

[p] Desierint. Exteriora indicant animi secreta interiora. facit de ædil. edict. l. si tamen. §. ij. vnde versus. Intima per mores cognoscimus exteriores.

ADDITIO. Et hoc comprehenditur, si viso domino, vel familiaribus non redeunt vt solebant: nisi per aliquos dies hincinde, nō tamen si in syluis aberrassent, secundùm Ang.

Aliàs apium.

Plinius in naturalis historiæ lib. xj. c. v. scribit, apes esse insecta quędā, neq; māsueta prorsus, neq; fera, sed mediæ cuiusdā naturæ.

Alueus duo signi ficat.

Scandalū vitandū est.

Animalium tria sunt gn̄a.

[1] Ista gl. reprehenditur per doc. hic, q̄a apum nā nō adeo fera, quin mutari possit secundùm Por. ble.

Flumen interdum accipitur

a Gallinarum. Scilicet omnium, vt statim innuit Vel dic singularum in specie.
b Feras. Vt phasianos Accur.
c Anseres. Scilicet domest.ci.
d Gallinæ. Scilicet tuæ domesticæ.
e Turbati. Vt per vulpē, vel miluum.
f Qui lucrādi animo. Scilicet vt habeat pēnas, vel oua. aliàs.n.non cōmittitur furtum, nisi lucrādi animus interueniat: vt ff. de fur. l.j.§.fi. Sed nunquid dol⁹ fit in vno ouo? Rñd. sic, sed de dolo non agitur in re minore duobus aureis: vt ff. de dolo.l. si oleum.§ fi.& l.sequen. Sed quare nō agitur de dolo, cum quo agitur furti: vt hic? Res furtum fit plerunque: & ideo frequentius puniendum est: secundùm Ioan. vt ff de pœn.l. aut facta.§ fina. 1 Et not. ex hoc.§ q quælibet actio etiā pro vno nummo datur: vt ff. de damno infecto l. si proprietarius. in fin.j. responsum.& ff. de cōiug. cum emancip.lib.l. j.§. Illud. Sed fallit in casibus: vt ecce si commodau tibi seruū. & tu eum aliis nō repetis à me expensas modicas: vt ff commo.l in reb⁹.§. possunt. & ff. de impensis in rebus dot. fac. l. omnino. Et excepta actione doli. vt dictum est. item excipe quod est ff. de dam. infecto.l.et damni. in princip. Accur.

tua eē desinūt, & fiūt occupantiū. Reuertēdi autē animū videnē desinere habere tūc, cū reuertēdi cōsuetudinē deseruerint.

Gallina, & anseres domestici tui sunt, etiam si conspectum tuum effugerint: & qui eas accipit animo lucrandi, furtum committit. Aret.

Illud annota, Etiam in re modica & exigui pretij furtum fieri.

Gallinarū, a aūt & anserū nō est fera natura: idq; ex eo possum⁹ intelligere, q aliæ sunt gallinæ, quas feras b vocam⁹ itē alij sunt anseres, quos feros appellam⁹. Ideoq; si anseres, c tui, aut gallinæ tuæ d aliquo mō turbati, e turbatæve euolauerint, licet cōspectū tuū effugerint: quocunq; tñ loco sint, tui, tuæve esse intelliguntur: & qui lucrandi animo f ea animalia detinet, furtum cōmitere intelligitur. †

Furti actio dat̄ p modico. non autē actio de dolo.

1 Hanc rōnē improbat Io ann. Fab. q dolus hr sine furto sed nō ecō. dic ergo furtū esse improbius & eius actio nē tōpetere de iure cōi: de dolo aūt de iure spāli cū sit qdā spēs restitutionis restrigēs ea q̄ ꝓsensus partiū firmauerat. l.j. ff de dol. et gū & c ar. l.ei⁹ mili tis.§ milt tia missus, ff.de re milit. Ang.

† Facit § pœ decr. gl. vlt. vbi dī. q pro vna gallina furtū cōmittit̄ post me. gl.& gl. fi. in fi.e. cū se. extra. de re iud.

† Hoc tñ ius gētiū interpratione sumit à iure ciuili, vt nō militū mer

Item ea quę CASVS. Dñe iam vidi qualiter dñium ferarum, & volucrum singulis acquiritur p occupationem. Nunquid plurium rerum dñium acquiri potest per occupationem de iuregentium? Rñ. q sic. Nam ea quæ ab hostibus nostris capimus statim iuregentium nostro dominio acquiruntur. & hoc in tantum verum est, vt liberi homines, quos ab hostibus capimus. dominio nostro subijciantur, & in seruitutem deducantur. si tamen nostram potestatem euaserint, & ad sua. corpore, & animo reuersi fuerint, pristinum statum libertatis iure postliminij recipiunt. Et non solum supradicta iuregentiū per occupationem acquiruntur, sed etiam lapilli, & gemmæ, & cætera quæ in littore maris inueniuntur statim cum ab inuentore occupata fuerint, iure gentium. quod naturali iure introductum est. inuentoris fiunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. item ea quæ ex animalibus. Franc.

g Ex hostibus. Vt quibus populus Romanus bellū indixit: vel ipsi populo Romano: vt ff. de capti. & postli. reuer.l. hostes.& ff. de verbo signi.l. hostes. & l. quos nos hostes.

h Si euaserint. Animo, & corpore: vt ff. de capti. & postli. reuer.l. nihil. in princ.
i Recipiunt. Iure postliminij. vt i.quibus modis. ius patriæ potesta. solui.§. si ab hostibus.
ADDITIO. Hodie tñ quantum ad personas. nō obseruant iura captiuitatis, & postliminij, nisi quantū ad res.

Etiam si hominem liberum ex hostibus ceperimus, de iuregentium noster fit: qui si exierit potestatem nostrā, recuperat antiquā libertatē. Aret.

Itē ea, q̄ ex hostibus. g capimus, iuregē:iū statim nr̃a fiūt: † adeo qdē, vt & liberi hoēs i seruitutē nostrā deducanē: q tñ si euaserit h nostrā ptātē, & ad suos reuersi fuerit, pristinū statū recipiūt. i

Inuentoris fiunt lapilli, & alia quæ in littore maris inueniuntur. Aretin.

Item lapilli, k & gēmæ, & cætera, quæ in littore maris † iueniunē, l iure naturali m statim inuentoris n fiunt.

Nata ex animalibus nostris nostra sunt. Aret.

Item ea, o quæ ex animalib. p dñio tuo q subiectis nata sunt, eodē iure r tibi acquiruntur.

Quod p alluuionē(.s. paulatim, et latēti incremēto) fundo nostro adijcitur

k Lapilli. Scilicet p̄tiosi. Et q̄ sic inter lapillos, & gēmas, & margaritas dr̃ia: dic vt ff. de auro & arg. lega.l.& si non sint. §.fin.
l Inueniunē. Quæ tñ non sunt alicui⁹, aliās ꝫ: vt j. eo.§.fi. Accursius.
m Iure naturali. Id est gentium: vt i.eo. § singulorū. Accurs.
n Inuentoris. Ita demum si occupet sine apprehēdat, 2 non aliàs secundum Azonem. nam in superiori §. & in alijs præcedentibus de ijs, quæ per occupationem quæruntur, tractatur. vnde qd idem prosequitur hic vicinitas scripturæ innuit: vt ff. de testa.l. hæredes §.sed & si notam. ff. de lega.j.l.si ferunt plurimi. §. finali. Et aduerbium similitudinis, scilicet, item, * quod est in principio §. aperte dat intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc separatus: vt infra eodem. §. thesauros. & ideo primum videnti, 3 & inuenienti, non capienti quæritur.

Item ea quæ ex animalibus. CASVS. Domine. iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nunquid pluribus modis acquiri potest? Respond. q sic. Nam ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt iuregentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicuntur vsque ad illum § Præterea quod per alluuionem. Franc. de Aretio.

o Item ea. Nunc mutat stylum, & materiam. & dicit de ijs, quæ acquiruntur per accessionem discretam. & in sequen.§ prætetea dicit de accessione concreta.
p Ex animalibus. Fœmininis generis, siue rationalibus: vt ex ancillis: vt supra, de iure persona. §. serui.& C. de rei vendi.l partum. siue irrationabilibus: vt ff. de rei vendi.l. idem Pomponius scribit si frumentum §. idem scribit.
q Dominio tuo. Vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale. vt ff. de acquir. rer. domin.l. bonę fidei.§. fina. non ita in rationali: vt j. eod.§. in pecudum.& est ratio vt ibi.
r Eodem iure. Scilicet gentium.

cenariorū sit hu iusmodi spolia sed publicentur. l. si captiuus. ff. de cap. & postli. reuer. vt sta pou⁹ reipub. sine quā ipsi⁹ occupātia aut pots⁹ ad Ducē puneant quam ad ipsos milites. l. diuus. ff de iure fisc.

† Maris abundat.

2 Hoc verū i vacātib. vt hic. & l. si Rae satorā. C. d fideius. Quod nota p stantio loquētis d eo q inuenerit bauntiū. Iuē in hō vacāub. si possidētis aius non cōcurrat. aliàs solo acquirunē aspectu.

* Dictio itē est repetibilis precēti clausularū qd est verū si copulatiuè ponat̄: se cū si cōtinnat vt Egi. Fer.

r Istā gl. approbat B. hic.

* Iallàc in leporibus hācib vtrūq; sensū. Terētius ipsa lep⁹ es, & pulpamētū q̄ris. Egi. Fer.

Prętetea

Preterea.* CASVS. Iustinianus in hoc §. dicit, quod preter supradictos modo acquirendi, de iure gentiú acquiritur nobis dominium per accessioné cócretá. Quod enim per alluuioné agro tuo flumé adijcit, iure gentiú tibi acquiritur. Sed domine, pro Deo dicatis mihi, quid est alluuio? Ad hoc rñ. Est autē alluuio incrementú latens. vnde illud per alluuioné agro tuo videtur adijci, quod ita paulatim, & successiuè adijcitur, vt licet tota die intuitú figas, tñ intelligere nō possis quantú in quolibet momento agro tuo adiectú fuerit. verú est tñ. quod istud latés incrementú tibi iure accessiōis acquirit. Sed si impetus fluminis aliquá parté grossam ex prædio tuo detraxerit: & illá parté detractá vicini prædio appulerit: manifestú est eá partem ex prædio tuo detractá nihilominus in tuo dñio permanere. Si tñ longo tpe fúdo vicini tui adhæserit, ita quod arbores, quas secum traxit in fundú vicini radices emiserint: ex tpe immissionis radicú videntur fundo vicini iure successiōis acquisitæ esse. Et hæc dicuntur vsque ad illú. §. insula. Frá.

nostrū sit: quod verò impetu fluminis vicino prædio ademptū est, et nostro accessit, vicini remanet: arbores aūt quæ fundo nostro adhæserūt, et tandē radices egerunt, nostra fiūt.

Preterea qđ per alluuionē agro tuo flumē adijcit,[a] iure gētiū tibi acqrit. † Est aūt alluuio icremētū[b] latēs. Per alluuionē aūt id vr̄ adijci, qđ ita paulatim adijcit, vt itelligi non possit,[c] quantū quoquo momēto tpis adijciat. Quòd si vis fluminis de tuo pđio aliq̄ partē detraxerit, & vicini pđio attulerit:[d] palā ē, eā tuā pmanere. Planè, si longiore[e] tpe fundo vicini tui hæserit, arboresque, quas secū traxit, i eū fundū radices egerint: ex eo tpe vidētur vicini fundo adquisitæ[f] esse.

† In hác sñiam relatum ab Aggeno Vibico Cassium Longinú respōdisse. quicquid aqua labendo abstulisset, id possessorem amittere: cui imputandum est, quod ripá suá sine alterius dāno non munierit aduersus iniurias fluminis.

a Adijcit. Ponendo iuxta tuum prædium.

b Incrementum. Idest, augmentum. Accur.

c Intelligi nō possit. Licet tota die ibi figas intuitū: & hoc propter imbecillitatem naturalis visus: quia iā subtilia perpēdere nō potest. vt in cucurbita patet quæ citò crescit: quæ tamē percipi nō pōt, quantū crescit quoquo momēto tēporis. Sed in quodā genere agrorū cessat ius alluuionis: vt in agris militib9 assignatis à principe, qui limitati dīt: vt ff. eo. de acq. re. do l. in agris. Quę sit ratio diuersitatis, dicitur in ea. l. fi.

d Attulerit. Aliàs applicuerit. i. apposuerit. vt subijcit: puta crustam terræ forte vineatæ, vel arboratæ.

e Longiore. Idest lōgo. s. tātū vt faciat radices, vt sequit: vel ēt ipsa terra apposita vnitatem alteri terrę fecerit cui opponit: vt ff. de dā. infec. l. hoc amplius. § ita demum. Sed quō scitur qñ hæc vnitio, vel immistio erit facta? Respō. per rusticos: quia talia sciunt: vt in auth. de non alien. aut permu. §. quod autem dictum est. col. 2. Accur.

‡ Quòd si nō fecerit pōt de directo vendicari.

f Acquisitæ. Vtilis tñ rei vendicatio priori domino datur, sm̄ M. vt ff. de rei ven. l. idem Pomponius scribit, si frumentum. §. de arbore. Sed nos cōtra: sed in factum ad ęstimationem damni: vt ff. de rei vendi. l. l. in rem 3. §. item. Sed rei vendicatio non datur: vt ff. de dam. infe. l. hoc amplius §. Alphenus. *

ADDITIO. Dic sm̄ Io. Fab. quod imò nec in factū datur: vt d. l. hoc amplius. §. ita demum. ff. de dam. infect. nec obstat. §. de arbore. quia ibi loquitur, qñ fuit facta vnitio actu sine facto hominis: hic loquitur, qñ fuit facta facto hominis, & idō eum quæritur de flumine. hoc videtur satis rationabile, fuit opinio antiquorum: sed opinio quæ hic nota. fuit Azo.

* Eguinarius Baro hoc loco ipsa occasione regulá tradit qua definit quid sequendum sit, quorum iuris[...]

quæ satis est æqua, secundùm Ang. hic.

Insula. CASVS. Domina, ponamus, quod aliqua insula nascatur in mari, dicatis mihi, cuius iuris eē intelligat? Resp. si aliqua īsula ī mari nata sit, (qđ tñ rarò accidit) occupāti cōcedit. Nā ante occupationem nullius esse intelligitur. Sed licet dixerim tibi de insula quæ in mari nascitur, quod occupātis fit: secus tñ est de insula ī flumina nata. nā in flumine insula nata, (quod frequenter accidere solet) si quidem mediam partem fluminis teneat, cōis est eorum hominum, qui ab vtraque parte fluminis ppe ripā prædia possidēt, videlicet pro modo latitudinis cuiusque fundi, quę latitudo prope ripam sit. qđ si alteri parti fluminis pximior est. eorum est tātum, qui ab ea parte prope ripā prędia possidēt. quod si ab aliqua parte diuisum flumē sit, deinde infra vnitū, agrū alicuius in formā insulæ redegerit: huiusmodi ager ad modū insulæ diuisione fluminis circundandus redactus, eiusdem permanet, cuius ante diuisioné fluminis fuerat: Sed ponamus, quòd flumen naturalē alueū penitus derelinquit, & ex alia parte cœperit fluere, dicatis mihi qd iuris ī isto casu? Ad hoc resp. quod si naturali alueo ī vniuersū derelicto, ab alia parte fluere cœpit: tunc prior alueus à flumine derelictus, eorum incipit esse, qui prope ripam eius prædia possident pro modo latitudinis eiusque agri, quæ latitudo prope ripam sit. Sed ponamus: nouus alueus iam occupatus publici iuris incipit esse, sicut est ipsū flumē: sed si post aliquod tēpus ad priorem alueum flumē reuersum fuerit, nouus alueus iam à flumine derelictus, eorū incipit esse qui ppe ripā eius prędia possident. Aliud tñ iuris est, si totus ager alicuius aqua inūdatus fuerit. inundatio. n. aquę faciem fundi nō immutat: & idcirco, si aqua à fundo recesserit: manifestū est manere dominiū fundi, qui ante dñs fuerat. Et hæc dicuntur vsque ad alium §. cum ex aliena &c. Fran.

Insula in medio fluminis emergens, eorū sit qui ab vtraq; fluminis parte proximiorū sunt prædiorum possessores, pro modo .s. latitudinis (.i. frontis) cuiusq; prædij, quæ prope ripam est: at si in medio enata non sit, proximiori ripæ modo præscripto accedit: sed si alicuius ager ad formam insulæ à flumine redactus sit, eius remanet cuius fuit.

Insula, q̄ in mari nata ē, (qđ rarò accidit)[g] occupātis fit: nullius. n. eē creditur.[h] At insula ī flumine[i] nata (qđ frequēter accidit) si qdē mediā partē[k] fluminis tenet, cōis

consu'torú solæ l[?]ter se pugnātes reperiūtur, vt eá videto.

Insula. Dicitur locus vndique circūdatus aqua: vt hic. & ff. eo. l. adeo. § insula. & l. insula. alias quandoq; pro domo in mari posita, q̄ in salo posita est. sm̄ Iudo. Item quandoq; pro qualibet domo: vt ff. de eo, quod certo loco da. l. 3. § si quis in insulam. Item nota diligenter ista responsa vsque ad §. alia sanè.

g Quod rarò accidit. Sed oppo nam ad ea, quę frequentius accidunt. potius iura adaptantur. vt ff. de legi. & senatusc. l. nam ad ea. Resp. quod illud verbum, potius, solutionem inducit, nam bene infertur, potius: ergo ad alia. Accur.

h Creditur. Scilicet, antea.

i In flumine. Idest in medio fluminis.

k Mediā partem. Quod scilicet poterat sciri accepta

insulæ tria significat.

a Dic. quod insularum alia ē naturalis, vt Corsica, & Sardinia, alia casualis, vel accidētalis, quæ in flumine sæpe nascūtur: in mari perrarò. Naturales insulę sunt princip. nō in dñio patrimoniali, sed in dñio iurisdictionāli: vt l. insulę. ff de iudi. & l. illicitas. §. qui vniuersas. ff. de off pr. sed de hac materia plenius videas hic per Ang.

chorda, & pũcto posito in medio iter vtrunq; agrũ: & tunc si punctum est ex vna parte tantum, alij cedat: aliàs secundũ qđ punctum extenditur: vt colligitur ff. eo. de acq. rer. do. l. inter eos & l. seq. Ex his patet, quod pro diuiso possident insulam, & habent dominiũ circundãtes flumen: vt ff. e. de acquir. rer. do. l. pro regione.

est eorũ, q ab vtraq; parte fluminis prope ripam prædia possident. s. p modo latitudinis [a] cuiuscũque fundi, quæ latitudo prope ripã sit. Quòd si alteri parti proximior sit, eorum est tm̃, qui ab ea parte prope ripã prædia possident. Quòd si aliqua parte [b] diuisũ sit flumẽ, deinde infra [c] vnitũ [d] agrũ alicui⁹ i formã isulę redegerit, eiusdẽ permanet is ager, cui⁹ & fuerat.

Prior alueus à flumine derelictus, eorum fit, qui prædia secundum ripam propiora habẽt: nouus verò incipit publicus fieri: flumine autem in antiquum alueum reuerso, nouus alueus derelictus, eis accedet, qui iuxta ripam agros habent.

Quòd si naturali alueo in vniuersũ derelicto, ad aliã partẽ fluere cœperit, prior qdẽ alueus [e] eorũ est, qui prope ripã eius pdia possident, pro mõ, s. latitudinis cuiusqi agri, quę prope ripam sit.

Nouus autem alueus eius iuris esse incipit, [f] cuius & ipsum flumẽ ẽ: idest, publicus. Quòd si post aliquod tempus ad priorem alueum reuersum fuerit flumẽ: rursus nouus alueus eorum esse incipit, qui prope ripam eius prædia possident.

Ager impetu fluminis inundatus, nõ desinit eius esse, cuius fuerat.

Alia sanè cã est, si cuius totius ager inũdatus fuerit: neq; .n. inundatio fundi speciẽ [g] cõmutat: & ob id, si recesserit aqua, palã est eũ fundũ ei⁹ manere, [h] cuius & fuit.

Cum ex aliena materia noua species confecta est, refert an ad eandem materiam, et pristina mutia species reduci possit, an non possit: priore casu, qui dominus est materia, idẽ quoq; spei dominus erit: altero verò casu, q spẽm rduxit, dominiũ acqisc. t.

Cum ex aliena materia species aliquã facta [i] sit ab aliquo, [k] quæri solet, quis eorum naturali ratione [l] dñs sit, vtrum is, qui fecerit, [m] an potius ille, qui materiæ dñs

[a] Latitudinis. Existẽtes ab vna parte, cum plures sint ex vna parte, & vnius fundus latior est, q̃ fundus alterius: & in hoc tãtum frontem agri considero: vt ff. eo. de acq. rer. domin. l. insula. in prin.

[b] Parte. Scilicet, superiori.

[c] Infra. Scilicet in inferiori parte.

[d] Vnitum. Scilicet flumen. i. coadunatum, & hic fit punctum. Vel dic vnitum agrum &c. & tunc puncta ibi, infrà.

[e] Alueus. A quo nunc vltimò recessit flumen.

[f] Incipit. quantũ ad strictã rationẽ. nã de æquitate vix obtinet. i. non obtinet: vt ff. eodẽ. l. ad eo §. insula. in fi. Et not. hic, q flumina vicem iudicum tenent: & dant, & auferunt dominia: vt hic. & ff. eo. de acq. re. do. l. ergo. §. alluuio. Accur.

[g] Speciem. Idest, faciẽ fundi. Sed contra ff. de flumin. & ne quid in flu. pub. l. i. §. si fossa. in fi. §. Sed ibi totum occupauit, hic partem. Vel hic eodem impetu recessit, quo venit, ibi non: sed diu coopertum tenuit.

[h] Manere. Fuit ergo dominus etiam tunc temporis, quando aqua inundabat. Sed contra quib. mod. vsusfruct. amit. l. si ager. Solu. ibi impropriè dicit amitti, scilicet, quantũ ad cõmodũ fruendi. [a] Vel hic tantum dauit pp impetum aquarum: ibi vt faceret alueum, vt pro actus prędicto tit. l. quid tamen §. agri. Et hæc vera sunt quãtum ad proprietatem, sed possessio indubitanter tẽpore inundationis amitteretur: vt ff. de acqu. posse. l. iij §. Labeo & l. qui vniuersas. §. ij. & l. Pomponius j. resp. tamen [a] aqua recedente, etiam possessio restituenda est. vt ff. de iti. actuq; pri. l. j. §. sed & si quis.

Cum ex aliena. Diuiditur in quinq; partes. Primo ponit thema Secundo quæstionem. Tertio per exempla thema declarat. Quarto ponit responsionẽ. Quinto per exempla responsionem declarat. Secunda ibi, Quæri solet. Tertia ibi, Vt ecce. Quarta ibi, Et post multa. Quinta ibi, Vt ecce vas.

CASVS. Domine. iam vidi plures modo acquirẽdi dominium de iure gentium. Nunquid pluribus modis de iure gentium acquiri poterit? Respon. q sic. Per specificationem de iure gentium acquiritur nobis dominiũ. Cum .n. quis ex aliena materia &c. Casus planus ẽ. Vsque ad illum §. si tamen alienam. Franciscus Accur.

[i] Facta. Facta autem intelligitur etiam cœpta, licet non perfecta: vt ff. de auro, & argento legato l. & si non sunt. §. quid ergo. Ratio huius est: q̃a quæ in opere sunt, inesse videntur. ff. si certum petat. l. lecta §. dicebam. & cap. officij, extra. de electio.

ADDITIO. Sed ibi species quantum ad materiam erat perfecta: licet quædam ad bene esse deficerent. Et ideo reprehenditur hæc glossa propter verbum fecerit, quod perfectionem significat: vt l. e. ff. quod quisq; iuris.

[k] Ab aliquo. Scilicet bona fide, vt ff. ad exhibendum. l. de eo. §. si quis & suo nomine: at ff. de acquirendo rerum domin. l. adeo. § cum quis. in principio, & l. quicquid §. secundo. Item & tertium, scilicet, quòd non possit redire ad priorẽ materiam, secundùm Ioannem, vt in fine huius §. Quid si duo specificauerunt [a] vnus bona fide, alius mala fide? Respon. communis est domini, & specificantis bona fide, non autem mala fide: [a] vt ff. quibus ad libertã. proclamare non licet. l. si duo. Azo. Eodem modo quæro, & soluo ea, quæ sequuntur. Quid si ex diuersorum materijs speciem fecit: & in vna habuit bonam fidem, & in alijs malam fidem? Item quid si in materia vnius partim bonam, partim malam fidem habuerit? Item quid si partim suo specificantis nomine, partim nomine domini?

ADDITIO. Intellige secundum præcedentia, quod habeat bonã fidem. Item quòd omnia sint para, aliàs minus pretiosum cedet pretiosiori, secũdũ omnes doct. hic. per l. quicquid. §. fi. ff. eodem, de acquirend rerum domi.

[l] Naturali ratione. Idest, iure gentium.

[m] Fecerit. Idest, detexerit quo ad spicas: vt ff. eo. de acquis rer. domi. l. adeo. §. cum quis. in fine sic I. de liberti. §. j.

Flumina & iudices æquiparantur.

[a] Vel fortè ibi capit̃ proprietas p possessione, hic propriè. Egi. Per.

[a] Et est id secundũ Christ. q̃a possessio est facti, quæ solo ani- mo depẽdet, sed dñiũ ẽ iuris. & si iure cõsistit. Et id possidẽtes p̃dia penes flumina, quæ sæpe solent inundari: vt prope confinia belli, vel epidimiæ ratõ ps scribunt.

[a] Imò nõie proprio. & bona fide secundũ Chr.

Mulsum.

fuerit: vt ecce, si quis, ex alienis vuis, aut oliuis, aut spicis, vinũ, aut oleũ, aut frumentũ fecerit, aut ex alieno auro, vel argento, vel ære, vas aliquod fecerit, vel ex alieno vino, & melle mulsũ [a] miscuerit, vel ex medicamentis alienis emplastrũ, aut collyriũ [b] cõposuerit: vel ex aliena lana vestimẽtũ fecerit, vel ex alienis tabulis nauẽ, vel armariũ, vel subsellia fabricauerit. Et post multã Sabinianorũ, [c] & Proculianorũ ambiguitatem, placuit [d] media sñia [e] existimantiũ: si ea spẽs ad priorẽ, & rudẽ materiã reduci possit, eum videri dominum esse, qui materiæ dominus fuerit: si non possit reduci, eum potius intelligi dominum, qui fecerit: [f] vt ecce, vas cõflatum potest ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri reduci: vinum autem, vel oleũ, aut frumẽtũ ad vuas, vel oliuas, vel spicas [g] reuerti non põt: ac ne mulsum quidẽ ad vinum, & mel resolui põt. Quòd si partim ex sua materia, partim ex aliena [h] spẽm aliquã fecerit q̃s, veluti ex suo vino, & alieno melle mulsum miscuerit, aut ex suis & alienis medicamentis emplastrũ, aut collyriũ, aut ex sua lana, & aliena [i] vestimentum fecerit, dubitandum non est hoc casu eũ esse dominũ, [k] qui fecerit, cùm non solùm operam suam dederit, sed & partem eiusdẽ materiæ præstiterit.

Quod cuiusq; rei ornãde causa adhibetur, vt accessio principalis cedit: etiamsi pretiosius sit, quã ipsa res cui accedit.

Si tamen alienam [l] purpuram [m] vestimento suo q̃s intexuerit, licet pretiosior [n] sit purpura, tamen accessionis vice cedit vestimento. & qui dominus fuit purpuræ, aduersus eum, qui

a Mulsum. Idest. nectar, siue stalladiam.

b Collyrium. Idest, vnguentum ad oculos.

c Sabinianorum. Idest, Sabini, & suorum fautorũ, qui dixerunt speciẽ cedere domino materiæ. Sed Proculus cum suis sequacibus econtra, scilicet vt specificanti cauiũ cedat: vt ff. eod. l. adeo. §. cum quis.

d Placuit. Scilicet nobis. Accur.

e Media * sententia. Quæ nec vni in totum, nec alteri cõcordat, vel discordat: sed distinguit, vt sequitur. Et nota medium seruandũ, sic s. quib. ex cau. manum. nõ licet. §. penul. Arg. * contra. ff. de nego. gest. l. Nesennius. in fin.

f Fecerit. Si & alia duo interuenerunt, quæ in principio huius §. diximus.

g Vel spicas. Et ita apparet, quod frumentũ cedit specificanti. Sed contra. ff. de acquir. rer. dom. l. adeo. §. cum quis, in fine §. Solu. hæc posuit gratia exempli pro pueris secundùm Pla. quædam enim gratia docendi * dicũtur, quæ aliàs non dicerentur: vt ff. de act. & oblig. l. obligationum substantia. §. fin. Vel dic secundo secundũ Az. illam per istam corrigi. Item ad hæc omnia exempla in quibus dicitur, speciem specificanti cedere est contraria regula, quæ dicit, quod ex re mea est. vel nascitur, meũ est: vt ff. ad exhi. l. de eo §. si qs. in fi. & C. de rei ven. l. solum. §. meum. Sol. Illa regula locum habet in quinq; casibus. s. vbi dominus specificauit. item vbi alius eius mãdato: item vbi sine mãdato, sed ratum habet: [i] item vbi alius mala fide, & suo nomine: itẽ vbi bona fide, sed res põt ad priorem materiam reduci. quorũ nullus est hic. item si hæc vera sunt, quòd specificanti cedãt. contraria est regula, quæ dicit, neminẽ cũ alterius iactura fieri locupletiorẽ: vt ff de condi. indeb. l. nã hoc natura. Rñ. licet fiat sua species quo ad dominium: tamen actione in factum tenetur ad æstimationem: vt ff. de rei vend. l. in rem. j. §. item quęcunque & ff. de do. inter vir. & vxo. l. si mulieri. §. & l. sequen.

h Ex aliena. Scilicet materia.

i Ex aliena Scilicet. lana.

k Dominum. Sed si non possit reduci ad priorem materiam, fit communis. habita ratione materiarũ: vt non cedat specificanti: vt ff. eodem. de acquirend. rerum domin. l. quicquid. § fina. in fi. itẽ fortè erit, & quando mala fide fecit, licet reduci non possit: vt ff. ad exhib. l. de eo. §. si quis. Accur.

Si tamen alienum. CASVS. Titius manicã, vel gyronẽ de purpura aliena intexuit vestimẽto suo. modo quęritur, vtrum purpura cedat vestimento, vel vestimẽtum tanquam vilius, & minus pretiosum accedat purpuræ? Respond. quod purpura licet pretiosior sit: iure tamẽ accessionis cedit vestimento, & per consequens Titio domino vestimenti acquiritur. Veruntamen ille, qui dominus fuerat purpuræ, licet iã dominiũ purpuræ per accessionẽ amiserit, contra eũ tamen, qui surripuit, furti habet actionem, & condictionem furtiuam, quæ semel ei contra furem cõpetiit: quã licet postea sine culpa sua à dominio cadat, non amittit. Nã huiusmodi res, quæ iure accessionis alterius rei cedunt: licet à priori domino vendicari non possint: à furibus tamen, & à quibuscunque alijs malæ fidei possessoribus per condictionem furtiuam, vel sine causa condici poterunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. si duorum.

l Si tamen alienam. Hic incipit dicere de accessione, quę fit humana natura operante.

m Purpuram, vt manicam. vel gyronem, si autem ipsa fila. pura in tela: tunc alia ratione est dominus fact* purpuræ, scilicet iure specificationis: vt supra proximo § & pręcedenti, hic autem §. aliquid vult adijcere supradictis, scilicet. de acquisitione iure accessionis, ne ergo nil operetur adiungit hoc qđ nunc dixi: vt ff. de legatis primo. l. si quando. in principio.

n Pretiosior. Nota pretiosius accedere viliori, * sic ff. de contrahen. emptio. l. si in emptione. Sed contra. ff. de ædilitio edict. l. iustissimè. Sed ibi speciale in homine. Sed contra infra, de fideiuss. §. si fideiussores. Sol vt ibi. Item loquitur hic §. quando dicta purpura gratia ornandi vestimenti fuit apposita. Sin autem econtra: vt vestimẽtum seruiret purpuræ, vt fortè eum seruaret: tunc cedet vestimentum purpuræ, vt in duabus legibus contrarijs: vt ff. de vsucap. l. rerum mistura. §. quid ergo. & ff. de auro, & argẽto lega. l. & si non sunt. §. perueniamus. Si autem neutrum causa alterius apponatur: tunc neutrum alteri cedit: & vtrũque possidetur: vt ff. de vsucapio. l. rerum mistura. §. quid ergo.

ADDITIO. Dic secundum doc. q neutrũ possidetur communiter, sed quodlibet de per se sic, vt not. in d. §. quid ergo. Ang. Are.

e Mediũ tenuere bti. hinc Lu. 22. ca. Ego in medio vestrũ sum. Egi. Per. Solutio vna multas quæstiões terminat.

* Dic q in dubio s. quolibet extremorũ æqualiter se habente, media via est eligẽda. sed vbi clarũ est pro altera parte, nõ: vt in contrario. Egi. Per.

* Nihil prohibet falsam legẽ exẽpli cã ponere, quo facilius intelligat. Tulli* de inuẽ. lib. 8. Meũ est quod ex meo nascitur.

i Intelligas glo. qñ noie dñi specificauit, aliàs si nõ fuisset specificatũ noie dñi, non posset habere ratũ nisi fit factũ sui fauore. vel l. si pupilli. §. si ergo. ff. de neg. gest.

* Hoc verũ qñ apponitur pretiosius gr̃a ornatus, aliàs sec*, qa ipsum vilius sequitur nobilius. Egi. Per.

Sutti-

surripuit, [a] habet furti actionē,& ɔdictionē. [b] siue ipse [c] sit, q vestimētū fecit, siue alius. Nā extinctæ [d] res, licet vēdicari † nō possint, cōdici tñ à furibus, & qbusq; alijs possessoribus. [e] possunt.

Materiarū cōfusio, dominorū volūtate, aut fortuitò facta, eius quod ex confusione factū est, cōionem inducit, specierū verò cōmistio, ita demum, si mutuò cem commiscentiū dominorū voluntas accesserit.

Si duorū [f] materiæ ex volūtate dñorū [g] confusæ [h] sint: totū id corpus, quod ex confusione fit, vtriusq; cōmune est: veluti, si qui vina sua confuderint, aut massas argēti, vel auri cōflauerint. Sed & si diuersę materię sint, & ob id propria species facta sit, fortè ex vino, & melle mulsum, aut ex auro & argēto electrū, [i] idem iuris [k] est. nam & hoc casu cōmunem esse speciem non dubitatur. Quòd si fortuitu, & non voluntate dominorum confusæ fuerint, vel eiusdē generis materiæ, vel diuersæ, idem iuris esse placuit. [l] Quòd si frumentum [m] Titij frumento tuo mistum fuerit, si quidem ex voluntate vestra, commune est, quia singula corpora, id est singula grana, quę cuiusque propria fuerunt, ex consensu vestro communicata sunt. [n] Quòd si casu id mistum fuerit, vel Titius id miscuerit sine tua voluntate, non videtur commune esse, quia singula corpora in sua substantia durant. [o]

a Surripuit. Si surripuit, aliàs istis actionibus famosis non teneretur.

b Et condictionem. Scilicet furtiuā, vel sine causa vt ff. de condi. sine cau. per totum.

c Siue ipse. Scilicet fur. nam fortè erat sartor.

d Extinctæ. Quantum ad dominium, q̄d perdidit dominus eius, & ideo dicitur quantum ad eum extinctū: quia quandiu est intexta purpura, extincta est: nec potest vendicari, sed agi potest ad exhibendum, vt exhibeatur, & post vendicetur: vt ff. ad exhib. l. gemma. & ff. de rei vendi. l. in rem actio.

e Possessoribus. Veluti à prædonibus & malæ fidei possessoribus, vt iste fuit vt hic, & j. de actio. §. sic itaque. ff. vsus fruct. quemadmodum. cau. l. fin. in fi.

Si duorum. Diuiditur principaliter in duas partes. Primo quando voluntate dominorū. Secundo, quando casu sunt confusæ. Secunda ibi, Quòd si fortuito. Item prima subdiuid. C. Primo, quando eiusdē generis materiæ cōfunduntur. Secūdo, qñ diuersi generis. Secunda ibi, Sed & si diuersæ. Aret.

CASVS. Sed domine Imper. nunquid dñium de iure gentiū adhuc pluribus modis acquiri poterit? Respon. q sic. Nam per cōfusionem materiarū acquiritur dñium de iure gentiū. Si enim materiæ duorū dñorum de voluntate, & consensu eorū cōfusę sunt: totum corpus, q̄d ex confusione materiarū resultat, vtrique dominorū commune fit: veluti si aliqui vina sua confuderūt, aut massas argēti, aut auri in aliquod vas conflauerunt. Et ista sunt vera, qñ eędē materiæ confunduntur. Sed pone, q materiæ sunt diuersæ: nunquid idē iuris est? Respon. q sic. Si enim diuersę materię ɔfusę fuerint, & ex illis materijs cōfusis aliqua species facta sit: veluti ex vino Petri, & melle Martini mulsum, aut ex auro Petri, & argento Martini electrum, in hoc casu nulla dubitatio est huiusmodi speciem ex diuersarū materiarum cōfusione de voluntate dominorū factam, communem esse. Sed pone, q diuersæ materiæ, vel materiæ eiusdem generis fortuito casu: & nō interueniente volūtate dominorum sunt cōfusę: nunquid idem iuris erit? Respo. q sic. Hoc tamen intelligo, nisi materiæ separari possint. Si enim separari possent, secus tūc esset. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. quod si frumentum. Franciscus de Aretio.

f Si duorum. Acquiritur dominium, nō solū specificatione: vt ī eodē §. cum ex aliena & §. quod si. & accessione. vt supra eodem §. si tamen. sed etiam confusione. vt hic. Item immistione. vt j. proxi. §. q̄d si frumentum.

g Dominorum, bene dicit dominorum voluntate. Nā si vnus dominus fecit inde speciē. i. mulsum, vel vas ex argento meo, & suo: sua est iure specificationis, non cōmunis: vt ī. eo. §. q si partim. & ff. de rei ven. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. j.

ADDITIO. Hoc intellige bona fide, & suo nomine, vt vidistis in §. cum ex aliena. ī. eod. per glo. vt hic. Ange.

h Confusæ. idest, simul fusæ.

i Electrum. * Genus vasis, vel species metalli, & ad hoc est ff. de aur. & arg. leg. l. pediculis. §. Neratius.

k Idem iuris. Vt sit cōe, vt subijcit.

l Placuit. Scilicet vt sit cōmune, nisi separari possit, veluti si ex ęre meo, & plūbo, vel argēto tuo species facta sit: quibus casibus separari potest: & quilibet vēdicat suum: vt ff. de rei vendi. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. sed si plūbum. & ff. de acqui. rer. do. l. lacus §. fina.

Quod si frumentū. CASVS. In hoc §. dicit Iustin. quòd si frumentum Titij frumento tuo mistum fuerit volūtate vestra: totum illud frumentū tibi & Titio cōe erit nā licet singula corpora. i. singula grana, ante mistionem in sua substantia durant: tñ ex consensu vestro per mistionem cōicata sunt, & hoc verum est, quando fuit facta mistio de voluntate vestra: si tñ casu frumentū mistū fuerit, vel si Titius nō volūtate tua id miscuit: non videtur huiusmodi frumentum p mistionē cōe esse. Singula. n. grana in sua substātia remanēt, & durāt in dñio eius, cuius fuerant añ mistionem. Nā in casibus istis qñ fit mistio sine dominorum voluntate, non magis intelligit' frumentū cōe esse, quam grex ouium cōis esse intelligitur, si pecora Titij tuis pecoribus permista fuissent, vñ si totū huiusmodi frumentum retineatur à Titio, actio in rē aduersus Titiū competit, & iudex, qui in huiusmodi actione cognoscet, æstimabit quantum, & quale tuū frumētū fuerit: & tantundē frumēti, & eiusdē qualitatis, vel eiusdem æstimationis tibi faciet restitui. Et hæc dicuntur vsque ad illū §. cū in suo solo. Franc Aret.

m Quod si frumentū. Diximus quando confundūtur vt separari non possint: nunc videndū est, quando singula corpora in sua substantia durant: quo casu dicuntur immisceri.

n Communicata sunt. Et ideo locum habet cōmuni diuidundo actio: vt ff. de rei vendi l. idem Pōponius scribit si frumentum. ij respon.

o In sua substantia durant. * Sed nunquid idē si nīa voluntate fuissent immista? Vr q sic: nostra enim contemplatio, vel voluntas non potest mutare substantiam granorum, quin semper discreta. & diuisa

† Alias vindicari, vt & ferè semp. l pā. Flor. vidicari, scriptū reperias p vēdicari, & vindicationem pro vendicatiōe.

Dñium varijs modis quæritur.

Electrum quid est. * Aurū, in quo quinta argenti portio ē, electrum vocatur. Pli. li. 33. c. 4. & li. 37. cap. 2. vbi dicit. Succinū esse, de quo in Apoca. Et erat spēs electri Egi. Per.

* Istam gl. nō credo eē Accur. quia non reperit' in antiquis originalib' nec de ea doct. aliquam faciūt mētionem.

dimisa sint à se inuicem: quod vr esse ꝯ §. præcedentẽ. Sed respon. nõ est mirum. aliàs. n. simile reperimus, nonne tempus continuum est sui natura? cum ipse sit mẽsura motus primi mobilis: qui motus est vniformis, & continuus: vt dicit Arist. in 8. Physicorũ. & tñ partes in ipsa contemplatione distinguimus, & assignamus, dicentes quoddam præsens, quoddam pteritũ, quoddã futurum: & sic in granis frumẽti dicimus, quod licet eorum corpora sint discreta in suis terminis cõia tamẽ ea possumus facere, ita q aliqua nõ sit particula in tuo grano, quam te non communicet mihi: nulla in meo, quam ego tibi non cõmunicem: quod nõ esset deficiẽte nostra voluntate, sicut nec in tempore distinctio generaretur diuersitates nostra significatione, vel respectu deficiente.

Tempus quid est.

Téporis diuisio.

e Mista. Quod sit per errorẽ, quo casu dominium non transit: vt ff. eo. de acqui. rer. do. l. si procurator. vel vt melius pascãtur & facit ī. ad legem Aquil. in prin. vbi dicit, q gregatim pascuntur. Sed contra ff. de sol. l. si alieni. Solu. ibi speciale est in pecunia numerata, vt ibi dicitur: vt ff. si certum peta. l. singularia.

b Frumentum. Nondum bona fide consumptum: tunc. n. in factum actio daretur: vt ff. ad leg. Aqui. l. qui occidit. §. si quis alienum vinum.

c Pro modo. Idest, mensura.

d Competit. Idest, q cuilibet tantum frumentũ restituatur, quantum fuit suũ. qñ non apparet quantum fuerit suum: & hoc pp impossibilem discretionem: vt ff. de vsufruct. l. vsufructuarium. §. si in viuarijs. Si aũt apparet quod cuiusq; fuerit, hoc index ęstimet, vt subijcit, fm Azo. & secundum hoc dic quale, idest, quod, & sic cuilibet sua grana restituantur. Vel dic prox. respon. arbitrio & c. esse de eo de quo est istud. s. qñ non apparet, quod fuerit suum: & hoc innuit hoc verbum quale: non. n. dicit quod sed quale: vt in qualitate officium vertetur & quantitate, non autem in corpore: cum illud sit impossibile discernere. & sic probabit, qui dicit suum fuisse melius: Et nota triplicem esse differentiam inter hunc § & superiorem. Species. n. dicuntur misceri, vt hic: materia confundi, vt ī. sed P. econtra. Item hic remanet eadem substantia, ibi nõ. Item confusa fiunt communia. etiam sine dominorum voluntate. vt ī. prox. §. hic non.

Distiguit duos §§.

Cum in suo. CASVS. Dñs, Titius in solo suo ędificauit ex materia aliena, modo quæritur quis sit dñs illius ędificij: verum Titius qui ædificauit, an ille qui erat dñs materiæ? Ad hoc rñd. q Titius ædificator dñs est ædificij. Cum. n. in solo suo ex aliena materia quis ædificauerit, dñs ędificij intelligitur: & hoc propter rationem iurisgentium qua dicitur, Omne quod in solo ædificatur, solo cedit. Et quamuis Titio directum dominium ædificij acquiratur, ille tamen qui dominus fuit materiæ dominus eius non desinit esse, sed vtile dñium retinet, sed tñ quandiu materia sua iuncta est ædificio, neq; eam vendicare, neq; ad exhibendum de ea agere potest: & hoc pp legem duodecim tab. qua cauet, neq; tignum alienum ædibus suis iniunctũ eximere cogatur. Veruntamen dño materię eadem leg. 12. tab. consulit. Nã cõpetit ei actio de tigno iniuncto: cuius beneficio ab eo qui iniunxit, vel iniunctũ habet, duplum consequi poterit. Sed pone, q aliquis alienos lapides vel trabes, vel cæmenta in ędibus suis ponat: quid iuris erit hic in casu isto? Ad hoc rñ q idẽ iuris est, q̃ si alienũ tignũ ædibus suis iniũxisset. Appellatione n. tigni, omnis materia ex qua ædificia fieri pñt intelligitur. Sed dñe, quare ita statutũ fuit l. duodecim tab. ne quis cogatur eximere alienã materiam ędib⁹ suis iniunctã? Ad hoc rñd. Amice. hoc ideo statutum fuit in l. 12. tab. ne sit necessariũ ędificia ex aliena materia constructa rescindi, & vrbem ruinis deformari. Sed licet durante ædificio materia vendicari non possit: si tñ aliquo casu dirutum fuerit ædificium, poterit dñs materiæ materiã suã vendicare: & de ea ad exhibendum agere, & hoc est verum, nisi per actionem de tigno iniuncto duplum fuerit pro materia sua consecutus. Et hæc dicuntur vsque ad §. Ex diuerso Fran. de Are.

Sed nec magis istis casib. cõe fit frumentũ, q̃ grex intelligiẽ esse cõis, si pecora Titij tuis pecorib. mista [a] fuerint: Sed si ab alterutro vestrũ totũ id frumentum [b] retineatur: in rem quidẽ actio pro modo [c] frumenti cuiusq; competit: [d] arbitrio autem iudicis cõtineẽ, vt ipse æstimet, quale cuiusq; frumentum fuerit.

Quod in suo, alienove solo ædificatur, solo cedit: materia verò dominium eius permanet, cuius & ante fuerit: nisi quis sciẽs in alieno ædificarit: tunc enim (cùm donasse videatur) etiam diruto ædificio materiã nõ vendicat.

Cũ in suo solo [e] aliqs ex aliena materia ædificauerit, [f] ipse intelligiẽ dñs ædificij: quia oẽ qđ solo inædificatẽ [g] solo cedit. Nec tñ ideo is, qui materiæ dñs fuerat, † desinit [h] dñs eius esse, sed tantisper [i] neq; vendicare eã potest, neq; ad exhibendũ [k] de ea re agere, pp legem duodecim tabularum, [l] qua cauetur, nequis tignum alienũ ædibus suis iunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstet, per actionẽ, quæ vocatur de

† Hic limitaẽ regula, verba pteriti tpis iunt abnegatiua pñtis, nã hæc sequẽtia. ratione ꝯdictionis vitãdę, amplĩãt etiã ad pñs secundũm Por. Egid. Per.

e Cum in suo solo. Suum est etiam, si alius habeat ibi vsumfructum: vt ī. de hær. insti. §. 1. vbi pprius seruus dr, in quo pprietatem nudã habet testator.

f Aedificauerit. s. bona fide aliàs non. imo tignum suũ vẽdicaret, vt ff. de rei vẽ. l. in rẽ §. tignũ. [s] arg. à ꝯrio sensu, vel ex ea exceptione, quę ibi ponitur, & iurabitur in litem, vt ibi no. Acc.

s Et quis nõ possideat malæ fidei castitẽ. p l. cũ q ꝯdes. ff. de vsuc. conueniẽ tñ qa dolo desijt possidere. l. is q dolo. ff. de rei ve. Et vẽdicabiẽ nõ q̃dẽ vt ęstimeẽ, sed vt in litẽ iuręẽ fm Christop. hic.

g Inędificatur. i. in ipsa terra ꝯfigitur. Quid ergo de domo non affixa solo? Rñ non cedit solo, vt ff de acq. re do. l. Titius. & facit ad hanc regulã. C. de ędi. pri. l. 1. idem in satis. & plantatis qđ hic in ædificatis dr: vt ī. eo. § si Titius & §. qua rõne. vñ versus. Quicquid plantatẽ, seriẽ, vel inędificatur. ẽ solo cedit, radices si tñ egit. Sed ꝯ hanc regulã est ff. de rer. diui. l. in tantum. in prin. Sol. illud speciale est.

ADDITIO. Erat enim ibi ædificatum in cõmuni omnium solo, quo ad vsum, & nullius quo ad pprietatem, quod ideo cedit ædificio, quia primo occupanti conceditur. Christoph.

h Desinit. s. ex causa ędificationis, sed ex alia causa potest desinere, vt ff. de vsuca. l. rerum mixtura. § Labeo quæ huic regulæ figurantur contraria.

i Tantisper. Idest, interim.

k Ad exhibendũ. vt. s. eximatẽ, nisi mala fide fecerit vt ff. de rei vend. l. in rem. §. tignum. & ff de tig. iniun. l. si. sed tunc nõ eximiẽ: sed in litẽ iuratur, vt ff. de solu. l. qui res. §. si qa arbitrarię sunt istę actiões, vt ff. de in lit. iur. l. in actionib & ī. de act. §. preterea.

l Duodecim tabularum lex quędam fuit, de qua dic vt ī. de iure nat. §. & non ineleganter. Accur.

De

tigno iniunćto. a Appellatione. b aũt tigni oĩs materia c significat, ex qua ędificia fiũt. Quod iõ prouisum est, ne ædificia rescindi necesse sit. Quòd si aliqua ex causa dirutũ sit ædificium: poterit materiæ dominus, si nõ fuerit duplum iam consecutus, d tunc eam vindicare, e & ad exhibendum de ea re agere. Ex diuerso, si quis in alieno solo ex sua materia domum ædificauerit: illius fit domus, cuius & solũ est. Sed hoc casu materię dominus proprietatem eius amittit: quia voluntate eius intelligit f esse alienata: vtique si non ignorabat, se in alieno solo ædificare: & ideò licet diruta sit domus, materiam tamen vindicare non potest. g

Possidens fundum alienum, in quo bona fide ædificauit, potest expensas ædificij ope exceptionis retinere. Aret.

Certè illud cõstat, si in possessione cõstituto ędificatore, soli dñs petat domũ suã eẽ, nec soluat ꝓtiũ materiæ, & mercedes fabrorũ: h posse eũ ꝑ exceptionẽ i doli mali repelli: vtiq; si bonę fidei k possessor fuerit, q ædificauit. Nã scięti alienum solũ esse, potest obijci culpa, ꝙ ædificauerit l temere in eo solo, quod intelligebat alienũ esse. *†

a De tigno iniuncto. Qua actione tenet. & q̃ iniunctum habet, licet nõ iniunxerit: & q iniunxit, licet non possideat. sed altero soluente alter liberatur vt ff. de his. q deie. vel effud. l. si verò. §. si id qd. & de flu. l. j. in fi. & quod vi aut clam. l. competit § fi. Sed qd si velit magis rem reddere, & eximere. quam duplum pr̃stare? Respond. nõ audit: quia propter publicam vtilitatẽ hoc fuit statutum: vt infra eod. quod ideo &c. & ff. de operis noui nunciã. l. prætor. & ff. de lega. j. l. cætera. §. si duobus. itẽ nũquid hæc actio competit ẽt ɔ̃ eũ. q bona fide iniunxit? Respõ. licet vt hic, licet ɔ̃ dixerint qdã. Sed cõtra mala fide iniungentem alia prætet hęc auxilia cõpetũt: vt rei vẽdicatio, itẽ ad exhibendũ, item furti, itẽ furtiua cõdictio, itẽ hæc actio de tigno iniuncto: vt j. de act. §. sic itaque & ff. de tigno iniuncto. l. r. in fi. & l. fi. Accur.

b Appellatione. Facit ad hoc ff. de verbo. sig. l. tigni. & ff. ad exhib. l. gemma. & l. tigni. & ff. de acqui. rerũ domi. l. adeo §. cum in suo. Item quod in domibus dicitur, idem dic in caupona, siue domúcula, vt subijcit, quod ideo &c. ad hoc ff. de verb. signi. l. vrbana prędia. Quidam tamen contra. Item idem in vinea. vt ff. de tigno iniuncto. l. r.

c Materia. Vt cementa, & lapides.

d Consecutus. Hic est ɔ̃. ff. de tigno iniuncto l. fin. Sed ibi non cum effectu fuit cõsecutus duplũ: quia licet exegit, non tñ percepit adhuc duplum, vt ar. ff. de his. qui deie. vel effude. l. perceptione.

a Vendicare. Nulla temporis præscriptione obstante in rei vendicatione, vt ff. de rei vend. l. in rẽ. §. fi. quia nec prius agere potuit, vt C. de an. exce. l. j. §. fi. Aliud ergo si mala fide iniunxit, quia tunc agere potuit, vnde xxx. ann. repellitur à rei vendicatione, * vt C. de pręscrip. 30. anno. l. sicut.

ADDITIO. Quam commoditatem non ex sua mala fide, sed ex negligentia non petentis consequitur, aliàs esset absurdum secundum omnes doctores hic.

Ex diuerso. CASVS. Dicit Iustinianus, ꝙ ex diuerso si quis in alieno solo ex sua materia domũ ædificauerit, dñium illius fit, cuius est solũ. Sed certè in hoc casu secus est, quã in prædicto. nã dñs materię proprietatem eius amittit: nã voluntate eius materia alienata intelligit: & hoc est verũ, si non ignorat se ĩ alieno solo ædificare: & ideo licet postea domus diruta sit, materiam tñ sua volũtate alienatam vendicare non poterit. Sed pone, ꝙ ille, qui in alieno solo bona fide ex sua materia ędificauit, sit ĩ possessione illius ędificij, & dominus soli ab eo vendicet ędificiũ: qd iuris est ĩ casu isto? Ad hoc rñ. Amice certè illud cõstat, ꝙ si ędificatore constituto in possessione, dñs soli petat domum suam esse: & non soluat ꝓtium materiæ, & mercedes fabrorũ: poterit per exceptionẽ doli mali repelli, & hoc verũ si fuerit bonæ fidei possessor. Nã aliàs si ipsa cõtra dominum vendicantem exciperet: dñs ɔ̃ eius exceptionem ope replicationis iuuabitur. Scienti enim alienum fundum esse, ꝓpria culpa obijci potest: videlicet ꝙ temere ædificauit ĩ eo solo, quod intellexit alienum esse, & ideo beneficium retentionis non habebit. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. si Titius. Franciscus de Are.

f Intelligitur. Sic C. de ædif. priua. l. si is contra quem. Accursius.

g Non põt. Quæ alienata est, nõ potest vendicari. Sed contra C. de rei ven. l. ij. in fine. Sed ibi ex aliena materia, & in alieno ædificauit: hic de sua in alieno. Quare dic aut de mea materia & in meo ædificio: & tunc planum est. aut de aliena ĩ meo: vt supra prox. §. aut de mea ĩ alieno: vt hic: aut de aliena in alieno: vt in dicta l. contraria continetur.

h Fabrorum. i. magistrorũ de lignamine, vel murorum. sic ff. de eo, quod cer. lo. l. iij. §. itam Iulianus.

i Per exceptionem. Quæ locum habet vbicunque æquum sit exceptionem locum habere, siue alia cõpetat, siue non: vt de excep. do. l. ij. §. & generaliter. & arg. j. eo. §. literæ.

k Bonę fidei. s. ab initio, & ex postfacto cum ędificauit. nam si ante quàm ędificet, sit bonę fidei: & cum ędificat, malę fidei sit: eligit quędam media via: ita vt neq; vt malę fidei puniat, neq; vt bonę fidei expensas conseruet: quia permittitur ablatio: vt ff. de rei vendic. l. Iulianus lib. viij. Digestorum scribit. si in aliena, quę est huic contraria. & facit ad hoc ff. de mino. l. inter vtile. §. vendentibus.

l Edificauerit. Cum de nouo ędificat. Et vt hęc plenè sciantur dic dum impendit in rem alienam, aut suo, aut meo noie. Primo casu loquitur ille tit. de neg. gest. & ff. & C. eo. tit. Si meo: tũc aut fructuũ gratia, & tunc ex fructibus deducuntur, aliàs nullus fructus intelligit: vt ff. so. ma. l. fructus. & ff. famil. ercis. l. fundus qui. a Aut causa rei seruandæ. nũc aut de nouo faciendo, aũt nõ: primo casu si bona fide, habeo exceptionem: non actionem. secundùm Ioan. & ĩ. ꝓxi. & ff. de cõdi. inde. l. si in area. & ff. de doli mal exce. l. Paulus. sed M. et actionem dabat. & est pro eo. ff. de peti. hęre. l. hęreditas. §. r. & ff. si pars hęre. pet. l. fi. & C. de rei ven. l. ij & l. domũ. Sed ibi ipso gesto negotium fuit hęreditarium: quod necesse habuit facere vnde actionem dabit. Sed Ioan. ɔ̃, vt dictum est. & facit aliam pro eo. ff. de rei vẽdi. l. sumptus. & ff. de ac. emp. l. idemq; & ff. de pet. hęc l. plane. ꝯ Si verò mala fide, tunc nec excipiendo, nec agẽdo conserno. vt hic: nã neminẽ mihi volui obligare, vt ff. cõmu diu. l. in hoc iudicium. secundùm Io. sed M. et dabat negotiorum

[Nec rb. l. de eo. in fi ff. ď donat. inter virum & vxo. quia ibi tutè tñ. hic verò & tutè. & volũtare dñi refragãte ędificatũ fuit.

* Sic dolosi cõditio melior est, quã non dolosi. qa o[illegible] vi[illegible] ne nehcio ꝑscriptiõis nõ dolosus verò nequaquã ſm For. Egi. Pet.

Edificatl põt quadruplicitef. Impensæ in alienis negotijs factę qualiter recuperãtur.

† Sanè sumptus necessarios possessor malæ fidei seruat ꝑ exceptionẽ doli ĩ iudicijs ĩ rem spãlibus. l. domũ. C. de rei vẽd. l. in fundo. ff. eo.

a Est tñ dĩra ſm Ang. quia per peti. hær. malę fidei possessor nõ deducit expansas ĩ fructus nõ extãe, sed bonæ fidei sic.

ꝯ Si tñ iꝰ in rẽ, valeat ha- bear à domino. vt est emphiteuta, colonus, & similes, repetit. nĩ si probet ꝙ alo donãdi fecerit ſm Ange. hic.

potiorē gest. actionē: vt ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. sed & si quis. Sed ibi nomine alieno gerebat. Item & pro eo facit. C. de rei. ven. l. ij. Sed ibi loquitur, qñ ex aliena materia, & in alieno impendit: vt ibi plenè notatur. Si verò i reficiendo, aut bona fide: & tūc necessarias, & vtiles p doli exceptionem, voluptarias per abrasionem seruam⁹: nisi dominus vellet tm̄ dare, quantū posset habere his ablatis, & contratis: vt ff. de rei ven. l. in fundo. Si verò mala fide necessarias p officium iudicis, cū tñ possideo, vtiles per abrasionē conseruo, voluptarias nullo modo: vt C. de rei ven. l. domum. Hinc est quod dixit Bul. hic, quòd expēsas repetā quōq; per a. i. p actionē: vt ff. de ne. gestis. l. si pupilli. §. sed & si quis. Item per e. i. p exceptionē: vt hic. Item & p o. i. per officium iudicis: vt per l. C. de rei ven. l. domū: vt modo diximus. Et hæc in rei vend. locū habent. In petitione verò hæreditatis bonę fidei possessor seruat omnes: at malæ fidei possessor necessarias, & vtiles per officiū iudicis, aliàs p exceptionem doli te existēte meliori in qua factæ sunt: voluptarias verò ab radit: vt ff de petitio. hæred. l. plane in cęteris.

Impensę necessarię vtiles & voluptariæ.

Expensas repeto per a. e. & o.

Plātata, et sata eius fiūt, in cuius solo serūtur, aut plantātur: modo radices immiserint: bona fide tamen alienum serens fundum, doli mali exceptione opposita sumptus, si quos fecerit, cōsequetur.

Si Titius alienā plātā i solo suo posuerit: ipsi⁹ erit. Et ex diuerso, si Titi⁹ suā plantā in Męuij solo posuerit: Meuij plāta erit: si modò vtroq; casu radices egerit. antè.n. q̄ radices egerit, eius pmanet, cuius fuerat. Adeò aūt ex eo tpe, quo radices egerit plāta, proprietas eius cōmutat, a vt si vicini arbor ita terrā Titij presserit, vt in eius fundū radices b egerit, Titij effici arborē dicamus c rō d enim nō pmittit vt alterius arbor esse intelligat, q̄ cuius in fundū radices egerit. Et iō prope cōfinium arbor posita, si etiam in vicini fundū radices e egerit, cōis fit.

Qua ratione aūt plantæ, quæ terræ coalescunt, solo cedunt: f eadē ratione frumenta quoque quæ sata sunt, solo cedere intelligūtur. Cæterūm sicut is, qui in alieno solo ædificauit, si ab eo dominus petat ædificiū, defendi potest per exceptionem doli mali, secundum ea, quæ diximus, g ita eiusdem exceptionis auxilio tutus esse potest is, qui alienum fundum sua impensa bona fide consueuit. h

Scriptura quantumuis pretiosa cedit suppositæ chartæ: tabula tamen picturæ supimpositæ cedit.

Literæ quoq; licet aureæ sint, perinde chartis, i mēbranisve k cedūt, ac solo l cedere solēt ea, quę inedificant, aut inserunt. ideoq; si in chartis, mēbranisve tuis carmen, m vel histo-

Si Titius. CASVS. Domine. Titius eradicauit plantā Mænij: & illam in solo suo plantauit. modo quęro à vobis, quis censetur dñs illius plātæ? Ad hoc rñd. Si Titius plantam Mænij in solo suo plātauerit, ipsius Titij planta efficitur. Et similiter in casu cōuerso, si Titius suā plantā i solo vicini plātauerit, dominiū plātæ vicino acquisitū itelligitur, & hoc est verū in vtroq; casu, si planta radices egerit. Nā añ emissionē radicū, eius pmanet, cuius antea fuerat. Imanò aūt ex eo tempore, ex quo planta radices emisit, proprietas ipsius plantę trāsfertur, vt si arbor Mæuij in terram Titij radices egerit, arbor per emissionē radicum itelligatur esse Titij. Ratio enim naturalis nō permittit, vt arbor alterius esse dicatur, quàm ei⁹, in cuius fundum radices egerit. vnde arbor prope confinium duorum fundorum posita, si in vicini fundum radices emiserit, per emissionem radicum cōmunis erit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. qua ratione.

a Commutatur. Sed videtur nō commutari cū primo domino rei ven. detur vt ff. de rei ven. l. si frumentum. i §. de arbore, quæ est cōtra Sol. licet ibi d. cāt Varus & Nerua, Damus nō tamē sequitur, ergo non damus, vel damus de æstimatione, sed nō de plantat vt diximus. s. eo §. planè. si longiori tempore.

a Hodie scipit idē Pōpo. ferat si frumentum.

ADDITIO. Et hæc vltima cōiter approbatur.

per l. in rē. §. itē quæcunq; ff. eo. de rei ven. Christop.

b Radices. Omnes, vt differat à sequenti.

c Dicamus. imo videtur eius, in cuius fundo originē duxit: vt ff. arb. fur. cæ. l. si plures §. fi. Sol. hæc corrigit illā. a Vel dic ibi, poterat viuere arbor ex fundo primo, hic non. Vel efficitur 3 Titij p parte. s. vt hic: non in totū, vt ibi.

a Dic hoc non tenet. qa legū correctio est euitāda. An.

d Ratio. Facit ff. eo. s. de acquir. rer. do. l. adeo. in fi. & l. seq. & l. qua ratione.

3 Ista est vera vt tenet gl. in d. § fi. secundùm Ang.

e Radices. Pro parte.

Qua ratione. CASVS. Domine, Titius seminauit frumētū suū in solo vicini: modo quęro quis intelligitur esse dominus illi⁹ frumēti? Ad hoc rñ. Amice, eadē rōne, qua diximus, q plantæ, quæ in solo alterius radices egerunt solo cedunt, eadem ratione frumēta, quæ i alterius solo seminata sūt, solo cedere itelligunt. & per cōsequens domino soli iure accessionis acquiruntur. & sicut s. diximus, q ille, qui in alieno solo ædificauit, si dominus soli ab eo vēdicet ædificiū, tueri se poterit aduersus dominum vēdicantem p exceptionem doli mali, nisi pretium materiæ, & impēsas in ædificio factas dominus paratus sit ei refundere: ita qui i alieno fundo bona fide suis impensis seminauit, si dñs fundi ab eo vendicet frumentum, eiusdē exceptionis auxilio tutus esse poterit. & hęc dicuntur vsque ad illum § literæ quoque. cuius casus planus est, vsque ad illum §. si quis. Franciscus. Accu.

f Solo cedunt. Vt s. proxi.

g Diximus. Supra. eodē. §. certe. Sed quid si aliquis ex semine meo in alieno fundo seminauit. cōtra quē agam? Respon. contra seminantem non quia nō possidet. nec dolo fecit, quominus possideret. item nec contra possidentem: quia eius facto nihil actum est. Sed tamen dic eum teneri instar signi inuēti, qui tenetur etiam si positū ab alio habeat, vel teneat: vt diximus supra eodē. §. cum in suo, per legem. ff. de ijs qui deiec. vel effu. l. si verò. §. si id quod positū. * Et eadem quæstio fit in plantis. & eodē modo soluitur: tum sit ratio similis: vt ff. manda. l. Lucius. §. j. in fine.

Si quis seminauit ex semine meo i alieno fundo, agam contra dñm fundi.

* Intellige totā hanc gl. i bona fide seminante, & in eo qui seminatū habet bona fide secundùm Fab. Egid. Pet.

h Consueuit. Idest, plantauit, vel seminauit.

i Chartis. Vt de bombice: vt sunt hæ, quæ de Pisis veniunt. Accur.

k Membranisve. Quæ de membris animalium eripiuntur.

Membrana vnde dicitur.

l Solo. Vt s. eo. §. cum in suo.

m Carmen. Metrice.

Histo-

riam, a vel orationē b Titius scripserit: huius corporis c nō Titius, d sed tu dominus esse videris. Sed si à Titio petas e tuos libros, tuasve membranas, nec impensas scripturę soluere paratus sis, poterit se Titius defendere per exceptionem doli mali, vtique si earū chartarū, membranarumve possessionē bona fide f nactus est.

Titulo & bona fide alienum fundum possidēs, perceptos fructus suos facit: malæ fidei verò possessor, etiam consumptos restituit.

Si quis ī aliena tabula pinxerit, g quidam putant, tabulam h picturę cedere: alijs videtur picturam, qualiscūq; sit, tabulæ cedere. i sed nobis videtur melius esse, tabulam picturæ cedere. Rediculum est enim, picturā Apellis, vel Parrhasij k in accessionem vilissimę tabulæ cedere. Vnde si à domino tabulę imaginem possidente is, qui pinxit, eam petat, l nec soluat precium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali submoueri. At si is, qui pinxit, eam possideat, cōsequēs est, vt vtilis actio m domino tabulæ aduersus eum detur. quo casu, si non soluat impensam picturæ: poterit per exceptionem doli mali repelli, vtique, si bonæ fidei possessor fuerit ille, qui picturam imposuit. n Illud enim palam est, q siue is, qui pinxit, surripuit o tabulas, siue alius, p competit dño tabularum, q furti actio.

Bona fidei possessor facit fructus suos: nec eos sumptos cogitur restituere, secus si fuerit malæ fidei. Aretin.

Si quis à non domino, quem dominum esse crediderit, bona fide r

a Historiam. Noui, & veteris testamenti. idem dicā in fabula, vel romantia, vel quolibet libro prosaico.
b Orationem Ad Deum, vel ad populum, vel ad principem.
c Corporis. Idest, libri.
d Non Titius. Scilicet scriptor bonæ fidei.
e Petas. Directa in rem.
f Bona fide. Si autē mala, laborem donasse videtur: vt ī. eodē §. certè. Sed nūquid actionem scriptor habet reddito libro? Respō. sic, si bonam fidem habuit. actionē dico, scilicet in factū: vt ff. de rei vendic. l. in rem. §. item si quæcunque. si malā fidē habuit: nō habet actionē, quia nec exceptionē habet, vt hic. Sed cum hodie pretiosior sit scriptura quā charta. nunquid mutat hoc? Rñdent quidā, vt Azo. q sic: Nos q non. 2 argu. C. de testa. l. sancimus. & C. de appel. l. præcipimus. in fin.
g Pinxerit. Siue bona fide, siue mala fide, secundùm Pla. nos contra. quia bona fide: vt ī. eod. §. ibi, vtique &c.
h Tabulam. Quid si in marmore? Resp. cōtra seruari forte. Arg. tamen contra. ī. de test. §. pen. ADDITIO Sed ibi loquitur in re separabili à materia, hic secus. Et ideo non actionē, sed exceptionē habet per istū tex.
i Cedere. ff de rei vende. l. in rē. §. sed id qđ in charta. contra. Sol. hæc corrigit illā. Vel distingue, 3 an pretiosior sit illa scriptura, quā tabula, secundū P. q ait iocum habere. quod hic dicitur, si pictus est homo, non versus: bono 4 colore, non atramento. ADDITIO. Dic q glo. bene loquitur in hoc, sed malè in eo, q dicit de verso: quia depictū semper exornat materiam, dummodo sit honestum, secundùm Christopho. hic.
k Apellis, vel Parrhasij propria nomina pictorū.
l Eam petat. Scilicet directa rei vendicatione: vt ff. de acquir. rer. domin. l. qua ratione. §. sed nō [illegible] secundùm Azonem.
m Vtilis actio. In rem non directa: quia desijt dñs esse. & sic est mirabile, q nō dominus à domino vendicat. sic contingit alias in Publiciana in quibusdā casibus vt no. ī. de actio. §. aliæ.
n Imposuit. Hoc mirabile contingit hic, q cōditio possidentis est deterior, quā petentis, aliàs contra: vt ī. de interd. §. commodum. sic & aliàs ff. de noxali. l. si quis à multis. & ff. si ex noxa. cā aga. l. j. in fi. & l. ij & ff. de peti. here. l. cum idem. Sed ad hoc respon. q in causa noxali esse poterit, quod secundo agēs nō probabit. Item in petitione hęreditatis, si bona iura habuit in vincendo, hæc eadē habuit in defendēdo: & sic non est eorū cōditio deterior. Item cum hic habeat actionē pictor, si non possideat: multo magis exceptionē debet habere soluto pretio: vt ff. de superfi. l. j. §. quod autem. & ff. de regu. iur. l. cui damus. Sed nunquid domino quondam tabulæ idem conceditur, si possideat. si pretium picturæ soluat? Rñ. Ro. q sic: cum sibi actio detur ergo contra: vt sit differentia inter dominū & pictorem. item quis præfertur, si ambo contra extraneū possidentem agant? Respon. is, qui directā habet actionem, id est, pictor, secundū Ioan. Sed nunquid si tabula fuerit abrasa, remanet pictoris? Respon sic: vt ff. de rei vendi. l. in rem. § item quæcunque. versic. & quod semel. Sed quare aliud in picturis, quā in scripturis? Rñd. quia pictura pretiosior • est, quā scriptura. secundùm Io.
o Surripuit. Ante, quàm pingeret.
p Alius. Post picturam.
q Tabularum. Etiam, subaudi. nam & pictori contra extraneum furem datur. secundùm Azo. Vel melius (vt mihi videtur) hic loquitur, quando fuit surrepta ante, quam esset picta. sed etiam contra dominum tabulæ sibi surripientē posset dari pictori furti actio. facto furto tabulæ iam pictæ: vt infra de obligation. quæ ex delict. nascuntur §. Aliquando.

Si quis, CASVS In hoc §. dicit Insti. q si emerit aliquis fundum bona fide à non domino. quem tamen ipse crediderit dominum esse, vel causa donationis, vel qualibet alia iusta causa, quæ ad dominij translationem sufficiat, bona fide accipiat: iure gentiū, quod naturali rōne introductū est. fructus, quos inde receperit pro cultura, suos facit. vnde verus dominus postea vendicans ab eo fundum, qui eū emerit: de fructibus ab eo consumptis aduersus eū agere non poterit, secus est in malæ fidei possessore. Nā ille, qui sciēs alienum fundum possederit, fructus suos nō facit. vnde si dominus fundi ab eo fundum vēdicauerit: non solum fundū, sed etiam fructus cū fundo, licet ab eo consumpti sint, cogitur domino restituere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. is verò.

r Bona fide. Quæ in initio exigitur. s. vt credat sibi dantem habere ius distrahendi: vt ff. de vsuris. l. qui scit. §. si. 4 Nec obst. quod est: ff. de acqu. rer. domi. l. bonæ fidei. §. in contrarium, quia ibi opponēdo loquitur, non ponendo.

Iusta.

1 Si autē sit scriptor ad mercedē, & sibi de suo labore non satisfiat, potest retinere quaternos, vt no. gl. i l. si nō fortē. §. si cē tū. & ibi Raito & Bal. de cō di. īde. & Cy. & do. in l. fi. C. commo. An.

2 Et bñ secūdùm An. hic, p istū text.

3 Hæc vera. nā tā in pictura, quā in scriptura inspiciēdū qđ est pretiosius secūdū Ange. Egi. Per.

4 Bñ loquitur de colore. & atramento. sed de hoste, & verso non. qa nō est credēdū qd sit pictū, nisi sit honestū. secundū F. Egi. Per.

1 Apellis & Parrhasij meminit Plin. li na. historiæ xxxv. ca. x. & alijs ītē locis. Vēdicat aliqñ nō dominus à dño.

Pictura pretiosior ē scriptura.

• Hęc tō non vt p petua: q a scriptura pretiosior eē pōt, & carior secūdū. Fa. Egi. Per.

4 Dic hoc verū in alijs q rebus pter quā in emptionibus, quia in illis requirit q duobus tēporibus habeat bonā fidē videlicet tēporibus cōtractus, & tpe traditionis, vt est tex. in l ij. ff. p empto. & quæ sit cō differentiæ. ibi no. Ang.

a Iusta. Cum multæ sint causæ, siue tituli acquirendi: vt in ff. colligitur in varijs titulis sub tit. de vsuca. vsque ad titulum, de re iud. idem tamen & si titulum non habeat: vt arg. ff. fini. regund. l. iiij. §. post litem. versicu. sed ante ❧.

b Naturali rõne. idest, iuregentium, de quo loqr⁹ hic tit. cui naturalis insita ratio est.

c Fructus. ✶ .s. industriales. aliud in naturalib⁹: vt ff. de vsufr. l. fructus. Nec obstat ff. de acquir. rerum do. l. bonæ fidei. i prin. quod. n. ibi dicit oés, exponitur siue facto possessoris, siue alteri⁹ ꝑcepti, industriales tñ, vt ff. de vsur. l. qui scit. §. ꝑterea. Sed naturalib. fructibus consumptis, an teneatur possessor? Resp. Non tenetur possessor rei vendicatione: quia nõ possidet, nec dolo desijt possidere: sed condictione sine causa tenetur in quantum locupletior est. ar. ff. si cer. pet. l. si & me ❧.

fundũ emerit, vel ex donatione, aliave qualibet iusta [a] causa ęquè bona fide acceperit, naturali rõne [b] placuit, fruct⁹, [c] quos pcepit, ei⁹ esse ꝓ cultura, [d] & cura. [e] Et iõ si postea dñs supuenerit, & fundũ vindicet: de fructib. ab eo cõsumptis agere nõ põt. [f] Ei verò, q alienũ fundũ sciẽs posséderit, nó idẽ [g] cócessũ est. itaq; cum fundo etiã fructus, licet consumpti sint, cogitur restituere. [h]

Fructus à solo separati fructuarij fiunt, non etiã pendentes: ideo nondum perceptos ad hæredes non transfert.

Is verò, ad quem vsusfructus fundi ptinet, non aliter fructuũ dñs efficit, quã si ipse [i] eos pcepe rit. Et ideo licet maturis fructib⁹ nõdũ tñ pceptis [k] decesserit, ad hęredes eius non pertinent: sed dño [l] ꝓprietatis adquiruntur. Eadem ferè & de colono [m] dicuntur.

Fœtus, lac, pilus, & lana sunt in fructu pecudum: partus verò ancillæ non dicitur in fructu: & ideo non pertinent ad fructuarium ancillæ. Aret.

In pecudum fructu ẽt fœtus [n] est, sicuti lac, pilus, [o] & lana. itaque agni, hœdi, & vituli, & equuli, & suculi [p] statim naturali iure [q] dominij

ADDITIO. Sed si non sit effectus locupletior, non tenetur, nisi esset malæ fidei. Ang.

d Pro cultura. Vt segetes.

e Et cura. Vt lac, & pilus, & lana.

f Non potest. nec ad pretium: vt j. de offi. iud. §. & si hæreditas. versi. si verò & ff. finiũ reg. l. iiij. post litem versic. sed ante, si tamen extant, nõ rei vendicatione. quia percipiẽns sunt, sed officio iudicis tenetur reddere: vt C. de rei ven. l. certum. §. bona fide.

g Non idem. Vt faciat fructus suos.

h Cogitur restituere Distingue tñ: quia si habet titulum malę fidei possessor, de cõsumptis ꝯdictione sine ✶ causa: de extantibus rei vendicatione tenetur, de percipiendis ꝑ titulum excusat: vt C. de rei vendi. l. si fundum. nisi i quatuor casibus. Primo qñ emit ab eo, quem scit vẽdere in fraudem creditorũ: vt ff quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. per hãc. Secũdo, qñ emit ab eo, qui metu cõpulsus est, vt ff quod metus cau. l. sed & partus. Tertio. qñ emit ꝯ. interdicta legũ sciens: vt C. de agr. & censi. l. quemadmodum. lib. xj. Item in quarto. s. qñ emit à fisco nõ solenniter vendente: vt C. de fide iustr. & iur. hastæ fi. l. j. ✶ isti quatuor casus etiã no ff. quod met. cau. l. sed & partus. & l. si fundum. C. de rei vend. Si nõ habet titulum, de consumptis condictione sine causa: de extantibus rei vendicatione: vt C. de condi. ex lege. l. pen. C. de rei vend. l. si fundum. de percipiendis officio iudicis. ff. de rei vendi. l. si nanis. §. b.

Is verò. CASVS. Dñe, Titius habet vsumfructum in vniuersitate fundi: modo qro à vobis, qñ Titius vsufructuarius dñs fructuum esse intelligat? Ad hoc rñd Amice, iste ad quẽ vsufructus pertinet: non aliter dñs fructuũ effici intelligitur, quã si huiusmodi fructus ipse perceperit, & in horreo suo reposuerit: & ideo si vsufructuarius maturis fructib⁹, & à solo separatis, nondũ tñ in horreo suo repositis decesserit, ad hæredem suum huiusmodi fructus nõ transmittit: sed dño proprietatis morte vsufructuarij acquiruntur. Et quæ de vsufructuario diximus, eadẽ ferè & de colono, qui nũmis colit, intelligunt. Sed pone, q aliquis habeat vsumfructũ in oue, vel in capra, vel in equo, vel in vacca: modo quęro, qd intelligitur esse in huiusmodi vsufructu? Ad hoc rñd. Amice, in pecudum fructu etiam fœtus sunt: sicut lac, pilus, & lana, vnde dico tibi, quod agni, hœdi, & suculi, & equuli statim cum editi fuerint, naturali iure in dñio vsufructuarij esse itelligunt, sed secus est in eo, q habet vsũ fruct. ancillæ, quia ad dñm ꝓprietatis pertinet. Sed dñe, pro Deo quare nõ fuit statutum partum ancillatum esse in vsufruc. sicut fœtus pecorum? Ad hoc respõ. Amice. optimũ rõne hoc statutum fuit. Absurdum .n. videbatur hominẽ in fructu esse: cum omnes fruct⁹ hominis gratia ipse Deus adinuenerit. Sed si aliquis vsumfructum gregis habeat, & aliqua ouis perijt: vsufructuarius in locum demortuorum animalium ex fœtu submittere debet, & ita Iuliano visum est. Et similiter qui habet vsumfructum vineatũ vel arborũ, aliàs substituere debet. Rectè. n. colere debet fructuarius, & quasi bon⁹ paterfamilias vti. Et hæc dicũtur vsq. ad illum §. thesauros. in quo Iusti. determinat qualiter per inuentionem dñium acquiritur de iuregentium: & casus planus est vsq; ad illum §. per traditionem. Franc.

i Ipse. alio enim percipiente non fiunt sui, ✶ sed fiunt bonæ fidei possessoris: etiam si eos alius percipiat: vt ff. de vsur. l. qui scit. §. præterea. vel aliter si iste percepit, non etiam hæres eius, nec enim ad hæredem transmittit. Accur.

k Perceptis. Vt si in horreo depositi ✶ sunt, facit suos fructuarius: sed bonæ fidei possessor statim, vt à solo separati sunt: vt ff. q. b. mo. vsufruc. amit. l. si vsusfr. Est & alia dria: quia fructuarius facit suos naturales fructus, bonæ fidei possessor nõ: vt ff. de vsu fru. l. vsufr. l. legato, & de vsur. l. fructus.

l Domino. Sed per quam actionem? Respõ. per rei vendicationem, cum dominus sit: vel condictione ex hac lege ❧.

m De colono. Qui nũmis ✶ colit. nã oés fructus facit suos, vt vsufructuarius: sed differũt, qa colonus talis facit fruct⁹ suos statim, vt à solo decerpti sunt vt ff. de fur. l. si apes. §. si. secus in vsufructuario. vt hic dr. Vel dicas de partiarijs: ✶ vt ff. loc. & cõdu. l. cũ in plures. §. messem. ſm Aco. Item dicit lerè. ꝑ aliud: quia colonus transmittit ad hæredẽ: vt j. de loca. & condu. §. fi. sed fructuarius non. vt hic.

n Fœtus. Quasi dicat, ita fœtus, sicut &c.

o Pilus. Bouis, vel ẽt caprarum, ad horrã sellarum.

p Et suculi. idest parui sues.

q Naturali iure. idest, gentium, de quo loquitur supra eod. §. singulorum ❧.

a Fruct⁹ industriales, q nõ ꝑueniũt sine hois idustria, vt vinũ, oleũ, frumentum. Naturales vero q ipsa natura proueniunt, vt poma, fœnum, Egi. Per.

b Conditio sine cã competit quotiens aliqd ẽ, vel fuit apud te sine causa. quod mea interest hẽre. ff de cõd. sine causa per totum. Egi. Per.

i Hoc ꝑ cedit qa ille emit cõmissem. pñ solennitate iuris: secundũ Chri.

s Et ẽ ratio, quia vsufructuarius ed minimẽ culum facti deside rat: vt ie. j. ff. qñ dies viu. lega. ced. nec sola naturalis possessio, quã hẽt, sufficit ad acquirẽdũ sine separatione nomine suo facta, ſm Ang.

✶ Idẽ est si nõ ẽẽnt i horreo, sed iñ essent plene recepti, vt qa exausti à spicis, secũdũm Por. Egi. Per.

Colonus & vsufructuarius.

✶ Colon⁹ q sub certa annua mercede pecunia numerata agros suscepit colẽdos. Egi. Per.

✶ Partiarij sũt q terrã colũt ꝑ parte dimidia, vel tertia, vel alia secũdum fertilitatem terræ, aut sterilitatem. Egi. Per.

Pertinet,

e Pertinet Quantum ad plenam proprietatem: nisi etiam & in partu sit vsusfruct⁹ legatus: vt ff. de vsufruct. l. vetus.
b Absurdum. Sic ff. de vsuris. l. in pecudum.
c In fructu. s. vt ipse sit fructus: sed tñ in eo relinquitur vsusfructus.

fructuarij sunt. Part⁹ verò ancillæ ĩ fructu nõ est: itaq; ad dñm ꝓprietatis pertinet. a Absurdũ b enim videbat, hominẽ in fructu: c esse: cũ omnes fruct⁹ rerũ natura, d gratia hominis comparauerit.

Debet vsufructuarius gregis de fœtibus submittere ĩ locũ demortuorũ: et similiter arbores: et vites ĩ locũ demortuarũ. ar.

Sed si gregis e vsũfructũ qs hẽat: ĩ locũ demortuorũ capitũ ex fœtu f fructuari⁹ submittere g dẽt: (vt & Iuliano visũ est) & in vinearũ demortuarũ, vel arborũ locũ, alias debet substituere. Rectè.n. colere, & quasi bonus paterfamilias vti debet.

Thesaurus, vel in suo, vel in religioso, vel in sacro loco inuentus efficitur inuentoris: in alieno verò casu fortuito inuentus, solum pro dimidia efficitur dominus inuentor: et dominus soli pro alia dimidia. Areti.

Thesauros, h quos qs ĩ loco i suo k inuenerit, diuus Adrianus naturalẽ æquitatẽ secutus, ei cõcessit, q eos inuenerit. † Idẽ quę statuit, si qs in sacro, aut religioso l loco fortuito casu m inuenerit. At si qs in alieno loco, nõ data ad hoc opera, n sed fortuitu inuenerit: dimidiũ dño o soli ꝯcessit & dimidiũ inuentori. Et conuenienter, siquis in Cæsaris loco p inuenerit: dimidiũ inuentoris, & dimidiũ esse Cęsaris statuit. Cui conueniens est, vt si qs ĩ fiscali loco, q † vel publico, r vel ciuitatis s inuenerit, dimidiũ ipsi⁹ eẽ dẽat, & dimidiũ fisci, t vel ciuitatis.

Rerum corporalium traditio à domino facta ex causa ad dominij translationem idonea, accipientem dominum facit.

d Rerũ natura. Id est Deus. sic ĩ. de iu. natu. in prin. vñ dr apud Ouidium. Pronaq; cũ spectẽt animantia cætera terrã. Os homini sublime dedit. cœlũq; videre. Iussit & erectos ad sidera tollere vultus. Sic ff. de ædil. edic. l. iustissimè & ff. de fur. l. q var § ex furtiuis. & ff. de peti. hær. l. ancillarum.

a Gregis. Grex est numer⁹ decẽ ouiũ, vel quinq; porcorũ simul & ꝯgregatim consistentiũ. t vt ff. de abigeis. l. oues & facit ff. de vsuc l. terrũ mistura. § tertium.

f Ex fœtu. Aliũde enim nõ submittit, scdũ quosdã, vel fortè submitteret & aliũde. arg. ff. de vsufru. l. qd ergo §. sed quod dr. in fin.

ADDITIO Hæc glos. cõmoniter approbetur vt non solum ex fœtu aliarũ suppleat capita: sed & opus habeat aliũde quærere, & supplere. Christoph. & Ang.

g Submittere. Quæ submissio non fit, si in singulis capitibus sit vsusfructus: vt ff. eo. de vsufru. l. quid ergo. §. sed quod dicitur. in fine.

h Thesauros. Est autem thesaurus, pecunia ab ignotis dominis vetustiori tempore abscondita: vt C. de thesauris. l. j. lib. x. in prin. vel depositio pecuniæ, cuius memoria non extat: vt ff. de acquir. rer. do. l. nũquam. §. thesauros. qñq; impropriè dicitur: vt ff. de acquir. pos. l. peregre. l. prin. & ff. ad exhi. l. thesauros.

i Loco. Alias solo.

k Suo. Iure directo vel vtili: vt. feudatarius, vel emphyteuticarius, vel similes, a licet Plac. aliud dixerit in his. Quid si mercenarios b dum laborat in alieno: vel creditor in pignore inuenit thesaurũ? Rñ dimidium eius est, in cuius fundo inuenitur. & dimidium sibi acquirunt: vt ff. de acq. re. do. l. si is qui. §. quod si creditor.

l Religioso Vt ff. de iure fisci. l. iij §. si in locis. ꝧ. Sol. hic corrigit secundũ R. vel hic secundum naturalem rationem: vt patet in litera: ibi, secundum eiusdem rationem, quæ præualet: sicut & in vsucapione contingit. secundũ Ioan.

Fortuito casu. Casus est inopinatæ rei euẽtus ex diuersis causis ꝓueniens, ob aliud & aliud inceptis.

n Non data ad hoc opera. Alias totum dño redditur. In suo tamen loco potest operam dare nõ tamẽ magica arte, aliâs esset fisci: vt C. de thesau. l. vnica. lib. x. Accur.

o Dño. Sed per quam actionem? Rñ. per rei vendicationem, cum dns sit: vel ex cond. ex hac lege.

ADDITIO. Pecunia tamen recondita in muro domus venditæ nõ cedit emptori. sed remanet recõditorts. Ang. An sit sufficiat solus oculorũ aspectus: vel etiam requiratur apprehẽsio. & quis præferatur: vide per Christophorum hic.

p In Cæsaris loco. Scilicet patrimoniali.

q Fiscali loco. Non tamẽ publicè deputato. Accur.

r Vel publico. Id est, publicè deputato.

s Ciuitatis. Quæ loco priuatorũ sũt: vt ff. de verb. signi fica. l. eum qui vectigal.

t Fisci Sed si fisci partem suppresserit totum cũ altero tanto reddet: vt ff. de iure fisci. l. iij. §. fi.

Per traditionem.

CASVS. Dñe, iã vidi multos modos per quos acquiritur dñium de iuregentium, nunquid pluribus modis põt acqri? Respond. q sic. Per traditionem. n. à domino factã. iuregentium, qd naturali ratione introductum est, dominium nobis acquiritur. Nihil enim tam cõueniens est æquitati naturali, quam voluntatem domini volentis rei suæ dominium in alium trãsferre, ratam haberi: & ideo cuiuscũq; generis sit res corporalis, videlicet siue mobilis, siue immobilis, tradi potest: & à dño tradita alienatur. Et ideo stipendiaria, & tributaria prædia per traditionem eodem mõ alienari possunt. Sed domine, quę dicuntur prædia stipendiaria, & tributaria? Respon. Iustinia. Stipendiaria, & tributaria prædia dicũtur, quæ in prouincijs sunt. Sed licet in Italia non sint talia prædia, (cũ inter prædia prouincialia, & Italica quantũ ad dominij translationem ex nostra constitutione nulla sit differentia.) tamen si Italica prædia ex causa donationis, vel dotis, vel qualibet alia iusta causa ad dñij trãslationem sufficientẽ, à domino alij tradantur, sine dubio transferuntur, sicut prouincialia prędia, quæ eodem modo tradita fuissent. Sed licet dixerim tibi per traditionem transferri. hoc tamen non generaliter est verum: nã venditæ res, & emptori traditæ à domino, non aliter acquiruntur emptori, quã si emptor venditori pretium soluerit, vel alio modo eidẽ satisfecerit: puta dando ei fideiussorem, aut ẽ. pignus: & hoc cauet etiam lex duodecim tabularum. Rectè tamen dicitur de iure gentium hoc effici. Verumtamẽ si vẽditor neq; pretio sibi numerato, neq; fide-

a Itẽ decẽ homines cõstituunt populũ, vel turbam, tres collegiũ, duo cõgregationẽ, & rixam. vt e j. extra. de electi. secũdùm Christ. Et decem homines faciũt turbam. ff vi bo. ra. l. ꝑ tor §. j. & numerus charitum incipit cõuiuium: musarum verò numerus finit ꝑm. i. nõ debẽt esse in cõuiuio pauciores tribus, nec plures x. vt scrib. t Gelli. in noc. atti. & Macro. Egi. Per.

a Quid si cõcurrant vnus cum altero alterũ: vt em ꝯ tertiũ: qd iuris, itẽ qd in vsufructuario. vel si reperiat in fundo ꝓscripto, seu dotali, vide p Ang. hic.

b Qui ad hoc fodiẽ dum non fuit cõductus, aliàs secus: vt l. qui pro p. io. §. ꝓcurator: vt in cæteris. ff. d ꝓc. Ange.

a Hoc est falsum: vt l. is q ĩ alieno. §

c ff. de aq. r. e. do. Ange.

† Huius rei meminit Spartianus in Adriano.

† Et si partẽ ad fiscũ ptinẽtem suppresserit, totũ cum altero tanto cogit̃ soluere. l. 3. §. fi. ff. de iure. fisc. Egi. Per.

Quædã excep. hũ ĩn loco publico, vel fisci, vel ciuitatis.

fideiussore, vel pignore sibi dato, fidẽ emptoris secutus, ei rem tradiderit: dicendũ est statim rem emptoris fieri. Sed pone. Procurator Titij de voluntate dñi vendidit mihi equũ Titij: & precio numerato equũ mihi tradidit: modo quæro, vtrum per traditionem à procuratore factam dominium equi videatur mihi acquisitum? Respond. quòd sic. Nihil enim interest, vtrum ipse dominus rem suam alicui tradat, an alius de voluntate eius: & ideo si alicui libera vniuersorum negotiorum administratio à domino permissa fuerit: & ipse administrator ex huiusmodi negotijs aliquam rem vendiderit, & tradiderit: huiusmodi rem per traditionem accipientis facit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. interdum. Franciscus de Are.

r Sed si quidẽ. Verè nulla est dr̃ia, & sed & si &c.
s Tradantur. Scilicet stipendiaria prædia, & tributaria. Accursius.
t Transferuntur. Scilicet prouincialia prædia, sicut italica, & est verum in omnibus nisi scriptura necessaria sit secũdũ los. vt C. de iuffra. l. vnica. §. quod si prædia: item sunt vera. si accipiens inducatur in vacuam possessionem, secundum quosdam, vt C. de probat. l. cum res. los. contra, vt ff. de fun. dot. l. si fundũ. & de acqui. rerum do. l. homo liber. §. quicquid. sufficit, enim induci in possessionem, licet non vacuam. Quod autem in dicta l. de probat. dicitur, demonstratiuè quòd sic euenerit, nõ causatiuè, dicitur.

Per traditionẽ quoq; [a] iure naturali [b] res nobis adquirũt: [c] nihil [d] .n. † tã cõueniẽs est naturali æquitati, quã volũtatem [e] domini volentis rem suã in aliũ transferre, ratã haberi. & ideo cuiuscũq; [f] generis sit corporalis [g] res, tradi põt, & à dño [h] tradita alienatur. [i] Itaq; stipẽdiaria [k] quoq;, & tributaria [l] pdia eodẽ modo alienant. [m] Vocanẽ aũt stipendiaria, & tributaria pdia, quę in prouincijs [n] sunt: inter quę, [o] necnõ & Italica pdia ex nostra constitutione [p] nulla est differentia. [q] Sed siquidem [r] ex causa donationis, aut dotis, aut qualibet alia ex causa tradantur, [s] sine dubio transferuntur. [t]

Ita demum traditione rei venditæ emptor dominus efficitur, si aut preciũ venditori solutum sit, aut fides de precio habita: et quod per alium facimus, ipsi quoque facere videmur.

Vendite † verò [u] res [x] & traditæ, non aliter emptori adquiruntur, q̃ si is venditori pretiũ soluerit, vel alio modo ei satisfecerit: veluti expromissore, aut * pignore [y] dato. [z] quod quamquã cauet ex lege [a] duodecim tabularũ: tñ rectè dicitur, & iure gentium, id est, iure naturali [b] id effici. † Sed si is, qui vendidit, [c] fidẽ emptoris [d] secutus fuerit: dicendum est, statim rem emptoris fieri. [e] Nihil [f] autẽ interest, vtrum ipse dominus tradat alicui rẽ suã, an voluntate eius alius, cui eius rei possessio permissa sit. [g] Qua rõne,

a Per traditionem quoque. Non solum inuentione: vt ʒ. §. proxi.
b Iure naturali. id est gentium: vt infra. §. proxi.
c Acquirũtur. Causa præcedente vera, vel putatiua, vt indebitũ: aliàs non: vt ff. eodem. l. nunquam. & infra hoc §. ibi. Sed si quidem &c.
d Nihil. imò Deo seruire, sed hyperbolicè loquitur. sic ff. de pact. l. prima. in princip. & ff. de actio. empti. l. ex empto. in princip. & C. de transac. l. non minorem.
e Voluntatem. Dum tamen sit legitima. nam cui bonis interdictum est, non alienat: vt ff. de cura. fu. l. j. in principio.
f Cuiuscunque. idest siue mobilis, siue soli.
g Corporalis. Incorporales. n. tradi non possunt: vt ff. de acqui. rerum domi. l. seruus. § incorporales.
h A domino. Hoc quandoque fallit, & e cõtrario inuenitur verum: vt j. qui. alie. licet, vel nõ. Sed hoc est regulare, vt hic. & ff. eo. l. traditio.
i Alienatur. Idest dominium transfertur. Accur.
K Stipendiaria. Scilicet quæ militibus pro stipẽdijs dantur: vt ff. de rei ven. l. item si verberauit. §. ij. & de euic. l. Lucius. & de acqui. rer. do. l. in agris.
l Tributaria. Quæ tributa Romę reddunt.
m Alienatur. Per traditionem.
ADDITIO. Quę quot modis fieri intelligatur, vide Ang. Et an per verbum tradidit, positum in testamento probetur, vide Bal. & Christoph. hic.
n In prouincijs. Quasi dicat, talia prædia nõ sunt in Italia. Accursius.
o Inter quę. Scilicet prouincialia.
p Constitutione. Vt C. de vsuca. transf. l. vnica.
q Nulla est dr̃ia. Scilicet quantum ad dñij translationẽ: vt C. de vsucap. transfor. l. vnica. sed quantũ ad tributa est differentia. C. de epis. & cler. l. de his.

u Verò. Pro sed. Accursius.
x Res, quæ loco pignoris à vẽditore teneri possunt, vt ff. de act. empt. l. Iulianus. § offerri.
y Pignore. Quod sic intelligo, si placeat venditori aliud quam precium accipere: aliàs non: vt ff. si certum petatur. l. secunda. §. primo.
z Dato. Poterit ergo vendicare venditor rem, & si nõ fuit de pretio satisfactũ: vt ff. de tribu. l. procuratoris. §. sed & si dedit mercedem. nisi emptor tũc precium offerat: vt ff. man. l. diligenter. §. j. in fi. & ff. de precario. l. ea quæ.
a Lege duodecim tabularum. Quę est ius ciuile: vt ff. de iust. & iu. l. ius ciuile §. hoc igitur. non solum gentium.
b Iure naturali. Sic dictum, q̃ naturali ratione inductũ fuit, vt ʒ. de iure natura. §. quod vero. & §. sed naturalia.
c Vendidit. Et trad. d. r.
d Fidem emptoris. Quid si dedit diem ad soluendum? Respon. non facta solutione vendicat. secundùm Ioan. vt de pact. inter empt. & vend. l. commissoriç potest tamen contradici: quia aliud est simpliciter diem solutioni statuere, aliud pactum legis commissoriæ * ponere. Itẽ quid si simpliciter tradat? Rñ. videtur sequi fidem, nisi contra probetur, vt quia fortè dicebat emptor præsentẽ se habere pecuniam: vt arg. ff. de pig. act. l. ij. Et argu. contra. ff. de tribu. l. procuratoris. §. sed si dedi
e Emptoris fieri. Nisi l casib. vt ff. d iure fisc. l. si procurator. §. fina. & ff. de re iudica. l. à diuo Pio. §. sed si emptor.
f Nihil. Quod. n. quis per aliũ facit, ipse facere vĩr, vt ff. de vi & vi arma. l. j §. deiecisse. & ʒ. de iniur. §. nõ solum. & ff. de iniur. l. item apud. § fecisse.
g Permissa sit. Vel ab ipso domino, vel ab alio domini voluntate.

† Nihil tam naturale quã voluntatẽ dñi rem suã i aliũ trãsferentis seruari. de iu. tann. trãsferẽ bñficium per bullam papę & sine traditione, vt l c. pposuir. cũ gl. sup verbo vocare. ex ꝺ cõces. p̃b.

† In qua & tradẽs, & accipiẽt cõueniant: puta qa am bo eam sciant vel credant subesse. Prędia stipẽdiaria prędia tributaria.

† Facit ad hunc § gl. ij. in c. fi. extra de pig.

Nã & M Ci. lib. ij. de Inuẽ. gñali scribit, q vel natura, vel cõsuetudine iura fuerãt pbita, eadẽ inde legẽ metu sãcita esse neq; tamen ꝓpterea de siuũt naturæ iura esse: & à mero ciuili iure, ac legitimo differunt.

* Nã hæres ꝓpriẽ pign⁹ nõ sunt qa adhuc sunt res siunt sicut ante traditionẽ. rõ qa pign⁹, & dñiũ nequeũt cõcurrere. l. neque pign⁹. ff. de regu. iur. Egi. Per.

z Ex quo nõ principaliter, sed approbatiuẽ transferẽ dñiũ. tñ quã ꝗ approbat ipsum ꝯtrũ dãdo formã, vt nõ alr transeat q̃ si fuerit de pcio satisfactum. Christop.

† In ꝯtrũ est veritas: quia tũc vĩr habere fidẽ de pcio & trãsferre dñiũ cũ si cancellatus cẽt se nõ ꝯfidere vi sta decẽ dies, secũdùm An.

* Pactũ legis cõmissoriæ dr̃ qñ aliqua res vẽdit ea ꝯditiõe q si pcium soluat ad certitudine certã empta: vt colligit ex l. 2. ff. de le. cõmis. Egi. Per.

si cui libera a vniuersorũ negotiorũ administratio pmissa fuerit à dño, isq; ex his negotijs rẽ vẽdiderit, & tradiderit: faciet eam accipientis.

Qui rem suam iamdudum alicui ex causa ad dominium minus idoneè traditam, eidem postea iusto titulo concessit, dominium sine noua traditione transtulit.

Interdũ ẽt sine traditione nuda b voluntas dñi sufficit ad rẽ trãsferẽdã: veluti si rẽ, quã tibi aliqs cõmodauerit, aut locauerit, aut apđ te deposuerit: postea vẽdiderit tibi, aut donauerit, aut dotis noĩe dederit. Quãuis.n.ex ea cã tibi eã non tradiderit: eo tñ ipso, φ patit̃ tuã eẽ, c statim tibi adqrit̃ proprietas, perinde, acsi eo noĩe tibi tradita fuisset.

Per traditionẽ clauium videtur traditũ dominiũ merciũ venditarũ. Arc.

Itẽ si qs d merces in horreo depositas e vẽdiderit, simulatq; f claues g horrei tradiderit emptori, transfert ꝓprietatẽ h mercium ad emptorẽ.

Etiam incerta persona fortuita à domino facta traditio dominium trãsfert: ideo missilia in vulgus iactata, et res pro derelicto habita, apprehendentis fiunt. Quæ autem pro derelicto habita dicantur, & quæ non, subijcitur.

a Libera. Secus in generali procuratore, qui non habet liberam: vt ff. de procu. l. procurator cui, & l. pcnator tororum. sed M. distinxit inter procuratorẽ totorum bonorum. vt ibi: & vniuersorum, vt hic.

ADDITIO. Dic plenè per Bar. in l. procurator cui generaliter libera. ff. de procurat. & quando, & quomodo dicatur libera cõcessio, vide per Bart. Ang.

Interdum. CASVS. Dixi suprà quòd nõ solum tradinone transfertur dominium: sed etiã quandoque sine traditione nuda voluntas dñi sufficit ad dñium rei suæ trãsferendum: veluti si Titius aliquam rem tibi accommodauit, eut locauit, aut apđ te deposuit. nam si præterea eandem rem tibi vẽdiderit, vel donauerit, aut dotis nomine dederit. quamuis eam rẽ ex causa vẽditionis, eut donationis, vel dotis tibi non tradiderit: eo tñ ipso, φ ipse patitur. huiusmodi rem tuam esse, statim per eum dominium eius tibi acquiritur, acsi eo nomine tibi eam tradidisset, & idem contingit in alio casu. Nam si quis vendiderit tibi merces in horreo suo repositas, & claues horrei tibi emptori traditæ sunt: dñiũ tibi mercium acquisitum intelligitur. Et non solũ voluntate transfertur dñium, quando habet voluntatem transferendi in personam certam: sed etiam aliquando voluntas domini sufficit ad dominiũ rei suæ transferendũ in personã incertam, vt in tali casu. Prætores, vel cõsules qñ missilia, idest aurũ, vel argentum in vulgus ꝓijciunt, vt in multitudine populi ad huiusmodi missibilia conucurrente, liberius possint pertransire: licet ignorẽt, quantum quisqua acceptiurus sit, tamen quia volunt vnumquenq; esse dominum eius, quod acceperit, statim accipientem dñum efficiunt. Et eadem ratione verius esse videtur, si aliquis rem pro derelicto à dño habitam occupauerit: statim ipsum occupantem dñm fieri. Sed dñe dicatis mihi, quomodo dr̃ quid haberi pro derelicto? Ad hoc respon Amice, illud pro derelicto habetur, quod dñs ea intentione abiecit, vt illud amplius in numero rerum suarũ esse nolit. & ideo statim cum abiecerit. dominus eẽ desinit. vnde eum in nullius bonis sit: de iure gentium occupanti conceditur. Sed & alia causa proijciendi res est. vt qñ in tẽpestate maris causa exonerandæ nauis eijciunt. & ideo in huiusmodi reb. eiectis aliud ius statuit̃. Nã huiusmodi res in tempestate maris eiectæ remanent in dominio eorum, qui eas eiecerunt. quia verũ est dominos eas nõ eo animo eiecisse, vt amplius eas nõ haberent: sed quo magis ipsi cum naue exonerata periculum maris euadere possent. & ideo si qs huiusmodi res fluctibus expulsas, vel ẽt in ipso mari cõsecutus fuerit animo lucrandi: furtum committit, & actione furti tenetur. Non enim multum videtur distare ab illis rebus, quæ de rheda currente dñis non videntibus cadunt, hoc dicit. vsque ad finem. Franci

b Nuda. s. à traditione. sic C. de pac. l. traditionib⁹. Item in alijs casibus dominium sine traditione datur qui possunt his legib⁹ notari. ff. de acquir. possess. l. j. §. si insserim. & §. idemq;. & l. quod meo. § venditorem. & l. quarundã. Item C. de acquirẽ. possess. l. minus. & C. de donat. l. j. & l. quisquis.

c Item si volens tibi tradere dominium, nomine meo me ꝯstituam possidere. vel cõducam à te: vt ff. de acquir. poss. l. qđ meo. & de rei ven. l. quædam mulier.

d Item si quis. Hic est casus. vbi sine possessione traditione acquiritur dominium, & alios habes notatos ff. de rei vendic l. si ager. in glos. fina.

e Tuem esse. Si res est præsens: vt ff. de rei ven. l. eius. & l. hæc si. Vel hic in vera venditione, ibi in ficta: vt ff. pro em pro. l. 2. Item hoc est verum, si precium sit solutum, vel satis factum: vt ĩ. eod. §. venditæ.

e Depositas. Idest, repositas.

f Simularque. idest, statim postquem: vt ĩ. eo. §. fere. & ĩ. de empt. &. vendi. in prin.

g Claues. Aliter de consuetudine Daciæ: in qua cũ aliquis vult legare, vel dare fundum ecclesiæ, sumit parum terræ in panniculo, & ponit super altare, & ita transfert dñium: vt extra, de consue. c. ij. Est autem casus mirabilis, in quo sine omni traditione, sed sola voluntate transfertur possessio, & dominium ipso iure: vt C. de dona. l. quisquis. vbi retẽtio vsusfructus in re donata inducit traditionẽ possessionis & dominij per quandam iuris fictionẽ. Itẽ si relinquat̃ ecclesiæ, vel ciuitati hæreditas, vel legatum, vel ei res aliqua donet̃, eut vendatur statim dominium transfertur sine possessionis traditione. C. de sacrosan eccle. l. vt inter diuinum.

h Transfert ꝓprietatem Et possessionem. Et qđ dixi de ꝓprietate, verũ est, si dñs est tradens: alias causam pręstat vsucapiendi, si hæc fiant coram horreo, & hoc pp presentem visionem rei: vt ff. de contrah. emp. l. clauib⁹. & de acq. pos. l. j. §. si vellerim. Et sunt hæc in argu. vt si vendam equum, quẽ tradã per frenũ, vel capistrum, vt dñium transeat. Accus.

ADDITIO. Sunt multi casus, in quibus res nõ apprehenditur. & tñ possessio transfertur Per solum visum: vt ff. de acquir. pos. l. quod meo § si venditorem. Per venditionem rei commodatæ vel depositæ: vt ĩ. eo § interdum. Per traditionẽ clauium, vt hic. Per traditionem instrumenti: vt l. j. C. de do. Per cõductionem de re propria factam, s. qñ quis etiam rẽ suam vult possidere nomine alterius. Vnde versus, Visu, siue rei mutuatæ venditione. Clauibus, & chartis. mes si cõduco scienter: Quãuis nõ aliter det̃, possessio transit. Vide in canonista notata i c. ex litteris. in gl. fi. extra, de cõs. vide ẽt glo. in ver. nuda. §. interdum. ĩ. eo. quæ pro materia alleg. posuit sufficientes.

Hoc

a Et an habẽs instrumentum crediti videat̃ constitutus ꝓcurator, vide Ias. hic.

a Ista gl. nõ est Accursij. immò est additio.

Dñiũ sine traditione acquiritur.

Ista gl. nõ est Accur. cum seq. super verbo clauis sed sunt additiones: ideo caue ne eas alleges ꝓ ordinarijs.

a Die visio nil agit sed traditio clauium, si præsentia horrei, secũ Por. Egid. Per.

Possessio sæpe trãsfert̃ licet res nõ apprehendatur.

Hoc amplius, [a] interdū & in incertā [b] personam collata volūtas dñi transfert rei proprietatē: vt ecce p̄tores & cōsules, cū missilia [c] iactant in vulg⁹, ignorāt, qđ [e] eorū quisq; sit accepturº: & tñ quia volūt qđ q͡sq; acceperit, eius eē, statim eū dñm efficiunt. Qua rõne verius esse vr̃, si rem pro derelicto à dño habitam occupauerit quis: statim eum dominū efficí. Pro derelicto autē habetur, quod dominus ea mente abiecerit. vt id ī numero rerū suarū esse nolit; [d] ideoq́ue statim dominus eius esse definit. [e]

Proiecta in mare tempore tempestatis, vel cadētia de curru alicuius non fiunt occupantis. Aret.

Alia sanè causa [f] est earum, quæ in tempestate leuādæ nauis causa eijciuntur: hæ enim dominorum permanent: quia palam est, eas non eo animo eijci, quòd quis eas hēre nolit, sed quo magis cum ipsa naui maris periculum effugiat. Qua de causa, si quis eas fluctibus [g] expulsas, vel etiā in ipso mari nactus lucrandi animo abstulerit, furtū [h] cōmittit. Nec longè [i] videtur discedere ab ijs, q̄ de rheda [k] currente non intelligentibus [l] dominis cadūt.

[a] Hoc amplius. Scilicet est hic, quam suprà in alio casu: quia suprà semper in personam certam: hic in incertam.

[b] Incertam. Arg. contra J. de leg. §. tutor. Accur.

Missilia vnde dicantur.

[c] Missilia. Sic dicta: quia in populum mittuntur, siue proijciuntur, vt illuc currente multitudine possint p̄tores, vel consules pertransire: vt in coronatione dñi Papæ vidi: vt ff. pro der. l. si id quod §. id quod. & in auth. de consulib. coll. 4. §. spargere autem. ibi. argumētum vetò &c.

Aliàs quid eorum.

[d] Nolit. Verè, vel legis interpretatione: vt in authen. de nup. § & multo potius. colla. 3 & C. de infan. expo. l. fin. & C. de la. li. tol. l. j. §. sed scimus.

[e] Definit. Si abiecit, vl' habere desijt rem immobilem: alioqui possessioné perdere potest, non dominium: vt ff. de acquiren. possess. l. si quis vi §. differentia. & ff. p̄ derelic l. 1 & 2.

ADDITIO Aut stat in possessione, & habet animū habēdi pro derelicto. & non perdit dominium: vt dicta. l. si quis vi. §. differentia. ff. de acq. possess. Aut exiuit de possessione: & tum etiam perdit dominium, & habetur pro derelicto. & ita tenet gl. secunda secundum vnam opinioné in d. §. differentia. quā ibi sequitur Bar. & doctores. Angel.

[f] Alia sanè causa: Aliàs alia causa, scilicet proijciendi: & ideo aliud ius statuitur. Vide c. excommunicationem. de rap. eatra.

[g] Fluctibus. Idest, vndis.

[h] Furtum. ff. de furt. l. falsus. §. si iactum. contra. Solu. distingue animum proijcientis: quod patet, vt si librum apertum proijciam. secundùm Ioan vt ex hac lege, & illa colligitur: & arg. ff. de dam. infec l. si finita. §. si quis metu. Item quid distat hoc furtum ab illo titulo. ff. de incen. rui. nau. Respon. hoc locum habet quando non in ipso naufragio aliquid quis furatur, ibi in ipso naufragio: ff. de incē. rui. naufr l. j. in fi. & l. ij. & ff. pro derelict. l. j. ij. & iij. Accur.

[i] Nec longè. Nam in aliquo distat, quia hoc sciente, illud ignorante domino fit: vt ff. de acquir. poss. l interdum. §. j.

[k] De rheda. Idest, de curru ducto ab equis.

[l] Non intelligentibus. Idest, non videntibus.

DE REBVS CORPORALIBVS & incorporalibus.

Quia visum est de secunda diuisione rerum, s. quòd quædam sunt publica. & quædam sunt nullius, & quædā singulorū &c sequebatur de tertia diuisione videre. quæ ita se habet, q. rerū quædā corporales, quædā incorporales. de qua diuisione tractaturus intitulauit istum titulum, de rebus corporalibus, & incorporalibus. Porcius. — Cōtinuatio.

TITVLVS II.

DE REBVS † CORPORALIBUS & incorporalibus.

Corporalia tāgi possunt de sui natura: incorporalia verò non: licet in eis contineantur corporalia siue sint seruitutes reales, siue personales. Aret.

Qvædā prętereà [m] res corporales sunt, [n] q̄dam incorporales. Corporales eæ sunt, quæ sui natura [p] tangi possunt: veluti fundus, homo, vestis, aurū, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. [q] Incorporabiles autē sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea, quæ

Qvędā. Totus iste titulº diuidit̃ in quinque partes. Primo ponit vnam diuisionem rerum. Secundo definit res corporales, & per exempla monstrat. Tertio definit res incorporales, & ēt per exempla demonstrat. Quarto respondet cuidam tacitæ quęstiōi. Quinto prędicta extēdit. Secunda ibi, Corporales sunt. Tertia ibi, Incorporales. Quarta ibi, Nec ad rē. Quinta ibi, Eodē numero. Pone casū per teipsum: q̃a litera satis plana est. — Diuisio.

† De his & qđ veniat appellatiōe rei plenè Mādo. in Glo. Facul. §. accū. in ver. rebus.

[m] Prèterea. Idest, preter prędictam diuisionem, supra titu. 1. in prin. ē alia: quia quędā communes, quędā publicę. quędam vniuersitatis, quædā nullius. quædam singulorū. Item quædam corporales, quædam Incorporales: vt hic subijcit,

Abundant, sui natura. Rerū diuisiones quot sūt.

Scilicet p̄ se, sed cū rebus corporalibº sīci dūmodo cōcurrat scientia aduersarij, licet in alijs p̄scriptionibus non requirat̃ vt l. fi. C. de p̄scri. lon. tem. secundū Aug. bia.

[n] Corporales sunt Sic ff. de rerum diuisio. l. prima. § quædam.

[o] Quædam incorporales. Quid de hac diuisiōe nos iurisconsulti agemus? Respon. quia multa in corporalibus locum habēt, quæ non obseruātur in incorporalibus. Incorporalia enim non traduntur, nec vsucapiuntur regulariter: [s] vt ff. de acqui. rerum domi. l. seruus. §. incorporales. & de vsucap. l. vsucapionem. non vendicantur: vt ff. de rei vendic. l. vendicatio. nec non trasferuntur penitus: vt ff. pro socio l. j. ij. & iij. non possidentur: vt ff. de acquiren poss. l. iij. in princip.

ADDITIO Et de ista dictione in, quid importet, vide Christophorum hic ad notata in versic. incorporales.

[p] Sui natura. Nam secus, si propter difficultatem, vt res in profundo maris, vel cœlo affixa.

[q] Innumerabiles. Idest, non habiles ad numerandum. Ioannes.

a Quæ in iure consistunt. Idest sub hoc prędicabili ius, ɔtinẽtur: in quarum definitionib⁹ ponitur hęc dictio ius I prędicato: qualia sunt omnia iura, scilicet incorporalia: vt ff de rer. di. l. j. §. quædam.
b Hæreditas. Vt ff. de verb. sign. l. nihil.

CASVS. Domine, iam video, q̃ vultis tractare de seruitutibus rusticorum prædiorum. dicatis ergo mihi quid est i er? Ad hoc respon. Amice iter est &c. prout cõtinetur in litera, & sic pone casum de cęteris seruitutibus vsque ad §. prędiorum vrbanorum. Franciscus.

in iure ɔsistũt: a sicut hẽditas, b vsusfr. c vs⁹, & obligationes d quoquo mõ e ɔ̃ctæ. Nec ad rẽ f ptinet, q̃ in hẽditate res corporales continent̃. Nã & fructus, q̃ ex fundo g pcipiunt̃, corporales sũt: & id qđ ex aliqua obligatiõe nobis debet̃, plerunq; h corporale, est: veluti fund⁹, hõ, pecunia. nã i ipsum ius hẽditatis, k & ipsum ius vtendi, fruẽdi, l & ipsũ ius obligatiõis m icorporale est. Eodem numero n sunt iura o p̃diorũ vrbanorũ, & rusticorum, quæ ẽt seruitutes vocãtur. p

TITVLVS III.

DE SERVITVTIBUS PRÆDIORUM RUSTICORUM, & VRBANORUM.

Animaduerte seruitutũ quasdam à re rei deberi, (quas reales appellamus) quasd.i verò à re personæ: de priorib. hoc titulo traditur: de reliq. proximis oribus titulis distutietur.

Est autẽ seruitus realis (vt Bart. lib. viij. fforum. tit. de seruit. in l. 1. definit.) ius prædio inhærens, ipsius vtilitatẽ respiciens, & alterius libertatem diminuens.

Rusticorũ prædiorũ seruitutes sunt, quæ rusticis prædijs (idest, gratia fructuum percipiendorum, aut colligendorũ facta) debentur: vt via, iter, actus: & id genus similia.

Vrbanorũ verò prædiorũ sunt, q̃ vrbanis prædijs (idest, ædificiis) debẽtur, quarũ exempla profuse hic traduntur. constituuntur aũt seruitutes, vt scribitur ad finẽ huius tituli.

RVsticorũ q p̃diorum iura r sunt hæc: iter, actus, via, aquęductus. Iter est ius eundi s ambulandi t hoĩs. u ñ ẽt iumẽtũ u agẽdi, vel vehiculũ. Act⁹ ẽ i⁹ agẽdi iumẽtũ x vel vehiculũ: Itaq; q̃ hẽt iter, actũ non hẽt: y sed q̃ hẽt actũ, & iter hẽt: z eoq; a vti potest ẽt sine iumento. Via est ius eũdi, b & agendi, & ambulandi: nã iter & actum via in se continet. c Aquæductus est

Dictum est supra de rebus incorporalibus in genere, sequitur videre in specie: & ideo à seruitutibus initium facit, quæ sunt incorporales: vt supra tit. 2. in fi.

Diuisio. RVsticorum. Iste ti. diuiditur in quinque partes. Primo ponit de seruitutibus rusticorũ prædiorũ. Secundo de seruitutibus vrbanorũ prędiorũ. Tertio redit ad seruitutes rusticorũ. Quarto ponit quare appellantur seruitutes prędiorum. Quinto ponit qualiter d ctæ seruitutes constituantur. Secũda ibi, in § Prędiorũ. Tertia ibi, in §. Inter rusticorũ. Quarta ibi. Ideo autem. Quinta ibi, in §. Si quis velit.

c Vsusfructus. Infra. de vsufr. in pri.
d Obligationes. Infra. de obli. in prin.
e Quoquo modo. Idest, siue ex cõtractu, vel quasi, ex maleficio, vel quasi: vt ĩ. de oblig. §. fi.
f Nec ad rem. Respondis tacitæ obiectioni. quasi dicat quomodo hæreditas est incorporalis, cum in ea sint res corporales?
g Ex fundo. In quo vsumfructum habemus.
h Plerunque. Propter seruitutes, quę per actionẽ. vel obligationem debent̃ vt ĩ. de actio § s. & propter actionũ cessionem: vt ff. man. l. procuratorem. §. fi. & ff. de rei vend. l. si hominem. aliàs Iulia. §. vsq; adeo. Accur.
i Nam. Pro sed. aliàs tñ, & melius.
k Ipsum ius hæreditatis. idest, ipsa hẽditas, & sic intrã finiẽ hæc tria legũt̃.
l Fruendi. Scilicet vsusfructus.
m Ipsum ius obligationis. Idest, obligatio ipsa.
n Eodem numero. Idest, incorporalia.
o Iura. Idest, seruitutes.
p Vocantur. De quibus ĩ. iit proxi. dicitur statim. Me quibusdã quæritur, licet ad nos non pertineãt: vt de aere, fumo, & de flatu animalis? Respon. secundũm Philosophos esse corporalia Item quid de Angelis bonis, & malis, & anima hominis? Resp. hæc incorporalia esse.

q Rusticorum. Sic & ff. eod. l. j.
r Iura. idest, seruitutes. Et no. hic tria genera seruitutum, quędã à persona psonæ debentur: de quibus dicit̃ supra de iure personarũ. quædam ab vna re alteri rei: de quib⁹ dicitur in hoc titulo. quædam à re personæ: vt vsusfruct⁹, & vsus, & habitatio: vt infra titulo primo. & secũdo. põt & quartum dici, vt à psona rei debeantur: vt ff. de conditionib⁹, & de monstrationibus l. Titio centum §. Titio ij & de alimen. & cibar. legat. l seruos.
s Ius eundi. Solus, vt per hoc discreper à sequẽti. Accur.
t Ambulandi. Scilicet, cum alio.
u Iumentum. Scilicet, separatum à se. vel armenta separata à se, sed super equum ire potest. vt ff de seruit rusticor. p̃diorũ. l. qui sella. ĩ pricipio. & l iter. Quandoque iter nõ est seruit⁹: vt si vsufructuario detur à domino alteri⁹ prędij: vt ff. si seruitus ven. l. 2. §. 2. Tertio grosse dicitur quęlibet via, per quam itur.
x Iumentum. Ve' subtus, vel ante se, & idem si in vehiculum.
y Actum non habet Per consequentiam.
z Iter habet. Quo ad commodũ, non quo ad seruitutem. sunt enim duę seruitutes diuersę vt ff. si seru. vend. l. loci. §. j. ff. de adimen leg. l. j.
a Eoque. Scilicet itinere contento sub actu.
b Fundi. Hae verba expone: vt supra eodem. §. primo.
c Continet. Sed quæ est differentia secundum hoc inter actum, & viam? Respon. qui habet viam, potest trahere trabem, & lapides, & rectè ferre hastã, quæ non permittitur habenti actum. vt ff. de seruit. rusticorum prædiorum l. qui sella. § 1. Item certa vię latitudo est viij. pedum in directum, in angulis 16. nisi maiorem, vel minorem placuerit facere constituentibus: quod non est in actu: vt ff. de seruit. rusticor. præd. l. viæ: & l. certo. §. latitudo. & l. via constitui. Accur.

† Quæ postea q̃ sunt cõstitutę transeũt cũ re ipsa ad q̃cũq; vadãt: secus si ẽt ne promissę. Et in ipsarũ constitutiõe debet tã cõstituens fundi seruientis, quã is cui cõstituit̃, fundi dominantis in solidũ hre dñiũ. Ang.
Hominis abundat.
Dummodo ciuiliter gerat: & nõ deuastet fructus.
Qđ nõ p capitaneo & cui obedit̃ transitus p aliqđ territoriũ. Ange. & las.
Et si expresse in aliquo loco angusto concedat̃, valet saltem vt actus. ẽm Fg: d. hre.

Sic cõtentũ nõ tẽp seq̃ naturã cõtinentis: hinc ẽ q̃ si sol⁹ fundus sit in pẽculio, nõ sequit̃ eo vendicato, q̃ & ipsum peculiũ vendicet̃ E-gi. Per.
† Obseruãdũ hoc loco admonet Fran. Balduin⁹, res hęreditarias, esse in hẽditate, sed nõ et ipsam hẽditaté. Hinc qui vendidit hẽditaté non pstat euictioné rei alicuius hẽditarię l. 2. ff de hęr. vel actio. vend.
Fumus, & aer corporalia sũt.

Aquæ

a Aquæducendæ. Siue inuentę, siue inueniendæ: vt ff.eo.l Labeo.

Prædiorum vrbanorum. CASVS. Dñe iam vidi quæ sunt serui. rusti.pdi. dicatis mihi si places, q sunt ser. vrb. prædiorum? Ad hoc respond. Amice, seruitutes vrbanorũ prędiorum dicuntur, quę ipsis ædificijs inhęrent. Dicuntur enim seru. vrba. prædiorum, qm omnia ædificia, prædia vrbana appellamus, etiam si in villa posita sint. Non enim locus, sed materia vrbanum prædium efficit. Sed domine, si placet, ponatis mihi exempla de serui. vrba. prædio. Ad hoc respon. Amice, seruitutes vrba. præd. sunt hæ, vt vicinus onera vicini sui in ędibus suis sustineat: videlicet vt liceat vicino tignũ de ędibus suis in parietem vicini sui immittere. Item vt vicinus stillicidiũ vicini sui, vel flumen in cloacam, vel in aream suã recipiat, & etiam inter seruitutes prædiorũ vrb. connumeratur hæc seruitus, ne quis ędes suas altius extollat, ne luminibus vicini officiat. Et hæc dicuntur vsq; ad §. inter rusticorum. Franc.

ius acquæducendæ, a per fundu malienum.

Seruitutes quæ ædificiis debentur, licet in villa cõstitutis, dicuntur seruitutes vrbanorũ prædiorũ.

Prędiorũ vrbanorũ sunt seruitutes eę, q ędificijs inhęrẽt: ideo vrbanorũ pdiorũ dictæ: qm ædificia oĩa vrbana pdia appellamus, etsi in villa b ędificata sint: Itẽ vrbanorũ pdiorũ seruitutes suut, vt vicinus c onera vicini sustineat: vt in parietẽ ei⁹ liceat vicino tignũ immittere: vt stillicidiũ, d vel flumẽ recipiat qs ĩ ædes suas, vel in aream, vel in cloacã, vel nõ recipiat: e † ne altius quis tollat f ædes suas: † ne luminibus vicini officiat.

b In villa. Non. n. locus, sed materia facit vrbanum prędium, quod dic, vt ff. de verb. sig. l. vrbana prędia.

c Vicinus. Idest. domus vicini.

d Stillicidium. Quod stillat: & interdũ directò cadit, interdum non pp ventum forte: sed flumẽ directò cadit: & maximè p dochiam. i. canalem: vt de ser. vrb. pręd. l. seruitutes. §. stillicidium. Accur.

e Non recipiat. Hoc. s. non recipere, est ius nõ seruitutis: imò potius libertatis, & hanc negatiuam referas ad omnia exẽpla pximè dicta. Vel dic: sicut recipere talia, est seruitus: ita eõ si definit recipere, est mihi quondam recipienti seruitus, & onus, sicut in præscribenda seruitute indigebã aliquo facto: sic eõ in præscribenda sua libertate indiget facto. s. vt foramina obturet, vel similia faciat, quę non sunt necessaria in præscriptione libertatis contra rusticam seruitutem: & ideo tantum in affirmatiua lex dicit de eis, scilicet ius eundi, agendi &c. vt ff. de seru. vrba. præd. l. 5. & l. eo. circa prin.

ADDITIO. Dic rõnem diuersitatis, q vrbanæ seruitutes sunt nobiliores, & magis interest Reipublicæ, q conseruent, quam rusticæ: & ideo si quędã foramina obturantur, quædam non: in nihilo acquitur libertas, secundùm Ang. hic.

f Tollat, Vel non tollat: quod potest pdesse mihi ad lumina refulgenda. vnde dicit in lib. Machabæorum: Refulsit Sol in clypeos aureos: & resplenduerunt montes ab eis: vt ff. eod. de seru. vrb. pręd. l. si arborem. §. interdum Vel dic q tollat, vt sit seruitus, vt modo in alijs diximus.

Inter rusticorum. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi, q sunt seruitutes rustic. præd. & quę vrba. sed nũquid plures sunt seruitutes rust. præd.? Ad hoc rñ. q sic, nam inter seruit. rust. pręd. quidam rectè putãt huiusmodi seruitutes cõnumerari: videlicet ius hauriendi aquã ex fonte vicini, item appulsum pecoris ad aquam: item ius pascẽdi, item seruitutem calcis coquẽdę, vel arenæ fodiendæ. Et hæc dicuntur vsque ad §. ideo autem. Fran.

In seruitutibus rusticorum prædiorum computantur hic descripta.

Inter rusticorũ prędiorum seruitutes quidã cõputari rectè putant aquę haustum, g pecoris h ad aquam adpulsum, ius pascendi, calcis coquendæ i arenæ fodiendæ.

Omnes supradictæ dicuntur seruitutes prædiorum: quia sine prædijs esse non possunt.

Ideo aũt hæ seruitutes prędiorum appellantur, quoniam nisi prędijs cõstitui non possunt. Nemo enim seruitutem potest acquirere vrbani, vel rustici prędij, nisi qui habet prædium; nec quisquam k debere, nisi qui prædium habet. †

g Aquæ haustũ. Scilicet ius hauriendi aquam necessariam agro meo, vel laborantibus in eodem ex fonte vicini.

ADDITIO. Dic quaten⁹ est necessariũ p vtilitate fundi mei: vt l. ergo §. Neratius. ff de seru. rusti. prædio.

h Pecoris. Scilicet cõstituti ad stercorãdum agrum meũ, & sic bibent, uel pascent in tuo uicino, agro: & sic sunt reales seruitutes. Sed cõ ff. de alim. & cib. le. l. Mela §. nam & si haustus. in gl. personę. Rñ. ibi psonales dicunt: qa cum psona durant. arg. ff. de ser. rustic. p. d. l. pecoris. vel si nõ habeo pdiũ: cui supra dicta expediãt, nõ erit seruitus: sed magis aliud ius, scillicet pactionis, uel cõuentionis: vt ff de seruit. l. vt pomum. Accur.

i Calcis coquendæ Necessariæ ad domunculam in agro meo conficiendã propter fructus recipiendos. Idem dicas de arena fodienda.

Ideo aũt. CASVS Dñe, iam video, q sunt seruitutes tam rusticorũ, quàm vrbanorum pdiorũ: sed dicatis mihi, quare hmõi seruitutes dicuntur pdiales? Ad hoc rñ. Imperator. Certè amice optima rõne dicunt pdiales pdictę seruitutes. Huiusmodi enim seruitutes sine pdijs constitui non possunt. Nemo enim seruitutem vrbanorum, vel rusticorum pdiorum potest acquirere. vel alij debere, nisi pdium habeat. Sed pone Domine, iam video quare dicuntur huiusmodi seruitutes prędiales, dicatis mihi qualiter constituuntur huiusmodi seruitutes? Ad hoc respon. Huiusmodi seruitutes possunt constitui duobus modis. Aut enim constituũtur seruitutes hmõi inter viuos, aut in vltima voluntate. Si inter viuos aliquis velit seruitutem aliquam de superiorib. vicino suo constituere, hoc pactis, & stipulationib. efficere debet. Si aũt in vltima voluntate, ptest testator I testõ suo hæredem instituendũ damnare, vt altius ędes suas non tollat. &c. put continetur in litera, hoc dicit vsq; ad finem tit. Fran.

k Nec quisquã. s. vt seruitus sit: obligatio tñ esse potest: vt ff. de euic. l. fundũ. ij §. j. & ff. fa. ercis. l. hǽdes. §. an ea sti. ver. contra si promissor viæ. &c.

ADDITIO. Et no. q debent esse dñi insolidum: aliàs fundo cõmuni nõ põt per vnum ex socijs libertas acquiri, nec seruitus imponi: quamuis sibi pıudicet, alijs postea etiam singulariter cõsentientib⁹ põt tamen pscribere seu petere declarari ipsam deberi. Itẽ pluribus socijs promissam vnus ex eis in aliorũ pıudicium remittere potest, secundùm Ange. hic.

† In nonnullis exẽplarib. uetustissimis desunt hæc uerba, uel non recipiat.

† Theophil⁹ hoc loco non cõstituit noui spẽciẽ seruitutis, sed superiori cõiungit hæc uerba, ne luminibus &c. quasi reddant rõnem, & explicent usum seruitutis altius non tollendi.

A iurisc. nostris secernũtur hæ spẽs seruituti. uidi Fran. Bal. duı. hic.

1. Machabæ. 7. c.

† In nonnu. exẽpl. desunt hæc, nec ... iuã de ... nisi q pdium habet. & certe ea ut adulterina reiecerunt Em. Fer. & Franc. Balduin.

a Ius. Idest aliquam seruitutem de superioribus.
b Pactioib. i. pactionalib. stipulatuoib. similis expositio est ff de acquir. pos. l. si rē. in fi. Vel pactionib. i. Sctib. alijs, vt vēditione, & donatione, & quod subijcit stipulonib. i. obligationibus verborū dictum.
c Edes suas. Quib. seroitutib noo impositis auilibet vsqoe ad cœlū liberū est ædificare: vt ff. qd vi aut clā. l. si. §. pen. & de ser. l. fina.
d Ducere. His deficientib. cuilibet res sua libera est, & poterit alium prohibere volentē ingredi ih suum agrum, vt Ꝫ. de rer. di. §. ferę. & §. plane.

Edificare licet vsq; ad cœlū.

Dānare i. obligare: iqt Nebriss. in lexico iu. ci. in dictione dānō.

Cōtinuatio.

Et dies huius seruitutis legatę edit ab adita hēditate, nō à morte secundùm Nicol. Egid. Per. Diutsio.

Per omnem contractū, & etiam per vltimam voluntatem potest seruitus constitui. Arc.

Si qs velit vicino aliqđ ius a cōstituere, pactionib, b atq; stipulatiōib' id efficere dēt. Pōt ēt testō qs hrdē suū dānare, † ne altiꝰ tollat ędes suas, c ne luminib' ędiū vicini officiat: vel vt patiat eū tignū i parietē suū immittere, stillicidiūve aduersus eū hēre, vel vt patiat eū p fundū ire, † agere, aquamve ex eo ducere. d

DE VSVFRVCTV.

Visum est supra de seruitutibus realibus sequitur videre de personalibus. ideo sequitur de vsufructu, qui est seruitus personalis: vt l. 1. ff de seruitutibus: quia plures sunt species seruitutis: vt no. gl. supra titu 1. in princ.

TITVLVS IIII.

DE VSVFRVCTV.

Vsusfructus seruitus est personalis, a re persone debita: definitur autem hic à Iustiniano, constituiturq; tam inter viuos, q̄ in vltima voluntate. Itē vsusfructus à proprietate separatus est.

Qualitas non pōt esse sine subiecto, & ad remotionem subiecti sequitur qualitatis remotio, seu accidentis. Aret.

Vsusfructꝰ e ē † ius f alienis reb' g vtēdi h fruēdi i salua k rerū substātia. † Est āt l ius m in corpore, quo sublato, n & ipsū o tolli necesse est. Vsusfructus p à ꝑprietate separationē recipit, idq; pluribus modis accidit: vt ecce, si qs vsūfructū alicui legauerit. nā hęres nudam q hēt ꝑprietatē, legatarius verò vsumfructū. Et ecōtrà, si fundum legauerit, deducto vsufructu, legatarius nudā habet ꝑprietatem, hæres verò vsumfructū. Itē alij vsumfru-

Vsusfructus. Totus iste tit. diuiditur i quatuor partes. Primo ponit definitionem vsusfructus. Secundo qualiter constituatur. Tertiò super quibus rebur. Quarto quomodo finiatur. Secunda ibi, Vsusfructus. Tertia ibi, Constituitur. Quarta ibi, Finitur. CASVS. Accessi ad Iustin. & ita proposui coram eo: Domine, iam video. q vultis tractare de vsufru. dicatis quid est vsusfructus? Ad hoc resp. Imperator: Amice, vsusfructus est ius vtendi, fruendi reb. alienis salua rerum substantia. Et q hæc definitio bona sit, patet tali ratione: vsusfructus est ius, i. seruitus constituta in corpore quo corpore sublato & ipsum vsumfructum tolli necesse est. Et hęc dicuntur vsque ad illum. § vsusfructus.

e Vsusfructus. Sic ff. eo. l. 1. & 2.
f Est. ius idest seruitus. & per hoc patet. q nō loquitur de ipsis fructib. fundi, q sunt corporales: imò de iure vtendi: vt Ꝫ. de reb cor. & incor. §. 1. Sicq; per hoc verbū. s. quia expono ius. i. seruitus, remouet vasallus, superficiarius, & q alias vtile dn̄ū habet. Item hoc ius est et ꝑsonale: quis cū persona extinguitur: vt ĵ. eo. §. finitur. Item est forma quædā à proprietate separata: cum apud vnum possit esse proprietas, apud alium vsusfructus: vt ff. de acq. pos. l. permisceri. Ius autē quod dominus fundi habet in fructib. percipiendis, est cum causa. i. cum proprietate vt ff. de exce. rei iud. l. si cum testamento §. pen.
g Alienis rebus. Nā sua res nemini seruitutē dēt: vt ff. de ser. vrb. pd. l. s. re cōi. & ff. si vsufr. pe. l. uti frui. § pen. itē qđ subijcit reb', dic s. qbuslibet, nisi usu cōsumant, ut ĵ. eo. §. cōstituit. & ff. si cer. pet. l. 1. in fi.
h Vtendi ad dūam creditoris, qui uti non debet pignore: vt ĵ. de obl. q ex delic. na. §. furtum. Accur.
i Fruendi. Ad differentiam nudi vsus: in quo tantū vti, & noo frui permittitur: vt ĵ. tit. j. in prin.
k Salua rerū substātia. i. ꝑstita cautione, vel satisdatione de saluanda substantia rei, scdm quosdā. & sic dicūt cautionē esse de substātia vsusfructus, arg. p eis. C. eo. l. j. & ff. de vsuf. leg. l. vxori. Nos Ꝫ. dicimꝰ. n. q hęc cautio nō est de substantia vsusfructus. nā sine ea vsusfructus ē. plꝰ dico: qa i casib. nullo mō pstat. ff. vt le. vel fideicōmiss. no. c. l. j. §. si ad fiscū. & C. d bo. q li. l. fi. & ff. vsufru. quēad. ca. l. si vsusfructꝰ. §. illud & §. plane. Dic ergo salua rerū substātia. i. ne perat rerū substātia. q. d. tādiu durat vsusfructꝰ, q̄diu durat substātia. & hoc statim probatur ibi: est autem &c. & sic verba illa sūt d definitione. sed non cautio.
l Est aūt. s. vsusfru.
m Ius idest seruitꝰ, vel forma corpori inhærens.
n Quo subl aio. Idē corpore pempto: vt domo destructa: vel fundo chasmate pempio. vl iomē io mortuo, in quo vsusfructus habetur: vt ff. pro socio. l. verum. §. peo.
o Ipsum. Scilicet ius vtendi, fruendi. Accur.

Vsusfructus. CASVS. Dñe, iam video qoid est vsusfr. dicatis mihi si placet qualiter ꝯstituit vsusfr. Ad hoc rñ. Amice. vsusfr. recipit separationē à ꝑprietate. & hoc pōt varijs modis contingere. vt ecce si Titius legauit tibi vsūfr. fundi sui. nā in hoc casu hæres institutus nudam habet ꝑprietatem: & tu habebis vsūfr. à ꝑprietate separatū. & simil. i casu cōuerso, si Titius legauit tibi fundū deducto vsufr. nā i hoc casu tu legatarius habebis nudā ꝑprietatē: & vsusfr. penes hrdē Titij testatoris remanebit. Itē potest testtōr in suo testō voi vsumfr. legare: alij vsuf. deducto, fundū legare pōt. Et hęc dicuntur vsq; ad illū uer. Sine testō. Sed pone. Dñe, iam uidi qualiter cōstituit vsusfr. in ultima uoluntate, nūqd alio mō ꝯsti tui pōt? Rñd. sic. inter uiuos. o. vsusfr. constitui pōt. Vñ si qs velit vsumfr. alij sine testō constituere: hoc pactionib. & stipu. inter uiuos efficere pōt. Hęc dicuntur vsq; ad illū uer. Ne tñ. Sed pone, Dñe, iam uidi q usu. fr. formalis separat à ꝑprietate, & ꝑprietas nuda remanet: q ergo utilitas erit i ꝑprietate? Ad hoc rñ. Amice. magna utilitas ē i ꝑprietate. Ne. n. i vniuersū inutiles essent ꝑprietates, semꝑ vsuf. existēte separato, statutū est certis modis vsumf finiri. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. constituitur. Fran.
p Vsusfructus. Sed oppono: ante separationē nō est vsusf. sed nec post separationē recipit separationem. Resp. vsusfructus. i. qui postea dicitur vsusfructus.
q Nudam. Sic C. de muli. quę ser propri. l. 1. §. alij. sic & C. eo. de ma. l. 1. in prin.

Vsusfructus formalis.

Vsusfructus causalis.

† Hæc definitio vsusfructꝰ ponitur in gl. super uerbo utat. in ca. sio extra. de pignor.

† Quāobrē ut dominꝰ ꝑprietas salua sit eā sua spōsa tenetur. l. hoc amplius. §. ul. l. Iter fructuariū. ff. de dā. infe. Hactenus tñ ut sartam tectāque habeat, & modica refectio tñ ad eū ptineat. l. hactenus. ff de vsufruct.

i Quod est uerum respecto rerum q usu nō cōsumunt: alias secus ut ĵ. eod. §. ꝯstituitur in fi. q̄uis las. dubitet p l. hoc senatusc. §. 1. ff. d vsufru. ea. lec. & vsu con su. & ꝑ spāl. hū lus glo.

Deducto

ctum, alij deducto [a] eo fundum legare potest [b]. Sine testamento verò si quis velit vsumfr. alij cõstituere, [c] pactionib. [d] & stipulationibus id efficere debet. Ne tñ in vniuersum inutiles eẽnt ꝓprietates, semp abscedẽte [e] vsufr. placuit certis modis [f] extingui vsũf. & ad ꝓprietatem reuerti.

Vsumfructum in quibusuis rebus constitui posse explorati iuris est, solis exceptis, quæ vsu pereũt: quia salua nõ manet rei substantia: quasi tamen vsusfructus in eis cõstituitur: quo casu vsufructuarius cautionem domino præstat (quæ loco proprietatis succedit) de tãta pecunia, aut rerum consumptarum iusta æstimatione vsufructu finito restituenda.

Constituiẽ aũt vsusfruct⁹ nõ tm̃ in fundo [g] & ędibus, verũ ẽt in seruis, & iumẽtis, & cæteris rebus, exceptis ijs, q̃ ipso vsu cõsumuntur. Nam hæres, neq; naturali [h] ratione, neque ciuili [i] recipiunt vsumfructum: quo in numero sunt vinum, oleum, frumentum, vestimenta, [k] quibus proxima est pecunia numerata. † Nanq; ipso vsu assidua permutatione [l] quodammodo extinguitur. Sed vtilitatis causa senatus [m] censuit, posse etiam earũ rerũ vsumfructum constitui: vt tamen eo nomine hæredi vtiliter caueatur. Itaque si pecuniæ vsusfructus legatus sit: ita datur legatario, vt eius fiat, & legatarius satisdet [n] hæredi de tanta pecunia restituenda, [a] si morietur,

[a] Deducto. No deducto. si enim vni simpliciter fundũ, alij vsumfruct. legauerit, ambo cõcurrunt in vsufructu: vt ff. de vsufru. accre. l. idẽ Neratius. §. non solum. & de vsufru. earũ rerũ, quę vsu consu. l. si tibi. ADDITIO. Quod est verum secundùm Ange. qñ vtrunq; legatum erat speciale: secus si legatũ vsusfru. esset vniuersale: puta omnium bonorum: qđ non obliget ad collectas, & ad debita hæreditatis, videpet Ange. ĩ. in §. seq.

[b] Legare potest. Itẽ & alijs modis: vt ff. eo. tit. l. Proculus. datur autem cũ inducitur in possessionem fructuarius & proprietarius patitur eum vti frui. vt ff. eo. l. j. in prin.

[c] Constituere. Inter viuos.

[d] Pactionibus. Ex pone: vt ĩ. tit. j. diximus. §. fin.

[e] Abscedente. l. separato existente. Et erit pro quæstione illa, quòd liber homo non poterit locare operas * suas in ꝑpetuũ: ne libertas sit inutilis: qđ Ir. cõcessit: ar. de cond. & demon. l. Titio. §. Titio. ij. & de liber. ho. ex. l. j. Sed Ioan. contra: cũ possit per substitutũ seruire: [1] vt C. de epi. & cle. l. qui squis ceusibus. §. fi. ĩ gl. subrogato. & l. ad similitudinem. cum hoc non agatur, vt per se tantum operet̃: vt C. de cadue. toll. l. vnica. §. ne autem. & ff. de duob. re. l. nemo est. vel etiam possit interesse pręstare: vt ff. de re iud. l. si qui ab alio. §. fi. Accur.

[f] Certis modis. vt ĩ. eod. §. finitur.

Constituitur. CASVS Domine, iam video quid est vsusfructus, & quibus modis cõstituitur vsusfructus. dicatis modo mihi, in quibus rebus vsusfruct⁹ constitui põt? Ad hoc respondet: Amice, constitui potest vsufruct. non tantummodo in fundo, & ædificijs: sed etiam in seruis, & iumẽtis, & pecoribus, & omnibus alijs rebus, tam mobilibus, quam immobilibus, exceptis videlicet ijs, quæ ipso vsu consumuntur. Nã in huiusmodi rebus, neque ciuili, neque naturali ratione vsufru. cõstitui potest: veluti in vino, & oleo, frumẽto, vestimentis: quib⁹ similis est pecunia numerata. nam sicut prædictę res vsu consumuntur, ita pecunia numerata in ipso vsu assidua permutatione quodãmodo substãnaliter extinguitur. Sed licet proprie in prædictis rebus vsusfruct. cõstitui nõ possit: tamen senatus vtilitatis causa statuit huiusmodi rerum, quæ vsu consumuntur, quasi vsumfructum posse constitui: ita tamen, vt nomine earum rerum hęredi idoneè cautum sit. vnde si pecuniæ vsusfructus alicui legat⁹ sit, ipsa pecunia ita legatario datur, vt etiam in dominiũ ipsius legatarij transferatur: sed legatarius satisdationem exponit hæredi de tanta pecunia hæredi restituenda, cũ ipse legatarius morietur, aut capite minuet̃. & ita securitas cautionis apprehendẽdę loco proprietatis remanebit. & similiter si vsusfru. aliarum rerum, quæ ipso vsu cõsumũtur, legatus fuerit, veluti vini, olei, & frumẽti: huiusmodi res ita tradunt̃ legatario, vt eius fiant: sed tamen antequã tradantur legatario, æstimant̃ & legatarius satisdat hæredi se, cum morietur, aut capite minuet̃, tãtum restituturũ, quantum huiusmodi res tẽpe traditionis ęstimatæ fuerãt. Ex prædictis igitur manifestè patet, ꝙ senatus non fecit vsumfr. earum rerũ, quæ vsu consumuntur, (nec enim poterat hoc facere) sed tamen per huiusmodi satisdationem hęredi expnũtam qua si vsumfructum in rebus huiusmodi vtilitatis causa constituit. & hæc dicun tur vsque ad illum §. finitur. Franc. de Aret.

[g] In fundo. etiam sterili: vt ff. eo. l. statuæ. §. j.

[h] Naturali. Quia non potest esse salua substantia. quod esse debet: vt ĩ. eod. in prin.

[i] Ciuili. Quia transit in dominiũ legatarij: vnde sibi seruire nõ potest: vt. ff. si vsusfruct. peta. l. vti frui. in prin.

[k] Vestimenta. ff. eo l. sed & si quid. §. & si vestimentorum. econtra. Sol. ibi loquitur de quibusdam vestimẽtis, quæ perpetuo durabant. hic de temporalib⁹. ADDITIO. Tu dic secundũ Iac. ꝙ ibi sit differentia: quia vsufructuarius quantitatis habet etiam dominium, vt hic, non autem vsufructuarius vestimenti vt ibi, secundùm Angel.

[l] Permutatione. Nã quę hodie est mea, cras erit tua. sic extinguitur quo ad dominiũ meũ, quod desinit. sic. ĩ. de rerum diui. §. si tamen. Item si eum alia misceatur, [a] extinguitur: vt ff. de sol. l. si alieni.

[m] Senatus. Cuius nomen non habemus.

[n] Satisdet. Sed nõne hæc satisdatio, vel illa, qua satisdat legatarius, vel vsufructuari⁹ se vsurũ arbitrio boni viri, pt remitti à testatore? Rñ. ŝi: vt ff. vt ĩ pos. leg l. si pecuniæ. & de vsuf. l j. & vt le. no. ca l. pen. il la aũt satisdatio, quã pstat hæres de legato soluẽdo, bene põt remitti: vt ff. vt l. no. ca. l. licet. & l. fi. Et est ratio: quia hæc satisdatio cõtẽplatione hæredis interponitur: illa aũt de legato pstando, gratia testatoris, vt sua voluntas adimpleat̃: vt C. vt le. no. ea. aliàs vt in pos leg. Nõ est ergo mirũ, si illud quod sua gratia introductũ est, testator põt remittere: aliud aũt ŝi: vt C. de pact. l. si quis in cõscrib. & ff. de pact. l. pactũ & de ope. lib. l. cerdonẽ. & ad le. Fal. l. quod de bonis. §. fi. ADDITIO. Imo æqꝫ ẽ de fauore hæredis ac de suo disponere potest secũdùm Christop. per l. vnũ ex familia. §. si rem. ff. de legat. ij. Et dicit ipse rationẽ. quia vno casu inuitaretur ad delinquendũ: in alijs autem non. Ang. Aret.

* Hæc ędixit ꝓbat. similis est gl. in l. antiquitas. C. eo. ex hoc sequit̃, ꝙ qui nõ potest renũtiare iuri cedendi, nec se obligare ad ꝑpetuum carcerẽ, ŝm Fer. Igi. Por. [1] Periculo tñ suo ẽt si, fecerit approbatus à iudice prout requiritur. Itẽ debet esse talis qui aliàs principaliter ꝓ se esset idoneus. Ite verũ si nõ fuit electa industria ꝑsonæ, & nõ possit per semet ipsum seruire, aliàs sec⁹, Ang.

† Hæc verba recitant̃ in glo. pen. ibi, item pec. numerata in c. fi. extra de pigno.

[a] Scilicet bona fide. aliàs secus ŝm Ang. Satisdatio, de legato soluẽdo põt remitti à testatore, sed nõ de vtendo fruẽdo arbitrio boni viri. Fauore ꝓprio renũtiare licet.

aut capite minuetur. a Cæteræ quoq; res ita traduntur legatario, vt eius fiant: sed ęstimatis his, satisdaẗ: b vt si moriaẗ, aut capite minuaẗ, tanta pecunia restituaẗ, quanti hæ fuerint æstimatæ. c Ergo senatus nõ fecit quidẽ earũ rerum vsumfructũ, (nec.n.poterat) d sed per cautionem e quasi vsumfructum constituit.

Vsusfructus finitur modis hic descriptis. Aret.

Finitur autem vsusfructus morte f vsufructuarij, † & duabus capitis g deminutionibus, maxima, & media, h & non vtendo per modum & tẽpus: † i quæ omnia nostra statuit constitutio. k Item finitur vsusfructus, si domino ꝓprietatis ab vsufructuario cedaẗ: Nã cedẽdo l extraneo, nihil agitur: Vel ex cõtrario, si vsufructuarius proprietatem rei acquisierit: m quæ res n consolidatio appellatur. Eo amplius constat, si ædes incendio cõsumptę fuerint, o vel etiam terræmotu, vel vitio suo corruerint: extingui vsumfructum, & ne areæ p quidem vsumfructum deberi. Cum autem finitus fuerit totus q vsufructus: reuertitur scilicet ad proprietatem, & ex eo tempore nudæ ꝓprietatis dominus incipit plenam in re habere potestatem.

TITVLVS V.

DE VSV ET habitatione.

Hæc quoq; seruitus vsus personalis est, idest, a re personæ debita: itidem dicito in habitationis seruitute: quid autem differat vsus ab vsufructu, aperit Iustinianus.

Isdem illis modis, ꝗbus vsusfruct⁹ ꝯstitui-

a Morieẗ, aut capite minueẗ. His enim duobus modis tantũ amittiẗ vsusfructus: vt ff. de vsufructu ea. re. quę vsu consu. l. in stipulatione. & l. quoniam

b Satisdatur. A legatario.

c Estimatæ. s. eo tempore, quando dãtur legatario. sic ff. de vsuf. ea. re. quæ vsu cõsum. l. si tibi vini. Accur.

d Poterat. Scilicet esi substãtia in his non saluetur, & dominiũ mutetur: vt s. dictum est.

e Cautionem Impropriè. Nam satis dare debet. vt C. de verb. signi. l. sancimus. & ff. de vsufr. ea. rer. quę vsu cõs. l. tribus. in fi. quæ cautio loco proprietatis erit apud hæredem.

Finitur. CASVS. Domine, iã video quid est vsufruct. & qualiter cõstituitur: & i quibus cõstitui potest. dicatis mõ mihi, quib⁹ modis finiẗ vsufr. Ad hoc resp. Amice, vsufruct. naturali morte vsufructuarij finitur, & similiter morte ciuili, videlicet maxia, & media cap. diminut. vsufructuarii. finitur euã vsufructus, si vsufructuarius nõ vtatur vsufructu p tẽpus à lege statutum. & hæc omnia statuit nra constitutio. Et non solummodo prędictis modis finiẗ vsufructus, sed ẽt cessione. Nam si vsufructuarius domino proprietatis cesserit: finiẗ vsufructus secus si extraneo cesserit. nã extraneo cedendo nihil agit, & similiter in casu conuerso si vsufructuarius proprietatẽ rei in qua habet vsumfruct. acquisierit, finiẗ vsufr. & huiusmodi acquisitio proprietaria appellatur cõsolidatio. Et non solum prædictis modis finitur vsufr. sed etiã interitu ipsius rei. in qua qs habet vsumfruct. nã si ædes incendio in totum consũptæ fuerint, vel terręmotu, vel vitio proprio corruerint: cõstat vsumfr. extingui, nec areæ vsumfru. deberi. & hæc dicuntur vsque ad illũ versi. cum autẽ, in quo pone casum sic. Domine, iam video, quibus modis finiẗ vsusfr. Dicatis mihi, si placet. quid iuris est, quãdo totus vsusfruct. est finitus? Ad hoc resp Amice. cum totus vsusfr finitus fuerit, reuertitur statim ad suam proprietatẽ: & cõsolidatur cũ ea. & qui primo erat dominus nudę proprietatis, incipit ex eo tempore plenã proprietatem. & potestatẽ in rem habere. hæc dicuntur vsque ad finem tit. Franc. de Aret.

f Morte. Scilicet naturali. Sed contra. ff. de nouat. l. si vsusfru. Solu. non contradicit, ibi enim antequã essem vsufructuarius, delegaui: vnde ex eius ꝑsona cui delegaui, finitur: q̃a in eius ꝑsona incipit, si antẽ postea delegassem, ex mea persona finiretur. vt ff. de pericu. & commo rei ven. l. necessariò. §. fi.

ADDITIO. Tu dic, ꝙ formalis vsusfru. in formalem transire non potest: sed in causalem sic & econtra. & ideo ibi vtendi tantum cõmoditas ceditur, secundùm Ang. hic.

g Capitis. s. de c. diminu. §. j. ij. & iij.

h Maxima. & media. Quę mortes ciuiles sunt: vt ff. ꝓ soc. l. verum. §. societates, uersi. inter eos. non autẽ minima capitis diminutiõe: vt infra de acqui. per arroga in princip.

i Per modum & tẽpus. Scilicet, vt bonus pfamilias. Vel melius per modum & tempus, idest, per moderatum tempus, scilicet decem annorum inter pñtes, & viginti inter absentes, vt C. de vsufr. l. corruptionem. Sed relictus ciuitati durat cẽtum annis: vt ff. eodem. l. an vsufr. fruc. Actio verò cõpetens pro vsufructu, non tollitur ipso iure: cum tempus non sit modus tollendæ obligationis: sed per exceptionem dicto tempore tollitur, licet in alijs modis fructũ ipso iure etiam actio tollatur: vt ff. de act. & oblig. l. obligationum ferè. §. placet.

k Constitutio. C. de vsufru. l. corruptionem.

l Cedẽdo. ĩ. tit. j in fin. primi casus: cõtra Soin. hic dicit de iure utendi, qđ cedi non potest: imò tũc ad proprietatẽ redit, ut hic, & ff. de iur. do. l. si vsusfructus. ibi, de ipia fructuũ perceptione. arg. ff. de peri. & comm. rei vend. l. necessariò. § fin.

m Acquisierit. Scilicet finitur vsusfructus. Accur.

n Quæ res. Idest talis acquisitio.

o Cõsumptę fuerint. s. in totũ: vt ff. eo. l. si cui insulę

p Ne areæ. Sic ff. qui. mo. vsus. ami. l. si per. § pe ar. contra. ff. de pi. act. l. domo. ADDITIO. Dic. ꝙ ibi loquitur in pignore: & ideo facilius extinguitur vsusfruct. quàm pignus, ne proprietas reddaẗ inutilis: iuxta pita. huius tex. secundùm Ias.

q Totus. No. totus. si. n. pro. parte, non redit ad proprietatem: vt ff. qui. mo. vsusfr. amit. l. excepta. item si sint duo cõfructuarij. vno perdẽte, alteri accrescit. vt. ff. de vsufru. accres. l. j. §. pen.

DE VSV ET HABITATIONE.

Suprà tractatũ est de vna seruitute ꝑsonali. videlicet, de vsufruc. hic sequitur de alus. Isde illis. Totus iste tit. in tres partes diuidiẗ. Prio ponit de vsu. Scdo de seruitute habitationis. Tertio facit quoddã pambulum.

† Sic etiã clerici cõsequitur vsufructuarij rerum beneficiorum suorum, ut in ca. fin. extra de pigno. & ca. ult. in glo. ij. de pecu. clerici. & eorũ morte finiẗ usufruct⁹: ut in dictis casibus.

† Theophilus uertit. τῶ τρόπω ἰκανῶ καὶ ὡρισμένῳ χρόνῳ. quasi hic dictũ sit per modũ conuẽtũ & statutũ tempus, Et sic alibi legitur p modũ, & tẽpus.

i Imo tũc finiẗ: sed agiẗ cõtra ac. l. Aquil. cautione interposita tatur l. æquissimã. §. j. cum duab. seq. ff de vsufru.

Et inde ligaẗ tũc haberi titulo lucratiuo, qđ no. p statutis. Item finitur p mutationem formæ ipsius rei. ẽt in mel.⁹, ẽt si fuisset per ꝓprietariũ inchoata. l. vsufructuarius nouũ ti. eum. ff. de vsufru.

tur, a ẽt nudꝰ vsus cõsti- tui solet: b iisdemq; illis modis c finiẽ, qbꝰ vsus- fruc. definit. Minꝰ d ãt †. iuris ẽ i vsu, quã i vsufru ctu: nã is, q fundi nudum hẽt vsum, nihil vlterius hẽre itelligiẽ, quã vt ole- rib. pomis, florib. fęno, e stramẽtis, f & lignis, ad vsum quotidianũ g vtaẽ. h In eoq; fundo hacte- nꝰ ei morari licet, vt neq; dño fũdi molestꝰ fit, neq; iis, p quos opa rustica fi- unt, ipedimẽto. i Nec vl li alii k iꝰ, qđ hẽt, aut lo- care, aut vẽdere l aut gra tis cõcedere pt: cũ l is q vsumfructũ hẽt, possit hæc omnia m facere.

Habens vsum domus potest in ea habitare cum marito, vel vxore, & familia, & hospitem recipere: sed tale ius non potest alteri cedere. Arc.

Itẽ is, q ędiũ vsũ hẽt, n hactenꝰ ius hẽre intelligi tur, vt ipse tm̃ u inhabi- tet: nec hoc ius ad alium trãsferre pt. † Et vix re- ceptũ esse vr̃, vt hospitẽ ei recipere liceat: & cum vxore, liberisq; suis, itẽ li bertis, necnõ psonis aliis liberis, quibus nõ minꝰ, quã seruis vtitur, habitã- di ius habeat. Et conue- niẽter si ad mulierẽ vsus ædiũ pertineat, cum ma- rito o ei habitare liceat.

Qui habet vsum serui, ipse tantum vti potest: & idem in iumento: sed si pecoris vsum habet, solum vtetur ad impinguandum agrum. Arct.

Itẽ is, ad quẽ serui vsus ptinet, ipse tm̃ opera, atq; ministerio eiꝰ vti potest: p ad aliũ verò nullo mõ ius suũ trãferre ei cõces- sum est. Idẽ.s. iuris est & in iumento. q Sed & si pecorũ, vel ouium vsus legatus sit, neq; lacte, r neque agnis, neque lana vtetur vsuarius: s quia ea i fructu s sunt. Planẽ ad stercorandum agrum suum pecoribus vti põt.

Angustior est seruitus vsus quàm habitationis: nam cui habitatio data est, non tantum inhabitandi ius habet, sed etiam alteri locandi, & accommodandi: cui verò vsus concessus fuit, ipsum solùm vti oporteat.

Sed si cui habitatio t lega ta, siue aliquo mõ u cõsti tuta sit neq; vsus x vr̃, ne que vsusfructꝰ, y sed qua si ppriũ aliqđ ius: quã- quã habitationẽ habẽti- bus, pp rerum vtilitatẽ,

bulẽ, trãsiens ad alias materias. Secũda ibi, Sed si cui Tertia ibi, Hæc de seruitutibus. Litera satis plana est vsq; ad illũ §. Sed si cui. ideo pone casum p teipsum.

a Cõstituiẽ.i.i testamẽto, & iter viuos: vt ĩ.tit.j.§.j.

b Solet. Nisi quòd vsus pro parte cõstitui nõ põt: vt ff.eo.l.vsus pars: sed aliud in vsufr. vt ff. de vsufru.l.vsusfructus ab initio. Et ratio ẽ: quia diuiduꝰ est, quod non est in aliis seruitutibꝰ, vt ff ad l.Falcid.l.ij.§. si vsusfructus. Non obs.si. duobus vsus constituiẽ, q cõcursu partes fiunt: quia occasione, i.necessitate magis, quã ratione cõtingit: vt ff. de riuis.l.Labeo.

c Modis. Quos supra titu.j.§.finitur. habemus.

d Minus iuris. Sed in casibus æquales sunt fructuarius, & vsuarius. vt in vsu pecuniæ, l vt ff.de vsufru.ea.re.l.hoc senatus.§ fin. Item in fundo de quo tantũ fœnũ tollitur, quãtũ solẽ sibi sufficit: vt ff.e.l.fundi. 2 Item in sylua remota, ex qua vterq; ligna vendere poterit, 3 vt ff.eo.l.diuus.

e Fœno. Idest, de herba.

f Stramentis. Id est, de melega. genus est bladi.

g Quotidianum. Quid tñ hodie vsus qui mihi sufficit, cõstituaẽ. & cras ab alio in alio fundo cõstituatur? Resẽ. locus erit electiõi, vel gratificatiõi in toto, vel in parte, argu ĩ.de le.§.si generaliter. & ff. de relig.l.fi.

h Vtatur. Nunquid in vino, vel i frumẽto, & oleo? rñ. quidã nullo modo. Alii cõtra, quorũ sententia est verior: vt.ff.eo l. plenum.§. pręter. Itẽ quis colet agrum? Resẽ Proprietarius. si vult, 4 aliàs vsuarius: vt ff.eo l.si domus vsus & ff.de vsufruct.l.hactenus.

i Impedimẽto. Aliàs, idest, si alia de causa inueniat dominum, & eius familiã poterit prohibere: 5 vt ff. eo.l.si habitatio.§ fi.

k Alii. Quasi dicat, nisi proprietario.

l Cum. Idest, quamuis.

m Hæc omnia. ĩ.tit.§.finitur, contra. Sulu. vt ibi. Item ff.loca.l locare. contra. Solu ibi, in prædialibus seruitutibus loquitur: hic in personalibus. 6

n Vt ipse tantum. ff.eo l.ij.§.j. contra. Sol. ibi. ponitur solũ pro solummodo, vt ff. de vulg. subst.l. qui liberis.in prin.

o Cum marito. Præsenti, & futuro: vt ff.eo.l.cęterũ. §.mulieri. 4 & generaliter oẽs recipiet quos & masculꝰ dũmodo honeste: vt ff.e l.nõ solũ. & l.nõ aliter.

ADDITIO. Et induciẽ iste tex. vt statuta & sententiæ, quãuis sint stricti iuris: tamen recipiant interpretationem extensiuã i quã aliàs nõ possunt sortiri effectum. quod not. secundùm Ang.

p Vti potest. Non autẽ locare * põt, si tamen aliquid cõ ducat faciendum in eo. poterit uti opera vsuarii serui. Itẽ ipsi eidẽ seruo sua opera poterit locari. acquirit autẽ ex re, nõ ex opera vsuario: vt ff. eo.l. plenũ §.fi. & l.seq. Accur.

q Et in iumẽto. Facit.ff eod.l.plenum. §.sed si pecoris.versi cul. sed si bouem. & § equitii.

r Neque lacte. Nisi * modico: vt ff.e. l.plenũ. §. sed si pecoris. Aliis nullo modo, secundùm P. Ioan. contra. dicit enim omnibus his ad suum vsum, & suorum posse vti: 5 vt i fundo supra diximus.

s In fructu. Sic supra de rer.diui.§.in pecudum.

t Sed si cui. CASVS. Dicit Iuuenia: Domine Imperat. vidi supra qd sit vsusfructus, & quid sit vsus: Nunc vellem scire, quid sit habitatio: an conueniat cum vsufructu, & cum vsu? Et respond. Imperator quòd habitatio non est vsusfructus, neq; vsus: sed quoddam ius medium, & proprium. Item qui habet habitationẽ: nõ solum ipse potest habitare in domo, cuius habitationem habet: sed etiam alii &c. Textus sequens est planus vsque ad sequen. tit. Franc.

t Habitatio Siue dicatur habitatio, siue vsufructus habitationis, idem est: vt C.eo.l. cum antiquitas.

u Aliquo modo. Scilicet, inter uiuos pactionibus, & stipulationibus. sic supra de seru.§.fiua. & de vsufru. §.primo.

x Neque vsus. Quia locat: vt C.eo.l.cum antiquitas sed vsuarius non: vt ĩ.eo.in prin:

y Neque vsusfructus. Quia hæc nõ finitur, nisi morte: vt ff.e.l.si habitatio. circa prin. 6 sed vsusfructꝰ multis modis: vt ĩ.de vsufr.§.finitur.

† Cõcor. cũ hoc §. e.ſi.in gl. super verbo fruaẽ. extra.de pign. vbi ponit se not hoius. §.

† Cõcor. c.q in ecclesiarũ. I gl. super verbo alienãdi, circa pri. extra. de cõstit.

3 Et oiũ rerũ q vsu ɔsumũẽ. & est ib: qa ubi vi deẽ etiam pprietas legata. l. qm. cum glo. ff. de vsufruct. earũ rerũ q vsu cõsu & §. Ita que supra tit. proxi. sm Chris.

5 Qđ vẽ idest quò ad perceptionẽ fructuũ: non quoad iꝰ alienãdi.

* Stramẽtũ genus bladi nõ est. sed stipulæ sunt ac culmi post excussa grana collecti, vt deinde aialib. substernicula fiant.

† Quę sit ratio, q vsum ædiũ habẽs eas locare nõ possit, habitationẽ habẽs possit, pulchre explicat Eguinar. Baro hic, tu illi videto.

† Vt puta q fundus pꝰ fructꝰ affert quã sit de ne- cessitate vsuarii. * Sic not. q seruitutes psonales possũt alterari, pdiales si ẽm Por.

4 Et qua litteritelligãẽ verba si nupserit, vel viduali vixerit, itẽ si nupta erit, vl vt vidua, in testo posita: vide Ang. hic.

* Nec alteri concedere vtendũ. si tñ habeat vnicũ bouẽ vsuariũ, põt cõiungeẽ cũ boue vicini: vt alternis diebꝰ vtaẽ ẽm Ange. & gl. Per.

5 l. Nec vsque ad lucrum, sed ad vsum & idẽ in cęteris fructibus. gl. l d.§. Sed si pecoris. licet Io. & Plat. spãle esse dicat l la c. Egi. Per.

5 Ista gl. cõiter approbaẽ ẽm Ang. hic.

† Modico tñ lacte vti põt neque. ut tã stricte sunt interpretandæ defũcti volũtates le. plenũ §.frd si pe. contr. ff. e. Egi. Per.

6 Et ideo nõ trãsit ad hę-

Decisio-

redes, nisi relicta esset in gaudimentū. Et qd iuris qn maritus relinqt vxorem dominam, maissatiā, & vsufructuariā: vide hic doct.

[f] Non tñ gratis concedere. l. si habitatio. in pri. ff. eo. qa legatū habitatio nis vł legatum alimentorū. ff. de alimen. leg. & id non pōt gratis ɔcedere: qa fieret ɔ mētem insti tuētis, secundùm Nicol. Egi. Per.

[a] Hanc differentiam improbat, hoc loco Egulnarius baro: quem omnino videas.

[a] Decisione. Vt C. eo. l. cum antiquitas.

[b] Hæc de seruitutibus. Excusat se, quare de hæreditatibus & obligationibus nō dicit: cum videat hæc dicere debere: vt ȝ. de reb. cor. §. 1.

[c] Proponemus. s. ĩ. de hæred. insti. vsque ad tit. ĩ. de obligat. & exinde vsque ad titu. de actio.

[d] Exposuimus. Hæc continuatio refertur ȝ. de rerum diuisione §. singulorum.

[e] Et, pro idest.

secundū Marcelli sniam nr̃a decisiōe [a] pmulgata, pmisim⁹, ñ solū i ea degere, sed ẽt alijs locare.

Præmissa epilogatione, facit quoddā preambulum, transiens ad alias materias.

Hæc de seruitutib⁹ [b] & vsufructu, & vsu, & habitatiōe dixisse sufficiat. De hr̃ditatib. āt & obligationib. suis locis [c] pponem⁹. [d] Exposuim⁹ [e] summati, qb. modis de iure gentiū res adqrūt: mō videam⁹, qb⁹ modis legitimo, & ciuili iure adquiruntur.

TITVLVS VI.
DE VSVCAPIONIBUS, & longi temporis pscriptionibus.

DE VSVCAPIONIBUS &c.

Hic titulus continuatur per Imperatorem ad præcedentia vt visum est suprà titu. proxi. in fi. Quia suprà dictum est, qualiter res iure gentium nobis acquirantur: nunc sequitur videre qualiter iure ciuili nobis acquirantur. Arc. Et dic de vsucap. scilicet mobilium: sed præscriptio immobilium: [a] *vt patet infra eodem in princip. & C. in quibus cau. cess. long. temper. præ. l. 2. sed in ff. eod. vsucapio large sumitur per totum titu. & maximè in l. quare. Accur.*

IVre ciuili. Totus iste tit. diuidit' in nouē partes. Nā ponit primò, q ad vsuc. requiritur bona fides, & iustus titulus, & spatiū temporis. Secundò, q licet prædicta interueniant: non tñ procedit vsucapio pp naturā vel vitium rei. Tertiò rediēs ad primā regulā ponit qualiter in re aliena mobili possit tradēs habere bonā fidē. Quartò, q in rebus immobilib. nō viuo possessis mala fides authoris nō nocet successori. Quintò ponit casū, i quo res furtiua pōt vsucapi. Sextò, an res fisci possit vsucapi. Septimò, qualis debeat eē res vel titul⁹. Octauo, an possessio authoris psit successori. Nonò, quāto tpe res aliena alienata à fisco vł donata ab Imperatore vsucapiat'. Secūda ibi, Sed aliqñ. Tertia ibi. Sed tñ. Quarta ibi, Qđ aūt. Quinta ibi, Aliqñ. Sexta ibi, Res fisci. Septima ibi, Nouissime. Octaua ibi, Diutina. Nona ibi, Edicto. Item prima subdiuiditur. Nā primo ponit ius antiquum. Secundò illud corrigit. Secunda ibi, Et cum.

CASVS. Dixit iuuenis legū studiosus dño Imperatori. Cū essem in domo patris mei audiui à quodā viro antiquo, q quoddā pratū suum prope vrbē in qua natus fui, ptinebat olim auo meo: & me in tñ instigauit, q cōueni possessorē dicti prati in iudicio vendicādo ipsum pratū, quasi ad me ptineret. Et cū satis diu litigassemus, tandē aduocatus quidā doctissimus in legib⁹ interrogauit aduersariū meū quanto tempore possedisti illud pratū: qui respondit: p viginti annos cū titulo, & bona fide. Postea eius aduocatus opposuit in iudicio contra me præscriptionem: quàobrem absolutus fuit aduersarius meus à iudice, & ego in expēsis condēnatus fui. Ab illo tēpore vltra semper optaui fieri iurisperitus: & licet ceteros titulos iuris ciuilis desiderani scire materiam pscriptionum & vsucapionum. Deprecor igit' maiestatē vestrā, quatenus me doceatis, qd sit vsucapio, & longi tēporis pręscriptio? Cui ado'escēti resp. Imperator: O dilecte iuuenis, nihil nobis vnquam delectabilius fuit, quā iuuenū syncerus amor ad leges perdiscendas. ideo nihil à te, quod petieris abscōdam, sed omnia ex scrinio pectoris nostri explanabimus tibi. Debes igitur scire, q maiores nostri aliter de vsucapionibus, & præscriptionibus sentiebant, quàm nos. Nam siquis aliquā rē bona fide ab eo, quē dominū eē credebat, emerit, aut alio iusto titulo habuerit illam rem, si erat mobilis, vsucapiebas vno anno, si immobilis, biēnio. & hoc in Italia tantum: ne rerū dominia in incerto eēnt. Nos verò vsucapionum, & pręscriptionū ampliauim⁹, & tempora & loca, & constitutionem fecimus, qua ordinauimus, q vsucapiones cōpleant', nō minori tempore, quam triennio in rebus mobilibus: pręscriptiones verò rerum immobiliū inter psentes cōpleātur decem annis, & inter absentes viginti, non tātum in Italia, sed in omnibus locis, vel prouincijs nostro imperio subiectis iusta causa possessionis præcedente. Franc.

Qui bona fide rem à non domino emerit, alioue iusto titulo habuerit, eam, si mobilis sit, annis vtique tribus: si immobilis, decennio inter præsentes, & inter absentes vicennio vsucapit.

IVRE [f] ciuili constitutum fuerat; vt qui bona fide [g] ab eo, qui [h] dominus non erat, cum crederet eum dominum esse, rem emerit: vel ex donatione, aliaue [i] quauis iusta causa acceperit: is eam rem, si mobilis erat, anno vbique vno: si immobilis, biennio tantùm in Italico solo [k] vsucaperet: ne rerum [l] dominia in incerto eēnt.

[f] Iure ciuili. Idest, l. xij. tabul. vel Romanorum per excellentiam vt ȝ. de iure na. §. quoties.

[g] Qui bona fide. Quod præsumitur, si à domino credat se emere: vt ff. de ɔtr. emp. l. qui à quolibet, vel quia putat vēdenti' habere ius vēdendi: vt ff. de ver. sig. l. bonę fidei emptor. q̄ bona fides pręsumit' semper. vt ff. de prob. l. verius. [1] Exigit' aūt in vēditione duobus temporibus bona fides s. tempore contractus, & tēpore traditionis. in alijs aūt ɔtractibus tps traditionis sufficit: nec nocet posterior scia: secus in pet. hę vt ff. de pro sol. l. pe. & pro emp. l. 2. & C. vsuc. trāsfor. l. vnica. §. cum aūt ibi. hoc tātūmodo. & ff. de pet. hæred. l. sed & si. §. quod ab initio. Accu.

[h] Dominus non erat. Si enim erat dominus & accipiēs fit dominus per traditionem: vnde nō vsucapit vt ff. eo l. sequitur. § lana & de cap. l. in bello. §. si qs seruum. & ȝ. de rer. di. §. per traditionem.

[i] Aliave. Cum sint multę causę iustę, siue tituli: vt ff. de publi. l. j. §. sed cur, vsque ad l. eum qui.

[k] In Italico solo. Idest, in Italia. non ergo etiam in prouinciali, vt C. de vsu. trāsfor. l. vnica. circa princ.

[l] Ne rerum dominia. Hæc est ratio, quare vsucapio sit inducta. [2] & alia, scilicet vt aliquis sit litium finis: vt ff. pro suo. l. fin. Accur.

ADDITIO. Dic, quòd istæ rationes hic introductæ processerunt propter bonum publicum: vt dicit tex. in l. j. ff. de vsuc. de hoc vide Angel. hic.

[e] Hæc rō recitatur i c. vigilanti. & glo super verbo segnitiē. extra. de pscri.

[f] Originē, rōnē quę vsucapiōis eleganter, ac copiosè tractat Franc. Balduinus I præludijs ad hunc titulum.

[1] Dic hoc verū in rebus corporalibus. Item si habet titulū verū, vel putatiuū, vt p Inn. in c vigilanti. de pscrip. vel saltē vtatur iure cōi. c. j. de pscri. lib. vj. aliàs secus. Et rō est in corporalibus, qa qlibet res præsumit' libera l. altu⁹ C. de serui. & aqua.

[2] Puta qa sine ipsa semper hñr rem aliquo titulo esset incertū, an rēt effectus dominⁱ, vel qa aliàs esset difficile pbare dominiū, las.

Et

a Et cum hoc placitũ erat. Idest cũ istud placebat.
b Putantibus. Scilicet iureconsultis.
c Ad inquirendas. Vel amittendas.
d Præfata tempora. Scilicet anni, vel biennij.
e Resedit. Scilicet in animo.
f Maturius. Idest maturè.
g Defrauderur. Quod iura nolunt: vt C. de vsufruct. l. corruptionem & de præscrip. xxx. ann. l. finali.
h Certo loco. Scilicet, solo Italico, vt olim, vt s. eodem.
i Constitutionem. C. de vsucap. transfor. l. j.
k Qua. Scilicet cõstitutione.
l Res quidem mobiles. Et se mouentes: vt ff. de verb. signi. l. mouentium.
m Per triennium. Quæ tempora tam præscriptionis, quã vsucapionis cõtinua sunt: vt ff. eod. l. nunquam. §. j. & in vsucapione sufficit tetigisse vltimũ diem. In præscriptione verò quæritur de momẽto ad momentũ: vt ff. eod. l. in vsucapionib. & ff. de act. & oblig. l. in omnibus.

Et cùm hoc placitũ erat, a putantib. b antiquioribus dñis sufficere ad iquirẽdas c. res suas, pfata tpa: d nobis melior snia resedit, e ne dñi maturius f suis reb⁹ defraudent, g neq; certo loco h beneficiũ hoc concludatur. Et iõ cõstitutionẽ i sup hoc, pmulgauim⁹, qua k cautũ est, vt res qdẽ mobiles l p triẽniũ, m immobiles verò p lõgi tpis possessionem (id est n inter præsentes o decennio, inter absentes viginti annis) vsucapiantur, p Et his modis non solũ in Italia, q sed et in omni terra, quæ Imperio nostro gubernat, dominia rerum, r iusta s causa possessionis præcedente, adquirantur.

Homo liber, res sacra, vel religiosa, & seruus fugitiuus, non possunt vsucapi. Are.

Sed aliquando, etiam si maximè quis bona fide rem possederit, non tñ illi vsucapio vllo tempore t procedit: veluti si quis liberum hominem, vel rem sacram, u vel religiosam, vel seruum fugitiuum x possideat.

Furti, & violentiæ expulsiua vitium vsq; adeò rei infigitur, vt furtiuæ res, & vi possessa, nec longi temporis curriculo, à quãtumuis bona fidei possessore vsucapi possint: tãtum abest, vt ab ipso fure, aut violento occupatore vsucapiantur.

Et est ratio: quia vsucapio fauorabilis est, præscriptio verò odiosa: vt C. de edic. diui Adria. tollen. l. fi. & ff de libe. & posthu. l. cum quidam.

n Idest. Quandoq; longũ tempus aliter ponitur: vt ff. de damno infe. l. si finita §. hoc autem. Itẽ aliud in personalibus actionibus: vt C. quib. non ob. longi temp. præscri. l. neque. & de consti. pecu. l. ij.

o Præsentes. Scilicet in eadem puincia degẽtes: sed absentes, in alia: vt C. de præscr. lon. temp. l. fina.

p Vsucapiantur. Propriè pro mobilibus accipitur: impropriè pro immobilibus quantum ad hunc titulum. sic ff de offic. procon. l. ij.

q Non solum in Italia. Ex differentia enim locorũ &c. vt C. de temp. in integ. resti. l. superuacuam.

r Dominia rerum. Ex hac litera voluit dicere M. q præscriptione x. vel xx. ann. dominium quæratur, p eo est ff. eo. l. eum qui. in ñ. j. rñ. Bul. cõdicit, arg. ff. de iureiur. l. si duo § j. & C de pscrip. xxx. ann. l. si quis emptionis. in prin. & est ar. pro B. ff. de pig. l. j. §. cũ prędium. & C. de pig. l. vsucapio, & quod hic dicit, & his modis, referas secundũm B. ad vsucapionem tantum, per quam secundum omnes dominium quæritur: vt C. de pact. l. traditionibus. vel quod dicit, dominiũ ponit ppriè quantum ad vsucapionem: impropriè verò quantum ad pscriptionem: hoc est pro effectu dñij, idest, vt possidentes habeamus exceptionem: nõ possidentes habeamus actionẽ vtilem: vt ff. de acq. re. do. l. rẽ i bonis. & C. de pscri. 30. ann. l. si quis emptionis. In prin. Et est ratio quare vsucapione magis dominiũ quęratur: quia mobilium rerum vtilis est possessio: vt ff. de acquir pos. l. si rem.

s Iusta. Vel quasi: vt dicemus. j eo. §. error.

Sed aliqñ. CASVS Instat iuuenis cupidus sciẽtiæ legalis apud dñm Imperatorem. Dñe Imperator, supplico quatenus audiatis me patiẽter. Intellexi à vestra maiestate morem antiquorum, s. quanto tpe completi valebant vsucapiones, & pscri. Item audiui opinionem, & ordinationem vestrã, qualiter tpa, & loca vsucapionum, & præscriptionũ ampliastis. Sed generaliter locuti estis. scilicet si quis rem &c. Rei autem nomen est generale. Vellem igitur edoceri, si vsucapio, & pręscriptio habeant locum in omnib. reb. indifferenter. Nam sunt quædam res sacræ. sunt quędam religiosæ, sunt liberi homines, sunt serui fugitiui: sunt quædam res furto sublatę: sunt res vi possessę: an si quis tales res bona fide possideat, possit eas vsucapere, seu præscribere? Ad quę quæsita respondet Imperator: Videmus te, egregie adolescens, ita esse subtilis ingenio preditum, quòd faciliter te in virum doctum in legib. euasurum speram⁹: quę res pfectò nos summopere delectat: & vtinam tales adolescentes plures in nostra Repub. Deus nobis cõtulisset. Speramus. n. nostrás puincias optimè p tales viros gubernãdas fore. Laudãdi. n. sunt, q singula perscrutari volunt, & plenius de oĩbus edoceri. Quapropter, qa in te videmus multũ inesse latentis energiæ, plenius te cupim⁹ instruere, & de qb. vltrò q̃suisti, rñdem⁹, q licet gñaliter locuti sim⁹ de reb. q possunt vsucapi, & pscribi: excipiunt tñ ab illa regula nra liberi homines, res sacræ. vł religiosę, serui fugitiui, res furtiuæ, res vi possessæ. Nã licet qs tales es bona fide possederit p tps prædictum: tñ nõ poterit eas vsucapere, seu pscribere. Lex. n. duodecim tabu. quæ est lex antiqssima, phibuit vsucapionẽ vel pscriptionẽ taliũ rerum. Quærit vltra scholaris. Serenissime, & clemẽtissime impator quãto pl⁹ audio de hac materia tãto magis dubito. An hoc qđ maiestas vestra nũc pximè dixit, debeat intelligi de ipsis furibus, q alienas res furant: an de his, q ipsi vi rapiũt: an de his, qui inuaserũt possessiones alienas p vim? Rñ. Impator: O iuuenis, nõ debetis dicta nra de talibus furib⁹, vl raptorib⁹, aut violentis hominib. intelligere, qa tales alia rõne nõ pñt vsucapere, vel pscribere: qa sunt malę fidei possessores: sed intelligẽda sunt de his psonis, q à talib. furib⁹, vl raptorib⁹, aut violentis hominib. tales res acquisiuerũt, quãuis bona fide à talib. acceperint. Et ideo in reb. mobilib. nõ faciliter ẽt bonæ fidei possessorib. acquiruntur res p vsucap. Nã qui sciens alienã rẽ vẽdiderit, vel ex alia causa tradiderit furtum eius rei committit.

t Vllo tempore. Etiam quadraginta annorum: vt C. de pręscrip. long. temp. quæ pro lib. l. fi.

u Rẽ sacrã. vel religiosam. Nisi desinãt eẽ sacræ, vel religiosæ: quod fieri põt vt ff de reli. l. cũ loca. Accu.

x Seruũ fug tiui. Qui facit furtũ sui ipsius, vt C. de ser. fugi. l. j. Sed nũquid xxx. an. fugitiuus vsucapitur? Respon.

i Et sic comparatiuum p positiuo. cõcordan. habes per Q. Mand. in Gl. Farul. §. cõsiderantes, in uer. nobiliora. z.

k Quia solo fauore vsucapiẽtis nulla inspecta negligentia petentis currit: sẽm Chri. qđ tñ est falsum p istũ text. ibi. putantib. & l. j. ff. eo. dic ergo rõne qa i reb⁹ mobilib⁹ vt plurimum agit de minori pjudicio secũdum Ias.

l Quem sequunt vltramõtani: vt refert. Chri. hic, & procedit ẽm aliquos qñ prescriptor dno paciẽte & sciẽte: alias procedit opin. Bu. vt refert An. op nũ cõis est cõmunis.

Seruus fugitiuus an xxx. annis vsucapiatur.

Furtiuę quoq; res, & quę vi [a] possessę sunt, nec si prędicto longo tpe [b] bona fide possessæ fuerint, vsucapi pñt. [c] nã furtiuarũ [d] rerũ lex duodecim tabularũ, & lex Attilia inhibẽt vsucapionẽ: vi possessarũ, [e] lex Iulia & Plautia. [f] Quòd aũt dictũ est furtiuarũ, & vi possessarũ rerũ vsucapionẽ p leges phibitã eẽ, nõ eò ptinet, [f] vt ne ipse fur, quive p vim possidet, vsucapere possit: (nã his [g] alia rõne [h] vsucapio nõ cõpetit: quia. s. mala fide possidẽt) sed ne vllus [i] alius, quãuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia cã acceperit, vsucapiendi ius hẽat. Vñ [k] in rebus mobilibus nõ facilè pcedit, vt bonęfidei possessorib. vsucapio compe tat. [l] Nã sciens alienã rem vẽdiderit, vel ex alia causa tradiderit, furtum eius committit.

Rem alienam bona fide possessam, vitioq; reali carente, si quis bona fide accipienti, ex causa ad dominium idonea, tradiderit, tunc vsucapio procedit: licet in facto, vel in iure tradens errauerit.

Sed tñ id aliqñ aliter se habet. nam si hęres [m] rẽ defuncto commodatam aut locatã, vel apud eũ depositam, existimans hæreditariam esse, bona fide accipienti [n] vendiderit, aut donauerit, aut dotis [o] nomine dederit: quin is, qui accepit vsucapere possit, dubiũ non est: quippe cum ea res in furti vitium non ceciderit: cùm vtique hæres, qui bona fide tanquam suam alienauerit, furtum non committat. Item si is, ad quem ancillæ vsusfructus ptinet, partum suum esse credẽs

Respon. non, cũ possessio retineat: vt ff. de acq. poss. l. 3. §. per seruũ. & l. rem quæ. in fin. ergo non currit vsucapio possidenti: vt C. de præ scri. xxx. vel xl. ann. l. male. nisi ex tunc qñ ab illo cœperit possideri, vel steterit diu: [a] quia ex tunc desinit possideri: vt ff. de acquiren. poss. l. 3. §. si seruus. & l. per eum. §. per seruum.

[a] Vi. Scilicet expulsiua, [*] non compulsiua: vt C. quod met. cau. l. si vi vel metu. in gl. fi.

[b] Prædicto longo tempore. Scilicet trienij, vel decem, vel viginti annis: sed 30. vel 40. ann. possunt: vt C. de pscri. 30. vel 40. annor. l. omnes. & l. sicut in rem. & de anna. except. l. 1. §. ad hæc. Accur.

ADDITIO. Quod procedit in eo, qui ab ipso emit bona fide. aliàs secus de iure canonico, vt dixi supra.

[c] Possunt. Nisi purgato vitio: vt j. eo. §. aliquando.

[d] Nam furtiuarũ. Similis ratio, quia lex vult: vt §. quib. ex ca. manumit. nõ lic. in prin. vnde illud, Sic volo, sic iubeo: sit pro ratione voluntas. Est & alia ratio: quia res vitiosæ sunt: vt j. eo. §. nouissimè.

[e] Vi possessarum. Scilicet si expulit, & possedit: nec sufficit expulisse: vt ff. eo. l. sequitur. §. si ex vi.

[f] Non eò pertinet. Scilicet tantum.

[g] Nã his. Scilicet possessoribus violẽtis, & furibus.

[h] Alia ratione. No. quod præualet generalis ratio speciali sic §. de nup. §. affinitatis. & §. furtum. arg. contra. ff. de eden. l. quædam.

[i] Sed nec vllus. C. quod metus cau. l. si vi, vel metu. contra. Sol. hic de vi expulsiua: ibi de compulsiua quæ voluntatem, licet coactam habet in se: vt ff. qđ met. cau. l. mulier. §. pen.

[k] Vnde. Quia in rebus mobilibus alienis fit furtũ contrectando: vt j. de obl. quę ex deli. nas. §. 1. & ex eo fit furtiua: & sic non vsucapibilis: vt §. prox. inde sequitur, quod in rebus mobilibus &c.

[l] Competat. Sed videtur, ꝙ culpa authoris non comitetur. i. non sequatur accipientem: vt ff. de diuer. & temp. prę. l. an vitiũ. & ff. de doli ma. exc. l. apud Celsum. §. si cum legitima? R. ñ. si vitium est rei, comitatur, vt hic: si psonę, comitat in vniuersum succedentẽ: vt C. de acq. pos. l. vitia. & C. communia de vsuc. l. si. sed si in rem singularem succedat, non comitatur: vt ff. de doli ma. exce. l. apud. §. de authoris. & C. de per. & com. rei ven. l. dolum. nisi qñ vtetur accessiona temporis eius authoris; & ff. de acq. pos. l. Pomponius. §. si. Sed hodie vitiũ personę nocet singulari successori per auth. malæ fidei.

Sed tamen. CASVS. Dñe Imper. inquit iuuenis, quomodo pñt hæc fieri: & qua via põt procedere vsucapio in rebus mobilibus? Respon. Impera. ꝗ se ctò dilecte iuuenis, si essetis vir grãdęuus, & pfect⁹, iuste possemus vobis respõdere, ꝙ dominus noster in Euangelio rñdit Nicodemo: Tu es magister Israel, & hæc ignoras? Verũ tamen quia estis teneræ ætatis: audiemus vos patienter. docebimusque vos quomodo vsucapio potest procedere in rebus mobilibus. Nam si aliqua res alicui cõmodetur, vel apud aliquem deponatur, vel alicui locata fuerit: & ille cui cõmodata, vel locata erat, vel apud quẽ deposita erat, moriat, & hæres qui eidem succedit, adiuerit hæreditatem eius: & inuenerit res illas in hęreditate defuncti, credẽs eas eẽ de bonis ipsius mortui, easq; res alicui alij vendiderit, aut donauerit, aut dotis nole dederit, aut quolibet alio titulo sufficiẽte ad dominij translationẽ tradiderit: in his casibus nõ est dubiũ, quin ille, qui huiusmodi rẽ bona fide acceperit, eã vsucapere possit: quia in prędictis casib⁹ huiusmodi res mobilis ab hęrede bon. fid. & iusto ti. tradita, furti vitio non est affecta. Hæres enim, qui huiusmodi rem tanquam suã bona fide alienauit, furtum non committit. & nõ solũ in pdictis casibus habet locum vsucap. sed ẽt in alio casu. Nã si vsufructuarius ancillę crediderit partũ eius vsusft. esse, & idcirco partũ ancillę credens esse suũ, alicui bo. fi ementi vendiderit, iste fructuarius furtũ nõ cõmittit. & hoc ꝯm illã regulã gñalem, qua canet, furtũ sine affectu furandi nõ cõmitti. Et non solũ his modis, sed ẽt alijs multis modis põt accidere, vt quis rem alienã mobilem sine vitio furti in aliũ transferat: & ita efficiat vt à bonæ fi. poss. vsucapi possit. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. quod autem. Fran. de Are.

[m] Nam si hæres. Sic ff. eo. l. potest, & l. seq.

[n] Accipienti. An ipse hęres vsucapit titulo pro hærede? Resp. non: vt ff. de diuer. & tempo. pr. l. cum hęres. Alij contra si vellet ex sua persona continuare possessionem: vt C. de prę. lon. temp. l. 1. quod falsum est. Qñ ergo locum habet vsuca. pro hærede, cũ nec in suis hęredibus locum habeat: vt ff. pro hære. l. 2. §. filium & C. de vsu. pro hære. l. nihil? Respon. quando defunctus retinebat aliquam rem credens suam, sed non vsucapiebat, quia deficiebat titulus, & hæres est extraneus.

[o] Dotis. Pro filia, vel aola: nam & hic iustus est titulus: vt ff. pro dote. l. 1.

[a] Pro libero, & bona fide. Itẽ si sui patri⁹ subire iudiciũ liberale: ꝯm doc. hic.

[*] Sũt qn que gña violẽtiarũ. Expulsiua, cum qs expellit a re immobili. Ablatiua cũ res mobilis aufert alicui: & hæ duę impediũt vsucapi. & pscri. Compulsiua, cũ qs cogit rẽ suã alienare. Turbatiua, cũ qs turbat in possessione. Inquietatiua, cũ di o p̃ren dũt possidere. & alter alterũ inquietat: & nulla illarũ impedit usucapionem aut pscriptionem, ꝯm Por. & gl. in l. 1. C. qđ met. cau. Egid.

[†] Culpę rei tõ est, ne. s. male fecũ alienũ pot⁹ q̃ dñi negligentia emendaret rẽ abalienandi. Eguin. Baro.

Authoris uitiũ an successorẽ comitetur.

[ʰ] Et quæ sint realia, & q̃ p

sonalia nõ tia, & an § successorẽ agentẽ § iudicio possit opponi de uitio authoris, uide Angelo hic.

Vsucapio pro hęde qñ habeat locum.

Furtum

vendiderit, aut donauerit, furtũ non cõmittit. a Furtũ enim sine affectu b furãdi nõ cõmittitur c alijs d quoq; modis accidere põt, vt quis sine vitio furti rẽ alienã ad aliquem trãsferat, & efficiat vt à possessore vsucapiatur.

Vacuæ possessionis occupator, si cuipiam bona fide accipienti ex iusta cã eã tradiderit, vsucapiendi conditionem trãsfert. Annota, Furtũ in rebus soli nequaquam cadere.

Quòd autẽ e ad eas res, quæ solo cõtinentur, expedit, ius ita procedit: vt si quis loci vacantis f possessionem, propter absentiam, g aut negligẽtiã h dñi, aut quia sine successore i decesserit, sine vi nanciscatur: quamuis ipse mala fide possideat: (quia intelligit se alienũ fundũ occupasse) tñ si alij bona fide accipienti tradiderit: poterit ei longa k possessione res adquiri: quia neque furtiuum, neque vi possessum acceperit. l

Abolita m est. n. quorundam veterũ sententia, existimantium etiam fundi, locive n furtum o fieri. Et eorum vtilitati, qui res soli possident, principalibus constitutionibus prospicitur: ne cui longa, & indubitata possessio auferri debeat.

Furtiua & vi possessa possunt vsucapi vitio purgato.

Aliquando etiam furtiua, vel vi possessa res vsucapi p pt: veluti si in

a Furtum non committit. Et ita vsucapitur. Sed nõ. Nã fuit in iure erratum: vt j. de rer. diu. l. in pecudũ? ergo vsucapio nõ procedit: vt ff. eod. l. nunquã. ij. in in princ. & l. si fur. § j. Respo. hic errauit tradens, ibi accipiens: vt ex illis legibus colligitur. b Vel non prodest, vt ibi: sed non nocet: vt hic

c Furtum enim sine affectu. Sed probo, quòd sine affectu furtũ committitur. Nam & interdictum vnde vi incidit sine affectu: quod est simile furto: ergo & furtum fit sine affectu: vt C. vnde vi. l. cum quærebat. §. j. ibi. & generali. & ibi, cum talis &c. Rñ. in interdicto est affectus, licet non contra personã certã: sed hic sufficit crederet.

d Non committitur. Sic. j. de obl. quæ ex deli. nas. §. placuit.

e Alijs. Vt si iusto errore credit me hæredem. cũ nõ sim: vt si ff. eo. l. si tit mihi legatũ, cum liti adē ptum: vt j. de act. §. si quis agēs. sie ff. pro leg. l. 4. in fi. & alias vbicunque quis potat rem suam.

Quod autem.

Dñe, vos posuistis mihi exẽpla de vsuc. rerũ mobiliũ. sed dicatis mihi, si placet, qñ locũ habet vsucap. rerũ immobi. Ad hoc rñ. quòd quod ad præscriptionẽ earũ rerũ, q solo cõtinent expeditius ita pcedit vsuc. vt si qs sine vi nactus sit possessionẽ alicui fundi vacãtis, qd põt varijs modis cõtingere: aut videlicet propter absentiã dñi, aut propter eius negligẽtiã, aut si dñs fundi sine successore decesserit, licet ipse, qui occupauit ma. fi. possideat, cum intelligat se alienum fundũ occupasse: si tñ alij bo. fi. accipienti huius fun dñi tradiderit: poterit ille cui traditur præscribere: & hoc iõ quia huiõi fundus nõ videt vitio affectus: cũ ille qui fundũ accepit, neq; furtiuũ, neq; vi possessum accepisse intelligat ex quo iste fund⁹ nõ sit furtiuus, patet tali ratione: quia rei immobilis furtũ fieri nõ põt. abolita est n. quorũdã veterũ sentẽtia, q putabant ipsius fundi, vel partis ipsi⁹ furtũ posse cõmitti. Patet igit. quòd cũ huiusmodi fundus nõ sit furtiuus, nec etiam vi possessus: præscribi possit. Principalibus enim cõstitutionibus prospectũ est, ne aliquis eorũ. qui res mobiles bona fide possident longa. & indubitata possessio auferri debeat h d. vsq; ad § aliquãdo Frã:

e Quod autem. Hucusque de vsu rerũ mobilium dictum est, nunc procedit ad ius immobilium.

f Loci uacantis. Locus interdũ dicitur plenus, vt q possidet. Interdum semiplenus: ut ille in quo aliquis est causa legatorũ, vel rei seruãdæ causa: ut ff de acq. pos. l. j. § fi. de act. emp. l. j § j. Interdũ vacu⁹: & hoc trib. mod. ut hic: sic. ff de acq pos. l. si id qđ. Accu.

g Propter absentiã. Sed hoc uidetur falsum, quòd propter absentiam amittat possessio: ut ff. de acq. pos. l. clam. §. qui ad nundinas. Sed tamẽ hoc pp effectum absentię dicitur. f. obliuionẽ: n: quia longo tempore absfuit, præsumit quòd pro derelicto habuit, tẽpus enim inducit obliuionẽ: & ita obliuione amittit dñiũ: vt ff. de dã. infec. l. si finita. §. non aũt, quod ipsũ erit in arbitrio iudicis: vt ff. de iur. delib. l. j. § fi & l. seq. dũ modo longũ sit, & obliuionẽ inducat. & animũ retinendi habere desinat, vt ff. e l. furiũ. §. j. ff. de acq. poss. l. quẽadmodum. Acc.

h Aut negligentiã. Tantum vt respuat rei possessionẽ, quod facile fit: vt ff. de acqui. poss. l. si quis vj. §. j & §. differentia.

i Sine successore. Idem & si cum successore. dũmodo nõ fuerit apprehesa: vt ff. de acq. pos l. cum hęredes.

k Longa. Scilicet x. vel xx annis. Sed hic. §. duabus ratio nibus est hodie correctus. nã præsumitur hodie talis possessio violenta: vt C. vñ vi. l. cum quæte batur. ergo non habet locum hæc præscriptio: vt j. §. furtiuę. Item alia ratione: quia bona fides desideratur ab vtraque parte, aliàs 30. annorum tantum præscriptio currit: vt in authen. vt ipsa, larg. § rursus. col la. 6. Accursius.

l Acceperit. Verè, non furtiuè.

ADDITIO. Quod verũ intellige. siue debitor furripuit, siue alius, secundum cõmunem opin. licet gl. i vltimo casu variauerit: vt hic per Christoph.

m Abolita. Idest, perempta. Inde abolitio, idest accusationis peremptio.

n Locive. Idest, partis fundi. sed fundus totus dicitur: vt ff. de verb signi. l. locus.

o Furtum. Et est simile. ff. eo l. quare. Sed contra ff. de furt. l. si quis vxori. §. si sulphurarię. & l. si cereæ. Solu. ibi non loci. sed terrę, quę eximebantur furtum fiebat. Et quod subijcit. & eorum &c. sic construe: & prospicitur principalibus constitutionibus, ne cui eorum qui possident res soli, longa &c. & tunc non est necesse. q. in textu sit, vtilitati. & sunt hæ principales cõstitutiones: vt C: de præscrip. long. temp. per totum. Accursius,

Vltiqñ. CASVS. Dñe. dixistis mihi supra, quòd res furtiuę. & vi possessę vsucapi non possunt: nunc qđ hoc generaliter est verũ, quòd res semel furtiua, & semel vi possessa nunquã possit vsucapi? Ad hoc rñ. quòd non. Nam res quondã furtiua, vel vi possessa, aliqñ vsucapibilis efficit veluti, si postea reuersa fuerit in domini potestatem. Tũc enim purgato vitio qđ vsucap eius impediebat. bene poterit eius vsucap procedere Et hæc dicunt vsq; ad §. res fisci. Fran. Accur.

p Vsucapi. Duabus rõnibus stare non põt, qđ hic dicitur. Prima: quia desijt esse vitiosa vñ nõ erit mirabile qđ vel velle inducere cõtra id qđ est §. e. § furtiuæ? Rñ. dic furtiua vel vi possessa. i. quondam. Secũda: quia dñs non vsucap. cũ sua sit: nec alius ab eo accipiẽs, cũ trãsferat dñium: vt st. e. sequit. §. lana. & §. hic

io po

Et est in diuersitatis, quia ibi percipit te requiritur nedũ bona fid. sed & iustus titu. quem hic error impedit: sed in tradeo te sufficit bona fides.

Aliàs quo autẽ ad eas res, quæ solo cõtinentur expeditius ita procedit &c. procedit scilicet vsucapio, ita enim legit Fran. de Aret. i casu ad hunc. §.

Locus est plen⁹. semiplen⁹ & vacu⁹.

Hæc gl. sing. & vnica. E. gl. Pet.

Tempus obliuionẽ inducere, qua cõsequit dominij perditio.

Dicit. §. est se correctũ.

Abolitio quid est.

Et hoc facit pro fal uando dicto testis deponentis de filio alicuius qui iã sit mortuos: quia subaudit fili⁹ Caij s. quondã &c. Christop. Por. Et de subauditiõe dictionis quondã, vel olim Msndos in Glo. Faeul. §. sanè, i vet. quondã.

in potestatem. Sed respond. vsucapi potest, idest, vsucapibilis est: vt si ab aliquo non domino alienatur non committente furtum eius, vsucapiet emptor.

a Domini. Vel quasi, vt tutoris, vel creditor si alienam rē debitor obligauit: vt ff. eo. l. sequitur. §. si pupilli & pro soluto. l. fin. aliud si suam: vt ff. eo. l. sequitur. §. si rem. Accursius.

b Reuersa Vel quasi: vt ff. de furt. l. quamuis. & ita q̄ non possit ab eo auelli: vt ff. eod. l. sequitur. §. tunc.

Res fisci. CASVS. Domine, vos posuistis exēplum de quibusdā rebus, quæ vsucapi non possunt nūquid sunt plures in quibus nō habet locū vsucap. vel præscr. Respond. q̄ sic. Res enim fisci nři vsucapi nō possunt. & hoc est verum in reb. fisco acquisitis: sed secus est in acquirendis. nā Pap. scripsit, q̄ si bonæ fi. emptor de bonis vacantibus, & nondū fisco denūciatis aliquam rē emerit: & eandē bo. fi. sibi traditam acceperit: poterit eam rē beneficio vsuc. acquirere & hoc idem diui Seuerus. & Anto. rescripserunt. Et hæc dicūtur vsque ad illū §. nouissimè sciendū. Frā.

dñi a pr̄ātē reuersa fuerit: † tūc. n. vitio rei purgato p̄cedit ei⁹ vsucapio.

Res fisci vsucapi non possunt: ante tamē, quàm fisco denuntiata fuerint, vsucapiuntur. Aret.

Res fisci c nři vsucapi non potest. d Sed Papinianus scripsit, bonis vacantibus fisco nōdum nuntiatis, e bonæ fidei emptorē traditā f sibi rem ex his bonis g vsucapere posse. h & ita diuus Pi⁹, & diui Seuer⁹ & Antoninus rescripserūt,

Non aliter res vsucapibilis est, nisi & vitio reali, aut quasi reali careat, & eius non sit commercium interdictum.

Nouissimè i sciendū ē, rē talē esse debere, vt in se nō habeat vitiū, k vt à bonę fidei emptore vsucapi possit, vel qui ex alia iusta causa possidet.

Opinatio seu credulitas tituli vsucapionem non inducit.

Error l aūt falsæ cāę vsucapionē nō parit: veluti, si q̄s cū ñ emerit, emisse se existimās possideat: vel cū ei donatū ñ fuerit, q̄si ex donatiōe possideat.

Bona fides in vsucapione ab exordio consideranda est, ideo defuncti bona fides vniuersalis successoris malā fidē excusat: cōtinuatur. n. defuncti possessio: et ex contrario, mala fides authoris heredi, vtcunq; bonæfidei, obest. Item authoris tēpora singulari successori ad vsucapionem complendam accedunt, et cōtinuātur.

c Fisci. Idest, imperij.

d Non potest. Triennio mobili, vel x. vel xx. ann. immobilis. Idē in patrimoniali principis: vt C. ne rei domi. vel templo l. j. Idē in re ciuitatis: vt C. de sacrosan. ecc. l. fi. Idē in re ecclesiasticæ: vt C. de sacrosan. eccle. l. fi. Præscribunt tamē dictæ res spatio xl. ann. excepta re mobili ecclesiastica nō sacra. q̄ triēnio vsucapit: vt C. de præscri. xxx. an. l. omnes. & in auth. de eccle. ti. § pro temporalibus colla ix & in auth. hęc constitutio innouat cōstitutiones. coll. 8. item excepeis publicis, q̄ sunt vsui publico deputatæ: vt ff. de via pub. l. viā. Itē res pupilli nō vsucapit: vt ff. de acq. re. do. l. bonę fi. in fi. j resp ibi, nec interest. Itē res filij à patre alienata, nisi xxx. ann. à tēpore quo ē sui iuris: vt C. de anna. exc. l. j in fi. & in auth. de nup. §. si vero expectet, coll. 4. Itē res data præsidi ꝯtra legē Iuliam repetundarū: vt ff. ad leg. Iul. rep. l. quod ꝯtra legē. Itē fundus dotalis: vt ff. de fun. do. l. si fundū.

ADDITIO. Nisi fuisset inchoata ante, quam esset dotalis: vel haberetur respectus ad præiudicium alienantis tantum: quia valeret. Angelus.

e Nōdum nuntiatis. Ab aliquo, cum variæ sint causæ, quibus ad fiscum denuntiatio fieri solet: vt ff. de iure fisci. l. j. in princ.

f Traditam. Scilic. ab eo, qui acceperat possessionem horum bonorum.

g Bonis. Scilicet alicui⁹ morientis sine herede, cui successit fiscus, non idem in ciuitate: vt C. de bo vac. l. j. & l. vacantia. lib x. Accursius.

h Vsucapere posse. Scilicet triennio vel x. vel xx. cū habeat titulum. si aūt titulum non habet. & vult ex tempore delationis sibi cōputare tp̄s: habet quatuor annos: vt ff. de iu. fis. l. j. §. diuus. & de diuer. & tempo. præs. l. inter. § j. Sed si ex tēpore ex quo cęperunt ad fiscū peruenire, xx ann. habet: vt ff. de iu. fis. l. j. §. præscriptio & hæc vera sunt siue in re singulari, siue in vniuersitate & sic loquit. ff. de pet. hę. l. et si putauit §. Itē si quis à fisco. Nouissimè. CASVS. Domine, iam posuistis mihi exemplū. qn̄ hēt locū vsucap. vel præscriptio: Sed pro Deo dicatis mihi regulā gñalem per quam possim cognoscere generaliter quando locū habere poterit vsuc. vel præscrip. Ad hoc rñ. Imp. Amice, scire debes generaliter rem talem esse debere, vt in se vitium non habeat. ad hoc vt à bo. fi. emptore, vel ab eo q alia quacunq; ex causa ista possidet vsucapi, vel præscribi possit. Sed domine, iam video, q̄ res debeat carere vitio ad hoc quod possit vsucapi: sed nunq̄d sufficit ad vsuca. q̄ possessor errore deceptus credat se iusto tit. possidere rē, quā sine titulo possidet. veluti, si per errorē credat se titulo donationis, vel emptionis possidere? Rñ q̄ non, error. n. falsæ causæ vsuc. nō parit: veluti, si quis rem nō emerit, & se eā emisse existimans, quasi titulo possideat emptionis, vel cū res ei donata nō fuerit. quasi tit. donationis se possidere, existimet. nam in his casib⁹ cū in veritate titulus deficiat vsuca procedere nō poterit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §, diutina. Fran.

i Nouissimè. Idest, in vltimis, vt breuiter dicā, sic §. de suspect. tut. § nouissimè

k Vitium. vel quasi: vt §. proxi. §. & §. aliquando. Sūt autem vitia, vt quia furtiua, vel vi possessa: vt. §. eo. § furtiuæ. Nunquid precaria possessio est vitiosa? Respon. non. arg. ff commu. diuid. l. communi diuidūdo. §. inter prædones. Nūquid litigiosa? Respō. nō: vt C. de p̄scrip. long. temp. l. j. Nunquid clandestina? Respond. non dicitur res clandestina aliqua lege, sed possessio. Quidam tamē dicunt omnia supradicta esse vitia rerum. vt arg ff. de acquirend. possess. l. Pomponius. §. cum quis.

l Error De errore facti loquitur, idē magis in errore iuris: vt ff. eod. l. nunquā. ij. in prin. Sed hic error facti quandoque prodest. vt ff. pro empt. l. quod vulgo. & ff. pro leg. l. pro legato. & ff. pro soluto. l. iij & ff. pro suo. l. hominem. In quib⁹ casibus dicūt quidam locum habere titulum pro suo. & tātum in his. & alijs, qui à lege specialiter inueniūtur: vt ff. de in. doi l. Proculus. secundùm Azo. Nos idem secundùm Ioan. in omnib⁹ & de his gratia exempli posuit lex, & titulo emptionis, vel simili vsucapiebatur: nō pro suo tantum: vt tamen in emptore iustiorem errorē exigamus: vt ff. pro empt. l. ij. & l. iij in prin. Itē quid si nō errat, sed sciēs? Respō nō potest sibi causam possessionis mutare: vt ff. de acq. pos. l. iij. § illud, & ff. eod. l. non solum. §. quod vulgo.

Diuti-

Quādo aūt dicatur in potestatē domini reuersa. pulchrè explicat Paulus in l. fisc. l. iiij. § qd aūt. & §. tunc in princ. ff. de vsucap.

Ipse sit in re aliena p̄stat vsucapiendi cōditionē. Et not q̄ vsucapio incepta cū maiore, cōtinuat. minore: sed ex clausula gñali restitui p̄t, nisi lōgissimi tp̄is fuerit; q̄ dormit durante pupillari ætate. An.

Rem clandestinā nō dicit, sed possessionem.

Error duplex est. ibi est iustissimus cā erroris, quę dat cām vsucapiēdi: secundū Bart. & gl. i d. l. q̄d vulgo. Egid. Per.

Et nota q̄ ad hoc vt ex iusta causa q̄s possit mutare secūdū glo. in d. l. nemo oportet quod prima pos. penitus à se abdicauerit, secundùm Ang. hic.

Diutina. CASVS. Dñe, pater meus Titius poſſidebat alienum fundum, quem emerat à non dño, per octo annos continuos inter præſentes: & poſtea deceſſit Titius pater meus, & ego ei ſucceſſi: eũdem fundum inter pręſentes per bienniũ continuum, vel ẽt p trieniũ ſine omni interruptiõe poſſedi: & ita tempus præſcriptionis à Titio patre meo inchoatum compleui: ſed veniens poſtea verus dñs cœpit eundem fundum à me vendicare: & ego obieci ei exceptioné pſcriptiõis: ipſe replicauit præſcriptioné per mortem patris mei eſſe interruptam. Domine, dicatis mihi ſi ope huiuſmodi replicationis poſſit exceptionem præſcriptionis elidere, & p conſequẽs in rei vẽdicatione obtinere? Reſpon. q̃ non. Nã diutina poſſeſſio, q̃ prodeſſe cęperat defuncto: & hæredi ſuccedẽti de iure ciuili, & etiam bonorum poſſeſſori de iure prætorio ſuccedẽti continuatur: nec per mortem ipſius defuncti interrumpitur: quamuis ipſe hæres, vel bonorum poſſeſſor ſciẽt eã habere rei alienæ. & hoc verum, quando defunctus iuſtum habuit initium: ſecus eſt in caſu conuerſo. Nam ſi ipſe defunctus iuſtum initium non habuit, poſſeſſio eius hæredi, vel bonorum poſſeſſori fidem habenti prodeſſe non poteſt, quod noſtra conſtitutio non ſolũ in præſcriptionibus, ſed etiam in vſucap. obſeruari conſtituit: vt videlicet inter defunctũ & eius ſucceſſorem tempora continuentur. Et hæc non ſolum locum habent in eo qui ſuccedit in titulo vniuerſali: ſed etiã qui in titulo ſingulari ſuccedit. nam inter emptorem, & venditorem tempora debere cõtinuari diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. Et hæc dicuntur vſq; ad §. edicto diui Marci. Franciſcus de Aret.

Pro ijs, & p ſeq. §. Mand. ſup Regu. de Anna. quęſt. 31.

Diutina a poſſeſſio, q̃ pdeſſe cœperat defuncto, & hæredi, b & bonorũ poſſeſſori cõtinuat. c licet ipſe ſciat d pdiũ alienũ eẽ. Quòd ſi ille initiũ iuſtũ nõ habuit: hæredi, & bonorum poſſeſſori, licet ignorãti, poſſeſſio nõ pdeſt. Quod nr̃a cõſtitutio e ſimiliter f & ĩ vſucapionib. obſeruari cõſtituit, vt tpa cõtinuẽt. †

Tẽpus venditoris coniungitur cum tempore emptoris. Aret.

Inter venditoré quoq; & emptoré coniungi tẽpora, g diui Seuerus & Antoninus reſcripſerũt.

Alienam rem à fiſco quouis titulo idoneo habens, mox tutus eſt, dominusq; firmus aũt in re, vel ad rẽ ſeſe habuiſſe confidentes ĩtra quadrienniũ aduerſus fiſcum experiri debẽt.

Edictio h diui Marci cauet, eũ, q à fiſco i rẽ alienã emit, k ſi poſt vẽditionẽ qnquẽniũ pterierit, poſſe dñm rei exceptiõe repellere. Conſtitutio l autẽ diuæ memoriæ Zenonis bñ pſpexit m ijs, q à fiſco p vẽditionem, aut donationẽ, vel aliũ titulũ aliquid accipiunt: vt ipſi quidem ſecuri ſtatim n fiant, & victores exiſtãt,

Edicto diui Marci. CASVS. Dicit Iuſtinia. q edicto diui Marci ita cautum eſt, q ſi aliquis emerit rem alienam à fiſco vendente vt ſuam, & dominus rei rem ſuã ab emptore intra qnquẽniũ poſtquam tempus vẽditionis lapſum fuerit non repetebat: poſtea emptor p exceptionem quĩquẽnalis pręſcriptionis dñm rei repellebat. Et hoc obtinebat vſque ad tempus diui Zenonis. Poſtea autem conſtitutio bonæ memoriæ Zenonis, illis, qui à fiſco vendente rem alienã vt ſuam, aliqd emerint, aut titulo donationis, vel alia quacunq; iuſta cauſa acceperint, bene proſpexit. nã in conſtitutione Zenonis cautum eſt, vt illis, qui à fiſco alienam rem vendẽte vt ſuã aliquid accipiũt: ſtatim ſecuri fiãt & exiſtãt victores ſiue agãt aduerſus alios, ſiue ab alijs cõueniant. Sed certè dñe vr̃ mihi, q iniqua ſit cõſtitutio Zenonis. q̃ ſtatuit ita veros dños per alienationẽ à fiſco factam ſtatim excludi. Ad hoc rñ. Amice, non eſt ita iniqua cõſtõ Zenonis ſicut tibi vr̃. nã in eadẽ cõſtitutione & dñis rerũ pſpectum eſt. Licet.n. aduerſus emptores venire nõ poſſint, actiones tñ ſuas, ſi quas ſibi in hypotheca, vel dñio rerũ à fiſco alienatarũ putauerit cõpetere: p eandẽ cõſtitutionẽ vſq; ad quadriennium aduerſus ſacratiſſimum ęrarium poterunt exercere. Sed dñe, iam video qd dñs Zeno ſtatuit in alienationib. factis à fiſco vendente rem aliená vt ſuã. Sed ponamus q Imper. vẽdat aliquã rẽ de patrimonio pprio, qđ habuit ante diadema imperij: qd iuris erit ĩ caſu iſto? Ad hoc rñ. q idẽ iuris in caſu iſto erit qđ ſtatutum fuit in cõſtõne Zenonis. Nam in conſtõne quã nuper promulgauimus de ijs, qui à noſtro priuato patrimonio, vel à patrimonio venerabilis Auguſtę aliquid acceperint: ſtatuimus eadẽ p oĩa ſeruari, q̃ in pręfata diuæ memoriæ Zenonis conſtõne continentur. Et hęc dicuntur vſq. ad fin. tit. Franc.

a Diutina. Scilicet decem annorum inter præſentes, vel viginti inter abſentes, vel trienniũ: vt ff q & à qui. l. ſi cum fidei. §. Ariſt. & ĩ. eo. in prin. huius tituli. & C. eo. l. diutina. Accur.

Aliqñ p anno. Mand. in ſei caſus Annales, poſt nu. 9.

b Et hæredi. Hæres iure ciuili, bonorum poſſeſſor iure prætorio; vt ĩ. de bo. poſ §. quos autem.

c Cõtinuatur. Niſi ipſi hæredi tradita ſit poſſeſſio: vt ff. eo l. hæres eius.

d Sciat. ff. de acq. rer. do. l. quæſitum. ij. reſpon. contra. Sol. ibi hæres ſciebat rem eſſe eius, qui cauſam à teſtatore habet; vt legatarij: quod nocebat. hic alterius ſciebat: quod non nocet ad vſucapionem.

Præſcribit hæres cum mala fide.

e Noſtra conſtitutio. vt C. de vſucap. transfor. l. 1.

f Similiter. Non ſolum præſcriptione.

g Tẽpora. ſ. vt cõtinuentur, ſed in hoc differt, qa in titulo ſingulari vtrunq;. ſ. emptorem, & vẽditorem bonam fidem habere oportet: vt ff pro emp l. 2. §. ſi eam rem. aliás contra. ſecus in vniuerſali tit. vt hic. Et eſt ratio. quia ſi hæres non adiret, hæreditas cõpleret: vt ff. eo l. nunquam. §. vacuum. quia eſt eadem perſona: vt in auth. de iureiu. à mor. p̃. in ſi. 3. reſp. ibi. cum vnq. col. v. concor. cum hoc. §. ff. pro emp. l. ij §. emptori & §. ſi defunctus. & fit hæc coniunctio ad lucrũ & ad damnum: vt ff. quemadmo. ſer. amit. l. ſi quis alia §. tempus.

Et per Q. Mãdo. in 12. q6. Regu. de Anna. nu. e. 2.

h Edicto Ideſt, præcepto generali: aliás prætorum dicũtur edicta: vt quod metus cauſ & ſimilia: vt ff. quod metus cau. l. ſi mulier. circa prin. Accurſ.

Fiſcus vẽdit rẽ, vel vt ſuã vel vt alienã.

i A fiſco. Vt à procuratore imperalium rerum. nam de patrimonialibus dicitur ĩ. eo. in fin.

k Emit ſ. à fiſco vẽdẽte vt ſuã, à quo edicto res minorũ excipiunt. vt C. ſi aduer. fiſ. l. ii. Si aũt vt alienã, vt qa ceſſatũ eſt ĩ ſolutione tributorũ. tũa exigunt. Et q ſit dẽbitũ, & q ſit ceſſatũ: vt ſi aduerſus fiſ. l. ſi. & ſi pp pu. pẽ. l. ſi. ij. rñ. forte biẽnio: vt ff. loc. & cõdu. l. qro §. inter. verſ. quęro. Item tertio, q res ſubhaſtet, i præconiſetur: vt C. ſi propter pu. pen. l. fina.

ADDITIO. Et plura alia requiſita vide per Ang. hic, & per gl. in l. j C. de ſi. inſtr. & iur. haſt fiſ. li. x.

l Conſtitutio. C. de quadrienn. præſcrip. l. omnes.

m Bene pſpexit. Corrigendo edictum diui Marci.

n Statim. ff. de peti. hære. l. etiam ſi. § ne ſi quis. in gl.

sive experiantur, sive cõveniant. Adversus autem sacratissimũ ærarium usq; ad quadriẽniũ [a] liceat ijs intẽdere q̃ p dñio, vel hypotheca earũ rerũ, q̃ alienatæ sunt, putaverint sibi quasdã competere actiones. [b] Nostra aũt divina ɔstitutio, [c] quã nup pmulgavimus, et de ijs, q à nostra, [d] vel venerabilis Augustæ domo aliqd acceperint, hæc statuit, q̃ in fiscalib. alienationib. pfatæ Zenonianæ constitutionis cõtinent.

TITVLVS VII.

DE DONATIONIBUS. †

Donatio causa mortis dicitur, quæ ob mortis imminentis, vel futuræ suspicionẽ fit, quæ (semota veteri dubitatiõe) instar legatorum ferè per omnia redacta est. Renocatur aũt donatoris convalescentia, et pænitẽtia, itẽ donatario præmoriente.

Est & aliud genus adqsitiõis, [e] donatio. Donationũ ãt duo sunt gña: mortis cã, & nõ mortis [f] cã. Mortis [g] cã donatio est, q̃ pp mortis fit suspicione: cum qs ita donat, vt si qd humanitus ei cõtigisset, [h] hẽret is, q accepit: sin aũt supervixisset: [i] is, q donavit reciperet: vel si eũ donationis pœnituisset. [k] aut prior decesserit is, cui donatũ sit. Hę mortis cã donationes ad exemplã lega-

gl. emerit ꝫ. Sol. ibi. in vniversitate hic in re singolari loquitur. Alij dicunt q hic corrigitur. [i] Et eodem modo (scilicet primo; nõ secundo) respon. ad l. Codi. de hære. vel act. ven. l. j. Item ibi erat res fisci.

[t] Quadriennium. Nisi sit minor, vel Reipublicæ cã absens, vt C. de resti. mil. l. neque.

[b] Actiones Sed q̃? Respon. condictio ex hac lege. secũdũ Ioann. sed P. in rem dabat hic non dño contra dũm. arg. C. de hęre. vel act. ven. l. j. contra. solu. ibi de vniversitate ven dita, hic de re singulari.

[c] Constitutio. C. de quadrien. pręs. l. bene a Zenone.

[d] A nostra. idest à privata nostra substãtia: sed ĩ. de fisca li dixit: vt C. d quadrien. pręcri. l. bene à Zenone. Accur.

DE DONAtionibus.

Iste tit. continuatur per Imperatorem. Dictum est suprà de quibusdam modis acquirendi, s. de acquisitione quæ fit per vsucapionem & præscriptionem. Nunc dicendum de alio modo acquirendi, quæ fit per donationem.

Est & aliud. Totus iste ti. dividit in qnq partes. Primo ponit continuationẽ cum d stinctione bimembri. Secũdo de donatione cã mor. Tertio de donatione inter vivos. Quarto de donatione pp nuptias. Quinto de vna sequisitione de iure civili, q̃ est correcta. Secũda ibi in §. Mortis cã. Tertia ibi in §. Aliæ autẽ. Quarta ibi in §. Est & aliud. Quinta ibi in §. Erat olim. CASVS. Dñe, iam video qualiter per vsucap. & pręscrip acquiritur dñium rerum de iure civili: nunqd sunt plures modi acquirendi dñiũ de iure civili? Ad hoc resp. Instin. q sic. Est. n. ali⁹ modus civilis acquisitionis, videlicet donatio. vnde hic de don. videndũ est. & hoc in j. parte. Sed pone in secunda. Domine, iam video, q vultis tractare de dona. ponatis mihi aliquã divisionem donationũ? Ad hoc rñ. Donationum duo sunt genera. Est enim quædam donatio inter vivos, & alia causa mortis. Sed dñe, dicatis mihi quid censetur donatio causa mortis? Ad hoc rñ. Amice, dona. causa mortis est, q̃ fit pp mortis suspicionem: veluti si quis donat, vt si ipsum mori contigerit, remaneat dona. penes donatarium & huiusmodi mortis causa don. trib⁹ modis revocatur. videlicet si donator convaluerit, vel eum donationis suæ pœnituerit, aut si donatarius prius decesserit: & huiusmodi mortis causa dona p omnia ferè ad exemplum legatorum redacta est. Nã cum ante tempus nostrũ veteres iurisprudentes dubitarent, vtrum donationẽ causa mortis oporteret obtinere similitudinem cum legato, an cum donatione simplici inter vivos: & quidã antiq eã vellẽt donationi simplici comparare, & quidã legato: ob huiusmodi discordiam antiquorũ sopiẽdã à nobis ɔstitutũ est, vt huiusmodi dona. causa mor. p oĩa ferè legatis cõnumeretur: & sic omnino procedat quẽadmodum nostra constitutio procedere constituit: & vt breviter de hac donatiõe expediam⁹, tu summa scire debes, q mortis causa dõatio est, cũ aliqs ita donat, vt magis velit seipsũ habere, si convaluerit, quã donatariũ: magisq; donatariũ si moriat, quã hẽdẽ suũ: sicut Homer⁹ recitat Telemachũ his verbis expressis donasse Piręo. Et hęc dicunt vsq; ad illum §. aliæ auté. Franc.

[e] Acqsitionis. Scilicet de iure civili. nã per stipulationẽ dictum cõtrahebant, scilicet donatio: q̃ scilicet stipulatioẽ ã iure civili: sed hodie fit nudo pacto: vt C. eo l. si qs argẽtum. §. fi. & ĩ. de act. § deſtituta. Vel dic eam esse iuris civilis approbatiõe, nõ inventione, sed iurisgentium: vt ĩ. de rerũ divi. §. per traditionem. Vel dic. sui origo fuit de iuregentium vno modo. scilicet per traditionem: ac postea de iure civili fuit ille modus approbatus. & alios invẽtus, s. per stipulationẽ. Tertio per Iustinianum additus est tertius, puta per nudum pactum. Accu.

[f] Et non mortis. Si largè hæc duo mẽbra accipiuntur, in textu nil deest, & pprie ponunt gña. nam multæ species sub quolibet cõtinentur. & hoc approbo. Vel accipe stricte p duabus speciebus tantum donationum. s. simplicis inter vivos, & simplicis causa mortis. adde alias donationes, vt legatum, vt ĩ. de lega. in prin. Item donationẽ propter nuptias: vt ĩ. eo. §. est & aliud. Item & quod est ĩ eo. § fina.

[g] Mortis. Scilicet instantis, vel futuræ: vt ff. eo. l. ij. iij. iiij. v. vj. si quidem vbiq; mors timenda est, cũ eius dies incertus sit: vt ff. eo. de mor. cau. do. l. senatus. §. mortis. & de condi. & demon. l. j.

[h] Si quid humanitus ei contigisset. i. si moriat: vt ff. de verb. sig. l. si vulgari. §. fin. & debet hoc exprimi: aliàs non est mortis causa donatio. vt ff. eod. de mortis cau do. l. Seia. §. fi. nisi ex cõiecturis appareat eum velle donare causa mortis.

ADDITIO. Nota. q ad hoc, vt sit donatio causa mortis, requiritur q fiat mẽtio mortis. Item no. glo. Bar. Ang. & Raph. & Imol. in d. l. Seia. §. fi. & glo. & Bar. in l. Seia. ff. de du. præleg. & Bart. in l. quæ dotis. in fin. j. col. ff. solu. matr. aliàs autem licet aliquis sit in extremis cõstitutus, si simpliciter donat, nec adiecerit causa mortis, intelligitur donatio inter vivos. & est tex. singularis in d. l. Seia §. fin. quod no secundùm Ang.

[i] Supervixisse. i. cõvaluisset & ita trib. modis revocatur, vt hic subijcitur, & ff. si cer. per. l. nõ omnes.

[k] Pœnituisset. Quia voluntas est ambulatoria vsq; ad mortem.

[s] Et istã cõiter approbant oẽs: quia illo iure hic pscri ptio erat incognita. Ad l. s. sh. q ibi cunvenie batur ex natura rei q̃ continet credita & debita: non ex eo q esse. aliena: q ad sẽ ipsum s. hæredi tatem nõ emptor sed fi. eis cõvenitetur, las.

† Franciscus Baldui. hoc li. eo te stetur Apel lũ adserere vidisse se exẽplar vetus hatũ institu tiunũ cõscriptum añ annos quadringentos in quo adiuncto modũ distinctus erat hic d. donatiõe Titulus, vt prior ps q tractat de Donationib. cã mortis, subseq atur titulũ de Legatis. altera pt subij citur tit. Mandati.

[s] Etiam si sit donatio cã mortis: sm cõiter docto. de quo vide Ang. in §. in psonã ĩ. de act. & Chr. ĩ. eo. in gl. manifestaverit.

[•] Hoc verum cum quid agit facinorose, secus vbi virt⁹ exercet. quia tũc non est timenda mors. Seneca: sic discas quasi nũquã moriturus, sic vivas, quasi cito moriturus nil. n. mali in morte ẽ. Tulli. viro forti nõ modo non timẽda mors p patria, est, sed appetenda. Egi. Fer. Donatio cã mortis nõ ẽ, nisi exprimat mors.

Mors multis quẽ significam⁹, vt annotavit Mãd. in Glo. Facult §. sanè. i vers. diẽ clausit.

torū a redactę sunt per oīa. b Nā cū prudētib. ambiguū fuerat, vtrū donationis, c an legati instar eā obtinere oporteret, & vtriusq; causæ qdā habebat d insignia, & alij ad aliud genus eā retrahebāt: e à nobis constitutū est, vt per oīa ferè legatis f cōnumeretur: & sic pcedat, quēadmodū nostra cōstitutio g eā formauit. Et in summa h mortis causa donatio est, cū magis se quis velit i hēre, k quā eū, cui donat: magisq; eum, cui donat: quā hęredē suum. Sic & apud Homerū l Telemachus donat Piræo. †

Τὸν καὶ Πείραιος πρότερος
μῦθον ἔειπεν.
Τηλέμαχ' αἶψ' ὄτρυνον ἐμὸν
ποτὶ δῶμα γυναῖκας.
Ὡς τοι δῶρ' ἀποπέμψω, ἅτοι
Μενέλαος ἔδωκε.

Τὸν δ' ἄν Τηλέμαχος πε-
πνυμένος ἀντίον ηὔδα.
Πείραι', οὐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπως
ἔσται τάδε ἔργα,
Εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες
ἐν μεγάροισι
Λάθρη κτείναντες πατρώϊα
πάντα δάσονται,
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐ-
παυρέμεν, ἤ τινα τῶνδε.
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ
κῆρα φυτεύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν
πρὸς δώματα χαίρων.

Inter viuos donatio est, quæ nulla mortis suspicione fit, sed ex pura liberalitatis fontibus procedit: quæ solo consensu perfecta, temerè non renocatur: egetq; publica insinuatione, si quingentorum aureorum summam prætergrediatur: in certis tamen casibus etiam citra insinuationem, effectum sortitur.

Aliæ autem m dona-

ad mortē: vt ff. de adi. lega. l. iij. in fi. & qa donatio est ob causam, scilicet si moriar, & sic possum pœnitere: vt ff eo. de mor. cau. do. l. senatus. §. j. in fi. & ff. de condi. cau. da. l. iij §. ij.

a Ad exemplum legatorum. Quantum ad vim & ptātem: qa sicut legata morte pfirmātur, ita donationes causa mor. vt reuocari non possint.

b Per omnia. Subaudi ferè, vt statim dicet: nam in multis differunt.

c Donationis. Scilicet simplicis, & inter uiuos: aliàs non esset huiusmodi distinctio, cum omne legatū sit donatio: vt patet ex definitione eius: vt ff. de leg. ij. l. legatum.

d Habebat. Scilicet donatio causa mortis. nā cum donatione iter viuos hēt isignia: vt sit liberalitas. cū legato, vt morte cōfirmet, & vt detrahatur Falcidia: vt C. ad leg. Fal. l. fi.

e Retrahebāt. Subaudi, & alij ad aliud.

f Ferè legatis. Dicit ferè, quia in quibusdā discrepat à legatis. ecce. n. si donas I annos singulos: donatio vna est, sed legata plura: vt ff de don. cau. mort. l senatus. §. fi. itē legatum ab hærede semper traditur: vt patet ea definitione legati. j. de leg. in prin. donatio autem vel ab hoc, vel ab alio. Item in donatione obligat donans, in legato non. Item si testm accuso: perdo legatum, non donationem: si th accuso vt falsum: ar. ff. de his qoib. vt indig. l. post legatum. §. qui mortis. Item aliter substituitur in legatis, secundum quosdā: vt ff. de don. cau. mor. l. ei cui mortis. & de leg. ij. vt hęredib. Item filiusfamilias donat: sed non legat: vt ff. eo de mor. causa do. l. tam is & j. quib. non est permis. fac. testa. in prin. Item in legato tria tpa cōsiderantur, vt sit capax legatarius. vt j. de hæredū quali. & dif. §. in extraneis. In donatione non: vt ff. de do. cau. mor. l. in mortis. Itē quia pro legato dat interdictum quorum legatorū. non p donatione. qd dic vt in summa. C. quorū lega. l. i. & in l. Marcell⁹. §. Paulus. ff. de do. cau. mor. Accur.

ADDITIO. Imò habet locum, quorū legatorū saltem in eo, quod excedit Falcidiam: vel si p donatarium sit occupata, secundūm Io Fab. & Ang.

g Constitutio. f. coram qninque testib. scriptura interueniente, vt C. eo. l. fina.

h Et in summa. Idest. vt breuiter de hac donatione expediamus: vt ff. eo. l. ij.

i Velit. Idest, vellet.

K Habere. f. si superuixerit: vt ff. eo. l. senatus. §. j.

l Et sic apud Homerū. i. sicut recitat poeta Homerus, q Telamachus dictis verbis expressis donauit.

Aliæ autem. CASVS Dñe, iam vidi exemplum de do. cau. mor. & de eius effectu, ponatis mihi exēpli de donat. inter viuos. Ad hoc rñ. Amice, sunt qdā aliæ donationes, quæ sine aliqua mortis cogitatione fiunt: & hmōi dona. inter viuos appellant & tales dona. legatis non comparantur. Si enim perfectæ fuerint, temerè reuocari non possunt. Sed dñe, dicatis mihi. qñ dicunt perfectæ? Ad hoc rñ. Amice, huiusmodi donatiōes pfectæ cēsent, cū donator voluntatē suę liberalitatis in scriptis, vl sine scriptis donatarijs manifestauerit, puta p talia verba, dabo vel donabo tibi talem rē. & in nra cōstitutione cautū est huiusmodi donatiōes semel pfectas traditiōis necessitatē ad exemplū venditionis in se habere: vt sicut venditor rē vēditā numerato tibi ptio tradet ppelli: ita donator post eā. ipsā liberalitatis vocē authoritate nostrę cōstitutiōis tradēdi necessitas ipōnat. Sed antiqui principes statuerunt donationes simplices summā ducentorū aureorum excedentes, sine isinuatiōe scripturæ non valere, nūqd placet vobis, quod illud hodie obseruetur? Ad hoc respon. q non. Nam cum constitutiones antiquorum principū statuerunt huiusmodi donationes simplices excedētes summam ducentorum aureorum actis interuenientib. insinuari, nostra constitutio huiusmodi summā vsque ad quingentos solidos ampliauit. & statuit vsque ad quingentos solidos sine omni insinuatiōe valere donationes, & per eandem constitutionem quasdam species donationum introduximus, quæ licet quingentos solidos excedāt tamen nullam insinuationem desiderāt: sed in se sine omni insinuatione plenissimam habent authoritatem. & alia insuper multa ad vberiorem exitum donationū inuenimus: quæ omnia & singula ex constitutionib. nostris, quas super hmōi donationib. fecimus, manifestissimè colligi pñt. Sed dñe, vos dixistis mihi s. q hmōi donationes simplices semel perfectæ nō possunt reuocari: nunquid est hoc generaliter verum? Respon. q non. Licet enim diximus tales donationes non posse reuocari. tamen sciendū est, q & si plenissimę sunt huiusmodi donationes: si donatarij ingrati extiterint erga donatores: licebit ipsis donatoribus per nostram constitutionē certis ex causis eas reuocare & hoc ideo statuimus, ne donatores, qui beneficiū suæ liberalitatis in alios contulerunt, ab illis iniuriam patiantur: secundum modos in nostra constitutione enumeratos. Et hęc vsque ad illū §. est & aliud. Fran.

m Aliæ autem. Nunc prosequitur aliud genus donationis dictum est de donationibus causa mort. nunc de don. simplici, idest, inter viuos. h. d. Accur.

† Hos vers. quidā hoc loco addidit ex Homero li. 17. Odissei neq; n. habentur in vet. exem. quorum hęc est interptatio. Hoc sermone viri Piræ⁹ admonet vitro: Telemache ad nras famulas age dirige sedes: Vt tibi, q dederat Menelaꝰ dona reportent. Ad quē Telemachꝰ sapiēs ita fatur oris: Piræe, haud eqdē hęc possū dignoscere fcā. Nāq; si me spaciosa p atria fuerit Occidāt, nāq; patrimōia fortes. His te malo frui dōis, quā quēlibet horum. Quòd si illos fato, menti & mulctaue ro morte. Tū mihi gaudenti referes do na omnia gaudens.

i Hoc intelligas, vt dicit glo. l. ēt. ff d inof. test. & plene p Io. d Imo in l. si ff. d donat. causa mor. An.

i Hoc est falsum se

cund Im Ange. ibi.

tiones sunt, quæ sine vlla mortis cogitatione fiũt, quas inter viuos appellamus, quæ nõ omnino cõparant legatis: quę si fuerint perfectæ, temerè a reuocari non pñt. † Perficiunt aũt, cùm donator suã volũtatẽ b scriptis, aut sine scriptis manifestauerit. c Et ad exẽplũ vẽditionis d nostra cõstitutio e eas ẽt in se habere necessitatẽ traditionis voluit: vt etiã si nõ tradant: f habeãt plenissimũ, & pfectũ robur, & traditionis necessitas g incumbat donatori. Et cùm retro principum h dispositiões insinuari eas actis interuenientib. volebant, si maiores fuerãt ducentorũ solidorũ: constitutio i nr̃a eã quantitatẽ vsque ad quingentos solidos ampliauit: quam stare ẽt sine insinuatione k statuit. Sed quasdã donationes inuenit, l * q̃ penitus insinuationẽ fieri minimè m desiderãt: sed in se plenissimam habent firmitatem. Alia n insuper multa ad vberiorem exitum donationũ inuenimus, quę omnia ex nostris constitutionibus, quas super his exposuimus, colligenda sunt.

Donatio inter viuos etiam perfecta, ex aliquibus causis reuocari potest. Aret.

Sciendum est tamen, quòd & si plenissimæ sint donationes: si tamen ingrati existant homines, in quos beneficium collatum est, donatoribus per nostram constitutionem o licentiam præstitimus, certis ex causis p † eas reuocare: ne illi, qui suas res in alios cõtulerint, ab his quandam patiantur iniuriam vel iacturam, secundum enumeratos in constitutione nostra modos.

a Temerè. Ideo dicit temerè: quia quandoq; reuocantur: vt ĩ. eo. §. sciendum.
b Voluntatem. Etiam nudo pacto: vt C. de dona. l. si quis argentum. §. fina. Accur.
ADDITIO. Si tñ donetur, factum requiritur, stipulatio, & traditio, sicut olim. Item præsentia donantis, & donatarij, vbi sit certæ personæ, secus si incertæ.
c Manifestauerit. Scilicet per verba futuri temporis: vt dabo, vel donabo, ad instar stipulationis vt ff. de verborum oblig. l. quinta. §. stipulatio. vel præsentis temporis: vt do, vel dono. cũ nudo pacto fiat: & pactũ etiam fiat per verba præsentis temporis: vt C. eod. de do. l. si quis argentum. §. fina. ff. de pact. l. tale. in princip. & in glo. ij.
d Venditionis. Ex hoc verbo dicebat M venditorem præcisè teneri ad rẽ tradẽdam. sic ff. de verbo. obliga. l. vbi autẽ non apparet. in fin. Ioan. contra. s. vt interesse dando * liberet: vt ff. de act. emp. l. j. in prin. & similitudo quæ hic fit, est in hoc, vt sicut necessitas imponit̃ venditori ad aliquid, sic & donanti: licet à principio nullus cogebat̃ vt C. de actio. & obliga. l. sicut. Sed nunquid donator de euictione tenetur? Respond. si incipit à traditione, non: vt ff eod de don. l. Aristo. in fin. r Si à pactione, sic: vt C. de iure do. l. j. Accur.
ADDITIO. Et est ratio: quia cum donatio sit doni datio. Iste paciscens obligatur expresè ad dandum. l. senatus. §. j ff. de don. cau. mort. & ideo non liberatur, nisi transferat dñium. secus autem, vbi sola traditio sine facto interuenit. Ex quo infertur, q̃ p euictione hic agitur primæua actione quasi nõ dederit, etiam ea nondum euicta in totum, vel p parte. Secus in venditione, vbi pro euictione noua nascitur actio, quasi per traditionem obligatione ablata quod not. pro præscriptione, & libelli formatione secundum omnes hic.
e Constitutio. Vt C. de do. l. si quis argentum §. fin.
f Etiam si non tradantur. idest, si tradere nolit donator. Accur.
g Necessitas. Per condictionem ex lege, quæ stricti iuris est. ff. eo. de do. l. eum qui. & C. eo. l. si quis argentum § fina.
h Retro principũ. l. eorũ, q̃ ante nos fuerunt ex nostra etiam patria vt C eo. de do. l sancimus. in fine.
i Constitutio. Vt C eo l. pen. in fine.
k Insinuatione. i. scriptura facta in pñtia publicarum personarum. a in actis, vbi superfluum ast testes adhiberi: cum publica monumenta sufficiant: vt C. eo. l. data & l. in donationibus.
l Inuenit. s. nostra cõstitutio: vt si donetur in redẽptionem captiuorum, vel à magistro militum donet̃ militibus: vel in refectionem dom* donetur alicui: vt C. eo. l. pen. Idem & si donet imperator, vł ei donetur: vt in authen. de non alie. §. si vero minor. colla. ij. & in authẽt. vt nõ fiant pign. §. quia igitur. colla v. Idem in donationa propter nuptias: vt in auth. vt spon. lar. colla. ix. in princip. Idem in remissione vsurarũ futuri temporis: vt ff eodem. l. Modestinus. Accur.
ADDITIO. Idẽ in donatione facta pro bene meritis l. Aquil. ff. eo. dummodo appareant, & eis proportionentur: secundum doctores.
m Minime desiderant. Licet quingentorũ solidorũ summam excedant.
n Alia. Veluti ne plures donationes diuersis temporib* factæ coaceruent̃: vt C eod. l. sancimus. §. si quis autem. Idem vt ij, qui pecuniam recipiunt in redemptionem captiuorũ, iurent se ibi bona side expendere. Item vt sacramẽto domini domus quęstio dirimatur: vt C. eod. l. pen. in fin.
o Constitutionem. Vt C. de reuo. do. l. finali.
p Ex causis. Quinq. s. vt si atroces iniurias in eum effundat: vel impias manus inferat, vel graue damnũ in bonis, vel vitæ periculũ intulit: vel si legi dictę in donando nõ paruerit: vt C. de reuo. do l. fi. Sed donatio liberto facta solo obsequio nõ pstito reuocat̃. aliud i libertate: vt C. de reuo. do. l. j. & de lib. cau l. solo. Est & hic arg. p dño, vt his causis possit reuocare feudũ. sic in auth. vt lib. decx. §. illud verò. coll. 6. & ff. de lib. agno. & alen. à paren. &e l. alimenta.
ADDITIO. Vñ versus. Quinq; modis pdo mihi q̃ donata fuere. Infero si dãnũ grauiter donantis in ęre. Hinc p ma si sit atrox iniuria facta: Si sit persona manuali vulnere tacta. Qñ suæ vitę crudeliter insidiabor. Ingratus dño, ea donata spoliabor. Ingratum factum dic me cũ fregero pactum. Ius aũt reuocandi donationem ex causa ingratitudinis, nõ trã fit ad hæredes, si defunctus facultatem reuocandi habuit.
Est & aliud. CASVS. Dña, iam vidi de don. simplici, q̃ appellatur dona. inter viuos, nunquid est aliquod aliud gen* donationis inter viuos? Ad hoc rñ. q̃ sic. Est enim quoddam aliud genus donationum, quod veterib. iurisconsultis penitus erat incognitũ: sed postea à iunioribus principibus fuit introductũ: & secun-

Donatio an possit fieri sine stipulatione.

* Vt hic & c. vlti. l gl. in fi. extra eo.

* Triplex ẽ interesse. Cõuentum, vt p̃ rũ, quod aduenit. ẽ õe, vt quãti res cõitar valet. Singulare quod verumq; aliorũ excedit, sm gl. in l j. ff de act. emp. Egi. Pet.

r Nisi de ipsa ẽt nuda eẽt p missum. vt l. ij. C. de cuic. secũdũ Ange. & Ias. Iñ debet itelligi q̃ pcesserit conuẽtio falsẽ ordine intelectur, cũ aliàs ex sola traditione nõ transferat dñium. secundũ Cau. hic.

a Puta qualiscũque indicis etiam extranei, nec habet necesse decretũ soet ponere. Et præ hæc omnia fieri ẽt ex interuallo, q̃ si nõ interuenerint non annullãt totam donationẽ: sed p parte tñ in qua excedit. Ang. Et an insinuationi possit renunciari: & sina ea donationẽ valida ri: & an simplici remissiõe ipsa insinuatio, Itam in accessiona debitoris citatio reguirat̃, vide Ang & Ias. hic.

* Aliàs. statuit.

† Scilicet pp ingratitudinẽ vt hic dr & nvj. q. vij. c. in nanid. & lvj. d. sic. c. satis peruersum & extra de do ca. vlt. Insinuatio quid, ast.

Donationes inter viuos certis ex causis reuocantur.

& secundum eos donatio ante nuptias appellabat, & in se habebat tacitã cõditionẽ, vt videlicet tũc rata esset hæc donatio. & effectus haberet cũ matrimonium esset subsecutũ. Sed dominę quare appellabat ante nup. Resp. quòd ideo quia semper ante nu. fiebat, licet effectũ nõ hẽret. nisi nuptijs subsecutis: & nũq̃ post nup. celebratas talis donatio potuit inchoari. sed postea diuus Iustinus pr meus hmôi obseruationẽ semiplenè correxit. Nam cũ permissum fuerat dotes constante matrimonio posse augeri, permisit in cõstitutione sua huiusmodi dõatio. ante nup. & post nupt celebratas ad similitudinẽ dotiũ posse augeri: sed tñ nomẽ inconueniens penitus remanebat. nã ante nup. vocabat vt prius: licet ex cõstitutione sua post nup. tale susciperet incrementũ: & ita augebat post nup. tñ añ nup. appellabat. Et ita manifestè patet, quod nomen non bene cõsonabat rei: vnde nos plenissimo fini sanctiones tradere cupientes, & consona nomina reb. esse cupientes, vel studenter, in nostra constitutiõe statuimus, vt huiusmodi don. nõ solum post celebratas nup augmẽtum susciplat, sed etiam initiũ suscipere possint. & in hoc dotibus paeificantur. vt quẽadmodũ dotes constante matrimonio non solũ augeri, sed etiam de nouo fieri possũt, ita huiusmodi donationes. quę ꝓpter nuptias introductæ sunt, non solũ constãte matrimonio cõtracto augeri: sed etiã de nouo cõstitui possint. & hæc dicuntur vsque ad illum § erat olim &c.

Propter nuptias donatio (quæ olim ante nuptias dicebatur) non solũ contracto matrimonio augeri potest, sed etiam consti tui, & initium sumere.

Est & aliud genus inter viuos donationis, quod veterib. quidẽ prudentib. penitus erat incognitũ: postea autẽ à iunioribus diuis principib᷒ itroductum [a] est, quod ante nuptias vocabatur, & tacitam in se conditionem habebat, [b] vt tunc ratum esset cum matrimonium esset insecutum. [c] Ideoq; ante nuptias appellabatur, quòd [d] ante matrimoniũ efficiebaẽ: & nunquam post nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem diuus Iustinus pater † noster [e] cum augeri [f] dotes & post nuptias fuerat [g] permissum: si quid tale [h] eueniret, & ante nuptias augeri donationem, & constãte matrimonio sua cõstitutione ꝑmisit. [i] Sed tñ nomen inconueniens remanebat: cum ante nuptias quidem vocabatur, post nuptias autem tale accipiebat incremẽtum. Sed nos plenissimo fini tradere sanctiones cupiẽtes, & cõsequentia [k] nomina rebus esse studẽtes † constituimus, [l] vt tales donationes non augeantur tantum, sed etiam cõstante matrimonio initium accipiant: & nõ ante nuptias, sed propter nuptias vocentur: & dotibus in hoc exæquentur, [m] vt quemadmodum dotes constante matrimonio non solum augentur, sed etiam fiunt: ita & istę donationes, quæ propter nuptias introductæ sunt, non solum antecedant matrimonium, sed eo ẽt contracto [n] augeantur, & constituantur.

matrimoniũ, vel verus augeaẽ. & ęqualitas: vt C. de do. ante nupt. l. fi. §. si igiẽ dote. Si ante matrimoniũ poterat esse inæqualitas: vt C. de pact. cõ. l. ex morte in prin. Sed hodie æqualitas est ante & post in cõstitutiõ, & in pactis lucrorũ: vt quãtũ dat uxor i dotẽ tãtũ det in datione ꝑꝑ nuptias marit᷒. & sicut hic fit dominus dotis, sic illa donatiõis ꝑpter nuptias: vsumfructũ tamẽ habeat maritus, ne accidat matrimonij onerib. dotẽ nõ seruire. Nã æquitas suggerit, q̃ dos debeat esse ibi, vbi sũt onera m̃rimonij, vt ff de iur. do. l. dotis fruct᷒. & l. plerunq; §. si serui. eum tñ tũdem redilatur vxori, ex qua donatiõe ꝯsuliẽ mulieri soluto matrimonio, si res dotales non existant: & quia nõ potuit alienare maritus, etiam ea cõsentiẽte: [z] vt j. ti. ꝓxi. in prĩ. licet alias iuri hypothecæ possit renunciare: vt C. ad Velle. l. etiã. & l. iubem᷒. & in auth. siue à me. eo. titu. C. Et sicut dos vxori, sic & talis donatio iure redditur viro, soluto matrimonio cũ sit æqualitas: vt in authen de æqua. do. §. j. col. vij. est & sponsalitia largitas quãdo sponsus spõsæ ꝑ verba de futuro, vel contra donat purè, nõ respectu dotis, quæ similiter cõditionẽ matrimonij habet: vt C. de do. ante nup. l. cum veterum & l. si à sponso. Acc.

ADDITIO. Tu dic q̃ aliqñ fit ex mera liberalitate hoc expsso. q̃ nullo casu repeti possit. & habet locũ l. si mater. C. de do. ante nu. aliqñ fit simpliciter nullo expresso: & tũc olim ꝓsumebaẽ ex mera liberalitate, & erat irreuocabilis. l. ij. l. vl. tit. eiusdẽ. & l. si tibi. C. e. hodie verò ob cãm futuri m̃rmonij. l. cũ veterũ. e. ti.

[n] Sed eo etiã cõtracto. Hodie hoc corrigitur in Authen. de æqua. do. col. vij.

[a] Introductum. Vt C. de do. ante nup. per totũ tit.

[b] Habebat. Et hodie habet, si fiat donatio prius, nã & postea fieri potest: vt j. eo § sed tamen.

[c] Insecutum. De iure, & de facto.

[d] Quod. Idest, quia.

[e] Pater noster. Sic j. quibus non est permiss. face. testamen §. cęcus.

[f] Cum augeri. Idest cum hoc non esset [z] Acc.

[g] Fuerat. Etiam ante se &c.

[h] Tale. Puta, quia augeatur dos.

[i] Permisit. Scilicet diuus Iustinus: vt C. de don. ante nup. l. penu.

[k] Et consequentia. Ali's conuenient'a. sic C. de epi. & cle. l. decernimus. in fi gl. fi. & in summario. & de off. præfec. vrb. l. j. in fi. & de defen. ciui. l. defensores arg. contra. C. de consti. pec. l. ij. §. pe. & ff. de adi. leg. l. j § conditio.

[l] Constituimus. C. de dona ante nup. l. fi.

[m] Exæquentur. Si de nouo fiat donatio vel dos post

† Patrem suum Iustinũ vocat quod ab eo adoptatus esset: cum tamen fuerit eiusdẽ Iustini ex sorore nepos.

Dos, & donatio propter nuptias debẽt esse in æqualitate &c.

Dos datur vt inde matrimonij onera supportẽtur.

[z] Aliàs cum hoc esset.

† hic est casus in quo filius coerigit patrẽ, nec obstat Auth de nu. §. si vero expe. Egidi. Per.

[z] Nisi post bienniũ iterũ cõsentiat & ex alijs bonis q̃ supsunt sibi sit cõsultum: nec tunc sibi pręiudicat nisi quatenus probetur versum ĩ rem suã. Ang. Hodie tamẽ de cõsuetudine talis donatio nõ cõstituerent. vt vult gl. in authẽ. ęqualitas. C. de pac. cõ. & Bal. in authen. dos data. C. e. Ias.

Erat olim. CASVS. Dñe. vidi plures modos acq̃rẽdi de iu. ci. nũqd adhuc reperiunẽ plures modi ciuilis acq̃itiõis? Respõ. q̃ sic. Erat eñ olim aliut modus ciuilis acquisitiõis ꝑ ius accrescẽdi, qđ qdẽ ius accrescẽdi erat tale. Si duo habebãt seruũ cõmunẽ, Petrus. & Mar. si Petrus solus inter viuos, vel in vltima volũtate cõmunẽ seruũ manumitteret, libertas nõ valebat: sed in eo casu pars Petri penitus amittebaẽ: & Mar. nolẽti manumittere accrescebat: & ita seruus, qui prius cõmunis erat, totus Martino ꝑ ius accrescẽdi acq̃rebaẽ. sed cũ hoc pessimũ fuerat exemplũ seruũ qdẽ manumissum libertate defraudari. & impositiõe libertatis humaniorib. dominis dãnũ inferri & seuioribus lucrum acquiri: ideo hoc quasi inuidia plenum pio remedio per nostrã cõstitutionem duximus corrigendã: & inuenimus viã ꝑ quã-

tā manumiſſor, quā ſocius eius manumittere noleñ, quā etiā ſeruus, qui libertatē accepit, noſtræ permiſſionis beneficio cōmuniter perfruunt. Statuim*.n. vt libertas ſeruo cōmuni impoſita debitum effectū ſortiatur. Manifeſtū eñ eſt antiquos legiſlatores in fauorem libertatis multa contra regulas communis iuris ſtatuiſſe, & ſtatuim*, quòd dominus qui libertatē impoſuit, ſuæ liberalitatis ſtabilitate gaudeat: & ſocius indēnis conſeruetur: & preciū ſerui manumiſſi domino manumittente ſeruū ſecūdū partē dominij ꝯſtitutione defi niti accipiat. Et hęc vſque in fin. ti. Frā.

a Exemplo. Sic C. de probati. l. exēplo.

b Noſtram conſtitutionem C. de cōmu. ſeru. man. l. j §. ne auté. & §. ſin autem ſocius.

Libertatis fauor in quibus conſiſtit.

c Cuius. ſcilicet libertatis.

d Communes. Scilicet: vt libertates per le. Falci. nō minuantur. Item vbi non valet teſtamentum, libertates non reuocantur. ff. de in offi. teſta. l. Papiu. §. ſed ao & libertates. & §. fin. idem ff. de fideicom. libe. l. generaliter. § ſi qui ſeruo.

Aliàs ſeuerioribus.

Aliàs accedere.

e Definiuimus. C. de commu. ſer. ma. l. j. §. ne autem. & §. ſin autem ſocius.

Vendere quis compellitur aliqñ.

f Accipiente. Vel eo depoſito: vt C. de com. ſer. ma. l. j. §. ne autē. & §. ſi autē ſocius. Et not. quòd cōpellitur quis vendere, quod eſt ſpeciale contra regu. vt C. de contrahen. emp. l. inuitū. & C. de iure delib. l. nec emere. qđ plené no. in auth. de fideiuſ. §. pen. col. j.

Hodie ſi vnus ex dominis manumiſit ſeruum cōmunem: ſeruus efficitur liber: et ſocius cōſeruatur indemnis, dato ſibi pretio partis ſuæ. h. d. Are.

Erat olim & alius modus ciuilis adquiſitionis p ius adcreſcēdi, qđ eſt tale. Si cōem ſeruū hñs aliquis cū Titio, ſolus libertatē ei impoſuerit, vel vindicta, vel teſtamento, eo caſu pars eius amittebat, & ſocio adcreſcebat.

Sed cùm peſſimū fuerat exemplo, a & libertate ſeruū defraudari, & ex ea humanioribus quidē dominis damnū inferri, ſæuioribus * autē dominis lucrū adcreſcere: * hoc quaſi inuidiæ plenū pio remedio p noſtrā cōſtitutionem b mederi neceſſarium duximus.

Habet caſum, in quo cōtra iuris communis regulas quis inuitus rem ſuam vendere cogitur.

Et inuenimus viā, per quā & manumiſſor, & ſocius eius, & qui libertatē accepit, noſtro beneficio fruantur: libertate cū effectu procedēte; (cuius c fauore antiquos legūlatores multa ēt contra communes d regulas ſtatuiſſe manifeſtū eſt) & eo, q eā libertatē impoſuit ſuæ liberalitatis ſtabilitate † gaudēte: & ſocio indemni conſeruato, pretiumq; ſerui ſecundū partem dominij, quod nos definiuimus, e accipiente. f

† Idē eſt ēt ſi ſiſcus ſit ſocius qa e> inuito pote rit ſeruus manumitti ſm Nico. per l. 1. C. de vectig. & cōmiſſ. Egid. Per.

QVIBVS ALIENARE LIcet, vel non.

*D*ictum eſt ſuprà de acquiſitione facta per vſucapionem vel per donationem: nunc dicit per quos alienatio poſſit fieri, & per quos non. Are. Vel ſic continua, Suprà dictum eſt quomodo efficitur dominus iure gentium, vel ciuili, hic tractare intendit de quadam ſpecialitate quæ contingit circa eos, qui dominia rerum acquirunt: generale enim eſt, vt qui dominus eſt, poſſit alienare: & qui dominus non eſt, alienare non poſſit, hic in ſpecialibus caſibus contingit contrarium.*

ACcidit. Totus iſte ti. diuidit̃ in tres partes. Primo, qñ dominus non pōt alienare res ſuas. Secūdo ecōtra, quando non dominus alienat. Tertio redit ad primum caſum. Secunda ibi, Contra autem. Tertia ibi, Nunc admonendi. Vel diuide ſubtilius. Primo, qñ prohibetur alienatio ꝑpter rē, quæ eſt inalienabilis. Secūdo quādo permittitur ex pactione. vel propter publicā vtilitatem. Tertio quando prohibet̃ ratione perſonæ alienantis, vel ratione perſonæ in quā ſit alienatio: qa pupillus eſt

TITVLVS III.

QVIBVS ALIENare licet, vel non.

Etiam vxoris accedente conſenſu fundi dotalis alienatio, & obligatio viro (quamuis ciuili iure dotis dominus ſit) interdicta eſt.

ACcidit aliquando, vt q dominus rei ſit, alienare non poſſit; & contrà, qui dñs nō ſit alienandæ rei poteſtatem habeat. Nam dotale prædium g maritus

CASVS. In prima parte dicit iuſtinianus præmittēdo ea, de quibus intendit hic tractare; aliquando accidere, q ille, q dominus eſt rei, dominiū tamē eiuſdē rei in alium transferre non poſſit, vel caſu iſto, e conuerſo ſimiliter quādoque accidit, vt ille, q dominus non eſt, poteſtatem tamē dominiū tráſferēdi in alium habeat. & hæc dicūtur vſq; ad verſ. nā dotale i quo talis figuratur caſus: Domine vos dixiſtis mihi ē. q dominus rei aliquādo rem ſuā alienare non poteſt, ponatis mihi exēplū d hoc. Ad hoc reſp. Amice, ecce maritus licet ſit dñs prędij dotalis, tamē inuita muliere ꝑdiū ſibi in dotem datū per legem Iuliā de fundo dotali, alienare ꝓhibet̃; & hypothecas earum rerum, quæ volente ēt muliere ſiebant. quam legem Iuliā per cōſtitutionem noſtrā correximus, & in meliorem ſtatum deduximus. cū enim prohibitio le Iul. tantummodo in rebus immobilibus italicis locum habebat: & alienationes rerum dotaliū. etiam in omni re, q inuita muliere ſiebāt, inhibebat: veri que remediū adhibuimus: & ſtatuimus. vt non ſolū in italia interdicta ſit alienatio, vel oblig. rerum dotā. ſed ēt in omni prouincia, quæ Romano ſubiecta eſt imperio. & nō ſolummodo inuita muliere locū habeat huiuſmodi prohibitio, ſed alia neq; alienatio, vel obligatio, licet de cōſenſu mulieris facta fuerit, robur obtineat. & hoc ideo ſtatuimus. ne fragilitas ſexus muliebris, quæ de facili ad conſentiendū alienationi p blanditias mariti poſſet induci, in pniciem ſubſtantiæ mulierum videatur conuerti, & hæc vſque ad illum §. contra autem. Franc.

g Dotale præd. ū Scilicet inæſtimatum: vt C. de rei vxo. actio. l. j. § & cum lex. verſic. in fundo autē. t alias ſi æſtimatum eſſet, poſſet alienari, niſi ęſtimatio fiat, vt ſciatur quantum valet: vt C. de iu. dot. l. quoties: & l. ſi inter virū. & de fundo dota. t. Et dic dotale. vel quaſi vt ff. de fund. dot. l. 3. & 4. Quid ſi res mobilis eſt? Reſpon. poteſt alienari, ſi maritus eſt ſoluendo. C. de ſer. pig. da. ma. l. t. facit. l. ſi ex lapidicinis. ff. de iu. do. Accu.

g Et ſ h's caſib. vbi non pōt alienari an fideiuſſor da tus à viro obligetur, vide Iaſ. hic.

Additio

inuita muliere [a] p legẽ Iuliã prohibet [b] alienare: [c] quãuis ipsius sit [d] dotis causa ei datum. qđ nos, legẽ Iuliã corrigentes, [e] in meliorẽ statũ deduximus. [f] Cùm.n. lex [g] in solis tñmõ reb. locũ habebat, q̃ Italicæ [h] fuerant, & alienatiões inhibeat, q̃ inuita muliere [i] fiebat: hypothecas aût earũ rerũ, ẽt volente ea: [k] vtriq; [l] remediũ imposuimus, vt ẽt in eas res, q̃ in prouinciali solo positæ sunt, interdicta [m] sit alienatio, vel obligatio: vt neutrũ eorum neq; cõsentiẽtib* [n] mulieribus procedat: ne sexus muliebris fragilitas i perniciem [o] † substantiæ earum cõuertatur. [p]

Pignus non solũ ex debitoris pactione à creditore distrahi potest, quãuis dominus non sit, sed etiam si nulla pactio de vendendo pignore interuenerit, modo iuris præscripta forma seruetur.

Contrà [q] aût creditor pignus ex pactione, quamuis eius ea res non sit, alienare [r] pt. † Sed hoc forsitan ideo videtur fieri, quòd voluntate debitoris intelligitur pignus alienari: qui ab initio contractus pactus est, vt liceret creditori pignus vendere, † si pecunia non soluatur. [s] Sed ne creditores ius suũ persequi impedirent, [t]

ADDITIO. Sed iure canonico indistinctè valet alienatio vxore consentiente, & iurante. c. licet mulier. de iureiur. lib. vj. nisi prius iurasset se nunquam tali alienationi faciendæ velle consentire.

a Inuita muliere. Ergo ea volente poterat, vt innuit, quod corrigetur statim.

b Prohibetur. Nisi prouocetur ad diuisionem fundi dota. ut C. de fun. do. l. fi. item nisi ex necessitates: ut C. de lib. can. l. j. Item nisi oĩ uniuersitate: ut ff. đ fun. do. l. j. Item nisi vertat ad utilitatẽ mulieris: ut ff. de iure dotium. l. fina.

c Alienare. Hoc largè accipias, siue dñiũ mutet. siue ius alijs ꝯstituat: ut C. đ reb. alie. nõ ali. l. fin. & i Auth. de nõ alie. §. alienationis. coll. ij. & ff. de fundo do. l. Iulianus. Accur.

d Ipsius sit. Scilicet de iuregẽtiũ, ut ptra dicunt: & ciuili. s. approbatione: secundũ Io. Alij dicũt de iure ciuili, s. fictiõe, nõ iuregentium: ut C. de iur. do. l. in rebus. Sed quod ibi dr de iure naturali vxorem dñam esse, verũ est primæuo iure, quo dr. Quicquid calcauerit pes tuus &c. nõ naturali, idest, iuregentium, sed rerum dña dr quo ad spem, & quantũ ad hoc, vt ex eis substẽtet: sicut filij dicunt dñi rerũ paternarum: vt j. de hære. quali. & dif. § sui. vers. sed sui quidem. & C. de furt. l. quamuis. & C. rer. amo. l. j. vel dña est inspecto exitu. sicut filius dicitur dñs vt ff. de libe. & posthu. l. in suis. Accur.

ADDITIO Circa hoc dicas, ꝙ verum, & effectuale dñium habet maritus: sed fictum, & interpretatum habet vxor, ex quo cum viro viuit continuò, & præsumitur eadem persona

e Corrigentes. In duobus capitulis, & in alijs non Accursius.

f Deduximus. vt C. de rei vxo. actio. l. vnica. §. & cũ lex.

g Lex Scilicet Iulia.

h Italicæ. Idest, in Italicis ꝓhibebat alienationem, & hoc erat primum eius vitium. Accur.

i Inuita muliere. Sed ea volente concedebat, & hoc erat secundum vitium.

k Volente ea. Similiter prohibebat.

l Vtrique. Scilicet vitio.

m Interdicta. Quid si fiat? Rñ. vendicat maritus constante matrimonio ꝯ factum suum veniens, cũ fuerit ꝯ legem: vt C. de agri. & censi. l. quemadmodum. circa fi. lib. xi. & de rei uẽ. l. doce. sed dissoluto eo mulier repetit: vt C. de iure do. l. in rebus. Idem in prælato ecclesiæ alienante rem ecclesiæ: quia pôt eam repetere prælatura durante: vt extra de reb. eccle. nõ alie. c. si quis presbyterorum.

n Neque consentientibus. Speciale vt suo fauori nõ possit renunciare: quia etiam reipublicæ interest: vt ff. sol. mat. l. j. sic ff. de pac. do. l. de die.

o In perniciem. Idest, destructionem.

p Conuertatur. Similia sunt, vbi etiam dominus non alienat: vt C. ad legem Iul. ma. l. fin. & C. de hær. & ma. l. manichæos. §. pen. & C. de præd. decu. l. fi. lib. x. & j. eo. §. nunc admonendi.

ADDITIO Vnde versus, Coniunx, ecclesia, furiosus, menteq; captus. Prodigus, atque minor, existens sub patre natus Aduersans fidei, maiestatis reus isti: Res alienare ꝓprias de iure vetantur. Prætacto debet sub iure decurio scribi. Aret.

Contra autem. CASVS. Domine, iã uidi casum in quo dñs alienare nõ possit. Pro Deo ponatis mihi exẽplũ qñ nõ dñs dñiũ rei in aliũ trãsferre pt? Ad hoc tñ. Amice, licet creditor nõ sit dñs rei obligatæ: tñ si ipse pignus ex pacto, vel lege alienauerit, dñiũ eius in alium transfert. sed forsan in primo casu, vide licet qñ ex pacto ubi facto à debitore pignus alienat, vr hoc fieri: quia voluntate debitoris intelligit pignus alienare, quia debitor ab initio ꝯtẽtus pactum fecit, vt liceret creditori pignus vẽdere, si intra tempus statutum non solueretur: & ita In casu isto pot* ex pacto, & voluntate debitoris vr dñium translatum, quam ex facto. siue traditione ipsius creditoris. Sed certè non solum in eo casu qñ pactum de distrahẽdo pignore à debitore interpositum est, licet creditori vendenti dñium pignoris ad alium transferre: sed ẽt qñ authoritate legis pignus distrahitur. Ne ergo creditores ius suum persequi diutius impedirentur, & etiam ne debitores nimis citò rerum suarum dñium amittant: nostra ꝯstõne vtriq; parti ꝓspectũ est, & p eandem ꝯstõnem certus modus est inuentus, p quẽ quidẽ modũ pignorũ distractio possit ꝓcedere: cui* ꝯstõnis tenore vtriusque partis indemnitati i eo casu, qñ pacti de distrahẽdo non intercesserit, sufficienter & abunde ꝓuisum est. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. nunc autem Fran.

q Contra. Idest, econtrario.

r Alienare pôt. Idem in iudice. vt ff. si ex nox. caus. ags. l. ij. & j. de offi. iud. in fi. Idem in flumine. vt ff. de aequir. rer. do. l. ergo. § alluuio. Idẽ in Imperatore & Augusta: vt j. de vsuc. §. vlti. Idem in prælatis ecclesiarum: vt in authen. hoc ius porrectum. C. de sacrosan. eccle. Idem in tutorib. qui dñorum loco obtinent: vt ff. de fur. l. interdum. §. qui tutelam. Idem in ꝓcuratore, qui habet liberam administrationẽ: vt j. de re. di. §. nihil añt, idem in seruis habentib. liberam peculij administrationẽ: vt ff de pig. act. l. si cõuenerit. §. fi. & l. seq. Vnde versus, Princeps, Augusta, iudex, ac officialis, Tutor, curator, ꝓcurator, fluuiusq; Creditor, exactor, prælatus, seruus habentur, Hi numero bis sex alienantes aliena.

s Non soluatur. Scilicet tempore constituto.

t Impedirentur. Vbi non esset pactio de pignore vendendo. Accur.

Ad quã prodest mulieri, & marit* ꝓuocare pôt. Ang.

Dotis dominiũ an sit mariti vel vxoris.

† Idest ne fragilitate naturæ in repẽtinã deducat inn[opiam]. l. j. §. & cũ lex. C. de rei vxo. acti. Egi. Per.

† Et sic pl* iuris i aliũ trãsferr quã ipse hẽat. de qua vl de gl. fi. i c. pastoralis. ex. do ture patr. Alienãs qñque rnperit, qđ alienauit Dñi multi sunt q̃ suas res alienare non pñt.

† Nõ etiã sibi loco debiti habere. nam hmõi pactum legis cõmissoriæ i pignorib. reprobatũ est, vt ponte capitosum l. vl. C. de pac. pign.

[t] In qua nõ venit dol*, nec ꝙ possit donat niti exprimatur. & tunc intelligitur de dona. inter viuos non cã mortis: Et qualiter libera administratio cõcedat, vide Ange. hic.

neq; debitores temerè [a] suarũ rerũ dñiũ amittere viderent: nr̃a cõstitutiõe [b] cõsutũ ẽ, & cert⁹ modus [c] impositus est, p quẽ pignorũ distractio possit pcedere: cuius [d] tenore vtriq; parti creditorum, & debitorum satis abundeq; prouisum est.

Pupillo rerum suarũ sine tutoris authoritate ĩterdicta est alienatio: iõ mutuo datas pecunias accipientis non facit, sed aut extantes vindicat, aut bona fide consumptas condicit, aut si mala fide absumptæ sint, de his exhibendis agit.

Nũc admonendi sumus, neq; pupillũ, neq; pupillã, vllã rẽ [e] sine tutoris authoritate alienare posse. [f] Ideoq; si mutuã pecuniã sine tutoris authoritate alicui dederit: [g] nõ ꝯhit obligationem: [h] qa pecuniã [i] nõ facit [k] accipiẽtis: ideoq; vindicari nũmi pñt, sicubi extãt. Sed si nũmi, quos mutuo minor dederit, ab eo, qui accepit, bona fide [l] cõsumpti [m] sunt, condici pñt: [n] si mala fide, ad exhibẽdũ [o] de his agi pt.

Solutione debiti facta pupillo, eiusve tutori, ita demũ debitor plenissimã cõsequitur liberatiõnẽ, si id iudicis interueniẽte decreto fieri contigerit. qꝫ si soli pupillo solutũ sit, et pecuniã adhuc saluam habeat, aut locupletior ex ea sit, exceptionis ope liberatur: alias nõ liberat.

[a] Temerè. i. nimis cito: vt ĩ. de don. §. aliæ autẽ. in princip.
[b] Constitutione. C. de iu. do. impe. l. fi. §. j. & ij. Acc.
[c] Certus modus. Vt si actum sit de vendendo, iuxta ꝯuentiõnẽ vendere possit. [a] Sed si nihil fuit dictum de hoc: nũtiabit semel, & tunc elapso biennio vendet: vt C. de iu. do imp. l. fi. na. §. j. & ij. Si aũt dictum fuit, vt nõ vendat. ter nũtiabit & tunc vendet. vt ff. de pigno. acti. l. si cõuenerit.

ADDITIO. Et inter denunciandum, quæ interualla sint necessaria: item qd si emptor non reperiat, vel pignus, plus vel min⁹ valeat quã creditum: item qd in pignore iudicali, vel pretorio: & an huic bñficio de vendendo pignore possit renunciari: vide Ange. hic.

[d] Cuius. Scilicet constitutionis.

Nunc admonendi. CASVS. Dñe iam vidi casum, in quo dñs alienare nõ potest. nunquid sunt plures casus, in quibus dñs rei suæ alienandæ ptãtem non habet? Et resp. qꝫ sic. qa neq; pupilli, neq; pupillę sine tutoris authoritate vllã rẽ alienare pñt, licet dñi rerũ suarũ censeantur. vnde si pupillus alicui mutuã pecuniã tutoris authoritate non interueniente dederit, obligationẽ mutui non ꝯhit. & hoc ideo, quia pecuniã, quam mutuo dat, accipientis non facit. vnde si numi à pupillo sine tutoris authoritate mutuo dati extiterint, vẽdicari poterũt. si tñ ipse, qui nũmos à pupillo mutuo acceperit, eosdem bona fide consumpserit: ad exhibendum cũ eo agi poterit. Et licet dixerim tibi, qꝫ neq; pupillus, neq; pupilla rei suæ dñium sine tutore in aliũ trãsferre possint: econuerso tñ omnes res, videlicet tam mobiles, quam immobiles sine tuto. pupillo, vel pupillę dari pñt: ita videlicet qꝫ dominium in eos trãsferatur. & ideo si debitor pupillo, vel pupillæ debitum soluerit, necessaria est ei tutoris authoritas. Si enim sine tutoris authoritate pupillo, vel pupillæ soluerit: beneficium liberationis non consequetur sed hodie euidentissima rõne in nostra ꝯstitutione, quã ad Cæsarienses aduocatos ꝓmulgauimus, statutum est: in qua quidem constitutione dispositũ est, ita demũ licere tutori, vel curatori debitorẽ pupillarẽ soluere, si primũ sine iudicio, & sine oĩ dãno sportularũ, & sine qualibet mercede tabulario pstanda hoc pmittat. Nã si iudex soluendũ pupillo pnunciauerit, & debitor post sñiam iudicis interpositam soluerit, hmõi solutio plenissimam securitatem obtinebit: qm in nullo euentu poterit debitor post hmõi solutionem iterum inquietari. Si verò aliter quam in nostra cõstitutione dispositum est debitor pupillo soluerit, & pupillus huiusmodi pecuniam sibi solutam aut saluam habeat, aut aliàs locupletior factus sit: licet debitor per huiusmodi solutionem ipso iure liberatus non sit, tamen pupillus adhuc eandem pecuniam petat: poterit debitor p exceptionem doli mali pupillum iterum petentem tanquã de pda solicitũ repellere. & hæc sunt vera, qñ pupillus habet pecuniam saluam, vel ex ea locupletior factus sit. Si verò pupillus hmõi pecuniam sine tut. authoritate sibi solutã, aut malè cõsumpserit, aut furto, aut alio casu amiserit: si iterum eandem pecuniam petat, tunc illi etiã debitori doli mali exceptio: quia nihilominus ad solutionem iterum faciẽdam cõdemnabit. & sibi imputet, qa dabiũ sine tut. autho. & non ſm nostrę cõstitutionis tenorem pupillo soluerit. Simititer in casu conuerso pupilli vel pupillę si ne tu. autho. soluere nõ pñt, quia id quod sine tut. autho. soluitur non fit accipientis. Nullius enim rei alienatio sine tuto. authoritate eis concessa est. Et hæc vsque in finem tituli d. cunctus.

[e] Vllam rem. Neque ratione proprietatis, neq; rõne possessionis, q̃ animo retinet, licet corporalem sine tutore perdere [a] possit: vt ff. de acqui. rer. domi. l. pupillus. & de acqui. pos. l. possessionẽ. Quid in adulto? Respon. si nõ habet curatorem, põt alienare, quæ seruando seruari non possunt. si habet curatorem similis est prodigo. vt C. de in integ. resti. min. l. si curatorem.

[f] Alienare posse. Sic ĩ. de autho. tut. in princip. ff. de solu. l. quod si forte. in fin. & l. pupillo. & ff. si certũ peta. l. non omnis. §. fin.

[g] Dederit. id est, [a] tradiderit. cũ dare sit accipientis facere: vt j. de act. §. sic itaq;. si poneres pprie, nõ haberet locum quod sequit. ideoque vendicari &c.

[h] Obligationem. Scilicet personalem ex mutuo.

[i] Quia pecuniam. Bona est ratio: vt j. quib. mo. re ꝯtrah. obli. in prin. & ff si cer. peta. l. ij. § appellata.

[k] Non facit. Quod est necesse: quia dicitur mutuũ, quod de meo fiat tuum: vt ff. si cer. peta l. ij.

[l] Bona fide. Credens eum maiorem: vt ff. p empto. l. ij. §. si à pupillo, vel etiã errans in iure: licet sit argu. contra: vt ff pro emp. d. l. ij. §. si à pupillo.

[m] Consumpti. Quod fit expendendo, vel cum alijs immiscendo: vt ĩ. de vsufru. § constituitur. & ff. de solu. l. si alieni.

[n] Condici possunt. Scilicet cõdictione certi ex mutuo reconciliato per cõsumptionem: vt ff si cer. pet. l. si à furioso. & l. seq. Itẽ stipulatione reconciliatur: vt C. si cer. per. l. quamuis. Item vsucapione. vt ff. de iure do. l. proculus. & no. j. quib. mod. re cõtrah. oblig. in princip in verbo. tuum fiat. & melius in §. itẽ is. in verbo mutuum.

[o] Ad exhibendum. Quia tenetur, qui dolo fecit, quo minus possit exhibere. vt C. ad exhi. & sic iuratur in litem ex eo, quod interest pupilli citius pecuniam redditam esse: vt ff. de in litem iuran. l. in actionibus. & l. nummis.

[a] Temerè quot modis accipiatur Mandos. sup com. ¶4. hoc ver.

[a] Et p pactum: nec est necessaria aliqua denominatio de pignore luẽdo, quod no. ꝑ limitatione l. si conuenerit. ff. de pign. An.

[a] Nunquid alienare. aliud est enim amittere, aliud alienare ſm gl. i l. possessionẽ. ff. de acq. pos. Egid. Per.

Adultus an possit alienare.

[a] Sic verba tempro priant vt cõueniãt materię & opponens cũ rebus cognatos et sermones ca. intelligentia. ex. de ver. sign. Egi. Per.

Mutuum triplicites secom ciliatur.

Recte.

At ex cõtrario, omnes res pupillo, & pupillæ sine tutoris authoritate recte a dari pñt. Ideoq; si debitor pupillo soluat, necessaria est debitori tutoris authoritas, alioqui non liberabitur. b Sed hoc et euidentissima ratione statutũ est in cõstitutione, c quã ad Cæsarienses aduocatos ex suggestione Triboniani viri eminentissimi, quæstoris sacri nostri palatij, promulgauimus; qua dispositũ est, ita licere tutori, vel curatori debitorẽ d pupillarem soluere, vt prius iudicialis sñia e sine oi dãno f celebrata, hoc pmittat; g quo subsecuto, si & iudex pnuntiauerit, & debitor soluerit, sequatur hmõi solutionẽ plenissima securitas. h Sin autẽ aliter, q̃ disposuimus, solutio i facta fuerit, pecuniã autẽ saluam habeat pupillus, aut ex ea locupletior k sit, & adhuc eandem pecuniæ summã petat: l p exceptionem doli mali poterit submoueri. Qđ si malè cõsumpserit, aut furto, aut vi amiserit: nihil proderit m debitori doli mali exceptio, sed nihilominus cõdẽnabit; n qa temerè sine tutoris authoritate, & nõ ſm nr̃am dispositionem soluerit. o

Pupillus sine tutoris authoritate non põt debitũ creditori soluere. Aret.

Sed ex diuerso, pupilli, vel pupillæ soluere sine tutoris authoritate nõ possunt: p quia id, quod soluunt: non fit accipientis: cum s. nullius rei alienatio eis sine tutoris authoritate concessa sit.

TITVLVS X.

PER QVAS PERsonas nobis * adquiritur.

Adquiritur nobis non solum per nosmetipsos, sed etiam per personas hic descriptas. Are.

a Recte. Vt res fiat accipientis: nõ vt debitor liberetur. & hoc sequitur.

b Non liberabitur. Scilicet debitor pupilli. Sed contra ff de solu. l. si stipulatus fuero Rñ. ibi pupillus erat adiectus. nec qequã sibi debebat. cũ ad solutionem tantum ponatur: vt l e. tit de sol. l. quod stipulat*, & l. qui res. §. ae vbi.

c Constitutione. Vt C. de admi. tu. l. sancimus, & l. cõsti tutionem.

d Debitorem. Ex mutuo, vel simili causa, nõ ex pensione, vt redditu: vt C. de admi. tuto. l. sancimus. & l constitutionem.

ADDITIO. Tunc .n. sine iudice plenissimã securitatem consequitur, dummodo pensio, nec duos annos, nec centum florenorũ summam excedat, secũdùm Ange.

e Sententia Scilicet interlocutoria, quam præceptũ vulgariter appellamus. vt si dicat. Decerno, vel præcipio tibi soluere, vel deponere: vt ff de mino. l. ait prætor. §. quid tamen.

* Sñtētia interlocutoria & p tempui iudicis idẽ. Hoc tu te expressum in l. sacris. C. de proximis sacr. scrin. lib. xj.

f Sine omni damno. Vel sportularum, vel preciorum tabellionũ. * Sed nunquid debitor p sua parte soluet? Resp. non: vt C. de fruct. & lit. expens. l si & tacis sie C. de episc. aud. l. tam de mentis. §. fina & in auth. de sanct. epis. §. sportularum. collatione ix. Acc.

ADDITIO. Priuilegiũ. n. litis ordinationẽ siue processum respiciens vni cõcessum trãsit ad aduersariũ, secus si decisionem, nisi verba rescripti hoc sonent.

g Permittat. No q tutor & iudex necessarij sunt, secundũ P. Sed sedm nos solus iudex sufficit: vt ff. de min. l. ais prætor. § qd si & l. q si minor. in fi. Acc.

ADDITIO. Et hoc est verũ in casu nro. & in alienatione rerum mobiliũ: alias in alienatione immobilium opus est vtroque. Ange. Are.

h Securitas. Vt nec restitutio det: secus in pdio alienato cũ decreto. quia emptio ex volũtate, solutio de necessitate fieri: vt ff. de mino. l. ait prætor §. qd si & l. quod si minor. in fi. & C. de præd. mi. l. si quidẽ. Ac.

Solutio fit de necessitate.

i Solutio. Vt solt pupillo vel adulto curatorẽ hñti si ne eo: vñ ipo iur ñ liberat: vt j. ibi, nihil pderit &c.

k Locupletior. Quod est, si non est factus pauperior vt ff. de sol. l. pupillo. ibi. nam hoc ipso q. Accur.

l Petat Et sic est de prædo solicitus: vnde nõ audietur: vt C. pro emp. l. cum qui. Accur.

Pupilli nõ possunt soluere.

m Nihil proderit. Apparet ergo, quòd ipso iure nõ est liberatus: si aũt cũ authoritate tutoris, ipso iure liberatur: sed tũc restitueretur minor p perdita pecunia: vt C. si aduer. sol. l. j.

n Condẽnabitur. Scilicet ipso minore petẽte. vel a. illo suo nomine. : nõ extraneo: vt ff. de sol. l. filius.

o Soluerit. Circa hãc diffusam materiã distingue, cũ debitor pupillo soluit, aut cõseqt plenã, aut plenio rem. aut plenissimã securitatẽ. Si soluat pupillo sine tutoris authoritate & pupillus habeat saluã pecuniam, vel ex ea locupletior est: liberatur nõ ipso iure sed exceptiõe. nisi esset adultus sine curatore: vt hic, & ff. de sol. l. In pupillo. Si autẽ soluat tutore authore, ipso iure liberatur. põt tamẽ i integrum restitui, si non habeat rem saluam: vt C. si aduer. solu. l. j nisi in quatuor casibus: vt C. de admi. tu. l. sancimus. & l cõstitutionẽ, quod enim legitimè factũ est, ex euẽtu retractari nõ debet: vt C ad senatus con. Trebel. l. sancimus. Plenissima est si iudex Interueniat cum tutore vel sine eo: vt ff. de mi. l. ais prætor. § quid tñ Et de hac materia ibi plene no.

* Vel ab eo causã habente, quia bñficiũ restitutionis cedi põt & transit ad hæredẽ extraneũ: vt l. quod si minor. ff. de mino. Ang.

p Non possunt. Distingue, aut id, qđ erat soluendum, nõ poterat alienari sine decreto, quo casu decretũ fuerat ponẽdum est in soluẽdo vt ff. de reb. eo. qui sub tut. l. magis. §. si pupillus, aliàs non tenet, & potest vendicari quod solutũ est, nisi cõsumpserit creditor: vt hic, & ff. si cer. pe. l. nõ ois. § si. Aut poterat, quo casu si ius sufficit tutor vel curator, vel adult* nõ habẽs curatorẽ: nec restituunt, cũ n sint decepti. Si sine tutore soluerit, nõ liberat. nec dñiũ trãsit, nisi p cõsumptionẽ, vt hic & si ff. cer. pe. l nõ ois. §. si. Et hoc qñ debitũ erat ciuile & naturale. Si at naturale tm, p restitutionẽ potest repetere, si legitimè soluit. aliàs suo iure cõ licet: vt ff. de cõdi. inde. l. interdum.

* Aliàs, vtique.

ADDITIO. Et tũc qa minor ætas facit mediũ cõcludẽdi. satis ẽ dicere se minorẽ idebite soluisse, & si nõ exprimat per ignorãtiã quod aliàs in maiore requiritur, ne donasse videat, quod no. secundũ Ang.

Horatius in pt. mo sermonũ.

PER QVAS PERSONAS &c.

Est mod* i reb sũt certi deniq; fines. Quos vltra, citraq; neqt cõsistere rectũ. Nã licet multis modis res nobis aeqrãt: vt à §. illo singulorũ. de re. di. vsq; nũc traditũ ẽ: tñ certi sũt hoies p quos nobis acqrit, & sũt sex. s. p nos, p filios nros, p suos, p alienos: qb. vsũ fru. habem*, p alienos, quos bona fide possidem*, p liberũ hominẽ, quẽ bona fide possidem*. Est septim* .s. ille i quo nudũ * vsũ habem*. Et octauus qñq; vt liber hõ. i. pcurator: de quibus hoc tit. dicit. Vtfetti

* Hoc verũ si acqsitio emanat ex re nra, vel operis seruui: sedm Por. Egid. Per.

fert aũt à quodã alio. j. per quas perso. no. acq. oblig. quia ibi de obli. acqrẽda. hic de rebus tractat̃. Acc.

ADDITIO. Adde q. etiam sunt alij, qui acquirunt alijs: vt religiosi suo monasterio: vt ex. de stat. mo. c. cũ ad monasteriũ. § j. ibi, vnde si quisquã. & bñficiati suis beneficijs. C. de epi. & cl. auth. licentiã. Aret. Continua autẽ istũ tit. sic dictũ ex. ĩ de multis modis acqrẽdi dñia: nũc sequit̃ videre de personis, per quas dominia acquirũtur, secũdũ Por.

A Dquiritur vobis non solum per vosmetipsos, sed etiam per eos, quos in potestate habetis: a † item per seruos, in quibus vsumfructum b habetis: item per homines liberos, & per seruos alienos, quos bona fide c possidetis, de quibus singulis diligẽtius dispiciamus.

Explosa veteri inhumanitate hodie bonorũ aduentitiorum filij solus vsusfructus patri adquiritur, profectitiorum verò etiam proprietas quæritur.

Igitur d liberi vestri vtriusque sexus, quos in potestate habetis, olim e quidem quicquid ad eos peruenerat (exceptis videlicet castrẽsibus peculijs) f hoc parẽtib. suis adquirebant sine vlla distinctione: g * & hoc ita parentũ fiebat, vt etiã esset eis licentia, quod per vnũ, vel vnã eorũ adquisitũ eẽt, alij h filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunq; mõ voluerant adplicare. Quod nobis inhumanũ visum est, & generali cõstitutione i emissa, & liberis pepercimus, & parẽtib. honorẽ † debitũ reseruauimus. Sãcitũ etenim à nobis est, vt si qd ex re k patris ei l obueniat: hoc secundum antiquã obseruationẽ totũ parẽti adquirat̃. Quę.n. inuidia est, m qd ex patris occasione profectũ est hoc ad eũ reuerti? n Quod ex alia causa sibi filiusfamilias adquisiuit, huius vsumfructũ o patri quidẽ adquirat: dominium autem apud eũ

A Dquirit. Iste ti. diuiditur in tres partes principales. Primo ponit per quos nobis acquirat̃. Secundo illud exequitur singulatim, & in specie. Tertio facit præambulũ transiens ad alios titulos & materias. Secũda ibi. Igitur liberi vestri. Tertia ibi. Hactenus. Iste est casus positione est facilis ideo vide per te ipsum.

a In potestate habetis: Vt j. eo. § j. & § item vobis.

b Vsumfructũ. Vt j. e. § de his. Quid si nudũ vsum? Rñ. ex re nostra acquirit̃, non aũt ex opera: vt ff. de vsu & hab. l. per seruũ & j. per quas pers. no. acq. ob § per eũ quoq., I gl.

ADDITIO. Vbi videtur probari cõtrariũ: & ideo dic quòd ex locatione operarum serui, vsuario nõ acquirit̃, vt hic, sed ex ipsis in re vsuarij, vel cõducta sic: vt ibi, & l. plenũ § fi. ff. de vsu & habi. Ange.

c Bona fide: Vt j e. § idẽ placet, quæ bona fides in possidẽte, nõ in possessio requiritur: vt. ff. de acq. pos. l. cũ heredes. § fi. & ff. de stip ser. l. si seruus ex testamẽto & de acqui. re. do. l. homo liber. In prin. & exigit̃ bona fides in principio possessionis, & cõtinua in libero homine, quo ad aliquid acquirẽdũ per eũ, nõ in vsucapione, qa nõ vsucapit̃: vt ff. de acq. re. do. l. q bona fide. § j. & C. de lõ. tẽp. pręs. quę pro liber. l. sola. Sed in seruo sufficit, & quo ad vsucapionẽ, & quo ad fructus, in initio bonã fidẽ hẽra: vt ff. de vsu. l. qui scit. § vlti. & C. de usuca. transfor. l. unica. § cũ aũt. uersi. hoc tantũmodo. Acc. ADDITIO. Sed de iure canonico requirit̃ bona fid. cõtinua vsq. ad pfectionẽ pscriptiõis. e. fi. cũ ibi no. ex. de pręscri.. Et sa est iste tex. quòd monacus trãsiens de vno monasterio ad aliud acquirat † secũdo bona fide possidẽti.

Igitur. Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit de acquisitione facta per liberos, & per quos, & qd acqratur. Secundo quãdo per seruos nostros. & per quos, & qd acqrat̃. Tertio de acquisitiõe per liberã psonã, an possit acquiri, & quid, Secũda ibi. Itẽ uobis Tertia ibi, Ex his. Itẽ prima subdiuidit̃ in tres partes. Nam primo ponit ius antiquũ. Secũdo rationem correctionis. Tertio ponit suũ statutũ. Secunda ibi, Quod nobis. Tertia ibi, Sancitum. Aret.

d Igitur Quia de singulis dicere uult, de filijs, ut de dignioribus, primo dicit.

ADDITIO. Facit ex. gl. ff. de edẽ. l. argen. in § ędi.

e Olim. Antiquitatẽ primo recitat, & hoc ideo, vt nihil antiquitatis penitus ignoret̃: vt j. tit. prox. in princ. nam id quod tollit̃ vel reformatur, nõ debet eẽ incognitũ: vt C. de ca. tol. l. unica. in fi.

f Castrensibus peculijs. Idẽ in quasi castrensibus, etiã iure ueteri: ut ff. de col. bo l. j. § nec castrense. nõ solũ iure nouo: ut C. de bo. quę. li. l. cũ oportet. § exceptis. & § eadem obseruando. Est aũt castrẽse, qd filius fa. à quolibet in castris acqrit, nõ acqsitur alias: ut ff. de cast. pe. l. si forte, & l. castrẽse. Quasi castrẽse est, quod magistri liberalium artium, medici, clerici, & aduocati de publico acqrũt: ut C. de inoff. test. l si. ad pri. & C. de epi. & cle. l. sacrosanctę. & l. cum lege

g Sine vlla distinctione aduentitij, vel pfectitij, ppriетatis, vel usufructus.

h Alij Scilicet fratri, qd grauius esse vr: ut C. de bo. q li. l. cum oportet § j.

i Constitutione. Vt C. de bon. quę lib. l. cum oportet. Accur.

K Ex re. Largè ponit. i. ppter rẽ, vt fructus ex rebus patris, vel occasione patris quocũq; mõ qsitũ. j. vt ff. de inc. rui. nau. l j. § ij. & ff. de vso. l. l iderit. § cũ Pollidi. & de vulg. sub. l. sed & si plures. § l arrogato, & de cast. pec. l. si forte. & l. si castrẽse. nisi aliunde filius sit habiturus p se: vt ff. de int. do. l. v. § si pater Et sic ponit̃ ex re. i. ppter rẽ ff. de acqui. hę. l. adiiso. § fi. At cõtra. ff. de pecu. l. eo tẽpore. l fi. Arg. similiter contra. ff. de act. emp l. Iulianus. § si qd seruo. Accu.

ADDITIO. Sol. dictio, ex, propriã & strictè sumpta denotat imediatũ, vt ibi: secus si large, vt hic Bal. Et pro. pp. & q. item causam proximam, & imediatam denotet Mando. in Proœ. glo. Facul. in ver. ex.

l Ei. Scilicet filio.

m Inuidia Scilicet filio, quia acquisiuit.

n Reuerti. Quasi dicat, nulla.

o Vsumfructũ. Quẽ habet in adnẽtitijs, nisi remiserit. vt C. de bo. q li. l. cũ oportet. § sin aũt res. Vel nisi ab aliquo sibi detur, vel relinquat̃ hoc pacto: vt ad patrẽ nõ pertineat vsusfructus: vt in Authẽ. vt lic. mat. & auię. in prin. col 8. Vel nisi succedat filius vna cum patre in hæreditate fratris, vel sororis: vt l Aut. de hæ. quæ ab inte. de § si verò. col. ia Vel nisi seruus donet filiosamilias eo pacto, vt manumittatur statim: vt C. de bo. quę li. l. vlt. ad fi. Vel nisi quãdo pater nolit consentire filio adeũti hęreditatẽ alíqua: vt C. de bo. quę. li. l. vlt. ad finem. Vel nisi parẽtum iegitimè diuertẽte bona filijs applicent̃, vt in Auth. vt ou. iu. § qa verò qdã. col. ia. idẽ qñ pr ptrax incestas nuptias: vt l Auth. de ince. nu. § j. col. j.

Addiuo

seruãd⁹ ẽ honor patris secũdum Ang. Egi. Per.

1 Quod ẽ verum, si detur necessaria ad bellũ, aliàs distigue an detur à notis pro pe castrat an aliàs, vt l d. l. si forte. l gl. alle. & ita potest intelligi l. j. C. de castren. pe. li. aij. vbi latius ponitur hęc distinctio secundum Ang. Peculium castrense.

j Scilicet licità: & tũc id qd tribueret̃ personæ propter laborẽ, & industriã censet̃ ad utilitã & spũus filij ppriũ aliàs ex delicto, puta vsurarijs, nec parẽti quærãtur: nec fructibus cõferet̃: sicut nec cętera aduẽtitia. vt l. fina. C. de col. Ang.

a Hoc est bonũ con filiũ pro filijs quorũ patres sunt debitores, vt faciãt eos rendissare vsufructus aduẽtitios. nã si hoc fiat in fraudẽ creditorũ secundum Por. Egid. Pet.

† Velnti per seruos. & concor. in proœ. decre. in gl. j. circa princ. ibi vel seru⁹ dicitur.

1 Dũmodo stipulet̃ mihi, aliàs acquirit̃ stipulanti. & quãuis is teneatur mihi restituere per cõdictionẽ sine cã vt l. pe. ff. de stipul. ser. Ange.

» In quibusdam exemp. legitur, sine vlla distinctiõe vsusfructus & proprietatis.

* Ratio, qa monacus, & seruus æquiparantur. c. cum oportet d ps uil. Egid. Per.

Peculium quasi castrense.

† Facit ad hoc quod in vnaquaq; dispositiõe

ADDITIO. Et alios casus uide per Ang.hic.in quibus omnib⁹ licet nō habeat pater ius usuf. debet ratione habere cōmoditatē ipsi⁹ iuris, nisi de ipsa pacto uel remissione fiat expressa mentio, ut hic per eum.

a Prospera fortuna. Quid dicemus in dubio unde ꝑuenerit? Respō. quidam ex bonis patria præsumitur habuisse, sicut si uxor habet, præsumitur ex bōis mariti: ut C. de don. inter uir.& uxo.l.etiam.& ff. de do.inter uir.& uxo. l.quintus. Nos contra, & distingue, an filius sit diligens, uel diues, & pater inops, uel econtra: ut ex bonis diligentis (alias diuitis) quæsitum fingamus ut C. arbit. tut.l. si defunctus. & ff. de hęred.uend.l.uenditor ex hæreditate, §. sed ubi hæt.ditatem.ibi,pretium.n. hominis &c. & ff. ad l. Falc. l. si hæres institutus, in princ.

ADDITIO. Et hæc est cōmunis secundùm An. licet Ioā. Fab. hic sentiat contrarium. & malè.quia in dubio nō præsumitur delictū: ut l.merito.ff.pro socio. Ang.

remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna a accesserit, hoc in alium perueniens, luctuosum ei procedat. b

Pater filiū emancipans dimidiam vsusfructus aduenientium filio, remunerationis causa consequitur: quæ loco trientis dominij, quem olim habebat, successit.

Hoc quoq; c à nobis dispositū est d & in ea specie, e vbi f parēs emācipādo liberos suos, ex rebus, q̄ adquisitionē g effugiebat, sibi tertiā partē retinere (si voluerit) licentiā ex anterioribus cōstitutionibus h habebat, quasi ꝑ pretio quodāmodo emancipationis. Et inhumanū qddā accidedat, vt filius rerum suarū ex hac emancipatione dominio pro parte tertia defraudaretᷣ, & qd̄ honoris ei ex emancipatione additū erat, ꝙ sui iuris effectus eēt, hoc per rerū deminutionem decresceret. i Ideoq; statuimus, vt parēs ꝑ tertia parte dominij, quam retinere poterat, dimidiā k non dominij rerum, sed vsusfructus retineat. Ita etenim res intactæ apud filium remanebunt, & pater ampliore summa fruetur, pro tertia l dimidia potiturus.

Seruus adquirit domino etiam ignoranti. Hæreditas verò sine iussu domini ab eo adiri non potest. Et tam proprietas quàm possessio per eū domino adquiritur. Areti.

Item vobis † adquiritur, qd̄ serui vestri extra ditione nanciscuntur: siue quid stipulētur: m siue ex donatione, vel ex legato, siue ex qualibet n alia causa adquirant. Hoc enim vobis ignorātibus, & inuitis obuenit: o ipse enim seruus qui i potestate alterius est, nihil suū p habere potest. Sed si hæres q institutus sit: nō aliàs, nisi vestro iussu hæreditatem adire

b Procedat. Collige, peculiū aliud castrense, aliud quasi castrense, aliud iustinianum, siue paganum: quod diuiditᷣ in profectitiū & aduentitium: ut C. de inof. te.l.si. in prin. de quib. oibus dicitᷣ in hoc ti. qd̄ iuris sit & C.de bo.q̄ li.l. cum oportet.

c Hoc quoque. Scilicet.ut parentibus honorem seruemus.& filijs parcamus.

d Dispositum est C.de bon.quæ lib.l.cum oportet. §.cum.autem.

e Specie. Idest casu Accur.

f Vbi. In quo.

g Quæ acquisitionē effugiebāt. Idest patri nō acquirebatur quantū ad proprietatē. Sed secundū q̄ tēpora locū habebat qd̄ hic dicitur? Secundū antiqua nō: quia sola castrēsia, & quasi, nō acquirebātur, de qb. nihil detinebat pater: ut C de bo.q̄ li.l. cū oportet, §. j. secūdū moderna uerò nō, q̄a nō erat adhuc statutū in aduētitijs, ut nō acquirātur patri rpe huius legis antique, q̄ recitatur hic. Rń. quatuor iura hic successiuè ꝯsiderari. Antiquissimū, quo sola castrēsia, vel quasi, nō acquirebātᷣ, ut j. §. j. Antiquū, ut tēpore Cōstātini. quo res materne & ex materna linea delatę, ut nō acquirātᷣ patri statutū est: ut C.de bo.mat.l. i. ij.& j. Tertio quod hic recitatur; ut pater emancipādo filium de his maternis tertiā teneat pro pręmio. Quartū quo cauetur, ut omnia aduentitia acquirantᷣ filijs, quantū ad ꝓprietatē, patri quantū ad usumfr. ctū, ex quo corrigitur illud quod iure antiquo cauiū erat, ut hic.& j. §. j.& C.de bo.quæ lib.l. cū oportet.

h Constitutionib. Scilicet Cōstantini ante Iustinianū, ut recitatur C.de bo.quæ li.l.cum oportet. §. pe.

i Decresceret. Ar. contra. j.de leg.pa.tu.ꝑ totū & C. de cad tol.l. unica. §.pro secundo. Acc.

ADDITIO. Tu dic, ꝙ onus cum emolumento pecuniario pōt causare honorē. sed honor sine emolumēto non pōt esse causa oneris, quāuis quādoq; contingat honorem esse sumptuosum.

k Dimidiā. Quam semper retinet, nisi exp̄sse remittat: ut C de bo quæ li.l. cū oportet. Accur.

ADDITIO. Dic ꝙ in peculio ꝓfectitio est necesse, ꝙ pater expresse retineat: aliàs donare uidetur l. donationes § pater. ff. de do. Et est ratio diuersitatis: quia ꝓfectitiū pater potest adimere: & totū ex eius voluntate dependet, ideo ei non prouidit, sicut in aduētitio: quod pater nō potest adimere: cum ꝓprietas sit ipsius filij. secundùm Ioā. Fabr.

l Pro tertia. Idest loco tertiæ, quā habebat olim in bonis maternis ratiōe proprietatis, habet hodie dimidiā u susfructus in omnibus aduentitijs: ut C.de bon quæ.lib l. cum oportet.§ penult. Accur.

m Stipulentur. Et ita obligationē domino quęrit: ut j. per quas perso.no.ob.acqui.circa prin.

n Ex qualiber. Vt per occupationē, uel specificationem, uel Inuētionē: ut j.de ret.diuisi. §. ferę. §. cum quis.& §. thesauros.

o Inuitis obuenit. Sic ff.de acqui.re.do.l. etiā inuitis.sic.& ff.de uerb.obl.l. seruus uetante. Arg. cōtra. in ff.de dona.l.hoc iure. §.non potest. Accur.

ADDITIO. Sol.dic, ꝙ inuitis acquiretur ipso iure: sed non incōmutabiliter: ut ibi, argu.l.inuito.ff. de regulis iuris.

p Nihil suum. Scilicet ad suam utilitatē: sed ad domini utilitatē pōt: ut j. de stip.seruo §. sed cū factū. quæ est contra. imò etiā ad suam utilitatem quandoque: ut si dominus seruo legatū relinquat, ut C.de necess.ser.l.qdā § illo? Res. illud de æquitate, nō ratione dicitur, quia in alimenta erat relictū, ut C.de leg. l.seruis.& ff.de alimen.& cib.leg l.seruo, alias autē non tenetur hęres, nisi uelit. Accur.

ADDITIO. Quod facere debet de urbanitate, si suam grauare nolit opin. ut ibi no.glos.

q Sed si hęres. No. in hæreditate adeūda à seruo tria esse

Vt tollatur coniectura cur pis. quæ est adulterij. Egid. Perrinus.

Aliàs acquisitioné patris effugiebant.

Aliàs si uoluerat.

Peculium est multiplex.

Pater sm̄ diuersa tēpora diuersa iura habuit in bonis filij.

Aliàs incipit iste §. Itē quod serui. & ita cōmuniter allegatur. Sed tunc sub audi, nobis acquiritur.

Beneficiū confertur inuitum.

Seruus an possit habere aliqd suū. Hęreditas per seruū aditi non potest, nisi tria cōcurrant.

ª Non possidet. s. ciuiliter, sed naturaliter: ar ff. de acq. pos. l. naturaliter. ¹ vnde vtile interdictū vñ vi sibi datur. vt ff. de vi & vi arma. l. iij. §. vnde vi. ᵇ Sed habet. Sic ff de acq. pos l. j §. per eum sic ff. qui satis cog. l. sciendum. §. 2. Accur.

eod. l. prima. Sed ibi non dicit simpliciter excepta possessione, sed dicit excepta causa possessionis, id est, dominio, quod est causa possessionis secunda post vsucapionem: vt ff. de vsucapionibus. l. tertia.

per eū sibi adquirere pōt. Fructuarius verò vsucapere nō pōt. primū, quia nō possidet, ª sed hēt ᵇ ius vtendi, fruēdi. deinde quia scit ᶜ seruum alienū esse. Non solū aūt ꝓprietas ꝑ eos seruos, in quib. vsumfructū habetis, vel quos bōa fide possidetis, aut ꝑ liberā ꝑsonā, q̄ bona fide vobis seruit, vobis adquiritur, sed etiā possessio. Loquimur aūt in vtriusque ᵈ persona secundum distinctionē, quam proximè ᵉ exposuimus: idest, si quam possessionē ex re vestra, vel ex suis operis adepti fuerint.

Per prorsus extraneam personam (excepto procuratore per quem possessio, dominium, & vsucapiēdi conditio nobis q̄ritur) nil nobis adquiri potest.

Ex his itaq; apparet, ᶠ ꝑ liberos homines, quos neq; vestro iuri subiectos habetis, neq; bona fide possidetis: item per alienos seruos, in quib. neq; vsumfructū habetis, neque possesisonē iustā: nulla ex cā vobis adquiri ᵍ posse. Et hoc est, quod dicit, per extraneā personā nihil adquiri posse: excepto eo, q̄ per liberā personam, veluti per ꝓcuratorem, placet non solùm scientib. sed & ignorātib. vobis adquiri possessionem, ʰ s̄m diui Seueri constitutionē. ⁱ & per hanc ᵏ possessionem ēt dominium, si dn̄s fuerit qui tradidit: vel vsucapionem, aut longi temporis præscriptionem, ˡ si dominus non sit.

Epilogando transit ad alias materias cum quodam præambulo

Hactenus tantisper admonuisse ᵐ sufficiat, queādmodū singulæ res vobis adquirant. ⁿ nā legatorū ius ᵒ quo & ipso iure singulę res vobis adq̄runt: itē fideicōmissorū, vbi singulæ res vobis relinquuntur: opportunius inferiore loco referemꝰ. ᵖ Videamus itaq; nunc, quibꝰ modis per vniuersitatem res vobis adquirātur. Si cui ergo hr̄des ᵠ facti sitis, siue cuius bonorum ʳ possessionē petieritis, vel si quē adrogaueritis, ˢ vel si cuius bona libertatum conseruandarum causa vobis addicta fuerint: ᵗ eiꝰ res oēs ad uos transeunt. Ac priꝰ de hęreditatib. dispiciamus: quarū duplex cōditio est. nā vel ex testō, ᵘ vel ab intestato ad vos ꝑtinent: Et prius est, vt de ijs dispiciamus, quæ ex testamento vobis obueniunt: qua in re necessarium est initium de ordinandis testamentis exponere.

TITVLVS X.

DE TESTAMENTIS ordinandis.

Annota, testamentum (vt Vlpian. lib. xxviij. Digestorum titu. eod. l. 1. plenis verbis definit) est volūtatis nostræ iusta sententia, de eo quod quis post mortem suam fieri voluit.

ᶜ Quia scit. Vnde non vsucapit, cum malam fidem habeat: vt supra de vsufruct. in principio.

ᵈ In vtriusque. Nota in tribus vtriusque dici. Vel melius dic vtriusque, fructuarii & bonæ fidei possessoris.

ᵉ Proximè. Vt supra eo § de his. & §. idem placet.

ᶠ Apparet. Scilicet argu. à cōtrario sensu sumpto. nam si tantum per dictos homines acquiritur, ergo non per alios. vt ff. de offic. eius cui mā. est iur. l. 1. in princ. & sup. de tute. in princ.

ᵍ Acquiri. Fallit in tutore & curatore & similibus personis. vt dicemus infra de inuti stip. §. si quis alij.

ADDITIO. Videbitis ibi gl. plenam. qui potest pro alio stipulari, de quo late per Bar. & doct. in l stipulatio ista. §. alteri. & §. si quis insulam. ff. de verbo. oblig. Ange. Aret.

ʰ Possessionem. C. de acqui. pos. l. 1. & ff. de acquir. poss. l. possessio quoque. §. & si possessio.

ⁱ Constitutionem. Quæ est C per quas persn. no. acqui. l. 1.

ᵏ Per hanc. Ita q̄ & per procuratorē nanque sola possessio (cum res inanimata sit) mihi non quærit. nam & per traditionem res mihi quæritur, & possessio, sed illa cadē & per me acquiritur: vt supra de rerum diuisio. § per traditionem. & supra eod. in princip. Alij dicunt, vt Azo per solam possessionem acquiri dominium: vt hic, & C.

ˡ Præscriptionem. Vobis scientibus: vt C. de acquiren. possessione l. 2

ᵐ Admonuisse. supra de rer. diu. §. singulorum.

ⁿ Acquirantur. Per vos, & alios: vt in titu. isto.

ⁿ Nam legatorum ius. Respond tacitæ obiectioni, quæ fieri posset de singularibus acquisitionibus legatorum.

ᵖ Referemus. Vt infra de leg. per totum. & infra de singu. re. per fideicom. reli. per totum. Ac.

ᵠ Hæredes. Scilicet de iure ciuili: vt j. de hære. instit. vsq; ad tit. de bon. possessionibus.

ʳ Bonorum possessionem, scilicet de iure prætorio: vt infra de bono. possessio. per totum titulum.

ˢ Arrogaueritis. j. de acquis. per arro. per totum.

ᵗ Addicta fuerint. infrà de eo, cui lib. causa bona addic. per totum.

ᵛ Ex testamento. De quibus vsque ad tertium librum dicetur.

DE TESTAMENTIS ordinandis.

Iste titu. & sequētes continuantur per Imperatorem vt supra titu. primo §. fin. dic vt ibi. Vel dicas sic, & familiarius. Dictum est supra in §. fina. titu. præcedenti, quòd per vniuersitatem res nobis acquiruntur: & per hæreditatē, & alios modos ibidem positos. Verum quia hæreditates quandoque deferuntur ex testamento, & quandoque ab intestato, ideo primo sequitur videre de testamento.

Testa-

ª Hæc est cōia opinio licet Raph. dicat §. cuius ēt opinioni inhæret Ang hic, quem videas.

Argumētum à cōtrario sensu ē in iure validū.

Possessio nō quæritur.

TEstamentũ Totus iste tit. diuidit̃ principaliter in tres partes. Nam primo ponit siue deriuationem, siue etymologiam testamenti. Secundo de testamentis in scriptis tam de iure veteri, q̃ de iure nouo. Tertio de testõ nuncupatiuo. Secunda ibi, Sed vt nihil. Tertia ibi. Sed illa quidẽ. Item s. 2ª pars principalis subdiuidit̃. Nã primo recitat ius antiquũ, & multiplicẽ ordinationẽ testamentorum: & eorũ noĩa cũ eorũ correctiõe. Scđo de sigillatione faciẽda p testes. Tertio q testes pñt adhiberi, & q repellant̃ in testõ. Quarto q̃ non refert, in qua mã testm̃ scribat̃. Quinto ponit vnũ casum, q̃ de vno testõ pñt fieri plures scripturę. Secũda ibi, Pñs aũt. Tertia ibi, Testes aũt. Quarta ibi, Nihil aũt Quinta ibi, Sed & vtrum. Item hæc principaliter subdiuiditur in nouẽ partes Primo ponit etymologiam vocabuli Scđo recitat duo gña testõrum, q̃ olim seruabant. Tertio recitat tertiũ genus testõrum qđ ẽt iure ciuili fuit introductũ. Quarto ponit duo gña testõrum in desuetudinẽ abijsse. Quinto ponit qualiter tertiũ genus partim desiit p desuetudinẽ. Sexto qualiter fiebant testamenta de iure prętorio. Septimo qualiter in confectione testõrum ius ciuile, & p̃torium coniunctum est. & ẽt cõstitutiones impeiales. Octauo magis declarat, quid est de iure ciuili, & quid de prętorio: & quid de iure constitũ in formatione testamenti. Nono qualiter p cõstõnes Imperiales additũ est. q̃ testator scribat nomen hẽdis. Secunda ibi, Sed vt. Tertia ibi. Accessit. Quarta ibi. Sed illa. Quinta ibi, Quod verò. Sexta ibi, Postea. Septima ibi, Sed cũ paulatim. Octaua ibi. Vt hoc. Nona ibi, Sed his oĩb.

TEstamentum † ex eo appellatur, quod testatio mentis fit. † Sed vt a nihil antiquitatis penitus ignoretur: sciẽdum est, olim quidem duo genera testamentorum in vsu fuisse quorum altero in pace, & otio vtebantur, qđ calatis comitijs b † appellabant: altero, cũ in p̃liũ exituri eẽnt, c qđ procinctũ * d dicebat̃. Accessit e deinde tertium

CASVS Dñe, iam video, q̃ vultis tractare de testamentis, dicatis ergo mihi vnde appellatur testm̃? Ad hoc tñ. Amice, testm̃ ex eo appellatur, qđ testatio mentis est, sed vt nihil antiquitatis penit᷒ ignoretur a iuuenibus, scire debes duo genera testõrum de iure ciuili antiquissimo in vsu fuisse: quorum altero genere vtebantur antiqui in pace, & otio: hoc genus testamenti in pace, & otio facti appellabãt antiqui calatis comitijs. & altero genere testamẽtorũ vtebantur, cum essent in expeditionẽ armorũ exituri: & hoc ẽm genus appellabant procinctum. Postea verò procedente spe accessit tertium genus testamentorum: & hoc tertium genus appellabant p æs. & libram: & hoc tertium genus ita appellabat: quia per quandã imaginariam venditionem fiebat coram quinq. testib. ciuib. Romanis puberibus, libripende p̃sente. & eo qui familiæ emptor dicebat̃: & ita quodãmõ sex testes de iure ciuili antiquo in factione testi requirebãtur. Sed certè prima duo genera testamentorum, videlicet calatis comitijs, & procinctum ex veteribus temporibus in desuetudinẽ abierunt. Tertiũ verò genus, quod per æs & librã appellatur, licet diutius permanserit, tñ partim in vsu esse desijt. & hæc tria genera testõrum, videlicet calatis comitiis, & procinctum, & per æs & libram, ad ius ciuile referuntur. Postea verò de iure prætorio quędam alia forma faciendorum testõrum inuenta est. Nam de iure nulla emancipatio, vel imaginaria venditio requirebat̃: sed sigilla septẽ testiũ testamentis faciendis sufficiebant: quãuis iure ciuili antiquo sigilla testiũ nõ essent necessaria. Sed cũ postea paulatim, & successiue tã ex vsu hoĩm, q ex emẽdationib. cõstitutionũ cęperit ius ciuile, & ius prætorium in vnã cõsonantiã, & vniformẽ obseruationẽ circa factionẽ testõrũ confluere: statutũ fuit, vt vno, & eodem tpe signa septẽ testiũ in testamentis adhiberẽtur, quod ius ciuile antiquum quodammodo exigebat: & huiõi septem testes adhibio in testõ subscribebant, quod ex cõstitutionib. inuẽtũ est. & ex edicto prætoris signacula testiũ testamẽtis adponerẽtur, vt hodie huiõi ius testamentorum faciendorũ ex triplici fonte videat̃ esse deriuatũ. Nam testes, & eorũ signa vno contextu testamẽti celebrandi gr̃a à iure ciuili antiquo videnẽ descendere. Subscriptiones aũt testatoris, & testiũ ex cõstiõnũ obseruatiõe adhibent̃. & sigilla, & numerus testiũ ex edicto p̃toris. Sed pone: Dñe, iã video qđ obtinebat de iure antiquo circa facienda testamenta & qualiter antiquitas corrigit̃ p cõstõnes principũ. nunquid addidistis per constitutiones vestras? Rñ. q̃ sic. Nã omnib. p̃dictis pp firmitatẽ testamenti, vt omnis fraus excludat̃, ex nr̃a cõstõne hoc additum est. vt nomen hæredis p manum testatoris, vel si ipse nesciat, vel non possit scribere: p manũ publicã exprimat̃, & oĩa ẽm nostræ cõstõnis tenorẽ p̃cedant. Sed pone: Dñe, iã video quot testes debẽt signare testm̃: nunquid necesse est, q̃ quilibet eorũ p̃prio sigillo vtat̃: Rñ q̃ nõ. Possunt. n. oẽs testes vno sigillo, vel vno annulo signatorio signare testm̃. Quid. n. si septẽ annuli vna sculptura fuerint & eosdẽ hñtes characteres, nonna sufficiunt? Ergo eadem rõne sufficit. & si oẽs eodẽ annulo vtant̃: & ita Papin. visum est. Et nõ solum proprio, sed ẽt alieno signare pñt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. testes autem. Fran. de Are.

Testm̃ ex eo appellat̃. Ponit etymologiã: vt dr̃ lapis quasi lędens pedẽ: & argumentũ, quasi arguẽs inuentũ: & sic mutuum qđ ex meo, tuum fit, vt ff. si cer. pe. l. 2. §. appellata, & ẽm hoc codicillus põt dici testm̃. 1 Definit̃ aũt sic: testm̃ est voluntatis nr̃æ iusta snĩa de eo, qđ quis post mortem suam fieri volet: vt ff. eo l. 1. & est addendum cum institutione hæredis: vt j. de leg. §. ante hæredis: quia sine hæredis institutione nullum dicitur testm̃: vt s. de iur. codic. l. fi. & j. de fideic. hære. in princ.

ADDITIO. Sed hanc gl. communiter reprehendunt doct. quia ponit defectum in iurisconsulto: vt d. l. 1. & exponunt iusta. i. perfecta. vt probatur in l. cum filio. §. fi. ff. de leg. 1. quę perfectio est quadruplex. s. in materia, in forma, in solennitate, & quo ad confirmationẽ dupliciter: vt hic. Ang.

a Sed vt C. de cadu. tol. l. vnica. § & cum triplici, argu. contra in eodem titu. de cadu. toll. §. in pro non scriptis. Accur.

ADDITIO Sed dic, q̃ licitum est scire, & allegare ius correctum ad declarationem iuris noui, nõ ad decisionem. l. 1. in prin C. de lati. lib. toll. & p Mando. in 1. q. 6. Regu. nume. 8. & in 3. quæst. 14. Regu. nume. 2 & 3.

b Calatis comitijs. i. bonis initijs, vel bonis conuẽtibus. Calos n. bonum interpretatur, comitia sunt conuentus. Vel à calo, quod est voco: quia vocatio p̃sonarum fiebat, vnde calendæ dictæ sunt. Accur.

ADDITIO. Dic, q̃ comitium propriè est, in quo coitur ad litium, & suffragiorum causas.

c Exituri essent De domibus.

d Procinctum. Eo fortè q̃ subcinctè fiebat. 2 Et in his duob. testamentis hæres erat: vt j. eo. §. sed neq.

e Accessit. Similiter de iure ciuili.

Hanc definitionem testamenti recitat gl. j. in c. 1. extra, de testament. & ibi vide concor.

Etymologiã hãc ridet Aulus Gell. li. noc. attica. 7 ca. 12. & Laurent Val. lib. eleg. 6. c. 36. De qua re vide Viglũ in cõmentarijs suis hoc ipso titu.

Calata comitia q̃ dicant̃, pulchrè Gell. lib. noc. atti. 16. ca. 27. Ibidem multa in hãc rẽ de testamentis.

Aliàs in procinctu.

lapis vñ dr̃. Argũ vñ dicit̃.

Tñ nõ est testm̃. vt l. fi. C. de codic.

Calos. Calendæ. Comitia.

2 Imo verò eo, q̃ tũc fiecet cũ viri ad prœliũ faciendum in aciem vocabantur: teste Aul. Gell. lib. 15 ca. 22.

Per

genus testamentorũ, qđ dicebatur p æs & librã, [a] .s. p per emancipationẽ, † .i. imaginariã quãdam vẽditione [b] agebatur, quinque testibus, & libripẽde, [c] ciuibus Romanis [d] puberibus [e] præsentibus, & eo, qui familiæ [f] emptor [g] dicebatur. † Sed illa quidẽ priora duo genera testamẽtorum ex veteribus temporibus i desuetudinẽ abierunt. Quod verò per æs, & libram [h] fiebat, licet diutius permanserit: attamen partim [i] & hoc in vsu esse desijt. Sed prædicta [k] quidem nomina testamentorũ ad ius ciuile [l] referebantur. Postca [m] verò ex edicto prætoris forma alia faciendorum testamentorũ introducta est. † Iure.n. honorario [n] nulla emãcipatio desiderabat: sed septẽ testiũ signa sufficiebãt: cũ iure ciuili signa testiũ nõ essent necessaria.

Testamenti in scriptis solennitas partim iure ciuili, partim sacris constitutionibus, & prætorio iure nititur: conficitur autem tale testamentum testibus septem vno contextu adhibitis, & facto testamento subscribentibus, ac demum illud suis sigillis munientibus.

Sed cùm paulatim, tã ex vsu hominum, quàm ex constitutionum emendationibus cœpit in vnã consonantiam ius ciuile, & prætorium iungi: constitutum est, vt vno eodemque tempore (quod ius ciuile quodãmodo [o] exigebat) septem testibus † adhibitis, & subscriptione [p] testiũ) quod ex constitutionibus [q] inuentũ est, & ex edicto prætoris) signacula testamentis imponerentur: ita vt hoc ius tripertitum esse videatur: & testes quidem, & eorũ præsentia, vno contextu [r] testamenti celebrandi gratia, à iure ciuili descẽdant: Subscriptiones autem testatoris, [s] & testium ex sacrarum constitutionum obseruatione adhibeantur: Signacula autem, & testium [t] numerus edicto prætoris. Sed his omnibus à nostra constitutione propter testamentorum synceritatem, vt nulla fraus adhibeatur, hoc additum est, vt per manus testatoris vel testium nomen hęredis exprimatur: & omnia secundum illius constitutionis tenorem [u] procedant.

Omnes testes possunt vno annulo proprio, vel alieno sigillare. h.d. Are.

Possunt autem omnes testes & vno annulo * [x] signare testamentũ: [y] Quid enim, si septem annuli vna sculptura fuerint, secundum qđ Papiniano visum est? [z] Sed & alieno quoq; annulo licet signare testamẽtum.

Qui ex testamento capere potest, is testamentarius testis esse potest: sed personæ hic enumeratæ, quamuis testamenti factionem habeant: testamento testes adhiberi nequeunt.

Testes autem adhiberi

a Per æs, & libram. Proprium nomen testamenti.
b Venditionẽ. Sic ĩ. quib.mo.ius pa. po.sol.§. pręter.
c Libripende. Idest æstimatore, qui libri pendebat, vł æstimabat familiã vno nũmo: deinde emptor manumittebat totam familiam cum omnibus bonis.
d Ciuibus Romanis. Idest liberis hominibus: vt ĩ. de libe.§ fi.
e Puberibus. Supra, quib.mo.tut.fi. in princip.
f Familiæ. Idest, hæreditatis: vt ff. de ver.sig.l. pnũtiatio. §.familiæ. Accur.
g Emptor. Qui erat loco hæredis: vt ĩ.§.sed neque. Accu.
h Libram. Scilicet adæquatã i. æstimatam rem. & dicitur libra hæreditas: quia sicut libra diuiditur in xij. vncias, ita & hæreditas: vt ĩ. de hære.insti.§. hæreditas. vnde dicit adæquata libra, idest, hęreditas ęstimata.
i Partim. Quia numerus testium remansit.
k Et prædicta. Aliàs præfata. & ita allegatum quandoque inuenitur.
l Ad ius ciuile. Scilicet, quia ius ciuile inuenit.
m Postea. Scilicet de media iurisprudentia.
n Honorario. Idest prætorio: vt ĩ da iure natu.§. prætoris.
o Quodammodo. Quia cõputato libripẽde, & emptore, * septem erant. Accu.
p Subscriptione. Vt subscribant se testamento affuisse, & cuius sit: vt ff eo.l. pe & antepe.
q Constitutionib⁹. Vt C. de testa.l. hac consultissima.
r Vno contextu. Idest, nullo actu interposito, * nisi necessario natura: vt ff e.l. hæredes. in fi. & C. eo.l. cum antiquitas. Acc.

ADDITIO.
Propter quę si aliq recedã tantæ, quàm loco ipsorũ alij subrogentur: potest aliquid fieri, si immineat periculum vitæ testatoris, aliàs non.

s Testatoris. Si potest: vt C. eo l. iubemus.
t Testium. Si non potest testator scribere. Sed hodie indistinctè per aliũ scribere põt nomẽ hæredis: vt in Auth. vt spon lat.§. quia vero coll.9.
u Tenorẽ. Est aũt tenor, si põt scribere, faciat: aliàs dicet corã testibus, & scribetur per aliquẽ, vel per aliquos de eis, aliàs non valet. imò falsi pœna tabellio tenetur: vt C eo.l. iubemus. in fin. Accur.

ADDITIO.
Quod est verũ, quando solẽnitas nõ fuit obseruata. nec scripta in testamento, secus si fuit obseruata, licet non scripta: vt l. si libratius. ff de reg. iur. Ange. *

x Annulo. Scilicet habẽte characteres. qui signatorius dicitur: & sic est in eo sigillum, nõ autem alio signo: vt ff. eod. l. ad test.ũ.§. signũ, & de verb. signifi.l. signatorius.
y Testamentũ. Vel etiam linteũ.s. quo inuolutum est testamentum: vt ff. eo.l. ad testium.§. fi.
z Visum est. Hac ratione & cum tribus, vel paucioribus, vel pluribus potest signari testamentum. arg. ĩ. mã. §. is qui exquiritur. alij dicunt tantum cum septem vel vno debere signari.

Testes autem.
CASVS Domine, iam video quot testes debeant adhiberi in testamento. Dicatis modo mihi, qui possunt esse testes in testamento? Ad hoc respond. Amice, testes tute adhiberi solent hi, qui ex testamẽto capere possunt. Hoc tamen non est generaliter verum: quia neque mulier, neque impubes, neque mutus, neque furiosus, neque ille, cui administratio bonorum interdicta est, neque famoso crimine damnatus, vel muliebria in corpore suo passus (quem lex iubet improbũ intesta-

† Vide † hũc locũ Budæũ in adnot. ad Pãdectas ad l. ij. de orig. iur. quo loco qđ sit fiduciaria venditio, & qđ emancipatio, explicat.
* Aliàs Et.
† De emancipatione per ęs & librã vide Sue. in Augusto. & ibidẽ Beroaldũ in cõmẽtarijs. Plau. in cassi. ibi, vna libella liber effici possum. Oratius in hoc carmine. Si propriũ quoduis libra mercat⁹ & ęre. Oui. cum ait. Meq; suũ libra nouit & ęre magis Val. Max. lib. ij. de iu. Testa. §. Catul⁹ Luctati⁹. Alcia. li. pareig. iij & Vigliũ hic.
† Nõ tamẽ intelligas primã testãdi originẽ à iure ciuili, aut prætorio esse: est enim iuris gentiũ, author Theophilo Græco in Institutionũ paraphraste 1 §. qđ ius est gẽtiũ de iu. na tu gẽ. &c. quo loco testamentorum cõscriptionẽ recẽset inter ea q̃ sũt iuris gentium. Vide Vigliũ hic.
* Emptor familię l. hæreditatis. sm lo. de Pla. Egi. Per.
* Vno cõtextu est nullũ testamento immiscet actum. Egi. Per.
† Idẽ dicit in c. cũ esses. extra eo. ti. * Imò sufficit, qđ interrogãti anuerit talem eẽ hęredẽ vł ita dispones. vt colũ eo. testib⁹ & notario respondit, quòd sic. secũdùm Ange.
* Annul⁹, & sigillũ pro eodẽ plerũque ponitur Mãdo. in gl. Facul. §. & proprium, in ver. sigillũ in pri.
† Cõcor. cũ hoc §. c. post cessionẽ. in gloss. post princ. ibi & alieno annulo. extra de proba.
* Aliàs anulo. & paulo post annuli.

possunt ij, cum quibus testamēti factio a est. Sed neq; mulier, b neq; ipubes, c neq; seru°, 1 neq; furiosus, d neq; mutus, e neq; surd°, neq; is, cui bonis interdictum est, f neq; ij, quos leges iubēt improbos, intestabilesq; g esse, possunt in numerum testium abhiberi.

Annota, Communem errorem ius facere, & veritati præferri.

Sed cum aliquis ex testibus, testamenti quidem faciendi tēpore liber existimabatur, postea autē seruus apparuit, tā diuus Adrianus Catoni, quam postea diui Seuerus & Antoninus rescripserūt, subuenire se ex sua liberalitate h testamēto: vt sic habeatur firmum, acsi vt oportebat, factum esset: cum eo tempore, quo testamentum signaretur i omniū cōsensu k hic testis liberi loco fuerit: nec quisquā eēt qui status ei quæstionem moueret.

Potest in vno, & eodem testamento esse testis pater cum filijs et fratribus, dummodo sit alienum: secus autem si propriū vel domesticum. Arc.

Pater, necnon is, qui in potestate eius est, itē duo fratres, qui in eiusdē patris potestate sunt, vtriq; testes in vno testamento fieri possunt: quia

intestabilemq; esse) in numero testiū ī testamētis cōdendis adhiberi possunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed cum aliquis Fran.

a Testamenti factio. Passiuè accipe 1 hic, vt bonasie acceptio: sed neque mulier &c. aliàs ēt accipit actiuè vt j. de hæt. qual. & diffe. §. testamenti.

b Neque mulier. In alijs autem casibus omnibus recipitur præterquam in testamentis: vt ff. e. l. qui ī testamēto. §. mulier. Ratio est. vt C. de fideic. l. fin. & est timor falsitatis. Quid de hermaphrodito? Rñ si præualet in masculino sexu, recipitur, 2 vt ff. de sta. homi. l. quæritur. & de testi. l. repetundarum. §. j.

c Neque impubes. Quid de eo quod vidit in pupillari ætate? Rñ. aliàs (idest, præterquā in testamēto) posset testificari. sicut & seruus: vt ff. de ver. sig l. notionē. §. instrumentorum. & C. de heret. & maniche. l. quoniam. in fin. sed hic nō: quia requirūt ad substātiam testamēti, vt hic dicitur.

d Neq; furiosus habeat. Nisi habeat dilucida interualla ff. eo. l. qui testamento §. nec furiosus.

e Neque mutus. Qui nihil loqui vel audire potest: vt j. qui test. fa. pos. §. item surdus.

ADDITIO. Etiā si talē morbū habeat à casu. & scit litteras, quis tūc possit testari secundū Ioan. Fab. hic.

f Interdictum est. Vel à lege: quia commisit in legem Iuliā maiestatis: vt C. ad leg. Iul. maiest. l. fi. Vel à iudice: vt ff. eo. l. si cui. in fi. j. resp.

g Intestabilesque. Vt de crimine famoso damnatus vel muliebria passus: vt ff. eo. l. si eui. j fi. & l. cū lege. & ff. de testi. l. ob carmen. in prin

Sed cū aliquis. CASVS. Dñe, quidā cōdidit testamētū: & ī testamēto septē adhibuit testes specialiter cōuocatos: & corā eis voluntatē suā vltimā declarauit: & nomē heredis expressit: & testes subscripserūt, & testm̄ sigillauit, quo facto decessit testator, mortuo testatore qdā ex testibus apparuit seruus, q tūc tēpore faciēdi testamēti liber ab omnibus putabatur. modo qro verū istud testamentū debeat infirmari, quasi iuris solennitate nō seruata? Et resp. quòd nō. imò testametum tāquam rite factū firmitatē obtinebit. Cū enim aliquis ex testibus tempore testamenti faciendi liber ab omnibus existimat: quamuis post ea seruus apparuerit, tam diuus Adrianus, q̄ diui Seuerus, & Antoninus Catoni super tali dubitatione quærenti scripserunt subueniēdum esse testamento ea huiusmodi libertate putatiua: vt sic ratum, & firmū habeatur, ac si vt oportet omnia facta fuissēt. & hoc tali ratione moti dixerunt: quia eo tēpore quo testamētū à testibus signabatur: iste testis cōmuni cōsensu omniū loco liberi hominis habebat, nec erat aliquis qui eo tempore status quæstionē ei moueret. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. pater. Fran.

h Liberalitate. Et sic plus valet quod est in opinione, quā quod est in veritate, sic ff. de sup. lega. l. j. in fi. Arg. contra. j. de leg. §. si quis rem suam. 4

i Signaretur. Quidam hoc intelligūt generaliter verū: vt siue ostendatur testamentū in scriptis cōditū siue nūcupatiuū, debeat ei credi: siue desierint testes esse, siue nō, & sic se habet consuetudo: vt ergo C. de edicto diui Adri. tol. l. fin. & C. de don. l. in donationibus, & arbi. tut. l. fi. Nos contra. Ī: in nūcupatiuo de iure. & quod hic dicitur in testamento cōdito ī scriptis loquitur. In nuncupatiuo enim si profertur, nō debet ei credi sine testibus: cum in eis consistat tantum substantia testamenti: ipsum tamē valet licet probatio deficiat: 5 vt ff. de test. tu. l. duo. Quid si seruus fact° est, vel infamis, & velit recognoscere sigillū suū? Respond. nō admittitur: vt ff. de Carb. edict. l. Carbonianū. §. duæ āt sūt causæ.

k Omniū consensu. Nota errorē prodesse. vt ff. de sup. leg. l. iij. ī fi. & C. de lat. lib. tol. §. sed & si quis. & ff. de offi. prætor. l. Barbatius. Et error cōmunis facit ius, vt patet his versib°. Error cōmunis ius efficit, vt manifestat. Testificans seruus, qui liber creditur esse.

Pater. CASVS. Quidam fecit testamētum suum, & ī testamēto suo adhibuit vij testes: Iter quos fuit Petrus, & Martinus filius Petri, quem Martinum Petrus habuit in sua potestate: modo quæro, vtrum pater, & filius existens in potestate eius, scilicet Ieitt, possint esse testes in eodem testamēto? Respond. q sic. Nam pater, & ille, qui in eiusdem patris potestate est, in eodem testamēto testes adhiberi possunt. Nil enī nocet ex vna domo plures testes alieno negotio adhiberi posse. Et hęc dicunt vsq; ad illum §. in testibus. in quo pone casum sic: Quidam cōdidit testamentū: & in testamēto suo filiū quē habuit in potestate testem adhibuit: modo quęro, vtrū de iure hoc potuit facere? Respon. quòd non. Nam testis non debet esse ille, qui in potestate testatoris est. Et nō solū repellitur ille à testimonio, qui ē in potestate testatoris, sed etiā q habet in potestate testatorē. vnde si filiusfa. miles post reuersionē de castrēsi peculio testetur: pater eius in suo testamēto testes adhiberi nō potest, nec etiā aliqeis q ē in ptāte eiusdē patris. nō solum tm̄ in alijs causis, sed etiā in testamētis domesticum testimoniū reprobatū est. Et nō solūmodo supradictæ psonæ repellunt à testamētarijs testimonijs: sed etiā hęres scriptus. & pater eius q eū in ptāte habet. & etiā parentes hæredis scripti: & fratres qui in eiusdē patris potestate sunt: & etiā qui in potestate testatoris sunt, penitus à testamentarijs testimonijs repelluntur: & hoc ea ratiōe: quia totum negotiū qd̄ agitur iure faciēdi testamēti, creditur hodie inter hęredē, & testatorē agi: licet olim totū ius testamēti faciendi circa testes adhibēdos cōturbatū fuerit: nā qdam veteres in illo testamēto, quod dicebat p æs, & libram,

1 Istud nō placet Io. Fab. & Angel. Mulier vbique testificari potest p̄terquā in testamētis.

2 Nā eū testiū p̄ītia sit ex iure ciuili, veteres autē ad solēnia nec mulierē, nec seruū nec impuberem admitterēt nō mirū si mulier testis in testamento esse p̄hibeatur. Viglius hic.

3 Id ē An. qui dicit istam gl. esse no.

3 Quod est verum de eo qd̄ vidit proximus pubertati: secus si proximus infantiæ. Io. Fa. & An.

Opinio præteriur veritati.

4 Pro istē & glo. infra in ver. omnium vide omnino Lap. Alle. 8. 9. ver. venio ad secūm, post n. 8. & alijs sequent. & ibidē. Q. Mando. ī Apostol.

5 Nisi de eo sit facta publica scriptura: vel pars cōfiteatur testamentū sic fuisse factū, aut testes deponāt antequam ipsorū defectus appareat: qa tunc scriptura probabit absq; eo quod testes producant. Ang.

nihil nocet, ex vna domo plures testes alieno a negotio adhiberi.

Testamentarij testes esse nequeunt, qui in testatoris est potestate, et qui testatorem in potestate hēt, item hæres scriptus, et qui in potestate eius sunt: quive eum habet in potestate, & fratres sub eisdem patrijs nexibus existentes quibus hæres, quicquid circa hæc placitum fuerit antiquitati.

In testib. aũt nõ debet esse is, q in ptãte testatoris ē. Sed si filiusfamilias de castrēsi peculio post missionē b faciat testm̃: nec pr̃ eius rectè adhibeť testis, nec is, qui in potestate eiusdē patris ē. Reprobatũ est. n. ea in re c domesticum testimoniũ, †

In testamento non potest esse testis hæres scriptus in eo, nec pater, nec filius in potestate, nec frater in eiusdem patris potestate. Are.

Sed neq; hæres script⁹, neq; is, d q in ptãte eius est, neq; pr̃ eius, q eũ habet in ptãte, † neq; fratres, q in eiusdē patris potestate sunt, testes adhiberi e pħt: quia hoc totũ negotiũ, quod agiť testamenti ordinandi gratia, ditur hodie inter testatorē, & hęredē agi. f Licet aũt totũ ius tale conturbatũ g fuerat: & veteres quidē familiæ emptorē, h & eos q p ptãtem ei cõiuncti fuerat, à testamentarijs testimonijs repellebãt: hr̃di i aũt, & ijs, q p potestatē ei cõiuncti fuerant, cõcedebãt testimonia in testamentis p̃stare: licet ij, q id pmittebãt, hoc iure minimè abuti k eos debere suadebant: tñ nos eã obseruationē corrigētes, & qđ ab illis suasum est, i legis necessitatē trãsferentes, ad imitationē pristini familię emptoris, meritò nec hæredi, q imaginē vetustissimi familiæ emptoris obtinet, neq; alijs psonis, q̃ ei (vt dictũ est) cõiunctę sunt, licentiã cõcedimus, sibi quodãmodo testimonia pręstare: ideoq; nec eiusmodi veteres constitutiões nostro Codici inseri permisimus.

Cui legatum aut particulare fideicõmissum relictum testamẽto fuit (cũ ad eũ non pertineat hæreditatis damnum nec emolumentum) testis in eo testamento esse potest.

Legatarijs, l aũt & fideicõmissarijs, q a non

† Ridiculũ ē filius in liteę do mesticis testimonijs pnnec. Tal li⁹ li. iiij. aheto. tit. j. Egi. Per.

† Verbũ in ptãte, non solũ referť ad liberos q sunt i ptãte, sed ēt ad eos quos tede misti ab hostib. l. q testõ. in ptin. ff. e. Egid. Per.

† Tu dic q fili⁹ qñ nihil sibi qrit̃ pr̃ ꝑpre testiñ cari scdm Ioã Fab. idē cõ in eo negotio ex quo nec patri, nec filio resul tat ꝯmodũ, vel incõmode. & quid ď mře & fra trib. vide per Ang hic.

a Intellige verũ i his, quos dñs attingit rõne dom⁹ suę, & in q n. habet ali quod ius: & sic ꝯdõ natis i psona non in simpli ci colono: itē hoc ve sũi famil liarib. vi lib. & qñ dñs eos ꝑ ducit. nec est qõ iret eos: aliàs secus secũ dũ m An.

librum, familiæ emptorem, qui loco hæredis erat, & ꝯiunctos ei p p[...] à testimonijs testamētarijs repellebant. In primis autem duabus ꝯditionibus testamentorũ, hæredi coniunctis per potestatem concedebãt testimonia in testamẽtis pręstare, licet illi ijdem, qui id permittebant, hoc iure minimè abuti debere eos psuadebant. vnde nos eãdem obseruationē antiquorũ corrigētes, & qđ ab ipsis antiquis psuasũ est, videlicet quod hæres, vel cõiuncti ei p potestatem inter testes admitantur, licet hoc eis pmissum fuerat tamē in legis necessitatem transferentes, ad imitationē familię emptoris, q in tertio gñe testamētorum (vt dictum est) à testimonio repellebatur: merito hæredem, & coniunctos ei p potestatem ab huiusmodi testimonio repellim⁹: nec eis licētiam damus sibi quodammodo testimonia pręstare. vnde huiusmodi veterem cõstitutionem in qua hoc permissum fuerat, nostro Codici inseri non permisimus. & hæc dicuntur vsque ad illum §. legatarijs.

a Alieno. Aliud si in suo: vt infra pro xi. §. & ff de testa. l. testis. Acen.

b Post missionem. Idest, remissionem. aliud si ante: vt ff. eo. l. qui testamēto. §. per contrariũ. in gl. posse.

ADDITIO. Et est ratio secundum gloss ibi, in verbo posse. quia tunc testes nec; rogati, neque ad solennizandum actum exiguntur: quamuis duo requirantur ad probandum veritatem Angel.

c In ea re. idem & in alijs: vt C. de testi. l. ij. s Sed quis est domesticus? Rñ. colonus. & adscriptitius, vľ similes. vt C. de his, q ad eccl. ꝯfu. l. fi. §. sanè enim si seruus. a & C. de q̃st. l. pridem. itē vxor marito & ꝯ: vt supra de vsu & habi. §. item is, item seruientes siue dapiferi. vt ff. de pœn. l. respiciendum. §. furta.

ADDITIO Intellige istud verum, si sint seruitores commẽsales: vt quia viuant expensis domini: aliàs contra nisi habuissent licentiã sine spe reuertendi: tempus enim productionis, & depositionis inspicitur, secundùm Ioan. Fab. hic.

d Neque is. Nota q his tribus modis dicitur quis contingere me per potestatem.

e Adhiberi. Quia eorum negotium est, cum lucrum & damnum ad eos pertineat. ff. quando appel. sit l. ij. §. in propria. 3° & vere eorum: quia &c.

f Agi. Cautè ponit agi, cum sit gñalissimum: vt ff. de ver. signi. l. Labeo. ij. in princ. & l. verba. habet enim se ad ius testandi & contractus. Accursius.

g Conturbatum. Nã olim hæres in duob. primis gñib⁹ testamentorum poterat esse testis: in tertio verò ille, qui erat loco hæredis, non poterat esse testis, & sic erat turbatio iuris: & ad ei⁹ similitudinē verus hæres hodie testis non erit, vt sequiť.

h Familiæ emptorem. Dicitur ille, q cõstituebať hæres per æs & libram.

i Hæredi. Qui erat ex primis duob. gñibus testamētorum.

k Abuti. Sic C. de cad. tol. l. vnica. §. j. & ff. si fa. furt. fec. dic. l. fin. & supra, q but ex caus. ma. nõ licet. §. j. Accur.

Legatarijs. CASVS. Quidã fecit testamentum, & in testamento legauit Petro decem. verum tamen Petrum legatarium in testamento testem adhibuit: modo quæro, verũ ille Petr⁹ legatari⁹ possit eē testis in illo testamẽto, i quo sibi legatũ relictum est? Et respon. q sic. Licet enim hæredes q sunt iuris successores, à testimonio repellantur: legatarijs tamē, & fideicõmissarij, qui nõ iuris, sed rei singularis successores sunt. & alijs personis eis cõiunctis testimonium pręstare in testamentis nõ denegamus imò etiam quadam cõstitutione nostra eis specialiter cõcessimus: & certè multo fortius his, qui in potestate legatariorum, vel fideicommissariorum sunt, vel qui eos in potestate habent, huiusmodi licentiã donauimus. Et hæc dicuntur vsq; ad illum. §. nihil autem interest. Franc. de Are.

3 Est & alia rõ. t. affectio. quã hñt adinuicē, ex qua ꝑcedit iste tex. ēt hodie in casib. l gb. pti nihil ꝗriť, monaci tñ in monasterio pñt eē testes. e in super ex. đ test. Idē in hominibus vniuersitatis ꝑ ipsa vniuersitate, vel castro in negotijs ex qu. nõ resultat cõmodũ i particulari, sed cõi cũ. Ang.

a Propria eã est, cuius emolumentũ, vel dãnũ ad aliquē suo noie pertinet. Egid. Per.

l Legatarijs. Discrepant hi iure veteri à fideicõmissarijs: vt j. de fideic. hęred. §. pterea. Sed hodie non: vt j. de leg. §. sed nõ vsq;. quidã §. hunc intelligunt, qñ legatum fuit repetitum à succedentibus ab intestato, vt tunc non videať ferre testimonium in testamento

juris e successores sût, & alijs psonis eis côiunctis testimoniû nô denegamus: † imò in quadá nra constône, b & hoc specialiter eis côcessim'. Et multo magis ijs, qui in eorû ptâte sunt, vel q eos habent in potestate, c hmôi licentiá damus. d

Testamentum potest in qualibet materia scribi. Aret.

Nihil aût interest, testm in tabulis, an in chartis, e membranisve, vel in alia materia fiat.

Potest idem testamêtum in pluribus codicibus scribi, quod quandoque necessarium est. Ang.

Sed & vnum f testm pluribus codicibus conficere quis pôt, † secundum obtinentem tamen obseruationem omnibus factis, qđ g interdum êt necessarium est, veluti si quis nauigaturus, & secû ferre, & domi relinquere judiciorû suorû contestationê velit, vel propter alias innumerabiles causas, quæ humanis necessitatibus imminent. h

Suprema voluntatis viua voce, coram septem rogatis testib. declaratio à testatore facta, nuncupatiuum testamentum dicitur.

Sed hęc qdê de testamêtis, q scriptis ɔficiunt, sufficiût. Si quis aût sine scriptis voluerit ordinare iure ciuili testm, septê testibus i adhibitis, k & sua voluntate corá l eis nûcupata, m sciat hoc pfectissimû testm iure ciuili, firmumq; côstitutum.

VITVLVS XI.

DE MILITARI testamento. †

Miles in expeditione potest facere testamentum iure militari, quomodo vult. Aret.

mento iure: quiá iuris successor est, q in quota parte hæres institutus est. Accur.

a Non iuris. Sed rei. & sine onere. vt ff. mád. l. si hęreditatem. ADDITIO Per hoc pater secus esse in fideicommissario vniuersali: quia habet loco hæredis. §. restituta. ī. de fideicommis. hære. Ioan. Fab.

b Côstitutiône. Gręca. vel dic de illa, q est. ff. eo. l. qui testô. in prin. quę est Iustiniani per approbationem: vt C. de ver. in. enuel. l. j. § sed si. in fi. vers. omnia esse merito. prima verior.

c In potestate. Idé tabellioni: vt ff. eo. l. Domitius. Accursius.

d Damus. C. de testi. l. omnibus. ī. Iol. hic agit de virib. testamenti inter hæredem & alium agentem ɔ testm. aliás côiunctus p coniûcto non ferret testimonium, idest, vnus legatarius alij. Et secûdum hoc falsò hic sumitur argu. q socius in causa socij admittitur in testimonium. Vel dic hoc speciale, j vt coniunctus pro coniuncto admittat quaū in re sua, fauore testamenti, & vltimæ voluntatis, quæ debet dominari, si legitima est: vt C. de leg. l. cum quęstio. in fin. & erit bonum argu. ī. dictum. Sed argu. contra est. C. de test. l. quoniam. in fin. Sed respondeo, 2 finis illius legis non refertur ad totum, quod erat dictum. Distingue tamen, an lucrum redeat ad eum totum, vt tunc non admittatur, aliás sic: vt ff. qñ appel. sic. l. j §. in propria.

Nihil autem. CASVS Dñe, iam nobis dixistis plures solennitates, quæ in testô ɔdendo debent obseruari: sed pro Deo dicatis, in quo testm debet scribi? Respon. Amice, non refert vtrum testm fiat in tabulis, vel in chartis, membranisve, vel in alia materia, & êt vnum testm pôt in plurib. codicib. scribi. & valet causa necessitatis, veluti si quis extra patriá secû ferre velit & domi relinquere suorû iudiciorum contestationem. l. testm, vel pp alias innumerabiles causas, quę nobis imminent. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed hæc quidem. Fran.

e In chartis. Sic ī. de rerum diui. §. literæ. Accu.

ADDITIO Et dic in chartis etiam rasis: secus tamen in alijs instrumentis. Ang.

f Et vnum. Sic ff. eo. l. vnum.

g Quod. Scilicet vt pluribus codicibus fiat.

h Imminêt. Sic in Auth de côsang. & vter. frat. §. qa igit. vers. si igit. ibi, multæ namque sunt homini. col. vj. Sed nunquid ex his exemplis pbabit? Rñ. nô sine authentico: vt in authen. vt spon. lar. §. & hoc insuper. col. ix. & ff. de fide instr. l. quicunq;. & ff. de bo. pos. secundum tab. l. ij. §. sed & si vnû. sed hic ambo sunt principalia. Accur.

Sed hęc quidem. CASVS Dñe, iam video, quæ sit obseruanda solennitas in testô in scriptis ɔdito: nûquid tota prædicta solennitas in testô nuncupatiuo obseruari debet? Et rñd. q non. nam hæc quæ supradicta sunt de testamentis in scriptis conficiendis sufficiunt. Si qs enim voluerit facere testm de iure ciuili sine scriptis, hoc ei facere licebit, si septê testes ad hoc ɔuocauerit. & voluntatem suam eis expressit. & hoc testamêtû de iure ciuili factum constituimus fortissimum, & firmum. & hęc dicuntur vsque in fin. tit. Franc. de Aret.

i Septem testibus. Quandoque nullus vocatur: vt si miles moriatur in bello, vt no. C. de testa. mil. l. milites. qñque vnus, vt imperator: vt C. e. l. omniû. qñq; duo, 3 vt inter filios. vt C. eo. l. hac ɔsultissima. §. ex impfecto. Vel si l têrorio faciat testm miles, vt ff de mil. testa. l. Lucius. qñq; tres, vel quatuor, vel pauciores. vt C. eo l. si non spâlt. qñq. quinque: vt in testô rustici. vt C. eo. l. fi. §. sinautê. qñq; septem generaliter: vt hic & C. eod. l. hac consultissima. circa princi. quandoq; octo vt C. qui testa facere pos. l. hac consultissima. §. quæ in eundem. in gl. Accur.

k Adhibitis. i. rogatis vt intersint, & sint attenti: vt ff. eo. l. hæredes. §. pen. & in Auth. de test. §. & licet. in fi. §. colla. vij. Accur.

l Coram. Scilicet palam nominando hæredes: vt ff. eo. l. hęredes in princip.

m Nuncupata. Inde dicitur nuncupatiuum testamentum.

DE MILITARI TESTAMENTO.

Est autem miles, qui iurauit à signis non recedere: vt ff. ex qui. cau. maio. l. pe. & scriptus est in matricula, vbi & alij milites scripti sunt. vt ff. eo. l. pe & per totum ti. Sunt & alia necessaria vt aliquis sit miles, vt diximus ff. ex quibus cau. ma. l. pe. & in Auth. de man. princi. §. fi. col. iij. Item miles dicitur à malo, quod sustinet pro alijs, vel a mille, quia ex numero mille hominum eligitur. vt ff. eo. l. prima §. miles. Accur.

ADDITIO. Continua illû ti. ad præcedentem, sm Christoph. Porc sic, visum est ī. de testam. in genere: nunc sequitur videre de testamentis in specie. Val aliter. visum est sup. de testamentis, quæ sunc secundum

a Sic etiá clerie' potest ferre testimoniû in cá suę ecclesię: vt C. [illegible] nûci'. extra, de testib. vbi vide glo. vnicâ de illa materia.

† Quod iden vnû appellat: q a vnû negotium & vna hæreditas sit: singulę tñ tabulæ. singuli ve codices [illegible] dem taciunt cum sint originalia. & authentica. q γραφα αντιγραφα appellát, ab eodem testatore, eisdemq; testib. signata. Eg [illegible] Baro hic. Testbû numero q i testamentis est adhibêdus.

r Istá approbat Bar. in l. q testaméto. ff. e. & idê hic Ange. & Pla hic.

s idê Fa. hic.

g Etiam si sût mulieres, & qui aliàs nô essent idonei: vt ibi not. p Ang. Testes debêt rogari.

† Miles [illegible] fora. resq militaris disciplinam quá diligêter tractasit Iurisconsul. vid apud Viglium hic.

Miles vñ dicatur.

ꝑm cōis iuris dispositionē, nunc sequit videre de illis, q̄ fiunt iure priuilegiato: vt est testm̄ militare: ideo &c. Aduertendum est, q̄ in milite sex sunt necessaria ad hoc q̄ habeat priuilegia militib. cōcessa. Primo, q̄ ense cingat. ff. de milit. testa. l. pen. Secūdo, q̄ in numero aliorū ponat. & in matricula scribat. ff. de milit. testa. l. ex eo tpe. Tertio, q̄ p̄stet sacramētum. q̄ mortē non euitabit p republica, neq; à signis recedet. ff. ex qb. ca. ma. l. pe. & de ijs, q not. infam. l. ij §. miles. Quarto, q̄ stigma, i. nota publica hra. obija suis inscribat. C. de fabri. l. iij. lib. xi. Quinto, q̄ examinet C. q mi. nō pos. l. j. lib. xij. Sexto, q̄ nō sit negotiator. C. nego. ne mil. l. j. lib. xij. vnde versus: Ensis, matricula, nec nō iuratio, stigma. Ac examen, erunt isthæc in milite signa.

Miles cognoscitur per sex signa.

Vilia nec debet tractet negotia miles.

Supradicta. Tot' iste ti. diuidit' principaliter i dues partes. Primo ponit d' militib. testib. i sētorio eorū, vl' in peculio castrensi. Secundo de testamento in quasi castrensi. Secunda ibi, Sciendum. Item prima subdiuiditur. Nam primo ponit continuationem per modum remotionis, siue exceptionis cum positione noui statuti. Secūdo qualiter priuilegium concessum militibus, quòd possunt testari quomodo volunt, intelligat. Tertio, q̄ etiam miles mutus, & generaliter defectiuus potest testari. Quarto qualiter post missionem testatur. Quinto, q̄ mutatio status ipsius militis, dummodo interueniet noue voluntas, non vitiat testm̄ factum. Secunda ibi, Planè. Tertia ibi, Quoimo. Quarta ibi, Sed hactenus. Quinta ibi. Sed & si quis. CASVS. Accessi ad Iustinianum, & ita proposui coram eo: Dñe iam video, quod vultis tractare de militari testaiōe, pro Deo dicatis mihi, quę ratio mouet vos ad tractandum separatim de militari testō, nunquid illa quæ sunt è vobis tradita, in omni testamento possunt sufficere? Ad hoc resp. Amice, qm̄ supradicta diligens obseruatio, quam de ordinandis priuatorum testamentis supra exposuimus, authoritate principalium constitutionum militibus pp eorum imperitiam remissa est: ideo hic specialiter de priuilegiatis militū testamētis tractare intendim'. Quamuis.n. milites neq; legitimum numerum testium in suis testamentis adhibuerint, neq; aliam testamentorū solennitatē obseruauerint: nihilomin' rectè testant. & hoc verum est, qn̄ in expeditione militari occupati sunt. nā vt ita demū gaudeant priuilegio militari cū in expeditiōe armorū fuerint occupati. non immeritò nostra introducta est cōstitutio. Quocunque.n. mod. volūtas suprema militis in expeditione occupati, siue i scriptis, siue sine scriptis inueniat. valet ei' testm̄ ex voluntate eius. Sec' tñ est, qn̄ nō est in necessitate militaris expeditionis. In illis.n. tpibus, qb. milites in alienis, vel suis ędib. degunt: ad vindicandum sibi tale priuilegium nequaquam poterunt adiuuari. Et hæc dicūtur vsq; ad illum §. Sed testari. Sed ponet Dicit Iustin. q̄ quāquā priuileg ū militib. ꝯcessum circa solēnitatē testamenti post missionē ab expeditione militari finiat. aliđ tñ priuilegiū ꝯcedit. eis circa sublātā testamēti dūtaeat: nā testari p̄nt milites ex castra militaris expeditionis existētes. quāuis filijfam. sint: iure tñ cōi in hoc casu, qn̄ morant' ex castra. eadē obseruatio in eorū testamētis adhibenda est. quā. s. in testō paganorū expo suimus: Et hęc dicūtur vsq; ad illum. §. plane. Franc.

Supradicta diligens obseruatio a in ordinandis testamētis, militibus pp nimiam imperitiam b eorum c constitutionibus principalibus remissa est. Nam quāuis ij, neq; legitimum numerū testium adhibuerint, neq; aliam testamentorum solennitatē c obseruauerint: rectè nihilominus testātur: videlicet cū in expeditionibus occupati sunt. quod meritò nostra constitutio introduxit. d Quoquo.n. modo voluntas eius suprema inueniatur, siue scripta, siue sine scriptura, valet testamentum ex voluntate eius.

Miles etiam filiusfam. tamdiu iure militari testādi habet priuilegium, quandiu in expeditione est: qui si extra castra degat, comuni omnium iure testari debet.

Illis aūt e tēporib', p q citra expeditionum necessitatem in alijs locis, vel suis ędibus degunt, minimè † ad vindicandū tale priuilegiū adiuuātur. f Sed testari quidē, etsi filij familiarum * g sint, pp militiam concedunt: iure tñ cōmuni h eadem obseruatione & in eorum testamentis adhibenda, quam in testamentis paganorū i proximè exposuimus.

Licet remittatur solennitas in re agēda, non tamen remittitur congrua probatio rei gestæ. Et licet lex priuilegiet aliquid factum: intelligitur tamen inquantum de facto legitimè appareat, et constet. Aret.

† Aliàs, vindicandum.

* Aliàs filijfamilias.

a Obseruatio. Quę ꝯsistit i quatuor. vbi est in scriptis testm̄ ꝯditū. vel in sola nūcupatiōe hæredis coram septē testib vt s. tit. j §. sed cum paolatim. & §. fi. & ff. de hēd. insti. l. j. §. qui neque.

b Imperitiā. C. d iu. del. l. fi. § j. & C. de iu. & fa. ig. l. j.

c Solēnitatē. Scilicet circa sigilla, & subscriptiones.

d Introduxit. Sed tunc demū cū in militia sunt, habent priuilegium: vt C. eo. l. pen. & hic subijcit.

e Autem, pro sed.

f Adiuuant. Et not. q̄ cessante causa cessat & effect'. & nōt hic sumi arg q̄ cessāte clerico ab ecclesia, cessat præbenda. sic C. de episc. & cle l. gñaliter. & in glo. fi. Sed ar. ꝯ. ff. de pose. l. j. §. secundo loco. versi. secum. quia Calphurnia dedit cām edict. vnde cessante causa cessare debet edictū, quod non est verū. Sed hoc vltimum gñale de causa impulsiua dicit: primum de finali, sine qua res esse non potest.

ADDITIO. In dubio aūt præsumit esse impulsiua. vt per gl. sing. in l. ij. § fi. ff. de do. Ange.

g Et si filij familiarum. Licet hi alias phibeant: vt j. tit. j. in prin. & ff. de dona. cau. mor. l. tam is. §. j.

h Iure tñ cōi. Scilicet quantū ad solennitatem. non quo ad hoc, vt de querela ꝯ eius testm̄, sicut in alio veterano qa sui iuris est: vt C. de inof. test. l. fin. §. in his. & ff. de inof. test. l. Papinianus. § si qs militia. itē hoc est verum, qn̄ est domū reuersus: sicut s. pat. dixit. aliàs sicut miles ali' vtit' spāli iure. sic istre, arg ff. eo. l. ex militari. §. j. & l. testamenta eorum. §. no.

ADDITIO. Hodie tñ, secundum cōem opi. in filiofa. milite per prætertionem factā sine causa annullatur eius testm̄. quātū ad institutionem. aut. ex causa. C. de. lib præte. Si verū cum causa, habetur pro exhæredato, & subiacet querelę. vt per Ang. hic.

i Paganorum. ● A pago, quod est villa, dicitur. quasi dicat non militum.

c Scilicet ꝯromacitet: vt qa citatus à superiore minimè intra tpa ꝯueniene veniat: secundum doct. hic. Et Mādo. sup. sign. Gra ij. de indul. per cipiē. fin. ctus in absentia.

● Dic q̄ cessāte cā si non impulsiua, cessat effectus. secūdum Hor. Egi. Per.

● Dic paganorū. i. togatorū à qb' differūt milites. Pls. Milites à plebe ennult dissecere, sicut tunica ab annulis senatum. Egi. Per.

Planè de testamētis militum diuus Traianus Statilio Seuero ita rescripsit: a Id priuilegium, quod militantibus datū est, vt quoquo mō facta ab his testamenta rata sint: sic intelligi debet, vt vtique prius constare debeat, testamentum factum esse: quod sine scriptura à nō militantibus quoq; fieri pōt. Si ergo miles, de cuius bonis apud te quęrit, conuocatis ad hoc hominibus, b vt voluntatem suam testaretur, ita locutus est, vt declararet, quē vellet sibi hæredem esse, & cui libertatem tribueret: pōt videri sine scripto hoc modo esse testatus: & voluntas eius rata habenda est. Cæterum si (vt plerunque sermonibus c fieri solet) dixit alicui, Ego te hæredem facio; vel, Bona mea tibi relinquo: nō oportet hoc pro testamento seruari.

Nec vllorum d magis interest, q̄ ipsorū, quibus id priuilegiū datum est, hmōi exemplū nō admitti: aliòqui non difficulter post mortē alicuius militis testes existerent, q adfirmarēt se audisse † dicentem aliquem se relinquere bona cui visum sit: & p hoc vera iudicia subuerterentur.

Miles licet sit mutus vel surdus, tamen testatur.

Quinimo e & mutus f & surdus miles testm̄ facere potest.

Miles post remissionē, vel extra castra existens debet iure cōi facere testamentum. Sed si fecerit testamentū in castris iure militari, durat et post missionē si moritur intra annū: licet post extiterit conditio institutionis. Aret.

Annotato, Conditionē in testamentis ad diem mortis testatoris retrahi.

Sed hactenus g hoc il-

Planè. CASVS Domine, iam video, quòd testamentum de militibus mirabiliter est priuilegiatum. licet enim iuris solennitatem non seruauerit miles, tamen testamentum eius in castris conditum valet. Pone igitur, quòd aliquis dicat aliquem militem in expeditione militari occupatū, & ipsum in suo testamento hæredē instituisse: hoc tñ neq; per ministrū, neque per testes ad hoc conuocatos probare poterat: nūqd creditur eius assertioni: ita vt ad hæreditatem militis valeat admitti? Et rñ. q nō. De militarib. enī testamētis diuus Traianus Statilio Seuero in consimili casu q̄tenti rescripsit sic, O Statili Seuere, illud priuilegiū qđ militaribus testamētis datum est, vt videlicet ea testamenta quocunque modo facta, rata sint, sic debet intelligi, vt omnino prius cōster eos testamētum fecisse, quod etiam sine scriptura non solum à militātib. sed etiam a non militantibus fieri pōt. Vnde si is miles de cuius bonis quæstio apud te ventilatur, ad hoc conuocauit saltem duos homines, vt causa testandi coram eis voluntatem suam exprimeret, & ita coram eis locutus est, vt declararet in pręsentia eorū, quē vellet sibi hæredem esse, & cui vellet libertatē tribuere: potest videri etiam sine scripto hoc modo rectè fecisse testamentum, & voluntas eius suprema omnibus modis rata habenda est. Cæterum si causa ludendi vel demonstrandi alicui iocosè dixerit. Ego te hæredem facio: vel, Bona mea tibi relinquo. sicuti plerunque sermonib. iocosis fieri solet, non oportet hoc pro testō obseruari. Nec videmur in hoc, priuilegio militari in aliquo derogare. Nec enim vllorum magis interest, quam ipsorum militum, quibus hmōi priuilegium datum est, huiusmodi exemplum pro testamentis non admitti: aliòqui si tale testm̄ admitteretur, non difficulter post mortem alicuius militis existerent testes, qui dicerent se audisse militem relinquere bona sua alicui, prout eis videretur expedire: & ita vera militum iudicia frequēter subuerterentur. Et hæc vsque ad illum § quinimò. in quo reuertitur ad secūdum casum, determinādo plenius de priuil. mil. quod circa substantiam testamenti ɔceditur militibus, videlicet vt quamuis sint filij familias, testari possint, sic & hic vt miles surdꝰ, & mutus testamentum facere possit. Et hæc vsque ad illum. §. sed hactenus. Franc.

a Rescripsit. Vt ff. so. l. diuus. & iste §. est ibi lex sub eadem verborum forma. & incipit, diuus Traianus.

h Hominibus: Saltem duobus: vt ff. eod. l. Lucius. & ff. de testib. l. vbi. & hoc est quando in tentorio. si autem in conflictu belli, nullo etiam teste vocato: vt C. eo. l. milites. si autem est domi, iura communi vt I. eod. §. illis.

c Sermonibus. Forsè cā demonstrādi, vt magister discipulo, vel ludi causa, vt ff. de actio. & oblig. l. obligationū substantia §. fi. vel affectionis: vt ff de iur. codici. l. literę.

ADDITIO. Tu dic, q nullá verba operātur testm̄, nisi appareat, q voluerit testari, & ad hoc se disposuerit secus in cōtractib⁹, vbi in dubio verba præsumuntur obligatoria, nisi aliud ex coniecturis appareat. An verbum relinquo, importet institutionem, legatum, vel fideicommissum. vide Ioan. F. b. hic.

d Nec vllorū. Sic ī. ad legem Fal. circa prin. ibi. idque ipsorum. sic C. de rescin. ven. l rata.

e Quinimò. Habet priuilegiū. q circa solennitatem: quinimò & circa substantiam testamenti: vt qui aliàs testari non posset, hic tñ possit: vt ff. eo. l iiij.

f Mutus. Siue natura, siue casu, vt sit priuilegium aliqđ: vt C. qui testa. fa. pos. l. discretis, & hoc iure militari: vt ff. eo. l. iure militari. Accur.

Idē pla. Fa. & Ange.

Debet tñ aliquo mō de voluntate cōstare vł p duos testes: vel p cōparationē literarū, vel aliàs & facit vt remissa penitꝰ oī solennitate nō de naturali. sed essētiā irelligat. Ang.

†Hic tex. ē sing. ad hoc, q testes q sūt pñtes in testō debent audire vocē testātis. & qđ plꝰ est, ēt videre eiꝰ faciē: nec sufficit cortina in medio: licet gl. in l. ij. §. idē Labeo. ff. de aqu. plu. ar. teneat ɔtriū, sed reprobat p l. si vnꝰ C. de test. Egi. Per. Idem Fab. Ang. & Ias.

ADDITIO Dūmodo appareat ipsum sic voluisse testari p signa sua, quę p notos poterunt interpretari.

Sed hactenus. CASVS Dn̄e, dicatis ergo mihi, quandiu durat priuilegium militare circa solennitatem testa? Ad hoc rñ. Amice, hoc priuilegium circa solennit. testa. tandiu ex principalibus ɔstitutionib. militib. indulgetur, quādiu militant & in castris degunt. Post missionē verò à castris, siue veterani, siue adhuc militantes extra castra fecerint testamentū, id cōmuni iure omnium ciui. Ro. facere debent. Veruntamen illud test. quod in castris factum est, intra annum tantum valet Pone igitur, q aliquis miles i castris fecerit testa iure militari, & hæredē sub conditione instituit, & postea iste miles iam decessit: si cōditio, sub qua erat hæres institutus, diu post annum, vel fortè post biennium extiterit: nunquid valebit illud testamentum militis? Et respon q sic. Nam placet hoc testamentum, quasi militis valere. Cōditio enim retrotrahitur, & perinde habetur, ac si hæres purè institutꝰ statim post mortē militis adijsset. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed & si quis ante militiam. Franc.

g Sed hactenus. Quidā dicunt hic nō esse §. & asserunt, q omne priuilegium, quod habet miles, perdit

eum

lis [e] à principalibus cōstitutionibus cōceditur, quatenus militant, & in castris degunt. Post missionē [b] verò veterani, vel extra castra alij, si faciant adhuc militantes testm̄: cōi omnium Ciuium Romanorum iure id facere debent. Et quod in castris fecerint testm̄, non communi iure, sed quomodo voluerint: post missionē intra annum tm̄ valebit. Quid ergo si intra annū quis decesserit, conditio autem hæredi adscripta post annum extiterit: an quasi militis testamētum valeat? Et placet valere [c] quasi militis.

Testamentū factū ante militiam sine solennitate valet, si post militiam apparet de militis voluntate. Et idem si miles post testamentum fuerit capite minutus. Are.

Sed & si quis ante militiam non iure fecit testamentū, & miles factus, & in expeditione degens resignauit [d] illud, & q̄dā adiecit, [e] siue detraxit, vel aliàs manifesta est militis voluntas hoc valere volentis: dicendū est valere hoc testm̄ quasi ex noua [f] militis voluntate. Deniq; etsi in adrogationē datus fuerit miles, vel filiusfamilias emācipat⁹ est: testmū eius quasi ex noua militis volūtate valet: nec vr̄ [g] capitis deminutione irritum fieri.

Qui de quasi castrensibus testatur, iure communi testari debent.

Sciendum tamen est, ꝙ cum ad exemplum castrensis pecul[ij], tam anteriores leges, [h] q̄ principales cōstitutiones [i] quibusdam [k] quasi castrensia dederāt peculia: & horū quibusdā permissum fuerat, etiam in potestate degētibus: testari: nostra id cōstitutio [l] latius extendens, permisit omnibus, in his [m] tantūmodo peculijs testari quidē, sed iure cōmuni. [n] Cuius constitutionis tenore perspecto, licentia est, nihil eorum, quæ ad

cū redit de militia. Sed nos dicimus §. hic esse: & distinguimus [i] inter priuilegiū qd̄ habet. vt testetur qui aliàs testari nō potest, vt filiusfamilias, & mut⁹ vt illud duret post reuersionē: vt ī. pxi. §. & §. sed restari. & ff. e. l. Titi⁹. in prin. Alia verò priuilegia, quę habet in testādo, si nuntur: vt hic, & ī. eo. §. illis autē.

a Illis. militibus, vt reliqua priuilegia. s. de numero testiū habeār in testādo. & sic non refert ad proximū §. Accu.

b Post missionē honestā. Scilicet finito tēpore militiæ: vel causatiā, si ante tp̄s ex necessitate recessit. si aūt ignominiosa ē missio, desinit statī valere: vt ff. eo. l. testamēta eorū. & C. eo. l. ex testamēto. [c] Sed si miles d̄ capitali crimine dānat⁹ fuerit: si qdē de cōmuni, vt homicidio, & simili non poterit amodo testari. ff. d̄ vet. suc. l. j. l. si. Si aūt militari, vt quia alienauit arma, vel similia, q̄ numerant̄. ff. de re mi. l. ij. & j. (& idē etiā de fide rupta) nō pōt testari: vt ff. e. l. ex militari. aliàs poterit in castrensibus tm̄, si ei in sn̄ia pmissū fuerit, aliàs non, vt ff. de iniust. rupt. testa. l. si qs filiu §. irritū fit. vers. sed & si quis capite & de leg. ij. in l. si quis. i prin. §. miles ADDITIO. Ergo à cōtrario sensu in pagano erit sec⁹, imò testm̄ antea factū ab eo postea ex capitali sn̄ia moriēte, nō valet: nisi pēdēte apptone, vel supplicatiōe p gr̄a ꝯsequēda, moretur. de hoc vide Ang. hic.

c Valere. Quia ꝯditio retrotrahitur: vt ff. de petic. & com. rei ven. l. necessario. §. ꝙ si pendēte. & ff. qui pot in pig hab. l. vlt. & facit. ff. eo. l. quod dicitur. & l. quod constitutum. Accur.

Sed & si quis. CASVS Accessi ad Iusti. & ita ꝓposui corā eo: Dn̄e, quidā añ militiā fecit testa. iuris solen nō adhibita: q̄a fortè nō adhibuit nisi tres testes. ita ꝙ testa. nō valuit pp defectū solēnitatis. postea idē miles fact⁹, & i expeditiōe militari occupat⁹ illud testa. resignauit. i. aperuit: & q̄dā adiecit siue detraxit, vel alio modo manifestauit se velle valere hoc testa. iure militari: modo q̄ro, verū hoc testm̄ quod ab initio nō valuit, ex voluntate militis cōualescere possit? Respon. quòd sic. nā in hoc casu testamentū valere dicēdū est. quasi ex noua militis volūtate. Sed pone. Quidam miles fecit testm̄: & postea dedit se in arrogationē: & ita post testamentū passus est capitis diminutionē. vel quidā filiusfamilias in castren. peculio cōdidit testamentum, & postea à patre emancipatus est, & ita capite dimin. est, nūq̄d in his casibus per capitis diminutionē irritatur testa. Respon. quòd nō: imò in utroque casu valet testam. quasi ex noua militis voluntate: & nō videt̄ capitis diminutione irritū fieri: quia sicut de nouo cap. diminu. iure ciuili, ēt primum testamētū facere pōt: ita vetus test. cap. diminu. nō euanescit. Hæc dicunt̄ vsq; ad illū §. sciendū est tn̄. Fran.

d Resignauit. Idest sigilla aperuit, & remouit: contrarium s. suo simplici.

e Adiecit. Vt ff. de iure cod. l. conficiuntur. §. si miles.

f Ex noua. Not. ꝙ ab initio nō valuit, ex postfacto tamen conualescit.

g Nec videt̄. Quod resignauit postea. Vel dic. sicut nunc de nouo facere potest: sic vetus non rescinditur: & secūdum hoc dic de noua voluntate s. tacita. Aliud in pagano: vt j. quib. mod. testa. infir. §. alio.

Sciendum tn̄ est. CASVS Domine, iam video qualiter milites priuilegiati sunt circa factionē testa. & qualiter intelligendū sit priuilegiū datum militibus: & inquātū durat: vnde videt̄ mihi, quod decætero possetis quiescere. Ad hoc resp. Amice, adhuc nō est locus quieti: imò certè in hoc loco sciendum est, ꝙ ad exemplū castrensis peculij tā anteriores, quā principales constitutiōes quibusdā psonis in dignitate cōstitutis in quasi castrēsi peculio specialiter cōcesserūt testari, qd̄ quidē nr̄a cōstitutio latius extēdēs generaliter oībus quasi castrē. pec. habētib. in hoc permisit testari iure tn̄ cōmuni obseruato, cuius tenore pspecto, licitum est, nihil eorum, quę ad prefatum ius ptinent, ignorare. Et hęc dicuntur vsque ad fin. tit. Franc.

h Leges. Scilicet. digestorum: vt ff. de colla. bo. l. j. §. nec castrense.

i Constitutiones. Vt C. de assef. l. velut. & C. de aduo. diuer iud. l. fori. & aliæ plures. Accur.

k Quibusdam. Vt consulibus, & p̄fectis legionum, & p̄sidibus prouinciarum, q̄ sunt filijfamilias: vt, C. de inofficio. testam. l. fin.

l Constitutio. C. de inoffic testa. l. fin. Accur.

m In his. Scilicet castrēsi, & quasi nā i aduētitio nō potest, licet habeat proprietatē: vt C. de bo. q̄ lib. l. fi. §. filijs autem familias in glosa j. Accur.

n Iure communi. Nisi sit miles in castris: vt ī. eo. in princ. Item tale testa. non expugnatur per querelā inoffic. testa. 4. vt C. de inoffic. testa. l. fin.

1 Idem Pla. hic.

2 Ista est vera, ēt si sit surdus & mut⁹ à natura: vt possit testari, intelligēdo tamen, vt p Ang. j. §. prox. quā ais lo. fa. teneat oꝑ̄ tantum.

3 Et dicit Angel. ꝙ scholaris absens à studio p quinquēnium perdit priuilegium.

4 Idē in scholare, qui si est patriæ post gradum doctoratus, vel miss⁹ ob morbum gaudet intra annū priuilegio scholastico. sec⁹ si est bannitus. scd̄m Io. Egi. Per.

5 Resignare pro aperire & in alijs significatio nib⁹ Man do. super signa. Grang. de Resignatio.

4 Istud hodie est falsum, secundùm Ange.

QVIBVS NON EST PERMISSVM facere testamentum.

Dictum est suprà qualiter testamenta fiant, sequitur videre de personis, quæ testari possunt, et quæ non, quâuis fuerit ordo præpostervus: quia si quæramus an valeat testamentum, prius videndum est an persona testantis potuerit testari. l. si quæramus. ff. de testa. Ang. Are.

præfatum ius pertinent, ignorare.

TITVLVS XII.

QVIBVS NON EST permissum facere testamētum. †

In parentum potestate constituti (etiā si paternus accedat consensus) iure testari nequeunt: his tamē adēptis, qui castrense & quasi castrense peculium habēt, idest, qui vel in castris, vel bonis literis milit ant: quib. super eo (haud secus quā si sui iuris eēnt) etiam inuito patre: testandi libertas data est.

Annotato, Castrensi.s, aut quasi, mortuo patre nō cōmunicanda fratrib.

NOn tñ [a] omnib. licet facere testm̄. Statim [b] enim ij, qui alieno iuri subiecti sunt, † testamenti faciēdi ius nō habent: adeò quidem, vt quamuis parentes eis pmiserint, [c] nihilo magis [d] iure testari possint: exceptis ijs, [e] quos antea enumerauimus, & pcipuè militibus, qui in potestate parentū sunt: quibus de eo, quod in castris adquisierunt, permissum est ex constitutionibus [f] principum testm̄ facere. Quod quidē ius [g] ab initio tm̄ militantibus datum est, tam ex authoritate diui Augusti, quā Neruæ, [h] necnon optimi Imperatoris Traiani, postea verò subscriptione [i] diui Adriani etiam dimissis à militia, idest, veteranis [k] cōcessum est. Itaque si quidem fecerint de castrensi peculio testamētum, pertinebit hoc ad eum, quem hæredem reliquerint. Si verò intestati decesserint, nullis liberis, vel fratribus superstitib⁹, [l] ad parētes eorum iure communi [m] pertinebit. Ex hoc intelligere possumus: quod in castris adquisierit miles, qui in potestate patris est, neq; ipsum patrem adimere posse, neque patris creditores id vendere, † vel aliter inquietare, neq; patre mortuo cū fratribus commune [n] esse: sed scilicet propriū eius esse, qui id in castris adquisierit, quāquam iure ciuili, [o] omnium qui in potestate parentum sunt, peculia, [p] perinde in bonis parentum computentur, ac seruorū peculia in bonis dominorum numerentur, exceptis videlicet ijs, quæ ex sacris constitutionibus, & præcipuè nostris, [q] propter diuersas causas non adquiruntur. [r] Præter hos igitur qui castrēse peculiū, vel quasi castrēse habēt, si quis alius filiusfamilias testamentum fecerit, inutile [s] est: licet suæ potestatis factus decesserit. [t]

---

† Huic tractatui adde, mulierib. olī prohibitū fuisse testari: tam apud Athenienses, quā apud Romanos, donec in manū viri trāsirent, quia prius etiā i pretia aliquādā tutela. Hinc Cic. 3 Topicis ait, scilicet mulieris tabulas bonorum possessionē nō dari. Franc. Bald. hic. † Tamen vestales olī vt primū erant captæ, ius faciēdi testamentū adipiscebātur, licet prius eēnt i potestate parentū sm̄ Benefellā de vestalibus. Egid. Per. [s] ista gl. est approbata per Ang. hic. Filiusfamilias, licet testari non possit, tamen tñ potest donare causa mortis Nihilo magis & nihilominus, differunt.

NON tñ. Iste tl. diuidit in ii. ptem, pꝛimaque enumerāt septē gradus psonarū. Et primo ponit de filiofa. Secūdo de impubere. Tertio de furioso. Quarto de prodigo. Quinto ponit de surdo, & muto. Sexto de cæco. Septimo de capto ab hostibus. Secunda ibi. Præterea Tertia ibi, Item furiosi. Quarta ibi. Itē pdigus. Quinta ibi, Itē surd⁹. & mutus. Sexta ibi. Cæcus Septima ibi. Eius. Iste tit. est facilis in casus positione: Ideo vide per te ipsum.

[a] Non tñ. Videbatur quælibet seruātē supradicta posse testari: sed cōtrariū ē i tredecim casibus, q in tt. isto p partia dicunt. Et hoc ē q dicit, non tñ &c. & no j. e. § fin. Ac.

[b] Statim i. in primis, vel statim. j eo ipso.

[c] Permiserint. Sed cā mortis filius donare potest patre cōsentiente: vt ff. de don. cā mor. l. tā is. in fi. Et rō diuersitatis est, qa testamentū ex libero, nō alterio arbitrio debet procedere: vt ff. de hær. insti. l. illa institutio Accur.

ADDITIO Quāuis n. donatio causa mort. sit vltima voluntas tamē magis cedit contractui: vt no l. de do. i princ.

[d] Nihilo magis. Idest nō ideo magis. habet enim in se negatiuam. sicut nihilominus affirmatiuā Accur.

ADDITIO Aduerte, licet tex. dicat filios non posse testari: hoc tamē fallit. quando testant ad pias causas quia tunc possunt. c. licet. de sepul. lib. vj.

[e] Ijs. s. castrense. vel quasi castrense peculium habētibus, vt j. de. proxi. § fi.

[f] Constitutionibus. Extrauagantibus.

[g] Quod quidem ius. s. posse testari in castrensibus.

[h] Augusti quàm Neruæ &c. Quorum dicta non habemus. Accur.

[i] Subscriptione. Cuius verba nō habemus.

[k] Veteranis. s. filijsfamilias de quibus hic loquitur.

[l] Nullis. Liberis, vel fratribus superstitib. nam liberi defuncti militis, & fratres patrē excludebāt: vt C. cō. de suc. l. fi. Hodie soli liberi militis. vel Auth. d hę. ab intes. ve. circa princi. ibi si quis igitur. col. ix.

ADDITIO Quibus nō extantibus succedit pater vna cum fratri. vt not eo. it. § si igit defuncti descēdētes, vel. si verò cū. dūmodo deferātur tāquā hæreditas: vt j. proxi.

[m] Iure communi. Nō hæreditario: sed tanquam occupātis peculiū profectitiū, vel aduētitiū: vt ff. de cast. pecu. l. ij. hodie videtur ēe iure hæreditario: vt in Aut. de hær. ab inte. ve. §. si igitur defuncti descēdētes. colla. ix. Accu.

[n] Commune. Sic j. per quas pers. nob. acqui. §. j.

[o] Iure ciuili. s. antiquo. sic j. p quas perso. nob. acqu. §. j.

[p] Peculia s. aduentitia. & profectit a. nā castrēsia, vel quasi etiā iure veteri nō acquirebā. ut patris vt ff. de coll. bo. l. j. §. nec castrense.

[q] Nostris Et aliena, & nostræ sunt: vt C. de bo. mat. & C. de bo. q li. p iouū.

[r] Nō acquiruntur. s. nobis patribus

[s] Inutile est. Quia quod ab initio non valet ex tractu temporis non conualescit argum. j. in j. circa prin. ibi, alioqui. Arg cōtra. C. de nup. l. & si contra Solu. ibi nō valuit matrimonium ex primo, sed ex nouo post matrimonium consensu.

[t] Decesserit Non idem de seruo testante. si fideicommissum sit relictum: quia valet, si durat volūtas: vt ff. de leg iij l. §. j.

† Profectitiū tñ filij peculiū eos vēdere posse aperte docet hoc loco Theophilus: sic n. ille ait vt ia. Cōtra ... Si qs gratuo q̄s aliemū contraxit, & bona eius à creditoribus distrahantur p fectitiū filij peculiū vna vēdit, castrēse vero nāquaquā. Tēporis tract⁹ nō cōualidat inualidū a. Et hoc verū cōditione si de psona hæredis, idē si i psona testatur: vt qa sit intestabilis, sec⁹ si one tat⁹ creditoribus seruos instituere nequeat: vt l ei q soluēdo n ē hær. insti tu. defect⁹ quoq; solennitatis vt in nuseptem testiū rogatorum: ex post facto confirmari non potest. nisi i casu le ja C. de fidei cō lib. sec⁹ si respiciat fauorē priuatū. l. filio ptetito. ff. de iniu. testa. An.

Impubes non potest facere testamentum: nec et furiosus: nec factū conualescit: licet efficiatur pubes, vel sana mentis. Are.

Annota, ab initio nullū, tractu temporis non conualescere: & versa vice, rem legitimè factam, et si ad eum casum veniat à quo initiū sumere nō potuit, nequaquā irritari.

Præterea † testm̄ facere nō pñt impuberes, a qa nullū eorū animi iudiciū b est: Itē furiosi, c quia mēte carēt. † nec ad rē ptinet, si impubes postea pubes, aut furiosus postea cōpos mentis fact⁹ fuerit, & decesserit. Furiosi d aūt si p id tp̄s fecerint testm̄, quo furor eorū intermissus est, iure testati e esse vident̄, certè eo, quod ante furorem fecerint, testō valēte. Nā neq; testm̄ rectè † factū, neq; vllū aliud negotiū f rectè gestum postea furor interueniēs perimit.

Non valet testamentū prodigi factum post interdictum: sed prius factum sic. Aret.

Itē prodigus, g cui bonorum suorū administratio interdicta est, h testamentū facere nō pōt, sed id qđ antè fecerit, q̄ interdictio bonorum suorum ei fiat, ratum est. i

Mutus, & surdus possunt certis casibus condere testamentum: sed non semper. h. d. primo. Et vitium superueniens post testametum perfectum, non nocet. Aret.

Itē surdus, & mutus nō semper k testm̄ facere pñt. Vtique aūt de eo surdo l loquimur, qui omnino non exaudit, nō qui tardè exaudit. Nā & mutus is intelligitur, qui eloqui nihil potest, non qui tardè loquitur. Sæpè .n. etiā literati, & eruditi m homines varijs casibus & audiendi, & loquendi facultatem amittunt. n

a Impuberes. Sed ex quo tetigerunt de vltimo die xiiij. vel xij. anni satis est, fauore testamēti: vt ff. eo. de test. & q testa. fac. pos. l. qua ætate. Idem in vsucapione: vt ff. de vsucap. l. in vsucap. Secus in p̄scriptionibus odiosis: vt ff. de actio. & obli. l. in omnib. temporalibus. itē secus, vbi est fauor eius q vult p̄rogare, vt in cōtractibus à minore factis: vt ff. de mino. l. iiij. §. minorē.

b Iudicium. Idest discretio: vt ff. de iudic. l. cum prætor. §. non autem. versic. lege. Quandoque ponitur pro sententia, vt rei iudicatæ standum est: vt C. de re iudica. l. j. Quandoque pro instātia causæ triennij: vt C. de iudic. l. properandū, per totum. Qñque pro actione: vt iudicium familiæ erciscundæ, vel communi diuidundo, vt j. de off. iudi. §. si familiæ erciscundæ. & §. fina. Quandoq; pro lite, siue controuersia: Vt iudicium pendet super hereditate: vt ff. ad Trebe. l. j. secundo resp. Quandoque pro authoritate, vt negotia ecclesiastica non sunt disponenda laicorum iudicio, idest, authoritate, extra. de iud. c. decernimus. Quandoq; pro foro, vt cā matrimonij decerni debet ecclesiastico iudicio, idest foro. ca. quanto. extra. de iudi. Qñq; pro arbitrio. ff. qui satisd. cog. l. arbitrio. Si enim arbiter est index: ergo arbitrium est iudiciū. Qñq; p vltima volūtate, vt iudicium testatoris cassum esse non debet. C. de sacrosan. eccle. l. j. Qñq; p quæstione, vt ciuilis causa in iudicium, idest in quæstionem deducta cum criminali, post criminalē est distinguenda. C. de ordi. iudi. l. fi. Quandoque pro discussione siue iuris dispositiōe. vt in ti. de iud. ff. & C. Quandoque p potestate iudicandi: vt ff. de iudi. l. iudicium soluitur vetante eo, qui iudicare iusserat. Quandoque pro pnicie siue damnatione, vt ibi. Qui manducat & bibit indigne corpus & sanguinē Dñi, iudicium sibi manducat & bibit. Quandoque pro pœna, vt ibi. Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui verò mala. in resurrectionem iudicij & pœnæ æternæ. Quandoque pro pcessu iudiciali: vt c. j. de iud. lib. vj. Et ista xv. significata iudicij possunt his versib⁹ comprehendi. Actio. ius, author, forus, arbiter, vltima velle: Quæstio, discret. sen. instans. discussio, posse: Pernicies, pœna, processus iudicialis. ADDITIO. Facit ca. in iudicijs. de rescr. libro sexto.

c Idem furiosi. Repete, non possunt testamentum facere.

d Furiosi. Hac ratione idem in mente capto dicam vt arg. ff. de verbo. obl. l. à Titio, in fine.

e Testati. Vt C. eo. q test. fa. pos. l. furiosum. in prin. ADDITIO. Idem in dubio, si tempus testamenti erat remotum à tpe furoris, sed si vicinum, rone ex qualitate ipsius act⁹ p̄sumit̄ fuisse sanæ mētis, vel nō. Et qualiter pbetur furor: vide Ang. hic.

f Negotium. Vt vsucapionē inchoatā: vt ff. de vsucap. l. iusto. §. eū. vel possessionē q̄sitā: vt ff. de acq. poss. l. si is qui animo. sic ff. de pecu. l. quam Tuberonis. in prin.

g Prodigus. Prodigus est. q neq; finē, neq; modū habet in expēsis: vt ff. de cur. fur. l. j. Nā p̄dig⁹ dat danda, & nō danda: auar⁹ tenet tenēda: & non tenenda: largus mediū tenet inter vtrunque. ADDITIO. Vnde versus, Prodigus est, animi vitio retinenda profundens. Qui retinet dāda cupide, cēset̄ auarus. Largus, q sumptū facit ex rōne libēter. Vide notata in c. ex parte extra. de consuet. in gl. ij.

h Administratio interdicta est. si dicas à iudice, planum est, si dicas à lege: vt quia crimen legis Iuliæ maiesta. commisit, multominus testaturi sed & tunc prius factū rumpit̄: vt C. ad legem Iuliam maie. l. fi. ADDITIO. Et sufficit, q fiat præconium publicè cum causæ cognitione, q nemo contrahat cū eo. vel quòd iudex declaret eum esse prodigum: vel det ei curatorem tanquam prodigo, seu aliter notorie prodigus existat.

i Rarum est. Quid si fiat interdictio, cum tamen non sit prodigus? Respond. fortè non valet interdictio arg. ff. de tuto. & curator. dat. ab his. l. Seię. Sed contrarium verum est, cū sit facta cōtra ius litigatoris tantum: non contra ius legis. ff. quæ senten. sine appella. rescin. l. j. in princip. & §. j. & C. quando prouoca. non est neces. l. ij. ADDITIO. Vide capit. cum inter, extra. de re indicata.

k Non semper. Sed quandoque possunt, secundum distinctionem sequentem.

l De eo surdo. Sic. j. de inut. stip. §. mutum.

m Eruditi. Scilicet in minoribus.

n Amittunt. Et maximè impij aduocati, ² vt in eo puniantur, in quo deliquerunt. c. literas. de tempo. ord. c. pastoralis de iure patro. & c. fina. de immunita. eccles. cum simi. quia per quæ quis peccat, per hæc torquetur.

† Facit ad istum §. qđ di. in c. sicut tenor. rūcta gl. super v. mentē. extra. de reg.

Temporis tract⁹ nō p̄ualidat inualidū.

† Valeri⁹ cū maximus, lib. vij. c. viij. author est sentū visos p̄basse testm̄ Tuditani perpetuo furor agitati, quo ille filiū hidē scripsera t.

† Aliàs tit. ñ.

† Hinc indicare q̄s que. i. in vltima volunta te aliqd relinque re. c. licet. de sep. li. vj. Egid. Per.

1. Cor. xj. Ioan. v.

Versus.

Prodig⁹ a quis eit.

¹ Et hoc verū qñ datus est simpliciter curator impuberi tanquā pobe ri, vt l. si tutor petitus. ff. de tor. & cura. da ab his. secus si tanquā prodigo, cū nō sit. vt hic in fi. & est rō qa pupillū declarat natura sed p̄digū ipse iudex, vel qa curatoris datio facilit⁹ idest solo tractu tpis pdit vires, quā p̄digalitas, vbi exigit̄ certitudo redditus ad sanā mētē. Ang.

² Illuc ptinent q in ingratos Aduocatos scribit Quin. Mand. in tracta. de ingratitudine. cap. 83.

Vnde nostra cōstō a ēt his subuenit, vt certis b casib⁹ & modis ſm normā eius possint testari, aliaq́; facere, q̄ eis pmissa sunt. Sed siqs c post testm̄ factū aduersa valetudine, aut quolibet casu mutus, aut surdus esse cęperit, ratū nihilominus manet eius testamentū.

Cæcus cum solemnitate cōi non potest facere testamentum, sed seruando quandam solēnitatē spālis ter ad hoc assignatā. Ar.

Cæcus d āt nō pt facere testm̄, nisi p obseruationē, e quā lex diui Iustini p̄ris nr̄i f ītroduxit.

Captus apud hostes testamentum facere non potest, sed prius factum, si ibi moriatur, ex l. Cornelia valet: si redeat ex postliminio. Arē.

Eius, q apud hostes g est, testm quod ibi fecit, non valet, h quāuis redierit. Sed quod, dū in ciuitate fuerat, i fecit: siue redierit, valet iure postliminij, k siue illic decesserit, valet ex l. Cornelia. l

TITVLVS XIII.

DE EXHAEREDAtione liberorum.

Quisquis filium habens in potestate ritè testari vult, opera preciū est, vt eum aut instituat, aut nominatim exhæredem faciat: illius etenim præteritione vsq; adeò nullum fit testamentū, vt ēt si viuo patre decesserit, nō cōualescat. In filiabus autē cæterisq́; p virilē sexū descēdētibus, longè diuersā rōnem tenuit antiquitas: vt ex hoc textu degustare potes.

N On tamen vt

a Constitutio. vt C. qui testa. fac. pos. l. discretis.

b Certis. Vt mutus, & surdus casu, vel mutus tm̄, siue natura, siue casu, si scribere nouit, sua manu scribat testm̄. Si aūt p alium scribere velis, impetret hoc à principe: vt ff. eo. de testa. & qui test. fac. pos. si mutus. Itē si surdus tm̄ casu est, vel ēt nā, testet' si vult, si pōt loqui articulatē, vt C. qui testa. face. pos. l. discretis. si aūt natura est surdus, & mutus, non pōt, nisi sit miles: vt ī. titu. j. §. quinimò.

ADDITIO. Quidā dicūt dēre intelligi de muto, & surdo à casu: & tunc miles testabit' de licentia principis l ijs casib. in quibus paganus non posset.

c Sed si quis. Sic ī. eo. §. pręterea, & §. si furiosi.

d Cæcus. Naturaliter, vel casu: & orbatus vtroq; lumine. secus si vno tātum: vt C. de excusa. tu. l. frater.

e Per obseruationem. Scilicet vt coram septem testib⁹, & tabellione, vel alio loco eius, si non inueniatur tabellio, dilucidius voluntatem suam declaret, & in hæreditatibus, & in legatis: & omnia in scriptis referantur: vt C. eod. l. hac consultissima.

f Patris nostri. Aliàs mei. sic ī. de do. §. est & aliud.

g Apud hostes. Scilicet vt captus, vel obses: vt ff. eo. de testa. l. obsides.

h Non valet. Quia serui sunt, vel quasi: vt ī. de iure perso. §. serui. & ff. de libe. homi. exhi. l. ij.

i Fuerat. Ante captiuitatem.

k Postliminij. Quod fingit eum semper in ciuitate fuisse: vt ī. quib. mod. ius pat. pote. sol. §. si ab hostib. non autem l. Corne. ita fingitur, & quod dicitur C. de cap. l. j & l. captum. impropriè ponitur lex Cornelia pro iure postliminij.

l Ea lege Cornelia. Quæ fingit eum prima hora captiuitatis mortuum, & sic liberū: vt ff. eo. de testa. l. lege Cornelia. Aliud esset si nulla esset fictio, vt in seruo pœnæ facto vt j. qbus mo. testa. infir. § nō tn̄. Vltimo no. q̄ xiij. sunt psonæ, & plures quæ testari nō psūt. Filiusfamilias. Item seruus: vt ī. eo. in princi. ff. eo. de test. l. si filius Item impubes. Item furiosus. Itē mentecaptus. Item prodigus. Item mutus. Item cæcus. Itē surdus. vt ī. eo. §. præterea & §. Item furiosi. §. Item prodigus & §. Item surdus. & §. cęcus. Itē dānatus ad mortem naturalem, vel ciuilem, vt ff. e. de test. l. eius qui § j. vsque ad fi. Itē obses: vt ff eo. l. obsides. Item de crimine famoso dānatus: vt ff. eo. l. is cui. §. fi. & l. cum lege. Item de statu suo dubitātes: vt ff. eod. l. qui in domini & l. de statu. Item monacus: vt in Auth. de mona. § illud quoque. colla. j. sed hodie ſm quosdā corrigitur: vt in Authē. de sanctis. epis. §. si qua mulier. colla. iiij. Item is cui interdicit' bonis à lege, vt C. de hære. & manichæ. l. manichæos, & ad legem Iuliam mate. l. vltima. Vnde versus.

Testari nequeunt, impubes, religiosus.
Morti damnatus: sub patre filius, obses.
Prodigus, & stultus, dubius, seruus, furiosus.
Crimine damnatus, cum muto, surdus: & illū,
Qui maiestatem læsit. cæcū quoque iungas.

DE EXHÆREdatione liberorū.

Iste titu. continuatur per glos. r. infra in nigro. Ange. Vel sic, dictum est suprà de testamentis, & eorum ordinatione: verum quia in testamētis quandoque liberi exhæredantur: ideo sequitur titulus de exhæredatione liberorum.

N On tñ. Tot⁹ iste tit. diuidit' principaliter l tres partes. Primo ponit qd iuris erat de iure antiquo circa exhęredationem liberorū, & qua forma exhæredabātur. Secūdo qualiter hodie exhæredari debeant. Tertio aliqua dubia circa p̄dicta subinfert. Secunda ibi. Sed hęc quidem. Tertia ibi. Sed si in expeditione. Item prima subdiuitur. Nam primo ponit quandam continuationem ad pręcedentia. Secundo ponit qualiter exhēdationem fieri de iure antiquo sufficiebat de liberis natis & in potestate, & primū locum, siue gradum obtinētibus. Tertio de liberis nascituris, vel de natis non obtinentibus primum gradū. Quarto de emācipatis Quinto de liberis ciuilib. tantū. & de eorū exhēdatiōe. Secunda ibi. Sed q filiū. Tertia ibi. Posthumi. Quarta ibi. Emācipatos. Quinta ibi. Adoptiui. CASVS. Dñe, iā video de hac obseruatione solenni obseruanda in testō nunquid sufficit hmōi obseruatio ad hoc, q testamentum inexpugnabiliter valeat? Rñdet q nō. Nō n. vt oino valeat testamentum, sufficit p̄dicta obseruatio, quā ī. de testa. ordi. exposuimus: sed testator, q filiū in potestate habet, eum vel hæredem in testamento instituere, vel nominatim exhæredare necesse habet. Si enim eū sub silentio prætererit, inutile erit testamētum: & intātum erit inutile, vt licet iste filius præterit⁹ viuente testatore mortuus fuerit, nemo tñ ex eo testamento hæres existere possit & hoc ea ratione: quia prætertto filio in potestate tempore facti testamenti existente, testam. eiū ipso iure nullū fuit. & hoc verū fuit in filijs masculis primi gradus, sed secus erat in filiab⁹ Nam nō ita de filiab. vel alijs liberis vtriusq; sex⁹ in remotiori gradu cōstitutis apud veteres obseruabat'. Neque enim exhæredabātur, & tamen testamentū propter hæredis præteritionem non infirmabatur: sed ius accrescendi vsque ad certā portionem, idest dimidiam

Testamēti p cæci faciendi solēnitas

Legis Corneliæ fictio.

Testamētū facere mutis prohibetur à iure.

l Intellige si sint dati p pace tenenda, & à populo Romano, in qb. habet locum ēs lex Cornelia: secundū Ioā. Fab. aliàs si dati ab alia ciuitate, vel dñio, non sūt serui. vt p Ange. hic.

Cōtinuatio.

Diuisio.

omnino [a] valeat testamentũ, sufficit hęc obseruatio, quã supra [b] expo suimus: sed qui filiũ [c] ĩ potestate [d] hẽt, curare debet, vt eũ heredem instituat, vel exhęredẽ nominatim faciat. Aliòqui, si eũ silentio pręterierit, [e] inutiliter testabit: adeò [f] q.de, vt si viuo patre filius mortuus sit, nemo [g] hæres ex eo testõ existere possit: quia. s. ab initio nõ constiterit [h] testm̃. Sed non ita [i] de filiabus, & alijs per virilem sexum descendentibus liberis vtriusq; sexus antiquitati fuerat obseruatum sed si non fuerant scripti hęredes, scriptęve, vel exhęredati, exhæredatæve, testamentũ quidẽ nõ infirmabat, [k] ius tamen accrescendi eis ad certam portionẽ [l] pręstabatur. Sed nec [m] nominatim eas personas exhæredare parentibus necesse erat: sed licebat inter cæteros [n] hoc facere.

Exhæredatio nominatim fit dupliciter. Aret.

Nominatim aũt quis exhæredari videtur, siue ita exhæredetur, Titius filius meus exheres esto, siue ita, Filius meus exhæres esto, non adiecto proprio nomine: scilicet, si alius filius nõ extet. [o]

Posthumi præteritione non protinus ab initio infirmatur testamentum, sed ita demum cum natus fuerit posthumus: quo non nascente firmum manet testatoris iudicium.

Posthumi quoq; liberi, vel hæredes instituĩ [p] debent, vel exhære-

[a] Aliàs, dimidiã illi⁹ portionis, quã habituri eẽnt ab intestato, eis pstabat. Nec solũ fuit hmõi differẽtia inter filios masculos, & hmõi psonas. sed etiã alie: qa licet filij masculi nominatim debeãt exhęredari. nõ tñ supradictas personas nominatim exhæredare parẽtib⁹ erat necesse: sed licebat eis illas psonas inter cæteros exhæredare. Sed dñe dicatis mihi, qd est exhęredare nominatim? Ad hoc rñd. Amice, exhæredare noĩatim videt, qui ,pprio nomine expresso exhæredat. valuit si testator dicit. Titius fili⁹ meus exhæres esto. vel non addito proprio nomine: sed appellatiuo tñ: vt puta, si testator vnũ solum filiũ habuit. Et hoc dr̃ vsq; ad illũ §. posthumi quoq;. Franciscus de Aret.

[a] Non tñ vt oĩno. Licet dicta obseruatio. ĩ. de test. or. solẽnis sit: nõ tñ &c. Vl sic. ĩ. de ea obseruatione q̃ ast circa fidem, & probationẽ, satis dictũ est: nunc de ea, q̃ est circa pietatem dicendũ est: & licet ea obseruatio, quę circa fidem ast, satis diligens sit non tamen &c.

[b] Supra Scilicet in titu. de testa. ordin.

[c] Filiũ. Etiã militẽ: vt ff. de lib. & posth. l. filiusfami.

[d] In potestate. Secus ĩ emãcipato iure ciuili. sed idẽ iure prætorio: vt. ĩ. eo. §. emancipatos Accur.

ADDITIO. Imò hodia præteritus dicit nullũ ẽt de iure ciuili, sicut in ptãte cõstitutus: vt per glo. in §. exhrędatos. in gl nouit. in auth. de hær. & fal. Ang.

[e] Præterierit. Scilicet nec instituẽdo, nec exhæredãdo: vt ĩ. de hære. q̃ ab intesta. §. eadem. nec ipso iure valat: vt C. de lib. præte. l. maximum.

[f] Adeo. Scilicet inutiliter testabitur.

[g] Nemo. ff. de iniu. ru. test. l. filio §. si. cõtra. Sol. ibi fili⁹ viuit, hic nõ. Vel hic iure stricto, ibi æquo. [e] Ac.

[h] Nõ constiterit. Aliud si constitit: licet postea rumpatur puta agnatione posthumi, qui postea morit: quia tunc reconualescit testamentũ: vt ff. de iniusto rup. test. l posthum⁹. in prin. [i] & ĩ. eo. §. posthumi. ibi, quod & filio &c. Nec est mirum: quia si ab initio rumpit agnatione posthumi: eo mortuo cõualescit. arg ff. de reg. iur. l. quod ab initio.

[i] Sed nõ ita. No. ex vna parte ponit filios tñ ex alia filias, & oẽs ex masculis vel fœminis descendentes.

[k] Nõ ĩfirmabat. Cõtra. ĩ. e. §. sed fęminini. Sol. vt ibi.

[l] Ad certam portionem. s. dimidiam eius. qđ ab intestato habituri essent: vt C. de lib. p̃t. l. maximũ. circa me. ibi, cum enim contra tabulas &c.

[m] Sed nec. Hęc est secunda differentia inter pdictas personas.

[n] Inter cæteros. s. hoc modo: vnũ de filij meis exhęredo, vel vno instituto, sic dico, reliquos exhęredo. nam nisi diceret cæteros exhæredo: licet dicat, filiũ meum exhęredo, cũ plures habeat; nemo exhæredatus videtur. vt ff. de liber. & posthu. l. ij. sed secus esse in istis, nam bene valet vt hic dicitur.

[o] Non extet. Itẽ alijs modis. vt omnes liberi mei sint exhæredati: & si sit vn⁹ tantum: vt ff. de libe. & posth. l. Titius. in prin. Itẽ si dixerit alia verba quęcũque, dummodo certa: vt ff. si cer. pet. l. certũ, de iniusto ru. testa. l. posthum. §. nominatim. & ff. de lib. & posthu. l. j. & ij. sed serus si dicat. filium meũ instituo, cęteros liberos exhæredo, vel Seium extraneum instituo: liberos autem exhæredo. & hic non dicit omnes, vt non contradicat princi. gloss. [z] Nam dicor exhæredare filium inter cæteros: quia mistio sit cum cæteris in remotioribus gradibus constitutis. vnde non valet, cum debeant exhæredari nominatim, vt hic dicitur.

Posthumi quoq;. CASVS Domine, iam video quid iuris est circa exhæredationem liberorũ iam natorum. sed qd domine, si testator reliquerit vxorẽ pgnantem. nũquid necesse habet exhæredare vel instituere ventrum? Rñd. q̃ sic. nam non solum nati liberi, sed etiã posthumi exhęredari debẽt, vel hæredes institui: & in eo par omniũ posthumorũ cõditio est, q̃ quocunq; posthumo siue masculini sexus. siue fœminini p̃terito non valet testamentũ: quia si nascatur posthumus, vel posthuma natiuitate eius rumpitur testamentũ. vnde si mulier pgnans, de qua sperabatur posthumus nasciturus, ediderit abortiuum. nihil erit impedimento hęredibus institutis ad hęreditatẽ ex testamento adeundã. Nam iste abortiuus, qui mortuus natus est, vel ꝯtra formã humani generis editus, pro nõ nato habetur. Sed licet in hac particula sit cõtradictio omniũ posthumorum purificata: in alio tamen differunt. nã fœminini sexus posthumæ vel nominatim, vel iter cętetos solebãt exhæredari: prout placuerat testatori: ita tamẽ vt si testator hmõi personas inter cæteros exhęredaret, aliquid eis legaret, ne viderent hmõi posthumę per obliuionem à testatore p̃teritæ esse: sed secus erat ĩ masculis posthumis. Posthumos enĩ masculos, puta filiũ. & deinceps, statutũ ẽ nõ posse aliter rectè exhęredari, nisi nominatim exhęredent. Sed dñe. pro Deo, qualiter põt posthum⁹ nominatim exheredari, si testator de sexu faciat meutionẽ ĩ: Resp. q̃ hoc modo. Quicunque mihi n̄tur masculus genitur fuerit: exhæres esto. Et hæc dicunt de veris posthumis vsq. ad illum §. posthumorum. Franc. de Ater.

[p] institui. Ista institutione ex p̃senti matrimonio nascituri, & ex futuro institui vident: vt ff. de lib. & posth. l. placet. & l. ideoq;. [q] Quid in exhæredatiõe posthumorũ, an omnes. siue ij q̃ sunt in vtero tñc, an alij qui sunt nascituri ex p̃senti matrimonio vel futuro.

[b] Tu vero dicito, q̃ aut filius moritur viuo patre & testmẽ nõ omnino nullũ ẽ, vt hic, aut supuixit patri, & si dixit testamentum nullũ. nõ valet: si verò tacuit, & approbauit, licet iuris subtilitate. nullũ sit, ex æquo tamẽ reconualescit, & id passim tenetur.

[i] Et ibi est casus ĩ quo etiã hodie necessaria ẽ bonorum possessio, & alios vi ponit vide per Ange. qđ est maius vtilitatis: quia cum liberi ita antiqui cognati verũ intra centũ dies tantũ, & non solum maximo sed cũ pretore agnoscere. Exhæredatio inter cæteros qualiter fit.

[z] Istã gl. reprehendit Ioan. Fab. hic.

[q] Et etiã filij posteà adoptati, qui dicuntur posthumi ciuiler. l. si q̃s posthumos. ff. e. An autem naturales tãtum, & qd si instituat ventrẽ vxoris suæ, vide per Ang. hic.

futuro.

dari. Et in eo [a] par omnium [b] cõditio est, q̃ & filio posthumo, & quolibet ex cæteris liberis, siue fœminini sexus, siue masculini [c] præterito, valet quidē testamentū: sed postea adgnatione [d] posthumi, siue posthumę rumpitur, [e] & ea ratione totum infirmatur. [f] Ideoq; si mulier ex qua posthumus, aut posthuma sperabatur, abortū [g] fecerit: nihil impedimento est scriptis hr̄dibus ad hæreditatē adeundā. Sed fœminini quidē sexus p̄sonæ [h] vel nominatim vel inter cęteros exhæredari solebant: dum tñ si inter cæteros [i] exhęredarent, aliquid eis legaretur, ne viderentur p̄teritę esse p obliuionē. Masculos verò posthumos, i. filios, & deinceps, placuit nō aliter rectē exhr̄dari, nisi nominatim exhr̄darentur: hoc. s. modo: Quicunque mihi filius genitus fuerit, exhæres esto.

Ex filio nepos viuo patre suo auo hæres nō est, quamuis in eius sit potestate, sed si viuo auo patrē mori contigerit, eius patris locum subintrās quasi agnascendo suus hæres fit: idcirco institui vel exhæres fieri debet, ne illius præteritio aui testamentum infirmet.

Posthumorum [k] aūt loco [l] sunt & ij, q in sui hęredis [m] locum succedendo, quasi agnascendo [n] fiunt parētibus [o] sui hæredes: vt ecce, si quis filium, & ex eo nepotem, neptemve in potestate habeat: quia filius gradu p̄cedit, is solus iura sui hæredis habet: quamuis nepos quoque, & neptis ex eo in eadē potestate sint. Sed si filius eius viuo eo moriat, aut qualibet alia ratione exeat de potestate eius: incipit nepos, neptisve in eius locum succedere: & eo modo iura suorum hæredū quasi adgnatione nanciscitur. Ne ergo eo modo rūpatur eius testm̄: sicut ipsum filium vel nominatim exhæredare debet testator, ne non iure faciat testamentum: ita & nepotem, neptemve ex fi-

futuro, intelligunt exhæredati? Rñ. non: nã masculi debēt nominatim exhr̄dari: vt j. e. §. masculos. Ac.

ADDITIO. Et hæc vera, licet glo. teneat contrariũ in d. l. placet, quã saluat Ioan. Fab. vbi essent apposita verba multiplicatiua, vel vniuersalia, quisquis, qcunq;, & similia. secus, si indefinita tantum, vt hic.

[a] In eod. Scilicet quod sequit: quod & filio &c.

[b] Omniũ. Scilicet posthumorũ ex se nasciturorum, & ex filijs suis, licet in iã natis non sit par cõditio, vt s. eo. §. sed non ita.

[c] Masculini. Siue ex masculo, siue ex fœmina.

[d] Adgnatione. Id est, natiuitate. sic j. quibus mod. test. in fi. §. primo

Posthumi hodie exhæredari nõ possunt.

[e] Rumpitur. Si vero exhæredabatur, de inofficioso agebatur: vt j. de inoff. testam. §. posthumi. Hodie vero exhæredari nõ possunt: vt C. de inoffi. test. l. si quis. §. legis.

[f] Infirmatur. Hic adde quod est ff. de iniu. test. l. si filiusfamil. j.

[g] Abortum. Qui est pro non nato: vt ff. de verbo. signi. l. qui mortui. & C. de posth. hære. l. j. Acc.

ADDITIO Idē si semi nato mortuo antequam perfecte extrahatur. Secus tamē in nato exsecto ventre, qui non declinat ad monstrũ dũmõ habeat pulsum, etiam si vocē non emiserit Vide Ang. hic.

[h] Personę s. posthumę. nã iam natis fœminis nõ erat necesse legari. vt C. d lib. præt. l maximũ l fin. & s. e. §. sed nõ ita.

[i] Inter cæteros. Hodie per cõstitutionem omnes nominatim: vt j. eo. §. sed hæc. ver nostra. Sed nouissimo iure non, cum non sint ingrati: vt in Auth. vt cũ de ap. cog. §. aliud. col viij. Acc.

ADDITIO. Quæ causa debet exprimi, & per hęredem probari: vt in auth. ex causa. C. de libe. pręte. Angel.

Posthumorum CASVS. Domine, iã video. & patet mihi qualiter exhæredant liberi nati. & ēt posthumi, nũquid sunt plures modi exhęrdãdi, vel instituendi: Et respõ quòd sic. Nam sicut d. ctũ est veros posthumos debere exhr̄dari vel institui, ita & ij q loco posthumi sunt. Sed domine dicatis mihi. qui sunt ij. qui loco posthumi sunt? Ad hoc rñdet, Amice, loco posthu sunt ij, qui tēpore testamēti nõ erāt immediatē adiũcti testatori: postea tñ adhuc viuente testatore in locum sui hæredis succedūt, & ita quasi agnascēdo immediate adiũgũtur testatori & sui efficiunt, vt patet in tali exemplo. Titius habet filium i potestate sua: & ex eodem filio nepotē. hoc casu: qa filius vno gradu præcedit nepotē, solus filius iura sui hæredis habet, licet nepos & neptis ex eo in eius p̄tate sint. vnde si Titij filius viuēte adhuc Titio mortuus fuerit, aut de potestate eius exierit, incipit nepos ex filio natus in locum patris sui mortui succedere: & eo mõ quasi agnatione suus hæres efficitur: cũ nullus in potestate existēs eum p̄cedat: & ideo sicut testator ipsum filiũ vel hæredem instituere, vel nominatim exhæredare debet, ita nepotē. vel neptem ex filio necesse habet exhæredare, vel hæredē instituere: nē fortè viuo adhuc testatore, filio eius, qui immediate erat ei adiũctus mortuo vl emãcipato, vel alio modo patria potestate liberato, nepos ex filio in locũ patris sui succedēs, quasi agnatione eius rũpat testamētum. Et ista p̄uisio ad securitatem testatorum per legem Velleiam introducta est in qua quidem lege similis modus exhæredationis ad exemplum verorũ posthumorum demonstratur. Et hæc dicuntur vsq; ad illum § emancipatos. & casus eius est plenissimus vsq; ad §. sed hęc quidem Franciscus Accursius.

[k] Posthumorum. Sic ff. de iniust. rup. testa. l. posthumorum vbi omnino habetur iste §.

[l] Loco. Non tamen veri posthumi sunt: vt j. eod. §. hoc, in fine.

[m] In sui hæredis. Infra de hæredũ qualita. & differen. § sui.

[n] Adgnascendo. Id est. subito, vel postea nascendo, sicut posthumus verus non cum nascitur, iã natus fit: vt supra de adoptionibus. §. primo. Vel dic agnascendo. Id est. incipiendo esse agnati, quoad effectũ succedendi.

[o] Parentibus. Scilicet, masculis nam testamētũ fœminæ non rumpitur per legē Velleiam: vt ff. de lib. & posthum. l. Gallus. §. nunc de lege. ibi, nã & si ita verba sunt [1] sed per querelã irritatur: vt C. de inoffic. test. l. ij. & j. eod. §. mater.

[1] Nota p̄teritionē matris fa ctã d liberis nõ annullare testamē. cũ qd ideo procedit, qa p̄teritio in sui habet pro exhæredatione. vt videbis in. §. mater j. eo. Christo.

Necesse

lio necesse est [a] ei, vel hæredem instituere, vel exhæredare: ne fortè eo viuo [b] filio mortuo, succedendo in locũ eius nepos neptisve quasi adgnatione rumpat testamētũ. Idq; lege Iulia Velleia [c] prouisum est: in qua similis [d] exhæredationis mod° ad similitudinē posthumorũ demonstratur.

Emancipati quoq; liberi instituι, vel exhæredari debent: alioqui eis prateritis (quamuis iure ciuili succursum non sit) iure pratorio bonorũ possessio cōtra tabulas datur.

Emancipatos liberos iure ciuili, [e] neque hæredes instituere, neq; exhæredare necesse est: [f] quia nō sunt sui hæredes. [g] Sed prętor omnes tam fœminini [h] sexus, quàm masculini, si hæredes nō instituantur, exhæredari iubet: virilis sexus, nominatim: fœminini verò, inter cæteros: quia si neque hæredes instituti fuerint, neq; ita (vt diximus) exhæredati: [i] permittit eis prætor, contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

Adoptiui quandiu in adoptantis nexib. constituti sunt, haud secus quam naturales liberi instituendi, vel exhæredandi sunt: adoptione verò soluta, in potestate ab adoptante patre prætereuntur: quò tamen ad naturalē patrem, tanquam ab eo emancipati haberi incipiunt.

Adoptiui liberi quandiu sunt in potestate patris adoptiui, eiusdem iuris habentur, [k] cuius sunt iustis nuptijs quęsiti. Itaq; hæredes instituendi, [l] vel exhæredandi sunt, scd̄m ea, q̄ de naturalibus exposuimus. Emãcipati verò à patre adoptiuo, neque iure ciuili, [m] neque iure, qđ ad edictũ prętoris attinet, [n] inter liberos ɔnumerantur. Qua rōne accidit, vt ex diuerso (quod ad naturalē parentē attinet) quandiu quidē sunt in adoptiua familia, extraneorũ [o] numero habeantur: vt eos neq; hęredes instituere, neq; exhæredare necesse sit. † cùm verò emancipati fuerint ab adoptiuo patre, [p] tunc incipiant in ea causa esse, in qua futuri essent, si à naturali patre emancipati fuissent.

Sublata veteri differentia, recentiori iure sancitum est, vt ijsdem testamento modis, et mares, et fœmina instituantur, vel exhæredes fiant, idq; in reliquis liberis, vt puta nepotibus, neptibus, & deinceps, necnon & in posthumis, & emancipatis filijs obseruare conuenit.

[a] Necesse est. Cautiuè, scilicet, ne rumpatur testamentum, vt sequitur, non perfec: vt C. de adop. l. pe. §. quæ in filio.

[b] Eo viuo. secus si post: vt ff. de iniuf. rup. testa. l. si quis filiũ & i hoc differt à vero posthumo. [*] itē differt ab ascendentibus: vt ff. de inoffic. testa. l. i pater filium.

[c] Velleia. Nomen est cuiusdã nouæ legis: sed ius Galli Aquilij antiquius est. & loquitur in vero posthumo, vt statim dicã: vt ff. de libe. & posthu. l. Gallus. §. si eius qui filium.

[d] Similis. in veris posthumis talis erat mod°: si me mortuo nascetur mihi filius intra decē menses. vt ff. de liberis & posthumis. l. Gallus. j. respõ. & §. j. ij. iij. & iiij. sic ergo & hic per leg. Velleiam. si suus hæres suus esse desierit viuo testatore: vt ff. de li. & posthu. l. Gallus. §. videndũ est nunc. & in hoc habet locũ lex Velleia. [*] sic etiam est partus ab intes. vt j. de hæ. q̃ ab intes. §. cum autem.

[e] Iure ciuili. vt j. de hęr. q̃ ab intest. §. emancipati.

[f] Necesse est. Nam nihilominus tenet testamētũ: aliud in eo qui est in potes. ate: vt s. eod. in princi.

ADDITIO. Dictum de iure ciuili, quia non erat cognitus: quã etiam de iure prorsùs: quia pretor habet illas pro tabulis, si septem signis testiũ signatæ sint. & dat bon. pos. secũdũ tab. vel etiam tabuiq. †. de bo. pos. secundũ tab. nec de nisio preteritionis curauit, secundùm Angel.

[g] Sui hæredes. Supple: & qui desierũt esse hæredes sui: alias non esset bona ratio, cum filij necesse habeãt patres instituere: licet nō sint patres sui hæredes ad filios. Filius autē emancipatus per capitis diminutionē desinit agnatus esse, & remanet cognatus, q nō cognoscitur à iure ciuili: vt j. de hæred. q̃ ab intest. defer. §. emancipati: & s. de legi. agna. tute §. fi. & ff. de bon. pos. l. sed cum patrono. §. j. Acc.

[h] Fœminini. Licet in suis esset differentia inter masculos & fœminas iure ciuili: vt s. eod. § j.

[i] Exhæredati scilicet, [*] aliàs autē exhæredato datur contra tab. vt ff. de bon. poss. contra tab. l. non putauit. §. nō quis. Item etiam institutis datur contra tab. si alius cōmittat eis edictum: [*] vt ff de contra tab. l. iij. §. si pater. vers. plane. [*] & ff. de leg. prestan. petita bonor. possess. cōtra tab. l si duo.

[k] Habentur. Quo ad adoptiuũ patrē.

[l] Instituendi. Ab adoptiuo patre. Ac.

[m] Iure ciuili. Quod si ius ciuile (scilicet adoptionis) quo iure vocantur sui adoptiui ad hęreditatē, alio iure ciuili, scilicet per emancipationē subiatum est. quod esse potest: vt s. de legi. agna. tut. §. fin.

[n] Attinet. Quod vocat emancipatos: vt s. proximo §. & est ratio quia desinũt esse filij. Sed naturales non possunt desinere esse filij per emancipationem: vt j. de hæred. q ab intesta. §. minus ergo. ibi nec quia. Acc.

[o] Extraneorum. ff. de contra tabul. l. j. §. & sui iuris.

[p] Patre ff. de bon. possel. contra tabul. l. si emancipatus. §. penul. in fi.

† Sed hæc quidem.

CASVS. Dicit Iustinia. quòd huiusmodi differentias sexus, & modi exhæred. de quibus dictum est hucusque, vetustas, idest, media iuris prudentia introducebat: sed nostra constitutio differentias amouet, & nihil inter masculũ, & fœminam, quantum ad modum exhęredãdi, vel instituendi interesse existimauit. & hoc triplici ratiōe. Prima, quia vtęque personæ in procreatione hominum simili naturæ officio funguntur. Secunda ratio: quia lex antiqua xij. tab. omnes tam masculos, quam fœminas pariter ad successiones parentum ab intestato vocabat. Tertia ratio est: quia prætores secuti sunt l. xij. tabul. dando scilicet filiabus sicuti & filijs preteritis bon. possess. contra tabu. in totũ: vnde nos his rationibus moti, simile, ac simplex ius antiquum, differentijs explosis, in filiabus, & filijs, & omnibus alijs per virilem sexum descendētibus non solũ iam natis, sed etiã posthumis, introduximus.

[*] Scilicet testatoris. sec° in nepote post mortē vtriusq; nato: vt hic per doct.

[*] In P. Fl. vbiq; scri ptum est, Iunia Velleia.

[*] Cuius legis difficultates euitabis apponēdo talē clausulã, oēs natos, & nascituros, q mihi agnasci potuerint, i talis re instituo. Quo aũt ad exhęredatione quasi posthumorũ qui adsũt iã nati & q debet fieri nominati sic dices: talē nepotē, vel pronepotē, si quã meus erit, ex talis cū exhæredo pro pter iã, posthumi exhæredari hodie nō possũt: vt per Io. Fa. & Ang. hic.

[*] Aliàs, permitteris.

[*] Verbũ rite notat solennitatē iuris, recte verò iustitiã. sic sup. de inoff. test. in prĩ. gl. & l. hoc colore ff. de inof. test. Tullij. lib. j. electo. ta

[*] tio factione testam. inq; scribũs. testes rite affuerunt. Egid. Per.

[*] Quã potest itẽ tarẽs committere suitu: vt l. nonnunquã. ff. de lega. presta. Ange.

[*] Et ibi glo. declarat qd sit cōmitter. edictũ, & stipulationē cōmitti. Egid. Per.

[*] Refert tamen Valer. Max. lib. vij. c. vij. Max. Ane. Carsenlani equitis Romani filiũ à Suffenate auũculo in adoptãs nihilominus ollũ apud centum viros rescidisse patris naturalis testamētũ, in quo preteritus erat. Adijcit preterea tãtã fuisse i ea causa vincendi fiduciã vt L. Sextilius, & P. Popilius cōsanguinei per parte scripti hẽdes nō ausi fuerint sacramēto cōtēdere cũ adolescēte, & succubuisse ipsũ, q aũ sus faciat cōtendate. Franc. Baldus. hic.

Sed hæc a quidem vetustas b introducebat. nostra verò constitutio c inter masculos, & fœminas in hoc d iure nihil interesse e existimans, quia f vtraque persona in hominum procreatione simili naturæ officio g fungitur: & lege antiqua h duodecim tabularum oēs similiter ad successionem ab initio vocabātur, quod & prætores postea secuti esse vidētur. i ideo simplex k ac simile ius, & in filijs, & in filiabus, & cæteris descendentibus per virilem sexum l psonis, nō solùm iam natis, sed etiam posthumis introduxit: vt omnes siue sui, siue emancipati sint, vel hæredes instituantur, vel nominatim exhęredentur, & eundē habeant effectum m circa testamenta parentum suorum infirmāda, & hæreditatem auferendā, quē filij sui, vel emancipati habent: siue iam nati sint, siue adhuc in vtero cōstituti, postea nati sint. n Circa adoptiuos autem filios certam induximus diuisionem, quæ in nostra constitutione, o quā super adoptiuis tulimus, continetᷓ.

Præteritio militis in expeditione testantis, si scit se habere liberos, pro exhæredatione habetur. Are.

Sed si in expeditione occupatus p miles testamentū faciat, & liberos suos iam natos, vel posthumos nominatim non exherędauerit, sed silētio ṗterierit, non ignorans, q an habeat liberos, silentium eius ꝓ exhæredatione r nominatim facta valere, cōstitutionibus principū cautum est.

Matris, aliorumve per lineā maternā ascendentium præteritio vim exhæredationis obtinet: idcirco ad eorum successionem citra querelam aspirare non potest præteritus filius.

Mater s vel auus maternꝰ necesse nō hn̄t liberos suos, aut hr̄des instituere, aut exhr̄dare, sed pn̄t eos silentio omittere: nā silentiū matris, aut aui materni, & cęterorum per matrem ascendentiū tantum facit, quantum exhæredatio patris. Neque enim matri filiū, filiamve, neque auo materno nepote, neptemve ex filia, si eū eamve hæredem non instituat, exhæredare necesse ē; siue de iure ciuili t q̄ramus

ximus, & statuimus in cōstitutiōe nostra: vt omnes siue sint sui, siue emācipati aut instituantur hr̄des, aut nominatim exhæredentur omnes, siue sint iā nati, siue adhuc in vtero cōstituti, & postea nati sunt, eundē habeant effectū circa parētū suorū testamentum infirmādū, & hęreditatem à scriptis hæredibus auferendā, quē quidē effectū filij sui, vel emancipati pręteriti, vel exhr̄dati habere poterunt. Et hęc dicunt vsq; ad illum. §. circa adoptiuos, & casus planus est vsque ad finem. Franc de Are.

a Sed hęc. Scilicet supradicta à principio titu. vsque ad §. emācipatos. Et dic hæc. s. differentiam sexus, & gradus, & modi exhæredationis: vt ī. eodē. §. j. & §. posthumi. & §. sed fœminini. Non autem dicit de ijs, q̄ postea vsquemodo dicta sunt à §. illo. emancipatos.

b Vetustas. Idest, media iuris prudētia, vt statim sequitur.

c Cōstitutio. C. de lib. præte. vel exhæ re. l. maximum.

d In hoc. Aliàs enim multæ differētiæ sunt: vt ff. de sta. ho. l. in multis.

e Nihil interesse. vt in auth. quibus mod. nat. effi. sui. §. non autem. collat. septima.

f Quia. Prima ratio.

g Officio. Idest simili officio. vna n. indiget altera ad procreationem sobolis, & hæc est prima ratio l. xij. tab. vt C. de leg. hęred. l. legem.

h Lege antiqua. i argumētatur ex iure antiquo: sic ī. q manumit. non poss. §. fin. & hæc secunda ratio.

i Videntur. Scilicet dando filiæ bon. pos. contra tabulas, in totum, licet non possit dicere nullum: vt C. de lib. præ. l. maximum. ibi, etsi pręteritus &c. & hæc est tertia ratio. Accu.

k Simplex. ad differentiam antiquæ distinctionis: vt supra eodem. §. j.

l Per virilē sexum. Quid est de descēdentibus per fęmininū? Respon. admittuntur, sed cum diminutione tertiæ partis. vt ī. de hęredita. quæ ab intesta. §. item vetustas. versic. diu. & C. de collatio. bono. l. illam. Accur.

Nota quòd et à ex le xij. tab. ita admittebaᵗ ab intesta fœmina sicut masculus sm Auge.

m Eundem habeāt effectum. Quo ad cōmodum, diuerso tamē iure, nā suus pręteritus, & dicit nullum & contra tab. habet, si non vult dicere nullū, quādo præteritus est. Sed emancipatus tantū habet contra tab. vt C. de lib. præte. l. maximū. §. sancimus itaque &c. & ff. de leg. præstan. l. is, qui. Si autē exhæredētur, habent querelam omnes: vt ff de contra tabulas. l. non putauit. §. nō quæritur. & de inofficio. testa. l. Papinianus.

n Postea nati sint. Qui exhæredari nō possunt: vt diximꝰ supra eodē. §. posthumi.

o Constitutione. C. de adoptio. l. cū in adoptiuis. & recitatur supra de adop. §. sed hodie.

p Occupatus. Quid si non est in expeditione? Respond. ius commune obtinet: vt supra de mili. testa. §. illis.

q Non ignorans. Si enim ignorat, non valet testm̄: vt C. de testamen. milit. l. sicut certi iuris.

r nisi fuerit eius animi, vt si filiū haberet esset exhęres: vt ff. de militari testamento. l. qui iure militari.

s Pro exhæredatione. Ideoque querela inofficiosi testamenti agitur, sed hoc cū miles est paterfamilias: nā tūc nō pōt habere locū castrēse peculium, si enim esset filiusfamilias, non haberet locum querela: vt C. de inoff. testa. l si. §. fin.

ADDITIO Ista glo. hodie est falsa: vt no. ī. de mil. testam. §. illis autem. in gl. super verbo. iure tn̄ communi.

t Mater. Idem intelligo in silentio liberorum ad maternam lineam: vt C. de inoff. testam. l. cum filium. Accur.

ADDITIO Et hęc vera quando fuit inserta causa, & tunc hoc quo ad matrem vel eius lineam habetur pro exhæredatione, & habet locū querela: vt hic. Quo autem ad patrem & eius lineam, si sit facta præteritio à filio in potestate, competit ius dicēdi nullum: si ab emancipato, datur contra tabulas. Sed hodie non expressa causa testamentum est nullum: vt §. j. in Auth. vt cum de app. cog.

u De iure ciuili. Quia non habet eos in potestate: vt infra de hęr. quali. & diff. §. cæteri.

Hęres suꝰ ṗteritus habet duo remedia, emancipatus vnicum.

Querela datur emancipatis.

a Etsi verba essent generalia apta comprehendere oēm nascentium sm Bald. licet Ang. dubitet hic. secus tamē ī pagano: vt hic p cū.

Præteritio an habeatur ꝓ exhæredatione.

Edict.

a Edicto. Quo emancipati vocantur: vt ĩ.eod §. emancipatos. quia eos non potest emãcipare: vnde contra tabulas locum non habet: vt hic, & ff. de con tra tab. l. illud. §. testamenta.

b Eis. Scilicet descendẽtibus p lineã fœmininã. datur tñ & alijs, sed his maximè: vt C. de in offi. testa. l. filiam.

c Paulo post. Vt ĩ. de inoffi. testam. p totum.

* Alias, pmittit.

siue de edicto [a] ptoris, quo ptor pteritis liberis ɔ̃ tabulas bonorũ possessionẽ pmittit, * sed aliud eis [b] adminiculum seruatur, qđ paulò post [c] vobis manifestum fiet.

DE HÆREdibus instituendis.

Continuatio.

Continuatur hoc modo. vidimus de ordinatione testamentorum in titu. de testament. ordi. Verum quia causa efficient fuit necessaria ideo postea posuit de personis testantium: vt in tit. de mil. testa. et qui testari nõ possunt in titu. quibus licet facere testamenta, vel non alias est titu. quibus nõ est permissum facere testamentum. Verùm quia in testamentis hæredes instituuntur: videndum est ergo de hoc titu. Aret. Vel sic. Visum est suprà de filijs tam natis, q̃ nascituris hæredibus instituendis, vel exhæredandis: nunc sequitur videre generaliter de extraneis hæredibus instituendis.

TITVLVS XIIII.

DE HAEREDIBVS instituendis. [d]

Liber homo, vel seruus proprius, vel alienus, potest hæres institui sine mẽtione libertatis. Et etiam intelligitur proprius, in quo quis habet nudam proprietatem. Are.

Aeredes instituere [e] p missũ [f] est tam liberos hoĩes, quã seruos, & tam proprios, [g] q̃ alienos. † [h] Proprios aũt olim qdem ſm pluriũ sñias non aliter, q̃ cũ libertate rectè instituere licebat, hodie verò ẽt sine libertate ex nr̃a con[i]stitutione [k] hr̃des eos instituere pmissum est. Quod nõ p innouationẽ [l] induximus, sed qm̃ & æquius erat, & Attilicino placuisse Paulus suis libris, quos tam ad Masuriũ Sabinum, quàm ad Plaucium scripsit, refert. Proprius aũt seruus etiã is intelligitur, in quo nudam * proprietatem [m] testator habet, alio vsum fructum habente.

Seruus accusatus de crimine adulterij commissi cum domina sua non potest ante sententiam manumitti, nec ab ea hæres institui. Are.

§ Proprij, & alieni opponuntur Mand. in Gl. Facul. §. Et propriũ vet. Hic proprium opponitur termino alienum.

* Hoc dictiõne ĩ tij, q̃ generaliũ importat necessitatẽ. pro. in ti. ff. de edẽ. videretur ergo q̃ hic tractetur de his q̃ necessario sũt hr̃des instituẽdi, qđ est falsum secũ dũm las. Ioa. Pet.

d Instituendis. Idest qui possunt institui, * vt ĩ. eodem vsque ad §. si plures. & §. fina. Item & qualiter debeant institui: vt ĩ eod. §. si plures. vsque ad §. fina.

Aeredes. Totus iste ti. diuidit' in septẽ partes. Primo ponit regulam gñalẽ, q̃ non solum liberi, sed ẽt serui. & nõ tantũ proprij. sed ẽt alieni pñt hæredes institui. Secũdo declarat qualiter proprius seru' põt institui, & quis dicatur proprius seruus. Tertio quis dicatur alienus, & quõ põt institui. Quarto q̃ non tantum vnus, sed etiam plures possunt hæredes institui. Quinto ponit diuisionẽ portionum hæreditatis, & de effectu ipsius. Sexto de institutiõe sub conditione. Septimo, quòd etiam ignotus testatori põt hæres institui. Secunda ibi, Proprios autem. Tertia ibi. Alienus seruus. Quarta ibi, Et vnũ hominem. Quinta ibi, Hæreditas plerunq;. Sexta ibi, Hæres & purè. Septima ibi, Hi quos. Vel diuidas vt diuidit hic glo. titu.

C A S V S. Domine, vos vultis tractare de hæredibus instituendis. dicatis igitur mihi, qui possunt hæredes institui? Ad hoc respon. Amice, hæredes institui possunt tã liberi homines, quã serui, & tam proprij serui, quàm alieni. sed olim ſm sententiã plurium non licebat proprios aliter instituere hæredes quàm cũ libertate expresse data sed hodie secus est, nam authoritate nostræ cõstitutionis, licet dño nulla mentione facta de libertate, proprios seruos in testamento suo hęredes instituere, hoc tamẽ de nouo non induximus: nã antiquitus Attilicin' Iuriscõsult' hoc induxerat. Paulus ẽt in libris suis, quos tã ad Masuriũ Sabinũ, quã ad Plauciũ scripsit, refert hoc idẽ Attilicino antiquo Iuriscõsulto placuisse. vñ q̃ antiquit' Attilicino, & Pau. placuit nostra ɔstõ tn legis necessitatẽ introduxit: & hæc dicunt' vsq; ad illũ §. ppri' aũt seruus. in quo pono sic casum: Dñe, vos dixistis mihi, q̃ proprius seruus põt hęres institui. mõ dicatis mihi, quis dicat' proprius seruus? ad hoc tñ. Amice. proprius seruus quoad hoc vt possit institui, intelligit' ẽt ille in quo testator habet nudam pprietatẽ. licet alius in eo vsũfru. habeat. nam nihilomin' ppri' seruus Itelligit'. Et hęc dicuntur vsq; ad illum § est aũt. Fran. de Aret.

* Aliàs puram.

e Hæredes instituere, q. d. dominos in tus in bonis suis facere. nam hæres idest dominus * vt ĩ. de hær. qual. & dif. §. fi. ibi, pro hęrede. Item ideo dixi int', q̃a tunc subintrat hæres in dñium testatoris rũ defuncti acsi eadem persona eẽt: vt in auth. de Inceiur. à mori. §. j. ibi, cum vtiq, col. v. & ff. qui ex cau. ma. l. eum miles, in fi. j. resp. Accur.

* Aptitudine non actu. nam hæres nõ ẽ dñs bonorum testatoris añ aditã hr̃ditatẽ, ſm Por.

ADDITIO. Non tñ est idem dñium, qđ erat penes defunctum: sed fingitur esse idem. Secus autẽ in possessione. quam volens perdere, & in aliũ trãsferre, statim perdit, & noua renascitur statim, q̃ est apprehensa: & intelligitur semper fuisse continuata, si interim à nemine fuit occupata. Ang.

Possessio hr̃dis an sit eadem cũ possessione defuncti.

f Permissum est. Scilicet à iure.

g Proprios. Scilicet seruos.

h Alienos Sic ff eo. l. non minus.

i Constitutione. Vt C. de ne. ser. hære. inst. l. cũ qdã.

k Eos. Scilicet proprios seruos.

l Non p innouationẽ. q. d. nõ induximus hoc de nouo, sed apud antiquos hoc idẽ dixerat Attilicinus, vt subijcit. Sed ɔ̃ ĩ. q̃ b. ex cau. ma. nõ licet. §. idẽq; iuris. ibi. Noua humanitatis &c. Sol. ille Iusti. nõ inuenit, sed rõnẽ reddit, cũ nõ sit verisimile &c. vt ibi. vl' aliter Attilicino placuit, & Paulo: sed ĩ legis necessitatẽ nõ deduxerũt. sic & ĩ. de testa §. sed neq; hęres. Iustin. verò ĩ legis necessitatẽ Iduxit. vt ex ipsa institutione liber esse videat'. [s] Itẽ nunqd corrigit' q̃ aliàs dr̃. s. q̃ purè institutus, & sub conditione liber qđ expectat' cõditionis euẽtus: vt ff. eo. l. seruus. §. j. & l. quoties. §. fi. & l. q̃ filio. §. j Rñ. non quia istud locũ habet qđ, hic dr̃, q̃ñ libertas nec est data exp̃sè, nec fuit retardata: at ibi expressè fuit retardata.

§ Tu dic ſm doct. q̃ primo fuit i' legis necessitate: postea abrogatũ, tertio p Iustinianũ iterũ ad legem reductum.

ADDITIO. Si aũt esset expressè inhibita, non valeret institutio: vt d. § idemque iuris Ang.

m Nudã pprietatẽ. Vt iste liber, & hæres necessari' sit. vt ĩ. e. j. in. sed tñ vsufruct. pinde vr̃, acsi eẽt seruus adhuc: vt C. cõia de ma. l. j. §. finalt pprietatius

Est tamen

Est tñ [a] casus, in quo nec cũ libertate vtiliter seruus à dña hr̃s īstituiť; vt cõstitutiõe [a] diuorũ Seueri & Antonini cauetur, cui[9] [b] verba hęc sũt: † [c] Seruũ adulterio maculatũ [d] non iure testõ manumissũ [e] añ sñiam ab ea muliere videri, quę rea fuerat eiusdem criminis postulata [f] rõnis ē. Quare seqť, vt in eũdē à dña collata hr̃dis † istõ nulli[9] momẽti habeať. [g]

Seruus in quo quis habet vsumfru[c]tum dicitur alienus: et ideo institutus cum libertate ab vsufructuario non consequitur libertatem ipsam. Aret.

Alienus seruus ẽt is intelligiť, in quo vsumfructum testator [h] habet.

Simplex proprij serui institutio eum & liberũ & domino necessariũ hæredem facit, qui si viuo adhuc testatore libertate donetur, voluntarius efficitur. si autẽ à domino alienetur, nec liber, nec hæres fit, sed nouo domino hæreditatẽ quærit.

Seruus aũt à dño suo hæres institutus, si quidem in eadem causa [i] manserit: fit ex testõ li-

Est tamen. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi Ṡ. q̃ dñs potest seruum suum in testamento hæredem instituere. nunquid est hoc generaliter verum, q̃ liceat cuilibet dño seruum suũ hæredem instituere? Et respond. q̃ non. Est enim casus, in quo non licet domino seruũ suũ hæredē instituere, quamuis libertatē eidem seruo se dedisse in testamento suo expresserit: & ita cauetur cõstitutione diuorũ Seueri, & Antonini, cuius constõnis verba sunt hæc. Rationis est seruum maculatum, idest accusatũ de adulterio cum domina sua cõmisso, non videri iure manumissum ante sententiam ab eadē domina sua, q̃ fuerat rea postulata eiusdē criminis. vnde sequiť, q̃ ex quo manumissio i testamento suo non valet: nec cum institutione valere possit. Manifestum est igitur, q̃ institutio hæredis in eundem à domina collata nullius momenti habeatur. & hæc vsque ad illum § alienus seruus. Fran. de Are.

[a] Constitutione. s. Græca, quam non habemus. Acc.

[b] Cuius. Scilicet constitutionis.

[c] Verba hæc sunt. Quæ sequuntur.

[d] Maculatum. Idest accusatum. Nam aliàs est in litera, accusatũ. vt ff. eo l. his verbis. §. interdũ. vbi de verbo ad verbũ sunt ista, q̃ hic dicunť, exceptio, q̃ nõ scribitur maculatũ vt hic, sed accusatũ. similis expositio dr̃ in libro Sapientiæ de Ioseph: Maculauerunt me impij. Et alibi in diuina scriptura. mẽdaces ostẽdit, qui maculauerunt eũ. i. accusauerunt eum, &c.

[e] Manumissum. Scilicet videri: vt postea subijcit: & dic manumissum simpliciter, nõ institutũ, & ex hoc infert quod sequitur, q̃ nec cum institutiõe fieri põt liber, vt subijcit: quare sequitur &c. Are.

[f] Postulata. i. accusata de eodem adulterio cũ seruo pprio cõmisso, p quo grauiter puniť vterq., vt C. de muli. q̃ ser. p. se iun. l. 1. in prin. [1] Quid si cũ extraneo cõmisit adulteriũ? Rñd. nec tũc manumitiť vsq; ad xl dies: vt C. de adul. l. 3. & ff de adul. l. si postulauerit. §. iubes. Item quid si adulteriũ tale commisit, nõ tñ accusať adhuc? Rñ. bene põt manumittere, [2] sed in crimine lęsę maiestatis est speciale, vt post commissum crimen tale non possit manumittere vel testari: vt C. ad leg. Iul. maie. l. fi. & ff. de don. l. post contractum. & l. donationes. §. fi. Accur.

[g] Nullius momenti habeatur. Quia si valeret institutio valeret libertas: vt ĩ. eod. §. respon. & ĩ. qui. ex cau. manu. non lic. §. 1. & ita no. arg. q̃ vbi aliquid prohibetur fieri directò, similiter & per obliquum prohibetur. sic ff. de condi. insti. l. quæ sub cõditione. §. sed si sub. ibi, sed est verius. Item argu. quòd cassato principali, cassatur quicquid sequiť ex eo, vel ex his. vt C. de legibus & constitutionibus. l. nõ dubium. Accur.

Alienus seruus. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi Ṡ. quis intelligiť pprius seruus: dicatis mihi quis intelligitur seruus alienus? Ad hoc rñd Amice, alienus seruus non solum dr̃ ille, in quo testator nihil iuris habet, sed etiã ille in quo testator habet vsumfructum. Et hæc dicunť vsque ad §. seruus autem à domino. Franc. de Aretio.

[h] Testator. Et ideo non põt eum cum libertate instituere: vt ff. eo. l. si alienum. in princ. [1] Sed ꝯdicit ad hũc §. ff. de bon. autho. iudi. pos. l. in venditione. Sed certè quo ad alia est locoq dñi, non quo ad hoc vt possit fieri liber. Sed cum aliàs manumissus esset à fructuario simpliciter sine institutione, erit tanquam liber quãdiu duraturus erat vsufruct[9]: vt C. comun. de manu. l. j. § si aũt fructuarius. Nũquid & hic seruus alienus hęres institut[9] erit tanquam liber; licet verè liber nõ fiet? Respõd. non: quia ex morte testatoris proximus erat futurus quasi liber. si valeret hoc quod agetur: vt argu. ĩ. de hęredum qualit. & diffe. In prin. Item & tunc erat vsusfructus perdendus. vt ĩ. de vsufruct. §. finitur. vnde etiam sic esset quasi liber, donec duraret vsusfructus. quia nisi duraret post mortem testatoris, nihil valet talis institutio, vt fit liber. sed dño suo hæreditatē q̃rit: vt ĩ. eo §. alienus. Sed quid si erat vsusfructus repetitus ī persona primi hr̃dis, vel ẽt vlterius, quod põt vt ff. quib. modis vsusfruct. amit. l. repe. in prin. Respon. tunc erit quasi liber toto illo tẽpore: vt in. C. communia de ma. l. 1. §. sin autem fructuarius.

Seruus aũt. CASVS. Dñe, iam video, q̃ proprius seruus à dño in testõ hæres institui potest: pro Deo dicatis modo mihi, quis est effectus illius institutionis? Ad hoc resp. Amice, institutio proprij serui à dño facta gloriosum habet effectũ. Proprius. n. seruus à dño suo hęres institutus, si in eiusdem dñi dñio vsque ad mortem eius perseuerauerit, mortuo testatore fit ex testõ liber & hæres, s. necessarius. sed si testator viuus manumiserit, tunc post mortem testatoris adire hæreditatem suo arbitrio poterit: nã in hoc casu, qñ à viuo testatore manumissus fuerit, non cogitur hæres necessarius esse: quia non consequitur hæreditatem, & libertatem ex testõ domini. Ad hoc. n. vt hæres necessarius sit, necesse est eũ tam libertatem, quã hæreditatē ex dñi testõ habuisse. & hæc obtinent quando dominus viuus seruum institutum manumisit. Sed pone, q̃ dominus seruum proprium instituit, & post institutionem alienauerit, vel quolibet alio modo in alium transtulerit, certe in casu isto mortuo testatore iussu noui domini debet iste seruus adire hæreditatem, & eam nouo dño acquirere, & ea ratione per eius aditionem iussu noui dñi factam nouus dominus hęres efficitur. Nã ipse seruus post institutionẽ alienatus nec liber, nec hæres esse potest: licet etiam cum libertate in testamento expressa hæres fuerit institutus. Dominus enim post institutionem eum alienando à libertatis datione videtur destitisse. Et hæc dicuntur vsque ad illum § alienus quoque. Fran.

[i] In eadem causa. Idest, seruus eiusdem domini. Io. vt ff. si ex noxa. cau. aga. l. 1. §. 1.

[a] Aliàs. Est autē.

[b] Aliàs hr̃ditatis. alias neutrũ habetur, nec hr̃dis nec hr̃ditatis.

[c] Puniũtur aũt & dñe & serui: quia verberati traduntur igni. & idē non est l dño, q̃ cognouisset seruũ vt no. gl. in l. j. & phat' l. j. ff. C. eo de. ma. p terea q̃ maior honestas requiriť i muliere, quã in masculo: vt ĩ. di xi. Vñ turpius esset hoc nfo tpe q̃ famulus cognosceret dñam, quã si dominus cognosceret famulã, pp honestatem q̃ maximè requiriť i ipsa muliere, &c. Cnri.

[2] Hoc est falsum: q̃ manumissio infra 60. dies prohibet. q̃ cõputaone à die diuortij non accusationis, vt per Io. Fa. & Ang. hic.

[1] Et ff. ad Sylla. l. 1. § dñi. de quo vide gl. in l. recte dicimus. ff. de verb. sig. Ang.

Liber.

ber a heresq; ei necessarius. Si verò à viuo testatore manumissus fuerit suo arbitrio adire hęreditatē pōt: quia non fit hæres necessarius: cū vtrúq; b ex domini testamento nō consequatur. Quòd si alienat⁹ fuerit: iussu noui dñi adire hr̄ditatē debet, & ea rōne per eum dominus fit hæres. nam ipse alienatus, neque liber, c neque hæres esse potest, etiam si cum libertate hæres institutus fuerit. Destitisse enim à libertatis datione videtur dominus, qui eum alienauit. d

Seruus alienus hæres institutus quærit domino suo hæreditatem, si iussu suo hæreditatē adit. Si verò fuerit alteri alienatus, debet iussu noui domini adire. Si verò ante, quàm adeat, fuerit manumissus: potest suo arbitrio adire. Areti.

Alienus e quoq; seruus hæres institutus, si in eadem cā durauerit: iussu f eius dñi adire hæreditatem debet. Si verò alienatus fuerit ab eo, aut viuo testatore, aut post mortē eius g ante, quā adeat: debet iussu noui domini h adire: at si manumissus ē viuo testatore, vel mortuo ante, quàm adeat, suo arbitrio i adire potest hæreditatem.

Seruus alienus potest institui etiam post mortem domini sui, & etiā seruus hæreditarius, vel eius qui est in vtero. Aret.

Seruus etiam alienus post domini mortem k rectè hæres instituitur: quia & cum hæreditarijs seruis est testamenti factio. l Nondum m

l Liber. Nisi aliqua lex impediat libertatē. vt ff. eo. l. si non lex, ad fi. ti. vel cōditio: vt ff e. l. quoties. §. fi. vel quia ex lege perueniat ad libertatē: vt ff eo. l. testamēto. ad fi. tl. secundū lo. Itē fit liber à semetipso, nisi institutus fuerit ita: eum q̄ mihi hęres erit, Stichus liber & hęres esto: nā tunc à cohæ rede accipit libertatē: vt ff. de acqui. hęre. l. ex parte. Itē & ignorant fit hęres & liber: vt ff. si cer. pe- ta. l. eius qui.
b Vtrunq; Idest, hæreditatē & libertatē. nam vt liber sit & hēs necessari⁹, hęc duo consequi debet ex testamento domini: vt j. de hęr. qua. & diffe. §. j.
c Neq; liber. Directè enim libertas in seruo alieno nō pōt habere locū: sed in fidecōmisso pōt habere effectū. vt hic. sed aliud in legatis, quę adimunt hoc ipso, q̄ alienant seru⁹, vt ff. de adi. le. l. seruo cū libertate. & est ratio: q̄a in legato spectat dies q̄ cedit, an sit manumissus: vt ff. qn̄ dies leg. ce. l. si post §. si cum. ADDITIO. Hæc ratio non est bona: quia siue inspiciamus diem cedentis legati, siue diem aditæ hæreditatis, vtroq; casu reperitur alienus. vnde quēadmodum et hęreditas venit acquirenda nouo domino, ita & legatū & propterea noua redditur ratio. quia facilius legata reuocantur, quā in hęredē institutio. l. ex parte. ff. de adim. lega. cum enim facilius legata instituantur, facilius destituunt: vt in auth ex causa. C. de lib. pte. Christoph.
d Alienauit. s alicui habenti factionē testamēti: a vt ff. eo l. seruum meū. in fi. j. respō. & hoc nisi redimatur ab eodē testatore, qui eū instituit, & postea eū al. enrusit ... tunc reuiuisceret libertas: vt ff. de ma. testa. l verū & ff. e. l. quoties. § h & l. si nō lex. & l. penult. Alienus quoq;. CASVS. Domine, nō video, q̄s sit effectus institutionis alieni serui? Ad hoc resp. Amice alienus seruus hęres institutus, si durauerit in eadē causa: debet iussu domini sui adire hēdita tē & eidē per aditionē hæreditatē acquirere. Si verò alienatus fuerit à domino suo viuēte adhuc testatore r aut ēt post mortē testatoris tamē ante, quā hæreditas ēt adita est: in hoc casu iussu noui domini debet adire hēditatē. & hæc sunt vera, quā diu iste seruus in seruitute remāserit. sed si à primo domino, vel à nouo viuēte testatore, vel mortuo ante aditionē hēditatis manumissus fuerit. tūc liber factus suo arbitrio hæreditatē adire, & sibi ipsi acquirere poterit. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus autem alienus. Franc.
e Alienus. Qui sic institui potest. cū liber erit, prius nō: vt ff. de cōdi insti tu. l seruus alienus. & l. quia.
f Iussu pcedente aditionē: vt ff. de acqu. hæred. l. si quis mihi bona. §. iussum. ꝛ & ita domino quęrit.

aliàs si seru⁹ nolit adire, (quod potest esse etiā domino iubente) non quærit: vt C. eo. l cum proponas.
ADDITIO. Si tamē coactus adeat, valet aditio. Sed pater filia recusante, item monasterium monaco recusante adire, vel ante aditionem mortuo, possunt adire suo iure: vt per Angel. Are. hic.
g Post mortem eius. etiam post iussū eius ante, quàm eā adiret: vt ff. de acqu. hære. l. Antistius. §. j. Accur.
h Noui domini. Hoc est enim in hæreditate. vt illi acquirat, qui tempore aditionis est dñs, vel sibi, si liber est tūc. sed in legato spectatur dies cessionis: vt si tēpore mortis legātis fuit meus: licet alienem, tamen mihi debeatur legatum. vt ff. quādo dies le. ce. l si post §. j. & ibi glo. in verb. statim.
i Suo arbitrio. Sic sup. eo. §. si vero. Accur.
Seruus etiam alienus. CASVS. Domine, iam video, q̄ seruus alienus viuente domino posit hęres institui: nū quid poterit institutus post mortem domini? Et respond. quod sic. seruus enim alienus post mortē domini hæres potest institui. & cū hēditarijs seruis est testamēti factio. Nā hęreditarij serui acquirunt hæreditati, & per consequens hæredi futuro. Hæreditas enim nondum adita sustinet vicem psonæ defunctæ, nō hæredis futuri: vnde sicuti si defunctus viueret, ex testamento capere posset, ita eo mortuo capere posset hæreditas: cum hæreditas quantū ad hoc vicem personæ defunctæ rep̄sentet. Item non solū seruus alienus iam nati institui potest, sed etiā seruus eius, qui in vtero est, rectè hæres instituti poterit: quia quantum ad hoc qui in vtero est, pro iam nato habetur: cum in hoc casu de commodo eius tractetur. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus autem plurium. Franc.
k Post domini mortem. Verba legis sunt omnia, & secūdum hoc planum est, vel testatoris: quia sic dicat instituo seruum hæredem post mortē domini. & ꝓbatur hæc lec. ij. ff. e. l. qui filio. j. respon. nec obstat, quòd videatur in diem fieri hæc institutio: vt j. e §. hæres. quia incertus est dies mortis: vt ff de cōdit. & demonstr. l. j. §. dies autem. vnde valet, vt ff. e in l. in tempur. in prin.
l Testamenti factio Scilicet passiuè, nō actiuè: vt j. de hēd. quali. & differ. §. testamenti ; & iussio hæredum spectatur, si modo cū defuncto fuit. licet cū hærede instituto nō sit testamenti factio. vt ff. eo. l. seruus hæreditarius.
m Nondum. Bene dico seruū hæreditariū posse institui: quia nō est nullius, sed alicuius. s. hęreditatis, quæ vicem defuncti obtinet.

Defuncti.

ꝛ Ex hac glo. ꝗ fin. est, & ex alia ea allegata, colligite sm̄ Bal. quòd vxor publica pfertur priuatæ. vnde dicit q̄ ꝑ fiacrsum posset derogari vltimæ voluntati ꝑ pterea q̄ vox statu entiū vocis testatoris est pferenda, vt d. l testamēto. ff. e. Christ. vide Tull. lib. j. Rethori. de iudiciali edictione. Egid. Per.

a Idest capaci hęreditatis. Eg. Per.
ꝛ Quod facit si ex statuto, vel lege teneatur consensus, autho ritas, consensus, vel voluntas & an pcedere debeat vel sequi: vide glo. in l. fi. § accessit. C. de bo. q̄ li.

Dies cessionis spectatur in legatis.

enim adita hæreditas personæ vicem sustinet, non hæredis futuri, sed defuncti: cum etiā eius, q in vtero est, seruus recte hæres instituatur.

Seruus plurium ab extraneo institutus, adquirit vnicuiq; pro parte dominica. Aret.

Seruus autem plurium cū quibus testamenti factio est, ab extraneo institutus hæres, vnicuique dnorū, cuius iussu adierit, pro portiōe dominij acquirit hæreditatem.

Quis pōt et vnū, et plures hæredes facere. Aret.

Et vnum hominem, & plures vsque in infinitū, quot quis hæredes velit facere, licet.

Vniuersa quæuis hæreditas ī vncias xij. (q̄ assis appellatiōe cōtinētur) scinditur: quarū q̄libet certū nomē à lege sortita est: potest tamē ī plures, pauciores ve vncias (prout testatori libitū erit) distribui.

Hæreditas plerunq; diuiditur in duodecim vncias, quæ assis appellatione cōtinentur. Habent aūt & hæ partes propria noia ab vncia vsq; ad assem, vtputa hæc: sescunx, sextās, quadrās, triens, qncunx, semis, septūx, bes, dodrās, dextās, deunx, as.

Non aūt vtique sem-

Defuncti. Et est forte ratio: quia defunctus est certus qs fuerit, sed nō sic de hærede: qa & si certus sis institutus, poterit esse q nō adeat hæreditatē: q potest desistere multis de causis: vt j. q. b. mo. test infir. §. posteriore. & facit ad hunc §. j. de sup. ser. in pri. & ff. de acq. re. do. l. in eodē. in fin. & l. seq.

b Eius qui in vtero est. Cū pro nato sit habēdus, quoad cōmodū vt ff de sta. ho. l. qui in vtero. & ff eod. l. eius. in princip.

Seruus autem plurium. Domine, iā video qs sit effect⁹ institutionis, qn seruus vnius instituit. Sed pone, q aliquis instituat seruum plurium dominorū: dicatis mihi, quis sit effectus huiusmodi institutionis? Ad hoc respon. Amice. seruus plurium dominorū cū quibus testamēti factio est. ab extraneo hęres institutus vnicuique dominorū cuius iussu adijt hæreditatem, acquirit pro portione dominij, quam in seruo habet: & efficitur hæres. Sed pone: Domine, iā video q per institutionē serui plurium dominorū plures hæredes institui possunt: est ne hoc verū? Et respō. quod sic. nā & vnum hominē & plures vsq. in infinitum. quot testator voluerit, hęredes facere potest. Et hæc dicunt vsque ad §. hæreditas. Franc. de Aret.

c Cum quibus. Scilicet, dominis

d Ab extraneo. Si vero ab altero ex dominis sit institutus, acquiritur cæteris socijs hæreditas: qđ dic vt ff. pro soc. l. verum. §. si seruo communi.

e Iussu. Dic quòd sufficit vna iussio, licet sint plures domini. vt ff. de acqui. hære. l. seruus duorum.

f In infinitū. Quid ergo si instituā omnes homines quicunque sunt in mundo? Videt nullum esse, cum effectum habere non possit: puto tamē valere, vt hic. sed tamē non poterit confirmari aditione, propter nimiam difficultatem, vel impossibilitatem.

g Velit. Cum sua voluntas sit lex: vt in authen. de nupt. §. disponat. col 4.

Hæreditas. CASVS. Dñe, iā videu q possunt hæredes institui, & qs sit effectus institutionis. p Deo dicatis mihi, qualiter diuidit hæreditas Ad hoc res. Amice, hæreditas plerunque diuidit in xij. vncias. q assis appellatione continētur. habent autē hæ partes hæc nomina ab vncia vsq; ad assem: vt puta hęc. sescunx & c. prout in litera ꝯtinet. Et hęc dicunt vsque ad §. nō aūt. in quo pone sic casum: Domine, vos dixistis mihi, quòd hęreditas diuiditur in xij vncias: & propria noia vnciarū mihi expressistis: nūquid generaliter oportet esse xij. vncias in hæreditate? Et res. q nō semper xij. vncias in hæreditate oportet esse. Nā tot vnciæ assem cōstituunt, quot testator voluerit. Si enim testator vnū tantū hæredē ex semisse instituerit: totus as in semisse cōtinebit. & hoc ideo: qs idē ex parte testatus, & ex parte intestatus decedere nō potest. & hoc est verū, nisi sit miles, qui in castrensibus testari potest, & i paganicis intestatus decedere, Sola enim voluntas militis in testādo spectat. Cū igitur aliquis in semisse vnū tm̄ instituerit, & aliū postea nō instituerit, p̄sumit in totum assem instituisse, & similiter in casu cōuerso: quia sicus ego tibi dixi, nō semp esse necesse xij. vncias cōtineri in asse, ita & in quantascunque voluerit plurimas vncias potest quis hæreditatem diuidere. Et hæc dicūtur vsq. ad §. si plures instituantur. Fran. de Ar.

h Plerunq. ideo dicit plerunque: quia quandoq: in plures vt j. eo. §. si plures. quādoq. in pauciores diuiditur: vt j. e. §. non autem.

i Quæ. Scilicet vnciæ simul collectæ.

k Appellatione. Id est significatione.

l Hæ partes. Infra positæ. in quantitate differentes, vel dic melius hæ partes, scilicet vnciæ xij ad partes redactæ. est n. ad superiora facienda relatio.

m Sescunx. Idest, vncia & dimidia. vt ff. de inofficio. testam. l. Papinianus. §. qm̄ autē quarta, l si. Sed quare nō posuit nomē. qđ vnciā signaret? Res. qa plura sūt negotia. q̄ vocabula. vt ff de ꝟic. verb. l. natura. Et no. q primū & scđm & tertiū & quartū nomē interpretationē sumit, ex eo quod ꝓportionē designat hrđitatis portionē. Sescunx enim dicit quasi semiuncia & vncia: & est tertia ei⁹ litera s. nō x. Sextās quia sextā partē signa .i. duas vncias. Quadrans: qa quartā: & ita tres vncias signat. Triēs, qa tertiā ptē, & ita quatuor vncias signat Sequētia vero noīa etymologiā hūt ex eo, q certū numerū vnciarū signāt. Dr. n quincūx, nō quia quintā partē haber: sed quia qnq. denotat vncias. Semis, qa sex, & sic de singulis per ordinē. Itē no. q nō oēs vnciæ q̄ signant p ista noia, ꝯtinent in asse: licet hoc iunui videat. Sic enim ꝯtineret as lxxviij. vncias & dimidiā. Ideo aūt ponit has partes quia q̄libet pōt in asse cōtineri, hac rōne & homo dicit risibilis: & actio legis Aquilię pęnalis dicit: vt j ad leg. Aquil. §. his verbis. Itē no. ista tria noīa. as, pōdus, libra. idē signare Item qnq. as ponitur p obolo vnde illud. Nonne duo passeres asse veneūt vñ versus. as, obolus. pondus, as est possessio tota. i. hæreditas: vt hic. sed & pondus legare dicit omne quod est in statera positū. sed hic stricte accipitur pro pondere xij. vnciarū. vnde dupondiū. quasi. duplex pondus. i. xxiiij. vnciarū: vt j. e. §. & si plures. & facit ad hunc §. ff. eo. l. seruum meum. §. fin.

n Sextans. Idest duæ vnciæ, quasi sexta pars assis.

o Quadrans. Idest tres vnciæ. quasi quarta pars assis.

p Triens. i. quatuor vnciæ, quasi tertia pars assis.

q Quincunx. Idest quinque vnciæ.

s Semis. Idest sex vnciæ. i. dimidium assis.

f Septunx. Idest septem vnciæ.

r Bes. Idest viij vt olim des, quasi dempto triente.

a Dodrans. Idest ix. quasi dempto sex ante.

x Dextans. Idest x. quasi dempto quadrante.

v Deunx. Idest xj. quasi dempta vncia.

a As. Idest xij quasi ęs.

Mādos. de Esa. mi no. capi. a. de cōce ptio nu. 41. & seq vbi etiam declarat, & limitat.

† Passiua f. ij qui ex alieno testamento capere possunt. non enim pōt institui seruus, nisi cuius dns habeat passiuā testamenti factionē: vt j. de hære qualita. & differē. §. in ex.traneis. Egi. Per.

Hęreditas iacens defunctū, & non hęredem repręsentat.

a Hæc gl. nō est Accursij.

Hæredes institui possunt simul oēs homines mundi.

Voluntas testatoris est lex.

† Cū hoc §. concor. c. Raynaldus. in gl. super ver. expressit. extra. de testam.

• Porro vncia in sextulas sex diuiditur. pars ꝯsistēs sextulam & sextulę dimidiū sicilicum appellet. huius mētio fit apud Scęuolam in l. liberto. §. filiū ff. de annuis lega. Duella autē dicitur ea portio, q sextulas duas continet. Semis autē vnciæ, q sextulas tres continet, semūcia dicit.

• In vetustissimis exēplar. nō est, sescunx.

• Abundat, as.

• De asse, & partib⁹ eius vide Blōdū li. ij. de Ro. instaurata. Bartholomæ. sōtiū l Persium saty. vlti. Sex. Pompe. & Tulli. j. rheto. de legitima constitutiōe. § ex ambiguo. Egi. Per.

Versus E- tria significat.

Assis partes declarantur.

Totus

per duodecim vncias esse oportet. nã tot vnciæ assem efficiunt, quot testator voluerit: & si vnũ tñ qs ex semisse (verbi gratia) hrdẽ scripserit: totus as [a] i semisse erit. Neq; .n. idẽ ex parte testatus, & ex parte intestat⁹ [b] decedere põt, nisi sit miles, [c] cuius sola voluntas in testãdo spectatur. Et ecõtrario põt qs in quotcũq; [d] voluerit plurimas vncias suã hrditatem diuidere.

Qui partib. non designatis hæredes scripti sunt, æquis portionib. scripti videntur: qui vero iam aliquot in certis partibus institutis simpliciter instituuntur, quotquot sint, in residuo assis hæredes fiũt. asse antẽ toto distributo, qui sine partibus scripti sunt, semissem hæreditatis consequuntur.

Si plures instituantur hæredes: ita demũ in hoc casu partiũ distributio [e] necessaria est, si nolit testator eos ex æquis partibus [f] hrdes eẽ: satis.n. constat, nullis partib. nominatis, ex æquis partib. eos hæredes esse. Partib. aũt in quorundam personis expressis, si qs alius sine parte nominatus erit: si qdẽ aliqua pars assi deerit, ex ea parte hæres fit. [g] Et si plures sine parte scripti sunt: omnes in eandem partem concurrũt. Si verò totus as, completus sit: ij, qui nominatim expressas partes habent, in dimidiam partẽ [h] vocantur, [i] & ille, vel illi omnes [k] in alteram dimidiam. Nec interest, [l] primus, an medius, an nouissimus, sine parte hæres scriptus sit. ea.n. pars data intelligitur, q̃ vacat.

Pars hæreditatis per testatorem non distributa accrescit hæredibus pro portionibus hæreditarys. Item econtra, si testator plus distribuit, quam sit in hæreditate: tunc enim cuilibet hæredum decrescit pro rata. Are.

---

[i] Et ista est cõmunis opi. licet Aug. putet de iure veri⁹ sic distinguẽdum, vt pcedat qñ verba phi apta sunt ad ius cõe: aliàs presumit testat⁹ de iur spãli. l. si miles vnum ex fundo ff. de milit. testamẽ.

[a] Totus as. Nam in totũ psumit̃ instituisse defunctus, cum alium non instituit. vt hic. & ff. eod. l. interdum. §. j. Idẽ quoq; præsumit̃ in milite: vt C. de test. mil. l. iiij. §. nam. [i] Nisi. quod hic sequit̃. nõ ad superius pxi. responsum. sed ad hoc quod sequit̃, refert̃, scilicet neque enim &c. Sed si miles fecerit testamentũ in castrẽsib. põt decedere intestatus in paganicis: vt C. de testamen. milit. l. ij. Accur.

[b] Intestatus decedere. imò videtur quòd sic. vt ff. de inoffic testam. l. nam & si parentib. §. pe. & fin. quæ est contra. Sed hoc verum ab initio: sed ex post facto potest: vt C. de inoffic. testa. l. cum duobus. Et no. hic eadem iuris non esse in parte quo ad partem, quod est in toto quo ad totum vt ff. famil. ercisc. l. in hoc iudicio. Argu. contra. ff. de pac. l. iurisgentiũ. §. adeo. & §. seq. & facit ad hunc §. ff. de regul. iur. l. in testamẽtis. Accursius.

ADDITIO. Et melius. l. ius nostrũ eod. tit. Et procedit iste tex. indistictè, siue simpliciter sit facta institutio in re certa, vel parte, de reliquo ñ facta mẽtiõe: siue dixerit testator in residuo se velle intestatum decedere. Ioan. Fab. & Ang. Aret.

[c] Nisi sit miles. Nam miles bene potest pro parte testatus decedere, & pro parte intestatus: vt C. de test. milita. l. ij.

[d] Quotcunq;. Et facit ff eod l. interdum. §. paterfamilias. & l. seq. vsque ad l. ex facto.

Si plures. CASVS. Dñe. pone q aliqs plures instituit hæredes: nunqd necesse est, q testator exprimat partes in quib. eos instituit? Rñ. q non: nisi voluerit eos ex disparib. partibus hęredes eẽ. Si .n. plures hæredes instituuntur: ita demum necessaria est partiũ distributio, si noluerit testator hæredes instituẽdos ex æqualib portionib. succedere. Satis.n. manifestum est, q si eos simpliciter instituat, partibus hęreditatis in institutione non expressis: omnes institutos ex ęqualibus portionib⁹ hęredes esse intelligendum est. Sed pone, q testator quosdam instituit in certis portionibus, puta Titium in triente, & Mæuium in sextante: & postea Semproniũ instituit simpliciter, nulla portiõe in eius persona expressa: dicatis mihi, quid iuris erit in casu isto? Ad hoc rñ. Amice. si plures instituant̃ certis partibus in quorundã psonis expressis. & aliquis postea sine parte institutus fuerit: ille, q sine parte institut⁹ est: si aliqua pars assi deest, ex ea parte institut⁹ itelligit̃. vnde in casu prædicto ille, qui sine parte institutus est, in semisse erit hæres. & idẽ iuris est, si plures sine parte instituti sunt. nã omnes in eã partem, quę assi deest, cõcurrũt & hæc sunt vera, qñ aliqua pars deest assi. sed pone, q totus as completus sit: qa institui Publium in semisse. & Mæuium alio semisse: postea vnum vel plures sine parte institui: quid iuris est in casu isto? Ad hoc rñ. Amice, si totus as sit completus, oẽs instituti vocantur in dimidiã partem hęreditatis & ille solus, qui sine parte institutus fuerit, vel etiam si plures sine parte instituti fuerint, in alteram partem uocabuntur. Nec etiam interest in eo casu, quando aliqui sunt instituti i certa portione, & postea ali⁹ sine portione institutus est, vtrum primus, vel medius, an nouissimus sine parte institutus fuerit nã semper illa pars, quæ vacat, intelligitur data ei, qui sine certa portione institutus est. & hęc dicuntur vsque ad §. videamus. Francis.

[e] Distributio. Idest, assignatio partium: quam scilicet partem velit testator quemlibet habere.

[f] Ex æquis partib⁹. Facit ff. eod. l. quoties. § hęredes.

[g] Hęres fit. Eadem est ratio in dupondio: vt ff. eod. l. item quod Sabinus. & j. eo. §. & si plures. Item est hoc verum, si testator non ignorat: vt ff. eo. l. quo loco. §. j. quæ est contra. Accur.

[h] In dimidiam partẽ. Aliter esset si asse expleto scripsit. ex reliqua parte hæres esto. hic.n. cum nihil reliquum sit, ex nulla parte hæres institutus est: vt ff. eo. l. itẽ quod Sabinus. § vnde. versi. sed si asse. Accu.

[i] Vocantur. Scilicet illi, qui erant instituti in tota hæreditate partibus expressis.

[k] Omnes. Qui erant instituti sine partibus. Accur.

[l] Nec interest. Hoc refertur non ad proximum casum, sed ad superiorem, scilicet qñ pars vacat: idẽ tñ in secunda: sed non haberet locum ratio q̃ redditur. Ea enim &c. vel dic q ad pxi §. & statim cum sic sit institutio, intelligitur pars vacare: & facit ad hoc ff. eo. l. quo loco. j. respon.

Videamus. CASVS. Domine, iam video quid iuris est, quando aliqua pars deest assi, & aliquis instituitur sine parte, sed pone, quòd aliqua pars præualet: & nemo sit institutus sine parte: vt in tali exemplo: testator instituit Publium in quadrante: & Mæuium in alio quadrante: & Titium in quadrante, & ita tres instituit ex quatuor partibus,

bus mō manifeste liquet, q quarta pars hǣditatis vacat. dicatis mihi quid iuris est i casu isto? Ad hoc rñ. Amice, si tres ex quartis partib hęredes instituti sunt: in hoc casu constat, vacantem partē singulis tacita volūtate testatoris p hęreditaria portione ac cedere: & pinde erit, acsi ab initio singuli ex certis portionib. fuissēt institu ti. Idē iuris erit i casu cōuerso. Nā si plures in portionib. instituti fuerit, singulis pro hæreditarijs portiōib. decrescere: vt puta si iure i certis portionib. institutis, nā si testator P. instituit in triēte & Mæuium in alio triēte, & Titium in alio triēte, & Caiū in alio triēte, i hoc casu perīde erit, acsi vnusq́sq; in quadrāte institut⁹ fuisset. Et hæc dicūtur vsq; ad illum §. & si plures vnciæ. Fran.

a Videamus. vt ff eo. l. interdum. §. paterfamilias. vsq; in finem legis.

Et si plures vnciæ CASVS Quidā instituit P. in semissē, & M. in bessē, & ita plures vnciæ, quam duodecim sunt distributæ. & postea i stituit Titium sine parte. mō q̄ro qd iuris sit in hoc casu Ad hoc rñ. Amice si plures vnciæ, quàm duodecim à testatore distributę sūt. & postea aliquis sine parte institutus fuerit: in hoc casu ad dupondium transeundū erit: & q institutus est sine parte, quod deest dupondio habebit. & idē iuris est si dupondi⁹ fuerit completus: nam tunc transeundum erit, ad tripondium, & sic deinceps: nec propter hoc augetur hęreditas, licet in plures vncias distribuat: q a omnes partes distributę postea ad assem reuocant. quā uis sint plurium vnciarum Et hęc dicuntur vsq; ad illum §. hæres & purè. Fran.

Videamus, a si pars aliqua vacet, nec tñ q́squam sine parte sit hæres institutus, quid iuris sit: veluti si tres ex quartis partibus hæredes scripti sunt. Et cōstat vacantē partē singulis tacite pro hǣditaria parte accedere: & perinde haberi acsi ex tertijs partibus hǣdes scripti essent: Et ex diuerso, si plures hæredes scripti in portionibus sint: tacitè singulis decrescere: vt si (verbi gratia) quatuor ex tertijs partib⁹ hǣdes scripti sint: perinde habeantur, acsi vnusquisq; ex quarta parte scriptus hæres fuisset.

Si plures vnciæ, quā xij. sint distributa, & alius sit īstitutus sine parte, sit trāsitus ad dupōdium. Arc.

Annota, dupondium appellari hæreditatem in 24. vncias distributam: quasi duo pondo, i. duo asses, sic in tripondio dicito.

Et si plures vnciæ, quā duodecim distributę sint: is, qui sine parte institut⁹ est, qđ dupōdio b deest, habebit. Idēque erit, c si dupondius expletus sit, quæ oēs partes ad assem postea reuocant, d quāuis sint plurium vnciarū.

Hæres potest institui purè, & sub conditione, non autem ex certo tempore, vel ad certum tempus. Si tamē sic īstituatur, valet institutio tanquam pura, vitiata tali adiectione.

Hæres purè, & sub cōditione institui pōt: ex certo tēpore, e † aut ad certū tēpus † non pōt: veluti, Post quinquenniū, quàm moriar: vel, ex calendis illis: vel, vsque ad calēdas illas hæres esto. Denique diē adiectum haberi pro superuacuo placet: & perinde esse, acsi purè hæres institutus esset.

Impossibilis cōditio adiecta institutioni, legato, vel fideicommisso vitiatur, dispositione pura remanente.

l. cum qđ. vbi dicit. nō fieri transitum ad dupondiū. vel tripondium: sed tñ videt' adimi primo, quantū cōfertur secundo. Sed distingue, aut voluit testator excedere assem, vel dupōdium: quod pōt. vt ī. eo. §. non aut. & ita hic intelligit'. Aut noluit: & tunc habeat locum lex contraria Item & tunc quādo dubium est, similiter locum habeat l. cum quęstio, q est ɔtra. Alij dicūt hanc corrigi per illam. Accur.

ADDITIO. Aduerte diligenter, q si nominati assē expleuit. vt transitu ad dupōdium. aliàs non: vt l qui nō militabat §. filijs. ff. e. Et de effectu an fiat transitus ad dupondium, vel non. vide In. Fab hic, qui infert q si Papa ex certa scientia prouideat duobus de eadem prebenda: vterq; admittat extra. de rescript ca. duobus in §. lib. vj.

d Reuocantur. Hæreditas enim non ideo augetur. q in plures diuiditur vncias, sicut nec libra, licet per solidū, vel alium numerum diuidat': & ideo quotam partē quis debet habere in dupōdio. totā potest partem habere de asse. vt hic & ff. eod l. ex vncijs.

Hæres. CASVS. Domine, quidam instituit hæredem sub conditione, nunquid valet talis institutio? Et respon q sic. Nam hæres purè, & sub conditione institui pōt: ex certo tñ tempore, vel vsque certum tempus non potest institui: veluti si quis ita instituerit Titium post quinquēnium quam moriar, hæredem instituo. In hoc enim casu nō valet institutio eo tō quo facta est. Dies. n. in institutiō: adiectus p superuacuo, siue pro non adiecto habebitur: & perinde erit, acsi Titi⁹ purè & sine diei adiectione institutus fuisset. Et hæc dicunt' vsque ad illum § impossibilis conditio. Franc.

e Ex certo tempore. Sed in diem incertum quis potest institui hæres, puta cum ipse poterit capere ex testō, ‡ vel cum ipse morietur: vel cum Titius morietur: vt ff. eo. l. in tēpus & l. qui filio. primo rñ & ff. de lib. & posthu. l. filius à patre primo rñso & C. e. l. extraneum. Miles autem potest etiam extraneum ex certo tempore, vel in certum tempus instituere: vt ff. de militari testamento. l miles & facit ad hoc §. ff eodem. l. hæreditas, argumentum tamen est contra ff de reg. iuris l actus. sed ibi non loquitur de hoc actu, scilicet factionis testamenti: vnde interpretandum est. vt magis valeat quàm pereat: vt ff. de regu iur l quoties.

impossibilis. CASVS. Quidam Titium hǣdem sic insti-

Dupondiū Pondus. Tripondium Quadripondiū.

a Hęc gl. diuidit' i quatuor partes. In prima de clarat. In secūda format vnū ɔtrā ad istum vers. Idēque. & soluit. In tertia format aliū ɔtrium nō ad istum versic. sed ad versic. sed & si plures. p ximè precedentem. In quarta format aliud ɔ-riū. qđ pt ee cōtra ad vtrunque versū.

† Rō q̄a qđ nō recipit diuisionē in re, nec i tpe, sed hǣditas nō recipit diuisionē in re, q a nō pōt qs decedere partim testatus, & partim intestatus, ergo nec in tpe. Fran Por. Egid. Per.

† Rō qa impossibile est, vt q fuit semel hæres, desinat esse hæres. Fran Nic. Egid. Per.

‡ Qđ est verum qñ capacitas est respectu hæredis rñ: secus si esset respectu testan tis: vt in pupillo, d quo vide Ang. hic.

sic institutis. Titium hæredem instituo, si cælū digito tetigerit, quo à vobis, vtrū valeat institutio ista i. hæ. det q sic. Nam in hoc casu impossibilis conditio nō vitiat, sed vitiaᶜ. & institutio ꝓ pura hᵗ. Impossibilis enim ꝯditio in institutionib⁹, & legatis, & fideicommissarijs libertatib. adiecta, ꝓ non scripta habeᶜ, & pinde est. ac si nulla conditio fuisset apposita. Sed pone, quidā instituit hæredem sub pluribus conditionibus. nunquid oportet omnes conditiones adimpleri ante, quàm possit adire? Ad hoc rñ. Amice, si plures institutioni adscriptę sunt cōditiones, distingue vtrū per coniunctionem copulatiuam, vel disiūctiuam illæ conditiones sunt appositæ. nā si p ꝯiunctionē copulatiuā, vt puta si illud, & illud factum fuerit, Titium hęredem instituo: necesse habet hēs in hoc casu omnes conditiones adimplere. Si verò sub disiūctiua ꝯiunctione plures ꝯditiones appositæ sunt, vt puta si illud, aut illud factum fuerit, Titiū necessarium meum hæredem instituo. in hoc casu tm̄ alteri obtēperare satis est. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. ij. quos nūquam Franc. de Aretio.

Impossibilis cōdō [a] ī institutioīb. & legatis, necnō ī fideicōmissis & libertatib⁹ ꝓ nō scripta [b] habeᶜ. *Ad veritatē copulatiuæ requiritur implemētum vtriusq; partis. Ad veritatē verò alternatiuæ sufficit verificatio alterius.*

Si plures cōdōnes in institutionib. adscriptę sunt: si qdē cōiunctim, vtputa, Si illud & illud factū fuerit, oīb. parēdū est: [c] si separatim, [d] veluti, Si illud aut illđ factū erit, cuilibet cōdōni obtēperari satis ē. *Etiam penitus ignotus, et quem testator nunquam vidit, potest institui. Ar.*

Ij, quos nūquā testator vidit, hēdes īstitui pñt: veluti, si fratris filios [e] peregrinātes, [f] ignorās q eēnt, hēdes īstituerit. Ignorātia.n. testātis inutilē institutionem non facit. †

a Impossibilis ꝯditio. Trib. modis pōt dici ꝯditio impossibilis. Vel de natura: vt si cęlū digito tetigeris, hęres esto: vt ĩ. de inut. stip. § si impossibilis. 1 Item de iure: vt si patrem ab hostib. non redemeris, vel si miles. nam hoc facere nos nō posse ꝓsumit iur: vt ff. de condit. instit. l. conditiones. & l. filius. & in his duab. habet locum iste §. impossibilis. Item de facto: vt si mōiem aureū dederit, hæres esto. Et hoc casu nō valet institutio, vel libertas, cū nec animus dādi fuerit iuris ꝓsumptione: vt ff. de sta. lib. l. cū hęres. §. j. Item est quædā quarta impossibilitas ꝑ perplexitatem, quæ vitiat: vt hæc, si Titius hæres erit, Seius hæres esto: vt ff. de conditio. instit. l. si Titius. quæ l. est huic contra. Sed certe hic de impossibilitate naturæ dicit: vt ĩ. de inuti. sti. §. si impossibilis. Sed certè idē vt in primis duabus, q vitietur institutio: vt ĩ. de legatis. §. fin. in gl. impossibilia. quæ est contra. Sed solue, vt ibi. Item facit. ff. de lega. j. l. si mihi. § j. & ff. de condi. insti. l. j. Accur.

b Pro non scripta. Sed cur secus in ꝯtractibus, vbi vitiat contractum impossibilitas: vt ĩ. de inuti. stip. §. si impossibilis. & ff. de act. & obl. l. non solū? Respon. hoc solum est fauore vltimæ voluntatis.

c Parendum est. Si sit potestatiua, vt hæc, si decem dederis. vel mista, vt si iueris Romam. vt ff. eo. l. suus quoque. §. puto generaliter. si autem casualis, tūc sufficit primam existere. vt ff. de condi. inst. l. si plures institutiones. Accursius.

d Si separatim. i. sub disiunctiua ꝯiunctione. Idem in legato seruaᶜ, quod hic in institutiōe dᵗ. Sed si in diuersis partib. testamenti inseraᶜ, nouissimæ debet obtemperari. 2 Sed in libertate directa cuilibet obtemperari sufficit: vt ff. de condi. & demō. l. si sub diuersis in fideicōmissaria nouissimæ: vt ff. de ꝯdi. & demō. l. ꝑ fideicōmissum. & l. qđ tradimᵘ. ſm Io. Et facit ad hūc §. ff. de verb. oblig. l. si ita quis stipuletur.

TITVLVS XV.

DE VVLGARI substitutione.

Potest quis plures gradus hæredum facere, et in subsidium substituere seruū necessarium hæredē. Est autem substitutio, vt Accur. & interpretes, eo. tit. ff. in tit. definiunt, secunda conditionalis institutio. vulgaris autem substitutio, de qua hoc tit. differitur, vt ex dictis scribentium in l. 1. ff. eod. colligere est, sic potest definiri: substitutio vulgaris est directa substitutio, in locum prioris institutionis effectum non sortientis facta, quæ à quolibet, & cuilibet fieri potest, nihil specialitatis habens.

Potest † autē quis in testa-

ij. quos. CASVS. Dñe, qdam instituit quoidā sibi ignotos hēdes. nunqd valet talis institutio? Et rñ. q sic. Nā ij. quos nūquā vidit testator hēdes īstitui pñt, veluti si aliqs fratris sui filios peregrinātes hēdes instituit: nō iō impediᶜ institutio, si testator ignorauerit q eēnt: ignorātia. n. testatoris inutilē instōnē non facit. Et hæc dñr vsq; in fi. tit. Frāc. de Are.

e Fratris filios. Vel ēt suos seruos, vel quē: nō q: aliū: vt C. eod. l. extraneum.

f Peregrinantes. Aliàs peregrinos: puta quia visitant limina sancti Iacobi, vel sācti Petri. aliud si esset peregrinus i. deportatus, tunc enī institui non pōt, vt ff. eo. l. sed & si in cōditione. § solenius. Item sunt & alij qui non possunt institui hæredes, vel habere commodum ex testamento, quos no. ĩ. de leg. §. legati.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

Suprà dictum est de institutionibus primis, vt suprà eo. ti. §. 1. Nunc de secūdis, quæ substitutiones dicuntur, siue primo gradu fiant, 2 siue alio, vt infra eod. in prin. 3 Et quia vulgaris est magis communis, quia & à quolibet, & cuilibet fieri potest, ideo de ea vulgari præmittit. Accursius.

Potest. Totus iste tit. diuidiᶜ in quatuor partes, primo ponit, q cuilibet liberū est facere pluralitatē graduū hęredū. Secūdo q loco vnius īstitui possunt plures substitui, & ecōtra. Tertio qñ partes sūt in institutione expressæ, & nō in substitutione. Quarto, qñ seruus alienus, vt paterfamilias instituiᶜ. Secūda ibi. Et plures. Tertia ibi, Et si ex disparibus. Quarta ibi, Si seruum. Et nota, quòd istud principium tex. cum § j. habetur ferè sub eadem forma verborum in l. potest. ff. de vulg. & pupil. substi. CASVS. Domine vos voltis tractare de substitutione vulgari, dicatis ergo mihi qualiter fit vulgaris substitutio? Ad hoc resp. Amice, testator in testamento potest facere plures gradus hæredum vnde hoc modo habet fieri

hēs possit primū dᵗ secundus ſm Boe. in topic. Plin. lib. vij. c. v. ex snia Masurij iurisco. ibi secundo hærede l. agente. gl. 1 tit. ff. e. & C. de secū. nupt. tex. in l. si filius q. l prioc. in ver. ex secundis. ff. eo. Sueton. cū in Clau. c. de fauore eius, vocat tertios hęredes secundo loco substitutos. Egi. Per. De forma huius substōnis vulgaris hᵗ in glo. in c. Raynon. super versi. literis. post prin. glo. ex. de testa & vlt. volunt. 1 Differūt in. qa substitutus ī recerta p verbum cōe nūquam trahiᶜ ad totū: vt l. cogi. §. qualiter. ff. ad Trebelli. si esset substitutus ī quota alio nō existente hēde, secus aūt ē in institutione, vt l. j. §. si ex fundo. ff. de hęred. inst. Ang.

Te ista impossibilitas aliqñ ponitᶜ in dispōe: & tūc si sit circa substantialia semꝑ vitiat. si circa accidētalia, ī vltimis voluntatibus vitiaᶜ. idē ī ꝯtractib. hoc ꝯ si & ī iudicijs si à principio inexstat, saltē vbi iudex eā nō expressit. Aliqñ ponitᶜ in ꝯdōe ī & tūc ī ꝯtractib. vitiatur, ī iudicijs. vł arbitrij viciat sententiam. Cōditio ē triplex. Hæc est gl. diabolica ſcdm Pet. Fab. Angel. & Por. quia vbi sunt plures cōditiones ī insᵗōna debēt oēs obseruari. Egi. P. s Qđ ē verū ī legatis. Sed in institōnib. vt q prior q extitit: vt d. l. si plures. & isto casu pōt verificari gl. ꝑcedens. † Laudaᶜ thà Trāgillo Cæsar Augustus hoc nōe q ignotorū testamenta sibi delata nunquā agnouerit. Nā oīs

vulga. subst. veluti, si testator primo ita instituat, P. hæredem instituo: & si P. hęres nō erit. M. ei substituo: & si M. non erit hæres, Ti. ei substituo: & sic deinceps in quantum testator voluerit, substituere pōt, per negatiua verba gradus substitutionis multiplicādo, & nouissimo loco si habet hęreditatē suspectā, seruū suum pōt hæredem de necessitate substituere: vt si fortè oēs alij hęredi tatē repudiauerint saltem seruū in subsidium heredem necessariū habeat. Et non solum vnus in locum vnius substitui pōt sed et plures in locū vnius substitui possunt: & etiā ipsi hæredes instituti inuicē substitui possunt, & vnus in locū plurium substitui pōt: veluti si testator ita dixerit, P. & M. hæredes instituo, & eos sibi inuicē substituo. nam in hoc casu tacitè vulgariter, alter alteri intelligit substitutus. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. & si ex disparibus. Franciscus de Areno.

[testa]mēto [a] suo plures gradus [b] hęredū facere: vt puta, Si ille hęres nō erit, ille hęres esto, & deinceps in quātum [c] velit testator substituere [d] pōt, [e] vt nouissimo [e] loco i subsidiū vel [f] seruū necessariū hęredē instituere [†] possit.

Possunt plures in locum vnius, & vnus in locum plurium, & singuli singulis, vel omnes inuicē substitui. Aret.

Et plures in vnius locū pōt substitui: vel vnus [g] in pluriū, vel singuli i singulorū, vel inuicē [h] ipsi, [i] q hęredes instituti sunt.

Quem testator instituendo prædilexit: eū et substituēdo prædilexisse creditur: ideo hæredes ex disparibus partibus instituti, et inuicē simpliciter substituti ex iisdem portionibus substitui cēsentur, ex quibus instituti fuerunt.

Et si ex disparib. partib. [k] hęredes scriptos inuicē substituerit, & nullā mentionē partiū in substitutione habuerit, [l] eas vr in substitutione partes dedisse, quas in institutione expressit, [l] & ita diuus Pius rescripsit.

Si institutus fuerit cohæredi substitutus, & deinum tertius substituto, substitutus admittitur ad partes vtriusq, neutro institutorum adeūte. Aret.

Sed si instituto hæredi [m] & cohęredi suo [n] substituto dato, [*] alius [o] substitutus fuerit: diui Seuerus & Antoninus sine distinctiōe [p] rescripserūt, ad vtrāq partē substitutū admitti.

dispa[rib] partib. pūta P. in sex vncias, M. in quatuor & Titium in duas: & postea adiecit, vos inuicē substituo: & nullas partes in substitutiōe expressit. mortuo testatore, P. in sex vncias institut ante quā adiret, decessit: vel forte vnat portionē suam repudiauit. modo quęro in quas portiones substitui P. debeāt sua cedere? Ad hoc tu spō. Amice, si ex disparibus partib. hęredes institutos testator inuicem substituerit, & nullā mentionem partium in substitutiōe fecerit easdem partes videtur i substitutione dedisse, quas i institutione expressit, & ita diu Pius rescripsit: vnde dico tibi, q in casu proposito M. institutus i quatuor vncias, q̄tuor vncias ex istitutione habebit, & Titius īstitut i duas, ex substiōe ad duas sibi vocabitur. Eodem enim modo, quo eos testator dilexit in institutiōe, videtur eos in substitutione dilexisse. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Sed si instituto. Franci.

[a] In testamento. in alia autem voluntate, quam in testamento: vt in codicillis, vel aliqua alia, non fit. s. huiusmodi substitutio, vt directò valeat, sicut nec institutio fieri pōt. vt j. de codi. §. pen. & C. de eod l. hæreditatem. [1] fit tñ in codicillis ex certa scientia, vt p fideicōmissum saltem directo substitutus per hæc verba, substituo, admittatur: vt ff. ad Treb. l. Scæuola respon nisi testator putaret se facere testamentum, & facere codicillos non destinasset, licet posset. Nam tunc & substitutus in his, nec directò, nec per fideicommi. admitteretur, licet posset: vt C. de coll. l. ii. §. fi. §. illud quoque. & facit ff. eodem. l. potest. Accursius.

[b] Gradus. Ad similitudinem enim graduum sic dicunt, qui faciūt scalas, sic & dicitur gradus cōsang. vt ff. de grad. l. iurisconsultus. §. gradus.

[c] Inquantum. Idest, quot.

[d] Substituere. Scilicet potest.

[e] Nouissimo. idest, vltimo, sic j. de sub. tn. §. nouissime. Sed nunquid in alio nisi in vltimo fieri pōt? Respon. non, cum. n. ipse seruus omnino esse hæres cōpellatur. vt hic subijcit, & j. de hær. quali. & dif. §. j. patet alium, qui esset ei substitutus, nō admitti. vt C. eo. de impub & ali. substi. l. post aditam. Accursi.

ADDITIO. Et sic licet datio substitui vulgaris tollat seruitatem in filio, non tamē tollit necessitatem in seruo, & intelligitur tunc collata substitutio in casu impotentiæ. Ang.

[f] Vel. Pro saltem.

[g] Vel vnus. Scilicet substitui pōt in locū plurium.

[h] Inuicem. Sic. j. sit. j. §. substituitur. & p talia verba fit substitutio compendiosa.

[i] Ipsi. Scilicet possunt substitui.

Et si ex disparib. CASVS. Quidā fecit testamentum, & in testamento suo instituit tres hæredes ex

[k] Disparibus partibus Puta vnum in sex vncias, alium in quatuor, aliū in duas institutū ponas. nā si non adeat institutus in sex vncias, quatuor accrescunt habenti quatuor, & duę habēti duas vt hic, & ff. eod. l. si in testamento. & l. si plures: & C. eod l. j.

[l] Expressit. Contra. ff. ad Trebel. l. quoties. & l. non nunquam. sed hic loquitur, cum non expressit propria nomina, [2] nec pecuniam ex æquis partibus substituto dare iussit.

Sed si instituto. CASVS. Quidam fecit testamentum, & in testamento suo Titium & Seium hæredes instituit: & postea adiecit, si Titius hęres non erit, Seium cohæredem suum substituo: & si Seius hæres non erit, Męuium substituo. Mortuo testatore, Titius primo repudiauit. Seius secundo, modo Mæuius qui fuit substitutus Seij, vult admitti ex substitutione, modo vertitur quęstio, vtrum debeat admitti Mæuius ad totam hæreditatem, vel ad partē dimidiam? Et certe respondet, quòd ad vtranq partem admittitur. & ita diui Seuerus, & Antoninus, in hoc casu requisiti, sine distinctione rescripserūt. Et hæc dicuntur vsque ad §. si seruum alienum. Frā ciscus de Aret.

Sed si instituto. CASVS. Titius. & Seius instituti sunt hæredes: & Titio Seius substitutus. & Seio fuit substitutus Mæuius. primo Titius, secundo Seius repudiauit: admittitur Mæuius in partem vtriusq hæredis, vt hic, & ff. eodem. l. si Titius. & l. cohæredi. in prin. Accursius.

[m] Hæredi Scilicet Seio.

[n] Cohæredi suo. Scilicet Titio.

[o] Alius. Scilicet Męuius.

[p] Sine distinctiōe. Scilicet ordinis pupillaris: vel vulgaris

[a] Abundent, substituere potest.

[†] Hic tex. non negat seruo substitui posse. licet dicat vltimo loco institui, quia verbū pōt. nō inducit necessitatē. l. j. C. quādo & qñ. l. non quicquid. ff. de iud. Egid. Per.

[1] Nec ex hæredatio, & ex filiis I dubio testatoris, sine ipsis adi codicillari voluisse psumit l. illā. §. tractatu. ff. de suc. eo. & eius gl. singulatis in l verbis el vilibus. ff. eo.

[f] Pro saltem, & quot alijs modis ponat Mand. in Gl. Facul. §. Aciā. in ver. vel vigesimā.

[*] Aliàs fecerit.

[*] Aliàs, substituto hęredi cohærede substituto dato &c.

[2] Scilicet ipsos substitutos, quia si ead mitteret pro virili. idem si appellatiuo qñ sic fuisse apparet de voluntate testatoris. vt l. verū. §. ii. ff. de re. du qd aūt si aliquos proprijs, aliquos appellatiuis vel oēs simul vetusque nominibus appellauerit, & qd si aliqui fuerint in substitutione prædicti, & vnus separatim vide hic Ang.

Vulgariter substitutus alieno seruo, quem testator liberum opinabatur, quamuis domini iussu seruus hereditatē adierit, ad partem hereditatis admittitur: qualis aūt sit horum verborū, si heres non erit, īterpretatio, hic traditur.

Si seruum alienum, quis patrēfamilias [a] arbitratus hæredē scripserit: & si hæres non esset Mæuium ei substituerit, isq; seruus iussu [b] dñi adierit hæreditatem: Mæuius substitutus, in partem [c] admittitur. Illa enim verba, [d] Si hæres non erit, [e] in eo quidē, quem alieno iuri subiectum esse testator scit, [f]

garis substitutionis, quasi dicat nō distinguit, si fuerit pupillaris vel vulgaris substitutio. & q̄ fuerit primo facta, vel institutio, vel substitutio: & idē in vulgari. Sed hanc reprobant qdā: q̄a debet ibi esse ordo: vt primo principalis institutio, & postea substitutio fiat: vt ff. de vulga. & pupil. substit. l. j. §. prius. Sed certè ille §. prius. corrigitur per seq. §. vsque in fin. dictæ legis. Sed ego reprobo: quia nō est hæc huius literæ intentio, sed hęc, quia sic fuit de facto, quòd non distinxerūt, cum ab eis quæreretur. Est tamen distinguendū à nobis, sicut & aliàs. ff. de iud. l. non pôt. in fi. & de postulan. l. Imperator. in fi. gl. ij. Item non dicitur hic de pupillari. sed de vulgari tantū: vt patet ex serie tit. per [1] quod etiā reprobatur superior sententia, l. qa in prin. gl. fuit dictum, secundum quosdam non distinguitur, an fuerit pupillaris, an vulgaris substitutio. Distingue ergo, vtrum institutus adierit, vel cohæres, vel ambo, vel nullus. si enim vterque adiuit, substitutus repellitur. si cohæres tantū, s. Seius, idē, quia Mæuius repellitur. Itē si venter, habet locū qđ hic dicit. s. q̄ Męuius habet totum. si autem Titius tantum, s. primus hæres adeat, & Seius non, in partē repellitur, s. Mæuius. nam in partē repellitur quam adijt Titius: vt C. e. l. post aditā. & ff. de vulg. sub. l. qui habebat filium. j. respon.

Si seruum alienum. CASVS. Quidam fecit testamētū, & in testamēto suo seruum P. quē credebat liberum hoīem, hæredem instituit, & postea adiecit, & si institutus hæres nō erit. Mæuium ei substituo. mortuo testatore apparuit, quòd ille quē testator errore deceptus credebat fuisse liberū, & tanquā liberum hæredem instituit, seruus erat P. & ita iussus, P. domini adiuit hæreditatē, qui eā dicebat sibi acquisitam: ex aduerso Mæuius substitutus viriliter se P. opponebat, & allegabat in hunc modū. Ego dñe P. dico, q̄ per aditionē serui sui in casu isto nō potest tibi acquiri hæreditas: quia testator errore deceptus credebat liberū seruū tuū. que sibi hæredē instituit: vnde cum ī rei veritate nō tenuerit institutio facta: iō deficiente institutione, dico me ex substitutione ad totam hæreditatem admittendū, & te omnino repellendū. Sed in cōtrariū P. videbatur sibi posse defendere hæreditatē, in hunc modū allegando cōtrar. dicens: Domine Mæui, ego dico, q̄ veritas p̄ferenda est opinioni. vnde cū in veritate seruus meus fuerit institutus, & si hæres nō esset, tu ei futurus eras substitutus, & ipse seruus iussu meo adierit hanc hērditatē, mihi per traditionē totā hæreditatē acquisiuit: & vulgaris substit. expirauit: & sic ex virtute vulga. substi. nihil iuris ī hac hęreditate poteris vendicare, cū aditione substitutio penitus sit extincta, & ita magis crescebat cōtentio inter P. dominum serui instituti & Męuiū substitutum: & ideo supplicauit impe. dicens, pro Deo domine, si placet terminetis istā contentionē, & dicatis quid iuris est in casu isto p̄posito? Ad hoc Rñ. Amice, siquis alienū seruū patref. arbitratus hæredē instituerit, & si hęres nō esset, Mæuiū substituerit: licet iste seruus p̄ errorē institutus, iussu domini adierit hęreditatē, nō tamē substitutio vulg. penitus euanuit: imò Męuius vulgariter substitutus ī partē hæreditatis acquirēdæ admittēd⁹ est. Sed dñe, qualiter respō. ad allegationes hincinde p̄positas? Ad hoc respō. Amice, Allegatio domini pro seruo institutō, locum hēt in eo seruo quem testator sciens esse seruū, hæredem instituit. Illa. n. verba, q̄ ponuntur in vulgari, Sed si hæres nō erit, in eo, quē testator in rei veritate scit esse seruum, intelligunt, si neq; ipse seruus institutus acquisierit sibi hæreditatē, neq; domino p̄senti, neq; futuro: quia tunc demum admittit substitutus, si in hoc casu prio ignorabat ipsum esse seruum: & ita non omnino obtinet allegatio domini. Allegatio vero Męuij substituti locum habet in eo seruo quē testator sciēs hominē liberū instituit, & vulgariter substituit. Ista enim verba, s. si hēs non erit, in eo seruo, quē testator scit esse patremf. hoc significāt, si neq; ipse sibi acquirit hēditatē: neq; illi, cuius iuri postea subiectus erit: tunc. n. demū ad hęreditatē admittit substitutus, sed certe secus erat in casu proposito. nā testator credebat ipsum esse liberum, & in rei veritate seruus fuit: vnde nō est mirū, si aliudī j. rñ. quā in ij. vel iij. statutū sit. Nec videat alicui nos aliqd durū in hoc casu statuisse. Nā ita Tiberius Cæsar in persona Parth. serui sui quondā à testatore per errorem instituti cōstituit. Franc. de Are.

[a] Patremfamilias. idest, liberum hominem. Accur.

ADDITIO. hoc verum, nisi error esset in ea personę qualitate, q̄ p̄sumeretur causa finalis ipsius institutionis, puta in cōsanguinitate: vt l. si pater. C. de hæred. institu. Ange.

[b] Iussu. Quem iussum necessariò oportet p̄cedere, vt ff. de acquir. hęr. l. siquis mihi §. iussum.

[c] In partem. Sed in quam? Respond. hæreditas in duas partes diuidit. & iterū vnus semis diuiditur in duas partes, q̄ sunt duæ quartę totius: & vnam hanc particularē habet dominus instituti, aliā substitut⁹: vt ff. de hær. instit. l. si paterfa. ī fi. Sed de alio semisse quid erit? Respon. quidā, quòd substitutus habet, inspecta opinione testantis. s. qui credit institutū liberū fuisse: & ita p̄ cōsequēs credit substitutū admitti, si hæreditatē sibi institutus non acquisierit. vel alij, cuius iuri postea subiect⁹ foret: vt in fi. huius §. ergo si aliquod istorū duorū nō contingit, debet habere substitutus scd̄m opinionē testātis totā hæreditatē: sed quia nō erat liber, vt testator credidit. de æquitate datur dño ipsius quarta hęreditatis, & facit p̄ hoc illud generale opinionē cōsiderandā: vt ff. pro emp. l. ij. §. si à pupillo. in glo. si in re, & ff. de acqu. hę. l. is qui putat. Alij dicunt, q̄ domino dat cōsiderata veritate magis, quā opinione: quia verè seruus dñi factus erat ille, q̄ institutus fuit: qđ verius esse vr̄, veritate magis attēta, vnde facit & illud generale, veritatem spectandam: vt j. de leg. §. si quis rem. Accu.

ADDITIO. Dic quòd vlti. opi. gl. est verior. & no. glo. & doct. in d. l. si paterfa. videlicet, quòd dominus serui habeat totū alium semissem. Angel. Aret.

[d] Illa enim verba. Nunc mutat casum. nā s̄. dixit, quādo aliud arbitrabatur testator, & aliud erat. in his autem duobus responsis, q̄ sequūtur, idem est id quod arbitratur testator. Accur.

[e] Si hęres non erit. Quæ apponunt in substitutionibus vulgaribus.

[f] Testator scit. Et verū scit. Aliàs enim non diceretur scire: nisi esset: vt ff. de aqua plu. arc. l. ij. §. item Labeo ait, cum quæritur.

[a] Et ī ea tantū procedit iste tex. itē in casu suo vbi. s. cohæredi substituto ē facta substitutio. nāc. n. quāuis per ius accrescendi haberet substitut⁹ partē illius, tñ non fuit substitut⁹, tñ nulla ratio in eius facta distinctione hoc è diuisio ac, eā habebis iuś substitutionis. & hæc fuit forte mēs istius literę: secus tñ esset ī pupillari. vel aliàs vbi ius accrescendi locū habere non posset: vt per doct. hic.

Opinio an sit veritati ante ponenda.

sic accipiunt: si neq; ipse hrs erit, a neq; aliū b hrdē effecerit. c In eo verò, quē patrēfamilias eē arbitraē, d illud significāt: si hrditatē sibi, vel ei, cuius iuri postea subiect* e eē cœperit, nō adqsierit. f Idq; Tiberius * Cæsar i psona Parthenij serui g sui constituit. †

TITVLVS XVI.

DE PVPILLARI substitutione.

Qui liberos impuberes in suis habet sacris constitutos, non solum vulgariter, idest, si hæredes non erunt, sed & pupillariter. si hæredes fuerint, & intra pubertatē decesserint, eis substituere potest: ideo primo casu contingente substitutus sit testatoris hæres, secundo verò casu ipsi pupillo hæres efficitur.

Liberis †h suis impuberibus, quos in potestate quis habet non solum ita, vt supra diximus, i substituere potest: idest, vt si hæredes ei nō extiterint, alī* sit ei hæres: sed eo amplius, vt si hæredes ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, sit eis aliquis hęres: veluti, si qs dicat hoc modo: k Titius filius meus hæres mihi esto. l Et si filius m meus hæres mihi nō erit, siue hæres n erit, & pri* moriaē, quàm in suā tutelā venerit, i. ante, quàm pubes o fact* sit, * tūc Seius hæres esto: quo casu, p siquidē nō extiterit hæres filius: tūc substitutus patri sit hæres. q Si vero extiterit hęres fili*, & ante pubertatē decesserit: ipsi filio r sit hæres substitutus. nam moribus s institutū est † vt cum eius ætatis t filij sint, in qua ipsi sibi testamētum facere non possunt. parē-

a Erit. Scilicet liber factus.

b Neq; aliū. Idest, si neq; sibi, si liber fieret, vel dño suo præsenti, vel etiam futuro quęrat.

c Effecerit. Nam tunc quando non est aliquod istorum duorum, admittitus substitutus.

d Arbitratur. Scilicet testator, subaudi, & verum arbitratur. Accur.

e Subiectus. puta quia vendidit se ad precium participandum, vel quia dedit se in arrogationem, quod potest.

f Acquisierit. Supple § litera. At in nostro casu primo, s. huius §. aliud est, & aliud arbitratur: vsi ibi in partē admitti tnt, vt ibi diximus. & hæc ossa distinguē do secuauit pinceps qā seruus suus fuit institutus, & alius substitut*, vt hic dicit. & ff. de hæ. ist. l. & hoc Tiberius. Collige ergo talē distinctionē: quia cū hęredē aliquē istituo. & si hæres nō erit. substituo: aut scio liberū, aut scio seruum: & tunc seruaē qđ in s. cūdo, & tertio rū. huius. §. dr. Aut puto liberū falso, cū sit seruus: & tūc subdistinguo, eut p eū volui aut nolui alium fieri hæredem: quia hoc exp̄ssi, & tūc seruatur mea volūtas: vt C. de hæt. institu. l. cum proponas. in glo. pe. ibi. item no. q̄ est hinc cōtraria. Aut est dubium, an volui, vel non, alium fieri hæredem per eum; & tūc seruatur quod in prin huius. §. dicitur. Si autem puto seruum, cum sit liber. g hic casus indubitabilis est. s. quòd erit liber hęres.

g Serui. Scilicet istituti. a cui fuerat alius substitutus. Nā diuisa fuit hæreditas inter Tiberium dominū serui, & inter ipsum substitutum: vt patet in l. & hoc Tiberius. ff. de hæredt. instit.

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE.

Continuatur. Quia suprà visum est de vulgari substitutione, & quia parentes non solum vulgariter, verum etiam pupillariter liberis substituere possunt, ideo sequebatur videre de pupillari substitutione. Tort.

Liberis Tortus iste ti. diuidit in sex partes. Primo ponit qualiter quis possit facere pupillarē substitutionem. Secundo de exemplari substitutione cui fieri potest. Tertio redit ad pupillaris substitutionis materiam. Quarto, Quod etiam exhæredatis potest fieri ille substitutio. Quinto circa pupillarem substitutionem aliquos casus ponit, & potissimè vsque ad quam quantitatem fieri possit. Sexto, quòd maiori vel puberi, vel extraneo fieri non potest pupillaris. Secunda ibi. Qua ratione. Tertia ibi. Igitur. Quarta ibi. Non solum. Quinta ibi. Quęcunque. Sexta ibi: Extraneo. Litera in hoc titulo est planissima: ideo pone casum per teipsum.

h Liberis. Nota ex hac litera tria esse necessaria, vt pupillaris substitutio teneat. Primum, vt sis de liberis, cui substituitur. nam extraneo substitui nō potest, vt infra eod. §. extraneo. Secundum, quòd sint impuberes. nam puberibus no potest substitui: vt infra eod. §. masculo. Item tertio, quòd habeat in potestate: vt hac litera probatur p ordinem. emancipatis autem nō potest substitui: vt ff eod. l. ij. §. j. i Item est necessarium quartum quòd filij sint instituti, vel exhęredati, aliàs nullū eēt principale testamentum: vt. § de exhæ. lib. in princi. & ff eo. l. j. in fi. vnde nec pupillare valeret: vt ĵ. eod. § liberis. & hæc omnia similiter in nepotibus seruātur, si non sint recasuri in sui patris potestatē: vt ff. e. l. ij. §. planè posthu. aliàs cum sunt recasuri, nō valet testamentum: cū in ea causa sint, vt eorum testamenta non valeant, etiam si ipsi sint maiores.

i Ita vt supra diximus. Scilicet vulgariter supra ti. j. & hoc idem hic subijcitur vt si hęredes &c.

k Hoc modo. Hic caute no. quòd in primo ponit verba institutionis. Secūdo substitutionis vulgaris. Tertio substitutionis pupillaris. Acc.

ADDITIO. Aliqui dicūt, quòd omnia sunt verba pupillaris substitutionis: q̄ etiam nō hęredi, & exhæredato fieri potest: cum hic tex. non intēdat exēplificare vulgarem. io. Feb.

l Esto. Hęc est institutio tantum. Accur.

m Et si filius. Ecce vulgaris. Accur.

n Siue hęres. Ecce pupillaris.

o Pubes. Bene facit quòd exponit: aliàs interdū pro xiiij. annis: interdum pro xv. ann. ponitur hęc oratio, cum in suā tutelā venerit. ff. de leg iij. l. cū filio.

p Quo casu. Supradicto.

q Patri sit hæres. Et soli* patris habeat bona, secundum Azon.

r Ipsi filio. Et nihilominus patri: vt ff e. l. paterfamilias, & bona pupilli vndecunque q̄sita sint, habet: vt ff. eod. l. sed si plures. §. ad substitutos, nisi in duobus casibus, vt in testamēto militis, & arrogatoris: vt ff: eo. l. sed si plures. §. i arrogatore. & §. ad substitutos: in fin. Accur.

s Moribus. aliàs à maioribus. vt C. de impu. & ali. substi. l. humanitatis.

t Ætatis. Vt masculi ante xiiij ann. fœminæ autem ante

* Aliàs Titus, vide Alci. lib. dispunc. j. ca. ij & Catellianū. Cottā l dictione testm.

* Sic princeps pręses sæ iudex l causa sua. cōcor. l. & hoc Tiberius. ff. de hę. inst. & iō huius tex. sit magis ex volūtate pcipit, quā ex subtilitate rōnū Fgi. Per.

a In dubio adēt error nō p̄sumiē, & tunc hoc cōsistit in aīo testatoris, qui nō pbaē nisi ex cōiecturis: qd aūt in filio vel monaco infututis cū dandæ vulgaris quos testator ere debat esse sui iuris, vel etiem sciebat eē alieni, & an hæres primi instituti ex iure deliberandi p̄ fetaē, an subs itutus, vide Ang. hic.

x Ista gl. nō est Accu. sed additio.

* Respōsum illud vide elegāter interp̄tatum simul & emendatū per Emil. Ferretum in notis suis ad institutiones hoc ipso loco.

† Forma huius pupillaris substitutionis ponit̄ in ca. Raynuu* in gl. sup vers. liberis post pri. extra de testa. Substitutio pupillaris hēt quatuor necessaria.

a Et est ratio quia substitutiones sunt d iure ciuili sm quod emancipat* hr pro extraneo: talis x tū hoc § militēt vt l. miles tra. §. ex hæte dato. ff. d test. mili. dūmodo filius non sit l ptāte aui, alias secus. l. cū filius. ff. eod. titu.

* Addit hæc, idest antequā pubes factus sit.

† Morib* aliquid īductū eē, qđo accipiendū & apud Iuristc. elegāter explicat Vigli* in cōmentarijs suis in hūc ipsum locū.

ante duodecim ann. ff de test. l. qua ætate. & l. q̃ ma nu. non poss. §. cum ergo.

a Excitati. Scilicet nos Iustinianus.

b Constitutionem. C. de impube. & ali. substitut. l. humanitatis.

c Certas psona. Scilicet filios mentecaptorũ, si hẽant: aliàs fratres mẽtecapti: aliàs quoscunq; voler: vt in d. l. humanitatis, continetur.

ADDITIO.

Etiã supradictis existentibus, qui sunt spurij, vel naturales eiũ, aut etiam mentecapti. Angelus.

d Resipuerint. Id est, cum compotes mentis, vel sani facti fuerint.

e Ad exẽplum. Et ita hæc vocat exẽplaris substitutio. vnde vt plenè de his hẽas notitiam, distingue quinq; gñã substitutionum: quia alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua, alia cõpẽdiosa. Prima, s. vulgaris sub diuidit: quia alia expressa, vt q̃ fit verbis negatiuis: vt, si hæres non eris, Titius erit hæres vt §. proxi. Alia tacita, quæ fit verbis affirmatiuis vt hic, vos inuicem substituo: vt ff. de hære. insti. l. cũ in testamento. § j. Item hæc quisquis erit mihi hæres, sit filio meo impuberi hæres: vt ff. eodem. l. qui liberis. §. hæc verba. & hæc vulgaris adita hæreditate expirat: vt C. eod. l. post aditam. Secunda autem, scilicet pupillaris similiter subdiuiditur: quia alia expressa, quæ fit verbis affirmatiuis: vt hic si hæres eris, & morieris in pupillari ætate, Titius sit hæres: vt supra prox. Alia tacita, scilicet vt si vulgariter tantum pupillo substituatur, quo casu tacita subintelligit pupillaris. & sic sub pupillari tacita vulgaris intelligit: vt ff eo. l. nam * hoc iure. in princ. & C. de impuberum & ali. substi. l. quamuis. & hæc adueniente pubertate expirat, vt in fine huius § Tertia, scilicet exemplaris sic ideo dicitur quia ad exemplum pupillaris est inducta, vt hic dicitur. In multis tamen differũt: quia hæc etiam maiorib fit, sed alia tñ impuberibus. Item vsque ad certã ætatem fit pupillaris, scilicet decimumquartum annum: vel duodecimũ annum in fœmina: vt ĩ. e. § masculo, vel ẽt minus tempus certum, non maius: vt ff. eod. l. si ita quis substituerit. & l. in pupillari. at hæc exẽplaris in incertum. item in hac. s. exemplari, certæ personæ substituuntur. vt C. eo. l. humanitatis. in pupillari autẽ quilibet potest substitui. Quarta autem, idest breuiloqua, fit ita, duobus hæredibus institutis, vos inuicem substituo: & si ambo pupilli sunt, quattuor substitutiones his verbis breuibus comprehenduntur, & appellat lex hanc reciprocam substitutionem: vt ff. eo. l. nam * hoc iu. §. s. Quinta, s. compendiosa, fit his verbis aliquo instituto: quandocunq; decesserit, Titium substituo, & siquidem hoc fiat à milite pupillo vel non pupillo: valet iure directo, quandocunque decedat institutus: vt ff. de milita. testa. l. miles ita hæredẽ. § primo. nisi mater sit in medio, quia tunc casu iure fideicommissi valet, si pubes iam factus decedat institutus: vt C. eodem. l. precib'. Si verò paganus, siue non miles, faciat eam, valet iure directo si moriatur institutus in ætate pupillari. Si verò postea, tunc aut p hæc verba fit, substituo illum: & tunc trahit ad fideicommissariam, vt ff ad Trebell. l. Scæuola. aut per hæc verba, te instituo, & si decesseris quandocunque tibi illum facio hæredem, & hæc nõ valet: vt ff. eodem, l. verbis ciuilibus. Accursius.

f Quæ. Scilicet pupillaris.

g Adolescit. Item finitur arrogatione impuberis: vt ff de adop. l. nec ei. in fine. Item. si patris nõ fuit hereditas adita. vt ff eodem, l. sed si plures. §. si ex asse. Item si nascit posthumus testatori: vt ff. eodem, l. si pater filium. Item per secundum testamentum, quod tamen nõ valet: vt ff. eodem. l si quis eum. §. fina. Item si testamentum paternum rumpatur per querelam in totum, aliud si pro parte: vt ff. eo. l. in substitutione & de inofficioso testa. l. Papinianus. §. sed nec impuberes. Sed contra tabulas bonorum possessio mota nõ facit pupillarem substitutionem cessare: quia ibi non quæritur de viribus testamenti: vt ff. eod. l. ex duobus. §. fin & de inoffi testa. l. titius. §. j.

h Præfatum modum. Vt supra eodem, in principio

i Duo. Nota, quòd duo dicuntur quo ad quid: quia duobus fit. nam instituitur hæres duobus, patri scilicet, & filio. Item duarum hæreditatum. vnum verò dicitur, quia ab vno factum. & facit ad hoc ff. eodem. l. patris & filij. & ff. de conditio. & demonstratio. l. hæc scriptura. & ff. de bonorum possessio. secundum tabulas. l. si ita scriptum. §. fin. & l. vt bonorum.

k Formidolosus. Idest, timidus, & meticulosus.

l Subiaceat. Quibus insidijs eum subijceret substitutus, vt haberet eius hæreditatem, vt fecit Zacharellus.

m Substitutionem. Scilicet cum ipsa institutione. nam hic est ordo, vt primo institutio, secundo vulgaris substitutio, tertio pupillaris fiat, vt supra eodẽ in princip.

---

tes eis faciant.

Qua ratione pot pater filio impuberi pupillariter substituere, eadẽ poterit filio furioso, aut mẽtecapto exẽplarẽ substitutionẽ facere: itaq; sicuti pupillaris pubertate adueniente expirat, ita exẽplaris furore sedato, & sanitate mẽtis restituta euanescit.

Qua rõne excitati [a] ẽt cõstitutionẽ [b] in nr̃o posuimus Codice, qua pspectũ est, vt si q mẽtecaptos habeãt filios, vel nepotes, vel pnepotes cuiuscunq; sexus, vel grad', liceat eis, etsi puberes sint, ad exemplũ pupillaris substitutionis certas psonas [c] substituere, sin autẽ resipuerint, [d] eãdẽ substitutionẽ infirmari. * & hoc ad exemplum [e] pupillaris substitutionis, q [f] postquàm pupillus adolcuerit, [g] infirmatur.

Facta pupillari substitutione, censentur duo testamenta, vel vnum duarũ hæreditatum. Areti.

Igit in pupillari substõne sm psatũ modũ [h] ordinata, duo [i] quodãmodo † sunt testamenta: alterũ patris, alterũ filij, † tanquã si ipse filius sibi hr̃dẽ instituisset: aut certè vnũ testm̃ est duarũ causarũ, idest, duarũ hereditatum.

Pot pater facere substitutionẽ pupillarem filio separatim clausam, & signatã: et disponere quod non aperiatur viuo filio, quæ dispositio valet, etiã si nõ fuerit per se ita clausa, & signata. Areti.

Sin autẽ qs ita formidolosus [k] sit, vt timeat, ne fili' suus pupill' adhuc ex eo, * q palã substitutũ accepit, post obitũ ei' periculo isidiarũ subiaceat, [l] vulgarẽ qdẽ substõnẽ [m] palã facere, & i primis testamẽti partib. ordinare debet. Illam aũt substi-

---

Margin notes:

† In istis & cæteris substitutionibus hæreda tis, vel ex iusta causa preti- tis vnum istm modu substitue re pt. An.

Substitutio vulgaris.

* Sicim' in nõnullis libris additur.

Substitutio pupillaris.

† Et sicut pr pôt facere filio impuberi testm̃, ita & pôt eidẽ eligere sepulturã: vt hr in c. de vxure. iuncta gl. sup verbo, de sinii. ex. de sepul.

Substitutio exemplaris.

Breuiloqua.

* Aliàs, iam hoc iure. Compendiosa.

† Dictio quodammodo, est nuta improprietatis: vt hic & l. i suis. ff. de lib. & posth. glo. in l. si nia in uacuã. ff. de acqr. pos. Egi. Pet.

† Et sicut pr pôt facere filio impuberi istm̃: ita & pôt eidẽ eligere sepulturã, vt hr in c. de vxure. iuncta gl super verb. desioinũ. extra. de sepult.

† Et ẽ rõ qa tũc impedit acrogat' nõ solum ex defectu ætatis restari sed ex alio defectu, qa est subiectus alterius potestati, cui p dationẽ pupillaris substituti potuit puideri: sm Chri.

* Alibi adhuc eò.

* Aliàs scribere.

tutionē, p quā si hęres extiterit pupill⁹, & intra pubertatē decesserit, substitut⁹ vocat, [a] separatim ī iferiorib. partib. scribere [b] debet, eamq; partē ꝓprio lino, [c] ꝓpriaq; cera ꝯsignare, & i priori parte testamenti cauere, [d] ne inferiores tabulæ viuo filio, & adhuc ipubere, aperiant. Illud palā est, nō iō minus [e] valere substōnē impuberis filij, ꝙ i eisdē tabulis [f] scripta sit, qbus sibi qsq; heredē instituisset: quamuis pupillo hoc periculosum sit.

Substitutio pupillaris potest fieri nō solum filio instituto, sed etiam exheredato: & veniunt in ea omnia bona pupilli vndecunque quæsita, quod locum habet etiam in posthumis. Aretinus.

Nō solū aūt hæredibus institutis impuberibus liberis ita substituere parētes pñt, vt si hæredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, sit eis hęres is, quem ipsi voluerint, sed ēt exheredatis. [g] itaq; eo casu [h] si qd exheredato pupillo ex hereditatib. legatisve, aut donationibus propinquorū, atq; amicorum adquisitū fuerit, [i] id omne [k] ad substitutū [l] pertinebit. Quæcūq; diximus de substōne impuberum liberorū, vel hæredū institutorū, [m] vel exheredatorū, [n] eadem etiam de posthumis intelligimus.

Non potest pater pupillo suo substituere pupillariter, nisi sibi faciat testamentum: &, si non valet testamentum patris, non valet substitutio. Aret.

Liberis autem [o] suis testamentum nemo facere pt, nisi & sibi [p] faciat. nā pupillare testamentum pars, [q] & sequela ē paterni testamēti, adeò vt si patris testm̄ non valeat, [r] nec filij quidem valebit.

Pupillaris substitutio potest fieri singulis pupillis, vel ei qui vltimus morietur. Aret.

a Vocatur. Quę est pupillaris.

b Scribere. Vel etiam alia charta: quia & hoc fieri potest: vt ff. eod. l. patris & filij.

c Proprio lino. Linū appellat ipsam chordulā, ꝗ fit de lino: vt videmus fieri in literis dñi Papæ, in quib. chordulis testamenti apponebātur septem sigilla de cera. Et ideo dicit proprio lino, qa si alieno, vēdicaret domino, & ita aperiretur, & consilium legis nullum esset. vel dic ꝓprio, idest, separato ab alijs partibus testamenti. Sed nonne magis insidiabitur substitutus: cum tantam cōstructionem, idest, ordinationē videat, & propter sel Resp. hoc ignorabit, an ꝓpter se, an propter alium facta fuerit illa ordinatio. Accursius.

ADDITIO Nec ideo inualidabitur istud consilium, qa sub expressa vulgari tacita pupillaris continetur, quia illud verum, nisi de mente tacita, vel expressa testantis contrariū appareat: vt hic & l. iam hoc iure ff. eod.

d Cauere. Idem est & si hoc non caueat dum tamen separatim signet. Accursius.

e Non ideo minus. Quasi dicat dixim⁹, quòd sic cautè fieri potest. Sed si non ita fecerit, nunquid valet ideo minus? Respon. non ideo minus &c. vt hic dicit.

f Tabulis. Scilicet apertis Accur.

g Exhæredatis. Scilicet substituere possunt.

h Eo casu. Scilicet quando exhæredato substituit.

i Fuerit. Vt quia gratiosus erat hic pupillus, sic vt ei donaretur, vel legaretur.

k Id omne. Imò videtur: ꝙ tm̄ in eis bonis valet substitutio, quæ à patre peruenerunt ad filium exhęredatum: vt ff. de mil. testa. l. miles. §. exhæredato ꝗ est huic ꝯtra. sol. Ibi miles, emancipato substituebat: quod in alio, scilicet pagano non toleratur: vt ꝫ. eo. §. extraneo & ideo eum vnū pro eo inducitur, scilicet ꝙ potest substituere emancipato, & aliud contra eum inducitur, scilicet quòd non potest substituere emancipato, nisi in his bonis, quæ sibi dedit: vt argu. ff. de inteiutan. l. eum qui. in prin.

ADDITIO Imò existenti in potestate, quod patet, quia exhæredatur: quæ exhæredatio esset inepta in emancipato. vnde dic ꝙ ibi loquitur in milite, ꝗ instituto, vel emācipato potest substituere ꝓ parte, & pro parte nōn: secus in pagano. Ang.

l Ad substitutum. Quia substitutus nullo potest grauari legato, & in ea re, quæ pupillo fuit relicta, vt C. de leg. l. cum quidam. sed ipse exhæredatus sic in te sibi relicta: vt ff. eod. l. cohæredi, §. cū filię. in fi. §. Et no. hunc §. non posse hodie habere locum, nisi ea lis sit impubes, qui possit esse ingratus: vt proximus pubertati. vt no. ꝫ qbus mod. tutel. fi §. itē si in seruitutem. aliàs nō pōt exhærędari: vt C. de inoffi. test. l. si qt in suo. §. legis.

m Institutorum. Vt ꝫ. e in prin vsq; ad proximum. §.

n Exhæredatorum. Vt supra proxi. §.

o Et sibi. Hic not. quòd si filiū exhęredet, cui substituit: prius sibi. deinde debet facere filio testamentum. Si autem eum instituat, tunc vel ante, vel post valet istitutio. vel substitutio: vt ff eo. l. ij §. prius. & §. sed si quis. & § sed & si. & §. fi.

ADDITIO Sed hanc reprobant doctō quia non habet rationem, & dicunt istum textum, & dictum § prius procedere, quando substitutio fit ex interuallo: secus si eodē contextu: quia non curatur quid pręcedat. Ange.

p Faciat. Hoc fallit in milite, qui potest substituere pupillo: licet non instituat sibi aliquem hæredem: vt ff. de vulga. & pupilla. substitutio. l. secūda §. quisquis.

q Pars. Sic ff. quemadmodum testamenta aperiantur. l. penultima.

r Non valeat. Scilicet à principio: vt quia filius fuit pręteritus. vt ff. eodem. l. si quis eum. in fine legis, vel aliat, scilicet non valet testamentum à principio: cum multi sint modi, quibus testamentum non valet: vt ff de iniuſ. rup. testa. l. j. Idem etiā si ex postfacto rumpatur in totum scilicet testmentum patris. Secus si pro parte tantum: quia tunc substitutio remanet: vt ff. eod. l. in substitutione & ff de inofficio. testa. l. Papinianus. §. sed nec. Itē hęc sunt vera, si iure ciuili expugnetur testamentum. Aliter autem si iure prætorio: vt si per contra tabul. expugnetur testamētum: quia remanet substitutio: vt ff. eodem, l. ex duobus. in fine & l. sequen. quæ huic legi contrariæ sunt. Sed certè aliud est, cum expugnatur iure ciuili, vt hic: aliud cum iure prætorio. vt ibi. nam prætor non potest facere esse, nec desinere hæredem: vt infra. de bonorum possessio. §. quos autem. Item nota hic, quòd de alienis rebus quis testatur, vt pater de bonis filij. sic & aliàs ff. de donatio. inter virum & vxorem. l. cum hic. §. si dona-

Proprio idest suo & quot modis dicat ꝓpriū Mand. in Gl. Faeul. §. & proprium.

Doctores ꝫ pp publicam vtilitatē ad similitudinem signi inuncti. vt p io. Fab. & Ange. hic.

Et ē rō diuersitatis. quia substitutio exhæredati est simpliciter testātis filij, ita ꝙ nō parens à quo nulla quorū hæreditatis accepit & ideo f alieno testamento legare nō pōt: secus si ex eadē volūtate quod hæredatus haberet substitutum, & substitutio • ns locus eē posset, vt hic. Ang.

Facit ad hōc § ca. I nostra. & gl. j. in fi. extra, de sepul.

donator. versi. si miles. & ff. de iniust. rup. l. si quis filio. §. sed & si quis fuerit. Est & alius casus secundũ quosdã: vt C. de secun. nup. l. fœminæ. §. si. Sed. de iure cõmuni aliter est: vt ff. de test. l. eius qui. §. j. & de iure eod. l. conficiuntur. §. si post.

a Vel singulis potest enim esse, quòd quis habeat plures filios, & oẽs impuberes, si ergo cuilibet substituere vult, poterit. † si autem vltimo loco morienti, & hoc potest: vt hic, & ff. eodem. l. vel singulis. & hoc casu vno moriente defertur sua portio iure legitimo, scilicet per legem duodecim tabularũ ad fratres: vt hic, & infra de legitim. agnato. success. § j. Sed certè ex eo, quòd tantum vltimo morienti substituit, videtur eos inuicem substituisse vsq; ad vltimum: & ita iure substitutionis magis, quam legitimo inter eos succedi videtur. vt ff. de legatis secundo. l. Titia Seio. § Seia. in fine. quæ est huic contra. Sed certè ibi dixit plus, scilicet, quòd non alienarent, quod testator eis dimittebat. & ex hoc ibi dicitur iure substitutionis succedere: non quia vltimo tantum substituitur: vt ff. de legat. iij. l. is qui. in fine.

ADDITIO.

Et nota, quòd iste §. est lex. ff. eodem titulo. & incipit, vel singulis. ideo non ab re sic §. iste debet incipere: & ita habent correcti codices.

Vel singulis a liberis vel ei, qui eorum nouissimus b impubes morietur, substitui c potest. Singulis quidẽ, si nemineẽ eorũ intestatũ decedere voluerit: nouissimo, si ius legitimarũ hæreditatũ † integrũ inter eos custodiri velit.

Pupillo substitutus dari potest certo, & proprio nomine, aut generaliter, his verbis (quisquis mihi erit hæres, filio meo impuberi sit hæres) quo casu qui ex testatoris iudicio hæredes fuerunt, pro hæreditariis portionibus substituti videntur.

Substituitur aũt impuberi, aut nominatĩ: d veluti, Titius, e aut generaliter: vt, Quisq; mihi hęres erit. e Quibus f verbis vocanẽ ex substitutiõe impubere mortuo filio illi, qui & scripti sunt hæredes, g & extiterũt, h & pro qua parte i hæredes facti sunt.

Pubertate euanescit pupillaris substitutio nec lõgiorẽ habet progressum, quàm in pubertatẽ vsq;.

Masculo igitur vsq; k ad xiiij. annos substitui potest, fœminæ vsque ad xij. annos, & si hoc tempus excesserit, substitutio l euanescit. †

Extraneo & puberi filio post aditam hæreditatem directo substitui non potest: sed per fideicommissum potest.

Extraneo verò, vel filio puberi hæredi instituto ita substituere nemo pôt, vt si hæres extiterit, & intra aliquod tẽpus decesserit, alius ei sit hæres, sed hoc solũ permissum est, vt eum per fideicommissum m testator obliget n alij hęreditatẽ eius, vel totam, vel pro parte restituere, quod ius quale sit, suo loco trademus. o

b Nouissimus. Idest vltimus: puta his verbis, Qui ex liberis meis impubes vltimus morietur, ei Titius hæres esto.

c Substitui. Scilicet pupillariter.

d Nominatim. Sic supra de exhęredatio. libero. §. nominatim.

e Hæres erit. Subaudi. sit hæres filio meo.

f Quibus. Scilicet generalibus verbis.

g Hæredes. Scilicet patris.

h Extiterunt. Scilicet ipsimet hæredes. † nã secus si alij grauati. v. puta patri, vel domino. nam tales, scilicet. pater & dominus, qui sunt hæredes per filium vel per seruum ex his verbis generalibus nõ admittuntur ex substitutione. Idem dicat de hęrede hęredis: vt hæc notantur. ff. eo. l. cum filio. & l. si quis liberis. §. hæc verba. & l. seq.

i Pro qua parte. Prout enim dilexit testator eos instituit æqualiter, vel inæqualiter, sic in substitutione præsumitur: vt hic, & ff. eo. l. si pater. & 3. titu. j. §. & si ex dispatibus.

k Vsque. Ad xiiij. ann. scilicet. completos: nam pupilli esse desinunt: vt 3. quib. mod. tut. fi. in prin. sed intra hos annos potest substitui: vt ff. eo. l. si ita quis. & l. qui plures.

l Substitutio. Scilicet. directa: si tamẽ aliqua verba inueniantur fidicõmissi in testamẽto iure fideicommissi valebit: vt C. de fideicõ. l. si frater tuus.

m Per fideicõmissum, quod o semper fecisse videtur. cum dicit. si filius meus quandocunq; decesserit, substituo ei Vitalem: quia verbum substituo, cum sit generale verbum, & ad directã, & fideicõmiss. substitutionem possit trahi: ad id restringetur, quod est rei aptius. Idest ad fideicommissum: quia directa non habet locũ quandocunque decedit: & probatur hoc. C. de impube. & alijs subst. l. precibus. §. si verò substitutio. † & ff. de vulga. substitu. l. cohæredi § cum filiæ. & ff de legi. & sen. con. l. in ambigua. forte idem si dicat. Vitalis hæres esto. nam trahitur ad fideicõmissariam: quia de hæreditate restituenda rogasse videtur: vt ff. ad Trebel. l. ex facto. j. respon. & l. Scæuola. Sed cõtra est: vt not. supra in distinct.

n Obliget. Rogando eum per fideicommissum, vt restituat. Accur.

o Trademus. Vt infra de fideicom. hęr. per totum.

TITVLVS XVII.

QVIBVS MODIS testamenta infirmentur.

Si quis facto testamento quempiam sibi seu in filium arrogauerit, vel ex suis descendẽtibus aliquẽ adoptarit, protinus quasi sui hæredis agnatione, quod prius fecerat, rumpitur testamentum.

TEstamentũ iure factum vsq; eo valet, donec rumpatur, irritumve fiat. Rumpitur autem testamentum,

QVIBVS MODIS TESTAmenta infirmentur.

Vsq; nunc qualiter firmentur testamenta nunc qualiter infirmentur, nã nihil est adeo firmũ, quod non rumpatur in auth. de nupt. §. nuptias. col. 4.

TEstamentũ Totus iste ti. diuiditur in v. partes. Primo ponit qualiter testm̃ tollatur agnatione sui hæredis nouiter adoptati. Secundo

Insti. Imper. K 4

† Etiam vnica oratione. quod facit, vt si filiabus legentur cẽ ni pro qua libet, quã aliis verbis fini cõuictæ: nõ tñ habeãt ius accrescendi, vt l. huiusmodi §. quibus ita. ff. de leg. j. Ang.

† q.d. oẽs substituit eis qui vltimo moriet. si vnus promoriat, eius portio deferẽ ad alios fratres. & hoc fit iure legitimo, s. per l. xij. tab. Igi. Per.

† Alibi Titius hæres esto.

† Quod facit ad materiã l. fina C de edic. diui Adr. toll. quius bñficiũ datẽ hæredi scripto. Ang.

† Cõco si in ca. Rainutius. in glo. super versi. liberis anima me ibi pupillaris ẽ. extra. de testa.

† Tu diligenter expẽde hac glo. cuius contrariũ no. glo. in l. verbis ciuilib. ff. de vulga. & pupil. q̃ vult. quoties substitutio directa fit. nũ quã possit valera iure directo pp defectũ psonæ, q̃ eam facit, vel cui fit, sed obliquaẽ iure fideicõ. q̃ gl vera ẽ, & hęc falsa cũ pcedenti ẽm Bal. hic, & Ioã. de Pla. Et vidẽ Bar. in d. l. verbis ciuilibus.

† Nota, q̃ substitutio cõpendiosa facta verbis cõibus valet ni ipo vt fideic. & idẽ tenuit glo. i d. l. q̃cũb. & est cõia opi licet aliq dixerint, q̃ intra ipa valeat iure directo, post tẽpora verò iure fideicõ. & dicatis vt ibi Christ.

cūdo qualiter p secūdū testamētū tollatur primū. Tertio qualiter testamentū irritet ca. dim. testantis. Quarto an volūtas solēnnis possit tolli nuda volūtate testantis. Vltimo, q etiam Impe nō capit ex testamēto imperfecto. Secūda ibi, in §. posteriore. Tertia ibi. Alio quoque. Quarta ibi, Ex eo autem. Quarta ibi. Eadem oratione.

qualiter rūpit testa. arrogatione, & agnatione sui hęredis: nunquid pluribus alijs modis rūpi pōt? Et resp. Imp. q sic. nā certè primū testa. de iure factū rumpit per secundū testa. iure factū: nec in hoc casu refert, vtrum quis hæres extiterit ex secundo testa. an nō. Nam hoc solum spectatur, quantum ad hoc. vt per secūdum rumpat primum: an aliquo casu ex secundo test. existere potuerit. ideoq. siquis in secūdo testa. institutus, aut repudiauerit hæreditatem aut viuo testatore, aut post mortē eius ante, quā adierit, decesserit, aut fortè deficiente conditione sub qua fuit hæres institutus, esse non possit: in omnibus his casibus paterfamil. intelligitur intestatus decessisse. nā primum test. nō valet: quia rupit p secundum cū solēnitate factum, & similiter secundū nullas vires habet, cum ex eo nullus hæres extetit. & ita nec valet primum, nec valet secundū. Et hæc dicuntur vsque ad §. sed & siquis, Fran. de Aret.

Aliàs vis.

CASVS. Domine, vos vultis tractare quib. mod. infit. test. dicatis mihi primo, quandiu valet testamētum rectè factum? Ad hoc respō. Amice, testa. iure factum semper valet, donec aliquo modo rumpatur, vel irritū fiat. Sed quid domine, iam video quā diu valet testa. dicatis modo mihi, quādo intelligitur test. rumpi? Ad hoc resp. Amice, testa. pptiè dicitur rumpi quando in eodem statu manente testatore, ius ipsius testa. vitiatur. vt patet in tali exemplo. Quidā fecit testa solenne, & post testa. arrogauit imp. rescr. quendam sibi I filium. aut fortè per prætorem alsquē sibi adoptauit secundum tenorem nostræ constit. nam in casu isto per arrogationē, vel p adoptiuā istius filij, qui nec est exhæredatus nec institutus. rumpit testa. sicut rumperet si post factū testa aliquis suus hęres testa agnasceretur. Et h. d. vsque ad illū §. posteriore quoque. Franc.

cùm in eodē statu manēte testatore, ipsi᷑ testamēti ius † vitiatur. Si quis .n. post factum testm̄ adoprauerit [a] sibi filiū per Imperatorē, eum, qui est sui iuris; aut per prætorē secundū nostram constitutionē [b] eū, qui in potestate parentis fuerit: testamentum, eius rumpitur [c] quasi adgnatione [d] sui hęredis.

Posteriore testō ex quo quis iure ciuili aliquo casu adire potuit hæreditatē (quāuis non adita fuerit) rūpitur prius testm̄. Posteriore quoq; testamēto, quod iure perfectum est, superius rumpitur, [e] nec interest, extiterit aliqs hęres ex eo, [f] an nō. hoc.n. solū spectatur, an aliquo casu existere [g] potuerit. Ideoque si quis, [h]

aut noluerit hæres eē, aut viuo testatore, aut post mortē eius antè, q̄ hæreditatē adiret, decesserit: [i] aut cōditione sub qua hæres institutus est, defectus sit: in his casibus paterfamilias itestatus moritur. Nā & prius testm̄ nō valet ruptum à posteriore, & posterius æquè nullas habet vires: cum ex eo nemo hæres extiterit.

Etiā posteriore ritè facto testamento, in quo in certis rebus quispiā institutus fuit, primū, cui hæres est vniuersalis, tollitur testamentū: si nantē secūdis tabulis, vt priores quoq; vim obtinerēt, iusserit testator: tunc qui ex re certa scriptus est, vniuersam hæreditatem hæredi, qui priore institutus est testō restituere tenetur.

Et intelligi extraneū ea extraneitate qua filius emancipatus & sic nō ineptè exhæredatur: imò lex consulit: vt §. posthu -- morū. T. de exhær. libe. & ita bene sequitur in glo. aliàs frustra. & cęt.

[a] Adoptauerit. Idest, arrogauerit.

[b] Constitutionem. Puta auus est, qui adoptat: vt C. de adopt. l. cū i adoptiuis. & T. de adop. § sed hodie.

[c] Rumpitur Si autem eū prius instituisset, nō rumperetur. licet postea arrogaret: vt ff. de lib. & posth. l. filio. §. fi. Si aūt fuit exhęredatus filius emācipatus. & postea arrogetur, nic nō rumpitur, aut extrane⁹, qui postea arrogatur. & tunc rumpitur: vt ff de contra tabn. l. nō putauit. §. siquis emancipatum. Extraneum autē nepotem accipe, qui non est suus hęres cum alius eū præcedat. [1] aliàs frustra tunc exhęredaretur: vt ff. de verb oblig. l. quidam cum filium. & de libe. & posthu. l. siquis posthumos. § si filium.

[2] Testamentum tamē ritè factū postea p ingressum monasterij non irritat: sed regulat secundū auth. si qua mulier. C. de sac. ec. eccle. dic vt per Angel. hic.

ADDITIO Et hęc vera, quando ante testamentum fuit facta exhæredatio: quid autē si eodem. vel in vno testamento instituat, in alio postea simpliciter exhæredetur, aut si post ius quæsitū exæredatio conferatur? vide Ange. hic.

[d] Quasi adgnatione. Idest, sicut natiuitate alicuius posthumi. nam tūc certū est rumpi: vt ff. de iniusto rupt testa. l. j. in fi. & l. iij. in princ. & l. certum. [1] & hoc in masculi testa. sec⁹ in testa. fœminæ: vt ff. de libe. & posthu. l. Gallus. §. nūc de le. Velle in fi. § & est ratio. quia præteritio matris habetur pro exhæredatione: vt T. de exhęred. lib. §. fi. sed de inoffic testam. agit talis posthumus: vt C de inoffic. testa. l. iij.

Posteriore quoq. CASVS. Domine, iam video

[e] Rumpitur. Hoc est verum secundū quosdam, quādo secūdū nō cōcordat cū primo, aliàs durat primū: vt C. de testa. l. sancimus. Sed certè hoc stare nō potest. nā si valet secundum, nō valet primū: cū idem nō possit duo testa. facere: cū ea secundo tanti adeatur hæreditas. [1] Econtra in sentētia. nam valet prima, nō secūda ab eodē & super eo lata: vt ff. de re indi. l. iudex.

Testamentū sm prę fertur primo · sicut prima sententia p̄fertur secundæ.

[f] *Ex eo. Scilicet posteriore testamento.

[g] Existere potuerit. Nota non considerari quod est sed qđ esse potest· vt hic, & ff. de hęre. insti. l. pater filio & ff. de iniu. rup. test. l. cū in secundo. in princ. & §. in futurum. Sed contra. ff. de libe. & posthum. l. si filius. j Solu ibi secundum testamentum non valuit, etiam in principio: hic autem valuit, licet ex eo non adeatur hæreditas. Itē not. quòd id quod valet plus, rumpitur per id quod minus valet. si. ff de adimen. leg. l. legatum sub cōditione §. j. Argu cōtra. ff. de rescinden. vend. l. si id quod. in prin. & §. fi. dic vt ibi not. in gloss. j.

[1] Hoc verum vbi fiūt ex interuallo: aliàs i eodē ptextu & corā eisdem testib⁹ possunt duo originalia confici. Ioan. Fab.

[h] ideoq; si quis. Scilicet institutus hæres in ij. testa. Et iste versic. est exemplum, quādo valet primum testa. & nō extitit ex eo hęres. & vide tertiū exemplū.

[i] Decessetit. Quia nō transmittit, nec olim, nec hodie ad hæredes: vt C. de cad. tol. §. in nouissimo.

Sed & siqua CASVS. Domine. iam video qualiter rumpitur test. primū per secundū, licet secundū test. nō habet effectū. an pluribus alijs modis rūpi potest? Et resp. q sic. nam aliquādo rumpit primū p secūdū: ita tamen. quod vtrunq; valeat, si primū valet iure fideicōmissi. nō tāquā ex primo, sed tāquā ex secundo. vt liquet tali exemplo: Quidā facit testamentum solēnitate obseruata, postea facit testamētum secundum

Sed & siquis a priore testamento b iure perfecto posterius æquè iure fecerit: etiam si ex certis rebus c in eo hæredẽ instituerit: superius tñ testm̃ sublatũ esse, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. cuius cõstitutionis verba & hic inseri iussimus: d cũ aliud e quoq; pterea in ea cõstitutione expressum sit. Imperatores f Seuerus, & Antoninus Cocceio Cãpano. g Testamentũ secũdo loco factũ, licet in eo h certarũ rerum hæres scriptus sit, perinde iure valere, i acsi * rerũ mentio facta non esset: sed teneri hæredẽ scriptum, k vt contẽtus rebus sibi datis, aut suppleta l quarta ex lege Falcidia, hæreditatem restituat ijs, qui in priore testamento scripti fuerãt, propter inserta fideicommissi verba secundo testamento, * quibus vt valeret prius testamentum, expressum est: m dubitari non oportet. Et ruptũ quidem testamentũ hoc modo n efficitur.

Per capitis diminutionem testamentũ proprie fit irritum. Et largo modo testamentum ruptum, vel iniustum dicitur irritum, & econtra. Aret.

Alio quoque * modo testamenta iure facta infirmantur: veluti, cum is, qui fecit testamentum capite deminutus sit. o quod quibus modis accidat, primo libro retulimus. p Hoc autem casu q irrita fieri testamenta dicuntur, r cum alioqui s & quæ rumpuntur irrita fiant: & ea, quę statim ab initio non iure fiunt, irrita sint. Sed & ea, quæ iure facta sunt, & postea post capitis deminutionẽ irrita fiunt, possumus nihilominus rupta dicere. Sed quia sanè commodius erat singulas causas t singulis u appellationibus distingui: ideo quædam nõ iure facta x

---

eundẽ similiter cũ debita iuris solẽnitate, & in secũdo testamento instituit hæredẽ in certis rebus, & cũ fecisset secundũ testamẽtũ, adiecit, Volo quòd illud quod dixi i primo testamẽto, valeat. In casu isto dubitatur, vtrum primũ testamentũ videat ruptum p secundum? Diui Seuerus, & Antonin. rescripserũt primũ testamentum per secundũ sublatum esse: licet in secũdo testamẽto hæres i certis rebus sit institutus, & verba constitutionis pdictorũ principũ in hoc titulo inseruimus, & sunt verba constitutionis hæc. Imper. Seuer. & Antonin. Augu. Cocceio Campano salutem. Dubitari non oportet testamentum secundo loco factum, licet in eo in rebus certis hæres script. sit, perinde iure valere, ac si certarũ rerum mẽtio in eo facta non esset, sed tã quã hæres esset simpliciter institutus. Veruntamẽ in hoc casu hæres scriptus in secundo testamẽto debet esse contẽtus rebus sibi in secundo testamẽto datis, si sufficiant ad quartam totius, vel si nõ sufficiant, suppleta sibi quarta ex leg. Falcid. tenebitur vt fideicomm. hæreditatem hæredibus scriptis in primo testamento restituere, & hoc propter hæc verba inserta secũdo testamẽto, quibus testator expresit: vt prius testamẽtum valeret. Et his modis supradictis, videlicet arrogatione, & sui hæredis agnatione, & secundi testamenti constitutione, testamẽtũ iure factum rumpi intelligit &c. Cætera, quæ in hoc titu. dicuntur, planissima sunt.

a Sed & siquis. Iste §. est lex. ff. ad Trebel. & incipit, Siquis priore. Accur.

b Priore testamento Not. hic arg. pro sententia appellationis: vtrum ex ea, vel ex prima agatur. * Sed contra arg. C. de don. inter vir. & vxor. l. ex verbis Et simile potest notari in l. pen. eiusdem ti. Accur.

ADDITIO. Tu dic, quòd agitur ex prima in criminalibus, Idẽ in ciuilibus si lapsu temporis sit cõfirmata, puta quia est appellatio deserta, alias & per secundam sententiam, secundùm Ioan. Fabr. agit ex vtraque, sed secundùm Ang. ex secunda, ex qua etiã agitur, si sit contraria primæ.

c Ex certis rebus. Quia totũ habet, licet ex certa re sit institut. & ideo rumpit primũ testamẽtũ. vt hic & ff. de hære. instit. l. j. § i. ex fundo. in gl. insti ut.

ADDITIO. Et hoc verum, quãdo in eodẽ testamento non est datus alius cohæres, aliàs habetur locο legatarij. prætcrquàm in querela inofficiosi testamenti, de quo dic: vt per Ange. hic.

d Inseri iussimus. Hoc titulo statim.

e Aliud. Scilicet quod expresse confirmari potest primum in secundo, & alias: vt patet in sequẽtibus.

f Imperatores. Ecce verba constitutionis Accursius.

g Campano. s. rescripserũt salutem.

h In eo. Scilicet secundo testamento.

i Valere. Accipe, dubitari non oportet: quod est infra. Accursius.

k Scriptum. Scilicet in secundo testamento.

l Suppleta quarta. Scilicet si res sibi datę non faciant quartam.

m Expressum est. Nã testator voluit primum testamentum manere: & tamen non potuit, nisi iure fideicomm. ex tacita tamen voluntate, quæ ex secundo testamento percipitur, remanet primum: vt si dicã in secundo, ideo instituo talem, quia mortuus est quem institueram in primo. nam si errauit, remanet primus hęres, & legata ex vtroque præstantur. scilicet à primo hærede: vt ff. de hære. instit. l. fin.

ADDITIO. Et sic ex qualitate prefationis colligitur tensa finalis ipsius dispositionis & tunc ab ea licitum est arguere. Angel.

n Hoc modo. Scilicet, tribus modis, per arrogationem, & agnationem: vt supra eodem. §. primo. Item & per secundi testamenti compositionem: vt s. e. §. posteriore quoque. vsque huc.

o Diminutus sit. Licet minima capitis diminutiõe: vt infra eodem §. nõ tamen. in fine. & ff de iure codicillorum. l. conficiuntur § si post factum testamẽtum. sed contra. supra de milita. testamento. §. penultimo. Sed illud speciale est i milita. Potest & alius modus irritandi testamẽtum adijci: quia per legẽ quãdoque cassatur in duobus casibus: r vt in authentica. vt eum de appellatione cognosc. siquis de prædictis. & §. si vnum ex parentibus. coll. viij.

p Retulimus. Vt s. de cap. dimi.

q Hoc autem casu. Scilicet. cũ qs capite diminuitur

r Dicuntur. Scilicet, proprie.

s Alioqui. i. si improprie dicere velim, & large.

t Causas Idest differentias.

u Singulis appellationibus Idest proprijs nominibus. & facit ff. de supel. leg. l. Labeo. §. fin.

x Non iure facta. a Vt sunt illa, quæ carent solẽnitate testium. Vel quando testator nõ habuit testamẽ

---

* Aliàs valere sic si &c.

* Abũdat secundo testamento.

* Dic quòd sui prima lata tẽpore lapsu vt pote quia appellatio deserta, & agitur ex prima, aut cõfirmatur p secũdã & ex ea agitur. gio. in l. hæres vbi Bart. C. de app.

* Aliàs, alio aũt, &c.

r Primus casus est quando ille qui cognouit se hæredem scriptũ in testamento, testatorẽ inopia laborantẽ nõ alimẽtauerit, imo illum passus est fame necari. Secũdus casus est, quãdo testatorẽ ab hostibus captũ non redemit: tunc indignatione quadã hæredis testamentũ viribus vacuatur, propterea quod hæreditas ex eo non adit. Im Christop.

a Ista gl. cũ duabus sequẽtib. non sunt Accursij, sed additiones.

Est tñ * casus, in quo nec cũ libertate vtiliter seruus à dña hr̃s istituiĩ; vt cõstitutiõe a diuorũ Seueri & Antonini cauetur, cui⁹ b verba hęc sũt: † c Seruũ adulterio maculatũ d non iure testõ manumissũ e añ sñiam ab ea muliere videri, quę rea fuerat eiusdem criminis postulata f rõnis ē. Quare seqĩ, vt in eũdē à dña collata hr̃dis † istõ nulli⁹ mométi habeaĩ. g

Seruus in quo quis habet vsumfructum dicitur alienus: et ideo institutus cum libertate ab vsufructuario non consequitur libertatem ipsam. Aret.

Alienus seruus ēt is intelligiĩ, in quo vsumfructum testator h habet.

Simplex proprij serui institutio eum & liberũ & domino necessariũ heredem facit, qui si viuo adhuc testatore libertate donetur, voluntarius efficitur. si autē à domino alienetur, nec liber, nec heres fit, sed nouo domino hereditatē quærit.

Seruus aũt à dño suo hæres institutus, si quidem in eadem causa i manserit: fit ex testõ li-

Est tamen. CASVS Dñe, vos dixistis mihi ĩ. q dñs potest seruum suum in testamento hæredem instituere. nunquid est hoc generaliter verum, q liceat cuilibet dño seruum suũ hæredem instituere? Et respond. q non. Est enim casus, in quo non licet domino seruũ suũ hæredē instituere, quamuis libertatē eidem saluo se dedisse in testamento suo expresserit: & ita cauetur cõstitutione diuorũ Seueri, & Antonini, cuius constõnis verba sunt hæc. Rationis est seruum macula tum, idest accusatũ de adulterio eum domina sua cõmisso, non videri iure manumissum ante sententiam ab eadē domina sua, q fuerat rea postulata eiusdē criminis. vnde sequiĩ, q ex quo manumissio i testamento suo non valet: nec eum institutione valere possit. Manifestum est igitur, q institutio hæredis in eundem à domina collata nullius momenti habeatur. & hæc vsque ad illum § alienus seruus. Fran. de Are.

a Constitutione. s. Græca, quam non habemus. Acc.

b Cuius. Scilicet constitutionis.

c Verba hæc sunt. Quæ sequuntur.

d Maculatum. Idest accusatum. Nam aliàs est in litera. accusatũ. vt ff. eo l. his verbis. §. interdũ. vbi de verbo ad verbũ sunt ista, q hic dicunĩ, excepto, q nõ scribitur maculatũ vt hic, sed accusatũ. similis expositio dr̃ in libro Sapientiæ de Ioseph: Maculauerunt me impij. Et alibi in diuina scriptura. mēdaces ostēdit, qui maculauerunt eũ. i. accusauerunt eum.

e Manumissum. Scilicet videri: vt postea subijcit: & dic manumissum simpliciter, nõ institutũ, & ex hoc infert quod sequitur, q nec eum institutiõe fieri põt liber, vt subijcit: quare sequitur &c. Are.

f Postulata. i. accusata de eodem adulterio cũ seruo pprio cõmisso, p quo grauiter puniĩ vterq., vt C. de muli. q ser. p. se iun. l. 1. in prin. t Quid si cũ extraneo cõmisit adulteriũ? Rñd. nec nũc manumittiĩ vsq; ad xl. dies: vt C. de adul. l. 3. & ff de adul. l. si postulauerit. §. iubet. item quid si adulteriũ tale commisit, nõ tñ accusaĩ adhuc? Rñ. bene põt manumittere, a sed in crimine lęsę maiestatis est speciale, vt post commissum crimen tale non possit manumittere vel testari: vt C. ad leg. Iul. maie. l. fi. & ff. de don. l. post contractum. & l. donationes. §. fi. Accur.

g Nullius momenti habeatur. Quia si valeret institutio valeret libertas: vt ĩ. eod. j. respon. & ĩ. qui. ex cau. manu. non lic. §. 1. & ita no. arg. q vbi aliquid prohibetur fieri directò, similiter & per obliquum prohibetur. sic ff. de condi. insti. l. quæ sub cõditione. §. sed si sub. ibi, sed est verius. item argu. quòd cassato principali, cassatur quicquid sequiĩ ex eo, vel ex his. vt C. de legibus & constitutionibus. l. nõ dubium. Accur.

Alienus seruus. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi ĩ. quis intelligiĩ pprius seruus: dicatis mihi quis intelligitur seruus alienus? Ad hoc rñd Amice, alienus seruus non solum dr̃ ille, in quo testator nihil iuris habet, sed etiã ille in quo testator habet vsumfructum. Et hæc dicunĩ vsque ad §. seruus autem à domino. Franc. de Aretio.

h Testator. Et ideo non põt eum cum libertate instituere: vt ff. eo. l. si alienum. in princ. i Sed cõdicit ad hũc §. ff. de bon. autho. iudi. pos. l. in venditione. Sed certè quo ad alia est locodñi. non quo ad hoc vt possit fieri liber. Sed cum aliàs manumissus esset à fructuario simpliciter sine institutione, erit tanquam liber quãdiu duraturus erat vsusfruct⁹: vt C. comun. de manu. l. j. §. si aũt fructuarius. Nũquid & hic seruus alienus hęres institut⁹ erit tanquam liber; licet verè liber nõ fiat. Respõd. non: quia ex morte testatoris protinus erat futurus quasi liber. si valeret hoc quod agerettur: vt argu. j. de hęredum qualit. & diffe. In prin. item & tunc erat vsusfructus perdendus. vt ĩ. de vsufruct. §. finitur. vnde etiam sic esset quasi liber, donec duraret vsusfructus. quia nisi duraret post mortem testantis, nihil valet talis institutio, vt sit liber. sed dño suo hæreditatē q̃rit: vt j. eo. §. alienus. Sed quid si erat vsusfructus repetitus i persona primi hr̃dis, vel ēt vlterius, quod põt vt ff. quib. modis vsusfruct. amit. l. repe. in prin. Respon. tunc erit quasi liber toto illo tēpore: vt in. C. communia de ma. l. 1. §. siautem fructuarius.

Seruus aũt. CASVS. Dñe. iam video, q proprius seruus à dño in testõ hæres institui potest: pro Deo dicatis modo mihi, quis est effectus illius institutionis? Ad hoc resp. Amice, institutio proprij serui à dño facta gloriosum habet effectũ. Proprius. n. seruus à dño suo hęres institutus, si in eiusdem dñi dñio vsque ad mortem eius perseuerauerit, mortuo testatore fit ex testõ liber & hæres, s necessarius. sed si testator viuus manumiserit, tunc post mortem testatoris adire hæreditatem suo arbitrio poterit: nã in hoc casu, qñ à viuo testatore manumissus fuerit, non cogitur hæres necessarius esse: quia non consequitur hæreditatem, & libertatem ex testõ domini. Ad hoc. n. vt hæres necessarius sit, necesse est eũ iam libertatem, quã hæreditatē ex dñi testõ habuisse, & hæc obtinent quando dominus viuus seruum institutum manumisit. Sed pone, q dominus seruum proprium instituit, & post institutionem alienauerit, vel quolibet alio modo in alium transtulerit, certe in casu isto mortuo testatore iussu noui domini debet iste seruus adire hæreditatem, & eam nouo dño acquirere, & ea ratione per eius aditionem iussu noui dñi factam nouus dominus hęres efficitur. Nã ipse seruus post institutionē alienatus nec liber, nec hæres esse potest: licet etiam cum libertate in testamento expressa hæres fuerit institutus. Dominus enim post institutionem eum alienando à libertatis datione videtur destitisse. Et hæc dicuntur vsque ad illum § alienus quoque. Fran.

i In eadem causa. Idest, seruus eiusdem domini. In. vt ff. si ex noxa. cau. aga. l. 1. §. 1.

* Aliàs. Est autē.

† Aliàs hr̃ditatis. aliàs heu erũ habetur, nec hr̃dis nec hr̃ditatis.

t Puniũtur aũt & dña & seruus: quia verberati traduntur igni. & idē non est i dño, q cognouisset seruã vt no. gl. in l. j. & phat' i l. fi. C. eo de. ma. p'terea qa maior honestas requiriĩ i muliere, quã in masculo: vt ĩ. dixi. Vñ turpius esset hoc dño tpe q famulus eo gnosceret dñam, quã si dominus eo gnosceret famulã, pp honestatem q maximè requiriĩ i ipsa muliere. Ant.

a Hoc est falsum: qa manumissio intra 60. dierum prohibet. q cõputauiĩ à die diuortij non accusationis, vt per Io. Fa. & Ang. hic.

t Et ff. ad Sylla. l. s. § dñi. de quo vide gl. in l. rectè dicimus. ff. de verb. sig. Ang.

Liber.

a Liber. Nisi aliqua lex impediat libertatẽ: vt ff. eo. l. si non lex, ad fi. ti. vel cõditio: vt ff e. l. quoties. §. fi. vel quia ex lege peruenit ad libertatẽ: vt ff eo. l. testamẽto. ad fi. ti. secundũ Io. Itẽ fit liber à semetipso, nisi institutus fuerit ita: cum qs mihi hęres erit, Stichus liber & hęres esto: nã tunc à cohærede accipit libertatẽ: vt ff. de acqui. hęre. l. ex parte. Itẽ & ignorans fit hęres & liber: vt ff. si cer. pe. ça. l. eius qui.

b Vtrunq;. Idest, hæreditatẽ & libertatẽ. nam vt liber sit & his necessari⁹, hęc duo consequi debet ex testamento domini: vt j. de hęr. qua. & diffe. §. j.

c Neq; liber. Directè enim libertas in seruo alieno nõ põt habere locũ: sed institutio põt habere effectũ. vt hic. sed aliud in legatis, quę adimunt hoc ipso, q alienant seru., vt ff. de adi. le. l. seruo cũ libertate. & est ratio: quia in legato spectat dies quo cedit, an sit manumissus: vt ff. qñ dies leg. ce. l. si post §. si eum. ADDITIO. Hæc ratio non est bona: quia siue inspiciamus diem cedentis legati. siue diem aditæ hæreditatis, vtroq; casu reperitur alienus. vnde quẽadmodum & hęreditas venit acquirenda nouo domino, ita & legatũ & propterea noua redditur ratio. quia facilius legata reuocantur, quã hęredũ institutio. l. ex parte. ff. de adim. lega. cum enim facilius legata instituantur, facilius destruuntur. vt in auth ea causa. C. de lib. pte. Christoph.

ber a hęresq; ei necessarius. Si verò à viuo testatore manumissus fuerit suo arbitrio adire hęreditatẽ põt: quia non fit hæres necessarius: cũ vtrũq; b ex domini testamento nõ consequatur. Quòd si alienat⁹ fuerit: iussu noui dñi adire hrditatẽ debet, & ea rõne per eum dominus fit hæres. nam ipse alienatus, neque liber, c neque hæres esse potest, etiam si cum libertate hæres institutus fuerit. Destitisse enim à libertatis datione videtur dominus, qui eum alienauit. d

Seruus alienus hæres institutus quærit domino suo hæreditatem, si iussu suo hæreditatẽ adit. Si verò fuerit alteri alienatus, debet iussu noui domini adire. Si verò ante, quàm adeat, fuerit manumissus: potest suo arbitrio adire. Areti.

Alienus e quoq; seruus hæres institutus, si in eadem cã durauerit: iussu f eius dñi adire hæreditatem debet. Si verò alienatus fuerit ab eo, aut viuo testatore, aut post mortẽ eius g ante, quã adeat: debet iussu noui domini h adire: at si manumissus ẽ viuo testatore, vel mortuo ante, quàm adeat, suo arbitrio i adire potest hæreditatem.

Seruus alienus potest institui etiam post mortem domini sui, & etiã seruus hæreditarius, vel eius qui est in vtero. Aret.

Seruus etiam alienus post domini mortem k rectè hæres instituitur: quia & cum hæreditarijs seruis est testamenti factio. l Nondum m

aliàs si seru⁹ nollet adire. (quod potest esse etiã domino iubente) non quærit: vt C. eo. l. cum proponas.

ADDITIO. Si tamẽ coactus adeat, valet aditio. Sed pater filia recusante, item monasterium monaco recusante adire, vel ante aditionem mortuo, possunt adire suo iure: vt per Angel. Are. hic.

g Post mortem eius. etiam post iussũ eius ante, quàm eã adiret: vt ff. de acqu. hære. l. Antistius. §. j. Accur.

h Noui domini. Hoc est enim in hæreditate, vt illi acquiratur, qui tempore aditionis est dñs, vel sibi, si liber est tũc. sed in legato spectatur diei cessionis: vt si tẽpore mortis legãtis sit meus: licet alienem, tamen mihi debeatur legatum. vt ff. quãdo dies le. ce. l. si post §. r. & ibi glo. in verb. statim.

i Suo arbitrio. Sic sup. eod. §. si vero. Accur.

Seruus etiam alienus. CASVS. Domine, iam video, q seruus alienus viuente domino; posset hęres institui: nũ quid poterit institui post mortem domini? Et respond. quod sic. seruus enim alienus post mortẽ domini hæres potest institui: & cũ hrditarijs seruis est testamẽti factio. Nã hęreditarij serui acquirunt hæreditati, & per consequens hæredi futuro. Hæreditas enim nondum adita sustinet vicem psonæ defunctæ, nõ hæredis futuri. vnde sicuti si defunctus viueret, ex testamento capere posset, ita eo mortuo capere posset hæreditas: cum hæreditas quantũ ad hoc vicem personæ defunctæ representet. Item non solũ seruus alienus iam nati institui potest, sed etiã seruus eius, qui in vtero est, rectè hæres insti tui poterit: quia quantum ad hoc qui in vtero est, pro iam nato habetur: cum in hoc casu de commodo eius tractetur. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus autem plurium. Franc.

d Alienauit. s. alicui habenti factionẽ testamẽti: vt ff. eo l. seruum meũ. in fi. j. respõ. & hoc nisi redimatur ab eodẽ testatore, qui eũ instituit, & postea eũ alienauit: tũc. n. reuiuiscit libertas: vt ff. de ma. testa. l. verũ & ff. e. l. quoties. § si & l. si nõ lex. & l. penult.

Alienus quoq;. CASVS. Domine, nõ video, qs sit effectus institutionis alieni serui? Ad hoc resp. Amice alienus seruus hęres institutus, si durauerit in eadẽ causa: debet iussu domini sui adire hrdita tẽ & eidẽ per aditionẽ hæreditatẽ acquirere. Si verò alienatus fuerit à domino suo viuẽte adhuc testatore: aut etiã post mortẽ testatoris tamẽ ante, quã hæreditatẽ adiret: in hoc casu iussu noui domini debet adire hrditatẽ. & hæc sunt vera. quã lo iste seruus in seruitute remãserit. sed si à primo domino, vel à nouo viuẽte testatore, vel mortuo ante aditionẽ hrditatis manumissus fuerit. tũc liber factus suo arbitrio hæreditatẽ adire, & sibi ipsi acquirere poterit. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus autem alienus Franc.

e Alienus. Qui sic institui potest. cũ liber erit, prius non: vt ff. de cõdi institu. l. seruus alienus. & l. quia.

f Iussu pcedente aditione: vt ff. de acqu. hæred. l. si quia mihi bona. §. iussum. & ita domino quęrit.

k Post domini mortem. Verba legis sunt omnia, & secũdum hoc planum est, vel testatoris: quia sic dicat instituo seruum hæredem post mortẽ domini. & pbatur hæc lec. ij. ff. e. l. qui filio. j. respon. nec obstat, quòd videatur in diem fieri hæc institutio: vt j. e §. hæres. quia incertus est dies mortis: vt ff de cõdit. & demonstr. l. j. §. dies autem. vnde valet, vt ff. e in l. in tempus. in prin.

l Testamenti factio Scilicet passiuè. nõ actiuè: vt j. de hrd. quali. & differ. §. testamenti; & iussio hæredum spectatur, si modo cũ defuncto fuit. licet cũ hærede instituto nõ sit testamenti factio: vt ff. eo. l. seruus hæreditarius.

m Nondum. Bene dico seruũ hæreditariũ posse institui: quia nõ est nullius, sed alicuius. s. hęreditatis, quæ vicem defuncti obtinet.

Et hæc glo. q fin. est, & ex lia ea allegata, colligite som Bal. quòd vxor publica psat tur priua te. vnde dicit q p instrumentum posset derogari vltimæ volantati p pterea q vox fiatu ẽniũ vnci testato riũ est pferenda, vt d. l testamẽto. ff. e. Christ. vide Tull. lib. j. Rethori. de Iudiciali cõstitutione. Egid. Per.

Idest capaci hęre ditati. Egi. Per.

Quod facit n ex statuto, vl ege te grat iussu, autho ritas, consensus, vl voluntas & an pcedere debet vel sequi: vide not. in l. fi. § accessit. C. de bo. q li.

Dies cessionis spectatur in legatis.

a Defuncti. Et est forte ratio: quia defunctus est certus qs fuerit, sed nõ sic de hærede: qa & si certus sit institutus, poterit esse q̃ nõ adeat hæreditatẽ: q̃ potest desistere multis de causis: vt ĩ. qb. mo. test infir. §. posteriore. & facit ad hunc §. ĩ. de sup. set. in pri. & ff. de acq. te. do. l. in eodẽ. in fin. & l. seq.

b Eius qui in vtero est. Cũ pro nato sit habẽdus, quo ad cõmodũ: vt ff. de sta. ho. l. qui in vtero. & ff eod. l. eius. in princip.

enim adita hæreditas personæ vicem sustinet, non hæredis futuri, sed defuncti: cum etiã eius, qui in vtero est, seruus recte hæres instituatur.

Seruus plurimum ab extraneo institutus, adquirit vnicuiq; pro parte dominica. Aret.

Seruus autem plurium cũ quibus testamenti factio est, ab extraneo institutus hæres, vnicuique dñorũ, cuius iussu adierit, pro portiõe dominij acquirit hæreditatem.

Quis põt et vnũ, et plures hæredes facere. Aret.

Et vnum hominem, & plures vsque in infinitũ, quot quis hæredes velit facere, licet.

Vniuersa quæuis hæreditas ĩ vncias xij. (q̃ assis appellatiõe cõtinẽtur) scinditur: quarũ q̃libet certũ nomẽ à lege sortita est: potest tamẽ i plures, pauciores ve vncias (prout testatori libitũ erit) distribui.

Hæreditas plerunq; diuiditur in duodecim vncias, quæ assis appellatione cõtinentur. Habent aũt & hæ partes propria noia ab vncia vsq; ad assem, vtputa hæc: sescunx, sextãs, quadrãs, triens, quincunx, semis, septũx, bes, dodrãs, dextãs, deunx, as. Non aũt vtique sem-

Seruus autem plurium. CASVS. Domine, iã video qs sit effect⁹ institutionis, qñ seruus vnius instituit. Sed pone, q̃ aliquis instituat seruum pluriũ dominorũ: dicatis mihi, quis sit effectus huiusmodi institutionis? Ad hoc respon. Amice. seruus pluriũ dominorũ cũ quibus testamẽti factio est, ab extraneo hęres institutus vnicuique dominorũ cuius iussu adijt hæreditatem, acquirit pro portione dominij, quam in seruo habet: & efficitur hæres. Sed pone: Domine, iã video q̃ per institutionẽ serui plurium dominorũ plures hæredes institui possunt: est ne hoc verũ? Et respõ. quòd sic. nã & vnum hominẽ & plures vsq; in infinitum, quot testator voluerit, hęredes facere potest. Et hæc dicunt vsque ad §. hæreditas. Franc. de Aret.

c Cum quibus. Scilicet, dominis

d Ab extraneo. Si vero ab altero ex dominis sit institutus, acquiritur cæteris socijs hæreditas: q̃d dic vt ff. pro soc. l. verum. §. si seruo communi.

e Iussu. Dic quòd sufficit vnæ iussio, licet sint plures domini. vt ff. de acqui. hære. l. seruus duorum.

f In infinitũ. Quid ergo si instituã omnes homines quicunque sunt in mundo? Videt nullum esse, cum effectum habere non possit: puto tamẽ valere, vt hic. sed tamẽ non poterit confirmari aditione, propter nimiam difficultatem, vel impossibilitatem.

g Velit. Cum suæ voluntas sit lex: vt in authen. de nupt. §. disponat. col 4.

Hæreditas. CASVS. Dñe, iã video q̃ possunt hæredes institui, & qs sit effectus institutionis. pro Deo dicatis mihi, qualiter diuidit hæreditas. Ad hoc res. Amice, hæreditas plerunque diuidit in xij. vncias. q̃ assis appellatione continẽtur. habent autẽ hæ partes hæc nomina ab vncia vsq; ad assem: vt puta hęc, sescunx & c. prout in litera cõtinet. Et hęc dicunt vsque ad §. nõ aũt. in quo pone sic casum: Domine, vos dixistis mihi, quòd hęreditas diuiditur in xij. vncias: & propria noia vnciarũ mihi expressistis: nũquid generaliter oportet esse xij. vncias in hæreditate? Et res. q̃ nõ semp xij. vnciæ in hæreditate oportet esse. Nã tot vnciæ assem cõstituunt, quot testator voluerit. Si enim testator vnũ tantũ hæredẽ ex semisse instituerit: totus as in semisse cõtinebit. & hoc ideo: qa idẽ ex parte testatus, & ex parte intestatus decedere nõ potest. & hoc est verũ, nisi sit miles, qui in castrensibus testari potest, & in paganicis intestatus decedere, Sola enim voluntas militis in testãdo spectat. Cũ igitur aliquis in semisse vnũ tm̃ instituerit, & aliũ postea nõ instituerit, psumit in totum assem instituisse, & similiter in casu cõuerso: quia sicut ego tibi dixi, nõ semp esse necesse xij. vncias cõtineri in asse, ita & in quantascunque voluerit plurimas vncias potest quis hæreditatem diuidere. Et hæc dicũtur vsq; ad §. si plures instituantur. Fran. de Ar.

h Plerunq;. Ideo dicit plerunque: quia quandoq; in plures vt ĩ. eo. §. si plures. quãdoq; in pauciores diuiditur: vt ĩ. e. §. non autem.

i Quæ. Scilicet vnciæ simul collectæ.

k Appellatione. Id est significatione.

l Hæ partes. Intra positæ. in quantitate differentes, vel dic melius hæ partes, scilicet vnciæ xij ad partes redactæ. est n. ad superiora facienda relatio.

m Sescunx. Idest, vncia & dimidia. vt ff. de inofficio. testam. l. Papinianus. §. qm̃ autẽ quarta. Sed quare nõ posuit nomẽ. q̃d vnciã signaret? Res. qa plura sũt negotia, q̃ vocabula. vt ff. de p̃sc. verb. l. natura. Et no. q̃ primũ & scd̃m & tertiũ & quartũ nomẽ interpretationẽ sumit, ex eo quod quotã designat hędιtatis portionẽ. Sescunx enim dicit quasi semiuncia & vncia: & est tertia ei⁹ litera s. nõ x. Sextãs quia sextã partẽ signa .i. duas vncias. Quadrans: qa quartã: & ita tres vncias signat. Triẽs, qa tertiã ptẽ, & ita quatuor vncias signat. Sequẽtia vero noĩa etymologiã hñt ex eo, q̃ certũ numerũ vnciarũ signãt. Dĩ. n. quincunx. nõ quia quintã partẽ habet: sed quia quinq; denotat vncias. Semis, qa sex, & sic de singulis per ordinẽ. Itẽ no. q̃ nõ oẽs vnciæ q̃ signant p̃ ista noia, cõtinent in asse: licet hoc innui videat. Sic enim cõtineret as lxxviij. vncias & dimidiã. Ideo aũt ponit has partes quia q̃libet põt in asse cõtineri, hac rõne & homo dicit risibilis: & actio legis Aquilię pęnalis dicit: vt ĩ ad leg. Aquil. §. his verbis. Itẽ no. ista tria noia, as, põdus, libra. idẽ signare Item qñq; as ponitur p̃ obolo vnde illud. Nonne duo passeres asse veneũt? vñ versus, as, obolus. pondus, as est possessio tota. i. hæreditas: vt hic. sed & pondus legale dicit omne quod est in statera positũ sed hic stricte accipitur pro pondere xij. vnciarũ. vnde dupondeũ, quasi. duplex pondus. s. xxiiij. vnciarũ: vt ĩ. e. §. & si plures. & facit ad hunc §. ff. eo. l. seruum meum. §. fin.

n Sextans. Idest duæ vncię, quasi sexta pars assis.

o Quadrans. Idest tres vncię. quasi quarta pars assis.

p Triens. i. quatuor vnciæ, quasi tertia pars assis.

q Quincunx. Idest quinque vncię.

r Semis. Idest sex vncię. s. dimidium assis.

s Septunx. Idest septem vnciæ.

t Bes. Idest viij vt olim des, quasi dempto triente.

u Dodrans. Idest ix. quasi dempto sex ante.

x Dextans. Idest x. quasi dempto quadrante.

y Deunx. idest xj. quasi dempta vncia.

z As. idest xij quasi ęs.

Totus

1 Mãdos. de Eta. mino. capi. 2. de cõce ptio nu. 42. & seq vbi etiam declarat, & limitat.

† Præstiua s. ij qui ea alieno testamento capere possunt. non enim põt institui seruus, nisi eius dñs habeat passiuã testamenti factionẽ: vt ĩ. de hære. qua lita. & diffe. §. in extraneis. Egi. Per.

Hęreditas iacens defunctũ, & non hęredem repręsentat.

* Hæc gl. nõ est Accursij.

Hæredes institui possunt simul oẽs homines mundi.

Voluntas testatoris est lex.

† Cũ hoc §. concor. c. Raynaldus. in gl. super ver. expressit. extra. de testam.

* Porro vncia in sextulas sex diuiditur. pars quoniã sextulam & sextulę dimidiũ sicilicum appellet. huius mẽtio fit apud Scęuolam in l. libertο. §. filiũ ff. de annoix lega. Duella autẽ dicitur ea portio, q̃ sextulas duas continet. Semis autẽ vnciæ, q̃ sextulas tres continet, semũcia dicit.

* In vetustissimis exẽplar. nõ est, sescunx.

* Abundas, as.

* De asse, & partib⁹ eius vide Blõdũ li. ij. de Ro. instaurata. Bartholomæ. Sõtiũ in Persium saty. vlti. Sex. Pompe. & Tullii. j. rheto. de legitima constitutiõe. §. ex ambiguo. Egi. Per.

Versus Etria significat.

Assis partes declarantur.

a Totus as. Nam in totū præsumit instituisse defunctus, cum alium non instituit. vt hic. & ff. eod. l. interdum. §. j. Idē quoq; præsumit in milite: vt C. de test. mil. l. iiij. §. nam. i Nisi, quod hic sequit. nō ad superius prox. responsum. sed ad hoc quod sequit, te fert, scilicet neque enim &c. Sed si miles fecerit testamen tū in castrēsib. pōt decedere intestatus in paganicis: vt C. da testamen. mili. l. ij. Accur.

casu prædicto ille, qui sine parte institutus est, in semisse erit hæres. & idē iuris est, si plures sine parte instituti sunt. nā omnes in eā partem, quę assi deest, cōcurrūt & hæc sunt vera, qn aliqua pars deest assi, sed pone, q totus as completus sit: qa instituit Publium in semisse. & Mæuium alio semisse: postea vnum vel plures sine parte instituit: quid iuris est in casu isto? Ad hoc rñ. Amice, si totus as sit completus, oēs instituti vocantur in dimidiā partem hereditatis: & ille solus, qui sine parte institutus fuerit, vel etiam si plures sine parte instituti fuerint, in alteram partem uocabuntur. Nec etiam interest in eo casu, quando aliqui sunt instituti i certa portione, & postea alius sine portione institutus est, verum primus, vel medius, an nouissimus sine parte institutus fuerit nā semper illa pars, quæ vacat, intelligitur data ei, qui sine certa portiona institutus est. & hęc dicuntur vsque ad §. videamus. Francis.

i Et ista est cōmunis opi. licet Ang. paret de iure veri⁹ sic distinguēdum, vt pcedat qn verba ptis apta n ad ius obe: aliàs præsumit testat⁹ de iur spāli. l. si miles vnum ex fundo ff. de milit. testamē.

b Intestatus decedere. Imò videtur quòd sic. vt ff. de inoffic testam. l. nam & si parentib. §. pe. & fin. quæ est contra. Sed hoc verum ab initio: sed ex post facto potest: vt C. de inoffic. testa. l. cum duobus. Et no. hic idem iuris non asse in parte quo ad partem. quod est in toto quoad totum vt ff. fami. ercis. l. in hoc iudicio. Argu. contra ff. de pac. l. iurisgentiū. §. adeo. & §. seq. & facit ad hunc §. ff. de regul. iur. l. in testamētis. Accursius.

ADDITIO. Et melius. l. ius nostrū eod. tit. Et procedit iste tex. indinstictè, siua simpliciter sit facta institutio i re certa, vel parte, de reliquo si facta mētiōe: siue dixerit testator in residuo se velle intestatum decedere. Ioan. Fab. & Ang. Aret.

per duodecim vncias esse oportet. nā tot vnciæ assem efficiunt, quot testator voluerit: & si vnū tm̄ qs ex semisse (verbi gratia) hrdē scripserit: totus as a i semisse erit. Neq; .n. idē ex parte testatus, & ex parte intestat⁹ b decedere pōt, nisi sit miles, c cuius sola voluntas in testādo spectatur. Et ecōtrario pōt qs in quotcūq; d voluerit plurimas vncias suā hrditatem diuidere.

Qui partib. non designatis heredes scripti sunt, æquis portionib. scripti videntur: qui vero iam aliquot in certis partibus institutis simpliciter instituuntur, quotquot sint, in residuo assis heredes fiūt. asse antē toto distributo, qui sine partibus scripti sunt, semissem hereditatis consequuntur.

Si plures instituantur hæredes: ita demū in hoc casu partiū distributio e necessaria est, si nolit testator eos ex æquis partibus f hrdes eē: satis. n. constat, nullis partib. nominatis, ex æquis partib. eos hæredes esse. Partib. aūt in quorundam personis expressis, si qs alius sine parte nominatus erit: si qdē aliqua pars assi deerit, ex ea parte hæres fit. g Et si plures sine parte scripti sunt: omnes in eandem partem concurrūt. Si verò totus as, completus sit: ij, qui nominatim expressas partes habent, in dimidiam partē h vocantur, i & ille, vel illi omnes k in alteram dimidiam. Nec interest, l primus, an medius, an nouissimus, sine parte hæres scriptus sit. ea. n. pars data intelligitur, q̄ vacat.

Pars hereditatis per testatorem non distributa accrescit heredibus pro portionibus hereditarys. Item econtra, si testator plus distribuit, quam sit in hereditate: tunc enim cuilibet heredum decrescit pro rata. Are.

e Distributio. Id est, assignatio partium: quam scilicet partem velit testator quemlibet habere.

f Ex æquis partib⁹. Facit. ff. eod. l. quoties. §. heredes.

c Nisi sit miles. Nam miles bene potest pro parte testatus decedere, & pro parte intestatus: vt C. dę test. milita. l. ij.

d Quotcunq; . Et facit ff eod l. interdum. §. paterfamilias. & l. seq. vsque ad l. ex facto.

Si plures. CASVS. Dñe, pone q aliqs plures instituit hæredes: nunqd necesse est. q testator exprimas partes in quib. eos instituit? Rñ. q non: nisi voluarit eos ex disparib. partibus hęredes eē. Si. n. plures hæredes instituuntur: ita demum necessaria est partiū distributio, si noluerit testator hæredes institutos es æqualib. portionib. succedere. Satis. n. manifestum est, q si eos simpliciter instituat, partibus hęreditatis in institutione non expressis: omnes institutos ex ęqualibus portionib⁹ hęredes esse intelligendum est. Sed pone, q testator quosdam instituit in certis portionibus, puta Titium in triente, & Mæuium in sextante: & postea Semproniū instituit simpliciter, nulla portiōe in eius persona expressa: dicas mihi. quid iuris erit in casu isto? Ad hoc rñ. Amice. si plures instituant certis partibus in quorundā psonis expressis: & aliquis postea siue parte institutus fuerit: ille, q sine parte institut⁹ est: si aliqua pars assi deest, ex ea parte institut⁹ itelligit. vnde in

g Hęres fit. Eadem est ratio in dupondio: vt ff. eod. l. item quod Sabinus. & ĩ. eo. §. & si plures Item est hoc verum, si testator non ignorat: vt ff. eo. l. quo loco. §. j. quæ est contra. Accur.

h In dimidiam partē. Aliter est si asse expleto scripsit. ex reliqua parte hæres esto. tūc. n. cum nihil reliquum sit, ex nulla parte hæres institutus est: vt ff. eo. l. itē quod Sabinus. §. vnde. versi. sed si asse. Accu.

i Vocantur. Scilicet illi, qui erant instituti in tota hæreditate partibus expressis.

k Omnes. Qui erant instituti sine partibus. Accur.

l Nec interest. Hæc refertur non ad proximum casum, sed ad superiorem, scilicet qn pars vacat: idē est in secundo: sed non haberet locum ratio q̄ redditur. Ea enim &c. vel dic q ad prox. §. & statim cum sic fit institutio, intelligitur pars vacate: & facit ad hoc ff. eo. l. quo loco. j. respon.

Videamus. CASVS. Domine, iam video quid iuris est, quando aliqua pars deest assi, & aliquis instituitur sine parte, sed pona, quòd aliqua pars prævalet: & nemo sit institutus sine parte: vt in tali exemplo: testator instituit Publium in quadrante: & Mænium in alio quadrante: & Titium in quadrante, & ita tres instituit ex quattuor partibus,

Videamus, [a] si pars aliqua vacet, nec tñ qsquam sine parte sit hæres institutus, quid iuris sit: veluti si tres ex quartis partibus hæredes scripti sunt. Et cõstat vacantẽ partẽ singulis tacite pro hḗditaria parte accedere: & perinde haberi acsi ex tertijs partibus hḗdes scripti essent: Et ex diuerso, si plures hæredes scripti in portionibus sint: tacitè singulis decrescere: vt si (verbi gratia) quatuor ex tertijs partib⁹ hḗdes scripti sint: perinde habeantur, acsi vnusquisq; ex quarta parte scriptus hæres fuisset.

Si plures unciæ, quã xij. sint distributæ, & alius sit institutus sine parte, fit trãsitus ad dupõdium. Arc.

Annota, dupondium appellari hæreditatem in 24. uncias distributam: quasi duo pondo, i. duo asses, sic in tripondio dicito.

Et si plures unciæ, quã duodecim distributę sint: is, qui sine parte institut⁹ est, qđ dupõdio [b] deest, habebit. Idẽque erit, [c] si dupondius expletus sit, quæ oẽs partes ad assem postea reuocanẽ, [d] quãuis sint plurium vnciarũ.

Hæres potest institui purè, & sub conditione, non autem ex certo tempore, vel ad certum tempus. Si tamẽ sic instituatur, valet institutio tanquam pura, vitiata tali adiectione.

Hæres purè, & sub cõditione institui põt: ex certo tẽpore, [e] † aut ad certũ tẽpus † non põt: veluti, Post quinquenniũ, quàm moriar: vel, ex calendis illis: vel, vsque ad calẽdas illas hæres esto. Denique diẽ adiectum haberi pro superuacuo placet: & perinde esse, acsi purè hæres institutus esset.

Impossibilis cõditio adiecta institutioni, legato, vel fideicommisso vitiatur, dispositione pura remanente.

bus mõ manifeste liquet. q quarta pars hḗditatis vacat. dicatis mihi quid iuris est i casu isto? Ad hoc rñ. Amice, si tres ex quartis partib. hęredes instituti sunt: in hoc casu constat, vacantem partẽ singulis tacita volũtate testatoris ꝑ hęreditaria portione accedere: & pinde erit, acsi ab initio singuli ex certis portionib. fuissẽt instituti. Idẽ iuris erit i casu cõuerso. Nã si plures in portionib. instituti fuerit, singulis pro hęreditarijs portiõib. decrescere: vt puta si tuus i certis portionib. instituti sũt. nã si testator P. instituit in triẽte & Mæuium in alio triẽte, & Titium in alio triẽte, & Caiũ in alio triẽte, i hoc casu perinde erit. acsi vnusq;sq. in quadrãte institut⁹ fuisset. Et hæc dicũtur vsq; ad illum §. & si plures vnciæ. Fran.

[a] Videamus. vt ff. eo. l. interdum. §. paterfamilias. vsq; in finem legis.

Et si plures vncię

CASVS Quidã instituit P. in semissẽ, & M. in bessẽ, & ita plures vnciæ, quam duodecim sunt distributæ. & postea instituit Titium sine parte. mõ qro qd iuris sit in hoc casu Ad hoc rñ. Amice si plures vnciæ, quàm duodecim à testatore distributę sũt, & postea aliquis sine parte institutus fuerit: in hoc casu ad dupondium transeundũ erit: & q institutus est sine parte, quod deest dupondio habebit. & idẽ iuris est si dupondi⁹ fuerit completus: nam tunc transeundum est, ad tripondium. & sic deinceps: nec propter hoc augetur hęreditas, licet in plures vncias distribuatẽ: qa omnes partes distributę postea ad assem reuocanẽ. quã uis sint plurium vnciarum Et hęc dicuntur vsq; ad illum §. hæres & purè. Fran.

[b] Dupondio Dicitur autẽ dupondium, pondus, siue hæreditas in xxiiij. vncias diuisa. sic n pondus dr as quæ in xij. diuiditur: & tripondiũ quod in xxxvj. & quadripondium, quod in xlviij. & sic de singulis.

[c] Idemq; erit. Idest, quod dixim⁹ si quis expleto asse fuit institutus hæres, in dimidiũ vocaẽ: vel non expleto asse i vacantẽ partẽ vocaẽ. vt s. eo. §. partibus autẽ. vel transcendentia in vacantem vsq, ad dupondium. vt s. ꝓx tñso. Idem est etiam si dupondius fit expletus. Sed ȝ. ff. eod. l. item quod Sabinus. in fin. l. vbi dicit, expleto dupondio institutum non habere partem vacantẽ vsque ad tripondiũ. Sed certè, imò dicit. q si: si rectè illa litera intelligitur: & ita concordat. Item videtur cõtra ff. eod. l ex vncijs vj. Sed certe. & illa est concordantia, si rectè ibi fiat cõputatio vnciarum Sed magis videtur contra. C. leg. l. cum qđ. vbi dicit. nõ fieri transitum ad dupondiũ. vel tripondium: sed tñ videẽ adimi primo, quantũ cõfertur secundo. Sed distingue, aut voluit testator excedere assem, vel dupõdium: quod põt. vt s. eo. §. non aũt. & ita hic intelligiẽ. Aut noluit: & tunc habeat locum lex contraria Item & tunc quãdo dubium est, similiter locum habeat l. cum quęstio. q̃ est ɔtra. Alij dicũt hanc corrigi per illam. Accur.

ADDITIO. Aduerte diligenter, q si nominati assẽ expleuit, vt transita ad dupõdium. aliàs non, vt l qui nõ militabat §. filijs. ff. a. Et de effectu an fiat transitus ad dupondium, vel non. vide Io. Fab. hic, qui infert q si Papa ex certa scientia prouideat duobus de eadem ꝓbenda: ꝓ vterq; admittaẽ extra. de rescript ca. duobus in si. lib. vj.

[d] Reuocantur. Hæreditas enim non ideo augetur. q in plures diuiditur vncias, sicut nec libra, licet per solidũ, vel alium numerum diuidaẽ: & ideo quotam partẽ quis debet habere in dupõdio. tot potest partem habere de asse. vt hic & ff. eod l. ex vncijs.

Hæres. CASVS. Domine, quidam instituit hæredem sub conditione, nunquid valet talis institutio? Et respon q sic. Nam hæres purè, & sub conditione institui põt: ex certo tñ tempore, vel vsque certum tempus non potest institui: veluti si quis ita instituerit Titium post quinquẽnium quam moriar, hæredem instituo. In hoc enim casu nõ valet institutio eo mõ quo facta est. Dies. n. in institutiõe adiectus ꝓ superuacuo, siue pro non adiecto habebitur: & perinde erit, acsi Titi⁹ purè & sine diei adiectione institutus fuisset. Et hæc dicunẽ vsque ad illum § impossibilis conditio Franc.

[e] Ex certo tempore. Sed in diem Incertum quis potest institui hæres, puta cum ipse poterit capere ex testõ, vel cum ipse morietur: vel cum Titius morietur: vt ff. eo. l. in tẽpus & l qui filio. primo tñ & ff. de lib. & posthu. l. filius à patre primo tñso & C. e. l. extraneum. Miles autem potest etiam extraneum ex certo tempore, vel in certum tempus instituere: vt ff. de militari testamento. l miles & facit ad hunc §. ff. eodem l. hæreditas, argumentum tamen est contra ff de reg. iuris l actus. sed ibi non loquitur de hoc actu, scilicet factionis testamenti vnde interpretandum est. vt magis valeat quàm pereat: vt ff. de legat. 2. quoties.

Impossibilis. CASVS. Quidam Titium hæredem sic insti-

Dupondiũ Pondus. Tripondium Quadripondiũ.

[a] Hęc gl. diuidiẽ i quatuor partes. In prima de clarat. In secũda format vnũ ɔtriũ ad istum vers. Idẽque. & soluit. In tertia format aliũ ɔtrium nõ ad istum versic. sed ad versic. sed & si plures. ꝓximè precedentem. In quarta format aliud ɔtriũ. qđ ptest esse ad vtrunque versũ.

† Rõ. qa qđ nõ recipie diuisionẽ i re. nec i tpe. sed hḗditas nõ recipit diuisionẽ in re. qa nõ põt qs decedeẽ partim testatus, & partim intestatus, ergo nec in tpa. sm Por. Egid. Per.

† Rõ. qa impossibile est, vt q fuit semel hæres, desinat esse hæres. sm Nic. Egid. Per.

† Qđ est verum qñ capacitas est respectu hæredis cũ: secus si esset respectu testatoris: vt in pupillo, q̃ quo vide Ang. hic.

1 Et ista i possibilitas aliqñ ponit in dispōe: & tūc si fit circa substantialia semp vitiat, si circa accidētalia, i vltimis volūtatibus vitiat. idē i §ctib. hoc az si & i iudicijs si à principio iuerat, saltē vbi iudex ea nō exeqssit. Aliqñ ponit in ɔdōe: & tūc i ɔ̄ctib. vitiatur, i iudicijs, vt arbitrijs vide ar sententiam. Cōditio ē triplex. Hæc est gl. diabolica scdm Pet. fab. Angel. & Roc. quia vbi sunt plures cōditiones i institōne debēt oēs obseruari. Egi. P. 2 Qd ē ve ruꝫ i legatis. sed in institōnib. vt q prio ti q extite rit: vt d. l. si plures. & ibi ocasu pōt verificari gl. procedens. † Laudat thā Trāgllo Cæsar Augustus hoc sole q i- gnorāt testamen ta sibi de lata nunquā agno vitit. 4 Nā oēs

fit instituit, Titium hæredem instituo, si cœlū digito tetigerit, quo à vobis, vtrū valeat institutio ista i rñdet q sic. Nam in hoc casu impossibilis conditio nō vitiat, sed vitiat. & institutio p pura hr. Impossibilis enim ɔditio in institutionib. & legatis, & fideicommissarijs libertatib. adiecta, p non scripta habet, & proinde est, ac si nulla conditio fuisset apposita. Sed pone, quidā instituit hæredem sub pluribus conditionibus. nunquid oportet omnes conditiones adimpleri ante, quàm possit adire? Ad hoc rñ. Amice, si plures istitutioni adscriptę sunt cōditiones, distingue vtrū per coniunctionem copulatiuam, vel disiūctiuam illæ conditiones sunt appositæ. nā si p ɔiunctionē copulatiuā, vt puta si illud, & illud factum fuerit, Titiū hęredem instituo: necesse habet hēs in hoc casu omnes conditiones adimplere. Si verò sub disiūctiua ɔiunctione plures ɔditiones appositæ sunt, vt puta si illud, aut illud factum fuerit, Titiū necessarium meum hæredem instituo, i hoc casu tm̄ alteri obtēperare satis est.

Impossibilis cōdō [a] i isti tutiōib. & legatis, necnō i fideicōmissis & libertatib. p nō scripta [b] habet.

Ad veritatē copulatiuæ requiritur implemētum vtriusq; partis. Ad veritatē verò alternatiuæ sufficit verificatio alterius.

Si plures cōdōnes in istitutionib. adscriptę sunt: si qdē cōiunctim, vtputa, Si illud & illud factū fuerit, oīb. parēdū est: [c] si separatim, [d] veluti, Si illud aut illđ factū erit, cuilibet cōdōni obtēperari satis ē.

Etiam penitus ignotus, et quem testator nunquam vidit, potest institui. Ar.

Ij, quos nūquā testator vidit, hrdes īstitui pñt: veluti, si fratris filios [e] peregrinātes, [f] ignorās q eēnt, hrdes istituerit. Ignorātia.n. testātis inutilē institutionem non facit. †

Et hæc dicuntur vsque ad illum §.ij. quos nūquam Franc. de Aretio.

a Impossibilis ɔditio. Trib. modis pōt dici ɔditio impossibilis. Vel de natura: vt si cęlū digito tetigeris, hęres esto: vt ĩ. de inut. stip. § si impossibilis. 1 item de iure: vt si patrem ab hostib. non redemeris, vel similis. nam hoc facere nos nō posse p̄sumit ius: vt ff. de condit. instit. l. conditiones. & l. filius. & in his duab. habet locum iste §. impossibilis. Item de facto: vt si mōtem aureū dederis, hæres esto. Et hoc casu nō valet institutio, vel libertas. cū nec animus dādi fuerit iuris p̄sumptione: vt ff. de sta. lib. l. cū hęres. §. j. Item est quædā quarta impossibilitas pp perplexitatem, quæ vitiat: vt hæc, si Titius hæres erit, Seius hæres esto: vt ff. de conditio. instit. l. si Titius. quæ l. est huic contra. Sed certe hic de impossibilitate naturæ dicit: vt ĩ. de inuti. sti. §. si impossibilis. Sed certè idē vt in primis duabus, q vitietur institutio: vt ĩ. de legatis. §. fin. in gl. impossibilia. quæ est contra. Sed solue, vt ibi. Item facit. ff. de lega. j. l. si mihi. § j. & ff. de condi. insti. l. j. Accur.

b Pro non scripta. Sed cur secus in ɔ̄ctibus, vbi vitiat contractum impossibilitas: vt ĩ. de inuti. stip. §. si impossibilis, & ff. de act. & obl. l. non solū? Respon. hoc solum est fauore vltimæ voluntatis.

c Parendum est. Si sit potestatiua, vt hæc, si decem dederis. vel mista, vt si iueris Romam, vt ff. eo. l. iuus quoque. §. puto generaliter. si autem casualis, tūc sufficit primam existere, vt ff. de condi. inst. l. si plures institutiones. Accursius.

d Si separatim. i. sub disiunctiua ɔiunctione. Idem in legato seruat, quod hic in institutiōe dr. Sed si in diuersis partib. testamenti inserer, nouissimæ debet obtemperari. 2 Sed in libertate directa cuilibet obtemperari sufficit: vt ff. de condi. & demō. l. si sub diuersis in fideicōmissaria nouissimæ 1 vt ff. de ɔdi. & demō. l. p fideicōmissum. & l qđ traditū. fm Io. Et facit ad hūc §. ff. de verb. oblig. l. si ita quis stipuletur.

TITVLVS XV.

DE VVLGARI substitutione.

Potest quis plures gradus heredum facere, et in subsidium substituere seruū necessarium heredē. Est autem substitutio, vt Accur. & interpretes, eo. tit. ff. in tit. definiunt, secunda conditionalis institutio. vulgaris autem substitutio, de qua hoc tit. disseritur, vt ex dictis scribentium in l. 1. ff. eod. colligere est, sic potest definiri: substitutio vulgaris est directa substitutio, in locum prioris institutionis effectum non sortientis facta, quæ à quolibet, & cuilibet fieri potest, nihil specialitatis habens.

Potest † autē quis in testa-

Ij, quos. CASVS. Dñe, qdam instituit quosdā sibi ignotos hrdes. nunqd valet talis institutio? Et rñ. q sic. Nā ij quos nūquā vidit testator hrdes istitui pñt, veluti si aliqs fratris sui filios peregrinātes hrdes instituit: nō iō impedit institutio, si testator ignorauerit q eēnt: ignorātia. n. testatoris inutilē instōnē non facit. Et hæc dicūtur vsq; in fi. tit. Frāc. de Are.

e Fratris filios. Vel ēt suos seruos, vel quēcunq; aliū: vt C. eod. l. extraneum.

f Peregrinantes. Aliàs peregrinos i. puta quia visitant limina sancti Iacobi, vel sācti Petri. aliud si esset peregrinus i. deportatus, tunc eīn institui non pōt, vt C. eo. l. j. quæ est huic contra. & ff. eo. l. sed & si in cōditione. § solenius. Item sunt & alij qui non possunt institui hæredes, vel habere commodum ex testamento, quos no. ĩ. de leg. §. legati.

hēs post primū dr secundus fm Boe. in topic. Plin. lib. vij. c. v. ex sula Masurij iurisco. ibi secundo hærede l. agente. gl. i tit. ff. e. & C. de seců. nuper. tex. in l. si filius q. i princ. in ver. ex secundis. ff. eo. Sueton. tñ in Clau. c. de fauore eius, vocat tertios hęredes secundo loco substitutos. Egi. Per. De forma huius substōnis vulgaris hr in glo. in c. Raynu. super versi. litetis. post prin. glo. ex. de testa & vlt. volunt. ✠ Differūt tñ, qa substitutus i recerta p verbum cōe nūquam trahit ad totū: ve l. cogi. §. qualiter. ff. ad Treb. nisi esset substitutus i quota alio nō existente hrde .. secus aūt ē in institutione, vt l. j. §. si ex fundo. ff. de hęred. inst. Ang.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

Suprà dictum est de institutionibus primis, vt suprà eo. ti. §. 1. Nunc de secūdis, quæ substitutiones dicuntur, siue primo gradu fiant, siue alio, vt infra eod. in prin. Et quia vulgaris est magis communis, quia & à quolibet, & cuilibet fieri potest, ideo de ea vulgari præmittit. Accursius.

Potest. Totus iste tit. diuidit in quatuor partes, primo ponit, q cuilibet liberū est facere pluralitatē graduū hęredū Secūdo q loco vnius istituti possunt plures substitui, & ecōtra. Tertio qñ partes sūt in institutione expressæ. & nō i substitutione. Quarto, qñ seruus alienus, vt paterfamilias instituit. Secūda ibi. Et plures. Tertia ibi, Et si ex disparibus. Quarta ibi, Si seruum. Et nota, quòd istud principium tex. cum § j. habetur ferè sub eadem forma verborum in l. potest. ff. de vulg & pupil. substi. CASVS. Domine vos vultis tractare de substitutione vulgari, dicatis ergo mihi qualiter fit vulgaris substitutio? Ad hoc resp. Amice, testator in testamento potest facere plures gradus hæredum vnde hoc modo habet fieri

vulga. subst. veluti, si testator primo ita instituat, P. hæredem instituo: & si P. heres nō erit, M. ei substituo: & si M. non erit hæres, Ti. ei substituo: & sic deinceps inquantū testator voluerit, substituere pōt. p negatiua verba gradus substitutionis multiplicādo. & nouissimo loco si habet hēreditatē suspectā, seruū suum pōt hæredem de necessitate substituere: vt si fortè oēs alij hēreditatē repudiauerint saltem seruū in subsidium herędem necessariū habeat. Et non solum vnus in locum vnius substitui pōt sed ēt plures in locū vnius substitui possunt: & etiā ipsi hæredes instituti inuicē substitui possunt, & vnus in locū plurium substitui p̄t: veluti si testator ita dixerit, P. & M. hæredes instituo, & eos sibi inuicē substituo. nam in hoc casu tacitè vulgariter, alter alteri itelligit̄ substitut⁹. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. & si ex disparibus. Franciscus de Areno.

Abundant, substituere potest.

Hic tex. non negat seruo substitui posse, licet dicat vltimo loco institui, q̄a verbū pōt, nō inducit necessitatē. l. j. C. quāo & qū. l. non quie quid. ff. d iud. Egid. Per.

mēto [a] suo plures gradus [b] hēredū facere: vt puta, Si ille hēs nō erit, ille heres esto, & deinceps in quātum [c] velit testator substituere [d] pōt, [*] vt nouissimo [e] loco i subsidiū vel [f] seruū necessariū hēdē instituere [†] possit.

Possunt plures in locum vnius, & vnus in locum plurium, & singuli singulis, vel omnes inuicē substitui. Aret.

Et plures in vnius locū p̄nt substitui: vel vnus [g] in pluriū, vel singuli i singulorū, vel inuicē [h] ipsi, [i] q̄ hēdes instituti sunt.

Quem testator instituendo prædilexit: eū et substituēdo prædilexisse creditur: ideo hæredes ex disparibus partibus instituti, et inuicē simpliciter substi-

[a] In testamento. In alia autem voluntate, quam in testamēto: vt in codicillis, vel aliqua alia, non fit. s. huiusmodi substitutio, vt directò valeat, sicut nec institutio fieri pōt. vt j. de codi. §. pen. & C. de eod l. hæreditatem. [1] fit sn in codicillis ex certa scientia, vt p fideicōmissum saltem directò substituens per hæc verba, substituo, admittatur: vt ff. ad Treb. l. Scæuola respon nisi testator putaret se facere testamentum, & facere codicillos non destinasset, licet posset Nam tunc & substitutus in his, nec directò, nec per fideicommissum admitteretur, licet posset: vt C. de coll. l. h. §. fi. § illud quoque. & facit ff. eodem. l. potest. Accursius.

[b] Gradus. Ad similitudinem enim graduum sic dicunt, qui faciūt scalas. sic & dicitur gradus cōsang. vt ff. de grad. l. iurisconsultus. §. gradus.

[c] Inquantum. idest, quot.

[d] Substituere. Scilicet potest.

[e] Nouissimo. Idest, vltimo, sic j. de sus. tu. §. nouissime. Sed nunquid in alio nisi in vltimo fieri p̄t? Respon. non, cum. n. ipse seruus omnino esse hæres cōpellatur. vt hic subijcit, & j. de hær. quali. & dif. §. j. patet alium, qui esset ei substitutus, nō admitti. vt C. eo. de impub & ali. substi. l. post aditam. Accursi.

ADDITIO. Et sic licet datio substituti vulgaris tollat suitatem in filio, non tamē tollet necessitatem in seruo, & intelligitur tunc collista substitutio in casu impotentiæ. Ang.

[f] Vel. Pro saltem.

[g] Vel unus. Scilicet substitui pōt in locū plurium.

[h] Inuicem. Sic j. eo. j. §. substitutus. & p talia verba fit substitutio compendiosa.

[i] ipsi. Scilicet possunt substitui.

Et si ex disparib⁹. CASVS. Quidā fecit testamentum, & in testamento suo instituit tres hæredes ex

Nec ex hæredatio, & ex sfrtis i dubio testatori, siue ipsis aūt codicillari voluisse p̄sumit l. illā. §. ita ctari. ff. de sue. eo. & est gl. singularis in verbis ei nilibus. ff. eo.

Pro saltē, & quot alijs modis ponat̄ Mand. in Gl. Facul. §. Acta. in ver. vel vicesegentē.

disparib⁹ partib. puta P. in sex vncias, M. in quatuor & Titium in duas: & postea adiecit, vos inuicē substituo: & nullas partes in substitutiōe expressit. mortuo testatore, P. in sex vnciat institut⁹ ante, quā adiret, decessit: vel forte vnus portionē suam repudiauit. modo quęro in quas portiones substituti P. debeāt succedere? Ad hoc respō Amice, si ex disparibus partib. hęredes institutos testator inuicem substituerit, & nullā mentionem partium in substitutiōe fecerit easdem partes videtur i substitutione dedisse, quas i institutione expressit, & ita diu⁹ Pius rescrēpsit: vnde dico tibi, q̄ in casu proposito M. institutus i quatuor vncias, quatuor vncias ex institutione habebit, & Titius institut⁹ i duas, ex substiōne ad duas sibi vocabitur. Eodem enim modo, quo eos testator dilexit in institutiōe, videtur eos in substitutione dilexisse. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Sed si instituto. Franci.

tuti ex iisdem portionibus substituti cēsentur, ex quibus instituti fuerunt.

Et si ex disparib. partib. [k] hēdes scriptos inuicē substituerit, & nullā mentionē partiū in substitutione habuerit, [l] eas vr̄ in substitutione partes dedisse, quas in institutione expressit, [l] & ita diuus Pius rescripsit.

Si institutus fuerit cohæredi substitutus, & deinum tertius substituto, substitutus admittitur ad partes vtriusq; neutro institutorum adeūte. Aret.

Sed si instituto hæredi [m] & cohēdi suo [n] substituto dato, [*] alī⁹ [o] substitut⁹ fuerit: diui Seuerus & Antonin⁹ sine distinctiōe [p] rescripserūt, ad vtrāq; partē substitutū admitti.

Aliàs fecerit.

Aliàs, Instituto hęredi cohæcēde substituto da to &c.

[k] Disparibus partibus Puta vnum in sex vncias, alium in quatuor, aliū in duas institutū ponas. nā si non adeat institutus in sex vncias, quatuor accrescunt habenti quatuor, & duę habēti duas vt hic, & ff. eod. l. si in testamento. & l. si plures: & C. eod l. j.

[l] Expressit. Contra. ff. ad Trebel. l. quoties. & l. non nunquam. sed hic loquitur, cum non expressit propria nomina, [3] nec pecuniam ex æquis partibus substituto dare iussit.

Sed si instituto. CASVS. Quidam fecit testamentum, & in testamento suo Titium & Seium hæredes instituit & postea adiecit, si Titius hęres non erit, Seium cohæredem suum substituo: & si Seius hæres non erit, Męuium substituo. Mortuo testatore, Titius primo repudiauit. Seius secundo, modo Mæuius qui fuit substitut⁹ Seij, vult admitti ex substitutione, modo vertitur quęstio, vtrum debeat admitti Mæuius ad totam hæreditatem, vel ad partē demidiam? Et certe respondet, quòd ad vtranq; partem admittitur. & ita diui Seuerus, & Antoninus, in hoc casu requisiti, sine distinctione rescripserūt. Et hæc dicuntur vsque ad §. si seruum alienum. Franciscus de Aret.

Sed si instituto. CASVS. Titius, & Seius instituti sunt hæredes: & Titio Seius substitutus. & Seio fuit substitutus Mæuius. primo Titius, secundo Sei⁹ repudiauit: admittitur Mæuius in partem vtriusq; hæredis, vt hic, & ff. eodem. l. si Titius. & l. cohæredi. in prin. Accursius.

[m] Hæredi Scilicet Seio.

[n] Cohæredi suo. Scilicet Titio.

[o] Alius. Scilicet Męuius.

[p] Sine distinctiōe. Scilicet ordinis pupillaris: vel vulgaris

[3] Scilicet ipsos substitutos, q̄a tūc admitterēt̄ pro virili. idem si appellatiuo q̄si sic fuisset appareret de voluntate testatoris. vt l. verū. §. fi. ff. de re. du. q̄d aūt si aliquos proprijs, aliquos appellatiuis vel oēs simul vtrisq; nominibus appellauerit, & q̄d si aliquis fuerint substitutione p̄dicti, & vn⁹ separatus vide hic Ang.

Vulgariter substitutus alieno seruo, quem testator liberum opinabatur, quãuis domini iussu seruus hæreditatē adierit, ad partem hæreditatis admittitur: qualis aũt sit horum verborũ, si hæres non erit, ĩterpretatio, hic traditur.

Si seruum alienum, quis patrēfamilias [a] arbitratus hæredē scripserit: & si hæres non esset Mæuium ei substituerit, isq; seruus iussu [b] dñi adierit hæreditatem: Mæuius substitutus, in partem [c] admittitur. Illa enim verba, [d] Si hæres non erit, [e] in eo quidē, quem alieno iuri subiectum esse testator scit, [f]

garis substitutionis, quasi dicat nõ distinguit, si fuerit pupillaris vel vulgaris substitutio. & q̃ fuerit primo facta, vel institutio, vel substitutio: & idẽo vulgari. Sed hanc reprobant qdã: qa debet ibi esse ordo: vt primo principalis institutio, & postea substitutio fiat: vt ff. de vulga. & pupi, substit. l. aj. §. prius. Sed certè ille §. prius. corrigitur per seq. §. vsque in fi. o. dictæ legis. Sed ego reprobo t quia nõ est hæc huius literæ intentio, sed hęc, quia sic fuit de facto, quòd non distinxerũt, cum ab eis quæreretur. Est tamen distinguendũ à nobis., sicut & aliàs. ff. de iud. l. non põt. in fi. & de postulao. l. Imperator. in fi. gl. l. j. Item non dicitur hic de pupillari. sed de vulgari tantũ: vt patet ex serie tit. per t quod etiã reprobatur superior sententia, i qa in priu. gl. fuit dictum, secundum quosdam non distinguitur, an fuerit pupillaris, an vulgaris substitutio. Distingue ergo, vtrum institutus adierit, vel cohæres, vel ambo, vel nullus. si enim vterque adiuit, substitutus repellitur. si cohæres tantũ, s. Seius, idẽ, quia Mæuius repellitur. Itẽ si neuter, habet locũ qđ hic dicit, s. q̃ Męuius habet totum si autem Titius tantum, s. primus hæres adeat, & Seius non, in partẽ repellitur, s. Mæuius. nam in partẽ repellitur quam adijt Titius: vt C. e. l. post aditã & ff. de vulg sub. l. qui habebat filiom. j. respon.

[Marg.: a Et sea tantũ procedit iste tex. idẽ in casu suo vbi. s. cohæredi substituto ẽ facta substitutio. tũc.n. quanis p ius accrescendi haberet substitut⁹ par tẽ illius cui non fuit substitut⁹, tũ nulla ta ir in eo facta distin ctiõe hoc ẽ diuisio ne. tã habebit iurẽ substitutionis. & hac fuit forte mẽs istius litere: secus si esset ĩ pupillari, vel aliàs vbi ius accrescendi locũ habere non posset: vt per doct. hic.]

Si seruum alienum. CASVS. Quidam fecit testamẽtũ, & in testamẽto suo seruum P. quẽ credebat liberum hoĩem, hæredem instituit, & postea adiecit, & si institutus hæres nõ erit. Mæuiom ei substituo. mortuo testatore apparuit, quòd ille quẽ testator errore deceptus credebat fuisse liberũ, & tanquã liberum hæredem instituit, seruus erat P. & ita iussus, P. domini adiuit hæreditatẽ, qui eã dicebat sibi acquisitam: ex aduerso Mæuius substitutus viriliter se P. opponebat, & allegabat in hunc modũ. Ego dñe P. dico, q̃ per aditionẽ serui tui in casu isto nõ potest tibi acquiri hæreditas: quia testator errore deceptus credebat liberũ seruũ tuũ, que sibi hæredẽ instituit: vnde cum ĩ rei veritate nõ tenuerit institutio facta: idẽ deficiente institutione, dico me ex substitutione ad totam hæreditatem admittendũ, & te omnino repellendũ. Sed in cõtrariũ P. videbatur sibi posse defendere hæreditatẽ, in hunc modũ allegando cõtrar. dicens: Domine Mæui, ego dico, q̃ veritas p̃ferenda est opinioni. vnde cũ in veritate seruus meus fuerit institutus, & si hæres nõ esset, tu ei futurus eras substitutus, & ipse seruus iussu meo adierit hanc hẽditatẽ, mihi per traditionẽ totã hæreditatẽ acquisiuit: & vulgaris substit. expirauit: & sic ea virtute vulga. substi. nihil iuris ĩ hac hęreditate poteris vendicare, cũ aditione substitutio penitus sit extincta, & ita magis crescebat cõtentio inter P. dominum serui instituti & Męuiũ substitutum: & ideo supplicauit impe. dicens, pro Deo domine, si placet terminetis istã contentionẽ, & dicatis quid iuris est in casu isto p̄posito? Ad hoc Rñ. Amice, siquis alienũ seruũ patrẽf. arbitratus hæredẽ instituerit, & si hęres nõ esset, Mæuiũ substituerit: licet iste seruus p errorẽ institutus, iussu domini adierit hęreditatẽ, nõ tamẽ substitutio vulg penitus euanuit: imò Męuius vulgariter substitutus ĩ partẽ hæreditatis acquirẽ admittẽd⁹ est. Sed dñe, qualiter respõ. ad allegationes hinciode p̄positas? Ad hoc respõ Amice, Allegatio domini pro seruo institutõ, locum hẽt in eo seruo quem testator sciens esse seruũ. hæredem constituit. Illa. n. verba. q̃ ponuntur in vulgari, Sed si hæres nõ erit, in eo, quẽ testator in rei veritate scit esse seruum, intelliguntur, si neq; ipse seruus institutus acquisierit sibi hæreditatẽ, neq; domino p̄senti, neq; futuro: quia tunc demum admittit substitutus, si in hoc casu prius ignorabat ipsum esse seruum: & ita non omnino obtinet allegatio domini. Allegatio vero Męuij substituti locum habet in eo seruo quẽ testator sciẽs hominẽ liberũ instituit, & vulgariter substituit. Ista enim verba, s. si hẽs non erit, in eo seruo, quẽ testator scit esse patremf. hoc significat, si neq; ipse sibi acquirit hẽditatẽ: neq; illi, cuius iuri postea subiectus erit: tunc. n. deinũ ad hęreditatẽ admittit substitutus, sed certe secus erat in casu proposito. nã testator credebat ipsum esse liberum, & in rei veritate seruus fuit: vnde nõ est mirũ, si aliud ĩ j. rñ. quã in ij. vel iij. statutũ sit. Nec videatur alicui nos aliqd durũ in hoc casu statuisse. Nã ita Tiberius Cæsar in persona Parth. serui sui quondã à testatore per errorem instituti cõstituit. Franc. de Aret.

[a] Patremfamilias. Idest, liberum hominem. Accur.

ADDITIO. hoc verum, nisi error esset in ea personę qualitate, q̃ p̄sumeretur causa finalis ipsius institutionis, puta in cõsanguinitate: vt l. si pater. C. de hæred. institu Ange.

[b] Iussu. Quem iussum necessariò oportet p̃cedere. vt ff. de acquir. hęr. l. siquis mihi §. iussum.

[c] In partem. Sed in quam? Respond. hæreditas in duas partes diuidit. & iterũ vnus semis diuiditur in duas partes, q̃ sunt duæ quartę totius: & vnam harũ particularũ habet dominus instituti, aliã substitut⁹: vt ff. de hær. instit. l. si paterfa. ĩ fi. Sed de alio semisse quid erit? Respon. quidã, quòd substitutus habet, inspecta opinione testantis. s. qui credit institutũ liberũ fuisse: & ita p cõsequẽs credit substitutũ admitti, si hæreditatẽ sibi institutus non acquisierit. vel alij, cuius iuri postea subiect⁹ foret: vt in fi. huius §. ergo si aliquod istorũ duorũ nõ contingit, debet habere substitutus scd'm opinionẽ testãtis totã hæreditatẽ: sed quia nõ erat liber, vt testator credidit. de æquitate datur dño ipsius quarta hęreditatis, & facit p̄ hoc illud generale opinionẽ cõsiderandã: vt ff. pro emp. l. ij. §. si à pupillo. in glo. si in re, & ff. de acqu. hę. l. is qui putat Alij dicunt, q̃ domino dat cõsiderata veritate magis, quã opinione: quia verè seruus dñi factus erat ille. q institutus fuit: qđ verius esse vr, veritate magis attẽta, vnde facit & illud generale, veritatem spectandam: vt ĩ. de leg. §. si quis rem. Accu. — *Opinio non sit veritati anteponenda.*

ADDITIO. Dic quòd vlti. opi gl. est verior. & no. glo. & doct. in d l. si paterfa. videlicet, quòd dominus serui habeat totũ alium semissem. Angel. Aret.

[d] Illa enim verba Nunc mutat casum. nã ĩ dicit, quãdo aliud arbitrabatur testator, & aliud erat. in his autem duobus responsis, q̃ sequũtur, idem est id quod arbitratur testator. Accur.

[e] Si hęres non erit. Quæ apponunt in substitutionibus vulgaribus.

[f] Testator scit. Et verũ scit. Aliàs enim non diceretur scire: nisi esset: vt ff. de aqua plu. arc. l. ij. §. item Labeo ait, cum quæritur.

sic accipiunť: si neq; ipse hr̃s erit, a neq; aliū b hr̃dē effecerit. c In eo verò, quē patrēfamilias eē arbitrať, d illud significāt: si hr̃ditatē sibi, vel ei, cuius iuri postea subiect⁹ e eē cœperit, nō adqsierit. f Idq; Tiberius ‡ Cæsar ĩ psona Parthenij serui g sui constituit. †

TITVLVS XVI.

DE PVPILLARI substitutione.

Qui liberos impuberes in suis habet sacris constitutos, non solum vulgariter, idest, si hæredes non erunt, sed et pupillariter, si hæredes fuerint, & intra pubertatē decesserint, eis substituere potest: ideo primo casu contingente substitutus sit testatoris hæres, secundo verò casu ipsi pupillo hæres efficitur.

Liberis †h suis impuberibus, quos in potestate quis habet non solum ita, vt supra diximus, i substituere potest: idest, vt si hæredes ei nō extiterint, ali⁹ sit ei hæres: sed eo amplius, vt si hæredes ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, sit eis aliquis hęres: veluti, siqs dicat hoc modo: k Titius filius meus hæres mihi esto. l Et si filius m meus hæres mihi nō erit, siue hæres n erit, & pri⁹ moriať, quàm in suā tutelā venerit, i. ante, quàm pubes o fact⁹ sit, * tūc Seius hæres esto: quo casu, p. siquidē nō extiterit hæres filius: tūc substitutus patri sit hæres. q Si vero extiterit hęres fili⁹, & ante pubertatē decesserit: ipsi filio r sit hæres substitutus. nam moribus s institutū est † vt cum eius ætatis t filij sint, in qua ipsi sibi testamētum facere non possunt, parē-

a Erit. Scilicet liber factus.
b Neq; aliū. Idest, si neq; sibi, si liber fieret, vel dño suo præsenti, vel etiam futuro quęrat.
c Effecerit. Nam tunc quando non est aliquod istorum duorum, admittitur substitutus.
d Arbitratur. Scilicet testator, subaudi, & verum arbitratur. Accur.
e Subiectus. puta quia vendidit se ad pretium participandum, vel quia dedit se in arrogationem, quod potest.
f Acquisierit. Supple ĩ litera. At in nostro casu prima, s. huius §. aliud est, & aliud arbitratur: vñ ibi in partē admittitur, vt ibi diximus. & hæc nīa distinguēdo seruauit princeps qñ seruus suus fuit institutus, & alius substitut⁹, vt hic dicit. & ff. de hæ. ist. l. & hoc Tiberius. Collige ergo talē distinctionē: quia cū hęredē aliquē īstituo. & si hæres nō erit. substituo: aut scio liberū, aut scio seruum: & tunc seruať qđ in s. cũdo, & tertio rñ. huius. §. dř. Aut puto liberū falso, cū sit seruus: & tūc subdistinguo, aut p eū volui aut nolui alium fieri hæredem: quia hoc exp̃ssi, & tūc seruatur mea volūtas: vt C. de hær. institu. l. cum proponas. in glo. pe. ibi, item no. q̃ est huic cōtraria. Aut est dubium, an volui, vel non, alium fieri hæredem per eum; & tūc seruatur quod in prin huius. §. dicitur. Si autem puto seruum, cum sit liber. hic casus indubitabilis est, s. quòd erit liber hęres.
g Serui. Scilicet īstituti. a cui fuerat alius substitutus. Nā diuisa fuit hæreditas inter Tiberium dominū serui, & inter ipsum substitutum: vt patet in l. & hoc Tiberius. ff. de hæredi. Inst.

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE.

Continuatur. Quia suprà visum est de vulgari substitutione, & quia parentes non solum vulgariter, verum etiam pupillariter liberis substituere possunt, ideo sequebatur videre de pupillari substitutione. Tore.

Liberis Torus este ti. diuidit in sex partes. Prima ponit qualiter quis possit facere pupillarē substitutionem. Secundo de exemplare substitutione cui fieri potest. Tertio redit ad pupillaris substitutionis materiam. Quarto, Quod etiam exhæredatis potest fieri illa substitutio. Quinto circa pupillarem substitutionem aliquos casus ponit, & potissimè vsque ad quam quantitatem fieri possit. Sexto, quòd maiori vel puberi, vel extraneo fieri non potest pupillaris. Secunda ibi. Qua ratione. Tertia ibi. Igitur. Quarta ibi. Non solum. Quinta ibi. Quęcunque. Sexta ibi: Extraneo. Litera in hoc titulo est planissima: ideo pone casum per teipsum.

h Liberis. Nota ex hac litera tria esse necessaria, vt pupillaris substitutio teneat. Primum, vt fit de liberis, cui substituitur. nam extraneo substitui nō potest, vt infra eod. §. extraneo. Secundum, quòd sint impuberes. nam puberibus no potest substitui: vt infra eod. §. masculo. Item tertio, quòd habeat in potestate: vt hac litera probatur p ordinem. emancipatis autem nō potest substitui: vt ff eod. l. ij. §. j. † Item est necessarium quartum quòd filij sint instituti, vel exhęredati, aliàs nullū eēt principale testamentū: vt. ĩ de exhæ. lib. in princi. & ff eo. l. j. in fi. vnde nec pupillare valeret: vt ĩ. eod. § liberis. & hæc omnia similiter in nepotibus seruātur, si non sint recasuri in sui patris potestatē: vt ff. e. l. ij. §. planè posthu. aliàs cum sint recasuri, nō valet testamentum: cū in ea causa sint, vt eorum testamenta non valeant, etiam si ipsi sint maiores.

i Ita vt supra diximus. Scilicet vulgariter supra ti. j. & hoc idem hic subijcit: vt si hęredes &c.
k Hoc modo. Hic caute no. quòd in primo ponit verba institutionis. Secūdo substitutionis vulgaris. Tertio substitutionis pupillaris. Acc.

ADDITIO Aliqui dicūt, quòd omnia sunt verba pupillaris substitutionis: q̃ etiam nō hęredi, & exhæredato fieri potest: cum hic ter. non intēdat exēplificare vulgarem. Io. Fab.

l Esto. Hęc est institutio tantum. Accur.
m Et si filius. Ecce vulgaris. Accur.
n Siue hęres. Ecce pupillaris.
o Pubes. Bene facit quòd exponit: aliàs interdū pro xiiij annis: interdum pro xv. ann. ponitur hęc oratio, cum in suā tutelā venerit. ff. de leg iij. l. cū filio.
p Quo casu. Supradicto.
q Patri sit hæres. Et sub⁹ patris habeat bona, secundūm Azon.
r Ipsi filio Et nihilominus patri: vt ff e. l. paterfamilias, & bona pupilli vndecunque q̃sita sint, habet: vt ff. eod. l. sed si plures. §. ad substitutos, nisi in duobus casibus, vt in testamento militis, & arrogatoris: vt ff: eo. l. sed si plures. §. i arrogatore. & §. ad substitutos in fin. Accur.
s Moribus. aliàs à maioribus. vt C. de impu. & ali. substi. l. humanitatis.
t Ætatis. Vt masculi ante xiiij ann. fœminæ autem ante

* Aliàs Titus. vide Alci. lib. dispunc. j. ca. ij & Catellia-nū. Cott. ĩ dictione sestim.

‡ Sic princeps pr est se iudex ĩ causa sua. cōcor. l. & hoc Tiberius. ff. de hę. inst. & sō huius sex. sit magis es vnlũ iure pĩ cipis, quā ex subtilitate iurĩ Egi. Per.

a In dubio aūt et tor nō p̃sumiť, & tunc hoc cōsistit in aio testatoris, qui nō pbať nisi ex collectis: qđ aūt in filio vel monaco insutuitis cū datiōe vulgaris quod testator ete debat esse sui iuris, vel etiam sciebat eē alieni. & an hæres primi instituti ex iure deliberandi p̃ fecaľ, an subs itutus, vide Ang. hic.

a Ista gl. nō est Accu. sed additio.

* Responsum illud vide elegāter interp̃tatum simul & emendatū per Emel. Ferretum in notis

† Forma huius pupillaris substitutionis poniť in ca. Raynuti⁹ in gl. sup vers. liberis post pri. extra de testa. Substitutio pupillaris hēt quatuor necessaria.

a Et est ratio: quia substitutiões sunt de iure ciuili sm quod emancipat⁹ hr pro extraneo: fallit eū hoc ĩ milite: vt l. miles ita. §. et hæredato. ff. de test. mill. dūmodo filius non sit ĩ ptāte aui, alias secus. l. cū filius. ff. eod. titu.

* Abdās hæc, idest antequā pubes factus sit.

† Morib⁹ aliqoid inductū eē, qđo accipiendū sit apud Iurisc. elegāter explicat Vigli⁹ in cōmentarijs suis in hūc ipsum locū.

tes eis faciant.

Quaratione pōt pater filio impuberi pupillariter substituere, eadē poterit filio furioso, aut mētecapto exēplarē substitutionē facere: itaq; sicuti pupillaris pubertate adueniente expirat, ita exēplaris furore sedato, & sanitate mētis restituta euanescit.

Quarōne excitati [a] ēt cōstitutionē [b] in nr̃o posuimus Codice, qua ꝑspectū est, vt siq mētecaptos habeāt filios, vel nepotes, vel ꝓnepotes cuiuscunq; sexus, vel grad⁹, liceat eis, etsi puberes sint, ad exemplū pupillaris substitutionis certas ꝑsonas [c] substituere, sinautē resipuerint, [d] eādē substitutionē infirmari. * & hoc ad exemplum [e] pupillaris substitutionis, q [f] postquàm pupillus adoleuerit, [g] infirmatur.

Facta pupillari substitutione, censentur duo testamenta, vel vnum duarū hereditatum. Areti.

Igiť in pupillari substōne ſm ꝑfatū modū [h] ordinata, duo [s] quodāmodo † sunt testamenta: alterū patris, alterū filij, † tanquā si ipse filius sibi hr̃dē instituisset: aut certè vnū testm̃ est duarū causarū, idest, duarū hereditatum.

Pōt pater facere substitutionē pupillarem filio separatim clausam, & signatā: et disponere quod non aperiatur viuo filio, quæ dispositio valet, etiā si nō fuerit per se ita clausa, & signata. Areti.

Sinautē qs ita formidolosus [k] sit, vt timeat, ne fili⁹ suus pupill⁹ adhuc ex eo, * ꝙ palā substitutū accepit, post obitū ei⁹ periculo īsidiarū subiaceat, [l] vulgarē qdē substōnē [m] palā facere, & i primis testamēti partib. ordinare debet. Illam aūt substi-

ante duodecim ann. ff de test. l. qua ætate. & § q̃ ma nu. non poss. §. cum ergo.

[a] Excitati. Scilicet nos Iustinianus.

[b] Constitutionem. C. de impube. & ali. substitut. l. humanitatis.

[c] Certas ꝑsona. Scilicet filios mentecaptorū, si hēant: aliàs fratres mētecaptos: [i] aliàs quoscunq; volet: vt in d. l. humanitatis, continetur.

ADDITIO.

Etiā supradictis existentibus, qui sunt spurij, vel naturales tm̃, aut etiam mentecapti. Angelus.

[d] Resipuerint. Idest, cum compotes mentis, vel sani facti fuerint.

[e] Ad exēplum. Et ita hæc vocať exēplaris substitutio. vnde vt plenè de his hēas notitiam, distingue quinq; gn̄a substitutionum: quia alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua, alia cōpēdiosa. Prima, s. vulgaris subdiuidiť: quia alia expressa, vt q̃ fit verbis negatiuis: vt, si hæres non eris, Titius erit hæres vt s. proxi. Alia tacita, quæ fit verbis affirmatiuis: vt hic, vos inuicem substituo: vt ff. de hære. insti. l. cū in testamento. § j. Item hæc quisquis erit mihi hæres, sit filio meo impuberi hæres: vt ff. eodem. l. qui liberis. §. hæc verba. & hæc vulgaris adita hæreditate expirat: vt C. eod. l. post aditam. Secunda autem, scilicet pupillaris similiter subdiuiditur: quia alia expressa, quæ fit verbis affirmatiuis: vt hic si hæres eris, & morieris in pupillari ætate, Titius sit hæres: vt supra prox. Alia tacita, scilicet vt si vulgariter tantum pupillo substituarit, quo casu tacita subintelligiť pupillaris. & sic sub pupillari tacita vulgaris intelligiť: vt ff eo. l. nam * hoc iure. in princ. & C. de impuberum & ali. substi. l. quamuis. & hæc adueniente pubertate expirat, vt in fine huius § Tertia, scilicet exemplaris sic ideo dicitur: quia ad exemplum pupillaris est inducta, vt hic dicitur. In multis tamen differūt: quia hæc etiam maiorib. fit, sed alia tm̃ impuberibus. Item vsque ad certā ætatem fit pupillaris, scilicet decimumquartum annum: vel duodecimū annum in fœmina: vt ī. e. § masculo, vel ēt minus tempus certum, non maius: vt ff. eod. l. si ita quis substituerit. & l. in pupillari. at hęc exēplaris in sn certum. Item in hac, s. exemplari, certæ personæ substituuntur. vt C. eo. l. humanitatis. in pupillari autē quilibet potest substitui. Quarta autem, idest breuiloqua, fit ita, duobus hæredibus institutis, vos inuicem substituo: & si ambo pupilli sunt, quatuor substitutiones his verbis breuibus comprehenduntur, & appellat lex hanc reciprocam substitutionem: vt ff. eo. l. nam * hoc iu. §. s. Quinta, s. compendiosa, fit his verbis aliquo instituto: qñcunq; decesserit, Titium substituo, & siquidem hoc fiat à milite pupilio vel non pupillo: valet iure directo, quandocunque decedat institutus: vt ff. de milita. testa. l. miles ita hæredē. § primo. nisi mater sit in medio, quo casu iure fideicommissi valet. si pubes iam factus decedat institutus: vt C. eodem. l. precib⁹. Si verò paganus, siue non miles, faciat eam, valet iuř directo si moritur institutus in ætate pupillari. Si verò postea, tūc aut ꝑ hæc verba fit, substituo illum: & tunc trahiť ad fideicommissariam, vt ff ad Trebelli. l. Scæuola. aut per hæc verba, te instituo. & si decesseris quandocunque tibi illum facio hæredem, & hæc nō valet: vt ff. eodem, l. verbis ciuilibus. Accursius.

[f] Quæ. Scilicet pupillaris.

[g] Adoleuerit Item finitur arrogatione impuberis: vt ff de adu. l. nec ei. in fine. [i] Item. si patris nō fuit hęreditas adita vt ff eodem, l. sed si plures. §. si ex asse. Itē si nasciť posthumus testatori: vt ff. eodem, l. si pater filium. Item per secundum testamentum, quod tamen nō valet: vt ff. eodem. l si quis eum. §. fina. Item si testamentum paternum rumpatur per querelam in totum, aliud si pro par e: vt ff. eo. l. in substitutione & de inofficioso testa. l. Papinianus. §. sed nec impuberes. Sed contratabulas bonorum possessio mota nō facit pupillarem substitutionem cessare: quia ibi non quæritur de viribus testamenti: vt ff. eod. l. ex duobus. §. fin & de inoffi testa. l. filius. §. j.

[h] Præfatum modum. Vt supra eodem, in principio

[s] Duo. Nota, quòd duo dicuntur quo ad quidi quia duobus fit. nam instituitur hæres duobus, patri scilicet, & filio. Item duarum hæreditatum. vnum verò dicitur, quia ab vno factum. & facit ad hoc ff. eodem. l. patris & filij. & ff. de conditio. & demonstratio. l. hæc scriptura. & ff. de bonorum possessio. secundum tabulas. l. si ita scriptum. §. fin. & i. vt bonorum.

[k] Formidolosus. Idest, timidus, & meticulosus.

[l] Subiaceat. Quibus insidijs eum subijceret substitutus, vt haberet eius hæreditatem, vt fecit Zacharellus.

[m] Substitutionem. Scilicet cum ipsa institutione. nam hic est ordo, vt primo institutio, secundo vulgaris substitutio, tertio pupillaris hat, vt supra codē ut. in princip.

[s] In tm̃ ꝙ cæteris exhæredatis, vel ex iusta causa ꝓteritis vnum tm̃ modo substitue re pt. An.

Substitutio vulgaris.

* Sicim⁹ in nōnullis libris additur.

Substitutio pupillaris.

* Et sicut pr̃ pōt facere filio impuberi testm̃, ita & pōt eidē eligere sepulturā: vt hr̃ in c. d vxore, iūcta gl. su p verbo, de fini. ex. de sepul.

Substitutio exemplaris.

Breuiloqua.

* Aliàs, iam hoc iure.

Compendiosa.

† Dictio quodammodo, est nota impropriętatis: vt hic & l. i. suis. ff. de lib. & posth. glo. in l. si me in uacuā. ff. de acq. r. pos. Egi. Per.

† Et sicut pr̃ pōt facere filio impuberi testm̃: ita ēt pōt eidē eligere sepulturā, vt hr̃ in c. de vxore. iuncta gl super verb. definiui. extra. de sepult.

[i] Et ē rō qa iūc impediť arrogat⁹ nō solum ex defectu ætatis testati sed ex alio defectu, qa est subiectus alterius potēti, cui ꝑ datione pupillaris substituti potuit ꝓuideri: ſm Chri.

* Alibi adhuc eō.

* Aliàs scribere.

tutionē, p quā si heres extiterit pupill[b], & intra pubertatē decesserit, substitutus vocaē, [a] separatim ī iferiorib. partib. scribere [b] debet, eamq; partē ꝓprio lino, [c] ꝓpriaq; cera ꝯsignare, & ī priori parte testamenti cauere, [d] ne inferiores tabulæ viuo filio, & adhuc īpubere, aperianē. Illud palā est, nō iō minus [e] valere substōnē impuberis filij, q̄ i eisdē tabulis [f] scripta sit, qbus sibi qsq; heredē instituisset: quamuis pupillo hoc periculosum sit.

Substitutio pupillaris potest fieri nō solum filio instituto, sed etiam exhæredato: & veniunt in ea omnia bona pupilli vndecunque quæsita, quod locum habet etiam in posthumis. Aretinus.

Nō solū aūt hæredibus institutis impuberibus liberis ita substituere parētes pnt, vt si hæredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, sit eis heres is, quem ipsi voluerint, sed ēt exheredatis. [g] itaq; eo casu [h] si qd exheredato pupillo ex hereditatib. legatisve, aut donationibus propinquorū, atq; amicorum adquisitū fuerit, [i] id omne [k] ad substitutū [l] pertinebit. Quæcūq; diximus de substōne impuberum liberorū, vel hæredū institutorū, [m] vel exheredatorū, [n] eadem etiam de posthumis intelligimus.

Non potest pater pupillo suo substituere pupillariter, nisi sibi faciat testamentum: &, si non valet testamentum patris, non valet substitutio. Aret.

Liberis autem [†] suis testamentum nemo facere p̄t, nisi & sibi [o] faciat. [p] nā pupillare testamentum pars, [q] & sequela ē paterni testamēti, adeò vt si patris testm̄ non valeat, [r] nec filij quidem valebit.

Pupillaris substitutio potest fieri singulis pupillis, vel ei qui vltimus morietur. Aret.

---

a Vocatur Quę est pupillaris.

b Scribere. Vel etiam alia charta: quia & hoc fieri potest: vt ff. eod. l. patris & filij.

c Proprio lino. Linū appellat ipsam chordulā, q̄ fit de lino: vt videmus fieri in litteris dñi Papæ, in quib. chordulis testamenti appouebātur septem sigilla de cera. Et ideo dicit proprio lino, qa si alieno, vēdicaret dominus, & ita aperiretur. & consiliū legis nullum esset. vel dic ꝓprio, idest, separato ab alijs partibus testamenti. Sed nunne magis insidiabitur substitutus: cum tantam cōstructionem, idest, ordinationē videat, & propter sciet Resp. hoc ignorabit, an ꝓpter se, an propter alium facta fuerit illa ordinatio. Accursius.

ADDITIO Nec ideo inualidabitur istud consilium, qa sub expressa vulgari tacita pupillaris contineatur, quia illud verum, nisi de mente tacita, vel expressa testantis contrariū appareat: vt hic & l. iam hoc iure ff. eod.

d Cauere. Idem est & si hoc non caueat dum tamen separatim signet. Accursius.

e Non ideo minus. Quasi dicat dixim', quòd sic cautè fieri potest. Sed si non ita fecerit, nunquid valet ideo minus? Respon. non ideo minus &c. vt hic dicit.

f Tabulis. Scilicet apertis. Accur.

g Exhæredatis. Scilicet substituere possunt.

h Eo casu. Scilicet quando exhæredato substituit.

i Fuerit. Vt quia gratiosus erat hic pupillus, sic vt ei donaretur, vel legaretur.

k Id omne. Imò videtur: q̄ tm̄ in eis bonis valet substitutio, quæ à patre peruenerunt ad filium exhæredatum: vt ff. de mil. testa. l. miles. §. exhæredato q̄ est huic ꝯtra. sol. ibi miles, emancipato substituebat quod in alio, scilicet pagano non tolerarunt: vt ī. eo. §. extraneo & ideo eum vnū pnen induceitur, scilicet q̄ potest substituere emancipato, & aliud contra eum inducitur, scilicet quòd non potest substituere emancipato, nisi in his bonis, quæ sibi dedit: vt argu. ff. de iureiuran. l. eum qui. in prin.

ADDITIO Imò existenti in potestate, quod pater. quia exhæredatur: quæ exhæredatum esset inepta in emancipato. vnde dic q̄ ibi loquitur in milite, q instituen, vel emācipato potest substituere ꝓ parte, & pro parte non: secus in pagano. Ang.

l Ad substitutum. Qui substitutus nullo potest grauari legato, et in ea re, quæ pupillo fuit relicta, vt C. de leg. l. cum quidam. sed ipse exhæredatus sic in re sibi relicta: vt ff. eod. l. cohæredi, §. cū filię. in fi. § Et no. hunc §. non posse hodie habere locum, nisi talis sit impubes, qui possit esse ingratus: vt proximus pubertati. vt no. ʒ q̄bus mod. tutel. fi §. itē si in seruitutem. aliàs nō pōt exhæredari: vt C. de inoffi. test. l. si qs in suo. § legis.

m Institutorum. Vt ʒ. e in prin vsq; ad proximum. §.

n Exhæredatorum. Vt supra proxi. §.

o Et sibi. Hic nota. quòd si fil. ū exhęredet, cui substituit: prius sibi. deinde debet facere filio testamentum. Si autem eum instituat, tunc vel ante, vel post valet institutio, vel substitutio: vt ff eo. l. ij §. prius. & §. sed si quis. & §. sed & si. & §. si.

ADDITIO. Sed hanc reprobant doctō quia non habet rationem, & dicunt istum textum. & dictum § prius procedere, quando substitutio fit ex interuallo: secus si eodē contextu: quia non curatur quid pęcedat Ange.

p Faciat. Hoc fallit in milite, qui potest substituere pupillo: licet non instituat sibi aliquem hæredem: vt ff. de vulga. & pupilla. substitutio. l. secūda §. quisquis.

q Pars. Sic ff. quemadmodum testamenta aperiantur. l. penultima.

r Non valeat. Scilicet à principio: vt quia filius fuit pęteritus. vt ff. eodem. l. si quis eum. in fine legis, vel aliàs, scilicet non valet testamentum à principio: cum multi sint modi, quibus testamentum non valet: vt ff de iniuf. rup. testa. l. j. Idem etiā si ex postfacto rumpatur in totum scilicet testamentum patris. Secus si pro parte tantum: quia tunc substitutio remanet: vt ff. eod. l. in substitutione & ff. de inofficio. testa. l. Papinianus. §. sed nec. Itē hęc sunt vera, si iure ciuili expugnetur testamentum. Aliter autem si iure prætorio: vt si per contra tabul. expugnetur testamētum: quia remanet substitutio: vt ff. eodem, l. ex duobus. in fine & l. sequen. quæ huic legi contrariæ sunt. Sed certè aliud est, cum expugnatur iure ciuili, vt hic: aliud cum iure prætorio. vt ibi. nam prætor non potest facere esse. neo desinere hæredem: vt infra, de bonorum possessio. §. quos autem. Item nota hic, quòd de alienis rebus quis testatur. vt patet de bonis filij. sic & aliàs ff. de donatio. inter virum & vxorem. l. cum hic. §. si dona-

---

[a] Proprio idest suo & quot modis dicat ꝓpriū Mand. in Gl. Faeul. §. & proprium.

[a] Doctores ꝗ pp publicam vtilitatē ad similitudinem signi iniuncti. vt p lo. Fab. & Ange. hic.

[s] Et ē rō diuersitatis: quia substitutio exhæredati est simpliciter testm̄ filij. ita q̄ nō patris à quo nulla quotā hæditatis accepit. & ideo alieno testamento legare nō pōt: secus si ex eadē volūtate quotā hæditatis haberet substitutus, & substitutus locus eē posset, vt hic. Ang.

[†] Facit ad hūc § ca. i nostra. & gl. j. in fi. extra, de sepul.

donator. versi. si miles. & ff. de ininst. rup. l. si quis fi- lio. §. sed & si quis fuerit. Est & alius casus secundū quosdā: vt C. de secun. nup. l. fœminæ. §. si. Sed. de iu re cōmuni aliter est: vt ff. de test. l. eius qui. §. j. & de iure eod. l. conficiuntur. §. si post.

beris. §. hæc verba. & l. seq.

i Pro qua parte. Prout enim dilexit testator eos in- stituit æqualiter, vel inæqualiter, sic in substitutione præsumitur: vt hic, & ff. eo. l. si pater. & T. titu. j. §. & si ex dispartibus.

a Vel singulis potest enim esse, quòd quis habeat plures filios, & oēs impuberes, si ergo cuilibet substituere vult, potest. c si autem vltimo loco morien ti, & hoc potest: vt hic, & ff. eodem. l. vel singulis. & hoc casu vno moriente defertur sua portio iure legitimo, scilicet per legem duodecim tabularū ad fratres: vt hic, & in tra de legitim. agna to. success. §. j Sed certè ex eo, quòd tantum vltimo mo rienti substituit, uidetur eos inuicem substituisse vsq; ad vltimum: & ita iure substitutionis magis, quam legitimo inter eos succedi videtur. vt ff. de legatis secundo. l. Titia Seio. § Seia. in fine. quæ est huic contra. Sed certè ibi dixit plus, scilicet, quòd non alienarent, qd testator eis dimittebat. & ex hoc ibi dicitur iure substitutionis succe dere: non quia vltimo tantum substituit: vt ff. de legat. iij. l. is qui. in fine.

ADDITIO. Et nota, quòd iste §. est lex. ff. eodem titulo. & incipit, vel singulis. ideo non ab re sic §. iste debet incipere: & ita habent correcti codices.

† Etiam vnica ora tione. qd facit, vt si filiabus legatur cē q. p qua libet, quā aui verbis sint cōtu- lit: vt ff. ib habeat t' accrescen di, vt l. huiusmodi §. qui- bus ita. ff. de leg. j. Ang.

† q. d. oī substituit ei qui vlti mo mo- rietur, si vn' p mortuæ, eius por tio defert ad alios fratres: & hoc fit iure legiti mo, f. per Lxij. tab. Igi. Per.

• Alibi Titius hæ res esto.

Vel singulis a liberis vel ei, qui eorum nouissi mus b impubes morietur, substitui c potest. Singulis quidē, si neminē eorū itestatū decedere vo luerit: nouissimo, si i' legi timarū hēditatū † itegrū inter eos custodiri velit.

Pupillo substitutus dari potest certo, & proprio no mine, aut generaliter, his verbis (quisquis mihi erit hæres, filio meo impuberi sit hæres) quo casu qui ex testatoris iudicio hæredes fuerunt, pro hæredita riis portionibus substitu- ti videntur.

Substituitur aūt impuberi, aut nominati: d ve luti, Titi', * aut generali ter: vt, Quisq; mihi hęres erit. e Quibus f verbis vocant ex substitutiōe im pubere mortuo filio illi, qui & scripti sunt hēdes, g & extiterūt, h & p qua parte i hēdes facti sunt.

Pubertate euanescit pu pillaris substitutio nec lō- giorē habet progressum, quàm in pubertatē vsq;.

Masculo igitur vsq; k ad xiiij. annos substitui potest, fœminæ vsque ad xij. annos, & si hoc tempus excesserit, substitutio l euanescit. †

Extraneo & puberi filio post aditam hæreditatem directo substitui non potest: sed per fideicommis sum potest.

Extraneo verò, vel filio puberi hæredi instituto ita substituere nemo pōt, vt si hæres extiterit, & intra aliquod tēpus decesse rit, alius ei sit hæres, sed hoc solū permissum est, vt eum per fideicommissum m testator obliget n alij hęreditatē eius, vel totam, vel pro parte restituere, quod ius quale sit, suo loco trademus. o

TITVLVS XVII.

QVIBVS MODIS testamenta infirmentur.

Si quis facto testamento quempiam sibi seu in filium arrogauerit, vel ex suis descendētibus aliquē adoptarit, protinus quasi sui hæredis agnatione, quod prius fecerat, rum pitur testamentum.

Testamentū iure factum vsq; eo valet, donec rumpatur, irritumve fiat. Rumpitur autem testamentum,

k Vsque. Ad xiiij. ann. scilicet. comple tos: nam pupilli esse desinunt: vt T. quib. mod tut. fi. in prin. sed intra hos annos potest substitui: vt ff. eo. l. si ita quie. & T. qui plures.

l Substitutio. Scilicet. directa: si tamē aliqua verba inueniantur fidecōmissi to testamēto tute fideicommissi valebit: vt C. de fideicō. l. si frater tuus.

m Per fideicōmissum. quod o semper fecisse videtur, cum dicit. si filius meus quandocunq; decesserit, substituo ei Vitalem: quia verbum substituo, eum sit generale verbum, & ad directā. & fideicōmiss. substitutionem possit trahi: ad id restringetur, quod est rei aptius. idest ad fideicommissum: quia directa non habet locū quandocunque decedit: & probatur hoc. C. de impube. & alijs subst. l. precibus. §. si verò substitutio. & ff. de vulga. substitu. l. cohæredi § cum filiæ. & ff de legi. & sen. con. l. in ambigua. forte idem si dicat. Vitalis hæres esto. nam trahitur ad fideicōmissariam: qa de hæreditate restituenda rogasse vide tur: vt ff. ad Trebel. l. ex facto. j. respon. & l Sceuola. Sed cōtra est: vt nos supra in distinct.

n Obliget. Rogando eum per fideicommissum, vt re stituat. Accur.

o Trademus. Vt infra de fideicom. hęr. per totum.

† Cōeo si in ca. Rat nutius. in glo. super versi. libe ris ante me ibi pu pillaris ē. extra. de testa.

• Tn dili gentet ex pēde hāc glo. cuius contrariū no. glo. in l. verbis ciuilib. ff. de vulga. & pupil q vulr. quo ties substi tutio dire cta fit. nū quā pos- sit valere iure dire- cto p p de fectū pso næ, q eam facit, vel cui fit, sed obli- quæ iure fideicō. q gl verā ē, & hęc fal sa cū pce- denti fm Bal. hic, & Ioā. de Pla. Et vid Bar. in d. l. verbis ciuilibus. Nota, q. substitu- tio cōpen diosa fa- cta verbis cōibus va let oī tpe vt fideic. & idē te- nuit glo. i d. l. ūcib'. & est cōis opi licet aliq dixe eint, q in tra ipa va leat iure directo. post tēpo ra verò iu re fidei- cō. & dica tis vt ibi Christ.

b Nouissimus. Idest vltimus: puta his verbis, Qui ex liberis meis impubes vltimus morietur, ei Titius hæres esto.

c Substitui. Scilicet pupillariter.

d Nominatim. Sic supra de exhęredatio. libero. §. nominatim.

e Hæres erit. Subaudi, fit hæres filio meo.

f Quibus. Scilicet generalibus verbis.

g Hæredes. Scilicet patris.

h Extiterunt. Scilicet ipsimet hæredes. g nā secus alij q rant. vt puta patri, vel domino, nam tales, sci licet pater & dominus, qui sunt hæred s per filium vel per seruum ex his verbis generalibus nō admit- tuntur ex substitutione. Idem dicas de hęrede hęre- dis: vt hæc notantur. ff. eo. l. cum filio. & l. qui li-

• Quod facit ad materiā l. fin. C de edic. diui Adr. toll. cum bū- fecit daf hæredi scripto. Ang.

QVIBVS MODIS TESTAmenta infirmentur.

Vsq; nunc qualiter firmentur testamenta nunc qualiter infirmentur, uā nihil ist adeo firmū, qn d non rumpatur in auth. de nupt. §. nuptiæ. col. 4. Testamentū. Totus iste ti. diuidit in v. par tes. Primo ponit qualiter testm tollatur agnatione sui hēdis nouiter adoptati Se

cùm in eodē statu manēte testatore, ipsi⁹ testamēti ius † vitiatur. Si quis .n. post factum testm̄ adoprauerit a sibi filiū per Imperatorē, eum, qui est sui iuris; aut per prætorē secundū nostram constitutionē b eū, qui in potestate parentis fuerit: testamentum, eius rumpitur c quasi adgnatione d sui hęredis.

Posteriore testō ex quo quis iure ciuili aliquo casu adire potuit hæreditatē (quāuis non adita fuerit) rūpitur prius testm̄.

Posteriore quoq; testamēto, quod iure perfectum est, superius rumpitur, e nec interest, extiterit aliqs hęres ex eo, f an nō. hoc .n. solū spectatur, an aliquo casu existere g potuerit. Ideoque si quis, h aut noluerit hæres eē, aut viuo testatore, aut post mortē eius antè, q̄. hæreditatē adiret, decesserit: i aut cōditione sub qua hæres institutus est, defectus sit: in his casibus paterfamilias itestatus moritur. Nā & prius testm̄ nō valet ruptum à posteriore, & posterius æquè nullas habet vires: cum ex eo nemo hæres extiterit.

Etiā posteriore ritè facto testamento, in quo in certis rebus quispiā institutus fuit, primū, cui hæres est vniuersalis, tollitur testamentū: si nauté secūdis tabulis, vt priores quoq; vim obtinerēt, iusserit testator: tunc qui ex re certa scriptus est, vniuersam hæreditatem hæredi, qui priore institutus est testō restituere tenetur.

† Aliàs vis.

cldo qualiter p secūdū testamētū tollatur primū. Tertio qualiter testamentū irritū fiat ca. dim. testantis. Quarto an volūtas solēnis possit tolli nuda volūtate testantis. Vltimo, q etiam Impe nō capit ex testamēto imperfecto. Secūda ibi, in §. posteriore. Tertia ibi, Alio quoque. Quarta ibi, Ex eo autem. Quarta ibi, Eadem oratione.

CASVS. Domine, vos vultis tractare quib. mod. infir. testi. dicatis mihi primo, quandiu valet testamētum rectè factum? Ad hoc respō. Amice, testa. iure factum semper valet, donec aliquo modo rumpatur, vel irritū fiat. Sed quid domine, iam video quā diu valet testa. dicatis modo mihi, quādo intelligitur testa. rumpi? Ad hoc resp. Amice, testa. ppriè dicitur rumpi quando in eodem statu manente testatore, ius ipsius testa. vitiatur, vt patet in tali exemplo. Quidā fecit testa solenne, & post testa. arrogauit imp. rescr. quendam sibi filium. aut fortè per prætorem alīquē sibi adoptauit secundum tenorem nostræ constit. nam in casu isto per arrogationē, vel p adoptionē istius filij, qui nec est exhæredatus nec institutus, rumpit testa. sicut rumperet si post factū testa aliquis suus hęres testa. agnasceretur. Et h. d. vsque ad illū §. posteriore quoque. Franc.

§ Et intellige extraneū ea extraneitate qua filius emancipatus & sic nō ineptè exhæredatur: imò lex consuluit: vt §. posthumorū. ff. de exhær. libe. & ita bene seq. textu in glo. aliàs frustra. & cęt.

a Adoptauerit. idest, arrogauerit.

b Constitutionem. Puta auus est, qui adoptat: vt C. de adopr. l. cū i adoptiuis. & ff. de adop. § sed hodie.

c Rumpitur. Si autem eū prius instituisset, nō rumperetur. licet postea arrogaretur: vt ff. de lib. & posth. l. filio. §. fi. Si aūt fuit exhęredatus filius emācipatus. & postea arrogetur, nūc nō rumpitur, aut extraneus, qui postea arrogatur. & tunc rumpitur: vt ff. de contra tabu. l. nō putauit. §. siquis emancipatum. Extraneum autē nepotem accipe, qui non est suus hęres: cum alius eū præcedat. § aliàs frustra tunc exhęredaretur: vt ff. de verb. oblig. l. quidam cum filium. & de libe. & posthu. l. siquis posthumos. § si filium.

a Testamentum tamē ritè factū postea p ingressum monasterij non irritat: sed regulare secūdū anth. si qua mulier. C. de sac. sā. eccle. dic vt per Angel. hic.

ADDITIO Et hęc vera, quando ante testamentum fuit facta exhæredatio: quid autē si eodem, vel in vno testamento instituat, in alio postea simpliciter exhæredetur, aut si post sux quæsitū exhæredatio conferatur? vide Ange. hic.

d Quasi adgnatione. Idest, sicut natiuitate alicuius posthumi. nam tūc certū est rumpi: vt ff. de iniusto rupt. testa. l. j. in fi. & l. iij. in princ. & l. certum. § & hoc in masculi testa. sec⁹ in testa. fœminæ: vt ff. de li be. & posthu. l. Gallus. §. nūc de le. Velle in fi. § & est ratio. quia præteritio matris habetur pro exhæredatione: vt ff. de exhęred. lib. §. fi. sed de inoffic testam. opit talis posthumus: vt C. de inoffic. testa. l. iij.

Posteriore quoq. CASVS. Domine, iam video qualiter rūpitur testa. arrogatione. & agnatione sui hęredis: nunquid pluribus alijs modis rūpi pōt? Et resp. Imp. q sic. nā certè primū testa. de iure factū rumpitur per secundū testa. iure factū: nec in hoc casu refert, vtrum quis hæres extiterit ex secundo testa. an nō. Nam hoc solum spectatur, quantum ad hoc. vt per secūdum rumpatur primum: an aliquo casu ex secundo test. existere potuerit. Ideoq. si quis in secūdo testa. institutus, aut repudiauerit hæreditatem aut viuo testatore, aut post mortē eius ante, quā adierit, decesserit, aut fortè deficiente conditione sub qua fuit hæres institutus, esse non possit: in omnibus his casibus paterfamil. intelligitur intestatus decessisse. nā primum test. nō valet: quia ruptū p secundum cū solēnitate factum, & similiter secundū. nullas vires habet, cum ex eo nullus hæres extiterit. & ita nec valet primum, nec valet secundū. Et hæc dicuntur vsque ad §. sed & si quis, Fran. de Aret.

e Rumpitur. Hoc est verum secundū quosdam, quādo secūdū nō cōcordat cū primo, aliàs durat primū: vt C. de testa. l. sancimus. Sed certè hoc stare nō potest. nā si valet secundum, nō valet primū: cū idem nō possit duo testa. facere: cū ex secundo tantū adeatur hæreditas. § Econtra in sententiis. nam valet prima, nō secūda ab eodē & super eo lata: vt ff. de re iudi. l. iudex.

Testamentū sm præfertur primo · sicut prima sententia præfertur secundæ.

f * Ex eo. Scilicet posteriore testamento.

g Existere potuerit. Nota non considerari quod est sed qd esse potest: vt hic. & ff. de hęre. instit. l. pater filio & ff. de iniu. rup. test. l. cū in secundo. in princ. & §. in futurum. Sed contra. ff. de libe. & posthum. l. si filius. j Solū ibi secundum testamentum non valuit, etiam in principio: hic autem valuit, licet ex eo non adeatur hæreditas. itē not. quòd id quod valet plus, rumpitur per id quod minus valet, ū. ff. de adimen. leg. l. legatum sub cōditione §. j. Argu cōtra. ff. de rescinden. vend. l. si id quod. in prin. & §. fi. dic vt ibi not. in gloss. j.

§ Hoc verum vbi fiūt ex interuallo: aliàs § eodē contextu & corā eisdem testi b⁹ possunt duo originalia confici. Ioan. Fab.

h Ideoq; si quis. Scilicet institutus hæres in ij. testa. Et iste versic. est exemplum, quādo valet primum testa. & nō extitit ex eo hęres. & vide tertiū exemplū.

i Decesserit. Quare nō transmittit, nec olim, nec hodie ad hæredes: vt C. de cad. tol. §. in nouissimo.

Sed & si quis CASVS. Domine, iam video qualiter rumpitur test. primū per secundū, licet secundū test. nō habet effectū. an plurib⁹ alijs modis rūpi potest? Et resp. q hic. nam aliquādo rumpitur primū p secūdū: ita tamen. quod vtrunq; valeat, si primū valet iure fideicōmissi, nō tāquā ex primo, sed tāquā ex secundo. vt liquet tali exemplo: Quidā facit testamentum solēnitate obseruata, postea facit testamētum secundum

cundū similiter cū debita ineis solénitate,& in secū do testamento instituit hæredē in certis rebus.& cū fecisset secundū testamētū, adiecit, Volo quòd illud quod dixi ī primo testamēto, valeat. In casu isto dubitatur, utrum primū testamentū videaẗ ruptum ꝑ secundum? Diui Seuerus, & Antonin⁹ rescripserūt primū testamentum per secundū sublatum esse: licet in secūdo testamēto hæres ī certis rebus sit institutus, & verba constitutionis prędictorū principū in hoc titulo inseruimus.& sunt verba constitutionis hæc. Imper. Seuer⁹,& Antonin⁹ Augu. Cocceio Campano salutem. Dubitari non oportet testamentum secundo loco factum, licet in eo in rebus certis hæres script⁹ sit, perinde iure valere, ac si certarū rerum mētio in eo facta non esset, sed tā quā hæres esset simpliciter institutus. Veruntamē in hoc casu hæres scriptus in secundo testamēto debet esse contētus rebus sibi in secundo testamēto datis, si sufficiant ad quartam totius, vel si nō sufficiant, suppleta sibi quarta ex leg. Falcid. tenebitur vt fideicomm. hæreditatem hæredibus scriptis in primo testamento restituere, & hoc propter hæc verba inserta secūdo testamēto, quibus testator expressit: vt prius testamētum valeret. Et his modis supradictis, videlicet arrogatione,& sui hæredis agnatione,& secundi testamenti confectione, testamentū iure factum rumpi intelligiẗ &c. Cætera, quæ in hoc titu. dicuntur, planissima sunt.

Sed & siquis a priore testamento b iure pfecto posterius æquè iure fecerit: etiam si ex certis rebus c in eo hæredē instituerit: superius tñ testm̃ sublatū esse, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. cuius cōstitutionis verba & hic inseri iussimus: d cū aliud e quoq; ꝑterea in ea cōstitutione expressum sit. Imperatores f Seuerus, & Antoninus Cocceio Cāpano. g Testamentū secūdo loco factū, licet in eo h certarū rerum hæres scriptus sit, perinde iure valere, i acsi * rerū mentio facta non esset: sed teneri hæredē scriptum, k vt contētus rebus sibi datis, aut suppleta l quarta ex lege Falcidia, hæreditatem restituat ijs, qui in priore testamento scripti fuerāt, propter inserta fideicommissi verba secundo testamento, * quibus vt valeret prius testamentum, expressum est: m dubitari non oportet. Et ruptū quidem testamentū hoc modo n efficitur.

Per capitis diminutionem testamentū proprie fit irritum. Et largo modo testamentum ruptum, vel iniustum dicitur irritum, & econtra. Aret.

Alio quoque * modo testamenta iure facta infirmantur: veluti, cum is, qui fecit testamentum capite deminutus sit. o quod quibus modis accidat, primo libro retulimus. p Hoc autem casu q irrita fieri testamenta dicuntur, r cum alioqui s & quæ rumpuntur irrita fiant: & ea, quę statim ab initio non iure fiunt, irrita sint. Sed & ea, quæ iure facta sunt, & postea post capitis deminutionē irrita fiunt, possumus nihilominus rupta dicere. Sed quia sanè commodius erat singulas causas t singulis u appellationibus distingui: ideo quædam nō iure facta x

a Sed & siquis. Iste §. est lex.ff. ad Trebel.& incipit, Siquis priore. Accur.

b Priore testamento Not. hic arg. pro sententia appellationis: vtrum ex ea, vel ex prima agatur. * Sed contra arg. C. de don. inter vir. & vxor. l. ea verbis Et simile potest notari in l. pen. eiusdem ti. Accur.

ADDITIO. Tu dic, quòd agitur ex prima in criminalibus, Idē in ciuilibus si lapsu temporis sit cōfirmata, puta quia est appellatio deserta, alias & per secundam sententiam, secundùm Ioan. Fabr. agiẗ ex vtraque, sed secundùm Ang. ex secunda, ex qua etiā agitur, si sit contraria primæ.

c Ex certis rebus. Quia totū habet, licet ex certa re sit institut⁹, & ideo rumpiẗ primū testamētū. vt hic & ff. de hære. instit. l. j § i. ex fundo. in gl. instit ut⁹.

ADDITIO. Et hoc verum, quādo in eodē testamento nōn est datus alius cohæres, aliàs habetur locus legatarij. præterquàm in querela inofficiosi testamenti, de quo dic: vt per Ange. hic.

d Inseri iussimus. Hoc titulo ſtatim.

e Aliud. Scilicet quod expresse confirmari potest primum in secundo, & aliàs: vt patet in sequētibus.

f Imperatores. Ecce verba constitutionis Accursius.

g Campano. s. rescripserūt salutem.

h In eo. Scilicet secundo testamento.

i Valere. Accipe, dubitari non oportet: quod est infra. Accursius.

k Scriptum. Scilicet in secundo testamento.

l Suppleta quarta. Scilicet si res tibi datę non faciant quartam.

m Expressum est. Nā testator voluit primum testamentum manere: & tamen non potuit, nisi iure fidei comm. ex tacita tamen voluntate, quæ ex secundo testamento percipitur, remanet primum: vt si dicā in secundo, ideo instituo talem, quia mortuus est quem instituerā in primo. nam si errauit, remanet primus hęres, & legata ex vtroque præstantur. scilicet à primo hærede: vt ff. de hære. instit. l. fin.

ADDITIO. Et sic ex qualitate ꝑfationis colligitur causa finalis ipsius dispositiōis: & tunc ab ea licitum est arguere. Angel.

n Hoc modo. Scilicet, tribus modis, per arrogationem.& agnationem: vt supra eodem. §. primo. Item & per secundi testamenti compositionem: vt ſ̄ e. §. posteriore quoque. vsque huc.

o Diminutus sit. Licet minima capitis diminutiōe: vt infra eodem §. nō tamen. in fine.& ff. de iure codicillorum. l. conficiuntur § si post factum testamētum. sed contra. supra de milita. testamento. §. penultimo. Sed illud speciale est ī milita. Potest & ali⁹ modus irritandi testamētum adijci: quia per legē quādoque cassatur in duobus casibus: * vt in authentica. vt cum de appellatione cognosc. siquis de prædictis. & §. si vnum ex parentibus. coll. viij.

p Retulimus. Vt ſ̄ de cap. dimi.

q Hoc autem casu. Scilicet. cū qs capite diminuitur

r Dicuntur. Scilicet, propriè.

s Alioqui. i. si impropriè dicere velim, & largè.

t Causas Idest differentias.

u Singulis appellationibus Idest proprijs nominibus. & facit ff. de supel. leg. l. labeo. § fin.

x Non iure facta. * Vt sunt illa, quæ carent solénitate testium. Vel quando testator nō habuit testamē

* Aliàs valere sie & &c.

c Abūdat secundo testamento.

* Dic q cet prima lelà tēpore lapsu: vt pote q appellatio deserta, & agitur ex prima, aut cōfirmaẗ p secūdā & ex ea agitur. glo. in l. hæres vbi Bart. C. de app.

* Aliàs, alio aūt, &c.

t Primus casus est quando ille qui cognouit se hæredem scriptū in testamento, testatorē inopia laborantē nō alimētauerit, immo illum passus est fame necari. Secūdus casus est, quādo testatorē ab hostibus captū non redemit: tunc indignatione quadā hęredis testamentū viril⁹ vacuatur, ꝑpterea q hæreditas ex eo non adiẗ ꝑm Christop.

* Ista gl. cū duabus sequētib⁹ non sunt Accursij, sed additiones.

ei factionem, & fecit: vel qñ filiū in potestate cōstitutum præteriuit: vt l. j. ff. de iniust. rup. test.

a Rumpi. Scilicet, trib⁹ modis videlicet per arrogationem. per agnationem, & per secundi testamenti compositionem.

sola mutatione. Item cōtra. ff. de milit. te. l. eius mi litis. §. si militia missus. Sed ibi primū erat minus solemne iure cōmuni inspecto, vnde facilè potuit rūpi. i Itē cōtra. ff. de iniusto rup test. l. ij. Sed ibi secundum licet non sit perfectū iure communi est tamen perfectum in se militari vnde rūpit primū. Itē contra. C. de testa. l. hac cōsultissima. §. si qs autē. Sed ibi in secūdo fuerūt instituti q & aliter ab intesta to successuri erant: vnde facile rumpit primū testamentū, in quo extranei sūt instituti. & facilius admittūtur venientes ab intesta. vt ar gu. ff. de vulgari. & pupi. substitu. l. si filius. item cōtra. C. de test. l. nostrā. & ad idem cōtra. ff. si ta teste. nullę ex. l. j § si hæres. Sed in istis legibus plus fecerat testator vt rūperet primum: qa inciderit. quod magis est, quàm si aliud testm̃ facere voluisset: erg ff. de ijs q in testem. delen. l. ij. Item contra ff. de acqu. hær. l. Claudius. * Sed ibi nō valet primum non quia ruptū sit à secundo: sed quia hæres institutus in primo non adiuit ex eo hæreditatē: vnde non valet testamentum, quod hæredē non hēt vt ff. de ijs quæ in testa delen. l. proxime nec potuit eā transmittere suo heredi adeundā vt C. de cadu. tol. l. unica. § in nouissimo. itē contra. C. de his. qui. vt indig. h. hereditas. Sed ibi dixit talia verba. ꝙ hæres erat idi gnus. vel similite, q̃ plus faciunt quàm si simpliciter diceret, nolle prius valere vel quàm si secundum cœpisset facere. & ideo ibi receditur è primo. Vel dic. illud quod hic dicit, esse uerum de iure directo, vt non rumpatur primum, sed tamen auferatur hæreditas, vt in digno: vt ibi, cū hoc cogitauerit testator: vt arg ff. de condi insti. l. quidam. in fi.

dicuntur, quædam iure facta rumpi, a vel irrita fieri. b

Capitis diminutione testatoris iure ciuili irritū fit testamentum: quod tamen si hæres mortis tempore pristinum statum recuperarit, iure prætorio conualescit: & ex eo secūdum tabulas bonorum possessio peti potest.

Non tñ per omnia inutilia sunt ea testamenta, q̃ ab initio iure facta per capitis diminutionē irrita facta sunt. Nā si septem testiū signis signata sunt: c pōt scriptus hęres ſm tabulas testamenti bonorū possessionem agnoscere, si modo defunctus, & ciuis Romanus, d & suæ potestatis e mortis tēpore fuerit. f Nā si iō irritū factum sit testamentū: quia ciuitatem, vel etiam libertatē g testator amisit: aut quia in adoptionē se dedit, & mortis tempore in adoptiui patris potestate sit, non potest scriptus hæres secundum tabulas h bonorum possessionem petere.

Simplici nudaq; voluntatis expressione præcedēs ritè factum testamentum minime infirmatur, item posterioribus tabulis imperfectis non fiunt irrita priores perfectæ.

Ex eo aūt solo i non pōt infirmari testm̃, ꝙ postea testator id noluerit k valere vsque adeò vt & si quis post factum prius testamentum posterius facere cœperit, & aut morte * præuentus, aut qa eum eius rei pœnituit, id non perfecerit, diui Pertinacis oratione cautū sit, ne aliàs tabulæ priores iure factæ, irritæ fiant: nisi sequentes iure ordinatæ, & perfectæ fuerint. l Nam impefectum testm̃ sine dubio nullum est. m

Siquis idcirco principem hæredem scripserit, vt aduersario, cum quo sibi lis erat, duriorem constitueret litigatorem, nulla est dispositio huiusmodi.

Eadem oratione expressit, n nō admissurū se hæreditatem eius, qui litis causa principem reliquerit * hæredem, neque tabulas non legitimè factas: in quibus ipse

b Irrita fieri. Vt per capitis diminutionem testatoris, vel quando hæres institutus non adit hereditatem: quia tūc testamentum cōstituitur irritum: vt l. j. ff. de iniuf. ru. tes.

c Signata sunt. Et postea testator capite diminutus est.

d Ciuis Romanus. Vt quādo maximā vel mediam capitis diminutionem passus fuerit postea testitutus.

e Suæ potestatis. Vt in minima. Accursius.

f Fuerit. Et aliquo iudicio voluntatem primā retineat: vt ff. de bono. poss. secundum tabules. l. qui ex l. beris. §. testamento.

g Libertatem. imò etiam facto seruo testatore: vt quia captiuus ab hostibus & ibi seruus moriatur. nam tunc valet testamētum: vt supra, quib⁹ nō est per. fa. testamen. §. fina. q̃ est cōtra. sed illud est propter fictionē legis Corne. vt ibi, & ff. de vulga. substit. l. lex Cornelia.

ADDITIO

Et tunc quando impedimentum tollitur per viam fictionis, vt ibi t vel restitutionis in integrum à principe: vt l. si quis filio. § pe. ff. de iniust. test. reconualescit testamentum etiā de iure ciuili, nisi quo ad relictum tali mandato factū, vel ipsius institutionem secundùm Ange. hic.

h Secundum tabulas. No. ꝙ de iure ciuili nō admittitur. cum sit irritū testa. sed de iure ꝑtorio quo inspecto. nō potuit infirmari quod erat factū: cū circa talia ius ꝑtoriū non habeat vim: vt infra, de bo. pos. § quos autem. Accursius.

i Solo. Benè dicit solo: qa si plus interueniat, licet non sit perfectum, secundū tñ quandoq; rumpit primum, vt in fi. huius §. dicemus.

k Noluerit. Scilicet, dicendo hæc verba, nolo testamentum quod feci valere.

l Perfectæ fuerint. imò quandoque & si sint imperfectę secūdę rumpunt primo factas: vt C. de testa l. sancimus, quæ est contra. Sed ibi tam ex cursu decēnij, quam mutatione voluntatis illud euenit, nōn

m Nullum est. No nihil esse, quod perfectū non sit. C. de ijs qui. vt indi. l. cū Syllanianū l fi. Sed contra ff. quēadm. testa. ap. l. ij. §. testamētū Sed ibi abusiuè dicitur aliquid quod non erat perfectū. Item contra C. de testa. l. hac cōsul. §. ex imperfecto. Sed illud speciale est fauore liberorū, vt ibi dicit: sient & illud est speciele illis, vt difficili⁹ rumpat testator illud i quo ipsi istituti sūt: vt i Aut. de tes. im p. §. pe col. 8.

n Expressit. Scilicet diuus Pertinax.

o Reliquerit. Scilicet solemni testamento, quod facit, vt

* Nisi declaret voluntatē suā factis contrariis testib⁹ & post lapsum decēnij. l. sancimus. C. de testa. Egi. Fer. Multa cōtra ia format & soluit.

i Vel dic quod ille casus non est ꝓprie excepᵗ à regula: qa hic primum erat validū de iure cōi. sed ibi primum erat validum iure speciali ex priuilegio. Ang.

* Alias, mortalitate.

* Aliàs Clodius.

eit, vt duriorem faciat aduersarium fuit aduersa-tijs: [l] quæ institutio est odiosa, & inuidiosa: vt ff. de hæred. instit. l. penultima.

a Ob eam causam. Scilicet litis. nam si legitimas nō probat, scilicet princeps, multo minus ꝓbabit nō legitimas. Accur.

b Probaturum. Idest, cōmēdaturum.

c Admissurum. Idest. nisi solēniter sit institutus, nolit ēt nomen hæredis habere. Accursius.

d Authoritas desit. Vt quia aliquid desit ꝑ qđ testamentum nō valet, cum multa sint in ei⁹ factione necessaria: vt 3. de testa. §. j. & ij.

e Rescripserunt. Vt C. de test. • Lex imperfecto. •

f Inquiunt. Imperatores.

g Soluti. Vt ff de legi. & senat. consu. l. princeps. & facit ff. de iure fisci. l. fiscus. j. §. fina.

h Viuimus. Idest, viuere volumus, vt hic. & C. de leg. & cōstitu. princi. l. digna vox & facit ff. de lega. ij. l. quod princi pi. & l. seq. & ff de leg. j. l. ex imperfecto. & ff. de inoffic. testa. l. Papinianus §. si imperator.

ADDITIO. Imò ꝯ fiscū in dubio est ferenda sñia si causa sit merè lucratiua: alias secus, vt hic. Ang.

ob eā cām [a] heres institutus erat, probaturū: [b] neq; ex nuda voce hæredis nomen admissurū: [c] † neq; ex vlla scriptura, † cui iuris authoritas [d] desit, aliqđ adepturū. † Secundū hoc diui Seuerus & Antoninus sæpissimè scripserunt. [e] Licet .n. (inquiunt) [f] legibus soluti [g] simus, attamen legibus viuimus. [h] †

TITVLVS XVIIII.

DE INOFFICIOSO testamento.

Liberi indebitè exhæredati, inofficiosi querela proposita, parentis possunt impugnare testamenta; quod ius parentibus quoque à liberis exhæredib. factis competit, item fratribus turpi persona instituta, reliquis autem cognatis nō conceditur hoc querelæ beneficium.

Q Via plerunque parētes sine cā † liberos suos exhæredant, [i] vel omittunt, [k] inductū est, vt de inofficioso testameto agere possint [l] liberi, qui [m] queruntur, [n] aut iniquè se exhrēdatos, [o] aut iniquè ꝓteritos, [p] hoc colore, [q] quasi nō sanæ mentis fuerint, cum testamentum ordinarēt. Sed hoc dicitur, non quasi verè furiosus sit, sed rectè quidem fecerit testamentum, non autem ex officio pietatis. † Nam si verè furiosus sit, nullum testamentum [r] est.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Qualiter ipso iure testamenta infirmentur supra ti. r. dictum est. Nunc autem qualiter officio iudicis, idest, per sententiam iudicis intentetur querela inoff. testa.

Q Via pleruNq;. Totus iste ti. diuidit principaliter in duas partes. Prio ponit qb⁹ ꝑsonis cōpetat q̃rela. Scđo qñ q̃rela cesset. Scđa ibi, Sed hęc ita. iſt prima subdiuidit. Nam primo de querela descendētium ꝯ. testamenta ascendentium. Secundo contra, de querela ascendentium contra testamenta descendentium. Tertio de querela collateralium. Quarto, quod querela est remedium subsidiariū. Secūda ibi, Non autem. Tertia ibi. Soror. Quarta ibi. Tam autē.

CASVS. Domine, vos vultis tractare de querela inofficiosi testamenti: dicatis mihi, si placet. quare q̃rela inofficiosi testamenti fuit introducta? Ad hoc rñ Amice, ideo fuit introducta, qa plerunq; parētes ex linea paterna in testō instituunt extraneos hæredes, & liberos suos sine iusta causa exhæredant: vel etiam ex linea materna prætereunt. idcirco in subsidium liberorū introducta fuit querela inoffi. testa. vt liberi q cōqueruntur se à parētibus sine iusta causa exhęredatos, aut inique pręteritos, per querelam inofficiosi testamenti parentum suorū testm̃ in quo iniuste à beneficio suæ successionis exhęredati sunt, aut ex linea materna pręteriti, possint expugnare. & eodem modo hæreditatem scriptis hęred. h. auferre, Et sub hoc verborum colore q̃relam ꝓponēt, quasi insanæ mentis fuissent parentes: cū ordinarēt testamētū. Non aūt dicent parentes fuisse furiosos eo tēpore, quo fecerunt testm̃, sed rectè quidē fecerūt testamentum: officium tñ pietatis circa sanguinē suū omiserunt, liberos suos sine iusta causa exhęredando, vel ꝓtereundo: & istituēdo extraneos. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Non aūt liberis: in quo Imperator determinat. q. b. cōpetit querela inoff. testa. & plana est littera vsque ad illū §. Sed hæc ita accipienda, in quo Imperator determinat qualiter quis excludit à querela inoffi. test. Et hęc similiter plana est vsq; ad illū §. si tutor. Ad cuius euidentiam notandū est. q. q semel approbāt testm̃ agnoscendo aliquid ex illo testamento: post ea idē testm̃ reprobare non pōt, & similiter in casu ꝯtio q scilicet reprobat testm̃, intentando querelam inoffi. testa. ap. ꝓbare, vel aliqd ex eo petere nō potest. His breuiter prænotatis pone casum, sicut ponitur in apparatu. Cætera quæ dicuntur plana sunt vsque in finē titu. Fran. de Aretio.

i Exhæredant. Hoc refertur ad eos qui ascendunt per lineam masculinam • & fœmininam, sed sequens clausula respicit tantum fœmininam.

k Vel omittunt. Hoc tñ ad fœmininam • lineam refert Nam illarū ꝓteritio pro exhęredatione habet vt 3. de exhæ. li. §. mater. Si aūt aliqs de linea masculina omitteret filiū in potestate, nullum ipso iure esset testa. si emancipatū filiū omitteret, valeret sed ꝑ ꝯtab subuenit: vt 3. de exhę. li. in prin. & § emancipatos. hodie āt emancipatus pręteritus pōt dicere nullum ipso iure: vt 3. de exha. li. §. nostra. alias §. sed hæc quidem. & C. de lib. præte. l. maximum. Accur.

ADDITIO. Quod est verum, si sine legitima causa sit facta pręteritio. Alias contra tab. habet locum secundum communem opin. Ang.

l Agere possint. l. ab adita hǽditate intra quinquennium. [s] vt C. eo. l. sermus. § fi. & l. si q filiū. in fine & ff eo. l. Papinianus. in fi. & C. in quib. causis i integr. restitu. non est necessa. l. ij. Et hoc ꝓposita quadam petitione ad hoc, vt testm̃ rescindatur, quę nō est actio ꝓprius, nec accusatio, sed medium tenet, & quandoque actio, quandoque accusatio dicitur: sed proprius dicitur quarela: vt no ff. eo. l. posthumus. §. si quis ex personis. io gl. j. si quis. in fi.

m Qui. Scilicet liberi.

n Queruntur. Idest, conqueruntur.

o Se exhęredatos. A qualibet linea.

p Pręteritos. Ab aliquo de linea fœminina.

q Hoc colore. Idest, hac honestate verborum.

r Nullum testamentum. Vt 3 quib. non est permissum facere testa. §. item furiosi.

Et ita i dubio ꝓsumit ꝓ fisci extrema ꝓtē, secus i priuato: vt l. ex hoc §. sed & hære. ff. de alien. iu. mu. causa fact. Angel.

† Q. d. si testm̃ est imꝑfectū nō valet, et si princeps sit l eo institutus, secundū Alex. de Imol. Egid. Per.

† In hāc sñiam de eo. Pertinace scribit Capitolin⁹ in eo. Legē tulit, vt testamenta priora non prius assent irrita, quam alia ꝑfecta essent: ... aeve ob hoc fiscus aliqñ succederet. Ipseq; ꝓfessus est, nullius se aditurum hǽditatē q aut adulatibe aliicuius delata asset, aut lite ꝑplexa, vt legitimi hǽdes, & necessarij priuarent.

† Cōcor. c. j i gl. su ꝑ verbo, ab oibus. l sio ex. de consu.

• Imò ait Alex. imperator vt d. l. hic citata. Egid. Per.

† Quia nihil tā ꝑ-

prijū Imperij. quā legib viuare: vt dī l d. l. Egi. P.

• Querelā inoffi. testa. atiā nouissimo iura locū hēre filio exhǽdato nulla exꝓssa exhǽdationis ca. putat Vigli⁹ i præludijs ad hūc titu. aduersus receptā sententiam sniam.

† Pietas .n. vt iqt Cic. li. ar. veteris, ē ꝑ quā sanguine cōiūctis patriæq; bñ nolis officiū, & diligens tribuit cultus. Quid igitur pietate alienius, qua liberos ꝓprios, hoc ē sua ipsi⁹ velut viscera negligere.

• Pone casū de Tectio filio Testij, apud Val. Maxi. lib. 7. de test. rescis. §. C. autem. Egid. Per.

• pone casum đ Sapientia & eius filijs apud eundem Val. Max. Egi. Per.

1 Supplementū aūt legitimæ ēt ꝑparentū transmittit, & durat 30. annis ꝑ ꝯa cōem opi,

Non aũt liberis tm̃ pmissum est testm̃ parentum inofficiosum accusare: verũ ẽt liberorum [a] † parẽtibus. Soror aũt [b] & frater † turpibus [c] psonis scriptis hæredibus, ex sacris constitutionibus p̃lati sunt. [d] Nõ ergo [e] contra omnes hæredes agere possunt. [f] Vltra [g] fratres igitur & sorores cognati nullo modo aut agere possunt, aut agentes vincere. [h]

Querela inofficiosi nõ habet locum, vbi competit aliud remedium.

Tã autẽ naturales [i] liberi, q̃ s̃m nostræ constitutionis diuisionẽ [k] adoptati, [l] ita demum de inofficioso testõ agere pñt, si nullo alio iure ad defuncti bona venire possint. Nã, qui ad hæreditatẽ totam, vel partẽ [m] ei⁹ alio iure veniunt, [n] de inofficioso agere nõ pñt. Posthumi [o] quoq;, qui nullo alio iure venire possunt, de inofficioso agere possunt.

Cessat querela, vbi aliquid relinquitur: q̃a tũc ad supplementũ agitur.

Sed hæc [p] ita accipiẽda sunt, si nihil eis penit⁹ à testatorib. testõ [q] relictũ est, qđ nostra cõstitutio [r] ad verecũdiã naturæ itroduxit. Sin verò quãtacunq; hęreditatis pars, vel res eis fuerit relicta, de inofficioso q̃rela qescente, id qđ eis [s] deest, vsq; ad quartam legitimę partis repleatur, licet nõ fuerit adiectum; [t] boni viri arbitratu debere eam compleri.

Qui officij necessitate coactus legatum ex eo, in quo exhæres factus fuerat, testõ petiit, nõ prohibetur illud inofficiosi querela impugnare: è regione ẽt, qui impugnauit, legato sibi in eo testamento facto minimè priuabitur.

Si tutor [u] noĩe pupilli, cuius tutelam gerebat, ex testamento patris sui legatũ acceperit, cũ nihil erat ipsi tutori relictum à patre suo, nihilominus [x] poterit nomine suo de inofficioso patris [y]

[a] Liberorum. Parentib. s. est permissum accusare filiorum testm̃, quando sunt ab eis exhæredati. & hoc accipe in filio pagano emancipato: aliàs si esset miles, non subijceretur querelæ vt C. eod. l. fina in fine. Item si esset in potestate, testamentum ipso iure non valeret: vt s. q. bus non est permissum facere testamẽ. i princip. & facit ff. eod. l. nam & si parentibus.

[b] Soror autem. Et frater. Hoc accipe in ɔsanguineis & vterinis, vel ɔsan ssm. i. nã vterini non possunt, vt C. eo. l. fratres. Et nota, quòd dnu dicit iste §. primum, quòd frater, & soror possunt agere querela: secundum quod hue vetum est, quando turpes personæ instituuntur hęredes.

[c] Turpibus. Scilicet Infamib⁹ ipso iure vel per sententiam, vel etiam de facto. ADDITIO Et talis infamia iuris, vel facti ẽt excludit à q̃rela: vel. in arenam C. eod. Ange.

[d] P̃lati sunt. Idest, admissi sunt, & tũc turpibus personis, ablatiui sunt absoluti. Vel dic p̃lati sunt, i. præpositi turpib⁹ personis, datiue legendo.

[e] Non ergo. Hoc refertur ad primũ responsum: vel potius ad secundum. Accursius.

[f] Possunt. Scilicet de iure ɔ.

[g] Vltra. Hoc ad secundum. vel potius ad primum, si rectè inspiciatur series textualis.

[h] Agentes vincere. s. ẽt de facto agentes nõ vincerẽt melius ergo facerent, si se sumptib. inanib. non vexarẽt, vt ff. eo. l. j. Sed ɔ. ff. e. l. posthum⁹. §. si q̃s ex his. Sed ibi nemo repulit agẽtẽ, repelli tñ potuit, vt hic. Sed an filij fratrum agant? vĩ ex hac litera eos excludi. Sed cum hodie vocent ab intestato, & fratribus æquiparentur, fortè & ipsis querela datur, vt in authen. de hær. ab intesta. vt §. reliquum. & in authen. vt fratrum filij. §. j. coll. 9. quę est in C. de legi. hęre. auth. cessante. & arg. ff. de inoffi. testa. l. posthumus. i prin Sed respondent quidam, q̃ non admittuntur ad querelam. & tñ vna cum eo, qui põt agere, admittuntur ab intestato, vt C. de inoffic. testa. l. fratres. & C. cõia de suc. authen. Itaque. Vel posset dideri, q̃ admittuntur iure diuerso. nã frater agit querela & rũpit, & filius alterius fratris cum sit ruptum testamẽtum, admittitur ab intestato. Accur.

ADDITIO. Si autem esset solus, à querela excluderetur. Ange.

[i] Naturales Scilicet & legitimi: nam naturales tantum non agunt in bonis patris, sed matris: vt ff. eo. l. si suscepta. §. j.

[k] Diuisionem Vt ab auo paterno, vel materno.

[l] Adoptati. Idest, arrogati, qui habent quartam ex constitutione diui Pij, vt ff. eod. l. Papinianus. § si q̃s impubes. Itẽ adoptati si aũ paterno dati sunt, vt C. de adop. l. cum in adoptiuis. & s. de adop. §. sed hodie. & hoc prædixit.

[m] Partem. Scilicet quartam. si autẽ minus, tunc ad supplementũ agitur, vt j. §. proximo.

[n] Veniunt. Idest, venire pñt: vt iure legati vel donationis, vt infra eod. §. pen. vel quia eorũ filij, vel serui sunt instituti: vt ff. eod. l. nihil.

[o] Posthumi. Scilicet exhæredati. nã si præteriti ipso iure rumpitur testamentum, vt s. de exhęre. li. §. posthumi. sed hodie non possunt exhæredari: vt C. eod. siquis i suo. §. legis.

[p] Sed hæc. Hoc refert ad supradicta à principio vsque huc.

[q] Testamento. Scilicet iure institutionis cum testamentum facit, vt in authen. vt cum de appell cog. §. aliud. collat. viij. sed si aliam voluntatem facit: sufficit quoquo relinquatur vt in authentic. de triẽte & semisse. §. primo. colla. tertia.

[r] Constitutio. Vt C. eodem. l. omnimodo. Accursius.

[s] Eis. Scilicet exhæredatis, vel præteritis.

[t] Non fuerit adiectum. Vt C. eodem, l. scimus. in principiu

[u] Si tutor. Testator extraneum instituit, & filium exhæredauit, & cuidam pupillo existenti in tutela filij sui legatum reliquit: quod petijt filius nomine pupilli sui, non tamen ideo repellitur à querela suo nomine. Sed contra. ff. eodem. l. fina. primo responso. Sed ibi certè aduocatus, vel procurator spontè faciebat, cum illa officia sint spontanea: vt s. mãda. §. mandatum. at hic etiam ex necessitate: quia tutela ex necessitate suscipitur, vt ff. de tut & curat. da. ab his. l. nec non. & necessariò gerirur, vt ff. de admini. tuto. l. j. in prin.

[x] Nihilominus. Nam videbatur paternum iudiciũ approbasse, & sic non posse postea querela agere, sed tamen nihilominus poterit. vt hic dicit.

[y] Patris. Scilicet ipsius tutoris, imò erat exhęredatus. Accursi.

† pone casum de Vitellio lenone apud Val. Max. lib. vij. ti. vij. Eg. d. Per.

† Pone casum in fili in Testen. q patrẽ exhæredauit, sed Pisõ vrbis p̃fectus ɔ̃ filiũ iudicauit: cũ aũt mulier pattia maiestas, donum vitę, & beneficium educationis, vt ait Vale. maxi. l. vij d testa. resc. §. aũt. & s. eod. §. soror.

† Dũmodo sint ex legitimo matrimonio nati. aliàs sec⁹, ẽt si p̃ rescriptum principis cẽnt legitimati.

Itẽ quæ dicit iste text. sine sint exhęredati, siue preteriti: dũmodo legitimã in totũ. vel in partẽ non habeãt, quia tunc agunt ad supplemẽtũ. vt hic per Ang.

† Ista ex positiuo est mala. q̃a arrogatio ɔsulit alio remedio. s. per condictionem ex l. vt ibi. & l. si arrogator. ff d adop. igitur. &c.

† Beneficio cuius plenius ius ɔsequuntur, quam legati. p̃p accrescẽdi ius. qđ habent in testõ etiã ex cõ parentis vel rei, qđ habẽt legatarij. iuxta ea q̃ tractantur in l. quoties. de hær. instit. C. in gl. vlti. vt hic nescit Bald. &c. Iac. de Ar.

Aduocati & procuratoris officium est spõtaneũ.

testō agere. Sed si ecōtrario a pupilli noīe, cui nihil relictū fuerat, de inofficioso egerit, & superat⁹ est: ipse tutor, qđ sibi in testō eodem legatum relictum est, non amittit.

Sufficit quòd filius habeat vnā quartā quoquo relicti titulo, ad hoc, vt excludatur à querela, siue sit vn⁹, siue plures. Ar.

Nouissimo autem iure institutionis titulo, legitimam relictam esse operæpretium est

Igiť quartā b quis debet habere, vt de inofficioso agere nō possit, siue iure hæreditario, siue iure legati, c vel fideicōmissi: vel si mortis causā ei quarta donata fuerit, vel inter viuos, d in his tātummodo casibus, quorū nr̄a constitutio mētionē facit: vel alijs modis, e qui in nr̄is constitutionibus continenť. Qđ aūt de quarta diximus, f ita intelligendum est: vt siue vnus fuerit, siue plures, q̄bus agere de inofficioso testamento permittiť, quarta eis dari possit: vt ea pro rata eis distribuatur: idest, pro virili portione. g

TITVLVS XIX.

DE HAEREDVM qualitate, & differentia.

Triplices sunt heredes. Angel. Aretinus.

Haeredes autem aut necessarij h dicūtur, aut sui & necessarij, aut extranei. i

Seruus proprius heres à domino institutus, dicitur necessarius: quia est heres velit, nolit: bona tamen, quæ post mortem domini quærit, propria sibi reseruantur. Aretin.

---

h Sed si ecōtrario. Hic testator filiū suū pupillū exhæredauit, & tutori, quē ipsemet pater filio dabat, legatū dimisit. licet ergo agat de inoff. no e pupilli, & succūbat: tñ ad legatū admittiť. Et ita no. atq. ex hoc & superiori respōso quòd quis agit aliquid interdū nō vt ipse, sed vt alius. simile. ff. de adop. l. si pater. §. qui duos. & ff. eo. l. is qui. §. si hæres & l. aduers⁹. §. j. & C. de admi. tut. l. cum q̄dā. & ff de cōpensa. l. pe. C. de dolo. l. j.

b Igitur quartam Contrarium formatur ex eo. quod habes ī. eo. §. sed hæc ita. vbi dicit etiā si minus quarta hēt, nō agit querela, sed ad cōplemētum So. hic loquiť ante Iustinianū: vt C eo. l. cum quæritur. & ff. eo. l. Papinianus. §. quoniā autē quartā arg. ī. secundum Iustiniani tempora. p legem. C eo l. omnimodo. Et illud igitur, quod est hic. ponitur inceptiuè, nō illatiuè. sic. ff. de iust. & iur. l. ius ciuile. §. hoc igitur. vel lege illatiuè ea eo, quod habes ī. eo §. tam autem. in fi.

c Iure legati. Sed hodie iure institutionis, si facis testamentum: vt in Authen. vt cum de appellatio. cognos. §. aliud. colla. viij. i Si vero alia sit voluntas, sufficit quoquo relicti titulo: vt in Authent. de trien. & semiss. §. j. collatio. iij.

d Inter viuos. Scilicet data ea conditione. vt hęc donatio inter viuos in quartā computetur 2 vt C. eo. l. si quando. §. generaliter. & hic subijcit.

e Alijs modis. Vt doris causa, & donatiōis propter nup. vt C. de inoffic. test. l. quoniam nouella.

f Diximus. Supra proxi §.

g Pro virili portione. Vt. s. quilibet habeat quartā hui⁹ partis, quā habiturus erat ab intestato: vt C eo. l. parētibus, & l. cum quæritur. hoc tamē est hodie iure Auth. mutatū. s. vt tertia deť, si sunt quatuor vł pauciores. Si vero plures sunt filij exhęredati, hñt dimidiam: vt in Auth. de trien. & semis. §. j. col. l. iij. q̄ est C. e. auth. nouissima. 3 Vnde versus, Quatuor aut infra, dāt natis iura trientē: Semissē vero dāt natis quinque vel vltra. Et no. in fi. huius ti. q̄ quidā dicūt hūc ti. hodie nō habere locum, nisi inter fratres turpibus personis hæredibus institutis. & hęc fuit sñia M. per auth. C de lib. p̄te vel exhære. authen. non licet. & auth. ex causa Sed nos dicimus, q̄ habet locū vt olim: quod plenè dixim⁹ in Auth. vt cū de appel. cog. §. aliud. col. iij. in gl. nominati, in fi. & d. auth. ex causa nisi q̄ quædam ca. in d. auth circa querelā sunt innouata: vt q̄a olim nō transmittebať ad hæredem etiam suum, nisi esset p̄parata: vt ff. eo. l. posthumus. §. si & l. seq. hodie sic ad suū hęredē: vt C. e. l. scimus. in fin. Item olim quarta dabať, hodie triēs vel semis, vt dictū est. Itē olim filij se gratos esse probabāt: hodie hr̄des probant ingratos: vt C. eodem, l. omnimodo. in glo arguantur. Item no. hunc ti. loqui de gratis filijs. si eñ essent ingrati, nihil teneretur pater eis dimittere: vt in Authē. de hęr. & fal. §. exhæredatos. col. j. in glo. instē. ibi. vt q̄a. & Authen. de immē. do. in fi. §. fi. Et sūt causæ ingratitudinis. xiiij. quibus filij exhæredantur: & vij. quibus pater à filijs vt in Authē. vt cum de app. eo §. causas. & tres quib⁹ frater à fratre: vt l Auth. de nup. §. ingratitudinem. Accur.

ADDITIO. Istę omnes causæ facile habenť per hos versus. Bis septē causis exhæres filius esto. Si patrem feriat, vel maledicat ei, Carcere detrusū, si negligit ac furiosum, Criminis accuset, aut patet insidias: Si dederit grauia sibi d̄āna nec hoste tedemit: Testari prohiber, aut det arena locū: Si prauos sequitur vel amat genitoris amicam. Non orthodoxus, filia quā do cor. Sed pater ex septē, si non ipse ret honoiē. Hūc accusabit, dira venena dabit. Testari vetat, aut vxorē diligit eius: Nō redimit captum, dum furit. odit eum: Pelliť à frater causis tribus, vt si, Arguit hūc sceleris: vel ei vult tollere vitam, Vel si iacturam rerum sibi monstrit vnquam.

DE HÆREDVM QVALITAte & differentia.

*Quia heredes de quibus suprà dictum est, diuersi sunt: ideo de eorum differētia et qualitate, idest differenti qualitate * videamus. Accur.*

Haeredes. Totus iste no tit. diuidiť principaliter in duas partes. Primo ponit regulam, quòd hæredum sunt tria genera. Secūdo illa genera prosequitur. & declarat singulatim. Secunda ibi, necessarius hæres.

h Necessarij. Scilicet. tantum.

i Aut extranei. De his autem omnibus hic tit. dicit per ordinem: vt infra proxi. § & §. sui. & §. ceteri.

Necessarius Diuiditur in tres partes. Nam primo prosequitur primū genus hæredū, s. qui sunt necessarij hæredes tātum. Secundo prosequitur secūdum membrū siue genus: videlicet, q̄ sunt sui & necessarij. Tertio prosequiť, qui sunt extranei hęredes Secūda ibi. Si autem. Tertia ibi, Cæteri qui. Item subdiuiditur prima pars in quatuor partes. Primo quia fit hæres necessarius tantū Secūdo rationē assignat quare sic vocatur. Tertio infert, cōsulendo testatori, qui

---

r Quod è verò etiā in legitima q̄ debeť parētibus, & an sit necesse q̄ expresse relinquāt iure institutionis, an sufficiat relinquere pro legitima, vel falcidia: vide Ang. hic.

s Quod sa tis vť exprimere si dixit, dono tibi hoc pro parte tua arg. l. pe. ti. in prin ff. de l. tj. Et est tō tius glo. q̄ legitima debeať et bonis, q̄ reperiūť tpe mortis q̄bus nō repertus hæ: donatio: cū sā in vita patris pfecta exiuerat. Ang.

t Idem in quarta debita parētibus, sec⁹ in debita fratribus. An autem portio venior filij incapacis accrescat alijs, vide Ang hic.

Pater filiū xiiij. casibus, filius patrē septē, & frater fratrē tribus exhæredare potest.

a Figura est endiadis. nā diuersa nomina i vnā conueniētiā iūgūtur. sic ī. de tut. §. j ibi, vis atq. potestas. i. violenta ptās Virg. Molēq; & mōtes, idest, mole mōtiū. & pateris libamus & auro. i. pateris aureis. & in p̄dā, & partē i. partē p̄dę & C. de agri. & cē. in ti. & l. iden no. h a ibi legitimè vł ex pacto. i. ex pacto legitimo. C. de epi. & cle. Ego. Per. Et p Mando in glo. Fac. l. Et taxa. gloss. j. in prin.

Necessarius [a] hæres est seruus hæres institutus. Ideoq; sic appellat̃: quia siue velit, siue nolit, oĩno post mortẽ testatoris protinus [b] liber, & necessarius [c] hęres fit: Vnde [d] qui facultates suas suspectas [e] habẽt, solẽt seruum suũ primo, aut secũdo, aut ẽt vlteriori gradu hæredẽ instituere, vt si creditoribus satis nõ fiat, [f] potius ei' hæredis [g] bona, quàm ipsius testatoris à creditoribus possideant̃, vel distrahantur, vel inter eos diuidantur. Pro hoc tamẽ incõmodo, [h] illud ei cõmodũ pstatur, [i] † [k] vt ea, quæ post mortẽ patroni [l] sui, sibi adquisierit, ipsi reseruent̃. [m] Et quàuis non sufficiant bona defuncti creditoribus, iterum tamen ex ea causa res eius, quas sibi adquisierit, nõ vęneũt. [n]

Vt quis sui noĩe dignus sit duo copulatim interuenire necessum est: vt. s. in potestate sit morientis, & priorem locum tunc temporis obtineat. quorum alterum nequaquam sufficere aperto iure ostenditur. & quanquam olim qui sui erant, hi quoque essent necessarij, iure tamen pratorio eis abstinẽdi beneficiũ conceditur.

Sui aũt & necessarij hr̃des sunt, veluti fili', filia, nepos, neptisve ex filio: & deinceps cæteri liberi, qui in pt̃ate [o] moriẽtis mõ fuerint. Sed vt nepos, neptisve sui hęredes sint, nõ sufficit eũ, eãve in ptã te aui mortis tẽpore fuisse: sed opus est, vt pr̃ eius viuo patre suo desierit [p] suus hæres esse, aut morte intercept', [q] aut qualibet alia rõne [r] liberatus à patris potestate: † tunc. n. nepos, neptisve in locum patris sui succedit. [s] Sed sui quidẽ hæredes ideo appellant̃: [t] quia domestici [u] hæredes sunt: & viuo quoque

qui non est soluẽdo. Quarto pronidet ipsi seruo. Secunda ibi, ideo. Tertia ibi, Vnde qui. Quarta ibi: Pro hoc tamen.

[a] Necessarius. Ad hoc vt sit necessarius, est necesse vt sit seruus testatoris tpe testamenti: vt hic, & ff. eod. de hęr. insti. l. si alienum in prin.

[b] Item & tpe mortis: vt s. de hęr. isti. §. seruus. j. Item q non sit alteri legatus. tunc enim legatario quæreret hæreditatem. & ipse ei' esset: nisi idẽ seruus sibi substitut' esset hæres, & liber. vt ff. de pupil. subst. l. si. §. j.

[b] Protinus. Idest, statim, & si quidem purè institutus est, à seipio libertatem consecutus videtur vt ff. de acquir. hær. l. ex parte. & ff. de hæred. insti. l. sed & si in conditione. §. fi. & etiã ignorans: vt ff. si cer. pe. l. eius qui. in princi & in glos. status. & ff. de testamen. l. qui in domini.

[c] Et necessarius. nisi sit institutus sub hac conditione, si vellet: quæ verba faciunt eum voluntariũ: sed in extraneo nihil operantur: vt ff. de cond. t. instit. l. verba. & ff. de hęr. institu. l. Cornelius Accursius.

[d] Vnde. Quia necessarius.

[e] Suspectas. Vt q sciunt se nõ esse soluendo: & facit supra qb. ex causis ma. non lic. l pri. & supra de vulga. substi. in prin.

[f] Satis non fiat. Scilicet, ab hoc seruo hæreda. & libero instituto.

[g] Hæredis. Idest, serui instituti. & hoc ne defunctus iniuria afficiat̃: vt s. quib. ex cau. ma. nõ li. §. j. ĩ fi.

[h] Incommodo. Quia inuitus hæreditati adstringitur. Accursius.

[i] Commodum præstatur. Sic & aliàs inuenitur in multis locis: vt qui ĩ uno casu grauat̃, debeat ĩ alio releuari: vt ff de iureiurand. l. enim qui. in princi. in glo. probandi.

[k] Post mortem. Scilicet ante aditam hæreditatẽ: vt C. ad Sylla. de his qui. vt indi. l. cum Syllanianum. Vel certè hic protinus videt̃ adita hæreditas: & d. l. cum. Syllanianum alio casu loquitur.

ADDITIO. Scilicet quando libertas est legata sine institutione, q statim non cedit: vt l. vnica. §. libertatibus. C. de cadu. toll.

[l] Patroni. Idest, qui esset patronus, si esset liber in vita illius.

[m] Reseruentur. Separatione impetrata. si bona patroni no attingat. i. nõ inceperit administrare: vt ff. de sepa. l. j. §. fi. aliàs, i. si incepit administrare. nõ poterit postea impetrare separationẽ, nisi sit minor: vt ff. de min l. ait prætor. §. nõ solũ. quo casu tñ. s. cum est minor separationẽ impetrabit: etiam si iã attigerit hæreditatem, non autem vt ab hæreditate se abstineat: vt ff. de acq. hær. l. necessarius. §. fi.

[n] Non vaneunt. Id est non venduntur.

Sui autẽ. Iste §. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, qui sunt sui & necessarij hæredes. Secundo hoc limitat & restringit. Tertio rationẽ reddit, quare dicuntur sui hærdes. Quarto rationẽ ponit, quare dicuntur necessarij Secunda ibi: Sed vt nepos. Tertia ibi. Sed sui quidẽ. Quarta ibi, Necessarij.

[o] In potestate. Aliàs si sunt emãcipati. extranei sunt: vt infra eo. §. cæteri.

[p] Desierit. Impropriè ponitur: quia viuo patre non fuit hæres: sed dicit̃ desinere quãtum ad id quod futurum erat sic, & aliàs: vt ff. vsu fru quemadmo. ca. l. iij § desinera.

[q] Interceptus. Scilicet filius, & aliàs est interẽptus, aliàs interceptus. i. remotus ab hoc seculo.

ADDITIO. Vnde Ouidius in sua meta morphosi loquẽs de canis dicit. Colla intercapta videntur.

[r] Alia ratione. Veluti emãcipatione, vel deportatiõe: vt s quib. mod. ius pat. po. sol. §. pterea & §. eum autem.

[s] Succedit. Ita vt etiam filius emancipatus repellat̃ & nepos: q remansit in potestate ex eo, vel alio filio natus admittatur, & hoc iure ciuili. quod nõ cognouit emãcipatos: quia erant capite minuti: vt s. de hęred. q ab intest. l. emãcipati. de iure autẽ ptorio soli filij emancipati admittunt̃. nõ nepotes: vt d. §. emãcipati. sed per edictum de coniũgẽdis cum emãcipato liberis ei', admittit̃ simul filius, & nepos: vt ff. d coniung. cũ emancip. l. j. ij. respon. Quod (idest, q simul nepos cum patre, vel fratre patris admittat̃) locum hodie haberet. cum sit sublata omnis differẽtia, q fiabat occasiõe emancipationis: vt in Auth. de hær. ab intesta. §. j. colla. ix. Accur.

ADDITIO. Quod est verum, quãdo ab intestato succeditur nullo facto testamẽto: vel facto, sed non solenniter, aut eo per q̃rel' penit' expugnato, secus si per contra tabulas de iure ptorio fili' succedat: quia etiam hodie procedit dictus tit. de coniungen. &c. Ang.

[t] Appellantur. Scilicet, supradicti filij, & nepotes.

[u] Quia domestici. No. filiũ domesticum pr̃s. Sunt & alij multi domestici: vt C. de ijs, qui ad eccl. cõfu. l. pcipientes.

[a] Dic hoc verum siue in solidum, siue pro parte sit hæres vt ibi no. glo.

† Qui in vno grauat. in alio releuatur. Ægid. Per.

† Vel si pr̃ exhęredatus sit enim nepos ẽ suus hæres, & necessarius. l. q̃ aliena. §. interdũ. ff. de acq. hær. Ægid. Per.

patre quodammodo domini existimantur. a †

Vnde etiam siquis intestatus moriatur, prima causa est in successione liberorum. b Necessarij verò ideo dicũtur, c qa omnino siue velint, siue nolint, tam ab intestato, q̃ ex testõ ex lege duodecim tabularum hæredes fiunt. d Sed his prætor permittit e volentib. abstinere * hæreditate, vt potius parentis, quã ipsorum bona similiter à creditoribus possideantur.

Qui nõ est in potestate morientis tẽpore mortis, dicitur hæres extraneus. Ar.

Cæteri, qui testatoris iuri subiecti nõ sunt extranei hæredes appellantur. † f Itaq; liberi quoq; nostri, qui in potestate nostra non sunt, hæredes à nobis instituti, extranei hæredes nobis videntur. Qua de causa & qui hæredes à matre instituunt, eodem numero sunt: * quia fœminæ in potestate liberos non habent. g Seruus quoq; hæres à domino institutus, & post testamentum factum ab eo manumissus, eodem numero habetur. h

Extraneũ hæredẽ (qui ex testamento sibi delatã assequatur hæreditatẽ) tribus tẽporib. esse capacẽ iura requirunt, testi. s. tẽpore, et mortis testatoris, itẽ aditionis: media autẽ tẽpora inter prædicta hæreditatis capessendæ eũ minime inhabilem reddũt.

In extraneis i hæredibus illud obseruatur, vt sit cum eis testamenti factio: k siue hæredes ipsi instituantur, siue ij, q in potestate eorum l sunt. & id m duobus * temporibus n inspicitur; o testamenti quidem facti tempore, vt constiterit institutio: mortis verò testatoris, vt effectum habeat. Hoc amplius, & cũ adit hæreditatem, esse debet cum eo testamenti factio; siue purè, siue sub conditione hæres institutus sit. Nam ius hæredis, eo maximè tempore inspiciendũ est, quo adquirit hæreditatem. Medio autem tẽpore inter factum testamentum, & mortẽ testatoris, vel conditionẽ institutionis existẽtẽ, mutatio p iuris nõ nocet hrẽdi: qa (vt dixim⁹) tria tpa q inspici debent.

Testamenti factio capitur in actiua, & passiua significatione.

Testamenti autem factionem r nõ solum is habere videtur, qui testamentũ facere potest, sed

præsenti. §. sanè enim. & ibi gl. j. Accursius.

ADDITIO. Et ideo ex furto facto per filium, seruum, aut vxorem, non oritur actio ciuilis vel criminalis: cum sit domesticum: nisi esset magnum. quod no. secundùm Angelum hic.

a Existimant. Scilicet ex artificio iuris ciuilis; quod fingit eãdem personam patrem, & filium. vt C. de impu. & ali. subs. l. fi. in fi. Item eandẽ vocẽ vtriusq; : vt j. de inut. l. stipu. §. ex qui. Item & ideo videtur dominus: quia in bonis patris aliter sicut ipse pater: sicut vxor dña dotis dr, & habere possessionem: vt C. de iure do. l. in reb⁹. ad prin. & in gl. iure naturali. & C. qui pot. in pign. l. fin. Item & possessionem viuo patre habere videtur filius, vt ff. p hære. l. ij in fi. hinc est: q sola administratio dicitur transire ad filium, cum pater moritur: vt ff. de liber. & posthu. l. in suis.

b Liberorum. Vt infra, de hæred. quæ ab intest. §. j.

c Dicuntur. Scilicet dicti filij.

d Hæredes fiunt. Scilicet de iure ciuilis inspecto, aliud de prætorio: vt subijcit, quod prævalet.

e Prætor permittit. s. liberis in ptãte positis: nõ vt habeãt necessitatẽ adire pro tem: sed sufficit si se nõ immisceãt: vt ff. de acqui. hæred. l. ci q se. & l. si mi. ab hær. le absti. l. j.

f Appellantur. Sic C. de rei vxo. acti. §. accidit. versic. extraneum.

ADDITIO. Alio modo dicitur extrane⁹ ille cui nihil attinet. vel non est de ascendenti, aut descendenti linea. quę faciunt ad quæstionẽ de eo qui promisit nõ alienare in manum extraneam, secundùm Ioan. Fab. & Ang. hic.

g Non habet. Vt j de adopt. §. fœminæ.

h Habetur. s. vt si: hæres extraneus, nã nõ cõsequitur iste vtrunq, s. libertatem, & hæreditatẽ ex domini testamento. quod est necesse, vt sit hęres necessarius. vt j de hæred. instit. §. si verò à viuo.

i In extraneis hæredib. Iste §. habetur sub eadẽ verborũ forma in l. si alienum seruum ff. de hęre. insti. circa prin. vsque ad finem legis.

k Testamẽti factio. Passiuè accipe: s. vt possit capere ex testamento: Quod potest quilibet exceptis quibusdam quos not. j. tit. j. §. legari.

l Eorum. Nam seruo instituto, dñi persona inspicitur: vt j. de hære instit. §. seruus autem plurium.

m Id. Scilicet quòd sit capax.

n Duobus tempori bus. Aliàs trib. aliàs duobus, sed tñ tria spectantur tempora, vt subijcit.

o Inspicit. Testamẽti facti: vt cõstiterit institutio, & mortis testatoris, vt effectũ habeat, ita est textus in l. si alienũ. ff. de hęred. insti. & re vera melius, & ornati⁹ quam hic.

p Mutatio. Vt qa medio tpe efficiat nõ capax, cũ his trib. tpib. bene inuenitur capax: vt hic & ff. de hæred. insti. l. sed si in conditione. §. solemus. & l. si alienum. §. in extraneis. sed cõtra. ff. de acqui. hæred. l. si seruus eius qui. Sed certè quòd seruus in seruitute non dicebatur capax, vt ibi: ex psona domini principaliter erat: nam dominus erat nõ capax. vnde eo manumisso non nocet ei manumissio, cum pſumatur nũc, q iure fuerit capax. Item sunt arg. cõtra. ff. p empto. l ij. in principio. & in Authent. vt cum de appella. cogn. §. generalem. coll. viij.

ADDITIO. Dic prout loquitur ibi in cõtractu emptionis concordat: sed cum loquitur in aliis contractibus, cõtradicit: sed ibi loquitur in capace. & qui non patiebatur defectum in persona sua, sed hic secus. Ang.

q Tria tempora. Scilicet in extraneo hęrede: sed in suo. & necessario exigitur vnum, secundùm Ioã. Scilicet tempus mortis: vt supra eod. §. sui. vel secundùm Azonem, etiam tempus testamenti inspicitur, tempus autem aditionis hęreditatis non inspicitur: quia statim sunt hærodes patre mortuo, scilicet de iure ciuili: vt ff. de suis, & leg. l. in suis. In necessarijs autem tantum duo tempora inspiciuntur, scilicet testamenti, & tempus mortis: vt ff. de hęred. insti. l. si alienum. j. respon. & l. seruum.

r Factionem. Scilicet in actiua significatione.

Hoc p̃tinet. qđ Plin. l panegyrico ait, domesticos hæredes bona, q̃ sanguine, gẽtilitate, sacrorũ deniq; societate meruissent, nõ capere vt aliena sed vt sua semperq; possessa: ac pinde remissã ll. lib vicesimã, q̃ ab extraneis hęredib⁹ fisco pẽdebatur.

Ex quo seq̃r, q si gradua⁹ nolat⁹ dncat vxorẽ, ea mortua p̃t vti sua nolatione spectata ad nuptias. facit sup. qb. mo. test. infir. §. nõ tñ. & ff. de adi. leg. l. t. in fi. & l. seq. 9tra nõ. j. qui. mo. t⁹ pa. pote. sol. l apostilla sup gl. in potestate Egi. Per.

Dic q imò matri⁹ ẽ dñs & possessor ptãte matrimonio, nam vxor. vel l. doce. cum ibi not. p gl. & doc. C. de rei ven. Sed mortuo viro dñiũ trãsferr̃ l vxorẽ: & pinde est actũ semp fuisset apud eam,

vt d. l. s re bus. C. de iur. doti. sed l filiũ nõ trãsfertur sed cõtinuatur. Vt l. in suis. ff. de li. & post.

Et ideo fili⁹ est extrane⁹ hæres mři: ex quo seq̃r, q suitas causa ex p̃ria potestate. qua sublata tollit & ipsa suitas. Egid. Per.

Aliàs abstinere ab hẽditate.

Alias. eodẽ numero extraneorum sunt.

Ista gl. nõ ẽ Acc.

Ista gl. & non est Accu. sed additio.

Alias tribus.

Nisi ex tali mutatione tacite inducetur repudiatio hẽditatis, vt qa faceret actũ 9trium incõpatibilẽ: puta intrãdo religionem statũ minori. Idẽ in eo qui impetrauit ptimũ beneficium vacatnũ: & interim duxit vxorẽ: vel habitum dimisit quo reassum pto, vel mortua vxore vacat bñficiũ, vt hic p Io. Fab.

Adquirere

ẽt qui ex alieno testamento vel ipse capere potest, vel alij adqrere, [a] licet non possit facere testm̃. Et ideo furiosus, & mutus, & posthumus, & infans, & filiusfamilias, & seruus alienus testamẽti factionẽ [b] habere dicũtur. Licet.n.testm̃ facere non possint: attamen ex testamẽto vel sibi, [c] vel alij [d] adquirere pñt.

Extraneis hæredibus facultas libera est adire vel repudiare, nisi semel fuerit hæreditas adita, quia tunc non potest repudiari, nisi à minore. Aret.

Extraneis autẽ hæredibus deliberandi ptãs est de adeunda hæreditate, vel nõ adeunda. Sed siue is, cui abstinẽdi [e] ptãs est, immiscuerit se bonis hr̃ditatis, siue extraneus, cui de adeũda [f] hr̃ditate deliberare licet, [g] adierit, postea relinquendæ hr̃ditatis facultate nõ habet, nisi minor sit vigintiquinq; annis. Nam huius ætatis hominibus sicut in cæteris oĩbus [h] causis, deceptis, ita & si temere dãnosam hr̃ditatẽ susceperint, p̃tor succurrit. [i] Sciẽdũ est tñ, diuũ Adrianũ ẽt maiori [k] vigintiquinq; annis veniã [l] de disse, cũ post aditã hr̃ditatẽ grãde æs [m] alienum, qđ aditæ hæreditatis tempore latebat, emersisset. Sed hoc quidẽ diuus Adrianus cuidam speciali beneficio præstitit, diuus autem Gordianus [n] postea militibus tantummodo hoc concessit.

Quisquis inuẽtarium rerũ hereditariarũ ritè cõfecerit, tutus ẽt contra deliberationẽ subire hereditatẽ potest; creditoribus etenim eatenus tantũ tenebitur, quatenus hereditatis vires sese extendũt.

Sed nostra beneuolentia cõe oĩb. subiectis imperio nr̃o p̃stitit [o] hoc [p] beneficiũ: & cõstitutionẽ [q] tã æquissimã, [r] q̃ nobilissima [s] scripsit: cuius tenorẽ si obseruauerint hoĩes, licet eis adire hr̃ditatẽ, & intãtũ teneri, quantũ valere bona hæreditatis cõtingit, vt ex hac cã neq; deliberationis auxilium sit eis necessariũ, nisi omissa obseruatione nostræ cõstitutiõis, [t] & deliberandũ existimauerint, & sese veteri grauamini [u] aditionis supponere maluerint.

Etiam nuda voluntate verbis, aut facto declarata, aditur hæreditas: facto autem declarat, qui se pro hærede gerit, idest hos actus exercet qui non nisi ab hærede, & domino fieri queunt.

Item extraneus hæres testamento institutus, aut ab intestato ad legitimã [x] hæreditatem vocatus, potest aut pro hærede gerendo, aut etiam nuda voluntate [y] suscipiendæ hæreditatis hæres fieri.

a Adquirere. Scilicet potest.
b Factionem. In passiua significatione.
c Sibi. Si sunt sui iuris.
d Alij. Si sunt in aliena potestate: vt hic. & ff. de test. l. filiusfamilias. & facit ff. de flu. l. j. §. fina.
e Abstinẽdo. Vt est suus hæres, cui dat abstinendi facultas per prætorem. vt supra eo. §. necessarij. Accursius.
f De adeũda. Nota hic quatuor proportionabilia, scilicet immiscere, & abstinere, quæ duo pertinent ad suos hæredes. Itẽ adire, & repudiare, q̃ duo ptinent ad extraneos, vt hic dicitur. Sed quandoque suus dr̃ adire, & repudiare: vt C. de legit. hæred. l. defunctis.
g Deliberare. Intra annum deliberatibus, pentu tempore. & indulto ab Imperiali culmine; à nostris autẽ iudicibus intra nouẽ menses, & non nisi semel peti põt. vt C. de iure deli. l. scim⁹ § & hęc quidem. Accursius.
h Omnibus, nisi sint vsi iure cõi. * vt ff. de mi. l. verum §. item non restitui tur. Itẽ nisi iurauerit adultus super ꝯ-tractum, vt in l. Fride. hac edictali. ti. de pace tenenda. § itẽ sacraméta. li. ij feud. quæ est in authé. sacraméta puberum. C. si aduer. vend. *
i Succurrit. Vt ff. de mi. l. ait pretor. §. sed & si hęreditatẽ.
k Maiori. Scilicet cuidam pro priuilegio.
l Veniam. Abstinendi. Accursius.
m Grande æs. Sic ff. de cõdi. indeb. l. ij. §. si quid & l. iij.
n Gordianus. Sed vbi sunt leges istorum Imperatorum? Respond. non habemus, sed habetr mẽno earum C. de iure deli. l. scimus. in principio.
o Præstitit. Aliàs præstauit.
p Hoc. s. vt aliquis nõ grauetur pp improuisũ debitum, vel ẽt puisum, si non est sufficiens hęreditas, vt C. de iure deli. l. scimus. §. ex omnib⁹. & hoc facto Inuẽtario si tes pręsentes sunt, intra tres mẽses: si ab fuerint, intra annale spacium. vt C. de iure deli. l. scimus. § si autem dubius. & §. si autem à locis.
q Constitutionem. Vt C. de iure deli. l. scimus.
r Aequissimum. Quantum ad tractatum.
s Nobilissimam. Quantũ ad stilum.
t Constitutionis. Quæ de cõpositione dicti Inuentarij loquitur.
u Veteri grauamini. sed q̃ erat grauamen? Rñ. tenebat insolidũ omnibus creditorib. & legatarijs: etiam si excedant mensuram hęreditatis: vt C de iure deli. l. fi. § si verò postquam. Si autem petijt tp̃s ad deliberãdum, & fecit etiã inuentarium, creditorib quidem tenetur insolidũ. sed de legatis detrahit Falcidiam: siue adierit hęreditatem intra deliberationis tempus, siue non repudiauerit. sed si nõ fecisset inuentarium, omnibus insolidũ teneretur: vt C. de iure deli. l. fina. § si autem hoc aliquis. & §. si quis autem.
x Ad legitimam. s. iure ciuili: aliud si iure prætorio. tunc enim necesse habet corã prætore agnoscere: vt C de iure deli. l. j. l. puberem. & l. suum. & C. qui ad. ad. bo. pos. l. vlt.
ADDITIO. Die q̃ sola agnitio bonorũ possessionis facta corã p̃tore ẽt nõ authorante sufficit. siue sit honorũ poste. sm̃ tabul. siue ab intestato, siue ẽt ꝯtab. vt est gl. sing. in l. fi. §. j. C. de cu. fu. i ver. pro antiqua. Ange.
y Nuda voluntate. Oportet tñ. q̃ extrinsecus declaretur. * Si quid ergo pro hærede velut hæres gessit. * vt hic dicit. tunc voluntatem illam declarat, nisi protestetur, se nõ vt hæredem facere. vt hic. & ff. de acq. hære l. p hærede. in princ. & l. gerit. Sed ꝯ id: quod dicit hic. nuda voluntate. est C. de iu. deli. l. potuit. Sed certè est necessaria voluntas, & actus. si ab actu incipias: sic & aliàs ff. de acquir. poss. l. quemadm.

Hęredes sui immiscẽt & abstinẽt; ad eunt. & repudiant extranei.

* Idest eo iure quo quilibet diligẽs pater familias vteretur: quia non euentus dãni restitutionem indulget, sed inconsulta facilitas. ff. d. l. verũ.

* Et sic Iuramentũ interpositũ tollit bñficium restitutionis secundũm Port. Egid. Per.

* Alias, s militem tm̃modo hoc ex tenor dic.

Inuẽtarij faciendi tempus. Inuentarium facientes nõ grauantur.

* Et sic qđ vulgo dr̃ hr̃ditatẽ nuda volũtate posse adiri, intelligit dũmodo hæc voluntas ad ex sit declarata secundum Port. Egid. Pee.

Gerit pro hærede, qui agnoscit successionẽ, licet non attingat rẽ hr̃ditariã. l. gerit. ff. de acq. hær. Egid. Per.

* Quæ pro testatio nõ est necessaria vbi facit actũ prĩs q̃ dilatione nõ non recipit, nec releuat vbi facit actũ ꝯtrariũ vt c. cum M. Ferra. de consti. sm̃ Io Fa. & Angel. hic.

Pro

Pro hęrede [a] aût gerere quis vr̃, si reb. hęreditarijs tãquã hęres vtaẽ, vel vendendo res hæreditarias, vel prædia colendo, locãdove, & quoquo modo voluntatem suam declaret, vel re, vel verbo de adeunda hæreditate: dummodo sciat eum, in cuius bonis pro hærede gerit, testatũ, intestatũve obijsse, [b] & se ei hr̃dẽ esse. [c] Pro hærede.n. gerere, est pro dño [d] gerere. veteres enim hæredes pro dñis appellabant. Sicut autẽ nuda voluntate extraneus hęres fit: ita cõtraria destinatione [e] statim ab hæreditate repellitur. Eum, qui surdus, vel mutus natus, vel postea factus est, nihil prohibet pro hr̃de gerere, & acquirere sibi hr̃ditatem: si tñ intelligit, [f] quod agit.

[a] Pro hærede. idest factis ipsis gerendo pro hærede.
[b] Obijsse. Aliàs enim nisi hoc sciat, non præiudicat sibi aditio. nam non videtur adire: vt hic, & ff. de acqui. hære. l. si is. & l. eum qui.
[c] Hæredem esse. Etiam purè. nam si sub cõditione, non ante existẽtem conditionẽ adiret: vt ff. de acq. hęr. l. is qui hæres. §. cęterũ. Sunt & alia necessaria. s. vt sit liber & sui iuris, q adit, aliàs nõ poterit, nisi iussu patris, vel dñi precedẽte: vt ff. eo. l. si quis mihi. §. iussum. & l. quoties. Itẽ oportet quod sit cõpos mentis: vt in fine hoîs titu. Item q sit maior 14. ann. aliàs non potest adire: vt C. de iure deliber. l. potuit. & l. si infanti. l prio. Itẽ q sciat mortuum esse testatorem: aliàs nõ potest adire: vt ff. de acquirẽ. hæredita. l. is qui hæres, §. si quis dubitet. & l. qui hæreditatem. & l. neminem. & l. qui superstitis. Itẽ certus de conditione testatoris esse debet: vt ff. de acquir. hære. l. hęres. j. §. si. & l. seq.

ADDITIO. Simile haberis in l. illud si pars hæred. pet. & l. is qui putat. de acqui. hęr. hinc est qđ vulgo dr̃, q ille q vult adire hæreditatem, debet scire causam ex qua defertur: vt l. si is ad quem. de acqui hære. secundùm Cristoph.

[d] Pro domino. Vnde herus, i. dominus: vt ff. ad legẽ Aqui. l. item Mela §. item & cum eo. vers. legis autẽ Aquiliæ. Item dicunt Teutonici, hęres. i. dominus.
[e] Destinatione. Dummodo & hoc actu extrinseco declaretur. argu. tamen contra. ff. de pecu. lega. l. non statim. Accursius.
[f] Intelligit. Non ergo demens vel furiosus.

Aliàs verbis. In quibusdã verò etẽ plaribus vetustis apud diuum Victorem adiectior vel literis.

DE LEGATIS.

Continuatio. *Dic quod textus continuat istum titulum. Vel sic, Dictum est suprà, de testa. in quibus legata relinquuntur: nunc sequitur videre de ipsis legatis.*

Diuisio. POst hęc. Totus iste ti. diuidiẽ principaliter i qnq; partes. Primo cõtinuat se ad pcedẽtia. Scđo ponit definitionẽ legati. Tertio recitat, quot gña legatorũ olim erãt. Quarto illud corrigit. Quinto incipit tractare materiã legatorũ. Scđa ibi. Legatũ. Tertia ibi, Sed olim. Quarta ibi, Nostra aũt. Quinta ibi, Non solũ aũt. Et illa quinta suo loco subdiuidetur.

CASVS. In hoc princip. dicit dñs Iustin. continuãdo processum suum. Post hęc quę diximus s. de test. videamus de legatis nũc: sed certè hęc pars iuris, quę circa legata vertitur. vr̃ esse extra propositã materiam. nã locuti sumus suprà de illis solis iuribus, quibus per vniuersitatẽ nobis acquiritur. igitur videtur mihi, q materia legatorũ hic nõ debeat tractari. Sed licet hoc prima facie videri possit: tñ cum diligenter de testamentis locuti simus, & de hæredibus, qui in testamentis instituunẽ: & cum legata relinquanẽ in testamentis, & ab hæredibus præstenẽ, ideo potest in hoc loco non sine ratione competenti materia legatorum tractari. & hæc dicunẽ vsque ad illum §. legatum itaq; est. Frã.

TITVLVS XX.

DE LEGATIS.

Legatarijs triplici actione eorum persequi posse legata, concessum est: videlicet personali, in rem, & hypothecaria.

POst hæc [g] videam⁹ de legatis, quæ pars [h] iuris extra propositã [i] quidẽ materiã videtur: nã loquimur [k] de ijs iuris figuris, [l] quibus p vniuersitatẽ res nobis adquiruntur: sed cum omnino [m] de testamentis, [n] & de hr̃dibus, [o] qui in testõ instituuntur, locuti simus, non sine cã sequenti [p] loco potest hęc iuris materia tractari.

Definitio legati. An. Ar.

Legatum [q] itaque, est donatio [s] q̃dã [r] à de-

[g] Post hæc. Scilicet q diximus. s. de test. ordin. hucusque
[h] Pars s. quæ est circa legata. & longa est: vt patet ff. eod. per multos tit.
[i] Propositam. s. per quas perso. no. acq. §. si. Accur.
[k] Loquimur. Idest locuti sumus. Et sic tempus p tempore ponitur: vt C. de ijs qui notã. infam. l si Posidonium. Vel loquimur, Idest loq deberemus, si materiam præceden. p sequeremur: sic i Auth. de consan. & vter. fra. l. si igitur. colla. vj.
[l] Figuris. Idest partibus, vel formis. q quatuor sunt: per successionẽ ciuilẽ, per prætoriam, per arrogationẽ, per addictionem cõseruãdæ libertatis causa: vt supra, per quas personas no. acqui. §. sin.
[m] Omnino. Idest, diligentissime.
[n] Testamentis. Vt s. de test. & trib. seq. titu. Accur.
[o] Hæredibus. Vt s. de hær. insti. vsque huc. Accur.
[p] Sequenti. Quia nec debentur nisi in testamento relicta: & post hr̃dis institutionem. Sed hodie cõtra in vtroque: vt j. de fideicom. hęre. § præterea. & j. e. §. sed nos vsque. & §. ante. Accur.

Dic q preteritũ p fectũ subiũctiui in sẽtib. qñ nõ potest verificari in pterito trahiẽ ad futurum: vt l. eum stipolamur. ff. de verb. obl. sed in testamẽtis & legibus q̃dam formã, & essentiã capiunt à futuro: sm Ang.

Legatum. Diuiditur in septem partes. Primo ponit qualiter definiatur legatũ. Secũdo quot erant olim gña legatorum. Tertio qualiter vnumquodq; genus legatorũ fiebat, qa erãt certa verba assignata. Quarto qualiter dicta verborum solẽnitas est hodie sublata. Quinto qualiter p Iustinianum omnes isti modi legandi, vel omnia ista gña legatorum sunt redacta ad vnam naturam: & legatarijs datur ius persequendi legata altero de trib⁹ modis. Sexto remouet differẽtiam, quę erat inter legata & fideicommissa & ea adæquat. Septimo respondet cuidam tacitæ obiectioni. Secunda ibi. Sed olim. Tertia ibi, Et certa q̃dam. Quarta ibi, Sed ex constitutionibus. Quinta ibi, Nostra Sexta ibi, Sed nos vsque. Septima ibi, Sed ne in primis. CASVS. Domine, iam video, q vultis tractare de legatis. Dicatis ergo mihi si placet, qđ est legatum? Ad hoc respon. Amice legatum est donatio quędam à defuncto relicta &c. Et hęc dicuntur vsq; ad illum §. Sed olim. Fran. de Aretio.

Quæ sit pp merita. Egid. Per.

[q] Legatum. Sic ff. de leg. ij. l. legatum. sed aliter definitur, ff. eo. j. l. legatum est. ad finem nt.
[r] Donatio quędam. Sunt enim tres donationes:

Scilicet cã mortis, inter viuos, & legatum. Egid. Per.

ět qui ex alieno testamento vel ipse capere potest, vel alij adqrere, [a] licet non possit facere testm̃. Et ideo furiosus, & mutus, & posthumus, & infans, & filiusfamilias, & seruus alienus testamēti factioné [b] habere dicũtur. Licet.n.testm̃ facere non possint: attamen ex testamēto vel sibi, [c] vel alij [d] adquirere pñt.

Extraneis hæredibus facultas libera est adire vel repudiare, nisi semel fuerit hæreditas adita, quia tunc non potest repudiari, nisi à minore. Aret.

Extraneis autē hæredibus deliberandi ptās est de adeunda hæreditate, vel nō adeunda. Sed siue is, cui abstinēdi [e] ptās est, immiscuerit se bonis hr̃ditatis, siue extraneus, cui de adeũda [f] hr̃ditate deliberare licet, [g] adierit, postea relinquendæ hr̃ditatis facultate nō habet, nisi minor sit vigintiquinq; annis. Nam huius ætatis hominibus sicut in cæteris oībus [h] causis, deceptis, ita & si temere dãnosam hr̃ditaté susceperint, p̃tor succurrit. [i] Sciēdũ est tñ, diuũ Adrianũ ět maiori [k] vigintiquinq; annis veniã [l] de disse, cũ post aditã hr̃ditaté grãde æs [m] alienum, qd aditæ hæreditatis tempore latebat, emersisset. Sed hoc quidé diuus Adrianus cuidam speciali beneficio præstitit, diuus autem Gordianus [n] postea militibus tantummodo hoc concessit. [o]

Quisquis inuētarium rerũ hæreditariarũ ritè cõfecerit, tutus ẽt contra deliberationẽ subire hæreditatẽ potest; creditoribus etenim eatenus tantũ tenebitur, quatenus hæreditatis vires sese extendũt.

Sed nostra beneuolentia cõe oīb. subiectis imperio nr̃o p̃stitit [o] hoc [p] beneficiũ: & cõstitutioné [q] tã æquissimã, [r] q̃ nobilissima [s] scripsit: cuius tenoré si obseruauerint hoïes, licet eis adire hr̃ditaté, & intãtũ teneri, quantũ valere bona hæreditatis cõtingit, vt ex hac cã neq; deliberationis auxilium sit eis necessariũ, nisi omissa obseruatione nostræ cõstitutiõis, [t] & deliberandũ existimauerint, & sese veteri grauamini [u] aditionis supponere maluerint.

Etiam nuda voluntate verbis, aut facto declarata, aditur hæreditas: facto autem declaras, qui se pro hærede gerit, idest hos actus exercet qui non nisi ab hærede, & domino fieri queunt.

Item extraneus hæres testamento institutus, aut ab intestato ad legitimã [x] hæreditatem vocatus, potest aut pro hærede gerendo, aut etiam nuda voluntate [y] suscipiendæ hæreditatis hæres fieri.

---

a Adquirere. Scilicet potest.
b Factionem. In passiua significatione.
c Sibi. Si sunt sui iuris.
d Alij. Si sunt in aliena potestate: vt hic. & ff. de test. l. filiusfamilias. & facit ff. de flu. l. j. §. fina.
e Abstinẽdo. Vt est suus hæres, cui dat abstinendi facultas per prætorem. vt supra eo. §. necessarij. Accursius.
f De adeũda. Nota hic quatuor proportionabilia, scilicet immiscere, & abstinere, quę duo pertinent ad suos hæredes. Itẽ adire, & repudiare, q̃ duo p̃tinent ad extraneos, vt hic dicitur. Sed quandoque suus dr̃ adire, & repudiare: vt C. de legit hęred. l. defunctis.
g Deliberare. Intra annum deliberationis, petito tempore. & indulto ab Imperiali culmine: à nostris autẽ iudicibus intra nouẽ menses, & non nisi semel peti põt. vt C. de iure deli. l. scim⁹ § & hęc quidem. Accursius.
h Omnibus. nisi sint vsi iure cõi. [a] vt ff de mi. l. verum §. item non restituitur. Itẽ nisi intraneris adultus super ꝯtractum. vt in l. Fride. hac edictali. ti. de pace tenenda. § itẽ sacramẽta. li. ij feud. quæ est in auth. sacramẽta puberum. C. si aduer. vend. [b]
i Succurrit. Vt ff. de mi. l. ait pretor. §. sed & si hęreditatẽ.
k Maiori. Scilicet cuidam pro priuilegio.
l Veniam. Abstinendi. Accursius.
m Grande ęs. Sic ff. de cõdi. indeb. l. ij. §. si quid & l. iij.
n Gordianus. Sed vbi sunt leges istorum Imperatorum? Respond. non habemus, sed habet mẽtio earum C. de iure deli. l. scimus. i prin cipio.
o Præstitit. Aliàs præstauit.
p Hoc. s. vt aliquis nõ grauetur pp improuisũ debitum, vel ẽt passum. si non est sufficiens hęreditas, vt C. de iure deli. l. scimus. §. ex omnib⁹. & hoc facto inuẽtario si res presentes sunt, intra tres mẽses: si ab fuerint, intra annale spacium. vt C. de iure deli. l. scimus. § sinautem dubius. & §. sinautem à locis.
q Constitutionem. Vt C. de iure deli. l. scimus.
r Aequissimum. Quantum ad tractatum.
s Nobilissimam. Quantũ ad stilum.
t Constitutionis. Quæ de cõpositione dicti inuentarij loquitur.
u Veteri grauamini. sed q̃ erat grauamen? Rñ. tenebat insolidũ omnibus creditorib. & legatarijs: etiam si excedant mensuram hęreditatis: vt C de iure delt. l. fi. §. si verò postquam. Si autem petijt tp̃s ad deliberãdum, & fecit etiã inuentarium, creditorib quidem teneret insolidũ. sed de legatis detrahit Falcidiam: siue adierit hęreditatem intra deliberationis tempus, siue non recusauerit. sed si nõ fecisset inuentarium, omnibus insolidũ teneretur: vt C. de iure deli. l. fina. § si autem hoc aliquis. & §. si quis autem.
x Ad legitimam. s. iure ciuili. aliud si iure prætorio. tunc enim necesse habet corã prætore agnoscere: vt C de iure deli. l. j. l. puberem. & l. suum. & C. quis ad. ad. bo. pos. l. vlt.
ADDITIO. Dic q̃ sola agnitio bonorũ possessionis facta corã p̃tore ẽt nõ authorante sufficit, siue sit bonorũ posse. ꝯ̃m tabul. siue ab intestato, siue ẽt ꝯtab. vt est gl. sing in l. fi. §. j. C. de cu. fu. i vet. pr̃u antiqua. Ange.
y Nuda voluntate. Oportet tñ. q̃ extrinsecus declaretur. [a] Si quid ergo pro hærede velut hæres gessit. [a] vt hic dicit, tunc voluntatem illam declarat, nisi protestetur, [i] se nõ vt hæredem facere, vt hic. & ff. de acq. hære l. p hærede. in princ. & l. gerit. Sed ꝯ̃ id: quod dicit hic. nuda voluntate, est C. de iu. deli. l. potuit. Sed certũ est necessaria voluntas, & actus. si ab actu incipias: sic & aliàs ff. de acquir. pos. l. quemadm.

Heredes sui immiscẽt & abstinẽt; adeunt, & repudiant extranei.

[a] Idest cū iure quinquilibet diligẽs parerta. vtetur: quia non euentus dãni restitutionem indulget, sed inconsulta facilitas. d. l. verũ.

[b] Et sic iuramentũ interpositũ tollit bñficium restitutionis secundùm Pot. Egid. Pet.

[a] Alias, si milites tãtummodo hoc extendit.

Inuẽtarij faciendi tempus. Inuentariũm facientes vñ grauantur.

[a] Et sic qd vulgo dr̃ hr̃ditatẽ nuda volũtate posse adiri, intelligit dũmodo hæc voluntas ad ext sit declarata secundùm Pot. Egid. Pet.

Gerit p̃ hærede. q aīo cognoscit successioné, licet non attingat ré hr̃ditariã. l. gerit. ff. de acq. hær. Egid. Pet.

[i] Quę p̃testatio nõ est necessaria vbi facit actũ priũ q̃ dilatione nõ recipit, nec releuat vbi facit actũ ꝯtrarium: vt c. cum M. Ferra. de consti. ꝯ̃m Io. Fa. & Angel. hic.

Pro hęrede [a] aũt gerere quis vř, si reb. hęreditarijs tâquâ hęres vtać, vel vendendo res hæreditarias, vel prædia colendo, locâdove, & quoquo modo voluntatem suam declaret, vel re, vel verbo de adeunda hæreditate: dummodo sciat eum, in cuius bonis pro hærede gerit, testatũ, intestatũve obijsse, [b] & se ei hřdẽ esse. [c] Pro hærede.n.gerere, est pro dño [d] gerere. veteres enim hæredes pro dñis appellabant. Sicut autẽ nuda voluntate extraneus hęres fit: ita cõtraria destinatione [e] statim ab hæreditate repellitur. Eum, qui surdus, vel mutus natus, vel postea factus est, nihil prohibet pro hřde gerere, & acquirere sibi hřditatem: si tñ intelligit, [f] quod agit.

[a] Pro hærede. Idest factis ipsis gerendo pro hærede.

[b] Obijsse. Aliàs enim nisi hoc sciat, non præiudicat sibi aditio. nam non videtur adire: vt hic, & ff. de acqui. hære. l. si is. & l. eum qui.

[c] Hæredem esse. Etiam purè. nam si sub cõditione, non aute existẽtem conditionẽ adiret: vt ff. de acq. hęr. l. is qui hæres. §. cęterũ. Sunt & alia necessaria. s. vt sit liber & sui iuris, q adit, aliàs nõ poterit, nisi iussu patris, vel dñi præcedẽte: vt ff. eo. l. si quis mihi. §. iussum. & l. quoties. Itẽ oportet quod sit cõpos mentis: vt in fine huius titu. Item q sit maior 14. ann. aliàs non potest adire: vt C. de iure deliber. l. potuit. & l. si infanti. in priu. Itẽ q sciat mortuum esse testatorem: aliàs nõ potest adire: vt ff. de acquirẽ. hæredita. l. is qui hæres. §. si quis dubitet. & l. qui hæreditatem. & l. neminem. & l. qui superstitis. Itẽ certus de conditione testatoris esse debet: vt ff. de acquir. hære. l. hęres. j. §. fi. & l. seq.

Aliàs verbis. In quibusdã verò exẽplaribus vetustis apud diuum Victorem adijcitur vel literis.

ADDITIO Simile habetis in l. illud si pars hæred. pet. & l. is qui putat. de acqui. hęr. hinc est qđ vulgo dř, q ille q vult adire hæreditatem, debet scire causam ex qua defertur: vt l. si is ad quem. de acqui hære. secundùm Cristoph.

[d] Pro domino. Vnde herus, i. dominus: vt ff. ad legẽ Aqui. l. item Mela §. item & eum eo. vers. legis autẽ Aquiliæ. Item dicunt Teutonici, hęres. i. dominus.

[e] Destinatione. Dummodo & hoc actu extrinseco declaretur. argu. tamen contra. ff. de pœn. lega. l. non statim. Accursius.

[f] Intelligit. Non ergo demens vel furiosus.

DE LEGATIS.

Cõtinuatio. *Dic quod textus continuat istum titulum. Vel sic, Dictum est suprà, de testa. in quibus legata relinquuntur: nunc sequitur videre de ipsis legatis.*

Diuisio. POst hęc. Totus iste ti. diuidiť principaliter in qnq; partes. Primo cõtinuat se ad pcedẽtia. Scdo ponit definitionẽ legati. Tertio recitat, quot gña legatorũ olim erãt. Quarto illud corrigit. Quinto incipit tractare materiã legatorũ. Scđa ibi. Legatũ. Tertia ibi, Sed olim. Quarta ibi, Nostra aũt. Quinta ibi, Non solũ aũt. Et illa quinta suo loco subdiuidetur. CASVS. In hoc princip. dicit dñs Iustin. continuãdo processum suum. Post hęc quę diximus š. de test. videamus de legatis nũc: sed certè hęc pars iuris, quę circa legata versatur. vř esse extra propositã materiam. nã locuti sumus suprà de illis solis iuribus, quibus per vniuersitatẽ nobis acquiritur. Igitur videtur mihi, q materia legatorũ hic nõ debeat tractari. Sed licet hoc prima facie videri possit: tñ cum diligenter de testamentis locuti simus, & de hæredibus, qui in testamentis instituunť: & cum legata relinquanť in testamentis, & ab hæredibus præstenť, ideo potest in hoc loco non sine ratione competenti materia legatorum tractari. & hæc dicunť vsque ad illum §. legatum itaq; est. Fră.

TITVLVS XX.

DE LEGATIS.

Legatarijs triplici actione eorum persequi posse legata, concessum est: videlicet personali, in rem, & hypothecaria.

POst hæc [g] videam[s] de legatis, quæ pars [h] iuris extra propositã [i] quidẽ materiã videtur: nã loquimur [k] de ijs iuris figuris, [l] quibus p vniuersitatẽ res nobis adquiruntur: sed cum omnino [m] de testamentis, [n] & de hřdibus, [o] qui in testõ instituuntur, locuti simus, non sine cã sequenti [p] loco potest hęc iuris materia tractari.

Definitio legati. An. Ar.

Legatum [q] itaque, est donatio [r] q̃dã [s] à de-

[g] Post hæc. Scilicet q diximus. š. de test. ordin. hucusque

[h] Pars s. quæ est circa legata. & longa est: vt patet ff. cod. per multos tit.

[s] Propositam. š. per quas perso. no. acq. §. fi. Accur.

[k] Loquimur. Idest locuti sumus. Et sic tempus p tempore ponitur: vt C. de ijs qui notã. infam. l. si Posidonium. Vel loquimur, Idest loq deberemus, si materiam præceden. p sequeremur: sic in Auth. de consan. & vter. fra. l. si igitur. colla. vj.

[l] Figuris. Idest partibus, vel formis. s. quatuor sunt: per successionẽ ciuilẽ, per prætoriam, per arrogationẽ, per addictionem cõseruãdæ libertatis causa: vt supra, per quas personas no. acqui. §. fin.

[m] Omnino. Idest, diligentissime.

[n] Testamentis. Vt š. de test. & tit. seq. titu. Accur.

[o] Hæredibus. Vt š. de hær. insti. vsque huc. Accur.

[p] Sequenti. Quia nec debentur nisi in testamento relicta: & post hřdis institutionem. Sed hodie cõtra in vtroque: vt j. de fideicom. hęre. § præterea. & j. e. §. sed nun vsque. & §. ante. Accur.

[r] Dic q preteritũ p pfectũ suiectiui in cõtrib. qñ nõ potest verificari in preterito trahiť ad futurum: vt l. cum stipulamur. ff. de verb. obl. sed in testamẽtis, & legibus q̃dam formã, & effectũ capiunt à futuro: sm Ang.

Legatum. Diuiditur in septem partes. Primo ponit qualiter definiatur legatũ. Secũdo quot erant olim gña legatorum. Tertio qualiter vnumquodq; genus legatorũ fiebat, qa erãt certa verba assignata. Quarto qualiter dicta verborum solẽnitas est hodie sublata. Quinto qualiter p Iustinianum omnes isti modi legandi, vel omnia ista gña legatorum sunt redacta ad vnam naturam: & legatarijs datur ius persequendi legata altero de trib[9] modis. Sexto remouet differẽ iam, quę erat inter legata & fideicommissa & ea adæquat. Septimo respondet cuidam tacitæ obiectioni. Secunda ibi. Sed olim. Tertia ibi, Et certa q̃dam. Quarta ibi, Sed ex constitutionibus. Quinta ibi, Nostra Sexta ibi. Sed non vsque. Septima ibi, Sed ne in primis. CASVS. Domine, iam video, q vultis tractare de legatis. Dicatis ergo mihi si placet, qđ est legatum? Ad hoc respon. Amice legatum est donatio quędam à defuncto relicta &c. Et hęc dicuntur vsq; ad illum §. Sed olim. Fran. de Aretio.

Quæ sit pp merita. Egid. Per.

[q] Legatum. Sic ff. de leg. ij. l. legatum. sed aliter definitur, ff. eo. j. l. legatum est. ad finem nt.

[r] Donatio quędam. Sunt enim tres donationes:

Scilicet cã mortis, inter viuos, & legatum. Egid. Per.

(63)

Sed non vsque. C A S V S. Domine, iam video, q̃ fecistis satis vtilem constitutionem circa materiā legatorum: in qua quidē cōstitutione satis diligenter legatarijs prouisum est: vnde videtur mihi, quòd illa constitutio possit sufficere. Sed ad hoc respon. Amice, certè minus bene videtur sufficere. Non enim prædicta constitutione contenti sumus. Inuenimus enim, q̃ antiquitas stricto iure concludebat legata, & fideicommissis pinguiorem naturā indulgebat. Idcirco nos hac differentia ab antiquo iure introducta moti, necessariū duxim⁹ omnia legata omnibus fideicommissis penitus exæquare, vt de cætero inter ea nulla sit differentia. Statuimus enim eadē constitutione, vt qđ hactenus legatis defuit, hoc ex natura fideicommissorū impleatur. si quid amplius etiam fuit in legatis, hoc fideicōmissis accedat: & p̄ hoc fideicom. & legata per nostrā constitutionem exæquata sunt. Vnde dixi. Quare igitur coniunctim non tractatis de legatis, & fideicom. Ad hoc respon. Amice, ad hoc optima ratio nos induxit vt diuisim de illis tractare debeam⁹. Ne enim in his primis legum cunabulis cōiunctim de lega. & fidei. tractando, adolescentibus studiosis difficultatem introducam⁹: vtile nobis visum ē separatim primo de legat. & postea de fideicommis. animos informare, vt ita natura vtriusq; iuris p̄ se cognita, facile possint iuuenes de vtriusque natura erudiri, & permistionē eorundem subtiliorem auribus intelligere. Et hęc dicuntur vsque ad illum § nōn solum. Franc.

Sed non vsq; ad eam [a] constitutionē standū esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus legata, quidem strictè [b] concludentem, fideicommissis autem, quæ ex voluntate magis [c] descendebant defunctorum, pinguiorem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis exæquate: [d] vt nulla sit inter ea differentia, sed quod deest [e] legatis, hoc repleatur ex natura fideicōmissorum: & si quid amplius [f] est in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis legum cunabulis [g] pmistim de his exponendo studiosis adolescentibus quandam introducamus difficultatem: operæpretium esse duximus, [h] interim [i] separatim prius de legatis, [k] & postea de fideicommissis [l] tractare: vt natura vtriusq; † iuris cognita, [m] facilè possit p̄mistionē eorū eruditi [n] subtiliorib. aurib⁹ accipe.

Etiā res aliena potest legari: et hæres tenetur eā redimere, si pōt, & soluere: aliàs tenetur æstimationē præstare. Et hoc verum, si testator scit esse rē alienam: & agenti incūbit onus probandi. Aret.

Nō solum † aūt testa

[a] Sed non vsque ad eam. Idest non sumus cōtēti. s. dicta constitutione: imò & aliam fecimus circa istā, & eandem materiam: vt C. commu. de leg. l. ij. Prima tamen remouet differentiā quatuor generū leg. scilicet in quo erat differentia inter se. Secunda verò remouet differentiam inter leg. & fideicom. Acc.

[b] Strictè. idest. stricto iure: sic vt ex testamento tm̄ debeantur. vt j. de fideicom hære. §. præterea.

[c] Magis Scilicet quā legata: vt ab intestato ēt debeātur, vt j. de fideicom. hære. §. p̄terea. Vel dic ex volūtate magis, quàm ex solennitate testamenti. Acc.

[d] Exæquate. Quantum ad finem. & tractatum, non quantum ad verba. nam non dicitur hodie legataria libertas, & hæreditas: licet fideicōmissaria appellet. Item propter legatum non cogitur quis adire. sed p̄pter fideicom. vniuersale sic. vt j. ad leg. Falci. §. quantitas. vers. ex diuerso. & ad Treb. l. q̃a poterat & j. de fideicom. hęre. §. ergo. versic. sed si recuset.

[e] Sed quod deest. In tribus enim deest vt j. eod. §. post mortē. & j. de fideicom. hære. §. præterea. & j. de sing. reb. per fideicom. rel. in princip.

[f] Amplius. Scilicet vt ex necessitate deut. quod nō erat in fideicommissis: vt j. de fideic. hęr. in princ.

[g] in primis legum cunabulis. Idest, hoc volumine: vt §. in proœm. circa medium.

† Intelligē istam adæquationē procedere in legatis particularib⁹ quò ad particularia, & in vniuersalib⁹ quò ad vniuersalia: & nō aliter, vt p̄ do. hic. & in l. j. ff. de leg. j.

[h] Operæpretium esse duximus. Idest, pulchrum putauimus, & vtile, vt dicitur in Salustio.

[i] Interim. Idest, ante, quam veniamus ad illam cōstitutionem, vbi tractantur communia eorum.

[k] De legatis. Vt hoc titulo, & duobus sequentibus.

[l] De fideicommissis. Vt j. de fideicōmis. hęre. & alio tibi proximo titulo.

[m] Cognita. Idest. separatim.

[n] Eruditi. Sic §. de iusti. & iur. §. his igitur generaliter.

Non solum. C A S V S. Domine, iā video quid est legatum, & quot erāt olim genera legatorum, & qualiter auctoritate vestræ cōstitutionis natura legatorum, & fideicōmissorum exæquata est: & quæ ratio vos induxit ad separatim tractandum primo de legatis, & postea de fideicommissis. pro Deo dicatis modo mihi, si placet, q̃ res legari possunt? Ad hoc respon. Amice, non solū res testatoris, vel hæredis legari potest, sed enā aliena. Sed in hoc casu, quando testator rem alienam legat, hæres eius compellitur rem legatā redimere à dn̄o rei. si emere potest. Si enim nullo modo vel pro nō certo pretio redimere potest: ad eius ęstimationem tenetur. & hoc verū est, si talis est res, cuius commercium haberi possit. Si enī res legata sit talis, q̃ super ea cōtrahere nō licet: tunc nec ipsa res, nec eius æstimatio debet. veluti, si testator alicui legauerit campum Martium, vel basilicas, vel templa, vel ea, quæ sunt publico vsui destinata. Nam in his casibus legatum nullius momēti est Sed qđ diximus generaliter alienā rem legari posse, hoc ita intelligendum est. s. si testator quando legauit, sciebat rē alienam esse: non autem si ignorabat alienā esse: q̃a tunc forsitan si sciuisset eam alienā esse, nō legasset: & ita oīa hæc diuus Pius rescripsit. Sed pone casum: Quidam legauit Petro rem alienam: vnde mortuo testatore. Pe. illud legatū petebat ab hærede. Hæres autem ex diuerso ad sui defensionem allegabat testatorem ignorasse illam rem esse alienā: & idcirco dicebat se non teneri ad huius legati pręstationem. Legatarius verò in contrarium asserebat testatorē sciuisse rem alienam: & ita dicebat legatum valere, vnde magna fuit discordia inter hæredem, & legatariū super isto legato. Pro Deo Domine dicatis mihi, qđ iuris est in casu isto. videlicet, vtrum legatarius debeat probare testatorem sciuisse rem alienā esse: vel hæres debeat probare testatorem ignorasse? Ad hoc respondet: Amice, in hoc casu verius est ipsum legatariū oportere probare scientiam testatoris: Non autem oportet hæredem probare ipsius ignorantiā: & hoc propter illam regulam generalem, qua cauetur, quòd semper necessitas probandi illi incumbit, qui agit. igitur cum legatarius in hoc casu agat ad legatum sibi relictum præstandū, merito onus probandi ei debet incumbere. Et non solum in casu isto prædicto locum habet hæc distinctio, sed etiam in alio

† Scilicet legati & fideicommissi. Egi. Per.

† Cōcor. cū hoc §. c. fili⁹ cū glo. ij. ex. de test.

casu: veluti, si testator legauit rem creditori suo obligatam. Nam in hoc casu idem placet, quod in superiori fit: vt videlicet ita demum necesse habeat hæres eã à creditore luere, si testator sciebat rẽ esse obligatã. & ita diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt.

& hoc est verum, nisi appareat da cõtraria volnntate testatoris. Nã si testator voluerit legata riũ luere, & hoc in testamento, & codicillis expressit: quãuis testator sciebat rem obligatam, hæres tamen in hoc casu eam luere non debet. Et hæc dicũtur vsque ad illum §. si res aliena. Fran.

a Hæredis. Et in his nihil refert; an sciente hoc defunctus, an ignorauerit: vt j.e. §. si quis rem suam. & ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. si rem tuã. Idem de re cõmuni legata, secundũ Io. vt ff. eod. l. v. §. j. & ij. sed certè ibi non valet legatum, nisi pro ea parte, ꝑ qua non est error.

ADDITIO. Idẽ si fiscus rẽ communẽ simpliciter legaret: quia non valeret, nisi pro parte sua. Et est ratio: quia cum pro illa parte legatũ sit vtile, maior ratio facit vt ad eãm referatur. non sic in re penitus aliena Io. Fab.

toris vel hrẽdis a res, sed & † aliena b legari pt: ita vt hæres cogat̃ redimere c eam, & pstare: vel si eam nõ pôt redimere, d æstimationẽ ei' dare. Sed si talis sit res cuius commercium non est, e vel adipisci f nõ pôt: nec æstimatio g eius debetur: veluti, si quis campũ Martiũ, vel basilicas, h † vel tẽpla, vel quæ publico vsui destinata sunt, i legauerit. nã nullius momẽti tale legatũ est. Quòd autẽ diximus alienã rẽ posse legari: ita intelligendũ est, si defunct' sciebat alienã rem esse, non si ignorabat. k forsitan .n. si sciuisset l alienã rem esse, non legasset. & ita diuus Pius rescripsit.

Annotato, ignorantiã in dubio præsumi: ideircò scientiam asserens onere probandi grauatur.

Et verius est m ipsum qui agit, i. legatariũ, probar̃ oportere, sciuisse alienã rẽ legare defunctum: nõ hrẽdẽ probare oportere ignorasse alienã, quia semper necessitas probãdi incũbit illi, qui agit. n

Rei hypothecatæ, quam testator cuspiã sciens, prudensq́; legauerat, luitio ad hæredem spectat: nisi aliud sensisse testatorem appareat.

Sed & si • rẽ obligatam creditori aliquis legauerit, necesse habet hæres eam luere. • Et in hoc quoque casu idẽ placet, qđ in re aliena, vt ita demũ luere necesse habeat hæres, si sciebat defunct' rẽ obligatã esse. & ita diui Seuerus, & Anton. rescripserunt. Si tñ defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expresserit, nõ debet hæres eã luere.

Legatarius rei sibi legata dominus ex causa lucratiua nactus, legatum nequaquam petere

b Aliena. Etiam hostium: vt ff. eod. j. l. ab omnibus. §. etiam. secundũ Ioan. Item ab hostibus capta: vt ff. eod. j. l. seruus ab hostibus. & l. id quod.

c Cogatur redimere. Speciale propter præceptum testatoris: sic ff. com. diui. l. cõmuni diuidundo § fi. Regulariter contra. vt C. de contrah. empt. l. emptor.

d Non potest redimere. Vllo modo. quia non vult vẽdere: vel si vult, tamẽ nimium petit pro pretio: vt ff. eo l. non dubium. §. fi. & de legat. j. l. idem Iulianus. §. constat.

e Commercium non est. Id est, non potest super ea re contractus haberi.

f Adipisci. Passiuẽ accipitur. i. acquiri. vel haberi.

g Nec æstimatio. Si apud nullum ast cõmerciũ, vel etiã est, sed cum grandi difficultate, nõ valet legatũ: vt hic, & ff. eod. l. idem Iulianus. § fi. nisi testator voluerit contrar ũ manifestè: vt ff eo. j. l. si quis inquilinos. ad fi. ij. & ibi gl. iij. & nisi in alio casu: vt si liber homo sibi legetur, qui fuerat redemptus ab hostibus quo casu à pignore eximitur: vt ff. eo l. senatus. j. § fi. Si autem cõmerciũ • est in cõmuni, sed nõ est ei. s. à quo relinquitur: valet vt ipsum detur, vel eius æstimatio: vt ff. e. ij. l. mortuo boue. §. Labeo. ij. respõ. & sic intelligitur: ff. de leg. j l. sed si res. Si autem tatũ ei nõ est, cui præstari debet: si propter suum delictũ, vel sectæ diuersitatẽ, vt in Iudæo, & mancipio Christiano: vt C. ne Iud. Christia. mã. l. j. nõ valet nec æstimatio datur: vt ff. de leg. ij. l. mortuo boue. §. Labeo. j. respon. & de ver. ob. l. multum interest. Si propter status cõditionẽ, vel corporis vitiũ: vt quia seruo militia, vel cõtracto legetur stipẽdiũ cursoris, si testator scit vitiũ inesse, dat̃ æstimatio: alias non: vt ff. de leg. iij. l. fideicõ. §. si seruo alieno & ff. eodẽ. j. l. filiusfamilias. §. si quid alicui. Accur.

ADDITIO. Vide gl. fere similẽ. ff. eo. j l. sed si res aliena. facit gloss̃ in l. multum. ff. de ver. obligation.

h Basilicas. Basilica Græce. Latinè regia domus dicitur. Accur.

i Destinata sunt. Vt via publica.

k Ignorabat. Quæ ignorantia nocet, nisi coniunctæ personæ sit relictum: vt C. eod. l. cum rem alienam. & nisi cum relinquitur libertas seruo alieno: vt ff. de fideicom. liber. l. Paulus. j. responso. Quid si res legata fuerit euicta? Resp. si in specie, non teneri debet hæres de euictione: vt C. de euictio. l. hæres & ff de legatis. primo l. si à substituto. §. hæres. Si in genere, siue extra iudiciũ, siue in iudicio tradita fuerit legatario nõ stipulãti de euictione aget: ac si nihil sibi datum esset: si est extraneus, s. iste legatarius: vt ff. de leg. j. l. si domus. §. j. & l. non quocunque. & de lega. iij. l. qui concubinam. §. si hæres & de euict. l. hæres. Si de coniũctis est legatarius, vt si vni de fratribus est prælegatum, nõ agit ne crescat inuidia inter eos: vt C. de bo. quæ li. l. cum oportet. & ff. de leg. ij. l. cum pater §. euictis. Sed quando omnibus est prælegatum, omnes agunt: siue distributio prælegatorum sit per iudicem facta, siue per partes. Si autem à testatore, excipiendo seruant, non agendo: vt C. communia vtriusque iud. l. si fratres. & ff. de leg. ij. l. cum pater § euictis.

l Sciuisset. In eo casu quo ignorauit.

m Et verius est. Vt ff. de proba l. verius. C. de rei vẽdi. l. fi. & ibi gl. fi. & C. de edendo. l. qui accusare volunt. C. de excep l. si quidẽ j. de interd § commodũ. C. de act. & obli. l. negantes. & C. de prob. l. actor.

n Qui agit. Nisi qui negat, neges eius, & nisi præsumeretur pro actore tũc enim probat reus negãs: vt ff. de probatio. l. ab ea parte & ff. de donati. inter vir. & vxorem. l. Quintus.

n Luere. Tribus casibus luit hæres, Si sciebat testator rem esse obligatam, vt hic Item si ignorabat, s. d relinquit cõiunctæ personæ: vt C. de fideicom l. prædia. vel pro tanto res erat obligata, quãtũ valet, vel pro maiori summa: vt de leg. j. l. si res obligata. § j.

Addi-

• Quã scit esse alienã, & de qua est cõmercium Egi. Per.

• Aliàs, nec ipsa, nec æstimatio &c.

• Basilicas vocabant veteres locos publicos & quasi regias aulas, in quibus iudicia exercebant̃ & venalia omnia ꝓponebantur. Eas ita ædifica ei debuisse scribit Vitruui'. vt superiore parte iudicia, inferiore negotia tractarẽt. Fran. Baldu. hic.

• Sine quisq; fuerit, siue nunquam. dũmodo legetur sub cõditione si nostra efficiat̃, vt sit spes quod efficiat̃, aliàs secus. Io. Fab. & Angel.

Legatum rei, cuius commercium nõ ẽ, non valeat.

• Cõmercium dicit̃ de re, quæ est in dñio alicuius, & potest subijci dñio alterius pre nati. Egi. Per.

Basilica.

• Aliàs, rẽ suã obligatam.

Legatũ si euincat̃, an hæres defuncti teneatur.

• Nisi sciẽs alienãs vel cõiunctæ personæ legasset sm Io. Fab. hic, sed scdm An. tunc debet̃ per viã retentionis, nõ actiõis si sit hæres, & coheredibus etc fuerit prælegatũ, vt hic in fi. gl de qua materia vide plenius Ang. hic.

Legata res obligata p hæredẽ in istis b' casib' est luẽda.

pôt: diuersum erit si ex onerosa: qui tamen lucratiuo titulo æstimationê rei adeptus fuit, non prohibetur ex alio rê ipsã petere.

Si res aliena legata fuerit, & eius rei viuo testatore [a] legatarius dñs factus fuerit: siquidem ex causa emptionis: ex testô actione pretium côsequi potest. [b] Si verò ex causa lucratiua, veluti ex donatione, vel ex alia [c] simili causa, agere [d] non pôt. Nam traditum [e] est, duas lucratiuas causas in eundê hominem, [f] & eandem rê [g] côcurrere non posse. [h] Hac rône [i] si ex duob. testamêtis [k] eadê res eidem debeat, interest, vtrû rê, an æstimationem ex testamêto consecutus sit. Nam si rem habet, agere non potest: [l] quia habet eam ex causa lucratiua. si æstimationem, agere pôt. [m]

Etiã res futura, quæ tamen esse speratur, legari potest. Aret.

Ea quoq; res, [o] que in rerû natura [†] non est, si

ADDITIO. Not. q qñ testator legat rem pignoratam, obligatam pro tanto, vel pluri quàm valebat: siue sciuerit, siue ignorauerit obligatam: tenet hæres luere. Nam si teneretur legatarius, ex legato nullum commodum reportaret. Sed tñ dubium facis: quia quando obligatus res p tanto, vel plori quam valeat, vt res ipsa habeat p alienata, facit quod no. gl. in l. qui habebat. ff. de legat. j. Sed qñ legatur extraneo res aliena ignoranter, non tenetur hæres luere, ergo nec hoc casu, & hanc tenuit Rapha. sed hæc est communior. Iason. Aduerte diligenter, q luo, est verbum æquiuocum ad quatuor, vno modo significat redimere, siue liberare: vt luo pignus ære: & sic accipitur hic. Secundo modo est sustinere siue pati, vel punire, vt fos luit pœnas. & crux luit mala, idest, punit. Tertio modo est purgare, vel expellere: vt lux luit tenebras. Quarto modo pertinet ad actum venereum, cum oues suot in ardore coeundi. Vnde versus, Ære luo pigno*, crucem pœnas, luce tenebras. Dicitur & luere, quando saliunt ouis. Vel sic & breui*, Crux luit, æs, crepo, lux, mala, pignus, ouê, tenebrasque. De hoc est gl. not. in l. licet certis. C. de locato & conducto.

Luo luis, hêt quatuor significata.

Si res aliena. CASVS. Dñe, quidam legauit P. rem alienam: & P. viuente adhuc testatore consecut* fuit dominium illius rei. modo quæro. verû mortuo testatore P. rône illius legati, cuius dñium habuit ante mortem testatoris, aliquid consequi ab eius hærede possit. Ad hoc respond. Amice, si res aliena legata fuerit, & eiusdem dñiû legatarius viuo testatore côsecutus fuerit: distinguendum est ex qua causa legatarius côsecutus fuerit dominium rei legatæ. nam si ex causa emptionis, vel alia causa onerosa dñium côsecutus fuerit: nihilominus actione ex testa. æstimationem eiusdem rei ab hærede testatoris côsequi poterit: si verò ex causa donationis, vel ex alia causa lucratiua. puta ex causa legati in alio testamento sibi relicti factus fuerit dominus rei illius. tunc de cætero ab hærede nihil petere poterit: & hoc pp regulã iuris gñalem, qua cauetur duas lucratiuas causas in eundem hominem, & in eandem rê non posse durante concurrere. Et eadem ratione si ex duorum testamentis eadem res alicui legatario debatur: multum refert: verum legatarius rem, an æstimationem ex testamento vnius côsecutus sit. nã si ipsam rê habeat: aduersus hæredem alterius agere non poterit: cû ex causa lucratiua iam ipsam rê habeat. Si verò æstimationê illius rei consecutus prius fuerit: nihilominus ab hærede alterius ipsam rem côsequi poterit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. ea quoque res. Fran.

[a] Viuo testatore. Idem est, & si post mortem: vt j. §. si cui.

[b] Consequi pôt. Not. cautè ponit, consequi. nam pretium petere non pôt, sed rem, quæ tantû est in obligatione, secundum nos: æstimatio tñ datur pp defectum: vt ff. de verb. obli. l. si seruum §. effectus. Sed côtra nos est ff. de leg. j. l. si res mihi. Respô. ibi, propter defectum iuris petendi, ex præsumpta volûtate destituti rê legatam legatarius amisit: sed hic non ex voluntate defuncti amisit emêdo. Quidam tñ dicût æstimationê esse in obligatione: vt ff de cõdi. furt. l. in re furtiua. in prin. ibi sed verû in fi. Et not. quatuor casus, quib. peto id quod habeo. Prim* est vbi res mihi data pôt auferri: vt ff. de sol. l. si rem. & l. qui res. j. resp. [s] Itê si habeo ex alia causa, quam debeã habere: quia non videor habere, cû pretiû abfit: vt hic. Itê si aliquid iuris rei deest, id adhuc tradendum est: vt ff. de so. l. etiam. & de verbo. obli. l. Iulianus. §. fi. Item si res deterior est dolo dãtis: ex causa stricti iuris datus de dolo, licet habeat rem: vt ff. de dolo l. & eleganter. §. non solû. sed in bona fidei agitus ex primo côtu. vt ff. commo. l. iij §. si reddit.

[c] Ex alia. Vt legati: vt ff. man. l. si hæreditatem non dotis promissione: vt ff. de acti & obli. l. ex promissione. Accur.

[d] Agere. Etiam si sua postea esse desiit: vt ff. de le. 2. l. Mæuius. §. duobus.

[e] Traditum. A iure: vt ff de actl. & obll. l. omnes. & ff. de le. j. l. si seruus legatus Stichum. Accurs.

[f] In eundem hominem. ff. eod. l. si seruus. § j ∓. Sol. ibi per obliquum concurrunt. non directo: vt hic & arg. ff. de vulga. substit. l. quæ liberis § fi.

[g] Rem. Idest, speciem, aliud si quantitatem: vt ff. de leg. 2. l. Titia seio. in prin.

[h] Non posse. Sed cur secus qñ emit? Rñ. quia nec rem habere videtur: cum pretium ei absit, & loco rei successerit. vt ff. de peti. hæred. l. si & rem. & quod metus causa. l. videamus. & l. si ipsa.

[i] Hac ratione. Scilicet supradictæ regulę.

[k] Ex duobus testamentis. Scilicet duorum hominum, si enim vnius esset, primum per secundû corrigeret. vt 3. quib. mod. testa. infir. §. posteriore. Quid si in eodem bis legauit? Rñ. distingue spêm à quantitate: [*] vt ff. de leg. j. l. plane vbi. § si eadem. vsque ad illum § si coniunctim.

[l] Agere non potest. Vt ff de leg. j. l. plane vbi. §. si eadem. verû. sed si duorum contra, vt sequitur ex eodem testamento. Sol. illa intelligitur secundum huius §. distinctionem.

[m] Agere pôt. ff. de leg j. hmôi. §. j. ∓. Sol. ibi testatoris & hæredis testantis est eadê persona vt in Authen. de iureiur. à mo. in prin. colla. v. Vel ibi in secû do legato commodû repræsentationis primi legati relictum vr, vt j. e. §. ex ∓rio: quia non vr legari bis in duob. testamentis: ideo non habebit nisi semel.

Ea quoq. CASVS. Dñe, pono, q aliquis legauit rem, quæ tpe conditi testamenti in rerû natura nô erat, futura tñ sperabatur, nunquid valet legatum. Et rñ. q sic. ea. n. res q in rerum natura non est, si tñ futura speretur, rectè legari pôt: veluti si testator legauerit fructus, qui in fundo Sêproniano nati erût: vel si legauerit, quod ab ancilla natum erit. nam in vtroq; casu valet legatum. Et hæc dicûtur vsque ad illum §. si eadem res duobus. Franc. de. Ater.

[n] Ea quoque res. Sic ff. de leg. 1. l. quod in rerû in princ. & de leg. 3. l. etiam. Accursius.

[s] Quę leges nô faciût ad ppositum: q cû res sit euicta, nô pôt dici q eam hêat, & petat: sed facis ff. de le. j. l. non quocunque. in princ. Est & ali* casus quando rei ita dic, forma tamê mutata: vt l. mulieris. §. res abesse. ff. de verb. sig. secûdû Ioã. Fab.

[†] Hue spectãt q scribit Mãd. In 7. q. 3. Regu. nu. 2. & 23.

[*] Vt scilicet spês, vl ei* æstimatio semel tñ petere possit: quãtitas autem his debet. cuius rei rônê seddit Vlpia o* l l. plane. §. j. de le. j. qd sadê res sępius pstari nô pôt eadê autê summa volête testatore multiplicari pôt.

mō futura est, a rectè legaē: veluti fruct⁹, q in illo fundo nati erūt, aut qđ ex illa ancilla natum erit. b

Eiusdem rei legatum duobus coniunctim, aut separatim factū vtriq; acceptantis æquis portionib. quæritur: si autē alterius portio defecta fuerit, accrescēdi quodam iure ad collegatariū pertinebit.

Si eadē res duob. c legata sit, siue ꝯiūctim, d siue disiūctim e si ambo pueniāt ad legatū: scindit̄ f inter eos legatū. † si alter deficiat: qa aut spreuerit legatū, aut viuo testatore g decesserit, h vel alio quoquo mō defecerit: i totū ad collegatariū ptinet. Cōiūctim k aūt legaē, veluti si qs dicat, Titio, et Seio hominē Stichū do, lego. Disiūctim l ita Titio hominē Stichū do, lego, Seio hominē Stichū do, lego. m Sed si exp̄sserit, eundē hominē Stichū, æquè disiunctim n legatum intelligitur.

Si legati fundi proprietas ad legatarium oneroso titulo peruenerit, vsusfructus verò lucratiuo, proprietatis æstimationē iudicis officio tantum consequetur.

Si cui fundus alienus

a Futura est. Si aūt nec fuit res, nec est in rerū natura, nec erit: vt chimera. vel fuit, sed non est, vt homo mortuus, nō pōt legari: vt ĵ. de inu. stip. in prin. Si aūt est dubium, an sit vel non sit in rerum natura: canet hæres de ꝓsequendo & restituendo: vt ff. de le. j. l. seruo legato. § fi. Idem in seruo legato, qui fugerat ante testm̄. aliud in eo, q fugerat post testm̄, qui scilicet est periculo legatarij: vt ff. eo. titu. l. cū seruus, & l. si seruus legatus. j. respon.

ADDITIO. Dic plenius & ordinatius per gl. in d. l. cū seruus. & ibi Bar. & do ff. de leg. j. & per gl. l. l. si qs seruo. ff. de leg. ij. & adde qđ no. gl. & doc. in l. qđ legaē. ff. de iud Ang.

b Natum erit. Et tunc cōpetit sibi exactio: vt ff. de verb. obli. l. interdū. j. rń.

Si eadē res. CASVS. Dñe, quidam legauit eādem rem duobus P. & M. ego quero, quid iuris sit in isto casu? Ad hoc respon. Amice, si duobus eadem res legata sit: si diuisim vel coniunctim legetur, si ambo peruenerint ad legatum, diuiditur inter eos legatum. Si autem alter eorum per modum repudiandi deficiat: vt qa legatum peruenit in casum caduci: vt puta, quia legatarius decesserit viuo testatore: vel si quolibet alio modo deficiat, veluti per mortē ciuilem: tunc omnibus his casibus totum legatum ad legatarū iure accrescendi pertinebit. Sed Domine, iā video, quid iuris est, qñ eadem res legatur duobus: siue coniunctim, siue disiunctim: pro Deo dicatis mihi, qñ qs censetur legare coniunctim, & qñ disiunctim? Ad hoc respon. q coniunctim vr̄ quis legare in hūc modum: veluti si quis dicat, Titio, & Seio hominem Stichum do, lego. Sed disiunctim videtur quis ita legare. veluti si dicat, Titio Stichum do, lego. Seio Stichum do, lego. nam in hoc casu etiam si expresserit eundem hominem, s. dicendo sic, Stichum do, lego, nihilominus eum disiunctim legare intelligitur. Et hæc vsque ad illum §. si cui fundus. Fran. de Are.

c Duobus. Quid si dicat, illi, aut illi lego? Respon. duo rei stipulandi esse videnē: vt ff. de leg. ij. l. si Titio aut Seio. Accur.

d Coniunctim. Scilicet per copulatiuam coniunctionem: vt ff de hæred. insti. l. si ita quis hæredes.

e Disiunctim. Idest, separatim: vt ĵ. proxi. §.

f Scinditur. Viriliter, nisi simul duo coniuncti essent. qui locum vnius obtinent: vt ff de hæredi. institu. l. Titius, & l. interdum. in prin. Accur.

g Viuo testatore Nam si testatore mortuo legatarius decedat: ad heredem suum legatum transmittit: vt C. de cadu. tollen. § cum igitur.

h Decesserit. Post testamentum tamen: vt differat a sequenti. . . .

i Defecerit. Scilicet legatarius: vt per mortem ciuilem Vel die legatum, quod trib. casibus deficit. & accrescit legatario. pręter duos, qui ponunt̄ hic. Primus si non est collegatarius in rerū natura tēpore testamenti, vt C. de cadu tollen. §. j. in princ. secūdus si mihi, & posthumo legaē, qui orietē postea: vt ff. eo. j. l. si duobus. §. fi. Tertius si mihi, & hæredi suo legat: vt ff. eo. j. l. plane vbi. §. si duobus. & sic sunt quinque casus. Econtra sunt tres casus, quib⁹ deficit legatum: sed collegatario non accrescit. Primus si mihi, & seruo suo legat. vt ff. eod. j. l. plane vbi. §. si coniūctim. Secundus si mihi & tibi res tua legatur: vt ff. eod. j l. huiusmodi. §. si Titio. Tertius si mihi & non capaci legatur: vt ff. de legat. ij. l. si Titio.

k Coniunctim. Scilicet re & verbis: vt ff. de leg. iij. l. re coniuncti.

l Disiunctim. Scilicet verbis tātum. nam re sunt cōiuncti.

m Do, lego. Sed nonne dando Seio, adimit Titio: vt ff. de pupil. subst. l. si quis eum. & de adi. leg. l. 3. in prin. & l. sicut? Respon. sic, si probatur testatorē hoc scilicet adimere Titio, & dare Seio voluisse, s non alias: vt ff. eo. j. l. si pluribus. §. j.

n Disiunctim. Idest verbis tantum. re tñ coniuncti sunt: vt ff. de leg. iij. l. re cōiuncti. Sūt & alij re & verbis disiuncti, vt si ita dicam, lego Titio dimidiā serui, Sempronio lego dimidiam eiusdem serui: vt ff eo. ij. l. & Proculo. Nec obstat in eo. tit. de lega. ij. l. Mæuio. in prin. quia illa intelligitur qñ vnam dimidiam vtriq; legauit. Et in istis non habet locum accessio. i. ius accrescendi, vt d. l. & Proculo. sunt etiā re disiuncti, sed verbis ꝯiuncti, vt si dico lego tibi & Sēpronio pro ęquis portionib. Sunt & alij re, & verbis coniuncti, vt ŝ. proxim. Et coniuncti vtroque modo præferuntur disiunctis vtroque, vel altero tantum modo coniunctis. Coniuncti verò vno modo tātum, simul admittuntur, scilicet re tantum. Coniuncti cū verbis tantum, & disiunctis re. & verbis præferunē: vt ff de hæredib. institueñ. l. si ita quis hæredes, & ff. de leg. iij. l. re coniuncti. §. penul. & § fi.

ADDITIO. Similem gl. habes in l. j. §. fina. ff. de vsufruct. accrescendo.

Si cui fundus. CASVS. Dñe quidam legauit Petro fundum alienum, postea legatarius, s. P. ꝓprietatem eiusdem fundi emit, vel ex alia causa onerosa deducto vsufructu acquisiuit, procedente tempore vsusfructus eiusdem fundi peruenit ad P. per mortē, vel capitis diminutionem vsufructuarij, vel ex alia causa lucratiua. vsufructu finito & ad proprietatem reuersus: & ita legatarius fundum in plena ꝓprietate habuit. modo P. nihilominus agit ex testamento contra hæredem. & petit totum fundum in plena proprietate ab hærede testatoris. modo quæro. verū P. legatarius rectè agere videaē? Et respon. q sic. Nam si fundus alienus legatus fuerit, & postea legatarius emerit proprietatem eiusdem fundi deducto vsufructu, licet postea vsusfructus ad legatarium ex causa lucratiua peruenerit, tamen ad fundum nihilominus actione ex testamento rectè agere poterit. & ita Iulianus ait. Contrarium tamen videbatur. nam si legatarius petat fundum in plena proprietate, quæ proprietas

† Inter ꝯiunctos sunt qui dē ab initio ptes, inter disiunctos aūt partes, cōcursu fiūt. l. planè vbi. §. si cōiunctim. ff. de leg. j. Portò q cōiuncti faciāt partes iure digestorum, vel nō faciāt, subtiliter admodū tractat Zasius in intellectib⁹ suis singularibus.

Legatum qnq; casibus deficit & legatario accrescit.

Legatū in trib. casibus deficit. nec legatario accrescit.

s Puta qa hoc expressit vt sub cōmemoratiōe primi legauit secūdo, vt fundum quē legaui Titio, lego Sempronio. aut hoc fecit ex interuallo sermo. Fab.

Legatarioru quidam sunt cōiuncti re tantū. alij re. & verbis: alij ꝓsus disiuncti.

proprietas constat ex duobus, vidalicet ex nuda proprietate, & vsufructu: si legatarius ex causa lucratiua habuit vsumfructũ, videt quòd fundũ in plena proprietate petare non potest. Ad istam tacitã obiectionem, quæ fieri possat, respõ. Iusti. in litera dicẽs quòd hæc obiectio non obstat: quia vsusfructus in petitione tali, videlicet quæ fit per actionẽ ex testamento, non obtinet partem dominij, sed vicẽ seruitutis: & ideo petẽdo fundũ in plena proprietate, non videtur petere illam partem rei, quę sibi obuenerat ex causa lucratiua, scillcet vsufructu & hoc est verum de rigore iuris: sed de æquitate ait Iulianus officio Iudicis contineri, vt æstimationa vsusfruct. deducta, hęredem ad æstimationem nudæ proprietatis debeat cõdemnare. & hęc dicuntur vsque ad illum §. sed & si rem.

† Idest detracto à proprietate, sic Pla. deduco pedes de lecto. i. detraho, separo. Egi. Pet.

legatus sit, & emerit [a] proprietatẽ deducto vsufructu, & vsusfructus ad eum peruenerit: [b] & postea ex testamento agat: rectè eum agere, & fundum [c] petere, [d] Iulianus ait: quia vsusfructus [e] in petitione [f] seruitutis [g] locum obtinet. sed officio iudicis continetur, vt deducto [h] † vsufructu, iubeat æstimationem [i] præstari. [k]

Legatum rei propriæ legatarij non valet, etiam si post testamentum sua esse desierit. Aret.

Sed si rem legatarij qs ei legauerit: inutile est legatum: [l] quia quod proprium est ipsius, amplius eius fieri non potest.

a Emerit. Scilicet legatarius.

b Peruenerit. Scilicet morte vsufructuarij, vel capitis diminutiõe, vel simili cã, lucratiua tñ: vt s. de vsufr. §. finitur. & sic factus est casualis.

c Et fundum. Idest proprietatem plenã de iudicis tamen officio aliter fit: vt j. sequitur.

d Petere. Hic repete, quod diximus s. eod. §. si res. Accursius.

e Quia vsusfructus. Dixit fundũ peti, & sic in plena proprietate. Sed opponitur: plena proprietas constat ex duobus. s. ex nuda proprietate, & vsufructu. & iã habes partem. i. vsumfructũ ex causa lucratiua, quo modo ergo petit fundus in plena proprietate? Rñ. vsusfructus hoc casu cũ fundus petit in plena propriatate, nõ obtinet partem dominij, sed vicẽ seruitutis prædialis, quæ non est pars rei, cum non possit asse sine re. & ideo non videtur peti ea pars rei, quę obuenit ex causa lucratiua, scilicet vsufruct. & hoc de rigore: sed contra de æquitate, vt subijcit.

Vsusfructus an sit pars dominij.

f In petitione. s. tali. i. prędicta fundi per actionẽ ex testamẽto, aliàs in multis locũ dominij habet: vt ff. de dam. infect. l. qui bona. §. & superficiariũ. & ff. de bo. aut. iud. pos. l. in venditione in prin. & ff fam. ercis. l. & puto. §. ij. & ff de vsufruct. l. iij & v.

Vsusfructus in multis locum dominij habet.

ADDITIO Dic quòd non est pars dominij pdicatiua, seu subiectiua: vt posita specie ponat genus: sed est pars integralis: quia fructus iuncti cum proprietate faciunt plenum dominium: vt per glo. in l. recte dicimus. ff. de verb. sign. Auge.

g Seruitutis. Scilicet realis.

h Deducto vsufruct. Idest æstimatione vsusfructus. quem scilicet vsumfructũ ex causa lucratiua habet: ideo non debet plus habere, & s. eo. si res.

i Aestimationem. Scilicet proprietatis.

k Præstari. Scilicet ab hærede suo.

Sed si rẽ. CASVS. Domine quidã legauit P. fundum ipsius P. modo quæro à vobis vtrũ valeat? Et iñ spon. quòd non. Nam licet s. dictum sit alienã rẽ legari posse: si tñ aliquis rẽ propriã ipsius legatarij ei legauerit: inutile est legatũ. & hoc ideo: qa illud qd proprium est ipsius legatarij, amplius eius fieri nõ potest. & in hoc casu iterũ inutile est legatũ, & nullius est momẽti: quia nec ipsa res nec æstimatio debetur. Sed po. Quidã testator rem suã propriã credẽs esse alienam rem, quasi alienam legauit Pe. ego quæro vtrũ valeat? Respon. Iusti. quòd sic, dicẽs ita. Siquis rem suã quasi alienam legauit, in hoc casu bene valet legatũ. nam plus valet quod est in veritate, quã quod est in opinione. Sed domine ponamus qd testator putãs rem suam esse legatarij, legauit: nũquid valet tale legatũ? Rñ. quòd sic. In hoc enĩ casu legatum valere constat: quia voluntas testatoris volentis huiusmodi rẽ acquiri legatario, exitum habere potest. Et hæc dicuntur vsque ad §. si rẽ suam. Frau.

m † Et licet alienauerit [n] eam, non debetur, nec ipsa res, nec æstimatio eius.

Valet legatum rei testantis, licet testator putauerit alienam.

Siquis rem suam quasi alienam [o] legauerit, valet legatum. Nam plus valet, quod in veritate est, quàm quod in opinione. [p] † Sed & si legatarij esse putauit, valere constat, quia exitum [q] voluntas defuncti habere potest.

Ita demum rei legatæ alienatio, aut pignoris datio legatum adimit, si testatorem adimendi animo alienasse constet.

Si rem suam legauerit

† Hic locus Intelligẽdus ẽ de re, cuius legatarius pleuũ, ac firmũ dñium habet vt nec incremẽtũ recipiat, & nullo modo ab eo auelli possit, alr̃ non inutiliter legaret. p l. non quocunq. ff. de lega. t. Et cõcor. cũ hoc. §. tex. in c. sites dilectos. añ fi. cũ gl. sup verb. qd meũ. ex. de fi. Istr.

l Legatũ. Vt ff de lib. leg. l. t. contra. Sol. ibi liberatio relinquitur, quæ non erat debitoris.

m Non potest. Sic j de actio. §. sic itaque. ff de leg. iij. l. cũ quis. j. respon. & ff. de exceptio. rei iudi. l. & an eadem. §. actiones, & de acqui. poses. l. j. §. ex pluribus. Accur.

n Alienauerit. ff. de reg. Cato. l. j. in fi. contra. Sol. secũdùm B. ibi viuo testatore alienauit, hic postea. ı Vel hic purum fuit, ibi conditionale, secundùm Ioã. arg. ff. eo. l cætera. §. t.

o Quasi alienam. Idest credens alienam ...

p In opinione. Not. sic ff. de man. vind l. si pater. §. quoties. ibi. plus est eni. & ff. de iur. & fact. ign. l. regul. §. qui ignorauit. arg contra. ff de acqu hęr. l. is qui putat. Sol. ibi de re, quæ consistit in animo.

q Exitũ. i. effectum: vt ff. quemad. test. ape. l. vel negare. ibi, publice enim expedit suprema hominũ iudicia exitũ habere, i. res talis legatario acquiri põt.

† Qñ dicat plus eẽ id qd in veritate ẽ, qũ qd in opinióe: aut cõtra plus esse qd in opinione ẽ quã qd in veritate pulchra explicat hoc loco Frã. Bald. Vide ẽt i eã rẽ Emi. Ferre. hic. Et oĩno Lap. in pulcherrima alla. 89. ver. venio ad fm n. 9. cũ pluribus seq. & Mãdos. in Apostil. ad eundẽ Lap.

Si rem suam. CASVS. Quidam legauit P. fundũ postea idẽ testator eundẽ fundum vendidit M. quæro vtrum valeat legatũ: an verò videatur ademptũ p alienationẽ factã à testatore? Rñ. Iusti. quod in hoc casu sñia Celsi tenẽda est: Celsus. n. in hoc casu existimat, si testator nõ adimẽdi aĩo fundũ legatũ vendidit, nihilominus ẽt post alienationem deberi legatum. & hoc idem diui Seuerus & Antoninus rescripserunt: & ijdem principes in quodã alio casu idẽ ius statuerunt: videlicet in tali casu. Quidã fecit testñi, & in testõ suo quędã prædia legauit Pet. & postea eadem prædia Pe. legata pignori obligauit. Nã rectè in hoc casu rescripserunt testatorem obligando prædia legata, legatum non videri ademisse: & ideo legatarius cum hærede experiri poterit actione ex testamento, vt pędia à creditore luantur. Et qđ dixit supra quãdo testator totam rem legatam alienauit, idẽ iuris est, & si partẽ rei legatæ alienauerit. nam in parte nõ alienata ita demũ valet legatũ, si testatos

† Hęc rñsio nõ est bona: qa quãtũ ad conualescentiã legati nihil refert an viuo testatore rẽ sibi legatã propriam

stator non adimēdi animo eā alienauerit. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. si quis debitori suo. Franc.

a Alienauerit. Vēdendo, sed donando indistinctè videtur adimere: nec distinguit an valeat donatio, vel non: & etiam si reuocetur: vt ff. de adi. leg. l. cū seruus: & l. rem legatā. & l. legatū sub conditiōe. §. j. si ex alia causa à donatione, distingue animū: vt hic, & in dubio probat hæres mutatam voluntatē: vt ff. de le. ij. l. fideicommissa. §. si rē. & ff. eo. ij. l. Lucius. §. pen. ibi, nisi hæres & ff. de prob. l. eum qui.

testator, posteaque eam alienauerit: [a] Celsus putat, si nō adimēdi animo [b] vendidit, nihilominus deberi: [c] ideóq; [d] diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. Iidē [e] rescripserunt, eū, qui post testamentū factum prædia, q̄ legata erant, pignori dedit, [f] ademisse legatū nō videri: [g] & idō legatariū cum hērede eius agere posse, vt prædia à creditore luantur. Si [†] verò [h] quis [i] partē rei legatæ alienauerit: pars, quæ nō est alienata, oīno debetur. pars autē alienata ita debetur, si non adimendi animo alienata sit.

Liberationis legatum, tutum legatariū, eiusq; in posterum iuris successorē, reddit: Actionemq; ei aduersus creditoris hæredē, vt liber ab obligatione fiat, adquirit.

Siquis debitori suo liberationē legauerit, [k] legatum vtile est, [l] & neque ab ipso debitore, neque ab hērede ei⁹ p̄t hēs [m] petere, [n] neq; ab alio, [*] q hērdis loco sit: [o] sed & pōt à debitore cōueniri, vt liberet [p] eum. Potest ēt quis vel ad tempus [q] iubere, ne hēs petat.

Debitor creditori debitū legando tunc vtiliter legat, cùm qualecunque commodum creditor legato consequitur.

Ex contrario, si debitor [r] creditori suo [s] quod debet, legauerit: inutile est legatum: si nihil plus est in legato, quàm in debito, quia nihil am-

b Nō adimendi animo. Qui animus ex hoc probatur: quia si necessitate rei familiaris, nō videtur reuocasse: aliàs sic. quę distinctio in donatione non cadit: vt ff. de adim. leg. l. rem legatā. & not. C. e. l. qui post. Acc.

c Deberi. s. rem legatario. arg. ī. eo. §. non solum. vbi ab initio fuit alienata.

d Idemq;. Scilicet iuris esse.

e Idē. Scilicet Imperatores Seuerus & Antoninus.

f Pignori dedit. Quid si rem obligatam creditori debitor legauerit: nunquid valet legatum? Respō. sic, & nihilominus poterit petere debitū, nisi voluntas testatoris ostendat volentis compensare: vt ff. de leg. ij. l. creditorem. Accur.

g Non videri. [s] Nisi sub dicta cōstitutione, idest, an habuit animum adimendi, vel nō. Vel dic nullo modo: vt hic, & C. eo. l. qui post. & hoc qa primo valuit relictū, aliàs cōtra: vt C. de do. inter vir. & vxo. l. si maritus. ij & ff. de do. inter vir. & vxo. l. cum hic status. §. si maritus. & ibi in gl. i.

h Si verò. Nota de toto ad partem.

i Quis. Scilicet, testator.

Siquis debitori. CASVS. Quidā habuit debitorē in c. & i testamēto suo legauit debitori suo liberationē. modo quęro, vtrū valeat huiusmodi legatū? Et rñ. Iust. q sic, nā si quis debitori suo liberationē siue quietationē legauit: in hoc casu vtile est legatum: & neq. ab ipso debitore, neq; ab hærede debitoris, vel à quocūq; alio ei⁹ successore hæres testatoris aliqd cōsequi poterit: sed etiā debitor cui liberatio legata est cū hērede testatoris agere poterit, vt eū liberet. Et non solū in casu p̄dicto valet legatū, videlicet, qñ liberatio legata est: sed ēt si dilatio debiti legata sit. Vbi etiā testator iubere, ne hēs suus vsq; ad aliquod certū tēpus à debitore petat. Sed licet dixerim tibi valere legatū liberationis: secus tñ est in casu cōuerso. Nam si debito. qd debet pure creditori suo. eidē legauerit, inutile est legatū. & hoc est verū, si nihil plus est i legato, quā i debito: qa in hoc casu legatarius nullā vtilitatē ex huiusmōi legato habitur⁹ est & hoc est verū qñ purè debitū legauit. sed si debitor quod i diē vel sub cōditione debet creditori suo purè legauit eidē: in hoc casu vtile est legatū, videlicet p̄pter modū repræsentatiōis: qa illud, quod primo erat i diē, vł sub cōditione debitū, per legatū mortuo testatore purificatū est. Sed qd si viuo testatore dies venerit, vel cōditio extiterit: nūquid euanescit legatū. & certè videbatur quòd sic, cum debitum per aduētū diei, vel cōditionis tñ fit effectum purum: & ita nihil amplius est in legato, quàm in debito. Papinianus tamē in hoc casu scripsit nihilominus valere legatum: & hoc ideo, qa ab initio tenuit. & certè sententia Papiniani est vera. Nō enim placuit nobis sententia quorundā existimantiū in hoc casu extinctum esse legatum: quia in eā causam peruenit à qua incipere nō potest. Et hæc dicuntur vsq; ad illū §. sed si vxori. Casus qui sequuntur planissimi sunt vsque ad illum §. si peculium. Fran. de Aret.

k Liberationem legauerit. Quod tribus modis fit. Primò, si dicat: peti nolo, vel quod debet, relinquo, vel actionē remitto. & sic liberandus ē legatarius ab omni debito: vt hic & ff. de libe. leg. l. si quis rationes, & l. Aurelio. j. resp. Secundus est si negotium testatoris gessisset: & testator dixerit, rationes reddere nolo, & hic ab omni debito liberatur, nisi ab eo, qd penes eū sit. & ab eo, quod dolo fecit: vt ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. fin. cū suis cōcor. [a] vt in gl. fi. ibidem. Tertius si damnauit hæredem ne exerceat actiones. quo casu si bonam causam habet testator litis euentus & sumptus ab aduersario facti legati videntur: vt ff. de libe. lega. l. petitor, si malā causam, nihil videtur [*] legare: vt in eadem lege.

ADDITIO. Similem glo. habes in l. Aurelio. ff. de libe. lega.

l Vtile est. Licet res sua sibi legari videatur: vt ff. de libe. lega l. j. j. respon. & est hoc verum, nisi testatore viuo exactio fiat: vt ī. eo. tit. § tam autem. & ff. eo. j. l. fideicommissa. §. si rem. Accur.

m Hæres. Vel hæres hæredis, vt ff. de lib. leg. l. s. J fi.

n Petere. Cum effectu propter exceptionē: vt ff. de lib. leg l. 4. §. nunc de effectu.

o Hæredis loco sit. Sicut est bonorum possessor, & fideicom. vniuersalis: vt ī. de bo. poss. §. quos autē. & de fideicom. hære. §. restituta.

p Vt liberet. Per acceptilationē, si sol⁹ ē debitor. si habet correū sociū. idē, aliàs corre⁹ siue socius pacto est liberat⁹: vt ff. de li. leg. l. 4 § nunc de effectu. in fi.

q Ad tempus. Vt ff. de lib. leg. l. non solum nostrū. §. s. Accur.

r Si debitor. Secus si aliunt? quia licet est creditoris plures reos habere: vt ff. de liber. legat. l. siquis decedens §. ñ. alias incipit. Iulianus.

s Creditori suo. Scilicet ciuiliter, & naturaliter. & cum effectu, & purè, aliàs valet: vt ff. de leg. j. l. si creditori per totam legem. & l. si autem. Accur.

alienauerit, an vero post eius mortē vt l. cæterā. §. 1. ff. de leg. 1.

† Ex hoc § nu do. q si feudatarius feudi partē sē dño si rogato alienet, q duntaxat partē perdet, quod nō placet Iacobo de Aret. sic quidē per cōtrauentionē in parte à toto feudo is cadat per l si quis I grati. §. si quis ignorans. ver. sinaūt. ff. ad Vellei. & l. etiā si part. ff. de le. j. at de hoc plenius vide his p Bal. & Iac. Alua. in vsi. feu.

s Nisi p tāta pecunia esset pignorata q non sit verisimile eū redimit: vt l. q habebat. ff. de leg. iij. Ange.

* Aliàs, ab illo.

a Tenebitur tñ pure vel in grosso rationes reddere omissa scrupulosa inquisitione: vt l. si seruus vetitus. ff. de leg. j.

* Quia si non valet principale nec accessoriū. Egi. Per.

Nihil

plius [a] p legatũ habet. Quòd si in diē, vel sub cō ditione debitũ ei [b] purè legauerit, [c] vtile est legatũ propter repræsentationē. Quòd si viuo testatore dies venerit, vel con ditio extiterit, Papinian⁹ scripsit, vtile eē [d] nihilo minus legatũ, qa semel ɔstitit. [e] qđ & verũ est. Non.n.placuit sñia existimantium extinctum esse legatum, quia [f] in eam cāsam peruenerit, à qua incipere non potest. [g]

Dotis prælegatio vxori à marito facta iure subsistit propter cōmodũ repræsentationis: dotem igitur (ēt si nullam dederit) consequetur vxor: modo certā dotis quantitatē testator legando expresserit.

Sed si vxori maritus dotem legauerit, valet legatũ, quia plenius est [h] legatum, q̃ de dote actio. Sed si quā non accepit do tē, [i] legauerit, diui Seuerus, & Antoninus rescripserũt, siquidē simpliciter [†] legauerit, inutile esse legatũ, [†] si verò certa pecunia, vel certũ corpus, aut instrumēta dotis [k] in p̃legādo [l] demōstrata sunt: valere legatũ.

Si res legata facto hære dis etiam ignorantis præstari non potest, hæres tenetur: secus si non suo facto. Aret.

Si res [m] legata sine facto [n] hr̄dis perierit, [o] legatario decedit. [p] Et si seru⁹ alienus legat⁹, sine facto [q] hr̄dis [r] manumissus [s] fuerit, nō teneť hr̄s. Si verò hr̄dis seruus legat⁹ sit, & ipse eum manumiserit, teneri [t] ipsum Iulianus scripsit, nec ĩterest [u] sciuerit [x] an ignorauerit a se legatũ eē. Sed & si alij donauerit [y] seruũ, [z] & is, cui donat⁹ ē, eũ manumiserit, teneť [a] hr̄s, quāuis ignorauerit [b] à se eũ legatũ esse.

Copulatorũ altero pereũte, aliud æquè principale firmum manet, q̃ si alteri fuerit accessorium, principali corruēte, et id qđ accedit corruere necessũ ē.

Siquis ancillas cũ suis natis [c] legauerit, etiam si ancillæ mortuæ fuerint, partus legato cedunt.

[a] Nihil amplius. Sed nũquid hodie semp est plus. cũ habeat statim rei legatæ dominiũ, & hypothecariā aliarũ rerũ defũcti? Rñ. nō. vt ff. de leg. 3. l. 3. §. si rem. [1] qa plus tantũ quatuor modis dicit᷑. vt ĩ. de act. §. plus autem. & iste modus non est aliquis de his. Acc.

[b] Ei. Scilicet, creditori.

[c] Legauerit. Scilicet, debitor.

[d] Vtila esse. ff. de lega. 2. l. debitor. in princip. contra, vbi est inutilis. Solutio, hoc corrigitur. Vel ibi dicit inutile, id est, non vtile, cum & aliam habebat actionē. [a] potest tamen & ista agi: vt hic. Accur.

[e] Constitult. Idest valuit Accur.

[f] Quia. Ratio illius falsę opinionis Accur.

[g] Non potest. Nota argumen. pro vtraque parte ad hāc regulam. ff. de verbo. obliga. l. existimo & l pluribus. §. & si placeat. & de ijs, quæ pro non scrip. hab. l si in metallum §. item si seruo, & de serui l. pro parte.

ADDITIO. De isto brocardo. dic vt per Dynum in regula. factum de regul. iur. in vj. & per Bartol. in l. pluribus. §. 1. ff. de verbo. obligat. Angel. Aret.

[h] Plenius est. Scilicet in commodo repręsentationis: cũ legatum stat. m, dos verò annua, bima, trima die olim: hodie post annũ mobilia. [3] sed immobilia statī: vt C. de rei vxor. actio. l. 1. §. cum autē. & ff. de dote præleg. l. 1. §. verum est. Item de dote dat᷑ actio inquantum maritus facere potest, vel eius hæres: vt ff. soluto matr. l. etiam. j. respō. at legatũ insolidũ. nisi in Falcidia per beneficiũ inuētarij. vt in Aut. de hær. & fal. § si verò non fecerit. coll. 1. Item si qua pacta in præiudicium mulieris facta sunt, beneficio legati tollũtur: vt ff. de do. præle. l. 1. 1. respon. Accur.

[i] Dotem. l. illam dotem. quam non recipit Accur.

[k] Instrumēta dotis. Scilicet in quibus cōfessus fuit se recepisse dotem, quam non recipit: vt ff. de dot. p̃leg. l. si & l. cum scriptum. §. item ei quæ.

[l] In prælegando. Idest legando, abundat enim prę. vt ff. de dote pręle. l. j. j. respon. in glo. 1.

[m] Si res puta seruus Stichus. ADDITIO. Et sic seruus venit appellatione rei. Mandos. in Glo. facu. §. Ac tam. in ver. rebus.

[n] Sine facto. i. mora: quo casu de interitu tenetur: ff. de verb. obli. l. si seruum. 1 resp. de lega. 1. cum res. §. fi. [4] Vel quia sine causa occidit: vt dicta l. si seruum. Aliud si cũ causa: vt ff. de leg. 1. l. quod ergo. §. si hæret. tenetur enim de dolo & lata culpa & leui: vt ff. eod. 1. l. cũ res. §. sed si Stichus. ver. sed si culpa. & § . culpa. Accur.

[o] Perierit. Vel non cōpareat: quo casu caueat hæres de dādo si ad eum redierit, & suis sumptibus recuperatur, quando post mortem fugit: aliàs, i. si in vita. sumptibus legatarij: vt ff. da legat. 1. l. cum res. §. Item si res. & de legatis 2. l. si quis seruum. in prin.

[p] Decedit. Quia q̃ in specie tenetur eius interitu liberatur: vt hic, [5] & ff. de verb. obli. l. si ex legati.

[q] Sine facto. In hoc quoque, scilicet alia no seruo, potest admitti culpa: puta nō certificauit hæres dñm (qui sciuisset se posse vendere, non manumisisset) scilicet forte, cũ videret eum velle manumittere: vt ff. eodem. 1. l. cum res. §. sed & si alienꝰ. & §. penultimo, & finali, item si fuarit in mora emēdi. vt ff. de verborum obligationibus. l. si seruũ. §. si autē alienus & dic facto, idest, culpa, vel mora.

[r] Hæredis Contra de lega. præstand. l. nanque naturā. [s]

[s] Manumissus. Nā manumisꝰ similis est mortuo. vt ff. de solutionib. l. si mihi alienum.

[t] Teneri. Scilicet. ad æstimationē, vt ff eo. 1. l. siquis inquilinos. §. 1. & ff. q & à q l. hr̄s. Sed hic nō dicit tenera manumissionē. sed dicit q̄ nō minus valeat legatum, scilicet quo ad æstimationem, Accur.

ADDITIO. Et valet ēt manumissio, q̄ a dñium serui hæredis nō trāsit in legatariũ: vt hic, & d. l. siquis inquilinos, secꝰ in seruo hęreditario ēt sub cōditiōe legato. l. si seruũ qui sub cōditione. ff. de manu. Ang.

[u] Nec interest. Cur secus vbi seruum indebitũ sibi solutũ quis manumisisset: vt ff. de cō. inde l. in summa. §. si seruum. quę est contra? Ioan. respon. quia debuit scire, eum factum suum censeatur: vt in Auth. de iure iur. à mo. 1. respon. coll. v.

[x] Sciuerit. Scilicet ipse hæres.

[y] Donauerit. Scilicet hæres.

[z] Seruum. A testatore legatum: & erat hæredis.

[a] Tenetur. Ad æstimationem: vt š proxi. dixi.

[b] Ignorauerit. Scilicet hæres.

[c] Suis natis. Alias suo nato.

[1] Ista gl. dicit verũ respectu hypothecæ. sed respectu dominij valet legatũ: vt ibi probatur. Ang.

[2] Ista est vera, quā etiā sequitur Barto. in d. l. debitor. An.

[†] Dicendo vxori, sm Por. Egid. Per. Quia nō obstat quā dotē legauaris sm Por. Egid. Por.

Dotis legatũ a marito vxori factũ, valet.

[3] Mandos. in tertiꝰ Annalas. nu. 34.

[4] De negligentia vero non teneť debitor actiona p̃sonali, nisi fuerit in mora, vel pereat res q̃ fuit creditoris, vel negligentia si circa rem seu per emptionē substātiæ rei debitæ. Ange.

[5] Aliàs in relegādo.

[6] Secus si sit debitor quātitatis, qa nũquam perire pōt l. incēdiũ C. si cer. pet. Egid. Per.

[7] Falsa est hæc glos.

Cedunt

dũt. a Idẽ est, b & si ordinarij c serui cũ vicarijs legati fuerit, q̃a licet mortui sint ordinarij, tñ vicarij legato cedũt. Sed si seruus fuerit cũ peculio legatus, mortuo d seruo vel manumisso, vel alienato, peculij legatũ extinguitur. e Idem est, si fund' instructus, f vel cũ instrumẽto g legatus fuerit. † Nam fundo alienato, h & instrumẽti † legatum extinguitur.

Grex etiam in vna oue retinetur: & legato grege veniunt oues adiunctæ gregi post testamentũ. Idem est in legato ædium.

Si † grex i legatus fuerit, & postea ad vnã ouẽ k peruenerit, qđ superfuerit, vẽdicari põt. l Grege autẽ legato, m etiã eas oues, quæ post testamentum factum gregi adiiciuntur, legato cedere, Iulianus ait. Est autem gregis vnũ corpus n ex distantibus capitibus, sicut ædium vnũ corpus est ex cohærentibus lapidibus. Aedibus denique a legatis, colũnas & marmora, quę post testamentum factum a adiecta sunt, legato dicimus cedere o †

Quicquid legato peculio adhuc viuo testatore accrescit vel decrescit, legatarij cõmodum, vel dãnũ respicit: quicquid verò mortuo testatore, nõdũq; adita hæreditate accedit, ipsi seruo manumisso cedit: quòd si alij, quàm seruo legatum sit, quod ex rebus peculiaribus augmentum prouenit tantũ consequitur legatarius.

Si peculium legatum fuerit, p sine dubio quicquid peculio q accedit, vel decedit viuo testatore, legatarij lucro, vel dãno est. Quòd si post mortem testatoris ante aditam hæreditatem aliquid seruus adquisierit, Iulianus ait, si quidẽ ipsi manumisso peculium legatũ fuerit, omne, quod ante aditam hæreditatem adquisitum est, legatario r cedere: s †

a Cedũt. Quia duo legata sunt separata: vt ff. de pe. le. l. at si ancilla. quę est l. iij. Sed cõtra. ff. de vẽ. inspi. l. j §. ex hoc. vbi dicitur q̃ partus est portio viscerum matris. Respon. ib loquitur donec in ventre est.

b Idem est Sic ff. de pecu. lega. l. iiij.

c Ordinarij. Qui sunt hi. Dic vt j. qđ cum eo. §. cum autẽ.

d Mortuo Sicilicet. viuo testatore, non si post. vt ff. de pec. lega. l. omne inutile.

e Extinguit. Quia accessio est: vt ff. de pec. leg. l. j. & ij. Sed quare non ita in superiori casu? Resp. propter hominis dignitatem, quia non ita accidit: vt ff. de ædil. edi. l. iustissime. in prin. ¶ Item quid si vicarij erant tantum in peculio, & legatus est cũ peculio? Respõ. idẽ, vt exprimere peculiũ noceat: vt ff. de cõd. & demon. l. si in diem, in fi.

ADDITIO Idẽ & si aliæ res erãt in peculio, eadẽ ratione. Si verò leget ordinarium cum vicarijs, & peculio, obtinet, quasi separet vicarios à peculio: vt l. si peculiũ. §. si seruus. j. de pecu. leg.

f Instructus. Huic primo articulo contradicit ff. de fundo instru. l. si cui. in fi. Sol. secundũ Ro. hic simpliciter propter rudes sic loq̃t. Vel dic. q̃ sit idẽ, quod in partu. & vicarijs. & qđ sequit cum instrumẽto referat ad proximũ de peculio. Vel subtilius refert inter instrumentũ fundi, qđ perit semper perempto legato fundi, & instrumentũ patrisfam. qđ non perit licet legatum fundi pereat. & hoc casu loquitur lex cõtraria. & alia contraria in eo. ti. l. j. ar. contra. ff. de fund. instru. l. quæsitum. §. si fundus. & § si instructo, q̃ hua dicit, si fundus instructus legatus sit, instrumẽtũ patrisfam. cõtinetur, non agri. Sed ibi subaudi, tantũ. Vel dic illã esse Pauli sententiã in l. si cui. istam Labeonis à Iusti. probatam. & sic corrigitur illa.

g Instrumento Est aũt instrumentũ apparatus rerum diutius permansurarum, sine quibus nõ posset exerceri possessio: vt ff. de fun. instr. l. quæsitũ. j. rñ. Et sunt instrumenta fundi, quę fructus quærendi, cogendi, seruandi gratia comparata sunt: vt de fundo instr. l. instrumenta. in princip.

h Alienatio: A testatore.

i Si grex. Qui ex decem ouibus cõstat, vel quatuor, vel quinque porcis: vt ff. de abigeis. l. oues.

ADDITIO. Tres autẽ homines constituunt collegiũ: vt l. Neratius ff. de verbor. signi. not. in c. t. extra, de elect. secundùm Christoph.

k Ad vnã ouem. Sic ff. quod cuiusq; vniuer. l. sicut. §. fin. & ff. eo. j. l. si grege.

l Vendicari potest ff. quib. mod. vsusfr. amit. l. si cõtra. Solu. facilius perditur legatũ vsus fructus, quàm proprietatis: vt argu. ff. eo. tit. l. repeti. §. rei mutatione. & ff. eo. j. l. si grege, in fi.

m Legato. Sic ff. eodem l. grege. sic j. §. proxi.

n Corpus. Tria enim sunt corpora rerũ. Vnũ quod vno spiritu. i. elementatione continetur: vt homo, lapis. Secundũ quod ex cohærentibus constat: vt domus, & armarium. Tertiũ, quod ex distantibus corporibus, vt grex, & populus, vt hic. & ff. de vsucap. l. rerum mixtura. §. j. & ff. de rei vend. l. in rẽ actio. §. at in ijs.

o Cedere. Sed columna vel tignũ domus legari pure nõ põt: vt ff. de lega. j. l. cætera. ne vrbs deformetur. Accur.

Si peculium.

CASVS. Quidam in testamẽto suo legauit peculium, & viuo testatore auctum ẽt vel fortè diminutum est: modo quæro, cuius lucro, vel periculo huiusmodi augmentatio, & diminutio peculij ẽ? Ad hoc respõ. Iust. generaliter, quod si peculiũ legatũ fuerit, quicquid viuente testatore peculio accesserit, vel decesserit: sine dubio legatarij damno, vel lucro cedit. & in hoc casu si augetur, vel diminuitur peculium viuente testatore, non refert, vtrum legatur seruo proprio cũ libertate, an alicui extraneo. secus tamẽ est. si augeatur peculium post mortem testatoris ante aditam hæreditatẽ. nã si seruus hæreditarius aliquid acquisiuerit, vel alio modo peculium legatum augmẽtũ susceperit: Iulianus ait, q̃ si ipsi seruo manumisso peculium legatũ fuit: quicquid ante aditam hæreditatẽ peculio accesserit, ipsi seruo legatario cedit. sed secus est, si peculium extraneo fuerit legatum. In persona enim extranei dies legati à morte testatoris in peculio legato cedit. & hoc est verũ, nisi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculiũ, In hoc enim casu augmentũ ex rebus peculiaribus procedens legato cedere debet. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. peculium autem.

p Legatum fuerit. Seruo extraneo.

q Peculio. Nam & futurum peculium legari potest: vt ff. de pecul. legato. l. ei quoq;. & facit ad hoc supra proximo §.

r Legatario. Eidemq́ue manumisso. Accur.

s Cedere. Nota tria tempora ante mortẽ testatoris

• Ex quo sequit, q̃ mater vendenda in naui, nõ debet mercedẽ p partu in ventro. l. sed addes. §. si q̃s mulierẽ. ff. loca. itẽ nil debet p lupo, existẽte in vẽtre matris, nota. doc. in l. q̃ in vtero. ff. de stat. ho. Egi. Per.

• Sec' aũt esset in fœtu animaliũ brutorũ & his q̃ non veniũt per modũ principalis & accessorij vt si legaret equum cũ asino: q̃a duo legata rẽsẽtur. Et hęc inducũtur ad q̃stionẽ de igne dicte monasteriũ: vt vitiato ingressu nõ valeat bonorum dedicatio: nisi exp̃sse se & sua dedicasset, sm̃ do. hic.

• Fũdi instructi legatũ qđ differat à legato fũdi cum instrumẽto, docet Anto. Augu. lib. emẽ. ij ca. iiij.

• Scilicet fundi: nõ patrisfa. gl. in l. si cui. ff. de fun. inst. Egi. Pet.

• Ex hac lĩa eiusq;

gl. not q̃ licet grex nõ possit nisi ex pluribus capitibus cõstitui, cõstitutus tñ semel gregis nomen retinet, & si ad caput vnũ deueniret: vt hic, & l. grege legato. cũ l. seq. ff. eo. idq. in p̃prietatis legato, q̃m secus in legato gregis v. inst. qui. si grex ad pauciora capitibus deueniat, extinguit. l. si. ff. q. mo. vsusfruc. amitt.

• Instrumẽtũ fundi qđ sit, hic declaratur. Instrumẽtũ patrisfa est qđ habet in tute pro subsidio personæ. Egi. Per.

• Aliàs, quoque.

• Factum abundat.

† Idẽ ac cedere, sine accrescere. aliter est in iº alient' venire: vt j. e. §. t. ibi legatario cedet, tẽ legatũ ẽ cedere: itẽ incipere legatũ debetur. j. e. §. t. tbl. q̃a hm̃oi. Egi. Per.

† Idest tñ ius eius venite.

& post

& post, ante aditam hæreditatẽ: item & post. In primo tpe, s. quo nõ inuenitur cessisse dies legati, oẽs legatarij sunt pares. nã quicquid eo tpe acquirit seruus talis: ei, cui hoc peculium est legatum, acquirit: siue ipsi seruo, siue alij extraneo sit relictum: quia non cedunt legata, nisi in tertio, s. sunt pares. In secundo distinguit extraneus à seruo, vt hic. Nam quod legatum cedit extraneo à morte, hoc seruo ab adita hæreditate: quia nec libertas sibi pri⁹ debetur C. de cad. tollen. §. cum igitur. & §. in nouissimo. Nã pura legata, vel in diem certam relicta à morte cedunt: nisi in sex casib⁹, vbi ab adita hæreditate: vt C. de cadu. tollen. §. cum igitur. & §. in nouissimo. & ff. quã do dies leg. ced. l. ij. ¹ inter quos legatũ seruo manumisso relictũ, est vnus: vt hic. Conditionalia, vel in diem certum relicta, ex die vel ex conditione existente cedunt, idest, trãsmittuntur ad hæredes, nam ante conditionem, vel diem venientem si decedit legatarius, non transmittunt vt C. de cad. tollen. §. sin autem. nisi in tribus casib⁹. Primus ff. de ꝯdi. & demõ. l. ꝯditiones. Secundus ff. e. t. l. iij. Ternus ff quando dies leg. ce. l. si eum præfini tione. Item verbum cedere, duas habet significationes, idest, incipere deberi: vt ff. de verbo signifi. l. cedere. Item cedere quantum ad transmissionem. vt accipitur C. de cad. toll. per totum. & in vtraque potest hic acci pi.

qa ᵃ hmõi legati dies ab adita hæreditate cedit. † sed si extraneo peculiũ legatũ fuerit nõ cedere ea legato, nisi ex reb. peculiaribus auctum fuerit. ᵇ

Datus libertati in vltima voluntate, peculium (nisi expressim legatũ sit) nequaquã petere potest: secus si inter viuos: si quid autem seruus, cui peculium quoque legatũ fuit, pro domino impenderit, non repetit. Item legata alicui libertate si rationes reddiderit, et reliqua intulerit, etiam legatum videtur peculium.

Peculium ᶜ autem nisi legatũ fuerit, manumisso non debet: quamuis ᵈ si viuus manumiserit, sufficit, si non adimatur, & ita diui Seuerus, & Antoninus rescripserũt. Ijdem rescripserunt, peculio legato ᵉ nõ videri id relictũ: vt petitionẽ ᶠ habeat pecuniæ, quã in rationes dominicas impẽderit. Ijdem rescripserunt, peculium videri legatum cũ rationibus ᵍ redditis liber esse iussus est, & ex eo reliqua ʰ inferre. ⁱ

Iura incorporalia possunt legari. Aret.

Tam autem corporales res legari possunt, q̃ incorporales. ᵏ & ideo quod defuncto debetur, potest alicui legari, vt actiones suas hæres legatario præstet, ˡ nisi exegerit ᵐ viuus testator pecuniam. † nã hoc casu legatum extinguit. †

a Quia. Bona est ratio. si enim prius cederet: idem esset quod in extraneo. Est & alia ratio: vt ff. de pec. leg. l. denique. §. si vbi dicitur quod verisimile est eũ omne augmẽtũ ad ipsum ptinere voluisse, cui &c.

b Auctum fuerit. Scilicet peculium.

Peculium autem. CASVS. Quidam cõdidit testm̃: & in testõ suo Sticho, qui valde pingue habuit peculium legauit libertatem, nulla mentione facta de peculio, modo qro, vtrum legando libertatẽ videatur legasse peculium? Et rñ. q̃ non. Nam peculium nisi expresse fuerit legatum, seruo manumisso non debet. & hoc verum est in vltima voluntate: secus tñ est inter viuos. quia si manumiserit vr ei donasse peculiũ nisi illud expresse ademerit. & ita diui Seuerus, & Antonin⁹ rescripserunt. Sed pone. Quidam legauit seruo suo peculiũ. iste seruus, idẽque legatarius multa de peculio impendit in rõnes dñi: & etiã dñi factus est debitor peculiaris. Modo quæro, vtrũ seruus mortuo testatore ab hærede dñi petere possit illud. quod in rationes dñi impenderit? Et rñ. q̃ non. nam ijdẽ principes, scilicet Seuerus, & Antoninus in hoc casu rescripserunt peculio legato non videri id relictum seruo: vt petitionem habeat pecuniæ quam in rationes dominicas impẽdit. & hæc dicuntur vsque ad illum §. ijdem rescripserunt.

a Peculium. Sic C. de pecul. eius, qui li. me. l. j.

d Quamuis. Cur tam varie? Rñ. quia secundo casu, s. qñ inter viuos, operas eius manumissus erat habiturus. vnde conuersa donatio præsumit. ſm Ioã. ff. man. l. si verò non. §. inde Papinia. ² vel ſm P. pp poccupationem mortis: quia præsumitur auferre, si potuisset. vt in Authẽ. de trien. & sem. §. illud quoq;. ibi, præ tumultu mortis angustiatus &c. & C. qui testa. face. pos. l. hac cõsultissima. §. at cum.

Ijdẽ rescripserunt. CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatẽ his verbis, Volo, q̃ seruus me⁹ redditis rõnibus liber sit: & de peculio reliqua soluant. i. ea in quib⁹ apparuerit eum mihi teneri: modo quæro, vtrum testator his verbis videtur legasse peculium? Et respond. quod sic. nam pdicti duo principes rescripserunt peculium deberi legatum, cum rationibus redditis seruus liber esse iussus est, & ex ipso peculio reliqua iferre. & hæc dicuntur vsque ad illũ §. tam aut corporales res. Cæteri casus, qui sequunt in parte ista planissimi sunt vsque ad §. illum. Legari autem.

e Peculio legato. Scilicet seruo. & etiam libertas fuit legata. aliud si extraneo: vt ff de pecul. leg. l. vi. §. fi. & l. si Sticho. Accursius.

f Petitionem. Nisi testator fuerit huius consuetudinis, vt redderet seruo quæ sibi debebat: vt ff. de pecu. leg. l. dominus Sticho § j. in fi.

g Cum rõnibus. Quasi diceret, si relinquo seruo libertatẽ rõnib. ab eo redditis: eo ipso & peculiũ legate sibi videor. aliud est si libertatẽ relinquo. & rõnes reddere veto: qa nõ vr legatũ peculiũ. vt ff. de leg. j. l si seru⁹ vetit⁹. in fi. Rõnes aũt reddere dr, qñ amoto dolo & fraude reddit: vt ff. de fideicommis. lib. l. Thais. §. Stichus.

ADDITIO. Et sic nota, q̃ remissio redditionis rõnũ non cõprehẽdit reliqua. nec dolũ, seu latã culpã, sed scrupulosam tñ inquisitionem. qd̃ facit ad quæstionem de eo cui concessum est liberum arbitrium ita q̃ non possit syndicari secundùm Ang. hic.

h Reliqua. Alias reliquas, idest, alia, quæ erant reddenda, reddere. cum iam quædam reddiderat, vel et si nihil: vt ff de verb. sign. l. cæterorum.

i Inferre. Repete, iussus est.

K Incorporales. i. actiones, & seruitutes: vt §. de reb. corp. & incorp. & ff. de leg. j l. j. & l. cætera in prin.

l Præstet: Sine cessione tñ vtiles habet legatarius: vt C. eo. l. ex legato. Accur.

ADDITIO. Nisi res sit litigiosa, vel lis cœpta. l. quicunq;. & auth nunc si hæres. C. de liti. secundũ Ange. Et not. q̃ quãuis directam personalẽ exercere nõ possit. nisi cedat; poterit tñ exercere directam realẽ, quæ quia non ossibus affixa est, transfert in eũ directa via. l. siue §. n. cum l seq. ff de cond fur. Ang.

m Nisi exegerat. Nam si exegerit, semper in dubio præsumo

¹ Idest nouissimo di legatũ incipit deberi à die aditæ hæreditatis. Egid Per.

ᵃ Aliàs, auctũ fuerit peculium.

² Et hæc vera qñ dies ẽ certa an & qñ. Si vero est certa an, sed incerta, qñ vt qñ ẽ die mortis. & tũc si apponit die mortis legatarij: & hr̃ p puto: si extranei, vr hr̃dis: hr̃ p cõditionali sicut qñ dies penitus est incerta: sed qñ omnino est extra s vt si sol, vr antichristus nascet, hr̃ p puro, ſm Ang. hic.

Legata pura & cõditionalia quando cedunt.

² Istã rõnem reputat inefficacẽ Ioan. Fab. hic: cũ p manumissũ debeãt operæ exhiberi filio, nec nisi ex cõuentione debent l r. C. de ope. lib. & l. si operarũ iudicio. ff. eod. vñ dicit ipse q̃ inter viuos ẽ maior affectio dñi, q̃ a se priuas dño serui, & eius serui tio qd̃ retinere poterat, non sic vbi moriens dat, qd̃ si bi retinere nõ pt. aliàs rõnes vide per Ang. hic.

† Si debitam.

† Nisi p bauerit. non adimẽdi animo exegisse. l. pe. §. n. ff. de adim. leg. Egid. Per.

Facta legari possunt.

Sed & tale legatum valet, Damnas esto hr̄s meᵘ domū illius reficere: vel, illū ęre alieno liberare. a

Legati in genere, † electio est legatarij.

Si † gn̄aliter † seruᵘ, vel res alia b leget, electio legatarij c est: nisi aliud testator dixerit.

Optādi ius (quicquid antiquo iure seruaretur) hodie ad hæredes transfertur: plurib. aūt quib. optio cōpetit inuicē circa optādū dissentientib. illius optione potior erit sententia ad quem sors deuenerit.

Optionis legatum, i. vbi testator ex seruis suis vel alijs reb. optare legatariū iusserat, habebat olim in se conditionem: d & ideo e nisi ipse legatarius viuus optasset, ad hæredem legatum nō transmittebat. Sed ex constitutione f nostra & hoc in meliorem statum reformatum † est: & data licentia hęredi legatarij optare seruū, licet viuus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in nr̄a constitutione g additū est, siue plures legatarij extiterit, qb. optio relicta est, & dissentiant in corpore eligendo, siue vnius legatarij plures hr̄des sint, & inter se circa optādū dissentiant, alio aliud corpᵘ eligere cupiēte: h ne pereat legatū (quod pleriq; prudentiū cōtra beneuolentiā i introducebāt) fortunā esse huius optionis iudicem, & sorte k † hoc esse dirimendum: vt ad quem sors peruenerit, illius sententia l in optione præcellat.

Illi possunt ex titulo legati capere, qui possunt heredes institui.

Legari autem illis so-

præsumo voluisse legatum extingui: vt ff. de adimē. leg. l. pen. §. si & de lib leg. l. non solum antē. § libetatio. nisi proberut contrarium, vel quia debitor vltro obtulit eo non petente. vel quia exactam pro legatario deposuit: vt ff. de leg. 3. l. fideicommissa. §. si rem ❧.

a Are alieno libetate. Nam vtilitatem habet.

b Res alia. Vt equos.

c Electio legatarij. Et à principio. & ex postfacto, secundū B. vt hic. & ff de leg. 1. l. si seruus legatus § cum homo. Sed Ro à principio dabat electionem hæredi: sed ex cōtinua eia transferebatur in legatarium, ar. ff. de ser l. si cui. & C. de soln. l. 1. lo. distinguit, aut in genere generalissimo, vel subalterno. vt si substantia vel corpus vel animal legatur: quo casu non valet: cum festucam, vel muscam dando liberetur, vel in eo genere, quod dialectici speciem appellāt: vt homo. & similia: & tūc subdistingua aut habebat in hr̄ditate seruos, & tunc legatarius eligit, dū modo non meliorem. 1 vt hic & ff. eodē j. l. legato. primo respon. & l. qui duos & de optio. legat. l. 2. Aut non habebat: & tunc hæres eligit. vt ff. de vino, tritt & oleo lega. l. j. §. 1. respon. & l. 4. Si autē testator ex certis reliquit incertum: aut ipsa sensit de certo (quod patet expresso nomine eius) & tunc eligit hæres, & eius voluntatem interpretatur: vt ff. eod. j. l. si quis à filio. § si quis plores. aut non sensit: & tunc lagatarius eligit: vt ff. de legat. 1. l qui duos. In domo autē in genere legata, si habet testator domos, vnam ex his eligit hæres si non habet & reliquit datis sotium est legatum: vt ff. eod. 1. l. si domus. In fundo in genere legato dic non valere legatum: cū vnius digiti possit fiari fundᵘ: vt ff de iure dot. l. cū post. §. gener & ff. eo. l. quod in rerū. §. si quis. & l. locus. de verb. signi.

d Conditionem. Scilicet si eligeret.

e Et ideo. Bona ratio: vt C. de cad. tol. §. sin autem ❧.

f Ex constitutione. Quæ est C. communia de leg. l. fina. in principio.

g in nostra constitutione. Scilicet prędicta.

h Eligere cupiente. Et alio aliud subaudi.

i Contra beneuolentiam. Idest, contra æquitatem, scilicet quod perirent, idest, de iure stricto perire dabereot: vt ff. eo. 1. l. huiusmodi. §. fin.

k Et sorte. Vel, cū taxillis, vel alio modo. sic ff. de iudi. l. in tribus. † Sed quare iudex nō compellit eos ad consentiendum. vt ff. eo. 1. l. huiusmodi. in fine. Respondet imò hoc mō compellit. vel ibi compellit in actione eligenda, q̄ datur iure, hic autem non compelli in eo, quod datur à testatore ❧.

l Sententia. Vt tamen cæteris æstimationem præstet suarum partium: vt C. commu. de lega l. finali. in principio.

Legari autem. CASVS. Dn̄e, iam video, quę res legari possunt: dicatis mihi quibᵘ legari possunt: Et ipse respondet, quòd illis cum quibus testamenti factio est, idest, ad quorum vtilitatem testamētum fieri potest. sed secundum antiqua iura multæ erant personæ, quibus legari non poterat. incertis enim personis nequa legata, neque fideicommissa reliqui olim concessum erat: & hoc in tantum seculdum iura antiqua obtinuit, vt nec ēt militibus incertæ personæ legari potuerint, & ita diuus Adrianus rescripsit. Sed pone, Domine, iam video, q̄ olim incertis personis legari non poterat. p Deo, si placet, dicatis mihi, quæ persona censebatur incerta? Ad hoc respondet, Amice, incerta persona videbatur, quam testator opinione incerta animo suo subijciebat, veluti siquis dicat in hunc modum. Quicunq; filiā suam filio meo in matrimoniū copulauerit, hæres meus illi fundum Sempronianū dato. nam in hoc casu huiusmodi legatum incertæ personę videbatur relictum. & similiter in hoc casu, veluti siquis ita dicat, iis qui post testamentū scriptū primi consules designati erunt, hæres meus centū dato. Nam in hoc casu incertæ personę sicut in superiori casu legari videbaᵗ. & multæ aliæ species repiriri possunt, in quibus incertæ personæ legari videbatur, & incertæ personæ libertas dari, veluti siquis ita dicat, Illum seruum, qui primus ascenderit Capitolium, liberum esse volo. Olim enim libertas hoc modo data inutilis erat. & hoc ideo, quia placebat seruos nominatim liberos fieri. Sed licet dixerim tibi incertis personis legari antiquitus non posse, sub certa tamen demonstratione, idest, ex certis personis incertæ personæ, etiam olim rectè legabatur, veluti siquis ita dicat. Et cognatis tuis, qui nunc sunt, quicunq; filiam meam in vxorem duxerit, hæres meus illi fundum Sempronium dato. Nam in casu isto licet incertæ personæ videbatur relictum, ratione tamen demonstrationis etiam olim valebat. Sed licet dixerim tibi legata, vel fideicommissa incertis personis relicta olim non valere, cautum tamen erat in sacris constitutionibus talia legata, vel fideicommissa per errorem soluta repeti non posse. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. posthumo quoque ❧.

Scilicet infimo. q. d. si genus infimū legetᵘ, datur optio legatario. Egid. Per.

Dic, si legatᵘ genus generalissimum, vt substātia nō valet. si subalternū vt aīal, etiā nō valet. si infimū vt seruᵘ, equus, valet & datᵘ optio. si species, vt Stichᵘ, et valet. Egid. Per.

Cōcor. cū hoc §. e. inter cęteras. cū glo. super ver. quod cunq;. ex tra. de rescrip.

Aliàs, cōditionem tacitam.

Quia nō est verisimile testatorē voluisse id legatarum quod nō fuisset in spē processu rus. sed vbi electio ē hæredis vel debitoris poterit dari vilius, dū tū nō sit omnino inutile: q̄a potuit testator vel creditor cogitare quod daret minᵘ. Io. Fa.

Et hoc verū q̄n dubiū oriturque iure. nec à lege decidi, & discordant sup iudiciū sui. aliàs, si ad pro iudiciū tertij iudex cōpellit ad cōcordiā aliq̄ perse, & aliq̄n causatiuè. dubiū aūt p. facta pbationa dirimit, vt l. Actor. C. de proba. Ang.

Reformare in meliorē statū, seu formam vterque Quintil. ille li. 11 cap. 6. Apollonio Mironi (inquit) Rhodi. rursus reformāti &c. Hic verò sup sign. Græcie tit. de reforma.

Sorte plura dirimi. Qui tit. Mand. in 14. q. 33. Reg. nu. 12. & seq.

Pinga-

lùm a poteſt, cú quibus teſtamenti factio b eſt.

Neq; paganus, neq; miles poterãt olim ĩcerta pſonæ relinquere: et q̃ dicatur perſona incerta, declarat per duo exẽpla. Ang.

Incertis verò pſonis, neq; legata, neq; fideicõmiſſa olim relinqui conceſſum erat. c Nã nec miles d qdẽ incertę pſonæ poterat relinquere, vt diuus Adrian⁹ reſcripſit. Incerta aũt pſona videbatur, quã i certa opinione aĩo ſuo teſtator ſubijciebat, veluti ſiquis ita dicat, Quicunq; filio meo filiã ſuã in matrimonium dederit, ei hæres meus illũ fundũ dato. Illud quoq; qđ ijs relinquebatur, qui poſt teſtm̃ ſcriptum primi conſules deſignati eſſent, e æquè incertæ pſonæ legari videbatur. Et denique multæ aliæ huiuſmodi ſpecies ſunt.

Olim legatum ẽt libertatis, quæ eſt multũ fauorabilis, incertæ perſonæ factum erat inualidum.

Libertas quoq; incertæ pſonæ non videbatͣ poſſe dari, f qa placebat noiatim ſeruos liberari. g

Incertæ perſonæ ex certis perſonis, etiam olim legari poterat. Ang.

Sub certa h verò demõſtratione, i. ex certis pſonis incertæ pſonæ rectè legabatur, veluti, ex cognatis meis, qui nũc ſunt, ſiquis filiam meam vxorẽ duxerit, ei hæres meus illam rem dato.

Licet legata incertis perſonis facta, olim eſſent inualida: ſi tamen per errorem ſoluta fuerant, repeti non poterant. Ange. Aretinus.

Incertis autẽ perſonis legata, vel fideicommiſſa relicta, & p errorẽ ſoluta, repeti nõ poſſe, i ſacris cõſtitutionib. cautũ erat.

Olim non poterat legari poſthumo alieno, ideſt, qui non erat teſtatori futurus ſuus hæres.

Poſthumo quoque alieno inutiliter antea legabatur. k Eſt autem alienus poſthumus, qui natus inter ſuos, l hr̃s te-

a Solum. Et contra idem ſolus legat: vt ff. de legatis primo. leg. ij.

b Teſtamenti factio. In paſſiua ſignificatione accipe. vt ſ. de hæred qual. & diffe. §. teſtamenti. Sed qui ſunt iſti, qui non habẽt teſtamẽti factionẽ? Reſpõ. incerta pſona: vt ſ. proxi. §. Item peregrinus, ſine deportatus: vt C. de hær. inſti. l. j. Item ĩ metalli damnatus: vt ff. de ijs, quæ pro non ſcrip. ha. l. ſi ĩ metallum. Item ſeruus de adulterio cũ domina cõmiſſo accuſatus. vt ſ. de hær. inſtit. §. ij. Item collegiũ, niſi pbetur licitum: vt C. de hær. inſt. l. collegiũ. Itẽ i ceſtuoſi: vt i Auth. quib. mod. na effic. ſui. §. vi. col. vij. Itẽ hæretici maioris hęreſis: vt C. de hæretic. l. manichæos §. ipſos quoque, & §. ergo. Itẽ apoſtatæ: vt C. de apoſta. l. ij. qui ſanctã. Item mulier nubẽs intra annum à tẽpore mortis mariti: vt i Aut. de nup. §. j. col. iij.

ADDITIO Sed hoc hodie ceſſat pter dictum Apoſtoli: qa omnes pœnæ propter feſtinationem intra tẽpus luctus ſunt ſublatæ: non autem propter tranſitũ ad ſecunda vota. Ange. pro quibuſvida etiam Mandos. iuiat caſus annales. nu. 39.

c Conceſſum erat. Hodie contra, eiũ ante legem Gręcam inferiorẽ in pauperibus: vt C. de epiſ. & cleri. l. id qđ. ADDITIO. Tu dic, quòd aut icertitudo eſt in perſona legantis, & valet legatũ: quia hęredi onus iniunctũ itelligitͣ. aut in perſona legatarij: & tũc aut certificãda ex futuro euentu, aut non. Primo caſu valet, etiam ſi erat incerta de icertis: vt l. ſiquis ita ſcripſerit ff. de reb. du. Secundo caſu valet, ſi per legẽ certificatur: vt d. l. id quod. C. de epiſc. & cler. ſed de hoc vide Ang.

d Nam ne miles. Cuius ſcilicet militis volũtas ſeruatur pro lege. alias: vt C. de teſt. mil. l. j.

e Deſignati eſſent. In calẽ. Ianuar. ſortiebantur, id eſt: incipiebãt honores adminiſtrare. & ante p tres mẽſes deſignabantur: vt ff de cõdit. & demonſtr. l. Publius. & C. de magi. mu. l. j.

f Poſſe dari. Vt ſi dicat ita, illum liberum eſſe volo q capitoliũ primus aſcẽderit, vel ſimile fecerit. vt ſ. proximo §. icertis. Vel Stichũ liberũ eſſe uolo, cũ habeat duos Stichos: vt ff. de ma. teſt. l. cũ ex pluribus.

g Seruos liberari. Aduerte quòd i aliquibus libris ſequitur iſta clauſula. Tutor quoque incertæ pſonę dari non poteſt, quam nõ inueniens tu amẽdatis codicibus, & ſi ea, quę ſequuntur in textu & gloſſa diligenter inde perſpexerit: profectò eam prorſus ſuperuacuam iudicabis.

h Sub certa. Sic ff. de le. præſt. l. iij. §. hoc amplí⁹. ſic ff. de le. j. ſi ſeru⁹ legatus §. huiuſmodi. ſic ff de reb. dub. l. quidã. ſic ff. eod. l. legato. §. j. — Hæc gl. nõ eſt Accur. Egid. Per.

i Repeti non poſſe. Quaſi naturale debitum: vt ff. de condict. indeb. l. Iulianus. in ſi & l. frater à fratre. in prin. ibi, naturalẽ enim, & l. ſi dominus. i ſi.

Poſthumo quoq;

CASVS. Domine, iã video plures perſonas, quibus olim legari nõ poterat, nũquid ſunt adhuc plures pſonæ, quibus olim legari non poterat? Et reſpond quòd ſic. nã poſthumo alieno olim inutiliter legabatur. Sed domine, ſi placet dicatis mihi qs cẽſatur poſthumus alienus? Ad hoc reſpond. Amice alienus poſtumus eſt, qui inter hędes ſuos hæres teſtatoris futurus nõ eſt: ſi cut nepos ex filio emãcipato cõceptus extitit⁹ poſthum⁹ erat auo. & hæc omnia ſupradicta ſecundum iura antiqua obtinebant. ſed nõ ſolummodo omnia ſupradicta ab eo. §. incertis. ſed etiam ſpeciem circa poſthumũ alienum correximus. Nã in Codice noſtro quædam conſtitutio poſita eſt: per quam quidem conſtitutionem etiam huic parti remediũ adhibuimus, non ſolũ in hæreditatibus, vt alienus poſthumus hæres inſtitui poſſit: ſed etiã in legatis, & fideicommiſſis, & hoc euidenter ex ipſius conſtitutionis lectione clareſcit. Sed quanquam dixerim tibi incertis pſonis authoritate noſtræ conſtitutionis hodie legari poſſe: tutor tamen incertus non ſolum ſecundum antiqua iura, ſed etiam per noſtram conſtitutionem dari nõ debet, & hoc ideo, quia certo iudicio debet quiſque pro tutela ſuæ poſteritati proſpicere. & licet ſupra dixerim alieno poſtumo ſecundum iura antiqua legari non poſſe. alienus tamen poſtumus, & olim de iure prætorio, & hodie poteſt hæres inſtitui de iure ciuili. & hoc verum eſt niſi ſit in utero illius mulieris, quæ de iure noſtro vxor eſſe non poteſt. & hęc dicuntur vſque ad illum §. ſi quis in nomine.

Aliãs &c.

k Legabatur. Sed nec inſtituebatur iure ciuili: vt ff. de liber. & poſthum. l. Gallus §. ille caſus.

l Suos. Scilicet, quondam ante emancipationem, vt ſequitur.

Para-

a Futurus. Scilicet hæres.
b Sed nec. Quasi dicat non solum in posthumo, sed omnia supradicta ab illo §. incertis correcta sunt: vt argu. ff. eod. tit. l. hoc legatum. j. respon. & l. ea tamé,
c Constitutio. Quam non habemus.
d Huic. Scilicet posthumo.
e Per nostrã constitutioné. Scilicet supradictam constitutionem Græcam, nec veteri iure: vt ff de testa. tut. l. tutor incertus.
f Incertus, Vt si ita dixit: illum tutorem do, qui primus de Tuscia venerit. nec incertæ personę datur: vt ff de testameot. tutel. l. tutor ita.

ADDITIO. Et est ratio. secundũ Ioannem Fab. quia quamuis postea certificetur, tamen potest venire talis tibaldus, quò pupillo prisum non erit cõtra id quod iura intenduot. incertæ tamen personę post certificandæ testamentarius dari potest, non datiuus: vt hic per eum.
g Posteritati. Id est filijs.
h Poterat. Scilicet de iure prætorio nõ ei ciuili: vt j. de bo. poss. sec. j respon contra & ff. de lib. & posth. l. Gallus. §. ille. Acc.

ADDITIO. Sol. ibi loquitur in post humo alieno tépore

legatũ nõ vitiari: veluti si quis ita legauerit. Stichũ seruum vernã Titio do lego. Licet enim Stichus non verna, sed emptus sit: si tamen de persona cõstat, nõ obstante huiusmodi falsa demonstratiõe, valet legatũ: & similiter si ita demonstrauerit testator. Stichũ seruum meũ. quem à Seio emi, Titio do lego. Licet enim ab alio empt⁹ sit, nihilominus valet legatũ, si de persona serui constat: & sicut dixi tibi, scire debes quòd longè magis adiecta falsa causa legato, legatum nõ vitiat: veluti, si quis ita dixerit. Titio, q absente me negotia mea utiliter curauit vel gessit, Stichũ do lego, vel si ita dixerit, Titio: q patrocinio eius à capitali crimine liberatus sum, Stichum do lego, nã si ita dixerit, valet legatũ. Licet enim Titi⁹ legatarius negotia testatoris nunquã gesserit, neque testator patrocinio Titij legatarij capitali crimine liberatus sit, in vtroque tñ casu legatũ valet. sed aliud ius statuũ est, si huiusmodi causa cõditionaliter concepta sit: veluti, si qs dixerit hoc modo, si negotia mea curauerit. fundũ ei do lego nam in hoc casu ita demũ valet hoc legatum, si conditio extiterit. Et

statori futur⁹ e nõ est. † Ideoq; ex emãcipato filio cõceptus nepos extrane⁹ erat posthumus auo.

Hodie legatum incertæ personæ, aut posthumo alieno factum, valet. h. dicit iuncta glo.

Sed nec b huiusmodi species penitus é sine iusta emendatione relicta: cùm i nostro Codice cõstitutio c posita sit, p quã & huic d parti medemur, nõ solùm i hæreditatibus, sed ét in legatis & fideicõmissis, quod euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit:

Tutor certus, et certæ personæ dari dēt. h. d. cum gl.

Tutor aũt, nec per nñam e cõstitutioné incertus f dari debet: quia certo iudicio debet quis p tutela suæ posteritati g cauere.

De iure prætorio alienus posthumus etiam olim poterat hæres institui, & hodie potest: dummodo nasciturus sit ex ea, quæ vxor esse possit. Angel.

Posthumus autem alienus hæres institui, & antea poterat: h & nũc potest, nisi in vtero eius sit, quæ iure nostro i vxor esse non potest. k

Error nominis, prænominis, agnominis, cognominis, non vitiat, si de corpore constat. Aret.

Siquis l in nomine, † cognomine, prænomine, agnomine † legatarij testator errauerit: cum m de persona constat, nihilominus valet legatũ. Idemque in hæredib⁹ n seruatur: & rectè. Nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt qui si a io quolibet modo intelligantur, o † nihil interest. p

Falsa demonstratio nõ vitiat legum.

Huic proxima est illa iuris regula, Falsa demonstratione † legatum non perimi. veluti

iu testamenti nuto non suo, qui postea succedẽdo in locum primi suus efficitur. hic vero etiam in eo, qui nunquam efficitur suus. Angelus.
i Nostro. Idest, Romano.
k Non potest. Sed q est illa, quæ vxor esse non potest? Resp. multę sunt illę. quę vxores esse nõ possũt vt j de nup. diximus. §. si aduers⁹. C. de incest. nu. l. 4.

Si quit in nomine. CASVS. Quidã fecit testamẽtum: & in testamento legauit cuidam c. sed tamé et tauit in nomine legatarij. nã cũ deberet dicere, lego Titio, dicebat, lego Sempronio: vnde constabat de persona legatarij. modo quæro, vtrũ huiusmodi error vitiet legatum? Et resp. q nõ. Siquis enim nomine, cognomine, vl agnomine, & prænomine legatarij er rauit, si tamen de psone constat nihilominus valet legatum. & idem seruatur in hæredibus instituẽdis: vt si qs errauit I nomine, cognomine, agnomine. & prænomine ipsius hæredis instituẽdi, nihilomin⁹ valeat institutio, si de persona hæredis cõstat: & est in vtroque casu hoc optima ratione statutũ fuit. Nomina enim significãdorum hominũ gratia inuēta sunt. Igitur, si per quodcunque aliud indicia intelligant nihil refert. vnde argumento huius regulæ tenetur falsa nominatione legatũ nõ perimi. Est etim quędã alia iuris regula, qua cautũ est, falsa demonstratione

hæc dicuntur vsque ad §. an seruo hæredi.
Siquis. Sic C. de testa l. si in nomine. Accu.
l In nomine Nomen est genus: sed ponitur hic p specie sui, vt Albertus: quod dicitur proprium psone nomé. Cognomé, quasi cõmune cognationis nomen, vt Asinellus. Prænomen quod causa differentiæ ponitur, vt si fuerint duo Tullij & vni superaddat Marcus, & dicat Marc. Tull. vel Marcus, est pnomé. Agnomen est, quod imponitur ab euentu: vt Aphricanus, qui vicit Aphricam: Alemanicus & Gothicus: vt Santa. & procemij huius libri.
m Valet legatum. Sic ff. si cer. pet. l. certum. & C. eo. l. si Fortidiauom.
n In hæredibus. Scilicet si erret in eorum nomine.
o Intelligantur. Scilicet, à testante. & hoc in proprijs, in appellatiuis distingue secundum Ioh. An pa rum erret, vt si libros membranas appellet. quo casu valet, maxime cum fuerit consuet⁹ sic appellare: vt ff. de lega. iij. l. librorum. § quod tamen Cassius. An multum erret, & tunc contra: vt ff. eod. tit. l. 4. & de supellec. lega. l. Labeo. in medio legis. §. sed de ijs. in fine.
p Nihil interest. Vnde liber homo sibi nomen mutare potest: licet seruus non possit: vt C. de mu. no. l. i. & ff. ad leg. Cor. de fal. l. falsi.

Hæc locum pulchrè explicat Ielius Taurellus i pludijs iuris ad interpretationem legis Gallus. ff. de libe & posthum.

Vide q̃ so hũc §. scripsit Alc. lib. 9. paretgõ. cap. 1.

Siquidem.

Vide in hunc locũ Alcia. lib. dispunct. 4. c. 1.

Anto. Aug emẽda. lib. 4. ca viij pu tat expungedã hoc loco vocé agnominis. tũ q eius veteres nõ meminerint: tum cũã q ñ extet in vet. exẽpl. Addit pterea omnil appellatione agnominis

significare, qd nõ abũde explicetur p dictioné, cognomé. Porro qd apud veteres significarit, pnomé, qd cognomen diffuse tractat Emil. Ferr. i notis suis hoc ipso loco.

Aliàs si.

Quia nota imposita sũt ad rei cognitioné: vt hic, & Lud recognoscendos. C. de inge. ma. & sufficit q res cognoscatur siue p se, siue per aliud l. cer tum peta. Egi. Per.

Cõcor. & ea circa cũ glo. fu. p verbo, falsa cã. causa de cõiangui. & affin.

Nomen, cognomé, pnomen, & agnomen differunt.

Et est ibi. qa nomé appellatiuũ aliquã naturale menta nõ potest sinu mutatiõe esfectũ ip si⁹ rei, cũ si de substãtia: aliàs secus sed d hac materia vide plenius hiu per Aoge.

Vernam

a Vernam. Vernā est seruus ex ancilla testatoris dominatus.
b Emptus. Idem & si non emit: vt arg. ff. de vsuc. l. nonnunquam. §. fin. secus in venditione: vt ff. cōtrahen. emp. l. si quis fundum.

si quis ita legauerit, Stichum seruum meum vernam a do lego. Licet enim non verna, sed emptus sit: si tñ de seruo cōstat: vtile est legatū. Et cōuenienter, si ita demōstrauerit, Stichū seruū, quem à Seio emi: sitq; ab alio emptus: b vtile est legatum, si de seruo constat.

Falsæ causæ adiectione ita demū legatū perimitur si cōditionaliter enūtietur.

Lōgè magis c legato falsa cā adiecta nō nocet, veluti cū qs ita dixerit, Titio, qa me absente negotia mea curauit, Stichum do lego. vel ita Titio qa patrocinio eius capitali crimine liberat' sum, Stichū do lego. Licet. n. neq; negotia testatoris vnquā gesserit Titi', neq; patrocinio eius liberat' sit: legatū tñ valet. Sed si conditionaliter d enūtiata fuerit cā: aliud iuris est; veluti hoc modo, Titio, si negotia mea curauerit, fundum meum do lego.

Hæredis seruo purè legari non potest, sub conditione potest: effectumq; sortitur tale legatū, si verificatæ conditionis tēpore ab hæredis nexib seruus solutus sit, domino autem (cuius seruus hæres scriptus fuit) indistinctè valet factum legatum: quod tamen euanescit, seruo hæreditatem iussu domini adeunte.

An seruo hrdis rectè legem', qrit. & cōstat purè inutiliter e † legari: f nec qcquā pficere, g si viuo testatore de ptāte hrdis exierit: h qa qđ i inutile foret legatum si statim post factū testm̄ decessisset testator, hoc nō dēt iō valere, k qa diutius testator vixerit. † Sub cōditiōe verò rectè legatur seruo: vt requiramus, an quo tēpore dies legati cedit, in ptāte hæredis non

c Lōgè magis. Ideo dicit magis: qa verba falsæ demonstrationis sūt de substātia ipsius legati: vt cum dico, Sticham vernam do lego, sed verba falsę causę nō. Ita. Item quia causę legandi non cohærent legato: vt ff de cōdi. & demon. l. cū tale. §. falsam causam. 1 Item quia hic donare præsumitur: vt ff. de condi. indeb. l. in summa. §. ei quoque.
d Sed si cōditionaliter. Not. conditio p si 2 apponit, & per enim: vt hic & ff. de cōdi indeb. l qui promisit. & ff. de verb. oblig. l quodcunq. §. nō solum. n. si in casu: vt ff. de tut. l. muto. §. sub conditione. Modus p vt: vt C. de ijs. quę sub mod. l. ij Causa per quia: vt hic. Demonstratio fit ostēdēdo aliquid quod non est, vt supra proxi §. & ff. eodem. l. si sic. §. j. Circa hæc quatuor sic dicas. & primo: Falsa causa non nocet, vt hic. Cōditio nocet. si deficiat, vt hic, & ff. si cer. pet. l. cum ad pręsens, & l. itaq;. Modus idem qđ cōditio operatur: excepto q; hic quod dat sub modo, ēt ante, quā modus impleat, petit: cautione tñ interposita de modo implēdo, quod non est in cōdōne: vt ff. de condi. & demon. l. qui hæredi. §. fi. & de annu. leg. l. liberto §. Lucius. & l. eo iij. l. si ubi, in demonstratione distingue: vt ff. eo. j. l. si sic. §. j & l. nō quocunque. vnde versus, Scito quod vt, modus est, si cōditio. quia causa vide ca. verum. ext. de condi. appo.

An seruo hæredis. CASVS Domine, quidam fecit testamentum: & in testamento suo Titium instituit hēdem: & Sticho seruo ipsius hrdis instituti legauit feudum, modo quæro, vtrum huiusmodi legatum valeat? Ad hoc respond. Iustini. distinguendo, verum seruo hæredis instituti purè, vel sub conditione legetur. nam si purè legetur: inutile est legatum. nec quiquam proficit etiam si viuente testatore seru' legatari' de potestate hrdis exierit. illud. n. quod inutile foret, si statim post testamentū factum testator decessisset, nō debet ideo valere, qa testator diutius vixit. sub cōditione tñ seruo hrdis rectè legari pōt: nam in hoc casu si tempore existentis cōditionis in potestate hrdis non sit, legatum valet. Sed quicquid dixerim tibi, seruo hærede instituto, dño ipsius sine cōditione legari posse non dubitatur veluti si quis ita dixerit. Stichum seruum Sempronij hæredē instituo. & postea adiecerit. Sempronio domino Stichi hęredis instituti fundū do, lego. Nā, in hoc casu quemuis statim post factum testamētū testator decessisset: non tamen apud eum, qui hæres sit, dies legati cedere intelligitur. Per seruum n. institutum, si ante, quam iussu domini adierit hæreditatē, in alterius potestatem translatus fuerit: alij hæreditae acquiri poterit: vel si fortè ipse seru' ante aditionem à dño suo fuerit manumissus, tunc tñ ipse hæres efficitur, & valet legatum: sed si ille seruus in eadem causa permanserit: & viuente domino, eodemque legatario, hæreditatem adierit, euanescit legatum. Et hæc dicuntur vsque ad §. ante hæredis institutionem. cuius casus planus est vsque ad finem tituli.

e Inutiliter. Sic C. de necess. seru. hæredi. institut. l. quidam. §. illo. contra. Sed ibi non imponitur necessitas dandi. Vel in alimentis loquitur: vt ff. de alimētis & cibarijs legatis. l. seruos. 3 Nam enim sic purum: à morte testatoris cedit: vt C. de caducis tollendis. §. cum igitur. & domino ee persona serui acquiritur: vt supra, per quas personas nobis acquiri. §. item vobis acquiritur. quod seruus &c. sed idem dominus erit hæres: ergo non valet legatum, quia idem non potest esse hæres & legatarius: vt ff. de legatis primo. l. legatum est. § primo, Accursius.

ADDITIO. Quod est verum. si legatur sine libertate seruo testatoris vel hrdis, secus si alieno: qa cederet ab adita hēditate, nisi dies mortis & aditionis esset idem: vt l. si optio. ff. de optio. leg. quando vero cum libertate legatur, cedit vel à die competētis libertatis, si sit sub conditione relicta, vel ab adita hæreditate, si vtrunque sit purum: vt §. in nouissimo. C. eo. ti. de cadu tol. Ang.

f Legati. Propter confusionem hæredis, & legatarij. quia eadem persona sibi ipsi debere non potest.
g Nec quicquam proficere. Quia actus morientium non possunt esse in suspenso, vt ff. communia prædi. l. fin. in fine. & propter regulam Catonis, quæ sequitur.
h Exierit. Seruus legatarius.
i Quia quod. Hæc est regula Catoniana.
k Valere. Exceptis quibusdam casibus. vt cum res sua sit tibi legata. & ante mortem testatoris alienata.

Non sis.

1 Puta qs de necessitate dispositionō sequitur ex causa, a- - liās secus vt hic p Angel.

2 Mand. in Gl. Facul. in pr. in ver. si.

† Rō, qa hrditas sibi separatur à legato, & idē ēēe hēs, & legatarius cū p seruū sibi acqrat legatum. Egi. Per.

† Et sic qđ ab initio nō valuit, tractu tpis sit conualescit. simile in c. 2. cūgl. si ex. de eo qui duxit in matrimonium quam pol. per adul.

3 Vel dic ēm Ioan. Fab. q; ibi testator regenerat seruo proprio, hic verò hæredis.

sit. [a] Ex diuerso, hęrede instituto seruo, quin dño rectè ēt siue ꝯdōne legeť, nō dubitať. Nā & si statim post factū testm̄ decesserit testator, nō tñ apđ eū, [b] q hrs sit, [c] dies legati cedere intelligiť: [d] cū hr̄ditas à legato separata sit: & possit p eū seruum alius hęres effici, si prius, q̄ iussu dñi adeat, in alterius potestatem translatus sit: vel manumissus ipse hęres efficitur: quibus casibus vtile est legatum. Quòd si in eadem causa permanserit, & iussu legatarij [e] adierit, euanescit legatum.

Legata, et libertas hodie relinqui possunt ante hære dis instōnē, et postea, et inter instōnē, et substōnē. ar. Annotato, potius spectandum voluntatem, quàm scripturæ ordinem.

Ante hr̄dis institutionē inutiliter antea legabatur; [f] scilicet quia testamenta vim ex institutione hæredis accipiunt: & ob id veluti caput, atque fundamentū intelligitur [g] totius testamēti hęredis institutio. Pari rōne nec libertas ante hæredis institutionem dari poterat. Sed quia [†] inciuile eē putauim⁹, scripturæ ordinē [h] qdē sequi, (qđ & ipsi antiqtati vituperādū fuerat visū) sperni aūt testatoris voluntatē: [i] p nr̄am cōstitutionē [k] & hoc vitiū emendauimus: vt liceat & ante hęredis institutionem, [l] & inter medias [m] hr̄dū institutiones legatū relinquere: & multo magis libertatem, cuius vsus fauorabilior est. [n]

Hodie ante, et post mortem hæredis & legatarij, & pridie mortis ipsorum, legari potest. Aret.

Post mortē quoq; hęredis, aut legatarij simili mō inutiliter legabať: veluti si qs ita dicat, Cùm hęres meus mortuus fuerit, do lego: itē, Pridie q̄ hr̄s, aut legatarius morietur. Sed simili mō & hoc correximus, [o] firmitatē huiusmodi legatis [p] ad fideicōmissorū similitudinē præstantes, ne in hoc casu deterior causa legatorum, quā fideicommissorum inueniatur. [q]

Hodie pōt pœna nomine legari, & legatum transferri, vel adimi, nisi praecipiatur aliquid impossibile, vel legibus interdictū, vel probrosum. hoc dicit. Aretinus.

Pęnę quoque nomine inutiliter antea legabať, & adimebať, [r] vel trāsferebatur. Pœnæ aūt nomine legari videtur, qđ coercendi hæredis causa relinquitur, quò magis aliquid faciat, [s] aut nō faciat, [t] veluti si quis ita

[a] Non sit. Nam si est adhuc seruus, non valet legatum. alias valet. sic. ff. ad legem Falc. l. si à seruo.

[b] Apud eum. Idest apud eundem, s. dominum qui fit hæres per seruum: quia adhuc non est Accur.

[c] Hæres sit, hoc est dicere, mortuo testatore statim post testamentum: non ideo statim dominus serui erit hæres per seruum, & legatarius p se: & ita non erit apud eum, idest eundem hæredē hæreditas & legatum: quod erat superiori §. imò ad hoc vt sit hæres per seruum: duo præcedere oportet. iussum domini. & obedientiam serui, & interim serui conditio pōterit variari: sed legatum tantum interim habebit domini: s, sunt ergo separata hæreditas & legatum interdum: cū legatum apud dominum sit, hæreditas apud nullū, donec seruus, vel manumissus sibi, vel iussu alicuius domini eam adeat.

Seru⁹ hr̄s institut⁹ nō acquirit domino nisi duo concurrant.

[d] Intelligitur. Nā nemo est hæres adhuc, cum & domini iussus, & serui debeat sequi volūtas: vt C. de hære. instit. l. cum proponas. & licet hr̄ditatis dies cedat ea adita, tñ legatum à morte testatoris cedit: vt C. de caducis tollen §. in nouissimo. vnde apud dominum erit legatum: sed hr̄ditas apud nullum: q̄ poterit esse vel apud hunc: vel apud aliū si alienabitur, scilicet seruus prius, vt sequitur.

[e] Legatarij. Qui & dominus est.

[f] Legabatur. Aliud in tutore ē olim: vt §. qui da. tu. poss. §. ad certum.

[g] Fundamentum. Cum sine illa nullum dicatur. ff. de iure cod. l. si & §. ri. iij. §. in primis. & de ijs, quæ in testa. delen. l. pe. ibi. Calphurnius.

[†] Cōcor. cum hoc tex. capit. Raynaldus. ūcta glo. super verbo, legauit pro pe si. extra. đ tes.

[h] Et sic legata pcedere pñt testm̄ ordine literæ, sed ordine intellectus institutio præcedit. Egi. Per.

[h] Scripturæ ordinem Not. ordinem scripturæ non seruandum. sic ff. de solu. l. non enim. Sed ꝯ. arg ff. de fideicomm. lib. l. generaliter. §. quid ergo. & in Autiten. de hær. & Falc. §. inordinatum. col. j.

[i] Cōcor. glo. ij. in prin. in c. cū tibi. ex tra. de tes.

[i] Voluntatem. Repete vituperandum erat.

[k] Constitutionem. Quam non habemus secundum quosdam, vel dic veriùs, quod loquitur de ea, quæ est in C. de testamen. l. ambiguitates, & quod ibi dicit, non ex mente, referas ad alia, non ad hunc ordinem.

[l] Ante hæredis institutionem Quia primo potest legare rē, postea hæredem instituere.

[m] Medias. Quia primum instituit hæredem: & postea legauit & postea aliū hæredem instituit: & ita legat inter medias hæredum institutiones.

[n] Fauorabilior est. Nisi in duobus casibus: vt ff. de manumis. testament. l. cum ex pluribus. & de legat. j. l. siquis à filio. §. penulti. & l. ferte. & ad Trebellia. l. si patroni. §. sed & si sine fructibus.

ADDITIO.

Dic secundùm Ioan. Fab. q hoc non videtur verū. imò videtur idem vtrobique: quia incertitudo vitiat legatum & libertatem: secus in te legata. vbi autem libertas legatur: est incertitudo. & i te, & in persona, & hæc vitiat: vt notat Dynus in regula, in obscuris, de regulis iuris, in sexto. Ang.

[o] Correximus. Vt C. vt actio. ab hære. & contra hære. leg. prima.

[p] Legatis. In stipulationibus idem: vt dicta l. prima. C. vt act. ab hæred. & contra hęred. l. j. Caue tamen, quia legatū sic incipit ab hærede, vel hæredi dari, q primo nullo modo fuit, [a] sed stipulatio fuit, licet inefficax, vt ff. de euictionn. l. quià pupillo. & l. si per imprudentiam. §. non mirum.

[q] Inueniatur. Vt ff. eodem, l. prima. & supra eodem titulo. §. sed non vsque.

[r] Admittebatur. Hæc verba expone, vt infra titu. primo.

[s] Aliquid faciat. Quod fieri vult, secundùm Ioannem. hoc adiecto, scilicet in pœnam hæredis se committere alias est conditio, & valet, vt ff. de ijs, quæ pœ. no. l. j. & ij.

[t] Non faciat. quod fieri non vult. Accur.

Colloca-

scripserit. Hæres meus, si filiã suã in matrimoniũ Titio collocauerit, [a] vel ex diuerso, Si nõ collocauerit, [b] dato decem aureos Seio: aut si ita scripserit, Hæres meus, si seruum Stichum alienauerit, [c] vel ex diuerso, si non alienauerit, [d] Titio decem aureos dato. Et intantum hæc regula obseruabatur, vt perquam [e] pluribus † principalib[9] constitutionibus significaretur, nec principẽ quidẽ agnoscere [f] quod ei pœnæ nomine legatũ sit. Nec ex militis quidẽ testõ talia legata valebãt: quamuis aliæ militum voluntates in ordinandis testamentis valde obseruabantur. [g] Quinetiã nec libertates pœnę noĩe dari posse placebat. Eò amplius nec hæredẽ † pœnæ nomine adijci. † posse, Sabinus existimabat; veluti si quis ita dicat, Titius hæres esto: si Titius filiam suam in matrimonium Seio collocauerit, [h] Seius quoq; hr̃s esto. † Nihil enim intererat, qua ratione Titius coerceretur, vtrum legati datione, an cohæredis adiectione. Sed huiusmodi scrupulositas nobis non placuit. Et generaliter ea quæ relinquunt, licet pœnæ nomine fuerit relicta, vel adempta, vel in alium translata: nihil distare à cæteris legatis constituimus, [i] † vel in dando, vel in adimendo, vel in transferendo: exceptis videlicet ijs, quæ impossibilia [k] sunt, † vel legib[9] interdicta, [l] aut aliàs probrosa. [m] Huiusmodi enim testamentorum dispositiones valere, secta meorum temporum [n] non patitur.

TITVLVS XXI.

DE ADEMPTIONE legatorũ & translatione. *

Quod cuipiam testamento relictum fuit, põt eodem, alterove testõ quibuslibet verbis adimi, vel ad alium transferri.

ADemptio legatorũ (siue eodem testõ adimantur, [o] siue codicillis) [p] firma est. [q] sed & siue cõtrarijs verbis fiat ademptio: veluti si quis ita quid legauerit, Do, lego: ita adimatur, Non do, non lego: siue non contrarijs, sed [r]

a Collocauerit. Scilicet quod fieri nolo, Scilicet eã collocari.
b Non collocauerit. Scilicet quod fieri volo, scilicet eam collocari.
c Alienauerit. Quod nolo.
d Nõ alienauerit. Nã vt alienauerit volo.
e Perquam. Idest, valde.
f Agnoscere. Scilicet posse: vt ꝫ. quib. mod. test. infir. § fi. in fi.
g Obseruabantur. vt C. de tes. mili. l. j.
h Collauerit. Scilicet quod fieri nolo.
i Constituimus. Vt C. de ijs quæ pœ. no. l. 1.
k Impossibilia. ff. de leg. 1. l. si mihi & tibi. §. 1. ꝫ. Sol. ibi si erat impossibile, poterat .n. esse ꝙ diu viueret: & intra triduum posset id fieri, quod fieri volebat. Vł dic, ꝙ ibi voluit testator hr̃dem constituere se soluturũ si decederet. s. testator intra triduũ: quod potuit, nõ autem soluere. Itẽ ꝫ. ꝫ. de hære. instit. § impossibilis. Solut. quidam dicunt nõ valere sicut testator voluit, vt hic: valet tñ purè. vt ibi. Vel distingue secũdũm Ioã. aut apponitur conditio impossibilis hæredi, aut legatario. si hæredi, non valet legatũ, vt hic: si legatario, valet: vt ibi. & quære exempla. C. de his quæ pœ. no. l. 1.
ADDITIO. Exẽplũ, qñ apponit᷑ conditio ĩpossibilis hæredi, siue onerato. vt det hr̃s, si cœlũ digito tetigerit: & tunc vitiat, quasi nõ stet per eũ quo min[9] impleat, sed p impossibilitatẽ. Qñ legatario, siue honorato: vt tibi relinquo, si cœlũ tetigeris digito. & hæc nõ vitiat, sed vitiat᷑, & p nõ adiecta hr̃. Et est rõ: quia nõ debet auferri beneficiũ honorato, cui ꝓuidere voluit testator. vide gl. no. in l. 1. ff de condi. insti.
k Impossibilia. De impossibili dic: præcipit: hæredem transferre montem: aliàs ei adiecit cohæredẽ, vel aliam pœnam imposuit. De legibus interdicto, vt præcepit hæredi, vel legatario, vt daret inquilinos sine prędijs. De probroso: vt præcepit reliquias suas in mare proijci, vel se cum vestibus sepeliri, aliàs pœnam imposuit. nam in prædictis, & similibus remanet hæres, & legatarius: nec tenetur ad impossibile. vel legib. interdictum, vel probrosum, nec etiam ad pœnam: ideo quod impossibile, vel legib. interdictum, vel probrosum non impleuit.
l Legib. interdicta. Vt inquilinos sine prędijs, vt ff. de leg. 1. l. si quis inquilinos, vt patuit supra.
ADDITIO. Et hoc verum, vbi aliquid est per ius dispositum, vel consuetudinẽ: quod testator immutare non põt: vt qa fortè ob ius publicum vel fauorem, aliàs secus. Ioan. Fab.
m Probrosa. Vt vestimẽta in funus: vt ff. de leg. 1. l. seruo alieno. §. fin. vel reliquias in mare. vt ff. de condi. instit. l. penul. in prin.
n Secta meorũ temporũ. i. ego qui insequor instituta hoc tẽpore. nõ patior. sic de pac. l. fi. in h.

DE ADEMptione &c.

Quia ambulatoria est defuncti voluntas vsque ad supremum vitæ exitum: vt ff. de adi. leg. l. iy. § si & l. seq. ideo post data legata, & de eis ade. videamus. Accur.

ADemptio diuiditur in duas partes. Primo loquitur de ademptione Secundo de translatione. Secunda ibi, Transferri.
o Adimantur. Scilicet legata.
p Codicillis. Scilicet testamento confirmatis, secundum quosdam: non alter. Sed nos contra: vt in Auth. de testi. fideic. §. manifestum. col. 10. Acc.
ADDITIO. Et est ratio, quia nõ est tidienlũ codicillos, et contractos per testamentũ confirmari: qa videmus agi ex contractu, vt cõtractus rescindatur. l. sed Celsus. §. 1. ff. de contrahen. empt.
q Firma est. Vt si eodem testõ fiat, videatur nec datum: si alia voluntate, videatur datum, sed postea ademptũ: vt ff. de ijs q̃ in testa. del. l. 1. in prin & ff. de leg. 1. l. si ita scriptum. sed vł. ꝙ nulla talis voluntas valeat, cum videat᷑ sibi repugnare. vt ff. de reg. iu. l. vbi repugnantia. quæ est huic contraria. sed dic, ꝙ ibi dicit de repugnantia, quę fit propter simplicitatem verborum: vt ff. de condi. instit. l. si Titius. Vel habet locum prædicta regula, qñ nõ apparet, quæ sit
Instit. Imper. m vltima

super verbo, adijciẽs, eũ. de testa.
* Si hr̃s iubeat᷑ facere ĩpossibile, & si nõ faciat legat᷑ aliquid ab eo, nõ valet. l. 1. C. de ijs quę pœ. nom. tõ, qa nõ est imponenda si nõ ĩpleuerit inpossibile l. in testõ ff. de ꝯdi. & demonstrat: Egid. Pet.
* In quibusdam exẽp. non est, translatione.
* Hic titulus de ea adẽptione duntaxat meminit q̃ expresse fit à testatore. At ll. 34. Pan. titu. est, de his q. vt indign. &c. in quo fit mẽtio de adẽptione, quę fit qdẽ à lege: sed ex ꝯiectura mente testatoris cuius tituli breuẽ eã quidẽ sed elegãtẽ diiucidã synopsim, seu cõpendiosam enartationem habes apud Frãc. Balduinũ in commen. suis ad hũc titulum.
* Aliàs, idest.

* Quam plurimis.
* Istas solutiones reprehendit Io. Fa. hic, & dicit ꝙ ibi ideo valet legatũ: qa nõ ꝯtinet impossibile, sed adiectio rpis est impossibilis quę nõ vitiat.
* Idẽ co hæredem.
* Idẽ ad iũgi. s. hæredi prius instituto. Egid. Pet.
* Et hoc est pœna, quia ex quo Titi[9] filiam dedit Seio vxorẽ. testator adiecit. i. ad iunxit ei pro pœna ipsum Seium cohæredem. Egid. Per.
Sic ergo pœnæ noĩe legatũ põe. vt hic. & in c. Rayna. ienũa gl.

vltima: quo casu neutra valet. Si aũt apparet, vltima valet: vt ff. eo. l. nihil prohibet. Accur.

a Alijs. Scilicet vt adimo, vel pœniteo eius, qđ dedi, vel similia. imò & nuda voluntate psumpta. vt si inimicus postea fact⁹ sit legatarij: vt ff. de adimẽ. leg. l. iij. in fi. & l. 4.

Legata voluntate psumpta reuocantur.

ADDITIO. Idem si ab ignorante fiat ignorãti aliqd etiã post mortẽ: qđ si sciuisset testór nõ fuisset legaturus. Ang.

b Trãsferri. Facit ff. eo l. trãslatio. Accu.

c Et Seio. Sed si Sei⁹ est nõ capax nunqd ademptio à primo tñ valet? Rñdet sic: vt ff. de le. j. l. planè. in princip. Accur.

alijs [a] qbuscũq; verbis. Trãsferri [b] quoq; legatũ ab alio ad aliũ pòt: veluti si quis ita dixerit, Hominem Stichũ, quem Titio legaui, Seio do, lego: siue in eodẽ testõ, siue in codicillis hoc fecerit. quo casu simul & Titio adimi videtur, & Seio [c] dari.

DE LEGE Falcidia.

Qualiter minuantur legata ademptione vel translatione dictum est: nunc qualiter lege Falcid. minuantur: & ideo dicit. superest. Accur.

Differentia inter hunc titu. & sequentem habetur per hos versus. Tunc desalcatur, si per legata grauatur: Sed trebellabis cũm reddere cuncta rogaris.

† Hęc lex Fal. plebiscitũ est eius autor fuit C. Falcidius tribunus plebis Augusti Cæsaris tpibus. eius meminit Eusebius in chronicis.

Cõtinuatio.

Diuisio.

SVperest. Tot⁹ iste ti. diuidit̃ principaliter in quinq; partes. Primo continuat se ad precedentia. Secundo ponit effectum legis Falcidię, tam de iure legis xij. tabularum: quam de iure quo nos vtimur. Tertio ponit vnum dubiũ, s. an hæres nõ grauatus respectu sui cohẽdis grauati possit detrahere Falcidiã. Quarto ad qđ pñs tpe redigat̃, vt inspiciatur, an lex Falcid. hẽat locum. Quinto qñ lex Falcidia imponit̃, qđ est añ deducẽdum. Secũda ibi. Cum. n. Tertia ibi, & cũ qsitũ. Quarta ibi, Quantitas autem. Quinta ibi, Cũ aũt. CASVS. Dñe. multa dixistis nobis circa materiã legatorũ, & de adop. & transl. eorundẽ. vñ vt q ad aliquam aliã materiã de cętero poteratis transire. Satis. n. vt q ea quæ iã dicta sunt circa materiã legatorũ pñt sufficere. Ad hoc rñ Iusti. Amice, nõ bene tib. vr: imò circa materiã legatorum etiam insistendum est adhuc: nã ex quo de adẽpt. & trãsla. legatorum videmus: superest vt de l. Fal. p quã modus legatis nouissimè impositus est, dispiciamus. Sed pone: Dñe, iam video q vos vultis tractare de l. Fal. dicatis mihi. si placet, quare fuit introducta l. Fal. & q sit eius effectus. Ad hoc rñ. Amice, lex Fal. optima rõne fuit introducta: & eius effectus fructuosus est. Cũ. n. olim l. xij. tab. libera erat legandi ptãs, intantũ vt liceret testatorib. totũ patrimonium suum per legata erogare, & nihil penitus apud hẽdes scriptos relinquere (nã l. xij. tab ita cautũ erat, quod sicuti qsq; legasset rẽ suã, ita ius esset) ideirco vtile visum est legislatorib. huĩõi liberã licentiam legandi coarctare. quia pp huĩõi plerunq; moriebantur homines intestati, nã licet hæredes essent instituti: scripti tñ hæredes pp nullum hæreditatis lucrum ea nolebãt adire. & quãuis & super huĩõi licentia legandi coarctanda tam lex Furia, quam Voconia latę sunt: neutra tñ earum ad rei consumationem sufficere videbat̃. vñ nouissimè lata est l. Falc. qua cauet̃, ne liceat testatorib. plus legare quã dodrantẽ totorũ bonorum, vt siue vnus hæres sit institutus, siue plures, apud eum qñ vnus esset institutus: vel apud eos, qñ plures essent istituti, quarta pars totius patrimonij ipsi⁹ testatoris integra remaneat. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. & cum quęsitum.

TITVLVS XXII.

DE LEGE Falcidia. †

Ne supremæ testantium iudicia non adita hæreditate corruant, l. Falcidia cautum fuit, ne cupiam vltra bonorum dodrantẽ legatis exhaurire fas sit: alioqui quadrãs hæreditatis per legẽ Falcidiã resecatur. et penes vnum plures ve hæredes remanet.

SVperest vt de lege Falcidie [d] dispiciamus, qua [e] modus nouissimè legatis impositus est. Cùm. n. olim lege duodecim tabu. libera erat legandi potestas, vt liceret vel [f] totũ patrimoniũ legatis erogare, (quippe cũ ea lege ita cautũ esset, vti quisq; [g] legassit, suę rei [h] ita ius esto) visum est, hãc legãdi licẽtiã coarctare: idq; ipsorum testatorũ [i] gratia prouisum est, ob id, q plerũq; intestati moriebant̃, recusantib. scriptis hæredib. pro nullo, aut minimo lucro hẽditates adire. [k] Et cũ super hoc [l] tã lex Furia, quã lex Voconia latę sunt: quarum neutra sufficiens ad rei consumationem videbatur, nouissimè [m] lata est lex Falcidia, qua cauetur, ne plus legare [n] liceat, quã dodrantẽ [o] totorũ bonorũ, i. vt siue vn⁹ hæres institutus sit, siue plures, apud eum, eos ve pars quarta remaneat.

d Falcidia ideo sic dicta. quia. vt falx fœnum, sic hæc lex legata resecat. Vel dic à Falcidio authore: vt & Publ. à Publicio dicta: vt j. de act. §. aliæ.

r Qui fuit ꝓsul. & iõ Fal. resecat ꝓ lo iure: vt l. si nes. ff eo. lecus si fuisset secundum loã. Fab.

e Qua. Scilicet Falc.

f Vel. Pro etiam.

ADDITIO Idem Mando. In Gl. facul. §. Actum, in ver. vel vicegerentẽ, eod. s. & ibidẽ quot modis. vel, accipiatur.

g Vti quisque. Hęc sunt verba leg. xij. tabu.

h Suæ rei Idem in sua re tota, quam ipse legauit: vel etiam aliena. nam & aliena res legari poterat. & potest vt hic. & ff. ad leg. Falcid. l. j. in Princip & I. de leg. §. non solum.

s Ipsorum testatorum. Non tamen licet testatoribus eam renuntiare, nisi in casu: vt ff. eod. l. quod de bonis. §. fina. & l si debitor argu. cõtra C. de pac. l. penult. ibi. cum & alia regula sit &c. Sed hodie per authen. sed cum testator. quæ est C. ad leg. Falc. contra.

ADDITIO Quod est verum expresse: secus si tacitè, puta dicendo tota, vel integra legata soluas, nisi adijceretur, quod amplius hæres habere non possit &c. secundùm Ange. In trebellianica autem idem dicas, quod in Fal. secundùm Ioan. Fab.

k Adire. Facit j. titu. 1. §. sed quia heredes. Accur.

l Super hoc. Idest, super coarctanda legandi licentia.

m Nouissimè. Idest. vltimo Accur.

n Legare. Vel etiam causa mortis donare. nam & ibi locum habet Fal. Item & in mortis causa capione: vt C. eod. l. penult. licet de hac quidam contradicant: & est pro eis arg. ff. eo. l accepta. Item in fideicommis. vt C eo. l. s. Item in donatione inter viuos, quę morte confirmatur, non aliàs: vt C. eod. l. in donatione. & in his habet locum quod hic de legatis dicitur.

s Quod est verũ & fideicommiss. particularib⁹. nõ in vniuersalib⁹ vt j. ti. xx § j.

o Dodrantem i. nouem vncias totius hęreditatis.

hc

Sic enim dodrās dicitur: vt ſ. de hære insti. §. hæredita. Si ergo liāt in tertario: de singulis pōt fieri tertio. s. quartæ partis deductio: ipso iure ꝓposita ē rei vendicatio: vt ff. e. l. lex ea. in ff. j. rñ. & l. Plautius. & C. eo. l. 2. Iam ergo nō est quæstio an hæres possit retinere Falcidiam in vna re. nam non potest: vt in d. l. Plautius. Sed aliud qñ quis legat partē bonorum, tunc. n. succurritur hęredi, siue rerum partes, siue æstimationē dare maluerit: vt ff. de legat. j. l. non amplius. l. j.

Et cum quęsitum. CASVS. Domine, iam video q̃ effectus l. Falc. talis est, q̃ testator non potest legare vltra dodrantem totorū bonorum, videlicet vt quarta pars patrimonij ipsius testatoris remaneat apud hæredes: siue sit vnus hæres scriptus, siue plures. Dicatis igitur mihi, quid iuris est in tali casu? Quidā facit testamentū, & in testamento suo instituit duos hæredes ꝑ æqs portionibus puta Titiū, & Seiū: & partē Titij aut totam exhausit legatis, quæ nominatim reliquit à Titio præstanda, quòd nihil penit⁹ apud Titiū remansit: aut si aliqd remansit, supra modum tamē partē Titij onerauit. a Seio verò, aut penit⁹ nulla legata reliqt: aut si quā ab eo reliquit partem, tamen dimidia portio eadem integra penes ipsum Seiū remāsit: & ita quarta pars totius hæreditatis apud Seiū hæredē scriptum sine aliqua diminutiōe & sine onere remāsit. vnde in hoc casu multum fuit dubitatum, & quęsitū, vtrū n liceret Titio vltra quartam partē suæ portionis grauato aliqd ex legatis ab eo nominatim relictis retinere: vt ita beneficio leg. Fal. quartam partē suæ portionis saluā habeat? Ad hoc rñ. Insti. Amice, certe in quæstione proposita placuit, vt liceat Titio vti beneficio legis Fal. & de singulis legatis ab eo relictis quartā detrahere, vt quartam partē suę portionis saluam habeat: non obstāte q̃ quarta pars totius hæreditatis apud Seium cohæredē suū integra remaneat. Nā in singulis hęredibus ratio leg. Fal. habēda est vt quilibet quartam suæ portionis saluam habeat. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. quantitas autem. Franc.

[1] Hoc verū si plures sint legatarij, secus si vn⁹ quia pōt ex rei necessitate, vel legatarij voluntate vt ibi & l. planè & l. se. §. si sol⁹ ff. e. Vbi autē non cadit cōmoda diuisio di iudic. ad arbitriū iudicis, vi l. non amplius. ff. de fal. l. j. § fin. de Trebellianica verò, vel legitima: dic vt habet in l. filiū quē habe. C. fam. ercis. An.

Hæredū quilibet partis suæ legatis exinanitæ quartā detrahere potest, quis cohæredis portio nullaten⁹ grauata extiterit.

Et cum quęsitū esset, [a] duobus hrdibus institutis, (veluti Titio, & Seio) si Titij pars, aut tota exhausta sit legatis, q̃ nominatim ab eo data sunt, aut supra modū [b] onerata: à Seio verò aut nulla relicta sint legata, aut q̃ partē eius duntaxat in partē dimidiā minuant: [c] an quia is [d] quartā partē [e] totius hrditatis, aut ampli⁹ habet: Titio nihil ex legatis, quę ab eo relicta sunt, retinere liceat, vt quartā partem suæ partis saluā habeat? [f] Placuit posse retinere [g] etenim in singulis hæredibus ratio legis Falcidiæ ponenda est.

Ut Falcidiæ locus sit, vel nō, quātitas patrimonij testatoris à morte spectāda est: nō vt bona mortuo testatore, hæreditate iacēte aucta nihil obsunt hæredi, quin quartā de legatis detrahat, ita & diminuta nō prohibēt quin solida legata debeantur.

Quantitas autē pr̃monij, ad quā rō legis Falcidiæ redigit, mortis tpe [h] spectat. Itaq; (v. g.) si is, qui cētum aureorū patrimoniū in bonis habeat, centum aureos legauerit: nihil legatarijs prodest, si ante aditā hæreditatem per seruos hæreditarios, aut

l qd statuliber tēt nec legatū à cohærede relictū sibi imputatur vt ff. e. l. in quantitate. nisi testator hoc caueat vt ff. eo. l. quod autem. in respōn. §. Marcellus.

[2] Hic gl. sequitur Fa. P. a. & Angel.

Quantitas autē. CASVS. Domine, iā video q̃ beneficio leg. Fal. singulis hęredibus ꝓuisum est. sed dicatis mihi quo tēpore inspicitur, vt lex Falc. locum habeat? Ad hoc respō. Amice, quantitas patrimonij à testatore relicta, ad quam ratio le. Falci. reducitur, tempore mortis ipsius testatoris inspicitur: sicut manifestè liquet in tali exemplo: Quidam habuit c. aureos in bonis, ipse laborans in extremis condidit testamentum: & in testamento instituit hęrede & c. aureos legauit: & ita totum patrimoniū suum exhausit legatis: vnde mortuo testatore beneficium leg. Falc. locum sibi vēdicat. Sed quid si antequam hæres adierit hęreditatē, bona hæreditaria per seruos hęreditarios vel ex fœtu pecorum, vel ex partu ancillarum incrementum sunt aucta, quòd omnibus legatis insolidū solutis, hæres quartā partem totius hæreditatis, vel etiā amplius saluam habere possit? Et respond. quòd certe huiusmodi augmentū post mortem testatoris ante aditionem hęreditatis adueniens, legatarijs nō ꝓderit. sed nihilominus hæres beneficio legis Falcidiæ, quæ tempore mortis ipsius testatoris cōpetit, vtetur quartam partē à singulis legatis detrahēs. & idē ius in casu conuerso obseruatur. Nam sicut augmētum rerum hæreditariarum ante aditam hæreditatē nō potest prodesse legatarijs: ita diminutio rerū hæreditariarum eis nihil nocet verbi gratia. Ponamus retento primo themate, quòd ille qui habebat c. in bonis, legauit lxxv. & ita reliquit quartam partem hęreditatis, vnde mortuo testatore ratio leg. Falcid. locum sibi vendicare nō poterit: si tamen ante aditionem hæreditatis bona hæreditaria inītium decreuerint incendijs forte, aut naufragiis, aut fortè ꝑ mortem seruorum, aut pecorum, vt lxxv. tempore aditionis in hæreditate vix inueniant. certè in hoc casu huiusmodi diminutio legatarijs nō nocet: imò nihilominus hæres ad præstationē legatorū insolidū tenetur. Sed fortè obijceret aliquis sic: Hoc videtur iniquum, videlicet compelli adire hęredē huiusmodi damnosam hęreditatem, & nihil lucrari. Ad istā tacitam obiectionem respond. Insti. in litera, ac si facta esset sibi, dicens: Amice, hoc nullaten⁹ dānosum est hæredi. nam liberum habet arbitriū non adire hęreditatem, & ita huiusmodi periculū euitare vnde in hoc casu necesse est ipsis legatarijs cū hęrede de certa portione legatorū recipienda paciscī, ne hæres desērat testamentum: & ita deficiente testamēto legata in eo relicta nō debeant. Hæc dicuntur vsque ad illum §. cum autem ratio.

[a] Et cum quæsitum esset. Facit ff. eo. l. in singulis.

[b] Supra modum. idest supra quartam. Accur.

[c] Minuant. Et sic remanent ei tres vnciæ, quæ sunt quarta pars assis. Accur.

[d] Is. Scilicet Seius.

[e] Quartam partem. Idest, tres vncias.

[f] Habeat. Hoc interrogatiuè lege: & postea responde, & placuit &c. Accur.

[g] Posse retinere. Scilicet quartā partē suę partis, quā iure hæreditario habet, nō autē datū causa adimplēdę cōditionis sibi ab aliquo imputabit in quartā: nisi à statulibero eēt datū: & de pecunia hæreditaria, de qua ei dare permittit: vt ff. e. l. ad.ā.q. & de do. cā mor.

[h] Mortis tpe. supra, de leg. §. si peculiū cōtra, Solu.

ibi remanet seruus quasi peculij dominus.

ADDITIO. In æstimationa tñ debitoris est secus: q̄a si post mortē testatoris & ante aditā hæreditatē effi- ciat̄ nō soluendo: cedit damno hæredis: si ecōtra, ce dit lucro legatariorū quo ad Falcidiam: vt l. eū quo. ff. eod. Et est ratio: quia est spes, quòd de inopia deueniat ad pinguiorē fortunam. l. si defunctus. ibi. nec enim paupe ribus. C. arbi. tute. Ioan. Fab.

ex partu ancillarū hæreditariarū, aut ex fœtu pecorum tm̄ accesserit hr̄ditati, vt centū aureis legatorū nomine erogatis, hæres quartam partē hæreditatis habiturus sit: sed necesse est, vt nihilomin⁹ quarta pars legatis detrahat̄. Ex diuerso, si septuagintaquinq; legauerit, a & ante aditam hæreditatem intantum decreuerint bona (incendijs fortè, aut naufragijs, aut morte seruorū) vt nō amplius q̄ septuagintaquinq; aureorū substātia, vel etiam minus relinquat̄, solida legata debeant̄, b nec † ea res c dānosa est hr̄di, cui liberū est nō adire hr̄ditatē, q̄ res efficit, vt sit necesse legatarijs, ne destituto testamēto nihil cō sequantur, cū hærede in portione pacisci. d

a Legauerit. Scilicet tres partes hæreditarias, & quarta remanet, ita q̀ non habet locum Falcidia, quia centū habebat in bonis: vt supradictum est.

b Solida legata debentur. Aliàs dētur. Hoc locū habet, qñ res hæreditariæ nō legatę perierunt. Si autē legatę pereant; distingue: aut erant in pōdere, numero, vel mensura: & tūc idē qđ hic dicitur. 1 Aut non: & tunc aut incertum: vt puta hominem: & tūc idē qnod hic. aut in certum ex certis: vt vnum de seruis suis & tūc si oēs pereāt. legatarij dānū est: vt ff. e. l. tōne. l. Falc. l. mortes. §. diligenter. & §. incertę. aut penitus certa vt Stichus, & tūc perit legatario, vt ī de leg §. si res legata.

c Nec ea res. Respondet tacitæ obiectioni quasi dicat, nonne erit iniquum cōpelli adiri, & nō lucrari, & ita damnum sentire?

d Pacisci. idest aliquid oporter eos dare hæredi, vt adeat. Et ita not. quòd nō per omnia etiā hodie sunt exæquata fideicommissa legatis. nec legata fideicommissis. nam fideicōmissarius cōpellit hęredē scriptū adire, & nihil ei dare: vt ī. tit. j §. ergo si qđ: ver. sed si recusset, sed illud est in generalibus fideicōmissis, hoc in specialibus. Quæ autem sit differentia inter legata, & fideicommissa, dixi in l. 1. ff. de legat. j.

Legatæ rei periculū ad quē pertinet.

1 Nisi ra sia essent legata vt species: puta talē vegetem vini. l. si vero. § fi. cū l. seq; ff. folu. matri.

† Ea res nō debet videre all cui dānosa, quā ipse volens fecerit. Egi. Per.

Cum aūt. CASVS. Dic, video quare l. Fal. fuit introducta: & qs eius effect⁹ sit: & quo tēpore spectat̄: vt l. Falci. locū sibi vendicet. pro Deo dicatis mihi, in quibus rebus locū sibi vēdicet. l. Fal. Ad hoc in. Amice, cū ratio l. Fal. perit̄ primo deducit̄ omne ęs alienū. i. quicquid testator tēpore mortis alijs debebat, Item impēsæ circa funus testatoris factæ, & ēt pretia seruorū manumissorū sīr deducuntur, & facta tali deductione: tūc deinde in residuo habet locū ratio l. Falc. vt ex eo quarta pars integra apud hęredē remaneat & tres partes residuæ inter legatarios pro rata portione ei⁹, quod cuiq; legatariorū relictū fuerit, distribuātur. Ponamus igitur, q̀ aliquis habēs patrimoniū cccc. aureorū, quadringētos aureos legauerit. certè in hoc casu quarta pars singulorū legatariorū de singulis legatis detrahi debet: vt per h̄ōi detractionē quartā partē c. hæres scriptus l. Fal. beneficio habeat, & hoc est verū: quādo tantū erat legatū, quātū erat in patrimonio. Sed pone retēto primo themate. s. q̀ ille, qui habet in patrimonio quadringē tos aureos legauit cccl. & ita viij. pars quadringentorū apud hæredē remaneat: in hoc casu hęres nō quartam, sed tātum octauā partē de singulis legatis detrahet, retēta parte octaua, quam saluam habuit, hac scilicet octaua à singulis legatis detracta. quae tam totias patrimonij integrā habebit. Sed pone retēto primo themate, q̀ iste tot habens quadringentos aureos in bonis legauerit quingentos: & ita plus legauerit, quā erat in patrimonio. in hoc casu primo cētū in q̄bus excessit patrimoniū, detrahenda sunt, idest, perinde habenda, acsi nō essent relicta: & postea quartam partē singulis legatarijs detrahet hæres. Et sic primo detrahendū ē, qđ vltra patrimoniū testatoris legatum est: & postea illud, quod ex bonis testatoris super est. apud hæredem remanere oportet. Et hęc dicunt̄ vsque in fin. titu. Fran.

Falcidiæ ratio ita habēda est: primū omne æs alienum, funeris impensa, & seruorum pretia deducātur; exinde si, quod reliqui est, ex legatis exuperetur, vsq; adeò quorlibet minuuntur legata, vt viribus patrimonij cōsequentur: postremò ita Falcidia detrahitur, vt quadrantem hæres, dodrantē verò legatarij ferant.

Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, antè deducit̄ æs alienum, a itē funeris f impensa, & pretia seruorū g manumissorū: tunc demū in reliquo ita rō habetur, h vt ex eo quarta pars apud hęredē remaneat, tres verò partes inter legatarios distribuantur, pro rata i scilicet portione eius, quod cuique eorum legatū fuerit. Itaque si finga-

a Aes alienum. Etiam q̀ ipsi hæredi debeatur tempore mortis, licet confusione sit factum indebitum: vt ff. eo. l. qui fundū, & C. eo. l. irritum. 2 nisi expressè prohibeat: vt ff. e. l. si debitor creditore.

f Funeris. Non monumenti, vt ff. eo. l. j. § fi.

ADDITIO. Nisi esset impēsa necessaria. puta quia esset dedecus sepeliri in terra secundùm Ange.

g Seruorum. Mos erat antiquitus, vt qui seruos nō habebat, vnū vel plures emeret, q honoris causa funus testatoris pileati antecederēt: quo facto statim intelligūtur manumissi: & sic illorū manumissorū detrahitur pretiū: & facit ad hanc positionē C. de lat. lib. tol. §. sed & qui domini. Vel dic quod testator alicui. x. legauit, vt alienū seruū redimeret legatarius, & manumitteret de hoc eū legato nō detrahit̄ Falcidia, nisi de eo, qđ superesset fortè facta emptiōe: vt ff. de fideic lib. l. decē. & ff. e. l. sed & si nō seru⁹. Si āt vt suū ppr. si legatari⁹ manumitteret: tūc nullā patitur Falcidiā legatarius 3 & ita hæc pria deducunt̄, vt Falcidiā nō patiant̄. vt ff. e. l. si seru⁹, & l. in̄tan⁹.

ADDITIO. Ex q̄bus legibus no q̀ qñ vni legantur duo, quorū alterū tantū est defalcabile, q̀ de illo Falcidia ꝑ vtroq; deducit̄, secus aūt si diuersis esset legatum: vt no. glo. in auth. similiter. C. eo. Accur.

h Ratio habetur. i. habita. s. æstimatione rerū, nō ex affectione, sed cōmuni æstimatione: vt ff. eo. l. pretia.

i Pro rata Vt ita quartā detrahat hæres. si nihil ei dimisesat testator: vel si aliquid erat residuū penes eum adhue detrahat ad suppletionē, vel quintā, vel etiam millesimam: vt ff eo. l. in quantitate. §. fi. & facit ad hoc C. eod. l. ij. & ff. eo. l. Plautius.

2 Quod est verum hodie si fecit inuētariū, alias secus. l. f ipsonē da. C. eod.

legatū alicui vt seruū manumittat nō defalcatur.

3 Hodie tñ est clarū, q̀ de legato libertatis, & sic pio, si detrahit̄ Falcidia. auth. similiter. C. e.

Fingamus

mus a quadringẽtos aureos legatos eẽ: & patrimonij quantitatẽ, ex qua legata erogari oportet, quadrigẽtorũ esse: quarta ps legatarijs singulis dẽt detrahi.† Quòd si trecentos qnquagita legatos fingam b: octaua b dẽt detrahi. Qđ si qngẽtos c legauerit: initio qnta, deinde quarta detrahi dẽt. d Añ .n. detrahendũ est, qđ extra bonorũ quãtitatẽ est, deinde qđ ex bonis apud hr̃dẽ remanere oportet.

TITVLVS XXIII.

DE † FIDEICOMmissarijs † hr̃ditatib.* & ad Senatusconsul. Trebellianũ.

Fideicommissa ab hæredis fide nomen acceperunt: quæ licet nulla iuris necessitate, sed solo fidei pudore olim præstarentur, hodie tamen ad iuris necessitatem reducta sunt.

NVnc transeamus ad fideicõmissa: sed prius est, vt de hæreditatibus † fideicommissarijs videamus. Sciendum itaque est, a omnia fideicommissa primis temporibus infirma fuisse: quia nemo inuitus cogebatur præstare id, de quo rogatus erat.

a Fingamus. Retento casu, quòd habebat in bonis quadringenta.

b Octaua. Scilicet quadringentorũ, q̃ est qnquaginta: & ita habebit hr̃s prima qnquaginta. & hæc alia quinquaginta detracta, & sic centum, & sic quartã.

c Quingentos. Retẽto casu, q̃ habebat i bonis quadringenta: & sic legauit vltra, quam haberet, s. centum.

d Detrahi debet. Im propriè hic ponit̃ detrahi, quò ad id qđ excedit: & propriè quò ad quartã, q̃ ẽ i bonis. & sic semel positũ verbũ ppriè, & iproprie ponit̃: vt ff. de offic. procõ. l. 2. Item no. q̃ hęc Fal. cessat in multis casibus: quos dicas vt dixim* ll. i testã. In glo. ij C. ad legẽ Falc & in Authẽ. de hære. & fal. §. hinc nobis col. j. Et istica sus patẽt in his ver. Falcidiam cessare facit pars debita natis. Dos, miles, vetitum, libertas, spõte solutum. Res vetita vendi, pietas, & chartula, crimen. Ac hæres si non facit inuentaria subsit.

ADDITIO. No. diligenter hos versus, ex quibus habes, q̃ Falcidia cessat in xj casib. Primo, in bonorum subsidio liberis relicto. Secundo, in legato dotis, quando videlicet maritus vxori dotem suem legat. Tertio, in testamento militis. Quarto, quando testator prohibuit illam detrahi. Quinto, in libertatibus relictis. Sexto, quando hæres non ignorans patrimonium defuncti spontè soluit, nõ retenta Falcidia. Septimo, quando testator aliquam rem legat, & prohibet illam à legatario alienari. Octauo, in legatis ad pias causas relictis. Non, in legato chartularũ, siue instrumentorum: quando videlicet aliquis legat instrumenta prædiorum aliquorum, quod quidem legatum affert vtilitatem probationis, quæ defalcari non potest. Decimo, cessat Falcidia propter crimen, siue delictum hæredis, qui tacitum legatum personę incapaci soluit. Vltimo, quando hæres inuentarium facere non curauit.

DE FIDEICOMMISSARIIS HÆREDItatibus: & ad Senatusconsultum Trebellianum.

Iustinianus post tractatum legatorum, de lege Falc. prius quàm de fideicommissis tractauit: quia lex Falc. a in legatis prius fuit inuenta, quàm in fideicommissis, secundùm P. Vel sic. dictum est de legatis: sed quia de fideicõmissis sumus polliciti dicere: vt sup. de leg. §. sed ne imprimis: ideo de fideicommissis tractamus. Et quia fideicõmissorum aliud generale, aliud speciale: generale verò dignius, de generali primo videamus: vt infra eodem, in princ. & infra titu. i in prin. Accur.

NVnc transeamus. Totus iste ti. diuiditur in septem partes. Primo ponit, qualiter iure vetustissimo non de necessitate, sed verecundia quadam fideicomissa pręstabantur. Secundo quomodo tempore Augusti certis personis ex necessitate pręstabantur: vel etiam de iure prętorio. Tertio quomodo fideicõmissũ fieri debeat, vt valeat. Quarto, qñ restituta erat hr̃ditas, q̃ ex senatuscõ. transibãt actiones oẽs in fideicõmissariũ. Quinto qualiter ex senatusc. Pegasiano hr̃s instituť* poterat detrahere quartã: & qualiter dicto iure hr̃s rogatus de tota hr̃ditate restituẽda, vt trãsirẽt actiones p rata i fidicõmissariũ stipso interponebať, si hr̃s volebat adire: si verò recusabat, ex dicto senatusc cõ. cogebať Sexto, Iustinian* ista duo senatuscõsulta cõparat: & oia q̃ senatusc cõsultũ Trebel. statuit, eidẽ reseruat: & q̃ senatusc. Pegasianũ statuit, attribuit senatuscõ. Treb. tanquã antiquiori. Septimo, circa mãm fidei cõmissorũ certos casus dubitabiles ponit. Secũda ibi. Postea. Tertia ibi, in primis. Quarta ibi, Restituit. Quinta ibi, sz qa hr̃des. Sexta ibi, Sed qa stipłones. Septima ibi, Nihil aũt interest. CASVS. Dñe, multa iam dixistis nobis circa materiã legatorũ: p Deo dicatis mihi, quid pponitis in hac materia facere? Ad hoc rñ. Amice, certè ex quo expedita est materia legatorum, nũc ad fideicom. transeundum est: & primũ de fideicom. hæreditatib. breuiter videamus. Et hæc dicunť vsq; ad illũ ver. sciendum est. in quo pone casum sic, Dñe, vtdeo quod vultis tractare de fideicõ. hær. dicatis mihi modo si placet. qualiter erant introducta fideicõ. & quare sic appellabantur? Ad hoc rñd. Amice, scire debes, q̃ olim omnia fideicõ. tã generalia, quàm specialia primitiuis temporib infirma erant: quia nemo inuitus hmõi fideicom de quib. erat à testatore rogatus. soluere cogebatur & pro filijs spurijs, & exteris non capacibus, quib. testatores non poterant hæreditates & legata in testõ suo relinquere, fuerũt fideicom. introducta. vnde sub hac cautela relinquebant nam fideicom. qui capere poterant ex test. hęreditatem committebant: & ideo fideicom. appellata sunt: quia nullo vinculo iuris innodata erant: sed tñ pudori eorum committebant testatores hmõi fideicõ. soluere: sed nõ cogebanť, & ita hoc vsq; ad tpa diui Augusti obtinebat. postea verò prius diu* Aug. gratia personarũ capac.d(quia fide c. defraudabanť) motus fideic hmõi ad iuris necessitatem induxit. vnde quia aliqñ p fidẽ suam, vel per ipsius principis salutem aliquis rogatus nõ soluebat fideicõ. ideo ppter magnam quorundam pfidiã, q fidem implere recusabant, pcepit consulib. vt ipsi authoritatẽ suã interponerent vt illi, q rogati essent fideic. soluere, ad totũ præstationẽ cogerenť, quia hoc iustum videbať. & populo expediebat, paulatim cõuersum est i assiduam iurisdictionem: & p pcessum tpis fauor fideicõ intantũ augebať, vt ẽt pprius prætor circa huiusmodi fideic. crearetur: quem fideic. prætorem appellabant. Et hęc dicũtur vsq; ad illum §. in primis.

a Sciẽdũ itaq; est. q. d. tractatum nobis de fideicõ.

† Idest, à singulis legatarijs p rata legatis tãtũ est auferẽdũ quãtũ sufficiat ad quartã totius hr̃ditatis: q̃ apud hęredem debet remanere.

Verbũ semel positum proprie & improprie põt poni.

Falcidia in xj. casib* cessat.

† Fideicõmissũ dr̃ qa olim pendebat ex fide hęredis. Egi. Per.

† In quibusdã exẽplarib. solũ legitur de fideicõmissis.

Cõtinuatio.

a Sumiť hic Falcidia ipro priè, vt cõprehendat Treb. Igi. Per.

Diuisio.

a In qbusdam exẽp. hoc loco addiť, & libertatibus.

† Quæ ẽe à Bar. i l. Seius. ad Treb. fiduciariç dicũtur ex forma qua & hęredes fiduciarius, l. fideicommissari*.

quia eorum apud antiquos aliter se habebat tractatus, ne quid antiquitatis penitus ignoret : itaq; dicamus de fideicom. generalib' & specialibus, vt arg. ℥. de test. in prin.

a Quibus, Vt spurijs. & in his nil innouat. nā nec hodie valet fideicōmissum : vt ff. de iu. fisci. l. nō intelligit. §. t. a. & 3. & C. de na. li. l. t & 2 & C. ad leg. Falc. & sm Azo Sunt & alij q capere non poterāt vt supra de leg. §. legari diximus, & in his omnibus nil innouatur: vt in muliere, quæ transit ad secunda vota intra tempus luctus, cui ab extraneo relinqui non potest : vt C. de incest. nup. l. si quis incesti. & C. de secun. nup. l. t.

b Nullo vinculo. Id est, nulla actione, sed per officium iudicis: vt ff de verborum significatio. l. pecuniæ verbum. §. actionis.

c Personarum. Capacium dūtaxat, nō earum quæ sunt nō capaces: de quib. supra loquutus est. & dic personarū, quarundam.

d Interponere Scilicet vt fideicōmissa præstentur generaliter in omnibus.

e Populare. Idest populo expediens.

f In assiduam iurisdictionem Idest, vt assiduè, de hoc ius redderetur ēt ab alijs quam à consulibus. Accur.

Quib. a .n. non poterāt hrditatē, vel legata relinquere, si relinquebant fidei cōmittebant eorum, q capere ex testō poterāt hrditatē. † Et iō fideicōmissa appellata sunt: qa nullo vinculo b iuris, sed tm̄ pudore eorū, q rogabant, continebant. Postea diuus Augustus primus semel, iterumq; gratia psonarū c mot, vel qa p ipsius salutē rogatus quis diceret, aut ob insignem quorūdā pfidiam, iussit cōsulib. authoritatē suā interponere. d Qđ quia iustū videbat, & populare e erat: paulatim cōuersum est in assiduā iurisdictionē: f tantusq; eorū g fauor factus est, vt paulatim ēt prætor pprius crearet, h qui de fideicommissis ius diceret, quem fideicommissarium appellabant. †

Ad hoc, vt valeat fideicōmissum vniuersale, ex testamēto debet heres vniuersaliter istitui, qui potest grauari de tota, vel parte hereditatis capaci restituenda. Aret.

In primis igitur i sciēdum est, opus esse, vt aliquis recto iure testō hæres instituatur k eiusq; fidei committat, vt eam hereditatem alij restituat: aliòqui inutile l est testamentum, in quo nemo hæres instituitur. Cū igitur aliquis scripserit, Lucius Titius hæres esto: potest adijcere, rogo te Luci Titi, vt cum primū poteris hæreditatē meā adire, eam Caio Seio reddas, restituas. Pōt autem quisque & de parte restituenda heredem rogare. Et liberum est, vel purè, vel sub conditione m relinquere fideicommissū, vel ex certo die.

Restituta hæreditate nomen hæredis indelebile apud restituentem remanet : in fideicommissariū verò actiua, passiuaq; actiones transferuntur.

Restituta autē hæreditate is quidem, qui restituit, nihilominus hæres

g Eorum. Scilicet fideico missorum.

h Crearetur. Vt ff. de orig. iur. l ij. §. post deinde diuus. Accur.

In primis. CASVS. Dñe, iam video qualiter fideicō. quæ olim erant infirma : postea per diuum Augustū ad necessitatē iuris sunt introducta: p Deo dicatis mihi modo qualiter testator in testō suo rogat aliquem soluere hmōi fideicom. Sed anteq̄ Iustinianus soluat hanc qōnem, præmittit quoddā aliud. & dicit: Amice, in primis sciendum est, q necesse est q aliquis hæres instituat in testō: & postea fidei hæredis instituti committatur vt illam hæreditatem alicui alij restituat. Si enim secus fieret, testamentū inutile esset, in quo nullus hæres esset institutus: & per consequens ea, quæ in illo testō relinquerentur, nullius essent momenti. Cum igitur aliquis in testō sibi adscripsit heredē: puta p talia verba. Lucius Titius heres meus esto. poterit postea sic adijcere, Luci Titi hæres cum primum possis hereditatem adire: eam Caio Seio reddas, & restituas. Et non solum de hereditate restituenda potest testator rogare hæredem totam, sed etiam de parte hereditatis alicui restituenda eum rogare pōt : & liberū est ipsi testatori vel purè, vel sub cōditiōe. vel ex die certo fideicōmis. tā generale, quam speciale relinquere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. restituta Franc.

i In primis igit. Scilicet qa ius fideicommissorum expositurj sumus, quoniā aūt fidei. cōmissa vniuersalia & singularia hoc, scilicet vt hæres primo instituat. in sua habent natura cōmuniter : igitur de eo in primis notandū est. sic & econtra dicitur, & cōtinuatur supra de le. §. sed in primis.

K Heres instituatur. Potest etiā ab intestato. vt ℥. eodem. § præterea. qui est contra.

l Inutile. Not. non valere testamētum sine herede. sic ff. de ijs, quæ in test. del. l. proximè. §. Calphurnius Lōginus. & ff. de codicil. l. finali.

m Sub conditione Quæ & à quo sunt implendæ conditiones, dic vt ff. ad Trebel. l. facta §. si sub conditione.

A. Secus tamen est in directa. §. heres. supra de hered. instit. Et est ratio. quia hoc ius hereditariū non est in suspenso : qa remanet penes hæredem : vt ℥. proxi. §. Angelus.

Restituta. CASVS. Dñe, iam video qualiter testator pōt rogare hæredē institutum, vt ipse alicui restituat totam hereditatē vel eius partem. Sed pone, Quidam instituit Petrum hæredem. & rogabat eum per fideicommissum vt totam hæreditatem restitueret M. modo quæro à vobis, verum facta restitutione secundum voluntatē testatoris P. nihilominus debeat heres censeri? Et respondet Iustinianus q sic. nam restituta hereditate ille hæres, qui fuit institutus, nihilominus post restitutionē permanet hēs. Fideicommis. verò cui hrdi tas restituitur qñque loco heredis, quandoque loco legatarij habebatur : sed Neronis temporibus Trebellio Maximo, & Anneo Seneca existentibus consulibus factum fuit senatusconsultum Trebellianū, in quo quidem senatusconsu. cautum est, vt si hrdi tas ex causa fideicommis. alicui restituta sit: omnes actiones quę de iure ciuili ipsi heredi, vel aduersus heredem competerent: fideicommis. & aduersus ipsum post restitutionem hrditatis ex factam darent. & post illud senatusconsul. pretor actiones ipsi fideicōmis. & aduersus ipsum quasi heredi & in eundē dare cœpit, & ita manifeste liquet, q secundū senatusc. Treb. ille cui ex fideic. restituta erat hereditas:
q ratorum

Nisi tū ipsis à parte relictū esset ab extraneo per fideicōmissum nam tunc valeret. nue. Spec titu. de succe. ab intest. §. in primis. Cuius rōnē esse ait Bald. q ipsis à iure relinqui prohibitū non sit. Atqua rōne possint effi caciter instituit spurij, vide p Cepol. in 7 i. can. q scripsit, Octaua cautela.

Vel uel olim nun potetat à marito vxor hēs instituti: si p fideicō mutū he ri poterat, vt ad eā bona peruenirēt qđ idicat Fabius li. 8. c. 1. Frā. Balduin. hic.

Quis esset de fideicōmis. his prius cognouerit Romę, tradit Quintili. lib. 3. cū ait, Nō debes apud prętorem petere fideicommis. sed apud consules : ma

lor. a sum tia cognitiōe summa est Astu, infer hue q tradis Bu. in Pādc. li. p.

quantū ad emolumentū, & onus loco hæredis habebatur, & ista dicuntur in tertia parte vsque ad illum §. sed quia hæredes.

a Heres permanet. Not. quod semel est, sempar erit, sic ff. de min. l. ét si fine. aliàs incipit. & si fine. §. sed quod Papin. in fin. ibi, sine dubio hæres. & ff. de hæred. inst. l. ei qui soluendo. in fine. Accurs.

pmanet: [a] is verò q recipit hrditaté, aliqñ [b] hrdis aliqñ [c] legatarij loco habet. Et Neronis qdé téporib⁹, Trebellio [d] Maximo, & Anneio Seneca côsulibus, [e] senatuscôsultū factū est, quo cautū é, vt si hrditas ex fideicômissi cá restituta sit, oés [f] actiões, q iure ciuili [g] hrdi & i hrdé côpeterēt, ei, & in eū darētur, cui ex fideicômisso restituta esset hrditas. Post qđ senatusconsultū ṗtor vtiles actiones ei, & in eū, q recepit hrditaté, [h] quasi hrdi, & in hærede dare cœpit.

Pegasiano senatuscôsulto introductū fuerat, hæredē totā hæreditatē restituere grauatū, quadrantē detrahere posse, ne solo noīe hæres esset, actionibus tamē actiuis passiuisq; apud eū remanētibus, nisi stipulatione sibi prouideret, vt damnū, lucrumq; sibi, & fideicômissario pro quota côe foret: si nautem intra dodrantē restituere rogabatur, tūc Trebelliano senatuscôsulto loc⁹ erat: ex quo tā hæres, quā fideicômissarius pro ratis portion b. onera sustinebant.

Sed qa hrdes scripti, cū aut totā hereditaté, aut penè totā plerunq; restituere rogabant, adire hrditaté ob nullum, vel mini-

ADDITIO. Hoc obtinet in immutabilibus de natura, vel constitutiona iuris, aliàs secus: ar. §. vt autem. in authen. de non alie. colla. j.

b Aliquando. Id est, ḟm vnum ius: vt per Treb. vt stađ dicet. nam omnia transibant.

c Aliquando. Id est, secundum aliud ius non erat loco hęredis, sed legatarij, vt per Pegasianum: secundum qđ retinat institutus quartam: vt infra eodé. §. sed quia. & §. post quod.

d Trebellio. Et hinc dictū fuit Trebellianum senatusconsultum: & Macedonianū à Macedone: vt ff. ad Maced. l. j.

e Consulibus Scilicet existentibus.

f Omnes. Imò non omnes, etiam per Trebellianū: vt j. eo. § ergo côtra. Sol. licet hic dicat, omnes nô tamen dicit totæ, vel in totum secūdū Ioā. [1] Vel dic, quòd quādo de toto erat rogatus, habebat locū quod hic dicitur. si autem retenta quarta deręreto erat rogatus habet locum, quod dicitur infra. Accur.

1 Et sic verbum omnis, é distributiuum vniuersaliū, tot⁹ vero particularū: qeod no. secūdm Ange. Sed Ioā Faber hoc reprobat q tenet sequētem sol.

g Iure ciuili. Vel etiā prætorio: dūmodo tales sint prætoriç, quç sunt transitoriæ: vt sunt persecutoriç: vt ff. de act. & obli. l. in honorarijs. & ff. eod. ad sena. Treb. l. j. §. quamquam. secus in pœnalibus: vt j. de act. §. pœnales.

h Hæreditatem. Non facta cessione actionum. aliàs enim etiam directas habet ex nomine cedentis.

Sed quia hęredes. CASVS. Domine, iam video, quòd secundū se. con Trebel. cui restituebatur hęreditas, quo ad onus. & emolumentū loco hæredis habebat, sed vos dixistis mihi supra, q hęreditas quo ad onus quandoq; habebatur. Ad hoc respon. Iustin. qa supra diximus, q hæredes scripti in testamento, tot⁹ hęreditatis resti. poterant grauari, nec p sena. consul. Treb. aliquod remediū habebant: & idcirco hęreditatem ob nullum, vel minimū lucrū adire plerunque recusabant cū vel totā hęreditatem, vel ferè totā per fideicom. restituere cogebantur: vnde testamento ab hæredibus scriptis deserto fideicô. in testamēto relicta penitus extinguebantur: ideo postea téporibus Vespa. Augusti, Peg. & Pusione existentibus consulibus factū erat sena. côsul. Peg. in quo quidé sena. consul. statutū fuit, vt liceret hęredi scripto, q rogatus esset per fideicô. hęreditaté restituere, quartam totius hęreditatis retinere, sicuti beneficio l. Fal. ex singulis legatis quartā retinere conceditur. Et nô solum huiusmodi beneficiū retentiôis quartç in vniuersitate erat hęredibus côcessum: sed etiā i singulis quoq; rebus per fidei. relictis eadé retétio quartæ ex Pega. senatuscô. hæredi indulgebat. vñ post sena. côs. Pega. hęres scriptus occasiôe illius onera hęreditaria sustinebat: ille verò q ex fideicô. partē hæreditatis recipiebat, puta dodrâté, loco legatarij partiarij habebatur. i. illius legatarij, cui pars bonorū legabat. Nā huiusmodi species legati vocabat partitio: & hoc ideo, quia talis legatarius cum hęrede partiabatur hæreditatam: & in hoc casu stipulationes, quæ solebant inter hæredē, & partiariū legatariū interponi, eædē inter fideicô. & hæredē interponebantur, idest. vt lucrum & damnū hæreditarium pro rata portione inter eos commune esset, vnde tunc demū habebat locum senatusc. Trebel. quando non totam hæreditaté, vel vltra dodranté hæreditatis restituere rogabatur hæres: & in hoc casu ex senatuscon. Treb. fiebat restitutio. & sine interpositione stipulationis actiones hæreditariæ in vtrūq; videlicet hrdé scriptū, & fideic. qui loco hæredis habebatur, p rata portione diuidebantur. Si verò plus, quā dodrâté, vel totā hęreditaté fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & hrs, q semel adibat hæreditaté siua volūtate, & côpulsus hoc fecerant siue bñficio Peg. vsus sibi quartā retinebat, siue quartā sibi retinere nolebat: nisi per interpositioné supradictç stipulatiôis sibi pspexisset, vniuersa onera hæreditaria p senatuscô. Pegasi sustinebat: quarta tñ ab hæræde retenta ét ad euitationé onerū hæreditariorū quasi partis p parte stipulationes interponebātur, quæ solebāt interponi inter partiariū legatarium, & hæredé. Alter enim ab altero stipulabat, vt vterque eorū onera hęreditaria, sicut emolumétū, p rata portione sustineret. si verò hrs scriptus totā hæreditaté fideicô. restituebat in hoc casu emptæ vel védit ç hæreditatis stipulatiões inter ipsum hęred. & fideic. interponebātur. & hæc dicūtur vsque ad illū ver. Sed si recuset. in quo pone casum sic. Dñe, iā video i quo casu habebat locū se. cô. Treb. olim. & in quo casu locū habebat Peg. & q fuit ratio suç intentiôis Pegasiani & in qbus differūt illa duo senat. pro Deo, dicatur mihi si placet, si in aliquo casu habeāt côueniētia illa duo senatusc. Ad hoc rñ. Iusti. q sic, Dictum é. n. supra, qđ iuris est, quādo hæres scriptus suā spôte adibat, & restituebat hrditaté, sed certè si scriptus hrs recusauerit hæreditaté adire, qa dicit eā sibi suspectā esse quasi dānosam in hoc casu cauebat sen. cons. Pega. vt desiderante fideic. sibi restitui hæreditaté iubéte ṗtore script⁹ hęres hrditaté adire, & restituere fideic. côpelleret. & tūc oés actiões hæreditariæ ipsi fideicô. & aduersus eū cui authoritate Peg. sen. facta fuisset restitutio, dabant. & i hoc casu, qā hrs coact⁹ hrditaté restituit, stipulationes à Peg. descédétes nô erāt necessariæ, qa sine interpositiôe cuiuslibet stipulatiôis simul hrdi scripto, q coact⁹ hrditaté restituebat, plena dabat securitas. & oés actiões hrditariæ ipsi fideic. & in eū trāsferebant.

præsumo voluisse legatum exting:' vt ff. de adimē. leg. l. pen. §. si & de lib. leg. l. non solum autē. § libe ratio. nisi probetur contrarium, vel quia debitor vl tro obtulit eo non petente. vel quia exactam pro le gatario deposuit: vt ff. de leg. 3. l. fideicommissa. §. si tem.

compelli in eo, quod datur à testatore.

l Sententia Vt tamen cæteris æstimationem præ- stet suarum partium: vt C. commu. de lega l. finali. in principio.

Facta legari possunt.

Sed & tale legatum valet, Damnas esto hæres meus domū illius reficere: vel, illū ęre alieno liberare. a

Legati in genere, † electio est legatarij.

Si † generaliter † seru⁹, vel res alia b leget, electio legatarij c est: nisi aliud testator dixerit.

Optādi ius (quicquid antiquo iure seruaretur) hodie ad heredes transfertur: plurib. aūt quib. optio cōpetit inuicē circa optādū dissentientib. illius optione potior erit sententia ad quem sors deuenerit.

Optionis legatum, i. vbi testator ex seruis suis vel alijs reb. optare legatariū iusserat, habebat olim in se conditionem: d & ideo e nisi ipse legatarius viuus optasset, ad hæredem legatum nō transmittebat. Sed ex constitutione f nostra & hoc in meliorem statum reformatum † est: & data licentia hęredi legatarij optare seruū, licet viuus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in nr̄a constitutione g additū est, siue plures legatarij extiterit, qb. optio relicta est, & dissentiant in corpore eligendo, siue vnius legatarij plures hr̄edes sint, & inter se circa optādū dissentiant, alio aliud corp⁹ eligere cupiēte: h ne pereat legatū (quod plerique prudentiū cōtra beneuolentiā i introducebāt) fortunā esse huius optionis iudicem, & sorte k † hoc esse dirimendum: vt ad quem sors peruenerit, illius sententia l in optione præcellat.

Illis possunt ex titulo legati capere, qui possunt hæredes institui.

Legari autem illis so-

Legari autem. CASVS. Dn̄e, iam video, quę res legari possunt: dicatis mihi quib⁹ legari possunt? Et ipse respondet, quòd illis cum quibus testamenti factio est, idest, ad quorum vtilitatem testamētum fieri potest. sed secundum antiqua iura multæ erant personæ, quibus legari non poterat. Incertis enim personis neque legata, neque fideicommissa relinqui olim concessum erat: & hoc intantum secundum iura antiqua obtinuit, vt nec ēt milites incertæ personæ legare potuerint, & ita diuus Adrianus rescripsit. Sed pone, Domine, iam video, q olim incertis personis legari non poterat. p Deo, si placet, dicatis mihi, quæ persona censebatur incerta? Ad hoc respondet, Amice, incerta persona videbatur. quam testator opinione incerta animo suo subijciebat, veluti siquis dicat in hunc modum. Quicunque filiā suam filio meo in matrimonium copulauerit, hæres meus illi fundum Sempronianū dato. nam in hoc casu huiusmodi legatum incertæ personę videbatur relictum. & similiter in hoc casu, veluti siquis ita dicat, Iis qui post testamentū scriptū primi consules designati erunt, hæres meus centū dato. Nam in hoc casu incertæ personę sicut in superiori casu legari videbat. & multæ aliæ species reperiri possunt, in quibus incertæ personæ legari videbatur, & incertæ personæ libertas dari, veluti siquis ita dicat, Illum seruum, qui primus ascenderit Capitolium. liberum esse volo. Olim enim libertas hoc modo data inutilis erat. & hoc ideo, quia placebat seruos nominatim liberos fieri. Sed licet dixerim tibi incertis personis legari antiquitus non posse, sub certa tamen demonstratione, idest, ex certis personis incertæ personæ, etiam olim rectè legabatur, veluti siquis ita dicat. Et cognatis tuis, qui nunc sunt, quicunque filiam meam in vxorem duxerit, hæres meus illi fundum Sempronianum dato. Nam in casu isto licet incertæ personæ videbatur relictum, ratione tamen demonstrationis etiam olim valebat. Sed licet dixerim tibi legata, vel fideicommissa incertis personis relicta olim non valere, cautum tamen erat in sacris constitutionibus talia legata, vel fideicommissa per errorem soluta repeti non posse. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. posthumo quoque.

a Ære alieno liberare. Nam vtilitatem habet.

b Res alia. Vt equus.

c Electio legatarij. Et à principio, & ex postfacto, secundū B. vt hic. & ff. de leg. 1. l. si seruus legatus §. cum homo. Sed Ro. à principio dabat electionem hæredi: sed ex cōsuetudine transferebatur in legatarium: ar. ff. de ser. l. si cui. & C. de soln. l. 1. lo. distinguit, aut in genere generalissimo, vel subalterno, vt si substantia vel corpus vel animal legatur: quo casu non valet cum festucam, vel muscam dando liberetur, vel in eo genere, quod dialectici speciem appellant vt homo. & similia: & tūc subdistingue an habebat in hr̄di tate seruos, & tunc legatarius eligit, dū modo non meliorem, ¡ vt hic & ff. eodē. j. l. legato. primo respon. & l. qui duos & de optio. legat. l. 2. Aut non habebat: & tunc hæres eligit. vt ff. de vino, trit. & oleo lega. l. 3. t. respon. & l. 4. Si autē testator ex certis reliquit incertum: aut ipse sensit de certo (quod patet expresso nomine eius) & tunc eligit hæres, & eius voluntatem interpretatur: vt ff. eod. j. l. si quis à filio. § si quis plures. aut non sensit: & tunc legatarius eligit: vt ff. de legat. 1. l. qui duos. In domo autē in genere legata, si habet testator domos, vnam ex his eligit hæres si non habet & relīqt derisorium est legatum: vt ff. eod. t. l. si domus. In fundo in genere legato dic non valere legatum: cū vnius digiti possit fieri fund⁹: vt ff. de iure dot. l. cū post. §. gener. & ff. eo. l. quod in rerū. §. si quis. & l. locus. de verb. signi.

d Conditionem. Scilicet si eligaret.

e Et ideo. Bona ratio: vt C. de cad. tol. §. sin autem.

f Ex constitutione. Quæ est C. communia de leg. l. fina. in principio.

g In nostra constitutione. Scilicet prędicta.

h Eligere cupiente. Et alio aliud subaudi.

i Contra beneuolentiam. Idest, contra æquitatem, scilicet quod perirent, idest, de iure stricto perire deberent: vt ff. eo. t. l. huiusmodi. §. fin.

k Et sorte. Vel, cū taxillis, vel alio modo. sic ff. de iu di. l. in tribus. ↄ Sed quare iudex nō compellit eos ad consentiendum. vt ff. eo. 1. l. huiusmodi, in fine. Respondet imò hoc mō compellit. vel ibi compellit in actione eligenda, q datur iura, hic autem non

† Scilicet infimo. q. d. si genus infimū legetur, datur optio legatario. Egid. Per.

† Dic, si legat genus generalissimum, vt substātia nō valet. si subalternū vt aīal, etiā nō valet. si infimū vt seru⁹, equus, valet & dat optio. si species, vt Stich⁹, et valet. Egid. Per.

† Cōcor. cū hoc §. c. inter cęteras. cū glo. super ver. quod cunq. ex tra. de rescrip.

† Aliàs, ꝯdōnem tacitam.

† Quia nō est verisimile testatorē voluisse id legata quod nō fuisset in spē ꝯcessu rus. sed vbi electio ē hæredis vel debitoris poterit da ri vilius, dū tñ nō sit oīno inutile: qa potuit testator vel credi tor cogitare quod daret mi n⁹. Io. Fa.

† Et hoc verū qñ dubiū o- ritur sup iure, nec à lege decisū, & discordant ꝑiudicum sui. aliàs, si ad ꝑiudiciū tur eis iudex cōpellit ad cōcordiā aliqñ ꝑ se, & aliqñ causatiuè. dubiū aūt §. facta ꝓbatione dirimet, vt l. actor. C. de proba. Ang.

† Reformare in meliorē statū, seu formam vterque Quintil. ille li. 12. cap. 6. Apollonio Miloni (inquit) Rhodi. rursus reformādi &c. Hic verò sug sign. Gratię. tit. de reforma.

† Sorte plura dirimi. Quī til. Mand. in 24. q. 3. Reg. nu. 12. & seq.

lùm^a potest, cú quibus testamenti factio^b est.

Neq; paganus, neq; miles poterat olim ĩcerta psone relinquere: et q̃ dicatur persona incerta, declarat per duo exẽpla. Ang.

Incertis verò psonis, neq; legata, neq; fideicõmissa olim relinqui concessum erat.^c Nã nec miles^d qdẽ incertę psonæ poterat relinquere, vt diuus Adrian⁹ rescripsit. Incerta aút psona videbatur, quá i certa opinione aĩo suo testator subijciebat, veluti siquis ita dicat, Quicunq; filio meo filiã suã in matrimonium dederit, ei hæres meus illũ fundũ dato. Illud quoq; qđ ijs relinquebatur, qui post testm̃ scriptum primi consules designati essent,^e æquè incertæ psonæ legari videbatur. Et denique multæ aliæ huiusmodi species sunt.

Olim legatum et libertatis, quæ est multũ fauorabilis, incertæ personæ factum erat inualidum.

Libertas quoq; incertæ psonæ non videbaẽ posse dari,^f qa placebat noiatim seruos liberari.^g

Incertæ personæ ex certis personis, etiam olim legari poterat. Ang.

Sub certa^h verò demõstratione, i. ex certis psonis incertæ psonæ rectè legabatur, veluti, ex cognatis meis, qui núc sunt, siquis filiam meam vxoré duxerit, ei hæres meus illam rem dato.

Licet legata incertis personis facta, olim essent inualida: si tamen per errorem soluta fuerant, repeti non poterant. Ange. Aretinus.

Incertis autẽ personis legata, vel fideicommissa relicta, & p erroré soluta, repeti nõ posse,^i sacris cõstitutionib. cautũ erat.

Olim non poterat legari posthumo alieno, idest, qui non erat testatori futurus suus hæres.

Posthumo quoque alieno inutiliter antea legabatur.^k Est autem alienus posthumus, qui natus inter suos,^l hẽs te-

a Solum. Et contra idem solus legat: vt ff. de legatis primo. leg. ij.

b Testamenti factio. In passiua significatione accipe. vt Ĩ. de hæred. qual. & diffe. §. testamenti. Sed qui sunt isti, qui non habẽt testamẽti factionẽ? Respõ. incerta psona: vt Ĩ. proxi. §. Item peregrinus, siue deportatus: vt C. de hær. insti. l. j. Item ĩ metallũ damnatus: vt ff. de ijs, quæ pro non scrip. ha. l. si ĩ metallum. Item seruus de adulterio cũ domina cõmisso accusatus. vt Ĩ. de hær. instit. §. ij. Item collegiũ, nisi pbetur licitum: vt C. de hær. inst. l. collegiũ. Itẽ ĩcestuosi: vt ĩ Auth. quib. mod. na effic. sui. §. vl. col. vij. Itẽ hæretici maioris hęresis: vt C. de hæretic. l. manichæos §. ipsos quoque, & §. ergo. Itẽ apostatæ: vt C. de aposta. l. ij. qui sanctã. Item mulier nubẽs intra annum à tẽpore mortis mariti: vt ĩ Aut. de nup. §. j. col. iij.

ADDITIO. Sed hoc hodie cessat pter dictum Apostoli: qa omnes pœnæ propter festinationem intra tẽpus luctus sunt sublatæ: non autem propter transitũ ad secunda vota. Ange. pro quibus vide etiam Mandos. inter casus annales. nu. 39.

c Concessum erat. Hodie contra, etiã ante legem Grçcam inferiorẽ in pauperibus: vt C. de epis. & cleri. l. id qđ. ADDITIO. Tu dic, quòd aut icertitudo est in persona legantis, & valet legatũ: quia hęredi onus iniunctũ itelligit. aut in persona legatarij: & tũc aut certificãda ex futuro euentu, aut non. Primo casu valet. etiam si erat incerta de icertis: vt l. siquis ita scripserit ff. de tep. du. Secundo casu valet, si per legẽ certificatur: vt d. l. id quod. C. de epis. & cler. sed de hoc vide Aug.

d Nam ne miles. Cuius scilicet militis volũtas seruatur pro lege. aliàs: vt C. de test. mil. l. j.

e Designati essent. In calẽ. Ianuar. sortiebantur. id est: incipiebãt honores administrare: & ante p tres mẽses designabantur: vt ff de cõdit. & demonstr. l. Publius. & C. de magi. mu. l. j.

f Posse dari. Vt si dicat ita, illum liberum esse volo q capitoliũ primus ascẽderit, vel simile fecerit: vt Ĩ. proximo §. Icertis. Vel Stichũ liberũ esse uolo, cũ habeat duos Stichos: vt ff. de ma. test. l. cũ ex pluribus.

g Seruos liberari. Aduerte quòd ĩ aliquibus libris sequitur ista clausula. Tutor quoque incertæ psonę dari non potest, quam nõ inueniens in emẽdatis codicibus, & si ea, quę sequuntur in textu & glossa diligenter inde perspexeris: profectò eam prorsus superuacuam iudicabis.

h Sub certa. Sic ff. de le. præst. l. iij. §. hoc amplius. sic ff. de le. j. si seru⁹ legatus §. huiusmodi. sic ff de reb. dub. l. quidã. sic ff. eod. l. legato. §. j. — Hæc gl. nõ est Accur. Egid. Per.

i Repeti non posse. Quasi naturale debitum: vt ff. de condict indeb. l. Iulianus. in si & l. frater à fratre. in prin. ibi, naturalẽ enim, & l. si dominus. ĩ fi.

Posthumo quoq;

CASVS. Domine, iã video plures personas, quibus olim legari nõ poterat, nũquid sunt adhuc plures psonæ, quibus olim legari non poterat? Et respond. quòd sic. nã posthumo alieno olim inutiliter legabatur. — Aliãs &c. Sed domine, si placet dicatis mihi qs cẽsetur posthumus alienus? Ad hoc respond. Amice alienus postumus est, qui inter hẽdes suos hæres testatoris futurus nõ est: sicut nepos ex filio emãcipato cõceptus extrane⁹ posthum⁹ erat. ano. & hæc omnia supradicta secundum iura antiqua obtinebant: sed nõ solummodo omnia supradicta ab eo. § incertis. sed etiam speciem circa posthumũ alienum correximus. Nã in Codice nostro quædam constitutio posita est: per quam quidem constitutionem etiam huic parti remediũ adhibuimus, non solũ in hæreditatibus, vt alienus posthumus hæres institui possit: sed etiã in legatis, & fideicommissis. & hoc euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit. Sed quanquam dixerim tibi incertis psonis authoritate nostræ constitutionis hodie legari posse: tutor tamen incertis non solum secundum antiqua iura, sed etiam per nostram constitutionem dari nõ debet, & hoc ideo, quia certo iudicio debet quisque pro tutela suæ posteritati prospicere. & licet supra dixerim alieno postumo secundum iura antiqua legari non posse: alienus tamen postumus, & olim de iure prætorio, & hodie potest hæres institui de iure ciuili. & hoc verum est nisi sit in utero illius mulieris, quæ de iure nostro vxor esse non potest. & hęc dicuntur vsque ad illum §. si quis in nomine.

k Legabatur. Sed nec instituebatur iure ciuili: vt ff. de liber. & posthum. l. Gallus §. ille casus.

l Suos. Scilicet, quondam ante emancipationem, vt sequitur.

Partu-

statori futur⁹ a nõ est. Ideoq; ex emãcipato filio cõceptus nepos extrane⁹ erat posthumus auo.

Hodie legatum incertæ personæ, aut posthumo alieno factum, valet. h. dicit iuncta glo.

Sed nec b huiusmodi species penitus ẽ sine iusta emendatione relicta: cũ in nostro Codice cõstitutio c posita sit, ꝑ quã & huic d parti medemur, nõ solũm i hæreditatibus, sed ẽt in legatis & fideicõmissis, quod euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit:

Tutor certus, et certæ personæ dari dẽt. h. d. cum gl.

Tutor aũt, nec per nr̃am e ꝯstitutioné incertus f dari debet: quia certo iudicio debet quis ꝑ tutela suæ posteritati g cauere.

De iure prætorio alienus posthumus etiam olim poterat hæres institui, & hodie potest: dummodo nasciturus sit ex ea, quæ vxor esse possit. Angel.

Posthumus autem alienus hæres institui, & antea poterat: h & nũc potest, nisi in vtero eius sit, quæ iure nostro i vxor esse non potest. k

Error nominis, prænominis, agnominis, cognominis, non vitiat, si de corpore constat. Aret.

Siquis in nomine, l cognomine, prænomine, agnomine legatarij testator errauerit: cum de persona constat, nihilominus valet legatũ. m Idemque in hæredib⁹ n seruatur: & rectè. Nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt: qui si alio quolibet modo intelligantur, o nihil interest. p

Falsa demonstratio nõ vitiat legatum.

Huic proxima est illa iuris regula, Falsa demonstratione legatum non perimi. veluti

a Futurus. Scilicet hæres.

b Sed nec. Quasi dicat non solum in posthumo, sed omnia supradicta ab illo §. incertia correcta sunt: vt argu. ff. eod. tit. l. hoc legatum. j. respon. & l. ea tamẽ.

c Constitutio Quam non habemus.

d Huic. Scilicet posthumo.

e Per nostrã constitutioné. Scilicet supradictam constitutionem Græcam, nec veteri iure: vt ff de testa. tut. l. tutor incertus.

f Incertus, Vt si ita dixit: illium tutorem do. qui primus de Tuscia venerit. nec incertæ personæ datur: vt ff de testament. tutel. l. tutor ita.

ADDITIO. Et est ratio, secundum Ioannem Fab. quia quamuis postea certificetur, tamen poterit venire talis tibaldus, quò pupillo ꝓuisum non erit cõtra id quod iura intendunt. incertæ tamen personæ post certificandæ testamentarius dari potest. non datiuus: vt hic per eum.

g Posteritati. Id est filijs.

h Poterat. Scilicet de iure prætorio nõ ciuili: vt j. de bo. possess. j. respon contra & ff. de lib. & posth. l. Gallus. §. ille. Acc.

ADDITIO. Sol. ibi loquitur in posthumo alieno tẽpore testamenti nato non suo, qui postea succedẽdo in locum primi suus efficitur. hic vero etiam in eo, qui nunquam efficitur suus. Angelus.

i Nostro. Idest, Romano.

k Non potest. Sed q̃ est illa, quæ vxor esse non potest? Resp. multæ sunt illę, quę vxores esse nõ possũt vt ĩ de nup. diuim⁹. §. si aduers⁹. C. de incest. nu. l. 4.

Siquis in nominę. CASVS. Quidã fecit testamẽtum: & in testamento legauit cuidam c. sed tamẽ errauit in nomine legatarij. nã cũ deberet dicere, lego Titio, dicebat, lego Sẽpronio: vnde constabat de persona legatarij. modo quæro, vtrũ huiusmodi error vitiet legatum? Et resp. q̃ nõ Siquis enim nomine, cognomine. vl̃ agnomine, & prænomine legatarij errauit, si tamen de ꝑsona constat nihilominus valet legatum. & idem seruatur in hęredibus instituẽdis: vt si qs errauit i nomine, cognomine, agnomine. & prænomine ipsius hęredis instituẽdi. nihilominu⁹ valeat institutio, si de persona hęredis cõstat: & certè i vtroque casu hoc optima ratione statutũ fuit. Nomina enim signãdorum hominũ gratia inuẽta sunt. Igitur, si per quodcunque aliud indiciũ intelligant̃ nihil refert. vnde argumento huius regulæ cauetur falsa nominatione legatũ nõ perimi. Est enim quędã alia iuris regula, qua cautũ est, falsa demonstratione legatũ nõ vitiari: veluti si quis ita legauerit. Stichũ seruum vernã Titio do lego. Licet enim Stichus non verna, sed emptus sit: si tamen de persona cõstat, nõ obstante huiusmodi falsa demonstratiõe, valet legatũ: & similiter si ita demonstrauerit testator. Stichũ seruum meũ. quem à Seio emi, Titio do lego. Licet enim ab alio empt⁹ sit, nihilominus valet legatũ, si de persona serui constat: & sicut dixi tibi, scire debes quòd longè magis adiecta falsa causa legato, legatum nõ vitiat: veluti, siquis ita dixerit. Titio, q absente me negocia mea utiliter curauit vel gessit, Stichũ do lego, vel si ita dixerit, Titio q a patrocinio eius à capitali crimine liberatus sum, Stichum do lego, nã si ita dixerit, valet legatũ. Licet enim Titi⁹ negotia testatoris nunquã gesserit: neque testator patrocinio Titij legatarij capitali crimine liberatus sit, in vtroque sñ casu legatũ valet. sed aliud ius statutũ est, si huiusmodi causa cõditionaliter enũciata sit: veluti, si qs dixerit hoc modo, si negotia mea curauerit. fundũ ei do lego nam in hoc casu ita demũ valet hoc legatum, si conditio extiterit. Et hæc dicuntur vsque ad §. an seruo hæredis.

Siquis. Sic C. de testa. l. si in nomine. Arcu.

l In nomine Nomen est genus: sed ponitur hic ꝑ specie sui, vt Albertus: quod dicitur proprium ꝑsonæ nomẽ. Cognomẽ, quasi cõ. nune cognationis nomen. vt Asinellus. Prænomen quod causa differentiæ ponitur: vt si sint duo Tullij & vni superaddat̃ Marcus. & dicat̃ Marc. Tull. nã Marcus, est pnomẽ. Agnomen est, quod imponitur ab euentu: vt Aphricanus, qui vicit Aphricam: Alemanicus & Gothicus: vt ĩ an ti. procemij huius libri.

m Valet legatum. Sic ff. si cer. pet. l. certum. & C. eo. l. si fortidianum.

n In hæredibus. Scilicet si erret in eorum nomine.

o Intelligantur. Scilicet, à testante. & hoc in proprijs. in appellatiuis distingue secundum Ioã. An parum erret, vt si libros membranas appellet. quo casu valet, maxime cum fuerit consuet⁹ sic appellare: vt ff. de lega. iij. l. librorum. §. quod tamen Cassius. An multum erret, & tunc contra: vt ff. eod. tit. l. 4. & de supellec. lega. l. Labeo. in medio legis. §. sed de tja. in fine.

p Nihil interest. Vnde liber homo sibi nomen mutare potest: licet seruus non possit: vt C. de mu. no. l. 1. & ff. ad leg. Cor. de fal. l. falsi.

Vernam

Hũc locum pulchrè explicat Aelius Taurellus in pludijs suis ad interpretationem legis Gallus. ff. de libe & posthum.

Vide q̃ in hunc §. scripsit Alc. lib. 9. parergõ. cap. 1.

Siquidem.

Vide in hunc locũ Alcia. lib. dispunct. 4. c. 1.

Anto. Aug emẽda. lib. 4. ca. viij putat expungedã hoc loco vocẽ agnominis. tũ q̃ eius veteres nõ meminerint: tum etiã q̃ nõ extet in vet. exẽpl. Addit præterea nihil appellatione agnominis significari, q̃d nõ abũde explicetur ꝑ dictioné cognomẽ. Porro q̃d apud veteres significarit, pnomẽ, q̃d cognomen diffuse tractat Aemi. Ferr. i notis suis hoc ipso loco.

Aliàs si.

Quia nota imposita sũt ad rei cognitioné: vt hic, & l. ad recognoscendos. C. de inge. mã. & sufficit q̃ res cognoscatur siue p se, siue per aliud l. certum peta. Egi. Per.

Cõcor. c. qa circa cũ glo. super verbo, falsa cã. extra de cõsangui. & affin.

Nomen, cognomẽ, pnomen, & agnomen differunt.

Et est rõ ibi, q a nomẽ appellatiuũ, tãquã naturale mutari nõ potest sinn mutatiõe essẽtię ipsi⁹ rei, cũ sit de substãtia i aliàr secus sed d hac materia vide plenius hic per Ange.

a Vernam. Verna est seruus ex ancilla testatoris dominatus.
b Emptus. Idem & si non emit: vt arg. ff. de vsuc. l. nonnunquam. §. fin. secus in venditione: vt ff. cō trahen. emp. l. si quis fundum.
c Lōgè magis. Ideo dicit magis: qa verba falsæ demonstrationis sūt de substātia ipsius legati: vt cum dico, Stichum vernam do lego, sed verba falsę causę nō. Ita. Item quia causę legandi non cohærent legato: vt ff de cōdi. & demon. l. cū tale. §. falsam causam. Item quia hic donare præsumitur: vt ff. de condi. Indeb. l. in summa. §. ei quoque.
d Sed si cōditionaliter. Not. conditio ꝑ si apponi, & per eum: vt hic & ff. de cōdi. indeb. l qui promisit. & ff. de verb. oblig. l quodcunq;. §. nō solum. nisi in casu: vt ff. de tut. l. muto. §. sub conditione. Modus ꝑ vt: vt C. de ijs, quę sub mod. l. ij Causa per quia: vt hic. Demonstratio fit ostēdēdo aliquid quod non est, vt supra ꝓxi §. & ff. eodem. l. si sic. §. j. Circa hæc quatuor sic dicas. & primo: Falsa causa non nocet, vt hic. Cōditio nocet. si deficiat, vt hic, & ff. si cer. pet. l. cum ad pręsens. & l. itaq;. Modus idem qd̄ cōditio operatur: excepto q̄ hic quod dat sub modo, et ante, quā modus impleat, petit: cautione tñ interposita de modo implēdo, quod non est in cōdōne: vt ff. de condi. & demon. l. qui hæredi. §. fi. & de annu. leg. l. liberto §. Lucius. & ff. eo iij. l. si tibi. In demonstratione distingue: vt ff. eo. j. l. si tic. §. j. & l. nō quocunque. vnde versus, Scito quod vt, modus est, si cōditio, quia causa vide ca. verum. extra de condi. appo.

si quis ita legauerit, Stichum seruum meum vernam [a] do lego. Licet enim non verna, sed emptus sit: si tñ de seruo cōstat: vtile est legatū. Et cōuenienter, si ita demōstrauerit, Stichū seruū, quem à Seio emi: sitq; ab alio emptus: [b] vtile est legatum, si de seruo constat.

Falsæ causæ adiectione ita demū legatū perimitur si cōditionaliter enūtietur.

Lōgè magis [c] legato falsa cā adiecta nō nocet, veluti cū qs ita dixerit, Titio, qa me absente negotia mea curauit, Stichum do lego. vel ita Titio qa patrocinio eiꝰ capitali crimine liberatꝰ sum, Stichū do lego. Licet.n. neq; negotia testatoris vnquā gesserit Titiꝰ, neq; patrocinio eius liberatꝰ sit: legatū tñ valet. Sed si conditionaliter [d] enūtiata fuerit cā: aliud iuris est: veluti hoc modo, Titio, si negotia mea curauerit, fundum meum do lego.

Hæredis seruo purè legari non potest, sub conditione potest: effectumq; sortitur tale legatū, si verificatæ conditionis tēpore ab hæredis nexib seruus solutus sit, domino autem (cuius seruus hæres scriptus fuit) indistinctè valet factum legatum: quod tamen euanescit, seruo hæreditatem iussu domini adeunte.

An seruo hr̄dis rectè legemꝰ, q̄rit. & cōstat purè inutiliter [e] † legari: [f] nec q̄cquā ꝓficere, [g] si viuo testatore de ptāte hr̄dis exierit: [h] qa qd̄ [i] inutile foret legatum si statim post factū testm̄ decessisset testator, hoc nō dēt iō valere, [k] qa diutius testator vixerit. † Sub cōditiōe verò rectè legatur seruo: vt requiramus, an quo tēpore dies legati cedit, in ptāte hæredis non

An seruo hæredis. CASVS Domine, quidam fecit testamentum: & in testamento suo Titium instituit hr̄dem: & Sticho seruo ipsius hr̄dis instituti legauit feudum, modo quæro, vtrum huiusmodi legatum valeat? Ad hoc respond. Iustini. distinguendo, vtrum seruo hæredis instituti purè, vel sub conditione legetur. nam si purè legetur: inutile est legatum. nec quiquam proficit etiam si viuente testatore seruꝰ legatariꝰ de potestate hr̄dis exierit. illud.n. quod inutile foret, si statim post testamentū factum testator decessisset, nō debet ideo valere, qa testator diutius vixit. sub cōditione tñ seruo hr̄dis rectè legari pōt nam in hoc casu si tempore existentis cōditionis in potestate hr̄dis non sit, legatum valet. Sed quicquid diximus tibi, seruo hærede instituto, dn̄o ipsius sine cōditione legari posse non dubitatur veluti si quis ita dixerit. Stichum seruum Sempronij hæredē instituo. & postea adiecerit. Sempronio domino Stichi hæredis instituti fundū do, lego. Nā in hoc casu quamuis statim post factum testamētū testator decessetit: non tamen apud eum, qui hæres sit, dies legati cedere intelligitur. Per seruum u. institutum, si ante, quam iussu domini adierit hæreditatē, in alterius potestatem translatus fuerit: alij hæreditas acquiri poterit: vel si fortè ipse seruꝰ ante aditionem à dn̄o suo fuerit manumissus, tunc tñ ipse hæres efficitur, & valet legatum: sed si ille seruus in eadem causa permanserit: & viuente domino, eodemque legatario, hæreditatem adierit, euanescit legatum. Et hæc dicuntur vsque ad §. ante hæredis institutionem. cuius casus planus est vsque ad finem tituli.

e Inutiliter. Sic C. de necess. seru. hæredi. institut. l. quidam. §. illo. contra. Sed ibi non imponitur necessitas dandi. Vel in alimentis loquitur: vt ff. de alimētis & cibarijs legatis. l. sernos. Nam cum sit purum: à morte testatoris cedit: vt C. de caducis tollendis. §. cum igitur. & domino ex persona serui acquiritur: vt supra, per quas personas nobis acquiri. §. item vobis acquiritur. quod serui &c. sed idem dominus erit hæres: ergo non valet legatum, quia idem non potest esse hæres & legatarius: vt ff. de legatis primo. l. legatum est. § primo. Accursius.

ADDITIO. Quod est verum, si legatur sine libertate seruo testatoris vel hr̄dis, secus si alieno: qa cederet ab adita hr̄ditate, nisi dies mortis & aditionis esset idem: vt l. si optio. ff. de optio. leg. quando vero cum libertate legatur, cedit vel à die competētis libertatis, si sit sub conditione relicta, vel ab adita hæreditate, si vtrunque sit purum: vt §. in nouissimo. C. eo. ti. de cadu tol. Ang.

f Legari. Propter confusionem hæredis, & legatarij. quia eadem persona sibi ipsi debere non potest.
g Nec quicquam proficere. Quia actus morientium non possunt esse in suspenso, vt ff. communia prædi. l. fin. in fine. & propter regulam Catonis, quæ sequitur.
h Exierit. Seruus legatarius.
i Quia quod. hæc est regula Catoniana.
k Valere. Exceptis quibusdam casibus. vt cum res tua sit tibi legata, & ante mortem testatoris alienata.

† Pura qa de necessitate dispositio nō sequitur ex causa, alias secus vt hic p Angel.

† Mand. in Gl. Facul. in ꝓę. in ver. si.

† Rō, qa hr̄ditas si separatur à legato, & idē cēt hr̄s, & legatarius cū ꝑ seruū sibi acq̄rat legatum. Egi. Per.

† Et sic qd̄ ab initio nō valuit. tractu tp̄is si conualescit. simile in c. 2. cū gl. si ex. de eo qui duxit in matrimoniū quam pol. per adul.

† Vel dicēm Ioan. Fab. q̄ ibi testator legauerat seruo proprio, hic verò hæredis.

Non sit.

[a] Non sit. Nam si est adhuc seruus, non valet legatum. alias valet. sic. ff. ad legem Falc. l. si à seruo.

[b] Apud eum. id est apud eundem, s dominum qui sit hæres per seruum: quia adhuc non est Accur.

[c] Hæres sit, hoc est dicere, mortuo testatore statim post testamentum: non ideo statim dominus serui erit hæres per seruum. & legatarios p se: & ita non erit apud eum, idest eundem hæredē hæreditas & legatum: quod erat superius §. imò ad hoc vt sit hæres per seruum: duo præcedere oportet. iussum domini. & obedientiam serui, & interim serui conditio poterit variari: sed legatum tantum interim habebit dominus. sunt ergo separata hæreditas & legatum interdum: cū legatum apud dominum sit, hæreditas apud nullū, donec seruus, vel manumissus sibi, vel iussu alicuius domini eam adeat.

[d] Intelligitur. Nā nemo est hæres adhuc, cum & domini iussus, & serui debeat sequi volūtas: vt C. de hære. instit. l. cum proponas. & licet hǣditatis dies cedat ea adita, tñ legatum à morte testatoris cedit: vt C. de caducis tollen. §. in nouissimo. vnde apud dominum erit legatum: sed hǣditas apud nullum: q poterit esse vel apud hunc: vel apud aliū si alienabitur, scilicet seruus prius, vt sequitur.

[e] Legatarij. Qui & dominus est.

[f] Legabatur. Aliud in tutore ēt olim: vt §. qui da. tu. poss. §. ad certum.

[g] Fundamentum. Cum sine illa nullum dicatur. ff. de iure cod. l. si & §. ti. iij. §. in primis. & de ijs, quæ in testa. delen. l. pe. ibi. Calphurnius.

[h] Scripturæ ordinem. Nō. ordinem scripturæ non seruandum. sic ff. de solu. l. non enim. Sed §. arg ff. de fideicomm lib. l. generaliter. §. quid ergo. & in Auth. de hæ. & Falc. §. inordinatum. col. j.

[i] Voluntatem. Rectè vituperandum erat.

[k] Constitutionem. Quam non habemus secundum quosdam, vel die verius, quod loquitur de ea, quæ est in C. de testamen. l. ambiguitates, & quod ibi dicit, non ex mente, referas ad alia, non ad hunc ordinem.

[l] Ante hæredis institutionem. Quia primo potest legare rē, postea hæredem instituere.

fit. [a] Ex diuerso, hęrede instituto seruo, quin dño rectè ēt sine ꝯdōne legeƭ, nō dubitaƭ. Nā & si statim post factū testm̄ decesserit testator, nō tñ apđ eū, [b] q hr̄s fit, [c] dies legati cedere intelligiƭ: [d] cū hr̄ditas à legato separata sit: & possit p eū seruum alius hęres effici, si prius, q̄ iussu dñi adeat, in alterius potestatem translatus fit: vel manumissus ipse hęres efficitur: quibus casibus vtile est legatum. Quòd si in eadem causa permanserit, & iussu legatarij [e] adierit, euanescit legatum.

Legata, et libertas hodie relinqui possunt ante hæredis insttōnē, et postea, et inter insttōnē, et substōnē. ar. Annotato, potius spectandum voluntatem, quam scripturæ ordinem.

Ante hr̄dis institutionē inutiliter antea legabatur; [f] scilicet quia testamenta vim ex institutione hæredis accipiunt: & ob id veluti caput, atque fundamentū [g] intelligitur totius testamēti hęredis institutio. Pari rōne nec libertas ante hæredis institutionem dari poterat. Sed quia [†] inciuile eē putauim⁹, scripturæ ordinē [h] qdē sequi, (qđ & ipsi antiqtati vituperādū fuerat visū) sperni aūt testatoris voluntatē: [i] p nr̄am cōstitutionē [k] & hoc vitiū emendauimus: vt liceat & ante hęredis institutionem, [l] & inter medias [m] hr̄dū institutiones legatū relinquere: & multo magis libertatem, cuius vsus fauorabilior est. [n]

Hodie ante, et post mortem hæredis & legatarij, & pridie mortis ipsorum, legari potest. Aret.

Post mortē quoq; hęredis, aut legatarij simili mō inutiliter legabaƭ: veluti si qs ita dicat, Cùm hęres meus mortuus fuerit, do lego: itē, Pridie q̄ hr̄s, aut legatarius morietur. Sed simili mō & hoc correximus, [o] firmitatē huiusmodi legatis [p] ad fideicōmissorū similitudinē præstantes, ne in hoc casu deterior causa legatorum, quā fideicommissorum inueniatur. [q]

Hodie pōst pœna nomine legari, & legatum transferri, vel adimi, nisi praecipiatur aliquid impossibile, vel legibus interdictū, vel probrosum. hoc dicit. Aretinus.

Pęnę quoque nomine inutiliter antea legabaƭ, & adimebaƭ, [r] vel trāsferebatur. Pœnæ aūt nomine legari videtur, qđ coercendi hæredis causa relinquitur, quò magis aliquid faciat, [s] aut nō faciat, [t] veluti si quis ita

[m] Medias. Quia primum instituit hæredem: & postea legauit: & postea aliū hæredem instituit: & ita legat inter medias hæredum institutiones.

[n] Fauorabilior est. Nisi in duobus casibus: vt ff. de manumis. testament. l. cum ex pluribus. & de legat. j. l. siquis à filio. §. penult. & l. fere. & ad Trebell. l. si patroni. §. sed & si sine filijs.

ADDITIO.

Dic secundùm Ioan. Fab. q hoc non videtur verū. imò videtur idem vtrobique: quia incertitudo vitiat legatum & libertatem: secus in re legata. vbi autem libertas legatur: est incertitudo. & in re, & in persona, & sic vitiat: vt notat Dynus in regula. in obscuris, de regulis iuris, in sexto. Ang.

[o] Correximus. Vt C. vt actio. ab hære. & contra hære. lege prima.

[p] Legatis. In stipulationibus idem: vt dicta l. prima. C. vt act. ab hæred. & contra hęred. l. j. Caue tamen, quia legatū sic incipit ab hærede, vel hæredi dari, q primo nullo modo fuit, [a] sed stipulatio fuit, licet inefficax, vt ff. de euiction. l. qui à pupillo. & l. si per imprudentiam. §. non mirum.

[q] Inueniatur. Vt ff. eodem, l. prima. & supra eodem titulo. §. sed non vsque.

[r] Admittebatur. Hæc verba expone, vt infra titu. primo.

[s] Aliquid faciat. Quod fieri vult, secundùm Ioannem. hoc adiecto, scilicet in pœnam hæredis se committere alias est conditio. & valet, vt ff. de ijs, quæ pœ. no. l. j. & ij.

[t] Non faciat. quod fieri non vult. Accur.

Seru⁹ hr̄s institut⁹ nō acquisit domino nisi duo concurrant.

[†] Cōcor. sunt hoc tex. capit. Raynal. dus. victa glo. super verbo. legauit pro pe fi. extra. đ tes.

[†] Et sic legata pcedere pħt testm̄ ordine litteræ, sed ordine intellectus institutio præcedit. Egi. Per.

[†] Cōcor. glo. ij. in princ. in c. cū tibi. extra. de tes.

Colloca-

a Collocauerit. Scilicet quod fieri nolo, Scilicet eã collocari.

b Non collocauerit. Scilicet quod fieri volo, scilicet eam collocari.

c Alienauerit. Quod nolo.

d Nõ alienauerit. Nã vt alienauerit volo.

e Perquam. Idest, valde.

f Agnoscere. Scilicet posse: vt ĩ. quib. mod. test. infir. § fi. in fi.

g Obseruabantur. vt C. de tes. mili. l. j.

h Colliauerit. Scilicet quod fieri nolo.

i Constituimus. Vt C. de ijs quæ pœ. no. l. 1.

k Impossibilia. ff. de leg. j. l. si mihi & tibi. §. 1. Ʒ. Sol. ibi si erat impossibile, poterat .n. esse ꝙ diu viueret: & intra triduum posset id fieri, quod fieri volebat. Vel dic, ꝙ ibi voluit testator hŕdem constituere se soluturũ si decederet. s. testamẽt intra triduũ: quod potuit, nõ autem soluere. i Itẽ Ʒ. 3. de hære. instit. § impossibilis. Solut. quidam dicunt: nõ valere sicut testator voluit, vt hic: valet tñ purè. vt ibi. Vel distingue secũdũ Ioã. aut apponitur conditio impossibilis hæredi, aut legatario. si hæredi, non valet legatũ, vt hic: si legatario, valet: vt ibi, & quære exempla. C. de his quæ pœ. no. l. 1.

ADDITIO. Exẽplũ, qñ apponit᷑ conditio ĩpossibilis hæredi, siue honorato. vt det his, si cœlũ digito tetigerit: & tunc vitiat, quasi nõ stet per eũ quo min⁹ impleat, sed p impossibilitatẽ. Qñ legatario, siue honorato: vt tibi relinquo, si cœlũ tetigeris digito. & hæc nõ vitiat, sed vitiat᷑, & p nõ adiecta hr̃. Et est rõ: quia nõ debet auferri beneficiũ honorato, cui prouidere voluit testator. vide gl. no. in l. 1. ff de condi. insti.

K Impossibilia. De impossibili die: præcipit: hæredem transferre montem: alias ei adiecit cohæredẽ, vel aliam pœnam imposuit. De legibus interdicto, vt præcepit hæredi, vel legatario, vt daret inquilinos sine prędijs. De probroso: vt pręcepit reliquias suas in mare projici, vel se cum vestibus sepeliri, aliàs pœnam imposuit. nam in prædictis, & similibus remanet hæres, & legatarius: nec tenetur ad impossibile. vel legib. interdictum, vel probrosum, nec etiam ad pœnam: ideo quod impossibile, vel legib. interdictum, vel probrosum non impleuit.

l Legib. interdicta. Vt inquilinos sine prędijs. vt ff. de leg. 1. l. si quis inquilinos, vt patuit supra.

scripserit. Hæres meus, si filiã suã in matrimoniũ Titio collocauerit, [a] vel ex diuerso, Si nõ collocauerit, [b] dato decem aureos Seio: aut si ita scripserit, Hæres meus, si seruum Stichum alienauerit, [c] vel ex diuerso, si non alienauerit, [d] Titio decem aureos dato. Et intantum hæc regula obseruabat᷑, vt perquam [e] pluribus † principalib⁹ constitutionibus significaretur, nec principẽ quidẽ agnoscere [f] quod ei pœnæ nomine legatũ sit. Nec ex militis quidẽ testõ talia legata valebãt: quamuis aliæ militum voluntates in ordinandis testamentis valde obseruabantur. [g] Quinetiã nec libertates pœnę noie dari posse placebat. Eò amplius nec hæredẽ † pœnæ nomine adijci † posse, Sabinus existimabat; veluti si quis ita dicat, Titius hæres esto: si Titius filiam suam in matrimonium Seio collocauerit, [h] Seius quoq; hr̃s esto. † Nihil enim intererat, qua ratione Titius coerceretur, vtrum legati datione, an cohæredis adiectione. Sed huiusmodi scrupulositas nobis non placuit. Et generaliter ea quæ relinquunt᷑, licet pœnæ nomine fuerit relicta, vel adempta, vel in alium translata: nihil distare à cæteris legatis constituimus, [i] † vel in dando, vel in adimendo, vel in transferendo: exceptis videlicet ijs, quæ impossibilia [k] sunt, † vel legib⁹ interdicta, [l] aut aliàs probrosa. [m] Huiusmodi enim testamentorum dispositiones valere, secta meorum temporum [n] non patitur.

† Quam plurimis.

i Istas solutiones reprehendit Io. Fa. hic, & dicit ꝙ ibi ideo valet legatũ: qa nõ ꝯtinet impossibile, sed adiectũ tpis est impossibilis quę nõ vitiat.

† Idẽ co hęredem.

† Idẽ ad legi. l. hæredi primo instituto. Egid. Pet.

† Et hoc est pœna, quia ex quo Tiui⁹ aliam dedit Seio vxorẽ, testator adiecit .i. adiunxit ei pro pœna ipsum Seium cohæredem. Egid. Per.

l Sic ergo pœnæ noie legatũ põt. vt hic. & in c. Rayna. iuncta gl.

ADDITIO. Et hoc verum, vbi aliquid est per ius dispositum, vel consuetudinẽ: quod testator immutare non põt: vt qa fortè ob ius publicum vel fauorem, aliàs secus. Ioan. Fab.

m Probrosa. Vt vestimẽta in funus: vt ff. de leg. 1. l. seruo alieno. §. fin. vel reliquias in mare. vt ff. de condi. instit. l. penul. in prin.

n Secta meorũ temporũ .i. ego qui ipse quos instituã hoc tẽpore. nõ patior. sic de pac. l. fi. in fi.

† Super verbo, adij. eiẽs, ex. de testa.

† Si hrẽ iubeat᷑ facere ĩpossibile, & si nõ faciat legat᷑ aliquid ab eo, nõ valet. l. 1. C. de ijs quę pœ. nom. tõ, qa nõ est inponenda si nõ impleuerit inpossibile l. in testõ ff. de ꝯdi. & demonstrat. Egid. Pet.

† In quibusdam exẽp. non est, translatione.

TITVLVS XXI.

DE ADEMPTIONE legatorũ & translatione. *

Quod cuipiam testamento relictum fuit, põt eodem, alterove testõ quibuslibet verbis adimi, vel ad alium transferri.

ADemptio legatorũ (siue eodem testõ adimantur, [o] siue codicillis) [p] firma est. [q] sed & siue ꝯrijs verbis fiat ademptio: veluti si quis ita quid legauerit, Do, lego: ita adimatur, Non do, non lego: siue non contrarijs, sed *

DE ADEMPTIONE &c.

Quia ambulatoria est defuncti voluntas vsque ad supremum vitæ exitum: vt ff. de adi. leg. l. 19. § si & l. si q. ideo post data legata, & de eis adi. videamus. Accur.

ADemptio diuiditur in duas partes. Primo loquitur de ademptione Secundo de translatione. Secunda ibi, Transferri.

o Adimantur. Scilicet legata.

p Codicillis. Scilicet testamento confirmatis, secundum quosdam: non aliter. Sed nos contra: vt in Auth. de testa. fideic. §. manifestum. col. 10. Acc.

ADDITIO. Et est ratio, quia nõ est necesse codicillos, et contrarios per testamentũ confirmari: qa videmus agi ex contractu, vt cõtractus rescindatur. l. sed Celsus. §. 1. ff. de contrahen. empt.

q Firma est. Vt si eodem testõ fiat, videatur nec datum: si alia voluntate, videatur datum, sed postea ademptũ: vt ff. de ijs q̃ in testa. del. l. 1. in prin. & ff. de leg. 1. l. si ita scriptum. sed vr̃. ꝙ nulla talis voluntas valeat, cum videat᷑ sibi repugnare. vt ff. de reg. iu. l. vbi repugnantia. quæ est huic contraria. sed dic, ꝙ ibi dicit de repugnantia, quę fit propter simplicitatem verborum: vt ff. de condi. instit. l. si Titius. Vel habet locum prædicta regula, qñ nõ apparet, quæ sit

† Hic titulus de ea ademptione duntaxat meminit ꝗ expresse fit a testatore. At li. 34. Pan. titu. est, de his q. vt indign. &c. in quo fit mẽtio de ademptione, quę fit quidẽ à lege: sed ex ꝯiectura à mente testatoris cuius tituli breuẽ eã quidẽ sed elegãtẽ dilucidã synopsim, seu cõpendiosam enarrationem habes apud Frãc. Balduinũ in commen. suis ad hũc titulum.

† Alias, idest.

Instit. Imper. m vltima

vltima: quo casu neutra valet. Si aūt apparet, vltima valet: vt ff. eo. l. nihil prohibet. Accur.

a Alijs. Scilicet vt adimo, vel pœniteo ei⁹, qđ dedi, vel similia. imò & nuda voluntate ƥsumpta: vt si inimicus postea fact⁹ sit legatarij: vt ff. de adimē. leg. l. iij. in fi. & l. 4.

Legata voluntate ƥsumpta reuocantur.

ADDITIO. Idem si ab ignorante fiat ignorāti aliqd etiā post mortē: qđ si sciuisset testōr nō fuisset legaturus. Ang.

b Trāsferri. Facit ff. eo l. trāslatio. Accu.

c Et Seio. Sed si Sei⁹ est nō capax nunqd adēptio à primo tēā valet? Rñdet sic: vt ff de le. j. l. planè. in princip. Accur.

alijs [a] qbuscūq; verbis. Trāsferri [b] quoq; legatū ab alio ad aliū pōt: veluti si quis ita dixerit, Hominem Stichū, quem Titio legaui, Seio do, lego: siue in eodē testō, siue in codicillis hoc fecerit. quo casu simul & Titio adimi videtur, & Seio [c] dari.

TITVLVS XXII.

DE LEGE Falcidia. †

Ne suprema testantium iudicia non adita hereditate corruant, l. Falcidia cautum fuit, ne cupiam vltra bonorum dodrantē legatis exhaurire fas sit: aliòqui quadrās hæreditatis per legē Falcidiā resecatur. et penes vnum plu resve hæredes remanet.

Superest vt de lege Falcidie [d] dispiciam⁹, qua [e] modus nouissimè legatis impositus est. Cùm. n. olim lege duodecim tabu. libera erat legandi potestas, vt liceret vel [f] totū patrimoniū legatis erogare, (quippe cū ea lege ita cautū esset, vti quisq; [g] legassit, suę rei [h] ita ius esto) visum est, hāc legādi licētiā coarctare: idq; ipsorum testatorū [i] gratia prouisum est, ob id, qꝛ plerūq; intestati moriebanṫ, recusantib. scriptis hæredib. pro nullo, aut minimo lucro hēditates adire. [k] Et cū super hoc [l] tā lex Furia, quā lex Voconia latę sunt: quarum neutra sufficiens ad rei consumationem videbatur, nouissimè [m] lata est lex Falcidia, qua cauetur, ne plus legare [n] liceat, quā dodrantē [o] totorū bonorū, i. vt siue vn⁹ hæres institutus sit, siue plures, apud eum, eosve pars quarta remaneat.

DE LEGE Falcidia.

Qualiter minuantur legata ademptione vel translatione dictum est: nunc qualiter lege Falcid. minuantur: & ideo dicit, superest. Accur.

Differentia inter hunc titu & sequentem habetur per hos versus. Tunc defalcatu. si per legata grauaris: Sed trebellianu cùm reddere cuncta rogaris.

† Hęc lex Fal. plebiscitū ē cu i⁹ author fuit C. Falcidius tribunus plebis Augusti Cæsaris tēpibus. eius meminit Eusebius in chronicis.

Cōtinuatio.

Diuisio.

Superest. Tot⁹ iste ti. diuidiṫ principaliter in quinq; partes. Primo continuat se ad pręcedentia. Secundo ponit effectum legis Falcidię, tam de iure legis xij. tabularum: quam de iure quo nos vtimur. Tertio ponit vnum dubiū, s. an hæres nō grauatus respectu sui cohēdis grauari possit detrahere Falcidiā. Quarto ad qđ ƥūs tēps redigaṫ, vt inspiciatur, an lex Falcl. hēat locum. Quinto qñ lex Falcidia imponiṫ, qđ est aes deducēdum. Secūda ibi. Cum. n. Tertia ibi, & cū qsitū. Quarta ibi, Quantitas autem. Quinta ibi, Cū aūt. CASVS. Dñe. multa dia istis nob s circa materiā legatorū, & de adop. & transl. eorundē. vñ vř qꝛ ad aliquam aliā materiā decętero poteratis transire. Satis. n. vř qꝛ ea quæ iā dicta sunt circa materiā legatorū pñt sufficere. Ad hoc rñ Iusti. Amice, nō bene tib. vř: imò circa materiā legatorum etiam insistendum est adhuc: nā ex quo de adēpti. & trāsla. legatorum videmur, superest vt de l. Fal. ƥ quā modus legatis nouissimè impositus est, dispiciamus. Sed pone: Dñe, tam video qꝛ vos vultis tractare de l. Fal. dicatis mihi. si placet, quare fuit introducta l. Fal. & qs sit eius effectus. Ad hoc rñ. Amice. lex Fal. optima rōne fuit introducta: & eius effectus fructuosus est. Cū. n. olim l. xij. tab. libera erat legandi ptās, intantū vt liceret testatorib. totū patrimonium suum per legata erogare, & nihil penitus apud hēdes scriptos relinquere. (nā l. xij. tab. ita cautū erat, quod sicut qsq; legasset rē suā. ita ius esset) idcirco vtile visum est legislatorib. hmōi liberā licentiam legandi coarctare. quia ƥƥ hmōi plerunq; mo-

riebantur homines intestati, nā licet hæredes eēnt instituti: scripti tñ hæredes ƥƥ nullum hæreditatis lucrum ea nolebāt adire. & quāuis & super hmōi licentia legandi coarctanda tam lex Furia, quam Voconia latę sunt: neutra tñ earum ad rei consumationem sufficere videbaṫ. vñ nouissimè lata est l. Falc. qua caueṫ, ne liceat testatorib. plus legare quā dodrantē totorū bonorum, vt siue vnus hæres sit institutus, siue plures, apud eum qñ vnus esset institutus: vel apud eos, qñ plures essent istituti, quarta pars totius patrimonij ipsi⁹ testatoris integra remaneat. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. & cum quęsitum.

d Falcidia. Ideo sic dicta, quia vt falx fœnum, sic hæc lex legata resecat. Vel dic à Falcidio autha re: vt & Publ. à Publicio dicta: vt ʃ. de act. §. aliæ.

e Qua. Scilicet Falc.

f Vel. Pro etiam.

ADDITIO. Idem Mando. in Gl. Facul. §. Actum, in ver. vel vicerezenceß, col. j. & ibidē quot modis. vel, accipiatur.

g Vti quisque. Hęc sunt verba leg. xij. tabu.

h Suæ rei. Idem in sua re tota, quam ipse legauit: vel etiam aliena. nam & aliena res legari poterat. & potest vt hic. & ff. ad leg. Falcid. l. j. in Princip & ʃ. de leg. §. non solum.

i Ipsorum testatorum. Non tamen licet testatoribus eam renunciare, nisi in casu: vt ff. eod. l. quod de bonis. §. fina. & l. si debitor argu. cōtra C. de pac. l. penult. ibi. cum & alia regula sit &c. Sed hodie per authen. sed cum testator. quæ est C. ad leg. Falc. contra.

ADDITIO Quod est verum expresse: secus si tacitè, puta dicendo tota, vel integra legata soluas, nisi adijceretur, quod amplius hæres habere non possit &c secundùm Ange. In trebellianica autem idem dicas, quod in Fal. secundùm Ioan. Fab.

k Adire. Facit ʃ. titu. 1. §. sed quia hęredes. Accur.

l Super hoc. Idest, super coarctanda legandi licentia.

m Nouissimè. Idest, vltimo Accur.

n Legare. Vel etiam causa mortis donare. nam & ibi locum habet Fal. Item & in mortis causa capione: vt C eod. l. penult. licet de hac quidam contradicant: & est pro eis arg. ff. eo. l accepti. Item in fideicommis. vt C eo. l. 1. [a] Item in donatione inter viuos, quę morte confirmatur, non aliàs: vt C. eod. l. in donatione. & in his habet locum quod hic de legatis dicitur.

o Dodrantem. i. nouem vncias totius hęreditatis.

[i] Qui fuit Fal. & idō Fal. resecat ipso iure: vt l. iunes. ff. eo. secus si fuisset secundum Ioā. Fab.

[a] Quod est verū in fideicommis. particularib⁹. nō in vniversalib⁹ vt ʃ. ti. ad §. j.

hæ

Hæredū quilibet partis suæ legatis exinanitæ quartā detrahere potest, q̄uis cohæredis portio nullaten⁹ grauata extiterit.

Et cum quęsitū esset, a duobus hr̄dibus institutis, (veluti Titio, & Seio) si Titij pars, aut tota exhausta sit legatis, q̄ nominatim ab eo data sunt, aut supra modū b onerata: à Seio verò aut nulla relicta sint legata, aut q̄ partē eius duntaxat in partē dimidiā minuant: c an quia is d quartā partē e totius hr̄ditatis, aut ampli⁹ habet: Titio nihil ex legatis, quę ab eo relicta sunt, retinere liceat, vt quartā partem suæ partis saluā habeat? f Placuit posse retinere g etenim in singulis hæredibus ratio legis Falcidiæ ponenda est.

Ut Falcidiæ locus sit, vel nō, quātitas patrimonij testatoris à morte spectāda est: adeo vt bona mortuo testatore, hæreditate iacēte aucta nihil obsunt hæredi, quin quartā de legatis detrahat, ita & diminuta nō prohibēt quin solida legata debeantur.

Quantitas autē p̄rmonij, ad quā rō legis Falcidiæ redigit, mortis tpe h spectat. Itaq; (v. g.) si is, qui cētum aureorū patrimoniū in bonis habeat, centum aureos legauerit: nihil legatarijs prodest, si ante aditā hæreditatem per seruos hæreditarios, aut

sic enim dodrās dicitur: vt 3. de hære insti. §. hæreditas. Si ergo hæc in quarta: de singulis pōt: sicut rectio. i. quartæ partis detrahitur: ipso iure ꝓposita ē: et vendicatur: et vt ff. e. l. lenea. in si. j. rñ. & l. Plautius. & C. eo. l. s. Iam ergo nō est quæst. o. an hęres possit retinere Falcidiam in vna re. nam non potest: vt in d. l. Plautius. Sed aliud qñ quis leget partē bonorum, tunc. n. succurritur hęredi, siue rerum partes, siue æstimationē dare maluerit: vt ff. de legat. j. l. non amplius. l. j.

Et cum quęsitum. CASVS. Domine, iam video q̄ effectus l. Falc. talis est, q̄ testator non potest legare vltra dodrantem totorū bonorum, videlicet vt quarta pars patrimonij ipsius testatoris remaneat apud hæredes: siue sit vnus hæres scriptus, siue plures. Dic ergo igitur mihi, quid iuris est in tali casu? Quidā fecit testamentū, & in testamento suo instituit duos hæredes ꝓ æqs portionibus puta Titiū & Seiū: & partē Titij aut totam exhausit legatis, quæ nominatim reliquit a Titio præstanda, quòd nihil penit⁹ apud Titiū remansit: aut si aliqd remansit, supra modum tamē partē Titij onerauit. a Seio vero, aut penit⁹ nulla legata reliqt: aut si quā ab eo reliquit partem, tamen dimidia portio eadem integra penes ipsum Seiū remāsit: & ita quarta pars totius hæreditatis apud Seiū hæredē scriptum sine aliqua diminutiōe & sine onere remāsit. vnde in hoc casu multum fuit dubitatum, & quęsitū, vtrum liceret Titio vltra quartam partē suæ portionis grauato aliqd ex legatis ab eo nominatim relictis retinere: vt ita beneficio leg Fal quartam partē suæ portionis saluā habeat? Ad hoc rñ. Iusti. Amice, certe in quæstione proposita placuit, vt liceat Titio vti beneficio legis Fal. & de singulis legatis ab eo relictis quartā detrahere, vt quartam partē suę portionis saluam habeat: non obstāte q̄ quarta pars totius hæreditatis apud Seium cohæredē suū integra remaneat. Nā in singulis hęredibus ratio leg Fal. ha̅bēda est vt quilibet quartam suæ portionis saluam habeat. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. quantitas autem. Franc.

a Et cum quæsitum esset. Facit ff eo. l. in singulis.

b Supra modum. Idest supra quartam. Accur.

c Minuant. Et sic remanent ei tres vnciæ, quæ sunt quarta pars assis. Accur.

d Is. Scilicet Seius.

e Quartam partem. Idest, tres vncias.

f Habeat. Hoc interrogatiuè lege: & postea responde, & placuit &c Accur.

g Posse retinare. Scilicet quartā partē suę partis, quā iure hæreditario habet. nō autē datū causa adiplēdę cōditionis sibi ab aliquo imputabit in quartā: nisi à statulibero eēt datū: & da pecunia hæreditaria, de qua et dare permittit: vt ff. e. l. sed & si. & de do. cā mor.

l qđ statulibe. Item nec legatū à cohærede relictū sibi imputatur: vt ff. e. l. in quantitaté. nisi testator hoc caueret: vt ff. eo. l. quod autem. i. respon. §. Marcellus.

Quantitas autē. CASVS. Domine, iā video q̄ beneficio leg. Fal. singulis hęredibus ꝓuisum est. sed dicatis mihi quo tēpore inspicitur, vt lex Falc. locum habeat? Ad hoc respō. Amice, quantitas patrimonij à testatore relicta, ad quam ratio le. Falci. reducitur. tempore mortis ipsius testatoris inspicitur: sicut manifestè liquet in tali exemplo: Quidam habuit c. aureos in bonis, ipse laborans in extremis condidit testamentum: & in testamento instituit hęrede & c. aureos legauit: & ita totum patrimoniū suum exhausit legatis: vnde mortuo testatore beneficium leg Falc. locum sibi vēdicat. Sed quid si antequam hæres adierit hęreditatē, bona hæreditaria per seruos hęreditarios vel ex fœtu pecorum, vel ex partu ancillarum initantum sunt aucta, quòd omnibus legatis insolidū solutis, hæres quartā partem totius hæreditatis, vel etiā amplius saluam habere possit? Et respond. quòd certe huiusmodi augmentū post mortem testatoris ante aditionem hęreditatis adueniens, legatarijs nō ꝓderit. sed nihilominus hæres beneficio legis Falcidiæ, quæ tempore mortis ipsius testatoris cōpetit, vtetur quartam partē à singulis legatis detrahēs. & idē iura in casu conuerso obseruatur. Nam sicut augmētum rerum hæreditariarum ante aditam hæreditatē nō potest prodesse legatarijs: ita diminutio rerū hæreditariarum eis non nocet verbi gratia. Ponamus retento primo themate, quòd ille qui habebat c in bonis, legauit lxxv. & ita reliquit quartam partem hęreditatis, vnde mortuo testatore ratio leg. Falcid. locum sibi vendicare nō poterit: si tamen ante aditionem hæreditatis bona hæreditaria intantum decreuerint incendijs forte, aut naufragijs, aut fortè p mortem seruorum, aut pecorum, vt lxxv. tempore aditionis hæreditate vix inueniant. certè in hoc casu huiusmodi diminutio legatarijs nō nocet: imò nihilominus hæres ad præstationē legatorū insolidū tenetur. Sed fortè obijceret aliquis sic: Hoc videtur iniquum, videlicet compelli adire hęredē huiusmodi damnosam hęreditatem, & nihil lucrari. Ad istā tacitam obiectionem respond. Iusti. In litera, ac si facta esset tibi, dicens: Amice, hoc nullaten⁹ dānosum est hæredi. nam liberum habet arbitriū non adita hęreditatem, & ita huiusmodi periculū euitare vnde in hoc casu necesse est ipsis legatarijs cū hęrede de certa portione legatorū recipienda pacisci, ne hæres deserat testamentum: & ita deficiente testamēto legata in eo relicta nō debeant. Hæc dicuntur vsque ad illum §. cum autem ratio.

a Mortis tpe. Supra, de leg. §. si peculiū cōtra, Solu.

a Hoc verū si plures sint legatarij, secus si vn⁹ quia pōt ex rei necessitate, vel legatarij volun tate vt ibi & l. planè & l. se. §. si sol⁹ ff. e. Vbi autē non cadit cōmoda diuisio dividit ad arbitriū iudicis, vt l. non amplius. ff. de fal. l. j. § fin. de Trebellianica verò, vel legitima: dic vt habet in l. filiū quē habe C. fam. ercis. An.

a Hic gl. sequitur Fa. Pia. & Angel.

ibi remanet seruus quasi peculij dominus.
ADDITIO. In æstimatione tñ debitoris est secus: quia si post mortē testatoris & ante aditā hæreditatē efficiat nō soluendo cedit damno hæredis: si ecōtra, cedit lucro legatariorū quo ad Falcidiam: vt l. cū quo. ff. eod. Et est ratio: quia est spes, quòd de inopia deueniet ad pinguiorē fortunam. l. si defunctus, ibi. nec enim paupertibus. C. arbi. tute. Ioan. Fab.

quātū erat in patrimonio. Sed pone retēto primo themate. s. q̄ ille, qui habet in patrimonio quadringētos aureos legauit ccc. & ita viij. pars quadringentorū apud hæredē remaneat: in hoc casu hęres nō quartam, sed tantum octauā partē de singulis legatis detrahet, retēta peste octaue, quam saluam habuis, hac scilicet octaua à singulis legatis detracta. quartam totius patrimonij integrā habebit. Sed pone retēto primo themete, q̄ testator habens quadringentos aureos in bonis legauerit quingentos: & ita plus legauerit, quā erat in patrimonio. in hoc casu primo cētū in qbus excessit patrimoniū, detrahenda sunt, idest, perinde habenda, acsi nō essent relicta: & postea quartam partē singulis legatarijs detrahet hæres. Et sic primo detrahendū ē, qd vltra patrimoniū testatoris legatum est: & postea illud, quod ex bonis testatoris super est. apud hæredem remanere oportet. Et hęc dicunt vsque in fin. ista Fran.

ex partu ancillarū hæreditariarū, aut ex fœtu pecorum tm̄ accesserit hæreditati, vt centū aureis legatorū nomine erogatis, hæres quartam partē hæreditatis habiturus sit: sed necesse est, vt nihilominus quarta pars legatis detrahat. Ex diuerso, si septuagintaquinq; legauerit, [a] & ante aditam hæreditatem intantum decreuerint bona (incendijs fortè, aut naufragijs, aut morte seruorū) vt nō amplius q̄ septuagintaquinq; aureorū substātia, vel etiam minus relinquat, solida legata debeant, [b] nec [†] ea res [c] dānosa est hæredi, cui liberū est nō adire hæreditatē, q̄ res efficit, vt sit necesse legatarijs, ne destituto testamēto nihil cōsequantur, cū hærede in portione pacisci. [d]

Falcidiæ ratio ita habēda est: primū omne æs alienum, funeris impensa, & seruorum pretia deducātur; exinde si, quod reliqui est, ex legatis exuperetur, vsq; adeò quorlibet minuuntur legata, vt viribus patrimonij consequentur: postremò ita Falcidia detrahitur, vt quadrantem hæres, dodrantē verò legatarij ferant.

Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, antè deducit æs alienum, [e] itē funeris [f] impensa, & pretia seruorū [g] manumissorū: tunc demū in reliquo ita rō habetur, [h] vt ex eo quarta pars apud hęredē remaneat, tres verò partes inter legatarios distribuantur, pro rata [i] scilicet portione eius, quod cuique eorum legatū fuerit. Itaque si finga-

[a] Legauerit. Scilicet tres partes hæreditatis, & quarta remanet, ita q̄ non habet locum Falcidia, quia centū habebat in bonis: vt supradictum est.

[b] Solida legata debentur. Aliàs dēiut. Hoc locū habet, qñ res hæreditariæ nō legatę perierunt. Si autē legatę pereant, distingue: aut erant in pōdere, numero, vel mensura: & tūc idē qđ hic dicitur. [c] Aut non: & tunc aut incertum: vt puta hominem: & tūc idē quod hic. aut in certum ea certis: vt vnum de seruis suis & tūc si oēs pereās. legatarij dānū est: vt ff. e. l. rōne. l. Falc. l. mortes. §. diligenter. & §. incertę. aut penitus certa vt Stichus, & tūc perit legatario, vt ī de leg. §. si res legata.

[e] Nec ea res. Respondet tacitæ obiectioni quasi dicat, nonne erit iniquum cōpelli adiri, & nō lucrari, & ita damnum sentire?

[d] Pacisci. Idest aliquid oportet eos dare hæredi, vt adeas. Et ita not. quod nō per omnia etiā hodie sunt exæquata fideicommissa legatis, nec legata fideicommissis. nam fideicōmissarius cōpellit hęredē scriptū adire, & nihil ei dari: vt ī. tit. j §. ergo si qd. ver. sed si recusset, sed illud est in generalibus fideicōmissis, hoc in specialibus. Quæ autem sit differentia inter legata, & fideicommissa, dicit in l. 1. ff. de legar. j.

Cum aūs. CASVS. Dñe, video quare l. Fal. fuit introducta & qs eius effectus sit: & quo tēpore spectat: vt l. Falci. locū sibi vendicet. pro Deo dicatis mihi, in quibus rebus locū sibi vēdicet. l. Fal. Ad hoc tñ. Amice, cū ratio l. Fal. petit primo deducit omne æs alienū. i. quicquid testator tēpore mortis alijs debebat, Item impēsæ circa funus testatoris factæ, & et pretia seruorū manumissorū sibi deducuntur, & facta tali deductione: tūc deinde in residuo habet locū ratio l. Falc. vt ex eo quarta pars integra apud hęredē remaneat & tres partes residuæ inter legatarios pro rata portione eius, quod cuiq; legatariorū relictū fuerit, distribuetur. Ponamus igitur, q̄ aliquis habēs patrimoniū cccc. aureorū, quadringētos aureos legauerit. certè in hoc casu quarta pars singulorū legatariorū de singulis legatis detrahi debet: vt per huiusmodi detractionē quartā partē c. hæres scriptus l. Fal. beneficio habeat, & hoc est verū quādo tantū erat legatū,

[c] Aes alienum. Etiam q̄ ipsi hæredi debeatur tempore mortis, licet confusione sit factum indebitum: vt ff. eo. l. qui fundū. & C. eo. l. iteritum. [a] nisi expressè prohibeat: vt ff. e. l. si debitor creditore.

[f] Funeris. Non monumenti, vt ff. eo. l. j. § fi.
ADDITIO. Nisi esset impēsa necessaria. puta quia esset dedecens sepeliri in terra secundùm Ange.

[g] Seruorum. Mos erat antiquitus, vt qui seruos nō habebat, vnū vel plures emeret, q̄ honoris causa funus testatoris pileati antecederēt: quo facto statim intelliguntur manumissi: & sic illorū manumissorū detrahitur pretiū: & facit ad hanc positionē C. de lat. lib. tol. §. sed & qui domini. Vel dic quod testator alicui. x. legauit, vt alienū seruū redimeret legatarius, & manumitteret de hoc eīn legato nō detrahit Falcidia, nisi de eo, qđ superesset fortè facta emptione: vt ff. de fideic. lib. l. decē. & ff. e. l. sed & si nō seru⁹. Si & vt suū ppriū legatari⁹ manumitteret: tūc nullā patitur Falcidiā legatarius [i] & ita hæc pretia deducunt. vt Falcidiā nō patiant. vt ff. e. l. si seru⁹, & l. In'an⁹.

ADDITIO. Ex qbus legibus no. q̄ qñ vni legantur duo, quorū alterū tantū est defalcabile, q̄ de illo Falcidia p vtroq; deducit, secus aūt si diuersis essent legatum: vt no. glo. In auth. similiter. C. eo Accur.

[h] Ratio habetur. Habita s. æstimatione seruū. nō ex affectione, sed cōmuni æstimatione: vt ff. eo. l. pretia.

[i] Pro rata Vt ita quartā detrahat hæres, si nihil ei dimiserat testator: vel si aliquid erat residuū penes eum adhuc detrahat ad suppletionē, vel quintā, vel etiam millesimam: vt ff eo. l. in quantitate. §. fi. & facit ad hoc C. eod. l. ij & ff. eo. l. Pleutius.

Legatæ rei petienti ad quē pertinet.

[s] Nisi tanta essent legata vt species: puta talē vegetem vini. l. si veso. § fi. cū l. seq. ff. solu. matri.

[†] Ea res nō debet videre alicui dānosa, quā ipse volens fecerit. Egi. Per.

[a] Quod est verum hodie si fecis inuētariū, alias secus. l. 1 sponēda. C. eod.

legatū alicui vt seruū manumittat nō defalcatur.

[i] Hodie tñ est clarū. q̄ de legato libertatis. & sic pro. ā detrahat Falcidia. auth simili ter. C. e.

Fingamus

a Fingamus. Retento casu, quòd habebat in bonis quadringenta.

b Octaua. Scilicet quadringentorū. q̄ est qnquaginta: & ita habebit hēs prima qnquaginta. & hæc alia quinquaginta detracta, & sic centum, & sic quartā.

c Quingentos. Retēto casu, q̄ habebat ī bonis quadringenta: & sic legauit vltra, quam habebat, s. centum.

d Detrahi debet. Improprièāt ponit̄ detrahi, quò ad id qd̄ excedit: & propriè quò ad quartā, q̄ ē ī bonis. & sic semel positū verbū ꝓpriè, & īpropriè ponit̄: vt ff. de offic. procō. l 2. Item no. q̄ hęc Fal. cessat in multis casibus: quos dicas vt dixim⁹ ī l. ī testō. in glo. ij C. ad legē Falc. & in Auth. de hære. & fal. §. hinc nobis col. j. Et istica sus patēt in his vers. Falcidiam cessare facit pars debita natis. Dos, miles, vetitum, libertas, spō te solutum. Res veti tæ vendi, pietas, & chartula, crimen. Ac hæres si non facit inuentaria subsit.

Idest. à singulis legatarijs ꝓ rata legatis tāni est auferēdū quātū sufficiat ad quartā totius hǣditatis: q̄ apud hęredem debet remanere.

Verbū semel posītum propriè & impropriè pōt poni.

Falcidia in xj. casib⁹ cessat.

mus a quadringētos aureos legatos eē: & patrimonij quantitatē, ex qua legata erogari oportet, quadrīgētorū esse: quarta ps legatarijs singulis dēt detrahi. † Quòd si trecentos qnquagīta legatos fingam b: octaua b dēt detrahi. Qd̄ si qngētos c legauerit: initio qnta, deinde quarta detrahi dēt. d Añ ꝗ detrahendū est, qd̄ extra bonorū quātitatē est, deinde qd̄ ex bonis apud hǣdē remanere oportet.

TITVLVS XXIII.

DE † FIDEICOMmissarijs † hǣditatib.* & ad Senatuscon- sul. Trebellianū.

ADDITIO. No. diligenter hos versus, ex quibus habes, q̄ Falcidia cessat in xj casib. Primo, in bonorum subsidio liberis relicto. Secundo, in legato dotis, quando videlicet maritus vxori dotem suam legat. Tertio, in testamento militis. Quarto, quando testator prohibuit illam detrahi. Quinto, in libertatibus relictis. Sexto, quando hæres non ignorans patrimonium defuncti sponte soluit, nō retenta Falcidia. Septimo, quando testator aliquam rem legat, & prohibet illam à legatario alienari. Octauo, in legatis ad pias causas relictis. Non, in legato chartularū, siue instrumentorum: quando videlicet aliquis legat instrumenta prædiorum aliquorum, quod quidem legatum affert vtilitatem probationis, quæ defalcari non potest. Decimo, cessat Falcidia propter crimen, siue delictum hæredis, qui tacitum legatum personæ incapaci soluit. Vltimo, quando hæres inuentarium facere non curauit.

† Fideicōmissū dr̄ qa olim pendebat ex fide hęredis. Egi. Per.

† In quibusdā exēplarib. solū legitur de fideicō missis.

DE FIDEICOMMISSARIIS HÆREDItatibus: & ad Senatusconsultum Trebellianum.

Iustinianus post tractatum legatorum, de lege Falc. prius quàm de fideicommissis tractauit: quia lex Falc. a in legatis prius fuit inuenta, quàm in fideicommissis, secundum P. Vel sic, dictum est de legatis: sed quia de fidei cōmissis fuimus polliciti dicere: vt sup. de leg. §. sed ne importunit: ideo de fideicommissis tractamus. Et quia fideicōmissorum aliud generale, aliud speciale: generale verò dignius, de generali primo videamus: vt infra eodem, in princi. & infra titu. j in prin. Accur.

Cōtinuatio.

a Sumit̄ hic Falcidia ipropriè, vt cōprehendat Treb. Egi. Per.

Diuisio.

NVnc transeamus. Totus iste ti. diuiditur in septem partes. Primo ponit, qualiter iure vetustissimo non de necessitate, sed verecundia quadam fideicōmissa pręstabantur. Secundo quomodo tempore Augusti certis personis ex necessitate pręstabantur: vel etiam de iure prętorio. Tertio quomodo fideicōmissū fieri debeat, vt valeat. Quarto, qn̄ restituta erat hǣditas, q̄ ex senatuscō. transibāt actiones oēs in fideicōmissariū. Quinto qualiter ex senatusc. Pegasiano hēs institut⁹ poterat detrahere quartā: & qualiter dicto iure hēs rogatus de tota hǣditate restituēda, vt trāsirēt actiones ꝓ rata ī fideicōmissariū stipulatio interponebat̄, si hēs volebat adire: si verò recusabat, ex dicto senatusc̄ō. cogebat̄. Sexto. Iustinian⁹ ista duo senatuscōsulta coæquauit: & oīa q̄ senatusc̄ōsultū Trebel. statuit, eadē reseruauit: & q̄ senatusc. Pegasianū statuit, attribuit senatuscō. Treb. tanquā antiquiori. Septimo, circa mām fideicōmissorū certos casus dubitabiles ponit. Secūda ibi. Postea. Tertia ibi, in primis. Quarta ibi, Restituit. Quinta ibi, sz qa hǣdes. Sexta ibi. Sed qa stipulationes. Septima ibi, Nihil autē interest.

Fideicommissa ab hæredis fide nomen acceperunt: quæ licet nulla iuris necessitate, sed solo fidei pudore olim præstarentur, hodie tamen ad iuris necessitatem reducta sunt.

a In qbusdam exēp. hoc loco addit̄, & libertatibus.

NVnc transeamus ad fideicōmissa: sed prius est, vt de hæreditatibus † fideicommissarijs videamus. Sciendum itaque est, a omnia fideicommissa primis temporibus infirma fuisse: quia nemo inuitus cogebatur præstare id, de quo rogatus erat.

† Quæ ēe à Bar. l 1. Scius. ad Treb. fiduciarię dici n̄ue ea forma qua & hęres fiduciarius, i. fideicommissari⁹.

CASVS. Dñe, multa iam dixistis nobis circa materiā legatorū: ꝓ Deo dicatis mihi, quid ꝓponitis in hac materia facere? Ad hoc rñ. Amice, certè ex quo expedita est materia legatorum, nūc ad fideicom. transeundum est: & primū de fideicom. hæreditatib. breuiter videamus. Et hæc dicunt̄ vsq; ad illū ver. sciendum est. in quo pone casum sic, D̄ñe, video quod vultis tractare de fideicō. hær. dicatis mihi modo si placet, qualiter erant introducta fideicō. & quare sic appellabantur? Ad hoc rñd. Amice, scire debes, q̄ olim omnia fideicō. tā generalia, quàm specialia primitiuis temporib. infirma erant: quia nemo inuitus hmōi fideicom. de quib. erat à testatore rogatus. soluere cogebatur & pro filijs spurijs. & cæteris non capacibus, quib. testatores non poterant hæreditates & legata in testō suo relinquere, fuerūt fideicom. introducta. vnde sub hac cautela relinquebant nam fideicom. qui capere poterant ex test. hęreditatem committebant: & ideo fideicom. appellata sunt: quia nullo vinculo iuris innodata erant: sed tm̄ pudori eorum committebant testatores hmōi fideicō. soluere: sed nō cogebant̄, & ita hoc vsq; ad ipsa diui Augusti obtinebat. postea verò prius diu⁹ Aug. gratia personarū capac. (qui quia fide c. defraudabant̄) motus fideic. hmōi ad iuris necessitatem induxit. vnde quia aliqn̄ ꝑ fidē suam, vel per ipsius principis salutem aliquis rogatus nō soluebat fideicō. ideo ꝓpter magnam quorundam pfidiā, q̄ fidem implere recusabant, præcepit consulib. vt ipsi authoritatē suā interponerent: vt illi, q̄ rogati essent fideic. soluere, ad solū præstationē cogerent̄, quia hoc iustum videbat̄, & populo expediebat, paulatim cōuersum est ī assiduam iurisdictionem: & ꝓ processum tpis fauor fideicō. introductū augebat̄, vt et ꝓprius prætor circa huiusmodi fideic. crearetur: quem fideic. prætorem appellabant. Et hęc dicūtur vsq; ad illum §. in primis.

a Sciēdū itaq; est. q. d. tractaturis nobis de fideicō.

quia eorum apud antiquos aliter se habebat tractatus, ne quid antiquitatis penitus ignoretur: itaq; dicamus de fideicom. generalib⁹ & specialibus, vt arg. I. de test. in prin.

a Quibus, Vt spurijs. & in his nil innouat. nā nec hodie valet a fideicōmissum: vt ff. de iu. fisci. l. nō intelligit. §. 1. 2. & 3 & C. de na. li. l. 1 & 2. & C. ad leg. Falc. & ſm Azo Sunt & alij q capere non poterāt vt supra de leg §. legari diximus, & in his omnibus nil innouatur: vt in muliere. quæ transit ad secunda vota intra tempus luctus, cui ab extraneo relinqui non potest: vt C. de incest. nup. l. si quis incesti. & C. de secun. nup. l. 1.

Quib. a .n. non poterāt hrditatē, vel legata relinquere, si relinquebant fidei cōmittebant eorum, q capere ex testō poterāt hrditatē. † Et iō fideicōmissa appellata sunt: qa nullo vinculo b iuris, sed tm̄ pudore eorū, q rogabant, continebant. Postea diuus Augustus primus semel, iterumq; gratia psonarū c mot⁹, vel qa p ipsius salutē rogatus quis diceret, aut ob insignem quorūdā pfidiam, iussit cōsulib. authoritatē suā interponere. d Qđ quia iustū videbat, & populare e erat: paulatim cōuersum est in assiduā iurisdictionē: f tantusq; eorū g fauor factus est, vt paulatim ēt prætor pprius crearet, h qui de fideicommissis ius diceret, quem fideicommissarium appellabant. †

Ad hoc, vt valeat fideicōmissum vniuersale, ex testamēto debet hæres vniuersaliter istitui, qui potest grauari de tota, vel parte hæreditatis capaci restituenda. Aret.

In primis igitur i sciēdum est, opus esse, vt aliquis recto iure testō hæres instituatur k eiusq; fidei committat, vt eam hęreditatem alij restituat: aliòqui inutile l est testamentum, in quo nemo hæres instituitur. Cū igitur aliquis scripserit, Lucius Titius hæres esto: potest adijcere, rogo te Luci Titi, vt cum primū poteris hæreditatē meā adire, eam Caio Seio reddas, restituas. Pōt autem quisque & de parte restituenda hęredem rogare. Et liberum est, vel purè, vel sub conditione m relinquere fideicommissū, vel ex certo die.

Restituta hæreditate nomen hæredis indelebile apud restituentem remanet: in fideicommissariū verò actiua, passiuaq; actiones transferuntur.

Restituta autē hæreditate is quidem, qui restituit, nihilominus hæres

b Nullo vinculo. Id est, nulla actione. sed per officium iudicis: vt ff. de verborum significatio. l. pecuniæ verbum. §. actionis.

c Personarum. Capacium dūtaxat, nō earum quæ sunt nō capaces: de quib. supra loquutus est. & die personarū, quarundam.

d Interponere Scilicet vt fideicōmissa præstentur generaliter in omnibus.

e Populare. Idest populo expediens.

f in assiduam iurisdictionem idest, vt assiduè, de hoc ius reddatur ēt ab alijs quam à consulibus. Accur.

g Eorum. Scilicet fideicommissorum.

h Crearetur. Vt ff. de orig. iur. l ij. §. post deinde diuus. Accur.

aliqui restituenda eum rogare pōt: & liberū est ipsi testatori vel purè, vel sub cōditiōe. vel ex die certo fideicōmiss. tā generale, quam speciale relinquere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. restituta Franc.

i In primis igit. Scilicet qa ius fideicommissorum expositori sumus, quoniā adi fideicōmissa vniuersalia & singularia hoc, scilicet vt hæres primo instituat. in sua habent natura cōmuniter: igitur de eo in primis notandū est. sic & econtra dicitur, & cōtinuatur supra de le. § sed in primis.

k Hęres Instituatur. Potest etiā ab intestato. vt j. eodem. § præterea. qui est contra.

l Inutile. Not. non valere testamētum sine hęrede. sic ff. de ijs, quæ in test. del. l. proximè. §. Calphurnius Lōginus. & ff. de codicil. l. finali.

m Sub conditione Quæ & à quo sunt implendæ conditiones, die vt ff. ad Trebel. l. facta §. si sub conditione.

A[illegible] Secus tamen est in directa. §. hęres. supra de hęred. instit. Et est ratio. quia hoc iure hęreditariū non est in suspenso: qa remanet penes hæredem: vt j. proxi. §. Angelus.

In primis. CASVS. Dñe, Iam video qualiter fideicō. quæ olim erant infirma: postea per diuum Augustū ad necessitatē iuris sunt introducta: p Deo dicatis mihi modo qualiter testator in testō suo rogat aliquem soluere hmōi fideicom. Sed anteq̄ Iustinianus soluat hanc qōnem, præmittit quoddā aliud. & dicit: Amice, inprimis sciendum est, q necesse est q aliquis hæres instituat. in testō: & postea si fidei hæredis instituti committatur: vt illam hæreditatem alicui alij restituat. Si enim secus fieret, testamentū inutile esset, in quo nullus hæres esset institutus: & per consequens ea, quæ in illo testō relinquerentur, nullius essent momenti. Cum igitur aliquis in testō sibi adscripsit hęredē: puta p talia verba. Lucius Titius hęres meus esto. potest postea sic adijcere, Luci Titi hæres cum primum possis hęreditatem adire: eam Caio Seio reddas, & restituas. Et non solum de hęreditate restituenda potest testator rogare hę[illegible] sed etiam de parte hęreditatis

Restituta. CASVS. Dñe, Iam vi den qualiter testator pōt rogare hæredē institutum, vt ipse alicui restituat totam hęreditatē vel eius partem. Sed pone, Quidam instituit Petrum hæredem, & rogabat eum per fideicommissum vt totam hæreditatem restitueret M. modo quæro à vobis, vtrum facta restitutione secundum voluntatē testatoris P. nihilominus debeat hęres censeri? Et respondet Iustinianus q sic. nam restituta hęreditate ille hæres, qui fuit institutus, nihilominus post restitutionē permanet hæs. Fideicommis. verò cui hr̄ditas restituitur q̄ſque loco hęredis, quandoque loco legatarij habebatur: sed Neronis temporibus Trebellio Maximo, & Anneo Seneca existentibus consulibus factum fuit senatusconsultum Trebellianū, in quo quidem senatusconsu. cautum est, vt si hr̄ditas ex causa fideicommis. alicui restituta sit: omnes actiones quę de iure ciuili ipsi hęredi, vel aduersus hęredem competerent: fideicommis. & aduersus ipsum post restitutionem hr̄ditatis ei factam darent. & post illud senatusconsul. prętor actiones ipsi fideicō mis. & aduersus ipsum quasi hęredi & in eundē dare cœpit. & ita manifeste liquet, q secundū senatusconsu. Treb. ille cui ea fideic. restituta erat hęreditas q̄ tantum

a Nisi th ipsis à patre relictū esset ab extraneo per fideicōmissum nam tunc valeret. not. Spec titu. de succe. ab intest. §. in primis. Cuius rōnē esse ait Bald. q ipsis à eure relinqui prohibitū non fit. Atqua rōne possint effi caciter instituti spurij, vide p Cepol. in 7. cau. q̄ incipit, Octaua cautela.

b Veluti olim non poterat à marito vxor hfs institui: sp fideicōmissū fieri poterat, vt ad eā bona puenirēt qđ īdicat Fabius li. 8. c. 5. Frā. Balduin. hic.

c Quie adt de fideicōmissis pri⁹co gnouerit Romę, tradit Quintili. lib. 3. cū ait, Nō debes apud prętorem petere fideicommis. sed apud consules: ma

lot. n. pro ria cognitiōe summa est. Acta, infer huc q tradis Bo. in Pāde. l. 1. j.

pmanet: [a] is verò q recipit hṙditaté, aliqñ [b] hṙdis aliqñ [c] legatarij loco habeť. Et Neronis qdé téporib⁹, Trebellio [d] Maximo, & Anneio Seneca cõsulibus, [e] senatuscõsultũ factũ est, quo cautũ é, vt si hṙditas ex fideicõmissi cã restituta sit, oés [f] actiões, q iure ciuili [g] hṙdi & i hṙdé cõpeterét, ei, & in eũ darétur, cui ex fideicõmisso restituta esset hṙditas. Post qđ senatusconsultũ ṗtor vtiles actiones ei, & in eũ, q recepit hṙditaté, [h] quasi hṙdi, & in hærede dare cœpit. *Pegasiano senatuscõsulto introductũ fuerat, heredē totā hæreditatē restituere grauatũ, quadrantē detrahere posse, ne solo noīe hæres esset, actionibus tamē actiuis passiuisq́, apud eũ remanētibus, nisi stipulatione sibi prouideret, vt damnũ, lucrumq́, sibi, & fideicōmissario pro quota cōe foret: si autem intra dodrantē restituere rogabatur, tūc Trebelliano senatuscõsulto loc⁹ erat: ex quo tā hæres, quā fideicōmissarius pro ratis portion. onera sustinebant.*

Sed qa hṙdes scripti, cũ aut totá hęreditaté, aut pené totá plerunq; restituere rogabanť, adire hṙditaté ob nullum, vel mini-

quantū ad emolumentũ, & onus loco hæredis habebatur, & ista dicuntur in tertia parte vsque ad illum §. sed quia hæredes.

a Heres permanet. Not. quod semel est, semper erit, sic ff. de min. l. et si sine. alias incipit. & si sine. §. sed quod Papin. in fin. ibi, sine dubio hæres. & ff. de hæred. inst. l. ei qui soluendo. in fine. Accursi.

ADDITIO. Hoc obtinet in immutabilibus de natura, vel constitutione iuris, aliàs secus: ar. §. vt autem. in authen. de non alie. colla. j.

b Aliquando. Id est, secundum vnum ius: vt per Treb. vt statim dicet. nam omnia transibant.

c Aliquando. Id est, secundum aliud ius non erat loco hęredis, sed legatarij, vt per Pegasianum: secundum qđ retinet institutus quartam: vt infra eodé. §. sed quia. & §. post quod.

d Trebellio. Et hinc dictũ fuit Trebellianum senatusconsultum: & Macedonianũ à Macedone: vt ff. ad Maced. l. j.

e Consulibus Scilicet existentibus.

f Omnes. Imò non omnes, etiam per Trebellianũ: vt ĩ. eo. § ergo cõtra. Sol. licet hic dicat, omnes nõ tamen dicit totæ, vel in totum secũdũ Ioã. [1] Vel dic, quòd quãdo de toto erat rogatus, habebat locũ quod hic dicitur. si autem retenta quarta de cętero erat rogatus habet locum, quod dicitur infra. Accur.

[1] Et sic verbum omnis, é distributiuum vniuersaliũ, tot⁹ vero particula riũ: quod no. secũdũ Ange. Sed Ioã Faber hoc reprobat q tenet sequẽtem sol.

g Iure ciuili. Vel etiã prætorio: dũmodo tales sint prætoriç, quç sunt transitoriæ: vt sunt persecutoriç: vt ff. de act. & obli. l. in honorarijs. & ff. eod. ad sena. Treb. l. j. §. quamquam. secus in pœnalibus: vt ĩ. de act. §. pœnales.

h Hæreditatem. Non facta cessione actionum. aliàs enim etiam directas habet ex nomine cedentis.

Sed quia hęredes. CASVS. Domine, iam video, quòd secundũ se. con Trebeľ. cui restituebatur hęreditas, quo ad onus, & emolumentũ loco hæredis habebať, sed vos dixistis mihi supra, q hęreditas quo ad onus quandoq; habebatur. Ad hoc respon. Iustin. qa supra diximus, q hæredes scripti in testamento, tot⁹ hęreditatis resti. poterant grauari, nec p sena. consul. Treb. aliquod remediũ habebant: & idcirco hęreditatem ob nullum, vel minimũ lucrũ adire plerunque recusabant: cũ vel totã hęreditatem, vel ferè totã per fideicom. restituere cogebantur: vnde testamento ab hæredibus scriptis deserto fideicõ. in testamẽto relicta penitus extinguebantur: ideo postea tẽporibus Vespa. Augusti, Peg. & Pusione existentibus consulibus factũ erat sena. cõsul. Peg. in quo quidẽ sena. consul. statutũ fuit, vt liceret hęredi scripto, q rogatus esset per fideicõ. hęreditaté restituere, quartam totius hęreditatis retinere, sicuti beneficio l. Fal. ex singulis legatis quartã retinere conceditur. Et nõ solum huiusmodi beneficiũ retentiõis quartç in vniuersitate erat hęredibus cõcessum: sed etiã ĩ singulis quoq; rebus per fidei. relictis. eadẽ retẽtio quartæ ex Pega. senatuscõ. hæredi indulgebať. vñ post sena. cõś. Pega. heres scriptus occasiõe illius onera hęreditaria sustinebat: ille verò q ex fideicõ. partẽ hæreditatis recipiebat, puta dodrãtẽ, loco legatarij partiarij habebatur. i. illius legatarij, cui pars bonorũ legabať. Nã huiusmodi species legati vocabať partitio: & hoc ideo, quia talis legatarius cum hęrede partiebatur hæreditatem: & in hoc casu stipulationes, quæ solebant inter hæredẽ, & partiariũ legatariũ interponi, eædẽ inter fideicõ. & hæredẽ interponebantur, id est. vt lucrum & damnũ hæreditarium pro rata portione inter eos commune esset, vnde tunc demũ habebat locum senatusc. Trebel. quando non totam hæreditaté, vel vltra dodrantẽ hæreditatis restituere rogabatur hæres: & in hoc casu ex senatuscon. Treb. fiebat restitutio. & sine interpositione stipulationis actiones hæreditariæ in vtrũq; videlicet hṙdẽ scriptũ, & fideic. qui loco hæredis habebatur, p rata portione diuidebantur. Si verò plus, quã dodrãtẽ, vel totã hęreditatẽ fideic. restituere rogabatur: tũc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & hṙs, q semel adibat hæreditatẽ si sua voluntate, & cõpulsus hoc fecerant: siue bñficio Peg. vsus sibi quartã retinebat, siue quartã sibi retinere nolebat: nisi per iterpositionẽ supradictç stipulatiõis sibi pspexisset, vniuersa onera hæreditaria p senatuscõ. Pegasi sustinebat: quarta tñ ab hærede retenta ẽt ad euitationẽ onerũ hæreditariorũ quasi partis p parte stipulationes interponebãtur, quæ solebãt interponi inter partiariũ legatarium, & hæredẽ. Alter enim ab altero stipulabať, vt vterque eorũ onera hęreditaria, sicut emolumẽtũ, p rata portione sustineret. si verò hṙs scriptus totã hæreditatẽ fideicõ. restituebat in hoc casu emptæ vel vẽditç hæreditatis stipulatiões inter ipsum hęred. & fideic. interponebãtur. & hæc dicuntur vsque ad illũ ver. Sed si recuset. in quo pone casum sic. Dñe, iã video i quo casu habebat locũ se. cõ. Treb. olim. & in quo casu locũ habebat Peg. & q̃ fuit ratio suç intentiõis Pegasiani: & in qbus differũt illa duo senat. pro Deo, dicatur mihi si placet, si in aliquo casu habeãt cõueniẽtia illa duo senatusc. Ad hoc rñ. Iusti. q sic. Dictum ẽ n. supra, qđ iuris est, quãdo hæres scriptus suã spõte adibat, & restituebat hṙditatẽ, sed certè si scriptus hṙs recusauerit hæreditatẽ adire, qa dicit eã sibi suspectã esse quasi dãnosam in hoc casu cauebať sen. conś. Pega. vt desiderante fideic. sibi restitui hæreditatẽ iubẽte ṗtore script⁹ hęres hṙditatẽ adire, & restituere fideic. cõpelleretť & tũc oẽs actiões hæreditariæ ipsi fideicõ. & aduersus eũ cui authoritate Peg. sen. facta fuisset restitutio, dabanť. & i hoc casu, qñ hṙs coact⁹ hṙditatẽ restituit, stipulationes à Peg. descẽdẽtes nõ erãt necessariæ, qa sine interpositiõe cuiuslibet stipulatiõis simul hṙdi scripto, q coact⁹ hṙditatẽ restituebat, plena dabať securitas. & oẽs actiões hṙditariæ ipsi fideic. & in eũ trãsferebanť,

mum lucrũ recusabãt: a atq; ob id extinguebant fideicõmissa: postea Vespasiani Augusti tẽporib. Pegaso & Pusione cõsulib, b senatus censuit, vt ei, qui rogatus esset hæreditatẽ restituere, perinde c liceret quartã partẽ retinere, atq; ex lege Falcidia ex legatis retinere cõcedit. Ex singulis quoque rebus, q̃ per fideicõmissum relinquuntur eadem retẽtio permissa est. d

Post quod senatusconsultũ e ipse hęres onera f hæreditaria sustinebat; ille aũt, qui ex fideicommisso recipiebat partẽ g hæreditatis, legatarij partiarij loco erat, idest, eius legatarij, cui pars bonorũ h legabatur, q̃ species legati partitio vocabatur: quia cũ hęrede legatarius partiebatur hęreditatẽ. Vnde q̃ solebant i stipulationes inter hæredẽ, & partiariũ legatariũ interponi, k eędẽ interponebant inter eũ, qui ex fideicõmisso recepit hæreditatẽ, & hæredẽ: i. vt lucrũ, & damnũ hęreditariũ pro rata parte inter eos commune eẽt. l

Olim quando quis erat rogatus de restituendo dodrantem, ex senatusconsul. Trebelliano actiones diuidebantur pro rata, sed si vltra dodrantẽ, tunc ex senatuscon. Pegasiano omnes actiones remanebant penes hæredem, nisi stipulatio de diuidẽdo fuerat interposita: & hoc si sponte adibat: si autem coactus, ex senatusconsulto Trebelliano actiones omnes transibant in fideicõmissarium. Aret.

Ergo siquidem m non plus, quam dodrantẽ hæreditatis scriptus hęres rogatus sit restituere: tunc ex Trebelliano senatuscõsulto restituebatur hæreditas: & in vtrunq; actiões hęreditarię pro rata parte n dabant, in hæredẽ quidẽ iure ciuili, in eũ verò, qui recipiebat hæreditatẽ ex senatusconsulto Trebelliano, tanquã in hæredẽ. At si plus, quã dodrantẽ, vel ẽt totã hęreditatẽ restituere rogatus esset: locus erat Pegasiano senatusconsulto: & hæres, qui semel adierat hęreditatẽ (si modò sua voluntate adierat) siue retinuerat quartam partem, siue retinere noluerat: o ipse vniuersa onera hęreditaria sustinebat. Sed quarta quidem retenta quasi partis & pro parte stipulatiões interponebantur, tanquã inter partiarium legatarium, & hęredem. Si verò totam hæreditatem restitueret: p emptæ & venditę hęreditatis stipulationes interponebantur. q

Hæreditatem restituere grauatus, inuitus adire & restituere cogitur: quo casu in fideicommissariũ omnes transmittuntur actiones.

Sed si recusabat scriptus hæres adire hæreditatem, ob id quòd diceret, eã sibi suspectã esse,

In hoc enim casu vtrunq; sen. quo ad mentẽ cõcurrebat. Et hæc dicunt vsq; ad illũ §. sed qa stipulatiões.

a Recusabant. Sic ↄ. tit. j. in prin.

b Consulibus. Scilicet existentibus.

c Perinde liceret quartã. Id est dicere, sicut per legem Falcid. defalcantur specialia legata: vt ↄ. ti. t. §. cũ aũt. & §. j. ita generale fideicõmissum defalcat per Pegasianũ senatuscõsultum, vt hic. Et no. triplicem esse quartam. Vna dicitur naturæ debita vt quæ debetur filijs, & filiabus, & inferioribus, & superioribus, & quibusdam trãsuersalibus: vt C. de inoffi. testa. l. cum quæritur. & l. parentibus. quę est aucta in auth. de trien. & se. §. t. col. j. & hoc dicit debitum bonorũ subsidium. vt C. de inoff. dona. l. si totas. Alia est quæ debetur iure institutionis: vt ex singularibus legatis & fideicommissis: vt ↄ. ti. j. Alia quæ dicitur Trebellianica: vt ĵ. eo §. sed quia. licet fuerit per Pegasianũ inducta, vt hic. Item est quarta quędam, quæ debetur ex constitutione diui Pij filio arrogato, vt ↄ. de adopt. §. cum autem.

ADDITIO. Itẽ est & alia, quæ debetur concubinæ, quã quis acceperat ea intentione, quòd eam duceret in vxorem: quoniã si postea animo mutato illã expellat tenet ei quartam partem suę substantiæ dare: vt in aut. qui. mod. na. ef. si leg. § sit igitur. alias, & melius §. quoniam auct. quasi cit. ex fin. tit. col. vi.

d Permissa est Per senatuscõ. Pegasi. s. ab hærede, non à legatario grauato alij dare, vel restituat: vt dicem. ĵ. § j.

e Post quod senatusconsultum Scilicet Pegasianum.

f Onera. Scilicet omnia.

g Partem. Scilicet dodrantem.

h Pars bonorum. intelligas tamẽ sub nomine hęreditario, aliàs autem iste textus nõ procederet: quia ille cui relinquitur pars bonorũ, nõ sustinet aliqua onera: vt l. bonorum. ff. de verbo. significa. & nota. l. l. nõ amplius. §. fina. in gloss. fina. cum. l. sequenti. & ibi Bartol. ff. de legati. t. & facit tex. cũ gloss. & Bartol. in l. mulier quę duobus. §. finali. ff. eodẽ ad senatuscon sul. Treb. Ang.

i Solebant. Scilicet iure vetustissimo, secundùm Placenti. nam legatarius non sustinebat onera: & ideo hæc stipulatio interponebatur. Sed cum hodie legata fideicommissis sint adæquata: vt supra de leg. §. sed non vsq. & in fideicommisso diuidãtur onera inter hęredẽ, & fideicõmissariũ: vt infra proximo §. ergo. & §. sed quia stipulatiões, patet quòd hæc legata vniuersalia, seu particularia sine stipulatione debẽt transire cũ onere & facit ad hũc §. ff. de leg. ij. l. si quis seruum. § fin. & l. sequen. in princi. tit. Accursius.

k Interponi. Puta quando legabatur dodrans. Accur.

l Commune esset.

Sed hac stipulatione non interposita oĩa onera erant hæredis rogati, occasione quartæ, quam retinebat. vt ĵ. eod. §. proxim. versi. at si plus. Accur.

m Ergo siquidem. Tunc demum locũ habet senatuscõsultum Pegasianũ, quã do vel totum vel vltra dodrãtem hęres rogatus est restituere, ergo &c.

n Pro rata parte. Supra eo. §. restituta contra. Solut. vt ibi in gloss omnes. Accursius.

o Vniuersa onera Nisi stipulationẽ supradictum interposuisset. vt ↄ e. §. sed quia. versic. post qđ & hic subijcit.

p Restitueret. Scilicet sponte. nã poterat quartã retinere per Pegasianũ: vt ↄ. e §. post quod.

q Interponebantur. Facit ff. de pec. l. si creditor, & ff. mand. l. hæredem. §. fi.

a Habes in ea glo. aliã i l. in quartã. ff. ad l. Falc. & in l. si filium. C. fa. ercis.

b Not. quos charitas si pro uocat ad beneficia spe lucri incitandos. Ægi. Per.

c Ergo videt, q̃ hęc quarta debeat dici Pegasiana potius q̃ Trebellianica. dic quòd sublatum est Senatusc. ô sil. Pegasia. & eius authoritatẽ habet Trebel. vt ĵ. e. §. sed quia. Ægi. Per.

d Cõcor. cum hoc tex. c. Raynutius, in glo super verb. Trebellianũ. ente medũ extra. de testa.

Quarta est multiplex.

e Ista gl. nõ est Accur. sed additio.

a Ad hoc nõ procedit legata bonorum parte ergo facta exęquatione secundum Bart. l d. §. fin.

b In plerisq; exẽpl. atque adeo ipsa Haloãdri editione scriptum est siue retinere voluerat. sed si recté, vt patet ex ver. Si verò totam hæreditatem quo loco casũ hunc decidit, quo noluit hęres retinere quartam: sed maluit integrã hæreditatẽ restituere. Certe Theophilus nostrã hãc lectioné sequutus est: sic. n. ille scripsit. [illegible] siue retinuerit quartam, siue retinere noluerit.

Quasi

a Quasi damnosam. Licet causam nō assignet: q̄a variæ sunt hominū voluntates: vt ff. ad Trebe. l. qa poterat. ibi, non enim. Accur.

ADDITIO. Idē dicunt doctores hic in recusatione iudicis: qa sufficit simplex allegatio suspicionis cū iuramēto. nisi recusatio esset notoriè frustratoria: vt quia datus esset de communi cōcordia partium: & ideo interim processus iudicis recusati est nullus ipso iure, quæ omnia obtinent de iure ciuili, & in terris Imperij. sed de iure cannonico debet inseri causa, & probari coram arbitris cōmuniter eligendis. ca. suspicionis: extra. de officio deleg. & c. cum speciali. de appel. Ang. & Pare.

Iudicē recusāti, sufficit allegare suspicionem.

quasi dānosam: [a] cauebatur Pegasiano senatusconsul. vt desiderante eo, cui restituere rogat⁹ eēt, iussu prętoris adiret, & restitueret hæreditatē: perindeq; ei, & in eū, qui reciperet hr̄ditatē, actiones darentur, ac iuris est ex Trebelliano senatusconś. quo casu [b] nullis stipulationib. est opus: quia simul & huic q restituit, securitas datur: & actiones hr̄ditarię ei, & in eū trāsferunt, q recipit hr̄ditatē vtroq; [c] senatusconsul. in hac specie cōcurrēte. *Exploso senatuscon. Pegasiano, & omni eius authoritate Trebelliano attributa hodie hæres restituere granatus, quadrātem hæreditatis indistinctè cōsequitur, actionesq; inter eum, & fideicommissariū pro quota portione scindūtur: nisi aut totā hæreditatem spōte restituat, aut coactus adeat, quibus sane casibus quicquid commodi, vel oneris est in hæreditate, id totum in fideicommissarium deuoluitur.*

Sed qa [d] stipulationes ex senatuscōsulto Pegasiano descēdentes, & ipsi antiquitati displicuerunt: & quibusdam casibus [e] captiosas eas homo excelsi ingenij Papinianus appellat: & nobis legib. magis simplicitas, [f] quam difficultas placet: iō omnibus nobis suggestis, [g] tam similitudinibus quā differentijs vtriusque senatusconsulti, placuit, exploso senatusconsulto Pegasiano, quod postea [h] superuenit oēm authoritatē Trebelliano senatuscōsulto præstare: vt ex eo fideicōmissarię hæreditates restituant: siue habeat hæres ex voluntate testatoris quartā, [i] siue plus, siue min⁹, siue nihil penitus: vt tunc quādo vel nihil, vel min⁹ quarta apud eū remanet: liceat [k] ei vel quartam, vel qđ deest, ex nostra authoritate reti-

b Quo casu. Idest cum per Trebellianum restituitur tota. Vel dic per Pegasianum, scilicet in casu proposito vbi coactus adijt. si verò non coactus, sed sponte, secus: vt ī. e. §. si verò totum.

c Vtroque. Scilicet Trebelliano: qa nihil retinebat: & Pegasiano: quia cogebatur. & ita quo ad sententiam concurrunt, quo ad verba enim non concurrit: cum alio casu vnū, & alio aliud loquebatur.

Sed quia stipulationes. CASVS.

Domine, iā video in quibus sen. cō. Treb. & senatusconś. Pega. differebant. & in quibus cōueniebāt. nūquid remanet adhuc hodie vtrunq; in suo vigore? Ad hoc respon. q̄ non. Cum enim stipulationes ex Pegasiano senatusconś. descendētes nō solum modernis, sed etiā ipsi antiquitati displicuerint: & Pap. hō excelsi ingenij easdē stipulationes in quibusdam casibus captiosas appellet: & nobis magis simplicitas, q̄ difficultas in legib⁹ placeat: ideo relatis nobis omnibus tā similitudinibus, quam differētijs vtriusq; senatuscōś. placuit abrogato sen. cōś. Pega. qđ postea circa fideicō. hæreditates inuētum erat: omnē eius authoritatē sen. cō. Treb. attribuere: vt hodie ex solo sen. con. Treb. fideicōmissariæ hæreditates restituātur siue hæres ex voluntate testatoris quartam partē, siue plus, siue minus, siue penitus nihil retinuerit: & in eo casu, qñ ex voluntate testatoris, vel nihil, vel min⁹ quarta habet, liceat ipsi hæredi vel quartā, qñ nihil penit⁹ habet: vel quod deest quartæ, qñ aliqd habet, min⁹ tñ quarta, ex nostra authoritate retinere: vel si fortè totā hr̄ditatē per ignorantiā facti restituerit: liceat ei quartā repetere: & in hoc casu statuim⁹ ex sen. conś. Treb. actiōes hr̄ditarias, tā in hæredem, qui restituit hæreditatem, quam in fideicommissarium cui restituitur, p rata portiōe vtriusque cōpetere. & hæc locum habēt, quando hæres quartā sibi retinet. Si verò hæres totam hæreditatem fideicōmis. sponte restituerit: in hoc casu omnes actiōes hæreditariæ fideicommiss. & aduersus ipsum dabuntur. Et nō solū, quæ dicta sunt transtulimus in senatusconsult. Trebelli. sed etiā illud, quo precipuū fuerat in senatusc. Pegasia. vt scilicet qñ hæres scriptus recusabat adire, authoritate Pega. compelletur, & totam hæreditatem fideicōmis. restituere. & omnes actiones ad fideicōmis. & aduersus eū cōferre: & hoc etiā ad senatusconś. Trebellia. trāstulimus, uolentes, vt ex eo solo hæres compellatur adire & fideicommis. desiderāti hæreditatem restituere: in hoc casu nullo damno, vel commodo apud hęredē adire, & restituere coactum remanente. Et nihil in hoc casu interest, vtrum aliquis hæres institutus ex asse, totam hæreditatem, aut pro parte restituere rogatus fuerit: an ex parte hæres institutus totam partem aut partem illius partis restituere sit rogatus nam & in hoc casu eadem iussimus obseruari, quæ in restitutione totius hæreditatis ī. diximus. & hęc dicitur vsque ad § si quis vna, cuius casus planus est vsque ad §. præterea.

d Sed quia. Dixi interponi stipulationes ex senatusconsulto Pegasiano &c. Accur.

e Quibusdam casibus. Scilicet propter solennitatē verbo. vt dicūt. vel tunc quādo is cui restituta erat, nō erat soluēdo: vnde inutilis erat stipulatio. Vel verius hos captiosos modos nescimus qui sint.

f Simplicitas. Not. simplicitatē amicā legibus. & facit ī. de leg. agn. succ. §. nos verò. & ff. de dol. l. i. in prin.

ADDITIO. Intellige de simplicitate. quę est cōtraria fraudi: non autē de fatuitate: quia illa est dānabilis. l. i. §. si ff. de suspect. tut. Et de hac simplicitate, & quot modis simplex accipit̄ plenè Quin.. Mādo. in glo. Facul. §. volentes. in ver. simplicis.

g Suggestis. Hic nota q̄. in sententia sunt allegationes repetendæ.

h Quod postea: Quia prius fuit Trebellianum.

i Quartam Scilicet de bonis hæreditatis, detracto tamen alieno ære: vt C. eo. l. & siue scriptura.

k Liceat Etiā cōtra voluntatē defuncti iure isto scilicet institutionū: vt C. ad leg. Falcid. l. si vt allegas. hodie fortè contra s̄m quosdam: vt in Authentico de hęred. & Falc. §. si vero expressim. collatio. i.

Simplicitas ē legib⁹ amica.

. pōt tñ fideicommissarius volente quartā totius hæreditatis deducere: & tūc tenet̄ creditoribus p sua rata. de quo & quasi legatarijs teneat̄ vt de per Angel. hic.

Solu-

nere, vel repetere solutũ, a quasi ex Trebelliano senatuscõsulto: ꝓ rata portionė actionibus, b tã i hæredem, quã in fideicõmissariũ cõpetentibus: Si verò totã hęreditatẽ spõte restituerit: c oẽs hęreditariæ actiones fideicõmissario, & aduersus eũ cõpetũt. d Sed ẽt id, qđ præcipuũ Pegasiani senatusconsulti fuerat, e vt qñ recusaret hr̃s scriptus sibi datã hæreditatẽ adire, necessitas ei imponeretur, totã hæreditatẽ volenti fideicommissario restituere, & oẽs ad eũ, & contra eũ trãsferre actiones: & hoc transposuimus ad senatuscõsultũ Trebellianũ: vt ex hoc solo necessitas hæredi imponaẽ, si ipso nolẽte adire, fideicommissarius desideret restitui sibi hæreditatẽ: nullo nec dãno, nec cõmodo apud hęredẽ f remanẽte.

Quod iuris est de toto quò ad totum: idẽ iuris est de parte quò ad partem. Ar.

Nihil autem interest: vtrum aliquis ex asse hæres institutus, aut totã hæreditatẽ, aut pro parte restituere rogatur: an ex parte hæres institutus, aut totam eam partẽ, aut partẽ partis restituere rogatur. Nam & hoc casu eadem obseruari præcipimus, q̃ in totius hæreditatis restitutione diximus. g

Hæreditatem deduct. quarta restituere grauatus, pro ea parte hæreditaria onera sustinet: quod si certa re quantumuis maxima, certave quãtitate præcepta, restituere, nullatenus oneribus implicatur, sed vniuersa ad fideicommissariũ conuolant.

Siquis vna aliqua re deducta, siue præcepta, quæ quartam h continet (veluti fundo vel alia re) rogatus sit restituere hæreditatem: simili modo ex trebelliano senatusconsulto restitutio fiet † perinde, acsi quarta parte retenta, rogatus esset reliquã hæreditatem restituere. Sed illud interest, ꝙ altero casu, i. cũ deducta, siue præcepta aliqua re restituitur hæreditas, ĩsolidũ ex eo senatusconsulto actiones trãsferuntur, & res, quę remanet i apud hæredẽ sine vllo onere hæreditario apud eũ remanet, quasi ex legato ei adq̃sita. Altero verò casu. i. quum quarta parte retenta rogatus est hr̃s restituere hęreditatẽ, & restituit, scĩdunẽ actiones, k & ꝓ dodrãte q̃dẽ trãsferunẽ ad fideicõmissariũ, pro quadrãte remanẽt apud hr̃dẽ. Quinetiã licet vna re aliqua deducta, aut præcepta restituere aliquis hr̃ditatẽ rogatus sit, in qua maxima pars hæreditatis contineatur, æquè in solidũ trãsferũtur actiones. Et secum deliberare debet is, cui restituit hæreditas, an expediat sibi restitui. Eadẽ. s. interueniũt, & si duabus, pluribusve deductis, præceptisve rebus restituere hæreditatem rogatus sit, Sed & si certa summa deducta, præceptave, quæ quartã, vel etiã maximã partem hæreditatis conti

a Solutum. Propter facti, non iuris ignorantiam: vt C. ad leg. Falc. l. error.

b Actionibus. Scilicet creditorũ, non legatorũ, ſm B. vt ff. ad senatusc. Treb. l. 1. in fi. & l. apud. j. eo. ti. sed & legatarijs respondet hr̃s, cũ eis fideicommissaria portio non sufficit: sic tñ, vt totius hæreditatis quarta sibi reseruetur: vt ff ad Treb. l. 1. §. si is, qui. secundùm Ioã. Sed Azo contra C. ad Trebel. l. ij. Sed illa secundum supradictam distinctionem intelligitur.

c Restituerit. Quæ restitutio fit re, & verbo. re, vt si patiatur res hæreditarias à fideicõmissario possideri, vel totas, vel aliquas earum, hac mente vt sibi restituatur hæreditas. verbo autẽ fit, restituo hæreditatem tibi, licet corporaliter rerũ possessionem non tradam, & ex tunc res fiunt fideicõmissarij in vtroque casu: vt ff. ad Trebellian. l. facta. in princ. Sed nunquid etiam ante factam restitutionem est fideicommissarius dominus? vt C. commu. de legat. l. fi. §. sed quia! Respond. non: quia ante restitutionem omnia facit hæres, & etiam manumittit seruum hæreditarium: quod non faceret, si alius esset dominus: vt ff. ad Trebellian. l. Marcellus. §. res. & l. si hæres institutus. §. si hæres. Nec obst. dicta l. fi. cõmunia de legat. quæ dicit dari rei vendicationem fideicommissario generali. nam est intelligendum ex quo hæreditas est restituta. Vel specialẽ est in rebus alienatis, vt ante restitutam hæreditatem detur fideicommissario vtilis rei vendicatio.

d Competunt. Quia per omnia est vt hæres: vt ff. quod cum eo. l. si filius. §. finali.

e Fuerat. Vt ſ. eo. §. ergo. versi. sed si recuset.

f Apud hæredem. Cui etiam cauebit fideicommissarius de prębstando eum indemnẽ futurum occasione hæreditatis: vt ff. ad Trebel. l. cum hæreditas. & etiã pro futuris habet exceptionẽ: vt ff. ad Trebel. l. j. §. quandam. † Sed hæc cautio de qua hic dicitur, qualiter fit! Respond. per officium iudicis postulante eo, cui est restituenda hæreditas, vel quota pars: non autem si singulare fideicõmissum sit relictum: vt ff. ad Trebellia. l. nam quod. §. non omnis. vel etiam postulante procuratore eius, cui sit mandatum. nec sufficit cauere de rato: vt ff. ad Trebellian. l. quidam. §. 1.

ADDITIO. Et not. quòd procuratori simpliciter, & habẽti speciale mãdatum potest fieri restitutio hæreditatis: non autem procuratori in rẽ suam siue cessionario: vt est casus mirabilis in l. si mulier. §. ex asse. ff. de inst. do.

g Diximus. Vt ſ. eo. §. sed quia stipulationes. & proxi. §. Et not. ꝙ idem iuris est in toto, quo ad totũ, quod in parte, quoad partem: vt ff. de acqui ten. hæred. l. si seruus. & ff. de vsucap. l. qui sciẽ. in princi. Argu. contra ff. de euict. l. ex mille. in glo. pro parte.

ADDITIO. Tu dic, quòd hæc regula procedit, quando est eadem ratio in parte, quæ in toto: alias non, vt in contrario.

h Quartam. Vel etiam minus quarta: sed tamen agitur ad supplementum, ‡ vel retinebit: vt ff. eo. l. 1. § si hæres præcepto. in fine.

i Remanet. Facit C. de hæred. instit. l. quoties.

k Actiões. Scilicet creditorũ, non legatorũ. qđ dic, vt ſ. eo. §. sed quia. in fine.

† Hoc verum facta restitutione: sed ante ipsam bñ cõuenit. l. ita eũ. §. q. ex trebelliano. ff. eodem. Angel.

* Adeo vt etiam illa certa res, quæ quartam cõtinet, amittat, si coactus heres adeat. l. cũ ita eũ. §. si præceptis. ff. ad trebellia.

lus idẽ est in toto quo ad totũ qđ in parte quo ad partẽ. & ecõtra.

‡ Et nõe pro eo qđ supplet retenẽ creditoribus q illud videẽ habere ad restitutionẽ quotæ.

Institu-

a Institutus. Vt restituat retenta certa re ↄ.

Præterea. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi qualiter hæres onerat' ad præstationem fideicommis. sed nũquid poterũt successores ab Itestato fideicõmis. similiter grauari? Rñ. Iusti. q̃ sic, nam præter supradictos modos, quibus in testameoto grauatur hæres ad restitutionem fideicõmissi, potest etiam quis si fortè esset intestatus moriturus per fideicommissum rogare eum, quem intelligit sibi de iure ciuili, vel de iure prætorio ab intestato successurum, vt hæreditatē suam totam, vel partē eius, aut rē aliquam singularē, veluti fũdũ, hominem, vel pecuniā alicui restituat. Sed licet hoc sit verum in fideicõmis. secus tamē est in legatis. Legata enim olim non nisi ex testamento valebant, & non solum successorem in vniuersitate ab intestato pōt quis grauare: sed ēt eum cui aliquid restituitur per fideicõmissum potest rogare, vt illud rursus alij totum, aut pro parte restituat, aut ēt aliqd aliud, quod tñ tñdē valeat, & hęc dicuntur vsq. ad §. & quia prima.

net, rogat' sit aliqs hr̃ditatē restituere: idē iuris ē. † Quę aũt dixim' de eo, q ex asse īstitut' a ē, eadē trāsferim' & ad eũ, q ex parte hęres scriptus est. *Ille qui ab intestato bona defuncti ceperit, & ēt fideicommissarius, potest grauari de restituendo totā hæreditatē, vel partē hæreditatis .h.d. Aret.*

Pręterea intestat' quoq; moriturus pōt rogare b eũ, ad quē † bona sua vel legitimo iure, vel honorario ptinere ītelligit: vt hr̃ditatē suā totā, partemve eius, aut rē aliquā (veluti fundũ, hoiem, pecuniā) alicui restituat: c cũ alioqui legata nisi ex testō nō valeāt. d Eum quoq; cui aliqd restituit, pōt rogare, vt id rursũ alij aut totũ, aut partem, vel ēt aliquid aliud restituat. e

Quis sit huius literæ sensus: acerrimè inter iuris commentatores pugnatũ est, ad extremũq; anhelitũ vsq; laboratum: iuxta tamen receptiorē, & cōi calculo probatā sñiam h.d. Si quis legum solennia obseruare nolēs hæredis fide, ac legalitate fretus, fideicōmissum reliquerit, iusiurandũ subire cogitur heres, nũ tale quid relictũ fuerit: quod si recusat ad fideicommissi solutionem arctatur: nec audiendus est, si minus solennem voluntatem alleget.

Et q̃a prima fideicōmissorũ cunabula à fide hęredũ pēdēt, & tā nomē, f quā substātiā acceperūt, ideo diuus Augustus ad necessitatē iuris ea retraxit: g nup & nos eundē principē superare contendētes † ex facto, h qđ Tribonianus vir excellentissimus quęstor † sacri palatij suggessit, ꝯstitutionē i fecimus; ꝑ quā disposuim', si testator fidei hr̃dis sui ꝯmisit, vt vel hr̃ditatē, vel speciale fideicōmissum restituat: & neque ex scriptura, neq; ex quinq; testium numero (qui in fideicōmissis legitim' k esse noscit) possit res manifestari, sed vel pauciores quā quiq;, vel nemo penitus testis interuenerit: tunc siue pater hæredis, siue aliquis quicunque sit, qui fidē hęredis elegerit, & ab eo restitui aliqd voluerit, si hæres perfidia tentus adimplere fidē recusat, negando rem ita esse subsecutam, si fideicommissarius iusiurandum ei detulerit, † cũ prius ipse †

b Rogare. In codicillis.

c Restituat. Ideo potest ab his fideicommissum relinquere: quoniam sua spōte relinquere legitimam hæreditatem vidatur non instituendo alium: vt ff. de iure cod. l. conficiuntur. §. 1.

d Nō valeant. Sed quo iure hoc est verū? antiquo? nō: vt ff. de lega. j. l. s. Item nouo? non. vt C. commu. de lega. l. ij. Dic ergo antiquiori iure locum habere, quod hic dicitur. Vel dic, q̃ dicta lex, de lega. secundum noua iura loquitur, secundum quę æquiparata sunt legata fideicõmissis. vt supra de lega. §. sed non vsque ↄ.

e Restituat. Etenim inquantum quis honoratur, & onerari pōt: vt j. tit. j § hoc solum. Sed nũquid quartam eatin abit? Respon. vt j. tit. 1. §. hoc solum.

Et quia prima. CASVS. Dñe, iam video quid erat olim circa fideicommissum, & quid hodie obtinemus. Vñ cũ satis manifestũ sit, qd de antiquitate tollatur, & in quib. per vestram cõstitutionem circa fideicõ. adhuc insistere debeamus: transeatis igit' si placet ad aliquam aliam mãm. Ad hoc rñ. Amice adhuc nõ est ad aliquam aliã mãm transeundũ. Primo adhuc circa mãm fideicõ. insistendũ est. Namq; prima fideicõmissorũ cunabula à fide hr̃dũ pēdebāt, & tā nomē, quā substantiā acceperunt. & ideo primus diuus August vt s. dictũ est, fideicõmissa ad legis necessitatem deduxit, & laqueis iuris innodauit. Igit' nos eũdem principē circa figmēta fideicõmis. nuper superare ꝯtēdētes. ex quodã facto ꝑ Tribonianum virũ excelsum sacri palatij q̃storē nobis relato, quãdã fecimus ꝯstitutionē, qua statuim', vt si qs testator hæredem suum per fideicõ. rogauit, vt vel hæreditatem, vel aliquod speciale fideic. alicui restituat, & hmõi voluntas testatoris, neq; ex aliqua scriptura iusta, neque per quinque testes, q in codicillis sufficiũt, ꝓbari possit, q fidē hęredis sui alegit: in hoc casu si hæres pfidia ductus fidem adimplere recusauerit negando tale onus à testatore sibi fuisse impositum, si fideicommissarius iusiurandum ei detulerit, facto de calũ. à fideic. prius ꝓstito, necesse habebit hæres vel iusiurãdũ subire. vel fideic. siue gñale, siue speciale ab eo relictum fideicõ. soluere, & ita ꝑ nostram ꝯstitutionem induximus, ne vltima volũtas testatoris fidei hæredis sui commissa depereat. Sed pone, q̃ ille à quo fideic. petitur, postquam per sacramentũ, aut ꝑ testes conuictus fuerit cõfiteat' fideic. à se relictũ: ad legis tñ subtilitatē decurrat: videlicet allegãdo ex minus solēni volũtate hoc fuisse relictũ: certe I hoc caso I pœnã icidit mēdacij: & nõ obstāte hmõi defensiõe, ad fideic. p̃stationē omnino cogēd' est. Et hæc dicunt' vsq; in fi. Frã. de Are.

f Nomen. No. nomen consequens rei: vt ĩ. de do. §. ast & aliud.

g Retraxit. Hæc iura sunt. §. eod. in prin.

h Ex facto. Idest, ex quæstione de facto.

i Constitutionem. Vt C. de fideicom. l. fina.

k Legitimus. No. testes quinque in codicillis necessarius esse: vt C. de cod. l. fi. & de fideic. l. fi abi, sed fius quinqua &c.

Sane si qs rogat' sit hr̃ditatē restituere p̃ce pro seruo & peculio ei': actiones de peculio cogit' suscipere: nec poterit eo noie ꝯueniri is ĩ cui restitutum est hr̃ditas. l. s. §. pe. ff. qñ de pecul. act. ē anna.

Dicẽdo q̃sq; mihi hr̃s erit, & nõ ē necesse exprimere ꝓpriũ nomē, secũdũ la. Igi. Per.

Et ideo qcũq; dictũ i codicillis relinq non possunt, vt no gl. i d. l. 1. ff. d le. j. tñ re hr̃ valēt vt fideicõmissa, & adhuc locum a'. habēt effectũ legati, nisi in liberta tib', & tutelis: d q. b' dic, vt j. de codi ci. §. non tacitum.

Non est improbũ si qs aliũ virtute vincere contēdat, nisi hoc fiat ad humanam gloriã. §. cogitãdũ. in verbo zelus eia & e Autheot. de mo. secũdũ Por. Egi. Per.

† Alias, exq̃stor.

† I lest, q̃ aio calũ. niãdi nõ petit fideicõmisũ: quo casu defert iuramentũ hr̃di, secũdũ Por. Egi. Per.

† Scilicet fideicommissari'.

Codicil - lis qnq; testes ad sunt.

Iurare-

a Iurauerit. Nam in omni casu erat olim iurandū & in omni capi. vt C. de iur. calū. l. t. in princ. hodie sufficit semel iurare, vt in auth. de lis, q ingre. ad app. §. fina. colla. v.

b Necesse eum habere. Sed nunquid hodie corrigit hoc cū nulli deferat inuitto: vt C. de iure iur. l. fi. & l. generaliter §. sed iuramēto. ver. finautem? Respon. nō, quia hæc est posterior cōstitutio Iustiniani: vt C. de fideicō. l. fin & ita est iste specialis casus, in quo quis compellitur iurare. &c.

c Coarctari. Nota propter cōtumaciā non iurantis eū cōdemnari: vt C. de iura. calumn. l. 2. §. penult.

d Eadem. scilicet vt compellatur iurare, vel soluere. &c.

e Quod si. Dixi quā contumax fuit non iurādo, nunc quā iurauit, & per sacramentum fuit confessus, vel etiam ante, quàm iuret, sed prius negauerat relictū: vt in fine huius tit. dicemus statim.

f Subtilitatē. Quæ est, vt ex quo est voluntas nō solennis, non valeant ea quę facta sunt, vt C. de fideicommiss. l. si veritas. & C. de testa. l. non dubium. §. illud.

g Soluere cogendus est. Sed quomodo coarctatur eis nō solenni voluntate? Sic ergo soluuntur inutiliter relicta, sicut & vtiliter, quod esse non debet. vt C. de fideicommiss. l. si veritas. quæ est contra. solut. quidā dicunt, quòd vbi solenniter testari voluit, & non fecit, habet locum lex 3tia: aliàs si noluit testari solenniter habet locum quod hic dicitur, vt ff. de iu. eud. l. j. Sed hæc falsa est, quia & hic de testatore loquitur, qui solenniter facit vt ibi, si testator fidei hęrdis sui commisit. Alij vt B dicebant esse distinguendum, an dicat hęres, nō est verum tibi legatum esse, in quo casu cogitur probare esse verum, & solenne, vt in cōtrario, eo saluo, vt si defecerat sacramētum iuret, vt supra prox. §. an dicat, nō potes petere, quia est minus solenne, in quo casu cogitur, vt hic. Sed hoc nō valet, quia secūdum hoc expediret ei negare. quod esse nō debet vt ff. de trib. l. illud § penult. Dic ergo secūdū Ioan. aut ab initio confitetur relictum, & tunc non tenetur ex non solēni volūtate vt in l. illa cōtraria. aut negauit, & tūc ex solenni volūtate nō tenetur,

de calūnia iurauerit: [a] necesse eū † habere, [b] vel iusiurandū subire, quod nihil tale a testatore audierit: vel recusantē, ad fideicōmissi vel vniuersalis † vel specialis solutionē coarctari: [c] ne depereat vltima volūtas testatoris fidei hrdis cōmissa. Eadē [d] obseruari censuimus, & si à legatario, vel fideicōmissario aliquid similiter relictū sit. Quòd si [e] is, à quo relictū dr, postquā negauerit, cōfiteatur quidē aliquid à se relictū eē, sed ad legis subtilitatē [f] recurrat: omnino soluere cogendus est. [g]

sed pōstea per sacramentū, vel p probationes cōpellatur, vt ita rōne sui mendacij teneatur, vt hic, & arg. in auth. de tri. & semis. §. studium. & §. ad hoc.

TITVLVS XXIIII.

DE SINGVLIS rebus per fideicommissum relictis.

Etiam res singularis potest per fideicommissum relinqui, & tam ab hærede, quàm à legatario.

POtest tñ quis ēt singulas res [h] p fideicommissum relinquere: veluti fundū, argētū, hominē, vestem, & pecuniā numeratā: vel ipsū hęredem rogare, vt alicui restituat: vel legatarium: [i] quamuis à legatario legari non possit. [k]

Non tantum res testatoris: sed etiam hæredis, aut cuiuslibet alterius per fideicommissum relinqui potest. Et legatarius de re sibi legata sua, vel aliena, alteri restituenda potest grauari, dummodo non plus oneretur, quam honoratur. Et quando res aliena legatur: vel ipsa, vel eius æstimatio præstanda est. Aret.

Annota, Eatenus quē fideicōmissis grauari posse, quatenus honoratur.

Potest autem non solū proprias res testator per fideicōmissum relinquere: sed & hæredis, aut legatarij, aut fideicommissarij, aut cuiuslibet alterius. [l] Itaque & legatarius, & fideicōmissarius non solum de re rogari potest, vt eam alicui restituat quæ ei relicta sit, sed etiam de alia siue ipsius, [m] siue aliena sit. Hoc solum obseruandum est, ne plus quisquam rogetur [i] alicui restituere, quam ipse ex testamento ceperit. nam qđ amplius est, inutiliter [n] relinquitur.

Cùm autem aliena res

DE SINGVLIS REBVS per fideicōmissum relictis.

De fideicommiss. generalib. sup. tit. t. dixit, nunc de specialibus dicit. Accur.

POtest. Totus iste titu. diuiditur in tres partes. Primo ponit de fideicōmisso pecuniario. Secundo de libertatibus. Tertio per quæ verba fieri debeant. Secunda ibi, Libertas quoque. Tertia ibi, Verba.

h Singulas res. Non solum generaliter, vt s. tit. 1.

i Vel Legatarium. Scilicet rogare, vt aliquid alicui restituat.

k Non possit. Antiquo iure inspecto, sed nouo iure aliter est. nam pōt à quolibet, q cōmodū quocunque mō habet, legari. & fideicōmitti, vt C. com. de leg. l. 2. § fin. & hoc statim subijcit.

ADDITIO.

Dic secundùm Ioā. Fabr. quod accipiendo legatu propriè fortè non potest legari nisi ab hærede, sed fideicōmitti sic. vt l. si fuerit. §. j. ff. de lega. 3. & quod ibi nota max mè p Barto. sed quia legatū. & fideicommissum idem sunt, & facta sunt hodie similia, & synonyma, ideo illa differentia hodie non tenet. vt dicta l. 2. §. fi. C. communis de lega. & plenè no. per gl. & doct. l. 1. ff. de lega. 1 & ibi dicit supra de leg. 1. §. j sed ibi Raph. dicit, quòd iste text. nō potest loqui de iure antiquo cum hic sit verbum, possit, dum dicit, legari nō possit. non autem dicit, legari non poterat &c. dic vt p eum. Ang.

l Alterius. Refert tñ an leget rem extranei, an hæredis. primo casu distinguitur an sciuerit alienā, vel credidit suam, secundo nō, vt s. de lega §. quod aut. & ff. de leg. 2. l. vnum ex familia § si rem. &c.

m Ipsius. scilicet legatarij.

n Inutiliter. Facit ff. de leg. 1. planè 2 § fi. & l vidēdum. & ff. de leg. 3. l. 2. § sciendū. & l. 3. §. iulianos. & l. si legatarius. in prin. Sed cōtra in dicta l. plane. §. si cui. Sed ibi stetit p legatariū quo min⁹ meliorē acceperit

Io. fit communis. tñ Ioan Fab. hic eā impugnat & si in testō vel codicil. fuerit relictū, & tādet ad l. si veritas, quod quā hrs negat li. ꝯtest. legatari⁹ habet duo remedia, vel quod deferat iuramentū & obtinet iste §. & d. l. si. vel quod oneret se pbatione, & nisi sibi imputet, qa debet probare dispositionē solēnem, vt ibi.

Legari potest à legatario.

† Scilicet hęredem.

† Aliàs vniuersitatis.

† Et hæc lectura videt satis probari p istū text. quem sequuntur Franc. Accursii M fil. & alij do vt refert Batt. l si. C. eo. & Angel. hic secundum quā erat practica, quod hrdi ab initio nō negāti deferret fideicōmissarius iuramentū si testator volens solenniter testari fidei suę cōmisisset tale legatum, quo iurante erit securus, ꝯtra recusantem verò agetur ꝯdictione ex isto §.

† Et quā uis ēt in isto membro opi.

† Nō pōt quis pl⁹ grauari, quā honoratur, imò debet habere lucrū l. 3. §. Iulianus. ff. de leg. 2 Egid. Fer.

per fideicõmissum relinquiť, necesse est ei, q rogatus est, aut ipsam redimere, & præstare, aut ęstimationem eius soluere.

Etiam libertas seruo per fideicommissum potest relinqui: & non tantum seruo proprio, sed etiam alieno: vt quãdo poterit, ematur, et manumittať. h.d.

Libertas quoq; seruo p fideicõmissum dari põt: vt hęres eũ rogetur manumittere, vel legatarius, vel fideicõmissarius. Nec interest, vtrũ de suo proprio seruo testator roget, an de eo, qui ipsi⁹ hęredis aut legatarij, vel ẽt extranei [a] sit. Itaq; & alienus seruus, redimi & manumitti dẽt. Quòd si dñs eũ vendat: [b] si mó [c] nihil [d] ex iudicio eius, q reliquit libertatẽ, recepit: [e] nõ statim extinguiť fideicõmissaria libertas: sed differtur: [f] quoad possit tpe procedente, vbicũque occasio serui redimẽdi fuerit, pstari libertas.

Directa libertati datus, testatoris libertus efficitur: fideicõmissariam autem adeptus libertatem hæredis est libertus.

Qui aũt ex fideicõmissi causa manumittitur, non testatoris fit libertus, etiã si testatoris seruus fit: sed eius, qui manumittit. [g]

At is, qui directò ex testamento liber esse iubetur: ipsius testatoris libertus fit: qui ẽt Orcinus [h] appellať. Nec alius vllus directò ex testamento libertatẽ habere põt, quã qui vtroque tempore testatoris fuerit, & quo faceret testm̃, & quo moreretur. Directa autem libertas tunc dari videtur: cùm nõ ab alio seruũ manumitti rogat: sed velut ex suo [i] testamento [k] libertatẽ ei competere [l] vult.

Siue præceptiuis, siue rogatiuis verbis fideicommissũ fiat, valet. h.d. Are.

Verba autẽ fideicommissorũ hæc maximè [m] in vsu habenť: peto, rogo, volo, mãdo, fidei tuæ cõmitto, quæ pinde singula firma sunt, atq; si omnia in vnum congesta essent.

TITVLVS XXV. DE CODICILLIS.

Codicillos etiam non testatus quiuis facere potest: porrò ante testamentum facti nulla expressa confirmatione, nouo iure indigent.

ANte Augusti tẽpora cõstat, codicillorum ius in vsu non fuisse, sed primus Lucius Lentulus (ex cuius persona etiam fideicommis-

perit. vel melior videť esse qoẽ elegerit, licet deteriorẽ elegerit: vt ar. s. de act § pterea. Itẽ arg. cõtra. ff. de leg. 2. l. Impe. §. t. ibi enı vero * &c. Sed hoc qđ hic dicit˚ intellige. qñ in quãtitate legať alicui, & in quãtitate onerať. ibi aũt qñ quãtitas dať, & in specie grauať: quo casu tñ vr æstimasse speciẽ suã legatarius accipiendo quantitatẽ: vt ex eadẽ l. colligitur. Itẽ cõtra. ff. ad l. Fal. l. sed & si oõ seruus in princi. Sed & ibi eodem modo respõdet: q a quãtitas erat legata: & onus erat positum in faciẽdo. Sed cũ quantitas legať, & in quãtitata grauať sic vt hic loq tur, quidquid quartã lote Falcidiæ potest onerat⁹ retinere: si ue sit legatarius, siue fideicõmissarius q sit grauatus. Quidã dicũt q sic: vt ar. ff ad l. Falc. l. pecoales. §. si. Nos contra: vt in e. tit. l. lex Fal. si interueniat. §. oũ quam. & de vulgari substitu. l. cohæredi §. cum filiæ.

ADDITIO. De quo dic vt p gl. in d §. quoquã. & l. 1. §. deinque. & ibi Bar. ff. ad Tre. & per Aug hic notab.

[a] Extranei. Licet etiã crediderit suũ: vt ff. de fideicõ. lib. l. Paulus. j. rñ. & l. alteno. in princi. Sed in peculiario legato distinguitur, sciuerit vel ignorauerit rẽ alienã: vt s. de leg. §. quod autẽ. & §. non solum.

[b] Non vendat. Vel ẽt si vendat, sed vltra iustum pretiũ vẽdere vult. nã tũc perinde est ac si nõ vendat: vt ff. de leg. 2. l. non dubiũ. §. fi.

[c] Si modo Interpositio est.

[d] Nihil. Si enı aliquid etiã modicum relinquiť alicui, vt vendat, & ille legatum accepit. compelliť vendere: vt hic, & C. de fideicom. lib. l. liberi si te donatam. & C. ad leg. Falc. l. si ea cuius filium.

[e] Recepit. Scilicet domini istius.

[f] Differtur. Quod differtur, nõ auferť. sic ff de iud. l. eum furiosus. Arg. cõtra. C. de inoffic. test. l. scimus §. fi. & de vsufru. l. si vsusfructus. 2 Itẽ no. q insplicitur, quod euenire potest. sic ff. de iur. om. iud. l. si idem §. fi in gl. adiudicari & ff. de adi. le. l. si seruo.

[g] Eius q manomittit. Idest, hæredis, vel legatarij, vel fideicommissarij. C. de fideic. lib. l. his quib⁹. Acc.

[h] Orcinus. Sic dictus ab orco. i. manumissus ab eo, q rẽdit ad orcũ. i. infernũ. Vel orthin⁹ ab orthos, quod est rectum. Vnde orthin⁹. i. directo manumissus. Vel ab orco. qđ est capio (nã & inde archiorcus) q a muta capiunt manumissi in testamẽto, i quo multa fiunt.

[i] Et suo. Non expectata manumissio ne ab alio facienda.

[k] Testamento. Vel etiã codicillis testamento cõfirmatis: vt ff de manumiss. test. l. libertas.

[l] Competere. Quæ cõpetit hæreditate adita etiam ab vno ex pluribus hæredibus: vt ff. de manu. miss testa. l. testamẽto manumissus. § testamento.

[m] Maximè. ideo hoc dicit: quia quibuscunq, verbis relinq possunt: vt s. de lega. in princi. siue directis, siue precatijs. vt C. com. de le l. omne verbũ. & facit ff. ad Treb. l. Scæuola.

ADDITIO. Et hoc verũ, si verba importent dispositionẽ, itẽ fideicommissum, vel ad hoc extendi possit ex cõiectura mẽte testatoris non aliàs: vt l. pt. §. pt. filios. ff. de leg. 3.

DE CODICILLIS.

Quia testamenta & eorum accidentia dicta sunt: nunc de codicillis de paruula, vel de minima scripta voluntate. Nam ideo codicilli dicuntur: quia in breuiori chartula, vel codice, quàm testamentum fiebant, & solũ in eis quadã fideicommissa relinquebãtur: & tales sunt ad testamentum qualis est scapha ad nauem. Sed nunquid secundum hoc possunt fieri sine scriptura? Quidam dicunt quòd non: sed tamen dico etiam sine scriptura hodie fieri posse, licet fortè olim in scriptis tantum fierent: C. de bon. l. b l fi. in prin. Actur.

ANte Augusti &c. Iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo quo fuerit introductus vsus codicillorum. Secundo, qñ codicilli testamento confirmari valeant. Tertio, an hæreditas directo possit dari, vel

Marginal notes:

[a] Non ibi est casus in quo plus grauať q̃s quam honorať, secũdũ Por. Egid. Per. [2] Et quãdo species erat sua: si vero aliena poedit text. hic. Vbi aũtẽ relinquitť species, si simpliciter grauet, hẽt locũ iste text. si alternatiuẽ. procedit text. in d. §. si cui.

[f] At ĩ cõtrariũ facit tex. in d. l. alienã.

[g] De isto brocardo dic vt per Bart. in l. iter stipulantẽ. §. sacramento. ff. de verb. obl.

Orcinus qui & vocabatur.

[h] Orcin⁹ ob id dr̃ q libert⁹ sit defuncti, & iam ad Orcũ missi. Alcia. lib. 1. præter miss. legit Orchinus sed aptior est vox Orcinus. Theophilo dicitur χαρωνίτης ὀρκινός ἀπελεύθερος idest, Charonianus libertus a Charone: interior i portitore.

Cõtinuatio.

Codicilli sine scriptura fieri possũt.

Diuisio.

valeant in codicillis. Quarto, an quis possit facere plures codicillos. Secundo ibi. & tamen. Tertio ibi. Codicillis. Quarto ibi. Codicillis. CASVS. Domine, iam video, quod vultis tractare de Codicillis, dicatis igitur mihi, si placet, quis primo iuri codicillorum in vsu esse cœperit. & quis primo introduxit codicillos? Ad hæc ita. Amice, ius codicillorum temporib. diui Augusti primo in vsu esse cœpit: nam certum est ante Augusti tempora ius codicillorum in vsu non fuisse. sed primo Lucius Lentulus, ex cuius persona etiam fideicom. sumpserunt originem, codicillos introduxit. Nam cum prædictus Lucius Lentulus, in Aphrica diem extremum clauderet, quosdam scripsit codicillos testamento suo confirmatos, quibus rogauit Augustum per fideicommissum vt aliquid faceret. & cum diuus Augustus voluntatem suam in codicil. ostensam impleuisset: postea exteri auctoritatem principis secuti fideicommissa præstabant, & filia eiusdem Lentuli legata in codicillis plus sui consentia soluit. ad quorum æmulationem diuus Augustus iurisprudentes conuocauit, inter quos erat Trebatius cuius tunc authoritas maxima habebatur, & ab eisdem iurisconsultis quæsiuit, an vsus codicillorum recipi posset, & an non dissoni essent codicilli iuris rationi? Et dicitur Trebatium respondisse Augusto vtilissimum, & necessarium fore vsum codicillorum & maxime propter longas & magnas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent vt siquis testari solenne propter impotentiam facere non posset, faceret saltem codicillos, quibus vltimam voluntatem declararet. vnde post illa tempora cum etiam Labeo iurisconsul. codicillos fecisset, iam nemini dubium erat, quin codicilli iure optimo admitterentur. Et hæc dicuntur vsq. ad § non tantum autem.

sa esse cœperunt) codicillos introduxit. Nã cũ decederet in Aphrica, scripsit codicillos testamẽto confirmatos, [a] quibus ab Augusto [b] petijt per fideicommissum, vt faceret aliquid. Et cum diuus Augustus voluntatẽ eius implesset: deinceps reliqui eius [c] authoritatem secuti fideicommissa præstabant: & filia Lentuli legata, quæ iure non debebat, [d] soluit. Dicitur autem Augustus conuocasse sapientes viros, inter quos Trebatium quoque, cuius tũc authoritas maxima erat: & quæsisse, an posset recipi hoc, nec absonans à iuris ratione codicillorum vsus esset: & Trebatium suasisse Augusto, quòd diceret vtilissimum, & necessarium hoc ciuibus esse propter magnas, & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent: vbi siquis testamentum facere non posset, [e] tamen codicillos posset. Post quæ tempora cum & Labeo codicillos fecisset, iam nemini dubiũ erat, qn codicilli iure optio admitterentur.

Etiã ab intestato codicilli fieri possunt. Sed quãdo ante testamentũ fiebant: non aliter valebant, nisi erant in testamento confirmati. Hodie verò semper videntur confirmati. Tit.

Non tantum autem testamento facto potest qs codicillos facere, sed & intestatus quis decedens fideicommittere codicillis potest. Sed cũ ante testamentum factum codicilli facti erant: Papinianus ait, nõ aliter vires habere, quã si speciali postea voluntate confirmentur. [f] Sed diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt, ex ijs codicillis qui testamentum præcedunt, posse fideicommissum peti: si appareat eum, qui testamentum fecit, à voluntate, quã in codicillis expresserat, non recessisse.

Codicillis nec dari, nec adimi directò hereditas pt:

a Cõfirmatos. Hic nota q quatuor modis codicilli confirmantur. aut enim in futurum cõfirmantur, velut testamento prius facto, in quo dictum est, quicquid dixero in codicillis, valere volo: & postea codicilli facti sunt. Aut in præteritũ: veluti codicillis prius testamento facto postea cõfirmati sunt, & hi duo casus C. eo. l. siue in initio. Tertio fiũt cũ testo. velut cũ testator q testũ explere nequiuerit, addiderit vt vim codicillorũ haberet: vt C. eo. l. fin. §. illud plane. ibi, nisi id ille &c. Quarto siue testamento, s. ab intestato: vt ff. eo. de iure codic. l. conficiuntur, & j. e. §. non tantum. & C. eo l. non idcirco. hic autem fuerunt confirmati, vel ante, vel post.

b Augusto. Cui aliquid relinquebatur.

c Eius. scilicet Augusti.

d Non debebat. Quia legata non debebantur, nisi ex testamento iure antiquo: vt dixim⁹ s. tit. 2. § præterea.

e Non posset. Propter impotentiã factis: vt quia non habet tot testes, q testamento conficiendo sufficiant. secus si propter impotentiã iuris: vt ff. eodem. l. diui. § codicillos. quæ est contra. Et probatur hæc solutio. ff. eodem. l. conficiuntur. §. codicillis.

Non tantum autem. CASVS. Domine, iã vidimus, quod primo Lucius Lentulus fecit codicillos testamẽto suo cõfirmatos. nunquid igitur sequitur de necessitate, quòd fiat testamentum ad hoc, q possint valere codicilli? Et respond. q non. Nam non tantum facto testamento potest quis codicillos facere: sed & intestat⁹ decedẽs codicillos facere põt: & in eis fideicõ. relinquere. Papi. tamen ait codicillos ante testamentum factos nõ aliter iuris necessitatem habere nisi postea speciali voluntate testatoris, & in testamento cõfirmẽtur. Sed diui Seuer⁹ & Antoniu⁹ rescripserunt ex codicillis ante testamentũ factis postea cum effectu fideicom. peti, licet in testamento subsecuto non fuerint expressè cõfirmati, si ita tñ appareat testatorẽ qui post factos codicillos fecit testũ, à voluntate in codicillis expressa nõ recessisse. & ita non est necessaria specialis confirmatio, sed sufficit si non appareat de contraria voluntate testatoris. Et hæc dicuntur vsque ad illum § codicillis autem.

f Confirmentur. Scilicet expressim, vel etiã si quoquo iudicio teneatur prima volũtas: vt ff. eo. de iure codic. l. ante tabulas testamenti. sed Ioan. contra. Nam siue ante, siue post fiant, semper videtur cõfirmati: vt hic dicitur statim. & ff. eo. de iure codic. l. si quis cum. §. si. & l. ab intestato. Accur.

ADDITIO. In hoc tamẽ tenet aliter hodie differentia § si lo. Fab. quia quãdo expresse cõfirmantur valent iure directo, quæ in his continentur. secus si tacitè. l. libertates. ff. de manu. test. & de test. tut. l. 3. quamuis glo. ibi notet contrarium.

Codicillis autẽ. CASVS. Domine, iam video, q codicilli ãn testamẽtũ, & post testamẽtũ fieri possunt, & ab intestato. Sed nũquid eandẽ potestatẽ habens

f Nota, aliquãdo confirmatio præcedit suũ confirmabile factum secundũ Ia. & Sal. in d. l. siue in initio. C. eo. ita q episcopi cõfirmare electionem fiendã per patronos ecclesiæ consequenter. quod not. vide l. cum antea. C. de arbi. an episcopi possit approbare laudum arbitri antequã pronunciatum & hic an princeps possit approbare & cõfirmare electionem antequã facta fuerit. Angel.

bent codicilli, quam & testamentum? Ad hoc rñ. q non: imò codicilli in multis differunt à testõ. Hæreditas. n. in codicillis nec directò dari, nec adimi põt: & hoc ideo statutum est, ne ius testamentorum. & codicillorum confundat: vnde nec exhæredatio directò in codicillis scribi põt. sed omnia supradicta in testamento fieri possunt. sed licet in codicillis hęreditas directò dari nõ possit: in illis tamen fideicommiss iure relinqui potest. Item nec cõditio hæredi instituto in codicillis adijci potest. nec etiam substitutio directò fieri. Et nõ solum in pdictis differunt codicilli à testamento, sed etiam in alijs: nam plures codicillos qs facere põt. ita vt omnes valeant. & nullam solẽnitatẽ ordinationes verborum desiderant: licet secus in testamento. Et hæc dicuntur vsque in fi. tit.

† Vt l. Scæuo'a. ff. ad Trebel. & vide Ioan. And. de test. in c. si pater. in glo super verb. secūdum. vij.

nec istituto hæredi cõditio adijci nec directò substitui: fideicõmitti aũt põt.

Codicillis aũt hr̃ditas neq; dari, [a] neq; adimi † põt, ne confundat [b] ius testamẽtorũ & codicillorũ: & ideo nec exhæredatio scribi. [c] Directò aũt hr̃ditas codicillis neq; dari, neq; adimi potest. Nã p fideicõmissum hr̃ditas codicillis iure relinqtur. [d] Nec cõdõnẽ hr̃di istituto [e] codicillis adijcere, [f] neq; substituere directò [g] qs põt. *Plures codicillos vnus facere potest omnes habẽtes effectum, secus in pluribus testamentis. Aret.*

Codicillos autẽ ẽt plures [h] quis facere põt: & nullam [i] solennitatem ordinationis desiderant.

a Neq; dari Directò. sed per fideicõmissum, siue ab eo quem prius fecerat hæredem, siue à legitimis, bene põt relinqui: vt ff. e. de iur cod. l. 1. § h & C. eo. l hæreditatẽ. & ĩ. proxi. §.

ADDITIO. Es assignat gl. l. hæreditatem. rõnem differentiæ. quia non tãtum aufertur p fideicõmiss. sicut directò aufertur. Vel dic ßm Sal. aliqua virtus attribuitur vni, q non attribuitur alteri, vt l fi. C. e. & maiorẽ vim testamenta, quã codicilli habent, pp maiorem solennitatem in eo requisitam. Ang.

b Ne confundant. Idest, ne istę duę voluntates sic misceantur. vt vna ab altera discerni non possit nã si idem significarẽt quare diuersa nomina darentur vt C eod. l si idem.

c Scribi. Scilicet vt de iure valeat.

d Relinquitur. Sed qua actione hęc hr̃ditas, vel ẽt alia in codicillis relicta petentur? Rñ. quidam cõdictiona ex l. vt ff de condictio ex lege l. j. Vel dic vtili actione ex testõ. cum ad instar testamenti codicillis fins inuenti vt ff. eo. de iure codici. l. 2. §. r.

e Instituto. Scilicet in testamento.

f Adijcere. Et cui conditioni adiectæ necesse parere non habet, sed in eius conditionis defectum de ademptione hæreditatis cogitasse videtur, vt ff. de condi. inst. l. penul. in fin. Sed fortè in vanum cogitauit vt ibi dixi.

g Directò Si ñ substituerit, vt rogasse per fideicõmissum, vt restituat: vt ff ad Treb l. Scæuo'a.

h Plures. Vt etiam omnes valeant, nisi contrariam contineant voluntatem, vt C eod. l cum proponas aliud in testamentis, vt ĩ. quibus mod. testa. infi. §. posteriore & facit. ff. eo. l. diuus §. r.

i Et nullam. Scilicet de illis quatuor, quæ in testamento desiderantur. vel septem testium, vel sigillorum. vel q sua manu scribantur. vel q subscribant testes. vt s. de test § 1. Sed quædam solennites & hic desiderantur, vt sunt quinque testes, vt diximus ĩ. tit 2 §. fin.

c Idem cõtra: qa pdõ appositum in testamento nõ põt in codicillis remoueri, qa rñe purè hr̃dã tm dari vt ĩ istũ text. nisi forsan ob fauorẽ liberorũ. p ea l. diuus ff. eo l. clausula cũ derogatoria apposita in testõ põt in codicil lis reuocari, vt p Bal. hic.

Institutionum, vel elementorum D. Iustiniani sacratissimi Principis. Lib. III.

DE HÆREDITATIBVS, quæ ab intestato deferuntur.

Hic titulus est generalis ad omnes sequentes titulos vsque ad tit. de bonorum poss. vbi mistim tractabit ex testamento, & ab intestato, sed textus huius tit. loquitur tantum de suis hæredibus, & sic aliàs ff. si cer. pet. & de rebus credi. vbi tractat de mutuo in specie tantum. Acc.

ADDITIO. Ista tit. sic continuatur, Dictum est supra, de hæreditatib. quæ testamento facto deferuntur, nunc sequitur videre de hæreditatib. quę ab intestato deferuntur. Cõtinuatio.

Intestat. Tos. iste ti. diuiditur i quatuor partes principales. Primo ponit quis dicatur decedere intestatus. Secundo, q prima eã est liberorũ, & qui sũt liberi. & sui. Tertio de emãcipatis qũo admittantur. & de adoptiuis. Quarto ponit aliquas suas correctiões. Secunda ibi, intestatorum autem. Tertia ibi, Emancipati autem: Quarta ibi, Sed ea omnia. Diuisio.

TITVLVS I.

DE HAEREDITATIBUS, quæ ab intestato deferuntur.

Intestatus dicitur quis decedere pluribus modis, qui hic describũtur. Aretinus.

INtestatus† decedit, qui aut omnino testamentum non

† An sũt idẽ sit intestatum decedere, qd ab intestato, vĩ de p Bar. in l. certũ cio. ff. de vul. & pupil. & l. j. ff de suis & leg per Bal. in l. ghaliter. in princ. C. de isti. & substi. sub cõ li. & per Io. And i addi. ad spe. cu. tit. de succes. ab intest.

·CASVS. Dñe iam video, q vos vultis tractare de hr̃ditatib. q deferũtur ab intestato. p Deo, si places vobis. dicatis mihi quis intelligit decedere intestat? Ad hoc rñ. Intestat⁹ decedere intelligit ille, q aut nullo mõ fecit testm: aut de facto quidẽ fecit testamentum, non tamen de iure: vt pote. quia iuris solennitate caruit, vel testamenti factionem non habuit: aut testamentum, quod iure fecerat. arrogatione ru ptum fuit vel capitis diminutione irritum factũ est aut si ex testamento solẽniter facto nullus hęres extiterit: nam his enim his modis intelligitur quis intestatus decedere. & hæc dicuntur vsque ad illum §. intestatorum. Domine. iam video quis intelligatur decedere intestatus, dicatis modo mihi. si places ad quos intestatorũ hęreditas pertinet? Ad hoc rñdet, Amice, hæreditas intestatorum ex lege duodecim tabularũ: primo pertinet ad suos hæredes. Sed quid nomine Imperator, vos dicitis, q hæreditas intestatorum pertinet ad suos hæredes dicatis mihi si places, qui intelliguntur sui hęredes? Ad hoc respondes, Amice, sui hęredes intelliguntur, qui in potestate morientis sunt de cuius hęreditate tractatur, veluti filius. & filia, nepos, & neptis. descendentes ex filio, pronepos, & proneptis: & per masculinã lineam directò descendentes: nec interest quo ad hoc vt hæredes censeantur, vtrum sint naturales liberi, an adoptiui. Nam adoptiui liberi tempore mortis in potestate existẽtes, sui hæredes intelliguntur: & nõ solum supradicti ex iustis matrimonijs existentes procreati dicuntur sui hæredes, sed etiam necesse est eos inter suos hæredes cõnumerari, qui ab intestato non erant in potestate parentum: vtpote naturales, qui non sunt ex legitimo matrimonio

nio genitri: postea tñ parentibus naturalibus curijs dati sunt:& ita I potestate patris redacti. Hi.n.beneficio diualium constitutionũ, quæ super filijs naturalibus positę sunt, iura suorum hæredum nãciscuntur. Nec solum supradicti inter suos hæredes constituunẽ: sed etiam illi, quos nr̃a cõstitutione statuimus, vt si quis aliquam mulierem in suo contubernio copulauerit: non tñ ab initio affectione maritali eã habuerit: etsi tñ talis cum qua poterat habere legitimum coniugium, si ex ea prolem procreauerit:& postea maritali affectione interueniente cum eadem muliere instrũ dotalia confecerit, & filios,& filias ex eadẽ habuerit: statuimus, dico, non solum posteriores liberos scilicet post matrimonium Ꝯtũ editos, legitimos,& I potestate patris esse, sed etiã priores, videlicet ante matrimonium editos, & hoc meritò statuimus. Nam isti liberi ante matrimonium nati, occasionẽ legitimi nominis etiam alijs post matrimonium natis præstiterunt. Rõne.n affectionis, quam pater ad prolem primo procreatam habuit,& quia matrem eorum habuit in prole fœcundam, ideo eam sibi maritali affectione copulauit,& hoc obtinere censuimus, nõ solum si post dotalia instrũ cõfecta liberi nati fuerint,& extiterint, sed etiam si nulli post matrimoniũ fuerint nati, vel etiã si aliqui fuerint nati, sed postea mortui. in omni. n.euentu censuimus liberos ante matrimonium natos maritali affectione secundum tenorem nostrę cõstitutionis postea subsecuta legitimos esse,& iura suorum hæredum in omnibus habere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §.ita demum. Franc.

fecit: [a] aut non iure fecit: [b] aut id, qđ fecerat, ruptũ [c] irritũve [d] factũ est: aut si ex eo nemo hæres extiterit. [e]

Intestatorum hæreditates suis hæredibus in primis deferuntur, in quorũ numero sunt naturales liberi, quam primum legitimi (secundum præscriptos in l. modos) sunt effecti.

Intestatorũ aũt hr̃dita tes ex lege xij. tabular. primũ ad suos hr̃des ptinẽt. [f] Sui aũt hr̃des existimãtur) [g] q in ptãte morientis fuerit: [g] velut filius filiave, nepos neptisve ex filio, ꝓ nepos proneptisve ex nepote ex filio nato, [h] prognatus [i] ꝓgnatave. Nec interest, vtrũ naturales [k] sint liberi, an adoptiui. [l]

Liberi legitimati siue per oblationem curiæ, siue per subsequens matrimonium, de numero suorum hæredum sunt censendi. Aret.

Quib. [m] cõnumerari necesse est ẽt eos, q ex legitimis qdẽ nuptijs, vel mr̃imonijs nõ sunt ꝓgeniti, curijs [n] tñ ciuitatum dati, ſm Diualium [o] cõstitutionum, quæ super his positę sunt, tenorem, hęredum suorũ iura nanciscuntur. Necnon eos, [p] quos nostræ amplexæ sunt constitutiones, [q] per quas iussimus, vt si quis mulierem in suo cõtubernio copulauerit, non ab initio affectione maritali, eam tamen, cum qua poterat habere coniugium, & ex ea liberos sustulerit: [r] postea verò affectione procedente, etiam nuptialia instrumenta [s] cũ ea fecerit, & filios, vel filias

a Non fecit. Vel quia nõ vult: vel quia non põt: vt pupillas,& furiosus: licet hi impropriè intestati dicant esse: quia & si vellent testari non possunt: vt ff. eo. scilicet de suis & legi. l. 1. in prin.

ADDITIO Quod no. secandũm Io. Fab. Ꝯ. eos, q vendicant sibi bona intestatorũ ex ꝯsuetudine: vel pferunt ex statuto. de quo,& an facto testõ, & postea rupto habeat locum dictum statutum, q ab intestato præferantur agnati &c. vide latè p Ang. hic.

b Non iure fecit. Quia caruit solennitate testium vel non habuit testamenti factionem,& fecit.

c Ruptũ. Arrogatione, vel agnatione posthumi. vt ꝟ. q. mo. te. infir. j rñ. 1 Et no. q nõ est p oĩa idẽ qñ rũpit. ac si nullũ factũ eẽt, si tñ fecit codicillos: cum primo casu s. qñ rũpit. legatũ vt ex codicillis nõ valeat, vt C. de codi. l. 1. in pri. u. secũdo sic: vt ꝟ. de fidei com. hær. §. præterea.& ff. de iu. cod. l. si qs eũ. in fi. j. tñ.& in l. ab intestato.& ꝟ. u. 1. §. nõ tantũ. Accur.

d Irritumve. Vt per capitis diminutionem testatoris: vt ꝟ. quib. mo. test. infir. § non tamen.& facit ff. de verb. sign. l. intestatus.

e Extiterit. Sunt & alij duo modi: vt p q̃relam, vel contra tabulas testamento rescissorve C. de collat. l. vt liberis. Accur.

ADDITIO. Hoc verũ si sit mora añ aditam hr̃ditatem. secus si post: quia ꝓ tor non põt facere desinere quem esse hr̃dem. §. quos autẽ. de bon. pos. Ang.

f Supra diximus. ꝟ. de hr̃d. qua.& diffe. §. sui. Ang.

g Fuerint. Itẽ aliud est necesse. vt nemo eos ꝑcedat. vt ibidẽ dicitur: vt supra de hære. quali.& diffe. §. sui.

h Ex filio nato. Aliud si ex filia. vt ꝟ. de pa. po. §. filias.

i Prognatus. Idest, procul à me natus: quia I quarto gradu est mihi, qui vocatur abnepos: vt ĩ. de gradi. §. quarto. vel dic compositũ poni pro simplici: idest, natum vel natam.& sic ponę ꝓ nepote pr̃dicto. Vel dic melius. loquitur de omnibus descendentibus vitetionibus: & ideo dicit prognatus: quia vsq; in infinitũ succedunt: vt in Auth. de hære. ab intest. §. 1.& sic proprię ponitur prognatus, idest, procul natus.

k Naturales. Idest, legitimi.

l An adoptiui. Quo ad hoc vt sui dicant [4] nisi emãcipati fuerint: tunc. n. interest, cũ naturales emãcipati iure ꝓtorio succedant, adoptiui nõ: vt ff. de suis & legi. hæred. l. 1. §. suos.& ĩ. eo. §. minus. Accur.

m Quibus. Scilicet suis hæredibus.

n Curijs. Erat. n. curia siue corpus in qualibet ciuitate, q curia indigebat officialibus, vt negotia expedirentur; vt in Auth. de defen. ci. §. nulla. in fi. colla. iij. vnde quandoq, vellet nãlẽ suũ filiũ dare illi curię: vl ipse met filius post mortẽ patris se offerre, nõ extãtibus legitimis, vel pater testõ illud dicat, legitimas fiebat, vt in Auth. quib. mod. nat effi. sui. §. quod verò.& §. si quis igit. col. vj. sicut fit remissio peccatorum ijs, qui vadunt vltra mare.

o Diualium. Idest principum, scilicet Theodosij & Leonis: vt C de nat. lib. l si quis.& l. quoniam.

p Nec non eos. Scilicet, necesse est connumerari inter suos. Accur.

q Constitutiones. C. de na. li. cum quis.& l. nuper.

r Sustulerit. Idest, habuerit.

s Instrumenta. In quibus contineat matrimonium inter Titium.& Bertã esse Ꝯctum,& dotẽ datã esse: q instrumenta dotalia, vel nuptialia dicunt.& sine his duob. s. scriptura,& dote dicit P. non valere matrimonium: quia lex plerunq; de his dixit tali casu: vt hic, & ꝟ. de nup. §. fi. non aliàs: vt ff. de regu. iuris. l. nupt.

[†] Intestatorũ hr̃ditates ad quos, quo ordine deuenirent. prim⁹ ꝯstituisse vr Moses Hebræorum diuin⁹ legislator. qua de re vide Nume. c. 27. Porro cũ hæc iuris ciuilis ps variè tractata, & tñ nõ cõfusa esset apud Romanos Iustinianus editis Nouellis cõstitutionibus, & in primis Cõstit. 118. certum & simplicẽ ab intestato succedendi ordinẽ præscripsit.

Testari aliqui non lĩt. aliqui non põt Testtri p duo rum ptitur.

Intellige vt ibi p Io. Fab. Pet. & Ange.

[t] Imo q̃a to gradu ſm eũdẽ Nicol.

[†] Primus est melior secũdũ Nico. Et qñ cõpositũ ꝓ simplici,& ꝯ capiatur, tractat Man de in Gl. Facult. §. sane. ia ver. obtinebat.

[4] Scilicet ab intestato, secus ex testõ.& quo dic vt p Ange. I §. hodie ꝟ. de adop. in hoc non obtinet I feudo. & nouo, & si cũ ꝯsensu dñi adoptetur agnat⁹.& adoptiu⁹. an si de feudo fuꝑtuo.& de suc. fee. c. j. vt per Ioan. Fa. & Ange. Peccata remittuntur peregrinãtib.

ᵢ Idē Ang. in §. fi. ī. de nup.

nuptias. nos dicimus valere matrimonium: ᵢ vt C. de nup. l. si vicinis. & in Auth. de nup. §. nuptias. colla. 4. sed non fieri liberos legitimos. vt in Authen. de trien. & semis. §. fi. colla. 3.

a Iustos Repete iussimus.

b Præstiterūt. Scilicet primi. nam & ob hoc tenuei qdā prius cōcubinas: ˢ vt experiant an ex eis possint filios habere, vt postea accipiāt eas in vxores, vel repellant. quod scilicet vt repellantur, in vxora prohibitum est, vt in Authen. quibus modis natur. effic. legiti. §. quoniam. colla. vij.

ADDITIO. Nota cautelam gl. quæ vult habere filios. sed dicta cautela nō est bona quoad animam, quia omnis fornicatio est hodie prohibita: vt dixi supra, de nuptijs §. si aduersus. & §. fin. Ang.

c Censuim⁹. Quasi dicat: non solum si nascātur postea, & viuant cum primis, siue non nascātur aliqui, siue etiā nascant, & moriantur, vt C. de natur. lib. nuper. Et nota, q etiamsi legitimos habēt ex vxore quō dā: tñ hęc valēt ᵗ & siue ex libera, siue ex liberta, siue ex serua, quam postea manumiserit. & in vxorem duxerit, hæc seruantur: vt in Authē. de incest. nup §. fi. colla. iij. & in Authen. de trien. & semis. § fina. colla. 3. & in Authen. de filijs ante do. instrumenta natis per totum tit. colla. 3.

ˢ Istā cautelam sequantur Angel. & Por.

ᵗ Cōcor. cum hoc text. c. cāta. cū gl. 1. cū. q fi. lij sint legitimi. Matrimonium sine scriptura & dote ṗt valere: sed nō filij legitimati.

ᵗ Quod verum intellige ēt sine ipso rum confessa, & nulla de ipsis i instrumento facta mentione. secus ā in legitimatio ne facienda per rescriptum sm Ang. hic.

habuerit: nō solū eos liberos, q post dotē editi sūt, iustos ᵃ & in ptāte patris esse: sed ēt anteriores, † qui & ijs, qui postea nati sunt, occasionē legitimi nominis præstiterūt, ᵇ Quod obtinere censuimus, ᶜ & si nō pgeniti fuerit post dotale instrm ɔfectū liberi: vel ēt nati ab hac luce subtracti fuerit.

Nepotes et infrà hos, etiā posteriores, tunc demum suorū nomine digni sunt. si in potestate constituti, primarias ēt partes ī gradu occupent. quod accidit si, qui eos præcedebat, viuo adhuc parente desierit in potestate esse.

Ita demum tñ nepos, neptisve, pronepos, pneptisve suorū hæredū numero sunt, si pcedēs psona desierit ᵈ in potestate parentis esse: siue morte id acciderit, siue alia rō ne, veluti emācipatione. ᵉ Nā si p id tēp⁹, ᶠ quo quis ᵍ morit, fili⁹ in ptāte eius ʰ sit: nepos ex eo ⁱ † suus hrs esse nō pōt. idq; & in ceteris deiceps liberorū psonis ᵏ dictū esse intelligimus. Posthumi quoq; , qui si viuo parēte nati essent, in potestate eius futuri forent, sui hæredes sunt. ˡ

Suus hæres statim post mortem parētis efficitur hæres, ēt ignorans, licet sit pupillus, et furiosus, & sine authoritate sui administratoris.

Sui autem hæredes sunt etiam ignorantes: ᵐ & licet furiosi sint, hæredes ⁿ possunt existere: quia quibus ex causis ignorantibus nobis adquiritur, ex ijs causis & furiosis adquiri potest. ᵒ Et statim morte parentis quasi ᵖ continuatur do-

Ita demum. CASVS. Dñe, vos iam dixistis mihi ī. q nepos, & neptis, & pronepos, & proneptis, in numero suorum hæredum computant, si persona directò præcedens desierit in ptāte parentis esse, siue hoc contingat morte, siue capitis diminutione. Si. n. eo tpe, quo quis moritur, filium habuit in potestate: nepos ex eodem filio procreatus suus hæres auo esse non pōt: quia pater eius gradu præcedens eum à iure sui hæredis excludit & idem est in pnepote intelligendum & i cæteris liberorū personis. Si. n. aliquis ex filio nepotem habuerit: ex eodē nepote pnepos non poterit su⁹ hæres existere. Nepos. n. i. pater pnepotis ipsum pnepotem tanquā in remotiori gradu constitutum à iure sui hæredis excludit Et hæc dicū tur vsque ad illum §. posthumi quoque.

d Desierit. Sed nonne filius præcedit nepotem ex altero filio vno gradu, vt ī. de grad. cog. §. primo gradu. & §. ij. & tñ nō excludit, ᵘ vt ī. eo. §. cum filius? Rñ. non videtur præcedere, cum sui patris locum obtineat: vt in d §. ī. eod.

ᵘ Idē Pa. Ra. & Ang.

e Emancipatione. Vel capitis diminutione maxima, vel media, non autem captiuitate: vt ī. quibus modis ius patr. potest. sol. §. si ab hostibus. & ff. de suis, & legi. hęred. l. §. si filius.

f Nam si per id tempus. Contra ī. eod. §. cum autē quæritur. in princip. Sol. vt infra titu. j. § proximus. Accur.

g Quis. Veluti auus.

h Eius. Scilicet aui.

i Ex eo. Scilicet auo.

k Personis. Cum omnes liberi appellentur: licet post trinepotē improprìè: vt ff. de gradibus. l. iurisconsultus. §. parētes. & ff. de verborum signific. l. liberorum.

† Nepos tñ ex alio filio præmortuo bene est suus hrs vna cum isto filio viuo. Egi. Per.

Posthumi quoq; CASVS. Domine, iam vos plures connumerastis mihi qui inter suos hęredes connumerari pñt. nunquid sunt aliqui alij à prædictis, qui debeant inter suos hæredes cōnumerari? Respon. quod sic. Non enim solum iam nati, sed etiam posthumi inter suos hęredes cōnumerātur: & hoc est verum, si tales sunt posthumi, qui si suo legitimo viuo parente nascerētur: sui & in potestate eius essent futuri. Scire enim debes, quod sui hæredes siue iā nati siue posthumi etiam ignorātes hęredes fiunt: & licet furiosi sint, nihilominus hæredes existere possunt. & hoc ideo: q a ex quib causis nobis ignorantibus acquirit, ex eisdē causis ēt furiosis acqri poterit: & statim post mortem parentis quasi continuatur dominiū inter suū hæredem & defunctum, & ideo pupillis hæredibus suis nō est necessaria tutoris authoritas. ad hoc vt acquiratur eis hæreditas: rum suis hęredibus etiā ignorantibus (vt supradictum est) acquirat hęreditas: nec etiam furioso suo hæredi consensu curatoris sui acquiritur hæreditas: sed ipso iure: & hęc dicūtur vsq; ad illum §. interdum autem. Franc.

l Sui hæredes sunt. Cum habeantur pro natis quoties de eorum cōmodis quæritur: ᵛ vt ff. de sta. ho. l. qui in vtero Et nota, quòd posthumus dicitur propriè, qui post humationem patris nascitur: & dicit etiam impropriè ille, qui facto testamēto nascitur: ff de iniust. rup. testa. l. 3. §. 1.

ᵛ Idē Ange. in §. cū aut. ī. de tur.

Posthumus dicit dupliciter.

m Etiā ignorātes. Et inuiti & statim, licet iure prætorio abstinere possint: vt supra, de hæred. qualit. & diff. §. sui. & ff. si quis omis. cau. test. l. j. §. prætermittitur. vers. qui sunt.

ADDITIO. Quod prætoris beneficium etiā si nō impetretur, competit ipso iure. l. ei qui se immiscuit. ff. de acquiren. hæred. Ang.

n Hæredes. Scilicet sui. alias non: nisi per curatorē. secūdū quosdā: vt C. de cura. fur. l. fi. §. tali itaque.

o Acquiri potest. Sic ff. de action. & obliga. l. si à furioso. in princ. & ff. si certum petatur. l. si à furioso.

p Quasi. Hoc ideo, quia in corporalibus dicit pro-

prlè continuatio: sed dictum est incorporale. Hoc reprobo, quia & possessio est res incorporalis: i & tñ vna cum alia cõtinuatur: vt ff. de acqui. poss. l. Pomponius. § præterea. & § in doct. & §. si iussu, & §. sed & legatario. & § pe. Dic ergo impropriè fieri ɔtinuationem i quia tres diuersa, non inter eadem fieri debet, sed pater, & filius vnum fictione iuris sunt: vt C. de impu. & alijs subst. l. fina. § fin.

i Hoc verũ secundũ Bar. de iure ciuili: nõ aũt de integẽ tium.

a Pupillis. Aliàs si est hæreditas extranei, & nõ patris i tutoris authoritas. & pupilli actus necessarius est: nisi sit infans: quo casu sufficit tut. it: vt C de iure delibet. l. potuit. & l. si infanti. §. pa-rente. & ff. de tuto. & cura. dat. ab ijs l. impuberi.

Interdum autem CASVS. Domine vos dixistis mihi s. q illi censentur sui hæredes, qui erant in potestate parentum tempore mortis eorum. nunquid est illud generaliter verũ, q existentes in potestate tempore mortis fiunt sui hæredes & nulli alij? Ad hoc respondet, q non. Quandoque enim contingit vt licet aliquis i potestate parentis tempore mortis non fuerit, nihil minus tamen suus hæres parenti efficiatur: sicuti contingit in filiofamil. ab hostibus capto. Nam si post mortem patris in ciuitatem reuersus fuerit, suus hẽs patri efficitur. Ius. n. postliminij semper fingit eum in ciuitate fuisse, & sic per consequẽs in potestate patris tempore mortis extitisse, & ita postliminium eum patri suum hæredem facit. Et non solũ in hoc casu recipit prædicta regula instantiam: sed ẽt in casu contrario. Contingit enim quãq; vt licet quis in ptãte defuncti tẽpore mortis fuerit, tamen hæres suus existere non possit: veluti si pater eius post mortem suam iudicatus fuerit reus pduellionis. & per hoc memoria eius damnata sit. nam in hoc casu, licet filius in potestate patris tempore mortis extiterit. suus hæres patri esse nõ poterit. Pater. n. cuius memoria per sententiam damnata est, suum hæredem habere non põt: cum fiscus ei succedat. & hæc sunt vera de iustitia primitiua. sed hodie dici põtest ipso iure filium suum esse heredem: licet postea sententia lata contra memoriam patris desinat esse suus heres. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. cum filius filiave. Fran. de Are.

miniũ: & ideo nec tutoris authoritate opus ẽ pupillis, a cũ ẽt ignorãtibus adquiratur suis hẽdibus hæreditas. Nec curatoris assensu adquiritur furioso, sed ipso iure.

Qui ab hostib. captus suus esse desijt, et mortuo parẽte regressus beneficio postliminij retrò semper suus fuisse fingitur. Item patre etiam post obitum maiestatis damnato, filius iure suitatis priuatur.

Interdũ b aũt, licet in ptãte parentis mortis tpe suus hẽs nõ fuerit, tñ su' c heres parẽti efficiẽ, veluti si ab hostib. qs reuersus fuerit post mortẽ patris sui: ius. n. postliminij d hoc facit. Per contrariũ autẽ hoc euenit, vt licet qs in familia defuncti sit mortis tpe, tñ suus hẽs nõ fiat: veluti si post mortẽ e suã pr̃ iudicat' fuerit pduellionis f reus, ac p hoc memoria g ei' dãnata h fuerit. suũ. n. hẽdẽ habere nõ põt: cũ fiscus ei succedat: sed põt dici, i ipso quidẽ iure eẽ suũ heredem: sed desinere. k

Nepotes ex præmortuo filio, eorũ patris locũ assumẽtes simul cum patruo, vel amita aut successionẽ consequuntur, in stirpes. s. non in capita: q si ex præmortuis fratribus nepotes tantum supersint, quãq; proles in eam duntaxat partem succedet, quam pater, si superstes esset, assequuturus fuisset.

Cùm filius, filiave, &

maiest. l. fi. & his duob. casib. hic tñ loquiẽ. Item de residuis, & peculatus, & repetundarum i vt ff. ad legẽ Iul. repe. l. fina. Item apostatarus: vt C. de apost. l. i. & l. apostatarum. In fi. Quædam ẽt non transeunt lite nõ contestata, vt omnia alia publica. vt ff. de accu. l. ea iudiciorum. Alia, contestata lite transeunt, aliàs non: vt omnia priuata delicta: vt C. ex delic. de fun. l. j. & J. de perpet. & tempo. actio. §. non autem.

f Perduellionis. Ideo dicit perduellionis: qa p duellũ fiebat certamẽ, si aliquis criminis huius diceba' reus: q aliquid in ipsum principem, vel rempublicam fuisset molit', ẽm Pla. Et põt dici hoc. & defendit quia & secundum iura Romana: vi detur posse fieri debere pugna: & sunt aliqua ar. vt ff. ad legem Aquil. l. qua actione. §. si quis in colluctatione. & ff. de re iudi. l. com modis, & ff de ijs, q no tant' infam. l. athletas. & de athletis. l. j. C. li. a. & ff. de excusa. tuto l. athletæ in prin. & C. q res p g oblig. pos. l. spẽ. & ff. de dona. l donationes, in fi. his enim legibus habetur mentio da tali pugna quæ nõ fieret. nisi. de iure esset. Vel dic perduellionis, idest hostilis criminis. nam perduelles hostes dicuntur: vt ff. de verb. sig. l. quos nos.

g Memoria. Nam ipse cum sit mortuus, non potest damnari nisi à Deo, vt ff. quæ senten. sine ap. cl. re. l. penult.

h Damnata. Hoc scilicet modo, pronuncio contra imperium Lucium fecisse: & ideo bona eius in fiscũ inferri. nam per hoc memoria damnatur: & infamia quadam defunctus afficitur: 4 vt supra eo qui bus causis man. non lic. §. j. & ex tempore commissi delicti alienationes ab eo factæ non valebunt: vt C. ad legem Iul. maiesta. l. penul. in fi. & ff. de dona. l. donationes. §. fi. Accur.

ADDITIO. Ex hoc loco notari põt. q de crimine alicuius etiam post mortem quærere licet. quod verũ est si agitur propter bona, vel contra personã, & bona: secus si contra personam, vel de persona tantum: quia tunc non licet: cum crimina morte extinguantur. Vide pro hoc gl. not. in c. à nobis, secundo, de sentẽ. excom. in nutula. puta in hæresi & c. Iurium allegationes breuitatis gratia omitto, quas ibi lic videre poteris.

i Potest. dici. Scilicet verius.

k Desinere. Scilicet lata sententia. Nã nõ facit ipso iure desinere hæredem suum esse tale delictum.

Cum filius. CASVS. Quidam decessit, qui tpe mortis habebat filiũ in potestate, & ex altero filio præmortuo nepotes. Modo quæro, vtrum iste, qui gradu præcedit nepotes ex fratre suo, à successione intestati parentis illos nepotes debeat excludere? Ad hoc sic. q nõ. Cũ n. filius, filiave, & ex altero filio pmortuo nepos

i De iure canonico est phibi sum talib' pugnã tib. ministrari sacramẽta, maximè puocãti: vt ij. q6. iiij. monomachiã. & in Specu. de accu. §. se quiẽ. ver. qd si Ange. hic.

i Idẽ Fa. Pla. & est singula. ẽm Ang. hic. Crimina an post mortem possint inquiri.

a Sci licet Romano rũ. arg. l. eũ qui vectigal. ff. de ver. sig. Idem in alijs ciuitatib. ẽm gl. in l tal iter. C. de abo-

b Quod est verum si nõ recognoscit superiorẽ: aliàs secus, vt gl. in l. i. in princi. ff. ad l. iuli. ma. dic vt per Ang. hic.

b Interdum. Vt ff. de suis. l. j. §. sed si quis. versi. Interdum. Accu.

c Suus. ff. de testa. l. lege Corn. In fi. contra. Sol ibi ille qui fuit captus. non fuit reuersus: sed hic sic.

d Postliminij. Quod fingit eũ semp in ciuitate fuisse: vt quib. mod. ius pa. pote. sol. § si ab hostib s.

e . post mortẽ. No. qdã delicta transire ɔ̃ hæredem etiam lite non contestata. vt læsæ maiestatis in duobus casibus, quando quis contra principem, vel rempublicã i sunt moliatus: alias non: vt ff. ad legẽ Iul.

ex altero filio [a] nepos neptisve existunt, pariter ad hæreditatem aui vocantur, nec qui gradu proximior est vlteriorem excludit. Aequũ [b] enim esse videtur, nepotes, neptesque in patris sui locum succedere. Pari ratione & si nepos, neptisve sit ex filio, & ex nepote pronepos, pronepti sve, simul vocantur. [c] Et quia placuit nepotes, neptesve, Item pronepotes, proneptesve in parentis sui locum succedere, cõueniens esse visum est, non in capita, sed in stirpes [d] hæreditatem diuidi: vt filius partem dimidiam hæreditatis habet, & ex altero [e] filio duo, pluresve nepotes alterã dimidiam. Itẽ si ex duobus filijs [f] nepotes, neptesve existant, ex altero [g] vnum [h] forte, aut duo, ex altero tres, aut quatuor: ad vnum, aut duos dimidia pars ptineat; ad tres, vel ad iiij. altera dimidia.

Vt quis suus dici queat, etiam destituti testamenti tempus inspicitur: quo fit, vt qui nepos mortis aui tẽpore suus non erat, si tamen destituto testamento priorem locum occupat, sui hæredis iura nanciscitur: mõ viuo auo conceptus fuerit: alioqui nullatenus admittetur.

Cùm [i] autẽ [l] quæritur, an quis suus hæres existere possit: eo tempore quærendum est, quo certum est [k] aliquẽ sine testamento [l] decessisse quod accidit, [m] & destituto [†] testõ. Hac rõne si filius exhæredatus fuerit, & extraneus hæres institut*, & alio mortuo [n] postea certũ fuerit hæredem institutum ex testõ nõ fieri hæredẽ, aut quia noluit eẽ hæres, aut quia non potuit: [o]

uo nepos, vel neptis extiterit: omnes simul ad hædi tatem vocantur: nec ille, qui gradu ꝓximior est, in vlteriore gradu constitutus à successione excludit. Aequum. n. est visum esse, nepotes, & neptes in locum patris sui præmortui succedere. Igitur pari ratione si quis intestatus decedens habuerit nepotem ex filio præmortuo, ꝓnepotẽ, vel ꝓneptẽ: oẽs pariter ad successionẽ vocantur intestati patris. Et quia i hoc casu placuit nepotes, & neptes, & ꝓnepotes & ꝓneptes in locũ patris sui ꝓmortui succedere: conueniens esse visum est in stirpes, & nõ in capita eos hæredes esse: ita videlicet, vt fili* ex vna parte existens dimidiã hæreditatis habeat: & nepotes ex altero filio, siue sint duo, siue sint plures, alterã dimidiã consequãtur: vt sicut pr si viueret, vna cum fratre suo in vna dimidia totius intestato patri succederet: ita nepotes ex eo in locũ ei* succedentes ad portionem eius tantũmodo admittantur. Et idẽ est si ex duobus filijs præmortuis nepotes, vel ẽi neptes existant: & ex altero fortè vn*, vel duo: & ex altero filio præmortuo tres, vel quatuor Nam in hoc casu, sicut in superiori ad unum. vel ad duos ex altero filio natos dimidia pars hæreditatis aui intestati pertinet: ita & ad tres, vel quatuor, vel plures ex altero filio natos altera dimidia pertinebit. Et hęc dicuntur vsque ad illũ §. cum autem quæritur. Franc. de Aret.

[a] Ex altero filio. Secus si ex filia: vt ĩ. eod. §. item vetustas. & ĩ. eod. §. diui.

ADDITIO. Hodie secus, vt ibi nota. & in l. lege. in prin C. de legi. hæred. Accur.

[b] Æquum. Vt in Authen. quib. mod. nat. effi. sui. §. ergo. ibi, quid enim legalius. colla. vij.

[c] Vocantur. Idem est & si per bonorum possessionem vocentur: vt ff. de cõtratabul. l. 1. §. vocant. 1 Sed contra ff de contratab. l. 3. §. 1. Sol. non est contra: quia ibi præcedit filius: quia patris loco est adoptatus ad nepotem: vt ĩ. eod. § ita demum.

[d] In stirpes. Infra tit. 1. §. hoc etiam addendum. In fin. contra. Solu. vt ibi.

[e] Ex altero. Sic ĩ eod. § si sic. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus § proinde si ex duobus. si: & de suis & legiti l. nepotes

[f] Ex duobus filijs. Præmortuis.

[g] Ex altero. Scilicet filio.

[h] Vnus. Scilicet, nepos.

Cùm autem quæritur. CASVS. Dñe, iã video qui sunt hæredes. & qualiter sui hæredes succedũt, sũa sint in eodẽ gradu. siue in diuersis gradib. constituti. Dicatis ergo mihi, qñ quærendũ est, an aliqs suus hæres esse possit? Ad hoc respondet. Amice, cũ quæritur, an aliquis suus hæs existere possit, eo tpe querendum est, quo certum esse cœperit eum intestatũ decessisse. & hoc contingere potest, etiã testamento destituto, quod patet tali exemplo. Quidam qui habebat filium in potestate, & ex filio nepotem, cõdidit testamentum, & in testamẽto suo quendam extraneũ instituit hædẽ, & filium proprium exhæredauit. mortuo testatore ante aditã hæreditatem decessit filius exhæredatus: mortuo filio, extraneus hæres scriptus deseruit testamentum, vel forte quia noluit adire hæreditatem, vel morte, vel alia causa impeditus hæres eẽ nõ potuit. In hoc casu cum certum esse potuerit hæredem institutũ ex testõ non fieri hæredẽ, nepos ex filio præmortuo suus hæres auo ab intestato existit: qa qñ certum est patrẽ familias intestatũ decessisse: & ita causa testamenti redacta est ad causam intestati. solus nepos suus hęres auo inuenitur. Et hæc obtinent. non solum si iste nepos viuente auo natus sit: sed et licet post mortẽ aui sit natus, viuo tñ auo cõceptus. Secus. n. esset, si post mortem aui conceptus fuerit, & natus: nam certè in hoc casu hæres auo existere non põt, & hoc ideo: quia nullo iure cognationis patrem sui patris. l. auum suum attigit. Auo. n. viuẽte nõ. sum animal fuit: Et sicut ipse nepos post mortem aui ꝯceptus, & natus, suus hęres auo esse nõ põt ita nec ille inter liberos cõnumeratur, quẽ filius emãcipatus post emancipationem adoptauerit, vnde cũ hi, videlicet nepotes nati post mortem aui, & à filio emancipato post emancipationem adoptati, nõ sunt sui liberi, quantum ad hęreditatem de iure ciuili: neq. bonorum possessiones de iure pretorio petere põt quasi proximi cognati. Et hęc de hęreditate dicta sufficiunt. Et hęc dicuntur vsq; ad §. emãcipati autem. & litera planissima est vsq; ad fin. tit. Franc.

[i] Cum autem. Eo diligenter notato, qui sunt sui hęredes, nunc nota quo tempore quærendum est, qui suus hæres sit.

[k] Certum est ĩ. eo. §. ita demum. ĩ. Sol. vt ibi dixi.

[l] Sine testamento Quod contingit vij. modis: vt ĩ. eod. in prin. diximus, in glo extiterit.

[m] Quod accidit & c. Scilicet, vt videatur quis sine testamento decessisse.

[n] Filio mortuo. Scilicet exhæredato.

[o] Nõ potuit. Morte præuentus: vt ĩ. eo. §. ita demũ.

† Et sic nepos assumit personã patris nedũ ab intestato, sed & facto testõ: qđ postea impugnatur. Quod est verum si succedit eum ti. hæreditario qa nie iure dispositio, quæ talis est, ꝯsideratur i* sec* si nt. fideicommissa: in: qua cõsideratur affectio c ꝙ aliter est maior erga filios, quã nepotes. Ang.

† Vide ĩ. tit. j. §. ꝓximo, qui declarat hûc. Egid. Per.

† Idest deseruo.

nepos auo suus hęres existet: qa quo tpe certū est intestatū decessisse patrēfamilias, solus [a] inuenitur nepos. & hoc certum est. [b] Et licet post mortē aui natus sit: tn̄ auo viuo conceptus, mortuo [c] patre eius, posteaq; deserto [d] aui testō, suus hr̄s efficitur. Planè si & cōceptus, & natus fuerit post mortē aui, mortuo patre suo, desertoq; postea aui testō, suus hęres auo non existet: quia nullo iure cognationis patrē sui patris attigit. [e] Sed nec ille est inter liberos aui, quem filius emācipat⁹ adoptauit. Hi aūt, [f] cū nō sint sui (quantū ad hęreditatē) liberi: neq; bonorū possessionē petere possunt quasi ꝓximi cognati. [g] hæc de suis hæredibus.

Emancipatus de iure ciuili incognitus ad successionem parentis nō venit: pretoris tamen beneficio per bonorū possessionē. Unde liberi, perinde admittitur, ac si in eius potestate mansisset. Aret.

Emācipati aūt liberi iure ciuili nihil iuris habēt, (neque enim [h] sui hæredes sunt, qui in potestate parentis esse desierūt) neq; vllo alio iure [i] per legē duodecim tab. vocātur. Sed prætor naturali ęquitate mot⁹, dat eis bonorū possessionē. Vnde liberi, pinde ac si in ptāte parentis tpe mortis fuissent: siue soli sint, [k] siue cum suis hæredibus [l] cōcurrant. Itaq; duobus liberis existentibus, emancipato vno, & eo, qui tempore mortis in potestate fuerit: sanè quidem is, qui in potestate fuit, solus iure ciuili hęres est, & solus suus hæres. Sed cū emancipatus beneficio prætoris in partem admittitur: euenit vt suus hęres pro parte [m] hæres fiat.

Emancipati filij qui sese adoptandos extraneo dedere, ita demum naturali patri olim succedebant, si eo viuo finita esset adoptio: quæ si eo mortuo dissolueretur, nec ad eius, nec ad adoptiui patris successionē vllo iure peruenire poterant.

At ij, [n] q emancipati à parente in adoptionē [o] se dederūt, † nō admittunt [p] ad bona naturalis patris quasi liberi, mō cū is [q] moreret i adoptiua familia fuerint. Nā viuo eo [r] emancipati ab adoptiuo patre perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac si emancipati ab ipso [s] eēnt, nec nunquā i adoptiua familia fuissent. [t] Et conuenienter, qđ ad adoptiuū patrē ptinet, extraneorū loco esse incipiunt. Post mortem verò naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre: & quantū ad hunc adoptiuū patrē ptinet, æquè [u] extraneorū [u] loco fiunt & quātū ad naturalis pr̄is bona ptinet nihilò magis liberorū gradū nācīscunt. Qđ iò sic placuit: quia iniquū erat, esse in ptāte patris adoptiui, [x] ad quos bona naturalis patris pertinerent, vtrum ad liberos ei⁹, [y] an ad agnatos. [z]

[a] Solus. Scilicet suus hæres.
[b] Certum est. Scilicet nepotem suum hęredem esse, cum nullus præcedat eum: vt ꝟ. eod. §. 1.
[c] Mortuo. Ante quàm adeatur ex testamento hæreditas, Vnde cōstat non trāsmitti ad filium de inofficioso querelam. imò etiam ea adita non trāsmittebat olim, sed hodie contra: [c] vt C. de inoffi. test. l. scimus. § fina. & l. si quis filium. ibidem.
[d] Deserto. Scilicet ab hærede, qui non vult adire ☉.
[e] Attigit. Nec. n. fuit proxim⁹ cognatus ei. s. auo viuo, quo viuo nōdū animal erat: vt ff vñ co. l. 1. §. si qs ꝓximus. Sed nunquid hodie ꝑ auth. succedit? vt in Auth. de hēd. ab intesta. §. 1. col. ix. P. dicit ꝙ sic: quia naturalis causa tantū spectatur. Ioan. contra: [a] quia nec iure prætorio, quo casu naturalis suscipiebatur, & admittebat: vt sequitur: vt ꝟ. eo. §. emancipati. & ff. de suis & legi. l. Titius. & l. pe. ADDITIO. Et hæc est cōmunis opinio: vt per Ioan. Fab. & per Ang. hic.
[f] Hi autem. Scilicet cōcepti, & nati post mortem aui.
[g] Quasi proximi cognati. Idest, tanquā agnati. nam agnati sunt proximiores, quam cognati. Nunquid ergo tertio ordine inter cognatos vocantur? Reip. M. ꝙ sic: vt ff. eo. l. 1 in fi. & in glo. fi. Ioan. contra: quia ibi de cōceptis prius natis postea loquitur, secus si postea concipiuntur, & nascuntur, vt hic: [ʒ] & ff. de inoff. test. l. si qs filio. §. nō fuisse.
[h] Neque enim. Bona ratio. vt ꝟ. de hęr. quali. & diffe. §. sui & ꝟ eod. §. 1. ibi. sui autem &c.
[i] Neque vllo alio iure. Scilicet neque vt patroni: neq; vt agnati, quos vocat lex xij. tab. vt ꝟ. tit. 2. in pri. & ꝟ. de suc. li. in prin. aliàs econtra: vt ꝟ. ti. 1. §. fin.
[k] Soli sint. Scilicet emancipati.
[l] Cum suis hæredibus, Scilicet cum alijs, qui remāserunt in potestate ☉.
[m] Pro parte. Scilicet dimidia: vt ff. de verb. signifi. l. nomen filiarum. §. portionis.
[n] At ij. Scilicet vocant emancipati ad successionem patris sed si omnes. & hoc sequitur, at ij. &c.
[o] Adoptionem. Id est, arrogationem.
[p] Non admittuntur. ff. de cōtra tab. l. 3. §. si quis filio. contra. Solu. ibi. nō valuit adoptio secūdum Io. sed hic valuit. Vel distingue, an detur extraneo. vt hic, an detur in adoptionem nepos ex filio emancipato patri eiusdē. vt ibi: ar. ꝟ. de adopt. §. sed hodie. Item in C. de adopt. l. pe §. sed si qdem. [4] quæ est cōtra. Sol. illam intellige: vt ꝟ. eod. §. ad monendi.
[q] Cum is. Scilicet pater naturalis.
[r] Viuo eo. Scilicet patre naturali.
[s] Ab ipso. Scilicet patre naturali.
[t] Fuissent. Vt ꝟ. de exhæred. lib. §. emancipatos.
[u] Extraneorum. Si autem morte patris adoptiui facti eēnt iuris sui, durat agnationis ius inter eos, idest, inter adoptiuum & naturalem filium adoptantis non emancipatū. vt sibi succedat: vt ff. de grad. affi. l. si filium naturalem & l. nō facile. §. cognationis. & ff. unde cognati. l. 1. §. cognationē. & de adoptio. l. antepenul. M. Item & ipsi adoptiuo patri succedunt: vt ꝟ. eod. §. sed ea.
[x] Adoptiui. Post emancipationē, nō prius: vt ꝟ eod. §. in testatorū versic. nec interest.
[y] Eius. Scilicet naturalis patris.
[z] Ad agnatos Nā si non emancipat: certum est quòd filij non succedunt naturali patri: & ita agnati succedūt: vt ꝟ. prox.

[4] Idē Fab. Pla. & Angel.

[a] Sequuntur Io. Fa. & Ang.

[ʒ] Et hæc ēōiter tenet: & hodie procedit qđ filius fuit natè & in fitè exhæredatus, nec secuta aditio. Iuxta glo. fin l §. ex hæredatos in Auth. de hære. & fal. aliàs vitiute trāsmissionis nō admittitur. vt ꝑ Ioan. Fab. & Ang.

[4] Dic ꝙ ista differentia est ſm ius antiquū, q̄ ſm nouū debet dici contra qa qn̄ datur ascendēti non admittit ad successionem patris naturalis, qn̄ extraneo sic: vt ꝟ. d. adopti. §. sed hodie ſm Ioan. Fabr. Sed tu dic melius ſm Io. de Pla. ꝙ hic loquitur de arrogatione: ibi de adoptiōe. Ang.

† Et ij q ab ipso patre i adoptionē dati sūt, hęc prędicta verba vł ad textū sunt supplēda, vel textus ita legēd⁹ est. At ij, q emācipati, in arrogationē, & ij qui à patre in adoptionē dati sunt, aliàs Tribonianus videret pulchre halucinat⁹: vt scribo ꝟ. e. §. sed ea oia. in prin. Egi. Per.

[u] Aequè dictio hic nō cōtingit casua paritsor — mittet, & de illius natura Mād. I gl. Facul. § & in ipsa in ve. æque.

supra proxime. & ff. vn. lib. l. si adit emanciparet. sue cederent filij: vt s. pxi. §. & sic t eius potestate esset, ad quē bona naturalis patris ptineret quod est absurdū & 9 regulam iuris, vt hic, & ff. de hæred. instit. l. illa institutio. circa princip.
de legat. præstan. l. nonnunquam. Accur.
ADDITIO. Quod facit ad questionē, vt ex contemptu alicuius, qui debuit l electione adhiberi: et ipso nolente, cæteri q interfuerunt, possint eā dicere nullam. Dic vt in c. quod sicut. extra de electio. & Ioan. Fab. hic.

Filius legitimus, et naturalis emancipatus vocatur ad bona patris naturalis beneficio prætoris. Sed filius adoptiuus emancipatus nullo modo potest admitti ad bona patris adoptiui. Aret.

Min⁹ ergo iuris a hñt adoptiui filij, q̃ naturales. Naq; naturales b emancipati bñficio ptoris gradū liberorū retinēt, licet iure ciuili pdāt. Adoptiui verò emācipati, c & iure ciuili pdūt gradū liberorū, & à ptore nō admittūtur, d & rectè. Naturalia .n. iura ciuilis rō e pimere nō pt. f nec qa desinūt sui hrdes eē, pñt desinere filij filięve, aut nepotes, neptesve eē. Adoptiui verò emācipati g extraneorū loco incipiunt esse: h qa ius, nomenq; filij filięve, qđ p adoptionē consecuti sunt, alia ciuili rōne, i. emācipatione perdunt.

Filius legitimus et naturalis in ptāte, vel emācipatus, habet contra tabulas de iure prætorio si sit pteritus: nisi fuerit in adoptiua familia tunc tēporis: adoptiuus verò secus.

Eadē i hęc obseruanē, & in ea bonorū possessione, quā 9 tabulas testamēti parētis liberis pteritis, i. neq; hrdib. institutis, k neq; vt oportet l exhędatis m prętor pollicetur. Nā eos qdē qui in ptāte n mortis tēpore fuerint, & emancipatos, vocat ptor ad eādē bonorū possessionē. eos verò, q i adoptiua familia fuerint p hoc tps, quo naturalis parēs moreref, repellit. o Itē adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo patre, sicut * ab intestato, ita lōge minus 9 tabulas testamenti ad bona eius non admittit: qa desinūt in numero liberorū eius esse.

Quāuis olim emancipato filio extraneo in adoptionē dato ad patris naturalis successionem consequendam bonorum possessio Unde liberi, vel l n de agnati denegaretur, ei tamen cognati bonorū possessio omnibus demum liberis et agnatis deficientibus deferebatur.

Admonēdi tñ p sum⁹, eos, q i adoptiua familia sūt, qve post mortē naturalis parētis ab adoptiuo pře emācipati fuerint, intestato parente naturali mortuo licet ea parte edicti, qua liberi ad bonorū possessionē q vocantur, nō admittanē: alia tñ parte vocari, s. qua cognati defuncti vocanē. Ex qua pte ita admittunē, si neq; sui hrdes liberi, neq; emācipati r obstēt, neq; agnatus qdē vllus interueniat. Añ .n. ptor liberos vocat tā suos hrdes, q̃ emancipatos: deinde legitimos s hæredes: deinde proximos t cognatos.

ADDITIO. Item qa tunc vl. q auferret l⁹ quęsitū agnatię quod est inconueniens. Et ex his no. q neque ex testō, neque ab intestato potest esse voluntas captatoria. Angelus.

a Minus ergo iuris. Quia naturales emācipati iure prætorio vocantur, sed adoptiui emancipati nō: vt s. prox. in §. ergo. &c.

b Naturales. Et legitimi.

c Emancipati. Ab adoptiuo patre.

d Non admittuntur. Nisi sint d suis quia au⁹ adoptauit nepotem in filium, & postea emancipauit: vt ff. ad Tert. l. 2. §. liberi aūt. ver. adoptiui.

e Ciuilis rō. Idest, emancipatio, q de iure ciuili est: vt ff. de re. iur. l. actus.

f Non potest. Sic s. de leg. agn. tut. § fi. sic ff de regul. iur. l. nihil tam.

g Emancipati. Ab adoptiuo patre: & post mortem nālis: vt s proximo §. ver. post mortem.

h Incipiunt esse. Not. q si emancipetur filius, vel filia, vel deinceps, non sunt sui hrdes: non tamen desinunt esse filij, vel filiæ.

i Eadem. Quæ obseruanē in bonorū possessione Unde liberi, & in 9 tabulas bonorum possessione seruantur.

k Institutis. His enim institutis nō daē hæc bonorū possessio. nisi præteritus rumpat testamentum: & huic scilicet instituto viam aperiat. & hoc est quod dicitur, nisi præteritus committat edictum: vt ff de 9 tab. l. 1. si quis ex liberis. primum si autem pteritus nolit postquā semel agnouit, i institutus habet contra tabul. iure suo & secundum tabulas: quod est mirabile: nec expectat pteritum: vt ff. de contra tab. l. si post mortem. §. fi. &

l Vt oportet. Scilicet masculi nominatim, fœminæ inter cæteros: vt j. de exhæred. lib. §. primo.

m Exhæredatis. Cum ergo matris p teritio pro exhæredatione habeatur: vt s. de exhę. lib. §. vlt. cessat ibi 9 tabulas bonorum possessio: vt ff. de 9 tabu. l. illud. §. ad testamēta.

Matris p teritio hē p exhęredatione.

ADDITIO. Et ē ratio: quia etiam remota emancipationis obstaculo (id quod prętor principaliter intendit) nō esset fera⁹ fœminę eam eos in potestate habeat, vt ibi. Angelus.

* Alias sicut nec ab intestato, ita lōgē min⁹ 9 tabulas testamenti ad bona eius admittit.

n In potestate. Emancipatis cōmittentibus edictum, non aliàs, secundū Mar. vt ff. de 9 tab. l. iij. § si quis ex liberis. Sed Ioan. 9. nam nullum dicere possunt & cōtra tabulas suo iure habent: vt ff. de leg. pręs. l. si duo. & C. de liberis præteri. l maximum.

Dic vt l. si qui in ptāte. ff. d leg. pst nā vt hic est tex. clar⁹, licet p emācipatis ptor aduenerit bon. poss. quia erat eis necessaria: non tñ voluit eā denegare suis, imò 9cessit in casu quo voluit: vt dictis iurib. qa q vocanē ad 9 tab. de iure ciuili. vt l. 6. vn cōr. ff. du 9. Ange.

o Repellit. Scilicet prætor: nisi sint instituti, & eis cōmittat edictū: vt ff d 9 tab. l. nō putauit. §. l adoptione & §. vt autem. item contra ff de contra tabu. l. iij §. si quis filio. Sol. supra eo. §. at ij. Accur.

p Admonendi tamē. Licet hos duos qui sequuntur, non admiserim de iure ciuili: vt s eod §. at ij. tamen admonēdi sumus, idest admonemus * &c.

* Sic j de suc. liber. § fi. l pri. & j. d gradib. co. in prin. ff. d agra. affi. l. j. §. sed ad monēdi. & l ij. §. admonēdi. e. tit. & j de affig. i. l prin. Egi. Per

q Ad bonorū possessionem. Scilicet vnde liberi.

r Emancipati. Qui sunt sui per prætorem: vt supra eodem. § emancipati.

s Legitimos. Idest, agnatos: vt infra. titu. prima. j. respon.

t Proximos. Sic ff. si tab. testa. l. j. sic ff. quis ord. in bono. posses. seru. l j. Accur.

Filius qui ad extraneũ patrem adoptione translatus est, omnia sui naturalis patris inuiolata iura retinet, perinde atque si in familiam alienam datus non fuisset: idcirco ei intestato, aut testato succedit: adoptiuo aũt patri ex intestato tantũ succedit: conditio aũt testõ præteritus, testatoris nequaquã impugnat iudiciũ: nisi cu'piã ascendentium in adoptionem datus sit.

Sed ea oĩa a antiquitati qdẽ placuerũt, aliquã b aũt emendationẽ à nostra cõstitutione c acceperunt: quã sup ijs personis cõposuim⁹, q à patrib. suis naturalib. d in adoptionẽ alijs danť. Inuenimus etenim nonnullos e casus, in quib. filij & naturaliũ parentũ successionẽ pp adoptionem amittebant, & adoptione facilè p emãcipationem soluta, f ad neutrius g pr̃is successionẽ vocabantur. h Hoc solito more corrigentes, constitutionẽ i scripsimus, p quã definiuimus, qñ parẽs naturalis filiũ suum adoptãdum alij dederit, integra oĩa iura ita seruari, atq; si in patris naturalis ptãte permansisset, k nec penit⁹ adoptio fuisset subsecuta: nisi in hoc tãtummodo l casu, vt possit ab intestato m ad patris adoptiui venire successionem. Testõ autẽ ab eo n facto: neq; iure ciuili, o neq; prætorio, p ex hr̃ditate eius aliqd persequi põt, neq; ꝯtabulas bonorum possessione agnita, neq; inofficiosi, q q̃rela instituta: cùm nec necessitas patri adoptiuo imponať, vel hr̃dem eum instituere, vel exhæredatũ r eum facere: vtpote nullo naturali vinculo copulatum: neq; si ex Sabiniano senatusconsulto s ex tribus marib⁹ fuerit adoptatus. nã & in hmõi casu, neq; quarta ei seruať: neque vlla actio ad eius s psecutionẽ ei cõpetit. Nostra aũt cõstitutiõe t exceptus est is, quẽ parẽs u naturalis adoptandũ susceperit. Vtroq; n. iure tã naturali, q̃ legitimo i hãc personam concurrente, pristina iura tali adoptioni * seruamus: x quẽadmodũ y si paterfamilias sese dederit adrogandum: quæ specialiter, & sigillatim ex præfatæ constitutionis tenore possunt colligi.

Explosa veteri iniquitate, Diualibus constitutionibus statuitur, vt ex filia nepotes, pnepotesve cũ reliquis suis & ex eis descendentib. ad materni aui successionem æquo iure vocentur, sed cum trientis diminutione: quæ etiam locum obtinẽt cùm nepotes vnà cum filijs aut filiabus superstitibus auiæ succedunt.

Itẽ vetustas z ex masculis pgenitos plus diligẽs, solos a nepotes, vel neptes, q quęve ex virili sexu descẽdũt, ad suorum vocabat successionẽ: & iure adgnatorũ eos antepo nebat: b nepotes aũt, q ex filiabus nati sunt, & pronepotes ex neptibus, cognatorum loco connumerans, post adgnatorũ lineam eos vocabat, c tam in aui, vel proaui ma

* Male loquiť hæc gl. nam l §. p eam hic citato, tex. nõ loqť nisi de arrogatis in qb. nihil cos sigiť hic. sed antiqua iura seruanť. vt patet l fi. hui⁹ §. dic ergo duorũ alterũ, aut q Tribomiani lectio hic luxata est id de filijs à pr̃e in adopt. datis, cos rigẽs: qđ nõ est in hoc tit. dictũ. cum nulla de his l hoc sit mentio fiat: aut quòd oportet extendere. §. as ij. T. eo. vt ẽt de adop. intelligatus, quod vt fiat legas illum tex. vel ad eum suppleas i vt ibi dixi. Ægid. Per.

* Aliàs expositum.

* Opinionẽ istius gio. §. Pla. approbat Ang. hic. quo ad primã qõnẽ indistinctè, licet Io. Fa. videať stare cũ Pla. Item quo ad secundam: nisi operateť ipsi patri adoptiuo.

a Sed ea omnia. Quæ T. eo. §. at ij. dicta sunt, & T. proximo §.

b Aliquam. Quasi dicat, quædam correximus, quædã retinuimus.

c Constitutione. Vt C. de adop. l. penultima.

d Naturalibus. Et legitimis.

e Nonnullos. Idest aliquos. Accur.

f Soluta. Scilicet post mortẽ. secus si ante: vt T. e. §. at ij.

g Ad neutrius. Vt T eo. § at ij. Accursius.

h Vocabantur. Hoc idem videtur etiam cõtingere hodie in casu, quẽ habemus infra hoc §. versicu. nostra autem. C. de adop. l. penul. § sed hoc. Sed dic, q anne adoptans tenetur ei relinquere quartã, vt filio arrogato: vt T. hoc §. versicu. nostra. ibi, quemadmodum &c.

ADDITIO. Sed hanc reprobat glos. in d. l pen. quia vbi destitutus omni remedio, sibi imputet qui se emancipari permisit.

i Constitutionem. Scilicet prædictam.

k Permãsisset. Nunquid ergo nõ pmansit? Rñ. imò pmãsit: vt T. de adop. § Sed hodie. Sed hoc dicit referendo se ad factũ, q. d. ac si de iure & de facto l eius familia permãsisset.

l Tantummodo. Nunquid eũ in ius vocabit sine venia? Item nunquid alimenta tali filio dare teneť? Rñ. non, p hãc literã: vt T. de adop. §. sed hodie. i P. dicit contra.

m Intestato idest, simul cum alijs naturalibus: vt C. de suis, & legiti. l. si te. nõ tamen succedit alijs consanguineis sui patris adoptiui vt C. de adopt. l. pẽ. §. sed si quidem. in fio. Accur.

ADDITIO. Hoc verum de iure nouo: secus de iure antiquo. vt. ff. de adoptio. l. qui in adoptionem

n Ab eo. Scilicet adoptiuo patre.

o Neque iure ciuili. Quia non est in potestate sua.

p Neque prætorio. Quia non est emancipatus ab eo: vt T. de exhæreda. lib. in prin & §. emancipatos. & § fi.

q inofficiosi. Supra de inoffic. testa. §. tam autem. cõtra. Sol. illa intelligitur secũdum distinctionem huius. §. vt ibi dicitur.

r Sabiniano senatusc õsulto. quod nõ habemus: sed dicebat. q tres iuuenes arroganti offerebantur, vt vnum eligeret. quo casu magna erat hæc solennitas: vnde ex constitutione diui Pij quartam ei dabat arrogator, quod hodie non est in vsu: imò idem hoc casu: vt & aliàs. vt hic. & C. de adopt. l. pen. §. quæ autem.

s Ad eius. Scilicet quartæ.

t Constitutione. Vt C. de adoptio. l. pe. §. si verò pater.

u Parens. Hoc in infinitum accipe: vt ff. de grad. l. iurisconsultus. §. parentes.

x Seruamus. Vt sine loco filij, siue nepotis adoptetur, perinde habeať, ac si vere naturalis esses, scilicet filio præcedente nepotem: vt C de adoption. l. penultima. §. quæ in filio.

y Quemadmodũ. Quasi dicat. sic transit in hoc casu q sequitur.

z Item vetustas. Correximus ius antiquum circa liberos primi grad⁹ naturales, siue adoptiuos: nunc circa vlteriores.

a Solos. In hoc malè. Accur.

b Anteponebat. In hoc bene.

c Vocabat. Scilicet vetustas. non ciuilis iuris authoritas, vt supra, sed prætorij: vt infra titulo primo §. sed quia.

no. arg. ff. in rebus. § pòt. ff. commod. vť oĩs pť nãlis ageret, & adoptans nõ habebat vñ se alere posset. a. s. l. pe. ff. de lib. agnoscen.

* Aliàs exhæredem.

* Aliàs i tali adoptione.

Maternũ

terni, a quā in auiæ, vel proauiæ, siue paternæ, siue maternæ b successionem. Diui autē principes c nō sunt passi talē ꝯtra naturā † iniuriā sine cōpetenti emendatione relinquere. sed cū nepotis, & ꝓnepotis nomē cōe sit vtriusq; tā ex masculis, quā qui ex fœminis descēdūt, iō eundē gradū, & ordinē successionis eis donauerūt. d Sed vt ampli' aliquid sit eis, qui nō solū naturę, sed ēt veteris iuris e suffragijs muniuntur: f portionē nepotū, vel neptum, vel deinceps (de quib. supradixim' g) paulò h minuēdam esse existimauerūt: i vt min' tertia parte acciperēt, quā mr̄ eorū vel auia † fuerat acceptura, vel pr̄ † eorū, vel auus patern', † siue matern', qn̄ fœmina mortua sit, k cui' de hr̄ditate agiṫ: ijsq;(l licet soli sint) adeuntibus, adgnatos minimè vocabāt. Et queādmodum lex duodecim tabularū filio mortuo nepotes, vel neptes, ꝓnepotes vel ꝓneptes ī locū pr̄is sui ad successionē aui sui vocat: m ita & principalis dispositio in locum matris suæ, vel auię eos cū iā designata partis tertiæ diminutione n vocat.

Quamuis olim existētibus ēt ex filia nepotibus quadrans hæreditatis agnatis trāsuersalibus deberetur, hodie tamen nō debetur. itē nepotes ex filia ex persona matris cum aui filio succedētes in stirpes succedunt.

Sed nos, cū adhuc dubitatio maneret inter adgnatos, & memoratos nepotes: quartā partē substātiæ defuncti agnatis sibi vēdicātibus ex cuiusdā cōstōnis o authoritate, memoratā qdē cōstōnē à nr̄o Codice segregauim': neq; inseri eam ex Theodosiano codice in eo cōcessimus. nostra aūt cōstitutione p ꝓmulgata, toti iuri ei' derogatū est, & sanximus, talibus nepotib. ex filia, vel ꝓnepotibus ex nepte, & deinceps suꝑstitibus, adgnatos nullā partē mortui successionis sibi vēdicare, ne ij, q ex trāsuersa linea q veniūt, potiores ijs r habeanṫ, q recto iure descēdūt. Quā cōstitutionē nostrā obtinere suū sui vigorē & tēpora, s & nūc sancimus: ita tn̄, t vt queādmodū inter filios, & nepotes ex filio antiqtas statuit u nō in capita, sed in stirpes diuidi hęreditatē, similiter nos inter filios, & nepotes ex filia, distributionē fieri iubeamus, vel inter oēs nepotes, & neptes, & inter pronepotes, & ꝓneptes, & alias deinceps ꝑsonas: vt vtraq; progenies, matris, vel pr̄is, auię, vel aui portionē sine vlla diminutiōe x cōsequaṫ: vt si fortè vnus, vel duo ex vna parte, ex altera tres aut quatuor extēt, vnus, aut duo dimidiā, alteri tres, aut quatuor alterā dimidiā hr̄ditatis habeant. y

TITVLVS II.

DE LEGITIMA Adgnatorum successione. †

Post suos hæredes eosq; qui eorum loco habētur, agnatis proximis (idest, per virilis sexus cognationem iunctis) successio defertur: in quorū etiam albo sunt, qui similiter (hoc est, per adoptionem) fiunt agnati.

Instit. Imper.

---

a Materni. Scilicet moriente masculo, de cuius bonis agiṫ: vt ĩ. ꝓx. §.
b Maternæ. Scilicet moriente fœmina, vt ĩ. proxi. §. Accur.
c Diui autem principes. vt C. de suis, & legiti. l. si defunctus. & C. de colla. l. illam. circa princ.
d Donauerunt. s. principes: sed non idem commodum vt sequitur.
e Veteris iuris. l. l. xij tab.
f Muniuntur. Nota duas ratiões vincere vnam: vt ĩ de adopt. §. sed hodie. in fin §.
g Diximus. Scilicet nullo modo, nisi in tertio ordine succedere: vt ĩ. proxi. §.
h Paulo. Nota pe- rum de tertia parte totius rei dici. sic in auth. de exhi. & intro. re. §. sancimus. ĩ glo. nullum. col. v.

ADDITIO. Quod facit ad multa. imò tu dic q. hoc relinquiṫ arbitrio iudicis. l. hæc adiectio ff. de verb. sig. & l. cum furti. ff. de in litem iur.

i Existimauerunt. Scilicet principes.
k Mortua sit. Nota duos casus. Si enim moriṫ fœmina, nepotes, vel neptes ex masculis, vel fœminis in nihilū olim nisi post agnatos hodie cū diminutione tertiæ partis succedunt. Si moriṫ mascul', nepotes ex filia tantum vocantur cum diminutione tertiæ partis, vt hic dicitur.
l Ijsque. Scilicet. Qui descendunt ex fœmineo sexu.
m Vocat. ĩ. eo. §. cū filius. Accur.
n Partis tertiæ diminutiōe. Quod de hac diminutiōe tertiæ dicitur, corrigitur per sequētē §. secundū M. sed nos secundū B. dicimus sequentem §. loqui in quadam alia parte, quæ debebatur agnatis, s. quarta: si autem de hac tertia: sed per Authen. dicimus de hac tertia correctum, scilicet, vt æqualiter hodie veniāt: vt in Authentic. de trien. & semiss. §. neque illo colla. j.
o Constitutionis. Quam nō habemus vt sequitur.
p Constitutione. Vt C. de suis, & leg. l. fin.
q Transuersa linea. Sic in Authent. de non eligen. §. cū igitur, circa fin. collatio. t.
r Ijs. Scilicet nepotibus, & pronepotibus ex filia.
s Et tempora. Vt ĩ futuris casibus tantum valeāt: vt C. de suis, & legiti. l. vlti. Accursius.
t Ita tamen. Hoc qđ sequitur, est referendum supra ad §. diui. non ad proximum.
u Antiquitas statuit ĩ. e. j. cū filius.
x Diminutione. Scilicet quartę, quę debebatur agnatis. nō tertiæ, quæ debebaṫ patruis: vt supra ꝓ xj. § diximus.
y Habeant. Imò in capita videtur diuidi. vt infra titul. t. §. hoc etiam addendum. in fine. Sed ibi de collateralib. hic de descendentibus loquitur.

ADDITIO. Nota, quòd non tātum nepotes, sed & pronepotes succedūt in stirpes: & veniunt per repræsentationem. cuius cōtrarium videtur dici in Authen. de hęredi. ab intest. veni. § huiusmodi. colla. nona. Ang.

---

† Contra naturā ē plus diligere nepotē ex virili sexu, q̄ fœmineo. fa. l. maximū. C. de lib. præ. Egid. Per.

† Si agiṫ de hr̄ditate patris ipsi' auię Egid. Per.

† Si agiṫ de hęreditate mr̄is cui', scilicet patris.

† Si agiṫ de hęreditate matris ipsius aui pater ni. & sic auiæ.

† Aliàs vnde legitimi, & vnde agnati.

DE LEGITIMA agnatorum successione.

Cōtinuatio.

Quia supra titu. prox. dictum est qualiter succedant sui heredes siue liberi: & quia post suos vocantur primo agnati, quam cognati: vt infra eod. § fina. & l. post suos. ff. de suis, & le. ideo post titulum praecedentem posuit istum. Ang. Aret.

Diuiso.

SI nemo suus. Tit. iste ti. diuidit in vij. partes Primo quando admittit agnatus. Secundo quis est agnatus. Tertio, vsque ad quotum gradū agnati veniunt, & vsque ad quotas personas fœminas deuoluantur tam de iure vetustissimo, & de iure prętoris, quā etiā media iuris prudentia. l. xij. tab & tempore Iustiniani. Quarto, q̄ generi agnatorum imperator addit vnum cognatū. Quinto, q̄ lege xij. tab. proximus agnatus vocatur. & quis dicatur proximus. Sexto, q̄ ex leg xij. tabu proximo repudiante sequens nō admittebatur: hodie verò sic. Septimo, q̄ filij emācipati hæreditas est legitima patri. Secunda ibi. Sunt autem. Tertia ibi, Cæterum, Quarta ibi. Hoc etiā addēdum. Quinta ibi, Si plures sint. Sexta ibi, Placebat. Septima ibi. ad legitimam.

a Si nemo. etiam vnus: vt ff. de testa. tut. l. si nemo.

b Suus. s. tit. j. § j. Accursius.

c Prætor. Supra ti. j. § emancipati. Accursius.

SI nemo [a] suus [b] hęres, vel eorum, quos inter suos hæredes prætor, [c] vel constitutiones [d] vocant, existat, [e] qui successionē, [f] quoquo modo [g] amplectatur: tunc ex lege duodecim tabula. ad adgnatum [h] proximum [i] pertinet hæreditas.

Agnati sunt illi, qui ex linea masculina descendunt, vel etiam ex adoptione: dummodo sint in priori gradu. Ang.

Sunt autem adgnati [k] (vt primo quoq; libro [l] tradidimus) cognati virilis sexus personis cognatiōe [m] cōiuncti, quasi à patre cōnati. Itaq; ex eodē patre [f] nati fratres adgnati sibi sunt: qui & consanguinei [n] vocantur: nec requiritur, an etiam eandē matrē habuerint. Itē patruus fratris filio, & inuicem [o] is illi adgnatus ē. Eodē numero sunt fratres patrueles, i. qui ex duobus fratribus procreati sunt. qui etiā cōsobrini [p] vocantur. Qua ratione etiam ad plures adgnationis gradus peruenire poterimus: Ij ēt qui post mortē patris nascuntur, iura cōsanguitatis [q] nanciscuntur. Non tñ oībus simul adgnatis dat lex [r] hęrditatē: sed ijs, [s] qui tūc proximiores gradu sunt, cū certū [u] eē cœperit aliquē intestatū decessisse. Per adoptionem quoq; [x] adgnatiōis ius cōsistit: veluti inter filios naturales, [y] & eos quos pr̄ eorum adoptauit. Nec dubiū est qn hi iproprié consanguinei appellent. Itē siqs [z] ex cęteris adgnatis tuis, veluti frater aut patru', aut deniq; is q lōgiore gradu est, adoptauerit aliquem: adgnatus inter suos esse [a] non dubitat.

Ex agnatis mulieribus nulli penitus (nisi sorori) ad agnatorum successionem per media iuris prudentiā dabatur aditus: quāuis pratoris beneficio post omnes demum agnatos cognatosq́; per vnde cognati, ad bo. pos. admittebantur. Hodie aūt constitutū est oēs agnatos, siue masculos, siue fœminas, pari rōne ad iura successionis ab intest. vocari.

Cæterum [b] inter ma-

[f] Duo fratres ex eodē patre dicunt cōsanguinei.

d Constitutiones s. tit. i. § quibus cōnumerari. & §: item vetustat. ver diui. Accu.

e Existat Dico & amplectatur: nam hæc duo necessaria sunt. Accur.

f Successionem, Defuncti. Accur.

g Quoquo modo. Scilicet ciuili, vel prætorio iure.

h Agnatum. Capite non minutum: vt ff de suis, & legi. hære. l. capitis.

i Proximum. Idest, qui proximior est defuncto. s. eo. § plures. & § proximus. Accur.

k Sunt autem adgnati. Sic ff. de legit. tuto. l. sunt autem. Accur.

l Libro. vt s de leg. agn. tut. § sunt autem.

m Cognatione. Cognatio est genus, agnatio species. vnde quisquis est agnatus, est cognatus, sed nō conuertitur.

n Consanguinei. Quasi ex eodē sanguine natiri agnati non dicuntur cōsanguinei [t] vt ff. de suis & leg. l ij. & s. de suc. cog §. vulgo.

o Inuicem. Scilicet filius fratris patruo.

p Etiam consobrini. Improprié: vt s. de gradib. cognatio. § 4.

[t] Quid sit in veteribus an dicant cōsanguinei vide Angel. hic.

q Iura consanguinitatis. s. ad suos fratres prius natos: ad reliquos vero agnatos agnationis tantum ius acquirit vt s. proxi mè diximus. Et est verum hoc si viuenteco de cuius hæreditate agitur. concepti fuerunt: vt ff. de suis, & legi. hered l. Titius. rbi. responde. & ff. vnde cog. l. j. § siquis proximior. Accur.

ADDITIO.

Aliàs ex persona sua non succedit sed bene ex persona patris. Angel.

r Non tñ. Quāuis agnati vocentur ad hæreditatem, nō tamen &c.

ADDITIO.

Et sic no. secūm Ange. dispositionē absolutā debere intelligi secundum ordinis prærogatiuam. Quod facit ad eum, qui accepit in emphyteusim: vel cui legatur aliquod pro se, & filijs suis: vt videantur esse vocati secundum ordinis charitatem.

s Dat lex. Scilicet duodecim tabularum.

t Sed ijs. Et omnibus ijs: vt j. eo. § si plures.

u Certum. Quod est certū, scilicet, facto testamento, qd euanuit: qd dic vt j. § penul.

x Per adoptionē quoq;. Quasi dicat, nō solū iure naturali cōstituitur agnatio, sed etiā ciuili, vt per adoptionē, scilicet, qualibet iure isto: vt ff. de adptio. l. j. & s. de adop. in princ. sed hodie per eam tantū ex qua transit in potestatem arrogatoris: vt s. eod. ti. j. § sed ea omnia. verū. nostra autē. sed tamē licet nō fiat agnatus, scilicet hodie quia non transit in potestatem extranei arrogantis: succedit tamē ab intestato patri tantum, nō alijs patris agnatis: vt C. de ado. l. pen. § sed ne articulum. ver. sed si quidem.

y Naturales. Et legitimos, non tantū emancipatos vt ff. de grad affi. l. si filium.

z Item siquis. Non solum pater, de quo dictum est.

a Inter suos esse. Idest, agnascitur alijs agnatis adoptantis, & est cognatus fit: vt ff. de adoptio. l. q in adoptionem.

b Cęterum. i. certè. vel aliter, lex quidem xij. tabul.

defere-

sculos quidem adgnationis iure hręditas, ° etiā si lōgissimo a gradu sint, vltro, citroq; capitur. Qđ ad fœminas b verò attinet: ita placebat, c vt ipsæ consanguinitatis d iure tantum capiant hæreditatem si sorores sint: vlterius nō capiāt. masculi autē ad earū e hręditates (etiā si longissimo gradu sint) admittant̄. Quia de cā fratris tui, aut patrui tui filiæ vel amitæ tuę hæreditas ad te pertinebat: tua f verò ad illas non ptinebat. Quod ideo ita constitutū erat: quia cōmodius videbatur, ita iura constitui: vt plerunque g hæreditates ad masculos h confluerent. Sed quia sane iniquum erat, i vniuersum eas i quasi extraneas repelli: ptor eas ad bonorum possessionem admittit ea parte, qua proximitatis k nomine bonorum possessionē pollicetur, ex qua parte ita scilicet admittuntur, si neq; adgnatus vll9, neq; proximior cognatus interueniat. l Et hæc quidē m lex duodecim tabul. nullo modo introduxit: sed simplicitatē ° n legibus amicā amplexa simili mō omnes adgnatos, siue masculos, siue fœminas cuiuscunq; gradus ad similitudinem suorū inuicē ad successionē vocabat. Media aūt iurisprudentia, q̄ erat qdē lege duodecim tabularū iunior, n imperiali autē dispositione anterior, p subtilitate quadam excogitata præfatam q differentiam inducebat, & penitus eas r à successione adgnatorum repellebat, omni s alia successione incognita: donec p̄tores paulatim asperitatem iuris ciuilis t corrigentes, siue quod deerat implentes, humano proposito alium ordinē suis edictis addiderunt: & cognationis linea proximitatis nomine introducta, per bonorum possessionem eos adiuuabant, & pollicebantur his u bonorum possessionē, quæ vnde cognati, x appellatur. Nos verò y legem duodecim tabularum sequentes, & eius vestigia hac in parte conseruantes, laudamus z quidem prætores suæ humanitatis: † non tamen eos in plenum huic causæ a mederi inuenim9. Quare etenim b vno, eodemque gradu naturali concurrente, & adgnationis titulis, c tam in masculis, quàm in fœminis æqua lance constitutis: d masculis quidē dabatur a ad successionem venire omnium adgnatorū, ex adgnatis autem mulieribus nulli penitus, nisi soli sorori, ad adgnatorum successionē patebat aditus. f Ideo nos in plenum omnia reducentes, & ad ius duodecim tabularum eandē dispositionem exæquantes: nostra constitutione g sancimus omnes legitimas personas, idest per virilem sexum descendētes (siue masculini generis, siue fœminini sint) simili mō b ad iura successionis legitimæ ab intestato vocari, secundum sui gradus prærogatiuā, nec ideo excludendas: quia consanguinitatis s iura, sicut germanæ, non habent.

Vterina, vel cōsanguinea

° Aliàs agnatiōis iure hæreditas.

deferebat hereditatem agnatis proximis, sed media iuris prudentia cum distinctione: & ideo hic dicit cæterum, pro sed.

a Longissimo. Id est, decimo vt j. de succes. cog. § fi.

b Fœminas. Agnatas.

c Ita placebat. Nota cautè dicit placebat. & non placeti vt j. §. nos vero. & hoc erat per mediā iurisprudētiam, nō per. l. xij. tabu. neq; per prætorem: vt j. eod. §. & hoc quidē. & §. media.

d Consanguinitatis. i. agnationis.

e Earum. Scilicet, fœminarum.

f Tua. Scilicet, hæreditas.

g Plerunque. Hoc propter consanguineas sorores, de quibus modo dixit.

ADDITIO. Et hinc sumit' ratio statutorū communiter per Italiā, quod stantibus masculis fœminæ non succedāt: quia statuta ex pte masculorū sunt fauorabilia, & ex parte fœminarum odiosa: vt hic p Angelum.

h Ad masculos. Sic supra titul. j. §. itam vetustas.

i Eas, Idest agnatas fœminas.

k Proximitatis Idest cognationis.

l Interueniat. Nec aliquis suorū: vt j. tisu. §. admonendi in fin. §.

m Et hæc quidem. Quæ scilicet in §. cæterum. & § sed quæ dicta sunt.

n Sed simplicitate Remota differentia agnatorū inter masculos, & fœminas. sic j. de fideicō. hæred. §. sed quia.

a De qua simplicitate intelligere debeamus Mandos. in glo. Facul. § solutes. in vet. simpliciter. Simplicitas legib9 amica.

n Iunior Et sic no. quòd lex xij. tabul. est vetustior, quam media iurisprudentia: & quā ius prætorium.

p Anterior. constitutione antecto-

ri infrascripta. quæ est C. de leg. hære. l. lege xij. tabul. Accursius.

q Præfatā s. dictā. j. eod. §. cæterum.

r Eas. Agnatas fœminas, nisi sorores.

s Omni. Nam ordo cognatorū non erat adhuc, Vel dic etiā deficientibus agnatis: ipsi tamen non vocabantur.

t Iuris ciuilis. Idest mediæ iurisprudentiæ. quod scilicet ciuile dicitur vt ff. de ori. iu. l. ij. §. hæc disputatio.

u His. Scilicet mulieribus agnatis, vltra sorores.

x Vnde cognati. Sic dicta : quia per eam cognati vocantur. Accur.

y Nos vero. Hic Iustinianus loquitur.

z Laudamus quidem p̄tores. ¹ Nam q̄ ille est laudand9, qui est inuentor alicuius ordinationis, siue dispositionis, licet non æquè perfectè adinuenerit: q̄a facilè est inuentis addere: vt l. j. C. de vete. iur. enu §. omnia enim nostra. Ange. Aret.

a Huic causæ. Idest expulsioni agnatorum.

b Quare etenim. Bene dico fore prouidendū agnatis fœminis: quare etenim

c Titulis. ² Idest nominibus. Accur.

d Constitutis. Idest, ordinatis.

e Dabatur. idest, concedebatur.

f Aditus. Certè nō erat tatum in ista val sufficiens, licet aliqua sit: vt j. eo. §. cæterum. in fin.

g Constitutione. Vt C. de leg. hæ. l. lege duodecim tabu. Accursius.

h Simili modo. Id est hinc inde, vel die qua femle. vt mares

i Consanguinitatis. Idest licet non sint sorores, quę germanę vocātur, quasi ex eodem germine natæ.

† Deest hoc loco ablatiu9, nomine, aut cū, eo scilicet loquendi genere, da quo admonet Anto. Augu. lib. emēd. ij. cap. j. ¹ Ista gl. nō est Accursij sed additio.

² Titulum quod nominis accipiat Man do in ij. quæst. 7. Regu nu. 3. & seq.

sororis filij filiæve ad auunculi successionem vnà cũ filijs fratrum defuncti (nõ etiam cum ipsis fratribus) hoc iure admittuntur, in capita, non in stirpes.

Hoc et addendũ nr̃æ cõstitutiõi existimauimus, a vt transferatur vnus tantũmodo b grad⁹ à iure cognatiõis in legitimã c successionẽ: vt nõ solũ fratris fili⁹, & filia (secũdũ qd̃ iã definiuimus) ad successionẽ patrui sui vocentur: sed et germanæ d cõsanguineæ, vel sororis vterinæ e filius, & filia soli, & non deinceps f personæ vnà cùm his ad iura auunculi sui peruenĩãt: & mortuo eo, qui patruus quidẽ est sui fratris filijs, auunculus autẽ sororis suæ soboli: similimõ ab vtroque latere succedant, tãquam g si omnes ex masculis descendentes legitimo iure veniãt: scilicet vbi frater, & soror superstites h non sunt. His etenim personis præcedentibus, & successionem admittentibus, cęteri gradus remanent penitus semoti: videlicet hæreditate nõ in stirpes sed in capita i diuidenda.

Licet sint plures agnati: tamen solus proximior in gradu vocatur. Et si plures sunt ĩ proximiori gradu, omnes simul vocantur. h.d. Ange. Aret.

Si plures sint k gradus agnatorum: apertè lex xij tab. proximũ vocat. Itaq; si (verbi gratia) sint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus: frater potior habetur. l Et quãuis † singulari numero vsa lex duodecim tabularũ proximum vocet: tamen dubium nõ est, quin si plures sit eiusdẽ gradus oẽs admittantur. † Nã & proprie proximus ex pluribus gradibus intelligitur, & tamẽ non dubium est, quin licet vnus sit gradus agnatorũ, pertineat ad eos hæreditas.

Proximus inspicitur tẽpore testamenti destituti quando testamentum factum est: aliàs autem tẽpore mortis testantis. Ar.

Eum proximiorẽ agnatum etiam dicimus qui destituti testamenti tempore proximior est.

Proximus m aũt (siquidẽ nullo testamẽto facto quisquã decesserit) per hoc tẽpus requiritur, quo mortuus est is, cuius de hæreditate quæritur. n qđ si facto testamẽto quisquã decesserit: per hoc tẽpus requiritur quo certum esse cœperit nullũ ex testamẽto hæredẽ exiturum. tũc enim o proprie quisq; * intestat⁹ decessisse intelligitur. Qđ quidẽ longo aliquãdo tẽpore p declaratur. In quo spatio temporis sæpe accidit, vt proximiore mortuo proximus esse incipiat qui moriente testatore non erat proximus.

Lege duodecim tab. cessabat edictum successorium de gradu in gradum, (nisi quo ad tutelæ onera) vnius enim capitis persona defecta, sequentes in gradu persona nequaquã admittebãtur, sed protinus alteri capiti deferebatur successio: quod hac constitutione emendatur.

Placebat q aũt in eo genere r percipiẽdarũ hæreditatũ successionẽ non esse: s idest, vt quãuis proximus, qui secundum ea, quę diximus, vocatur ad hæreditatem, aut spreuerit hæreditatẽ: aut ante, quam adeat, decesserit, nihilo magis t legitimo iure sequẽtes admittãtur. Quod iterũ prætores iure imperfecto corrigẽtes, nõ in totũ * sine adminiculo relinquebãt: sed ex cognatorum ordine eos vocabant, vtpote adgnationis iure eis recluso. Sed nos u nihil perfectissimo iuri deesse cupiẽtes, nostra cõstitutione, quã de iure patronatus, humanitate suggerẽte protulimus, x sancimus successionem in adgnatorum hæreditatibus non esse eis denegandam: cum satis y absurdum erat, quod

a Existimauimus. Vt ff. de legit. hære. l lege xij. tab. §. 1. & §. in his.

b Tantũmodo. Id est, nõ vlterius. proximior tamẽ sic, vt ipsæ sorores vel fratres vterini, vel vterinæ: vt sequitur. C. de legi. hære. l. fi. §. sed neque ⁊c.

c In legitimã. Scilicet agnatorũ. Acc.

d Germanæ. i. natæ ex eodẽ patre, & matre cum defuncto.

e Vterinę. i. natę ex eadẽ matre tãtum.

f Deinceps. Idest, vlteriores, siue in gradu remotiores.

g Tanquã. † Not. ex hoc tex. quòd isti impropriè sunt agnati: & ideo non cõprehenderentur in statutis loquentib. de agnatis. Ang.

† Ista glo. et nõ est Accursij.

h Superstites. Hoc corrigitur per auth. cessante. C. de leg. hęr. quia cũ his admittuntur. Idem & in alio qđ subijcitur hic §. corrigitur: quia in stirpes hodie diuisio hodie. sed post hos filios fratrũ fit diuisio in capita. vt l Authẽ. de hære. quę ab intest. §. si igitur defunctus neq;. col. ix. & l Aut. vt frat filij. §. j. colla. ix. Vel dic, quod dicitur in authen. in stirpes diuidi, verum est, quando cũ alijs, scilicet patruis vocãtur nepotes: * aliàs in capita: vt hic.

Filij fratris succedũt cũ patruo. & in stirpes fit diuisio.

† Vnde si statutũ ẽ quod primus qui intrauerit castrũ habeat centũ. & plures simul intrant. simul habebũt cẽtũ: & partientur inter se per hunc text. Egi. Per.

i In capita. Z. ti. j. in fi. contra Sol. ibi de descẽdentibus loquitur: hic de collateralibus. Accursi⁹. vide gl. in j. § huiusmodi. l Auth. de hæred ab intest.

* Idest quãdo succedunt nepotes sine patruo superstite. ratio quia æqualiter distãt à defuncto, ergo æqualiter debẽt succedere vt Z. §. j. in pri. quo. & si plures.

k Si plures sint. Sic l Auth. de hęr ab intest. ve. §. si verò neque fratres. coll. ix. & ff. de suis & legi. hęr. l. ij. §. hęreditas.

l Habetur. Hoc corrigitur: vt Z. dixi per auth. cessante. Acc.

m Proximus. Sic Z. ti. j. § cum autẽ.

n Quæritur. Sic Z. eod. §. sunt autem.

versi. non tamen.

o Tũc enim. Scilicet cũ nõ adit hereditas ex testamẽto.

p Longo tempore. Idest post mortem.

q Placebat. Scilicet ex l. xij tab.

r In eo genere. s. Iure successionis.

s Successionẽ non esse. Idest, successorium edictum inter agnatos locum non habere, scilicet de persona in personam: sed inter cognatos sic: vt infra sequitur: vt ff. de success. edict. l. j. §. quibus. sed de ordine in ordinẽ, seu de capite in caput sic: vt de liberis in agnatos, de agnatis in cognatos. & post in virũ, & vxorem, vt sequitur, vt ff. si ta. testa. nul ex. l. j j. respon.

t Nihilo magis. Idest, non ideo magis.

u Sed nos. Loquitur Iustinianus.

x Protulimus. Scilicet in Græco.

y Cum satis. Ratio prima.

Apertè

† Scilicet æqualiter, & sic per capita.

† Non per euidentiam per caput, sicut ordo ẽ generali⁹ & sũt quatuor, vnde liberi: vnde agnati vnde cognati: & vir & vxor. & vnũquodque ipsorũ continet sub se plures gradus, puta in vnde liberi: primo filij: secũdo nepotes. tertio pronepotes & sic deinceps: & eodẽ modo in quolibet capite ⁊c.

* Aliàs per prie eum quisque &c.

Aliàs non in totum.

a Apertum est. Idest, successorium edictum de persona in personam.
b Maximè. Ratio 2.
c Gradu. Agnatorum.
d Ad legitimã. Est .n. filius agnatus patri ƥximus: vt ff. de suis, & leg. l. filius. quod ius non tollit ƥ capitis diminutionẽ: sicut neq; inter fratres, vt hic, & C. de legiti. tut. l. 4. Accur.

ADDITIO. Quãuis tñ pr succedat filio ab itestato, & sic ẞm tacitã eius volũtatẽ: vt l. conficiuntur. ff. de iure codi. non tñ ꝯ voluntatẽ si ab ipso filio aliqd. vel tñ acceperit, qđ satis sit ad legitimã. l. j. § parens. ff. si à pat. quis fuer. manu. de qua materia dic vt ƥ An. hic.

e Parens. Secus e cõtra: vt ĩ titu. j. §. emancipati.
f Cõstitutione. vt C. de eman. li. l fin.
g Contracta fiducia. Sic dicendo: ius succedẽdi in bonis tuis mihi reseruo. vel etiam sic emancipo te contracta fiducia.
h Nõ aliter. Quod non erat rectum: vt ff. de reg. iu. l. secundum naturam. & ĩ. de legit. patro. tut. § fi. & ĩ. de empt. & ven. §. cum autem. circa medium. nam qui sentit incõmodum, sentire debet commodum, vt dicunt iura superius allegata, & econuerso. non est enim ferendus, qui lucrum amplectitur, onus autẽ subire recusat. C. de cadu. toll. l. vnica. §. pro secũdo. in fi. habent canonistę regulam iuris, qui sentit onus. de reg. iur. in vj.
i Manumisisset. Idest, emancipasset. sic ff. quando act. de pe. est an. l. 1. §. alienatio.

cognatis à ƥtore aptũ est, [a] hoc adgnatis esse reclusum: maximè [b] cùm in onere [*] quidẽ tutelarũ & primo gradu [c] deficiente sequẽs succedit: & qđ i onere obtinebat, nõ erat in lucro permissum.

Olim pater admittebatur ad legitimam hæreditatem filij emãcipati, si in emancipatione fuerat cõtracta fiducia. Hodie verò præsumitur contractã esse fiduciam. Aret.

Ad legitimam [d] successionẽ nihilominus vocatur et parẽs, [e] q ꝯtracta fiducia [*] filiũ, vel filiã, nepotẽ, vel neptem, ac deinceps emãcipat. qđ ex nr̃a cõstitutione [f] oĩno inducitur, vt emãcipatiões liberorũ semper videantur quasi ꝯtracta fiducia [g] fieri: cùm apud veteres non aliter [h] hoc obtinebat, nisi specialiter ꝯtracta fiducia parens manumisisset. [i]

TITVLVS III.

DE SENATVSCONsulto Tertylliano.

Lege duodecim tabularũ mater succedebat filio ab intestato, nec econtra filius matri: sed ex constitutione senatusconsulti Tertylliani, si ingenua tres, libertina quatuor liberos enixa fuerat, illis ab intestato succedebat. Aret. Annota. Filiam etiã nuptam datã in paterna semper residere potestate.

Ex duodecim tabularum ita stricto iure vtebatur, & ƥponebat. [k] masculorũ [l] ƥgeniẽ: & eos q ƥ fœminini sexus necessitudinẽ [m] sibi iungunt, adeo expellebat, vt ne quidẽ inter matrẽ, & filiũ, [n] filiãve vltro citroq; hæreditatis capiẽdæ ius daret: [†] nisi quod prætoris ex proximitate cognatorum eas personas ad successionem bonorum possessione. Vnde cognati accommodata, vocabant. Sed hæ iuris angustię [*] postea [p] emendatæ sunt. Et primus quidem diuus Claudius matri ad solatiũ liberorũ amissorũ, [q] legitimam eorum [r] detulit hæreditatem. Postea aũt senatusconsulto Tertylliano, qđ diui Adriani tẽpibus factũ est, plenissime de tristi [†] successione matri, [s] nõ etiam auiæ deferẽda cautum est: vt mater ingenua triũ liberorum ius habens, [t] libertina quatuor ad bona filiorum, [u] filiarumve admittatur intestato mortuorum, licet in potestate parẽtis sit, [x]

matris ad filium, & econtra est. Aret. Differentia huius titu. & sequentis notari potest in his versibus. Matri dat mulla geniti bona Tertyllianum, Fili maternas tibi res dabit Orficianum.

Ex duodecim. Tot° iste ti. diuiditur in quinque partes. Primo, quod ex le. xij. tab. mr ad hæreditatẽ filij, & ecõ nõ admittebatur. Scđo qualiter admittebatur ex senatuscõsulto Tertyllia. Tertio, q̃ psonę ƥponebantur tunc matri. Quarto constitutionẽ Tertylliani remouet. Quinto remouet alias constitutiones. Secunda ibi, Et primus. Tertia ibi, Præferuntur. Quarta ibi, Sed not. Quinta ibi, Sed cum antea.

k Præponebat. Improprie [1] nam cognatos nullo modo vocabat, vt sequitur.
l Masculorum ƥgeniẽ. i. agnatos: vt ĩ. tit. j. in prin.
m Necessitudinẽ. i. cognationẽ. nã dicuntur cognati necessarij: vt ff. de iu. & iur. l. fi.
n Matrẽ & filiũ. Qui adinuicẽ sunt cognati: vt ĩ. de suc. cog. §. vulgo.
o Iuris angustiæ. Nota ius dici angustiosum, alias iniquum dicitur: vt ĩ. de suc. lib. in prin. & ff. quod quisque iu. l. j. in prin.
p Postea. Post legẽ duodecim tab. & per diuũ Claudiũ, & per senatuscõsultum Tertyllianum, vt sequitur.
q Amissorum. Scilicet in acie principis: vt arg. ĩ. de exc. tu. § prin. Vel dic, q generaliter statuit: vt C. de sol. test. l. liberi. pria verior est.
r Eorum. Scilicet filiorum.
s Auię. Etiam hodie auia succedit sicut mater, vt in Anth. de hære. ab intest. §. consequens. colla. ix.
t Trium liberorũ ius habens. Idest, tres habens filios, non aũt in potestate: vt ĩ. de adopt. §. fœminæ. quos tres habere vl etiam si ter geminos peperit: secundùm Ioan. vt ff. de verb. signi. l. tet enixa.
v Filiorum. Quod dic vt ĩ. de hære. quę ab inte. §. j. & ij. & §. emancipati. & §. diui.
x Parentis sit. Scilicet mater. Et ita nota de iure Romanorũ vxorẽ alicuius esse in potestate parentis. [1]

DE SENATVSCONSVLTO, &c.

Post agnatos de quibus suprà, succedunt cog. ideo sequebatur videre de cognatis. Verùm licet mater, & filius sint cognati; tamen ex speciali prouisione sibi adinuicem vt agnati succedunt: vt infra de success. cog. in princip. ideò post alios agnatos, ante cognatos ponit de successione

Filius est pr̃i agnatus.

[*] Aliàs I onus.

[*] In quibus dñ excep. q nõ ꝯtracta fiducia &c. sed hic te cõtra. Nec Theophi. hoc loco negatio nẽ habet.

i Erat tñ diuersitas: q à pr̃ multum cõferebat filio ƥ emancipationẽ se expoliando priuilegijs patriæ ptãtis. iõ in recõpẽsationẽ admittebatur sdeius hæreditate. Ang.

Diuisio.

[*] Aliàs datur.

1 Nam ƥpriè non dr̃ ƥponi illi quòd nõ sequitur quãuis ƥpriè ƥximus dicatur, quẽ nemo sequitur: vt ff. vñ cogna. l. j. §. ƥximus. Ang.

Iut quãq; dicitur iniquum.

† Successio liberorum est tristis. Egi. Per

† Et ideo nõ põt testari, nec codicillari et eum consensu pr̃is: vt ƥ Ang. hic.

Cõtinuatio.

non mariti, ni si quo ad debitum carnis, aliud de iure Longobardorum: vt hic, & C. de condict. infert. l. si vxor tua. & l Longobarda qualiter mulieri alienare permissum sit l. j. Tenetur tñ operari viro vxor: vt l. sient cum ibi not. ff. de oper. liber. me. nã auus patri defuncti præfertur: vt ff. eo. l. æquissimum. §. j. & pater matri: nõ aũt auus solus pfert matri. Sic fallit in Auth. de æqua. do. § his ɔsequens. col la. vij. Itẽ in auth. q̃b. mod. nat. effi. sui. §. discretis. in gl. ɔiunge. colla. vj. Itẽ ff. qui pot. in pig. hab. l. Claudius. sic ff de iniust. rup. testa. l. pen.

vt scilicet cùm alieno iure subiecta est, iussu ^a eius adeat hæreditatẽ, cuius iuri subiecta † est.

Filij defuncti excludunt matrem vsq; in infinitũ. Idem in patre, & fratre, qui etiã matrẽ excludũt. Soror autẽ defuncti vnà cũ matre admittitur. ar.

Præferunt aũt matri liberi ^b defuncti, ^c q sui sunt, quive suorum ^d loco sunt, siue primi grad^s, ^e siue vlterioris. ^f Sed & filiæ ^g suæ mortuæ filius, vel filia pponit ^h ex cõstitutiõib. matri defunctę, ^i idest, auię suæ. Pr ^k verò vtriusq; ^l nõ ẽt auus & pauus matri anteponit, scùm iter eos solos ^m de hęreditate agitur. Frater aũt cõsanguineus tã filij, q̃ filiæ excludebat ^n matrem: soror autẽ ^o cõsanguinea pariter cũ matre admittebat. ^o Sed si fuerant frater, & soror cõsanguinei, & mr liberis ^p onerata: frater quidẽ matrẽ excludebat, cõis autem erat hęreditas ex æquis partibus fratribus, & sororibus.

Abiecta antiqui iuris ĩpietate, hoc iure vtimur, vt quæcunque matres (ẽt si ter enixa non fuerint) intestatorum successionẽ exclusis agnatis consequantur, exceptis tamen defuncti filij fratribus ex vtroque, vel altero parente natis, qui vnà cum matribus forma hic tradita succedunt.

Sed † nos cõstitutione, quã i Codice ^q nrõ nomine decorato posuim^s, matri subueniẽdum esse existimauimus, respicientes ad naturã, & puerperiũ, & periculum, & sæpè mortẽ ex hoc casu matribus illatã. Ideoq; impiũ esse credidimus, casum fortuitũ ^r in eius admitti detrimentũ. Si † enim ingenua ter, vel libertina quater nõ peperit: immeritò defraudabat successione suorũ liberorum. Quid. n. peccauit, ^s si nõ plures: sed paucos peperit? Et dedimus ius legitimũ plenũ matrib. (siue ingenuis, siue libertinis) & si non ter enixę fuerit, vel quater, sed eũ ^t tm̃, vel eã, qui quæve morte intercepti ^n sunt, vt sic vocent in liberorũ suorũ legitimam successionem.

Mater præfertur omnibus alijs agnatis, exceptis fratribus & sororibus, & cum sororibus solùm venit ad dimidiam: et cum sororibus & fratribus pro virili. † Are.

Sed cùm antea cõstitutiones ^x iura legitimæ successionis pscrutantes partim matrẽ adiuuabãt, partim eã prægrauabãt: nec † insolidũ eã vocabãt, sed in qbusdã casib. tertiã ei partẽ abstrahẽtes ceteris ^z legitimis dabãt psonis, ^y in alijs ãt ɔ̃riũ faciebant: ^z nobis visum est, ^a rectà, & simplici via matrem omnibus psonis ^b legitimis antepo ni, & sine vlla deminutione ^c filiorum suorum successionem accipere: excepta fratris, & sororis persona, siue consanguinei sint, siue sola cognationis iura habentes: vt

^a Iussu. Scilicet in iure antiquo, cũ quælibet hẽditas pri p filium quęreret: vt ff. de acq hær. l. q in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, s. exigitur iussus: vt C. de bo. quæ lib. l. fin. §. siue e contrario.

ADDITIO No. q. l pfectitijs iuss^s hodie non est correctus, sed est necessari^s vt olim. Idẽ no. glo. in l. fin §. j. C. de bo. quæ lib. Ang.

^b Liberi. Etiã adoptiui: & ita demum si ipsi succedere velint: vt ff. eod. l. ij. §. liberi. & §. ita demum. Accur.

^c Defuncti. Scilicet filij, de cuius hęreditate nũc agitur.

^d Suorum. Quod dic vt i. de hęre. quę ab inte. §. j & §. ij. & §. emancipati. & §. diui.

^e Primi gradus. Vt filij.

^f Vlterioris. Vt nepotes & similes.

^g Sed & filiæ. Quasi dicat non solũ nepos ex filio masculo ea eludit matrẽ defuncti, sed & nepotes ex filia.

^h Preponitur. Id est prefertur.

^i Defunctæ. Scilicet filiæ.

^k Pater. Non ado ptiuus: vt ff. eo l. ij. §. sed neque auus.

^l Vtriusq;. Scilicet filij & filiæ, hoc est matrius huius mulieris volẽtis succedere filio mortuo.

^m Inter eos solos. Scilicet auũ & matrem defuncti. Si aute sit auus, & pater defuncti, præfertur auus matri, & ẽt patri: vt ff. e. l. æquissimum. §. j. Et not q hic fallit regula. si vinco vincentẽ &c. vt ff. de diuer. & tẽ po. præsc. l. de acces sionibus. §. nam q

^n Excludebat. Sed malè hodie: vt ĩ. eo. §. sed cum.

^o Admittebat. Et bñ: vt ĩ. e. §. sed cũ.

^p Liberis. Trib vel quatuor: vt ĩ. eo. §. postea autem.

^q In Codice. Non in eo quẽ habemus: sed in primo C. remãsit: quę est C. de iure delib. l. t.

^r Fortuitum. Scilicet habere, vel non habere tot filios: cũ ex diuina gratia hoc descendat.

^s Peccauit. Nam si peccatum ẽ, magis fuisset mariti: vt C. de leg. hę. l. lege xij. tab. in fi. j. respon.

^t Enim. Scilicet cui succedere vult.

^n Intercepti. Alias interempti.

^x Constitutiones. Quas nõ habemus, secundùm Ioan.

^y Personis. Patruo & filio, & nepoti paterni: vt C. eo. l. si u. in fi. j. respon.

^z Contrarium faciebant i. nihil dabant nisi predictis.

^a Visum est. Vt C. eodem, l. fi.

^b Omnib. psonis. Etiã patri defuncti: nisi in vsufructu & toto. qd hẽbat defũctũ in pãtẽ aliis in besẽ tm̃. sed & in hoc casu hodie etiã in totũ habet: vt C. eod. l. fina. & de leg. hęr. l. de emãcipat. s. Inte verò auth ascẽdentib. defert æqualiter paternis, & maternis: vt in auth. de hę. ab Ite §. si igitur defunctus deicẽdentes. collat. ix.

ADDITIO Dic q hodie filio defuncto relicta mre, & sorore, vl' fratre aliter succedit, vt auth. de functo. C. eo. Ange.

^e Diminutione. Quæ fiebat per agnatos supradictos in princip. istius. §.

Quemad-

Vxor nõ est l potestate mariti.

† Hęc tripla difference sublata est p §. sed nos. ĩ. eo. Egid Per.

* Aliàs si ne enim.

* vincens vincentẽ te, vinco te. quandoq. fallit.

† Quarti ⁿ quo mr indistinctè succedit. Egid. Per.

† Fœminæ q liberis perchdis strenuã nauabant operam olim laudabantur. Egid. Per.

† Idest in capita.

† Aliàs & nõ in solidũ. in sẽt dic q idẽ est dicere nec. q & nõ vt per Mãdos. in gl. Facult. § Et taxã, l ver. nec. vers Ex exponemna nec cõicet, idest, & nõ cõacet.

* Aliàs certis.

Cõmodũ sentiẽs sẽ siat onus.

a Quemadmodũ. Quasi dicat, qui in vno honorat, in alio graue tur. ff. de iureiur. l. eum qui. in princ.
b Eam. Scilicet matrem.
c Simul. Scilicet cum matre.
d Sorores. Hoc casu est hodie idẽ quod in seq. §. vt I Auc. de nop §. pe. & §. & quoniã. collat. 4.
e Legitima. Quia sunt sorores ex vtroque parente.
f Cognationis. Quia sunt sanũ ex matre sorores.
g Prospeximus. In successione.
h Consulere. Scilicet in tutore petendo. Accursius.

ADDITIO. Es dic petẽdo, s. in tra annũ, vt hic. Et istam opi. dicit Angel. esse communẽ: & eam tenens tanquam magis æquã per l. sciant. C. de legi hære quamuis Bart. ibi & doct. velint quòd teneatur petere statim eũ po test. nisi fuerit ipedita legitima causa. ita quod annũ non transcendat.

i Sciturus eis. Scilicet matrib. negligentibus. aliàs non perdunt: vt C. qui pet tut. l. cũ à ma tribus, & maioribꝰ. aliàs similiter non perdunt: vt C. si aduer. delic. l. 1. † Ac.

† Et suffi cit eã esse minorẽ tẽ pore mor tis mariti suã si postea ma ior facta intra annũ nõ pe uerit. Angel.

K Impuberum. Aliud si pubes es moriantur. vt C eod. l. matres.
l Vulgo quæsitus. Nisi mater sit illustris. Sic econtra talis filius illustri ma tri non succedit: vt C. ad Orfic. l. si qua illustris.

ADDITIO. Idẽ si esset natus ex dãnato coitu: secus si ex cõcubina etiã illustri, vt per Ang. hic.

quẽadmodũ [a] eã [b] toti alij ordini legitimo præposuimus, ita oẽs fratres, & sorores, siue legitimi sint, siue nõ, ad capiẽdas hrẽditates simul [c] vocemus. ita tñ vt si qdẽ solę so rores [d] adgnatæ, vel cognatę, & mr defuncti, vel defunctę supsint: dimidiã qdẽ mr, alterã verò dimidiã partẽ oẽs sorores habeãt. Si verò matre supstite, & fratre vel fratrib. sororibus, vel ẽt cũ sororib. siue legitima, [e] siue sola cognationis [f] iura hñtibꝰ, intestatus qs, vel intestata moriatur: in capita distribuatur eius hereditas.

Quæ filio suo impuberi intra anni spatium tutorem petere neglexerit, ab eius successione (si intra pubertatem decesserit) prorsus fit aliena.

Sed quemadmodũ nos matribus prospeximus, [g] ita eas oportet suæ soboli consulere: [h] scituris eis, [i] qꝰ si tutores liberis non petierint: vel in locum remoti, aut excusæ ti intra annum petere neglexerint: ab eorũ impuberũ [k] moriẽtiũ successione meritò repellẽtur.

Filio non tantum legitimo, sed etiam vulgo quæsito mater succedit.

Licet aũt vulgo qsitus [l] sit filius, filiave: pòt tñ ad bona eius mater ex Tertylliano senatusconsulto admitti.

DE SENATVSconsulto Orficiano.

Chisimuatio.

Visum est tit. supe riori qualiter mater succedat filijs per senatuscon. Terty. videamus nunc qualiter filij succedunt matri quod fit per senatusconsultum Orficianum.

Diuisio.

P Er contrarium. Totus iste ti diuiditur in quatuor partes: Primo ponit qualiter filij ad hæreditatem matris, & nepotes ad hæreditatem auiæ admittantur. Secundo nunquid capitis diminutione tale ius succedẽdi tollatur. Tertio, qui sunt illi filij, qui ad hæreditatem matris admittuntur. Quarto subnectit nouum casum ad materiam ab intestato. Secunda ibi, Sciendũ est. Tertia ibi, nouissimè. Quarta ibi, Si ex plurib.

TITVLVS IIII.

DE SENATVSCONsulto Orficiano.

Filius, et nepos veniũt ad hæreditatẽ matris, & auiæ ab intestato ex senatuscõsulto Orficiano. Ar.

P Er contrarium [m] aũt liberi [n] ad bona matrũ [o] intestatarum admittuntur ex senatusconsulto † Orficiano, qđ Orficio, & Ruffo consulibus factum est, diui Marci tẽporibus: & data est, tam filio, quã filiæ legitima [p] hæreditas, etiã si alieno iuri subiecti sint, & præferuntur [q] cõsanguineis, [r] & agnatis defunctæ matris. Sed cũ ex hoc senatuscõsulto nepotes, & neptes ad auiæ successionẽ legitimo iure nõ vocarentur, postea hoc constitutionib. [s] principalibus emẽdatũ est: vt ad similitudinem filiorum, filiarumq;, & nepotes, [t] & neptes vocentur.

Successio ex Tertylliano, vel Orficiano nõn tollitur minima capitis diminutione.

Sciẽdũ ãt ẽ, hmõi successiões, q̃ ex Tertylliano, & Orficiano senatuscõsultis deferũt, capitis deminutiõe [u] nõ perimi, pp illã regulã, [x] † qua nouę hrẽditates lrĩæ capitis deminutione nõ pereũt: sed illę solę, [y] q̃ ex lege

m Per contrariũ. i. Ecõtrario. nam s. tit. t. tractatum est qualiter mater filio succedit: nũc dicit econtra. Vnde versus: Matri succedes ò nate per Orficianum. Innidiã portat econtra Tertyllianum. Accur.
n Liberi. Strictè ponitur p filijs vt hic: vt j. eo. §. j. vers. sed cum alias contra: vt ff. de verb. sign. l. liberorum.
o Matrum. Ingenuarum vel libertinarum: vt ff. eo. l. j. j. respon. imò & ancillarum, dũmodo sit sibi facta mora l fideicomm. libertate præstandæ: vt C. eo. l. finali.
p Legitima. Non quia lege xij. tab. da ret, imò denegabatur: vt s. ti. j. in pri. sed senatuscõs. dat, quod vicẽ legis obtinet: vt j. de exce. §. hæc exempli cã.
q Et præferuntur. licet filij.
r Consanguineis. Idẽ, cognatis. Accu.

ADDITIO. Alibi exponit consanguineis, idest, fratribus: vt l. j. C. e. tit. & illa communi ter tenetur. Ang.

s Constitutionibꝰ. Quos non habemꝰ.
t Nepotes. Idẽ in alijs descendentib. ea hac linea dicam. Sed quid si nepos iste fuit conceptus post mortem auiæ? Rñ. non sic: vt s. de hæred. quæ ab intesta. §. cum autem dicimus.
u Capitis diminutione. Scilicet minima. nam per aliã omne ius etiam cognationis tollitur: vt s. de cap. di. §. quod autem.
x Regulam. Cuius tenor est hic, & ff. de cap. dimi. l. tutelas. primo responso.
y Sed illæ solæ. ff vnde lib. l. fi. In fi. cõtra. Sol. Hic dicit solæ, vt excludat eas tantum, quæ ex senatuscõ sulto

a An aũt in correla tiuis seruet æqualitas: vid Bartol. in l. ij C. de eu. ex in. li. xj. Angel.

† De quo &tiẽ ibi sit in ea firmatio. ne, quorque idẽ vt compe tat requi rant, vide apud Ro. eod. titu. in lib. vij. parte.

† Idest q̃ ex nouis legib. dantur: vt ex senatusc. Terty. & Orfi. & l. tutelas. s ff. de c. dim. Egi. ter. Hereditas p capitis diminutionẽ minimã quã doq; perdi tur quan doq; nõ.

duodecim tabularum [a] deferuntur. [b]

Etiam filius vulgò quæsitus ad hereditatem matris admittitur.

Nouissimè sciẽdũ ẽ, ẽtil los liberos, q vulgo [c] q̃si ti sũt, ad mr̃is hr̃ditatẽ [d] ex hoc sen. cõs. admitti. [e]

Quot res plurib. legitimis hæredibus delata est hereditas non adeuntium portio adeuntibus adcrescit, quod adcrescendi ius ad heredes quoq; transfertur.

Si ex pluribus [f] legitimis hr̃dibus quidã omiserint hr̃ditatẽ: vel morte, vel alia cã [g] impediti fuerint quò minus adeãt, reliqs q adierit, [h] adcrescit [i] illorũ portio, & licet antè decesserit, [k] ad hr̃des tñ eorũ ptinet. [l]

TITVLVS V.

DE SVCCESSIONE cognatorum.

Ubi defuncto neque suus heres, neq; agnatus superest, tunc proximiores cognatos, idest per fœminas oriũdos, ad successionem vocat prætor, in quorum numero sunt emancipati agnati, solis tamen fratre, & sorore demptis.

Post suos [m] hæredes, eosque, quos inter suos hæredes prętor [n] & cõstitutiones [o] vocãt, & post † legitimos, quo numero sunt adgnati, [p] & ij, [q] quos in locũ agnatorũ, tã supra dicta senatusconsulta, [r] quã nr̃a erexit cõstitutio, [s] proximos [t] cognatos ptor vocat, qua parte naturalis cognatio † [u] spectatur. Nã agnati capite deminuti, quiq; [x] ex his progeniti sunt, ex lege duodecim tabularum inter legitimos nõ habentur, [y] sed à prætore tertio

sulto deferuntur, non prætorias successiones, vt ibi.

a Ex lege duodecim tabularũ. Sic ff. e. ad senatusc. Tert. & Orfi. l. j. §. capitis. sic ff. de suis & le. l. capitis.

b Deferuntur. Quare magis lege xij. tabularum data hæreditas perditur per capitis diminutionẽ minimam, quam senatusconsulto delata? Respon. quia illa agnatis defert quæ agnatio per capitis diminutionem minimã tollitur: at senatusc. filio, qui matri est cognatus: & cognatio non tollitur per capitis diminutionem minimã: vt s. de leg. agna. tut. §. i.

c Vulgò quæsiti. Quia nõ habẽt certum patrem: vt s. de nup. §. si aduersus. multo magis in naturali tantum: vt C. eod. l penul.

d Hæreditatem. Scilicet vna cum legitimis, nisi erat mater illustris. tunc enim cũ legitimis ab intestato nõ venit, secus in naturalib. ex lic. ta consuetudine procreatis: vt C. eod. l. penul.

e Admitti. Nunquid hodie succedit vulgò quæsitus? Videtur quòd non: vt in Auth. quib. mod. nat. effi. sui. §. vlti. Sed tamẽ distingue, aut ex tali coitu, qui possit damnari, vt incest^9, adulterij nefarij. & similis: quo casu non succedit, cũ ob hoc ipsum damnãd^9 est: vt in dicta authen. & ff. solu. mat. l. si ab hostibus. aut nõ: & tunc succedit matri, vt hic: non patri, cum sit incertus. nam & si habet certũ patrem naturalem, nõ tamen succedit ei, nisi in duabus vncijs ab intestato, non extantibus legitimis, alias in nihilum: vt in Auth. quib. mod. nat. effi. sui. §. decreuis. col. vij.

f Si ex pluribus. Iste §. est cõmunis ad omnes titulos, quos in hoc tertio libro habuimus, non tantum ad hunc titu. & de iure accrescendi inter legitimos tantum tractat: vt hic, & ff. eo. l. j. §. si nemo. & C. de cadu. tollen. § his ita. Idem enim est in his, qui de iure prætorio succedunt. vt ff. de bonor. possess. l. j. in fin. & l. 4 & v.

ADDITIO. Nota, quòd iste §. est lex. ff. de suis & legitim. hæred. & incipit. Si ex pluribus.

g Alia causa. Vt si defecerit conditio sub qua instituti erant. vt s. quib. mod. test. infir. § posterior.

h Adierint. Sic ff. de leg. ij l. cum pater. §. libertis. ibi. Cæterum prout.

i Accrescit. Sed pro qua parte? Respond. prout erãt instituti: vt C. de cadu. tol. § his ita & s. de vulg. substit. § j. Itẽ nunquid est necesse iterum adire? Respon. non nisi quãdo ex alterius persona. puta serui, fiat mihi augmentum: vt ff. de acqui. hęred. l. si sui^9. in j. respon. & in fine legis.

k Ante decesserint. Quã accresceret eis. Vel dic ante, quã illi repudiarent, vel ante quã adirẽt illorũ portionem. non autem ante, quã suam partem adirẽt: imò adiuerant, vt sequitur. aliàs non transmitterẽt olim, vel hodie: vt C. de cadu. tol. §. i nouissimo. nisi in personis liberorũ, vt C. de his, qui ante apert. tab.

ADDITIO. Hoc verũ, nisi in hæreditate ascendentium ex vtraque linea. nõ in hęreditate transuersalium, vel extraneorum: quia non adita per liberos ad posteritatem non transmittitur. Sous transmittit ad quoscunque, etiam extraneos. dic vt per Angel. hic.

l Pertinet. Scilicet, augmentũ supradictum. vel portio illorum.

DE SVCCESSIONE cognatorum.

Continuatur per ipsum tex. i prin. ad præcedentia. Vel sic & clarius. Quia supra de successione suorum & agnatorum dictum est: & quia post illos vocantur cognati: ideo sequitur de successione cognatorum.

Post suos. Iste ti. diuiditur in tres partes. Primo, quando cognati admittantur, & quo iure. Secundo, qui sunt cognati. Tertio vsque ad quintum gradum cognati & agnati admittuntur. Secunda ibi. Qua parte. Tertia ibi, Hoc loco.

m Suos. Vt s. de hæred. q̃ ab intest. §. j. & j. de serui cogn. § j.

n Prætor. Vt j. de hære. q̃ ab intest. §. emancipati.

o Constitutiones. Vt s. de hære. quæ ab intes. §. quibus. versic. nec non §. & item vetustas, versi. diui.

p Agnati. Vt s. de legi. agn. suc. in prin.

q Et ij. Scilicet qui sunt de numero legitimorum.

r Senatusconsulta. Vt s. proximis duobus titulis.

s Constitutio. Vt s de leg. ag. succ. §. hoc etiam.

t Proximos. Scilicet quos nemo cognatus antecedit, vel præcedit. siue vnus sit, siue plures. & inspicitur quis proximior sit eo tempore quo bonorũ possessio defertur: vt ff eod. vnde cognati. l. prima. §. proximus. & § gradatim.

u Cognatio. Nunquid ergo inter seruos datur hæc bonorum possessio? Respond. etiã si fiat postea liber nõ datur: vt ff. eo. vnde cog. l. j. §. pertinet, & l. is qui. Sed nunquid adoptiuis: q a nõ videtur ibi naturalis causa? Respõ. sic. quia quibus agnascitur, & cognascitur. vt ff. eo. vnde cog. l. j. §. cognationem. Accursius.

ADDITIO Sed hoc nõ obtinet iure nouo. Vide s. de hær. quæ ab intest. §. at ij, qui. ver. post mortẽ. l fi.

x Quique. Breue debet esse illud, que.

y Non habentur. Vt s. ti. j. §. secundum.

† De æquitate tñ canonica, à parẽtibus sunt alẽdi. c. cum haberet. de eo qui dux. i mat. quã pol. p adulter. ex quo inferũt doctores pater pro rem... ... statis p dote & ali mẽtis. sed vltra in francẽ n relinquat. s. m Ange.

Dic q, i hr̃ditate pars defi cẽts accrescit etiam inuitis. Fallit primo si iure speciali deficiat. itẽ in ope exceptionis. itẽ si iure di uerso succedat. itẽ si pluribus partibus prouenientibus ex plurib. hęreditatib. & ex eodẽ testamẽto s. m Ange.

† In scripis exemplaribus legitur, & licet ante decesserint, quã adierint ad &c.

† Legitimos. i. agnatos. Cõtinuatio.

Aliàs quorum.

† Cognatio est de iure naturali. ideo capitis diminutiõe non tollitur. s. de cap. dimi. §. quod autem. s. m Petr. Dausho.

Tertio

ordine [a] vocant: exceptis [b] solis tãtummodo fratre, & sorora emãcipatis, si ẽt liberis eorũ, quos [c] lex Anastasiana [d] cũ fratrib. integri iuris [e] cõstitutis, vocat q̃dẽ ad legitimã fratris hr̃ditatẽ, siue sororis: nõ ęq̃s tñ partib⁹, sed cũ aliqua deminutione: [f] quã facile est ex ipsius cõstitutiõis verbis colligere. Alijs verò adgnatis inferioris gradus, licet capitis diminutionẽ passi si sunt: tñ anteponit eos [g] & ꝓcul dubio cognatis. [h]

Transuersales per lineã fœmininam, & liberi in alterius familia adoptiua existentes vocantur ex isto ordine. Aret.

Eos ẽt, [i] q̃ p fœminini sexus ꝑsonas ex transuerso cognatiõe iũgunt, tertio gradu [k] ꝓximitatis noĩe ꝑtor ad successionẽ vocat. Liberi [l] quoq;, q̃ in adoptiua familia sũt, ad naturalium parentum hæreditatem hoc eodem gradu [m] vocantur.

Vulgò quæsitus nõ habet agnationem, sed cognationem: ideo succedit matri, et alijs ex sua linea descẽdentibus isto ordine. Are.

Vulgò q̃sitos nullos habere adgnatos, manifestũ est. cũ adgnatio à p̃re sit, cognatio a matre. hi aũt nullũ patrẽ hẽre intelligunt. Eadẽ rõne ne ĩter se q̃dẽ p̃nt videri cõsanguinei esse: q̃a cõsanguinitatis ius sp̃es ẽ [n] adgnationis. Tm ergo cognati sũt sibi, [o] sicut & m̃ri cognati sunt. ĩtaq; oĩbus [p] istis ex ea p̃te cõpetit bonorũ possessio, qua ꝓximitatis noĩe cognati vocãt.

Agnati ad decimũ vsq; gradum, cognati verò in sextũ, ad hæreditates ex intestato admittuntur.

Hoc loco [q] & illud necessariò admonẽdi sum⁹, adgnationis q̃dẽ iure admitti aliquẽ ad hr̃ditatẽ, & si decimo gradu sit, siue de lege xij. tabula. q̃ramus, siue de edicto, quo p̃tor legitimis [r] hr̃dibus daturũ se bonorũ possessionẽ pollicet. Proximitatis [s] verò noĩe ijs solis p̃tor [t] bonorũ possessionẽ ꝓmittit, q̃ vsq; ad sextũ [u] gradũ cognatiõis sũt, & ex septio [x] sobrino, sobrinaq; nato, natæve. [y]

TITVLVS VI.

DE GRADIBVS † cognationum.

Quò huiusce tituli perfectã notitiã, veramq; graduum cognitionẽ intus, et in cute oculari quadã inspectione assequaris, ad cuiusdã arboris figurã, quæ non ab re hic inseritur, accurrito. Ad hæc si, quid sit cognatio, quid gradus, quid linea, quid affinitas, ac plurium deniq; vocũ significationes scire concupiscas, amplissimus de grad. affinitatis tractatus ex Pandect. xxxviij. lib. decerptus, omnia egregiè tibi suppeditabit.

Hoc loco ne-

a Tertio ordine. Nam sunt quatuor ordines succedendi: vt ff. si tabu. testa. nul. extab. l. 1.

b Exceptis. Nam isti inter legitimos numerantur.

c Quos. s. fratres emancipatos & sorores. Accur.

d Lex Anastasiana. Quã non habemus, sed de ea habetur mentio C. de legi. tut. l. 4. & de legi. hæred. l. si §. 1. Accursius.

e Integri iuris. Id est non emãcipatis.

f Diminutione. Tertiæ patris fortè.

g Eos. s. fratres emãcipatos. Accur.

h Cognatis. Scilicet anteponit: & sic vocant cum fratribus, & agnatis, & cognatis vlterioribus præferuntur.

i Eos etiam. Non solum agnatos capite minutos: vt supra &c.

k Tertio gradu Scilicet cognationis.

l Liberi. Vt j. de hę red. quæ ab intest. § admonendi.

ADDITIO. Dic, hodie immutatum est: vt habetur C. de adop l. penult. Ang.

m Eodem gradu. Scilicet tertio, puta cognationis.

n Species est. Nam agnatio genus est. Consanguinitas est illa, quæ inter fratres tm est, vt ff. de suis & legit. l. ij. primo respon. & supra de legit. agnat. successio. §. 1.

o Cognati sunt sibi. Sic ff. eodem, l. si spurius.

p Itaque omnibus. Inter se & cum matre: vt ff. vnde cogn. l. hac parte.

q Hoc loco. Iste §. communis est ad totũ istum titulum, & illum. j. de legit. agna succes. sic j. titu j. §. fina.

r Ligitimis. Scilicet agnatis.

s Proximitatis. Id est, cognationis.

t Prætor. cautè taces hic de iure ciuili. nã cognati de iure ciuili non vocantur. Accursius.

u Vsq; ad sextum Imò videtur, q̃ vsque ad quintum tantum vocent tam agnati, quam cognati: vt ff de vetera mili. suc. l. ij. §. fi. Sed respon. illa etiam in castrẽsibus loquitur, hæc in alijs. Vel dic, q̃ ibi ita erat de facto, s. quidam in quinto gradu: & ita factum narrat.

ADDITIO. [*] Dic, q̃ prima solutio ꝓbat, & obstat in duobus, quo ad agnatos, & cognatos: sed ibi speciale: q̃a ius priuilegiatũ, quod nõ trãsit sicut ius commune Ang.

x Ex septimo. Subaudi, qui sunt.

y Natæue. Sed nũquid sunt alij in septimo gradu? Resp. multi & alij eẽ possunt: vt colligit j. ti 1. § vj. Item & quare magis hi vocantur, quã alij in septimo gradu? Rñd. quia hi respiciunt inferi⁹ li neã trãsuersalẽ, alij oẽs superius: vt arg. ff. vñ liberi. l. scrip tn. in fi. Sed nũquid corrigitur hodie distinctio huius § per Authent. de hæredi. ab intest. §. 1. col. ix. vbi nulla inter agnatos & cognatos differentia fit? P. dicit omnes in infinitũ succedere, & sic corrigi quod hic dicit. Nos oẽs vsque ad x. gradum vocamus: non autem trahim⁹ agnatos ad cognatos, cum extendere successionem debeamus: idest velimus vt j. de bo pol. §. adhuc. arg. ff. de pa. cõ. l. lege. [1] & in Authen de nup § dein cept. colla. 4.

ADDITIO. Qđ dictum est, patet in authen. in suc. C. de suis & legi.

[*] Hic colligi p̃t ex verbis gl. q̃ non liceat ducere arg. ab enũciatiõnis verbis legis, qđ sæpe accidit, vt hi l. ex his. C. de testa. mil. Cognati & agnati pariter succedũt hodie vsque ad decimum gradum. [1] Sol. ibi maior ꝑ a hic ad minore quia ꝯstat partes in hoc tñ ꝯuenisse ad hoc factũ ꝯtrac d mẽte legis successionẽ ampliare volẽs. Præterea cum text. hodie voces cognatos & agnatos ꝯstat eos eẽ sers legitimos & vt legitimos succedere vsque ad decimũ gradũ, vt hic, arg. j. e. in pri. Ang.

DE GRADIBVS cognationum.

Quoniam in succedendo admittitur qui est proximior in gradu: vt cõprehendatur quoto gradu quis sit, ponitur iste tit.

[†] Similis tit. ẽ ff. de grad affi. Continuatio.

Hoc loco. Iste titulus diuiditur in plures partes. Primo continuat materiam. Secundo, incipit dinumerare gradus. Tertio dat vnam regulam gñalem in gradibus ad cognatos. Quarto ponit, quomodo numerentur gradus agnatorũ. Secunda ibi, quare in. Tertia ibi, hactenus. Quarta ibi, Agnationis.

Diuisio.

Necessa-

Consanguinitas species agnationis. Consanguinitas est inter fratres.

Proximitas.

mitini, & amitinæ filius, filia: a propius sobrino b propius sobrina: † hi sunt c patrui magni, amitæ magnæ, auúculi magni, materteræ magnæ filius, filia.

Tritauus, & aliæ personæ hic enumeratæ sunt in sexto gradu.

Sexto gradu supra tritauus, tritauia: infra trinepos, trineptis: ex trãsuerso fratris, sororisq; abnepos, abneptis, & cõueniẽter abpatruus, abamita, idest, abaui frater, & soror, abauunculus, abmatertera, idest, abauiæ frater, & soror. Item propatrui, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius, filia. (Itẽ propioris sobrini, sobrinæve fili' filia. †) Item sobrini sobrinæq;, i. qui quęve ex fratribus vel sororibus patruelibus vel consobrinis, vel amitinis progenerantur.

Vnica persona adiecta alteri personæ per carnis propagationem: facit gradum, tam in cognatis, quàm in agnatis. Aret.

Hactenus ondisse sufficiat, queadmodum gradus cognationis numerẽtur. Nanq; ex his palã est intelligere, quemadmodum vlteriores quoque gradus numerare debeamus: quippe semper generata d persona gradũ adijcit: e vt longe facilius f sit respõdere, quoto quisque gradu g sit, quàm propria cognationis appellatione quemquam denotare.

In gradibus agnationis, & cognationis similis est computatio. Et quia facilius ostenditur res ad oculum corporalẽ, quàm intellectualem, ideo necessariũ est hic arborem consanguinitatis inscribi. Aret.

Adgnationis quoque gradus eodem modo h numerantur. Sed cũ magis veritas occulata fide, quàm per aures i animis hominum infigatur: ideo necessariũ duximus post enarrationẽ graduũ, eos ẽt præsenti libro inscribi: quatenus possint & auribus, & oculorũ inspectione adolescẽtes ꝑfectissimam graduum doctrinam adipisci. † k

l. iurisconsult'. §. patruus. & C. de successo edict. l. j. Sed Ro. con.

a Filius, filia. Isti nominatiui regunt superiores genitiuos ab illo vers. item fratris &c. Et sunt omnes isti in quarto gradu lineæ collateralis respectu descendentium.

b Propius sobrino. Quasi dicat, qui filius dicitur ꝓpius sobrino, & filia quæ dicitur ꝓpior sobrina.

ADDITIO. vel dic, & fortè melius, sensum textualem esse q ꝓpior sobrinus, & propior sobrina sunt in quinto gradu. Et qui sint tales, declarat textus subiungens. Hi sunt patrui & cætera. Est enim propior sobrinus filius patrui magni, vel amitæ magnæ, & idem dicas de propiore sobrina, quòd scilicet sit filia & cætera. vt clarè patet in arbore. Qui aliter intelligeret, arborẽ corrumperet.

c Hi sunt Subaudi in quinto gradu: lineæ collateraliũ ex parte ascendentiũ. scilicet filius patrui mei magni, & similium, de quibus dicitur hic & ff. eo. l. j. in fi. & l. ij.

d Generata quæq; &c. Hoc est verum, si vna ab vna nõ si plures ab vna: vt ff. eo. l. iurisconsultus. §. trãseamus. & hoc est verum ex omni ordine graduum secundũ nos. l Sed secũdum canones ex latere transuerso aliud est. nam quem nos dicimus in secundo, ipsi dicũt in primo quem nos in quarto: ipsi in secundo, & sic de singulis, vt l Decret. xxxv. q. v. cap. ij. Sed fuit eorum consideratio bona ꝓp matrimonia: l nostra etiam bona ꝓp hæreditates quę per gradus deferuntur: vt j. de bonorum possessio §. quos autem. ff. eodem, lege iurisconsultus. in principio.

ADDITIO. Item in statutis, & pactis, vbi de pacto non agit. ẜm Ang. hic no. hanc glo. quæ allegat quotidie. q in concernentibus peccatum præualet ius canonicum etiam in terris imperij, & ecõtra in non concernentibus peccatũ. præualet ius ciuile ẽt in terris ecclesię. vt per Ang. hic.

e Adijcit. Hic potest colligi definitio gradus, vt dicatur, Gradus est numeratio singularum personarũ cognatione, vel affinitate sibi coniunctarum, quoto gradu vna persona distat ab altera optime indicans. Dictus quasi lapideus gradus: vt ff. eodem, lege iurisconsultus. Accursius.

ADDITIO. Gradus secundum doct aliter diffinit. Gradus est distantia vnius personę ab alia in linea consanguinitatis. Vel est habitudo distãtiũ personarum qua cognoscitur quota agnationis, vel cognationis, seu affinitatis distantia.

f Longè facilius. Fit propter duas rationes: & quia vltra trinepotem, vel tritauũ vocabula non inueniuntur specialia sed superiores, & inferiores vocantur vt ff. eodem. l. fina. §. parentes. & hoc, quia sunt plura negotia, quam vocabula: vt ff. de præscrip. verb. l. iiij. Sed vsque ad quem numeramus? Respon. vsque ad vij cognatorum. & vsque ad x agnatorum: vt ff. eod. l. non facilè. & supra titul. j. §. fin. nisi ratione demonstrandi vellemus vlterius numerare, nõ vulgaris: licet decretistæ hic aliter dicant.

ADDITIO. No. q decretistæ ꝯtrium dicunt solum in collaterali linea, non autem in directa, vt supra dixi. Si vis ergo scire de duobus agnatis quoto gradu distant de iure ciuili: incipe ab vno. & computa ab illo descendendo ad personã mediam ex qua omnes descendũt & postea descende ab illa vsque ad aliam, quam vis cõputare: & apparebit quoto gradu sit. Sed de iure canonico incipias à persona, ex qua descẽdũt personæ de quarum gradu agitur. Verbi gratia. vis scire quoto gradu sunt filij duorum fratrum de iure canonico? incipe ab auo, & fac vnum gradum ad filium, & de filio ad nepotem ex alio fratre. q similiter est in secundo gradu. vnde quoto gradu quilibet distat à stipite, tali gradu sunt inter se: remotior autem addit gradum, vt in c. p. ad sedẽ, xxx. quæstione prima. Ang.

g Quoto gradu. Scilicet octano, vel decimo.

h Eodem modo scilicet adiecta persona.

i Per aures. Vnde Horatius in arte poetica. Segnius irritant animos demissa per aures. Quã q sunt oculis subiecta fidelib. Certior autẽ arbiter est oculus: & vt ait Candaules in Herodoto, magis incredulæ sunt hominibus aures, quam oculi. Egi. Per.

k Adipisci. Vnde quidam habent hic Arborem. Accur.

ADDITIO. Et in rei veritate debet esse cum tex. & gl. illam sequitur.

† Propi' sobrino qs dicat, q ite dicãtur sobrini, eleganter ac diffusè tractat Ant. Aug emẽdat. li. ij. c. v. Sunt aũt Sobrini, qui ex duob. cõsobrinis nascunt. Porro ꝓsobrini mei fil js ego ꝓpius sobrinus sũ, quasi vno gradu ꝓpior quã sobrinus. Aliàs propior sobrinus ꝑ ꝓpior sobrina.

† Hæc, q parẽthesi inclusa sunt reijcienda eẽ aliquã notha & adulterina esset Anto. Augu. eo ipso loco, quem mõ citauim' quę nec in necustis exẽpla. habẽtur. Debuisse autẽ ait Iustinianũ consobrinos cũ nepotib. sexto gradu ennumerare.

† Et sic s directa linea ascendentium nõ est differentia:

quæ vtroq; iure si personæ de q̃b. agit. distant inæqualiter: toto gradu distat remotior.

a Ipsi. n. incipiũt à ꝑsona ex qua descẽdũt illi de quorũ gradu agit. Sed de iure ciuili incipim' ab vno ex istis de q bus agit, extẽdẽdo ad stipitẽ, & ab eo iterum descẽdendo ad aliũ & quoto gradu distat remotior, toto gradu distãt inter se. vt hic ꝑ co- cto.

† Debemus dare doctrinã ꝑ modũ magis facilem. Egi. Per.

COGNATIONIS SPIRITVAlis, studiosissimis quibuscunque, præsertim ecclesiasticis, apta, & vtilis materia.

CHRISTOPHORVS Porcius, iuris vtriusque professor acutissimus, quia difficultates aliquas circa cognationis spiritualis materiam hic luculenter tractauit: eius mentem verbis non mutatis referre non erit absonum, neque à proposito alienum. quæ verba talia sunt.

Quæritur, an ratione cognationis spiritualis matrimonium impediatur? Circa quem articulum dicite breuiter, quod inter compatrem, & commatrem impeditur matrimonium: ac etiam inter patrem spiritualem, & filiam susceptam ex sacro fonte, & hoc si ista cognatio spiritualis fuerit causata siue per sanctum baptisma, siue per sanctum chrisma. 30. quæst. 4. cap. si quis vnus.

Addite prædictis, quòd si maritus, & vxor tenuerint aliquem, vel aliquã ad baptismũ, vel chrisma, quilibet eorum efficitur compater, vel commater. d. ca. si quis vnus. & hoc verum, quando tempore cognationis spiritualis contractæ constabat inter eos matrimonium: secus si ex post facto fuerit cõtractum. ca. Martinus Bertam. extra, de cogna. spiritu. cum sua gl. E contra autem si tenueris ad sacrum chrisma, vel sanctum baptisma filium, vel filiam meam ex alia muliere, quàm vxore, non efficitur tibi commater. c. qui spiritualem. 30. qõ. 4. Ratio, quia in contrahenda cognatione spirituali maritus, & vxor copulãt sibi actiones, & non passiones. Quod igitur agit vnus coniugum, intelligitur alius agere: quia sunt duo in carne vna d. c. siquis. in fi.

Sed quid si fornicator teneat aliquem ad sacrum baptisma, an concubina efficiatur commater? Videtur ꝙ sic. Nam sicut vxor hoc casu ideo efficitur commater: quia est eadem caro cum marito d. c. siquis vnus. ita de concubina: quia qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur cum ea. 32. q. 4. ca. in eo. Alij ibi tenuerunt contrarium, quorum sententia magis placet: quia absurdè dictum videretur, ꝙ spiritualitas super re improbata causaretur: ex vtraque scriptura, & hominũ opinione. Non obstat, ꝙ concubina & fornicator dicãtur duo in carne vna: quia illa verba exponuntur, idest, duo conueniunt in eodem opere carnali. & ita exponit gloss. in d. cap. in eo. Sed an vxore mea mortua potero mihi copulare eam, quæ fuit sibi commater ante matrimonium? Dicite quòd sic capit. post vxoris obitum. 30. quæst. 4. Sed quid de filijs duorum compatrum: an poterunt simul matrimonio copulari? Dicite quòd sic, siue nati fuerint ante compaternitatem, siue post, dummodo matrimonium non contrahatur cum eo, vel cum ea, per quorum alterum deuentum fuit ad compaternitatem. ca pitu. 1. & capit. super eo. extra. de cogna. spiritu. Christophor. Porcius iuris vtriusque doctor acutissimus.

Nota pro ampliori & faciliori intelligentia huius materiæ, quòd cognatio spiritualis, quæ impedit matrimonium contrahendum, & dirimit post contractum, oritur ex datione duorum sacramentorum duntaxat: quæ sunt baptismus, & confirmatio: non autem ex aliorum datione, seu ministratione. patet in ca. fi. de cogna. spirit. lib. 6. Ratio est, quia in baptismo renascitur: & chrismatio frontis ipsum confirmat: quod non est in alijs sacramentis. Io. And. in d. c. fi.

Nota alterius, ꝙ ex hac cognatione 20. sunt casus prohibiti, scilicet 10. ratione baptismi, & 10. ratione confirmationis, ratione enim baptismi contrahitur cognatio spiritualis impediens, & dirimens, vt dictum est.

Primò inter has personas.

Baptizatum, & baptizantem.
Baptizatum, & vxorem baptizantis prius cognitam:
Baptizatum, & filios baptizantis.
Parentes baptizati, & baptizantem:
Parentes baptizati, & vxorem baptizantis prius cognitam.

Secundò inter has personas, videlicet inter.

Baptizatum, & suscipientem:
Baptizatum, & vxorem suscipientis prius cognitam:
Baptizatum, & filios suscipientis:
Parentes baptizati, & vxorem suscipientis prius cognitam.

Ecce decem casus prohibiti ratione baptismi. Totidem in confirmatione reperies, in qua sunt, confirmatus, confirmans, & tenens ante confirmationem, qui scilicet ponit fasciolam supra frontem post confirmationem episcopalem. De hac vide

tex.

tex.cum glo.in c.j.de cogn.spir.lib.6.ista clarissimè referantur per carmina sequentia.

Spiritualis ab his cognatio fit sacramentis,
Quæ sunt: baptismus: ac confirmatio frôtis.
Personasq; decem connectit quodlibet horum.
Baptizans, huius vxor si cognita primo,
Ac eius nati sunt abluto sociati;
Cum consorte thori, baptizans atque parentes
Fonte sacro loti, sunt tali fune ligati,
Baptizans, & suscipiens hic æquiparantur.
In confirmato totidem reperire licebit.

HAEC NOTA DILIGENTER: quia singularia sunt, & plurimum vtilia: nec est plures casus reperire, qui mrimonium dirimant.

Quæritur ad propositum materiæ præsentis de qstione quotidiana, & apud vulgares satis dubia. Pone quòd duo, vel plures tenent aliquem in baptismo, nunquid isti inter se efficiuntur compatres? Innocentius (& bene) dicit ꝙ non, vnde possunt adinuicem contrahere matrimonium. Nam quemadmodum compatres carnales, vt concubinarius, & concubina non prohibentur matrimonium contrahere: vt in c.tanta extra. qui filij sint legi.ita & isti qui sunt compatres spirituales respectu baptizati, non debent prohiberi contrahere matrimonium. Et pro hoc facit tex.& ibi glo. in ca.fi.30.quæst.4.vbi dicitur ꝙ maritus, & vxor non debent aliquem simul de sacro fonte leuare, ne infamentur de facto. nam vulgares existimant illos esse compatres. Hæc sunt verba Abba.Sicul.in c. Martinus. extra de cogna.spiritua.De hoc in summula pauperum.

Vnde versus.
Masculus & mulier puerum de fonte leuantes
Legitimè iungi poterunt; nec sunt prohibendi.

Quæritur vlterius: Pone, quod tenui aliquam puellam in baptismo: volo contrahere cum eius sorore, an possim? Dicendum quòd sic. pater enim spiritualis bene tenet matrimonium 30.q.3.c.vlti.

Vnde versus.
Duco mea nata germanam spiritualis.

Quæritur insuper: Pone, quòd filius meus tenuit in sacris fontibus filiam, volo cum illa filia postquam ad annos nubiles peruenit contrahere: an liceat? Dic quòd sic. Potest enim pater sumere filiam spiritualem filij sui carnalis: quia licet cognatio spiritualis de patre ad filios descendat: vt c.1.& c.super eo.extra, de cogna.spiri.non tamē ascendit de filijs ad patrem, cùm iure cautū non reperiatur: & edictum de matrimonio prohibitorium est; adeo, quòd cuilibet licet cōtrahere, nisi expressè prohibeatur. c.cum apud.extra, de sponsa.& matrimonio. Hoc notat Ioannes Theutonicus glo. decret.in c. fina.30. qō.3. Hoc idem recitat & approbat Io.Andr.in c.1.de cogna.spiritua.lib.6.

Vnde versus.
Esse mei nati coniunx, mihi spiritualis
Filia legitimè poterit, nec iure vetatur.
Descendunt, & non ascendunt talia vincla.

Multò plura de huiusmodi materia possent adduci: sed pro nunc hæc sufficiunt. Si tamen vis videre, an per procuratorem talis cognatio spiritualis possit contrahi, recurras ad Bar. in l.Gallus. §. forsitan.ff. de liber. & posthum. ad Angel.Aret. in §.illud. Institu.de nupt. Ioann. Andre. in regula, Potest quis per alium.de regu.iur.in sexto.& ad Panormi.in cap.veniens.extra, de cog.spiritua. Decisionem tamen communem, & magis approbatam potes notare per versus sequentes: in quibus patet, quòd licet matrimoniū per procuratorem possit contrahi.cap.fina. de procurato.lib. 6.non tamen cognatio spiritualis.

Vnde versus.
Procurator habet nodos vincire iugales.
Non tamen hoc nexus domino dat spirituales.

Pro præmissis & alijs huc spectantibus vide omnino Quint. Mando. super signa Gratiæ.titu.de dispensatio. matrimo.versicu.cognatio spiritualis triplex est, cum ijs quæ sequuntur.

DEO GRATIAS.

Hactenus fœde hic hallucinatum est. Nã quum trinepos fratris dicatur quasi tertius eius nepos, ficut tritauus quasi tertius auus. l.fi.§.fexto gradu.ff.de grad.affi. Clarum est, quòd filius trinepotis fratris, non poteſt dici quadrinepos ipſius fratris, quippe qui quartus eius nepos non eſt, ſed tertij tantùm nepotis ipſius fratris filius. Quamobrem repoſuimus in hac penultima cellula (fratris trinepotis filius, filia) ſicuti & in vltima cellula (fratris quadrinepos, quadrineptis.) Nam nepotem trinepotis fratris, eiuſdem fratris quadrinepotem, ideſt, quartum nepotem eſſe nemo ambigit, non quinquenepotem, vt praua hactenus inoleuit conſuetudo. Ex aduerſo item huius arboris latere, in penultima cellula ſic emendauimus (Sororis trinepotis filius filia) expunctis his verbis (Sororis quadrinepos quadrineptis.) Et in vltima, in horum verborum locum (Sororis quinquenepos, quinqueneptis) Subſtituimus hæc, Sororis quadrinepos quadrineptis. Qua autem ratione moti id effecimus, vide gloſſ. vſque ad quintum §. multis alijs.infra, de ſucceſ.liber. quæ non vocat filium trinepotis quadrinepotem, ſed trinepotis filium. Et ratio eſt: quia vltra tritauum, & trinepotem non reperiuntur vocabula ſpecialia, vt vult idem Accurſius, & rectè in §.hactenus.ſupra,eodem.hoc pacto locus hic nimia temporum vetuſtate iam pene obſoletus, impureque temeratus, germanæ lectioni nobis authoribus nunc primum, vt ſpero reſtituetur. Egidius Perrinus.

Arbo-

ARBORIS CIVILIS DECIMUM AD GRADUM DESCENDENTIS PECULIARIS DECLARATIO.

GRadus, lineę, & consanguinitatis definitionib. omissis, sciendum, quod numeratio punctorum quę sunt in cellulis, est numeratio graduum. habito respectu ad cellulam vacuam, à qua oēs sumunt nomē, exceptis ijs, quę per genitiuum nuncupantur. Hāc Ioā. And. nomine sui bidelli Petruciū, vult vocari. Puncti, quę superiores sunt, computationē iuris can. denotant. illi aūt quę inferiorē locū tenent, cōputationē ciuilis iuris exprimunt, quod canonico subesse ipsa graduū situatio declarat. Ex prędicta cōputatione, si diligenter inspicitur, apparet, quod in ascendentium, & descendentiū numeratione ius vtrūq; concordat: quia in eis persona addita personæ per carnis propagationem, gradum adijcit. Vt aūt hæc arbor cūctis innotescat, notandæ sunt tres regulæ.

Prima, Ascendentium, & descendētium, quot sunt personæ, de quib. quæritur, computatis intermedijs vna dēpta, tot sunt grad⁹ inter eas. Verbi gratia: Abau⁹ distat à Petrucio quatuor gradib⁹: & sic de alijs.

Secunda (secundum ius ciuile, cuius tantū gratia hæc arbor fuit hic impressa) talis est: Collateraliū in linea æquali quoto gradu quis distat à communi stipite, eodem duplicato distant inter se, vel sibi attinent. vt P. & pronepos propatrui distant vij. gradib⁹, cum abauum stipitem facit. Nam secundum leges quælibet persona gradū facit in collateralibus: vnde duo fratres duos efficiunt gradus.

Tertia. collateraliū in linea inæquali quot sūt personæ, stipite dempto, tot sunt gradus. vñ P. distat à patruo quinq; gradib⁹. Ab ei⁹ filio, sex: & sic de alijs. Non inutile fortisan iudicabitur, si aliquid de computationis diuersitate inter ius ciuile, & cano. subiūxerimus. in legibus ob nihil aliud ipsa graduum mētio facta est: nisi vt hæreditas, vel successio ab vna ad alteram personam inter consanguineos deferatur. In canonib. verò ob hoc progenies computatur, vt apertè mōstretur vsq; ad quotam generationem à consanguineorū nuptijs sit abstinendum. Hac ergo de causa, quia hęreditates nequeunt deferri, nisi de vna ad alterā personam: idcirco curauit secularis Imp. in singulis personis singulos perficere gradus. Quia verò nuptię sine duab. nō valēt fieri personis, ideo sacri canones duas in vno gradu constituere personas. Hæc habentur plene c. ij. xxxv. q. v. & ferme per totam illam quęstionē. Et hoc idem not. hic Christopho. Porc. in versi. circa primum, ibi, secunda differentia. & Ioan. Andr. in declaratione huius arboris.

CHRISTOPHORI PORCI IN arborem & ipsius intelligentiam quæstiones plurimum vtiles.

PRo declaratione iuris cano. & ciuil. & etiam intelligentia huius materiæ, & eorum quæ pertinent ad illam, quædam videnda sunt. Primo qualiter fiat dinumeratio graduum de iure ciuili, & de iure canonico secundum vtriusque iuris cōnum diuersitatem. Secundo vsque ad quem gradum deferuntur hæreditates, & tutelæ. Tertio vsque ad quem gradum copula matrimonialis impediatur. Quarto vsque ad quem gradum possit Papa dispensare.

Circa primū dicite, quod quo ad lineam ascendentiū nulla est dītia inter ius ciui. & ius cano. Vtroq;. n. iure pr & mr sunt in primo gradu ascendentiū. & similiter filius & filia descēdētiū: & sic ī & ſ. in infinitū: quia in dinumeratione graduū in linea ascendētiū & descendētiū vtrunq; ius habuit respectū ad stipitē. s. ad primū parentē. vt hic, cū gl. xxxv. q. v. ad sedē. in linea trāsuersali inter ius ciuile, & ius can. duplex est dītia. Prima. quia iure ciuili frater, & soror sūt in secūdo gradu. iure canonico sunt primo: Rō differētiæ sumitur ex regula iuris ciuilis, quę dicit, quod vnaquęq; persona adiecta nouū gradum generat, vt hic in. ver. hacten⁹ Vnde cū ego sim in primo gradu patri meo, si nascatur mihi frater, vel soror, ex generatione huius personæ causatur nouus gradus. & consequenter appellatur in secundo. sed iure can. ideo appellatur in primo: quia ius canonicum nō cōsiderauit dinumerationē graduum in linea transuersali, habito respectu ad stipitem. i. cōmunem parentē, sed cōsiderauit, quod duo fratres, duæ sorores tribuunt initium lineæ transuersali. & ideo in primo gradu illius lineæ illos cōstituit. Secūda differentia est, quia iure ciuili regula traditur, quod in linea transuersali sola persona adiecta nouū gradū facit, vt hic. iure aūt canonico pro regula traditur, quod ad causandum nouum gradum duæ personę requirantur, dicto c. ad sedem. Ratio differentiæ, quia ius canonicum dinumerat gradus rōne copulæ matrimonialis, vnde sicut ad causandum copulam matrimonialē requiritur cōcursus duarū personarū: ita ad causandū gradū quo ad eā. Sed ius ciuile dinumerat grad⁹ quo ad hęreditates, & tutelas. vnde cū tutela, & hęreditas deferatur de vna persona in aliam: nil mirum, si vnaquæque persona generat nouū gradum. ista fuit sō posita in dicto capi. ad sedem.

Quo igitur ad inhibendam, vel permittendam copulam matrimonialem dinumerabuntur gradus secūdum ius canonicū: quo aūt ad tutelas, & hęreditates deferendas, connumerabuntur secundū ius ciuile. — *Matrimoniū vsque ad quem gradū prohibetur.*

Circa secundum dicite quod vsq; ad decimū gradum deferuntur hęreditates & tutelę: vidistis ī. tit. j. §. fi. cum sua gl. & ī. de capit. diminu. § fi. de leg. ag. tute. in tex. & in gl.

Circa tertiū dicite, quod olim erat prohibita copula matrimonialis vsque ad septimū gradū agnationis vel cognationis inclusiuè: hodie aūt est prohibita vsq; ad quartū gradū inclusiuè, dinumeratiōe facta secundum ius cano. c. nō debet. extra, de consan. & affi. Sed hic dubitatur. Pone, quod vnus sit in quinto gradu transuersalium, alius sit in quarto, an impediatur copula matrimonialis? Si inspiciamus personam existētē in quarto gradu, illa impeditur. Si inspiciamus personā existētem in quinto gradu, permittitur. Dicite, quod copula est permittēda: quia quoto gradu remotior distat à stipite eodē gradu distat à quolibet descendente. c. fi. extra de consan. & aff. Illud tñ est palam, quod inter ascendētes, & descendētes est prohibita copula matrimonialis in infinitū vñ si Adam viueret, vxorem habere non posset §. inter eas. & ibi gl. ī de nup.

Sed quid de gradu affinitatis? Dicite quod licet olim rōne affinitatis esset prohibitio vsque ad tertiū gen⁹ vt aliqui dixere: veritas tñ hodie est, quod solum prohibetur quo ad genus primum: vt no. gl. iij. c. non debet. extra de consangui. & affinitate.

Sed nūquid per coniunctionē illicitā causatur affinitas? In hoc articulo non parcā in totū verecūdię, Arch. xxxv. q. iij. ex ordinaria. dixit per hāc dissului matrimonium. & in hoc bene. sed nō causari affinitatē, propterea quia affinitas est irregularitas personarum ex nuptijs descendentium. l. non facile. §. affines. ff. de grad. vbi ergo nō sunt nuptiæ, ibi non causatur affinitas. Sed gl. tenuit contrariū in §. affinitatis ī. de nu. quę communiter comprobatur per. c. tuę & & per c. iordane. & per c. discretionem. extra. de eo qui cogno. consang. vxo. suę. — *Affinitas an contrahatur ex coitu illicito.*

Stat igitur conclusio, quod per illicitam coniunctionem contrahitur affinitas. Sed quid si quis nō intrauit claustra vuluæ, in circuitu tamen palpitauit, vel feras reseruauit sed opus non expleuit, an contrahatur affinitas, gl. in d.c. extraordinaria dicit quod non. Itē dicit illud quod nō dico. Dicit Innoc. quod ad causandum affinitatem, requiritur concursus vtriusque seminis. Sed tamen causa euitādi peccata, ius canonicū. & sancta mater Ecclesia indubie præsumūt ex copula concursum vtriusque seminis, & marit. & feminę interuenisse. c. iuuenis. ex. de spō. Adde te prædictis, quod si aliquis promiserit alicui illam accipere in vxorem, postmodum habeat copulā cū ea sine alijs verbis, intelligitur validum matrimonium extitisse contractum: nec eum alia contrahere posset, sed matrimonium postea cum alia contractum esset dissoluendum. c. is qui fidem extra. de sponsa.

Hoc loco nō esse uffigendū nouū titulū, sed totū hūc locum appēdicē eē titulı de Gradibus cognationum existimat Fran. Balduin. hoc ipso loco nec vllā in vetust. exēp. esse hic sectionē, atque huius suæ sulæ authorē laudat Theophilū græcum Institutionū paraphrastē.

Circa quartum dicite breuiter, quod in gradu ascēdētiū & descendentium non posset Papa dispensare, vt culpa matrimonialis contrahatur. Non posset. n. Papa dispēsare. quod filia patri copularetur. item nec in linea transuersali in gradu primo. vnde non posses Papa dispēsare, quod fratri soror nubat. Itē nec in gradu secūdo linea existente inæqualiter. vñ nō posset dispēsare, quod neptis patruo nuberet, vel auunculo. In linea verò æquali bene posset dispensare, vt cōsanguineu copularetur. & ita cōiter concludit in c. literas. extra de resti. spol. facit c. gaudemus. extra. de diuor.

Matrimonium semel contractum an possit per Papā dissolui.

Sed an Papa possit dispensare, vt matrimonium semel contractum dissoluatur? Dicite breuiter, aut matrimonium fuit per copulam carnalem consumatū, aut nō, priore casu nō pōt, posteriore aūt sic. quia primo casu effecti fuere duo in carne vna: secundo verò nō itē quia matrimoniū consummatū sortitur naturam ex constitutione diuina, contra quā non potest Papa dispensare, c. proposuit & ibi, I. tus extra. de concess. præb. sed matrimonium non consummatum sortitur naturam ex constitutione Ecclesię, contra quā Papa bene potest dispensare. Ista est glos. ordina. in ca. ex publico. extra. de conuer. coniug. in glo. fi.

Sed nūquid maritus, & vxor possunt se separare? Dicite, aut copula non est subsecuta: & tunc quilibet eorum altero inuito potest separare matrimonium per ingressum religionis: secus si copula fuerit subsecuta. nisi vterque concordauerit quod vterque pariter intret religionem, vel alter qui remanet in seculo, sit talis, conditionis. & qualitatis. quod nulla suspicio fornicationis sinistra sit contra eum. vt quia sit ætate confectus. cap. quidam. cap. verum. cap. vxoratus. & cap. cum sis præditus. extra. de conuer. coniug.

TITVLVS VII.

DE SERVILI cognatione. †

Cognationē seruilē, i. sanguinis necessitudinē quā seruorū filij cū parētibus habēt, antiqua iura nō admittebant, hodie aūt serui nati, et deīde manumissi, nō modo parētib. et libertate donatis ex intestato succedūt, et parentes eis, sed ēt sibi inuicem, & cum reliquis fratribus ex legitimis nuptijs, atque in libertate procreatis ad successionem vocantur.

Illud certum a est, ad seruiles cognationes illam partem edicti, b qua proximitatis c noīe bon. possessio pmittitur, nō pertinere. d

Divisio.

Illud certum. Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo ponit vtrum serui habeāt ius cognationis cōtractæ in seruitute. Secundo infert ex rōnibus præpositis videlicet quod nō semp seqr, quod qui prior est in gradu, quod potior sit in iur. Tertio illa melius declarat. Secūda ibi, Repetitis. Tertia ibi, Amotis.

CASVS. Dñe, iā video. quod vos valetis tractare de serui. cog. & specialem tractatum facere Nam vos dixistis mihi supra ti. de succes. cog. circa quos in bono. pos. vnde cog quam prætor primis agnatis pollicetur, sola naturalia causa spectatur: nunquid igitur cognati in statu seruili concepti, & nati, & postea manumissi p bono. pos. vnde cog. in tertio ordine causa naturali inspecta sibi inuicem potuerunt succedere? Ad hoc rñdet iustin. quod nō illud n. certū est, eandem partē edicti prætoris qua bo. pos. iure cogna. permittitur, ad seruiles cognationes antiquitus nō pertinere. Nec. n. illa antiqua lege talis cogna quo ad onus tutelæ, vel ad cætera onera ciuil. computabatur: vnde visum erat hmōi cog. seruilem quo ad emolumentum successionis non computari nec quo ad onera computabatur. & hæc vsque ad nostra tempora ita obtinebant: sed nos per cōstitutionem nostram, quam pro iure patron. fecimus, (quod quidem ius patron. vsque ad ipsum nostrū satis obscurum atque nube plenum, & vndique cōfusum fuerat) & hoc suggerēte humanitate statuimus, vt si quis in consortio seruili cōstitutus ex libera, vel seruilis conditionis muliere liberū, vel liberos habuerit, vel econuerso mulier serua ex libero, vel seruo liberos cuiuscunque sexus habuerit, & eaudem parētib. & liberis ex seruili vētre natis ad libertatē peruenientibus, vel dum fortè ipsę mulieres liberę erāt. & ita liberi ab illis nati īgenui. & postea patres qui hmōi liberos in seruili statu procreauerint, ad libertatē puenerint, statuimus dico, in omnib. his casib. vt ncēs hī liberi ad successionem patris, vel matris ab intestato admittantur, iure patron. in hac parte penitus sopito. Nam hos liberos non solum in parentum successionem, sed etiam parentes in liberorum mutuā successionem authoritate prædictæ cōstitutionis nostrę specialiter vocamus: & hoc obtinere statuimus, siue hmōi liberi ex seruili matre nati, postea manumissi soli fuerint, siue cum alijs, qui post libertatem parētum concepti, & nati, ad successionem vocent, siue ex eodem patre, vel eadē matre, siue ex alijs nuptijs pcreati fuerint, & hoc statuimus ad similitudinem eorum qui ex iustis nuptijs procreantur. Et hoc dicit vsque ad illū §. repetitis itaque. Cætera plana sūt vsque finem tit. quia non pōt casus poni nisi secūdum quod litera iacet. b. d. Franc de Ares.

a Illud. Aliàs est hic titulus, de seruili cognatione, aliàs non Accursius.

b Edicti. Sunt enim quatuor partes successionis ab intestato: vt ff. quis or. in bon. pos. l. j.

c Proximitatis nomine. Idest, cognationis, vt sequitur: vt ff. vnde cog. l. j. §. pertinet.

d Non pertinere. Sed nec aliam aliquam, vt vel ipse succedat, vel ei succedatur: vt C. commu. de succes. l. seruus. nisi in tribus casibus: vt C. de ijs qui. vt indi. & ad Sylla. l. pen & C. de fur. & legi. l. apud nostros. t & ad Orfi. l. fina.

s Sed illud procedit fictione postliminij: vt ibi. not. Ange.

DE SERVILI COGNATIONE.

Cōtinuatio.

Quia suprà de cognatione, & successione cognatorum liberæ conditionis dictum est: nunc quia naturali iure in ipsis etiam inter seruos etiam cadit cognatio: & dubitari posset, an inter seruos esset successio: de seruili cognatione, merito subdit. Nec obstat, quòd inter illum tit. de succes. cog. & illum sit titu intermedius, de gradibus: quia ex quo pertinet ad materiam horum tit. continuatio non vitiatur l. re. §. fra. ff. de duobus reis. Porc.

Computa-

nam nec † vlla antiqua lege talis cognatio cōputabatꝰ. a Sed nostra constitutiōe, quā pro iure patronatus fecimus (quod ius vsq; ad nr̄am tempora b satis obscurū, atq; nube plenum, & vndiq; confusum fuerat) & hoc humanitate suggerēte cōcessimus, vt siquis in seruili constitutus cōsortio, liberum, vel liberos habuerit, siue ex libera, siue ex seruilis cōditionis muliere: vel ecōtra, serua mulier ex libero, vel seruo habuerit liberos cuiuscūque sexus: & ad libertatē his c peruenientibus, ij, qui ex seruili ventre nati sunt, libertatē meruerint: vel dum mulieres liberæ erant, ipsi d in seruitute e eos habuerint, & postea ad libertatē peruenerint: f vt hi oēs ad successionem patris, vel matris veniāt, g patronatꝰ iure in hac parte sopito. Hos enim liberos non solum in suorū parētū successionē, sed etiā alterum in alterius successionem h mutuā vocauimus, ex illa lege i specialiter eos vocātes: siue soli inueniātur, qui in seruitute nati, & postea manumissi sūt: siue vnà cum alijs, q post libertatē parentū cōcepti sunt, siue ex eodē patre, siue ea eadē matre, siue ex alijs • nuptijs ad similitudinē eorū, qui ex iustis nuptijs procreati sunt.

Cùm de intestatorum successione agitur, liberorum prima habetur narratio. qui ēt, si gradus sint remotioris quoscunq; ascēdentes, et cognatos quātūuis pximiores excludūt.

Repetitis k itaque omnibus, quæ iam tradidimus, l apparet, nō semper eos, qui parem gradū cognationis obtinēt, pariter vocari: eoq; ampliꝰ, ne eū quidem, qui proximior sit cognatus, semp potiorem esse. Cùm.n. prima cā sit suorū hr̄dum, & eorū, quos inter suos hæredes enumerauimus: m apparet pronepotem, vel abnepotem defuncti potiorem esse, quàm fratrē, aut patrem, matremq; defuncti: cùm aliòqui pater quidē, & mater (vt suprà quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater verò secundum, pronepos autem tertio gradu sit cognationis, & abnepos quarto. Nec interest in potestate morientis fuerit, n an non: quòd vel emancipatus, vel ex emācipato, aut ex fœmineo sexu o propagatus est.

Nouissimo tamen iure, agnationis & cognationis sublato discrimine, omnes simul æquo iure succedunt: ita tamen, vt eorum prior habenda sit ratio, qui sunt gradu proximiores.

Amotis p quoq; suis hęredibus, & quos inter suos hæredes vocari diximus, adgnatus, qui integrum ius habet q adgnationis, etiam si lōgissimo gradu sit, plerunque r potior habetur, quàm proximior cognatus. Nam patrui nepos, s vel

a Computabatur. Hæc videtur mala ratio: cū magis iure prætorio, quod naturalem cām intuebaꝰ, debeset cōputari: vt ī. de hę. quę ab inte. §. emācipati: quā ciuili. Sed dic q. ēt ad alia, vt ad tutelas, & similia: nisi quo ad nuptias: vt ī. de nup. §. illud. & ff. d rit. nup. l. adoptiuus. §. seruiles. i Sed nūquid dñs ex sui psona succedit cognatis serui? Rñ. nō: vt hic dicitur. Accur.

ADDITIO.

Not. ergo aeq̄ri domino ab intes. sicut ex testamēto. Et est ratio quia ius solū defert hæreditatem ab intest. secundum quod seruus nihil est. l. quod attinet. ff de re. iur. sed ex testamento defert voluntas testantis, quam ius sequitur. Aliud tñ est in monaco, & monasterio: vt l. Deo nobis. C. de ep & cle.

b Nostra tempora. Loquiꝰ Iustinianus.

c His. Scilicet parentibus.

d Ipsi. Scilicet parentes.

e In seruitute. Idem donec serui erant.

f Peruenerint. Scilicet parentes.

g Veniant. Aliud si liber factus seruꝰ iterū manumittaꝰ vt ff. vñ cog. l. is q contra. & ī. de cap. di. §. quod sūt quia est ibi, quod sibi imputetur. Sed nūquid etiam iste, qui ex in l. is qui hodie succederet naturali cā inspecta: vt C. de suis & legi. hæc auth. in successione? Respō. non secundùm Ioā. quia prætor naturalē causam intuebatur: & tamē nō vocabat eum vt dictū ē. Ité ecōtra. C. de suis & legi. l. ex libera. Sol hic nouum ius. Vel i ibi loquitur, quādo nec de facto erat matrimonium Vel ibi quo ad honores loquitur. hic quo ad successiōes.

h In alterius successionem, idest, parentes liberis, & econtra excluso patrono: & hoc secundum omnes. Item libertum vnum alteri eidem fratri suo. & ita frater liberti præferꝰ patrono. & hoc secundū quosdam, vt hic. Sed Ioan. cōtra: pferri enim patronū fratri i vt ff. de bon. lib. l. liberto. ff. de suis & leg. l. intestato. in prin. & ī. ti. j. §. sed nostra. versi. sin autem fine.

i Ex illa lege. Scilicet supradicta Gręca. Accur.

k Repetitis. Hic §. communis est ad omnes titul. ī. hoc libr. iij. positos. & idem in seq. proxi. §. Sic & alias. ī. de suc. co. §. vlti. & ad Orfi. § fin.

l Tradidimus. A principio tertij libri.

m Enumerauimus. Vt curiæ datos & emancipatos. vt ī. de hæred. quæ ab intesta §. j & §. quibus connumerati. & §. emancipati.

n Fuerit. Hoc subdiuiditur.

o Ex fœmineo sexu. Qui tamen cum diminutione tertię partis succedit huiꝰ legis tempore. ī. de hære. quæ ab intesta. §. item vetustas. versi. diui. hodie sine diminutione: vt in Authē. de trien. & sem. §. nec non. col. j.

p Amotis. Idest, cessantibus suis Fallit adhuc hæc regula, qui prior est in gradu &c. vt eod §. toties. Accur.

q Ius integrū sua habet. Idest capite minutus non est sic ī. de suc. cog. j. resp. in fin. nā secus esset, si esset capite minutꝰ quia illæ successiones, quę veniunt ex leg. xij. tab pereunt p min. ca. di. vt ī ad senatuscon Orfic. §. sciendum.

r Plerunque. Propter fratrem, & sororem emācipatos. vt ī. e. ibi, exceptis. Item propter quosdam cognatos, qui vocanꝰ vt agnati: vt. ī. de legit. agna. succe. § hoc etiā. Item propter patrē, qui filium emācipauit: vt ī de legit. agna. suc. §. fin.

s Nepos. Qui est in v. gradu agnationis

i Hęc nō est bona: qa nō apparet expressè de conectio ne vt ar. l præcipimus. l fi. C. de app. Alias tā necalijs qualicūq; a palatio nē nati sūt ad similitudinem &c.

j Not. q in seruis quo ad matrimonium ad impedendū ēt post manumissionē debet ēt cognatio: vt d. §. illud. quia etiā dicitur esse affinitas: vt d. §. seruiles. Ang.

† q.d. serui nō habent cognationē quod fallit quòad matrimonia. Egid. Ser.

l Ista est communiter approbaꝰ per doct. hic.

Stat igitur conclusio, q. per illicitam coniunctionẽ ꝯhitur affinitas. Sed qui si quis nõ intrauit claustra vuluæ, in circuitu tñ palpitauit, vel feras reseruauit sed opus non expleuit, an ꝯhatur affinitas. gl. in d.c. extraordinaria. dicit q. non. Itẽ dicit illud quod nõ dico. Dicit Innoc. q. ad causandum affinitatem, requiritur concursus vtriusq; seminis. Sed tñ causa euitãdi peccata, ius canonicũ. & sancta mater Ecclesia i dubio præsumit ex copula concursum vtriusq; seminis, & maris, & feminç interuenisse. c. inuenis. ex. de spõ. Adde te prædictis, q. si aliquis promiserit alicui illam accipere i vxorem, postmodum habeat copulã cũ ea sine alijs verbis, intelligitur validum matrimonium extitisse ꝯtum: nec cum alia contrahere posset, sed matrimonium postea cum alia contractum esset dissoluẽdum. c. is qui fidem extra. de sponsa.

† Hoc loco nõ esse affigendũ nouũ titulũ, sed eorũ hũc locum apprędicẽ eẽ titulũ de Gradibus cognationum existimat Fran. Balduin. hoc ipso loco nec vllã in vetust. exẽp. esse hic sectionẽ, atque hui⁹ suæ sulæ authorẽ laudat Theophilũ græcum Institutionũ paraphrastẽ.

TITVLVS VII.
DE SERVILI cognatione. †

Cognationẽ seruilẽ, i. sanguinis necessitudinẽ q. seruorũ filij cũ parẽtibus habẽt, antiqua iura nõ adiuuabãt, hodie aũt serui nati, et deĩde manumissi, nõ modo parẽtib. ẽt libertate donatis ex intestato succedũt, et parentes eis, sed ẽt sibi inuicem, & cum reliquis fratribus ex legitimis nuptijs, atque in libertate procreatis ad successionem vocantur.

Circa quartum dicite breuiter, q. in gradu ascẽdẽtiũ & descendentium non posset Papa dispensare, vt culpa matrimonialis ꝯhat. Non posset. n. Papa dispẽsare. q. filia patri copularet. Item nec in linea transuersali in gradu primo. vnde non posset Papa dispẽsare, quod fratri soror nubat. Itẽ nec in gradu secũdo linea existente inæqualiter. vñ nõ posset dispẽsare, quod neptis patruo nuberet, vel auunculo. In linea verò æquali bene posset dispensare, vt cõsanguineo copularet. & ita cõiter ꝯcludit in c. literas. extra de resti. spol. facit. c. gaudemus. extra. de diuor.

Matrimonium semel ꝯtũ nõ possit per Papã dissolui.

Sed an Papa possit dispensare, vt matrimonium semel ꝯctum dissoluat? Dicite breuiter. aut matrimonium fuit per copulam carnalem ꝯsumatũ, aut nõ, priore casu nõ põt, posteriore aũt sic. qa primo casu effecti fuere duo in carne vna: secundo verò nõ itẽ qa matrimoniũ ꝯsummatũ sortitur naturam ex constitutione diuina, contra quã non potest Papa dispensare. c. proposuit & ibi, t. ius extra. de concess. præb. sed matrimonium non consummatum sortitur naturam ex constitutione Ecclesię, contra quã Papa bene potest dispensare. Ista est glos. ordina. in ca. ex publico. extra. de conuer. coniug. in glo. fi.

Sed nunquid maritus, & vxor possunt se separare? Dicite, aut copula non est subsecuta: & tunc quilibet eorum altero inuito potest separare matrimonium per ingressum religionis: secus si copula fuerit subsecuta. nisi vterque concordauerit q. vterque pariter intret religionem, vel alter qui remanet in seculo, sit talis, conditionis. & qualitatis. q. nulla suspicio fornicationis sinistra sit contra eum. vt quia sit ætate confectus. cap. quidam. cap. verum. cap. vxoratus. & cap. cum sis prædictus. extra. de conuer. coniug.

DE SERVILI COGNATIONE.

Cõtinuatio.

Quia suprà de cognatione, & successione cognatorum libera conditionis dictum est: nunc quia naturali iure inspecto inter seruos etiam cadit cognatio: & dubitari posset, an inter seruos esset successio: de seruili cognatione, merito subdit. Nec obstat, quod inter illum tit. de succes. cog. & istum sit titu intermedius, de gradibus: quia ex quo pertinet ad materiam horum tit. continuatio non vitiatur. l. res. §. fi. ff. de duobus reis. Pore.

Illud certum. Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo ponit verum serui habeãt ius cognationis cõtractæ in seruitute. Secundo infert ex rõnibus præpositis videlicet q. nõ semp seqt, q. q. prior est i gradu, q. potior sit i iur. Tertio illa melius declarat. Secũda ibi, Repetitis. Tertia ibi, Amotis.

Diuisio.

Illud certum a est, ad seruiles cognationes illam partem edicti, b qua proximitatis c noĩe bon. possesio ꝑmittitur, nõ pertinere. d

CASVS Dñe, iã video. q. vos vultis tractare d̃ serui. cog. & specialem tractatum facere Nam vos dixistis mihi supra ti. de succes. cog. circa quos in bono. pos. vnde cog quam prętor primis agnatis pollicetur, sola naturalis causa spectatur: nunquid igitur cognati in stato seruili concepti, & nati, & postea manumissi p bono. pos. vnde cog. in tertio ordine causa naturali inspecta sibi inuicem potuerunt succedere? Ad hoc rñdet Iustin. q. nõ illud n. certũ est, eandem partẽ edicti prætoris qua bo. pos. iure cogna. permittitur, ad seruiles cognationes antiquitus nõ pertinere Nec. n. illa antiqua lege talis cogna quo ad onus totelæ, vel ad cætera onera ciuil. computabatur: vnde visum erat, hmõi cog. seruilem quo ad emolumentum successio non computari: nec quo ad onera computabatur. & hæc vsq; ad nostra tempora ita obtinebant: sed nos per cõstitutionem nostram, quam pro iure patron. fecimus, (quod quidem ius patron. vsque ad ips nostrũ satis obscurum atq; nube plenum, & vndiq; cõfusum fuerat) & hoc suggerẽte humanitate statuimus, vt si qs in consortio seruili cõstitutus ex libera. vel seruilis conditionis muliere liberũ, vel liberos habuerit, vel econuerso mulier serua ex libero, vel seruo liberos cuiuscunq; sexus habuerit. & tandem parẽtib⁹, & liberis ex seruili vẽtre natis ad libertatẽ peruenientibus, vel dum fortè ipsę mulieres liberę erãt. & ita liberi ab illis nati īgenui. & postea patres qui hmõi liberos in seruili statu ꝓcreauerint, ad libertatẽ peruenerint. statuim⁹ dico, in omnib. his casib⁹. vt oẽs hi liberi ad successionem patris, vel matris ab intestato admittantur, iure patron. in hac parte penitus sopito. Nam hos liberos non solum in parentum successionem, sed etiam parentes in liberorum mutuã successionem authoritate prædictæ cõstitutionis nostrę specialiter vocamus: & hoc obtinere statuimus, siue hmõi liberi ex seruili matre nati, postea manumissi soli fuerint, siue cum alijs, qui post libertatem parẽtum concepti, & nati, ad successionem vocent, siue ex eodem patre, vel eadẽ matre, siue ex alijs nuptijs ꝓcreati fuerint. & hoc statuimus ad similitudinem eorum: qui ex iustis nuptijs procreantur. Et hoc dicit vsque ad illũ §. repetitis itaque. Cætera plana sũt vsque finem tit. quia non põt casus poni nisi secũdum quod litera iacet. h. d. Franc de Aret.

a Illud. Aliàs est hic titulus, de seruili cognatione, aliàs non Accursius.

b Edicti. Sunt enim quatuor partes successionis ab intestato: vt ff. quis or in bon. pos. l. j.

c Proximitatis nomine. Idest, cognationis, vt sequitur: vt ff. vnde cog. l. j. §. pertinet.

d Non pertinere. Sed per aliam aliquam, vt vel ipse succedat, vel ei succedatur: vt C. commu. de succes. l. seruus. nisi in tribus casibus: vt C. de ijs qui. vt indi. & ad Sylla. l. pen & C. de sui. & legi. l. apud nostros, t & ad Orfi. l. fina.

t Sed illud procedit fictione postliminij: vt ibi. not. Ange.

Computa-

nam nec † vlla antiqua lege talis cognatio cōpu tabať. a Sed nostra con stitutiōe, quā pro iure patronatus fecimus (quod ius vsq; ad nr̄am tempora b satis obscurū, atq; nube plenum, & vndiq; confusum fuerat) & hoc humanitate suggerēte cōcessimus, vt siquis in seruili constitutus cōsortio, liberum, vel liberos habuerit, siue ex libera, siue ex seruilis cōditionis muliere: vel ecōtra, serua mulier ex libero, vel seruo habuerit liberos cuiuscū que sexus: & ad libertatē his c peruenientibus, ij, qui ex seruili ventre nati sunt, libertatē meruerint: vel dum mulieres liberæ erant, ipsi d in seruitute e eos habuerint, & postea ad libertatē peruenerint: f vt hi oēs ad successionem patris, vel matris veniāt, g patronat⁹ iure in hac parte sopito. Hos enim liberos non solum in suorū parētū successionē, sed etiā alterum in alterius successionem h mutuā vocauimus, ex illa lege i specialiter eos vocātes: siue soli inueniātur, qui in seruitute nati, & postea manumissi sūt: siue vnà cum alijs, q post libertatē parentū cōcepti sunt, siue ex eodē patre, siue ea eadē matre, siue ex alijs * nuptijs ad similitudinē eorū, qui ex iustis nuptijs procreati sunt.

Cùm de intestatorum successione agitur, liberorum prima habetur narratio. qui ēt, si gradus sint remotioris quoscunq; ascēdentes, et cognatos quātūuis pximiores excludūt.

Repetitis k itaque omnibus, quæ iam tradidimus, l apparet, nō semper eos, qui parem gradū cognationis obtinēt, pariter vocari: eoq; ampli⁹, ne eū quidem, qui proximior sit cognatus, semp potiorem esse. Cùm. n. prima cā sit suorū hrdum, & eorū, quos inter suos hæredes enumerauimus: m apparet pronepotem, vel abnepotem defuncti potiorem esse, quàm fratrē, aut patrem, matremq; defuncti: cùm aliòqui pater quidē, & mater (vt suprà quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater verò secundum, pronepos autem tertio gradu sit cognationis, & abnepos quarto. Nec interest in potestate morientis fuerit, n an non: quòd vel emancipatus, vel ex emācipato, aut ex fœmineo sexu o propagatus est.

Nouissimo tamen iure, agnationis & cognationis sublato discrimine, omnes simul æquo iure succedunt: ita tamen, vt eorum prior habenda sit ratio, qui sunt gradu proximiores.

Amotis p quoq; suis heredibus, & quos inter suos hæredes vocari diximus, adgnatus, qui integrum ius habet q adgnationis, etiam si lōgissimo gradu sit, plerunque r potior habetur, quàm proximior cognatus. Nam patrui nepos, s vel

a Computabatur. Hæc videtur mala ratio: cū magis iure prætorio, quod naturalem cām intuebať, deberet ɔputari: vt Ī. de hę. quę ab inte. §. emācipati. quā ciuili. Sed dic q; ēt ad alia, vt ad tutelas, & similia: nisi quo ad nuptias: vt Ī. de nup. §. illud. & ff. d rit. nup. l. adoptiuus. §. seruiles. a Sed nūquid dñs ex sui psona succedit cognatis serui? Rñ. nō: vt bis dicitur. Accur.

ADDITIO. Not. ergo aeq̄ l domino ab intes. sicut ex testamēto. Et est ratio quia ius solū defert hæreditatem ab intest. secundum quod seruus nihil est. l. quod attinet. ff de. re. iur. sed ex testamento defert voluntas testantis, quam ius sequitur. Aliud tñ est in monaco, & monasterio: vt l. Deo nobis. C. de ep & cle.

b Nostra tempora. Loquiť Iustinianus.

c His. Scilicet parentibus.

d Ipsi. Scilicet parentes.

e In seruitute. Idem donec serui erant.

f Peruenerint. Scilicet parentes.

g Veniant. Aliud si liber factus seru⁹ iterū manumittať vt ff. vñ cog. l. is q contra. & Ī. de cap. di. §. quod aūt quia est ibi, quod sibi imputetur. Sed nūquid etiam iste, qui ex in l. is qui hodie succederet naturali cā spectā· vt C. de suis & legi. hæ auth. in successione? Respō. non secundùm Ioā. quia prætor naturalē cautam intuebatur: & tamē nō vocabat eum vt dictū ē. Itē ecōtra. C. de suis & legi. l. ex libera. Sol hic nouum ius. Vel i ibi loquitur, quādo nec de facto erat matrimonium. Vel ibi quo ad honores loquitur, hic quo ad successiōes.

h In alterius successionem, idest, parentes liberis, & econtra excluso patrono: & hoc secundum omnes. Item libertum vnum alteri eidem fratri suo. & ita frater liberti præferť patrono. & hoc secundū quosdam, vt hic. Sed Ioan. cōtra: pfert enim patronū fratri | vt ff. de bon. lib. l. liberto. ff. de suis & leg. l. Intestato. in prin. & Ī. ti. j. §. sed nostra. versi. si autem sine.

i Ex illa lege. Scilicet supradicta Græca. Accur.

K Repetitis. Hic §. communis est ad omnes titul. Ī. hoc libr. iij. positos. & idem in seq. proxi. §. Sic & alias. Ī. de suc. co §. vlti. & ad Orfi § fin.

l Tradidimus. A principio tertij libri.

m Enumerauimus. Vt etiā datos & emancipatos. vt Ī. de hæred. quæ ab intesta. §. j & §. quibus connumerati. & §. emancipati.

n Fuerit. Hoc subdiuiditur.

o Ex fœmineo sexu. Qui tamen cum diminutione tertię partis succedit hui⁹ legis tempore. Ī. de hære. quæ ab intesta. §. item vetustas. versi. diui. hodie sine diminutione: vt in Authē. de trien. & sem. §. nec non. col. j.

p Amotis. Idest, cessantibus suis Fallit adhuc hæc regula, qui prior est in gradu &c. vt eod §. toties. Accur.

q Integrū ius habet. Idest capite minutus non est sit Ī. de suc cog j. resp. in fin. nā secus esset, si esset capite minut⁹ quia illæ successiones, quę veniunt ex leg. xij. tab pereunt p min. ca. di. vt Ī ad senatuscon Orfic. §. sciendum.

r Plerunque. Propter fratrem, & sororem emācipatos. vt j. e. ibi, exceptis. Item propter quosdam cognatos, qui uocanť vt agnati vt. Ī. de legit. agna. succe. § hoc etiā. Itē propter patrē, qui filium emācipauit: vt Ī de legit. agna. suc. §. fin.

s Nepos. Qui est in v. gradu agnationis

† Not. q in seruis quo ad matrimo aut impediendū ēt post manumissionē debet ēt cognatio: vt d. §. illud. quia etiā dicitur esse affinitas: vt d. §. seruiles. Ang.

† q. d. seruos nō habere cognationē quod fallit quòad matrimonia. Egid. Ies.

i Hęc nō est bona: q̄ nō apparet expressè de correctio ne: vt ar. l. præcipimus. C. de app.

* Aliàs si ex alijs qualicūq; copulatione nati sunt ad similitudinem &c.

| Ista eṡt mutuiter approbať per doct. hic.

pronepos a auúculo, b vel materteræ præfertur. c Toties d igiť dicim⁹, aut potiorē haberi eum, qui proximiorem gradū cognationis obtinet, aut pariter vocari eos, qui cognati sunt: quoties neque suorū heredū, quiq; inter suos hrďes sunt: neq; adgnatiōis iure aliquis pferri debeat, secūdū ea, q tradidimus: e exceptis f fratre, & sorore emācipatis, q ad succesſionē fratrū, vel sororū vocantur: qui etsi capite deminuti sunt, tñ pferunť, g cęteris vlterioris grad⁹ adgnatis.

TITVLVS VIII.
DE SVCCESSIONE † libertorum.

Olim patronus habebat ex lege duodecim tabularum ius in bonis liberti solum ab intestato, nullo suo herede relicto. Are.

NVnc h de libertorū bonis videam⁹. Olim i. itaq; licebat liberto patronum suū impunè k testamento prçterire. Nā ita demū l lex duodecim tabularum ad hrďitatem liberti vocabat patronū, si intestat⁹ mortuus eēt libert⁹, hrďe suo nullo relicto. Itaq; intestato mortuo liberto, si is suū hrďē m reliquisset: patrono nihil n in bonis eius iuris erat. Et siqdē ex naturalib. o liberis aliquē suū hrďē reliquisset, nulla videbať qrela. p Si verò adoptiu⁹ fili⁹ fuisset, apertè iniquū erat, nihil iuris patrono supesse.

Pretorio iure patronus in liberti bonis dimidiā habebat, non solum herede instituto, sed etiam ab intestato relicto filio adoptiuo. Ipsum tamen patronum excludebant liberi, siue essent in potestate, siue emācipati, siue etiam in adoptionē dati: dummodo si instituti essent, aut præteriti, bonorū possessionem petiissent. Aret.

Qua de causa postea q ptoris edicto hęc iuris iniqtas r emēdata est. Siue enim faciebat testm̄ libertus: s iubebať ita testari, vt patrono partē dimidiā t bonorū suorū relinqueret: & si aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat: dabať patrono cōtra tabulas testamenti partis dimidię bonorū possessio. u Siue intestatus moriebať, suo † hrďe relicto filio adoptiuo: dabatur ęquè patrono ɔ̈ hunc suū hæredem partis dimidiæ bonorū possessio. Prodesse aūt liberto solebant x ad excludēdum patronū y naturales z liberi, nō solum quos in potestate mortis tempore habebat, sed etiam emancipati, & in adoptionem dati: a si modò aliqua ex parte scripti hæredes erant, aut præteriti contra tabulas bonorum possessionem ex edicto prætorio petierant. nam exhæredati

a Pronepos. Qui est in sexto gradu agnationis.
b Auunculo, vel materterę. Qui sunt i tertio gradu cognationis.
c Prefert. in successiōe eius, q tales habet agnatos.
d Toties. No. regulam bonā, vt C. cōmu. de succ. l. auunculo, 1 & C. vnde lib. l. ij. Et ad eius euidentiā notaret esse ordines succedēdi. s. inferiores & superiores, & ex latere venientes: vt in Auth. de hę. ab in te. in princ. coll. ix. Primo descendētes in infinitū vocanť vt ī. de hęre. quę ab inte. §. j. & in Auth. de hęre. ab inte. §. j. col. ix. His cessantibus vocātur ascēdētes primo pater. & mater. secūdo auus, & auia, & sic deinceps: sic tñ vt fratres ex vtroque parente defuncto coniuncti cū his superiorib. vocenť. licet quidā dicant cū patre, & matre tātum eos vocari: & alios superiores per fratres excludi. & pro nobis est Authē. de hæred. ab inte. § si verò cum ascendentibus. coll. ix. & ff. de suis & le. gi. l. ij §. hæreditat. Superioribus cessantibus: primo frater ex vtroque parente, & soror, & eorum filij. Secūdo ex altero tantū, & eorū filij Tertio hęc regula obtinet, vt qui prior est in gradu &c. vt hic, & in Authē de hær. ab inte. §. si reliquū & §. si vero neq; frater. & in Auth vt tantū h lij §. j. col. ix. Accur.

ADDITIO.
Dic q̄ hodie est sublata differētia agnatiōis. & cognatiōis, vt in d § j i Auth. de hęr ab inte. ven. col. ix. Christophο.
e Tradidimus. Vt ī. §. proxim. & hoc eo. §.
f Exceptis. Excipit ab eo qd ī dixerat, qui integrū &c.
g Pręferunt. Vt ī. de succ. cog. j. resp.

¶ Nota singulariter illā l. quia post nepotem qñ concurrit cū patruo vel auunculo qa q prior est in gradu potior est in iure, nec assumit psonam patris sui. pater ibi q auūculus qui est in tertio gradu prçfertur fratri consobrino, qui ē in quarto licet glo. ī. tit. j. §. multū. in versi. quo ad quintū gradū. aliter dicat: sed ibi dicemus. Angel.
† Legit quidā de succesſio. in bonis libertorū.
* Sic. ff. de bon. libert.

in bonis libertorum est dare successionem: ideo de his subdit. Vnde nota quod dicit hic Acc. de successione libertorum, passiuè accipi. qualiter succedatur eis, non actiuè. i. qualiter ipsi succedant alij.

h NVnc de libertorū. Totus iste ti. diuidiť in tres partes. Primo circa successionē libertorū ponit duplex ius antiquū. Secūdo ponit statutū circa successionē: & q vsque ad quartū gradū agnati patronorū succedūt liberto. Tertio ponit aliā nouā constitutionē circa personas & genera libertorū. Secunda ibi, Sed nostra. Tertia ibi, Sed hæc Aret.
b Nunc, qui a huc vsque de bonis ingenuorum dixit.
i Olim. Scilicet. l. xij tabu. & hoc est primū iur. quatuor enim sunt: vt hic, & ī. §. j. & §. postea. & §. sed nostra.
k Impune. Idest sine timore testamenti rumpendi. Accur.
l Itaque demum. Et non aliter.
m Hæredē. Naturalē. vel adoptiuū. vt ī. innuit.
n Nihil. Idest nullum ius, scd'm los.
o Ex naturalibus. Ad differentiam adoptiuorum.
p Querela. Idest non poterat patronus cōqueri. Accur.
q Qua de causa postea. Secundum iur.
r Iuris iniquitas. Dic vt ī. ad sc. oꝰ. Tart. in princi.
s Libertus. Nullū filiū habēs legitimū & naturalē, vt ī. eo. §. prodesse.
t Dimidiā. Nisi in castris sint bona q̄si ca: vt ff. de bo. lib. l. iij §. patronus. Acc.
u Bonorum possessio. Vnde legi. ī. de bo. pnā. §. cumque.
x Solebant. Hoc iure prætorio. Nam de primo nō erat dubiū: vt ī. ibi. itaque testato &c.
y Ad excludendum patronum. Scilicet in totum.
z Naturales. Et legitimi.
a In adoptionem dati. Si instituti erant: vt sequiť. alias

Diuisio.

¶ Et sic adoptiu⁹ est suus hæres. sic ī. eo. ver. si verò & ī de hær. quę ab intesta de. fer. § j. Egi. per.

Cōtinuatio.

DE SVCCESSIONE LIBERTORVM.

Saprà de successione ingenuorum visum est. Et quia

alias nec cōtra tab. datur eis: vt ff. de cōtra tab. l. nō putauit. § adoptio.

a Repellebāt. Quia pro mortuis habētur: vt ff. de cō son. cū emā. di. l. j. §. sed & si patronus. c nec à iof ei uili respicitur. vt i Aut. de hę. & fal. §. exhēdatos. co. j. dis. Sed nūquid ecōtra moriē:e filio, qui est libertus præponitur pater patrono? Rñd. sic: vt §. titu. j. de ser. cog. in fi. j. respon.

ADDITIO. No. q sicut patronus excludit p filios liberti, ita etiā per parentes liberti. & idē no. glo §. titu. j. in fi. in ver. alterius. Ang.

nullo modo repellebant a patronum.

Per legē Papiā patronus vocabatur ad successionē liberti, vnà cū filijs ipsius liberti pro virili: nisi tres vel plures fuissent liberi, vel libertus minus cētum aur. habuisset ī bonis: siue decesserit intestatus, siue condito testamento. Are.

Postea b verò lege Papia adaucta sunt iura patronorū, qui locupletiores libertos habebāt. Cautū c ē .n. vt ex bonis ei⁹, q sestertiū cētū miliū prīmoniū reliqrat, † & pauciores, q̄ tres liberos hēbat, siue is testō facto, siue ītestat⁹ mortu⁹ erat, virilis pars patrono deberetur. d Itaq; cū vnū qdē filiū, filiāve hrdē reliqrat libert⁹: pinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio, filiave intestatus decessisset. Cum verò duos, duas ve hæredes reliquerat, tertia pars debat prono: si tres reliqrat, repellabat patronus.

Abiecto antiquo iure, hoc vtimur. liberto minori cētenario. i. cui⁹ facultates minores sūt aureis cētū, et pterito patrono liberum testādi ius sit: ei tamē itestato nulla sobole relicta patronus succedit: q si maior sit cētenario, et testatus fuerit patronūq; pterierit tūc si careat liberis, uel eos exhæredes fecerit, patronus per contra tabu. bon. possessionem quadrantem oneribus liberū, aut illius supplemētum, siquid forsan ei relictum fuerit consequetur.

Sed nr̄a cōstitutio, e q pro oī, notione f Græca lingua cōpendioso tractatu habito cōposuim⁹, g ita hmōi cām definiuit vt siqdē libertus, vel liberta minores cētenarijs sint .i. minus cētū aureis habeāt substantiā (sic .n. h legis Papiæ summā interpretati sumus: vt, p mille sestertijs, vn⁹ aureus cōputet) nullū locū i habeat patron⁹ in eorū successione, si testm̄ fecerit. k Sin autē intestati decesserit, nullo liberorū relicto: tūc patronat⁹ ius (qđ erat ex lege xij. tab.) integrū reseruauit. l Cū verò maiores centenarijs sint: si hr̄des, vel bonorū m posses sores liberos habeant, o siue vnū, siue plures cuiuscūq; sex⁹, vel grad⁹: ad eos n successiōes parētū deduxim⁹, patronis oībus modis, p vnà cū sua, pgenie semotis. Sin aūt sine liberis decesserit: si qdē intestati, ad oēm hr̄ditatem patronos patronasq; vocauimus. q Si verò testm̄ qdē fecerint, r patronos āt aut patronas pterierit, cum nullos liberos haberēt, vel habētes, eos exhr̄dauerint, vel mater, siue auus s m̄rnus eos pterierint, ita q nō possint t arguī inofficiosa eorū testamēta: tūc ex nr̄a cōstitutione u p bonorum possessionē ɔ̄ tabu. non dimidiam, vt antea, x sed tertiam partem bonorum liberti cōsequantur: y vel quod deest eis, ex constitutione z nostra repleatur, a siquando minus tertia parte bonorum suorū libertus, vel liberta eis

b Postea Tertium ius.

c Cautum. Scilicet lege Papia & malè: vt & alias, C. de cadu. tol. l. prioc. &c.

d Debeietur. Ex lege Papia.

Sed nostra. Quartum ius.

e Omniū notione. Aliās oī natione: alias oīum notione.

g Composuimus. Et huius, vt credo, habet mētio in multis locis: vt §. titu. j. de ser. co. in prin. & §. de leg. ag. suc. §. fi.

h Sic enim. Interpositio est.

i Nullū locum. Et in hoc non corrigit lex Papia. Et nota, q prodest paupertas filio liberti: sic & aliās C. de epis. & cle. l. siquis ad declinandam. §. sin autē in glos. pauperior.

ADDITIO. No. q paupertas pdest. sed à tali pries se libera nos Dñe de quo in l. cum nō facilè, in glos. fi. ff. si cui plusquā per legē Falci. & in l. si quis ad declinādam. §. j. C. de epi. & cler. & i authē. cui relictū. C. de in. vi. tol. An.

r Fecerint. Scilicet isti liberti minores centenarijs.

l Reseruauit. Scilicet nr̄a constitutio. f. vt an totum succedat. vt § eo. in prin.

m Bonorum possessores. Idest, filios emancipatos: vt §. de hær. quæ ab intesta. §. emancipati.

n Habeant. Scilicet liberti.

o Ad eos. Scilicet liberos libertorum, qui tamen hæredes instituti si se anstinuerit, vel m. sti hæreditatis in integrū restituti fuerint. dabit patrono ius succedendi: vt ff. de bo. li. l. & si ex modica. §. si filius.

p Omnibus mo-

q Vocauimus. Etiam ante fratres liberti, quod dic: vt §. tit j. in fi. j respō.

r Fecerint. Scilicet ad extraneos.

s Mater siue auus. Quorum præteritio pro exhæredatione habetur. vt §. de exhered. lib. §. mater.

t Nō possint. Quia iusta causa ingratitudinis intercessit, q sunt xiiij. vt in authen. vt cum de appell. cogn. § causas, coll. viiij. quo casu nullo iure agūt: vt in Authent. de immen. do. §. fi. in fin. col. viij. Sed quid si filium emancipatū pater prętereat sic causa, vnde contra tab. habet, non autem quetelam, videtur admitti patronus? Sed Rn. hic largè accipi de inoffic. vt etiam contineat per cōtra tabul. s. C. fami. ercis. l. filij. Accur.

ADDITIO. Nec obstat: quia hodie ad instar filij in potestate pteriti videatur posse dicere nullum &c. cum sit sublata differentia emancipatorum & patr. pot. quia illud est verū ab intestato. non autem ex testamento. Angel.

u Constitutione. Scilicet Græca. Accursius.

x Vt antea. Sicut erat de iure prętorio vt §. eo. qua de causa. Accur.

y Cōsequantur. Scilicet quocunque titulo relicto: vt ff. de bo. lib. l. iij. §. fi.

z Cōstitutione. Scilicet contrariè ex lege Græca: vt ff. de condict. ex lege. l. prima.

a Replextur. Præter hoc ius succedēdi est & aliud ius patronatus. f. vt nō voce-

Nisi quādo tractatur d por tōe sua, cui accrescat. computat. n. i numero filiorū: vt faciat augeri legitimam fratris: secus in fratre minore, & filia dotata p statutū successiōe priuata. quia non possunt. An.

† Vide q scripsit in hūc locū Anto. Angu. emenda. lib. ij. cap. vij.

Testamentū inofficiosū quandoq; cōtinet exhæredationē & præteritionem.

Ius patronatus in multis cōsistit.

reliquerit: ita sine onere, a vt nec liberis b liberti, libertave ex ea parte legata, vel fideicommissa pstent: c sed ad cohrẽdes d eorũ hoc onus redũdet:

Liberto non tantum patronus succedit: sed etiam coniuncti ipsi patroni vsque ad quintum gradu, in capita tamen: & qui proximior est patrono praefertur. Aret.

Multis alijs casibus, e à nobis in præfata constitutione cõgregatis, quos necessarios eẽ ad hmôi dispositionẽ iuris pspexim⁹: vt tã patroni, patronęq;, f quã liberi g eorũ, nec nõ qui ex trãsuerso latere veniunt, vsq; ad quintum gradũ, h ad successionẽ libertorũ, libertarũ ve vocentur, i sicut ex ea cõstitutione intelligendũ ẽ. vt si eiusdẽ patroni, vel patronę, vel duorum, duarũq;, pluriũve liberi sint; qui proximior est, ad liberti, vel libertæ vocetur successionẽ: & in capita, k nõ in stirpes diuidat successio: eodẽ mõ & in his, q ex trãsuerso latere veniũt, l seruãdo. Penè m .n. cõsonãtia iura ingenuitatis, & libertinitatis i successiõib. fecim⁹.

Differentia inter libertos est hodie sublata: & ideo prædicta procedunt in omnibus libertis: quia hodie omnis manumissus efficitur ciuis Romanus. Aret.

Sed hæc de ijs libertinis hodie dicẽda sunt, qui in ciuitatem Romanã peruenerũt: n cùm nec sint alij liberti, simul & dedititijs, & Latinis sublatis: cum Latinorum legitimę successiones nullæ penitus erant: quia licet vt liberi vitam suam peragebãt, attamen ipso vltimo spiritu simul animam, atque libertatẽ amittebãt, & quasi seruorum, bona eorum iure quodammodo o peculij, ex lege Iunia Norbanã manumissores detinebant. Postea verò senatusconsulto Largiano cautum fuerat: vt liberi manumissoris non nominatim p exhæredati facti, extraneis hæredibus eorũ q in bonis Latinorum præponerentur. Quibus r etiam superuenit diui Traiani edictũ, quod eundẽ hominem, si inuito, vel ignorante pa-

---

veneritur ab eo sine venia: vt C. de in ius vo. l. si. Item vt alat eum: vt ff. de lib. agn. l. si quis à liberis. §. solent. Item vt turpem actioné. vel exceptionem, contra eum nõ proponat: vt ff. de do. ma. except. l. apud Celsum. § aduersus & ff. de obse. l. honor. & l. patro. Item vt possit eum in seruitutem reuocare: vt in Auth. vt lib. de ce. §. j. colla. vj. Item vt vbi eum inuenerit, faciat ei reuerentiam: vt ff. de in ius voc. l. generaliter. Et hæc iura multis modis pdnuntur. Primo, si patronus remiserit: vt in Authen. vt lib. de cete. §. illud colla. vj. t Item si compulit libertum iurare ne accipiat vxorem, vel libertã ne nubat: vt ff de iure patro. l. qui contra legem. & l. adigere. Item si denegabat ei alimenta: vt ff. de bon. lib. l. si patronus nõ aluerit. Item propter tertiæ partis concessionem: vt hic. & ff. de bon. libe. l. etiam. §. toties. Item si alteruter eorum relegatus fuerit, vel deportatus: vt ff. de iur. pa. l. fi. Item si natalib⁹ restitutus est libertus: vt ff. de bo. li. l. etiam. §. j. Item si mercedem pro futuris operis ab inuito liberto extorsit: vt C. de agno. liber. l. si quis §. siquis. Item si libertus domini mortem vendicauerit: vt ff. de iure patro. l. penul. Item, si eum patronus capitis accusauerit: vt ff. de bon. libert. l. qui cum maior. §. respon. Itẽ si non suis nummis emptus est, vel à principe factionẽ liberã testamenti impetrauerit: vt ff. de bon. liberto. l. etiã §. 1 & ead. l. plane. Accur.

Ius natiui nat⁹ multiplicitet perditus. t Dic hoc verũ quo ad iura successionis, remanet tñ sibi ius reuerentiæ quãuis remiserit si bi ius patronatus. ac etiã tali casu ex iuria non verbali, sed illata in psonã tantũ pot eiũ eum i seruitutẽ reuocare: vt est tex. l. l. fi. C. de lib. & eor. lib. Ang.

a Sine onere. Sic Authẽ. de hære. & fal. §. nõ autem. colla. j. Accu.

b Liberis. Quibus dantur aliàs legata, etiã rupto testamento per contra tabulas: vt ff. de leg. præst. cõtra tab. bon. pos. pe l. j.

c Præstentur. Sed cum filij sint, quare nõ excludũt patronum: vt s. eo. §. cũ verò maiores? Respõdet, hi filij erant ingrati: vt s. eo. §. si verò. Vel dic, q hi liberi erant nepotes, qui & liberi dicunt: vt ff. de ver. bo. sign. l. liberorum & eos præcedit eorum pater: & eis talia legata dabant: vt ff. de lib. præ. l. j. §. genera.

d Ad cohæredes. Sed nunquid in solidum tenebuntur cohæredes? Respõd. non: vt ff. de legatis tertio. l. finali. §. fina & de vulgari substitutione. l. & si contra tabulas.

e Multis alijs casibus. Qui sequuntur statim.

f Patronæque. Vt ff. de bo. lib. l. patrono. s.

g Liberi. Vt ff. de bo. li. l. si pater exhæredato & l. si ex patronis. §. Iulianus.

h Vsque ad quintum gradum. Nunquid filius trinepotis ipsius patroni, vel etiam ipse trinepos admittetur? Videtur quod nõ. hoc dicit vsque ad quintum gradum, siquis tamen velit contradicere, illud p se inducet, quòd nõ omnes ascendentes sui patris loco succedũt: vt s. de hæred. quæ ab intestato §. cum filius. & in Authen de hære. ab intesta. §. j. colla. ix.

ADDITIO. Ista gloss. non procedit duplici ratione. Primo, quia hic nõ assumitur persona alterius, vt cum altero pariter succedat. Secundo, quia etiam in casu vbi assumitur, hoc non est vsque in infinitum, vt per Angel. hic.

i Vocentur. Per nostram constitutionem: licet olim per bonorum possessionem, tanquam ex familia vocarentur: vt s. de bonor. possess. § sunt autem. versic. quinto tanquam.

k In capita. Cum eodem gradu plures inueniantur: aliàs patruus nepotem ex fratre excludit: vt ff de bonis liberto. l. si libertus præterito. § si libertus. in fine.

l Veniunt. Scilicet ab ipsis patronis.

m Penè. Propter tria dicit, penè. & quia hic vsq; ad quintũ gradũ succedũt, vt hic dicitur, aliàs vsq; ad decimum, vel sextũ: vt s. de suc. cog. § fi. Itẽ: quia hic in capita succedunt, vt hic dicit. alias nõ ita: vt s. de hæt. quæ ab intest. §. & qa placuit. aliàs est. versi. in §. cũ filius. t Itẽ: quia vnus patroni filius excludit nepotes ex altero: qđ nõ est ita i ingenuis. licet M. contra dixerit: vt ff. de bo. lib. l. si libertus ꝓterito. §. si libertus & de legi. tuto. l. tutela. § si duo.

n Peruenerunt. Idest qui facti sunt plenè liberi.

o Quodammodo. Non enim est verè peculium, cum sint liberi: vt C. de inoff. test. l. fi. in fi.

p Nominatim. Quid hoc sit, dic vt supra, de exhære. lib. §. j.

q Eorum. Scilicet manumissorum.

r Quibus. Scilicet Latinis.

s Ex quo l. no. q is est filij patronũ ve succedant liberto nõ sit necesse q sint hẽdes patris: debẽt tñ esse tales q patri, vel matri succedere possint. Ang.

Successiõ libertinorũ & ingenuorũ triplicitet differt. t Et ẽ ratio quia i successiõe ingenuorum plures descẽdentes ex vnõ habẽtur vt vn⁹: secus in successiõe liberti. vt hic. fallit i patronis ecclesiæ: vt s c. cũ plures. de iure patronatus.

trono ad ciuitatē Romanā a venire ex beneficio principis festinarat, faciebat qdē viuū ciuē Romanū, Latinū verò moriēte. Sed nr̄a constōne b pp hmōi cōdōnū vices, & alias difficultates, cū ipsis Latinis ēt legē Iuniā, & senatuscōsultū Largianū, & edictū diui Traiani in ppetuū c deleri censuim⁹: vt oēs liberti ciuitate † Romana fruanť, & mirabili mō quibusdā adiectionib. d ipsas vias, q̄ in Latinitatē ducebāt, ad ciuitatē Romanam capiendam transposuimus.

TITVLVS IX.
DE ADSIGNATIONE libertorum.

Patrono duos, pluresve liberos in ptāte habēti concessum est libertū vni liberorū assignare: per quā assignationē is cui assignatur, solus efficitur patronus, et successor in bonis liberti, alijs liberis prorsus exclusis: q̄ si is cui assignatio facta fuit sine sobole decedat, ad caeteros ius patronatus transfertur. Itē emancipatione eius, cui fuit assignatus libertus, assignatio prius facta euanescit.

IN summa (qđ ad bona libertorum attinet) admonendi sumus censuisse senatū: e vt quāuis ad oēs pr̄oni liberos, q eiusdem gradus sunt, ęqualiter bona libertorū ptineāt: f tñ licere parēti, vni ex liberis adsignare libertū, vt post mortē eius g solus is patronus habeať, cui adsignat⁹ est: & cęteri liberi, q ipsi quoq; ad eadē bona nulla adsignatiōe interueniē te, pariter admitterenť, nihil iuris i his bonis habeant: sed ita demū pristinū i⁹ recipiāt, si is, cui adsignat⁹ ē, đcesserit nullis liberis relictis. Nec tm̄ libertū, s3 ēt libertā si tm̄ filio, h nepotive, sed ēt filiæ, neptive adsignare permittitur. *Vni ex liberis in potestate pōt libertus assignari in omni voluntate, & quibuscunque verbis. Aret.*

Dať āt hęc adsignādi facultas ei, q duos, pluresve liberos i i ptāte hēbit: vt eis, quos ī ptāte hēt, adsignare libertū, libertāve, liceat: Vñ q̄rebať, si eū, cui adsignauit, postea emācipauit: nū k euanescat l adsignatio? Sed placuit euanescere, qđ & Iuliano, & alijs plerisq; visum est. Nec itereſt, an testō qs adsignet, an sine testō: sed ēt qbuscunq; verbis m hoc patronis pmittiť facere, ex ipso senatuscōsulto, qđ Claudianis tēporib. fctm̄ ē Sabellio † Rufo, & Asterio Scapula ɔsulib⁹.. *

TITVLVS X.
DE BONORVM possessionibus.

Bonorum possessiones introduxit prætor, iuris ciuilis emēdādi, impugnādi, et coadiunādi, seu cōfirmādi gratia: q̄ tā ex testō, q̄ ab intestato competūt: ex testō quidē duæ, ab intestato verò octo, quarum quatuor, vtpote supernacuas resecauit Iustinianus: et ad sex ordinarias oēs redegit: septimāq; extraordinariā adiecit: cui locus ē, quoties noua lege bon pos. ex testamento, vel ab intestato alicui defertur.

IVS bonorum

---

a Ad ciuitatem Romanā. Scilicet vt ciuis Romanus efficeretur, impetrando ius aureorū annulorū, vel natales: qđ inuito patrono non est faciendum: vt ff. de nat re l. 2. in fi. & l. pen. & fi.

b Cōstitutione. Vt C. de la. lib. toll. per totum. Accur.

c In perpetuum deleri. No. q̄ q̄n fit abrogatio alicuius iuris intelligitur esse perpetua: quia lex semper loquitur, & est in viridi obseruātia: vt l. Arriani. C. de hæte. Ang.

d Quibusdam adiectionibus. Scilicet decem, vel xj. casib. vt C. de la. lib. toll. per totum.

Ista gl. nō est Accur sij.

* Alciat. lib. parergon. j. ca. 16. putat adiectiones hoc loco accipi p modis adsequēdi ius ciuitatis Romanæ

DE ADSIgnatione libertorum.

Cōtinuatio.

Suprà visum est, quemadmodum patroni, et eorum liberi succedant libertis. Verum quia liberti interdū consueuerunt adsignari liberis patronorū, ideo de hac assignatione subdit. Porc.

Diuisio.

IN sūma quod. Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo q̄ pt pt vni ex liberis libertū assignare: & ille solus liberto succedit. Scđo declarat qbus liberis hoc fieri pt. Tertiò, quibus verbis, & in qua voluntate. Secūda ibi, Datur autē. tertia ibi. Nec interest. Accur.

e Senatum. Cuius verba sunt. ff. eo. de assig. lib. j.

f Pertineant. Nulla scilicet facta assignatione.

g Eius s. patroni.

h Filio Etiā posthumo: vt ff. eod. de assig. lib. l. fin.

i Pluresve liberos. Nam in vno nō est necesse. Accur.

k Num. Idest, an.

l Euanescat ff. eo. l. verū ei. §. Sol. ẽm Pla. ibi valet assignatio facta emancipato, vt ibi: licet emancipatione hoc pdať, si antea facta fuerit assignatio vt hic ar. ff. de arbi. l. nō distinguemus. §. sacerdotio. vł dic secūdū Azo q̄ in l. contraria non dicit fieri assignationem in emancipatum: sed quærit an soli fieri in potestate possit. sed nec in d. l. de arbi. dicit solui cōpromissum. sed nō cōpelli sententiam dicere. Accur.

ADDITIO. Requiritur ergo, vt assignatio teneat. q̄ filius sit in ptāte vt hic: siue sit exhęredatur, vel nō: siue iā natus, siue posthumus: vt l. j.

m Quibuscunque verbis. Etiā nutu. , vt ff. e. l. j. §. assignare. & purè, vel subcōditione. ff. eo. l. assignare.

‡ Quod facit vt obligatus assignare redditus nō teneatur tradere fūdos, nec dñiū eorū sed sufficiat dicere. su p tali fundo recipiatis, de quo vide Ioā. Fab. hic.

† ff. eo. l. j. Velleio Rufo &c. Cōtinuatio.

* Ant. Augu. liber. emēd. iij. c. vij legē dū putat ex Pand. Flo. Velleo Rufo. & Hosterio Scapula ɔsulibus. & I qbusdā codicib⁹ legiť Suillio Rufo, & Hosterio Scapula ɔsulib. Diuisio.

DE BONOrum possessio.

Suprà visum est, de hæreditatibus quæ ex testamento: & ab intestato deferuntur iure ciuili, & partim iure prætorio. Verùm quia prætor interdū emendauit, interdum confirmauit ius ciuile, in successione testati & intestati, dando bonorum possessionem, ideo subdit de bonorum possessionibus.

IVs bonorum. Totū iste tit. diuidetī quatuor partes. Primo ponit causas ppter quas fuit introducta bono. possessio. de iure prætorio. Secundo ponit quas bono. possess. prętor fecit. Tertio Imperator quoidam corrigit, & emēdat. Quar

to quantum tempus, & quale statutũ sit ad cognoscendam bonorum possessionem. Secunda ibi, Sunt autem bonorum. Tertia ibi, Sed eas quidem. Quarta ibi, Cum igitur plures.

CASVS. Dñe iam video, q vos vultis tractare de bonorum possessionibus, dicatis igitur mihi, si placet, quare bonorũ pos. inuentę fuerint? Ad hoc indét, Amice. ius bonorũ posses. introduxit prætor gratia antiqui iuris emendandi. Nec n. solum in hæreditatibus intestatorum antiquum ius per bonorũ posses. emẽdauit prætor, vt supra dictum est: sed etiam in hæreditatibus eorum, qui facto testamento decesserũt. Nam olim si alienus posthum⁹ ab aliquo esset institutus, quamuis iure ciuili hæreditaté adire non poterat, vtpote, quia institutio non valebat, iure tamen prætorio iuuabatur, & ad bono. posses. admittebatur. Et ita loquit' hoc casu, qualiter p̃tor vetus i⁹, & facto testamento per bonorum posses. emẽdauit. Sed licet hoc de iure antiquo obtinebat, hodie tamen per nostram cõstitutionem huiusmodi posthum⁹ alienus rectè institui potest, tãquã iure ciuili non incognitus. sed quanquã diximus tibi, q prætor introduxit bonorum pos. gratia antiqui iuris emendandi: aliquando tamen neque emẽdandi, neq; impugnandi antiqui iuris, sed magis confirmandi gratia prætor bonorũ posses. pollicet'. Prætor. non solum indigentibus à iure ciuili exclusis, sed etiam non indigentibus suum tribuit auxilium. Nam & illis, qui in testamento facto hæredes instituti sũt, & de iure ciuili adire possunt, bonorũ possessionem secundum tabulas testamenti pollicetur. Item ab intestato suos hæredes, & cognatos ad bonorum possessionem admittit. Hi tamen omnino bonorum possessione remota de iure ciuili ad hæreditatem admittuntur. Et hęc dicuntur vsque ad illũ §. Quos autem. Franciscus.

possessionis [a] introductũ est à p̃tore emẽdãdi [b] veteris iuris gratia. Nec solùm in intestatorũ hæreditatib. vetus ius eo modo prætor emẽdauit, [c] sicut suprà dictum est: sed in eorum quoq; qui testamento facto decesserint. Nam si alienus posthumus [d] hæres fuerit institutus, quamuis hr̃ditatẽ iure ciuili adire nõ poterat, [e] cũ institutio non valebat: honorario [f] tñ iure bonorum possessor [g] efficiebatur: videlicet cum à prætore adiuuabatur. Sed & is [h] à nostra cõstitutione [i] hodie rectè hr̃s instituitur, quasi & iuri ciuili nõ incognitus. [k] Aliqñ tamen neque emendandi, [l] neque impugnandi [m] veteris iuris, [n] sed magis confirmandi gratia prætor pollicetur bonorum possessionem. Nam illis quoq;, qui rectè testamento facto hr̃des instituti sunt, dat secundum tabulas bonorum possessionem. [o] Item ab intestato suos hęredes, & agnatos ad bonorum possessionem vocat. sed & remota [p] quoque bonorum possessione, ad eos pertinet hæreditas iure ciuili.

Prætor solus non facit quem hæredem, sed loco hæredis. Aret.

Quos autem solus vocat prętor ad hæreditatẽ, [q] hæredes quidem ipso iure non fiunt. nã prætor hr̃dem facere non pòt. [r] Per legem enim tantum, vel similem iuris constitutionè hæredes fiunt: veluti p senatusconsulta, [r] & constitutiones principales. sed cum eis prętor dat bonorum possessionem: loco hæredum constituuntur: [s] & vocantur bonorũ possessores.

[a] Ius bonorum possessionis. Idest, bonorum possessio, q̃ est ius persequendi, retinendique patrimonij, quod cuiusque, cum is moreretur, fuerit: vt ff. eo. l. iij. §. bonorum. Accur.

[b] Emendandi. Idest supplendi. quia minus plenè dixerat ius ciuile, nõ cognoscens emancipatos: vt i. de hæred. quæ ab intest. § emãcipati. sic ad legẽ Rhodiam de iactu. l. vl. §. j & fina. Vel dic, emẽdandi p priè, vt in agnatis fœminis, vbi ius prætoriũ ẽ ius ciuile induat: vt i. de legitima agna. suc. §. cęterũ. ver. sed quia & in posthumis: vt j. §. prox.

[c] Emendauit. Expone vt supra.

[d] Alienus posthumus. Qui sit, dic vt supra de lega. §. posthumus.

[e] Non poterat. Vt i. de legatis. §. posthumus. contra Sol. vt ibi.

[f] Honoraria. ff. eod. l. non est. §. vbicunque. contra. Sed hic specialiter ex illa regula excipitur per ipsum prętorem: & quo ad hoc derogatur illi regulæ generali, quia nõ est dubium, quin genera per speciem derogetur: vt ff. de pœnis. l. sanctio legũ.

[g] Bonorum possessor. Secundum tabulas.

[h] Sed & is. scilicet posthumus alienus Accur.

[i] Cõstõne. Scilicet Græca: vt i. de lega. § posthumus.

[k] Non incognit⁹. Sed cognitus. Nam constitutiones sunt de iure ciuili: vt ff. de iustit. & iur. l. ius autem ciuile.

[l] Neq; emendandi. Vt supra eodem, primo respõ. Et dic emẽdandi, idest supplend.

[m] Neq; impugnandi. Vt supra priui. resp. dic, idest, corrigendi.

[n] Veteris iuris. scilicet ciuilis.

[o] Bonorum possessionem. Nota tres vias prætoris.

[p] Remota. Quare ergo fecit prætor? Rñ. vt successorib. via ampliaretur vt j. e. §. quos. sic ff. de leg. ij. l. cũ fili⁹. §. varijs. Arg. ff. naut. ca. stab. l. idẽ, §. sed an sit. & §. sed si gratis.

ADDITIO. Dic, quòd imò concordant: quia ibi & si non necessarium, vtile tamen fuit prætorẽ se intromittere: quia qui recipit, omnino tenetur, vt ibi, quod non semper erat de iure ciuili, secundùm Ang. hic.

Quos autẽ. CASVS. Dñe, iam video. q p̃tor succurrit non solum indigentibus: sed pro Deo nũquid est & alia differentia inter eos, qui de iure p̃torio, & eos q iure ciuili succedunt? Ad hoc rñdes, q sic. illi. n. quos solum prætor ad successionem vocat, ipso iure hæredes nõ sunt. Nam prætor hęredes facere non potest. Per legem. n. tantum, vel per similem constitutionem iuris, veluti per senatusconsulta. vel per constitutiones principum fiunt hæredes: sed illi quib. pręt or dat bono pos. loco hęredum cõstituuntur, & in bonorum possessionem loco hæredum inducuntur: & bonorum possessores appellantur. Et hæc dicitur vsque ad illum. § adhuc autem.

[q] Ad hæreditatem. Idest, ad successionem. vt emãcipatos ab intestato, & cognatos.

[r] Per senatusconsulta. Tert. & Orfic.

[s] Constituuntur. Vt C. de su. & legiti. hæred. lege fina.

ADDITIO. Idem in succedentibus ex constitutione alicuius Baronis vel Marchionis: quia censet esse ius

[a] Elicidit hinc docto. aliud esse bonorũ possessionẽ, & aliud possessionẽ bonorũ, q altera iuris sit, altera vero facti. Quæ qd sint, vide hic apud Bal. Ioã. Pla. & p las. in audi. ad Por. At cur ita appellet vide apud eũdem Kor. au. v.

[c] Tu verò video hic apud Pos. & itidẽ de triplici posthumo ibidem sad di. las.

Generi p speciẽ derogatur.

[r] Huius rõnẽ vide apud Alcia. lib. 3. parergõ. c. 3.

Pretor ampliat successionis materiã vlterius, q̃ fit per legem duodecim Tabularum h.d. Aret.

Adhuc aũt & alios complures a grad⁹ p̃tor fecit in bonorũ possessionibus dandis, dum id agebat, ne q̃s b sine successore moreretur. Nã angustissimis c finib. constitutũ per legem duodecim Tabularum ius percipiẽdarũ hereditatũ, prætor ex bono, & æquo dilatauit.

Decem bonorum possessiones hic enumerãtur, quarum duæ primæ cõpetunt testõ facto, reliquæ verò ab intestato. Ange.

Sunt aũt bonorũ possessiones ex testõ quidẽ hæ: prima q̃ p̃teritis liberis d datur, vocaturq; Cõtra tabulas. e† Secunda, quã omnibus iure scriptis heredibus prætor pollicet, ideoq; vocatur Secundũ tabulas. f Et cùm de testatis † prius locutus est, ad intestatos transitum fecit. g Et primo loco h suis heredibus, & ijs qui ex edicto prætoris inter suos hæredes connumerantur i dat bonorum possessionẽ, quæ vocatur Vnde liberi. k Secundo legitimis l heredib. Tertio decem personis, quas extraneo manumissori m præferebat. Sunt aũt decẽ personæ hę, pater, mater, auus, auia, tã paterni, quã materni, item filius, filia, nepos, neptis, tã ex filio, quam ex filia: frater, soror, consanguinei, vel vterini. Quarto cognatis n proximis. Quinto tanquã ex familia. o† Sexto patrono p patroneq; libertisque eorum, & parentibus. Septimo q viro, & vxori Octauo cognatis manumissoris.

Bonorum possessiones contra tabulas, & secundum tabulas: item Vnde liberi, & Vnde legitimi, siue agnati, hodie sunt necessariæ.

…actiõis prætoriũ. Et nota quòd non habet nisi actiones vtiles, nec ciuiles efficiunt̃ p̃torię secundũ Ang.

Adhuc autẽ. CASVS. Domine, iã vidẽn quare prætor introduxit bonorum possessio. & in quo differant illi, qui admittunt̃ de iure ciuili, ab his q̃ de iure prætorio admittitur. nunquid ẽ aliqua alia ratio, quæ mouit prætorem, vt ipse successiões ampliaret? Et ipse respond. quòd sic. Adhuc em̃ omnes alios gradus in bonorum possessio. dandis facit prætor. Multum enim studuit prætor ad hoc, ne aliquis sine successione moriatur, & ideo ius percipiẽdarum hæreditatũ per legẽ duodecim tabularum finibus angustissimis constitutum prætor ex bono, & æquo (bonorum possessioné introducendo) dilatauit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sunt autem bonorũ possessiones. Cuius casus est planissimus vsque ad illũ § Sed eas. Franc.

a Cõplures. Quàm lex duodecim tabularum. vel quam dixerat.

b Ne quis. Sic ff. de interrog. act. l. & quia in prin.

c Nam angustissimis. Nam sui heredes, & agnati tantum: succedebãt de iure ciuili, ius integrum habẽtes quia nõ sunt emãcipati, de alijs enim nnn dicit̃: vt ĩ. de hæred. quæ ab intesta. § j. & de legi. agna. suc. in princi.

d Pręteritis liberis. Siue emãcipatis, siue nõ: vt C. de lib. pręt. l. maximum circa prin. Accur.

ADDITIO. Non tamen datur exhæredatis: itẽ nec institutis, nisi o cõmisso edicto per præteritos: vt l. non putauit. in prin. & § fi. de bon. pos. contra tabul. licet adhuc dictus pręteritus nõ petat, nec amplius petere possit contra tabulas secundùm Ange.

e Contra tabulas. Sed quare datur suis contra tabulas: cum ipso iure nullũ sit testamẽtũ: vt ĩ. de exhę. li. in prin. Rñ. duas habet vias, Vnã de iure ciuili, p quam potest dicere nullũ. Aliam de iure prætorio, per quam nõ dicit nullum sed annullandũ: cũ nec heres, nec detinere possit hæres de iure prętorio: vt C. de li. pręt. l. fi. & ĩ. eo. §. quos autem. Item quare cõtra tabulas dicitur ex testamento: cum magis cõtra testamentum dici deberet. cũ rumpit testamentũ: vt C. de col. l. vt liberis? Respond. ideo sic dicitur, quia sine testamento competere nõ potest. Item quare hæc præmissa, cum secũdum tabulas dignior sit? Rñ. quia donec ista competit, & illa dari nõ potest vt ff. de cõtra ta. l illud. §. fi. & de se. nup. l. j § æquissimũ. j respon. Item nunquid hæc parenti datur cõtra ta. filij emancipati. Resp. sic, ad instar patroni: vt ff. si à pa. quis fuę. ma. l. j. & at. ff. de bo. dã. l. fi. sic ff. si ta. test. nul. exta. l j. t

f Secundum tabulas. Sic ff. si ta. test. nul. exta. l. j. Et hoc quando testamentum factũ est in scriptis. alias secundũ nũcupationem: vt C. de secun. tabu. l. 2.

g Fecit. Sic ff. si ta. testa. nul. exta. l. t. in princip.

h Primo loco. Scilicet inter ea, quæ ab intestato deferũtur Et no. hũc ordinẽ qui sequitur, in edicto fuisse sed nõ in obseruãdo: vt ĩ. sequitur.

i Cõnumerantur. Vt ĩ. de hæred. quæ ab intesta. §. ij. & §. emancipati.

k Vnde liberi. Quid erit econtra si filio emãcipato mortuo? Responde, pater habet bonorum possessionem. Vnde patentes, vel Vnde liberi vtiliter, enim æqua ratione vocent patrẽ ad hæreditatẽ filij: vt ff. de inoffic. testamẽ. l. nam & si. ff. vnde libe. l. scripta. Vel dic Vnde legitimi, eum semper cõtracta fiducia eum emã cipet. vt ĩ. de legitima agnatu. successiõe. §. si Itẽ nũquid filio ĩ bonis matris dat̃ hæc bonorũ possessio? Rñd. non: vt C. de suis & leg. hæredib. l. fi. Item nunquid in alijs vlterioribus ex linea descendentib. supradicta seruant̃. f. vltra filios? Rñ. sic, cũ oẽs itẽ vtrque dicant̃ liberi: vt ff. de ver. sig. l. liberorũ. in prin.

l Secundo legitimis. Idest agnatis, & eis qui eorũ loco sunt. vt ĩ. de leg. agnat. suc. § j. & 2. & §. hoc ẽt. & ff. vnde legi. l. lj. § hæc autem. ij. & l. j.

m Tertio. x. Personis quas extraneo manumissori. i. ei qui emebat filiũ à patre, & postea eũ manumittebat. s nã sic fiebat olim emãcipatio: vt ĩ. q. mo. ius pa. po. sol. § præterea vel melius: vt j̃. §. quæ autem.

n Quarto cognatis. Qui iure ciuili nõ vocantur: vt ff. vnde cog l. j. j. respon. &. ĩ. de suc. agna. j. respon.

o Quinto tanquam ex familia. Quæ dabatur patrono liberto moriente intestato: sequens dabat eodẽ liberto moriente cum testamento. secũdum quosdã. Vel dic. ℓ quia hæc familiæ t agnatis trãsuersalib⁹ patroni dat̃ vsq; ad quartũ gradũ: vt ff. de vet. iuga. l. pnũciatio. §. familię. & j̃ e. §. cũq;. & ĩ. de suc li. §. mulier. Sequẽs patrono & descẽdentib. & ascendẽtib⁹ vsq; ad quartũ gradũ. Prima etiã nõ valet cũ hæc tractẽt tantum de ijs quæ ab intestato deferuntur.

p Sexto patrono. Quare prio agnati patroni vocant̃, q̃ ipsi patroni? Resp. ℓ hic ordinẽ edicti, sua si qualit̃ succedi d facto debeat: & hic error ĩ alijs casib. inuenit̃.

q Septimo Deficiente parẽtela & fisco excluso ℓ vt C. vnde

a Cõmittere edictũ, l. aperiri edictũ Institutio, de contra ta. qđ facit pterlius preten do. glo. in l. iij. §. si qui à liberis ff. đ cõtra ta. nã institutus eo ipso q alij sunt pteriti habent bo. pos. cõtra tab. gl. in le. si post mortẽ §. si ff. đ bo. pos. cõtra tab & nõ solũ aperitur edictũ per natũ, sed etiã p adscitiũ. l. illud §. si ff. de contrar. Egi. Per.

† idem fere operat̃ bonorum possessio cõtra tab. & querela inofficiosi testamẽ ti sed ista de iure prætorio. hæc de iure ciuili. Egi. Per.

† Aliàs, de testamenti.

t Etiã si sit nullũ testamentũ: vt q̃a sine cã pteriens sit sicut dic si lin supra dictũ est, & hęc vera in ascẽdẽtibus p masculinum sexũ secus si p fœmininum. quia dat̃ querela tantũ. l. illud. §. ad test. ff. de cõtra. Ang. Pt quo iure venit ad bona filij emancipati.

o His verbis. Tanquã ex familia, ius gentilitatis significari putat Alcia. lib. parergõ. j. c. xij. quo locũ pulchrè explicat q dicerẽtur gentiles.

s Placet Fa. & Angelo.

ℓ Idẽ Io. Fa. Ange. & Ias.

ℓ Idem p̃ dic. scrib.

ℓ Idẽ Angèl.

X. Bonorū possessiones.

Sed eas † quidē prætoria introduxit iurisdictio: à nobis tñ nihil incuriosum a p̄termisſū eſt:ſed noſtris cōſtitutionibus b oīa corrigentes,ꝙ tabulas quidē-, & ſecūdū tabulas bonorū poſſeſſiões admiſim*, vtpote neceſſarias c ↄſtitutas necnō abinteſtato, Vñ liberi,& Vñ legitimi, bonorū poſſeſſiones.

Bonorum poſſeſſio Vnde decem perſonæ, eſt hodie ſublata, et in eius locū bonorum poſſeſſio Vnde cognati, eſt collocata. Ang.

Quæ autē in p̄toris edicto quinto loco d poſita fuerat, ideſt, Vnde decem perſonæ: eā pio propoſito, & cōpendioſo ſermone ſuperuacuā oſtēdim*. Cū enim præfata bonorū poſſeſſio decē perſonas præponebat extraneo manumiſſori e: nīa cōſtitutio, f quā de emācipatiōe liberorū fecimus, oībus parētibus eiſdēq; manumiſſorib. g ↄtcta fiducia h manumiſſionē i facere dedit: k vt ipſa manumiſſio l. eorū hoc in ſe habeat priuilegiū, & ſuperuacua fiat ſupradicta m bonorū poſſeſſio. Sublata igit̄ prædicta quinta bonorū poſſeſſione, i gradū eius ſextā antea bonorū poſſeſſionē induximus, & quintam fecimus: quā prætor proximis cognatis pollicetur.

Bonorū poſſeſ. Tanquā ex familia, et Vnde liberi patroni, patroneq́, et parētes eorum, ſunt ſublatæ. Are.

Cumq; antea ſeptimo loco fuerat bonorum poſſeſſio, tanquā ex familia, & octauo, Vñ * patroni, patroneq́; , & parētes eorū, vtranq; p cōſtitutionē n u quā de iure patronat* fecimus, penit* euacuauimus. Cū.n.ad ſimilitudinē ſucceſſiōis igenuorū, libertinorū ſucceſſiones poſuimus, o quas vſq; ad quintū gradū tātūmodo coarctauimus, vt ſit aliqua inter ingenuos & libertinos differētia: ſufficit eis p tā cōtratabulas bonorū poſſeſſio, quā vñ legitimi, & vñ cognati: ex qb. pñt ſua iura vēdicare, omni ſcrupuloſitate, & inextricabili errore. duarum illarum bonorum poſſeſſionum reſoluta.

Etiā hodie viget bonorū poſſeſſio Vnde vir et vxor, et certū locū occupat. Et bonorū poſſeſſione Vnde cognati manumiſſoris prorſus ſublata, remanent tātum ſex bonorum poſſeſſiones ordinariæ. Ang.

* Alias vnde liberi patrōe.
* Alibi vtraq. p conſtitutionem noſtram.

C. vnde vir & vxor. l. prima.

Sed eas. CASVS. Domine iam video quod prætor decem bono. poſſeſ. introduxit: duas ex teſtamēto. & octo ab inteſtato. nunquid remanſit omnes in ſtatu ſuo? Ad hoc reſpon. quod nō. Nam licet ſupradictas x. bono. poſ. prætor ex ſua iuriſdictiōe introduxit: a nobis tamē nihil ſine cura. & ſtudio pretermiſſum eſt: ſed per noſtras conſtitutiones omnia corrigētes: duas bono. poſ. ex teſtamento à prætore introductas. videlicet cōtra tab. & ſecundū tabu. vtpote neceſſarias conſtitutas, dimiſimos: nihil penitus circa eas immutantes: & ſimiliter ab inteſtato bono. poſſ. Vnde liberi, & bo. poſſ. Vnde legitimi, in ſuo ordine, & vigore remanere permiſimus. Illam autē bon. po quæ appellatur Vnde decem perſonæ, & quę in edicto prętoris quinto loco poſita fuerat, enumeratas videlicet duabus bono. poſſe. eā ex propoſito, & compēdioſo ſermone ſuperuacuam eē oſtendimus. Cum enim prædicta bon. poſſ. decē perſonas ſupra enumeratas extraneo manumiſſori præponebat. Id eſt illi, qui non contracta fiducia ſuccedendi emancipauerat: noſtra conſtitutio de emancipatione liberorum facta, omnibus parētibus liberos manumittentibus, hoc gaudente priuilegio conceſſit, vt ex ipſa liberorum emancipatione (licet hoc modo di[illegible] expreſsè) fiduciā ſuccedendi tacitè videātur cōtraxiſſe. Manifeſtè ergo liquet prædictā bon. poſ. Vnde decē perſonę ſuperuacuā eſſe: cū nullos hodie manumiſſos noſtrę conſtitutionis authoritate (vt dictum eſt) contracta tacite fiducia ſuccedēdi i bonis manum. ſi liceat ligauit manumittere. Sublata igitur q̄nta bo. poſ. i gradum eius & locū, & aliā bo. poſ. quæ antea ſexta fuerat. videlicet bo. poſ. Vnde cognati, p noſtrā cōſtitutionē induxim*: & eandē quintā fecim*: & eā olim i edicto prętoris ſeptimo loco poſita fuerat bo. poſ. quaſi ex familia & octauo loco bo. poſ. Vnde liberi patroni patronæque & parentes eorū: vtrāque p noſtrā cōſtitutionē de iure pa. factā euacuauimus. Cū .n. ad ſimilitudinē ſucceſſiōis ingenuorū, libertinorū ſucceſſiōes vſq; ad quintū gradū coarctātes poſuerimus: ſufficiūt prædictis perſonis tā ↄtrat. bon. poſ. quā Vnde legitimi, & vnde cognati, p quas poſſint prędictę perſonę ſua iura vēdicare: omni ſcrupuloſitate, & inexplicabili errore duarū prędictarū bo. poſſ. remota. & bon. poſ. vnde vir, & vxor, quæ inter veteres bon. poſ. in nono loco poſita fuerat in ſuo vigore ſeruauimus & altiori loco i. ſexto eam poſuimus, decimam verò bon poſ. quæ appellabat̄ Vnde cognati manumiſſoris: p pter prædictas cauſas merito abrogauimus: vt tātum ſex bon. poſſ. ordinariæ permaneant ſuo vigore pollentes. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. ſeptima eas. Fran.

Sed eas. Scilicet ſupradictas decē bonorum poſſeſſiões.

a Incurioſum. Id eſt, ſine cura.

b Conſtitutionib. quæ remanſerūt in Græco. Accor.

c Neceſſarias. Id eſt vtiles: ſic ff de offi præ. l. j in prin.

ADDITIO. Dic imò aliquæ ſūt neceſſariç: vt j. eo. § fi. &c. Ang.

d Quinto loco. Scilicet connumeratis bo. poſ. ex teſtamento & ab inteſtato.

e Manumiſſori. Expone: vt ſ. §. iij. Vel dic, q extrane* manumiſſor eſt ipſe pater. quando n. ō ex contracta fiducia emancipat. Sed ſi quæras quare ſibi ipſi præfertur? Reſpon ſane intelligas vt pater auum emācipantem nepotem præcedat, vel ſi ipſe pater emancipauit inueniūtur tamen nouem perſonæ, quę eum præcedunt.

* Extrane* manumiſſor

f Conſtitutio. C. de eman. li. l. fi.

g Manumiſſoribus. Ideſt, emancipatoribus.

h Contracta fiducia. Ideſt, ſaluo iure ſuccedēdi. Ac.

i Manumiſſionem. Ideſt emancipationem.

k Dedit. Ideſt, conceſſit.

l Manumiſſio. Ideſt emancipatio.

m Supradicta. bo pol. Vnde decem perſonæ.

n Conſtitutionem. De qua habuimus mentionem de ſuc. lib. §. ſed noſtra.

o Poſuimus: vt ſ. de ſuc li § multis.

p Sufficit eis tam cognatis quā agnatis patroni

Addi-

Aliã verò honorũ posses-sionẽ, q̃ Vñ vir & vxor appellat: & nono loco inter veteres bonorũ possessiones posita fuerat, & ĩ suo vigore seruauimus, & altiori [a] loco, i. sexto eam posuim⁹: decima [b] quoque bonorũ possessione, q̃ erat Vñ cognati manumissoris pp causas enumeratas [c] meritò sublata: vt sex tantummodo bonorum possessiones ordinariæ permaneant, suo vigore pollentes.

Si lex dat alicui bonorum possessionem de nouo ex testamẽto, vel ab intestato: illa dicitur septima extraordinaria. Aret.

Septima eas secuta, quã optima rõne priores introduxerunt. [d] Nouissimè .n. pmittitur [†] edicto ijs ẽt bonorũ possessio, qbus vt det, [e] lege, [f] vel senatuscõsulto, [g] vel cõstitutione [h] cõprehẽsũ est: quã neq; bonorũ possessionib. quæ ab intestato veniũt, neq; ijs, q. iç ex testõ sunt, prętor stabili iure connumerauit: sed quasi vltimum, & extraordinarium [i] auxilium (prout res exegit) accommodauit ijs, s. qui ex legib. senatuscõsultis, constitutionibus ve principum, ex nouo iure, vel ex testamento, vel ab intestato veniunt.

Ne diutius creditores suis actionibus experiri remorentur, ac percũctãdo eludantur, liberis, & parentibus anni spatium, agnatis vero & cognatis dierum centum, ad petendũ bonorũ possessionẽ præfinitur: portio aũt non petentis pari in gradu accrescit: vel si nullus extiterit, per edictum successorium qui insequẽti sunt gradu admittuntur.

Cũ igitẽ plures [k] spẽs successionũ pꝛor introduxisset, easq; per ordinẽ disposuitset, [l] & ĩ vnaquaq; specie successiõis sæpe plures extẽt dispari gradu psonę, ne actiões creditorũ differrent, [m] sed haberẽt quos cõuenirẽt: & ne facilè in possessionẽ bonorũ defuncti mitterent, & eo mõ sibi ꝯsulerẽt, iõ petẽdę bonorũ possessioni certũ tẽpus præfiniuit. Liberis [n] itaq;, & parẽtibus, tam naturalibus,

ADDITIO. Qui excludunt agnatos, & cognatos ipsi⁹ liberti: vel l. liberto sins liberis. ff. de bo. lib. nec eis fit iniuria: quia si stetissent in seruitute, non habuissent cognationem.

[a] Altiori. Hinc trahe, quòd digniores altiori loco sedere debẽt; & est altior, qui proximior domino est, ti rones verò posteriores: vt C. de tiro. l. fi. lib. xij. & ff. de aqua plu. arcẽ l. j. § pe. & C. de offi. recto. pro. l. potioris. Accur.

[b] Decima bene dico sexto poni, & hoc dico sublata decima. Accur.

[c] Enumeratas. s. eo. §. cumque. Septima est. CASVS. Domine, iã video qualiter, contexistis ius prętorium circa bonorũ possess. à prætore introductas. & qualiter quatuor per vestram constitutionẽ sublatis, sex tantum modo bonorum possessio. fecistis, pro Deo dicatis, si placet: nũqd est aliqua alia bonorũ possessio? Et respon quòd sic: nam sex prædictis bonorum poss. ordinariis septima extraordinaria subsecuta est. quã quidẽ septimam extraordinariam prætores optima ratione introduxerunt; & hæc septima extraordinaria omnibus his cõpetit, quibus vt detur bonorum possessio, lege, vel nono iure, vel senatuscõsulto cautum est. quam quidam septimam extraordinariã bonorũ poss. prætor, neq; bonorũ possessionib. q̃ ab intestato, neque eis q̃ ex testõ sunt, stabili iure connumerauit; sed quasi vltimum & extraordinarium auxilium prout res exigit, accommodauit illis, qui ex legibus, vel senatuscon. vel principũ constitutionibus nouo iure ex testõ, vel ab intesta. ad successionem veniũt. Et h. d. vsq. ad illum §. Cum igitur plures species. Cęteri casus vsque in fi. tit. plani sunt.

[d] Introduxerunt. Vt ff. vt ex legi. & senat. l. j. § respon.

[e] Vt detur. s. bonorum possessio. Et nota duo esse necessaria, vt hæc bonorũ possessio competat, scilicet vt lege caueatur, vt bonorum pos. detur, & q de iure ciuili non possit succedere, aliàs competit Vnde legitimi: vt ff. vnde legi. l. uj. & ff. vt ex legi. & sena. l. j. §. fin. Accur.

[f] Lege. Ponunt quidam ex testamento: vt C. de inoffic. testa. l. iij. §. sed cum eũ. ex eo, q filius natus in puerperio institutus præsumitur. ab intestato ponunt exẽplũ in agnatis fœminis, & in quibusdã cognatis: q efficiunt agnatis similes: vt s. de leg agn. suc. §. hoc ẽt. Vtrunq; reprobo; quia nulla lex expressè dat supradictis bo. pos. sed eos succedere dicit. Ergo nõ dr hęc septima. sed vnde legitimi: vt ff. vnde legit. l. j. pone ergo exemplũ ex testõ, l posthumo alieno instituto: vt s. e. §. t. [4] qui ingi pit, nam si alienus. Item tam ex testamento, quàm ab intestato. pone exemplũ in eo, qui decessit apud hostes, l cuius bonis datur bonorum possessio ex lege noua Corne. ff. de bonorum. poss. l. j. §. sed & eius.

[g] Senatusc̃sulto. Orfic. & Tert. vt ff. vnde leg. l. 2. in princip. & §. fin. nam eis dabatur bono. pos. ibi; & non succedebant. de iure ciuili: vt supra ad Tertyl. l prin cipio. debet ergo dari hic: vt ff. vnde legi. l. j.

[h] Constitutione. Ponunt exemplum supra de legit. agna. suc. § hoc etiam. Item C. de eman. liber. l. fin. Sed hoc reprobo. cum lege nõ caueatur eis dari bono. posses. Vnde legitimi: vt ff. vnde legi. l. j. Potest tamen dici, quòd ibi subaudiatur maximè. & sic stabit prima expositio. Vel melius dic, si aliqua noua cõstitutio fieret de nouo, quæ daret bonorum possessionem, ex ea daretur hæc septima.

[i] Et extraordinarium. No. duob modis fieri bonorum possessionem extraordinariam: quia vaga, vt hic. item quia non tribuit ius: vt Carboniana. & si venter mittatur in possessionem: & alia quæ datur gratia agnoscendæ litis quæ dat̃ [a] sine causę cognitione: vt ff. de carbo. edict. l. iij. § causæ. & de ventr. in possess. mit. l. vbicunq; §. interdũ. & de inoffi. test. l. Papinianus §. 1. & aliæ cum causæ cognitione: [5] vt ff. de bo. poss. l. j. §. si causa. & quis ordo in bonorum pos. ser. l. 2. § dies. & §. in bonorum.

[k] Plures. Quia decem, quarum sex remãserũt ordinariæ. vt s. eod. §. aliam. vsque ad § septima.

[l] Disposuisset. Alio modo in edicto, quàm de facto competit: vt diximus s eod. tit. §. sexto.

[m] Differrentur. Sic ff. de suc. edic. l. j. § respon.

[n] Liberis. Naturalibus & emancipatis & emancipãtibus: vt ff. de suc. edict. l. j. §. fin.

[1] Et ad hoc splnari pôt officiũ iudicis, non autem agi actione in seruatum: secundum Ioan. Fab. hic.

[†] Aliàs, pmittit.

[1] Imò quatuor requiruntur. Ias. in l. f. C. vnde legi.

[3] Placet Ale. in l. fi. C. vnde leg. in 4. col.

[4] Dic hoc exemplũ nõ esse horũ sen doct. quia de iure civili succedũt, de iure ciuili ergo habent Vñ legitimi: vt ff. vnde leg. l. i. j. de iure anti quo pter dabat bono pos. ergo iste cessat. vt s. de le. §. posthumo. Ang.

Carboniana possessio ius nõ tribuit.

[a] In scriptis exemplaribus est dan.

[5] Hodie autẽ sine petitiõe, & sine causę cognitione, & datur corã iudice agnoscunt, argu. l. pe. & fi. & quod ibi not. p gl. & doc. C. qui admit. ad bono. possess. &c. Ang.

a Anni spatium &c. In honorē sanguinis: imò non videntur contrahendi: cū veluti ad ppria bona veniāt: vt ff. eo de suc. edic. l. j. §. largi⁹ & de li. & posth. i. l suis.
b Adcrescit. Partes. n. non petentium accrescunt petentib. : vt C. quan. non pe. par. pe. acc. l j.

talis, q̄ à pʈore viuo decernit. c & hoc olim solēni ter: hodie sufficit quocunq; mō dicat se velle agnoscere; q̄ iudicialis dici pōt. q̄a in iudicijs pſtia agnoscit vt hic. & C. q admit. ad bō. pos. l. pe. & fi. itē nunc q̄d hodie bonorū possessiones locū habeāt, vi Rh. tie: nā

quā adoptiuis in petenda bonorū possessione anni spatiū, a cęteris aūt adgnatis, vel cognatis, cētū dierū dedit. Et si [l] intra hoc tps aliqs bonorū possessionē nō petierit, eiusdē gradus psonis adcrescit: b vel si nullus sit, deīceps cęteris bonorū possessionē pinde ex successorio edicto c pollicet, d acsi is, qui pcedebat, ex eo numero non esset. e

Primo repudiante bonorum possessionē statim sequenti incipit currere tempus. *Aret.*

Si qs itaq; delatā sibi bonorū possessionē repudiauerit: f nō quousq; tps bonorū possessioni pfinitū excesserit, expectatur: sed statim cæteri ex eodē edicto admittūt. g

Dies ad bonorū possessionem agnoscendā præfixi vtiles sunt, non continui: et bonorū possessionē citra solennitatem coram iudice agnoscere sufficit.

In petēda āt bonorū possessione dies vtiles h singuli ɔsiderant. Sed bñ anteriores pricipes & huic cāæ puiderūt, ne qs p petēda k bonorū possessione curratː [l] sed quocūq; mō admittentis eā [l] iudiciū (intra statuta tñ tpa) ostēderit, l plenum habeat earum beneficium. •

TITVLVS VI.

DE ACQVISITIONE per adrogationem.

Quamuis omnia adrogati bona (his dēptis quæ capitis deminutione pereunt) arrogatori patri olim pleno iure acquirebantur, hodie tamen solus aduentitiorum vsusfructus (instar naturalium liberorum) illi quæritur.

Est & alterius generis p vniuersitatē successio, m quæ neque lege duodecim tabularū, neque prætoris edicto, sed eo iure, quod consensu n receptum est, introducta est. Ecce. n. cum paterfamilias sese in adrogationem dat: oēs res o eius corporales, & incorporales, quæq; ei debitæ sunt, adrogatori antea p quidē pleno iure adquirebantur: exceptis ijs quę p capitis deminutionem q pereunt, quales sunt operarum, r obligationes, & ius adgnationis. s [l] •

& eas pponere qs pōt. & ɔ tabulas necessaria ē filio emācipato & pterito: itē vñ vir, & vxor, necessaria vr. & olim aliæ nō erāt necessariæ, sic nec hodie: eis tñ vti possumus. Alij ɔ, cum nouus modus succedendi sit inuentus: vt in Auth de hær. ab intest. p totā col. ia. ia.
l Ostenderit. Corā quocunq; iudice. •

DE ACQVISItione per &c.

Quia bona quæ nobis acquiruntur titu. vniuersali, aut acquiruntur per aditionem hæreditatis, aut per bo. poss. aut per arrogationem, aut per addictionē bo. causa libertatum conseruandarū. §. si sup. per quas perso. no. acqui. ideo viso sup. de hær. & bo. pos. sequitur videre de acquisitione per ad rogationem. Porc.

Est & alterius. Totus iste titu. diuiditur in tres partes. Primo vñ fuit introducta acquisitio p arrogationē. Secūdo ponit illud declarat tā de iure antiquo quàm moderno: & qd arrogatori acquirat. Tertio an arrogator teneatur ad debita arrogati. Secunda ibi, Ecce enim. Tertia ibi, Sed ex diuerso.

c Et hoc verū etiā ipso iure qñ eodē iure succedūt. secus si diuerso: vt hic p Angę.

d Sic sua cuiq; nocet mora. Egid. Per.

c Ex successorio edicto. Hoc intellige in cognatis. sed inter agnatos successoriū edictū locū non habebat: sed hodie vtrunq; locum habet. vt supra de legi. agna. suc. §. placebat.
d Pollicetur. Scilicet prætor.
e Non esset. Exclusus tamen tanquā filius admitti pōt vt agnatus. & exclusus vt agnatus, admitti pōt vt cognatus. vt sibi succedere videatur: vt ff. de succes. edi. l. j. §. sed videndum.
ADDITIO. Tu dic q̄ simplex repudiatio, vel relata ad hæreditatem, cōcernit omne ius. & oēs vias succedendi, qñ habet substitutum. secus si ad ius adeūdi: quia ad illud tantum refertur, quod exprimitur: nisi eēt adiecta causa generalis. puta quia hæreditas est dānosa, vel similis: nam ex tali ratione repudiatio ad vtrunque refertur, secundùm Ang hic.
f Repudiauerit. Intra suum tempus.
g Admittitur. Vt C. eo. i. fi.
h Dies vtiles. In quibus tria cōcurrere oportet, scilicet quod iudicis copia sit, item actoris, itē rei, vt ff. de diuer. & tem. præsc. l. j & ff. quis ordo in bon. pos. ser. l. j. in princi. & § dies.
ADDITIO. Hoc verū intellige de iure antiquo. Itē in illis bo. pos. q tribuunt ius: secus in alijs, vt est bon pos. quæ dat gratia iuris agnoscendæ. itē Carboniana. & quæ ventris nomine: de qb. an tribuāt ius in pos. & an hodie procedant & in eis locum habeat iste tex. vide pe luc. Fab. hic. Hodie autem indistinctè in omnib. bo. pos. dies dicuntur vtiles: etiam si iudex pro tribunali non sedeat: & incipiunt currere à die scientię: & currunt quandiu non dubitat, an sibi competat bon pos. secundùm Ang.
i Principes. C. qui admit. ad bonorum possessionem l. penul. & l. fin.
k Pro petenda. Erat enim alia edictalis, quæ ex edicto mortui pictoris competebat: hanc nō erat necesse petere: vt. ff. de bo. pos. l. iij. §. sed si nemo. Alia decre

m Successio. Vt ff. pro soc. l actione. §. morte vnius. vel societas
n Consensu. Scilicet arrogantis, & arrogati.
o Omnes res. Et etiam filij: vt i. de adop. §. illud.
p Antea. Idest, iure veteri.
q Per capitis dimin. Scilicet minimam, nam dādo se in arrogationem, minimam capitis diminutione patitur: vt i. de capi. dimi. §. minima.
r Operarū. Hoc intellige de opis, q̄ à libertis debent & nō intelligit ad hēdē extraneū: vt sūt obsequales. q̄ i faciendo ɔsistūt. s. assurgere, & similia: vt ff. de ope. lib l liber. i. Itē in fabrilib. incertis: vt ff. de ope. li. l. si operarū iudicio, aliud si ɔduxeris iste arrogatus operas alicuius. Nā istæ arrogatori quæruntur.
s Ius agnationis. Ius succedēdi, quod quis per agnationem

Hodie tñ recessit ab aula, q̄a nec decreto. nec partis citatione opus est, vt d. l. fi. sm Ang.

In scriptis exemplarib. & qbusdam impressis legitur ca sec.

Aliàs admittētis eumq; ad iudiciū &c. in scriptis exēplaribus sic, & admittentis eā iudiciū intra statuta &c.

Aliàs iudicium

Hęc gl. non est Accursij. Diuisio.

Perdit arrogatus agnationē, i. ius succedendi tanquā agnatus. sed nō tñ quā cognatus. Egid. Per.

Operas obsequiales debēt liberti patronis.

tionem consequitur. & hoc hodie est: vt ĩ. eod. §. mortuo. Item ius petendæ bonorum possessionis perit, si ante eam petitam arrogandum se dederit, aliud si iam petijt, vt ff. vnde lib. l. fina. & de contra tab. l. iij. §. si emancipatus. Accu.

vsus etenim & vsusfructus, licet his antea cõnumerabant: attñ capitis deminutiõe minima eos tolli nostra ꝓhibuit cõstitutio. a Nũc aũt b nos eãdẽ adqsitionẽ q̃ p adrogationẽ fiebat, coarctauim[9] ad similitudinẽ naturaliũ parẽtũ. c nihil. n. aliud, nisi tm̃mõ vsusfructus tã naturalib. parẽtib. q̃ adoptiuis p filiosfamilias adqrit in ijs rebus. q̃ extrinsecus d filijs obueniunt, dñio eis integro seruato. *Arrogati filij in arrogatoris vita defuncti successio ad arrogatorem pertinet: nisi supersint, qui ei præferantur. Item pro debitis ante arrogationem contractis, non tenetur arrogator.*

Mortuo aũt filio adrogato in adoptiua familia, ẽt dñiũ rerũ eius ad adrogatorẽ pertrãsit: nisi supsint aliæ psonæ, e q̃ ex cõstitutione nostra patrẽ in ijs, quæ adquiri non possunt, f antecedant.

Arrogator non tenetur nomine proprio ad debita arrogati prius contracta, sed nomine filij tenetur. Aretin.

Sed ex diuerso, pro eo quod is debuit, qui se in adoptionẽ dedit, ipso qdẽ iure adrogator non tenetur, sed nomine filij conuenit: g & si noluerit eũ defendere, pmittitur creditorib[9] p cõpetẽtes nr̃os magistratus bona, q̃ eius cũ vsufructu futura fuissent, si alieno iuri nõ subcisset, possidere: & legitimo modo ea disponere.

DE EO, CVI LIBERTATIS causa bona addicuntur.

Suprà visum est de acquisitione, quæ fit per arrogationẽ, & sic titulo vniuersali, verum, quia est & alia, quæ fit per addictionẽ bonorum, libertatum conseruandarum causa. §. fina. supra per quas perso. nob. acqui. ideo subdit de eo cui libertatis cam bona addicuntur. Pore.

TITVLVS XII.

DE EO, CVI LIBERtatis cã bona addicuntur.

Si hæreditas illius, qui libertates reliquit, nõ adeatur, potest ille cui libertas est relicta, vel alius petere sibi addici bona defuncti, & satisfacere creditoribus, et erit tanquam successor defuncti: & serui quibus libertas directò, vel per fideicommissum est relicta, erunt liberi, etiam si bona forent à fisco occupata. Aretin.

ACcessit nouus casus successionis h ex constitutione i diui Marci. Nã si ij, q libertatẽ acceperũt k à dño in testõ, l ex quo nõ aditur m hr̃ditas, n velint bona sibi addici libertatũ cõseruandarũ cã: audiuntur. Et ita diui Marci rescripto ad Põpilium Rufum cõtinet. verba rescripti ita se habent. Si Verginio Valenti, qui testõ suo libertatẽ quibusdã adscripsit, nemine successore ab intestato existente, in ea cã bona eius esse cæperunt, vt venire o debeãt: is, cuius de ea re notio ẽ, aditus rõnẽ desiderij tui habebit: vt libertatũ, tã earum, q̃ directò, quàm earum, q̃ per speciẽ fideicõmissi relictæ sunt, tuendarum gratia addicantur tibi: si idoneè p creditoribus q caueris de solido, quod cuique debetur, soluendo. Et ij quidem, quibus directa libertas data

ADDITIO. Ius tñ adeũdi de iure ciuili instinctè retinet, & forte & inuitus adire cogi poterit ad instar nãlis.

a Cõstitutio. C. de vsufru. l. corruptionem Accur.

b Nunc autem. Aduersat ei, quod supra dixerat, q omnes res acquirebantur arroganti.

c Naturalium parentum. Vbi in aduentitijs tñ vsusfructus quæritur, vt C. de bo. quæ lib. l. cum oportet.

d Quæ extrinsecus. Idest in aduẽtitijs.

e Aliæ personæ. Vt descendentes ex filio arrogato, vt C. cõmu. de succe. l. fina. vbi est cõstitutio de qua hic fit mentio. Item si hic arrogatus esset impubes, & impubes decederet, admitterentur & alij ex stipulatione, vt ff de adoptio. l. non eum aliter. & l. his verbis. & l. hæc autem & supra de adopt. §. cum autem. Sed quid in patre naturali, à quo hic arrogatus erat emancipatus? Rñ. Pla eum præferri arroganti g sed hodie fratres vtrinque cõiuncti vocant cũ arrogante, vt in Authen. de hęre. ab intesta. §. consequens. colla. ix.

f Non possunt. Vt aduentitijs, profectitia enim sibi nõ auferuntur.

g Conuenitur. De facto. nam nõ tenetur de iure: sed de ijs, quæ contraxit postquam fuit arrogatus, tenetur de peculio, vt ff. de peculio. l. 1 arrogatorẽ & si tunc non defendat pater, in bonis ipsius patris fit missio: vt ff quibus ex caus. in possessio. eatur. l. Fulcinius. §. si quis. Accur.

A Ccessit. Tot[9] iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit acquisitionem causa libertatis conseruandæ. Secundo illud per rescriptum diui Marci probat. Tertio verba dicti rescripti interpretatur. Quarto illud supplet. Secunda ibi, Et ita diui. Tertia ibi, Hoc rescript[9]o. Quarta ibi, Sed cum multas. Accu.

h Nouus casus successionis. & est hic quartus succedẽdi modus, vt supra. g quas person. no acquir. §. fin. Accur.

i Ex constitutione. Cuius verba sunt ĩ. eo. §. si Verginio.

k Acceperunt. Destinatione.

l in testamento. Idem priuilegiũ datur cuilibet petenti bona hac contemplatione: vt C. de te sta. ma. l. fi. Accur.

ADDITIO. Et is præfertur qui præuenit: vt ibi in dicta l. fina. §. sancimus.

m Non aditur. Scilicet ab hærede.

n Hæreditas. Quomõ ergo valet, qđ in eo relictum est: C. de fideicom. l. cũ quam? Respon. hic speciale est.

o Venire. i. vendi.

p Idoneè. Fideiussoribus vel pignoribus. vel fide habita: vt. ff. de fidei commis. lib. l. iij. §. addici.

q Crediroribus vel omnibus, vel vni nomine omnibus vt ff. de fideicommiss. Instit. Imper.

Arrogato quæ psonæ succedere debent.

f Qđ verũ intelli ge, vbi arrogatus è ... in secũdo gradu, vt qa est arrogatus rãqua nepos, alias secus secũdum Ang. hic.

g Qđ vatũ si ꝯxit de peculio, aliòq si sibi hereditas delata fuerit, distinguitur, an is sui pris quæsierit vel nõ. & an fili[9] re pudiet, & pr adiue tu pro se k ꝯ. sicut fit in naturali, & legitimo, vt l fi. §. j. C. de bo. quæ libe. Angel.

Cõtinuatio.

Diuisio.

r Addicare qđ sit vide Budęũ in anno. ad Pandectas ti. de in diẽ addictione, & Nebri. in lexico iur. ciui. in dictione addicere. Significat enim ferẽ hoc titu. addici, idẽ qđ adiudicari p iudicẽ, vñ hęc erãt prætoris verba, do, dico, addico.

s Nota casum vbi priuatus pot stipulari p altero ꝯ l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de ver. ob. & in §. alteri. ĩ. đ verbo. obl. & est iõ fauore libertatis, vt facilius possit dari expedimentũ quo libertatem serui cõsequentur. Ang.

commiss.lib.l. 4. §. addicel.versic.creditoribus.

a Adita esset. Nota mirabile, quod ex hac pactione serui fiũt liberi: vt Orcini vt hic. & ff. de fideicõmis. lib.l.4. §.ij. ad. Qui sint Orcini & vnde dicãtur, dictum ast S. de sing. reb. per fideic.relt. §.pen.

Sic ff. d fideic. li. l.iiij. § ij. quis ad.

b Tui liberti fiant. Subaudi, hoc tibi cõcedimus, sed operas neque Orcinis, neq; ab eo manumissis imponet, vt ff. de oper liber. l. si quis hac lege.

c Nam huic. Subaudi concedimus.

d Cõsentiãt. Aliàs in seruitute tamaneant: & quem nolunt habere patronum, habebunt dominum, C. de ma. te sta. l. si. §.4.

ADDITIO Vide quod nn lo dicta l. si. quia quod dicitur hic. obtinet vbi extrane' petit addici. Sec' si sit aliquis de illis, cui sit relicta libertas, qm etiã pôt petere dissentiẽtibus alijs. Ang.

e Accomodamus. ff. de fideicom. lib. l. 4 §. ij qui.

f Attendũt. Vt pcuratores nostri.

g Præferendã. Hoc est, quia competent libertates. Accur.

h Cogenda l accipienda per fiscum.

i Adita esset. Olim prius fiscus admittebaẽ bonis nõ aditis ab alio. & etiam aditis, dummodo essent bona soluẽdo, aliàs aditio ab alio facto valebat. vt ff. de fideicommis. li. l. iiij. §. pen. hodie indistinctè admittiẽ, vt C. de test. manumis. l. si § pen.

k Veneant. Idest, vendantur.

l Eam. libertatem. Accur.

m Successor. Nuo quid ex testõ, vel ab intestato erit iste hęres? Rñd. neutrum dici potest. Dic ergo hũc anomalam successorem eẽ, sicut illum, qui succedit hęredi non impletã de functi voluntatem. vt in auth. de hęr. & fal. § in omnib. col. j. & iura sepulcrorũ habet, vt bonorum possessor, vt ff de fideic. liber. l. j. 3. §. si autem cui.

n Neminẽ. Hæredem ab intestato.

ADDITIO Puta quia repudiauit, vel lapsus est terminus præfixus ad instãtiam petentis bona sibi addici. Sed si solum ad instãtiam creditorum fuisset præfixus, haberetẽ p hærede. Ange.

o Fieri. Et respondeo sic: vt ff. de fideicom. liber. l. iiij. §. j. Accur.

p Diuisiones. Idest casus.

q Cõstitutio. C. de testa ma. l. si.

r Species. Idest, casus.

est: perinde liberi erunt, acsi hęreditas adita esset.

t Ij aũt quos hæres manumittere rogatus est: à te libertatẽ cõsequentur: ita, vt si nõ alia coditione velis tibi bona l addici, q̃ vt ij et q directò libertatẽ acceperunt, tui liberti fiant. b Nã huic c et volũtati tuę, si ij, de quorum statu agitur, consentiant, d authoritatẽ nostrã accõmodamus. a Et ne huius rescriptionis nostre emolumẽtũ alia rõe irritũ fiat, si fiscus bona agnoscere voluerit, & ij, q reb. nostris attendũt, f sciãt cõmodo pecuniario pferẽda g esse libertatis cãm: & ita bona cogẽda, h vt libertas ijs salua sit, qui eam adipisci potuerunt, acsi hæreditas ex testamento adita esset.

Bonis addictis cessat venditio ipsorum. Are.

Hoc rescripto subuentũ est & libertatibus, & defunctis, ne bona eorum à creditorib. possideantẽ, & veneãt. k Certẽ si fuerint hac de cã bona addicta: cessat bonorũ vẽditio. Exi stit .n. defuncti defensor, & quidẽ idoneus, qui de solido creditorib' cauet.

Addictio bonorum tunc demum habet locum, cũ defunctus reliquit libertates ex testamento, vel ab intestato. Aret.

In primis hoc rescriptũ toties locũ habet, quoties testõ libertates datę sũt. Quid ergo si quis intestatus decedens, codicillis libertates dederit, neq; adita sit ab intestato hæreditas, an fauor cõstitutionis debebit locũ habere? Certẽ si intestatus decesserit, & codicillis dederit libertatẽ: cõpetere eã, l nemini dubium est. tunc.n. cõstõni locũ eẽ verba ostẽdũt, cũ nemo successor, m ab intest. exstat. Ergo quãdiu icertũ erit, vtrum exstat, an nõ: cessabit cõstitutio. Si verò certũ esse cęperit neminẽ n existere, tũc erit cõstõni locus.

Licet ille, qui repudiauit hæreditatẽ possit in integrũ restitui, & iterũ adire: tamen addictio semel facta, & libertates non cessabunt. Aret.

Si is, qui in integrũ restitui pôt, abstinuerit hęreditate, an quãuis pôt in integrũ restitui, possit admitti constitutio, & bonorum addictio fieri? o Quid ergo si post addictionem libertatum. cõseruandarũ cã factã, in integrũ sit restitutus? vtiq; nõ erit dicẽdũ reuocari libertates, quia semel cõpetierunt.

Si libertates datæ fuerint inter viuos, datur addictio bonorum: sed reuocatur in dubium: an datæ fuerint in fraudem creditorum. Aret.

Hęc cõstitutio, libertatũ tuẽdarũ cã introducta est. Ergo si libertates nullę sunt datæ, cessat hæc cõstitutio. Quid ergo si viu' dederit libertates, vel mortis cã, & ne de hoc qraẽ, vtrũ in fraudẽ creditorum, an nõ factum sit, idcirco velint sibi addici bona, an audiendi sint? Et magis est, vt audiri debeant, & si deficiant verba constitutionis. †

Supplet rescriptum diui Marci.

Sed cum multas diuisiones p eiusmodi cõstitutiõi deesse pspeximus, lata est à nobis plenissima cõstitutio, q in qua multę species r collatę sunt, quibus iùs hmôi successionis plenissimum est effectum, quas ex ipsius lectione cõstitutionis potest quis cognoscere.

† Licet verba legis deficiãt, si tñ legis mẽs viget, habebit locum legis dispõ: & ideo tñ legis locũ habet, licet verba deficiant: sm Ange. Egi. Pet.

TITVLVS XIII.

DE SVCCESSIONIBVS quæ fiebant per bonorum venditiones,

DE [illegible]

Cõtinuatio.

Suprà visum est de multiplici specie successionũ: sed quia sunt quadam, quæ hodie sunt sublata, vt est illa quæ fiebat per bonorum traditionem, vel senatusc. Claudianum, ideo subdit de successionibus sublatis. Fore.

Etaot

Diuiso.

Rant ante prædictam. Totus iste titulus diuiditur in duas partes. Primo tollit venditiones & successiones. quæ ex eis fiebant. Secundo quæ fiebant ex Senatusconsulto, Secunda ibi, Erat.

& ex senatusconsulto Claudiano.

Successio facta per venditionem bonorum debitoris est hodie sublata. Are.

Rant ante pdictam successionem olim, & aliæ per vniuersitatem successiones, qualis fuerat bonorum emptio, [a] quæ de bonis debitoris venditis, [*] per multas ambages [b] fuerat introducta. & tūc locum habebat, quando iudicia ordinaria [c] in vsu fuerant. sed cū extraordinarijs iudicijs posteritas vsa est, iō cum ipsis ordinarijs iudicijs etiam bonorum venditiones expirauerunt: [d] & tantummodo creditorib. daē officio iudicis bona [e] possidere (& prout vtile eis visum est) ea disponere. qđ ex latioribus Digestorum libris [f] perfectius apparebit.

Successio, quæ fiebat per senatusconsultum Claudianū, ē hodie sublata. ar.

Erat & ex senatusconsulto Claudiano miserabilis per vniuersitatē adquisitio, cū libera mulier seruili amore bacchata [g] ipsam libertatē p senatusconsultum amittebat, & cū libertate substātiā: [h] qđ indignum nostris temporibus esse existimātes, & à nostra ciuitate deleri, & non inseri nostris Digestis concessimus.

TITVLVS XIIII. DE OBLIGATIONIBVS.

Tertiam iuris ciuilis partem expositurus, de obligationibus, vnde actiones ceu ex matre oriuntur, titulum generalem, atque deinceps earū species proponit: quò prælibatis obligationibus, naturas actionum maturius assequatur.

Vnc transeam[*] ad obligationes. Obligatio [1] est iuris vin-

[a] Emptio. Idest venditio: [1] vt sequitur. sic & ff. de acti. empt. l. veteres, Accursius.

ADDITIO. Quod facit vt pęnale dispositū in vno, puta vendente, habeat locū etiam in emēte, cum sint correlatiua.

[b] Ambages. Nam pponebat creditor actionem: & si cadebat à syllaba cadebat à causa. Si verò nō cadebat, bona debitoris absentis, vel præsentia vendebat sua authoritate: qđ hodie nō est, vt in, & C. de formul. & impedi. l. prima, & secunda.

[c] Ordinaria. Idest solennis.

[d] Expirauerunt. Idest, recesserunt.

[e] Bona. Scilicet omnia: vt ff. quibus ex cau. i possess. eat. l. j. sed hodie pro mēsura debiti declarati: vt Auth. de exhibē. & intro re. §. si vero seme. col. v.

ADDITIO. Dic hoc verū, quādo agitur personali. secus si agatur etiam hodie reali, vł hypothecaria: quia iura antiqua remanent incorrecta. & sic fit missio insolidum in possessio vt no. gl. in verb. prosequitur. in authen. ei qui. C. de bo. aut. iud. poss. & in l. 3. in glo pen. C. de procur.

[f] Libris. Vt ff. quib. ex caus. in poss. eat. per totum. & de bon. auth. iud. poss. per totum.

[g] Bacchata. Idest, capta, vel decepta. vt enim vino quis capitur vel baccho, ita & amore. Item feruore amoris nihil vehemētius inuenitur: vt in Auth. qb. mod. nat. effic. legi. §. illud. versi. nouimus. col. vi.

ADDITIO. Et maximè in iuuenibus. Vnde versus.

Militat in teneris annis amor hospes amantum,
Atque in canicie ridiculosa Venus.

Facit c. cum iuuenitute. extra. de præsump.

[h] Substantiam. Si coniungebat se alieno seruo, & contra domini nuntiationē. vt C. ad se. con. Clan. l. j.

1 Not. q sæpe vbi venditio ponit pro emptiōe: & cōtra, & aduerte quod formaliter dico, q licet simpliciter dicat vnū: intelligitur de vtroq., quæ sunt correlatiua: vt l. si. C. de indict. vidu. col. & l. j. ff. d accepti. Angel. Et q correlatiuorū idē sit ius etiā in statutis iuris correctorijs pbat Mādo. in 7. qst. 13. Regu. post au. to.

• Aliàs vē decadis.

Ebrius & mulier luxuriosa æquiparāť.

DE OBLIGATIONIBVS.

Continuatio.

Hic incipit tertia pars principalis diuisionis totius istius operis, gratia commodioris diuisionis, et etiā materiarum, facit l. Cum. § 1. ff. de leg. 3. cum si. ibi n. t. quoniam hic tractatur de tertia parte, siue de tertia materia, in qua versatur ius nostrum, quoniam versatur circa res, aut circa res, aut circa actiones, et obligationes, vt suprà de iu. natu. gen. & ciui. §. fin. vsque huc tractauit de personis, & rebus, vt dicit glo. titu. igitur aliam & tertiam partem faciemus de obligationibus, & actionibus, & per consequens de tertia materia totius iuris ciuilis. Arct. Actur. autem sic continuat istum titu. Dictum est suprà de personis li. 1. de rebus in secundo, & tertio vsque huc. Nunc de actionibus debet dicere: vt supra de iure nat. §. fi. sed quia obligatio mater est actionis: vt ff. de procura. l licet. §. ea obligatio. Ideo præmittitur de his obligationibus: & ideo dicit hic, Nunc transeamus ad &c. Accursius.

Diuiso.

Vnc trāseamus &c. Totus iste titulus diuiditur in quattuor partes Primo ponit definitionem obligationis. Secundo ponit vnam diuisionem obligationis. Tertio ponit secundam diuisionē. Quarto illā diuisionem in aliā subdiuidit. Secunda ibi, Omniū autem Tertia ibi. Sequēs Quarta ibi, Prius est.

CASVS. Quæsiui ab Imperatore sic Domine, cum curā adhibueritis ad res, & ad personas, ad quid proponitis vos transferre? Respondet Imperator, Nunc &c. Quæsiui etiam vltra sic: Domine, quid est obligatio? Respondet ipse, Obligatio est iuris vinculum &c. Sed quia vnum quodque tunc perfectè cognoscitur, cum in se, & in suis partibus demonstratur, ideo dominus Iustinianus data definitione dat obligationis diuisionem: vt sic de obligat. in se, & in suis partibus plenius, & perfectius habeatur notitia. Et primo dat dominus Iustinia. oblig. diuisionem generaliorem, & breuem, & secundo specialiorem, & primam continentem. Itē primo diuidit. Secundo membra diuidentia exponit, & sic vno modo ponitur casus. Aliter autē ponitur secundum dominū Guliel. sic casus. Ego iuuenis volens legalibus fulciri nutrimētis: accessi ad Iustinianum & talia verba proposui corā eo: Domine, vidi per continuationes multiplices, quòd nunc est ad tract. de obligat. transeundū; pro Deo dicatis mihi, quid est obligatio, Frater, dicit Iustinianus, obligatio est &c. Franciscus.

1 Obligatio. Videtur quod nulla obligatio definiātur. nam ciuilis sola non habet effectum exigēdi: vt patet in obligatione literarū ante biēnium * vt J. de liter. obl. Item patet in omni obligatione ciuili, &

Obligatio nū qdā ē ciuilis tātū, qdam naturalis tātū, qdā ciuilis & naturalis simul.

* Et hęc sntā cōis habetur, licet Vltramont. nec naturalē, nec ciuilē nacā velīt de quo habetur I l. cum quis. C. de iur. & facti igno. & cō his sentit Iac. ab Are. tamen si glo. sequitur hic Porc. quē tu videto.

culũ, [a] quo necessitate [b] adstringimur [c] alicuius rei [d] soluendæ sẽm nostræ ciuitatis iura.

Ponit primam diuisionẽ obligationum: quia aliquæ sunt ciuiles, aliquæ prætoriæ.

Omnium autem obligationũ summa [e] diuisio [f] in duo genera diducitur: namq; aut ciuiles sunt, aut prętorię. Ciuiles sunt, quę aut legib[us] [g] cõstitutę, aut certo [h] iure ciuili cõprobatæ [i] sunt. Prætorię sunt, quas prætor ex sua iurisdictiõe cõstituit, [k] quæ etiam honorariæ vocantur.

Ponit secundam diuisionem obligationum, quæ est quadruplex.

Sequens diuisio [l] in

naturali simul. nam si pactum fieret de nõ petẽdo, tollit naturalis, & remanet ciuilis: vt ff. de sol. l. Stichum aut Pamphilũ. §. naturalis, & tamẽ non habet effectũ istum: vt j. de excep. § præterea. Item nec naturalis: quia nec per eã fit actio, licet impediatur repetitio, vt ff. de do. l. hoc iure §. fi. & ff. de cõd. indeb. l. Iudex, & l. Iulianus. Sed dic q simul vtraque hic definitur. Et si bona est definitio: ergo conuertitur cum suo definito. Vbicũque ergo est iuris vinculũ, est obligatio: & econtra, vbi non est tale iuris vinculum, non est obligatio, ergo nec fideiussor adhiberi potest: vt ff. de verb. obli. l. j. §. 2. scipit, si q rita l si. quod est falsum: quia naturali obligationi accedit: vt j. de fideiuss. l princ. Sed dicas q hic est deceptio nã si dicas non est obligatio, scilicet ciuilis, & naturalis, vera est. si dicas obligatio, scilicet nulla, etiã naturalis, falsa est. & sic vis est in dictione obligatio. vbicũque enim dico, q naturali obligatione quis tenetur, intelligo de iure gentiũ: quia cõuenit solis hominibus, & omnibus.

[a] Iuris vinculũ. idest, ius vinciens: & sic est res incorporalis: vt j. de re. cor. & incor. in fi. vt enim boues funibus vsualiter ligant, sic homines verbis ligant intellectualiter: vt ff. de verb. sign. l. rei § j.

ADDITIO iuxta illud, Verba ligãt hoies, tauroruũ cornua funes Cornu bos capit, voce ligat homo.

[b] Necessitate. Tunc enim verè debitor est cum necesse habet soluere: vt ff de verb. sig l. debitor. & ita sẽm hoc nulla obligatio, cui opponitur exceptio, definitus hic. quod verũ est, si opponatur exceptio: ideo quia desijt esse vinculũ naturale, vel ciuile. Nã quædã exceptiones proponũtur etiã quando vtrunque vinculum adest: vt Macedoniani, & Velleiani. Sunt enim effectualis obligationis duæ radices, vna naturalis, s. q ꝯsensu nascit, q inter omnes fieri potest etiã inter seruos, & hæc naturalis di: vt ff. de pac. l. j. §. adeo, hęc radix cõtrario consensu tollitur: vt ff. de sol. l. Stichũ. §. naturalis. qa nil tã naturale &c. vt ff. de reg. ius. l. nihil tam. sed hæc naturalis vim non habet exigendi. impedit tamẽ soluti repetitionẽ vt ff. de fideiuss. l. fideiussor. §. fideiussor. Huic quãdoq; accedit ciuilis et radix, q illi naturali facie dat vel formã, vel vestẽ, vt possit parere actionem. Et hęc ciuilis tollit cõtrario ciuili actu, nõ naturali, vt per acceptilationẽ: vt j. quib. mo. tol. obl. §. j. aliàs §. itẽ p acceptilationẽ. Itẽ per sententiam remanẽte naturali: sed hoc nõ est ipso iure, sed per exceptionẽ: vt ff de ꝯdi. inde. l. Julian[us]. snia enim est de iure ciuili: cũ omnia iudicia sint de iure ciuili, vt dixim[us] j. de iur. na. §. ius autẽ. i gl. vt sunt &c. p. l. ff. de ori. iu. l. 2. §. his legib[us] latis. versi. hæc disputatio. Et hęc ciuilis nõ adhęret seruis, cũ nil sint ispecto iure ciuili: vt ff. de reg. iu. l. seruitutẽ. & l. quod attinet. Itẽ filio cõtra patrẽ, vel ecõtra, nõ nascitur: vt ff. de cõd. ind. l. frater à fratre. cũ iter eos nõ possit esse iudiciũ: vt ff. de iud. l lis. iure ciuili ipediẽte, rõne patriç potestatis: vt j. de pat. pot. §. 1[us] aũt. Acc. [illegible] Hodie tñ l aduẽtitijs fortè nascit ciuilis obligatio, quãuis durante patria potestate, ꝯtra cũ nõ exerceat. [i] Ang.

[c] Rei. Velenũ factũ qa verbũ rei generale est: vt ff. si cer. pe. l. j. in fi. & ff. de ver. si. l. rei. ADDITIO. No, appellatione rei factũ cõtineri. ex quo dixerunt aliqui, q si statuto caueat, q pro quacunque re petita soluatur solidus p libra, q habebit locum in facto petito: quod verũ limitat hic Bal. quãdo tale factum petitũ erat æstimabile: vt librum scribi, domũ ędificari, & fossam fodi. Si aũt esset inęstimabile, vt facere vxorẽ cõsentire, tũc nihil esset soluẽdũ, q verba statuti debẽt intelligi in re possibili: hoc est quo res ęstimari possit. l. si solũ ff. de ac. & obli. & l. si ideo. C. de ijs qui. vt indi. & ad Syll. Christo.

[d] Secundum. Illud secundum potest referri ad totã diffinitionẽ. q. d. obligatio hic definitur secundum iura Romana, idest, secundũ leges. & sic ciuilis, & naturalis hic simul definitur. Vel dic q refertur tantũ ad principiũ, scilicet iuris vinculũ. Et quod dicit quo adstringimur [.] quãdoq; est ciuilis, & naturalis, quãdoq; nõ, vt quãdo est naturalis sola, vel ciuilis sola. & sẽm hoc quælibet definitur hic: non etiã naturalis vel ciuilis sola. Vel dic, q ponitur remotiuè hęc dictio. sẽm, q. d. illa obligatio est iuris vinculũ, q est sẽm iur. nõ cõtra iur. ff. de verb. obli. l. generaliter. & l. veluti. & secundũ hoc refertur ad primum. Vel dic. q refertur tãtum ad illam dictionem soluendã. nã sẽm ius sunt faciendę solutiones, vt res æque bona soluatur. vt ff. si cer. pe. l. cũ quid, & ff. cõmo. l. j. §. si reddita. Item cõgruo loco & tempore: vt ff de sol. l. si soluturus. Itẽ de euictione promittat debet: aliàs non videtur soluere. vt ff de verb. obl l. Iulianus. §. qui fundum. & ff. de cond cau. dat l si. de euic. l. ij. Item per compętẽtes actiones, & iudices fiat solutio. aliter nõ valet sententia, nec solutio fieri debet: vt C. si i non compe. iud. l. fin.

Omniũ autem. CASVS. Obligationis posita definitione, hic ponit eius duplicem diuisionẽ, q patet in litera, dũ tamẽ sciatur, quòd prima diuisio sumitur respectu iurium à quibus procedit obligatio liber: secũda vero procedit à causis, propter quas introducunt obligationes quia omnis obligatio est ex contractu vel quasi &c Franciscus de Aretio.

[e] Summa. idest, prima: vel summa. idest, breuis sic j. de iure perso. in prin. est enim quãdoq; maior: vt infra. eod. §. finali.

[f] Diuisio. Diuisio est innumerabilis materię breuis compositio. & diuisio ad multa facit, vt diximus in proœmio. §. penul.

[g] legibus. Vt legis Aquiliæ obligatio: vt infra de lege Aquil. in prin. Item de pauperie per legem duodecim tabularũ. ff si qua. pau. fec. dic. l. prima. primo responso. Item furti nec manifesti: vt infra de noxali. §. sunt autem. Secus autem est de furto manifesto: qa illa obligatio est prætoria: vt j. de perpe. & tempo. act. §. furti quoque.

[h] Iure ciuili comprobatæ. Vt sũt obligationes iuris gẽtiũ inuẽtæ, vt j. de iur. nat. §. 1[us] autẽ quę è iure ciuili sunt comprobatæ: ff. de iust. & iur. l. ius ciuile.

[i] Cõstituit. Vt obligatio ex furto manifesto: vt j. de perpe. & temp. act. §. j. Item ex rapina: & vbicunq; prætor aliquam obligationem induxit: vt patet per multos titulos: vt ff. de iust. & iure. l. ius autem ciuile. §. ius prætorium.

[k] Honorariæ. Quia prætores honores gerebant, quod dic: vt j. de iure nat. §. prætorum.

[l] Sequens diuisio. Scilicet obligationum.

Ex contra

[b] Aliàs astringit. Definitio bona conuertit cũ suo definito.

Obligatio effectualis habet radicem naturalẽ & ciuilẽ. Obligatio ciuilis tollitur p acceptilationẽ & sententiam. Obligatio ciuilis quibusdã personis non adhæret.

Et idẽ hic Bald.

[f] Dictio, certo non est hoc loco temere addita: quia est Theophil[us] reiecit. indicat enim discrimẽ quoddam iuris Prætorij, quod olim duplici noie fuit incertũ: nã quod prætores nõ dicerent ius ex edicto perpetuo, tum quod se quererent solã æquitatẽ regulã, quę ob natiuas rerũ circumstantias sæpius pẽderet, à Cicerone quoq; dicitur ius incertum. Fran. Balduin. hic.

[e] Summa quot modis accipiat, Mando in sup[er]scripti gl. Facol. in ver. epus. verl. Et dicitur summus.

g Ex ꝯtu. Vt ĩ. vsq; ad tit. de obli. q ex quasi ꝯtu.
h Ex quasi ꝯtu. Vt ĩ. de obli. ex quasi ꝯtu. Sequentes duo titu. vsq; ad quartum librum, sunt cōet. s. per quas perso. nob. acqui. & quot mo. tol. oblig.
i Aut ex maleficio. Vt ĩ. de obl. ex malefi. vsq; ad titu. de oblig. ex quasi malefi.
a Ex quasi maleficio. vt ĩ. de oblig. ex quasi mal. & subaudi, aut ex varijs figuris causarū: vt ff. de act. & obl. l. j. l prin.
c Ex ꝯtu. Propriè ponit quo ad illos ꝯt⁹, vbi hincinde nascit oblīo. Impropriè quo ad alios: vt ff. de verbo sign l. Labeo. sic ff. si cer. pet. l. certi cōdictio. in princ. & de offic. pcons. & leg. l. ij.

ADDITIO. No. appellatione ꝯt⁹ intelligi potiè ꝯtū vltro, citroq; obligatoriū. p quo l. Labeo. ff. de ver. sig. Ex quo dicit Bal. q, si statuto caueat, q q si petierit debitū ex ꝯtu intra decē ann. cadat à iure suo. nō habet locū in creditore ex mutuo: qa ille non est ppriè ꝯtus cum solū recipiens obligetur: non autem numerans. Christopho.

quatuor species diuidit. Aut .n. ex ꝯtu [a] sunt, [b] aut quasi ex ꝯtu: [c] aut ex maleficio, [d] aut quasi ex maleficio.

Obligationes ex cōtractu sunt in quadruplici differentia. Ang.

Pri⁹ est, vt de ijs, q ex ꝯtu [e] sunt, dispiciamus. Harū ꝗquè quatuor sūt species. Aut.n. re ꝯhunt, [f] aut verbis, [g] aut literis [h] aut consensu: [k] de qbus singulis dispiciam⁹.

TITVLVS XV.
QVIBVS MODIS RE cōtrahitur obligatio.

f Eqnè. Vt supra. Accur.
g Re contrahuntur. Vt infra tit. proximo.
h Verbis. Vt ĩ. tit. ij. vsq; ad tit. de lit. oblig.
i Literis. Vt ĩ de lit oblig.
k Cōsensu. Vt ĩ. de obli. ex consensu. cū seq. tit. Sed q est dria inter actionē, & oblīonem, & ꝯtum? Rñ. ꝯtus est verbor. conceptio, vel consensus: vt patet ff. de verb. obli. l. stipulationū. §. stipulatio, & est factū. vt ff. de cur. fur. l. consilio. in fi. Obligatio est, quę inde nascitur. vt arg. ff. si cer. pet. l. ij circa fin. Actio est, quod postea inde surgit, & sic nullum est alterū: vt ff. de pcura. l. licet §. ea. & ĩ. tit. ij. in prin. & hęc duo sunt iuris, vt in definitionibus patet.

Contractus, obligatio, & actio differunt.

QVIBVS MODIS RE contrahitur obligatio.

Continuatio istius tituli ad praeced. patet suprà titu. proximo in fine. Ang.

Diuisio. Re cōtrahit. Totus iste ti. diuidit in quinque partes primo ponit de mutuo. Secdo de indebito solutio. Tertio de cōmodato. Quarto de deposito. Quīto de pignore dato Secunda ibi, in §. is quoque. Tertia ibi, Item is. Quarta ibi, Praeterea. Quinta ibi, In §. creditor quoque. Domine, supra dixistis mihi, quod obligationum quae ex cōtractu nascuntur, quatuor sunt species. Quarum prima est, q re contrahitur obligatio. Domine pro Deo dicatis mihi, qualiter re contrahitur obligatio! Et dñs Imper. respondet, q mutui datione contrahitur obligatio re. Sed dñe, p Deo in quibus rebus cōsistit mutui datio? Ad hoc respon. dominus Imper. q mutui datio cōsistit in his rebus, quae consistunt pondere, numero, & mensura: veluti vino, oleo, frumēto &c. hoc est in rebus istis, quae sunt vt quantitas, non vt species quas res aut ī numerādo, & hoc refert ad pecuniā numeratā, aut in metiendo. & hoc refert ad vinū, oleum, & frumentū; aut in appendendo, & hoc refert ad aes, aurū, & argentū, l hoc dam⁹. vt accipiētium fiant & de natura mutui est. vt nō idē corpus reddat, sed in eod. gñe. Trāsit.n. dñium rei mutuatae in accipiētē: licet teneat de corpore aequalēti in eod. gñe. Ideo.n. dr mutuū, qa de meo fit tuū. Sed dñe vos tota die loqmini de ꝯtu mutui: sed pro Deo q actio nascitur ex isto ꝯtu? Rñ. Imp. q nascit ex isto ꝯtu ꝗdāactio, q vocat certi ꝯdictio specialis. & h d. dñi Guido Vel alio mō pone sic casum: Posuit Insti. determinando spēs oblīonis, & specierū spēs. Vñ primo de prima specie subdit exēplum. Dixi ēt ei, Dñe, vos dixistis mihi ĩ. quod cūque re ꝯhit oblīo, sed dicatis si placet. cñ? Rñ Imp re ꝯhi &c.

Mutuū ex eo dictū, q de meo tuū fiat, in ijs reb. tantū consistit quas numero, pondere, vel mensura constantes in hoc damus vt eorum fiant, à quibus recipiuntur, & ad nos non illae ipsae, sed eiusdem qualitatis aliae reuertantur.

Re [l] ꝯhitur [i] obligatio, veluti mutui datione. Mutui [m] āt datio [l] in ijs reb. cōsistit, q pondere, [n] numero, mēsurave cōstant: veluti, vino, oleo, frumēto, pecunia numerata, aere, argento, auro: quas res aut numerando, [u] aut metiē-

l Hoc princ. ch̄ēdet tit. de reb. cred. ff. sg. Per. Aliàs, obligatio

Et quia cōsistit primo in mutui datione iō ꝯsequenter determinat, in quib consistit mutuū siue mutui datio: ibi, Mutui. Consequenter modum designat & addit rōnem, quare sic appellat ibi, Vnde &c. In fine dicit, q actio ex eo nascit determinādo, & ita qnq. principaliter in hoc tītō continentur. Fran.

l Re ꝯhitur. In primis no. vestiri pactum id quod est nudum vj. modis [1] Re, vt hic. Verbis, vt ĩ ti. j. Literis, vt ĩ. de li. ob. Cōsensu, vt ĩ. de obl. ea ꝯten. Cohaerentia ꝯtus, vt si iuxta ꝯtum apponat aliquod pactū ante vel post, vt C. de pact. l. petens. & ff de pac. l. iuris gentiū §. quinimo. Item interuentu rei, vt in ꝯtibus innominatis, ex quib. nascit actio demū re secuta. vt C. de rer permu. l. ex placito. Sed quid differt ea q vestit re. ab ea, q interuētu rei vestit? Rñ. prima habet vestimētū & robur statim cū nascit: nā tacitè agitur, vt reddat mutuū vel cōmodatū. ff. si cer. pet. l. cū quid. Sed in alia dudum fortè postea: qñ res traditur. C. de pact. l. petens. & C. de rer. permu. l. ex placito. Et adde duos modos: vt no. d. §. quinimo. ī gl. j. scilicet qñ vestit legis auxilio: [*] quod est quoties nudum pactum actionem parit, vt in donatione: vt ff. de pact. l. legitima, item rei principio, vt in pollicitatione facta reipub. vt ff de pol. l. j. Accur.

ADDITIO. Item vestitur pactum authoritate legis. vt C. de do. l. si quis argentum. sed iste modus comprenditur sub praedi. Item iureiurando: vt ff. de oper. lib. l. vt iurisiurandi.

1 Et dr pactū nudū qd stat in puris finibus cōuētionis: aliàs, si trāsit in propriū nomē ꝯtus, vel formā seu solennitātē, vel cām, per quam robur & efficaciā assumit, erit vestitum. Ang.

m Mutui. Not. q quatuor debent esse in mutuo. natura. vt ad hoc sit inuenta, vt mensuret, vel ponderet, vel numeret, sicut est l pecunia vt ff. de ꝯhen. empt. l. j. Item consuetudo. Itē aptitudo vt ad numerum vel ad pondus suae naturę aptetur. Itē actus. s. vt detur sm naturam suam. Nam si dedero pecuniā in sacculo non numeratam, vt tantundem reddam, non erit mutuum, sed innominatus cōtractus. Vide hos casus. ff. si cer. pet. l. ij. §. ij.

* Hoc nō recipit Azo, quē sequitur hic Bal.

n Pōdere ff. si cer. pet. l. ij. § itē mutuū. ĩ. Sol. ibi large accipit nomē pecuniae: vt ff. de leg. j. l. talis. Accu.

o Numerando. Vt pecuniam.

a Metiendo. Vt vinum, oleum, frumentum.
b Appendendo. Vt ære, & argento, & auro. Sed quid si librum ad pondus dedero? Rñ non est mutuum: quia consideratur ɔsuetudo, & aptitudo, & natura rei talis: sic ff. e. l. 2. §. 1. Idē quid si pecuniā in sacculo vt speciem? Rñ. non est mutuū, qa actus mutuo similis exigi tur, vt ff. de leg. 1. l. plane vbi. §. 2. ver. si. sed hoc ita erit.
c Et qñque. Incidēter. n. quandoq; eadem, quia non indi get ea: vt argu. ff. si cer. pet. l. qui pecuniam. sed eum accipit, eius debet esse propositi, vt aliud reddat, vt ff. si cert. pet. l. 2. in princip. Accur.
d Qualitatis. Idest bonitatis, quod tamen semper præsumitur agi: vt ff. si cer. pet. l. cū qd. §. 2.
e Inde. Quæ ut accipientis. Accur.
f Tuum fiat. Componitur. n. ex integro, & corrupto, vt hic, & ff. si cer. pet. l. ij. §. appellata: Et no q. licet deseruire nomini, quie noia debēt esse consonantia rebus: vt Ī de du §. est & eiusd. Et no reconciliati mu tuum trib. modis, vt no ff. si cer. pet. l. ij. §. appellata. in gl. ij. & Ī. eod §. item ti. in gl. mutuum.

ADDITIO Quib. adde duos alios modos, s. pp superuenientiam dnij in mutuanté ex causa de præ terito, vt l. si pendr. ff. si cer. pet. Item ratihabitione se cuta, vt l. si procurator. ff. de condi. inde. & hæc vera in mutuo mere naturali, alias merè ciuili cessu bieñij. Item ciuile, cui natura cooperatur, reconciliat stipula tione, siue præcedat, siue sequatur, vt per Ang. hic.

g Condictio. Scilicet specialis, q de mutuo datur: q hic appellat à quibusdam, si certum petatur. vt ff de condic. triti. l. Sed dic, q condictio certi ex mutuo specialis dat. Est & alia gñalis, q datur ex omni causa & ex omni ɔctu, ex quo certum petit, ut ff. eo. de reb. cred. l. certi condictio in prin. Sed nunquid ad tutet esse datur certi condictio? Quidam dicunt q non, vt ff. u quis in ius voc no ier. l. fi. Nos dicimus q sic. & q. d. l. dicitur interest condictio. dic idest, certi con dictio, quæ datur ad interesse, quod est incertum. & est tamen, quia licet prima facie sit incertum, certifica tur tamen per iudicé, vt Ī. de act. §. curate. i freus si ad factum, quia etiam in sententia non certificat quantitas, vt ff de ver. ob. l. vbi autem. §. quid qd. & ff. de re iud. l. si quis ab alio. §. fina.

Is quoque. CASVS. Dixi Imperatori. Dñe, iam be ne vidi qualiter mutuo re ɔhitur obligatio. ɔhitur ne alio modo? Ad hoc rñ dns Imp. q sic: quia non solum qui mutuū cepit, re obligat, sed etiam ille, q indebitum sibi per errorem solutum recepit, re obli gatur vnde si aliquis putas se tibi teneri in centū, et i veritate nō teneat, & illa tibi soluerit, te obligatus ei, & compent sibi ɔ te condictio indebiti, quæ da tur pp indebita soluta. Nam ex eo, q indebita recipit à ubi soluente per errorem, potuerunt ɔdici per condictionem indebiti: sicut ab eo, qui accipit mutuam pecuniam, potest illa pecunia condici per cōdi ctionem certi specialis de mutuo & ita nūc illa duo paria sunt in effectu, & in mō obligationis. Sicut n. qui mutuam pecuniam recipit, tibi re obligatur, & pōt ab eo pecunia recepta condici per condictionem certi specialis de mutuo: sic & iste qui indebitum re cipit ab eo, qui indebitū soluit per errorem, re obli gatur. & ab eo pōt pecunia illi ɔdici. Sicut ergo paria sunt in pondo,

do,[a] aut appēdēdo[b] i hoc dam', vt accipiētium fiāt. & qñqs[c] nobis nō eędēres, sed aliæ eiusdē naturę, & qualitatis[d] reddantur. Inde[e] ét mutuū appellatū est, quia ita à me tibi datur, vt ex meo tuū fiat:[f] & ex eo ɔctu nascitur actio, quæ vocatur condictio.[g]

Indebito per errorē soluto perinde re obligatur recipiens, atq; si ei mutuū factum fuisset: idcirco in eo cōdictitia actio datur. Impuberes autem sine tutore indebitum recipientes, nihilomagis re obligantur, quàm ex mutuo.

Is quoq;[h] q nō debitū[i] accepit ab eo, q per errorē[h] soluit, re obligatur, daturq; agenti contra eū pp repetitionē cōdictitia actio.[i] Nam perinde ab eo[k] condici[l] potest, si apparet[m] eum dare oportere, ac si mutuum accepisset.[n] Vnde pupillus,[o] si ei sine tutoris authoritate indebitum per errorem datum est: non tenebitur indebiti condictione, non magis, quàm mutui[p] datione.[q] Sed hæc species obligationis non vi-

siue in assi mendo, sic & pasia debēt esse in negando. vnde sicut pupill', si sibi mutuetur pecunia non tenebit: sic nec tenebitur, si indebi tum sibi fuerit solu tū. In fine dicit q quædam iniuria vt decut fieri huic speciei eo q ponit inter species, quæ ex contractu oriūtur, eo q ille qui indebitū soluit, credens se teneri, eū ab non teneatur, magis intendat distrahere negotium, quam ɔ se co q solutū intē dit deliberare. Frā.
h Per errorem. Aliud si ex certa sciē tia: vt ff. de condit. inde. l. 1. & ff. de re gu. iur. l. cuius per errorem & C. de iur. & fact. igno. l. cum quis. Accus.

ADDITIO Ex quo no. modū concludendi esse quod indebitum soluit per errorem iuris, vel facti, prout fuerit, & est necesse hoc exprimere, nisi qualitas personæ agentis esset causa deudæ ɔdictionis, vt in pupillo, in demente, vel furioso. Angelus.

i Condictitia actio. Idest, cōdictio indebiti, q dat pp indebita solute si facta sint accipientis, vt ff. e de ɔ. di. inde. l. indebiti. §. j. aliàs nulla condictio dat nisi dñium sit trāslatum. vt ff. vsufru. quemad. ca. l. si & Ī. de act. § sic itaq; & ff. appellamus. Icē ad augmēta naturale, vt ff. eod. de cōd. indeb. l. indebiti non ad ciuilia, vt C. eo l. 1. & inquantum locupletior est accipiens si bona fide percepit, vt ff. eo. l. si nō sortē. § libertus. aliàs si sciens accepit. in totum, vt ff. e. l. in summa. §. si seruum. & qñq. furti: vt ff. de condi. fur. l. quoniam. vel dic vt ibi.
k Ab eo. Scilicet qui soluit.
l Condici. Et cui solutum est.
m Si appareat. Idest, qa[a] Sed vs hic dici. q primo appareat indebitum, & sic pbet ante, quam actio ponatur, & ita ante lit. ɔtesta quod est falsum, nisi i casu, vt C. de tes. l. auth sed & si qs. Sed th. hoc verbū pt. qd hic est. intelligit cū effectu. i. vt ɔdēnet reus.
n Accepisset. Vnde tenetur, nisi in casib. vt si soluit ex causa, quę inficiatione crescit: vt C eo. de cōd ide. l ex qua. item ex causa pietatis vt ff. eod. l. cum ū. §. si mulier. Item transactionis, vt ff. eo. l. in summa, item rei iudicatæ, vt C. eod. l. j item sententiæ vt ff. e. l. j & hic ff. item iuramenti, vt Ī. de act. §. tē siquis postulante. Et aliās vt no. Ī. de obli. quę ex quasi ɔctu §. & ē in l. elegantér. §. fi. in gl. fi. ff. de ɔdi. indeb.
o Vnde pupillus. Sed si pupillo soluerit indebitum per errorem credens teneri non poterit ɔ pupillum agere condictione indebiti, nec certi condictione ex mutuo. sed ista obligatio non videtur ex cōdictione descendere, quie soluit pupillo per errorem.
p Mutui. Quia neutra. nisi factus locupletior.
q Datione. Sed qualiter teneat ea mutuo? Distingue: aut est infans, & tūc nullo modo, teneā. i vt ff. eod. de condi.

Vide, q in hūc locū scribit Ant. Aug. li. emēd. iij. ca. vij.

Aliàs, quo[n] am.

Aliàs, vnde.

Aliàs, certi cun dictio.

Mutuum vnde com ponitur.

Cōdictio certi speciali.

Cōdictio certi gñalis.

Interesse petit cōdi ctione certi.

Et pro hoc alleg. Ange. hic casum in l. ij. C. de inuti. sti pula. Non est. n. i potestate actoris quā titas siet esse, sed spectat ad iudicem.

Facit ad hunc §. c. vlt. cū gl. j. ab med. ibi indebitū iuris nāliis, extra de solu. vbi est bona glo. de mā repetitiōe indebiti.

Respon det hic §. ti. de ɔdi. inde. ff.

Aliàs ei,

Cōdictio Indebiti ad qd da tur.

Si pro quia. Mādo. in pœ. Gl. Facul. in ver si. Indebitū accipiens in certis casib. teste tuere non tenetur.

Scilicet actione ex eo ɔctu ē t si ad eum aliqd per uenit, te neri tamē tūc cōdictiōe fine eā, vel ad exhibendū, vt l. ij j. prin. ff cōmo. Et idē dicas de pro eimo insanis et sm Ange.

de cōdi.inde.l.quod pupillus.& ff.de act.& ob.l.pupillus aut maior infanie: & sic si tutori promittat nulla iure debet: vt ff. de aut.tuto.l.pupillus. si alij promittat & sine tutore: naturaliter tātum tenet. vt ff.de noua.l.j.si cum tutore, et ciuiliter & naturaliter obligat. sed restituitur. vt ff. de auth.tu.l. Ipuberes. & C.si tuto vel cur. Iter. per totum. Et I adulto hābēte curatorē idē qd in pupillo: vt C. de I inte.restit.min.l si curatorē.aliter enim, idest si curatorem nō habet, ciuiliter & naturalr tenet. t sed restituit. Et hæc oia sunt vera nisi fact⁹ sit locupletior: vel qa sit salua pecunia, vel I aliā rē versa: vt ff.de solu. l. in pupillo. nā enim tenetur & ciuiliter, & naturaliter, & cum effectu: vt ff. eod l. naturaliter.§ fin.& l.seq. & ff. cōmod. l. iij. His ergo eisdem modis & de indebito tenetur. vt dicitur. Et no. similitudinem inter mutuū, & indebitum. qd valet ad multa: vt ff.e.l.indebiti. §.j & ij. vbi reconciliatur indebitum eisdem modis, quibus mutuum.

deꝰ ex ɔ̄ctu [a] ɔsistere, cū is, q soluendi aio dat, magis voluerit negotium distrahere, q̄ contrahere. †

Nō minus re obligatur, qui commodatū accepit, quàm qui mutuū, in hoc tamen differunt, ꝙ mutuum accipiens rei dominium assequitur, & ob id aduerso casu non liberatur: is autem cui commodatur, dominus non fit: qui quamuis rei custodiē da exactissimam curam præstare debeat: de casu tamen fortuito (nisi culpa præcesserit) minimè tenetur.

Itē †is, cui [b] res aliqua vtēda dat, [c] .i. commodatur, re obligat:& tenet commodati actione. Sed is ab eo, qui mutuū accepit, longè distat. Namq; [d] nō ita res datur, vt eius fiat, [e] & ob id de ea ipsa re [f] restituenda [g] tenetur. Et is quidem, [h] qui mutuū accepit, [i] si quolibet fortuito casu amiserit, quod accepit: veluti, incendio, ruinā, naufragio, [k] aut latronū, hostiumve incursu, nihilominus obligatus remanet. At is, qui vtendum accepit, sane quidē exactā [l] diligētiā custodiendæ rei præstare iubet: nec

[a] Ex contractu. Nec est, imò ex quasi cōtractu: vt j. de oblig. ex quasi contractu.§ item is. Aliquid tamē tacitè gerit propter quod est positus hic casus inter obligationes ex cōtractu: vt ff.eo.l. si in area.j. resp. & ff.commo.l. si is qui.§ .vlti.

Itē is cui &c. CASVS. Expeditis duob⁹ modis quibus re cōtrahit obligatio. s. mutui datione, & indebiti solutione, superest aliud gen⁹. Per quod re cōtrahit obligatio, s. per cōmodatū. Si enim res alicui vtēdi gratia detur. i. cōmodetur, re obligat & tenetur actione cōmodati. Sed diceret aliqs. Dñe satis patet similitudo inter illū qui recipit mutuū, & illū q recipit cōmodatū qa vterq; re obligat. sed si placet dicatis mihi, q̄ est differētia inter eos? Frater, dicit ipse, differētia est: quia q mutuū recipit, fit dñs rei mutuatę, si dñs fuerit ille, qui rē sibi mutuauerit: qui aūt cōmodatū accipit, nō fit dñs rei cōmodatæ: vnde tenet restituere idē corpus, quod accepit. Dñe iusti dixi ego, nūquid alia differētia inter eos reperitur? Vtiq; dicit ipse. Ille enim qui recipit mutuū, re obligatur, & ab illa obligatione per casum fortuitū nequaquā liberatur. sec⁹ in illo q recipit cōmodatū quoniā is exactam custodiā tenet præstare circa rē sibi cōmodatā. si tñ eā per casum fortuitū amiserit, non tenet: & hoc verū est. nisi culpa sua præcessit casum illū. Sed domine pro Deo ponatis mihi exēplū de culpa fortuitum casum præcedēte. Libenter, dicit ipse. Si ego tibi scyphos meos argēteos commodauerim, vt eis domi inter vicinos tuos, quos ad ɔuiuiū inuitaueras, vteris, & tu eos tecū peregrè portasti: si postea aliquo casu fortuito amiseris, teneberis, eo quòd tua culpa præcesserit casum illū. Sed domine, pro Deo dicatis mihi, quando dicitur res propriè cōmodata. Frater dicit ipse: Res tunc dicitur cōmodata propriè esse, quādo nulla merces interuenit: qa si merces interuenisset, diceretur potius locata, vel conducta, quod nec est in commodato: quia commodatum debet esse gratuitum.

[b] Itē is cui q d. nō solū in duobus superioribus casibus, s. quādo aliquis accipit mutuū, vel quādo accipit indebitū, obligatur re. sed etiam in hoc casu. Acc.

ADDITIO. No. ꝙ si cōmodauero tibi aliquam rem, re obligatus, vt possim cōtra te agere cōmodati actione. Sed differētia est iter illū, qui mutuū accepit, & illū cui cōmodata est res: qa si ɔmodauero tibi equū meū, ego nō do tibi eū, vt tu⁹ fiat & ideo teneris mihi & d eadē restituēda. sec⁹ in mutuo: qa si mutuo tibi non teneris mihi reddere eādē rē sed aliam rē eiusdē naturę & æque bonā. Alia est differentia: quia qui mutuū accepit: si casu fortuito amiserit quod accepit mutuo, veluti incendio, ruina, naufragio, aut incursu latronum vel hostium: nihilominus possum agere ɔtra eū ex mutuo. Sed ɔmodatarius diligenter debet custodire rē sibi cōmodatam: nec sufficit si adhibeat talē diligētiam in custodiēdo, qualem in suis rebus solet adhibere. si alius hō diligētius potuerit custodire. Si vero propter maiorē casus cōmodatari⁹ rē sibi cōmodatam amiserit, nō tenetur: dum tamē propter culpam suam casus iste nō euenerit. aliòqui si tibi cōmodauero scyphum meū, vt haberes i domo tua. & tu forsitan tecū in peregrinatiōe attuleris. & incursu latronum amiseris, vel naufragio, teneris mihi de eo restituendo, vel ad eius æstimationem.

[c] Dat. i. tradit [a] quia dare est dominium trāsferre: vt l. vbi autem.§.n. ff. de verb.oblig. & j. de act.§. sic itaq;, quod non fit in re commodata. Christoph.

[d] Namque. Prima differentia inter mutuum & cōmodatum.

[e] Vt eius fiat. quod est in mutuo.

[f] De ea ipsa re. Quod non est in mutuo.

[g] Restituenda. Etiam non deteriore: aliàs non videtur reddita, vnde tenetur ad interesse: vt ff.commo. l.ij.§ reddita.

[h] Et is quidem. Secunda differentie.

[i] Mutuum accepit. Hic no. mutuū esse triplex. Naturale tantū. i. quādo fit numeratio sine stipulatiōe de soluendo. Ciuile tantū, quādo stipulatio interuenit de soluēdo sine numeratiōe. Ciuile & naturale, quādo numeratio & stipulatio interuenit. vt ff. si cer. pe.l.ij. Itē no. ꝙ deficit mutuū ratione rei, vt l fure: vt ff.eo.l.ij.§. mutui.& §.appellata.& ratione personæ: vt ff. si cer.pe.l. si à furioso.& ratione dissensus: vt ff. si cert.peta.l. si ego pecuniā. & l. si me & Titiū. Recōciliatur autem mutuum cōsumptione: vt ff. si certum pet.l.nam & si fur. stipulatione: vt C. si cert. pe.l quamuis. vsucapione ad instar alienæ pecuniæ datæ in dotem. vt ff.de iure dot.l.Proculus.

[k] Naufragio. Hic nota fortuitos casus melius quā in aliqua lege. sic enumerantur aliqui casu C.de pigno.actio.l.quæ fortuitis.

[l] Exactā. Aliàs, exactissimā [a] & sic ponit positiu⁹

Quia Ita dit libe rate solu tum.

Nisi eo trahat su p te cui⁹ alienatio ē interdicta: qa nō obligatē fiae decreto. Lad te soluendā. C. de præ. minor. Angel.

Item ē dicto tu petitual. in reperē dis. ff. de lega. j. lgu.Per.

Cōmodatū & mutuū differunt dupliciter.

[a] Ista glo. nō est Accursij.

Mutuū ē triplex.

Mutuum deficit tripliciter.

Mutuū reconciliat pluribus modis.

[a] Sic f sed pris exemplarib. legitur.

pro superlatiuo. Et distingue: q̃a interdũ solus dolus venit in cõmodato: vt si cõmodo vxori meæ vt cõpta veniat ad me: vt ff e. cõmo. l. si vt certo. §. nũc videndum. & § interdũ. Quãdoq; dolus. & culpa leuis: vt si cõmodo tibi scyphũ. vt cœnei amici inuitentur ad cœnã: vt ff. eo. cõmo. l. in rebus §. hoc ita. Interdũ leuissima. & hoc generaliter, vt hic. Interdum casus, vt si culpa præcedit casum: vt hic sequitur, & ff. eod. l. in rebus. circa prin. eip. versi. alioquin.

ADDITIO. Se quæritur an in cõmodato cõmodatari⁹ teneatur de dolo, lata culpa vel leui: dic ex mẽte doc. I d. l. Si ut certo. q̃ si cõtractus celebratur gratia dãtis, tunc recipiẽs tenetur solũ de dolo & lata culpa Sed si gratia recipiẽtis tantum, tunc tenetur d̃ dolo & oĩ culpa, sed non de casu fortuito, nisi culpa præcedat casum, vt hic. Si gr̃a vtriusq;, tũc de dolo, lata culpa, & etiã leui. Quid si res commodata sit æstimata ante, quam commodetur? Dic q̃ æstimatio semper addit vnã speciem obligationis primę, vt per glos. & Bar. in d. l. si vt certo. secundum Ias. & Christopho.

Commodatari⁹ de quibus teneatur.

Vis maior quæ dicatur, pulchrè Budę⁹ i ann. ad Pandectas ti. de loc & cõ. l. si merces. §. vis maior.

Ante & post eius moram. l. quod te. ff. si cert. pet.

sufficit ei [a] tantã diligẽtiã adhibuisse, quantam suis rebus adhibere solitus est: si modo alius diligentior poterat eã rẽ custodire: sed propter maiorẽ vim † maioresve casus [b] nõ tenetur: si modo non ipsius culpa † is casus interuenit. Alioqui, si idq̃d tibi cõmodatũ est domi, peregrè tecũ ferre malueris: & vel incursu hostiũ, prędonumve, vel naufragio amiseris, dubium non est, quin de restituenda ea re tenearis. Commodata autem res tunc propriè intelligitur, si nulla mercede [c] accepta, vel cõstituta, res tibi vtenda data est: alioqui mercede interueniẽte locatus tibi vsus rei videtur. gratuitum enim debet esse commodatum. [d]

Depositarius obligatur re, et tenetur de dolo. h. d. Aret.

[a] Ei. Scilicet commodatario.

[b] Casus. Scilicet alios.

[c] Mercede. Sic j. loca. §. j. sic j. manda. §. fina.

Cõmodati declaratio generalis.

[d] Cõmodatum. Commodatum est, si dedi tibi rẽ meam, vt vtaris: nec sic accepi mercedẽ. si verò merces interueniat, erit locatio. & conductio, gratuitũ enim debet esse cõmodatum: ideo teneris ad exactissimam diligentiam sic. j. loca. §. j sic j. mand. §. fi.

Præterea. CASVS. Hic prosequitur Iusti. quartũ modum quo contrahitur re obligatio: dicẽs. quod p̃ter p̃dictos modos re cõtrahit̃ obligatio, l. in deposito. vnde si tu rẽ tuã penes aliquẽ deposueris, ipse re tibi obligat̃. & cõpetit tibi actio depositi: depositarius tñ non tenet̃ nisi de solo dol. scilicet idõ. & de lata culpa: de alio vero non. vñ si rẽ deposi tã p modicam culpã amiserit depositarius. non tenet̃ q̃a est quod imputet̃ deponẽti. Suæ. n. facilitati imputare debet & cõqueri. qui rẽ suã custodiendam amico tradidit negligenti. itẽ dicit Imperator in §. creditor. q̃ non solum dictis quatuor modis re cõtrahitur obligatio sed etiã creditor. qui pignus accepit à debitore. re obligat̃. & tenetur de re restituenda quã accepit pignoratitia actione. Sed domine. dixi ego, tenetur n. de leui culpa? Resp. q̃ nõ: quia pignus vtriusque gratia datũ est, creditoris, vt magis pecunia sua in tuto sit, & debitoris. quia forsan non crederetur ei pecunia. & propterea sufficit vt exactã diligentiam adhibeat: & hæc est illa, quã rebus suis adhibere solet: quã si præstiterit, quanquã pignus amiserit, nõ tenet̃ & nihilominus creditum petere poterit. h. d.

[e] Præterea. i. præter supradictos modos accipiens depositum re obligat̃. Vnde si deposui penes te rẽ meã, mihi obligaris: & possum agere cõtra te actiõe depositi ad rẽ mihi restituendam & teneris ex solo dolo, si dolum cõmiseris: sed si negligenter custodieris, non teneris. Et ideo si depositarius rem sibi depositam per negligentiã suã amiserit furto, debet sibi imputare qui custodiendã rẽ suam amico suo tradidit negligenti: vt dicit in fi. huius §.

Præterea [e] & is apud quẽ res aliqua deponitur [f] re obligatur, teneturq; actione depositi: quia & ipse de ea re, quã accepit restituenda tenet̃, siquid dolo [g] cõmiserit: culpæ [h] autẽ nomine, i. desidię, ac negligẽtiæ non tenetur. Itaq; securus est qui parũ diligenter custoditã rẽ furto amiserit: quia q̃ negligenti amico rem custodiendam tradit, non ei, sed suæ facilitati id imputare [i] debet. [k]

Depositi declaratio.

[f] Deponitur. Idest custodienda datur. vt ff depo. l. j.

[g] Dolo. Not. in deposito solum dolũ venire: vt hic. & ff. depo. l. j. §. illud. itẽ venit lata culpa. q̃ pro dolo accipit̃: vt ff. eodem. l. quod Nerua. Quandoque leuissima, vt si hoc fuerit pactum: vt ff. eo. l. j. § sæpe. Item si fuit in culpa. quia portauit rem depositam per locum periculosum: vt ff. commo. l. in rebus. § j. & l. si vt certo. §. interdum. Item mora facta in restitutione: vt ff. depo si. l. si in Asia. §. fi. & hic, & superiori simi liter tenetur de casu.

Pignoris quoque obligatione contrahitur: quæ quia vtriusque cõtrahentis gratia celebratur, creditorem de dolo, & leui culpa tantum, obnoxium reddit.

Et sic ol tex. dicat solo dolo nos q̃ licet lex taxatiuè loquat̃: tñ extẽditur ad casum similẽ: vt hic per Ang

Creditor [l] quoq;, † qui pignus accepit, [m] re obligatur. quia & ipse de ea re, quam accepit, restituẽda tenetur actione pignoratitia. [n] Sed quia

Hic §. rñdet tit. ff de pig. acti.

Dolus.

Culpa lata.

Culpa leuis.

Culpa leuissima.

[h] Culpæ. Scilicet, leuis.

[i] Imputare. Sic j. pro so. §. fi. & ff de min. l. cum mãdato. § fina.

[k] Debet. Hic nota aliud esse dolum, vt q̃ñ est machinatio studiosa: vt. ff. de do. l. j. §. ij. Aliud latã culpam vt non intelligere quod oẽs intelligunt. vt ff de iur. & fa. igno. l. regula. § si fili⁹. & de ver. sig. l. latę Aliud leuẽ, vt desidię & negligẽtiæ: vt hic. Aliud leuissimã, vt si quocunq; modo potuit præuidere. & non prouidit. vñ furtũ fieri nõ p̃t sine leuissima culpa: vt ff. p̃ so. l. cum in duobus. [z] vel incendiũ nasci, licet non noceat inculpabilibus: vt ff. de of. prę f. vig. l iij. §. j. & ff. de peri. & commo. rei ven. l. si vẽdita. & j. proxi. §. Aliud casum fortuitum, qui. s. præuideri non potest vt j. prox. §. & C. de pig act. l. quæ fortuitis.

Cum leuissima tñ adhuc est casus fortuitus sec, si sit leuis. & sic intelligit̃ q̃d no ta. in l. nauta ff. naut. cau. po. stabu.

[l] Creditor. Creditorem accipe ex omni causa: vt in authen. de fideiuss. §. fi. & de ver. sing. l. si cui.

[m] Accepit. Nota cautè ponit accepit. aliter nõ d̃r re obligari sed pignus creditori etiã nuda cõuẽtione te net̃. vt ff. de pig. act. l. j. & hypothecaria sibi nascit̃ ad pign⁹ illud pŕequẽdum: vt j. de ac §. item Seruiana.

ADDITIO. Pro hac glo. vide tex. in l. grege. §. & in superficiarijs. de pignu.

[n] Actione pignoratitia. Quæ nascit̃ demũ soluta pecunia, vel aliàs satisfacto. vt ff. de pig. act. l. si rem. §. oĩs. Sic in actione tutelæ. quæ dęmũ finita tutela nascit̃. vt ff. de tut. & ra. d. st. l. si tutor §. fi. & l. seq licet quidam

Actio hypothecariæ & actio tutelæ quãdo nascuntur.

ı Et hac est cōis opinio secūdū Io. Fab. & procedit īdistinctè quā est talis casus qui committi pōt sine culpa, vt hostiū incursus, aliàs debebat ꝓbare in tali casu culpā nō cōmisisse. Ang.
ı Cur aūt pro pecunia numerata non competit triticaria mire somniant hic doct. in reddenda ratione, q̄ quilibet vide hic apud Por. Ta vero cū Zasio l. l. triticā. q̄ ver. ob. dictio id esse ob id q̄ sub appellatiōe tritici venīūt opes frumentariæ oēs q̄ in terra serunt, vt & veteres intellexerūt. Itē & q̄ in pecoribus ɔsistebāt, excepta pecunia numerata, ac ꝓinde triticariā ɔdictionē veteribus dictā, nō vt gl. ibi sētit a tritico: existimatqdē Zasius.
Nam & olim veteribus triticū supra modū nobile fuit.

quidam dicant etiam prius eā nasci, sed non intentari: vt no. in d. §. omnia.

a Exactam. Propriè ponitur, non superlatiuo: vt ī. eod §. & is. non enim tenetur da leuissima: vt ff. de pig. act. l. si cum venderet. §. venit. & l. seq. Accur.

b Quam. Scilicet exactā diligentiam.
c Fortuito casu. Sed quis probabit hunc casum? Res. creditor ꝓbat se amisisse: vt C. de pig. act. l. si creditor. Itē debitor ꝓbabit dolum vel culpā creditorē cōmisisse: vt ff. de ꝓba. l. in exceptionib. & l. quoties. §. q dolo. Sed tertio creditor ꝓbat casum, si vult euadere: ı licet Bul. aliter distinxerit: vt not. in d. l. si creditor. Accur.
d Securum esse. Re pete, placuit.

pignus vtriusq; gr̄a dat, & debitoris, quo magis pecunia ei credat: & creditoris, quo magis ei ī tuto sit creditū: placuit sufficere, si ad eā re custodiendā exactā a diligētiā adhibeat: quā b si pstiterit, et aliquo fortuito casu c rē amiserit: securū eē, d nec impediri creditū petere.

TITVLVS XV.

DE VERBORVM obligationibus.

DE VERBORVM obligationibus.

Ista continuatur ad præcedentia, vt patet in text. supra de oblig. in fi. Aret.

Verbis. Totꝰ iste titulus diuidit in quatuor partes. Primo ponit qualiter obligatio verbis ɔhitur, & quæ actio ex ea resultet. Secūdò quibus verbis olim & hodie concipitur. Tertio, quot modis stipulatio fieri pōt. Quarto, illud per exēpla declarat. Secūda ibi. In hac re. Tertia ibi, Omnis stipulatio. Quarta ibi, Pure veluti. CASVS Quæsiui à Iustin. Dñe. qualiter obligatio contrahit verbis? & rñ. Ex interrogatione præcedente, & responsione subsequente, cū qd dari, fierive stipulamur. Ex qua obligatione verborū duæ ꝓficiscūtur actiones. s. certi ɔdictio ex stipulatione, & actio ex stipulatu, si res incerta deducatur in stipulationē. Sed dñe, quod est nomē verb. obli. Et rñ. dñs Imp. q̄ vocat stipulatio. Sed domine, quare dicit hęc obligatio stipulatio? Et ad hoc rñ q̄ hoc est ideo: quia stipulū apud veteres firmum appellabatur, à stipite descēdēs: & ideo hęc obligatio tanquā firma vocabatur stipulatio. Franc.

Quæ ex stipulatione. i. vltro citroq; facta interrogatione, et responsione obligatio oritur, verborum obligatio dicitur: ex qua, si certum in ea deductum sit, certi condictio: si incertum, ex stipulatu actio, proficiscitur. & quamuis solemni quadā verborum formula olim concipi deberet: hodie tamen quibuscumque verbis (modo vterque contrahentium quid alter velit intelligat) fieri potest.

Verbis obligatio cōtrahitur ex interrogatiōe, e & rñsione, cū qd dari, f fierive g nobis stipulamur: h ex qua i duę ꝓficiscūtur actiōes: tā cōdictio k certi, si certa sit stipulatio, quā ex stipulatu, l si incerta m sit, q̄ n hoc nomine inde vtit, q̄ stipulū o † apud veteres firmū p appellabatur, fortè à stipite † descendens. †

Olim requirebatur quedam solennitas in stipulatione, quæ hodie est sublata: nec refert qua lingua fiat interrogatio, et responsio, dummodo se intelligant. Are.

e Ex interrogatione, s. præcedente. & responsione sequente: vt hic, & C. de vsur. l. j. alias non valeret.
f Dari. s. certū, quod appareat. quid, quale, vel quantū sit i obligatiōe: vt ff. eo. l. stipulationū & l. seq. Ac.
g Fierive. Vel etiam non fieri. vt ī. eo. l. vbi autē. §. id quod. & ī eo. §. fi. Acc.
h Stipulamur. Est autem stipulatio verborū conceptio, qua aliquid dare, vel facere promittimus &c. vt ff eo. l. v. §. Stipulatio. Accur.
i Ex qua. Scilicet obligatione verborum.
K Cōdictio. s. certi. generalis: de qua dic vt ī. ti. j. diximus circa prin. Item & triticaria locū habet, vbi petitur certum, vel incertum. nisi petatur pecunia numerata: vt ff. da tritic. l. 1.
l Ex stipulatu. Si autem incertū quid mihi debeat, non ex stipulatione. sed alio ɔtu. agi cōdictione incerti. nā dico q̄ est propriū nomē actionis: vt ff. con di. inde. l. sed & si me. §. j. vbi de hoc notaui. Accu.
m Si incerta. Nisi in casu: vt C. de rei vxor. actio in prin. Sed qui si promitto aliquid in genere? Respon. non valet. nam dando muscam liberaret. oportet n. q̄ aliqua certitudo ibi sit, vt homo, vel equus. quæ certis finib. cōtineatur. aliàs non valet: vt ff. eo. l. ita stipulatus. in princ. & ff de iure do. l. cū post. § gener à socero. Accur.
n Quæ. Scilicet. Stipulatio.
o Stipulum Alludit vocabulo sic ī. de testa. in princ. & ff de acquir. possessio. l. j. in principio. nā nomina cōsonantia debēt esse rebus: vt ī. de donatio. §. est & aliud.
p Firmum. Nam & baculum. vel stipitem paleæ dabat vnus alteri pro inuestitura, vt hodie fit in Marchia: sed in Lombardia bibunt alibi per mātellum inuestiunt. sic ff. de pactis. l. j. Accur.
ADDITIO. Ista tamen Inuestitura non est necessaria de iure ciuili, sed de cōsuetudine sic. Idē ī beneficialibus de iure can. per eam iā possessio nō acquirit, vt hic ꝑ doctores. In hac re. CASVS. Quęsiui a legislatore sub qua forma fieret stipulatio? Et dicit legislator. i. ipse Iust. Frater recitabo tibi antiquitatē circa hoc: & ēt nouitatē, & recitat primo antiquitatē. dicens, q̄ antiquitas erat q̄ ꝑ illud idē verbū, ꝑ qđ fiebat interrogatio debebat fieri responsio: mutata, s. persona secūda à parte quærētis in primā personā à parte respōdentis. Verbi gratia, Spōdes? spōdeo. sed hęc solemnitas identitatis verborū per dom. Leonē fuit sublata ꝑ constitutione suā, quā habes C. de contrah. & commi. sti. l. omnes. Vnde constitutio illa Imperatoria de solennitate verborū nō curauit: sed itellectū cōsonātē inter partes desiderauit, vt stipulātes ad inuicē se itelligerēt: nec curauit illa ɔstitutio ꝑ q̄ verba fieret stipulatio dūmō fieret ꝑ verba ad stipulationē idonea & istā ɔstitōnē approbat hic Ius. & sic patet sub qua forma dēt hodie fieri stipulatio. Sed qd dñe, iā bene video, q̄ solēnitas verborū, q̄ olim necessaria erat ad stipulationē, hodie est sublata. sed dñe pro Deo posset ne stipulatio fieri diuersis linguis? Ad hoc res. & dicit, q̄ nō refert, quacunq. lingua fiat stipulatio, siua Gręca siue alia dūmodo ɔhentes se ad inuicē itelligāt: Nec ē necessariū, q̄ ambo vna lingua vtātur: sed potest vnus vna lingua q̄rere, & aliꝰ altera lingua rñdere pōt: & nihilominꝰ valet stipulatio: dū tñ verba apta fuerit ad stipulationē, & vterq; alterū itellexerit. Nā duo ēt Britones verbis Gallicis contrahere possunt, & Galli Britonicis verbis: dummodo se intelligant. vnde Græci Latina lingua contrahere

† Stipulū In hāc significationem, quā dicit Iust. apud latinos non reperiti asserit Castellianus Cotta in Memorabilibꝰ suis & stipulationē à stipe potius deduci. q̄ circa stipē. i. pecuniā maxime consistat.
† Stipulari ē stipē i pecuniā obligare. Valer. Max. lib. 1j. Egi Per.
† Aleiat. lib. Pareg. 1j ca. xxxix. legendū putat. ἀπὸ τοῦ συμπτῶν qđ apud grecos συμπτὸν significet firmū ac solidum.

contrahere possunt. Fran.

a In hac re. Scilicet stipulatione contrahenda.

b Faciā. Quæ omnia dici debebant in stipulatione, vel aliqua de his. sic j. de sing. reb. per fideic. rel. §. fi. sed hodie vel vnum ex his, vel etiam aliud dūmodo aptum sufficit: vt j. eod § vers. sed hæc. qui cōtinuari debet cum isto §.

c Lingua. Vt Assyria, Latina, Græca, vel alia. vt ff. eo. l. j. §. fina.

ADDITIO.

Dūmodo se intelligāt aliàs esset necessari⁹ interpres. idē in teste in Illyrico nato, cuius lingua non intelligit: quia iudex eū interrogabit per interpretē. Et si ipse iudex, & notarius. vel et notarius sui⁹ sit interpres, sufficeret: imò ipsius scriptura vel instrumētū facere fidē et cōtra nūtium, vel testē dicētes aliter denunciasse, vel deposuisse quā scriptū sit. & hæc vera ī iudicijs ciuilib. secus ī criminalibus vt per Ang. hic.

d Stipulantiū. Propriè & īpropriè dr. sic i Au: d ęqua. do. §. j. col. vij & sic ini ppriè et promittēs dicitur stipulati: vt hic. & ff. de condic. indeb. l. si non fortē § si decem.

e Sed hæc quæ diximus supra, eod. §. In hac.

In hac re a olim talia verba tradita fuerūt: Spondes? Spondeo. Promittis? Promitto. Fidepromittis? Fidepromitto. Fideiubes? Fideiubeo. Dabis? Dabo. Facies? Faciā. b Vtrum autē Latina, an Græca, vel qualibet alia lingua c stipulatio concipiatur, nihil interest, scilicet si vterque stipulantium d intellectum eius linguæ habeat: nec necesse est, eadē lingua vtrunque vti: sed sufficit congruenter ad interrogata respondere. quinetiam duo Græci Latina lingua obligationem contrahere possunt. Sed hæc e solennia verba olim quidē in vsu fuerūt: postea autē Leonina constitutio f lata est, quæ solennitate verborum sublata, sensum, g & consonantem intellectum ab vtraq; parte solū desiderat, quibuscunq; h tandē verbis expressum est: †

Stipulationis puræ statim cedit dies, et petendi ius cōpetit: stipulationis verò in diem quamuis statim dies cesserit, non tamen antea promissum peti potest, quam etiam tota dies, in quā stipulatio facta fuit, præterierit.

Oīs stipulatio, aut purè, aut in diē, aut sub cōditione fit. Purè, veluti. Quinq; aureos dare spondes? idq; confestim i peti pōt. In diē, k cū adiecto die, quo pecunia soluatur, stipulatio fit: veluti, x. aureos primis l calendis Martijs dare spondes? Id aūt quod in diē m stipulamur, statim quidem debetur: sed peti prius, quā n dies venerit, non pōt. o At ne eo quidē ipso p die, in quē stipulatio facta ē, q peti pōt: † qa totus is dies arbitrio soluētis tribui debet. r Neque enim certum est, eo die, i quē promissum est,

f Constitutio. Vt C. de contra. & com. stip. l. omnes.

g Sēsum. Aliàs cōsensū s. verbis * expressū ab vtroque. & in cōtinenti: vt ff. e. l. j. ī prin. & §. q pīsens. & §. si quis ita interroget, licet verba inutilia fuerit licet sa: vt ff. eo. l. q cq earum secus. alias si diceret verba expressa non exigi, non differet ab his contractib. qui ꝯsensu contrahuntur: vt j. de obl. ex cōsen. j. resp. Ac.

h Quibuscunq; habilib tn ad hoc. Quid n. si dicā a, & velim repręsētare, pmittis: in dictis b & velis repręsentare promitto? non valet. vt ff. de cōsti. pec. l. q autem. §. fi. in glo. fin. & l. seq. & ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. & si lege. ibi, sic idonei sunt.

Omnis stipulatio. CASVS Dixi Iusti. Dñe, procedatis ī materia: & dicatis mihi aliquā stipulationū diuisionē. Et rñ. q omnis stipulatio, aut ē pura, aut ī diē, aut sub cōditiōe. Sed dñe, posuistis iā trimembrē diuisionē: ponatis de primo exēplū si placet. Et rñ. q stipulatio fit pure. Nā si quærā a te sic: frater v. aur. dare spondes? & tu rñdeas, pmitto. ista stipulatio dicit pura: & dico illud, quòd in istā stipulationē deductū est, statim peti pōt: nō tn sic intelligēdū est, vt statim veniat cū sacco paratus. Sed dñe, iam vidi qualiter fit stipulatio pure: sed qualiter in diē? Rñ. dices. In diē fit stipulatio: veluti si dicat stipulator. Promittis mihi in primis cal. Iunij x. & promissor rñdeat, promitto. Ista stipulatio est in diem: & statim stipulatione facta, debet qđ promissū est: sed nō pōt peti antequā dies venerit: & die adueniēte, vel sibi adhuc nō potest peti promissū: nisi tota dies sit præterita, siue elapsa: qa incōmutabiliter nō possumus dicere, q nō soluerit sua die, i. apposita vel pfixa antequam totus dies fuerit elapsus.

i Confestim. Idest statim: vt ff. eo. l. cū qui calendis. §. fi. & hoc nisi ratione loci sit in diem: vt j. eo. §. loca. vel ratione rei, quæ adhuc non est in rerum natura vt j. de exce. §. ante pe. & ff. e. l. interdū. ī prin. & de cōd. & demō. l j. §. fi. Sed ad qđ fit pmissio, cū nō incōtinētū soluit? Rñ. nō ē sic prave intelligendū verbū confestim, vt veniat statim cū sacco parat⁹: vt ff. de soln. l. quod dicimus. sed aliquod spatium puta decē dierū dandū est vt. j. de inut. sti. §. fi. & ff. de constit. pecu. l promissor. sic etiā fere vbi que consuetudo interpretatur, vt intra decem dies hant præcepta à Potestatibus, quæ est bona legū interpres: vt ff. de leg. & senatusconsul. l. si d interpretatione & c. cum dilectus. extra. de consue.

k In diem. Scilicet fit stipulatio, sed nō qđ stipulatio, est act⁹ ciuilis? Resp. sic: vt j. de act. § de constituta. ergo non debet recipere diem, nec et conditionē: vt ff. de reg. iur. l. actus. Sed dic. q hic actus ibi non computatur, sic in nouatione vt dicitur. ff. de noua. l nouatio. Et illa regula. actus, habet locum in suis numeratis casibus.

l Primis. Superflue hoc dicitur. ff. eo. l. eum qui calendis. in prin.

m In diem. Aliud si ad diem. nam tunc vsq; ad diē tenetur, & non post, vt ff. de act. & obl. l. obligationum fere §. 1. & dic. quod idem est dicere ex die. qđ in diem: vt d. l. in priu & hic.

n Priusquam. Nam cedit, sed non venit dies. quod dic: vt ff. de ver. sig. l. cedere.

o Nō pt. Sic ff. si cer. pet. l. certi ꝯdi. in prin. & si petat repellit per exceptionē: vt j. de exce. §. pręterea.

p Ne eo quidem ipso. Nisi ab initio sic dicat. Hodie dare spondes? quo casu pura: vt ff. eo. l. liber homo. §. decem, sed si est pura: ergo peti nō potest ante decem dies. Ita enim determinatur verbum, cōfestim. j. eo §. omnis. & in l. ff. eod l. liber homo. dr quod eadem die: ergo male. Sed ibi expressa est dies.

q Facta est. Scilicet vt soluatur.

r Tribui debet. Hic no. q̄ōnem de facto: iudex statuit terminum peremptoriū partibus ad audiēdam sniam, puta diem Iouis: vna partium non veniente eadē die, quæro quando debeat ea sentētia ferri: an die

* Vnde si aliquis ex parte, non valet. l. 1. § fi. ff. eo. q a concepius men eis debet deprehendi q verba, l. & per signa, haec ita referre q modū et p modū sub natura q dēs vel loquētem intelligebat. Egid. Per.

Stipulatio fieri dēt verbis aptis.

† Et sic pt fieri sine interrogatione. glo. 11. ipsō sio. ff. de ver. sign. Egid. Per.

‡ Non est tn ibi nata actio, vel obligatio: qa cū sit certū, an fruct⁹ nascātur, vel non ī dies, quæ tacitè lex habet pro cōditiōe: vt l. 1. ff. de ꝯdit. & dem. An.

† Nisi ita concepta sit stipulatio, hodie dare spondes? tunc .n. statim peti pōt. l. liber homo. §. decem. ff. de ver. oblig.

Stipulatio an possit fieri sub conditione.

In diē & ad diē differunt.

Cōfestim determinatur per x. dies.

ctie statuta: vel sequenti? Et videtur q nō dia statuta: quia, vt in ɔ̄ctib. tota illa dies videt sua: vt hic, & pro hoc ast ff. da ferijs. l. more Romano. per quam legem etiam si media nocta venisset, satis sufficeret. vnde patet, q ea dia ferri non debuit. Item alia rōne: quia post peremptorium debet eam partem absentem citare iudex: vt ff. de iudicijs. l & post edictum. & inter vnā citationem, & aliā debet esse spatium decē dierum olim, vt ff. de iudi. l. per I tetnalliū, hodie triginta dierum. vt in Auth. de liti. §. omnem. colla. viij. & secundum consuetudinem Bononiē. vnius diei. vnda patet, q in die peremptorij nō debet ferri. Sed I illa l. & post edictū. ex ponit, debet. l. potest. Item videtur contra, quò. l in die peramptorij debeat iudicari vt C. quando prouoc. non est ne. l. cū non eo die. Item si sit ita prope sero, vt certū sit eā partem amplius non posse venire, debes iudicare in die peremptorij: vt ff. de verb oblig. l. cum stipulatione sum mihi à Proculo, & l. liber homo In h Et hæc verior opinio. Sed tamen post vesperas statim, vel In ipsis vesperis debet ferri: vt in Authan. de iudic. § sedebunt. colla. vj. sed nec in nocte debet ferri sententia & ita paulo post excessum vesperarum debet iudicari. Et ita quidam electi ad quoddam consilium de facto iudicauerunt.

ADDITIO. Nisi iurisdictio Iudicis sit peritura. Et hæc pcedunt in definitiua. nō in interlocu. orta quæ etiam de nocte ferri pōt. & ab opin. istius gl. quā & tenuit Bar. & Bal. dicit Ang. non esse recedendum. & an die sequenti peremptorium possit ferri sententia, vide pulchrè per eum hic.

a Datum non esse. idest, nō est hoc datum incommutabiliter.

b Prius quam Vt ff. eo t. l quicquid. §. fina. & C. de pig. act l. si necessarias. §. si annua.

At si ita stipuleris. CASVS. Supra vidimus, q ille, qui pmittit, non pōt conueniri cum effectu quo usq; dies venerit sed dñe quid decreueris de illa stipulatione qua quis mihi pmittit decē quo ad viuā? Frater, dicit ipse: ista stipulatio pura est, & ppetuō obligatus est pmissor. vnde si pura est, possum singulis annis quādiu viuam, agere ad decē in principio cuiuslibet anni. & hæres et meus de rigore iuris pōt agere, sed submouebit per exceptionem pacti facti da non petendo, quasi videar tacitè pactum fecisse, q ego possim petere dū viuo, hæres aūt meus nō possit. istud autem (vt dicunt) pactum tacitū est inductū à potestate iuris ab isto vero i stipulatiōne inserto videlicet quoad viuā. Eo. n. ipso, q fuit mihi pmissum illud annuum quoad viuere, per hoc tacitè videtur pactus fuisse, ne hæres meus petat & h. d et legatur illud ac. s. quod ponit in princip. § aduersatiue, videlicet sic: ita est, quod illa stipulatio in diē, q est in proxi. §. non est pura. ac. pro sed.

a Annuos. Aliud si dixeris, singulis annis. Nam primo casu In initio cuiuscunq; anni, secūdo in fine cōmittit stipulatio: quia sic est in legato sic relicto: vt C. quādo dies leg. ced. l. j. & ff. quādo dies leg ced. l.

datum nō esse a prius, quàm b is præterierit.

Stipulatio annua quoad quis viuet, pura, & perpetua est, sed post mortem stipulatoris obstat exceptio heredi. Are.

Annota, Tempus ipso iure non posse tollere obligationem, sed exceptionis ope.

At si ita stipuleris, Decē aur. annuos, c quoad viuā, † d dare spōdes? & purè facta e obligatio itelligit, & ppetuat: f † qa ad tēpus non pōt deberi, sed hæres petēdo, pacti exceptione submouebitur.

Stipulatio collata in aliquem futurum euentum incertum, est conditionalis. Aret.

Sub conditione stipulatio fit, cū in aliquē casum g differtur obligatio: h vt si aliqd factū fuerit, vel nō fuerit, cōmittat stipulatio: veluti, Si Titius consul fuerit factus, quinque aureos dare spondes?

Stipulatio sub negatiua cōdōne concepta; cū viuo stipulatore īpleri neqat, eo mortuo effectū sortitur.

nec semel. Vñ versus. Annua si debas, tunc inspicies caput anni. Anno si debes, in fina teneberis anni: vt dices J. de inuti. stip. §. q hoc anno. & ff. eo l. q hoc anno. Sed nunqd est vna stipulatio. vl plures? Rñd. vna est: vt ff. eo. l. si Stichū. §. j. r licet legata sic relicta sint plura: vt ff. de do. cau. mor. l. senatus. §. fina. Sed quæ est rō? Respon. quia semel in stipulatione Inspicit conditio stipulantis: vt si sit filius, acquiritur patri: & vna est actio: vt ff. eo. l. si filius. sed i legatis plures consideratur. s. singulis annis: cum singulis annis cedat dies legati, & pluræ sint actiones: vt ff. de annuis legatis. l. cum I annos. & qn di. leg. ced. l. cum in annos. Sed M dicebat hanc esse differentiam. quia in stipulatione est vna verborū conceptio: sed quantum ad rei vtilitaté plures sunt, sicut legata. & facit p eo. ff. eod. l. pluribus. §. j. Sed ibi certe p alia verba fuit facta. s. per hæc: annua, bima, trima dia, vel die q ibi quorundam sententia secitatur. Nec obstat, quod vna est conceptio: nam & in legato vna est conceptio.

d Quoad viuam. Idest donec viuam.

e Purè facta scilicet rōne primi anni: sed rōne sequētium est in diē quo ad quid, quia ante añnū nō debetur: & conditional s quo ad aliud, nā alias nō debetur. nisi viuā, arg. ff. eo. l hoc iure. & l. in illa. Vel dic, q est Pura ab initio. i. non conditionalis.

f Perpetuatur. Idest, donec viuat. sic ff. p socio. l j. secundum quosdā. tamē dic, p omnia secula et post mortem, nā ipe non tollitur obligatio, ipso. s. iure.

a vt sequit: vt ff. de actio. & obliga. l. obligationum fere. § placet & ff. de seru. l. seruitutes. sed per exceptionem, vt sequitur. sed hæres petendo &c. vt ff. de actio. & obli. l. obligationum fere. §. placet & ff de seruit. l. seruitutes.

Sub conditione. CASVS. Dixi Iusti. Dñe iā vidi exemplum de primo mēbro diuisionis nostræ. s. qualiter fit stipulatio purè: & et de secundo membro. s. qualiter fit stipulatio in diem. ponatis modo, si placet, exēplū de tertio membro. s. qualiter fit stipulatio sub ɔdōne. Et ad hoc rñ. dñs Iusti. q sub conditione fit stipulatio, cum in aliquem casum promissio differtur: hoc est ad aliquid, quod indifferenter se habet ad esse, & ad non esse: veluti, si aliquid factū fuerit, promittis mihi x. vel si aliquid factū nō fuerit, pmittis mihi decem? Et primo ponit exemplum conditionis, quæ fit per verba affirmatiua: vt puta, Si Titius factus fuerit ɔsul, v. aureos dare spōdes? Frā.

g In aliquem casum. idest, in aliquam fortunā inopinatam: vt possit se habere ad esse, & nō esse, qd in futuris tantum est: vt J. eod. §. conditiones.

h Differtur obligatio. Nam ante euentum cōditionis obligatio cessat: vt ff. si cer. peta. l. si omnis. & sic ea pendeta nō est debitor, sicut nec hæres sub ɔdōne institutus interim est hæres, vt ff. fa. er. c. l si maritus. Arg. ɔ C. de consti. pe. l ... an eo quod dicit conditionale debitum posse cōstitui: quod nō posset, nisi eēt debitū: vt ff de consti pe. l. j. Sed dic. q sufficit debitū spe. Itē nec illud interim decesi: vt ff, de cōsti. pe. l. ... quod

† Quoad viuam, in diem vitæ meæ, ad mei seu meā vitam & quoad moriar idem est dicere. Mādos. in Gl. facul. §. Acē, in rei obtineat.

† Neque enim semel nata obligatio tolli tempore, certis modis inuentis ad eam tollendam, de qb⁹ J. u q. mo. toll. obli. Snia die pasa debet ferri & absente altera partium.

Promitto x aureos annuos, & singulis annis, differunt.

s Hoc verū vbi nō annuatim annuatur anni, sina aliqd qd psonæ nō cohæreat sit ex parte stipulatoris implēdum, siue nihil, dūmodo ex cursu tpis debeat stipulatio eō mitti. als si in euentū alicui⁹ ɔdōnis: vel expssè fuerit anni dinumerati est secus. vt p Ang. hic.

a Nisi expresse, vel tacite ex stipulantie paupertate p a'l mentie deducta cēsa renf. & ita sm Bart. pōt saluari gl. in l. stichū. §. hmōi. ff. eod. licet sit magna diuinatio. rſd. e, q quoties agitur d mul tiplicanda obligatione. infinitas est euitanda: vt i. fides commiss. §. si deof. ff. de leg. j. Ang.

l.ed quod.lrē a'g ʒ. ff. ex quib.cau.in possef. eat.l.in possessione.& ff.de ver. lig. l.creditores. Sed tñ e spei creditores dicunt.vt ĩ eo. §.ex cōditionali.

ADDITIO. Impropriè tñ: ꝓpriè aūt creditor est, q fidem alterius credendo secuturus est. Et ita intelligitur statutum de eo q credidit faciens mentionē: secus si de creditore simpliciter, quia intelligitur quocūque modo alium habeat obligatum dummodo non in diem, vel sub conditione. Angel.

† Rñ, qa ex stip ſo. ne condi tiōali nō potest agi prius, quã ꝯditio sit purifica ta: sed nō pōt purifi cari ante mortē ergo &c. Eg Pet.

† Vide ĩ. de inutil. stip § qt sub. q huc §. decla rat. Egid. Pet.

Si quis ita stipuletur. CASVS. Ponit exemplum conditionis prolatę per verba negatiua dicens, q si aliquis stipuletur, Promittis mihi decem, si Capitolium non ascendero, bene valet talis stipulatio, sed ꝓinde est, ac si stipulator stipulatus esset cum moreretur, decē sibi dari. nam in vtroq; casu demum post mortē stipulatoris potest illud, quod in stipſonē deductū est, peti cum effectu. Nota q cōditio alia respicit temp⁹ futurum: vt supra eod. sub conditione. alia præteritum, & alia præsens.

Si qs ita stipulet, Si in Capitoliū nō ascēdero, [a] dare spōdes? [b] ꝓinde erit, ac si stipulat⁹ eēt, cùm † morietur, [c] sibi dari.

Conditionalis stipulationis spes transmittitur ad heredes.

Ex cōditionali † stipulatione, tm̃ spes ē [d] debitū iri: eāq; ipsā spē in hrdē trāsmittimus, [e] si prius, q̃ conditio extet, mors nobis contigerit. [f]

Si certo loco solutio facienda destinetur, etiam pura stipulatio tacitam habet diem, qua scilicet ad locum verosimiliter perueniri possit.

Loca ēt inseri stipulationi solent, veluti. Carthagini dare spōdes? quæ stipulatio licet purè fieri videatur, tñ re ipsa habet tempus [g] adiectū, † quo ꝓmissor vtat̃ ad pecuniã Carthagini dandam. Et ideo siquis Romæ ita stipuletur, Hodie Carthagini dare spondes? inutilis erit stipulatio: cū impossibilis [h] sit repromissio.

Eam propriè conditionē dicimus quæ futurū respicit, idcirco conditio, quæ ad præsens aut præteritū refertur, stipulationē conditionalem non reddit, sed aut puram, aut nullã.

Conditiones, † quę ad præsens, vel pręteritum tempus referuntur, aut statim infirmant obligationē, aut oino non differunt, veluti, si Titius consul [i] fuit: vel, Si Męuius viuit, dare spōdes? Nã si ea ita nō sunt, nihil valet

[a] Si in Capitoliū nō ascendero. Supra posuit in affirmatiua ꝯdōne & negatiua: nunc tn negatiua tm̃.

[b] Dare spondes. Scilicet v. aureos, vel aliqd aliud.

[c] Cū moriet. Similes sunt istę duę stipſones in hoc, quia mortuo stipulãte in vtroq; casu cōmittitur vt hæredes agant. nam pōt oblĩo ab hærede sic incipere vt C. vt act. ab hære.& ꝯ hære. l. j. Dissimiles i hoc, qa prima conditionalis, secunda in diem: quem diem certū est euenire. vt ff. de condi. indeb. l. nam & si iteet nesciamus qñ: vt ff de condi. & demon. l. j & in Autten. de nupt. §. deinteps. colla. iiij.

Ex conditionali. CASVS. Aliqs stipulatus est aliqd sibi dari sub conditione q pendet: nunqd habet statim alium sibi obligatum, s illum à quo stipulatus est? Et rñ q nnn. imò ex conditionali stipulatione tantum spes est in debito: & si contingat ipsum decedere ante, quam conditio extitat, ipse istam spem transmittit ad hæredem suum.

Diem cedere. & venire diffe runt.

[d] Spes est. Non autem cessit, vel venit dies: sed in pura statim cedit, & venit. ff. de verb. sign. l cedere, sed in illa quæ est in diem: statim cedit dies legati, sed non venit. supra eo. §. In diem.

[e] Transmittimus. Sic C. de ijs q ante apert. tab. l. j.

Legatari⁹ ꝯdōnalis legati spē non trans mittit.

[f] Contigerit. Sed quare legatarius conditionalis legati spem ad hęredem non transmittit: vt C. de cad. tol. §. finali: aliqd. Rñ. in stipulatione interuenit factum stipulantis volentis sibi prospicere: & sic hæredi: vt ff. de probat. l. si pactum quod non est in legato: cuius nullum factum interuenit. & eodem modo responde in hæreditate conditionali.

Loca etiam inseri. Supra dictum est, q in stipulationem quandoque dies, qñque conditio venit. Et non solū illa, quę supra dicta sunt, possunt venire in stipulationē: imò et loca stipulationibus inseri pñt, puta si dicam sic, Promittis te mihi daturum decem Carthagini? & tu rñdes, Promitto, & huiusmodi stipſones licet purę videantur: re ipsa, tñ habent tacite temp⁹ adiectum, quo aliquis ire, vel mittere possit ad locum illum, in quo promisit pecuniam se daturum. vnde si aliquis ita stipuletur Romæ: hodie Carthagini dare spōdes ista stipulatio nō valet, cū repromissio sit impossibilis, & ratione huius impossibilitatis vitiatur huiusmodi stipulatio.

Loca etiam. Non solum conditio vel dies.

Aliàs, iniectum. Quædam vetusta ex ēp. habēt. interiectum.

[g] Tempus. Quod bon⁹ iudex arbitratur. quod dic, vt ff. eodem l. continuus. §. cum ita.

ADDITIO. Nota quòd licet in actibus iudiciarijs tē pus itinerãdi sit statutum certum, vt viginti miliaria sin gulo die vel prima. ff. si quis cau. (& dic vt ibi per Bar. & doc to) tamen in ꝯtcti bus non est determi natum: sed totum residet in pectore iudicis: qui multa debet considerare. & locum, & periculum, & qualitatem personæ: vt l. continuus. §. primo. & ibi vide Bartolum & Imol. ff. eodem. Ang.

† Cōditio nes ꝓpriè sunt d futuro, non autē de ꝓ senti, seu præterito Mand in 18 q. 12. Regu. ma. 16.

[h] impossibilis. Ratione enim impossibilitatis stipulatio vitiatur: vt ĩ. de inutil. stipu §. si impossibilis. nisi vterque haberet ibi ꝓcuratorē, & egisses quilibet cum suo, vt eadem die fieret solutio: vt ff. eodem l. fina. §. si inter eos.

Conditiones quæ. CASVS. Quæsiui à Iustiniano. Dñe supradictum est, q stipulatio conditionalis est, cum differtur in aliquem casum. Sed dñe, nunquid omnis stipulatio est incerta, quæ fit per hanc coniunctionem, si? Rñd. dñs Iustin. q non: nam ea quæ sunt præsentia, vel præterita, non dicuntur pēdere: sed ea quæ sunt futura, ꝓpriè dicuntur pendere: quasi diceret: tunc intelligitur stipulatio sub conditione qñ differtur in aliquem casum futurū. Quando autem in aliquem de ꝓterito, vel de præsenti concipitur: tunc non est stipulatio sub conditione: imò aut statim valet obligatio, aut non valet. Ea enim quæ per rerum naturam certa sunt, non morantur obligationem. Si enim dicam, Promittis mihi decem, si Mæuius viuit? & tu rñdeas, Promitto. si viuit tempore conceptę stipulationis, statim valet stipulatio: si autem non viuat tempore conceptæ stipulationis, non valet, imò statim infirmatur & ita stipulationes, quæ concipiūtur in aliquem casum presentem, vel præteritum: quanquã illi casus nobis sint incerti, quia tñ quo ad naturam naturantem sunt certi, non morantur &c. Franc.

[i] Consul fuit. Sic ff. si certum peti. l. itaque. & l. cum ad pręsens tempus, patet etiam in l. conditio. ff. de verborum obligation.

Natu-

a Naturam. Ergo nec futura morantur obligationem. nam etiam illa per rerũ naturam certa sunt: vt de ind. l. sed & si restituat. §. fi. cõtra. Sed dic, quòd aliud est esse certum per rerum naturam, idest, per naturalem cursum naturæ: per quam sola præterita, & præsentia sunt certa, & ita hic accipitur. Et etiam illa futura certa sunt, quæ non habent se ad vtrum libet: vt si moriar. nam & hæc nõ morantur obligationẽ: vt ff. de condic. indeb. l. nam & si. & l. præced. & seq. & ff. de nouat. l. si pupillus. §. qui sub conditione. Et aliud est in natura rerum. i. in scientia Dei, in qua omnia, quæ sunt, vel fuerunt, vel futura sunt teste Boetio tanquam præsentia sunt. item & alias, sunt mille anni ante oculos eius tanquam hesterna dies, quæ præteriit. & dicitur prima natura naturata sed secunda natura naturãs; quod idem est quod ipse Deus.

b Non morantur, idest, nõ suspẽdunt siue differunt. Accur.

c Incerta sint. ff. de reg. iur. l. in totum contra. Sol. illa loquitur in his, vbi præsens solennitas exigitur: vt septem testes in testamẽto: vt Inst. de testam. §. j. Vel loquitur in illis casib⁹, vbi certa scia & intellect⁹ de præsenti exigitur in cõtractibus puris: vt C. de donatio. l. nec ignorant, nec inuitus. hic autem in conditionali.

Natura est duplex.

Not. ex h'. cõditio nes l futurum coila ear quæ necessariã habẽt existẽtiã, nõ differre obligationem quo verum limitat, si proferãtur per tale quod quod tẽpus significat, promissio cũ morietur. § id añt. Inst. de inuti. stipulati. Christ.

stipulatio. si autem ita se hñt, statim valet. Quæ. n. per rerũ naturã a sũt certa: ñ morant b obligationẽ: licet apd nos icerta sit. c

Factũ in stipulationibus deduci posse exploratt iuris est, quibus (cum intereße præstãdo à factis obligatione eximatur promissor) vbi vtile est pœn. ĩ adijci: propter eius quod interest difficilem probationẽ.

Nõ solũ res in stipulatũ deduci pñt, sed ẽt facta: vt si stipulemur fieri aliqd, vel non fieri. & in hmõi stipulationib. optimũ erit pœnam subijcere, d ne quantitas e stipulationis in icerto sit, ac necesse sit actori probare f q̄ eius interfit. Itaq; si quis, vt fiat aliqd stipuletur: ita adijci pęna debet. Si ita factũ non erit, tunc pœnę noie x aureos dare spondes? Sed si q̄dã fieri, g q̄dam non fieri, h vna eadẽq; cõceptione stipuletur q̄s, clausula i hmõi erit adijcienda. Si aduersus ea factum erit, k siue qd ita factũ nõ fuerit l tũc pœnę noie x. aur. dare spõdes?

TITVLVS XVII.

DE DVOBVS reis † stipulandi † & promittendi. †

Ne credito hic reos à reatu, siue delicto dici: sed eos reos stipulandi dicimus, qui duo pluresve ab aliquo sibi quid dari, aut fieri stipulantur, quibus simul respondetur: promittendi verò reos qui separatim interrogati, cupiã idẽ dare, aut facere singuli promittunt: proinde qd' duobus reis stipulandi debetur, singulis insolidum debetur: et è regiõe quod plures promittendi rei spoponderunt, singuli solidum dare tenẽtur: vnius tamen solutione, aut receptione vtriusque perimitur obligatio.

ET stipulandi, & promittendi duo, pluresve rei fieri pñt. Stipulandi ita, si post omnium interrogationem

seu ita factum non erit, idest, si non iueris Romã decem aureos dare spõdes? Et hæc dicuntur vsq; ad §. Non solum. De stipulationibus quæ in dando cõsistũt hucusq; diximus: nũc de ijs, quæ in facto cõsistũt.

d Pœnam subijcere. Sic ff. de præt. stip. l. fin. vbi dat simile consilium.

e Quantitas. ff. de arbit. l. non autem. contra Sol. non interest quo ad hoc, vt valeat cõpromissum. interest tamen quo ad vtilitatẽ stipulationis.

f Probare. Sed quo modo interesse probatur? Respond. per testes, vt hic innuit. & C. de sentent. quæ pro e. l. j. §. j. nisi petatur ex dolo alterius: quia tunc per iusiurandum: vt ff. qd vi aut clã. l. semp. §. in hoc interdicto. & §. sequen. & C. vnde vi. l. si quando. & C. de iur. dom. impe. l. j.

g Quædã fieri. Puta ire Romam.

h Quadam non fieri. Puta per Florẽtiã non ire.

i Clausula. Scilicet pœnalis. Accur.

k Factum erit. Hoc redditur secũdo dicto.

l Factum nõ fuerit. Hoc refertur ad primũ. Et si ex vno capite sit pęna cõmissa nõ cõmittet pl⁹, vt ff. de arb. l. si duo §. si nisi hoc actum sit vt plures committatur: vt ff. de transactionib. l. qui fidem.

ADDITIO. Item nisi sit apposita sup facto iterabili, vel continẽte plura capitula: si ratione interesse petatur scdm Ioan. Fab. hic. Et nota quod iuramentũ de non contrauenieodo habet vim istius clausulæ: item facit, vt actus valeat eo meliori modo quo potest. Angel.

cus in necis fuit ad hũc titulũ dicunt quorũ res in iudicio tractatur. Allegat sẽ tem & Ciceronẽ & Noniũ et ẽu illum video.

† Re⁹ stipulandi est reu. credẽdi .i. cui debet res, siue q̄ ei res credat sed q a res credat, vl p. ide fit ac si crederet. Egid. Per.

† Reus promittẽdi ẽ reus debẽdi .i. qui rẽ sibi credita dẽt & ea promittit solu et. & no. q̄ reus actiuè est reus stipulãdi, sed passiuè est reus debẽdi seu promittendi. Egid. Per.

† Tu vero l hoc qua ratione pr bet iteresse, adde ve in ca. si. extra. qd me. cau. & apertius l e. in diligenti. extra. de fur. c6. & ff. de vi & ui ar. l. j. §. interdicto. & iij. q. iij. c. qd fratei. & p Ion. l c. si. quod me. cau. & Barto. in l. nn mo. ff. de duob. reis ad fin. Ad des quoq; q̄' hæc

Non solũ res. CASVS. Supradictum est de stipulationibus, q̄ consistunt in dãdo: nũc tractãdũ est de stipulationibus, quæ consistunt in faciendo. vnde dicit Iust. non solum res possunt deduci in stipulationem, sed & facta, puta cũ stipulor aliquid à te fieri, vel non fieri in futurũ. & si nõ fuerit factũ scdm stipulationem, potero agere cõtra te. & petere interesse meũ. & quia difficile est probare interesse, propterea dat Iust. consilium stipulatori, vt adijciat pęnã in stipulatione quã petere poterit stipulator, si non fuerit factum secundum stipulationem. & ita nõ habebit necessitatem probãdi quãti sua interest. Et docet in litera qualiter pœna debet stipulari, dicẽs, q̄ si aliquis stipulet aliquid fieri, veluti turrim, ita adijcere debet. Et si turrim nõ feceris, decẽ aureos dare spondes nomine pęnę? Contingit autẽ aliquãdo, q̄ in eadẽ stip. stipulet quis aliquid fieri, & aliquid non fieri puta. Stipulor à te, vt eas Romam, sed q̄ nõ eas per Florentiã, & in istis stipulationibus in qb⁹ stipulor aliquid fieri, & nõ fieri, ita erit pœna adijciẽda, si aduersus ea factũ fuerit, i. si iueris per locũ prohibitũ:

Rei intelligũt similiter Ferre

DE DVOBVS REIS STIPVLAN. &c.

Quia in stipulatione de qua dictum est Inst. tit. j. plures personæ interueniunt quandoque. quarum quadã dicuntur rei stipulandi, aliæ rei promittendi: ideo dicit de duobus reis stipulandi ac promittendi. Acc.

ET stipulandi. Totus iste ti. diuiditur in quatuor partes. Prio ponit de duob. re. stipulandi qualiter fiant. Secũdo de duobus reis promittendi. Tertio ponit effectum ipsius obligationis plurium reorum. Quarto redit ad duos reos promittẽdi. Secũda ibi. §. duo pluresve. Tertia ibi, Ex huiusmodi. Quarta ibi, Ex duobus. CASVS. Quæsitum à Iustiniano qualiter possunt fieri duo pluresve rei stipulãdi. vel promittẽdi? Et respon. dicens: quòd hoc pacto: si postquã duo stipu-

nil de eo qd iotersit, pbatũ fit, ſi tamen iudi ei alinnde vt pote ex informatiõib⁹ qbuſdã of ſrinei⁹ receptis cõſtet: debeat ipſe judex condẽnatione ſã cere. vt l. j. C. de ſen tẽ. q̃ p eo qd iter. & ibidem p Iatt. & l. ſemp. I gl. alle. hic. Et facit qd nn. idẽ Iat. in l. ſi qd ex Pãphilo. ff. de lega. ij.

ſtipulati fuerint eãdem rem ab eodem, ipſe poſt ambarum iotertogationem reſpondeat, vtrique veſtrũ date ſpondeo, verbi gratia: pone quod ſum ſtipulat⁹ à Titio in hũc modum. Promittis mihi Stichum? & Petrus incõtinenti poſt meam ſtipulationẽ, & ante promiſſoris reſponſionẽ ſtipulatus fuerit ab eodem Titio ſibi dari eundẽ Stichum? & ipſe poſt ambas interrogationes reſpondeat, Vtriq; veſtrum dare ſpondeo: & ego & Petrus effecti ſum⁹ duo rei ſtipulandi. Sed pona, domine quid ſi mihi primo ſtipulanti Stichum promiſerit? deinde Petro ſtipulanti ex interuallo eũdẽ Stichum p̃miſeris? Reſpon. domin⁹ iuſti. dicẽs, quòd nos. ſcilicet, ego, & Petrus ſumus duo creditores in eadem re: ſed nõ ſum⁹ duo rei ſtipulandi vnius obligatiõis, ſed diuerſarũ obligationũ. Vna .n. obligatio mihi eſt acquiſita, & alia Petro ſtipulãti ex interuallo: quia natura duorum reorũ ſtipulandi hæc eſt, vt nihil ſit mediũ inter ſtipulationẽ vnius, & alterius. ſed ſi ſtatĩ poſt vnam ſtipulationem fiat alia, qualiter intelligi debeat ex ſequentibus apparebit. Franciſc.

promiſſor rñdeat, Spondeo [a] vtputa cũ duob. ſeparatim ſtipulãtib. ita p̃miſſor rñdeat, Vtriq; veſtrũ dare ſpõdeo. Nam ſi pri⁹ Titio ſpopõderit, deinde alio interrogãti ſpõdeat. [b] alia, atq; alia erit obligatio, nec creduntur duo rei [c] ſtipulandi.

Si duo promittant eidẽ eandẽ pecuniã, efficiũtur duo rei promittendi. Ar.

Duo, pluresve rei promittendi ita fiũt: Mæui x. aureos dare ſpondes? & Sei, eoſdẽ x. aureos dare ſpondes? ſi rñdeãt ſinguli ſeparatim, Spondeo. [d]

Natura duorũ reorum eſt, vt quilibet teneatur inſolidũ: ſed vnius ſolutio

Reus ſtipulandi.

[a] Et ſtipulãdi. Hic dicitur reus ſtipulandi, qui rẽ aliquam, vt pecuniam ſtipulatur à re, nõ à reatu dict⁹. Et ecõtra reus promittendi, qui aliquam rem p̃mittit: vt ff. e. l. j. aliàs reus tantũ debitor dicitur: vt patet C. de iur. cal. l. 1. aliàs dicitur reus, qui cõuenitur: vt C. de iud. l. properãdum. §. & ſiquidẽ. & dic vt ff. eod. l. j. Poteſt dici & alio reſpectu reus ſtip. & promittendi: vt dicitur in glo. Accur.

Reus promittendi.

Reorũ debendi vel credendi cõſtitutio an per interuallũ impediatur.

[a] Sponden. Hoc adiecto, vt ſint duo rei in ſolidũ et iure veteri: vt ff. eo. l. reos § ſi & §. cum in tabulis.

[b] Spõdeat. Ex interuallo: puta ſi diuerterit ad alios actus extraneos: vt ff eo. l. duos §. ſi. aliàs ſi nõ eſt extraneus actus contra diceret d. l. ri, qđ modo dixerat ibi, nam ſi prius. & quod dicitur. ff eo. l. ſ. Arcut.

ADDITIO. Tu dic, quòd interuallũ magnum, puta vnus diei, cum actu extraneo, vitiat cõſtitutionẽ duorũ correorum, ſi interueniat inter interrogationem & reſpõſionem: aliàs ſi inter obligationẽ vnius perfectam, & alterius perficiendam, non vitiat cõſtitutionem correorũ expreſſam, ſed tacitam ſic, ſaltẽ in duobus reis credendi.

[c] Nec credũtur duo rei. Scilicet vt vna ſit obligatio. & vnius rei, ſed ſunt creditores duo, & diuerſarũ rerum. vt j. eod. §. ea huiuſmodi.

Duo pluresve. CASVS. Dixi Iuſti. Domine ſ dixiſtis qualiter fiãt duo rei ſtipulãdi, ponatis ſi placet exẽpla de duobus reis promittẽdi? Reſp dominus Iuſti. dicẽs ſic: In duobus reis promittẽdi ſunt duo, q ſtipulantur ab eodẽ. ſed vbi ſunt duo rei promittẽdi vnus ſtipulatur à pluribus. Vnde ſcire debes quòd duo rei promittẽdi ita fiũt. ſi fuero ſtipulatus in hũc modũ, Mæui promittis mihi decẽ aureos? & ipſa reſpondet, p̃mitto, & poſtea ſine interuallo dixero Seio. Sei promittis mihi eoſdẽ x. aureos, quos ſtipulat⁹ ſum à Mæuio; & ipſe reſpõ. promitto. iſti ſũt duo rei debẽdi, vel promittẽdi. ſunt enim duo debitores debentes eandem rem. Franciſ.

[d] Spondeo. Hoc acto vt fiant duo rei, & inſolidũ: vt ff. eo. l. reos § fin.

ne, & receptione tollitur obligatio vtriuſque. Are.

Ex huiuſmodi obligationibus, [e] & ſtipulationibus ſolidũ ſingulis debetur, & promittentes ſinguli inſolidum tenentur. In vtraque [f] tamen obligatione, vna res vertitur, & vel alter [g] debitum accipiendo, vel alter [h] ſoluendo, omniũ perimit [i] obligationem, & omnes liberat. [k]

Etiam diuerſitas temporis adiecta ſolutioni nõ facit ceſſare conſtitutionem duorum reorũ. Are.

Ex duobus reis promittendi, alius pure, alius in diem, vel ſub conditione obligari poteſt: [l]

Ex huiuſmodi. CASVS. Dixi Iuſtin. Iam vidi qualiter fiãt duo rei ſtipulandi & promittendi. pro Deo dicatis mihi, q̃s eſt effectus earum obligationum? Ad hoc reſpon. Iuſti. quòd ex ſtipu. huiuſmodi ſolidum ſingulis debetur. ſup. reis ſtipulandi: & ſolidum debẽt ſinguli. ſ. rei promittẽdi: quia vterq. eorum inſolidũ obligatur: ſic ſingulis eorum ſtip. ſolidũ debetur ſed licet inſolidum teneãtur, vel ſolidum ſingulis debeatur, tamen vna res ſola in obligatione vertitur. vnde ſi fuerit duo rei ſtip. & ita duo creditores: ſi tamẽ vnus eorum recipiat illud, quod deductũ erat in ſtipulationibus: ille qui recipit, perimit obligationem ſingulorum: vnde ab altero reo ſtipulãdi liberatur promiſſor. & ſi fuerint duo rei promittendi, & ita duo debitores eiuſdẽ rei, ſi alter rẽ illã ſoluat, perimit oblig. illam, & liberatur alter. Franc.

[e] Obligationibus. Hoc refertur ad reos promittendi: & quod ſequitur & ſtipulationibus, ad reos ſtipulandi: vt probatur j̃ ſtatim.

[f] In vtraque. ſcilicet, vtrìuſq. obligatione, nam vna eſt quo ad vnum effectum: vt ff eo. l. 3. in fi. ſed plures ſunt. quia plures tenentur. vt hic. — Obligatio eadẽ põt eſſe vna & plures.

[g] Alter. Scilicet reorum ſtipulandi.

[h] Alter. Scilicet reorum promittendi.

[i] Perimit obligationem. Ille. qui accepit.

[k] Liberat. Ille qui ſoluit. Similis lectio. ſeu implicatio verborũ eſt ff. de arbit. l. ſi duo. in princ. Vel dic quòd quilibet iſtorum refertur ad vtrunque ſupradictũ. & poſſunt fieri in ſtipulatiõe duo rei, & in quolibet genere obligandi: vt ff. eod. l. eandem.

Ex duobus reis &c. CASVS. Quæſiui à Iuſti. an vnus de duobus reis promittẽdi alter poſſit obligari, quã alius? Et videt quòd non: quia videtur, quòd æqualitas omnimoda, ſiue paritas debeat eſſe inter duos reos debendi: dicit tamen, q̃ ex duobus reis p̃mittẽdi alter puré. & alter ſub conditione obligari poteſt. puta x fui ſtipulatus à Titio puré, & eadem x fui ſtipulatus à Mæuio ſub cõditione. Iſti duo intelligũtur eſſe duo rei debendi: & licet Mæui. ſub cõditione obligetur: non ideo minus petere potero illa x à Titio, q mihi puré eſt obligatus quanquam adhuc pẽdeat conditio. & hoc dicit. Franciſc.

[l] Poteſt. Sed nonne eſt hic imparitas? quod eſſe non debet: vt ff eodem l. eandẽ §. ſed ſi quis. Reſpond. la eundem M. quod ibi regulariter dicitur. fallit hic: vt ff. eodem l. ſi ex duobus. §. fina. Alij vt P dicunt q̃ hic non eſt imparitas: cũ adueniente conditione, vel die ambo æqualiter teneantur: ſed adhuc medio tẽpore — Obligatio an poſſit imparitatem cõtinere.

pore remanet imparitas: quare dic q in quanti te debita, vel re quę debetur. non potest esse imparitas, vt ibi, sed in alijs potest, vt hic, & ff. eod. l. si ex duobus. §. fina.

a Quo minus. Sed adueniente ꝯdône sociũ poterit ꝯuenire mãdati fm quosdam, vel verius nego. gest. vt C. eo. l. j. Patet ergo ꝯclusiui posse purè duos reos debẽdi & quẽlibet insolidum conueniri: vt C. eod. l. j. Hodie ꝟ etiã si hoc actũ ẽ expressim, nisi altero absente, vł inope existẽte: vt in Authẽ. de duob. reis. §. j col. ij. & authen. hoc ita eo. tit. C. nisi renũtiatum fuerit illi constitutioni. vt C. de pact. l. pen. & ff. de mino. l. si iudex.

ℓ Et huic post oẽm disceptationẽ assi pulat ias.

Rei debẽdi insolidũ nõ põt ꝯueniri. Hic quã si mirabi lẽ notat, stq; excu ti la quẽ videro hic el magno certẽ ibi futuro emolumẽto.

pursũ defuncti, & si hẽdis sustinet: dic vt d. §. seru⁹.

ϛ Hæreditati. Sic ff. de iniur. l. j § quoties autem.

Siue autem &c. CASVS. Dixi Iust. Dñe, vidi q si seru⁹ stipuletur aliquid dari dño suo: q illud domino suo acquiretur: sed ponamus, q nõ dño suo, sed sibi stipulet aliquid dari: acquiritne dño suo? Et isti. Iusti. dicens, q siue seru⁹ stipuletur dño suo, siue sibi, siue cõseruo suo, siue impsonaliter, idest, psona non adiecta, omnib. istis modis quatuor dño acquirit. Item iuris est in filio: qui qualitercũque stipulet, patri suo acquirit ex his causis, per quas patri p filiũ acqrere potest. Fran.

f Siue sibi. Nisi in casibus, vt cum factum est in stipulatione: quo casu dño nõ acquirit: vt ꝟ. p. xi. §. & cũ operas li berto stipulatur: ϛ vt ff. eo. l. antepe. & in alijs casib⁹, quos not. ff. e. l. j & l. seq. Sed nunquid frater põt stipulari fratri suo in eadem potestate existenti? Dic q sic: quia seruus conseruo stipulari potest, vt hic, igitur frater fratri. argu. C. de diuer. rescrip. l. j. Item, quia vox filij, vox patris intelligitur: & vox serui, vox domini intelligitur: vt ꝟ. de inuul. stipul. § si vero qui. & § post mortem.

nec impedimento erit dies, aut conditio, quò minus a ab eo, qui purè obligatus est, petatur.

TITVLVS XVIII. DE STIPVLATIONE seruorum.

Si quid hæreditarius seruus iacente adhuc hæreditate stipuletur, futuro hæredi acquiritur. Itẽ vtcũq; cõcepta fuerit serui, aut filij stipulatio, dño aut patri protinus quæritur.

Seruus ex psona dñi b ius stipulãdi habet. Sed & hæreditas in plerisq; c psonæ defuncti d vicẽ sustinet: ideoque † qđ seruus hęreditarius ante aditam hæreditatẽ stipulať, adqrit hẽditati: e ac p hoc ẽt hẽdi postea facto adquiriť.

Seruus, siue filiusfam. à quocunque stipuletur, & in cuiuscunq; persona stipulationẽ cõcipiat: acquirit domino, et patri. Are.

Siue aũt dño, siue sibi, f siue cõseruo suo, siue impsonaliter g seruus stipuleť, dño adqrit. Idẽ iuris est & in liberis, q in ptãte pr̃is sunt, ex quibus caussis adquirere h possunt.

Seruus factum, suam ipsius personam respiciens stipulando, sibi non domino quærit.

Sed cùm factũ i in stipulatione continebitur: omnimodo k psona stipulantis continet: l veluti si seruus stipuleť, vt sibi ire agere m liceat.

DE STIPVLATIONE seruorum.

Supra tit. 1. & tit. præceden. dictum est de stipulatione liberarum personarum. Verùm quia interdum serui stipulantur: ideo de his tractaturus intitulauit de stipulatione seruorum.

Seruus. Tot⁹ iste ti. diuidiť in tres partes. Primo, q seruus stipulãdo acquirit dño, in cuiuscunq; psona stipľo cõcipiať. Scđo excipit à regula, q factũ nõ acquiriť. Tertio si sint plures dñi, p dñicis portionibus acquiritur. Secunda ibi, sed cũ factũ. Tertia ibi, Seruus cõis. CASVS. Quærit à Iusti. vtrum serui haberent ius stipulandi? & videbať quod non, cũ stipulatio sit actus ciuilis. & quantũ ad ius ciuile seruus pro mortuo habetur, & resp. dñs Iust. q quãquã seruus quantum ad personam suam propriam p mortuo habeatur: ex psona tñ dñi sui põt habere i⁹ stipulandi. Sed diceret aliquis, Dñe, hoc verũ est. si seruus habet dñm, sed qñ non habet dominum, puta dum hęreditas iacet: nunquid valet stipulatio? Et rñ. Iusti. q sic: quia hæreditas in casu isto vicem domini sustinet. vnde si seruus hæreditarius ante aditã hæreditatem stipuletur, acquirit hæreditati, & sic hæredi futuro. Franc.

b Domini. Qui dominus caput est serui, vt ꝟ. de noxal. §. omnis. ex sua. n. persona nihil potest: vt ff. de regul. iur. l. seruitutẽ & l. quod attinet, nisi ex quo manumittitur: tunc enim incipit habere caput, vt ff. de capit. dimin. l. hodie.

c In plerisq;. Hoc propterea dicit: quia hæreditati furtum fieri non potest. nisi in tribus casibus: vt ff. de fur. l. hẽditariæ. & l. sequẽ. Item propter vsumfr. qui seruo hæreditario promitti nõ potest, vt hęreditati quæratur: vt ff. eo. l. vsusfructus. †

ADDITIO. Et est ratio secundum docto. quia sine persona cui accidit. deberi non potest.

d Defuncti. Nõ hẽdis, vt hic. & ꝟ. de hæ. insti. §. seru⁹. & ff. de acq. rer. domi. l. hẽditas. Et q sit ratio, quare

g Impersonaliter. Nullius facta mentione, idest, vel proprio nomine, vel appellatiuo: vel facta mentione de nomine appellatiuo, sed nõ proprio: vt ꝟ. de exhæ. lib. §. j. Accur.

ADDITIO. Idem per omnia dici potest in monaco stipulante. Ang.

h Acquirere. Vt ex causa profectitia, & aduentitia isto iure. quod dic, vt supra, per quas personas nobis acquir. §. primo.

Sed cum factũ &c. CASVS. Supra dictũ est, q quocunq; modo seruus stipuleť q dño acquirit, sed hoc est verum, si ipse stipuletur aliquid quod consistat in dando. Sed pone, q seruus aliquod factũ stipuletur. puta, vt liceat ei ire, agere, tunc seruus per hanc stipulationem dño nihil acquirit, sed sibi soli. vnde si dominus vellet ire agere, bene posset prohiberi, ne iret, vel ageret. Franc. de Are.

i Cum factum. Sed si stipulatur seruus sibi scribi libium, & sic factum: nonne acquirit dño? Rñ. sic. & quod hic dicitur, sed cum factum &c. idest, à seruo faciendum, & non ab alio, vel etiam a domino.

ADDITIO. Tu dic secundùm Angel. quod factum si personæ serui inhæreat: à quocunque siue ipsi seruo, siue sibi ab alio sit præstandum, non acquiritur domino alias secus. Ioan. Fab.

K Omnimodo. Sic ff. de vsu & habita. l. plenũ. §. si vsus.

l Continetur. Sic ff. de condi. & demonstra. l. q hæredi. Accursius.

m Ire agere. Hęc verba expone, vt ꝟ. de ser. prin & ff. eo. tit.

Cõtinuatio.

† Ergo põt stipulari iacẽte hæreditate, q psonã defuncti repręsentat. Egi. Per.

Diuisio.

Dñs ẽ caput serui.

Hẽditati furtũ fieri nõ põt.

† Itẽ pp iussum q aqriť adeũdam hẽditatẽ seruo hæreditario delatã. ibi tñ nõ potuit hẽditas loco dñi hẽri. l. hẽditas Iuliui. ff. de acq. ræ. dom.

l Nec valet talis stipľo. q cũ psona cohęreãtq de psona serui in dñm trãsfe ri nõ põt. Item quia operas nemo nisi dominus stipulaťi valeret etiã si eas vel impsonaliter, vel dño stipulareť, vt p Ang. hic Stipulari ire & stipulari inter differunt.

de ser. rustl. præd. l. j. Et no. qa hic p verba loquit aliud si per nomen puta iter. tunc. n. domino acquiritur: vt ff. eod. l. si communis.

a . Non etiam dominus. Subaudi. phiberi nō debet: quasi diceret, debet phiberi. Sed contra 3. p quas p son. no acqui. §. nō solū. & supra de his, qui sunt sui vel alie iur. §. j. Sed nō est 3: qa & hic acquirit domino cōmodū. nam ad sui domini vtilitatem ibit seruus.

ipse. n. tm̄ phiberi nō debet: nō etiā dn̄s a eius.

Ex cōis serui stipulatiōe vnicuiq; dominorū p portione, s. dominica acqrit: nisi vnius domini iussu, aut noīe stipulatus sit: qd aūt ē vni dominorū quæri nō potest, alteri accrescit.

Seruus cōis stipulando, b vnicuiq; dn̄orū p portione dominij adquiritur: nisi iussu vnius eorū, aut nominatim c alicui eorum stipulatus est: d tunc. n. soli ei acquiritur.

Seruus cōmunis stipulādo rē quæ non pōt vni ex dominis acquiri, acquirit in solidum alteri. Aret.

Quod seruus cōis stipulatur, si alteri ex dominis adquiri non pōt, solidum alteri adquiritur: veluti si res, quā dari stipulat' est, vnius domini sit. a

Seruus cōmuni &c. CASVS. Supra dictum est. qđ seru' vni' stipulat. sed domine, quid iuris est si seruus cōmunis stipulatur? Et respō. Iustin. q si seru' cōmunis stipulet aliquid sibi dari impsonaliter, vel dn̄is sub nomine appellatiuo: acquirit vnicuique domino pro portione dn̄ij, non p portiōe virili: at si vnus ex dominis iusserit eum stipulari: tunc enim iubenti acquiritur: vel si nullus eorum iusserit ei, ipse tn̄ alterum nominauerit, puta stipulatus est Petro dn̄o suo, tunc per hanc stipulationem acquiritur nominato. Si autem vnus iusserit, & ipse alium nominauerit: quid iuris sit, habes in gl. Fran.

b Seruus communis stipulando. Impersonaliter. vel sibi, vel dn̄is suis sub nomine appellatiuo. aliud si ppria nomina expresserit nā tunc acquirit p virili. non p portione dn̄ij. Sed quid si pprium nomen. & appellatiuum? Rn̄. si præponat pprium, pro virili, si appellatiuum præponat, p dn̄ica: vt ff. de stipu. ser. l. si communis seruus ita stipuletus, Lucio Titio. & ff. de statulibe. l. ita. §. s. Accur.

c Nominatim. Proprio nomine: vt 3. de exhær. libe §. j. vel appellatiuo: dūmodo intelligat' de quo dn̄o dicat. vt C. de libe. præte. l. ij & iij. & ff. si certū peta. l. certum. Accur.

d Stipulatus est. Hoc disiunctim, i. diuisim exaudi. Sed quid si vnus iussit seruo, & ipse alteri stipulatus est nominatim? Distingue, ex cuius re: vt si ex re iubentis sibi quæratur, aliàs nominato: vt C. per quas person. no. acquir. l. fi. §. & ff. eod. l. proinde. §. fin. & l. seq. licet antiqui aliter distinguebant.

Quod seruus cōis. CASVS supra dictum est quid iuris sit, qđ seruus communis stipulat' sibi dari aliquid: & dictum est. q vtrique dn̄orum pōt acquiri. sed dic, quid iuris est, si seruus communis stipuletur aliquid, quod alteri dn̄orū acquiri nō pōt: veluti si res quam seruus stipulatus est, sit alterius dominorum: cum rei sua sibi acquiri non possit? Et respon. Iustin. q tunc necessarium est, q alteri acquratur, hoc dicit. Fran.

e Vnius dn̄i sit. Nam cum sua sit, amplius ei qri nō pōt: vt 3. de leg. §. sed si rem. & j. de actiu. §. sic ita q. telllat ergo vt soli alteri qratur. Aliud si ea re vni' stipulet' qa tunc omnib. quæritur, sed cōi diuidūdo iudicio redditur, i. cum ages communi diuidun. p isto seruo. poterit enī deducere, q socius suus lucratus erat ex stipulatione facta ex rebus suis & reddit

Fallit primo qđ stipulatur vni ex dominis nominatim secūdo si iussus vnius pcedit, tertio si res stipulata nō posset acquiri alteri ea dominis. Egid. Per.

a Rō. qa nola appellatiua sequentia stāt demōstratiuè, nō dispositiuè. Egid. Per.

illi, ex cuius re quæritur vt ff. eo. l. si ex re. § j.

DE DIVISIONE STIPVL.

Suprà dictum est de stipulationum materia. Verū quia earum multiplex est species, ideo subdit de diuisione stipulationum. Porc. — Continuatio.

TITVLVS XIX.

DE DIVISIONE stipulationum.

Prætoria stipulatio est, quæ est inducta ab edicto prætoris, iudicialis à iurisconsultis, vel alijs partibus iuris, quàm à prætore: conuentionalis à sola partium conuentione: cōmunis quandoque à prætore, quandoque à iurisconsultis inducta est. Are.

Stipulationum aliæ sunt iudi-

Stipulationum. Tot' iste tit. diuiditur in duas partes prīcipales. Primo ponit diuisionē stipulonis. Secūdo illā p exempla declarat. Secūda ibi, Iudiciales. — Diuiso.

CASVS. Tradit Iustin. diuisionē stipulationum: modo singula membra diuisionis per exempla declarat. Et primo ponit, quæ sunt iudiciales, dicēs, q illæ sunt iudiciales stipulationes, quę a mero iudicis officio proficiscūtur. quod sic intellige, scilicet quæ pficiscunt' ab officio iudicis mercenario. & appellat' iudicis officiū mercenariū, qđ aliquid expediiur per iudicem, pp quod iudex principaliter non aditur. Verbi gratia: aliquis vsucepit rem meam, quam à non dn̄o emit bona fide, ego egi 3 eū rei vendicationē, & litem cum eo sum contestatus: ille contestata compleuit vsucapionem, nō obest ei litis contest. quò ad cursum vsucapionis complēdę. Sed secus est in præscriptione: quia si tantū completa vsucapione probem illam rem meā esse, tenetur illā mihi restituere, & ita licet quo ad cursum non noceat sibi litis contest. tn̄ quo ad effectū vsucapionis ei obest: & debet iudex ipsum facere cauere, q nō cōmisit dolū in re illa, seruū forsan petitū alienando, vel manumittendo, vel aliquo alio mō: vt ff. de rei ven. l. si post acceptū. Et illā cautionē debet iudex facere interponi per officium mercenarium: & sic accipe, qđ litera dicit, mero: qa nunquā ptor viuus, vel mortuus de hoc intromisit: sed lege iubente interponit' hmōi cautio: vt in cautione: de dolo p l. prius alleg. ff. de rei vēd. l. si post. & subdit exempla duo primum est velut de dolo cautio. Secūdum dē esse quædam stipulatio iudicialis, Si enim ago 3 aliquem pignoratitia actione, debet iudex ex officio suo facere eo interponere cautionē, q in re pignorata nō cōmisit dolum seruitutes admittendo, vel aliquo modo ius lęserit: vel de psequēdo seruo se: Si. n. aliqs meā abstulit à ma seruū meū. & illum postea pdiderit: debet iudex facere cauere de persequendo seruo illo, & de restituēdo eius pretio. Prætoria aūt ppriè est illa stipulatio pp quā aditur iudex viuus ad hoc, q illud exequatur, quod mortu' iudex promisit, vel præcepit. Cum. n. prætor mortuus præceperit. q ille cuius domus minatur ruinā, caueat de dāno infecto: si adeatur prætor viuus ad executionem illi' pcepti, hoc est ad hoc, vt faciat ipsum, cuius domus minat' ruinā, cauere de dam. infect. ista cautio, siue stipulatio ptoria nuncupat'. In vers. prætoriæ. Iusti. manifestat per exempla, q sunt ptoriæ stipulationes. q pficiscunt' à mero prætoris officio, i. puto,

Ita q̃ nõ iudicis officio interponant᷑, veluti dãni infecti cautio, & legatorũ, & dicunt stipl'ones ædilitias sub prætorijs stipulationibus ꝯtineri: ita q̃ si animal tibi vendam, & de vitijs (prout teneor) caueam: dicetur ista cautio, quamquam sit ædilitia, ꝑtoria. Frã.

Stipulationum. Simile per omnia. ff. de ver. oblig. l. stipulationum. 2.

ciales, a aliæ prætoriæ, b aliæ cõuentionales, c aliæ cões, d tã ꝑtoriæ, quã iudiciales. Iudiciales e sunt duntaxat quæ à mero iudicis officio † ꝓficiscunt᷑: veluti de dolo cautio, f vel de ꝑsequẽdo seruo. g qui in fuga est, restituendove h precio. Prætoriæ i sunt, q̃ à mero k prætoris officioso proficiscũtur veluti damni infecti, l vel legatorum. m Prætorias aũt stipulationes sic exaudiri oportet, vt in his ẽt contineãtur ædilitiæ n † nam & hæ à iurisdictione prætoris veniunt. o Cõuẽtionales sunt, q̃ ex cõuẽtione vtriusq; partis concipiuntur; hoc est, neque iussu iudicis, neq; iussu prætoris, sed ex conuentione contrahẽtium, quarũ p totidem genera sunt, quot (pene q dixerim) rerum contrahendarũ. r Com

a Iudiciales. Q̃n iudex cognoscit de aliqua causa, & pendẽte causa incidẽter facit interponere cautionẽ, & dicunt᷑ iudiciales à iudice.

b Prætoriæ. Q̃n nõ aditur iudex alia de cã, sed principaliter vt talis cautio interponat᷑ veluti dãni infecti, & cautio legatorũ ꝑstandorũ: & talis est dñia inter ea quæ dicta sunt. Sed cũ hic ponat᷑ ꝑtoria, vt species opposita iudiciali: quare ff. de præto. stip. l. j. in prin. ponitur vt genus? Rñ. ibi, aliter accipitur iudicialis, s. à iudicio: hic à iudice: vt ff. manda. l. Lucius.

ADDITIO. Gloss. ista non intellexit bene differentiam sed melius dicit j. eod. in verbo veniunt. Cristophorus.

c Conuentionales. Quæ ex conuentione partium fiunt, & de his certum est, & planum.

d Communes. Veluti rem pupilli saluam fore: q̃a principaliter potest adiri iudex vt interponat᷑ cautio, cum pupillus habet tutorem, qui nun satisdedit rem pupilli saluam fore: & sic dicitur prætoria. Pòt vero adiri iudex non principaliter, vt cautio illa interponat᷑, sed ex alia causa: veluti cum pupillus non habet tutorem, pòt petere coram iudice, & iudex q̃ dat tutorem, ex officio suo facit interponi cautione rẽ pupilli saluã fore: & ita dr̃ iudicialis. Item quidã dicunt illam cautionem rem ratã haberi, esse cõem, quia q̃nque interponitur à procuratore actoris, quãdoque à procuratore rei: vt ff. de procura. l. Pomponius. §. sed & is qui. Vel alia rõne dr̃ cõmunis: veluti cum procuratorio nomine quis alium conuenit: iudex ex officio suo debet facere, vt cautio rem ratã haberi, interponatur: & tunc est iudicialis. Prætoria est, quãdo quis promisit mihi q̃ promitteret rẽ ratam haberi: modo volo, q̃ promittat: & sic principaliter ad istam stipulationem vado ad prætorem vt ipsa interponatur. Residuum gl. (quę in alijs impressionibus hic communiter ponitur.) in fi. glo. huius tituli habetur.

e Iudiciales. Scilicet stipulationes.

f De dolo cautio. Vt si ago pignoratitia: caueas ne seruitutes dolo ꝑdideris, vel rei ius i aliquo lęseris. vt ff. de pig. act. l. creditor. Itẽ si rei ven. agam ꝓ re, quam vsucepisti: iã lite contestata caues de dolo, ne alienaueris, vel manumiseris seruũ: vt ff. de rei vẽ. l. si post. sic & ff. mand. l. si procuratorẽ. §. pe. & l. seq.

g De persequendo seruo. Vt si meum mihi abstulisti seruum, quẽ postea perdideris, caueas de eo ꝑsequendo, vel eius precio restituendo: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. quatenus. vers. q̃ si homo. Itẽ emptor qui redhibet, & non habet seruũ, quem reddere debet, quia aufugit, debet cauere vẽditori de ꝑsequendo seruũ: vt si habere poterit, illi restituat: vt ff. de ædil. edi. l. redhibere. §. fi. sic & ff. de condict. cau. da. l. si pecuniam. §. penul.

h Ve. Pro vel.

i Prætoriæ. Stipulationes.

k A mero. idest, puro: sic quod nõ iudicis officio, s. tali, quali in superiori casu: vt statim dicam. Accu.

l Damni infecti. Vt ff. de dã. infect. l. ꝑtor ait. §. de eo. verti. in eũ q. Dicit᷑ & alio respectu prætoria illa, q̃ ab initio exigitur: siue sit prætoria inuentione, siue ciuili, siue alio quocunque modo inuenta: ex eo, scilicet q̃ ꝑtor eam approbat, vt ff. de verb. signi. l. lege. & hoc sensu cõprehendit prætorias, & iudiciales & cõmunes, & oẽs pretorias conuentionales: & ita accipitur ff. de ꝑto. stipul. l. j. sic est de adoptiune. ff. de adopt. l. 2.

m Vel legatorum. Vt ff. vt leg. vel. fideicom. no. ca. l. prima. primo respon.

n Ædilitiæ. Scilicet stipulationes: vt si animal tibi vendo, de vitijs eius cauere debeo: vt ff. de ædil. edi. l. itaque. & l. si venditur.

o Veniunt. Cum ędiles erant ex prætoribus: vt j. de iure na. §. ꝓponebant. Sed q̃ erit intelligibilis differẽtia inter prætorias, & iudiciales cum hoc ti. accipiat᷑ prætoria, vt iudicialis? Rñ. quia prætoria ꝑtore mortuo inducta est: sed iudicialis à iurisconsultis alijs. itẽ in prætoria inuenies iudicẽ ob hoc ipsum principaliter aditũ: sed in iudiciali per consequentiam: vt patet ex supradictis exemplis. item iudiciales vagæ sunt per totum corpus iuris. sed prætoriæ licet & ipsæ sint vagæ, cõprehensæ tñ sunt simul in vno ti. vt ff. de præto. stip. l. j. Itẽ potes notare quartã differentiam, vt notatur ff. de verb. oblig. l. v. §. 2.

ADDITIO. Hanc differentiam dominus Io. addit dicens: quia prætoriæ sunt, quæ per solum iudicem ordinarium interponuntur: t & iudiciales quæ per quemlibet alium iudicem.

Conuentionales sunt, quæ &c. CASVS. Quæsiui à iust. q̃ essent stipulationes conuentionales? Et rñ. q̃ illæ sunt stipulationes cõuentionales, q̃ sunt, vel fiunt ex conuentione ꝯtrahentiũ: hoc est, neq; iussu prætoris, neque iussu iudicis ordinarij. Sed dñe, quot sunt genera conuentionalium stipulationum? Respõ. tot ferè sunt, quot dicimus esse genera rerũ contrahendarum, & in quibusdam valet cõtractus: verbi gratia, vẽditio in quibusdam valet, in q̃busdam non valet stipulatio ff. de contrahen. emp. & vẽdi. l. & liberi. & l. liberi homini. §. fi. & j. titu. ꝓxi. j. respon. Franc. de Are.

p Quarum. Scilicet conuentionalium.

q Penè. ideo dicit penè. quia in quibsdam valet alius cõtractus: vt venditio in libero homine. & similib. vt ff. de ꝯtrahen. emp. l. & liberi. & l. liberi hominis. & j. de ꝯtrahen. emp. §. fina. In quibusdam non valet stipulatio: vt j. tit. j. primo respon. §. j.

r Rerum ꝯtrahendarũ. s. esse genera. i. quot possumus dicere esse genera contractuum. tot sunt genera stipulationum, idest vbicunq; pòt ꝯtrahi, ibi pòt stipulatio interuenire. nam stipulatio propriè non est contractus: vt ff. de verb. sign. l. Labeo.

Cõmunes fuit &c. CASVS. Quæsiui à iusti. q̃ essent cõmunes stipulationes. Et ipse rñ. dicẽs, q̃ cõmunes stipulatiões sunt, veluti rẽ pupilli salu. fore.

† Meũ officium hic vocat, qd̃ vulgo dr̃ nobile. Nec aliud significat hoc loco, Merum, quã solũ. itaque Theophil⁹ trãstulit hic merit. Frãc. Balduin. hic.

† Hęc Balduini non placet, quem tñ hic videto.

Cautio rem pupilli saluã fore, est cõis.

Cautio rem ratã haberi, est cõis.

† Harum stipl'onũ Ædilitiarũ mẽtio est apud Varronẽ de re rus. li. j. Emptor inq. stipulatur prisca formula sic, Illasce oues, qua de re agitur, sanas rectè esse, vti pecus ouiliũ, qd̃ sanũ rectè est extra luscã, surdã minã. i. ventre glabro, neq; de pecore morboso esse, habereq; rectè licere: hęc sic recte fieri spondes?

Stipulationes ꝑtoriæ, & iudiciales multipliciter differũt.

t Hanc quoq; dãnat aliq. vt per Io. Fabr. hic. qa de dã. infecto, quãuis sit ꝑtoria, ꝑ quẽlibet ẽt magistratũ expediri potest. vt l. j. & l. iiij. §. j. ff. de dã. infec. nisi forè dicat ibi spãle ꝑp periculũ moræ. Angel.

Stipulatio.n.quæ interponitur rem pupilli saluã fore est communis : quia & prætor mortuus præcepit hanc cautionem interponi : & index viuus hoc exeqf, si aliter res hmõi nõ possit expediri. Similiter stipulatio de rato est cõis: qa ptor mortu⁹ pcepit, q caueref de rato à pcuratore actoris: & qñ que præcipit index viu⁹ q caueaf de rato. Alio et mõ dicif cautio de rato cõis, qa iterponif à pcuratore actoris ppriè & qñq; à pcuratore rei dr: vl qñq; interponif in Iudicio, & qñq; extra : vt hic in gl.

Aliàs habetur exigitur.

Cautio petitur à tutore qñ que principaliter, qñq; incidenter.

munes a sunt, veluti rẽ saluã fore pupillo (nã & ptor b iubet, rẽ saluã fore pupillo caueri : & iterdũ iudex, c si aliter hæc res expediri nõ põt) d vel de rato e stipulatio.

TITVLVS XX.

DE INVTILIBVS stipulationibus.

Stipulatio rei, quæ non est, nec esse potest in rerũ natura, non valet : secus si posset ĩ nostro dominio haberi. Are.

Omnis res, quæ dñio nostro subijcitur,

a Communes. Abnegatiuè lege, i. non prætoriæ tm, vel iudiciales tm, vel conuentionales tantum: sed partim ex vno, partim ex altero naturam accipiunt. Nam si non cauerit tutor pupillo, hoc ipsum peti põt : & quò ad hoc habet naturam prætoriæ: si petitur tutor, & p consequẽs prẽstatur satisdatio, in hoc habet naturã iudicialis : vt ff. de satis.tu.§. 1. Sed de hoc dic plenius: vt ff. de ver. obl. l. v. §. prætoriç. vbi est hic tit. de verbo ad verbum. Item si petatur hæc satisdatio ab altero tutorum, vel curatorum : ex consequentia petitur, & non precisè : vnde & in hoc habet naturam iudicialis, vt ff. de admin. tut. l. j. j. respon. & ī. de satisda. tut. vel cura. §. 1. & § 2. Vel dic cões alio modo. vt j̄ eo. §. sed secundum hoc omnis prætoria potest esse communis.

ADDITIO. Dic q hæc gl. secuta fuit errorẽ suũ, q illa appellatur cautio prætoria, pp quam interponendam iudex principaliter aditur : illa vero appellatur iudicialis, pp quam interponendam iudex nõ principaliter, sed in consequentiam aditur. quæ opinio ibi fuit reprobata, secundùm Christoph.

b Prætor. Scilicet mortuus : cuius verba non habemus, sed sententiam : vt sup. de satis. tut. in princip. & §. 1.

c Iudex. Scilicet viuus.

d Non potest. Quia sponte non vult satisdare ex præcepto mortui prætoris : vnde inuitus compellitur à iudice viuo.

e De rato. Hæc est cõis alia ei, quã superior. nam hçc est cõuẽtionalis qñq; : vt si fiat extra iudicium ex cõuentione: vt ff. rem ra. hab. l. interdum. Itẽ iudicialis qñ iterponif à pcuratore actoris : cũ dubiũ est, an sit procurator: vt C. de procu. l. j. & de satis. l. j. alias non põt res expidiri, cum non admittaf: vt j̄. de satisd. §. pen. Alij dicunt eam communem. f. de rato: quia à procuratore rei præstatur quandoque, non solum actoris, vt ff. de procu. l non solum. §. si status. & §. est & alius casus. & §. vlt. & l. Pomponius. §. ij. & l. si defunctus. §. viti. Accur.

Cautio de rato ẽ cõis.

ADDITIO. Et hæc melior, ideo q dicanf communes, qa partim p prætores, vt in pcuratore actoris: partim p iurisconsultos, vt l pcuratore rei. fuerit inuentæ, vt hic: Cautio aũt, q̃ ex forma statuti indicitur: si sit factum à toto populo, vel repręsentantibus ipsum, dicetur ciuilis. Si verò ab episcopo, duce, vel marchione: dicitur prætoria. Ang.

Cautio à statuto inducta an sit ciuilis, an prętoria.

DE INVTILIBVS STIpulationibus.

Suprà in tit. de verborum oblig. dixit in genere de stipulationibus interposita ab vno : verum quia tam ex parte creditoris, quàm in parte debitoris aliquã de plures personæ interueniunt, & sunt duo rei : ideo subiecit titulum de duobus re. Verum, quia non tantum stipulatio interponitur a libero, sed etiam à seruo : ideo subiecit titulum de stipulatione seruorum. Verũ quia stipulatio non est simplex, sed multiplex: ideo postea annectit titulum de diuisione stipulationum, vt supra titu. prox. Verum quia aliquando stipulatio est inutilis, & quia hoc potest contingere multis modis : ideo ponit hic .ßum titulum, de inutilibus stipulatio. Angel. Aretin.

Cõtinuatio.

f in stipulationem deduci põt: siue mobilis g sit, siue soli. At siquis rem, q̃ in rerum natura h non est, aut esse nõ potest, dari stipulatus fuerit, veluti Stichũ qui mortuus sit, quem viuere credebat, i aut hippocentaurũ, k † qui esse non possit: inutilis l erit stipulatio.

Stipulatio rei, quæ in dominio nostro non est, vel quæ est, sed postea desinit, licet possit effici in nostro commercio, non valet : siue purè, siue conditionaliter fuit concepta. Aretinus.

Omnis res. Qm iste tl. est valde longus, & habet plurimos §§. & vnusquisq; habet materiam de per se, ideo non diuidam: quia esset valde lõga diuisio. CASVS. Quæsiui à Iusti. super quibus rebus posset fieri stipulatio. Rñ. dñs Iustin. q super illis, quæ dñio humano subijci possunt: siue illa sit mobilis, siue immobilis : dum tñ sit subijcibilis commercio humano. Sed si quis stipulatus fuerit sibi dari, quod nõ est in rerum natura, licet fuerit, puta Stichũ iam mortuum, aut rem, quæ esse non põt, puta hippocentaurum, non valet stipulatio. h. d. Franc. de Aret.

f Subijcitur. i. subijci põt. Sunt.n quædam res q̃ nõ põt esse in nostro dñio. vel quia nec sunt, nec fuerũt i. in rerũ natura: vt j̄. pxi. §. vel si sunt, impossibile est de natura. vt in Sole, & Luna. & similib. vt j̄. e §. si impossibilis. vel de facto, vt aureum montem : vt ff. de statulib. l. cum hæres. §. j. vel de humanã dispositione: vt res sacrę. & religiosæ, & sanctę. & publicę, & in vsu publico existentes: & aliæ similes: vt liber homo ex sui natura, vt j̄. prox. §. & ī. de rerum diui. j. respon. & § nullius. & ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram. Accur.

g Mobilis. Cuius appellatione & per se mouentia, vt equi, continentur : vt ff. de verbo. signi. l. mouentum. Accur.

h In rerum natura. Idest, apud aliquos homines. sic j̄. de verb. obl. §. conditiones. Accur.

i Credebat. Maximè subaudi. nã idem si sciret mortuum, nisi mora debitoris præcessisset mortẽ : vt ff. de condi. pec. l. pmissur. & ff. de ver. ob. l. inter stipulantem quæ est contra.

ADDITIO. Et hic res ipsa & in stipulonẽ, & i petitionẽ, & in cõdẽnationẽ deduci debet. in eius tamẽ æstimationẽ fiet executio. l. si seruũ. §. effect⁹. vbi gl. in verbo possis. & docto. ff. de verb. obl. Ang.

k Hippocentaurum. Animal fortè natum ex equa, & tauro : quod nũquam fuit visum. vnde Horatius. Humano capiti ceruicem pictor equinam iungere si velit &c.

l Inutilis. Idest, vitiosa, quia contra ius est.

Hippocentaurus est homo equo mistus, ab hippos, q est equus, & centro i. pũgere. vide Diodo & Vergil. in vij. Hiero. in vita Pauli dicit sẽ tuarũ ab Antonio visũ. Pli. in vij. ait se vidisse hippocentaurũ in melle allatũ Claudio principi ex Egypto. ergo cõtra hic text. q dicit ita possibile esse cẽtaurũ reperiri, to cogita. Egid. Per.

Dñiũ in quibusdam reb. habere nõ possumus.

i Iura autem & actiões sub simplici bonorum applone cõtineanf: & sunt qdã spẽi de p se, q̃ secũdũ rem cui adijciuntur, mobilia, vel imobilia esse ita dicantur. fm Auge.

Idem iuris &c. CASVS Supradictũ est, quod inutilis est stipulatio, si quis stipulatur dari sibi hyppocẽtaurũ, qui esse nõ potest. Similiter inutilis est stipulatio, si quis stipulatur dari sibi rem sacram vel religiosam, quã credebat esse humani iuris: vel publicã quę publico vsui deputata est, vt forũ, vel theatrũ, vel liberum hominem, quem seruum esse credebat: & rẽ cuius commercium habere nõ potest: vel rẽ suam sibi dari. & si dicas, videtur, quòd istæ stipulatiões nõ debent esse, vel dici inutiles, sed magis in pendẽti, eo quod illud, quod modo publicum est, potest priuatum fieri, & ex libero homine potest seruus fieri, & sic de alijs, & sic stipulatio potest valere, nihil dicis. Stipulatio enim, cũ iuribus oritatur, ex præsenti illicito valet, vel inutilis est, & hoc dicit. Supra dictum est, quod si aliquis stipulatus fuerit sibi dari liberũ hominẽ: non valet stipulatio, licet postea fact⁹ fuerit seruus: vel si aliquis fuit stipulatus dari sibi rem suã, licet postea aliena facta fuerit, non valet stipulatio: vel econuerso si fuerit aliquis stipulatus rẽ alienã sibi dari, si postea facta fuerit sua, nõ valet stipulatio. Similiter si aliquis stipulatus fuerit sibi dari rẽ priuatam, & postea fiat sacra, & sic de alijs, nõ valet stipulatio. Quotiescunq; enim sine facto promissoris illud, quod stipulatur, deductũ est in eũ casum, à quo incipere non possit, nõ valet stipulatio. Scire enim debes, quod si ego stipulor mihi dari rẽ sacram, vel religiosã, vel liberum hominem, non valet stipulatio. Sed pone quod sic dicam. Promittis mihi Petrũ, qui liber est, cũ fuerit seruus: vel rem sacram, vel religiosam cũ facta fuerit priuata, & sic de alijs: quid iuris erit? certe non valet stipulatio. Quæ enim de natura sui à dominio nostro exempta sunt, in stipulationem deduci non possunt. & h. d. Fran.

Idẽ iuris est, [a] si rem sacrã, [b] aut religiosam, [c] quã humani iuris esse credebat: vel publicã rẽ, quæ vsibus [d] populi perpetuò exposita sit, vt forũ, [e] vel theatrum: [f] vel liberum hominem, quẽ seruum esse credebat, [g] vel cuius cõmercium [h] nõ habuerit: vel rem suã [i] dari, quis stipuletur.

Annota, Euentum rei ad quem præsens status non tendit, nequaquam considerandum.

Nec in pendenti erit stipulatio ob id, quòd publica res in priuatam deduci, & ex libero seruus fieri potest, & commercium adipisci stipulator potest, & res sua stipulatoris esse desinere põt: sed protinus [k] inutilis est. †

Annota, Etiam quòd à principio valuit, si ad eũ perueniat casum à quo initium sumere nequit, vitiari. Mandos. in 20. q. 32. Regu. nu. 3.

Item contra, [l] licet initio vtiliter res in stipulatum deducta sit: si tamẽ postea in aliquam eorum causam, [m] de quibus supra dictũ est sine facto [n] promissoris deuenerit,

Sacræ rei venditio valet inter ignorãtes. Aliẽa res vendi põt, sed nõ obligari.

Nisi sit bonæ fidei possessor vt l. si ab eo. ff. de pigno. & est ratio: quia ille reputatur quasi dñs: vt ĩ. de act. §. aliut.

[a] Idem iuris est. Scilicet vt sit inutilis. Accur.

[b] Sacrã. Licet nõ valeat stipulatio, vt hic: valet tamen venditio inter ignorantes, vt actio detur: vt ĩ. de contrah. emp. §. fi. & ff. de cõtrah. emp. l. liberũ, & l. sed Celsus. Sed quę est ratio? Rñ. quia in venditione non est necesse transferri dominiũ, in stipulatione sic: vt ff. de contrah. emp. & vend. l. si ita. §. fi. & in gl. fi. Et est similis ratio, quare quis potest rẽ alienã vẽdere vt ff. de cõtrahen. emptio. l. rem alienam, sed nõ obligare: vt C. quæ res pignori obliga. poss. l. quæ filios. : quia in pignore debet ius cõstitui creditori, quod sibi det hypothecariam actionem: in venditione sola traditio cũ obligatione euictionis sufficit: vt ff. de pign. l. & quę nondum. §. quod dicitur. & de actio. empt. l. ex empto. Accur.

[c] Religiosam. Hæc verba. sacram, & religiosam, expone: vt ĩ. de re. di. §. nullius. & §. religiosum.

ADDITIO. Dic hoc verũ, quando res in totum est sacra, vel religiosa: si autem esset pro parte: an valeat stipulatio empti, vel alia diuisio? vide l. hanc. & l. in modicis. ff. de contrahen. emp. Ang.

[d] Vsibus. Aliàs si nõ esset in vsu publico, põt alienari: vt ff. de contrahen. emp. l. sed Celsus. j. respon. & l. pacta §. fin. & ff. de via publica l. viam.

[e] Forũ. Scilicet vbi redditur ius: vt ff de iust. & iur. l. pen. vel rerũ venaliũ. Sed forus est bursa. Accur.

Forũ & forus.

ADDITIO. Itẽ forus dicit locus exercẽdarum litium: vt cap. forus. extra. de verb sig. Item calcatorium .i. locus. vbi vua calcatur: quod pede calcãtis feriatur. Dicuntur etiam fori tabulata nauiũ ab eo quòd incessus ferant. Itẽ spectacula, hoc ẽ loca erecta, vt ex his spectetur. Itẽ forus, dicitur foramen illud, per quod remus immittitur, à forando. Vnde versus, Causas, venditque forũ, signatq; fora meo. Alta fori loca sunt, dantque carina foros. Hostien. dicit, quod forum in neutro genere ponitur pro territorio cum iusq, iudicis, intra quod potest in facinorosos homines animaduertere, vnde tota diœcesis dicit territorium episcopi. xvj. q. vij. c. omnes Basilicæ.

† Côcor. cum hoc text. cap. ad audiẽtiã. iũcta glo super ver. habet circa mediũ. extra de spõsa.

[f] Theatrum. Expone: vt ĩ. de rer. diui. §. vniuersitatis. Accur.

[g] Credebat. Idem si sciebat: vt ĩ. proxi. & ff. de verbo. obli. l. inter stipulantẽ. §. sacrã. ibi. casũ enim &c.

[h] Commercium. Generale nomen est ad omnes cõtractus. Vnde dicitur aliquis habere cõmerciũ rei. quãdo per emptionẽ, vel alio modo potest eã habere quare Iudęus non habet cõmerciũ Christiani mancipij. vt C. ne Christiano. man. Iud. &c. vnde si Iudæ⁹ Iudæo promittit tale mancipiũ, non valet: vel Christia. Iudęo: vt hic: si aũt Christiano promittat Iudęus, valet: vt ff. de verb. obli. l. multũ interest. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. fi. aliàs incipit Aphricanus.

Commer. ciũ cõprehẽdit oẽs cõtract⁹.

[i] Suam. Nam cum sua sit, plus sua fieri nõ potest: vt ĩ. de leg. §. sed si rẽ. & ĩ. de act. §. sic itaq;. nisi ratione possessionis apud aliũ constitutæ: vt ff. de contrahẽ. emp. l. si in emptione. §. iij. vel nisi sub cõditione, dũ tamẽ adueniẽte cõditione stipulatoris res esse desierit vt ff. de verbo. oblig. l. si rem meã. & l. existimo.

Stipulatio rei suę an valeat.

[k] Protinus. Idest. statim: quia pura stipulatio suspẽdi nõ põt, vt ff. de stipu. seruo. l. vsusfructus. secus in alijs actibus viuorũ: vt ff. com. pręd. l. fi. in fi. Accur.

Stipulatio pura non suspẽditur, sed bene alij actus.

ADDITIO. Puta per euentũ cõfirmationis, quæ ex postfacto fieri potest: sed tamen ipse actus in veritate nõ pẽdet, sicut nec stipulatio: sed interim, vel est nullus, vel sola ipsius qualitas, puta dominij translatio, vel eius acquisitio, pendere dicitur & hæc vera in actibus puris.

[l] Item contra. idest. contrario casu quã supra dixit, quando ab initio res erat sacra vel similis, sed postea desijt. nunc econtra, quando prius non sacra. sed postea sit.

[m] Eorum causam. Idest, sacra, vel religiosa, vel similis: vt ĩ. proxi. §. Accur.

[n] Sine facto. Quod est cũ erat res aliena: aliàs si sua, semper suo facto factum videtur, etiã si alienauerit post tẽp⁹ stipulationis. Idẽ & si erat aliena: dũmodo post mortem: vt ff. de verb. obl. l. si seruum. §. j. & ij.

a Extinguitur. Arg. contra. Ꝫ. de leg. §. si quis debito ri. versi. quod si viuo.
b Similia. Puta rem sacram, cum erit profana, & sic de singulis. s. sacra vel religiosa: vt Ꝫ. prox. §.
c In obligationē. Scilicet istā. hoc est stipulationem.

Si quis. CASVS. Quidam promisit, quod dominus episcopus daret mihi decem. valet ne ista stipulatio? Dicitur q. non, quia videtur factum alienum promisisse. si tamen promitteret se facturum, vel præstaturum, vel procuraturum. quod alius aliquid mihi faceret, factum suū promittere videtur. & ideo stipulatio valet: & ex ea obligatur. & hoc dicit. Et ad instantiam illam, quę ponitur in glo. contra regulam istam de eo qui cauit dominum suum rē ratam habiturum: respondet, non vr factum alienum promisisse: sed interesse rei. qui conuenitur: si dominus suus pro quo agit, ratum non habeat, & similiter est in alijs instantijs. Franc.

extinguitur a stipulatio. Ac nec statim ab initio talis stipulatio valebit, Lucium Titium, cùm seruus erit, dare spōdes? & similia b q. n. natura sui dñio nostro exēpta sunt, in obligationē c deduci nullo modo possunt.

Alieni facti promissio inutilis est: facti autem proprij vtilis.

Si quis aliū d † daturū, facturūve quid promiserit, nō obligabit: e veluti, si spōdeat Titiū qnq; aureos daturū. Quòd si effecturū f se, vt Titius daret, spoponderit: obligat.

Stipulari nemo potest vt alteri (quàm ei cuius iuri subiectus sit) aliqui detur, aut fiat.

Si quis alij, quàm ei, cuius iuri g subiectus sit, stipuletur: nihil agit. h

Adiecto solutiōis obligatio nō quæritur, ei tamē rectè soluitur: talisq; solutio obligationem perimit: tenetur tamē adiect9 mādati actione proposita stipulanti, qđ accepit, restituere.

d Alium. Prorsus extraneum.
e Non obligabitur. Et est ratio: quia nemo alienum factum promittere potest: vt hic, & ff. de verb. obl. l. stipulatio ista in princ. nisi pœna promittatur: vt Ꝫ. eod. § versa vice. nisi in casibus, in quibus pręsumit lex interesse promitti, nisi fiat. vt in cautione iudicio sisti: vt ff. de ver. ob. l. quoties qs. Itē in stipulationa ista, habere licere: vt ff. de ver. obl. l. stipulatio ista, l. respon. 1 Item in stipulatione de rato: vt ff. rē ra. hab. l. in stipulatione. Itē in stipulationibus ædilitijs. vt sanū esse seruū vendituū. vel non furē, & similia: vt ff. de euic. l. si ita qs. Itē in stipulatione rē pupilli saluā fore. nā cum sit prętoria, exigitur fideiussor: vt ff. de præ. stipu. l. prætoriæ. Stipulat ergo pupill9 his verbis à fideiussore. Promittis rem meā saluam fore p tutorem, vel curatorē? nam & his verbis ab eis stipulatur: vt ff. rē pup. saluā fo. l. j. & l. cū pupillus. Præterea nōne quis semp promittit per se, & suos hæredes ea facta. quæ per aliū possunt explicari: vt C. de contrah. stip. l. si. licet contra sit si non potest per alium fieri: vt ff. e. de verb. obl. l. centesimis. §. id quod & C. de cadu. tol. l. vnica. § ne aūt? Respō. Nō est alius hæres, quam testator: immò idē præsumitur: vt in auth. de iureiur. à mo. præ. §. j. col v.

ADDITIO. Adde sm Ang. alios casus 1 puta quando promittit alium dare, vel facere id. ad quod promissor tenebatur. Item quādo iurauit: qa facit valere omni meliori modo, quo potest. vt l. cum pater, §. filius. ff de leg lj. Ang.

f Effecturum. Tunc enim suū factum manifestè promittit. Idem si dixit se curaturū: vt fiat: vt ff. si cert. peta. l finа.

Si quis alij. CASVS. Pone. q. ego stipuler dari el aenti, cuius iuri nō sum subiectus. valet ne ista stipulatio? Et rñ. Iust. q. nō cōsiderata stipulationis natura Inuēta enim fuit stipulatio, vt per stipulationē vterq; sibimet aliqd acquirat. Sed licet stipulādo extraneo aliqd acquirere nō possim9: tñ in psonā alterius solutionē possum9 cōferre. Verbi gratia, pmittis mihi x. aut Seio, & tunc bñ valet huiusmodi stipulatio. Obligatio enim mihi stipulāti acq̄sita est: solutio tñ pōt fieri adiecto, me inuito: & cōtinget promissoris plena liberatio. Cōpetit tñ stipulatori cōtra adiectū actio mādati propter id, quod solutū est. h. d. Extra casum no. specialē casū, i quo si soluat debitor alij quam ei cui soluere debet, puta adiecto i. alternatiue, liberatur. Not. quòd vox patris ē vox filij, & econtra. Franc. de Aret.

g Iuri. Idest domino, vt seruus domino, cui cuiacqrit: vt Ꝫ. per quas per. no. acq. §. Itē nobis. Itē reuerentia paterna. vt filius patri: vt Ꝫ. per quas p. nu. acq. § j. Item obediētia: vt monachus monasterio cui quęrit, & se & alia: vt in auth. de monach. §. illud col. j. Idem dicas de seruo fructuario. Idē de vsuario. Idem de seruo bona fide possessio: & libero bona fide possesso, qui ex duabus causis quærunt: vt Ꝫ. per quas ps. no. acq. §. de his, & §. idem placet.

h Nihil agit. Et est ratio: quia inuētę sunt &c. vt Ꝫ. e. § alteri. & ff. de ver. ob. l. stipulatio ista. §. alteri. fallit tñ in casib. 16 In primis, vt si stipulantis interfit 1 quia sit tutor eius, cui stipulatur rē pupilli saluā fo. Secundo, quia procuratori stipuletur dñs. Tertio, si stipulat creditori: vt Ꝫ. e. §. sed si quis stipulet. vers. & si creditori. & ff. de ver. obl. l. stipulatio ista. §. si stipuler. & §. si quis insulā. Quarto fallit in oib prætorijs stipulationibus: vt ff. de pręt. stip. l. in omnib. vt est dāni infecti. ff. de dā. infe. l. dani. § si. Itē iudicatū solui, & similes: vt ff de proc. l. in causæ. § h. 2 Itē fallit in procuratore pñsentis: vt ff. de verb. ob. l si procurator: & ff. de proc. l qđ procurator. 3 Itē fallit i actoria municipij: ex auius pacto qritur municipib. Itē in curatore furiosi, & cōtinuiū personarū, & tutoribus: vt ff. de cōstit. pe. l. cū qui. §. si actori. Itē fallit in institore. nā tibi actio ex pacto institutu quærit: ut ff. de instito. l. j. in si & l. 2. Itē fallit i iudice, vel no. a tio, vl simili psona publica: ex quorū pactis & stipulationib alteri quæritur: vt ff rē pup. sal. for. l. 2. l & 4. j cōs. & in auth. de execu. & ijs qui cō. §. s. col. 7. & in auth. de hæt. ab int. §. ex his. colla. ix. Itē fallit i creditore, ex cuius pacto quærit actio debitori: vt ff. de pig act. l. si cū vēderet. j. rñ. Itē fallit, si auus paciscat dotē reddi nepti, quā ēt in potestate nō habet: vt ff. so. ma. l. Caius Seius. Itē fallit in procuratore vēdētis: vt ff đ ac. emp. l. Iulian9. § si procurator. Itē fallit i deponēte, si paciscat alij rē restitui. Itē fallit i cōmodāte faciēte simile pactū: vt ff. depo. l. publia. & C. ad exhi. l. si res. Itē fallit in donāte simile pactū faciēte i euētū alicuius cōditionis: vt C. do. quæ sub modo. l. quoties. 4 Itē fallit, si pr stipulat filiu, vel alij posito sub sua potestate post mortē suā, s. patri. Nam & filiu quęritur, licet hęres nō sit: vt ff. de verb. ob. l. q. cunq;. §. si qs itā. Si verò pure & nō post mortē ipsi stipulāti qrit: vt ff. de verb. ob. l. dñs seruo. His. n. casibus ex pacto vel stipulatione alterius, alteri quærit, nō alias: vt hic. & C. per quas pers. no. acqu. l. j. Cū. n. sint speciales, nō sunt trahēdi ad cōsequētiā: vt ff de leg. & senatuscon. l. quod vero. Sed M. dicebat nos casus facere regulam: & si quis casus esset contra illud speci-

a Tu vero dicas, ideo ibi actum nō vitiari, licet in eū casum perductus esset, abs quo cœpisse non potuit, quod ille casus ad eundē finem pertinebat ad quē & causa ipsa nempe vt legatū ualeret, sm Pore.

b Facit ad huna §. quod dicitur in ca. ex rescripto. In gl. fi. In fi. ex era da interiu.

Factum alienum quandoq; licite promittitur.

c Et hoc ideo ibi: quia pcessit contractus empubis de cuius natura tenet ex facto suum etiā extraneorum, puta de euictione, secundum Ang. sm Ioan. Fabr. contra, quia etiā nunc nō nisi de facto suo, vel hæredis tenet vel quasi interest, vel pœnā promiserit.

Stipulatur alter alteri 16. modis.

1 Etiam si formet verba in psona domini. & est tanta authoritas iudicalis per quā inter ponūtur. ff de dā. stipu. ex ca pr no. Ioā. Fabr.

3 Nec refert in casibus persons verba cōcipiat vt p sona. Fab. h c.

4 Hoc operatur dominū rei, quod est in persona illi cui stipulatur. Ex quo colligitur stipulationem alteri factā super re sua valere. & tenet. sm Christoph.

speciale esset: & quod hic regulariter dr, & j. eo. §. alteri. & C. p quas pso. no. acq. l. j. dicebat iure directo non valere. sed vtiliter acquiri posse. & secundum eum semper ex pacto alterius quæritr: quod falsum est, cum parum interesset, directo, an vtiliter quæreretur, vt ff. de nego. gest. l. actio. Accur.

[a] Acquiratur. Scilicet tantum.

[b] Seio. Non tñ hæredi eius: vt ff. de verbo. obliga. l. enm quis. Item hoc intellige statu huiꝰ adiecti nō mutato alias ?: vt ff. de solu. cum quis. Item hoc intellige ante litem contestatam à stipulante. alias cōtra: vt ff. de solu. l. si qs stipulatus fuerit decē. § primo. Item licet solui possit adiecto, non tamē agere potest adiectus: vt ff. de cōstit. pec. l. sed & si filiofam. in fin. & l. si vero.

[c] Inuito eo. Qui stipulatur.

[d] Contingat. Nisi in casu: vt ff. de eo quod certo loco l. 3. §. idē iulia. Sed ibi facta fuit solutio alibi, quā fieri debuit. vñ venit interesse: vt ff de actio. §. loco i quo non potuit dño pjudicare accipiendo forte adiectꝰ, vt ff. de reg. iur. l. nō debet. licet & ipse dominus posset: vt ff. de eo quod cer. lo. l. centum in fi. & l. fina. in fine.

Solutio an possit fieri adiecto.

Planè solutio ēt in extraneā personā cōferri pōt: veluti si quis ita stipulet, Mihi aut Seio dare spondes? vt obligatio quidē stipulatori acqrat[a] solui tñ Seio[b] ēt inuito eo[c] rectè possit, vt liberatio ipso iure cōtingat,[d] sed ille[e] aduersus Seiū habeat mādati[f] actionē.

Si quis sibi et alteri copulatiuè stipulatur dimidia tātū stipulatori debetur.

Annota, Ea est ratio: nā extranei adiectio inutilis, vtilem pro parte stipulatoris vitiare non debet stipulationem. Vtile enim per inutile nequaquam vitiatur.

Quòd si quis sibi, & alij, cuius iuri subiectus non sit, dari decem aureos stipulatus est: valet:[g] qdē stipulatio: sed vtrū totum debeatur stipulatori, qđ in stipulationē deductum est, an verò pars dimidia: dubitatū est: sed placuit, non plus,[h] quàm dimidiam partem ei adquiri.

Si pater stipulatur filio, acquiritur sibi. Aret.

Ei verò, qui iuri tuo subiectus est, si stipulatꝰ sis, tibi adqris,[i] qa vox tua, tanquā † filij † sit,[k] sicuti & filij vox, tanquā tua intelligitr in ijs rebus, quæ tibi adquiri[l] pñt.

Responsio interrogationi non conueniens stipulationem nullam efficit, & qui interrogatis simpliciter respondet, cum omnibus interrogationi connexis qualitatibus respondisse censetur: quandoquidem ad omnia in interrogatione deducta refertur simplex responsio.

ri, quam venditori expedit q valeat ꝯtus: nisi in totum valeret venditio, ꝯtus, vtriusque gratia celebrari dr, in detrimentum alterius partis redundaret: quod esse non debet. Sed si dicas: pōt esse, q non expediet emptori, q emptio in totū valeat semper: Ad hoc dico: q sibi imputet. Regulariter. n. loquendo, gratia vtriusque ꝯtus hmōi dicitur fieri. Nō sic aūt est in stipulatione. Semper enim expedit pmissori, q stipulatio potius valeat in parte, quam in totū. hoc dicit. Franc.

[g] Valet. Scilicet pro parte dimidia, vt subijcit, vt ff de eo quod cer. lo. l. 3. §. si qs. Et collige, q nō vitiatr vtile[t] p inutile. sic ff. de ver. ob. l. 1. §. sed & si mihi. arg. ꝯ ff. de arbit. l. parus. alias Pedꝰ. §. 1. & dic vt ibi.

[h] Non plus. Vt ff. de verb. obli. l. si mihi. Sed ꝯ ff de ꝯtrah. empt. l. fundi. Sed dic vt ibi.

Ei qui. CASVS. Supra dictū est. q si stipulor aliqd dari extraneo: non valet stipulatio. Sed pone q stipuler aliqd dari ei, q iuri meo subiectus est, vt puta filio, vel seruo: valet ne stipulatio illa? Dr q sic, quia vox patris, vox filij itelligitr & hoc verū est q valet stipulatio in rebus illis, q patri possunt acquiri p filium: vt in bonis aduentitijs proficit: In bonis aūt castrensibus, vel quasi non valet h. d. Fran. de Are.

[i] Acqris. Sic. ff. de verb. obli. l. dñs seruo. & C. de ꝯh. & cōmit stip. l. ij. & ff. de pac. l. hæredis. §. nos autē.

[k] Filij sit. Cum vna psona censeatur pater, & filius: vt C. de impu. & ali. substi. l. si sic, & in seruo, & dño est eadem vox: vt j. eo §. post mortem.

[l] Acqri pñt. Vt pfectitio peculio, & aduētitio quo ad vsumfructū: vt j. p quas pso. nob. acqui. §. 1. Acc.

Præterea inutilis. CASVS. Dixi Iusti. Dñe, ꝗ. dixisti multos casus, In quibus inutilis est stiplo, sed præter illos sunt ne alij casus, i quib. stipulatio inutilis fit? Et rñ. q sic Quotiescunqꝫ. n. ille qui promittit, ad ea quę interrogatus est, non rñdet, veluti si dicat aliquis, Promittis mihi decem? & tu rñdeas, Promitto quinqꝫ: vel econuerso: vel dicat aliqs. Promittis mihi decē? & tu rñdeas, Promitto, si nauis venerit ex Asia: vel alicui stipulāti in diē, vel sub ꝯdōne, tu rñdeas, pñti die, vł purè: dū tñ illud exprimas: videlicet. pñti die. vel pure. rñdeo, nō valet stipulatio. Si. n. stipulanti in diē, vel sub cōditione. rñderes, & non exprimeres, q præsenti die, vel purè promitteres, valere stipulatio, & videreris in eandem diem, vel purè spondisse. Nun enim necesse est in rñdendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expressit quæ enim in præfationibus dicuntr. in responsionibus repetita creduntur. vt ff. de ver. obl. l. Titia, §. idē rñdit. Itē dr, q si ad ea quæ interrogata sunt, nō rñdeat, pmissor, ñ valet stipulatio. Hōc itelligas nisi

[e] Ille. Scilicet stipulator.

[f] Mandati. Nunquid adiectus mandati semp teneatur? M. dicit q sic, vt hic, & ff. de verb. obl. l. Iulia. §. fin. Nam semper tacitum mandatum, & si non expssum interuenire dicebat & in absentia, & sine nuntio, vel epistola, quod est ꝯ legem. ff. de procu l. j. §. j. Quare dicemus, q mandati agitur si interuenit mādatum: vt quia præsente adiecto fuit stipulatus: vt hic, & ff. de verb. obli. l. Iulia §. fi. & mād. l. qui fidē. alias agit nego. gesto. enm nun sit pcurator, vt ff. de sol. l. vero procuratori. § interdū. & j. de oblig. quæ ex quasi contract in princi.

ADDITIO. Nota bene hanc glo. qua actione teneatur. & ista sunt vera, nisi adiectus esset animo sibi donandi: vt d. l. Iulia. §. j. & ibi Bar. de verbo. obl. in dubio autem nō videtur adiectus animo donandi. vt l. si eum aurum ff. de solu. Angel.

Quod si quis. CASVS. Supra dictum est, q si stipuler alteri dari. quā ei qui iuri meo subiectus est, nō valet stiplo. Sed pone. q aliquis stipulet aliquid dari sibi, & extraneo, valetne ista stiplo? Rñ. q sic: sed nunquid in totum? Resp. q non. sed p parte dimidia, s. p parte stipulatoris. Super isto §. quæri pōt quare ita est, q si ego emero fundū mihi & extraneo p decē. valet totus ꝯtus: vt ff. de cōtrah. empt. & ven. l. fundus. si autem stipulatus fuero decem dari mihi, & extraneo, nō valet stipulatio i totū sed p parte? Rñ. contractus emp. & vendi. celebratur, tam gratia emptoris, quàm venditoris, vnde tam empto

Adiectus cui soluit, diuersa actione tenet.

[t] Vtile p Inutile in diuiduis nō vitiatur, secus in Indiuiduis. Quæri. Mādo. In 9. qō. Regu. de Idio. nu. 6. & seq. Et inducta forma vitiatr. Idē Mād l 24. q. t. Reg. de Non. iud. in c. for. sup. num. 19. iusta 2. editio.

† Filiꝰ est pars viscerū patris. Aristo. in 5. Ethico. vñ Christꝰ Ioa. vt Ego inqt in patrē. & pr i me manet. Egi. Pet.

† Quia pr & filiꝰ cēsentr una psona & cōcor. gl. in ca. sup eo. ibi: & pr, & filiꝰ ex. da testa. & ca. tua nobis. In gl. sup ver. lucro. circa medi. ex. d' dec. Vtile per inutile nō vitiatr. Filius & pr cēsent eadem psona.

Stipulatio semp vitiatr ex rñsion s diuersitate.

diuersitas placeat stipulanti. Quæ autẽ diuersitas vitiet stipulationẽ, verum ea quæ est in qualitate, vel in quantitate, vel in specie: habes. in glosa ordi. nõ tamen sufficienter. hoc dicit Franc.

a Inutilis est. Interdum in totũ: interdũ pro parte.

b Non respondeat. Scilicet congruè. diligẽter tñ attẽde, q vbicunq; ẽ diuersitas, si inconuenienti placet diuersitas stipulatori, valet stipulatio: vt ff. de ver. ob. l. j. §. cũ adijcitur. Si autem non placeat, aut est in qualitate, aut in q̃titate. aut in specie diuersitas. In primo casu nullo mõ valet, vt hic: ibi, aut si ille &c. & ff. eo. l. j. §. cum adijcitur & & si qs simpliciter. Si vero in quantitate: in eo quod cõsonat, valet, siue detrahat, siue adijciat: a vt ff. de ver. obli. l. j. §. si stipulanti. q est ĩ. in alto nõ, vt hic: ibi, veluti &c. Si autem in specie: aut promittit vna specie pro altera: & tunc non valet: vt ĩ. eod. §. si de alia. aut alia adiecta, & ita copulatiuè: & tunc valet in alta, non in adiecta. vt ff. de verbo. oblig. l. j. § sed si. Si autem plures stipuletur: tunc aut copulatiuè fuit facta interrogatio, & valet in eo qđ rñsum est, aut disiũctiuè: vt, illã, aut illã rem promittis? quo casu valet: siue ad vtrũq;, siue simplr rñdeat, & in vtraque. Si verò in vna, non valet etiã in ea. sed in summis non vitiatur alternatiua, si rñdeatur ad vnã tantum: vt ff de ver. obl. l. 1. §. si quis. & l. inter stipulantem. §. si stipulantem. Acc.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis secundùm Ioan. Fab. quia in speciebus talis rñsio facit diuersitatem in qualitate: quia in qualibet sub conditione interrogat̃ videtur. Sed in alternatiua summarũ minor est in obligatione. l. si ita stipulatus fuero decem, aut quinque ff. eo. ideo de ea interrogatũ & responsum esse videtur.

c Expresserit. Quæ enim in præfationibus dicũtur, in contractibus repetita creduntur: vt ff. de ver. ob. l. Titia. §. idem respondit.

Item inutilis. CASVS. Nõ solũ in casib. qui pręcesserũt, est inutilis stipulatio, sed etiam in alijs: quia si fueris stipulatus aliquid ab eo, qui iuri tuo subiectus est: vel si is à te fuerit aliquid stipulat⁹, inutilis est stipulatio. Sed dñia est inter seruũ, qui est in ptãte, & filiũ, q similiter est in ptãte: quia seruus neq; dño, neq; extraneo promittẽdo oblig. Filius autẽ fami. patri suo nõ obligatur præter quã in voto, & in mu tuo. Sed videt̃ q filiusfa. promittendo in voto obligatur. per l. In authen. de san. episc. §. interdicimus. sed potest responderi distinguendo inter votũ personæ & votũ reũ. In voto rerum nõ obligat̃, in voto autẽ personæ obligatur. & sic loquitur Auth. Præ.

Item inutilis. Quãtum ad ciuile vinculũ, sed naturaliter obligatur. & h̃ naturalis obligatio ̃ hitur. vt ff. de cõdic. indeb. l. si id quod. & l. frater à fratre. §. j. vnde fideiussor accedit, vt ĩ. de fideiuss. in prin. Et hæc vera sunt, nisi in castr. pec. vel quasi. nã tũc est loco pa trisfamil. vt ff. ad Macedo. l. ij. & ff. de coll. bon. l. j. §. nec castrẽse. tunc enim & cũ patre obligatur: & agitur cum effectu: vt ff. de iudi. l. lis nulla.

d Stipuletur. C. de pac. ● l. pactũ dotale. ĩ. Solu. maximè, ibi positum abũdat. sic C. de testa. ma. l. fi. §. 1.

e Obligari non potest. Scilicet ciuiliter. Accur.

f Obligari possunt. Ex omni causa: vt ff. de iud. l. tã ex ̃ ctibus. & conueniri insolidum durante patria potestate, authoritate tñ patrie interueniẽte: ad qđ pater cõpellitur officio iudicis: vt C. de bonis quę libe. l. cum nõ solum. §. j. & postea, nisi in sex casibus qui sunt ff. quod cum eo. l. 2. Excipe duos casus: vt in mutua pecunia, ex qua nõ tenet̃ cũ effectu propter exceptionem Macedoniani, neque patert vt C. ne filius pro patre. l. j. Item in voto, vel Deo, vel Reipub. facto: vt ff. de polli. l si quis rem. § voto. Nam licet aliàs scilicet ex contractu, vel quasi conueniatur à prælato maiore loci illius: hic tñ non conuenitur: vt C. de epis. & cle. l. nulli & in Auth. de eccle. ti. §. si quis col. 9.

Mutum. CASVS. Quæsitũ à Iustin. verũ mutus stipulari posset? Et tñ. dicens, q mutus neq, stipulari põt, neq; promittere, & rõ hu⁹ ẽ: quia stipulatio fit vno interrogante, altero rñdente: & sic vtroq; loquẽte. Idẽ dicit de surdo pp defectũ auditus. Qui. n. stipulat̃, exaudire debet promittentẽ: & q promittit, verba interrogationis similiter exaudire debet. & hoc planũ est. Quod tñ de illo surdo intelligitur, qui oĩno non exaudit: & nõ de illo qui tardius exaudit. Qui. n. tarde exaudit promittentẽ, & stipulantẽ poterit exaudire, quãquam illicò: & ita stipulari, & promittere põt. Itẽ q̃sitũ à Iusti. de furioso, an posset verbalẽ obligationẽ ̃ here? & dicit q non. Nullũ. n. negotium furiosus rectè gerit: quia nõ intelligit quod agit. Fran.

g Nullũ negotiũ. s. obligatoriũ. Idẽ in prodigo, cui bonis interdictũ est. ff. eo. de ver. ob. l. is q. quia furioso similis est: vt. ff. de cura. furio. l. 1. primo tñ & ff de teg. in l. furiosi. Idẽ in mẽte captis vt ĩ. de cur. §. j.

ADDITIO. Idem in fatuo. Et intellige de his qui oĩno nihil sẽnis sapiunt: aliàs secus, secũdùm Ang.

h Potest. Scilicet ciuiliter.

Pupillus. CASVS. Quęsitũ à Iust. an pupill⁹ posset rectè stipulari? Et tñ. q pupill⁹ oẽ negotiũ rectè ge-

Præterea inutilis est [a] stipulatio, si quis ad ea, quæ interrogatus fuerit, non respondeat: [b] veluti, si quis decẽ aureos à te dari stipulet̃, tu quinq; promittas, vel contrà: aut si ille purè stipulet̃, tu sub conditione promittas, vel contra: si modò. s. id exprimas, idest, sicuti sub conditione, vel in diem stipulãti tu respondeas, Præsenti die spõdeo. Nam si hoc solum respondeas, Promitto: breuiter videris in eandem diem, vel conditionem spopondisse: neque enim necesse est in respondendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expresserit. † [c]

Inter dominum, & seruum, patrem, & filium non contrahitur stipulatio. Aretin.

Item inutilis est stipulatio, si vel ab eo stipuleris, q tuo iuri subiect⁹ est: vel si is à te stipuletur. [d] Sed seruus quidem non solùm domino suo obligari non põt, [e] sed nequidem vlli alij. Filij verò familiarum alijs obligari possunt. [f]

Mutus & surdus omnino non possunt stipulationem contrahere. Are.

Mutum neq; stipulari, neq; promittere posse, palàm est: † qđ & in surdo receptũ est: quia & is, q stipulat̃, verba promittentis: & is qui promittit, verba stipulantis audire debet: vnde apparet, non de eo nos loqui, qui tardius exaudit: sed de eo, qui omnino non audit.

Furiosus neque stipulari, neque aliter contrahere potest. Aret.

Furiosus nullum negotiũ [g] gerere põt: [h] quia non intelligit, quod agit.

1 Subaudi nec expressè displiceat: quia sic non esset locus d. §. cũ adijcitur, nec huic materię. Ioã. Fab.

2 Nisi esset actum stipulãtẽ nõ valere nisi sub toto: vel nisi validitas stipulationis noceret stipulãti: vt l. si decẽ. ff. loc. & hæc vera qñ stipulatio, & rñsio ẽ de toto, & parte numerabili: aliàs si de toto integrali, & parte propria, vel impropria: dic vt per Io. Fab. & Ang. hic.

† Rñsio iuxta interrogata intelligi debet. Mã dol. in ej. q. 33. Regu. num. 30.

Obligatio nãlis inter patrẽ & filiũ põt ̃ sistere.

3 Maximè. & similes dictiões quæ abundãt. Mãd. in Cl. Facul. §. nos qui 1 ver. præterim, vet. Quoq; dictiones præterum.

† Neque enim stipulatio cõficit põt nisi vtroque loquente. l. j. ff. đ ver bo. obli.

4 Scilicet caput pignoribus. Et si nullo modo velit consentire, si fili⁹ agat & pr sit præsens: repellitur à iudicio: sec⁹ si pr sit absens longa absentia. vel filius cõueniatur. Ang.

† Tu tñ intellige gl. hãc de prodigo, & & mente capto, cui bonis interdictum sit alioq obligaretur, quãuis manifestè, ac apertè prodig⁹ eet, sm Bald.

rit, dum tamē tutoris authoritas intercedat. & hoc quando necessaria est, scilicet, cū se alteri velit obligare: alterū tamē sine tutoris authoritate bene pōt obligare. In versiculo, Sed quod diximus, pone sic casum. Supra dictum est, q pupillus rectè gerit oē negotium: ergo cum infans sit pupillus, omne negotium rectè geret: vel ita stipulari, & promittere rectè poterit, sed non est ita simpliciter. Et ad hoc respōdēs legislator dicit, qđ dictū est de pupillo intelligendū esse de eo, qui proximꝰ est pubertati: & etiam de illo q aliquem habet intellectū. Infantes enim, & illi, qui proximi sunt infantiæ, non multum distāt à furiosis: qa nullū habēt intellectū. Sed deinde statim corrigit iam dictum suū quò ad vnum membrum, dicens, quòd pupilli proximi infantiæ non per omnia sunt censendi tanquā furiosi: sed habent idem iuris, quod pubertati pximi, scilicet, q cū tutoris authoritate se alijs possint obligare. & sine tutoris authoritate sibi alios obligare possint. Sed potest ne filiusfam.

Qui infantiā excessit, aliū sibi obnoxium, ĕt sine tutoris authoritate, reddere potest, ipse autem obligari non potest.

Pupillus [a] oē negotiū rectè gerit: [*] ita tñ, vt vbi tutoris authoritas necessaria sit, adhibeaĕ tutor: veluti, si ipse obligetur, [b] nā aliū sibi obligare, ĕt sine tutoris authoritate [c] pōt. Sed qđ diximus de pupillis, vtiq; de ijs verū est, q iā hñt aliquē intellectū: nā infans [d] & qui infantiæ proximꝰ [e] est, nō multū [f] à furioso distāt: quia hmōi ætatis pupilli nullū habent intellectū. Sed in proximis infantiæ, pp vtilitatē eorū, benignior [g] iuris interpretatio facta est: vt idē iuris habeant, [h] quod pubertati proximi. Sed qui in potestate parentis est impubes, [i] ne authore quidem patre [k] obligatur.

Conditio impossibilis vitiat stipulationē: conditio vero necessaria facit eam haberi pro pura. Are.

Annota, conditionē impossibilem negatiue conceptam, cum potius necessaria, quàm impossibilis dicatur, stipulationem non vitiare, nec suspendere, sed puram reddere.

Si impossibilis cōditio obligationib. [l] adijciaĕ, nihil valet stipulatio. † Impossibilis aūt cōditio habeĕ, cui natura [m] impedimēto est, quo minus existat: veluti, si quis ita dixerit: Si digito cœlū attigero, dare spondes? At si ita stipuletur: Si digito cęlum non attigero, dare spondes? purè [n] facta obligatio intelligiĕ: ideoque statim, [o] peti pōt.

impubes authoritate patris sui alteri obligari patris authoritate pcedente: sicut potest pupillus tutoris authoritate? Et respon. quòd non. & huius ratio potest esse: qa si tutor malè præstiterit authoritatē pupillo suo, pupillus habebit illum sibi obligatum: nō sic autem filius patrem. Fran. de Are.

a Pupillus. Scilicet pubertati proximus: vt sequiĕ. & est ratio, quia intellectum habet: vt ff. de reg. iur. l. in negotijs. Accu.

b Obligetur. Scilicet alij.

c Authoritate. Sic. ī. de author. tut. in princi. sic ff. de pac. l. contra iuris ciuilis.

d Infans. Idest, vsque ad septem annos: vt C. de iure delib. l. si infanti. primo respon.

e Infantiæ proximus. Idest, vsque ad decem annos & dimidiū: & sic pximus respicit infra. sed cū dico pubertati primū. [1] à decē annis & dimidio supra intellige. nā sic in masculis debet fieri dimidiatio: in fœminis i nono & dimidio: vt ī. qui. ex cau. ma. non lic. §. fi. & ī. quib. mod. tut. finia. j. respon.

f Non multū. Nā distat aliquantulū. vt in hęreditate, quā transmittit infans: vt C. de iure delib. l. si infanti. §. j. secus i furioso: vt C. de cur. fur. l. fi. §. finaūt & hoc secundū Azo. Sed certè sic poller dixisse: qa vnus paruus, alter magnus, alter cōtinuum tēpus, alter habet interualla dilucida. Dic ergo. distat in stipulando i hoc: qa infans sine intellectu interdū stipulatur: sed furiosus nūquā: vt ff. rē pupil. sal. fore. l. seruum pupilli. Itē dicit non multum. propter pximum infantiæ, qui intellectū habet: & ideo colligitur statim quod hic dicit. ibi. sed in proximis. Ac.

g Benignior. Quam supra dictum est. Accur.

h Idem iuris habeant. Vt alios sibi obligent: alijs vero non obligentur sine tutore, vt ī. prox. §.

i Impubes. Aliud si pubes. nam obligatur ac si esset sui iuris: vt ff. eodē de verb. obliga. l. fi. §. j. nisi in duob. casibꝰ: vt ī. eod. §. itē inutilis. diximus.

k Patre. Sed quæ est ratio de hoc ad pupillum: cū tutore authore obligetur? Respond. quidam, quòd ob hoc ipsum datur tutor, sed patria potestas est ad corrigēdum. & est pro eis C. de bo. quę lib. l. fina. §. si autem. Vel dic q tutorem habet obligatū, si male authorizatur, patrem nō: vt C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. sub hac tamē, ver. non autem hypothecā. Accur.

ADDITIO.

Hoc verum, qñ de pupillo mere obligando tractatur: secus si de mera vtilitate: quia potest etiam sine patre. Si vero potest esse vtilitas, & damnū: puta quando vsusfructus, vel aliquid patri qrī potest. quo casu de iure nouo pater legitimā administrationē habet, sufficit ipsius authoritas nō i alijs. vt l. si infanti. C. de iu. del. An.

Si impossibilis. CASVS Supra habuistis multa exempla inutiliū stipulationum, adhuc ponitur hic vnum, scilicet cum impossibilis conditio stipulatiōi adijcitur: & appello impossibilē cōditionem, illam, scilicet cum natura impedimēto est: vt puta hominē in statu isto existentē cœlum digito tāgere. vnde ista stipulatio, Promittis mihi decē, si cęlum digito tetigeris. inutilis est: sed si negando cōditione impossibilē pmittas aliquid alicui stipulāti: vt puta, Promitto tibi decē, si cęlū digito non tetigeris, pura est stipulatio: & quod stipulatur, incōtinēti peti potest. hoc dicit. Nota, quòd impossibilis conditio vitiat stipulationem. Franciscus.

l Obligationibus. Quibuscūque: vt hic, & ff. de act. & oblig. l. nō solū. [2] Secus est in vltimis volūtatib. quia tūc pro non apposita habetur: vt ī. de hęre. insti. §. impossibilis.

m Cui natura. Non ita si verborum perplexio sit: vt ff. de condi. institu. l. si Titius. Ioa. contra. tunc enim quandoque non diceretur impossibilis, licet nō posset existere: vt ff. de verb. obli. l. si Titius. secundum Azo. & facit ad hunc. §. ff. de reg. iur. l. impossibiliū: & ff. eo. l. impossibilis. §. j.

n Purè. Idest sine conditione, etiam si dies esset apposita vt ff. eo. l. in illa stipulatione. §. fi.

o Statim. Cum spatio tamen, quo solui possit: vt ī. eo. §. fi. ff. eo. l. cū qui calēdis. Et hoc dixi ī. de verb. obli. §. omnis stipulatio. Accur.

[*] Negotiū hoc loco accipe p cōtractu. nam aliàs nō oē negotiū rectè gerit pupillus: cū testari nō possit. ī. quibus nō est permissum fac. testa. §. pterea. Et quoi modis negotiū capiaĕ vide Maudos. in glo. Facul. §. cōsiderantes, in ver. negotiorū.

Proximus pubertati.

Hæreditas transmittitur p infantē, sed nō per furiosum.

[1] Stipulatur quādo que ifās, nō autem furiosus. Maudos. de Æta. mino. tit. de pueritia, cap. 4. num. 35.

Filius impubes etiā cum authoritate patris non pōt obligari.

† Quia impossibilium nulla est obligatio: vt hic. & I c. ad audientiam. iuncta gl. super verb. habere. post prin. extr. de spō. & ma. Et fa. cap. vlti. cum glos. super ver. impossibilis. extra de cōdi. appo.

[2] Et dum gloss. ibi soluit cōtrariū de l. si militem. C. de condi. ob caus. est contraria huic glos. ista tamē est verior. Nec obst. cōtra. qa cōcor. cū hic & ibi cōditio & causa impossibilis annullet effectum. nō enim ad conficiendum agiĕ, sed solum ad reuocanda mādata. sed m Ioan. Fab.

Stipulationis contractus partium præsentiam expostulat: publica tamen scripturæ partes præsẽtes fuisse enarranti usque adeo fides adhibetur, ut nisi absentiam allegans eam legitime probarit, perpetuò illi stetur.

Item verborũ a obligatio inter absentes b cõcepta, inutilis est. Sed cum hoc materiã litiũ cõtẽtiosis hoĩbus p̃stabat, c forte post tẽpus d tales e allegatiões opponẽtibus, & nõ f p̃ntes fuisse, vel se, vel aduersarios suos cõtẽdentibus: ideo nostra cõstitutio g pp celeritatẽ dirimendarũ litium introducta est, quã ad Cæsarieses aduocatos scripsimus h: p quam disposuimus, tales scripturas i quæ præsto k esse partes indicant, omnino l esse, credendas, nisi is, qui talibus vtitur improbis m allegationib. manifestissimis n probationibus, vel per scripturã o, vel per testes idoneos p ap pbauerit, toto eo die, q

Item verborum. CASVS. Supra dixistis dñe, multa exempla de inutilibus stipulationibus: sed pro Deo, quid si inter absentes fiat stipulatio, valet ne stipulatio? Rñ. q non, sed est inutilis & hoc scilicet, q stipulatio inter absentes concepta inutilis sit, hoc ideo est: quia viam, siue materiam altercãdi cõtentiosis hominibus præstabat. Cum enim aliquis ab aliquo sibi promissum per stipulationem peteret: & instrumẽtum in quo fuit promissum, pro se produceret in medium: in huiusmodi casib. solebant promissores sæpissimè contra stipulatoret talib9 uti allegationibus. Frater quãquam in instrumẽto contineatur, ma ubi hoc, vel illud pmisisset: ista tamẽ stipulatio nullius est momẽti, cũ ego non essem præsens tali die in loco in quo conficiebatur instrumentum: vel etiam cũ tu nõ esset præsens: & stipulatio inter absentes concepta sit inutilis. Et ideo propter celeritatem dirimẽdarum litium introducta fuit à domino Iustiniano quædam constitutio, quã habes C. de contrahen. & comm. stipula. l optimam. quam scripsit ad Cæsarienses aduocatos: in qua cautũ est, q huiusmodi scripturis, quę partes præsto fuisse indicant, omnimodo fides adhibeatur: nisi ille, qui talibus utitur allegationibus, scilicet dicendo aliquã partium absentem fuisse manifestissimis probationibus veluti per scripturã aliã, vel p testes idoneos, quibus nulla possit opponi exceptio, probauerit se, vel aduersarium suum in alio loco fuisse, quam vbi instrumentum confectum erat. b. d. Fran.

a Item verborum. Sicut per conditionem impossibilem, ita per absentiam fit inutilis stipulatio.

b Absentes. Ita intellige absentẽ, vt audire non possit: vnde si est in turri, vel à remotis, & clamet, valet stipulatio, si se audiãt. 1 arg ad Syll. l. 1. §. eo. * aliàs accipitur multis modis: vt ff. de ver. sign. l. absentem. & no. in Auth. de fideiuss. §. 1. Sed cõtra est. ff. de do. inter vir. & vxo. l. ea q. Sed ibi intercesserat stipulatio ante absentiam, cuius verba etiam inter absentes nunc repetuntur. Item contra ff. de pact. l. Labeo. in prin. Sed aliud in pactu quolibet alio, quod sine hmõi solennitate fieri põt. Sed stipulatio nõ: vt ff. de pac. l. j. in fi. & j. de act. §. de constituta. Item ꝯ. ff. de spõ. l. 4. & l. 5. Sed potest dici ibi speciale, vt valeant inter absentes. Vel dic, q & per stipulationem fieri possunt sponsalia, & tunc inter præsentes, vt hic. item consensu. s. solo, possunt fieri sponsalia. & tunc etiam inter absentes, vt d. l. 4. Acc.

1 Sub. & intelligat.

* Et dicit Bar. illum dici vicinũ cuius vox audiri potest, si ex ostio clamauerit. Egid. Per.

Sponsalia inter absentes. & præsentes fieri possũt.

ADDITIO. Et hæc vltima communiter tenetur in l. 1. in prin. ff. eo.

c Præstabat. Antiquitus.

d Post tempus. Post ideo dicit: quia quãdo conueniuntur post tempus ꝯtus, talia opponuntur. Accurs.

e Tales. Quales subiicit statim, & non &c. Accur.

f Et non. Ecce allegationes.

g Constitutio. Vt C. de contraben. & commit. stipul. l. optimam.

h Scripsimus. Loquitur Iustinianus auctor illius cõstitutionis.

i Scripturas. Sed qd si vnus proferat instrumentũ, in quo cõtineat cõtrahentes fuisse præsentes Romę tali die, alter q Bono. Dicũt quidã, q neutrũ credit. Alij, q bonus iudex debet animaduertere, cui potius credẽdũ sit: vt si stipulator ipso tẽpore tenebat scholas Bonon. stabitur illi instrumẽto, quo continet ipsum fuisse Bononiæ.

Instrumẽta duo si sint eiusdem diei, sed diuersi loci, cui stabitur.

k Præsto. Idest, præsentes.

l Omnino. Nota standum scripturæ, nisi cõtra probetur. sic C. de prob. l. cum precibus. & j. eod. §. si scriptũ. & j. tit. j. §. fi. & hoc quãdo formã habet publicam, aliàs si priuatam: si pro scribẽte, non valet: si contra scribentem, valet, si est cum causa: vt in Authen. de iureiu. à mo. §. 1. & C. de non nume. pecu. l. generaliter. Accur.

Scripturæ an semper standum sit.

ADDITIO Scilicet sola: sed cũ adminiculis sic: puta si à trib9 testibus sit annotata: pro tertio tamen si persona scribẽs sit legalis, scriptura priuata facit semiplenam probationem: per Ioan. Fab. & Ang. hic.

m Improbis. Scilicet prima facie, quæ forte probæ apparebunt tandem. sic C. de epis. & cler. l. omnes q. circa prin. secundùm Ioan.

n Manifestissimis. Quia contra scripturam.

o Scripturam. Scilicet aliam, quod est melius.

p Idoneos. Omni exceptione maiores, idest, q nulla exceptio poterit eis opponi: vt C. de contrahen. & com. stip. l. optimam. Accur.

q Toto eo die. No. q dies debet inseri in istrumẽto & alia sunt necessaria, vt dixi in auth. vt pponat nomen Imperatoris. & facit C. de diuer. re. l. si qua Sed quomodo hoc probabitur, cũ dies instrumẽti nõ debeat exhiberi: vt ff. de edendo l. 1. §. editiones? Resp. tribus modis petitur instrũm edi. Primo, vt fundet intentionẽ ex instrumento reus actor: vel reus ex instrumento actoris fundet exceptionẽ. cũ neutro casu aduersarius vtetur, qđ nõ debet esse: & tũc nulla pars instrũ debet exhiberi: vt C. de eden. l. si in fi. & C. de testi. l. nimis. Secundo, s. qñ aduersarius vtit. nã tunc editur, vt videatur, an aliquid possit ei opponi: & tunc exhibetur, sed sine die. & ꝯsule: ne materia detur falsum fabricandi: vt d. l. ff. de eden. l. 1. §. editiones: & ff. quẽad. testa aper. l. j. §. 1. Tertio, vt de falso accusetur: 2 & tunc ei cũ die, & ꝯsula est exhibendum: vt hic, & C. de contrahen. & com. stipu. l. optimam. & C. de fi. instru. l. fi. Alij autẽ modis petuntur instrumẽta edi vel tradi per varia genera actionum: vt ff. de eden. l. quędã personę sunt. sed dictis tribus modis petuntur edi. i. demonstrari. Item quo modo hoc est, quod hic probat reus, ꝯ intentionẽ: vt C. de eden. l. qui accusare? Resp. hoc propter præsumptionẽ, quæ est contra eum propter scripturã: vt ff. de pac. l. iurisgentium §. quod fere. itẽ nunquid duo testes hoc probãtes. s. alterum ꝯtrahentium absuisse, sufficiunt? Resp. sic: vt ff. de testib. l. vbi. Sed nonne instrumentum vicem duorũ tenet: vt C. de fi. instru. l. in exercendis. quare videtur, q in dubio pro instrumento stetur. Sed certè non directè ꝯdicitur instrumento, sed per obliquum, scilicet fuisse in scriptura quadam facta Romæ, vel vt testis, vel vt contra-

Instrumẽti editio tripliciter petitur hic.

2 Siue criminaliter siue ciuiliter & ꝯtra quãcunque partẽ instrumenti falsitas opponatur, si alio bono modo phari nõ possit: alſe alia parte tñ edit. cõtra quã opponit: debet tamen ante exhibitionem accusator se subscribere ad pœnam talionis: vt per Io. Fab. & Ang. hic.

cõtrahens. Si verò cõtra eam directè dicitur, plures quã duo exiguntur, vt vincant scripturã: vt ff. de testi. l. iij. ibi, aliàs numerus &c. Vel dicas ẽt hia exigi tres. Sed nũquid si aliqui testes dicas pro instrumẽto, vel in eo scripti, vel nõ: tot, vel plures erũt necessarij ꝯtra instrumẽtũ? Rñ. sic: quia instrumentum per se vicẽ duorũ tenet: vt dictũ est. Itẽ, & pter ipsum sunt ꝓbationes, vt ponis, vt ff. de pig. l. cõtrahiᷣ. Itẽ quod dicit, eo die, itẽ dicas, si alio tali quod hic esse nõ potuit: vt ar. Ĩ. de ver. ob. §. loca. Accur.

lante, erat stipulatio inutilis: ita & seruo talia verba dicente vel filio? vt hic, & Ĩ. eo. §. ei qui. & facit C. de impu. & ali. substi. l. fi.

quo a conficiebatur instrumentum: sese, vel aduersarium suum in alijs locis esse. b

Actiones hodie ab hæredibus & contra hæredes initium capere possunt.

Post mortem suã dari sibi nemo stipulari poterat: c non magis, quàm post ei⁹ mortẽ, d à quo stipulabatur. Ac nec is, q in alicuius ptãte est, post mortem eius e stipulari poterat, quia patris vel dñi voce loqui videreᷣ. f Sed & siquis ita stipularetur, Pridie g quàm moriar, vel pridie quàm morieris, dare spondes? inutilis erat h stipulatio. Sed cũ, vt iam i dictum est, k ex cõsensu cõtrahentiũ stipulationes valeãt, placuit l nobis etiã in hunc iuris articulum necessariã inducere emẽdationẽ, vt siue post mortẽ, siue pridie, quàm moriaᷣ stipulator, siue ꝓmissor, stipulatio concepta sit, stipulatio valeat. m

Præpostera stipulationis conceptio inutilẽ minime reddit stipulationem.

Item siquis ita stipulatus erat, Si nauis cras ex Asia venerit, n hodie dare spõdes? inutilis erat stipulatio: quia præposterè o concepta est, Sed cum Leo inclytæ recordationis in dotibus eandem stipulationem, quæ præpostera nuncupatur, non esse reijciendã existimauerit: p nobis placuit, q & huic perfectũ robur accõmmodare, vt nõ solum in dotibus, sed etiam in omnibus r valeat huiusmodi conceptio s stipulationis.

Stipulatio cum morietur promissor, vel stipulator, vel post mortem tertij, valet etiam de iure veteri. Are.

ADDITIO. Ex hac gl. no. q duo testes probantes p indirectũ cõtra instrumentum, faciũt vacillare instrumẽtum. q a probanᵗ affirmatiuã: & ẽt voci viuæ magis creditur, quã mortuę. Au th. siquis aliq d. C. de test. Christoph.

a Quo: Vel etiam alio. dummodo sit tantũ remotus locus, in quo dicit fuisse tempore, quo dicitur instrumentum fuisse factum, quod hic nõ potuit esse: vt ff de verbo. obl. l. vlti. §. fi. & Ĩ. de verbo. ob. §. loca. Accursi.

b Esse. Idest, fuisse. sic Ĩ. de his q sũt sui vel alie. iur. §. in potestate.

g Pridie. i. die pcedẽti mortẽ: vt ff. de ser. l. pridie.

h Erat. Scilicet, olim.

i Sed cum, vt iam. Nunc corrigitur.

k Dictum est. Sic Ĩ. de verb. obliga. §. sed hæc.

l Placuit. Vt C. de contrah & com. sti. l. scrupulosam.

ADDITIO. Et sic qñ constat de mente cõtrahentiũ, ſm eã sic interpretatio etiam in his, quę stricti iuris sũt, quod facit, vt statutum recipiat interpretationẽ extensiuam ẽt actiuã: si sic cõstet de mente statuentiũ, aliàs secus. vt per Ang. hic.

m Valeat. Scilicet statim: efficax autẽ erit post mortẽ. vñ ab hærede, & cõtra hæredem incipient actiones hodie, qd olim nõ erat: vt C. de act. ab hær. & cõtra hære. l. j.

Itẽ si quis. CASVS. Supra vidimus stipulationem vnã, q olim erat inutilis, & adhuc recitat vnum casum in quo olim ita stipulatio inutilis: hodie tamẽ vtilis ẽ. Olim enim si aliqs stipulabaᷣ ita. Si nauis venerit ex Asia, hodie dare spõdes? Inutilis erat talis stipulatio propter præposterationẽ. inuiuit enim ista stipulatione, q datio euentũ conditionis debeat præcedere. Sed cum præposteram stipulationẽ in dotibus non existimauerit reijciendam, placuit Iusti. & huic stipulationi non obstante præposteratione perfectũ robur accõmodare: vt non solum in dotibus, sed & in alijs valeat stipulatio præpostera, & ꝑpostere cõcepta. h. d. Fran. de Are.

Post mortem. CASVS. In §. isto recitat nobis Insti. antiquã formã stipulationũ, & eã corrigit. Olim enim ita fuerat. q si aliquis stipulareᷣ ita: Promittis mihi decẽ post mortẽ tuã? nõ valebat stipulatio: eo q post mortem stipulatoris, vel promissoris, quod quod in stipulationẽ deductum est, solueret, vel reciperet, ex iure vetustissimo, qd in fine huius. §. corrigiᷣ, neq ab hæredibus, neque cõtra hęredes ita percipi posset obligatio. Similiter si is qui in potestate alicu⁹ esset, vt patris, vel domini, stipulareᷣ, sibi al. qd dari post mortẽ patris, vel dñi, nõ valebat stipulatio olim. sicut si ipsa pater, vel domin⁹ stipulareᷣ aliqd post mortẽ suã sibi dari: quia filius, vel seruus voce patris, vel dñi loqui videᷣ. Similiter siquis olim ita stipularetur. Pridie quã moriari vel Pridie quã morieris, promittis mihi decem? nõ valebat stipulatio. Sed demũ iam dicta corrigis Iustin. dicens, q cũ stipulationes valeant, quæ consensu cõtrahẽtiũ sunt cõceptæ: sibi placuit hũc iuris articulũ amẽdare, ita tuens, vt siue post mortẽ, seu pridie quã moriaᷣ, fuerit quis stipulatus aliquid sibi dari, vel promisit aliquid se daturum, valeat stipulatio. h. d. Fran.

c Nemo stipulari poterat. Scilicet iure vetustissimo: quod hodie corrigitur, vt in fi. huius §.

d Non magis. Quia nec hęc valebat. Accur.

e Eius. Scilicet patris, vel domini.

f Videretur. Vnde sicut patre, vel domino sic stipu-

n Venerit. Post hoc verbum venerit, est punctũ: & subaud. quandoque, vel vsque ad annum si autẽ esset post illam dictionẽ hodie, nõ eẽt stipulatio inutilis etiam iure veteri, sed vtilis & cõditionalis: vt Ĩ. de verb. oblig. §. sub conditione.

o Præposterè. Primo enim debet venire nauis secundum naturam conditionalis stipulationis, vel cõditionis, quam dari hodie.

p Existimauerit. Scilicet cum ita stipulabatur mulier, si sine liberis decesseris, promittis mihi dotẽ reddere, vt de ea possim testari? cũ pri⁹ testari proponebat, & ea mortua dotem reddi: vt C. de tur. dot. l. si mulier. vel dic secũdũ Ioã. cum stipulatus maritus sic, Si dabis mihi x. promittis te mihi nupturam? primo enim nubere, & postea dare debebat.

q Placuit. Vt C. de testibus. l. præposterẽ.

r In omnibus. Scilicet obligationibus.

s Conceptio. Exactio tamẽ fit post cõditionem existentem

Alias, fuisse.

Aliás, non est, cras Et sane Anto. August. emẽdatio. l. j. c. ix. tractãs de interpunctionibus huius loci, non ad directã dictionẽ: ad. mones tamen eam haberi in græcis Institutionibus Theophili.

Addas qd imo iure ff aliàs loqui superuacanea essat correctio. l. fi. C. de cõtrah. & cõmit. stip. Nec huic obstabit l. quodcũque. §. nõ solum. ff. eod. quoniã loquitur in stipulatiõe, cum moriar. da qua in sequen. §.

Duplicẽ ser literã exponit.

nil de eo qđ intereſſit, pbatū ſit, ſi tamen iudi ei aliunde vt poit ex informatiōib⁹ quibuſdā officio ei⁹ receptis cōſtet: debeat ipſe iudex condēnationē ſacere. vt l. j. C. de ſentē. q̃ p eo qđ iter. & ibidem p Batt. & l. ſemp. ſ gl. alle. hic.

Et facit qđ no. idē Bal. in l. ſi qd ex Pāphilo. ff. de lega. ij.

ſtipulati fuerint eādem rem ab eodem, ipſe poſt amborum interrogationem reſpondeat, vtrique veſtrū dare ſpondeo. verbi gratia: pone quod ſum ſtipulat⁹ à Titio in hūc modum. Promittis mihi Stichum? & Petrus incōtinenti poſt meam ſtipulationē, & ante promiſſoris reſponſionē ſtipulatus fuerit ab eodem Titio ſibi dari eundē Stichum? & ipſe poſt ambas interrogationes reſpondeat, Vtriq; veſtrum dare ſpondeo: & ego & Petrus effecti ſum⁹ duo rei ſtipulandi. Sed pone, domine quid ſi mihi primo ſtipulanti Stichum promiſerit? deinde Petro ſtipulanti ex interuallo eūdē Stichum ꝓmiſerit? Reſpon. domin⁹ inſti. dicēs, quòd nos. ſcilicet, ego, & Petrus ſumus duo creditores in eadem re: ſed nō ſum⁹ duo rei ſtipulandi vnius obligatiōis, ſed diuerſarū obligationū. Vna .n. obligatio mihi eſt acquiſita, & alia Petro ſtipulanti ex interuallo: quia natura duorum reorū ſtipulandi hæc eſt, vt nihil ſit medium inter ſtipulationē vnius, & alterius. ſed ſi ſtatim poſt vnam ſtipulationem fiat alia, qualiter intelligi debeat ex ſequentibus apparebit. Franciſc.

promiſſor rñdeat, Spondeo [a] vt puta cū duob. ſeparatim ſtipulātib. ita ꝓmiſſor rñdeat, Vtriq; veſtrū dare ſpōdeo. Nam ſi pri⁹ Titio ſpopōderit, deinde alio interrogāti ſpōdeat. [b] alia, atq; alia erit obligatio, nec creduntur duo rei [c] ſtipulandi.

Si duo promittant eidē eandē pecuniā, efficiūtur duo rei promittendi. Ar.

Duo, pluresve rei promittendi ita fiūt: Mæui x. aureos dare ſpondes? & Sei, eoſdē x. aureos dare ſpondes? ſi rñdeāt ſinguli ſeparatim, Spondeo. [d]

Natura duorū reorum eſt, vt quilibet teneatur inſolidū: ſed vnius ſolutione, & receptione tollitur obligatio vtriuſque. Are.

Ex huiuſmodi obligationibus, [e] & ſtipulationibus ſolidū ſingulis debetur, & promittentes ſinguli inſolidum tenentur. In vtraque [f] tamen obligatione, vna res vertitur, & vel alter [g] debitum accipiendo, vel alter [h] ſoluendo, omniū perimit [i] obligationem, & omnes liberat. [k]

Etiam diuerſitas temporis adiecta ſolutioni nō facit ceſſare conſtitutionem duorum reorū. Are.

Ex duobus reis promittendi, alius pure, alius in diem, vel ſub conditione obligari poteſt: [l]

lo. Sei promittis mihi eoſdē x. aureos, quos ſtipulat⁹ ſum à Mæuio? & ipſe reſpō. promitto. iſti ſūt duo rei debēdi, vel promittēdi. ſunt enim duo debitores debentes eandem rem. Francisc.

[d] Spondeo. Hoc acto vt fiant duo rei, & inſolidū: vt ff. eo. l. reos § fin.

Ex huiuſmodi. CASVS. Dixi Iuſtin. iam vidi quali ter fiant duo rei ſtipulandi & promittendi. pro Deo dicatis mihi, qs eſt effectus earum obligationum? Ad hoc reſpon. Iuſti. quòd ex ſtipu. huiuſmodi ſolidum ſingulis debetur. ſup. reis ſtipulādi & ſolidum debēt ſinguli. ſ. rei promittēdi: quia vterq. eorum inſolidū obligatur, ſic ſingulis eorum ſtip. ſolidū debetur ſed licet inſolidum tenentur, vel ſolidum ſingulis debeatur, tamen vna res ſola in obligatione vertitur. vnde ſi fuerit duo rei ſtip. & ita duo creditores: ſi tamē vnus eorum recipiat illud, quod deductū erat in ſtipulationibus: ille qui recipit. perimit obligationem ſingulorum: vnde ab altero reo ſtipulādi liberatur promiſſor. & ſi fuerint duo rei promittendi, & ita duo debitores eiuſdē rei, ſi alter rē illā ſoluat, perimit oblig. illam, & liberatur alter. Franc.

Reus ſtipulandi. Et ſtipulādi. Hic dicitur reus ſtipulandi, qui rē aliquam, vt pecuniam ſtipulatur à te, nō à reatu dict⁹. Et ecōtra reus promittendi, qui aliquam rem ꝓmittit: vt ff. e. l. j. aliàs reus tantū debitor dicitur: vt pater C. de iur. cal. l. 2. aliàs dicitur reus, qui cōuenitur: vt C. de iud. l. properādum. §. & ſi qui dē. & dic vt ff. eod. l. j. Poteſt dici & alio reſpectu reus ſtip. & promittendi: vt dicitur in glo. Accur.

Reus promittendi.

Reorū debendi vel credendi cōſtitutio an per interuallū impediatur.

[a] Spondeo. Hoc adiecto, vt ſint duo rei in ſolidū & iure veteri: vt ff. eo. l. reos § ſi & §. cum in tabulis.

[b] Spōdeat. Ex interuallo: puta ſi diuerterit ad alios actus extraneos: vt ff eo. l. duos §. fi. aliàs ſi nō eſt extraneus actus contra diceret d. l. ei, qđ modo diceret ibi, nam ſi prius. & quod dicitur. ff eo. l. 3. Accur.

A [illegible] Tu dic, quòd interuallū magnum, puta vnus diei, cum actu extraneo, vitiat ꝯſtitutionē duorū correorum, ſi interueniat inter interrogationem & reſpōſionem: aliàs ſi inter obligationē vnius perfectam, & alterius perficiendam, non vitiat ꝯſtitutionem correorū expreſſam, ſed tacitam ſic, ſaltē in duobus reis credendi.

[c] Nec credūtur duo rei. Scilicet vt vna ſit obligatio, & vnius rei, ſed ſunt creditores duo, & diuerſarū rerum. vt j. eod. §. ex huiuſmodi.

Duo pluresve. CASVS. Dixi Iuſti. Domine i. dixiſtis qualiter fiāt duo rei ſtipulādi, ponatis ſi placet exēpla de duobus reis promittēdi? Reſp dominus Iuſti. dicēs ſic: In duobus reis promittēdi ſunt duo, q ſtipulantur ab eodē. ſed vbi ſunt duo rei promittēdi vnus ſtipulatur à pluribus. Vnde ſcire debes quòd duo rei promittēdi ita fiūt, ſi fuero ſtipulatus in hūc modū, Mæui promittis mihi decē aureos? & ipſe reſpondet, ꝓmitto, & poſtea ſine interuallo dixero Se

[e] Obligationibus. Hoc refertur ad reos promittendi: & quod ſequitur & ſtipulationibus, ad reos ſtipulandi: vt probatur j. ſtatim.

[f] In vtraque. Id eſt, vtrinſq; obligatione, nam vna eſt quo ad vnum effectum: vt ff eo l. 3. in ſi. ſed plures ſunt. quia plures tenentur, vt hic.

Obligatio eadē pōt eſſe vna & plures.

[g] Alter. Scilicet reorum ſtipulandi.

[h] Alter. Scilicet reorum promittendi.

[i] Perimit obligationem. Ille. qui accepit.

[k] Liberat. Ille qui ſoluit. Similis lectio. ſeu implicatio verborū eſt. ff. de arbit. l. ſi duo. in princ. Vel dic quòd quilibet iſtorum refertur ad vtrunque ſupradictū. & poſſunt fieri in ſtipulatiōe duo rei, & in quo libet genere obligandi: vt ff. eod. l. eandem.

Ex duobus reis &c. CASVS. Quæſiui à Iuſti. an vnus de duobus reis promittēdi alter poſſit obligari, quā alius? Et videt quòd non: quia videtur, quòd æqualitas omnimoda, ſiue paritas debeat eſſe inter duos reos debendi: dicit tamen, q ex duobus reis ꝓmittēdi alter pure & alter ſub conditione obligari poteſt. puta à fui ſtipulatus à Titio purè. & eadem a fui ſtipulatus à Martino ſub cōditione. Iſti duo intelliguntur eſſe duo rei debendi: & licet Mart. ſub ꝯditione obligetur: non ideo minus petere potero illa x à Titio, q mihi purè eſt obligatus quamquam adhuc pēdeat conditio. & hoc dicit. Franciſc.

[l] Poteſt. Sed nonne eſt hic imparitas? quod eſſe non debet: vt ff eodem l. eandē §. ſed ſi quis. Reſpond. ſecundum M. quod ibi regulariter dicitur, fallit hic: vt ff. eodem l ſi ex duobus. §. fina. Alij vt P dicunt q hic non eſt imparitas: cū adueniente conditione, vel die ambo æqualiter teneantur: ſed adhuc medio tēpore

Obligatio an poſſit imparilatem cōtinere.

pore remanet imparitas: quare dic q. in quanti te debita, vel re quę debetur, non potest esse imparitas, vt ibi, sed in alijs potest, vt hic, & ff. eod. l. si ex duobus. §. fina.

a Quo minus. Sed adueniente cōdone sociū poterit cōuenire mādati sm quosdam, vel verius nego. gest. vt C. eo. l. j. Patet ergo cōstitui posse purè duos reos debēdi & quēlibet insolidum conueniri: vt C. eod. l. j. Hodie ȝ enā si hoc actū é expressim, nisi altero absente, vel inope existēte: vt in Authē. de duob. reis §. j. col. ij. & authen. hoc ita. eo. tit. C. nisi renūciatum fuerit illi constitutioni. vt C. de pact. l. peo. & ff. de mino. l. si iudex.

Et huic post oēm disceptatione asti pulaē iaē.

Rei debēdi insolidū nō pōt cōueniri.

Hāc qua si mirabilē notat, atq; excutit ea quē videto hic cū magno certè ubi futuro emolumēto.

nec impedimento erit dies, aut conditio, quò minus a ab eo, qui purè obligatus est, petatur.

TITVLVS XVIII.

DE STIPVLATIONE seruorum.

Si quid hereditarius seruus iacente adhuc hereditate stipuletur, futuro heredi acquiritur. Itē vtcūq; cōcepta fuerit serui, aut filij stipulatio, dño aut patri protinus quaeritur.

SEruus ex psona dñi b ius stipulādi habet. Sed & hæreditas in plerisq; c psonæ defuncti d vicē sustinet: ideoque † qđ seruus hęreditarius ante aditam hæreditatē stipulaē, adqrit hēreditati: e ac p hoc ēt hēredi postea facto adquiriē.

Seruus: siue filiusfam. à quocunque stipuletur, & in cuiuscunq; persona stipulationē cōcipiat: acquirit domino, et patri. Are.

Siue aūt dño, siue sibi, f siue cōseruo suo, siue impsonaliter g seruus stipuleē, dño adqrit. Idē iuris est & in liberis, q in ptāte pris sunt, ex quibus causis adquirere h possunt.

Seruus factum, suam ipsius personam respiciens stipulando, sibi non domino quaerit.

Sed cùm factū i isti pulatione continebitur: omnimodo k psona stipulantis continet: l vt puta si seruus stipuleē, vt sibi ire agere m liceat.

.DE STIPVLATIONE seruorum.

Cōtinuatio.

Suprà tit. 1. & tit. praeceden. dictum est de stipulatione liberarum personarum, Verùm quia interdum serui stipulantur: ideo de his tractaturus intitulauit de stipulatione seruorum.

† Ergo pt stipulari iacēte hæreditate, q a psonā defuncti repręsentat. Egi. Per.

Diuisio.

SEruus. Tot9 iste tī. diuidit̃io tres partes. Primo, q. seruus stipulādo acqrit dño, i cuiuscunq; psona stipl'u cōcipiaē. Scdo excipit à regula, q. factū nō acquiriē. Tertio si sint plures dñi, p dñicis portionibus acquiritur Secunda ibi, sed cū factū. Tertia ibi, Seruus cōis. CASVS Quærit à Iusti. vtrum serui habere os ius stipulandi? & videbaē quod non, cū stipulatio sit actus ciuilis. & quantū ad ius ciuile seruus pro mortuo habetur, & resp. dñs Iust. q. quāquā seruus quantum ad personam suam propriam p mortuo habeaē: ex psona tñ dñi sui pōt habere ic stipulandi. Sed dicet aliquis, Dñe, hoc verū est, si seruus habet dñm, sed qñ non habet dominum, puta dum hęreditas iacet: nunquid valet stipulatio? Et rñ. Iusti. q. sic: quia hæreditas in casu isto vicem domini sustinet. vnde si seruus hæreditarius ante aditā hæreditatem stipuletur, acquirit hæreditati, & sic hæredi futuro. Franc.

Dñs ē caput serui.

Hēreditati furtū fieri nō pōt.

† Itē pp lossum q reqriē ad adeūdam hēditatē seruo hæreditario delatā. ibi cū nō potest hēdi tas loco dñi hēri.

l. hēditas i multis. ff. de acq. rer. dom.

b Domini. Qui dominus caput est serui, vt j. de no xal. §. omnis. ex sua. n. persona nihil potest: vt ff. de gul. iur. l. seruitutē & l. quod attinet, nisi ea quo manumittitur: tunc enim incipit habere caput, vt ff. de capit. dimin. l. hodie.

c In plerisq;. Hoc propterea dicit: quia hæreditati furtum fieri non potest. nisi in tribus casibus: vt ff. de fur. l. hēditariæ. & l. sequē. Item propter vsumfr. qui seruo hæreditario promitti nō potest, vt hęreditati quæratur: vt ff. eo. l. vsusfructus. †

ADDITIO Et est ratio secundum docto. quia sine persona cui accidit. deberi non potest.

d Defuncti. Nō hēdis, vt hic, & j. de hē. istit. §. seru9. & ff. de acq. rer. domi. l. hēditas. Et q̄ hic tauo, quare psonā defuncti, & si hēdit sustinet: dic vt d. §. seru9.

e Hæreditati. Sic ff. de iniur. l. j. § quoties autem.

Siue autem &c. CASVS. Dicit Iust. Dñe, vidi q. si seru9 stipuletur aliquid dari dño suo: q. illud domino suo acquiretur: sed ponamus, q. nō dño suo, sed sibi stipuleē aliquid dari: acquiritne dño suo? Et rñ. Iusti. dicent, q. siue seru9 stipuletur dño suo, siue sibi, siue cōseruo suo, siue impsonaliter, Idest, psona non adiecta, omnib. istis modis quatuor dño acquirit. Item iuris est in filio: qui qualitercūque stipuleē, patri suo acquirit ex his causis, per quas patet p filiū acqrere posse. Fran.

f Siue sibi. Nisi in casibus, vt cum factum est in stipulatione: quo casu dño nō acquirit: vt j. p. at. §. & cū operas liberto stipulatur: i vt ff. eo. l. antepe. & in alijs casib9, quos not. ff. e. l. j & l. seq. Sed nunquid frater pōt stipulari fratri suo in eadem potestate existenti? Dic q. sic: quia seruus conseruo stipulari potest, vt hic, igitur frater fratri. argu. C. de diuer. rescrip. l. j. Item, quia vox filij, vox patris intelligitur: & vox serui, vox domini intelligitur: vt j. de inutil. stipul. § si vero qui. & § post mortem.

i Nec valet talis stipl'o. q cū psona cohęredis de psona serui to dñm trāsire ñ pñt. Item quia nemo nisi dominus stipulaē valeret tñ si eas vel impsonaliter, vel dño stipulareē, vt p Ang. hic Stipulari ire & stipulari iter differunt.

g Impersonaliter. Nullius facta mentione, idest, vel proprio nomine, vel appellatiuo: vel facta mentione de nomine appellatiuo, sed nō proprio: vt j. de exhæ. lib. §. j. Accur.

ADDITIO. Idem per omnia dici potest in monaco stipulante. Aug.

h Acquirere. Vt ex causa profectitia, & aduentitia isto iure. quod dic, vt supra, per quas personas nobis acquir. §. primo.

Sed cum factū &c. CASVS. Supra dictū est, q quocunq; modo seruus stipuleē q. dño acquirit, sed hoc est verum, si ipse stipuletur aliquid quod consistat in dando. Sed pone, q. seruus aliquod factū stipuletur, puta, vt liceat ei ire, agere, tunc seruus per hanc stipulationem dño nihil acquirit, sed sibi soli. vnde si dominus vellet ire agere, bene posset prohiberi, ne iret, vel ageret Franc. de Are.

i Cum factum. Sed si stipulatur seruus sibi seribi librum. & sic factum: nonne acquirit dño? Rñ. sic, & quod hic dicitur, sed cum factum &c. idest, à seruo faciendum, & non ab alio, vel etiam à domino.

ADDITIO. Tu dic secundùm Angel. quod factum si personæ serui inhæreat: à quocunque siue ipsi seruo, siue sibi ab alio sit præstandum, non acquiritur domino aliàs secus. Ioan. Fab.

k Omnimodo. Sic ff. de vsu & habita. l. plenū. §. si vsus.

l Continetur. Sic ff. de condi. & demonstra. l. q hæredi. Accursius.

m Ire agere. Hęc verba expone, vt j. de ser. prin & ff.

de ser.

de ser iusti. præd.l.j Et no. qa hic per verba loquitur aliud si per nomen puta iter. tunc.n.domino acquiritur: vt ff. eod.l.si comm.unis.

a . Non etiam dominus. Subaudi. prohiberi nō debet: quasi diceret, debet prohiberi. Sed contra Ꝫ. per quas per son.no atqui. §. nō solū. & supra de his, qui sunt sui vel alia iur. §.j. Sed nō est Ꝫ: qa & hic acquirit domino cōmodū. nam ad sui domini vtilitatem ibit seruus.

ipse.n.tm̄ prohiberi nō debet: nō etiā dn̄s a eius.

Ex cōis serui stipulatiōe vnicuiq; dominorū pro portione, sdominica acqrit: nisi vnius domini iussu, aut noīe stipulatus sit: qd̄ autē vni dominorū quæri nō potest, alteri accrescit.

Seruus cōis stipulando, b vnicuiq; dn̄orū pro portione dominij adquiritur: nisi iussu vnius eorū, aut nominatim c alicui eorum stipulatus est: d tunc.n. soli ei acquiritur.

Seruus cōmunis stipulā do rē qua non pōt vni ex dominis acquiri, acquirit in solidum alteri. Aret.

Quod seruus cōis stipulatur, si alteri ex dominis adquiri non pōt, solidum alteri adquiritur: veluti si res, quā dari stipulatus est, vnius domini sit. a

Seruus cōmunis &c. CASVS. Supra dictum est qn̄ seruus vnius stipulatur, sed do mine, quid iuris est si seruus cōmunis stipulatur? Et respō. Iustin. q̄ si seruus cōmunis stipuletur aliquid sibi dari impersonaliter, vel dn̄is sub nomine appellatiuo: acquiritur vnicuique domino pro portione dn̄ij, non pro portiōe virili: at si vnus ex dominis iusserit eum stipulari: tunc enim iubenti acquiritur: vel si nullus eorum iusserit ei, ipse tñ alterum nominauerit, puta stipulatus est Petro dn̄o suo, tunc per hanc stipulationem acquiritur nominato. Si autem vnus iusserit, & ipse alium nominauerit: quid iuris sit, habes in gl. Fran.

1 Fallit primo qn̄ stipulatur vni ex dominis nominatim secūdo si iussus vnius pcedit, tertio si res stipulata nō posset acquiri alteri ex dominis. Egid. Per.

b Seruus communis stipulando. Impersonaliter. vel sibi, vel dn̄is suis sub nomine appellatiuo, aliud si propria nomina expressisset nā tunc acquirit pro virili.non pro portione dn̄ij. Sed quid si proprium nomen. & appellatiuum? Rn̄. si præponat proprium, pro virili, si appellatiuum præponat, pro dn̄ica: vt ff. de stipu.ser.l.si communis seruus ita stipuletur, Lucio Titio. & ff. de statulibe. l.ita. §.j. Accur.

* Rō. qa noīa appellatiua sequentia stāt demōstratiuè, nō dispositiuè. Egid. Per.

c Nominatim. Proprio nomine: vt Ꝫ. de exhær. li be §.j. vel appellatiuo: dūmodo intelligatur de quo dn̄o dicat. vt C. de libe. præte.l.ij & iij. & ff. si certū peta.l.certum. Accur.

d Stipulatus est. Hoc disiunctim, i. diuisim exaudi. Sed quid si vnus iussit seruo, & ipse alteri stipulatus est nominatim? Distingue, ex cuius re: vt si ea re iubentis sibi quærat, aliàs nominato: vt C. per quas person.no.acquir.l.fi. §. & ff. eod.l.proinde. §. fin. & l.seq. licet antiqui aliter distinguebant.

Quod seruus cōis. CASVS. supra dictum est quid iuris sit, qn̄ seruus communis stipulatur sibi dari aliquid: & dictum est. q̄ vtrique dn̄orum pōt acquiri. sed dn̄e, quid iuris est, si seruus communis stipuletur aliquid, quod alteri dn̄orū acquiri nō pōt: veluti si res quam seruus stipulatus est, sit alterius dominorum: cum res sua sibi acquiri non possit? Et respon. Iustin. q̄ tunc necessarium est, q̄ alteri acquiratur, hoc dicit. Fran.

e Vnius dn̄i sit. Nam cum sua sit, amplius ei q̄ri nō pōt: vt Ꝫ. de leg. §. sed si rem. & Ꝫ. de actio. §. sic ita q̄. restat ergo vt soli alteri q̄ratur. Aliud si ea re vnius stipuletur qa tunc omnib. quæritur, sed cōi diuidūdo iudicio reddetur, i. cum aget communi diuidun. pro isto seruo, poterit etiā deducere, q̄ socius suus lucratus erat ex stipulatione facta ex rebus suis & redditur illi, ex cuius re quæritur: vt ff. eo.l.si ex re. § j.

TITVLVS XIX. DE DIVISIONE stipulationum.

DE DIVISIONE STIPVL. *Suprà dictum est de stipulationum materia. Verū quia earum multiplex est species, ideo subdit de diuisione stipulationum. Perc.*

Continuatio.

Prætoria stipulatio est, quæ est inducta ab edicto prætoris, iudicialis à iurisconsultis, vel alijs partibus iuris, quàm à prætore: conuentionalis à sola partium conuentione: cōmunis quandoque à prætore, quandoque à iurisconsultis inducta est. Are.

STipulationum aliæ sunt iudi-

Diuisio.

STipulationum. Totus iste tit. diuiditur in duas partes principales. Primo ponit diuisionē stipulationis. Secūdo illā per exempla declarat. Secūda ibi, Iudiciales.

CASVS. Tradit Iustin. diuisionē stipulationum: modo singula membra diuisionis per exempla declarat. Et primo ponit, quæ sunt iudiciales, dicēs, q̄ illæ sunt iudiciales stipulationes, quæ a mero iudicis officio proficiscūtur. quod sic Intellige, scilicet quæ proficiscuntur ab officio iudicis mercenario. & appellatur iudicis officiū mercenatiū, qn̄ aliquid expeditur per iudicem, pp quod iudex principaliter non aditur. Verbi gratia: aliquis vsucepit rem meam, quam à non dn̄o emit bonafide, ego egi Ꝫ eū rei vendicatione, & litem cum eo sum contestatus: lite contestata complenit vsucapionem, nō obest ei litis contest. quò ad cursum vsucapionis complēdę. Sed secus est in præscriptione; quia si tamē completa vsucapione probem illam rem meā esse, tenetur illā mihi restituere, & ita licet quo ad cursum non noceat sibi litis contest. tñ quo ad effectū vsucapionis ei obesti & debet iudex ipsum facere cauere, q̄ nō cōmisit dolū in re illa. seruū forsan petitū alienando, vel manumittendo, vel aliquo alio mō: vt ff. de rei ven.l.si post acceptū. Et illā cautionē debet iudex facere interponi per officium mercenarium: & sic accipe, qd̄ litera dicit, mero: qa nunquā prætor viuus, vel mortuus de hoc intromisit: sed lege iubente interponitur hmōi cautio: vt in cautione: de dolo per l. prius alleg. ff. de rei vēd.l.si post. & subdit exempla duo primum est veluti de dolo cautio. Secūdum dicit esse quædam stipulatio iudicialis, Si enim ago Ꝫ aliquem pignoratitia actione, debet iudex ex officio suo facere reo interponere cautionē, q̄ in re pignorata nō cōmisit dolum seruitutes admittendo, vel aliquo modo ius læserit: vel de persequēdo seruo sei Si.n. aliquis mala abstulit à me seruū meū. & illum postea perdiderit: debet iudex facere cauere de persequendo seruo illo. & de restituēdo eius pretio. Prætoria autē propriè est illa stipulatio pp quā aditur iudex viuus ad hoc, q̄ illud exequatur, quod mortuus Iudex promisit, vel præcepit. Cum.n. prætor mortuus præceperit, q̄ ille cuius domus minatur ruinā, caueat de dāno infecto: si adeatur prætor viuus ad executionem illius pcepti, hoc est ad hoc, vt faciat ipsum, cuius domus minatur ruinā, cauere de dam. infect. ista cautio, siue stipulatio prætoria nuncupatur. in versi. prætoriæ. Iusti. manifestat per exempla, q̄ sunt prætoriæ stipulationes, q̄ proficiscuntur à mero prætoris officio, i. puto, ita

ſta q nō iudicis officio interponant, veluti dāni infecti cautio, & legatorū. & dicunt ſtipſunes ædilitias ſub ptorijs ſtipulationibus ɔtineri: ita q ſi animal ubi vendam. & de vitijs (prout teneor) caueam: dicitur iſta cautio, quamquam ſit ædilitia. ꝑtoria. Frā.

Stipulationum. Simile per omnia. ff. de ver. oblig. l. ſtipulationum. 2.

a Iudiciales. Qñ iudex cognoſcit de aliqua cauſa, & pendēte cauſa incidēter facit interponere cautionē. & dicunt, iudiciales à iudice.

b Prætoriæ. Qñ nō aditur iudex alia de cā, ſed principaliter vt talis cautio interponaꝛ veluti dāni infecti, & cautio legatorū ꝑſtandorū: & talis eſt dña iter ea quæ dicta ſunt. Sed cū hic ponaꝛ ptoria, vt ſpecies oppoſita

ciales, [a] aliæ prætoriæ, [b] aliæ cōuentionales, [c] aliæ cōes, [d] tā ꝑtoriæ, quā iudiciales. Iudiciales [e] ſunt duntaxat quæ à mero iudicis officio [†] ꝓficiſcunꝛ: veluti dé dolo cautio, [f] vel de ꝑſequēdo ſeruo. [g] qui in fuga eſt, reſtituendo ve [h] precio. Prætoriæ [i] ſunt, q̄ à mero [k] prætoris officioſo proficiſcūtur veluti damni infecti, [l] vel legatorum. [m] Prætorias aūt ſtipulationes ſic exaudiri oportet, vt in his ēt contineātur ædilitiæ [n †] nam & hæ à iuriſdictione prætoris veniunt. [o] Cōuētionales ſunt, q̄ ex cōuētione vtriuſq; partis concipiuntur; hoc eſt, neque iuſſu iudicis, neq; iuſſu prætoris, ſed ex conuentione contrahētium, quarū [p] totidem genera ſunt, quot (pene [q] dixerim) rerum contrahendarū. [r] Com

iudiciali: quare ff. de præto. ſtip. l. j. in prin. ponitur vt genus? Rñ. ibi aliter accipitur iudicialis, ſ. à iudicio: hic à iudice: vt ff. manda. l. Lucius.

ADDITIO. Gloſſ. iſta non intellexit bene differentiam ſed melius dicit ꝟ. eod. in verbo veniunt. Criſtophorus.

c Conuentionales. Quæ ex conuentiona partium fiunt, & de his certum eſt, & planum.

d Communes. Veluti rem pupilli ſaluam fore: qa principaliter poteſt adiri iudex vt interponaꝛ cautio, cum pupillus habet tutorem, qui non ſatiſdedit rem pupilli ſaluam fore: & ſic dicitur prætoria. Pōt vero adiri iudex non principaliter, vt cautio illa interponaꝛ, ſed ex alia cauſa: veluti eum pupillus non habet tutorem, pōt petere coram iudice, & iudex q dat tutorem, ex officio ſuo facit interponi cautionē rē pupilli ſaluā fore: & ita dꝛ iudicialis. Item quidā dicunt illam cautionem rem ratā haberi, eſſe cōem, quia qñque interponitur à procuratore actoris, quādoque à procuratore rei: vt ff. de procura. l. Pomponius. §. ſed & is qui. Vel alia rōne dꝛ cōmunis: veluti cum procuratorio nomine quis alium conuenit: iudex ex officio ſuo debet facere, vt cautio rem ratā haberi, interponatur: & tunc eſt iudicialis. Prætoria eſt, quādo quis promiſit mihi q promitteret rē ratam haberi: modo volo, q promittat: & ſic principaliter ad iſtam ſtipulationem vado ad prætorem vt ipſa interponatur. Reſiduum gl. (quę in alijs impreſſionibus hic communiter ponitur.) in fi. glo. huius tituli habetur.

e Iudiciales. Scilicet ſtipulationes.

f De dolo cautio. Vt ſi ago pignoratitia: caueas ne ſeruitutes dolo ꝑdideris, vꝛ rei ius in aliquo læſeris. vt ff. de pig. act. l. creditor. Itē ſi rei ven. agam ꝓ re, quam vſucepiſti: iā lite conteſtata caues de dolo, ne alienaueris, vel manumiſeris ſeruū: vt ff. de rei vē. l. ſi poſt. ſic & ff. mand. l. ſi procuratorē. §. pe. & l. ſeq.

g De perſequendo ſeruo. Vt ſi metu mihi abſtuliſti ſeruum, quē poſtea perdideris, caueas de eo ꝑſequendo, vel eius precio reſtituendo: vt ff. quod met. cau. l. ſi cum exceptione. §. quatenus. verſ. q ſi homo. Itē emptor qui redhibet, & non habet ſeruū, quem reddere debet, quia aufugit, debet cauere vēditori de ꝑſequendo ſeruū: vt ſi habere poterit, illi reſtituat: vt ff. de ædil. edi. l. redhibere. §. ſi. ſic & ff. de condict. cauſ. da. l. ſi pecuniam. §. penul.

h Ve. Pro vel.

i Prætoriæ. Stipulationes.

k A mero. Ideſt, puro: ſic quod nō iudicis officio, ſ. tali, quali in ſuperiori caſu: vt ſtatim dicam. Accu.

l Damni infecti. Vt ff. de dā. infect. l. prætor alt. §. damno. verū. in eū q. Dicitꝛ & alio reſpectu prætoria illa, q̄ ab initio exigitur: ſiue ſit prætoria inuentione, ſiue ciuili, ſiue alio quocunque modo inuenta: ex eo, ſcilicet q ꝑtor eam approbat, vt ff. de verb. ſigni. l. lege. & hoc ſenſu cōprehendit prætorias, & iudiciales & cōmunes, & oēs prętorias conuentionales: & ita accipitur ff. de ꝑto. ſtipul. l. j. ſic eſt de adoptione. ff. de adopt. l. 2.

m Vel legatorum. Vt ff. vt leg. vel fideicom. no. ca. l. prima. primo reſpon.

n Ædilitiæ. Scilicet ſtipulationes: vt ſi animal tibi vendo, de vitijs eius cauere debeo: vt ff. de ædil. edi. l. itaque. & l. ſi venditor.

o Veniunt. Cum ędiles erant ex prætoribus: vt ꝟ. de iure na. §. ꝓponebant. Sed q̄ erit itelligibilis differētia inter prætorias, & iudiciales cum hoc ti. accipiaꝛ prætoria, vt iudicialis? Rñ quia prætoria ꝑtore motuo inducta eſt: ſed iudicialis à iuriſconſultis alijs. Itē in prætoria inuenies iudicē ob hoc ipſum principaliter adiri: ſed in iudiciali per conſequentiam: vt patet ex ſupradictis exemplis. Item iudiciales vagæ ſunt per totum corpus iuris. ſed prætoriæ licet & ipſæ ſint vagæ, cōprehenſæ th̄ ſunt ſimul in vno ti. vt ff. de præto. ſtip. l. j. Itē potes notare quartā differentiam, vt notatur ff. de verb. oblig. l. v. §. 2.

ADDITIO. Hanc differentiam dominus Ioā. addit dicens: quia prætoriæ ſunt, quæ per ſolum iudicem ordinarium interponuntur: [1] & iudiciales quæ per quemlibet alium iudicem.

Conuentionales ſunt, quæ &c. CASVS. Quæſiui à Iuſt. q̄ eſſent ſtipulationes conuentionales? Et th̄. q illæ ſunt ſtipulationes cōuentionales, q̄ ſunt, vel fiunt ex conuentione ɔhentiū: hoc eſt, neq; iuſſu prætoris, neque iuſſu iudicis ordinarij. Sed dñe, quot ſunt genera conuentionalium ſtipulationum? Reſpō. tot ferè ſunt, quot dicimus eſſe genera rerū contrahendarum, & in quibuſdam valet cōtractus: verbi gratia, vēditio in quibuſdam valet, in qbuſdam non valet ſtipulatio ff. de contrahen. emp. & vēdi. l. & liberi. & l. liberi homini. §. ſi. & ꝟ. titu. ꝓxi. j. reſpon. Franc. de Are.

p Quarum. Scilicet conuentionalium.

q Penè. Ideo dicit penè. quia in quibſdam valet alius cōtractus: vt venditio in libero homine. & ſimilib. vt ff. de ɔhen. emp. l. & liberi. & l. liberi hominis. & ꝟ. de ɔhen. emp. §. fina. in quibuſdam non valet ſtipulatio: vt ꝟ. tit. j. primo reſpon. §. j.

r Rerum ɔhendarū. ſ. eſſe genera. i. quot poſſumus dicere eſſe genera contractuum. tot ſunt genera ſtipulationum, ideſt vbicunq; pōt ɔbi, ibi pōt ſtipulatio interuenire. nam ſtipulatio propriè non eſt contractus: vt ff. de verb. ſign. l. Labeo.

Cōmunes fuit &c. CASVS. Quæſiui à Iuſti. q̄ eſſent cōmunes ſtipulationes. Et ipſe rñ. dicēs, q cōmunes ſtipulatiōes ſunt, veluti rē pupilli ſalu. fore.

† Merū officium hic vocat, qđ vulgo dꝛ nobile. Nec aliud ſignificat hoc loco, Merum, quā ſolū. itaque Theophil⁹ trāſtulit hic μονὴν. Frāc. Baldain. hic.

† Hęc Baldui. non placet, quem th̄ hic videto.

Cautio rem pupilli ſaluā fore, eſt cōis.

Cautio rem ratā haberi, eſt cōis.

† Harum ſtipſonū Ædilitiarū mētio eſt apud Varronē de re ruſ. li j. Emptor inqt, ſtipulatur prilca formula ſic, Illaſce oues, qua de re agitur, ſanas rectè eſſe, vti pecus ouiū, qđ ſanū rectè eſt extra luſcā, ſurdā minā. i. ventre glabro, neq; de pecore morboſo eſſe, habereq; rectè licere: hęc ſic rectè fieri ſpondes?

Stipulationes ꝑtoriæ, & iudiciales multipliciter differūt.

1 Hanc quoq; dānat aliq. vt per lo. Fabr. hic. qa de dā. infecto, quāuis ſit ꝑtoria, ꝑ quēlibet magiſtratū expediri poteſt. vt l. j. & l. iiij. §. j. ff. de dā. infec. niſi fortè dicat ibi ſpāle ꝑꝑ periculū moræ. Angel.

Stipulatio.n.quæ interponitur rem pupilli saluā fore est communis: quia & prætor mortuus præcepit hanc cautionem interponi: & iudex viuus hoc exegit, si aliter res hmōi nō possit expediri. Similiter stipulatio de rato est cōis: qa pr̄tor mortuꝰ p̄cepit, q̄ caueretur de rato à procuratore actoris: & qñ que præcipit iudex viuꝰ q̄ caueatur de rato. Alio etiā mō dicitur cautio de rato cōis, qa interponitur à procuratore actoris ppriè & qñq; à procuratore rei dr: vl qñq; interponitur in iudicio, & qñq; extra: vt hic in gl.

Aliàs habetur exigitur.

Cautio petitur à tutore qñ que principaliter, qñq; incidenter.

a Communes. Abnegatiuè lege, i. non prætoriæ tm̄, vel iudiciales tm̄, vel conuentionales tm̄: sed partim ex vno, partim ex altero naturam accipiunt. Nam si non cauerit tutor pupillo, hoc ipsum peti pōt: & quò ad hoc habet naturam prætoriæ: si petitur tutor, & p consequēs præstatur satisdatio, in hoc habet naturā iudicialis: vt ff. de satis. tu. §. 1. Sed de hoc dic plenius: vt ff. de ver. obl. l. v. §. prætoriæ. vbi est hic tit. de verbo ad verbum. Item si petatur hæc satisdatio ab altero tutorum, vel curatorum: ex consequentia petitur, & non præcisè: vnde & in hoc habet naturam iudicialis, vt ff. de admin. tut. l. j. respon. & s. de satisda. tut. vel cura. §. 1. & § 2. Vel dic cōes alio modo. vt in eo. §. sed secundum hoc omnis prætoria potest esse communis.

ADDITIO. Dic q̄ hæc gl. secata fuit errorē suū, q̄ illa appellatur cautio prætoria, pp quam interponendam iudex principaliter aditur: illa vero appellatur iudicialis, pp quam interponendam iudex nō principaliter, sed in consequentiam aditur. quæ opinio ibi fuit reprobata, secundùm Christoph.

b Prætor. Scilicet mortuus: cuius verba non habemus, sed sententiam: vt sup. de satis. tut. in princip. & §. 1.

c Iudex. Scilicet viuus.

d Non potest. Quia sponte non vult satisdare ex præcepto mortui prætoris: vnde inuitus compellitur à iudice viuo.

e De rato. Hæc est cōis alia rō, quā superior. nam hæc est cōuētionalis qñq;: vt si fiat extra iudicium ex cōuentione: vt ff. rem ra. hab. l. interdum. Itē iudicialis qn interponitur à procuratore actoris, cū dubiū est, an sit procurator: vt C. de procu. l. j. & de satis. l. j. alias non pōt res expidiri, cum non admittatur vt s. de satisd. §. pen. Alij dicunt eam communem. s. de rato: quia à procuratore rei præstatur quandoque, non solum actoris, vt ff. de procu. l. non solum. §. si status. & §. est. & alius casus. & §. vlt. & l. Pomponius. §. ij. & l. si defunctus. §. vlti. Accur.

Cautio de rato ē cōis.

ADDITIO. Et hæc melior. ideo q̄ dicantur communes, q̄a partim p prætores, vt in procuratore actoris: partim p iurisconsultos, vt i procuratore rei. fuerit inuentæ, vt hic: Cautio aūt, q̄ ex forma statuti indicitur: si sit factum à toto populo, vel repræsentantibus ipsum, dicetur ciuilis. Si verò ab episcopo, duce, vel marchione: dicitur prætoria. Ang.

Cautio à statuto inducta an sit ciuilis, an prætoria.

munes a sunt, veluti rē saluā fore pupillo (nā & p̄tor b iubet, rē saluā fore pupillo caueri: & interdū iudex, c si aliter hæc res expediri nō pōt) d vel de rato e stipulatio.

TITVLVS XX.

DE INVTILIBVS stipulationibus.

Stipulatio rei, quæ non est, nec esse potest in rerū natura, non valet: secus si posset ī nostro dominio haberi. Are.

Omnis res, quæ dñio nostro subijcitur, f in stipulationem deduci pōt: siue mobilis g sit, siue soli. At si quis rem, q̄ in rerum natura h non est, aut esse nō potest, dari stipulatus fuerit, veluti Stichū qui mortuus sit, quem viuere credebat, i aut hippocentaurū, k † qui esse non possit: inutilis l erit stipulatio.

Stipulatio rei, quæ in dominio nostro non est, vel quæ est, sed postea desinit, licet possit effici in nostro commercio, non valet: siue purè, siue conditionaliter fuit concepta. Aretinus.

DE INVTILIBVS STIpulationibus.

Suprà in tit. de verborum oblig. dixit in genere de stipulationibus interpositis ab vno: verum quia tam ex parte creditoru, quàm ex parte debitoru aliquā do plures persona interueniunt, & sunt duo rei: ideo subiecit titulum de duobus re. Verum, quia non tantum stipulatio interponitur a liberis, sed etiam à seruis: ideo subiecit titulum de stipulatione seruorum. Verū quia stipulatio non est simplex, sed multiplex: ideo postea annectit titulum de diuisione stipulationum, vt supra titu. prox. Verum quia aliquando stipulatio est inutilis, & quia hoc potest contingere multis modis: ideo ponit hic ipsum titulum, de inutilibus stipulatio. Angel. Aretin.

Cōtinuatio.

Omnis res. Qm̄ iste ti. est valde longus, & habet plurimos §§. & vnusquisq; habet materiam de per se, ideo non diuidam: quia esset valde lōga diuisio. CASVS. Quæsiui à Iusti. super quibus rebus posset fieri stipulatio. Rñ. dñs Iustin. q̄ super illis, quæ dñio humano subijci possunt: siue illa sit mobilis, siue immobilis: dum th̄ sit subijcibilia commercio humano. Sed si quis stipulatus fuerit sibi dari, quod nō est in rerum natura, licet fuerit, puta Stichū iam mortuum, aut rem, quæ esse non pōt, puta hippocentaurum, non valet stipulatio. h. d. Iranc. de Aret.

f Subijcitur. i. subijci pōt. Sunt. n quædam res q̄ nō pōt esse in nostro dñio. vel quia nec sunt, nec fuerūt s. in rerū natura: vt s. prox. §. vel si sunt, impossibile est de natura. vt in Sole, & Luna, & similib. vt j. e. §. si impossibilis. vel de facto, vt auream montem: vt ff. de statulib. l. cum hæres. §. j. vel de hominū dispositione: vt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ, & publicæ, & in vsu publico existentes: & aliæ similes: vt liber homo ex sui natura. vt j. prox. §. & s. de rerum diui. j. respon. & § nullius. & ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram. Accur.

g Mobilis. Cuius appellatione & per se mouentia, vt equi, continentur: vt ff. de verbo. signi. l. mouentum. Accur.

h In rerum natura. Idest, apud aliquos homines. sic j. de verb. obl. §. conditiones. Accur.

i Credebat. Maximè subaudi. nā idem si sciret mortuum, nisi mora debitoris præcessisset mortē: vt ff. de condi. pec. l. pmissor. & ff. de ver. ob. l. inter stipulantem. quæ est contra.

ADDITIO. Et tūc res ipsa & in stipōnē. & i petitionē. & in cōdēnationē deduci debet. in eius tamē æstimationē fiet executio. l. si seruū. §. effectꝰ. vbi gl. in verbo possit. & doctō. ff. de verb. obl. Ang.

k Hippocentaurum. Animal fortè natum ex equa, & tauro: quod nūquam fuit visum. vnde Horatius. Humano capiti ceruicem pictor equinam iungere si velit &c.

l Inutilis. Idest, vitiosa, quia contra ius est.

† Hippocentaurus est homo equo mixtus, ab hippos, q̄ est equus, & centron i. pūgere. vide Diodo & Vergil. in vij. Hiero. in vita Pauli dicit rē tuarā ab Antonia visā. Pli. in vij. aut se vidisse hippocentaurū in melle allatū Claudio principi ex Egypto. ergo cōtra hūc text. q̄ dicit im possibile esse cētaurū reperiri, tu cogita. Egid. Per.

Dñiū in quibusdam reb. habere nō possumus.

i Iura autem & actiōes sub simplici bonorum appellatione cōtinentur, & sunt q̄dā spēs de p se, q̄ secūdū rem cui adiciuntur, mobilia, vel imobilia esse iudicantur. sm Ange.

Idem

Idē iuris est, [a] si rem sacrā, [b] aut religiosam, [c] quā humani iuris esse credebat: vel publicā rē, quæ vsibus [d] populi pepetuò exposita sit, vt forū, [e] vel theatrum: [f] vel liberum hominem, quē seruum esse credebat, [g] vel cuius cōmercium [h] nō habuerit: vel rem suā [i] dari, quis stipuletur.

Annota, Euentum rei ad quem præsens status non tendit, nequaquam considerandum.

Nec in pendenti erit stipulatio ob id, quòd publica res in priuatam deduci, & ex libero seruus fieri potest, & commercium adipisci stipulator potest, & res sua stipulatoris esse desinere pōt: sed protinus [k] inutilis est. †

Annota, Etiam quòd à principio valuit, si ad eū perueniat casum à quo initium sumere nequit, vitiari. Mandos. in 20. q. 32. Regu. nu. 3.

Item contra, [l] licet initio vtiliter res in stipulatum deducta sit: si tamē postea in aliquam eorum causam, [m] de quibus supra dictū est sine facto [n] promissoris deuenerit,

Idem iuris &c. CASVS Supradictū est, q̄ inutilis est stipulatio, si quis stipulat' dari sibi hyppocētaurū, qui esse nō potest. Similiter inutilis est stipulatio, si quis stipulatur dari sibi rem sacram vel religiosam, quā credebat esse humani iuris: vel publicā quę publico vsui deputata est, vt forū, vel theatrū, vel liberum hominem, quem seruum esse credebat: & idē cuius commercium haberi nō potest: vel rē suam sibi dari. & si dicas, videt', quòd istæ stipulatiōes nō debent esse, vel dici inutiles, sed magis in pendēti, eo quod illud, quod modo publicum est, potest priuatum fieri, & ex libero homine potest seruus fieri, & sic de alijs, & sic stipulatio potest valere, nihil dicis. Stipulatio enim, cū iuribus ornatur, ex præsenti instituto valet, vel inutilis est, & hoc dicit. Supra dictum est, q̄ si aliquis stipulatus fuerit sibi dari liberū hominē: non valet stipulatio, licet postea fact' fuerit seruus: vel si aliquis fuit stipulatus dari sibi rem sui, licet postea aliena facta fuerit, non valet stipulatio: vel econuerso si fuerit aliquis stipulatus rē alienā sibi dari, si postea facta fuerit sua, nō valet stipulatio. Similiter si aliquis stipulatus fuerit sibi dari rē priuatam, & postea fiat sacra, & sic de alijs, nō valet stipulatio. Quotiescunq; enim sine facto ꝓmissoris illud, qđ stipulatur, deductū est in eū casum, à quo incipere non possit, nō valet stipulatio. Scire enim debes, quod si ego stipulor mihi dari rē sacram, vel religiosā, vel liberum hominem, non valet stipulatio. Sed pone q̄ sic dicam. Promittis mihi Petrū, qui liber est, cū fuerit seruus: vel rem sacram, vel religiosam cū facta fuerit priuata, & sic de alijs: quid iuris erit? certe non valet stipulatio. Quæ enim de natura sui à dominio nostro exempta sunt in stipulationem deduci non possunt. & h. d. Fran.

a Idem iuris est. Scilicet vt sit inutilis. Accur.

b Sacrā. Licet nō valeat stipulatio, vt hic: valet tamen venditio inter ignorantes, vt actio detur: vt j. de ꝯtrah. emp. §. fi. & ff. de cōtrah. emp. l. liberi, & l. sed Celsus. Sed quę est ratio? Rń. quia in venditione non est necesse transferri do minū, in stipulatione sic: vt ff. de contrah. emp. & vend. l. si ita. §. fi. & in gl. fi. Et est similis ratio, quare quis potest rē alienā vēdere: vt ff. de cōtrahen. emptio. l. rem alienam, sed nō obligare: vt C. quæ res pignori obliga. poss. l. q̄ filios. : quia in pignore debet ius cōstitui creditori, quod sibi det hypothecariam actionem: in venditione sola traditio cū obligatione euictionis sufficit: vt ff. de pign. l. & quę nondum. §. quod dicitur. & de actio. empt. l. ex empto. Accur.

Sacræ rei venditio valet inter ignorantes. Aliēa res vendi pōt, sed nō obligari.

Nisi sit bonæ fido possessor vel i. si ab eo. ff. de pigno. & est ratio: q̄ a ille reputatur quasi dñs: vt j. de act. §. alius.

c Religiosam. Hæc verba, sacram, & religiosam, expone: vt s. de re. di. §. nullius. & §. religiosum.

ADDITIO. Dic hoc verū, q̄ñ res in totum est sacra, vel religiosa: si autē esset pro parte: non valeat stipulatio empti, vel alia diuisio: vide l. hanc. & l. in modicis. ff. de contrahen. emp. Ang.

d Vsibus. Aliàs si nō esset in vsu publico, pōt aliena re: vt ff. de contrahen. emp. l. sed Celsus. j. respon. & l. pacta §. fin. sic ff. de via publica l. viam.

e Forū. Scilicet vbi redditur ius: vt ff de iust. & iur. l. pen. vel rerū venaliū. Sed forus est bursa. Accur.

ADDITIO. Itē forus dicit' locus ex cōcedatum illium vt cap. forus. extra. de verb sig. Item calcatorium . l. locus, vbi vua calcatur: quod pede calcātis feriatur. Dicuntur etiam fori tabulata nauiū ab eo quòd ingressus ferant. Itē spectacula, hoc ē loca erecta, vt ex his spectetur. Itē forus, dicitur foramen illud, ꝑ quod remus immittitur, à forando. Vnde. versus, Causas', venditque forū, signatq; foramen. Alta fori loca sunt, dat'que carina foros. Hostien. dicit, quod forum in neutro genere ponitur ꝑ territorio cuiusq; iudicis, intra quod potest in facinorosos homines animaduertere, vnde tota diœcesis dicit' territorium episcopi. xvj. q. vij. c omnes Basilicæ.

Forū & forus.

† Cōcor. cum hoc text. cap. ad audiētiā. istā glo super ver. habet circa mediū. extra de spōsa.

f Theatrum. Expone: vt s. de rer. diui. §. vniuersitatis. Accur.

g Credebat. Idem si sciebat: vt j. ꝓxi. & ff. de verbo. obli. l. inter stipulantē. §. sacrā. ibi. casū enī &c.

h Commercium. Generale nomen est ad omnes cōtractus. Vnde dicitur aliquis habere cōmerciū rei, quādo per emptionē, vel alio modo potest eā habere quare Iudęus non habet cōmerciū Christiani mancipij. vt C. ne Christiau. man. Iud &c. vnde si Iudæ' Iudæo promittit tale mancipiū, non valet: vel Christia. Iudęo: vt hic: si aūt Christiano ꝓmittat Iudęus, valet: vt ff. de verb. obli. l. multū interest. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. si. aliàs incipit Aphricanus.

Commer. ciū cōprehēdit oēs cōtract'.

i Suam. Nam cum sua sit, plus sua fieri nō potest: vt s. de leg. §. sed si rē. & j. de act. §. sic itaq;. nisi ratione possessionis apud aliū constitutæ: vt ff. de contrahē. emp. l. si in emptione. §. iij. vel nisi sub ꝯditione, dū tamē adueniēte cōditione stipulatoris res esse desierit: vt ff. de verbo. oblig. l. si rem meā. & l. existimo.

Stipulatio rei suę an valeat.

k Protinus. Idest, statim: quia pura stipulatio suspēdi nō pōt, vt ff. de stipu. seruo. l. vsusfructus. secus in alijs actibus viuorū: vt ff. com prę. l. fi. in fi. Accur.

ADDITIO. Puta per euentū cōfirmationis, q̄ ex postfacto fieri potest. sed tamen ipse actus in veritate nō pēdet, sicut nec stipulatio: sed interim, vel est nullus, vel sola ipsius qualitas, puta dominij trāslatio, vel cui acquiratur, pendere dicitur & hæc vera in actibus puris.

Stipulatio pura non suspēditur, sed bene alij actus.

l Item contra. Idest, contrarium ꝯ̄ eo q̄ supra dixit, quando ab initio res erat sacra vel similis, sed postea desijt. nunc econtra, q̄ñ prius non sacra. sed postea fit.

m Eorum causam. Idest, sacra, vel religiosa, vel similis: vt s. proxi. §. Accur.

n Sine facto. Quod est eū erat res aliena: aliàs si sua, semper suo facto factum videtur, etiā si alienauerit post tēp' stipulationis. Idē & si erat aliena: dūmodo post mortem: vt ff. de verb. obl. l. si seruum. §. j. & ij.

a Extinguitur. Arg. contra. ī. de leg. §. si quis debito rj. versi. quod si viuo.
b Similia. Puta rem sacram, cum erit profana, & sic de singulis. s. sacra vel religiosa: vt ī. prox. §.
c In obligationẽ. Scilicet istã. hoc est stipulationem.

Obligatio enim mihi stipulãri acq̃ sita est: solutio tñ pòt fieri. adiecto, me inuito: & cõiunget promissoris plena liberatio. Cõpetit tñ stipulatori cõtra adiectũ actio mãdati propter id, quod solutũ est. h. d. Extra casum no. speciale casũ, i quo si soluas dabitos alij quam ei cui soluere debes, puta adiecto s. alteroantue, libera tus. Not. quòd vox patris ẽ vox filij. & econtra. Franc. de Aret.

extinguitur a stipulatio. Ac nec statim ab initio talis stipulatio valebit, Lucium Titium, cùm seruus erit, dare spõdes? & similia b q. n. natura sui dñio nostro exẽpta sunt, in obligationẽ c deduci nullo modo possunt.

Alieni facti promissio inutilis est: facti autem proprij vtilis.

Si quis aliũ d † daturũ, facturũve quid promiserit, nõ obligabit: e veluti, si spõdeat Titiũ qnq; aureos daturũ. Quòd si effecturũ f se, vt Titius daret, spoponderit: obligat.

Stipulari nemo potest vt alteri (quàm ei cuius iuri subiectus sit) aliqui detur, aut fiat.

Si quis alij, quàm ei, cuius iuri g subiectus sit, stipuletur: nihil agit. h

Adiecto solutiõis obligatio nõ quæritur, ei tamẽ rectè soluitur: talisq; solutio obligationem perimit: tenetur tamẽ adiect' mãdati actione proposita stipulanti, qđ accepit, restituere.

Si quis. CASVS. Quidam promisit, quod dominus episcopus daret mihi decem. valet ne ista stipulatio? Dicitur q. non, quia videtur factum alienum p̃misisse. si tamen promitteret se facturum, vel præstaturum, vel procuraturum, quod alius aliquid mihi faceret, factum suũ promittere videtur: & ideo stipulatio valet: & ex ea obligatur. & hoc dicit. Et ad instantiam illam, quę ponitur in glo. contra regulam istam de eo qui cauit dominum suum te ratam habiturum: respondet, non vt factum alienum promisisse: sed interesse rei. qui conuenitur: si dominus suus pro quo agit, ratum non habeat. & similiter est in alijs instantijs. Franc.

d Alium. Prorsus extraneum.

e Non obligabitur. Et est ratio: quia nemo alienum factum promittere potest: vt hic, & ff. de verb. obl. l. stipulatio ista in princ. nisi pœna promittatur: vt j. eod. § versa vice. nisi in casibus, in quibus præsumit lex interesse p̃mitti, nisi fiat. vt in cautione iudicio sisti: vt ff. de ver ob. l. quoties qs. itẽ in stipulationa ista, habere licere: vt ff. de ver. obli. l stipulatio ista, i. respon. 1 Item in stipulatione de rato: vt ff. rẽ ra. hab. l. in stipulatione. Itẽ in stipulationibus ædilitijs. vt sanũ esse seruũ venditũ. vel non fuiẽ, & similia: vt ff. de euic. l. si ita qs. Itẽ in stipulatione rẽ pupilli saluã fore. in eum sit prętoria. exigitur fideiussor: vt ff. de præ. stipu. l. prætoriæ. Stipulat' ergo pupill' his verbis à fideiussore. Promittit reio meã saluam fore p tutorem, vel curatorẽ tuam & his verbis ab eis stipulatur: vt ff. rẽ pup. saluã for. l. j & l. cũ pupillus. Præterea nõne quis semp promittit per se, & suos hæredes ea facta. quæ per aliũ possunt explicari: vt C. de contrah. stip. l. si. licet contra sit is non potest per alium fieri: vt ff. c. de verb. obl. l. centesimis. §. id quod & C. de cadu. tol. l. vnica. § ne aũt? Respõ. Nõ est alius hæres, quam testator: imò idẽ præsumitur: vt in auth. de ioretur. à mo. præ. §. j. col v.

ADDITIO. Adde s'm Ang. alios casus: puta quando promittit alium dare, vel facere id, ad quod promissor tenebatur. Item quãdo iurauit: q̃a facit valere omni meliori modo, quo potest. vt l. cum pater, §. filius. ff de leg. ij. Ang.

f Effecturum. Tunc enim suũ factum manifestè p̃mittit. Idem si dixit se curaturũ: vt fiat: vt ff. si cert. peta. l fina.

Si quis alij. CASVS. Pone, q. ego stipuler dari ei centũ, cuius iuri nõ sum subiectus: valet ne illa stipulatio? Et rñ. iust q. nõ cõsiderata stipulationis natura. Inuẽta enim fuit stipulatio, vt per stipulationẽ vtriusq; sibimet aliqd acquiras. Sed licet stipulãdo extraneo aliqd acquirere nõ possim', tñ in p̃sonã alterius solutionẽ possum' cõferre. Verbi gratia, p̃mittis mihi x. aut Seio, & tunc bñ valet hmõi stipulatio.

g Iuri. Idest domino, vt seruus domino, cui cuiacq̃ rit: vt ī. per quas per. no. acq. §. itẽ nobis. itẽ reuerentia paterna. vt filius patri: vt ī. per quas p. no. acq. § j. Item obediẽtia: vt monachus monasterio cui querit, & se & alia: vt in auth. de monach. §. illud col. j. Idem dicas de seruo fructuario. Idẽ de vsuario. Idem de seruo bona fide possesso: & libero bona fide possesso, qui ex duabus causis quæruot: vt ī. per quas p. no. acq. §. de his, & §. idem placet.

h Nihil agit. Et est ratio: quia inuẽtę fuor &c. vt j. e. § alteri. & ff. de ver. ob. l. stipulatio ista. §. alteri. Iallit tñ in casib. 16 In primis, vt si stipulans tutor sit s quia sit tutor eius, cui stipulatur rẽ pupilli saluã fo. Secundo, quia procuratori stipuletur dos. Tertio, si stipulat' creditori: vt j. e. §. sed si quis stipulet'. vers. & si creditori. & ff. de ver. obl. l stipulatio ista. §. si stipuler. & §. si quis insulã. Quarto fallit in oib prætorijs stipulationibus: vt ff. de præt. stip. l. in omnib. vt est dãni infecti. ff. de dã. infe. l. dãni. § fi. Itẽ iudicatum solui, & similes: vt ff de proc. l. in causæ. § h. 2 Itẽ fallit in p̃curatore p̃sentis: vt ff. de verb. ob. l si procurator: & ff. de proc. l qđ procurator. 3 Itẽ fallit i actore municipij: ex cuius pacto q̃ritur municipib. Itẽ in curatore furiosi, & ceteri ... personarũ. & in ... ibus: vt ff. de cõsti. pe. l. cũ qui. §. si actori. Itẽ fallit in institore. nã ibi actio ex pacto institoris quærit': ut ff. de institor. l. j. in fi & l. 2. Itẽ fallit i iudice, vel no. a tio, vel simili p̃sona publica: ex quorũ pactis & stipulationib alteri quæritur: vt ff. rẽ pup. sal. for. l. 2. 3 & 4. j rõs. & in auth. de execu. & ijs qui cõ. §. 1. col. 7. & in auth. de hær. ab int. §. ex his. colla. ix. Itẽ fallit i creditore, ex cuius pacto quærit' actio debitori: vt ff. de pig act. l. si cũ vẽderet. j. rñ. Itẽ fallit, si auus paciscat' dotẽ reddi nepti, quã ẽt in potestate nõ habet: vt ff. so. ma. l. Caius Seius Itẽ fallit in procuratore vẽdẽtis: vt ff đ ac. emp. l. Iulian'. § si p̃curator. Itẽ fallit i cõmodante faciẽte simile pactũ: vt ff. depo. l. publia. & C ad exhi. l. si res. Itẽ fallit in donãte simile pactũ faciẽte i euẽtũ alicuius cõditionis: vt C. do. quæ sub modo. l. quoties. 4 Itẽ fallit, si p' stipulet' filio, vel alij posito sub sua potestate post mortẽ suã. s. patris. Nam & filio quęritur, licet hęres nõ sit: vt ff. de verb. ob. l. qcunq;. §. si qs ità. Si vero pure & nõ post mortẽ stipulãti quęr': vt ff. de verb. ob. l. dñs seruo. His. n. casibus ex pacto vel stipulatione alterius. alteri quærit', nõ alias: vt hic. & C. per quas pers. no. acqu. l j. Cũ. n. sint speciales, nõ sunt trahẽdi ad cõsequẽtiã: vt ff de leg. & senatusco. l. quod vero. Sed M. dicebat hos casus facere regulam: & si quis casus esset contra illud speci-

a Tu vero dicas, ideo ibi actum nõ vitiari, licet in eũ casum perductus esset, abs quo cœpisse non potuit, quod ille casus ad eundẽ finem perueniebat ad quẽ & causa ipsa nempe vt legatũ valeret, s'm Porc.

e Facit ad hunc §. quod dicitur in ea. ex rescripto. in gl. fi. in fi. extra de iureiu.

Factum alienum quandoq; licite promittitur.

1 Et hoc ideo ibi: quia p̃cessit contractus emptionis de cui' natura tenet' ex facto suum etiã extraneorum, puta de euictione, secundum Ang. s'm Ioan. Fabr. contra, quia etiã tenet nõ nisi de facto suo, vel hæredis tenet' vel quãti interest, vel pœnã promiserit.

Stipulatur alter alteri 16. modis.

2 Etiam si formet verba in p̃sona domini. & est ratio authoritas iudicialis per quã interponitur. ff de dam. stipu. circa princi. Ioã. Fabr.

3 Nec refert in cuius persona verba cõcipiant' vt p Ioan. Fab. hic.

4 Hoc operatur dominiũ tei, quod est in persona illi' cui stipulatus. Ex quo collige stipulationem alteri factã sup te sua valere, & tenet. s'm Chr. Ilop-

Planè solutio ẽt in extraneã personã cõferri põt: veluti si quis ita stipulet̃, Mihi aut Seio dare spondes? vt obligatio quidẽ stipulatori acq̃rat̃ [a] solui tñ Seio [b] ẽt inuito eo [c] rectè possit, vt liberatio ipso iure cõtingat, [d] sed ille [e] aduersus Seiũ habeat mãdati [f] actionẽ.

Si quis sibi et alteri copulatiuè stipulatur dimidia tãtũ stipulatori debetur.

Annota, Ea est ratio: nã extranei adiectio inutilis, vtilem pro parte stipulatoris vitiare non debet stipulationem. Vtile enim per inutile nequaquam vitiatur.

Quòd si quis sibi, & alij, cuius iuri subiectus non sit, dari decem aureos stipulatus est: valet: [g] qdẽ stipulatio: sed verũ totum debeatur stipulatori, qđ in stipulationẽ deductum est, an verò pars dimidia: dubitatũ est: sed placuit, non plus, [h] quàm dimidiam partem ei adquiri.

Si pater stipulatur filio, acquiritur sibi. Aret.

Ei verò, qui iuri tuo subiectus est, si stipulat⁹ sis, tibi adq̃ris, [i] q̃a vox tua, tanquã † filij † sit, [k] sicuti & filij vox, tanquã tua intelligit̃ in ijs rebus, quæ tibi adquiri [l] pñt.

Responsio interrogationi non conueniens stipulationem nullam efficit, & qui interrogatis simpliciter respondet, cum omnibus interrogationi connexis qualitatibus respondisse censetur: quandoquidem ad omnia in interrogatione deducta refertur simplex responsio.

speciale esset: & quod hic regulariter dr̃, & ĩ.eo.§.alteri. & C. p quas pso.no.acq.l.j. dicebat iure directo non valere. sed vtiliter acquiri posse. & secundum eum semper ex pacto alterius quæri quod falsum est, cum parum interesset, directo, an vtiliter quæreretur, vt ff. de nego. gest. l. actio. Accur.

[a] Acquiratur. Scilicet totum.

[b] Seio. Non tñ hæredi eius: vt ff. de verbo. obliga. l. cum quis. item hoc intellige statu hui⁹ adiecti nõ mutato alias ẽ: vt ff. de so[l]. cum quis. Item hoc intellige ante litem contestatam à stipulante. alias ẽ cõtra: vt ff. de solut. l. si qs stipulatus fuerit decẽ. §. primo. Item licet solui possit adiecto, non tamẽ agere potest adiectus: vt ff. de cõstit. pec. l. sed & si filiofam. in fin. & l. si vero.

[c] Inuito eo. Qui stipulatur.

[d] Contingat. Nisi in casu: vt ff. de eo quod certo loco l. ȝ. §. idẽ Iulia. Sed ibi facta fuit solutio alibi, quã fieri debuit. vñ venit interesse: vt ff de actio. §. loco l quo non potuit dño pređiudicare accipiendo forte adiect⁹, vt ff. de reg. iur. l. nõ debet. licet & ipse dominus posset: vt ff. de eo quod cer. lo. l. centum in fi. & l. fina. in fine.

[e] Ille. Scilicet stipulator.

[f] Mandati. Nunquid adiectus mandati semp̃ tenetur? M. dicit q̃ sic, vt hic, & ff. de verb obl. l. Iulia. §. fin. Nam semper tacitum mandatum, & si non exp̃ssum interuenisse dicebat & in absentia, & sine nuntio, vel epistola, quod est c̃ legem. ff. de procu. l. j. §. j. Quare dicemus, q̃ mandati agitur si interuenit mãdatum: vt quia præsente adiecto fuit stipulatus: vt hic, & ff. de verb. obl. l. Iulia. §. fi. & mãd. l. qui fidẽ. alias agit nego. gesto. cum non sit p̃curator, vt ff. de sol. l. vero procuratori. § interdũ. & ĩ. de oblig. quæ ex quasi contract. in princi.

ADDITIO. Nota bene hanc glo. qua actione teneatur. & ista sunt vera, nisi adiectus esset animo sibi donandi: vt d. l. Iulia. §. j. & ibi Bar. de verbo. obl. In dubio autem nõ videtur adiectus animo donandi. vt l. si eum aurum ff. de solu. Angel.

Quod si quis. CASVS. Supra dictum est, q̃ si stipuler alteri dari, quã ei qui iuri meo subiectus est, nõ valet stipl̃o. Sed pone, q̃ aliquis stipulet̃, aliquid dari sibi, & extraneo, valetne ista stipl̃o? Rñ. q̃ sic: sed nunquid in totum? Resp q̃ non, sed p̃ parte dimidia, s. p̃ parte stipulatoris. Super isto §. quæri põt quare ita est, q̃ si ego emero fundũ mihi & extraneo p̃ decẽ. valet totus c̃tus: vt ff. de cõtrah. empt. & ven. l. fundus. si autem stipulatus fuero decem dari mihi, & extraneo, nõ valet stipulatio i totũ sed p̃ parte? Rñ. contractus emp. & vendi. celebratur, tam gratia emptoris, quàm venditoris, vnde tam emptori, quam venditori expedit q̃ valeat c̃tus: nisi in totum valeret venditio, c̃tus, vtriusque gratia celebrari dr̃, in detrimentum alterius partis redundaret: quod esse non debet. Sed si dicas: põt esse, q̃ non expediet emptori, q̃ emptio in totũ valeat semper: Ad hoc dico: q̃ sibi imputet. Regulariter. n. loquendo. gratia vtriusque c̃tus hmõi dicitur fieri. Nõ sic aũt est in stipulatione. Semper enim expedit p̃miss̃ori, q̃ stipulatio potius valeat in partẽ, quam in totũ. hoc dicit. Franc.

[g] Valet. Scilicet pro parte dimidia, vt subijcit, vt ff de eo quod cer. lo. l. ȝ. §. si qs. Et collige, q̃ nõ vitiat̃ vtile [1] p̃ inu i e. sic ff. de ver. ob. l. i. §. sed & si mihi. arg. c̃ ff. de arbit. l. parui. alias Pedi⁹. §. t. & dic vt ibi.

[h] Non plus. Vt ff. de verb. obli. l. si mihi. Sed c̃ ff de c̃hen. empt. l. fundi. Sed dic vt ibi.

Ei qui. CASVS. Supra dictũ est, q̃ si stipulor aliq̃d dari extraneo: non valet stipulatio. Sed pone q̃ stipuler aliq̃d dari ei, q iuri meo subiectus est, vt puta filio, vel seruo: valetne stipulatio illa? Dr̃ q̃ sic, quia vox patris, vox filij intelligit̃ & hoc verũ est q̃ valet stipulatio in rebus illis, q patri possunt acquiri p̃ filium: vt in bonis aduentitijs proficit: in bonis aũt castrensibus, vel quasi non valet h. d. Fran. de Are.

[i] Acq̃ris. Sic ff. de verb. obli. l. dñs seruo. & C. de c̃h. & cõmit stip. l. ij. & ff. de pac. l. hæredi. §. nos autẽ.

[k] Filij sit. Cum vna p̃sona censeatur pater, & filius: vt C. de impu. & ali. substi. l. si sic, & in seruo, & dño est eadem vox: vt ĩ. eo §. post mortem.

[l] Acq̃ri pñt. Vt p̃fectitio peculio. & aduentitio quo ad vsumfructũ: vt ĩ. p quas p̃so. non acqui. §. t. Acc.

Præterea inutilis. CASVS. Dicit Iusti. Dñe, ĩ. dixistis multos casus, in quibus inutilis est stipl̃o, sed præter illos sunt ne alij casus, i quib. stipulatio inutilis fit? Et rñ. q̃ sic. Quotiescunq;. n. ille qui promittit, ad ea quę interrogatus est, non rñdet, veluti si dicat aliquis, Promittis mihi decem? & tu rñdeas, Promitto quinq;: vel econuerso: vel dicat aliq̃s. Promittis mihi decẽ? & tu rñdeas, Promitto, si nauis venerit ex Asia: vel aliculi stipulãti in diẽ, vel sub c̃dõne, tu rñdeas, p̃senti die, vel purè: dũ tñ illud exprimas: videlicet. p̃senti die, vel pure. rñdeo, nõ valet stipulatio. Si. n. stipulanti in diẽ, vel sub cõditione, rñderes, & non exprimeres, q̃ præsenti die, vel purè promitteres, valere stipulatio, & videreris in eandem diem, vel purè spondisse. Non enim necesse est in rñdendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expressit quæ enim in præfationibus dicunt̃, in responsionibus repetita creduntur. vt ff. de ver. obl. l. Titia. §. idẽ rñdit. Itẽ dr̃, q̃ si ad ea quæ interrogata sunt, nõ rñdeat p̃missor. n valet stipulatio. Hoc intelligas nisi

Solutio an possit fieri adiecto.

Adiectus cui solui, diuersa actione tenet̃.

[1] Vtile p̃ inutile in diuiduis nõ vitiatur. secus in indiuiduis. Quinti. Mãdo. in 9. qõ. Regu. de Idio. nu. 6. & seq. Et inducta forma vitiat̃. idẽ Mãt i 24. q. t. Reg. de Non. iud. in c. for. sup. num. 19. iuata 2. editio.

† Fili⁹ est pars viscerũ patris. Aristo. in §. Ethico. vñ Christ⁹ ioa. vt Ego inq̃t in patrẽ. & pr̃ i me manet. Egi. Per.

† Quia pr̃ & fili⁹ cẽsent̃ vna p̃sona & cõcor. gl. in ea. sup eo. ibi: & pr̃, & fili⁹ ex. de testa. & ca. tua nobis. in gl. sup ver. lucro. circa medi. ex. de dec. Vtile per inutile nõ vitiat̃. Filius & pr̃ cẽsent eadem p̃sona.

Stipulatio semp̃ vitiat̃ ex rñsionis diuersitate.

Præterea inutilis est [a] stipulatio, si quis ad ea, quæ interrogatus fuerit, non respondeat: [b] veluti, si quis decẽ aureos à te dari stipulet̃, tu quinq; promittas, vel cõ: aut si ille purè stipulet̃, tu sub conditione promittas, vel contra: si modò. s. id exprimas, idest, sicui sub conditione, vel in diem stipulãti tu respondeas, Præsenti die spõdeo. Nam si hoc solum respondeas, Promitto: breuiter videris in eandem diem, vel conditionem spopondisse: neque enim necesse est in respondendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expresserit. [c]

Inter dominum, & seruum, patrem, & filium non contrahitur stipulatio. Aretin.

Item inutilis est stipulatio, si vel ab eo stipuleris, q tuo iuri subiect⁹ est: vel si is à te stipuletur. [d] Sed seruus quidem non solùm domino suo obligari non põt, [e] sed nequidem vlli alij. Filij verò familiarum alijs obligari possunt. [f]

Mutus & surdus omnino non possunt stipulationem contrahere. Are.

Mutum neq; stipulari, neq; ꝓmittere posse, palàm est: [1] qđ & in surdo receptũ est: qa & is, q stipulat̃, verba ꝓmittentis: & is qui ꝓmittit, verba stipulantis audire debet: vnde apparet, non de eo nos loqui, qui tardius exaudit: sed de eo, qui omnino non audit.

Furiosus neque stipulari, neque aliter contrahere potest. Aret.

Furiosus nullum negotiũ [g] gerere põt: [h] qa non intelligit, quod agit.

diuersitas placeat stipulanti. Quæ autẽ diuersitas vitiet stipulationẽ, vtrum ea quæ est in qualitate, vel in quantitate, vel in specie: habes. in glosa ordi. nõ tamen sufficienter. hoc dicit Franc.

[a] Inutilis est. Interdum in totũ: interdũ pro parte.

[b] Non rñdeat. Scilicet congruè. diligẽter tñ attẽde, q vbicunq; ẽ diuersitas, si incontinenti placeat diuersitas stipulatori, valet stipulatio: vt ff. de ver. ob. l. j. §. cũ adijcitur. Si autem non placeat, [1] aut est in qualitate, aut in q̃titate, aut in specie diuersitas. In primo casu nullo mõ vales, vt hic: ibi, aut si ille &c. & ff. eo. l. j. §. cum adijcitur & & si qs simpliciter. Si verò in quantitate: in eo quod cõsonat, valet, siue detrahat, siue adijciat: [a] vt ff. de ver. obli. l. j. §. si stipulanti. q̃ est ꝫ. in alio nõ, vt hic: ibi, veluti &c. Si autem in specie: aut ꝓmittit vna specie· ꝓ altera: & tunc non valet: vt ĩ. eod. §. si de alia. aut alia adiecta. & ita copulatiuè: & tunc valet in alia, non in adiecta. vt ff. de verbo. oblig. l. j. § sed si. Si autem plures stipuletur: tunc aut copulatiuè fuit facta interrogatio, & valet in eo qđ rñsum est. aut disiũctiuè: vt, illã, aut illã rem ꝓmittis? quo casu valet: siue ad vtrũq;. siue simplr rñdeat, & in vtraque. Si verò in vna, non valet etiã in ea. sed in summis non vitiatur alternatiua, si rñdeatur ad vnã tantum: vt ff de ver. obl. l. 1. §. si quis. & l. inter stipulantem. §. si stipulantem. Acc.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis secundùm Ioan. Fab. quia in speciebus ratis rñsio facit diuersitatem in qualitate: quia in qualibet sub conditione interrogatũ videtur Sed in alternatiua summarũ minor est in obligatione. l. si ita stipulatus fuero decem, aut quinque ff. eo. ideo de ea interrogatũ & responsum esse videtur.

[c] Expresserit. Quæ enim in præfationibus dicũtur, in contractibus repetita creduntur: vt ff. de ver. ob. l. Titia. §. idem respondit.

Item inutilis. CASVS. Nõ solũ in casib. qui p̃cesserũt, est inutilis stiplo. sed ẽt in alijs: qa si fueris stipulatus aliquid ab eo, qui iuri tuo subiectus est: vel si is à te fuerit aliquid stipulat⁹, inutilis est stipulatio Sed dñia est inter seruũ, qui est in ptãte, & filiũfa. q similiter est in ptãte: quia seruus neq; dño, neq; extraneo promittẽdo oblig. Filius aũt fami. patri suo nõ obligatur præter quã in voto, & in mutuo Sed videt̃ q filiusfa. promittendo in voto obligatur. per l. In autnen. de san. episc. §. interdicimus. sed potest responderi distinguendo inter votũ personæ & votũ serui. In voto rerum nõ obligat̃, in voto aliꝰ personæ obligatur. & sic loquitur Auth. Fra.

Item inutilis. Quãtum ad ciuile vinculũ, sed nãle ꝯhitur. vt ff. de cõdic. indeb. l. si id quod. & l. frater à fratre. §. j. vnde fideiussor accedit. vt ĩ. de fideius. in pn. Et hæc vera sunt, nisi in castr. pec. vel quasi. nã tũc est loco pa ris familias. vt ff. ad Macedo. l. ij. & ff. de coll. bon. l. j § nec castrẽse. tunc enim & cũ patre obligatur: & agitur cum effectu: vt ff. de iudi. l. lis nulla.

[d] Stipuletur. C. de pac. [illegible] i. pactũ dotale. ꝫ. Solu. maximè, [1] ibi positum abũdat. sic C. de testa. ma. l. fi. §. 1.

[e] Obligari non potest. Scilicet ciuiliter. Accur.

[f] Obligari possunt. Ex omni causa: vt ff. de iud. l. tã ex ꝯ-ctibus. & conueniri insolidum durante patria potestate, authoritate tñ patris interueniẽte: ad qđ pater cõpellitur officio iudicis: vt C. de bonis quę libe. l. cum nõ solum. §. j. & postea, nisi in sex casibus qui sunt ff. quod cum eo. l. 2. Excipe duos casus vt in mutua pecunia, ex qua nõ tenet̃ eũ effectu propter exceptionem Macedoniani, neque patri: vt C. ne filius pro patre. l. j. item in voto, vel Deo, vel Reipub. facto: vt ff. de polli. i si quis rem. § voto. Nam licet aliàs scilicet ex contractu, vel quasi conueniatur à prælato maiore loci illius: hic tñ non conuenitur: vt C. de epis. & cle. l. nulli. & in Auth. de eccle. ti. §. si quis col. 9.

Mutum. CASVS. Quæsiui à Iustin verũ mutus stipulari posset? Et rñ. dicens, q mutus neq. stipulari põt, neq; ꝓmittere, & rõ hui⁹ ẽ: qa stiplo fit vno interrogante, altero rñdente: & sic vtroq; loquẽte. Idẽ dicit de surdo pp defectũ auditus. Qui n. stipulat̃, exaudire debet ꝓmittentẽ: & q ꝓmittit, verba interrogantis similiter exaudire debet. & hoc planũ est. Quod tñ de illo surdo intelligitur, qui oĩno non exaudit: & nõ de illo qui tardius exaudit. Qui n. tarde exaudit ꝓmittentẽ, & stipulantẽ poterit exaudire, quãquam illicò: & ita stipulari, & ꝓmittere põt. Itẽ q̃siuit à Iusti. de furioso, an posset verbalẽ obligationẽ ꝯhere? & dicit q non. Nullũ. n. negotium furiosus rectè gerit: quia nõ intelligit quod agit. Fran.

[g] Nullũ negotiũ. s. obligatoriũ. idẽ in ꝓdigo, cui bonis interdictũ est. ff. eo. de ver. ob. l. is q. qa furioso similis est: vt. ff. de cura. furio l s primo in & ff de reg. iu. l. furiosi. Idẽ i [illegible] mẽte captus vt ĩ. de cur. §. j.

ADDITIO. Idem ĩ lauto. Et intellige de his qui oĩno nihil tõnis sapiunt: alias secus, secũdùm Ang.

[h] Potest. Scilicet ciuiliter.

Pupillus. CASVS. Quęsiuit à Iust. an pupill⁹ posset rectè stipulari? rñ. q pupil⁹ oẽ negotiũ rectè gerere.

[1] Subaudi nec expressè displiceat: quia tũc non esset locus d. §. cũ adijcitur, nec huic materię. Ioã. Fab.

[a] Nisi esset actum stipulone nõ valere nisi sub toto: vel nisi validitas stipulationis noceret stipulãti: vt l. si decẽ. ff. loc. & hæc vera qñ stipulatio, & rñsio ẽ de toto, & parte numerabili: aliàs si de toto integrali, & parte ꝓpria, vel ĩpropria: dic vt per Io. Fab. & Ang. hic.

[c] Rñsio iuxta interrogata intelligi debet. Mã dol. in sj. q. 33. Regu. num. 70.

Obligatio nãlis inter patrẽ & filiũ põt ꝯsistere.

[1] Maximè. & similes dictiões quę abundãt. Mãd. in Gl. Facul. §. nos qui. I ver. pfertim, ver. Q̃ñq; dictiones ꝓfertim.

[f] Neque enim stipulatio cõfici põt nisi vtroque loquente. l. j. ff. d verbo. obli.

[g] Scilicet captis pignorib⁹. Et si nullo modo velit consentire, si fili⁹ agat & pr sit ꝓsens: tepellitur à iudicio: sec⁹ si pr sit absens longa absentia, vt filius cõueniatur. Ang.

[g] Tu tñ intellige gl. hãc de ꝓdigo, & & mente capto, cui bonis interdictum sit aliog obligaretur, quãuis manifestè, ac apertè ꝓdig⁹ eẽt, ẽm Bald.

Qui infantiã excessit, aliũ sibi obnoxium, et sine tutoris authoritate, reddere potest, ipse autem obligari non potest.

Pupillus a oẽ negotiũ rectè gerit: *ita tñ, vt vbi tutoris authoritas necessaria sit, adhibeaẽ tutor: veluti, si ipse obligetur, b nã aliũ sibi obligare, ẽt sine tutoris authoritate c põt. Sed qđ diximus de pupillis, vtiq; de ijs verũ est, q iã hñt aliquẽ intellectum: nã infans d & qui infantiæ proxim⁹ e est, nõ multũ f à furioso distãt: quia hmõi ætatis pupilli nullũ habent intellectũ. Sed in proximis infantiæ, pp vtilitatẽ eorũ, benignior g iuris interpretatio facta est: vt idẽ iuris habeant, h quod pubertati proximi. Sed qui in potestate parentis est impubes, i ne authore quidem patre k obligatur.

Conditio impossibilis vitiat stipulationẽ: conditio verò necessaria facit eam haberi pro pura. Are.

Annota, conditionẽ impossibilem negatiue conceptam, cum potius necessaria, quàm impossibilis dicatur, stipulationem non vitiare, nec suspendere, sed puram reddere.

Si impossibilis cõditio obligationib. l adijciaẽ, nihil valet stipulatio. † Impossibilis aũt cõditio habeẽ, cui natura m impedimẽto est, quo minus existat: veluti, si quis ita dixerit: Si digito cœlũ attigero, dare spondes? At si ita stipuletur: Si digito cęlum non attigero, dare spondes? purè n facta obligatio intelligiẽ: ideoque statim, o peti põt.

rit, dum tamẽ tutoris authoritas intercedat. & hoc quando necessaria est, scilicet, cũ se alteri velit obligare: alterũ tamẽ sine tutoris authoritate bene põt obligare. in versiculo, Sed quod diximus, pone sic casum. Supra dictum est, q pupillus rectè gerit oẽ negotium: ergo cum infans sit pupillus, omne negotium rectè gerit: vel ita stipulari, & promittere rectè poterit, sed non est ita simpliciter. Et ad hoc respõdẽs legislator dicit, qđ dictũ est de pupillo intelligendũ esse de eo, qui proximus est pubertati: & etiam de illo q aliquem habet intellectũ. Infantes enim, & illi, qui proximi sunt infantiæ, non multum distãt à furiosis: q̃a nullũ habẽt intellectũ. Sed deinde statim corrigit iam dictum suũ quò ad vnum membrum, dicens, quòd pupilli proximi infantiæ non per omnia sunt censendi tanquã furiosi: sed habent idem iuris, quod pubertati pximi, scilicet, q cũ tutoris authoritate se alijs possint obligare. & sine tutoris authoritate sibi alios obligare possint. Sed potest ne filiusfam. impubes authoritate patris sui alteri obligari patris authoritate pcedente: sicut potest pupillus tutoris authoritate? Et respon. quòd non. & huius ratio potest esse: q̃a si tutor malè præstiterit authoritatẽ pupillo suo, pupillus habebit illum sibi obligatum: nõ sic autem filius patrem. Fran. de Are.

a Pupillus. Scilicet pubertati proximus: vt sequiẽ. & est ratio, quia intellectum habet: vt ff. de reg. iur. l. in negotijs. Accu.

b Obligetur. Scilicet alij.

c Authoritate. Sic. ĩ de author. tut. in princi. sic ff. de pac. l. contra iuris ciuilis.

d Infans. Idest, vsque ad septem annos: vt C. de iure delib. l. si infanti. primo respon.

e Infantiæ proximus. Idest, vsque ad decem annos & dimidiũ: & sic pximus respicit infra. sed cũ dico pubertati pximũ. à decẽ annis & dimidio supra intellige. nã sic in masculis debet fieri dimidiatio: in fœminis ĩ nono & dimidio: vt ĩ. quis. ex cau. ma. non lic. §. fi. & ĩ. quib. mod. tut. finit. j. respon.

f Non multũ. Nã distat aliquantulũ. vt in hęreditate, quã transmittit infans: vt C. de iure delib. l. si infanti. §. j. secus ĩ furioso: vt C. de cur. fur. l. fi. §. sin autẽ & hoc secundũ Azo. Sed certè sic potes dixisse: q̃a vnus paruus, alter magnus. alter cõtinuum tẽpus, alter habet interualla dilucida. Dic ergo. distat in stipulando ĩ hoc: q̃a infans sine intellectu interdũ stipulatur: sed furiosus nũquã: vt ff. rẽ pupil. sal. fore. l. seruum pupilli. Itẽ dicit non multum, propter pximum infantiæ, qui intellectũ habet: & ideo colligitur statim quod hic dicit. ibi, sed in proximis. Ac.

g Benignior. Quam supra dictum est. Accur.

h Idem iuris habeant. Vt alios sibi obligent: alijs vero non obligentur sine tutore, vt ĩ. prox. §.

i Impubes. Aliud si pubes. nam obligatur ac si esset sui iuris: vt ff. eodẽ de verb. obliga. l. fi. §. j. nisi in duob. casib⁹: vt ĩ. eod. §. Itẽ inutilis. diximus.

k Patre. Sed quæ est ratio de hoc ad pupillum? cũ tutore authore obligetur? Respond. quidam, quòd ob hoc ipsum datur tutor, sed patria potestas est ad corrigẽdum. & est pro eis C. de bo. quę lib. l. fina. §. sin autem. Vel dic q tutorem habet obligatũ, si male authoratur, patrem nõ: vt C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. sub hac tamẽ, ver. non autem hypothecã. Accur.

ADDITIO.

Hoc verum, qñ de pupillo mere obligando tractatur: secus si de mera vtilitate: quia potest etiam sine patre. Si verò potest esse vtilitas, & damnũ: puta quando vsusfructus, vel aliquid patri q̃ri potest, quo casu de iure nouo pater legitimã administrationẽ habet, sufficit ipsius authoritas nõ ĩ alijs. vt l. si infanti. C. de iu. del. An.

Si impossibilis. CASVS Supra habuistis multa exempla inutiliũ stipulationum, adhuc ponitur hic vnum, scilicet cum impossibilis conditio stipulatiõi adijcitur: & appello impossibilẽ cõditionem, illam, scilicet cum natura impedimẽto est: vt puta hominẽ in statu isto existentẽ cœlum digito tãgere. vnde ista stipulatio, Promittes mihi decẽ, si cęlum digito tetigeris. inutilis est: sed si negando cõditione impossibilẽ pmittas aliquid alicui stipulãti: vt puta, Promitto tibi decẽ, si cęlũ digito non tetigeris, pura est stipulatio: & quod stipulatur, incõtinẽti peti potest. hoc dicit. Nota, quòd impossibilis conditio vitiat stipulationem. Franciscus.

l Obligationibus. Quibuscũque: vt hic, & ff. de act. & oblig. l. nõ solũ. Secus est in vltimis volũtatib. quia tũc pro non apposita habetur: vt ĩ. de hęre. insti. §. impossibilis.

m Cui natura. Non ita si verborum perplexio sit: vt ff. de condi. institu. l. si Titius. loa. contra. tunc enim quandoque non diceretur impossibilis, licet nõ posset existere: vt ff. de verb. obli. l. si Titius. secundum Azo. & facit ad hunc. §. ff. de reg. iur. l. impossibiliũ & ff. eo. l. impossibilis. §. j.

n Purè. Idest sine conditione, etiam si dies esset apposita vt ff. eo. l. in illa stipulatione. §. fi.

o Statim. Cum spatio tamen, quo solui possit: vt ĩ. eo. §. fi ff. eo. l. cũ qui calẽdis. Et hoc dixi ĩ. de verb. obli. §. omnis stipulatio. Accur.

*Negotiũ hoc loco accipe p cõtractu. nam aliàs nõ oẽ negotiũ rectè gerit pupillus: cũ testari nõ possit. ĩ. quibus nõ est permissum fac. testa. §. pterea. Et quomodis negotiũ capiaẽ vide Mandos. in glo. Facul. §. cõsiderantes, in ver. negociorũ.

Proximus pubertati.

Hæredi - tas transmittitur p infantẽ, sed nõ per furiosum.

Stipulatur quãdo que ĩfãs, nõ autem furiosus. Mandos. de Æta. mino. tit. de pueritia, cap. 4. num. 31.

Filius impubes etiã cum authoritate patris non põt obligari.

† Quia ĩpossibilium nulla est obligatio: vt hic. & l. c. ad audiẽtiam. in nu ẽta gl. sup verb. habere. post prin. ext. de spõ. & ma. Et fa. cap. vlti. cum glos. super ver. impossibilis. extra de cõdi. appo.

Et dum gloss. ibi soluit cõtrariũ da l. si militem. C. de condi. ob caus. est contraria huic glos. ista tamẽ est verior. Nec obst. cõtra. q̃a cõcor. cũ hic & ibi cõditio & causa impossibilis annullet effectum. nõ enim ad conficiendum agiẽ, sed solum ad reuocanda mãdatã. sedm Ioan. Fab.

cōtrahens. Si verò cōtra eam directè dicitur, plures quā duo exiguntur, vt vincant scripturā: vt ff. de testi. l. iij. ibi, aliàs numerus &c. Vel dicas & hic exigi testes. Sed nūquid si aliqui testes dicas pro instrumēto, vel in eo scripti, vel nō: tot, vel plures erūt necessarij ɔtra instrumētū? Rñ. sic: quia instrumentum per se vicē duorū tenet: vt dictū est. Itē & pter ipsum sunt ꝓbationes, vt ponit, vt ff. de pig. l. cōtrahit. Itē quod dicit eo die, idē dicas, si alio tali quod hic esse nō potuit: vt ar. Ī. de ver. ob. §. loca. Accur.

lante, erat stipulatio inutilis: ita & seruo talia verba dicente vel filio: vt hic, & Ī. eo. §. ei qui. & facit C. de impu. & ali. substi. l. fi.

g Pridie. i. die ꝓcedēti mortē: vt ff. de fer. l. pridie.

h Erat. Scilicet, olim.

quo a conficiebatur instrumentum: sese, vel aduersarium suum in alijs locis esse. b

Actiones hodie ab hæredibus & contra heredes initium capere possunt.

Post mortem suā dari sibi nemo stipulari poterat: c non magis, quàm post ei⁹ mortē, d à quo stipulabatur. Ac nec is, q in alicuius ptāte est, post mortem eius e stipulari poterat, quia patris vel dñi voce loqui videret. f Sed & siquis ita stipularetur, Pridie g quàm moriar, vel pridie quàm morieris, dare spondes? inutilis erat h stipulatio. Sed cū, vt iam i dictum est, k ex cōsensu cōtrahentiū stipulationes valeāt, placuit l nobis etiā in hunc iuris articulum necessariā inducere emēdationē, vt siue post mortē, siue pridie, quàm moriaē stipulator, siue ꝓmissor, stipulatio concepta sit, stipulatio valeat. m

Præpostera stipulationis conceptio inutilē minime reddit stipulationem.

Item siquis ita stipulatus erat, Si nauis cras o ex Asia venerit, n hodie dare spōdes? inutilis erat stipulatio: quia præposterè o concepta est, Sed cum Leo inclytæ recordationis in dotibus eandem stipulationem, quæ præpostera nuncupatur, non esse reijciendā existimauerit: p nobis placuit, q & huic perfectū robur accōmmodare, vt nō solum in dotibus, sed etiam in omnibus r valeat huiusmodi conceptio s stipulationis.

Stipulatio cum morietur promissor, vel stipulator, vel post mortem tertij, valet etiam de iure veteri. Arc.

Aliàs, luisse. [margin]

ADDITIO. Ex hac gl. no. q duo testes probantes ꝓ indirectū cōtra instrumentum, faciūt vacillare instrumētum. qa probant affirmatiuā: & ēt voci viuæ magis creditur, quā mortuę. Au th. siquis aliqd. C. de test. Christoph.

a Quo. Vel etiam alio. dummodo sit tantū remotus locus, in quo dicit fuisse tempore, quo dicitur instrumentum fuisse factum, quod hic nō potuit esse: vt ff. de verbo. obl. l. vlti. §. fi. & Ī. de verbo. ob. §. loca. Accursi.

b Esse. Idest, fuisse. sic Ī. de his q sūt sui vel alie. iur. §. in potestate.

i Sed cum, vt iam. Nunc corrigitur.

k Dictum est. Sic Ī. de verb. obliga. §. sed hæc.

l Placuit. Vt C. de contrah & com. sti. l. scrupulosam.

ADDITIO. Et sic qñ constat de mente cōtrahentiū, s̄m eā fit interpretatio etiam in his, quę stricti iuris sūt, quod facit, vt statutum recipiat interpretationē extensiuam ēt actiuā: si sic cōstet de mente statuentiū, aliàs secus. vt per Ang. hic.

m Valeat. Scilicet statim: efficax autē erit post mortē. vñ ab hærede, & cōtra hæredem incipient actiones hodie, qđ olim nō erat: vt C. de act. ab hær. & cō tra hære. l. j.

o Aliàs, non est. erat. Et sane Anto. August. emēdatio. l. j. c. ix. tractās de Interpunctionibus huius loci, non additā dictioné admonet tamen eam haberi in græcis Institutionibus Theophili.

Itē si quis. CASVS. Supra vidimus stipulationem vnā, q olim erat inutilis, & adhuc recitat vnum casum in quo olim erat stipulatio inutilis: hodie tamē vtilis ē. Olim enim si aliqs stipulabaē ita. Si nauis venerit ex Asia, hodie dare spōdes? Inutilis erat talis stipulatio propter præposterationē. Innuitur enim ista stipulatione, q datio euentū conditionis debeat præcedere. Sed cum præposteram stipulationē in dotibus non existmauerit reijciendam, placuit Iusti. & hanc stipulationē non obstante præposteratione perfectū robur accōmodare: vt non solum in dotibus, sed & in alijs valeat stipulatio præpostera, & ꝓpostere cōcepta. h. d. Fran. de Are.

Dupliciter literā exponit. [margin]

Post mortem. CASVS. In §. isto recitat nobis Insti. antiquā formā stipulationū, & eā corrigit. Olim enim ita fuerat. q si aliquis stipulaceē ita: Promettis mihi decē post mortē tuā? nō valebat stipulatio: eo q post mortem stipulatoris, vel promissoris, qui quod in stipulationē deductum est, solueret, vel reciperet, ex iure vetustissimo, qđ in fine huius. §. corrigiē, neq; ab hæredibus, neque cōtra heredes inciperet obligatio. Similiter si is qui in potestate alicu⁹ esset, vt patris, vel domini, stipulareē, sibi aliqd dari post mortē patris, vel dñi, nō valebat stipulatio olim. sicut si ipse pater, vel domin⁹ stipulareē aliqd post mortē suā sibi dari: quia filius, vel seruus voce patris, vel dñi loqui videē. Similiter siquis olim ita stipularetur. Pridie quā moriar: vel Pridie quā morieris, promittis mihi decem? nō valebat stipulatio. Sed demū iam dicta corrigit Iustin. dicent, q cū stipulationes valeant, quæ consensu cōtrahentiū sunt cōceptæ: sibi placuit hūc iuris articulū emēdare, statuens, vt siue post mortē, seu pridie quā moriaē, fuerit quis stipulatus aliquid sibi dari, vel pmmisit aliquid se daturum, valeat stipulatio. h. d. Fran.

a Addas qđ imo iure ff. alioqui supracanea esset correctio. l. fi. C. de cōtrah. & cō mit. stip. Nec huic obstabit l. quodcū que. §. nō solum. ff. eod. quoniā loquitur in stipulatiōe, cum moriar. de qua in se. quen. §. [margin]

c Nemo stipulari poterat. Scilicet iure vetustissimo: quod hodie corrigitur, vt in fi. huius §. a

d Non magis. Quia nec hęc valebat. Accur.

e Eius. Scilicet patris, vel domini.

f Videretur. Vnde sicut patre, vel domino sic stipu

n Veteri. Post hoc verbum venerit, est punctū: & subaudi quandoque, vel vsque ad annum. si autē esset post illam dictionē hodie, nō eēt stipulatio inutilis etiam iure veteri, sed vtilis & cōditionalis: vt Ī. de verb. oblig. §. sub conditione.

o Præposterè. Primo enim debet venire nauis secundum naturam conditionalis stipulationis, vel cōditioni, quam dari hodie.

p Existimauerit. Scilicet cum ita stipulabatur mulier, si sine liberis decesseris, ꝓmittis mihi dotē reddere, vt de ea possim testari? cū pri⁹ testari proponebat, & ea mortua dotem reddi: vt C. de iur. dot. l. si mulier. vel dic secūdū Ioā. cum stipulatur maritus sic, Si dabit mihi x. promittis te mihi nupturam? primo enim nubere, & postea dare debebat.

q Placuit. Vt C. de testibus. l. præ postere.

r In omnibus. Scilicet obligationibus.

s Conceptio. Exactio tamē fit post cōditionem existentem

ſtantẽ: vt C.de teſt.l.præpoſteri.in fi. & facit ad hũc §.ſ.quod non ſit curandus ordo ſcripturæ.ff.de pec. lega.l.quidã.in fi. & glo.fi. ℥.de leg.§.ante, & ff.de ſolu.l.nec enim.

Ordo ſcripturę attẽdendus non eſt.

Ita aũt ꝯcepta ſtipulatio, veluti, ſi Titi⁹ dicat, Cùm moriar, dare ſpondes? vel Cùm morieris? & apud veteres vtilis erat, [a] & nũc valet. Itẽ poſt mortẽ alteri⁹ [b] rectè ſtipulamur.

Verbum promiſiſſe in ſcriptis repertum, importat ſtipulationem. Aret.

Annota, Ea eſt ratio, nã omnia ſolenniter acta præſumuntur.

Si ſcriptũ in inſtrumẽto fuerit ꝓmiſiſſe aliquẽ perinde [d] habetur, atq; ſi interrogatione pręcedẽte reſponſum ſit. †

Si plures res deducantur in ſtipulationem, & ſimpliciter reſpondet promiſſor, ad omnes tenetur: alias ad eas tantùm, in quibus reſpondet. Areti.

Annota, Tõt ineſſe ſtipulationes, quot res in ſtipulationem deducta.

Quoties † plures res vna ſtipulatione comprehendunt: ſiquidẽ promiſſor ſimpliciter reſpõdeat. Dare ſpõdeo: pp oẽs tenet. Si verò vnã ex his, vel quaſdã daturũ ſe ſpopõderit: [f] obligatio i his pro qbus ſpopõderit, ꝯhit. [f] Ex pluribus.n. ſtipulationibus vna, vel q̃dã vident eſſe perfectæ. Singulas.n. res ſtipulari, & ad ſingulas rñderi debemus. [g]

Vt alteri detur, vel fiat, ſtipulari non poſſum, quãdo quidem alteri acquiri, noſtra minimè intereſt: pœnam tamen, ſi promiſſa non præſtantur, ſtipulari nobis non prohibemur.

Alteri [h] ſtipulari, vt ſuprà dictũ eſt, [i] nemo † põt. Inuentæ.n. ſunt huiuſmodi ſtipulationes, vel obligationes ad hoc, vt vnuſquiſq; adquirat ſibi, quod ſua intereſt. Cæ-

Ita autẽ cõcepta. CASVS. Supradictũ eſt, ꝙ huiuſmodi ſtipulatio, Promittis mihi x. poſt mortẽ inutilis erat olim: hodie tamẽ vtilis eſt. Sed ꝙ dices de iſta ſtipulatione, Cũ moriar, dare ſpondes? Et reſpõ. Iuſti. dicẽs ꝙ olim huiuſmodi ſtipulatio vtilis erat, & hodie etiã vtilis eſt. Itẽ ſi quis ita ſtipuletur, Promittis mihi x. poſt mortẽ Titij? bene valet ſtipulatio huiuſmodi vt hic. Franc.

[a] Vtilis erat. Vt ff.de bo.au. iudicis poſſ.l. hæreditariũ. Accurſius.

[b] Alterius. Scilicet tertij.

Si ſcriptum fuerit. CASVS. Scriptũ fuerat in quodam inſtrumẽto Petrũ promiſiſſe Titio centũ: poſtmodũ Titio centum illa petenti ꝓ textu illius inſtrumenti Petrus opponit in hũc modum. Frater, quanquã cõtineat in inſtrumẽto me tibi ꝓmiſiſſe centũ, tñ cõtinetur ibi, ꝙ interrogatio ꝓmiſſionem non præceſſerit: vnde cũ nõ valeat promiſſio in ſtipulatione, niſi interogatio præcedat, nõ poteris per illud inſtrumentum ad illa cẽtum agere. Quæſiui ego à Inſti. i iſto caſu qd iuris, & reſp. dñs Iuſt. ꝙ ſi ſcriptũ fuerit in inſtrumento quempiã aliquid promiſiſſe: perinde habetur acſi interrogatiõe præcedente promiſſio facta eſſet. Cũ enim in inſtrumento contineat ipſum promiſiſſe, videtur omnia ſolenniter acta. & hoc dicit. Franc.

Si ſcriptum. Nunquid idẽ ſit, ſi teſtes, dicãt aliquẽ promiſiſſe: vt etiam tunc intelligat præceſſiſſe interrogatio? Videtur ꝙ ſic: vt C.de fide inſtru.l.in exercendis. Sed tñ cõtradico: vt C.de vſur.l.j.in glo.pe. Et eſt ratio ſm Ioan. quia teſtes nõ ſic in iure inſtructi ſũt vt inſtrumenta quæ à iuriſperitis fiunt. [*] Accur.

[d] Perinde. Niſi contra probetur: et ff.de pact.l.iuriſgentium.§.quod fere.

Quoties plures res. CASVS. Quidam ſtipulatus eſt ſibi dari plures res, vt puta, Codicem, Digeſtũ, & inſtituta. Quæritur vtrũ valet talis ſtipulatio? Et reſpon. ꝙ ſi reſpõdeat ꝓmiſſor, Promitto, omnia videtur promiſiſſe. Si autem reſpondeat. Inſtituta ꝓmitto: pro ſolis Inſtitutis contrahit obligatio. Singulas enim res ſtipulari, & ad ſingulas reſpõdere debem⁹ hoc dicit. Fran. de Areti.

[e] Sponderit. Aliàs reſpondeat.

[f] Contrahitur. Imò videtur non valere, cũ ſit diuerſitas in reſpondendo: vt ſ.eod.§.præterea. Sed diſtingue, vt ibi diximus.

[g] Reſpondere debeamus. Si volumus in omnibus teneri, aliàs tenemur tantũ in his, in qbus reſpondemus: vt hic. Itẽ & ſufficit ſimplex rñſio, vt diximus, cũ ęquiparetur ei, quãdo ad omnes reſpondet. ff. de verb.ob.l.Titius.§.Idem reſpõdit.& ſ.eo. §. pręterea.

Alteri ſtipulari. CASVS. Supra dictũ eſt, ꝙ nemo poteſt alteri ſtipulari, eò ꝙ inuentæ ſunt hmõi obligationes ad hoc, vt vnuſquiſq; ſibi acquirat, qd ſua intereſt. ſed non intereſt ſtipulatoris, quod aliquid alteri detur. Sed ponam⁹ quòd aliquis velit alteri aliquid ſtipulari qualiter poterit hoc facere? Et reſpõ. ꝙ pęna debet ſtipulari, videlicet ſic, niſi ita factũ ſit, vt comprehenſũ eſt in ſtipulatione. verbi gra. Promittis Titio decem? ꝓmitto, & niſi illa decẽ dederis, ꝓmittis mihi viginti? Pęna autẽ adiecta in ſecũda ſtipulatione nõ facit primam ſtipulationẽ, quę primo erat inualida, valere: ſed metu pœnę, quod i prima ſtipulatione cõtentũ eſt ſoluit. Niſi enim dederit decẽ in prima ſtipulatione contẽta, committit illa ſtipulatio .ſ. i viginti. Cum autem quis ſtipulatur pœnam. non inſpicit qd interſit ſtipulatoris, ſed quæ ſit quantitas in cõditione ſtipulationis, qđ ſic intelligunt quidã, ꝙ pęna non excedat duplum. Alij autem dicũt, quòd nõ debet excedere quadruplum. Dominus autem Guido ſic diſtinguit. Cũ autẽ pœna interponitur, aut enim ponitur ꝑ verba quantitatem deſignantia, cuiuſmodi ſunt duplum, triplum, quadruplũ: & talis pœna nõ debet excedere quadruplum, aut ꝑ verba deſignantia qualitatẽ: & tunc quantaecunque fuerit quãtitas etiam in centuplum, bene valet ſtipulatio. h.d. Frãc.

[h] Alteri. Sic ff.de verb.oblig.l. ſtipulatio iſta.§.alteri. Accurſius.

[i] Vt ſupradictum eſt. Supra, eo.§. ſiquis alij. hoc tamẽ fallit i multis caſibus. vt ibi diximus. Et nota. ꝙ hic tribus modis alteri ſtipulamur. Nã interdũ directã acquirim⁹ actionẽ, ſubaudi alteri ſtipulãdo, vt filius patri, ſeruus domino, & contra: vt ſ.eo.§. ſiquis alij. & §.ei vero qui. quãdoq; vtilem: vt tutor pupillo & in ſimilib⁹ ratiõe officij, vt ſeruus publicus: vt ff.de conſti. pecu. l.cũ qui.§.pecul. & ff.rem pup. ſaluam fore.l.iiij. Interdũ nullam, & tũc neceſſaria eſt pœna, vt hic dicit. Itẽ no. quòd hoc vltimo caſu verba ſtipulatiõis. & ſortis, & pęnę. poſſunt formari tribus modis. Aut.n. ſic dico, Promittis mihi, quòd dabis illi, & eodẽ modo pęnã? Aut ſic, Promittis illis, quod dabit ei. & eodẽ modo pęnã? Et in his duobus caſibus nõ valet, neq; ſortis neque pœnæ promiſſio. Sed aliud, quãdo deberet vtilis vł directa acquiri. vt

† Atque id qdẽ in dubio pręſumitur admittitur, tñ probatio in contrariũ. l. iuriſgentium. §.qđ ferè. ff.de pa.

† Facit ad hũc §. ſ. pterea. cũ gloſſ. ibi trẽ ar. extra de ver. ſignifi.

[a] Nam ſępe teſtes ſunt iuris periti. tabelliones nõ. dic ergo ꝙ id ꝓuenit ex ratiõe intellectus: qa ita cõcepi⁹ intellectus iudicat i inſtrumẽto ſed teſtes nõ audiũtur ſuper eo, qđ per ei p. & ratione intellectus, ſed ſuper eo, quod percipiũt ſenſu corporeo ad extra declarato.

† Hũc locũ intelligẽ, ac ſimilia vt per Batto, ac glo. in l. ſtipulatio iſta. §. ſi ſtipulatio ff. de verb. obl. & vide Angel. in § ſed & ſi quis. ſ. e.

Stipulando alterã quãdoq; ſibi actionẽ quęrimus, quãdoq; non.

Stipulatio alteri facta poteſt trib. modis formari.

In primis duob. casibus, vt ff. de cõsti. pec. l. eum q. §. si actori. & §. Iulianus. & hic. Aut sic. Promittis mihi q dabis illi: aut pœnam tñ mihi stipulor: qa & tũc habet locum quod hic dr. Aut quarto modo dico, Promittis, q dabis mihi recipiẽti nomine eius: quo casu valet vtrũque: & ego illi cedam, cu lus nomine stipulatus sum. vt ff. manda. l. si procuratoré. §. finali.

ADDITIO. Et hoc verũ, siue sim pcurator habẽs mãdatũ, siue negotiorũ gestor, siue saltẽ gñalis. vt mihi aeq rã, & postea cedã, sicut pcurator cum ratihabitione &c. vel l. fin. C. ad Maced. & l. si ego. ff. de nego. gest. vt per Ioan. Fab. & Ang. hic.

Quæ procedit, vbi datio quantitatis nõ est in oblõne: vt quia promittis daturum te centum Titio, ad ea.n. agere non possum: & sic facti obligationi pœna censetur apposita, ẽm Ioan. Fab. & Ang. hic.

d In cõditione stipulonis. i. in pœnali stiplone q̃ est cõditionalis. s. si nõ pareat pmissor prĩcipali pmissioni. Accursius.

terum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planè si quis velit hoc facere: pœnam stipulari conueniet: vt nisi ita factum sit, vt est compræhẽsum, committatur pœnę stipulatio etiã ei, a cuius nihil interest. Pœnam enim cũ stipulatur b quis, non illud inspicitur, quod intersit eius: sed quę sit quãtitas c in conditione stipulationis. d † Ergo si quis ita stipuletur, Titio dari? e nihil agit. Sed si adiecerit pœnam, Nisi dederis, tot aureos dare spondes? f tunc committitur stipulatio. g

Quoties nostra interest extraneo dari, toties & stipulari possumus.

Sed & si quis stipulet alij, cũ ei9 h interesset: † placuit stipulationem valere. Nã si is, qui pupilli tutelam administrare cœperat, cesserit i administrationẽ cõtutori suo, & stipuletur rem pupilli saluam fore: qñ interest stipulatoris fieri, quod stipulatus est (cùm obligatus futurus sit pupillo, si malè res gesserit) tenet obligatio. k Ergo & si quis pcuratori suo dari stipulatus sit: stipulatio vires l habebit.

Et si creditori suo qs stipulat9 sit, q sua interest, m ne forte vel pœna cõmittatr, vel pdia distrahãtur, quæ pignori data n erant: valet stipulatio. o

Promissio facti alieni non vales, nisi apposita sit pœna. Arct.

Versa vice, p q aliũ facturum promisit: videtur in ea esse causa, vt nõ teneatur, nisi pœnam q

a Etiam ei. Scilicet stipulanti, cuius tñ non interest dari ei cui fuit stipulatus, nec mirum, quia sibi fuit stipulatus pœnam, vt modo diximus, & facit ff. de recepi. arbitr. l. cũ pœna. Sed contra. ff. de recepi. arbi. l. aduersus. §. sed si cum. Sed ibi non directo contra arbitrium itur: & ideo inspicit an intersit etiã in pœna: cum ad ea quæ frequẽter accidunt iura se referant: vt ff. de legib. l. nam ad ea. Item contra. ff. si qs in ius voca. l. 2. §. fi. I gl. intersit. Sed ibi in pœna prætoria, hic autem in conuentionali dicit. Vel ibi ideo non committitur, quia non debuit venire: quia aduersarij non intererat: & ita per obliquum illa ratio redditur.

b Pœnã. n. cũ stipulatr no. q cautè ponit, stipulatr. nã secus est. cũ paciscit: tũc cũ pęna ex nudo pacto ẽt ĩcõtinẽti apposito. sicut vsura, nõ possit peti: vt ff. de ser. expor. l. seruus. in gl. 1. & C. de vsur. l. 3.

c Quæ sit quantitas. i. quæ sit quãtitas, & q̃ sit conditio. Inspicit conditio, vtrum sit possibilis, vel probabilis, vel nõ, vt ĩ. eo. §. si impossibilis & j. e. §. qđ turpi. Quantitas verò q̃ sit inspicitur, vt quantacunque sit, petatr certi cõdictiõe, si est certa: aliàs si stiplo est icerta, actiõe ex stipulatu: vt hic & ĩ. de ver. obli. in prin. Ista. n. nomina, quis, & quę, substantię sunt significatiua, non quantitatis s. certę, vel taxatę, vel taxandæ: & hoc secundùm Azonem. Sed contra est, vt j de actio. § omnes. Solue vt ibi. 1 Item contra. ff. de euic. l. si dictum. in prin. Sed ibi sic agebatur. Itẽ contra. C. de sponsa. l. mulier. §. quę omnia. Sed illud fauore matrimonij: ne in infinitum pœna excedat. C. de inuti. stipu. l. ij. Alij, vt M. dicunt vsque ad duplũ: & in hoc cõsideratur hic quãtitas vt duplũ nõ excedat ẽm eũ: vt C. de sen. quę pro eo qđ interest l. j. Alij, vt Ioan. distinguunt inter eũ, qui sciẽter pmittit vltra duplũ, cũ sciat se nõ teneri. vt ille teneatur: aliàs nõ. vt ff. si quis cau. l. sed si quis §. fi. Alij dicũt vsq; ad quadrupũ semper extẽdi, & nõ plus: vt j. de act. §. omnes. prima verior est. Accur. ADDITIO.

e Titio dari. Vt pmittis Titio, vel mihi, quod dabis Titio? Accur. Flo.

f Spondes. s. mihi: alias non valet hoc, vt modo diximus. Accursius.

g Committitur stipulatio. s. pœna eo non dãte, nõ aũt illa inutilis efficitur vtilis, sed pœnæ metu, & illi statur 1 vt & alias. C. de arbitr. l. 1. Accursi.

Sed & si quis. CASVS Supradictum est, quod nemo pôt alteri stipulari: vñ quæritur, qualiter hoc est intelligẽdũ? Et dicit Imperator, q hoc est sic intelligendum: nisi intersit eius qui stipulatr. Nam si tutor, q tutelam pupilli sui cœpit ministrare, cesserit administrationẽ cõtutori suo: bñ poterit à cõtutore stipulari rẽ pupilli saluã fore. & alteri stipulari, cũ eius intersit eo, q si male administrauerit cõtutor tutelã, hẽret pupill9 tutoré, q prĩo administrauit, sibi obligatũ. Et eadẽ rõne poterit aliqs aliqd stipulari pcuratori. q aliqd certa die à dño suo pmisit sub pœna, ne pœna cõmittatr, vel creditori suo, ne pignora sua distrahantr. h. d. Frã.

h Eius. Scilicet stipulantis.

i Cesserit. Sic ĩ. de satisda. tuto § ij. alias. §.

k Tenet obligatio. Nã vtilis actio pupillo datur: vt ff. de mag. conue. l. j. §. pen. Item ipsi stipulanti directa acquiritur, vt hic dicitur.

l Habebit vires. Interest enim mea pcuratori meo solui, q in rem meam expendit: vt j. manda. §. j. ver sic. tua gratia & mandantis.

m Quod sua interest. Quod, idest, quia.

n Data. Ab isto, qui nunc stipulatur.

o Valet stiplo. nõ vt pcuratori, vel creditori actio cõpetat. sed q stipulat9 est, aget actiõe ex stipulatu ad interesse quãti sua interest creditori, vel pcur. fuisse solutũ: vt C. de inut. sti. l. si. & ff. de ver. ob l. liber hõ. §. fi. & C. de do. l. cũ res. Vel ẽm nos aget certi cõdi. ad interesse, quod pbauimus. ĩ. de verb. obli. in prin. Acc.

Versa vice CASVS. Supra dictũ est. q si aliqs alteri stipulet. nõ valet stiplo, nisi fuerit stipulat9 hic, si ita nõ factũ fuerit, vt in stiplone cõprehẽsum est, in casu pxĩo. Nã si aliquis pmiserit aliũ aliqd facturum, & stipulari: non valet promissio, nisi pœnam pmiserit, si illud non fecerit alius. h. d. Fran.

p Versa vice. Ad superiorem §. alteri.

q Pœnam. Sed & tunc ad pœnam tantum tenetur. & facit ĩ. eo. l. si quis alium.

† Cui nõ possit ad ijci pœna. vide hic p Ange. ex sñia bac. But. Bart. Ioã. Aad. In 3. co. ad me di. vers. so let eẽ du.

† Rõ qa hic deest causa finalis ob quã modus stiplonis adhibẽd9 est: qa qs stipulat qđ sua Inter est. Egid. Per.

Pena ex pacto nõ pôt peti.

Quis & quæ, substãtiam significat.

1 Dic q ibi loquitur in pœna legali, q̃ nõ excedit quadruplum. sed nos loquimur ĩ pœna cõuentionali, q̃ pôt excedere quadruplũ ex dispositione cõtrahentiũ.

... qua... cũ le... quam ... hoie: vt l. si cũ dies. §. fi. & l. sequ. ff. de arb. Christop.

Item

ipse promiserit.

Nemo potest stipulari rem suam. Aret.

Itē nemo rē suā futurā, [a] in eum casum, quo sua fit, [b] vtiliter stipulat. [c]

Inutilis est stipulatio, si in re, quæ in stipulationem deducitur, dissensus versetur.

Si de alia re stipulator senserit, de alia ꝓmissor: perinde nulla ꝯhit obligatio, acsi ad interrogatum rñsum nō eēt: veluti si hominē Stichū à te quis stipulatus fuerit, tu de Pamphilo senseris, quem Stichū vocari credideris. [d]

Stipulatio turpis, vel ex turpi causa descendēs non valet. Aret.

Quod turpi ex causa ꝓmissum est, [e] veluti si qs homicidiū, vel sacrilegiū se facturum promittat, non valet. [f]

Stipulatio cōditionalis transit ad hæredes stipulatoris, et promissoris. Aret.

Cùm quis sub aliqua cōditione stipulatus fuerit, licet ante conditionē decesserit, postea existente conditione hæres eius agere pōt. [g] Idem est & ex promissoris parte.

Qui ꝓmittit certo tēpore dare: nō pōt cōueniri, nisi totus terminus sit elapsus.

Qui hoc anno, [h] aut hoc mēse dari stipulatus est, nisi omnibus partibus anni, vel mensis præteritis, [i] nō rectè [l] petet.

Promissori datur tempus habile ad soluendū. Are.

Si fundum dari stipuleris, vel hominem, non poteris continuò agere, nisi tantum spatium præterierit, quo traditio fieri

Item nemo. CASVS. Aliquis promisit tibi fructum fundi in futurum, valet ne huiusmodi stipulatio? Et respon. Iustinia. ꝙ non. Nemo. n. rē suam futuram, in eum casum quo sua fit, vtiliter stipulatur: hoc dicit. Franciscus.

[a] Futuram. Vt partum ancillæ, vel fœtum animaliū suorum, quæ sua futura sunt, vt ꝫ, de rer. diui. §. item ea. Item multo magis si stipuletur rē, quę nūc est sua, vt sup. eod. §. 1.

[b] Quo sua fit. Hoc ideo, quia in eo casu quo sua futura nō est, valet stipulatio. ff. de ver. obli. l. si rem meam. Acc.

[c] Stipulat. Scilicet dari. & rō, quia qđ suum est, amplius suum fieri non pōt: vt ĩ. de act. §. sic ita que. restitui tñ possum stipulari: vt ff. de ver. ob. l. nemo. j. respond. & ff. vsufructu, quemadmodum cau. l. 1. §. sed quod diximus.

Si de alia. CASVS. Stipulatus fui à Titio in hunc modū, Promittis mihi animal? intelligens de equo. & ipse respon. Promitto, intelligēs de asino, valetne stipulatio? Et rñ. do. Iusti. quod non. Cum. n. de vna re senserit stipulator, & de alia promissor perinde nō valet stipulatio, acsi ad interrogatū responsum non esset: & hoc dicit. Et istum §. bene intellige, nisi diuersitas illa placeat stipulatori: quia si sic, bene valet stipulatio. h. d. Fran.

[d] Crediderit. Hoc est verum, qñ certum est eos dissensisse, vt ff. de ver. obl. l. ꝯtinuus. §. j. aliàs aūt si potest ꝭm vtriusq; intellectū valere, valet ꝭm intellectū promissoris: vt ff. de ver. obl. l. qui ex pluribus. & l. stipulatio ista §. eum qui. [e] Nec obest quod dicit minimum præstari debere: vt ff. de leg. 1. l. apud Iulianū. §. scio. quia minor est, quam dare vult promissor: vt ĩ. de act. §. præterea. Si autem secundum vnius intellectum tantum valere pōt, ꝭm eius intellectū valet. vt hodie dare mihi Bononiæ decem promittis? si. n. de hac Bononia in qua sumus intelligatur, valet, alias non: vt ĩ. de verb. ob. l. quoties in stipulationibus, & de reb. dub. l. quoties. 2.

[r] Nisi fauorabilius esset secūdū stipulatorē interpretari. l. in ambiguo. ff. de reg. iu.

Quod turpi. CASVS. Stipulatus fui sic, Promittis mihi decē, si Titiū occidero. vel si furtum fecero? valetne hmōi stipulatio? rñd. ꝙ non. Quod. n. ex turpi causa promissum est &c. Franc.

[e] Promissum est. Siue dicam, Promittis homicidiū facere? siue dicam, Promitto decem, quia promittis facere homicidium: vt ff. de ver. ob. l. generaliter.

[f] Non valet. Huiusmodi. n. conditiones turpes, impossibiles ꝑsumunt' à iure: vt ff. de condi. insti. l. si filius. vñ nō valet stipulatio vt ꝫ. eo § si impossibilis. Circa qđ tñ dic, ꝙ aut ipsum qđ ꝓmittitur, est turpe, vt facere homicidium. & tunc non valet. nec est pœna apposita, vt ff. de verb. obl. l. generaliter. & l. veluti. & l. si plagij. Idem dico, etsi sub ꝯdōne turpi, vt hic. Aut si honestū ꝓmittat', sed tñ turpiter, vt dare decē, sed p metum vel p dolū: tūc valet quidē ꝓmissio facta, sed exceptione eliditur [*] vt C. de inuti. stip. l. dolo. nisi in casu, vbi ipso iure nō valet ꝓmissio facta p metū: vt ff. qđ met. cau. l. si mulier §. dos. secundū Ioan.

[*] Vel per indebiti officium rescindit'. l. si dolo. C. de inutil. stip. & l. inter positas. C. de trās. l. si. §. j. ff. qđ met. caus. qđ hī in l. eleganter. ff. de dol.

Cū qs. CASVS. Stipulat' fui à Titio dari mihi decē, sub aliqua ꝯdōne. añ, quā existeret ꝯdō decessi postmodū existente cōdōne, quæ' verum meus hēs agere possit ex ista stiplone? Et rñd. Iustin. ꝙ sic. Eodē modo, si me stipulatore viuēte deniū añ cōdōnis euētū decedat ꝓmissor postmodū si existat cōditio, potero agere ꝯ hæredes promissoris. Frenc.

[g] Agere pōt. Hoc in contractibus. vt hic. & ꝫ de verb. ob lig. §. ex conditionali. aliud in relictis. vt C. de cadu. toll. §. sin autem aliquid. & ff de manu. test. l. si ita scriptum fuerit. in fi. legis. Et facit ad hunc §. ff. de periculo & commo. rei vē. l. necessario. §. quod si pendente. j. respon.

Qui hoc anno. CASVS. Stipulatus fui à te dari mihi decē hoc anno, vel hoc mēse. quæritur qñ possim istā decē petere? Et rñ Imper. ꝙ oībus partib' anni vel mensis pteritis possum petere, aliud aūt est, si stipulatus fui mihi dari aliquod annuum, quia tūc in principio anni potest peti. h. d. Fran. de Ate.

[h] Qui hoc anno. i. qui stipulatus est his verbis. Promittis hoc anno vel hoc mense. Et nota ꝙ iste §. est lex. ff. de ver. ob. & incipit. qui hoc anno. Acc.

[i] Præteritis. i. elapsis. sed secus est in relictis fauore vltimæ volūtatis nā in capite anni ꝑstatio fit: vt C. qñ di. leg. ced. l. j. vel distingue, aut ꝓmittit p hęc verba. hoc anno, vel quolibet anno. & tunc in fine anni fit solutio: vt hic, & ff. de ver. ob. l. q̃ hoc anno. & l. eū qui certarū. Aut annuū. & tunc in capite anni fit solutio, siue legatum sit, siue in ꝯtractu fiat ꝓmissio ꝭm Io & B vt ff. de condi. & dem. l. si in annos. & ff. qñ di. leg. ced. l. nec semel. Vnde versus. Annua si debes, tunc inspicies caput anni: Anno si debes, in fine teneberis anni. Sed quid si vsque ad forum rem promiserit? Videtur ꝙ statim incœpto foro possit agi: vt ff. ad Treb. l. qui filium. §. Sabinus.

[†] Nota quia hoc tps fauore promissoris, vñ debet interpretari in eius fauorem, vt demū anno finito teneatur. secus si dixisset annuū ꝓmitto quia hoc tēpus est appositum fauore stipulatoris. Egi. Per.

Stipulatio an vitietur ꝑ turpitudinem.

Solutio qñ fiet, si hoc anno promissum sit.

A[illegible]. Et hanc ap. Ang hic. pp dictionem vsque, quæ de propria significatio excludit: vt l. 1. ff. de p. g. act. secundùm Ang.

Si fundū. CASVS. Promisi fundū & hoiem purē. quæro ergo cū ista stiplo sit pura, vtrū ex ea incōtinē ti possim agere? Et resp. Iusti. ꝙ nō. nisi tantum tempus pteriterit. quo traditio fieri possit. & h. d. Super aūt isto ti. solebat aliquādo à quibusdā fieri tale quare: quare apud antiquos ista stipulatio, ꝓmittis mihi pridie q̃ moriar, erat inutilis, hæc aūt, Promittis mihi

mihi x. cum moriar, apud antiquos erat vtilis? q̃dã istud quasi reputat̃ p trufa, cũ ius antiquũ hodie sit correctũ. sic tñ respõdetur. Incertior est dies mortem præcedens, quã dies morti dicat°, vt ĩ plurib. & ppter maiorẽ iocertitudinẽ dies pxima morti dicebatus apd̃ antiquos stipulatio in diẽ proximã morti· nõ sic aũt in diẽ mortis. Franc.

a Fieri possit Cum commodo so promissoris: 1 vt ff. de ver. ſi. l. nepos Proculo nec tamen nimiũ expectatur, licet prius nõ possit soluere: vt ff. de verb. obli. l. continuus. §. illud. item & si incõtinenti potest. nõ tamen id stà tim exigitur: vt ff. de sol. l. quod diximus. Quoddã ergo tempus mediũ eligimus. s. a. dieri. secundum quosdã: vt ff. de const. pe. l. pro missor. vel die arbitrio iudicis. cũ lege nõ sit determinatũ: vt ff. de ior. delib. l. j. in si qui iudex statuet tẽpus quoddã, nec nimiũ. nec modicum: vt ff. de sol. l. tauũ. & tẽ ra. ha. l. quo enim §. j. & ĩ de off. iud. j. rñ. Item nunquid idem in quãtitatibus, quod in speciebus hic dicitur? Resp. nnn. imo tempore tanto quanto cum iudicatis datur, expectatur, vt ff. de iudi. l. si debitori. §. quatuor mẽsiũ. 2 vt C. de vsur. rei iudicata l. ij. secundum quosdã. vel verius dic: vt no. ĩ de ver. obliga § omnis. in glo. j. statim &c.

2 Quibus pendentibus capi peterit, nisi satisdet q aduenjẽte termino satisfaciet: nec enim enim pẽsare, vt aliqd opponere poterit, quia tale tẽpus misetatio ... causa conceditur ...

possit. a

TITVLVS XXI.

DE FIDEIVSSORIBUS.

Quandoquidẽ nõ semper ei qui pmittit tutũ est credere, cautius erit aliũ assumere, qui obligationẽ illã in se recipiat promissore quoq; remanente obligato, quẽ fideiussorem à fide promissa appellamus, qui quidem cuiuis obligationi vtcunque contracte, etiam si naturalis tãtùm sit, accedere potest.

PRo eo, qui pmittit, b solẽt alij obligari, q fideiussores appellant̃: quos hoĩes c accipere solẽt, d dũ curãt, vt diligẽtius sibi cautũ sit. e

Omni obligationi accedere potest fideiussor, et ciuili tantum: & naturali tantùm: & non tantùm pro homine libero, sed etiã pro seruo. Aret.

In oĩbus aũt obligationib° f adsumi pñt. i. siue re, siue verbis, siue literis, siue cõsensu g ɔ̃ctę fuerint. At nec h illud qdẽ itereſt, vtrũ ciuilis, i an naturalis k sit obligatio, cui l adijcit̃ fideiussor: adeo m qdẽ, vt p seruo n quoq; obliget̃, o siue extraneus sit, qui fideiussorem à seruo accipiat,

ADDITIO. Vnde plena cautio dicitur cũ fideiussorib°, sed plenior cũ pignorib°. simpliciter verò prolata ab homine intelligitur sine fideiussorib°: secus si à lege vel à prætore, nisi procederet vltra declarando nudam cautionem sufficere. Ang.

In omnibus. CASVS. Quæsitũ ab Imperatore, an fideiussor accipi possit solũmodo à debitore, qui est verbis obligatus? Resp. dicens quod fideiussor potest accipi in omni obligatione, siue sit obligatio contracta re, siue verbis, siue consensu: & plus dico, q fideiussor potest dari pro obligatione ciuili tãtum, & pro naturali tantum, & pro ciuili & naturali: vnde cum seruus domino suo possit naturaliter obligari: potest & dare fideiussorem domino suo in id, quod ei naturaliter debet, & etiam extraneo: & erit ille fideiussor à seruo dat° domino naturaliter & ciuiliter obligatus: cũ tñ debitor principalis sit tñ naturaliter obligatus: quod mirum videt̃. cũ plus non debeat esse in accessione, quã in principali obligatione: vt ĩ. e. ti. §. fideiussores. Ad quod respõdet quod plus loco, vel tẽpore, vel re, vel causa nõ potest esse ĩ fideiussore, quã in principali debitore: tamẽ circa illud idẽ qd̃ debet principalis debitor, potest esse efficacior obligatio fideiussoris, quam principalis debitoris. Fran.

DE FIDEIVSSORIBVS.

Continua sic, Visum est de ijs, qui principaliter obligãtur ex pluribus contractibus. Verum quia, vt hic dicit textus in principio, pro eo qui obligatus est, solet accedere fideiussor: ideo post illos titulos subijcitur iste de fideiussoribus. Aretinus.

PRo eo. Totus iste tl. diuiditur ĩ v. partes. Primo qualiter fideiussores accipiuntur Secũdo ĩ qua obligatiõe accedere possũt. Tertio quãdo sũt plures fideiussores, an insolidum vel pro parte quilibet obligetur. Quarto, q non potest fideiussor obligari, quam principalis, & quãdo dicitur in plus obligari. Quinto, quando solẽnitas intrinseca præsumitur. Secũda ibi, in oĩbus. Tertia ibi, Si plures. Quarta ibi, fideiussores. Quinta ibi. In stipulationib. CASVS. Quæsitũ è textu. vñ procederẽt fideiussores, siue ortũ haberẽt (Certè dicit ipse. sępè cõtingit, q vnus principaliter obligat̃, & alius pro eo introducẽdo obligat̃, q fideiussor appellatur: & fideiussores istos accipiunt creditores, dũ curant vt tutius sibi caueatur. Fran.

b Promittit. Scilicet principaliter. s. per stipulationem. & idẽ si quocunq; alio modo quis obligetur: vt ĩ. eo. §. j. & ff. eo. l. j. Nunquid autem accessoriæ obligationi accedere fideiussor potest? Resp. sic: vt ff. eo. l. Grece §. si & de pign. act. l. si rem. § j.

c Quos homines. Idest fideiussores.

d Solent. Scilicet creditores.

e Cautũ sit. Et ẽ cautũ sine dubio: vt ĩ de tepli. § si.

f In omnibus autem obligationibus. Idest in omni specie obligationũ, dũmodo nõ sit cõtra legẽ: vt ff. eo. l. cum lex. Sed cõtra. C. ne fideiuss. do. den. l. j. Sol. illud speciale est. 3 Item in præsentib. & futuris negotijs potest accedere fideiussor: vt ff. de iudic. l. non quemadmodum. & ĩ. eo. §. fideiussor.

g Consensu. Siue etiam ex maleficio vel quasi: vt ff. eo l. Grece. § sed & si ex delicto.

h Nec. Idest, non.

i Ciuilis. Scilicet tantum. vt pro eo, qui fuit confessus spe futuræ numerationis: vt ĩ. tit. pro ai. habent tamẽ eandem exceptionem, quam reus. vt C. de nõ numera. pecu. l. penul. in fine. & l. tñ mandatori. Et sic nota, ciuili tantum obligationi accedere fideiussorẽ: vt hic. & dicta l. dicitur. & ff. eodem. l. fideiussor obligari. § 2.

k Naturalis. Scilicet vt pro seruo. vt subijcit. & eo. l. fideiussor. § fideiussor accipi. ergo quantum ad dationem fideiussoris nõ interest, sed quoad alia multa interest. s. inter ciuilem & naturalem obligationẽ vt ff. de const. pec. l. j. §. debitũ. & l. quod si maritus. §. si quis a item. Accursius.

l Cui. Scilicet obligationi.

m Adeo. Idest, in tantum.

n Pro seruo. Qui seruus de iure naturali tenetur tãtum non ciuili: vt ff. de condi. inde. l. si id quod. & ĩ. de lib. §. j & ĩ. de inuti. sti. §. ite inutilis. & huic naturali acced. t hic fideiussor. At ipse seruus fideiubere nõ potest. vt ff eo l. seruus initio & l. seq.

o Obligetur. Fideiussor. Qui pro eo intercedit.

3 Hoc verum in fideiuss. de dote conseruanda ppter periculũ eurtãdam inter eos: vt ibi dicit text. quid autem de dote restituenda, vide in l. cõstante. §. quoties. ff. so. ma. Angel.

Seruus ciuiliter nequit obligari.

Domi-

siue ipse dn̄s [a] in id, qđ sibi naturaliter debetur.

Obligatio fideiussoria est trāsitoria ad hærede. Ar.

Fideiussor nō tm̄ ipse obligatur, sed ēt hęredem reliquit obligatum. [b]

Fideiussor potest adhiberi: etiam pro futura obligatione. Aret.

Fideiussor & p̄cedere [c] obligationē, & sequi pōt.

Si plures sint fideiussores pro eodē interuenietes, in solidū tenentur singuli: diui tamen Adriani beneficio si omnes litis contestatæ tēpore soluēdo existāt, in viriles scinditur debitum: quod si vnus fideiussorum neglecto diui Adriani beneficio solidum debitum exoluerit: frustra à confideiussoribus viriles repetere nitetur: sed et cū principali debitore experiendum est.

Si plures sint fideiussores, quotquot erūt numero, singuli insolidū tenentur. [d] Itaq; liberū est creditori, à quo velit solidū petere. Sed ex epistola [e] diui Adriani cōpellit̄ creditor à singulis, q mō soluēdo sunt litis contestatæ tp̄e, partes [f] petere. Ideo que si qs ex his fideiussorib eo tp̄e soluēdo nō sit: hoc cęteros onerat. [g] Sed si ab vno fideiussore creditor totū cōsecutus fuerit, huius solius detrimētum erit, si is, [h] pro quo fideiussit, soluēdo non sit: & sibi imputare debet, cùm potuerit iuuari [i] ex epistola diui Adriani, & desiderare, vt pro parte in se detur actio.

Fideiussoria obligatio accessoria est principali, quo fit vt maior principali esse nequeat: minor autem queat.

Annota illud vulgatū. Qui citò dat, bis dat.

Fideiussores ita obli-

[a] Dominus. Non idē contra, vt dominus seruo possit fideiussorē dare. Et est ratio. qa talis fideiussor obligādo se seruo per consequens domino obligat̄. Itē pro eodē & domino obligatur: quod eē nō potest, vt idem pro eodē, & apud eundē possit obligari. vt ff. e. l. si quis pro eo. §. j. & l. Vranius. & ff. ad Vellia. l. tutor Accursius.

Fideiussor, an sē per relinquat hęredem obligatum.

Fideiussor. CASVS. Si aliquis pro debitore aliquo fideiubeat, non solum ipse est obligatus, quā diu viuit, sed etiam si decesserit, relinquit hæredē obligatum, & huius ratio est: quia ex cōtractu tenetur hæres.

[b] Relinquit obligatū. Siue hoc dictū sit siue nō. & idē in oi obligatione ex ꝯtractu, vel quasi in ipsa re principali: vt hic, & ff. de act. & obli. l. ex contractibus. Sed quid si ad pœnam furti obligatus est, vel alia actione, vel obligatione, quę nō transit ad hęredes? Respon. Non puto teneri ex hoc casu hæredem, quasi naturam mutet hoc casu stipulatio: vt argu. ff. si quis cau. l. si eum. §. qui iniu riarū. & j. de act. §. fuerat aūt. [1] & facit ad hunc §. ff eodem. l. iiij. §. final.

[1] Hoc verum intellige quando simpliciter ꝑ tali actionē vel delic. fideiubet sec⁹ si pœnam, vel certā summā, licet ꝑ delicto ꝓmiserit vł pro eo q iā erat cōdemnatus: qa cō tra hærede trāsit: nisi sub ꝯditione promisisset. Io. Fa. & Angel.

Fideiussor. CASVS. Pone quòd aliquis ita fideiussit pro Titio. Fideiubeo ꝑ Titio in in id quod sibi credes, vel in id quod sibi credidisti: valet ne talis fideiussio? Respo. quod sic. & hoc est, quod in istis duobus §§ dicitur. Franc.

[c] Fideiussor & p̄cedere. Puta fideiubeo in id quod sibi credes, vel credidisti, vel credis. Nam in his tribus temporibus potest accipi. vt hic. & ff. de vsufructu earum rerum, quæ vsu con. l. quoniam. §. fi.

Si plures. CASVS. Pone, quod pro quodam debitore pecca suum creditorē quatuor fideiusserūt. nūquid isti plures fideiussores tenētur insolidū? Resp. Iusti. quod sic. & liberum est creditori à quo petat. si velit exigere solidum, de rigore iuris primitiui: sed postea inuenta fuit epistola diui Adriani, in qua cauet̄, quod inter omnes fideiussores, qui sunt soluēdo tempore litis cōtestatæ diuidatur obligatio. sed si tēpore litis contestatæ vnus inueniatur non soluēdo, cæteros onerat. Sed pone. cū quatuor sunt fideiussores, quod vnus conuētus à creditore, solidū soluerit quid iuris in isto casu? Respon. Iusti. quod si principalis debitor non sit soluendo, hoc erit suum detrimētū. & sibi debet imputare, quare totū soluit: qa potuisset se iuuisse epistola diui Adriani. h. d. Franci.

[d] Tenentur. Idem est in pluribus mādātibus, vł in heredibus: vt ff quod iussu. l. fi. Sed videt̄ iure nouo, quòd pro parte sua tantū quilibet teneatur ipso iure vt iam non sit necessaria epistola, de quā subijcit̄ hic nisi expresse insolidū promittatur: & sic videtur corrigi qđ hic dicitur: vt in Auth. de duo. reis. §. j. colla. vij. Vel verius (vt puto) dicta auth. loquit̄ in pluribus reis debēdi: in quibus ēt iure veteri videt̄ fuisse cautum, vt pro partibus teneātur: vt ff. de duo. re. l. reos At secus sit in fideiussoribus, quorum quilibet tenetur in solidum, vt ipse re⁹ pro quo intercedit. & ita habebis locū epistola hodie, vt olim.

ADDITIO. Et ista ꝯmuniter approbatur. Adhibentur enim isti pro securitate: vt Ꝫ. eo. in princi. secus in duobus reis: ideo &c. Io. Fab. & Ang.

[e] Ex epistola. Sed vbi est hæc epistola? Responde, non habemus eam scriptam: multoties tn̄ de ea mētionem facit lex, vt hic, & C. de consti. pec. l. fin. & ff. eod. l. inter fideiussores. & l. seq.

[f] Partes. Hæc tamē epistola fallit in v. casibus: vt in fideiussoribus tutorum qui non implorant beneficium, licet tutores implorent: vt ff. rem pup. saluam fore. l. fina. & ff. de tut. & ra distra. l. j. §. nunc tractemus. item. fallit in fideiussore fideiussoris: vt ff. eod. l. si plures §. fi. Itē fallit, quādo cæteri fideiussores soluēdo non sunt tp̄e litis ꝯtestatę: vt infra subijcit statim. Itē fallit, quādo eiusdē summę sunt fideiussores, sed non pro eodem debitore: vt ff eo. l. si à Titio. Item & quando inficiant̄: vt ff. eo. l. si dubitet. §. ita. Sed nū quid hęc exceptio epistolę est perēptoria vel dilatoria? Vid̄t perēptoria: quia prorsus perimit id i quo opponitur. Itē ecōtra videtur dilatoria: qa ante litē contestatam opponi debet, vt hic quare videtur dilatoria: vt C. de prob. l. exceptionē. Sed dico eā quasi anomalā; cū nec perēptorias prorsus imitetur, quæ vsq; ad sniam opponuntur: nec dilatorias, quæ tantum differunt: vt j. de excep. §. hæc exēpli. & C. sen. rescin. non poss. l. peremptorias. [a] Sed quid si soluit, nunquid repetet quasi sit fauorabilis exceptio? Vł quod sic. vt in Velleia. vt ff de condi. inde. l. qui exceptionē. & ff eo. l. si contendat. Sed ꝯdico: quia nō inuenio, quòd sit sic fauorabilis & quia suum recipit: vt ff. de condi. inde. l. repitino.

Exceptio diuisionis fallit in quinque casibus.

Exceptio ep̄læ diui Adriani ē anomala.

Tu dic, quod ēt vsq; ad sniam potest opponi vt no. in gl. l. fideiussor. C. eo. an autem post sentētiam vide Ang. hic.

[g] Onerat. Argu. contra ff. ad leg. Rhod. de iact. l. ij. §. si quis Accursius.

ADDITIO. Solo. ibi non erat fideiussor obligatur. nisi pro sua parte.

[h] Si is. Scilicet reus.

[i] Iuuari Facit ff eo. l. vt fideiussor.

Fideiussores. CASVS. Quæsiuit à Iustinian. verū fideiussores ita possint obligari, quod plus debeāt, quā debeat debitor principalis? Et rn̄d. Iustin. quòd non.

Obli-

Obligatio.n.fideiussoria accessoria est princi.obligationi Plus n.non debet esse in accessione, quã in principali oblone: sed econuerso bene põt esse. Si.n. principalis debitor obligeť in decem, bene põt fideiussor obligari in quinq, ꝙ fideiussor obligeť in viginti hoc esse nõ potest. In versi. Item si ille, casus est talis. Supra dixi, ꝙ in maiori quãtitate nõ põt teneri fideiussor, q̃ debitor principalis. Idẽ dico in tpe: nõ enim põt esse, ꝙ fideiussor teneat pure, qñ principalis debitor sub ꝯdõne obligať: qa sic i plus teneteť fideiussor, q̃ debitor pricipalis: qa pl⁹ intelligiť nõ solũ i quãtitate, sed ẽt i tpe min⁹ & pl⁹ intelligiť, ecõuerso aũt nõ põt obligari pure. hoc dicit.

Cõcor. l. fideiussores & l. in parte. ff. eod.

a Obligantur. Sed nũquid in idipsum in quo re⁹ tenetur, saltẽ remanet obligatus: qñ in plus fideiussit? Quidã dicũt ꝙ sic. ꝓ qb⁹ est hoc gñale. Vtile ꝑ inutile nõ vitiať: vt ff. eod. l. si à reo. §. j. & C. de don. l. si q̃s argentum. §. sed in his omnib⁹. Nos cõtra. scilicet quòd in nihilo teneatur: & est pro nobis ff. eod. l. Græcè. § illud.

gari non possunt, vt plus debeant, quàm debet is, pro quo obligátur. a Nã eorũ obligatio accessio est principalis obligationis: nec plus b in accessione põt esse quã in principali re. At ex diuerso, vt minus debeant, obligari pñt. † Itaque si reus decem aureos promiserit, fideiussor in quinque rectè obligatur, contra c verò obligari non potest.

Item si ille purè promiserit, fideiussor sub conditione promittere potest: contra d verò non potest. Non solum autem in quantitate, sed etiãm in tempore minus, aut plus intelligitur. Plus est enim e statim aliquid dare, minus est post tempus dare.

Fideiussor soluens pro reo, habet contra eũ mandati actionem. Arg.

ADDITIO. Collige ex glo. duas opiniones Prima ꝙ vbi fideiussor fideiubet in plus, quã reus principalis debet, obligať ꝓ cõcurrente quantitate & ꝓ hac sententia allegať primo. l. si à reo. ff. e. l. si hactenus. in si. ff. de consti. pecu. l. rogatus, in fin. ff. mãda. allegať vulgatis regula: Quia vtile ꝑ inutile vitiari non debet, regula iuris. vtile: lib. vj. Christopho.

b Nec plus. Contra hanc regulã est. j. de rer. diui. §. si cũ rem alienam. Item ff. de cõtrahe. emp. l. si in emptione, in prin. ibi, nec refert. Itẽ ff. de solu. l. qui res. §. mihi decẽ. & §. qui stipulať. & §. mihi Romæ. Sed his omnib. da generalẽ solutionem, vt sic exponas hanc literã, non plus esse põt in accessione &c. .i. in accessoria obligatione, ſm Ioan. Item ꝯ ff de iud. l. non quemadmodum. Sol. ibi nõ est plus: quia licet fideiubeat ante reum, non tamen plus teneť. Item contra supra eod. §. j. versi. at oec. Sed ibi nõ est plus eo modo. quo dicitur plus. Dicitur enim plus quatuor e modis, quorum nullus est ibi: vt j. de act. §. plus autem. Accur.

ADDITIO. Et est ratio: qa in dictis quatuor modis disparitas ꝓuenit ex facto stipulatoris: ideo sibi imputet. Disparitas vero in efficacia, seu substãtia obligationis ex iuris ordinatione prouenit, ideo sibi magis succurritur.

c Contra. i. si reus quinq ꝓmisit, fideiussor decẽ

d Contra verò Si reus sub conditione ꝓmittat, & fideiussor purè. Accur.

e Plus est enim. Facit ad hoc ff. de ver sig. l si cui. §. fi. & j. de actio. §. plus aũt. & ff. de solu. l. solidum. & ff. sol. mat. l si constante. §. quoties. Accur.

Si quid. CASVS. Supra dictum est, ꝙ inter fideiussoré & creditoré est oblo verborũ. sed q̃ est oblo inter fideiussoré & principalé reũ? Et rñ. Inst. ꝙ si aliquid fideiussor ꝓ reo soluerit. habet ꝯ eum actioné mãdati: & ita quãquam verborũ obligatio, q̃ est stricti iuris, sit inter fideiussorem, & principalé debitoré, est obligatio mãdati, q̃ est bonæ fidei. Fran.

Si quid autẽ fideiussor ꝓ reo soluerit: f eius recuperãdi cã habet cũ eo mãdati iudiciũ. g Græcè h ẽt fideiussor ita accipitur, τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω, λέγω. † sed & si dixerit θέλω. * siue βούλομαι, * sed & φημί: * ꝓ eo erit, ac si dixerit, λέγω. †

Solennitas intrinseca interuenisse præsumitur, quandoque scriptura verba apta sunt illam comprehendere.

In stipulationibus fideiussorum, sciendũ est hoc generaliter accipi: vt quodcunque k scriptũ † sit quasi actum, videatur ẽt actum. i Ideoq; constat, si quis scripserit se fideiussisse: videri omnia solenniter k acta. l †

f Soluerit. Siue per iudicẽ, siue sĩ e vt ff. mãdati l. idẽq. §. fideiussores. Sed ẽt in casib. quatuor añ, quã soluat, agit mãdati: vt si hoc dictũ sit, vt ad tps teneať. Item si fuerit cõdẽnatus, item si cœpit bona sua dissipare reus, item si diu stetit fideiussor i obligatione: vt C. mãda. l. si ꝓ ea. & ff. mãd. l. Lucius. 1 aliàs nõ agit ante, quã sol uat, sed soluere debet: vt ff. de ꝯdi. Idebi. l. indebitã. Sed ẽt in his casibus nullo mõ agit: vt si ꝓ inuito. aut donãdi animo, aut in rem suã fideiussit: vt ff. mãda. l. si remunerãdi. §. si passus. & l. si ꝓ te præsente. Item si hoc actũ sit. vt non agam: vt ff. mãd. l. si remunerãdi. §. Marcellus. Item si mandatum non sit obligatorium: vt j. mandati. §. illud. item & si fideiussor non opposuit exceptionem, quam debuit opponere: vt ff. mãdati. l. si fideiussor. Accur.

g Mandati iudicium. Idest, actionem, si intercessit mandatum, vel etiam eo præsente fideiussisset: vt ff. mandati. l. qui fidẽ & l. ex mandato.

h Græcè. Facit ff. eod. l. Græcè. j. respon. & j. quibus mo. tolli. oblig. §. j. versic. sed & Græcè. & supra, de verbo. obli. §. vtrum autem. Accur.

In stipulationib. fideiussorũ. CASVS. Stipulatio aũt in fideiuss. põt esse cauta. & nõ cauta: si autẽ cauta nõ sit, vt si instrũm dicat, quod ipse ꝓmiserit creditori interroganti, nihilominus omnia præsumuntur solẽniter acta, quasi interrogatio ꝓmissionem præcessisset. h. d. vsque ad finem. Fran.

i Eũ actũ. q. d. sit ita dicit scriptura, ac si verè ita fuisset factũ, qđ forte fuit vel nõ fuit actum, certe ꝑsumiť ꝑ scripturam, vt sic videať actũ: & est hæc scriptura priuata. dicit. n. si quis se &c. & ex eã vnde incontinẽti præiudicat, nisi ꝯ ꝓbetur: vt ff de nõ nu. pec. l. generaliter. Et facit ad hunc §. ff. de ver obl. l. sciendum & C. de contra. stipu. l. j. & j tit. § si scri pti. in scriptura aũt publica constat ei standũ multo magis, nisi ꝯ ꝓbetur: vt C. de proba l. cum precib⁹. & in Auth. de fide instru. §. si vero moriãtur. i prin. §. coll. vj. 1 Item nota hic præsumi omnia solẽniter acta quod probant supradictæ leges Accur.

k Solẽniter. Idest, ẽt interrogationem factã fuisse: quam necesse est præcedere: vt j. de ver. obl. in principio. & C. de comme. stipu. l. j.

l Acta. Sed ꝯ. ff. de pub. in rem actio. l. quęcunque. §. fina.

Fideiussor I quatuor casibus agit antequã soluerit.

† Idest mea fide iubeo ego.

* .i. volo Idest ꝯsulto volo.

Idest, affirmo.

† .i. dico.

i Intellige d arbitrio indicis: sẽdm cõem opi oi. & not. qa d̄buit stetisse in oblone: nec sufficeret ꝙ stetisset i ꝓmissiõe tm, vł fideiussiõe.

Et alios casus adde ad istã gl. vt per Ang. hic.

1 No. ſm Ang. hic. ꝙ falsitas instri, itẽ solẽnitas vel error scribẽtis pñt ꝓbari ꝑ testes. Item stipulationes, dũmõ ꝯ-ẽt⁹ fuerit sine scriptus celebratus, il ret i scriptis redactus fuesit: aliàs si in scriptis sit celebratus nõ reprobať nisi ꝑ ꝯtrã scripturã. De qua mã vide j ti. j. §. item verborũ. Ang.

† Sic ẽe ꝑsumiť ꝑ inia iudicis, ꝙ sit solennius

lata, vide tñ ḋ hoc in ca. qñ ꝫ de pba. & in c. si- cut nobis in glo. in ver. expri mat, post medi. da te iudi.

§.fin.Sol.ibi sunt extrinsecę solēnitates de tutore & iudice, qui debent adesse, cū pupillus vēdit. At hic actus ꝓmissionis nullus est sine actu interrogationis. Vnde ex quo dixi, fideiubeo. vel ꝓmitto, intelligit interrogatio facta esse quasi pars ꝓmissionis: & sic si est extrinseca solennitas, cum sit pars stipulationis.

DE LITERA- rum obligationibus.

† Sic C. de nō nu me.pecu.

Iste tit. continuatur ad praecedentia. Quia supra visum est de obligationibus quæ contrahuntur re & verbis: ideo nunc ponit de his, quæ contrahuntur literis. Aretin.

TITVLVS XXII.

DE LITERARVM obligationibus. †

Qui se mutuum accepisse, numerationis futuræ spe, in scriptis cōfessus fuerit, ni intra biennij spatiū nō numeratæ pecuniæ exceptionem obiecerit, posteà literis effectualiter obligatur.

Olim scriptura [a] fiebat obligatio, q̄ nominib. fieri dicebat: † q̄ noïa hodie non sunt in vsu. Planè [b] si qs [c] debere [d] se scripse

Olim scriptura. Totꝰ iste ti diuidit i duas partes. Primo ponit qualiter olim scriptura obligebat, & eius correctionē & nouū statutū. Scdo ponit intra quantū tempus olim & hodie potest opponi exceptio nō numeratæ pecuniæ. Secunda ibi, Mutuum.

CASVS. Quæsiui a dño iusti. quid esset obligatio literarum? Et rñ. dicens, q̄ obliga. literarū est illa q̄ neq; constat re, neq; verbo, cōsensu, sed literis, siue scriptura. Ista oblō literarū fiebat olim cū quadā solēnitate, quā hodie non habemus. Oblō tñ ista inefficax est, quandiu ei pōt opponi exceptio nō numeratæ pecuniæ, s olim vsque ad quinquenniū: sed hodie itra biēnium. Ex ista aūt oꝰ tione nascit actio, quæ vocatur condictio ex lege. s. tunc qñ non habet locum exceptio non numeratæ pecuniæ, cum nō sit verborum obligatio, si enim esset verborum obl. nō haberet locū tit. iste. sed ad præcedentes tit. esset recurrendum. Ad intellectū tñ tam tex. quàm gl. istiꝰ §. sciendū est, q̄ si aliquis confiteatur in iudicio se debere aliquid alicui, tūc valet ista cōfessio ēt si sine causa cōfiteat, cū authoritas iudicis siue iudicij vicem causæ suppleat: vt ff de inter. act. l j. & j. si autem extra iudicium facta sit confessio, aut est facta sine causa, & tunc non valet, aut cum causa & tūc distingue: quia aut apponit causa mutui, & tunc in odium fœneratorū poterit opponi exceptio nō nu. pec. intra biennium: & cōpellit fœnerator ꝓbare pecuniā se numerasse. Aut opponit causa dotis, & tūc intra mēsem, vel annū poterit opponi exceptio nō nume. dotis. Si aūt ex alia causa confiteat se debere, veluti causa empt. similiter incontinenti pręsumit causa vera. & sic cōfitenti præiudicat. Idem quęrit, cum quis confitet in scriptura se debere, quare nō stat scripturę pręcitè, sed pōt opponi ꝯ eā excep. nō nu. pecu. Dicas q̄ multum refert, vtrum in scriptura ista contineatur sic, Nouerint M. in nostra p̄sentia constitutum cōfessum fuisse se debere tali ex cā mutui centum. Hæc n. scriptura nō dicit pecuniam nō nume. fuisse. sed confessum fuisse se debere tali qd forsan spe futurę numerationis fecit, q̄ forsan si fuit subsecuta: & ꝓpterea ꝯ talem scripturam bene pōt opponi excep. nō num. pec. nec sequit q̄ de necessitate tali stetur scripturæ, vt pōt subtiliter idagāti liquere. Si aūt ita ꝯtineat in scriptura. Nouerint q̄ talis in p̄sentia nostra cōstitutus numerauit, vel numerari fecit tali centū. hic fit mētio p̄sentē in scriptura de numeratione facta: tō scripturæ stare oportet. qa nō pōt hmōi literis excep. nō nu. pec. opponi. Itē scire debes, q̄ ꝑꝑ tres gradus existentes in scriptura. s. scripturę, stipulationis, & iuramenti, dicūt quidā iure sunt exceptiones respondentes istis trib. gradib. Aut. n. cōfitet quis se debere aliquid in sola scriptura. s. sine stipūone, vel iurō, & ꝯ istā scripturā habet locum exceptio nō nu. pecu. aut in scripturā in qua continetur stipulatio: & ꝯ istam opponitur exc. in factum, Aut in scriptura, in qua cōtinetur iurum, & ꝯ istam opponit exc. doli. Alij dicunt, q̄ exce. non num. pec. nō est exceptio specialis, sed generalis cum qua concurrit exce. doli specialis. sed quia excep. doli non habet locum ꝯ patrē, vel patruū: ideo adinuenta fuit exceptio in factū. q̄ poterit oppni ꝯ scripturas in tali casu. Multi aūt dicunt q̄ si debitor ante bienniū exe. non nu. pec. opponat, & arctet creditorē ad ꝓbandū pecuniā fuisse numeratā, post bienniū et poterit ipsam opponere, sed nō cū tanto effectu: qa tūc necesse habebit ꝓbari pecunia nō fuisse numeratam. b. d. Fran. de Are.

† Vnde & nomina facere, est debitorem sibi cōstituere. Ct. li. 3. offi. Emit homo cupidus & locuples cūctū, quanti Pythius voluit: & emit instructos & noīa facit: negotium cōficit.

[a] Scriptura. idest. solēnitate quadam scripta, quæ per quædam nomina specialia fiebat, vt subijcit.

[b] Planè. Licet dicta verba i vsu eē desierit: planè &c.

[c] Si quis, s. homo priuatus. Idem est si fiat ꝑ aliū, dūmodo ꝑ publicā personam, aliud si ꝑ priuatā: vt C. de ꝓba. l. instrumēta. arg. tñ ꝯ. ff. de pign. l. fideiussor. §. j. sed ibi in scribentis præiudicium creditur.

ADDITIO. Nota regulariter scripturā priuatā nō facere fidē. Fallit qñ hęc scriptura aliqd ꝯtinet ꝯ scribentē: qa nō est verisimile aliquē scribere ꝯ se, qd veritati nō innitat. arg. in l. exēplo. cū ibi no. C. de ꝓba. Fallit secūdo, si talis scriptura priuata habet subscriptionem trium testiū fide dignorū, auth. si qs vult caute deponere. C. qui po. in pig. ha. Christoph.

[d] Debere. s. ex causa mutui, & siue stipulatione: hęc enim verba nō sunt apta ad stipulationem: vt §. de ver. obli. §. j. Si autem siue causa, nō p̄iudicat: vt ff. de ꝓba. l. cū de indebito in fi. Quid si stipulatio interuenit? Rñ. & tunc habet locū effectus huius titu. nam exceptionem in factum pōt opponere: vt C. de non nu. pec. l. cū vltra. & hoc si spe futurę numerationis: alias si tanquam tam esset debitū, cū non esset, sciens tet confitetur, vt donare. aliàs, si non vult donare, sed quia credit se ei debere, non valet stipulatio: qa obijcit exceptio: vt ff de reg. iur. l. cuius. & ff. de exce. do. l. ij. Et nota caute hic q̄ ꝑ verba p̄ntis tp̄ia fit hęc obligatio. vt ꝑ hæc, Scribo me debere, vel Cōfiteor me debere, vt hic dr̄: & sic est ꝯ opinionē nostram. qua dicimus obligationem literarum debere fieri per verba futuri tēporis: vt C. de postu. l. si sub specie. vt, Scribo me daturum tibi x ex causa mutui, ad instar stipulationis, quæ ꝑ verba futuri temporis tantum fit: vt ff. de verb. obl. l. stipulationum. §. stipulatio. Sed certe nec hic dico, q̄ per hæc verba nascatur nunc, & vt nunc. sed quasi etiam prius nata sit, si confiteor ꝑ verba p̄sentis, vel p̄teriti temporis & facit C. de epis. aud. l. si prætens. & C. de non nu. pec. l. in ꝯtractibus. in princi. Vel apertius, non faciunt hæc verba vt obliger, sed vt obligatus p̄sumer: licet habeam [e] exceptionem. Vel verius, licet opponā ꝑ verba præsentis vel p̄teriti tp̄is, tñ semp intelligunt futura. Quid. n. ꝓdest dicere, Confiteor me accepisse. x. vel debere x. ex causa mutui: & hoc scribā, nisi intelligatur, & ideo reddā? Item quid si dicam. Recepi ab illo x. ex causa mutui, & hoc scribā? Rñ. q̄dā nō teneri, ꝑꝑ supradictam rationem: qa ꝑ verba futuri tp̄is debet fieri. Sed certè satis puto, q̄ præsumat

Stipulatio tantū fit ꝑ verba futuri tēporis.

[e] Hęc gl. Por. non placet. tu hic eam videto.

Obligatio fit tantū ꝑ verba futuri tēporis.

mar obligatus, sicut & cũ scribo me debere, vt hic. nec.n. verbis, imo reb. legẽ imponim⁹ C. oĩa de le. l.ij. Vel dic, ꝙ ibi intelligitur iuratum, vt prædixi.

a Scripserit. Idest scriptura confessus fuerit.

b Numeratũ non est. Alias.n.si numeratũ esset: nõ literis, sed re obligatus esset, vt ĩ. quib. mo. re cõtrahi. obl. j. respon.

c Multũ. Hoc exponitur ĩ. proxi.

d Exceptionẽ. Scilicet nõ nume. pecu. q̃ põt opponi, siue petas actor, siue nõ: vt ar. C. eo de nõ nu. pec. l. si quasi: & in scriptis secundum quosdam: vt in Authe. de temp. nõ so. pe. super dote. §. j. colla. vij. Vel forte illud speciale I dote. Primum tñ secundũ loũ. verius est. Accur.

de iure deli. l. fi. §. licẽtia. Sed certe satis credo primũ verũ & æquũ. Nec obstat, quod de iure dixi, quia ex parte illius l. in ꝯctibus. non habet iuramentũ vim ꝓbationis, si non vult aduersarius. vt C. de re. cre. & iureiur. l. generaliter. §. sin autem.

rit, a quod sibi numeratum non est: b de pecunia minimè numerata, post multum c tẽporis exceptionem d opponere non põt: hoc.n. sæpissimè constitutũ est. e Sic fit, vt & hodie f dum q̃ri non g. põt, scriptura h obligetur: i & ex ea nascat̃ cõdictio, k cessante. s. verborum obligatione. l Multum m autem tẽpus in hac exceptione antea quidem ex principalib. constitutionibus n vsq; ad quinquẽniũ procedebat. sed ne creditores o diutius possint suis pecunijs p forsitan defraudari: per constitutionem q nostram, tẽpus coarctatum est, vt vltra biennij metas r huiusmodi exceptio minimè extẽdatur. s †

TITVLVS XXIII.

DE OBLIGATIONIBUS EX CONSENSU.

ADDITIO. Ex hac gl. collige, ꝙ illa q̃ opponit exceptionem non nu. pec. ante biennium, nõ tenetur probare fundamẽtum suæ exceptionis, hoc est pecuniam non fuisse numeratã: imò agens tenetur probare illã fuisse numeratam. Christopho.

Et hoc I his q̃ numero põdere &c. constant. At in his q̃ nõ numero ac põdere cõstant, habet locũ exceptio nõ habitæ rei in qua excipiens debet ꝓbare secũdũ Pet. hic.

ADDITIO. Et hoc verum, vbi non prouocans opposuit. Et est ratio, quia tunc obtinet vicem actoris, aliàs secus. Angel.

e Constitutum est. A multis Imperatorib qui fecerunt leges tales. C. eo. per totum vsque ad l. generaliter. nam postea Iusti. sunt.

f Hodie. Hic loquit̃ quasi supradicta loquant̃ ante tẽpa Iusti. & nunc subijcit quod hodie sit idem. Vel dicit. Hodie i. postquã cucurrit hoc tempus. s. quinquennium olim, hodie biennium: vt ĩ. proxi. & ẽm hoc non debet esse. &. in textu. Accur.

g Dum q̃ri non. Dum querimoniam ꝓponere non põt de exceptio. non numer. pecuniæ. ex quo cucurrit tempus, obligabitur per scripturam ad dandã pecuniam non numeratam.

h Scriptura. Idest ꝑ scripturam. Sed certè vr̃ nemi nem scriptura, vel literis obligari. sed intellectu, q ex literis percipitur & verbis. ff. de act. & oblig. l. nõ figura. quod quidam concedunt. sed certe vtrunque facit ad obligationẽ, & ipsa figura literarũ. & cõsensus quem exprimunt. & quo i d. l. dicitur nõ figura, s. sola. Item nunquid & per contrariam scripturam obligatio ciuilis ista poterit tolli. vt si creditor sic scribat, Confiteor me non numerasse: vel ita confessum non fuisse? vel illum soluisse? Rñ. sic. vt ff. de re iudic. l. nihil tam naturale est. Accur.

Literarũ obligatio tolli põt ꝑ ꝯtrariã scripturam.

i Obligetur. s. ciuiliter & nãliter. post bienniũ quasi bienniũ pariat nãlem oblĩonem, nã ante erat ciuilis tñ, non nalis. cum nihil numeratum fuerat. Itẽ si ciuilis non esset, frustra diceretur habere locũ exceptio. Dicimus ergo, ꝙ so. a ciuilis sit ante bienniũ, sed post biennium nalis adijcit̃. Vel, quod est veri⁹, non adijcit̃, sed prima ciuilis incipit habere vim naturalis & ciuilis. nã & stipl̃o est de iure ciuili. habet tñ effectũ naturalis oblĩonis & ciuilis: nam ciuilis ꝑ se non valet ad exigendũ, vt diximus ĩ. de obli. §. j. Itẽ sic est in re iudicata. Adhuc tñ dicũt quidã, vt lo. & i. lu. ꝙ si vult post biennium exceptionem opponat: & ꝓbare sibi non numeratam pecuniã ꝙ admittit̃, sed ante bienniũ ꝓbat creditor: vt C. eod de non nu. pec. l. si ex cautione. qd̃ certè est ęquũ. & ita biennniũ hoc solũ operat̃, ꝙ ꝓbationis conuertat̃ onus & ẽt ꝑ his facit. quod alias dicit̃ ꝙ non fiant illicitæ exactiones. vt ff. de offi. præsi. l. illicitas Sed certè aliter de iure vr̃. s. vt nullo modo admittatur etiã probans. nam sacramentũ nõ põt deferre, quod est species probationis: vt C. eod. l. in ꝯtibus. §. illo. & C

Exceptio nõ nume. pecuniæ & post biennium põt oppon.

k Condictio. Scilicet ex illa l. C. de nõ num. pecu. l. in contractibus.

l Verborum obliga. Idest, stipulatione, q̃ verbis fit. nã tunc titulus iste cessar. & habet locum ĩ. de ver obli. qñ accepit: vel habet locum exceptio in factum: vt C. eo tit. de nõ nu. pecu. l. cum vista, quando non accepit.

† Cõcor. cum hoc tex. glo. j. ante me. ibi, & hoc est verũ, I e. vlti. extra. de solu.

Multũ aũt. CASVS. Quia ĩ. dixit Iusti. ꝙ exceptio non nu. pe. post multũ tps opponi nõ poterat, ideo hic exponit, quid est multũ tps, dicens ꝙ hoc spaciũ erat olim vsq. ad quinquẽnium: sed ne creditores suis pecunijs defraudarent̃ ꝑꝑ lõgũ tps ista quod olim poterat opponi exceptio nõ nu pec. illud tẽpus per constitutionem imperatoris vsq; ad bienniũ est coarctatũ: ita ꝙ intra bienniũ possit illa exceptio opponi cũ effectu: post bienniũ vero nõ cũ effectu: sed cũ oneret creditorem ad ꝓbandum pecuniã fuisse numeratam. poterit etiam post bienniũ ꝓbare hoc: vt ĩ. dictum est, h. d. vsque ad fi. ti. Fran.

m Multum. Quia post multũ tempus exceptionẽ ꝓponere non põt: vt ĩ. modo dixi. quid sit multũ, exponit hic. Et nos. multum o ꝑ quinquennio poni: sed diu ꝑ decennio ponitur, vt ff. qui & a qui. l. si cum fideicommissaria. §. Aristo.

o Dic ꝙ multum aut modicũ iudicatur secũdũ mãm subiectã: vel hoc moderat̃ arbitrio iudicis. Egid. Per. Multum quinquennium: & decenniũ cõprehendit.

n Constitutionib. Quas non habemus.

o Sed ne creditores. Non solum isti, sed veri.

p Suis pecunijs. Subaudi, &c. Nã occasione huiõi si daremus longum tempus, & veri debitores interdũ talia opponerent: & ita occasione liciti committeretur illicitum, quod esse non debet: imo etiam licitũ euitetur, vt vitetur illicitum: vt hic, & in authen. de eccle. re. non alie. in prin. col. i.

Licita occasione, illicitum nõ debet cõmitti.

q Per constitutionem. Vt C. de non num. pec. l. in contractibus.

r Vltra biennij metas. Sic C. de omni agro deser. l. qui agros. lib. xj.

s Minime extendatur. Et hoc I cã mutui. si vero diu ex alia causa confiteatur in scriptis, vt: ussi emptionis, vel simili: incontinenti præiudicat sibi: nec potest ꝯ ꝓbari, nisi per aliam scripturam: vt C. de nõ nu. pec. l. gñaliter. Item hoc in debitore confitente: sed in creditore confitente sibi solutum xxx. dies statuunt̃: nisi in casibus, vbi incontinenti ꝑiudicatur: vt C. de non nu. pec. l. in contractibus. §. super certis & §. sed quoniam.

DE OBLIGATIONIBVS &c.

Suprà dictum est de obligationibus quæ verbis & literis contrahuntur: verum quia sunt alia quæ consensu contrahuntur: ideo de his subdit Christopho. Por.

Cõtinuatio.

Diuiso.

Onsēsu. Totus iste tit dividit in tres partes. Primo ponit quot casib. quis obligetur ex ɔsēsu solo. Secūdo quare in his magis cōsensu solo, quā in aliis oblo ɔhit. Tertio ponit effectū huius oblonis, ponēdo dñã Iter huic ɔctū & stipulationē. Secūda ibi, Ideo aūt. Tertia ibi, Item in his.

CASVS. Quæsiui à Insti. Dñe, in quib. exemplis est hoc, q oblo solo consensu ɔhit? Et rñ. q in emptione, venditione, locatione, cōductione, societate, & mandato. Sed quæsiui iterum. Dñe, quare dr his quatuor modis ɔhi oblo consensu? Quia ad hoc q istis quatuor modis ɔhatur obligatio, nō est necesse, q partes sint pñtes, neq; q inter ueniat scriptura, neque etiā aliquid dari: sed sufficit, q cōtrahentes cōsentiāt: vnde isti ɔctus etiā inter absentes contrahi possunt, vel per epistolam, aut per nuncium. hoc dicit Franciscus de Aretio.

a Consensu. Sic. ff. de actio. & obliga. l. consensu. quæ est. l. 2. Accur.

b In emptionibus. vt ff. de contrahen. empt. l. j. §. fin. & j. tit. j. in princ.

c Locationibus. Vt j. tit. ij. in princ. Accur.

d Societatibus. Vt j. de socio. in prin. Sed ɔ ff. p soc. l. 4. j. rñ. Sed certè ibi non negatur, quin consensu contrahatur societas: vnde non est contra.

e Mandatis. Sed nōne in stipulone cōsensus debet interuenire: vt s. de verb. obl. §. j. versi. sed hæc. & ff de pac. l. j. § pen. Rñ. ibi expressis verbis debet esse consensus: vt ff. de verb. obl. l. j. j. rñ. hic autem etiam sine verbis, & inter absentes: vt j. proxi. ibi. inter præsentes tantum & s. de inuti. stip. §. item verborum.

f Neq; scriptura. Hic cautè nota differētiam, quam facit inter hunc ɔtū & superiores. Nam quod dicit, neq; scripturā, in hoc discrepat ab oblone literarū vt s. ti. j. Item in eo, quod dicit, neq; præsentia, dicit pp verborum obligationem, quæ inter præsentes fit: vt s. de inuti. stipu. §. item inutilis. Item in eo, quod dicit non esse necesse quid dari: ideo dicit, vt discrepet ab illa, quæ fit re: vt s. quibus modis re cō trahitur oblig. per totum.

ADDITIO. Tu potes dicere s'm Ioann. Fab. q imò etiam iste tex. dicit ad differentiam ɔtus innominati, qui re interueniente contrahitur: vt l. ex placito. C. de rerum permu. Ang.

g Per epistolam. Vt ff. de rei vend. l. quædam mulier. ad finem titu. Accur.

Item in his ɔtibus. CASVS. Ad intellectum istius § scire debes, q stiplo dicitur stricti iuris. Sed quæreres, quando cōtractus dicitur stricti iuris? Ad hoc dico generaliter, q quotiescunq; in ɔtu nihil venit, nisi qđ inter partes expressè cōuenit: tunc ille ɔtus dr stricti iuris vñ rescripta demādata iudicib. dicunt tota die esse stricti iuris, eo q in eis nihil venit, nisi ea de quib. in eis cautū est, & arbitriū dr ēe stricti iuris, eo q in arbitrio nihil venit pter verba expssa in ɔventione siue in cōpromissione. Hoc pnotato pone casum in isto §. sic: dixi Insti. Dñe, vidi s. h. dr'iā ghalē inter hūc tit. & species superiores ɔhend. s. inter oblonē, q fit re, & oblonē verborū, & oblonē literarū, sed dñe p Deo, detis aliā dr'iam inter oblonem q fit ex cōsensu, & oblone verborum? Et ille dixit, dicēs, Frater, ecce etiā aliā dr'iam. in oblone. n. quæ fit ex consensu obligat hinc & inde alter alteri, in his etiam, q non sunt dicta in conuētione. ex bono, & æquo, ea pstari oportebat. In stipulatione aūt verborū, nihil venit vltra id quod inter partes conuenit. h. d. vsque ad fi. tit. Franc. de Are.

h Item in his. Fuit superior dña ad tria gña obligationum: hic autem fit differentia ad stipulationem, vel verborum obligationē. Accur.

Annota, in cōtractib. qui consensu perficiuntur, ea omnia venire, q̄ ex bono, et æquo præstari oportet: in stipulatione verò ea sola, quæ ex cōuentione partium expressim stipulationi adiecta sunt.

Onsensu [a] fiũt obligationes in emptionibus [b] venditionibus, locationib. [c] cōductionib. societatib. [d] mãdatis. [e] Ideo aũt istis modis obligatio dr ɔsensu ɔhi: qa neq; scriptura, [f] neq; pñtia omnimō op' est, at nec dari qcquã necesse ē, vt substãtiã capiat obligatio, sed sufficit eos, q negotia gerũt, cōsentire. Vñ i-ter absētes quoq; talia negotia ɔhunt, veluti p epistolã, [g] vel per nunciũ. Itē in his [h] ɔctib. [i] alter alteri obligat in id, qđ alterũ alteri ex bono, & æquo pstare oportet: [k] cum alioqui in verborũ obligationibus alius stipuletur, [l] † alius pmittat.

i Dic certū q idem vt posse dici i omnibus pactis, q bus ɔhit oblo ex ɔsensu. vt ff. d sn lu. l. i bis. §. imperator. & tñ regulariter non requiritur scriptura, nisi cū tū in qua tuor casibus hic desecl. ptis, vt s. pactū qđ bona fide. C. de pact. & sic vt q iste tex. sit de fectiuus. dic sedm Ioan. Fab. q hic contrahũtur oblones efficaces, ibi nō vs hic de obligationibus efficacib. loq intendit. Ang.

l Contractibus qui fiunt consensu.

k Oportet. q. d. hincinde contrahitur obligatio etiā in iis, quæ non sunt dicta. nam veniunt vsuræ post moram: vt ff. de actio. emp. l. Iulianus. § ex vendito. Idem est & in omnibus bonæ fid. iudiciis: licet non ex contractu, sed quasi nascantur: vt j. de act. §. in bonæ fidei. Accur.

l Alius stipuletur. q. d. necesse est, q omnia deducantur in stipulationē. nam aliàs nihil venit in talem obligationem: ° vt ff de nego. gest. l. si pupilli. in fi. & l. quia tantundem. Accur.

† Rō differentiæ est, qa ibi stip. partes sunt pñtes, & imputat eis q omiserit, qđ in rē eorū sit: hæc autē oblo sit etiā inter absentes, cō lex puidet eis, vt ex bono & æquo eis succurratur. Egid. Per.

* Nec aliquid extrinsecus subintelligit. l. 11a stipulat'. §. Chrysōgon' i in ɔuetinna lib' & l. quicquid astringen dæ ff. de verb. obl.

TITVLVS XXIII.
DE EMPTIONE & venditione. †

Emptio, et venditio sine scriptis cōtracta solo consensu perficitur, quā primũ de precio cōuenit, etsi nil sit numeratũ, aut arrhæ noīe datũ. q̄ verò i scriptis cōficitur, nō aliter pfecta est nisi instrumenta emptionis cōpleta, atq; in mundũ recepta, & partibus prælecta fuerint: qbus nōdũ absolutis, impunè cōtrahentibus ab emptione recedere licet: ni arrhæ interuenerint: quas perdit emptor, venditor autē duplicatas restituit.

E Mptio, & ven-

† Tit. de ɔh. empt. & ven. ff. correspōdet huic & de periculo & commod. rei ven.

Impio n'no mas. ut.

DE EMPTIONE ET VENDI.

Suprà dictum est de obligationibus, quæ consensu contrahuntur. Verum quia illa consistunt aut in emptionib. & venditionib. aut locationibus, & conductionibus, vel societatibus, vel mandatis: vt supra titu. 1. in princip. ideo debitu tractaturus incipit de emptione, & venditione. Christoph. Porc.

Cōtinuatio.

E Mptio. Totus iste tit. diuidit in v. partes. Primo. qñ emptio. & vēditio ɔhat. & qñ ab ea possit recedi. Secundo. q precium debet interuenire. Tertio qñ emptio est perfecta. ad quē spectat periculū rei vēditæ. Quarto an sub ɔdōne possit emptio celebrari. Quinto quibus casib. emptio esse non possit. Secunda ibi. pretium aūt. Tertia ibi, Cū aūt. Quarta ibi, Emptio

Diuiso.

tam

ditio cõtrahit, a simul atque b de pretio cõuenerit: quamuis nondum pretium numeratũ c sit ac ne arrha quidem data fuerit. Nã quod arrhæ d nomine datur argumentum est emptionis, & venditionis cõtractæ. e Sed hoc quidem de emptionibus & venditionibus, quæ sine scriptura f cõsistunt, obtinere oportet. nam nihil à nobis in huiusmodi emptionibus, & uenditionibus g innouatum est.

In his autem, † quæ scriptura conficiũtur. h non aliter perfectam esse venditionem, & emptionem cõstituimus, i nisi & instrumẽta. k emptionis fuerint cõscripta, vel manu propria contrahentium, vel ab alio quidem scripta, à contrahentibus l autem subscri-

tam sub conditione. Quinta ibi Loca sacra.

CASVS. Quęsiui à Iusti. qualiter cõtrahit emptio, & venditio? Et respondet dicens, q emptio & venditio contrahitur solo cõsensu, quàm cito fuerit de ptio conuentũ: licet nõ fuerit arrha data, neque precium, neq aliquid loco precij: & hæc obtinent ex natura emptionis, & venditionis, quæ fiũt sine scriptura. In huiusmodi enim emptionibus, & venditionibus nihil à nobis innouatum est. Frã.

a Contrahitur. Hic nota tribus modis perfici emptionem. Vno modo, scilicet ex quo nõ possunt discedere contrahẽtes: vt C. de actio. & oblig. l. sicut ab initio. secũdum quem modum etiã conditionalis emptio est perfecta. Secundo modo, quãdo est pura: & tunc incipit periculum rei ad emptorem pertinere: vt ff. de peri. & cõmo. rei vend. l. necessario. in princip. & ita contrahitur hic, siue perficitur. Tertio, quãdo res traditur, dicit plus perfici adhuc, siue impleri: vt ff. de actio. empt. l. si quis rem alienam.

ADDITIO. Et istam inducit Ioã. Fab. ad decisionem quæstionis. an, & quando ex consuetudine domino, vel proximo per rei vendit. ius aliquod quæsitũ esse censeatur Angelus.

b Simul atque. id est. statim postquam: vt supra de rerum diuisi. §. feræ. Accur.

c Numeratum. Nec aliud datum loco pretij: vt supra titul. j. in principio.

d Arrhæ. Vt ff. eodem, de contrahenda emptione. l. quod sæpe in principio.

e Emptionis, & venditionis contractæ. Non autẽ est de substantia contractus.

f Sine scriptura. id est. sine solennitate scripturæ.

g Venditionibus. Scilicet quæ fiunt sine scriptura.

In ijs autem. CASVS. Dñe supradictum est, q si fiat emptio, & venditio sine scriptis, solo cõsensu perficit: sed qd erit de emptio. & ven. quæ scriptura conficitur? Et respon. dicens, q aliter nõ valet talis emptio, & venditio. nec est pfecta, nisi instrumẽta ab omni vituperio munda, manu alterius cõtrahantium fuerint conscripta, vel si ab alijs sint scripta, oportet q illa à contrahentibus sint subscripta, & si fiant p tabellionẽ, oportet q illa scripta sint à partib⁹. subscripta, & approbata, vt accipiant cõplementũ. Donec enim aliquid deest huiusmodi scripturæ pœnitentiæ locus est tã emptori, quã venditori sine aliqua pœna. & hoc verũ est, si nõ fuerit arrha data, siue in scriptis, siue sine scriptis celebrata fuerit emptio: quia tũc emptor à ꝯtu recedere põt: perdit tamen arrhas: quas dedit. Si autẽ venditor, q arrhas recepit, à cõtractu recedere velit, poterit: sed restituet arrhas duplicatas ipsi emptori, & si super arrhis nihil inter cõtrahẽtes actum fuerit. hoc dicit. Quæri potest hic, si tabellio scripturã suam sup contractu emp. & vend. fecerit & eam p annũ, vel biennũ tenuerit, vtrũ sit cõtrahẽtibus locus pœnitẽtiæ? & potest responderi q non, nisi ꝯtractus in scriptis celebretur: sine scriptura tñc. Sed vlterius quæri põt, quis cõtractus in scriptis celebrari potest? Et sũ q sup hoc diuersæ sunt opi. M enim dicit, q ꝯtractus tunc dicitur in scriptis celebrari, quãdo ita cõuenit inter partes, q nõ valeat cõtractus, nisi inde fiat scriptura sed non inuenitur in l. cautum, Dominus autẽ Guid dicit, q contractos dicitur fieri in scriptis, quãdo in prin. dictum est. q super contractu illo debeat fieri scriptura. vt C. de fide istr. l. cõtractus. Sine scriptis autẽ appellãr cõtractus, super quibus nõ cõuenit vt fierat scriptura: vel si fiat scriptura, tamen nõ fit, vt per scripturã cõtractus meli⁹ valeat: sed solũmodo ad memoriam. Scire autẽ debes ad dilucidiorẽ huius materię intellectũ, quòd in Italia talis est consuetudo, quòd primo fit imbreuiatura, quãdo super aliquo cõtractu à tabellione publico debet confici scriptura, & fit munda: quod nihil aliud ẽ, nisi noua scriptura principalis, q debet esse nõ cancellata, nõ vitiata, nec in aliqua sui parte abolita, sed ab omni vituperatione munda. & postea vocantur partes. & legitur istud mundum corã partibus: & si cõsentiant partes, tũc dicit scriptura à partibus absoluta. Cũ autem à tabellione fiunt subscriptiones: tunc est superscriptura completa. Et ista cõsuetudo, dixit dominus Iacob Bal. ab isto §. est deriuata. illa autẽ in hoc versiculo, hoc enim subsecuto, siue i scriptis, siue sine scriptis &c. sic intellige vtrunque §. quantum ad pœnam arrharum. Idem est, siue i scriptis, siue in nõ scriptis fuerit vẽditio celebrata: sed non intellige quo ad pœnitentiã. vnde referas hoc, quod dicit solummodo ad pœnã arrharũ, & cõcordabit scriptura. Nã tunc quando cõtractus in scriptis celebrat⁹ est & cõpletus: si velit emptor, vel venditor à contractu recedere, sustinebit pœnã arrharum; sed non solam. Si autem non fuerit ꝯtractus scriptura completus: volens recedere à ꝯtractu solam pœnam arrharum sustinebit. No. q solo consensu emp. & vend. pficitur. item no. q arrha nõ est de substantia contractus. item nota puniri arrhis illũ contrahentem, quem pœnitet. Franc. de Aret.

h Scriptura cõficiunt. Patet hic, q alia est emptio, siue vẽditio in scriptis, alia sine scriptis. In scriptis dicit qñ hoc agũt ꝯtrahẽtes, vt nõ aliter valeat cõtractus, nisi fiat scriptura, secũdũ quosdã qđ nõ vidimus i vsu. Alij dicũt: vt P. q sufficit, q ꝯtrahentes, vel aliqs eorũ dicat i principio cõtract⁹, q inde scriptura fiat: licet ñ dicat, q aliter ñ valeat, nisi fiat: & hoc approbat vt C. de fi. instru. l. ꝯtractus. ibi, illos tñ quos i scripturis fieri cõuenit &c. Si autẽ simpliciter fiat ꝯtct⁹, sed postea ad pbatiunẽ fiat scriptura: valet qđ actũ est, & et valuisset sine ea: vt ff. de pign. l. ꝯhit. Et eodẽ modo dico esse intelligẽdũ, vbicũq; dicitur lege ꝯtctũ aliquẽ in scriptis fieri, vel distractũ: vt C. de test. l. testiũ. & i Au. de test. § & licet. co. vij. Sed cũ fiat i scriptis huiusmodi vẽditio, & sine scriptura nõ valeret, quare nõ dicitur obligatio literarũ? Res. quia aliud habet nomẽ. s. emptio: & verũ est hoc nomẽ, at in mutuo nõ est verũ mutuatũ esse: nã enim re esset obligatio contracta: vt s. de lit. obl. §. plane.

i Cõstituimus. Præteriti temporis est, & dic vt C. de fide instrum. l. contractus.

k Instrumenta. Quæ vulgo rationes dicuntur, secũdum Ioannem.

l A cõtrahẽtib. Emptore, & vẽditore, & talis subscri

Emptio trib⁹ modis cõficitur.

† Eleganté admodum formulã emptiõis scripturæ oĩs confectæ vide i cõmẽtarijs Frãc Balduini hoc ipso titulo.

Vẽditio fit in scriptis & sine scriptis.

i Et hæc vera sm Ange. qñ cõtractus ad sui validitatem vel saltẽ probatiõnẽ requirit scripturã de iure communi: siue municipali aut consuetudinario vt no. in ca j. de cẽs. in vj. & in simili l. instrumẽtis. C. de fide instru. alias secus sm Aug.

ptio fit. & aliàs vbi $ tractus alius fit in scriptis: vt I Auth. de fide inst. alias de instruméto. cautela. & fi. §. si quis igit. & § sed & si quis aut mutul, & §. se. co. vj.

[a] Fiunt. Scilicet hæc instruméta. & subaudi, nõ aliter valeant, nisi & comple. & c.

[b] Completiones. Idest mundum completum.

[c] Acceperint. Scilicet ab eodem tabellione, & à partibus: vt subijcit.

[d] Absoluta. Vt quã lecta fuerint partibus, & laudauerint. Vel dic absoluta. i. subscripta.

[e] Sine pœna. Sed quomodo sine pœna: cũ statim in arrhis eũ puniat? Respond. sine pœna in teresse & iustitutandi in litem. Nã hæc pœna esset quãtum ad soluentem, licet non quantum ad accipientẽ: vt ff. si quis ius di. non obt. l. j. §. fi. non aũt ab arrhis aliter liberatur: vt subijcit, ita tamen &c. Item ista talis non facit contra legem. C. de act. & ob. I ticut. cum hæc lex sibi permittat. Et nn. quòd huius legis permissiu est cũ aliqua pœna: arg. contra in Auth. cõstitutio. quæ de digni. §. illud. col. vi. Sed si nõ est subscriptũ, & tamẽ res est tradita: an valeat translatio? Quidã dicũt quòd nõ: vt C. de vsufr. l. vnica. Alij contra: vt C. si quis alteri vel sibi. l. multũ inter est in fi. & in gl. fi. & ff. de dolo. l. & elegãter. in prin. Distingue aut per errorem, aut scienter.

[f] Compellitur. Sed qua actione? Respon. cõdictione ex lege ista. & ex lege illa C. de fide instru. l. contractus. vel etiam per officium iudicis: vt ar. de rescin. ven. l. ij. Item per actionem ex empto, si tamẽ fiebat véditio sine scriptis Nã si fieret in scriptis. nec esset mundum completum nõ ageret actione ex emptò cũ nõ esset adhuc véditio, vt hic dicitur. sed per cõdi. ex leg. vel offic. iudi. vt dictum est. Sed nũquid vltra hanc duplicationem arrharũ teneatur véditor ad interesse. si si tradat. vt ff. de act. emp. l. j. & l. ex empto nest idem Neratius M & Azo dicunt quòd nõ quia sibi præiudicauit accipiẽdo arrhas, sicut & aliàs sibi præiudicat qui sibi eligẽdo: vt ff de tri. act. l. qđ l hédé §. eligere. Itẽ quia hoc videntur agere cõtrahentes inter se vt amissione, & duplicatione arrharũ debeat esse cõtentus ergo pro captesso est habẽdũ: vt ff. si cer. pet. l. cum quid. Item facit ff. de leg. ij. l. cũ filius. §. varijs. B. & Ioã. contra. Dicũt enim adhuc posse agi ad hoc, vt tradat, vel ad interesse: ita vt arrhæ l interesse cõputent. [t] & facit pro eis. ff. de mil. test. l. 4. & ff. de inof testa. l. mater & C. de pact. dot. l. fi. facit melius ff. de act. emp. & vend. l. prędia. in fi. Sed [a] quid si dederit pro arrhis. & pro pagamento? Respond. pactum seruandum, idest, non potest discedere: vt ff. de pact. l. in traditionibus. Et nota duo operari isto casu. vnũ vt arrhæ debeant duplicari véditore pœnitẽte. Itẽ vt emptio remaneat firma, & agat ad interesse.

[a] Hoc residuũ nõ est Accur. Egid. Per.

Venditor vtrum vltra ar. hatũ duplicationem pdt tenneatur teneatur ad interesse.

[s] Et sic ad interesse agit quatenus ẽ vltra arrhas quæ o pi. verior sm Angr.

[a] Et adde hmõi $ de arrha nũ eẽ cõtui p se, ab alio sit pẽ drẽ ad quæ vide Cy. I. l. t. C quãdo liceat ab emp. discedere.

Item emptore pœnitente eadem duo operatur.

ADDITIO. Et sic nõ tantum, sed qđ pro arrhis dumtaxat datum est duplicatur. Et no. quòd vbi véditor se nomine emptoris possidere constituit. nõ potest agere ex empto vt tradatur sed aut rei uendicatiõe, vel Publiciana simul, aut vti possideris: vt dicit gl. i authẽ. sacramenta puberũ. C. si aduer. ven. Ange.

[g] Nihil expressum fit. Idest, nihil dictũ fuit à partib[us]. quid super arrhis fiat, altero pœnitente.

pta: & si per tabellionem fiunt, [a] nisi & completiões [b] acceperint, [c] & fuerint partibus absoluta. [d] Donec enim aliquid deest ex his: & pœnitentiæ loc[us] est, & potest emptor vel venditor sine pœna [e] recedere ab emptione & venditione. ita tamen impunè eis recedere concedim[us], nisi iam arrharũ nomine aliquid fuerit datũ. Hoc enim subsecuto, siue in scriptis, siue sine scriptis venditio celebrata est: is qui recusat adimplere cõtractum, si quidé est emptor, perdit quod dedit: si verò venditor: duplum restituere compellitur, [f] licet nihil super arrhis expressum sit. [g]

Contractu emptionis certum debet interueniре pretium: pretio autem in arbitrium tertij collato suspenditur effectus emptionis, vt si tertius arbitretur, valeat, eo non arbitrante, non valeat.

Pretiũ autem constitui oportet. nã nulla emptio sine pretio esse potest. [h] Sed certũ [i] esse pretiũ [k] debet: alioq; si inter aliquos ita ita conuenit, vt quãti Titius rẽ æstimauerit, tãti sit empta: inter veteres satis, abundeq; hoc [l] dubitabatur, constaret ne venditio, an non. Sed nr̃a decisio [m] ita hoc cõstituit, vt quoties sic composita sit venditio, Quanti ille æstimauerit: [n] sub hac conditione staret contractus: vt si quidem ille, qui nominatus est, [o] pretium definierit: [p] tunc

Pretium. CASVS. Supra dictum est, quòd emptio. & venditio cõtrahitur inter cõtrahentes: si inter cõtrahentes fuerit de pretio conuentum. Sed debes scire, quòd oportet, quòd pretium sit constitutum, & etiam quòd certum pretium constituatur. Sed pone eum vellẽ equum amici mei emere: dixit mihi, quòd haberem equum illum pro tãto, pro quanto Titius communis amicus noster æstimaret: quid erit in isto casu? Et dicit Imperator, quòd alibi ordinatũ est. quòd si communis amicus noster definierit pretium. valeat contractus. Si autem ille qui nominatur, nolueriт, vel non potuerit pretium definire. non valeat contractus. Idem etiam intelligitur in loca. & conduc. n. d. Franc.

[h] Esse potest. Vt ff. eo. l. 2. & C eo. l. vlti.

[i] Sed & certum. Nota duo, & quòd pretium debet esse, & quod certum.

[k] Pretium. Repetit de pretio, quod debat interueniте: vt addat duo. scilicet quòd sit certum, item in pecunia numerata. Acc.

[l] Hoc. Idest, de hoc.

[m] Decisio. Vt C. de contrah. emp. l. fi.

[n] Æstimauerit. Nota, quòd cautè ponit de tertia persona. Nam secus si in contrahentis arbitrium: vt dicemus j. eo. §. emptio.

[o] Nominatus est Quid si in innominatum contulimus: vt védo. pro quanto æstimabitur? Respond. nõ valet: instar locat. unis sic factæ: vt ff. locati. l. si merces in princi. nisi in uno casu, q est de pign. o. l. si fundus. §. finali. Accur.

ADDITIO. vol. ex præcedentibus contractib[us], quorum occasione deuenitur ad venditionẽ, potest super declaratiõe pretij officiũ iudicis implorari vt ibi. Secus si nullus præcessisset cõtract[us], vt hic. Ange.

[p] Definierit. Etiã iniquè: quia a persona incerta nõ receditur: vt ff. de verbo. obl. l. si quis arbitratu. [a] & hoc verum est, quòd id, quod est de substantia cõtractus, apponitur: sed secus si contrahatur quod est de accidentie contractus. nam tunc ad arbitriũ boni viri recurritur: vt ff de contrah. empt. l. hæc venditio. & ff pro socio. l. si ita cõtra & l. societatem & ff. locati. l. si in lege. in princi. quæ omnes huic sunt contrariæ. & hoc secundum Ioãnem, Sed secundum Azo. hoc

[a] Hoc reprobat doctor. quia quãdo sic fuit arbitrat[us] recedi ab eius persona, etiã si de stando suæ sententiæ iuratũ fuerit. l. si liberius iura. vel ff. de ope. li. & c. quintavallis. extra de iureiurã. Ang.

hoc redigitur ad arbitrium boni viri: & sic nō ɔ̄dicunt di ctæ leges. Nec ob. ff. de ver obl. l. si quis arbitrat. qa ibi non fuerat arbitratus. quo casu concesso non recurri ad boni viri arbitriū. Sed qñ dr inique definita? Rñ. forte vltra dimidiam iusti pretij: vt ar. C. de rescind. vend. l. si voluntate. & l. ij. Vel (vt puto) iudicis officio expeditur. ar si minor sit deceptio, dūmodo nō minima: vt ff. de in integrum restitu. l. scio. Nā non tantum sibi committitur in alie nis, quātū ipsis dominis liceret: vt ff. solu. mat. l. etiam. §. j. & l. si constante. §. si maritus.

a Persoluatur. Ita q̄ fiat accipiētis, vt ff. de actioni. empti. l. ex emp. §. j. etiam vsuræ post moram: vt ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. ex vendito.

b Tradatur. Cautè dicit tradatur, & nō detur, nam non tenetur facere accipiētis, sed de euictione se obligare: vt ff. de actio. emp. l. ex empto. in prin. Sed nūquid præcisè tenet ad rem tradendam? M. dicit, q̄ sic. & facit p̄ eo quod hic dr, omnino tradatur &c. vt ff de rei vend. l. qui restituere & ī. de donat. §. aliæ. Sed B. contra: dicit enim eum liberari præstādo interesse. & facit pro eo. ff. de act emp. l. j. § tñ. & l. ex empto § & ex empto. vec idem Neratius scri. & C. de act. emp. l. 4. Sed forte hic posset distingui, an venditor habeat rem, & tunc sententia M. tenet per suas leges, an non habeat rem: & tunc, aut dolo, & culpa desiit eam habere, in fraudē puta emptoris: & tunc sententia B tenet. Aut sine dolo, & culpa. & tunc non tenetur venditor: vt ī. eo. §. cum aūt. Esset enim valde mirum (quod ait B.) vt sic compellatur æstimationem pro re recipere vt ff. si cer. pe. l. 2. §. 1. & C. de fideicom. lib. l fi. Itē hic improbè pacta rumpere, cum prætor dicat, pacta seruabo: vt ff. de pac. l. iuris gentium §. ait prætor.

c Ad effectum perducatur. Scilicet dicto modo, scilicet per traditionem rei, & pretij: vt ī. quibus modis tollit. oblig. §. fina

d Ex empto Nota, q̄ ex empto emptor, ex vendito, venditor agit. vt hic. & ff. de actio. emp. l. ex empto. j. respon. & l. Iulianus. §. ex vendito

e Pro nihilo. Vt nec ad boni viri arbitrium recurratur, vt modo diximus, sed legatū nō: ideo nō est p̄ nihilo sic relictum: vt C. cōmu. de leg. l. si duobus. §. sed & si quis. Sed ibi fauore vltimæ volūtatis, ne pereat.

ADDITIO. Hoc verum intellige cum distinctione, an fuit datum arbitrium conditionaliter, an nō iuxta l. 1. cū materia. ff. de leg. 2. Item quo ad substātiam legati, non quo ad pœnæ commissionem: vt l. multa. in prin. ff. de condi. & demon. Ang.

---

omnino secundum eius æstimationem † & pretium persoluatur, a & res tradatur, b & venditio ad effectū perducatur: c emptore quidem ex empto d actione, venditore ex vendito agente. Sin autem ille, qui nominatus est, vel noluerit, vel non potuerit pretiū definire, tunc pro nihilo e esse venditionem, quasi nullo pretio statuto. f Quod ius cū in venditionibus nobis placuit: nō est absurdū & in locationib. g & in cōductionib. trahere.

Vendita rei pretium in numerata pecunia consistere debet, non etiam in alijs rebus: aliòqui facile discerni non posset, vter emptor & venditor sit: sic nec qua res vendita, quodve pretium: ideo tunc potius permutatio dicetur, quæ separatim ab emptione speciem parit.

Item pretiū h in numerata pecunia cōsistere debet. Nā in cæteris rebus an pretiū esse posset valde quærebatur: veluti an homo, aut fundus, aut toga alterius rei pretiū esse posset. Et Sabinus, & Cassius etiam in alia re putabant i pretiū posse cōsistere. vn̄ illud est, quod vulgo dicebatur, permutatione rerū emptionem † & venditionem cōtrahi: eamq; speciē emptionis & venditionis vetustissimā esse: argumentoq; vtebantur Græco poeta k Homero, qui aliquā partē exercitus Achiuorū vinū sibi cōparasse ait permutatis quibusdā rebus: l his verbis. m

Νῆες δ' ἐκ Λήμνοιο παρέσταν, οἶνον ἄγουσαι, ... ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί, ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ, ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν, ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

---

f Pretio statuto. Sine quo esse non potest venditio: vt in prin. huius §.

g Et in locationibus. Vt ff. loca. l. si merces. in prin.

Item pretium. CASVS. Supra dictum est, q̄ duo requiruntur ad hoc, q̄ valeat emptio, & venditio, videlicet q̄ pretium constituatur, & q̄ certum pretium: & adhuc tertium est necessarium, s. q̄ sit in pecunia numerata. Sed nōne si dedero tibi equum pro vino, & ita equum pro vino permutauero, erit emptio, & venditio? Et respondet Imper. dicens, quòd super hoc apud antiquos quærebatur. & Cassius, & Sabinus dicebant, q̄ sic. Dicebāt enim q̄ permutatio erat vetustissima species emptionis, & venditionis, & hoc probāt argumento Homeri dicentis q̄ aliqua pars exercitus Achiuorum vinum sibi emit permutatis quibusdam rebus vino & ita permutatio dicitur emptio secundum Homerum. Sed diuersæ scholæ authores aliud sentiebant. Dicebant enim aliud emptionem, aliud permutationem. quia in permutatione non potest patere, quæ res nomine pretij data est, & quæ data non est. Quòd autem vtraque videatur vendi, & loco pretij dari: hoc nulla ratio permittit. Sed Proculus dicebat permutationem esse speciem separatam ab emptione, & venditione, & eius sententia præualuit. Sed domine, quid videtur vobis de sententia Cassij & Sabini, quæ vtitur authoritate philosophorum? Et respondet, q̄ sententia Proculi melior est, & rationibus validioribus vtitur. h. d. Fran.

h Item pretium. Dixit pretium debere certum esse: nunc dicit q̄ in numerata pecunia.

i Putabant. Sed malè, vt infra dicam.

k Poeta Homero. Nota argu. quod authoritates authorum, & philosophorum sunt in causis allegādæ. sic ff de so'u. l. si pater. §. nam & Aristoteles. & ff de iudi. l. proponebatur. & ff. de statu homi. l. septimo. Sed interdum cedant, ut vt hic, & ff. de tes. diui. l. in tantum. §. fi & l. sed diui.

l Rebus. puta equis.

m His verbis. Scilicet Græcis, quæ legi non possunt. Accursius.

ADDITIO. Ab aliquo huius artis ignaro. Versus Homeri sunt in septimo Iliados, quorū interpretatio hęc est, Affuit ex Lemno carinis tunc copia vini, Cętaeręq; insignes redimūt hinc vina Pelasgi. Pars dedit æs nitidum, ferrum pars altera. bubus Tergora diti ptens hinc protulit, ille agit ipsos Ad naues tauros. hic bello corpora capta. Egidius Perrinus. Videt igitur mentem tex optime probari per istud Græcum.

---

† Sed an etiam si iniq̄ statuat pretium, minimè. nā id nō conuenit iudicio bonæ fidei, in quo simplex arbitrij appellatio ita accipiēda est, vt boni viri arbitrio intelligatur. l. si in lege. ff. locati. & condu.

Venditor an teneatur præcisè ad rē tradēdā, vel ad interesse.

† Pro has opinionum facit illud Iust. lib. 3 Emi singulas res nō pecunia, sed cōpensatio mercium Lieurgus iussit, aurique & argenti vsū velut omnium scelerum materiā sustulit. Plutarchus tamē alt eū ferreū nūmum peruisse. Egid. Per.

* Vid Budeū in anno. ad Pandectas, in l. 1. ff. de cō. empt. & Aleiat. li. præter. ij. hoc ipso titu.

† Et malè. nā hic nō redarguitur dictum Homeri, sed Sabini iurisconsulti dictū alia Homeri auctoritate reprehenditur. Egi. Per.

Diuersę scholę [a] authores ꝯ sentiebãt: aliudq; eẽ existimabant pmutationẽ rerũ, aliud emptionẽ, & vẽditionẽ: alioqui nõ posse rẽ expediri, [b] permutatis reb. q̃ videatur res venisse, & q̃ pretij nomine data esse: nã vtranq; videri & venisse, & pretij nomine datã esse, rationem nõ pati. Sed Proculi sniã dicentis permutationem propriam esse speciẽ contractus [c] à venditione separatã, merito præualuit: cum & ipse alijs Homericis verbis. † adiuuaretur, & validiorib' † rationibus argumentaretur, quod & anteriores diui principes admiserunt: & in nostris Digestis [d] latius [e] significatur.

Absoluta vẽditione, rei venditæ cõmodũ et periculũ (licet res nondũ tradita sit) ad emptorem pertinet: modò neq; dolus neque culpa venditoris interuenerit: aut periculũ custodiæ vsq; ad traditionem venditor susceperit.

Cũ aũt emptio, & vẽditio ꝯcta sit, (qđ effici diximus, [f] simulatq; de pretio cõuenerit) cũ sine scriptura res agit, periculum rei venditæ statim [g] ad emptorem pertinet: tametsi

---

† Facit il lud Pli. li. 33. quãtũ feliciore æuo, cum res ipsę ĩ mutabantur inter se: vt Troianis tpibus Homero credi conuenit. ita. n. vt opinor, cõmercia vict' gra inuenta. alios ferro emptitasse tradit. Seruius in versu illo Georgi. Quis Milesia magon Velle ra mutentur. sic ait magno mutentur idest, magno pretio ꝑarent. Egid. Per † ita apud Homerũ leguntur in 6. Iliados, latinè sic. Iupiter eripuit mirè hic ꝑcor dia Glauco, Qui cũ Tidide demens ecepit' ãna mutat Arma sub æratis au ro visenda coruscô. Vel sic declara vlti mũ versum, via pud Aristo. lib. 5. Et hic. c. 9. Proq; nouẽ cetum, pro ferro tradidit aurũ. ibi anim dř Glauci arma aurea permutasse cum æreis, non aurẽ ærea

Græci enim pro vino dederunt aliq̃ æs, alij ferrum, alij coria, alij ipsos boues, alij mancipia.

[a] Scholæ. Singularis numeri est hic. Sic infra de mãdato. §. is qui exequitur.

[b] Expediri. idest, cognosci.

[c] Speciẽ ꝯctus. Scilicet innominati. Nam nõ habet nomẽ suũ: vt ff. de rerum perm. l. j. §. itẽ emptu. Sed quare dr innominatus, cum ita curiale nomẽ habeat? Rñdes. quia illi ꝯctus sunt nominati, qui statim vt fiunt, pariunt actionem: vt ff. de pac. l. iurisgentiũ. in prin. siue fiant consensu, vt vẽditio: vt S. eo. l. in prin. siue re, vt mutuũ, vt S. quib. modis re contrahi. obl. in prin. At permutatio nec ex pacto parit actionem nec ex re: sed parit ex vtroque, s postea dumdum re interueniẽte ex pacto primo, vt subtiliter colligitur C. de rer. permutat. l. ex placito. Et ex hoc contractu oritur actio pręscriptis verbis: vt J. de actio. §. actionum. & condictio ob causam: vt ff. de præscript. verb. l. naturalis. §. r.

ADDITIO. No. q̃ sunt quidam ꝯctus nominati, & quidam innominati: de quibus in dicta l. iurisgentium. in prin. ff. de pac. in l. naturali per totam. ff. de præscrip. verb. & naturam talium contractuũ habes in gl. vnde dixerunt quidã, q̃ donatio erat ꝯctus innominatus: quia ea se non pariebat actionẽ, cum detur condictio ra l. si quis argentum. C. de dona. Christophorus.

[d] Digestis. Vt ff. eod. l. j. §. j. Accur.

[e] Latius. i. melius & aptius in ff dicitur, quam hic.

Cum autem emptio. CASVS. In superiorib. dictũ est, q̃ emptio, & venditio ꝯhitur simulatq; de pretio cõuenerit: licet adhuc res nõ sit tradita, neq; pretiũ solutũ: & hoc si sina scriptura ꝯcta fuerit vẽditio. Si enim aliqua venditio ꝯhitur in scriptis poterit tam emptor, quàm venditor impunè à ꝯctu recedere, donec totum fuerit completum. Cum igitur dicat legislator post ꝯctum completum periculum rei venditę ad emptorem pertinere: apparet, q̃ periculum rei venditæ pertinet ad emptorem postquam de pretio fuerit conuentum: completus. n. dr ꝯctus vt ex præcedentib. patet, quam cito de pretio conuentum est, quamuis emptori res tradita nõ fuerit, sed penes vẽditorem perierit. vnde seruus si fuerit vẽditus, & ante quam emptori tradatur, sine culpa, & culpa venditoris penes venditorẽ decesserit, vel aliqua parte sui corporis læsus fuerit, emptori perit: & nihilominus necesse habebit venditori integrũ pretiũ tribuere, si nondum pretium fuerit solutum. Idẽ ẽs est, si ędes venditæ ante, quam tradantur, totæ, vel aliqua ea parte sui incendio consumptæ fuerint, vel fundus vẽditus ante, quã tradatur, vt fluminis totus, vel ea aliqua parte ablatus sit: vel inundatione, vel aliquo modo deterior sit factus: qa semper emptoris damnũ erit. Quicquid. n. sine dolo, & culpa venditoris accedit, in eo venditor securus est: periculum autem ad emptorem pertinet. Sed pone, q̃ in re vẽdita, ante, quã tradatur, aliquod lucrum cõtingit puta res vendita p alluuionem, vel aliquo alio mõ longè melior est effecta, cuius erit lucrũ? Et rñdet dñs Iusti. q̃ emptoris: quia secundam naturam est, vt eum sequãtur commoda, quẽ sequuntur incommoda. hoc dicit. Fran. de Are.

[f] Diximus. Supra eo in prin.

[g] Statim. sed certẽ imò nõ statim: sed nouem sunt necessaria. Primo q̃ vẽditio fiat non in scriptis. alias. i. si fiat in scriptis vẽditio, nõ transit ad emptorẽ periculũ, nisi mũdũ est cõpletũ: vt hic, & C. de fi. instru. l. ꝯctus. & C. de petien. & commo. rei vendi. l. cum inter. itẽ q̃ fiat purè, alias nõ perit emptori, licet secus si facta sit deterior: vt ff. de pericu. & com. rei vẽ. l. necessariò. §. quod si pendente. versi. sane si extat. item q̃ sit facta vẽditio in specie. nam si in genere, vt puta, vendo hominem: non perit emptori ante traditionem. vt ff de peric. & cõm. rei vẽdi. l. enim qui. & l. quod si neq; in glo. j. item q̃ sit certa species: quia si sub incertitudine sit vendita: licet sit species, non ibi spectabit semp periculum ad emptorem: puta vendo Stichum, aut Pamphilũ primus. n. moritur periculo venditoris. vt ff. de ꝯhen. empt. l. si in emptione. §. si emptio. item q̃ aliũ mõ pereat, quam publicatione rei. nam tunc non perit emptori: vt ff. loc. l. si fundus. item q̃ nullum pactũ sit insertum, q̃ periculum venditorem respiciat. nã tunc non perit res emptori: vt ff. eo. de peri. & cõmo. rei ven. l. si in vẽditione. in prin. & J. prox. §. q̃ si fugerit &c. siue specialiter esset de casu fortuito dictũ secundum B. siue generaliter secundum M. vt diximus. ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. quęsitum. itẽ q̃ venditor non fuerit in culpa, vel dolo, quare res pereat: vt J. proe. §. item q̃ non sit in mora, nam tūc qui vltimam fecit moram, sibi perit: vt ff de peri. & com. rei venditæ. l. illud. & hoc est verum hoc casu. s. siue res pitura erat penes emptorẽ, siue non. ſm lo. vt ff. de leg. j. l. cum res. §. si. licet M. distingueret ff. de rei ven. l. item si verberatũ. §. si. itẽ q̃ nõ sit rei, q̃ degustationem desideret: vt vinum & zinziber, & similia. Nã tūc distinguit an vẽdat in specie: & tunc post degustationẽ est periculũ emptoris, An in gñe: & tunc sunt duo necessaria, vt sit emptoris periculo, s. degustatio, & mensura siue pondus: & hoc ſm lo. & R. & Pla. vt ff. de peri. cõ. rei ven. l. j. in princi. & §. j. Sed Azo dicit, q̃ in vino sit speciale, q̃ statim facta vẽditione, et ante degustationẽ sit emptoris periculũ, si sit in specie venditio vt ff. eo de contrahen empt. l. quod sæpe. §. in his. sed nunquid distinguitur periculum per emptionis a determinatione vini vendito in mensura vt in venditione conditionali diximus modo per l. ff. de peri. & cõ. rei ven l. necessario §. q̃ si pendente. vt sic effusionis periculũ ad venditorẽ, acoris & mucoris ad emptorem pertineat? Dubitari q̃ sit: quia hoc sub quadam condõne fit. l. si degustetur. Sed certe q̃ semper motaui consilio postea & me mo:

† Pro hac opinione facit illud Iusti. l. j. Erat singulas res cõ pecunia, sed compẽsatione mercium, Lycurg' insti. aurum & argentum virum velut ciuium sceleri ma terrã in alis Plaut cu' ... aut cum aurum ... cum nummi p cutire. Egid. Per.

Eum aurum aureis em putasse at mis. Egid. Per.

[a] Cauteta. Casus est, q̃ maximi casus & terribiles exprimantur q̃ casus gñaliter sub sequentes nisi ad alios minores, vel æquales referre vt in elem. ad de pœ. immo vbi aliquae q̃ tenet de casibus ... de solu... ns & ... sis & non ... alia ... sus. J. ff. eo. Ang.

sitio: quia aliud est in alia cōditione, quę nō est in potestate vēditoris: aliud in hac quę in potestate est: cū possit denuntiare emptori vt gustet & accipiat, aliàs potest effundere: vt ff. de peri. & cōm. rei ven. l. j in fi. Et sic indistinctè periculum ante mēsurā est vēdotis. Accur.

adhuc ea res emptori tradita non sit. Itaq; a si homo mortuus sit, vel aliqua parte corporis læsus fuerit, aut ędes totę, vel aliqua ex parte incendio consumptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablatus sit, siue ēt inūdatione aquæ, aut arboribus turbine deiectis, lōgè minor, aut deterior esse cęperit: emptoris damnū est: cui necesse est, licet rē nō fuerit nactus, pretiū soluere. Quicquid.n. sine dolo, & lata * culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est. Sed & si post emptionem fundo aliquid per alluuionē accesserit: ad emptoris cōmodū pertinet. Nam & cōmodū eius esse debet, cuius periculū est. b Quòd si fugerit homo, qui venijt, c aut surreptus fuerit, ita vt neque dolus, neq; culpa d venditoris interuenerit: animaduertendum e erit, an custodiam eius vsque

a Itaque. Nunc ponit exempla.

b. Periculū est. Facit ff. de periculo. & cō. rei. ven. l. id qđ. & de reg. iur. l. secundum naturā. & ī. de leg. pa. tut. §. fin.

Quod si fugerit. CASVS. Dixi Iustiniano. Domine, supra dictū est quid iuris est, si res vēdita antequam tradatur penes venditorē deterior fiat, vel pereat: sed modo quæro, quid iuris sit si seruus vēditus post cōpletam vēditionem, antequā tradatur fugerit vel surripiatur: ad quē spectabit periculū istud fugæ? Et respon. dominus Iustin. dicēs quod si sine dolo, & culpa venditoris fugerit, vel surreptus fuerit animaduertēdū est primo, vtrum venditor aliquod fecerit pactū cū emptore, per quod in se recepit periculū fugæ, vel surreptionis: veluti si custodiam serui venditi in se susceperit vsque ad traditionem. Tunc enim periculum tā fugæ, quam surreptionis ad venditorem pertinebit: & de omni periculo cōtingente tenebitur. Aliqui autem dicunt, quod etiam adstringitur per illud ad periculū generale, si periculum contingat. Si autem nihil conuenerit inter emptorem, & venditorē tunc erit periculum emptoris. Sed qualiter poterit ei subueniri: cū non sit dominus serui: eo quod seruus nō traditur, sed magis seruum illū à vēditore possit petere vel rei vendicatione vel cōdictione furtiua? Et responderi potest ad hoc quod emptor aget contra vēditorem ad hoc, quòd venditor cedat ei tam vendicationem, quam condictionem furtiuam. Idem dic etiā si damnum datum fuerit in seruo vendito post contractum perfectum: quia actionem legis Aquilię sibi competentem propter damnum in re datū post contractum tenetur vēditor cedere emptori. hoc dicit. Franc.

c Venijt. Idest venditus est.

d Neque culpa. Etiam tali qualis in cōmodato gratia vtriusque partis contracto venit: vt ff. de peric. & commo. rei vend. l. custodiā & ff. commo. l. si vt certo. § interdum.

e Animaduertendum. Idest distinguendum.

f Susceperit. quod pactum valet: vt hic, & ff. eod de contrahen. emp. l. quod sæpe. §. si res. & ff. de peric. & commo. rei ven. l. j. §. j. Accur.

g Is casus. Etiam leuissima culpa contingēs, secundum Io. non vero fortuito: licet M. contrar vt C. de pig. act. l. quæ fortuitis.

h Condictionem. Scilicet furtiuam. quæ scilicet soli domino dabatur: vt hic, & ff. de condic. furti. l. j.

ad traditionem venditor susceperit. f Sanè enim si susceperit: ad ipsius periculum is casus g pertinet. si non susceperit, securus est. Idem & in cæteris animalibus, cæterisq; rebus intelligimus.

Annota, Quoties quis ideo tenetur, quia actionem habet, eam cedendo liberatur: aliòqui secus.

Vtique tamen vendicationē rei, & condictionē h exhibere i debebit emptori: quia sanè qui rē nondū emptori tradidit, adhuc ipse dñs est. † Idē etiam est de furti, & damni t iniuriæ actione. k

Etiam sub conditione potest emptio celebrari: et accidentalia contractus possunt in alterutrum ex contrahentibus celebrari. Aret.

Emptio tam sub conditione, quàm purè contrahi potest. Sub conditione, veluti, si Stichus intra certum diem tibi placuerit, l erit tibi em

i Exhibere. Sed cedēdo actiones istas. & hoc quando non fuit in culpa, aliàs non liberatur cedēdo: vt ff. pro socio. l. de illo. in princip. quæ est contra.

k Et de dāni. Puta, si fuerit res vendita venditori subtracta, vel in ea datum sit damnū: vt in principio huius. §. nam hęc actio damni iniuriæ domino datur: vt ff. ad legē Aquil. l. itē Mela. §. legis.

Emptio tā. CASVS. Quæsiui à legislatore: Dñe, vultis ne plura dicere de emptione, & vēditione? Et ipse respon. dicens: Frater adhuc præter prædicta scire debes, quòd emptio tam purè, quam sub cōditione cōtrahi potest. Et ponit exemplum de emptione facta sub conditione: quia pura emptio omnibus manifesta est. Et est exemplum suum tale. si emptori dicat vēditor in hūc modum: Si Stichus intra certum diem, veluti hinc ad quindecim dies, tibi placuerit, erit tibi emptus pro decem: hæc est emptio sub conditione. hoc dicit. Et nota ad intellectum huius §. quòd cum tria sint in emptione, scilicet commercium, pretium & res. duo prima non possunt conferri in arbitriū alterius cōtrahentium. hoc est emptoris: veluti, si dicat venditor emptori sic. Vendo tibi rem pro quāto volueris. Secus autem est, quando datur à venditore emptori optio in re ipsa: veluti cum conuētū est de ptio, & dicit vēditor emptori sic. Si res tibi placeat hinc ad dies octo, sit tibi empta pro tot. Sed dicet aliquis, semper intra terminū illum potest emptor dicere, quod res sibi non placet: & ita in potestate emptoris erit, vtrum contractus valeat, necne. Certè verum est, quòd per obliquum, & implicitè est hoc in potestate sua, sed directè non, neque expresè. Expressa enim nocent, non expressa non nocent. Franciscus.

l Placuerit. Sed videtur quod in alterius contrahentiū arbitrium cōferatur emptio, quod esse nō potest: vt C. eo de contrahē. emp. l. in vendētis, vel ementis, & ff eo. de cōtrah. empt. l. quod sæpe § j. quę sunt contrę. Sed dic rē ipsam hic cōferri in arbitrium emptoris. Aliud si cōmerciū, vt sic tibi empta si vis, vel pretiū

t Vel ab eo die in quo pentia pe/ ... vere pēsio aē vasit. Et hoc verū quādo est appositum tempus ad mēsurādum, alias debet conferri statim donec vasa erunt ubi necessaria. & hæc procedūt in vino: secus aūt in alijs rebus quæ propter hoc effundi non potuerunt. Angel.

* Lata, nō est in aliquibus contractibus.

† Porro vindicare rē nemo potest nisi qui eius dominus est. l. in rē actio. ff. de rei vendicat.

* Emptio an possit in alterius contrahētium arbitrium conferri.

ptus aureis tot. a

Emẽs ignorãter rẽ, q̃ non est in cõmercio, habet contra venditorem actionem ex empto ad ĩteresse. Ar.

Loca† sacra, b vel religiosa, itẽ publica (veluti forũ, basilicã) frustra qs sciẽs † emit. q̃ tñ si ꝓ ꝓphanis, vel priuatis c decept⁹ à vẽditore qs emerit: habebit actionẽ ex empto, q̃d d nõ hẽre ei liceat: vt cõsequat̃ qđ sua interest, eũ deceptum nõ esse. Idẽ iuris est, si hominẽ liberum ꝓ seruo emerit. e

TITVLVS XXV.

DE LOCATIONE & conductione. †

Sicut emptio, & venditio solo cõsensu simul atq; de pretio cõuenit perficitur: ita locatio, & conductio quã primũ merces constituta est: que vsq; adeò emptioni similis est, vt eisdẽ regulis cõstet: idcirco si locationi incerta merces interuenerit, à contrahentibus tamen postea certificanda, non propriè est locatio, sed innominatus contractus.

LOcatio, f & ꝯductio ꝓxima est g emptioni, & vẽditioni, ijsdẽ iuris regulis cõsistit. † Nã vt emptio, & venditio ita ꝯhit, si de ꝓtio h cõuenerit: sic & locatio, & cõductio ita ꝯhi intelligit, si merces i cõstituta sit. & competit locatori qdẽ locati k actio, cõductori verò cõducti. Et q̃ sit pradiximus, l si alieno arbitrio m ꝓtiũ promissum fuerit: eadẽ & de locatione, & cõductione dicta esse intelligimus, si alieno arbitrio merces, ꝓmissa fuerit. Qua de cã, n si fulloni o polienda,

pro quãto voles. vt dictis legibus cõtrarijs. Item opponit, hæc venditio, q̃ hic fit non videtur cõditionalis: vt ff. eo. de cõtrahen. empt. l. iij. quæ est cõtra. Sed certè ibi fuit empta purè, sed resolutio debebat sub ꝯditione fieri, at hic sub ꝯditione facta fuit: vnde nõ potest impleri, nisi impleta conditione: vt ff. e. l. hęc venditio in prin.

a Aureis tot. Puta decem.

Loca sacra. CASVS. Quæsiuit à Iustin. verum possum emere loca sacra, vel religiosa? Et resp. dicens, q̃ loca sacra & religiosa eiusmodi sunt, iter, forum, & basilica frustra qs emit. & hoc verum est de publicis, quæ publico vsui destinata sũt, eiusmodi sunt forũ, & basilica. secus autẽ est in rebus, quæ sunt in patrimonio publico, vt cœmeterium. Et hoc est verũ, si sciens quis huiusmodi res emerit si aũt quis ignorãs emerit decept⁹ à vẽditore, credens ea prophana, vel priuata: tunc sibi competit actio contra venditorẽ ad interesse. Idem iuris est, si hominem liberum deceptus à venditore pro seruo emerit. h. d. Franciscus. Aret.

b Loca sacra. Quæ sint ista. habes j. de re. diu. §. flumina. & §. nullius. & §. religiosum.

c Priuatis. Redde singula singulis. nam priuata contraria est publicę. prophana sacræ, & religiosæ. a & facit ff. eod. de contrahend. empt. l. & liberi & l. ga. & l. liberi. Accur.

d Quòd. idest, quia.

e Emerit. Ignorans: vt ff. de contrahen. empti. l. liberi hominis.

DE LOCATIONE ET conductione.

Text. continuat titul. Quia locatio est similis emptioni: vt in tex. & ff. eod. l. i. ideo post emptionem sequitur videre de locatione. Aret.

LOcatio. Totus iste tit. diuidit in v. partes. Primo ponit quòd iste ꝯctus habet similitudinẽ cũ ꝯctu empt. Secundo illud per exẽpla declarat. Tertio. qđ veniat in isto contractu. Quarto ad quid teneatur cõductor. Quinto, an iste cõtractus trãseat ad hęredẽ. Secũda ibi, Nam vt emptio. Tertia ibi, in §. cõductor. Quarta ibi, Qui pro vsu. Quinta ibi, in fi. Mortuo.

CASVS. Quæsiuit à Iustin. Quæ esset natura locationis & cõductionis? Et resp. dicens, q̃ proxima est emptioni, & venditioni. Eisdẽ enim regulis ꝯsistunt isti duo cõtractus. nã sicut emptio, & venditio cõtrahunt, simul atq; de pretio ꝯuenerit: ita locatio, & cõductio, cũ certa merces, i. pretiũ fuerit inter eos cõstitutũ contrahit. q̃ sicut in præcedenti cõtractu actio ex empto dat emptori, & actio ex vendito datur venditori: sic in isto cõtractu actio ex locato datur locatori, & actio ex conducto datur cõductori, & dicit q̃ locatio, & conductio proxima est emptioni, idest, vicina quo ad tractatum, & quo ad sententiã. Sed domine, satis vidi, quòd isti duo contractus consistunt ijsdem regulis. habens ne plura exempla? Dicit. q̃ sic: quia sicut si vendidero rem pro pretio: quod Petro iustũ visum fuerit, si pretium definiuerit Petrus, valet cõtractus si autẽ nõ fuerit arbitrat⁹, quod sit iustũ pretium, nõ valet cõtractus: vt §. titu proximo dictum est: sic est in contractu locationis, & cõductionis: quòd si aliquis domum suam locauerit alicui, pro quanto Petrus æstimauerit, si Petrus æstimatione definiuerit, valet contractus, si non definiuerit, nõ valet contractus. h. d. Franc. de Aret.

f Locatio. Sic ff. eo l. ij. Accur.

g Proxima est. Quo ad tractatũ, & quo ad sententiam.

h Si de pretio. Vt §. titu. j. pretiũ aũt.

i Si merces. s. certa, & in pecunia numerata: vt ff. de posi. l. j. §. si quis seruũ. & ff. de præsc. ver. l. naturalis § at cũ do. Vnde partiarius colonus, qui partẽ domino reddit fructuũ, impropriè dicit conductor imò socius magis: vt ff. eo. l. si merces §. vit maior. Accu.

ADDITIO. Et ideo emptor cogetur stare tali colono, quod no. pro limitatione no. in l. emptorẽ. C. eodem. Angelus.

k Locatori quidem locati. Sicut venditori ex vendito. emptori ex empto actio competit: vt §. titu j. §. sed & certum esse pretium. in fin.

l Supra diximus. Vt §. ti j. §. sed & certum esse. Ac.

m Arbitrio ff. eo. l. si merces j. respon.

Qua de causa. CASVS. Versic. iste non refert ad versic. proximè dictum, & præcedentẽ: sed ad illud quod dictũ est in prin. tit. quia sicut emptio, & venditio contrahitur, quam cito de pretio conuenitur, scilicet, certę pecunię: ita si i pecunia numerata fuerat merces cõstituta ꝯtrahitur locatio, & cõductio. qua de cã si i pecunia numerata nõ fuerit certa mihi res cõstituta, nõ valet cõtractus locationis, & conductionis. Pone ergo. q̃ tradidero vestes meas polięndas, nulla certa mercede cõstituta, dicit ne cõtractus locationis, & cõductionis? Et tñ. q̃ non. Qualiter ergo agetur inter me, & ipsum, cũ non possit agi locati & conducti? Et resp. dicens, q̃ agetur p̃scrip. ver. h. d. Fran.

n Qua de causa. Quia dixi certum debere pretium interuenire.

o Si fulloni. Est aũt fullo qui lauat, siue tingit, siue polit.

Tu dic. omnia ista sunt de substãtia cõtractus q̃ in voluntatẽ alteri⁹ cõtrahentiũ cõmittes nõ põt p verba importantia arbitriũ boni viri. hic autẽ non substãtia, sed accidens, vel qualitas commisit. Ange.

† Facit ad totum istũ. §. c. de iure. cũ glo. fi. extra. de iure pa. & ea. j. cum gl. j. de te li. & ven. san.

Secus si ignorãs, quia sciens cõtract⁹, nõ vt consequatur cẽ venditã, sed interesse. & l. & liberi. ff. eo. & si venditor ignorat solutit pretium tantũ. si scit soluit interesse totale. l. emptorẽ. in fi. & glo. fina. ff. de act. empt. Egi. Per.

† Sic ff. locati. & conducti.

Mãdos. super §. commiss. glo. r.

Mãdos. in glo. Facul. §. tamẽ, in ver. & quod, vers. Non nunquã quod, pro quia.

† Multi tamen esse iuris regulas, quæ non possunt veri, quæ cõtractui cõuenit, annotauit hoc loco Fra. Baldui. tu illum videto.

Aliàs ꝓmissum

Colonus partiari⁹ nõ est cõductor.

Fullo.

curandave, aut sarcinatori a sarcienda vestiméta qs dederit nulla statī mercede ɔstituta, sed postea b tm̄ datur, quãtū inter eos cõuenerit: ñ ppriè locatio, & cõductio ɔhi intelligiẗ, sed eo noie c actio pscriptis verbis d datur.

Locata rei merces in numerata pecunia cõsistere debet: aliòqui si in specie consistat, non locatio quidẽ, sed innominatus cõtractus est, ex quo præscriptis verbis actio oritur.

Preterea sicut vulgò q̃rebat, e an pmutatis rebus emptio, & vẽditio cõtraheretur: ita q̃ri solebat de locatione, & cõductione, si fortè rẽ aliquã vtendã siue fruendã tibi aliqs dederit, & inuicem à te vtendã, siue fruendã aliã rem acceperit. Et placuit nõ esse locationẽ, & cõductionẽ, sed propriũ genus ɔtractus: veluti, si cùm vnũ bouẽ quis haberet, & vicinus eius vnũ, placuerit inter eos, vt per denos dies inuicẽ boues cõmodarẽt, f vt opus facerent, & apud alterum, alterius bos perierit: g neq; locati, neq; conducti, neq; commodati cõpetit actio: qa nõ fuit h cõmodatũ gratuitũ: verum præscriptis verbis i agendum est.

Emphyteusis constitutio (id est, cum prædiũ perpetuò fruendũ annua pensione constituta cuipiã cõceditur) neq; venditio, neque locatio est, sed propriã contractus speciem parit: in qua si de rei periculo nihil inter contrahentes actum sit, totius rei interitus ad dominum, particularis verò ad emphyteutam spectat.

Adeò aũt k aliquã l familiaritatem inter se videntur habere emptio, & venditio, m item locatio, & cõductio: n vt in quibusdam causis quæri-

---

polit. Accursius.

Sarcinator. a Sarcinatori. Sercinator est, qui facta vestiméta resarcit: vt dicemus ī. mã. in fi. & proprius dixisset sartor, secundum aliquos, à sarcio, sarcis.

ADDITIO. Tamen enã bene star sarcinator, & dicitur à sarcina: & est propriè ille, qui plurimũ vestrã sumit. & aliqñ ponit pro furore: vt hic.

b Postea. Nota, postea. nã prius re nõ secuta, i. nundũ tradita ad reparandũ, actio non daretur: vt C. de rerum permu. l. ex placito.

c Nomine. Quasi ex noua contractu nominato: vt ff. de præscr. ver. l. i.

Merces quãdoq; est certa, quãdoq; incerte: quãdoq; nulla.

d Præscriptis verbis. ī. man. §. fin. cõtra. sed distingue, aut certa merces interuenit, & tūc agiẗ locati: vt ī. eodẽ. in princip. aut incerta & tunc præscriptis verbis agiẗ, vt hic: aut nulla, & tūc est mandatum: vt ff. de præscriptis verbis l. si tibi polienda. & in contrario.

ADDITIO. Intellige si res erat solita locari, aliàs secus: vt l. naturalis. §. at cum do ff. de præscrip. verb. Ang.

Præterea sicut. CASVS. Dixi Iostin. Domine, bene perpendi per exemple superiora, q̃ isti duo contractus scilicet emp. & vend. loc. & conduct. magnã habent ad inuicẽ familiaritatem, siue conueniẽtiã: quid amodo super illis ostẽdere proponitis? Frater, dicit ipse, adhuc istud tibi propono ostẽdere in alio exemplo, sicut enim dictũ fuit in præced. q̃ apud veteres dubitabaẗ, vtrũ empt. & ven. possit esse in permutatione & dictum fuit q̃ non: ita solebat quæri de loc. & cõduct. vtrũ posset fieri in rerũ permutatione. & diciẗ q̃ non, sed est proprium genꝰ cõtractus. Pona enim q̃ ita conuenerit inter me, & te, q̃ si ego non haberem nisi vnũ bouem, & tu similiter vnum, q̃ tu haberes bouem meũ ad arandum vna cum tuo per duos dies, & ego tuũ haberem postea ad arandũ per alios duos dies. & bos meus apud te tua culpa perierit, q̃ actio mihi competit cõtra te? non actio emp. & vẽd. quia non est certum pretiũ conuentũ inter nos neque loca. & conduct. quia non est certa merces cõstituta inter nos. neque cõmodati, non enim erat gratuitũ. Quid ergo erit? Et respon. q̃ præscriptis verbis est agendum. hoc dicit Franc. de Aret.

e Vulgò quærebatur. supra. tit. j. §. item pretium.

f Commodarent. Impropriè ponitur, vt sequitur.

g Bos perierit. Sua culpa, aliàs non tenetur. cum vtriusque gratia contractum sit: vt hic & ff. de præscrip. verb. l. si gratuitam. §. si margarita. & ff. commod. l. si vt certo. §. nunc videndum.

h Quia non fuit. bona ratio: vt s. quib. mod. re contrahi. oblig. §. commodata.

i Præscriptis verbis. Quæ cõpetit ex cõtractibus tribus innominatis, do vt des, facio vt facias, do vt facias: vt ff. de præscr. verb. l. naturalis. §. j ij. & 3. aliàs daẗ ex pactis incontinenti appositis: vt C. de re. permu. l. rebus, l aliàs datur qñ dubiũ ẽ de noie contractus: vt ff. de præsc. verb. l. j. §. fi. & l. 2. 3 & 4.

Præscriptis verbis agitur tripliciter.

l Hoc verũ si sup. accidentalibus apponatur: secus si sup substantialibus, vt l. paciũ. ff. de contra. emp. Ang.

Adeo autem. CASVS. Dixi Iostin. Domine per exemple supradicta perpendi, quòd est maxima familiaritas inter cõtractũ istũ, & præcedenté quid plura? Frater, adhuc maior familiaritas potest parere in isto caso, in quo dubitatur, an sit cõtractus loca. & conduc. vel contra. emp. & vendi. Pone ergo, quòd ego tradiderim alicui sub annuo censu aliquod prædiũ de meis fruendum dicens, q̃ quandiu pensio prædij domino pdij, vel eius hæredi solueretur, nõ liceret domino, neque eius hæredi, cõductori, neque eius hæredi, vel ei cui cõductor, hæresve eius prædium vendiderit, aliove modo alienauerit auferre. de contractu tali dubitabatur apud antiquos. vtrũ esset cõtractus emp. & ven eo, q̃ conductori nõ potest dominus auferre prædiũ, quãdiu pẽsio fuerit soluta. rursum potest iste cõtractus sapere naturã loca. & conductio, eo q̃ quolibet anno soluiẗ certa pensio. super hoc dubitauerũt antiqui vsq; ad tempora christianissimi Zenonis, qui dicebat cõtractũ istũ nec eẽ empt. & vẽd. neq; loca. & ɔduc sed cõtractũ emphyteuticũ, qui dicit proprius contractus & suam ppriã habet naturã. Sed pone q̃ tanta fuerit sterilitas in prædio sibi dato in emphyteusim perpetuã, ita q̃ ɔductor nihil possit de fructibus illius prædij suscipere, cuius erit detrimentũ, vel domini conductoris, vel illius emphyteutæ? Et respon. Iusti. q̃ Zeno ita ordinauit in isto cõtractu, q̃ si aliqua cõuẽtio facta est inter ipsum, q prædia dedit i emphyteusim, & emphyteutam, q̃ conuẽtio illa obseruet: si autẽ nihil conuenerit inter eos, aut est periculum totale: & tunc detrimẽtũ illud pertinet ad dominũ, ita q̃ non tenetur emphyteuta pro tẽpore illo sibi reddere pensionem. aut est particulare detrimẽtũ. & tunc erit periculum emphyteutæ. h. d. Franc.

k Adeo autem. Quia ijsdem regulis, & cõstitutionibus consistunt: multa ergo habent inter se cõmunia.

l Aliquam. Aliàs non est in litera aliquam.

m Et venditio. Scilicet ex vna parte.

n Et conductio. Scilicet ex alia.

Verum

a Verū emptio. Quod videbatur, cū talis datio alienatio fit: vt in Auth. de nō alie. §. alienationis. col. 2. quod locatio non facit: vt ff. eo l. non solet. Accur.

b An locatio. Quod videbatur, cum mercedem soluere teneretur.

c Perpetuo. Aliter accipit. ff. p soc. l. i.

d Pēsio. in pecunia.

e Reddit⁹. in specie.

f Alienauerit. Cū multi sint modi alienādi: vt ff. de publi. l. 3. 4. 5. & vj.

g Auferre liceat. Interdū autē dat ad certū tēpus, interdū in tertiam personā, vel generationē, cū omnia pacta super ho: ɔ̄ctu habita valeāt vt j. pxi §. sed ecclesia dat in emphyteusim vsque ad tertiā generationē tantū: vt in Auth. de non alie colla. ij. §. emphyteusim. Vel vt puto, etiā ī ppetuū daoit, vt quibet priuatus, vt hic & in Authē. de alie & emphy. §. licentiam. colla. 9. Acc.

ADDITIO. Tu dic de iure canonico qui ita tum est, q aut fit sine solēnitate, de qua habet 12. q. 2. sine exceptiōe. & in c. 1. de reb. eccle non alie. in 6. & in c. nulli extra eo. ti. & tūc nō valet vllo mō: aut fit cū dicta solēnitate, & valet: & ad oēs etiā extraneos trāsibit. An. Pro qb⁹, & alijs huc ptinētib. vid Mād. sup signa. glę. ti. si i eutidentem.

h Lex Zenoniana. vt C. de iu. emph. l. 1.

i Emphyteuseos. Emphy Græcè. Latinè dicitur melioratio. hoc ideo: quia olim tātum sterilia dabant, vt melioraretur: sed hodie nō tantū sterilia dant, sed etiā fertilia, nisi in ecclesia quæ dat sola ea, quę con grua videntur œconomo & alijs gubernatorib⁹ ecclesiæ. sic C. de sac. eccl. auth. pprtua quoq ia Accur.

k Propriā. Agit ergo cōdictione ex lege ad omnia obseruanda, quæ cōueniunt. Sed nunqd emphytheuta potest alij dare in emphyteusin? Rñd. sic, vt in hoc §. in auth. de nō alie. aut pmut. §. alienatiōis. col 2. Itē nūquid illud vtile dominiū qd solū habet trāsfert in eū? Rñ. sic, cū rei vēdicatio vtilis sibi det, vt ff. si ager vec. l. j & iij. Sed qualiter aget prim⁹ emphyteuta cōtra 2m, vt eū expellat? Rñ. rei vendicatiōe, q licet de iure sibi nō cōpetat exceptio iñ oppo ni nō pōt: qa replicaret. & sic ñ dñs dominiū vincit: vt. C. de transac. l. vbi. vbi de facto tm agit, & vincit, & ff. de except rei iu. l. siquis. Vel verius aget pscriptis verbis, vel dic ex lege Zenonis ad mercedem.

l Neq. ad locationē. Imò differt in septē. Nā hic etiā in specie pstat pēsio, sed ibi in pecunia tantū. vt hic scripti mus. itē hic possidet naturaliter. sicut fructuarius: vt ff. de acqui pos. l. naturaliter. sed ɔductor nō, vt C. cōmu. de vsuc. l. j. itē hic habet dominiū vtile, sed cōductor nō: vt ff. e l. nō solet. Itē hic ɔtract⁹ fit in immobilibus tantū, ille etiā mobilib⁹. vt in Auth. de alie. & emph. §. licentiā. col. ix. Itē agit hic condictione ex lege: ibi, ex conducto. Item hic contractus iuris ciuilis est, ille naturalis. vt hic dicitur. Itē est hic in scriptura, ille etiā sine ea vt C. de iure emphy. l. j & ī. de oblig. ex cōsensu. vt ī. eo. in prin.

m Neque ad venditionē. Quia hic pensio præstat, ibi res libere trāsit. Item ob hoc res reuocatur, sed ab emptore, non p venditorem: vt C. de rei vend. l. inciuile. Itē hic vtile transit dominiū, ibi directū: vt ī. de rer. diuisi. §. per traditionem.

n Naturalis. Idest indigenum, quod naturali ratione est inductū: vt ī. de iu. natu. §. quod verò. hic enim est de iure ciuili, vt & alij: vt j. de actio. §. de cōstituta pecunia.

o Ad dominū. Vt pensionem non habeat. Accur.

p Particularis. Idest medietatis, vel minus. Fm M & Ioan. Arg. ff. de vsufru. l. etiam. & de ver sig. l nomen filiarum. §. portionis. & ff. de dam infec. l. inter quos. §. damni & de contrahen. emp l. domum. Nos dicimus. si aliquid eius parū remansit, damnū emphyteutę esse, arg huius §. & C. eo. l. j. De hoc dātur tales versus. Res perijt tota: tūc nil dabit ēphyteuta. Si p parte perit. nō ita liber erit.

q Vtimur. Sūt & duo alia naturalia siue tacita pacta in hoc ɔ̄tu, vt de reijciēdo emphyteuta si nō soluerit pēsionē p triēniū: vt C eo. l. ij. §. j. & i Auth de nō ali. §. scire. col. ij Itē & si velit emphyteuta vēdere, q dño primū denunciare debet: vt C. eo l si §. j. Accur.

ADDITIO Quod dictū ē emphyteutā posse expelli nō soluta pēsiōe p triēniū verū est in emphyteuta priuato: qm emphyteuta ecclesię cessans p biēniū in solutiōe expelli pōt. auth qui rē. C. de sac. san eccl. & no. C. de iur. emphy. l. ij. in gl. repellere & ex de loca. c. potuit. & in Auth. de nō alie. §. scire in gl. hominū coll. 2. Sed in simplici colono indistinctè biēniū expectatur: vt ff. de loca. l quęro. § inter locatorem.

soleat, vtrum emptio, a & venditio contrahatur, an locatio, b & conductio. vt ecce de prædijs, quę perpetuo c † quibusdam fruenda traduntur, † idest, vt quandiu pēsio, d siue reddit⁹ e pro his domino præstetur, neq; ipsi conductori, neq; hæredi ei⁹, cuive conductor, hæresve eius id prædium vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, aliove quocunque modo alienauerit, f auferre liceat. g Sed talis cōtractus: quia inter veteres dubitabat, & à quibusdā locatio, à quibusdā vēdito existimabatur: lex Zenoniana h lata ē, quæ emphyteuseos i † contractus propriam k statuit naturam, neque ad locationē, l neq; ad venditionē m inclinantem, sed suis pactionibus fulciendam. & siquidē aliquid pactū fuerit, hoc ita obtinere, ac si naturalis n esset contractus: sin autē nihil de periculo rei fuerit pactum: tunc, siquidē totius rei interitus accesserit, ad dñm o sup hoc redundare periculū: sin autem particularis, p ad emphyteuticariū huiusmodi damnū venire. † quo iure vtimur. q

Conuentio vt ex artificis materia opus fiat mercede certa constituta, vēditio est: quod si ex conductoris materia, locatio est.

Item quæritur, si cum aurifice Titius conuenerit, vt is ex auro suo r certi ponderis, certæque formę s annulos ei faceret, & acciperet (verbi

Itē quærit. CASVS Per exēpla superiora vidisti familiaritatē inter istos ɔ̄ctus, adhuc est familiaritas mirabilis in exēplo seq. v. g. cōueni cū quodam aurifice, vt de suo argento mihi faceret scyphū certę formæ, certiq; pōderis: quęrit modo verū inter me & ipsum videat emp. & ven. vel lo. & ɔdu. Cassius dicit, q i casu quantū ad materiā est emp. & vē. quantū vero ad operā est cōd. & lo. Iusti. aūt dicit, q magis placet sibi, q ex toto sit emp. & ven. qa perinde est, ac si auri faber scyphū de argento suo fecisset & postea mihi factū vēdidisset. Sed pone, q cōueni cum auri fabro, vt de meo argēto mihi scyphū certi pōderis certæq; formę & mēiurę faceret: qd iuris in isto casu? Et iñ insti. q nō dubiū, qn sit locatio & cōduc.

r Suo scilicet, artificis.

s Formę s. demonstratę: sed quid si certa non est mate-

† Sic exponit gl. x q. ij. i §. perpetua. quę ponit quot modis accipitur hęc dictio ppetuo, pro qua dictiōe vide Mandos. in superscrip. glo. Facul. in vet. ad ppetuū, & §. volēns, in vet. p petuo.

† Huiusmodi agri si publici ciuitatū sunt vectigales à successo- suleo dicunt in l. j. ff si ager vecti. vel emphyt.

Emphyteutis dat ad varia tempora.

† Cōcor. cum hoc ter. c. vlt. cū gl j. in prinic. extra eo. ti.

Emphyteutis vnde dicit.

† Imò etiā quædam actio spālis quę vocatur actio emphyteusis fm Bart. i l. j. ff. de condi. ex leg. & Angel. hic.

Dñs vincit à nun domino.

Emphyteusis à locatione i septē differt.

† Nisi cō duxisset ad nō modicum tē pus: vt ff. si ager vectī. per Ioan. Fab.

Emphyteutica res si pereat, cui⁹ erit damnum.

† Colonus tamē p p sterilitatē min⁹ pēdit etiā si substantiā rei integrā habeat l. licet. C de loca. q̄ ista ratio sterilitatis i Colono habenda sit licet colligere ex l. si merces. §. vis maior & ex l. ea cōduc §. j. ff. loca.

Emphyteusis duo tacita pacta continet.

materia demostrata? Respond non interest: vt ff. de contrahen. emp l. conuenerit. & l. Sabinus. Vel fa cies punctum in dictione suo.

Conductor autẽ omnia. CASVS. Dicit dñs Insti. q conductor omnia, secundum quod cõuenit in conuẽtione, facere debet: si aũt aliquid ẽẽt omissum, ita q in cõductione de eo nihil esset actũ: veruntamẽ in ea re debet illud qd' fuit omissum ex bono. & æquo p̃stari: puta si conductor in mora fuerit soluendę pensionis. Nam licet de vsuris nihil actum fuerit, tenet' tñ ad vsuras, & ecõuerso, licet nihil actũ fuerit de ostijs reficiendis, nihilomin⁹ adhuc tenet' locator, & hoc vult dicere litera præsens.

a Legem. idest, pacta: vt ff. depos. l. j. §. si cõueniat. Accur.

b Ex bono. & æquo. Vt vsuras post moram: vt C. eod. l. præses. Item cõ. nã cõductor agit vt domus & ostia sibi re parent: vt ff. eo. l. ex conducto. in princip.

Qui p̃ vsu aut vestimẽtorũ. CASVS. Quidã cõcessit mihi iumentũ suum, aut vestimentum suum aut argentum vtendum p̃ certa mercede, quæritur qualẽ custodiam in ista re mihi concessa p̃stare teneat? Et rñ. Iust. q talem diligentiam teneor præstare, qualem paterfam. diligent p̃staturus esset. & ita expone, diligentissimus. i. diligens. & hoc est: quia vtriusque gratia celebratur cõtractus. hoc dicit. Franc.

c Diligentissimus. idest, diligens. sic expon. ff. eo. l. si merces. §. qui columnam. nam cũ vtriusq gratia fiat locatio, non venit exactissima diligentia: vt ff. cõ. l. si vt certo. §. nunc videndũ. Alij p̃priè ponunt, & dicunt speciale in his rebus, quæ facilè p̃nt frãgi.

ADDITIO. Et hęc vltima videtur communior: diuersitatis nõ fundatur sup facili harũ rerũ fragilitate: ideoque dilig ntior cura est adhibenda. c. vbi periculum. de elect. in vj. Christoph.

d Amiserit. Vel damnum datum sit, quod prævidere non poterat: vt ff. eo. l. sed & de damno.

Mortuo conductore. CASVS. Quærit à Insti. sic, Quidam conduxit sibi hospitium, intra t̃pa conductionis decessit cõductor & successit hęres eius in cõductione: poteritne alteri domũ locare? Et rñ. Inst. q sic, quod intellige, iure loca. & conduc. non autẽ iure societatis. h. d. vsque ad finem.

e Conductore. Proprietatis, secus in vsufructu. vt C. de vsufru. l. si domina. Vel dic vt ibi, f & de iure dot. l. si socius. in fine.

f Succedit. Vt C. eo. l. viam. sed an moriẽte scholare, vel recedente. substituere põt? Rñ. sic de iure cõductionis, sed cõ societatis p̃hibet, q̃ p̃ualet, vbi certa persona eligitur: vt j. tit. j. §. soluitur.

gr̃a) decẽ aureos: vtrũ emptio & vẽditio, an locatio & conductio cõhi videat'? Cassius ait, materiæ qdẽ emptionẽ & vẽditionẽ cõhi, opę aũt locationẽ & cõductionẽ. Sed placuit tñ emptionẽ & vẽditionẽ cõhi. Qd' si suũ aurũ Titius dederit, mercede p̃ opera cõstituta: dubiũ nõ ẽ, qn locatio, & conductio sit.

Quæ partiũ expressa cõuentione promissa fuerũt, necnon & quæ ex bono, et æquo præstari debent (licet de ijs conuentum non sit) hæc in contractu seruanda sunt.

Cõductor aũt oĩa s̃m legẽ [a] cõductionis facere debet: &, siquid in lege p̃termissũ fuerit, id ex bono, & æquo [b] præstare.

Conductor de leui culpa tenetur. Aret.

Qui p̃ vsu, aut vestimentorum, aut argẽti, aut iumẽti mercedẽ aut dedit, aut p̃misit: ab eo custodia talis desideraẽ, qualẽ diligentissimus [c] p̃rfamilias suis reb⁹ adhibet: quã si p̃ stiterit, & aliquo casu fortuito eã rẽ amiserit, [d] de restituẽda ea nõ tenebit'.

Contractus locationis ad hæredes transit conductoris. Aret.

Mortuo conductore [e] intra t̃pa cõductionis, hæres eius eodem iure in conductione succedit. [f]

TITVLVS XXVI. DE SOCIETATE. †

Et oĩum bonorũ, et certæ negotiationis coiri põt societas: in qua quæ circa e. ĩ lucrũ aut damnũ pacta sunt, seruari oportet; quod si nihil conuentum sit, æquas partes & in lucro, & in damno inuicem referre decet. in hac tamẽ socij pacisci queunt, vt alteri plus lucri, alteri plus damni obueniat: quinimò & quòd vnus lucri partem ferat, de damno verò non teneatur.

Annota. Id lucrũ dici qd' omni dãno deducto superest.

Societatẽ coire solemus, aut

DE SOCIETATE.

Iste titu. sic continuatur. Dictum est supra de quibus. cõ. cõtractibus, qui fiunt cõ sensu: verum quia societas est etiam contractus, qui fit consensu, vt patet supra, de obli. ex consensu. § i. ideo sequitur titu. de societate. Accur.

Est autem societas (vt ait Marcus Tullius) duorum pluriumve conuentio honesta ad contracta ad vberiorem quæstum, & commodiorem vsum.

Societatem. Iotus iste tit diuiditur in quatuor partes. Primo ponit in quibus rebus possit contrahi societas. Secundo quæ partes possunt esse in lucro, & dãno. & si non fuerint à partibus expressę, quæ intelliguntur. Tertio quãdo societas. & quomodo finitur. Quarto ad quid socius tenetur. Secunda ibi. Et quidem, Tertia ibi, Manet autem. Quarta ibi, Socius socio.

CASVS. Dixi Iustinian. Domine, bene perpendi per supradicta, quod iam de societate estis tractaturus. pro Deo qualiter contrahitur societas? Et respondet dominus Iustinianus, quòd solemus contrahere societatem omnium bonorum, quam Græci cœnopraxian appellabant: aut vnius negotiationis, veluti vini, olei, frumenti vendendi, & emendi: & tunc æqualiter participabunt lucrum, & damnum. si autem super partibus lucri aut damni aliquid statuerint: tunc quod inter eos conuenit, seruabunt. Sed quid dices de tali conuentione. vt ad Titium duæ partes lucri pertineant, damni verò tertia ad Seium verò duæ partes damni, tertia verò lucri, valet ne ista conuentio: & dicitur quòd sic. Quintus tamen Mutius dicebat, q talis conuentio erat contra naturam societatis, & quòd non valebat. Seruius autem Sulpitius dicit. quod talis pactio valeat. quod iure conuentionis intelligi potest etiam ita cõtrahi, quòd vnus pecuniam conferat, alius autem nihil, lucrum tamen inter eos communicabunt qa sæpe alicuius p̃uidẽtia. vel opera pecuniæ p̃ualet. Sed quid si ita fuerint pacti inter se, quòd vnus habeat

Et hæc vera vbi cius vsusfruct⁹ cõstituit', secus si fructus vsq; ad certũ t̃ps vendant', vel locentur: vt hic per doct.

Cõtinuatio.

† Sic ff. p socio.

* Rã malorũ non est societas. l. si à reo. §. id qd. ff. d fi deiu. ergo si ẽ inhonesta dẽ cõuẽticula l. cõuẽticulã. C. de episc. & cle. ab historicis cõiuratio vocatur. Egi. Pet. Dauidio.

habeat partem lucri, partem aūt damni nō ferat vā los ne pactum tale in societate Dicit Seruius ꝙ sic, ita th̄ ꝙ si sit in vna re lucrum, in alia damnum, debet fieri compensatio lucri cum damno: & illud solum, qđ superest, dicatur lucrum. hoc dicit.

striæ, quam alter: vt ff. eod. l. si nō fuerit in prin ibi, si verò placuerit ſm Azo. cum societas. sit fraternitatis ius: vt ff. eo. l. verum. in fi. j. eo. l. ioā. § & subaudire in l. illa, si nō fuerint maximè. Alij idem, quod ioā. sed tali ratione, qa iure conuentionis valent, nō societatis. ff. de polli. ci. l. j § si conuenerit Accur.

totoriū ᵃ bonorū, quam Græci specialiter κοινοπραξίαν, ˡ appellāt: aut vnius alicuius negotiationis, ve luti mācipiorū vēdendorū, emēdorūq; , aut olei, aut vini, aut frumēti emēdi, ᵇ vēdēdiq;. Et qdē si nihil de partibus lucri, & dāni nominati cōuenerit, æquales ᶜ .s. partes & i lucro, & i dāno spectant. Quòd si expressę ᵈ fuerint partes : hę seruari debēt. Nec .n. vnquā dubiū fuit, qn valeat cōuētio, ᵉ si duo inter se pacti sint, vt ad vnū quidē duæ partes & lucri, & damni pertineant, ad aliū tertia. ᶠ

Valet cōuentio inter socios, vt maiorē partē lucri ferat alter quā dāni, et ecōtra : et ēt ꝙ lucrum participet alter, et dānū non sentiat. Et lucrū dicitur, quod superest omni damno deducto. Are.

De illa sanè cōuētione q̄sitū est: si Titius & Seius inter se pacti sint, vt ad Titium ᵍ lucri duæ partes ptineant, dāni tertia : ad Seiū duæ partes dāni, lucri tertia : an rata debeat haberi cōuentio ? Quintus Mutius ꝯ naturam societatis talem pactionem esse existimauit: & ob id nō esse ratā habendam. Seruius ʰ Sulpitius (cuius sñia præualuit) ꝯ sensit quia sæpè quorundam ita preciosa est opera in societate, ⁱ vt eos iustum sit conditione meliore in societatem admitti. Nam & ita coiri posse societatem non dubitatur, vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tñ lucrum inter eos cōe sit: qa sæpè opa alicuius pro pecunia valet : Et adeo ˢ contra Quinti Mutij sententiam obtinuit; vt illud quoque constiterit, posse cōuenire, vt qs lucri partem ᵏ ferat, de dāno nō teneī, qđ & ipsum ˡ Seruius conuenienter sibi ᵐ fieri existimauit. Qđ tñ ita intelligi oportet, vt si ī alia re lucrū, in alia damnū illatū sit: cōpensatione facta, solū quod superest intelligatur lucro esse.

Pars in lucro adiecta, in damno quoq; adiecta videtur, & e diuerso.

Illud expeditū est, si ī vna causa pars fuerit expressa : veluti in solo lucro, vel in solo dāno: ī altera verò omissa: ī eo quoque qđ ptermissum est, eandē partem seruari. ⁿ

Renuntiatione soluitur societas, quo fit, vt q̄ post renūtiationē obuenere, cōicanda non sint : nisi callide quis societati renūtiarit, vt solus expectatū lucrum cōsequeretur.

Manet autem societas

a Totorum. Idest, omniū. & expressè: vt ff. eo. l. j. §. j. & l. iij. §. j. Nā hoc nomē s. totus, tota, totum, totitatem ad vnam rem signat. ADDITIO. Hoc verum si ad vnam adijcit̄ aliàs si ad vniuersitatē, de illa tāquā de vno prædicatur. Ioan. Fab.

b Emendi. Item duob. aliis modis, scilicet simplr. vt ff. eo. l. coiri. & l. nec adiecit. Item vnius rei: vt ff. eo. l. societas Accur.

c Æquales. Sic ff. de hęd. insti. l. quu ties. §. hędes. & j. de hæc insti. §. si plu res. & ff. eo. l. si non fuerint. & dic æqua le fuisse capital. Accur.

ADDITIO. Aliàs erit in arbitrio iudicis consideratis sociorum operis. Et non ꝙ licet capitale, ita nec lucrum durante societate extrahi potest Ang.

d Expressę. Etiam in solo lucro : vt j. eo. §. illud.

e Conuentio Scilicet talis vt sequit̄.

f Tertia. Scilicet pars lucri & damni.

g Ad Titium. Computatio hic ita expedita hat, vt si lucrū in vna re, in alia verò dānū ꝯtigerit, vt si deducto omni dāno lucrū superest, vnus in duas partes, alius in tertia partem admittat̄ eius lucri. Si verò tātum damnum superest: is q duas partes dāni ferre debet: in rebus, quę supersunt, tanto minus quam alter accipiat : quantum faciat tertia pars damni: vt ff. eo. l. Mutius.

h Seruius hic. Seruius sibimet contradicere videt̄. vt ff. eo l. Mutius. sed non est verum. nā ibi dicit de facto hoc esse non posse, scilicet vt damnum, & lucrum sit in eadem societate : cum damnum lucro, & contra lucrum damno deducto intelligatur : vt hic dicitur. & j. eod. versi & adeo.

i Et adeo Hæc pacta inæqualia tūc demum locū habent, quando alter plus contulit operæ, vel industriæ,

ADDITIO. Ista cōmuniter approbantur, vt per Christophorum hic. Et hęc vera intellige, quando vel de vtroque, vel de altero tātū aliqd inter partes cōuētū est. Si verò nih l, sed simpliciter sūt ūt ꝯ cta societas: dic vt per Ang. hic.

k Partem. Non totum: alias esset Leonina. vt dr̄ in fabula Auiani, vel Esopi. & ff eo. l. si nō fuerint. § fi. & l. si vnus. §. sed si pciū. l fi.

l Quod & ipsum. Scilicet dictum hoc proximo casu.

m Cōuenienter. Idest, conueniens suæ sententiæ, quam dixit j. eo. §. de illa.

Illud expeditum. CASVS. Pone duo mercatores societatem adinuicē ꝯtraxerunt: & super hoc literas con fieri fecerunt: in quibus cōtinebatur ꝙ lucrū siquod inter eos contingeret, diuideretur. & nulla fuit facta mētio de damno, quid iuris in hoc casu ? Rñ. ꝙ eadem est rō obseruanda in damno, q̄ & in lucro est expssa, & ecōuerso. hoc dicit.

n Seruari. Nota eandem esse rationem cōtrariorum. sic ff. de leg. iij. l. fi. § fi. ff. famil. ercis. l. si filia. §. Papinianus. Arg. contra ff. de lib. & posthum. l. cōmodissimè. & ff. loca. l. ea lege. j. respo. & ff. de neg. gest. l siquis negotia.

Manet aūt. CASVS. Supra dictū est, qualiter societas ꝯhitur. restat nūc videre, qualiter dissoluit̄. Dicit ergo Iusti. q. societas inter aliquos tandiu manet, quandiu perseuerauerint in eo consensu, cum autem alter eorum, societati renunciauerit: dissoluitur societas, si aūt callide renūciauerit, ad hoc, q. ipse solus aliquod lucrum lucraretur illud lucrum solus non habebit, sed tenetur illud lucrū socio suo cōicare si āt aliqđ lucrū aliūde sētiret, q̄ sibi sperabat, s. qñ

ᵃ Quidā hoc loco legunt. κοινοπραξίαν, idest vniuersalem, quia vtroque appte appellari cā ꝙ magis re ipsa ꝯhit quam ꝯsensu: vt magis videat̄ esse cōio. quā societas. Theophilus tamē hac dictione hoc loco vsus ē.

ˢ Si nō sit expressè dictū, ꝙ sit oium bonorū: & tūc vī esse contra vniuersorum q̄ ex q̄stu veniūt. s. si quod fit lucrū ex empt. vendi. loca. condu. & sic tacere nocet ſm gl. in d. l. coiri. Egi. Fer.

ᵗ Idest si nō habito respectu ad lucrū de certa quātitate capitalis, puta volo x. annua tim : & si ꝯcedēs pecuniā in se periculū suscipiat. ſm Ang. hic.

ᵘ Iniquissimū .s. genus societatis ē, in qua quis dānū nō & lucrū spectat: vt ibi dicit̄. Egi. Fer.

do societati renūtiauerit. i. ex insperato sibi euenit, id totū habebit: quicquid autē lucratus fuerit ille, cui renuntiatū est, post renuntiationē illi soli acquirit.

a Renūtiauerit Præsenti socio, [1] non absenti, vt ff. eod. l. sed & socius. § si absenti.

b Callidè. Idem & si intēpestiuè renūciet: item & si expediat non renūtiari vt ff. eod. l. actiōe §. Labeo. & l. sed & si socius §. fin.

c Totorum. Idest, omniū, hoc expressō: vt ff. eo. l. iij. §. j. aliàs contra. vt ff. eod. l. nec adiecit.

d Si quid verò. Aliàs siquidem. sic ff. ex quib. cau. in pos. eat. l. Fulcin. §. quod si aduersus. sic ff. eo. l. actione § diximus

e Non captauerit. Idest, non præcogitauerit.

f Conceditur. Nota hic v. modus soluendæ societatis, & sequētibus quatuor §§ sunt & alij duo, vt interēptione rerū naturaliū, vel ciuiliū. vt ff. e. l. verū. §. pen. incip. & societas. Item cū ab alio stipulor animo nonandi. vel iudicium cū aliquo dicto animo nouādi: vt ff. eo. l. actione. j. respō. o.

Soluitur Adhuc. CASVS. Non solum per renūtiationem de qua dicitur §. soluitur societas. sed & morte: vnde non succedet socio superstiti hæres in societate, nisi hoc placuerit ipsi socio superstiti: & tunc etiā dicitur contrahi societas, & si plures contraxerunt adinuicem societatem, si vn⁹ illorū decesserit, dissoluitur societas inter omnes, nisi aliter cōuentū fuerit inter eos. In § item si alicuius rei &c. dicit Imperator quòd non solum duob⁹ modis supradictis dissoluit societas: imo & tertio modo, scilicet, quādo finis impositus est negotio, ꝓpter quod cōtraxerunt adinuicem societatem. In §. publicatione. casus talis est: iā vidistis tres modos soluendi societatē: modo ponit hic quartus modus, quo soluitur societas, puta ꝑ publicationem omnium bonorum suorum in fiscū propter suum delictum. Quando enim fiscus loco suo succedit, pro mortuo habetur.

Item si quis. Iam vidistis quatuor modos, quibus soluitur societas. Itē quinto modo soluitur societas: veluti si vnus ex socijs cesserit bonis, ne in carcerem detrudatur: si tamē adhuc alter in ipsum cōsenserit noua videtur contrahi societas.

g Morte. Idem est in tutela, secus in deposito, & mādato. vt ff. de his qui not. infa. l. furti. §. illud.

h Etiā. Idest, quamuis. Accur.

eo vsq; donec in eodem consensu pseuerauerint. At cùm aliqs renuntiauerit [a] societati: soluit societas. Sed planè siquis callidè [b] in hoc renūtiauerit societati, vt obueniens aliquod lucrū solus habeat: veluti, si totorum [c] bonorū socius, cùm ab aliquo hæres esset relict⁹, in hoc renunciauerit societati, vt hereditatem solus lucrifaceret: cogitur hoc lucrū cōmunicare. Siquid verò [d] aliud lucrifaciat, quod nō captauerit: [e] ad ipsum solū pertinet. Ei verò, cui renūtiatū est, quicquid omnino post renūtiatam societatem adquiritur, soli cōceditur. [f]

Adijciuntur quatuor modi, quibus finitur societas, scilicet, morte socij, negotio finito, publicatione, & bonorum cessione.

Soluit adhuc societas etiā morte [g] socij: quia qui societatē contrahit, certā personā sibi eligit. Sed & si consensu plurū societas cōtracta sit: morte vnius socij soluitur, & si [h] plures supersint: nisi in coeunda societate aliter conuenerit. [i] Item si alicuius rei [k] cōtracta societas sit, & finis negotio impositus est: finitur societas. Publicatione [l] quoque distrahi societatē manifestum est: scilicet, si vniuersa bona socij publicentur. nā cum in eius locū alius [m] succedat, pro mortuo [n] habetur. [o]

Item si quis ex socijs mole debiti prægrauatus bonis suis cesserit, [p] & ideo propter publica aut priuata debita [q] substātia eius veneat: [r] soluit societas. Sed hoc casu, [s] si adhuc consentiat in societatē, noua videtur incipere societas.

Socium in communi re tantum adhibere diligentiam, quantā in propria sufficit: ideo eo nomine tantum teneri, siquid in communibus rebus segnius egerit, quam in suis.

Socius socio vtrum eo nomine tantum teneatur pro socio actione, [t] si

i Cōuenerit. Scilicet vt duret inter superstites etiā vno moriēte: non autē ad hæredem transit [*] etiā ex pacto: vt ff. eod. l. adeo. & l. nemo. nisi in societate vectigalium: vt ff. eo. l. verū §. in hæredem. & l. adeo. j. respon. & nisi denuo consentiant: vt ff. eo. l. plane.

ADDITIO. Itē nisi iuramento hinc inde apposito: quia fortè de iure canonico teneret etiā in ꝑsona hæredis, nec morte vnius ex socijs solueretur. per c. cum contingat. ex ijs, de iureiur. Ēm Ioan. Fab. hic.

k Item si alicuius rei Vt duo tabernarij de vendendo vinum in foro.

l Publicatione. Quæ publicatio fit propter delicta: vt ff de bon. dam. l. j. j. responso.

m Alius. Aliàs alter, scilicet fiscus.

n Pro mortuo. Sic ff. eo. l. actione. § publicatione. Accur.

o Habetur. Sed quid si hic socius, cuius bona publicata sunt ratione operæ socius erat nunc eternum. quod esse potest: vt §. eod. §. de illa. versic. nam ita respon. idem cū libertatem, vel vitā, vel ciuitatem amittat: vt ff. de bo. dā. l. j & j. proxi. §. Innuitur. in ff.

p Bonis suis cesserit. Quod facere potest. ne in carcerem detrudatur: vt §. de actio. §. fina. [*] & de cess. bon. l. j.

q Debita: Quis fisco, vel priuatis debebat: vt ff. eodem l. actione. §. j.

r Veneat Idest, vendatur.

s Sed hoc casu. Quasi dicat non sicut superiori, proximo, scilicet, quando bona fuerunt publicata. nam hic viuit, & in ciuitate existēs sibi postea acquirere potest: vt ff. de cess. bon. l. v.

Socius socio. CASVS. Dixi Imperatori. Domine iam vidi quinq; modos, quibus societas soluit: modo quæro, vtrū socius socio suo teneatur propter dolum, vel etiam propter culpam. vel etiam ex negligētia teneatur? Et respon. Imper. q̄ non solum ex dolo tenetur, sed etiam ex negligentia. Sed domine, quā diligentiam debet præstare socius? Respondet quòd non exactissimam, sed eandem, quā in rebus suis solet præstare vnde si in rebus suis solet esse negligens quanquam in omnibus rebus sit diligens, nō tenet sed debet de se cōqueri, qui parum diligentem sociū sibi assumpsit. h. d.

t Pro socio actione. Quę est directa ab vtraq; parte: vt j. de pę reme. l. iiij. § ex quibusdam. & finita societate nascitur: vt C. eo. l. tandiu nisi in casu: vt ff. eo. l. actio-

Vel ei⁹ Procuratori: aliàs nō tenetur nisi in ꝑiudicium renunciātus. Ange.

Societas multis modis soluitur.

Captate hoc loco accipitur ꝑ eo quod est blādicijs quibusdā ac illecebris obsequijsq; & laudationibus venari, vt hic dixeri. Hinc & captatoriç Institutiones. ff. de hær. insti. l. captatorię. Hinc & captāda hæreditas C. de transa. l. si maiores, & apud Oratiū lib. ij. sermond. Capies astutus vbi que Testamenta sc...

[*] Ratio quia in societate eligit' industria personæ, & si esset hæres non sit socius, senetur tamē incoata à defūcto perficere. l. hæres socij ff. eod. Egid. Per.

[*] Non successens liberatur à creditoribus, sed in postea q̄titas habet beneficiū ne conueniatur nisi in quātum facere potest: l iij. ff. de cess. bon. Egid. Per.

Cessio bonorū qua te fit.

§ actione. §. si communis. versic. nonnunquam.
a Passus est. Qui de solo dolo tenetur, & lata culpa quæ dolo reputatur. vt ff. deposi. l. quod Nerua. & ff. si quis test. lib. esse iuss. fue. l. j. §. non autem.
b Teneri. Nisi alter tantam culpam præstiterit, quantam & iste, & efficetur par damnandi quo casu compensatur culpa: item dolus cum dolo. vt ff. de compensa. l. si ambo in princ. de dolo. l. si duo.
c Solet. Ante contractam societatem. & in hoc discrepat à depositario, qui vt in præsenti tenetur: sic ff. deposit. l. quod Nerua. sic est in eo, cum quo habeo rem communem sine societate: vt ff. famil. ercisc. l. hæredem. §. non tantum.
d Qui parum diligentem. sic §. quibus mod. re contrah. ob lig. §. præterea.

Depositarius solum tenetur de dolo & lata culpa.

1 Scilicet si nunc erat diligentior: aliàs secus: vt per glo. in l. cum duobus §. j. ff. eod.

† Atque in eâ quidem sententia ex Celsi authoritate respondit Vlpia. socios inter se dolum & culpam præstare oportere. l. cum duobus. §. venit. ff. pro socio.

quid dolo cõmiserit, sicut is, qui deponi apud se passus est: a an etiã culpæ, idest, desidiæ atque negligẽtiæ nomine, quæsitũ est. præualuit tamen etiã culpæ nomine teneri b eũ. † Culpa autem non ad exactissimam diligẽtiam dirigenda est. Sufficit.n. talem diligentiam communibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus adhibere solet. c Nam qui parum diligentem d socium sibi assumit: de se queri, sibique hoc imputare debet.

DE MANDATO.

Obligationum aliæ re contrahuntur, aliæ verbis, aliæ literis, aliæ consensu: vt supra de obliga. Item earum quæ ex consensu, aliæ per venditionem, aliæ per locationem, & conductionem, aliæ per societatem, aliæ per mandatum: vt supra de obliga. ex consensu. in principio. De tribus primis dixit, nunc de quarta, idest, de mandato. Accur.

TITVLVS XXVII. DE MANDATO. †

Mandatum obligatorium contrahitur pluribus modis: nec obligatur quis si mãdatarij gratia tantum mandet.

Mandatum e cõtrahitur quinq; modis: f siue sua tantùm gratia aliquis tibi mandet, siue sua & tua, siue aliena tantùm, siue sua & aliena, siue tua & aliena. At si tua tantum gratia mandatum sit: superuacuum est mandatum: & ob id nulla ex eo obligatio, g nec mandati inter vos actio nascitur.

Eius gratia fieri mandatũ dicitur, cuius emolumentum respicit.

Mandantis tãtum gratia interuenit mandatũ: † velut, siquis tibi mandet, vt negotia eius gereres, h vel vt fundum ei emeres, vel vt pro eo sponderes. Tua gratia, & mandantis, veluti, si mandet tibi, i vt pecuniam sub vsuris crede-

Mandatum. Totus iste ti. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit quot modis mandatum cõtrahitur, & illud per exempla declarat. Secũdo quod si contra mãdati nõ sunt prætereundi. Tertio, quo mandatum finiatur, & qñ mandatũ possit renunciari. Quarto, quod mãdatum debet esse gratuitũ. Secunda ibi, Is qui. Tertia ibi Rectè. Quarta ibi, In summa. CASVS. Quæsitu à Iust. de mandato quot modis cõtrahitur. & ipse considerans respondet. quod sex modis. Dicit. n. quod mandatum quinq; modis obligatorijs cõtrahitur. Aut enim tua gratia cõtrahitur &c. non alijs quatuor modis enumeratis in litera. Sextus autẽ modus non est obligatorius: quia quando aliquis tua gratia tantũ mandat, nullum est mandatum, nec aliqua nascitur obligatio. sed quinque modis præcedentibus obligatio cõtrahitur, & ex his mandati actio nascitur.

e Mandatum. Mandatũ est officium gratuitũ ab eo, qui susceperit exhibendũ. nisi enim fiat gratis incipit esse locatio, si non erat facturus aliàs tale factũ ideoq; locati cõsueuit vt j. eo. §. si & fit per verbum rogo, volo, mando, supplico, & similia: vt ff. e. l. j §. j.

f Quinq; modis. Imò videt quod sex. vt sequitur. Sed dic quinque s. obligatorijs. Vltimũ n. s. qñ tua gratia non est obligatoriũ: vt ff. eo. ti. l. ij. § si. Itẽ secũdũ Io. est quoddã aliud sextũ obligatoriũ. vt cum sua gra. & tua, & aliena aliqs tibi mãdat, vt emas fundũ pro me

& te, & Titio. Acc. ADDITIO. Et exẽplifica: vt ff. eo. l. si procuratorẽ. §. si tutores. vbi tutor mandat cõtutori suo, vt seruũ necessariũ emat pupillo. & sic gratia mãdãtis, & mãdatarij, & pupilli cõtrahitur mãdatũ.
g Obligatio. Nisi dolus, & calliditas intercedãt: vt ff. de regul. iur. l. consilij.

Mandantis tantum. CASVS. Quæsiui à Iustin. dñe, qualiter pòt interuenire mandatũ gratia mãdantis tãtũ? Et resp. quod tunc mandantis gratia interuenit mãdatũ, cũ mãdat tibi aliqs, vt negotia ei° geras, aut fundũ ei emas, aut pro eo fideiubeas: & si tale mãdatũ susceperis, de necessitate obligaberis: quanquã ab initio tibi liberũ sit suscipere mandatũ, vel nõ suscipere. & h. d. & super illa gl. & nũc quia suscepit, intellige quod si bene gessisset, nõ esset obligatus item si malè gessit, nõ propter hoc est obligatus. Sed si malè gessit, cũ ei esset mandatũ, obligabitur ne eodẽ n. ô ac si tua esset mandatũ vt nõ ageret. & gessit tua gratia, & sua? Et tñ quod nũc hoc modo contrahitur, sed malè impletur. Modo sumus in ver. tua grãtia, &c. Quæsiui à Iustin. qualiter mandatum contrahitur. quãdo aliquis tibi mãdat, vt sub vsuris pecuniã credas ei, qui rẽ suã esset mutuaturus. vel si fideiussor datus tibi, mãdet tibi volenti agere cõtra eum, vt periculo suo experiaris cũ reo principali, vel si idẽ fideiussor tibi mãdet. vt suo periculo stipuleris à quodã, quem delegabit tibi eo tempore, quo cœpisti agere contra eum. Qualiter. n. homini mandata contrahantur, tam mãdãtis gratia quam mandatarij, patet cuilibet intuẽti. & sumus in vers. & aliena &c. Modo videam° qualiter aliqs mãdat gratia alterius tantum, exemplum est planũ, veluti, si mãdet tibi aliqs, vt Petri negotia gereres. quod nõ est gratia tui, nec sui, imò solũ gratia Petri, & sic de alijs exemplis. In ver. sua & aliena &c. ponit exẽplum qualiter mãdatum cõtrahitur gratia sua, & aliena & alius ad vtilitatem suã: & est exemplum tale: veluti, si de cõmunibus negotijs sibi, & Titio, tibi mandet aliquis, vt sibi, & Titio fundũ emeres, vel vt pro eo & Titio penes aliquem spondeas. h. d. Frã.

h Gereres. Et tunc quia suscepit mandatum, nõ quia gessit, tenetur. vt ff. eo. l. si remunerandi. § j.

i Sub vsuris. In hoc est vtilitas mutuãtis propter vsurarũ lucrũ. Sed cõ. ff. de vsu. l. cũ quidã. §. si pupillo. in fi. Sed ibi debet subaudiri tñ. Vel dic non sunt propter lucrum inductæ leges principaliter, vt ibi, secundario tñ sic, vt hic dr. Acc. ADDITIO. Sol. aliter secundũ doc. aut vsuræ debent ex stipulatu quia i stipulatũ expsse deductæ sunt: & tũc lucrũ sapiũt, & loquitur hic. Aut debentur vsuræ propter morã, siue negligentiam non soluẽtis, & tunc non sapiunt lucrũ quia ra-

qu in

a Intellige si fit cõ filium est honestum, et esset aliàs facturus. Et ita qui ex hoc dãni sentit fuit, indistincte tenetur, per Ang. hic.

† Mãdatum imperat voluntatẽ spõtaneã: iussum necessitatẽ: rogatio si emanat à superiore, præceptum. Hinc vulgo dicitur. legatio dat præceptum. Ouid. est orare ducum species violenta iubendi. Et quasi mandato supplicatẽ se potens. Ausonius. Blãdo sub lare impetrantium. vide gl. in l. j. § vers. sed ego. ff. quod iussu. Ego Petri.

† Sic ff. mandati.

res ei, [a] q in rē ipsius [b] mutuareť: aut si volēte te agere cū eo ex fideiussoria causa, mādet [c] tibi, vt cum reo agas periculo mādātis: vel vt ipsius periculo stipuleris ab eo, quā tibi delegeť in id, qđ tibi debuerat. Aliena aũt tm̃ causa interuenit mandatum: veluti si tibi aliqs mandet, vt Titij negotia gereres, vel vt Titio fundũ emeres, vel vt ꝓ Titio sponderes. Sua, & aliena: veluti si de communib⁹ suis, & Titij negotijs gerēdis tibi mandet; [d] vel vt sibi, & Titio fundũ emeres, vel vt ꝓ eo, & Titio sponderes. Tua, & aliena, veluti si tibi mādet, vt Titio sub vsuris crederes: qa si sine vsuris pecuniā crederes, [e] aliena tm̃ gr̃a intercedit mādatum.

Mandatum gratia mādatarij tantũ factum, potius cōsilium, quā mādatũ est: quamobrem mandātē non ligat: cũ ex cōsilio ēt pernicioso nemo obligetur: nisi vt certa ꝑsona mutueť, mādatũ fuerit.

Tua tantũ gratia [f] interuenit mādatũ: veluti si tibi mandet, vt pecunias tuas in emptiones potius prædiorũ colloces, quam fœneres: vel ex diuerso: pecunias tuas fœneres potius, quā in emptiones prædiorũ colloces. Cui⁹ generis mādatũ magis cō siliũ, quā mādatũ est, & ob id nō est obligatoriũ: qa nemo ex cōsilio [g] mādati [h] obligať, ēt si non expediat ei, cui mandabatur: cum liberum [i] cuique sit, apud se explorare, an sibi expediat consilium. itaq; si otiosam pecuniam domi te habentē hortatus fuerit aliquis, vt rem aliquā emeres, vel eam crederes, quāuis non expediat eā tibi emisse, vel credidisse, non tñ tibi mandati tenetur. Et adeò hęc ita sunt, vt quæsitum sit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam Titio fœnerares. sed obtinuit Sabini sententia, obligatorium esse in hoc casu mādatum: qa nō aliter [k]

quam interesse præstantur, & loquitur d. l. cum quidam. §. si pupillo. Christoph.

[a] Ei. Puta procuratori mandantis.

[b] Ipsius. s. mandātis. Et in hoc est vtilitas mādātis.

[c] Mandet. Scilicet fideiussor. Et hoc casu agetur contra fideiussorē mandantem actione mā dati, non ex stipulatione prima si nouādi animo hoc mā datũ intercessit: vt ff. eodem. l. si mandato meo, in hac legit. Si autem non nouādi animo, agetur ex prima causa: vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. in fine.

[d] Mandet. Hic agi pōt duabus actionibus, mandati scilicet contra mandantem, & negotiorum gestorum contra Titium, quæ datur & mandanti: vt C. de nego. gest. l. si mandatum.

[e] Crederes. Scilicet mandauerit.

Tua tantum gratia. CASVS. Vidistis iā qualiter quinque modis obligatorijs ɔ̄hitur mandatum, licet etiam sexto modu ɔ̄hatur mādatum, sed non sit obligatorium: veluti si mādet Titi⁹, vt pecunias tuas poti⁹ fœneres, quā in emptionem prædiorũ colloces, vel ecōuerso, & hmōi obligatio plus sortitur nomen consilij, quā mandati, & hac de causa nō est obligatorium, & illud patet euidenter, quia nemo ex huiusmodi consilio obligatur quamquam mandatario non expediat, nisi in casibus exceptis: & hoc ideo est, quia liberum est suscipienti consilium penes se explorare, an susceptum consiliũ sibi expediat, necne, & pp hoc si te pecuniam habentem monuerit aliquis, vt ex ea rem aliquā compararet, vel crederes, non tenetur tibi iudicio mandati, licet tibi non expediat eam emisse, vel alicui credidisset & hæc vera sunt, cũ mandatum fit sine assignatione certę personę. Sed pone q mandabat tibi aliquis, vt Titio nominatim crederes pecuniam, nunquid eo facto is qui tibi mandauit, erit tibi obligatus? Et certè secundũ sententiam domini Sabini dicendũ est, q sic, quia forte aliter non credidisses Titio, nisi tale mandatum suscepisset. Franc.

Cōsilium non facit quem teneri, nisi in casib⁹ quibusdā.

[f] Tua tantum gratia. Hic autē addunt doc. sextũ modum, quod dic vt s. eo. in prin. in glo imò vide tur &c in fine glo.

[g] Ex ɔsilio. Nota bonā regulā, quę de consilio non teneri. Fallit tñ in casibus, qui his legibus dicũtur: vt ff. de do. l. quod si cum scires. & ff. de ꝓxene. l. ij.

Sed certè ibi fuit fraudulētũ ɔsiliũ: vt ff. de reg. iur. l. consilij. Item fallit, vt ff ad legem Aql. l. liber homo. j. rñ. & j. de iniur. §. non solum. & ff. de iniur. l. nō solũ. in prin. & §. Proculus & ff. quod vi aut clā. l. semp. §. j. & ff. de furt. l. si quis vxori §. cum Titio. & ff de ser. corrupt. l. j. primo respons. & §. persuadere. sed hoc in maleficijs, iō nō dixit mandati tenetur tamen vel de dolo, vel alijs actiōibus. Item aliàs facturus nō erat in prædictis casibus, aliàs obtinet hæc regula: vt hic, & ff. eodem, l. si remunerādi. § plane. Sed certè nec his casib. videť teneri: vt j. prox l. §. sed hic non tenetur illi cui tale consilium præstitit, vt ibi: sed illi in cuius læsionem cōsuluit, vt hic dicimus. Vnde dici potest, quòd nec his casib⁹ fallit dicta regula: cum dicat non teneri illi, scilicet cui consilium præstitum est: nisi in casu illius l. fina. ff. de dolo. l. q si cum scires, & illius legit ff. de proxene l. 2.

ADDITIO. Eandem gl. habes ff. eo. l. ij. §. fina.

[h] Mandati. Scilicet actione.

[i] Liberũ. Scilicet suscepto ɔsilio, sed suscepto mādato necesse est consummari, secundùm leg. nisi congruo tempore renũcietur, vt j. eod. §. mandatum. & ff. eod. l. si mādauero. §. si & ff. commo. l. in commodato §. sicut.

[k] Non aliter. Hoc esse videtur pro opin. Plac. q dixit duo, scilicet vbi consulo certæ personę mutuari, teneor ita demum, si aliàs facturus non eras. Vbi autem non est designata aliqua persona, non teneor: etiam si aliàs facturus non eras. Sed Ioan. in vtroq; casu dicit contra. Nam primo indistinctè teneor, siue aliàs eras mutuaturus, siue non. secundo autē, cum distinctione, non aliàs. & facit p:o eo ff. eodē, l. si remunerādi. §. plane. & supra eodem. §. tua & aliena. in fi. & ff. de negot. gest l. tertia. in fi. & lege quarta. Nec obstat. quod hic dicitur: quia & si aliàs etiam facturus erat, tenetur, qui mandauit. vt dictum est: vnde potest subaudiri maxime, quia non aliter &c.

ADDITIO. Hæc opinio Ioan. veluti communior approbatur: de quo in l. si remunerandi. §. plane. ff. eo. Christophorus.

Illud quoq;. CASVS. Dixi Insti. Dñe s. vidimus qualiter mandatum cōtrahitur quinq; modis obligatorijs, & etiam sexto modo non obligatorio quod

quid modo plus dicetis! Et dñs Iusti. rñdet: Frater: vna cum prædictis scire debes, q̃ sicut mandatum gratia tua tñ. non est obligatorium. sic nec ɔsilium seu mandatũ de re turpi: veluti si tibi mãdet aliquis vt furtum facias, vel iniuriam aut damnum alicui inferas, hmõi nõ obligant quem. & si mãdatarius præstiterit pœnam ei ɔ quem deliquit: attamen aduersus mandantem nullam habebit actionem. Fran.

mihi fundũ p cẽtũ aureis p minori ptio illũ cõparauit: nũquid habebit act. ɔ me? Et certe sic: quia tñ videor mãdasse, vt dictũ fundũ p minori ptio emeret si posset. litera est plana vsq; ad fi. tit. Fran.

Titio credidisses, quã si tibi mandatum esset.

Mandatum rei turpis, vel contra bonos mores, non valet.

Illud quoq; mandatũ non est obligatorium [a] quod ɔ bonos mores [b] est: veluti, si Titius de furto, aut de dãno faciendo, aut de iniuria faciẽda mãdet tibi: licet .n. pęnã istius facti nomine pstiteris: [c] non tñ vllã habes aduersus Titium [d] actionem.

Mandati fines excedere nequaquam licet: alioqui excedenti (quatenus excesserit) mandati actio denegatur.

Is qui exequit̃ mandatum, [e] non debet excedere fines mandati. vt ecce, siquis vsq; ad centum aureos mãdauerit tibi, vt fundũ emeres, vel vt pro Titio spõderes: neq; pluris emere debes, neq; in ampliorẽ pecuniã fideiubere: aliòqui non habebis cũ eo mãdati actionẽ: [f] adeò quidẽ, vt Sabino, & Cassio placuerit, ẽt si vsq; ad centũ aur. cũ eo agere volueris, inutiliter te actu rũ. Sed diuersæ scholæ autores rectè vsq; ad centũ aur. te acturũ existimant, quę sñia sanè benignior est. Qđ si minoris emeris, habebis, s. cum eo mãdati actionem: [g] qm̃ q mandat, vt sibi centũ aureorum fundus emeret, is vtiq; mandasse intelligitur, vt minoris (si possit) emeretur. [h]

Mandatum re integra reuocatum extinguitur: rem autem integram appellamus, siquando nihil quod ad mandati consummationem attinet, vel factum, vel inchoatum sit: morte quoq; mandantis re integra contingente euanescit mandatum: mandatario tamen mortem, aut reuocationem ignoranti subuenitur.

Rectè [i] quoq; mãdatũ ɔctũ, si dũ adhuc integra res sit, reuocatum fuerit: euanescit. [k] [l] Itẽ, si adhuc integro [m] mãdato mors alterutrius interueniat, i. vel eius, qui mãdauerit, vel illius, q mãdatũ susceperit: soluitur mãdatum. † Sed vtilitatis causa receptum est, si eo mortuo, qui tibi mandauerat, tu ignorans eum decessisse, executurus fueris mandatum: posse te agere mandati actione:

a Non est obligator.ũ. • Et si iuramentum intercederet: vt in Auth. sacramenta puberum. sacramenta si solũ. § j. col las v. • & facit ad hunc. § ff. eo. l. si remunerãdi § rei turpi. & l. si mandauero. ij § qui ę lem. & ff. d arb l. si cũ dies. § cõpromissũ. & ff. de inut. stip. § quod turpi & ff de verb. obligatio l. generaliter & l. sequ & ff. de cõdic. inst. t. l. cõditiones j. & ij.

b Cõtra bonos mores. Hic quæritur, quid si mandaui tibi, vt illi nomine meo iniuriã inferres, an teneor: Rñ. vtique arg. ff de dã. infect. l. damni. §. si mandato.

c Præstiteris. Scilicet ei, cui commissum est maleficiũ, vt pœnam dupli. & ita licet interfũt mãdatarij: tamen non agit, quia nec interesse fingitur: vt ff. de cond. inst. l. si litis. in fine. & in elius ff de reg. iur. l. quod quis ex culpa. in fin.

d Titium. Scilicet mandantem.

Is qui exequitur. CASVS. Dixi Iusti. Dñe. bene vidi quot modis, & qualiter ɔhitur mandatum: pro Deo dicatis mihi, qualiter mandatarius teneť exequi id, quod sibi dať in mandatis! Dixit ipse. scire debes q̃ si mandetur alicui sub certa forma, nõ debet mandatarius illã formam excedere. nã si aliquis tibi mãdasset, vt ei fundũ emeres, veluti p centũ. vel vt p Titio in ista pecunia spõderes. nec teneberis pluris emere, nec i ampliorẽ pecuniã fideiubere: q̃ si feceris, ad id qđ expẽderis pdictã actionẽ n habebis. vnde Cassius & Sabinus dicebãt in hoc casu, q̃ nõ competeret tibi actio ɔ mandantẽ ẽt p cẽtum aureis in mandato comprehẽsis: & hoc si contra formã mandati plus expenderis. Alter tamen obtinuit secundum opinionem aliorũ, quòd vsq. ad pecuniam in forma mandati comprehẽsam agere poteris. Sed pone q̃ is eni mandaui, vt emeret

e Mandatũ. s. certæ formæ. Nam qñq. habet certã formã: & tũc habet locum qđ hic dř: vt ff. eod. l. diligenter. qñq. non: & tunc bona fide facere debet: vt ff. eo. l. iij. & probant etiam hæc distinctio ff. eod. l. si quis pro eo.

f Mãdati actionẽ. Sed nec certè nego. gest. sm̃ B & Ioh. & est p eis. C. de nego. gest. l. vlt. & ff. de nego gest. l. qui aliena. §. libertos & de pecu l. si creditor. §. j. Sed M dabat vtilem nego. gest. actionem & respondebat illi l. fin. de negot gest. q a specialis ibi fuit prohibitio. ‡ Sed certè miror de hac opinione, cum videaŧ lex expedita, q̃ etiã vtilem denegat expressè: vt ff. e. l si p te. & ff de ędil. edic. l. j §. causa.

g Mandati actionem. Pro pretio dato vt ff. de in r. vet. l. si fundum.

h Emereť. Est autẽ illa ratio: quia maiori summæ minor inest: vt hic. & ff de verb. oblig. l. j. § ij. & l. inter stipulantẽ §. ij. & ff. de receptis arbit. l. diẽ. §. si plures.

ADDITIO. Et hæc vera, vbi negotium, quod mãdaŧ, respicit damnũ vel vtilitatem mandantis, vel mandatarij: secus si tertium tantum: quia nõ potest ampliari nec restringi tanquam odiosum, vt in c. cui de non sacerdota. li. de præben in vj. Ioan. Fab.

i Rectè. Nam si non rectè, non est necesse reuocari: vt i. eo. §. illud

K Euanescit. Speciale est in mandato, vt se facile reuoceť p voluntatẽ vnius partis tñ: in alijs. n. ɔtibus non sic. vt C. de act. & oblig. l. sicut. q̃ est ɔtra hunc. Et est ratio quia hic non statim interest. & id non statim hinc inde nascitur obligatio, quæ ex interesse datur: vt ff. eod. l. si procuratorem. §. mandati actio. & fac ad hunc §. ff de iurisdic. l. & quia. & ff. de mino. l quod si minor §. Scæuola & C. de repu. hære. l. h & ff. de rit. nup. l. plerique.

l Item si adhuc integro. Sed vsq. quò dicitur integrum! Resp. Si mãdata fuit emptio donec arrhas dederit, vel alias se emptori obligauerit. & idem in similibus.

• Quia talc turpe velut peccati nutritiuũ, nec ɔtũ firmat. c. nõ est d reg iur. li vj. Egi. Per.

Et hoc verum in oĩbus pactis q ĩõe turpitudinis vel publicæ vtilitatis principaliter improbant. Secus si secundario vel in odiũ credi toris aut pp defectum sensus: vł imbecillitatẽ psonæ improbẽtur, quia iurãtũ ɔfirmanť. Et qđ dř nõ valere iuramentũ ɔ legẽ intellige de canonica nõ aũt de ciuili: vt per Ang.

‡ Quo casu nõ habet hic vtilẽ, nisi in casibus ppris & notatis, puta aliẽdo liberos, vel faciendo id qđ tendit ad exonerationem, vel cuasionẽ persone, seu infamię mandãtis, vt p Io. Fab. & Ange. hic.

† Simile in c. si cau sis vbi res non esset integra, cum glo. sup verb. Integra ex tra d cle.

† Nisi mãdatum sit exequendum post mortem, vel mãdãtis de celebratione immo exequ. Egi. Per.

alioq [a] iusta, & ꝓbabilis ignorātia [b] tibi dānū afferret. [c] Et huic [d] simile est, qđ placuit, si debitores manumisso dispēsatorī Titij ꝑ ignorantiā liberto [e] soluerint, liberari eos: [f] cum alioq stricta iuris rōne nō possent liberari: [g] quia alij soluissent, q̃ cui soluere debuerint.

Mandatum suscipere, voluntatis est: susceptum verò adimplere, necessitatis: nisi congruo tēpore illi renuncietur, ꝙ si aut non renuncietur, aut intempestiuè renūciatū sit, mādati actio aduersus mandatarium competit, nisi iusta ratione excusetur.

Mādatū non suscipere cuilibet liberū est, susceptū aūt cōsummādū est, aut quāprimū [h] renunciādū: vt ꝑ semetipsum, aut ꝑ aliū eādē rē mādator exequatur. Nā nisi ita renunciet, vt integra causa mādatori reseruet eandē rē explicādi, nihilominus mādati actio locum habet, nisi iusta causa [i] intercesserit, aut non renunciandi, aut intempestiuè renunciandi. Mandatum & in diē differri, & sub cōditione fieri potest.

Mādatū debet esse gratuitum, aliàs transit in alium contractum. Are.

In summa [k] sciendū est, mandatum nisi gratuitū sit, in aliā formā negotij [l] cadere. Nā mercede [m] cōstituta, incipit locatio, & cōductio esse. Et, vt generaliter dicamus, quib. casib. sine mercede suscepto officio mandati, siue depositi cōtrahitur negotiū: his casibus interueniente mercede [n] locatio, & conductio intelligitur cōtrahi. Et ideo si fulloni [o] polienda, curandave quis dederit vestimenta, aut sarcinatori sarciēda, nulla mercede constituta, neque promissa: mandati competit actio. [p]

TITVLVS XXVIII.

DE OBLIGATIONIBUS QUÆ QUASI EX CŌTRACTU NASCUNTUR.

mslib. Et (vt breuius accipias) si iā cœperit interesse mandatarij, non est res integra, aliàs sic: arg. ff. e. l. si ꝓcuratorē. §. mādati. Si verò nō est res integra, nō finitur mādatū, nisi in iudicio: vt ff. de iud. l. iā ex ꝯctis bus §. fin. [1] Sed quid prodest, si nō finitur mandatum re nō integra? Respon. quia per hęredem cœpta negotia debent cōsumari. ff. pro soc. l. si. licet noua inchoare necesse nō sit: vt ff. de ne. gest. l. nam & Seruius. §. si viuo. & ff. ꝓ soc. l. hæres so cij. quod non est re integra, cum nullū cœptum sit.

a Alioqui. Idest si non posses agere. Accor.

b Probabilis ignorātia. Quæ est in facto alieno: vt hic, & ff. eo. l. idemq;. §. penul. aliàs nō ē ꝓbabilis: vt ff. ad Velleia. l. quamquam. & C. de rescin. vend. l. quisquis. & ff. de ędi. edic. l. t. §. causa.

c Afferet. Quod esse non debet.

d Et huic. Scilicet proximo casui.

e Liberto. Idest dispensatori. & seruo. Accur.

f Liberari eos. Facit ff. si cer. petat. l. eius qui in prouincia. & C de solu. l. si eum seruus.

g Non possent liberari. Nisi in casibus, vt j. quib. modis tol. obl. in prin. dicemus.

h Quàm primum. Scilicet potest fieri.

i Iusta causa. Puta casus fortuitus. nam de dolo tenetur, & lata culpa, & leui, & leuissima secundum B & Ioā. vt C eodē. l. in re mandata. & l. a procuratore. Alij dicunt de leuissima mandatarium non teneri: sed de dolo tantum, quando gratia mandantis tantum fit: vel de leui culpa, quando vtriusque gratia, instar aliorum contractuū: vt ff. de reg. iur. l. contractus Sed primū videtur verius: cum hic contractus multum differet ab alijs contractibus.

ADDITIO. Tu dic, quòd de lata, leui, vel leuissima culpa eatenus tenetur quatenus id quod venit in mandato exactam, vel exactissimam requirit diligentiam. Angel.

K In summa. Idest, breuiter amodo hunc titulum expediamus.

l Negotij. Idest, contractus.

m Mercede. s. vt mercede: et quia aliàs nō erat paritutus madato. si aūt aliàs paritutus erat, & ꝯstituatur aliquod salariū gratia remunerandi, non minus erit mandatum. vt ff eod. l. si remunerandi. j. respo. Et ad huius rei euidētiā distingue: quia aut est īcertū re, & gńe: puta si dicam tibi, Bene retribuam tibi hoc seruitium: vel recognoscam, & tunc nō pōt peti quicquam: vt C. eod. l. salariū. & ff. eo. l. q mutuā. §. salarium. [4] Aut certum gńe, licet incertū specie. vt dabo tibi equum, vel par vestimētorum: & tunc potest dici, ꝙ valeat ꝯuentio salarij: cū non sit ꝑrsus incertum: vt ff. eo. l. si fideiussor. in gl. j. secūa in ijs. q pōdere, vel numero consistunt: vt ff. de leg. j. l. si hominem. Si autem certū omnino: tunc aut stipulatione ꝓmittit, & tunc certi condictione petit. Si aūt sine stipulatione, & incōtinenti añ mādatum vel post: petitur actione ex eo ꝯtu. s. contaria mādati informata. Si autem ex interuallo, scilicet postquā contrahentes ad alia diuertissent negotia, petitur officio [*] iudicis: vt C. eodem. l. j & ff. eodem. l. salarium. & C. de pact. l. petens. & de duobus reis. l. duos. in fine. Accursi.

n Interueniente mercede. Scilicet in pecunia numerata, vt diximus ꝭ. loca. in prin. Item hæc regula generalis ē vera: nisi sit talis ꝑsona, quæ non consueuerat locare operas suas, vel res talis quæ nō consueuerat locari, tunc enim non locari sed præscriptis verbis agitur: vt ff. de præscrip. verb. l. si tibi. & l. naturalis. §. at cum do.

o Fulloni. Fullo est, qui lanat, & tingit pannos, & & etiā polit eleuando superflua. Sed sarcinator ecōtra, qui sarcit, & addit, vbi est scissum vestimentū, vel pannus, & consuit. Vnde dicitur, Iste habet sarta tecta: quia cum essent fracta, sunt reparata ex quibusdam adiunctionibus: vt ff. de vsufruc. l. hactenus. Et dicitur sarcinator à sarcina: & significat proprie eum qui plurimum vestium sumit. Aliquādo etiam pro sutore accipitur, vt hic.

p Actio. imo videtur ꝓ̄scriptis verbis competere, vt ꝭ. loca. § i. sol. vt ibi.

DE OBLIGATIONIBVS † QVÆ quasi ex contractu nascuntur. †

Tituli istius continuatio sumitur ex §. sequens. supra tit. de obligationibus. Vbi dicitur, ꝙ obligationum quadā sunt ex contractu, quadam ex quasi contractu &c. Et quia dictum est supra de obligationibus ex contractu, sequitur de obligationibus ex quasi contractu, & etiam hic continuatur in tex. Aret.

Tu dic ꝙ in mādatarijs dictione res desinit eē integrā ꝑ solā citationē. In mandato verò ꝓcuratoris ad iudicia si sit actoris, per lit. ꝯtest. sufficit ꝙ dñs ꝓ eo sciēte, vel volēte satis dederit. In ꝓcuratore autē ad negotia sufficit fecisse ꝓparamēta necessaria: puta sine quibus principale negotiū expediri nō pōt. Ang.

Alioq ꝓ si non. & ꝙ conditionem faciat. Mādos. in 6. qō. Rego. de vnio. nu. 5.

Mandatarius de quatuor tenetur.

Negociū quot modis accipiatur Mādo. in Gl. Facult. §. cō idecā. tet. i ver. negociorum.

Salarium interueniens in mādato an peti possit, & qua actione.

[4] Pōt etiā officio iudicis peti sicut q̄si nullo mō fuit promissum a dūmodo non conster, ꝙ si ne ꝓ̄actis verbis gratis fuisset paritur. Ang.

[*] Ex hac gl. collige qualiter salarium aduocati & ꝓcuratoris petitur officio iudicis, idē est de ꝑsbytero q celebrādo facit aliqua seruitia pro aliquo, q nō per actionem, sed iudicis officio petet salariū. Egi. Per.

Fullo. Sarcinator.

† Alias deest q̄. † Sic ff. & C. de nego. gest. Cōtinuatio.

Valet argumentum à sufficienti partium enumeratione. Aretin.

POst gña [a] ɔ̄ctuū enumerata dispiciamus ētde ijs obligationibus quæ quidem nō propriè nasci ex ɔ̄ctu intelligūtur, sed tñ quia nō ex maleficio [b] substantiam capiunt, quasi ex ɔ̄ctu nasci videntur.

Cùm quis absentis negotia sine mādato curauit, hincinde ex quasi contractu nascitur obligatio: ex qua duæ proficiscuntur actiones. altera negotiorū gestori aduersus dominū (si quid eius nomine vtiliter impenderit) competit. altera verò domino cō tra gestorem, vt administrationis rationem reddat: qui quidem si minus diligenter quam oportebat gesserit, tunc ēt de leuissima culpa tenetur, cū alius commodius negotia erat administraturus.

Igit [c] cū qs negotia absētis gesserit: vltro, citroq; [d] inter eos nascunt̄ actiones, q̄ appellant̄ negotiorū gestorū. sed dño quidē rei gestę aduersus eū qui gessit, directa ɔpetit actio: negotiorum autē gestori [e] contraria. † quas ex nullo ɔ̄ctu propriè nasci manifestū est. qppe ita nascunt̄ istę actiones, si sine mādato [f] quisq; alienis negotijs gerēdis se obtulerit. Ex qua cā ij, quorū negotia gesta fuerint, etiam ignorantes obligantur, idq; [g] vtilitatis causa receptum estne absentiū, qui subita festinatione coacti, nulli demandata negotiorum suorum administratione peregrè profecti essent, desererentur negotia: [h] quæ sane nemo curaturus esset, si de eo, quod quis impendisset, nullam [i] habiturus eē actionē. Sicut aūt is, qui vtiliter gessit negotia, dñm hēt obligatū [k]

POst pña. Tot⁹ iste ti. diuidit̄ principaliter in duas partes. Prīo ponit ɔtinuationē ti tuli, ḋ quo ē tractatur⁹. Scd̄o illud p exēpla declarat. Scd̄a ibi, Igit̄ cum quis. CA- Ishī ti. ɔiunuat Iustī. cū præcedētib ita dicēs, q̄ post pña ɔ̄ctuum enumerata, dispiciendū est de quibusdā ɔ̄ctibus sine obligationib. q̄ ex ɔ̄ctu ppriè nascūtur: quia tñ nō oriū tur ex maleficio, nec ex quasi maleficio suppla per totum titulum istum, vt bona sit illatio, nec ex ɔ̄ctu, vt dictum est in princip relinquitur ergo. q̄ ex quasi ɔ̄ctu nascantur: vnde de huiusmodi ɔ̄ctibus. siue obligationib. ponit domi nus. Instituia. plura exempla. Et primū exemplum est tale Aliquis gessit negotia absentis alicui⁹ sine mādato. ex ista gestione nascuntur duę actiones, l. nasci possunt. Si enim bona gesserit negotia absentis, datur sibi actio nego. ges. ɔria ɔ̄ eū, cuius negotia gessit, ad repetendum illud quod impendit. Si autem malè gessit, datur actio negotio. gest. directa ei, cuius negotia gesta sunt, ɔ̄ gerētem Sed dña, q̄ est differentia iter has duas actiones? Et dicit, q̄ quo ad effectum nulla est differentia, sed subtilitate iuris talis est differentia, quòd actio illa, quæ datur domino contra gerentem, vocatur directa: illa autem quæ datur gestori contra dominum, vocatur contraria, vt dictum est, & nascuntur istæ duæ actiones, vt supra dictum est. quando aliquid sponte, & sine mandato accedit ad negotia alterius gerēda, vt puta absentis: & si ea bene, & vtiliter gerit, habet eum cuius negotia gerit, & ignorātem, & inuitum sibi obligatum & hoc maximè vtilitatis causa factum fuit, siue institutum, scilicet ne negotia negotiatorum, qui subita festinatione compelluntur abesse, nulli demādata negotiorum suorum gestione, deserta relinquerentur, quod contingeret, nisi huiusmodi actiones negotiorum gestoribus darentur. Nullus enim sine mādato accederet ad negotia aliena gerenda, si de eo, quod impendisset, ad illud recuperandum nullam haberet actionem. In versicu. Sicut autem, Casus est talis: Supra dictum est, quòd ille, qui sine mandato vtiliter gessit negotia absentis, si aliquid de suo impendit, poterit illud recuperare per actionem negotiorum gestorum contrariam, eodem modo: & econuerso, scilicet si malè se habuerit gestor in gerendo negotia absentis, dño tenetur actione negotiorum gestorum directa, & hac rōne ad reddendas rōnes administrationis suæ tenetur gestor præstare exactā diligentiā, & non sufficit, q̄ talem diligentiam adhibeat, qualē in rebus suis adhibere solet, & hoc est verū, si alius diligentior eo accessisset ad negotia illa gerēda, si ipse ea non gessisset. h. d. Franc.

[a] Genera. Idest, maneries, vel diuersitates cōtractuum: vt ĩ. de obli. §. si. vsque hoc.

[b] Ex maleficio. Subaudi, vel quasi. vt sit bona argumētatio. sic infra, de obligation. quæ ex quasi malef. in principio.

[c] Igitur. Quia de his obligationibus, quæ ex quasi cōtractu sunt, dicere debemus, incipiamus de hac quæ ex sola prouenit amicitia. vt ĩ. eo. §.

[d] Vltro, citroq;. Idest, hincinde possibile est eas nasci. nā ex vna parte tantum quādoque agitur, vt si alterius non interfuit, sed sua tantum.

ADDITIO. Nota verba legalia significare habilitatem, & potētiam, licet semper significare non possint: vt no. supra de iustit. & iure, in princip secundùm Christophorum.

[e] Negotiorum autem gestori, licet ēt vnum negotium sit gestum. ff. de nego. gest. l. iij. §. j. versi. negotia. sic ĩ. vi bo. rap. in prin. & ff. vi bo. rap. l. ij § quod ait prætor.

[f] Sine mandato. i. eius, cuius negotia gesserit. & sic soluitur. C. de neg. ge. l. si mandatum.

[g] Idq;. Scilicet vt repetat, qđ impendit, nisi denunciatio inhibeat: vt C. de nego. gest. l. si paterna affectio: vt C. eo. l. si paterno. & l. quod in vxorē. & ff. e. de neg. ge. l. si qui. Vel obsequiū, quod est si libertus patroni negotia gerat: vt C. eo. l. officio. His n. casibus nihil repetitur, aliòquin q̄nq; repetitur inquantum locupletior est, vt dicemus j. § proat.

[h] Deserentur negotia. Quod in multis noceret: vt ff. eo. l. j. Accur.

[i] Nullā. Cū nemini sit verisimile suā pecuniā iactare vel effundere: vt ff. de pb. l. cū de indebito. §. q. n.

[k] Obligatū. i. insolidū: dūmō sit vtiliter cęptū negotiū. licet diuersus exitus sit secutus: vt ff. eo. l. sed an vltro §. j. In casib. tñ nō tenet̄ insolidū, vt si pupill⁹ est, cui⁹ negotia sunt gesta. Itē si animo depredandi gessit. vt ff. eo. de neg. gest. l. si pupilli. j. rñ. & §. sed & si quis negotia mea. l. Itē & si ad noua [a] negotia gerenda accessit: vt ff. eo. l. si quis negotia. Itē si pacto [a] hoc actum est: vt C. eo. l. negotiū. Itē & si fuit in culpa gerens: vt ff. eod. l. siue hæreditaria. Itē si fuit in mora. vt ff. de leg. j. l. cum res. §. fina.

Negotiorum gestor certis in casib. si non petit q̄ impēdit.

Quoties in ɔ̄ctu vtrinq. id par est, vtrinsq; as scit̄ actio directa.

Quoties verò potior est alterius dc hic nascitur directa, inde contraria.

Porrò directa actio vocatur tum principalis. l. ī cōmodato. §. j ff. cōmod. sm. Baldum hic.

Negotiorum dñs nō semp insolidū tenetur.

Vltro, citroque opponuntur. Mād. in Gl. facul. §. volentes. in ver. vna.

[a] Nota, l. soluta, vt .n. non ppera negotiorū ɔiunctū insolid. & desertum gl. si ... rus ... negotia si eo Egi. Per.

[a] Pacto. l. si casū cepit in se per pactū. Egid. Per.

Negotio- ... de ... neut...

Addi-

ADDITIO Et est ratio: quia in oībus istis casib⁹ gerens tenetur ēt de casu fortuito: & in eis nō suffi cit esse cœptū vtiliter, nisi vtilitas pduret: vt no. gl. in l. si negotia in verb. sit solitus ff. de neg. ge. Ang.
a Ad exactissimā no. Gestorē interdū de dolo solo, & lata culpa teneri, vt si ad deserta negotia accessit. ff. de nego ge. l. iij. §. interdum. Quandoq; de dolo, lata culpa, & leui: & hoc regulariter: vt C. e. l. tutori. & ff. eo. l. si pupilli. §. si. Quandoq; de leuissima: vt quando alius diligentius volebat administrare, vt hic dicitur, & ff. eo. l. si pupilli. §. videamus, quandoq; de casu: vt in his casibus, vbi agitur in quantum dominus locupletior est, vt modo ī. diximus in eo § Accur.

ADDITIO. Et hæc vera in gestis. de neglectis aūt tenet: siue gerere incepit, & postea dimisit: siue nō incipit, dummodo à principio, vt oīa gesturus accesserit. Idē si non ut omnia gestur⁹, si aliàs diligēs erat gesturus: aliàs secus Angel.

Tutores quoque. CASVS. Viso vno exemplo de obligationibus, quæ ex quasi contractu nascitur: videndū est de alio. Non solum enim gestores negotiorū sine mandato tenētur quasi ex cōtractu: verum etiā tutores, q tutelæ officio tenētur, ex quasi contractu obligātur. Nullū enim negotiū inter pupillū, & tutorē gerit: sed quia nō tenetur ex cōtractu, nec ex maleficio vel quasi supple: ex quasi ꝯtractu teneri videt, & nascitur actiones hincinde. Ex ista enim obligatiōe nascit actio directa pupillo cōtra tutorē. cōtraria verò nascit tutori cōtra pupillū ad petēdū si aliqd impēdit de suo i negotijs pupilli: aut si aliqd est ei ab futurū. vt si pro pupillo alter fuit obligatus. h. d. Frāc.

c Cōtrariā. Quā finita tutela demū intendit, vt modixim⁹ de directa: vt ff. de cōtr. act. tu. l. j. §. finito. Ac.
f Obligatus. Vnde absuturum est: quod perinde est ac si iam abesset: vt ff. de nego. gest. l. 2. in fi. & l. si qs mandato in fi.

negotiorū gestorū: ita & ꝯ ille quoq; tenet, vt administrationis reddat rōnem: quo casu ad exactissimā a quisq; diligentiā compellitur reddere rōnē, nec sufficit talē diligētiā adhibere, qualem suis reb⁹ adhibere solet: si modo alius diligētior eo cōmodius administraturus esset negotia.

Ea quæ inter tutorem & pupillum ex gestione tutelæ oritur obligatio, ex quasi contractu nasci dicitur: ex qua tutelæ actio directa, & contraria resultat: prima pupillo datur, vt tutelæ rationē consequatur: reliqua tutori, vt quod ei pupilli nomine abest, recuperet.

Tutores b quoque, qui tutelæ iudicio tenent, nō propriè ex ꝯtractu obligati esse intelligunt (nullum .n. negotiū inter tutorē & pupillū ꝯhit) sed quia sanè nō ex maleficio c tenent: quasi ex cōtractu teneri vident. Hoc aūt casu mutuæ sunt actiones. Nō tantùm .n. pupillus cùm tutore habet tutelę actionem: d sed & ꝯ e tutor cum pupillo habet cōtrariam e tutelæ, si vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus: f aut rem suam creditoribus eius obligauerit.

Habentes rem aliter q̄ ex contractu societatis cōmunem: vltro citroq; ex quasi contractu obligantur: quæ obligatio actionem familiæ erciscundæ & communi diuidundo producit.

Item si inter aliquos communis res sit sine societate: g veluti, ꝙ pariter eis legata, donatave esset, & alter eorum alteri ideo teneatur cōmuni diuidundo iudicio, ꝙ solus fructus ex ea re perceperit, aut ꝙ socius eius h solus in ea rem necessarias impensas fecerit: nō intelligitur ex contractu propriè obligatus esse: quippe nihil inter se contraxerunt: sed quia ex maleficio i non tenetur: quasi ex ꝯtractu teneri videtur. Idem iuris k est de eo, qui cohærēdi familiæ erciscundæ iudicio ex his causis l obligatus est.

Item si inter aliquos &c. CASVS. Vidistis iā duo exēpla de obligationibus, quę ex quasi cōtractu nascunt: modo ponit hic dominus iustu. tertiū exēplū, dicens. Si inter aliquos fuerit res aliqua cōis sine societate, vt qa eis pariter fuerit legata, vel donata: si vnus eorū alteri teneatur iudicio cōmuni diuidundo: & hoc, vel quia alter solus i se cōmuni fecerit impensas, vel quia ipse solus fruct⁹ ex ea receperit. tūc nō intelligit ꝓpriè obligatus ex contractu, eo ꝙ nihil inter se ꝯtraxerint. sed quoniā ex maleficio, vl quasi supple nō tenet. ex quasi contractu teneri videtur. Idē iuris videtur de eo, q cohæredi suo obligatur, vel quia cohæret in re communi fecerit impēsas necessarias: vel quia ipse solus fructus perceperit: cū .n. inter se non contraxerit, nec ex maleficio sit obligatus vel quasi, ideo ex quasi cōtractu obligatur videt. h. d. Frā.
g Sine societate ℞. Tunc .n. ageretur ꝓ socio, l. .f. si esset societas. Videtur tamē q; hic §. sibi ipsi contradicat. nam nūc dicit ꝙ nō est societas, & post ea dicit socius eius &c. Sed dic, ꝙ non est societas vera, sed quædam incidens: nam vera contrahitur consensu: vt ī. de oblig. ex consen. in prin. Hæc autē præter spem: vt in hoc § dicitur.
h Socius. eius. Idest cōsors eius. impropriè enim ponitur, vt modo diximus.
i Ex maleficio. Subaudi, vel quasi: vt sit bona illatio vt ī. eod. in princi & facit ad hunc §. ff. fa. er. l. hæ. re. le §. non tantum, in fi. & ff. commu. di. l. 2. in fi. j. respon & ff. pro soc. l vt si pro socio. & l. actione. §. si post distractam. Accur.
k Idem iuris. Non per omnia: quia superior, scilicet communi diuidūdo pro rebus singularibus competit, hæc autem ad vniuersitatem: vt ī. e. pros & ff. ꝓ socio. l. pro socio arbiter. Item superior pluries intēdi potest: hæc autem semel tantum: vt ff. fam. erci. l. si filia. §. familiæ. & C. fami. erci. l j.
l Ex his causis. Quas superiori §. diximus.

b Tutores. Scilicet quondam. nam quandiu est tutor, non oritur obligatio: vt ff. de tu. & ra. distra. l. si tutor. §. si & l. sed non datur. Azo
c Ex maleficio. Subaudi vel quasi, vt bona sit illatio. Accursius.
d Actionem. Scilicet directam, tenetur ēt alijs actionib⁹ tutor, vt dixim⁹ ī. de Atil. tut. §. fi. Et ita habes hoc §. actionē tutelæ directā, & cōtrariā esse ex quasi contractu. Quid de actione protutelæ; Respon. idē, cū ad instar actionis tutelæ sit inducta: vt ff. de eo, qui pro tu. neg. ge. l. j. §. pro tutore ℞.

e Alias sed ex cōtractu.

Actio tutelæ directa, & contraria est ex quasi contractu.

l Et sic psupponit, quod nō cōmuni diuidūdo, quod est factū per l 1. ff. cōi diuidun. igit dicit tex. sine societate: quia aliàs esset contract⁹ & non quasi: de quo hic intendit. An autem expensę p vnum ex fratribus factæ debeāt sibi postea in diuisione imputari vide Ioā. Fab. hic.

Aditione hæreditatis quasi contrahere hæres cum legatarijs dicitur.

Hæres quoq; legatorũ noie non propriè ex ɔ̃ctu obligatus intelligit̃ (neq; .n. cũ hærede, neq; cũ defuncto vllum negotium legatari⁹ gessisse propriè dici pôt) & tñ, quia ex maleficio [a] non est obligatus, quasi ex cõtractu debere intelligitur. [b]

Qui recipit indebitum solutum per errorem, ex quasi contractu dicitur obligatus ad restituendũ illud. Aret.

Annota. Videto paragraphum, Is quoque suprà, quibus modis re contrahitur obligatio.

Item is cui quis per errorem non debitum soluit, quasi ex ɔ̃ctu debere vĩ. [c] Adeò .n. non intelligitur propriè ex contractu obligatus esse, vt certior rationem sequamur: magis (vt suprà dixim⁹) [d] ex distractu, quàm ex contractu possit dici obligatus esse. Nam qui soluendi animo pecuniam dat: in hoc dare videtur, vt distrahat potius negotium, quam contrahat. Sed tamen perinde is, qui accipit, obligatur, [e] ac si mutuum ei daretur: & ideo condictione. [f] tenetur.

Si in eo causarum genere, quæ inficiando duplantur, indebitum fuerit, repetitio cessat: ideo quod ex lege Aquilia, vel legato religionis, & pietatis intuitu venerabilibus locis facto, solutum est, non repetitur.

Ex quibusdam [g] † tamen causis repeti non potest, quod per errorem [h] nõ debitum solutum sit. Sic nanque definierunt veteres. Ex quibus cau-

Hæres quoq; &c. CASVS. In proximo §. dictũ est, q̃ hęs si sit cohæredi obligatus ex causis supradictis. s. si fruct⁹ rei cõmunis solus perceperit, vel si cohęres suus in rẽ cõmunẽ impẽsas fecerit necessarias, q̃ tunc ex quasi contractu intelligitur obligatio cõtracta. Sed quid dicetis de hærede, qui obligatus est legatario: obligaturne ex quasi contractu? Et resp. dñs Iust. dicens, q̃ ex cõtractu non est obligatus legatario, eo q̃ nullũ negotium gessit legatarius cũ hærede, neque cũ defuncto, nec ex maleficio, nec ex quasi supple, quare itelligit̃ obligatus ex quasi contractu. h. d. Franc.

a Ex maleficio. Subaudi, vel quasi.

b Intelligitur. Scilicet actiõe ex testamẽto: vt ĩ. de legat. §. nostra. Rei vẽdicatio autẽ quæ datur. vt in eod. §. dicit̃, nunq̃d ẽ ex quasi cõtractu? Rñ. non puto: quia nõ est obligatio. vnde non debet dici ex cõtractu, vel quasi: vt ĩ. de actio. §. j. Idem. s. qd̃ i rei vẽdicatione, de hypothecaria dico, quæ similiter legatarijs datur: vt C. cõmu. de leg. l. j. & in. d. §. nostra. ĩ. de leg. i Sed vnde nascit̃ hic quasi cõtractus, vel vñ oritur actio ex testamento? Resp. adeundo hæreditatẽ, hæres quasi ɔ̃trahere videtur. vt ff. quib. ex cau. in poss. ea. l. apud Iulianum. §. fi. & l. seq. Itẽ quid de petitione hæreditatis? Res. & hęc est ex quasi contractu: cũ is nõ contraxerit, qui possidet pro hęrede, vel pro possessore: nec etiã deliquit, vel quasi. vnde sequtur ex argumẽtis, quæ fiũt in hoc titulo, q̃ sit ex quasi cõtractu. item quid de actione finiũ regundorum? Resp. idem. quia & illa habet similitudines multas cum actione familiæ erciscundæ, & cõmuni diuidũdo, & cũ petitione hæreditatis: vt j̃. de actio. §. quędã. & ff. de pe. hær. l. sĩ bonæ fidei §. prætor autem hæreditatis. & l. sed & si lege. §. petitio hæreditatis.

Item is, cui. CASVS. Iam habuistis multa exẽpla de oblig. quæ fiunt ex quasi contractu: Adhuc restat vnum exemplum, veluti siquis credẽs se debere Titio centum, cum in veritate sibi in nullo teneret̃, per errorem soluerit indebitũ: habet Titiũ, cui ista centũ soluuntur indebita, obligatum. & nõ ex contractu propriè: imò videtur magis ex distractu obligatus. Dicitur ex distractu: quia q̃ soluendi animo pecuniã dat, potius eã dare videt̃, vt distrahat, quàm vt cõtrahat, nec ex maleficio est obligatus, vel quasi supple, q̃a per diuisionẽ illã ĩ. de obliga. §. sequẽs diuisio, apparet q̃ ex quasi ɔ̃tractu obligatus est. vnde ille qui indebitũ accepit perinde obligat̃. ac si mutuũ ei dcaret̃, & hoc verũ est quãtũ ad effectũ obligãdi, q̃ nõ quãtũ ad nomẽ obligationis, vel actiõis. h. d. Frã.

a Debere videtur. Nã eo ipso, q̃ soluit, aliquid negotij cõtrahere videt̃: vt ff. de cõd. inde. l. si in area. Cum ergo sit ex quasi cõtractu: ad quid ponitur hæc cõdictio indebiti inter actiones, siue obligationes ex contractu. ĩ. qui mo. re cõtra. ob. §. j. quæ est hinc cõtra? Respõ. vt ibi in fi. §. diximus. in glo. conductiua.

ADDITIO. Rñde, q̃ ideo hæc cõdictio indebiti fuit apposita inter obliga. quæ re contrah. nõ quia dicatur prouenire ex cõtractu, sed quia nõ pôt sine re sustẽtari. ibi igit̃ posita fuit, vt eius substãtia denotet̃. hic autẽ eiũ posita fuit, vt eius sumatur origo: q̃a ex quasi cõtractu trahit originem. Christophor.

d Supra diximus. vt ĩ. quib. mo. re cõtrah. oblig. §. it quinque. Accur.

e Obligatur. Scilicet benignitate inspecta, quæ præualet: vt C. de iudic. l. placuit nam nemo debet locupletari cũ aliena iactura: vt ff. de cõdi. indeb. l. nã hoc natura.

f Cõdictione. Scilicet, indebiti & ita trãsit dominiũ in accipientẽ. aliàs n. cõdictio nulla daret̃, cõtra fuit: vt ff. vsuf. quẽad. ca. l. fi. Sed cõtra ff. de acq. re. do. l. si procurator. So. multũ interest, an error sit in obligatiõe, an in re primo casu trãsit dñiũ, vt hic dicit̃, & cõdictio orit̃. Secũdo verò, nec transit dñiũ, nec orit̃ actio vt agẽs exceptione repellitur, vt ff. man. l. seruum Titij. Ac.

Ex quibusdã. CASVS. Iste §. nõ est propriè pertinens ad titulũ istũ: sed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximã materiam de indebito. Et pone casum. Supra dictum est, q̃ si aliquis soluit alicui indebitũ p errorẽ, q̃ ille qui idebitũ recipit, solutũ obligatur ex quasi cõtractu, & iste qui soluit à recipiente, pecuniã illã repetere pôt. Aliqñ tñ in aliquibus casibus non est ita: veluti, siquis soluerit indebitum ex causa illa, q̃ ex inficiatione crescit. Est & aliud exẽplũ in legato relicto: & hoc verũ erat, sed nõ in oĩ legato. Quatuor. n. olim erãt genera legatorum. s. per vẽdicationẽ, p dãnationẽ p sinendi modũ, & p p̃ceptionẽ: vt s. de le. §. j. Illud autẽ beneficiũ p qd cresceret legatũ per inficiationẽ, solũmò locũ habebat in relicto p dãnationẽ. sed cũ vna hodie sit natura oĩum legatorũ, & eĩ fideicõmissorũ: vt ĩ. de le. §. nostra autẽ cõsti. ideo non distinguit̃ hodie qualiter legetur, sed cui leget̃. Si. n. sacrosan. ecc. vel alijs venerabilibus locis, quę religionis, vel pietatis intuitu decorant̃, aliqua legata sint: hmõi legata p inficiationem crescunt. & si hmõi locis legata indebita soluantur non repetuntur h. d. vsq; ad fi. Fran.

g Ex quibusdam. Iste §. non facit ad hūc titulum: sed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximam materiam de indebito.

h Quod per errorẽ. Licet ponat vnũ casum tantum

ra

a Imo dif ferũt: q̃a rei vendi. nulla præcedere ob ligatione ex tolo dominio ex oritur: sed hypothecaria ex cõuentione. & præsupponit ob. personalem eẽ vel fuisse: adeo in ea dicendũ q̃ in actione ex testamẽto: ẽm Io fab. & Auge. hic.

Locupletari se modicũ aliena iactura.

Error non impediat dominij translationem.

† De hoc § & p. si cit mentionẽ gl. t. in cap. 1. extra. de so.. Et hic §. respicit in hĩ de certo dic. inde. ff & C.

fis inficiãdo lis crescit, ex ijs causis nõ debitũ solutũ repeti nõ posse, veluti ex l. Aql. a Itẽ ex legato. b qđ veteres qdẽ in ijs legatis c locũ hẽre voluerũt, q̃ certa cõstituta, per dãnationem d cuiq; e legata fuerant. Nostra autem constitutio f cum vnam naturam omnibus legatis, & fideicommissis indulsit, hmõi augmentum in omnibus legatis, g & fideicommissis extendi voluit: sed non omnibus legatarijs h hoc prębuit: sed tantummodo in ijs legatis, & fideicommissis, quæ sacrosanctis ecclesijs, & cæteris venerabilibus locis, quæ religionis i vel pietatis k intuitu honorantur, relicta sunt: quæ si indebita soluantur, non repetuntur. †

TITVLVS XXIX.

PER QVAS PERsonas nobis obligatio adquiritur.

Obligatio acquiritur etiam per seruum, vel filium: per seruum quidem in totum, per filium autem quo ad commodum vsusfructus. Aret.

EXpositis generibus obligationũ, l quæ ex cõtractu, vel quasi ex cõtractu nascũtur: admonendi sumus, adquiri nobis non solum per nosmetipsos, sed per eas quoque personas, quæ in nostra potestate sunt: veluti per seruos, & filios nostros. vt tamen m quod

in quo solutũ p errorẽ indebitum, nõ põt repeti: et & alij sex sunt. Vt si scienter soluti indebitũ: nã non habet locum repetitio: vt ff. de cond. ind. l. j. Item pp sententiam solutũ ẽt indebitum non repetitur. vt C. de condi. ind. l. j. Item pp transactionem: vt ff. de condi. inde. l. in summa. l prin. versi. & quidẽ. & C. eod. l. ij. Itẽ si intrauit quis sibi deberi ẽt indebitum deferẽte aduersario. qa fuerit solutum, nõ repetitur. vt ff. de iureiuran. l. nã postea. §. j. Item qñ soluit in causa, quæ per inficiationem crescit: vt ff. co. de condic. inde. l. elegãter. §. fi. in gl. fi & C. eo. de condic. inde. l. ea quæ. & hic dicitur. Item causa pietatis solutũ indebitũ nõ repetitur: vt ff. de condi. indeb. l. cum is. §. si mulier. Item si est ab alio debitũ licet sit indebitum ab eo qui dedit: vt C. de pet. hære. l. de hæredit.

ADDITIO. Intelligesi nomine debitoris soluerit: aliàs secus. l. si pęn. §. j ff. de cõdic. inde. Ange.

a Ex lege Aquilia. Vt si soluam emendando damnum ab alio datum, quasi ego dedissem, video. n. confiteri me damnum dedisse. quod ab alio datum est. 1 Nam si a nullo datum est, non impediat repetere, sicut nec mihi præiudicat confessio mea, si a nullo datũ esset damnum: vt ff. ad legem Aquil. l. inde Neratius. l. fi. & l. seq. & ff. de interro. act. l. qui seruum. §. j. & §. ij. in fi. Sed nunquid hæc sunt vera siue in iure, siue in facto erret is qui soluit? Rñd. cum lex illa C. eo. tit. de cõd. ind. l. ea quæ. non distinguat, nec ego distinguã: & est arg. ff. vt in pos. le. l. j. Sed qdã distinxerũt. vt si errauit i iure, nõ repetat. si i facto, repetat. Primũ tñ Iniæ sto. vt ff. eo. de ↄdi. inde. l. sed & si me putem. Sed ↄ̃ hũc §. est. ff. de cõd. inde l. elegãter, §. fi. Sol. illa erat 2 pęnalis à principio, hęc aũt ex ificiatione: vt hic dicitur, & ĩ. de act. §. sed sunt.

b Item ex legato. Quod & ipsum per inficiationem crescit: vt ĩ. de act. §. item mista. Accur.

c In ijs legatis. i. indebite solutis, quantum ad soluentem: debite tñ quantum ab alio, vt & modo diximus in lege Aquilia, & hoc secundum quosdam. Sed B. ↄ̃. dicit enim de indebito à quolibet, & sic differt à superiori proximo casu, & est speciale in hoc legato de quo hic dr. 1 aliàs aũt. i. In alio legato distinguo, aut soluitur scienter indebitum legatũ quocunque modo, & tunc nõ repetitur: vt ff. de cõdi. inde. l. fideicommissum: Si autem per errorẽ iuris, idem est, vt non repetatur si est debitũ naturaliter, sed similiter indebitũ: vt C. ad leg. Falc. l. error. nisi sit minor, qui repetit vtroq; casu per restitutionem in integrum. vt C. si aduer. sol. l. ij. Si verò per errorẽ facti, repetit. vt C. de cõd. ind l. fideicõmissũ.

d Per damnationem. Vt per hæc verba, Dãnas esto heres, illũ ęre alieno liberare: vt ĩ. de l. §. sed & tale.

e Cuique. Aliàs cuiuscunque.

f Constitutio. Vt C. commu. de leg. l. ij.

g In omnibus legatis. i. in omnib. gñib. legatorũ, quorum quatuor erant genera: vt ĩ. de leg. §. j.

h Legatarijs. Vt eis solutum indebitũ non repetatur.

i Religionis. Vt monasterijs.

k Pietatis. Vt hospitalia & similia, q̃ nominant̃ in Auth. de nõ alie. §. nos igitur. colla. ij.

PER QVAS personas nobis obligatio adquiritur.

Continuo istum titu. vt hic in nigro, in principio. Dictum est supra de obligat. tam de illis quæ contrahuntur re, verbis, literis, & consensu, quam de alijs. Nunc sequitur videre per quas personas nobis acquiritur obligatio.

EXpositus. Totus iste tit. diuidit̃ in tres partes. Primo ostendit̃ quõ nobis acq̃rit̃ p illos, q sũt in totum in dñio, vel potestate nostra. Secundo quõ per illos in quibus habemus aliquod ius, vel q seruiunt nobis bona fide. Tertio quomodo acquiritur per illos, qui sunt in dñio nostro pro parte. Secunda ibi, Item per lib. hor. Tertia ibi, Communem. &c.

CASVS. Dicit Iusti. q nõ solum p nosmetipsos nobis acquiritur aliquid, sed ẽt p eos, quos in ptãte habem⁹ veluti per seruos, ac filios nostros. Sed dñe, est ne dña inter illud, quod acquirit̃ alicui per seruum, & illud quod acquiritur alicui per filium? Et rñ. q sic. Quod enim ex obligatione aliqua per filiũ meum mihi acquirit̃, illud mihi acquiritur quo ad vsumfr. filio aũt quo ad proprietatẽ. C. de bo. quæ libe. l. fin & hoc verum est, nisi obligatio fuerit ex castrensi peculio, vel quasi. tũc. n. nec quo ad vsumfr. nec quo ad proprietatem patri acquirit̃, quod ex tali oblĩone filio debetur. Ex omni enim causa aduẽtitia acquiritur proprietas rei filio per obligationẽ in personam filij factam: & vsusf. patri: & competit ẽt actio patri. & non filio. h d. Franc.

l Quæ. s. obligationes. Sed qđ differt hic tit. à superiori ĩ. per quas perso nob. acqui. Rñ. ille dicit de rebus acquirendis: hic aũt de obligatione. vt ibi diximus. Item quid differt iste ab alio ĩ. de stipu. ser. cũ ibi de obligatione dicat? Rñ. ille specialis est in obligationibus quęsitis per stipulationẽ. hic aũt in omni gñe obligationum loquitur acquirendo 1 per filium, vel seruum: præterquam si sint ex castrensi peculio, vel quasi: quibus casibus nec ad proprietatem, nec ad vsumfructum patri acquiritur: vt C. de bo quæ lib. l. cum oportet. §. ij.

m Vt tamen. Aliàs est si tamen aliàs, vt quod. & hic similiter subauditur tamen.

1 Qñ dr crescat p Inficiatiũ nẽ declarat glo. j. ij. & iij. l. ea quæ. C. eodem. Egi. Per.

2 Vel dic rõnẽ, q a vt soluisse pp dubiũ pbationis, vt euitet dolũ ex quo insurgit q̃dã ficta tissactio q̃ repetitionẽ impedit.

1 Not. q quãuis qs cõñtendo se cõmisisse delictũ sibi p̃iudicet ciuiliter ad pœnã tẽporalem: tñ secus, si agit criminaliter ad pœnã corporalem. Rõ diuersitatis est: qr ciuiliter suorũ bonorũ, hic verò non est dñs seorum mẽbrorũ vide An. hic. Egi. Per.

2 Et ẽ rõ, qr licet esset cã indebiti nõ cessat conie ctura pietatis, q̃ in pedit repetitionẽ vt l. cũ is. §. mulier. ff. de condic. inde. ꝯ̃ertim cũ nõ sic euidẽter relictum nõ esse, si

cur dñs datũ non esse, apparere non possit. Ange.

1 Rõnẽ exceptionis i duobus casib. q hoc §. cõtinentur, pulchrè explicat Frãcisc. Balduin. hic. in illum videto. Cõtinuatio.

Diuisio.

1 Ac pinde cõstat patri per filiũ qrit̃ qualiter stiplõne filio acqrat̃, vide hic apud Bal.

p seruos nostros nobis adqrit, a totū nr̄um fiat; qđ aūt p liberos, quos in ptāte habemus, ex obligatione fuerit adqsitū, hoc diuidatur ſm imaginē b rerum ,pprietatis, & vsusfructus quam nostra decreuit constitutio: c vt quod ab actione commodum perueniat, huius vsumfructum quidē habeat pater, ,pprietas aūt filio seruet, scilicet patre actionem d mouente secūdū nouellæ nostræ cōstitutionis diuisionem. e

Liberi, & serui alieni bona fide possessi, & serui vsufructuarij & vsuarij acquirunt nobis ex re nostra, & ex opera ipsorū. Aret.

Itē p liberos hoīes, f & alienos seruos, quos bona fide possidem⁹, adqrit nobis: sed tm̄ ex duabus causis, idest, si quid ex opis suis, vel ex re nostra adqrant. Per eū quoque seruū, in quo vsumfructū, g vel vsum habemus, similiter ex duab⁹ istis causis nobis adqrit.

Seruus communis acquirit dominis communiter pro portiōe dominica, nisi vni, vel iussu vnius fuerit stipulatus. Aret.

Cōem seruū p dn̄ica h parte dominis adqrere certū est: excepto eo, q nominatim vni stipulando, aut per traditionē accipiendo, illi soli adquirit: veluti cum ita stipulatur, Titio domino meo dare spondes? Sed si dn̄i vnius iussu seruus fuerit stipulatus: i licet antea dubitaretur, tamen post nostram decisionem res expedita est, vt illi tantum adquirat, qui hoc ei facere iussit, vt suprà dictum est. k

a Acquiritur. Nisi ab alio possideat seruus: qui possessori nec dn̄ium, nec possessionē quærit, si nō ex re eius cōparauit: vel ex opera sua: nec dn̄o si ex re bonæ fidei possessoris, vel opera sua acquisiuit: quia eū non possidet: vt ff. de acquir. rerum domi. l. si seruus j. respon. & l. homo liber. §. si.

b Secundum imaginem. Quasi dicat, fiat hæc diuisio imaginariè, & intellectualiter. nā visibiliter fieri non pōt: cū sint incorporalia, q non diuidunt: vt ff. de acq. rer. do. l. seruus. §. incorporales. & ī. de reb. corp. & incorp. j. respon. & ī. de vsufr. in prin.

c Constitutio. Vt C. de bon. quæ libe. l. fina. §. vbi autem. Accur.

d Actionem. Proprietas tamē ipsius actionis est filij, vt hic dr. & hoc habet hodie in oībus aduētitijs. Sed olim tantū quæq. actiones filiifamilias cō petebāt ; ōne ,pprietatis: vt iniuriarum quod vi aut clam, depositi, commodati, & actiones in factum: vt ff. de acti. & obli. l. filiusfamilias. & l. in factum. has tn̄ pater exercebat vel suus ,procurator, non filius: vt ff. de iniur. l. sed si vnius. §. ait prætor. & §. filio. & l. pater. in fin. nisi pr abesset: vt ff. de iudi. l. si longius, §. j. quod etiam in mutuo erat: vt ff. si cer. peta. l. cum filius. Sed hodie ex omni causa aduentitia acquiritur ipsi filio ,pprietas. vt hic dicitur.

Filiofamilias olim v. actiones competebant rōne pp̄rietatis, quas tamē non exercebat. Adaentitiorum p̄prietas filij est.

ADDITIO. Dic vndecunq; dictę actiones in factum descendunt, vel ex edictis prætoram, vel ex interdictis, & est rō: quia prætor vsus est æquitate, & illa tantum motus. & in illis nō tantum quæritur patri, quandu aliquid non remanet penes filium: vt l. j. cum ibi not. C. qui admit. ad bon. pos. ergo non mirum. si omnes actiones in factum filiof. competebant, & ita dicit Bar. in d. l. in factum. Ang.

e Diuisionem. Quam diuisionem longum esset hic dicere. sed dicitur plenè per ordinem in d. l. C. de bo. quæ libe. l. fina.

Item p liberos homines. CASVS. Non solum p filios nostros. & seruos nobis acquirit, sed etiam p liberos homines, & seruos alienos quos bona fide possidemus, nobis aliqd acqrit: sed hoc intellige in duob casib. s. si ex operis suis aliquid acquirant, aut ex re nostra: & similiter per seruum alium in quo vsumfru. habemus, vel vsum secundum aliam literā, vt patet in notula, ex duabus causis nobis aliquid acquiritur. h. d. Franc.

f Per liberos homines. Not. q liber homo quandoque bona fide possidet, vt qn̄ possessor credit eū seruum esse, & suum, & qn̄q; mala fide, vt qn̄ credit eū seruum esse, & scio meū non esse: vt ff. de acqui. poss. l. j. §. sed p eum. qn̄q; nullo mō possidet. licet detineat, vt qn̄ scis liberum esse: vt ff. de acqui. pos. l. qui vniuersas §. j. & ff. de proba. l. si quis liberum.

Liber homo qn̄q; bona, qn̄q; mala fide possidetur.

g Vsumfructum. In qbusdā libris est in litera, vsumfructum, vel vsum, a & ſm hoc vr. q p eum seruū i quo habeo vsum, ex duab. causis acqrā. Sed ɔ ff. de vsu, & habi. l. p seruum in prin. Sol. dicūt qdā illud corrigi. Vel dic ſm Io. q illud verbū. ex duab. referatur ad soli vsumfructum: alterū verò si ex re. ad vsuariū. & sic erit in lrā contrario: sicut C. de colla. l. illā, & ī. q test. da tut. pos. §. si qs. Sed in alijs libris nō est, vel vsū: & tunc planū est. & nullum est ɔtrarium. Accur.

a Et hanc recipit Aloandet.

ADDITIO. Tu dic, ſm doct. vsuarium posse vti operis serui in suis fundis, non autem eas alteri locare. Ang.

Communem seruum. CASVS. Supra dictū est. quòd per seruos nostros acquirimus: sed nūquid per seruū communem possamus nobis acquirere? Et rn̄. q p seruū cōem dominis acquirit. quod itelligo vt sic dicendo, Dn̄is meis dare spondes? hæc stipulatio, s. propria nomina in stipulatione inserendo. Tunc. n. pro virilibus portionibus dn̄is acquiretur. Et hoc verum est. nisi nominatim vni eorum rē stipulatus fuerit, vel vni tradiderit. Itē quæsitū à iuris. Dn̄a. si vnus duorum seruo communi iusserit. q aliquid sibi stipuletur, ipse autem seruus alterum (cui voluerit acquirere) nominauerit in stipulatione: cui acquiritur per stipulationem illam? Et rn̄ q ei q iussit. & non ei quē nominauit. sic ponunt multi casum i isto vlti. rn̄. Sed si dn̄i. & sic vult gl. ordi. q ita ponat: sed dn̄s Guido dicit, q isse non est casus istius ver. qaāquā veritatem ɔtineat iste o. casus quem habes C. per quas pers. nob. acq. l. ij. & non istius rn̄. & hoc patet per hoc q dicit in fi. istius ver. ibi. supradictū est. Pōt ergo sic poni casus: Sed qd si vnus ex dn̄is iusserit seruū cōem aliquid stipulari, cui acqrit p stipulationem istam? Et rn̄. di. q licet ante rpa huius libri in tali casu dubitaret vtrum duob. dn̄is, an iubēti stipulationem istam acquireret: tn̄ post compositionem huius libri est quæstio ista expedita. scilicet q iubenti tantum acquirit: vt supra dictum de stipulatio. seruo. §. vlti.

Seru⁹ vsufructuari⁹ quærit nobis ex re & operis: sed vsuarius & tantum.

h Pro dominica. Nisi cum ,ppria nomina eorum stipulationi inseruit, vbi pro virilibus portionibus acquirit. vt ff. de stip. ser. l. si communis seruus.

i Stipulatus. Scilicet simpliciter vel sibi, vel domino iubenti, vt statim sequitur. aliàs nullum esset dubium vt ī. de stipu. seruo. §. penul.

k Supradictum est ī. de stip. ser. §. penul.

Quibus

QVIBVS MODIS TOLLItur obligatio.

Visum est suprà de obligatione inducenda, sequitur videre de obligatione dissoluenda, siue tollenda: quia nihil tam naturale est, quam vnumquodque vinculo, quo ligatur dissolui posse. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iu. h. d. Azo.

TOllitur. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur qualiter tollatur obligatio solutione. Secundo qualiter acceptilatione. Tertio qualiter nouatione. quarto qua liter cõsensu. Secunda ibi, itẽ per acceptilationem. Tertia ibi, Praeterea obligatio. Quarta ibi, Hoc amplius.

CASVS. Scire debetis, quòd obligatio tollitur per solutionem eius, quod debetur. Sed nunquid tollitur obl. si debitor soluat aliud quã quod debeat: puta si asinũ dederit pro pecunia quã debebat? Et respõ quod sic dum id volẽte creditore fiat. Regulariter enim inuito creditore aliud pro alio solui nõ põt. Sic ergo, vt iã dictum est, solutione eius, quod debetur, tollitur omnis obligatio: sed verũ est, si ipse debitor soluat quod debetur. sine aliquo nomine debitoris, etiam debitore inuito, & ignorãte. h. d. Ad intellectum glossæ signatæ super illo verbo. Omnis obligatio &c. scire debes quod omnis obligatio tollitur solutione eius quod debetur, et si fuerit ciuilis tantũ. Et ad inductã in contrariũ. ff. de sol. l. qui bo mine. §. fi. resp. dominus Iusti. quod speciale est ibi. quod aliud operetur solutio, quã credebat soluens, & pone casum, qualiter aliquid solũ ciuiliter obligatur: pone quod aliquis mihi cẽtũ numerauit: & ita naturaliter, & ciuiliter sum obligatus, fecit mihi postea pactũ de nõ petẽdo: & ita tollitur obligatio naturalis, & remanet ciuilis. Sed si post illud factũ factum de nõ petẽdo ignoriãs sibi soluero quod debebã non liberor à ciuili obli. per istã solutionẽ, quia operatur repetitionẽ: vnde liberatione patere nõ põtuit prædicta l qui hominẽ. lic in superioribus dictum est, solutione liberatur debitor solutione eius, quod debetur. Sed nunquid per istam solutionem liberantur fideiussores? Et respõd. quod sic. & ecõuerso si soluat fideiussor creditori, quod ei debetur, liberatur principalis debitor. b. d. Fran.

TITVLVS XXX. QVIBVS MODIS tollitur obligatio. †

Eius quod debetur solutio à debitore, vel à quouis ipsius nomine facta, oẽm obligationẽ perimit: quo fit vt solutione principalis euanescat fideiussoria obligatio: & versa vice idem dicito.

TOllitur [a] aũt ois † obligatio [b] solutiõe eius, quod debetur: vel si quis cõsentiente creditore [c] aliud pro alio soluerit. Nec interest, quis soluat: vtrũ ipse qui debet, an alius pro eo. liberatur.n. & alio soluẽte: siue sciẽte, siue ignorãte debitore, vel inuito eo solutio fiat. [d] Itẽ si reus soluerit, etiam ij, qui pro eo interuenerũt, [e] liberãtur. Idẽ ex cõtrario cõtingit, si fideiussor soluerit: non enim ipse solus liberatur, [f] sed etiam reus.

Acceptilatione (.i. imaginaria quadã, et ficta solutione, mutua interrogatione, et responsione concepta) verborũ obligatio tantum tollitur: reliquæ vero obligationes ex re, consensu, et alio quouis modo contractæ, nõ antea soluuntur quã in Aquilianã stipulationem, .i. verborum obligationem deducantur: vt sic demũ acceptilatione sopiri queant.

[a] Tollitur. Aliàs tollitur, aliàs soluitur. [b] Si tollitur, ergo non renascitur de cætero: vt ff. de solu. l. quod res §. acceð. vers. in perpetuum. & de noua. l. fi. aliénos & C. de termi. pig. l. cum ex causa. & de sen. pas. l. li debitoz. vbi magis suscitatur solutio eius, quod debetur quã tollatur: vt ff. de noua. l. electio §. fi. Sed ibi ęqui tatis ratione, nec sublata dicitur.

[b] Omnis obligatio. Siue re, siue verbis, siue literis, siue cõsensu. nã de his 3. dictũ est à tit. de oblig. vsque huc. sed nunquid est idẽ in ijs, quæ ex maleficio sũt, vel quasi? Rñ sic. [a] Itẽ hęc sunt vera, siue ciuilis, & naturalis fuerit obligado simul, siue naturalis tñ: vt hic, & ff. ad l. Fal. l. si pupillus. in prin. Sed nunquid ciuilis tãtum tollitur solutione eius, quod debetur: videtur quod non: vt ff. de sol. l. qui hominẽ. §. fi. & hoc quidã dicũt. Sed cõtradico, si enim sciens me debere ciuiliter tñ, sicut ecõtra si nudo pacto tibi decẽ debeã, & soluã cũ mex fidei implẽdæ: quare nõ liberor: vt ff. de cõdi. inde. l. fideicõmissum. Quod aũt l d. l. qui hominẽ, dicitur: ideo est, quia aliud operatur solutio, quã crederet soluens. s. repetitionẽ: cũ errabat credẽs se teneri naturaliter. non ergo mirum, si non facit quod credebat soluẽs. s. liberationem. Item est contra ad hoc i. fi. i Auth. vt ij qui ob. se hab. pro bar. tes §. si verò tacuerit. col. 6. Solu. illud speciale est. Item contra. ff. de solu. l. si rẽ meam. item contra ff. de verb. obl. l. Iulian. §. qui fundũ. item contra ff. com mo l. 3. § si reddita. Sed his legibus licet fuerit facta solutio, si tñ fuit facta sicut debuit fieri: vñ pro non facta quãtũ ad hoc habetur. Itẽ est id quod subiecit, quod demũ sciente creditore soluitur aliud pro alio ff. de reg. i. l. non amplius. §. fi. & l. fi domus. §. 2 & 3. & ff. de aut. & ar leg. l. 1. § fi. & C. de do. l. si quis argento ff. de sol. l. qui bolem & ff. de ver. ob l. inter stipulantem. §. pen & l. si seruus. in quibus legibus dicitur, quod liberatur quis soluendo aliud pro alio. Sed hæc spec. alia sunt, hoc autem regulare.

[c] Consentiente creditore. interdum tñ etiam aliud pro alio soluitur creditori et inuito: vt diximus in Auth. de fideiuss. §. pen in gl. cõtrã. col. 1. & quosdam ex his notauimus. §. proxi.

[d] Solutio fiat. Patet hic, quod beneficiũ cõfertur in Inuitum. Sed contra. ff. de regu. iur. l. inuito. Sol. illa regula in priuilegijs loquitur, hæc aũt in alijs. Vel dic quod non potest directò, potest tamen per medium, prima verior est. [2] Sed nunquid ecõtra põt fieri alij solutio inuito creditore? Resp. non: vt ff. de. dun. l si Stichũ. §. fi. nisi creditori creditoris soluatur: vt ff. de neg ge. i. si liber. vel procuratori creditoris: vel ei cui existetit hæres creditor, vel futuro debitori, vel similibus personis quæ numerantur ff. de sol. l. solutam. & ff. de pig. act. l. solutum. § solutam.

[e] Interuenerũt. Vt sũt fideiussores, & mãdatores, & spõsores, vt ff. de exce. & l. oẽs. & C. de nõ nu. pe. l. 4. [f] Ipse solus liberatur. Scilicet fideiussor. & si quidẽ soluat noie suo, [5] liberatur ipso iure, reũ aũt liberat per exceptionẽ: vt ff. man. l. si qs l fi. & l. Papi & ff. de pet. hęr. l. si quid possessor in prin. Si verò noie rei, liberat ipso iure reũ: vt ff. de neg. ge. l. soluendo, & ff. de noua. l. si Stichum. in fi. Sed si hoc verum est, liberatur reus soluente fideiussore, quomodo cedat actionẽ creditor fideiussori quod facere debet: vt ff. de sol. l. modestinus & ff. de fideiuss. l. fideiussoribus. quod sunt est hãc legẽ? Rñ. illud põt fieri ante solutionẽ. l. cessio, vel etiã postea, hoc acto prius, quia vt inesset.

Cõtinuatio. † Eis modis dissoluẽdarum obligationũ, quos hoc titulo iustin. recenset addi possũt duo. Interitus speciei debitæ cõtingens citra moram, aut culpã debitoris: eo n. debitor liberatur. l. quod teff. si cer. pet. l. si ex legati. ff. de ver. obliga. Alter est obligationis cõfusio vt cum credi tor debitoris hæs extitit. l. si debitori creditor. ff. de fideiuss. Franc. Bald. hic.

† Cõcor. cum hoc prin. capi. i. cum sua gloss. post med. ibid. ita tollitur solutione. extra. de reg. iur. in anti. Hęc fuit gl. Accur. in veteri impress. Veneta & scriptis exemplarib. Ig. Pet.

[2] Ex hac glo. habes quod obligatio ex maleficio, vt quasi solutione facta disp. sed pas fo tollit, quod verum est quod pœ na nõ est applicãda fisco: quia ius publicũ pacto priuatorũ nõ tolli. l. ius publicum. ff. de pac. Eg. Pet.

[c] Dic quod ideo in predictis legibus solutio non parit liberationem, quia fuit facta aut aliter quàm debuerit, aut alteri quã debuit ideo. formãda est igitur regula per hunc modũ. Solutio eius, quod debetur facta plene iure per sonæ cui debetur, debitor liberatur, & cessabit oia cõtraria. Christop.

[1] Tu dic quod contrariũ loquitur vbi beneficiũ est respicit cõmodum contradicẽtium: secus si etiã alterius suo tuto u. de mune. & ho. & hic Ang.

[5] Quod dubio præsumitur: nisi essent quæ prin cipaliter obligati: vt duo rei & duo tutores: quia tũc simpliciter soluendo totalẽ actionẽ quæ ambos ligat, dissol uit, sm Ang.

probatur hæc solutio. ff. de fideiuss. l. cū is. Itē nota hic vnā solutitionē parere plures liberatiões & facit Ɨ. de duo. re. §. ex huiusmodi. & ff. de ac. l. si duo. Acc.

Itē p acceeptilationē. CASVS. Iam vidistis vnū modum principalem obl. tollēdæ, est & alius mod⁹ obli. tollendæ principalis, vt p acceptilationē. Sed domine qd est acceptilatio? & respōd. q̄ acceptil. est imaginaria solutio. Si enim creditor debitori suo illud, quod sibi debet ex ver. oblig. remittere velit, poterit hoc facere in hunc modū, si patiatur debitorem hæc verba dicere: Domine creditor, quod tibi debeo per stipulationem, habesne acceptum? & respōdeat creditor, Habeo: liberat⁹ est debitor, ac si creditor soluisset ei quod debuisset. Item videbatur aliquibus, q̄ stipulatio posset fieri per verba latina tm̄, & nō per verba græca, & quasi ad istā dubitationē resp. Iusti. dicens, q̄ non solū per verba latina, sed ēt per verba Græca potest fieri acceptilatio. dum tamen per verba Græca sic fiat, sicut exigitur per verbs Latina, & dissoluuntur per acceptilationē obligationes verbis solūmodo contractę: quia ꝯsentaneū est iuris, obligationē verbis contractam, verbis posse dissolui. Ad intellectum finis nouulę signatę super illo verbo certè distinguere debes verū acceptilatio sit inutilis ratione rei, super qua cōcipitur: vt si super debito ꝯditionali cōcipiatur: quia talis acceptilatio inutilis est. & quāquam nō habeat hanc vim acceptilationis, attamē habet vim pacti. & sic Itellige illas leges, ff. de rescin. vē. l. cū emptor & ff. de accep. l. acceptilatio. Aut ratione cōceptionis ineptæ: vt si tibi dicā, Quod ego tibi debeo habesne acceptum in diē? & tu ipse rñdeat, Habeo acceptū & talis acceptilatio inutilis nō habet vim pacti, & sic Itelligo, l. an inutilis. ff. de accept. in ver. Sicut aūt. Casus est talis. Quæritur à legislatore, an acceptilatio possit fieri I parte debiti, sicut fit in toto. isr. dicens, q̄ acce. pōt fieri pro parte debiti, sicut pōt fieri pro toto. h. d. & sumus in versic. est autē prodita. in quo dic: Tractatum est Ɨ. q̄ oblig. alia à verbali potest deduci stipulationem, & tunc tolli potest per acceptilationem: hic autē dicit q̄ est prodita quædam stipulatio, quę vulgo Aquiliana appellatur. Aquili⁹ enim, qui valde fauorabilis erat ad stipulationes dissoluendas, adinuenit istū modū dissoluendi, & liberandi per acceptilationē debitorē illum, qui ex quocūque cōtractu alio tenetetur. q̄ ex contractu verbali sicut potest liberari per acceptilationem is, qui verbis est obligatus. Adinuenit em̄ stipulationem quādam, in quā possent deduci omnes aliæ obligationes, quę in stipulationem deductę, per acceptilationem tolli possunt. Stipulatio enim Aquiliana omnes obligationes nouat. Qualiter autem cōfici debeat hęc stipulatio, narrare magis laboriosum est, quam subtile. Apertissimè enim de hoc traditur in litera. Et h. d. vsq; ad illum §. præterea.

Item per acceptilationem tollitur obligatio. Est autē acceptilatio imaginaria [a] solutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id si velit Titius remittere, poterit sic fieri, vt patiatur [b] hæc verba debitorem dicere: Quod ego tibi promisi, habesne acceptum? & Titius respondeat, Habeo. Sed & Græcè [c] potest acceptilatio fieri: dummodo sic fiat, vt latinis verbis solet exigi. ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα, ἔχω λαβών. Quo genere (vt diximus) [d] tantùm ex soluuntur obligationes, quę ex verbis cōsistunt: non etiā cætera. [e] Cōsentaneū [f] .n. visum est verbis factam obligationem, alijs posse verbis dissolui. Sed & id, quod alia ex causa [g] debetur, potest in stipulationem deduci, & per acceptilationem dissolui. [h] Sicut autem quod debetur pro parte rectè soluitur: [i] ita in parte debiti acceptilatio fieri potest.

[a] Imaginaria. Idest, ficta. sic ff. de reg. iur. l. imaginaria. Vel dicit̄ imaginaria i. p momentū duratura. sic in Auth. quomo. opor. epis. circa prin. §. neque enim idiota. in glo. nec imaginariū. col. j. & in Psal. In imagine pertransit homo &c.

ADDITIO. Ipsa tamē acceptilatio habet̄ p solutione: vt l. si es pluribus. ff. de accep. vt in similitē dicimus de iuramento. quod habet̄ loco solutiōis inter deferentem. & iurantem: non tamen etiā est propriè solutio. vt l. duobus. §. j. & ibi gl. in verbo, solutionis. & doct. ff. de iureiur. Ang.

[b] Vt patiat̄. Et etiā respondeat ei. vt Ɨ. eo. § est autē. in fi. §. nā sola patientia nō prodest.

[c] Sed & Gręce, nō solum latinis, sed ēt græcis verbis, dum tamen aptis ad hoc vt sequitur. & facit Ɨ. de ver. obl. §. verū. & de ver. oblig. l. j. §. fi. Accur.

Porro Gręcorum quæ hic adiecta sūt is est sensus, Tot denarios acceptos habes? acceptos habeo.

[d] Vt diximus. Supra eo. §. ibi, qd̄. n. ex verborū. Acc.

[e] Cętera. Scilicet q̄ sunt de iuregentiū. cū acceptilatio est, quę est ciuilis actus: vt ff. de reg. iur. l. actus. nō possit iura gen. tollere: vt Ɨ. de leg. agna. tu. § si q̄ sunt vetustiora. & firmiora: vt Ɨ de re. diu. § singulorū. Sed nūquid alias obligationes iuris ciuilis tollet acceptilatio. vt literarum, & emphy. & similes, vt diximus Ɨ. de iure natu. gen. & ciui. §. ius aūt! Rñdetur nō: cum solam obligationē verbis inducta tollat, vt hic dicit̄. Sed certè licet nō possint solli iure acceptilationis .s. obligatio iuris gentium, & alię ciuiles: tñ possunt iure pacti etiam acceptilatione facta secūdū lo. vt ff. de rescin. ven. l. emptio. & l. cū emptor. Quod generaliter etiam dicebat M. q̄ vbicunq; fieret acceptilatio inutilis, q̄ habeat vim pacti. & facit pro eo. ff. de pact. l. si vnus. §. pe. vbi de hoc. At B. totum contrarium, & erat pro eo. ff de accep. l. an inutilis. j. respon. & ff. de cōsti. pecu. l. j. §. cū qui. Sed nos dicim⁹ idem, quod M. vbi fuit inutilis ratione rei. vt dictū est. Item idem quod Bulg. vbi est inutilis ratione cōceptionis, & facit pro nobis. ff. de acceptila. l. si acceptolatum Accu.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis: quia minus est peccatum, quod ꝓuenit ex alieno facto, vt in primo casu, quā quod prouenit ex propria culpa, vt in secundo casu. Ioan. Fab.

[f] Consentaneum. Et facit ad hoc j. eo. §. fi. n. & ff. de reg. iur. l. nihil est tā. & C. quando lic. ab emp. disce. l. i. & ff. de pact. l. ab emptione.

[g] Ex alia causa. Scilicet, quàm verb.

[h] Dissolui. Scilicet ipsum debitum. Et nota mirabilem proditionem. nam cum nō pateretur cōtractus alius tolli suo cōtrario actu, scilicet per acceptilationem, decipitur, & deducitur in quendā nō prorsus contrarium actum, vt in stipulationem: qd̄ est obligatoriū. & sic fit nouatio indistinctè iure isto. vt j. e. §. præterea. & C. de actio. & oblig. l. obligationū fere. §. fina & ipsa stipulatio patitur se tolli per acceptilationem, vt hic dicitur.

Recte soluitur. Scilicet volente creditore. Sed nunquid eo inuito debiti pars soluetur? Rñd. aut confitetur de toto debitor: & tūc nō pt̄ soluere nisi totū: vt ff. de vsuris. l. tutor, §. Lucius. quę est huic cōtra. nisi volen-

Hn. gl. residuum nō est Accursij qui ne græca quidē elementa nouit: vt nota. sup. de empti. & vē. §. item pretiū in gl. his verbis Egid. Per.

Acceptilatio inutilis ratiōe rei habet vim pacti secus si est inutilis ratiōe conceptionis ineptæ.

Solutio particularis an creditore inuito possit fieri.

Est autē prodita stipulatio, q̄ vulgo Aquiliana appellatur: p quā contingit, vt omniū rerū obligatio in stipulatū deducatur, & ea per acceptilationē tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligatiões: & à Gallo Aquilio ita cōposita ē, [a] qc-qd te mihi ex quacūq; cā dare [b] facere oportet, oportebitve, p̄sēs, i diēve, aut sub cōditiōe: quarūcunq; rerū mihi tecum est actio, [c] queq; aduersus te petitio, [d] vel aduersus te p̄secutio est, vel erit: qđq; tu meū habes, tenes, possides, doloue [e] malo fecisti, quò min[9] possideas: quāti q̄q; earū rerū res [f] erit, tātā pecuniā dari stipulat[9] [g] ē Aulus Agerius, spopondit Numerius Nigidius. qđ Numeri[9] Nigidius Aulo Agerio spopōdit, id haberet ne à se acceptū, Numerius Nigidius Aulum Agerium rogauit, Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.

Nouatio est prioris debiti in aliā obligationē trāsfusio: quo fit, vt anteriori obligatione sublata noua cōstituatur: q̄ olim noua p̄sonæ interuētu (ēt q̄ naturaliter tātùm obligari posset) inducebatur: eadē verò interueniente persona, ita demum nouatio facta erat, siquid priori obligationi posterior adijceret, vel detraheret: hodie autem nūquam inducta censetur nouatio, nisi expressim à cōtrahētibus hoc agatur: aliàs anterior firma manet, & posterior loco incrementi accedit. [i]

Preterea [h] nouatiōe tollit̃ obligatio: veluti si id qđ tibi Seius debebat, à Titio dari stipulatus sis. Nā īteruētu nouę p̄sonę, [k] noua nascit̃ obligatio: & prima tollit̃ trāslata in posteriorem: adeò vt in-

vslenti creditori, vt hic dicitur. Aut diffitet̃, & tūc pars cōfessata tantū recipiet ab inuito. vt ff. si cert. pet. l. quidam existimauerunt. & hoc etiam casu pōt intelligi quod hic dicitur.

[a] Ita cōposita est. Idest his verbis, quæ sequūtur q̄c quid te &c. Idem habes. ff. de accep. l. & vno. §. eius rei. Et nota quòd non potest sic legi, q n aliqua ver. sint hic superflua. Item nunquid vnū solum ex his duobus, scilicet. date vel facere, sufficit, scilicet dare: cū solū quod erat dādum, in hac stipulatione deducit̃: vt ī. ibi, tantā pecuniā &c. Rñ. sic. arg. ī. de verbo. oblig. §. sed hæc solēnia. & C. de dona l. fi.

[b] Dare. Vbi debet dominium trāsferri: vt ī. de act. §. sic itaque. & ff. de ver. obli. l. vbi antē non apparet. §. fi.

[c] Actio in personam: at petitio in rē: persecutio vtrunq; continet: vt ff. de act. & oblig. l. actio in personam.

[d] Petitio. In rem.

[e] Ve. Pro vel.

[f] Res. Idest, æstimatio.

[g] Stipulatus. Nūc mutat personas: de secūda enim trāsit ad tertiā. Et nota q etiā realis actio deducitur in stipulatione facta rei æstimandæ. & ipsa pecunia siue rei æstimatio deducit̃ in stipulationē, & in acceptilationē. Nam ipsa res nō potest, cum nemo rem suā possit stipulari sibi dari: vt ī. de inutil. sti. §. ij. Sed quomodo deducā æstimationem, cū non debeatur? Respō imò quasi debita est: liberat̃ enim exceptione quasi a rei vendicatione, si præstat æstimationē: vt ff. de rei vē. l. eius rei. & l. seq. Si autem ipsam rē in acceptilationem deducam: valet iure pacti, secundùm B. vt diximus. ī. eo § quo genere. Accur.

ADDITIO. Tu dic, q quamuis actio realis nec obligationem, nec officiū iudicis præsupponat: præsupponit tamen quandā æquitatē, ex qua dat̃ actio: & illa æquitas nouatur per acceptilationem. Ang.

Præterea nouatione. CASVS. Iam vidistis, q duobus modis tollitur obli. tollit̃ etiā tertio modo scilicet nouationē volūtariā: veluti, si illa decē q̄ debes Seio, Seius stipulatus sit ab aliquo alio, quā à te animo nouādi: q̄a tūc tollit̃ prima obligatio, interuentu nouæ p̄sonæ: & noua nascit̃ obligatio, prima obligatione translata in posteriorē. adeo ēt, q si nō valeat noua obligatio, prima per secundā nihilominus tollit̃. veluti, si à pupillo sine tutoris authoritate fueris stipulatus illud qđ tibi debebā. Omnino ēt amittit̃ actio tua, eo quòd prima obligatio sublata est: & sic inutilis est actio quo ad effectū experiēdi: ēst tñ aliqua. s. naturalis: Sed pone: Supra dictū est. q si creditor stipulatus fuerit à pupillo id, qđ debitor pupilli sibi debet: tollitur obligatio ipsius debitoris. Sed scire debes, q nō idē iuris est, si creditor stipulat[9] est à seruo alicui[9] animo nouādi illud, qđ debitor sibi debet, cū eñ secūda obligatio nulla sit ipso iure, neque naturali, neque ciuili: p̄inde remanet prior debitor obligatus, ac si nō esset aliqua nouatio facta, verbi gratia: Vbi enim p secundā obligationem debet tolli prima: oportet q secūda sit aliqua, puta naturalis, vel ciuilis. Item versi. sed si eadem, casu est talis: Supra dictū est, q interuentu nouę personæ non nascit̃ obligatio. sed pone, q stipulatus fui à debitore meo & ex alia quacūque causa, quàm ex stipulatiōe mihi debebat: dicit̃ne in hoc casu fieri nouatio, cū in hoc casu noua persona non interuenerit? & rñ. q sic, si aliquid noui interuenerit in secūda obligatione. i. stipulatiōe ista: veluti, si conditio, vel dies, vel fideiussor obligationi adijciatur: scire tamen debes, q si cōditio in nouatione addita existat, valet nouatio: si autē nō existat non valet, & sumus in ver. Sed cū in quo die Supra dictū est, q nouatio fit interuentu nouæ personæ, vel etiā eiusdē, dūmodo fiat p diei, vel conditionis adiectionem, vel subiectionē. sed scire debes, q apud antiquos hoc verū erat, q his modis fiebat nouatio. dum tamen animo nouandi fieret: & ita quòd sæpè diuersæ præsumptiones inducebantur ad probandum, q animo nouandi fieret: vnde sup hoc apud antiquos magna fuit altercatio. & propter hoc dicit dominus Iusti. Fecimus quandam cōstitutionē ad huiusmodi altercationes tolliēdas: in qua cauetur, quòd tūc demū intelligat̃ fieri nouatio interuentu nouæ personæ (vt dictum est) quādo hoc expressè actum est inter cōtrahentes q propter nouationem prioris obligationis hoc fiat. alioqui si hoc nō fuerit expressè actum, nō intelligitur fieri nouatio interuentu nouæ personæ: sed accedit secunda obligatio primæ, & manet vtraque obligatio. Fran.

[h] Præterea. Non solum solutione, vel acceptilatione, vt dictum est ī.

[i] Nouatione. Si fiat per stipulationē, vt subijcit, siue per iudiciū, vt si aliquis nomine meo iudicium suscipiat animo nouādi: vt ff. de solu. l. solutionē. & ff. de in rem verso. l. si pro patre & ff. de verb. obl. l. scire debemus. in fi. j. respon.

[k] Nouæ personæ. Etiā si hoc non agitur vt fiat nouatio iure illo, hodie contra: vt ī. eo. §. sed cum.

A pu-

In quibusdā exemp. de sunt hęc, aut sub cōditiōe in eaq; omisit Emi. Ferretus. Persecutione conuenit actionem & petitionem.

Res p æstimatione, & quot aliis modis capiatur Mādos. in glo. Facu. §. Ac tā. in ver. rebus. Actio realis potest in stipulationem deduci.

Nouatio ē prioris obligationis in aliā transmissio, vt prior perimatur, & noua constituatur. l. j ff. de noua. Egi. Per.

terdū licet posterior stipulatio inutilis sit: tamen prima nouationis iure tollatur: veluti, si id quod Titio debes, à pupillo [a] sine tutoris authoritate stipulatus fuerit, quo casu res amittitur. Nam & prior debitor liberaẽ, & posterior obligatio nulla est. [b] Non idē [c] iuris est, si à seruo quis fuerit stipulatus, nam tūc prior perinde obligat' manet, ac si postea null' stipulatus [d] fuisset. Sed si eadē persona sit, à qua postea stipuleris: ita demū nouatio fit, [e] si quid in posteriore stipulatione noui sit: fortè si conditio, aut dies, aut fideiussor adijciatur, aut detrahatur. Quod autē [f] diximus, si cōditio adijciatur nouationem fieri, sic intelligi oportet, vt ita dicamus factam nouationem, si conditio extiterit: aliòqui, si defecerit, durat prior obligatio. Sed cum hoc quidē interveteres constabat, tunc fieri nouationem, cùm nouandi [g] animo in secundam obligationem itum fuerat: per hoc autem dubium erat, quādo nouandi [h] aīo videret hoc fieri, et quasdā de hoc p̄sūptiones alij ī alijs casib. ītroducebāt: [i] ideo nostra processit constitutio, [k] quę apertissimè definiuit: tūc solùm nouationem prioris obligationis fieri, quoties hoc ipsum inter contrahentes expressum fuerit, quòd propter nouationem prioris obligationis priorius obligationis cōuenerunt, aliòqui & manere pristinam obligationē, & secundā ei accedere, [l] vt maneat ex vtraq; cā obligatio, s̄m nostræ constitutionis definitionem, quam licet ex ipsius lectione apertius cognoscere.

Contractus qui consensu contrahitur, contrario consensu re non secuta dissoluitur.

[a] A pupillo. Qui naturaliter tenetur: vt ff. de noua. l. j. in fi. si est maior infante. aliàs nec naturaliter: vt ff. de act. & obli. l. pupillus.

[b] Nulla est Sed nunquid restituitur creditor l prio rē debitorem? Quidam dicūt q̄ sic: vt C. de repu. l. j. §. 1. & ff de fideiuss. l. si Titius. §. huic. quæ est contra. & quod hic dicit̃, res amittitur, scilicet, iure communi: sed non per restitutionem, vt dictum est. Alij, vt Plac. dicunt hanc in impubere, (quasi stultè acceperit hic creditor tā paruulum) illam in pubere loqui. Vł verius, refert an minor iuuetur, vt non teneatur per beneficium restitutionis: & tunc etiam restituitur creditor in veterem debitorē, vt ibi, An verò non restituatur: q̄a non est necesse. cum tātum naturaliter sit obligatus: [i] vt ff. de nouatio. l. j. in fi. & tūc nec creditor restituit̃. vt hic: nec etiam tunc quando dolo crediturus minor fuit obligatus: vt ff. de fideiuss. l. si Titius. §. fin. (Vnde [k] huic doloso non succurritur. quia frustra legis auxiliū inuocat. qui cōmittit in legem. ff. de mino. l. auxiliū. in fine & l. si ex causa. §. nunc videndum. & ad Velleianum. l. si decipiēdi.) Quod etiam in muliere distinguitur: nām restituit̃ in primum debitorem actio ea subducta per Vellianum: vt C. ad Velle. l. si mulier. nisi fuerit dolo inducta: vt ff. ad Velle. l. quidam & d. l. si Titius. in fi. At secus esset, vbi nulla esse secunda obligatio, vt in seruo subijcitur, quia non potest etiam naturaliter teneri fideiubendo, vel intercedēdo quoquo modo: vt ff. de fideiuss. l. seruus inscio & l. sequen. Idem etiā in infante dicam qui secundo se obligauerit. Nā cū nulla sit. non tollitur prima, cū non habeat in quē trāseat. Quidam tamē dixerunt naturaliter seruū teneri. etiam fideiubendo, quod falsum est. nā nec aliter tenet̃, nisi naturaliter. cuius occasione domin' tenetur de peculio: at hic nō teneint: vt ff. de peculio. l. iij. §. si filiusf. & facit ad hunc §. ff. de fideiussor. l. si Titius. §. huic similis.

[i] Et ita cōmuniter tenet̃ istiū virtute talis naturalis obligationis soluisset: quia tūc cōtra sol. & contra oblig. re stitueret̃. Ang.

[k] Hęc clausula vñ &c. vsque ad illà q̄d ēt, nō est Accursij.

Seruus nō pōt obligari fideiubendo.

[c] Non idē. Sed quæ est ratio diuersitatis inter hūc §. & superius responsum? Respond. quia ibi saltē naturalis obligatio fuit, hic nulla in seruo, vt ibi diximus. Itē hoc ideo: quia pupillus potuit obligari naturaliter & ciuiliter cū authoritate tutoris: & p̄ eū, scilicet, creditorem stetit: quare sibi imputet. Vnde prior actio tollitur & posterior non manet. Seruus autem nullius authoritate potest obligari ciuiliter: ideoque non imputatur: scilicet creditori. vnde etiā actio prior durat.

ADDITIO. Dic q̄ seruus non potest esse fideiussor alicuius, nisi ex causa peculiari: vt l. j. §. filius familias. ff. de pecul. Ang.

[d] Stipulatus. Idest, interrogatus. Stipulor enim, idest, interrogo secūdùm Priscianum. sic accipitur ff. de condi. inde. l. si non fortem. §. si decem &c.

Stipulor significat interrogo.

[e] Nouatio fit. Nota hic tria iura circa nouationem. Antiquissimum, vbi etiā si nihil noui interuenisset, fiebat tamen nouatio: vt ff. de actio. & obligat. l. obligationum ferè. §. fina. Item nouum, vbi nouatio p̄sumptiuè fiebat, quoties noui q̄d interueniret: & s̄m p intelligebatur hoc agi. vt hic, & ff de noua. l. 2. Itē tertiū, quādo hoc expressum diceret̃: vt C. de nouatio. l. finali. Vel dic tantùm (& verius) duo esse. Primū fiebat si hoc agebat̃, expressè, vel tacitè. vt ff. eodem, de nouatio. l. 2. & nouum iure (si id exprimatur: vt ĩ eod. §. proximo. & in d. l. obligationum ferè.) nouum interueniebat, scilicet, stipulatio pœnalis. & facit ad hoc supra quibus modis testamen. infirm. §. ff de re iudicata. l. iiij. §. si ex conuentione. & §. sed & si pignora.

Nouatio triplici iure fit.

ADDITIO. Et not. q̄ casus, in quibus olim ex verbis expressis insurgebat tacita coniectura nouationis hodie non corriguntur: quia in illis fit nouatio saltem ope exceptionis. Ang.

[f] Quod autem. Facit ff. de noua. l. quoties.

[g] Cum nouandi. Expressè, vel tacitè.

[h] Quando nouandi. Scilicet tacitè.

[i] Introducebant. Et alij in alijs: vt quia forte aliquid noui in obligatione erat adiectum: vt ĩ. eo. §. versicu. sed si eadem &c.

[k] Constitutio. vt C. de nouatio. l. fi. Accur.

[l] Accedere. Fit tamen exactio tantum semel de eo. vt ff de reg. iur. l. bona fides.

Hoc amplius. CASVS. Iam vidistis tres modos principales tollendæ obligationis quartò etiā modo obligationes, quę consensu nascuntur, contrario cōsensu tollūtur, veluti, si cōuenerit inter me, & Titium vt fundum Tusculanum habeam emptum pro centum: deinde nondū precio soluto, nec fundo tradito, placuerit inter nos, quòd ab emptione, & venditione discedatur, inuicem liberamur. & sic per cōtrarium consensum tollitur obligatio consensu cōtracta

tracta. Idē ēt intelligas in omnib. alijs ꝯctib. ex consensu descendentibus. h. vsque ad finem.

Hoc amplius, ex obligationes, quæ cōsensu [a] ꝯhunt, ꝯria voluntate dissoluūtur. Nam si Titius, & Seius inter se consenserint, vt fundum Tusculanū emptum Seius haberet centum aureis: deinde re nondum secuta, id est, neq; precio soluto, [b] neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione, & venditione: inuicem liberantur. Idem est in conductione, & locatione, & ĩ omnibus cōtractibus, qui ex consensu descendunt: sicut iam dictum est. [c]

Finis tertij Libri.

a Quæ ꝯsensu. Sc licet solo, sed ꝗ sunt hęc? Rñd. enumerant̃ ſ. de obli. ex consensu. Item in quibusdã ex maleficio, vt nudo ꝯsensu etiã tollant̃ ipso iure, vt iniuriarũ, itē furti, & similes, vt ff. de pact. l. si tibi decē. §. q̃dã actiones. alię nō ipso iure tollunt̃ consensu, s. pacta de nō petēdo, sed p exceptionem: vt ff. de pact. l. si vnus. §. pactus. Accur.

b Neq; precio soluto. sed quid si partem precij soluat? Rñ. non est res integra, & ideo nō receditur nudo consensu, sed ita demum si hincinde facta sit retro traditio: vt C. qñ lic. ab emp. disc. l. 1. & ff. de pac. l. ab emptione. & est rō vtrobiq; : quia nihil est tã conueniēs naturali ęquitati, q̃ eod. genere quodq; dissolui. quo ligatũ est: vt ff. de reg. iu. l. nihil.

c Dictum est ſ. eo. §. & no. in fi. huius ti. l. xij. esse modus per quos tollit̃ obligatio tam ciuilis, quàm naturalis ipso iure, vt nullę maneāt reliquię. Per solutionē: vt ſ. e. in prin. Item per acceptilationem: vt ſ. eo. §. item per acceptilationem. Item per nouationem voluntariam: vt ſ. eo §. præterea. & ſ. proxi. §. Item per nouationem necessariam, vt per sententiã, & contestatiōnē litis, vt si alius meo nomine subeat pro me iudicium aio nouandi, & liberandi me: vt ff. de noua. l. delegare. §. j. & l. aliam. Item p compensationem: vt j. de act. §. penul. & § in bonæ fidei. Item per delegationem: vt ff de noua. l. delegare. j. rñ. Item per ꝯfusionem debiti: vt ff. de fid. l. si debitori creditor [1] Item per oblationem, consignationem, & depositionem: vt C de solu. l. obsignatione. & ēt ipso iure: ff. deposi. l j. §. si pecunia. in fin. §. item per interitum speciei: vt ff. de verb. obli. l. si ex legati. Itē maleficio sua mora non præcedente, vt per cōstitutionem, si quis in tantam, vel per edictum diui Marci. vt C. vnde vi l. si quis in tantam. & ff. quod met. cau. l. extat. & ff. ad legem Iuliam de vi priua. l. pen. Item nudo ꝯsensu q̃q; : vt in hoc §. Item nudo pacto, vt in maleficijs. Sed & alijs modis tollitur non vtraq; s. ciuilis & naturalis, sed interdum ciuilis tantum, & remanet naturalis, vt per sententiam: vt ff. de condic. indeb. l. Iulianus. Item remanet ciuilis, & tollitur naturalis, vt per pactum, & chirographi redditionem, [2] & iusiurãdum: vt ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis, ipsa etiam ciuilis sic eliditur, vt non habeat vigorem: vt infra de except. §. præterea. Item sunt & alij modi, quib. tollitur obligatio per exceptionem: quos habemus j. de excep. per totum. Accur.

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ ex delicto nascuntur.

Hanc continua, vt in princip. huius titu. continetur. Dictum est suprà, de obligationibus ex contractu, & ex quasi contractu. Verùm quia est reperire obligationes, quæ sunt ex delicto, & ex quasi delicto: ideo videndum est de ipsis. Sed quia obligationes ex delicto sunt maiores, & generaliores, ideo de ipsis prius videndum est.

Institutionum, siue elementorum D. Iustiniani sacratissimi Principis. Lib. IIII.

TITVLVS I. DE OBLIGATIONIBUS quæ ex delicto nascũtur.†

Omnis obligatio ex delicto nascitur ex re, id est, ex maleficio. Aret.

CVm sit expositum libro superiori de obligationib' ex

CVm sit. Tot' iste ti. in nouem partes diuidit̃ Primo ꝯtinuat istũ librũ ad librũ p̃cedētē, Scđ o ponit definitionē, allusionē, & diuisionē furti ibi. Furtũ ast contrectatio. Tertio ponit duo genera furtorũ, eorum pœnã annectēdo: ibi. Manifestũ est. Quarto s quib. rebus fiat furtum, & quando fur excusetur: ibi. Furtũ autem fit. Quinto qñdo quis pręstat opem: ibi, interdũ furti: Sexto quando illi, qui sunt in potestate alteri', dño, vel patri furantur: ibi, Hi qui. Septimo cui competit actio furti: ibi, Furti aũt actio, Octano an impubes committens furtum teneatur: ibi, In summa. vltimo ponit quæ sit vera pęna furti manifesti.

CASVS. Cum igitur in superiorib. satis dictum sit de obligat. quæ ex ꝯtractu, vel quasi contractu nascuntur. nunc tractãdum est de obligationib. quę ex maleficio, vel quasi descedunt. Scire tamen debetis, ꝙ obligationes ꝗ nascunt̃ ex contractu. in quadruplici genere reperiuntur. vel in quatuor genera diuidantur: obligationes tamē quæ nascuntur ex maleficio in vno genere reperitur. semp enim nascuntur ex re ipsa, id est, ab ipso delicto perpetrato, veluti ex furto, aut damno, aut iniuria h d. Sed sup §. isto dubitari potest super id, quod dicit, ꝙ obligationes ex ꝯctu in quatuor genera diuiduntur: obligationes tamen quæ ex maleficio nascuntur, sunt vnius gñis. Et quia sicut obligationes, quæ ex cōtractu nascuntur, aliquando ex re, aliquando ex verbis, aliquando ex literis, aliquando ex consensu nascuntur: sic obligationes quę ex maleficio oriuntur. aliquando fiunt re. vt patet in furto: aliquando verbis, vt patet in cōtumelia: aliquando literis. vt patet in libello famoso ad infamiã alicuius composito. quid est ergo quod dicit obligationes ex maleficio esse vnius generis magis, quam obligationes ex contractu? Si dicas, quod omnes nascuntur ex re ipsa, id est ex maleficio ipso: sic similiter & ex alia parte omnes obligationes ex contractu nascuntur. Ad hoc dicas, ꝙ ex vno fonte nascuntur obligationes ex maleficio, ideoque omnes sunt eiusdē generis. vnde licet omnes sint odiosæ, & stricti iuris, & diuersam hēant pœnam: secus tamē est in obligationib quæ nascuntur ex contractu: quia diuersam sortiuntur naturã secundum diuersam contractuum qualitatem. Quædam enim sunt obligationes bonæ fidei, quædam stricti iuris. Item obligationes quæ fiunt ex maleficio, statim obligant maleficio commisso, sic autē nō est in obligationibus, quæ nascuntur ex contractu. Sed diceret aliq s: Nōne actio iniurię dissimulatione aboletur?

1 Oblio-nes ꝗ for-iu ꝯsensu ꝯhunt, so-lo dissen-su soluũ-tur. l. ni-hil tã. ff. de reg. iu. Egi. Per.

1 Hoc verũ intelli-ge quo ad ꝑiudiciũ partis: nō fisci, vel reipu. si-cut ecōtra princeps faciendo gratiam malefactori, nō tollit ius pœnæ q̃sitæ parti. Auge.

1 Intellige facta ꝯgruo loco, & tpe: & sola sufficit in iudicio. idē ex iudicatũ si res sit immobilis i als secus: q a requirit̃ ꝯsignatio & deposi tio. Ang.

2 Proinde addas, ꝙ creditor reddēs instrumentũ, vĩ tacitum pactum inire de nō petēdo & tō solã nãlē oblig. tollit. l. Labeo. l. a ij. ff. de pac. Secus aũt in pignoris redditione. per quam nō vĩ remissum debitũ. Et tō diuersitatis est, ꝙ instrũ tedditur: nullã affert aliã vtilitatē, q̃ debitũ remis

siouem: ꝙ verò pignori s redditio. De qua vide per Bart. in l. itē qa. & dicta l. Labeo, & hic per Por.

† Sic ff. de furt. Egi. Per.

aboletur? quare ergo ipso maleficio nō videret̃ malefactor obligatus? Rñ. imò deberes contrarium concludere: si enim aboletur dissimulatione, ergo nata fuit. hoc dicit Franc.

a Ex contractu. Vt ī. de obliga. ex contractu. vsq; ad ti. de obliga. ex quasi contractu.

b Quasi ex contractu. Vt supra de obliga. quæ ex quasi cōtractu. Acc.

c Ex maleficio. Caue tibi: qa licet hic promittat dicere de omnibus his, nō tñ dicit in hoc titu de ijs q̃ sūt ex quasi maleficio: sed dicet ī. de oblig. ex quasi ma. etc. Nec etiam de omnibus, quę ex maleficio, sed de solo furto agitur in hoc tit. sicut & aliàs rubrica est generalior, quam sit text. vt ff. si cert. peta. & de con. cert. & C. de rebus cred. & inter. Nam non dicit ibi de reb. cred. sed in sequentibus tit. post illum.

ADDITIO. Nota. ꝙ non est inconueniens, ꝙ rubrica sit aliquando generalior text. de quo dic vt dictū est ī. in rubrica procemij. Ang.

… ꝯtractu, a & quasi ex ꝯtractu: b seqt̃, vt de obligatiōib. ex maleficio, c & quasi ex maleficio dispiciam'. Sed illæ d quidē (vt suo loco tradidim') in quatuor gñā diuidunt̃: e hę f verò vnius gñis sunt. nā oēs ex re nascūt̃, i. ex ipso maleficio: veluti ex furto, rapina, damno, iniuria. g

Furtum latius, clariusq; sic definitur. furtum est cōtrectatio rei alienæ, inuito domino fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam vsus eius, vel possessionis.

† Furtū est ꝯtrectatio h fraudulosa i lucri faciēdi grā, vel ipsi' k rei, l vel ēt vsus m ei', possessionis n ve, qđ lege naturali o † ꝓhibitū ē admitterē. Furtū āt vel à furuo, i. nigro dictū est, ꝙ p clā, & obscurè fit, & plerūq; noctè, vel à fraude, vel à ferēdo, i. auferēdo: q vel à Grȩco r sermone, quo φῶρας appellant fures: Imò & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας, dixerunt. *

Qui cum re furtiua eo peruenerit, quo furtum perferre destinarat, vbiuis locorum deprehensus fuit: fur est manifestus: qui si ad locum destinatum iam aduenerit, etiam si demum cum re prehendatur, non manifestus dicitur.

Furtorum autem duo sunt genera: manifestum, & nec manifestum.

d Sed illæ. s. quæ sunt ea contractu: non autem repetit eas quæ sunt ex quasi contractu.

e Diuiduntur. Scilicet re, verbis, literis, & consensu: vt supra de obli. § fi.

f Hæ, i. quæ sunt ex maleficio, vel quasi.

g Iniuria. Sed nonne fit iniuria verbis, & conuitio: vt ff. de iniur. l. j. §. iniuria. Itē literis infamatorijs: vt ff de iniur. l. lex Cornelia. §. si quis librū & ī de iniur. §. j. Sed certè & tunc ex maleficio fit, & sic re fit: quia maleficium fit verbis, vel literis: & sic habet locum, quod hic dicitur. Accur.

Furtum &c. CASVS. Quæsiui à legislatore qđ esset furtum, & quid rapina &c. Et ipse primo ponit definitionem de furto, dicens ꝙ furtum est cōtrectatio rei alienæ inuito dño. & exponit hoc nomen rei di. siue ipsius rei, idest ꝓprietatis. siue possessionis. & istud furtū communiter fuit ꝓhibitum à lege diuina s. p præceptum illud. Nō furtū facies. h. d. Franc.

h Furtū est cōtrectatio &c. & facit extra de elec. c. dudum. ij. circa prin. in ver. retinēdo. & ibi gl. furtum. hæc exigitur in furto, & sine ea nō fit furtū: licet volūtas, vel alia verba, vel scriptura interueniat: vt ff. eo. l. si quis vxori. §. si quis asinum. & l. inficiando. in prin. & l. 1. § sola. Quãq; tñ sine contrectatione, vt in charta rasa: vt ff. eo. de fur. l. qui tabulas. §. fi. & l. si quis vxori. §. si quis asinum. Sed certè ibi cōtrectatio intercessit, cum generaliter contrectationem accipiamus: licet non fuerit ibi amotio. Accur.

i Fraudulosa. Hoc ideo dicit, qa si credat sibi licere, nō facit furtū: vt ī. ti. j. §. quia tñ. item si credat dñm permissurum. non facit furtū. ī. eo. § placuit. in duob. tñ casib. vt furtum fieri ēt sine fraude furandi. vt in eo qui saccum pecuniæ surripuit. Nam etiam sacci nomine furti tenetur: licet saccum non propē fierit furari, sed pecuniam: vt ff. eod. l. qui saccū. Sed certè licet non principaliter, secundario tñ voluit saccum surripere. Alius casus est: vt ff de dā. infec. cau. da. l. pen. §. sed si vnus. in gl. fi. Item subaudi ad diffinitionem, quæ fit inuito dño: nam eo volente non pōt cōmitti furtum, vt infra eod. §. placuit.

k Vel ipsius. Scilicet rei, idest proprietatis ipsius rei.

l Rei. Subaudi mobilis. Nā de immobili non potest fieri furtū: vt ī. de vsuc. §. quod aūt, nisi in casu, vt in creta. Sed certè tñ illa ē mobilis: vt ff. eo. de fur. l. si cretæ. Itē subaudi, corporalis. nam de incorporalib. nō fit furtū: cum nec contrectatio in his esse possit: vt de ac. re. do. l. seruus. §. incorporales. Item subaudi, alienæ: quia rei meę si facio furtum, in eo quod est meum, sed secus in communi: vt ff. eodem, l. si socius. Idem & si est nulli' vt hæreditariæ rei non fit furtum: vt ff. eo. l. hæreditarię. & ideo dicas subaudiri, alienæ.

m Vsus. Vt habes exēplū ī. eo. tit. §. furtum aūt fit. Sed qualiter quadruplicat̃ hic? Rñ. vsus æstimatio tñ in quadruplicat̃, vt nō plus extendat̃ pœna quam delictū: vt C. de pœ. l. sancimus in fin. & facit ff. eo. l. vulgaris. in fi. & l. si quid fu. j. rñ. §. j & §. ij. & l. verū est. Alij dicunt etiam ipsam ꝓprietatem debere æstimari: quia non pōt separari vsus à proprietate: vt ff. eo l. qui iumenta. & l. si vēdidero. §. eum autem. Prima tamen verior est. vt nota. in l. ij. C. de seru. fug.

ADDITIO. Dic primā opi. ꝙ vsus tñ quadruplet̃ tenet gl. in l. ij. C. de ser. fug. & ibi Cy. & dicto. l. gl. in l. qui furtum ff de condic. fur. & istam opin. sequitur Bar. in dicta l. qui iumenta. ff. eo Ang.

n Possessionis. Et hoc dico ipsam possessionē duplicari, cū aliud sit preciū rei, aliud possessionis: vt ff. vti pos. l. si duo. §. fi. & subaudi quod hoc fecerit animo lucrādi, aliàs non est furtū: vt ff. eo. l. j. §. j. Accu.

o Lege naturali, i. diuina vñ illud. Non facies furtū &c. i. ē illud. Qđ tibi nō vis fieri, alij ne feceris.

p Quod. Idest, quia.

q Auferendo. Quia fur. Aufert.

r A Grȩco. Phor. Græce, dicitur fur latine & phoras, i. fures & epautophoro. i. manifesto fur. s. qui cū re deprehenditur. & est, indeclinabile, nam apud Græcos aduerbium est, aliàs dicitur autophoros.

Furtorū aūt &c. CASVS. Satis ī. dictū est quid est furtū. & vñ dicat̃. modo dicendum est, quot sunt genera furtorum, & dī ꝙ duo: quia furtum aut est manifestū, aut nō manifestū. Imo diceret aliquis, ꝙ quatuor sunt gñā furtorū. Aliud est manifestū. aliud nō manifestū, aliud cōceptū. & aliud oblatū. Et rñ. ꝙ nō est ita: qa cōceptum, & oblatū ponūt species potius, quā gñā. Et dubitatur super hoc, quod in isto §. dicitur, ꝙ si extraneus viderit furem rem meam furtiuè asportantem, ꝙ pp visionē extranei fur ille dicit̃ manifestus. & ita actione furti manifesti tenetur mihi ad quadrupiū. & ita visione extranei mihi acquiritur

Dic ꝙ ista gl. nō fuit necessaria: qa imperator non dicit ꝙ in isto tit. sit de oīb. maleficijs tractaturus: sed in isto lib. Ang.

Furtorum gñā, & pœnas copiose explicat Ant. August. emen. lib. 4. c. 4.

Furtum prohibitū est iure naturali, vt hic & l. j. ff. eo. Iulius li. 2. Nullū certè en apud Scythas furto grauius: qui iure nāli tātū vterentur idem dī iure diuino, Exo. 20. Nō furtum facies, & Leuit. xix. & Deutero. v. & Exo. xxj. Qui furat' fuerit hominē, & vendiderit, morte moriatur. Vide gl. in l. j. §. i' naturale. ff de iust. & iur. Egid. Per.

Hic incipit glo. Accur. quod præcedit, non est ipsius. Egid. Per.

* Alias Græci à ferendo φῶρας dixerunt.

† Dic tñ ꝙ licet socius possit cōmittere furtū tñ non ꝓsumitur vt l. merito. ff. pro so. qđ est verum qñ soci' vtit̃ se ad eum vsum ad quē est destinata? vt l. Sabinus. & l. si ædes. ff. cōi diuid. sec' si alter vteretur: tūc ꝙ auferet̃ socio cōmoditas partis suæ, vt d. l. Sabin'. ita dixit Bar. in d. l. si socius. Ang.

† Idest in ipso furto admisso, scilicet deprehensũ. Alcia. autem lib. ij. prætermisso. tit. de furtis, legẽdũ censet.

Idest furẽ manifestum.
Libera persona alij non acquirit.
† Duo faciunt fur manifestũ loc⁹, in quo fur tum cõmissit, & apprehensio seu clamor ante quã perueniret ad locũ destinatum. Ægid. Per.
• Alias q̃ sic. & infra quæ destinauit. Disciplina eadem est contrariorum.
† Ex verbis legis duodecim tabularũ sumptum est, inquit Budæus: olim enim nec pro nõ dicebant. Cic. li. iij. de legib. Senator qui nec aderit, aut causa, aut culpa esto. De quo ẽt, & quot alijs modis nec accipiat, Maudos. in gl. Iacul. in §. Et tamẽ. I ver. nec.

quiritur actio: quod est cõtra illud generale. Per liberã psonã nihil nobis adqri. Ad hoc dicũt qdã, q̃ hoc est speciale in odium furis: sicut & in odiũ furis hoc introductũ est, q̃ aliquis teneat act. furti ppetuo: cũ aliæ prætoriæ actiones pœnales sunt annales. Alij dicunt, q̃ in isto casu mihi acquiritur actio nõ per liberam personam: sed ex delicto furis mihi acquiritur, cũ exinde vitiatur. h. d. Franc.

a Species. Idest, casus. Accur.

b Apparebit. Vt j. eo. § conceptũ, & §. oblatum Accursi.

c Ab alio. Per hoc videtur infringi regula. per liberã psonã nihil acquiri: vt C. per quas person. no. ac. l. j. qd̃ falsum est: q̃a magis ex delicto suo proprio. quã alterius facto hoc euenit: vt ff. de vsu. l. si quis solutioni § si. & ff. quod vi aut clã. l. prohibere. Et sunt hæc vera. nisi in casu. s. cum se occultauit ille cui fiebat. Nã licet fur visus fuerit. tñ est fur non manifestus: vt ff. de fur l. si quis in seruitute §. cæterũ.

d Deponere destinasset. intãtum ſm Hug. vt vltra montes perferre destinasset: tamẽ si deprehẽdatur ante erit fur manifestus.

e Nec manifestũ. s. q̃a cõtrariorũ eadẽ est disciplina: vt supra de his q̃ sui vel alie. iur. sunt. §. j. & facit ad hunc x. ff. e. l. ij. iij. iiij. v. vj. vij. & viij.

Cõceptũ furtum &c. CASVS. Dixi Iust. Dñe, satis vidi quid est furtum manifestũ: & ex consequẽti quid est furtũ nõ manifestũ, sed intellexi à vobis fieri mentionẽ de furto cõcepto, & oblato. vñ quæro Dñe, quid est furtũ conceptũ? Et dicit Imp. Frater hodie furtum conceptum non est in vsu: olim tamẽ erat talis eius natura, q̃ si aliquis credebat rẽ furtiuã in domo alicuius esse, ad eam cũ magna pompa veniebat: & si domin⁹ dom⁹ rẽ restituere nolebat, quã quam nõ esset fur, dabatur tamẽ dño rei contra eũ actio furti concepti: Olim quoq; erat alia species furti quæ vocabat oblatum: & habebat olim locũ actio

Nam cõceptum & oblatum species [a] potius actionis sunt furto cohęrẽtes, quã genera furtorũ: sicut inferius apparebit. [b] Manifestus fur est, quem Græci ἐπ' αυτοφώρῳ † appellant: nec solum is, qui in ipso furto deprehenditur, sed etiam is, qui in eo loco deprehenditur, quo furtũ fit: veluti, qui in domo † furtũ fecit, & nõdum egressus ianuam deprehensus fuerit: & qui in olíueto oliuarum, aut in vineto vuarum furtum fecit, quandiu in eo oliueto, aut vineto deprehensus fuerit. Imò vlterius furtũ manifestum extendendũ est, quandiu eam rem fur tenens visus, vel deprehẽsus fuerit: siue in publico, siue in priuato, vel à domino, vel ab alio [c] ante: quam eò perueneriti, quò • deferre, vel deponere destinasset. [d] Sed si ptulit, quò destinauit: tametsi deprehẽdatur cũ re furtiua, non est manifestus fur. † Nec manifestũ [e] furtum quid sit, ex ijs, quę diximus, intelligitur. nam quod manifestum non est, id scilicet nec manifestum est.

Varia furtorum genera, ex quibus quoq; varia actionũ species prodibant, hodie in desuetudinẽ abierũt. Qui sciẽs prudẽsq; res furtiua & receptator & occultator est, furti nõ manifesti obnoxius sit.

Conceptũ furtum dicitur, • cum apud aliquẽ testibus præsentibus [f] furtiua res quæsita & inuenta sit. nam in eum ppria actio constituta est, [g] quamuis fur non sit, quę appellatur concepti. Oblatum furtũ dicitur, cùm furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eaque apud te concepta sit: vtique si ea mente tibi data fuerit, vt apud te potius, quàm apud eum, qui dederit conciperetur. nam tibi apud quem concepta sit, propria aduersus eum, qui obtulit, quamuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati. Est etiam prohibiti furti actio aduersus eũ, qui furtum quærere testibus præsentibus volentẽ prohibuerit. Præterea pœna cõstituitur edicto prætoris per actionẽ furti non exhibiti aduersus eũ, qui furtiuam rẽ apud se quæsitam, & inuẽtam non exhibuit. Sed hæ actiones, scilicet concepti, & oblati, & furti prohibiti, nec non furti non exhibiti in desuetudinem abierunt. Cum enim requisitio rei furtiuæ hodie secundum veterem obseruationem non fiat: [h] meritò excõsequẽtia, [i] etiam pręfatæ actiones ab vsu communi recesserũt; cũ manifestum sit, quòd omnes

furti oblati in tali casu. Pone sic: Quidã erat amic⁹ meus specialis, & penes eũ erat res furtiua deposita. ipse aũt vidẽns, q̃ res furtiua cũ magna diligẽtia q̃rebat plus diligẽs suã honestatẽ quã meã, penes me rẽ illã furtiuã deposuit: deinde fuit res illa furtiua penes me inuenta, vnde teneor ego actionẽ furti concepti, & ille, qui penes me rẽ illã deposuit tenet mihi actiõe furti oblati, ad resarciendum quicquid illis solueto, cõuentus act. furti concepti. Fuit etiã olim quædã act. quę vocabatur actio furti prohibiti: quæ dabatur contra eũ, qui me q̃rere prohibuit testibus præsentib⁹ rem furtiuã, quam in domo sua esse dicebam. & adhuc ex edicto prætoris fuit istituta ac. furti nõ exhibiti aduers⁹ eũ qui rem furti quęsitã, & penes eum inuentã nõ exhibuit. sed oẽs istę actiones videlicet furti cõcepti, oblati, prohibiti non exhibiti, quæ propter inquisitionem rei furtiuæ olim erant adinuentæ, hodie in desuetudinem abierũt. quippe cum hodie requisitio rei furtiuæ locũ nõ habeat, eo q̃ hodie omnes, qui rem furtiuam sic receperint, & occultauerint, furti non manifesti teneant. Item quęsiui à Iustiniano quę esset pœna furti manifesti? Respond. quòd pœna furti manifesti est quadruplum, non manifesti autem duplum. Fran.

f Testibus præsentibus. † Nota, quòd magis dicitur notus ille, qui præsentibus testibus in delicto deprehenditur, facit l. hæredes palam. In principio ff. de testa. Angelus.

g Constituta est. Scilicet olim. Accur.

h Non fiat. Imo fit. vt ff de ser. fug. l. j. §. hoc autem sed illud est speciale in persona serui.

i Ex consequentia. Hæc non est semper bona consequentia: vt sublata solennitate, ideo id tollatur, qd̃ cum solennitate fit: vt ĩ de verb. ob. § sed hęc & C. de for. & imp. sub. l. j. & ij. Accur.

• De furto concepto itẽ § de oblato, vide Alcia. lib. Peregon. v. ca. viij. Vide etiã Anto. Augu. eo. loco, quem ĩ. §. j. citauimus.

† Ista gl. non est Accursij.

Pœna

qui scientes rē furtiuā susceperit, & cel uerint, furti nec manifesti obnoxij sunt. Pœna manifesti a furti, quadrupli † ē, tā ex serui b q̄ ex liberi psona: nec manifesti, c dupli. d

Quæuis indebita aliena rei contrectatio inuito domino facta, furti alligat contrectantem: qua propter, qui re aliena abutitur furtum committit.

• Furtū aūt fit non solū cū quis intercipiendi cā rem alienā amouet: sed generaliter cū quis alienam rē inuito domino e contrectat. Itaq;, siue creditor pignore, siue is apđ quē res deposita est, ea re vtatur: siue is, qui rē vtendā accipiat, i alium vsum eam transferat, quām cuius gratia ei data est, furtum cōmittit: veluti, si qs argētū vtendū acceperit, quasi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregrè secū tulerit: aut si qs equū gestandi cā f commodatum sibi, lōgius aliquò duxerit: quod veteres scripserunt de eo, qui in aciē equum perduxisset. g

Contrectans rem, quā contrectare credit probabiliter domini volunta te, furti non tenetur.

Placuit tñ eos, qui rebus cōmodatis aliter vterentur, quā vtendas acceperint: ita furtū cōmittere, si se intelligāt h id inuito domino facere: eūq; si intellexisset nō permissurū: i at si permissurū credat, extra crimē videri: optima sanè distinctione: quia furtū sine affectu furandi nō cōmittitur. k

Qui ēt inuito domino cōtrectare falsò credit, si id volēte domino faciat, furti reus non est: excipe alieni serui improbum solicitatorem: quippe qui etiam si domini applausu, eius rem assequutus fuerit, furti obnoxius est: nihilominus serui corrupti iudicium subiturus.

Sed & si credat aliquis inuito domino se rem cōmodatam sibi contrectare,

a Pœna manifesti. Quæ est de iure prætorio: vt j̄. de perpe. & temp. §. j. Accur.

b Ex serui. Hoc tamen casu seruus pro noxa dari poterit: vt j̄. de noxa. act. in princi.

c Nec manifesti. Scilicet quæ descendit ex lege xij. tab. vt j̄. de no. §. sūt autē. Sed quare minor pœna iure l. xij. ta. imponitur, quā per prętorē? respō. quia maius delictū est: vt j̄ titu. prox. in prin. prętereà tēpore l. xij. tab. pauperiores erant homines: vnde minores pœnæ imponebantur. vt j̄. de iniur. §. pœna. Accur.

d Dupli. Nisi in caso: vt C. de seruis fu. l. mancipia. Acc.

Furtum autem fit &c. CASVS. Quęsiuit à iusti. qualiter fieret furtū? Respō. dicens, q̄ non solū fit furtū, quādo animo intercipiendi. i. lucrandi ꝓprietatē aliqs quippiā amouerit: sed ēt cum aliquis rē inuito domino contrectat. vnde si creditor pignore vtatur, vel deposi tarius re deposita pe nes ipsum: vel res quę ad vnum vsum conceditur, in aliū trāsferatur, quā eius gratia data est: omnibus his casib⁹ furtum fit. Vnde scire debes, q̄ illi, qui habent rem sibi ad vnū vsum cōmodatam, si in aliū vsum cōuertūt, ita demū furtū committūt, si se intelligant inuito dño hoc facere. Sed pone quid si credat is inuito dño hoc facere, sed dominus hoc ratum habeat, fit ne furtū in hoc casu? Rñ. q̄ non. Vnde ad hoc q̄ commodatarius conuertens rem sibi cōmodatā in aliū vsum, quam in eum ad quē cōmodata erat, furtū faciat, duo exiguntr, videlicet, q̄ credat se inuito domino hoc facere, & credat eū non permissurum, h. d. vsque ad §. sed & si. Franeisc.

e Inuito domino. Et quandoque volente: vt j̄. eo. §. vnde illud. Accur.

f Gestandi causa. Idest, ducendi.

g ... No. cōtra illos, qui accipiunt in cōmodatum equum vsq; ad villam, & postea ducunt eum Bononiam: quia furtum committunt. Ang.

Perduxisset. Idē est & si alij cōmodauit, species. n. furti est de alieno largiri: vt ff. eo. l. si pignore. §. j.

h Intelligant. Et est ratio: quia voluntas distinguit maleficia: vt ff. eo l. qui iniuriç. in si. j. resp. & facit. C. ad l. Corne de sica. l. j & ff si cer. pe. l. quod te. patet in c. cum voluntate. extra de sen. excom.

i Permissurum. Quid si hoc credidit. s. dominū permissurū, sed stulte credebat? Resp. furti nō tenetur: cū nō fiat furtū absque affectu vt hic subijcit, & j̄. de vsuca. §. itē si is. & facit. ff. de fur. l. inter oēs. §. recte. Sed actione ex eo contractu. vt commodati vel simili. bene tenetur: vt ff. eo. l. qui re sibi cōmodata. Sed secus, si stultè opinor te permissurū rē tuā accipere: vt ff. de fur. l. qui vas. §. vetare. Accur.

A... Quid autem in filiofamilias, vxore, viro, vel monaco corruptis an habeat locum pœna istius §. dic vt vt per Ang. hic.

k Non committitur, Nisi in duobus casibus, vt dixi j̄. eo. § Accur.

Sed & si CASVS. Supra dictum est, quòd furtum non fit, nisi contrectatione rei alienæ. & domino inuito. & ita necesse est, q̄ duo concurrant, scilicet, quòd contrectans credat se inuito domino contrectare: & quòd domino inuito contrectet. & quia sic est: ideo quæritur, vtrum verum esset furtum cōmissum in tali casu: Titius accessit ad seruum meum, & eum sollicitauit hoc modo: Serue nequam vade furare domino tuo res istas: & cum erit venias ad me ad castrum meū, & ego bene defendam te cōtra dominum tuum. Seruus autē ille accessit ad me dominum suum: & intimauit mihi omnia hæc. Ego aūt volens Titiū in furto deprehēdere, dixi illi seruo meo: Serue bone, & fidelis sup multa te ꝯstituā. vñ volo, q̄ res illas capias: & fugias ad Titiū solicitatorē. Seruus aūt ille de voluntate mea res illa detulit ad Titiū: venio postea, & res meas furtiuas, seu furatas, simul cū seruo meo inuenio apud Titiū: facio eū in iudiciū cōuenire, & intēto ꝯ eū tā actionē furti, quā serui corrupti. Ex aduerso aduocati Titij ipsum viriliter defendentes, dicunt se paratos esse ostendere, quòd neutra istarū actione teneatur, innotuit enim iā nobis tota veritas. Actione .n. serui corrupti non tenetur, dicūt ipsi: quia seruus non est corruptus: q̄a nō habet res illas me inuito: sed magis me volēte: & iussu meo fuerunt sibi deportatæ. Super ista quæstione olim fuit magna dubitatio: cōstitutio tñ domini iust statuit, q̄ teneatr actionib⁹ ambabus: q̄a quātū i eo fuit, ipse res illas inuito dño contrectauit, & ēt seruū corrupit. Et propter hoc statuit. q̄ prædictis duabus actionibus teneatr, vt auferatr occasio delinquēdi: ne fortè si i casu isto impuni⁹ remaneret, ex huius īpunitate alij tētarēt seruos alienos corrūpere, q̄ de facili possent corrūpi: quā ꝯ iste bon⁹ nō fuit corrup⁹. h. d. & litera plana est vsq; ad §. iterdū quoq. furti. Fr.

Furtum.

Sic Lucæ xviij. Si aliquē defraudaui, quadruplum reddo. Et Exod. xxij. Siquis furat⁹ fit bouē, aut ouē, quin q; boues ꝓ vno, & quatuor oues pro vna restituet: si nō habuerit quod pro furto redat, ipse venundabit. Et nota q̄ de furto quę fiunt non debet fieri eleemosyna, exēplo Zachæi: sed post⁹ reddi domino cū quadruplo: vt c. fin. xiiij. q. v. Eg. Fer.

Furtum facit qui de alieno largitur.

Prætor pl⁹ punit quam lex xij. tabularum.

Hoc nō est Accur. Egi. Fer.

a Furtum. Vt furti actio nascatur, furtum tñ fit secundum quosdam. Sed certè imò nec furtum fit: vt ff. eo. l. inter omnes. §. penul.
b Domino. Scilicet Mæuio. Accur.
c Et ad eum. Scilicet Titium.
d Pertulerit. Idest, dño hoc renũtiauerit: vt C. de fur. l. si quis seruo alieno p suaserit.
e Decisionem. Vt C. de fur. & ser. corrup. l. siquis seruo alieno persuaserit.
f Furti actionem. Speciale est, quod hic dr: aliàs non fit furtum volenti: vt s. primo. §. & ff. de do. siue viri & vxo. l. de eo. in fi. quæ est §. Sed vi. q nec hoc casu debeat esse speciale: vt C. de ser. fu. l. quicunque. §. fin. Sed ibi incipit malitia à dño: hic autẽ ab ipso corrumpente. Accur.
g Licet, Idest, quamuis. Accur.
h Regulæ. Quas regular habent ff. de seruo corrup. l. j. in princi. & per totum titulum.
i Perniciem. Idest, destructionem.
k Impunitate. Sic infra tit. j. §. sed nedum talia.
l Quibusdam. Item & vt vnius pœna sit metus multorum: vt C. ad legem Iuli. rep. l. j. Et nota ĩ hoc §. puniri. affectum, & si nõ sequatur effectus. sic C. de episcop. & cleri. l. si quis non dicam. & C. de ijs, qui. eccel. cõfu. l. præsenti. Argu. contra. ff. de pœ. l. cogitationis. Sed certè hæc cogitatio iam deuenerat ad aliquem actum: vnde non erat nuda. Accur.

re, dño autem volente id fiat: dicitur furtũ [a] non fieri. Vñ illud q̃sitũ est, cũ Titius seruũ Mæuij sollicitauerit, vt quasdã res dño [b] subriperet, & ad eũ [c] perferret, & seruus id ad Mæuiũ pertulerit: [d] Mæuius autẽ dũ vult Titiũ in ipso delicto deprehendere, pmiserit seruo quasdã res ad eũ perferre: vtrum furti, an serui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro? Et cũ nobis sup hac dubitatione suggestũ est, & antiquorũ prudentium super hoc altercationes perspeximus, quibusdã neq; furti, neq; serui corrupti actionẽ præstantibus, quibusdã furti tantummodo: nos hmõi calliditati obuiam euntes, p nostrã decisionẽ [e] sancimus, non solum furti actionẽ, [f] sed & serui corrupti ɔ̃ eũ dari. Licet [g] .n. is seru⁹ deterior à sollicitatore minimè factus est, & ideo non concurrant regulæ, [h] quæ serui corrupti actionẽ introducunt: tñ consiliũ corruptoris ad perniciẽ [i] probitatis serui introductum est: vt sit ei pœnalis actio imposita, tanquã si re ipsa fuisset seruus corrupt⁹: [k] ne ex hmõi impunitate & in alium seruum, qui facilè possit corrumpi, tale facinus à quibus- [l] dam perpetretur.

In filijs in potestate potest etiam furtum committi. h. d. Are.

Interdum ẽt liberorũ hominũ furtũ: [m] veluti siquis liberorum nostrorum, qui in potestate nr̃a sunt, subreptus fuerit.

Debitor qui surripit rem pignoratam creditori, furti tenetur.

Aliqñ aũt etiam suę rei furtum quis committit: veluti si debitor rem, quã creditori pignoris causã dedit, subtraxerit. [n]

Furti quoque actione tenetur non modò qui furatur, verũetiã qui opẽ, et consilium ad id patrandum præstat, eademq; pœna qua fur condẽnandus est: qui si consilium tantùm dederit, nõ tenetur.

Interdũ quoq; † furti

A[dditio]. Tu dic circa istam materiam, q aut quis non cogitat delinquere, nec agit, nec perficit: & regulariter non tenetur. fallit in casu l. qsquis C. ad leg. Iuliam maie. & l. z. C. de lib. & eorum liber. Aut cogitat tantum: & iure poli punitur, nõ fori. Aut cogitat. & agit, sed non perficit. & tunc ciuilis actio non datur, nisi delictum de facili transeat in exemplum, vt hic. In criminali autẽ distingue: quia pro delicto accessorio, puta, quia fregit ostium, vel fenestras, punitur: nõ pro principali, nisi processerit ad actũ proximum ipsi delicto, quod ex facti impedimento non perfecerit. Aut egit, & perfecit sed non cogitauit: & hîc siue culpa id euenerit, siue casu, semp tenetur: dũmodo culpa præcesserit casum: mitius tñ punitur, quatenus ex leuiori culpa fuit obnoxius. Quando autem agit, cogitat, & pficit: clarum est ipsum fore puniendũ: nec est locus

pœnitentiæ. l. qui ea mẽte. ff. e. fallit in l. 2. ff. de crh stel. Angelus.
m Furtum fit. Non rõne dñij, sed maleficij: & iõ ex hoc maleficio ñ ciuiliter, sed criminaliter agit̃. Nã cũ sit liberum corpus, non recipit æstimationẽ: vt ĩ. de oblig. quæ quasi ex del. § ob hominem. criminaliter autem extra ordinẽ agetur: vt ff. eodem. l. fina. & de priua. delic. l. fina. mater vero non agit, sed & pater non agit condictione furtiua: cũ ipsa ad possessionẽ vel proprietatem cõpetat, quorum neutrum in filio habet locum: vt ff. eod. l. eum qui. §. an pater. versicu. si filius. & l. mater. in princip & §. liberorum. & ff. de acquiren. possess. l. cum hæredes. §. fin. & ff. de rei vendicat. l. prima. §. per hanc.

ADDITIO.

Istam gloss. reprobant doct. quia imò ciuiliter agitur, & duplicantur operæ, vel damna, quæ pater sustinuit: qui licet non propriè, largo tamen modo habet in filium dominium, & possessionem: quod patet, quia habet rei ven. de iure Romano: vt l. j §. j ff. de rei vendicatione.

n Subtraxerit. Sed hæc res non efficitur furtiua: vt ff. de vsucapionibus. l. sequitur. §. si rem. & ff. pro emp. l. si rem. Vnde dic, q quandoque est res furtiua, & fit furtum. & nascitur actio furti: vt ferè in toto hoc titulo, & ff. eodem. & C. eodem. Interdum nullum eorum est: vt si re mea vtar. Interdum furtum fit, & res furtiua, sed actio furti non nascitur: vt supra eodem. §. hi qui. Interdũ furtum fit, & actio nascitur, sed non fit res furtiua, vt hic dicitur.

Interdum quoq; furti. CASVS. Scire debes, q quandoq; tenetur ille, qui furtum non facit: & hoc reperitur in illo, cuius ope, & consilio furtum factum est: cuiusmodi est ille, qui de manu tua pecuniam, seu nummos excusserit, vt ab alio surriperentur: & etiam qui tibi volenti euadere restitit, vt alius res tuas raperet: necnon & ille, qui panno rubro, vel aliquo alio modo oues, vel boues fugauerit, vt alius abigeus eas surriperet. Et hoc verum est, si hoc eo animo fecerit, vt ali⁹ eas surriperet. Si enim per lasciuiam hoc fecerit, & nõ vt ab aliquo alio surriperentur, tunc non tenet̃ actione fur. sed l. Aquil. Cum autem ope vnius alter furtum fecerit, ambo

ac[tione]

Furtum … vo- …

Affect⁹ punit̃, licet nõ sequat̃ effectus.

l Sic Metellus Celer Sergij dãuauit, & nõ factũ sed animus [?] qñuẽ deduct⁹ est: plurimq. voluisse peccare nocuit, q̃ nõ peccasse profuit. Vale. maxi. lib. vj. de pudi. n. Egid. Per.

Corp⁹ liberũ, est inæstimabile. Cõdictio furtiua ad possessionẽ, vel pprietatẽ apetit.

Fur. furtiua res & condictio furti. quãdoque se parãtur.

† De mã huius. §. vide in c. qui cũ fure. iuncta gl. extra. de fur.

actione furt. tenentur. Et caue tibi, quod bene scias literam, & naturam distinguere: quia quod iam dictum est, quod ille cuius ope fit furtum, tenetur act. fur. intellige de eo, qui opem expressam praebuit: sicut si aliquis furtum volenti facere, sciens quid ipse facturus esset, accommodauit scalas, vt fenestram ascendat, & frangat. nam aliter vult litera sequens. s. quod ille, qui praebet consilium tantum facienti furtum, act. furti nō teneantur: veluti si aliquis solū cōsiliū dederit alicui facienti furtum quia tunc actione furtiua non tenebitur. h.d. Et ita habes in hoc §. tres casus. vnus est quando aliquis opem, vel cōsilium expressum praebuit furtum facienti. secundus quando opem, vel consiliū tacitū. tertius, quādo solum cōsilium, & non opem. In primis duobus casibus tenetur act. furt. in tertio non tenetur. h.d. Fraue.

teneē a qui ipse furtum nō fecit: qualis est is, cuius ope, & cōsilio furtū factū est. In quo numero est, qui tibi numos excussit, vt alius eos raperet: aut tibi obstiterit, vt alius b rem tuam exciperet: aut oues tuas, vel boues fugauerit, vt alius eas acciperet. Et hoc veteres scripserunt de eo, qui panno rubro fugauit armentum. Sed si quid eorū p lasciuiā, c & nō data opera, vt furtum admitteretē, factum est: in factum d actio dari debet. At vbi e ope Maeuij Titius furtum fecerit: ambo furti tenētur. Ope † & consilio eius quoq; furtū admitti vr̄, qui scalas fortè fenestris supponit: f aut ipsas fenestras, vel ostium effringit, vt alius furtum faceret: quive ferramenta ad effringendum, aut scalas, vt fenestris supponerenē cōmodauerit, sciens cuius rei grā cōmodauerit. Certè, qui nullā opē ad furtū faciendū adhibuit, sed tm̄ consiliū dedit, atq; hortatus est furtū faciendum: non teneē furti. g

Si quid filius patri furto surripiat, furtum facit, idq; furtiuum efficitur, & ea propter vsucapi le. filius tamen furti conueniri minimè potest: opem autem, & consiliū illis praestans potest.

Ij, qui in parentū, vel dñorū ptāte sunt, si rē eis surripiūt, furtū qdē faciunt: & res i furtiuā cām 'cadit: nec ob id h ab vllo vsucapi pōt, antequam in dñi ptātem reuertatur: sed furti actio non nascitur: i quia nec ex alia vl la causa pōt iter eos actio nasci. Si verò † ope, & consilio alterius furtum factum fuerit: quia vtiq; furtū cōmittitur, cōueniē ter ille furti teneē, quia verū est, ope, & cōsilio eius furtum factum esse.

Actio furti competit illi cuius interest furtum factum nō esse. Aretinus.

Furti aūt actio ei cōpetit, cuius interest k rem saluā esse, licet dñs non sit. Itaq; nec dño aliter competit: quā si eius interfit rem non perire. Vn̄ cōstat, creditorē de pignore surrepto furti actione agere posse, ēt si idoneū debitorem habeat: quia expedit ei pignori potius incūbere, quā in personā agere. Adeò quidem, vt quāuis ipse debitor eam rem surripuerit: nihilominus

a Furti tenetur. Nō manifesti: licet etiā deprehendatē: vt ff. eo. l. is qui.

b Alius. Facit ad hoc ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum §. si quis de manu mihi. & ff. eo. l. l. furti. § penult. & l. qui seruo.

c Per lasciuiam. Idest, stultitiam.

d In factum. Idest, vtilis legis Aquiliae, si corpora laesa sint: alioqui subsidiaria, vt j. ad leg. Aqui. §. fi. & §. pen.

e At vbi. Aduersatur proximo dicto, vbi dixit dari in factum.

f Supponit. Nota hic dari consilium solo facto, aliàs dicitur cōsilium i hominis intentio, vel propositum: vt ff. eod. l. si quid fur § j. Item dr̄ consilium, quod alij datur, bonum, vel malum: vt ff. eod. l. in furti. §. pen. in fi. Item consilium dicitur, quod capitur à multis: vt C. de leg. & consti. l. humanum.

g Non tenetur furti. Cum aliàs esset facturus furtū ēt sine consilio huius. aliàs. l. si non erat aliàs facturus: tenetur vterq; ff. de fur. l. qui seruo. & de verb. sig. l sępe. Aliud vr̄ in act. de serui corrupti: vbi tenetur ēt si aliàs esset facturus. nec n. oportet laudando augeri malitiam: vt j ad leg. Aquil. § caeterū & j. de actio. § in quadruplum. & ff. de ser. corrup. l. j. §. per suadere. Sed quae est ratio? Respon. quia hic agitur de delicto secuto post persuasionē, non autē ex ipsa persuasione. Et ideo distinguitē, an erat aliàs facturus, vel nō sed in alijs casib ex ipsa persuasione agitur, quicquid postea sequatē: vt ī. eo § vnde illud dummodo non ex interuallo nimio sequatur: vt ff de ser. corrup. l. in hoc & l. Neratius. Item est ī j. de iniu. §. non solum. Sed ibi non erat aliàs facturus, & fecit.

Ii, qui in &c. CASUS Meus filius, vel seruus meus codicem meum mihi surripuit: nunquid possum ī eū agere act. fur. Rñd. quod non. res tū ipsa i furtiuā cām deuenit. vnde vsucapi nō pōt antequam in dñi ptātē reuertatē. Si tū aliquis filio meo, vel seruo mihi furtum facienti ipsum consilium, & opem dederit: tenebitur actione furti. Franciscus.

h Nec ob id. quod verum est, scilicet rem furtiuam non posse vsucapi, nisi fuerit lis aestimata, vel dominus vendiderit furi: 4 vt ff. eodem. l. quamuis. in fi. tit. Accu

i Non nascitur. Nisi sit filius habens castrense peculium, vel quasi castrense. vbi filius tenetur patri, & pater filio. Idē de vxore, quod hic de filio dicitur. vt ff. eod. l. si quis vxori. l pri. & l §. j.

Furti autem actio &c. CASUS Dixi legislatori. Domine iam bene video in quibus potest fieri furtum: quia nedum in re aliena sed & in re propria. Sed domine, pro Deo cui competit actio furti? Ipse respon. dicens, quòd act. fur. competit ei, cuius interest rem nō fuisse surreptam, quamuis nō sit dominus rei surreptę: quia etiam ipsi domino rei non competit nisi eius intersit furtum factum non esse. vnde si creditori res obligata surripiatur: domino rei scilicet, debitori, non competit actio. fur. sed magis creditori ipsi quamuis enim creditor habeat actionem personalem, per quam possit à debitore suum ɔsequi, si idoneus fuerit debitor: tū tutius est ei pignori incumbere, quam in personam agere. & hoc vult innuera: quia si debitor creditori pignus surripuerit, poterit creditor contra debitorem actione furti experiri. hoc dicit.

k Cuius interest. Etiam modicè: vt ī. tit. j. §. fina. & ff. vi

† Contra. cū hoc §. ca. si culpa. iuncta glo. super ver. tulisti. extra. de iniu. & dā. da.

† Quid si t lasciuia pulsentē Bude. in annot. ad Pādectas. ti. de loca. & cōduct. l. ex conducto §. sed & si labes.

† Consiliū quot modis capiatē. Mando in Glo. Facul. §. Habita, in ver. consilia.

† Dic vt per. Bart. in l. nō solū. §. si ex mandato. ff. de iniu. aduersus tū quod isto casu cōtra dēdū est, quod tenetur de dolo, vel. l. si cū ferret. ff. de dolo. Ange.

† Sic, licet aliàs vbi principale nō tenet nec accessoriū l. grecè. § idē. ff. de fideiusso. hoc tamē fallit hic: quia licet principalis faciens furtū nō teneatē, tenetur tū persuasor. Vide Bar. in l. si quis seruo. ff. eo. Egid. Per.

4 Idem si redeat in dñi potestatem de quo dic vt per An. in §. aliquando. ī. eod.

Furti agit cuius interest.

ff. vi bo. rap. l. 2. §. in hac actione. versi. sed ideo addidi. itē oportet. q interfit ex iusta causa, & probabili. nō si est malefi. rei possessor, vel huius rei fur, furti nō aget: vt ff. eo l. itaq. circa prin. ver. sed furti. & l. cū q emit §. is aūt. Sed si bonū initium habuerit: vt quia sibi cōmodaui, vel locaui, habet actionē furti. Et hic ē casus, i quo fur furti agere pōt: vt ff. e. l. qui vas. §. si ego tibi. ver. quia non debueras. ibi. furtum admiseris.

beat furem cōuenire: vt ff. loca. & conduc. l. cū in plures. §. vestimenta. Sed ibi de actione in rem, vel condictione furtiua dicit: hic autem de actione furti.
g Idem est. Vt furti actio competat dño, & facit ad hunc §. ff. de condictione sine causa in l. si fullo.

Fur furti quandoq. agit.

nus creditori cōpetat [a] actio furti. [b]

Qui aliena rei custodiē dæ exactam curam præstare tenetur (vtputa fullo, & sarcinator) re furto sublata, contra furem experiri possunt: modo integrè soluendo existant.

Itē si fullo [c] poliēda, curādave, aut sarcinator sarciēda vestimenta mercede certa cōstituta [d] accepit, easq; furto amiserit: ipse furti hēt actionē, nō dñs: qa dñi nihil interest, eā rē nō perire: cū iudicio locati à fullone, aut sarcinatore rē suā psequi possit. Sed & bonæ [e] fidei emptori surrepta re, quā emerit, quāuis dñs nō sit, oino cōpetit furti actio, quēadmodū & creditori. Fulloni verò, & sarcinatori non aliter furti actionē cōpere placuit, q̄ si soluēdo fuerint, hoc est, si dño rei æstimationem soluere po sint. [f] Nam si soluēdo nō sint: tunc qa ab eis suū dñs conseq nō possit, † ipsi dño furti competit actio: quia hoc casu ipsi interest, rem saluam esse. Idem est, [g] & si in parte soluendo fuerit fullo, aut sarcinator.

Qui è duabus experiūdi vijs alterutram elegerit: ita demum alteri renuntiasse videtur, si sciēs prudēsq; plures sibi cōpetere, alteram intentarit: q si aut nescius, aut dubitans egerit, nil prohibet, quin iam instituta actione omissa, sibi competentem alteram proponat.

Quę de fullone, & sarcinatore diximus, eadē & ad eū cui cōmodata res ē, trāsferenda veteres existimabant. Nā vt ille fullo mercedē accipiendo, custodiā pstat: ita is quoq;, qui cōmodatū vtendi cā accepit, similiter necesse habet custodiā pstare. Sed nostra prouidētia ēt hoc in nostris decisionibus [h] emēdauit: vt in dñi volūtate sit: siue cōmodati actionē aduersus eū, qui rē cōmodatā accepit, mouere desiderat, siue furti, aduersus eū, q rē subripuit: & alterutra earū electa, † dñm nō posse ex pœnitētia ad alterā [i] venire actionē: sed siquidē furē elegerit, illū qui rē vtendam accepit, penitus liberari: sin autem commodator veniat aduersus eum, qui rem vtendam accepit, ipsi [k] quidem nullo modo cōpetere posse aduersus furem furti actionem: eum autem, qui pro re cōmodata cōuenitur, posse aduersus furē furti

a Competat. Cōtra debitorem, qui surripuit.

b Actio furti. Res tamen non fit furtiua, vt dixi supra eo. §. aliquando.

Item si fullo. CASVS. Supra posuit vnum exēplum, i quo actio furti datur ei, cuius interest, licet nō sit dñs, vt dictum est in creditore. Hic ponit aliud in fullone, & sarcinatore Si. n. fullo, vel sarcinator vestimenta mea, q sibi curanda, sarcinandava certa mercede constituta dedi, furto amiserit: mihi nō cōpetit actio furti, eo q mea nō interest, vestimenta illa non fuisse surrepta. cum iudicio locati à fullone æstimationem vestimentorū mentorum consequi possim Et sumus in vers. sed & bonæ fidei &c. iam habuistis duo exempla, vel tria, in quibus competit actio furti illis quorū interest furtum factum nō fuisse. Hic adhuc ponit quoddam exemplū de eodem. Si enim bonæ fidei emptor à nō domino rē emerit, & ei fuerit tradita, & postea surrepta, quanquam nō sit dominus, sibi nihilominus competit actio furti, sicut & creditori. Scire tamen debes, quod aliàs fulloni, vel sarcinatori nō competit act. furti, nisi sint soluendo. ratio, quia nihil est periculo eius, qui nihil habet Similiter si pro parte fuatis soluendo fullo, vel sarcinator: domino, non fulloni competit actio h. d. Fran. de Are.

† Rō. qui nō habet qd reddat, eius periculo nihil est. l. itaq. fullo. i prin. ff e. Et ita nū est a dño, quā tropia debitoris excludit. l. nā is. ff de dolo. Egi. Per.

a Fullo. Fullo & sarcinator q sint, dic vt ī mād. §. fi.
d Cōstituta. [1] Supple in pecunia numerata, alias aūt non esset locatio: vt l. 1. §. siquis seruū. ff. depos.

[1] Ista gl.
est Arcur. sed ad dño.

e Sed & bonæ. Facit ff. eo. l. itaque.
f Possint. Imò videtur, quòd semper dominus de-

Quæ de fullone. CASVS. Supra dictum est, quòd si vestimentum fulloni, vel sarcinatori curandum, vel sarcinādum traditum surreptum fuerit, quòd fulloni, si soluendo fuerit, non domino competit actio furti item intelligas, si res fuerit surrepta cōmodatario: quia si fuerit soluendo, commodatario, & non sibi competit actio, quia ad rem restituendam non tenetur. & hæc vera fuerunt secundum iura antiqua Dñs tamen iustinianus in quadam cōstitutione, quam habes C. de furtis, & seruis corruptis, l. fi. §. tales itaq. hoc emēdauit Statuit enim, quòd in electione commodatoris sit, vtrum velit agere cōtra commodatarium actione commodati, vel aduersus eū, qui rem surripuit actione furti, & si dominus vnam istarū actionum elegerit, ad alterant non potest redire. Si enim dominus actionem furti moueat aduersus furem, commodatarius penitus liberatus: si autem contra commodatarium moueat actionem, non poterit postea cōtra furem agere: sed commodatarius, qui à commodatore conuenitur, poterit aduersus furem habere actionem, & nullo modo commodator, nisi ignarus rei surreptæ, cōtra commodatarium actione cōmodati egerit primo. ex hoc enim non obiicitur sibi obstaculum a iure te competia quin possit agere, nisi à commodatario sibi fuerit satisfactum. h. d. Franc.

† Tu sic vbi aduersus duos, aut plures qs optionē habet, qū sibi vno semel electo ta alio, præiudicet, & qū ei variare liceat. vide diffusè p Bart. in l. nonnunquā. ff. de iudi. pon.

h Decisionibus. Vt C. de fur. & ser. corrup. l. fin. §. tales itaque.
i Ad alteram. Vnde actio furti hoc casu non est ambulatoria.

ADDITIO. Et de dictione penitus, vltra istum tex. vide tex. in l. fi. C. de noua. Ang.
k Ipsi. Scilicet commodatori.

habere actionẽ,[a] ita tñ, si dñs sciens rẽ esse surreptã, aduersus eũ, cui res cõmodata fuerit, peruenit:[b] Sinaũt nesci[c], & dubitans rẽ surreptã esse apud eũ, cõmodati actionẽ instituerit, postea autẽ re cõperta voluerit remittere qdẽ cõmodati actionem, ad furti aũt actionẽ puenire, tunc licentia ei concedit, & aduersus furẽ venire, obstaculo nullo ei opponendo: qm incertus constitutus mouit aduersus eũ, qui rem vtẽdam accepit, cõmodati actionẽ: nisi dño ab eo[c] satisfactum fuerit: tunc etenim omnino furem à dño quidem furti actione liberari, suppositum[d] autem esse ei,[e] qui pro re sibi cõmodata dño satisfecit: cum manifestissimum[f] sit, et si ab initio dñs actionem commodati instituerit, ignarus rẽ esse surreptam: postea autẽ hoc ei cognito, aduersus furẽ transierit: oino liberari eũ, q rẽ cõmodatã acceperit, quencunq; cãç exitũ dñs aduersus furem habuerit. eadẽ definitione obtinẽte siue in parte, siue ĩsolidũ soluẽdo fit is, q rẽ commodatam acceperit.

Depositarius qui tenetur de dolo non habet furti actionem, sed dominus, hoc dicit. Are.

Sed is apud quẽ res deposita est, custodiam non præstat: sed tm in eo obnoxius est, si quid ipse dolo[g] malo fecerit. qua de cã si res ei surrepta fuerit: quia restituendæ eius rei noie depositi nõ tenetur: nec ob id eius interest, rẽ saluã esse: furti agere nõ potest: sed furti actio domino competit.

Impubes nõ tenetur furti, nisi fuerit doli capax. Ar.

Cum ex furandi doloso animo furtum cõsistat, is tantum furti tenetur, qui doli capax est.

In summa[h] sciendũ est, quęsitũ esse, an impubes rem alienã amouendo,[i] furtũ faciat. Et placuit, quia furtũ ex affectu furãdi cõsistit, ita demum obligari eo crimine impuberẽ, si proximus pubertati[k] sit, † ob id intelligat se delinquere. †

Duplum aut quadruplũ, quod in furti actione venit, ad pœna persecutionẽ tantum pertinet, cũ præterea res ipsa furto subtracta, aut à quocunque possessore per rei vendicationem, aut ab ipso fure eiusq; hærede per conditionem furtum extorqueri queat.

Furti actio, siue dupli, siue quadrupli, tm ad pœnæ persecutionẽ pertinet. Nam ipsius rei persecutionem extrinsecus habet dñs: quã aut vindicando,[l] aut cõdicẽdo[m] pt auferre. Sed rei vindicatio q dẽ aduersus possessorẽ ẽ: siue fur ipse possidet, siue alius quilibet. cõdictio autẽ aduersus furem ipsum, hæredemve eius, licet nõ possideat, competit.

TITVLVS II.

DE VI BONOrum Raptorum.

Quisquis res alienas rapit, nõ tãtũ furti obnoxius est, sed et vi bonorũ raptorum actione conueniri potest, quæ intra annum à cõmissa rapina in quadruplum, post verò in simplũ datur, ita q in quadruplo etiam rei persecutio contineatur: eius enim triplum in pœnã, simplũ verò in rem computatur.

Onus sentiens habeat lucrum.

[a] Habere actionẽ. & pœnam exactam domino restituere non cogitur: quia vbi periculum, ibi commodum: vt C. de fur. & seruit corrup. l. fi. §. sed cum. in fi §.

[b] Peruenit Agendo contra eum actione commodati. Accursius.

[c] Ab eo. Scilicet cõmodatario.

[d] Suppositum. Scilicet furem.

[e] Ei. Scilicet commodatario.

[f] Cum manifestissimum. Bene dico q eligendo vnam, repellitur ab altera: nisi sciens à principio fuit cum &c.

Sed is apud quẽ. CASVS Dictum est s. de fullone, & cõmodatario, qualiter eis competit actio p re aliena: modo videamus de depositario, vtrum si res apud aliquẽ deposita fuerit depositario competat act. furti. Non enim tenetur nisi de dolo. & ita non interest suam rem non fuisse surreptã. si autẽ in dolo fuit, non dabitur sibi actio, ne ex malitia sua actionem consequatur. hoc dicit Franc. de Aret.

[g] Dolo. Suprà quibus modis re cõtra. oblig §. præterea & C. depo. l. j. §. pen. & l. fina. & idem quod hic habemus. ff. eodem, l. enim qui § is autem.

In summa. CASVS. Dixi Iustin. Domine, quid plura vultis dicere in titulo isto? Iam tantum dixisti de materia ista, quòd generatur tædium Deo, & toti mundo. Et respond. Iustin. Frater, vt breuiter hunc titulũ expediamus, scire debet, quòd apud antiquos quęsitũ fuit verum impubes rem alienam amouendo, furtum facere possit, & placuit domino Iusti. quòd si impubes animum furandi habuerit, & in ipsum posset cadere istud delictum, hoc est, si sit proximus pubertati: quòd actio. fur. teneatur. h. d. Fran.

[h] In summa. Idest vt breuiter hunc ti. expediamus.

[i] Amouendo. Nota q furtum fit contrectando, & amouendo, & sine eo nõ fit: vt l ei qui. ff. eo. Angel.

[k] Proximus pubertati. A decimo anno & dimidio, scilicet vt supra diximus de inutil. stipu. §. furiosus. & facit ad hunc §. ff. eodem. l. impuberem. & ff. ad Syllanian. l. excipiuntur & ff. de reg. iu. l. pupillus.

Furti actio. CASVS. Quæsiui à Iusti. de natura furti, scilicet ad quid detur actio furti? Et respon. Iustin. quòd act. furti. siue sit ad duplũ siue ad quadruplum datur ad pœnam, & non ad rem suam persequẽdam. datur enim domino alia actio, scilicet rei vẽdicatio & cõdictio furtiua. Scire ergo debes, q rei vẽdicatio datur contra quẽlibet possidẽtem, condictio furti datur contra furem & eius hæredẽ. h. d. vsque ad finem tit. Fran. de Are.

[l] Vindicando. Idest dominium petendo si extet.

[m] Condicendo. Id est, in personam agendo condictione furtiua. si consumpta sit. & facit ad hunc § ff de condictio furtiua. l. si pro fure. §. furti. & l. in condictione. & inf. de actionibus. § sic itaque. & C. de furtis. l. ancillę.

† Callistratus in l. non tantũ. in pri. ff. de excusa. tut. inter pretatur pupillum ætatẽ prope pubertatem esse si tantum semestre tẽpus ad pubertatem desideret. Proximus pubertati quis.

† Et sic ẽt § delictis doli capacitas supplet ætatẽ vt hic. & § c. si. uicta glo. super verbo prudẽtia. ex. de despõ. impub.

Cõdictio furtiua.

DE VI BOnorum raptorum.

Viso

Cōtinuatio.

Viso de furto, sequitur de rapina: & consequenter vt potes videre supra tit. 1. in prin.

Quí † res alienas a rapit, tenetur quidē etiam furti, b (quis enim magis alienā rem inuito domino contrectat, quàm qui vi rapit? c ideoque rectè dictum est, eum improbum furem esse) sed tamen propriam actionem eius delicti nomine prætor introduxit, quæ appellatur, Vi bonorum raptorum: & est intra annū d quadrupli: e post annum, simpli: quæ actio vtilis f est, etiam si quis vnam rem, licet minimam rapuerit. Quadruplum autem non totum † pœna est, † sicut in actione furti manifesti diximus: g sed in quadruplo inest & rei persecutio, vt pœna tripli sit: siue comprehendatur h raptor in ipso delicto, siue non. Ridiculum i enim esset, leuioris conditionis esse eum, qui vi rapit, quam qui clàm k amouet.

Si quis rem suam, aut quam suam opinabatur, penes alium cōstitutam, violenter aut rapuerit, aut inuaserit, is dominus sit, à domino cadet, si non sit, post rei restitutionem eiusdem quoque æstimationem vim passo præstare cogitur.

Ita tamen l competit hęc actio, si dolo malo

Diuisio. Vi res. Totus iste ti. diuiditur in tres partes. Prio, q̄ raptor & fur inæqualiter puniūtur. Secūdo, qn̄ quis rapit rē suā, vel alienā putās eē suā. Tertio, qd sit subiectū i hac actione, videlicet, qd debet deducere actor. Scd̄a ibi, Quia tamen. Tertia ibi, Sanè in hac.

† Aliàs addit᷑ vi.

CASVS Dixi Insti. Dñe, iam vidi, q̄ ille, qui rem alienā clā surripit, tenetur act. fur. sed quid diceris de illo, qui rē alienam vi rapit? Et resp q̄ ille similiter actione furti tenet᷑. Nullus. n. magis rē inuito dño contrectat, quā qui eam vi rapit, vnde improbus fur dicit᷑, & p ista īprobitate ṗtor ītroduxit actionem vi bo rap. & est intra annū quadrupli post annū verò simpli. & datur propter vnam rem vi raptā, quanquam aliter secus videretur propter verba in numero plurali posita à ṗtore ī noīe actiōis. s. vi bo. rap. Et sumus in vers. quadruplū aūt &c. Supra dictū est q̄ actio vi bo. rap. intra aonum datur in quadruplū. post annum verò in simplum: quæro verū quadruplum istud sit totū pęna? Et rñ. q̄ nō & in isto quadruplo simplū inest, & triplū est pœna: siue comprehendatur raptor in delicto, siue nō. Non. n. debet esse melioris conditionis raptor, quam fur. h. d. Frā.

† Quia pœna est tripli tantū: & rei psecutio simpli. & ita ambo faciūt quadruplū: licet glo. in verbo extra. dicat cōtra. Egi. Per.

† Nōnulli locum hunc ita legūt: pœna est, & extra pœnā rei pſecutio ē sicut in &c.

a Alienas. Largè accipe, vt ēt si sint communes, idē sit quo ad socij partem: vt ff. de fur. l. si socius. Acc.

b Furti. Scilicet non manifesti etiam si deprehendatur, ſm P. quod falsum est: imò si deprehendat᷑, manifestus est, & in quadruplū potest conueniri: vt ff. de fur. l. si vendidero. § eum raptor. ‡ aliàs si non deprehendatur, non manifesti tenetur: qua actione si fuerit actū, tollitur vi bo rap. nisi in id quod excedit: vt ff. e l. 1. Item in casu nec manifesti, necnō manifesti tenetur: vt si quis ex do † ī qua nemo erat, rapuerit, sed tantū hac actione vi bo. rap. tenetur, secundùm P. vt ff. de fur. l. si quis de domo Sed hoc est falsum: quia ibi erat actio furti nō manifesti: & id amplius cessat actio furti: & ideo datur hęc • actio vi bo. rap. quia excedit, & in id quod excedit: vt d. l. ff. eo l. 1. & ff. de act. & ob. l. qui seruum. § fi.

‡ Sed hoc est falsum ſm Bart. I d. l. si vēdidero, quia op⁹ est. vt acclamet᷑ p l. 2. & l. siqs in seruitute. ff. de fur. Ange.

• Sic habes q̄ minor pœna inuicta à lege non tollitur p maiorem, inducta in sba alia lege, nisi quatenus ocurrūt, ſm Bart. I l. 1. ff. eo. Egid. Per.

c Qui vi rapit. Quasi dicat nullus: vt hic. & ff. quod met. cau l. eum exceptione. § qui vim. Acc.

d Annum. Scilicet, vtilem: vt C. eo. l. fi. & l. res. & C. de noxa. l. pen.

e Quadrupli. Nisi in casu quo agitur de duplum tantum: vt C. de pag. l. Christianus. quę est huic contra. Sed illud est speciale.

Actio vi bonorum raptorum ē duplex.

f Vtilis. Idest. efficax. & directa. Vel dic q̄ directa competit, qn plures res raptæ sunt: sed vtilis quando vnum tantum bonum raptū est i. vna res rapta est. Et facit ad hoc q̄ pluralis oratio. s. raptorum, trahatur ad singularem. ff. de cōdi. & dem. l. falsam. § vlt. & ff. de neg. ge. l. 3. § hæc verba, vers. negotia. & ff. de pet. hęre. l. regulariter, & l. licet.

g Diximus. Vt supra tit. 1. in fine.

h Comprehendatur raptor. Sed quomodo potest raptor non deprehēdi cū dicatur eripere, quasi de manu auferre: vt ff. ne quis eū qui in ius. l. 4. § 3. Respon. distingue animum auferētis: vt si erat animus ei palam, & quasi per vim auferendi, licet ibi neminem inueniat: tñ est raptor. Sed fur est, qui habet animū, vt faciat clā, licet interdū deprehendat᷑: ex qua deprehensione efficitur manifestus: vt arg. s. ti. 1. § furtum autem à furno.

Raptor, & fur distinguuntur.

ADDITIO. Vult dicere gl. q̄ fur manifestus semper tenetur vi bono. rap. sed non manifestus ita demū, si habuit animū &c. Et aduerte vnicum furtum dici, quod de loco vnico contextu, siue vnico tempore fit, licet plures res simul asportentur: ex quo non veniret quis furca suspendendus, nisi esset egregium, quod pluribus paruis præualeret. vt hic per Aug.

i Ridiculum. Bene dixit, siue nō, ridiculum. n. &c.

k Qui clā Idest, fur nec manifestus. Nā raptor tenet᷑ in quadruplū: hic aūt. s. fur nō manifestus in duplū tm̄. vel triplū cū re surrepta. sed q palā furat᷑, certū est in plus teneri, quā raptorē: cū in quintuplū cum re teneatur. Acc. ADDITIO. Et ē rō diuersitatis ſm Ang. quia raptor se exponit morti, & ideo cū incurrat maius periculū in psona, leuius punitur in pœna pecuniaria. ar. l. quid ergo. § pœna grauior. ff. de his q no. infa. Vel dic q̄ ex rapina inducit᷑ crimē publicū: & in hoc grauat᷑: quia à quolibet de populo pt accusari: id in alio alleuiatur: ar. l. cū qui. in prin. I gl. pbaudi. ff. de iureiu. Quare aūt in vi bo. rap. ṗtor eādē pęnā ī manifesto, & nō manifesto imposuit, cū lex xij. tab. & ipse ṗtor ī furto diuersas īposuerit? Dic esse rōnē pp eūdē animū rapiēdi, qui semp requirit᷑.

Raptor in minus tenet᷑ quā fur manifestus.

Ita tñ. CASVS. In isto § dicit q̄ act. vi bo rap. ita cōpetit. si aliquis rē alterius dolo malo rapuerit. Cæterum si aliquis errore ductus rē alienā credens esse suā, eā alteri rapuerit, iure primitiuo non tenet᷑ acti. vi bo. rap. Sed ne inueniat᷑ via, per quā raptores suā maliriā impunè possint exercere: cōstitutionib⁹ principum est prouisum, ne alicui liceat rē mobilē vel immobilē, licet suā esse dicat, vel æstimet, alicui p vim auferre, si ꝯ hoc statutū venerit: si sit dñs rei, q eam rapit, cadit à dominio suæ rei Si aūt res aliena fuerit, debet eam primo restituere, & postea in pęnā sui delicti ęstimationē rei pstare. & illud si solū habebit locū in reb⁹ mobilib⁹, sed ēt immobilibus, vt ex hac cā ab oī rapina hoīes se abstineāt. h. d. Fran.

l Ita tamen. Aliàs quia tamen: sed istud quia, videtur superfluum. Vel pone: quia pro sed. Aliàs ita tamen, & tunc est planior.

a Absolu. Scilicet ab actione vi bonorum raptorum iudicis sententia, vt quidam dicunt: vel ipso iure, secundum Azonem. & argu. ff. de publ & vectiga. l. commissa. §. fina.

b Sed ne, dum. Pro tamen, secundum quosdam: vel pone propriè.

i Deposita. Promissa custodia à depositario: vt ff. l. 1 §. pe. Vel et commisit culpam, vt sequitur. 2 Vel etiam si pretiū accepit depositionis, non tamē quasi mercedem. tenetur eadem: vt ff eo. l 2 §. dicet aliquis. aliòqui esset locatio: vt ff. manda. §. fin.

quis rapuerit. Nā q aliquo errore ductus rē suā esse existimās, & imprudens iuris eo aio rapuerit, qua si dño liceat et p vim rē suā auferre à possessorib. absolui a debet. Cui. s. cōueniēs est, nec furti teneri eū, qui eodē hoc animo rapuit. Sed ne, dū b talia excogitātur, inuenia tur via, c p quā raptores impunè suā exerceāt auaritiam: melius diualibus cōstitutionibus d p hac parte prospectum est, vt nemini liceat vi rapere, vel immobilē, vel se mouentē. licet suā eandē existimet: sed siquis cō statuta Principū fecerit, rei qdē suæ dñio cadere; e sin autē aliena res sit post restitutionē eius, et æstimationē eiusdē rei præstare. Quod non solum in mobilibus rebus, q rapi pñt, constitutiones obtinere censuerunt: sed etiam in inuasionibus, quæ circa res soli f fiunt: vt ex hac causa ab omni rapina homines abstineant.

Is cuius interest rapinam factā non fuisse, quāquam dominus non sit, vi bonorum raptorum actionem mouere potest: vt id scilicet cōsequatur, quod sibi abesse docuerit.

Sane in hac actione g non vtiq; expectatur, rem in bonis h actoris esse. Nam siue in bonis sit, siue non: si tñ ex bonis sit, i locum hæc actio k habebit. Quare siue locata, siue cōmodata, siue et pignorata, siue deposita l sit res apud Titium, sic vt intersit eius eam rem p vim auferri (veluti, si in deposita re culpā quoque promisit) siue bona fide possideat, siue vsumfructum quis habeat in ea, vel qd aliud iuris, vt intersit eius non rapi: dicendū est ei cōpetere hāc actionem, non vt dñium m accipiat, sed illud solum, qd ex bonis eius, qui rapinam passus est, idest, qd ex substantia eius ablatum esse proponatur. Et generaliter dicendū est, ex qbus causis furti actio cōpetit in re clam facta, ex eisdem causis omnes habere hanc actionē. n

---

TITVLVS III.

DE LEGE † Aquilia. †

Primo legis Aquiliæ capite cautum est, vt qui alienum seruum, aut quadrupedem, quæ eorū numero est, quæ gregatim pasci consueuerunt, iniuria occiderit, quanti ea res eo anno retrorsum plurimi fuerit, tātū domino præstare cogatur.

DAMNI iniu-

c Inueniatur via. Sic ff. sitn. t. §. vnde illud.

d Constitutionib9. Vt C. vnde vi. l si quis in tantam. Et in alijs sequentibus vsque in fin. titu. sed hic prosequitur tantum tenorem illius l si quis in tantā. Super qua materia longū esset hic dicere: cū plures quæstiones ibi noient sup prædic.

e Cadere. Repete, prospectum est. & et ibi præstare: nec est necesse ponere. cogit. vel debet: quia verba nō inuenies in libris emēdatis.

f Res soli. Propriè quandoq. tamen impropriè. vt C. de act. emp. l. 2. sed rei mobilis dicitur occupatio: licet etiam quandoque immobilia dicantur occupari: vt C. de rei vē. l domum. in gl. r.

Sane in hac. CASVS. Dicit Iustin. Dñe competit mihi hæc act. ita demū si dñs fuero rei. Resp. q imò. siue in bōis ei9 fuerit res rapta, siue in bonis videlicet eius, qui ius aliquod habuerit i re: vt quia sibi sit commodata, vel ipignorata, siue locata, vel deposita, vel aliqd iuris habeat in ea: ita q eius intersit modo nō rapi. Semper. n. cōpetit ista actio, nō vt dominiū rei raptæ accipiat: sed q res sibi rapta restituat. Et vt breuiter me expediam: ex quacunque cā potest cōpetere alicui actio furti propter furtū daui in re: ex omni consimili causa potest dari actio vi bo. rap. propter rapinā in re factā. in d. ff.

g In hac actione. Scilicet vi bo. rapt.

h In bonis. Idest. in dominio: vt ff. de acq. rer. do. l. rem in bo & l. statuas. & ff. de ver. sig. l bonorum appellatio. Vel si etiam bona fide possideantur, idē est.

i Ex bonis sit. Vt aliquod ius habeat: vt statim per exempla probat.

k Hæc actio. Scilicet vi bonorum raptorum.

ADDITIO. Dic vt habetur in l. naturalis. §. 2. in glo. si res. ff. de præsc. & facit l. 1. §. si quis seruum in gl. non datur. ff depo. Angel.

m Dominiū. Idest dominij æstimationē: vt ff. quod met. cau. l. si mulier. §. q possessionem. & ff. vti pos. l. pen. §. fin.

n Hanc actionem. Facit ff. vi bo. rap. l. 2 §. & generaliter.

DE LEGE Aquilia.

Post maleficium rapinæ sequitur de damno, quod per legē Aquiliā punitur. Acc.

Damni. Tot9 iste ti. diuiditur in duas partes. Et primo tractat de primo cap. l. Aq. secundo tractat de tertio capite. Secunda ibi, Capite tertio. Itē prima subdiuiditur: quia prio ponit verba primi capitis l. Aquil. Secūdo illa interpretatur. Secunda ibi, Quod aūt non præcise. Itē secūda principalis subdiuid in duas partes. Nā primo ponit verba. secundo interpretat. Secunda ibi, itaq. si quis. CASVS Si aliqs dederit mihi dānū p iniuriā tād dño istud punicēdū constituitur actio p l. Aqui. Et sciendum est, q l. Aquil tria sunt capita. videndū est ergo de primo capite. In primo autē capite est cautū. vt si aliquis seruū alienū, alienā ve quadrupedē quę in pecudū numero sit iniuria occiderit: quāti pretii ea res in anno proxi. præterito fuerit, tantū dño dare cōdemnet. In vers. Quod aūt. dic casum. Positis materialiter verbis Galli Aquilij, q aliquantulū sunt obscura, intēdit Imp. verba illa per ordinē exponere, & prio exponit quare si sufficit sibi dicere precisè, siqs hominē alienū, alienā ve quadrupede occiderit, sed adiecit q pecudū numero sit. hoc. n. adiecit ad significādū, q si aliqa occa-

Et vera quæ opinio est vera. s. prima si fuerit in iudicio deductū. Item secūda si non fuit deductū in iudicio: vt per doct. hic.

Hæc gl. nō est Accur.

Occupātur mobilia, inuaduntur immobilia. Egid. Fer.

In bonis & ex bonis differunt.

a Dic q si commississes dolum non haberet actionem furti, nec alia actionē: nec ex improbitate sua consequi actionē. vt not. in d §. pe. & facit l. itaque. ff. de fur. Ange.

a Si. non est in aliquib. codicibus. Continuatio.

Diuisio.

† Hic largè sumit l. pro plebiscito qa Aquilius tribunus plebis hūc rogauit. Egid. Fer.

† Sic ff. ad l. Aquiliam.

occiderit vrsum meum, vel leonem, vel aliam ferã bestiam, q non debeat puniri per primũ caput legis Aquiliæ, eo q non sunt de numero pecudũ illarũ, quæ gregatim pascuntur, idest in pascuis custodiuntur, sicut eq. mulr, oues, & boues, capræ, & similia. Sed domine de suibus qd dicem⁹ continent ne sub pecudũ numero? Et rñ. dicẽs q sic: quia gregatim pascuntur. & hoc confirmat per authoritatem antiquorum: dicens, q sic voluerunt Homerus, & Elius Martianus. Francisc. de Areti.

a Iniuriæ actio idest, actio legis Aquiliæ, q competit p damno dato, idest, destructiõe alicuius rei facta. 1 Nã sic dicitur damnũ diminutio patrimonij: vt ff. de dam. infec. l. 3. si nauté rẽ alterius surripetes, licet videatis damnum inferre, tñ nõ infers tale, q per hunc titu. tenearis, sed actione furti: vt ff. eodem. l. si seruus seruum. §. si oliuã. & §. idem & in sylua.

b Primo capite. Habebat eñ hęc tria capita, siue capitula & de primo capite dr hic. Secundũ aũt nõ est i vsu. De tertio dicitur j. eo. §. capite secundo & ff. eod. l. 2. Accursi.

riæ actio [a] constituitur per legem Aquiliam: cuius primo capite [b] cautum est, vt siquis alienum hominem, alienáve quadrupedem, quę pecudum numero sit, iniuria [c] occiderit: [d] quãti ea res in eo anno [e] plurimi [f] fuerit, tãtum dño [g] dare dãnetur. Quòd auté nõ præcisè de quadrupede. sed de ea tantùm, quę pecudum numero est, cauet: eò pertinet, vt neq; de feris bestijs, neq; de canib⁹ cautũ esse intelligamus: sed de ijs tantum, q grega tim propriè pasci dicunt, quales sunt equi, muli, asini, oues, boues, capræ. † De suibus quoq; idẽ placuit. nam & sues pecudũ appellatione continẽtur: quia & hi gregatim [h] pascuntur: sic denique & Homerus in Odyssea ait, sicut Elius Martianus in suis institutionibus refert. [i]

c Iniuria. Idest, non iure vt j. eo. §. Iniuria.

d Occiderit. Nota occiderit, nã si alio mõ læseris, ex tertio capite agit vt j. eo. §. capite tertio. Accur.

e In eo anno. Scilicet præterito.

f Plurimi. Habita æstimatione nõ ex affectione singulorũ, sed cõi æstimatione: vt ff. eo. l. si seruũ meũ.

g Domino. Vt ff. eod. l. item Mela. §. ita & cũ eod. versi. legis auté Aquil. vel quasi domino vt fructuario, vel alij qui habet ius in re: vt ff. eod. l. item Mela. §. fi. l sequen.

h Gregatim pascuntur. Facit ff. de leg. iij. l. legatis seruis. §. pecoribus.

i Refert. 2 Duo hæc carmina Gręca ex Odyssea Homeri lib. xiij. deprompta sunt. quorũ hic est sensus. Inuenis autem illum suibus assidentem iuxta Coracis saxum, ac fontem &c.

Iniuria aũt. CASVS. Exponit insti. illud verbũ positũ per⁹, iniuria occiderit, dicens, q ille iniuria occidit, q nullo iure occidit & manifestat p exépla qualiter quis põt iure occidere, qa hnc vĩ alicui dubium. Vnde dicit. Si enim seruum meum latronem diurnum, dum tñ telo se defenderet, quis occiderit, iure permittente eum occidere videtur. & ideo nõ tenet, & hoc intellige ita, si nõ possit occisor alio modo euadere periculũ. Idẽ dicit de eo, q casu occidit seruũ alienũ, si ñ fuerit i culpa & dolo, & de hoc ponitur tale exemplum. Quidã milites ludebãt cũ iaculis in campo eis deputato ad se exercitãdos: si seruus alienus ibi transitũ fecerit ad ludum respiciendum, cum tñ eius non interfsit: si eũ aliquis talium se exercitantium traiecerit, non intelligit milites esse in culpa: & ideo nõ tenetur. Si aũt aliquis priuat⁹ hoc fecerit, cui⁹ nõ intererat telo traijcere, culpę reus est: & ideo tenetur ex primo capite legis Aquil. eodẽ modo si miles i alio loco, quam militibus ad se exercitandos destinato hoc fecerit, culpæ reus est: & tenebit. h. dicit. Frã. de Aret.

† Δήεις τόνγε σύεσσι παρήμενον, οἱ δὲ νέμονται, Πὰρ Κόρακος πέτρῃ, Ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

Qui casu occidit, lege Aquilia non obligatur; qui autem aut dolo, aut culpa, obligatur.

Iniuria [k] aũt occidere intelligit, qui nullo iure occidit. Itaq; qui latronẽ [l] insidiatorem occiderit: nõ tenet, vtiq; si aliter periculũ effugere nõ põt. Ac ne is qdé hac lege tenet, qui casu occidit: si modo culpa eius nulla inueniatur. nã alioqui [m] nõ minus [n] ex dolo, q̃ ex culpa quisq; hac lege tenet. Itaq; siqs dũ iaculis ludit vel exercitat, trãseuntem seruũ tuum traiecerit: distinguit. [o] Nã si id à milite in eo cãpo, vbi solitũ est exercitari, admissum est: nulla culpa [p] ei⁹ itelligit. si alius tale quid admiserit: culpæ reus est. [q]

K Iniuria facit. ff. eo. l. sed & si quem cunq; §. iniuriam. ADDITIO. Ex quo tex. nota differentiam inter hanc actionẽ, & actionẽ iniuriarũ quia in illa non sufficit culpa, sed requirit contumelia, & dolus. & alia differentia: qa in hac agitur ad dãnum, sed in actione iniuriarum agitur ad vindictam: & sapit instar causæ criminalis: vt ff. de iniur. l. prætor edixit. §. j. Accursius.

l Latronem. Scilicet diurnum: vt tamen clamet: & ille se defendat, sed furẽ et si se non defendat, vt hic subijcit: & ff. eod. l. 4. Accur.

ADDITIO. Sed hoc est contra l. furem. ff. de sica. vnde dic, q est differentia inter insidiatorem, latronem, & furem: vt in Auth. vt nul. iud. §. pen. quia latronem insidiatorem itineris possum occidere indistinctè: vt ff. eod. facit l. 1. & 2. C. quan. li. se si. iud. vin. Si aũt sit fur, tũc debet distingui, aut est diurnus & tunc si potest capi, vel à damno euadi: nõ debet interfici. Nocturnum autem licet occidere, si interficiens nõ possit ei parcere sine periculo suo: vt dicit tex. in l. furem. ff. de sicarijs.

m Alioqui. Si culpa interueniat.

n Non minus. Idest, nõ plus ex dolo, quam ex culpa: cum etiam leuissima culpa in hanc actionem veniat: vt ff eo. l. in lege. ij. 2 Vel propriè lege: & cõuerte literam, non minus &c. idest, non minus ex culpa, quã ex dolo. sic & aliàs. ff. de pact. l. iurisgentium. §. pactorũ. in gl. non minus. & C. de secũ. nup. l. cum apertissimi. in gl. quantum filio. & ff. de pig. l. Paulus. §. domus. & est figura, hysteron proteron, id est, ordo conuersus. secundùm Ioan.

o Distinguitur. Vtrum commiserit dolo vel culpa, vel non.

p Nulla culpa. Nisi data opera factum est: vt ff. eo. l. Item si obstetrix. in fi. & l. nam sicut.

q Re⁹ est. Quia hoc nõ est ei deputatũ, arg. in Auth. vt ij, qui obli. se habere perhi. res min. §. sin verò tã

Institu. Imper. t 3 cuit:

† No. differẽtiã inter actionẽ furti, vel bonorũ raptorũ, & hãc: qa actio furti, vel bonorũ raptorũ competit quãdo rẽ meam tecum asportas: secus qñ occidis, vel destruis: qa tũc cõpetit hæc actio, licet vtroque mõ fit dãnũ & sic diminutio patrimonijqđ bene no. Ang.

† Hic fœminenm põt accipe te mascu. qs ẽt ca. pri intelliguntur quod no. Egi. Pet.

2 Hęc gl. abest Accur.

† Vide Alci. lib. præterm. ij. titu. de leg. 3. nã alij versũ hunc substituunt. Κλαγγὰ δ' ἄσπετον ὄρτο συῶν μυράων. idest grũnit⁹ autẽ ingẽs excitabat suũ stabulantium in qua, qđ tatò fit i aĩalib. dãnetsi pastus, Græcè aũt q̃ hic habẽtur sin possis interpretari. Sectãtẽ videas, q. errãt per pascua. porcos. Ad Coracis saxũ, iuxta fontẽq; Arethusam.

s † Pone exẽplũ, secidũ Ol. in leuissima, si Titi⁹ aggredit te, tu resistis: venit alius ad diuidẽdũ vos, & tu resistẽdo volẽs percute aggressorẽ percussisti mediatorẽ, teneri s: vt l. scientiã. § qui aliter. ff. eo. Ang.

Idem iuris est de milite, si i alio loco, q̃ q ad exercitãdũ militibus destinatus est, id admiserit.

Ex qualitate loci iudicatur damnum datum dolo, vel culpa incidentis h.d. Vel sic, In putãte dicitur adesse culpa, quando diligentia potuit prouidere; & non fecit. Are.

Itẽ si putator a ex arbore deiecto ramo seruũ tuũ trãseũtẽ occiderit, si ꝓpè viã publicã, aut vicinalẽ id factum est, neque ꝓclamauit, † vt casus euitari posset: culpæ re⁹ est. sed si ꝓclamauit, † nec ille curauit præcauere: extra culpam est putator. Aequè extra culpã esse intelligitũ, si seorsũ à via fortè, vel ĩ medio fundo cædebat, licet nõ ꝓclamauit. b qa in eo loco nulli extraneo i⁹ fuerit versãdi.

Imperitia culpæ adscribẽda est: quo fit, vt qui omnis peritia, & virib. impar subierit, si ob eius imperitiam, vel imbecillitatem quid damni datum sit, culpæ reus dicatur.

Præterea si medicus, q seruũ tuũ secuit, dereliquerit curationẽ eius, & ob id mortuus fuerit seruus: culpę reus est. † Imperitia c † quoq; culpæ adnumeratũ: veluti si medicus † iõ seruũ tuũ occiderit, qa malè eũ secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit.

Si mulus, vel equus pp imperitiam, vel imbecillitatem mulionis, vel equitantis seruum alterius occiderit: tenetũ mulio, vel eqtãs lege Aquilia. Are.

Impetu quoq; mularũ, quas mulio pp imperitiã retinere nõ potuit, si seru⁹ tuus oppressus fuerit, culpæ reus est mulio. Sed & si p * infirmitatẽ d eas retinere nõ potuerit, cum alius firmior eas retinere potuisset, ęquè culpa tenetũ. Eadẽ placuerũt de eo quoq;, qui cùm equo veheretur, e impetũ eius aut pp infirmitatem, aut propter imperitiam suã retinere non potuerit.

Pœnales actiones in delinquentis hæredes non dantur.

His autẽ verbis legis:

tulit collat.vj.& ff.eod.l.idem iuris. In fine.

Item si putator. CASVS. Hic ponit aliud exemplũ, in quo si in culpa fuerit, qui hominẽ occiderit, tenetur lege Aquil. si autẽ eum sine culpa occiderit, non tenetũ: & exemplum tale: Quidam putator ex arbore deiecto ramo seruum alicuius interfecit. Vnde quid iuris i isto casu sit, quæritur: & respondetur quòd distinguitur: quia aut illud factum est prope viam publicam, aut prope viam vicinalem: & tunc si nõ proclamauit, videtur esse in culpa, & tenetur. si autem proclamauit, & qui transibat, hoc non obstante ꝓcessit, & sibi præcauere noluit: tunc putator extra culpam est. & non tenetur. Idem dico si propè locũ aliquem vbi non erat ius cõuersandi, vel transeundi, ramo ex arbore deiecto, putator seruum alicuius ibidem trãseuntem occiderit: quia tūc quamquã nõ proclamauerit, extra culpam est, nisi de dolo putatoris constiterit: quem cum viderit, tamen nõ proclamauit. in isto tamẽ casu semper præsumendum est pro putatore, scilicet eum esse extra culpam, & dolum, nisi dol⁹ possit probari. & sic intellige quod hic dicitur. In §. præterea. Impera. ponit adhuc bonũ aliud exemplum, in quo si aliquis seruũ alicuius occiderit si fuerit, i culpa., tenebitur, si autem non fuerit in culpa, non tenebitur. Si enim medicus seruum tuum secuit, & postea curationẽ eius reliquit & seruus tuus mortu⁹ est in culpa est medicus. & ideo tenebitur. & idem erit si imperitè eũ secuit: & propter hoc mortuus est, in culpa enim est: & ideo tenetur. imperitia enim culpę annumeratur. hoc dicit. Frau.

Impetu. quoq;. CASVS. Habebas mulionem quendam, qui seruum Titij impetu mularum quas pp imperitiam retinere nõ potuit, oppressit. Vñ mulio iste in culpa est: & ideo tenetur. Si tñ propter infirmitatem eas retinere non potuit, alius tamen bene eas retinuisset, adhuc in culpa est, & tenetur. Idem iuris est i eo, qui ascẽdit equum suum, & propter imperitiam, vel infirmitatem eum retinere non potuit quia si equus seruũ alicui⁹ oppresserit, ęque tenetur. Si autem satis fortis fuit mulio, & tamẽ aliquo casu fortuito per mulas, quas ducebat. vel equum quẽ ascendebat, seruus alicuius oppressus fuerit, nõ tenetur: attamẽ infirmitas, vel imperitia alicuius nulli debet esse damnosa. hoc dicit. Francis.

d Infirmitatem. Non n. debet infirmitatẽ suam in alterius læsionem cõuertere: vt ff. eod. l. Idem iuris. Accur.

e Veheretur. Puta in rheda, vl' vehiculo, vel etiam ipso equo.

His autem verbis. CASVS. Expositis. duobus mẽbris positis supra. in princ. hic exponit tertiũ membrum, scilicet hoc, quod dictum est ibi, quanti in eo anno plurimi fuerit: dicens, quod hoc nihil aliud est dictum: nisi quod si aliquis interfecit seruum tuum, si eo die quo interfecerit fuerit luscus, vel mancus, in anno tamen proximo præterito fuit integer, & pretiosior valde quam eo tempore. quo occisus fuerit, tenetur quanti in anno proximo præterito plurimi fuerit: & non quanti eo die quo occisus fuerit: & ideo dicitur hæc actio pœnalis de sua primitiua natura: quia obligat delinquentem non tanti, quantum damni datum est, sed aliquando longè pluris. Et propterea etiam in hæredem nõ datur: in eum autem daretur, nisi vltra damnum lis æstimaretur. hoc dicit Et cane, quia quidam volũt dicere, q̃ hæc actio de sui primitiua natura non est pœnalis. sed pœnabilis solum. Dominus autem Guilielmus dicit hanc esse pęnalem de sui primitiua natura: sicut satis potest probari per literam istam. pœnalem autem esse huius legis, verum est, dicit ipse. in duplum. quod autem duplũ præstetũ in hac actione, hoc contingit per inficiationem, & sic est pęnalis in duplum & in pęnali de sui primitiua natura semper intellige. hoc dicit. Franciscus.

a Putator. Idest, qui putat vites in arboribus positas: vt in quibusdam terris sunt: vel etiam ipsas arbores nam & arbores putantur.

b Licet non proclamauit. Nisi fortè dolo: vt ff. eo. l. si putator.

c Imperitia. Facit ff. de reg. iur. l. imperitia & ff. locati l. si quis fundum. §. Celsus & §. si quis vitulos & ff. de suspectis. tut. l. tutor quoque. §. fin.

ADDITIO. In isto casu medicus non tenetur de sicar. quia illa lex requirit dolum: vt l. j. C. ad legem Corneli. de sicar. & l in lege. ff. eod. tit. ad legẽ Corneliam de sicarijs.

† Sic clamans excusatur. & facit q̃ eos q faciunt currere equos. nã debẽt dicere guarda, guarda, sc̃dm Bal. in l. si puta- tor. ff eo. Egi. Per

† Scilicet tẽpestiue non post factũ. vñ sumpta est practica Par. q̃ tectores domorũ dum domos operiunt ponũt perti- cas ante domos suspẽsas. vt transeuntes admoneantur. Egi. Per.

† Hoc verũ in absẽte se petitum. Egi. Per

† Concor. cum hoc tex. cap. si culpa. cũ glo. super ver. imperitia. extra. de iniur.

† Medicus tenetũ de culpa ab faciẽ nõ guidẽ do. in secando malè secando, & post factũ dimittẽdo, sm glo. in l. idem iuris. ff. eo. Egi. Per.

Aliàs propter.

Quanti

a Quanti id in eo anno. Materialiter hæc verba ponuntur, & habes ea. ī. eo. tit. in prin.
b Non transire. Nisi ex damno locupletior factus esset: vt ff. eodē. l. inde Neratius. §. si infans. versicu. hanc actionem.
f Vel ex comœdis. Idest, qui cantabat de comœdia & vnus sine altero cantare nesciebat.
g Qui supersunt. Facit ar. contra. ff. de actio. empt. si sterilis § eum per vēditorem. & de pericul. & commu. rei vend. l. fina.

Quãti id ĩ eo anno [a] plurimi fuerit, illa sententia exprimitur: vt si quis hominem tuum, qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erit, occiderit; qui in eo anno integer, aut p̄tiosus fuerit: non tanti teneaf, quãti hodie erit; sed quãti in eo anno plurimi fuerit: Qua ratione creditum est, pœnalē esse huius legis actionē: quia nō solum tanti quisque obligatur, quantū damni dederit: sed al quãdo longè † pluris. Ideoque cõstat in hæredem eam actionē non transire: [b] q̄ transitura fuisset, si vltra damnū nunquã lis æstimaretur. [c]

In lege Aquilia non modo illud damnum perempti corporis æstimatur, sed eo amplius quicquid perempto eo corpore damni patimur: siue in amittendo, siue in non acquirendo consistat.

Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit, nō solùm perempti corporis æstimationem habendam esse, secundum ea, quæ diximus: [d] sed eo amplius, quicquid præterea perempto eo corpore dãni vobis illatum fuerit: veluti, si seruum tuum hæredem ab aliquo institutum antè quis occiderit, quàm is iussu tuo hæreditatem adierit, nam hereditatis [e] quoque amissæ rationem esse habendam constat: Item si ex pari mularum vnam, vel ex quadrigis equorum vnum quis occiderit: vel ex comœdis [f] vnus seruus occisus fuerit: non solùm occisi fit æstimatio: sed eo amplius id quoq; cõputatur, quãti depretiati sunt, qui supersunt. [g]

Actio legis Aquiliæ non solùm ciuiliter, sed etiam criminaliter potest intentari. Are.

Liberum autem est ei, cuius seruus occisus fuerit, & ex iudicio priuato legis Aquiliæ damnū [h] persequi, & capitalis criminis [i] eum reū facere. Caput secundum legis Aquiliæ in vsu non est.

† Quid ad̄ si qs damnū dedisse se negei, probetur tñ testib. aut instrumentis? Dices tñ pp̄ mē dacium eū dãnãdum lo duplū. & vniuersum id qd̄ læsi interest duplicandū, alioqui in simplū deducendum erat, vt tradit gl. C. eo. in l. cōtra negantem. Secus tñ si actor non probet p̄ testes, aut instrumēta, sed tantum p̄ iuramentū, ipsi delatum. qñ eū teleuetur à probandi onere, hec condemnatio duntaxat in simplū l. eumqui ff. de iure iu. Quid enī si defectē ieo ipsi actori iuramentū, actor ipse detrectet iurgēs se velle testibus probare, ne condemnatio minuaf nunquid posset & posse tradit gl. & Bar. in d. l. eū qui secundūm Pla.

c Aestimaretur. Opponitur de eo q̄ hodie plurime fuerit, quam olim, & occisus est ab aliquo. Nam non videtur in hoc casu esse pœnalis hæc actio, ergo videtur transire debere in hoc casu ad hæredes. Sed non sequif. licet enim reperiatur sic in hoc casu, quòd non sit pœnalis: tamen nō est apta nata vt ità ire debeat: vt I hoc exemplo: aliquis nō videt, vel non videt actualiter: tamē est aptus videre, vel videre naturaliter: vt ar. ff. de aqua quot. & æstiu. l. j. §. quotidiana. & ff. de flumin. l. j. §. item flumenum.

ADDITIO. Et sic inspicimus p̄priam, & primæuā naturam actiōes & secundum illam eu dicamus, non autē secundum accidētalem. facit quod no. glos. in l. si creditori. ff. de leg. j. Quando actio subrogatur & capit naturam alterius intelligitur secundum naturam ordinariam, & propriam, & primæuā. quod nota Aret.

Illud non ex verbis legis. CASVS. Scire debetis, quòd nō ex verbis legis, sed ex interpretatione est q̄ si aliquis seruum meum occiderit iniuria, nō solu actione legis Aquiliæ fiat æstimatio serui peremptu, secundum qd̄ iam dictu est: sed & omnis damni mihi in seruitio meo p̄ illud corpus occisum dati in alijs rebus meis: velut. si seruus meus institut⁹ fuerit hęres & antequam hæreditatē adiret ab aliquo fuerit occisus: non solum corporis mei serui fiet ęstimatio, sed hæreditatis amissæ est habenda ratio. Ad hoc etiam adiungere possum multa alia exempla. Si enim ex vno pari mularum vna occisa fuerit, vel si ex quadrigis equorum vnus occisus fuerit, vel ex commœdis vnus occisus fuerit: nō solum æstimatio corporis est habenda: sed si per vnius mortē alter, vel altera minus vilis facta, vel factus fuerit, totius illius damni ratio est habenda. h. d. Franc.

d Diximus. Per totum hunc titulum.
e Nam hæreditatis. In lege enim Aquilia damnum consequimur & amisisse dicimur, quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur vt ff. eo. l. proinde si seruum occidisti. & l. si seruum meum.

Liberū. CASVS. In isto §. vltimo dicit Iustin. q̄ secundū quod iā dictum est; & si seruus meus iniuria iā occisus fuerit: si voluero cōtra eum agere ad persequendū damnū mihi datum in seruo meo occiso, possum hoc facere actione l. Aquil. ex primo capite, possum etiā si voluero criminaliter contra eū agere, & possum eum accusare l. Cornel. de sica. & hoc intellige, si dolose eum occiderit: secus autem est, si solum fuerit in culpa occisor. Sed quid domine satis vidi de primo capite. modo dicatis de secundo capite. Et respo Frater caput secundum in vsu nō est. hoc dicit Franciscus.

h Damnum. Scilicet, quanti fuerit in anno retro: vt ī. eo. in princip.
i Capitalis criminis. s. l. Corneliæ de sica. vt ff. eod. l. inde Neratius. §. si dolo seruus. & §. sed & si. Nam & pro seruo occiso ea. l. agitur, vt pro libero: vt ff. ad le. Corne. de sic. l. j. § j. donec tamen agitur vna, nō poterit agi reliqua: vt ff. de pub. iud. l. iiij. & ff. vi bon rap. l. j § j. sed per acto vno aget reliquo: vt C. quando ci. act. pręiu. cri. l. j. & ff. vi bo. rap. l. 2. §. t.

† Solue q̄ ibi in cōtractu, hic in delicto in quo venit oē interesse: vt ff. de fur. l. infi-ciādo. §. j. & ibi Bar. ff. de cōd. fur. l. iij. & ff. de vi & vi ar. l. hereditatū & ad istos text. facit l. apud iulianū §. j. ff. de leg. j. vbi post mortē, & sic post delictū hęres tenetur non solū ad seruū mortuum sed etiam ad hæreditatē in qua erat institut⁹. l. si seruum ff. de uer. obliga. in princ.

Capite tertio. CASVS. Supra vidi de capite primo & scdo. restat videre de tertio cap. Et scire debes q̄ in capite j. cauef de ol dãno, de quo nō est cautum in capite j. vnde tertiū caput locū habet, cū aliqs seruū, vel quadrupedē illā, quę pecudū numero est, vulnerauerit, vel occiderit. & sic caue tibi q̄ mors venit in illo capite 2 sicut in j. sed nō illis animalibus, in quibus venit in j. Itē damnū iniuria datū in cæteris a[illegible]alibus. & i cęteris rebus inaīatis, hoc iij capite vindicatur. vnde si quid fuerit rupiū, vel fractū, vstum, vel cæsum: actio ex hoc capite constituif. Scire tñ debes, q̄ plura verba hic posuerunt iuris cōditores, q̄ necesse fuerit. Omnia eñ verbo rupti cōtineri potuerūt. Adhuc etiā scire debetis q̄ si aliqs i alienū vinū, vel oleū aliqd miscuerit, p̄ qd̄ natura vini, vel olei corrompaf, hoc j. capite l. Aquil. tenet. Itē sicut pro occisione: de qua in j. capite tractaf per l. Aql. pœna impunitur, si dolo, vel lata culpa facta fuerit occisio

& aliter nõ, similiter & hic non debent puniri pp dãnũ datũ. de quo in tertio capite tractatur, nisi dolo, vel culpa hoc factum fuerit. Scire etiã debetis, q in primo capite punitur occisor tanti, quanti plurimi fuerit res in anno tetro: sed i tertio capite fit ęstimatio, quãti fuerit i triginta diebus retro, & nõ reperitur hæc dictio, plurimi i hoc tertio capite. sufficit. n. eam esse positam i primo capite. Intelligitur. n. hæc dictio, quanti plurimi &c. in primo capite posita, in tertio repetita. h.d. Francisc.

tia. * §. Idem respondit. & l. qui sic. & ff. de reb. dubi. l. fi. & C fami. ercis. l. quoties. & ff. de condit. institu. l. cum seruus. & ff. de actio. emp. l. venditor. hominis. & ff. de contrahen. emptio. l. qui fundum. & de legatis 3. l. in repetendis. & de conditionibus & demonstrationibus l. auia. & l. libertis. & ff. de legatis 2. l. Latinus. & ff. de fundo instructo. l. 3. & l. Seiæ. §. Caio & ff. de pac. dotal. l. cum pater. Sed argumenta contraria sunt. ff. de ann. lega. l. Seio. §. fina. & de fidei commiss. liber. l. finali. § finali. in glo. non videri. & in gl. finali. & ff. de hæredibus instituen. l. item quod Sabinus. secundùm Ioann.

Reliqua quæ (prĩter mortẽ serui, aut quadrupedis, q̃ pecudũ numero est) rebus nostris animatis, vel aĩa carẽtib. dãna illata sunt, capite legis Aquiliæ tertio vendicantur. quapropter quisquis alteri vrendo, frangendo, depascẽdo, secando, rumpendo, & id genus modis damnũ fecerit, quanti ea res in diebus triginta retro proximis plurimi fuerit, domino dare damnabitur.

Capite tertio de omni cætero dãno [a] cauetur. Itaq; siquis seruum, vel eam qnadrupedẽ, quæ pecudũ numero est, vulnerauerit, siue eã quadrupedẽ q̃ pecudũ numero nõ est, veluti canẽ, aut feram bestiã vulnerauerit, aut occiderit, hoc capite actio cõstituit. In cęteris quoq; omnibus animalibus, itẽ in oĩbus rebus, quæ anima carent, damnum iniuria datũ hac parte vindicatur. Siquid. n. vstum, aut ruptum, aut fractum fuerit: actio ex hoc capite cõstituit: quanquã poterat sola rupti [b] appellatio i omnes istas causas sufficere. [c] Ruptũ † enim intelligit, quod quoquomodo corruptum est. Vñ non solũ fracta, aut vsta, sed et scissa, & collisa, & effusa, & quoquo modo perẽpta atq; deteriora facta hoc verbo continent. Deniq; responsum est, si quis in alienũ vinum, aut oleum id miscuerit, quo naturalis bonitas vini, aut olei corrumperetur: ex hac parte legis Aquilię eũ teneri. Illud palãm est, sicut ex prĩo capite ita demũ quisq; teneẽ, si dolo, aut culpa [d] eius homo aut quadrupes occis⁹, occisave fuerit, ita ex hoc [e] capite de dolo aut culpa, [f] & de cætero damno quemq; teneri. Ex hoc tamẽ capite nõ quãti in eo anno, sed quãti in diebus triginta [g] proximis res fuerit, obligaẽ is qui damnum dederit. Ac ne (plurimi) quidẽ verbũ adijcitur? [h] Sed Sabino rectè placuit, perinde habendã æstimationem, ac si etiam hac parte (plurimi) verbũ adiectum fuisset. Nã plebem Romanam, [i] quę Aquilio tribuno † rogãte hanc legem tulit, contentam fuisse, q prima [k] parte eo verbo vsa esset.

Directa legis Aquiliæ actio competit si corpori à corpore dãnũ illatũ sit: q si à nõ corpore corpori, vtilis dabitur: si autem neque à corpore datum sit, neque corpus læsum, in factum actioni locus est.

Cęterũ placuit, ita demum directã ex hac lege actionẽ esse, siquis præcipuè corpore suo damnũ dederit. ideoq; in eũ qui alio modo damnũ dederit, vtiles actiones dari solent: veluti, siquis hominẽ alienum, aut pecus ita incluserit, vt fame necaretur, aut iumentũ ita vehementer egerit, vt rũperetur, aut pecus in tm̃ exagitauerit, vt præcipitaretur, aut siquis alieno seruo psuaserit, vt in arborẽ ascẽderet, vel in puteũ descenderet, & is ascendẽdo, vel descendendo, aut mor-

a Cætero damno. Quod. s. nõ continetur in primo capite. vt s. eo. in prin.

b Rupti. Quod verbum est legis tertij capitis.

c Sufficere. Sed non est nouũ, vt specialiter quibusdam enumeratis generale subijciatur verbum in quo singula complectantur: vt ff. eo l. si seruus seruum. §. inquit lex.

d Culpa. Etiam leuissima: vt ff e. l. in l. Aquilia. & leuissima, aliàs non. vt s. eo. §. initium.

e Ex hoc. Scilicet tertio, quod est loco secundi.

f Damno. Idest, dãno dato in cæteris rebus.

g Triginta. Sed quare minus spacium i tertio capite, quam i. primo apponitur? Respon. quia in primo grauius delīqt, & ideo grauius punitur: vt ff. de offi. præfi. l diuus. & melius facit lex præcedens. Accur.

h Ac ne plurimi quidem verbum adijcitur. idest, non est positum in hoc tertio capite.

i Plebem Romanã. Ergo est plebiscitũ. quod est verum: vt ff. eo l. 1. & supra de iu. natur. §. plebiscitum.

k Prima parte. Quę enim in præfationibus dicuntur, * in contractibus repetita esse credũtur: vt ff. de ver. oblig l. Tertia.

Cęterum placuit. CASVS. Scire debetis quòd tunc demum habet locũ actio legis Aquil. directa, cum corpore suo aliquis damnũ dederit in corpus. quando autem aliquo alio modo, quàm corpore suo, aliquis dãnum dederit in corpus, habebit contra ipsum actio legis Aquiliæ vtilis locũ: veluti, si hominem alienũ aut pecus ita incluserit, vt fame necaretur: & similiter in alijs exẽplis positis i litera. Sed quid dicemus de illo, qui seruum alienum in fluuium deiecit, & is suffocatus fuerit? Rñd. q non est dubium, quin corpore suo in corpus damnũ dederit: & ideo act. l. Aqui. tenetur. Sed domine quid si alicui damnũ datũ fuerit à non corpore i corpus, vt puta, si aliquis misericordia ductus seruũ alicuius compeditum soluerit, vt effugiat quid dicemus i isto casu? Resp. q neq; dabitur in hoc casu actio legis Aquil. directa, neque vtilis, sed actione in factum subsidiaria. quæ daẽ pro dãnis quæ in l. Aquil. non comprehenduntur, tenebitur. h.d. Fran.

Mortuus.

† Appellatiõe rupti continetur omne, quod deterioratũ est, seu per scissuram, effusionem, aut aliter. Egi. Per.

* Hoc verũ nisi repetitio 1. doceat vitium, vt i ɔtrarijs legibus. Egi. Per.

* Hic Accurs. patit fluxum legum. Egi. Per.

† Aliàs, interrogante.

Damnũ dans causam, damnũ fecisse videtur.

a Mortuus. Quia qui occasionẽ dãni dat, damnũ dedisse videtur. vt ff. eo. q occidit: §. in hac quoq; actione. ADDITIO. Tu dic secũdũ Flo. ibi, q aut qui dat operã rei licitæ: & adhibet illã diligentiã, quã pôt: & tunc nõ tenet de ijs, q postea sequuntur: vt d. §. in hac. in fine. sec⁹ si nõ adhibeat diligẽtiam, aut si dat operã rei illicitæ: quia tenetur: argu. ff. eo. l. itẽ Mela. in prin. & est gl. in c. sicut nobis. extra de test. in ver. dederunt. Aug.

b Vtilis actio in eũ datur, s. legis Aquiliæ: & nihilominus: in factũ: vt ff. eodẽ l. itẽ si obstetrix. §. si quis hominem.

c Non difficulter. imo facile: vt ff. eo. l. qua actione. §. pe.

d Lege Aquilia. Id est directa actiõe legis Aquiliæ.

e In factum actione, i. subsidiaria. quæ pro damnis dat, q lege Aquilia non cõprehenduntur, vel non tenentur: vt ff. eod. l. j. seruum. §. fi. & videtur hæc esse prætoria: vt ff. de p̃scrip. verb. l. quia actionum.

Quæ datur in subsidiũ vbi mẽs, & verba legis Aquiliæ desũt. Egi. Per.

f Siquis misericordia ductus. sed si nõ duct⁹ misericordia, datur furti: vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. idem Labeo.

g Compeditum. Est enim dolo proximum: vt ff. deposi. l. si hominem, primo respon.

Iniuriæ genus cõtinet multas spẽs sub se. i. speciales iniurias. s. cõtumeliam, culpam, iniquitatẽ, iniustitiã. Tul. li. j. de off. ti. de duob. generib. iniustitię. Egi. Per.

tuus, [a] aut aliqua parte corporis læsus fuerit: vtilis actio [b] in eũ datur. Sed siquis alienum seruũ, aut de ponte, aut de ripa in flumen deiecerit, & is suffocatus fuerit eò quòd proiecit: corpore suo dãnũ dedisse non difficulter [c] itelligi pôt: ideoq; ipsa lege Aquilia [d] tenetur. Sed si nõ in corpore dãnũ fuerit datũ, neq; corpus læsum fuerit, sed alio mõ alicui damnũ cõtigerit; cũ non sufficiat, neq; directa, neq; vtilis legis Aquiliæ actio: placuit eũ, qui obnoxius fuerit, in factũ actione [e] teneri: veluti, si qs misericordia duct⁹ [f] alienũ seruũ cõpeditũ [g] soluerit, vt fugeret. [h]

TITVLVS IIII. DE INIVRIIS.†

Iniuria potest capi generaliter, & specialiter: & specialiter sumitur tripliciter. Are.

h Vt fugeret. Hic nota. quãdoque damnũ dat à corpore in corpus: & tũc locum habet actio legis Aquiliæ directa. Quãdoque à nõ corpore in corpus, vt patet per multa exempla s. proxi. §. Quandoque ecõtrario de corpore in nõ corpus, vt si annulũ excussẽrit, vt in aquam caderet: vt ff. eod. l. si seruus seruũ. §. si quis de manu. Et in his duob⁹ casib⁹ habet locũ vtilis actio legis Aquiliæ: & nihilominus in factũ. s̃m Ioã. vt ff. eo. l. quemadmodũ. § magistrat⁹ municipales. cũ vtroq. casu vtranq; reperiã dari, sed m Ioã. vt ff. vi bon. rap. l. ij. §. si publicanus. Quãdoque à non corpore in non corpus, & tunc subsidiaria in factũ competit. vt ff. eo. l. si seruum. §. fina. De qua actione in factum quam habet naturas: dic vt ff. de præscript. verb. in tit. & vt dicemus. j. de inter. §. fi.

Tullius li. rhe. de defi. iniuria inquit, est q aut pulsione corpus aut conuicio aures, aut aliqua turpitudine vitam alicuius violat.

DE INIVRIIS.

Post alia priuata delicta & de iniurijs ponit quod priuatum est delictum, idest non publicum nec enim cuilibet competit, sed iniuriato tantum. Accur.

Generaliter. Totus iste tit. diuiditur in sex partes principales. Primo ponitur quot modis accipiatur iniuria, & qualiter cõmittitur. Secũdo ex cuius persona nobis iniuria illata intelligit. Tertio, q est pœna actionis iniuriarũ. Quarto quãdo iniuria atrox æstimatur. Quinto, q pro iniuria potest etiam criminaliter agi: & an tũc possit interuenire procurator. Sexto quando tollitur iusta actio. Secũda ibi. Patitur autem. Tertia ibi, Pœna autẽ. Quarta ibi, Atrox: Quinta ibi, In summa. Sexta ibi, Sed hæc actio.

Generaliter [i] iniuria dicitur oẽ, quod non iure fit: specialiter, aliàs cõtumelia, [†] quæ à contemnendo dicta est, quam Græci ὕβριν appellant [k] aliàs culpa, quam Græci ἀδίκημα [l] dicũt, sicut in lege Aquilia damnum iniuria datum accipitur: aliàs iniquitas & iniustitia, [l] quam Græci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν vocant. Cum enim prætor, vel iudex non iure contra quẽ pronunciat, iniuriam accepisse dicitur. [m]

Iniuria non solùm committitur in corpus, vt verberibus, & pulsatione: sed etiam extra corpus, vt cõuicijs, famosis libellis, pudicitia attentata, alijsq; modis innumeris.

Iniuria [n] autem committitur, non solùm cum quis pugno pulsatus, aut fustibus cæsus, vel etiam

CASVS. Quæsiui à Iustin. quid dicat fieri per iniuriam? Et respond. dicens, q generaliter dicitur fieri iniuria, quod nõ iure fit & ita ponitur hic priuatiuè. Specialiter autem dicitur iniuria pro contumelia à contemnendo dicta: quam Græci appellabant sicut voluerunt. Quãdoque autẽ specialiter dicitur culpa, sicut sumitur in actione legis Aquiliæ, vbi ponitur damnũ iniuria datum, idest culpa facientis datum. Tertio modo similiter iniuria pro iniquitate, vel pro iniustitia. vnde cũ prætor vel iudex cõtra aliquẽ iniquẽ pronunciat: ille contra quem iudicatũ est, iniuriã accepisse dicit, siue iniustitiã. h. d. Franc.

Ita sumitur hic s̃m gl. in l. j. ff. eo. Egi. Per.

Quid si legunt ἔγκλημα Theophilus tamẽ hoc loco ἀδίκημα scripsit.

i Generaliter. Facit. ff. eo. l. j. Accur.

k Græci • hybrin appellant. Hybris Græce dicitur cõtumelia Latine: vt asserit text⁹ AdiKema, est culpa. Anomia iniquitas. AdiKia est iniustitie. Inde AdiKon, idest, iniustum.

Hæc gl. nõ est Accursi. Egi. Per.

Iniquitas, & iniustitia diuersa sunt.

l iniustitia. Iniquitatem committit iudex, quãdo contra æquitatẽ pronunciat: iniustitiã. quãdo contra strictũ ius: iniquitatẽ & iniustitiam: quãdo contra vtrunque pronunciat. Accur.

m Accepisse dicitur Scilicet ille cõtra quem est iudicatũ. Vel dic accepisse, idest fecisse iudicem. sic ff. de dam. infect. l. Proculus Accur.

Iniuria autẽ. CASVS. Scire debes in principio, q licet iniuria quatuor modis sumat vt ex p̃cedẽti responso liquet, attamen in toto isto titulo p̃priè sumitur iniuria pro cõtumeliã. Volui ergo scire à legislatore quomodo dicitur iniuria, siue cõtumelia committi. Et respon. dicens, q non solum cõmittit iniuria cum qs pugno pulsatus fuerit aut fustibus cęsus, vel verberatus: sed etiã si alicui conuitium alis quod dictũ fuerit. Itẽ plus dico. quòd si aliquis vellet possidere bona alicuius tanquam bona debitoris sui, sciens eũ nihil sibi debere, iniuriam cõmittit. Itẽ dico, si aliquis ad infamiam alicuius libellũ famosum cõposuerit, aut scripserit, aut ediderit, iniuriã cõmittit. & si aliquis pudicitiã alicuius bonę matronæ attentauerit, vel mantẽsa allectatus fuerit: vel p̃textatum. i. masculũ, vel prætextatã. i. fœminam allectatus fuerit: & alijs pluribus mod. h. d. Fran. Accur.

n Iniuria. hic prosequitur prout hoc titulo accipit.

verberatus † erit, sed & si cui cõuiciũ [a] factum fuerit, siue cuius bona quasi debitoris, [b] qui nihil deberet, possessa fuerint ab eo, qui intelligebat [c] nihil eũ sibi debere, vel si quis ad infamiã alicuius libellum, aut carmen, aut historiã scripserit, composuerit, ediderit, † dolove malo fecerit, quo qd eorũ fieret: [d] siue quis matrẽfamilias, [e] aut prætextatũ [f] prætextatáve assectatus [g] fuerit, † siue cuius [h] pudicitia attentata esse dicet: & deniq; alijs plurimis modis [i] admitti iniuriã, manifestũ est.

Quæ liberis, vxori, aut nurui irrogatur iniuria, parenti, marito, aut socero illata videtur: quo fit, vt quandoq; pro eade iniũria pluribus personis iniuriarũ actio competat: viro tamẽ illatam iniuriã, vxori vendicare nõ licet.

Patitur aũt quis iniuriã, nõ solũm p semetipsum, sed etiã per liberos suos, quos i ptãte habet: [k] itẽ per vxoré suam. [l] Id.n. magis prævaluit. Itaque si filiæ alicuius, quæ Titio nupta est, iniuriam feceris: non solũm filiæ nomine tecum iniuriarum agi potest, sed etiam patris [m] quoq;, & mariti nomine. Contrà autem, si viro iniuria facta sit, vxor iniuriarum agere non potest. Defendi.n. vxores à viris, non viros ab vxoribus, æquum est. Sed & socer nurus nomine, cuius [n] vir in eius potestate est, iniuriarum agere potest.

Ex iniuria facta seruo, non agit seruus, sed eius dominus si iniuria in suã cõtumeliam fiat, vel fuerit atrox. Aret.

Seruis autem ipsis quidem nulla iniuria [o] fieri intelligitur: sed domino per eos fieri videtur: non tamẽ ijsdem modis, quibus etiam per liberos, [p]

a Conuicium. Quasi conuocium: cum in vnum plures voces conferuntur: vt ff. eod. l. item apud Labeonem. §. conuicium.

ADDITIO. Nota quod verbũ iniuriosum dicitur siue in genere, siue in specie improperatur aliquod delictum cõmissum: vt not. Bart. Bald & doct. in l. 3. in prin. ff. de lib. & posthu.

b Quasi debitoris. Cum nõ esset: vt hic & ff. eod. l. si iniuriæ. Accur.

c Qui intelligebat. Ex affectu enim fit iniuria: vt ff. eod. l. 2. sed quid si erat vere debitor? Adhuc videtur idẽ: cum nihil adeo durum sit quã familiaritatẽ pompam ostendi. Quid enim tam durum, tamque inhumanũ quam publicatione, pompaq;, rerũ familiarium & paupertatis detegi vilitatẽ &c. vt C. quã. & q. debet quarta pars ex bo. defuncti l. 2. §. 1. lib. x. Sed dico ꝙ in sequenti casu, si iure eum prouocaui, vel meum debitorem appellaui, cũ esset: vt argumẽ. ff. eod. l. eum, qui. in princ.

d Fieret. Nisi nocẽs erat. Nam peccata nocentium nota esse expedit: vt ff. eo. l. eum qui. in princip.

e Matremfamilias. Matremfamilias eã dicimus, quæ est notæ authoritatis, & honestæ vitæ in domo sua: vt ff. de li. exhi. l. 3. § fina. & ff. de his, qui sunt sui vel alie. iu. l. nam ciuium.

f Prætextatum. Prætexta genus est vestis, qua nobiliores ciues Romani solebant vti. Vnde is alius, quẽ cui permissum erat deferre: defferebat in alicuius certæ psone ignominiã: iniuriarũ tenebatur ille quem insectabatur: sic plerunque fit. Accur.

g Assectatus. Assectari, est frequenter sequi. sed attẽtare, est blando sermone pudicitiam alicuius impetere vt ff. eod. l. item apud Labeonem. §. aliud.

h Cuius. Idest alicuius.

i Plurimis modis. Qui notantur ff. eo. per totum. & C. eo. per totum.

Patitur aũt quis. CASVS. Supradictum est. quot modis fit iniuria: modo videdum est. qualiter quis patiatur iniuriã. Patitur autem quis iniuriã, non solum si aliquo prędictorũ modorũ ei directò fiat iniuria: vt, si aliqua conuiciũ ei dictum fuit, vel aliquo alio modo. sed etiã si liberis eius, quos in potestate habet aliquo prędictorũ modorũ fiat iniuria. pater dicitur passus iniuriã. vnde p iniuria facta vni psonæ, quãdoq; tribus. quãdoq; quatuor datur actio iniuriarũ: veluti, si facta fuerit iniuria filiæfamil. nuptæ, datur actio iniuriarũ patri mulieris: & etiã mulieri, & marito mulieris. Sed qd si marito fuit iniuria facta, potestne vxor agere pro iniuria sibi facta, & conuerso? Rñ. quod non. Aequum enim est vxores à viris defendi & non maritos ab vxoribus. Quatuor enim personis competit actio iniuriarũ pro iniuria facta uni personæ in tali casu. Pone, quod aliqua filiafam. nupta filio meo sit, quem in potestate habebam. huic si facta fuit iniuria, cõpetit actio iniuriarũ nuptæ, & mihi socero p iniuria facta nurui meæ & ei filiofa. marito mulieris: & ei patri mulieris. h. d. Franc.

k In potestate habet. Si ille qui iniuriam facit, scit eos esse in potestate, licet ignoret, in cuius potestate sint, alioq nõ: sicut nec marito si mulierẽ viduã crederet: vt ff. eo. l. eũ qui nocentem. § si. Acc.

l Per vxoré suam. Vel sponsam: vt ff. eod. l. Item apud. §. sponsum quoque.

m Sed etiã patris. Licet i potestate patris eius non esset: vt ff. eo. l. 1. §. item.

ADDITIO. Ista glossa non est vera, per l. sed si vnius. §. ait prætor. vetusti. idem est, & si emancipatus. ff. eodem. & ibi vide glossam. p̃terea. si non competit patri actio iniuriarum, quando credit pulsatum fore patremfa. vt d. l. eũ qui. §. si ff. eod. ergo multo fortius non competit sibi, quando in veritate est paterfam. scilicet, quando est emancipatus: secundũm Ioan. Fab. quod credo verum Ang.

n Cuius. Scilicet fœminæ, vel nurus.

Seruis autem. CASVS. Supra dictũ est quod patitur aliquis iniuriam nõ solũ per semetipsum, sed & per vxorem suam, & per liberos suos, quos in potestate habet. Hæc autem omnia intelligere debes vera esse in liberis. Si enim alicui seruo fiat iniuria, non intelligitur ei fieri aliqua iniuria, eo quod inspecto iure ciuili serui p nullo habẽtur sed domino seruus fit iniuria per iniuriam factam seruo: sicut per iniuriã factam vxori, vel liberis. iniuria fit marito vxoris, & illi in cuius potestate liberi sunt. Solũ enim i duobus casibus fit domino iniuria per iniuriam factam seruo: si vel in contumelia domini apertè facta fuerit seruo iniuria. licet non atrox. vel si seruus atrociter verberetur. Cæterum si aliquis contra seruũ suũ conclamauerit. & eum leuiter pugno percusserit, nõ dabitur sibi actio iniuriarum. h. d. Franc.

o Nulla iniuria. Quantum ad hoc, vt agant scilicet Inspecto iure ciuili, sed sic. inspecto iure naturali: vt ff. eod. l. eum qui. §. 3. & ff. de his q sunt sui, vel alieni iuris. l. 1. & supra de his, qui sunt sui, vel alieni iur. §. si quæ est contra.

p Per liberos. Idest filios.

† Dicitur verberare qui alio modo quã pugnis percussit, ergo pugno percutiẽs, nõ puniretur pœna statuti punientis uerberantem Egid. Per.

† Scribit Cor. Tacitus lib. 3. Augustũ Cæsarem primũ cognitionẽ de famosis libellis specie legis maiestatis tractasse, cõmotũ Cassij Seueri libidine, qua viros, fœminas que illustres procacib. scrip. diffamauerat.

† Prætextatus quis dicatur, docet Bu. A; in anno. ad l. vlt. ff. de sena to. vbi & locũ hunc eleganter explicat. Vide etiã Ant. Augu. emenda. lib. 3. cap. ix.

† Facit ꝙ nugnetos Aurelianẽ ses, q quotidie ad se erãt puellas, vel l. item §. appellare ff. eo. secus si colludendi, aut officij cã id fiat. d. l. itẽ. §.

memini ad se. hoc verum si sic i veste matronali eadem. l. §. si quis virgines. Egid. Per.

† No. sm Ioã. Fab. ꝙ lex terminata est seu relãgiosorum habitũ assumẽtes, qui puniet pñt. Auth. de Sanctis episc. §. 1. Ang.

Atroclus.

& vxores : sed ita cũ qd atrocius [a] cõmissum fuerit, & quod apertè [b] ad cõtumeliam dñi respicit, [c] veluti si quis alienũ seruum atrociter verberauerit: & in hũc casum [d] actio ꝓponit. At si qs seruo conuiciũ fecerit, vel pugno eũ ꝑcusserit, nulla in eum actio dño competit.

Pro iniuria illata seruo cõi agit vterq; dominus: habita distinctione dignitatis vtriusque. Aret.

Si cõi seruo iniuria facta sit, æquũ ẽ, ñ ꝑ ea ꝑte, qua dñs [e] quisq; ẽ, æstimationẽ iniuriæ fieri, sed ex dñorũ ꝑsona: [f] quia ipsis fit iniuria. quòd si vsusfructus i seruo Titij ẽ, ꝓprietas Mæuij: magis [g] Mæuio [h] iniuria fieri intelligitur.

Pro iniuria facta libero homini & seruo alieno, qui seruiunt nobis bona fide, si facta fuerit in despectum nostrũ, competit nobis actio iniuriarũ. Aret.

Sed si libero homini, q tibi bona fide seruit, iniuria facta sit, nulla tibi actio dabitur, sed suo nomine is experiri poterit, nisi in cõtumeliã tuam pulsatus sit: tunc.n. competit & tibi [i] iniuriarũ actio. Idẽ ergo est & in seruo alieno bona fide tibi seruiente: vt toties admittaẽ iniuriarum actio, quoties in tuam cõtumeliam [k] iniuria ei facta sit.

Rejecta talionis pœna, q̃ olim iniuriosis irrogabatur, hodie pecuniaria imponitur: vt. s. reus tanti cõdemnetur, quãti iniuriã passus æstimãdã duxerit, aut iudici taxanti æquũ visum fuerit: quippe qui pro dignitate illius cui infertur, pluris, minorisve iniuriam æstimabit.

Pœna autem iniuriarum ex lege duodecim tabularum † propter

a Atrocius. Quàm æquum sit.

b Et quod apertè. Repete, & cum id cõmissum fuerit quod &c. Si autem non in dñi contumeliam, sed serui tantum. tñ adhuc non debet inulta relinqui à prætore: vt ff. eodem, l. item apud Labeonẽ. §. si quis sic fecit.

c Ad contumeliã domini respicit. Hic duobus casibus domino datur actio: hoc est siue ad eius cõtumeliam fiat iniuria: siue seruus atrociter verberetur: & sic dominus aget propter iniuriã seruo factam, non tamen serui noie. [a] quasi seruo competat actio: sed in primo casu suo noie ꝑ iniuria, scilicet sibi commissa.

d In hunc casum. Non solum in superiore casu, quando ad contumeliã dñi facta est iniuria.

Si communi seruo. CASVS. Supra dictũ est, quod si seruo alicuius, q in totum alicuius est, fiat iniuria: q i duobus casib. actio iniuriarũ competit domino: sed pone, quòd i seruo cõmuni alicui⁹ simplicis hominis, & alicui⁹ nobilis viri ꝑ æqualibus partibus, fiat iniuria, ex qua nascatur actio iniuriarum, qualiter debet ista iniuria æstimari? Et respond. q non debet fieri iniuriæ æstimatio pro ea parte, pro qua quisq; eorũ dominus est: sed ex personis dñorũ, hoc est dignitatibus, hoc est dicere, q licet humilis persona tantũ habeat in seruo, quantum & nobilis: non tamen tantum debet iniuria sua æstimari, quãtum iniuria facta nobili. Ad legem autem inductam per ꝯtrium. ff. eo l. sed non est æquum. Respon. sic exponẽdo, sed non est æquum pro maiori parte, quã pro qua dñs est. damnationem fieri: hoc sic intelligo, q quilibet dominorum habebit dimidiam emendæ respectu ad suum totum. Si.n. seruus cui facta est iniuria, totus fuisset nobilis, æstimaseẽ iniuria sua xx. solidos: sed quia non est nisi dimidius, æstimabitur decem, & ita æstimatio nobilis viri deduceẽ ad suum totũ. Aut illud æstimabiẽ habito respectu ad diuersitatẽ. Si aũt seruus cui facta est iniuria, totus esset dñi ignobilis, nõ valeret iniuria nisi decẽ. cũ ergo nõ habeat nisi medietatem in seruo suo æstimabiẽ quinque. Alijs aũt modis soluitur ibidẽ. Sed quid si fiat iniuria seruo, in quo aliquis habet vsumfructum: cui competit actio iniuriarũ? Et rñ. q domino ꝓprietatis. Sed pone, q alicui libero homini, qui tibi bona fide seruit fiat iniuria: dabitur ne tibi actio iniuriarum? Et respond. q non, sed sibi. & hoc verum est, nisi in contumeliam tui dñi, cui bona fide seruit, sit vulneratus, vel pulsatus. idem est in seruo alieno bona fide seruiente: vt tibi ꝑ iniuria ei facta tibi concedaẽ actio iniuriarum, quando in cõtumeliã tui iniuria fuerit ei facta. Et hæc sunt, quę in litera continentur. Franc.

e Dominus. Imò ꝑ parte dñij. vt ff. eod. l. sed non, contra. Solu. [a] non contradicit si rectè intelligaẽ. Nam quilibet agit ratione dimidię: vt si duo sunt viri⁹ nobilis, alius ignobilis: si seruus esset totus nobilis, ageret iniuriatum in xx. nũc ergo aget in decem: ignobilis autẽ ageret in decem, si esset totus suus seruus: nunc ergo aget in quinq; & ita quilibet pro parte sua: & ratio dignitatis habeẽ. Vel ibi erant pares per omnia domini.

f Ex dominorum ꝑsona. Quasi dicat non ex serui ꝑsona.

g Magis. Quàm Titio.

h Mæuio. Nisi ad cõtumeliam vsufructuarij facta sit: vt ff. eo. l. itẽ apud Labeonem. § si vsumfructum. & § itẽ si liberum. ad l. Aquil.

i Et tibi. Non solum ei.

k In tuam contumeliam. Nec minus ipse iniuriarũ aget: ideo in fructuario distingui oportet: vt ff. eod. l. item. §. item si liberum.

Pœna autem iniuriarum. CASVS. Dixi Iusti. Domine, dicatis mihi quæ pœna imponiẽ pro iniuria in actione iniuriarum: ipse narrat mihi antiquas fabulas dicens, q antiquit⁹ imponebaẽ vna pœna ꝓ iniuria per l. xij. tabu. & alia per prætores postea & secũda: & vt breuiter dicam, membrũ pro membro, ꝑꝑ os verò fractum, vt si aliquis in ore percuteretur, ita q sanguis vndique flueret, secundum dominum Guid. sunt pecuniariæ pœnæ cõstitutæ propter veterum paupertatem: quia ita pauperes erat tũc. q satis puniebantur ꝑꝑ os fractum, si parum de pecunia soluerent. Maluerunt enim tunc temporis suspendi: quàm aliquid de pecunia sua dare: vel potest hoc, quod dicit, ꝑꝑ iniuriam paupertatem veterum, referri non ad proximum dictum, sed ad aliud, quod dicit, erat pœna talionis. Quod cũ ita pauperes erant olim, q nõ habebant pecuniam vnde satisfacere possent membrum ruptum: propter hoc fuit statuta pœna talionis: sed postea prætores circa naturam iniuriarum tractantes statuerunt, q pro iniuria agaẽ ciuiliter: & tunc debet iudex in tantum condemnare iniuriantem, quanti ille cui fit iniuria, iniuriam sibi factam æstimauerit, vel minoris: secũdum quod sibi æquũ visum fuerit. Dicit etiam Institu. quod pœna legis duodecim tabul. in desuetudinem abijt: pœna aũt à prętoribus introducta hodie habet locum: nam ꝟm qualitatem personæ, cui fit iniuria, crescit vel minuitur iniuriæ æstimatio. hoc dicit. Francisc.

Membrum

[1] Nota q maleficiũ nõ debet remanere impunitũ l. ita vulneratus ff ad l. Aquil. Ex quo nota, q si iniuriã passus nõ potest agere ex forma statuti quia forte non soluit collectas: tñ iudex ex suo officio potest iniuriãtẽ punire, vt d. §. si qs sic fecit, & est bon⁹ tex. & ibi Barto. in l. nõ solum. §. quãquã. ff eo. An.

[2] No. modũ libellandi, & agendi, quia dñs debet dicere ser uũ fuisse verberatũ in contumeliam sui, & ideo quia sibi iniuria illa facta est suo noie iniuriarum agit: si autem alio modo, succũberet. Ange.

[a] Vera solutio ꝟm Bart. in l. itẽ. §. fin. ff. eo. est, quia aut fit iniuria ad cõtumeliam dñorũ: & habet locum hic text. aut non, sed simpliciter fit seruo: & tũc loquitur lex ꝯtra. Eg. Per.

† De qua re vide apud Gell. lib. xx. c. j. disputatem Sex. Cecilium iuriscon. cũ Phauorino philosopho.

membrũ a qdẽ ruptũ b talio c erat: pp os verò fractũ nummariæ pœnæ erant constitutę, quasi in magna d veterũ paupertate. Sed postea ꝑtores ꝑmittebant ipsis, qui iniuriã passi sunt, eã ęstimare: vt iudex vel tanti reũ condẽnet, quanti iniuriã passus ęstimauerit: e vel minoris: put ei visum fuerit. † Sed pęna qdẽ iniuriæ: q̃ ex lege xij. tabul. introducta est, in desuetudinẽ abijt. quã aũt ꝑtores introduxerũt (quę ẽt honoraria f appellat) in iudicijs frequentaẽ. Nam ẽm gradum dignitatis, vitęq; honestatẽ crescit, aut minuitur æstimatio g iniuriæ, qui grad' cõdẽnationis & in seruili ꝑsona nõ immeritò seruatẽ: vt aliud in seruo actore, h aliud in medij actus homine, i aliud in vilissimo, vel cõpedito k ius æstimationis constituatur.

Lege Cornelia de iniurijs tenetur quis ẽt in tribus casibus hic specificatis: & domus nostra dicitur etiam cõducta. Arc.

Sed & lex Cornelia l de iniurijs loquitur: & iniuriarum actionem introduxit: m q̃ competit ob eam rem, ꝙ se pulsatũ n qs, verberatumve, o vel domũ suã p vi introitã esse dicat. Domum autẽ accipimus, siue in ꝑpria domo quis habitet, siue in conducta, siue gratis, siue hospitio receptus sit.

Atrox iniuria, grauius punitur: atrocem aũt iniuriã ex facto, loco, persona, & corporis parte qua læsa fuit, reputamus.

Atrox q iniuria † æstimaẽ, vel ex facto: r veluti si quis ab alio vulneratus sit, vel fustibus cæsus: vel ex loco: veluti si cui in theatro, vel in foro, vel in cõspectu † ꝑtoris iniuria facta sit: vel ex ꝑsona: veluti si magistratus iniuriã passus fuerit: vel si senatori ab humili ꝑsona s iniuria facta sit: aut parẽti, patronove fiat à liberis, vel libertis. t Aliter.n. Senatoris & parẽtis patronique, aliter extranei, & humilis personæ iniuria ęstimaẽ. Nonnũquã u & locus vulneris atrocẽ iniuriã facit: veluti si in oculo qs percussus fuerit. Parui aũt refert, vtrũ patrifamilias x an filiofamil. talis iniuria facta sit: nã & hæc atrox iniuria ęstimabitur.

Illata iniuria aut ciuiliter, aut criminaliter vlciscitur: ciuiliter, quando multa iniuriato adiudicatur: criminaliter, si quando reus iudicis arbitrio extra ordinẽ puniendus cõmittitur. quo casu

a Membrum. Puta manum vel pedem.

ADDITIO Nota ea tex & gl. quid dicatur mẽbrũ: & habeẽ in l. nõ sunt liberi. ff. de de statu hom. per gl. & doct. & an dens dicatur membrum. hẽ in l. cui dens. ff. de ædil. edic. de quo vide Bar. & Ioan. de Imol. i l. ij. ff. de pub. iud. Ang.

b Ruptum. Idest, detruncatum.

c Talio. Idest, similitudo supplicij vt mẽbrum ꝑ membro.

d Quasi in magno. Hæc est ratio nõ ad proximum, sed ad illud, quod erat pœna rationis. Accurs.

e Æstimauerit. Per sacramentum taxatione iudicis.

f Honoraria. Facit ꝫ. de iur. nat. gen. & ciui. §. ꝑponebant.

g Aestimatio. Proposita actione iniuriarũ prætoria, q̃ anno continuo tollitẽ vt C eo. l. si non conuicij. nisi i casu. vbi anno vtili datur: ✠ vt ff quod met. cau. l. si cum exceptione §. post annum.

h In seruo actore. Idest, castaldo.

i Medij actus homine. Qui mesonauta. alias mediastin' dicitur. ff. nau. caup. stab. l. j. §. qui sunt, versic. nec. n. & §. caupones. versi. cęterum.

k Compedito. Id est, in eo seruo, qui nullã aliam affert vtilitatem: sed tantum ligatus stat.

Sed & lex Cornelia. CASUS. Scire debes, quòd pro omni iniuria de mũdo debet agi actiõe iniuriarum ex lege Cornel. de iniurijs. quod contingit in tribus casibus: puta si aliqs dicat se pulsatum, verberatũ, vel domum suam vi introitam. & appello domum tuã, siue propria tibi fuerit, siue locata, siue gratis concessa. h. d. Franc.

l Lex Cornelia. Ideo sic dicta. quia Cornel. Sylla pręfectus primus eam fecit: vt ff de accu. l. hos accusare in fi. legis Accur.

m Introduxit Scilicet d. l. Cornelia. In qua actione cõdẽnatio fit æstimatione iudicis: nõ iurãdo in litẽ: vt ff. eo. l. cõstitutionib'. Sed nunqd in his casib. qui tres sunt ex lege Cornelia, est hęc actio ꝑpetua? Dicunt quidã, vt M. ꝙ sic: cum omnis actio ex lege descendẽs sit perpetua: vt ꝫ. de perpe. & temp. act. in prin. Sed in ꝫ dicitẽ, n. semper eam anno continuo tollit vt C. eod. l. si non conuicij. Et nota ꝙ his tribus casib. est ciuilis, aliàs est vbique prætoria, cũ à prętore sit inducta: vt ff. eo. l. prætor. Accursius.

n Pulsatum. Sine dolore.

o Verberatũve. Scilicet cum dolore: vt ff. eod. l. lex Cornelia. §. j.

p Domum suam. Facit ff. de his q deiec. vel effu. l. j. §. habitare.

Atrox iniuria. CASUS. intelleaẽ. Dñe lust. superi' fecit mẽtionẽ de atroci iniuria. sed dñe, qualiter cognoscã atrocẽ iniuriã? Et ipse rñ. dicẽs, ꝙ atrox iniuria quatuor modis cognoscitẽ videlicet ex loco dupliciter. s. ex loco vbi fit, vel loco vulneris. itẽ ex facto vt si aliqs vulneratus fuerit, vł grauiter læsus. & ei ex ꝑsona vt patet ex litera. h. d. Franc de Arec.

q Atrox. ideo atrox iniuria ab alia separaẽ. q̃ sit maior, vt ꝑ hoc magis puniatẽ: vt ꝫ. eod. §. pœna. ff. eo. l. prętor edicit. § atrocẽ & §. fin. & l. vulneris. & l. sequẽ.

r Ex facto. Magis, quã ex pretio rei. vt ff. de incẽ. rui. nau. l. Pedius. §. j.

s Humili persona. Quæ sit persona humilis, dic vt C. de incest. nupt. l. humilẽ.

t A liberis, vel libertis. Quib' aduersus parentes, & patronos agere permittitur, si sit atrox iniuria facta eis à parẽtib', & patronis: vt ff. eo. l. prætor edixit. §. præterea quia in oculo, vel in ore: vt ff. eod. l. prætor. §. fin. & l. sequẽ. Accur.

ADDITIO Dicas secundũm Sal. in l. iniquum. C. qui accu. non pos. ꝙ licet pro leui iniuria filius in potestate non possit patrem solẽniter accusare: vt l. his nulla. ff. de iu. iñ iudicis officium põt implorare pro graui: vt l. si lenones. C. de epis. au. Emancipatus quoque pro leui delicto non accusat. sed pro graui sic: dummodo ciuiliter agi non possit. alias secus, vt hic per doc.

u Nonnunquam. Idest, aliquando. & sic duæ negationes faciunt vnam affirmationem. Accursius.

x Filiofamil. Nisi quia facta iniuria filio, duæ actio-

nes

Mẽbrũ quo accipiaẽ, & q̃ ꝑprie dicanẽ mẽbra, & q̃ sint membra ecclesiæ, laiè Mand. in Gl. Facult. §. considerantes. in ver. nobiliora. & i ver. membra.

† Iudex habet auctoritatẽ taxandi, minuendi, augendi, & prorsus tollendi. J. videamus. §. fi. & l. in actionibus. ff. de in li. iurã. Egid. Per.

a Dic, licet glo. t. pr §. & i d l. si non conuicij, nullã approbet, & ponat multas opi. tamẽ hęc, & in l. lex Cor. hãc approbat, ꝙ ista actio sit ciuilis in his casib' §. pxi. ꝫ. eo. An.

Actio Iniuriarum an sit annalis in omnibus casibus.

† No. ꝙ relatiuũ suus sua suum, nõ semp importat dominiũ, & facit qđ no. Bar. in l. qua'. §. argẽto. ff. de aur. & arg. lega. Ange. Et quot modis hoc relatiuũ sumaẽ ꝑtinẽtis iuxta subiectã mãm, vel rõne adiacentis, vide plenè ꝑ Mãdos. in Gl. Facul. §. Ac. ẽc. in ver. suus.

† Cõcor. cũ hoc §. e. vł. in gl. su ꝑ versi. atroces. extra de dona. vbi recitat tenorẽ hui' §. & glo. paulopost me. & i c. fin. extra. de ꝑsc. eccl. vł. alta.

† Nã atrociores ꝙ fit in conspectu ꝑtoris. ff. eod. Egid. Per.

Lex Cornel. vnde dicitur.

Domus sua.

nis nascuntur: & vtriusque exercitium competit patri: vt ff. eo. l. sed si vnius. §. filiofamilias & l. pater sed facta iniuria patri, non ideo filius aget.

In summa. CASVS. ille qui patitur iniuriam, potest agere de iniuria sibi illata ciuiliter, si voluerit, vel criminaliter. Si autem ciuiliter agat, æstimatione facta. secundum quod supra dictum est. iudex pœnam reo irrogabit. Si autem criminaliter: tunc extraordinaria pœna est imponenda. Hoc autem vult semper obseruari dominus Iusti. quia illustres, & supillustres iniurias sibi illatas per procuratores agere possunt, tam criminaliter, quam ciuiliter, secundum tenorem constitutionis Leonis, quam habet C. eo. l. fi. ad quam recurre. Franci.

procurator interuenire nequaquam potest: nisi qui iniuriam persequitur, vel se defendit, aut illustris, aut superillustris sit.

In summa sciendum est de omni 1 iniuria, eum 1 qui passus est posse, vel criminaliter agere, a vel ciuiliter. Et siquidem ciuiliter agatur: æstimatione facta, secundum quod dictum est, b pœna c reo imponitur; sin autem criminaliter, officium iudicis extraordinaria d pœna reo irrogatur: hoc videlicet obseruando quod Zenoniana constitutio e introduxit, vt viri illustres, f † quique sup eos sunt, & per procuratores possint actionem g iniuriarum criminaliter vel persequi, vel suscipere, secundum eius tenorem, qui ex ipsa manifestius apparet. h

Etiam qui curauit vt cuipiam per alium iniuria fieret, iniuriarum tenetur.

Non solum autem is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam, i. qui percussit: verum ille quoque tenetur qui dolo fecit iniuriam, vel qui procurauit, vt cui i mala k pugno percuteretur. l

Actio iniuriarum non nascitur, nisi ab initio iniuriatus ad animum suum iniuriam reuocauerit. Vel sic secundum glos. Actio iniuriarum iam nata tollitur dissimulatione. Ar.

Hęc actio dissimulatione m abolet. & ideo siquis iniuriam dereliquerit: hoc est statim passus ad animum suum non reuocauerit: n postea ex pœnitentia remissam iniuriam non poterit recolere.

a Agere. Et sic tollitur vnum iudicium per aliud: cum vtrunque sit proditum ad vindictam: vt ff. eo. l. prętor §. j & l. quod senatusconsultum l. fi. in gl. fi. secus si alterum esset de re familiaris vt C. quando ciui. actio crimina. præiud. l. j. Et ideo si de iniuria actum est iniuriarum. nihilominus potest agi lege Aquilia ad damnum, & econuerso. Nec enim actione iniuriarum agitur ad damnum, vt ad damnum, sed vt ad contumeliam: vt ff. eo. l. item apud Labeonem §. siquis seruo verberato.

b Dictum est: vt §. eod. §. pęna, in fine. §.

c Pęna Pecuniaria, scilicet actori danda.

d Extraordinaria. Scilicet, capitis vel status, si iudici sedeat, vel pecuniaria inferenda fisco, non actori: vt ff. eo. l. fi. Accur.

ADDITIO. Et sic vbi pęna est in arbitrio iudicis. potest suum arbitrium extédere vsque ad mortem quod est verum pensata & attentata facti qualitate. l. pediuc. §. j. ff. de incen. ru. nau. Item ex hac gl. elici potest, quod si agitetur de crimine ad pęnam pecuniariam fisco applicandam, iudicium dicitur esse criminale.

e Constitutio. Vt C. eo. l. fi.

f Illustres. Hi sunt qui tantum nomine illustres sunt, & non dignitate. illi autem sunt sup eos, qui dignitatem & administrationem habent: supra quos nemo est. nisi Imperator, 2 quod dic vt not. in Authen. vt ab illustr. & qui supra eos sunt. coll. v.

g Actionem. Idest, accusationem. Et est speciale in accusatione. alias contra: vt ff. de procur. l. licet §. ad actionem. & ff. de pu. iud. l. pe. § ad crimen.

h Apparet. Dic ergo hic casum eius legis.

Non solum. CASVS. Scire debes quod non solum tenetur actione iniuriarum qui fecit iniuriam: sed ille qui procurauit. vt ab alio fieret. h. d. Franc. de Aret.

i Vt cui. Idest, alicui. vel cuius, idest, alicuius.

k Mala. Idest, maxilla.

l Percuteretur. Sed videtur, quod ex tali consilio non teneatur: vt supra de obli. quæ ex delicto nascuntur, §. ope. in fine. §. Sed dic vt ibi diximus. Item argu. contra §. mand. §. tua tantum. ibi, quia nemo ex consilio.

Hæc actio. CASVS. Si aliquis fecerit mihi iniuriam, & ego dissimulauerim: si pęniteam postea, & velim agere iniuriarum: non possum. hoc dicit Franc.

m Dissimulatione. Vt si risi, vel lusi, vel comedi cum eo postea. Item tollitur etiam nudo pacto ipso iure: vt ff. de pactis l. si tibi §. quędam actiones. Sed nunquid est nat. etiam statim facta iniuria: an ita demum si dicat, ad animum reuocet? Quod vltimum dicit B. vt dicunt. Sed certè imo est nata statim. nec enim ex reuocatione ad animum, vel ex verbis talibus nascitur hæc actio, sed ex contumacia: vt ff. de pactis. l. n vnus § pactus. Item quomodo aboletur hæc, nisi esset nata? certe nullo modo: vt ff. de inofficioso testamen. l. nam & si. §. post dictum. & ff. de verborum obligation. l. decem.

n Non reuocauerit. Idest, aboleuerit. Non enim oportet dicere, ad animum reuoco: sed sufficit si remaneat iratus, & ei non reconcilietur. 2 Sed quid si in vltima voluntate in pœnitentia remittit quasi coactus morte, & postea conualet: nunquid renascitur? videtur quod sic: vt arg supra de do. §. mortis causa. Item quia coactus remansit: vnde prætor ratum non habet: vt ff. quod met. causa. l. j. Sed contradico quia fuit semel extincta: vnde in perpetuum resuscitari non potest: vt ff. de solu. l. qui res. §. aream. ibi, in perpetuum. item præsumo quod perpetuo voluerit remittere, siue conualuerit, siue non. nam aliàs non potuit bene pęnitere, præsumitur ergo eum non fuisse immemorem suę salutis: vt C. ad leg. Iul. repe l. fi. Item est contra ad id, quod hic dicit. nuda voluntate tolli hanc actionem, ff. de nego. gest. l. Pomponius. ibi nam quomodo &c. & ibi not. glo. nuda: sed certe ab initio tollitur nuda voluntate & simplici & vnius tantum. sed si semel ad animum reuocauerit, non remittitur per nudam voluntatem: sed per voluntatem nudam verbis, vel pacto expressam, sic etiam ipso iure: vt dictum est per i. ff. de pact. l. si tibi. §. quędam.

TITVLVS V.

DE OBLIGATIONIBUS, quæ quasi ex delicto nascuntur.

Obligatio ex quasi delicto oriri dicitur, quando non ex dolo malo, sed magis imperitia quadam, et minus prouide delinquitur: quo pacto et iudex per imprudentiam perperam pronunciauit, facit litem suam, i. damnum eius litis, vt æquitati iudicantis videbitur, læso restaurare compellitur.

DE OBLIGATIONIBVS &c. Quia

Seu lenia sit, siue atrox: quia quotiens dicit, nihil excludit Egi. Per.

Scilicet solum non quilibet de populo. quia iniuria est crimen priuatum, talis est libello famoso. Egid. Per.

In alijs vbicumque potest imponi pęna corpo. non admittitur procurator: neque agendo. neque defendendo. secundum Bar. Egid. Per.

Pęna arbitraria ad mortem extenditur.

2 Dic vt per glo. & omnes doct. in l. fi. C. eo. Angel.

Actio iniuriarum quomodo tollitur.

2 Dic. vt ff. de adi. lega. l. filio §. Seia. & vide l. 3. §. fina. ibi Bart. eo. tit. Angel.

Quia de obligationibus ex maleficio diximus, sequitur de his, quæ ex maleficio sunt. Accur.

SI iudex a litem suam b † fecerit, c non propriè ex maleficio obligatus vr, sed qa neq; ex maleficio, neque ex cõtractu d obligatut est, & vtiq; peccasse aliquid itelligitur, licet p imprudentiã: ideo vr quasi ex maleficio teneri, & inquãtum de ea re æquũ religioni iudicantis videbitur, e pœnam sustinebit.

Si ex ædibus quas quis inhabitat quidpiam deiectum, effusumve fuerit, quod transeunti damnũ intulerit, aut ea parte qua vulgo iter fit aliquid suspensum habeat, cuius casus periculosus sit, ex quasi delicto obligatus pœnas hic descriptas incurrit.

Item is, cuius cœnaculo, vel proprio ipsius, vel conducto, in quo gratis habitat, † deiectum effusumve aliquid est, ita vt alicui noceret; quasi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideo autem nõ propriè ex maleficio obligatus itelligitur: quia plerunq; ob alterius culpã tenetur, aut serui, aut liberi. † Cui similis est is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri solet, id po-

SI iudex. Totus tit. diuiditur in duas partes principales. Primo ponit casus in quibus qs obligat ex quasi maleficio. Secundo qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem. CASVS. In toto titulo nihil aliud dicit, nisi q. ponuntur qdã exempla, qbus quidẽ exemplis tenet aliquis ex quasi delicto: & inter omnia exẽpla primũ exẽplum est de iudice, q cognoscens iter me, & aduersarium meũ per suã imprudentiã, vel imperitiã cõtra iustitiã meã pronũtiauit credens equũ de me facere iste enim iudex dicit litem facere suã: hoc est damnũ alterius in se trãsferre In id etiam mihi tenetur, In quo per imperitiam suã me læsit Sed quo genere dicemus ipsum mihi obligatũ? Re p vt superius dictum est, q. cum nõ sit obligatus ex contractu, nec ex quasi contractu, eo q. neq; cõtraxit, neq; quasi cõtraxit, neq. ex maleficio: qa credebat benefacere. ex quasi delicto obligat. Sed p Deo, Inquantũ sustinebit iudex iste imperitus pęnã? Respon. q. inquantũ ęquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ quod plus, vel minus iudex maior viderit ipsũ errasse Secus enim est si circa certa. & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philosophię hoc dicit. Fran.

a Iudex. Siue sit paterfamilias iudex, siue filiusfamilias sed quãdo est filiusfamilias, pater de peculio tenetur inquãtũ fuit in peculio: cũ filiusfamilias litẽ suam fecit. vt ita sint duo specialia: & quia dat de peculio, licet sit quasi maleficiũ, quod nõ est alias: vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. j. §. si filius fa. Itẽ quia inspicitur tempus. quo fecit litẽ suã in cõdemnãdo: licet aliàs rei iudicatæ tẽpus spectet: vt ff. de pe. l. quęsitũ. & probant hęc ff. de iudi. l. si filiusfa. Vel dic q. filius conuenit. vt no. in d. §. si filius fam. Arc.

ADDITIO. Not. q. iste titu. non habet locum quando iudex per dolũ vel corruptelam tulit sentẽtiam: quia tunc tenetur propriè ex delicto: vt etiã not. Bart. in dicto. l. si filiusfamil Ang. Aret.

b Litem suam. Idest, cõtrouersiam, vel litigiũ vt in id teneat ipse in quo læsit aliquẽ: & hoc qñ p ignorantiã, vel imperitiã: vt j. sequit. Nã si dolo, tũc nõ habet locũ hic titulus: sed ex maleficio tenet & fit infamis: vt C. de pę. iu. qui ma. in. l. fi. Sed nũqd hęc omnia in arbitro locũ habent? Dicit Ioã. q. sic. vt C. de pact. l. si quis in cõscrib. Alij cõtra, cũ possit pęna peti tãtũ. nec sententia valeat: vt C. de ar. l. j & l. ij & maximè secũdum noua iura, q̃ loquũtur cũ est iuratũ ab arbitro vel à partibus, sm q̃ nihil eis erit pter sacramẽtũ vt in Auth. de iu. §. qa verò. vers. si aũt ex ignorãtia. coll. vi. Sed certè sententia prima vera est: nec obstat hæc Auth. qa nihil erit ei. i. arbitro pter sacramentũ &c. vt possit cogere partes suo stare iudicio, vel eis. i. partibus. Nam vocabit alterã partẽ p iuramẽtũ, sed & cõtra arbitrũ nihilominus aget, vt dictum est. & per actionem in factũ. vt j. eo. §. fi.

c Fecerit. Idest, male iudicauerit.

d Ex contractu. Vel quasi.

e Videbitur. Vt si dubitauit circa legẽ Fusiam Caniniam. durius puniatur. si autem in l. illa. Gallus Aquilius, minus puniatur: & hoc quando nõ fuit data pecunia iudici: vel promissa: alias graues pęnę sequerentur: vt C. de pę. Iud. q ma. iud. auth. nouo iure. & facit ad hoc tit. ff. de var. & extraor. cog. l. fi. Ac.

Item is ex cuius cœnaculo. CASVS. Iam vidistis vnum exemplũ, vbi obligatus est aliquis nõ ex cõtractu, neq; ex quasi cõtractu, neq; ex maleficio, sed ex quasi maleficio est obligatus. Modo ponit hic aliud exemplum: vt ecce, Si de cœnaculo alicuius fuerit aliquid eiectũ, vel effusum ex quo aliquis læditur: iste de cuius cęnaculo illud eijcitur, vel effunditur, est obligat° nõ ex cõtractu, neq; ex quasi contractu, neq; ex maleficio: quia ipse non egit: sed ex quasi maleficio. i. quò ad id quod imminet, quasi deliquisse videat eo q. vsus est opera malorum hominũ. Et possum cõiungere sequentem versiculum, si ex certa scientia non facio: vt per exempla distinguã. Et sumus in versiculo, Cui similis est. Iã vidistis duo exempla, in quibus est obligatus ex quasi maleficio: adhuc ponit aliud exẽplũ parũ differẽs à scdo. Ecce, si aliquis habebat aliquid positũ, vel suspensum sup viã publicã, quod nocere posset transeuntibus, qui ita patitur positũ, vel suspẽsum, tenetur ex quasi delicto, vel maleficio. quanquã nemo læsus fuerit. dũ tamen id quod positũ est, vel appẽsum, lędere possit aliquẽ si ceciderit: & punitur ex isto edicto de eiectis, & effusis i decẽ aureis licet nihil nocuerit. Non. n. inspicit hic euẽtus sed quid euenire põt. In eiectis vero, vel effusis tũc demũ puniẽdus est qs. cum p eiectum vel effusum alicui nocitũ fuerit Sed dñe, p Deo, q̃ est pęna de eiectis vel effusis? Et resp. dom. Iust. q. ex primo edicto de eiectis, vel effusis pęna est tripli dãni dati. Si aũt liber hõ interfectus fuerit p eiectũ, vel effusum: tũc cõstituta est pęna quinquaginta aureorũ. si autẽ veniat liber homo, & p eiectum, vel effusum ei nocitum sit: tũc punitur inquãtum iudici ęquum videbit. Debet enĩ iudex cõputare impẽdia i curatione facta, & operas eius qb° caruit: forte si scriptor manu dextera mutilatus est, vel alibi est vulneratus, ita q. scribere non põt: vel quib° caruerit: vt puta scriptor est, & manus est abscissa, qua scribere solebat. qđ tñ difficillimũ ẽ enarrare. dicit gl q. h referas ad ipendia. sed ad operas qbus caruit &c. Licet enim ita esset qđ solebat quolibet anno decẽ libras scribẽdo lucrari, nõ tamẽ propter hoc sequit, q. in posterũ faceret. Posset enim cõtingere, q. non inueniret q operas suas cõduceret. & hoc vult dicere litera ista. h. d Fran. de Ar.

f Habitat. Hospes plane nõ tenet, sed is q hospitiũ dede-

a Idem in tabellione malè faciẽte instrumẽtũ sm Nico de Neapo. Egi. Pet.

† De peculio cũ pater conuenit cõuenitur.

Arbiter si facit litẽ suam an sit puniẽdus sicut iudex.

‡ Et idem si fuerit secundum intellectum maiorũ doctorũ in vna lege, q̃ haberet plures intellect°, licet ille nõ sit cõmunis, vt dicit Bar. in l. oĩ p latis. l. ii. ff de re iu. dummodo valeret tamen talis sententia: vnde opus est appellatione, & iudex appellatus possit sequi aliã opinionem & aliũ intellectũ: & iurasse te, vel cõfirmasse sententiã. vt no. Bart. in l. 4. §. hoc autẽ iudiciũ. in fi. ff de dam. infe. De hac materia vide lau° per Ange. hic.

† Aut vxoris. Eg. Pet.

fitū a aut suspēsum habet, qđ p̄t, † si ceciderit, b alicui nocere. † quo casu pœna c x. aureorū d cōstituta est. De eo verò, qđ deiectū effusumve est, dupli quātū dāni datū sit, cōstituta est actio. e Ob hoiem verò liberū occisum qnquaginta f aureorū pœna cōstituit. Si verò viuat, nocitumq; ei eē dicat: quātū ob eā rē ęquū iudici vr̄, actio dat. g Iudex .n. computare debet mercedes medicis prẽstitas, cæteraq; impendia, q̄ in curatione facta sunt: p̄terea operas, qbus caruit, aut cariturus est ob id, q inutilis est factus. h †

Si ex cœnaculo filij habitantis seorsum à patre aliquid fuerit proiectū, vel aliquid fuerit appensum, vel fecerit litē suā: pater non tenetur. Are.

Si filiusfamilias seorsum i à patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectum, effusumve fuerit, siue quid positum, suspēsumve habuerit, cuius casus periculosus est: Iuliano placuit, in patrem nullā esse k actionem, sed cum ipso filio agendum esse. Quod & in filiofamilias iudice obseruandum est: qui litem suam fecerit. l

Nauis, caupona, & stabuli exercitio prefectus, si ij quorum opera vtitur, furtum, aut dolum in naui, caupona, & stabulo cō miserint, ex quasi delicto obligatus, eorum factum prestare debet.

Item exercitor m nauis, aut cauponæ, aut stabuli, de dolo, aut furto, qđ in naui, aut caupona, † aut stabulo factū erit, quasi ex maleficio n teneri vr̄: † si modò ipsius nullum est maleficinm, sed alicuius eorū, quorū opera nauem, aut cauponam, aut stabulum exercet. Cùm enim neque ex maleficio, neque ex con-

dederit: vt ff. de ijs, qui deie. vel effud. l. j. §. pe. Acc.

ADDITIO. Nota q qñ quis debet citari ad domum solitæ habitationis, nō sufficit citari ad hospitiū. iuxta l. iiij. §. prætor. & ibi late Bar. ff. de dā. infe

a Id positum. Licet ipse non posuerit.

b Si ceciderit. Nō enim spectatur, vt noceat.

c Pœna. Præstāda.

d Decem aureorū, Vel solidorum: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effude. l. si vero. §. prętor. & § fin. & tñe dicas actionem in factum fore annalē: vt ff. de popu. actio. l. fin.

e Constituta est actio. Perpetua, quæ hęredi datur, sed in hęredem nō datur: vt ff. de ijs q deie. vel effude. l. si vero. §. hæc autem actio.

f Quinquaginta. Ideo certa pęna statuitur: quia non potest æstimatio liberi corporis fieri: vt ff. ad legem Rbo. de iactu l. ij. §. ij. g Et competit hęc actio intra annū. & nec hæredi nec in hæredem datur: cum sit pęnalis & popularis: quę prius datur ei, cuius magis interest: vt ff. de ijs, q deie. vel effu. l. si vero. §. quę autem.

g Actio datur. Perpetua sibi: sed alij puta hęredi pro eo si mortuus est, annalis dat: vt ff. de ijs, q deiec. vel effude. l. si vero plures. §. hęc autem actio. ibi, sed si libera &c.

h Est factus. Quia difficillimum est ęstimare futuras operas. *

Si filiusfamilias &c. CASVS. Supra dictū est, q si aliquid de hospitio patrisfa. eiectum, vel effusum sit, quod alicui nocuerit: vel si aliquid positum, vel suspensum fuerit s. viā publicā, cuius casus transeuntib. sit periculosus: qualiter agatur ɔ̄ patremfa. ex edicto de eiectis, vel effusis. Sed pone, q ex domo alicuius filijfa seorsum à patre habitantis fuerit aliquid eiectum, vel effusum, quod alicui transeunti nocuerit, vel aliqd habuerit appensum &c. qd iuris i isto casu: dabitur ne actio in patrem? Et rñ. iusti. q nō dabit in patrē aliqua actio, nec ēt actio ex peculio, sed ɔ̄ filiumfa. est agendum. Hoc etiam idem obseruandum dicit litera in filiofa. iudice, qui per imperitiā suam litem suam fecit, & per imprudentiā. Hoc autem exponunt quidam. q si filiusfa. per imperitiam litem suam fecerit: si seorsum à patre habitauerit, non tenetur pater etiam de peculio. Si autem cū patre habitauerit, pater de peculio tenetur. Sed dominus Guido pro constanti ponit, quòd si filiusfa per imperitiam litem suā fecerit: siue seorsum habitauerit à patre, siue cum patre. hoc nō refert. Semper n. filius tenetur insolidum. pater autē peculiotenus, & glo. secundum quod in gl. ordi. est. Idē est in filiofa. quo ad hoc, scilicet vt semper teneatur filiusfa. insolidum, siue simul cum patre habitauerit, siue seorsum à patre. sed tñ qñ filius litem suam facit, pater tenetur de peculio, licet filius seorsum habitauerit, quamquā in casu, qñ filiusfamil. aliquid appositum habet, quod nocere possit, pater non teneatur. Franc.

i Seorsum. Idest, separatus à patre.

k Nullam esse. Etiā de peculio: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effud. l. j. §. si filiusfamilias.

l Litem suam fecerit. Scilicet si sine patre habitauerit, aliàs pater de peculio tenetur: vt. de iu. l. si filiusfamilias, secundū Ioann. Vel dic idem, scilicet vt teneatur ipse filiusfamilias, habitet cū patre, vel non. (sed secundùm Azonem pater hic tenet de peculio, vt dictum est p l. ff. de ijs, qui deie. vel effu. l. j. §. si filiusfamilias.) Filio verò cōdemnato, & ibi pater tenetur de peculio: cū videatur quasi contrahi cum filio: s vt ff. de noxal. act. l. & si condemnatus. & ff. de pec. l. iij. §. idem scribit.

Item exercitor. CASVS Non solum in exemplis prædictis tenet q, siue obligatur ex quasi maleficio: sed similiter potest conuenienter poni exemplum de exercitore nauis, aut caupone, aut stabulario. Si enim aliquod furtum, vel damnum fuerit factum in naui, vel caupona, vel stabulo per aliquem eorum, quorum opera vtitur magnus exercitor nauis, vel stabuli, vel dominus caupone ex quasi maleficio obligatur: quia deliquisse videtur, qui opera malorum hominum vtitur. In omnibus autem quatuor exemplis siue casibus supradictis potest aliquis per actionē i factū, quæ hęredi datur, sed non contra hęredem, cōseq illud in quo sibi obligantur predicti. hoc dicit vsq; ad finem tituli. Franc.

m Item exercitor. Quis sit, dic vt infra, quod cum eo §. ij. Accursius.

n Quasi ex maleficio. Idest, actione in factū in duplū, vt ff. nautę, cau stab. l. fina. & ff. fur. adner. nau. cau. stab. l. prima. Item est & alia in factū actio, quæ est ex eo cōtractu de recepto: vt ff nautę, caup. stab. l. j. in prin.

ADDITIO. Et hic dicit Ioan. Fab. quòd si dominus fuit condemnatus ex facto nautarum, ab eis potest repetere: argum. l. si colonus ff. de aqua pluuia arcenda. & l. si vero. § cum autē. ff. de ijs, qui deiec. vel effude.

Ex con-

* Scilicet facile, aliàs non tenetur. Egi. Per

† Vnde vbi lex cō siderat, qd potest euenire, nō debemus requirere quid actualiter euenerit, secūdm Bar. Egi.

Aureus & solidus idem.

† Nota illū tex. qñ sit ɔ̄tributio p p iectū, nō fit computatio liberi hominis. f. eit l. sed aedes. §. siqs mulierem. ff. locati. Angel.

† Cicatricū autem nulla fiet ęstimatio qa liberū corpus nō ęstimat. l. si ff. eo. Egi. Per.

* Quia dubiū est qdiu viuet, & quandiu erit vtilis ad operandum. Egi. Per.

† Secus si ex ita hospitiū, vel si nō ē factū a familia: qđ verū nisi receperit saluū fore. Egid. Pet.

† Quia sua culpa est, q vtit opera malorum. Egi. Per.

a Dic sm An. q ista vltima verba intelligi a ex ɔ̄ctu, vl quasi pr tenet de peculio nō aūt ex delicto, vel quasi.

a Ex contractu vel quasi.

b Aliquatenus culpæ reus. Facit ff. ad legem Aquil. l. si seruus seruum. § Proculus. & ff. tus. aduer. nau. cau. sta. l. j. §. penultimo.

c In his autem casibus, s. supradictis omnibus.

d Hæredi Patientis iniuria. Sed in casu de suspenso non datur hæredi: vt diximus s. eo. §. Item is. vet. ad hominem. Et nota hic differentiam inter actionem ex maleficio & quasi ex maleficio nam vbi est ex maleficio si plures sunt, quilibet in solidum conuenitur. sed secus in hac actione ex quasi maleficio: vt C. de condic. fur. l. j. & ff. nau. ca. sta. l. j. & l. fi. §. si plures. Item in actione ex maleficio vnus soluendo si liberat alios: sed in hac sic: vt ff. nau. cau. sta. l. licet. §. possumus & d. l. j. de condic. fur. Item iura non ceduntur act. ex maleficio: vt ff. nau. ca. sta. l. sed & ipsi. sed in actione ex quasi maleficio ceduntur: vt d. §. possumus. Item et hæc actio fit cessa: vt ff. de ijs qui de te. vel effu. l. si vero plures. § cum adt. Item hæ generalius dantur hæredibus actiones, vt hic, quam illæ, quæ sunt ex maleficio: vt j. de perp & tem. act. §. sed hæredib.

Actio ex maleficio. & quasi ex maleficio, differunt.

tractu [a] sit aduersus eum constituta hic actio, & aliquatenus [b] culpæ reus sit, quod opera malorum hominum vteretur: ideo quasi ex maleficio teneri videtur.

Ex quasi maleficio agitur actione in factum, quæ non transit contra hæredem. Are.

In his autem casib. [c] in factum actio competit: quæ hæredi [d] quidem datur, aduersus hæredem [e] autem non competit.

e Aduersus heredem Vt ff. de iudi. l. iulianus autem: & ff. nau cau. sta. l fi. §. hæc iudicia.

TITVLVS VI. DE ACTIONIB. [f]

Non sumatur: quia Imperator definiendo procedit: nec possunt definitiones breuius summari. Are.

Annota, Tertiam iuris ciuilis partem, quæ actiones respicit, aggreditur Imperator: quas meritò tractatus obligationum, vtpote à matre postposuit, cum ab obligationibus, originem ducant.

Superest, [g] vt de actionibus loquamur. Actio autem [h] nihil aliud est, [i] quam ius [k] [l]

de filia post matrem ponit [1] quasi ordine successorio.

h Actio autem. Nota quod actio quandoque pro actu ponitur vt in Auth. de non alie. §. finimus in fi. gl. actio. coll. ij. & C. de sacrosan. eccle. auth. hoc ius porrectum. in prin. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. 3. §. sciendum. circa med. Quandoque pro accusatione criminali: vt C. quis ciuis. accu. cri. p. l. j. Quandoque pro iure agendi vel persequendi: [2] vt hic & ff. e. l. nihil. [4] Item nota quod illud, quod de actione hic dicitur, voluit Pla. dicere de causa, s. quod causa sit actio: vt sicut apud dialecticos dicitur argumentum, quod ex propositione, assumptione. & conclusione consistit, non tantum conclusio: sic apud legistas actio causa agendi dicatur: vt si dicam: conuenio te ad decem, quia vendidi tibi equum pro x sit idem ac si dicerem ago contra te actione ex vendito: Sed Azo dicit (quod & verum est) aliud esse causam, & aliud actionem. Nam obligatio est causa. & mater actionis: vt ff. de oper. l. licet. §. ea obligatio. sicut ergo aliud est obligatio, & aliud est actio: sic aliud est causa. & aliud actio Item quia vendidi, est factum: [5] sed actio est ius: vt ff de cur. fur. l. consilio §. j & fi. & hic. Item potest esse quod vendidi, & non competat mihi actio: quia mihi solutum est: vel quia remisi. vnde hæc verba, quia vendidi, non sunt actio. Item nomina certa actionum sunt inducta, scilicet ex empto & similes: nec hoc inductum est, vt causa sit actio Si quis ergo hoc velit dicere. non potest, cum lex non dicat vt ff. de super. leg. l. Labeo. in fi. Item si causa esset actio frustra diceret lex, mutari actionis nomen, cum agitur de dolo patroni, vel parentis, vel similium persona in de quo cum dolo non agitur per actionem de dolo, sed per actionem in factum. [6] Nam ad quid mutatur nomen, cum sit causa maneret eadem, si esset ius in sola causa? Concludo ergo & dico, [7] quod aliud est causa & aliud est actio: Item licet dicerim, quod nomina sunt actionum ex empto, & similes, caue tibi, quia non sunt actiones. sed actionum nomina: sicut hæc dictio homo, non est homo, sed significat hominem.

i Nihil aliud est. Patet ergo, quod olim aliud erat. [8] erat. n. conceptio verborum formata à magistratibus vt ff. de ori. iur. l. ij §. deinde ex his. & §. omnium. vnde formula vulgaris dicebatur. vt ff de fur. l. si seruus nauem. Sed hodie hæc solennitas est sublata: vt C. de formu. & impe. l. j. & ij. etiam circa interdicta est sublata huiusmodi solennitas: vt j. de interdictis § fi. [9] Sed quæ erat olim differentia inter actionem, & interdictum? Nam interdicta erant verborum conceptiones: vt j. de interdictis. in princ. Resp. vt dicemus ibi. [10] At hodie nulla est differentia inter interdicta, & actiones: cum interdictum nihil aliud sit, quam actio prætoria: vt infra de interdictis. §. fi.

ADDITIO. Idem senuit glo. in tit. ff. de inter dict. quæ reprehenditur per Bart & doct. ibi, quia est differentia inter actionem, & interdictum, sicut inter matrem, & filiam cum ex interdicto oriatur actio in factum: vt in § fin. j. de interdictis.

k Quàm ius. Scilicet ciuile, vbi est actio ciuilis: vel prætorium, vbi actio prætoria est, nam ciuiles actiones & præ-

Actio & causa sunt diuersa.

1 Quam hic capit pro ut si Mad. in Gl. Faeul. §. act. in ver. quæ. & prius ponit alia significationis quæ.

f Franciscus Hotomanus in commentarijs suis quos in hunc tractatum scripsit elegantissimos, putat hoc loco prius positum pro vitiatâ positione. s. literarum: sicut contio in diffinitione tutelæ vis pro potestate positum est præcedentium aliis videto.

5 Ista argumentatio imposita est redarguendo, secundum Ioan. fab.

6 Verba temperata. Bar. in l. Ifamem. ff. de pu. iud.

7 Et bene Dyn. Fab. Angel. & Ias.

8 Immò inde in substantia. Ange. & Ias.

9 Ista gl. reprobat Ias. ideo dic aliter vt per eum.

10 Dic quod olim erat differentia solum in modo loquendi. Ni co. Fa. & Ias.

Actio est tam de iure ciuili quam prætorio.

DE ACTIONIBVS.

Actio in singulari recte definitur.

Titulus iste continuari potest: vt dicit gl. sup. in tit. de obli. quam sequitur Bal. hic Vnde nota diligenter glo. Accur. positam super titulum, qua soluit aliquas notabiles quæstiones, dicens sic.

f De actionibus. Ideo ponit in plurali. quia plures actiones sunt: vt j. eo. per totum. Sed cum sint plures, quare in singulari numero definitur vt j. eo. §. j? Resp. licet sit numeri singularis: tamen ponitur vt genus, vt in alijs definitionib. contingit: & sub se continet omnes actiones. Item quare non dicit de agendo? Resp. quia illud est facti, hoc iuris. Accur. ADDITIO. Vult dicere gl. quod gerundia denotant actum, prout est in facto, vt est in exercitio: quia deriuantur à verbo quod significat agere, vel pati sed hic non tractatur de actionibus, prout sunt in actu: sed prout sunt iuris. ita dicunt doct. hic.

1 Istam se quuntur, Cy. Fab. & Angel. & Ias.

2 Hanc secundam continuationem aliqualiter impugnat Iac. But. vide hic per dominum Ias.

3 Istam primam partem sequuntur Fa. Auge. & Ia.

4 Quarto modo capitur pro administratione, vt in § iusiurandum. in Authen. vt iu dic. sine quoquo suff.

Superest. Totus iste tit. diuiditur in tres partes principales. Primo ponitur continuatio istius tit. ad præced. materias. Secundo definitur actio Tertio ponitur diuisio omnium actionum. Secunda ibi prope principium, Actio autem nihil. Tertia ibi, Omnium autem actionum.

CASVS. Dicit Iusti. continuando præcessum sumere Ex quo expeditum est primo de personis, & rebus: superest vt iam de actionib. loquamur. Sed pone: Domine, iam video, quod vos vultis tractare de action. dicatis ergo mihi, quid est actio? Ad hoc resp. Iustin. definiendo actionem sic, quod actio nihil aliud sit, quam ius persequendi in iudicio quod sibi debetur. & hoc vsque ad illum §. omnium autem actionum. Franc.

g Superest. Sed quid superest? Resp. forma [11] vt j. de in. nat. §. fi. Vel dic quod supra tractatum est de obligation. quarum filiæ sunt actiones: vt ff. de procura. l. licet § ea obligatio. & j. de verbo. obli. in prin. ideo

& pretorias, dico hic definiri. Item nota, q actio est ius quo ꝑsequimur, sed obligatio est ius pp qđ ꝑsequimur. Et si quæratur, quod sit istud ius, vel naturale, vel ciuile, vel prætorium, vel gentiū? 1 Rñ. q̄a ciuile, vel prætorium, vt mō diximus. Nec facias magnam vim ibi, quia cū multas habeat significatiões hęc dictio ius: vt ff. de iusti. & iu. l. pen. & fi. hoc est ēt vnū de significatis eius, vt dicatur ius agendi vel persequandi. Sed ad cuius differentiam ponitur in definitiona ius, cum singula membra posita in definitiona habeant suum ministerium? Rñ. ſm M. q ad differentiam rerum corporaliū hic ponitur 2 vt dat intelligere, q actio sit res incorporalis, quod verū est: vt ī. de ren. corp. & incorp. §. j. Vel melius dicas ad dr̄ā officij iudicis, qđ nō est actio: 3 vt ff. de min. l. qđ si minor §. fi. licet M. dicat, q officium iudicis est actio: & est pro eo, quod dicit lex, in actione iniuriarū fieri æstimatione iudicis officio, vt ī. de iniur. §. pœna aūt. & §. in summa. Sed certè actio iniuriarum est actio, cui inheret officium iudicis: non tñ illud officium est actio: sed in facto 4 potius hoc cōsistit: ius. n. petēdi ꝑ actioné mihi cōpetit, qđ per hoc officiū iudicis mitigatur. 4 sed quid petā? 5 Rñ. qđ æstimanero, nā debeo æstimare licet iudex possit restenare. est tñ quoddā aliud officiū. quod vicē sustinet, & obtinet actionis, vt dicemus ī. eo § ꝑterea in fi. §.

persequendi a **in iudicio** b **quod sibi debetur.** c

Prima actionū diuisio hec est, vt q̄dā reales sint, q̄dā personales. Personatibus etenim cum eo experimur, qui nobis aut ex

a Persequendi. Hoc dr̄ ad dr̄am exceptionum, quę dantur reis, ꝑ quas defenduntur. Sicut. n. actiones sunt arma actorum, ita exceptiones sunt 6 arma reorum: vt ff. de excep. l. 2. in prin. & §. illud.

b In iudicio. Hoc dicit ad dr̄am eorum, quæ fiūt, licet ēt extra iudicium: non tñ sunt 7 actiones, 8 vt si nocturnū vel diurnū furē, vel militē deserentē militiam quis capiat: vt ff. ad leg. Aqui. l. 4. & C. qñ lic. vnicuiq. sine iudi. se vind. l. 1. & 2. Itē & pp debitorē fugitiuum, quē capere possumus: vt ff. de his, q in fran. cre. l. ait p̄tor §. si debitorē. licet quidā 9 exponant l. illam ibi. q captus fuit authoritate iudicis. Accur.

ADDITIO. Dic idē in o. bus personis, q̃ pertinēt ad obedientiā perpetuā, de quo nō sit qō: vt in monaco, fratre, vel vxore, q̄a si aufugiāt, poterunt capi propria authoritate: vt p Bald. in l. j. C. vbi q̄s decu. aliave cond. conuen. secus si esset quæst. Iaſ.

c Quod sibi debeť. Hoc duob. modis exponiť: vel ad differentiam realis actionis, ſm Azo. & ita strictè accipitur hæc definitio pro personali actione tñ, 10 sicut accipitur ff. eo. l. actio in personam. Vel largius, 11 vt ēt realem contineat, non tñ officium iudicis: vt ff. eo. l. actionum genera, quandoque largissime. vt etiam iudicis officium contineat: illud, s. quod est loco actionis: vt per qđ restitutio minorum petitur: vt ff. eo. l. actionis verbo. Vel ponūtur hæc verba ad dr̄am criminalium actionū per quas non persequor mihi debitum, sed ad vindictam, & ſm hoc etiam realem actionem dicas definiri hic. licet. n. non sit obligatus, qui realiter tenetur: vt ī. eo. §. 1. ibi, aut cum eo agit, qui nullo &c. verum est personaliter: grossa 12 tñ potest dici, q sit realiter obligatus. Et facit pro hoc, vt etiā realis hic definiatur: quia verbum debere. & ad actionem in rē, & ad actionem in personam refertur: vt ff. de verb. sig. l. pecuniæ. §. fi. Item facit q est in definitiōe verbum persequandi, quod est cōe tam ad realem, quā ad personalem actionem: vt ff. eo. l. actio in personam. Itē facit ī. eo. §. 1. in prin. vbi actio realis spēcies est actionis, sicut ꝑsonalis. & ita largè accipitur hic verbū debeť. sed in stricta significatiōe verbi huius debere, tñ alienū, & non meum mihi debeť. vnde ꝑsonalis actio tñ definiri vr̄. 13 vt ī. eo. §. sic itaque. & ī. de leg. §. sed & si rem. Sed certè qñq; ago ēt ad id, quod mihi non debetur: vt C. de pact. l. si pacto quo pœnam. nam ibi ago ad id, quod non est debitum: sed ad id, qđ ex nudo pacto conuenit. Sed certè illud naliter erat debitū qđ nudo pacto debebať: 14 vt ff. de fideiuſ. l. fideiusſor. § fideiussor. Vel nō agiť ibi ad id, qđ nudo pacto debetur, sed ad id, quod verè debetur, sed prætextu eius ꝯsequtur ēt id qđ nudo pacto debeť: vt ff. de verb. sig. l. si cui. 15 Itē oppono de popularib. actionib. Nā in eis nō dr̄ debitū, & tñ petit: vt ff. de po. act. l. pe. Sed non obstat, quia saltē post lit. cōtest. debeť. Vel dic, q̄a & sibi debitū ꝑsequiť. nā cū toti populo sit debitum: ergo & sibi. 16 Item oppono de actione iniuriarum: quia non dr̄ esse in bonis: vt ff. de iniur. l. iniuriarum. Itē non ad debitū, sed ad vindictam competit: vt ff. de col. bo. l. 3. §. emancipatus. & tñ est actio. Rñ. non est in bonis, vt transeat ad hęredes: vt ff. ad leg. Falc. l. pœna ss. Item licet detur ad vindictā: tñ pōt deberi mihi pp id, qđ est in æstimatione vindictę: vel pp id, qđ est in alterum vt vindicta. Itē oppono de petitione hr̄ditatis. item de actione de peculio. Nā in his agiť ēt antēq̄ sit penes possessoré, vel antequā sit in peculio: vt ff. de pe. hæt. l. 4. & l. si quo. & ff. de pe. l. q̄uiū. in prin. & ff. de li. le. l. si quis serū. §. idē. Sed dic esse subaudiédū his, vel deberi sperať. 17 Vel dic, q qñ fuit actio ꝓposita, fuit efficax tñ ꝑ eo, qđ tunc erat: penes successoré, vel in peculio & postea cū augebať, eatenus & actionis efficacia excrescebat: cum vniuersalis, vel in aliquo vniuerso sit petitio: vt ff. de iu l. solemua. Item opponitur de actionibus quas intēdūt aliq ꝑ alijs, vt ꝓcuratos, & tutor. & ꝑlatus, & similes. nā agunt & tñ nō sibi debitum petunt. Sed dic q quasi dn̄i sunt: vt ff. ꝑ emp. l. qui fundū §. si tutor. Vel dic sibi. idest ei cui actio competit, quæ intenditur. Vel subaudi: quod sibi debetur vel cuius nomine agitur, huius alternatiuæ secunda pars est vera.

cōtractu, aut quasi, vel ex delicto, aut quasi, obnoxi9 est: realib. vero quotiescū que cū eo agimus q nullo iure nobis obligatur, rei tamen nostre possessor est.

Omniū aūt actionum

Omniū autem. Ista pars diuiditur in sex partes, prout in hoc tit. ponuntur, sex diuisiones actionū, quas enumerat per ordiné gl. magistralis in §. sunt præterea. ī. eo. Et ibi gl. addit alias sex diuisiones, q ponuntur in alijs locis extra hunc titulū. Prima diuisio actionum est, quæ respicit causam materialē: quia quædam actiones sunt reales. quædam personales, quædam cām mistam habentes. Et ista pars durat vsque ad §. sed istę. Secunda diuisio est, q respicit cām efficientem, quia quædā ciuiles, quædā pretoriæ. Et durat vsq; ad §. sequens. Tertia est respiciens cām finalem, quia quædam sunt rei persecutorię, quædam pœnales, quædā mistæ rei, & pœnæ. Et durat vsq; ad §. omnes. Quarta est respiciens causam formalem: quia quædā dantur ad simplū, quædam ad duplum, quædam ad triplum, quædam ad quadruplum, vsque ad §. actionum. Quinta est respiciens causam substantialem: quia quædam sunt bonæ fidei, quædam stricti iuris: ibi vsq; ad §. sunt præterea. Sexta est respiciens persecutionis effectum: quia q̄dā sunt persecutoriæ solidi, q̄dā nō, vsque ad finē, vt sequitur Bal. hic. Item prima subdiuiditur in duas partes. Primo diuidit. Secundo mēbra declarat. Secunda ibi. Nanque. nā totus iste titulus procedit per diuisiones actionum.

1 Sequuntur eam Dyn. Nic. Bal. Ang. & Iaſ.

2 Et bene Iaſ. hic.

3 Idest exercitio.

4 Et sic officium iudicis nō est factum: sed cōsistit in facto: puta in exercitio. Ius ad qđ poniť in diffinitione actionis. Officium iudicis an sit actio.

5 Idem Angel. & Iaſ.

6 Sequūtur Bart. & Angel.

7 Idem Pla. Ang. & Iaſ.

8 Singularis est ſm Bald.

9 Et mala. Ang.

10 Quod nota pro statutis, in quib. verba sunt strictè intelligéda. l. 3. §. hæc verba. ff. de nego. gest. & l. qcqd. ff. da ver. ob lig. quod procedit qñ ꝑsit aliqđ operari. Man dos. in j. q. Reg. de Nō to lé. Iu. quæst. au. 3.

11 Idem Ioā. Fa. & Nic. in gl. sup verbo quamuis. ī. e. §.

12 Ista gl. ast nor. q vba multoties intelligunť grosso mō nō tñ i statutis. Pla. Ang. & Iaſ.

13 Imo ēt realie ſm cōiter doc. hic.

14 Ista sol. nō ꝓcedit ſm doc. quantū ad materiā text. nostri.

15 Ista continet meiā veritaté, vt p doc. hic.

16 Ista reprobať cōiter pac doct. hic.

17 Sed hęc reprobať, quia arguit imperatoré de insufficientia.

Diuisio actionū.

Accessi ad Insti.& ita ppošui coram eo: Dñe, ego sa tis bene video, quid est actio: pro Deo dicatis mihi, si placet, aliquã compendiosam viam, vel diuisionẽ actionũ.& ad hoc rñ. Instin.amice, libenter dico tibi: quia omnium actionum, quibus inter aliquos litigatores apud iudices ordinarios, vel delegatos, vel etiã apud arbitros cõpromissarios de quarunque re corporali, vel incorporali agitur, summa diuisio in duo genera diducit. aut

quib⁹ inter aliquos [a] apud iudices, [b] arbitrosve [c] de quacũq; re [d] q̃rit, sũma [e] diuisio i duo gña diducit: Aut.n.in rẽ sunt, [f] aut i psonã. Nãq; agit vnusquisque aut [g] cum eo, qui ei obligatus est, vel ex cõtu, vel ex maleficio: quo casu proditæ sunt actiones in psonam, p quas [h] intẽdit [i]

enim omnes actiones sunt in rẽ, aut in personam. Et q̃ ista diuisio sit bona, liquet tali rõne. Nã quicunq; in iudicio experitur, aut agit cũ eo, qui obligatus est ex cõtu, vel quasi: aut ex maleficio, vel quasi: aut alijs quibusdã, i. ex varijs causarum figuris: & in hoc casu, qñ agit cõ eũ qui in aliquo prædictorum modorum obligatus est. proditæ sunt actiones in personam: per quas actor intendit aduersarium suum aliquid ei dare, aut facere oportere. Aut agit cum eo, qui nullo iure sibi est obligatus, mouet ei cõtrouersiam de aliqua re: & in hoc casu proditę sunt actiones in rem. Cum ergo quicunq; agit: aut agit cõ eũ, qui sibi obligatus est: & tunc cõ eũ habet locũ actio in personam: aut cõ eum, qui nullo iure est sibi obligatus: & tunc habet locum actio in rem.& pluribus modis agi non põt, liquet igitur manifestè, q̃ supradicta diuisio bona sit. Sed dñe, iã video, q̃ diuisionẽ vestram satis probabili rõne confirmastis: pro Deo, si placet, ponatis mihi familiare exemplũ qualiter agitur cum eo, qui nullo iure est obligat⁹. Ad hoc rñ. Imper. Amice ponamus q̃ aliquis possideat aliquam rem corporalem, quam Titius affirmat esse suam: & ille qui possidet, dicat rem illam suam esse. Nam in casu isto, si Titius rem illã suam esse intendat.& à possessore iure dñij eam vẽdicet: tunc actio in rẽ locum habet. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. æquè si agat. Franc.

[a] Inter aliquos. Vr innuere, q̃ aliæ actiones sunt q̃ coram alijs proponuntur. sed non est verum. Acc.

ADDITIO. Sol. [1] dic, quod hic relatiuũ stat declaratiuè, quia adijcitur qualitati conuenienti vnicuique contento sub genere &c.

[b] Iudices. ordinarios, vel delegatos.

[c] Arbitrosve. Idest, compromissarios. nam apud eos actiones [2] proponendæ sunt: vt hic, & ff. de arbit.l.1. Accur.

ADDITIO. Est & libellus offerendus: vt C. de arbi.l.cum antea.§.exceptis videlicet.in gl. conuentum.circa fi. Sed cõ, secundum Pla. C. de epis. & cler. auth. generaliter. Ad quod resp. [3] quia ibi non de libelli oblatione loquitur: sed de remissione cautionis, quæ consensu partium fieri potest: vt ff. de ferijs.l.1. primo respon.

[d] De quacunq; re. Generaliter accipe verbũ rei: [4] vt ff. si cer. pet.l.1.in fi. nam pro corporalibus, & incorporalibus competunt actiones: vt j.e. §.proxi.et §.ij.& ff. si ser. vendi.l.1.& 2. in prin.

[e] Summa. Idest, prima quoad tractatum, s. [5] vel summa, idest breuis. breuior.n.esse non põt, q̃ bimẽbris, sicut ista est. Sed opponitur. j.§. quædam. Rñ. quia & illæ sunt reales, qñ ad res agitur. Item in personam, qñ ad personales præstationes agitur: imò & si simul agatur non tamen egrediuntur hãc diuisionem, cum sint in rem, & in personam, nisi enim sic exponeretur, iam multę inuenirẽtur breuiores: vel j. eo. §. aliæ & §. actionum. & alię quædam diuisiones, quæ breuiores inuenirentur.

ADDITIO. Dic, melius facit tex. in l. 3. iulr e-
c.

[1] Quę sit inter iudices arbitrosq̃; dĩia, eleganter explicat Frãcis. Hotoman. In §. sic itaque differens. j. eo.

[2] Quia restatiuũ q̃s vel q̃ adiectiuũ alicui gñalitati sine copula, illã restringit. l. ea tamẽ adiectio. ff. de leg. j.

[3] Idẽ Io. Fab. Pla. Ang. & Ia.

[1] Istã sequuntur Bald. & Pau. in d. auth. gñaliter.

[4] Vt & sa ctũ compphendat. Bart. in l. j. ff. si cer. peta. Et q̃ appsone rei veniãt laię Mãd. in Gl. Fac. §. Ac tã, in. ver. rebus

[5] Et hoc ideo, q̃ p eam cognoscitur cã mediata & immediata actiuũ.

sto casu. ff. de pecu. Sed contra gl. instatur: quia actio in rem scripta rem comitatur, & tamen nõ est realis: vt infra eodem. §. quædam. sed solue vt ibi, quia ius agendi ex reali oritur ex ipsa re, & ipsi rei cõpetit, & cõ ipsam rem: vt hic. & in simili dicim⁹ [1] sumere debita sunt do. ff. de neg. gest. l. qui aliena. §. fin. & sic in actione psonali in rẽ scripta: vt d. §. quædam &c. Angel.

[f] Aut enim in rẽ sunt. Ideo in rem dicuntur: quia rem concomitantur: [6] vt ff. de publ. l. imperatores. & in personam: quia non recedunt à persona obligati, vel hæredis eius, cuius eadem est persona: vt ff. eod. l. actionum genera. §. 1. & 2. & in auth. de intestat. à mor prast. in prin. coll. 5.

[6] Imò q̃a dant occasioẽ directi dominij, vel quasi.

LIBELLVS IN ACTIONE in rem; siue in rei vendicatione.

Nanque agit. In actione in rẽ, siue rei vẽdicatiõe si libellũ quis formare velit, non poterit nisi cõ possessorem: quia possessio parit in rem actionẽ aduersario: vt C. de ali. iudi. mutan. cã facta. l. vnica. vel cõ illum, qui dolo desijt possidere: vt ff. de noxali. act. l. electio. ff. de reg. iu. l. qui dolo. extra de iudi. c. dilecti. ppter quod sic interroget reum, cũ vult experiri cõ eũ, vtrũ possideat, vel dolo desijt possidere, ne frustra experiatur: vt ff. de rei vend. l. qui petitorio. & cogitur respondere. & in iure facienda est interrogatio, & responsio: vt ff. de interrog. ac. l. qui seruũ. § qui iure & l. 1. in prin. & si neget se re⁹ possidere cum possideat, amittet possessionem, & transfertur in actorem propter mendacium suum: vt ff. de rei ven. l. sin. in prin. & si non possideat liber erit, nisi dolo desierit possidere: quem dolum oportebit actorem probare: vt ff. de proba. l. quoties. §. qui dolo. Si verò dicat verè se possidere cum possideat: tunc formabitur libellus in hunc modum: Propono, siue dico ego a. contra b. q̃ ipse detinet rem meam: i. vñ ppropono rei vendicationem contra eum. & peto rẽ ipsam mihi adiudicari: & ipsum b. ad restitutionẽ mihi condemnari. Nec miretur aliquis, q̃ ego dixi, qui detinet: & non dixi, qui possidet. nã ideo dixi: quia multi detinent rem, qui nõ possidẽt: & tenentur rei vendicatione. Hic.n. solũ cõsiderat libellans in rei vendicatione, q̃ habeat reus facultatẽ rei restituendæ, vt ff. de rei ven. l. officium. & licet actionis nomen editum nõ sit in libel. sufficit tñ assignare causam Argu. C. de edic. diui adri. toll. l. fin. & ff. si cer. pet. l. certum. maximè hodie per sño Decr. domini Alexandri Papæ, extra. de lib. oblatione c. si quidam tamẽ cõtrium dicunt per legem ff. de eden. l. 1. [4] & C. de edendo. l. edita. Et erit causa petendi in hoc lib. talis. Vnde cum mea sit, peto illam rem mihi restitui. Hoc verum est, q̃ in omnib. actionibus sufficit pponere cãm: nisi talis sit causa, q̃ plures pariat actiões. tunc. n. nomẽ actionis est exprimẽdũ: vt ff. de trib. l. quod in hs de. § eligere & ff de legatis. & fideic. secundo. l. cũ filius. §. varijs. & j. quod cũ eo. §. is quoq; circa fi. & in gl. fi. oportet et quantitatẽ, & qualitatẽ rei exprimere, si sit res mobilis. & hoc per legem. ff. de rei vendicatione. l. In rem. prima.

[g] Aut. hoc aut, respicit aliud aut, quod est j. eod. aut cum eo &c.

[h] Per quas. Scilicet personales actiones.

[i] Intendit. [7] Scilicet vnusquisque, vel actor.

Dare.

[7] Ista gl. & gl. posita in ver. dare. & gl. l ver. tacet. declarãtur p Ang. in glo. mag. sra. In isto §.

aduersariũ ei dare, a aut facere b oportere, & alijs qbusdã modis. c Aut cũ eo agit, q nullo iure d ei obligat° ẽ, mouet tñ ei de aliqua re ꝯtrouersiã: quo casu ꝓditæ actiones in rẽ sũt: veluti, si rẽ corporalẽ e possideat f qs, quã Titius suã esse affirmet, possessor aut dñm ei° se eẽ dicat. g nã si Titius suã eẽ intendat: in rẽ actio est.

Etiã pro incorporalibus rebus in rem proditæ sunt actiones, confessoria, s. & negatoria: prior quidẽ ei qui sibi personalẽ, siue realẽ seruitutem urbani vel rustici prædij debitã contendit, conceditur: altera pro libertate vendicanda contra vicinum agimus, cuius seruitutes in re nostra esse negamus: incorporalium autem rerum huiusmodi actiões ab ijs, quæ pro incorporalibus rebus competunt, in hoc differunt, quòd illæ possidenti

a Dare. Cum datio est in obligatione: vt ff. de verb. oblig. l. vbi autem non apparet. §. fi.

b Facere, cum factum sit in obligatione: vt si promisisti scribere librũ, quod petitur actione ex stipulatu, vt j. de ver. ob. in prin.

c Et alijs quibusdã modis. i. ex quasi ꝯtractu & ex quasi maleficio (nec enim de his j. dixerat) quod reprobatur: qa ex quo dixit de ijs, q sunt ex ꝯtractu vel ex delicto: ꝑ cõsequẽs & de his, quæ sunt ex quasi cõtractu, & ex quasi delicto, dis aits vt j. de obliga. quæ ex quasi cõtra. in prin. & j. ti. i. in prin. Vel dic oĩa ista supra eẽ cõprehensa: sed sunt supradicta intelligenda, ubi ꝑcisè agebatur ad dãdũ, vel faciendũ: hic autẽ qñ non præcisè, sed sub alternatione. vt hoc aut illud. Sed & hoc reprobatur: quia j. nõ dixit, q ꝑcisè qd fieret. D e ergo hic de conditione furtiua loqui. quæ est personalis: non tamen ex cõtractu vel quasi, vel ex maleficio, vel quasi, sed ex varijs figuris cãrũ oritur: vt ff de act. & obl. l. i. in prin. itẽ de interdictis omnibus potest dici q oĩa sunt personalia: vt ff. de interdic. seu extraor. act. l. j. §. fi. non tamen iure ordinario, sed extraordinario sunt introducta: vñ nõ cõueniunt sub hac diuisione ex cõtractu, vel quasi ex maleficio, vel quasi ex delicto: qñ, vel ꝑp delictũ qñq; danť, vt in interdicto vnde vi ꝑ videre: qñq; non, vt in interdicto, quod vi aut clam, qñ contra eum, qui non fecit opus, sed factum habet datur: vt ff quod vi aut clam. l. j. §. clam. & l. competit. § fi. Et vt breuiter dicam, ille tertius erit. qui dicitur ff. eo l. i. in prin. ex varijs figuris &c. est quod hic dicitur, & alijs quibusdam &c. Acc.

d Nullo iure. Nota hic q ille. qui rẽ meã tenet, non est mihi ideo obligatus, sed rõne possessionis, cũ possum cõuenire: vt C. de alie. iud. mut. cau. facta. l. i. Sed oppo. teneris mihi ad rem restituendã: ergo es obligatus. resp non est verum. quia verbũ tenetur, duobus modis accipitur. Nã si dicas, tenaris ideo quia ex natura actionis sis mihi obligatus, falsum est: si verò dicas: teneris: quia per officiũ iudicis debet tibi necessitas imponi, vt restituas: varum est, vt ff. de rei ven. l. qui restituere. & si hoc modo accipiatur, teneris. ergo es obligatus, non sequitur.

ADDITIO. Et est ratio. quia officium iudicis nullã præsupponit obligationẽ l. qui per collusionẽ in fi. ff. de act. emp l. Quintus. i pr n. & fi & gl. 2. ff. de annu. lega. nisi largo modo, secundũ quod dicit Bar. in l. fi. ff. de iniur. & vide gl. j. in prin. in verbo, debetur. Ang.

e Rem corporalem. Bene dicit corporalem: quia incorporalia non vendicantur: vt ff. de rei vend. l. vendicatio.

f Possideat. No. in actione in rẽ ex parte actoris alterũ duorũ debere interuenire. s. dominiũ: vt ff. de rei ven. l. in rem actio. & hic. vel quasi dñium, vt in emphyteuta, superficiario. & in bonæ fidei emptore, & similib. vt j. eo. §. aliæ. & ff. si ager. vec. vel emph. l. i. §. fi. & l. 2. & l. 3. & ff. de superfi. l. 1. in fi. i. respõ & §. quod ait. Item ex parte rei similiter duorũ alterũ. s. possessionẽ, vł quasi. vł q a dolo desierat possidere, vt hic, & ff. de interr. ac. l. qui seruũ. §. in tine. & l. si seruus, & de noxa. act. l. electio. §. 1.

ADDITIO. Ista gl. vix põt saluari, nisi loquatur de rei ven. specialiter: quia illa nunquam competit nisi in possidentem, vel quasi.

g Dicat. Hoc non est necesse probare vel dicere: sed ex voluntate dr hoc: vt C. de edẽ. l. qui accusare & de rei vend. l. fi. & j. de interdi. §. cõmodum. Accu.

Aequè. Supra §. ꝓximo ponitur de actionibus in rẽ ꝑ rebus corporalib°: nũc pro reb° incorporalibus. Et sunt duæ actiones, cõfessoria. & negatoria. Et diuidiť iste §. in duas partes. Primò ponit de actiõe confessoria. q intentať pro seruitute cõstituta cõseruãda, vel custodiẽda. Scdo ponit de actione negatoria, q competit dño negando aduersario suo ius esse seruitutis & sic cõpetit pro libertate conseruãda. Scda ibi, Cõtra quoq;. Itẽ totus iste §. sex facit. Primo ponit exẽplũ de confessoria. q datur pro seruitute ꝑsonali. Scdo dat duo exẽpla de cõfessoria ꝑ seruitute reali rusticana. Tertio ponit quatuor exempla de cõfessoria pro seruitute reali vrbana. Quarto ponit plura exempla de negatoria. Quinto ponit differentiã inter actiones reales, quæ cõpetunt pro reb° corporalibus. & inter eas, q cõpetunt pro rebus incorporalibus. Sexto infert quãdam exceptionem. Secunda ibi. Vel ꝑ fundũ. Tertia ibi, Eiusdem. Quarta ibi. Cõtra quoque. Quinta ibi, Quod genus. Sexta ibi Sane.

CASVS. Accessi ad Iusti. & ita quæsiui ab eo, & dixi Domine iã vidi de act. in rem, & vnde actio in rem habet locũ pro dominio rerum corporeiũ: sed nunquid sunt plures actiones in rẽ? Et respo. Iusti. q sic. Sicut enim dixi tibi, q actio in rem locũ sibi vendicat quãdo aliquis rem corporalem aliquã iure dominij in iudicio intentat suã esse: eodẽ modo dico tibi, q si aliquis ius vtendi fruendi sibi esse in fundo, vel ędibus vicini sui dicat, vel si dicat ius sibi esse ducendi aquã in fundum suũ per fundũ vicini sui, in omnibus his casibus actio cõfessoria locũ habebit. & nõ solum in seruitutibus rusticorũ prędiorum vendicãdis locũ habet in rem actio cõfessoria: sed & in seruitute vrba. prædio. Eiusdem. n. generis est actio, quæ de iure vrbanorum prædiorũ competit vicini. si aliquis agat se habere ius, ne vicin° suus altius ædes suas tollat. vel si aliqs dicat se habere ius prospiciendi in fundum vicini sui, vel ꝓijciẽdi aliquid de fundo suo in fundũ vicini sui: Aut si agat ius sibi esse immittẽdi tignũ de ædibus suis in ædes vicini sui. & sic in his oĩbus superioribus casibus actio confessoria locum habet in rem. Sed quid domine? Iam satis mihi liquet de cõfessoria in rẽ, q habet locũ in vendicatione rerũ incorporaliũ: nũ qd plures sunt actiones in rẽ, q locum habere ꝑsit in rebus corporalibus? Ad hoc rñ. do. Iusti. q sic. Nã sicut ego dixi, q in seruitute rustic. uel urba. præd. uendicandis locum habet confessoria in rem, eodẽ modo dico tibi in casu econuerso, q si aliquis negat se habere seruitutem rusticorum, uel urbanorũ prædiorum, competit ei actio in rem negatoria. Nã de usufructu & de ser. rust. prę d. Itẽ de ser. ur. prę. ꝑ

Imò approbatur per Bart. Nic. Ang. & Ias.

Hãc primã expositionem licet glo. reprobet, tñ eã sequunt cõmuniter doct. hic, & inducũt ad hoc l. i. ff. eo. ubi de hic ꝑ do. Ias. q longè ita erat, an appositione ꝯtius ueniat quasi contractus.

Vel ratione nudæ detentiõis. Ange. & Ias.

Idẽ Io. Fab. Pla. & Ias.

Idem Io. Fab. & alij 1 apparatu. Nic. & Ia. in gl. seq.

Imò alterũ quatuor. i. dominiũ directũ. utile, vł quasi, uel ius in re. Dy. Nic. Ang. & Ias.

Displicet Nico. Fab. & Angel.

Dic hoc nõ vł bene dicaś: q imò habet tãtũmodo publicianã vt j. e. §. sed iste aliàs si habetet vtile dominium, vt dicit gl ꝑ ferret domino directo l. i. §. 1. ff. si ager vect.

uel emphyteũ pb. & tamen hoc est falsũ: quia regulariter excludiť à uero dominio. l. penul. & q ibi no. ff. de pub.

Oñs ĩñ ꝓbãdi assumere si uult Nic. Fab. & Ang.

diuę sunt in rē actiones negatoriç: veluti. si quis agat ius vtendi fruēdi in fundo suo, vel in ędibus suis ad uersariū suū habere: vel si aliquis agat ius nō esse ad uersario suo eūdi vel agēdi per fundū ipsius aduersa rij. vel q̄dā sic dicat aduersariū suū nō habere ius i ędi bus sui ipsius actoris, vt ipse actor nō teneatur altius tollere ędes suas: vel si quis dicat aduersariū suum nō habere ius ꝓspiciendi per fundū suū vel proij ciēdi aliquid in fundū suū: vel si quis agat ius nō esse aduersario suo mittēdi tignū ex ędibus aduersarij in ędes suas.

concedumtur, hæ vero nõ.

Aequè [a] si agat [b] quis ius sibi esse † fundo forte, vel ædibus vtendi [c] fruendi, vel per fundum vicini eūdi, vel ex fundo vicini aquam ducendi: in rem actio est. [d]

Nā in omnibus casib. his, sicut in superiorib. habent locum actiones in rē, sed tñ negatoriç. Sed hoc genus tñ negatoriæ. s. actionis, i reb. corporalib. locū nō habet. Nā licet in his casib. supradictis agat possessor negatoria, & hoc in reb. incorporalib. in reb. tñ corporalib. ille agit, qui non incumbit in possessionem: quia nō est aliqua actio corporalis à iure ꝓdita, beneficio cuius actionis possit negare illam rem corporalē actoris esse. Sed licet tibi dixerim regulariter. q̄ possidenti & detinēti in reb. corporalib. non competat actio: in vno tñ casu ille qui possidet, nihilominus actoris partes sustinet: sicut in latioribus Digestorū lib. apertius apparebit. Et hæc dicū tur vsq; ad illum §. sed istę. b. d. Are.

† Esse, inquit Franc. Hotomanus hic, ꝓ sensus tēporis demonstratione continet, ergo hic de præsenti seruitutis dominio, non de futuro, hoc ult, nō de debita seruitute agimus, sed nostra iā, nobisque adq̄sita.

* Addit I aliquibus codicib*, agendi.

Libellus pro seruitute personali.

Est quædam actio realis, quę datur ꝓ seruitute vēdicāda, siue sit realis, siue ꝑsonalis: vt hic. §. æquè. & ff. si ser. vend. l. ij. & primo circa seruitutem personalem formatur libellus. Est aūt seruit* ꝑsonalis vsus fructus, quem habemus in reb. alienis: vt ff. de vsufruct. l. j. & ī. de vsufruc. § constituit & ī. de vsu & habi. in prin. forma igitur libellum primo in seruitute ꝑsonali in hunc modum. Dico ego b. ꝯ c, q̄ ipse habet prædium, in quo habeo ius, siue seruitutem vtendi fruendi: vnde ꝓpono cōfessoriam actionem ꝯ dictū c. & peto dictā seruitutē mihi adiudicari: & ipsum c. vt patiatur me vti frui condemnari. In qua etiam actione sufficit causam proponere: vt supradictum est. & proponetur ita. Vnde cum habeam ius vtendi, fruendi, peto mihi illum condemnari. Eodē modo formabit libellū in eo, qui habet tantum vsum, dimittendo hoc verbū frui. & potest addi sic Et q̄a tanto tempore me ꝓhibuit, & impediuit vti frui: peto dictum c, in fructibus, quos percepissem: vel percipere potuissem, mihi condemnari. & hoc per l. j. ij. iij. & l. fi. ff. si vsusfru. pe.

Libellus pro seruitute reali.

Circa seruitutem realem forma sic lib. sed primo sciendum est, q̄ seruitus realis nō potest deberi, nisi vterq; habeat prędium: vnum quod seruiat, alter aliud cui seruiatur: vt ī. de ser. §. ideo autem. & ff. commu. præ. tam rust. quā vrb. l. j. in fin. Seruitutes rusticę ꝑdio. sunt iter, via, actus, & aquæ ductus: vt ff. de seru. rusti. prædio. l. j. in prin. Forma ergo sic libellū in ser. rust. pręd. Dico ego a. ꝯ b. q̄ habeo seruitutem eundi per fundum suum ad fundum meum: vnde ꝓpono confessoriam ꝯ ipsum b. & peto ipsam seruitutem mihi adiudicari: & ipsum, vt patiatur me vti hac seruitute mibi condemnari. Eodem mō formabis in alijs seruit. rusticę prædiorū. & loco actio. si vis potes ponere causam. & assignare, scilicet, hāc. Vnde quia ius habeo eundi. & formabis, vt in lib. illo superiori continetur.

[a] Aequè. Scilicet datur actio in rem &c.

[b] Agat. Scilicet actione confessoria. Quod sic vocetur, legitur. ff. si ser. ven. l. ij. in prin.

[c] Vtendi. Hęc seruitus est personalis: sed sequētes reales: vt ff. de serui. l. j.

[d] In rem actio est. Scilicet confessoria.

Eiusdem generis [e] est actio de iure prædiorum vrbanorū: veluti, si quis agat ius sibi esse [f] altius ædes suas tollēdi, [g] * ꝓspiciēdive, vel proijciendi aliquid, vel immittēdi tignum in vicini ædes.

[e] Eiusdem generis. Scilicet vt sit in rē.

[f] Ius sibi esse. [s] no. q̄ ꝯfessoria ponitur verbis affirmatiuis, & negatoria negatiuis. & ex hoc cōprehenditur modū cōcludendi in huiusmodi actionib*: de quo dic, vt per Angel. hic.

[g] Tollendi. Vt si erat in quasi possessione seruitutis dom* meę, ne mihi liceret altius tollere: me volente ędificare, debeo agere negatoria. & ita hic interserit [s] exemplū negatoriæ: vt ff. si ser. vē. l. & si forte. §. j. In hac. n. seruitute negatoria verbis affirmatiuis, & cōfessoria negatiuis ꝓponitur: vt ff. si ser. vend. l. loci. Alia verò exempla quæ ponuntur, bene ponuntur in confessoria vsque illuc, contra &c. Vel pone hoc exemplum in confessoria: vt si talem mihi debeas seruitutem, vt altius teneas ędificatum: vt ff. de serui. vrb. præ. l. si arborē. § interdum. & l. eum debere &c.

[s] Ista gl. nō est Accur. sed additio.

* Quęrit hoc loco Hotoma. q̄a fieri pt vt dñs ædium agat ius sibi esse ædes suas altius tollē di, eum iā pati vicinus teneatur, & naturaliter & ciuiliter. l. altius. C. de seruit. & aqua. cū prærerea res sua nemini seruiat. l. vel frui ff. si vsusfruc. peta. quē modū subiiciet ad modū dissoluit. in illū vide eo longè enim aliter eā quęstionē diri mit quā hactenus fecerint reliqui interpretes.

Libellus pro seruitutibus vrbanorum prædiorum.

Contra quoque. Seruitutes vrbanorum prędiorū sunt, vt seruitus ꝓspiciendi, vel immittēdi tignū in vicini ædes. & aliæ similes: vt ī. hoc §. ęque. ver. eius dem. & ff. de serui. vrba. præd. l. j. & for. libel. in qualibet istarū act. hoc modo. Dico ego c. contra a. quòd ego habeo ius immittēdi tignū de domo mea in ædes suas: vnde propono cōfessoriā cōtra ipsum, & peto dictū ius, siue seruit. immittēdi tignū mihi adiudicari: & ipsum a. vt mō patiatur vti tali seruitu. mihi condēnari. & in libel. potes edere causam pro actio. & erit causa talis. Quia seruitutem habeo immittēdi tignū de ędibus suis in ædes meas, vnde peto &c nihil aliud in libello mutatur. Et eodem modo forma lib. in alijs seruit. vrba prædio excepta seruitu altius non tollendi, in qua lib. habet formam verbis negatiuis, scilicet. hoc modo. Dico ego a. cōtra b, q̄ ipse nō habet ius altius tollendi ędes suas. quia ego habeo seruitutem in ædes suas altius nō tollendi: vnde ꝓponendo confessoriam cōtra ipsum b. peto seruitutē altius nō tollēdi mihi adiudicari: & ipsū ne altius tollat, mihi peto cōdēnari. Et in ista, sicut i alijs pōt loco actionis causa proponi. hoc modo: Vnde cum habeam serui. in ædes suas altius nō tollendi. peto &c.

Libellus in actione negatoria.

Est & alia realis actio, q̄ cōpetit pro seruitute neganda tam in rustico prædio. quā vrbano & appellatur negatoria: vt ff. si ser. vē. l. ij. in princip. & hic in versi. contra: Super quo formandus est lib. & in rust. præ & vrb Sed primo in ser. rusti. præ. formatur libellus hoc modo, Dico ego a. contra b, q̄ cum ipse sit in quasi possessione serui. eundi per fundum meum ad fundum suum, & ipse nō habeat seruitutē in fundo meo. proponēdo negatoriā cōtra ipsum b, peto absolui à tali seruitute. in isto lib. pōt poni causa loco act. vnde cū seruitutē nō habeat eundi, peto &c. Similiter in alijs seruitu pręd. vrba. formatur, negando. scilicet. vt act. iīs negatoria, & causa similiter. Vnde cū non habeat ius istius seruitu. peto &c. Petam etiam in actio negatoria. quę datur pro seruitu. vrba. prædio. denegandis, sic formatur libel. Dico ego c, contra b, quòd cum ipse sit in poss. immittendi tignum de ædibus suis in ędes meas, & ipse non habeat

[s] Displicet Dyn. Nico. Ioā. Fa. & Ange. & dicit Ias. q̄ est deritio.

ius

Cōtra quoq; de vsu fructu, & de seruitutibus prædiorū rusticorū, item pdiorū vrbanorū, inuicē quoq; pditæ sunt actiones: vt siqs intēdat ius nō esse aduersario vtēdi, fruēdi, eūdi, agēdi, aquáve ducēdi, itē altius tollēdi, pspiciēdive, vel pijciendi, immittēdive: istæ quoq; actiones in rem sunt, sed negatiuę. Qđ genus actionis in ɔtrouersijs rerū corporalium pditū nō est. Nā in his is agit, q non possidet: ei verò qui possidet, nō est actio pdita, p quā neget rē actoris esse. Sane vno casu, q possidet, nihilomin' is actoris partes obtinet: sicut in latiorib' Digestorū libr. opportunius apparebit.

Iam secunda actionū sectio pertractāda capitur: & primo de in rem prætorijs. Qui iusto titulo ab eo quem dominū credebat, rē traditā accepit, si prius rei possessione ceciderit, q̄ vsucapionem absoluerit, is aduersus possessorē Publicianam in rē actionem intentare potest: vt perinde ei restituatur, acsi vsucapione eius rei dominiū nactus fuisset.

Sed istæ quidem actio-

tus immittēdi tignū in ędes meas, peto &c. Et sic formaŕ li. i allijs seruit. vrba. pd. denegādis, formado p verba negatiua. Similiter formaŕ sic. qñ negaŕ seruitus altius non tollendi, in qua nō formabitur libellus verbis affirmatiuis, sed negatiuis, hoc mō: Dico ego a. ɔ̄ b, q ei ipse sis in quasi pos. seruit. ędium mearum, ipse habet serui. in ædes meas, ne mihi liceat illas alti' tollere: ideo peto proponendo negatoriā actio. ɔ̄ ipsum b. ab hmōi seruitute absolui, & ipsum, ne me altius tollentē impediat, mihi ɔdēnari & causa i hoc libello pponiŕ talis: Vnde cum ipse nō habeat seruitutem i ædibus meis, ne liceat mihi alti' tollere, peto &c.

a Cuntia. i. contrarium. Nā supra de confessoria, p quā seruitutes debētur: nunc de negatoria, per quam seruitutes denegantur: vt ff. si ser. vend. l. ij. in princip.

b Proditæ sunt actiones. Scilicet negatoriæ.

c Altius tollendi. Exemplum confessorię. 1 In his enim exemplis omnibus repetitur nō. Vel dic, nō. repeti, 2 non ad hoc exemplum, sed ad alia sic. Sed quęritur hic, quare nomina talia dantur talibus actionibus? Rñdet Pla. quia negatoria negatiuis verbis pponitur, confessoria verò affirmatiuis. Hęc opinio reprobatur in seruitute altius tollendi: ibi enim cōfessoria negatiuis, negatoria affirmatiuis 3 verbis proponitur. Dic ergo potius inspiciendam esse naturam, quam verba. vt confessoria ideo dicatur: q ad hoc vt ɔfiteatur se debere, datur: negatoria autē, quia negatur. Item quare istę dicuntur in rem? Rñ datur quia ad similitudinem rei vendicationis danŕ. Sicut n. illa rōne dnij, vel quasi datur, sic & istæ: vt ecce rōne domini datur confessoria, scilicet domino fundi cui seruitus debetur: vt ff. si ser. ven. l. ij. §. hoc autem 4. ratione quasi dominij, vt fructuario, creditori 4 & superficiario. 5 itē Publiciana daŕ ei cui seruitus est constitua à non dño fundi: vt ff. de remis. l. j. §. Idē Iulianus. & de supfi. l. j. §. fi. & si vsusfruc. pet. l. j. & de publi. in ram acti. l. si ego. ij. & iij. rñ. item sicut rōne possessionis, vel quasi daŕ rei vendicatio: sic & hæc confessoria rōne verę possessiu nis aduersus eum qui possidet agrum, qui seruitutē debet: vt ff. si vsusfru. pet. l. vti frui. §. verum. vel quasi possidet. vt ff si vsusfruc. pet. l. fina. Hoc idem in negatoria: nam ipsa ratione dominij datur dño fundi, qui negat seruitutem deberi, velis aūt quasi dño quia ius habet in fundo, quem negat seruitutē debere: vt ff. si ser. ven. l. ij Et eē rōne possessionis intendicur ɔ̄ eum qui possidet rem ratione vsusfruct': vt ff. de aeq. poss. l. generaliter. val quasi possidet. vt si re viatur propter illam seruitutem. quā sibi dicit debitam: in quibus non est vera possessio et naturalis. arg. de seruit. vrb. præd. l. si ędes. §. libertas & §. seq. & ratione horum. & similium. dicitur in rem. item nota, qđ dicit Pla. q negatoria ita demū daŕ. si fuerit seruitus cōstituta, & postea amissa: sed falsū

est. competit enim si nulla fuit: vt ff. si ser. ven. l. loci. §. competit. & l. fistulas.

d Istę quoq; actiones. De quib. ɔ̄. pxi. §. dixit. Nam ad pxima est faciēda relatio: 6 vt ff. de legat. j. l. si seruus plurū. §. fi. & de test. l. hæredes. §. sed & si non sit, nā aliç non sunt negatiuæ, sed affirmatiuæ: sed i eo qđ dicit, in rē sunt, pōt ad vtrunq; referri.

e Quod gen' actionis. Scilicet negatoriarū. & affirmatiuarū. Et not. q nomē actionis largè hic poniŕ 7 aliás rē p psonalib. sūt, vt diximus ɔ̄. eo. § j.

f In his. Scilicet in causis rerum corporalium.

g Possidet. Insolidum. Si. n. duo asserant se possidere, & vterq; vincit, poterit alter vēdicare: vt ff. vti possid. l. si duo. in fi. j. respon.

h Neget rem actoris esse. Hæc verba restringunt 8 prę cedentia. s. ei vero &c. Nam hoc perpetuò verū est, q aliás non datur actio possidenti per quam neget rē actoris eē. sed pōt poni cas', vt possessor habeat actionē, p quam dicat se dñm esse: vt ff. de rei ven. l. officiū. & ff. vsufru quamad. cau. l. si vsufructus nole. Cōstat enim cōmodatariū nō possidere: & cōmodātem possidere: vt ff. cōmo. l. rei idem in conductore, & locatore: vt ff de vsucap. l. non solum. § j Alij dicunt: 9 legem illam, officium, loqui: qñ alius non possidens agit, vt sic rōna detentationis talis agiŕ. sūi & alij. vt Bul. & Ioan. q dicunt, q eo ipso q agit possessor rei vendicatione, renunciat 10 causę possessionis: cum hoc sit impossibile, te possidere, & vendicare posse. prima verior est. Accur.

i Vno casu. Vt in duplicib. iudicijs: vt ff. de iud. l. in tribus. & ɔ̄. eo. §. qdā & ff. vti pos. l. si duo §. j & ɔ̄. de interdi. §. tertia. & ff. fa. ercis. l. j. 11 Vel dic, q dicit de qualibet exceptiona pponenda. Nec. n: hic dicit q sit actor: sed cause dicit, q partes, siue onera actoris sustinet, secundum io. vt ff. de excep. l j.

ADDITIO. Dic, nec etiā placet hoc Pet. & Dy. quia secundum hoc essent plus, quàm milla casus. Vnde Pet ponit exemplū. qñ re' suscepit in se onus probandi, scilicet q res petita pertineat ad eum, & non ad actorem: vt l. circa. ff. de proba. & hoc exemplum p acet hic Io. Fabr. nam litera nō dicit, actor, sed. vicem actoris sustinet. & sic non est pprie exceptio, sed quędam illatio. Ang.

k Apparebit. vt ff. de iudic. l. in tribus, secundum primum: vel ff. de excep. l. agere autem.

Sed istę. Diuiditur in duas partes. Primo ponit, & declarat actiones pręcedentium paragraphorū fore ciuiles. Secūdo ponit de actionib. prętorijs: ibi, aliæ autem. item ista secunda subdiuiditur. Nam primo ponit de actionibus in rem prætorijs. Secūdo ponit de personalibus. Secunda inferius in §. in personā. Item prima subdiuiditur Nam primo ponit quando res petitur quasi vsucapta, quæ non est. Secundo quando vsucapta est: & petitur ac si vsucapta nō esset. Secunda ibi. in §. rursus. Item prima subdiuidiŕ

1 Quæ in prędictis spēbus dātur nō q dē ad seruitutem, sed ad libertatem asserēdā, pter quā in specie altius nō tollendi. Qua de re vide quæ scribit Frā. Hotoman. hoc ipso loco.

2 Aliàs q agit.

3 Ridiculū est sm Dy. & Io. Fab & Ia.

4 Imò Dy. & Ias.

5 Habendo respectū ad medium ɔcludēdi. Ange. & Ias.

6 Ista duo exempla displicēt Dyn Bar. Ioan Fab. Pla. Ang & Ias.

7 Istđ exēplū placet Nicn. Fab. Pla. Aa. & Ias. & idē dic i emphyteuta, & vasallo.

Hoc verum si ad oīa non possit fieri. Dyn. & Nico.

8 Aliàs.

possessoris esse. quam lectionē vbi amplecti Fran. Hotom. hic.

6 Quis sit is casus & quo sēsu hoc loco iusti. pulchrè pręter cęteros explicat Fran. Hotom. hic.

7 Idem Nicol.

8 Sequuntur Ang. & Ias.

9 Ista displicet Angel. & Ias.

10 Hoc verum qñ agit occasione illius possessionis, q erat penes ipsū & per semetipsū possidebat, & sciebat se possidere.

Angel. & Ias.

11 Hoc exēplū sequiŕ Dy. hic i sed io. & Per. ɔ̄. q a exceptio d̄bet esse de regula: nā i reb. incorporalibus possidēti nō datur actio, nisi in vno casu: sed secundū gl. essent plures, q̄ mille. Præterea i istis duplicib. iudicijs, q agit, nō negat rē actoris esse, nec agit rei vē. put litera requirit. Ange.

Nam primo ponit de actionib. prætorijs in rem. Secundo de eis duo ponit exempla. Secunda ibi, Ecce plerunque. Primũ exemplum prosequitur, ibi. Nãq; si cui. Secundum in §. rursus. iam allegato. Acet.

CASVS. Dñe iam posuistis mihi vnam compendiosam diuisionem actionum, & membra diuisionis per dilucida exempla declarastis. Pro Deo nũquid sunt plures diuisiones actionũ? Respõdet Insti. q sic. Nam actiones quædam sunt ciuiles, quædam prætoriæ. Istæ enim actiones, de quibus superius men-

nes quarum mentioné [a] habimus, & si quæ sunt similes, [b] ex legitimis, [c] & ciuilib' causis descédũt. Alię aũt [d] sunt quas prętor ex sua iurisdictione comparatas habet tã in rem, [e] quàm in personam: quas & ipsas [f] necessarium [g] est exemplis ostendere: vt ecce, [h] plerunque [i] ita permittit prætor in rem agere, vt vel actor dicat [k] se quasi vsucepisse, quod nõ vsuceperit: † vel ex diuer

tionem habuimus & si quæ eis aliæ similes sunt, ex legitimis, & similib causis descendũt. i. ciuiles sunt, aliæ autem actiones sunt, quas prætor introduxit ex sua iurisdictione. Sed domine, nũquid prætoriæ diuidi pñt? Et respondet q sic. Prætoriarum enim quædam in rem, quædam in personam sunt. Prętor enim quasdam actiones ex sua iurisdictiõe comparatas habet tam in rem, quam in personam: quas & ipsas ꝓtorias necessarium est i. vtile exemplis ostendere. Et hoc vsque ad illũ versiculũ. ecce plerunque &c. In quo pone sic casum. Dñe. vos dixistis mihi supra q prętoriarũ actionum, quędam sunt in ꝑsonã: & promisistis q easdem per exempla mihi ostẽderetis. Ad hoc rñdet Iusti. Amice, libenter. Ecce plerunque prætor permittit in rẽ agere: ita vt actor dicat se aliquam rem quasi vsucepisse, quam in veritate nõ vsucepit: & sic vtitur in rem actione prætoria ita vendicat suam esse, quasi vsucepisset. Et non solum in casu isto locum habet actio prætoria in rẽ. sed in casu ꝯuerso. Quãq; enim ita permittit prætor in rem agere, vt aliquis dicat aduersarium suum rem quasi non vsucepisse, quam in veritate vsucepit: & ita eam rem ab eo prætoris auxilio auocat, quasi eam nunquã vsucepisset. Sed pone, dñe pro Deo dicatis mihi exẽplũ familiare, i quo actor dicit se quasi vsucepisse rẽ quã in rei veritate nõ vsucepit. Ad hoc respõdet. Amice dabo tibi bonũ exemplũ: Nam pone, q aliqua res alicui causa iusta. Puta. Petro a nõ dño tradita sit, veluti ex causa emptionis, vel donationis, aut ex causa dotis, aut ex causa legatorum, vel ex alia simili causa apta ad dñij translationẽ: & necdum Petrus bonæ fidei possessor illius dominiũ beneficio illius vsucapionis adeptus sit: Si possessionem illius rei aliquo casu amittat, nullam habet de iure ciuili directam actionem in rem ad illam persequẽdam. Ita enim proditæ sunt actiones in rẽ de iure ciuili, vt quis ratione dominij rẽ suam vendicaret. Cum igitur de iure gentium, puta per traditionem, non sit illius rei dominus effectus: neque de iure ciuili, puta per vsucapionem, liquet manifestè, quasi omne beneficium iuris ciuilis in hoc casu Petro sit ꝑclusum. Sed quia prætori, qui naturali ęquitate mouetur, durum videbatur in hoc casu Petro possessori bonæ fidei deficere penitus actionẽ, quandam actionem de æquitate introduxit beneficio cuius actionis Petrus qui possessionem amisit, dicit se eam rem quasi vsucepisse, & ita prætoria in rẽ vendicat suã esse: sicut si in rei veritate eã vsucepisset, & directa in rem ciuili eam vendicaret. & ista actio de æquitate ꝓtoris in hoc casu introducta Publiciana appellatur: quæ ideo sic appellatur: quia primum à Publicio prætore in edicto proposita est. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. rursus ex diuerso. Fran.

Sed istis. Latenter accedit ad secundam diuisionẽ, scilicet aliæ sunt ciuiles, & aliæ ꝓtoriæ: & de omnibus exempla ponit. Sed quæritur de duab. s. de actione in rẽ, quæ datur ꝯ eum, qui dolo desijt possidere, Vt enim prętoria: vt ff. de nox. act. l. actio. §. 3. Sed & ciuilis vt inspecta persona actoris. qui de iure ciuili admittitur ad agendum: vt ff. de rei vendicat. l. in rem actio. Sed dic eam ciuilem [1] inspecta potius persona actoris, quæ dignior est: vt ff. de do. ma. & exce. l. pure §. fi. Et hæc consideratio semper habetur. nã hæreditatis petitio dr̃ prætoria. quã bonorũ possessori datur, vel fideicõmissario: licet ꝯ possidẽtem pro hærede, vel pro possessore detur & eã si detur hæredi de iure ciuili, dicatur ciuilis: vt ff. de petit hær. l. 1. Semper enim indicamus an actio sit ciuilis, vel prætoria, inspecta persona actoris. [2] Secũdo quæritur de actione commodati. Sed dic eam ciuilem: [3] vt ff. commodati. l. in commodato §. sicut. Et quod dr̃ eo. ti. ff. commo. l. 1. in prin. in gl. ait prætor quæ est gl. 1. vel approbando, vel cõfirmando dicit, non inueniendo: sicut & de petitione hæreditatis dr̃. ff. si pars hæreditatis petat. l. 1. in prin. Sed tñ ipsa ciuilis est: cum sit ex senatuscõsulto. & centumuiralis dicit. vt ff. de peti. hære. l. item veniunt §. tũ antequam. & C. de hæred. petit. l. fi. in prin. Omnes. n. actiones. quæ oriũtur ex his quinque partib. iuris, s. legibus, senatúsconsultis, plebiscitis, principũ placitis, & rñsis prudentium, ciuiles sunt. [4] Quæ vero à magistratibus, vel prætorum edicto descendunt, prętoriæ sunt: vt ĩ. de iu. nat. §. cõstat. vsq; ad §. ex non scr. & ff. de iust. & iu. l. ius au. & ĩ. de perp. & tẽp. act. in princ. Aliæ aũt præter duas sup. adictas certę sunt. vtrum sint prætoriæ, vel ciuiles. Accur.

[a] Quarum mentioné. Scilicet expressam, vt de quibusdam dictum est.

[b] Et si quæ sunt similes. Vt quę sunt ex contractu, vel quasi: vel ex delicto, vel quasi: & quæ descendũt ex varijs figuris causarum: vt ã. eo. §. 1. & 2.

[c] Ex legitimis. Idest, ex lege xij. tabul. & pro idest ciuilibus. Vel dic ciuilibus, idest, ex authoritate iurisprudentum, & eorum responsis. nam totum est ius ciuile: vt ff. de iust. & iu. l. ius autẽ ciuile. & de ori. iur. l. 2. §. nouissimè.

[d] Aliæ autem. [5] Aduerte, q hic doctores ita distinguunt hunc § incipiendo ibi, Sed istæ quidem. tñ cõmuniter allegatur in materia Publicianæ. §. aliæ hic, & non superius incipiendo.

[e] Tam in rem. Idest, tam in rem tantum, quam in personam tantum. Nec. n. aliqua prætoria [5] inuenitur, quæ sit mista, scilicet in rem, & in personam: licet ciuilis talis inueniatur. vt ĩ eo §. quædam Et primo hic de realib. dicit vsq; ad §. in personam. & postea de personalibus dicet. Acc.

[f] Ipsas Scilicet prætorias: quasi diceret, non solum ciuiles, quas exposuimus.

[g] Necessarium. Idest vtile: quod enim medicamenta morbis, hoc exhibent iura negotijs: vt in Authen. hæc constitutio Inn. in prin. collat. 8. Nec enim necessitas in princip. poni potest vt ff. de leg. & senatus. l. princeps. Item quia per exempla apertius intelligitur: vt hic. & C. de transac. l. vt responsum. & ff. de col. bo. l. prætor. §. videamus.

[h] Ecce. Hoc est primum exemplum, quod exponitur statim ibi, namque &c.

[i] Plerunq. Quia hoc semper dicere non poterit: scilicet ꝯ dñm, nisi in casibus: vt statim dicemus.

[k] Dicat. Agendo Publiciana.

1 Inuentione sed extensione dr̃ ꝓpria. Fab. Angel. & Ias.

2 Imò inspecta origine Bal. & Ias.

3 Sequuntur eam Fab. & Ange.

† Idest vt actor, tanquã vsucepit quod nõ vsucepit, dicat suum ẽ. significans cũ particula (quasi) hoc loco idẽ proprie quod id quod ... actio autem idem quod fecimè. sicut dicimus publicianam dari quasi dño .i. ei q proprie dñs, & dñs est, nõ autẽ intelligẽdũ ẽ dari ei, q fermè dñs est. Hæc ex Fran. Hotomano hic.

4 Sequuntur gl. Angel. & Ias.

5 Ista gl. nõ est Accur.

6 Sequuntur gl. Ang. & Ia.

Vel

so [a] possessor [b] dicat, aduersariũ suũ non vsucepisse, quod vsuceperit.

Actio publiciana dicitur pretoria, et datur ex equitate pretoris illi, qui rem nactus est à non domino ex aliquo iusto titulo, qui esset aptus ad dominij translationem: et datur quasi ipse rem vsuceperit. Are.

Nanque si cui ex iusta causa [c] res aliqua tradita [d] fuerit, (veluti ex causa emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorum) & necdum eius rei dominus effectus [e] est: si eius rei possessionẽ casu [f] amiserit: nullã [g] habet in rẽ directã [h] actionẽ ad eã persequendã: quippe ita proditæ sunt iure ciuili actiões, vt quis dominium suum vindicet. [i] Sed quia sanè durũ erat, eo casu [k] deficere actionẽ: [l] inuenta est à prætore actio, [m] in qua dicit [n] is, qui possessionem amisit, eam rem se vsucepisse, quàm vsu non

a Vel ex diuerso. Hoc exponitur. j. §. rursus.

b Possessor. i. dominus quondam, ad quẽ rediJit tũc possessio. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

Libellus in actione Publiciana.

Nanq; si cui. Hic tractatur de actionibus prætorijs realibus. & primo de Publiciana, in qua qualiter formetur libellus est videndũ. Vnde sciendum est, quod actio Publiciana competit quãdo res aliena traditur ex iusta cã, vñ si cadat à possessione aliquo casu potest hac actione agi contra possessorẽ, nisi sit dñs qui possidet: vt ff. de Publ. l. j. §. pe. & fi. & I. eo. § praeterea. verf. ecce plerunque. Formabis ergo sic in hac act. lib. Dico ego a. contra b. quod ipse detinet rem mihi traditã ex causa emptionis, quã quasi vsucepi. vnde proponendo publicianã contra ipsum b peto ipsam rẽ iure quasi dominij mihi adiudicari, & eũdẽ b ad eius restitutionem condẽnari. In hoc libello licet nomen actionis nõ proponatur, sufficit vt eã edatur, quæ talis est. Vnde cũ ipsam rẽ quasi vsuceperim. peto &c. vt in prædicto § ecce plerunque. vel potest assignari pro causa hoc, vnde cum ipse fuerit mihi tradita ex causa emptionis, peto &c. & est eadẽ prima cum ista: quia traditio ex iusta causa parit vsucapionem: vt ff. de Publ. l. j. ij. iij. & iiij.

c Ex iusta causa. i. ex aliquo cõtractu, qui descendit ex iusta causa. i. ex effectione vtriusq; partis: vt ff. e. l. in omnibus rebus. ad fi. tit. quam affectionẽ iustã est seruari: vt I. de rer. diuisio. § per traditionem. Et hoc dũmodo [1] talis titulus fuerit aptus dñium transferre, licet nõ transferat. quæ traditio nõ plus trãsferi, quam sit apud eũ, qui tradit. vt ff. de acquir. rer. dom. l. traditio. Et nominantur aliquot modi cõtractus. ff. de Public. l. j. in fin. & l. ij. iij. 4. v. vj. & vij. si vero cõtractus non est habilis transferre dominiũ. nõ cõpetit Publiciana: vt ff. de Pub. l. quæcunq;. §. j. & fi.

d Tradita. A non domino.

e Dominus effectus. Per vsucapionẽ. Nam per traditionem dominus factus nõ fuit. Si autem aliquo istorum modorum factus dominus fuerit, Publiciana ei nõ dat. sed directa rei vendicatio, vt ff. de Public. in rem actio. l. j. in prin. & § j.

f Casu. Imo & si quocunque modo. Nam & si p furtum, vel rapinã, [2] vel etiam vim amiserit: non tamen habet in rẽ actionẽ directam, sed hãc, licet habeat & alias actiones, vt furti, vel vi bonor. rapt. & similes: vt I. de obli. quæ ex delicto §. sed & bonę fidei. & I. vi bo. rap. §. fi.

g Nullam. De alijs autem realibus cõstat: sed de hac rei vendicatione dubitatur.

h Directam. Sed nunquid Publiciana competit ratione vtilis dominij? Quidã dicũt quod sic, dicẽtes, quod vtile dominiũ habet cui Publicianæ competit. & dicunt hanc esse causam Publicianę: sicut directũ dominiũ est causa directę actionis in rẽ: vt ff. de rei vẽ. l. in rẽ act. in prin. Alij dicũt, [3] quod nec vtile dominium habet, cum ille, qui vtile dominiũ habet, etiã contra dominũ agat: vt ff. si ager vect. vel emphyt. pet. l. j. ij. & §. quod nõ est in Publiciana: vt ff. de Publiciana. l. pe. & fi.

i Vendicet. Hoc videtur falsum. nam aut habeo dominium, & tunc non vendico quod habeo: si nõ habeo, nec tunc vendico: vt ff. de rei vẽdica. l. in rẽ actio. j. resp. Item dominiũ est ius & res incorporalis: quomodo ergo vendicatur? Sed dic dominium. i. rẽ ratione dominij.

k Eo casu. Scilicet isto supradicto.

l Deficere actionẽ. Quod erat secundum ius ciuile.

m Actio. s. Publiciana, vt statim subijcit: aliàs oportet prætor actionis nomen diceret, in factum daretur, sicut ex ciuili obligatione non datur condictio ex lege, si non caueatur de nomine actionis: vt ff. nau. caupo sta bula. l. & ita. § ait prætor in gloss. ij. & ff. de condictio. ex leg. l. j.

ADDITIO. Nota glo. secundum Dyn. quã tenemus pro regula, quæ actio cõpetat ex remedio ciuili, vel prætorio: pro qua facit tex. ff. de adult. l. quod ex his. Sed cõtra hoc opponitur de l. sed & si possessori. in prin. de iureiu. cõiuncta glo. in ver. dandã. vbi actio in factum, & Publiciana videtur esse idẽ. Sed tu respon. vt ibi per gl. & doct. Ang.

n Dicit. Et sic vĩ. quod prætor permittit mentiri: quod Placẽ. cõcessit [4] idẽ in sequentibus casibus tribus. & facit C. de bo. mat. l. j. vñ sic libellũ formabat, Peto talẽ rem, quã possides, & quã emi, vel alia simili iusta causa habui à non domino: quia dico me vsucepisse. Nã licet hæc verba: quia dico me vsucepisse: &c. directã rei vendicationẽ magis videbantur inducere tñ ex adiunctis Publicianã signant. Alij dixerũt ita esse formãdũ, Peto talem rẽ, quã dico meã: sed quia forte nõ possem probare meã, propono Publicianã. [5] Alij dicũt vtranque alternatiuè proponi. s. rei vend. & Publicianem, hoc modo, Peto talem rẽ iure directi dominij vel quasi. & hãc approbat consuetudo. [6] Sed à trie duę primę nõ placent, quia quomodo diceret rem suã vsucepisse, cũ hoc non sit verũ? sic enim peieraret in sacrãmẽto calũ. vt C. de iureiur. propter cal. dã. l. ij. Sed illi respondent, quia hoc facit lege permittente. vnde non peierat. ff. qui satisf. cog. l. fi. Sed nec vltima placet, quia vnã debet eligere. & nõ pluribus agere act. vt ff. de reg. iu. l. nemo. §. quoties. Dic ergo quarto esse formandũ in hunc modũ libellũ: Peto rem talem mihi restitui iure quasi dominij. pro eo ac si vsucepissẽ. Verbũ n quasi. positũ in e. §. aliq. hic repete, & similitudinariè ponatur nõ affirmatiue i. dicere, sicut vendicarẽ quoad effectũ re verè vsucapta, ita nũc quasi vsucapta. & ita in sequentib⁹ casibus. Ex prædictis patet, & quæ sunt necessaria, vt det Publ. s. traditio, vel quasi quod dico propter res incorporales quæ tradi nõ possunt, vt ff. de acq. re. domi. l. seruitutes incorporales ff. de publi. l. j. & l. traditionem. §. j. Secundo, quod ex titulo apto ad mutationẽ dominij vt hic dicit, vt ex vẽditione, vel similib⁹. Itẽ quod à non domino acceperit, Nã aliàs dominiũ esset translatum ff. eod. de publi. l. j. in prin. ibi, à nõ domino. & ibi no. Itẽ quarto, quod bona fide acceperit: vnde credidit se dominum factum esse tunc. [7] vt ff. de pub. in rem act. l. cum qui furioso. §. prætor.

Marginal notes:

[1] Idem Fab. Ang. & Ias.

[2] No. gl. quod furta & rapina nõ cõnumerentur inter casus fortuitos. Angel.

Actio Publiciana vtrum competat habenti vtile dominium.

[3] Et bene Nic. Fab. & Ia.

Actio in factum est Prætoria: condictio ex lege, ciuilis.

[4] Et male. Fa. An. & Ia.

[5] Dic quod istas duas libellãdi formas. glo. infra reprobat, & bene secũdũ doc. & maxime reprobat istam vltimam, quia hodie nõ est necesse quod exprimat nomẽ actionis in libello. vt in c. examinata de iudi. An.

[6] Et etiã si certitudo erat probabilis. Ia.

[7] Et bene Nic. Fab. Ang & Ia.

Quinto, q; credat se dominum hodie non esse, cum proponit eam: aliàs esset sibi contrarius. Sed tñ duo prima ex his quinq; sunt difficilia agẽti. s. pbatio traditiõis & tituli: reliqua cõsistũt in intellectu agẽtis, cũ sint da sua cõscientia, i quę p testes pbari non possunt. Sed qd si dubitat hodie verum actor fuerit dñs, vel nõ? Rñ sal. ua fide pponat qd sibi melius vr, vel rei vẽdicationẽ, vel Pub. Sed qñ penitus est in dubio, proponat Publicianã: & i ea obtinebit, nisi aduersarius probet actorem huius dñm fuisse: quòd si probet, dabitur ei rei vendica. qui enim egit actione Publie. & succubuit: nõ repellit' i rei vẽdicatione directa. Idẽ cõ i vt ff. de euict. l. minor. §. si seruus. licet quidã dicerunt ℥ in vtroq; casu i quia ius suũ vndecunq; & qualecunq; in primo iudicio deduxisse vi: vt ff. de excep. rei iudic. l. si mater. §. eandẽ. Sed expone vndecunq; & qualecunq; i. siue de iure ciuili, siue de iure gentiũ dũmodo directũ: vt ff. de rei vendi. l. in rem act. in princ. At illi dicebant, siue directum, siue vtile & ita patet, q; cũ sint cõtrariæ a rei vẽdicatio directa, & Publicia. vno libello pponi non põt: vt C. si sec. ext. l. j. sed ex consuetudine ℥trarium seruatur. Nã vtraq; simul pponitur: licet sup vna probationem tñ inducat: ne sibi ℥trius sit. qd certe est cõtra d. l. C. & regulam illam. ff. de reg. iur. l. nemo §. quoties & hoc ea parte actoris. Ex parte aũt rei spectamus, an possideat, vel dolo desierit possidere: vt in rei vẽdi. dicimus. Nã ℥ omnem possidentẽ dat', præterquam ℥ dñm: vt ff. de Publi. l. pen. & l. si. Sed etiam ℥ dñm datur in sex casibus. i Primus est, si à non dño emi, qui postea vero dño successit, & ad eũ possessio redierit: nam licet sit factus dñs, tenetur tamen Publ. vt ff. de rei vend. l. si à Titio. Secundus est, si rem à non domino emi, & postea verus dominus voluerit à me vendicare, sed ego fui absolutus, & postea res ad illum redijt, agam Publiciana, & si excipiat de dominio, ego replicabo quia quandoq; eo agente fui absolutus: vt ff. excep. rei iudi. l. si quis rem. Tertius est, si ego noxaliter contra bo. fid. poss. serui, & ipse dedit mihi eũ pro noxa: siue enim contra me possidẽtem verus dominus agat, siue eo possidente ego agã Publie. obtineo: vt ff. de noxa l. & generaliter. & l. præcedẽti. in fi. Quartus est, si ego fui missus i poss. vicinæ dom⁹, quam aliquis bona fide possidebat, possessione nõ cauente: & postea verus dñs inueniatur possidere vi fuitẽ, & vnde vi interdictũ, & Public. habeo: vt ff. de damno inf. l. damni. §. si pupillus. versi. non solum. Quintus etiam adijcitur, vt si rem possideo, & eam non dolo, sed culpa desij possidere: & sic litis æstimationem tantum, secundum ius vendicanti præstiti, vt ff. de rei ven. l. qui restituere. si postea res ad dominum redeat, agam Publie. contra eum: vt ff. de rei vendic. l. si culpa. Vel expone l. illam: vt habeat vtilem actionem, quam actor directã haberet, quasi nomen emisse videatur. Sextus adijcit', si me mandante rem meam vendidisti, sed me prohibente tradidisti emptori, hac act. vel exceptione defenditur. Præterea etiam contra me dominum hac actione agitur, vt ff. de Publ l. Papinianos.

ADDITIO. No. hanc gl. quæ ponit casus, in quibus datur Publ. contra dñm. idem not. in l. si ff. eo. Et aduerte, q; licet Angel. in d. l. fin. addat casum l. Papinianus. ff. eo secundũ lec. Dyni, ibi, q; pcurator vendidit rem domini tamen non est opus q; addatur: quia habes hic gl. ndi. dum dicit, Sextus adijcitur si me mandante rem meam vendidisti pondera ibi, meam, & sic mandantis. Ang.

a Ista gl. est singu. ẽm Bal. i c. bonæ. 2. de postul. prælato.

a Origine. nã esse ctu sunt æquipollentes. Ia.

i Istã gl. vsque ad fi. sequuntus Nico. Dyn. Fa. & Ia.

cepit: & ita vindicat suam esse, quæ actio Publiciana appellatur: quoniam primũ à Publicio a pro re in edicto pposita est.

Quemadmodũ Publiciana pro re nondũ vsucapta recuperanda dat, ita ex diuerso rescissoria actio pro re, q̃ vsucapta est à parte rehabenda, si quis itaque Reipublicæ aliave quauis cã absens rẽ p̃sentis vsuceperit, domino cõcessum est, reuerso possessore (impetrata prius restitusione vsucapionis) statim intra annum rescissoriam actionẽ instaurare: perindeq; rem petere, atq; si vsu nũquam capta fuisset.

Rursus ex diuerso, si

a A Publicio. Sicut ab Aquilio Aquiliã fuit inducta: vt s. de l. Aquil. ea hoc tamen capite.

Diuisio.

Rursus. Iste §. diuiditur in duas partes. Primo ponit da restitutione danda præsenti contra absentem. Secundo addit, & extendit ad alios multos casus. Secunda ibi, Quod genus.

CASVS Duo sunt hic posita. s. rursus, quæ est dictio iteratiua: & ẽt hæc dictio, ex diuerso dictionẽ iteratiuã ideo bis posuit, quia sicut s. tractauit de prætoria in rẽ, sic & hic. licet aliquis posset dicere, q; hic tractet' de prætoria i psonã: in pluribus tñ rescissoria in rẽ & ẽt fuit rõ, qñ Io. in arbore act. posuit inter act. reales referens se ad ea, quæ frequẽtius accidũt & contingũt. Et ita trãd. do. Iac. de Bel. reprehẽdẽtes dñm Io. eo q; rescissoriã inter reales ordinauit in arbore sua. Ex diuerso aũt dicit: qa hic tractauit de actione p quã actor negat aliũ vsucepisse qd vsuceperat: i supiori. §. tractauit qualiter actor affirmat se vsucepisse qd nõ vsucepit. Qualiter ãt absens rẽ p̃ñtis p̃t vsucapere, habea i gl. Itẽ scire debes q; i isto §. no. scda cã inſẽtionis tt. de maiorib. restituẽdis, Prima. n. cã fuit ne absentes à p̃ñtibus lęderent': vel si lęderent', vt restituerent'. & de ista cã tractatũ est s. proxi. §. Secunda cã fuit, ne læderent' p̃sentes ab absentib⁹, & de ista scda cã tractat § iste. s. de restituendis p̃ñtibus ℥ absentes. Sed qd si ambo essent absentes? restitueret' ne vnus ℥ aliũ? Rñ. q; sic. Bene n. restituit' priuilegiatus ℥ priuilegiatũ, vt eccl esia ℥ ecclesiã, & minor ℥ minorẽ. Tria. n. principaliter debes scire circa istũ §. Primũ est, qñ & quibus det' restitutio, & de hoc vsque huc dictũ est. secundũ est, intra qd tẽpus detur restõ: de quo diuersimodè dicunt, vt habes not. super l. quo tpe militiæ. C. de resti. mi. & ff. ex qui. cau. ma. l ab hostib⁹. §. sed quod simpliciter. Dñs aũt Iac. dicebat q; tẽpus ipsius nõ mutat': sed est semper quadriẽnniũ cõtinuũ: sed cũ aliqs tẽpore læsus sit, tẽpus ad hoc bene mutat'. Tertium est de rescissoria Doc. aũt dicit, q; nõ est ppriũ nomen act. & dicebãt, q; minores restituunt' iur. ac. & minores off. iu. Dñs Ia. dicit ℥triũ. Dicit. n. l. q; simili mõ restituuntur maiores, & minores: vnde dicebãt, q; nihil aliud est rescissoria. quã actio, q̃ primo ante vsuca. vel præscri. fuit directa, modo est vtilis. Itẽ qd est q; dicit hũc lib. corrigi p C. cũ liber iste postea factus sit, & ante Pand. Codex factus sit: vt s. in proœm. §. & cũ sacratissimas? ad hoc resp. q; verum est, q; Imp. primo ad Imperiales cõstitutiones curã suã direxerit: & ex tribus Codi. s. Hermog. Greg. & Theo. fecit fieri vnum, C. quem suo feliei noie nuncupauit: deinde erexit curã suam ad immensa iuris prudentiæ volumina &c. Et tertio librum istũ mandauit componendum: vt s. habetur in proœ. præalle. §. sed postea videns Imperiales constitutiones vagari extra corpus iuris. mandauit postea dissolui Cod. & quod insererentur illæ cõstitutiones: & sic factum fuit: vnde constitutio illa. q̃ corrigit lib. istum, est vna de constitutionibus.

Libellus in actione rescissoria.

Hæc

quis cùm Reipublicæ a causa abesset, b vel in hostium c potestate d esset, rem eius, qui in ciuitate esset, e vsuceperit: permittitur domino, si possessor Reipublicæ causa abesse desierit, tunc intra annum f rescissa g vsucapione † eam petere: idest, ita petere, vt dicat; possessionem vsu nõ cepisse, h & ob id suam rẽ esse. Quod genus actionis, i & alijs quibusdã k simili æquitate, motus prętor accommodat: sicut ex latiori Digestorũ, seu Pãdectarum volumine intelligere licet.

Quæ in creditorũ fraudẽ alienata fuerãt, pide à q-

† Hic tractatur de actione rescissoria, in qua qualiter formet lib est vidẽdũ. Sed primo sciendũ est q actio rescissoria locũ habet, cum absens causa reipu. vel captus ab hostibus, vel ex alia cã necessaria, vel probabili vsucepit rem pñsentis, vel pñsens rem absentis ex causis pręmissis: vt in hoc §. rursus. & ff. qui. ex cau. ma. in integ. restitu. l. 1. & 2. vnde tener so absenti a formebitur lib. in hũc modũ. Dico ergo a, contra b, q ipse in absentia mea rẽ meã vsucepit: vnde supplico vobis domine iudex, implorando officiũ vestrũ, quatenus rescindatis vsucapionẽ, vt ea rescissa possim rẽ meã petere quasi eã non vsucepisset. Quo impetrato, poterit agere vtili rescissoria rei vendica. Nec erit proprium nomẽ act. hoc quod dico rescissoria, sed adiectio quędã: & illa, quæ primo erat directa, dabitur vtilis: vt C. qui. ex cau. ma. in inte. resti. l. 1. & C. de postli. reuer. & de redemp. l. ab hostibus. 1

Rursus ex diuerso idest, contrario. Nã supra affirmando, & se vsucepisse dicit: hic negando, & aduersarium non vsucepisse dicit. Accur.

a Reipublicæ. Scilicet ciuitatis Romæ: vt ff. de ver. sign. l. eum qui. Idem tamen ex generali clausula posita. ff. ex qui. cau. ma. l. 1. in fi. Idem in cæteris ciuitatibus dicendũ est: vt ff. ex quib. cau. ma. l. sed & si p prætorem. §. pen. Idem etiam si causa municipij alicuius: 2 vt ff. ex quib. cau. ma. l. legatis.

b Abesset. Aliàs absens esset. Iste qui abfuit Reipublicæ causa rem pñsentis duobus modis potuit vsucapere. s. per se: & quia rẽ illam secum detulit, siue domi dimisit, & animo possedit: vt dicit de eo qui ad nundinas profectus est: vt ff. de acq. poss. l. clam possi. §. qui ad nundinas. Item per alium, s. per filiũ vel seruum, vt statim in captiuo dicemus.

c Vel in hostium. Qui sint hostes, dicitur ff. de cap. l. hostes. & ff. de verb. sig. l. hostes. s. quibus populus Romanus bellũ indixit, vel qui Populo Rom. bellũ indixerunt. Si ergo ab alio quis capiatur, nunqd hoc locũ habebis, quod hic dicitur? Credo q sic 2 sicut quando abest causa alicuius ciuitatis, vel municipij vt s. dictum est. In hoc autem differunt: quia nõ fiunt serui talium hostium: vt ff. de cap. l. hostes. & sic poterit facere testũ quod aliàs non posset: 3 cũ esset seruus: imo & etiã obses non posset: vt ff. de test. l. eius qui. & l. obsides. Accur.

ADDITIO. Idẽ si princeps, vel Papa, siue eius legatus de cõmissione Papæ, alicui ciuitati subditæ ecclesiæ bellũ indixerint quia capti efficiuntur serui, & eorũ bona efficiuntur capiẽtiũ, & sic in oĩbus his habebit locum fictio postliminij. quod no. pperuò.

d Potestate i. seruitute. 4 Aliàs accipit pro iurisdictione, vt cũ dicimus, potestas habet huius de districtu in potestate i. iurisdictione Itẽ ponit pro obediẽtia, in qua potestate est monach⁹ sub abbate, & clerici sub pñlatis. Item ponit pro dilectiõe siue pietate. & hæc patria potestas dr: vt ff. de ver. si. l. potestatis. Sed qũo iste ab hostibus captus poterit vsucapere, cũ ipse ab alio possideat. vt s. de iu. pso. § serui ergo ipse possidere nõ pt: vt s. ad l. Iul. de a. Iul. l. sic eueniet. ibi, in sua. n. & ff. de acqui. re. do. l. homo lib. §. quid. ergo nec vsucapere. vt ff. de vsu. sine possessio-ae? Rñ. vsucapit p filiũ, vel p seruũ I re peculiari: 5 vt ff. ex qui. cau. ma. l. itẽ ait prot. §. hæc aũt. & l. de niquẽ. & l. ait prot. §. si plene. & ff. de vsuca. l. iusto. §. fi. Sed nec vr, q seruum possit captiuus vsucapere: vt ff. de vsuca. l. neq; seruus. Sed dic q illa loquitur in cã non peculiari: qđ verũ est. vel loquitur ipsa veritate inspecta: 6 hic aũt iure postliminij inspecto, quod præualet veritati: vt s. quib. mo. ius patr. pot. sol. §. si ab hostibus.

ADDITIO. Doctor. cõiter sequuntur glo. & do. Ias. te probat hic Ang quẽ videas. & dũ textus noster dicit, q captus ab hostibus pt vsucapere. Ias. exemplificat de actiõe psonali, i qua currit præscriptio, non ex possessione præteribentis, sed ex solo cursu temporis, negligentia petentis: vide per eum.

e In ciuitate esset. q. d. qui nõ abest. Quid ergo, si vterq; abest, & alter alteri⁹ rẽ vsucapit? Rñ & tũc habet locũ hæc restitutio: 7 vt ff. ex quib. cau. ma. l. fi. vñ cuẽ desinere abesse, cũ domũ redijt, vel redire potuit finito negotio, pro quo erat absens, & tũc dr desinere abesse, nisi iusta cã impeditus fuerit in redeundo statuuntur enim ei xx. miliaria diurna: vt ff. ex quib. cau. ma. l. sicut. §. tãdiu. Et sic patet, q de necessaria absentia tunc intelligitur: 8 aliàs 𝔠 : vt ff. ex quib. caus. ma. l. hi qui. & l. seq. sed verbum desierit, hic positum strictius ponit i. quod possit conuaniri. Item cõ, si præsens rẽ absentis vsucepit: vt ff. ex quib. cau ma. l. j. §. verba & tunc siue complete est tota vsucapio in præsentia, i. intra modicum tẽpus: siue in absentia, siue postea parum. idẽ est: vt ff eo. l. ab hostibus. § sed quod simpliciter.

f Anni. s. vtilẽ qui cõstat ex 365. dieb⁹: vt ff. de statuli. l. cũ hæres. §. Stichus. In qbus actor habebit facultatẽ agẽdi nec impediretur p se, nec p reũ, nec p iudicẽ. Nã hęc tria necessaria sunt vt vtilis dicatur annus currat: vt ff. de diuer. & tẽp. pręscri. l. 1. Hodie verò in oĩbus restitutionibus quadrienniũ cõtinuũ cõputatur: C. de tẽp. in inte. rest. l. fi. & ita no. hic, q hic liber corrigitur p C. in hoc anno vtili generaliter secundũ quosdã. Sed dico 𝔠: quia illa tñ in restitutionibus dicitur vnde in illis remanet vtilis annus.

g Rescissa. Per in integ. resti. petitã à iudice viuo vt subducatur tẽpus vsucapionis, quo fuit absens: vt C. de resti. mili. l. 3 sicut & minores petũt: vt ff. de excep. l. exceptiones, § psonæ. in fi. Et hoc ipsum. s. q postulare pnt. à mortuo pñtore cõceditur eis: vt ff e. l. j. p totũ. Restituit ergo eos pñtor viuus, 9 vt sic agãt antiqua actione, ac si res nõ esset vsucapta, vel actio pscripta & ideo actio ad quã restituitur, dr rescissoria, q sit nomẽ propriũ actiõis, sed q erat primo realis, siue personalis directa, nũc dr vtilis: vt C. ex quib. caus. ma. l. fin. & de cap. l. ab hostibus. 10 Alij dicũt 11 q statim eo reuerso habet rescissoriã: & dicũt esse propriũ nomẽ actionis & sic dicũt, q maiores iure actiõis, sed minores officio iudicis restituũtur. Dicũt tñ, q hęc rescissoria actio efficaciã nõ hẽt, antequã insufflet in eã prætor spiritũ vitæ dãdo restitutionem, quod satis recidit in primã opinionẽ. Nam semper verũ est hoc, quod à prætoris mortui edicto hoc fiat & authoritate prætoris viui.

h Vsu nõ cepisse. Et sic vr concedere mẽtiri, q r. cõfitetur. Sed dic quod nõ mentitur, sed dicit sibi restituẽdũ ac si vsucaptũ nõ esset: vt s. proxi. §. dicimus.

i Actionis. Scilicet rescissoriæ supradictæ. Accur.

k Quibusdã. Vt si rẽ absẽtis vsucapiat præsens.

Item

1 Per actionem q ob id vocatur rescissoria de qua pulchrè Frãc. Hot. hic.
2 Dic idẽ si esset absens p facto vniuersitatis, villæ, vel castri: qa largo modo dr abesse causa reipub. vt not. gl. f. l. legatis. al le. j. Ang.
3 Et bñ: qa qñ pñsenti 𝔠 absentẽ datur restitutio nõ refert de causa absente. Ang. & le.
3 Sequuntur hic gl. Ang. & Ia.
4 Melius dixisset. I. dominio. Nl. & les.
Et quor modis potestas accipiatur. Man dos. in gl. Facu §. Et in ipsa. in ve. pñte.
5 Sequitur hãc gl. Ia.
6 Idẽ Dy. Ang. & Ia.
7 Istã gl. approbãt Angel. les.
8 Qñ absent cõtra pñsentẽ restituitur: aliàs nõ fit distinctio sm Ias.
Recepta ac cõis resolutio est q si vsucapio fit p maiori parte cõpleta i absentia, & finita in absentia, ille absẽs restituitur, ad temp⁹ absentis duntaxat reliquum verò tpe ad vsucapiendũ capitalie cõ modũ cedat. Et ita doct. in l. qđ tempore. C. de re sti. mili.
Et hæc op. cõiter approbatur in d. l. fin.
9 Istud ergo quo petitur restitutio, est officiũ iudicis i. facit l. qđ si minor. §. fi. ff. d minor. & est casus I ter minis. I l. si qs stipulatus. ff. ex q. cau. maior. & hi cõprobantur tõnes qa quoties verba leg. referũtur ad iudicẽ tunc ex illo edicto oritur officiũ iudicis: vt no. glo. in l. si soror C. de col. & habetur I l. iiij. ff da alim. & ci ba. leg. & not. pleuẽ Bar. in l. j. ff. de condi. ex leg. sed hoc e dictum est huiusmodi. vt l j. I fi. ff ex q. cau. mai. igitur &c. Angel.
10 Istæ duæ leges nihil faciũt ad ppositum.
11 Et male secũdũ doct. hic.
Istam tenẽt Dy. & Bal.

Item si absens fuit probabili causa, vt studiorū, Itē in vinculis positus: vt ff ex quib. cau. ma. l. 1 & l. sed & si per prętorē. in fi & l. seq. & de illis legibus ī. fa eit mentionem, eum dicit de volumine florum.

Itē si quis. Diuidit in duas partes. Primo ponit̄ dictum, ex quo tacita quæstio Secūdo determinatio quæstionis Secūda ibi. Permitti. De rescissione alienationis. s. qualiter possim petere

buſcunq; possessoribus per creditores prius in bonorū debitoris possessionem missos reuocari possunt at

per rescissoriā rē meā absente ma vsucaptā, vel p̄ scriptam rescissa vsucapione per beneficiū restitutionis iam est dictū s. in materia sua. Nunc aūt vidēdū est de quadā alia reuocatione, quæ fit alio casu, videlicet de reuocatione, q̄ fit à creditore, qn debitor in fraudē creditorū mala fide alienat. Et circa hanc materiā dicit legislator breuiter. q̄ si debitor mala fide in fraudē creditorum alienauerit, permittit̄ creditoribus bona sile reuocare ab ipso ea, quæ sunt alienata, pinde ac si bona illa remanserint in bonis debitoris illius. Vñ hic tractat de alia reuocatoria, quā fecit in proxi. §. q̄ vocat̄ Pauliana. Sed vt in prin. q̄ prætor pinitiat mentiri hic sicut in duob. proxi. §§. Et resp. q̄ nec hic, nec ibi permittit p̄tor mentiri. Ipsa. n. verba hic posita sunt, sicut in bonis debitoris mansissent: & verba posita superius, ac si nō vsucepisset, effectū denotant: q. d. sicut in rescissoria permittitur ei qui fuit absens cā Reipublicæ, vel alia iusta causa, dū res sua vsucapta fuit, in effectu agere, ac si rē suam non vsucepisset aduersarius: eo q̄ fingit rem non esse vsucaptam, rescissa vsucapione per beneficium restitutionis: & sicut prætor fingit hoc nō esse vsucaptū, quod in veritate est vsucaptū, remouēdo vsucapionē de medio: & sic fictio hęc veritati pęiudicat: sicut & alibi in fictione legis Cor. quæ fingit captiuum mortuum præmortuū prima hora captiuitatis, & fictione postliminij: vbi fingit̄ captiuum illū semper fuisse in ciuitate: vt ff. de capti. & postl. re. l. postliminiū & l. pater. § si & l qd̄ si filius. ita & in ista reuocatoria permittitur creditoribus rē debitoris in eorū fraudē alienatā, ac si nō esset alienata petere. sed vt, q̄ malè ponit̄ in litera hæc dictio iteratiua itē, cū in pr. §. tractatū sit de reuocatoria in rē: cum Pauliana sit in psonā. Cū igit̄ sumus in tractatu prætoriarū realiū, sicut patet ī. & s. & in illo §. in parsonā vbi de personalibus agit: malè vt hic inserere actiones prætorias personales: & male vt hic poni hęc dictio itē, iteratiua: cū quasi de alia materia hic tractet. Ad hoc sīd. Non est dubiū, quin Pauliana, de qua principaliter in hoc §. tractatur, & aliæ de quibus fit menti s. Pauliana, Fauiana & Caluisiana. ff. de vsu. l videamus. 2. §. in Fauiana, inter personales sint: tamen eas inter prætorias interseruit propter similitudinem, quam habent in reuocando, iō dicit. itē super isto §. pōt formari vnū quæstio. tale: Reuocat̄ per Paul quod in fraudem creditorū à debitoribus est alienatum: per Caluisia aūt & Fauian (quanquam super hoc sit dissensio) reuocat̄ illud quod i fraudē patroni est à liberto alienatū. Quare ergo cum necesse sit, q̄ probetur fraus tā emptoris quā vēditoris ad hoc, q̄ creditor possit reuocare illud, qd̄ in fraudem eius est alienatū. in reuocatione q̄ fit à patrono rei alienatæ in eius fraudē à liberto suo, sufficit, q̄ probet fraudē alienātis solū? Ad hoc dī q̄ creditor, qui agit Pau. reuocat alienata ab eius debitore nō soluto pretio: & pp hoc grauatur: quia tam emptoris, quā venditoris fraudē necesse habet probare. Patronus aūt qui vult reuocare alienata in eius fraudē necesse habet soluere pretium emptori: & ideo in hoc releuatur: quia nō habet necesse probare, nisi fraudem alienantis. Sed do

minus. quę est ratio huius diuersitatis, q̄ plus debeat grauari patronus, quā creditor qui reuocat? Frater dicit Iust. Rō vna iam dicta est s. quia qui i vno grauatur, in alio debet releuari p l. ff. de iureiu. l. eū q. in prin. in gl. probādi. Alia rō est ista, & magis specialis, quia patron° q̄ reuocat, certat de lucro capiendo, creditor āt de dāno vitando. De act. autem Pau. Faui. & Calui. diuersimode sētiūt.

que tradita non fuissent, & semper in debitoris patrimonio mansissent.

Itē siquis † in fraudē a

Quidā. n. sicut Car & omnes antiqui vsq; ad Ioā. & Azo. dixerunt. q̄ Caluisiana datur patrono, & Pauliana creditori. & Fauiana vtrique. Et pro sa allagabant l. ff de vsu l. videamus. 2 §. in Fauiana. Dicebāt . n. q̄ in l. illa dicit litera, per quas. vnde isti fecerūt tales versus. Cal. pa. sed Pau cre. Fauiana cauebit vtrique. Io. & B & eorum sequaces dixerunt, q̄ Fauiana patrono, Pauliana creditori. & Caluisiana dat̄ vtrique. per alios versus, Creditor à Paulo, Fauioq; patronus amerur: ftis Caluisius cōis amittus habetur. Do. Guid. dicit, q̄ Pauliana datur soli creditori, secūdum quod omnes alij dicunt: quia Caluisiana. & Fauiana dantur soli patrono, & nunquā creditori: nec meminit se vidisse legem: quæ dicat Fauianam, vel Caluisianam dari creditori, nisi in l. videamus. de vsu sit ista litera per quas, quod non credit: cōis enim est litera, per quam: & non per quas. Franc.

† Scilicet debitor.

Libellus in actione in factum, quæ & Pauliana dicitur.

Hic de alia prætoria & psonali tangit̄. & illa dat̄ creditori ad reuocādū ea, q̄ in fraudē eius sunt alienata: & appellat̄ Pauliana, siue in factū, de qua ff de vsu. l. videamus. 2. §. in Fauiana & ff. de his, q̄ i fraude. l. hæc in factū. Et ponit̄ hæc act. inter reales, pp quandā similitudinē quā habet cū rescissoria: qa sicut p illā rescindit̄ vsucapio, ita & p hāc traditio, vt in hoc §. item si qui. & forma in ea libel. sic. Dico ego t. c. q̄ b. q̄ debitor meus alienauit, & vēdidit ei in fraudē bona sua, & ego iussus fui ea ī sua pdictis possidere bona ipsius debitoris: vnde proponēdo q̄ ipsum Paulianā act. peto possidere illa bona, ac si non essent tradita ipsi b. & bo. pos. in me trāsferendā ad iudicari peto Causa istius act. est. hæc. & qa in fraudē alienauit, peto &c & sufficit, q̄ loco act. ponat̄ ea sic: Vnde cū in meā fraudē debitor alienauerit, peto &c. Et datur ista Pau. ad reuocanda corporalia. actio vero in factū datur ad incorporalia, s̄m quosdā. Sed dicas, q̄ Pau. non est proprium nomen act. sed quædam adiectio: & datur actio in factum, tam pro corporalibus, quam pro incorporalibus.

Libellus in actione Fauiana.

Actio verò Fauiana datur patrono ad reuocandū ea, quę libertus in eius fraudem alienauit & eodem modo formabis lib. sicut in Pau. vel in act. in factū. de qua est hic proxi. dictum.

Libellus in actione Caluisiana.

Caluisiana verò actio datur vtrique. s. tam creditori, quam patrono: in qua eodem modo form. lib. sicut in prædic action.

a In fraudē. No. q̄ vterq; tā debitor, quam receptor oportet q̄ fraude participet, i qn titulus nō est lucratiuus. si aūt est lucratiuus, (puta donationis: vt si dedit & hoc intellige ad hoc vt creditor possit reuocare alienationē) tunc sufficit fraudē debitoris tm interuenire. vt C. de reuo. his quæ in frau cre. l. pen. & ff quæ in fraud. credito. l qui autem. §. hoc edict. & §. similiq, modo Et de hac fraude no. bonam distinct. quia aut adhibetur à debitore alienante inter viuos

i Secus si patrono reuocat alienata quocunq; titulo quā uis sol° libert° participauerit, fraudē Angel. & lat.

creditorū a rē suā b alicui tradiderit. bonis eius c à creditoribus possessis ex sniā psidis d pmittit e ipsis creditorib. rescissa traditione eā rem petere: f idest, dicere eam traditā non esse, & ob id in bonis debitoris mansisse. g *Seruiana quoq;, et quasi Seruiana, quæ et hypothecaria dicitur, in rē prætoriæ sūt. Prima locatori cō petit in res inquilini, vel coloni, adsb', vel fundo locato inuectas: q̄ pro mercede locationis (etsi nihil cō uenerit) tacitè hypotheca ta fiunt: altera verò reliqui creditores pignora et eorū hypothecas persequū tur: nec refert, an cuius noīe experiuntur pignus sit, idest, in re mobili tradita, an verò hypotheca, idest, in re soli consistens:*

viuos, aut i vltima voluntate, vt à liberto in fraudē patroni similiter inter viuos: vel in vltima voluntate. si in vltima voluntate: siue aut p legata, aut p libertates: & si p libertates, aut directas, aut fideicōmissarias. Si debitor in fraudē alienet inter viuos, vno casu præsumit fraus: scilicet qñ omnia alienauit: vt ff. eo. quę in fra. cre. l. omnes. §. Lucius. Si autem non omnia, non præsumitur: sępè enim de facultatibus suis amplius, quam in eis est, sperant homines: vt ī. qui ma. nō po. §. in fraudē. debet ergo eam probare creditor. Et hæc distinctio per omnia seruatur, etiam in patrono: vt ff. de probat. l. patronus. & l. quoties. §. qui dolo. In vltima voluntate si legatum, vel fideicommissum in fraude creditoris reliquit, solum euentum inspicimus, licet fraus nō interuenerit vt in donatione cā mortis: vt C. de iure delib. l. fin. §. si verò creditores, cum legata nō debeantur, nisi deducto ęre alieno: vt ff. eo. qua in fra. cre. l. qui autē §. pen. & ad Trebel. l. j. § is qui quadringēta. Idem in patrono per omnia, si libertus in fraudem legauit, vel fideicommissum reliquit, vel donauit causa mortis. nam solum euentum inspicimus: vt ff. si quid in frau. patr. l. j. in prin. & §. j. In libertatibus autem in fraudem relictis, distingue directas à fideicommissarijs. In primo enim casu cōsilium, & euentum. in secundo euentum tantum inspicimus: vt C qui ma. non pos. l. fi. & l. j.

a Creditorum. Large accipe p omni eo, cui aliquid debetur: vt ff. de ver. signi. l. creditorū & l. creditores & l. si cui & in Auth. de fideius. §. penul. colla. j.

b Rem suam. Scilicet corporalem, ex eo quod dicit, tradiderit. Idem tñ est in incorporalibus, vt patet per multa exempla. ff. q in frau. cre. l. j. ij. & 3. vsq; ad legem. qui autem.

ADDITIO. Nota sing. illā l. in principio, q si debitor repudiat hęreditatem, vel legatum, vel alio mō, & titulo poterat acquirere, & nō vult imò repudiat ē: in fraudem, & despectum creditorum: an habeat locum ista materia? Dicitur ibi q non: quia dūmodo non diminuat de suo patrimonio, non habet locum dispositio huius § quod nota bene Ang.

c Possessis. Idest possideri iussis nec n. re ipsa à creditorib. fuerant possessa bona debitoris, cū ipse alienauerit. Vel dic à possessis q̄ rem ferant, & nō sufficiebant: vt ff. eo. l. ait prætor, quę Lucius.

d Pręsidis. Puta quia fuit condemnatus, & nō satisfecit cōdemnationi intra tempus. Vnde missus fuit actor in possess. bo.

e Permittitur. s. intra annum vtilem. ff. de ijs quæ in frau. cre. l. j primo rñ de eo tamē qd̄ peruenit ad eum, vel quod dolo fecit, quo min⁹ perueniret, ppetuo datur: vt ff. e. l. ait pretor, quę Lucius. § hæc actio.

ADDITIO. De ista materia excussionis vide hic late per doc. & refert hic Ias. casum singu. in authē. contra, rogatus quis. C. ad Treb. vbi actū in res vēd. est necessaria excussio bonorum.

f Eam tam petere. Sed qua actione? Respon. Pauliana quæ daf creditori ad reuocanda corporalia, sed in factū ad reuocāda iura: vt ff. de vsur. l. vide amus ij. §. i Fauiana. & ff. eo. q in frau. cre. l. hac in factū. Vel verius dic quòd nulla dicit Pauliana. nisi ad ie uiuè: quia à Paulo fuit inducta, sed in factū Pauliana di. quæ ad reuocanda corporalia, & incorporalia competit, & daf ꝯ̄ accipientem, & hæredem eius in quantum ad eos peruenit, & nō restituto ei p̄tio vt ff. eo. l. ait p̄tor, quæ Lucius. §. fi. & l. seq. & l. si debitor. & l. ea his. In eū aūt, qui in fraudē alienauit, actio nō datur, cum nudus sit, nisi ita fraudulē ter dispertit: vt res apparere nō possit, quo casu etiam in carcerem detrudef: vt ff. eo. l. fi. §. fi. Est & Fauiana, quæ datur soli patrono ad reuocanda ea, quæ libertus in fraudē patroni alienauit inter viuos, vel in vltima volūtate, quo minus patronus habeat tertiam: vt ff. si quid in fraud. patro. l. j. in prin. & § j. & supra de success. lib. §. sed nostra constitutio. Est & Caluisiana, & ipsa tam patrono, quàm creditori competit: vt ff. si quid frau. patro. l. in Fauiana. Quidam tamē dicunt contra in eo. qd̄ de Fauiana dictū est, arg. ff. de fur. l. videam⁹. ij. §. in Fauiana. Sed certè ita dicit ibi litera, per quam. & ita refertur ad proximam tantū scilicet Fauianam. Et istæ duæ imitantur naturā superioris in factū Paulianæ. sed q̄ro, quare sunt hic hę positæ inter reales p̄torias: cum ipsæ personales sint: quod probaf p id quod dicit litera. In Fauiana quoq;: vt ff. de vsur. l. videamus. ij. §. in Fauiana. Na proximè dixeras de personalibus: vnde cōtinuat eā cum personalibus, & probaf ff. si quid in frau patr. l. j. §. hæc actio. Sed resp. 4 qa similitudinē habet cū superioribus duobus casibus in eo, q sicut ibi pmittif aliqd dicere quod nō sit, vel esse faciēda aliqua ac si nō processissent, quę processerunt: sic & hic. Itē sicut ibi fit reuocatio, ita & hic. ergo secdm hęc ita dici debēt hæ reales, sicut superiores: quod qdā concesserunt. Sed respon. hic non petitur qd̄ meum fuerit: vt in superiori casu. nec quasi meū, vt in Publiciana. vt ī. eod. §. aliæ. Nec obst. j. proxi. quia hypothecaria est in rem: nec tamē meū petitur, vel quasi, quia ibi quod peto, peto quasi meū. idest, possessionem per hypothecariam actionē, vel Seruianā. Hic autem neque possessio, neq; dominium est meū, nec fuit: imò in recipien ē transiuit, licet in fraudē sit alienatum: vt ff. de contrahen. emp. l. si fures. in fi. & prędictæ tres actiōes reuocatoriæ dicunf. 5 Sed vnde oritur hæc act. Resp ō. ex quasi maleficio qū dolus fuit in vendente, & emente. Si autē in vendente tantum: tunc potest dici ex quasi cōtractu, si agif cōtra illum possidentem. Sed nunquid habet retentionē, vt ab eo nō reuocetur, si vult soluere, qd̄ sibi à creditori reuocare volenti debetur? Quidā negat: vt arg. ff. re. amo. l. si cū dni § fi. & l. seq. Sed cōtradico si illa posterioris creditoris, si vult soluere priori, qd̄ sibi debetur, potest habere retentionē: vt ff. de euic. l. cur. & ꝯ qd̄ dic: vt ff. de ijs q̄ i fra. cre. l. ait p̄tor §. illud

g Mansisse. Videtur ergo q pmittat mentiri quod non est verum, sed ita petit, ac si mansisset in bonis debitoris: vt ī. eo. §. aliæ & §. rursus.

Itam Seruiana. Diuiditur in tres partes. Primo q actio Seruiana, vel quasi Seruianā ait p̄toria. Secūdo quę sit differētia inter actionem Seruianam, vel quasi Seruianam. Tertio, quæ sit differētia inter pignus, & hypothecam. Secūda ibi, Seruiana autē Tertia ibi. Inter pignus. CASVS. Adhuc prol. q sit in. dt. materiam

fuam

* Si ei nō sua spōte, aut volūtate tradiderit. sed inuit⁹, vt pote ex cā iudicati: nō putarit aa res auocari ab eo, qui suū recepit. quem n. p̄ses in uitū soluere cogat, impune nō solueta iniquū est l. q autē. §. apud Labeonē. ff. q in frau. cred. Frā. Hotoma. hic.

1 Qui tex licet loquatur in alienatione lucratiua: tñ ēt habet locū in ti. onerosa: vt est gl. f l. questio: 1 ver. modū. & ibi Bar. ff. da pb. & ista pcedunt 3 Ias. qñ venditio oium bonorū ēēt facta p valde minori p̄tio quā valerent. Idē si nō oia bona. sed maiorē ptē alienauit, vt est gl. i. o. l l. nomē. §. si lin. i ver. ois subftantia. ff. de leg. 3. istā tenēt Nic. Pla. Ioan. Fab.

2 Hæc gl. sic intelligunt docto. in gl. ... ma...

inter viuos, sed i vltima volūtata) daf vel ꝓ dicto indebiti, vt hypothecaria: vt l. fi. §. si va so creditores. C. datus. de li.

4 Dic q sunt psonales in rem scriptæ. Nic. Ioan. Fab. & Ia.

5 Et sic tenet gl. q hę reuocatoriæ sint mera p sonales: sed d. Ias. in hoc tu pbat gln. & tenet q sint in rē scriptæ. vide h. a p eundē.

6 Vide meliorem text. in l. p̄tor. C. q potio pi has. Ins. Diuisio.

vtique enim hypothecaria semper locus est.

Itē [1] Seruiana, [a] & quasi Seruiana, q̄ ēt hypothecaria vocatur, ex ipsius p̄toris iurisdictione substātiā capiunt. Seruiana aūt experitur qs [b] de rebus coloni, [c] q̄ pignoris [d] iure pro mercedibus fundi [e] ei tenenť. [f] Quasi [f] Seruiana aūt ē, qua creditores pignora, hypothecasve persequuntur. Inter pignus aūt & hypothecā, quantū ad actionē hypothecariā attinet, nihil iterest, [g] Nā de qua

suam dicens, q nō solū p̄cedentes sunt prætoriæ in rem, sed ēt Seruiana. & quasi Seruiana, q̄ & hypothecaria vocať & statim dicit effectum vtriusq;. Seruiana.n.competit locatori, siue dño domus p rebus coloni, q̄ pignoris iure p mercedib. fundi, vel dom⁹ tacitè obligantľ. Quasi Seruiana aūt vocať alia, p quam creditores pignora, hypothecasq; p̄sequūtur. Quę āt sit differentia inter ista tria nomina, Seruiana, & quasi Seruiana. & Saluianū interdictū, q̄ videnť noīa Synonyma: satis patet ex notula literæ. Et licet hypothecaria tenoret nudam possessionem, & Saluianum interdictum similiter, tñ differunt: quia qui intendit Saluianum interdictum, non habet pbare nisi vnum: scilicet q ille. qui conduxit domum, tēpora cōductionis possedit res illas. In Seruiana verò debet probare duo. Dominus autem Iac. hic agitabat vnum verbum, de quo nunquam fecerunt mentionem glossatores. s. quare vna actio vocať Seruiana, alia quasi Seruiana. Et ad istam quæstionem ita respōdebat. Actiones vocanť veræ. & directæ in casu isto, in quo sunt extensæ. Seruiana autē sicut ex primitiua sui natura est, intendebatur ꝯ colonū. & certè postea extēdebatur ꝯ quemlibet alium debitorē: & tunc per extensionē sortita est nām quasi Seruianę. Vel sic, melius: Seruiana dicitur illa actio, q̄ nobis seruit verè sicut aliquis dicitur nobis verè famulare, q̄si grātis famulit. Sic autem est de actio. Seruiana. Q̄n.n.domum meam tibi loco, non conuenio tecū, q res illatæ mihi sint obligatæ. & tñ sūt: & ita sine pacto interueniente res illatę mihi obligatę sunt, & p eis competit mihi Seruiana. Item volui scire à legislatore, q̄ sit differentia inter pignus, & hypothecam ad hoc, quia in fine prox. § dicit. q quasi Seruiana est actio, per quā creditores pignora, hypothecasve persequūtur. Et ipse inducet, q nulla est differentia inter pignus & hypothecā, quo ad actionē hypothecariam. Nam quæcunq; res fuerit à debitore creditori obligata: siue fuerit credita, siue nuda cōuentione sine traditione sibi obligata: semper potest creditor illam rem à quocūque possessore petere per hypothecariam actionem, in alijs tñ facimus differentiā inter hęc verba. Dicimus.n. q pignus p priè dr res obligata, & tradita creditori, Res dico mobilis. Q̄n aūt aliqua res nuda ꝯuētiona sine traditione obligatur. eā dicimus appellatione hypothecæ contineri. h.d. Sed vř in principio q litera dicat falsum, cū dicat, q inter pignus, & hypothecā nulla est differentia: quia actio hypothecaria datur habenti possessionem ff. de pig. l. & quæ nondū sunt. §.j. sed qui habet pignus, habet detētionem ad minus: quare ergo non pōt habere actionem hypothecariam? Frater qui habet pignus, sine dubio q̄diu habet pignoris possessionem, siue detentionem, non habet hypothecariam: sed si pignus traditum fuerit, postea amissum, vel si pignus alij p̄catio ꝯcessetit: tūc competit creditori hypotheca & postea cantè dicit in notula: vt hac actione peti possit à quolibet possessore. & hoc est quod dicit. Franc.

Libellus in actione Seruiana, & quasi Seruiana.

Hic tangiť de Seruiana, & quasi Seruiana, q̄ ēt hypothecariæ vocatur: in quibus qualiter formetur libellus, est videndū. Sed primo sciendum est, quòd Seruiana datur domino fundi in rebus coloni, q̄ pignoris vicē, vel iure p mercedib. fundi eidem tenē tur: vt ī hoc §. itē Seruiana. & ff. ex quib. cau. pig. tacitè ꝯhi. l. ij. Formaľ ergo in hac actione sic libell⁹. Dico ego a. ꝯ b. q bona, q̄ sunt illata & inuecta in fundū meum, sunt mihi obligata q mercede fundi, vnda pponendo Seruianam, siue hypothecariam ꝯ ipsum b, peto illa pignora mihi tradi, & eūdē b, ad restitutionem eorundem pignorū mihi condemnari. Causa aūt p ista actione poterit poni hæc. s. Vndecum bona illa vbicunque sint, ipso iura tacitè mihi sint obligata, peto &c. Eodem modo for. li. in act. illa hypothecaria, siue Seruiana, q̄ daľ dño dom⁹ in bonis inquilini in eadem domum illatis. Quasi Seruiana. siue hypothecaria daľ creditori ad pignora sua ꝓsequēda: vt ī. de act. §. itē Seruiana & sic for lib. in ista quasi Seruiana. Dico ego c. ꝯ d, q ipse detinet equū meū, quem ipsa mihi obligauit p decem lib. vnde proponendo ꝯ ipsum hypotheca. peto dictum equū mihi tradi. & ipsum ad restitutionē ipsius equi ꝯdemnari. Et causa erit in hoc libello, quā sufficit pponerat scilicet hæc. Vnde cum dictus equus sit p decē lib. mihi obligatus, peto &c. Hæ verò act. s. Seruiana, & quasi Seruiana, q̄ hypothecaria vocatur, sunt in rē: vnde dantur contra quemlibet possidentem ⁊c.

a Item Seruiana. Quasi dicat, non solum Publiciana, & rescissoria reales sunt, & prætoriæ, da quib⁹ dictum est: sed etiam duæ istæ capiunt vim ex p̄toris iurisdictione idest p̄toriæ sunt: vt hic, & ff. de pac. l. si tibi § de pignore. Accur.

b Quis. Scilicet dñs fundi: siue sit partiarius, [1] siue nūmis colat. Itam ēt p deterioratione domus [t] vt ff. in quibus cau. pig. vel hypothec. taci cōtrahi. l. ij. licet ex locato sit actio. vt ff. loc. l. qui fundum ⁊c.

c Coloni. Sub vel inquilini, nam & eius res sūt tacitè obligatæ: vt in quib. cau. pig. vľ hypot taci. ꝯhi. l. ij. Et est colon⁹ in villa, inquilinus in ciuitate: vt ff. de acq possel. l. res pignoris. [a] Differentia tñ est inter has duas tacitas obligationes. nā in rusticia ita demū, si dñs sciat inducta, & illata: in vrbanis, siue sciat, siue nō. Et est rō: quia sācta rusticitas oīa palam habet: sed inquilin⁹ multa ēt clā apportat, q̄ locator ignorat: vt C. loc. l. certi iuris. Ita tñ ī vtroq; si eo animo sit inducta, vt ibi sint pperuo, non ad tps: vt ff. de pign. l. debitor. & in quibus cau. pig. vel hypothe. tac. contr. l. in prædijs. §. j.

d Pignoris. Scilicet taciti.

e Fundi. Vel domus: vt ī. dictum est.

f Quasi. Hæc dictio ponit ad d̄riam superioris, vtraque tñ Seruiana dr. à seruando forte dicta: eam omne ius aut in acquirēdo, aut in seruādo, aut in amittendo ꝯsistat: vt ff. de le. & se. cō. l si, [5] Sed q̄ est differētia inter Ser act. & Saluianū interdictū: cū illud ad idē competere videaľ. vt ī de inter § interdictū tñ. quia in Ser. oportet q creditor pbet debitorem fuisse dñm tpe obligationis: vt ff. de pig. l. & q̄ nondū sunt. §. j. Sed in Saluiano sufficit, q pbet eū possedisse. vt colligitur. ff da Sal. interdi. l. j. in pri. & diximus. ī. da interdi. §. interdictum ⁊c.

g Nihil interest Nisi in sono vocis: vt ff de pig. l. res hypothecę. §. ſiet pignus. imò & ēt quātū ad actionē vř interesse. Nā p̄scriptio habenti pign⁹ nō currit cū possideat: sec⁹ i hypothecaria, cui currit p̄scriptio. interdū x. [2] Interdū xx. [3] interdū xxx. [4] interdū xl. [9] annorū: vt C. si aduer cre. l. j & ij. C. de præscri. xxx. vel

[1] Seruiana actio qd differat ab interdicto Saluiano, nullus meo iudicio haetanus explicuit acutius q̄ Frā. Hotomanus hic.

[1] In qua obsunt duo sunt necessaria: Primū, vt expressa cōuentio interuenerit inter dñm & colonum. sup obligandis rebus inductis I fundum. l eo iure. ff. in qbus cau. pign. vel hypotña. argumento ēt sumpto ex l. item qa ff. de pac. & l. licet. ff. i quib. cau. pign. Secundū, vt sciat dñs q̄ res à colono in fundū inuectæ sint: l. certi iuris C. de loc.

vide Fra. Hotoma hic.

[1] Ista gl. est sing secūdū Ange. & Las.

[2] Etiam p alia obligatione Ang.

[3] Et ita cōiter tenet: licet vltramontani ꝯtra.

[4] Ista gl. & oēs similes reprobanľ cōiter per scriben.

[5] Hypotheca adē dr ab hypo. qđ est sub. & thesis, positio: quia sit suppositio vľ obligatio, q̄ idem sic vt pbaľ p diu. de reb. eccl. nō ali. vel suppo.

[6] Hoc verū qā res possidetur p alium à debitore habente bonam fidem & titulum, & inter p̄sētes. Pla. & la.

[7] Hoc verū qā res, possidetur p aliquē & inter absentes. Pla. & la.

[8] Hoc verū qā res possideľ p alium à debitore nō habente titulū. nec bonā fidē. Pla. & Las.

[9] Hoc verū ēt qā res possideľ p ipsummet: fm la.

xxx. vel xl. an. l. cū notissimi. & de an. excep. l. j. §. }.

a De qua re. Mobili, vel immobili: tradatur credito ri, vel non: corporalis, vel incorporalis sit, excepta tñ vrbana ser. quæ non potest obligari, ne ruinis ciuitas deformetur: vt ff. de pig. l. is qui. §. fi. & l. seq.

ADDITIO. Dic ergo attenta ratiõe gl. si esset seruitus vrbana, quæ non esset deformatio ciuitatis, posset obligari, vt puta, obligo tibi seruitutẽ altius nõ tollendi, donec pecunia nõ soluat. nã tūc valeret. ita dicit Bart. in dicta l. si is q. §. fin. Ang.

b Hac appellatiõe. Scilicet hypothecaria, vt hac actione peti possit à quolibet possessore.

c Maximè. Hoc abūdat: vt C. de testa. ma. l. fin. § ij. Duo enim oportet interuenire, vt sit pignus, & quòd tradatur creditori: vt hic: & quòd mobilis sit: cū pignus à pugno dicat: vt ff. de ver. si. l. plebs. §. pignus Si autẽ mobilis est, & nõ tradatur: itẽ si immobilis est ita datur vel nõ, hypotheca est Patet ergo quatuor sunt prætoriç actiões in rẽ. s. Publiciana. & rescissoria & Seruiana. & quasi Seruiana. Itẽ aliæ duç reales præiudiciales: vt j. eo §. præiudiciales Est & alia q̃ dat superficiario, qñ quis ad nõ modicũ tpꝰ cõduxit: vt ff. de superfi. l. j. in fi. j. cũ & § qđ ait & l. si & ff de rei vẽ. l. superficiario Est & octaua act. in rẽ: vt q̃ dat meliũ pesso nã illa prætoria est in rẽ: vt ff. qđ me cã l. metũ §. volẽti Sũt & aliæ s. bono. possessoria hæreditatis petitio: itẽ fideicõmissaria hæreditatis petitio Prima dat ei q succedit p prætorẽ. Scđa ei, cui p Trebellianũ hẽditas restituta ẽ: vt ff. d bo. pos. hæ. pe. l. j. & 2. & ff de fidei. hç. pe. l. 1. & 2. & 3. & sic a. sunt prætoriç in rẽ. In psonã. Iste §. vsq; ad § pœnales. tractat de trib. act. psonalib. & pprijs. Et hoc principiũ vsq; ad §. actiões aũt. diuidit: qa in principio pmittit de actiõe de cõstituta, & de peculio. itẽ & de iuramẽto in gñe, & scđo in specie. & de vnaquaq; dicit. Scđa ibi, de cõstituta. Itẽ prima subdiuidit: qa prio ponit, qualiter olim erat in actione constituta & receptitia: hodie verò sunt oĩa redacta ad constituta, Scđa ia ibi, sed ex nostra.

CASVS. Non solum prætor introduxit act. in rem, sed etiã in psonã. Cum igitur supra dictũ sit de realibus prætorijs, restat de psonalib. prætorijs tractare. Prætoriarũ aũt psonaliũ actionũ ad minus duæ sunt actiones. Prætor aũt quasdam introduxit act. in psonam, quæ sunt persecutoriæ, & nõ pœnales, & quasdã introduxit pœnales. In primo igit mihi ponit exẽpla prætoriarum act. in personam, q̃ non sunt pœnales. primũ exemplũ est in actione de cõsti. pec. & illi actioni erat olim similis actio, q̃ dr receptitia. sed si quid antea plenius habebat, hodie in actione de cõsti. est trãsfusum; & ea tãq tã sup̃uacua hodie constitutionib. principalib. iussa est recedere ab aula. Secundum exemplũ est in actio. de peculio. Prætor enim proposuit actionẽ de peculio seruorũ. vel filiorũ. Tertiũ. n. exẽplũ est de act. in factũ, q̃ descendit de iureiu. Prætor. n. introduxit actionẽ ex iuramento, in qua solum quærit an actor iurauerit. & nõ solũ has act. psonales. & act. pœnales introduxit prætor, sed & alias plures. & h. d.

re a inter creditorẽ, & debitorem cõuenerit, vt sit pro debito obligata: vtraque hac appellatione b continetur. sed in alijs differentia est: Nam pignoris appellatione eam proprie rem contineri dicimus, quæ simul etiã traditur creditori, maximè c si mobilis sit: at eam, q̃ sine traditione nuda conuentione tenetur, propriè hypothecæ appellatione contineri dicimus.

Hactenus de prætorijs in rẽ: nunc de ijs quæ sunt in personã, quæ quamuis innumeræ sint, de tribus tantum hic differitur.

In personã d quoque actiones ex sua iurisdictione propositas habet prætor: veluti de pecunia e cõstituta, cui similis f videbatur receptitia. Sed ex nostra constitutione, g cùm &, si quid plenius habebat, hoc in actionem pecuniæ constitutæ transfusum est, & ea h quasi superuacua iussa est cum sua authoritate à nostris legib. recedere. Itẽ prætor i proposuit actionem de peculio seruorum, filiorumque familiarum, * & eam ex qua quæritur, an actor iurauerit, & alias k cõplures.

Quisquis, quod à se aliove debetur, sese soluturũ nudo pacto constituat, actione de constituta conueniri potest.

De cõstituta † autem pecunia l cũ omnib. m agitur, quicunq; pro se, vel pro alio soluturos se cõstituerint, n nulla o scilicet stipulatione in-

d In personã. Quasi dicat dictũ est de realibus prætorijs, sequit de personalibus prætorijs, licet & de quibusdã personalibus supra interposuerit. §. item si quis.

e De pecunia. Vt ff. de consti. pecu. l. t. in princ.

f Cui similes. s. quo ad quędã. quia vtraque dabatur, vbi qs cõstituebat se soluturũ p se, vel alios sed & dissimilis videbatur: quia actio de cõstituta p his tñ rebus in cõstitutione deducit cõpetebat, l qb. mutuũ cõsistit. s. q̃ pondere, numero, & mensura cõtinent: sed receptitia, qñ aliæ res cõstitutiona deducebant: sed hodie pro oĩbus competit actio de cõstitutis: tum omnes res appellatione pecuniç cõtineãtur: vt C. de consti. pe. l. ij §. pe.

g Constitutione Vt C. de constit. pec. l. lj.

h Ea. Scilicet receptitia. Acc.

i Item prætor. Hæc capitula exponuntur j. proxi. §. Et ideo hic non dicit.

k Et alias. De quibus dicet j. §. pœnales.

De cõstituta aũt pecunia. CASVS. Supra prox. §. posuit Iusti. tria exẽpla prætoriarũ act. psonaliũ pœnaliũ quorum primũ fuit de const. pec. Sed dixi ei, Dñe, pro Deo dicatis mihi effectũ act. de cõst. pe. & qñ agit ac de cõst. pec. siue cui cõpatit actio hæc? Prætor, dicit ipse, ista actiõe agitur j cõt illos quicunq; p se, vel p alio se aliqd soluturos cõstituerũt: dũ tñ nõ interponat aliqua stipulatio: nã si stip̃so eẽt interposita, teneret iure ciuili. & si actiõe prætoria. h. d.

l De cõstituta hic pecunia. i. hac actiõe q̃ sic vocat.

m Cũ omnib s. aptis aliàs obligari pro se, vbi pro se interuenit cõstitutio: vel pro alijs. vbi p alijs interuenit constitutio. sic ergo furiosus, z cũ nec p se, nec p alijs obliget, nec cõstituere se debere põt Idẽ i pdigo, & similibus. Itẽ mulieres, cũ aliàs p se tantũ obligentur & hæ constituerit pro se tantũ, & nõ pro alijs: vt ff. de consti. pe. l. j. § j. & 2. Acc.

n Constituerint. Vt puta p hæc verba. Cõstituo me soluturũ qđ ago, vel ille debeat, & similia: vt ff. de cõsti. pe. q aũt in fi. & l. seq. y & hoc ita, si sit debitũ, quod præcedat, siue ciuile, & naturale simul, siue naturale tantum, siue prætorium: secus si ciuile tantum: vt ff. de consti pe l. j. §. pe. & fi. & l. 3. § 1.

o Nulla. Ergo ex nudo pacto oritur actio hic, quod est

† Maximè, & similes dictiões nõ nunquã abundãt. Matt. clos. in gl. fa. eu. §. Not quis f ver. psertim.

* Aliàs familiarum.

† Quid sit constituere. & ob cuiuscmodi debita sit hæc actio inducta, & an cõpetat vbi ciuilis efficax intẽdi potest, pulchrè explicat Fran Hotom. hic.

z Idem de pupillo & m iaf.

y Et iuxta hãc gl. ponit hic Iaf. vnde notabile q siquis cõstituat Titium si deiussorẽ pro sa: valebit tale constitutũ: secus si nõ pro se, sed p alio: vt hic p eũ

est cōtra ius cōmune positū. ff. de pact. l. iurisgētiū. §. sed cū nulla & §. quintmo & §. vt puta. versi. idē Marcellus. & versi. idem responsum. & C de pact. l. legē. Et est hoc ideo fortè speciale: quia sicut vnū pro eo, qui constituit inducit, vt nō teneat, nisi elapsis decē diebus: vt ff. de cōst. pec. l. pmissor. cum aliàs statim teneat: vt ff. de verb. obli. l. eum qui calendis. §. quoties. & de verbo. sign. l. cedere diem, & sic aliud contra eum, vt ea nudo pacto teneatur: vt argu. ff. de iureiur. l. eum, qui. in prin. Sunt & alij adhuc sex casus, in quibus ex nudo pacto oritur actio: vt ecce in donatione hodie. licet olim fuerit necessaria stipula.

terposita. nā alioqui, si stipulanti promiserint, iure ciuili a tenentur.

Pro filijs vel seruis contractu eatenus pater aut dominus actione de peculio impeti possunt, quatenus peculij vires patiuntur.

Actiones aūt de peculio b iō aduersus patrē, c dominūve d cōparauit prętor: qa licet ex cōtractu filiorū, seruorūve ipso iure e

vt C. de dona. l. si quis argentū. §. finau:ē. Item si mulier dotē sine stipulatiōe date marito cōuenit: vt C. de do. pro. l. ad exactionem. & de rei vxo. actio. l. j. §. j. Itē si quis ob honorem decretum, vel decernendum pxlā pollicetus fuer t, idest, sine interrogatione. vt ff. de pol'leita. l. j. §. j. & l. pactū. idē in nautico fœnore: vt ff. de nautico fœnor l. periculi. l. fi. itē in accessione frumenti, vel viui, vel olei, vel hordei. vt C. de vsuris. l. frumenti. item in vsuris ciuitati promissis: vt ff. de vsur. l. etiam. Aliàs autem propter sui frigiditatem nudum pactum actionē parere non potest.

ADDITIO Adde alios casus, vt puta in curia mercatorū. arg. l. Quintus Mutius ff. man & ibi Bat. Item si fieret in iudicio: quia tūc fingitur stipulatio. item quādo per pactū nudum aliquid abest pacti, si non seruet promissa: quia contra non seruantē dat actio de dolo. vt est tea. no. in l. eleganter. §. seru°. ff. de dolo. vt hic per doct.

a Iure ciuili. Vel actione ex stipulatu. vbi certū est in stipulatione: vel cōdictione certi, q ex stipulatione oritur, vbi est certū: vt §. de verb. obli. in prin. q stipulatio ē à iure ciuili inducta, vt hic: cū de iure gētiū ipsa nō fuerit: licet alij cōtractus fuerint de iure gentiū: vt §. de iure natu. gen. & ciuili. §. ius aūt. Nou autē dr ideo de iure ciuili, q non habeat in se vinculū naturale: imò habet: quia sine consensu nō valet, q cōsensus est de iure naturali: vt ff. de pact. l. j. §. pe.

Libellus in actione de constituta pecunia.

Hic tangitur de actionibus prętorijs personalib°: in quibus qualiter formatur libellus est videndū. Et primo de act. de consti. pec. est videndum. Et nascit ista act. quoties aliqs cōstituit se soluturū, qd ipse debet, vel alius. vt ff. de cōsti. pe. l. qui aūt in fi. & l. seq. dum tñ sit debitū ciuiliter, & naturaliter: vel naturaliter tantum: secus si ciuiliter tantū: vt l. j. §. pe. & l. iij. §. j. in d. tit. Vnde sic formabis lib. Dico ego a, cōtra b, q ipse constituit se soluturū decē libras. quas ipse mihi debebat causa mutui: vnde proponēdo ac. de cōst pe. cōtra ipsum, peto eūdem mihi in dictis decē libris cōdēnari. Et erit causa istius act. hęc. s. Quia constituit se mihi soluturū quod debet mihi, ideo peto &c. Sed si pro alio constituit se decē libras tibi soluturum, formabis in narratione sic libellū: Vnde cum ipse pro tali cōstituerit se decem libras mihi soluturum, peto &c. Et eodem modo formabis si ex alia causa quam ex mutuo debeatur.

Actiōes aūt. CASVS. Dias dño iusti. Dñe sā vidi

ǂ Ista gl. cōmuniter approbatur per doc. quia etiam hodie nō oritur actio, sed condictio ex lege, ppter ipsum pactum.

Ista lex habet locū in donatione causa: & ppter nuptias: & in donatiōe proxium ptaias.

Iste §. nō procedit hic, cū tangat tantū stipulatio, Fab. Plat. Aug. & Ias.

Et est ratio pp ipsum peculiū facit ea. natingētu, ea tra. de v. fus.

effectū primi tñ. p Deo dicatis mihi de sedo exēpla quare inuenta fuit de peculio actio? Rñ. frater, ęquū fuit q istæ act. inuenirent p quas cōtra patrē vel dominū posset agi ex cōtractu filiorū fa. vel seruorū: qa licet actiōe d peculio de iure ciui. nō teneat vt pter, vel domini, ęquū tñ est q peculiotenus teneātur. eo q peculium est quasi patrimonium filiorū, vel seruorum. h. d.

nō teneantur, ęquū tñ est peculiotenus (qd veluti patrimoniū est filiorum filiarumque, item seruorum) condemnari eos.

Si deferente reo actor eum sibi debitorem iureiurando asseuerarit, vsque adeo plena fides illi adhibetur, vt omissa quæstiōe, an deberetur, in factum actio iurāti aduersus reū competat.

Libellus in actione de peculio.

Hic tangit de act. de peculio. quę dat cōtra dominū ex cōtractu sui serui: vt j. qd cū e. i prī. & ēt datur cōtra patrem noīe filij. Formabis ergo i eo, sic libel. Dico ego a, cōtra b, q vendidi d. seruo suo equū pro x. quare ipse b, de peculio serui sui d, mihi tenet: vnde proponēdo cōtra ipsum b, act. ex vēdito. peto quaten° est i peculio ipsius serui sui d, vsque ad quātitatē illorū x. ipsū b, mihi cōdēnari. Et aduerte quia hæc dictio, de peculio, nō est propriū nomē act. sed est qdā adiectiua: sicut exercitoria. institoria, & tributoria, ar. l. iij. § iulianus ff de pec. Et erit causa in hac ac. talis. s. Quia vēdidi. quā sufficit proponere loco act. s sic: Vnde quia pro x. vēdidi peto &c. Similiter cōtra patrē ex cōtractu filij pōt sic formari libellus: Dico ego a cōtra b, q vēdidi c. filio suo, quem ipse habet in potestate, equū pro a &c De filio in potestate feci mentionē: quia qui sui iuris est, peculiū habere non potest: vt C. de inoffi. test. l. fi. in fin.

b De peculio. Volunt quidā dicere hæc esse propria noīa actionū. s. de peculio, & de in rē verso, & qd iussu: sicut exercitoria. & tributoria. & institoria: ea eo q leges plerūq; appellant eas actiones: vt hic. Sed verū est vt adiectiue ponātur sic enim dicitur mandari actio de peculio; vt ff de pe l iij. §. eum cōgruis. ǂ Ac.

c Patrem. Scilicet respectu filij. Accur.

d Dominum ve. Scilicet respectu serui. sunt enim correlatiua.

e Ipso iure s. ciuili qd nō vult vt alter ex alterius persona obliget & sic pater nō debet teneri p filio. in spectio iure ciui sicut eo inspectio pro seruo nō debet teneri dñs: qa seruus p nullo est inspecto iure ciui. vt ff. de re. iu. l. qd attinet. Sed tñ prior ęquitatē considerat: vt qa peculiū quasi patrimoniū est filij, vl serui vt subijcit. qa peculiū ē qd sibi qs patrimonia qrit ǂ vt ff de pec. l. peculiū. l pe l. vetē tñ nō ē ptimoniū filij peculiū. vt C. de inof. test. l fi. in fi item nec serui: vt ff de ver. ob. l. liber homo. ij in fi. j. respō. Ideo tñ quia quasi patrimoniū est, patrē pro filio, dñm p seruo teneri dicit. Diligenter tñ distingue verū cōtrahat fili° vel seruus: vel quasi cōtrahat, itē verū delinquat, vel quasi. Si cōtrahat quilibet illorū, dominus, vel pater actione ex eo cōtractu tenetur in peculiū. In cuius condēnatione deducitur ex ipso peculio qcquid seruus naturaliter domino debuit: vt quia dñs seruo mutuauit: vel aliàs secum contraxit. itē deducitur quod debetur ijs, qui sunt in potestate dñi, vel tutela, vel cura: cū videat dominus præuenisse: vt ff. de pec. l. sed si damnū. §. j. & ij. obligatur enim seru° domino naturaliter. vt §. de fideius. §. j. & sūt hęc cōmunia in seruo & filio, excepta causa mutui: ex qua nec filius, nec pater tenetur: sec° in seruo: vt j̄ ti. j. § illud. & C. ad Mace. l. pe. itē quæ dicta sunt qn cōtrahit filius, vel seruus: eadē quādo quasi cōtrahit: vt si alte-

ǂ Ista secūda opi. cōmuniter tenet hic per doct.

Seruus p nullo reputatur.

ǂ Istud declarat per Bat. in l. ff. de pec. Ias.

Patres pro filijs, & domini p seruis, an teneātur.

Actio de peculio.

alterius negotia gessit: vt ff. de neg. gest. l. si filiusfa. Præter hanc actionem de peculio adhuc pater, vel dominus quandoque tenetur de in rem verso: quando s. filius in rem patris, vel seruus in rem domini conuertit, & est insolidum vsque ad quantitatem versam: vt j. tit. j. §. in rē. Azo. Sed de peculio agitur quatenus peculium durat: vt j. eo. §. sunt præterea. & j. titu. j. §. in rem uute. Item est actio quod iussu, quæ est insolidum: quando filius, vel seruus, iubente domino, vel patre contraxit: vt dicetur. n. j. tit. cū ipso patre, vel domino: vt ff. quod iussu l. j. §. fin. Item sunt aliæ ut s. exercitoria, quæ datur contra dominum nauis, qui præposuit magistrum nauis seruū suum: & eius rei gratia factum fuit. Et ideo dicitur exercitoria: quia exercitor dicitur dñs nauis. Item institoria, quæ habet locum, quando ali quis seruum suū tabernæ vel alteri rei præposuit. Item tributaria, qua agitur ita quod dñs vocatur in tributum: vt j. tit. j. §. introducit. & §. institoria. & §. j. In delictis aūt, & quasi delictis idem olim seruabatur in filio, & seruo, vt pro noxa dari possent: vt j. de noxa. tit. Sed hodie pro seruis tantum egitur noxaliter: vt ibi dicitur. & pro delictis: vt j. de noxa in pri. & ff. de noxa. l. j. & tu quasi delicto. vt si seru° habitās cum dño, habuit suspensum, vel appensum, vel effudit aliquid quod alicui nocuit: vt ff. de his, qui deiec. vel eff. & de l. j. §. si seruus. & l. si vero. § prætor, nisi in duobus casibus: vt ff. de his, qui deiec. vel eff. l. j. §. ei seruus. vbi non habitat cum dño. & ff. de mi. l. quod si minor. §. si seruus. Porro licet in delictis, tamen agatur noxaliter, tamen & de peculio agitur si locupletatus est dñs in quantum ad peculium locupletior est: vt ff. de iud. l. tam ex contractibus. ff. de pecu. l. licet. §. ex furtiua causa.

Itē siquis postulante [a] aduersario iurauerit, [b] deberi [c] sibi pecuniā, quā peteret, neque ei soluat: iustissimè [d] accōmodat ei talē actionē, [e] p quā nō illud quæritur, [f] an ei pecunia debeat, sed an iurauerit. [f] *Qui edictū in albo prætoris positū corruperit, vel qui vocat patrē, vel patronū in ius sine venia, & eximens dolo aliquē vocatū in ius, vel eximi faciēs tenetur actione prætoria. Ar. Annota, Hic de tertio prætoriarum actionū genere: quas iō pœnales appellamus: qa ad pœnā nō et rei persequēdæ cā competūt.*

Itē siquis postulante. CASVS. Dixi iustiniane, iam vidi nām duorum exēplorū. nunc, si placet, dicatur mihi nām tertij exempli. s. actionis in factum, quæ datur ex iureiur. scilicet quæ habet locū hæc est. & ipse. ff. Frater, dicit ipse, si aliqs petierit x. ab aliquo, dicens illa sibi deberi: & reus sacramentum illi deferat: & actor delato sibi iuramento iurauerit illud esse sibi debitum quod petitum est: in isto casu accommodatur sibi prætor actio, per quam quæritur, an iurauerit, vel non: & nō an sit debitum: quia iuramentum hic pro veritate est acceptum. Fran.

Libellus in actione in factum ex iureiurando.

Hic tangitur de iureiurādo præstito ex delatione iudicis, vel partis aduersæ, ex quo orit actio in factū si infert nō adiecta causa, ex qua dicat sibi deberi. s. si iuret informiter, si aūt adiiciat causam ex qua dicat sibi deberi, veluti ex mutuo, vel similibus, orit actio ex illa causa, & dicitur iurasse formiter quasi forma siue causa adiecta, vt l. si duo. § si qs iurauerit. versi. idē dicemus. & §. Marcellus. ff. de iureiuran. & ideo forma in ista libellum sic, Dico a, contra b, quod cum peterem ab ipso x. causa mutui, ipse detulit mihi iuramentū, & ego simpliciter iuraui, ipse mihi debebat illa decem, vnde proponendo act. in factum ex iureiurando prouenientem, peto dictum b. in dictis a sibi mihi cōdenari. Causa i isto libello erit ta lis, Quia iuraui, quæ poterit poni loco actionis. Si aū te iuraui formiter, idest, adiecta causa, vt s. quia ex causa mutui debebat, tunc dicam. Vnde quia proponendo condictionem certi, quæ nascitur ex mutuo, iuraui ex causa mutui mihi deberi, peto &c.

Item si quis. Scilicet actor. Accur.

[a] Postulāte, idest, petente reo. vel deferente, si. n. sine voluntate aduersarij iurarer, nihil proficeret iurādo: vt ff. de iureiu. l. iij. in prin.

[b] Iurauerit. Vel ei remissum fuerit: vt ff. de iureiurā. l. non erit. §. si. & l. sequen. & C. de reb° cred. l. actori.

ADDITIO. Idē si post acceptatū iuramētum etiam antequam iuretur pœniteat deferentem: quia habetur pro iure d.

[c] Deberi. vic simpliciter: s. non adiecta causa, quare debeat quod informiter dicimus si aūt cū forma, veluti, qa vendidit: tūc agit actione vtili ex eo facto, na ex sacramento cū p veritate accipiat. & aduersarius similiter actionē tribuit. ac si vere factum fuisset. Idē est l. alijs scrib° vt ff. de iureiur. l. si duo. §. si qs iurauerit & §. idē dicim°. & § Marcell°. Itē circa actionē realē si rem suā esse iurauerit: datur actio in rē vtilis: præterea in factū contra deferentē illa, vel hēdē, vt ff. de iureiur. l. nā postea §. si. & l. seq. Et ita actori licet. dū datur in factū, interdū vtilis ex eo facto, & vtilis in rē. Ea parte aūt rei, si iuratum in actione pœnali: tūc ex ceptionē illi patit. Si aūt in actione reali, tūc distinguit, en iurauerit se potioris nō esse: quo casu exceptio illi dat: in dubio cū casu et actio. si res ad eo rem redeat, nō contra aliū. & hoc quod dixi in actore, habet locū, si iurat ex sacramēto delatione, sed si iurat ex traditione facta occasione iusiurandi, tunc Publiciana datur contra quemlibet cum sit iusta causa traditionis, vt ff. de iureiu. l. nā postea. § si. & l. quae. & l. seq. & de Public. l. j. in fin. vsq. ad l. eū qui. Nec obstat in eo tit. de iureiu. l. eum qui. §. si parenti. quia ibi vee bum, dumtaxat, dicitur tm excludit, contra quem Publiciana non datur: vt ff de Publicia. l. pen. & fina.

ADDITIO. Hæc gloss. in ista parte fina. communiter reprobatur, vide hic ad longum per dominum las.

[d] Iustissimè. Quia propter sacramentum datur.

[e] Actionem in factum. C. de reb. cred. l. actori.

[f] Nō illud quæritur. Etiā si periurium vellet probare: quia sufficit diuina vltio, vt ff. de dolo. l. quod si deferente & l seq & C. de re. cre. l. iij. nisi in casib. vt C. de te. cre. l. fi. & de iureiu. l. admonendi. Et nota, quod hoc iuramentum qood est de re, vt ff. eo. de iureiu. l. quotiet. l. de veritate, vt ff. ad l. Cor. de fal. l. j. §. qui in ta tionib. triplex inuenitur. Voluntarium, quod ex voluntate datur, suscipitur. & recusatur. & ex ira iudiciali fit: vt ff. eo. de iureiu. l. iusiurandum quod. Item necessariū, quod necessitate imposita à iudice defert. & suscipit, vt arg. ff. de in litem iuran. l. fi. Nec enim pōt hoc sacramentū referri, vel recusari, nisi prætendat iusta causa recusatiōis. vt C. de re. cre. l. generaliter. §. fin aūt. Item iudiciale quod sic dicitur à iudicio, quando s. pater patri sacramentum in iudicio defert, quod non est necesse subire [g] sed pōt recusari & referri, vt C de reb cred. l. delata. & l. gualiter. §. fin aūt. sed tu te veteri nō poterat recusari, vt ff eo l. manifestæ. [h] Sed secundū P. ita demum actio in factum dat ex sacramento, si sola non sufficiat. aliès quare oriretur actio in factū, cū ex inia eadē nasceret? vt C. de re. cre. l. actori. Sed nos contra, licet. n. duę sint, & ad idem & eo nois, nō nocet, vt ff. de ece. emp. l. nō ē nouū. & ff. de fide-

Vers. Item, præterea. Actio quod iussu. Quæ si erit insufficiendi religionē. Iusiurandum in manibus existit iurauerit, facile est intelligere ex Cic. in j. lib. Of. si ex loco quod Regulo meminit ex Gell. lib. 7. Noct. Att. c. xviij. Iusiurandum triplex est. Actio exercitoria. Actio institoria. In ista sma vide casum singularē, in l. fi. ff. de exer. Actio tributoria. Versiculus. Iª est sub §. igitur. Et non vltera: vt l. xij. §. ex furtiua. ff. de pec. Et addito id quoq; verū esse si filio an te fuiam. Sed filius ex dicta, vel quasi cōuenial actione i factū, datur in paucē quoque in factū vsq, ad peculij quātitaté. d. l. iij. §. idē scribit. ff. de pecu. & l quod ait. & l. cō dénat° ff. de noxa. sm Dyn. Ex quo addas et, q si seru°

delinquit, si datur in duminū actio &c. quatenus peculiū locupletior est: sed aduersus dūm noxalis actio ppo nit ex quo ad peculiū deuenit.

Iusiurandum rei quæque exceptionem, quæque actionem parit.

[g] Puta quia is pbauit, vel se offert pbaturū c. ij. extra. & pba. Itē si semel reuocatū velit pare tietū deferre vt l. fi. qr iusiurandū. C. de reb. cre.

[h] Docto. tñ cōiter tenēt, quod d. §. finaū tē nō corrigit sed declarat dictam l. manifestæ. vt per scribētes hic.

fideiusso.l.hæres à debitore. semel tamé fiet exactio tantum: vt ff.de verb.obl.i.l.q bis. & de regul.iur.l. bona.fides.

Pœnales quoq;. CASVS. Multæ diuisiones cō fuerunt notati in hoc §. adhuc tamen non habuimus principalē nisi duas: quarū prima est, q̃ omnis actio aut est in rē, aut in psonam. Secūda est, q̃ oēs actiones aut sunt ciuiles, aut prętoriç. Sub materia autem prætoriarum muliç sunt diuisiones, quia prætoriarum, aliç sunt in rem, aliç i psonam. Item actionum prætoriarum personalium aliæ sunt pœnales, aliæ non pęnales. De pręto: ijs autem actionib. non pœnalib. personalib. dictum est ſ. in ꝓxi. §. De prætorijs aũt personalib. videndum est in litera præsenti. Non solum.n. dicit Insti. introduxit prætor actiones personales non pœnales, imò & multas prætorias personales pœnales. & de hoc ponit tria exempla. Primū est, q̃ ꝑtor introduxit istā actionem ꝑtoriam personalem pœnalem in eum, q album ipsius corrupit. Secundum est, q̃ ꝑtor introduxit actionem ꝑtoriam personalem pœnalē in eū, qui patronum parentē ve in ius vocauerit antequā hoc à iudice impetrasset. Tertiū est, q̃ prętor introduxit actionem ꝑtoriam personalem pœnalē in eū, qui in ius vocatum vi exemit: vel aduersus eum, cuius dolo fuerit exemptus. h.d. Franc.

Pœnales quoq; [a] actiones ꝑtor penè [b] multas ex sua iurisdictione introduxit: veluti aduersus eū, qui quid [c] ex albo [d] eius corrupisset [e] & in eū, [f] q patronū, [g] vel parētē [h] in ius vocasset, [i]

Libellus contra corrumpentem album prætoris.

Hic de act. pœnali tangitur: & primo de illa quæ datur de albo ꝑtoris corrupto. Erat. n. albū ꝑtoris, dealbatio quædā posita in eminenti loco in quo erat scriptum de citando aliquem, vel de aliquo ꝑcepto gñali, vel speciali: vt ff. de alb. scri. l. j. & ij. Et est pœna l. aureorum statuta ꝯ corruptorum malitiam: vt ff. de iur. om. iu. l. si quis. Forma ergo in hac act. sic libel'l. Dico ego a, ꝯ b, q̃ ipse corrupit albū pręto: is: vnde proponendo contra ipsum actio. in factum. peto ipsum in l. aureis nomine populi mihi cōdemnari. ista. n. act. popularis debet dici à populo, quia ius populi tuetur: vt ff de pop. act. l. ij. Et erit causa isti[s] actionis hæc: Quia album prætoris corrupit, quæ poterit poni loco actionis.

Libellus in actione in factum, quæ datur patrono vel patri contra libertum vel filium &c.

Est & alia actio in factum, quę datur patrono contra libertum, vel patri contra filium: & illa habet locum, quando libertus patronum in ius vania non impetrata, vel filius patrem vocat: vt C. de in ius vocan. l. ij. & hic in versicu. veluti. & est pœna illius l. aureorum: vt ff. de in ius voc. l. penul. Forma ergo libellum sic in hac actione. Dico ego a, contra b, libertum meum, q̃ ipse me vocauit in ius nō impetrata venia: & ideo incidit in edictum, & tenet̃ ad pœnā l. aureorum, vnde ꝓponendo ꝯ ipsum act. in factum, peto eundem mihi condemnari in l. aureis nomine pœnæ. Et erit causa istius actionis. quia me patronū in ius vocauit: non impetrata venia, quæ ꝓponi pōt loco actionis. Et eodem modo si pater agat ꝯ filium, hac actione formatur libellus. Sed caue. quia hæc actio non dat̃ ꝯ filiū, qui est in ꝑotestate: quia ēt impetra a venia non posset patrē in ius trahere: vt C. de in ius voc. l. fin. quia nulla lis inter patrē & filiū esse potest, niſi de castrensi peculio, vł quasi: vt ff. de iudi. l. lis nulla.

[a] Pœnales quoq;. dictū est ſ. de ꝑtorijs rei ꝑsecutorijs, nunc de pœnalibus ꝑtorijs. Sed quæ est differentia inter pœnales, & rei ꝑsecutorias? Rñ. multæ. qa pœnales pętoriæ sunt annales excepta act. furti. vt ī. eo. de perpe. & temp. act. in prin. sed rei persecutoriæ sunt ppetuæ: vt ff. de act. & obli. l. in honorarijs. Item pęnales odiosę sunt, rei ꝑsecutorię non: vt ff. de pœ. l. interpretatione. Itē pœnales non transeunt ꝯ hæredes, nisi aliquid ad eos peruenit, vel lis sit cōtestata: vt C. ex deli. defun. l. j. sed persecutoriæ sic. vt ff. de act. & obli. l. ex ꝯtrab[us]. Item, vbi plures tenentur rei persecutoria. vno soluē te, cæteri liberantur, non in pœnali: vt C. de condic. furt. l. j & ff de lib. cau. l. vlti. & ff. ad legem Aqui. l. item Mela. §. si plures. Accur.

[b] Penè. Idest ferè. vel melius dic, quod abundat: nā verè multæ sunt. & sanè in vetustis codicib. nō habetur, & prorsus vacat.

[c] Quid. Idest, aliquid.

[d] Ex albo. Erat. n. album, dealbatio q̃dam posita in loco eminenti: vt apparet in Auth. de lit. §. omnem. ibi, voce. ꝑconum &c. collat. viij. in quo albo erat scriptum, vel de citādo aliquo, vel de alio ꝑcepto generali, vel speciali: vt ff. de albo. scrib. l. j. & ſ ff. de iurisd. omn. iudi. l. si quis id.

[e] Corrupisset. Vel potius sustulisset. quamuis nō corruperit: & siue per se, siue ꝑ alium: & tunc ambo tenentur, nec vnus liberat aliū. & est in quinquaginta aureos: vt in d. l. si q̃s. & l. seq. tenet̃ etiā ille corruptor l. Corneliā de falsis: vt ff. ad legē Cor. de fal. l. pen, cuius pęna est deportatio, & omnium bonorū publicatio: in seruis etiam vltimum supplicium: vt ff. ad legem Corneliam de fal. l. j. in fine.

[f] In eum. Scilicet filium, & libertū dat̃ actio in factū: q̃ est similiter pœnalis (vt superius) in quinquaginta aureos: quæ datur patrono, vel patri, & si libertus non possit soluere dictam pecuniā, castigabit̃. [s] Idem fortè in filio: licet notaliter non dē: vt ff. eo. scilicet de in ius voc. l. pen. & ſ. de noxa. in fin. superior tamen punit solum dolum: hic solum factum considerat: vt C. de in ius voc. l. venia

[g] Patronum. Subaudi vel patronā: itē filios & parētes eorum: vt ff. de in ius voc. l. iiij. § j. Et accipe hic patronum, qui manumisit: vel ꝓ quo iudicatum est in causa ingenuitatis & libertinitatis. Vel si ex causa fideicōmissi manumisit. Vel si emit eo pacto, vt manumitteret, & manumisit, vel nō manumisit, sed ex ꝯstitutione diui Marci ꝑuenit ad libertatē: vt ff. de in ius vocā. l. adoptiuū. §. j. & l. is quoq;. & l. sed si hac lege. itē libertos patroni accipe mares, & fœminas, & parentes etiam adoptiuos: vt d. l. sed si hac lege. §. liberos quoq;, & parentes. Accur.

[h] Vel parentem. Et hic accipe marem, & fœminā, & vsq; infinitum: vt ēt si Adā viueret, nō posset vocari in ius sine venia. Itē nō refert, si sunt legitimi parētes, vel naturales: vt ff. de in ius voc. l. 4. §. j. 2. & iij. l. parentes. & l. patris. & l. adoptiuum. in prin.

[i] In ius vocasset. i. iuris experiēdi causa vocasset: [3] vt ff. de in ius voc. l. j. & hoc siue causa sit ciuilis, siue criminalis multo magis. nam & tunc, s. qñ causa est criminalis, ēt cum venia non pōt: [4] qa non conceditur: vt ff. de in ius vocā. l. sed & si. §. prętor ait. & ff. de accu. l. qui accusare. in fi. & l. hi tñ. §. ij. Sed qd si solum libellum dedit? Respon. non incidit in hoc edictum: vt ff. de in ius voc. l. libertus ij. Item quid si non veniat vocatus? Rñ. semper incidit, sed facilius remittatur hæc pœna, qñ vocatus non venit: vt ff. de in ius voc. l. quamuis. Sed quidam dicunt vocantem nullo mō cadere in edictū, si vocatus non venit ex ꝓdicta l. quāuis. & hoc ideo: quia verba cū effectu sunt accipiēda: vt ff. ne quis eū, qui in ius vocatus est, vi exi. l. pen. §. docere. sed prima sñia verior est: [5] qa in d. l. quāuis. nō dicit, q̃ nō incidat in edictū, sed q̃ nō remittit̃ pœna, nisi causa cognita. Itē nunqd [6] hæres

In vetustis exemplarib. nō scribit̃ dicto, penè. Egi. Per.

[s] Istā gl. cōtitet reprehendūt, doc. qa pœna istius edicti nō habet locū nisi l corrūpēte albū ꝑtoris gñale, & ꝑpetuū: secus in speciali: puta d̃ citando aliquē: sed tūc hēbit locū pœna arbitraria, cū nō sit taxata à iure, ꝑ l. j. § expilatores cū seq. ff. de extr. & expilator.

[a] Et sic habes ex gl. q̃ qui nō soluit ... ęre, lusa in corpore. sed rū quia falsū, qñ id qd erat soluēdū, nō debebat ex pœna delicti, sed fortè ex ꝯtu. Itē fallit in nobilib[us] vel aliàs honestis personis. itē nolente eo, nec petēte cui pœna pecuniaria erat applicāda. Itē fallit in pœna extraordinaria. pœna mulcta. Itē fallit in minimis trāsgressionib[us]: si hoc per doct.

[3] Istā pri mā partē sequit̃ Ia.

[4] Nisi ex magna cā. Nic. Fab. Ang. & Ias.

[5] Cō qua secūdum Ioan. Fab. trāseunt cōiter doctor. sed Ias. dicit quòd imò ap ꝓbant aliā opinionē vt illa nō cōmittat̃ pęna, quę rōne citationis veniæ committēda.

[6] Ab illo versic. vsque ad fi. non est gl. Accur. sed additio secundùm Ias.

hęres pôt vocare in ius sine venia? Et certè si extraneus est, pôt: vt ff. de obse. pstan. à liber. l. hęres. filius non pôt vocare in ius sine venia. Sed quare secus in hærede liberti & in hærede patroni? Rñ. in primo odiũ versat. quod debet restringi. in secundo fauor, q debet prorogari: vt ff. de lib. & posthu. l. cum quidam. Item si alter agat tutorio noie, vel curatorio, arg. ff. de in ius voc. l. sed si hac lege. §. fi. & l. quæsitum. Ratio: quia nemini officium suum debet esse damnosum. vt ff. quem admo. testa. ape. l. sed & si quis ex signatoribus.

cũ id non ĩpetrasset.[a] Itẽ aduersus eũ,[b] q vi exemerit eũ, q ĩ ius vocaret, cu ius ve dolo ali[us] exemerit, & alias inumerabiles.[c] *Actiões qb. q̃ritur, an qs*

[a] Cum id non impetrasset idest, non petisset, & nõ recepisset, debet. n. à pțore sic petere: Dñe, permitte mihi vt possim conuenire patrẽ, vel patronũ meum. vt colligit̃. de pæ. te. l. iti. § fi. & ff de in ius voc. l. j. & 4 § j. Illud et quæro, an hæc postulatio veniæ debeat fieri in personis oĩum, qui in ius vocari nõ possunt, q enumerant̃ ff. de in ius voc. l. ij. & si nõ fiat, q cadat in pœnam? Quidã dicũt q sic, nos q nõ, quia hęc pęna in eum tñ statuitur, qui incidit in edictũ. at illæ personæ in edicto nõ ptinent: qd maximè p bat ex hoc §. Aliter tñ puto eos puniendos, put placuerit iudici, ad similitudinem istorũ. [c] Sed nũqd hæc petitio hodie est correcta, vt qa habent hodie liberti ius natalium, & regenerationis. vt in Auth. vt liber. dece §. j. colla. vj. Rñ. non, quia & ibi reseruãtur iura patronis, maximè obsequialia. q natura de benẽ. Superiora quantũ ad libertũ plena sunt. i. s. illo distingue, an erat emancipatus, aut i ptãte, si emancipat[us] erat, habet locũ superiora: si verò in ptãte, tũc nec cũ venia. nec sine venia pôt conuenire patrẽ: vt C. de ius voc. l. fi. & ff. de act. & obli. l. actiones. nisi p castrensi, vel quasi castrẽsi peculio: vt ff. de iud. l. lis nulla. & tũc cũ venia: vt ff. de i ius voca. l. adoptiuũ. §. j. 2 & hoc cũ agit ꝯ patrem. Si aũt ꝯ extraneum: tũc sm vetera iura tñ v. actiones filiofamil. competebant: vt ff. de act. & obli. l. filiusfam. & l. in factum actiones. Sed hodie ex venientes ex aduentitia causa: vt dixi ꝯ. per quas person. nob. acqui. §. j. item q eo quis inrabit de calumnia. cum filiusfa. in iudicio etiã si filiꝰ emãcipat[us] petita venia patrẽ quenirat, iurabit filiꝰ si maior est, aliàs curator ei dabitur ad litem, vt in Auth. vt lic. mat. & auię. §. j. in fi. coll. viij. si aũt sit in potestate patris, & agat de castrensi: vel quasi castrensi peculio, tunc iurat filius, cum pa terfamilias habeatur: vt ff. ad Mace. l. ij. fi. verò esset minor, daretur curator liti, non personę: cum sit in potestate: vt C. de cue. l. fi. in prin. & de bon. quæ lib. l. fi. si aũt p patre. Si aũt ꝯ extraneum agat filius, si agat pater ei[us] nomine, pater iurat: vt C. de iureiu. pp calũ. dan. l. ij §. quod obseruari. Si filius forte pa tre absente, vel secundũ veteres leges in v. casibus, vel secundũ nouas in omni aduentitia causa iurat filius, cum suo nomine agat, & maior est, si modo pater in aduentitijs nõ habet vsumfru. aliàs pater agere, & iuderet, & iuraret, vt C. de bon mat. l. j. prin et. vbi vero filius iurat: licet pater non habeat vsum fru. debet pater consentire filio agenti, & indemni: vt C. de bo. quę li. l. fi. in prin.

ADDITIO. De isto iuramento vltra hanc glo. vide per gl. in l. ij. §. quod obseruari. C. de iureiurãn. pp calum. dan.

[b] Item aduersus eũ, Cum scilicet datur actio in factũ pœnalis: vt ecce cum vocarẽ Titiũ in ius, qui tenebat mihi ratione temporali: dũ esset in funere, detinui sti eum vi: vel capiẽdo eũ p personã. vel faciẽdo dolo, vt ali[us] eũ detineret, & tandẽ q dies actionis meę exspiraret: eri. n. mihi quanti iuraueto in litẽ: & sic est actio pœnalis ex parte mea. quia vltra rei veritatẽ forte iurabo, & ex parte tua, qa das mihi aliquid, & tibi nihil adest: vt ff. ne quis eũ, q̃ in ius vo. vi ex. l. penu. §. j. Sup hoc §. primo q̃ro, cum duo sint tituli: vt ff. ne quis eũ, qui in ius vocatus vi ex. & alius tĩ tu. de eo p quẽ factũ erit, de quo fit mẽtio in hoc §. Rñ. de primo: qa ide orit̃ actio ex vtraq. parte pœnalis, vt dictum est, sed ex alio ẽ pœnalis ex parte rei tñ s. cũ ad interesse actoris detur: vt ff. de eo p quẽ fact. erit. l. fi. j. tñ. [3] Item primus de quo fit mentio hic, ꝯsulit actori tãtum: vt patet in l. j. & iiij. §. eximere. ff. ne quis eũ, qui in ius voca. vi exi. At secundus consulit vocato, non solum vocãti: vt ff. de eo per quem factum erit. l. j. §. si se[us]. in fi. & l. fi. j. rñ. [4] Itẽ primus habet locũ, qñ aliquis exemptus est ante satisdationẽ. & post in ius vocationẽ: sed secũdus post satisdationẽ, i. factã in iudicio Sisti. & alias quæ firmãt iudiciũ: vt ff. de p n. stipu. l. j. in prin. Et patet hæc drĩa in ordine illorum titulorum. Itẽ primus, qñ vi exẽptus sit qs: at secũdus ẽt si sine vi: vt patet in l. j. § si dolo. de eo p quẽ factũ est, & ti. ne quis eũ qui. l. j & ij. i fi. [5] Vel fatis dici pt, q de vtroq. hic loquit̃: qa licet duo sint illi tituli, tñ de vno edicto sunt. Item & q dicat̃ pœnalis actio ẽt illa, q̃ ex vna parte tñ ẽ pœnalis. Sup hoc §. secundo q̃ritur: Nonne per ꝯuentionem solam et iure veteri perpetuabat̃ actio: vt ff. de act. obli. l. cõstitutionibus. non solum per noua iura: vt ff. de pręscri. xxx. anno. l. cum notissimi. & l. sicut? Rñ hic nõ per executionem, sed per suam denuntiationem eum conueneat. [6] Vel verbũ quasi, positum in d. l. constitutionib. asseritiuè ponit̃, nõ similitudinariè: & in eundum hoc hodie esset correctum, quod hic dicit̃. Vel dic [7] q talis fuit conuentio in illa l. ꝯstitutionib quæ pro lite contesta. habebatur: vt quia actio erat rpalis. & libellus fuit principi dat[us]: vt C. qñ li. pri. da. li. cõ. fac. l. j & ij. Vel dic sm in q leges veteres circa personales actiones loquunt̃. vbi non perpetuant per executorem sed lex illa, eum notissimi. & l. sicut in tem. loquunt̃ in reali: vnde adhuc etiã hodie non corrigitur quod hic dicitur.

ADDITIO. Hanc etiã impugnant doct. qa d. l. sicut & d. l. cum notissimi. loquuntur tam in personalibus, quàm in realibus: secundùm iaf.

Libellus in actione in factum contra eum qui debitorem &c.

Præterea datur actio in factum ꝯ eũ, qui debitorẽ alicuius vocatum in ius vi detinuit, vel dolo detinet si fecit, vt ipse liberatus eũ à rpali obligatione, qua obligatus esset, & datur in ipsum actio in quantum actor interest in litem ꝯ ipsum. vt ff. ne quis eum, qui in ius voc. est vi ex. l. pen. §. j. Et format libell[us] in hunc modum: Dico ego a. ꝯ b, q ipse debitorem meum in ius vocatum vi detinuit, quo minus in iudicio compareret. vt ita liberaretur debitor actione, qua mihi tenebat̃: vnde ꝓponendo actionem in factum ꝯ ipsum b. peto eundem b, quanrum in litem iurauero, mihi cõdemnari. Et causa isti[us] actionis est: Quia vi eximit à iudicio meum debitorẽ, & ita actio ne qua mihi tenebat̃, liberatus est, quã tũm sufficit ꝓponere loco actionis. Eodẽ mõ format ꝯ eũ q pcurauit, vt aliud eximeret. Sed qd si nõ vi, sed alio mõ ꝓcurauit quo minus veniret? Dic q tũc habet locũ actio in factũ, q̃ ꝓcedit ea eo edicto, Per quem factũ erit: quo minus i iudiciũ veniret, & dat̃ ad interesse actoris: vt ff. de eo per quẽ fac. erit. l. fi. j. rñ. Et hæc est drĩa inter hanc actionem, & superiorem, quæ descendit ex eo edicto. Ne vis fiat ei & c. Et in vtraq. eodem mõ formabis libellum. sed in prima facies mẽtionem de vi: in secunda nequaquam.

[c] Innumerabiles. Imò numarati possũt, sed dicunt̃ innumera-

[f] Nota, q in criminalib. & pœnalib. procedit̃ de similib. ad similia, secundũm Ang. hic. idẽ dicas vbi dicit̃ quę filius in potestate pôt agere contra patrẽ: vt no. per gl. in d. l. lis nulla.

[3] Et in hoc q actio in factũ descẽdẽs ex edicto de quo in isto §. sit mere pœnalis, ex parte actoris & rei, licet doct. a nõ q tenuerint ꝯ gl. tñ Io. Fa. & alij doct. moderni tenẽt cum gl. vt per Ja. hic.

[4] Hic impugnat doct. cũ sit eadem tõ ad satisdatione, q post ergo idẽ ius, vt per Bart. in l. j. ff. de eo p quẽ fa. est.

[5] Ista approbat cõmuniter doct.

[6] Ista gl. reprobatur quia hæc mẽ loquitur qñ quis iudicialis authoritate imò iussu magistratus iudicis suit citat[us]. l. iij. § j. ff. ne qs eũ q.

[7] Displicet Iaf. & est demẽte aliorũ.

innumerabiles: quia de facili nō possunt enumerari: vñ dr non posse fieri quod vix fieri pōt: vt ff. de ver. sig. l. napos Proculo. Enumerat ergo aliquas, vt est actio in factū de calūniatoribus: de qua dicet̃ ĩ. §. quadrupli. Item actio, Quod metus causa. Itē furti manifesti. Item serui corrupti in duplum. de quibus dicem⁹ ĩ. e. §. omnes autē actiones. Suos & aliæ in factum. vt de effusis & deiectis, & de appēsis: vt ff. de his, qui deie. vel effu. l. si vero. §. prætor. Et aliæ multæ sūt quas enumerare non expedit. Accur.

Actiones pœnales prætoriæ sunt multæ.

sit liber, an seruus, libertus, an ingenuus, filius, an non, præiudiciales in rem sunt, quarū prima ciuilis est, reliquæ verò prætoriæ: iō sic dictæ: quia magnū in eis p̃iudicium versatur, cū p eas de statu hoīs q̃ratur, aut q̃a cæteris q̄onibus p̃iudicium faciāt: vt s. interea sileāt, quandiu hæ ventilātur.

Præiudiciales autē. CASVS. Supra dictum est. q̃ sub materia p̃ætoriarū multę sunt diuisiones. Quędā enim sunt actiones p̃toriæ in rem, & q̃dam in personam. Prętoriæ autē in rem subdiuiduntur. quia quædam sunt pœnales, & quædam non pœnales: sicut iā supra dictum est. Modo redeundum est ad alterum membrum diuisionis primæ prætoriarum: s. ad prætorias in rem: & de illis scire debetis, q̃ realiū actionum prætoriarum quædā sunt præiudiciales, de quibus hic tractat, & quædam nō præiudiciales, de quibus dictum est supra. & ponit Iustin. tria exempla in isto § in honorem sanctę Trinitatis de actionib. prætorijs p̃iudicialibus. Primum exemplum est de actione in rem, per quam quæritur, an aliquis sit liber, vel seruus simpliciter. Secundum exemplum est in actione per quam vẽdico te in libertum meum. hęc enim actio est prætoria, & realis, & præiudicialis. Tertium exemplum est in actione, qua te dico filiū meum esse heredem. & vendico te in filium. tu autē econtra viriliter te defendis, hæc n. actio similiter est realis, & prętoria, & prędiudicialis. Scire tñ debetis, q̃ vna illarum trium actionum ferè legitimam habet causam. idest ferè est ciuilis, illa. s. qua quæritur, an aliquis sit liber, vel seruus. Cæterę autem duæ bene sunt prætoriæ. h. d. Franc.

Libellus in actionibus præiudicialibus.

Hic loquit̃ de p̃iudicialibus actionibus. Et primo videndum est de illa qua q̃rit̃, an aliquis sit liber, vel seruus: & habet locum, qñ aliquis vendicat sibi in seruum eū, qui est in potestate, & possessione libertatis: vel qñ is, qui est in potestate seruitutis, vendicat sibi libertatem. In primo forma sic libellū. Dico ego a, ꝯ b, q̃ licet ipse b, sit in possessione libertatis, est tñ seruus meus: vnde vendico ipsum in seruitutem. & peto eundem mihi adiudicari. Et eꝯ si b, sit in possessione seruitutis Titij, sic formabitur libellus, Dico ego b, ꝯ c, q̃ licet ipse c, me possideat in seruitute, siue in liberunitate. liber tñ sum. vnde vendico me in libertatem, & peto me liberum pronunciari. & ipsum c, ne me impediat vti libertate mihi condemnari. Item forma sic libellum in illa præiudiciali, qua quæritur, an aliquis sit libertus, vel ingenuus. Dico ego b. ꝯ c. q̃ licet sit in possessione īgenuitatis: tñ est libertus meus: vnde vendico ipsum in libertum, siue in libertinitatem: & peto ipsum tanquam libertum meum mihi adiudicari. & econtra si c. b, possideatur vt libertus, proponetur sic libellus: Dico ego c. ꝯ b, q̃ licet possideat me vt libertum, tamen sum ingenuus: vnde vendico me in ingenuitatem, & peto me ingenuum p̃nunciari, & ipsum b, ne me impediat vti ingenuitate, mihi ꝯdēnari. Itē in illa p̃iudiciali, qua q̃ritur, an q̃s sit filius alicuius, an nō, formabitur libellus hoc modo: Dico ego a, cōtra b, q̃ licet ipse sit in possessione sui iuris: tamen filius meus est: vnde vendico ipsum in filiū, & peto eū in filiū mihi adiudicari. Econuerso formabit̃ sic libellus: Dico ego a, ꝯ b, q̃ licet ipse possideat me in filium tñ dico me nō esse filium eius: vnde vendico me in p̃priam libertatem, & peto me nō filium eius iudicari. & ipsum b, ne me impediat vti p̃pria libertate, vt extraneum mihi condemnari. Istæ autem actiones dicuntur præiudiciales, vt hic: quia prędiudicāt omnibus alijs actionibus, vel quæstionibus, siue criminalibus, siue ciuilibus: quia primo

Præiudiciales [a] actiones in rem esse videntur: † quales sunt, per quas quæritur, an aliquis liber, vel libertus sit, an seruus: [b] vel de partu agnoscendo quæritur &c. vt ff. de orig. iur. l. j. & ij. in prin. & ff. de ordi. cog. per totum.

[a] Prędiudiciales. Pro euidenti ponit q̃ hæ p̃toriæ sunt: cum i tractatu p̃toriarum ponantur, & sunt in rem: quia res petit̃, & vendicat̃. Vnde q̃rit̃ quare nō posuit has s. inter reales p̃torias: Rñ. quia [c] q̃dā de eis est ciuilis, vnde eius occasione & de cæteris hic dicere reseruauit. Et sunt tres. Prima est per quam q̃ritur, an aliquis sit liber, subaudi, vel seruus. Secunda, an aliquis sit libertus, subaudi, vel ingenuus. Tertia est de partu agnoscendo p quam q̃ritur, an quis sit filius vel non: vt oīa ꝯsequat̃, q̃ filius à patre ꝯsequi debet: aliās aūt agitur de partu agnoscendo pp alimenta tm, & tunc filiationi non præiudicatur: q̃a summatim q̃ritur. vt ff. de lib. agno. l. j. §. iubao⁹. & l. si q̃ à liberis ali. §. si vel parens. & ff. de his, q̃ sunt sui vel alie. iu. l. si iudex. licet videat̃ ꝯ C. de nr. cog. l. ij. §. si sed dic vt ibi. Sed dicunt quidā, & malè, q̃ tantum duæ sunt, & de duabus primis faciunt vnā hoc modo, an aliquis sit liber, i. ingenuus, vel libertus. & hęc vna. Aliam vero de partu agnoscendo nō mutant. Sed prima opin. verior est: cum sit commodi⁹ singulas causas singulis appellationib. distinguere vt s. qui. mo. test. infir. §. alio aūt mō. Itē quia postea dicit, Cæteræ verò &c. & ita loquit̃ de plurib. excepta vna. [d] In prima ergo vbi q̃ritur, an sit liber, vel seruus, dico q̃ siue seruus agat contra dñm, dicēs se esse liberum, siue eꝯ dñs ꝯ seruum, & seruus sit in possessione libertatis: quod hęc actio in rem, quę intenditur, est præiudicialis: vt ff. de lib. cau. l. liberis. §. fin. Item dico siue patronus vendicet libertum in libertinitatem, siue libertus se vendicet in ingenuitatem: vtraque est p̃iudicialis: vt ff. si lib. ingen. esse dica. l. fin. in prin. & §. fin. Intenditur enim hoc casu officium iudicis: vt ff. de inrem. tan. l. si dum patroni. in prin. & ff. si lib. inge. esse dica. l. j. & ij. & ff. de rei vē. l. j. §. j. Idē dicas i tertia, vt siue agat pater petēdo filium in filiationem, vel filius dicat se non filium: erit p̃iudicialis, & directa hincinde. Sed quidā dixerunt. q̃ directa dat̃ patrono, parenti, & dño: sed illa q̃ dat̃ liberto, filio, & seruo. est ꝯtria: q̄d nulla lege cautū inuenitur: licet aliæ quædā inueniantur directæ, & ꝯtriæ. vt mandati, depositi, & similes. [e] Sed qualiter formant̃ libelli in his? Rñ sic, Peto Io. in filium meum iudicari. vt mihi patri debitam pręstat reuerentiam. & alia q̃ patrib. à filijs debentur. & idem in patrono: & ex tunc lata sniā, alimenta patri & patrono præstabuntur: vt ff. de lib. agno. l. si q̃s à liberis. in pri. §. solent. quia snīa p veritate accipit̃: vt ff. de statu hom. l. ingenuum. Et p̃batur hęc libelli formatio C. de fideicōmis. l. j. in seruo & dño sic. Peto in seruum meum talem p̃nunciari: quia cum meū dico eꝯ seruus, vel libertus, vel filius dicet, Peto me nō iquietari à Titio, q̃ me in seruū vł libertū vel filiū tenet: q̃a me tali vinculo nō subesse dico: vt C.

[b] Præiudicium quotuplex exter accipiat̃ in iota, & an p̃iudiciales actiones rectè dixerit Iustin. cū in Pand. sub titulo de exceptionibus tractet̃ de p̃iudicijs: pulchrè explicat Frā. Hotoma. hic.

[c] Emil. Ferr. scie cit hæc, an seru⁹.

Præiudiciales actiones quare dicantur.

[d] Ista rō cōtrer reprobatur quia s̃m hoc deberet poni s. in tertiam ciuilium, & sic post §. sed istę.

[e] Hęc approbant oēs. quia pluralis locutio nō pōt eē ꝯtra minori numero q̃ duob⁹. l. vbi numerus. ff. de test.

[f] Hęc gl. cōtrer approbat̃: licet postea sit ubi ꝯtra ibi: lit̃ quo iure adscriptitij &c.

vt C. de ing. ma. l. diffamari. Vel sic. Peto vt ingenu⁹, vel liber, vel nō filius pronunciet cōtra Titiū: qa sic se rei veritas habet. Et differt hęc ab ea, qua petit pater filium in potestatē ex iure Romanorū cū ibi tantū de potestate quæratur, hic aūt de filiatiōe: vt ff. de rei vendic. l. j. §. j. & hic dicitur. Itē hæc prętorie, vt hic: illa ciuilis. Quibus autem modis filius possit peti, diximus ṡ. de patr. pot. §. ius autē potestatis: item quare dicuntur pręiudiciales? Respōde secūdum quosdam: qa

scendo. Ex quibus [a] ferè [b] vna illa legitimā [c] causam hēt, p quā q̄rit, an aliquis liber sit: [d] cæteræ ex ipsius prætoris iurisdictiōe substantiā capiunt.

Eam rem, qua nostra est actione personali non assequimur. ineptè igitur agit, qui rem suam sibi dari petit. cùm dare sit dominium trāsferre: excepta tamē cōdictione furtiua, q̄ aduersus furē competit.

in modū exceptionis proponunt, [1] & ita pręiudicant: vt si agas cōtra me hęreditatis petitione, & ego obijciā tibi, quod sis seruus defuncti, vel quia ipse defunct⁹ seruus fuit: vt ff. de petitio hære. l. siquis libertatē, tūc nō possit esse lis inter nos: vt ff. de iud. l. lis nulla. & ṡ. de obl. q̄ ex del. §. ij. qui etiā facit pro hac sententia. C. de ord. cog. l. j. & de petitio. hęre. l. liber. & ff. siquis ingenuus esse dicatur. l. fin. Alij dixerunt ideo dici pręiudiciales: quia sententia lata super hic fit pręiudiciū omnibus alijs quæstionibus: vt ff. de statu hominum. l. ingenuum & ff. de lib agnoscē. l. j. §. fina. & l. ij. Sed certè secundum hoc etiā querela inofficiosi testamenti dicitur pręiudicialis: qa pręiudicaret alijs q̄stionib⁹: vt ff. de inoff. test. l. Papinian⁹. §. fina. Sed contra hanc sententiam est. ff. de libe. causa. l. si seruos. Sed ibi nō fuit pronuntiatus ingenu⁹ vel collusio ibi fuit. [2] Vel dic secūdum Ioannem, q̄ pręiudiciales ideo dicuntur quia omnes alię q̄stiones, q̄ interim inter eas personas mouentur, debent silere: vt C. de ordin. cogni. l. j. & ij. & ff de lib. causa. l. ordinata. & ad hoc facit optimè. ff. de noxa. l. penul. §. j. responso. Nisi esset talis causa, q̄ ageretur, etiam si constaret eum esse seruum, quod est quandoque: vt ff. de iud. l. vix. Sed secundum hoc cum q̄stius inter patronum, & libertum de libertinitate: nō est hęc q̄stio pręiudicialis: cum alię q̄stiones interim inter eos possint exerceri, venia tamen petita: vt supra eodē. § & in eum. Sed dic q̄ illę q̄stiones quiescunt, q̄ nō competerent, si confiteretur eum esse libertum: vt ff. de in ius voc. l. sed si hac. §. pen. & fin. Item quid si nulla alia q̄stio moueretur: nonne tunc istę dicuntur pręiudiciales, cum nō habeant cui pręiudicent? Azo dicit quòd non. Sed Ioan. contra. Inspicitur enim aptitudo: quia habilis est esse pręiudicialis, sicut Augustus dicitur, licet nō semp augeat: vt ṡ. in suo procemij. Itē nunquid sunt plures pręiudiciales, nisi tres? Respondeo sic, [3] vt hæreditatis petitio. Nam tunc cessant omnes alię q̄stiones, donec illa intenditur: vt ff de petitione hęreditatis. l. siquis libertatem & l. diuus in fine. l. licet hodie contrarium sit, vt C. de petitio. hęreditatis. l. fin. §. j. & ij. Item quo iure adscriptitij, coloni censiti, & similes petuntur? Res. vtili pręiudiciali non directa: & ipsi coloni petuntur in libertatē contrarie pręiudiciali vtili, non directa. Ideo vtili: quia liberi sunt, non serui. vt in Auth. de sanct. ssimis episcop. §. adscriptitio. & § si seruus. collat. ix. item ideo pręiudiciali: qa parū à seruis distant quo ad seruitia, q̄ facere debent: vt C de agricol. & censit. l. ne diuti⁹. lib. xj. Sed alij dicunt, quod officio iudicis petuntur, & petuntur: vt C. in quibus causis coloni, censi. domi. accusare poss. lib. xj. Sed certè officium iudicis non potest locum habere ad futuras p̄stationes. [4] vt ff. de vsur. l. i. Alij dixerunt habere locum negatoriam, & confessoriam vtilē: & q̄ datur directa in seruientibus alijs, hęc vtilis hic detur, qd̄ nihil est. [5] Item siquis ad aliquę annua seruitia teneatur. quo iure petitur, vt cōdemnetur, vt p̄stet in posterum, & ipse quo iure petit absolui? Respon. satis puto, q̄ iudicis officio hoc fiat: siue promissa fuerint hęc seruitia, siue ex consuetudine debeātur hæc seruitia, siue ipsa prästita longo tempore ex promissione patronis: vt ff. de vsuris. l. cum de in rem verso, quę promissio probatur ex longo vsu, [6] vt ibi.

[1] Hæc opi. secūdum Ias. nō est vera: qa quocūq; modo proponantur semp sunt pręiudiciales.

[a] Hęc opin. reprobatur à doctō. de iis soria.

[2] Imò nō sunt nisi tres. sapiēdo pręiudicialem in quantū p̄iudicet personę. Ia. & est de mēte aliorum.

[3] Coloni, adscriptitij & similes, quo iure petuntur.

[4] Nisi ratiōe p̄sentis iuris: & dū glo. dicit, q̄ nō competit offic. iud. in hoc reprobatur: qa imò p istis adscriptitijs & censitis cōpetit officiū iudi. §. Imo. Io. Fa. & Ias.

ADDITIO. Et not. q̄ verba sententię, Cōdemno te ad soluēdū par caponū tali domino omni anno, sm̄ quod tui antecessores fecerūt nullā penitus conditionē faciūt, sed condēnatus simpliciter tenetur: vt per Barto. in l. cū qui. §. iulianus. ff. de constit. pecu. & in extrauagan. ad reprimendum. in ver. prout. Mandos. in proœ. gl. Facul. in ver. vt. vers. Huc spectat illud quòd ti Imp.

[6] Si allegetur tius efficax. Baldu. & Pla.

[a] Ex quibus. Scilicet tribus pręiudicialibus quæstionibus. Accur.

[b] Feri. Fere ideo dicit: quia in ciuilibus q̄stionibus quatuor cōsiderantur. s. actor, re⁹, iudex, & ipsa res. Hic autem est idem qui conuenit, & conuenitur, & res. Vel ideo qa p̄tor introduxit de partu agnoscendo, & senatuscon confirmatus.

[c] Legitimam. s. de iure ciuili.

[d] Liber sit. Subaudi vel seruus.

Sic itaque. Aduerte diligenter q̄ hic §. difficilis sic clarè potest summari. Actor pro re sua nō p̄t intentare actionem personalem ad dandū contra aliquos, nisi contra fures: cōtra quos omnis condictio degenerat. Sic declaro: quia condictio non competit, nisi quando dominium est translatum: sed in fure dominium rei subtractę non transfertur: & tamē condictione furtiua ipse tenetur, igitur condictio degenerat. Ex hoc habes, q̄ nemo potest condicere rē suam p̄terquam à fure. Vel sic & clarissimè summatur. Qui debet intentare actionē realē, nō potest intētare personalē: cū sint distinctę hoc dicit. Et diuiditur iste §. principaliter in tres partes. Primo ponit regulā generalē illatiuā ex p̄cedentibus, secūdum glo. sed sm̄ doct. epilogatiuam. Secundo ponit vnam fallentiā, ibi, Planè. Tertio naturam actionum realiū, & personalium, & earum differentiæ ibi, Appellamus. itē prima subdiuiditur, quia primo ponitur q̄dam illatio, seu epilogatio, ex supradictis. secūdo ponit rationes. secunda ibi, Nec enim, &c.

CASVS. Inter oēs principales diuisiōes actionū hæc principalior est. s. q̄ actiones aut sunt in rē, aut in personam. Hęc enim diuisio locū habet in iure ciuili, & in iure p̄torio. Cum igitur superius dictum sit, q̄ actiones q̄dam sunt in rē, & q̄dam in personā: & etiam q̄dam sunt reales, & q̄dam personales: & hoc siue sint ciuiles, siue p̄toriæ: sic itaq; discretis, & diuisis actionib. s. q̄ q̄dā sunt in rē, & q̄dam sunt in personā necessariū ē naturā vtriusq; videre. Natura aūt actionis realis est, vt p eā petat aliquis rē suā sibi restitui. Ista aūt natura realis nō tangitur hic, nisi in fi. § quasi incidēter. vt ibi dicit, qualis sit aduersus eos hęc in rē actio, p quā aliquis rē suā petat. Natura aūt actionis personalis est, vt eam petat quis rem alienā sibi dari. Certū est ergo aliquē nō posse petere rē suam p actionem personalem, p quā personalē dicat aduersariū dare oporteret: quia qd̄ meū est, meū amplius fieri nō p̄t. sed dare, ē accipientis facere: quare nō potest agere aliqs ad rē suā petēdā actione personali: qa intēdit aduersarium suū dare oportere: hoc verū est communiter loquēdo. in quibusdam tñ casib. possum petere rē meam p actionem personalem, vt patet in cōdictione furtiua, quanquam. n. hoc regulariter sit verū, quòd actione personali non possit quis rem

suam petere in odium tamen furis est statutũ contrarium in hoc casu: vt.s. contra fures actio ad petitioné dupli, si quidé sit furtũ non manifestũ: vel ad quadruplũ, si sit manifestum: cõpetat dominn ad rem suã recuperandã condictio furtiuã est psonalis actio: non obstante, quòd dominus rei est, & eam potest vendicare. Fran.

Sic itaque a discretis actionib⁹, certũ est, non posse actoré suam ré ita ab aliquo petere, si apparet eũ dare oportere. Nec.n. qđ actoris est, id ei dari oportet, b s.quia dari cuiquam id intelligitur, qđ ita datur, vt eius fiat: nec res, quę iam actoris est, magis c † eius fieri pót. Planè odio d furũ, quò magis pluribus actionibus teneantur, effectum est, vt extra pœnam dupli, aut quadrupli, rei excipiendæ nomine fures, etiam hac actione teneantur, si appareat a eos dare oportere, quamuis sit aduersus eos, etiam hæc in rem actio, per quã rem suam quis esse petit.

Reales actiones ad vindicandum dantur: personales verò, quas etiam abusiuè cõdictiones appellamus, ad dãdum, vel faciendum competunt.

Appellamus autem in

Libellus in condictione certi generalis.

Hic agitur de cõdictione, & primo dicendum est, q́ é quẽdã condictio certi generalis, quę datur p omni eo, qđ debetur: vt ff.si cer. pet. l.certi. & in ea forma sic lib. Dico ego t. q̃ l. q́ ipse mihi debet eqnum ex causa emp. vñ ppono nendo cõtra ipsum condic. certi. petn eundem l ad traditionem equi ex causa præmissa mihi condemnari. Eodem modo forma lib in ista generali condict. si aliqua alia causa tibi certum debeatur.

Libellus in condictione certi specialis.

Item sunt aliæ cõdic. speciales: vt condictio certi ex mutuo, condic. certi ex stipul. condi. inde. sine cã & similes, in quibus formatur lib sicut in generali condictione. sed tantummò in condictionib. generalibus assignatur cã: quia alicui non datur aliqua condictio ex re sua, sed tantum pro eo, quod debat ex cã alia nisi ex causa furtiua. Illa.n. pro re sua tantummodo datur q̃ furem, & eius hæredé: & est speciale in ea, vt pluribus act. teneatur fur: vt in hoc §.sic itaque. vt ff. vsufr. quemad. ca. l. si.

a Sic itaque. Formatur hoc itaq; ex illa diuisione, quæ fit s.eo.§.1.q.d. dictũ est, q̃ sunt in ré actiones, & q̃ in personã: itaque sic est discretis.i.separatis, & diuisis. patet q́ hæc regula é vera: quia psonalis actio, q̃ cõpetit ad dãdũ, nõ cõpetit p re sua alicui, vt hic. Ideo dixi ad dandũ: quia ad tradendũ bñ põt dari actio psonalis: vt cõmodati, depositi: & similes. & ita est via inter dare, & tradere, vt hic subijcit, & ff.de act.emp. l.ex empto. in prin. & ff.de ver. ob. l. vbi aũt. in fi. & l.si rem tradi. & l.nemo. & qđ subijcit, si apparet. i. quia apparet eũ dare oportete, & ita agitur in psonam, vt aliquid detur. Sed quidã dicunt, vt P. q́ hæc verba, si apparet eum dare oportere, sunt nomina cuiusdam actionis. Acc.

ADDITIO. Dic q́ istud, quod hic dicit gl. ſm Pla. nihil est dicere, sed tex. vult dicere, si apparet, i. si agat dare oportere: quia mediũ concludendi non debet esse istud, sed ad tradendum, vel constituendum: vt dicit gl. Ang.

b Oportet. Idest, oportet q́ non detur. est enim impossibile q́ detur, vt subijcit: quia dare est accipientis facere, vt subijcit. nec res quæ &c.

a Magis. Sed opponitur, pluries deberi põt: vt ff.de exce. rei iud. l & an eadé §. actiones, in fi. §. ergo pluries dominiũ põt fieri meũ. Sed non sequit. nã licet pluries debeatur, tñ semel facta sua nõ debet plus fieri sua: vt ibidé dr, & ff.de acq. pos. l. 3. §. ex pluribus. & s.de leg. §.sed & si rem legatarij, nisi iterum desineret esse sua: vt ff de ver. ob. l. si rem meam.

d Planè odio. Sed 1 quo vertitur istud odiũ? Rñ. quia in cõd. furtiua quis de facto infamat apud bonos, & graues viros: vt ff de obse. à lib. & H. l. honori. licet nõ infamia iuris: vt ff. de act. & obl. l. cessat. sed in rei ven. neq; de facto, neq; de iure infamat. Itẽ multa veniunt in cõdic furtiua, q̃ nõ veniũt in rei ven. vt quia interitu rei nõ liberat. 1. sed 1 rei vẽ. sic: vt ff de cõdi. fur. l 1 re. & iõ malũ est furi, q́ ét hac actione teneat. Itẽ sicut prodest alicui plures habere reos debitores: vt ff.de lib. leg. l. si qs decedens § si & habere plures actiones: vt ff.de le. 2. l. cũ fili⁹. §. varijs. ita cõ debet ei nocere. si plurib. teneatur actionib⁹, licet ét nulla alia sit vtilitas. Itẽ nũquid vna tollit per aliã? Dic q́ sic: vt ff de cõdic. fur. l. si p fure § furti. Ac.

e Si appareat. Idest, qa apparet eos &c. Idest. dicere actiõe in personã. Sed videtur hoc stare non posse: nam certũ est eũ qui agit dominũ fuisse ergo & nunc est: qa sine facto suo dñiũ ab eo discedere nõ potuit: vt ff. de reg. iu. l. id quod nostrum. & C.de pinb. l sine possideat, ergo nõ põt agere, vt sibi detur, qđ est suum, & tñ hic dicit q́ sic. Sed dic relationé esse faciendã ad genus. non ad speciem. q. d. ea actione, per quam aliàs agitur ad dandum. s. psonali, sed hic nõ ad dandũ intendit. Et ita est mirabile, q́ rem meã per personalé actioné peto restitui. aliàs q̃: vt ff quemadm. vsufr. cau. l. fi. & ff.de cõdi. inde. l. si vrbana. Sed é speciale, vt hic dr. Vel dic agi etiam ad dandum. s. possessioné dandam, quam amiseram per furtum. 3 vt ff.de acq poss. l. rem quæ nobis. & ff. de condi. tri. l. 2.

f In rem actio Idest, rei vẽdicatio: pro dñio de iure ciuili vel gentium quæsito intenditur: vt ff de rei ven. l. in ré act. Itẽ no. q́ hic §. locũ habet 1 quolibet malæ fidei possessore alienæ rei. nõ solũ in fure: vt s de re. diui. § si tamen. & ff. de cõd. tri. l j in fi & l. 2. in prin. 4 interdũ ét q̃ bonæ fidei possessore dat condictio rõne possessionis: vt ff. de condic. inde. l. indebiti. § .sed & si nummi. Sed nunqd etiã rem suam potest quis ét à nõ fure per cõdictionem sine cã condicere: vt ff.de cõdi sine cau. per totum. Rñ ſm quosdam, ibi dr condictio actio personalis nõ tñ talis p quã intendatur, vt aliquid detur. Alij dicunt, q́ si alicubi inueniatur cõdictio sine cã pro re sua competere: de vtili intelligendum est.

ADDITIO. Dic ſm Io. Fab. q́ prima é verior: nam per eam non agit dominus ad dandũ, nisi contra furem, suppla & malæ fidei possessorem, vt hic in gl. sed ad restituendum, vel fortè ad possessionem agi debet. ſm Ange.

Appellamus auté. CASVS. Iam dicta est natura realium actionum, & personalium: quia realis datur ad ré suã persequendã, personalis aũt ad debitũ. Modo quia de realibus, & personalib⁹ dixerat actionibus, dñs Iustinianus ad vberiorem earũ doctrinam, plus de illis in litera ptis determinat, & dicit, q́ appellamus actiones in ré, vendicationes: & ideo vbi in C. & ff. tractatus de realibus actionibus, ab illis, qui erãt legum compositores, intitulatur titulus De rei vendicatione. Actiones auté in psonam, quibus dare vel facere oportere aliquid intendimus, vocamus condictiones. Et ita oẽs actiones

a Si parêt, legendum putat Fran. Hommannus, id n. verbũ solitũ appni in formulis iudiciorum docet ex Ci. & Sex. Põpeio.

† Cõcor. cum hoc tex. c. iter dilectos. ante fin. sbi, cũ iura legũ. eũ gl. sup ver. quod meum. ex tra. de fi. instru. & gl. in c. si diligenti, super ver. lic. iustus titu. post princ. ibi, & qđ meum é. ex. de rescri.

Actio ad dandũ & ad tradẽdum differunt.

Dare est accipientis facere. Meũ amplius meũ fieri non potest.

1 Istã gl. sequitur Iai. & est de mente aliorum.

2 Odio furis quia semp fur dr 1 mora, & mora sua interitu rei nõ liberatur. Iai.

3 Istæ solutiões reprobãtur a doctoribus, vide hic p eos.

4 Dic ſm Io. Fab. q́ gl. pcedit in malæ fidei possessore cõtrectante ré mobilé: q scienter cõmittit furtũ. C. qr cũ eo. l. si libertũ. & de fur. l. si alienum sed ego intelligo generaliter in oẽ malæ fidei possessore, qui ré aliquã detinet scienter cõtra volũtaté dñi: quia q̃ eũ põt cõdici. & agi ad dãdũ l. si quã nec cãu. § j. Ang.

*rei personales de mundo conditiones possit dici. & hoc erat olim consonū effectui actionis in psonā: sed hodie non est ita. In actionib. n. personalib. olim fiebant denunciationes, quæ fiebant p verba solennia in actiona personali tm: & quicunq; cadebat à sylla ba, cadebat à causa.

Alijs modis exponitur ista denūciatio in notula. Sed hodie cessant istæ denūciationes: & propterea vocant abusiue actiones in psonam. h. d. Franc.

a Vēdicationes. Siue rerū corporaliū, de quibus est C. de rei vendi. per totū. & ff. de rei vēdi. per totum. siue rerum incorporalium, de quib' est ff. si vsusfruc. petat. per totū. & ff. si ser. vend. per totum. siue sint directæ, siue vtiles istę vendicationes: vt ff. de publi. per totū. & ff. si ager vectig. per totum.

b Quibus. Ideo dicit quibus, q̄a sunt & aliæ, quib' nō intēdimus dare facere, sed restitui: vt commodati actio, & depositi, & similes: & istæ non appellantur condictiones in stricta significatione accepto vocabulo, vt hic dr. Vel dic q̄ ēt in actione cōmodati, & depositi: & similib. intēditur dari, vel fieri, s. ipsa delectatio rei quasi ipsum factū possit quis in stipulationē deducere: vt ff. de ver. obli. l. vbi autem non apparat. ff. qui id. qd̄ non fieret, nisi aliquid daretur: enim suę rei nulla sit stipulatio, sed alienę tantum: vt I. de inutilibus stipulationibus. §. j.

c Condictiones. Scilicet appellamus.

d Denunciare. Dicunt quidam, q̄ qui volebāt aliū cōuenire, primo sibi denunciare debebent: vt argu. ff. de ser. vrba. prædio. l. quidam. Sed hoc non placet: q̄a ex calliditate, aut bonitate, vel vrbanitate hoc fit, non necessitate. Sed hic q̄ hæc denūciatio, fiebat p magistratus, cū actiones cōstituebant, vel dabantur: vt ff de ori iur. l. ij. §. omnium, quod est hodie sublatum, vt in fine huius. §. dicitur & C. de for. l. j. & ij.

e Abusiuè. Verè abusiuè dr̄ cōdictio, i. actio in personam, quia non bene consonat numen rei, quam signat: quod fieri deberet, vt I. de don. §. est & aliud.

f Sequens. Iste § vsq; ad §. Quędam diuidit in duas partes. Primo, ponit vnam sententiam principaliū actionum. Secundo declarat eam per exempla. Secunda ibi, Rei persequendæ. CASVS. dicit glosator & malè, q̄ hic ponit quarta diuisio. Si enim loquamur de principalibus diuisionibus, quę traduntur à prædecessoribus nostris, non est nisi tertia principalis. Prima enim fuit hæc, Actionum quædam sunt in rem, & quædam in personā. Secunda fuit hæc. Actionum quædam sunt ciuiles, & quædam prætorię. Tertia autem principalis est diuisio ista. Connumerādo autem subdiuisiones prędictas cum principalib. diuisionib. hæc est quarta diuisio. Prima. n. fuit hęc, q̄ omnis actio aut est in rem, aut in personam. Secunda hæc est, omnis actio aut est ciuilis, aut est prætoria. Tertia hæc est, prætoriarū alia in rē, alia in psonā. Quarta hæc est, omnis actio psonalis prętoriæ, aut est pęnalis, aut nō pęnalis. Quinta est, prętoria in rē, aut est prędicialis, aut non prępudicialis. Et hęc de qua agimus in psenti, est sexta. Supponendū ergo q̄ sit tertia diuisio principalis: veniā ad casum, in hunc modum: Post duas diuisiones principales de qbus I. dictū est, ponit hic Iustinianus tertiā diuisionem principalē: & est talis diuisio. Inter omnes actiones de mundo, quędam sunt inuentæ causa rei persequendæ, & quædam causa persequendæ pœnæ, & q̄dam mistę, tam gratia rei persequendæ, quam pœnæ. Rei persequendæ cā inuentę sunt omnes reales actiones, & ferè omnes personales, q̄ ex ɔ̄tractibus nascūtur, eclusit cum aliquis pecuniā mutuā vel in stipulatum deducā petit, & de hoc etiā pōt haberi exēplum in commodato. & mādato, & p socio. & in actione ex empto. & vēdito. & locato. & ɔ̄ducto. Personales, q̄ ex ɔ̄tractib. nascunt̄, ideo dixi, ad dīam illarū, q̄ ex delictis nascunt̄. Ferè aūt ideo dixi, pp quandā actionem personalē q̄ ex ɔ̄tractu procedit, & tamen in quatuor casibus est persecutoria rei, & pœnę. Hæc autem est actio depositi. Si enim rem meam penes te deposuerim causa incendij, vel ruinæ, vel tumultus, vel naufragij, & postea non vis mihi eam restituere, vel dolum in ea feceris, conuenire poteris in duplum. hoc dicit. Videtur q̄ ista diuisio sit eadem cum diuisione superius habita, q̄ est, q̄ actionum prætoriarum personalium quædam est non pęnalis, & quædam pęnalis. Fatet non est eadem. Hæc enim diuisio est in ɔ̄tu ciuiliū. vnde hic dicitur, q̄ ciuiles quædam sunt pęnales & quædam non. Prior autem fuit in ɔ̄tu prætoriarum, & sic nō est vna, & eadem cum altera. Item scire debes, quòd actiones mistæ dicuntur duobus modis. Vno modo dicitur actio mista, quæ continet rem, & pœnam. & de tali mistione loquitur hic. Alia enim mistura est, q̄ quædam actiones dicuntur mistæ, quia sunt in rem, & in personam. Et de illa mistione habes. I. eod. §. quædam. h. d. Franc.

g Sequens. Hæc est tertia diuisio actionum. in hoc titulo. Accursius.

h Comparatæ. Idest, adinuentæ.

i Mistæ. Sed nonne quædam sunt, quæ nullum horum habent? vt si ago nequid fiat in loco sacro, vel sancto: vel si factum est, vt tollatur: & aliæ similes, quæ neque ad rem, neque ad pœnam, neque mistim se habent. sed vel ad rei reuerentiam, vel ad publicam vtilitatem dantur? Respond. tales ad rei persecutionem, scilicet diuinæ vel reipublicæ pertinent, cuius nomine agere videor, vel etiam meo nomine, cum cuiuslibet intersit Deum venerari. vt C. de hær. l. 4. Accur.*

rē q̄dē actiōes, Vēdicationes: a in psonā verò actiones, qb. b dare, aut facere oportere intendit, Cōdictiōes. c Cōdicere .n. est denūciare, d prisca lingua: nūc verò abusiuè e dicimus cōdictionē actionē i psonā eē, qua actor intendit dari sibi oportere. Nulla .n. hoc tpe eo noie denunciatio fit.

Nūc tertiā actionū diuisionē exorditur Iustin. §. q̄ q̄dā rei persecutoria sūt, q̄dā pœnales, q̄dā mistam cām habentes. Persecutoriæ rei dicūtur, q̄ eius rei, q̄ nobis abest, et alteri adest, persequēda cā cōparata sunt: et iō oēs et reales, et psonales ex contractu, dempta depositi actione i quatuor casibus, rei persecutoria sunt. Pœnales les quib. merā pœnā persequimur: vt actio furti: & id genus aliæ. Mista, quæ tā pœna, quā rei persequēdæ causa instituta sunt, hoc est, i quib. rei persecutio in pœna cōtinetur: vt vi bon. rap. l. Aquil. et ea quæ inficiando crescunt.

Sequēs f illa diuisio est, q̄ quædam actiones rei persequendę gratia cōparatæ g sunt, quædam pœnæ persequendę, quędam mistæ h sunt.

Rei persecutoriæ sunt omnes in rē actiones, et ēt in personam ex contractu descendentes, excepta depositi actione, quæ in quatuor casib. mista ē. Ang.

Vindicationes, legēdum concēdit Fran. Hotoma. inque eā rē laudat potissimum Gellium noct. Attic. li. 22. ca. ix. Certe in Pan de Flo. vindicatio & vindicare vbiq; reperias p eo, q̄ in vulgatis editionibus vēdicatio ven dicat scriptum est.

1 Istā gl. tenēt Ioā. Fab. Pla. Angel. & Ias.

2 Hāc ep probant docto. q̄a hic semper loquitur, solū de actionib. q̄ cōpetunt ad dandum: sed istæ ɔ̄ q̄b. in gl. cōperunt ad faciēdū, seu restituendū l. iiij. §. si reddita. & l. si vt certo §. rē tibi dedi ff. cōmo.

3 Nihil ē Fab. Pla. An. & Ias.

4 idē In. Fab. Plac. Angel. & Ias ac vēst Aug. sm Angel. & Ias.

5 ista gl. bñ dicit, & cum ea transeūt cōiter doctores hic.

Rei psequendæ causa comparatæ sunt omnes in rem actiones. a Earũ verò actionũ, quæ in psonam sunt: ex quidem, quæ ex contractu nascuntur, ferè b omnes rei p-sequendæ causa compàratæ videntur: veluti quibus mutuam pecuniam, vel in stipulatum deductam petit actor: c item cõmodati, depositi, mandati, p socio, ex empto;

Rei persequendæ. Iste §. diuiditur in quinq; partes. Nã primo ponit de actionib. rei persecutorijs. Secundo de actionibus mistis ex contractu descendentibus. Tertio ponit vnã regulã vel summulã in actionibus ex maleficio descendẽtibus. Quarto illud per exempla declarat. Primò ponendo de actionibus pœnalibus. Secundu de actionibus mistis. Secunda principalis est ȷ ver plane. Tertia in §. ex maleficijs. Quarta in §. pœnam. Quinta in ver si. sed & legis.

Libellus in actione ex stipulatu.

Hic tangitur de actione ex stipulatu: & hęc dat, qñ aliquid incerti promittitur: vt ℑ. de ver. obli. in prin. & formatur sic libel. Dico ego a, ℨ b. q ipse pmisit mihi facere domum per stipulationẽ, & quia non fecit, propono ℨ ipsum actionem ex stipulatu, & peto ipsum ad interesse meũ (quod æstimo decẽ) mihi condemnari. Istius libelli formatio potest elici ex l. si quis ab alio. §. siquis ff. de re iudi. Et licet nomen act. non ponatur in libello, sufficit tñ ponere causam hanc, scilicet: quia domum per stipulationem mihi facere promisit. & non fecit.

Libellus in actione commodati.

Item in actione commodati, de qua hic, formatur sic libellus: Dico ego m. ℨ a, q ego accommodaui sibi Codicem meum ad scribẽdum: vnde ppono act. commodati ℨ eum, finito vsu ad quẽ Codex fuit accommodatus: & peto eundem a, ad restitutionẽ Codicis mihi condẽnari. Et erit causa in ista actione, quã sufficit pponere, hęc; Quia accommodaui sibi Codicem meum ad scribendum, & vsus finitus est.

Libellus in actione depositi.

Item in actione depositi, de qua etiam hic format sic libell⁹. Dico ego t, ℨ l, quod ego deposui penes eũ Digestum meum, vnde proponendo ℨ eundẽ l, actionem deposiu. peto ipsum ad restitutionem Digesti mei mihi condemnari. Et erit causa in ista act. quã sufficit pponere, talis, qa deposui. Et aduerte q datur in simplum act. depositi, nisi in his casib. s. qñ depositũ est causa incendij, tumultus, ruinæ, & naufragij: in quib. casib. si depositarius inficietur, tenet ad duplum: vt hic, ȷ ver planè. & ff. depo. l. i. Et formatur sic libellus: Propono ego l, contra t, q ego ob timorem incendij Digestum meum apud ipsum deposui: & quia inficiatus depositum, proponendo contra ipsum actionem depositi: peto eundem t, mihi in duplum condemnari. Et erit causa in hac act. quia deposui apud ipsum rem, & ipse inficiatus est. Item eodem modo forma libellum, qñ petitur in alijs quatuor casibus, s. qñ causa tumultus, incendij, ruinæ, & naufragij, depositum est.

Libellus in actione mandati.

Itẽ in actione mandati, de qua etiam hic format sic libellus: Dico ego t, ℨ s, q ego tibi mandaui, vt emeret mihi equum, & ille suscepit mandatum, sed illud non impleuit: pp quod damnificatus sum ad valorem decem librarum, & tantum æstimo interesse meum: vnde proponendo ℨ ipsum actionem mandati, peto eundem s, in decẽ libras noĩe interesse mihi cõdemnari. Ista. n. actio tunc demum competit, qñ recipit interesse: ad interesse enim datur: vt ff. mandati. l. si procuratorem. §. mandati actio.

Libellus in actione pro socio.

Est & actio pro socio, de qua etiam in hoc §. & habet locum quando societas inter aliquos contrahit cõsensu: vt ff. pro soc. l. vt sit. & nascitur finita societate, vt C. eo. l. tandiu. & formatur libellus sic, Dico ego t. q s. & ego inituimus societatem emẽdi vinum vsque ad centum libras: vnde cum ipse socius nomine societatis tantum de vino emerit, peto partem vini deducto capitali mihi adiudicari, & ad restitutioné dictæ partis ipsum mihi condẽnari. Et erit causa ȷ ista actiõe talis: qa ℨximus societatẽ, & similiter datur propter dolum vel culpam socij: vt ff. pro socio. l. nemo. & l. seq. & C. eo. l. 4.

Libellus in actione ex empto.

Item ẽt hic agitur de actione ex empto: in qua sic forma libellum: Dico ego t. ℨ s; q ego emi equũ ab eo pro decem libris, vnde pponendo ℨ ipsum actionem ex empto, peto eundem ad restitutionem equi mihi ɔdemnari. Ex parte autẽ venditoris petit sic: Dico ego t, ℨ t, quod ipse debet mihi decem ex venditiona talis equi, quẽm sibi vendidi & tradidi: vnde proponendo ℨ ipsum act. ex vendito, peto ipsum t, in illis decem libris mihi condemnari. Et erit causa in hac actione talis: Quia vendidi & tradidi.

Libellus in actione locati.

Est & finaliter actio locati, de qua hic: in qua sic forma libellum: dico ego b, contra e, q ego locaui sibi domum talẽ vsque ad annum pro mercede decem librarum constitutã mihi, & promissa ab eodẽ e. vnde proponendo contra ipsum actionem locati, peto ipsum in decem libras mihi condemnari. Et econtra conductor proponet hoc modo: Dico ego e, contra b, q ego conduxi talem domum ab eo pro mercede decem librarum sibi promissarum: vnde proponendo contra ipsum actionem ex conducto, peto eundem b, vt domum conductam ad habitandum mihi tradat condemnari.

a In rem actiões, s. q decem sunt: vt diximus ℑ. eo. §. itẽ Seruiana. Sed certè vr. q sunt oẽs pœnales, nã in eis iuratur in litem: vt ff. de rei vend. l. qui restituere. & ff. de in li. iur. l. in actionibus. Sed dic q illud. s. iurm in litẽ nõ fit iure actionis, sed officio iudicis: vt ĩ. eo. §. præterea. in fi. §. vnde non dicuntur pœnales. Alij tñ dicebant. z q ideo non dicebant pœnales, quia nõ originaliter illud fit, q crescant p iuramentum in litẽ, sed ex contumacia: vt ff. de in lit. iur. l. i. & ideo magis attendebant quod naturaliter erat, q̃ quod incidenter. Sed certa actio depositi in quatuor casib. ab initio est rei persecutoria. & tñ dicitur pœnalis inspecto, q crescit ex contumacia: vt ĩ. proxi. & ĩ. eo. §. quadrupli. aliàs §. at ille. vnde primam responsionem approbo.

Iuramentum in litem præstatur in actionib⁹ realibus.

z Idẽ Ange. & Ias.

ADDITIO. Secundũ doc. hæc gl. vr aduersari gl. magnæ positę in §. pœnales. in ver. item aduersus. in prin. ℑ. eo. q vr concludere: quod ibi illa actio dicatur pœnalis: quia iuratur in litem, & tñ secundum eos cõstat. q illud iurm venit offi. iud. sicut in qualibet alia actione. & dicunt hanc glo. esse veriorem.

a Quia ibi sequitur de pœna cõuentionali, hic de legali. Ang. & Ias.

b Ferè. Ferè dicit pp actionem ex stipulatu, per quã pœna petit. nec inspicit quid intersit, vt ĩ de inuti. stip. §. alteri ſm quosdam, quod est falsum. I Imò pp actionem depositi in quatuor casib. vt ĩ. subijcit. Item pp actionem redhibitoriam, quæ datur in duplum aduersus venditorem: qui neq; pciũ neque accessiones soluit: vt ff. de ædil. edi. l. redhibitoria.

I Glo. sequuntur Angel. & Ias.

c Petit actor. Ad vtranq; autem ȷ. s. ad mutuam & ad eam pecuniã, q in stipulatum deducta est, certi condictio: vt ff. si cer. peta. l. siquis certum. & sup.

de

vendito, locato, conducto. a Planè, si depositi agatur eo nomine, quòd tumultus, incendij, ruinæ, naufragij causa depositum sit, in duplum b actionem prætor reddit: si modò, cum ipso, apud quem depositum sit, aut cum hærede eius de dolo ipsius c agitur: quo casu mista est actio.

Actionum descendentiū ex maleficijs quedā sunt persecutoria pœnæ tantū, quedam mista tam rei, quam pœnæ, primum per unum, ultimum per tria exempla declarat. Aret.

Ex maleficijs verò proditę actiones, alię tantum pœnæ persequendæ causa comparatæ sunt: aliæ tam pœnę, quàm rei persequendæ: & ob id mistæ sunt. Pœnam tantum.

de ver. ob. in prin. ita ꝙ ad mutuū detur ɔdictio speciałis de mutuo: vt ĩ. quib. mo. re ɔ̃tra. ob. in prin. ad pecuniā deductam in stipulationē detᷓ cōdictio certi generalis, si certum sit: vt ĩ. de ver. obl. in prin. a Conducto. Sed nonne omnes istæ dātur ad interesse, etiam quod est extra rem: vt ff. de act. emp. l. 4. § prin. ergo peto aliquid, quod tibi nō adest, ergo sunt pœnales. c Sed dic trib. modis dici actiones. i primo illa ꝗ hinc inde pęnalis: vt fur. cl. & similes. quando peto mihi, quod mihi non abest, & quod tibi adest, & hoc modo acceptæ dicuntur hic istę nō pœnales. Secūdo quā est pęnalis ex parte vna, scilicet ex parte rei tantùm: qđ est vbicunq; actoris interesse excedit id quod reo abest: & I hac significatiōe actiones istę dicunt pœnales, s. ex empto, & similes: & et rei vendicatio, quā in litem inrauit. Et ꝙ inspecta persona rei tantū pœnales dicant, probatur ff. de eo p quē fac. erit. l. 1. §. si plures. & l. si. & ĩ. eo. §. pœnales. i Tertio dicitur pęnalis inspecta persone actoris tantum: vt si accepisti ab aliquo aliquid, vt me accusares per calumniam. nam repeto, licet nihil mihi ebsit, à te. s. cui adest. vt probatur ff. de cal. l generaliter. §. illud erit notandum.

b In duplū. s. si reus inficietur: vt ĩ. eo. §. furti. Acc.

c Ipsius. s. hæredis. ex dolo. n. defuncti in simplum tantū, vt ff. depo. l. 1 §. 1. Et rō quare in his quatuor casibus datur in duplū. & in alijs in simplū est: quia hic ex necessitate deponitur: nec potuit prauidere apud quem deponeret, vt ff. depo. l. 1. §. merito.

Ex maleficijs. CASVS Iā vidistis vnā diuisionem in qua canetur ꝙ actiones, aut sunt introductę rei psequēdę cā, aut pœnæ tm̄, aut sunt mistæ. & de illis, ꝗ sunt introductæ tantū rei persequēdæ cā, iam habuistis: ꝗ sunt omnes reales actiones: & ferè oēs personales, ꝗ descendunt ex ɔctibus. Modo vult tractare de actionibus procedentibus ex delictis: quarū quædā sunt pœnæ persecutoriæ tm̄, & quędā rei tantum, & quædā mistæ, tam pœnæ, quam rei, & sic persequitur partes illas primæ diuisionis hic positæ in §. sequens illa diuisio. Et primo tractat de actionibus ex maleficijs procedentibus pœnā tantū persequētibus, & de hoc ponit vnum exemplū. s. in actione furti. Si. n. agatur actione furti manifesti ad quadruplū, siue non manifesti ad duplū, totum duplū, vel quadruplū est pœna: quia propter istā actionem cōpetit domino rei vendicatio ad rē suam vendicandā, siue ille fur rē suam possideat, siue aliquis alius. & pter hoc datur condictio furtiua ɔ̃ furem. sum in ver. Vi aūt bon. rap. In superioribus dictum est de actionibus descendentibus ex delicto, ꝗ persequuntur pœnam tantum: modo videndum est de alijs actionibus, quę pficiscuntur ex delictis, & sunt mistæ, tam rei, quā pœnæ. Et de hoc ponit duo exempla. Primū est in actione vi bo. rap. ꝗ dat intra annū ad quadruplū: & de illo quadruplo triplū est pœna: & simplū pro rei persecutiōe: & ita est mista, & ɔtinet rē, & pœnā. Scd̄m exemplū est in act. l. Aqui. ꝗ quā dat ɔ̃ inficiantem, est in duplū: & vnū simplū est pœna. & aliud pro rei psecutione: & ita similiter est mista, qa cōtinet rē. & pœnā ɔ̃ inficiantem. Et etiam potest esse mista actio l. Aquil. veluti, si aliquis seruū meum occiderit, ꝗ tēpore quo occidebatur luscus fuit, vel aliter fuit ita deterioratus, ꝙ vilis pretij erat: in anno tñ retro magnæ æstimationis, vel magni ptij fuerat: tunc cōdēnabitᷓ occisor quāti plurimi fuit in anno retro, ex primo capite. In ver. Itē mista. casus est talis. Vidistis ĩ. de realibus actionibus, quę sunt rei psecutoriæ tantū: & et de psonalibus, quæ descēdunt ex ɔctu: quæ sunt reales ferè omnes: & de actionib. psonalibus, ꝗ descēdunt ex delictis, ꝗ sunt pœnæ persecutoriæ tantum: & et de actionibus descēdētib. ex delictis, ꝗ sunt mistę: modo intēdo dicere de quadā actione psonali, ꝗ nō descēdit ex obiectu nec ex delicto, sed est psonalis mista, ꝗ descēdit ex quasi contractu: & est mista tam rei, quā culpæ: & de hac venio ad exemplum. Quidā testator fecit testm̄: ipse aliquid reliquit alicui ecclesiæ, vel alicui venerabili loco, hęres testatoris distulit soluere id legatum, donec in iudiciū vocaretᷓ: ille hęres conuentus actione ex testō, quæ descendit ex quasi contractu, condemnendus est in duplum, & hoc direct. Fratet actio ista ex testamēto de qua fit mentio in isto §. descendit ex quasi contractu: vt ĩ. de obl. quæ ex quasi ɔctu nascunt. Alij voluerunt dicere, ꝙ prosequitur hoc modo materiā suā inchoatam. & ꝙ hic tractatur de delictis: & propter delictum est hoc ꝙ condemnatur ad duplū, videlicet, quia distulit soluere, donec in iudiciū euocaretur. sed dico, ꝙ ex procrastinatione, & pro mora sua condemnetur in duplum: vnde dico, ꝙ descendit actio ista ex quasi contractu. h. d. Fran. de Aret.

Libellus in actione Furti manifesti.

Ex maleficijs. Hic tangit de act. fur. manife. § qua sic forma lib. Dico ego a, ɔ̃ b, ꝙ ipse palā surripuit equū meū: vñ pponēdo ɔ̃ ipsum act. furti manifesti, peto eundē in quadā summa pecuniæ noie pęnę mihi cōdēnari. Et erit cā in hac act. quā sufficit proponere, talis: Quia furtū fecis manifestū. Et eodē modo forma libellum in act. furti non manifesti; sed hæc est differentia, quia in prima actione quadruplum est pœna vltra rei restitutionem: vt in hoc §. in secunda verò, scilicet furti non manifesti, duplum est pœna vltra rei persecutionem.

Libellus in actione vi bonorum raptorum.

Vi aūt bonorū. In actione verò vi bo. rap. de qua hic, sic formatᷓ lib. Dico ego a cōtra b, ꝙ ipse à manibus meis talē rē vi rapuit: vñ ɔ̃ ipsum actionē Vi bonorū raptorū proponens, peto eundē b, in quadruplū (re in ipso quadruplo cōputata) mihi condēnari: vt in hoc §. vi aūt bon. rap. & ĩ. de vi bon. rap. §. quadruplū. In furto autem manifesto totū quadruplū est pœna. Et erit causa in ista actione, sicut dictum est; Quia talem rem rapuit de manibus meis.

Libellus in actione legis Aquiliæ.

Sed & legis Aquiliæ. Item in actione legis Aquilię sic forma libellū contra negantē: Dico ego c, ɔ̃ b, ꝙ ipse per culpā suā occidit seruū meū. quem æstimo x. & si negat se ipsum occidisse, proponēdo ɔ̃ eū act. l. Aquil. peto eundē b, in duplum, s. in 20. mihi condēnari: vt vnū simplū sit pro dāno dato: & aliud p pęna: qa negauit. Contra cōfitētē autē formatᷓ libel. similiter sicut dictū est ĩ. proxi. sed simplū petitur.

e Dic ꝙ illud interesse nō venit iure actionis, sed officio iudicis. Fab. Angel. & Ias.

a Magistralis gl. secundū Ang. hic.

f Istā gl. īpugnant Io. Fab. & Ia. hic. Est enim ridiculum ꝙ actiones, hic enumeratæ, & cæteræ bonęfidei ppea qđ in eis veniet I. litē, sint pęnales: p ea ꝗ habent ĩ. in d. §. pœnales, in gl. magna, i ver. item aduersus. in prin.

persequitur quis actione furti. siue enim manifesti agat quadrupli, a siue nõ manifesti dupli: de sola pœna agit. Nam ipsam rem propria actione persequitur quis, idest, suam esse petens. b siue fur ipse eã rem possideat, siue alius quilibet. c Eo amplius aduersus furem ẽt cõdictio d est rei. † Vi autẽ bonorum raptorum actio mista est: quia in quadruplo e rei persecutio continetur: pœna autem tripli est.

Sed & legis Aquiliæ actio de dãno iniuria dato mista est, non solùm si aduersus inficiantẽ in duplum agatur: sed interdum, etsi in simplum f quisq; agat, veluti, si quis hominẽ claudum, aut luscum occiderit, qui in eo anno integer, & magni precij fuerit: tanti n. damnatur, quãti is homo in eo anno plurimi fuerit, secundum iam tradi- g tam diuisionem. Item mista est actio cõtra eos, h qui relicta sacrosanctis ecclesijs, vel alijs venerabilibus locis i legati, vel fideicommissi nomine dare distulerint: k vsque adeò, vt etiam in iudicium l vocentur: tunc enim & ipsam rem, vel pecuniam, quæ relicta est, dare compelluntur, & aliud tantum pro

Erit autẽ causa in priori actione talis, s. quia damnũ dedisti: & sic erit in primo casu pœnalis: in secũdo verò non. Præterea in alio casu est pœnalis: quia si agitur ex primo capite legis Aquiliæ æstimabitur res quãti plurimi fuerit retro intra annũ. Si verò agetur ex tertio capite: tunc æstimabitur res quãti plurimi retro fuerit intra xxx. dies: vt ĩ. ad l. Aquil. §. j. j. cap. & §. ex hoc tertio capite & ĩ. de act. §. sed & legis Aquiliæ. & sumatur ea sic forma libellum: Dico ego c. contra K, quòd ipse occidit seruũ meum qui valet decem, sed hoc anno valuit triginta: vnde proponendo cõtra ipsum act. legis Aquil. quia debet mihi fieri æstimatio serui occisi, quanti retro plurimi fuerit intra annũ, peto eũdẽ mihi in xxx. condamnari. Eodẽ modo forma libellum, si agatur ex tertio capite: sed non fiet æstimatio, nisi quanti plurimi retro fuerit intra xxx. dies.

a Quadrupli. Sed quare plus manifestum furtũ punit̃ quam non manifestũ: cũ clam facta magis punienda sint: vt ff. de admi. tuto. l. non existimo. & ff. de ritu nup. l. vlt. Rñ. imò magis delinquit qui palam, 1 quàm qui clam nocet: 2 vt ĩ. de vi hono. rap. in princ. vnde magis punitur. vt ar. ff. de offi. præf. l. diuus.

ADDITIO Sed per hanc solutionem non respondetur contrariorum gl. allega. vnde dicas s̃m Cy. quem cæteri sequuntur: quia ille textus procedit in omnino illicitis, contrarium autem in ijs, quæ possunt esse licita & illicita secundũ Ange.

b Petens. Scilicet tal vendicatione.

c Quilibet. Vt ĩ. de obli. quæ ex delic. nasc. §. fi.

d Cõdictio. s. furtiua, q̃ soli domino dat̃. 3 & hæredi eius aduersus furem, & eius hæredẽ. vt ff. de cõdi. fur. l. j & l. v & ĩ de obli. quæ ex de. nas. § fi.

e Quadruplo. Vsq; s. ad annũ: post annũ in simplũ: 4 vt ĩ. de vi bo. ra. in prin. nisi in casu. vt si Iudeus contra Christianum agat, tunc in duplum tñ agitur: vt C. de paga. l. Christianis. Sed nunquid etiã raptor tenet̃ actione furti manifesti? Dic q̃ nõ, secundũ 5 P. quia in duplum tantum tenet̃, si furti conueniat̃: vt ff. vi bo. rap. l. j. nisi in casu vbi nec in duplũ tenet̃ s̃m eum: vt ff. de fur. l. si quis ex domo. sed eatenè ibi erat actum actione vi bo. rap. vnde sublata erat actio furti non manifesti. nisi in eo quod excedit: vt ff. vi bo. rap. l. j & ff. de act. & obl. l. qui seruũ. sed satis 6 videtur, q̃ etiam manifesti furti nomine conueniat̃ & in quadruplum. vt arg. ff. de fur. l. si vẽdideso. §. eam raptor. & l. si quis ex domo licet Plac. cõtradixerit dictum est. 7

f In simplum. Vbi contra confitentẽ dat̃: nam tũc in simplum, & cõtra negãtem in duplum, vt hic. & ĩ. eo. §. ar illic. & C. de leg. Aquil. l. contra negantẽ. & ff. de iniu. l. eum qui.

g Iam traditã. Vt ĩ. de l. Aquil. in prin. Nã ibi dicitur primum caput legis Aquil. à tertio capite, ex quo tertio fit condẽnatio quantũ res retro valuit in proximis xxx. dieb⁹: vt ĩ. eo. tit. §. ex hoc capite. Itẽ adde 8 actionẽ quod metus causa. nam & ipsa mista est: vt ff. quod me. cau. l. si cũ exceptione. § j. Accurs.

h Cõtra eos. Scilicet hæredes, vel alios qui legatis vel fideicõmissis grauari possunt: qui honorati sũt pecuniariter, vt ĩ. de fin. te. p fidei. relict. i prin. & ff. de leg. j. l. planè 2. in fi.

i Venerabilib. locis. Quæ multa sunt, & enumerant̃ in auth. de nõ alie. §. nos igitur. coll. ij.

k Distulerint. Idest fraudulenter. 9 vel sine iusta causa: aliàs: nõ puniũt̃: vt ff si cert pet. l. quod te. & ff. de vsur. l. sciẽdũ. & ff. de pe. hęr. l. illud, in princip. Et nota quem puniri ex procrastinatiõe, vel dilatione illicita. sic ff. de ed. l. p̃tor. § sed & si seru⁹. in fi. Et est speciale 10 in his legatis. in alijs legans vel fideicõmissis nõ præstatur duplum: sed vsuræ currũt ex mora, vel saltẽ post cõtestationem litis, 11 & fructus rerũ restituunt̃, vt C. de vsur. leg. seu fideicõ l j. Item hæc legata habent in alio priuilegium, vt si indebitum soluatur, non repetat̃: vt ĩ. de obliga. q̃ ex quasi cõtractu. in fi. Quid si primo negauit, postea confiteat̃? Resp. põt penitere 12 cum exponeret se roiẽ à dubitando: vt ff. de iurein. l. eum qui. in pri. Arg. cõtra ff. de ædil. edi. l. quis sit fugitiuus. in princ. Itẽ qd si cõfessus est, & postea negat? Res. punit̃: enim vltima mora noceat: vt da peri. & cõ. no. rei vendi. l. illud. 13 Item quid si non inficietur, sed dicat non valere, vel aliã proponat rationalẽ causam? Rñ. quidã, q̃ punit̃: na inueniat̃ via. per quam negantes suã exercerent auaritiã. vt ĩ. de vi bono. rap. §. quia tñ. Alij cõ. 14 quod verũ puto, vt ĩ. eo. §. ar illic. Itẽ nunquid hoc in legato generali, & speciali locũ habet? Resp sic s̃m Io. cũ vtrunq; sit legatũ: vt ĩ. de fideic. hęre. §. fi. & C. de fideic. in prin. Item quid si duplũ nõ põt soluere? Respõ. luat in corpore: vt ff. de pę. l. j. § generaliter. & C. de ser fug. l. quicũq;. §. q̃ non & in glo. castigatio, & ff de in ius voc. l. pe. & fi.

l In iudicium. Quid si in iudiciũ non vocant̃, sed aliàs sunt in mora? Resp. quidã adhuc idẽ, vt duplicetur. 15 sed hic lex contradicit. Item in dubijs pœnæ sunt molliẽdæ: vt ff. de pę. l. interpretatione. Sed dicũ currere vsuras, & fructus deberi ex mora. 16 & ipsa re, i. sine interpellatione dicam morã committi: ad instar minorũ. quibus legata debent̃ vt C in quib. cau. in inte. rest. nõ est ne l in minoriũ. Itẽ quid si Reipublicæ, vel si 'co relinquat̃? Videtur q̃ idem sit, quod hic dr̃. cum ius diuinum, & publicũ simile sit: vt C. de sac. san. ec. l. fi. & l auth. de s a'ie. §. si minus colla. ij. Sed dico q̃: 17 quia pœnę sunt molliẽdę, vt diximus: vt ff. de pę. l pe. Itẽ qd in redẽptione captiuorũ? Vr idẽ, quasi sic rei venerabili sit relictũ. Sed 18 certe non extẽdã. 19 s. id quod dr̃ in hoc §. ad hũc casum: cũ sit pœna, Itẽ quid si Deo vel alicui

Quão sit actione hac dicere possimus dari sẽ nobis oportere. q̃ nostra est, pulchrè explicat Iñ. Horomanus in §. Sic itaque. ĩ. eo.

Hoc verũ in his q̃ suis de genere prohibitorũ lecet in his q̃ possunt eẽ licita. Nico. Bal. Iorn. Fab. Pla. Ange. & Iaso.

Qd̃ nemo scit pene non fit. qa Beati, quorũ tecta sunt peccata. ps. xxxj. iuxta illud. Perhè facere, est de myparde ne. Egid. Pet.

3 Idẽ Nicol.

4 Idem Nicol. & Ias. & est de mente aliorum.

5 Idem Dy. Ioan. Fa. & An.

6 Cũ opi. istius gl. transeũt l. d. sit actè doc. hic.

7 Idẽ Nico. Fab. Pla. & Ange.

8 Aliãs quis.

9 Idẽ prędic scrib.

10 Idem Nic. Fab. Pla & Ia.

11 Non est opus litis cõtestatione, s̃m Ia.

12 Hoc verum q̃n ecclesia vellet vti cõfessiõe. & p eã probara legatũ. aliàs sec⁹. Nic. Fa. Pla. & Ias.

13 Hanc conclusionẽ, & pcedentẽ, limita nisi interuenisset iusta error: qa fortè excusaret. vt p Ioã. Fa. hic.

14 Istã gl. vsq; ad fi. sequunt̃, Nic. Fab. Pla. & Ia.

15 Hoc verũ si negauerit, aliàs requirit̃ vocatio in iudiciũ. Ia.

16 Ista gl. est sing. s̃m dũ Ia.

17 Et hãc Ang. & Ia.

De hac re vide Bar. in l. contra negante. C. ad l. Aql.

18 Imò s̃m Fab. Aug. & Ia.

alicui sancto vel administratori, q idē valent: vt in Auth. de ec. ti. §. si qs in nomine. col. 9. & ff. ad l. Fal. l. j. §. si quis. & §. ad municipiū? Rñ. locū habet hic §. quia venerabili loco est relictum: vt ff. de annu. leg. l. annua. §. à Titia.

ADDITIO. No. ex hac gl. q in pœna lib. nō fit extēsio de similib. ad similia, qñ pœnæ imponunt habito respectu ad priuilegiū alicuius psonæ. et si ipsi casus essent à iure cq patari vt pulchrè p Iasonē hic, qui allegat duas glossas iuris canon. p̄trarias. vide per eum.

pœna: [a] & ideo in duplū eius fit condemnatio.

Aliæ quoq; sunt actiões, mistam causam tam in rem, quā in personā habētes, cuiusmodi sunt tria diuisoria iudicia: in quibus quoties res (quæ commodā diuisionem accipere nequit) occurrit, pmittitur iudici, vni ex litigatoribus, eā in solidū adiudicare, et eū inuicē alteri certa pecunia cōdēnare.

a Pro pœna. Si hæc est ratio, vt fit mista: patet q condictio ex l. illa. si qs l' tantam, sit mista. vt C. vnde vi. l. si quis l' tantam. Item & illa condictio, quæ datur ex l. Constantini: vt C. finium regund. l. si constiterit. & oēs illæ actiones, vbi res & aliquid pro pœna petitur. quod verum est.

Cōdictio ex lege est sæpe mista.

Quædam actiones. Diuiditur in tres partes. Pri͂o ponit dictū generale. Secundo illud per exempla declarat. Tertio ponit, quæ possunt esse partes iudicis in istis actionibus. Secunda ibi, Qualis est. Tertia ibi, In quibus tribus &c. Acc.

CASVS. Dictum est s. de quibusdā act. q mistæ sunt tā rei, quā pœnæ. ponit modo de qbusdā mistis q sunt tam in rē, quā in personā. Et scitote q posset dici, q hic adijcitur tertium membrū illius diuisionis. qd habuistis s. eo. in prin. vbi dicitur, q actionū q̄dā sunt in rē & quædā in personā. Et ibi posset addi tertium mēbrū. qđ hic ponit̄, s. q quędā sunt mistę vt ibi dictū est de actione hac, quę est mista in rē & in personam. Ponit hic do. Iusti. nobis tria exēpla. Primū exemplū est in actione in factū, q cōpetit cohæredib. de diuidenda hæditate. Scđm exemplū est i iudicio cōi diuid. quod redditur iter eos, inter quos aliquid est cōe sine societate, vt diuidatur. Tertium exemplū est in act. finium regun. quæ habet locum inter eos, qui cōfines agros habent. Et in his tribus iudicijs licebit iudici ex bono & æquo vni rem adiudicare & illum cui res est adiudicata, in certa summa pecuniæ alii condemnare. h. d. Fran.

Libellus in actione familiæ erciscundæ.

Hic tangitur de actione Famil. ercis. quæ habet locum inter cohæredes & nascitur ex quasi p̄ctu. vt s. de obl. q ex quasi contrac. nas. §. idem iuris. dum si ambo possideant, vel confiteantur se hædes. Et forte in ea formatur libellus sic: Dico ego g. p̄ s. q fuimus cohæredes in tali hæreditate: vnde propono actio. fam. erc. contra illum, pro illa hæreditate diuid. Et dico q in ista actione, & duabus seq permittitur iudici rem vni adiudicare, & illū alteri in certa summa pecuniæ condemnare, prout ipsi videbitur: & est causa in hac act. Quia fuimus cohæredes.

a Et male Bald. fab. Angel. & Ias. Actio familię erc. quare est mista.

Libellus in actione Communi diuidundo.

Item simili modo formabis libellum in act. Cōi diuidūdo: q habet locū inter eos, quibus est aliqua res cōis sine societate, veluti legata vel donata: vnde oritur ex quasi contractu: vt s. de obli. quæ ex quasi contrac. §. item si inter aliquos.

b Quæ in rem quidē est ob dominiū quod co-

Libellus in actione Finium regundorum.

Est & actio finium regun. de qua hic loquit: l qua ita formatur lib. Dico ego b. p̄ c. q inter me, & ipsū habebamus duos fundos, ipse vnū, & ego aliū, adeo confines, q via possent agrorū fines discerni: vnde proponēdo p̄ ipsum act. Finium regund. dico ego & peto vt fines diuidātur, & merè discernātur, sic vt finalis iurgij qō, siue controuersia inter nos sopiatur.

Quędā actiones [b] mistam cām obtinere videntur, tam in rem q̄ in personā: qualis est familiæ erciscundæ actio, [c] † quæ competit cohęredibus de diuidenda hæreditate. Itē cōi diuidundo, [d] quæ inter eos redditur, inter quos aliquid cōmune [e] est, vt id diuidatur. Item finium regundorum [f] actio, qua inter eos agit̄, qui confines [g] agros

b Quędam actiões. Hic adijcitur secundū quosdā tertiū mēbrū illi diuisio oī quā habes. s. e. §. j. vbi diximus.

c Familiæ erciscundæ actio. Ista ideo sic dicitur: quia familia pro hæreditate ponitur: & erciscūdę, i. diuidēdę. nā ercisco, cis. i. diuido diuidis, q. d. actio diuidendę hereditatis. Itē ideo dr̄ mista. quia in qualibet re mihi adiudicata partē habeo iure meo, & & quo ad hoc in rem. Itē partē vice cōsortis, & vt ab eo: quia portio mea erat sua: & quo ad hoc ē psonalis. 2 Vel ideo dr̄ mista: [3] qa in ea petunt̄ dominia rerū corporaliū nō dari, sed tradi vel assignari pro parte sua: & in hoc dr̄ realis. Itē petunt̄ fructus, si alter in eos percepit: vel ipse solus impēsas fecit & hęc petunt̄ dari, i. vt fiāt sui, eni dant̄, & propter hoc dr̄ psonalis: vt ff fam. ercis. l. Itē labeo. §. familiæ. & s. de obli. ex quasi contrac. §. Item si inter. & s. eo. §. sic itaq;. Sed quāto tpe durat? Rñ. 30. ann. [4] inspecto potius, quod sit psonali: vt C. de anna. exce pt. l. 2. Itē quęro ex quo nascitur? Resp. s̄m Mat. ex voluntate agentium: vt ff. fam. erc. l. j. Sed certè imò ex contractu: vt s. de oblig. quæ quasi contrac. §. item si inter. in fi. Accur.

d Cōmuni diuidundo. Quæ sunt hic loca personalium præstationum, & quæ loco realium, dic eodem modo vt proximè diximus in actione familię ercis. & idē in proximo casu, & facit ad hunc §. ff. cōm. diui. l. per hoc iudicium. § sicut.

e Aliquid cōmune. Scilicet, sine societate, vel cum societate: vt ff. pro socio. l. quibus & §. si actum & s. de obli. ex quasi contrac. § item si inter.

f Item finium regundorū. Scilicet est mista: vt hic, & ff finium regun l. sed & loci. §. in iudicio.

g Confines. Quid si domos habēt conuicinas? Rñ. non habet locū, si hinc inde sint domus: [5] vt ff. fi. regun. l. 4 in fi §. hoc iudiciū. [6] vbi ponitur differentia inter p̄finiū & viciniū. Si autē ex altera parte tantū sit domus, ex altera fundus: tunc locum habet vtile iudiciū finium regundorum: vt ff. fin. reg. l. 2. in prin. Et adiunge his tribus actionibus mistis quandam aliā, s. hæreditatis petitionē: [7] vt C. de petit. hære. l. hæreditaria & ff de petit. hære. l. si bonæ fidei. §. fi. [8] Item quid de oibus noxal. b' actionibus? Videtur. n. quod sint in rem: quia p̄ quem libet possidentem seruū dantur: vt s. de noxa. act. §. omnis aūt. Item quid de actione de tigno iniuncto: nam & hæc datur contra quēlibet possideorem: vt ff. de tigno iniuncto. l. j. in fi. Itē quid de actiōe, Qđ metus causa. nam & hęc quemlibet possideoiē perquirit: vt ff. quod met. cau. l. sicut in exceptione. § Pedius. Item quid de actione in factum, quæ datur p̄ eum qui aliquid habet in loco publico positū: vt ff. ne qd in loco publico l. 2. §. antep. Itē quid de actione in factū, siue interdicto, Quod vi aut clam. ui & hæc

hæredes habēs in parte sua. In psonā aūt ob p̄stationes, q personales sunt. hinc elegāter ses p̄ pūt Vlpianus in l. itē labeo. § familiæ ff. famil. erciscun. iudiciū familiæ erciscūdæ ex duob' constare rebus. atqua p̄stationibus, q psonales sunt. Vide Frā. Hotoma. hic.

2 Gl. inepté loquitur. Ias.

3 Istā sequit̄ Fab. Ang. & Ia.

4 Qñ alter tātum possides s sec' si ambo Ang & Jas.

5 Istā gl. sequunt̄. Fa. & An.

6 Dic & l. 2. in pri. eo. ti. & est ratio, q a si agris faciliter turbant̄ cōfinia: nō sic i vrbanis: ideo id iusti cia fuit p̄ vsū. Ang.

7 Iniū ē realis origine. licet habeat quasdā psonales p̄stationes. Ang & Ia.

8 Aliàs ē lex. sed & si lege. §. petitio.

persequitur quis actione furti. siue enim manifesti agat quadrupli, a siue nō manifesti dupli: de sola pœna agit. Nam ipsam rem propria actione persequitur quis, idest, suam esse petens. b siue fur ipse eã rem possideat, siue alius quilibet. c Eo amplius aduersus furem ẽt cōdictio d est rei. †Vi autẽ bonorum raptorum actio mista est: quia in quadruplo e rei persecutio continetur: pœna autem tripli est.

Sed & legis Aquiliæ actio de dãno iniuria dato mista est, non solùm si aduersus inficiantẽ in duplum agatur: sed interdum, etsi in simplum f quisq; agat, veluti, si quis hominẽ claudum, aut luscum occiderit, qui in eo anno integer, & magni precij fuerit. tanti. n. damnatur, quãti is homo in eo anno plurimi fuerit, secundum iam traditam g diuisionem. Item mista est actio cõtra eos, h qui relicta sacrosanctis ecclesijs, vel alijs venerabilibus locis i legati, vel fideicommissi nomine, dare distulerint: k vsque adeò, vt etiam in iudicium l vocentur: tunc enim & ipsam rem, vel pecuniam, quæ relicta est, dare compelluntur, & aliud tantum pro

Erit autẽ causa in priori actione talis, s. quia damnũ dedit: & fuerit in primo casu pœnalis in secũdo verò non. Præterea in alio casu est pœnalis: quia si agitur ex primo capite legis Aquiliæ æstimabitur res quãti plurimi fuerit retro intra annũ. Si verò agetur ex tertio capite: tunc æstimabitur res quãti plurimi retro fuerit intra xxx. dies: vt Ī. ad l. Aquil. §. j. j. et h. & §. ex hoc th capite & Ī. de act. §. sed & legis Aquiliæ. & tunc i ea sic forma libellum: Dico ego c. ɔtra K, quòd ipse occidit seruũ meum qui valet decem, sed hoc anno valuit triginta: vnde proponendo cõtra ipsum act. legis Aquil. quia debet mihi fieri æstimatio serui occisi, quanti retro plurimi fuerit intra annũ, peto eũdẽ mihi in xxx. condemnari. Eodẽ modo formabis libellum, si agatur ex tertio capite: sed non fiet æstimatio, nisi quanti plurimi retro fuerit intra xxx. dies.

a Quadrupli. Sed quare plus manifestum furtũ punit. quam non manifestũ: cũ clam facta magis punienda sint: vt ff. de admi. tuto. l. non existimo. & ff. de ritu nup. l. vlti. Rñ. imò magis delinquit qui palam, quàm q clam nocet: vt Ī. de vi bono. rap. in princ. vnde magis punitur. vt ar. ff. de offi. præsid. l. diuus.

ADDITIO Sed per hanc solutionem non respondetur contrario in gl. allega. vnde dicas ſm Cy. quam cæteri sequuntur: quia iste textus procedit in omnino illicitis, contrarium autem in ijs, quæ possunt esse licita & illicita secundũ Ange.

b Petens. Scilicet rei vendicatione.

c Quilibet. Vt Ī. de obli. quæ ex delic. nasc. §. fi.

d Cōdictio. s. furtiua, q soli domino dat. & hæredi eius aduersus furem, & eius hæredẽ. vt ff. de cōdi. fur. l. j. & l. v. & Ī. de obli. quæ ex de. nas. § fi.

e Quadruplo. Vsq; s. ad annũ: post annũ in simplũ: vt Ī. de vi bo. ra. in prin. nisi in casu. vt si Iudeus ɔ Christianum agat, tunc in duplum etiã agit: vt C. de paga. l. Christianis. Sed nunquid etiã raptor tenet actione furti manifesti? Dic q nõ, secundũ P. quia in duplum tantum tenet. si fusti conueniat: vt ff. vi bo. rap. l. j. nisi in casu vbi non tenet in duplũ tenet ſm eum: vt ff. de fur. l. si quis ex domo. sed certè ibi erat altam actione Vi bo. rap. vnde sublata erat actio furti non manifesti. nisi in id quod excedit: vt ff vi bo. rap l. j & ff. de act & obl. l. qui seruũ. sed satis videtur, q etiam manifesti furti nomine conueniat & in quadruplum. vt arg. ff. de fur l. si vẽdidero. §. eam raptor. & l. si quis ex domo licet Plac cõtradixerit vt dictum est.

f In simplum. Vbi contra confitentẽ dat. nam tūc in simplum, & cõtra negãtem in duplum, vt hic, & Ī. eo. §. at ille. & C. de leg. Aquil. l. contra negantẽ. & ff. de iniu. l. eum qui.

g Iam tradit. Vt Ī. de l. Aquil. in prin. Nã ibi diuidit primũ caput legis Aquil. à tertio capite, ex quo tertio fit condẽnatio quantũ res retro valuit in proximis xxx. dieb9: vt Ī. eo. tit. §. ex hoc capite. Itẽ adiũge actionẽ quod metus causa. nam & ipsa mista est: vt ff. quod me cau. l. si cũ exceptione. § j Aeneũ.

h Cõtra eos. Scilicet hæredes, vel alios qui legatis vel fideicõmissis grauari possũt: qm honorati sũt pecuniariter, vt Ī. de sin. te. p fidei. relict. l prin. & ff. de leg. j. l. planè 2. in fi.

i Venerabilib. locis. Quæ multa sunt, & enumerant in auth. de nõ alie. §. nos igitur. coll. ij.

k Distulerint. Idest fraudulenter. vel sine iusta causa: alias: nõ puniũt: vt ff. si cert. pet. l. quod te. & ff. de vsur. l. sciẽdũ. & ff. de pe. hęr. l. illud. in princip. Et nota quem puniri ex procrastinatiõe, vel dilatione illicita. sic ff. de edẽ. l. prætor. § sed & si seru9. in fi. Et est speciale in his legatis. in alijs legatis vel fideicõmissis nõ præstatur duplum: sed vsuræ currũt ex mora, vel saltẽ post cõtestationem litis, & fructus rerũ restituunt, vt C. de vsur. leg. seu fideicõ. l. j. Item hæc legata habent in aliõ priuilegium, vt si indebitum soluatur, non repetat: vt Ī. de oblig. q ex quasi ɔtractu. in fi. Quid si primo negauit, postea confiteat? Resp. põs penitere cum exponeret errorẽ à diuinãdo: vt ff. de iureiu. l. eum qui. in pri. Arg. cõtra ff. de ædil. edi. l. quis sit fugitiuus. in princ. itẽ qd si ɔfessus est, & postea negat? Res. punit. cum vltima mora noceat: vt de peri. & cõ. no. rei vendi. l. illud. Item quid si non inficietur, sed dicat non valere, vel aliã proponat rationalẽ causam? Rñ. quidã, q punit: ne inueniat via, per quam negantes suã exerceant auaritiã. vt Ī. de vi bono. rap. §. quia th. Alij ɔ. quod verũ puto, vt ɔ. eo. §. at ille. Itẽ nunquid hoc in legato generali, & speciali locũ habet? Resp sic ſm Io. cũ vtrunq; sit legatũ: vt Ī. de fideic. hęre. §. fi. & C. de fideic. in prin. Item quid si duplũ nõ põt soluere? Respõ. luat in corpore: vt ff. de pę. l. j. §. generaliter. & C. de ser fug. l. quicũq;. §. q non. & in glo. castigatio, & ff de in ius voc. l. pe. & fi.

l In iudicium. Quid si in iudiciũ non vocant, sed aliàs sunt in mora? Resp. quidã adhuc idẽ, vt dupletur. sed hic lex contradicit. Item in dubiis pœnæ sunt molliẽdæ: vt ff. de pę. l. interpretatione. Sed dicũ currere vsuras, & fructus deberi ex mora. & ipsa re, i. sine interpellatione dicam morã committi: ad instar minorum. quibus legata debent. vt C in quib. cau. in inte. rest. nõ est ne s in minoribus. Itẽ quid si Reipublicæ, vel si eo relinquat? Videtur q idem sit. quod hic dr. cum ius diuinum, & publicũ simile sit: vt C. de sac. san. ec. l. fi. & i auth. de hæ. & fal. §. si minus colla. ij. Sed dico ɔ: quia pœnæ sunt molliẽdæ, vt diximus: vt ff. de pę l pe Itẽ qd in redẽptione captiuorũ? Vi idẽ. quasi sic sit venerabili sit relictũ. Sed certe non extẽda. id quod dr in hoc §. ad hũc casum; cũ sit pęna. Itẽ quid si Deo vel alicui

† Qđo aut actione hac dicere possimus dati tẽ nobis oportere. q nsa est, pulchrè explicat Frã. Hotomanus in §. Sic itaque. Ī. eo.

2 Hoc verũ l hic q aũt de genere phibitorũ secus in his q possunt eẽ licita. Idem Bal. Ioan. Fab. Pla. Ange. & Iaso.

3 Qđ nemo scit pene non sit q a Beazi, quorũ tecta sunt peccata. ps. xxxj. iuxta illud, Peché secret, est demy pardone. Egid. Pet.

4 Idẽ Nicol.

5 Idem Nicol. & Ias. & est de mente aliorum.

6 Idem Dy. Ioan. Fa. & An.

7 Cũ opinionis istius gl. sit sede l- d fi actẽ doc. hic.

8 Idẽ Nico. Fab. Pla. & Ange.

9 Aliàs quit.

Idẽ pręd e scrib.

7 Idem Nic. Fab. Pla & Ia.

9 Non est opus litis cõtestatione, ſm Ia.

10 Hoc verum q si ecclesia vellet vti cõfessione. & p eã probare legatũ, aliàs sec9. Nic. Fa. Pla. & Ias.

11 Hanc conclusionẽ, & pcedentẽ, limita nisi interuenisset iustus error: q a fortè excusaret, vt p Ioã. Fa. hic.

12 Ista gl. vsq; ad fi. sequunt, Nic. Fab. Pla. & Ia.

13 Hoc verũ si negauerit, aliàs requirit vocatio in iudiciũ. Ia.

14 Ista gl. est sing. secundũ Ia.

15 Et hoc Ang. & Ia. De hac re vide Bar. in l. contra negante. C. ad l. Aql.

16 Imò ſm Fab. Ang. & Ia.

alicui sancto vel administratori, q idẽ valent: vt in Auth. de ec. ti. §. si qs in nomine. col. 9. & ff. ad l. Fal. l. j. §. si quis. & §. ad municipiũ? Rñ. locũ habet hic §. quia venerabili loco est relictum: vt ff. de annu. leg. l. annua. §. à Titia.

ADDITIO. Nota ex hac gl. q in pœna lib. nõ fit extẽsio de similib. ad similia, qñ pœnæ imponunt habito respectu ad priuilegiũ alicuius psonæ, ẽt si ipsi casus essent à iure eq parati. vt pulchrè p Iasonẽ hic, qui allegat duas glossas iuris canon. ɔtrarias. vide per eum.

pena: [a] & ideo in duplũ eius fit condemnatio.

Aliæ quoq; sunt actiões, mistam causam tam in rem, quã in personã habẽtes, cuiusmodi sunt tria diuisoria iudicia: in quibus quoties res (quæ commodã diuisionem accipere nequit) occurrit, pmittitur iudici, uni ex litigatoribus, eã in solidũ adiudicare, et eũ inuicẽ alteri certa pecunia cõdẽnare.

[a] Pro pœna. Si hæc est ratio, vt sit mista: patet q conditio ex l. illia. si qs constantem, sit mista. vt C. vnde vi. l. si quis ɔ tantam. Item & illa condictio, quæ datur ex l. Constantini: vt C. finium regund. l. si constiterit. & oẽs illæ actiones, vbi res & aliquid pro pœna petitur. quod verum est.

Cõdictio ex lege est sæpe mista.

Quædam actiones. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictũ generale. Secundo illud per exempla declarat. Tertio ponit, quæ possunt esse partes iudicis in istis actionibus. Secunda ibi, Qualis est. Tertia ibi, In quibus tribus &c. Acc.

CASVS. Dictum est s. de quibusdã act. q mistæ sunt tã rei, quã pœnæ ponit modo de quibusdã mistis q sunt tam in rẽ, quã in personã. Et scitote q posset dici, q hic adijcitur tertium membrũ illius diuisionis. qd habuistis s. eo. in prin. vbi dicitur, q actionũ qdã sunt in rẽ & quædã in personã. Et ibi posset addi tertium mẽbrũ. qd hic ponit, s. q quędã sunt mistę vt ibi dictũ est de actione hac, quę est mista in rẽ & in personam. Ponit hic do. Iusti. mihi tria exẽpla. Primũ exemplũ est in actione in factũ, q cõpetit coheredib. de diuidenda hẽditate. Scdm exemplũ est in iudicio cõi diuid. quod redditur iter eos, inter quos aliquid est cõe sine societate, vt diuidatur. Tertium exemplũ est in act. finium regun. quæ habet locum inter eos, qui cõfines agros habent. Et in his tribus iudicijs licebit iudici ex bono & æquo vni rem adiudicare & illum cui res est adiudicata, in certa summa pecuniæ alij condemnare. h. d. Fran.

Libellus in actione familiæ ercifcundæ.

Hic tangitur de actione Famil. ercis. quæ habet locum inter cohæredes & nascitur ex quasi ɔtu. vt s. de ob'. q ex quasi contrac. nas. § idem iuris. dum isti ambo possideant, vel cõfiteantur se hẽdes. Et forte in ea format libellus sic: Dico ego g. ɔ s. q fuimus cohæredes in tali hæreditate: vnde propono actio. fam. erc. contra illum, pro illa hæreditate diuid. Et dico q in ista actione, & duabus seq. permittitur iudici rem vni adiudicare, & illũ alteri in certa summa pecuniæ condemnare, prout ipsi videbitur: & erit causa in hac sẽt. Quis fuimus cohæredes.

[1] Ex male Bald. Fab. Angel. & Ias. Actio familiæ ercis. quare est mista.

Libellus in actione Communi diuidundo.

Item simile modo formabis libellum in act. Cõi diuidũdo: q habet locũ inter eos, quibus est aliqua res cõis sine societate. veluti legata vel donata: vnde oritur ex quasi contractu: vt s. de obli. quæ ex quasi contrac. § item si inter aliquos.

[2] Quæ in rem quidẽ est ob dominiũ quod co-

Libellus in actione Finium regundorum.

Est & actio finium regun. de qua hic loquit. I qua ita formatur lib. Dico ego b. ɔ r. q inter me, & ipsũ habebamus duos fundos, ipse vnũ, & ego aliũ, adeo confines, q vix possent agrorũ fines discerni: vnde proponẽdo ɔ ipsum act. Finium regund. dico ego & peto vt fines diuidantur, & merè discernãtur, sic vt finalis iurgij qõ, siue controuersia inter nos sopiatur.

hæredes habeãt in parte sua. In psonã aũt ob pstationes, q personales sunt. hinc elegãter scr psit Vlpianus in l. itẽ labeo. § familiæ ff. famil. ercifcun. Iudicium familiæ, ercifcũdæ ex duob' constat rebus. atqua pstationibus, q psonales sunt. Vide Frã. Hotoma. hic.

Quędã actiones [b] mistam cãm obtinere videntur, tam in rem q̃ in personã: qualis est familiæ erciscundæ actio, [c] † quæ competit cohęredibus de diuidenda hæreditate. Itẽ cõi diuidundo, [d] quæ inter eos redditur, inter quos aliquid cõmune est, vt id diuidatur. Item finium regundorum [f] actio, qua inter eos agit, qui confines [g] agros

[b] Quędam actiões. Hic adijcitur secundũ quosdã tertiũ mẽbrũ illi diuisioni quã habet. s. e. §. j. vbi diximus.

[c] Familiæ erciscundæ actio. Ista ideo sic dicitur: quia familia pro hæreditate ponitur: & erciscũdę, i. diuidẽdę. nã ercisco. cis. i. diuido diuidis, q. d. actio di uidendę hęreditatis. Itẽ ideo dr mista. quia in qua libet re mihi adiudicata partẽ habeo iure meo, & quo ad hoc in rem Itẽ partẽ vice cõsortis, & vt ab eo: quia portio mea erat sua: & quo ad hoc ẽ psonalis. [2] Vel ideo dr mista: [3] quia in ea petunt dominia rerũ corporaliũ nõ dari, sed tradi vel assignari pro parte sua: & in hoc dr realis. Itẽ petunt fructus, si alter istũ eos percepit: vel ipse solus impẽsas fecit & hęc petunt dari, i. vt fiãt sui, eis danf. & propter hoc dr psonalis: vt ff fam. ercis. l. itẽ labeo. §. familiæ. & s. de obli. ex quasi contrac §. item si inter. & s. eo. §. sic itaq;. Sed quãto tpe durat? Rñ. 30. ann. [4] inspecto potius, quod sit psonalis: vt C. de anna. excep. l. 2. Itẽ quęro ex quo nascitur? Resp. sm Mar. ex voluntate agnitum: vt ff. fam. erc. l. j. Sed certè imò ex contractu: vt s. de oblig. quæ quasi contrac. §. item si inter. in fi. Accur.

[d] Cõmuni diuidundo. Quæ sunt hic loco personalium præstationum, & quæ loco realium, dic eodem modo vt proximè diximus in actione familię ercis. & idẽ in proximo casu. & facit ad hunc §. ff. cõm. diui. l. per hoc iudicium. § sicut.

[e] Aliquid cõmune. Scilicet, sine societate, vel cum societate vt ff. pro socio. l. quibus & '. § actum & s. de obli. ex quasi contrac. § item si inter.

[f] Item finium regundorũ. Scilicet est mista: vt hic, & ff finium regun. l. sed & loci. §. in iudicio.

[g] Confines. Quid si domos habẽt conuicinas? Rñ. non habet locũ. si hinc inde sint domus: [5] vt ff. fi. regun. l. 4. in fi § hoc iudiciũ. [6] vbi ponitur differentia inter ɔfiniũ & viciniũ. Si autẽ ex altera parte tantũ sit domus, ex altera fundus: tunc locum habet vtile iudiciũ finium regundorum: vt ff. fin. reg. l. 2. in princ. Et adiunge his tribus actionibus mistis quandam aliã. s. hæreditatis petitionẽ: [7] vt C. de petit. hære. l. hæreditas. & ff de petit. hære. l. si bonæ fidei. §. fi. [8] Item quid de oibus noxal. b' actionibus? Videtur. n. quod sint in rem: quia ɔ quemlibet possidentem seruũ dantur: vt j. de noxa. act. §. omnis aũt. Item quid de actione de tigno iniuncto: nam & hæc datur contra quẽlibet possidentem: vt ff. de tigno iniuncto. l. j. in fi. Itẽ quid de actiõe, Qd metus causa. nam & hæc quemlibet possidentẽ persequitur: vt ff quod met. cau. l. si cum exceptione. § Pedius. Item quid de actione in factum, quæ datur ɔ eum qui aliquid habet in loco publico positũ. vt ff. ne qd in loco publico l. 2. § antep. Itẽ quid de actione in factũ, siue interdicto, Quod vi aut clam. ui & hæc

[1] Gl. inepte loquitur. Ias.

[3] Istã sequit Fab. Ang. & Ias.

[4] Qñ alter tãtum possidet secus si ambo Ang & Ias.

[5] istã gl. sequunt. Fa. & An.

[6] Dic & l. 2. in pri. eo. ti. & est ratio, q a ageris faciliter turbant cõfinia: nõ sic vrbanis: ideo id iusti eis fuit p vsũ. Ang.

[7] Imò ẽ realis origine. licet habeat quasdã pstationes personales. Ang & Ia.

[8] Aliàs ẽ lex. sed & si lege. §. petitio.

hæc contra possidentē datur: vt ff. quod vi aut clā. l. cōperit. in fi. Itē qđ de actione ad exhibendum. nā & illa possidentē persequitur, sicut & cęterę superiores: vnde videntur oēs in rē: vt ff. de act. & oblig. l. actionū genera. Quidam dicūt eas anomalas, i. nec in rē, nec i psonā. Sed dic omnes esse psonales: & vt patet in act. Ad exhibēdū: vt ff. ad exhiben. l. j. § ē autē p sonalis hæc actio.

ADDITIO. Dicūt doc. quòd omnes actiones de q bus in gl. sunt personales in rem scriptæ: vt in d. l. iij. §. est autē psonalis. vbi gl. j. quę est magistralis.

a Tribus. Scilicet famil. ercis. cōmu. diui. finium regū.

b Permittitur. A lege. Accursi.

c Adiudicare. Et quod adiudicatur, statim fit ei cui adiudicatur: vt j. de offi. iudi. § fi.

nalis est actio ex vtraq; parte. Itē cōtra in eo, qui manumisit seruū alienū i plenaria principis. nā duo mācipia domino, & tria similia dat fisco: & ita in quadruplum damnatur: vt C de his, qui à nō do. ma. l. fi. Itē cōtra in eo quod dicit lex: si dedi tibi pecuniā, ut mihi calumniā faceres & ab alio accepisti, vt mihi calumniā faceres, in octuplū mihi teneris: vt ff. de calumn. l. & generaliter. §. fi. Sed certè primo de caso pstatur pęna diuersis, nō vni: 5 nec ē ibi, aliqua pstatio vltra quadruplū. In scdo autē casu non vna actione habeo octuplū, sed duab^o. Itē cōtra in eo, qđ dicit: si dedisti pecuniā, ne mihi fieret calumnia. nā tu repetis qđ dedisti i & ego in quadruplū psequor: vt ff. de calū. l. si quis ab alio. l prin. Sed certè in duob. fit pstatio, & neutri vltra quadruplum. Item cōtra in eo, quod dicit lex manumissum in seruitutem reuocari occasione leuis offensę: & ita pęna in immensum excedit: vt C de libe. & eorum lib. l. fi manumissus. Sed dic q̃ illa est accusatio, nō actio. Vel dic q̃ nō pstatur pœna habito respectu ad rē. Itē contra in eo qui surripuit seruum suū fiscalem, nā damnatur in xij. lib. argenti. & seruo restituēdo. C. de ser. fugit. l si quis seruum. Sed ibi nō fit relatio ad ipsam rē, vel ad simpiū: Est. n. hic §. intelligēdus, 6 qñ actio est pęnalis: & in pœna ad ipsam rē habet respectus. 7 Itē ꝯ j. de inuti. stipu. §. alteri. Nā ibi nō inspicit quāta sit pęna, sed tota exigitur: sed ibi non habetur respectus ad ipsam rē. Vel dic aliud in pęna cōuentionali, vt ibi: quā in legali, vt hic. Itē contra in eo quod dicitur eum, qui emit administrationē. nam qui accepit pecuniā ab electo. quadruplum reddet, & sua bona cōfiscantur, & cingulo priuat: vt in Autheo. vt iud. sine quoquo suf. §. sic igit io fi. co. 2. Sed illud fit per accusationem, non per actionem.

habent. In quibus trib. a iudicijs permittitur b iudici rem alicui ex litigatorib. ex bono & æquo adiudicare: c & si vni^o pars prægrauari videbit, eum inuicem certa pecunia alteri condemnare.

Iam ad quartam actionū diuisionem properat.

Omnes autē d actiones vel in simplum conceptæ sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum: vlterius e autem nulla actio extenditur. In simplum agitur: veluti ex stipulatione, ex mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato: & denique ex alijs quamplurimis causis.

Quinq; actiones hic posita dantur ad duplum. h. d. Are.

In duplum agemus: ve-

Omnes autē. Hic ponit quarta diuisio actionū: vt dicitur in gl. quia q̃dam dantur ad simplum, q̃dam ad duplū, & triplū, & quadruplū. Et diuidit in tres partes. Primo ponit dictū generale. Secundo illud p multa exēpla in quolibet membro declarat: Tertio ponit aliquas differentias inter ista exempla. Secūda ibi, in simplū agit. Tertia ibi, Sed furti qdē, h. d. Ar.

CASVS. Post alias diuisiones superius positas ponit hic vnā aliam diuisionē do. Iusti. q̃ talis est: Omnes actiones siue sint in rem, siue in psonam, sunt i simplū. aut in duplū, aut in triplū, aut in quadruplum, vltra autē quadruplū nulla actio pęnalis debet extēdi. Et sciendū est, q̃ si diuisio posita j. in illo §. sequens diuisio esset quarta s̃m qđ malè inuenitur scriptū i omnib. libris cōiter, tūc esset hęc quinta diuisio, put fere i oībus libris reperies: sed sicut j. dixi in illo §. sequens illa diuisio. ponit tertia diuisio: & hęc est quarta, vt i fi. gl. signatæ sup illo verbo actionis. Addere etiam potes. q̃ quidam dicūt, q̃ multū refert an aliquis stipulet pœnam per verba respectiua significantia, vel designātia qualitatē: & huiusmodi verba sunt. duplū, vel triplū, vel p verba simplicia: puta, promittis mihi c. nomine pęnę, vel ducēta, vel mille? In primo enim casu nō pōt esse vltra quadruplū. In secūdo potest esse etiā vltra quadruplum. & sum in versi. simplum &c. Dictū est j. q̃ omnes actiones, aut sunt in simplū, aut in duplū, aut in triplum, aut in quadruplum: modo videam^o quę sunt istæ actiones, quibus agit in simplum tantum, & enumerat eas in litera. h. d. Fran.

d Omnes autem. Hæc est quarta 2 diuisio, quæ fit in hoc titulo.

e Vlterius. s. vltra quadruplum. Sed cōtra in l. Aquilia vbi occasione vilis serui interfecti agitur ad vnā hęreditatē perditā, q̃ valet c. marcas: 3 vt j. ad le. Aquil. §. illud. Item cōtra de eo, qui vilē clauum de naue abstulit quare tota nauis perijt. nam ad totū damnū tenetur; qđ etiā in quadruplum & vltra excedit: vt ff. de incen. rui. nau. l. 3. §. senatus. itē aliud ꝯtra i actione ex empto, vbi occasione pecoris morbosi totus meus grex ꝯtaminatus est: vel occasiōe tigni vitiosi tota domus corruit: vt ff. de act. emp. l. Iulianus in prin. Sed certè his tribus cōtrarijs nō agit ad aliud quod sit pęna, inspecta persona agētis, 4 sed totū est suum interesse. Nā hunc §. intelligo, qñ pœ

In duplū. CASVS. Dictū est iā quæ sunt actiones q̃ dantur ad simplum: modo videndum est, quę sunt actiones, q̃ dant ad duplū. Et de hoc ponit Iusti. quinq; exempla. Primū est actio furti nō manifesti. Scdm actio l. Aqui. Tertiū actio depositi in quatuor casib^o. s. incēdio, ruina, naufragio & tumultu. Quartū est actio serui corrupti, q̃ cōpetit contra eū, cui^o hortatu seruus alien^o quolibet modo deterior factus sit. Quintū est actio ex testamento, quæ datur pro venerabili loco relicto, quod quidem legatum hęres distulit soluere donec in iudicium vocaretur. & h. d. Et not. q̃ magna est differētia inter ista quinque exempla: quanquam hic ꝯiungantur tanquā essent actiones similes. Duæ enim actiones. furti non manifesti & serui corrupti à prīcipio sunt pœnales. Aliæ duę. s. actio l. Aqui. & depositi in quatuor casib. non nisi per inficiationem. Tertiū autē habet singularem fulcrum: quia pęnalis est per inficiationē & p nimiam procrastinationem. & ad istam differentiā manifestandam habetis j. eod. §. sed furti. Franc.

Libellus in actione Serui corrupti.

Hic tangit de actione serui corrupti: & illa datur contra eum, qui seruum alienū hortatu, vel cōsilio corrupit i animo: vt j. de ob. quæ ex malefi §. vñ illud q̃iuā. & de fur. & ser. corr. l. si quis seruo alieno suaserit.

a In rem scriptas. Ange. Ias.

1 Potest sustentari quita. Ia.

2 Octo vpcia facit ma. ca. Ia.

3 Istam sequitur Dyn. Nic. Fab. Ang. & Ias.

5 Bene dicit gl. Nā secus esset si vni. ff. de acti. & obli. l. cū ex vno. Possūt. n. plures actiōes ex eo. crimine acqri diuersis. j. da inlu. §. pari tur. nec vna remissa altera tollit. vt ff. de inr. l. j. fi. facit p pdictis. ff. de actio. & obl. l. quoties.

6 Idem Ni. Fa. & Angel. dicit tamen Ias. q̃ pcedens solutio est verior etiā ad istud cōtra riū.

7 Ista solutio pluries reprobatur per Ia. quamuis placeat Fab. Pia. & Ia.

luti furti nec manifesti, [a] damni, iniuriæ ex lege Aquilia, [b] depositi, ex quibusdam causis. [c] Item serui corrupti: † q́ cópetit in eũ, cuius hortatu, cõsiliove seruus alienus fugerit, aut cõtumax aduersus dñm factus est, aut luxuriosè viuere cœperit, aut deniq; quolibet mõ deterior factus sit. [d] In qua actione earũ ét rerũ, quas fugiendo seruus abstulerit, æstimatio deducitur, [e] Item ex legato, quod venerabilibus locis relictum est: secundũ ea, quę suprà diximus. [f]

Qui maiorẽ summam ideo in libello complexus fuit, vt reus maioribus grauaretur sportulis: eius dãni, quod reus ob id passus est, triplum præstare cogitur: in quo tamen inest ipsius damni persecutio.

Tripli verò agimus, cùm quidam [g] maiorẽ vera æstimatione quantitatẽ libello [h] cõuẽtionis inserunt, vt ex hac causa viatores, idest, executores litium ampliorẽ summine, qua actione ! Frater, ꝯdictione ex quadã l. noua, q́ in nostro C. refulget Et sciatis, quia l. illam nouam inueni hic; & fortè fuit in C. veteri, quem non habemus, & ꝯstitutio ista, siue l. noue à i. condicti- tia emanauit. Erat. n. l. cõdictitia olim, sub qua erãt multæ constitutiones. Sportulæ autẽ dicunt salaria, q́ dãtur nũcijs iudicis, & sic vocat illud qd dat, ꝑ eo i quo dat, sportula. Sporta. n. vel sportæ, vel sportula est quoddã genus vasis. De istis sportulis habetis specialẽ titu. in principio tertij lib. C. de spor. Franc.

Libellus in actione ex lege condictitia.

Hic tangitur de cõdictione ex lege, quæ nascitur ex lege cõdictitia: & datur ad triplum cõtra eum, qui maiorem summam in libello cõuentionali, quam deberet, inseruit, vt aduersarius in pstatione sportularũ grauaretur, vt in hoc §. tripli. & in ea sic formatur libellus, Dico ego. ꝯ b, q ipse in libello conuentionali contra me porrecto, maiorem summã, q̃ deberet inseruit, vt ob hoc me grauaret in præstatione sportularum: occasione cuius maioris quantitatis damnificatus sum in decem solidis, vnde proponendo ꝯ ipsum b, condictionem ex lege, peto eum in triplũ, scilicet in xxx. solidos, videlicet in x. nomine damni dati. & in xx. nomine pœnæ, mihi condemnari. Et condictione ex eadem lege agitur contra executorem pro eo, quod exegit maiores sportulas à reo quam deberet, secundum quantitatem in libello comprehensam, & formatur libellus mutatis mutandis: vt s. prox. scripsit.

suaserit. & ff. de ser. corrupto. l. j. §. persuadere. & quasi ꝑ totum titu. Vnde in hac actione sic format libellus: Dico ego à ꝯ b, q ipse persuasit seruo meo, vt aufugeret, & aufugit: & sic eũ corrupit, vnde ꝑponendo actionem serui corrupti, peto ipsum b, in duplum, scilicet ꝑ deterioratione in decem, & pro pęna in alijs decẽ mihi cõdemnari. Et etiã in hac actione talis, scilicet: Quia seruum corrupit: quã sufficit ꝑponere loco actionis.

[a] Furti nec manifesti. Vt s. de oblig. q ex delic. nasc. §. pœna.

[b] Ex lege Aquilia. Puta per infitiationem: vt j. eo. §. at ille.

[c] Ex quibusdam causis. Velum quod tumultus, incẽdij, ruinę, naufragij cã depositum est: vt supra eodem. §. rei persequendæ.

[d] Deterior factus sit. s. in mente nã si in corpe. locũ habet lex Aquil. vt s. de leg. Aquil. in pri. & hoc siue fiat de bono malus, siue de malo deterior: vt ff. de ser. corrup. l. j. § persuadere, vsque in fi. & l. seq.

ADDITIO. Nota differentiam inter istã actionẽ serui corrupti, & actionẽ legis Aquiliæ ꝑ seruo: q illa competit, quoties in morib. seruus est deterioratus, sed lex Aquilia habet locum, qñ mores nõ mutantur, sed corpus læditur, vt ibi. Ang.

[e] Æstimatio deducitur. V. omne cũ ipsa re dãnũ [1] dupletur, siue peruenerit res, quã secũ seruus exportauerat, ad ipsum sollicitatorem; siue ad alium: vt ff. de ser. cor. l. in hoc iudicio: Sed nũq d iure actionis fit hæc ęstimatio, vl iudicis officio? Rñ. fit iudicis officio. secundũ ir. ita sic in actione, quod metus causa. ff quod metus cau. l. si cũ exceptione. § j. & § quadruplat, [2] Sed ꝑ filio corrupto, vl ꝑ filia qual ter agitur? Rñ. habet vtilẽ hanc actionem: [3] vt ff. de ser. corrup. l. vt tantum. §. j. vnde dicunt. q veniet interesse patris ꝯsistens in operis filij, quia nõ vult operari, & cum sit corruptus, aliud q̃ opera nõ pôt æstimari: quia liberum corpus non recipit æstimationẽ: vt ff. de his qui deie. vel effu. l. fin. habet enim istam vtilem, ac si esset in bonis, & erit in eã, s. summam, quã ipse æstimauerit, suo iureiurando. vt de actione iniuriarum dicitur: vt s. de iniur. §. pœna. & ff. de iniur. l. constitutionibus. Vel dic, q primo ęstimat iudex summam ad quam competit: vt arg. ff. de custo. reo. l. si quis reum.

[f] Diximus. s. eo. §. item mista. [4]

[g] Tripli verò. CASVS. Dixi vobis exẽpla illarũ actionum, quib agitur in simplũ. & illarũ quib. agitur in duplum. Modo ponã vobis exẽplum de quadam actione, quæ vocatur condictio ex lege noua: & ista datur in triplum. Scire aũt debetis, q olim erat ꝯsuetudo, q viatores, & nũcij iudicũ, q citationes faciebãt, exigebãt noĩe sportularũ magis, aut minus reis in iudiciũ ꝯuentis, secundum quod maior, vel minor quantitas erat penes. Quidam ergo ad hoc vt reus grauaretur in sportulis pstandis, executori maiorem quantitatẽ in libello suo inseruit, dr in l. q quicquid damni reus passus est p malitiam actoris in isto casu, triplum consequetur ab actore. Sed do-

[g] Cum quidam. Scilicet actores.

[h] In libello. hic nota duo. Primo q libellus est faciendus in causa, quod est verum iure nouo, vt hic, & C. de epis. & cleri. authe generaliter. & C. de lit. cõtest. auth offeratur. nisi in quatuor casibus: quos not. in Auth de mand. prin. §. sit tibi. coll. iij. [5] Aliud est iure veteri. [6] nam tunc non fiebat nisi ex voluntate: vt ff. de eden l. j. nisi in casu: vt C. de dig. l. quoties lib. xij. item secundo not. q quantitas certa est in libello comprehendẽda, vel res: & ita ẽt in personali actione debet actor certificare reũ: vt hic, & in Auth. de iti. § ad excludẽdas. colla. viij. & ff. de rei ven. l. si in rẽ §. & si vestimenta. [7] Tertio no. q sportulę, vel salaria, q́ dabãtur executoribus. i. nuncijs, qui faciunt homines repręsentari: & alias q faciunt hmõi citationes, ꝑ suis officijs dabantur, s̃m quantitatẽ petitã, vt hic dicit. Sed hodie magis, secũdum cõsuetudinem. [8] vel longitudinem itineris: vt C. de epis. & cle. auth. sed hodie. Et dicat q hic dr ex hac causa. esse causatiuè, nõ cõsecutiuè dictũ: Sed istę sportulę, q́ iudicib. dabantur, certę sunt, nec crescunt, licet quãtitas petita sit magna. nec decrescũt, licet sit parua: [9] vt in auth. de iudi. §. ne aũt, colla. vj. item no. q reus soluebat hmõi sportulas: vt hic, & C. de epis. & cle. auth. generaliter. sed actor ei restituebat: nisi iusta causa eũ vocasset. vt ff. de iud. l. eũ quem temere iiẽ no. adhuc q hmõi sportulę quibusdã ꝑsnæ remittunt, vel pauperib. vt i Auth. de mã. pri §. oportet. coll. iij. à quibusdã pauciores exigeban

tur, vt

[1] In hac autẽ actione serui corrupti, actione ex lege Aquilia duplum nõ est extra rẽ, sed in duplo res ipsa ꝯtinet. l. vt nũ. §. in hac actione. ff. de ser. corru. l. ait lex. ff. ad leg. Aquil.

[2] Scilicet tuncilla rũ, & æstimandi secus in eo quod postea lege q̃d facit vt ille q defuncta vel virginẽ, aut ꝑsuasit alii cui vt semel vnũ malũ faceret, nõ teneatur de fornicationib. cum alijs viris vel cęteris malis. vt p Ioan. Fa. & Ange. hic.

[3] Istud ꝯpugnant cõtier doc. hic, imo totũ venit iure actionis.

[3] Sequitur hanc gl. Nico. Ia. Angel. & Ia. & idẽ in marito pro vxore, secũdũ eosdem.

[4] Vetiti. est sub §. ex maleficijs.

[5] Melius allegasset gl. §. sancimus. in Auth. de exhiben. tab. Pla. An. & Ias.

[6] In causa ciuili secus in criminali. Fa. Pla. & Ias.

[7] Istã secundam partẽ sequuntur An. & Ias.

[8] Idẽ Ias. licet Fab. & An. dicãt q est de iure.

[9] Dũmodo excedat summam centũ aureorum. Fab. Pla. Ang. & Ias.

mã sportularũ ᵃ † noie exigerent, tũc.n.id quod pp earũ cãm dãnũ pass⁹ fuerit reus, ᵇ in triplũ ab actore ɔsequeř: ᶜ Vt in hoc triplo et simplũ, ĩ quo damnũ passus est, cõ numeretur. Quod nostra constitutio introduxit, q̃ in nostro Codice ᵈ fulget, quam proculdubio † est ex lege condictitia ᵉ emanare. †

Iste §. summatus est cũ §. omnes autẽ, & tamen in specie h.d. Quatuor actiones hic positæ dantur ad quadruplum. Ang.

Quadrupli autem agitur, veluti furti ᶠ manifesti, itẽ de eo, qđ metus ᵍ cã factũ sit, deq; ea pecunia, ʰ q̃ in hoc data sit, vt is, cui datur calumniæ cã negotium ⁱ alicui faceret, vel non faceret.

Annota, Executorem maiores iusto extorquentem sportulas, earũ quadruplũ restituere dẽre.

Itẽ ex lege cõdictitia ᵏ nostra constitutio ˡ oritur † in quadruplum ᵐ condemnationem imponens ijs executoribus litiũ, qui contra nostræ cõstitutionis ⁿ normam ᵒ à reis ᵖ quicquã exegerint.

Libellus in actione in factum, quæ descendit ex edicto de calumniatoribus.

rũt, vt à clericis: vt C. de epis. & cle. l. cum clericis & in authẽ. ibi posita. Sed hodie Alij aũt p priuilegiũ principis viuentis remittuntur in totũ. vel p patrẽ vt C. de fruct. & lit. expen. l. fina. Sed q̃ro si ng psonę, quę habent priuilegiũ. s. de nõ soluendo sportulas, sportulas soluant: an habeant actionem in triplum? Dicunt quidam q sic, ne fauor noceat eis: vt C. de legi. & constit. l. quod fauore. Alij dicunt q non: quasi suo iuri. idest priuilegio, stultè renuntiauerint, cum volentes soluerunt quod possuut: vt C. de pac. l. siqs in conscribendo, quod verius est. ¹ Si autẽ maius exacti sunt, in quadruplum ẽ exactorem, vel executorem agitur: vt ĩ. eo. §. quadrupli Sed cũ hodie caueatur de duplo restituendo: vt in Authen de executo. §. j. colla. vij. vñ corrigi quod hic dř. Vnde hodie nulla est actio in triplum: quod verum puto. Sed alij dicunt, si cautio est omissa. habet locum quod hic dicitur, aliàs habet locum auth. prædicta.

ADDITIO Hæc communiter reprehenditur, quia ille §. j. in Auth. de execu. & authẽ. libellũ. C. de lit. contest. loquuntur in diuersis casi. à textu nostro. vide hic per dominum Ias.

ᵃ Sportularum. Ideo ₐ sic dicuntur, quia in sportellis quibusdam oblationes huiusmodi ponebant. Est autem genus vasis sportula vel sporta.

ᵇ Reus. Aliæ sportulæ q̃ iudicib. Præstabantur, ab vtrisque præstabant. vt in Auth. vt Iud. sine quoquo suffra. § volumus. col. ij. item illæ sportulæ quæ dabant executorib. dabantur ante lit. contest. idest porrecto libello. illę alię in contestatione causę ₂ dabantur iudicibus: vt in Authẽ. de exhib. §. sancimus, colla. v. & de iud. §. ne aũt circa hoc labor colla. vi.

ᶜ Cõsequeř. Cõdictione ex hac lege Græca, vt subijcit: q̃ erat in alio Codice, non autem est in eo, quem habemus. Et patiř actor hanc pœnam tripli siue sine dolo, siue cum dolo intulerit, & sic causatiuè vel consecutiuè dř. ₃ Sed nonne cur cãm amittit: vt C. de plus peti. l. j. Sed certe ibi plus deliquit: quia in certamine negotij cautionẽ de petitis exegit. vnde grauius punitur: vt arg. ff. de offi. præsid. l. diuus.

ᵈ Codice. Quem non habemus.

ᵉ Ex lege ɔdictitia. Lex quædam erat, quæ condictitia vocabatur, & sub se quasdam ɔstitutiones hẽbat vt hic, & ĩ. eo. §. item ex lege condictitia. Accur.

Quadrupli. CASVS Dixi vobis duo exempla illarum actionum, quib. agitur ad simplum, & illarũ quib. agiř ad duplũ, & earũ quib. agiř ad triplũ. Modo videndum est de actionib. quæ danř ad quadruplum: & certè ad quadruplum agitur per actionem furti manifesti & per actionem, quod metus causa: & per actionem in factum, quę descẽdit ex edicto de calumniatoribus, quæ locum habet, qñ aliquid datř alicui, vt aliũ calumniosè vexet. Datur. n. istæ actio in factum quæ est in quadruplum, ei ad cuius n aliũ id datum fuerit. Quartum exemplũ est in ɔdictitia act. ex lege. vnde dicit Inst. q ea nostra cõstitutione oritur, quę imponit pœnam quadrupli illis executoribus litium, qui plus exigunt, quàm fuerit statutũ contra cõstitutionis nostræ normam.

Hic tangitur de actione in factum, quæ descendit ex edicto de calumniatoribus: & datur in quadruplum ad annum, post annum vero perpetuo in simplũ: vt ff. de calum. l. j. in prin. & habet locum cõtra ipsum, qui à me aliquid recipit, vt me calũniosè non vexet. Et idẽ si ab alio recepit, vt me calũniosè vexet. in vltro que n. mihi datř actio ẽ eum: vt ff. de calum. l. qui aliter. §. fi. Et in ea sic forma bis libellum: Dico ego I. ẽ a. q ipse accepit dece a Mæuio, vt calũniosè me vexaret vñ pponẽdo ẽ ipsum actionẽ in factũ, peto eũdẽ in quadruplum s. in decẽ quę accepit, & in xxx nomine pœnę mihi condemnari. Et erit causa in ista actione quam sufficit pponere, hæc. s. Quia decem à Mæuio accepit, vt mihi faceret negotium calũniosè. Si autem à te ipso accepit, vt te non vexaret calumniosè sic forma libellum: Dico ego t. ẽ a. quod ipse accepit à me decem, ne me calumniosè vexaret, & moueret mihi litem: vnde pponenda actionem in factum ẽ ipsum, peto ipsum in quadruplum. s. in decem quæ accepit a me & in xxx. nomine pœnę condemnari. Et erit in hac actione causa talis. s. Quia decem a me accepit, ne calumniosè contra me moueret negotium.

ᶠ Furti. Facit ĩ. de obli. quæ ex deli. nascun. §. pœna. Accursius.

ᵍ Quod metus. Scil. est actio, quæ ex contumacia fit in quadruplum: vt ĩ. eo §. item actio, & vsque ad annum tantum post annum in simplum: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione § j. Accu.

ʰ Deque ea pecunia. Scilicet actio in factum de calumniatorib. annali in quadruplum, & perpetua in simplum: vt ff. de calum. l. j. in prin. & §. j. quę locũ habet, si da alicui aliquid vt calũniosè ₄ aliquem vexet, datur. n. actio in factum ei, ob cuius malũ data fuit non autem danti. Itẽ danti qñ dedit, vt sibi negotium per calumniam non faceret: & vt hic, & ff. de calum. l. j & l. & generaliter. §. fi.

ⁱ Negotium. Scilicet mali m.

ᵏ Lege condictitia. De qua dic, vt ĩ. eod. §. tripli in fin. § diximus.

ˡ Constitutio. Quam non habemus. Accur.

ᵐ In quadruplũ. Cum quadrupli iure non triplũ ₅ fisco, tim plum damnum passo datur: vt in Auth. vt lit. int. in exor. lit. §. & hoc quoq. colla. 9 & petitur per condictionem ex hac lege, quem non habemus cum non sit carum in quo genere actionis agamus: ₆ vt ff. de condic. ex lege. l. 1.

ⁿ Constitutionis. Prædictæ, quam non habemus.

ᵒ Normã. Idest formam, certa enim erat forma in constitutione, quam non habemus.

ᵖ A reis. Idest conuentis.

Sed

ᵃ Vide hũc locũ Alci. lib. dispun. 3. c. 11.

† Idest dubiũ nõ est, quidã legũt pculdubio certũ est, quę lectio mihi non multum arridet. Egi. Per.

† Locum hũc corruptũ iẽ putat Emil. Ferretus, atq; ita restituẽdum, condictionẽ ex lege emanare. Fran. Hotomanus in cõmentarijs ad hunc tractatũ legis, ex lege ɔdictitia emanare: motus pter ei authoritate Theophili, q pcõ dictione, condictitia. vbiq; vertere cõsueuit. Itẽ Hotoma. in §. itẽ ex lege. ex eius dẽ Theophili authoritate sic legit. Itẽ ex lege cõdictitia ex nostra cõstitutiõe oritur & c vt sit condictitia scriptum nominandi casu, ac subaudiatur, actio.

₁ Idẽ Ias. q gd dr-

cant Pla. & Angel.

₂ Tu in hoc videto Alcia. hic disp. lib. 1. cap. 17.

₃ Quo ad medietatẽ: alia mediatas in si causæ. Ange. & Ias.

₄ Hęc gl. dicit ẽ iud. ei⁹ quod ĩ. dixerat & ideo reprobatur Actio in factũ de calũniatoribus.

† Aliàs Itẽ ex lege condictitia. q̃ à nostra cõstitutiõe oritur.

₅ In iudicio. secus si extra iudiciũ. Falicet Ias. contradicat.

₆ Istã gl. sequunt cõtra de eo.

Furti actio, et serui corrupti, earũ origine semper pœnales sunt: actio vero legis Aquiliæ, depositi in quatuor casibus, et quæ pro legatis locis venerabilibus factis cõpetit, ex accidenti pœnales fiunt: hoc est, vel inficiatione, aut morosa dilatione; aliàs rei persecutoriæ sunt.

Sed furti quidem nec manifesti actio, & serui corrupti à cæteris, de quibus simul locuti sumus, eò differũt, quòd hæ actiones omnimodo a dupli sũt. at illæ, i. damni iniuriæ ex lege Aquilia, & interdum depositi, b inficiatione duplicantur. c in confitentem aũt in simplum dantur. Sed illa, d quæ de ijs competit, quæ relicta venerabilibus locis sunt, nõ solum inficiatione e duplicatur, sed et si distulerit relicti solutionem, vsque quo iussu magistratuũ nostrorũ conueniatur. In cõfitentem verò, & ante quàm iussu magistratuũ cõueniatur, soluentem, simpli redditur.

Qui illato metu quicquã ab altero extorserit, si illud iubente iudice restituat metũ passo, pœnam quadrupli euitat, quam non parendo incurrisset: & in hoc à cæteris, quæ in quadruplũ dãtur, differt, quod metus causa actio.

Itẽ actio de eo quod metus cã factũ sit, à cæteris, de quibus simul f locuti sumus, eò differt, quòd eius natura tacitè cõtinet: vt qui iudicis iussu ipsam rẽ actori restituat, g absoluatur. h quod in cæteris casib. i nõ est ita, sed omnimodo quisque in quadruplum condemnatur: quod est & in furti manifesti actione.

Sed furti qđ nec manifesti. CASVS. Isti duo proximi §§. sunt hic positi ad vberiorem doctrinã. Quia enim superius isto tit. in §. in duplum, posuit quinque actiones insimul, & pro similibus: cum ita in multis sint dissimiles: propterea ne propter hoc crederet aliquis actiones illas similes esse omnimodo, ad errorẽ illum remouẽdum ponit hic istos duos §§. In primo ergo §. dat differentiã inter illas quinque actiones pro duplo, quas posuit supra eo. §. in duplũ. videlicet, inter actionẽ furti nõ manifesti, & actionẽ leg. Aquil. & actionẽ depositi in quatuor casibus, & actionẽ serui corrupti, & actionẽ ex testamento, quæ datur pro legato relicto alicui loco venerabili. Et dicit, quòd istarũ quinque actionum duæ sunt, quæ omnimodo sunt pœnales à principio, scilicet demum inficiatione secuta, videlicet actio depositi in quatuor casib⁹, & actio l. Aquil. Quinta aũt actio singulare habet furtum. Est. n. pœnalis per inficiationẽ, & per nimiã procrastinationẽ. hoc dicit prim⁹ §. Et quod dicit in litera omnimodo sũt pœnales, non intelligas, quòd per se sint in pœna, sed similiter omnimodo, i. à principio ambæ sunt pœnales, licet non secuta fuerit inficiatio. Franc.

a Omnimodo. 1 De actiõe furti cõstat, quòd semper est in duplũ: vt hic, & in. de obli. quæ ex delic. nasc. §. pœna aũt. Itẽ de actione serui corrupti, nisi in casu vt quã marito in vxorẽ datur. & ecõtra. vt hic, & ff. de ser. cor. l. doli verbũ. § hæc actio & l. fin. Vel dic omnimodo. i. siue neget, siue nõ: nõ aũt in oi psona. Acc.

b Depositi. Aliter est litera de dolo depositi: & tũc dic actionem depositi propter dolum. Nã vtraque non põt habere locũ simul, s. de dolo actio, & depositi: vt ff. de dolo. l. 1. §. 3. aliàs nõ est de dolo. & alia plana est litera.

c Duplicatur. Scilicet si legitimis probationibus, nõ iureiurando conuincantur: vt C. ad leg. Aquil. l. contra & ff. de iureiur. l. eum qui.

ADDITIO. Et sic pro- atio per iurm non censetur legitima. Adde illam gl. in l. cum de indebito. in priu. in verb legitimis. ff de proba. Ias.

d Sed illa. Scilicet actio ex testamento. Et construc. sed illa actio s. ex testõ, quæ s. actio competit de ijs, quæ sunt relicta ve. lo. duplicatur, non solum &c. Acc.

e Inficiatione. Bene dicit, inficiatione: quia si cõfiteatur non tenetur, vel si iusiurandum detulerit actori, qui exonerat eum à probatione. ff. de iureiu. l. eum qui. Acc.

Item actio &c. CASVS. Tu vidisti qualiter se purgauit à primo vitio: modo in isto §. purgat se à secundo vitio: ponens differentiã inter quatuor actiones in quadruplũ, quas posuit quasi similes. supra eo. §. quadrupli. dicens, quòd actio, Quod met⁹ cau'a. est in quadruplũ, verũ est nõ à principio; sed ita demum si iste fuerit cõtumax & noluerit rẽ restituere obediendo primæ sententię. tũc enim debet sequi sententia secunda, quæ est in quadruplum. Aliæ autẽ oẽs ab initio sunt in quadruplum. Fran.

Libellus in actione quod metus causa.

Hic tangit de actione, Quod metus causa, & illa datur cõtra eũ, qui metũ intulit, & cõtra quẽ libet possessorem vt ff. qđ met. ca. l. si cũ except. §. in hac act. In qua sic forma li. Dico ego Titius contra Sempronium, quòd ipse detinet rẽ mihi per metum ablatã: vñ pponẽdo actionẽ, Quod metus causa contra ipsum peto eundẽ ad restitutionem rei mihi cõdemnari. Et tunc iudex cõdemnabit eũ ad restitutionẽ rei, & si restituere non vult, preterea ab eo quadruplũ in quo quadruplo ipsa res continetur: vt ff. qđ met. cau. l. si cũ exceptione §. hæc autẽ actio. & tunc forma hoc modo libel'ũ. Dico ego Titius contra Sempronium quòd ipse rem mihi per metum ablatam detinens, illam non vult restituere, licet sit super hoc condemnatus: vnde proponendo contra ipsum actionẽ. Quod metus causa, peto ipsum in quadruplum, i. ad rei restitutionem, & in triplum nomine pœnæ mihi cõdemnari. Et aduerte, quòd si vult restituere ante sniam, liberabitur à pœna tripli, vt in hoc §. item actio. Et erit causa in hac actione quam proponere sufficit. s. hæc, s. Vnde cum per metum res ista sit mihi ablata, peto &c. Et datur hæc actio vsque ad annum tantum in quadruplum. post annũ vero in simplum: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. 1. & 2.

f Simul. Cautè ponit illud simul, i. vna cum eis, de quibus aliàs dixit: vt s. eo. §. quadrupli.

g Restituat. Vsq; ad definitiuam sniam. 3 quod intellige de secunda sententia. Nam in actione, Qđ metus causa, duæ feruntur sententiæ. Prima de restituenda re: Alia de dando quadruplo, re computãda in eo: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptiõe. §. hæc aũt. Sed nunquid vtraq; est definitiua? Dic quòd sic: quia vtraq; definit controuersiã: vt ff. de re iu. l. 1. Alij dicũt esse admonitionẽ quandam primam sniam: vt in Auth. de hęre. & Fal. § si quis aũt non. coll. 1. & ex eo, quod per primam sniam admonetur, & tandiu expectatur, qui metum intulit, & hæc actio arbitraria: vt j. eo. § præterea.

h Absoluatur. Scilicet à præstatione quadrupli.

i In cæteris casibus Qui enumerat, s. it s. eo § quadrupli. Accur.

Quid importet ista dictio omnimodo, habetur in l. si cum exceptione §. quasten⁹. & ibi Bar to. ff qđ met. cau. & l. l. gręce. §. illud ff de fideius. Ac ẽt importat præteritã actus. vt no. glo. 1. & ibi Pe. de Anch. in c. 1. de vi & ho. cle. Ang.

Dic, quòd nõ est necessaria nisi vna snia, quãuis duæ possint ferri. Angel. Sed Bart. ibi quem cõiter doctores sequũtur, tenet quòd nõ est necessa, quòd feratur nisi vna.

Tu dicito quòd cẽseiur definitiua, quã definit negotiũ & sed illo respectu potius dici exequutio priç sententiæ, quã noua snia fm Bar. in l. Titia. ff. de actio.

Actio-

Actionum. Diuiditur in tres partes. Nã primo ponit regulã generalẽ. Secũdo in specie ponit, q̃ sunt actiones bonæ fidei. Tertio, q̃ licet olim eẽt dubitatio, tamẽ hodie clarũ est, quod petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Acc.

CASUS. Multas diuisiones actionum habuistis ʒ. & post illas de quib. dictũ est ʒ. ponit hic quędã alia diuisio. Et hoc est, quod dicit dominus fa. Diuisio est hæc per se, non dependens ex præcedentibus.

Accipe quintam actionũ sectionẽ, & quancunque hic enumeratam non inueneris, stricti iuris eam iudicato.

Actionũ [a] aũt quædã bonæ fidei sunt, [†] quędã stricti iuris. Bonę fidei sũt [b] hæc ex empto, vendito, locato, cõducto, negotiorũ gestorũ, mandati, depositi, [c] pro socio, [d] tutelę, [e] cõmodati, pignoratitia, [f] familię erciscũ

dentibus. Et tractat iste §. vt dicit Ioan. de Iustitia positiua, vbi non redditur alia ratio nisi quia ita placuit iuris conditoribus. Est quippe diuisio quam hic ponit talis: Actionum quædam sunt bo. fid. quędam stricti iuris: & enumerat hic xvij. actiões bo. fid. Prima est actio ex empto, secunda ex vendito, & sic de alijs. Est & hæreditatis peti. de qua semper ante tempora Iustin. magna fuit dubitatio, vtrum esset bonæ fidei, vel stricti iuris. Nostra tamen constitutio (dicit,) quã habes C. de peti. hær. l. vlt. disposuit esse eẽ bo. fid. De xvij. actione tractat in seq. §. Notare autẽ debes in principio, q̃ duplex est bona fides. vna, quæ est contraria dolo & fraudi. & hoc mõ oẽs ꝯtus bonæ fidei sunt: in omnibus. n. debet abesse dolus & fraus. Est & alia bona fides quæ antonomasicè vocatur bona fides, propter exuberantem fidem, quæ est in ea. Ab ista bona fide dicuntur ꝯtus in isto §. enumerati bonæ fi. Sed domine quæ est exuberantia fidei, quæ est in ista siue in istis actionibus? Resp. Frater, ex hoc quod in eis multa eueniunt ex bono, & æquo, de quibus nõ fuit actũ inter partes. In ꝯtibus aũt stricti iuris solũ veniũt ea de quibus actum est inter partes, vt veniscent. De act. depo. quando ipsa sit bo. fi. nemini venit in dubium, quantũ ad aliquid. De ipsa tñ dixerunt quidã antiqui, q̃ simpliciter est bo. fid. in quatuor tñ casibus, puta tumultus, incẽdij, ruinæ, naufragij. Dñs autem Ia. dicit, q̃ act. depo. bo. fid. est. Franc.

[a] Actionũ. Hæc est quinta diuisio actionũ. Sed quare actionum dicit, & non contractuũ? Resp. quia generalius, & plenius loquitur dicendo actionum, quam contractuum. Acc.

[b] Bonæ fidei sunt hæ. s. xvij. actiones, q̃ enumerãtur in hoc §. & seq. bonæ fidei sunt. [1] aliæ aũt oẽs sunt stricti iuris. Nam quancunque hic inueniam, stricti iuris eã iudicabo. [2] quia posito vno de contrarijs, & omnia alia intelligenda sunt, vt ʒ. de his, q̃ sui vel alie. iur. sunt §. videam⁹. Sed quære magis hæ dicunt bonæ fidei, quam aliæ, nunquid iõ, quia possit esse mala fides in alijs? Resp. non, quia in oĩ ꝯctu debet bona fides interuenire: vt de act. & obl. l. bonã fidẽ. Imo si interueniat dolus in contractu bonæ fidei, qui dei cãm ꝯctui, non valet ipso iure: vt ff. de do. l. eleganter. in princi. Sed in ꝯctu stricti iuris purgatus per actionẽ, vel per exceptionem doli: vt C. de inuti. stipu. l. dolo. Si verò incidit in ꝯctum bonæ fidei, purgatur per actionem ex eo contractu: vt ff. de act. empt. & vendi. l. iulianus. §. si vẽdi. or. Sed in stricti iuris de dolo agit, vel excipitur, vt dictũ est: vt ff. de dolo. & l. eleganter. § nõ solũ. & ff. de ver. obl. l. siquis ita alter. [3] Cum ergo dolus vbiq; puniatur, vel mala fides, ad quid bonæ fidei istæ dicuntur? Rñ. aliæ stricti iuris dicunt: [4] quia non venit in eis, nisi qđ strictè exigit natura actionis. Vnde non veniunt vsuræ ex mora in ꝯctibus stricti iuris: vt ff. de neg. ge. l. quia tantundẽ. & C. de vsu. l. 3. & de condi. inde. l. 1. sed in ꝯctibus bonæ fidei sic: vt ff. de act. emp. l. Iul. §. ex vẽdito. & ff. de vsu. l. mora. §. in bonæ fidei. Itẽ in actionib. stricti iuris fructus nõ veniunt ex mora, si petã quod nõ fuit meũ, nisi à tpe litis cõtestatæ. tunc. n. incipiunt venire fructus ex mora. Sed si petã qđ aliqñ fuit meũ, veniunt fructus ex mora: secus in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de vsu. l. videamus. §. actionẽ. Itẽ non venit interesse. si rẽ dari eil. obligauimus: secus si rem tradi, vel fa cẽdũ: vt ff. de ver. ob. lig. l. vbi aũt. §. fi. & l. si fundum. & ff. de re iudic. l. siquis ab alio § fin. q̃ veniunt in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de act. emp. l. 1. in prin. Ista ergo omnia, quæ vicem obtinent accessionum, non veniunt in contractibus stricti iuris, nisi vt dictum est. Nec obstat, q̃ veniunt ista in arbitrarijs, quæ sunt stricti iuris: quia iudicis officio veniunt, nõ iure actionis: vt ĩ. eo. § præterea. & § sed istę. in fi. Sed in bonæ fidei iure actiõis [5] veniunt, præter vsurã, q̃ venit ex mora officio iudicis: vt C. depo. l. 4. & ff. de neg. ge. l. quia tantundẽ. Itẽ in bo. fid. iudicijs veniũt ea de quib. nec actũ, nec cogitatũ ẽ, [6] vt ruta, cæsa & similia: vt ff. de act. emp. l. fundi §. si ruta. & C. de act. emp. & vẽdi. p totũ. Itẽ ex hoc §. nota quandam drãm circa compensationem, quam dic, vt ĩ. eo. §. in bonæ fidei. patet ergo q̃ exuberantius & pinguius iudex officiũ suum ad ea quæ bonæ fidei sunt intendit, q̃ in contractibus stricti iuris. & fac. ʒ. de obli. quæ ex consen. in fi. & ideo dicuntur bonæ fidei, & aliæ stricti iuris.

Vnde de talibus damus tales versus.

Empti, conducti, mandati, depositiq;.
Pignora, cifcunda, commum, pro socioq;,
Dotis, & haredis, tutela, commoda, gestor.
Prascriptis verbis, si mutat, siue licetur,
Ista bona fides sunt, stricti catera iuris.

ADDITIO. Vide g. nsl. ferè similem in c. cum venerabilis. extra de excep.

[c] Depositi. Hãc actionẽ dñs quidã esse stricti iuris in quatuor casib. qui enumerant. ff. depo l. 1. §. 1. Sed in ꝯ. [7] Et datur in duplum ꝯ eum, qui depositum suscepit, de eo, quod dolo fecit, sed in hæredẽ defuncti, ex dolo defuncti, datur in simpliũ: sed hæres ex dolo suo tenetur in duplũ, vt in d. §. 1. alias semper tenetur in simpliũ, qui depositum suscepit. Et est rõ quare plus puniatur in pdictis quatuor casibus, q̃ enumerant ff. depo. quia grauius est fidẽ fallere ei, qui ex necessitate deponit, quã qui ex voluntate: vt d. l. 1. ff. depo. §. merito. Sed nunqd in his casib. est bonæ fidei? Dicunt quidã q̃ non: arg. ff. de preca. l. 3. Nos ꝯ: & dicimus q̃ sit bonæ fidei. nã cum lex nõ distinguat, nec nos distinguere debemus.

[d] Pro socio. quę est vtriq. directa ab vtraq; parte: vt ĩ. de pœ. teme. litig. §. ex quibusdam.

[e] Tutelæ. Sed cum istæ tam ꝯriæ, quam directę inueniantur, nũquid omnes sunt bonæ fidei? Rñ. sic in dubio, cum fauor sit extendendus: vt ff. de lib. & posth. l. cum quidam.

ADDITIO. Nota, q̃ actio tutelę est bonę fidei. idem dicas in actione pro tutela directa & ꝯria: vt puta in eo, qui gessit, vt tutor, cum non esset: vt no. Bas. Dy. & Bal. in l. 1. § pro tutore. ff. eo. de eo, qui pro tu. vel cur. neg. gessit. Ang.

[f] Pignoratitia. Tã directa, quę debitori dat soluto debito: vt ʒ. qui. mo. re contra. obl. §. fi. quã ꝯria, q̃ datur creditori: vt ff. de pig. act. l. tutorẽ. §. ꝯrium.

ADDITIO. Quæ pignoratitia dat debitori ꝯ creditorẽ ad repetendũ pignus traditũ, & nascit. post solutionẽ

Bonæ fid. actiones vñ sic appellatæ sint: & in quã significationẽ, boni vocabulũ veteres vsurpasint, vi de hoc loco explicarũ per Frã. Hotomanum.

Bona fides duplex.

[1] Imò sũt 21. cõputatis actionibus ꝯrijs, quę eodẽ mõ sũt bonæ fidei. An. & Ia. hic.

[2] Gl. procedit in directis actionib⁹ non in cõtrarijs bonę fi. fm Io. Fab. & Ang. hic.

[3] Sed si cõtractus sic duplex, puta qa in cõtractu bonæ fidei intercessis stipulatio, tũc dolus dans cãm cõtractui annullas ipso iure, vt p Bart. in d. l. doli.

[4] Ista gl. nõ respõdet ad q̃ finẽ. l. qua re magis

actiones posito, q̃ idẽ bonæ fidei quam aliæ: ideo dic vt per Ias. in s. notabili istius. §.

[5] Et effectus, qa tractus in dex omittas in sen tentia cõdemnare. nihilominus potest petere actiones iure officio iudicis: vt est gl. il. nõ solem. ia ver. cauere. ff. de usu vend.

[6] Glo sequitur Ias. licet de plicem Fa. & Ia.

* Hæc nũs progreditur Accur. gl. Egi. Pet.

[7] Ista opi. locũ habet ex ipso iure pet doct.

Actio pignoratitia sit duplex.

tutionis vel satisfactionis crediti quomodocūq; de voluntate ipsius creditoris factæ: vt l. si rem. §. ois. vt ibi gl. Bar. & doc. ff de pign. act. licet nascatur ex contractu dudum facto & initio vt Ɨ. quib. mod. re contrahi. obli §. fi. secundùm Ang.

§Item quarto dicitur in factū: q̄ est ex varijs figuris causatum: vt C. de sac. san. eccl. l sancimus. 1. §, finaūt. quod quartum genus non pōt sub regula cōprehēdi, sicut nec mora: vt ff. de vsuc. l. more. i prio. Nunquid ergo stricti iuris semper? Rn̄. sic, cum nō inueniam, q̄ bonæ fidei sit. Sed quidā dicunt, q̄ in tertio casu vbi loco præscriptis verbis dat, quę competeret ex permutatione vel ęstimatione, sit bonæ fidei: quod est falsum: quia in omni cōtractu vbi certum debetur, habet locum certi condictio: vt ff. si cert. pe ta. l. certi cōdictio. & tamen nemo dicit aliquam condictionem esse bonæ fidei. Item quid de actione præscriptis verbis, quæ pro precario datur? Dicūt quidam q̄ bonæ fidei est: vt ff de p̄ca. l. 2. §. hoc interdictum. Sed contradico: 3 quia nō inuenit, quòd sit bonę fidei: vt ff. de p̄ca. l. 2. §. hoc interdictum. Accur.

de, a cōi diuidūdo, b p̄scriptis verbis, q̄ de ęstimato c ꝓponit, & ea, d q̄ ex pmutatione e competit, & hr̄ditatis petitio. f Quāuis .n. vsq; adhuc g incertū erat, inter bonę fidei iudicia connumerāda hęreditatis petitio eēt, an non: nostra tn̄ constitutio h apertè eam esse bonæ fidei disposuit.

Rei vxoriæ actione sublata, hodie dotis exigēdæ, vel recuperādæ causa, ex stipulatu actio cōperit: q̄ illius in locū subrogata, & bonæ fidei est, & tacita hypotheca priuilegio suffulta: vsque adeò vt in ea mulier reliquis creditoribus simili hypotheca nitentibus longo interuallo præferatur.

Fuerat antea & rei vxoriæ actio i vna ex bo. fidei iudicijs, sed cū pleniorē eē ex stipulatu k actionē inuenientes, oē ius, qd' res vxoria antea habebat, cū multis diuisionib. in actionem ex stipulatu, q̄ de dotib. exigēdis ꝓponitur, trāstulerim⁹: l meritò rei vxorię actiōe sublata, ex stipulatu actio, q̄ ꝓea introducta est, naturam bonæ fidei iudicij tātum i exactione dotis meruit, m vt bonæ fidei sit: sed

Actio cōi diuidundo.

Actio finiū regūdorum ē stricti iuris.

a Familiæ erciscundæ. Quæ inter cohæredes datur: vt ff. fa mil. ercisc. l. 2. & Ɨ. de ob. quæ ex quasi contrac. §. idē iuris.

b Communi diuidundo. Quæ datur inter eos, qui habēt rem cōem eum societate, vel sine, vt diuidatur: vt, Ɨ. de oblig. quæ ex quasi contrac §. item si inter aliquos. & no. Ɨ. eo. §. quędam. Sed quid de actione finium regundorū? Rn̄. quidam idem pp similitudinem quam habet cū his duabus: vt Ɨ eod. §. quædam actiones. Sed 1 cōtdico: cum hic de ea non inueniam, & pōt eē rō. quare secus sit in ista. quam in alijs duabus: quia l ista id quod pure est meum, potest alteri adiudicari: vt ff fi. reg. l. 2. in fi. sed in alijs duabus communis res non propria adiudicatur: vt ĩ. de off. iud. §. fi.

1 Cū ista gl. cōiter transeūt doct.

Æstimatę rei cuius est periculum.

c De æstimato. Vt si tibi rem meam do, & æstimo tibi eam decem, vt aut rem, aut decem reddas: si verò plus vendas, tuum sit: & est tunc periculū accipiētis indistinctè: vt hic. & ff. de æsti. act. l. 1. in fi. Si verò sic dixi, rē aut æstimationem reddas: tunc distinguitur, quis rogauerit: vtrum ego te de vendēdo, an tu me de tradendo. vt sit periculū rogantis: vt ff de præscr. verb. l. si gratuitam. §. 1.

Actio qū nascit ex permutatione.

d Et ea. Scilicet actio præscriptis verbis.

e Ex permutatione. Quæ nascitur demum ab altera parte secuta: & tunc non ex traditione rei, sed ex pacto dudum apposito, s nascit: vt C. de rer. permu. l. ex placito. Sed cum istis duob. casib. sit bonę fidei, qro vbi stricti iuris erit? Rn̄. vbi dat ex pacto incōtinēti apposito, qd' euenit: vt ff de pact l. iurisgentiū. §. sed cū nulla & § quinimo. & est rō quia non inuenio. q̄ sit bonę fidei. nisi in duob. casibus. Item in cōtibus tribus innominatis: do, vt facias: facio, vt facias: & in tertio, de quo diximus, do, vt des: qd' de permutatio. In primis. n. duobus, præscr. verbis actio est stricti iuris: sed in tertio est bonæ fidei: 2 vt di. In quarto cōtu innominato, s. facio, vt des. de dolo agitur, non præscriptis verbis, 2 vt ff. de præsc. verb. l. naturalis. § quod si faciam, vt des. Itē in omni contractu vbi est incertum de nomine actionis, habet locum hæc actio: & est stricti iuris: vt ff. de præscr. verb. l. 2. 3. & 4. Sed quid de actione in factū, nunquid est bonæ fidei? Respon. quatuor sunt genera actionis huius in factum. Vnum, vt detur ex omni edicto, vel interdicto prætoris vbi non dedit prætor certum actionis nomen: vt ĩ. de interd. §. fi. & ff nau. cau. sta. l. & ita. §. ait prætor. in glo. ex edicto. Secundo, vbi datur in subsidium legis Aquil. vt Ɨ. de leg. Aquil. § fin. Tertio, vt detur vbicunque p̄scriptis verbis actio datur: & tunc eadem est, quod actio præscriptis verbis: vt ff. de præscri. ver. l. j. in

2 Qd' verum vbi ex facto meo nihil tibi adest: alias sec⁹, vt p Ias. hic ponentē ēi qualiter ex permutatione plures & diuersæ & ad diuersa tendentes cōpetant actiones.

ADDITIO. Nisi tale pactum sit ęstimatio, vel permutatio: vt quia ab vtraq; parte sit species certa præstanda: quia tunc talis actio præscrip. verb. est bonæ fidei. Ias.

3 Istā cōiter approbāt doct. hic.

f Hæreditatis petitio. Quæ datur cōtra possidentē pro hærede, vel pro possessore: vt ff. de peti. hær. l. regulariter. & l. seq. & l. qui interrogatus.

g Vsq; adhuc. s. vsq; ad tpa huius legis, vel nostræ constitutionis, de qua statim memoriam facit.

h Constitutio. Vt C. de pet. hęr. l. fi. in fi.

Actio ex stipulatu ꝓ dote cōpetit marito & vxori.

i Fuerat antea. CASVS. Dñe. Iustiniane, q̄ 17. sunt actiōes bo. fid. q̄ enumerant in ꝓximo supiori §. & 18. q̄ vocat actio ex stipulatu ꝓ dotes de qua l phī tractare intēdimus. ꝓ Deo dicatis mihi, q̄ est ei⁹ natura? Frater, dicis ipse, scire debes, q̄ olim erat q̄dā actio, q̄ erat bo. fi. q̄ vocabat rei vxo ac. q̄ cōpetebat mulierib. ad dotes suas reperēdas: & olim numerabat 17 sed quicqd olim erat in actione illa, hodie trāsfusum est in actionē ex stipulatu ꝓ dote: & illa penitus est sublata. Duo aūt bona erāt in illa actione, videlicet antiqua: qa erat bo. fi. & ēt tacitam habuit hypothecā: vnde dicim⁹, q̄ actio ex stipulatu, quanquā stricti iuris sit ex sui primitiua nā: tñ qa in oibus supplet nām rei vxoriæ actionis, qñ dat ꝓ do. dicimus, quod habet ista duo. s. q̄ est bo. fi. & ēt q̄ tacitam habet hypothecam. h. d. Fran.

4 No. q̄ nō tantū vxori ad reperēdā dotē cōsumit fieri stipl'o, vt hic, sed ēe ex partu viri ad cōsequenda dotem: & ex vira que parte inest tacita hypotheca: vt est tex. in l. 1. § j. C. de rei vx. act. ibi. stipulatio nē & hypotheca &c. Ang.

4 Rei vxoriæ actio. Nomē erat actionis. Vel dic q̄ factum denotat. s. rem ipsam: vel quia pro re vxoris competebat soluto matrimonio.

k Ex stipulatu Quæ similiter pro dote datur.

l Trāstulerim⁹. Vt C. de rei vxo. act. l pri. & cōpetit hęc actio ex stipulatu, siue marito, 4 vt ei dos det, siue vxori, vel pri ei⁹, vt restituat. & siue vtiliter fuerit interposita stipl'o, siue n. tñ semp credit tacitè. & vtiliter interuenire, vt C. de rei vx. act. §. j. nā & aliās intelligit stipl'o tacita. vbi nō est: vt ff. de ado l. bis verbis. & ff. si cot plurēs ꝑ l. Fal. l. niti. §. Itē sciēdū.

m Meruit. s. actio ex stipu. vt hic, & C. de rei vo. act. §. sed

§.sed & si nõ ignoramus. Aliàs enim stricti iuris est: ad oon lonenias, q̃ fit booæ fi. & I.eo.§. actionum.

a Tacitam. Scilicet actionem hypothecariam.

b Ei. Scilicet actioni ex stipulatu, vel mulieri.

ADDITIO. Qđ verũ intelliga, quãtũ ad priuilegiũ tacitę hypothecæ: sec⁹ quo ad priori legiũ plaçioois. qa cõperit mulieri, & est effectus: quia tūc est psonale. & nõ trã sit ad aliũ, nisi ad filiũ: vt hic in gl. h. secus in primo casu, vt hic per doct.

c Hypothecam. Scilicet ex vtraq; parte, siue ex parte mulieris ad repetendã dotem, siue ex parte viri ad petẽdã eã. Sem p n. sunt ibi tacitæ hypothecæ: vt C.de rei vxo.act.§ j.

d Creditorib⁹. Sed nunquid omnib. in distinctè? Rñ. secundum M. tic. siue primi habeaot pignus expressum, siue nõ. Sed hęc opinio non valet, quia l. distinguit: vt C.de iu.dot. l. vbi. Item fiscus & mulier pati passu ambulant: vt C.de pri.fisc.l.quamuis & fiscus non pręfertur habentibus expressam: vt ff. qui po in pig habe.l.si pignus ergo oce mulier. Secunda est opi. vt distinguatur inter pign⁹, s. traditũ, & hypothecam, s. non traditam: vt primo casu oon præferatur mulier, secũdo sic: arg. ff. quib. mod.pig. ta. contra.l.peo. Sed & hanc reprubo: per id, quod est ĩ.eo.§.inrar primus. Tertia est opin. secuodùm B. & Io & Azo. vt habentibus tacitam hypothecam pręferatur. non autem habentibus expressam. lea. o. suũ priuilegiũ. qood dederat primis. eis adimere pręsumitur ꝓpter mulierem, non autem id priuilegium, quod quis sibi adinuenisset: & hoc cautè probatur p. r verba: C. qui po. io pig hab.l.si. ibi, licet aoterioris temporis priuilegiis sit vallati &c. Accur.

Doté petens mulier an p̃ferat omnib. creditoribus.

Quę dicto est p̃ personalissima Mando. in Gl. Facul. § Et ꝓpriũ, in vers. ip tius & in § haben. l eo vei.

Mulieris hęres ĩ petitoe dotis nõ potest priuilegio mulieris.

& tacitã[a] ei[b] dedimus hypothecã.[c] Pręferri ãt alijs creditorib.[d] i hypothecis tūc cẽsuim⁹, cũ ipsa[e] mulier de dote sua experiat: cui⁹ soli[f] ꝓuidẽtia hoc induximus.[g]

Quæ olim inter bonæ fidei iudicia, & stricti iuris circa cõpensationes fiebat differentia (vt. s. in illis ipso iure, in his opposita doli exceptione fieret compensatio) hodie sublata est: hoc igitur iure vtimur, q̃ quibuscũq; actionibus obiciatur cõpensatio, illud statim iure ipso aut perimit, aut minuit: demto depositi actionem, quæ nulla compensationis exceptione tollitur.

In bonę fidei iudicijs libera potestas pmitti vr iudici ex bono, & ęquo æstimandi, quãtũ actori restitui[h] debeat. In quo[i] & illud cõtinet, vt siqd ĩuicẽ p̃stare[k] actorẽ oporteat: eo cõpẽsato,[l] in reliquũ is, cũ quo actũ ẽ, dẽat cõdẽnari. Sed & ĩ stricti iuris iudicijs ex rescripto diui Marci, opposita doli mali exceptione,[m] cõpẽsatio inducebat. sed nr̃a constitutio[n] easdẽ compensationes, quæ iure aperto[o] nituntur, latius introduxit, vt actio-

nunquid patri hoc priuilegium dabit? Vr q̃ nõ: q̃a sua actione agit: vt ff. sol. mat. l. ij. §. voluntate. Econtra, quòd sic, vr. quia per hoc filiæ ꝓuidet, cũ pater hic reseruare cogatur filiæ, vt dictum est, & hoc verum puto: vt hic dicitur, cuius ꝓuidentia &c.

f Solos. Scilicet mulieris.

g Hoc Iduxim⁹. Sed licet vt alijs p̃ferat.

Hoc est verũ ĩ ꝓcuratore simplici: si vero sit procurator in rẽ suã, distingue vt p̃ las. hic.

a Cum ipsa. Vis facienda est in eo, quod dicit ipsa. Nam alius non admittit ad tale priuilegiũ agens ꝓ dote, ẽi hæres mulieris: vt C.de priui do. l. j. nisi sit de suis hęrdib. l. de filijs & alijs descendentib. mulieris: vt C. qui pot. io pig. hab l. si. in fi. Sed nũquid ꝓcuratori mulieris dat hoc priuilegium? Rñ. sic: vt ff. sol. mat. l alia. & ff. de ꝓcu l. minor. §. quoniã. Itẽ quod hic dicit de dote sua, ideo dicit: quia aliud est in donatione p̃p nuptias. nam in ea non habet hoc priuilegiũ: C q. pot. in pig. hab. l. si. io fin. Sed qñ mulier pòt experiri de dote? Rñ. solu. matri. ob pri⁹, nisi maritus ad inopiam vergat: vt C. de iur. dot. l. vbi. & ff sol. mat. l. si constante. in priocip. & hoc siue ipsa dederit dotem, siue alius extraneus, qui tamen non fuit pactus de ea sibi reddenda: quo casu sibi, oon mulieri daretur: vt C.de rei vxo. act. §. accedit. Si autem pater mulieris dederit dotẽ, patri actio, & filiæ simul dabitur, imò aliquaotulũ habet plus pater, qui agit & filia semp auditur cõsentire, nisi habeat iustam causam ꝯdicendi, & contradicat, vt ff. sol. ma. l. ij. § si & l. non solum. & hanc dotem integram debet seruare pater pro filia, nisi clade, idest tẽpestate, vel vi patrimonium suũ fuerit diminutũ: vt in Auth. de æqua. do. §. quia verò omnia. coll. vij. Sed

Scilicet p̃ ratione. habet tñ priuilegiũ tacitę hypothecæ, vt p̃ las. hic in secundo oot.

In bonæ. Diuidit ĩ tres partes. Primo qualiter cõpensatio fit ĩ bonæ fidei iud. Secũdo qualiter olim, & hodie fit in stricti iuris. Tertio facit quãdã exceptionẽ. Secũda ibi, sed & in stricti iuris. Tertia ibi, excepta.

CASVS. In superiorib⁹ dictũ est, q̃ actiones sont bonę fidei & ẽt p̃ suppositum patet, quæ sunt stricti iuris: qa omnes præter eas, q̃ in alijs præcedentibus §§. enumerant. Modo intendit dñs Iustinianus ꝓsequi quandam largam materiam, quam habet iudex ĩ iudicijs bonæ fid. Vberius enim, & pinguius exercet iudex officium suum in actionib. bon. fid. quam in stricti iuris: adeo, q̃ ex ista vberantia permittitur iudici ex bono & æquo in act. bo. fid. æstimare quantũ per actiones istas actori sit præstandum: in quo iudicis officio continet, vt si actor qui petit puta xv. teneatur in aliquo, puta in x. compensato eo, quod actor reo debet, iudex reum in solidos v. condemnabit, & fiebat ista compensatio in iudicio bonæ fidei ipso iure, sed in act. stricti iuris nõ pòt habere locũ compensatio, nisi opposita doli mali exceptione, & hoc erat inductum ex constitutione diui Pij, sed nostra cõstitutio Dicit Imperator induxit eandem cõpensationem ipso iure tam in stricti iuris iudicio, q̃ in bon. fid. vsq; ad concurrentem in petitione quantitatem, in omni actione, in qua petit quantũ, dũ tamen quãtitas ex alia parte sit debita: & hoc siue sit actio in rem, siue in personam: excepta actione depositi: in qua vt absurdũ aliquid compensationis nomine opponi, ne prætextu compensationis aliquis depositarum rerum exactione fraudaretur. hoc dicit. Fran.

h Restitui. Large accipe, siue pro dando, siue pro restituendo: vt ff. de verb. sig. l. verbũ reddendi. & hoc intelligas siue ĩ vsuris ex mora: vt ff. de vsu. l. mora. §. in bonæ fidei. siue interesse agentis: vt ĩ. de obli. ex consensu. in fi. Accu.

i In quo. Scilicet officio iudicis.

k Præstare. Scilicet rei.

l Eo compensato. Scilicet apposita exceptione compensationis tantum.

m Doli mali exceptione. Quæ exceptio ideo dabatur: quia dolo facit, qui petit quod restituturus est: vt ff. de excep. dol. l. dolo. Et ita nota quantum ad effectũ nulla est differentia, sed quantum ad verba, vel rigorem iuris.

n Constitutio. Vt C. de compensa. l. si.

o Iure aperto. Idest vbi quãtitas hinc inde debeat. Nam species ad speciem, vel species ad quantitatem, vel quantitatis ad quantitatem, si est quantitas vt

Species

nes [a] ipso iure [b] minuāt [c] siue i rē, siue in psonā, siue alias [d] quascūq; : excepta sola depositi [e] actiōe, cui aliqd cōpēsationis noīe opponi, sanè iniquū eē credimus: [f] ne sub ptextu cōpēsationis, depositarum rerum quis exactione defraudet. [f]

Arbitrarias actiones eas cognominamus, quas à mero iudicis arbitrio pēdēt, in quibus si iubente iudice reus non restituat rem, soluat, vel exhibeat, potest iudex ipsum quantū interesse parti perpenderit, pro arbitrio condemnare. Illud tamen pro viribus curet ius dicens, vt in his, alijsq; omnibus actionibus, certam ferat sententiam: etiam si petitio incerta sit.

Præterea quasdā actio-

Species, non fit cōpensatio: quia non patet iure aperto: vt ff. de pig. act. l. si conuenerit. j. rñ. & ff. de ædic. in de. l. si nō soluē. §. si centū. & de impen. i reb. do. fact. l. quod dē. & l. fina. & ff. de pecul. l. si creditor. § j. Sed nonne statim hic subijcit, q actioni in rem pōt obijci compensatio? ergo videtur fieri de specie ad quantitatē. Sed dic q fit rei vendicatio, quando re nō restituta iuratur in litem, vel in veram æstimationē: vt ff. de rei vendica. l. qui restituere. Itē quid si biuicinde debitū est in genere, vt debeo tibi hominem, & tu mihi hominem? Rñ. fit compēsatio: vt ff. si para hgre pet. l. j. §. item si cum me. ff. de here. instit. l. qui non militabat. j. respon. & ff. de leg. 2. l. vnum ex familia. §. sed si vno. Item quid si ab vna parte debitum est confessatum, ab altera negatum? Respo. non patet aperto iure, vnde non fit compensatio; vt C. de compen. l. fi. §. penul.

Compensatio in quibus rebus fit.

Ac nec exceptio nō numeratæ pecuniæ eiobijci pōt. l. i. Scribus. §. sed quoniam. C. de nō nu. pec.

Compensatio fit ipso iure, sed debet opponi.

ADDITIO. Nisi tale debitum non confessatū posset de proximo liquidari: vt d. l. fi. C. de compen. quando autē oppositio compensationis requirat altiorem indaginem, & quantum tempus detur ad pbandum, vide hic per docto.

[a] Vt actiones. Accusatiuus casus. Est enim sensus, vt compensationes minuant actiones.

[b] ipso iure. Adeo vt dixerint quidam non esse necesse voce hominis opponi compensationem, vt hic. Sed certè imò est necessariū, vt opponatur, quod pbo trib. rationibus. Nam fideiussor conuentus eligit, vt vel quod sibi, vel quod reo debetur, compenset: q electio sibi non daretur si iur compensaret: vt ff. de compen. l. siquid. Item & reus cōuentus eligit in quam causam compenset, si debeat ea plur. h. cautiss vt ff. de compensa. l. quod Labeo. item lex dicit eum malè agere, cui obijci pōt compensatio: vt ff. de compen. l. verū. §. sicut. sed qui malè agit, habet actionē, sed elidit exceptione: vt ff. qsi dt. vsusfru. leg. ced. l. j. in fi. Sed secundū hanc opin. quid ad. jciatur in actione stricti iuris ad id, quod erat olim? Respō. q a doli mali tantum obijciebatur exceptio, per quam non extinguebantur actiones ipso iure sed nūc etiā compensationis exceptio opponitur, per quam ipso iure hinc inde actio extinguitur: vt hic. & j. eod §. pen. & nihilominus doli, cum generalis sit: vt ff. de excep. dol. l. ij. §. generaliter.

Nota illū casum & glo. ibi not. adducit plures alios casus, in q-bus qs cōpēsat nō tm sibi sed debitum alteri. dic vt ibi. Ange.

[c] Minuant. Scilicet compensationes.

[d] Alias. Actiones: vt s. in illas, q sunt quatuor: vt s. eo §. quædam actiones. Item persecutio fideicommissorum. Item officium iudicis, & similia: quæ actiones sunt largissimè accepto vocabulo. vt ff. de act. & obli. l. actionis verbo Vnde & petitiones cautionum ocatione damni infecti compensantur: vt ff. de dā. infecto. l. j. & l. qui bona. §. si quis. Accur.

Cōpensatio i multis casib. cessat.

ADDITIO. Hoc verū intellige de debito officio iudicis, in quo nullum obstaculū est in medio. aliàs secus: vt per Bar. in l. fina. § fina. ff. de condic. indeb.

[e] Depositi. Quod tu intelligas, qñ pecunia non signata est deposita: quo casu etiā si similem reddere potest: vt ff. depo. l. Lucius & l. diem sponsaliorū. §. j. Si autē esset depositio facta in specie vel i pecunia, vt in specie, quod eē potest: vt ff. de leg. j. l. plane. § si eadem. versic sed hoc ita. Tunc etiam alia rōne non obijcitur compensatio: quia in specie non fit cōpēsatio. Item quod hic dicit in actione depositi, idem dicunt quidam in actione cōmodati: vt C. comm. l. sub prætextu. Sed certè imò est ibi ratio: quia in specie fieret. Nam solæ species commodantur, non quantitates, nisi quantitas vt species commodetur: vt ff. commo. l. iij §. fin. Item cessat aliàs compensatio: vt qñ per violentiam mihi rem abstulisti: vt C. de compen. l. fin. in fin. [z] Item & fisco non opponitur in quibusdam casibus: quos dic. vt ff. de iure fisci. l. aufertur §. qui compensationē. & C. de compensat. l. compensationes. & l. in ea. Itē in curatore, q fraudauit publicam annonam: vt ff. de cōpensatio. l. ob negotium.

Species solæ commodant.

[z] Istud de violentia intelligas, vel ibi no. gl. & do. Angel.

[f] Defraudetur. Sed nonne hæc ratio vbiq; potest habere locum? Respon. non ita: quia si restitutio denegatur, est dolus: vt ff. manda. l. si procuratorem. §. dolo. Item depositarius de dolo tantum aliàs tenetur. vnde si hic magis grauetur, non est mirum: vt arg. ff. de iureiur. l. eum qui. in prin.

Depositarius de dolo tantum tenetur.

Præterea Diuidit. in tres partes Primo quare dicantur arbitrariæ Secundo q sunt istę arbitrariæ. Tertio quid iudex in his possit. Secunda ibi, Sed istæ. Tertia ibi, In his enim. Aret. CASVS. Præter actiones de quib. facta est mentio s. adhuc scire debetis, q sunt quædam actiones arbitrariæ, hoc est ex arbitrio iudicis dependentes. in quibusdam. n. actionib. nisi reus actori iudicis officio satisfaciat, veluti rem restituat cum rei vend. agitur, vel rem exhibeat, cum ad exhibendum agitur: vel soluat, cū aliquid certo loco est soluendum: vel ex noxali causa seruum dedat, cum noxaliter agit̃ ꝯ ipsum: ille qui sic condemnatā iudice, reus. s si non vult satisfacere ad arbitrium iudicis, pōt condemnari, vel ad interesse, vel vt in litē ꝯ eum iuret. & hoc dicit litera ista. præterea, quasi dicat, istę actiones de quib⁹ ad præsens tractare propono, nec sunt bonę fidei, nec stricti iuris. sicut illę de quib. pximè tractatū, sed habent aliam quandam naturam per se: & in hac opinione fuerunt quidam antiqui. Alij dicūt, q sub bo. fid. & hoc quia in istis habet iudex largas habenas sicut in ꝯtrib. bo. fi. Sed tu dic. q censentur stricti iuris: cum inter eas, quæ sunt bo. fid. non numerentur. Item videtur q ista litera, vel ex noxali causa seruum dedat. nō innuat, q dominus, qui conuenitur noxaliter, præcisè condemnari debeat ad hoc, q seruum dedat pro noxa, cum lex dicat æstimationem damni esse in obligatione noxæ, aut deditionem in liberatione: vt ff. de re iudic. l. miles §. aut noxæ. Frater intellige. q facta fuit condemnatio in æstimatione damni, sed poterat euitare illam damnationem dando seruum pro noxa. vnde expone literam, debet condemnari. Vel sic potest dicere, q omnia iudicia sunt absolutoria, ideo q si aliquis alicui in veritate debet decem, qui à creditore in iudicium vocetur: & in tali statu sit, q cōtra eum debeat ferri sententia: si iā ante sententiam soluerit: illud iudicium, quod debet esse condemnatorium, modo erit absolutorium: & sic intelligo illud verbum, iudicia sunt absolutoria. Pone ergo q seruus ignorante dño damnum dederit in rē alicuius: ille qui damnum passus est, agit̃ ꝯ dominum, petens q damnū emendet. certè condemnabitur dñs ad æstimationem, nisi ante condemnationē dederit

nes [a] arbitrarias, i. ex [b] arbitrio iudicis pēdētes appellamus: in quib. nisi arbitrio iudicis [t] is, cum quo agitur, actori satisfaciat: veluti rem restituat, [c] vel exhibeat, [d] vel soluat, [e] vel ex noxali [f] causa seruū dedat: [g] cōdemnari [h] debeat. Sed istæ actiones [i] tā in rem, [k] q̄ in personam inueniuntur. In rem, veluti Publiciana: [l] Seruiana [m] de rebus coloni, quasi Seruiana, q̄ ēt hypothecaria vocatur. In personam: veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus causa, [n] aut dolo malo [o] factum est. Item cum id, [p] quod certo loco promissum est, [q] petitur. Ad exhibendum quoq; actio ex arbitrio iudicis pendet. In his enim actionibus [r] & cæteris similibus [s] permittitur iudici ex bono, & æquo, secundum cuiusq; rei, de qua actum est, naturam [t] æstimare, quemadmodum actori satisfieri [u] oporteat.

seruū p noxa. & sum in versi: Sed istæ actiones &c. Dixi vobis q actionum stricti iuris q̄dam sunt arbitrariæ. Istarum sunt aut q̄dam in rē, q̄dam in psonā. Arbitrariæ in rem sunt, vt puta Publiciana, & Seruiana. In psonā sunt actiones, quod metus causa: de dolo actio, q̄ est arbitraria actio: & actio p quam petit pecunia certo loco pmissa: & actio ad exhibendum. Et in omnib. istis casib. & similibus pmittit iudici ex bono, & æquo æstimare, sm rei naturam in quantum actori satis fieri oportet. h. d. Franc.

[a] Actiones arbitrarias. Sed nunquid sunt bonæ fidei, vel stricti iuris? Respō. quidam, q bonæ fidei sunt: quia in iudicis arbitrio sunt: vt j. proxi. §. in fi. & s. eo. §. in bonæ fidei iudicijs. Sed hoc nō valet: quia officiū iudicis, quod in bo. fid. iudicijs venit, est iure actionis. Sed hoc quod est in arbitrio, merum est, & in iudice tantum est: vt ff. de eo quod cer. lo. l. in bonæ fidei. Alij dicunt, q nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris: imò est tertia species ad illam diuisionem, q̄ est s. eo. §. actionū. & facit pro eis ff de in li. iur. l. in actionib. §. planè. & ff. de vsu. l. in fideicōmissi. quæ est l. iij. §. in his. hanc ēt reprobat: quia dicta diuisio est perfecta, & immediata. Alij dicunt, q verius est, q sint stricti iuris, cum bonæ fidei nō inueniatur: vt s. eod. §. actionum. Accur.

ADDITIO. Hæc vltima vera est: & eam sequuntur communiter scribentes hic.

[b] Ex arbitrio. Bene dicit ex arbitrio. Nec enim obligatus est rem restituere, vel simile quid facere: quod promptè dices esse verū in actione in rem. In personalibus autē, & arbitrarijs, quæ hic enumerantur, dicet q licet exhibitio, vel restitutio sit in obligatione: poena tamen, idest interesse, vel quanti in litem iuratum est, non nisi per officium iudicis præstatur: & ideo arbitrariæ dicuntur.

[c] Rem restituat. Vt in rei vendicatione, quæ est arbitraria: cum primò restituendo liberetur: aliàs iudicis arbitrio in litem iuratur: vt ff de in lit. iurā. l. in actionibus. & ff. de rei vendi. l. qui restituere. vel hypothecaria: vt j. §. xi. §. vbi hæc omnia exempla diligentius dicuntur.

[d] Vel exhibeat. Cum ad exhibendum agitur.

[e] Vel soluat. Scilicet cum certo loco soluendū est.

[f] Vel ex noxali. Cum noxaliter agitur.

[g] Dedat. Idest, det. Accursius.

[h] Condemnari. Diuersis modis fiet condemnatio: sicut diuersæ sunt istæ arbitrariæ: vt dicemus j. proxi. §. in fine.

[i] Sed istæ actiones. Scilicet arbitrariæ.

[k] In rem. Separatim intellige: nā vna, & eadē actio nō potest in rem & in personam esse, nisi i quatuor casibus mistis: vt s. eo. §. quædam actiones.

[l] Publiciana. De qua habes s. eo §. aliæ.

[m] Seruiana. De his duab. habes s. eo §. Seruiana. Ac.

[n] Metus Causa. Licet sit in psonam, vt hic. tn in rē est scripta: vt ff. quod metus. cau. l. metum. §. cum autem. & de hac dic vt s. eo. § item actio.

[o] Dolo malo. Actio de dolo est arbitraria: vt hic, qđ est ideo, quia liberatur dolosus verū interesse pstando, si restituere non possit: aliàs iudicis officio iuratur in litem: vt ff. de do. l. arbitrio. in prin.

[p] Item cum id. Scilicet pecunia.

[q] Promissum est. Idem etiam si legatū sit relictum certo loco dandū: & idē si mutuū sit datū certo loco reddēdū. Nā in his tribus casibus locum habet certi condictio arbitraria: vel ex testamēto arbitraria, s. in promissione, & legato, & mutuo: aliàs non, vt ff de eo quod certo loc. l. ij. §. hæc autem. & l. si hæres. & l. ant fi. [3] Et quod hic dicitur, petitur, s. alibi, quam vbi fuerat pmissum dari: & venit in ea vtilitas, si agenus, quā rei: vt j. eod. §. loco.

[r] Actionibus. Scilicet personalibus & arbitrarijs.

[s] Similibus, s. in rē, & sunt decē: de quib. dixerat s. vel dic, q & aliæ sunt arbitrariæ, q̄ hic nō enumerantur: vt ecce actio in factū, q̄ dat ꝯ nautā, caupōnē, stabulariū: vt ff. nau. ca. sta. l. j. in prin. Sed quidam dicūt eā nō esse arbitrariā, q aibi nō ferunt sniæ duæ. Item est actio in factū, q̄ dat ꝯ Publicanum: vt ff. de pub. l. j. in princ. [4] Item actio finium reg. ff. finiū reg. l. ij. in fi. & l iij. Item actio redhibitoria: vt ff. de ædil. edict. l. redhibitoria Item actio ex stipulatu, q̄ p dote repetenda datur. vt ff sol. mat. l si filiusfamilias. §. maritū. Sed certè isto casu non ideo iurat in litē: quia arbitraria sit, sed quia bonæ fidei sit: vt s. eo. §. fuerat. Item actio rerum amotarum est arbitraria: vt ff. rerum amo. l. si cum dos. in fi. Accur.

[t] Naturā. [5] Idest bonitatē, dicunt qdā. Vel meli⁹, idest sm nām actionis arbitrariæ, q̄ intendit. Nā tripliciter pōt modus cōdēnationis depchendi in in arbitrarijs. Vnus, vt duæ sniæ ferant, prima de restituenda re, & nisi restituat, fiat cōdēnatio in pœnā, vel interesse p delationē iurisiurādi i litē: vt patet in actione, quod met⁹ causa, & in actione de dolo, & rei vendicatione, & in actione ad exhibendū, & similib⁹. Est & alius modus, vt vna ferant sententia: & in ea statim interesse consideratur: vt qñ certo loco aliquid dādum est: & hoc est in ista sola. Tertius modus est, vt non in quātitate condemnationis fiat arbitriū, sed in qualitate, vt in act. noxali: in qua arbitrat iudex an liberet dando seruū p noxa, qđ est qñ dño ignorāte, vel pbibere nō valēte deliqt. aliàs insolidū tenet: vt ff. de noxa. l. ij. in prin. & l. in delictis. in prin.

[u] Satisfieri. Sed nōne hoc idē in bonæ fidei iudicijs fit? Rñ. dic. q triplex est iudicis officiū. Primū. q obtinet actionis vicē, p qđ officiū petunt salaria a tutoribus. & restitutiōes maiorū, & minorū: vt ff. de mi. l. qđ si minor. §. fi. Aliud est, qđ bonæ fid. actionib. inhæret, qđ iure actionis venit: vt ff de eo, qđ cer. lo. l. in bonæ fidei. & vna cū actione pit: vt ff. depo l. 4. Tertiū est, qđ ibqret actiōib. stricti iuris quibusdā arbitrarijs. & hoc ex snio meru iudicis descēdit, vt quasi liberū sit ei hoc facere: sed in actionib. bo fid. adstringit ad hoc. [6] Itē i actionib. bo fid. vna fert snia: i his aut plerunq; duæ, vt modo diligenter notau̇ mus.

ADDITIO. Tu dic, secundùm Ias. q in actione bonæ fidei officium iudicis eis deseruiens puenit ex natu-

[1] Aliàs si ne ex. [2] Quàm multi. plex sit in hoc §. arbitrij significatio & qđ sit arbitrari, docet hoc loco eleganter Frā. Hotoma. cui non placet opinio referentium locū hunc ad iurisdictionē, aut merū mixtūve imperiū: qñ qdē hmōi iurisdictionē iudices priuati hoīes plerūque cēns, qui nec impe rium, nec iurisdictionem, sed notionē dūtaxat hēiēt. [3] Ang. notat istā gl. p singulari: sed Bar. reprobat. vide hic p eūt & te pbationē quā facit istā glo. q̄ approbatur cō muniter p doct. & ei sequēs. [4] Aduertas q Bar. in l. actio nib⁹. ff. de in lit. iurā. l verf. tertio habet locū l &c dat vnā regulā, q oīs actio in qua res nō restituit sm p̄ ceptū iudicis, dē arbitraria, vt iudex hēat pstāre defendi iur

lib. & sm illud qđ nādi, sue sit actio bo fi. siue stricti iuris, sine cōdictio, ..., gai d. l. q restituit. qđ credo verū p idētitatē rōnis, qa in oībus casib. cōcurrit eadē rō. ... Bar. & clarissimi doctor. in d. l. ... gl. & dic q oīa actio ... cōdendi ex iure ... arbitraria ... vt refert hic la. [5] Sed l. hoc ... do. l ... bo, ... Bar. ... Dy. ... bas ... gl. ... Contrariū ... Officium ... Iudicis ... triplex. ... [6] Natura ... dos. ... 4. com ... verf. ... [6] Iaf.

ex natura ipsarũ, ꝑ quod statim, ꝙ debitor est ĩ mora, potest cõdemnari ed vsures, vel interesse, sed in actione stricti iuris prouenit ex quodã accidenti extrinseco: puta, quia nõ præstatur res, in qua fuit facta cõdemnatio. & sic istæ actiones sunt arbitrariæ.

Curare. Diuiditur in tres partes. Prīo mãdat iudici de ferendo certã sententiã: ibi, Certæ pecuniæ. Secũdo limitat mandatum, si illud est possibile: ibi, Quantũ. Tertio remouet vnũ obiectũ, ibi, Etiã si de incerta.

CASVS. Supradictæ sunt multæ diuisiones actionum. adhuc ponet plures: sed in pñti. §. dat quendã effectũ actionis: & dicit, ꝙ si quædã actio corã iudice proponatur, curare debet iudex vt quantum possibile est, & in quantũ natura actionis hoc patitur, certam ferat sententiam. h.d. Franc.

Iudex debet ferre sententiam certam, ẽt super libello incerto, si incertitudo est in potestate iudicis. hoc dicit. Aretin.

Curare [†] autẽ debet iudex, vt omnino, quantũ possibile [a] ei sit, certæ pecunię [b] vel rei [c] sententiam ferat, [d] etiam si de incerta [e] quantitate apud eum actum est. [†]

Quisquis olim re loco, tẽpore, aut cã plusquã sibi debebatur petisset, totã rẽ amittebat: sed D. Iustiniani constitutione cautum est, vt qui loco, quantitate, aut causa plus iusto petierit, atq; ex hoc damni aliquid aduersario inferatur, eius damni triplũ restituat: si autem ante tẽpus solutionis litẽ moueat inducias, quas ex conuentiõe debitori dederit, vel quæ ex natura actionis indulgentur, in duplum habeat debitor.

Siquis agens intẽtione sua [f] plus [g] cõplexus fuerit, q̃ ad eũ ꝑtineat, à [*] cã cadebat. i. rẽ amittebat: [h] nec facilè ĩ itegrũ restituebaẽ à Prætore, nisi minor erat xxv. ann. Huic [i] n. sicut alijs ĩ causis cã cognita [k] succurrebaẽ, si lapsus iuuẽtute [l] fuerat, ita & ĩ hac cã succurri solitũ erat. Sanè si tam magna cã iusti erroris ĩteruieniebat, vt ẽt cõstantissimus [m] quisque labi posset: ẽt maiori xxv. ann. succurrebaẽ; veluti si quis totũ legatũ petierit: post deinde prolati fuerint codicilli, qbus, [n] aut pars legati adẽpta sit, aut quibusdã alijs [o] legata data sint, quæ efficiebant, vt plus petijsse videreẽ petitor, quàm dodrantem, atque ideo lege Falcidia legata [p] minuebantur. [q]

[a] Possibile. Hoc iõ dicit quia interdũ non potest certam ferre sententiam. Quid enim si hõ in genere ꝓmissus petitur, vel sub alternatiõe puta Stichũ aut Pamphilũ, aut damnũ emendari, vel seruum ꝓ noxe dari? certe iudici non est possibile ferre certam snĩam: quia natura actionis non patitur: vt infra de offi. iudi. in princ. Idem dico in hæreditatis petitione. nã sicut sufficit in libello ꝓponere vniuersaliter, ita & in sententia puta sic, Pronuntio te hæredem extitisse ex asse, vel ex semisse: & ideo tibi hæreditatem restituendam.

[b] Pecuniæ. Scilicet cum pecunia petitur.

[c] Vel rei. Quando alia res petitur, quæ in quantitate cõsistat, vel non: & hoc si certũ est petitũ. aliàs .n. non tenet snĩa: nisi in aliqua parte actorum res certa scripta inueniatur: vt C. de sent. quæ sine cer. quanti. l. hæc sentẽtia. j. si autẽ est incertum. aut certificari põt, vt si peto interesse, quod debet corã iudice probari, & deduci ad certitudinem: vt C. de senten. quæ pro eo quod interest. l. vnica. §. 2. & tũc locum habet hic §. aut non potest deduci in certitudinem, vt in homine generaliter petito, & similib. quæ modo diximus: & tunc non habet locum iste §. Accursius.

[d] Sententiã ferat. Et in scriptis. vt C. de sent. ex breui. recit. l. fi. nisi in quatuor casibus: vt ĩ Auth. de man. prin. §. si tibi. col. 2. & in Auth. vt iud. sine quoquo suff. §. necessitatem. col. 3. & in Authen. vt cle. apud propr. epis. conue. §. 1. col. 6.

[e] De incerta. Vt de interesse.

Siquis agens. Diuiditur principaliter in duas partes. Primò ponit id quod erat in iure antiquo, qñ plus petebatur. Secũdo id, qđ est de iure nouo. Scđa ibi, Et hęc quidẽ. Item prima subdiuiditur in tres. Nam primò ponit regulam generalẽ iuris antiqui, qualiter puniatur plus petens. Secũdo quot modis dicatur plus petere. Tertio exempla vniuscuiusque. Secunda ibi, Plus autem, Tertia ibi, Re veluti. Aret.

CASVS. In superioribus dictum est de natura oĩum actionũ: nũc aũt nihil aliud intẽdit legislator ostendere, nisi qualiter abusores actionum puniantẽ. dicit ergo, ꝙ quotiescunque actor plus petit in intẽtione sua, quã sibi debeatur, quocunq; genere plꝰ petẽdi, cadit à cã, hoc est, rem quã petit, amittit: nec succurritur ei de facili à prætore per in integ. resti. nisi fuerit minor. Si enim minor xxv. annis aliqua facilitate lapsꝰ plus petierit: tunc causa cognita succurritur ei: sed maioribus plus petẽtibus nullo mõ succurrebatur, quin à causa caderent, nisi haberent magnã, & iustã cãm erroris: tunc .n. parcendum erat eis: & de hoc ponit duo exẽpla. Primum est, quando aliqs maior petebat totũ legatũ: puta petebat legatũ relictũ sibi in testamẽto & per errorẽ, cum aliqua pars legati, vel forte solida legata in codicillis essent adẽpta quia tamen ignorauit, succurrebatur ei. Secundum exemplũ est in maiore, qui integra legata petebat: & tamen tota erant alijs legata: ita quod locus erat Falcidiæ. Hoc erat olim ĩ quolibet genere plus petendi. s. ꝙ cadebat è causa nisi iustã causam haberet: vt ĩ. dictum est: sed hodie non est ita: vt habetur infra, eo. §. Et hæc quidem antea Frana.

[f] Intentione sua. idest in libello, vbi erat intentio sua Accursius.

[g] Plus. Etiam tempore: vt ff. de lib. leg. l. non solũ. §. j. & § fi. nam plus quatuor modis dicitur: vt inf. proxi. § & in omnibus his locum habet §. iste.

[h] Amittebat. Facit ĩ. de excep. §. temporales. [2] & quod hic dicit in priuato, idem erat in fisco: vt C. de in. fis. l. iustas. [*] lib. x.

[i] Huic. minori vigintiquinque annis.

[k] Causa cognita. Bene dicit causa cognita. Nam omnes in integrum restitutiones causa cognita permittuntur. vt ff. de in integ. resti. l. omnes. Acc.

[l] Iuuentute. Idest. facilitate sua: idẽ multo magis, si dolo aduersarij: vt ff. de minn. l. 1. Acc.

[m] Constantissimus. Quia errauit in facto. in quo prudentissimi falluntur. vt ff. de iur. & fact. ign. l. 2.

[n] Quibus. Scilicet codicillis.

[o] Quibusdam alijs. Scilicet legatarijs.

[p] Legata. s. ea quæ sibi in testamento relicta sunt.

[q] Minuebantur. Nam tot erant legata, vt lex Falcidia locũ haberet. i. oportebat, vt legata defalcarentẽ.

Left margin notes:

reprehẽdit hac gl. qa ĩ arbitrarijs iudex necessitatẽ impertiri officium: sed nõ necessitatur ad tale, vẽ rele: vt hic p eã.

[§] Cõcor. §. licet in glo. super ver. possidẽtis. post pri. extra, de proba. & c. inuenis. ĩ gl. 2. post prin. extra. de spon.

[†] Idẽ statutũ est ĩ arbitro: p l. qđ si §. Pomponiꝰ. ff. de arbi. Porro duplicẽ incerti significatiõné quã ad hũc tractatũ attinet, vl de p Frãc. Hotoma. hic.

Snĩa quãqꝫ nõ potest semper eẽ certa.

[†] Illud exemplũ de seruo cõiter reprobaẽ: qa in cã noxali iudex debet certã ferre snĩam, puta ad emendatiõné dãni: cũ sit ĩ obligatione illud solum vt hic ꝑdoc. Snĩa est ĩ scriptis ferenda.

Right margin notes:

[*] Aliàs sine à.

[2] Aduertas ꝙ litera ibi dicit, ꝙ idũ eię duplicanẽ, & ꝙ postea nõ cogiẽ litẽ suscipere, nisi refectis sibi expensis, & idẽ dicit tex. in c. 1. extra, de plus peti. Ang.

[*] Addas & hoc cum hac gl. ꝙ d. l. iustas, hodie sit correcta, tenet gl. in d. l. iustas vbi Bart. Nicol. de Neapo. & Ias. hic quamuis ꝯ tenuerint ios. Fab. Io. da Pla. & Ange.

Erit autẽ causa in priori actione talis, s. quia damnũ dedit. & sic erit in primo casu pœna: in secũdo verò non. Præterea in alio casu est pœnalis: qa si agitur ex primo capite legis Aquiliæ æstimabitur res quãti plurimi fuerit retro intra annũ. Si verò agetur ex tertio capite: tunc æstimabitur res quãti plurimi retro fuerit intra xxx. dies: vt ĩ. ad l. Aquil. §. j. j. rñ. & §. ex hoc tñ capite & ĩ. de act. §. sed & legis Aquiliæ: & tunc i ea sic formã libellum: Dico ego c. ɔtra K, quòd ipse occidit seruũ meum qui valet decem, sed hoc anno valuit triginta: vnde proponendo cõtra ipsum act. l gis Aquil. quia debet mihi fieri æstimatio serui occisi, quanti retro plurimi fuerit intra annũ, peto eũdẽ mihi in xxx. condemnari. Eodẽ modo forma libellum, si agatur ex tertio capite: sed non fiet æstimatio, nisi quanti plurimi retro fuerit intra xxx. dies.

persequitur quis actione furti. siue enim manifesti agat quadrupli, a siue nõ manifesti dupli: de sola pœna agit. Nam ipsam rem propria actione persequitur quis, idest, suam esse petens. b siue fur ipse eã rem possideat, siue alius quilibet. c Eo amplius aduersus furem ẽt cõdictio d est rei. † Vi autẽ bonorum raptorum actio mista est: quia in quadruplo e rei persecutio continetur: pœna autem tripli est.

Sed & legis Aquiliæ actio de dãno iniuria dato mista est, non solùm si aduersus inficiantẽ in duplum agatur: sed interdum, etsi in simplum f quisq; agat, veluti, si quis hominẽ claudum, aut luscum occiderit, qui in eo anno integer, & magni precij fuerit: tanti n. damnatur, quãti is homo in eo anno plurimi fuerit, secundum iam traditam g diuisionem. Item mista est actio cõtra eos, h qui relicta sacrosanctis ecclesijs, vel alijs venerabilibus locis, i legati, vel fideicommissi nomine, dare distulerint: k vsque adeò, vt etiam in iudicium l vocentur: tunc enim & ipsam rem, vel pecuniam, quæ relicta est, dare compelluntur, & aliud tantum pro

a Quadrupli. Sed quare plus manifestum furtũ punit̃ quam non manifestũ: cũ clam facta magis punienda sint: vt ff. de admi. tuto. l. non existimo. & ff. de ritu nup. l. vlt. Rñ. imò magis delinquit qui palam, 1 quàm qui clam nocet: 2 vt ĩ. de vi bono. rap. in princ. vnde magis punitur. vt ar. ff. de offi. præsi. l. diuus.

ADDITIO Sed per hanc solutionem non respondetur contrario in gl. alleg. vnde dicas s̃m Cy. quem cæteri sequuntur: quia iste textus procedit in omnino illicitis, contrarium autem in ijs, quæ possunt esse licita & illicita secundũ Ange.

b Petens. Scilicet rei vendicatione.

c Quilibet. Vt ĩ. de obli. quæ ex delic. nasc. §. fi.

d Cõdictio. s. furtiua, q̃ soli domino dat̃. 3 & hæredi eius aduersus furem, & eius hæredẽ. vt ff. de cõdi. fur. l. j. & l. v. & ĩ. de obli. quæ ex de. nas. § fi.

e Quadruplo. Vsq; s. ad annũ: post annũ in simplũ 4 vt ĩ. de vi bo. ra. in prin. nisi in casu. vt si Iudeus ɔ̃ Christianum agat, tunc in duplum tñ agit: vt C. de paga. l. Christianis. Sed nunquid etiã raptor tenet̃ actione furti manifesti? Dic q̃ nõ, secundũ P. quia in duplum tantum tenet̃, si furti conueniat̃: vt ff. vi bo. rap. l. j. nisi in casu vbi nec in duplũ tenet̃ s̃m eum: vt ff. de fur. l. siquis ex dumo. sed certè ibi erat actum actione vi bo. rap. vnde sublata erat actio furti non manifesti, nisi in id quod excedit: vt ff. vi bo. rap. l. j. & ff. de act. & obl. l. qui seruũ. sed satis 5 videtur, q̃ etiam manifesti furti nomine conueniat̃ & in quadruplum. vt arg. ff. de fur. l. si vẽdidero. §. eam rapuit. & l. siquis ex dumo licet Plac cõtradicat: ut dictum est. 6

f In simplum. Vbi contra confitentẽ dat̃: nam tūc in simplum, & cõtra negantem in duplum, vt hic, & ĩ. eo. §. at ille. & C. de leg. Aquil. l. contra negantẽ. & ff. de iniu. l. eum qui:

g Iam tradit̃ã. Vt ĩ. de l. Aquil. in prin. Nã ibi diuiditur primũ caput legis Aquil. à tertio capite, ex quo tertio fit condẽnatio quantũ res retro valuit in proximis xxx. dieb⁹: vt ĩ. eo. tit. §. ex hoc capite. Itẽ adiũge 6 actionẽ quod metus causa. nam & ipsa mista est: vt ff. quod me. cau. l. si cũ exceptione. § j. Accursi.

h Cõtra eos. Scilicet hæredes, vel alios qui legatis vl̃ fideicõmissis grauari p̃nt: qui honorati sũt pecuniariter, vt ĩ. d̃ sin. re. p fidei. relict. § prin. & ff. de leg. j. l. planè 2. in fi.

i Venerabilib. locis. Quæ multa sunt, & enumerãt̃ in auth. de nõ alie. §. nos igitur. coll. ij.

k Distulerint. Idest fraudulenter. 7 vel sine iusta causa: aliàs: nõ puniũt̃: vt ff. si cert. pet. l. quod te. & ff. de vsur. l. sciẽdũ & ff. de pe. hæ. l. illud, in princip. Et nota quem puniri ex procrastinatiõe, vel dilatione illicita. sic ff. de ædẽ. l. ꝓtor. § sed & si seru⁹. in fi. Et est speciale 8 in his legatis. in alijs legatis vel fideicõmissis nõ præstatur duplum: sed vsuræ currũt ex mora, vel saltẽ post cõtestationem litis, 9 & fructus rerũ restituunt̃, vt C. de vsur. leg. seu fideicõ. l. j. Item hæc legata habent in alio priuilegium, vt si indebitum soluatur, non repetat̃: vt ĩ. de oblig. q̃ ex quasi ɔtractu. in fi. Quid si primo negauit, postea confiteat̃? Resp. põt penitere 10 cum exponeret errorẽ à ꝓbãndo: vt ff. de iureiu. l. eum qui. in pri. Arg. cõtra ff. de ædil. edi. l. quis sit fugitiuus. in princ. Itẽ qd si ɔfessus est, & postea negat? Res. punit̃: cum vltima mora noceat: vt de peri. & cõmo. rei vendi. l. illud. 11 Item quid si non inficietur, sed dicat non valere, vel aliã proponat rationalẽ causam? Rñ. quidã. q̃ punit̃: ne inueniat̃ via, per quam negantes suã exerceant auaritiã. vt ĩ. de vi bono. rap. §. quia tñ. Alij ɔ̃. 12 quod verũ puto, vt ĩ. eo. §. at ille. Itẽ nunquid hoc in legato generali, & speciali locũ habet? Resp. sic s̃m Io. cũ vtrunq; sit legatũ: vt ĩ. de fideic. hære. §. fi. & C. de fideic. in prin. Item quid si duplũ nõ põt soluere? Respõ. luat in corpore: vt ff. de pæ. l. j. § generaliter. & C. de ser. fug. l. quicũq;. §. q̃ non. & in glo. castigatio, & ff de in ius voc. l. pe. & fi.

l In iudicium. Quid si in iudiciũ non vocant̃, sed aliàs sunt in mora? Resp. quidã adhuc idẽ, vt dupletur. 13 sed hic lex contradicit. Item in dubijs pœnæ sunt molliẽdæ: vt ff. de pæ. l. interpretatione. Sed dicã currere vsuras, & fructus deberi ex mora. 14 & ipsa re, i. sine interpellatione dicam morã committi: ad instar minorum, quibus legata debent̃ vt C in quib. cau. in inte. rest. nõ est ne. § in minorũ. Itẽ quid si Reipublicæ, vel si co relinquat̃? Videtur q̃ idem sit, quod hic dr̃. cum int diuinum. & publicũ simile sit: vt C. de sac. san. ec. l. fi. & i auth. de hæ. ie. §. si minus colla. ij. Sed dico ɔ̃: 15 quia pœnæ sunt molliẽdæ, vt diximus: vt ff. de pæ. l. pe. Itẽ qd in redẽptiõe captiuorũ? Vt idẽ, quasi sic rei venerabili sit relictũ. Sed certe non extẽdã. 16 s. id quod dr̃ in hoc §. ad hũc casum: cũ sit pœna. Itẽ quid si Deo vel alicui

† Quo ad actione hac dicere possimus dari sé nobis oportere. q̃ nr̃a est, pulchrè explicat Frã. Hotomanus in §. Sic itaque. ĩ. eo.

† Hoc verũ i his q̃ sũt de genere phibitorũ secus in his q̃ possunt eẽ licita. Dico Bal. Ioan. Fab. Pla. Ange. & Iaco.

2 Q̃d nemo fert pene non fit. q̃a Beati, quorũ tecta sunt peccata. ps. xxxj. iuxta illud. Peccatũ secret, est de my pardone. Egid. Per.

3 Idẽ Nicol.

4 Idem Nicol. & Ial. & est de mente aliorum.

5 Idem Dy. Ioan. Fa. & An.

6 Cũ opi. istius gl. sentit i-dist. actẽ doc. hic.

Idẽ Nico. Fab. Pla. & Ange.

7 Aliàs quis.

Idẽ præ dic scrib.

8 Idem Nic. Fab. Pla & Ia.

9 Non est opus litis cõtestatione, s̃m Ia.

10 Hoc verum qñ ecclesia vellet vti cõfessiõe, & p eã ꝓbare legatũ, aliàs sec⁹. Nic. Fa. Pla. & Ias.

11 Hanc conclusionẽ, & p̃cedentẽ, limita nisi interuenisset iustus error: quia forte excusaret, vt p Ioã. Fa. hic.

12 Istã gl. vsq; ad fi. sequunt̃, Nic. Fab. Pla. & Ia.

13 Hoc verũ si ne gauerit, aliàs requirit̃ vocatio in iudiciũ. Ia.

14 Ista gl. est sing. secundũ Ia.

Et hõ Ang. & Ia.

De hac te vide Bar. in l. contra negante. C. ad l. Aql.

16 Imò s̃m Fab. Aug. & Ia.

alicui sancto vel administratori, q idē valent: vt in Auth. de ec.ti. §. si qs in nomine. col. 9. & ff. ad l. Fal. l. j. §. si quis. & §. ad municipiū? Rn. locū habet hic §. quia venerabili loco est relictum: vt ff. da annu. leg. l. annua. §. à Titia.

ADDITIO. No. ex hac gl. q in pena lib. nō sit exclusio da simili. ad similia, qā penæ imponunt habito respectu ad priuilegiū alicuius psonæ. et si ipsi castus essent à iure eq parati. vt pulchrè p Iasonē hic. q̄ si alle gat duas glossas iuris canon. 3 iitarias. vide per eu n.

a Pro pœna. Si hæc est ratio, vt sit mista: patet q condictio ex l. illa. siqs f tantam, sit mista. vt C. vnde vi. l. siquis f tantam. Item & illa condictio, quæ datur ex l. Constantini: vt C. finium regund. l. si constiterit. & oēs illæ actiones, vbi res & aliquid pro pœna petitur. quod verum est,

pena: a & ideo in duplū eius fit condemnatio.

Aliæ quoq; sunt actiões, mistam causam tam in rem, quā in personā habētes, cuiusmodi sunt tria diuisoria iudicia: in quibus quoties res (quæ commodā diuisionem accipere nequit) occurrit, pmittitur iudici, vni ex litigatoribus, eā insolidū adiudicare, et eū inuicē alteri certa pecunia cōdēnare.

Cōdictio ex lege est sæpe mista.

Quædam actiones. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictū generale. Secundo illud per exempla declarat. Tertio ponit, quæ possunt esse partes iudicis in istis actionibus. Secunda ibi, Qualis est. Tertia ibi, In quibus tribus &c. Are.

CASVS. Dictum est §. de quibusdā act. q̄ mistæ sunt tā rei, quā pœnæ ponit modo de q busdā mistis q̄ sunt tam in rē, quā in personā. Et scitote q posset dici, q hic adijcitur tertium membrū illius diuisionis, qd habuistis §. eo. in prin. vbi dicitur, q actionū q̄dā sunt in rē. & quædā in personā. Et ibi posset addi tertium mēbrū, qd hic ponit, s. q quædā sunt mistæ vt ibi dictū est de actione hac, quę est mista in rē & in personam. Ponit hic do. Iusti. mihi tria exēpla. Primū exēplū est in actione in factū, q̄ cōpetit cohæredib. de diuidenda hæditate. Secūdum exēplū est ī iudicio cōi diuid. quod redditur īter eos, inter quos aliquid est cōe sine societate, vt diuidatur. Tertium exemplū est in act. finium regun. quæ habet locum inter eos, qui cō fines agros habent. Et in his tribus iudicijs licebit iudici ea bono & æquo vni rem adiudicare & illum cui rei est adiudicata, in certa summa pecuniæ alij condemnare. h. d. Fran.

Libellus in actione familiæ erciscundæ.

Hic tangitur de actione Famil. ercis. quæ habet locum inter cohæredes & nascitur ex quasi 3tu. vt §. de ob'. q̄ ex quasi contrac. nas § idem iuris. dum tū ambo possideant, vel confiteantur se hēdes. Et forte in ea formaß libellus sic: Dico ego g. & s. q fuimus cohæredes in tali hæreditate: vnde propono actio. fam. erc. contra illum, pro illa hæreditate diuid. Et di co q in ista actione, & duabus seq permittitur iudici rem vni adiudicare, & il'ū alteri in certa summa pecuniæ condemnare, prout ipsi videbitur: & erit causa in hac act. Quia fuimus cohæredes.

*Et male Bald lab. Angel. & Ias. Actio familię erc. quare est mista.

Libellus in actione communi diuidundo.

Item similis modo formabis libellum in act. Cōi diuidōdo: q̄ habet locū inter eos, quibus est aliqua res cōis sine societate veluti legata vel donata: vnde oritur ex quasi contractu: vt §. de obli. quæ ex quasi contrac. § item si inter aliquos.

Libellus in actione Finium regundorum.

b Quæ in rem quidē est ob dominiū quod co-

Est & actio finium regun. de qua hic loquit: quæ ita formatur lib. Dico ego b, 3 c, q inter me, & ipsū habebamus duos fundos, ipse vnū, & ego aliū, adeo confines, q vix possent agrorū fines discerni: vnde proponēdo 3 ipsum act. Finium regund. dico ego & peto vt fines diuidā tur, & merè diiter nātur, sic vt finalis iurgij qō. sue controuersia inter nos sopiatur.

Quędā actiones b mistam cām obtinere videntur, tam in rem q̄ in personā: qualis est familiæ erciscundæ actio, c † quæ competit: cohęredibus de diuidenda hæreditate. Itē cōi diuidundo, d quæ inter eos redditur, inter quos aliquid cōmune e est, vt id diuidatur. Item finium regundorum f actio, qua inter eos agit, qui confines g agros

b Quędam actiōes. Hic adijcitur secun dū quosdā tertiū mēbrū illi diuiso ni quā habes. §. e. §. j. vbi diximus.

c Familiæ erciscun dæ actio. Ista ideo sic dicitur: quia familia pro hæreditate ponitur: & erciscēdę, i. diuidēdę. nā ercisco. cis. i. diuido diuidis, q. d. actio diuidendę hęreditatis. Itē ideo dr mista: quia in qua libet re mihi adiudicata partē habeo iure meo, & quo ad hoc in rem Itē partē vice cōsortis. & vt ab eo: quia portio mea erat sua: & quo ad hocē psonalis. a Vel ideo dr mista: q a in ea perunt dominia rerū corporaliū nō dari, sed tradi vel assignari pro parte sua: & in hoc dr realis. Itē perunt fructus, si alter ista eos percepit: vel ipse solus impēsas fecit & hę petunt dari, i. vt fiāt sui. eos danē & propter hoc dr psonalis: vt ff fam. ercis. l. Itē labeo. §. familiæ. & §. de obli. ex quasi contrac § item si inter. & §. eo. §. sic itaq;. Sed quāto rpe durat? Rn 30. ann. Inspecto potius, quod sit psonalis: vt C. de anna. exce pt. l. 1. Sed quęro ex quo nascatur? Resp. sm Mar. ex vo luntate agentium: vt ff. fam. erc. l. j. Sed certè imò ex contractu: vt §. de oblig. quæ quasi contrac. § item si inter. in fi. Accur.

d Cōmudi diuidundo Quæ sunt hic loci personalium præstationum, & quæ loco realium, dic eodem modo vt proximè diximus in actione familię ercis. & idē in proximo casu, & facit ad hunc §. ff. cōm. diui. l. per hoc iudicium. § sicut.

e Aliquid cōmune. Scilicet, sine societate, vel cum societate vt ff. pro socio, l. quibus & ', si aetum & §. de obli. ex quasi contrac. § item si inter.

f Item finium regundorū Scilicet est mista: vt hic. & ff finium regun l. sed & loci. §. in iudicio.

g Confines. Quid si domos habēt conuicinas? Rn. non habet locū. & si hinc inde sint domus: § vt ff. fi. regun. l. 4 in fi §. hoc iudiciū. 6 vbi ponitur dista rentia inter 3 fuiū & viciniū. Si autē ex altera parte tanū sit domus, ex altera fundus: tunc locum habet vtile iudiciū finium regundorum: vt ff. fin. reg. l. 2. in princ. Et adiunge his tribus actionibus mistis quandam aliā. s. hæreditatis petitionē: 7 vt C. de petit. hære. l. hæreditatis & ff de peti. hære. l. si bo næ fidei. §. 6. 8 Item quid de oibus noxal. b° actionibus? Videtur. n. quod sint in rem: quia 3 quem libet possidentem seruū dantur: vt §. de noxa. act. §. omnis aūt. Item quid de actione de tigno iniuncto: nam & hæc datur contra quēlibet possidentem: vt ff. de tigno iniuncto. l. j. in fi Itē quid de actiōe, Qd metus causa. nam & hæc quemlibet possidentē perquirit: vt ff quod met. cau. l. si cum exceptione. § Pediui. Item quid de actione in factum, quæ datur 3 eum qui aliquid habet in loco publico positū. vt ff. ne qd in loco publico l. 2. §. antep. Itē quid de actio ne in factū, siue interdicto, Quod vi aut clam. ni & hæc

hæredes habeāt sua parte sua. In psonā aūt ob pstationes, q̄ personales sunt. hinc elegā ter scr psit Vlpianus in l. itē labeo. § familiæ ff. famil. ercifcun. Iudicium familiæ erciscūdæ ex duobus constare rebus. ex qua pstationibus, ex psonales sunt. Vide Frā. Hotoma. hic.

*Gl. inepte loquitur. Ias.

1 Ista fa quit Fab. Ang. & Ias.

4 Qā altum ter tātum possider sac' si am bo Ang & Ias.

5 ista gl. sequunt. Fa. & An.

6 Dic & l. s. in pri. eo. ti. & est ratio, q a i actis facilis liter turbant cōfinia: nō sic i vrbanis: ibi id rusti ais fuit p vtili. Ang.

7 Imō ē realis origine. licet habeat quasdā p tona ai pstationes. Ang & Ia.

8 Aliās ē lex: sed & si lege. §. petitio.

hæc contra possidentē datur: vt ff. quod vi aut clā. l. cōperit. in fi. Itē quid de actione ad exhibendum. nā & illa possidentē persequitur, sicut & cęterę superiores: vnde videntur oēs in rē: vt ff. de act. & oblig. l. actionū genera. Quidam dicūt eas anomalas, i. nec in rē, nec i psonā.

a In rem scriptas. Ange. Ias.

Sed dic omnes esse psonales: & vt patet in act. Ad exhibēdū: vt ff. ad exhiben. l. j. §. ē autē psonalis hæc actio.

habent. In quibus trib. a iudicijs permittitur b iudici rem alicui ex litigatorib. ex bono & æquo adiudicare: c & si vni⁹ pars prægrauari videbit, eum inuicem certa pecunia alteri condemnare.

Iam ad quartam actionū diuisionem properat.

Omnes autē d actiones vel in simplum conceptæ sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum: vlterius e autem nulla actio extenditur. In simplum agitur: veluti ex stipulatione, ex mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato: & denique ex alijs quamplurimis causis.

Quinq; actiones hic posita dantur ad duplum. h. d. Are.

In duplum agemus: ve-

ADDITIO. Dicūt doc. quòd omnes actiones de q̄bus in gl. sunt personales in rem scriptæ: vt in d. l. iij. §. est autē psonalis. vbi gl. j. quę est magistralis.

a Tribus. Scilicet famil. ercis. cōmu. diui. finium regū.

b Permittitur. A lege. Accuesi.

c Adiudicare. Et quod adiudicat, statim fit ei⁹ cui adiudicatur: vt ī. de offi. iudi. § fi.

Omnes autē. Hic ponit quartā diuisio actionū: vt dicitur in gl. quia q̄dam dantur ad simplum, q̄dam ad duplū, & triplū, & quadruplū. Et diuidit in tres partes. Primo ponit dictū generale. Secundo illud p multa exēpla in quolibet membro declarat: Tertio ponit aliquas differentias īter ista exempla. Secūda ibi, in simplū agit. Tertia ibi, Sed furti qdē, h. d. Ar.

CASVS. Post alias diuisiones superius positas ponit hic vnā aliam diuisionē do. Iusti. q̄ talis est: Omnes actiones siue sint in rem, siue in psonam, sunt i simplū, aut in duplū, aut in triplū, aut in quadruplum. vltra autē quadruplū nulla actio pęnalis debet extēdi. Et sciendū est. q̄ si diuisio posita ī. in illo §. sequens diuisio esset quarta sm qd malè inuenitur scriptū i omnib. libris cōiter, tūc esset hęc quinta diuisio, put fere ī oibus libris reperies: sed sicut ī dixi in illo §. sequens illa diuisio. ponit tertia diuisio: & hęc est quarta, vt i fi. gl. signatæ sup illo verbo actionis. Addere etiam potes, q̄ quidam dicūt, q̄ multū refert an aliquis stipulet pœnam per verba respectiua significantia, vel designātia qualitatē: & huiusmodi verba sunt. duplū, vel triplū. vel p verba simplicia: puta, promittis mihi c. nomine pęnę, vel ducēta, vel mille: in primo enim casu nō potest esse vltra quadruplū. In secūdo potest esse etiā vltra quadruplum. & sum in versi. simplum &c. Dictū est ī. q̄ omnes actiones, aut sunt in simplū, aut in duplū, aut in triplum, aut in quadruplum: modo videam⁹ quę sunt istæ actiones, quibus agit in simplum tantum, & enumerat eas in litera. h. d. Fran.

d Omnes autem. Hæc est quarta 3 diuisio, quæ fit in hoc titulo.

Potest sustentari quita. Ia.

e Vlterius. s. vltra quadruplum. Sed cōtra in l. Aquilia vbi occasione vilis serui interfecti agitur ad vnā hęreditatē perditā. q̄ valet c. marcas: 4 vt ī. ad le. Aquil. §. illud. Item cōtra de eo, qui vilē clauum de naue abstulit quare tota nauis perijt. nam ad totū damnū tenetur, qđ etiā in quadruplum & vltra excedit: vt ff. de incen. rui. nau. l. j. §. senatus. itē allud cōtra ī actione ex empto, vbi occasionē pecoris morbosi totus meus grex cōtaminatus est: vel occasiōe tigni vitiosi tota domus corruit: vt ff. de act. emp. l. Iulianus in prin. Sed certè his tribus cōtrarijs nō agit ad aliud quod sit pęna, inspecta persona agētis, sed totū est suum interesse. Nā hunc §. intelligo, q̄ñ pœ

Octo vncia faciut ma. cā. la.

Istam sequūtur Dyn. Nic. Fab. Ang. & Ias.

nalis est actio ex vtraq; parte. Itē cōtra in eo, qui manumisit seruū alienū i plentia principis. nā duo mācipia domino, & tria similia dat fisco: & ita in quadruplum damnatus: vt C. de his, qui à nō do. ma. l. fi. Itē cōtra in eo quod dicit lex: si dedi tibi pecuniā, ne mihi calumniā faceres & ab alio accepisti, vt mihi calumniā faceres, in octuplū mihi teneris: vt ff. de calumn. l. & generaliter. §. fi. Sed certè primo de casu p̄statur pęna diuersis, nō vni: 5 nec ē ibi aliqua p̄statio vltra quadruplū. In secūdo autē casu non vna actione habeo octuplū, sed duab⁹. itē cōtra in eo, qđ dicit: si dedisti pecuniā, ne mihi faceret calumnia. nā tu repetis qđ dedisti: & ego in quadruplū psequor: vt ff. de calū. l. siquis ab alio. i prin. Sed certe in duob. fit p̄statio, & neutra vltra quadruplum. Item cōtra in eo. quod dicit lex manumissum in seruitutem reuocari occasione leuis offensę. & ita pęna in immensum excedit: vt C de libe. & eorum lib. l. si manumissus. Sed dic q̄ illa est accusatio, nō actio. Vel dic q̄ nō p̄statur pœna habito respectu ad rē. Itē contra in eo qui surripuit seruum suū fiscalem, nā damnatur in xij. lib argenti. & seruo restituēdo. C. de ser. fugit. l siquis seruum. Sed ibi nō fit relatio ad ipsam rē, vel ad simplū: Est. n. hic §. intelligēdus, 6 qñ actio est pęnalis: & in pœna ad ipsam rē habet respectus. 7 Itē ꝯ ī. de inutī. stipu. §. alteri. Nā ibi nō inspicit quāta sit pęna, sed tota exigitur: sed ibi non habetur respectus ad ipsam rē. Vel dic aliud in pęna cōuentionali, vt ibi: quā in legali, vt hic. Itē contra in eo quod dicitur eum, qui emit administratione. nam qui accepit pecuniā ab electo. quadruplum reddet, & sua bona cōfiscantur. & cingulo priuat: vt in Authen. vt iud. sine quoquo suf. §. sic igit. in fi. co. 2. Sed illud fit per accusationem, non per actionem.

In duplū. CASVS. Dictū est iā quæ sunt actiones q̄ dantur ad simplum: modo videndum est, quę sunt actiones, q̄ dant ad duplū. Et de hoc ponit Iusti. quinq; exempla. Primū est actio furti nō manifesti. Scđm actio l. Aqui. Tertiū actio depositi in quatuor casib⁹. s. incēdio, ruina, naufragio & tumultu. Quartū est actio serui corrupti, q̄ cōpetit contra eū, cui⁹ hortatu seruus alien⁹ quolibet modo deterior factus sit. Quintū est actio ex testamento, quæ datur pro venerabili loco relicto, quod quidem legatum hęres distulit soluere donec in iudicium vocaretur. & h. d. Et not. q̄ magna est differētia inter ista quinque exempla: quanquam hic cōiungantur tanquā essent actiones similes. Duæ enim actiones, furti non manifesti & serui corrupti à pricipio sunt pœnales. Aliæ duę. s. actio l. Aqui. & depositi in quatuor casib. non nisi per inficiationem. Tertiū autē habet singularem statum: quia pęnalis est per inficiationē & p nimiam procrastinationem, & ad istam differentiā manifestandam habetis ī. eod. §. sed furti. Franc.

Libellus in actione Serui corrupti.

Hic tangit de actione serui corrupti: & illa datur contra eum, qui seruum alienū hortatu, vel cōsilio corrupit i animo: vt ī. de ob. quæ ex malefi. §. vā illud q̄uū. & de fur. & ser. corr. l. si quis seruo alieno suaserit.

5 Bene dicit gl. Nā secus esset si vni. ff. de act. & obli. l. cū ex vno. Possūt. n. plures actiōes ex eo. crimine acqri diversis. ī. de iniu. §. patitur. nec vna remissa altera tollit. vt ff. de iur. l. j. §. si. facit p̄ dictis. ff. de actio. & obl. l. quotiens.

6 Idem Ni. Fa. & Angel. dicit tamen Ias. q̄ pendens solutio est verior etiā ad istud cōtra rō.

7 Ista solusio placet reprobatur per Ia. quamuis placeat Fab. Pla. & Ia.

luti furti nec manifesti, a damni, iniuriæ ex lege Aquilia, b depositi, ex quibusdam causis. c Item serui corrupti: † q̃ cõpetit in eũ, cuius hortatu, cõsiliove seruus alienus fugerit, aut cõtumax aduersus dñm factus est, aut luxuriosè viuere cœperit, aut deniq; quolibet mõ deterior factus sit. d In qua actione earũ ẽt rerũ, quas fugiendo seruus abstulerit, æstimatio deducitur. e Item ex legato, quod venerabilibus locis relictum est: secundũ ea, quę suprà diximus. f

Qui maiorẽ summam ideo in libello complexus fuit, vt reus maiorib. grauaretur sportulis: eius dãni, quod reus ob id passus est, triplum præstare cogitur: in quo tamen inest ipsius damni persecutio.

Tripli verò agimus, cùm quidam g maiorẽ vera æstimatione quantitatẽ libello h cõuẽtionis inserunt, vt ex hac causa viatores, idest, executores litium ampliorẽ summine, qua actione l Frater, cõdictione ex quadã l. noua, q̃ in uostro C. refulget Et scietis, quia l. illam nouam inueni hic, & fortè fuit in C. veteri, quem non habemus, & cõstitutio ista, siue l. noua à l. condientia emanauit. Erat. n. l. cõdictitia olim, sub qua erãt multæ constitutiones. Sportulæ autẽ dicunt salaria, q̃ dãtur nũcijs iudicis, & sic vocat illud qd dat, p eo quo dat, sportula. Sportula. n. vel sportæ, vel sportule est quoddã genus vasis. De istis sportulis habetis specialẽ titu. in principio tertij lib. C. de spor. Piane.

fusserit. & ff. de ser. corrupto. l. j. §. psuadere. & quasi p totum titu. Vnde in hac actione sic formaƭ libellus: Dico ego à ℥ b, q ipse persuasit seruo meo, vt aufugeret, & aufugit: & sic eũ corrupit, vnde pponendo actionem serui corrupti, peto ipsum b, in duplum, scilicet p deterioratione in decem, & pro pęna in alijs decẽ mihi cõdemnari. Et erit eã in hac actione talis, scilicet: Quia seruum corrupit: quã sufficit pponere loco actionis.

a Furti nec manifesti. Vt ʒ. de oblig. q ex delic. nasc. §. pœna.

b Ex lege Aquilia. Puta per inficiationem: vt ʃ. eo. §. at ille.

c Ex quibusdam causis. Veluti quod tumultus, incẽdij, ruinę, naufragij cã depositum est: vt supra eodem. §. rei persequendæ

d Deterior factus fit. s. in mente nõ si in corpe. locũ habet lex Aquil. vt ʒ. de leg. Aquil. in pri. & hoc siue fiet de bono malus, siue de malo deterior: vt ff. de ser. corrup. l. j. §. persuadere, vsque in fi. & l. seq.

ADDITIO. Nota differentiam inter istã actionẽ serui corrupti, & actionẽ legis Aquiliæ p seruos quã illa competit, quoties in morib. seruus est deterioratus, sed lex Aquilia habet locum, qñ mores nõ mutantur, sed corpus læditur, vt ibi. Ang.

e Æstimatio deducitur. Vt omne cũ ipsa re dãnũ 2 dupletur, siue peruenerit res, quã secũ seruus exportauerit, ad ipsum solicitatorem; siue ad alium: vt ff. de ser. cor. l. in hoc iudicio: Sed nũq̃d iure actionis sit hæc æstimatio, vƚ iudicis officio? Rñ. fit iudicis officio, secundũ Ie. ita sicut in actione, quod metus causa. ff quod metus cau. l. si cũ exceptione. § j. & § quadruplaƭ. 3 Sed p filio corrupto, vƚ p filia qual ter agitur? Rñ. habet vtilẽ hanc actionem 4 vt ff. de ser. corrup. l. vt tantum. §. j. vnde dicunt. q veniet interesse patris cõsistens in operis filij. quia nõ vult operari, & cum sit corruptus, aliud q̃ operũ nõ põt æstimari: quia liberum corpus non recipit æstimationẽ: vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. fin. habet enim istam vtilem, ac si esset in bonis, & erit in eã; s. summam, quã ipse æstimauerit, suo iureiurando, vt de actione iniuriarum dicitur: vt ʒ. de iniur. §. pęna. & ff. de iniur. l. constitutionibus. Vel dic, q primo æstimat iudex summam ad quam competit: vt arg. ff. de custo. reo. l. si quis reum.

f Diximus. ʒ. eo. §. item mista. 4

g Tripli vero. CASVS. Dixi vobis exẽpla illarũ actionum, quib agitur in simplũ, & illarũ quib. agitur in duplum. Modo ponã vobis exẽplum de quadam actione, quæ vocatur condictio ex lege noua: & ista datur in triplum. Scire aũt debetis, q olim erat cõsuetudo, q viatores, & officij iudicũ. q citationes fac. eãt, exigebãt noie sportularũ magis, aut minus reis in iudiciũ cõuentis, secundum quod maior, vel minor quantitas erat petita. Quidam ergo ad hoc vt me reũ grauaret in sportulis pstandis, executori maiorem quantitatẽ in libello suo inseruit, dñ in l. q quicquid damni reus passus est p malitiam actoris in isto casu, triplum consequetur ab actore. Sed do-

Libellus in actione ex lege condictitia.

Hic tangitur de cõdictione ex lege, quæ nascitur ex lege cõdictitia: & datur ad triplum cõtra eum, qui maiorem summam in libello cõuentionali, quem deberet, inseruit, vt aduersarius in pstatione sportularũ grauaretur, vt in hoc §. tripli. & in ea sic formatur libellus, Dico ego. ℥ b, q ipse in libello conuentionali contra me porrecto, maiorem summã, q̃ deberet inseruit, vt ob hoc me grauaret in præstatione sportularum: occasione cuius maioris quantitatis damnificatus sum in decem solidis, vnde pponendo ℥ ipsum b, condictionem ex lege, peto eum in triplũ, scilicet in xxx. solidos, videlicet in x. nomine damni dati, & in xx. nomine pęnæ, mihi condemnari. Et condictione ex eadem lege agitur contra executorem pro eo, quod exegit maiores sportulas à reo quam deberet, secundum quantitatem in libello comprehensam, & formatur libellus mutatis mutandis: vt ʒ. prox. scripsi. 5

g Cum quidam. Scilicet actores.

h In libello. hic nota duo. Primo q libellus est faciendus in causa, quod est verum iure nouo, vt hic, & C. de episc. & cleri. authe. generaliter. & C. de lit. cõtest. auth offeratur. nisi in quatuor casibus: quos not. in Auth. de mand. prin. §. sic tibi. coll. iij. 5 Aliud est iure veteri. 6 nam tunc non fiebat nisi ex voluntate: vt ff. de eden. l. j. nisi in casu: vt C. de dig. l. quoties lib. xij. Item secundo not. q quantitas certa est in libello comprehendẽda, vel res: & ita ẽt in personali actione debet actor certificare reũ: vt hic, & in Auth. de liti. §. ad excludẽdas. colla. viij. & ff. de rei ven. l. si in rẽ §. & si vestimenta, 7 Tertio no. q sportulę, vel salaria, q̃ dabãtur executoribus. i. nuntijs, qui faciunt homines repręsentari: & alias q faciunt hmõi citationes, p suis officijs dabantur, ſm quantitatẽ petitã, vt hic dicit. Sed hodie magis, secũdum cõsuetudinem. 8 vel longitudinem itineris: vt C. de epis. & cle. auth. sed hodie. Et dicas q hic dĩ ex hac causa. esse causatiuè, nõ cõsecutiue dictũ: Sed istę sportulę, q̃ iudicib. dabantur, certę sunt, nec crescunt, licet quãtitas petita sit magna, nec decrescũt, licet sit parua: 9 vt in auth. de iudi. §. ne aũt, colla. vj. Item no. q reus soluebat hmõi sportulas: vt hic, & C. de epis. & cle. auth. generaliter. sed actor ei restituebat: nisi iusta causa eũ vocasset. vt ff. de iudi. l. eũ quem temere. Iẽ no. adhuc q hmõi sportulę q̃busdã psus remittunƭ, vel pauperib. vt l Auth. de mã. pri §. oportet. coll. iij. à q̃busdã pauciores exigebantur, vt

1 In hac vũ actione serui corrupti, idẽ l actione ex lege Aquilia duplum nõ est extra rẽ, sed in duplo res ipsa cõtineƭ l. vt ...nã. §. in hac actione. ff. de ser. corru. l. ait lex. ff. ad leg. Aquil.

2 Scilicet cuncillarũ, & æstimatiõ serui eius in eo quod postea seqƭ qd facit vt ille q deflorauit virginẽ, aut persuasit alicui vt semel vnũ malũ faceret, nõ teneatur de fornicationib. cum alijs viris vel cęteris malis. vt p Ioan. Fa. & Angel. hic.

3 Istud ĩpugnant cõiter doct. hic, imo totũ venit iure actionis.

3 Sequitur hanc gl. Nico. Fa. Angel. & ia. & tẽdẽ in marito pro vxore, secũdũ eosdem.

4 Versic. est sub §. ex maleficijs.

5 Melius allegasset gl. §. sancimus. in Auth. de exhiben. tab. Pla. An. & Ias.

6 in causa ciuili secus in criminali. Fa. Pla. & Ias.

7 Istã secundam partẽ sequuntur An. & Ias.

8 Idẽ Ias. licet Fab. & An. dicãt q est de iure.

9 Dũmodo excedat summam centũ aureorum, Fab. Pla. Ang. & Ias.

mā sportularū [a] † noīe exigerent, tūc.n.id quod pp earū cām dānū pass[us] fuerit reus, [b] in triplū ab actore ɔsequeť: [c] Vt in hoc triplo et simplū, i[n] quo damnū passus est, cō numeretur. Quod nostra constitutio introduxit, q̄ in nostro Codice [d] fulget, quam proculdubio † est ex lege condictitia [e] emanare. †

Iste §. summatus est cū §. omnes autē. & tamen in specie h.d. Quatuor actiones hic positæ dantur ad quadruplum. Ang.

Quadrupli autem agitur, veluti furti [f] manifesti, itē de eo, qđ metus [g] cā factū sit, deq; ea pecunia, [h] q̄ in hoc data sit, vt is, cui datur calumniæ cā negotium [i] alicui faceret, vel non faceret.

Annota, Executorem maiores iusto extorquentem sportulas, earū quadruplum restituere debere.

Itē ex lege cōdictitia [k] nostra constitutio [l] oritur † in quadruplum [m] condemnationem imponens ijs executoribus litiū, qui contra nostræ cōstitutionis [n] normam [o] à reis [p] qcquā exegerint.

tur, vt à clericis: vt C. de epis. & cle. l. cum clericis & in authē. ibi posita. sed hodie Alij eūt p privilegiū principis viuentis seruitio. in toto. vel p pecie: vt C. de fruct. & lit. expen. l. fina. sed q̃ro si nę ꝑsonę, quę habent privilegiū. s. de nō soluendo sportulas, sportulas soluant: an habeant actionem in triplum? Dicunt quidam q̃ sic, ne fauor noceat eis: vt C. de legi. & constit. l. quod fauore. Alij dicunt q̃ non: quasi suo iuri, idest privilegio, stultè renunciauerint, cum volentes soluerunt quod possunt; vt C. de pac. l. si quis in con scribendo, quod verius est. 1 Si autē inuiti exacti sunt, in quadruplum ɔ exactorem, vel executorem agitur: vt j. eo. §. quadrupli Sed cū hodie caueatur de duplo restituendo: vt in Authen de execu. §. j. colla. vij. vt corrigi quod hic dr. Vnde hodie nulla est actio in triplum: quod verum puto. Sed alij dicunt, si cautio est omissa, habet locum quod hic dicitur, aliàs habet locum auth. prædicta.

ADDITIO. Hæc communiter reprehenditur, quia ille §. j. in Auth. de execu. & authē. libellū. C. de lit. contest. loquuntur in diuersis casu. à textu nostro. vide hic per dominum Ias.

a Sportularum. Ideo sic dicuntur, quia in sportulis quibusdam oblationes huiusmodi ponebant. Est autem genus vasis sportula vel sporta.

b Reus. Aliæ sportulæ q̃ iudicib. præstabantur, ab vtroque præstabanť. vt in Auth. vt iud. sine quoquo suffra. § volumus. col. ij. Item aliæ sportulæ quæ dabant executorib. dabantur ante lit. contest. idest porrecto libello. aliæ aūt in contestatione causę 2 dabantur iudicibus: vt in Authē. de exhib. §. sancimus. colla. v. & de iud. §. ne aūt circa hoc labor colle. vi.

c Cōsequeť Cōdictione ex hac lege Græca, vt subijcitur q̃ erat in alio Codice, non autem est in eo, quem habemus. Et patitur actor hanc pœnam tripli siue sine dolo, siue cum dolo in seruis, & sic causatiuè vel consecutiuè dr. 3 Sed nonne et cām amittit: vt C. de plus peti. l. j. Sed certe ibi plus delinquit quia in certamina negotij cautionē de petitis exegit. vnde grauius puniuntur: vt arg. ff. de offi. præsid. l. diuus.

d Codice. Quem non habemus.

e Ex lege ɔdictitia. Lex quædam erat, quæ condictitia vocabatur, & sub se quasdam ɔstitutiones hēbat vt hec, & j. eo. §. item ex lege condictitia. Accur.

Quadrupli. CASVS Dixi vobis duo exempla illarum actionum, quib. agitur ad simplum. & illarū quib. agiť ad duplū. & earū quib. agiť ad triplū. Modo videndum est de actionib. quæ danť ad quadruplum: & certè ad quadruplum agitur per actionem furti manifesti. & per actionem, quod metus causa & per actionem in factum, quę descēdit ex edicto de calumniatoribus. quæ locum habet. q̃ñ aliquid datť alicui, vt aliū calumniosè vexet. Datur. n. istā actio in factum quæ est in quadruplum, et ad cuius malū id datum fuerit. Quartum exemplū est in ɔdictitia actē ex lege. vnde dicit Inst. q̃ ex nostra cōstitutione oritur, quę imponit pœnam quadrupli illis executoribus litium, qui plus exigunt, quàm fuerit statutū contra cōstitutionis nostræ normam.

Libellus in actione in factum, quæ descendit ex edicto de calumniatoribus.

Hic tangitur de actione in factum, quæ descendit ex edicto de calumniatoribus 1 & datur in quadruplum ad annum, post annum vero perpetuo in simplū: vt ff. de calum. l. j. in prin. & habet locum cōtra ipsum, qui à me aliquid recipit, vt non calūniosè non vexet. Et idē si ab alio recepit, vt me calūniosè vexet. in vero que n. mihi dat'a- ctio ɔ eum: vt ff. de calum. l. ꝑhaliter. §. si. Et in ea sic forma bis libellum: Dico ego t. ɔ a. q̃ ipse accepit decē a Mæuio, vt calūniosè me vexaret vñ pponēdo ɔ ipsum actionē in factū, peto eūdē in quadruplum s. in decē quę accepit, & in xxx nomine pęnę mihi condemnari. Et erit causa in ista actione quam sufficit pponere, hæc. s. Quia decem è Mæuio accepit, vt mihi faceret negotium calūniosè. Si autem à te ipso accepit, vt te non vexaret calūniosè sic forme libellum: Dico ego t. ɔ s. quód ipse accepit à me decem, ne me calumniosè vexaret, & moueret mihi litem; vnde pponendo actionem in factum ɔ ipsum, peto ipsum in quadruplum. s. in decem quæ accepit à me & in xxx. nomine pęnę condemnari. Et erit in hac actione causæ talis. s. Quia decem a me accepit, ne calumniosè contra me moueret negotium.

f Furti. Facit j. de obli. quæ ex deli. nascun. §. pęna. Accursius.

g Quod metus. Scilicet actio, quæ ex contumacia fit in quadruplum: vt j. eo §. item actio, & vsque ad annum tantum post annum in simplum. vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione § j. Accu.

h Deque ea pecuniæ. Scilicet actio in factum de calumniatorib. annali i quadruplum, & perpetua in simplum: vt ff. de calum. l. j. in prin. & §. j. quę locū habet, si do alicui aliquid vt calūniosè 4 aliquem vexet, datur. n. actio in factum ei, ob cuius malū data fuit non autem danti. Itē denti qb dedit, vt sibi negotium per calumniam non fieret: & vt hic, & ff. de calum. l. j & l. & generaliter. §. si.

i Negotium. Scilicet meli m.

k Lege condictitia. De qua dic, vt j. eod. §. tripli in fin. § diximus.

l Constitutio Quam non habemus. Accur.

m In quadruplū. Cuius quadrupli tertia parte nostro triplū 5 fisco, simplum damnum passo datur: vt in Auth. vt lit. ius. in exor. lit. §. & hoc quoq; colla. 9 & petitur per condictionem ex hac lege, quem non habemus: cum non sit cautum quo genere actionis agamus: 6. vt ff. de condic. ex lege. l. i.

n Constitutionis. Prædictæ, quam non habemus.

o Normā. Idest formam, certa enim erat forma in constitutione, quam non habemus.

p A reis. idest conuentis.

1 Vide s hūc locū Alci. lib. dispun. 5. c. 15.

† idest dubiū nō est, quidā legūt p culdubio certū est, quę lectio mihi non multum arridet. Egi. Per.

† Locum hūc corruptū esse putat Emil. Ferretus, a quo illa restituendum, condictionē ex lege emanare. Fran. Hotomanus en cōmentarijs ad hunc itaciatū legit, ex lege ɔdictitia emanare monet præsenti authoritate. Theophili, q̃ p ɔdictione, condictitia, vbiq vertere cōsueuit. Sic Hotoma. in §. Itē ex lege. et eius ad Theophili authoritate sic legit. Itē ex lege cōdictitia ex nostra cōstitutiōe oriens &c. vt sit condictitia scriptum nominandi casu, ac subaudiatur, actio.

2 Idē Ias. quod di-

2 cant Pla. & Angel.

3 Tu in hoc videto Alcia. hic disp. lib. 1. cap. 17.

3 Quo ad medietatē alia medietas in fi. causæ. Ange. & Ias.

4 Hęc gl. dicit ɔtra eos quod j. diceras & ideo reprobatur Actio in factū de calūniatoribus.

† Aliàs Itē ex lege condictitia, q̃ à nostra cōstitutiōe oritur.

4 In iudicio, secus si extra iudiciū. Fa. licet Ias. contradicat.

5 Imo totū applicatur patri. Ang. & Ias. licet Fab. ɔdicat.

6. Istā gl. sequunť cōiter doc.

Furti actio, et serui corrupti, earũ origine semper pœnales sunt: actio vero legis Aquiliæ, depositi in quatuor casibus, et quæ pro legatis locis venerabilibus factis cõpetit, ex accidenti pœnales fiunt: hoc est, vel inficiatione, aut morosa dilatione; aliàs rei persecutoriæ sunt.

Sed furti quidem nec manifesti actio, & serui corrupti à cæteris, de quibus simul locuti sumus, eò differũt, q hę actiones omnimodo a dupli sũt. at illæ, i. damni iniurię ex lege Aquilia, & interdum depositi, b inficiatione duplicantur. c in confitẽtem aũt in simplum dantur. Sed illa, d q̃ de ijs competit, quæ relicta venerabilibus locis sunt, nõ solum inficiatione e duplicatur, sed ẽt si distulerit relicti solutionem, vsque quo iussu magistratuũ nostrorũ cõueniatur. In cõfitẽtem verò, & ante q̃ iussu magistratuũ conueniatur, soluentem, simpli redditur.

Qui illato metu quicquã ab altero extorserit, si illud iubente iudice restituat metũ passo, pœnam quadrupli euitat, quam non parendo incurrisset: & in hoc à cæteris, quæ in quadruplũ dãtur, differt, quod metus causa actio.

Itẽ actio de eo qđ met' cã factũ sit, à cæteris, de quibus simul f locuti sum', eò differt, q eius natura tacitè cõtinet: vt qui iudicis iussu ipsam rẽ actori restituat, g absoluatur. h qđ in cęteris casib. i nõ est ita, sed omnimodo quisque in quadruplum condemnatur: quod est & in furti manifesti actione.

Sed furti qđ nec manifesti. CASVS. Isti duo proximi §§. sunt hic positi ad vberiorem doctrinã. Quia enim superius isto tit. in §. in duplum, posuit quinq; actiones insimul, & pro similibus: cum tñ in multis sint dissimiles: ppterea ne propter hoc crederet aliquis actiones illas similes esse omnimodo, ad errorẽ illum remouẽdum ponit hic istos duos §§. In primo ergo §. dat differentiã inter illas quinq; actiones pro duplo, quas posuit s. eo. §. in duplũ. videlicet inter actionẽ furti nõ manifesti, & actionẽ leg. Aquil. & actionẽ depositi in quatuor casibus, & actionẽ serui corrupti, & actionẽ ex testamento, quæ datur pro legato relicto alicui loco venerabili. Et dicit, q istarũ quinq; actionum duæ sunt, quę omnimodo sunt pœnales à principio, se. demum inficiatiõe secuta, videlicet actio depositi in quatuor casib', & actio l. Aqui. Quinta aũt actio singulare habet furtum. Est.n. pœnalis per inficiationẽ, & per nimiã procrastinationẽ, hoc dicit prim' §. Et quod dicit in litera omnimodo sũt pœnales, non intelligas, q per se sint in pœna, sed similiter omnimodo, i. à principio ambæ sunt pœnales, licet non secuta fuerit inficiatio. Franc.

Item actio &c. CASVS. Tu vidisti qualiter se purgauit à primo vitio: mõ in isto §. purgat se à secundo vitio: ponens differẽtiã inter quatuor actiones in quadruplũ, quas posuit quasi similes. s. eo. §. quadrupli. dicẽs, q actio, Quod met' causa. est in quadruplũ, verũ est nõ à principio, sed ita demum si iste fuerit cõtumax & noluerit rẽ restituere obediendo primæ sententię; tũc enim dabit sequi sententia secunda, quæ est in quadruplum. Alię autẽ oẽs ab initio sunt in quadruplum. Fran.

Libellus in actione quod metus causa.

Hic tangit de actione, Quod metus causa, & illa datur cõtra eũ, qui metũ intulit. & cõtra quẽ libet possessorem vt ff. qđ met. ca. l. si cũ except. §. in hac act. In qua sic forma li. Dico ego Titius contra Sempronium, q ipse detinet rẽ mihi per metum ablatã: vñ pponẽdo actionẽ, Quod metus causa contra ipsum peto eundẽ ad restitutionem rei mihi cõdemnari. Et tunc iudex cõdemnabit eũ ad restitutionẽ rei, & si restituere non vult, petetur ab eo quadruplũ in quo quadruplo ipsa res continetur: vt ff. qđ met. cau. l. si cũ exceptione §. hæc autẽ actio. & tunc forma hoc modo libellũ. Dico ego Titius contra Sempronium q ipse rem mihi per metum ablatam detinens, illam non vult restituere, licet sit super hoc condemnatus: vnde proponendo cõ ipsum actionẽ, Quod metus causa, peto ipsum in quadruplum, i. ad rei restitutionem, & in triplum nomine pœnæ mihi cõdemnari. Et aduerte, q si vult restituere ante sñiam, liberabitur à pœna tripli, vt in hoc §. item actio. Et erit causa in hac actione quam proponere sufficit. h. ha. e. s. Vnde eum per metum res ista sit mihi ablata, peto &c. Et datur hæc actio vsque ad annum tantum in quadruplum, post annũ vero in simplum: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. 1. & 2.

a Omnimodo. De actiõe furti cõstat, q semper est in duplũ: vt hic, & s. de obli. q̃ ex delic. nas. §. pœna aũt. Idẽ de actione serui corrupti, nisi in casu, vt qñ marito in vxorẽ datur, & ecõtra, vt hic, & ff. de ser. cor. l. doli verbũ. § hæc actio & l. fin. Vel dic omnimõ. i. siue neget, siue nõ: nõ aũt in oi psona. Acc.

b Depositi. Alias est litera de dolo depositi: & tũc dic actionem depositi propter dolum. Nã vtraque non põt habere locũ simul, s. de dolo actio, & depositi: vt ff. de dolo. l. 1. §. j. alias nõ est de dolo. & tũc plana est litera.

c Duplicatur. Scilicet si legitimis probationibus, nõ iureiurando conuincantur: vt C. ad leg. Aquil. l. contra & ff. de iureiur. l. eum qui.

ADDITIO. Et sic probatio per iurãm non censetur legitima. Adde illam gl. in l. cum de indebito. in prin. in verb. legitimis. ff. de proba. las.

d Sed illa. Scilicet actio ex testamento. Et construe, sed illa actio s. ex testõ, q̃. s. actio competit de ijs, q̃ sunt reli. ve. lo. duplicatur, non solum &c. Acc.

e Inficiatione. Bene dicit, inficiatione: quia si cõfitentur non tenentur, vel si iusiurandum detulerit actori, qui exonerat eum à probatione. ff. de iureiu. l. eum qui. Acc.

f Simul. Cautè ponit illud simul, i. vna cum eis, de quibus aliàs dixit: vt s. eo. §. quadrupli.

g Restituat. Vsq; ad definitiuam sñiam. a quod intellige de secunda sententia. Nam in actione, Qđ metus causa, duæ feruntur sententiæ. Prima de re restituenda: Alia de dando quadruplo, re computandã in eo: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptiõe. §. hæc aũt. Sed nunquid vtraq; est definitiua? Dic q sic: quia vtraq; definit controuersiã: vt ff. de re iu. l. 1. Alij dicunt esse admonitionẽ quandam primam sñiam: vt in Auth. de here. & Fal. § si quis aũt non. coll. 1. & ex eo, quod per primam sñiam admonet, & tandiu expectatur, qui metum intulit, ad hæc actio arbitraria: vt j. eo. § præterea. a

h Absoluatur. Scilicet à præstatione quadrupli.

i In cæteris casibus Qui enumerant s. eo. § quadrupli. Accur.

Quid importet ista dictio omnimodo, habetur in l. si cum exceptione. §. quaten'. & ibi Bar. ff. qđ met. cau. & in l. grę. §. illud ff. de fideius. Ac ẽt importat perpetuitatẽ act'. vt no. glo. 1. & ibi Pe. de Anch. in cl. 1. de v. & ho. cle. Ang.

Dic, q nõ est necessaria nisi vna sñia, quãuis duæ possint ferri. Angel. Sed Bart. ibi quem cõiter doctores sequũtur, tenet q nõ est necesse, q feratur nisi vna.

a Tu dicito q cẽsetur definitiua, q definit negotiũ sed alio respectu pt potius dici executio prię sentẽtiæ. quã noua sñia sm Bar. l. Titia. ff. de actio.

Actio-

Actionum. Diuiditur in tres partes. Nã primo ponit regulã generalẽ. Secũdo in specie ponit, q̃ sunt actiones bonæ fidei. Tertio, ꝙ licet olim ẽẽt dubitatio, tamẽ hodie clarũ est, quod petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Are.

CASVS. Multas diuisiones actionum habuistis s. & post illas de quib. dictũ est s. ponit hic quędã alia diuisio. Et hoc est, quod dicit domin⁹ fa. Diuisio est hæc per se, non dependens ex pręcedentibus. Et tractat iste §. vt dicit Ioan. de Iustitia positiua, vbi non redditur alia ratio nisi quia ita placuit iuris conditoribus. Est quippe diuisio q̃ hic ponit talis: Actionum quædam sunt bo. fid. quædam stricti iuris: & enumerat hic xvij. actiões bo. fid. Prime est actio ex empto, secunda ex vendito, & sic de alijs. Est & hæreditatis peti. de qua semper ante tempora Iustin. magna fuit dubitatio, vtrum esset bonæ fidei, vel stricti iuris. Nostra tamen constitutio (dicit,) quã habes C. de peti. hær. l. vlt. dispo suit esse eẽ bo. fid. De xvij. actione tractat in seq. §. Notare autẽ debes in principio, ꝙ duplex est bone fides. vna, quæ est contraria dolo & fraudi. & hoc mõ oẽs ꝯtus bonæ fidei sunt: in omnibus. n. debet abesse dolus & fraus. Est & alia bona fides quæ antonomasicẽ vocatur bona fides, propter exuberantem fidem, quæ est in ea. Ab ista bona fide dicũtur ꝯtus in isto §. enumerati bonæ fi. Sed domine quæ est exuberantia fidei, quæ est in ista siue in istis actionibus? Resp. Frater, ex hoc quod in eis multa eueniunt ex bono, & æquo: de quibus nõ fuit actũ inter partes. In ꝯtibus aũt stricti iuris solũ veniũt ea de quibus actum est inter partes, vt venirent. De act. depo. quando ipsa sit bo. fi. nemini venit in dubium, quantũ ad aliquid. De ipsa ĩn dixerunt quidã antiqui, ꝙ simpliciter est bo. fid. in quatuor tñ casibus, puta tumultus, incẽdij, ruinæ, naufragij. Dñs autem Ia. dicit, ꝙ act. depo. bo. fid. est. Franc.

Accipe quintam actionũ sectionẽ, & quancunque hic enumeratam non inueneris, stricti iuris eam iudicato.

Actionũ [a] aũt quædã bonæ fidei sunt,† quędã stricti iuris. Bonę fidei sũt [b] hæ: ex empto, vendito, locato, cõducto, negotiorũ gestorũ, mandati, depositi, [c] pro socio, [d] tutelę, [e] cõmodati, pignoratitia, [f] familię erciscũ

a Actionũ. Hæc est quinta diuisio actionũ. Sed quare actionum dicit, & non contractuũ? Resp. quia generalius, & plenius loquitur dicendo actionum, quam contractuum. Acc.

b Bonæ fidei sunt hæ. s. xvij. actiones, q̃ enumerantur in hoc §. & seq. bonæ fidei sunt. [1] aliæ aũt oẽs sunt stricti iuris. Nam quancunque hic inueniam, stricti iuris eã iudicabo, [2] quia posito vno de contrarijs, & omnia alia intelligenda sunt, vt s. de his, q sui vel alie iur. sunt §. videam⁹. Sed quare magis hæ dicunt bonæ fidei, quam aliæ, nunquid io, quia possit esse mala fides in alijs? Resp. non, quia in oĩ ꝯtu debet bona fides interuenire: vt de act. & obl. l. bonã fidẽ. Imo si interueniat dolus in contractu bonæ fidei, qui det cãm ꝯtui, non valet ipso iure: vt ff. de do. l. eleganter. in princi. Sed in ꝯtu stricti iuris purgatur per actionẽ, vel per exceptionem doli: vt C. de inuti. stipu. l. dolo. Si verò incidit in ꝯtum bonæ fidei, purgatur per actionem ex eo contractu: vt ff. de act. empt. & vendi. l. Iulianus. §. si vẽdi. or. Sed in stricti iuris de dolo agit, vel excipitur, vt dictũ est: vt ff. de dolo. & l. eleganter. § nõ solũ. & ff. de ver. obl. l. siquis aliter. [3] Cum ergo dolus vbiq; puniatur, vel mala fides: ad quid bonæ fidei istæ dicuntur? Rñ. aliæ stricti iuris dicunt. [4] quia non venit in eis, nisi qđ strictè exigit natura actionis. Vnde non veniunt vsuræ ex mora in ꝯtibus stricti iuris: vt ff. de neg. ge. l. quia tantundẽ. & C de vsu. l. 3 & de condi. inde. l. 1. sed in ꝯtibus bonæ fidei fit: vt ff. de act. emp. l. Iul. §. ex vẽdito. & ff. de vsu. l. mora. §. in bonæ fidei. Itẽ in actionib. stricti iuris fructus nõ veniunt ex mora, si petã quod nõ fuit meũ, nisi à tẽpe litis cõtestatæ. tunc. n. incipiunt venire fructus ex mora. Sed si petã qđ aliqñ fuit meũ, veniunt fructus ex mora: secus in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de vsu. l. videamus. §. actionẽ. Itẽ non venit interesse, si rẽ dari est in obligatione: secus si rem tradi, vel factũ: vt ff. de ver. oblig. l. vbi aũt. §. fi. & l. si fundum. & ff. de re iudic. l. siquis ab alio. § fin. q̃ veniunt in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de act. emp. l. 1. in prin. Ista ergo omnia, quæ vicem obtinent accessionum, non veniunt in contractibus stricti iuris, nisi vt dictum est. Nec obstat, ꝙ veniunt ista in arbitrarijs, quæ sunt stricti iuris: quia iudicis officio veniunt, nõ iure actionis: vt j. eo. § præterea. & § sed istę. in fi. Sed in bonæ fidei iure actiõis [5] veniunt, pret vsurã, q̃ venit ex mora officio iudicis: vt C. depo. l. 4 & ff. de neg. ge. l. quia tantundẽ. Itẽ in bo. fid. iudicijs veniũt ea de quib. nec actũ, nec cogitatũ ẽ, [6] vt ruta, cæsa & similia: vt ff. de act. emp. l. fundi. §. si ruta & C. de act. emp. & vẽdi. p totũ. Itẽ ex hoc §. nota quandam drãm circa compensationem, quam dic, vt j. eo. §. in bonæ fidei. patet ergo ꝙ exuberantius & pinguius iudex officiũ suum ad ea quæ bonæ fidei sunt intendit, q̃ in contractibus stricti iuris. & fac s. j. de obli. quæ ex consen. in fi. & ideo dicuntur bonæ fidei, & aliæ stricti iuris.

Vnde de talibus dantur tales versus.

Empti, conducti, mandati, depositiq;.
Pignora, esciscunda, communi, pro socioq;.
Dotis, & hæredis, tutela, commoda, gestor.
Præscriptis verbis, si mutat, siue licetur.
Ista bona fidei sunt, stricti cætera iuris.

ADDITIO. Vide ꝙ est. ferè similem in c. cum venerabilis. extra de excep.

c Depositi. Hãc actionẽ dñr quidã esse stricti iuris in quatuor casib. qui enumerantur ff. depo l. 1 §. 1. Sed so ꝯ. [7] Et datur in duplum ꝯ eum, qui depositum suscepit, de eo, quod dolo fecit, sed in hæredẽ defuncti, ex dolo defuncti, datur in simplũ: sed hæres ex dolo suo tenetur in duplũ, vt in d. §. 1. aliàs semper tenetur in simplũ, qui depositum suscepit. Et est rõ quare plus puniatur in pdictis quatuor casibus, q enumerant ff. depo. quia grauius est fidẽ fallere ei, qui ex necessitate deponit, quã qui ex voluntate: vt d. l. 1. ff depoli §. merito. Sed nunqd in his casib. est bonæ fidei? Dicunt quidã ꝙ non: arg ff. de preca. l. 3 Nos ꝯ: & dicimus ꝙ sit bonæ fidei. nã cum lex nõ distinguat, nec nos distinguere debemus.

d Pro socio. quę est vtriq. directa ab vtraq; parte: vt j. de pœ. teme. litig. §. ex quibusdam.

e Tutelæ. Sed cum istæ tam ꝯriæ, quam directę inueniantur, nũquid omnes sunt bonæ fidei? Rñ. sic in dubio, cum fauor sit extendendus? vt ff. de lib. & posth. l. cum quidam.

ADDITIO. Nota, ꝙ actio tutelę est bonę fidei. idem dicas in actione pro tutela directa & ꝯria: vt puta in eo, qui gessit, vt tutor, cum non esset: vt no. Bar. Dy. & Bal. in l. 1. § pro tutore. ff. eo. de so. qui pro tu. vel cur. neg. gessit. Ang.

f Pignoratitia. Tã directa, quę debitori daƭ soluto debito: vt s. qui. mo. re contra. obl. §. fi. quã ꝯria, q̃ datur creditori: vt ff. de pig. act. l. tutorẽ. §. ꝯrium.

ADDITIO. Quæ pignoratitia daƭ debitori ꝯ creditorẽ ad repetendũ pignus traditũ, & nascit ipe solutionis

♦ Bonæ fid. actiones vñ sic appellatæ sint: & in quã significationẽ, boni vocabulũ veteres vsurparint, vi de hoc loco explicatũ per Frã. Hotomanum.

Bona fides duplex.

1 Imò sũt 25. cõputatis actionibus ꝯrijs, quę eodẽ mõ sũt bonæ fidei. An. & Ia. hic.

2 Gl. procedit in directis actionib⁹ non in cõtrarijs bonę fi. sm Io. Fab. & Ang. hic.

3 Sed si cõtractus sit duplex, puta qñ in cõtractu bonæ fidei interuenit stipulatio, tũc dolus dans cãm cõtractui annullat ipso iure, vt p Bart. in d. l. dolo.

4 Ista gl. nõ respõdet ad q̃situ. s. quare magis actiones posiię sũt bonæ fidei quam aliæ: ideo dic vt per Ias. in 2. notabili istius. §.

5 Et ẽ effectus, q̃ tunc si iudex omittat in sententia cõdemnare, nihilomi n⁹ possit peti iure actionis: secus si veniret officio iudicis: vt est gl. 11. nõ solum. in ver. cauete. ff. de tri vend.

6 Glo sequitur Ias. licet displiceat Fa. & Pla.

♦ Hactenus progressus Accur gl. Egi. Pes.

7 Ista opi. so. cõiter approbatur per doct.

Actio pignoratitia est duplex.

sutionis vel satisfactionis crediti quomodocunq; de voluntate ipsius creditoris factæ: vt l. si rem. §. ois. vt ibi gl. Bar. & doc. ff de pign. act. licet nascatur ex contractu dudum facto & inito: vt Ins. quib. mod. re contrahi. obli §. fi. secundùm Ang.

fi. Item quarto dicitur in factũ: q est ex varijs figuris causarum: vt C. de sac. san. eccl. l sancimus. t. §. finali. quod quartum genus non pot sub regula cõprehẽdi, sicut nec mora: vt ff. de vsu. l. more. i. prin. Nunquid ergo stricti iuris semper? Rñ. sic, cum nõ

de, a cõi diuidũdo, b pscriptis verbis, q̃ de ęstimato c pponit, & ea, d q̃ ex pmutatione e competit, & hrẽditatis petitio. f Quãuis .n. vsq; adhuc g incertũ erat, inter bonę fidei iudicia connumerãda hęreditatis petitio eẽt, an non: nostra tñ constitutio h apertè eam esse bonæ fidei disposuit.

Rei vxoriæ actione sublata, hodie dotis exigidæ, vel recuperãdæ causa, ex stipulatu actio cõpetit: q̃ illius in locũ subrogata, & bonæ fidei est, & tacitæ hypothecæ priuilegio suffulta: vsque adeò vt in ea mulier reliquis creditoribus simili hypotheca nitentibus longo interuallo præferatur.

Fuerat antea & rei vxoriæ actio i vna ex bo. fidei iudicijs, sed cũ pleniorẽ eẽ ex stipulatu k actionẽ inuenientes, oẽ ius, qđ res vxoria antea habebat, cũ multis diuisionib. in actionem ex stipulatu, q̃ de dotib. exigẽdis pponitur, trãstulerim⁹: l meritò rei vxorię actiõe sublata, ex stipulatu actio, q̃ pea introducta est, naturam bonæ fidei iudicij tãtum i exactione dotis meruit, m vt bonæ fidei sit: sed

a Familiæ erciscundæ. Quæ inter cohæredes datur: vt ff. famil erciscu. l. 2. & Ins. de ob. quæ ex quasi contrac. §. idẽ intus.

b Communi diuidundo. Quæ detur inter eos, qui habẽt rem cõem cum societate, vel sine, vt diuidatur: vt Ins. de obliga. quæ ex quasi contrac §. item si inter aliquos. & no. Ins. eo. §. quędam. Sed quid de actione finium regundoru? Rñ. quidam idem pp similitudinem quam habet cũ his duabus: vt Ins. eod. §. quædam actiones. Sed 3dico: 1 enim hic de ea non inueniam, & pot eẽ rõ, quare secus sit in ista quam in alijs duabus: quia i ista id quod pure est meum, potest alteri adiudicari: vt ff fi. reg. l. 2. in fi. sed in alijs duabus communis res non propria adiudicatur: vt Ins. de off. iud. §. fi.

c De æstimato. Vt si tibi rem meam do, & æstimo tibi eam decem, vt aut rem, aut decem reddas: si verò plus vendas, tuum sit: & est tunc periculũ accipiẽtis indistinctè: vt hic. & ff. de æsti. act. l. 1. in fi. Si verò sic dixi, rẽ aut æstimationem reddas: tunc distinguitur, quis rogauerit: vtrum ego te de vendẽdo, an tu me de tradendo, vt sit periculũ rogantis: vt ff de præscr. verb. l. si gratuitam. §. 1.

d Et ea. Scilicet actio præscriptis verbis.

e Ex permutatione. Quæ nascitur demum ab altera parte secuta: & tunc non ex traditione rei, sed ex pacto dudum apposito, s nascit: vt C. de rer. permu. l. ex placito. Sed cum istis duob casib. sit bonę fidei: q̃o vbi stricti iuris erit? Rñ. vbi dat ex pacto incõtinẽti apposito, qđ euenit: vt ff de pact l. iurisgentiũ. §. sed cũ nulla & § quinimo. & est rõ quia non inuenio, q sit bonę fidei, nisi in duob. casibus. item in 3ctibus tribus innominatis: do, vt facias: facio, vt facias. & in tertio, de quo dicimus, do, vt des: qđ de permutatio. in primis. n. duobus, præscr. verbis actio est stricti iuris: sed in tertio est bonæ fidei: vt di. in quarto 3ctu innominato, s. facio, vt des. de dolo agitur, non præscriptis verbis, 2 vt ff. de præsc. verb. l. naturalit. § quod si faciam, vt des. Itẽ in omni contractu vbi est incertum de nomine actionis, habet locum hæc actio: & est stricti iuris: vt ff. de præscr. verb. l. 2. 3. & 4. Sed quid de actione in factũ, nunquid est bonæ fidei? Respon. quatuor sunt genera actionis huius in factum. Vnum, vt detur ex omni edicto, vel interdicto prætoris: vbi non dedit prætor certum actionis nomen: vt Ins. de interd. §. fi. & ff nau. cau. sta. l. & ita. §. sit prætor. in glo. ex edicto. Secundo, vbi datur in subsidium legis Aquil. vt Ins. de leg. Aquil. §. fin. Tertio, vt detur vbicunque præscriptis verbis actio datur: & tunc eadem est, quod actio præscriptis verbis: vt ff. de præscri. ver. l. j. in

inueniam, q bonæ fidei sit. Sed quidã dicunt, q in tertio casu vbi loco præscriptis verbis dat, quę competeret ex permutatione vel ęstimatione, sit bonæ fidei: quod est falsum: quia in omni cõtractu vbi certum debetur, habet locum certi condictio: vt ff. si cert. peta. l. certi cõdictio. & tamen nemo dicit aliquam condictionem esse bonæ fidei. Item quid de actione præscriptis verbis, quæ pro precario datur? Dicũt quidam q bonæ fidei est: vt ff de pca. l. 2. §. hoc interdictum. Sed contradico: 3 quia nõ inuenit, quòd sit bonę fidei: vt ff. de pca. l. 2. §. hoc Interdictum. Accur.

ADDITIO. Nisi tale pactum sit ęstimatio, vel permutatio: vt quia ab vtraq; parte sit species certa præstanda: quia tunc talis actio præscrip. verb. est bonæ fidei. Ias.

f Hæreditatis petitio. Quæ datur 3 possidentẽ pro hærede, vel pro possessore: vt ff. de peti. hær. l. regulariter. & l. seq. & l. qui interrogatus.

g Vsq; adhuc. i. vsq; ad tpa huius legis, vel nostræ constitutionis, de qua statim memoriam facit.

h Constitutio. Vt C. de pet. hęr. l. fi. in fi.

i Fuerat antea. CASVS. Dñe. itellexi, q 17. sunt actiões bo. fid. q enumerant in pximo supiori §. & tñ. q vocat actio ex stipulatu p dote: de qua i pñti tractare intẽdimus. p Deo dicatis mihi, q̃ est ei⁹ natura? Frater, dicit ipse, scire debes, q olim erat q̃dã actio, q̃ erat bo. fi. q vocabat rei vxo ac. q cõpetebat mulierib. ad dotes suas repetẽdas: & olim numerabat 17 sed quicqd olim erat in actione illa, hodie trãsfusum est in actionẽ ex stipulatu p dote: & illa penitus est sublata. Duo aũt bona erãt in illa actione, videlicet antiqua: qa erat bo. fi. & et tacitam habuit hypothecã: vnde dicim⁹, q actio ex stipulatu, quanquã stricti iuris sit ex sui primitiua nã: tñ qa in oibus supplet nãm rei vxoriæ actionis, qñ dat p do. dicimus, quod habet ista duo. s. q est bo. fi. & et q tacitam habet hypothecam. h. d. Fran.

k Rei vxoriæ actio. Nomẽ erat actionis. Vel dic q factum denotat. i. rem ipsam: vel quia pro ea vxoris competebat soluto matrimonio.

k Ex stipulatu. Quæ similiter pro dote datur.

l Trãstulerim⁹. Vt C. de rei vxo. act. l vni. & cõpetit hęc actio ex stipulatu, siue marito, 4 vt ei dos det. siue vxori. vel pri ei⁹, vt restitu. s. & siue vtiliter sua rit inter posita stipl'o, siue n. tñ semp credit tacitè. & vtiliter iterueniret, vt C. de rei vx. act. §. j. nã & aliàs intelligit stipl'o tacita. vbi nõ est: vt ff. de ado l. bis verbis. & ff. si cui plusq̃ p l. Fal. l. nisi. §. itẽ ferẽdũ.

m Meruit. s. actio ex stipu. vt hic, & C. de rei vo. act. §. sed

Actio cõi diuidundo.

Actio finiũ regũdorum ẽ stricti iuris.

1 Cũ ista gl. cõiter transeũt doct.

Æstimatę rei autus alt periculum.

Actio quæ nascit ex permutatione.

2 Qđ verum vbi ex facto meo nihil tibi adast: alias sec⁹, vt p Ias. hic ponentẽ et qualiter ex permutatione plures & diuersæ & ad diuersa tendantes cõpetant actiones.

3 Istã cõiter approbãt doct. h. c.

Actio ex stipulatu p dote cõpetit marito & vxori.

4 No. q nõ tantũ vxori ad repetẽdã dotẽ 3sumit fieri stipl'o, vt hic, sed et ex parte viri ad cõsequendã dotem: & ex vtra que parte inest tacita hypotheca: vt est tex. in l. 1. § j. C. de rei vx. act. ibi. stipulatione & hypotheca &c. Ang.

& tacitā[a] ei[b] dedimus hypothecā.[c] Præferri ãt alijs creditorib.[d] ĩ hypothecis tūc cēsuim⁹, cū ipsa[a] mulier de dote sua experiat: cui⁹ soli⁹[f] ꝓuidētia hoc induximus.[g]

Quæ olim inter bonæ fidei iudicia, & stricti iuris circa cōpensationes fiebat differentia (vt.s.in illis ipso iure, in his opposita doli exceptione fieret compensatio) hodie sublata est: hoc igitur iure vtimur, ꝙ quibuscūq; actionibus obiciatur cōpensatio, illud statim iure ipso aut perimit, aut minuit: deme depositi actionem, quæ nulla compensationis exceptione tollitur.

In bonę fidei iudicijs libera potestas ꝑmitti vr̄ iudici ex bono, & ęquo æstimandi, quātū actori restitui[h] debeat. In quo[i] & illud cōtinet̄, vt siqd ĩuicē ꝑstare[k] actorē oporteat: eo cōpēsato,[l] ĩ reliquū is, cū quo actū ē, dēat cōdēnari. Sed & ĩ stricti iuris iudicijs ex rescripto diui Marci, opposita doli mali exceptione,[m] cōpēsatio induceb. ē. sed nr̄a constitutio[n] easdē compensationes, quæ iure aperto[o] nituntur; latius introduxit, vt actio-

§.sed & si nō ignoramus. Aliàs enim stricti iuris esset non inueniat̄, ꝙ sit bonæ fi. & Ī.eo.§. actionum.

a Tacitam. Scilicet actionem hypothecariam.

b Ei. Scilicet actioni ex stipulatu, vel mulieri.

ADDITIO. Qđ verū intellige, quātū ad priuilegiū tacitę hypothecæ: secus quo ad priuilegiū ꝑlationis. qa cōpetit mulieri, & est effectus: quia mē est ꝑsonale, & nō trāsit ad aliū, nisi ad filiū: vt hic in gl. b secus in primo casu, vt hic per doct.

c Hypothecam. Scilicet ex vtraq; parte, siue ea parte mulieris ad repetendā dotem, siue ex parte viri ad petēdā eā. Sem ꝑ n. sunt ibi tacitæ hypothecæ: vt C.de rei vxo.act § j.

d Creditorib⁹. Sed nunquid omnib. in distincte? Rn̄ secundum M sic, siue primi habeant pignus expressum, siue nō. Sed hęc opinio non valet. quia l. distinguit: vt C.de iu.dot. l. vbi. Item fiscus & mulier pari passu ambulant: vt C.de pri.fisc.l.quamuis & fiscus non pręfertur habentibus expressam: vt ff.qui po in pig habe.l.si pignus ergo nec mulier. Secunda est opi. vt distinguatur inter pign⁹, s.traditū, & hypothecam, s. non traditam: vt primo casu non præferatur mulier, secūdo sic arg. ff.quib. mod.pig. vel hyp. sol. l.pen. Sed & hanc reprobo: per id, quod est s.eo.§.inter primus. Tertia est opin secundùm B. & Io & Azo. vt habentibus tacitam hypothecam pręferatur. non autem habentibus expressam. lex. n. suū priuilegiū. quod dederat primis, eis adimere præsumitur ꝓpter mulierem, non autem id priuilegium, quod quis sibi adinuenisset: & hoc cauiè probatur p. r verba: C.qui po.in pig hab.l.fi. ibi, licet anterioris temporis priuilegio fulciatur &c. Accur.

a Cum ipsa. Vis facienda est in eo, quod dicit ipsa. Nam alius non admittit̄ ad tale priuilegiū agens ꝓ dote, ēt hæres mulieris: vt C.de priui do.l.j. nisi sit de sui hǣdib.i.de filijs & alijs descendentib. mulieris: vt C.qui pot.in pig.hab l. si.in fi. Sed nūquid procuratori mulieris dat̄ hoc priuilegium? Rn̄. sic: vt ff. sol.mat.l alia.& ff de ꝓcu l.minor.§.quoniā. Itē quod hic dicit de dote sua, ideo dicit: quia aliud est in donatione ꝓp nuptias. nam in ea non habet hoc priuilegiū: C q pot.in pig.hab.l.fi.in fin. Sed qn̄ mulier pōt experiri de dote? Rn̄. ſolu.matri.nō pri⁹, nisi maritus ad inopiam vergat: vt C. de iur. dot.l. vbi.& ff sol.mat.l. si constante.in princip.& hoc siue ipsa dederit dotem, siue alius extraneus, qui tamen non fuit pactus de ea sibi reddenda: quo casu sibi, non mulieri daretur: vt C.de rei vxo. act.§. accedit. Si autem pater mulieris dederit dotē, patri actio, & filiæ simul dabitur, imò aliquantulū habet plus pater, qui agit & filia semꝑ creditur cōsentire, nisi habeat iustam causam ꝯdicendi, & contradicat. vt ff. sol.ma. l.ij.§ si & l.non solum, & hanc dotem integram debet seruare pater pro filia, nisi clade, idest tēpestate, vel vt patrimonium sui fuerit diminutū: vt in Auth.de æqua.do.§.quia verò omnia.coll.vij. Sed nunquid patri hoc priuilegium dabit? Vr̄ ꝙ nō: qa sua actione agit: vt ff.sol.mat.l.ij.§.voluntate. Ecōtra, quòd sic, vr̄, quia per hoc filiæ ꝓuidet̄, cū pater hāc reseruare cogatur filiæ, vt dictum est, & hoc verum puto:[4] vt hic dicitur, cuius ꝓuidentia &c.

f Solus. Scilicet mulieris.

g Hoc Induxim⁹. Scilicet vt alijs ꝑferat̄.

In bonæ. Diuidit̄ ĩ tres partes. Primo qualiter cōpensatio fit ĩ bonæ fidei iud. Secūdo qualiter olim, & hodie fit in stricti iuris. Tertio facit quādā exceptionē. Secūda ibi, sed & in stricti iuris. Tertia ibi, excepta.

CASVS. In superiorib⁹ dictū est, ꝙ actiones sunt bonę fidei: & ēt ꝑ oppositum patet, quæ sunt stricti iuris: qa omnes præter eas, ꝙ in alijs præcedentibus §§. enumerant̄. Modo intendit dn̄s Iustinianus ꝓsequi quandam largam materiam, quam habet iudex ĩ iudicijs bonæ fid. Vberius enim, & pinguius exercet iudex officium suum in actionib. bon. fid. quam in actio. stricti iuris: adeo. ꝙ ex ista vberantia permittitur iudici ex bono.& æquo in act.bo. fid. æstimare quantū per actiones istas actori sit præstandum: in quo iudicis officio continet̄, vt si actor qui petit puta xv. reo teneatur in aliquo, puta in x. compensatio eo, quod actor reo debet, iudex reum in solidos v. condemnabit, & fiebat ista compensatio in iudicio bonæ fidei ipso iure, sed in agi. stricti iuris nō pōt habere locū compensatio, nisi opposita doli mali exceptione, & hoc erat inductum ex constitutione diui Pij, sed nostra cōstitutio (Dicit Imperator) induxit eandem cōpensationem ipso iure tam in stricti iuris iudicio, ꝙ in bon.fid. vsq; ad contentam in petitione quantitatem, in omni actione, in qua petit̄ quantū. dū tamen quātitas ex alia parte sit debita: & hoc siue sit actio in rem, siue in personam: excepta actione depositi in qua vr̄ absurdū aliquid compensationis nomine opponi, ne prætextu compensationis aliquis depositarum rerum exactione fraudaretur. hoc dicit. Fran.

h Restitui. Large accipe, siue pro dando, siue pro restituendo: vt ff.de verb.sig.l. verbū reddendi. & hoc intelligas siue i vsuris ex mora: vt ff. de vsu.l.mora. §.in bonæ fidei. siue interesse agentis: vt s. de oblig. ex consensu. in fi. Accu.

i In quo. Scilicet officio iudicis.

K Præstare. Scilicet rei.

l Eo compensato. Scilicet apposita exceptione compensationis tantum.

m Doli mali exceptione. Quæ exceptio ideo dabatur: quia dolo facit, qui petit quod restituturus est: vt ff.de excep.dol.l.dolo. Et ita nota quantum ad effectū nulla est differentia, sed quantum ad verba,[5] vel rigorem iuris.

n Constitutio. Vt C.de compensa.l.fi.

o Iure aperto. Idest vbi quātitas hinc inde debetur. Nam species ad speciem, vel species ad quantitatem, vel quantitatis ad quantitatem, si est quantitas vt species

Doṫ petens mulier an ꝑferat̄ omnib. creditoribus.

1 Quę dicto est ꝑsonalissima Man. do. in Gl. Facult. § Et ꝓpriū, in vers. ꝓtius & in § habitu. I eo. ver.

Mulieris hęres ĩ petitione dotis nō potest priuilegio mulieris.

a Hoc est verū ĩ ꝓcuratore simplici. ĩ vero sit procurator in rē suā, distingue vt ꝑ las. hic.

5 Scilicet prælatio nis. habet tn̄ priuilegiū tacitę hypothecæ, vt ꝑ las. hic in secundo nor.

4 Hoc verū intellige, qn̄ filia ẽẽt viua tempore quo pr̄ agit: als secus: vt hic per doct.

5 Ista gl. male loq̄tur secūdū las. cū leges non verbis. sed rebus imponantur. l. ij. C. cōia de le.

species, non fit cõpensatio: quia non patet iure aperto: vt ff. de pig. act. l. si obuenerit. j. rñ. & ff. de ædic. in de. l. si nõ forte. §. si centũ. & de impen. l reb. do. fact. l. quod dr. & l. fina. & ff. de pecul. l. si creditor. § j. Sed nonne statim hic subijcit, q actioni in rem pôt obijci compensatio? ergo videtur fieri de specie ad quantitatẽ. Sed dic q fit rei vendicatio, quando re nõ restituta iuratur in litem, vel in veram æstimationẽ: vt ff. de rei vendica. l. qui restituere. Itẽ quid si hinc inde debitũ est in genere, vt debeo tibi hominem, & tu mihi hominem? Rñ. fit compẽsatio: vt ff. si pars hęre pet. l. j. §. item si cum me. & ff. de hęre. instit. l. qui non militabat. j. respon. & ff de leg. 2. l. vnum ex familia. §. sed si vno. Item quid si ab vna parte debitum est confessatum, ab altera negatum? Respo. non patet aperto iure, vnde non fit compensatio; vt C. de compen. l. fi. §. penul.

Compensatio in quibus reb. fit.

Ac nec exceptio nõ numeratæ pecuniæ eiobijci pôt. i. l. Scribus. §. sed quoniam. C. de nõ nu. pec.

Compensatio fit ipso iure, sed debet opponi.

nes[a] ipso iure[b] minuãt[c] siue i rẽ, siue in psonã, siue alias[d] quascũq; : excepta sola depositi[e] actiõe, cui aliqd cõpẽsationis noĩe opponi, sanè iniquũ eẽ credimus: ne sub ptextu cõpẽsationis, depositarum rerum quis exactione defraudet.[f] Arbitrarias actiones eas cognominamus, quæ à mero iudicis arbitrio pẽdẽt, in quibus si iubente iudice reus non restituat rem, soluat, vel exhibeat, potest iudex ipsum quantũ interesse parti perpenderit, pro arbitrio condemnare. Illud tamen pro viribus curet ius dicens, vt in his, alijsq; omnibus actionibus, certam ferat sententiam: etiam si petitio incerta sit.

Præterea quasdã actio-

ADDITIO. Nisi tale debitum non confessatũ posset de proximo liquidari: vt d. l. fi. C. de compen. quando autẽ opposi no compensationis requirat altiorem indaginem, & quantum tempus detur ad pbandum, vide hic per docto.

a Vt actiones. Accusatiui casus. Est enim sensus, vt compensationes minuant actiones.

b Ipso iure. Adeo vt dixerint quidam non esse necesse voce hominis opponi compensationem, vt hic. Sed certè imò est necessariũ, vt opponatur, quod pbo trib. rationibus. Nam fideiussor cõuentus eligit, vt vel quod sibi, vel quod reo debetur, compenset: q electio sibi non daretur si ius compensaret: vt ff. de compen. l. si quid. Item & reus cõuentus eligit in quam causam compenset, si debeat ea plurib. causis: vt ff. de compensa. l. quod Labeo. Item lex dicit cum malè agere, cui obijci pôt compensatio: vt ff. de compen. l. verũ. §. sicut. sed qui malè agit, habet actionẽ, sed eliditur exceptione: vt ff. qñ di. vsusfru. leg. ced. l. j. in fi. Sed secundũ hanc opin. quid adijciatur in actione stricti iuris ad id, quod erat olim? Respõ. q a doli mali tantum obijciebatur exceptio, per quam non extinguebantur actiones ipso iure sed nũc etiã compensationis exceptio opponitur, per quam ipso iure hinc inde actio extinguitur: vt hic. & j. eod §. pen. & nihilominus doli, cum generalis sit: vt ff. de excep. dol. l. ij. §. generaliter.

c Nota illũ casum & glo. ibi not. adducit plures alios casus, in quibus qui cõpẽsat nõ suũ sibi: sed debitum alteri. dic vt ibi. Ange.

c Minuant. Scilicet compensationes.

d Alias. Actiones: vt. s. multas, q sunt quatuor: vt j. eo §. quædam actiones. Item persecutio fideicommissorum. Item officium iudicis, & similia: quæ actiones sunt largissimè accepto vocabulo. vt ff. de act. & obli. l. actionis verbo Vnde & petitiones cautionum occasione damni infecti compensantur: vt ff. de dã. infecto. l. j. & l. qui bona. §. si quis. Accur.

Cõpensatio in multis casib. cessat.

ADDITIO. Hoc verũ intellige de debito officio iudicis, in quo nullum obstaculũ est in medio. alias secus: vt per Bar. in l. fina. § fina. ff. de condic. indeb.

e Depositi. Quod tu intelligas, qñ pecunia non signata est deposita: quo casu etiam similem reddere potest: vt ff. depo. l. Lucius & l. diem spõsalitiũ. §. j. Si aũt esset depositio facta in specie vel in pecunia, vt in specie, quod eẽ potest: vt ff. de leg. j. l. plane. § si eadem. versic. sed hoc ita. Tunc etiam alia rõne non obijcietur compensatio: quia in specie non fit cõpẽsatio. Item quod hic dicit in actione depositi, idem dicunt quidam in actione cõmodati: vt C. comm. l. sub prętextu. Sed certè imò est ibi ratio: quia in specie fieret. Nam solæ species commodantur, non quantitates, nisi quantitas vt species commodetur: vt ff. commo. l. iij §. fin. Item cessat aliàs compensatio: vt qñ per violentiam mihi rem abstulisti: vt C. de compen. l. fin. in fi. 1 item & si fisco non opponitur in quibusdam casibus: quos dic. vt ff. de iure fisci. l. aufertur §. qui compensationẽ. & C. de compensat. l. compensationes. & l. in ea. Itẽ in curatore, q fraudauit publicam annonam: vt ff. de cõpensatio. l. ob negotium.

Species solæ commodant.

1 Istud de violentia intelligas, vel ibi no. gl. & do. Angel.

f Defraudetur. Sed nonne hæc ratio vbiq; potest habere locum? Respon. non ita: quia si restitutio denegatur, est dolos: vt ff. manda. l. si procuratorem. § dolo. Item depositarius de dolo tantum aliàs tenetur. vnde si hic magis grauetur, non est mirum: vt arg. ff. de iureiur. l. eum qui. in prin.

Depositarius de dolo tãtum tenetur.

Diuisio.

Præterea Diuidit, in tres partes. Primo quare dicantur arbitrariæ Secundo q sunt istę arbitrariæ. Tertio quid iudex in bis possit. Secunda ibi, Sed istæ. Tertia ibi, In his enim. Acc. CASVS. Præter actiones de quib facta est mentio s. adhuc scire debetis, q sunt quædam actiones arbitrariæ, hoc est ex arbitrio iudicis dependentes. In quibusdam. n. actionib. nisi reus actori iudicis officio satisfaciat, veluti rem restituat cum rei vend. agitur. vel rem exhibeat, cum ad exhibendum agitur. vel soluat, cũ aliquid certo loco est soluendum: vel ex noxali causa seruum dedat, cum noxaliter agit̃ ꝯ ipsum: ille qui sic condemnat̃ à iudice, reus. s si non vult satisfacere ad arbitrium iudicis. pôt condemnari, vel ad interesse, vel vt in litẽ ꝯ eum iuret. & hoc dicit litera ista. prętetea, quasi dicat, illę actiones de quib⁹ ad præsens tractare propono, nec sunt bonę fidei, nec stricti iuris: sicut illę de quib. pximè tractauũ, sed habent aliam quandam naturam per se: & in hac opinione fuerunt quidam antiqui. Alij dicũt, q sub bo. fid. & hoc quia in istis habet iudex largas habenas sicut in ꝯtrib. bo. fi. Sed tu dic. q censentur stricti iuris: cum inter eas, quæ sunt bo. fid. non numerentur. Item videtur. q ista litera, vel ex noxali causa seruum dedat. nõ innuat, q dominus, qui conuenitur noxaliter, pręcisè condemnari debeat ad hoc, q seruum dedat pro noxa, cum lex dicat ęstimationem damni esse in obligatione noxæ, aut deditionem in liberatione: vt ff. de re iudic. l. miles § aut noxę Frater intellige, q facta fuit condemnatio in æstimatione damni, sed poterat euitare illam damnationem dando seruum pro noxa. vnde ex pone literam, debet condemnari. Vel sic potest dicere, q omnia iudicia sunt absolutoria, ideo q si aliquis alicui in veritate debet decem, qui à creditore in iudicium vocetur & in eis statu sit, q cõtra eum debeat ferri sententia: si iñ ante sententiam soluerit: illud iudicium, quod debet esse condemnatorium, modo erit absolutorium: & sic intelligo illud verbum, iudicia sunt absolutoria. Pone ergo q seruus ignorante dño damnum dederit in rẽ alienius: ille qui damnum passus est, agit̃ ꝯ dominum, petens q damnũ emendet. certè condemnabitur dñs ad æstimationem, nisi ante condemnationẽ dederit

nes [a] arbitrarias, i. ex [b] arbitrio [c] iudicis pẽdẽtes appellamus: in quib. nisi arbitrio iudicis [t] is, cum quo agitur, actori satisfaciat: veluti rem restituat, [c] vel exhibeat, [d] vel soluat, [e] vel ex noxali [f] causa seruū dedat: [g] cõdemnari [h] debeat. Sed istæ actiones [i] tã in rem, [k] q̃ in personam inueniuntur. In rem, veluti Publiciana: [l] Seruiana [m] de rebus coloni, quasi Seruiana, q̃ ẽt hypothecaria vocatur. In personam: veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus causa, [n] aut dolo malo [o] factum est. Item cum id, [p] quod certo loco ꝓmissum est, [q] petitur. Ad exhibendum quoq; actio ex arbitrio iudicis pendet. In his enim actionibus [r] & cæteris similibus [r] permittitur iudici ex bono, & æquo, secundum cuiusq; rei, de qua actum est, naturam [r] æstimare, quemadmodum actori satisfieri [u] oporteat.

seruū p noxa: & sum in versi: Sed istæ actiones &c. Dixi vobis q̃ actionum stricti iuris q̃dam sunt arbitrariæ. Istarum sunt aut q̃dam in rē, q̃dam in ꝑsonā. Arbitrariæ in rem sunt, vt puta Publiciana, & Seruiana. In ꝑsonā sunt actiones, quod metus causa: de dolo actio, q̃ est arbitraria actio: & actio ꝓ quam petit̃ pecunia certo loco ꝓmissa: & actio ad exhibendum. Et in omnib. istis casib. & similibus ꝑmitti̊ iudici ex bono, & æquo æstimare, ſm ici nām in quantum actori satis fieri oportet. h. d. Franc.

[a] Actiones arbitrarias. Sed nunquid sunt bonæ fidei, vel stricti iuris? Respõ. quidam, q̃ bonæ fidei sunt: quia in iudicis arbitrio sunt: vt ĩ. proxi. §. in fi. & ĩ. eo. §. in bonæ fidei iudicijs. Sed hoc nõ valet: quia officiū iudicis, quod in bo. fid. iudicijs venit, est iure actionis. Sed hoc quod est in arbitrio, merum est, & in iudice tantum est: vt ff. de eo quod cer. lo. l. in bonæ fidei. Alij dicunt, q̃ nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris: imò est tertia species ad illam diuisionem, q̃ est ĩ. eo. §. actionū. & facit pro eis ff. de in li. iur. l. in actionib⁹. §. planè. & ff. de vsur. l. in fideicõmissi. quæ est l. iij. §. in his. hanc ẽt reprobat: quia dicta diuisio est perfecta, & immediata. Alij dicunt, q̃ verius est, q̃ sint stricti iuris, cum bonæ fidei nõ inueniatur: vt ĩ. eod. §. actionum. Accur.

ADDITIO. Hæc vltima vera est: & eam sequuntur communiter scribentes hic.

[b] Ex arbitrio. Bene dicit ex arbitrio. Nec enim obligatus est rem restituere, vel simile quid facere: quod promptè dices esse verū in actione in rem. In personalibus autē, & arbitrarijs, quæ hic enumerantur, dices q̃ licet exhibitio, vel restitutio sit in obligatione: pœna tamen, idest interesse, vel quanti in litem iuratum est, non nisi per officium iudicis præstatur: & ideo arbitrariæ dicuntur.

[c] Rem restituat. Vt in rei vendicatione, quæ est arbitraria: cum primò restituendo liberetur: aliàs iudicis arbitrio in litem iuratur: vt ff de in lit. iurā. l. in actionibus. & ff. de rei vendi. l. qui restituere vel hypothecaria: vt ĩ. ꝓxi. §. vbi hæc omnia exempla diligentius dicuntur.

[d] Vel exhibeat. Cum ad exhibendum agitur.

[e] Vel soluat. Scilicet cum certo loco soluendū est.

[f] Vel ex noxali. Cum noxaliter agitur.

[g] Dedat. Idest, det. Accursius.

[h] Condemnari. Diuersis modis fiet condemnatio: sicut diuersæ sunt istæ arbitrariæ: vt dicemus ĩ. proxi. §. in fine.

[i] Sed istæ actiones. Scilicet arbitrariæ.

[k] In rem. Separatum intellige: nā vna, & eadē actio nõ potest in rem & in personam esse, nisi ĩ quatuor casibus mistis: vt ĩ. eo. §. quædam actiones.

[l] Publiciana. De qua habes ĩ. eo. §. aliæ.

[m] Seruiana. De his duab. habes ĩ. eo. §. Seruiana. Ac.

[n] Metus Causa. Licet sit in ꝑsonam, vt hic: tñ in sē est scripta: vt ff. quod metus. cau. l. metum. §. cum autem. & de hac dic vt ĩ. eo. § item actio.

[o] Dolo malo. Actio de dolo est arbitraria: vt hic. qđ est ideo, quia liberatur dolosus verū interesse ꝓstando, si restituere non possit: aliàs iudicis officio iuratur in litem: vt ff. de do. l. arbitrio. in prin.

[p] Item cum id. Scilicet pecunia.

[q] Promissum est. Idem etiam si legatū sit relictum certo loco dandū: & idē si mutuū sit datū certo loco reddēdū. Nā in his tribus casibus locum habet certi condictio arbitraria: vel ex testamēto arbitraria, s. in promissione, & legato, & mutuo: aliàs non, vt ff de eo quod certo loc. l. ij. §. hæc autem. & l. si hæres. & l. aut si.

[s] Et quod hic dicitur, petitur, s. alibi, quam vbi fuerat ꝓmissum dari: & venit in ea vtilitas, tā agentis, quā rei: vt ĩ. eod. §. in eo.

[r] Actionibus. Scilicet personalibus & arbitrarijs.

[r] Similibus, s. in rē, & sunt decē: de quib. dixerat ĩ. vel dic, q̃ & aliæ sunt arbitrariæ, q̃ hic nõ enumerantur: vt ecce actio in factū, q̃ dat̃ ꝯ nautā, cauponē, stabulariū: vt ff. nau. ca. sta. l. j. in prin. Sed quidam dicūt eā nõ esse arbitrariā, q̃a ibi nõ ferunt snīæ duæ. Item est actio in factū, q̃ dat̃ ꝯ Publicanum: vt ff. de pub. l. j. in princ. [4] Item actio finium reg. ff. finiū reg. l. ij. in fi. & l iiij. Item actio redhibitoria: vt ff. de ædil. edict. l. redhibitoria. Item actio ex stipulatu, q̃ ꝓ dote repetenda datur. vt ff sol. mat. l si filiusfamilias. §. maritū. Sed certè isto casu non ideo iurat̃ in litē: quia arbitraria sit, sed quia bonæ fidei sit: vt ĩ. eo. §. fuerat. Item actio rerum amotarum est arbitraria: vt ff. rerum amo. l. si eum dos. in fi. Accus.

[r] Naturā. [5] Idest bonitatē, dicunt q̃dā. Vel meli⁹, idest ſm nām actionis arbitrariæ, q̃ intendit̃. Nā triplex pōt modus cōdēnationis deprehendi in arbitrarijs. Vnus, vt duæ sntæ ferant̃, prima de restituenda re, & nisi restituat̃, fiat cōdēnatio in pœnā, vel interesse ꝑ delationē iurisiurādi i litē: vt patet in actione, quod met⁹ causa. & in actione de dolo, & rei vendicatione, & in actione ad exhibendū, & similib⁹. Est & alius modus, vt vna feratur sententia & in ea statim interesse consideratur: vt qñ certo loco aliquid dandum est: & hoc est in ista sola. Tertius modus est, vt non in quātitate condemnationis fiat arbitriū, sed in qualitate, vt in act. noxali: in qua arbitrat̃ iudex an liberet̃ dando seruū ꝓ noxa, qđ est qñ dño ignorāte, vel ꝓhibere nõ valēte deliquit: aliàs insolidū tenet̃: vt ff. de noxa. l. ij. in prin. & l. in delictis. in pri.

[u] Satisfieri. Sed nõne hoc idē in bonæ fidei iudicijs sit? Rñ. dic. q̃ triplex est iudicis officiū. Primū, q̃ obtinet actionis vicē, ꝑ qđ officiū petunt̃ salaria a tutoribus, & restitutiões maiorū, & minorū: vt ff. de mi. l. qđ si minor. §. fi. Aliud est, qđ bonæ fid. actionib. inest, qđ iure actionis venit: vt ff. de eo, qđ cer. lo. l. in bonæ fidei. & vna cū actione ꝑit: vt ff. depo l. 4. Tertiū est, qđ inhæret actiōib. stricti iuris q̃busdā arbitrarijs. & hoc ex solo mero iudicis descēdit, vt quasi liberū sit ei hoc facere; sed in actionib. bo fid. adstringit̃ ad hoc. [6] Itē i actionib. bo fid. vna fert̃ snīa; i his aūt plerunq; duæ, vt modo diligenter notaui mus.

ADDITIO. Tu dic, secundū Ias. q̃ in actione bonæ fidei officium iudicis eis deseruiens ꝓuenit ex natu-

[a] Aliàs si ne ex.

[b] Quàm multi. plex sit in hoc §. arbitrij significatio & qd sit arbitrari, docet hoc loco elegāter. Frā. Ilotoma. cui non placet opinio referētium locū hunc ad iurisdictionē, aut merū mixtūve īperiū: qñ qdē hmōi iurū iudices priuati hoīes plerūque cēnt, qui nec imperium, nec iurisdictionem, sed notionē dūtaxat hērēt.

[3] Ang. notat istā gl. ꝓ singulari: sed Ias. reprobat. videtur hic ꝓ eiꝰ & re ꝓbationē quā facit istā glo. q̃ approbat̃ cōmuniter ꝑ doct. & et sequēs.

[a] Aduertas q̃ Bar. in l. actionib⁹. ff. de in lit. iurā. l versi. tertio habet locū ĩ &c. dat vnā regulā, q̃ oīs actio in qua res nõ restituit̃ ſm ꝓceptū iudicis, dē arbitraria, vt iudex hēat ꝑtātē deferendi iu

ramētū in litē, & ſm illud ꝯdēnādi, siue sit actio bo. fi. siue stricti iuris, ꝑsonalis, siue in rē, siue q̃cūq; actio sit, & allegat d. l. q̃ restituet. qđ credo verū ꝑ ꝑ idētitatē rōnis, q̃a in oībus casib. cōtenit̃ maiestas ꝑetoria, secundū Auge.

[4] Bar. & cōiter doctor. in d. l. si hēs reꝓbāt istā gl. & dñt q̃ oīs actio stricti iuris ꝑ ꝑ adiectionē loci p̄t eē arbitraria s vt refert hic Ias.

[a] Sed gl. ĩ l. hoc edicto. l verbo, absolueñdā ff. de pu. tenuit ꝯtriū: & illā sequit̃ Bar. post Dy. reprobata hac gl. ſm Ia. Condēnatio ī arbitrarijs, q̃a fieri tripliciter. Officium iudicis ē triplex. s. nobile, mercenariū meal & mercenariū mistum.

[5] Natura quot modis accipiat̃, Mādos. sup 4. com. in versic. de sui nā.

[6] Ioā. Fab.

ex natura ipsarũ, ꝑ quod statim, ꝙ debitor est ĩ mora, potest cõdemnari ad vsuras, vel interesse, sed in actione stricti iuris prouenit ex quodã accidenti extrinseco: puta, quia nõ præstatur res, in qua fuit facta cõdemnatio. & sic istæ actiones sunt arbitrariæ.

Curare. Diuiditur in tres partes. Prio mãdat iudici de ferendo certã sententiã: ibi, Certæ pecuniæ. Secũdo limitat mandatum, si illud est possibile: ibi, Quantũ. Tertio remouet vnũ obiectũ, ibi, Etiã si de incerta.

CASVS. Supradictæ sunt multæ diuisiones actionum. adhuc ponet plures: sed in pñti. §. dat quendã effectũ actionis: & dicit, ꝙ si quædã actio corã iudice proponatur: curare debet iudex vt quantum possibile est, & inquantũ natura actionis hoc patitur, certam ferat sententiam. h.d. Franc.

Iudex debet ferre sententiam certam, ẽt super libello incerto, si incertitudo est in potestate iudicis. hoc dicit. Aretin.

Curare † autẽ debet iudex, vt omnino, quantũ possibile [a] ei sit, certæ pecuniæ [b] vel rei [c] sententiam ferat, [d] etiam si de incerta [e] quantitate apud eum actum est. †

Quisquis olim re loco, tẽpore, aut cã plusquã sibi debebatur petisset, tot ãrẽ amittebat: sed D. Iustiniani constitutione cautum est, vt qui loco, quantitate, aut causa plus iusto petierit, atq; ex hoc damni aliquid aduersario inferatur, eius damni triplũ restituat: si autem ante tẽpus solutionis litẽ moueat inducias, quas ex conuentiõe debitori dederit, vel quæ ex natura actionis indulgentur, in duplum habeat debitor.

[a] Possibile. Hoc iõ dicit: quia interdũ non potest certam ferre sententiam. Quid enim si bõ in genere ꝓmissus petitur, vel sub alternatiõe puta Stichũ aut Pamphilũ, aut damnũ emendari, vel seruum ꝓ noxa dari? certe iudici non est possibile ferre certam sñiam: quia natura actionis non patitur: vt infra de offi. iudi. in princ. Idem dico in hæreditatis petitione. nã sicut sufficit in libello ꝓponere vniuersaliter, ita & in sententia puta sic, Pronuntio te hæredem extitisse ex asse, vel ex semisse: & ideo tibi hæreditatem restituendam.

[b] Pecuniæ. Scilicet cum pecunia petitur.

[c] Vel rei. Quando alia res petitur, quæ in quantitate cõsistat, vel non: & hoc si certũ est petitũ. aliàs .n. non tenet sñia: nisi in aliqua parte actorum res certa scripta inueniatur: vt C. de sent. quæ sine cer. quanti. l. hæc sententia. j. si autẽ est incertum. aut certificari põt, vt si peto interesse, quod debet corã iudice probari, & deduci ad certitudinem: vt C. de senten. quæ pro eo quod interest. l. vnica. §. 2. & tũc locum habet hic §. aut non potest deduci in certitudinem, vt in bomina generaliter petito, & similib. quæ modo diximus: & tunc non habet locum iste §. Accursius.

[d] Sententiã ferat. Et in scriptis. vt C. de sent. ex bre. reci. l. fi. nisi in quatuor casibus: vt I Auth. de man. prin. §. si tibi. col. 2. & in Auth. vt iud. sine quoquo suff. §. necessitatem. col. 3. & in Authen. vt cle. apud propr. epis. conue. §. 5. col. 6.

[e] De incerta. Vt de interesse ⁊c.

Siquis agens. Diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit id quod erat in iure antiquo, qñ plus petebatur. Secũdo id, qd est de iure nouo. Scda ibi, Et hæc quidẽ. Item prima subdiuiditur in tres. Nam primo ponit regulam generalẽ iuris antiqui, qualiter puniatur plus petens. Secũdo quot modis dicatur plus petere. Tertio exempla vniuscuiusque. Secunda ibi, Plus autem. Tertia ibi, Re veluti. Aret.

CASVS. In superioribus dictum est de natura olum actionũ: nũc aũt nihil aliud intẽdit legislator ostendere, nisi qualiter abusores actionum puniant. dicit ergo, ꝙ quotiescunque actor plus petit in intẽtione sua, quã sibi debeatur, quocunq; genere plꝰ petẽdi, cadit à cã, hoc est, rem quã petit, amittit: nec succurritur ei de facili à prætore per in integ. resti. nisi fuerit minor. Si enim minor xxv. annis aliqua facilitate lapsꝰ plus petierit: tunc causa cognita succurritur ei: sed maioribus plus petẽtibus nullo mõ succurrebatur, quin à causa cadarent, nisi haberent magnã, & iustã cãm erroris: tunc .n. parcendum erat eis: & de hoc ponit duo exẽpla. Primum est, quando aliqs maior petebat totũ legatũ: puta petebat legatũ relictũ sibi in testamẽto: & per errorẽ, cum aliqua pars legati, vel fortè solida legata in codicillis essent adẽpta: quia tamen ignorauit, succurrebatur ei. Secundum exemplũ est in maiore, qui integra legata petebat. & tamen tota erant alijs legata: ita quod locus erat Falcidiæ. Hoc erat olim ĩ quolibet genere plus petendi. s. ꝙ cadebat à causa nisi iustã causam haberet: vt ſ. dictum est: sed hodie non est ita: vt habetur infra, eo. §. Et hæc quidem autea Franc.

Siquis agens intẽtione sua [f] plus [g] cõplexus fuerit, q̃ ad eũ ꝑtineat, à cã cadebat. i. rẽ amittebat: [h] nec facilè ĩ ĩtegrũ restituebaẽ à Prætore, nisi minor erat xxv. ann. Huic [i] in. sicut alijs ĩ causis cã cognita [k] succurrebaẽ, si lapsus iuuẽtute [l] fuerat, ita & ĩ hac cã succurri solitũ erat. Sanè si tam magna cã iusti erroris ĩterueniebat, vt ẽt cõstantissimus [m] quisque labi posset: ẽt maiori xxv. ann. succurrebaẽ; veluti si quis totũ legatũ petierit: post deinde prolati fuerint codicilli, qbus, [n] aut pars legati adẽpta sit, aut quibusdã alijs [o] legata data sint, quæ efficiebant, vt plus petijsse videreẽ petitor, quàm dodrantem, atque ideo lege Falcidia legata [p] minuebantur. [q]

[f] Intentione sua. idest in libello, vbi erat intentio sua. Accursius.

[g] Plus. Etiam tempore: vt ff. de lib. leg. l. non solũ. §. j. & § si nam plus quatuor modis dicitur: vt inf. proxi. § & in omnibus his locum habet §. iste ⁊c.

[h] Amittebat. Facit ĩ. de excep. §. temporales. [a] & quod hic dicit in priuato, idem erat in fisco: vt C. de iu. fis. l. iustas. [b] lib. x.

[i] Huic. minori vigintiquinque annis.

[k] Causa cognita. Benedicit causa cognita. Nam omnes in integrum restitutiones causa cognita permittuntur. vt ff. de in integ. resti. l. omnes. Acc.

[l] Iuuentute. Idest facilitate sua: idẽ multo magis, si dolo aduersarij: vt ff. de mino. l. t. Acc.

[m] Constantissimus. Quia errauit in facto, in quo prudentissimi falluntur, vt ff. de iur. & fact. ign. l. 2.

[n] Quibus. Scilicet codicillis.

[o] Quibusdam alijs. Scilicet legatarijs.

[p] Legata. f. ea quæ sibi in testamento relicta sunt.

[q] Minuebantur. Nam tot erant legata, vt lex Falcidia locũ haberet. l. oportebat, vt legata defalcarent.

Reprehẽdit hac gl. qa ĩ arbitrarijs iudex necessitaẽ impertiti officium: sed nõ necessitatur ad tale, vẽ tale: vt hic ꝑ eũ.

[a] Obcor. ẽ. licet in glo. super ver. possidẽtis. post pri. extra, de proba. & c. inuenia. ĩ gl. 2. post prin. extra. da spon.

[b] Idẽ statuunt ast ĩ arbitro: ꝑ l. qd si. §. Pomponiꝰ. ff. da arbi. Porro dupliceẽ incerti significationẽ quã ad hũc tractatũ attinet, vl de ꝑ Frãc. Hotoma. hic.

Sñia qñq; nõ potest semper eẽ certa.

[c] illud examplũ de seruo cõiter reprobaẽ: qa in cã noxali iudex debet certã ferre sñiam, puta ad emendationẽ dãni: cũ sit ĩ obligatione illud solum vt hic ꝑdoc.

Sñia est ĩ scriptis ferenda.

[d] Aliàs sine à.

[a] Aduertas ꝙ litera ibi dicit, ꝙ idẽ eiẽ duplicanẽ, & ꝙ postea nõ cogiẽ litẽ suscipere, nisi refectis sibi expensis, & idẽ dicit tex. in c. 1. extra, de plus peti. Ang.

[b] Addas & hoc cum hac gl. ꝙ d. l. iustas, hodie sit correcta, tenet gl. in d. l. iustas vbi Bart. Nicol. de Neapo. & Ias. hic quamuis ꝯ renuerint ioã. Fab. Io. de Pla. & Ange.

Huic autem, qui loco plus petere intelligit, proximus est is, qui causa [a] plus petit. Vt ecce siquis ita à te stipuletur, Hominem Stichum, aut decem aureos dare spondes? deinde alterum petat, veluti hominem tantum, aut decem aureos tantum. Ideo autem plus petere intelligitur: quia in eo genere stipulationis promissoris est electio, [b] vtrum pecuniam, an hominem soluere malit. Qui igitur pecuniam tantum, vel hominem tantum sibi dari oportere intendit, eripit [c] electionē aduersario, & eo modo suam quidem conditionem meliorē facit, [d] aduersarij vero sui deteriorem. Qua de causa talis in ea re prodita est [e] actio, vt quis intendat hominem Stichum, aut aureos decē sibi dari oportere: i. vt eodem modo petere, quo stipulatus est. Præterea [f] si quis generaliter hominem stipulatus sit, & specialiter Stichum petat: aut generaliter vinū stipulatus sit, & specialiter Campanū petat: aut generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat: plus petere intelligitur: quia electionem aduersario tollit, [g] cui stipulationis iure liberum fuit aliud soluere, quā qd' peteretur. Quinetiam licet vilissimū sit, qđ quis petat, nihilominus plus petere intelligitur: quia sępè accidit, vt promissori facilius sit illud soluere, quod maioris pretij est. [h]

Summatus est is §. in §. siquis agens: tamē specialiter hoc habet. Hodie cōtra plus petentem tēpore, duplicantur induciæ: & fit cōdemnatio ad oē damnū litis: petens verò plus alijs modis, in triplū sumptus, quem sustinuit reus litis nomine est condemnandus. Angel.

Sed hæc quidem [i] antea in vsu fuerant: postea vero lex Zenoniana, [k] & nostra [l] rem coarctauit. Et siquidem tempore plus fuerit petitum: quid statui oporteat, Zenonis diuæ memoriæ loquitur constitutio. [m] Si autem

Huic autem. CASVS Supra dictum est quod quocunq; gñe plus petendi olim plus petebat, cadebat à causa, & tñ amittebat plus petens, qualiter autem plus petebatur re, vel tempore, vel loco, dictū est supra. Modo dicit dominus Iustinianus qualiter plus petit causa: & de hoc ponit duo exempla: vnum in isto §. & aliud in sequēti. Primum exemplum est tale. Si qs est stipulatus Stichū, aut decem, vel viginti aureos. & post ea petit Stichū præcisè: plus petere causa videtur. Habuit enim electionem promissor soluendi decem, vel Stichum. vnde cū precisè petat vnum, adimere sibi videtur electionem: quod ita plus petere causa videt: & ita olim cadebat à causa. Quid ergo debet facere stipulator? quid petet? Respon. secundū qualitatem contractus debet facere libellum: & hoc est optimum verbum quotidianum: hoc est, eodem modo, quo stipulatus est. vnde qa stipulatus est alternatiuè: & alternatiuè dēt libellū suum conficere, vel formare. Et sum in vers. Præterea si qs. Tu habes vnum exēplū de eo qui plus petit causa. Hic ponit dominus Iustinianus aliud exemplum de eodem. Plus enim petit causa ille, cui homo in genere promissus est, si hominem certū petat, & similiter est in vino, & in purpura, & in alijs. Generaliter enim q̄ docunque aliquid debetur in genere: si certū quid petatur, plus peti videtur. Videt enim promissori adimere electionem: vel ad minus hoc facere intendit. Diceret aliquis: hoc verum est: qñ aliquid in genere promissum est: & ille cui promissum est, certū petit: quia tunc si pretiosissimum petat, plus petere causa videtur. Sed quid diceretis vos dñe, si aliqd in genere esset promissum: & ipse præcisè petat illud quod vilissimum est in illo genere: videtur ne plus petere? Respon. q̄ sic, quia adhuc electionem soluendi promissori adimere videtur. Sæpe enim accipit, vt promissori facilius sit soluere illud, quod maioris precij est. Omnibus ergo istis modis dicit plus peti: & quocunque istorum modorum plus petebat, cadebat plus petēs à causa. Hodie non est sic: vt patet in proximo §. Fraucis.

[a] Qui causa. Hic causam, electionem iam vocabit.

[b] Electio. Nisi eum iam vnū interijt, tūc enim alterum, quod superest præstabit. vt ff. de eo quod certo loc. l. non vtique. §. qui Stichum. & facit ad hunc §. ff. de iur. do l. plerunque. in fine.

[c] Eripit. Idest. eripere vult.

[d] Facit. Idest facere vult.

[e] Prodita est. Idest data. Et est actio ea stipulatu hoc modo, scilicet alternatiuè proponenda, vt dicitur hic.

[f] Præterea. Hoc est aliud exemplū, qualiter causa plus petitur.

[g] Tollit. Idest, tollere vult.

[h] Maioris pretij est. Facit ad hoc ff. loc. l. itē quæritur, §. j. & ff. de cōdi. & demō. l. qđ' traditū est. & l. sequen. & ff. de in diem addi. l. si vēdi tor. §. sed si neuter. & ff. de vsu & hab. l. fi. & ff. de vsufruc. l. hactenus. §. fi. & l. sequen.

Sed hæc quidem. CASVS Ab illo. §. siquis agens. vsq; nunc solum habuistis, q̄ quatuor sūt modi plus petendi. & quicūque aliquo istorum modorum plus peteret, cadebat à causa sua. pp quod dicit dominus Iusti. q̄ hoc videtur iniquum. & correctione dignū, vt dicit: hęc antea in vsu fuerāt sed postea lex Zenonia, & nostra cōstitutio hoc arctauerunt. Et hodie obtinet, q̄ nullus à causa cadat, scilicet qui plus petit tempore, aut alio modo. sed si plus petatur tempore, tūc in pœnam petendi plus tpe, duplicabunt induciæ: ita q̄ si illud, quod post annum debebatur, incontinenti petat: non poterit illud petere nisi post biennium: & etiam necesse habebit adhuc soluere omnes expēsas quas in lite reus fecerit. Si autē re, vel loco. vel causa plus petat? Rñ. Impe. q̄ tunc omne damnū, quod sustinebit reus per pluris petitionē, tenebitur sibi actor in triplum. h. d. Sed videt per hoc, quod dr hic, quod nō habebit locū id C. de plus pet. l. vnica. Rñ. imò, quia titu. ille in alio casu loquitur: vt patet in apparatu. pp mendacium enim ibi punitur.

[i] Sed hæc quidē. Scilicet q̄ diximus, vt plus petēdo cadas à tota causa: vt s. eod §. siquis agens.

ADDITIO Et consuluit dñs Iason ad euadendum istas pœnas, q̄ in libello semper adijciatur illa salutaris clausula: saluo iure superflui &c.

[k] Lex Zenoniana. s. Græca, quā nō habemus. Accur.

[l] Et nostra. Scilicet Græca, quam non habemus.

[m] Constitutio. Scilicet Græca, vt diximus, extra sen

Tu verò pro huius declaratiōe videas Bar. in l. Stichum aut Pāphilū. in princ. col. 2. ver. reassume ergo ff. de sol.

Ista lex bene facit ad propositum, sed alia nihil faciunt. Ias.

sentia est vt tempus debeat duplicari conuento, & omnes expensæ sibi restitui, vt ĩ. de exceptio. §. hodie autem.

a Quantitate. Et sic re.

b Alio modo i. loco, vel causa: vt ĩ. §. plus aũt. Ac.

c Diximus. Vt ĩ. eo. §. tripli. & ibi huius nostræ constitutionis Græcæ sententia recitatur. sed si non solum petijt, sed & cautionem exegit post litẽ cõtestatã, amittitur debitum etiam hodie: vt C. de plus pet. l. j. quæ est huic contraria. Si ante litem contestatã pœniteret, nõ punit: quia si petijt, sed petere vult: vt ff. rem ratam habe. l. amplius nõ petu. & in dicta l. C. de plus pet. l. j.

d Puniatur. Scilicet condẽnatione a lege illa Græca cuius effectum habuimus ĩ. eod. §. tripli. & in hoc §. plus autem.

Si minus Diuiditur in duas partes. Primo quã minus petijt. Secũdo, quã aliud pro alio per errorem petijt. Secunda ibi, siquis aliud. Fran. Arct.

quãtitate, a vel alio modo b plus fuerit petitũ: in omne, siquod forte damnũ ex hac causa acciderit ei, pro quo plus petitum fuerit, commissa tripli cõdẽnatione (sicut supra diximus) c puniatur. d

Qui minus q̃ sibi deberetur, iudicali libello petierit, nihil prohibet, quin coram eodẽ iudice quod reliqui est petere possit: idẽ quoq; iuris est in eo, qui errans aliud pro alio sibi deberi intẽderit, cui etiam in eadem instantia errorem corrigere cõceditur.

Si minus in intẽtione e sua cõplexus fuerit actor, q̃ ad eũ pertineat: veluti, si cũ ei decẽ aurei deberent, quinq; sibi dari oportere intenderit: aut si cũ totus fundus eius eẽt, partẽ dimidiã suam esse petierit: sine periculo agit. In reliquũ.n. nihilominus iudex aduersariũ in eodẽ iudicio f ei condemnat ex constitutione g diuæ memoriæ Zenonis.

Siquis per errorem aliud pro alio petierit, libellum mutare poterit. Arc.

Siquis aliud pro alio intẽdit: h nihil eum periclitari placet: sed in eodem iudicio i cognita veritate, errorem suũ cor-

CASVS. Vidistis iam de eo qui plus petit, qualiter puniabatur olim, & qualiter hodie punitur. Dominus Iustinianus, nihil volens dimittere indiscussum, adhuc tractat de eo, qui minus petit, quid iuris sit: & dicit, qui minus petit, hoc potest facere sine periculo, & in eodem etiam iudicio plus petere potest: quia ex constitutione bonæ memoriæ Zenonis fuit hoc introductum, quod ille qui minus peteret, posset in eodem iudicio plus petere. Et scire debetis quod hæc materia illius legis C. de eden. l. edita actio & ea quæ super repetitione illius legis dicuntur, possunt hic repeti. Quidam autem per §. istum voluerunt dicere, quod emẽdatio libelli, & mutatio possit fieri vsq; ad sententiã definitiuam: quia vsque ad sententiam definitiuam semper manet idem iudicium Doctores in nostris in hoc tendent omnes, quod ante litis contest. pôt fieri emendatio & mutatio & literã istam ita intelligunt: in eodem iudicio, idest ante litem contestatam. vel sic, in eodem iudicio, idest, apud eundem iudicem, non in eadem instãtia iudicij voca ut ibi iudicium idem propter identitatẽ iudicis, & causarum. Fran. de Are.

e Intentione. i. in libello intentionis: & hoc per errorem si n. scienter, donare p̃sumitur, secundum quosdã. Sed ĩ. puto quod nunquã donare p̃sumitur, nisi tunc quã iusiurandi fieret ab eo, qui donare p̃sumitur: vt ff. de re. iur. l. cuius per errorẽ. h. e aũt nõ erat datio, sed quædã abstinentia. Vnde siue de reliquo sciat. qui agit, siue non tempore cœpti iudicij. locum habet §. iste.

ADDITIO. Illa gl. in se, & relata ad tex. nostrum est vera. & secundum Ias. vnica, & singularis, non tamen est simpliciter vera inquantum dicit, nũquam p̃sumi donationem, nisi interueniat traditio, prosequere vt per eum.

f In eodem iudicio i. quandocunque ante sñiam reliquum petitur sine noua contestatione, secũdũ quosdam, vt hic dicitur. & hoc propter duas rõnes falsas. Vna, quia potest emendare libellum quandocunq; ante sententiam, vt dicitur. & est pro eis. ff. de noxa. l. in delictis. §. si detracta. & sic intelligunt C. de eden. l. edita. Altera rõ est, quia secundũ eos, et si cõ petat, vel pbet hoc actor: tñ iudex si scit, debet secũdum suam conscientiã condemnare reum. & est pro eis ad hæc rõnẽ ff. finiũ regundo. l. si irruptiõe. §. ad officium. & in hac sola fuit dominus M. sed certè, secũdum lo. positum est falsum & duæ rationes malæ. Nam nõ potest quis immutare libellum, nisi vsque ad litem contestatã nec etiã hodie post datum libellum, quia sic dicit auth. quod non habet necesse i primo libello persistere: vt in Auth. de litig. §. omnem. colla. viij. Itẽ, quia nõ videtur in iudicium venisse, quod post litis contestationem obuenit: vt ff. de iud. l. nõ potest & ff. de exce. rei iudi. l. cum quæritur. & l. egit. Nec ob. quod hic dicitur, & quod dicit, eodem iudicio. Nam dic, idest, coram eodem iudice, & ab eodem actore & reo. Nam & propter hanc causam, scilicet propter identitatem personarum, etiã vbi prorsus aliud petitur, tamen dicitur iudicium idem: vt ĩ. prox. §. Item non obstat. ff. de noxa. l. in delictis. §. si detract. quia ibi ex eadem causa, & eadem actione, & ad idem agebatur, licet esset variatio in quodam beneficio, quod dominus habet per legẽ, vt possit pro noxa dare: vt ĩ. de noxa. act. §. in summa. & ff. de re iudi. l. miles. §. j. Item alia ratio non est bona: quia non secundum conscientiam, sed secundum allegata debet iudex iudicare & pronunciare: vt ff. de off. præsi. l. illicitas. §. veritas. nisi habeat conscientiam vt iudex: vt in dicta l. & ff. finium regund. l. si irruptione. §. ad officium. & hoc in singularibus iudicijs. Sed quid in vniuersalibus? Resp. potest in eis adijci quandocunque ante sñiam: vt ff. de petit. hæ. l. 4. & l. si quo tempore. & sic intelligitur. C. de de app. l. fin. §. fin.

g Constitutione. Scilicet. Græca, quam non habemus. Accur.

Si quis aliud. CASVS. Supra vidistis, quod iuris de eo qui plus petit. Sed quid si aliquis aliud pro alio petierit, vel si vnam actionem pro alia proposuerit? Respondet quod non propter hoc periclitabitur et aliquid, sed in eodem iudicio cognita causa errorem suum corrigere potest. h. d. Fran.

h Intendente. Scilicet sibi deberi.

i In eodem iudicio idest, apud eundem iudicem, & dicitur idem iudicium, pp identitatem personarum & iudicis: in veritate aliud est. Sed nunquid nouæ dilationes dabuntur? Rñ. si potest esse instructus ex petitione prima etiam ad secundam, non dabuntur: cũ necessariæ non voluntariæ sint duæ dilatiões: vt C. de dila. l. j. Nã si primo egit actione vi bonorum raptorum, & postea mutetur, & agatur actione furti. satis pôt esse reus instructus. Si autẽ sunt diuersæ petitiones, vt in hoc §. di. nouæ dilationes dãdæ aũt: vt C de dil. l. j. itẽ nunquid iterũ de calũnia iurabitur? Respon.

Condẽnationẽ committi idest, quod vulgo dicimus cõdemnationẽ incurrisse. vt & pœnã cõmisisse dicitur q. i pœnam incidit.

Idem Fab. Pla. & Ang.

a Sequũtur Bald. Fab. Pla. Angel. & Ias. & est gl. similis in c. i. extra de plus pe.

Gl. in c. inter dilectos. sup. vet. addedi. dicit quod arg. huius §. in libello sũt ponenda illa verba, saluo iure addendi &c.

Tu caue ne te gl. fallat, quæ vsa est verbo emendare modo immutare: quasi pro eodẽ quo ad suos terminos sumatur, quod falsũ est: siquidẽ habẽt significatũ longe diuersũ. vel. edita. C. de edẽ. Ibi emẽdari, vel mutari.

i Cõtrarĩũ tenẽt Fab. Pla. Angel. & Ias. iudicium dẽ idem pp personarum idẽtitatẽ. Iudex enĩ secũdum conscientiã debet iudicare.

4 Nota secundum Ias. quod iudex qui est supra legem, vt Papa. Imperator, vel Princeps, cuius iudicium hẽtur pro lege debet semper secundum conscientiam suã iudicare qualitercunq; eã habeat, siue ex actis, siue nõ: alias peccaret. Itẽ nota quod executor tenetur exeq sententiã cõtra propriã conscientiam, nisi in causa criminali & corporali: quia tunc tenetur: dex si debet exeq cõtra suã conscientiam, vt pulchrè per eum.

Resp. sic: quia potest & sit in hac causa calumniatoris vt ff. de dam. infec. l. qui bona fide. §. antep. & pen.

a Corrigere. Nota, q permittitur alicui errorem suum corrigere. Sed nūquid in veteri habet necesse persistere? Respon. non, secundum hanc legē. Sed hodie contra: vt Auth. dalit. §. omnē, colla. viij. & ita intēta bit veterem, & nouam, nisi reo absoluto in veteri, obijciatur exceptio rei iudicatae in noua, vt quia sit eadē cā agendi, & eędē personę, & eadē res, licet alia sit actio: vt ff. de interrog. l. duob'. §. exceptio & ff. de except. rei iud. l. si mater. §. eandem. & l. cum quaeritur. Vel nisi actio prima ita se habeat ad secundam, vt electione tollat. quod in casibus cōtingit: vt C. de furt. l. j. & C. si seruus exte. se emi mā. l. j. & C. de codic. l. fi. & C. de pact. inter empto. & vendito. l. commissoriae & ff. de tribu. l. quod in heredē. §. eligere. & ff. de legat. ij. l. cū filius §. varijs.

b Intenderit. scilicet, sibi deberi.

c Glossa intrat hic materiā cumulationis, de qua vide Batt. Bal. Sal. & Ias. in l. edita C. de edē. Ioan. Fab. & Angel. hic.

rigere a ei permittitur: veluti si is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit: aut si qs ex testamento dari sibi oportere intenderit, b qđ ex stipulatu debetur.

Adest sexta huius tractatus nouissima actionū diuisio, vt quędā sint solidi persecutoriae, quędā vero quibus non semper solidū consequimur: quarū aliquot exempla vsque ad tituli metas subijciūtur.

Sunt praeterea quędam actiões, c qbus nō semp solidū quod debet nobis, psegmur: sed modò minus: vt ecce, si in peculiū filij, seruive agam. Nā si non minus in peculio sit, quā psegmur: in solidū dñs, paterve cōdemnat. si verò min' inueniatur: eaten' cōdēnat iudex, quatenus in peculio sit. Quemadmodū aūt peculiū intelligi debeat, suo ordine proponemus. d

In dotis restitutionē condemnatur maritus, in quantum facere potest.

Annota. Maritū dotis restituēdae nomine conuētum, non vltra q̄ facere possit condemnandum.

Itē si de dote ī iudicio mulier agat: placet eatenus maritum e condemnari debere, quatenus facere possit, idest, quatenus facultates f eius patiuntur. Itaque, si dotis quantitati concurrant facultates eius, in solidum damnatur: si minus, in tantum, quantum facere potest. Propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur. Nam ob impensas g in res

Sunt praeterea. Diuidit l duas partes. In prima ponit vnū dictū gñale, videlicet q nō ols actio est psecutoria solidi. Scdo illud p plura exépla pbat. Scda ibi, Vt ecce. Itē secūda subdiuidit. nā primo ponit exemplū d peculio, Scdo de dote, Tertio qñ agit cōtra patrē, patronū, sociū, vl donatariū. Quarto qñ agit p cōpēsationē, Quinto qñ agit cōtra illū, q bonis cessit. Scda ibi, Itē si de dote. Tertia ibi. Sed & si qs cū parēte. Quarta ibi. Cōpensationes. Quinta ibi, Cū eo quoque. Legā tñ p particulas: vt clarius vnaquaeque materia comprehendat.

CASVS. Iā vidistis in ti. de act. varias, & diuersas diuisiones actionū, Adhuc est ē alia diuisio actionū, q̄ innuit nobis Insti. & vsq; in fi. ti. prosequit, & est diuisio ista talis: Actionū qdā sūt, quib. psequimur solidū, qdā quib. nō solidū, & quędā quib. min'. Et ponit exemplū dicēs, q p actionē, de peculio aliqñ psequimur solidū: veluti si tépore lit. cōt. tantū reperiat in peculio deducto omni eo, qđ de iure deduci debet, quantū nobis debet & quemadmodū peculiū intelligi debeat suo loco pponemus. Et sum in §. itē si de dote, iā vidistis exemplū de vna actione, q qñq; psecutoria est solidi, qñ q; nō. Modo dabo vobis exemplū de actione, quę qñque dat in solidū qñ que nō: & est exemplum de actione de dote. quę est persecutoria solidi, qñ marit' solidū facere pōt. Si autē nō habeat vnde solidū facere possit: tūc debet cōdēnari in quantū facere pōt. & sumus in ver. Propter retentionē. Iā vidistis vnū casum, in quo nō consequitur mulier solidū per actionē de dote. Hic ponit dom. Iusti. aliū casum, puta maritus vtit retētione propter impensas factas in dote. h.d. Francis. de Aretio.

a Potest sustineri, q tertia diuisio fuit in §.

c Sunt praeterea quędā actiones. Innuit hic quādā diuisionē actionū, s. q aliae sunt persecutoriae in solidū, aliae nō. & hanc prosequit vsq; in fi. huius ti. & nō ē ista diuisio da xij. diuisionibus, Nā prima est q aliae sunt in rem, alię in personā: vt ī. eo. olim. Secūda est, q alię sunt ciuiles, aliae prętoriae: vt ī. eodē. §. sed istę quidē actiones sūt. Tertia fuit ī. eo. §. sequens. Quarta ī. eod. §. oēs aūt actiões. Quinta ī. eo. §. actionū autē quędam sunt. Sexta est, q alię sunt temporales, aliae sunt perpetuae. Septima, q aliae sunt trāsitorię ad hēdes, alię non: vt ī. de perpe. & tēpo act. §. nō omnes. Octaua est, q aliae sunt famosae, aliae non: vt ī. de pęn temere. liti. §. penu. Nona, q alię sunt directę, alię vtiles: vt ff. si quadru. paupe. fecisse di. l. penul. Decima, quòd alię directę, alię cōtrariae: vt ī. de ob. quae ex quasi cōtrac. §. j. & ij. Vndecima, q aliae singulares aliae vniuersales, aliae gñales: vt ff. pro so. l. p socio arbiter, Duodecima diuisio est q alię sunt simplices, alię duplices, vt famil. ercis. cōmu. diuidū. fin. reg. & quaedam interdicta: vt ī. de interdi. §. tertia diuisio. Est autē & extrauagans, de qua hic dicitur.

d Proponemus. Vt ī. hic j. §. cum autem.

e Maritum. Vel eius haeredes. s. filios communes: secus in extraneis haeredib'. vt ff. sol. mat. l. etiā filios mulieris. & l. maritum. & l. seq.

f Facultates. Vt tamen ipse maritus non egeat: 4 ff. de re iud. l. inter eos. & ff. de re. iur. l. in cōdēnatione personarū & hoc nisi dolo fecerit maritus, quo minus possit cautione exposita ab eodē de solido soluendo si ad meliorē fortunā peruenerit: vt C de rei vxor. actio. §. cum autem. & ff. sol. ma. l. etiā filios. §. licet. & ff. pro so. l. verum est. §. id quod. Itē nisi mulier ipsa esset paupera, ita vt ad ipsius victū tota dos esset necessaria. tūc si res dotalis, vl alia acquisita ex re dotali, extaret quia non haberet locū beneficium istius tex. vt per doct. hic.

g Impēsas. Dic q impensę aliae necessariae sunt, vt qb' nō factis. res erat peritura, vel deterior futura. Aliae vtiles, vt quib. nō factis res nō erit peritura, sed his factis res ē melior futura. Aliae voluptarię, q tantū exornāt: vt ff. de ver. sig. l. impēsae & ff. de impē. in re. do. fact. l. j. & l. qđ di. j. § vtiles, & l. voluptarię. in primis impēsis dic, q minuūt dotē ipso iure, si dos cōsistat in pecunia, & specie vt si est fund' & pecunia in dotē data: quātū i fundū impēdit: tantū in pecunia ipso iure debet desinere. Si verò sol' fund' i dote fuit: tūc si tātū expendit simul, vel diuersis vicib. quāti est fund': tūc ipso iure desinit esse dotalis, nisi mulier infra annū sponte marito impēsas obtulerit. Si verò nō tm. n desinit eē dotalis: sed tādiu tot', vl p parte retinet, quādiu impēsae restituant: vt ff. de impē. l reb. do.

f Ppter iudicia les, & isto modo diuisio §. sequ. etiā quarta, la son.

g Dic q in isto ti. non ponūtur nisi sex diuisiōes. prima i §. ij. secūda in §. sed istę tertia in § sequēs quarta in §. omnes. quinta in § actionū sexta hic. Ias. & est de mente aliorum.

4 Et in hoc deducendo debes attendi modus circa duo Primo circa quantitatem rei considerātis facultatib', & conditione personę: vt si possit operari, & habeat officium, vel artificiū, sibi computet, & hac deductio istarum operarū: nobilis verò plus expēdat, quā rusticus. Secundo circa quātitatē temporis, puta annorum ipsi' mariti sm formā legis. l. hęreditatū. in princi. ff. ad l. Falcid. vt per Ioan. Fab. & Angel. hic.

du.factis.l.quod dici.& ff de iu.do.l.siquis.§.pe.& si.& hoc in necessarijs impensis.Si autem vtiles sūt, tunc per act.neg. gest.vel mādati, si mandato mulieris fecit, repetont.Voluptatiæ non repetuntor, & si mandato mulieris factę sunt:sed abraduntor sine lęsione prioris status: vt C. de rei vxo.act. §.sed nec ob impensas,& ff. de rei ven. l. in fundo. ; Et secūdum hāc distinstionem hunc §.intelligas.& quod dicit in litera, quasi, non denotat improprietatē, sed est impensa necessaria,vt dictum est:sed si vtilis vel voluptaria, nullo modo locum habet hic §.

a Dos. In pecunia consistens.

b Libris. Vt ff. de impens.in re.du.fa. per totum tit.Accu.

Sed & si quis. CASVS. Præter actiones iam dictas, sunt & aliæ, quibus quandoque per sequimur solidum, quandoq; non.Eius modi sunt illæ quę dantur cōtra parentes ,& patronos, & contra socium. Idem dico in actionibus,quæ competunt cōtra eum,qui cōuenit ex sua donatione. hoc dicit. Franciscus.

c Sed & siquis.Scilicet filius,vel libertus , q agunt venia impetrata:alias puniuntur:vt ī eod.§.pęnales.ver. veluti.ibi.& in eum.Accur.

dotales factas , marito quasi retentio concessa est : quia ipso iure necessarijs sumptibus dos a minuitur : sicut ex latioribus digestorum libris b cognoscere licet.

In his quatuor casibus reus condēnatur,in quantum facere potest. Ang.

Sed etsi quis c cū parente suo , † patronove agat : item si socius cū socio d judicio societatis agat,non plus actor consequitur , quām aduersarius eius facere potest. e Idem est, siquis ex donatione f sua cōueniatur. g

Cōpensationis exceptio obiecta petitiōi efficit, vt vltrò,citroq; debito cōpēsato, in eo iudex rerū petitori condemnet,quod reliquum tantum debet.

Cōpēsationes quoq; oppositę plerūq; h efficiūt, vt minus quisq; ɔsequatur, q̄ ei debeatur . Nā ex bono, & ęquo habita ratione eius qđ invicē actorē ex eadē cā i p̄stare oportet: k in reliquū eū,cum quo actū est,condemnat: sicut iam dictum est. l

Qui bonis cessit,quamuis postea pinguior arriserit fortuna:non tamen vlterius , quam facere potest , conueniendus est.

Cū eo quoq; , qui creditorib. l suis bonis cessit , si postea aliqnid adquisierit, quod idoneū emolumentū hēat: ex integro m in id, qđ facere pt,creditores experiunt: inhumanū n. n erat spoliatū fortunis suis insolidū dānari.

TITVLVS VII.

QVOD CVM EO,† qui in aliena est potestate negotiū gestū esse dr. †

Cognito contractu seruorum ad obligandum dominum , erit cognitum , quid de contractu filij ad obligandum patrem.

d Socio. Et se confiteore socium.alias non datur ei hoc beneficium.vt ff.pro soc.l.si vous. §. vlt.

ADDITIO. Quod verum intellige,si perseueret in negatione vsq, ad litem contest.& negauit in specie esse socium,alias secus:puta si in genere:vt nego narrata,prout narrantur &c. secundum doct. hic.

e Potest Quod semper accipe detracto victo,quòd possit inde viuere conuentus:vt ff.de reg. iur.l.in cōdemnatione.

f Ex donatione.Idest,quando non potest soluere, cum donare promisit. Accur.

g Conuenatur.Scilicet condictione ex lege:vt C.de dona.l.si quis argentum.§.si autem. Et nota q hic solus conuenitur in quantum facere potest deducto ære alieno.vt ff.de re iudic.l.inter eos.§.j.& ij.& melius.§.fin.

Compensationes. CASVS. Supra,vidistis qualiter quandoq; p actiones persequimus solidū. & quandoque non:& hoc per naturā actionis,vt in superioribus patet.Hic autem dicit , q similiter per actiones quandoque non persequimur solidū propter cōpensationem factam,vel compositā ab homine,hoc dicit.Fran.

h Plerunque hoc dicit propter actionem depositi,& alias quaidam,in quibus non obijcitur cōpensatio: vt ī.eo.§.in bonæ fidei.& C.de compen.l.fin.

i Ex eadem causa. Hodie ex quacunque causa, & in quolibet contractu bonæ fidei,vel stricti iuris vt ī.eo.§.in bonæ fidei.

k Iam dictum est ī.eod.§ in bonę fidei.

Cum eo quoque. CASVS. Adhuc ponit dns Iustin.in nobis aliud exemplū actiō.in quo exemplo,nō semper persequimur solidum sed aliquando minus solido . Pone, q habebam debitorem, qui cessit bonis : deinde tamen ad pinguiorem fortunam deuenerit,intento cōtra eum actionē vtilem, quia mihi ante bonorū cessionem competebat directa : cōdemnabit ne iu ectiōe secunda insolidū? Respond. quod nō. sed inquantum facere potest. Inhumanum enim esset , q de postea acquisitis insolidum condemnaretur. hoc dicit. Fran.Are.

l Creditoribus. Quod fieri potest, non quēm debitū agnoscat,vel in iure confiteatur:vt ff. de cessionib.bon.l pe. nultima Prodest autem hæc cessio , vt non ducatur debitor in carcerem : vt C. qui bonis cedere poss. l.j. & quod in acquisitio postea conueniatur, in quantū facere possit.vt subijcit.

m Ex integro.Videtur sibi ipsi cōtraria litera, q ex integro,& inquantum facere potest,conueniatur,vt subijcit.Sed sic intelligitur , q insolidū conueniet, quandiu potest soluere: hoc tamē est deducto ne egeat:vt ff.de cess.bon. l.qui bonis. & ff. de reg. ior.l.in condemnatione.

ADDITIO Vel dic & longè facilius,ex integro, idest denuo,siue iterū,vt sit vna dictio: & ita exponunt doctores periti . Et hoc f. q qui cessit bonis, potest iterum conueniri , si peruenerit ad pinguiorē fortunam:verum est.nisi pro eo iam sustinuisset pęnas corporales,vel cessionē fecisset culo nudo super lapidē.de hoc glossa not.in verb.si habens.in.c.sicut dignū.§.eos insuper.extra, de ho. & in ca.peccatū. de regulis iuris.in vj.

n Inhumanum enim. Bene dico q inquantum facere potest ducto &c. non conueniator. inhumanū enim &c.

QVOD CVM EO, † QVI IN ALIENA est potestate,negotium gestum esse dicitur

Qualiter conueniamur ex contractibus , vel furtis nobiscum habitis,dictum est:nunc qualiter conueniamur ex habitis cum ys,quos in potestate habemus. Accur.

Quia

Impensæ voluptuariæ an possint abradi.

a Et hoc speciale in vxore, tamen ab alio cuius voluntate factæ fuissent in re sua bis repetunt. l. 3.§. si mo euatis . ff. de in rem ver.

† Quid si eū frettet & putat Hotomanus hic idē ius statuendum esse. cum enim patribus liberis id concederet.l. patronus. ff. de re iu di. multo magis parētis li esse hoc tribuendum est.

2 Hæc gl. pessimè loquitur, secundū laquē videplenius.

2 In Veruſt quibusdā exempl. Iudex in reliquū &c.

Cessio bonorum in duobus p dest.

Cessiõe bonorum facta non semp conuenietur q cessit,et si ed pinguiorē fortunā peruenit.

† Aliās quod cū eo contractū est q in aliena est potestate. Cōtinuatio.

Quia tamen. Totus iste tit. diuidit in sex partes. Primo ponit continuationē tit. Secundo, quòd filius, & seruus equiparātur. ideo dictū in vno potest intelligi dictum in alio. Tertio prosequitur de contractibus seruorū qualiter, & inquantum eorum dominus teneatur. Quarto illud extendit ad filios. Quinto ponit vnum in filio, quod non habet locū in seruo. Sexto redit ad contractum serui. Secunda ibi, Et quia. Tertia ibi, Si igitur. Quarta ibi, Quę diximus. Quinta ibi, illud propriè. Sexta ibi, illud in summa.

Quia tamē † superius a mētionē habuimus de actiōe, qua in peculium filiorum familias, seruorumque agitur: opus est, vt de hac actione, & de cæteris, quæ eorundem nomine in parentes dominosve dari solent diligentius b admoneamus. Et quia siue cum seruis negotium gestum sit, siue cum ijs, qui in potestate parētum sunt, eadē fere c iura seruantur: ne verbosa fiat disputatio, d dirigamus sermonem in personam serui dñiq;, idē intellecturi e de liberis quoq;, & parentibus, quorū in potestate sunt. Nā siquid in his f propriè seruetur, separatim ostendemus. g

Dominus tenetur ex contractu serui in solidū, si cōtrahi iusserit; vel si ipsū, vel liberum hominem naui, vel alicui alij negotiationi præposuerit, actionibus cognominatis, quod iussu, & exercitoria, & institoria. Ange.

Si igitur iussu domini h cum seruo negotium gestum erit: in solidum prætor aduersus dominū actionem pollicetur: scilicet qa is, qui ita cōhit, fidē domini sequi videt. i

Qui seruum, aut hominē liberum, naui, tabernæ, aut cuiuis negotiationi p̄fecerit, in id quod eius rei nomine, cui præpositus fuerit, contractum est, in solidum obligatur.

Eadem ratione k prætor duas alias † insolidum actiones pollicetur:

CASVS. Supra tit. px. sed & siquis cum parente. tractatum est de actione de peculio, quæ datur cōtra parētem, vel dominum pro contractu facto cū filiofamilias, vel cū seruo, sed nō plenè: & ppterea dicit in hoc loco, quòd de ea vberius tractata proponit: & occasione inde sumpta, tractat de omni negotio, quod gestum esse dicitur cū eis, qui in nostra potestate sunt. Dicit ergo, siue cum filiofamilias, siue cū seruo negotium gestū sit, q in nominibus ferè eadē natura seruat: & sine dubio i quolibet a titulo possumus tractare, & exemplificare de ambobus: qa tamen in his duobus eadem ferè natura intelligit: ne verbosa fiat disputatio, sermonem nostrū in personā serui, & domini dirigamus, & idē intelligamus in parentibus, & liberis. & de hoc tractabimus j. eo. §. illud propriè. ar. eius, quod dicitur, opus est, & de hac actione &c. voluerunt quidam dicere, q boc verbum, de peculio, est proprium nomen actionis, non est ita: sed sunt adiectiones, & no. in fin. huius §. h. d. Fran. de Aret.

a Superius. Vt supra, tit. j. §. actiones autē & §. sunt præterea.

b Diligentius. Quàm supradictum sit, vel dic diligētius. idest, diligenter.

c Ferè. Hoc dicit propter Macedonianum, quod habet locū in filijs, non in seruis: vt. j. eod §. quæ diximus. & propter alios casus, quos ibi dicemus. Accur.

d Disputatio. No cōtra multos doct qui legendo, & consulendo multa, & inutilia effundunt, cū paucis vti possint: contra id qd dicit, q gaudēt breuitate moderni. nam in multiloquio non deest peccatum. facit l. ampliorem §. in refutatorijs. cū ibi no. per glo & doct. C. de appel. Ang.

e Idem intellecturi. Nā similiū eadē est disciplina: vt hic, & ff de i rē ver. l. ij. §. pinde. & § quoties.

f In his. Scilicet parente & filio.

g Ostendemus. vt j eod. §. quæ diximus.

Si igitur iussu domini. CASVS. Supradictū est q tractādū erat de act siue adiectionibus actionum, q cōpetunt propter negotia gesta cū seruis, & filijsfa. Videamus igitur primo de illa act. quæ cōpetit propter negotium gestum cū seruo iussu dñi. Dicit igit, q si aliquis iussu domini cū seruo cōtrahat, cum domino cōtraxisse videtur: & ideo contra dñm ei actio dat insolidū cū hac adiectione. qd iussu & insolidum. Fidem enim domini sequi videt, qui eius iussu cum seruo cōtrahit. Similiter posset poni exemplum in filio, cū quo iussu patris contractum est: sed ne verbosa, i. verborū sit disputatio idē intelligas in filio & patre, qd dicit in seruo, & dño. & sum in ver. Eadē ratione prætor &c. Vidistis duas actionū adiectiones insolidum, adhuc pter illas duas adiectiones prętor pponit alias duas: quarū vna vocatur exercitoria, & alia institoria: & primo ponit exemplū de exercitoria. dicens. & tunc competit exercitoria, cum domin⁹ nauis, siue nauta, qui exercere dicitur, seruū suum magisterio nauis p̄posuit, & cum seruo illo contractum fuerit. Dat enim tunc contrahenti cōtra dñm nauis actio exercitoria insolidum cum præposuerit eū insolidū. & quanquā litera in seruo suo loquatur. idē tamē intelligas in seruo alieno, vel in libero homine magisterio nauis p̄posito, si cum eo contractū fuerit eius rei gratia ad quā p̄positus fuerit, & sic trahit exercitoria nomen suum ab ipso dño nauis, qui aliū præposuerit alicui negotio, qui exercitor dicit, sed institoria econuerso trahit nomē ab eo, qui certo negotio p̄ponit, qui institor appellat. & sumus in vers. institoria &c. Supra vidistis, qn locū habet exercitoria actio: modo videa tis qn locū habet istitoria: & certè habet locū cū qs præponit seruū tabernæ, aut alicui negotiationi, & cum eo contractū fuerit eius rei gratia, cui pręponitur. Tunc. n. dat actio contra eū ex eo contractu, cū hac adiectione institoria. Qui aūt a domino p̄ponit, institor appellatur. In vers. Istas tamē duas actiones &c. casus est talis. Supra diximus, q locū habet exercitoria, siue institoria. cum seruū suum naui vel tabernę, vel alteri rei, siue certæ negotiationi dñs pposuerit. Istas autem duas actiones prætor reddit & donat: & si dominus seruum alienum vel liberū hominem alicui negotiationi præposuerit: quia eadem ratio æquitatis in eo casu inuenitur h d. Fran.

h Iussu. s. volētis tū seruo cōtrahi, siue dirigat iussum ad seruū, siue ad contrahētē cū seruo, siue subscripserit, siue quocūq. n ō cōtractū ratū habuit: vt ff. quod iussu. l. x §. j. & §. sed & si seruus chirographo & § si ratū.

i Videtur. Vt etiam ab ipso domino debitū condici possit: vt j eo. § pe.

k Eadem ratione. Quia fidem domini sequi vidatur. vt j. proxi. §. in fi. Accur.

Ista gl. nō est Ac cursij.

Similitudo est in vno nō coarguit similitudinē in alio. vt no. p Ang. in l. ex facto in no. ff. de vulg. & pup. sub.

† Et hoc quidē in his q contracta sūt respectu ei⁹ rei, cui præficiuntur. Nā si contractū sit, vt si aute ex mutuo à p̄fectis cōtracto, præficientes conueniri possint.

Exercitoria actio. Exercitor. Institoria actio. Institor. Et qd mutuū p̄bentes huius modi negotiatoribus spectare debeāt vide hic apud ipsā. Pla.

quarum altera exercitoria, [a] altera institoria appellaẽ. Exercitoria tunc habet locũ, cùm quis seruũ suũ magistrũ naui ꝓposuerit, & quid cum eo eius rei grã, [b] cui ꝓpositus erit, contractũ fuerit. Ideo aũt exercitoria vocatur: qa exercitor is appellatur, ad quẽ quotidianus nauis quęstus [c] ptinet. Institoria tunc locũ hẽt, cum qs taberneę fortè, aut cuilibet negotiationi seruum [d] suũ pręposuerit, & quid cũ eo eius rei cã, cui ꝓpositus erit, ꝯctũ fuerit. Ideo aũt institoria appellatur: quia qui negotiationibus ꝓponũtur, institores vocanẽ. [e] Istas tñ duas [f] actiones ꝑtor reddit: etsi liberũ quis hominẽ, aut alienũ seruum naui, aut taberneę, aut cuilibet negotiationi præposuerit, s. quia eadem ęquitatis [g] ratio etiam eo casu interueniat.

Si seruus in peculiari merce sciente domino negotians ex contractu quibusdam creditoribus obnoxius fiat: tũc siquid inde ẽt domino debeatur, ĩter eũ, cæterosq; creditores merces peculiares secundũ ratã cuiusq; portiones inuicem contribuuntur. q si cui creditorum minus, quam oporteat cõtigerit, actione (quæ tributoria dicitur) aduersus dominum experitur.

Introduxit & aliã prætor actionẽ, q̃ tributoria vocaẽ. Nanq; si seruus in peculiari merce [h] sciẽte dño negotietur, [i] & qd cum eo eius rei cã [k] ꝯtractũ erit: ita ꝑtor ius dicit, vt qcquid in his mercib᷒ erit, quodq; inde receptũ erit, id inter dñm, siquid ei debebitur, & cæteros creditores pro rata portione distribuatur. & ideo tributoria vocatur: qa ipsi dño distributionẽ ꝑtor permittit. Nam siquis ex creditoribus queratur, quasi minus [l] ei tributũ sit, q̃ oportuerit: hanc ei actionem accõmodat, q̃ tributoria appellatur.

Quod si ex contractu serui (ẽt inscio domino initio) in domini vtilitatem versum est, id solidũ soluere cogitur: in rẽ aũt versum intelligimus, siquid seruus impenderit, quo meliorẽ rẽ dominus habeat, aut nõ deteriorẽ: vt exemplis aperitur. Quòd si versũ nõ fuit, eatenus tãtũ tenetur domin᷒, quaten᷒ vires peculij sese extendũt.

Præterea introducta est

[a] Exercitoria. Quæ perpetuo hæredi & in hæredem datur: vt ff. de exerci. l. si tamen. §. fi. Idẽ in institoria: vt ff. de institor. l. nouissime. Idem etiam de in rem verso: vt ff quando de pecu. act. anna. est l. quæsitum. in fine.

[b] Eius rei gratia. Benè dicit, eius rei gratia. Nam si ob aliam rem, puta negotij sui, vel tum esset ꝑpositus ad vehendũ onus, ipse acceperit mutuam pecuniam, nõ ad vtilitatem nauis, nõ tenetur dominus: vt ff. de exercit. l. j. §. nõ autem.

[c] Quæstus. Idest prouẽtus, siue lucrũ. Sed magister appellaẽ, cui toti᷒ nauis anchora, idest gubernatio cõmẽdaẽ: vt ff de exer. l. j. §. magistrum nauis.

[d] Seruum. Vel liberum: vt in fine huius §.

[e] Vocanẽ. Nota q institoris à ꝑpositio. sed exercitoria à præponente vocatur: vt hic, & supra proxi §.

[f] Duas. Per hoc, quod dicit duas, excludit primã, quod fit iussu. Accur.

[g] Æquitatis. Not. q vbi eadẽ est æquitas, idem ius statuẽdum est: sic ff ad le. Aquil. l. illud. §. cũ enim. in glo æstimatio & l. qui. mo ius patr. pot. sol. §. patientione.

introduxit. CASUS. Præter prędictas actiones, quod iussu, exercitoria. & institoria, adinuenit adhuc prætor aliã actionem, quæ vocatur tributoria: & habet locum hęc actio, quando domino sciente, & iubente in mercibus peculiarib. negotiatur seruus. Tunc n. si aliquis in illis mercibus cum seruo ꝯtrahat, statuit prætor. q quicquid in illis mercibus cum seruo contractũ est, vel inde receptum, q totum inter dominum, & creditores tributoria agentes distribuatur, & quia domino permittitur distribuere, si contingeret, q malè distribueret dominus, propterea in hoc casu accommodauit prætor hanc actionem siue adiectionem, creditori conquerenti de mala distributione. h. d. Quidam tamen dicunt. q non habet locum tributoria contra dominum, nisi in eo casu quando dominus iam malè distribuit. tu dic contra. Franc.

[h] In peculiari merce. Hoc cautè dicit, non in dñica: vt ff. de insti. l. sed & si pupillus. §. pen.

[i] Negotietur. Ad omnem quoque porrigitur negotiationem, vt ff. de tribu. l. illud. & l. r. §. licet.

[k] Eius rei causa. Nota q ad hoc, vt competat ista actio, oportet q sit contractum illarum mercium cã, aliàs nõ cõpeteret: vt per An. hic.

[l] Minus. Hic actionem tributoriã dicunt quidam nõ dari, nisi domin᷒ primo distribuat: & dicunt. q cogitur officio iudicis: & hoc colligitur ex hoc §. quia dicit minus. Sed dico, quòd ante & post competit, quia min᷒ tribuit, qui nihil tribuit: vt ff. de tribu. l. illud. §. si cuius dolo. versic. minus. & argu. ff. de ver. signifi. l. minus. & l. verbũ amplius. secundùm Ioan.

Præterea introducta. CASUS. Iam vidistis naturam diuersarum adiectionum videlicet adiectionis, quod iussu, exercitoriæ, & institoriæ, & tributorię, adhuc præter istas sunt inductæ à prætore aliæ adiectiones quarum vna vocatur de in rem verso, & alia de peculio, & sunt diuersæ à prædictis, quia suprædictæ actionum adiectiones, nũquã habent locum contra dominũ pro cõtractu facto cũ seruo, nisi hoc factum fuerit domino volente, sed istæ duæ adiectiones dantur cõtra dominũ pro contractibus factis cum seruo domino ignorante, & nolente, adeo, q si sine domini voluntate negotium gestum sit tamẽ siquid in eius negotium versum fuerit, id totum præstare tenetur dñs: & ad hoc potest agi actione ex illo contractu, cum hac adiectione, de in rẽ verso, si aũt non sit aliquid versum in rẽ eius: tunc põt dñs conueniri quatenus est in peculio, deinde docet quid videtur versum in rem domini: dicens, q illud videtur versum, quod in rem eius necessario impẽdit seruus, & de expensis necessarijs ponit multa exempla. Sed pone, q seruus alicuius, q sciẽte dño in negotijs peculiarib. negotiatur, à Titio decẽ aureos acceperit mutuo. & quinq; aureos creditorib. suis soluerit: reliquos vero quinq; alio modo cõsumpserit, ꝑ illis quinq aureos in rẽ domini conuertit, debet domin᷒ consult.

Die hoc verum, si prima actio dabatur hæredi, vel cõtra hæredem: qa istæ non sunt propriæ actiones, sed adiectiones: vt hẽ in d. l. si tamen. §. fi. secũdũ Ange.

Ius idem statuaẽ, vbi est eadem ęquitas.

Nota ex illo §. penul. differẽtiã quia institoria habet locũ in merce dominica, tributoria in merce peculiari. & si vna egi & succubui qa malè intentaui, possum aliã intẽtare. de quo dic, vt ibi per gloss. Ang.

insolidum cõueniri: pro alijs verò quinq; peculiotenus dñs cõuenitur. Si autem omnes decẽ aurei in rẽ domini versi fuissent, decem aureos consequetur per actionem de in rem verso. Licet enim vna sit actio, siue adiectio, qua de peculio, & de eo quod in rem dñi versum sit agitur: tñ duas habet condemnationes. Iudex ergo corã quo de in rẽ verso agitur, debet inspicere an in rem dñi versum sit, an non. Non.n. aliter debet venire ad æstimationẽ peculij, nisi aut nihil in rẽ dñi versum sit, aut totum. h.d. Fran.

rẽ verso. Et quod subijcit, duas h.t cõdemnationes .s. actio de peculio, vnã .s. pro suo effectu, & aliam pro effectu, scilicet actionis de in rem verso. Accur.

ADDITIO. Hæc opi. gl. quod sunt diuersæ actiones verior est: quia habent diuersa nomina, & diuersa media concludendi.

actio de peculio, deque eo, [a] qđ in rẽ dñi versum erit: vt quamuis sine voluntate dñi negotium gestum erit: tamen siue quid in rem eius versum fuerit, id totum præstare debeat: siue quid non sit in rem eius versum, id eatenus præstare debeat, quatenus peculium patitur. [b] In rem autẽ dñi versum intelligitur, quicquid necessario in rẽ eius impenderit seruus: veluti si mutuatus pecuniam creditorib⁹ eius soluerit, aut ædificio ruentia fulserit, aut familiæ frumentũ emerit, vel ẽt fundũ, aut quamlibet aliam rem necessariã mercatus erit. [c] Itaq; si ex decem [d] puta aureis, quos seruus tu⁹ à Titio mutuos accepit, creditori tuo quinq; aureos soluerit, reliquos verò quinque quolibet modo consumpserit: pro qnque quidem in solidum damnari debes: [e] pro cæteris vero quinque eatenus, quatenus in peculio sit. Ex quo, scilicet apparet, si toti decem aurei in rem tuam versi fuerint, totos decem aureos Titium consequi posse. Licet [f] enim vna est actio, qua de peculio, deque eo, quod in rem domini versum sit, agitur: tamen duas habet condemnationes. Itaque iudex, apud quem de ea actione [g] agitur, ante despicere solet, an in rem domini versum sit: nec aliter ad peculij æstimationem transit, quàm si aut nihil in rem domini versum intelligatur, aut non totum.

In peculio dicitur esse id, quod superest deducto eo, quod debetur domino, dũmodo nõ debeatur vicario serui. h.d. Aret.

Cum autem quæritur, quantum in peculio sit: antè deducitur quicquid seruus domino, [h] eive, qui in potestatẽ eius sit, debet: & quod superest, id solum peculium intelligitur. Aliquando tamen id, quod ei debet [i] seruus, qui in potestate domini sit: nõ deducitur ex peculio: veluti si is [k] in

[a] Deque eo. Caue tibi: quia de duabus actiõibus simul dicit, s. de peculio, & de in rem verso.

[b] Patitur. Facit ff. de pecu. l. siquis seruum. §. eriã. & hic adiuge §. cæterum. qui est infra.

[c] Mercatus erit. Facit ff. de in rem verso. l. j. §. proinde.

[d] Ex decem. Quia quot sunt consumpti, in tot debes teneri: vt ĩ proxi. §.

[e] Damnari debes. Facit ff. de in rẽ verso. l. si pro patre. §. idem.

[f] Licet. Hoc punctum quod est iste, ita prauè intelligũt quidam, quod quicunque agit de peculio vi tenentatẽ illam formulam, & agere scilicet de in rẽ verso: vt hic, & ff. de in rẽ verso. l. filiusfamilias. in fi. & ff. de pecu. l. j. §. est autem. quæ opinio necessaria esse videtur. Nam cũ de peculio agitur, debita peculiaria computantur, & ita quod seruus debet domino, & dominus debet seruo naturaliter: quia quod seruus impẽdit in rem domini, venit in actione de peculio: vt ff. de pec. l. quam Tuberonis. §. in peculio. versi. sed & hic quod nihil aliud est, quam de in rem verso agi. & ita qui agit de peculio, & de in rẽ verso agit. Sed tu dicit, quod diuersæ sunt actiões, & actionũ formulæ, nec qui formulam vnius proponit, alterius formulã proponere videtur. Nec obst. d. l. de pecul. l. j. §. est autẽ. quia licet ibi videatur sub actione, & edicto de peculio actionem de in rem verso proponere: tñ non demõstrauit edictum, qđ sit de peculio tñ sed gñale, quod dicit de omni eo, quod sit cum eo, qui in aliena est potestate: vt in ea l. j. §. verba autẽ. Itẽ non ob. d. l. filiusfamilias. in fi. qa quo ad effectũ proponit de in rẽ verso, q proponit de peculio, sed quo ad formulã: & eodẽ mõ expone qđ hic dr. vna est actio de peculio & de i rẽ verso s. ille, q proponit actionẽ de peculio, cõsequit effectũ actionis de in

[g] Actione. Scilicet de peculio.

Cũ autẽ. CASVS. In fi. prxi. §. habuisti quod tũc demũ tñ ãtẽdũ est ad æstimationẽ peculij qñ nihil est i rẽ dñi versum, vel nõ totũ. Sed dñe pro Deo dicatis mihi qualiter i isto casu debuit æstimari peculium i frater tñ. cum quæritur quantum peculiũ sit: solum quod supererit deducto eo, qđ dño debet, & ẽt eo, quod illis debetur, qui in sua potestate sunt, vel tutela, illud qđ superest, dr esse i peculio. & sum in versic. Aliqñ tñ. lã intellexistis, quod peculiũ intelligit illud, qđ remanet deducto eo qđ dño debet. & ẽt illis, qui in ei⁹ potestate sunt. quinque tñ contingit, quod dñs non primo deducit quod seruus suus debebat, puta si habeã seruum ordinarium & ipse habeat seruũ vicariũ, & ordinarius me⁹ debeat mihi centum & vicariu suo i. ego postea cõuẽtus acti. de peculio pro facto serui ordinarij. prius deducã illa cẽtũ, q mihi debebat. poteto ne deducere illa i. q seruo suo vicario debebat? dr quod nõ Et rõ hui⁹ ẽ hæc: qa leges imponunt reb⁹, & nõ verbis. Si n. dñs deduceret debitũ vicarij de peculio ordinarij, & illud poneret i peculio vicarij: hoc nihil aliud eẽt, q vna manu auferre de peculio ordinarij, & alia manu ponere idẽ i peculio ordinarij, cũ peculiũ vicarij sit peculiũ ordinarij. h.d.F.

[h] Dño. l. debet. Cum.n. inspecto iure naturali seruus liber sit, apparet quod naturaliter põt obligari ẽt dño suo vt ff. da condic. indeb. l. si id quod. & ff de pecu. l. nec seruus, & ĩ de fi. iessu. §. j. Accur.

[i] Debet q d. Et id deducit, quod debet illis seruus ijs, qui sunt i potest. te, vt conseruis suis, & filijs dñis, & pupillis dñi vt ff. de pec. l. peculiũ aũt. in princ.

[k] Si is. i. cui debet puta habeo seruũ [a] castaldũ, q ordinarius dr, qui het sub se aliũ, qui vicarius dr, si ordinarius aliquid debet vicario, & cõuenior de peculio ordinarij, non deducam quod vicario debet. & est ratio in promptu: quia si deduco pro vicario, adhuc remanet peculiũ ordinarij & ita frustra herẽt deductio, cũ semp maneret ordinarij peculium ipsius.

Actio de peculio, & de in rem verso sunt diuersæ.

Textum exponit.

Seruus ordinarius. Seruus vicarius.

[a] Castaldus is seruus dicit ab Alc a. in cõmẽtarijs ad l. lecta ff. de rebus credi. in verbo de domo, cuius calx, seu dom⁹ cura est demandata.

ipsius [a] peculio sit: Qđ eo pertinet, [b] vt siquid vicario suo seruus [c] debeat, id ex peculio eius [d] non deducatur.

Cui cōpetit actio institoria, vel exercitoria, vel quod iussu cōpetit ēt de peculio, totius eius quod est in peculio, rō est habenda: in tributoria solū eius cir ca qđ negotiatur. Quapropter quādoq; expedit agi vna, quandoq; alia. Arc.

Cęterū [e] dubiū nō est, quin is quoq;, q iussu dñi ɔ̄xerit, cuiq; institoria, vel exercitoria actio cōpetit de peculio, deq; eo quod in rē dñi versum est, agere possit. Sed erit stultissimus, [f] si omissa actione, qua facillimè solidū [g] ex ɔ̄ctu cōsequi possit, se ad difficultatē pducat pbādi in rē dñi versum esse: vel habere seruū peculium, & tm̄ habere, vt solidum sibi solui possit.

Hac inter actionem de peculio et tributoriā inest differentia: q in priori, quod domino debetur ante oia deducitur: in posteriori verò, dominus tanquam extraneus cū cæteris creditoribus in tributum vocatur: item in illa, totius peculij ratio habetur: in hac, eius tantū, in quo negotiatus est seruus: quo fit, vt quandoq; altera experiri expediat.

Is quoq; [h] cui tributoria actio cōpetit: æquè de peculio, & de in rem verso agere pōt. Sed sanè huic modò [i] tributoria expedit agere, modò de peculio, & de in rē verso. Tributoria iō expedit agere, quia in ea dñi cōditio pcipua nō est, idest, quod dño debet, non deducit, sed eiusdem iuris est dñs, cuius & cæteri creditores. At in actione de peculio añ deducitur [k] quod dño debet: & in id, quod reliquū est, creditori dñs condēmnatur. Rursus de peculio ideo expedit agere, quòd in hac actione [l] totius peculij ratio habetur: at in tributoria eius tantum, quo negotiatur. [m] Et potest quisque tertia fortè parte peculij: aut quarta, vel etiā minima negotiari: maiorem autē partem in prædijs, vel mācipijs, aut fœnebri pecunia habere: Prout ergo expedit, ita quisque vel hanc actionem, vel illam eligere [n] debet. Certè qui potest probare in rem domini versum esse, de in rem verso agere debet.

Dicta de dominis, & seruis intelliguntur in parentibus, & liberis.

Quæ dixim⁹ [o] de seruo,

[a] Ipsius. Scilicet ordinarij.

[b] Quod eo pertinet. Idest, quod modo sub nube dixi: continet in hoc casu.

[c] Seruus. Scilicet ordinarius.

[d] Eius. Scilicet ordinarij.

Cæterum dubiū.

CASVS. Dixi Instit. Dñe. supra fecimus mentionem de adiectionib. & duas vltimo posuisti, scilicet de peculio, & de in rem verso: sed dñe, posuisti eas vltimo propterea, quia non dantur in casibus, in quibus aliæ quatuor dicunt. Frater respōd. domin⁹ Iusti. nūn: imò nulli dubium est, quin ille, q iussu dñi cōtraxit, possit etiam de peculio, vel de in rem verso agere. sed stultissimus esset omissa actiōe. Qđ iussu. per quam facilè solidum consequi possit, transeat ad difficultatem pbandi in rem domini versum, vel pbādi, q tantum sit in peculio, quòd solidum per actiones illas consequatur & sumus in versicu. Is quoque. Scire debet. q ille etiam cui cōpetit tributoria, pōt agere de peculio. & de in rē verso & quādoque expedit plus agere tributoria: quia in tributoria non habet domin⁹ priuilegiū deductionis, seu pdeductionis, sed cū alijs creditorib⁹ vocatur in tributum. Aliquando (dicit) plus expedit agere de peculio: puta si non fuerit contractum in toto peculio, sed in quadam merce peculiari, q est in tertia, vel in quarta parte peculij: maius autem pars peculij non est pecuniae & tunc si agat tributoria, habebitur non in merce. sed in prædijs, & mancipijs, & fœnebri solum eius merces, in qua negotiat. sed & id quod inde receptum est. Si autem de peculio agat, habebitur ratio peculij totius: & & ppterea debes quasi cautè prouidere, & eligere illam actionē, quæ magis sibi proficere possit. Sed quicūq; potest probare in rē domini versum, de in rem verso agere potest. vel debet, hoc dicit Francis. de Arct.

[e] Cæterum. D. aimus. T. in illo §. præterea. q is agit de peculio, qui cōtrahit cum seruo, inuito vel ignorante dño. vnde videtur, q qui ɔ̄ais eo volente. quia iussu suo, non posset agere de peculio: sed tamen aliud est, ideo dic cæterum, pro sed.

[f] Sed erit stultissimus. Nota quē esse stultum, si eligat malum, cū possit eligere bonum: vt in Authent. quibus modis nat. effic. sui. § j. colla. vj. Vnde versus. Qui videt vtilius, & sumit deteriora: Absit ei ratio luminis absque mora. Accursius.

[g] Solidum. Nota, q habēs duas actiones: vnā ex qua solidum cōsequi possit, & aliam cum diminutione, debes intentare illā, ex qua solidum consequatur. Angel.

[h] Is quoque. Facit ff. de tribu. l. aliquādo.

[i] Modo. Idest, aliquando.

[k] Ante deducitur. No. q in actione de peculio domin⁹ est priuilegiatus: quia primo sui debiti ratio habetur: de quo supra eodem §. præterea. Aug.

[l] In hac actione. Scilicet, de peculio.

[m] Negotiatur. Et quod inde receptū est: vt ff de trib. l. procuratoris. §. merces, versic. per hanc. & T. eod. §. introduxit. Accursi.

[n] Eligere. Et postquam elegeris, non variabis. [*] vt ff. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. nisi fuerit deceptus quando primā elegit: vt ff. quod cum eo qui in alie. pot. l. sed si ex parte. §. finali.

Electio debet esse de meliori.

[*] Et variatio regulariter prohibet. Mando. in 18. q. 12. Regu. nu. 15. nūquā cū admissi. vt idem subdit.

Quæ diximus.

CASVS. Quæ diximus de filio, qui contraxit cum seruo, intelligatur & in eo qui cum filio, vel filia, nepote, vel nepte contraxit. Item licet idem sit de seruo quo ad dominū, quod in filio quo ad patrem, & conuerso, aliquid tamē speciale est in filio, quod non habet locum in seruo, scilicet senatusconsultum Macedonia. quod prohibet filiofamil. mutuari, quod nō loquit de seruis. Quare autem senatusconsultum Maced. introductum fuerit: melius habetur in litera, quā in aliqua parte iuris. hoc dicit Franciscus.

[o] Quæ diximus. A princ. tit. vsque huc.

Eadem

& dño, eadẽ [e] intelligimus, & de filio & filia, & nepote, & nepte, & patre, auove, cui[9] in ptãte sunt.

Qui filiofamilias in patria potestate constituto mutuã dederit pecuniã, is neque in patrẽ, neq; in filium (etiam postquam sui iuris effectus est) vllam habet actionem, Senatusconsulto Macedoniano ita constituente.

Illud propriè seruatur in eorũ persona, qđ Senatusconsultũ Macedonianũ prohibuit mutuas pecunias dare eis qui in potestate parẽtis sũt: & ei q crediderit, denegaẽ actio tã aduersus ipsum †filiũ, filiãve, nepotẽ, neptẽve) siue adhuc in ptãte sint, siue morte parẽtis, vl emãcipatione suę ptãtis eẽ cęperint) quã aduersus patrẽ, [b] auumve, siue eos habeat adhuc in ptãte, siue emãcipauerit. Quæ iõ senatus [c] prospexit: qa sæpe onerati ære alieno creditarũ pecuniarũ, q̃s in luxuriã cõsumebãt, vitæ parentum insidiabanẽ.

Actione, Quod iussu, vel de in rem verso, vel institoria, vel exercitoria potest agi directò contra patrem, vel dominum ex contractu filij vel serui. Are.

Illud in summa admonendi sumus, id qđ iussu patris, dominive cõtum fuerit, quodq; in rẽ eius versũ erit, directò [d] quoque posse à patre, dñove condici, tanquã si principaliter cũ ipso negotium gestũ esset. Ei quoq;, cui * exercitoria, vel institoria actione tenetur, directò posse codici [e] placet: quia huius quoq; iussu cõtractũ intelligitur. [f]

TITVLVS VIII.

DE NOXALIBVS actionibus.

Quoties alienus seruus noxã seu damnũ culpiã intulerit, actio noxalis aduersus dominum institui tur: quasi condẽnatus fuerit, s. aut damnũ soluere, aut ipsius serui datione, dãni vitare æstimationẽ: is tamẽ cui noxæ deditus est, quãuis dominus serui sit effectus, eum tamẽ postea damnum resarcientẽ manumittere cogitur.

---

[a] Eadem. Quantum ad actiones supradictas: sed in quibusdã non cõueniunt, [+] vt in mutue pecunia quod dic vt j. proxi. §. item filius põt subire iudicium, & arbitriũ, & patrem obligat quasi ex pacto de peculio. sed seruus non: vt ff. de pecu. l. 3. §. si seruus. & §. idẽ seribit. & C. de iud. l. seruus. [t] Itẽ filius si deinhere potest: & patrem de peculio obligate: vt ff. de pecu. l. 3. § si fili[9]. sed seruus non. ff. de fideiuss. l. seruus. & l. seq. & propter hoc dixit ferè. j. eo. §. j.

[b] Aduersus patrẽ. Etiã de peculio nõ tenet pater: vt hic dicitur. & C. ad senatusconsultũ Maced. l. si fili[9]. & eaute colligitur. C. ne fil. pro patre, vel pater pro filio. l. 1.

[c] Senatus. Scilicet senatusconsultum Mecedonia. vt ff. ad Macedon. l. 1. quod cessat i multis casibus, scilicet sj. Primo, si fuerit miles filiusfa. vt C. ad senatus. Mace. l. fi. Itẽ si dixerit se patrẽf. vt C. ad senat. Maced. l. fi. Itẽ si publicè paterfa. videbatur: vt ff. ad senat. Maced. l. siquis paterfamil. Item si fuerit in scholis: vt ff. ad senatuscons. Macedon. l. sed Iulia § quod dicitur. & C eod. l. Macedo. Item si alij creditori so'uit: vt ff. ad senatusconf. Macedo l. sed Iulianus: §. penul. Item si factus paterfamilias debitum primum contractum quocunque modo agnouit: vt C. eo. l. Zenodorus Item si vertit i rem patris: vt ff. eo. l. sed Iulianus. §. proinde si acceperit. Item & si non accepit, vt verteret in rem patris, postea tamen vertit: vt ff. eo. l. sed Iulianus §. proinde. ver. sed & si ab initio. Item cessat quando pater consensit, vel præsens nõ contradixit: vt ff. eodem. leg. sed Iulianus. §. quanquam. & l. si tamen sciente, & C. eod. l. si permittente. Itẽ si postea pater ratũ habeat: [z] vt C. eo. l. fi. in princ. Item si paterfamilias factus soluere cœpit: vt ff. eod. l. sed Iulianus. § fin. & l. seq. Aliàs autem locum habet vt non teneatur pater, vel filius, siue pecunia fuerit mutuo data, siue aliud in fraudem senatusconsul. vt ff. eo. l. si filiusfami. §. is autem. & l. sed Iulianus. §. mutui dationem.

Illud in summa. [*] Dixi Iustiniano Dñe, satis dixisti de natura istarum actionũ. Fatet, dicit ipse, verũ est. Adhuc in summa debes scire, q si aliquis contraxit cum filio, vel cum seruo iussu patris. vel domini, vel in rem patris, vel domini aliquid versum fuerit, poterit agere cum patre vel domino acsi cum eo contraxisset, & ab eo condicere directa actione, vel institoria, vel quod iussu, vel alia. Ipse enim qui potest agere exercitoria, vel institoria, poterit agere directa contra dominum, vel patrem: quia iussu ipsorum contraxisse videtur. Semper enim, qui instituit, vel præponit, quasi iubere & velle videtur, quod cum eo ageretur. hoc dicit Franciscus de Aret.

[d] Directò. Idest, certi cõdictione directa, non adhibite hac adiectiõe de peculio, vel de in rem verso. Sed nunquid supradicta sex nomina. scilicet. qđ iussu, exercitorie, tributoria, de peculio, & de in rẽ verso, sunt nomine actionum? Respondẽt quidam, quòd sic: & faciunt pro eis infinitæ leges, quæ dicunt de action. de peculio, & sic de singulis, vt patet etiam in rubrica cuiuslibet titul. Sed Ioan. contra. Dicit enim q sunt actionum adiectiones, nõ actiones. & facit pro eo. ff. de negotijs gestis. l. mandasti. & ff. de pec. l. tertia. §. cui congruit.

ADDITIO. Nota, quòd istæ actiones sunt adiectiuæ, non autem proprium nomen actionis. Et idem not. gloss. in l. si tamen plures. §. fina. ff. de exercit. & in l. tertia. §. si filiusfamilias. ff. de pecul. Angelus.

[e] Condici Scilicet certi condictione, non adhibita hac adiectione, institoria. Item & de in rem verso: vt ff. de in rem verso. l. 1. in princ.

[f] Intelligitur. Facit ff. de edendo. l. prætor. §. sed & si seruus. & ff. si cer. pet. l. si institorem.

DE NOXALIBVS actionibus.

Non solùm ex contractibus eorum, qui in nostra potestate sunt, conuenimur: sed etiam ex delictis: & quia pro eis noxaliter agitur, ideo de noxalibus ponitur. Accur.

ADDITIO. Ad istam continuationem facit. l. j. ff. eodem.

---

* Vide hic i hoc xij differẽtias per lo de Pla.

† Qualiter an si ac execu tio filio condẽnato: habeẽ j tit. t. §. fi Ang.

† Regulariter est filiusfamil. obligari põt tẽpore hac mutui cũ & vsuris, ita vt si si sit soluendo detrudaẽ i carcerẽ: vt l. cum filij. C. q bo. ced. licet glo. sentiat cõtra. Et in hoc nõ tecẽ: vt in l. 3. §. sed vtrum, i vers. conuenitt. ff. de nu. Et ad le q si exceptio Macedo. fuerit omissa post sñiam op poni potest, sicut plures alleg. no. in l. tametsi. ff ad Ma. & C. de in sis & fac. iguo. l. 2.

[z] Dic idem si ratũ habuisse dicaẽ, vt quia tace petat lite ras à filio cõtinẽtes q pecunias mutuo acceptat soluere, & si ẽ statim gesta.* de contra ria sua voluntate vt est tex. sing. l. fi. filiusfa. ff. ad Maced. Ang.

* Aliàs qui.

Quod iussu, exercitoria, & cæterę nõ sũt actiones, sed actionũ adiectiones.

Cõtinuatio.

Diuiſio.

EX maleficijs. Totus iſte ti. diuidit̃ principaliter in duas partes. Primo ponit qualiter deditio pro noxa habet locũ in ſeruo delinquente. Scđo, an habeat locũ ĩ filio familias. Secunda ibi, Sed veteres.

EX maleficiis a † ſeruorum, veluti ſi furtum fecerint, b aut bona rapuerint, aut damnũ dederint, aut iniuriã cõmiſerint: noxales actiones proditæ ſunt, quibus domino damnato c permittitur, aut litis æſtimationem d ſufferre, aut ipſum hominẽ noxæ dedere. Noxa † aũt eſt ipſum corp⁹, quod nocuit, ideſt ſeruus: noxia e ipſum maleficiũ: veluti furtum, damnũ, rapina, iniuria. Summa autẽ ratione permiſſum eſt noxæ deditione fungi. Nanq; erat iniquũ f nequitiã eorũ vltra ipſorũ corpora dominis damnoſam eſſe.

Pro delicto ſerui dominus liberatur dando ſeruum pro noxa: & in damnum paſſum transfertur dominium: quod auocari poteſt ſi dominus emendet damnum, & velit eũ manumittere. Aretin.

Dominus noxali iudicio ſerui ſui nomine g conuentus: ſeruum actori noxæ dedendo liberatur: h nec minus i in perpetuum eius ſerui dominium à domino transfertur: Sin autem damnũ ei, cui deditus eſt, ſeruus reſarcierit quæſita pecunia: auxilio k prætoris inuito dño manumittet̃.

Noxalium actionũ quædam ſunt ciuiles, & quædam prætoriæ. Areti.

Sunt autem conſtitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto prætoris. Legibus: veluti furti l ex lege duodecim tabularum: damni m iniuriæ ex lege Aquilia. Edicto prætoris: veluti iniuriarum, & vi bonorum raptorum.

Omnis ad quem ſeruus delinquens tranſit, noxaliter conuenitur: Et noxaliter etiam quis punitur pro delicto liberi hominis facti poſtea ſerui. Aretinus.

CASVS. Quę ſunt à legiſlatore, in quibus habet locum noxal. actio. Et ipſe reſpond dicens, quòd introductæ ſunt ex maleficijs ſeruorũ. Et ponit exemplum in litera de diuerſis maleficijs, pro quibus dant̃ actio. noxales. in quibus noxal. actio ſi condemnat⁹ fuerit domin⁹ noxaliter cõuẽtus, liberum eſt ei ſoluere æſtimationẽ dãni vel dare ſeruum pro noxa. Sed domine, quid eſt noxa? dicit ipſe. Noxa eſt ipſum corp⁹, quod delinquit, ſiue nocet: noxia ẽ ipſum maleficium, propriè loquẽdo. prumiſç. ẽ tamẽ vtimur his verbis ſcilicet, noxia, & noxa, & ſum in verſic. Summa autẽ. i quo pone ſic caſum. Quę ſunt à legiſlatore, quare fuit conſtitutum, quòd domin⁹, qui conuenitur act. noxali, poſſit liberari dando ſeruum ꝑ noxa? Frater, dicit ipſe: hoc ſũma ratione fuit introductũ. iniquũ enim eſſet, ſi ſeruus per nequitiam ſuam domino ſuo vltra æſtimationẽm corporis ſui poſſet damnum dare: hoc dicit Frãciſcus de Aret.

a Ex maleficijs. Idem eſt, ex quaſi maleficijs: vt ff. nau. caup ſta. l fi. § ſeruorũ, & de hoc plenè diximus ſ de act. § actiones autem.

b Furtũ fecerint. Sup. extraneo, & idem in ſequentibus articulis. Nam cũ dum ſuo talia cõmittendo agi non poteſt. vt ſ. de obliga ex delicto. §. hi qui. & ff. de noxa l. cum ſeruus.

c Domino damnato. Neſcienti cum delinqueret ſeruus: vel ſciẽti, tamen prohibere nolenti: aliòqui in ſolidum tenetur: vt ff. de noxal. act. l. ij. & l. in delictis & C. eod. l. j.

d Æſtimationem. Puta decem, ad quæ ſemp eſt obligatus: ſed liberat̃ dando animal. ſ. quouſque actione iudicati conueniatur. vt ff. de re iudi l. miles §. decem & ff. de peti. hęre. l. item veniunt. §. cum præ diximus. Accur.

e Noxia. Vnde verſus: Noxia delictũ, delinquẽs noxa vocatur. ſed quandoque vno pro alio vtimur.

f Iniquum. Sed quandoque iniquum eſſet officiũ alicuius eſſe ſibi damnoſum, ſm ioan. vt ff. de furt. l. ſi ſeruus communis. §. quod vero.

Dominus noxali. CASVS. quod dictũ eſt de noxalibus actionibus, ſufficeret pro toto titu in §. tamen iſto dicitur. ꝙ ſi dominus conuenit̃ pro maleficio ſerui, dando ſeruum liberatur: & in iſto caſu licet dominus ꝑ delicto ſerui, & nõ pro facto ſuo ſeruum tradat ipſi actori: tamen dominiũ trãsfert in ipſum actorem ſicut transfert dominiũ ſerui in tradẽdo ſeruum pro proprio facto, puta ſi vẽdidiſſet eũ. Veruntamen ſcire debetis, ꝙ ſi ſeru⁹ datus pro noxa, quæſita pecunia ab amicis ſuis damnũ velit reſarcire: auxilio prętoris manumittet̃: quod eſt mirabile: ſed hoc eſt in fauorẽ libertatis h. d. Fran. de Aret.

g Serui ſui † nomine. nota ꝙ dominus tenet̃ nomine ſerui. & ita debet fũdari libellus ſcđm Ang. Aret.

h Liberatur. Sed cum ſeru⁹ nõ ſit in obligatione, ſed dãni æſtimatiõe: vt ff. de re iud. l. miles. §. decem. quomodo dãdo ſeruum liberat̃. cum aliud pro alio, inuito creditore ſolui nõ poſſit. vt ff. ſi ce. peta. l. ij. § j. Reſp. ſpeciale eſt: quia iniquũ eſt ſe ui nequitiã vltra ipſius corpus extendit ſ vt ſupra eodem, §. ſumma.

i Nec minus. Quaſi dicat, licet detur ꝑ alio, ſcilicet pro delicto vel æſtimatione delicti: tamen dominium transfertur.

k Auxilio. Sed nonne iniquum eſt auferri, quod ꝑpetuò ſibi quæſitum eſt, vt modo dixerat: & probat̃ ff. rer. amo. l. non enim. Sed certè eſt ſpeciale fauore libertatis. ſic & alias C. de patr. qui fil. diſtra. l. ij. & ff. ſi lib. ingenuus eſſe dic. l. ij. ſic & ff. de bld. inſtit. l. pignori. Accur.

ADDITIO. Eedicit hic Ang ꝙ redimens aliquẽ ab hoſtibus (qui hodie intelliguntur infideles) põt eum retinere loco pignoris, vt ſeruiat ſibi per quinquennium, niſi ſe redemerit. l. ſenatus. §. fi. ff. de lega. j. & l. j. C. de captiuis.

Sunt autẽ. CASVS. Ego dixi Imperatori. Dñe, vellem ſcire, an actiones illæ noxales procedãt à iure ciuili, an à prætorio. Et dicit ꝙ ab vtroq; iure ꝓcedunt. Eſt enim vna actio noxalis. q̃ ꝓcedit à lege xij. tabula. ſcilicet actio furti non manifeſti. Eſt & alia noxalis, quæ deſcendit à lege Aquil. ſ damni iniuriæ; & aliæ ſunt actiones noxales, quæ deſcendunt à iure prętorio: veluti vi bonorum raptorum, & iniuriarum. Franc.

l Furti. Scilicet non manifeſti. Nam actio furti manifeſti eſt prætoria. vt ĩ. de perpe. & temp. act. §. j.

m Damni. Scilicet, actio.

Omnis

† Scilicet priuatis, nã ex publicis delictis ipſe ſeruus ac cuſationẽ ſuſtinet. l. ij. C. de acc. l. hos accuſare. §. oĩbus. ff. illo tit. l. pen. §. vlti. C. de noxal. actio. nec ad publicã delicta ꝑtinet noxæ appellatio. Vnde & qui ſtipulat⁹ eſt ſeruũ noxis ſolutũ quæri nõ põt de criminib publicis. l. hæc ſtipulatio noxis. ff. de verb. obli. Fra. Balduinus hic.

† Vide ꝙ hic anno tatũ atq; inibi quã calumniose Valla hũc iuſtiniani locũ reprehendat. Egi. Per. Noxa & noxia diſferunt.

ſ Iſta gl. nõ eſt Accurſij.

s Vel dic vt dicit Bar. in d. l. miles §. j. de re iu. quia imò ſeruus eſſet in ſolutione: vnde ipſum ſoluẽdo liberatur vt ar. l. ſi ĩa ſtipulat⁹ fuerit. ff. de ſolu. Ang.

Omnis aũt. CASVS. Scire debitis, q oẽs actio noxalis caput sequitur. vnde si seruus tuus damnũ dederit, & postea incipiat alius eum possidere, agitur noxaliter ꝯ nouum dominum ipsum seruum possidentẽ, vel si manumissus fuerit, ille poterit directò conueniri de delicto suo: & similiter contingit econuerso plerunq;, q ille qui tenebat directò primo ex delicto suo, postea incipiat teneri noxaliter. & de hoc exemplificat dominus Iusti. satis in litera. h. d.

Omnis aũt noxalis actio caput sequitur. Nã si seruus tuus noxiã cõmiserit: a quãdiu in tua potestate sit, b tecum est actio: si aũt in alteri' ptãtẽ puenerit c cũ illo incipit actio esse. atsi manumissus † fuerit: directò ipse teneť, & extinguitur noxæ deditio. Ex diuerso quoq; directa actio noxalis esse incipit. Nam si liber homo noxiam cõmiserit, & is seruus tuus esse cœperit (quod quibusdã casibus effici primo libro d tradidimus) incipit tecum esse noxalis actio, quæ ante directa fuisset. *Ex delicto serui ꝓprij nulla cõpetit domino actio et si postea alienetur, vel manumittatur. Idem in seruo alieno, q efficitur ipsius dãnũ passi. Itẽ ex delicto domini non datur actio seruo libero facto. ar. Annota, Quoties ab initio actionis ortus impeditur, quãquã res ad eũ casum perueniat, in quo nasci actio posset, nihilò magis suscitatur, vel oritur actio: e regione autẽ, quæ semel nata est obligatio, si in eum casum res perducatur, à quo initiũ capere non posset, euanescit.*

Si seruus dño noxiã cõmiserit actio nulla nascit. Nanq; iter dñm, & eũ, q in ptãte ei' est, nulla obligatio e nasci põt. Ideoque & si in alienam ptãtẽ seruus puenerit, aut manumissus fuerit: neq; cum ipso, f neque cum eo, cuius nũc in potestate g sit, agi potest: Vnde si alienus seruus noxiam tibi commiserit, & is postea in potestate tua esse cœperit: h interdicitur i actio: quia in eũ casum deducta sit, in quo consistere nõ potuit. k Ideoque licet exierit de tua potestate, agere nõ põt. l quemdamodum si dñs in seruum suum aliquid cõmiserit: nec si manumissus, aut alienatus fuerit seruus, vllã actionẽ cõtra dominum habere potest. *Veteri iure filijfamil. noxiam inferentes, nõ secus atque serui, noxæ dedebãtur: quod vtpote asperũ, & inhumanũ hoc iure exautoratum fuit: eum filiusfa qui deliquit ipse conueniri possit.*

Sed veteres qdẽ hoc & in filijsfamiliarũ masculis, & fœminis admisere. m Noua autem hominũ conuersatio huiusmodi asperitatem rectè respuẽdam esse existimauit: n & ab vsu cõi hoc penitus recessit. Quis enim patiatur, filiũ suũ, & maximè filiam in noxã alij dari, vt

a Commiserit. Scilicet extraneo.

b In tua potestate sit. Vel dolo fecisti quo minus sit. nam tunc vtilis noxalis locum habet: vt ff. eod. l. si bo. fid. & l. electio §. si is.

c Directò. Hic distingue an seru' deliquit, an ꝯtra. primo casu si in dñm, non tenetur postea fact' liber: vt ꝫ. de oblig. quæ ex delic. §. ij. q. & ꝫ. proximo §. & ff. de fur. l. serui & filij. Si in extraneum, tenetur directò, vt hic. Si autem contrahat, & fuerit cõnexa gestio illa, quã gesserit in seruitute, cum ea quam in libertate fecit, teneť. non aliàs: vt ff. de nego. gest. l. cũ acu. & C. an seru' ex suo facto. l. iij. in fi. nisi in casu: vt C. de per. hæredit. l. fin. §. pen. in fin.

ADDITIO. Alios & casus habes notatos ll. cũ acu. in glo. reddere. ff. de neg. gest.

d. Primo libro. Vt ꝫ. de iure pers. §. pe. Si seruus dño.

CASVS. Pone, q seruus deliquerit cõtra dominum suũ: certè de hoc nulla obligatio ꝓdita est: quia nulla est actio ciuilis inter dominum, & seruum, & adeo hoc verum est, vt si nouum dominum cœperit seruus ille, qui ꝯ dominũ deliquit, obtinere: vel si liber factus fuerit: non possit quondã dñs contra eum agere, nec nouum dominum noxaliter conuenire. Sed quid si seruus alienus aliquid deliquerit contra te, & postea factus fuerit seruus tuus poteris ne agere contra dominum quondam serui tui nunc ex illo delicto? Et respondet dominus Iustinianus. q iam finita est illa actio, quæ primo cõpetebat. Deducta est enim in eum casum, à quo non poterat incipere: & quamuis postea illum seruum alienaueris, adhuc non poterit ꝯ eum agere, sicut nec poterit seruus alienat', vel manumissus in quẽ dominus suus deliquerat agere, contra ipsum. hoc dicit Franciscus.

e Obligatio. Idest ciuilis, sed naturalis sic: vt supra de fideiuss. § j.

f Cum ipso. Manumisso. vt hic. & C. eodem. l. j. in fi. Accur.

g In potestate. Cum alienatus est. Et facit ff. de pecul. l. & ancillarum. §. si seruus. versi. sed si alieno. Accursius.

h Esse cœperit. Ante litem contestatã. Nã post litem contestatam non intercidit: vt ff. eodem. l. si alienus seru'. Et est rõ: quia imputatur ei quare alienauerit: vt ff. eod. l. quemadmodum. in princip.

i Interdicitur. Facit ff. de minor. l. verum. in fi. j. respon. & ff. de le. j. l. legatarius. in fine.

k Non potuit. Scilicet noxalis actio. Et no. rẽ impediri, si deducitur in eum casum 1 à quo incipere non põt. arg. supra, de le. §. ex contrario.

l Non potest. Argum. ff. de ca. & po. te. l. ij. §. 1. alias, de ca. dimi. l. secunda. §. ei qui.

Sed veteres. CASVS. Dixi vobis qualiter dominus conuenitur actione noxali, & qualiter poterit se liberare dando seruum pro noxa. Hoc etiam habebat olim locum in filijs vtriusq; sexus. Noua autem cõstitutio recte respuẽdam hanc asperitatem existimat, & statuit hoc solum in seruis habere locum: & maxime quia veteres legum authores scripserunt filiosfamilias pro delictis eorũ conueniri posse. hoc dicit.

m Admisere. Iure veteri dabatur filius pro noxa, vt seruus vt hic. Item occidebatur licite à patre, sicut seruus à domino: sed hodie non sic: 2 vt supra, de his q sui sunt vel alie. iur. §. ij. & ꝫ. de iure perso. § iij. & ff. de libe. & posthu. l. in suis. in fi. & C. de pat. potesta. l. fina.

n Existimauit. Vt hic, & C. de fur. & ser. corru. l. apud antiquos. in fine. Accur.

† Et idem si seruus moriať: qm tunc extinguiť crimen, & dñs liberať, & si dolo possidere desijt añ quã cõueniať: vel antequã in mora sit iudicij accipiendi. l. e. legatur. §. si is quẽ. ff. eo. & in l. o. de Pla. Furti non manifesti actio est ciuilis. Furti vero manifesti prætoria. Seruus manumissus an teneať de gestis in seruitute.

1 Mand. in 20. qst. 32. Regu. nu. 3.

Fili' olim pro noxa dabať, & à patre licite occidebatur.

2 Et ideo quia hoc nõ erat ẽe de iure Digestorũ necessariũ sequitur, q ille tex. debet intelligi ante iure Digestorũ. Ange.

Penè.

a Penè. Idest ferè, vel pœnę nominaliter, scilicet p corpus pęnæ, & tunc diphthongatur: quasi dicat, p corpus filij patientis pœnam.

b Pudicitiæ fauor. Nota q pudicitia ast multum fauorizanda, facit l. nec et. §. pe. ff. de adop. Aug.

c In seruos. Idest, propter seruos.

d Filiosfamiliae. Nō ēt patres: vt si filiusfamilias iudex litē suā fecerit malè iudicando: vt ff. de iudic. l. si filiusfamilias. vel si damnū alicui dederit pijciendo, eo separatim habitāte à patre, vt ī. de obli. q ex quasi deli. §. si filiusfami. & ff. de eje. q deiec. vel effude. l. j. § si filiusfamilia & d hic legib. dicit hic, cum dicit antiquos commentatores. Accur.

e Conueniri. Scilicet directò: vt ff eo. l noxali. & l. seque. quib. filij ex eiusdem natis datur in patrē actio in factū de re iudicata in peculiū: vt ff. eod. l. & si con demnatus. & ff de pecu. l. iij. §. itē scribit. Sed quid si iudicium filius accipere noluit: imo contumaciter nō venit, an mitti actor debet in possessionē peculij pfectitij? Vī q nō: q a ex delicto filij si debet conueniri pr. vt hic dr. Tū vī q sic. q a aliàs dicit lex, q pôt cedere bonis in peculio tali, vt C. q bon. ced. pos. l. cū & filij, in eo quod dicit: vel à patre &c. Sed huic verbo rñd Aldricus, quod dicta lex. cū & filij. loquitur de castrensi, vel de eo, quod habet a patre sibi eunti in castra, donatum, quod etiam castrense dicitur: vt C. fa ercisceun. l. si filiusfamilias.

penè [a] p filij corpus pr magis, quā filiꝰ periclitetur, cū in filiabus ēt pudicitię fauor [b] hoc bñ excludebat. Et ideo placuit, ī seruos [c] tātummō noxales actiones eē ppronēdas: cū apud veteres legum commentatores inuenerimus sępius dictū, ipsos filiusfamilias [d] pro suis delictis posse conueniri. [e]

TITVLVS IX.

SI QVADRVPES pauperiem fecisse dicatur.

Quoties quadrupes cōtra innatam sui generis cōsuetudinem cōmota feritate, lascinia, vel alio quouis modo, damnū intulerit, actio noxalis aduersum quadrupedis dominū accōmodat: vt aut dāni æstimationē soluat, aut animal noxæ dedat.

Animalium [f] † nomine, † q rōne carent, si qua lasciuia, [g] aut feruore, [h] † aut feritate [i] pauperiē fecerit: noxalis actio [k] lege duodecim tabularū pdita [l] est. Quæ aialia si noxę dedantur, proficiunt reo ad liberationē: quia ita lex duodecim tabularū scripta est [m] vtputa, Si equus calcitrosus calce pcusserit, aut bos cornu petere solitus, [n] cornu petierit. † Hæc autem actio in ijs, quæ contra naturam [o] mouentur, locum habet. Cæterum si genitalis [p] sit feri-

SI QVADRVPES PAVPEriem fecisse dicatur.

De maleficijs seruorum dictum est: nunc de malefi ijs irrationabilium animalium. Nam aut damnum dat homo liber, & tunc locum habet titu. suprà ad legem Aquil. per totum: Aut seruus, & tunc locum habet supra titu. j per totum: Aut aliud animal, & tunc locum habet hic titu. Accur.

Nimaliū. Totus iste titulus diuiditur in duas partes. Primo qñ actio de pauperie locum habet, vel non. Secundo loquitur qñ habet locū actio de ędil. edi. vel non. Secunda ibi. hęc autem, vel ibi. cęterum. CASVS. Quæsiui a legislatore qualiter conueniamur nomine animalium, q rōne carent, si damnum dederint? Et rñ. si animal tuū rōne carens, lasciuia, vel feritate damnum dederit, vel pauperiem fecerit alicui: poterit cōtra te agi actione noxali de pauperie, quę quidē actio descendit ex lege xij. tab. Poteris tamen liberari dando illud animal p noxa. Sed dñe, qualiter animal irrationale potest dare damnum, aut pauperiē facere? Et ipse rñdet, Frater, si equus tuus calcitrosus calce percusserit aut bos tuus solitus cornu petere, cornu petierit: damnū dant, aut pauperiem faciunt, & pp hoc locum habet actio, sm quod de hoc in pximo § apparebit. Et sum in ver. si. hæc aūt actio. Quę sunt à dño Insti. Dñe, p Deo dicatis mihi, verum hæc actio locum habeat in omnib animalibus, quę rōne carēt. Et rñd Frater, hæc act. locum habet in omnib. animalibus quę carent ratione, dummodo contra naturā sui generis & consuetudinem moueantur, & alicui damnum dederint. cęterū si ex nāli feritate alicui dānū dederint, cessat hæc acti. vnde si vrsus à domino fugerit, & & alicui nocuerit, vel pauperiem fecerit: nō pôt dominꝰ eius quondam conueniri: quia ex quo fera euasit, desinit esse dns. Et sumus in vers. pauperies, in quo dic casum Domine, pro deo exponatis, & dicatis mihi, qd est pauperies? Et respond Frater pauperies est dānū sine iniuria &c. Animalia autem irrationabilia, quæ ratione carent, nō possunt iniuriā facere: quia iniuria pertinet ad noxalem actionem. hoc dicit. Franc.

f Animalium. Scilicet quadrupedum: vt ff. eod. l. j. in princ. sed nomine damni dati à bipede vtilis locum habet: vt ff. eo l. penult.

g Lasciuia. Idest luxuria, Vel dic facilitate, vt facit pullus.

h Feruore. Idest amore, vt si equus tuus, vt equam meam adiret, ostium meū fregerit. & dr feruor, q a calefacit amor: vt in Auth. quib mod. nat. effi. leg. §. illud. versi sed nihil. colla. vj.

i Feritate. Idest crudelitate, scilicet sua, non sui generis natura: vt ī. proximo §.

k Actio. q vocatur in factū, vel simpliciter de pauperie.

l Prodita. Idest, adinuenta.

m Scripta est. Vt ī. tit. j. §. sunt aūt & ff. eo. l. j. in pri.

n Solitus. Subaudi in vtroq; exemplo etiam. Nam idem est, & si non sit solitus, vt in prin. huius titu.

ADDITIO Hoc verū si fera nocens nō euasit, quæ habet consuetudinem redeundi: aliàs si euasit, nec vult, nec directa tenetur dominus, etiā si postea redierit, arg. l. qui res §. aream. ff. de solu. Angel.

o Cōtra naturam. i. consuetudinem gñis illius animalis, licet sit sua cōsuetudo, vt calcitret, vt ī. pximo § nam maior pars equorum nō pessundat, & maior pars boum non cornu petit: quia equi, & boues dicuntur mansueti. Et mansueta dicunt, q gregatim pascunt: vnde sm hoc canis non est in numero ferarū, nec mansuetorum. Nā maior pars canū nō mordet, & maior pars nō gregatim pascitur, sed vī ēt q in his ferie locum habeat hæc actio: vt ī eo §. si. q est contra. Sol. vtilis (vt ibi) locum habet, directa non: vt hic, & ff. eo. l. j. § in bestijs Accur.

p Si genitalis. Idest, si à genere habeat quod sit fera.

feritas

Cōtumacia filij, nō faciat q actor mitti debeat i peculiū psectitium.

Obserua diligēter gl. hāc q tradit dñam. l. Aquili. q est aduersus liberū hominē, & noxalē q aduersus seruū, ne postremò actionem i factum da pauperie, q occasione quadrupedis dat. idem tradit gl. in c. si. in per verb. aialia. ex. de iniur. & damn. da. dites tamen & Aquil. in seruū eē noxalem, & in qua drupedē quoque.

† Cōtra, cum hoc toto pri. in c. si cui pa. iuncta glo. super verb. aialia iuaer ita. de iniuria & dānada.

† Alias, paaste.

† De boue, q cornu petit, multa sunt in l. Mosaica sancita. eodē. ti.

† Cōtra. c. si culpa. in gl. sup verb. aialia. in me. extra. de iniur.

Et tunc dic. aut p idest. vt ponatur pro eod.

Equi & boues nō mālocti. Canes aliqui non mordent.

Aliàs si ne non.

a Feritas. Idest, crudelitas.
b Actio. Scilicet directa.
c Vbi. Idest, postquam.
d Euasit. Vt I. de rerum diui. §. feræ.
e Pauperies. Mirabilis est hæc expositio, & legalis: ideo sic fortè dicta, quia pauperiem aliquam facit: sicut & damnũ diminutio, vel ademptio patrimonij dicit: vt ff. de damno infecto, l. tertia.

sed impensarum tantũ in curatione factarũ, & operarum amissarum, & amittendarum: vt ff. eod. l. ex hac. Item condemnatur in duplum occasione damni dati in alijs rebus ex hoc edicto: vt hic, & ff. de ædil. edic. l. quã vulgò. ij. respon. in fine.

tas, a cessat actio. b deniq; si vrs[us] fugerit à dño, & sic nocuerit: nõ p[otes]t quõdã dñs côueniri: q[uí]a desijt dñs eẽ, vbi c fera euasit. d Pauperies a [aute]m est dãnũ sine iniuria faciẽtis datũ. Nec.n. pôt aial iniuriã fecisse dici, qđ sensu caret. f Hęc g quidẽ ad noxalẽ pertinent actionem.

Si quadrupes nõ mansueta iuxta naturã sui generis damnũ dederit in liberũ corpus, non occidendo: dominus ex ædilitio edicto arbitrio iudicis cõdẽnatur: in alijs rebus in duplũ. vel noxalis actio his duobus casibus cõtra dominũ dirigitur: et pœnales actiones pro eodẽ facto concurrentes nõ perimũt se concursu. Aret.

Annota, Quoties plures pœnales actiões pro eodem facto competunt, cõcursu inuicem nequaquã se perimunt.

Cæterũ sciẽdũ est, ędilitio edicto h p[ro]hiberi nos, canẽ, verrẽ, aprũ, vrsum, leonẽ i ibi habere, quà vulgò iter fit. & si aduersus ea factũ erit, & nocitũ k libero hoĩ esse dicat[ur]: qđ bonũ, & æquũ iudici v[idebitu]r, tanti dñs cõdẽnet[ur]: l cæterarũ verò rerũ quanti damnũ datũ sit, dupli. Præter has m aũt ædilitias actiones, & de pauperie locũ habebit. n Nunquã.n. actiões p[rae]sertim pęnales, de eadẽ re o côcurrẽtes alia aliã cõsumit. p

TITVLVS X.

DE IIS, PER quos agere possumus.

Actiones intentantur per nos, & per procuratores nostros: quorum vsus olim prohibitus erat, nisi in certis casibus: sed nunc necessarius est, quando principalis agere, vel defendere impeditur. Ange. Aretinus.

NVNC admo-

f Sensu caret. Quãdoque tñ res inanimata iniuriã facere dicit[ur] impropriè: vt ff. cõmod. l. si vt certo. §. plana si sic commodaui.
g Hæc. Scilicet supradicta duo. & q[uod] nomine feræ bestiæ nõ agatur hac actione. & q[uod] nomine māsuetæ noxaliter tantũ agatur: vt I. proxi. §. & I principio tit.

Cæterũ sciendũ est. CASVS. Iã dictum est supra, q[uod] non habet act. noxalis de pauperia locũ, nisi animal fuerit sine ratione, & contra naturã sui generis nocuerit. & scire debetis, quòd ędilitio edicto prohibitum est, ne q[ui]s habeat canem, verrem, vel aprum, vel aliud animal, quod transeuntibus nocere possit, ea parte qua vulgo iter fit. & si hẽat, & illud animal libero homini nocuerit: condemnabit[ur] ille, qui illud animal habuerit. inquãtũ iusti visum fuerit iudicanti: non habendo deformitatis ęstimationem: quia deformitas humani corporis ęstimari non pôt. Si autem in alijs rebus dederit damnum, cõdemnabitur in duplum. In vers. pręter has autẽ, scire debetis, q[uod] q[ua]n aliquod animal nocitutum, & contra naturam sui generis est in eo loco, quo vulgo iter fit: pręter act. in factũ. quæ descendit ex ędilitio edicto. similiter habet locum [contra] eum act. noxalis, de pauperie vtilis. Sed dñe, si sic est, ergo vos datis duas act. pro eodem delicto. Fiatur, verum est. Cũ enim plures sint actiones pęnales ex eodem delicto descendentes: vna alteram concursu non tollit. hoc dicit. Franc. de Aret.

h Edicto. Posito ff. de ædil. edic. l. hic enim §. deinde. & l. sequenti.
i Leonem. Item lupum, panthetam, & generaliter omne animal, quod debeat nocere siue solutũ, siue ligatum: ita tñ, q[uod] dãnũ nihilominus facere possit: vt ff. de ædil. edi. l. hi enim. & l. gñaliter & l. seq.
k Et nocitum. In corpore. ita quod non sit mortuus alias cc. solidi debentur: l vt ff. de ædil. edic. l quã vulgò. ij. respon. Accur.
l Condemnetur. Ratione deformitatis non habita,

m Præter hac Idest p[rae]ter hos modos agẽdi ædilitio edicto.
n Habebit. Scilicet vtilẽ: aliàs [contra]: vt I. e. §. hic aũt. Accur.
o De eadẽ re. Idest ex eo. facto, & delicto.
p Cõsumit. Hoc est intelligẽdũ [con]cursu, [con]ceptiõe.n. vna aliã [con]sumit. Et ad euidẽtiã istorũ dic, q[uod] q[ua]n cõpetũt plures actiones eidẽ, & [contra] eũdẽ, aut oẽs pęnales sũt, aut oẽs rei p[er]secutoriæ, aut aliæ pęnales, aliæ rei p[er]secutoriæ. P[r]i[m]o casu subdistingue: aut oẽs ex vno delicto, & tũc vna tollit aliã [con]ceptiõe, n[isi] i[n] id, qđ excedit: & ff vi bo. rapt. l j. & ff de ac. & obli. l. q[ui] seruũ. j. tñ. & hoc cũ ex vno delicto: n[on] aũt [con]cursu: vt hic dicit. vbi ãt ex diuersis factis, vna n[on] tollit alterã, ẽt [con]ceptiõe: vt ff. de priua. delic. l. nũquã. in pri. In secundo casu. q[ua]n oẽs sũt rei p[er]secutoriæ: dic q[uod] aut [contra] eundẽ dant[ur] & tũc tollunt[ur] adiuicẽ [con]ceptiõe, n[on] [con]cursu: vt ff. loc. l. si merces. §. culpa. aut [contra] diuersos, & tũc n[on] tollunt[ur] ẽt [con]ceptione: vt ff. de tab. exhib l. locũ. §. cõdẽnatur. In tertio casu. s. q[ua]n alia est pœnalis, & altera rei persecutoria: iterum subdistingue. q[uía] à aut est pęnalis originaliter, & tũc neutra p[er] alterã tollit[ur]: vt ff. de fur l si pignore §. cum furti. & ff. de cõdic fur. l. si pro fure. § furti. hoc tñ fallit in casu: vt ff. nau. cau stabul. l. & ita. §. fi. quia ibi cõpetebat altera de iure cõi: altera de iure speciali. Aut nõ est merè, vel originaliter pęnalis: & tunc vna per alteram tollit[ur] vt ff. quod metus cau. l. metum. §. licet.

ADDITIO. Similẽ gl. habes ff nau. caup. stab. l. & ita. quæ olim incipiebat. idem ait. §. fin. & in l. nunquã actiones. ff. de reg. iur. cuius regulæ tenor ponitur hic in fin. tex.

Actiones plures si cui competãt, an vna intentata tollãtur aliæ.

s Ista pęna secundum glo. in l. quia vulgo, ap[p]licat[ur] pro parte filio, & pro parte parti alle. ff. de iis qui deie. l si verò. § penul. secũdũ Ang.

DE IIS, PER QVOS &c.

Quia de actionibus diximus, videamus per quos exerceantur, & in hoc incipit, Nunc &c.

NVnc. Totus iste ti. diuiditur in tres partes. Primo ponit vnũ dictũ bimembre. Secundo vnum membrũ assumit, & declarat tã de iure antiquo, quã hodierno. iustitu. Imper. 2 Tertio

Tertio declarat quid est procurator, & tutor. Secunda ibi Alieno veluti. Tertia ibi, Procurator.

Accessi ad dñm Iusti. & quæsiui ab eo. Dñe, qs est ille qui pōt p alio agere ? Frater, dicit, ipse : scira debes, q licitum est cuilibet nomine suo agere, vel nomine alieno. Nomine suo, sicut pro facto suo : nomine alieno, veluti nomine procuratorio, vel tutorio, vel curatorio. & sic seruat' hodie. Olim autem potuit quilibet agere nomine suo, sed nō nomine alieno. nisi in casibus positis in litera. Et quia antiquitas ista modernis dura videbatur, & magnā afferebat incommoditatem, quòd alieno nomine agere non licebat, eo qd multi de causis impediebantur homines, quo minus res suas exeq possent, propterea cœperunt homines per procuratores litigare. hoc dicit. Francisc. de Aret.

nēdi sumus, a agere b posse quēlibet c hoiem aut suo noie, aut alieno. Alieno, veluti pcuratorio, tutorio, curatorio, cū d olim i vsu fuisset alterius noie agere nō posse, nisi p populo, p libertate, p tutela. Preterea lege Hostilia pmissū erat furti agere corū noie, e q apud hostes eēnt, aut Reipu. cā abessent, quive i eorū cuius f tutela essent. Sed qa hoc nō minimā icōmoditatem † hēbat q alieno noie neque agere, neq; excipere actionē licebat: cœperūt hoies per pcuratores litigare. Nam & morbus, & ætas, & necessaria peregrinatio, itēque aliæ multæ caulæ sæpè hominib' impedimento g sunt, quò minus rē suam ipsi exequi possint.

Procurator constituitur verbis habilibus interpositis, etiam aduersario absente, & ignorante. Ang.

Procurator neq; certis verbis, h neq; pñte semper aduersario, imò plerunq; i eo ignorāte cōstituitur. Cuicunq; k .n. permiseris rē tuā l agere, aut defendere, m is tuus pcurator intelligit.

De tutoribus & curatoribus remittit.

Tutores, & curatores quemadmodum constituantur, primo libro n expositum est.

TITVLVS XI.

DE SATISDATIONIBVS.

Antiquo iure, quisquis in rem, vel in personam suo nomine agebat, satisdare nō adstringebatur. alieno autē nomine agēs, rem ratam dominū habiturum præstare debebat. Cæterum reus in rē actione conuentus, siue suo, siue alieno nomine iudicium susciperet, satisdationis iudicatum solui, onere grauabatur: personali verò actione impetitus, ita demum si alieno nomine defendebatur.

Satisdationū modus alius antiqtati placuit, aliū nouitas per

† No igit pp homi nū necessitatē, & cōmoditatem vsum pcuratorū eē introductū q th ēt sine necessitate cōstitui pñt. Nā liberū ē cuilibet pcuratorē ɔstituere. vel nō ɔstituere posse. vt h e. & l. i. §. vsus. ff. de pcur. qd tu limitabis, vt § vsus notatus.

a Admonendi sumus. Idest, admonemus.

b Agere. Scilicet hodie.

c Quemlibet. Scilicet idoneum, pp seruū. qui nec suo, nec alieno nomine admittitur: vt C. de iud. l. seruus. Itē propter pupillum vt C. qui legi. perso. hab. per totum. Acur.

ADDITIO. Ex hac gl. no. q lex generaliter loquēs recipit restrictionem ex habilitate siue idoneitate: vt l. vt gradatim. § & si. ff. de mun & ho.

d Cum. Idest. quamuis.

e Eorum nomine. Scilicet si quis faceret furtū ca ptiuis vel reipu. causa absentibus.

§ Dic, q seruus nō pōt esse i iudicio nisi i certis casib' de qb i l. vix certis ff de iudi. Ang.

ADDITIO. Dic q hæc tō fuit impulsiua sm Ang.

f Cuius. Idest, alicuius. q d. procurator pōt agere nomine eorum, qui sunt in tutela captiuorum & reipublicæ causa absentium.

g Impedimento. Sed quid si nullum sit impedimētum? Rñd. idem, vt ff. de proc. l. i. §. vsus.

Procurator. CASVS. Accessi ad Dñm Iustin. & quæsiui ab eo, si procurator debeat institui certis verbis. & pñte aduersario? Et respon. dñs Iusti. dicens. q certa solennia verba non oportet, esse quibus procurator constituitur, sed per quæcunq; verba constitui potest, dum th per verba ad hoc apta cōstituatur, & procurator absente aduersario. & ēt ignorante eo plerunq; constituitur. Sed dñe. qualiter constituuntur tutores, & curatores? Frater, hoc in primo libro habuisti. h. d. Fran.

h Neq; certis vbis. Imò qbuslibet. aptis th ad hoc, siue gnaliter, siue specialiter. In casib. th speciale mādatū exigitur, vt in interdicto de liber. hom. exhib. vt ff. de proc. l. Pomponius. in princ. Idem si mandn alicui, q inueniat maritum filiæ meæ : vt ff. de ritu nupt. l. generali. In ptin. Itē in eū suspectū tutotis : vt ff. de pcur. l. nō solum. §. fi. Itē qñ duos gnaliter facio pcuratores: nam neuter ab altero exiget, nisi habeat spāle mādatū : vt ff de pcur. l. itaq; & l. q duos. Itē in integrū restitu. petēda: vt ff. de mi. l. illud. §. si talit.

Mādatum spāle in multis casibus exigitur.

i Eo. Scilicet aduersario.

k Cuicunq; Scilicet habili, nō militi: vt ff. de pcu. l. filiusfamil. §. veterani. Itē nō fœminæ: vt ff. de pcu. l. fœminas. & l neq. Itē nō hñti imminens ipedimentū, quare nō possit cogi : vt ff. de pcur. l. neq; fœmina. Itē nōn minori 25. an. vt ff de pcu. l. minor. Itē non furioso, vel mutuo: vt ff de pcu. l. 2. §. furiosus. & l. mutus. §. fi. Itē nō accusato de crimine capitali: vt C. de procu. l. reum. Acc.

Procuratoris officium quibusdā est interdictum.

ADDITIO. Qui omnes prohibētur eē procuratores, nisi fuerit lis contest. Et est ratio: qa hæc exceptio dēt opponi aute lit. contest. aliàs habilitatur psona procuratoris, vt hic per doctor. & in l. ita demum & in l. exigendi. C. de procu.

l Rem tuam. Ergo & vnam, & plures. ergo vniuersalis est procurator, quod verum est: vt ff. de procu. l. i. §. primo.

m Defendere. Scilicet mandato interueniēte. aliàs simpliciter positum hoc verbum, defensor, intelligitur sine mandato: sed procurator, cum mandato est: vt ff. de procura. l. si procurator. §. per contrarium. & facit ad hunc §. ff. famil. ercicun. l. plane. in fine.

n Primo libro. Vt §. qui da. tut. pos. per totum. & de legi. agna tu. per totum. & per alios seq ti. vsque ad ti. de satis. tu. & cur.

DE SATISDATIONIBVS. Cōtinuatio.

Facta mentione procuratorum, à quibus satisdatio exigitur : competenter de satisdatione subiungitur. Accur.

Satisdationum. Totus iste ti. diuiditur in tres ptes. Pimo ponit, qd iuris erat olim Diuisio.

circa

circa satisdationē in iudicio. siue qꝫ agbat noīe suo, siue vt ꝓcurator. Secūdo quid iuris sit hodie. Tertio extendit hanc legē ad omnes prouincias. Secūda ibi, Sed hodie hæc Tertia ibi, Quam formam.

CASVS. Modus satisdationis alius fuit olim, alius ē hodie. Apud antiquos ita erat olim, qꝫ quicunque conueniebatur actione in rem, & suo nomine: ipse debebat satisdare sub hac forma, quod si vict⁹ esset, rem restitueret, vel litis æstimationē. & super hoc dabat bonū fideiussorem: & licebat petitori agere cum ipso reo, vel cum eius fideiussore, & ista satisdatio vocabatur olim Iudicatum solui, quoniam ponebatur pro iudicato soluendo: & multo fortius debebat præstare istam satisdationē, qui conueniebatur in rem actione, & nomine alieno. Sed quid erat de eo olim, qui agebat actiōe in rē? Frater, aut agebat nomine suo: & tunc non cogebat satisdare, dominum suū rem ratam habiturum: Periculum enim aliàs erat ipsi reo, ne ipse dominus iterū ageret pro eadē re. Tutores etiā, & curatores, qui agebant actione in rem nomine pupillorum, vel adultorum, eandē satisdationem interponere solebāt. Sed quid erat olim in actiōe personali? Frater, in persona actoris idem intellige, qđ in persona rei. In persona tamē rei est differētia, qa in persona li actione reus, si suo nomine ꝯuenitur, nullā satisdationē præstat de iudicato soluendo. Si autē alieno nomine conuenitur in actione personali: tunc necesse habet satisdationem præstare de iudicatu soluēdo: qa in aliena re nemo idone⁹ defensor sine satisdatione intelligitur. h. d. vsq; ad illum §. sed hodie.

Iudicatū solui.

vsum amplexa est. Olim .n. si i rē agebat: satisdare possessor [a] cōpellebat, vt si victus esset, nec rem ipsam restitueret, nec litis æstimationē: potestas esset petitori, aut cū eo [b] agēdi, aut cū fideiussorib. [c] eius. Quę satisdatio appellatur Iudicatum solui. Vnde aūt sic appelletur, facilè est intelligere. [d] namq; stipulabat quis, vt solueretur sibi, quod fuisset iudicatum. Multo magis is, qui in rē actione cōueniebatur, satisdare cogebatur, si alieno noīe iudiciū accipiebat. Ipse autē, qui in rē agebat, si suo nomine petebat, satisdare nō cogebat. Procurator verò si in rem agebat, satisdare iubebatur rem ratam dominum habiturum. Periculum [e] enī erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. Tutores verò, & curatores eodem modo, quo & procuratores satisdare debere, verba edicti [f] faciebant, sed aliquando his [g] agentibus satisdatio remittebatur. [h] Hęc ita erant, [i] si in rem agebatur. Si verò in personam ab actoris quidem parte eadem obtinebant, quæ diximus in actione, qua in rem agitur: [k] ab eius verò parte, cum quo agitur, siquidem alieno nomine aliquis interueniret: omnimodo [l] satisdaret: [m] quia nemo [n] defensor in aliena re sine satisdatione idoneus esse creditur. Quòd si proprio nomine aliquis iudicium accipiebat in psonam: iudicatum solui satisdare nō cogebatur. [o]

Suprascriptis satisdationibus ex authoratis, hodie reus, quamuis actione suo nomine conuentus, de lite ad finē vsque prosequenda quandoque satisdatione idonea, quandoque iuratoria cautione cauere debet.

Sed hodie hæc aliter obseruantur. Siue enim quis in rem actione conuenitur, siue psonali suo nomine, nullam satisdationem [p] ꝓ litis æstima-

[i] Hæc ita erant. Hic non debet esse § sēm lo. quia & quod sequitur, est de antiquitate.

[k] Agitur, Vt suo nomine agens non caueat, aliàs caueat rem ratam dominum habiturum: vt ī. e. §. ipse autem. & §. procurator.

[l] Omnimodo. Siue cum mandato, siue sine mandato.

[m] Satisdaret. Iudicatum solui.

[n] Quia nemo. Nota antiquam regulam, quæ et hodie bona est: vt hic, & ī. eod. § si verò reus. & ff. de proc. l. nō videt. & l. qui ꝓptio. §. q alium.

[o] Non cogebatur. In hoc solo casu differebat ab actione in rem. licet per multa verba huc usque iterer eus notauerit differentiam.

ADDITIO. Die sēm Ioan Fab. qꝫ hæc glo. rectè loquitur: q̄ supponit, qꝫ olim conuētus actione psonali si satisdabat & idem dicit ff. de proc. l. si procurator meus, in gl. nō datur. sed contrarium dicitur in u. iu. solui. ꝓ quo ff. de so. l. cum quis §. de peculio. secundùm Ang. Sed hodie. CASVS. In superioribus dixi, qꝫ cōuentus actione in personā, non tenebat iudi sol. satisdare: sed cōuētus in rē actione suo nomine satisdare tenebat iudicatū sol. Sed hodie aliud est. siue enim hodie aliquis conuenitur in rē, siue in personam, & suo nomine, nō tenet satisdare de iud. sol. sed tenet satisdare iudicio sisti vsq. ad terminū litis: & in ista cautione qnq; statur suæ promissioni cū iureiurando aliqñ suæ nudæ promissioni: aliqñ fit ista cautio per bonos fideiussores sed in qualitatem personæ, si fuerit extraneus. Si enim fuerit patronus vel parens quilibet fideiussor pro idoneo habetur. h. d. Franc.

Litis æstimatio. Iuratoria cautio.

[a] Possessor. Suo nomine conuentus.

[b] Cum eo. Scilicet reo victo.

[c] Aut cum fideiussoribus. Ex fideiussione.

[d] Facile est intelligere. Cum nomē sit consequens rei: vt ī. de dona. §. est & aliud.

[e] Periculum. Facit ff de proc. l. non solū. §. itē ait. & de iureiur. l. nam postea.

[f] Edicti. Scilicet prætoris: quod edictū nō habemus.

[g] His. Scilicet tutoribus, & curatoribus Sed quādo hoc? Respōe. fortè tunc. quado erāt testamētarii, vel datiui. s. per inquisitionem. Nam tunc nō cauebant de rato: vt ī. de satisda. tu. in prin.

[h] Remittebatur. Scilicet de facto.

[p] Nullā satisdationē. i. nullā promissionē p fideiussores facere. Nā satisdatio per fideiussores fit: vt ff. q sat. cog. l. j. nā nec d defendēdo nec de dolo, qꝫ absit, nec iudicatū soluere ꝓmittit: quę tria ꝯtinentur sub clausula hac. s. iudicatū solui: vt ff. iud. sol l. iudicatū solui. nec vllam aliam, nisi vnā quā subijcit. Sed contra nunquid actor aliquam facit satisdationē? Dic, qꝫ duas. Primo, qꝫ litē cōtestabitur vsq. ad duos menses cōnumerandos à die libelli porrecti: vt in Authe. de execu. & his. §. j. col. vij. quę est auth. C. de li. oblat. l. libellū Actā. qꝫ psistet vsq; ad finē: & si cōuictus fuerit iniustè se mouisse litē, decimā partē litis noīe expensarū dabit reo: vt in Auth. de le. §. ad excludēdas, col. vij. quæ est in C. de epi & cle. auth. generaliter, quandoque

Satisdare, est ꝓmissioné per fideiussores facere. Satisdatio duplex ab actore exigitur.

tione a dare cõpellitur; sed p sua tm̃ psona, q in iudicio pmaneat b vsq; ad terminũ c litis: † vel cõmittit suæ promissioni d cũ iure iurando, (quã iuratoriã cautionẽ e vocãt) vel nudã promissionẽ, f vel satisdationẽ p qualitate g personæ h suæ dare compellitur.

Toties actoris procurator rati cautionẽ pstare dẽt, quoties de mãdato dubitatur: quod ẽt in procuratore eorũ locũ sibi vendicat, qui alienarũ rerũ administratores sunt. rei autẽ conuentus procurator (ẽt mandato munitus) iudicatum solui satisdare debet: à quo satisdandi onere releuatur, domino iudicialiter, vel extra, eius nomine cum clausulis opportunis, & bonorum hypotheca, de iudicato soluendo fideiubente.

Sin autẽ p procuratorẽ, lis vel infertur: vel suscipitur: in actoris quidẽ psona, si nõ mãdatũ i actis insinuatũ, k est, vel præsens dominus litis in iudicio procuratoris sui personam confirmauerit, l ratam rem dominum habiturum, m satisdationem procurator dare cõpellitur; eodem obseruãdo, & si tutor, vel curator, vel aliæ tales perso-

doque tamen hæ duæ ex consuetudine non seruantur, nec sunt in vsu. Accur.

a Pro litis æstimatione. Iudicatum solui. Accur.

b In iudicio permaneat. Hæc satisdatio appellatur iudicio sisti: * vt hic patet, & ff. qui satisd. cog. l. 2. §. prætor ait. in fin. Et caue tibi in notãda differẽtia horum capitulorũ. hic enim primo loquitur, qñ immobilia nõ possidet: vt hic. & ff. q satisd. cog. l. sciendũ est, in prin.

c Ad terminũ. Hoc est tẽpus definitiuæ sententiæ. Sed nunquid fideiussor tam diu tenetur. s. quam diu durat lis? Distingue aut fideiussit in certum tempus: & tunc tandiu tenetur, & nõ vltra: vt C. de fideius. l. pe. aut nõ: nec l. causa publica. nec l. scriptis: & tũc non tenetur vltra duos menses: vt dicitur d. l. pen. C. de fideius. Et est ratio: quia actor videtur sibi remittere, cum promiserit litem se contestaturum vsque ad duos mẽses: vt in Auth. de exe. §. j. col. vij. Si autem in causa publica, vel in scriptis: tũc perpetuò, vel (quod est verius) vsq; ad triennium tenetur: cum tãtum duret instãtia causæ: vt C. de iu. l. properãdum in prin. Sed nunquid sub pœna fiet hæc satisdatio. Rñ nõ, nisi cõueniat inter partes, sed interesse tantũ venit: vt ff. q satisd. cog. l. 3. §. fi. Sed si est promissa, & est statutũ tẽpus intra quod teneatur fideiussor, siquidẽ sex mensiũ est, intra alios sex menses poterit fideiussor morã purgare, si maius, non habet sñ nisi sex mẽses, intra quos põt moram pœnæ purgari, si exhibeatur reus: licet primo exhibitus non fuerit, q̃ die vt C. de fideiuss. l. antepe. 1 Sed quid si possidet immobilia tantũ, quæ valẽt. x. & conueniatur in centũ: nũquid satisdabit? Resp. sic, ad min9 in eo, quod excedit: quia quod iuris est ĩ toto quo ad totũ, idẽ erit in parte quo ad partẽ. vt ff. de acquir. hęr. l. si seruus eius. & dicit in l. q̃ de tota, in glos. dicta iunt. ff. de rei vendi.

d Promissioni. Scilicet vbi possidet immobilia. Item propter priuilegiũ: vt C. de prin. agen. in re. l. fi. lib. xij. de dig. l. quoties. eo. lib. Item in casu, quãdo non possidet immobilia. vt C. vt omnes tam ci. quam cri. j. ibi, iuratoriæ tantum cautioni.

e Iuratoriam cautionem. Scilicet iudicio sisti.

f Nudam promissionem. Repete, dare compellitur, vt œconomus. & alij clerici. vt in Auth. de san. epis. §. si quis autem pro pecuniaria causa. col. ix.

g Pro qualitate. Vt si sit parẽs, vel patronus rei, vel actoris: vt quia vocet patronum, vel parentẽ, tũc enim quilibet fideiussor pro idoneo accipitur: vt ff. in ius voc. vt eant. l. j. ij. & iij. ff. qui satisda cog. l. iij. §. ij. & §. quod ait p̃tor. Sed nũquid hodie indistinctè satisdãdũ est: vt in Auth. de exhi & intro. re. § sufcepto. col. v. quæ est in C. de lit. contest. auth. offeratur? Resp. illa, secundum distin. huius l. intelligitur. Nã posteriores per priores intelligũtur: vt ff. de leg. & sena. l. sed & posteriores.

h Personæ. Scilicet rei.

Sin autẽ per procuratorẽ. CASVS. Supra dictum est, q si aliquis suo nomine conuenitur, quòd nunquam satisdabit de iu. sol. sed solũ p̃stabit cautionẽ vsq. ad terminum litis. Sed quid si litiget p procuratorem? Frater, per procuratorẽ potest actor litigare, vel reus. Et primo videamus de illis, qui litigant per procuratorem ex persona actoris. tũc enim necesse est, quòd caueat de rato si dubitetur de mãdato. Si enim constet de mãdato: tunc non tenetur cauere de rato. sed qualiter poterit constare de mandato procuratoris? Frater tibi dico: de mãdato procuratoris constabit, si mandatũ est actis insinuatũ: vel nõ dominus litis in iudicio est præsens, & in iudicio procuratoris personam confirmauerit. Idem obseruandũ est de tutore & curatore volẽte agere per procuratorẽ & in alijs quibuscunq; personis alienarum rerum gubernationẽ habentibus: vt in gl. & sum in ver. Si vero aliquis. in quo pone casum sic. Iã habuisti quid iuris sit, quando lis infertur p procurator actoris: modo videamus, quid iuris sit, quando lis suscipitur per procuratorem rei. Tunc enim põt reus præsens esse fideiussor procuratoris sui corã iudice: vel extra iudiciũ potest esse fideiussor sui procuratoris pro omnibus clausulis contentis sub isto verbo iudicatũ sol. ita q teneatur p il 8 satisdationem & etiã hæres eius. debet etiã cauere procurator rei, quia reus veniet ad iudicium tempore sentẽtiæ definitiuæ. vel si non venerit, q soluet omnia, q̃ in definitiua sentẽtia fuerint: nisi à definitiua ipsa fuerit appellatũ. h. d. Hæc tamen vltima cautio in persona rei hodie non habet locũ: nec etiã aliæ duæ in psona actoris. s quod caueat se cõtestaturũ litẽ intra duos menses: & q idem soluet decimam partẽ litis, si succũbat. vnde q satisdetur. in l. cauetur, sed in vsu nõ habetur. Franc.

i Mandatum. Extra ior factum.

k insinuatum. Idest, coram iudice demonstratum.

l Cõfirmauerit. Repete nõ. nã cõfirmare põt, & tunc satisdare nõ tenetur. vt ĩ. prox §. aliàs est in litera, nõ.

ADDITIO. Nota, quod quãdo procurator agit præsente domino, & cõfirmante, non potest procurator repelli defectu mãdati: vel vbi domin9 mittat literas aduersario vel iudici: vt l. si procuratorẽ ff. de procu.

m Habiturum. Idest, q dominus habebit ratũ, quę cõmittitur, quando dominus scit, & potest habere ratum, & nõ habet: vt ff. rẽ ra. ha. l. quo enim. §. j & ff. de so. l. ratum. 2 vbi dicitur, ratũ aũt habere dominus debet, cum primum certior factus est. Hic tñ distingue an sit certum habere mandatum, & tũc nõ cauet: vt hic & C. de satisda. l. j. Aut certum est, quòd non habet: & tunc etiã cum satisdatione non admittitur: vt ff. de nego gest. l si pupilli. §. fin. Aut dubiũ est: & tũc secundũ F. est in electione rei, vtrũ exigat probationem mandati à procuratore, an satisdationẽ recipiat. & est pro eo arg. in Auth. de col. §. cot. in fin.

* Quæ ad id qd̃ interest cõmittit. l. 2. ff. q sat. cog. datur q; aduersus fideiussorem actio l factũ & certi condictio generalis sm gl. l d. l. 2. §. fina. Et adde Bar. in l. 1. ff. iud. sol. l hoc an habeat executionem paratam aduersus fideiussorẽ sine nouo processu. & Baldo in §. si verò re9.

† Theophil9 vertit, μέχρι τέλους. hoc est, vsque ad finem. & ista, vulgo hone locũ interpretatus. Sed an hęc interpretatio possit cõmodè referri ad omnes fideiussores, vide hic p Frã. Balduí.

8 Intelligas dispositionem hui9 l. procedere in casu suo, videlicet in stipulatione prætoria & iudiciali, si aũt l stipulat. õe cõuentionali: vt ibi notans Bald. Ange. & Salic. & no.

Bart. in l. 4 circa §. ff. de custo reo quod not. sm Ang.

2 Dic, q ista stipulatio rati committitur ad interesse. & sic ad totale, vel particulare interesse: prout tantũ pro parte, vel nullo modo habetur ratũ p procurator. ff. rẽ rat. ha. & no. gl. & Bar. in l. 4. §. Cato. ff. ver oblig. Ang.

fin. col. ix. sed ibi non loquit. de procuratore: sed de exactore tributorum. Sed Ioan. §. Dicit enim in electione procuratoris esse, quod duorum istorum facere velit: quia quoties ad duo quis alternatiuè tenet, eius est electio: vt i. de actio. §. huic. Bul. autem distinguebat, verum diceret, non habes mandatum: & tunc per mandatum. an dicat, dubito: & tunc satisdat. Sed Ioan. opinio verior est. Præstat & aliam cautionem procurator actoris. s. de defendendo eum pro quo agit: vt ff. de procura. l. seruum. §. fin. aliàs denegatur ei actio: vt ff. de procu. l. mutus. §. pœna.

curatore suo: Si autem absens est, procurator potest & debet fideiussores suos dare & facit pro eis. ff. iud. sol. l. si ad defendendum. & ff. de procur. l. qui proprio. in princ. Vel dici potest, quòd etiam si dominus est præsens, tamen potest procurator dare suos fideiussores: cum etiam sine mandato quilibet possit alium defendere: vt C. de satisda. l. j. & C. de procura. l. exigendi. & ee innitum: vt ff. de solu. l. solutionem. & ita propriè accipitur hoc verbum, potest.

riæ,[a] quæ alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibusdam per alium inferunt.[b] Si verò aliquis conuenitur: siquidem præsens[c] procuratorem dare paratus est: potest[d] vel ipse in iudicium venire, & sui procuratoris personam per iudicatum solui satisdationem solenni stipulatione firmare: vel extra iudicium satisdationem exponere,[e] per quam ipse sui procuratoris fideiussor existat[f] pro omnibus iudicatum solui, satisdationis clausulis,[g] vbi & de hypotheca suarum rerum conuenire compellitur,[h] siue in iudicio promiserit, siue extra iudicium cauerit, vt tam ipse, quam hæredes eius[i] obligentur: alia insuper cautela, vel satisdatione propter personam ipsius[k] exponenda,[l] quod ipse sententiæ recitande in iudicium veniet:[m] vel si non venerit, omnia dabit fideiussor,[n] quæ in condemnatione continentur,[o] nisi fuerit prouocatum.

Quisquis absentis defensionem subire vult, eum iudicatum solui satisdare operæprecium est.

Si verò reus præsto[p] ex quacunque causa non fuerit, & alius velit defensionem eius subire: nulla differentia inter actiones in rem, vel personales introducenda potest hoc facere: ita tamen, vt satisdationem[q] Iudicatum solui, pro litis æstimatione præstet. Nemo[r] enim secundum veterem regulam (vt iam dictum est[s]) alienæ rei sine satisdatione defensor idoneus intelligitur.

Experientia est rerum magistra. Aretinus.

Quæ omnia apertius, & perfectius quotidiano iudiciorum vsu in ipsis rerum documentis apparent.

Personæ alienarum rerum gubernationem habentes.

[a] Personę. vt sunt patres in bonis filiorum: vt C. de bo. ma. l. j. & de bonis quæ libe. l. fi. §. vbi autem. Item orphanotrophi, & brephotrophi: vt C. de episco. & cle. l. orphanotrophos. Item œconomi vel actores vel syndici: vt ff. quod cu. vniu. l. j. §. quibus. & l. nulli. & l. item. §. j. & C. de sa. san. eccle. l. iubemus. ij. circa princip. ibi, nulli œconomo. & C. de epis. & cleri. l. omnes qui vbique. §. hoc nihilominus. Item apocrisarij: vt in Authent. quomodo opor. epis. §. & illud colla. j. item magistratus nomine municipij:[3] vt C. de iu. &p. calum. dan. l. ij. §. j. isti enim possunt inferre per alium litem: vt hic subijcit.

Nota quod magistratus municipalis pro sua ciuitate vel muoici‑pio potest agere: vt est tex. in l. ij. §. plane. ff. quod vi aut clam. cum ibi nota. Ange.

[b] Per alium inferunt. s. per procuratorem: quod est intelligendum, si prius ipsi litem contestentur, & sic litium domini efficiantur: vt C. de procur. l. neque alias non: cum non domini, sed administratores sint: & procurator à domino debet constitui: vt ff. de procu. l. j. in pri. Sed si ipsę supradictę personę agunt, nunquid de rato cauent: vel de iudicato soluendo, si conueniuntur? Respon. non: vt C. de admini. tut. l. tutores debita, & l. sancimus. ij. §. defensionem. Sed et in tutore videtur dicere lex § si sit incertum de officio suo: vt ff. de admi. tut. l. vulgo. Sed certè ibi non dicit, quod debeat de rato cauere: sed quod reus damnum non subibit, propterea quod iste non sit tutor. Sed quæ est ratio, quod procuratores satisdant, sed supradictę personæ non? Resp. quia supradictæ personę quasi domini sunt: vt ff. pro emptio. l. qui fundum. §. si tutor. & C. de episc. & cle. l. orphanotrophos. sed in procuratoribus secus, quia non sunt domini verè, sed fictè: vt ff. de procu. l. j. in princ.

Tutor an teneatur cauere de rato.

Procuratores satisdare non autem patres orphanotrophi.

[c] Pręsens. Pręsentem accipe, etiam si sit in ortis, vel in continentibus ædificijs: vt ff. de procura. l. pręsens. & l. qui in foro & l. & ideo.

[d] Pôt. i. debet[a] secundum quosdam. dicunt enim, quod si dominus est pręsens: ipse tamen debet fideiubere pro procuratore suo.

Pôt. i. debet pro qua interpretatione Mand. in proœ. Gl. Faeul. in ver debemus sic § debet pro pôt. vt per eundem ibidem.

[e] Exponere. Actori vel notario scribenti procuratione, ex cuius stipulatione quæritur actori vel his actio: vt ff. rem pupil. sal. fo. l. non quasi.

[f] Fideiussor existat. No. quod dominus etiam extra iudicium potest pro suo procuratore fideiubere, & releuare eum ab omni onere satisdandi, fideiubendo pro eo notario, qui de suo mandato est rogatus. vt l. si defunctus. in pri. ff. de procurat. Angel.

[g] Clausulis. Quæ clausulæ tres sunt, scilicet de defendendo reo: & de dolo quod abest, & quod sonat ipsum verbum vt ff. in. sol. l. iudicatum solui. & hic dicitur.

Defendit quilibet alium sine mandato.

Iudicatum solui tres clausulas habet.

[h] Compellitur. Per iudicem. Accursius.

[i] Hęredes eius. Nam habet naturam hęc stipulatio, vt ad hæredes transeat, sicut illa iudicio sisti: vt ff. siquis cau. l. si eum §. qui iniuriarum.

[k] Ipsius. Scilicet rei. Accur.

[l] Exponenda. A procuratore.

[m] Veniet. s. reus, quod litem prius contestatus est suo nomine.

[n] Fideiussor. Datus nunc à procuratore.

[o] Continentur. Ergo debet condemnari procurator præsens.

Si verò reus. CASVS. Intellexi §. pręcedenti in eo, qui præsens erat, & constituit procuratorem ad se defendendum. Si autem reus sit absens, siue conueniatur in rem, siue in personam, procurator eius debet satisdare iudicatum sol. pro litis ęstimatione: nec alio modo admittetur, quantumcunque bonæ famę fuerit: quia nemo &c. Franc.

[p] Præsto. s. post litem contestatam contra eum.

[q] Satisdationem. Nota, quod siue interueniat procurator ante lit. contesta. vt i. e. § si verò debet satisdare. siue postea: vt hic. & C. de consor. eiusdem li. l. ij. Nec obst. quod dicitur, quod debet fieri ante lit. contest. vt ff. de procu. l. Pomponius. §. ratihabitionis, quia ibi interuenit procurator ante lit. contest. vbi autem postea interuenit, & postea[a] satisdat: vt dictum est.

[r] Nemo. i. procurator: vt ff. de procur. l. qui proprio. §. ij.

[s] Dictum est. Supra eodem. § ab eunt.

Et adde huiusmodi satisdationis effectum esse, vt procurator possit cogi ad defendendum domini & iudicium suscipiendum. l. si iussu. §. fi. ff. de procu. item vt domini morte non finiatur mandatum: vt l. si defunctus. ff. de procur.

a Regia vrbe. Scilicet Constantinopolitana. vel die de veteri Roma. Accur.
b Caput. C. de veteri iure enuc. l. 1. §. nulla. & §. sed & si quae leges.
c Sequi, Imò nō vr inspiciēdū, qđ ibi fiat: sed qđ fieri debeat: vt ff. de offi. p̄si. l. sed licet. q est ꝯ. Sed hęc ē intelligenda, qñ ex certa scia est consuetudo, vel lex: nō p errorē: vt ibi. & facit ad hāc ff. de le. & senatusc. l. de quibus. Accur.

ADDITIO. Hoc verū, qñ lex tollit cōsuetudinē, aliás vnaquæq; ciuitas abundat in sensu suo. & sic obseruare debet suā cōsuetudinē: & ex gñali p̄ricipis p̄missu inducere pōt particulares ꝯsuetudines ēt ꝯ leges, qb. stare dēt vt hr in §. ex non scripto. Ī. de iu. na. gē. & ci. Quærō tñ an in fideiussorē de iudicato soluendo fiat executio sine nouo p̄cessu. Et cōiter doc. dicunt ꝙ sic: vt in l. fi. C. de vsu. rei iud. & Bart. in l. j. ff. iu. sol. per tex. in d. l. fi. vbi dr statim: qa dictio statim, īportat sūmariā cognitionē sine ordīe iudiciario, vt l. momētaneę. C. vñ vi. dic vt in dictis iurib. latius p doc. Ang.

Omnes ciuitates debent sequi consuetudinem ciuitatis Romanæ.

Quam formā non solū i hac regia vrbe, [a] sed ētin oīb. nostris prouincijs (& si pp imperitiā aliter forte celebratur) obtinere censemus: cū necesse sit, oēs p̄uincias caput [b] omniū nostrarum ciuitatum, idest, hanc regiam vrbem, eiusq; obseruantiam [c] sequi.

TITVLVS XII.

DE PERPETVIS ET tēporalibus actionibus, & q̄ ad hrēdes & in hæredes transeunt.

Quæcunque à iure ciuili instituta fuerunt actiones olim quidē perpetuæ erāt hodie verò certis sunt finibus limitatæ: prætoriæ aūt si pœnales existant, anno perimuntur, dempta furti manifesti actione: sin rei persecutoriæ sunt, perpetuò dantur.

HOc loco admonēdi sum', eas qdē actiones q̄ ex lege, [d] Senatusve cōsulto, [e] siue ex sacris ꝯstōnib. [f] p̄ficiscunt, p̄petuò [†] solere antiqtus cōpetere, donec sacrę ꝯstōnes tā i rē, quā i p̄sonā actionib. certos fines dederūt. Eas [g] verò q̄ ex p̄pria p̄toris iurisdictione pendent, plerunq; [h]

dicitis vos, plerūq;. Et rñ. idem, quia non oēs p̄torię act. annales sunt: sed aliqñ p̄petuę: hoc est vsq; ad fi nē sacris constitutionib ꝯstitutā duratiuæ: vt patet in bo. pos. hæreditatis petitione, q̄ dat̄ succedenti de iure p̄torio. Hæc. n. est p̄toria & tñ p̄petua. & idē i fideicōmissarijs: quia bo. pos. sūt hrēdes de iure p̄torio: fideicōmissarij vero sunt vtiles loco hæredū: vnde cōiunctus immediatē vnum post aliū habetis istos ti. i ff. vet. Similiter in pęnalib. & p̄torijs q̄dā act. repeiuntur p̄petuæ: vt act. furti manifesti, q̄ à p̄toriæ iurisdictione descendit. Absurdum .n. videbatur actionē ita famosam anno finiri. hoc dicit.

d Ex lege xij. tabul. vt fa. erci. vt ff. fam. erci. l. 1. Item noxali de pauperie: vt Ī. si quadr. pauper. fe. di. in pri. & ff. si quadr. paup. fec. di. l. 1.

e Senatusve consulto Vt hęreditatis petitio. vt ff. de pet. hę re. l. sić venit. §. p̄terea. & C. de peti. hæ. l. fi. in prin. Item siquis clauum de naui abstulerit, cuius causa tota nauis perit: vt ff. de incen. rui. nau. l. 3. § senatusc.

f Constitutionib. Vt condic. ex lege. q̄ datur ex ꝯstitutionib. quibuslibet post 12 tab. cōstitutis: vt ff. de cōdic. ex lege. l. vnica. & ff. ad leg Iul. de adul. l. quod ex his. & C. de do l. siquis argentum §. fi. & Ī de ecc. §. tripli. vel ex quacunq; alia parte iuris, vt plebiscito: vt patet i l. Aqui. vt Ī. de leg. Aqui. § cæterū. & ff. ad leg Aqui. l. 1. Nam quinq; sunt partes iuris p̄ter p̄toriū. vt Ī. de iu. na. § constat. & totū est ius ciuile: vt ff. de iu. & iu. l. ius aūt ciuile. & actiones ex eo descendentes sunt p̄petuæ, vt hic dicit. i. sine p̄finitione tp̄is. s̄m antiqua tp̄e. sed sacræ constitutiones in personalib. metas imposuerunt xxx. an. vt C. de p̄sc. 30. vel 40 an. l. sicut. & l. oēs. & C. qui. non obij. lon. temp. p̄æscr. l neq; & C. de ann. exce. l. 1. & de con sti pe. l. 2. in realib. aūt imponit meta p constitutiones in reb. mobil. triū ann. in immob. x. ann. inter præsentes. xx. inter absentes. & hoc qñ tū. habet possessor: aliàs 30. ann. vt C de vsuc. transfor. l. 1. & Ī de vsuc. § . [i] In hypothecaria ēt, q̄ est in rē, certa statuunt tp̄a vel x. vel 20. vel 30. vel 40. an. vt C. si aduer. cre. l. diuturnū. & C. de p̄ęscr. 30. an. l. cū notissimi, & de anna. exce. l. 1. Sed q̄uo erat p̄petua rei vēdicatio. s̄m antiqua tp̄a: imò tēporalissima: vt Ī. de vsu. in prin. Rñ. ꝙ hic dicit. ꝙ erant perpetuæ. s. p̄so nales, sed meta imponitur tā in realibus, q̄ in personalibus. Item caue tibi: quia duæ personales sunt ciuiles, quæ durant per annū tantum: vna iniuriarum, quæ descendit ex leg. Cor. vt C. de iniur. l. si nō conuicij. in fi Alia quæ datur ex l. Iul. repe. mandatarum: vt ff. ad leg. Iul. repe. l. a.

g Eas. Scilicet pœnales, & tunc non est necesse. plerunque: vel si habes plerunq;, expone, vt Ī. Acc.

h Plerunq; Hoc dicit, pp p̄ætorias rei persecutorias, quę perpetuę sunt: nisi in rescissoria, q̄ annalis est: quia ꝯ ius ciuile datur. vt ff. de act. & obli. in l. honora-

DE PERPETVIS &c.

Cōtinuatio. *Quia de actionibus est dictum: & quædam sunt perpetua, & quadā non, ideo de his ponit: vt inf. eo in prin. Item, quia quadā transitoria sunt hæredibus, et contra hæredes: & de his ponit inf. eo. § non autem Accur.*

ADDITIO. Sed melius resideret iste ti. immediatè post tit. de actionibus, quia cōtinuatur à remoto nimium: eum non firmus in prin. libri.

Diuisio. HOc loco. Totus iste tit. diuid. i in tres partes. P̄so ponit regulā & exceptionem, s. quæ actiones sunt perpetuæ. Secundo ponit regulam & exceptionem, s. quæ actiones sunt transitoriæ ad hæredes. Tertio ponit nouum casum. Secunda ibi, non autē omnes. Tertia ibi, supest.

CASVS Scire debetis (dicit Iusti.) ꝙ q̄dā actiones erant olim p̄petuę, hoc est, sine tp̄is p̄æfinitione durabāt: sed hodie quædā sunt perpetuæ. i duratiuæ vsq. ad tēpus à sacris constitutionib. constitutum, hoc est, vsque ad triginta annos: cuiusmodi sunt illæ actiones, quæ descendunt à legib. & à sacris constitutionibus Imperatorum, & senatus. sed prætoriæ regulariter loquendo, & olim erant, & hodie sunt annales: quia prætoris imperium & olim erat & etiam hodie est annale. & hoc dicit. Et caue tibi: quia pp hoc quod dicit litera. donec sacræ cōstitutiones tam in rem, quā in p̄sonam &c. nō vult innuere, ꝙ actiones in rē solæ erant perpetuæ: sed hoc ideo dicit, quia tam in realibus quā in personalibus dederunt sacræ constitutiones fines certos, & sum in ver. Aliqñ. Sup. proxi. §. dixit Iusti ꝙ plerunque sunt annales prætoriæ actiones. Sed dic, quare

† De hoc verbo perpetuò quot modis accipiat, vide gl. x. q. 2. c. ca. n. §. perpetua. & p Mandos in se perscript. Gl. Facul. in ver ad p̄petuū, & in §. volētes, i vers. p̄petuò.

Actiones ex quinq; partib. iuris descendētes, sūt ciuiles & p̄petuæ.

Actiones reales q̄-to tempore dātur.

i Et nota, ꝙ vltra titulū requirit et possessio: nam sine possessione nō inchoat vsucapio. l. sine possessione. ff. de vsucap. licet aliqñ inchoata trahat ad fi. vt l. cū pia. ff. de vsuc. coniuncta l. 1. § Sequ la. ff. siqs test. li. esse ius. fu Ange.

Prætoriæ rei p̄secutoriæ sūt p̄petuæ.

Prætoriæ pœnales sunt annales.

honorarijs. §. sed cum rescissa & I. de ac. §. rursus. & I. eod §. Item nisi in redhibitorijs, quę dantur ad tempus, licet res sint persecutoriæ. vt ff. de ædi. l. sciendum. §. fi. quia dantur cōtra id. in quod conuenerāt contrahentes. Item fallit dicta regula. ff. quod fal. tuto. an. l. huius actionis. §. has actiones, & q in fraud. cred. l. ait prætor. §. si debitorem. versi. annus C. de do. l. fi. & ff. de eo per quē fac. est. l. j. §. pen. Si autē sūt pœnales ꝓtorię. locū habet qd̄ hic dicit. vt sint annales, siue pęnales ex vtraq; parte, siue ex altera tantū: vt ff. de cal. l. i. & de l ij° voc. l. pe. & ff. de alien. iudi. mu. l. vl. post annum. Accur.

ADDITIO.

Sed s̄m Angel. illa est pœnalis ex vna parte tantū & ideo nō videt̄ bene excipi. Sed Bar. in l. 1 honorarijs. ff. de ae. & obli. cōcludit, q̄ omnes rei persecutoriæ ex vtraq; parte sunt perpetuæ. Ex parte āt actoris rei persecutoriæ, & ex parte rei pœnales: tolluntur anno.

intra annum [a] viuere. Nā & ipsius prætoris intra annū erat Imperium. aliquando [b] tamen & in perpetuū extēdunt: id est, vsq; ad finē ex constitutionibus [c] itroductū: quales sunt eæ, quas bonorum possessori, [d] cæterisq;, qui hęredis loco sunt, [e] accōmodat. Furti quoq; manifesti actio, quamuis ex ipsius prętoris iurisdictione proficiscatur: [f] tamen ꝑpetuò datur. absurdum enim esse existimauit [g] anno eam terminari.

Ex maleficijs pœnales actiones quamuis contra heredes non dantur, heredibus tamen offensis dantur, excepta actione iniuriarum: actiones autē ex cōtractu dolo inito, aduersū heredes (si nihil ex eo ad eos perueniret) minime competunt. Omnes tamen pœnales actiones, lite contestata contra heredes transeunt.

Non autem [h] omnes actiones, quæ in aliquem aut ipso iure [i] cōpetūt, aut à prætore dantur: & in hæredem ęquè competūt, aut dari solēt. [k] Est enim certissima iuris regula: Ex maleficijs [l] † pœnales actiones ī hæredē rei nō cōpetere: [m] veluti furti, vi bonorū raptorum, iniuriarū, dāni iniurię. [n] Sed hr̄dib[o] hmōi actiones competunt, nec denegantur, excepta iniuriarum actione, [p] & siqua alia similis in-

uenìatur & sumus in versi. Aliquando tñ. Quia propter quandā generalitatē, quā vidistis modo in §. pcedenti (vidistis enī q̄ certissima iuris regula est, q̄ dicit ex maleficio pœnales act. in hæredē nō competere, & habetis regulā istā. ff. de pri. delict.) videbat̄ à contrario sensu, q̄ omnes act. quæ nō sunt pęnales ex maleficio dētur in hęredes: & sic oēs actiones ex ꝯtractu prouenientes dentur cōtra hæredes: ideo cōtra generalitatem istā sumptā à cōtrario sensu ex ista regula loquit̄ litera ista, & dicit: Aliquando tāmē ac tio ex cōtractu nō dat̄ ꝯtra hæredē: veluti si dolose versatus fuerit testator ī cōtractu: & ex dolo testatoris ad hęredē res nō peruenerit. Et sum in vers. Pœnales autem. Supra vidistis, q̄ certissima est iuris regula, quæ dicit, quod ex maleficio petentis pœnales actiones, de quibus supra dixit, si ab illis principalibus ꝑsonis in eis lis fuerit cōtest. hæredibus dant̄ & in hæredes transeunt. hoc dicit. Franc.

eus si cōmittēdo vt l. 4. §. fi. ff d dā. Infect. vl̄ dic vt ibi per Bart. & Ang.

[a] Huc in serto, q̄ de in. cano. & l de licitis, & l contract l b° siue ad hæredem quid peruenerit, siue non ꝑuenerit, siue cū defuncto fuerit lis cōte. siue minimè, sēper hæres tenet̄ in solidum. xvj quęst. vij. ca. si epm. & 7. qō. ij. ca. epos. vbi glossa hāc decisionē ponit. & d sepul. c. fi. & Inn. ca. ex literis. de rap. vnde infert hæredem vsurarij defuncti ad restitutionē vsurarū teneri: vt In c. tua nos. d vsur. & no. I ca. j. de vsur. li. vj.

[a] Intra annum. s. vtilem. Nam de talibus annis prętores loquebant̄ vt patet. ff. de vi & vi arr. l. j. §. qd̄ autē ait prętor versi annus. & ff. de ædil. edi. l. sciendū. §. fi. nisi in casu, vbi est vtilis ad sui principiū: sed continuus ad sui processum. vt ff de cal. l. ann°.

[b] Aliquando. Ecce quare dicit plerunque, &c.

[c] Constitutionibus. De quibus dixit I. eo. in princ.

[d] Bonorum possessori. Idest, cuilibet possessori. qui vult succedere de iure prætorio, qui habet hæreditatis petitionem bonorum possessoriā: de qua habes ff. de poss. hęre. pe. per totum. Accur.

[e] Hæredis loco sunt. Vt quibus restituta est hęreditas p fideicōmissum: quibus datur hæreditatis petitio fideicommissaria. de qua habes ff de fideicōmiss. hęred. peti. per totum. Et hę duę sunt rei persecutoriæ. Accur.

[f] Proficiscatur. Nota actionem furti manifesti esse prętoriam: sed nō manifesti est ciuilis: vt I de act. §. sunt autem Accr.

[g] Existimauit. Scilicet. prætor. & idem in qualibet pœnali in eo, quod puenit ad delinquentē: vt ff. de vi & vi ar. l. j. in priu. & ff. de do. l. Sabinus.

Nō aūt oēs. CASVS. Expediuit iam d̄ns Iusti. primā partē tit. modo icipit tractare de scūda parte. dicēs. Non aūt oēs &c. vnde quęsiui, vtrū oēs actiōes dant̄ hæredibus, & in hæredes? & tn̄. q̄ nō. Certissima est enim regula iuris, q̄ dicit ex maleficio actiones ī hr̄des nō cōpetere: huiusmodi sunt actio furti, vi bo rap. iniuriarū. damni iniuriæ, quod itellige li. non conte. cōtra defunctū: etiā si ad hæredes fuerit peruenerit per maleficiū. & possem cū isto. §. cōiungere illū §. pœnales actiones &c dicēdo, q̄ pœnales act. descendētes ex maleficio lit. cōt. cū defuncto competūt vel dant̄ hęredib. eorū, q̄ maleficiū passi sunt excepta actiōe iniuriarū, & siqua alia similis i-

[h] Non autem. Hic ponit diuisionē, q̄ aliæ sunt trāsitoriæ. aliæ nō: sed superior fuit, q̄ aliæ erant perpetuæ. aliæ non: vt I eo in prin.

[i] Ipso iure Scilicet, ciuili.

[k] Dari solent. Scilicet iure prætorio. Accur.

[l] Ex maleficijs. s. priuatis, vt subijcit in exemplis, & subaudi, vl̄ quasi maleficijs: vt I. de obl. ex quasi de li. § fi. Quid in publicis de quibus tractat̄ de publi. iud. Respō. idem. & plus: quia etiā lite contestata non transeunt cōtra hæredes: vt ff. de accu. l. ex iudiciorū nisi in quinq; casibus Primus est leg. iul. maie. in duobus capitulis tantū ei° legis: vt ff. ad le. iul. maie l. fi. Secūdus est crimē hæresis: vt C. de Apostat. l. ij. & l. apostatarū. in h. Tertius est crimen repetundarū. Quartus est de residuis Quintus peculatus crimen: vt ff. ad legem Iul. pec. l. fin.

[m] Non competere. Nisi lis fuerit [a] cōte. vt I. eod. §. pęnales. & ff d acc. l. ex iudiciorū. l fi. Itē nisi aliqd ad hæredē peruenerit, tūc n. tenet̄: vt ff. de cal. l. l hæredē, & ff qd met cau. l. videam°. In duob° tñ casib° est ꝯ: vt in act. vi bo rap q̄ nō datur in hr̄dē, licet ad hr̄dē aliqd puenerit: sed furtiua dat̄ ꝯdictio: vt ff. vi bo. ra. l. 2. §. fi. Itē in interdicto vñ vi: qd̄ nō dat̄ in hæredē: sed i factū actio: vt ff. de vi ar. l. ij. §. fin.

[n] Damni iniuriæ. Legis. Aquiliæ actio.

[o] Sed hæredibus. Idest, hæredibus eorum, qui passi sunt hæc maleficia.

[p] Iniuriarum actione Nam hęc non datur hæredi nisi lis contestetur: hoc ideo, quia nō est in bonis nostris ante lit. contest. vt ff. de iniur. l. iniuriarum. j. & l. iniuriarum. j in prin. in glo. ij. Est & alia ratio: qa nihil mihi de patrimonio abest, nec reo adest: vt ff. de col. bo. l. oī emancipati. § emancipat°. Sūt & aliç similes ei, vt subijcit I q h° nec actori aliquid de pa-

† Ex contractu aūt pęnales actiones etiā in hæredem dātur l. vlt. ff. de nautico fœnore, &c. Actionis duplex diuisio.

[t] Dic q̄ est verum ī quasi delicto omittendo cōmisso, se-

Actiones ex maleficio I duobus casibus trāseūt in hæredes. Iniuriarū actio non datur hæredi ratione duplici. Iniuriarū actio aliquas habet similes conuenientias.

ueniatur. a Aliquando tamen etiam ex contractu b. actio c contra hæredem non competit: veluti cùm testator dolosè d versatus sit, & ad hæredem e eius nihil ex eo dolo peruenit. Pœnales autem actiones, quas supra diximus, f si ab ipsis principalibus personis fuerint contestatæ: g & hæredibus dantur, h & contra hæredes transeunt. i

Si pendente adhuc iudicio reus satisfecerit, ab obseruatione iudicij absoluendus est.

Supereſt, k vt admoneamus, quod si ante rem iudicatam is, cum quo actum est, satisfaciat actori, officio iudicis conuenit eum absoluere: l licet in ea causa fuisset iudicij accipiendi tempore, vt damnari deberet: & hoc est, quod antea vulgò dicebatur, omnia iudicia absolutoria esse.

TITVLVS XIII.

DE EXCEPTIONIBUS.

Instituta idcirco fuerunt exceptiones, ut qui ipso iure obnoxii sunt, iniquas petitorum actiones excludat: quod exemplis aperitur.

SEQVITVR, vt de exceptionibus dispiciamus. Compa-

trimonio abest, nec reo aliquid adest: vnde idem iuris est, quod & in ista. vt est actio in factum, quæ datur contra libertum vocantem patronum in ius sine venia, in l. eureos. vel in filium vocantem patrem: vt j. de pœ. teme. li. §. fi. & ff. de in ius voc. l. pe. Idem in popularibus actionibus: vt si qs habeat positum, vel suspensum: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effude. l. si vero. §. q euit. Quidam dicunt idem de actione in factum de calumniatoribus: vt ff. de ca. l. hæc actio. Sed certè ibi alia est ratio: quia habet condictionem ob turpem cau. vt ibi dicitur, licet qa abest ibi aliquid actori, & adest aliqd reo: vnde non est similis. Lz. dict.

a Inueniatur. Hic continuatur ille §. qui est j. eod. §. pœnales.

b Etiam ex contractu. Non solum ex delicto. Accur.

c Actio. s. de dolo nata propter dolum adhibitum in contrahendo. Nam si dedit dolus causam contractui, non agitur actione ex contractu, cum nullus sit: sed de dolo, vt hic & ff. de do. l. eleganter. in prin. Si enim esset incidens: ageretur actione ex eo contractu, vt purgaretur dolus: vt ff. de act. emp. l. Iulianus. §. si venditor. & deretur in heredes: vt ff. de act. & obli. l. ex contractibus. Vel pone casum, quod dolus fuit incidens vel superueniens: & remanet contractus: & non agitur contra hæredem nisi peruenerit aliquid ad eum: vt in actione depositi, quæ datur in duplum contra eum, qui dolum commisit in deposito causa tumultus, vel incendij, vel ruinæ, vel naufragij: sed in hæredem non detur in duplum de dolo defuncti, licet in simplum detur: vt ff. depo. l. 1. Item quælis est actio in factum, quæ datur contra agrimensorem: non eum tamen aduersus hæredem: vt ff. si mē. fal. mo. di. l. j. pen. Item in actione ex stipulatu iudicio sisti, in eo, quod erat conuentus iniustarum: vt ff. si quis cau. l. si eum § infinierum. Idem est in actione tributoria: vt ff. de tri. l. illud. §. fi. & de his casibus loquitur hic §. cum dicit ex contractu in hæredem non dari quoque. Aliàs autem ex contractu agitur contra hæredem, etiam de dolo defuncti regulariter: vt ff. de act. & obli. l. ex contractibus. & l. ea depositi. quæ sunt huic contrariæ. & hanc specialitatem, si velis tenere primam opinionem, denotat hæc litera cum dicit, Aliquando tamen &c.

d Dolosè. Dolo dante causam contractui. Vel dic incidenti, vel superuenientu, vt modo diximus. Acc.

e Ad hæredem. Sed si superuenisset actio in factum perpetuo contra hæredem, & contra defunctum deretur: vt ff. de dolo l. itaque. Sed de dolo olim intra annum vtilem, hodie intra biennium continuum datur: vt C. de do. l. fi.

f Diximus. I. eo § nos autem omnes Acc.

g Contestatæ. Imò videntur hæredi, sola præparatio sufficit: vt ff. de inoff. test. l. posthumus §. fi. tot. Vel sine præparatione detur querelæ hæredi hodie.

h Datur. Nisi in duobus casibus. Primus, cum agitur ad operas contra libertum, & moritur patronus extraneo hærede relicto: ad quem non transeunt operæ. & lite contes. vt ff. de ope. li. l. si opera in iudicio. Secundus in patre repetente dotem filiæ, quæ à viro diuerterat, si decedet pater extraneo hærede relicto, etiam lite contest. vt C. de rei vxor. act. l. vnica §. videamus.

ADDITIO. Nam eo ipso quod mater moritur, vel aliter filia efficitur sui iuris, statim actio consolidatur in filiam: vt d. §. videamus. licet pater fuerit litem contestatus: & sic propter hoc non facit transitum in suum hæredem. & sic est speciale in dote: quæ est proprium patrimonium filiæ: vt l. 3. § sed vtrum. in fi. ff. de mino. & facit l. Pomponius Philadelphus ff. familiæ erciscun. Ang.

i Transeunt. Nisi in duobus casibus. Primus in actione de dolo. C. de do. l. fi. Secundus in retractatione alicuius l seruitutem vel libertinitatem, qui per collusionem pronunciatus fuerat ingenuus: vt ff. ne de statu defun. l. 1. §. sed interdum.

Supereſt. CASVS. Omnia, quæ iam dicta à prin. tituli vsque nunc, in duobus consistunt, scilicet in vsu & transitu actionum. Modo vult dicere de officio iudicis. & parum deficit, quod non posuit hic totum ti. de off. iud. sed residuum seruet vsque ad ti. specialem de of. iudi. Dicit ergo sic. Volo, quod vos sciatis, quod si ille qui conuenitur, ante condemnationem satisfaciat, of. iud. conuenit eum absoluere, licet erat talis, qui debebat condenari. Et licet istud iudicium de sui natura debebat esse condemnatorium, per satisfactionem tamen ante condemnationem factam fit absolutorium, & hoc est, quod vulgo dicitur, omnia iudicia esse absolutoria Fran.

k Supereſt. Hæc de vsu, & transitu actionum secundò quod in titulo promisit, dicta sunt: nunc de iudicis officio dicit: quod cum exponere debeat, iam pauca, vt modicum respiret, deliberat. nam conceptum sermonem quis retinere potest? quia igitur iam concepit in animo tractare de offic. iud. quomodo poterit tacere, quin dicat aliquid hic?

l Absoluere. Scilicet ab obseruatione iudicij, nam principalis causa est sublata solutione: vt I. quibus mod. tol. obl. in princ. Acc.

DE EXCEPTIONIBVS.

Quia exceptio tenet vicem actionis, vt ff. de excep. l. j. ideo post actiones, ponit de exceptionibus. Vel quia de armis actorum vidimus, & de reorum armis videndum est: ideo dicit, vt sequitur. Accur.

Sequitur. Totus iste tit. diuiditur in quinque partes principales. Primo continuat ad præcedentia titulum. Secundo ponit causam quare fuerunt exceptiones inuentæ. Tertio id demonstrat per exempla, tam in act. omnib. realib. quam in personalibus. Quarto ponit duplicem vel potius triplicem diuisionem exceptionum. Quinto id exemplificat. Secunda ibi. Comparatæ sunt. Tertia ibi. Verbi gratia. Quarta ibi. in § appellantur. vel potius in §. alioquin ex quam multis. Quinta ibi. Perpetuæ. & peremptoriæ.

Casus

Dolus aliquando dat causam contractui, aliquando incidit in contractum. Actio depositi datur in depositum quibusdam casibus, non tamen in hæredem.

Actiones ex contractu descendentes quæ non dantur in hæredes.

Operæ liberto impositæ non transeunt ad hæredem extraneum.

Continuatio.

Olim actio erat, sua consistit ex intentione actoris, & depulsione rei. Hic causæ sit. De quare vide Quintilian. li. 1. c. 6.

Diuisio.

CASVS. Viso de actionib⁹, sequit(dicit Iust.) vt de exceptionibus videam⁹. Et domine Iust. pro Deo instruatis nos cõpetẽter materiã de exceptionibus. Frater, dicit ipse, scire debes, quòd inuentę fuerũt, seu institutæ exceptiones ad defensionẽ reorũ: sunt eñ arma reorum. Frequẽter enim cõtingit, q̃ actio cõpetẽs actori, prima facie iusta videt: iniquũ tñ esset reũ condemnare. vt puta, si metu coact⁹, aliqđ pmisit: & ideo datur reo contra actorem exceptio de dolo, vel exceptio, qđ metus cau. Omnis enim exceptio adinuenta fuit ad actionem impugnãdã. h.d. Fran. de Aret.

Comparatæ a autem sunt exceptiones defendendorũ eorũ b gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, vt licet ipsa persecutio, qua actor experitur, iusta sit: c tamen iniqua sit aduersus eum, cũ quo agitur. Verbi gratia, si metu coactus, aut dolo inductus, d aut errore lapsus, stipulanti Titio promisisti e quod nõ debueras promittere: palàm est, iure ciuili te obligatum eẽ: f & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est: g sed iniquũ h est te cõdemnari. Ideoq; datur tibi exceptio, Quod metus causa: i aut Doli k mali, aut in factum, l cõposita ad impugnandam actionem.

Qui futura numerationis spe mutuum recepisse scriptis fassus fuit, exceptione non numeratæ pecuniæ tutus est.

Idem iuris est, siqs quasi credẽdi causa pecuniã à te stipulatus fuerit, neq; numerauerit. Nam eã pecuniam à te petere posse eum, certum est. dare n. te oportet, cùm ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquum est eo nomine te cõdemnari: placet exceptione pecuniæ nõ numeratæ te defendi debere. Cuius tẽpora nos (sm qđ iã superioribus libris scriptũ est m) cõstitutione n nrã coarctauimus.

Si debitori creditor non petere pactus fuerit, ex pacto precedente obligatio perimitur, sed pacti conuenti exceptio aduersus creditorem agentem paratur.

Præterea debitor, si pactus fuerit cum creditore, ne à se pecunia peteretur, o nihilominus obligatus manet: quia pacto cõuento obligationes nõ omnino p dissoluũtur: qua de cã efficax est aduersus eum actio, quam actor intendit, si apparet q eũ dare oportere. Sed iniquũ est contra pactionem eum condemnari: defenditur per exceptionem pacti conuenti.

Qui iureiurãdo delato se nihil debere asseruit, ipso iure liberatus non est, sed exceptione iurisiurandi munitus, aquè siquis in rem conuentus, rem petitam suam esse iurauerit, nõ propterea actor dominus esse desinit, verũ exceptio iurisiurãdi sibi postea vendicanti obstabit.

a Cõparatæ. Aliàs inuentæ. Accursi.

b Eorum. Scilicet reorum. Nam ipsi sunt, cum quib⁹ agitur: vt ff. de iureiu. l. ij. in pri. & l. §. cũ.

c Iusta sit. Prima facie.

d Dolo inductus. Hoc est in stricti iuris iudicijs. I bonæ fidei autẽ iudicijs ipso iure non tenet cõtractus. ff. de do. l. & eleganter. in pri. Accur.

ADDITIO. Hoc verum in odiũ dolosi, sed in sui pru dicium tenet cõtractus: & ex eo potest conueniri, nisi lex resistat actui: quia tũc ex neutra parte datur actio: vt est glo. in l. à diuo Pio. ff. de rit. nup. in gl. ij. & Bald. in l. j. C. plus val. quod agi. Angel.

e Promisisti. Credens te debere, cũ nõ deberes: vt hic. & ff. de excep do. l. ij. §. circa.

f Obligatũ esse. s. inspecto iuris rigore: de equitate obligatus non es: vt ff. de li. cau l. vel obligat⁹ est §. obligatũ. & ff. de ver. sig. l. si. creditor qo e suot pera.

g Efficax est. scilicet, in sui substãtia. Nam ciuiliter, & naturaliter est obligatus, & purè: sed non est efficax. quantum ad opem executionis. Vel dic, efficax est inspecto genere, nam prima facie cõdemnãdus videt. sed inspecta qualitate, qa sit dolo facta, vel metu, vel simili causa impediat, est inefficax. & ita expone in sequentibus.

h Iniquum. No q̃ contra iniquitatem, & sic econtra ex æquitate datur reo exce. l. qui ęquitate. ff. de do. ma. exce. Angel.

i Metus causa. Hoc quãdo metu fuit cõpulsus.

k Doli. Hoc qñdo inductus fuit per dolum.

l In factum. Redde singula singulis. propositis exẽplis, sedm Ioã. Sed nõne hoc tertio casu, s. qñ per errorẽ promisit. dat doli exceptio? Certè sic: vt ff. de do. ma. exc. l. ij. §. circa. Quarè dic, q̃ hæc actio I factũ est proponenda in subsidium doli exceptionis, s. cõtra patronum & parentem, cõtra quos tur pes exceptiones nõ opponũtur: vt ff. de do. ma. exce. l. apud Celsum. §. aduers⁹. & ita hic accipitur. Accur.

Idem iuris. CASVS. Iã dixi vobis vnũ exemplũ, in quo videtur æquum prima facie, vt actor debeat obtinere. iniquum tamen inspecta psona rei: quia competẽti exceptione potest se defendere. Et de hoc eodẽ recito vobis hic aliud exẽplum, scilicet de eo, q̃ causa credendi pecuniam, stipulatus est pecuniam sibi reddi: & postea pecuniã non numerauit. Vnde si agat stipulator. competit promissori exceptio non numeratę pecuniæ. h. d. Franc. de Aret.

m Scriptum est. I. de li. obli.

n Cõstitutione. Vt C. de nõ numerata pecunia. l. in cõtractibus.

Præterea si debitor. CASVS. Iam vidistis duo exempla in quibus prima facie ęquum videt, q̃ actor debeat obtinere: iniquum tamen videt inspecta persona rei: qui cõpetenti exce. se defendere potest. Modo pone tertium exẽplum, puta cũ creditor fecerit debitori pactum de non petendo, sicut patet in litera.

o Peteretur. No. q̃ pactum de non petendo tria operatur. Nam tollit naturalẽ ipso iure: vt ff. de so. l. Stichum. § naturalis. Item elidit ciuilẽ: vt in hoc §. Itẽ obligat naturaliter paciscentem non petere. Nã & aliàs qs est obligatus naturaliter aliquid nõ facere: vt nõ facere furtũ: vt I. de obli. quę ex deli. nas. §. j.

p Non omnino. Quia non ciuilis, sed naturalis tantũ: vt ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis. In catib⁹ tamen ẽt ipso iure vtrunque tollit pactũ: vt in maleficijs factis, siquis paciscatur, ne agat. Item in pignore remisso per pactum: vt ff. eo. l. si tibi. §. quędam actiones. & §. de pignore.

q Si apparet. Oratio posita loco actionis, sedm P. sed sedm Ioã. cõtra: vt dixim⁹ I. de act. §. sic itaque.

Æquũ.

Sed sm Auge. iste text. non facit ad ppositũ: qa loquitur qñ stipulatio fit sine causa. hic vero secus.

Quis autẽ metus in hoc requiratur, habet ex l. metum. cũ multis alijs seq. ff. qđ me. causa. vẽpe q̃ sit vel mortis vel corporis cruciatus. Et adde q̃ si post metum cessantẽ soluat quis, nõ posset repetere, quoniam solutio illa vt spõte facta pcludit viã tum actioni, tũ metus exceptioni. Secus tamẽ foret si solutiõis tẽporeisme tus duraret, qui pmissionis tẽporefuit. vt. l. ij. & ibidẽ p Barto. C. quod me. cau.

Pactum de non petẽdo tres habet effectus.

Nota tñ quod qui remittit actiones ex maleficio, nõ videt remittere dãnũ vel interesse, vt p Dio. Bar Bald. & Angel. in §. quædã. vel gl. alleg. vbi etiam vide. an per remissionẽ iniuriarũ factam l foro pœnitẽtiali tollãtur istæ actiones ex maleficijs.

Aequè, si debitor creditore deferente iurauerit, nihil se dare oportere: adhuc obligat' pmanet. sed qa iniquū ē, a de piurio q̄ri: defendit' p exceptionē iurisiurādi. In ijs quoque actionib', qb. i rē agitur, æq; necessariè sunt exceptiões: veluti, si petitore deferēte possessor iurauerit, eā rē suā esse, b & nihilominus petitor eādē rē vindicet. Licet.n. verū sit, qđ intendit: idest, rem eius esse, iniquum tñ est possessorē condemnari.

Absolutio rei cōuenti primenā obligationem minimè tollit: absolutio tamen rei iudicatæ exceptionem adquirit.

Itē si i iudicio tecū actū fuerit, c siue in rē, siue in personā: † nihilomin' obligatio durat, d & iō ipso iure de eade re postea aduersus te agi pōt: sed debes per exceptionē rei iudicatæ adiuuari.

Hæc prior est exceptionum diuisio. vt quadā ciuiles sint, quedā prætoriæ. Hęc exēpli cā retulisse sufficiat. Aliòq̄ ex multis varijsq; causis exceptiões necessariæ sint, ex latioribus Digestorū, seu Pandectarū libris intelligi pt. Quarū quædam ex legibus, e vel ex ijs, q̄ legis vicē obtinēt, f vel ex ipsius prætoris iurisdictione g substantiā capiunt.

Iam adest posterior exceptionum sectio: vt quadā perpetuæ, & peremptoriæ sint, quædam temporales, & dilatoriæ: perpetuæ, et peremptoriæ sunt, quæ & semper locum habent & causam principalē perimūt: dilatoriæ verò sunt, quæ ad tēpus nocent, et actionē in tempus differre solēt, vt exceptio pacti ne intra certum tempus petatur, et similes: quæ olim ante tempus agenti opposita, actionem omnino consumebant: hodie verò duplum induciarum debitori tribuunt. item finito tempore non antea actor audiendus est, quàm expensas litis refuderit.

Appellantur autem exceptiones, aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ: h

Æquè si debitor. CASVS. Tu vidistis tria exempla, in quibus prima facia videtur æquū, q actor debeat obtinere, iniqua tamen videtur suspecta persona rei: qa cōpetenti except. se defendere potest. Hic ponit quartum exemplū de eodē: puta in excep. iurisiurādi, cum iuramentū delatum fuerit debitori à vero creditore: & ipse se nihil debere iurauerit: si agat actor cōtra reū, qui iurauerit, defendere se potest reus per exceptionem iurisiurandi, & sū in verb. In ijs quoq. actionib' &c. in superiorib. habuistis, qualiter exceptiones opponuntur cōtra actiones personales. Modo intēdit tractare de exceptionibus, quæ opponūtur cōtra eos, qui agūt actionib' realibus: vt si rē tāquā meam vindicem, dicēs rē meam esse, & verum dico: quia res mea est, tamen iniquū esset, quod ipse reus, q iurauit, condemnetur cōtra stylum sui iuramenti. h.d. Franc.

Iuramentum cōtra leges non est seruandum.

a Iniquū est. Hic no. simile. ff. de in li. iu. l. fina. & ff. de iureiuran. l. nam postea. §. iureiurando dato. & ff. de dona. l. nam sufficit. hoc tamen fallit, quoties est contra leges iuratum: quia nō seruatur sacramentū: vt in Authen. sceni. nō solū. §. nō enim, siquis. col. v. quæ est C. de nupt. Authen. quod eis. & ff. de iur. pat. l. adigere. C. de le. & consti. l. non dubium. in fin. Itē quando veritas aliàs per testimoniū pōt inueniri: vt C. de reb. cred. l. fi. Item quando defertur sacramētum à iudice: vt ff. de iureiu. l. admonēdi. aliàs autē obtinet, quod hic dicitur.

Hanc comparationem i genere cō statè sed i speciali vtriusq. cōditiōe multū in esse discriminis, docet elegāter hoc loco Franc. Bald. quē omnino videas.

b Rem suam esse. Distinguitur tamē verū iurei suā rē esse, vel petitoris nō esse: qa si iuret suā esse, dat' sibi actio. & exceptio. sed si iuret petitoris nō esse, nascitur sibi exceptio cōtra petitorē tantū: vt ff. de iureiur. l. sed & si possessori. j. & ij. cū. ibi non enim.

Iuro rem meā esse, & iuro tuam nō esse, differunt.

Itē si in iudicio. CASVS. Adhuc pter exceptiones illas, de quibus supra dictū est, quædā alia est exceptio, per quā pōt reus se tueri: veluti, si verus debitor p sulam iudicis fuerit absolutus sentētialiter. Licet enim per impetitiā verus debitor absoluat', naturaliter tamen manet debitor. sed contra creditorem agētem poterit se tueri excep. rei iu. & hoc dicit. Sed quid est, quod hic dicit', quod ex sola naturali obligatione possit agi? Fateor, dicit Iusti. ex sola naturali a principio nō agitur: sed quādo naturalis & ciuilis fuerint cōiunctę à principio, si tollatur vna ipsarū, ipso iure ex altera potest agi, licet agenti obstet exceptio. Franc.

a Actum fuerit. Subaudi. & fueris absolutus, sicut hic innuit.

ADDITIO. Intelligas istum text. cum ista glo. q. te'. fuit absolut': vt j. paret. Ang.

d Obligatio durat. Scilicet, si primo erat obligatus. vnde si soluat, nō repetit cum debitū solutū: vt ff. de cōdi. inde. l. Iulianus. & l. index. Et caue tibi: quia per iusiurādū, & p partum naturalia tollitur obligatio. & remanet ciuilis. vt ff. de iure iu. l. fi. in prin & ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilum. §. naturalis. Sed per sententiam tollit' ciuilis, & remanet naturalis: vt ff. de condi. inde l. Iulianus. Sed cum actionē inducat res iudicata, vbi nulla omnino erat: vt C. de reb. credi. l. actori. quare nō tollit vbi est? Rñ. res iudicata de iure ciuili est: & ideo tollit. & inducit ea, quæ sunt de iure ciuili: & ita obligationem ciuilē tollit: & actionem (q est de iure ciuili) inducit: vt ff de origine iuris. l. 2. §. deinde ex his. Ea autem, quæ sunt iuris naturalis, nō tollit: vt obligationē naturalem: vt argu. j. de legi. agn. tu. §. fi.

Obligatio naturalis tollitur p pactum: sed ciuilis p sententiā.

Sententia est de iure ciuili.

ADDITIO. Istā glo. intellige de iuramento voluntario. & sic delato à parte parti: non autē de necessario: quia illud habet eandē vim, sicut res iudi. vt l. ij. ff. de iureiur.

e Ex legibus. Vt nequis cōueniatur, nisi coram suo iudice: vt C. de excep. l. fi.

f Legis vicem obtinent. Vt in senatusconsultis: vt j. tit. j. in princ. sicut & exceptio Macedoniani, & Velleiani: vt ff. ad Mace. & Velleia. per totum tit. Accur.

g Prætoris iurisdictione. Vt de dolo malo, & met' causa: vt ff. de except. dol. per totum. Itē pacti: vt ff. de pact. l. iurisgentium. § prætor ait. Accur.

Appellātur. Diuidit' principaliter in tres partes. Primo ponit duplicē distinctionē exceptionū: quia quędā sunt perpetuę, & quædā tēporales. Item quędam sunt peremptoriæ, & quædā dilatoriæ. Secūdo ponit exemplū cuiuslibet. Tertio ponit quā pœnam olim patiebat', & quā hodie patitur, qui pēdēte dilatiōe legali, vł data ab hoīe, ab dilationē finitā egerit. Scđa ibi, Perpetuę, & perēptoriæ. Tertia ibi, Alioq.

Diuisio.

Casus

CASVS. Supra vidistis multa de exceptiõib. ad huc adẽ circa nãm excep. scire debetis, ꝙ q̃dam exceptiones dicunẽ ꝑpetuæ & peremptoriæ: videlicet illæ q̃ semꝑ agentib. obstant. & semꝑ rem perimunt de qua agitur, sicut est exemplũ de excep. doli mali. & de excep. pacti cõuenti, qñ conuenit, ne omnino pecunia peteret. i. sine tpis p̃finitione. & istud est quod semper dicunt canonistæ, ecclesiam debere semper testium. & sum in versic. Temporales. Tu vidisti exemplum de exceptionibus peremptorijs, modo videas nᵘ exẽplum de temporalibus dilatorijs, quę & tempore nocent: vtputa si sit pactum factum de non petendo vsque ad tempus (& hic habes aliquid de materia plᵘ petitionis.) Si. n. aliquis creditor debitori suo fecerit pactum de non petendo vsque ad quinquennium. propterea actionem suam non perdit, sed intra quinquennium olim suam causam perdebat: nec amplius agere poterat: sed non vult dominus Iustinia. ꝙ hoc hodie ita strictè procedat, sed vult in casu isto, ꝙ locum habeat constitutio Zenoniana, de qua facta est supra mentio de act. §. sed hæc quidem, scilicet quod debeant induciæ duplicari: & post quinquennium duplicatum adhuc non auditur nisi omnes expensas, quas reus in litem fecerit, eo ꝙ præmaturè eum conuenerit, reo soluat, & hoc ideo constitutũ est: vt tali pœna perterriti actores, tempora litium doceantur obseruare.

Perpetuæ & peremptoriæ sunt, q̃ semper [a] agẽtib. obstant, & semper rẽ, de qua agiẽ, perimũt: qualis est exceptio doli mali, & qđ metus cã factũ est, & pacti cõuẽti, cũ ita cõuenerit, ne oĩno pecunia peteretẽ. Tpales atq; dilatoriæ sunt, q̃ ad tp̃s nocent, & tẽporis dilationem tribuunt: qualis est pacti cõuenti, [b] cũ ita ꝯuenerit, Ne intra certum tp̃s ageretur, veluti intra q̃nquẽniũ. Nã finito eo tpe, non impediẽ actor rẽ exequi. Ergo ij, quib. intra certũ tp̃s agere volentib. obijcitur exceptio aut pacti cõuenti, [c] aut alia similis: [d] differre debẽt actionẽ, & post tẽpus agere. Ideo .n. & dilatoriæ istæ exceptiones appellantur. Aliò qui si intra tẽpus egerint, obiectaq; sit exceptio: neque eo iudicio quicquam consequebantur, propter exceptionem: neque post tempus olim agere poterant, cũ temere rem in iudicium deducebãt, & cõsumebant, qua ratione rẽ amittebant. [e]

Hodie, si actor plus petat tempore, siue pendente dilatione, reo induciæ duplicantur, et idem reo actor in expensis factis in causa damnabitur, antè quarũ refectionem super principali negotio audientia denegabitur. Aret.

Hodie autem non ita strictè hoc procedere volumus, sed eum, qui ante tempus vel pactionis, vel obligationis litem inferre ausus sit, Zenonianæ constitutioni [f] subiacere censemus: quam sacratissimus legislator de ijs, qui tempore plus petierint, protulit: † vt & inducias, quas ipse actor sponte indulserit, vel quas natura actionis continet, [g] si cõtẽpserit, in duplum [h] habeãt ij, qui talem iniuriam [i] pacti sint: & post eas finitas non aliter litem suscipiant, nisi omnes expensas litis acceperint: vt actores tali pęna per-

[a] Semper Idest, sine præfinitione tpis: vt ff. de do. excep. l. purè. §. fi. [t] Ita tñ, si ante sñiam opponanẽ vt C. sent. rescin. nõ pos. l. peremptorias. nisi in septẽ casibus, in quibus etiã opponi possunt post sententiam: vt ratione ætatis vt C. sen. rescin. non pos. l. peremptorias. & ff de mi. l. minor. xxv. an. omissam. Item miles: vt C. de in. & fa igno. l. j. Itẽ in Macedoniano, & Velleiano: vt ff. ad Maced. l. tametsi. Itẽ in donatore qui opponit. vt conueniatur inquantũ facere potest, etiam post sententiam: vt ff de re iudic. l. Nesennius §. fina. Item exceptio falsi ꝓcuratoris: vt C. de ꝓcur. l. licet. Secus si rõne personæ procuratoris opponaẽ exceptio: vt quia sit miles, vel mulier, quia talis exceptio est dilatoria, vt ĩ. §. præterea. Itẽ vbicunq; dicerem nullum fuisse iudicium, vt qa sit venalis sententia, vel falsis testibus, vel instrumẽtis iudicata; vt C. quando prouoc. non est nec. l. venales. vel cum iudex sit nõ suus: vt C. si à nõ comp. iu. per totũ. [s] Item si iniquè à iudice cõ ultus. sit eo tpe, quo compelli non debuit: vt ff de fe. [l] j. Sed dilatoria ꝓponiẽ ante litem contestatã, sed ꝓbaẽ post quã actor monstrauerit, quod asseruerit: [o] vt C. de prob. l. exceptiona & C. de excep. l. si q̃dem. Secus in exceptione fori: quia ante litem contestatã opponi & ꝓbari debet secũdum quosdam: vt ff. eo. l. pen. Sed qđ de exceptione non numeratæ pecuniæ, nunquid est perpetua vel tẽporalis? Rñd. quidã anomalam eam esse. Nos dicimus, quòd est temporalis biennij scilicet, vel triginta dierũ: vt ĩ. de lib. obl. §. fi. & C. de non nu. pec. l. in contractibus. §. j & §. super cæteris. Sed in hoc potest dici anomala: quòd cum aliàs probet, q excipit, hic tamen non probat: vt C. de nõ nu. pec. l. si ex cautione tua. Item quare in exceptione nõ numeratæ dotis? & eodẽ mõ soluo: vt C. de dot cau si nu. l. fi. & auth. ibi posita. Itẽ q.d de ea, quæ opponiẽ, vt quis ꝯueniaẽ inquantũ facere põt? Rñ. eam esse tpalẽ: quia primo, ꝙ aliqua acquiret & sic postea poterit soluere: vt C. ar. tu. l. si defunctus. Nã nõ repetitur qđ solui tur: licet facere non possit commodè: vt ff. de condi. indeb. l. nam & maritus, quod fieret si esset perpetua, cum sit fauorabilis: vt ff. de cõdi. inde. l. qui exceptionem. Et circa hoc vide quod no. in l. i. C. de iur. & fac. igno.

[b] Pacti conuenti. Scilicet exceptio.

[c] Pacti conuenti Scilicet vsq; ad quinquennium.

[d] Alia similis. Veluti siquis stipuletur id. qđ in vtero est, vel fructus futuros: vel domum certo loco ædificari, vel cũ Romæ esset, Ephesi dari stipulatus est: vt ff. de ver obli. l. interdum. secundũ Azo.

[e] Rem amittebant. Facit ĩ. de act. §. siquis agens. & ff. de li. leg. l. non solũ. §. fi. & C. de iu. fis. l. iustas. li. x.

[f] Zenonianæ constitutionis. Scilicet Græcæ, cuius meminit ĩ. de act. §. sed hęc quidem.

[g] Cõtinet quod dic, vt modo dixi per l. interdum. ff. de verb. obli.

[h] In duplũ. Sed vẽ ꝙ nullᵘ patiatur pœnã: nẽ ff. de pet. hęr. l. ꝙ si in diem an pein. q̃ est huic ĩ. Sed dic illã corrigi. uel melius, speciale est ibi, quia ad hoc solum agebaẽ: ut eodem iure penes agentẽ haberetur, quo erat apud defunctũ: vnde nõ fuit plus petitũ.

[i] Iniuriam. Non tñ talem ꝑ quam agere possent.

Tali

[z] Et quot modis sẽ per accipiaẽ Mandos. i. Gl. Facult. §. Nos qui hoc ver.

[a] Hoc verũ intelligẽ. qñ post sñiam opponiẽ tale. ex quo apparet dictũ iudicẽ non habuisse iurisdictionẽ saltẽ in causa de qua iudicauit nec fuit facta prorogatio taciè. vẽ expreßè. vt latè p Ang. hic.

[n] Alias, asseuerat. Egi. Per. Exceptio ista dicome cõueniẽdũ in quãtũ facere possum, est tpalis.

† In quo cõstituendo iniqua tus fuisse vẽ Claudium Cæsarẽ ꝙ au tbore Sueto. plerunque restituit actiones ijs, ꝙ plus petẽdo exciderant iure agendi.

[o] At ea huiusmodi pœna locũ ĩ petitiõe hæredi. non obtinebit q̃ ẽ ꝑhalis in eaque actione, temporales, & conditiõales continentur. l. ꝙ si in diem. ff. de peti. hære. nisi post ĩ specie peteret à debitore temporali vel conditionali. vt hic. quod facit ad intellectum gl. in verbo in duplũ. Item non videtur habere locũ in sola libelli oblatione. s. dum descenditur ad litis conte. vt apparet ex litera q̃ ait litem inferre. qđ tamẽ intelligitur, dũ lis contestatur, vt l e. ex parte. extra. de verbo. sig. & per Bart in l. lisẽ. C. de transa. & quod no. in l. amplius ff rẽ rat. hab.

territi, [a] tempora litiū doceantur obseruare.

Exceptionū tertiū genus est, quia quedā vocatur dilatoria iudicij personā respiciens, vt exceptio incompetentis procuratoris & similis. Aretinus.

Prȩterea ēt ex ꝑsona sūt dilatoriæ exceptiōes: quales sunt ꝓcuratoriæ: veluti si ꝑ militē, aut mulierē [b] agere q̃s velit. Nā militibus nec pro patre, vel matre, [c] vel ꝓ vxore, nec ex sacro rescripto ꝓcuratorio noīe experiri ꝯcedit: suis verò negotijs superesse sine offensa [d] militaris disciplinæ pn̄t.

Exceptio infamiæ procuratoris, quæ antiquitus competebat, hodie tanquam minus frequentata exantheratur.

Eas verò exceptiones, q̃ olim procuratorib⁹ ꝑꝑ infamiā, vel dātis, vel ipsius ꝓcuratoris opponebant, cū in iudicijs nullo mō frequentari perspeximus, cōquiescere [e] sancimus: ne dum de his altercatur, ipsius negotij disceptatio protelletur.

TITVLVS XIIII.

DE REPLICAtionibus.

Quemadmodū exceptio actionē excludit, ita exceptionē replicatio, et replicationem duplicatio. rursus triplicatio duplicationem, et deinceps vlteriores defensiones multiplicatis nominibus, vbi opus fuerit, proponi possunt.

INterdū euenit, vt exceptio, q̃ prima facie iusta vř, tñ iniq; noceat. [f] qđ cùm accidit, alia allegatione opus est, adiuuādi actoris grā, q̃ replicatio vocaŕ, qa per eā replicatur, atq; resolui tur ius exceptionis: veluti cum pactus est aliquis cum debitore suo, ne ab eo pecuniā petat: deinde postea in contrariū pacti sunt, idest, vt creditori

---

[a] Tali pœna perterriti. facit C. ad leg. Iul. repe. l. 1. & ff. de pœ. l. capitalium. §. pe. & C. de inoffi. testa. l. si quis in suo, in fine primi respon.

Præterea etiam ex persona. CASVS. Scire debetis, q̀ quædam exceptiones dilatoriæ sunt, q̃ quidē ex l. vel ex natura rei dantur, quędam sunt dilatoriæ, quæ ex persona dantur: velum si aliquis per mulierem agere velit. Mulier enim nō pōt esse procurator, nisi pro patre: similiter miles non potest esse procurator patris, vel matris, vel alicuius alteri⁹, etiam si hoc per rescriptum Imperiale sibi fuerit indultū. quod intelligo, nisi in rescripto inseratur clausula, Hoc non obstante &c. ꝓ causa tamē sua, vel iure suo, siue offensa disciplinæ suæ, bene potest esse ꝓcurator & agere. Et illud verbum ita intellexerunt quidā, q̀ miles suis ꝓprijs negotijs interesse potest, si per hoc non impediatur officiū disciplinæ suæ: aliter non. de hoc plene habes in gloss. Fran.

[b] Mulierem. Quæ pro alio agere nō potest, nisi pro parentibus, si morbus aut ætas eos impediat: nec sit qui eorū nomine agat: vt ff. de procur. l. fœminas. Accur.

ADDITIO. Mater tamen non admitteretur pro filio minore etiam ad defendendum: nisi in causa appellationis: & est ratio, quia est maioris præiudicij, quam principalis. Ang.

[c] Nec pro patre, vel matre. Nisi ꝓ eorū libertate, vt ff. de lib. cau. l. 3. quæ est ꝯ. ſm Ioan.

ADDITIO. Dic, q̀ in isto casu dř defendere causam propriam pro suo interesse, vt l. 1. 2. 3. & 4 ff. de lib. cau. facit l. non tantum. ff de appell.

[d] Sine offensa. i. hoc fit sine offensa disciplinæ. non autem sic intelligitur, vt hoc non possit fieri, si disciplina. i. exercitium militare offendatur, sed sine offensa datur siue non, præsumitur nō offendi: vt hic, & C. de procu. l. qui stipendia.

Eas verò exceptiones. CASVS. Iste §. tota die in iudicio frequentatur ad probandum q̀ infamis potest esse procurator, quāuis non possit esse aduocatus. & rōnem diuersitatis reddunt quidā: quia ꝓcuratio est tantum onus: aduocatio aūt est onus cum honore. His prætaxatis venio ad casum in hunc modum. Olim ita erat, q̀ si tu eras ꝓcurator Petri contra me: te potui repellere propter infamiam tuam, vel propter infamiam Petri sed hodie non vult lu-stu. q̀ istæ exceptiones infamiæ iudicis frequententur, ne, dum super eis altercatum fuerit, ipsius principalis negotij disceptatio protelletur. Fran.

[e] Conquiescere. Sed ꝯ. ff. de postu. l. 1. §. secundo loco. & in §. hoc edicto. Solu. ibi de maxima infamia: hic de parua. Vel illud de aduocato, q̀ emolumentū nō habet: hic in ꝓcuratore, qui tantū habet onus.

DE REPLICAtionibus.

Quia exceptio per replicationem eliditur, ideo per cōsequēs de replicatione dicit, vt infra eo. in princi. & ff. de excep. l. 2. §. replicatio.

INterdū. Tot⁹ iste ti. diuiditur in duas partes principaliter. Primo ponit de replicatione, q̃ ꝓdest actori, & quæ non. Secundo, quæ exceptiones competētes reo principali prosunt fideiussori, & quæ non prosunt. Secūda ibi, Exceptiones autem.

CASVS. In superiorib⁹ dictū est, qa illud, quod videtur iustum prima facie ex parte actoris, videŕ iniquū inspecta persona rei petētis se defendere per exceptionē legitimā, & ad similitudinē illius scire debes naturam replicationis. Sæpius. n. contingit, q̀ reus prima facie habeat exceptionē: sed forsan actor habet replicationem contra suam exceptionem: quia iniquum esset q̀ sua exceptio posset nocere actori, cum exceptionem rei per sui replicationem possit elidere, & de hoc ponit hic exemplum, faciendo mentionem eius, quod dř in §. pactus ne peteret. & sum in versi. rursus interdum &c Supra habuistis, q̀ replicatio daŕ ꝓprio actori ꝯ exceptionem rei. Sed qńq. contingit, q̀ replicatio actoris aliqñ prima facie vř iusta, sed inspecta rei persona, qui se per duplicationem competentem potest defendere, videtur iniusta. iniquū enim esset, q̀ actoris replicatio ei noceret. & propterea datur ipsi reo ꝯ replicationem actoris duplicatio. & sic vlterius potest varietas negotiorū ista nomina multiplicare. Contra. n. duplicationem rei datur actori triplicatio, & contra triplicationem actoris datur reo cōtra actorem quadruplicatio. Tunc enim plerunq; infringit suum propositum præcedens. & si naturam istarum omnium act. plenè velitis videre: huc ex latioribus Digestorum voluminibus facere poteritis. ff. de excep. l 2. Fran.

[f] Noceat. Idest. non prosit, vel dic propriè, scilicet actori. Accur.

Procurator eē potest infamis non aduocatus. Fallit in Romana curia, in qua infamis nō pōt eē ꝓcurator. Mandos. in 8. q. 4. Reg can cel. nu. 7. vide eundem in ꝓ fa. 31. Regu n̄a. 2. vbi inuehit in dolosos, & prauos ꝓcuratores.

Aduocat⁹ lucrū, procurator onus habet.

Cōtinuatio.

Diuisio.

Conue-

a Conuenit. Idest, ita fuit conuentum.
b Excludi. Scilicet per exceptionem. Acc.
c Noceat. Idest, non prosit. Acc.
d Ea. Scilicet duplicatio. Acc.
e Digestorum. Vt ff. de excep. l. 2.

Exceptiones.

CASVS. Iste §. deberet poni in fi. precedentis ti. hic tñ satis conuenienter ponit: quia omnes replicationes exceptiones dicunt. Dicit. n. Insti. l isto §. q̃ omnis exceptio, q̃ cõpetit alicui reo, debet competere, & eius fideiussori. Parũ .n. vel nihil ipsi reo pdesset, nisi suo fideiussori competeret, qui recursum haberet ꝯ eum, & sum l ver. Sanè exceptiones &c. Dixi vobis sup. q̃ exceptio, quæ competit reo, cõpetit & eius fideiussori. Hoc aũt fallit i vno casu. s. qñ debitor cesserit bonis. Hæc. n. exceptio fideiussoribus nõ prodest. Illi. n. q alios p reo obligãt, hoc maximè pspiciunt. q̃ si reus principalis fuerit facultatib⁹ suis lapsus possint à fideiussoribus totum suum debitum consequi. h. d. Francis.

f Exceptiones. Videtur q̃ hic §. deberet esse in fi. superioris ti. Sed certè cum & replicatio sit exceptio, bñ ponit hic generaliter, tã ad exceptiones, quã ad replicatiões pertinens. Acc.

g Fideiussoribus. Appellatiõe fideiussoris oẽm accessorem accipe: siue sit mãdator, siue fideiussor, siue alius: ex eo dict⁹ fideiussori q̃ p alio fidẽ suam adstrinxerit. Et no. q̃ dicit, plerunq;. quia exceptio reo cõpetens gratia suę psonæ: vt q̃a sit minor, fideiussori nõ cõpetit: vt ff. de mino. l in causę ┐ in prin & ff. de exce. l. exceptiões. 2 in fi. l. Itẽ si est damnatus in oibus bonis suis rõne sui delicti: vt C. de fideius. l s. vel si cessit bonis: vñ p sunaliter ei subuenit ne i plus cõueniat, quã i quãtũ facere potest. vt ī. de act. §. fi. & ꝭ. e. in fi. itẽ vbicunq; quis inquantũ facere põt. cõdẽnatur. nã fideiussori nõ daĩ exceptio: vt ff. p so. l. verũ. §. r. & ff. so. ma. l. alia. Vbi aũt exceptiões cohęrẽt rei, & nõ personæ: vt pacti cõuenti, & rei iudicatæ, fideiussoribus competunt, vt hic ẽt inuito reo: vt C. de exce. l. defensiones. & ff. de excep. l. omnes.

Fideiussor est nomen generale: & dicit à fide.

Exceptiones reo cõpetentes, g̃ra persona, fideiussori nõ cõpetunt, sed bene si rei cohęrent.

petere liceat: si creditor agat, & excipiat debitor: vt ita demũ cõdemnet, si nõ cõuenerit, ne eã pecuniã creditor petat: nocet ei exceptio. Cõuenit a .n. ita. Nanque nihilominus hoc verũ manet, licet postea in ꝯriũ pacti sint. Sed q̃a iniquũ ẽ creditorẽ excludi: b replicatio ei dabit ex posteriore pacto cõuẽto. Rursus interdũ euenit, vt replicatio, q̃ prima facie iusta est, iniq; noceat, c qđ cũ accidit, alia allegatiõe op⁹ ẽ, adiuuãdi rei grã: q̃ duplicatio vocat: Et, si rursus ea d prima facie iusta videat, sed propter aliquã cãm actori inique noceat: rursus alia allegatione opus est, qua actor adiuuetur: q̃ dr triplicatio. Quarũ omniũ exceptionũ vsum interdũ vlterius, quã diximus, varietas negotiorũ introduxit, quas oẽs apertius ex Digestorũ e latiore volumine facilè ẽ cognoscer.

In rem defensiones debitori cõpetẽtes (vt pacti de non petendo) fideiussorib. etiam competunt: quia si quid fideiussores pro reo soluerunt, id actione mandati ab eo repetunt: exceptiones verò in personam, (vt cessiones bonorũ, & id genus alia) ad fideiussores non porriguntur.

Exceptiones f autem quibus debitor defenditur, plerunq; accõmodari solẽt ẽt fideiussoribus g eius, & rectè: quia qđ ab ijs h petit, id ab ipso debitore peti vr: quia mãdati iudicio redditurus ẽ eis quod ij pro eo soluerint. Qua ratione, i etsi de non petenda pecunia pactus quis k cũ reo fuerit, placuit perinde succurrendum esse per exceptionem pacti conuenti illis quoque, l qui pro eo obligati sunt, ac si etiam cum ipsis pactus esset, ne ab eis ea pecunia peteretur. Sane quædam exceptiones non solent his accommodari. Ecce enim, si debitor bonis suis cesserit, & cum eo creditor experiatur: defenditur per exceptionem, m si bonis * cesserit. Sed hęc exceptio fideiussorib. non daĩ: ideo, s. quia qui alios pro debitore obligat, hoc maximè n prospicit, vt cum facultatibus lapsus fuerit debitor, possit ab ijs, quos pro eo obligauit, suum consequi.

ADDITIO. Dic vt in l. pe. & in l. sĩ mãdatori. C. de nõ nu pecu.

h Ab ijs. s. fideiussoribus.

i Qua rõne. Exemplificat. Acc.

k Quis. s. creditor. Accur.

l Illis quoque. s. fideiussoribus, & similibus.

m Per exceptionẽ. Propter hũc casum dixit ī. plerunq;. & propter alios, vt diximus.

n Maximè. Facit. ī. de fideius. in prin.

r Vt ff de re iudi. l. & si fideiussor. in princi. nisi fideiussor vt defensor conueniatur, tunc enim vt defensori non vt fideiussori datur.

* Aliàs si nõ bonis.

TITVLVS XV. DE INTERDICTIS.

Interdicta olim nil aliud erant, nisi certa conceptiones verborum lata à prætore interdictum interponente, cùm inter duos de possessione agebatur. Ar.

Sequitur, vt dispiciam⁹ de interdictis, seu actionib⁹, u q

DE INTERDICTIS.

Quia interdicta vicem sustinent, seu obtinent actionum, ideo post actiones de interdictis proponitur sub. eo. in prin. Acc.

Cõtinnatio.

ADDITIO. Sed iste titu. congruentius positus fuisset ante tit. de except. vt fecit iurisconsulti in Digestis: quia ante ti. de except. posuit istum ti. sed in hoc non est vis.

Sequitur. Tot⁹ iste ti. diuiditur i quatuor partes. Primo ponit, q̃ olim erant interdicta. Secundo ponit vnã diuisionẽ interdictorũ. Tertio ponit aliã diuisionẽ. Quarto ponit vnã aliã diuisionẽ interdictorũ. Secũda ibi, Summa autem. Tertia ibi, Sequẽs. Quarta ibi. Tertia diuisio.

Diuisio.

CASVS. Dicit Iust. dñe, bene video, q̃ vultis tractare de interdic. quęro quę sunt ĩterdicta? Frater, dicit ipse. olim ĩterdicta erant q̃dã solẽnis ꝯceptio verborũ, p quã volebat p̃tor aliqd fieri vel phibebat & maxime hoc faciebat, qñ disceptabatur de possessione vel quasi. h. d. Francis.

u Actionibus. s. in factum: vt ī. eo. §. fi.

Con-

pro his exercent. Erāt autē interdicta formæ, atq; cōceptiones verborū, a quibus p̄tor, aut iubebat b aliquid fieri, aut fieri prohibebat. c Quod tūc maximè d fiebat, cū de possessione, e aut quasi possessione, f inter aliquos contendebatur.

Prima interdictorū diuisio est hæc, q quedā prohibitoria sunt, vt interdictū, ne vis fiat ei, de mortuo inferendo, & similia. Quedam restitutoria, vt interdictum quorum bonorum, vnde vi, & id genus alia. Quedam exhibitoria, vt de libero homine exhibendo, de liberis exhibēdis et huiusmodi.

Summa g autem diuisio interdictorū hæc est, q aut prohibitoria sunt, aut restitutoria, h aut exhibitoria. Prohibitoria sunt, quib. p̄tor vetat aliqd fieri: veluti vim sine vitio possidēti, i vel mortuum inferenti, quò ei ius erit īferēdi, k vel ī loco sacro ędificari, l vel in flumine m publico, ripa

Interdicta & actiões olim diffe rebant.

a Conceptiones verborum. i. dicere verba cōcepta & formata à prætore proponēte interdicta. Sed secūdum hoc, quæ erat differentia olim inter interdicta & actiones, cū & actio erat formula: vt ff. de ori. iuri. l. ij. §. deinde ex his. Rñ. quidam, vt præceptor meus Azo, quod interdicta formabantur in persona volentiū ea intentare tanquā loquēdo etc. vnde interdicta inter duos dicuntur reddi à p̄tore loquēte duob⁹ vt j. eo. §. exhibitoria. & hoc etiam colligit. ff. sub multis titulis. in tractat. de interdict. sic eñ dicitur, vnde vi illum deiecisti &c. vt ff. de vi & vi ar. l. j. in pri. Item vti ædes de q. b⁹ &c. vt ff. vti pos. l. j in prin & sic de alijs. Sed actiões generaliter, & in p̄sona omnium formabantur, vt quicūq; emerit, ex empto agat, & sic de exteris: qd colligitur ff. de ori. iur. l. ij. §. omniū & §. de his. Vel dic breuiter differentiā talem fuisse: quia interdicta à prętoribus, sed actiones à cæteris magistratibus formabātur: vt patet ex eo, q omnia interdicta sunt prætoria: vt ff. de interdict. per totum librum. Sed hodie nihil aliud est interdictum, quā actio prætoria in factum: vt j. eo. §. fi.

ADDITIO. Dic sm̄ Io. Fab. imò est aliud: & potest agi vel interdicto, vel actiōe in factū, ad electiōnē actoris: vt ff. ne vis fiat ei. l. si quis missus §. cum prætor ff. vti pos. l. j §. restituendæ & no ff. de vi & vi ar. l. j § fi. licet gloss. not. idem quod hic in tt. ff. eo. sed Dy. reprehendit glo. & hoc est verum. Ang.

b Iubebat. Quod est in interdictis restitutorijs & exhibitorijs: vt j eo. § restitutoria & § exhibitoria.

c Prohibebat. Quod facit in prohibitorijs interdictis: vt j. eo §. prohibitoria.

Interdicitur quandoque litigatur super proprietate. Possessio potest peti sine interdictis.

d Maximè. Hoc ideo dicit: quia qñq; p interdicta, nō super possessione, sed super iure rei cōtenditur: vt patet in interdicto de mortuo īferēdo, vbi licet īferre: & sepulcrum inædificando, vbi licet inædificare: vt ff. de mo. infe. l. i. in prin. & §. pręter ait. Item qñq; proprietatis & possessionis simul: vt ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. § fi. & ff. eo. l. interdictorū. §. qdā. Sed nunquid alio modo, q̃ per interdicta i. de iure ciuili agitur de possessione? Rñ. sic, vt per condictionem indebiti, vt ff. de cōdi. inde. l. indebiti §. sed & si nummi. Itē per triticariā: vt ff. de cōdi. tri. l. j. in fi. & l. ij. itē per condictionem ex lege vt C. de acquiren poss l fi. in fi & ff de rei ven. l. fi & C. loc. l. si quis. Accur.

Res incorporales quasi possidentur.

e Possessione. Siue retinenda, siue recuperanda siue adipiscenda: vt j. eo. §. sequens diuisio.

f Quasi possessione. Vt cū contenditur de possessione rerū incorporalium, vt viæ, & itineris, & actus, & aqueductus: vbi nō est vera possessio, sed quasi. vt ff. de acq. re. dn. l. seruus. §. icorporales: sed tamē est ibi quædā quasi possessio, & de ea retinenda competūt interdicta de itinere, & actu, & via, & aqua, quando contendo me esse in quasi possessione prędictorū iurium: vt ff. de iti. actuq; priua. per totū & ff. de aqua quot. & æst. per totum. & ff. de ser. l. penul. & ff. si ser. vend. l. sicut §. Aristo.

Summa autē. CASVS. Dixi vobis, q olim erāt interdicta quædā solennis exceptio verborū, p quā &c. Modo volo, q sciatis primā diuisionē interdictorū: & est trimēbris. Interdicta enim aut sunt prohibitoria, aut restitutoria, aut exhibitoria. Interdicta prohibitoria appellantur ab effectu prohibitiōis. vtputa cū aliquis sine vitio iusti iudicis vel aliquo alio legitimo modo possidet: prohibet prætor ei vim fieri. Item p̄hibet ædificari aliquid in loco publico, vel in itinere solito. Item prohibet aliqd poni in flumine publico ripave eius, quo peius per flumē nauigetur: & sum in versic. Restitutoria sūt &c. Iā vidistis, quę sunt interdicta p̄hibitoria: modo videatis, quę sūt restitutoria. Et dicunt restitutoria ab effectu restituendi: videlicet, cū prætor iubet interdicto alicui restitui. Verbigratia, si ego sum bonorū poss. de iure prętor. prętor iubet mihi restitui quicquid aliquis de hęreditate illa, vel p hærede, vel pro possessore possidet: & illud competit mihi per interdictum Quorū bonorū. Et no. q cum dicitur, q interdictū Quorū bon est restitutorium: sumitur hoc verbū restituere impropriè. s. pro eo, qd est per se dandi: sicut & verbū reddendi significationē per se dandi habet. Vel potest dicere, q propriè dicat hoc verbū restituere habito respectu ad personā defuncti, qui res ipsas possedit, & hæres censetur eadē p̄sona cū persona defuncti. Sed diceret aliquis, Dñe, qualiter potest interdictū Quorū bon. esse interdictū recuperādæ possessionis: cū sit interdictū adipiscēdę? Frater, verbū restituendi sumitur impropriè, vt iā dictum ē. & sumus in ver. Exhibitoria &c. Iā vidistis, quæ sunt interdicta p̄hibitoria & restitutoria: modo videatis, quæ sunt exhibitoria, & vocantur exhibitoria interdicta ab effectu exhibēdi: cum s. p̄tor iubet aliquid exhiberi mihi. Et de hoc ponūtur tria exēpla in litera, quæ satis patent i ver. sunt tñ. Scire debetis, q tā p̄hibitoria, quā restitutoria, quā et exhibitoria interdicta vocātur. Sunt tñ qui putāt, q solūmodo p̄hibitoria interdicta debeāt dici & q magis debeant dici decreta, q̃ interdicta. Nos autē (dicit Inst.) dicimus, q omnia debent dici interdicta: quasi inter duos dicta, non habēdo respectum ad hoc, q interdictū sonat prohibitionem. h. d. Francis.

g Summa. i. prima, nō minima: quia & de duobus membris aliqua inueniuntur: vt j. eo §. tertia.

h Restitutoria. Quādoq; tñ quædā inueniūtur mista tā p̄hibitoria, quā exhibitoria: vt ff. eo. l. j. §. interdictorū. & ff. de li. hom exhi. l. j. Nā petitur exhiberi, & prohibet inuit⁹ retineri. ADDITIO. Vide gl. d §. interdictorum. quæ plenius loquitur. Ang.

i Possidenti. Vt si quis missus fuit in possessionē iussu prætoris: vt ff. ne vis fiat ei, qui in poss. mis. est. l. j. in prin. Nā iustè possidet, & sine vitio. q authore prętore possidet: vt ff. de acqui poss. l. iustè.

k Inferendi. Quod interdictum est ff. de mor. infe. l. j. in prin. & §. hoc interdictum.

l Ædificari. Quod interdictum habes. ff. nequid in loco sa l. j. in prin. Accur.

m Vel in flumine. Et hoc habes ff. de flu. l. j in prin. & ff.

ue ei' aliqd fieri, quo pei[a] nauiget. Restitutoria sūt, qbus restitui aliqd iubet: ueluti bonorū possessori [a] possessionē eorū, q̄ qs p hærede, aut p possessore [b] possidet, [c] ex ea hrditate: [†] aut cū iubet ei, q vi de possessione fundi deiect' sit, restitui possessionem. [d] Exhibitoria sūt, p q̄ iubet [e] exhiberi: ueluti eū, de cui' libertate [f] agit, aut libertū, cui patronus opas indicere [g] velit: aut parēti [h] liberos, q i ptāte ei' sunt. Sūt tñ, q putāt, ppriè iterdicta ea vocari q phibitoria sunt: qa interdicere sit denunciare, & phibere. restitutoria aūt & exhibitoria, ppriè decreta vocari. Sed tñ obtinuit, [i] oīa interdicta appellari: quia iter duos [k] dicuntur.

Iam secundā interdictorum diuisionem aggreditur. Quorum bonor. interdictum adipiscende possessionis gratia comparatum est, qd' iure prætorio succedenti cōceditur, pro adipiscenda .s. possessione hereditariarum rerum, quæ apud eum sunt, qui pro hærede vel pro possessore possidet. Interdictum quoque Saluianum causa adipiscendæ possessionis rerum per colonum fundo illatarum (quæ tacitè pro mercede hypothecata sunt) contra quoscunque possessores datur.

Sequens diuisio interdictorū hæc est: q quædā adipiscendæ possessionis cā cōparata sunt, quædā retinendę, quædā recuperandæ. Adipiscēdæ possessionis cā interdictum ad commodatur bonorum possessori, quod appellatur, Quorum bonorum: eiusq; vis & potestas hæc est, vt quod ex ijs [l] bonis quisq;, quorum pos-

& ff. ne quid in flu. pub. l. 1. in fine.

[a] Bonorum possessori. Nō rerū, sed iuris. l. succedēdi de iure prætorio tantum: vt filio emācipato, vel cognato: qui dicuntur bonorum possessores ex bonorū possessione edictali, & decretali. nā statim hūt hoc interdictū directū, vt consequantur possessionē hæreditatis: quod appellatur. Quorū bonorum: vt j. eod. §. adipiscendæ. Vtile verò datur illi qui succedit de iure ciuili, vel ex testō, vel ab intestato: vt ff. quo. bo. l. 1. in pri. & C. quo bon. l. j. Sed sēp est in hæreditatis petitōe. Nā directa daṫ hrdi de iure ciuili: vtilis verò ei, qui succedit de iure prætorio: vt ff. de bon. poss. hær. pe. l. 1. Est & aliud nouum auxiliū per nouam constitutionem inuentum, per quod petitur possessio hæreditatis, si testamentum apparet non vitiatū, vel vituperatum in aliqua sui parte: vt C. de edic. di. Adr. tol. l. fi. Sed quare dicitur hoc restitutoriū cum nunquam hic bonorum possessor habuerit possessionem? Respon. impropriè diciṫ restituere p dare: vt ff. de verb. signi. l. verbum reddendi: vt ff. de leg. 2. l. cum quidā. Vel dic q inspecta persona defuncti dicitur restitutorium: sed natura sui diciṫ adipiscendæ possessionis: vt ff. quorum bon. l. j. §. fi.

[b] Pro possessore. Duæ sunt viæ succedēdi, scilicet, iure ciuili, & prætorio. Prima subdiuidiṫ in possessorium per constitutionem diui Adriani, & petitorium, vt per petitionem hæreditatis directam. Itē secunda similiter subdiuidit in possessoriū, vt p interdictum, quorum bonorum, per quod petit successor de iure prætorio se mitti in possessionē bonorum, quę tenebat defunctus tempore mortis: vt hic. Item in petitorium: vt per petitionem hæreditatis bonorum possessoriam.

[c] Possidet. Vel dolo fecit quo minus possideat: vt ff. quorum bon. l. j. in prin. & expone hæc verba, p hærede & possessore, vt j. eo. §. pro hærede & §. pro possessore. Accur.

[d] Restitui possessionem. Per interdictū vnde vi. qd intra annum locum habet p ijs, q non peruenerūt ad violentū: p alijs perpetuò. vt ff. de vi & vi ar. l. j. l. pri. & hoc si ciuiliter & naturaliter possideat deiectus. Si autem naturaliter tantum, vtile habet tñ, vt fructuarius. vt ff. de vi ar. l. iij. §. vnde vi.

[e] Iubet. Scilicet prætor.

[f] Libertate. Vt quia liber homo detinetur inuitus. quod interdictum habes ff. de lib. ho exhi. l. j.

[g] Indicere velit, l. iniunctas operas dicere velit, vel conuenerat iniungere. quo casu ageret de libero homine exhibendo: vt ff. de li. ho. exhi. l. fi.

[h] Parenti. In hoc casu duo sunt interdicta, vnū de liberis exhibendis, alterū de liberis deducēdis: vt ff. de li. ho. exhi. l. j. j. rñ. & l. 3. j. resp. in prin.

[i] Obtinuit. Inter sapientes.

[k] Inter duos dicūtur, idest è prætore formantur: vt not. s. circa prin.

Sequēs diuisio &c. CASVS. Supra vidisti vnā diuisionem interdictorū, hic sequitur alia. & est hęc, scilicet q q̄dam sunt interdicta adipiscēdæ possessionis gratia prodita, vel etiā inuenta, & quædam etiā retinendæ possessionis gratia: & quædam recuperandæ. Adipiscendæ possessionis gratia inuentum est interdictum, quorum honorum, & quorum legatorum: quamuis de eo non fiat hic mentio: & Saluianum interdictū. Per interdictum. n. Quorum bonorū, potest ille cui bonorum possessio data est, petere possess. omnium rerum hæreditariarū ab eo, qui pro hærede, vel pro possessore possidet. & sum in versi. Pro hærede eūt &c. Dixi quòd interdictum Quorum bonorū, appellatur interdictum adipiscendæ possessionis. Sed domine Iustiniane. pro Deo dicatis mihi, quare sic appellatur. Frater, dicit ipse: tantum vult hoc dicere, quòd nunc primum velit adipisci possessionem bonorū, quorum possessionem nunquam habuit. Vnde si aliquis habuit possessionem bonorum, & postea eam amiserit, non competit ei hoc interdictum: sed magis interdictum recuperandæ possessionis. & sumus in versi. Interdictum quoque &c. iā habuistis vnū exemplum de interdicto adipiscendæ possessionis: adhuc dicam vobis aliud exemplum de eodē. Interdictum enim Saluianum locum habet ad adipiscendem possessionem omniū rerum, quas possedit colonus tempore illo, quo fundum meum conduxit: quæ quidem res pro mercedibus fundi tacitè mihi erent obligatæ, & competit mihi hoc interdictum vtile cōtra quemlibet extraneū possidentē: vt sunt res, ques colonus tempore cōductionis possedit. cōtra colonum autē possidētem res illas, datur mihi istud interdictum directum. h. d. Franc.

[l] Quod ex ijs. Innuitur hic, q hoc interdictum etiā p vna re competat. Sed contra videtur, q sit vniuersale: vt ff. quorum bonorum. l. j. §. Sed certè nihilominus est vniuersale. licet ad vnam rem detur. sic enim est in hæreditatis petitione: vt ff. de peti. hr. l. regulariter. & l. licet. quam constat vniuersalē esse. vt ff. de rei vendi. l. j. primo respon.

Bonorū possessor, qs dr. interdictū quorū bonorū est duplex. s. directū & vtile.

Hrditatis petitio est duplex.

[†] Hoc interdictū adipiscendæ possessionis est vt ex §. sequēti facilè est cognoscere.

Restitutoriū aūr dr respectu psonæ rei restituentis. Sed & verbū restituendi simpl'r, et gñal'r accipi pōt p verbo Dādi, qua in significatione & Reddendi verbū plerunq; accipitur. l. verbū reddēdi. ff. de ver. sign. Restituere quoque sumitur pro dare.

[r] Hęc vltima vertior. q alibi cer vera possessio nō trāsferatur ad hæredē: vt l. cum hęredes. ff. de acq. poss. in princ. fingiṫ tñ trāsferri pręsertim decretalis bonorum possess. & hoc atten to dr restitutoriū, arctā tñ veritate adipiscē-

dæ, & seruatur iste text. ibi, vbi dicit adipiscendæ. Ange.

[†] Legit q dam, qa inter eos dicuntur.

Interdictū quorū bon & petitio hęreditatis p vna sola re possunt competere.

a Possessio. Scilicet decretalis.
b Data est. Scilicet Voce prætoris vivi: vel hodie coram quolibet iudice: vt C. qui admit. ad bo. pos. l. fin. Dic quod nõ est necesse, quod iudex, siue prætor, siue alius iudex bonorum pos. concedat: secundum Ang.

corã dicit se possidere, vt aduersariũ ad onera probationis compellat. Tunc.n. datur hoc Interdictum ad hoc, vt appareat vter eorum possideat, quia non põt actoris petitio institui, antequam appareat quis rẽ possidet. Quandiu enim quis rem detinet, eam petere nõ põt: sed quia longe commodius est rem possidere, quam petere: propterea super possessione frequẽter magna contentio existit. Sed domine pro Deo dicatis mihi, quod est illud cõmodum possess. Frater, dicit ipse, magnum. quamquam enim ille qui possidet, non sit dominus rei: tamen si ille qui petit rem nõ potest probare rem illam suam esse, remanebit res illa penes possidentẽ. est etiam aliud: quia in dubio si iura possessoris & petitoris sunt dubia, pro possessore iudicari solet. Franc.

sessio a alicui data est, b ꝓ hrde, c aut ꝓ possessore possideat, id ei cui bonorũ possessio d data ẽ, restituere debeat. Pro hrde e aũt possidere vr̃, q putat se hrdẽ esse. Pro possessore is possidet, q nullo iure rẽ hrditariã vel ẽt totã hrditatẽ, sciẽs f ad se nõ pertinere, possidet. Iõ aũt adipiscẽdę possessionis vocatur interdictũ, quia ei tñ vtile est, q nũc primũ conať adipisci rei possessionẽ. † Itaq; si qs adeptus possessionem, g amiserit eã: h hoc interdictũ ei inutile est. i Interdictũ quoq;, qđ appellať Saluianũ, adipiscende possessionis cã cõparatũ ẽ: k eoq; vtiť dñs fundi de rebus coloni, quas is pro mercedib. l fundi pignori futuras pepigisset. m

Interdictum vti possidetis, & vtrobi, sunt retinendæ possessionis: quæ præsertim locũ habent, si de ꝓprietate alicuius rei futura sit controuersia. antequã.n. ꝓprietatis quæstio moueatur, vter ex litigatoribus possidere, & vter petere debeat, inuestigandum est: tum quia sine petitore, & possessore nullum super petitorio institui potest iudicium, tum propter commodum possessionis, in qua remanet is, qui possidet, quãuis dominus non sit, quoad petitor rem suã probauerit.

Retinendæ † possessionis causa cõparata sunt interdicta Vti possidetis, n & Vtrobi, cũ ab vtraq; parte de ꝓprietate o alicuius rei cõtrouersia sit, † & antè q̃rať, vter ex litigatorib. possidere, & vter petere debeat. p Nãq; nisi antè exploratũ fuerit, vtrius eorũ possessio sit, q nõ p̃t r petitoria actio institui, qa & ciuilis s & naturalis t rõ facit, vt alius possideat, & alius à possidente petat. Et qa longè cõmodius est, & potius possidere, q̃ petere: ideo plerũq;, & ferè semper ingens u existit contentio de ipsa possessione.

c Pro hærede. Sed nũquid bi tit. sunt? Respon. non: vt C. In quibus caus. ces. long. temp. pscrip. l. hæreditatem. ergo vsucapio nõ potest procedere. Sed contra ff. quo. bono. l. j. pr. mo. ibi. Sed illud expone vt ibi.
d Bonorum possessio. Scilicet decretalis. Accur.
e Pro hærede. ¹ Hæc oratio quando que accipiť pro vero titulo: vt ff. pro hærede. per totum. quãdoque pro falso: vt quia credebat se hæredem cum non sit & ita hic accipitur, ² & quãdoque agitur petitione hæreditatis: vt ff. de petitione hrdita. l. pro hærede ⁊.
f Sciens. Vnde si quæriť ab eo, quare possideat: dicit qa possideo: vel si dicat pro hærede: tamen falsum sciens ter dicit: vt ff. de pe tit. hæredit. l. q interrogatus.
g Possessionẽ. Quæ est facti. Accur.
h Eam. s. possessionem, quæ est facti.
i Inutile est. Sed ager amodo rei vendicatione, cũ sit dominus. Accur.
k Comparatum est. contra colonum directum, contra extraneos vtile: vt C de Sal. interd. l. j.
l Pro mercedibus. Item & pro damno, siquod ꝯtulit in eodem, vt ff. de Saluiano interd. l. j. & argu. ff. in quib. cau. pig. vel hypo. ta contr. l. ij. ver. non solum.
m Pepigisset. Scilicet tacitè: vt C. loc. & cond. l. certi iuris. Sed quid interest inter hoc interdictum, & Seruianam actionem? Resp. In Seruiana oportet locatorem probare colonum fuisse dominũ tempore obligationis: vt ff. de pigno. l. j. §. cum prædium. in fi. & l. & quæ nondũ sunt. §. quod dicitur. Sed in interdicto isto sufficit, si probet ipsum possedisse: vt ff de Saluiano interdicto. l. j. Accur.

Retinẽdæ possessionis &c. CASVS. Supra vidistis exemplũ de interdicto adipiscendę poss. modo videatis de interdicto retinendę pos. Retinendæ autẽ possessio. causa adinuenta sunt duo interdicta. s. interdictum Vti possidetis, & Vtrubi. Sed domine pro Deo, quando habent locum hæc interdicta? Frater, dicit dominus Iustinia. quãdo ab vtraque parte de ꝓprietate alicuius rei quæritur: & etiã quando de possessione eiusdem rei est cõtentio. quia qlibet

n Vti possidetis. Quod de rebus immobilib. dicit, sed vtrobi de mobilibus: vt j. eod. §. sed interdicto. Accur.
o Proprietate. Ob hoc quidem cõparatum est sed & sine hac cõtrouersia proprietatis dabitur, vt si de sola possessione contendať secundũ Ioannem ⁊.
p Vter petere debeat. Idest, vter sit actor. & vter reus.
q Vtrius eorum possessio sit. Idest, vtrũ possideat.
r Non potest. Vt ff. de iu. l. inter litigantes. Accur.
s Ciuilis. vt quia parit actionẽ in rem aduersario: vt C. de alie. iu. mu. can. fa. l. j.
t Naturalis. Vt quia nemo à seipso posset petere secundum naturã: vt ff de recep. ar. l. pen. & facit ad hoc bene ff. vti possi. l. j. §. hoc interdictum. ff. de acquiren. poss. l. exitus.
u Ingens, Idest, magna, & hæc eadem contentio. & in alijs interdictis retinendę possessionis est: vt in illo de superficiebus: vt ff. de superfic. l. j primo resp. It ẽ in illo de itinere actuque priua. & via priua. vt ff de itin. actuq; priua. l. j. primo respõ. Itẽ de aqua quotidiana & ęstiua item inter eos qui ducunt aquã per eundem riuum: qui corriuales dicuntur. Itẽ inter eos. q ex eodẽ castello: vt ff. de aqua quotidiana & æstiua l. j. primo respon. & §. si inter corriuales. amplissimè p §. ait prætor. quo ex castello. In his enim omnib. interdictis vbi de incorporalium quasi possessione agitur: est idem modus agendi, qui in duobus istis. vnde in Digesto nouo ꝯtinuè post illũ titulũ Vti pos. illi supradicti ponuntur per ordinẽ. Accur.

¹ Oportet ibi quod nõ sit hæres pro quota, vel quod licet sit hæres aliter, habeať pro legatario vt l. quoties. C. de hęre. insti su. cũ ibi notatis. Ang.
² Nã ea nõ ꝯtinuatur in hæredẽ, nec si eius quidẽ sit l. cũ hæredes. ff de acq. posses.
³ Pro quibus Mando. in Gl. Facult. §. Ac ẽt, in ver. pro, vers. pẽt & ponimus.

Saluiani & actionis Seruianæ differentia.

† Facit ad hoc §. quod dr in c. licet. in gl. sup ver. dictũ ibi. sed hoc nõ est verum. extra de pbat. & in gl. sup verbo possideat: s. ab si. ibi, itẽ interdictum. extra. de pbat.

† Aliquã tñ hoc interdictũ daťaduersus eum, qui nec cogitat qdẽ se dñm, sed alteri molestus est, ne liberè vtaťre sua. l. iij. §. j. ff. vti possi.

Interdicta Vti possidetis & Vtrobi, differunt.

Interdicta sunt multiplicia. Corriuales.

a Possessione. No. q maximæ lites sunt in possessione: quia, vt sequitur in textu, est maximum commodum possidere. Ang.

b Remanet. Facit C. de edẽ. l. q accusare. in fi. & C. de rei vẽ. l. res, quæ ẽ l. fi. & ff. si vsusfr. pe. l. vti frui. Sed interdicto &c.

CASVS Iam habuistis de interdictis Vti possideris, & Vtrobi, qñ locum habent. sed dñe Iustiniane, quæ est differentia inter interdictum Vti possidetis, & Vtrobi? Frater, dicit ipse, scire debes q olim erãt duæ differentię inter ista duo interdicta: quarũ vna adhuc remanet & alia est sublata. olim autẽ, & hodie est differentia, q quando de possessione immobilium tractat̃ inter duos, veluti de possessione fundi, vel ædium, tunc locum habet interdictum Vti possi. Pro possessiõe rerũ mobilium datur interdictum Vtrobi. Sed domine, quæ olim fuit differentia, q̃ hodie non est in vsu? Respondet, differentia fuit ista. olim i interdicto vti possidetis, vincebat ille, qui tempore iudicij, idest, tempore litis cõtestatæ cõperiebatur possidere nõ vi, non clam, nõ precario ab aduersario. Dicit autem Iustinianus, quod ipse vult, quod hodie quantum ad possessionem retinendam adæquata sint hęc iura. hodie igitur in vtroq; modo obtinebit ille, qui se probauerit possidere tempore litis contestatæ, non vi, non clam, non precario ab aduersario. h. d. Fran.

Quia faciliores sumus ad absoluendum, q̃ ad cõdẽnãdũ. ꝯcor. n. vlt. l fi. cũ gl. sup verbo hu maniore. extra, de trans.

ne. a commodũ autẽ possidẽdi in eo ẽ, q ẽt si ei' res nõ sit, q possidet, si mõ actor nõ potuerit suã eẽ ꝓbare, remanet b in suo loco possessor: ꝓp quam cãm, cũ obscura sunt vtriusq; iura, contra petitorem iudicari solet.

Vti possidetis pro reb. immobilibus, Vtrobi verò pro rebus mobilibus cõpetit. h. d. Aret.

Sed interdicto qdẽ vti possidetis, de fundi, vel ędiũ c possessiõe cõtẽdit; Vtrobi d vero iterdicto, d̃ rerũ mobiliũ possessiõe

Licet interdicta vti possidetis, et vtrobi, olim plurimũ differrent; tamẽ hodie ille obtinet in vtroq; qui tempore litis contestatæ non vi, non clam, nec precario, ab aduersario possidet. Aret.

Quorũ e vis, ac potestas plurimã inter se differentiã apud veteres habebat. Nã Vti possidetis interdicto is vincebat, q interdicti tẽpe f possidebat: si modò nec vi, nec clã, nec precario nactus fuerat ab aduersario possessionem: ẽt si aliũ g vi expulerat, aut clã arripuerat alienã possessionem, aut precario rogauerat aliquem vt sibi possidere liceret. Vtrobi verò interdicto is vincebat, qui maiore h parte eius anni, nec vi, nec clã, nec precario ab aduersario possidebat. i Hodie tñ aliter obseruat̃. Nam vtriusque interdicti potestas, quantum ad possessionem k pertinet, exæquata est: vt ille vincat, & in re soli, & in re mobili, qui possessionem nec vi, nec clam, l nec precario ab aduersario litis contestatæ tempore detinet.

Etiam is possidere intelligitur, cuius noĩe alius est in possessione. Possessio aũt quamuis solo animo retineatur, solo tamen animo non acquiritur.

Possessio nõ est ꝓpriè d mobilibus.

c Vel ædium. ff. Vti posideris. l. j. primo responso. Accur.

Possessio vnde d̃r.

Vtrobi vnde d̃r.

d Vtrobi. Hoc dicitur ab vtrum, & vbi, vt vtrum, ponatur pro ad, vel apud: vbi, ponatur pro quem: q. d. apud quem est, apud eum sit. Non fit autẽ mẽtio hic possessionis, cum mobilia proprie non possideantur, sed immobilia tantum: cum dicatur possessio, quasi pedum positio: vt ff. de acq. poss. l. 1. in prin. Abusiue tamen tam mobilia, quam immobilia dicuntur possideri. Acc.

e Quorum. Scilicet duorum interdictorum.

f Interdicti tempore. Idest tempore, quo proponitur interdictum.

g Alium. Dummodo non aduersarium.

h Maiore. Scilicet quàm aduersarius: vt ff. de verb. sign. l. maiore parte.

i Possidebat. Et sic citius vincebat in Vti possidetis, quam in Vtrobi. & erat forte ratio, quia citius mobilia transferuntur, quàm immobilia: vt ff. commo. l. 1. & ff. de re iudica. l. à diuo Pio. §. 1. & ff. de acquirenda possessione. l. 1. si rem.

k Quantum ad possessionem. Nota quantũ ad possessionem: nam quantum ad alia remansit differẽtia: vt olim, vt Vti possidetis in reb. immobilib', & Vtrobi in mobilibus locum habeat: vt hic dicitur. & supra §. ꝓximo.

l Nec clam. Cum multa sint genera violentiarum, quæ ad pręsens omitto. De hac vi, quæ inquietatiua dicitur, q parit hoc iterdictũ: dic, vt si me arare, vel ædificare, vel aliquid in meo me facere prohibes, cõtendens te possidere, habet locũ hoc interdictum: vt ff. de vi & vi arma. l. vim facit. & ff. qđ vi aut clam. l. 1. §. qđ sit. Quid si ille nõ ꝯtendat se possidere, sed solũ iniuriatur mihi? Resp. adhuc locũ habet hoc interdictũ: vt ff. vti possi. l. si duo. §. si vicinus. Sed & actione iniuriarum mihi tenetur: vt ff. de actio. emp. l. qui ꝑdentem. Quid si nec possessionis rõne, nec iniurię, sed quia seruitutem se habere contendit? Respon. si possidet, intentabo negatoriam, si ego possideo, intentabo hoc interdictum: vt ff. si seru. ven. l. 1. §. j. Clam autem possidet, qui clãculo me absente sibi posidere volẽs ingreditur fundũ meũ, quẽ ego posideo: nec tñ suspicor me posse repelli: & ita me absente & inuito sæpissime facit: vt ff. qđ vi aut clam. l. j. §. fi. & de acq. poss. l. clam. in prin. Ille enim qui ingreditur, habet naturalem per introitum suum, & ego ciuilem. Vel dic, q ego retineo naturalem ciuiliter, ingrediens naturalem naturaliter. Sed nonne etiam naturalem perdit statim, cum de fundo exit, & ad iudicium venit, vel etiam aliàs iret? Respon. non, imò animo retinet eam naturalem: vt facit fructuarius, qui solã naturalem habet. Vel dic, q si amittit eam, non tñ nocet: quia adhuc hoc interdicto tenetur, licet ego posideam tñ, vt diximus per l. vti posideris. l. si duo. §. si vicinus. Precario autẽ posidet aduersarius à me: vt si ꝑcib. suis motus, concessi sibi ꝑcario: vt ff. de preca. l. 1. in prin & §. j & distingue in ꝑcario: q aut agitur, vt omnis possessio in accipientẽ trãsferatur, qđ fieri põt: vt ff. de preca. l. in rebus. & ff. de acqui. pos. l. Pomponius. §. si is qui. aut vt nulla, & hoc valet: vt ff. de prec. l. certe. §. is qui. Aut vt habeat naturalẽ tantũ, qui accepit. & hoc valet: vt ff. do preca. l. & habet §. eum. i Sed nunquid in omni precario vinco habentem à me per hoc interdictũ. s. Vti posidetur? Rñ. nõ illũ qui habet omnẽ possessionem: cum hoc interdictum possessorẽ tueat̃,

Vis inquietatiua, q parit iterdictũ qđ vi aut clã qualiter fit.

Clã possidere.

Possessor clandestinus hẽt naturalẽ possessionẽ, & detectus ciuilem.

Precaria possessio.

Dic, & i dubio ꝓsumit̃ naturalis tñmodo possessio translata. vt no. gl. Bar. & Ange. in d. §. eum.

Insti. imper. & vt

vi ff. vti possid. l. j. §. j. & §. 2. ergo vinco supradictos, etiam, si ego habebam possessionem ab alio vi, vel clam, vel precario: vt hic, & ff. vti possidetis. l. j. §. si. & l. secunda. Accur.

Possidere autem. CASVS. Iā habuistis, quod in interdicto Vtrobi, quam in interdicto Vti possidetis, quæ sunt interdicta retinendæ possessionis, ille vincit qui in possessione inuenitur tempore litis contestatæ. Sed domine, pro Deo dicatis mihi, qualiter aliquis dicatur possidere. & ipse respondet, Frater, dicit ipse, non solum dicitur quis possidere, si per se, hoc est si corpore suo possideat, sed etiā si corpore alterius possideat, quamuis eius iuri non sit subiectus: dum tamē nomine suo possideat, sicut per colonum & inquilinū, & depositarium, & commodatariū. & hoc est quod communiter dicitur, aliquē retinere posse possessionem per quemlibet, qui eius nomine est i possessione, & non solum per corpus suum, & per corpus alterius, qui ei⁹ nomine possidet, potest aliquis possidere, siue possessionem retinere, sed etiam solo animo potest aliquis possidere, seu possessionem retinere, licet ipse non sit in possessione, vel aliquis eius nomine: dum tamen non animo deserendæ possessionis eam deseruerit, sed postea reuersus sit ad illam. hoc dicit. Franciscus.

Possidere autē vr quisq; non solū si ipse possideat, sed & si eius noīe aliqs in possessione a sit: † licet ei⁹ iuri subiectus non sit: qualis est colonus, b & inquilinus. Per eos quoq; apud quos deposuerit qs, aut qb. cōmodauerit: ipse possidere c vr. Et hoc ē, qđ dr: retinere d possessionē posse aliquē p quēlibet, qui eius noīe sit in possessione. Quinetiā animo quoque solo retineri possessionem placet: i. vt quāuis neq; ipse sit i possessione, neq; eius nomine alius: tñ si nō relinquēdæ possessiōis aio, sed postea reuersurus inde discesserit: retinere possessionem videatur. Adipisci verò possessionē p quos aliquis pōt, secūdo libro exposuimus. e Nec vlla dubitatio est, quin aīo solo adipisci possessionem nemo possit.

Etiā qui vi, clā, vel precario à spoliatore immobilem rē possidebat, interdicto Unde vi, quod recuperādæ possessionis est, eius rei possessionē à qua eiectus fuit consequitur: qui nimo q rē suā penes aliū constitutam violēter inuaserit, à dominio cadet: si autem aliena sit, rē deiecto restituet, illiusq; estimationē præterea præstabit. Ad hæc criminis, vel Iulia, de vi publica, vel priuata reus fit.

Recuperādæ possessionis cā solet interdici, si quis ex possessiōe fundi, vel ædium f vi deiectus fuerit. † nā ei proponitur g interdictum Vnde vi: h p qđ is, qui deiecit, cogitur ei restituere possessionem: licet is i ab eo, qui vi deiecit, vi, vel clam, vel precario possideat.

Hodie per vim spoliās, si dominus est, à dominio rei cadit: aliàs rem spoliatam & eius æstimationē restituit; qui aliàs lege Iulia de vi publica, vel priuata criminaliter punitur. Et armorum appellatione lapides & fustes continentur. Aret.

Recuperandæ possessio. CASVS. Vidistis s. exempla de interdicto adipiscendæ possessionis, & etiā de interdictis retinendæ possessionis: modo videndū est de interdictis recuperandæ possessionis. Recuperandæ autem possessionis interdictum, est interdictum Vnde vi, per quod cogitur deijciens vi deiectū restituere, scilicet in illam possessionem, à qua ipsū deiecit, licet deiectus à deijciente vi, vel clam, vel precario possederit. quod videt mirum: in gloss. tamen habes hoc expeditū vno verbo. scilicet, illud verbū ex interuallo. & hęc erat pœna violenti secundum iura antiqua: sed alio modo punitur hodie violentus iste p nouas constitutiones, p l. si quis in tantam. C. vnde vi. cuius effectus talis est. si quis rem mobilem, vel immobilem inuaserit violenter: si dñs erat illi⁹ rei, quam inuasit violēter: dñiū illius rei amittit. si autē nō erat dñs illi⁹ rei, cōpellit restituere. & soluere ęstimationē rei p violentiā possessę & oēs pœnæ istę imponunt nō solū p actionē ciuilē, sed et p actionē criminalē, rōe.n. q aliū vide possessione deiecit, accusari lege Iul. de vi priuata si sine armis, siue rō cū armis, de vi publica. Sed dñe, quid appellatis vos arma? Sunt.n quidam, qui solummodo credunt cū armis deijcere eū qui loricatus, & cū gladio, & scuto & lancea, & cōsimilib. armis aliquē deiecit. Frater, nō est ita: armorum.n. appellatione, non solū scuta, gladios, & ēt cætera arma appellare volumus, sed ēt fustes, & lapides. Franciscus.

a In possessione sit. Cautè dicit: vt ff. de acqui. pos. l. si quis ante. §. idem Pomponius. ibi, non vi possideret. nam non possident isti nec ciuiliter, nec naturaliter, secundum Ioan. s. colonus, & inquilinus, & similes: vt hic, & ff. de vsucap. l. nō solum. §. quod vulgo Sed M. dicit eos naturaliter possidere. vt ff. cōm. diuidund. l. communi diuidundo. §. neq; Sed illud intellige colonum possidere, scilicet alij.

b Colonus. Scilicet in villa, sed inquilinus in ciuitate vt ff. de acqui. posses. l. re pignoris.

c Possidere videtur. Si ergo per aliū possidet, ergo non possidet: vt ff. de acquir. posses. l. quod meo licet quidam dixerint eos naturaliter possidere, sicut & colonum, vt superiore casu diximus.

d Retinere Licet animo retineatur, non tñ animo quæritur: vt ff. de acquir. pos. l. quemadmodum. & C. de acquir. pos. l. licet. & j. prox. Accur.

e Exposuimus. Supra per quas perso. nob. ac. §. ex his. Accursius.

f Ædium. Aliud in rebus mobilibus. nam pro his competit vi bo. rap actio. vt ff. de vi & vi ar. l. j. § hoc interdictum. & §. illud. & § plane. nisi mobilia cum immobilibus petantur hoc interdicto: vt ff. de vi & vi ar. l. j. § qui autem. Accur.

g Proponitur. Idest, datur.

h Vnde vi. Sed quare dicitur vnde vi? Rñd. quia talia erant verba prætoris: vnde illū vi deiecisti &c. & ita à princ. verborū prætoris sumpsit denominationem: sicut & alia, vt quorum bonorum, & similia: vt ff. de vi & vi ar. l. j. in prin.

i Is. f. deiectus: vt quia hodie expoliaui te: vel quia cœpi possidere rem tuam clā, vel ui: in sequēti uerò die me expulisti, k nā teneris mihi hoc interdicto. Secus si incōtinēti me deijcis: ut ff. de ui & ui ar. l. j. §. cum igitur in gl. si & l. qui possessionem. Quod incontinenti accipe ante, quā ad alios actus extraneos diuertat:

¶ Hic M. Tulli⁹ in orat. pro Cecinna dubiū nō esse ait, quin Cecina possid. ret s' cum eras eius colonus i fundo.

Colonus & inquilinus nec ciuiliter, nec naturaliter possidēt.

¶ Quoniā autē mō dicitur, ac p dat possessio, qđ itē ea sit, ac quotuplex, quo ue iore inducta: nū ne factū sit, an ius dict. la. ul de ac die nr p Bar. in l. j. ff. de acqui. possess.

¶ Idē & si in pdium cuius possessionem animo retinebat ingredi phibitus sit, aut in medio itinere deiectus sit ab eo q ipse possessionē occupauit. l. j. §. interdictū autē. ff. de ui & ui at. Ex quo loco aperiè definita est tota controuersia Cecinnæ, quam tot verbis tue sue Cice. Fran. Baldus. hic.

k No. istā gl. cū uec hic. sequē ti. q incōtinēti dr eadē die: us in hac gl. & uide tex. in l. 3. annus. in princi. ff. de uet. obl. Ang. Alibi incontinenti fieri dī cunī ea q̄ j bidud. ul residuū geritur. Mād. § 9. q. 1 s Regu. cācel. nu. 3.

certat, vt ff. de duo. re. sti. l. duos reos.
a Constitutionibus. Vt C. vnde vi. l. siquis in tant.
b Supradiximus. Vt s. vi bo. rap. § quia tamen.
c Rei. s. proprietatis: sed interdicto Vti possidetis possessio estimatur: vt ff. vti pos. l. i. pe. §. fi. Accur.

pave eius aliquid fieri. Duplicia sunt, veluti interdictum Vti possidetis, & vtrobi. & hæc ideo vocantur duplicia: quia in eis vnusquisq; tam rei, quã actoris vicem sustinet. h. d. Fran.
f Duplicia Similis potest fieri diuisio actionũ ciuilium. Nã quædã duplices sunt, vt fa mi. erci. fi. regun. & communi diuidũ. vt ff. de iudic. l. in tribus.

Sed ex constitutionibus [a] sacris (vt suprà diximus) [b] siquis rẽ p vim occupauerit, siquidem in bonis eius est, dñio eius priuat: si aliena, post eius restitutionem, etiam æstimationem rei [c] dare vim passo compellitur. Qui autem aliquem de possessione per vim deiecerit: tenetur lege Iulia de vi priuata, [d] aut de vi publica: sed de vi priuata, si sine armis vim fecerit: sinautem armis eũ de possessione vi expulerit, de vi publica tenetur. Armorum autem appellatione non solùm scuta, & gladios, & galeas, sed & fustes, & lapides [e] † significari intelligimus.

Accipe tertiam interdictorum diuisionem.

Tertia diuisio interdictorum est, quòd aut sim plicia sunt, aut duplicia. [f] Simplicia sunt, veluti in quibus alter actor, alter reus ẽ: qualia sunt omnia restitutoria, aut exhibitoria. Nam actor is est, qui desiderat, aut exhiberi, aut restitui: reus autem is est, à quo desideratur, vt restituat, aut exhibeat. Prohibitoriorum autẽ interdictorũ alia simplicia sunt, alia duplicia. Simplicia sunt, veluti cũ ptor prohibet in loco sacro, [g] vel flumine publico, [h] ripave ei aliquid fieri: Nam actor est, qui desiderat, nequid fiat: reus est, qui aliquid facere conatur. Duplicia sunt, veluti Vti possidetis interdictum, & vtrobi. [i] Ideo autem duplicia vocantur: quia par vtriusq; litigatoris in his conditio est, nec quisquã præcipuè reus, vel actor intelligitur, sed vnusquisque, tam rei, quam actoris partes sustinet.

Abiecta veteri proponendorum interdictorum solennitate, hodie pro eis in factum actio competit.

[k] De ordine, & veteri exitu interdictorum [l] superuacuum est hodie dicere. Nam quoties extra ordinem [m] ius dicitur (qualia sunt hodie omnia iudicia) non est necesse reddi interdictũ, sed perinde iudicat sinẽ iterdictis, [n] acsi vtilis actio [o] ex causa interdicti reddita fuisset.

ADDITIO. Dic sm Io. Fab. q imo Dy. tenet. q in hoc interdicto fiat æstimatio possessionis, sicut in interdicto Vti possid. sed ipse Ioan. Fab. dicit, q ad proprietatem & ad possessionem potest fieri æstimatio: secundum quod cõcludit Ang.

d De vi priuata. pœna aũt hmõi legis ẽ tertiæ partis bonorum publicatio, si sine armis: & relegatio, si cũ armis: vt j de publi. iudi. §. itẽ lex Iulia de vi pub. & C ad leg. Iu. de vi publ. l. quoniam. & l. 2. & ff. de accu. l. l. hos accusare §. omnib⁹ + vnde versus: vis priuata reum deponit ab ordine rerum. Sed deportatur, si vis armata pbat. vide ca. 2. extra de ordin. cogn. in glo.

e Et lapides. Facit j. de publ. iud. §. itẽ lex. & ff. de vi & vi ar. l. 3. in princi. & ff. de verb. sign. l. armorum. Sed nũqd debet aliquis expectare se primo percuti, quã percutiat? Dicunt quidam quòd sic: vt argu. C. vnde vi. l. 1. & ff. ad legẽ Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius. Not contra, sed sufficit iustus timor: vt ff. ad legem Aquil. l. sed & si quemcunque & ff ad leg. Cor. de sica. l. is qui. & ff de vi & vi ar. l. 3. § qui armati. + Aduerte tñ, quod aliqñ vis infertur personę, aliquando rebus: vt no. g. h. in c. signifi. asti. 2 de homicid. & ibi vide qualiter intelligitur illud commune dictum, vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ.

Tertia diuisio &c. CASVS. Positis duabus diuisionibus interdictorum, quarũ vtraq. est bimẽbris: hic ponit dominus Iusti. tertiam: & est talis; q interdictorum quædam sunt simplicia, & quæda duplicia. Simplicia aũt sunt illa, in quibus nõ reperitur nisi unus reus, & unus actor, cuiusmodi sunt oĩa restitutoria, & exhibitoria Duplicia sunt illa, I qbus quilibet reperitur reus & actor. Sed interdictorũ qdam sunt prohibitoria: & istorum quædã sunt simplicia, quædam duplicia Simplicia sunt, ueluti cũ phibet ptor i loco sacro, uel in flumine publico, ri

g in loco sacro. Vt ff. nequid in loco sacro. l. 1.
h Publico. Vt ff. ne quid in flumi. per totum.
i Vtrobi. Item interdictum de superficiebus: vt ff. de superfi. l. j. §. proponitur. & dic: vt s. eo. §. retinendæ.

De ordine, & veteri &c. CASVS. Dixi Iustiniano: domine, quare non recitatis vos totã naturam, & solennitatẽ antiquorũ interdictorũ? Frater, dicit ipse, Superuacuum esset hodie de ordine, & solennitate antiqua interdictorũ dicere. Nã quotiescũq; extra ordinẽ. i. solennitatẽ antiquã ius dicit (quod hodie fit in omnibus locis) nõ est necesse interponere interdictum. Dñe, bene dicitis: sed bene dimitterẽ solennitatẽ interdictorũ, si loco interdictorum essent mihi actiões proditæ à prætore. Frater, dicit Iust sic poteris illas hodie proponere sine aliqua solennitate, sicut posses, si ea tibi dedisset prætor hodie. Similiter qñ dat tibi Prætor hoc interdictum, poteris hodie loco illius interdicti actionem in factum anlẽ proponere, perinde ac si istã actionẽ vtilem prætor tibi accommodasset. h. d. Fran.

k De ordine. id est, de antiqua solennitate qua pponebãtur interdicta sub certis formis: vt diximus s. eo. in prin. Acc.

l Exitu interdictorũ. s. cũ antiqua solennitate: sine ea tñ reddi põt. & proponi, ut ff. de ope. no. nun. l. prætor ait §. nonnulli. Vel eitã in factum actio loco cuiuslibet iterdicti q utilis uocatur. ut subijcit.

m Extra ordinem. Id est, extra antiquã solẽnitatẽ. quod semper fieri uidetur. ut subijcit: ut s. de suc. sub. in prin. & ff. de neg. gest. l. actio. in fi. ti. & C. de form. & impe. act. subl. l. j. & 1j.

n Sine interdictis. Scilicet solennibus.

o Vtilis actio. s. in factum, q datur loco cuiuslibet

Quod sequitur ad dicto est ad gl.

† Ac pariter qcũq; apta nata que sunt ad nocendum. quo sit ex sententia Bar. & Angel. vt gladij panis ictiortus, vel ad calamos sæpe rãdus cõparat⁹ & armis nõ habeat t veluti nec dẽtes, nec vini amphorea, vrce⁹, aut cyathus, & hmõi similia: vñ sit vt dete ptermẽs, l petẽsq; statuti pœnã de armis pcutiẽte non incidat: vt hic per Ioann. de Pla. quem vide.

Vnde ui concernit res immobiles. ui bon. rap. res mobiles. Lex Iulia de ui priuata, & de publica qua inter pu nit.

Id qd sequit nõ est Accu.

Actionũ quædam sunt simplices. qdam duplices.

Institu. Impar. & 2 inter-

Actibis in factū, quatuor sunt genera.

interdicti. Et no. quatuor esse genera actiōis in factū: Vna est, quæ ex omni edicto vel interdicto ptoris datur, vbi specialis actio nō daf, vt hic. Alia est legis Aquiliæ subsidiaria, quando damnū datur de nō corpore in nō corpus: vt supra ad leg. Aquil. §. fi. quę est ipsa pretoria: vt ff. de præs. verb. l. quia actionum. in fi. Tertium genus est extraordinariū; quod ex varijs figuris causarū est introductū, quoties æquum est actionē dari; vt C. de sa. san. ec. l. sancim⁹. Quartum genus est quod æquiparat actiōi pscriptis verbis, q vna cū ista in factū ciuilis dicit: vt ff. de pscrip. verbis. l. j. in fi. & habet locum in tribus generib. negotiorum. Primo in contractibus innominatis tribus, do, vt des, do vt facias, & facio vt facias. vt ff. de pscri. verb. l. naturalis. §. j. ij. & j. Sed i quarto innominato contractu, scilicet facio vt des, habet locum actio de dolo: vt ff. de præscrip. verb. l. naturalis. §. qd si faciam. itē in secundo genere habet locum præscriptis verbis ex omni pacto incontinenti, ante, vel post apposito iuxta aliquē cōtractū: vt C. de pac. iter emp. & ven. l. ij. & C. de pactis l. petens. item in tertio genere vbicunq; dubitat de nomine contractus, vt patet in exēplis: vt ff. de æstima. act. l. j. & ff. de pscrip. verb. l. j. per totum, & l. iij. Quid sit actio in factum, & ad quid cōpetat tex. cum glo. est I l. quoties. ff. de præs. verb. & in l. in factum cum ibi no. ff. de act. & obli. Accur.

Actio præscriptis verbis in tribus generib⁹ negotiorum habet locum.

† Hinc Isocrates regem Nicoclē admonebat vt eas leges ferret quæ nullius litis haberēt seminariū.

ADDITIO. No. hāc gl. quot sunt actiones in factum, & ad quid vnaqueque cōpetat: & adde gl. in l. quoties. ff. de præs ver & tex. in l. in factum. & ibi gl. ff. de act. & obli. Ange.

a Reddita. Scilicet ab illo eodem prætore.

dita a fuisset.

TITVLVS XVI.

DE POENA TEMERE litigantium.

Litigatorum temeritas triplici pœna coercetur: periurij scilicet, pecuniaria, & infamia, siue ignominia: quarum singulas partes vsque ad tituli calcem persequitur.

NVnc admonendi sum⁹ magnā curā egisse eos, q iura sustinebant, b ne facilè homines ad litigandū procederēt. † quod & nobis studio est. Idq; eo maximè c fieri pōt, q temeritas tam agentium, quàm eorum, cum quibus agitur, modò d pecuniaria pœna, e modò iurisiurādi f religione, modò infamię g metu coercetur.

Reus, actor, necnon vtriusq; partis aduocati, iurisiurādi religione pp calumniā, seu cauillatiōnē euitādā introducti, sese adstringere debēt: aliōquī nō procedet iudiciū. Annota, Negantiū mendacia pœna quādoq; dupli, quādoq; tripli puniri.

Ecce enim iurisiurandum omnibus, qui conueniuntur, ex constitutione h nostra defertur. Nam reus non aliter suis allegationibus vtitur, nisi prius i iurauerit, q putans se bona instantia vti, ad contradicendum k peruenit.

Negans id, quod debet, aliquando in duplo punitur. Aret.

At † aduersus inficiantes ex quibusdam causis

de tribus modis. s. vel pœna pecuniaria, vel iureiurando, vel metu infamiæ puniatur. h. d. Franc.

b Sustinebant. Scilicet magistratus, qui iura reddebant: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. post originem.

c Maximè. Idest, certè.

d Modo. Idest aliquando: & ita communiter exponitur quando bis. aut ter reperitur: vt supra quod cum eo. §. cæterum. ver. sed sane.

e Pecuniaria pœnas Vt infra eo. §. si Ac.

f Iurisiurandi. s. calumniæ: vt j. pro xi. §. Sed quando? Respon. in futuro seculo: licet non in isto: vt C. de iu rei. l. ij.

g Infamiæ. j. eo. §. ex quibusdam.

Ecce enim. CASVS. Dñe, vos iam dixistis, quòd temeritas litigantiū modis pluribus coercetur: p Deo dicatis, si vobis placet, qualiter debeat primo coerceri: Frater, dicit ipse primo debet p iuramentū coerceri: quia omnib⁹ litigatoribus præcipitur, quòd iurēt de calumnia. Franc.

h Cōstitutione. C. de iureiur. propter calum. dan. l. ij. in princip.

† Dic vt habet in l. 4. & ibi Bar. ff. de crim. stel. & in d. l. ij. C. de iu reiu. Ang. Periurus in alio seculo punietur.

† Aliàs pecuniaria pœna eum aduersus inficiantes. &c.

i Nisi prius. Non dicit, q prius reus, quàm actor iuret, sed prius quàm audiatur: iurabit autem prius quā reus iuret: vt C. de iureiuran. ppter calum. dan. l. ij. in princip. quæ est contra.

k Ad contradicendum. Nota diligēter capitula huius sacramenti. Actor enim iurat, q bona iustitia venit ad agendum: vt C. de iureio. propter calum. da. l. ij. in princip. sic quòd nō dabit, vel dedit aliquid iudici, vt proferatur pro eo sentētia: vt in authent. de litig. iurent in exordio litis. coll. ix. Item quòd nullam exiget, vel faciet probationē calumniosam: vt in authent. de ijs, qui ingre. ad appellan. §. fina. collatio. v. Econtra reus iurat hæc eadē: nisi q in primo capitulo iurat se vti bona contradictione. a Quid continere debeat iuramentum calumniæ, not. glo. in c. j. extra. de iuramen. calumn. vnde versus. Illud iuretur, q lis sibi iusta videtur. Et si quæretur verum non inficietur. Nil promittetur, vt falsa probatio detur. Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

Iuramentorum de calūnia præstatur tā ab actore quā à reo.

† Hactenus procedit gl. Accursij.

Iuramētū de calumnia continet quinque capitula.

a No gl. quę ponit ea quę debet iurare actor: & q debet iurare reus. Angel.

DE POENA TEMERE litigantium.

Cōtinuatio.

Vsque nunc de propositione actionum dictum est, sed quia contingit eas interdum temerè proponi: nunc de pœna temere proponentium dicit. Accur.

Diuisio.

NVnc admonendi. Totus iste ti. diuidit in tres partes. Primo cōtinuat titulū ad præcedentia. Secūdo ponit tres pœnas, q temerè litigantē coercent. Tertio dictas pœnas sigillatim p exempla declarat. Secūda ibi, Idq; eo maximè. Tertia ibi, Ecce. n. CASVS Dixi. Iust. domine, tot, & tanta audiuimus: q tedio affecti sum⁹: & vos estis nobis tediosus factus. Pro Deo dicatis nobis, quid amplius vos intēditis dicere? Frater, dicit Iust. scire debes, q multū studuerunt magistratus antiqui, q nō de facili litigaret calūniose: & nos similiter circa hoc studeam⁹: quia hoc maximè fiet, vt temeritas litigātiū, tā actorum, quā reorum aliquo

At aduersus. CASVS Domine, bene vidimus qualiter iuramenti religione litigatorum temeritas coercetur: modo dicere debetis, si vobis placet, qualiter pœna pecuniaria compescitur: certè dicit ipse, bene verum est, quòd pœna pecuniaria litigatorum temeritas coercetur: quia quandoque actio, quę ex sui natura in simplum competit, propter inficiationem ipsius rei datur in duplum: velut, si damni iniuriæ, & legatorum locis venerabilibus relictorū nomine agitur, & tamen bene sunt aliquę actiones, quæ sine aliqua inficiatione dātur plus quā in simplum, vt est actio furti manifesti, quæ datur in quadruplum. Franciscus de Aret.

Tripl.

Mendaciū facie quē puniri.

a Tripli. Vt I. de actio. §. tripli. vbi quis p mēdaciū, aut dolum plus petens, quam debeat, in triplum cō demnat. Alij deponunt de libris illud, vel tripli, eo q subiecta exempla non sunt huic versi. apta.

b Agatur. Item alibi: vt C. de non num. pecu. auth. contra qui propriā. Item alibi: vt si creditor negat sibi debitū solutum. Nam postea q si debitū, probare cogitur: vt ff. de proba. l. cū de indebito. itē possessor negās se possidere: si probatur, perdit possessionem: vt ff. de rei vendi. l. fi. & in Auth. de trien. & se. §. illud. & ibi glo. in verbo possessio. collat. iij. Item alias: vt ff. de iudic. lege, cum.

ADDITIO. Nota pœnas aliquas, quas patit calūniosè negās: & maximè no. quando aliquis possidet, & negat interrogatus se possidere, quòd perdit possessionem, si de mendacio cōuincatur: vt l. fi. ff. de rei vendi. Ange.

c Est actio. Etiam ā principio, non solum inficiatione: vt hic, & I. de actio. §. at ille. Accur.

Item actoris quoque. CASVS. Dixi Iustin. Dñe, vidimus supra qualiter per iuramentum, & pœnam pecuniariā rei temeritas coarctatur: sed de actore quid dicetis? Certe, dicit ipse, nō solū reus, secundum q superius diximus,

dupli, vel tripli [a] actio constituitur: veluti si damni iniuriæ, aut legatorū locis venerabilibus relictorum nomine agatur. [b]

Reus in certis casibus siue neget siue fateatur, vltra simplum condēnatur.

Statim aūt ab initio pluris, quā simpli est actio: [c] veluti furti manifesti, quadrupli, nec manifesti, dupli. Nā ex his, & alijs quibusdam causis (siue quis neget, siue fateatur) pluris, quàm simpli est actio.

Actor de calumnia iurare tenetur. Aret.

Itē actoris [d] quoq; calūnia coercet. Nā ēt actor pro calūnia iurare cogit. ex nostra constitutione.

Aduocati actoris & rei de calumnia iurare debent. Aret.

Vtriusq; ēt partis aduocati iusiurādū subeut. [e] T qd alia nostra constitutione comprehensum est.

Recta multa decimæ partis litis, quæ olim improbis litigatoribus irrogabatur: hodie quisquis iniq; litigabit, periurium incurrit, & damnū, impensasq; omnes victrici parti inferre cogitur.

Hæc aūt [f] oīa p veteri calūniç actiōe [g] itroducta sunt, quæ in desuetudinē abijt: quia in partē decimā litis actores mulctabat: qd nusquā factū eē iuenim: sed p his itroductū ē & pfatū iusiurandū: & vt iprob litigator, & dānū, & ipēsas litis iferre aduersario suo cogat.

Cōdēnatus, vel pactus ex criminib. q hic enumerātur, vel cōdēnat actionib. directis nō cōtrarijs, descēdentibus ex cōtractib. hic enumeratis, erat ifamis. Annota, directa dicūtur, quæ pupillo aduersus tutorem, mandanti aduersus mandatarium, depositori aduersus depositariū cōpetunt: & nō e regione. Annotato ēt, pactione ifamiā cōtrahi: nā q cūq; ex delicto obnoxi, pcio dato paciscit ignominiosus fit.

Ex quibusdam iudicijs damnati [h] ignominiosi fiūt: veluti furti, vi bonorum raptorū, iniuriarum,

sed & actor compellitur subire calumniæ iuramentum, imò plus adhue dico tibi, & nō solum reus, & actor iurant, sicut diximus, sed etiā vtriusq; partis aduocati iusiurandum subeunt: secundū quod est in alia nostra cōstitutione prouisum. & hæc omnia introducta sunt loco actionis veteris calumniç. quç in desuetudinē abijt, qua tenebatur actor, qui temerè litigabat, in decimam partem litis. quod nūquā inuētum est factum esse, vt hic dī: sed p his introductum est iusiurandum, & vt in expensis & dānis litis puniatur improbus litigator. h. d. Franc.

† Hic Cicero dicturus p Sylla, Vos inquit dij penates testor, me huc integru animum descēdere. Et Fabius li. xij. nō conuenire ait oratori iniusta tueri sciētē.

d Item actoris. Quasi dicat, non solum reus iurat de calumnia: vt s. eo. §. j. sed etiam actor, vt in cōstitutione nostra dicitur: vt C. de iureiur. propter cal. dan. l. ij. in princ.

e Subeunt. Scilicet q iustum, & fidele patrociniū præstent, vt in cōstitutione dicitur. Sed tñ in cōsuetudine non habetur, q iuretur, licet lege caueatur: vt C. de iu. l. rem non nouā. § patroni. & facit in Authen. de test. §. fin. col. vij.

Aduocati partiū, an debeāt iurare.

f Hæc autem. Scilicet quæ de sacramento calumniæ dictā sunt. I. eod. §. j. supra eodem, §. item actoris. & §. proximo.

g Actione. Actio. n. quædam erat, qua tenebatur actor qui per calumniam litigabat, in decimam partē litis, quod hodie corrigitur. Sed & hoc hodie iure authenticorū in antiquum redijt statū: licet non iure illius actionis, sed p iudicis officium: vt in Auth. de lit. §. ad ex eludēdas. col. viij. [1] Et nota ex hoc. §. & ex dicto Auth. de lit. & ex l. ff. de reg. iur. l. qui l ius. §. nemo. & ex l. illud. ff. de pe ti. hę. q. nisi impēbè & calumniosè litigauerit, non debeat cōdemnari in expensis. vt ff. de iu. l. eum quē. & C. de fruct. & lit. expen. l. nō ignorer. licet in C. de iu. l. properandum. §. sin autē. in distinctè dicas victū condemnari victori in expensis. [2] Sed est intelligendum eum iam dicta determinatione, si calumniosè agit. vt in Authentico de iudicijs. §. oportet. collatio. vj.

ADDITIO. Nota ex glos. quòd licet vna l. generaliter loquat tamen p alias leges patit limitationes & restrictiones: & sic lex patitur interpretationem passiuam: vt l. ge. prima. §. lex Falcid. ff. ad legem Falcidiam.

1 Dic vt ibi p glo. & Ang. & vide text. & gl. Bar. Cy. Bal. & Sali. in authē. generaliter. C. de episco. & cle. sed vt dicit I. de satisd. §. sed hodie, & Bar. I d. auth. generaliter. hodie huiusmodi satisdatio de lite p sequenda & decima parte litis &c. nō est in vsu. Ang.

2 Expēsarū cōdēnatio an indistinctè fieri dēat nō attēto an qs iniustè, an calumniosè litigauerit, & qs sit stilus Rotæ Romanç, qd in statuerit, q victus victori in expēsis cōdēnari debeat: plenè per Quint. Mādo. in xj. Quæst. Regu. de subio. nume. 4. ca. 11. & seq.

Ex quibusdam iudicijs. CASVS. Visso qualiter iureiur. & pęna pecuniaria litigatorū proteruitas cōpescatur videndū est qualiter metu infamiæ refrenet. & certè quædā sunt iudicia siue actiones in qbus siquis fuerit damnat, ifamis efficit, quas actiones litera enumerat & hoc intellige, qñ directè intentantur: quia tunc & non aliter damnatus in illis efficit infamis. In actiones aūt p socio, q directa est ab vtraque parte, hoc est tam à parte intentantis, q à parte eius q quem intentatur, secus est: & ideo quicunq; sociorum in actione pro socio fuerit condemnatus, infamis efficitur. Sed tñ scire debes q differētia est inter actiones hic notatas descendentes ex cōtra. vel quasi: quia non solum illi, qui damnati sunt in actionib. descendētib. ex delicto hic nominatis sūt infames, sed etiā illi, q in istis acti. transigunt: quia crimen videtur cōfiteri qui transigit. in actionibus autem hic nominatis descendentibus ex contractu, vel quasi, solum damnati fiunt infames: non autē illi qui transigunt, hoc dicit. Franc. de Are.

h Damnati. Scilicet suo nomine, nisi pcurauerint, nō si pcuratorio: vt ff. de ijs q not. infa. l. furti. §. si

Instit. Imper. & j quis

quis. & hoc si à iudice ordinario vel delegato sit cōdemnatus, secus si ab arbitrio: vt ff. de ijs qui no. infa. l. quid ergo. §. cum autem. versi. ex compromisso.

a Directis. Et ob id tutor conuentus ē pupillo, & dānatus infamatur. Idem in alijs directis, secus si cōtra tutor pupillum faciat condemnari: vt hic, & ff. de ijs q no. infa. l. 1. Et nota q in casu etiā ꝯtrio infamat: vt ff. de ijs qui no. infa. l. furti. §. mandati. Itē nota q quatuor hic ponuntur exempla de maleficijs: & quatuor de ꝯtractibus, vel quasi. Et ista cōtinetur his versib⁹: Iudice damnatos, infames reddit vbique, Quod vi diripitur, iniuria, furta, dolique, Actio mandati, tutelæ, depositique, Directo, si ꝑ socio communis vtrique.

b Sed & pacti. Scilicet precio æris sine iussu prętoris: vt ff. de ijs qui no. infa. l. in actionibus. & l. furti § pactus. Accursius.

c Debitor sit. Vt ff. de infa. l. furti. §. finali.

Sola sup actione famosa an semp infamet.

Actiones octo sunt quæ infamant.

a Hoc gl. residuum nō est Accur. Egid. Fer.

de dolo: itē tutelæ, mādati, depositi directis, [a] non ꝯrijs actionib⁹. Item ꝑ socio, q̄ ab vtraq; parte directa est: & ob id qlibet ex socijs eo iudicio dānatus ignominia notaī. Sed furti quidem, aut vi bonorū raptorū, aut iniuriarū, aut de dolo, non solū damnati notantē ignominia, sed & pacti: [b] & rectè. Plurimū.n. interest, vtrum ex delicto aliquis, an ex contractu debitor sit. [c]

Annota, Iudicia omnia à citatione exordiēda eē.

Omniū † aut actionum instituendarū principiū ab ea parte edicti ꝓficiscitur: qua prætor edicit [d] de in ius vocando ‡ vtiq;.n. in primis aduersarius in ius vocādus est, idest, ad eū vocādus, qui ius dicturus sit. [e] Qua parte prætor parentib. & patronis, item parētibus, liberisq; patronorum, & patronarū hūc præstat honorem, [f] vt non aliter liceat liberis libertisq; eos in ius vocare, q̄ si id ab ipso prætore postulauerint, & impetrauerint: in eum pœnam solidorum quinquaginta [g] constituit.

† Facit ad hunc §. cle. 1. iuncta gl. sup verbo citationes. l fi. de iudic.

‡ Hinc Plato dialogo octauo de legibus admonet nō esse negligendas leges de in ius voc. putat rā eam iē esse leuiorē, quā vt graué legū lesinē multum occupata debeat.

Omnium autem actionū. CASVS. In proximo §. tractat dominus Iusti. qualiter puniretur temeritas litigentium metu infamiæ: hic tractat qualiter punitur temeritas litigātium metu pœnæ pecuniariæ. Vel sic potest cōtinuari: Temeritas quinque consistit in perseuerando improbè litigando: quinq; alia consistit temeritas in ius vocandu. Cum ergo s. dixerit dñs Iusti. qualiter punitur temeritas litigantium in perseuerando improbè litigando: modo dicitur qualiter punitur litigātis temeritas, quæ est in ius vocādo. Dr ergo, q principiū instituendarū actionū ab edicto de in ius vocādo ꝓficiscitur, & explanat seipsum in textu, dicēs, q in primis debet aduersarius in ius vocari coram iudice. sed quo ad istam vocationē in ius satis abundè prospexit prætor parentibus, & patronis. Statuit enim, quòd non liceret liberis, & libertis parentes, vel patronos i ius vocare ante, quàm à prætore hoc postulassent, & etiam impetrassent, & sic non sufficit postulare: sed necesse est, q obtineat ante, quàm eos in ius vocent. Si quis autem eorum aliter eos in ius vocaret, statuit in eum pęnam quinquaginta solidorum. h. d. Fran.

d Edicit. i. edictum ꝓponit de in ius vocando: vt ff. de in ius vo. l. 5. §. prætor. & per totum ti. Accur.

e Dicturus sit. Vt ff. de in ius voc. l. 1.

f Honoré. Nota q patribus, & patronis est honor præstandus. & reuerentia: vt hic, & l. honori. & ff. de obse. à libe. & liber. paren. & patro. præstan. & habetur in l. vt vim. ff. de iusti. & iu. Ang.

g Solidorum quinquaginta. Alias quasi insufficiēs castigatus si pro inopia pęnam soluere non possit: vt ff. de in ius vocan. l. pen. & fi. Et intelliga

Luat in corpore, q nō habet ære.

hoc in emancipatis filijs: alias non posset esse iudicium inter patrem & filium: vt C. de in ius vocan. l. fi. & diximus. s. de act. §. in eum quoque. alias est versi. & in eum. §. pœnales quoque. Item nota hic, quòd aureus pro solido accipitur. cum ff. de in ius vocan. l. si libertus. & l. in eum. dicat Laurentium, & hic dicit solidorum. Itē nota, q septuaginta duo aurei faciūt libram auri, vt C. de susce. & arca. l. quotiescunque. lib. decimo.

Aureus p solido sumitur. Libra auri cōtinet 72 aureos.

TITVLVS XVII.

DE OFFICIO iudicis. [a]

Iudex debet iudicare secundum ius scriptum, vel consuetudinarium, & sententiam suam secundum naturam actionis proposita ferre: quod primo ostenditur in noxali actione. Aretinus.

SVPEREST, [b] vt de officio iudicis dispicia

DE OFFICIO iudicis.

Iste ti. continuatur secundum Ioan. Fab. Quia visum est supra de actionibus, & quia officium iudicis loco actionis aliquando habetur: vt l. actionis verbo. ff. de actio. & obli. ideo post actiones ponit de offi. iu. iudicis. Vel potest continuari, q iudicium cōsistit ex tribus personis, videlicet ex persona actoris, rei, & iudicis. vt cap. forus extra. de verbo. signi. sed supra dictum est de action. hu. & sic de persona actoris. de excep. & sic de reo: sequitur necessariò videre de tertio: & sic de iudice: & eius officio. Et istam continuationem infert glo. hic in nigro.

Cōtinuatio.

a De officio iudicis grauiter. & copiosa disserit Phauorinus philosophus apud Gellium lib. 14. ca. 1. Vide et alegātem admonitū tractatū eiusdē argumenti Claud. Cantiunculæ.

Diuisio.

Vperest. Totus iste titu. diuiditur in sex partes. Primo ponit generaliter quid spectat ad officium iudicis circa sententiā. Secūda quid ad ipsum pertinet circa cōdemnationem maleficium seruorum. Tertia quid in actione in rē. Quarto quid in actionibus vniuersalibus. Quinta quid in personalibus. Sexto quid in iudicijs diuisorijs. Secunda ibi, Ideoque. Tertia ibi, Et si in rem. Quarta ibi. Et si hæreditas. Quinta ibi, Si ad exhibendum. Sexta ibi, Si familiæ erciscundæ.

CASVS. Visa de actionibus quomodo intentantur ab actoribus ꝯ reos: superest, vt de offi. iudic. dispiciamus. & in primis scire debes, quòd iudex tenetur ad hoc. vt ipse iudicet secundum leges. vel secundum constitutiones, vel secūdum mores, hoc est ſm consuetudinem. Et sumus in versi. ideoq; si noxali. Dixi vobis supra, q iudex debet pronunciare ſm leges: ita pater q dñm conuentum actione noxali condemnare debeat pro delicto serui: & debet eum condemnare in hunc modum: Lucium dominum talis serui Publiū Mœuium in decem solidos condemno: aut noxam dare permitto. quia leges volunt. q dñs damnum datum a seruo debeat resarcire, vel quòd possit liberari si velit seruum dare pro noxa. Sic.n. vult lex. q damni æstimatio sit in condemnatione, licet noxæ deditio sit in solutione. Franc.

b Superest. Sed vnde superest? Rñ. quia de actionib⁹ diximus

diximus & de reis, sequitur, vt & de iudice q sedet in medio dicamus, & eius officio, circa quæ versat.

a In primis. i. principalius, vel inter principalia. Nā primo libellus dand⁹ est: vt C. de lit. cõte auth. offerat. & causæ examinatio præcedere debet hanc obseruantiam, quæ circa sentētiā adhibetur: vt C. de iud. l. indices. Vel dic in primis. s. obseruantijs, s. circa sententiā adhibēdis. Nam & alia sunt obseruāda, s. quòd detur in scriptis: vt C. de sen. ex breui. reci. l. fin. & sedendo: vt in authent. vt ab illustri. & qui inper. §. sancimus. coll. v. Sed hoc est principale, quòd sc̄d̄m leges iudicet, vt hic dicitur. Accur.

b Constitutionibus. Scilicet Imperatorum.

c Moribus. Idest consuetudine, quæ pro lege seruat: vt supr. de iur. natura. gentium & ciuili. §. ex non scripto. Sed quid si nouum consti alteri contradicit? Respond. constitutio legi antiquæ p̄iudicat: vt ff. de legibus & senatuscon sul. l. non est nouum & cõsuetudo p̄iudicat vtrique, siue sit generalis: vt ff. de legibus, & senatusconsul. l. de quib. in fin siue sit specialis in illo loco, scilicet tantum, præiudicat vtrique: vt ff. commu. præd. l. venditor. § si constat.

tiē. nō dabit ei tempus: & nisi rē restituerit, litabitur contra eū in litem. si verò frustratoriē nō petat tempus, bene dabit ei iudex tempus intra qđ restituat, secūdum quod sibi videbit: ita tñ, ꝙ caueat ꝑ bonos fideiussores, ꝙ si intra tēpus, quod sibi datū est, nō restituat, ꝙ æstimationem litis soluet. h. d. Fran.

mus Et quidem in primis a illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet, quam legibus, aut constitutionibus, b aut moribus c proditum est.

Annota, Ea est ratio, nā domino noxali actione cōuento optionē iura concedūt, aut damnū soluēdi, aut seruū noxa dedendo, dans enit. ād æstimationē.

Ideoq; si noxali d iudicio adit⁹ ē: e obseruare dēt, vt si cōdēnandus vr̄ dñs, ita debeat cōdēnare: Publiū Meuiū Lucio Titio i decē aureos condemno, aut noxam dedere. f †

Iudicis est reū singulari in rē, vel vniuersali actione cōuētū ad rei fructuūq; restitutionē condemnare. qui si malæ fidei possessor fuerit, non mō perceptos fructus, sed & quos percipere potuit, præstare cogitur, ꝙ si bonæ fidei fuerit, cōsumptorū et culpa nō perceptorū noīe nequaquā tenebitur. post litis tamē cōtestationem nihil differt à malæ fidei possessore, quo fit, vt omnium fructuum ratio à die litis contestatæ habenda sit.

Et si i rē actū sit corā iudice, siue ꝯ petitorē iudicauerit, absoluere dēt possessorē: siue ꝯ possessorē, iubere ei g dēt, vt rē ipsā h restituat cū fructibus. i Sed si neget possessor i p̄senti k se restituere posse, & sine frustratiōe videbit̄ tp̄s restituēdi cā petere, indulgēdū ē ei: vtrū de litis æstimatiōe caueat cū fide iussore, si intra tp̄s, qđ ei datū est, non restituerit.

In iudicio vniuersali ita fructus veniunt, sicut in singulari: & in vtroque iudicio malæ fidei possessor de non perceptis tenetur: secus in bonæ fidei possessore: nisi post litem contestatam. Aret.

Libellus in causa est dādus.

Sententia i scriptis. & sedēdo ferēda ē.

† In l. miles. §. j. ff. de re iud. non noxā dedere a lege sed noxæ dedere. Egid. P r.

Constitutio legē, vtrunque ꝯsuetudo vincit. ff. consuetudo est duplex.

d Noxali. Idest super. Accur.

e Aditus est Scilicet iudex.

f Noxam dedere Scilicet permitto nā damni æstimatio tantum ail in cōdemnatione: vt ff. de re iud. l. miles. § j. & ij. alias esset incerta sententia, quod esse non debet: vt ꝟ. de act. §. curare.

ADDITIO De hoc, an iudex debeat ferre sententiam certam. & an valeat sententia incerta, dic vt p Ang. in d. §. curare.

Et si in rē. CASVS. Vidistis qualiter iudex debeat formare verba sententię in actio. noxa. Sed dñe pro Deo dicatis, si placet, quale debeat esse officiū iudicātis iter aliquos i actio. reali? Frater, dicit ipse libenter. Nam aut videt iudex, quòd ferenda est sententia ꝯtra petitorē: & tūc nihil aliud incumbit ei, nisi quòd absoluat possessorē: aut videt quòd est ferenda sententia cōtra possessorem: & tunc debet cōdemnare possessorē: vt rem cū fructibus petitori restituat, & tenet cōdemnatus in ista actione reali, incōtinenti rē cū fructibus restituere. sed in actiōe ꝑsonali nō tenet incōtinenti rē restituere: sed habet inducias à lege. Sed domine, qd si dixerit possessor condemnatus, quòd non possit rē restituere incōtinenti, & petat temp⁹ restituendi? Frater, si videas iudex, quòd calumniosus sit, & temp⁹ petat frustrato

g Ei. Scilicet possessori.

h Vt rē ipsam. idē & si in personam. i vt si res petatur vt possessa, ꝑ actionē, Quod metus causa, vel ex stipulatu ad rem tradendam. Si autem quantitas, vel in genere aliquid petatur, tunc à petitione actoris absoluitur, vel condemnat i re petita.

i Cum fructibus. Sed de quibus fructibus loquitur hic? Nunquid de naturalibus. vt de pomis, & cerasis & similibus z an vero de industrialibus? Respond. de naturalibus nō quatenus aut extant: & tunc per rei vendicationē petūtur, sicut res ipsa, cum nullus etiā bonę fidei possessor faciat suos: vt ff. de vsur. l. fructus. Aut non extant: & tunc non tenet: cum nec habeat, nec dolo fecerit quo minus haberet: sed condictio nē sine causa æstimatio debet: vt ff. si cert. pet. l. si & me. & vtroq; casu cessat officiū iudicis, de quo hic agitur: cū iure actionis petantur. Idē de industrialibus non, si à bonæ fidei possessore percepti sunt: quia percipiendo eos, & separando à solo, suos facit & lucratur: vt ꝟ. de rer. diui. §. siquis à nō domino, siue habeat titulum, siue nō: vt ff. quibus modis vsufruct. amit. l. si vsufructuarius, & ff. si. reg. l. 4 §. post litē. si antē nō separauit, adhuc ipsius fundi sunt: vt ff. de rei vend. l. fructus. Sed dic de industrialib⁹ hic loqui, q sunt percepti, sed nō consumpti à bonę fidei possessore, nam cū sunt facti possessoris, nō rei vēdicatione, sed iudicis officio petunt: vt hic & C. de rei vend. l. certum. §. bonæ fidei. Si autē malæ fidei sit, de consumptis tenet cōdictione sine causa: de extantibus rei vendicatione, non dico eadem rei vēdicatione qua petit res, sed alia omnino: licet in petitione hęreditatis sit secus: vt C. de rei vendi. l. certū. j. respon. de percipiendis autem tenet officio iudicis: vt ꝟ. eo. §. j. versicu. illorū. & ff. de rei ven. l. si nauis. §. fin. Si verò malæ fidei possessor titulū habeat, de consumptis tenetur cōdictione sine causa: de extantibus rei vēdicatione à percipiendis ꝓpter titulum excusatur: vt C. de rei vendic. l. si fundū. nisi in quatuor casibus, vbi de percipiendis tenetur q habet titulum: quod dic vt supra diximus de rerū diuisione. §. siquis à non domino.

k In præsenti. Nota in actione in rē locū inēti fieri

Scilicet agatur nō solū si in rem.

z Quid de oliua, & sylua an dicant fructus naturales vel industriales z dic quòd dicuntur industriales: sicut seges: vt est textus in l. si seruus seruum. §. si oliuā. ff. ad legem Aquil. & ibi doct. Ang.

Possessor malæ fidei quo iure tenatur fruct⁹ restituere.

Institu. Imper. & 4 execu-

a Actum est. Et obtentum.
b Vt tamen caueat. Vt ĩ. eo. §. sed si neget. & ff. ad exhib. l. de eo §. si post ver. si iusta.
c Condemnandus. Delato iureiurando in litem. vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus.

Si ergo frustrato riè petat, concedi à iudice nō debet: vt de dila. l. siue pars. Nā præsumitur ad uersus eū q dilatio nisi subter fugit iudicij: vt in ca. nullus dubitat. de præsū. de æque p hmōi dilationibus frustratorijs punire in ex pēsis, si eut & qui frustratorie appellat. vt in clemen. si ante, de dolo, & contum. vsuræ excurrunt. l. fin. ff. de re iudi. & puniē extraordinatiè. l. e. ius. §. nec temere. de appell.

Si familiæ ercisc. CASVS. Vidimus iã de offic. iudi. in act. simplicibus: modo videamus quale debet esse officium iudic. in act. duplicib⁹: vtpu ta in iudicijs diuisorijs: & dicit, q si fam. er. iudicio actũ sit inter duos cohæredes: debet iudex, si possit, singulas res singulis hr̃dib⁹ adiudicare, i. primo vni vnã, & postea alteri alteram. &, si aliqua res preciosa, vel magni p̃cij vni fuerit adiudicata: & ob hoc alter fuerit p̃grauatus: tunc debet iudex illum, cui res pretiosa adiudicata ẽ, alteri in certa summa pecuniæ ↄdẽnare: vel q̃d sibi visum fuerit, facere. Et si vn⁹ hr̃dum rem hæreditariã corrupit, vel solus fructus alicuius fundi percepit: co hæredi eo nomine tenetur. & illud iudiciũ quodãmodo habet locum inter tres cohæredes, vel quatuor, pluresve, sicut inter duos. Franç de Aret.
d Debet. s. iudex. Accur.
e Dictũ est. Supra de act. §. quædam actiones.
f Corrupuerit. No. q cohæres, qui corrupit, deuastauit, vel maculauit, vel consumpsit rem cõmunẽ, tenetur alteri cohæredi, isto iudicio. Ang.
g Consumpserit. vt hic. & ff. fam. ercisc. l. & pato. §. sed & si dolo.

Eadẽ interueniũt. CASVS. Iam habuistis de officio iudicis in iudicio fami. erciscũ. Sed dhe, pro Deo dicatis, quod est officium iudicis in iudicio cõi diuidundo? Frates. (dicit Iusti.) eodẽ modo debet se habere ĩ iudicio cõmuni diuidundo iudex, sicut in iudicio fami. erci. quia si aliq. q̃bus plures res sunt cões, intẽdant iud. cõmuni diuid. inter se, debet iudex, si plures res sint cões, vni vnã, alteri alterã adiudicare. Si ãt de vna re agãt, q cõmodè diuidi possit, eam diuidere debet: & vni vnã partem, & alteri alterã partẽ adiudicare. Et, si pars vni assignata melior sit quã altera, quæ alteri assignaẽ: tũc dẽt iudex eũ cui meliorẽ partẽ assignauit, alteri in quadã summa pecuniæ, secundũ quod sibi visum fuerit, condemnare. Si autem res cõmodè diuidi non possit, tunc poterit iudex eam totã adiudicare vni: & eũ alteri in certa summa pecuniæ condẽnare. h. d.

dũ iudiciũ añ rẽ iudicatã ĩtercesserit, rõnẽ dẽt hẽre iudex. Quòd si neget re⁹, cũ quo ad exhibẽdũ actũ ẽ, [a] ĩ p̃nti se exhibere posse, & tp̃s exhibẽdi cãm petat, idq; sine [a] frustratione postulare videaẽ: dari ei dẽt, vt tñ caueat [b] se restituturũ. Quòd si neq; stati iussu iudicis rẽ exhibeat, neq; postea exhibiturũ se caueat: ↄdẽnãd⁹ [c] sit ĩ id, q̃d actoris ĩtererat, si ab initio res exhibita eẽt.

Nunc quid iudici faciẽdũ incũbat in diuisorijs iudicijs paucis accipe. Si igitur fam. er. iudiciũ inter duos, pluresve vertatur, iudicis est, singulas res singulis hæredibus adiudicare, et si vni⁹ res p̃ualeat eundẽ pro eo quod pluris est, certa pecunia cohæredi cõdẽnare. Itẽ si vnus cohæredũ fructus ex re hæreditaria p̃ceperit, aut male in ea versatus fuerit; eo noĩe cohæredib⁹ condẽnãdus est. Idẽ per oĩa in iudicio cõi diuidundo dicito, ẽt si de vna re tantum lis sit: modo cõmodã diuisionẽ patiatur: quã si non patiatur, permittitur iudicem alteri ex litigatoribus rem ẽt totam adiudicare, atque eundẽ alteri certa pecunia in rei locũ inuicem condemnare.

Si familiæ ercisc. iudicio actũ sit, singulas res singulis hr̃dibus adiudicare debet: & si in alterius p̃sona prægrauare videatur adiudicatio: dẽt [d] hũc inuicẽ cohr̃di certa pecunia (sicut iã dictũ est) [e] cõdẽnare. Eo quoq; noĩe cohr̃di q̃sq; suo cõdẽnãdus est, q sol⁹ fruct⁹ hr̃ditarij fundi p̃ceperit, aut rẽ hr̃ditariã corruperit, [f] aut cõsũpserit. [g] Quæ q̃dẽ similr ĩter plures quoq;, q̃ duos cohr̃des subsequũt.

In actione cõi diuidũdo, si sint plures res cões, singulas singulariter iudex adiudicabit: &, si vna plus valet, quã altera, in pecunia cõdẽnabit. Si verò vna res sit, q̃ diuisionẽ non accipiat, adiudicabiẽ vni insolidũ, qui cõdẽnabitur consocio in pecunia. Arc.

Eadẽ interueniũt, [h] etsi cõi diuidũ. de plurib⁹ reb⁹ actũ sit. Quòd si de vna re, veluti de fundo, siq̃dẽ iste fundus cõmodè regionib. [k] diuisionẽ recipiat, partes ei⁹ singulis adiudicare debet. & si vni⁹ ps p̃grauare vr: is inuicẽ certa pecunia alteri cõdemnandus est. Quòd si cõmodè diuidi nõ possit: [i] veluti, si hõ fortè, aut mul⁹ erit de quo actũ sit, tunc totus vni adiudicandus est: & is inuicem alteri certa pecunia condemnandus est.

Si finium regun. indicio tũc licet iudici ab antiqs agrorũ finibus recedere, cũ euidentiorib. modis, q̃ hactenus fuissent, nũc distingui nequeant: quo casu, partẽ ex alterius agro alteri adiudicabit: et eũdem alteri certa pecunia condemnabit: in hoc quoque iudicio etiam vertitur: vt si quis circa fines malitiose quicquã gesserit, vel metiri agros passus nõ fuerit, puniẽdus sit.

SI finium regundo-

h Eadem interueniunt, s. vt fiat adiudicatio rerũ, & pecuniæ: vt ĩ. eod. § si familiç. aut circa dãnata in rebus: vt ĩ. eod. § proxi. & ff. com. diui. l. 3.
i Non possit. Nota non posse fieri : quod sine commoditate fit : vt hic, & ff. de verbor. signif. l. nepos Proculo. itẽ nota corpus aliud diuiduũ: vt fundus, qui diuiditur secundũ voluntatem patrisfam. vt ff. de le. 1 l. q̃d ĩ rerum natura §. 2. Aliud indiuiduũ, vt hõ : vt hic, & ff. de vsuc. l. rerum mixtura. in prin.

Si finium regun. CASVS. Iam vidistis officium iudicis circa iudiciũ fa. erc. & cõmu. di. Modo videatis qualiter se debet habere iudex in iudicio finiũ regũ. s. corã quo est controuersia. Et dicit Iusti. q iudex ĩ isto casu debet ĩspicere, an necessaria sit adiudicatio. quod contingit in vno casu. videlicet, quando fines in tali loco erant positi: quia propter loci naturam sæpius fit con-

Mãdos. ĩ gl. Facu. §. volẽtes, ĩ ver. possit, in pri.

k Regio quot modis accipiaẽ Mandos. in gl. Facult. §.

Necnon electioni, in ver. capitolinorum.

Corpus ẽ duplex.

contentio super terminis: veluti, si locus fuerit humidus vel morbosus. Debet. o iudex tunc in alio loco firmo, & solido ponere fines: ita q amplius sup finibus non possit esse contentio & ita ex agro alterius partem aliquam adiudicare alteri: & eũ eui de alterius agro partẽ adiudicauerit, i certa sũma pecuniæ cõdemnare. Et sum in ver. Eo quoq; nomine. Scire debes. q in iudicio finiũ regundorum siquis circa fines aliquid maliciosè fecerit, criminaliter põt cõueniri. Propter contumaciã etiam debet qs in iudicio isto condemnari quantum visum fuerit iudicã ti: veluti, si iudex iussit agros mensurari, vt fines ponantur t & aliquos agros metiri nõ fuerit passus & sum in versie. Quod autem istis. Iam vidistis, quòd in istis iudicijs duplicibus familiæ erciscun. com muni diui. fin. regundor. sæpè illud, quod erat vni⁹, adiudicatur alteri: & aliter in quadã somma pecuniæ condẽnator. modo scire debetis q quicquid in iudicijs istis alicui adiudicatur. incontinenti fit illius, cui adiudicatur. h.d. Franc.

rum a actũ fuerit: dispicere b debet iudex, an necessaria sit adiudicatio: c quę sanè vno casu necessaria est, si euidẽtioribus finibus distingui agros cõmodius sit, quam olim fuissent distincti. Nã tunc necesse est ex alterius agro partem aliquam alterius agri dño adiudicari. quo conueniens est, vt is alteri certa pecunia debeat condemnari. Eo quoque nomine condemnãdus est quisque hoc iudicio, q fortè circa fines aliquid malitiosè commisit: verbi gratia, quia lapides finales furat⁹ est, d vel arbores finales excidit. Contumaciæ quoq; nomine quisque eo iudicio condemnatur: e veluti siquis iubente iudice metiri f agros passus nõ fuerit. Quod autem istis iudicijs alicui adiudicatũ fuerit: id statim eius fit, g cui adiudicatum est.

a Si finium regundorum. Quo iudicio agitur, vt agris confinibus termini ponantur: sed pro domibus vicinis hoc iudicium non agitur. Si autem iu domus io prędiũ rustieum ... gitur vtilis finium regun. nõ directa: vt ff. fin. reg. l. 2. in prine & l. sed & loci §. fi.

b Dispicere. hoc, s. quod sequitur, si euidentioribus &c. Accur.

c Adiudicatio. Facit ff fi. reg. l. 2. §. fi. & l. 3. & 4. in princip.

d Furatus est. ad quid damnabitur? Resp. quanti in litem iurauerit actor, Poterit etiam criminaliter puniri in quinquaginta aureis ex lege agraria pro qualibet vice, q applicatur fisco: vt ff. de ter. mo. l. agraria Nec ciuilis tollitur per criminalem: cum ad rei persecutionem altera detur: vt C. quãdo ci. actio præiudi. crimi. l. 1. nisi interim donec altera exerceatur: vt ff. de pub. iud l. is qui.

e Condemnatur. Scilicet ad interesse, delato iureiurando in litem. Accur.

f Metiri. Nota q ille, qui non patitur metiri fundum suum ad mandatum iudicis: vt contumax & inobediens potest puniri. Accur.

Sententia & sm decretũ trãsferunt dominium. g Eius fit. Nota ex sententia iudicis dñiũ transferri, sic est in missione, quæ fit ex secundo decreto: vt ff. de acq. pos. l. 3. § fi. & ff. si ex no. cau. aga l. 2. in fi. & ff. com. di. l. sed si rẽt. quæ sic accipe. si fuerit facta missio per ipsum prętorem. Nam sola snia non facit dñm, sed traditio: vt C. de pac. l. traditionibus & ĩ. de rer. di. § p traditionẽ & ff de acq. poss. l. iustè. sed qd in rei ven. si res est aliena, & mea pronunciatur, & ex ea cã mihi traditor? Rñdet idẽ, cum, n. Publiciana mihi detur, qñ à dño mihi adiudicatur & tradit: vt ff. de pub. l. 3. in fi. ergo vbi dñs est, debet ex sententia, traditio me dñm facere: vt ff. de publ. l. quæcunque. Præterea l. videtur expressa: vt ff. de procu. l. Pomponius. §. sed & si. & ff. de excep. rei iu. l. si iter. in fi. nec obstat, q ibi fit error, ex quo videatur dominium non transire: quia hic error iã reprobari nõ potest iudicij sentẽtia purgatus, à qua non fuit appellatũ. Item nec ob. q sententia lata in actionẽ personali reo absoluto remanet debitor: vt ff de cond. inde. l. Iulianus. qa illud habet locũ in obligatione, q ẽ res incorporalis, hic aũ tẽ dicimus de dñio rei corporalis, qd facile & proprie pt separari ab vno & alijs dari, sed non sic in incorporali: vt ff. pro so. l. ea vero.

Dñium rei corporalis faciliue pdicitur, quã incorporalis.

a Adde huic glo. quòd gl. ẽ ipsi contrarĩ l l. exceptio. ff. de exc. rei iudic. quam sequitur Ias. & Petr. de Bella per. l. 4 §. subtilius. ff. de condi. ob caus. sed gl. hãc approbat hic Bald. ex sententia Bar. in l. Pompo. §. si iudic ff. de acq. pos. idq; per respõ. gl quam reddit de §. subnis. Et adde specie hanc ius gl. ẽs decisã g auth. res iudic. est q p has glo. ponit in l. statu li. §. 1. ff. de statu lib.

TITVLVS XVIII.

DE PVBLICIS iudicijs.

Iudicia ex edi°lis publicis descendẽtia in multis ab actionibus differũt. Et quia vnicuiq; permittitur accusatio, ideo dicũtur publica: quorum pœna aliquando est corporalis: aliquando irrogat infamiam cum pœna pecuniaria. Aret.

Publica iudicia neq; per actiones h ordinantur, neque omnino quicquã simile i hñt cũ cęteris iudicijs, de qb⁹ locuti sumus, magnaque

DE PVBLICIS iudicijs.

Quia ciuilia iudicia dicta sunt vsque huc, & etiam quadam criminalia, scilicet, circa priuata delicta: vt sup. in prin. huius quarti lib. vsque ad ti. de act. ideo nunc ponit de publicis accusationibus siue iudicijs.

Publica. Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit q publica iudicia non habent conformitatẽ cũ priuatis. Secũdo vnde dicta sunt publ. iudi. Tertio ponit in genere, q pęna sit in publicis iudicijs. Quarto sigillatim demõstrat publica iudicia, & pœnas vniuscuiusq; Secunda ibi, Publica autem dicta. Tertia ibi, Publicorum iudiciorum. Quarta ibi, Publica autem iudicia.

CASVS. Quæsiui à legislatore, vtrum publica iudicia, idest, publica crimina ordinentur, & constituantur, seu exerceantur p ciuiles actiones, de quib. dictum est? Et ipse resp. & dicit. Carissimi, scire debetis, q alio modo instituuntur, & alio mõ exercẽtur publica iudicia. q̃ actiões. Et dicet aliquis: Domine, quare dicuntur publica iudicia? Frater (dicit ipse) propter hoc: quia cuilibet de populo datur eorum executio. & hoc intelligendũ est, dũ tñ sit habilis ad accusandum, & sum in ver. Publicorũ &c. Scire debemus. q publicorũ iudiciorũ quædã sunt capitalia, & quędã nõ capitalia. Capitalia dicunt illa p quæ infligit mors, vel exiliũ ppetuũ, vel ignis, & aq interdictio, vel i metallũ dãnatio. Publica aũt & nõ capitalia sunt, q irrogãt infamiã cũ dãno pecuniario. Fră.

Actionis l factem quatuor iunt genera.

h Neq; p actiones. Imò p accusatiões. ACCVR. No. q actio datur ad vtilitatẽ partis priuatę, & ciuiliter: fiet qđ no. Pat. i l. agraria. ff. de term. mo. Ang.

Publica iudicia differẽtiã vilibus.

i Nec omnino quicquam simile. Hoc verbũ nimis largè positum sic intellige quia in ciuilibus agit, vt aliquid detur actori, in istis aũt nõ, vt aliquid det: sed

diuersitas eorũ est, & in instituendo, [a] & in exercendo. Publica [b] aũt dicta sunt: q cuiuis ex populo executio eorũ plerũque [c] datur. Publicorũ [d] iudiciorum quædam capitalia sunt, quædam non capitalia. Capitalia dicimus, quæ vltimo supplicio [e] afficiunt homines: vel ẽt aquæ & ignis interdictione, [f] vel deportatiõe, vel metallo. [g] Cætera, siquã infamiã [h] irrogant cũ dãno pecuniario: hæc publica [i] quidẽ sunt, nõ tamẽ capitalia. [i]

Crimen lesæ maiestatis publicum & in duob. casib. morte non extinguitur, sed memoria defuncti damnatur.

Publica aũt iudicia hæc sunt, lex Iulia maiestatis, quæ in eos, qui ɔ̃ Imperatorẽ, vel rempublicam [k] aliquid moliti sunt [l] suũ vigorem extendit, cuius pęna animæ [m] amissionem sustinet, [n] & memoria [o] rei etiam post mortem damnatur.

Ex lege Iulia de adult. ĩ omnib. capitulis est crimẽ publicũ: cuius pœna aliter honestiores, & aliter humiles puniuntur. Aret.

Annota, Humiles grauioribus pœnis plectendos, quam honestiores.

Itẽ lex Iulia [p] de adulterijs coercendis, quæ [q] non solum temeratores alienarum nuptiarũ gladio punit, [r] sed & eos, q cũ masculis [s] † nefandam libidinem exercere audent. Sed eadem lege Iulia [t] etiam stupri flagitiũ punitur, cum quis sine vi, [u] vel virginem, vel

sed vt puniatur accusatus. & ita considerata petitione conquerentis, nihil habent simile inspecto fine, nec in principio, cum vnum per actionem, alterum per accusationem instituatur. Nec in exercitio, cum in ciuilibus prohet actor tantum: vt C. de eden. l. q accusare. sed in criminalibus actor, & reus quandoq;: vt C. de aboli. l. fallaciter. & C. ad legẽ Corneliã de fal. l. vbi. In alijs autem multa sunt similia. nam in vtrisque fit libellus: vt C. de lit. contesta. auth offeratur. & ff. de accusa. l. libellorum. item in vtrisq; de calũnia iuratur: vt C. de iureiur. l. j. in prin. & C. de fide instru. l. vlt. licet quidam dixerunt contra: vt arg. ff. de bo. eo. l. j.

[a] Et in instituendo. Sed qualiter formatur libellus? Respondet sic, vt cõtineat nomẽ accusantis, & accusati & crimen: & mẽsem quo cõmissum fuit crimen: & locum vbi fuit commissum: & cõsules sub quibus est admissum. Itẽ dies dati libelli debet inseri: sed dies commissi criminis, vel hora non est necesse: vt ff de accu. l. libellorũ. in prin. & in Auth de exhiben. re. §. suspecto. colla v. & habet hoc locũ in publico, & i priuato crimine, qñ criminaliter agitẽ. vt ff de priua. deli. l. fi. Et ista possunt haberi his versibus. Cõsule, mense, die, coram prætore pfessus, Te deferre reum, crimẽ, loca, pone sodalem. Et licet hu ca dies. nõ tempus prætereatur. capi. inq extra de p cura Qhq; tñ hæc solennitas nõ est necessaria: vt in leui crimine & notorio: vt ff. de accusa. l. iciuia. & C. de accu. l. ea quidem quæ. & ibidem in casibus, in qbus sine accusatore quis damnari potest: qui, s. casus hic legib. no ff. ad legem Iul. de adulte. l. j. §. si publica & C. de test. l. nullũ. & C. de probat. l. pen. & ff. de susp. tut. l. tutor. § præterea & C. de calũ. l. j. & ff. de bo. li. l. qui cum maior. §. si libertus. & idẽ in notorio crimine: vt diximus per l. C. de accusa l. ea quidem quæ. & idem in crimine falsi secundũ B. vt C. ad le. Corn. de fal. l. vbi. Sed Ioan. contra, & dicit q vbi principaliter fuit accusatio falsi instituta.

[b] Publica. Hæc est ratio quare dicantur publica, s. quasi populica. sic ĩ. de suspec. tuto. §. consequens, Et intelliga, q alias possit alic ha' slis ad accusandum non alias: vt ff. de accu. l. qui accusare ↄ.

[c] Plerunque. Hoc ideo dicit, quia quandoque est publica accusatio, & tamen non competit cuilibet ius accusandi: vt in crimine suppositi partus, vbi accusant soli parẽtes: vt ff. ad le. Cor. de fal. l. lege Cornelia. §. j. Item propter accusationem adulterij. quæ primo defertur certis personis: vt C. ad leg. Iul. de adul. l. quamuis. secunda. Accur.

[d] Publicorum. Facit ĩ. eo. l. ij. Accur.

[e] Vltimo supplicio. Quod interpretamur mortem vt ff. de pœ. l. vltima.

[f] Interdictione. Quæ est mors ciuilis: vt ff. de contratab. l. j. in fine ↄ.

[g] Deportatione, vel metallo. Has pœnas expone, vt diximus ĩ. quib. mo. ius pat. pote. sol. §. cum autem.

[h] Infamiam. Vt in lege Iul. de vi priuata: vt ĩ. eo. § item lege Iul. de vi publ.

[i] Capitalia. Et ista appellantur relegationes. vt ff. eo. l. ij. §. fina.

Publica aũt iudicia. CASVS. Domine. p Deo puniatis nobis exampla de publicis iudicijs & capitalib⁹. Fratre dicit ipse, libenter. vnde dicit ipse: Publicum iudiciũ & capitale est lex Iul. maiest. p quam puniuntur illi, qui ɔ̃ imperatorẽ, vel rẽpublicã aliqd moliti sunt. Per legem enim ul maie. puniũtur tales vltimo supplicio: & etiam eorum memoria dãnatur, qui contra principem aliquid moliti sunt. Franc. de Aret.

[k] Rempublicam. Scilicet Romanorum. Accur.

[l] Moliti sunt. Cum effectu: tamen sola voluntas sufficit: vt C. ad legem Iul. maie. l. q quis.

[m] Animæ. Idest, animati corporis, nam anima nõ in hominis, sed in potestate Dei consistit: sic C. de sac. sanc. eccle. l. sancimus. j. in fi. & in gl. penul.

[n] Sustinet. Idest, infert. Accur.

[o] Et memoria. idest dicere, ẽt post mortẽ põt accusari: vt bona deferant in fiscũ, & auferant hęredib. tanquã indignis: vt C ad le. Iul. ma. l. q squis. & l. seq & quod dixi post mortẽ accusari, intelligas in duob. capitulis illius legis: hoc est cũ ɔ̃ pri vel ɔ̃ rẽpu. Rom est machinat⁹. i. nisus ad malũ. aliàs finit morte, vt cætera crimina: vt ff. ad legẽ Iul. maiest. l. fin. Item lex Iulia. CASVS. Vidistis iam vnũ publicum iudicium: hic ponit dñs Iulli. exemplũ de quodã alio iudicio publico, s. de le. Iul. de adu. quę punit temeratores alienarum nuptiarũ vltimo supplicio, illos qui cum masculis rem nefandã cõmittũt. & nõ solũ puniunt illi, qui adulteriũ cõmittũt le. Iul. de adul. sed ẽt q sine vi virginẽ. vel viduã honestè viuentẽ stuprauerint Si. n. honestus cũ honesta muliere fornicati patiet publicationẽ dimidiæ patris bo. si aũt humilis sit, relegabitur.

[p] Itẽ lex Iulia s inter publica iudicia numeratur.

[q] Quæ. Scilicet lex Iulia de adult. Accus.

[r] Gladio punit. Sacrilegos enim nuptiarum gladio ferire oportet: vt C. de adul. l quamuis. ij. in fine. [x]

[s] Cũ masculis. Nã in hoc casu armant iura. vt gladio feriant: vt C. ad legẽ Iul. de adul. l. cũ vir nubit.

[t] Lege Iul. Scilicet de adul. nam habet hæc lex multa capitula: vt ff. de mi. l. auxiliũ. §. sed vt ad legis. & ff. ad legem Iul. de adul. l. capite quinto.

[u] Sine vi. Quid si vis, habetus ĩ. eo. §. finali p vim.

Viduam

Iudicia publica & ciuilia in aliquibus cõueniunt.

Libellus in criminalib. qd continere debet.

† Adde tñ, q non ea oia publica iudicia sunt in quib⁹ crimẽ vertit' sed ea ẽt q ex legib. publicorũ iudiciorũ veniunt: vt Iulia. de adul. Corne. de sica & venef. Pom peia de parricid. Cor. de re fit. vt ĩ. vt debitus.

† Dic ad minus du os. vt l. forma. ff. de censi. & l. si qs i fundi vocabulo. ff. d leg. j. nisi locus eẽt insignis. & notorius p se: vt l. j. i fi. ff. de dot. præleg. & l. demonstratio in prin. ff. de ɔdi. & demõ. Aug. Part⁹ suppositi & adulterij accusatio non oibus ɔceditur.

† Contra hoc Quit. Mãdo. suꝑ signat. Gratię titu. de priuatis ver. fi. Fortius ɔcedere ɔ̃ sodomitas. Anima est in Dei ptãte ↄ.

[x] Dic q in adulterin pœna mortis fuit hodie inuẽta, q non erat olim tpe digestorũ: vt not. gl. in l. qui cum vno. §. adul. ff. de re mil. & dicas q si talib. delictis etiã p viã inquisitionis põt pcedi. vt l. ij. §. si publico. ff de adul. Angel.

uiduã [a] honestè viuentẽ stuprauerit. Pęnã ãt eadẽ lex irrogat stupratorib. [*] si honesti sunt, publicationẽ partis dimidiæ bonorũ: si humiles, [b] corpis coercitionẽ cũ relegatiõe. [c]

Hominẽ telo.i.quocunque quod manumittitur, occidens: vel cum telo cã occidendi persequens: lege Cornelia de sicar. punitur. qua lege castigabitur veneficus, vel arte magica hominem occidens, vel malo medicamento publicè occidens.

Itẽ lex Cornelia [d] de sicarijs, [e] q̃ homicidas vltore ferro persequitř, [f] vel eos q̃ hoĩs occidendi cã cũ telo ambulant: [g] Telũ aũt (vt Caius noster ex interpretatione legum xij. tabul. scriptũ reliquit) vulgò qdẽ id appellat, qđ ab arcu mittiř: [†] sed & oẽ significat, quod manu cuiusq; iaciř. Seqř ergo, vt lignum, & lapis, [h] & ferrũ hoc noĩe contineãtur: dictũ ab eo, quod in lõginquũ mittitur, à Græca [i] voce τηλῦ figuratũ. Et sic hanc significationẽ inuenire possumus & in Gręco noĩe. Nã qđ nos telũ appellamus, illi βέλος appellãt [*] ἀπὸ τοῦ βάλλειν. Admonẽt nos epigrãmata i [†] Xerolopho [†] Vrbis lautissimè [†] scripta. Sicarij aũt appellanř à sica, [k] qđ significat ferreũ cultrũ. Eadẽ lege [l] & venefici [m] capite dãnanř, qui artib. odiosis, [n] tã venenis, q̃ susurris [o] magicis homines occiderint: [p] vel mala medicamenta publicè vendiderint.

Lex Pompeia de parricidijs, qua cauetur, q̃ occidẽs parentes, vel alios, de qbus hic, singulari pœna plectatur, est publici iudicij. Et committẽs delictũ in se plus punitur, quàm committens in alio. Are.

Annota, Atrocioribus delictis atrociorem pœnã irrogandam: quandoquidem delicto pœna commensuranda est.

Alia deinde lex asperrimum crimen noua pęna persequitur, quæ Pompeia de parricidijs vo-

[a] Viduã. Adijcias, vel puerũ, & dic de vidua, & de virgine, nisi sint meretrices, vř licitę ↄcubinę: vt hic subijcit, honestè &c. & ff. d adul. l. stuprũ. j. eh. & §. j. ADDITIO. Dic, q̃ hoc procedit de iure ciuili: sed de iure canonico nõ ẽ permissum: vt Cle. ad nostrũ de hæreti. §. 2. & ibi glo. 2. igitur &c. Angel.

[b] Humiles. Qui sint humiles: vel honesti, dic vt C. de ince. nup. l. humilẽ.

[c] Cũ relegatione. Hæc distinctio pœnæ fallit in tribus casibus: in qb⁹ committitur stuprũ, & tamen maior pœna imponitur. Primus est siquis in puerũ committit: q̃a tunc gladio feritur: vt j. eod. §. item, & quãdo tutor stuprauerit eã, cuius ẽ tutor: vt C. si tu. pu. suam. l. 1. Itẽ si fuerit stuprata aliqua à suo ꝓprio seruo, vt C. de mu. q̃ se. ꝓ. se iũ. xerunt. l. 1. Et nota pœnam stupri esse quinquẽnalem: nisi qñ per vim cõmittitur: tunc enim sine pręfinitione temporis potest institui: vt ff. ad legem Iul. de adul. l. mariti. §. quinquennium. & §. fina.

Item lex Cornel. CASVS. Supra vidistis duo exempla publicarum ac. adhuc dabo vobis vnũ exemplũ: videlicet in l. Corne. de sicar. quæ homicidas punit, & etiã eos qui cum telo ambulant hominis interficiendi causa. Sed quæsiui à dño Iusti. Domine, quid est telum? Frater dicit ipse, strictè accipiendo telum, est quod ab arcu emittitur: large tamen loquendo dicitur telum quicquid emittitur, vel de manu, vel de arcu, dum tamen nocere possit. & ponit in litera multa Græca nomina: & sum in vers. sicarij &c. Domine iusti. vnde dicuntur sicarij? Frater à sica, quod est cultrum ferreum vtrinq; scindens. In versi. eadem. l. dicta. iam vidistis vnam leg. Cornel. quæ tractauit de sica. modo videamus aliam, quæ tractat de veneficijs: & lege ista tenentur oẽs illi qui artibus odiosis, vel venenis, vel susurris homines occiderunt: & etiam qui mala medicamina publicè vendiderunt. Hoc dicit Fran.

[d] Item lex Cornelia. Scilicet computatur inter publica iudicia.

De sicar. Quare sic dicantur, dic vt j. eod. §. sicarij. Accur.

Persequitur. i. persequitur eos, qui homicidium fecerunt cũ ferro, nec enim ꝑ hanc legem occiditur occidẽs, sed deportatur: & omnia bona sua publicãtur: vt ff. ad leg. Corn. de sica. l. eiusdem. §. legis. & l. pen. Vel dic q̃ persequitur homicidas ferro: q̃a eos hodie occidimus, vt d. l. eiusdem. §. fi. ADDITIO. Dic q̃ pœna legis Corneliæ de sic. est mors, vt no. in l. 1. & l. is q̃ cũ telo. ff. de sica. Ang.

[g] Cum telo ambulant. Licet eos nõ occidant: vt C. ad legem Cor. de sica. l. is qui cum telo. Et no ta capitula ex quib. aliquis ex lege tenetur: vt ff. ad leg. Corne. de sicar. l. 1. Accur.

[h] Lapis. Facit supra de interdict. §. qui autem.

[i] Græca. [*] Significat enim telõ, idẽ quod lõgè. nisi fortè malis substituere telotõ: quasi dicas, de lõginquo. quod & Neb. placuit in lexico sui iuris ciuilis. dictione telum. & Bud. in Codice suo Iustin. annotauit. Nos tamen qđ propius accedit, elegimus, quando & ita legit Sypontin⁹, & post eum Ambrosius Calepinus dictione telum.

[k] A sica. Vnde videbatur, quòd tantum qui cũ sica occiderent, hac lege tenerentur. Sed tamẽ generalius hodie accipitur sica, & telũ per interpretationem: vt j. proxi. §. Est autem sica (vt subijcit) cultellus vtrinque scindens: quem portant pene singuli qñq; in baculo quodam: ita qđ non appareat: vnde versus, Mucro latens sica: sicarius inde vocatur.

[l] Eadem lege. Quæ dicitur Cornelia de sicarijs.

[m] Venefici. Nam plus est hominem veneno extinguere, quàm gladio occidere: vt C. de mathema. l. 5. Accur.

[n] Artibus odiosis. Idest, artificijs odiosis. Nam omnis ars bona est.

[o] Susurris. Idest, Incantationibus. Nam hęc scientia reprobãda est: vt C. de male. & mathema. l. eorũ.

[p] Occiderint. Etiam sine dolo: vt ff. de pœn. l. siquis aliquid 2. §. qui abortionis. Secus in Cornelia: quia dolus est necessarius, nec sufficit etiam lata culpa: vt ff. ad leg. Corn. de sica. l. in lege.

Alia deinde lex. CASVS. Adhuc est quadam lex, quæ asperrimum crimen persequitur noua pœna, quia siquis patrem, vel matrem, vel auum, vel proauum, vel aliquem eorum de quibus fit mentio in litera occiderit, debet cædi cũ virgis sanguineis: & postmodum consui debet in quodam sacculo, & cum ipso debet poni serpẽs viuus, & canis, & gallus gallinaceus, & vipera, & simia: & tunc cum illis animalibus

[†] Alias peccatoribus.

Stupri pęna est quinquẽnalis.

[†] Contr. e. si perfodiẽs. iũcta glo. super verb. tex. extra. de homi.

[*] Hęc gl. nõ est Accur. Egid. Per.

[*] Alias desunt. ἀπὸ τοῦ βάλλειν.

[†] Est qui hoc loco legit ex Xenophõte subijciens. nal τὰ βέλη ἐμοῦ ἰοὶ ... λίγ... ... ... que ita legendũ esse censet Anto. Augus. bb. emen. 4. c. 5. quẽ vide.

[†] Xerolophõ, quod hic pulchrè Ipri mis Sec... das, & post eum Ioã. Rapt. pi⁹ annota. posteri. ca. 575 & Nebr: In lexico iuris. ciu. dictione Xerolophum. Nisi Xeralæpheo malis legere, vt Bu. in suo codice annotauit, vt locũ intelligas ... quos præcãtes vngebant, q sensus dictiõi lautissime apposituĩssime conueniat. Faustissime.

malibus brutis debet proijci in vicinū flumē, vel in vicinū mare, secundū quod regionis qualitas tulerit vt sic Iter ferales angustias deficiat: & omniū elemē torum vsu careat: vt et cœlū superstiti, & terra mortuo auferatur. & sum in vers. siquis adc &c. Iam vidi stis qualiter punit ille, qui aliquem de linea descendēti, vel ascendēti interfecerit. Sed certè siquis alias personas sibi coniunctas aliqua affinitate, vel cognationa, de qua dictum est §. proxi. necauerit. per legē Corne. de sicar. similiter punitur.

catur, qua cauetur, vt si quis parētis, a aut filij, aut oīno affinitatis b ei, q̄ nuncupatione parentū continet, c fata præparauerit: d siue clā, siue palā id ausus fuerit, necnō is, cuius dolo malo id factū est, vel conscius criminis extitit, licet extraneus e sit, pœna parricidij puniatur: & neq; gladio, neq; ignibus, neque vlli alij soleni pœnę subijciatur, sed insutus culeo cum cane, & gallo gallinaceo, vipera, & simia, & iter eas ferales angustias comprehensus, sm quod regionibus. † qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem f proijciatur: vt omni elementorum vsu viuus carere incipiat: & ei cœlum superstiti, & terra mortuo auferatur. Siquis autem alias cognatione, vel affinitate coniunctas sibi personas necauerit, pœnam legis Corneliæ de sicarijs sustinebit. g

Publici iudicij crimen legis Corneliæ de falsis cēsetur: qua tenetur quicunque aliquid de ijs, quæ ex primuntur in textu, cōmiserit: et pœna eius in seruo est vltimum supplicium, in libero deportatio. Aret.

Itē lex Cornelia de falsis, quā ēt testamentaria h vocatur, pœna irrogat ei, qui testm̄ vel aliud instrumentū i falsum scripserit, k signauerit, recitauerit, l subiecerit, vel signū m adulterinū fecerit, sculpserit, expresserit sciens, dolo malo: Eius q; legis pœna in seruos vltimum supplicium n est: quod etiam in lege de sicarijs & bñficijs seruat: i liberos verò deportatio. o

Vim cōmittens cū armis aliter, q̄ virginē rapiēdo, deportabitur: si sine armis tertiæ partis bonorum publicatione damnabitur. Sed per vim virginē, vel monialē rapiēs, vel p̄stās opē, capite punitur. Aret.

Itē lex Iulia de vi publica, seu priuata aduersus eos exorit, q vim vel armatā, vel sine armis cōmiserint. Sed siqdē armata vis arguat: deportatio ei ex lege Iulia de vi publica irrogatur. si verò sine armis, in tertiam partē p

a Parentis. Accipe parentes, & filios vsque in infinitū: vt ff. de in ius voc. l.quiq.. §. fina. & l. sed si hac. §. liberos. Accur.

b Affinitatis. Aliàs affinitatis, & aliàs affectionis. Accur.

c Continetur. Sed qui sunt hi, qui hac appellatione continentur? Respon. superiores, & inferiores, vt diximus. Itē collaterales: vt fratres consobrini, & patrueles, & proximiores eis. Item affines quidā, vt vxor, nurus, gener, vitricus, priuignus, socer, & etiam patronus: vt ff. eo. ad legē Pompeiam de parrici. l. j. & l. sed sciendum. & l. cū pater. Accur.

d Præparauerit. Forte & si non occiderit. secundū P. & facit pro eodem. ff. eod. ad l. Pompe. de parric. l. j. in fin. vel dic illā specialem casum.

e Extraneus. No. extraneum plus puniri: quā si ipse occidisset: vt hic. & ff. eo. l. verum & l. si sciente.

f Vel in amnem. Idest flumen. vel si hæc vicina nō sunt bestijs subijciatur: vt ff eo. l. pe.

g Sustinebit Sed nonne & qui superiores personas occidit, hac l. Cornelia tenetur? Videtur quòd sic: vt ff eod l j sed contra. C. eod. l. j. Dic ergo, quod hac l. Cornel. tenetur, sed non accusatur. Vel dic secūdum Ioan. q tenetur eadem pœna scilicet capitali: sed maior hic imponitur.

Item lex Cornelia. CASVS. Iam vidistis multas actiones publicas: adhuc ponit vnā actionē publicā videlicet, siquis falsum instrumentū, vel testimoniū scripserit, vel signauerit, vel subiecerit. l. Cor. de fal. punitur: ita q si seruus est, vltimo supplicio affligetur. si verò liber est, deportari debet. Franc.

h Testamentaria. Ideo sic dicta: quia de testamento falso ibi agitur.

i Instrumentum. Scilicet emptionale, vel alicuius contractus. Accur.

k Falsum scripserit. Et ita veritatem mutauit, vt in authen. de instru. cau. & fi. §. j. in prin. col. vj.

l Recitauerit. No. contra illos, qui habent instrumēta, & scripturas alienas in custodiā, & tamē alia ostendūt, & recitant, & copiā faciunt: quia incidunt in falsum, vt hic, & l. j. §. is qui. ff. ad leg. Corne. de fal coniuncta. l. qui testamentum. Accursius.

m Signū. s Idest sigillum s quod in testa. apponitur: vt s. d testi. §. postea. Item signum quod chartis imponitur, vt qñq; facilius fiat cōparatio ca instrumētis: vt l auth. de instru. cau. & fi. § oportet autem. co. vj. Accursius.

n Vltimū supplicium. Quod interpretatur mortē: vt ff de pœni. lege. vltimum.

o Deportatio. Et omnium bonorum publicatio. & sic not. quòd ex eodem cōmisso plus serui, quàm liberi puniuntur, vt hic. & ff. ad legē Corne. de fal. l. j. § fina. & ff si ex noxa. cau. sa. ga. l. pen. & ff. de pœn. l. in seruorū. imò & inter liberos magis puniunt minores, quā maiores: vt ff. de incen. rui. naufr. l. Pedius.

Item lex Iulia. CASVS. Iam vidistis multas accusationes publicas, adhuc est quędam accusatio publica. per quam punit violentia. siue publica, siue priuata: quia per legem Iuliā de vi publica punitur quis de vi arma. quia deportatur Per legem autem Iuliam de vi priuata aliquis punitur, q vim fecit sine armis, quòd tertia pars bonorū suorū publicatur. & sum in versicul. Sinautem per vim. Supra vidistis de illo qui committit stuprum cum vi. vt quia viduā, vel virginem, vel monialē rapuit, vel potes continuare istum §. ad præcedentem sic. in §. p xi. dictū est qualiter punit ille, qui per vim armatā. vel sina armis aliquid alicui abstulerit: modo autē tractat qualiter punitur ille, qui stuprum cōmittit per vim. Franc.

p In tertiam partē. No. ex maioritate delicti maiorem pœnam imponi, vt hic. & C ad legem Iul. de vi. l. secunda, & facit supra de interdict §. qui autē, itē hic damnatus fit infamis, vt ff ad l. Iul. de vi. pri. l. j. §. respon. Accur.

Parricidiū quas personas cōcernit.

q Regionē hic nō prout supra § eadē de off. iud. sed p prouincia, vel regno accipe. p hac interpretatione vide Mandos. in glo. Facu. §. Nec nō electio ni, in ver. capitoli - norū. ver. Aliā etiā interpretationē.

s Dic ꝙ primam opin. sequtur hic Io. Fa. propter atrocitatē criminis. facit l. fi. C. de sicar. & hanc tenet gl. in l. vnic C. eo. Ang.

s Sing. gl. sm Amancellū l fin. fuia ad hoc, q si notarius mutauerit signū puniatur pœna falsi.

s De sigillo plenissimè p Mandos. in glo. Facul. §. Et proprium in ver. sigillum.

Pœnę diuersificantur ex personarū diuersitate.

Pœna maior maiori delicto debetur.

Sinau-

bonorũ suorũ publicatio imponitur. Sin autẽ [a] per vim raptus virginis vel viduæ, vel sanctimonialis, vel alterius fuerit perpetratus: tũc & raptores, & ij, qui opẽ huic flagitio dederũt, capite puniunt, † secundum nostræ constitutionis [b] definitionẽ: ex qua hoc apertius possibile ẽ scire.

Publicã, sacram, vel religiosam rem furto subtrahens & talibus opem præstans, ex leg. Iul. peculatus, quæ publica est, capite punitur: aliter autẽ ex ea delictum committens, deportatur. Aret.

Itẽ lex Iulia peculatus eos punit, qui publicam pecuniã, [c] vel rẽ sacrã, [d] vel religiosam [e] furati fuerint. [f] Sed siquidẽ ipsi iudices tẽpore administrationis publicas pecunias subtraxerint, capitali † animaduersiõe puniũtur: & nõ solùm hi, sed ẽt qui ministeriũ [g] eis ad hoc exhibuerint, vel qui subtractas ab his sciẽter susceperit. [h] Alij verò qui in hãc legẽ inciderint, pœnæ deportationis [i] subiugãtur.

Lex Flauia de plagiarijs quandoque pœnam capitis, quandoque leuiorẽ irrogat, secundùm Ang.

Est & iter publica iudicia, lex Flauia † de plagiarijs, [k] quæ iterdũ capitis pœnã [l] ex sacris cõstitutionibus irrogat, interdũ leuiorem.

Lex Iulia de ambitu, repetundarũ, de annona, et residuis, quæ in diuersis capitulis loquuntur, diuersas pœnas (præterquã mortis) inferunt. Aret.

Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia de ambitu, [m] † lex Iulia repetũdarũ, [n] & lex Iulia de annona, [o] & lex Iulia de residuis: [p] quæ de certis ca

[a] Sin autem. Dicit T. quando sine vi aliquis commiserit stuprum: ut T. eod. §. sed eadem, nũc quando ui. Vel continua cum superiori prox. §.

[b] Constitutionis. Vt C. de rapto. virginum. l. j. — Itẽ lex Iulia. CASVS. Nõ solum leges superiores dicuntur accusationes publicæ, sed etiã accusatio legis Iul. peculatus dicitur accusatio publica & hac lege punitur ille, qui pecuniam Reipubl. surripuit: & si fuerit iudex, vel magistratus, qui hoc fecerit, pœna capitali punietur, & omnes eius complices. Si autem quis extraneus, qui nõ fuerit iudex vel magistratus pecuniã Reipu. surripuerit: ipse & eius cõplices deportari debent. Francis. de Aret.

[c] Publicam pecuniam scilicet ciuitatis Romanæ, nõ alterius: vt ff. de fur. l. ob pecuniam & ff. ad leg. Iuliam pe. l. iiij. § pe.

[d] Rem sacram. Vt calices & thuribula quæ sacra sunt. vt supra de rerũ diui. §. nullius.

[e] Religiosam. Vt ornamenta sepulcrorum.

[f] Furati fuerint, vel etiam immiserint, ita quod dãnificauerint rempublicam vt ff. ad legem Iuliam peculatus. l. j.

[g] Ministerium. Idest, adiutorium.

[h] Susceperint. Scilicet, ad custodiendum.

[i] Deportationis. Deportantur enim. Et nota, quod quinquennio durat hæc actio. vt ff. ad le. Iul. pec. l. peculatus. Itẽ est speciale in eo, quod contra hæredes intentatur: vt ad legem Iul. pec. l. fi. Accur.

Est & inter. CASVS. Nõ solũ ista sunt publica iudicia, quæ vos vidistis: sed & lex Flauia de plagiarijs, quæ interdum pœnam capitis infligit, & interdũ minorem, dicitur publicum iudiciũ. & habet locũ hæc lex, siquis filium alterius surripuerit, & eũ vendiderit. talis enim magnam plagã parentibus infert. Idẽ est, si seruum alienũ surripuerit & distraxerit. Frãc.

[k] De plagiarijs. Ideo sic dicta. quia orbato patre filio, vel dño seruo, hæc lex punit orbãtẽ, siue talẽ plagã inferentẽ. habet enim locũ. quando aliquis distrahit alienũ seruũ. vel filium, ita quod pater vel dñs nõ potest rehabere, vt ad leg. Fla. de pla. l. j. & l. legẽ. & l. eũ. & l. pe. § fi. Item tenetur, qui liberũ hominẽ de loco in locũ transportat: vt C. ad legẽ Fla. de pla. l. quoniam. & hoc si dolo facit: non aliter: vt ff. ad leg. Fla. de plag. l. legis Fauiæ. Itẽ hac lege tenetur, siquis seruum in fuga cõstitutum vendat, ita vt emptor statim teneat: vt C. ad legem Fla. de plag. l. in fuga.

[l] Capitis pœnã. l. maiorẽ: aliquando minorẽ capitalẽ, quia capitalis aliàs fit minor, aliàs maior. Nã ingenuus nobilis in metallũ damnatur. ignobilis gladio ferit. seruus vel libertus bestijs subijcit: vt ad le. Fla. de pla. l. fin. & ff. ad leg. Fla. l. fi. in fine. Itẽ quædam ciuilis pœna olim imponebatur, quæ cessat hodie ut ff. eo. l. fi.

Sunt præterea. CASVS. Scire debetis, quod oĩa ferè iudicia publica, de quibus tractatũ est à prin. istius ti. usq; huc, sunt publica, & capitalia. Modo autẽ est tractatur⁹ Iustinia. de quibusdam iudicijs, quæ sunt publica: sed nõ capitalia: & enumerat ea in litera. Prima est lex Iul. de ambitu. Secũda est lex Iulia repetũdarũ. Tertia est lex Iul. de annona. Quarta est lex Iul. de residuis. Quando autem, & in quib⁹ casibus locum habeant istæ leges, plenè habes nota. in glo. j. istæ autẽ leges minorem pœnam, quam capitalẽ inferunt eis, qui præcepta earũ siue earum iudicia neglexerint. Franc.

[m] Lex Iulia de ambitu, quæ habet locum in quatuor casibus. Primo, si quis dederit clam pecuniam, vt aliquẽ fortuatur honorem nõ in ciuitate Romana: nã ibi cessat hæc lex, cum princeps ibi eligat: vt ff. ad legẽ Iul. de ambitu. l. j. in prin. Ideo dixi clã: quia palã potest: vt ff. de pol. l. j. & ff. de offic. præ. l. Barbarius. Secundo habet locum quando quis stat in magistratu vltra annũ: vt C. ad l. Iul. de ambi. l. j. Tertio, siquis ingredit domum iudicis cognoscentis de causa criminaliter: vt ff. ad le. Iul. de amb. l. j. Item quarto, siquis iudex nouum vectigal instituerit. & est pœna centũ aureorum: vt ff. ad leg. Iul. de amb. l. j. Sed in casu deportat: quando scilicet bis idem officiũ continuè est assecutus: vt C. ad leg. Iul. de amb. l. j. Sed fallit in assessore: vt C. de asses. l. licet. Itẽ in proconsule: vt ff. de of. procon. l. antepe. Vel dic ibi, sex fastibus, idest, sex mensibus: quia tantum durabat eius officium. Accur.

[n] Lex Iulia repetundarum. Quæ habet locũ. quando iudex per pecuniã facit aliquid, vel omittit: vt ff. ad leg. Iul. repet. l. j. § 4. v. vj. & vij. Esculentum tamen potest accipere iure veteri: dùmodo nõ nimis magnũ sit: vt ff. de off. procon. l. solent. in fi. sed iure nouo nõn. nisi quando deficeret salariũ: vt in Auth. vt iu. sine quoquo suf. §. iterum est exemplar but⁹. vel quapropter. ibi autẽ si nõ est. col. ij. pœna aũt huius legis est ciuilis in quadruplũ: vt C. ad le. iu. repe. l. j. etiã criminalis extra ordinem: vt ff. ad leg. Iul. repe. l. lex Iulia. §. hodie.

[o] Lex Iulia de annona. Hæc lex locũ habet, quoties quis facit, vt annona carior fit: & est pœna in eũ statuta xx. aureorum: vt ff. ad leg. Iul. de annona l. 2.

[p] Lex Iulia de residuis. Et hæc lex habet locum, quando aliquid superfuit ex aliqua administratione publica, & ipse in vsũ suũ cõuertit, cui erat illa administratio cõmissa: vt ff. ad leg. Iul. pecu. l. ij. & iij. & §. lege. Pœna autẽ huius legis est tertia parte amplius, quã debet

† Cõcor. ca. peruenit. iũcta gl. j in ũ. extra. de aduite. & stup.

† No. dili gẽter hũc locũ, qui vult iudices ita delinquẽtes vna cum adiutoribus pœna corporalis naturalis quæ, mortis plecti: quã vult test. l. j. C. eod. licet gl. illic exponat de deportatiõe quod pugnat cum hac, & illa litera: vt hic no. lo. de Pla.

† Dic idẽ in adulterio. & stupro: vt no tar gl. T. e. § ij. regulariter aũt durat per annos xx. l. querela. cũ ibi no. C. de fal. &c. Ang.

† Phaniã vocãt hãc legẽ Beroald⁹. Perott⁹. Castellan⁹ Cotta: Flauiã vero (id quod magis placet) Pomponius Lætus vir gratis suę doctiss-im⁹ Flauium quodã tribuno ple bis. In Fl.

Fl. lex Fania dicit. à Theophilo vero Fabia.

† Qui est affectati honoris crimẽ. Distat aũt ab ambitione, quod ambitus in actu fit, ambitio verò in animo. Cęterum quod intra ciuilia pure dicit, Intra can. simonia appellãt. Lex Iulia de ambitu in quatuor casib⁹ habet locũ.

Dicit lo. Fa. quod hoc nõ est verũ. vt l. in cos. ff. de iure. & in Auth. vt iudic. sine quoquo suf. per totum. & ff. de mu. & honor. l. existimatione. in autẽ die pro honore sine administratione consequendo bñ dari. nõ autem cũ administratione: scdm Batto. & Ang.

Lex Iulia repetũdarum.

Lex Iulia de annõa.

Lex Iulia de residuis.

ber: quod P. sic dixit: vt esset in quadruplū. Vel dic amplius tertia parte: quia punit in simplū, & in tertia parte simpli: vt ff ad legem Iuliā pec. l. 4. §. sed & qui pecuniam in fine, maxime quia pœnæ restituendæ sunt: vt ff. de pœn. l. interpretatione.

ADDITIO. Nota in istam legē incidūt officiales, siue camerarij, q habēt ex administratione publicas pecunias, & finito officio aliquid retinent: quia tenētur ista lege & pœna supradicta. Et etiā aduertas, q ista pœna, & lege tenent officiales, qui vnā collectam impositā in communi, destinatam pro vsu, & necessitate communis, ipsi conuertunt dictam pecuniam in alium vsum: quia, et si esset pro necessitate communis, tamen incidunt in istam legem: vt est casus in l. 1. ff. ad legem Iuliā pec. secundùm Angelum.

pitulis loquuntur: & animæ quidem amissionem non irrogant: alijs autem pœnis eos subijciunt, a qui præcepta earum b neglexerint.

Iustinianus finē facturus ampliorem publicorū iudiciorū determinationem Digesta continere dicit. Angelus.

Sed de publicis iudicijs hæc exposuimus: vt vobis possibile sit summo digito, c & quasi p indicē d ea tetigisse: alioq diligentior eorū sciētia vobis ex latiorib. Digestorum, seu Pandectarū libris Deo ꝓpitio aduentura est. e

a Subijciunt. Scilicet leges prædictæ quatuor. vel dic, q loquitur indefinitè. vt patet in inferioribus.
b Earum. Scilicet legū. nā in cōtractib. & alijs, q debent de iure sortiri effectū, & non sortiuntur, iudicat lex, nō valere: vt C. de legi. & con l. non dubiū. Item in criminalibus variæ constituuntur pœnæ: quarum quædam sunt ordinariæ, quæ, s. habēt certam pœnam aliqua lege inductam, vt patet p multos tit. ff. de pub. iudi & sequentibus. Aliæ sunt extraordinariæ: vt ff. ad senatusc. Turp. l. & in priuatis. & ff. de extraordi. cri. l. 1. & in sequentibus titu. vsq; ad tit. de pub. iudi.

Pœnæ in criminalibus sūt ordinariæ. & extraordinariæ.

Sed de publicis iudicijs. CASVS. Dixi Iustin. Dñe, quare tantum de publicis iudicijs tractastis, & tot exempla de eis posuistis? Fratres (rñdet dñs Iustinianus) hoc fecimus ad vtilitatem vestrā. s. vt de eis aliquam notitiam gñalē haberetis siue cognitionē: sed plena eorum cognitio, siue scia ex latiorib. Digestorū libris Deo ꝓpitio aduētura ē. Modo autem sufficiat vobis hæc summo digito, & quasi per indicem tetigisse. Et nota, q p hęc duo verba aduētura, & summo digito, duo dat nobis intelligere, scilicet ꝓfunditatem, p hoc quod dicit, summo digito: & beatam spem, per hoc quod dicit aduentura. hoc dicit. Fran. de Are.

c Summo digito. Idest, longiori digito, cū quo quis tangere potest altius quam cum alijs: qui dicitur medius. Accur.
d Per indicem. Idest per alium digitum, qui dicit index. Vel dic, & melius, q hæc dicta sunt, vt sint index, siue demonstratio aliorū dicendorū: sicut & sub gallina nuū dimittit, vt sit index ad hoc. vt ibi alia faciat oua, & idē in his, q aucupant ad colūbas.
e Aduentura est. Vt ff. de public. iudic. per totum librum vsque ad titulum de appellationibus: qui sequitur. Acc. Flor.

ADDITIO. Velit rex cœlestis nostra crimina omnia & priuata, & publica tollere: ne nos æthereas ad sedes impediant ascendere. Amen.

Summo digito & quasi p indicē, oīo est certè elegās metaphoricè sūpta, & trāslata, vt innoat hic le Iustin. pstrinxisse, & leuiter attigisse. Nā quę leuiter volumus attingere, id sūmo digito. i. digiti summitate facere solemus. & p indicē quasi per capita & sūmatim dixisse videri velit vt no. Alex. ad l. fin. ff. de verb. sig.

F I N I S.

R E G E S T V M.

a b c d e f g h i K l m n o p q r ſ t u x y z &

Omnes sunt Quaterniones.

V E N E T I I S,

Pro societate ad signum Aquilæ

Hieronymus Polus excudebat.